6
18 N
1

COSMOGRAPHIAE

uniuersalis Lib. VI. in

quibus iuxta certioris fidei scriptorum traditionem describuntur,

Omnium habitabilis orbis partium situs, propriæq; dotes.
Regionum Topographicæ effigies.
Terræ ingenia, quibus fit ut tam differentes & uarias specie res, & animatas, & inanimatas, ferat.
Animalium peregrinorum naturæ & picturæ.
Nobiliorum ciuitatum icones & descriptiones.
Regnorum initia, incrementa & translationes.
Regum & principum genealogiæ.
Item omnium gentium mores, leges, religio, mutationes: atq; memorabilium in hunc usque annum 1554. gestarum rerum Historia.

Autore Sebast. Munstero.

S. M. Anno ætatis ſuæ 60.

Ad Lectorem pro Hiſtoriæ commendatione, Glareani Carmen.

Si quid in hoc mundo eſt, quod mortaleis iuuat omneis
  Hiſtoria eſt, uno non celebranda modo.
Hiſtoria eſt noſtræ certiſsima regula uitæ,
  Hiſtoriæ debet quicquid in orbe uiget.
Hiſtoriam cognoſſe iuuat, didiciſſe iuuabit
  Dum rigidum Arctoo fulmen ab axe ruit.
Corniger arcano quæcunque uolumine Moſes
  Tradidit, & quicquid biblia ſacra tenent
Hiſtoria eſt, Euangelium, ſacra dogmata, Pauli,
  Quæque ab Apoſtolicis ſunt ſemel acta uiris,
Huic ergo hunc uni inuigiles prudenter oportet
  Chare puer, quiſquis tendis ad aſtra uiam,
Huic totum te dede puer, cœleſte quondam
  Præmia laturus perpetuumque decus.

Ad Clariſsimum uirum Dominum Sebaſtianum Munſterum: F. V.

Vidimus Hiſtoriam & rerum Pandecta tuarum
  Quibus nihil nec amplius nec doctius
Hæc ætas habuit Muſis & Apolline dignum
  Longisque uix uidebitur poſt ſeculis
Felix qui poſsis tantarum pondera rerum
  Tot principes, tot orbis ingentes duces,
Vrbes, tot populos modicis includere chartis,
  Adeo nihil fateſcit ingens illa uis
Ingenij, mentisque uigor & cura futuri:
  Et nomen immortalitatis arduæ.
Fortunate ſenex, nunquam tua grandia ſcripta
  Munſtere, delebunt Nepotes poſteri.
Quum famam ſuperſtes: quæ te, bene grata ſepultum
  A liuidis malisque linguis eximet.
Ergo ſi quod habes uegetum ſub corde ſenili
  Robur: micatque luminis fomes ſacri
Confice quod ſupereſt: modici eſt tibi meta laboris
  Et orbis hoc mundus nouum deſyderat.

Bibliotheca Scr. Coll. Romani Soc. Jesu

INVICTISSIMO IMPERATORI, Cæſari Carolo, huius nominis V. Pio, Felici, Auguſto, ab rerum geſtarum magnitudine, Incomparabili, SEBASTIANUS MUNSTERUS S. D.

TAMETSI à multis Hiſtoriarũ amatoribus, inuictiſsimè Imperator, hoc opus noſtrũ expetatur, ægreq́ hactenus moras tulerint & literis ſuis me adhortati fuerint, ut æditionem iſtam maturarẽ, cuius expectatione tenerentur, reuocarunt tamẽ ab inſtituto multa, potiſsimũ aũt quòd uiuentiũ res non ſatis tutè publicantur. Nam ſi gloriæ aliquid dederis, adulationis nota eſt, ſi cõtrà uitio uerteris reprehẽdenda, hîc quoq́ periculũ ingens. Malunt enim multi eſſe quàm dici mali. In ſumma, ueritatis ſtudium ſemper, & in hac potiſsimũ temporũ malicia, ſuos habet oſores. Et tamẽ grauiſsimi quiq́ uiri ſic ſentiunt & rectè quidem, ſcriptorem hiſtoriarum, ueritatis potius quàm uel gloriæ uel elegantiã, in ſcribendóue apparatus affectatorẽ eſſe debere, atq́ omnino fauoris amorisq́, & odij carere oportere affectu, ut ſuam apud poſteros autoritatẽ retinere poſsit. Sola enim hiſtoria memoriæ rerũ geſtarum fidelis eſt teſtis, quum omniũ mortaliũ conſenſu, unicum fermè domi foriſq́, pace uel bello, ſit hominum uitæ documentum, & ueterum maiorumq́ geſta abſq́ huiuſmodi literarũ monumentis, perpetua obliuione deliteſcendo interirent. Taceo quòd ad pleraſq́ uirtutes mortalium animi, ueterum exemplo, ingenti deſiderio incendũtur, omnemq́ uiuendi normã à rerum initio in hãc hominum ætatem, ex longo temporũ interuallo ſuſceptã eſſe, & ita hiſtoriam humanis rebus ſemper fuiſſe neceſſariam, ut ſi unicum illius beneficium adimeret, omnium mox mortalium ordines, leges, atq́ uiuẽdi uſus interirẽt, honeſtatis, omniumq́ uirtutum exẽplis ex mortaliũ uita ſublatis, uitia ſupremo humanæ uitæ malo inualeſcerẽt. Extincta hiſtoria, nõ liceret recordari præteritorum, neq́ futura cõſilio à maiorib. accepto exẽplo præuenire. Quare Ariſtoteles, ut cętera omnia, ſic illud prudentiſſimè dixit, eos qui hiſtorias ignorẽt, ſemper pueros eſſe, & proinde ab omni reipub. adminiſtratione ſummouendos. Refert aũt plurimum ad incolumitatem regni, ſi quis fines proferre, iniurias ulciſci & ſua iura tueri uoluerit, ſuæ gẽtis & uicinarum urbium res geſtas tenere, ut ea intueri exemplorum documẽta poſsit: ſi quæ in illuſtri monumento poſita ſunt. Nam quis Ægyptiorum ſapientiã, Hebrę orum cultum & religionem, Gręcorum doctrinam, Romani imperij maieſtatem, maximorum deniq́ regnorum gloriam, &, ut uno concludam uerbo, res omnium gen

tium perenni dignas laude, nisi historia, fidelis antiquitatis testis, ad posteros summisit? Veritas ergo in historijs summo studio cõseruanda. At in tanta rerũ magnitudine q̃ uarij sunt casus? Non'ne hi in historijs plerũq; sunt sequẽdi, qui aut nihil aut parũ ac idipsum quoq; mutilũ posteris tradidere? Certè in prima hominũ ætate, uix ullis tãta sollicitudo eaq; cura fuisse credit, ut rerum ab se gestarũ memoriã ad posteros literarũ monimentis perferrent. Hinc constat, multa egregia gentiũ facinora, clara pereñiq; memoria digna, scriptorum penuria in æternã gemendãq; obliuionis noctẽ abijsse, præsertim eorũ populorũ, qui à ciuilioribus. & elegantiorib. barbari sunt appellati. Porrò his manib. corpore & sanguine, totis deniq; uiribus agere, facereq; impensius, q̃ dicere, lubuit, illis expedita lingua, quo sæpe minus etiã clara facta sermonis cultura adornare, sua extollere, aliena semper perfundare placuit, ut q non armis, lingua tamẽ essent uictores: uicti magis fessi pugnando cessisse q̃ in apertã fugã acti crederent. Hinc Græcorũ gesta atq; Italorũ facta toto orbe memorãda literis cõmendata, uerũ, si dicere licet (utor autẽ uerba Iodoci Ludouici secretarij regis Poloniæ) aliquanto minora q̃ fama ferunt, credenda. Hinc Hispaniarum Gallorum & Germanorũ res tanto sunt & uetustiores, quo citius linguæ facundiã armis iunxere. Vbi enim & illud cõpertum, in armis uim & potestatẽ, in literis uerò laudẽ & gloriã cõsistere, facile factũ est, ut qui Martia uirtute Italis aut æquales essent aut superiores, etiã lingua expeditiori sumpta, illos ingenio quoq; uincerẽt. Hinc est quod uniuscuiusq; gentis & populi res tanto sunt clariores, quanto magis eruditum nacti sunt scriptorem. Sed quia hæc odiosa sunt & ex affectu fluere quibusdã uideri possunt, relinquamus & ad primorũ hominũ studia stylum uertamus, hinc operis nostri historici atq; Cosmographici initia auspicãtes, rem arduam & grandem stylo inopi & arido cõplexuri. Initio itaq; quũ aureum adhuc esse seculum, diuersis dissimile fuit studium, quisq; sua arte contentus, cupiditate & inuidia nihil dominante, satis cuiq; sua faciebant. Postquã uerò libido dominandi hominũ mentes inuasit, uaria quoque studia reperta sunt. Eorũ qui in altum uel fato uel ingenio augebant, summa ars credita, natiões atq; populos subigere, classẽ parare, terra mariq; imperiũ augere: uicissim quib. sua chara, urbes muro cingere, mœnia erigere, certis instrumẽtis hostem remouere, in hostiũ castra excurrere, uarijs artib. molestare atq; libertatẽ suã aut uendicare aut conseruare studuerunt. Hinc urbẽ urbi, nationẽ populis iungere, & reges sibi cõstituere placuit, qui miro hominum cõsensu, leges dicerẽt domi forisq;, pace & bello imperium summum haberẽt. Sub his gẽtes & populi aliquandiu militantes, in regna & imperia uarijs nominib. ascitis creuere. Collati itaq; ueteres illi rudesq; homines & moderni orbis cultores, nõ parum usui uitæq; nostræ conducunt, dum ipsorũ morib. tanquã præsentissimis atq; optimis exẽplis perspectis, uitã instituẽdo laudabiles sanctosq; æmulemur & sectemur, culpabiles obscœnosq; uitemus & p̃tereamus. aduertamusq; q̃ pulchrè & feliciter, q̃ item incultè & simpliciter olim primi mortaliũ à creatione sua ad generale usque diluuiũ & ultra multis seculis uixerint, quum in usu adhuc æs signatum haberent nullum, mercimonia nulla, beneficia

neficia mutuo beneficijs æquarēt, nihil proprij cuiquam esset, quemadmodum & aër cœlum, ita terra & aqua omnibus cōmunia essent, non honoribus, non diuitijs inhiarēt, cum quisq; suis & admodum paucis cōtentus in rure sub dio aut

saltē umbrosa sub arbore, humiliue casa cum cōsorte una uel plurib. cum dulcib. natis securus & penè ociosus ageret, cōgestis agrorū fructib. pecorumq; lacte uesceret, aquā potaret, uestimentum ex arborū corticib. latisq; folijs primùm, deinde ex incōcinnatis animaliū pellib. sibi consueret, nullis obseptus mœnib. nullis fossis, liber uagansq; inter libera uagātiaq; pecora, ubicunq; nox deprehenderat resideret, non latrones, non fures ullos metueret, legtus prorsusq; ignarus eorum omnium esset, de quibus Lucretius:

Sed nemora atq; canos montes syluasq; colebant
Et frutices inter condebant squalida membra.

His contraria postea adolescente mundo, ex uarijs discordibus mortalium studijs, uolūtatibus, æmulationibus subsequuta sunt, quando propter fructuum absq; cultura nascentium insufficientiam, aliarumq; rerum defectum, bestiarū, hominumq; externorum in primis crebram incursionem grassantemq; uiolentiam, congregati hominum cœtus, eam peruagandi nocendiq; libertatē cōmunibus auxilijs prohibituri, sibi certos terræ limites, certos agros uendicauere, in quibus coadunatis tugurijs populatim habitare cœpere, se muris ac fossis præmuniêre, legesq; sibi & magistratus ut pacatè & ipsi inter se uiuerēt, eligere. Iam non ex rure non ex pecore solum sed uarijs inuentis artificijs uarijsq; laborib. uitæ emolumenta quærere per mare colligatis ratibus, q; longissimè deportandi primum colonias gratia, deinde mercādi, ire: iunctis equis curribus uti, cultius molliusq; uestiri, humanius loqui, pacatius conuersari, splēdidius uesci, magnificentius ædificare, per omnia iam mitiores, cultiores prudētioresq; esse, agnatam barbariē feritatemq; sponte sua exuentes, à mutua cæde, ab humanarum carnium esu, à rapinis, à publico & indifferenti matrum filiarumq; congressu, talibusq; multis abstinuere. Rationi & uiribus iam innitētes, terra quæ tota tūc opacis syluis nocentibus bestijs & stagnantibus undis, humano incolatui incōueniens deserta, horrida, omninoq; inculta & frequēs iacebat, industria & labore à saxorum salebris, ab arborum truncis, à superfluis undis expurgauere, planauere & totam fœcundam spectabilēq; fecere, uarijsq; leguminū & frumētorum, arborum, & uitium generibus terram proscissam & uaria diligentiq; cultura præparatam, magno animo conseuere, obseruato cuiusq; soli ingenio & natura: qua industria factum est, ut arua consiti arboribus, horti uestiti, colles uitibus abunde respōderint colonorum uotis, qui grauate prius glādes syluestriaq; poma dedere, uallis irriguis pratis hortisq; amœnissimis decorauere, summitate mōtium syluis relicta, adeò omne solum fructificationi assignauere, ut quod lignationi pabulationiq; satisfaceret, superesse uix passi sint. Loca adhæc om-

Homines humaniores fiunt.

nia frequentissimè incolere cœperunt, passim ædificare, ex modicis pagis amplissimas urbes, ex uillis pagos, in excelsis montibus arces, in multis uarijsq; locis deorum templa struere, fontes ut salubriores utiq; delectabiliores essent cæsis marmoribus complexi sunt, circaq; eos consitis arboribus amœnissimè obumbrauere, à quibus in urbes salientem aquam per canales latentesq; siphones q; longissime deriuarunt, ubi altius latebat defossis in terrã puteis profundissime quæsiêre, torrentes impetuosaq; flumina, quæ frequẽter prius pro libito in maximã interdum accolarum perniciẽ expatiabant, obiectis aggerib. coercuere, atq; in cõmercia hominum pertransitu difficilia & non uadosa flumina non impedirent, immissis in imum palis aut arcubus eductis, ualidissimos pontes superimposuere. In mari scopulos, à quib. nauigantes periclitari solebant, quantum potuit humana industria fieri, deiecere, in insulis & continẽti solo portus multos fecere, ac in quib. admotæ naues à uentorum flatibus securè quiescerẽt, naualia stationesq; amplissimas effodere, adeò omnia per terrã, per mare excoluere elaborauereq;, ut terra ipsa ad priscum eius situm naturalemq; squalorem hodie comparata, alia esse credi possit q̃ quæ olim fuerit: uoluptate & delitijs pleno illi horto certè haud multũ dissimilis, ex quo ꝑpter diuini præcepti trãsgressionẽ infelices protoplasti Adam & Heua eiecti sunt. Præterea multas ingeniosissimas disciplinas, multas artes inuenere homines, quib. ꝑ excogitatas etiam uarias literarum notas, libris tabellisq; (ut ad posteros peruenirent) demandatis, sese extra mortalẽ conditionẽ in tantum uindicauere extulereq;, ut indigetum deorum beatissimam uitam iam consecuti uideri potuissent, si non mundi princeps iniquissimus Sathan superseminata pestilens. zizania, integrum & felicem hunc statum cõfudisset, qui ut homines & numero succrescere cognouit & melius in mundi delitijs iam habere inuidia permotus teterrimis omnis generis scelerib. primum sibi obnoxios factos, mox futurarum super cœlestiumq; rerum curiositate affectos, per obscuras oraculorum ambages iniecta superstitione atq; timore deorum, dearumq; profanam culturam (ut unius ueri singularis dei cognitionẽ aboleret, mortalesq; ipsis aliquo insigni malo afficeret) edocuit:

Fontium commoditas.

cuit:

tuit: hic Delphica, illic Euboica, alibi Nasamõia adita, Dodoneasq́ꝫ quercus ma ligna inspiratiõe resonare fecit, quib. in Latio Saturno, in Creta Ioui, in Samo Iu noni, Bacho Thebis & in India, Isidi Osiriq́ꝫ in Ægypto, in Ilio Vestæ, in Africa iuxta Tritonem Palladi, Mercurio sub Teutatis nomine in Gallia & Germania Mineruæ Hymettio atque Athenis, Apollini Delphis, in Rhodo, Chio, Patara Lyciæ, in Troiade & Tymbra, Dianæ in Delo & Scythia, Veneri in Cypro, Pa pho, Gnido, Cytheraq́ꝫ, Marti in Thracia, Vulcano in Lipara & Lemno, Pria poin Lampsaco Hellesponti, alijsque multis in locis (quorum adhuc nomina ob præclarissima inuenta & beneficia popularibus suis collata, in recenti memoria erant) diuinos honores fieri excitauit. Deinde etiam postquàm uerus Dei omnipotentis filius, assumpta carne apparuisset atq́ꝫ erranti mundo rursus ętern nę beatitudinis iter ostendẽs, uerbo & exemplo ad patris sui gloriã, ad benè bea teq́ꝫ uiuẽdum hortatus esset, missisq́ꝫ in orbem uniuersum discipulis salubri illo rum prædicatione nefandissimos superstitionis ritus damnasset, religionẽ nouam, nouaq́ꝫ saluberrima uitæ instituta promulgasset, & iam eò deduxisset, ut ipsis ab omnibus in orbe gẽtibus receptis ad ueram felicitatẽ desiderari ulterius potuisset nihil, ipse Sathan in genuinã malitiam reuersus, curiosa hominum pe ctora, quæ destituere coactus fuerat, iterum circumueniens, quædã in priorem errorem reduxit, quædã nouis hæreticis opinionibus adeò corrupit, ut multò melius ipsis fuisset, cognitam semel ueritatis uiam quodammodo ignorasse, q̃ꝫ sic temere & maliciose dereliquisse. Vnde factũ est, ut hodie obseruent, diuinoq́ꝫ honore q̃ꝫ deuotissimè prosequantur Asiæ minoris, Armeniæ, Arabiæ, Persidis, Syrię, Assyriæ, Mediæ, & in Africa, Ægypti, Numidiæ, Lybiæ, Mauritanię, & in Europa totius Græcię, Mysię, Thracię, Turcici nominis gentes omnes, Christo abiecto, epilepticum Mahometum & illius uesanum dogma. Scythię latissimi populi, qui Tartari hodie uocantur, pars Imperatoris sui Chami idola, pars astra, pars etiam unum deum uenerarur. Æthiopiæ gentes, quæ Presto Ioanni parent, Christianam pietatẽ tuentur, sed instituto longe à nostro diuerso. Syncecceram orthodoxamq́ꝫ Christi fidem pauci hodie comparatione tot gentium retinent. Effecit acerbissimus humani generis hostis hac inducta morũ diuersitate, ut dum unaquæque gens Deum, quem religiose colit, quẽq́ꝫ opinatur uerum summumq́ꝫ esse, dũ se rectam æternæ beatitudinis uiam ambulare, cæteros uerò omnes per deuia & abrupta oberrare magnis rationibus contendit: dúmque unaquæque sectam suam longe latéque propagare & extendere nititur, sese muto tantis inimicitijs

Sathan dementauit orbẽ idolatriis.

Nemo non sua tuetur religionem.

& odijs habeāt prosequanturq;, ut ad externas hodie nationes peregrinari non solum nō sit tutū, sed ferè omnino prohibitū & occlusum. Quare fit, ut dum uicinarum gētium nomina uicinis gentib. uix cognita sint, pro mēdacijs hodie à quibusdā habeant, quæcunq; de ipsis aut scribunt aut referuntur, quorum cognitio tamen, adeò dulcis & utilis, honoreq; digna, semper reputata est, ut clarè constet non ob aliam causam q̄ illius amore atq; desiderio, plerosq; relicto natali solo, relictis charis parentibus, coniugibus liberis & amicis, relicta (quod maius est) propria salute cū maximis difficultatib. periculis, curis, angustijs, ut aliquid experirentur remotissimas trāsmarinas interdum assumpsisse peregrinationes, ut cōpertum habeamus nō hac tempestate nostra solum, uerum ab exordio ferè mundi omnes perquàm maximæ autoritatis, prudētiæ, eruditionis ab omnib. existimatos, in repub. (pacis & belli tempore) magistros, cōsiliarios, iudices, cēsores, administratores, duces publico cōsensu electos ascitosq; esse, qui ad remotas terræ oras aliquādo profecti, multorū populorū mores cognouere & urbes uiderunt, quemadmodum Grçcię atq; Italia priscos illos philosophos Socratem Socraticā, Platonem Academicā, Aristotelem Peripateticā, Antisthenem Cynicā, Aristippum Cyrenaicam, Zenonem Stoicam, Pythagorā Pythagoricam, tantas sectas, tantamq; discipulorum frequentiā instituere cōciliareq; sibi potuisse conspicimus. quemadmodū ueteres quoq; legumlatores Minoim & Rhadamantum Cretensibus, Orphea Thracibus, Dracone Solonem Atheniensibus, Lycurgum Lacedęmonibus, Mosen (quanquam cum hoc diuinitus misso, hos nullo modo conferamus) Iudæis, Zamolxim Schytis, aliosq; multos ciuitati siue reipublicæ præscriptas sacrorum ceremonias, ciuilesq; disciplinas ferre potuisse uidemus. Quæ nō à se intra patrios muros excogitarāt, sed à sapientissimis seculi hominib. Chaldæis ipsis, Magis, Bragmannis, Gymnosophistis & ab Ægyptiorū sacerdotib. cum quibus aliquandiu cōuersati essent, ad suos quisq; deportaret, quemadmodum postremo præstātissimos heroas Cretensem Iouē, qui quinquies terrarum orbem perlustrasse prædicat, pari quoq; studio successuq; eius duos filios Dionysiū cognomēto Bachum & fortissimū Herculē, æmulumq; illius Thesea, Iasonē cum cæteris Argonautis, naufragum Vlyxē, & ex Troia profugum Æneā, Cyrum, Darium, Xerxem, Alexandrum, magnum, Hannibalē Pœnum, Mitridatem Ponti regem quinquaginta nationum linguis loqui peritum, Antiochum magnum, innumerosq; Rom. principes, Scipiones, Marios, Lētulos, Pompeium magnum: Iulium Cæsarem, Octauium Augustū, Constātinos, Carolos, Ottones, Conrados, Henricos, Fridericos, susceptas à se in exteras nationes bellicas expeditiones, immortalē hāc gloriam sempiternāq; memoriā comparare potuisse cognoscimus, quibus tamen tuā Cæsaream maiestatē non inferiorē sed plerisq; superiorē meritò iudicamus ob duas illas instructissimas transmarinas expeditiones in Africā & Mauritaniā cum summa gloria factas, in quarum prima re feliciter gesta, de uicto sæuo Christiano nominis hoste, magno cum triumpho redijt. Nec in altera defuisset uictoria, nisi illa in infelicissimā immanēq; incidisset tempestatē, elemētorumq; inauditā commotionē, quæ heroicos repressit conatus. Quapropter cum tanta sit terrarum, gentium, earundemq; morum cognitione uoluptas, tanta utilitas,

Prodest uidisse urbes & regiones.

Carolus V. bis nauigat in Africam.

neq;

hecꝙ omnib. remotas terras adire inuisereꝗ ob plurimas causas cōcedatᷣ aut liceat uisū fuit me operęprecium facturū in hoc libro, si cōscriberē atꝙ ob oculos depingerē insigniores totius orbis terras, urbes, mōtes, fluuios, mineras, animalia & terræ nascētia, itē gentiū mores, ritus, religiōes, celebriores res gestas, regū et principū successiones, antiquitates, locorū fundationes atꝙ alia id genus quæ partim historicus partis cosmographus cōsiderat, & quæ nō minori alacritate prōptitudineꝙ lector amplexari et cognoscere potest, ꝗ si illum regionatim fidelissimè circumducerē, atꝙ quo in loco hęc omnia inueniantᷣ aut gesta fueriut, ore ad os referrē & ad oculum digito demonstrarē. Nec moueor si à Damiano aut alio rigido & iniquo cēsore mihi obijciatᷣ exprobreturꝗ, rē me peruetustissimā & à multis autorib. antea pertractatā, etiā non alijs ꝗ eorum uerbis, nūc pro meo, proꝗ nouo aliquo attulisse, aut ꝗ multa scripserim de externis regnis remotissimisꝗ terris & de repertis in eis, quæ ipse non uiderim aut peruestigiauerim, Edat (inquit Goianus) Mūsterus, dum mores gentium describere conatᷣ, ea tantū, quæ ipse uiderit & certissima habuerit. Mutātur quotidie ciuitates, oppida, mores, uiuēdiꝗ hominū rationes, nec iā Germania Galliaꝗ tales sunt, quales nobis à Cęsare describuntᷣ, nec tàm barbaræ sūt. Hæc Damianus putat me ignorasse, qui etiā longè anteꝗ admonitionē eius legissem, de ueterū & recentiū nationū morib. post multos alios scriptores nōnihil euulgaui. Quāto rectius faceret Damianus, si posita simultate nostrū potius iuuaret institutū, suppeditaretꝗ quæ certa habet de regno Lusitanię et de nauigationib. Indicis, potissimum quæ his posteriorib. temporibus fiunt in Orientē. Fieri non potest ut unus omnia terreni orbis peragret & uideat loca, nec hominis ætas hodie ut olim ad mille extēdit annos, ut aliꝗs suo ingenio describere queat & priscorū hominū atꝙ iā existentiū mores, facta & uitā. Iuuamur ergo ueterū relictis monumētis, iuuamur & illorū beneficijs, qui nostro æuo diuersas adierunt terras, experiētiaꝗ didicerunt, quæ mihi & multis alijs uidere nō cōtigit. Credimus quoꝙ Damiano in his quæ de moribus Indianorū sub Preto Iohanne agentiū scripsit, in quorū tamen regionē nunquā uenit nec aliquādo uēturus est. Plinius, Strabo, Ptolemæus, Diodorus Siculus. Quītus Curtius, Æneas Syluius, Iohānes Bohemus, &c. multa scripserūt quæ nō uiderūt, sed à uiris fide dignis receperūt. Reprobādi ergo sunt? Absit. Amplectimur Tacitū magno plausu, legimusꝗ Germani summa uoluptate Germaniam à se descriptā (& utinam illam integram & nō tam mancā haberemus) qui tamen nunquā Germaniā ingressus est. Sic ego multa scribo, quæ ipse nō uidi, sed aliorū refero experientias, etiā si me nō lateat, difficillimū esse, prouincias externas describere, quādo et autores ipsi, quos imitare oportet, non solū uarij, uerumetiā inter se contrarij ac magnopere dissentientes inueniuntᷣ, sicut apud quosdā inueni Baleares insulas oleo carere, recentiores autē scribunt eas abundare, sicut olim & Germania caruit uino, hodie autē certare potest inuini optimi productione etiā cū Italia. Scio mutari temporū successu ciuitates, hominū mores, terras, fortassis & terræ ingeniū, id quod ꝓbat terra sancta, Græcia ipsa & Germania nostra, quin & cœlū non perpetuo in eodē permanet statu, quū diuersis temporib. alias & alias terræ ministret uires, certe ꝗd rustici

ipsi,

ipsi, agris colendis addicti experiũtur, & doctos nonnunquã docent id quod ipsi sua cotidiana deprehendunt experientia. Non ergo mirũ si aliquando nos literis inescati fallimur in harum rerum descriptionibus, multo magis autẽ in antiquitatum annotationibus & rerum olim gestarum enarrationibus: ubiq; coniectura potius quàm ulla certitudine nitamur oportet, nec usquam certi aliquid affirmemus, nisi ubi ueritas seipsam manifestè tradit. Vsus est Beatus Rhenanus, piæ memoriæ suis coniecturis, quũ ante paucos retroactos annos aliquot libros scriberet de Germania: usus est & ante eum Bilibaldus Pirckheimerus certis coniecturis, nec ulli uoluit præscribere legem, ne à sua discederet opinione. Idem nos in hoc opere sentimus. Quicunq; ostendere poterit, se nobis rectius sentire, huic non solum non repugnabimus, sed etiã gratias habebimus, si nos meliora docere potuerit. Non enim tam pertinaces in nostro sensu sumus, quin libenter cedamus rectius sentiẽti. Hoc ubiq; & quantũ potuimus cauẽtes, ne ex affectu scriberemus, plus priuato q̃ ueritatis amore ducti. De longinquis & nobis incognitis locis signauimus, quæ apud scriptores fide dignos inuenimus, scientes, ut plenũ laboris est in aliam terræ plagã transferre calamum, ita & fallax nonnunquã inquisitio ac incerta, quum omnia lustrare nemini liceat. Quare etiam doctissimo scriptori facile uenia dabit. Execrandum proinde eorum exemplũ, qui pro uocula, si quã inuenerint ineptam proinde quasi Babylonas ceperint, ita gestiunt, exultãt, triumphãt officiumq; suum studiosis uelut exprobrant. Rursum si quis uerbo dissentiat, ibi non aliter atq; pro focis arisq; digladiant. Sed hisce relictis ad te reuertor Clementiss. Imperator, cuius maiestati hoc totius mundi opus, ceu mũdi domino, offero, sciens tuã maiestatẽ non parum delectari Cosmographiæ studio, ut uerè ingenuis semper iucundissimũ fuit hoc studium & hodiequoq; est, maximè autẽ ubi regionum tabulares descriptiones, ciuitatũ icones, animalium & rararum insignium plantarum delineationes, antiquitatũ formationes, atq; insigniũ uirorum (ubi haberi possunt) genuinæ effigies accesserint, quæ omnia huic operi ego & cooperatores mei q̃ad licuit adiungere curauimus, nulla etiã magnorum sumptuum habita ratione, inuocãtes p̃terea plurimorum doctorum uirorum iudicium & auxilium, cõsulentes principũ & episcoporum aulas, ciuitatum etiã imperialiũ obnixius subsidiarias requirentes manus, effecimus aliq̃d hac nostra insolentia, sed nõ omnes, ne quid dissimulẽ, responderunt uoto nostro. Ecclesiastici prelati plura cõtulerunt, ut uerũ fatear, in hoc opus, q̃ reliqui principes. Episcopi eñ literis meis sollicitati, fuerũt paulò propẽsiores in hãc rem, potissimum autẽ Reuerendiss. domini Treuireñ. & Vuirzburgensis. Et ciuitatũ aliæ aliis maiore beneuolẽtia & studio me iuuarunt, id q̃d opus ipsum abundè declarabit. Atq; utinã maiorũ plures eam humanitatẽ & ciuilitatẽ nobis exhibuissent, quã in Viẽna Austriæ, Friburgo Brisgoiæ, Vangionũ urbe et Vuyssenburgo exp̃ti sumus. Defuerunt mihi in hoc conatu, tuæ Cæsareæ maiestatis literæ p̃ quas facile licuisset tam in Hispania et Italia, q̃ in Germania impetrare quod uolui, sed nõ patuit accessus ad tuã celsitudinẽ, quãtumuis uariis mediis eam certiorẽ reddere de meo conatu studuerim. Ex Gallia quoq; nihil licuit huc referre, nisi ea quæ cõmunes habent historiæ, quantumlibet mul

torum

torum magnorum uirorum, quorum etiam aliqui hîc Basileæ apud me fuerũt et uiderunt instituti mei apparatum, pollicitatione mihi spem aliquã fecerint. Quod si Galli, Hispani, Angli, Scoti, Dani, Sueci & Poloni, (apud quos omnes eruditi uiri & omni humanitate exculti hoc tempore reperiuntur) suos auxiliares manus adhibuissent huic operi, perfectius T. M. auspicijs feliciusq; prodijsset in orbẽ. Certé meo iudicio nihil magnificentius, gloriosius & perpetua memoria dignius transmitti posset, tuæ maiestatis autoritate ad posteras ætates, ex tuo latiss. imperio inuictiss. Imperator, q̃ si totius moderni orbis facies, quoad fieri posset, per tabulas regionũ, urbiũ icones, rarorũ animaliũ expressas effigies, antiquitatum & reliquarũ rerum, quas suspicere solemus, genuinas picturas, explicaret, illisq; adscriberet, quid natura & autor naturæ singulare cuiq; tulerit, quid homines in suis quiq; locis moliti fuerint, aut quid adinuenerint. Quanta, quæso, animi iucũditate hodie legeremus & inspiceremus librum aliquẽ, si quis olim editus fuisset, q nobis exhiberet & ob oculos statueret ea forma orbem terrenum, qualis fuit sub imperio Alexãdri magni? Non'ne in eo uideremus faciẽ Alexandri atq; Darij potentissimorũ ætatis illius principum, uideremus picturã & figuram Ilij in Troia, Athenarum, Tyri, Carthaginis, Babyloniæ, Ephesi, Corinthi & multarum aliarum potẽtissimarum urbium, quæ iam diu collapsæ aut in fauillam redactæ sunt, nihilq; de illis superest, nisi quantum literarum monimentis conseruatum est. Obierunt fatum suum, & pleræq; in alium translatæ sunt locum. Quis olim inducere potuisset in animum, ex Memphi clarissima urbe, hodie autem uiculo exiguo, nasciturum Cairum, nostro æuo florentissimam maximamq; Ægypti urbem? Quis putasset ex Augusta Rauracorũ, olim notissima urbe, quæ hodie aũt tota in ruderibus iacet, prodituram inclytam Basileam? Non'ne & Aquileiæ fatum, Venetiarum fuit felix exordium? Sic perpetua fatorum serie ex aliorum corruptione alia generantur. Et quis scit, quid post nostra tempora futurum sit? Pereunt aliæ urbes incendio, aliæ terræmotu concidunt, aliæ bello subuertunt, aut alio subito euẽtu ad fatum suum perueniunt. Quare mihi dubium nõ est, posteros nostros, qui post ducentos aut trecẽtos annos futuri sunt, si eò usque mundus perdurauerit, non minori uoluptate lecturos & inspecturos ea quæ illis de nostri seculi statu transmittimus, q̃ nobis ea essent, quæ ab Alexandri magni aut Iulij Cæsaris temporibus ad nos fideli sermone figurisq; accõmodatis, de sui orbis facie transmissa essent. Sed ut tandem præfationi meæ colophonem imponam, tuis auspicijs, Inuictiss. Imperator, hic meus labor omni solutus metu nunc prodeat: qui si quam hominibus allaturus est utilitatem, id primum autori omnium Deo Opt. Maximoq;, qui nos idoneos facit, deinde multorum bonorum uirorum ingenijs, qui hanc corniculam decorauerunt, acceptam referimus, si uerò quicquam desiderabitur, meæ tenuitati adscribatur. His me commendo tuæ Cæsareæ Maiestati. Basileæ ab incarnato filio Dei, M. D. L. mense Martio.

Catalogus doctorum uirorum quorum scriptis & ope sumus usi & adiuti in hoc opere.

Adrianus Barlandus de Brabantia
Achilles Gassarrus medicinæ doctor
Aeneas Syluius qui & Pius papa secundus
Aegidius Schudus
Albertus Krantzius Hamburgensis
Aloysius Cadamustus
Abbas Spanheimeñ. Io. Tritemius.
Americus Vesputius
Beatus Rhenanus Selestadiensis
Berosus Chaldæus
Beda Anglus
Bonfinius de Vngaria
Bonifacius Amerbachius iurisperitus
Conradus Vuolfhardus artium magister
Cornelius Tacitus
Cornelius Hortensis de Holandia
Christophorus Columbus
Caspar Contarinus de Venetis
Caspar Bruschius
Cuspinianus
Damianus à Goës
Diodorus Siculus
Eusebius Cæsariensis
Georgius Merula
Georgius Agricola
Georgius Vicelius
Haitonns Armenus
Hermanuus Contractus
Iacobus Meierus de rebus Flandriæ
Iacobus Zieglerus
Ioachimus Vadianus
Iohannes Bohemus
Iohannes Kalbermatterus de Valesia
Iohannes Maior de Scotia
Iohannes Auentinus de Bauaria
Iohannes Dryander de Hessia
Iohannnes Sinapius medicus
Iohannes Bocardus
Iohannes Ludouicus Decius de Polonia
Iosephus Munsterus
Iustinus
Laurentius Frisius de Francia orientali
Marius Aretius de Sicilia
Matthias Mechouiensis de Sarmatia
Michaël Ritius
Nauclerus Tubingensis
Otto Frisingensis
Olaus Magnus
Paulus Iouius
Paulns Venetus
Paulus Aemilius
Petrus Artopœus Pomeranus
Plinius
Polydorus de Anglia
Pomponius Mela
Ptolemæus
Procopius
Quintus Curtius
Raphaël Voloteranus
Saluianus episcopus
Simon Richuuinus
Solinus
Strabo
Sillius poëta
Torellus Sarayna
Vartomannus Ludouicus
Vuilhemus Vernherus comes
Vuolfgangus Lazius
Volfgangus Vogelmannus

Sunt & alij multi quorum nomina passim in libro adducuntur

AD LIGATOREM SEV COMPACTOREM LIBRORVM.

Chartæ illæ quarum utramq; paginam una occupat figura, sunt papyraceo adminiculo in plica suffultiendæ, haud secus quàm tabulæ regionum, ideoq; illæ semper medium tenent locum quaternionis, ternionis, aut duernionis, aut solitariæ ponũtur, id quod etiam signatura & numerus capitalis edocet. Hæ uerò tres ciuitates Vuormacia, Heidelberga & Vienna Austriæ geminis cõstant chartis, ideo altera alteri in unam tabulam est coaptanda.

Rerum in Coſmographia Sebaſtiani
Munſteri memorabilium Index ſatis copioſus.

B

barutus

C

conra-

gario

poda-

sicania

FINIS.

GALLIAE

FLORENTISSIMVM regnum, hæc tabula lector tibi ob oculos ponit. Hæc olim multiplex fuit, nempe Gallia Belgica, Narbonensis, Aquitania, & Celtica, quibus hodie alia ſucceſſerunt uocabula, Delphinatus ſcilicet, Prouincia, Burgundia, Francia, Normandia, Picardia, Britannia, &c. Aquitania adhuc priſtinum retinet nomen. Cæterum Neuſtria & Auſtraſia hodie in obliuionem abierunt, quæ nomina nec apud ueteres in uſu fuerunt, ſed citra tempora Carolinæ ſobolis enata, & ad paucos annos in uſu habita.

5

GALLIAE REGIONIS

Nominum montiũ, fluuiorum & ciuitatũ uulgares trãslationes.

Arelatum *Arle*
Lugdunum *Lion*
Mõs pessulanꝰ *Mõtpolier*
Aquitania *Gascongne*
Burdigala *Burdeus*
Petrocorium *Periport*
Auernia *Auuergne*
Caletes *Caux*
Lexouij *Lisieux*
Baiocenses *Bayeux*
Andegauenses *Angiers*
Aurelianenses *Orleans*
Meldenses *Meaulx*
Mosa *Maß, Meuse*
Traiectum *Vtricht*
Ambiani *Amiens*
Cameracum *Cambray, Camerich*
Antuuerpia *Antorff, Antuers*
Tornacum *Tornay*
Rhotomagus *Roan*
Suessiones *Soysson*
Campania *Champaigne*
Rhemi Rhemẽses *Rems*
Tullum *Tol, Tull*
Nasium *Nanse, Nancy*
Tolosa *Tholouse*
Marsilia *Marseille*
Arar fluuiꝰ *Sagona, la Sone*
Bisantium *Besanson*
Aquisgranum *Aes, Ach*
Agrippinẽs. *Colonia, Cöln*
Confluentia *Coblenz*
Metis *Metz*
Nemeti *Spirenses*
Argentina *Strasburg*
Vangiones *Vuormacienses*
S. Audomarus *S. Thomer*
Dubis flu. *le Doux*
Gratianopolis *Granoble*

HISPANIA

S NOVA DESCRIPTIO

Holandia
Emerich
GERMANIA
interior
Geldria
Antwerp
Mechel
Colonia
Vuestphalia
Brabancia
Nerun
Morini
Artois
Picardia
Flandria
Brug
Cales
Dover
Roan
Lexouij
Parys
FRAN
CIA
Capania
Lotha
ringia
Vuesterich
Mogunt
Spira
Rhenus fl.
Sequani
Orliens
Biturices
Burgundia
Bor
bonia
Auernia
Leon
Subaudia
Delphinatus
Aremiei
Pedemo
Prouicia
Volcæ
Vellaun
Cadurci
Languedock
Mont
polier
Besiers
Narbon
Mare Gallicum
Clermōt
Lemouices
Cabors
Valence
Mont cinis
Basel
Lucer
Rhenus
Sedun
Geneua
Lotha
Vogesu
Lingones
Langres
Nise
Arle
Veromand
Picardia
51
50
49
48
47
46
45
44
43

GERMANIAE NOVAM ET

ad tempora nostra accommodatam descriptionē hæc tabula repræsentat. Quæ quam dissimilis sibiipsi sit collata ad ueterem & Ptolemaicam descriptionem, uel saltem hinc patet, quod inter tot antiquorum populorum nomina quæ recensentur à Ptolemæo, Tacito, Plinio & Strabone, uix adhuc unum aut alterum superest, quod hodie est in usu. Ex ciuitatib. uerò & oppidis uetustis, nullum est quod ad nos suum transmiserit nomen. Citra tamen Rhenum & Danubium pauca quædam pristinam hucusq; retinent appellationem, qualia sunt Augusta Vindelicorum, Vindonissa, Augusta Rauracorum, Argentoratum, Moguntiacum & Bonna. Vltra Rhenum nec unum inuenies locum, qui uetus in hunc diem seruauerit nomen, præpræter Herciniam syluam, quam adhuc Germani Hartzuuald uocāt. Insigniora flumina Rhenus, Danubius & Albis nomina sua hodie habent, ut ante Christum natum habuerunt.

6

GERMANICAE NATI-

IONIS DESCRIPTIO.

Rhætia
Valesi
Wallis
Gratianopol
Curia
Vri
Helvetia
Veldkirch
Rhodanus fl.
Zurch
Lucern
Bern
Losanna
Burgundia
Algöw
Lindow
Costentz
Solotorn
Neuburg
Vberlingẽ
Schafhusen
Hegöw
Basel
Sucuia
Ulm
Bisantiu
Friburg
Rotwyl
Voge
sus
Sona fl.
Tubinga
Alsatia
Studgart
Argentina
Sarburg
Vuestrych
Lotringẽ
Verdun
Metz
Spira
Worms
Lutern
Mafiers
Lutzelbürg
Trier
Franckfurt
Hanaw
Cōfluentia
Mosa fl.
Namurck
Loenen
Cöln
Geldria
Mastrich
Brabant
Antwerp
Vendle
Flandria
Lipp fl.
Emerich
Bergẽ
Bosch
Marpurg
Hessen
Cassel
Paderborn
Vuestphalia
Munster
Arnem
Deuenter
Vtrecht
HOLAND
Ossenprü
Swol
Mynden
Groningẽ
Frisia
Ems fl.
Suer see
Amsterdã
Harlem
Roterdam
Zeland
Insule
Bremen
Hamburg
Lubec

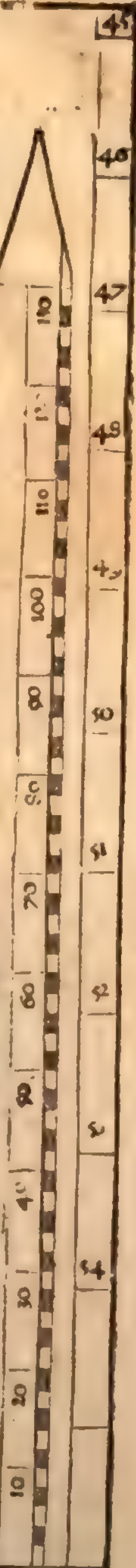

HELVE-
TIAE MONTOSAM

& aſperam regionem, toti orbi hodie cogni-
tam, hęc tabula, lector, tibi depingit, ſecundum omnem eius habitudinem atq; limites quoſq;. Tradimus autem eam tibi, ut hodie ſimul includit Rhætiam, Rauracam, Sedunos unà cum adiacente Nigra ſeu Hercinia ſylua, cuius Rhenenſem terminum Ptolemæus appellat Heremum Heluetiorum. Videntur autem tẽpore Ptolemæi Heluetij occupaſſe utramq; Rheni ripam, quum & Cæſar Lib. 1. de bello Heluetico Tulingos & Latobrigos, qui ſunt Ciſrhenani, hoc eſt, ex latere ueræ & antiquæ Germaniæ, annumeret unà cum Rauracis, Heluetijs. Hodie Rhenus Heluetiam, hoc eſt, Confœderatos à Griſonibus uſq; Baſileam ſeparat ab adiacentibus dominijs, idq; ab oriente & parte à ſeptentrione. Ab occidente uerò terminum habet Burgundiam & Sabaudiæ regionem.

HELVETIAE MOD

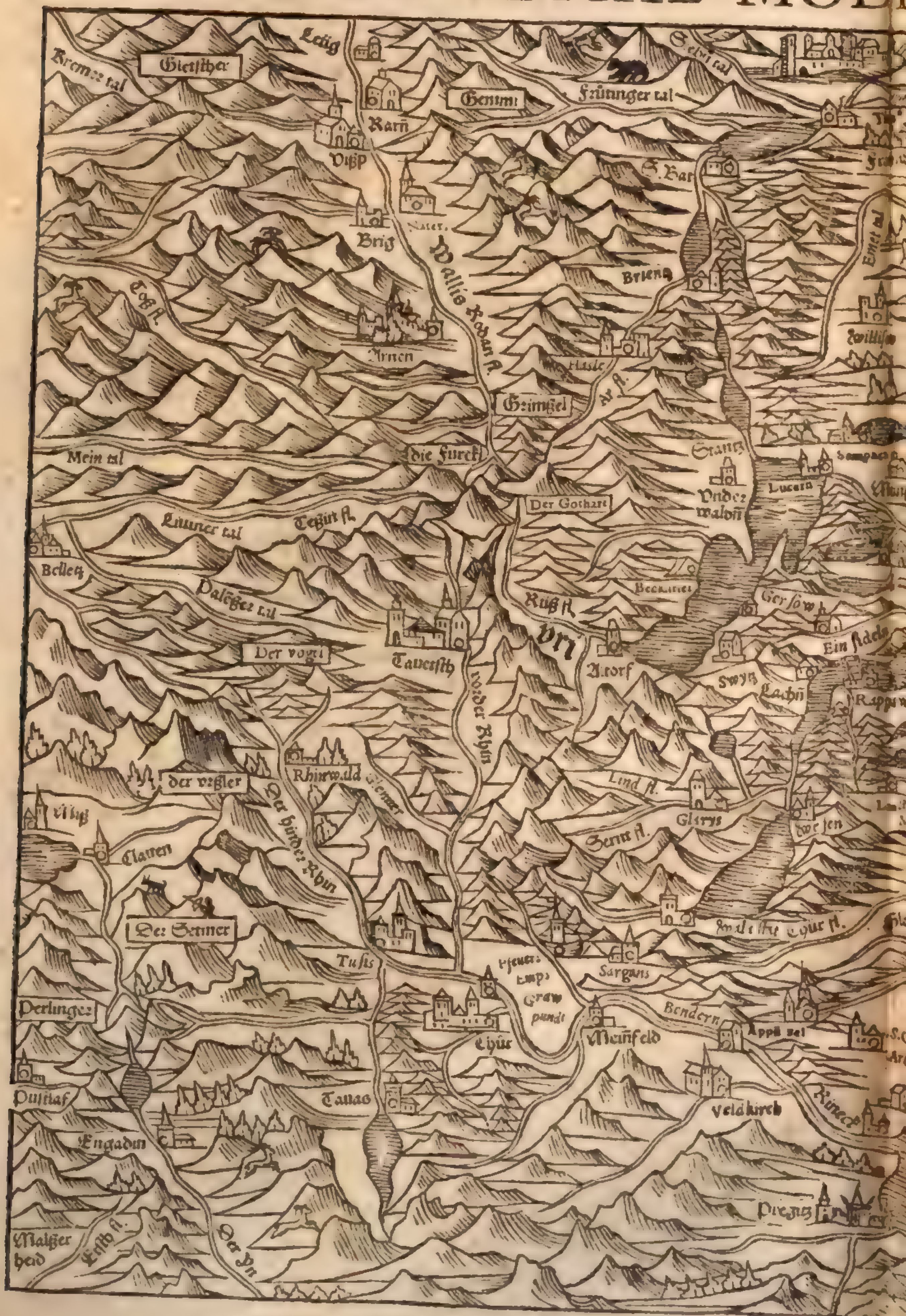

IERNA DESCRIPTIO-

SVEVIAE

ET BAVARIAE PARTI-

culalarem descriptionem hic in unam compegimus tabulam, præsertim quando Danubius in Hercynia sylua exortus, utranque mediam regionem perfluat & fœcundet, atque infinitos undique accurrentes riuulos colligat, secumque ad Pontum deferat Euxinum. Licet etiam in hac tabula uidere, quàm diuersum currendi institutum hæc duo flumina toto orbe celebratissima Rhenus & Danubius, seruent, cum unus rectà petat orientem, alter uerò aliquandiù ad occasum labens, retorqueatur in plagam septētrionalem, fluantque ad utrunque ceu filij ad matrem infiniti riuuli & amnes, etiamsi huiusmodi riuuli non à Rheno uel à Danubio extrudantur, sed potius flumina ipsa augeant, atque continuo maiora reddant.

8

SVEVIAE ET BAVA

RIAE DESCRIPTIO·

Heluetia
Rhenus fl.
Appē Cel
S.Gal
Rinech
Rosach
Brigātiū
Linda
Arben
Thur fl.
Wyl
Winterthūr
Kyburg
Tygurū
Zürch
Baden
Laufsē
Ryneldeñ
Frawēfeld
Stein
Rhenus
Basel
Lech fl.
Lech fl.
Füssē
Kemptē
Isna
Büch
born
Mœrspurg
Vberlingē
Cell
Twiel
Kregē
Schaffhusen
Stulingē
Marckdorff
Rauenspurg
Algoia
Schus fl.
Podmā
Pfullen dorff
Hegoia
Fürstēberg
Nigra
Fons
Danubii
Silua
Friburg
Landsperg
Memmingē
Wald see
Sinmringē
Dutlingē
Gieslingē
Don Eschingē
Villingē
Mindelheim
Biberach
Riedlingē
Danubius fl.
Rotwyl
Sueuia
Ebingen
Vuolfach
Ebingen
Balingē
Lar
Zußmarhusen
wyßhorn
Rotēburg
Horb
Burgow
Vlm
Blabüern
Vrach
Thübingē
Nagelt
Gyßlingē
Geppinga
Eßlingē
Stutgart
Wyl
Bade
Rhenus fl.
Argentina
Gengen
Canstat
Selz
Horburg
Gamünd
Nördlingen
Schorndorff
Vaingē
Pfortzē
Ettlingē
Dorlach
Ebangē
Rhenus fl.
Bretten
Båsickē
Hall
Kreychgoeuu
Bruxel
Oungē
Löwēstein
Helpprū
Germersheim
Dünckel
spüel
winsperg
Oringē
wimpfen
Spira
Mochmül
Mosbach
Onspach
Krutē
Manheim
Eberpach
Rosenberg
Büchen
Tuber
Lutbach
Oren
Erpach
Vuald
Wormacia
winsheim
Mergētē
Luden
Amorbach
Bensen
Franckēberg
Bißchoffe
Miltēberg
Hobstet
Oxenfurt
Bergstrassen
Oppēheim
Kitzingen
Herbipol
wertheim
Spessart
Menus fl.
Moguntia
Aschenburg
FRANCONIA
Mentz

BOHEMI CI REGNI TABVLA,

quantum ſcilicet intra montes cohercetur,

Continetur autem eius regni maior pars intra hæc naturalia mœnia, quandoquidem Morauia, Schleſia & reliquæ extra montanæ terræ hanc Bohemiæ partem adæquare nequeant.

Bohemiæ deſcriptio iuxta inſig

gniores eius ciuitates & oppida.

POLONIAE

ET VNGARIAE DESCRIptionem, Lector, tibi in hac tabula exhibemus, ex qua facile deprehendere potes, in quot regna, prouincias & regiones, uetus illa Europea Sarmatia abierit, quàm multis irrigetur fluminibus, quibusdam cum Danubio Pontum Euxinum petentibus, & quibusdam cum Vistula mare septentrionale intrantibus. Vides & Borysthenem, quem hodie uulgo Neper uocant, rectà à septentrione ferri in meridiem, atq; haustis infinitis amnibus tandem misceri Ponto Euxino. Verum de his omnibus & singulis copiosa in nostra Cosmographia fit narratio, ubi scilicet describuntur Polonia maior & minor, Vngaria, Transsyluania, Bulgaria, Vualachia, Podolia, Russia, Moscouia, Muldauia, &c. quas regiones omnes complectitur hæc tabula.

10

POLONIA ET VNGARI

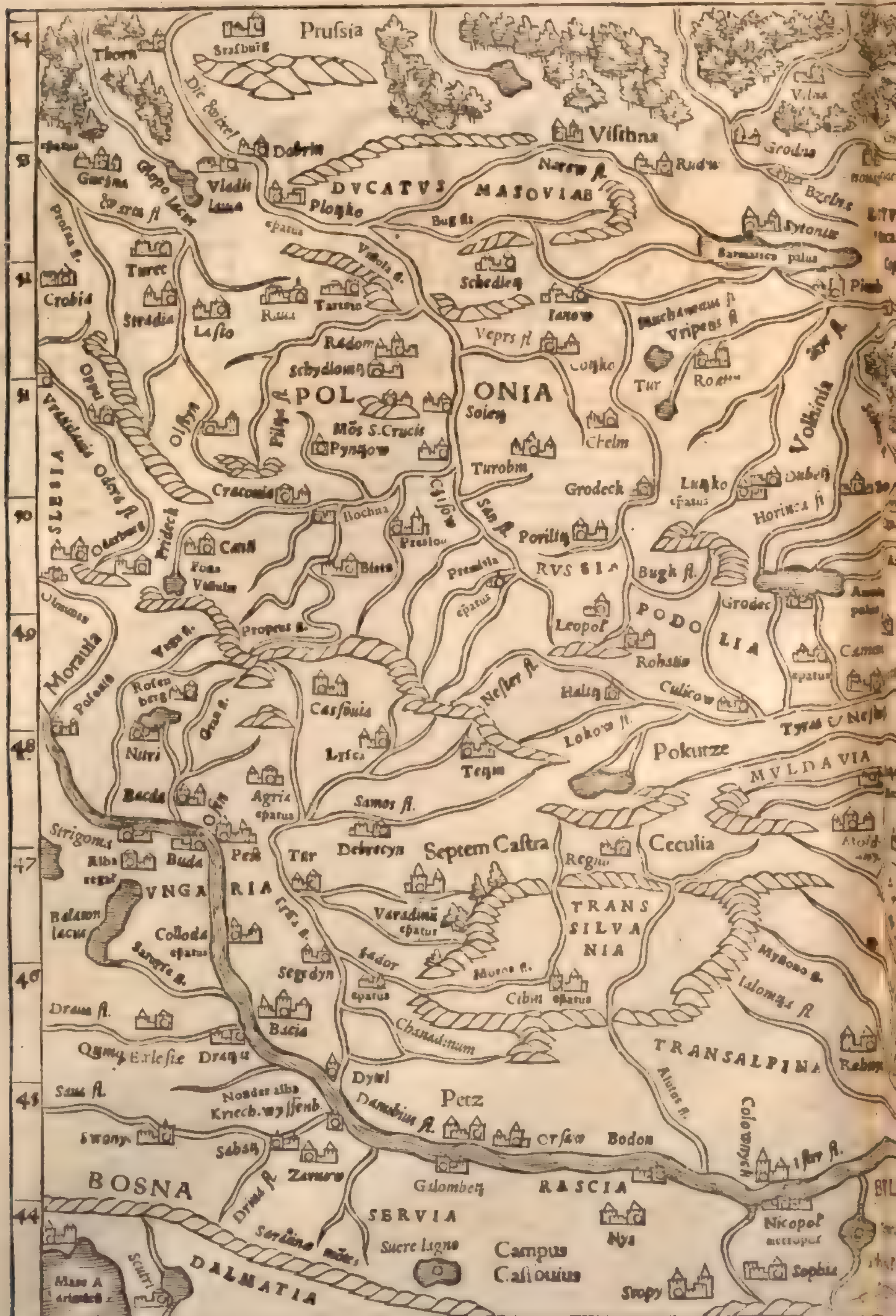

IAE NOVA DESCRIPTIO.

Smolensky
Orsfipa
Moithia
Chronan fl.
Chrones lacus
Tzyona noua
Homza
Popoudoro
Starouab
Rylfe
ITVANIAE ducatus
Copil
Bobruysko
MOSCOVIA
Gnodeck
Swuersk
RVSSIA ALBA
Lubyen
Puuile
Pripetius fl.
Modsyr
Visigrod
Neperuk
Borysthenes fl.
Kyouia
Camow
Czerkasi
Sfytomirs
Tasmena fl.
Bog fl.
Sob fl.
Codimia
Suynigrod
Braslaw
Row
Nigra sylua
TARTARIA minor
Cungirhan.
Stoka
Trlikol
Orybow
Osiun
Precop
Bicis palus
Lacus Obideno
Oczakow
Wyssenburg
Byalogrod
Sinus Carcinitus
Metropol
BESSARABIA
TARTARIA Precopien
Coslo
Kerkel
Kylia
Lacus Rosone
Barlach
Baba
Chaluce.
Galan
Pontus Euxinus
Prouade
Varna
BVLGARIA
Cisopol
Ternow
Stagnaw
NATVLIA
Thracia Romania
Pera
Bithyniæ pars
Constantinopel
Scutari
Nicomedia
Carpy
Adrianopol

TABVLA

NOVA GRAECIAE SEcundum uariam eius habitudinem explicata, cuius præcipuæ & propriæ partes sunt Macedonia, Epirus, Achaia & Peloponnesus: His annumerantur Thracia, Candia & quamplurimæ ultramarinę & in Asia sitę regiones, Caria, Ionia, Mysia, Bithynia, Pontus, &c.

11

Noua Græcia, ſecundum omnes eius regio[nes]

regies & prouincias citra & ultra Hellespontum.

NOVA TABULA INDIAE ET TOtius ferè Asiæ cum infinitis insulis, quæ in mari

indico partim à ueteribus & partim à nostri seculi Cosmographis sunt obseruatæ, inter quas sunt Ormus, Taprobana quæ hodie est Sumatra, Zaylon, Zipangri, Zanzibar, &c. & peninsulæ Calicuth. Malaqua, &c. unde hodie omnis generis aromata petuntur atque ad nos deferuntur.

12

Tabula orientalis regionis, Aſiæ ſcilic

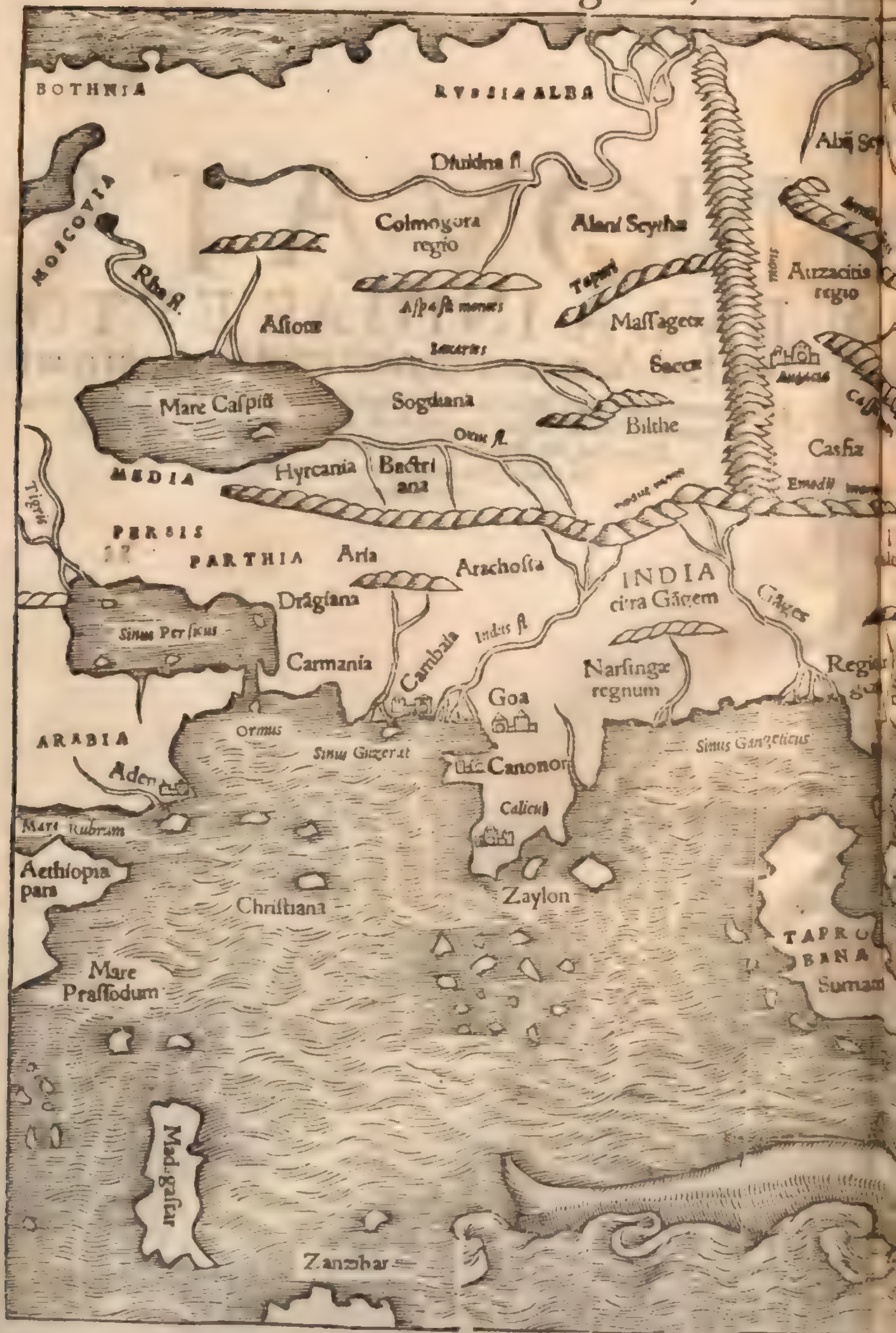

li extremas complectens terras & regna.

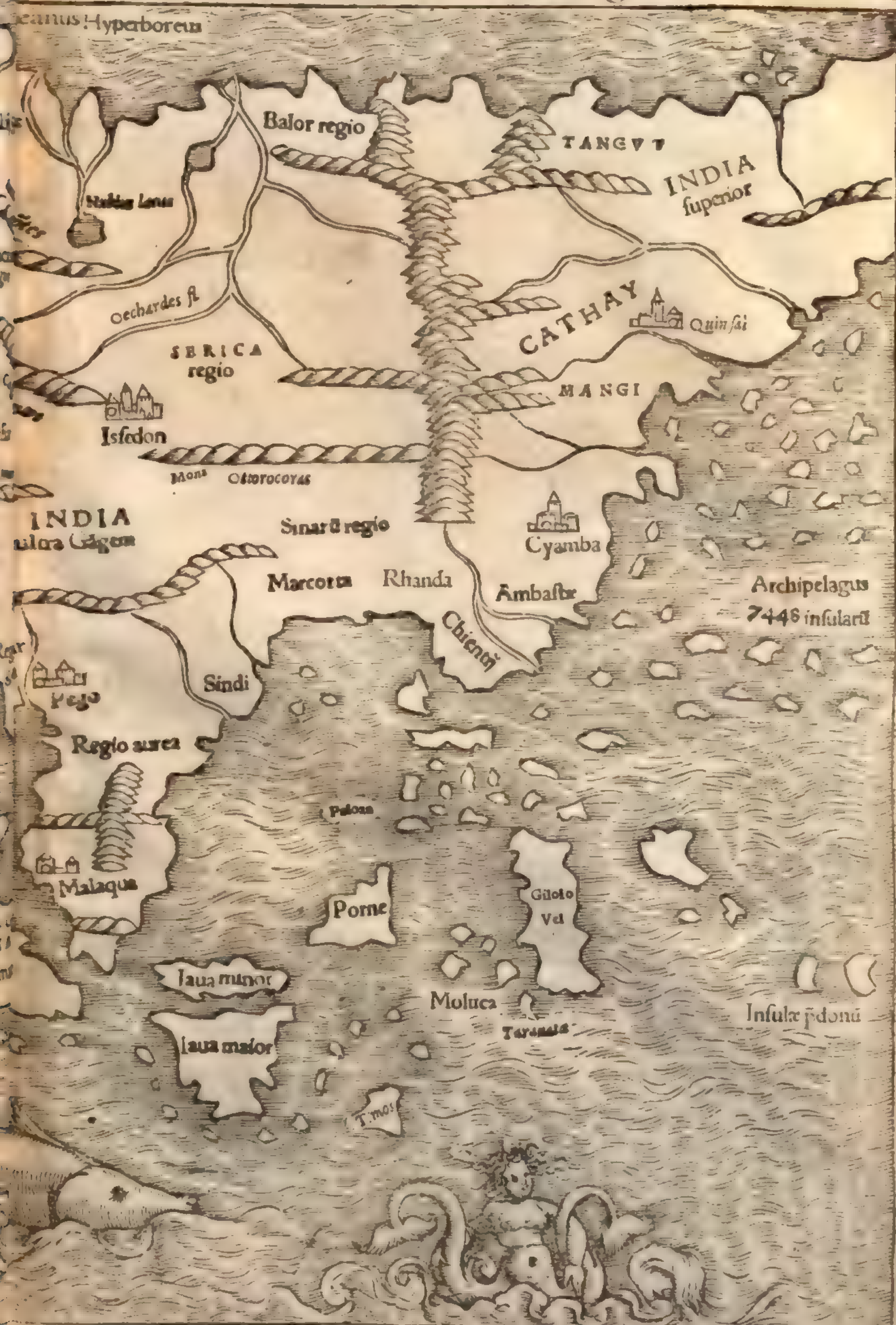

COSMOGRAPHIAE VNIVERSALIS,

ex probatis quibuſque authoribus, tàm Hiſtoricis quàm Chorographis, per Sebaſtianum Munſterum, in unum collectæ. Liber I.

De primordiali terræ & maris creatione & diſpoſitione Caput Primum.

ABENT ſacræ literæ terram ab initio formationis undique obductam & incluſam fuiſſe aquis maris, donec iuſſu creatoris aqua ab aliqua parte ſuperficiei terræ ſubducta, ſiccum et cõmodum manſionis locum hominibus atq; animalibus terreſtribus reliquit, plantis quoq; unde omnia uiuentia uictitarent, firmum in ipſa arida adaptaretur fundamentum. Mare ergo ab illa die non obtinet naturalem ſuum ſitum, ſed quantum terra eſt diſcooperta, tantum illud in oppoſitam terrenæ molis partem ſemotum, profunditatem illam conduplicauit, quam Oceanũ uocãt, ſacræ autẽ literæ appellant תְּהוֹם רַבָּה id eſt, abyſſum magnã, ubi ſcilicet immẽſa eſt collectio aquarũ atq; profunditas imperſcrutabilis, qualis paſſim ultra Hiſpaniam, Iberniam, Scotiam, extremitatẽ Africę & in India inuenit̃, ubi profunditas maris nulla induſtria humana indagari poteſt. Si enim iuxta philoſophorum traditionẽ, elemen *Oceanus abyſſus magna.*

tum unum aliud excedit in decuplo, ne dum in perspicuitate & raritate, uerum & magnitudine ipsa, terra autem ipsa in sua circumferentia complectitur 5400. milliaria Germanica, quindecim milliaribus uni respondentibus gradui, uide quàm magnum fuerit mare, ubi adhuc naturalem tenuit situm, quando superficies eius concaua coniuncta fuit superficiéi cõuexæ terræ, superficies autem eius conuexa longissime supra terram sese insinuabat superficiei concauæ aëris, & nunc tota moles illa in unam abyssum coacta sit, & quæ prius undique terram sua magnitudine excedebat, nunc in unum collecta locum, quantum putas fecerit aceruũ, seu ut hebraismus uocat מִקְוֵה aquarum: Produnt sacræ literæ, diluuij aquas ascendisse quindecim cubitis supra montes quosque, non quod naturalem tunc obtinuerint situm & oppleuerint locũ, sed tantisper à creatore permissæ fuerunt, ut redirent in natiuum locum, quousq; impij homines & cuncta animalia, propter homines creata, delerentur è terra. Constat autem quosdam mõtes eleuari in mediam regionem aëris, id quod nix perpetuo fastigijs eorum insidens probat & in diluuio aquæ adhuc multo sublimiores fuerunt, ne quisquam mortalium ullum sub cœlis inueniret effugium: at natiuum situm nõ obtinuerunt, quum terra denuo esset habitanda, & hominibus atq; animalibus replenda.

De maris diuisione & fluuiorum exortu, Cap. II.

Qvum scriptura dicat diluuij aquas creuisse & uehementer inualuisse super terrã, arcam quoque fluitasse in superficie aquarum, & tandem dominum deum transtulisse uentum super ipsam inundationem terræ, ut aquæ eius flatu reuerterentur de terra, quousque illa exiccaretur, non est dubium quin ille aquarum impetus, fluxus & refluxus multas fecerit in terra cauernas, hiatus & sinus, & ubi ante diluuium nullum fuit mare, iam nouum ortum sit mare, sicut & eadem ratione per discurrentes aquas multi noui montes & ualles oborti sunt, ubi prius plana fuit terra, id quod multis indicijs probari posset, quod etiam suo loco infra non tacebimus. Quin & multi magni fluuij, quales sunt Rhenus, Danubius Rodanus & alij pro maiori parte in diluuio originem acceperunt, quando fontes abyssi magnæ aperti sunt, prouidente deo sic homini, ut qui spargendus erat per uniuersam terram, homo homini & regio regioni per fluuiorum decursus mutuam sibi opem ferre possent. Sciendum præterea mare illud magnum, quod ambit circumferentiam terræ, uocari generali nomine Oceanus. Curuitates uerò & arcus & littorales, quos mare olim fecit uel etiam hodie facit in terra, uocantur sinus, & hi accipiunt denominationem à terris illis quas alluũt, ut est sinus Adriaticus, sinus Persicus, sinus Arabicus, sinus Indicus & similes alij. At mare illud magnum quod Africam disterminat ab Europa, uocatur mare Mediterraneum, quod scilicet apud Hispanos in occidente tenui meatu irrumpit in mediam terram, at paulo pòst incipit se diffundere, ut è regione Galliæ Narbonensis latissimum habeat alueum, id quod suo suo loco quoq; dicturus sum. Est & aliud mare in Asia, quod omni ex parte continenti circumscribitur, atq; ob id non effunditur in aliud mare, nec ab alio mare sustentatur, sed exonerantur in ipsum plurimi amnes, uocaturq; Hyrcanum & Caspium mare. De mari Rubro nonnihil dicam, ubi uenero ad locum illum. Cæterum mare quod subiacet polo arctico, & item quod subest polo Antarctico, appellatur communiter mare congelatum, eo quòd perpetuis temporibus ob solis distantiam & radios æstiuo tempore obliquè incidentes congelatum sit, neq; ibi nauigationes fieri queant, nec cõueniens hominum habitatio sit. Et ut hæc omnia dilucide intelligas, accipienda est tibi in manus tabula uniuersalis mundi descriptionis, quæ ob oculos posita, singula commonstrat, terræ marisq; uariam habitudinem. Vides ibi quomodo Oceanus infusus in multos sinus, adeò uicino accessu interna maria allatrat, ut 115. millibus passuum Arabicus sinus distet ab Aegyptio mari: Caspius uerò 375. millibus à Pontico. Idem interfusus intrat per tot maria quibus Africã, Europam, Asiamq; dispartit. Quantum terrarum occupet, computetur etiam nunc mensura tot fluminum, tantarum paludum, addantur lacus & stagna. Et hæc habitatione hominum omnia destituũtur, ut taceamus terram in plerisq; locis in cœlum usq; elatã, habere tot ardua aspectu iuga, tot syluas uallesq; præruptas, & solitudines, & mille ex causis alia deserta loca, & tamen hæc est materia gloriæ nostræ, hæc sedes: hic honores gerimus, hic exercemus imperia, hic opes cupimus, hic tumultuatur humanum genus, hic instauramus bella etiam ciuilia, & mutuis cædibus laxiorem facimus terram, ut ad horam latum habeamus imperium, ô dementia.

Montes unde.

Sinus maris.

Mare mediterranum.

Mare Caspium

De Insulis, Cap. III.

INsula est terra quæ omni ex parte cingit aquis, præsertim mari. Unde omnis regio quæ uni ex tribus partibus mundi, puta Europæ, Asiæ, aut Africæ non adhæret, nec patet ad eam aditus pedestris, uocatur Insula: quarum plurimæ sunt, ut sunt Anglia, Selandia, Sicilia, Candia, &c. Harum multæ ab initio mundi sunt in mari creatæ, multæ etiam temporis successu in mari natæ, uidelicet Delos, Rhodos, Alone, Thera, Sicilia, Therasia *Insulæ unde si ant.*

& aliæ, idq; ob uarias causas. Una est, cùm terræmotus in mari eruptionem facit, excitat in mari magnam congeriem terræ, quæ quum temporis successu coalescit, incipiunt in ea crescere arbores & herbę, aptaturq; superficies eius habitationi hominum. Haud secus ubi magna flumina mare ingrediũtur, aduehunt plerunq; secum magnam uim arenæ, ex qua cum tempore fit insula habitabilis. Accidit quoq; nonnunquam, ut mare per fluxum suum recedat à certo loco, fiatq; ibi in mari locus habitabilis. Sic ubi sæuum mare apud continentem perpetuo fremit, fieri solet ut quandoque interruptionem faciat, portionem auulsam à continenti insulam constitnat, id quod historici & Cosmographi factum scribunt de Sicilia auulsa ab Italia, Cypro separata à Syria, & Eubœa se iuncta à Bœotia. Et certè hic uidemus mirabilem Dei potentiam, quòd tot passim paruæ insulæ in uastissimo mari inueniuntur, quæ assiduas procellarum illisiones sustinent, & tamen nunquam è loco semouentur, neq; maris inundatione submerguntur. Sed posuit dominus mari terminum, inquit propheta, quem non transgreditur. Sicut enim mare per dei potentiam uiolenter in loco uno conseruatur ne reuertatur & inundet totam terram, ita in limitibus terræ obtemperat mandato dei ne constitutum littoris terminũ transgrediatur, nisi deus dispenset cum eo, id quod factum scimus ante paucos retroactos annos in partib. inferioris Germaniæ, ubi multæ parochiæ uno die submersæ sunt, quemadmodum infrà suo loco ostendam, id quod tamen per terræmotum fieri potuit, sicut & alibi factum constat, præsertim in Græcia, ut postea dicetur.

Terra fœcundissimum elementum & ingentibus opibus plenum. Cap. IIII.

VT cœlum dei est habitaculum, ita terra hominum & animalium domicilium benignaq; mater. Illa enim nos nascentes excipit, natos alit, semelq; editos sustinet semper, nouissime complexa suo gremio, usq; ad resurrectionis diem custodit corpus transferendum in cœlum unà cum anima, si & ipsum pro modulo suo hic agnouerit

uerit creatorem & redemptorem suum. Hoc inquam terræ elementum benignæ matris erga hominem fungitur officio, nec unquam illi irascitur. Aquæ subeunt in imbres, rigescunt in grandines, tumescunt in fluctus, præcipitantur in torrentes: aër uerò densatur nubibus & furit procellis: at terra mortalium ancilla quæ non generat? quæ non sponte fundit? quos odores saporesq́ue? quos succos? quos colores? quàm bona fide reddit creditū fœnus? Quis explicare potest quantæ eius diuitiæ? quanta eius fertilitas præsertim si aduertas, quàm multa & uaria metalla iam tot annis ante & post Christum natū eruta sint ex ea, & in hunc usque diem sine ulla cessatione scrobes agantur in profundum, atq; in multis locis penetralia eius referta sint hominibus, qui indefesso studio persequuntur omnes eius fibras, quærunt in sede maniū opes, insidiantur auro & argento, reliquisq́ue minoris æstimationis metallis. Quantum putas auri, argenti, plumbi, & ferri è terra erutum, quod rursum usu ipso consumitur, aut ab igne annihilatur aut saltem perditur? Quātum cum interitu ciuitatum interit? quantum absorbent naufragia in mari? Quantum auaritia hominum defodit in terram, ibique in nihilum redigitur? Quantum absumitur pompa inanium hominum? Et ut ad alias me uertam terrę opes, quot & quā uarios, pręciosos & pulchre coloratos lapides putas includi in uisceribus terræ? Quot salubres scaturigines frigidarum & calidarum aquarū hinc erumpunt? Quot horribiles flammæ in diuersis locis hinc prosiliunt? Quot & quàm uarij uapores, calidi, sicci, & humidi, salubres & nonnunquam pestilentes hinc exhalant? Quid dicam de sale fossili, de cadmia & cœruleo fossili, di cerussa, alumine, nitro, uena minij, galena, halinitro, ochrapyrite, stibi, atque alijs id genus terræ internis fœtibus? Quantam putas esse uim illam terræ, quæ singulis annis tanta in superficie procreat copiam frumenti uini, & pomorum, unde sustentātur homines & animalia? Certe hæc est ineffabilis benedictio dei uiuentis, qui aperit manum suam & dat mediante terra omni carni escam. Quis igitur satis exprimere poterit, quanti thesauri lateant in terra, qui quotidie & sine ulla intermissione, imò sine defectione terræ homini sese suaq́ue quodammodo sponte exhibet? Et licet terra ab initio propter hominis peccatum maledictioni fuerit supposita, non tamen ob id eneruata est uirtus eius, sed maledictio illa magis recidit in hominem & in laborem eius dicente scriptura: Maledicta terra in opere tuo.

Minera.

Lapides preciosi.

De uarijs effectibus terræ, eorumq́; primis causis. Cap. V.

EA quæ natura in terræ canalibus atque in quocunque ipsius sinu interiore gremioq́ue gignit, partim sua ui ex terra erumpunt in aërem, qualia sunt humor, aër inclusus, uapor, ignis, exhalationes, & cæt. unde mirabilia supra terram & in ipso aëre fiunt: partim in uentre terræ concoquuntur, ut sunt terræ quædam insignes, succus concretus, lapides preciosi, metalla & cæt. quibus metallorum fossores montiumq́ue euersores insidiantur. Non sunt supra terram in aëre tam mirabiles naturæ operationes, quin mirabiliores in terræ uisceribus continuo fiant transmutationes, concoctiones & effectus. Quum enim natura uacuum execretur, terra autem non sit corpus ubique solidum, sed in plerisque locis sit rara, saxosa & in saxorum commissuris, fibris & uenis reliquantur cauernæ, mare suo liquore madefacit terram, alicubi in cauernas subterraneas ingreditur, alicubi per uenas & fibras penetrat sub terras, maritimis præterea quibusdam fontibus largitur aquas: item aër in cauernis inclusus, quem terra exhalat, nonnunquam calescit & agitatur, sæpe etiam frigescit & immobilis quodammodo manet, qua de causa in aquam uertitur, atque aër est quidem de sua natura calidus & humidus, sed quàmprimum frigus expugnauerit calorem, necessario in aquam abit. Porrò quàm magnæ in terra sint uel fiant cauernæ, hinc intelligimus, quod in eas aliquando agros, urbes, montes descendisse, scriptum reperiamus: nec paruæ tantum capiunt uentum, qui saxa grandi pondere in aërem extrudere & eijcere possit atque egerere tumulos, colles, montes, omnino'que tàm magnos & horribiles efficere terræmotus, ut oppida corruant absorbeanturq́; qua calamitate & subsecutis incendijs superioribus annis Puteoli partim sunt afflicti & fracti. Impetus quoque aque quum canales, per quos modò iter habuit, obturati fuerint aut deserti, continuo uel nouos aperit, uel ueteres aliquos recludi: atque is ordo conseruatur sempiternis seculorum ætatibus. Obstruuntur uerò canales limo ruina'ue, deseruntur ubi uis aquæ per aliquem alium canalem iter patefecerit. Cæterum succus, quem crassitudo ab aquis distinguit, uarijs gignitur modis. Aut enim quum calor rem siccam immiscet humidæ & mixtionem coquit,

Mirabilia in uisceribus terræ.

Aër resoluitur in aquam.

Terræmotus unde.

quit, aut quum aquæ lambentes terram aliquantulum crassę efficiuntur, quo sanè modo plerunq; fit salsus & amarus, at cum humor conclusus circumserpit metallicam materiam, in primis autem ærariam, eam'q; corrosit: atq; hac quidem ratione fit succus, ex quo gignitur chrysocolla, id est, uiror montanus seu saxosus, germanicè Berggrün. Similiter cum humor corrosit pyriten ærosum (germanicè kys) & friabilē, fit succus acerbus ex quo oritur atramentum sutorium (uitrill) & alumen liquidū. Aut deniq; succi ab ipsa ui caloris ex terris exprimuntur: ea uerò uis si magna fuerit, succus ex terris manat & fluit, quemadmodum ex piceis crematis pix. Sin magna non fuerit, terræ succi præ se stillant, ut larix, abies, & quæ sunt generis eiusdē arbores, resinas: quo modo bituminis genera in terra fieri intelligimus. *Succus terræ unde.*

De mineris thermarum Cap. VII.

NOn negant doctiores naturæ indigatores, materiam per quam currunt aquæ, aquis calidis odorem & gustum, uires etiam plerasq; dare: sed tamen non concedunt sulfur, bitumen aliud'ue quod facilè concipit ignem, calefacere aquas posse, quòd in ipsis non sic lateat ignis, ut in uiua calce, qui aquis infusis excitatus, eas calefaciat. Ergo neq; solis ardor, neq; uētus, neque motus, neq; internus terræ calor, neque materia per quam fluūt aquæ, causa esse potest calidarum, sed ignis ipse, cuius unius proprium est res in altissimo gradu caloris collocare. Bitumen quidem ardet in aquis nō aūt sulfur: unde si flagranti bitumini aquas instilles, non extinguitur ignis sed augetur. Ergo thermæ habēt bitumen pro fomite & nō sulfur, atque hoc modo aqua calida intra terram gignitur. Tepida uel cum similiter in interiore sinu calefacta longius per canales fluit, antequam ex ipsis effluat: uel cū tam multa & copiosa effluit, ut eam ignis tantopere calefacere non possit ut ferueat. Quod si calida longissimè per canales fluxerit, refrigeratur quidem, sed sapor malus, odor teter, color corruptus qui ei insedit, manet. Idem sentiendum de aquis amaris, acidis, salsis, & aluminosis, quarum magnam copiam Germania nostra in diuersis effundit locis. Quum enim intra terram gignantur aquæ fontanæ & succi quicq;, omnes sapores quoq; intra terram gigni, nō alienum est à ratione atq; experimento. Nam fiunt aquæ acerbæ per loca aluminosa permeantes, salsæ per salsa, amaræ per nitrosa, mali saporis per loca sulfurosa & bituminosa. Non tamē dicimus aquam esse austeram, quum id proprium sit fructuum stirpium, sed potest esse dulcis pinguis, salsa, amara, acris & acida, qualis inuenitur apud Elbogen oppidum Bohemiæ. *Aquæ unde amaræ.* *Austeritas est fructuum.*

De igne in terræ uisceribus flagranti. Cap. VII.

DVbium non est olim mōtes & campos arsisse in orbe terrarum, & nostra quidem etiam ætate ardent: uerbi gratia, in Islandia mons Hecla statis temporibus foras projcit ingentia saxa, euomit sulphur, spargit cineres tam longè circumcirca, *Hecla mons.*

ut terra ad decimũ lapidem coli non possit. Vbi autem montium incendia perpetua sunt, intelligimus nullam esse obstructionem meatuum, per quos modò quasi fluuium quendam ignis, modò flammis, nunc uero fumum tantum euomunt. Sin per temporũ interualla increscunt, internis meatibus obturatis, eius uiscera nihilominus ardent, superioris aũt partis incendia propter fomitis inopiã nõ nihil remittunt ad tempus. At ubi spiritus uehementior rursus reclusis meatibus ijsdem uel alijs, è carcere magna ui erumpit, cineres arenam, sulfur, pumices, massas quæ habent speciem ferri, saxa, aliasq; materias foras proijcit, plerunq; non sine detrimento regionis adiacẽtis: cuius rei grande exemplum est mõtis Ætnæ incendium, paucis ab hinc annis factum.

De metallis, potissimum de auro Cap. VIII.

Metallum fossile est natura uel liquidũ, ut argentum uiuum: uel durum sed quod ignis ardore liquefieri potest, sicut aurum, argentũ, æs, & plumbi genera: uel molliri, ueluti ferrum. Reperiuntur autem metalla in uenis quædam pura, quædam cum terra & lapidibus permista. In Germania hodie in multis locis eruitur argentũ ex terra syncerum, sicut & æs & plumbum, etiamsi Plinius neget argentum nasci purum, & solum aurum lucẽtibus scintillis asserat inueniri in terra. Et si hodiernam auri conficiendi rationem consideremus, facilè arguemus plus auri puri semper repertum esse quàm confectum è terrarum uel lapidũ generibus, cum quibus solet esse permixtũ. Argumento sunt tot amnes auri ramentis celeberrimi, Ganges Indiæ, Pactolus Lydiæ, Hebrus Thraciæ, Tagus Hispaniæ, Padus Italię, Albis atq; Rhenus Germaniæ. Argumento denicq; sunt tot in Hispanijs repertæ auri massæ, minutæ, & magnæ & in his decem libras excedentes. Nostris etiam temporib. satis grãdes massæ, in insulis nuper inuentis perhibentur inuentæ. Hæ uerò massæ uel reperiuntur separatim à saxis uel ad ea adhærescũt, sed tenuissimę eius bracteæ, quæ quasi scintillæ lucẽtes marmora, saxa, lapides, gemmas semper amplectuntur, quas ab his plerunq; aquarum uis abradit (unde ramenta dicuntur) & in riuos atq; amnes abripit. Aurum itaq; quod nulla cõflatione æget, Græci apyron, id est, ignem non expertum uocãt. Contrà, quod coctione opus habet, quousq; argentum ab eo fuerit separatum, apephthon nominant, alij obryzum. Cum autem aurum per ignem resoluitur, tantum abest ut eo consumatur, ut unum ex omnibus metallis nihil de sua magnitudine deperdat, sed quo sæpius & diutius arserit, eo fit melius & pręstantius: qua de causa semper habitum est preciosissimum. Sed neq; corraditur aut imminuitur pondus eius ab acribus, quod genus sunt sal, nitrum, acetum, succus ex uuis immaturis expressus neq; infestatur ulla rubigine aut erugine, nec manus, si eis tractetur, ab ipso ut à reliquis metallis sordes accipiunt, quæ omnia aurum reliquis metallis reddunt preciosius. Attamen mollius est argento, sed ob id non est fragile: unde malleo percussum adeò dilatatur, ut ex singulis eius denarijs quinquagenæ pluresq; efficiantur bracteæ senum utroq; digitorum, quibus aurifices utuntur. In fila insuper tenuatur. et modò cum lana bombycina, modò sine lana texitur. Præbet homini multiplicem ornatum & usum: nam fiunt ex eo annuli, armillæ, fibulæ, inaures, torques, coronæ, catenæ, &c. Item aurea pocula, patinæ, pelues, quin (quod fœdam dictu) aureis uasis onus uentris excepit Heliogabalus, omnium hominum turpissimus.

Metalla syncera in terra.

Fluuij auriferi

Aurũ apyron.

Quare aurum nobilius metallum.

Vsus auri multiplex.

De argento. Cap. IX.

VEteres ignorarunt argentum reperiri purũ, cum tamen hodie contrarium in Germania noſtra experiamur. Siquidem Schneburgũ, Annebergum, & Gairum gignunt purum argentum. Idem gignit in Bohemicis montibus uallis Ioachimica & Aberthamum. Gignit & Voſagus mons in Lotharingiæ confinio in ualle Leberia argentum purum, ſed non ita multum. Ex multis Miſniæ & Bohemiæ fodinis, duæ facilè primas tulerunt: una Schnebergi, cui Georgius nomen celeberrima omnium argentifodinarũ, quæ unquã legun tur fuiſſe. Et ſi uerò tota uena non cõſiſtit ex argẽto puro, tamẽ multo maxima ex parte purum miniſtrauit. Altera autem fodina eſt Aberthami, Laurentius & Theodoricus dicta, è qua ingẽs theſaurus effoſſus eſt argenti puri, impuri non minus. Grandes autem argenti puri maſſæ ſunt erutæ ex nonnullis fodinis: una è Schnebergi fodina Georgius dicta, cuius fodinæ gratia cum Albertus Saxoniæ princeps in fodinam deſcendiſſet, ea cum ſtipatoribus corporis pro menſa uſus, dixiſſe fertur: Fridericus imperator potens & diues eſt, hodie tamen eiuſmodi menſam non habet. Altera quoq; inſignis maſſa ſuperioribus annis effoſſa in ualle Ioachimica, ex fodina quæ Stella & Suicera dicitur, pondo decem talentorum Atticorum. Plures quoque ſunt erutę ex Aberthami Theodoro, pondo duorum aut unius talentorum Atticorum. In ſaxorum itaq; canalibus, aut inueniuntur argenti puri maſſæ, item'ꝗ maſſulæ à lapidibus, marmoribus, ſaxis ſecretæ, uel ipſis adhærentes: aut tenuiſſimæ eius bracteæ eandem amplectuntur. Quin & argentum purum format natura in figuras, modò arborũ, modò uirgularum, nũc uerò capillorum, &c. Habet autem argentum proximum bonitatis locum ab auro, cui ſcilicet color eſt albus & talis natura, ut igni liqueſcat, fundiq́ poſſit. Metalla ſi ad argentum in catinum coniecta fuerint, mutantur nonnihil: argentum uerò ipſum remanet purum: attamen ubi diutius arſerit, ei aliquid igni deperit: ac deinde acria ipſum corrodunt: Ergo utilius eſt auro, ſed durius eo: & quo mollius fuerit, eo eſt præſtantius. Nam minus fragile eſt, atque ideo laxius dilatatur malleo ictum: minus tamen auro dilatatur, minusq́ eſt eo ponderoſum. Et propter eam quam habet duriciam, ſiue percutiatur ſiue proijciatur edit ſonitum, efficiunturq́ ex eo eadem opera quæ ex auro, ſed numero plura.

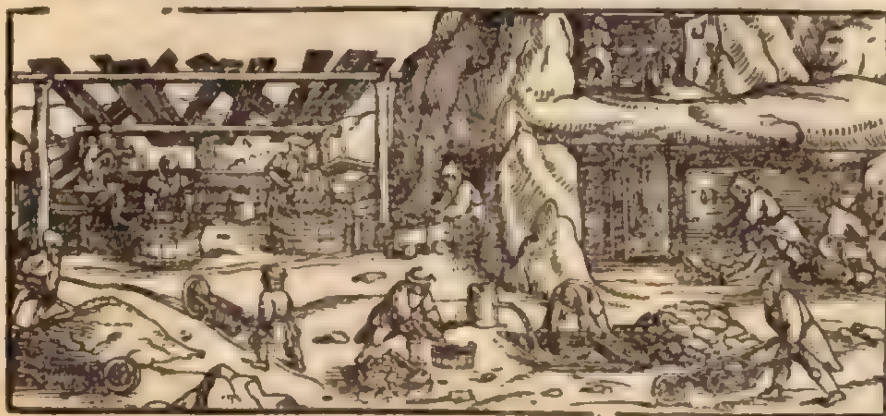

Schnebergum excellens fodina.

Menſa argentea.

Argẽtum poſt aurũ nobilius metallum.

De argento uiuo. Cap. X.

NVlla argenti uiui metalla ueteres ſcriptores literis mandarunt, ſed tria tantum minij, ex cuius uena ſolebat confici. Primum fuit in Hiſpania, unde Romam afferebatur minium: alterum in regione Attica, tertium in Ionia ſupra Epheſum. Sed noua argenti uiui metalla hodie ſunt in Britannia apud Scotos, in Germania prima apud Landſperg in Vueſterich regione, id eſt, Auſtraſia, atque apud Creutznacum. Item in Germania magna, primò apud Schonbachum, quod oppidum ſitum eſt in montibus Suditis, qui Vuoitlandiam ſeparant à Bohemia: deinde apud Berannum ſupra Pragam metropolim Bohemiæ: à quo Berauno tertium non longè abeſt, Cameraua dictum, ſed hoc eſt uitioſum, quod ſit cum ferri uena permiſtam. Quartum nunc foditur apud Francos, iuxta locum Kunigſtein. Eſt autem argentum uiuum aſſimile in colore argento, ſed non conſtat ut ipſum, quum aquæ inſtar ſit liquidum fluatq́. Eſt autem duplex, purum & impurum. Purum inuenitur in metallis, impurum in minio. Purum in lacunis,

Vbi argentum uiuum foditur

Duplex argentum.

cùm aquæ, quibus uenæ stillant, minium madefecerint. Unde idem siccatum, ad minij formam redit. Venæ autem siccæ non gignunt argentum uiuum. Cumq; argentum uiuum natura sit liquidum, infusum in tabulam planam diffluit, nec tamen ut alij liquores eam humectat propter siccitatem quæ humorem temperat, & non sinit eam tabulæ adhærere. Amicum est aũt auro: nam cum cætera metalla ei innatent, aurũ in eo mergitur. Etenim in duobus argenti uiui talentis unum ferri talentum innatat, unus uerò aureus denarius mergitur. Plumbi generibus argentũ uiuum facile adhæreſcit, argẽto difficulter, æri difficilius, ferro difficillime. Dioscorides potum letale esse dicit, quod suo pondere interanea perrodat.

Aurum mergitur in argento uiuo.

De ære, Cap. XI.

GRæcis est æs chalcos, quod purum non modo in proprijs uenis, sed etiã in argentarijs inuenitur. Quando uerò cum substantia lapidis commistum inuenitur, opificio fornacum fit purum. Eius tenuissimæ bracteæ saxis adhæreſcunt, ac æs fossile plerunq; argenti quiddam in se cõtinet. Suo autem modo rubet: qui color si fuerit ex uenis excoctus, præstantissimum esse iudicatur. Aliud autem æs rubet, ut in Carpato mõte, quod Vngaricum uocant, in Bohemia Cottenburgium, Nortuegium, &c. aliud fuscum est, sicut in Misnia. Quod melius est, malleis etiam dilatatur, nõ funditur tantũ: aliud funditur sed duci nõ potest, sicut est illud quod in ualle Leberia apud Selestadiũ effodiť. Inducitur quoq; ei artificio quodam aureus color appellaturq; à Græcis Orichalcon. Tinctum enim Cadmia fossili, abit in aureum colorem. Tingitur & magnete, mutaturq; in cãdidum colorem. Infestatur autem æs uitio, quod inde æruginem uocat, maxime ubi ubi acria liquefacta attigerit. Ars itaq; mutans naturam, tingit æs: nam cadmiam fossilem combibens fit orichalcum, idq; hac ratione. Fragmenta æris optimi & cadmiæ alterna in oblongss ollas imponuntur, quæ ipsæ sic ære & cadmia repletæ, in fornaces subtus excauatas demittuntur, ignis accenditur, in quibusdam quasi cuniculis. Itaq; cùm simul liquefacta fuerint, æs auri colore tinctum mutatur in orichalcum, quæ ratio orichalci conficiendi uulgaris est. Alij alio utuntur modo, adhibita tamen cadmia. Fit quoq; æs album per adiectionem arsenici albi, halinitri, agenti uiui sublimati, fecis siccæ uini, &c.

Aes rubicundũ & fuscum.

Orichalcon mistib.

De ferro, Cap. XII.

FErrum inueniri purum, nusquam à ueteribus est scriptum, sed multum habet fecis: & quum excoquitur uena liquescit atque fundi potest: & cum postea detractis recremẽtis refrixit, omne quidem igne accenditur & mollescit, ut malleo tractari & in bracteas queat dilatari, sed amplius facile fundi nõ potest, nisi in eius generis fornaces rursus fuerit illatum. Quoddam est tenax, quod & optimum, ut est Suedicum, Norduegium, et Noricum: quoddam mediocre, ut est Misnicum & Noricum cisdanubianum: tertium fragile & ærosum. Infestatur autem ferrum uitio quod ferruginem & rubiginem nominant, sed in primis humore, maxime sanguine humano, contactum trahit. Veruntamen tale uicium ei aquæ marinæ celerrime exterunt, & ab eodem uindicatur multis rebus ipsi illitis, ut minio, gypso bitumine, pice liquida.

Ferrugo.

De mixturis metallorum, Cap. XIII.

MIſcet natura interdum tria metalla inter se, ut aurum, argentum, æs: interdum quatuor, argentum, æs, plumbum candidum & cinereum. Quum quinta argenti portio additur ad aurum, ea mistura electrum nominatur. Est deinde alia mixtura, quam nouo uocabulo Bombardariam appellant, ex qua conflantur bombardæ magnæ, ubi æris uiginti libris additur una candidi plumbi siue stanni. Deinde alia fit temperatura, quando sedecim libris albi plumbi additur selibra plumbi cinerei ut sonitũ possit reddere, ex qua temperatura efficiuntur malleatæ lances, patinæ & orbes. In quarta temperatura duæ plumbi nigri portiones sunt & albi tertia, qua ueteres solidarunt fistulas. Habent quoq; aurifabri & monetarij certas misturas in argento cudendo, & pleriq; hodie sic præuaricantur leges præscriptas, ut multi signati aurei & quædam monetæ sint damnati, quod minus habeant auri uel argenti quàm debeant.

Electrum mixtura metallorum.

Monetæ parũ habẽt argenti.

Quibus

Quibus locis Europæ olim fuerit effoſſum, & hodie fodiatur metallum. Cap. XIIII.

QVui Europæ regiones, è quibus multa metalla quondam fuerunt effoſſa conſiderant, primas tribuunt Hiſpaniæ, ſecundas Thraciæ, tertias Britanniæ, quartas Galliæ, (ſi ſcilicet ueteribus terminis definiatur, id eſt, ſi cum ea ſuperior Germania, & inferior cirſrhenana iungatur, quæ habet Eyfaliam, Hunorum præſidium, Lotharingiæ extremitates, quæ loca in hodiernum uſque diem ſuppeditant multum argenti, æris, plumbi & ferri) quintas Gręcię. At Plinius de Italia ſcribit: *Germania ciſrhenana.*

Metallis auri, argenti, ęris, ferri, quam diu libuit exercere, nullis ceſſit. Audio tamen abhinc annos uiginti iuſſu Clementis Pontificis quoſdam Suacenſes rei metallicę peritos ex Germania euocatos, qui aliquot Italię uenas foderent & excoquerent. Quod cùm ab eis diligenter factum eſſet, dixerunt uenas metallis non carere, ſed tanta uix habere, quanta impenſis pariter ęqualiterque reſponderent, ex quę eis lucrum facere neminem poſſe. *Italia parũ habet argenti.*

Argentum in Hispania fodiunt nostro tempore Pompolonenses, in Gallia Nortmanni, Scoti ad Tuedam fluuium, Germani in pluribus locis: in Eysaliæ montibus, in Lebera ualle, confinio scilicet Lotharingiæ: in Valesia, in Saxonia, nempe apud Cellerfeld in monte Meliboco & finitimis locis: in Misnia, & uicina Bohemia, quæ cum Misnia de argenti fertilitate certat: in Norico prope Schuatz, in Carpato monte, in Suetia. Foditur quoque haud procul hinc à Basilea argentum in Nigra sylua loco qui uocatur Dottnau, sicut & olim in eisdem montibus prope Friburgum frequentes fuerunt argenti fodinæ. Argento uiuo in Bohemia fœcundum est Schonbachum situm ad Egram fluuium, & Beraunum. Copiam æris suppeditat Melibocus & Carpatus. Plumbi candidi siue stanni fertile est in Misnia Aldebergum & Iberidorffum, in Bohemia Schlacchefaldum. Sed plumbi nigri mons Ramelus apud Goslariam, Lebera uallis apud Selestadium. Cinere autem plumbi Schneburgum in Misnia. Ferrum innumeri loci dant. Aurum nostris temporibus reperitur Granphurdi in Britannia, item in Normandia, in Germania quoque, nempe Corbachi in Vuestphalia, & apud Chattos. Edera fluuius auri ramenta deportat, apud Frācos Goldcranachi & Steinheide haud procul à Nurnberga. Apud Lygios quoque qui Bohemis sunt propinqui, riui sunt qui fluunt ad Goldeberg & Risegrund, qui celebrantur uenis auriferis. In Sibē burgijs Germanis siue septem castris, Carpati montis incolis, aurarium metallum est apud Schlottam oppidum & Adelbergum, è quibus locis interdum effoditur aurum purum magnitudine nucis auellanæ. In Norico etiam sunt duo auri metalla, Gasteinum & Raurisium, atque ibidem Lisara fluuius auri ramenta deserta. In Carpato monte est Neusola, ubi admodum celebre est æris metallum. Fructus quos rex ex eo capit annuo tempore, Fuggeri redimunt uiginti millibus nummis aureis Vngaricis. Item apud Cepusium, quod est pars Carpati montis, sunt tria æris metalla, nempe in Golnitz, Rosetal & Smolnitz, ubi atramentum sutorium (uitriolum) conficitur.

Argentum uiuum.

De machinis, quibus metallarii utuntur in fodinis, atque de spiritibus seu dæmonibus uersantibus in eis. Cap. XV.

Quicquid è uena & monte excisum est machina tractatoria, quam duo in orbē torquent, & modulis extrahunt, ac deinde quod extraxerūt carris euehunt mōtemq; monti imponunt, terram è fodina egestam, in tumulum redigentes. Sunt deinde multæ & mirabiles machinæ à nostri æui hominibus inuentæ, quæ ueteres machinas non parum artificio uincunt, aut multum ab eis differunt. Cottenbergi in Bohemia putei sunt plus quàm quingentas orgyas seu passus alti. Quidam planè sunt aridi, ubi tam multis machinis nō est opus: & quidam adeò multū cōtinent aquæ, ut Thales Milesius hinc terram aqua innatare probare posset, & ibi ingens & perpetuus sine ulla intermissione adhibendus est labor, ad exhauriendum aquam semper inundantem. Et hæc unica est causa cur tam uaria & mirabilia excogitata sint, & hucusq; excogitantur instrumenta & machinæ, quibus ex tanta puteorum profunditate, aquæ undique per subterraneos meatus affluentes hauriantur. Exciso autem atq; extracto metallo, si uena fuerit pura, in capsulas conijcitur & pilis præferratis, quæ rota aquaria uersat, tunditur ac tenui cribro secernitur: quæ transmeat molitur, quæ non transmeat, rursus sub pila subijcitur & amplius teritur. Si cum lapidibus permista fuerit, primum malleis minuitur, lauatur in lacunulis, ac palis agitatur in alueo, cribraturq;. Tot exantlantur labores quousq; materia metallica per fornacem excoquatur conflerurq;. Venæ quæ per saxa montis longum extenduntur meliores iudicantur, quæ ab oriente in occidentem extenduntur per montis decliue, ita tamen ut dorsum montis uersus meridiem sit, decliue uerò ipsius in septentrionem sensim inclinet et quanto uena ab hac recesserit, tanto minus argēti esse solet. Habet etiam quæq; uena suam pendentem & iacentem partem. Iacens est, in quam uena ueluti recumbit. Pendēs uerò quæ uelut tegmentum uenæ sursum incumbit. Itaq; uenæ caput semper ex iacente ipsius indicandum erit. Et ut animantis corpus uenas quasdā habet magnas, à quibus uenulæ deriuari solent, sic uenæ metallicæ suas etiam habent, siue uenulas siue fibras appellare uelis, atq; eas diuersas. Sunt etiā uaria officia inter metallicos, sunt leges & decreta, imò respub. quædam ipsis est bene constituta. Compertū est quoq; genus dæmonū in nōnullis fodinis uersari, quorum quidā nihil damni metallicis inferūt, sed in puteis uaganť, laborib. cū nihil agāt uidentur se

Pendens & Iacēs quid in metallicis fodinis

tur se exercere, nunc cauando uenam, nunc in gerendo in modulos id quod effossum est, nunc machinam uersando tractoriã, nunc irritando operarios, idq; potissimum faciunt in his specubus, è quibus multum argenti effoditur, uel magna eius inueniendi spes est. Alij uerò noxij admodum sunt, ut ille qui ante aliquot annos Annebergi fodinam, cui nomen Corona rosacea est, adeò infestam habebat, ut metallicos duodecim necarit, ac ea de re fodina, quantũuis argento diues esset, relicta fuit. Hæc omnia habeo ex doctissimo uiro summoq; philosopho Georgio Agricola. Romani olim ad mortem damnatos, in huiusmodi cryptas destinaissent, quibus cacodæmones sic illusissent. *Dæmones in puteis metallicis.*

De magnitudine terræ. Cap. XVI.

SImplicioribus uidebitur fortasse uanum, quod hic scribo de magnitudine & mensuratione terræ, illis inquam quæ destituuntur cognitione mathematices: at mihi satis est, apud doctos hæc inuenire fidem, imò certitudinem. Hi norunt terram esse globum magnum & rotundum, imò oculi omnium uident cœlum habere formã sphæricam, & cõsequenter omnia elemẽta sub cœlis illam induisse figurã, tametsi differẽter. Cœli namq; & tria superiora elementa propriè sunt orbes habẽtes scilicet utrãq; superficiẽ, cõuexam & concauã, cõtinentesq; cœlos inferiores & elementa illis ordinatè subiecta. Terra uerò nullũ aliud cõtinet corpus inferius, cũ nullũ ea sit inferius, neq; ipsa sit cõtraria, sed est corpus sphæricũ unica superficie, nempe cõuexa, contentũ, plenũ ubiq; materia terræ, nisi quòd passim speluncæ & subterranei meatus in ea inueniunt, sed quæ nullius ferè sunt momẽti si conferãtur ad totum globũ terræ. Imò neq; infernus, qui in medio terræ esse dicitur, quũ ille pũctus ubiq; à cœlo remotissimè abesse diffiniat, cõparatione eius est quicquã. Est quidẽ magna cauerna, capax tot milliũ corporum humanorũ damnatorũ, sed quæ nihil est, ut diximus *Terræ corpus sphæricum. Infernus in cẽtro mundi.*

ut diximus collata ad terrã, etiamsi longitudine & latitudine atq; altitudine duo aut tria mil lia contineat Germanicorũ miliariorũ: sicut nec altissimi montes aut cauernæ illisione pro cellarũ maris in terra excauata obstant, quo minus terra sit rotunda. Nam esto, mõtes quos dam erigi in cœlum duobus aut tribus miliaribus, & mare tantam'q; excauasse speluncam in ipsa superficie terræ. quid hoc erit comparatione totius terræ, quæ in sua circumferentia habet milliaria Germanica 5400? Ab hoc circumferentiæ complexu ulterius colligitur, crassititiem seu diametrũ terræ habere 1718. miliaria Germanica, & duas undecimas unius miliarij. Partire hunc numerũ in duo æqualia, & inuenies quot miliaria in superficie terræ supputentur usque ad centrum eiusdem, nempe 829. Si pateret in terra hiatus aliquis trium uel quatuor miliariorum uergens rectà uersus centrum, quis non obstupesceret ad uisam illam profunditatem? Et quid esset profunditas illa ad octingentorum miliariorum profunditatem? Cupis ex his scire quantum temporis tibi esset insumendum, si superficiem terræ & circulum eius peragrare uelles, modò id propter occurrentes montes, inuias solitudines, et profunda æquora possibile esset, ambulares quotidie quatuor miliaria Germanica quæ sunt mediocris dieta cursoris: diuides 5400 per quatuor, & in quotiente inuenies dies 1350, qui tibi opus essent ad absoluendum pedestre iter per circuitum terræ. Faciunt autem dies 1350. annos tres, dies 260. At quoniam terra ab occasu ad ortum non multum ultra circuli medietatem est disco perta, à meridie uerò aquilonem uersus uix tertia pars libera est ab aquis, impossibile est ut terram quis hac uel illa plaga circumeat. Cęterum inquisitione magnitudinis terrę, nitimus hoc fundamento: Terra præcise tenet meditullium cœlorum & totius mundi: unde quando hîc Basilea noctu obseruo stellam aliquã in linea mediæ noctis eleuatam supra horizontem Basilensem gradibus triginta, muto locum uersus septentrionem sexaginta miliaribus, obseruoq; ibi rursum priorem stellam quum fuerit in linea mediæ noctis, & inuenio illam eleuari supra horizontem 34. gradibus unde colligo, uni gradui cœlesti in terris responde re miliaria Germanica quindecim. Distribuitur autem circulus cœlestis in 360. gradus, qui multiplicati per quindecim ostẽdunt circulum terræ complecti milliaria 5400. Habita autem circuli circumferentia, facilè habetur per regulam geometricam diameter circuli.

Circuitus terræ quantus.

Probatio magnitudinis terræ.

De prima diuisione totius terræ in Europam, Africam, & Asiam. Cap. XVII.

ANte multa tempora experti & docti uiri diuiserunt totam terram in tres portiones, tametsi inæquales. Vnam appellauerunt Europã, alteram Africam, & tertiam Asiam. Ex his Europa minima habetur & Asia maxima. India annumeratur Asiæ. Europam & Asiã aiunt sortitas hæc nomina, à duabus mulieribus sic appellatis. Europam dicunt fuisse filiam regis Agenoris, quàm Iupiter è Phœnicia forma bouis aut uituli raptam abduxit in Cretam. Asiam asserunt reginam fuisse Asiaticę terrę, & filiam Oceani atq; Thetydis. Alijs aliud placet, nempe nomen illud deductũ ab Asio, qui filius fuit Manei & Lydi. Porrò Africa sortita est secundũ quosdam hoc uocabulum ab Afro, qui filius fuit

fuit Abrahæ ex Cetura & expugnauit Libyam, deuictisq; hostibus consedit ibi. Alij uerò huius nominis aliam afferunt rationem, nempe quòd ea regia sit sine frigore, ut sit α priuatiua litera, φρίκη uerò horror frigoris. Sed non est disputandum de uocabulis quando de re ipsa constat. Iam itaq; ut terræ & partium eius dispositionem memoria teneas, intuere tabulam seu typum mundi uniuersam, & aduerte primò Europam ipsam in qua uersamur, quæ ab Africa separatur per mare Mediterraneum, & ex parte quoq; & ab Asia. Nam mare illud reflectitur in septentrionem, ubi alia & alia sortitur nomina, in extremitate scilicet aquilonari, Pontus dictus Euxinus, ubi & insignis ille fluuius Tanais in ipsum labitur, separatq; in plaga orientis Asiam ab Europa. Hic tu ipse facile colligere potes, si Pontus Euxinus pertingeret usq; ad mare septentrionale, Europa iam insula esset, undique mari circumscripta. Deinde uides quoq; Europam reliquis partibus minorem esse, si spectet magnitudines trium partium, at non est propterea illis inferior in omnium rerum affluentia, quum ob naturalem temperiem habeat excellentē fertilitatem, clementioriq; fruatur cœlo ad proferendum frumentum, uinum, & arborū fructus. Nulla ferè habet deserta loca, ubique terra culturæ apta, omnia loca pulchris ciuitatibus, arcibus, oppidis & castellis decorata, hominesq; in hac terræ parte nati & educati, Africæ & Asiæ indigenis multò robustiores inueniuntur. In quot deinde priuatas regiones hæc Europa distribuatur, infrà ostendam. Cæterum quomodo Africa à reliquis partibus sequestretur, poteris quoq; in uniuersali mundi typo deprehendere. Cingitur enim mari usque ad orientalem plagam, ubi mare rubrum ipsam dispescit ab Asia.

Europa. *Europæ fertilitas.*

Quid per circulos & lineas in regionum tabulis significetur, præsertim in tabula generalis descriptionis mundi & primùm explicabitur circulus meridianus, Cap. XVIII.

Quemadmodū cœlū per suos circulos maiores, obliquè uel rectè sese intersecantes, (quorum quidā trahuntur à polo in polū, ut sunt meridiani, alij uerò ab occidente transeunt in orientē,) diuiditur in 360. gradus, ita in terræ diuisione utimur quoq; hac partitione, ob id potissimum quod terra in centro mundi collocari deprehēsum sit, & neutrorsum inclinare inueniat. Per duos polos intellige in cœlo duo puncta ex opposito collocata, in quibus cœlum singulis 24. horis semel reuoluitur. Et hic oportet te imaginari lineam, aut si mauis stilum aliquem ferreum, qui transeat à polo in polum, & is utiq; pertransibit centrum terræ, & in superficie terræ suo ingressu & egressu deuorabit duo puncta, quæ polis cœli rectè supponentur, uocabunturq; poli terræ, unus est in septentrione & alius in austro. Per hos duos polos trahuntur multæ lineæ circulares, ut figura adiecta ostendit, (habes & in typo mundi uniuersali huius scemodi figurationem) & hæ lineæ uocantur meridiani, ob id quòd omnes ciuitates & regiones quæ sub uno locantur circulo meridiano, quantumlibet latitudine distent, hoc est, una teneat situm in aquilone & alia in meridie, habent tamen simul & semel meridiem, habent etiam eadem hora eclypses, coniunctiones & oppositiones luminarium.

Poli mundi. *Axis.*

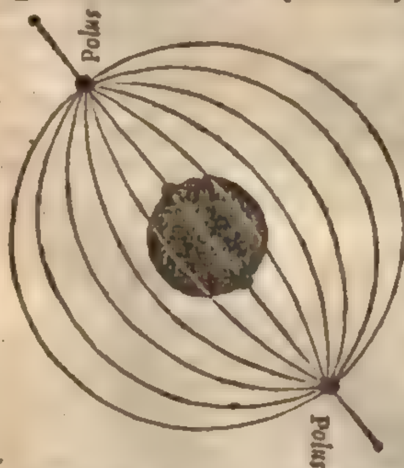

Circuli meridiani.

Quod ut rectè intelligas, inspice generalem mundi typū & elige tibi certum aliquem circulum meridianum: sit autem 30. aut 40. non refert, & eius tractum aduerte ab Europa per mare in Africam, et omnes quas uideris ei oppositas ciuitates, habebunt unū meridiē, hoc est, in eo temporis momento quando hic Basileæ est meridies, simul habebunt meridiem omnes aliæ ciuitates quæ sunt sub meridiano Basiliensi, etiamsi mille miliaribus distent à Basilea uersus meridiem aut septentrionē. Itaq; cum Basiliensibus simul meridiem habent Argentinenses, Spirenses, Monasterienses in Vuestphalia, Groningenses in Frisia, si ieris ad aquilonem: sin meridiem respexeris, cōmunicabunt nobiscū in meridie & media nocte incolæ Pedemontis, Sardiniæ, Numidiæ & Africæ minoris. Quando aūt duæ ciuitates locant̄ sub duob. diuersis circulis meridianis, habitatores earū non simul habent meridiē, sed unius meridies anticipat̄ & alterius tardior erit, iuxta q̄d circuli illi multū à se dissidēt. Pro exemplo intuere alterā generalē tabulā, quæ est Ptolemaica, in qua Germaniā reperies sitā in Europa inter trigesimum ū & quadragesimū circulum meridianū: at Syriam

Ciuitates lōgitudine differētes.

riam, in qua est terra sancta, haud procul à mari Rubro inuenies inter 60. & 70. meridianū. Hæ itaque duæ regiones non subijciuntur uni circulo meridiano, sed intersunt tres circuli, quapropter Hierosolymitani multo citius habent meridiem quàm Germani, anteuertentes, scilicet suo meridie nostrum meridiē tribus horis. Nam quū Ierosolymis est meridies, nobis qui habitamus iuxta tractum Rheni sunt adhuc ferè tres horæ ad meridiem. Haud secus potest exemplū adduci de eclipsibus solis & lunæ, item de coniunctione et oppositione. Nam cum in regione nostra circa medium noctis contingit eclipsis aut luminarium oppositio, illa eclipsis uidetur Ierosolymis tribus horis post medium noctis. Illud enim momentū temporis quod apud nos repræsentat medium noctis, est in Syria seu Palestina tertia ferè hora post medium noctis. Notabis quoque hic, quòd in duobus primis uniuersalibus tabulis singuli meridiani à se inuicē distant 10. gradibus, & 15. gradibus respondet una hora, sexaginta uerò 4. horæ, & sic consequenter. Et quoniam terra sancta distat ab interiori Germania circiter 40. gradus, facile tu ipse iudicare poteris, meridiem Ierosolymitanū præcedere meridiem Germanorum duabus horis & dimidia atque aliquot minutis. Si perrexeris ultra, usque ad Indiam scilicet, & aduerteris meridianū 120. grad. deprehendes Indiā differre à Germania 6. horis, hoc est quādo Rhenenses habent meridiē, Callecutijs in India occidit sol. Nam istæ duæ regiones dissident in longitudine 90. gradibus siue quarta parte circuli: siquidem 15. inueniuntur sexies in 90. Si ultrà in orientem processeris usque ad 200. meridianū, deprehendes Indianos illius terræ distare à tractu Rheni 12. horis, atque hoc licebit uarie ratiocinari. Nam cū nobis incipit dies, illis desinit esse dies. Quando nobis est meridies, illis est nox media. Quando apud nos dies dominica mane illucescere incipit, illis iam transacta est ea dies. Cùm nos interdiu uigilamus & labori operam damus, illi uicissim eodem tempore in tenebris dormiunt. Quum nobis sol mane oritur, occidit apud illos: & rursum quando nobis occidit, oritur illis, & uespera nostra est aurora illorum. Item quando nobis apparet eclipsis lunaris, illi nequeūt eam uidere, cùm apud illos tunc dies sit, illa autem eclipsis non uidetur nisi noctu. Cōtrarium fit in eclipsi solari. Notandum præterea per tabulam typi uniuersalis representari integrum globum seu sphæram, sectam in medio atque in plano sic descriptam, ut duo eius extremi circuli, orientalis scilicet iuxta quem uides signatum numerum 260. & occidētalis cuius signatura est 270. unus sint circulus, si mappa ipsa in globum contorqueatur recuruetur que. Vnde si mihi esset proficiscendum ex Europa ad insulam Zipangri, quam uides locatam ad dextram paululum ultra meridianum 230. nō oporteret me arripere uiam per Asiam ac Indiam, atque deinde traijcere mare usque ad eam insulam, sed uersus occidentē propinquior mihi pateret uia ad eam. Traijciens enim mare Hispanicum siue Oceanum occidentalem & perueniens ad extremū occidentalem meridianum, iam apprehendi orientalem meridianū, à quo adhuc supersunt 24. gradus usque ad insulam Zipangri, id quod facile intelliges, si mappulam consideres in globum redactam, figuram que recepisse sphæricam. Idem intelligendum est de omnibus mappis uniuersalibus magnis & paruis, quæ scilicet integrum terræ complectuntur circulum.

Longitudo regionum in eclipsibus aduertendis.

Proiectio sphæræ in plano.

De circulis parallelis, Cap. XIX.

PRæter meridianos circulos sunt quoque in mappa uniuersali circuli transuersales, qui trahuntur ab occidente in orientem. Et licet in plano sint lineæ rectæ, & in quibusdam typis uniuersalis eædem curuentur, tamen si mappa in sphæram complicetur, fient ex rectis lineæ circulares. Vocantur autem hi circuli paralleli, quòd ubique æquidistent, nec unquam ut meridiani ad unum trahantur punctum. Inter ipsos autem tres sunt præcipui, qui magnæ sunt considerationis in Astronomia atque Cosmographia, nēpe Aequinoctialis, tropicus Cancri et tropicus Capricorni. Aequinoctialis secat mundū in duo æqualia, uocatur que ob id Aequinoctialis, quòd dies tunc noctibus adæquantur, quando sol ipsum transit, quod bis fit in anno, nēpe in æquinoctio uerno & æquinoctio autumnali. Tropicus Cancri siue æstiuus circulus propterea sic uocatur, quod sol propius ad septentrionem accedere nequeat, sed cum ad illum parallelū peruenerit, habent omnes homines qui extra æquatorem uersus polum arcticum habitant, maximum diem, est que solstitium æstiuale. Porrò tropicus Capricorni sic appellatur, quòd sol illum hyemali tempore apprehendens, ultrà non declinat, sed cursum rursum uersus septentrionem uertit, est que tunc dies in septentrionalibus regionibus breuissimus. Signantur præterea et alij duo insignes circuli

Aequatoris officium.

Tropicus Capricorni.

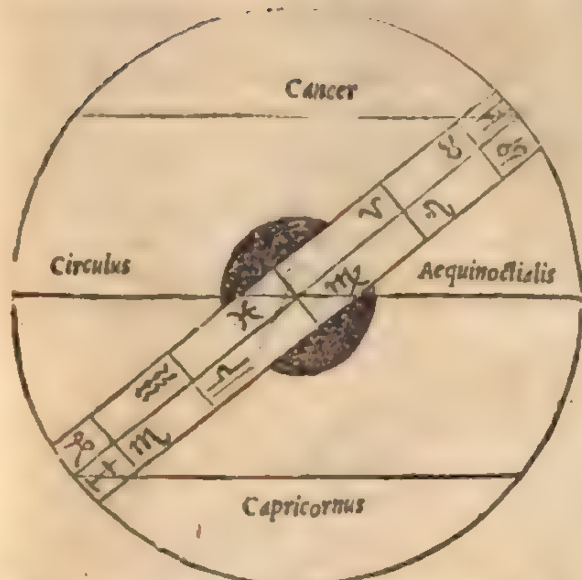

culi, unus arcticus, alius antarcticus, qui deſcribuntur reuolutione polorum Zodiaci, quàm recipiũt à primo mobili. Hi huic inſtituto noſtro nihil inſeruiunt, & ob id miſſos eos facimus. At æquator, tropicus æſtiualis, & tropicus hyemalis in Coſmographia magni ſunt momenti, atq; ob id diligenter conſiderandi. Sol enim ſemper uerſatur inter duos tropicos, nec unquam latius euagatur uel ad meridiem uel ad ſeptentrionem, ſed illico ut unum horũ circulorũ apprehenderit, uertit ſe in oppoſitam plagã, unde fit, ut homines qui habitant ſub æquatore aut prope æquatorem, ſemper æſtatẽ habeãt & nunquam hyemem, eſtq; regio eorum ualde calida, & exurit ſol hominum ſanguinem, ut perpetuo toto corpore nigreſcant, præſertim facies & manus ſolis ardoribus expoſitæ. Et licet ſol in media noſtra æſtate atque in media hyeme diuertat ab eis 23. gradibus, eſt tamen illis adhuc propinquior quàm nobis ſit in ſumma æſtate. Vnde & ſpacium terræ inter utrunq; tropicum comprehenſum, appellant zonam torridam, quod Mauri, Nigritæ, Trogloditæ & reliqui Aethiopes in terra illa habitantes torreri uideantũ à nimio æſtu ſolis. *Torrida zonã*

Notandum præterea, illam ſolis euagationem, qua nunc in auſtrum nunc in ſeptentrionem perpetuo & regulari tenore flectitur & reflectitur, efficere ut quum nos in ſeptentrionis plaga habemus æſtatem, homines qui habitant ultra tropicum capricorni habeant tunc hyemem, & contrà quum nos habemus hyemem illi habeant æſtatem, & ſicut nobis tropicus cancri eſt circulus æſtiuus, ita illis tropicus capricorni eſt circulus mediæ æſtatis. Eleuatur enim illis polus antarcticus ſupra horizontem, quemadmodum nobis in noſtra regione eleuatur polus antarcticus, unde fit ut illi habeant horizontem diuerſiſſimum ab horizonte noſtro, & omnia contrario modo illis atq; nobis eueniant, quantũ attinet ad ſtellarum & luminarium in meridie eleuationem & effectuum conſecutionem. *Simul et ſemel æſtas et hyems in mundo.*

Sic enim deus ſua ineffabili ſapientia proſpicere uoluit omnibus mundi creaturis & partibus, ut omnes fruerẽtur luminariũ ſalutari aſpectu & effectu, id quod in ſphærica mundi figura fieri non poſſet, niſi ſol atq; reliqui planetæ motum ſuum per obliquos circulos nunc in auſtrum, nũc in ſeptentrionem agitarent. Quod ſi ſol ſolum moueretur in plaga ſeptentrionis uel in plaga tantum meridiei, exureretur continuis eius ardoribus plaga illa in qua perpetuo ſol uerſaretur, oppoſita autem terræ pars marceſceret rigeſceretq; perpetuo frigore, & fieret inepta ad fructuum perductionem. Quod præueniens deus omnia ſic moderauit per currentem & recurrentem ſolem, ut & ſeptentrionales & auſtrini haberent per uices calorem & frigus, in frigore terra & terræ naſcentia fruerẽtur quiete & in calore ad fructum ferendum urgerentur. *Sol omnes mũdi partes illuſtrat.*

Quum autem ſol mouetur à tropico ad tropicum, quotidie nouum deſcribit parallelum, eſtq; poſterior ſemper uel maior uel minor priori, & pendent ab eis dierum noctiumq; incrementa & decrementa, iuxta quod per circulum horizontalem in maiores uel minores inæqualitates ultra citraq; æquatorem illi paralleli ſecãtur. Omnes etiam ciuitates quæ uni ſubijciuntur parallelo, habent perpetuo æquales dies & noctes, quum ſol in omnibus illis eandem ſuper horizontem habeat eleuationem. Pro exemplo poſſumus uſurpare ciuitatem Moguntiam ad Rhenum ſitam. Sicut enim illa habet maioram æſtiuum diem 16. horarum, atque maiorem hyemalem 8. horarum, ſic omnia loca per quæ is tranſit parallelus, non differunt à Moguntia in dierum atq; noctium longitudinibus ut ſunt Treueris, Herbipolis, Bamberga, Cracouia, &c. quæ ferè cum Moguntia communicantes in quinquageſimo parallelo ab æquatore abſunt, ſi paralleli numerentur de gradu in gradum. *Ciuitates latitudine communicantes.*

Et hic numerus uocatur in Coſmographia latitudo regionum, quæ ſemper eadem eſt cum eleuatione polari, niſi quod poli altitudo numeratur in aquilone à ſuperficie horizontis ad ipſum polum, latitudo autem ſupputatur ab æquatore uſq; ad parallelũ qui tranſit *Latitudo regionis & Eleuatio poli idem.*

transit per punctum uerticalē, quem Arabica uoce appellant Zenith. Et quemadmodum duo sunt poli, unus in septentrione, alius in austro, & quantum unus eleuatur tantum alter submergitur: ita duæ signantur latitudines regionū, una ab æquatore uersus septentrionem & altera ab æquatore uersus austrum. Qui uersantur in latitudine australi, ijs eminet polus austrinus, & deprimitur polus borealis: contrariū fit in latitudine septentrionali, quā nos obtinemus. Porrò q habitant sub eodem parallelo aut etiā climate uocantur Periœci, id est circūcolæ: & hi Antœci esse nequeūt, etiāsi in oppositis paralleli locis habitent. Soli habitatores æquatoris habere possunt Antœcos, seu Antipodes, si rationē habeas paralleli. Sin meridianos respicias circulos, nulla est habitatio in latitudine septētrionali, quæ nō habeat Antœcos in latitudine australi, ubi scilicet terra est discooperta ab aquis. Sunt enim Anti-

Antœci.
Antipodes.

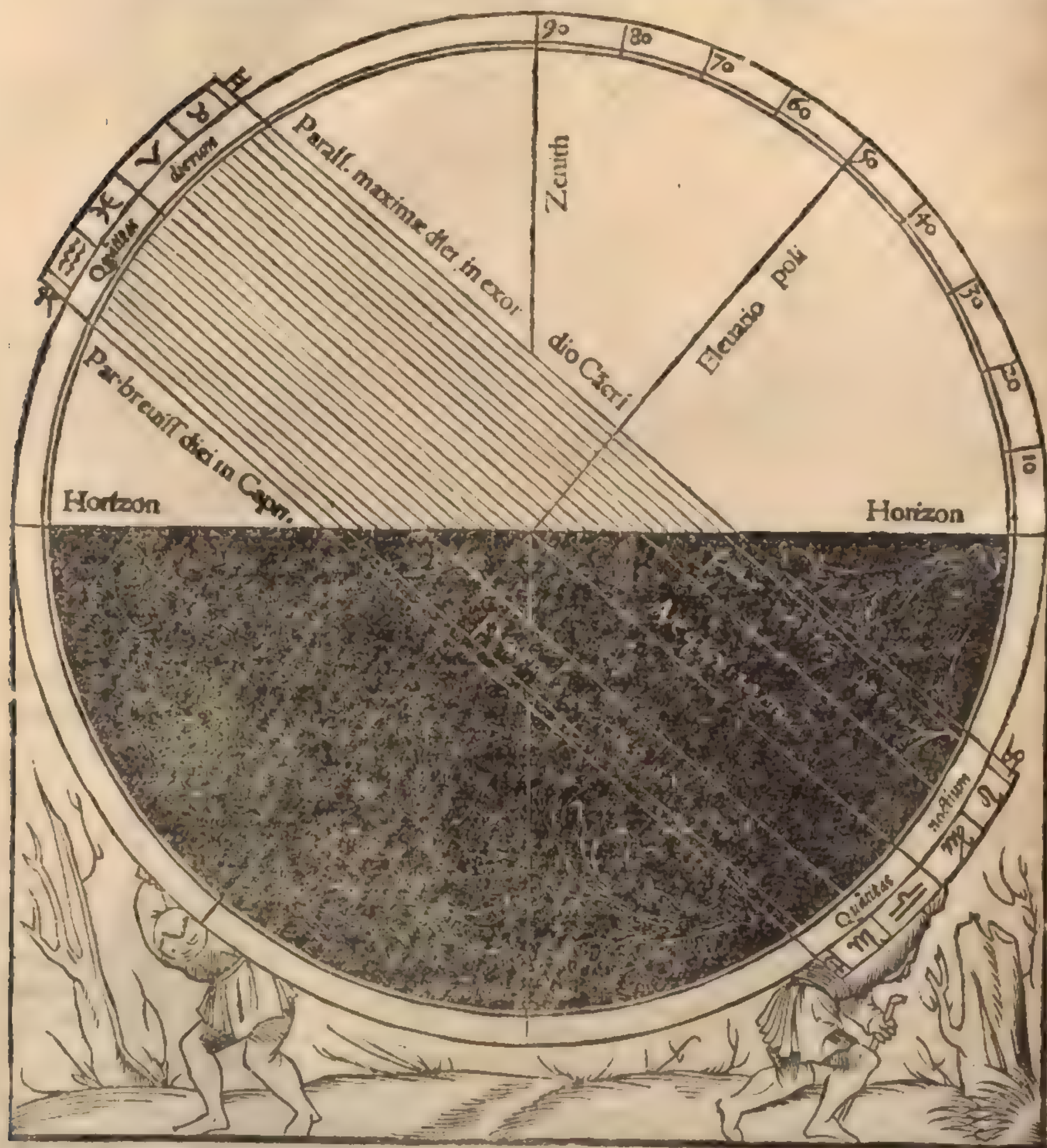

podes, qui nobis è diametro uestigia uertūt. Periœci aūt nostri nō obuertūt nobis è diametro uestigia, quū linea traducta nō sit diameter sed chorda circulū in duo secās inæqualia.

De longitudine

De longitudine dierum per omnes mundi regiones Caput XX.

VT in ſumma habeas longitudines dierum atq; uariationes eorundem, ſecundum alios & alios parellelos, atq; maiores & minores arcus dierũ, ordinauimus hic tabellam, in qua uidere licet ſecundum diuerſas poli eleuationes, mutationes & incremẽta dierum æſtiualium. Quantò enim plus mundi polus attollitur, tanto ęquator & paralleli ab ipſo ad tropicum cancri ducti (qui arcus ſunt dierum) obliquius horizontem interſecant, maioresq; arcus dierum ſupra hemiſphærium noſtrum relinquunt, quàm ſint arcus noctium ſub hemiſphario demiſſi, ſoli ſigna ſeptentrionalia percurrente. Contrarium euenire ſolet, ſole in oppoſita medietate uagante. Qui habitant ſub æquatore, qui primus eſt paralellus, perpetuò habent diem ęqualem noctibus. Quorum autem habitatio eſt ſub polo, hoc eſt qui habent polum pro zenit, ſi modo is locus habitari poteſt propter nimia frigora perpetuas glacies, his eminet ſol ſupra hemiſphærium ſex menſibus, reliquis uerò ſex menſibus delitеſcit ſub horizonte. Non tamẽ habent niſi tribus aut quatuor menſibus profundas tenebras, quum ſol, in libra & piſcibus conſtitutus, haud procul ab horizonte ſuperno abſiſtat, ſplẽdoremq; aliquem habitatoribus adminiſtret, haud ſecus quàm nobis mane & ueſpere ante ortum & poſt occaſum parum lucis ad dimidiam ferè horam impertit, quam diluculum & crepuſculum in aſtrolabio uocant, ſignantes ſub horizonte lineam diſtantem ab horizonte 18. gradibus, quam cùm ſol attigerit, nullum ſui ſplendoris ueſtigium amplius relinquit. Ab æquatore uerſus ſeptentrionem p oficiſcendo, dies tarda ſuſcipiunt incrementa, uſq; ad 50. latitudinis paralellum, qui qui quinquageſimus eſt gradus eleuationis poli, ubi maximus dies cõſtat 16 horis. Hinc uerò ad modicã diſtantiam uerſus polum, dies ſenſibiliter augetur, qui extremus zodiaci paralellus, qui eſt tropicus cancri, cõtinuò obliquius interſecat horizontem donec tandem ſua circumferentia contingat periferiam horizontis, ubi dies eſt 24. horarum, idq; ſub leuatione polari 66. graduum aut propè. Porro inter parallelos qui ab æquatore uerſum polum arcticum numerantur, quidam cæteris ſunt celebriores, per quos ueteres climatum diſtinctiones ac ueluti limites eorum fecerũt interceptum ſcilicet terræ ſpacium inter duos certos parallelos, clima uocantes, in quo por rectiſſimæ diei ab uno parallelo uſq; ad alium eſt dimidiæ horæ uariatio.

Diluculum & crepuſculum.

Climata.

H	m̃		Grad.	m̃
12	45		12	45
		Clima primum per Meroën		
13	15		20	30
		Clima ſecundum per Sienen		
13	45		27	30
		Clima tertium per Alexandriam		
14	45		33	40
		Clima quartum per Rhodum		
14	45		39	0
		Clima quintum per Romam		
15	15		43	30
		Clima ſextum per Boriſthenem		
15	45		47	15
		Clima ſeptimum per Ripheos montes		
16	25		50	30
Maximus dies			*Eleuatio poli*	

Latitudo regionũ ſeu paral lelus	habet diẽ maiorem
52	horarũ 16 & ſemis
54	horarum 17
56	horarũ 17 & ſemis
58	horarum 18
61	horarum 19
63	horarum 20
64	horarum 21
65	horarum 22
66 1	horarum 23
66	horarum 24
68	unius menſis
70	duorum menſium

In parallelo qui transit per 72. dies maior est trium mensium, sole scilicet à medio tauri ad medium leonis uagante. Crescunt itaque dies paulatim donec ad polum perueniatur. Sub ipso quippè medietas sphæræ mũdi semper super horizontem reliquitur, & æquinoctialis quum horizonte concordat, & polus ipse est loco zenith. Posuimus etiã figuram arcuum

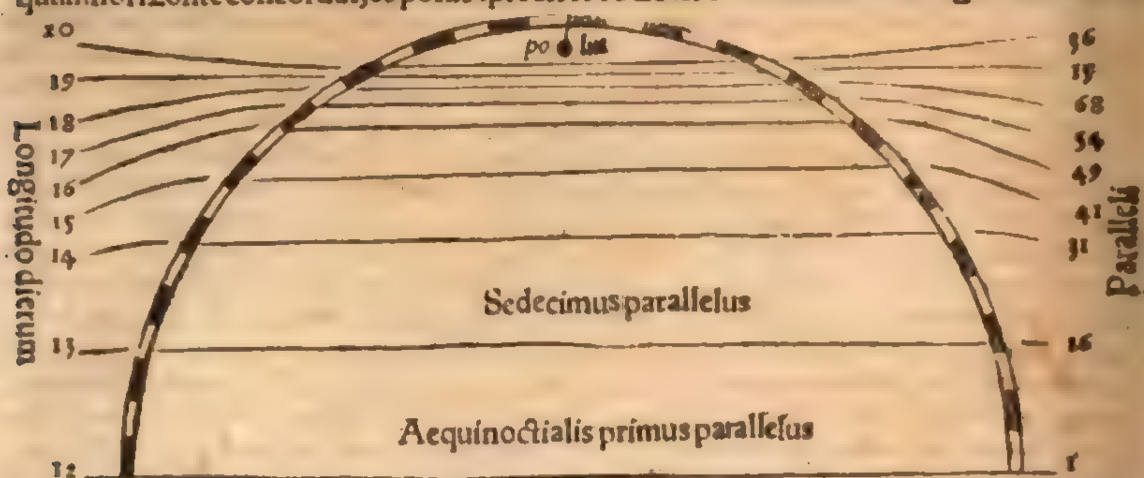

dierum & noctium, uerificatam ad eleuationem poli borealis grad. 5 o, ubi quilibet integer parallelus complectitur 24. horas diei & noctis, sed linea horizontalis abscindit portiones noctium à diebus, & quantum diei accedit tantum à nocte tollitur & contrà, solus æquinoctialis in duas ęquas secatur partes. Hic facile imaginari poteris, imò oculis ipsis uidere quomodo ad eleuationem poli totus zodiacus seu comprehensio parallelorum, quos axis polorum ad angulos rectos secat, à parte horizontis receptis incrementa & decrementa, attolliturq; à parte dierum æstiualium, crescentibus cõtinuò diebus & decrescentibus noctibus: à latere autem dierum hyemalium omnia contrario fiunt ordine. Finge deinde axim eleuari ad 90. usq; gradum, aut si mauis describe zodaicum, cuius æquator iaceat in linea horizõtis & uidebis solem uagari supra horizontem per sex signa borealia, hoc est medio anno, & quum in libra se abdiderit sub horizonte, adhuc aliquamdiu radij eius nonnihil illustrabunt superiora, nisi quantum aeris grossicies & nebulositas interturbat.

Summa compendiaria primi libri Cosmographici Ptolemæi. Cap. XXI.

Geographia. QVm uolumen istud aliquo modo imitetur Ptolemaicã Cosmographiam, operæprecium facturus sum, si hoc in primo libro mentionem quoq; fecero primi libri Ptolemaici, & rudioribus ostendam, quid ille in eo tractet libro. Et quidem librum illum primùm distinguit in 24. capita. In primo capite ponit differentiã quę est inter Geographiam & Chorographiam. Geographia enim ostendit unam & continuam terram cognitam, quemadmodum se habeat natura & positione, uersaturq; solum in deprehensibilioribus descriptionibus, ueluti sinuum, ciuitatum magnarum, gentium & fluuiorum, necnon circa ea, quæ secundum speciem uniuscuiusque sunt *Chorographia* insigniora. At Chorographia resecat loca per partes, seorsumq; singula, & unumquodq; iuxta se constituit, ac fermè omnia, etiam minutissima describit, ueluti portus, uicos, populos, necnon à primoribus fluminibus diuertigia, & his similia. Hanc differentiam exprimit exemplo & comparatione artis pictorum, qui in figurandis corporum imaginibus, maiora membra primùm lineis suis explicant, uelut caput, brachia, manus, pectus, uentrem, coxas, crura, pedes. Deinde minutiora membra illis maioribus contenta, uelut oculum, nasum, os, &c. suis lineamentis & aptis coloribus repræsentant. Sic etiam Geographia maiora loca, uelut celebriores ciuitates, integras prouincias & maiora flumina descriptione repræsentat. Chorographia uerò minima quædam loca, uelut uillas, arces, portus riuulos, prata, saltus, & cætera quam similius potest, accommodatis coloribus explicare molitur. In secundo capite ostendit quæ sint necessaria ad Geographiam: potissimùm autem antecedens est historia itineraria & literarum monumenta, ab illis quidem tradita,

Geographus imitatur pictorem.

tradita; qui plurima loca in terra mariq́ꝫ certis longitudinum latitudinumq́ꝫ differentijs obseruauerunt: sine lustratione enim & regionum inspectatione, nemo potest rectè aliquam describere prouinciam. Necesse est quod ipse uiderim regionem aliquam quam describere institui, aut sequar alterius scripta, qui eam lustrauit. Sunt autem potissimū duo obseruanda in regionibus, latitudo scilicet & lōgitudo. Lōgitudo attenditur ab occidente ad orientem, & latitudo ab austro uersus septētrionem. Duæ ciuitates unam habent longitudinem quando unum habent meridiem, quum scilicet una ad austrum & alia rectè uersus septentrionem est sita, ut sunt Basilea & Argentina, Constantia & Stuckgardia. Ista longitudo potest deprehendi per magnetinum instrumentum, quando ab uno loco ad alium uidere potest, aut certum indicium alterius absentis loci haberi potest, quale est fumus interdiù aut ignis per noctem. Certius tamen argumentum colligitur ex cœlo, præsertim ex luminarium eclipsibus, id quod in terris montuosis summè necessarium est, & quādo duo loca magno interuallo à se longitudine dissident. Cæterum duo loca in latitudine concordant, quando sub uno & eodem locantur parallelo, unaq́ꝫ in occidentali & alia in orientali plaga sita deprehenditur, quales sunt Basilea & Monachum, Moguntia & Bamberga, Colonia Agrippina & Vratislauia. Latitudo facile omni die, quando cœlum est serenum, inuestigari potest, ex eleuatione scilicet polari. Porrò quo pacto poli eleuatio per radios solis deprehendatur in unoquoq́ꝫ loco, paucis hic indicari non potest. Oportet habere ad certum diem gradum solis atque declinationem eius ab æquatore, & tertio eleuationem eius in meridie supra horizontem, & eleuationi eius addere declinationem, si sol fuerit in signis australibus, & proueniet eleuatio æquatoris, quam subtrahe à 90 gradibus, & quod residuum manserit indicabit tibi poli altitudinem. Sin sol fuerit in signis borealibus, auferenda erit declinatio solis ab eleuatione meridionali, & relinquetur æquatoris supra horizontem altitudo, quæ consequenter pandit poli eleuationē. Solis uerò locum & eius declinationē inuenies in Ephemeridibus & alijs tabulis planetarum. Sūt qui noctu ex obseruatione stellæ polaris altitudinē poli quoq́ꝫ uenantur. In tabulis Ptolemaicis & quibusdā nouis tabulis, signanē ad dexterā & sinistrā latitudines locorum. Vnde cùm huiusmodi tabula tibi offertur & cupis ex ea scire, quæ ciuitates habeant eandē latitudinē, trahes filum per transuersum tabulæ, per duos numeros eiusdē denominationis, & per quæ loca filū transierit, ea omnia unam habebunt latitudinem, seu poli eleuationē. Longitudo regionū & ciuitatū haud alia ratione quęritē in tabulis Ptolemaicis, nisi ꝙ filum à superiori tabulæ numero trahitē ad numerum similem in basi signatum, & quotquot loca priuata id eius lineā inciderint, tot eandem habebunt longitudinē, unum meridiem, eodemq́ꝫ temporis & horarum momento habebunt oppositiones & coniunctiones. Nostro ęuo quando homines non tam studiosi sunt rerum mathematicarum, & nobilissima astronomiæ disciplina à plerisq́ꝫ negligitur, adinuētum est instrumentum illud magnetinum, quod uulgò Compassum uocant, quo uiatores & nautæ passim in itineribus & nauigationibus utunē, diriguntq́ꝫ gressum suum ad mobilis linguæ, magnetis uirtute inauratę, directionem, quę sine notabili errore lineam ostendit meridianā. Hac inuenta linea, facile habetur linea matutina seu uespertina, quę ad angulos rectos intersecat lineā meridianā. Potest autē mediante Cōpasso primū inuestigari locus incognitus, regio aliqua aut insula, deinde per idem instrumentum facile quis deduci potest ad locum cuius iter ignorat, & tertiò per ipsum licet deprehendere interuallum duarū aut trium ciuitatum, quæ nō sub eadem locantur linea meridiana. Et ut commodior eius situs sit in hoc negocio, necesse est ut circulo alicui includatē, cui adaptata sit regula mobilis, & circulus ipse in certos aliquos

Longitudo regionis.

Latitudo regionum.

Eleuatio poli.

Magnetis uirtus & utilitas in uiatorio.

ſtribuatur gradus. Mihi placet forma iſta hic ſignata, & qua hucuſq; in obſeruãdis locis et regionibus ſum uſus. Parato autẽ in hunc modum inſtrumento, ſi arripuiſti ad locum aliquẽ iter, cuius ſitus tibi eſt incognitus, & neſcis quæ uia te illuc ducat, ages hoc modo: interroga aliquẽ qui ſitum loci, quẽ adire cupis, nouit, & ad demõſtrationem eius ſiſte uiatorium tuũ, ut ſcilicet primũ lingua mobilis rectè ſtatuatᷣ ſuper immobilem, perinde ac horam ſolis deprehendere uelles, & inſtrumentum in hoc ſitu immotum teneatur, donec regula mobilis uerſus locum, quem accedere contẽdis, præciſe uoluatur & ceu digito illum demonſtret. Quo facto, uidebis num tibi eundum ſit ad ſeptentrionem, ad orientem uel occidentem aut meridiem, aut gradu aliquo intermedio inter ſeptentrionem & orientem, uel inter orientem & meridiem &c. Obſeruabis ergo plagam in quam regula cadit, & gradum quem abſcindit. Illa enim linea directrix erit itineris tui. Quare ſi te contingat in campo aut ſylua aberrare à uia tua, nec habes quempiam qui tibi uiam oſtendat, age, profer inſtrumentum tuum & ſtatue ipſum in eo ſitu quem ſuprà habuit, dum loci petendi lineam repręſentauit, & indicabit tibi regula ipſa ueluti digito uiam tuam quam ambules, & qua ducaris ad locum inſtitutum. Quòd ſi locus ille quem adire conſtituiſti, plurimum diſtaret à loco tuo unde diſcedis, puta cõtendis proficiſci à Baſilea ad Monacum, quod circiter 40. miliaribus Germanicis diſtat à Baſilea, neceſſe eſt ut uiatorium tuum dirigas ad propinquiores intermedias ciuitates, primum ſcilicet ad Schafhuſiam aut Conſtantiam, quarum ſitus Baſilienſibus ſatis notus eſt: ac deinde à Conſtantia uerſus Rauenſpurgum lineam rectam explores, à Rauenſpurgo uerſus Memmingam, atq; hinc uerſus Auguſtam, & ab Auguſta uerſus Monacum. Hoc experimento utuntur hodie celebriores nautę in mari. Quin et metallorum ſcrutatores in uiſceribus terræ deliteſcentes, qui cryptas & ſubterraneos meatus & cuniculos procùl in montes deducunt, nihil agere poſſunt ſine hoc inſtrumento, ſed laborant in abdita loca ſecundum horas: ſic enim illi loquũtur, ubi plagam exprimere uolunt. Notabis etiam hic, quum ſecundum tabulas regionum proficiſci uolueris ab uno loco ad alium, id quod facilimè fieri poteſt, tali utaris cautela. Para in papyro ſemicirculum aliquem & diſtribue eum in bis 36. portiones, ut hic uides figuram tibi præſcriptam, atq; præſcinde ipſum diligenter in circunferentia. Quo facto, adapta centrum eius loco tuæ ciuitatis unde egredi contendis, & ſemediametrum pone in lineam meridiei. Trahe etiam filum ex centro ad illam ciuitatem, quãuis adire, & aduerte quam plagam & quod ſegmentum pertranſeat filum, eritq; tibi loco certiſſimi demonſtratoris: nam iuxta ſitum illum ordinabis uiatorium tuum, quoties te in itinere errare cõtigerit. Requiris fortaſſe exemplum, quod huiuſmodi propono. Eſt tibi animus proficiſcendi à Baſilea ad Nurnbergam. Hic tibi in manus recipiẽda eſt tabula Sueuiæ & Bauariæ, quam infrà inter nouas tabulas reperies, & in qua Baſileam inuenies ſignatam ad dextram iuxta Rhenum, Nurnbergam uerò in medio tabulæ iuxta fluuium Pegniz locatam conſpicies. Pone itaq; centrum ſemicirculi delineati in membranula in notula ciuitatis Baſilienſis & ſemidiametro aptata ad lineam meridianam, trahe filum aut lineam ex centro ad notulam ciuitatis Nurnbergenſis, & uidebis lineam cadere in quartam, quam intercipiunt lineæ ſeptentrionalès & orientales, uidebis etiam abſcindi in eadem quarta gradus ſeu portiones 19, ad quarum directionem te oportet uſurpare uiatorium, niſi quantum ob inuios occurrẽtes montes & ualles, flumina & paludes interdum oportet à recta deflectere linea.

Ne quis malẽ erret in itinere

Secundum tabulas ire per terras.

Deprehendere interualla trium diſtinctorum locorum. Cap. XXII.

Dixi ſuprà per uiatorium Cõpaſsi poſſe deprehendi ſubtili ratione interuallũ trium ciuitatum, differentium longitudine & latitudine, idq; hoc modo: Quum tres ciuitates

tates talem obtinent situm, ut in una recta linea non inueniant, possunt facile in triangulum cogi æquilaterum uel non æquilaterum. Cognito autem triangulo uno latere, possunt ex eo & alia duo latera facile cognosci. Vt exempli gratia: si sciuero quot pedes habet latus trianguli AB, possum inde colligere quot pedes habeat latus AC & latus BC, præsertim si hunc triangulum applicauero terræ, puta, sum in aliqua ciuitate & uideo duo alia distincta loca, non difficile erit scire distantiam quæ est inter locum meum & illa duo loca, atque distantiam qua illa duo loca inter se dissident: ut, oculus meus est in angulo C & uideo angulum A atque angulum B, & cupio scire quantum à me distet A & quantum B. itemque quantum A distet ab angulo B. Hoc inuestigabo tali ingenio. Accepto priori uiatorio, contemplor ex meæ obseruationis loco duo illa loca à me aliquot miliaribus distantia, aut saltem

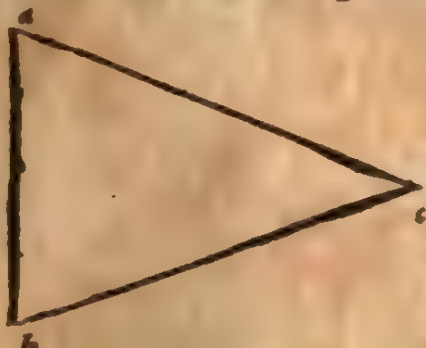

obseruo situm illorum iustum, si interposita sylua aut montes aspectum meum impediunt quo minus ad illa loca feratur, & aduerto in quam plagam linea cadat, & quem ascendat gradum. Quo facto, inueni duas lineas concurrentes in angulum unum, quas diligenter transferam in papyrum aut aliam superficiem planam, donec tertiam lineam inuenero triangulum claudentem. Cõcursus harum duarum linearum est locus meæ obseruationis, alia autem duo loca sunt signanda in duabus extensis lineis, sed ubi nondum est deprehensum. Et ne hæreas in hoc, quomodo duas deprehensas lineas transferas in planum aliquod, in quo describendus est triangulus, indicabo obiter quomodo id perficias. Accipe chartam aliquam & trahe per medium eius lineam rectam uice meridianæ lineæ, atque in medium lineæ fac punctum C. Supra C scribe meridies, & infrà, septentrio. Deinde applica centro C. semicirculum chartaceum, quem suprà te iussimus parare pro itinere cognoscendo ex tabulis, & iuxta duas obseruationes iam factas signa hoc in plano duas lineas in centro C sese contingentes, quem contactum diximus esse notulam tuæ ciuitatis, in qua duas fecisti obseruationes. Quo facto, procedes ad tertiæ lineæ inuentionem, quæ omnium trium locorum pandet interualla. At illam inuenire non poteris, nisi te transferas à tuo loco ad unum duorum memoratorum locorum, metiarisque unum trianguli latus, hoc uel istud, non refert, quot scilicet horis uel diebus, pedes aut eques, iter illud cõfeceris. Si habes certas horas, signa illas per circinum in linea tuæ ambulationis, distendendo scilicet circinum ad latum digitum & imprimendo notulas in linea, incipiendo à centro C, & ubi desinit numerus horarum linea, ibi erit situs alterius loci, cuius à tuo loco distantiam dimensus es. Poteris etiam lineæ inserere numerum miliariorum atque notas imprimere. Signabis autem huius secundi loci situm litera A. Inuentio itaque hoc trianguli latere, alia duo latera sine ulteriori pedestri profectione, hoc modo inuenies. Obserua per uiatorium in secundo loco tertium locum, & aduerte diligenter lineam uisualem, in quam mundi plagam illa cadat, & quot abscindat gradus, et transfer illam in in plenum in quo duæ trianguli lineæ iam sunt descriptæ, ponendo scilicet semicirculi centrum in notulam secundi A, ubi hanc secundam fecisti obseruationem, & trahendo hinc lineam quæ alteram secet lineam, atque ostendat in ea situm tertij loci, notula B signandum. Et cùm hanc lineam triangulo inscribere uolueris, oportet te in puncto A signare lineam meridianam, cui applices semicirculum, ut suprà te quoque in prima actione monuimus. Inuentis itaque & signatis tribus lineis, facile poteris alia duo latera metiri, diuidendo scilicet duas illas lineas secundum sectiones primæ lineæ, hoc est, secundum intercapedinem horarum uel miliariorum primæ lineæ in his replicabis circinum, notulasque imprimes secundum quas horarum aut miliariorum accipas numeros. Sed adiecto exemplo res ipsa dilucidior erit. Ago hic Basileæ & cupio scire quot miliarib. hæc urbs distet ab oppido Sunggoiæ Danno, & item ab imperiali oppido Offenburgo, & tertio quantum distet Dannum ab Offenburgo. Potest autem hic Basileæ cum cœlum serenum est Dannum uideri, aut mons ipse, ad cuius radices oppidum ipsum locatur. Offenburgum uerò uideri nequit, sed situs eius demonstrari potest. Instituo itaque uiatorium, & inuenio regulam Dannum repræsentantem, in quarta quam terminant lineæ occidentales atque orientales, in 22. gradu. Offenburgum uerò aut situm eius deprehendo in quarta septentrionis & orientis in 4. gradu. Has duas uisuales lineas transferro in planum aliquod mediante linea meridiana, statimque

Trianguli utilitas.

Exemplum mensurationis.

ut adiecta figura oſtēdit. Et quoniam nulla horum locorū diſtantia mihi eſt cognita (ſic enim exempli gratia fingo me neſcire) proficiſcor à Baſilea ad Dannum & deprehendo interuallum illud eſſe quinque miliariorum. Hæc miliaria ſigno in linea tranſeunte à Baſilea ad Dannum per circinum expanſum ad trāſuerſum digitum, & quinquies hac intercapedine replicatum in linea rurſum Danni obſeruo ſitum Offenburgi, et inuenio regulam cadentem in quartam ſeptentrionis & orientis abſcindentemq́ȝ 14. gradus hac linea inuenta, atque deſignata linea meridiana in notula Dannum repræſentante, quæ parallela ſit cum meridiana Baſilienſi, transfero inuē tam lineam mediante ſemicirculo, meridiei Dānico applicato, ad alias duas lineas, & conſtituet mihi triangulum A B C. In C erit Baſilea, in A Dannum & in B offenburgum. Accepta deinde cum circino intercapedine unius miliarij de linea tranſeunte à Baſilea ad Dannum, repeto illam quoties potero in linea tranſeunte à Baſilea ad Offenburgum, & item in linea trāſeunte à Danno & ad Offenburgū, & inuenio quot miliarijs Offenburgum, diſtet à Baſilea, nempe 12: & item quot Dannū diſtet ab Offenburgo, ſcilicet 11, nec cogor pedibus metiri iter à Danno ad Offenburgum, neque à Baſilea ad Offenburgum. Eadem uerò ratione & per idem inſtrumentum licebit metiri ſpacium quodcunq́ȝ, centum aut ducentorum aut trecentorum, &c. pedum. Puta uis ſcire latitudinem alicuius fluminis aut lacus aut aliam diſtantiam in plano, aut uis proijcere globum ex tormento ad metam certam, cuius tamē ſpacij longitudo tibi incognita eſt, &c. Huiuſmodi ſpacij interuallum hoc modo inueſtigabis. Pinge in tabula aut in papyro aut alio plano circulum aliquem magnum, cuius ſemidiameter habeat palmum maiorem aut pedem, circulum autem ipſum diuides in tot ſectiones quot habet inſtrumentum ſuperius, quod Viatorium appellauimus. Deputabis præterea unam diametrorum lineæ meridianæ, altera uerò tranſuerſaliter ducta, orientem & occidentem repræſentabit. Hoc facto, procedes in tua operatione tali modo. Statue uiatorium ipſum iuxta Compaſſi naturalem ſitum, perinde ac ſi uelles diei obſeruare horam & in ea ſtatione moue regulam ad illum locum, cuius inter te & illum diſtantiam ſcire cupis, & aduerte in quam quartam cadat atq́ȝ quot gradus abſcindat, ſiue quot punctis diſtet à linea meridiei uel à linea mediæ noctis, & eam lineam præciſe cum ſua declinatione trāſferas in circulum ſeorſum in papyro factum, trahendo ſcilicet eam ex centro circuli per eam quartam & ſectionem in qua eam deprehendiſti in inſtrumento ipſo. Deinde quieſcente inſtrumento in priori ſitu, moue regulam ad latus dextrum uel ſiniſtrum, quod commodius fuerit, (non refert) ad certum aliquod ſignum, quod pedibus tuis adire potes, quodq́ȝ pedibus aut paſſib. aliquod diſtat à prima ſtatione, & uide in quā quartam & ſectionē regula ipſa cadat, eamq́ȝ lineam transfer ut prius in papyreum circulū, obſeruata diligenter mundi plaga, ut magnes ipſe oſtenderit: & hæc exempli gratia uocabitur Linea ſecunda ſeu tranſuerſa. Quo facto, metiri pedib. aut paſſibus hanc ſecundam obſeruationem, à ueſtigio ſcilicet ſtationis primæ uſq́ȝ ad ſtationem ſecundam, & quot pedes aut paſſus inueneris inter has duas metas, in tot ſectiones

sectiones diuides lineã secundã transuersaliter in papyro ductũ, puta si interceptũ spacium habuerit 60. passus, facies in linea literali cum circino tot æquales sectiones, hoc est diuides lineã è centro circuli ad eius circumferentiã eductã per tot portiones, aut si patit̃ carthę magnitudo, potes distributionẽ extendere ultra descriptũ circulũ, modo portiones sint æquales. Opus autẽ est duplici statione, quia unica statione difficile est metiri longitudinem aliquam, secus de altitudine metienda. Signatis itaq; duab. lineis, restat tertia indaganda, quæ cum prioribus duabus constituat triangulũ: per triangulũ enim fiunt omnes dimensiones. Ages aũt sic: Obserua cũ uiatorio in secunda statione locũ illum, cuius distantiã scire cupis eo modo sicut suprà iussus es obseruare, & lineã per regulam deprehensam transfer in carthaceum circulũ, eritq; pũctus secundæ stationis in papyro signatus, centrum seu initiũ huius tertiæ lineæ, unde scilicet ea uersus locũ à te distantem & metiendũ secundũ uiatorij obuersationẽ educta, cũ prima claudat triangulũ, ostendatq; sua intersectione in prima linea uerum interuallum, q̃d est inter primã stationẽ & locum è remotis obseruatum. Nam sectiones in secunda linea à prima statione ad secundam factæ, si transferantur & repetant̃ in prima linea, quoties in ea repeti possunt, indicabũt quot pedib. aut passib. res uisa, & à longè obseruata, à te distet. Sed figura hic adiecta omnia tibi reddet clariora. Nec multum abest hęc ratio mẽsurandi lõgitudinẽ ĩ plano ab ea quæ res altas duplici metimur statione. Q d' si hic mod9 tibi difficilior esse uidetur q̃ ut ei9 assequaris practicã age p̃scribam tibi eundẽ modũ faciliori uia tantum uide ut instrumentũ aptũ facias secundum formam quàm infrà uides expressam.

Omnes dimensione per triangulum.

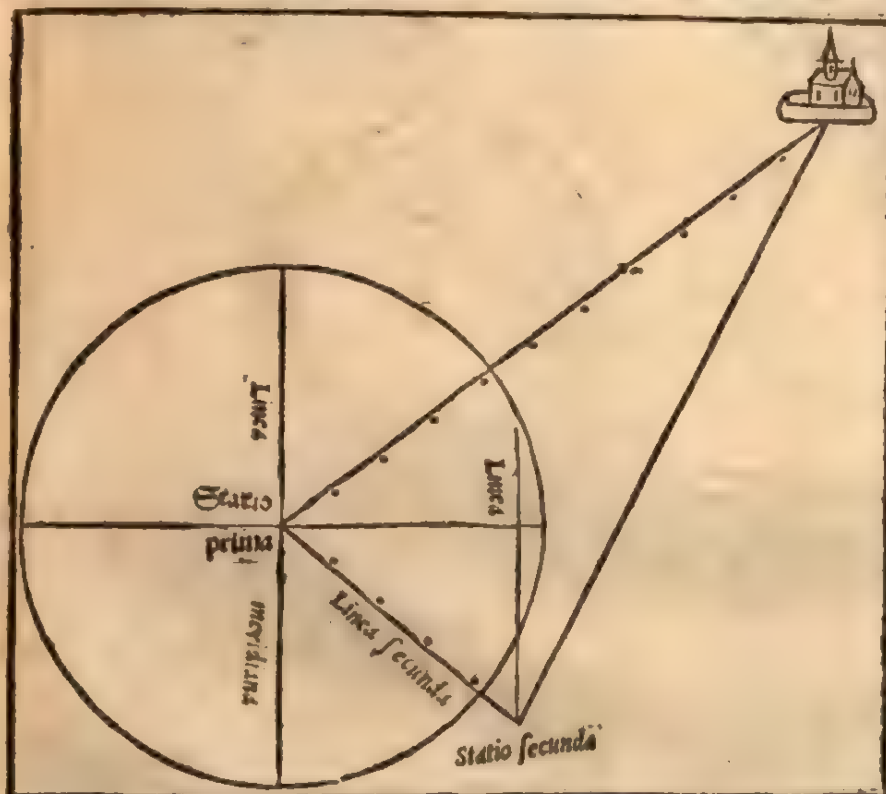

Vis scire quantũ turris aliqua aut castrum, aut res alia à te distet, aut quanta sit latitudo alicuius prætersluẽtis aquæ, operaberis sic: Pone instrumentum super lapidẽ aliquẽ aut super lignum & moue ipsum quousq; per pinnulas B A uideris rem cuius distantiam uis inuestigare, & manente instrumento in eo situ, respicies ad dextrã uel ad sinistram & deliges tibi signum aliquod, quod cõmodè adire possis, quodq; à te aliq̃t passibus distet, triginta scilicet aut quadraginta aut pluribus, nõ refert, & uersus illud signũ diriges regulã B C donec per foramẽ pinnulæ B & aciem erectã in C uideas signum illud. Aduertes etiam in quã quartam circuli hæc regula cadat, & quẽ quartæ gradum abscindat: quia oportet in secunda statione hanc regulã illum quoq; habere sitũ. Et antequã moueas instrumentũ ẽ loco suo, pones super ipsum Cõpassum, latus scilicet eius meridianũ applicando lineæ instrumẽti A B, uidebis quam horã aut aliud punctũ inter horarũ diuisiones tangat Compassi lingua mobilis, aut si splendet sol, uide quam horam tangat gnominis umbra, & punctum illud diligenter seruabis, quia oportet te instrumentum in hoc situ rursum in obseruato laterali signo (ubi secunda erit statio) ponere id quod citra Compassi instructionem facere non potes. Hac prima statione expedita transibis ad obseruatum laterale signum, ubi secunda erit statio, & inter eundem numerabis per pedes uel per passus spacium interceptum, & signabis diligenter numerũ pedum uel passuum. Vbi aũt perueneris ad signum à te in prima sta-

Vsus instrumenti.

tione obſeruatū, pones inſtrumentū ſuper re aliqua eleuata è terra, applicatoq; cōpa to ſta
tues cōpaſſum in eo ſitu quem habuit in prima ſtatione: nec poſthac indigebis amplius offi
cio cōpaſſi. Figes etiam regulā B C in eo ſitu quē habuit in prima ſtatione. Quo facto, moue
regulā D A ſuper regulā B C donec per pinnulas eius uideas rem illam cuius diſtantiā quæris,
& obſerua quot puncta abſcindant in regula B C p regulā D A, & itē quot pūcta abſcindant
in regula D A per regulā B C, & habebis triangulū, habebis quoq; trium linearū per æqualia
pūcta diuiſionē. Deinde operaberis per regulā de tri in hanc modū. Pone primo puncta re-
regulæ B C, deinde numerū pedū uel paſſuū à ſtatione prima uſq; ad ſecundā q̃ ſuprà te iuſ-
ſimus ſeruare, tertiò numerū lineæ A B qui ſemper eſt 24. & duc ſecundum in tertium produ-
ctumq; diuide per primum & habebis pedes uel paſſus à ſtatione prima uſq; ad rem uiſam.
Quòd ſi diſtantiā quoq; illā, quæ eſt à ſtatione ſecūda ad rē uiſam, habere cupis, pone nume
rū punctorū regulæ D A, quæ abſcindit regulā B C tertio loco, & operare ut prius. Exemplū.
Exemplum latitudinis Rheni. Ego mēſuraui hic Baſileæ iuxta templū maius latitudinē Rheni, à peribolo palatij uſq; ad
antemurale Baſileæ, q̃d alluit Rhenus quādo intumeſcit & inueni pedes 609. qui ſunt latitu-
do Rheni pleni iuxta templū Baſilienſ. maius, niſi q; à peribolo palatij uſq; ad littus Rheni
ſunt circiter 40. pedes, qui à 609. ſubducti relinquunt uerum alueum, nempe 569 pedes.

Forma alia ſecundum quam longitudo in plano menſuratur. Cap. XXIII.

OPus eſt in planitiei menſuratione duplici ſtatione, in re autē alta duntaxat unica,
ubi ſaltē ſatis ſpacij fuerit: cuius ratio eſt, quod res eleuata habet catheçū realē &
hypothenuſam imaginariā, triangulus aūt in plano iacēs, habet omne tres lineas
imaginarias, niſi murus aliquis aut pons uel alia res humilis, cuius longitudnem
metiri uelles, catheci uicem teneret: tūc enim acceſſus pateret in baſi ad cathecum ipſum. Itē
in rebus erectis quærimus p baſim cathecū q una eſt quadrati coſta, in plano autē primo ſi-
gnamus cathecū imaginariū, ac deinde per baſim à catheco recedentes ſignamus hypothe-
nuſam, quæ eſt quadrati diameter, quā demonſtrat numeri quadrati radix, tracta ex ſumma
numerorū baſis in ſe multiplicatæ atq; catheci in ſe ducti & ſimul aggregatorū, hoc eſt, ex
trianguli rectāguli duab. lineis orthogonaliter ſeſe tangentibus in ſe ductis atq; ſimul ag-
gregatis

gregatis extracta. Est enim omnis triangulus rectangulus, quadrati medietas, diametro clausa. Poteris proinde in longitudine metienda uti scala altimetra in hunc modū. Aduerte per pinnulas in catheco signatas rem ipsam cuius à te distans interuallū nosse cupis, & signa lineā ipsam Cōpasso, in quā scilicet plagā illa uergat, & nota locū stationis tuæ. Deinde discede ab hac statione tua prima per iter rectangulum ad uiginti aut triginta passus, & pone rursum scalam alimetrā ut antea collocata fuerat, hoc est, ut cathecus eius priori catheco sit parallelus, id quod per Cōpassum efficere poteris, & respice per mobilē diametrum pinnulis signatā, quæ hypothenusæ uices tenet, locū à te remotum & antea in prima statione obseruatū, atque inde quot gradus umbrę rectæ in scala abscindantur, & cū illis ac numeratis passib. fac proportionē ad 12. & inuenies distantiā. Si habueris sex puncta, quæ sunt media pars duodenarij, duplica numeratos passus & habebis totam distantiā. Sin diameter absciderit 8. puncta, quæ sunt duæ tertiæ duodenarij, addes passib. tuis tertiā partē, id est, decem passus si antea numerasti 20, & habebis iterū distantiā. Si uerò hypothenusa attigerit duodecimi puncti finē, erit basis catheco æqualis. Hypothenusa uerò longitudinē inuestigabis, si tam cathecū basim in se duxeris seorsum, & summas productas simul iunxeris, atque ex tota summa radicē quadrati elicueris numeri. Exemplum & figurā huius rei hic tibi adijcimus.

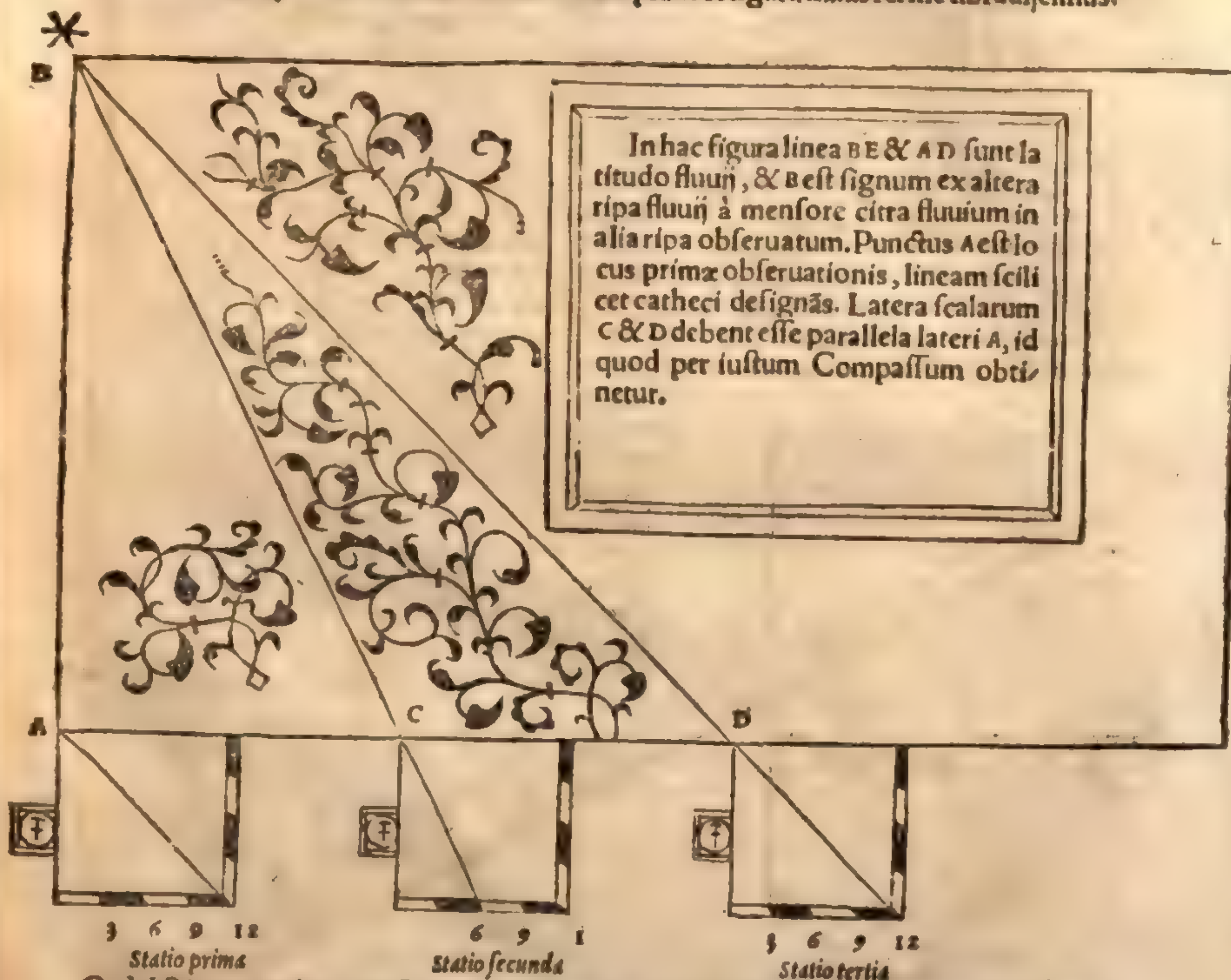

Quòd si in operatione tua spacium basis maius fuerit catheco ipso, diameterque scalæ ceciderit in costam umbræ uersæ, conuertes puncta umbræ uersæ in puncta umbræ rectæ, & cōsiderabis in qua proportione puncta ultra 12 prouenientia excedāt duodenarium, in ea enim proportione spaciū terræ à te mensuratū superabit cathecū. Vertunt aūt puncta umbræ uersæ in pūcta umbrę rectę, si diuidant 144. per puncta umbrę uersæ. Exemplū: Cadit diameter in tua obseruatione præcise in 8. punctum umbræ uersæ. Diuides ergo numerum 144. per 8. & inuenies in quotiēte 18. qui cōtinent 12. semel & medietatē eius. Erit igitur spacium basis in sesquialtera proportione ad cathecū. Quòd si cupis uitare hunc laborē, parabis scalam ut nulla habeat puncta quàm umbræ rectæ, idque in hunc modum. Extende basim seu lineam

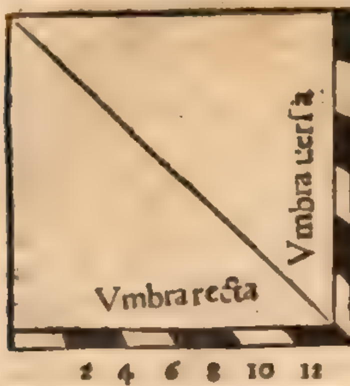

umbræ rectæ quantum potes ultra duodenariũ, & replica in ea aliquoties lineã umbræ rectæ, atq; diuide in easdẽ diuisiones quas illa habet, & ad singulas sectiones scribe ultra 12, numeros consequentes 13 14 15 16, &c. Deinde pone regulam ab una parte in centrum seu angulum unde educitur diameter, & aliam eius partem pone super 13 punctũ, & fac notam in linea umbræ uersæ, quam etiam signabis numero 13. Postea quiescente regula in angulo diametri, moue aliam eius extremitatem in sectione 14, & imprime punctum in linea umbræ uersæ. & sic cõsequenter ages quousq; lineam umbræ uersæ totam aut maiorem eius partem affeceris sectionibus umbræ rectæ. Exemplum.

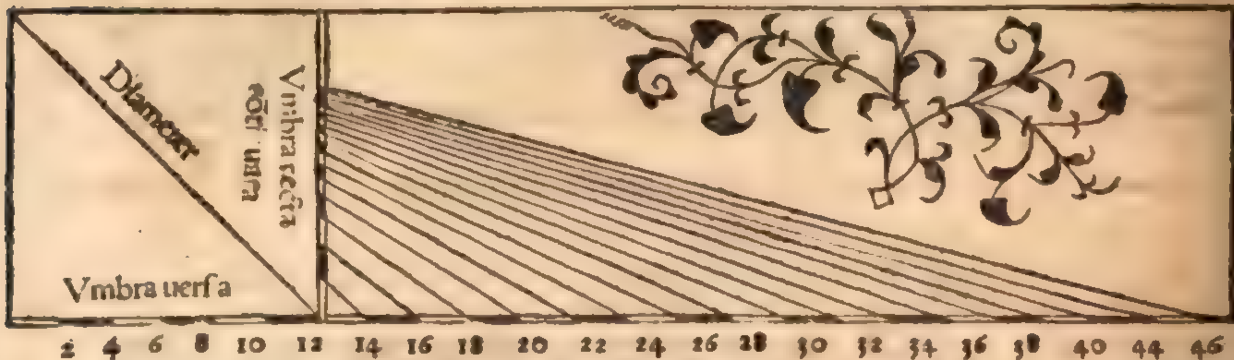

In magno instrumenti singula puncta discriminatim sunt ponenda, & notatis punctis in scala ascendẽte ad dextrã, totũ quod est extra quadratũ resecandũ est, & numeri 14 16 18 &c. ad Gradus ascendẽdo signandi: sic enim fiet cõtinuatio punctorũ umbræ rectæ post 12. Quòd si per scalam altimetrã nõ præcisè possis in tua operatione seruare rectãgulum deflectendum est extra lineam basis & faciendus angulus acutus uel obtusus, facies basim umbræ rectæ mobilẽ in centro hoc est, in concursu catheci & basis. Similiter facies diametrum mobilem in suo centro, diuidesq; illam per easdẽ sectiones quas habet basis sed in plures: nam ubi basis habet 12. puncta, diameter habet præcise 17 puncta seu diuisionis notulas & adhuc ualde exiguum quid, sed q̃d nullũ errorẽ inducere potest. Et quoniam sæpe fit, quod basis longior est catheco, poteris basim extendere usq; in duplã proportionem, id est, ad 24. sectionum notulas, (nam hic

scalam umbræ uersæ relinquimus) sicut & diametrum augebis aliquot sectionibus, adhibitis utriq; lineæ pinnulis, eritq; tunc idem ferè instrumentum cum eo quod ab initio posuimus, nisi quod proportio basis & catheci hic ad duodenarium more scalæ diametræ est facta.

cta. Habes figuram pro exemplo, qua facilior in planitie metienda fieri nequit, ubi ex basi mẽsurata habetur cathecus & hypothenusa. Quando 12. in basi & 17. & in diametro cõcurrunt, habet angulum rectũ. Sin in diametro pauciora q̃ 17. puncta per basim abscindantur, erit angulus catheci & basis acutus, modò diameter sit in linea umbræ uersæ. Angulus relinquitur obtusus, quando linea basis descẽdit à basi quadrati. Quãdo itaq; aliquid metiri uolueris, cura ut stationẽ alterã facias in loco ubi diameter abscindit numerum qui certã proportionem habeat ad 12. Tunc enim facilior erit operatio. ut si abscindat in basi sena. ium; spacium inter duas stationes deprehensum est subduplũ ad spacium mensurandũ, sicut sex sunt in subdupla ꝓportione ad 12. Sin absciderit octo, erit spacium mensuratum ad spacium mensurandum subtriplum, sicut octonarius est subtriplus ad 12, ergo spacij mensurati medietas, quæ est tertia pars duodenarij, est addenda eidem spacio, ut habeatur spacium mensurandum quod est cathecus. Quando diameter cadit in finem duodenarij, spacium mensurandum æquale est mensurando. Si uerò cciderit in 15. punctum, spacium mensuratum excedit mensurandum in tribus, quæ sunt quarta pars duodenarij. Sin ceciderit in 16. punctum, spacium mensuratũ excedit mensurandum in tertia parte. Abscindente uerò diametro 18. punctum, spacium mensuratum erit in sesquialtera proportione ad mensurandum, hoc est, continet illud & præterea & medietatem eius. Hæc per regulam de tri pulchre indagantur in hunc modum. Octo puncta faciunt in spacio mensurato 30. passus, quot passus facient duodecim puncta? operare secundum regulam & inuenies 45. passus.

Quid à Ptolemeo tractetur in 3. & 4. cap. sui primi libri Cosmographici. Cap. XXIIII.

In tertio cap. docet Ptol. quo pacto ex gradibus cœlestib. liceat inuenire stadia aut miliaria terram ambientia, & quot miliaria uni respondeant gradui, de quo & suprà quoque nonnihil diximus, & ob id hic nihil amplius de hoc scribere uoluimus. In 5. cap. docet Ptol. ut iustum quis ponat fundamentum, qui uult describere regionem aliquã, atq; insigniores regiões designet iuxta Cosmographiæ regulas, longitudinẽ regionũ quærat ex eclipsibus solis aut lunæ, latitudinem aũt inuestiget per accõmoda instrumenta, per q̃ et altitudo poli inuenitur. Quantũ attinet ad latitudinem uel poli altitudinẽ (est enim idem) nulla est difficultas, quũ in omni loco sole radiãte facile inueniri possit. Longitudinem uerò inter duas ciuitates nõ licet tàm facile deprehendere ex cœlo, q: cœlum sit in continuo motu, aliàs facilis haberi posset q̃ latitudo. Nã si soli cœli planetarum mouerent̃, stellarum uerò cœlũ immotũ staret, posset hic Basileæ stella aliqua obseruari, q̃ teneret plagã orientalẽ, posset & Constantinopoli p instrumentũ eius super horizontẽ obseruari altitudo, & quot gradibus Constantinopoli esset altior q̃ Basileæ tanta esset differentia lõgitudinis inter Basilea & illã Thraciæ urbẽ. Posset etiam dum cœlum est in continuo motu idem fieri, si cõmune posset dari signum obseruatiõis, ut scilicet ego hic Basileæ & alius quispiam Cõstantinopoli eodem temporis momento obseruaremus eleuationem alicuius certæ stellæ, ac deinde differentiam aduerteremus utriusq; obseruationis. Nullũ aũt aliud commune signatũ potest dari q̃ eclipsis lunæ, quæ hic et per totũ horizontẽ nostrũ eodẽ temporis fit pũcto, tametsi error aliquis, licet nõ magnus, posset in obseruatione initij aut integræ obscurationis cõtingere. Nõ enim sic subitò luna labit̃ tota in tenebras, ut ꝑcise momentũ illud totius obscurationis obseruari queat. Necest alia ratio obseruãdi lõgitudinẽ regionũ: quanquam Dominus Petrus Appianus, quẽ quũ an. Christi 1546. mẽse Maio Augustæ Vindelicorum cõuenissem, mihi narrasset, se inuenisse rationem aliã deprehendendi regionum longitudinem, quam speramus illum non soli Cæsari Carolo communicaturum, sed & toti mundo.

Longitudinis regionũ inuentio difficilis.

Petrus Apianus.

Sed

Sed redeamus unde digreſſi ſumus. Cum paras tabulam ſuper aliqua regione,& eidem iu ſte inſcripſiſti certas aliquot ciuitates ſecundum lõgum & latum, poſſunt & aliæ ciuitates & oppida ſine difficultate inſeri, habito reſpectu ad radices inſcriptarum ciuitatũ. Sic quũ ego deſcriberem Alſatiam & Briſgoiam, fundamẽti loco primùm inſcripſi Baſileã, Argentinã, Offenburgũ, Friburgũ, Briſacũ, Colmariã et Dannum, ac deinde aduerti oppida, quæ circa illã iſtã inueniunt̃ ſita ciuitatẽ, aut quæ inter ſignatas deprehendunt̃ locari ciuitates. tota ferè uis in hoc ſita eſt, ut iuſtos conſtituamus meridianos, quod hoc modo fieri neceſſe eſt. Accipiamus duas ciuitates latitudine differentes, una exẽpli gratia ſit Baſilea ſita in ſuperiori Alſatia, aut ſi mauis in Sunggoia, alia ſit Groninga metropolis Friſiæ, uolo ſcire quomodo hæ duæ ciuitates ſeſe habeant ad lineam meridianam, num unum habeant meridiem aut diuerſum aut quantum unius meridies differat ab alterius meridie. Id alia ratione nõ poteſt deprehendi niſi per eclipſim, nõ ſolis ſed lunæ, quæ certior eſt ſolari eclipſi propter diuerſitatẽ aſpectus. Inſtituã igitur aliquẽ, qui Groningæ eandẽ obſeruet eclipſim, quã ego hic Baſileę, & neceſſe eſt ꝙ in utroq; loco horologium nõ diſcrepet à motu ſolis uel ad unum minutum. Quo prouiſo, expectabimus uterq; eclipſim certa nocte futuram, diligentiſſimè aduertentes punctum illud quando luna tota eclipſat̃ omnemq; perdit ſplendorem aut quando tenebras incipit egredi, amiſſumq; recuperare lumẽ. Si utriuſq; obſeruatio idẽ habet tẽporis momentum, ſeruatis priorib. conditionibus, puta hic Baſileæ præciſe media nocte luna tota obſcurat̃, & idẽ fit Groningæ, indubitatum nobis erit ſignum, Baſileam & & Groningã habere unam & eandem longitudinẽ, ſitasq; ſub eodẽ circulo meridiano. Sin Groningæ eclipſis illa duobus minutis anticipet tempus Baſilieñ. obſeruationis, erit Groninga orientalior Baſilea quatuor miliarib. Germanicis, eritq; differentia earum in longitudine uel quatuor miliaria ſecundũ locum, uel duo minuta ſecundũ tempus, quę idem ſunt. Quòd ſi eclipſis aliqua quatuor minutis præueniat horã Baſilienſem, erit differentia longitudinis harum ciuitatũ, octo miliaria Germanica. In noſtro enim climate duo miliaria Germanica faciunt unum minutũ temporis ſecundum longum. Et hinc eſt ꝙ diaria & ephemerides factæ ad meridianum Viennenſem aut Nurnbergenſem, non quadrant cum meridano Baſilieñ. niſi auferantur ab eis aliquot minuta temporis in cõiunctionibus & oppoſitionibus, quum orientales citius in ſuo horizonte habeant meridiẽ quàm occidentales in ſuo. Eſt autem tempus oppoſitionis & tempus meditullij eclipſis eiuſdem oppoſitionis, præciſe idem temporis momentum. Non autem ſic ſe habet coniunctio luminarium cum eclipſi ſolari, quæ ſolum in nouilunio cõtingit, quum diuerſitas aſpectuum hic duplicem efficiat coniunctionẽ, ueram & uiſibilẽ. Vera reſpicit centrũ terræ, uiſibilis autem ſuperficiẽ eiuſdem. Eſt etiam hodie error nõ uulgaris in calculo cõiunctionum, & oppoſitionum, nempe ut ueræ coniunctiones atq; oppoſitiones præueniant ſcriptas & calculo obſeruatas ferè 40. minutis. Et ego ſatis mirari non poſſum, quod hodie ſunt paſſim tot & tàm clari uiri, in aſtronomia doctiſſimi qui hunc craſſum errorem aduertere noluerunt.

Per eclipſim lunæ deprehenditur longitudo.

Duo miliaria unum minutũ motus ſeu temporis.

Quid Ptolemæus in 5. & alijs quibuſdã capitib. ſuæ Coſmographiæ notauerit. Cap. XXV.

DOcet Ptolemæus in 5. cap. tabulas regionum temporis ſucceſſus eſſe alterandas. Quanquã enim terra ſemper maneat eadẽ atq; in eadem forma & diſpoſitione, quædam deniq; regna ac territoria hodie ſic ſeſe habeant ut olim, nihilominus labentib. temporibus grandes fiunt mutationes in ipſis regnis, territorijs, populis & ciuitatibus. Delent̃ enim nonnunquã regna aut transferunt̃, exurgũtq; noua. Sic multæ nationes contrahuntur in unã, aut una in plures diſſipatur, ſolitudines fiunt habitabiles, & habitabilis redigit̃ in ſolitudinẽ. Inſignia olim nemora poſteris temporibus ſunt exciſa & facta habitatio hominum, ciuitatesq; magnæ abolitæ, & exortæ nouæ. Hæc potiſſima eſt ratio, quarẽ hodie Ptolemaicis tabulis nouæ & ad tẽpora noſtra accõmodatæ adijciunt̃, quia à tẽpore ſuo (uixit enim circa annum Chriſti 150) uſq; ad tempora noſtra, grãdes & multæ factę ſunt in terra mutationes, id ꝙ in noſtra Germania apertè uidere licet. in qua ſuo ęuo nõ multæ fuerunt ciuitates, arces & alię munitę habitationes, ut taceã tot principatus, ducatus, Landgrauiatus, & Marchionatus. Alſatiæ uocabulum tunc nõ erat in rerum natura, neq; Franconiæ, Haſſoniæ, Turingiæ, Saxoniæ, & aliarum regionum Germaniæ priuata uocabula, quæ poſtea ob populorum habitationẽ ſunt exorta. Fuit Polonia ſua tempeſtate grãdis ſylua, at hodie uaſtum eſt regnum. Conſtatinopolis & tota Turchiæ regio fuit Ptolemęi tempore Romanis ſubiecta, at hodie Romani uix tantum habent uirium, ut ſeſe tueri queant

Noua tabulæ in Ptolemæo.

queant cōtra Turcam. Vides ꝙ necessarium sit, ut nostro tempore aliæ edantur Topographicæ tabulæ, quum tanta mutatio facta sit in superficie terræ, tamq́ꝫ diuersa hodie sit terrarum diuisio ab ea, quam ueteres fecerunt in regnis et alijs prouincijs. In sexto capite indicat Ptolemæus quod olim cōmodius ꝙ hodie orbis descripto fieri potuit, quia tūc imperia latissimè patebāt, & docti apud cunctas nationes, etiam barbaras, celebres habebanť, atqꝫ ob id facilimè potuerunt quācunqꝫ describere regionē. Fuerunt præter ea multi docti uiri ante Ptolemæum, qui tentarunt describere orbem, inter quos præ cæteris cōmendatur Marinus, quippe qui diligentius alijs in Geographia scripsit, quanquā scripta illius in quibusdam nō careant reprehensione. Nā nonnunꝙ sic semet inuoluit, ut longitudinem pro latitudine, et cōtrà latitudinem pro longitudine posuerit. Deinde ꝙ non docuit, quo pacto orbis descriptio fieri in plano debeat, & tertio longitudinē aliquando latitudinem maiorem fecerit, quàm ars ipsa exegerit. Hæc tria conatur Ptolemæus corrigere in Marino.

Docti olim in precio.

In 7. capite adducit Ptolem. erratum Marini, quod de latitudine & longitudine uniuersali orbis habitabilis posuit, examinatq́ꝫ ipsum & emendat. Latitudinem orbis habitabilis in utrāqꝫ æquinoctialis partē supputauit Marinus esse graduū ferè 87. conaturq́ꝫ id probare per signa cœlitus apparentia & profectiones itinerarias, nauigationesq́ꝫ. Cœlestia signa quæ Marinus inducit, sunt stellæ quędā, nempe maior & minor Vrsa, Orion, Pleiades, Canobus, canis maior, Algomeisa, &c. In 8. capite ostendit Ptol. quàm ineptè Marinus conetur demonstrare, latitudinē terræ australem terminari sub tropico brumali, idemq́ꝫ probare duabus profectionibus, una terrestri, alia nautica. Certè nos hoc tempore uberiorē habemus notitiam de terræ latitudine ad austrum, quàm olim habuerit uel Marinus uel Ptolemæus, quum nostro æuo terra circum nauigetur, & potissimū ab Hispania in orientem per meridiē adinuenta sit nauigatio, de qua infrà propriū signabimus caput. In 9. capite reprehendit Ptol. maritimas profectiones, ex quibus Marinus putauit finem totius australis latitudinis subiectum brumali tropico. In 10 capite ponit Ptol. propriam sententiam super uniuersalis latitudinis termino, concludens uniuersam cogniti orbis latitudinē non esse 87. graduū, ut Marinus sensit, sed 80. tantum graduū. In 11. cap. Ptol. cognitam orbis longitudinem, quam Marinus posuerat 225. grad. ab insulis Fortunatis usqꝫ ad Seras, corrigit, contrahitq́ꝫ totam hanc longitudinem in 12 horarum interualla, hoc est, in 180 gradus.

Extremitas Africæ modò cognita.

In 12. capite colligit Ptol. per particularia locorū interstitia longitudines, & deprehendit Marinum à Canarijs insulis usqꝫ ad Eufraten nō male supputasse lōgitudinem, at ab Eufrate usqꝫ ad Indiā per particularium locorum distantias inuenit illū sæpe hallucinatū, id ꝙ sequentibus capitib. 13. & 14 per aliquas nauigationes probat, quę transierūt usqꝫ ad promontorium Cory & ad Curură ciuitatem. In 15. & 16 capite ostendit Ptol. Marinum nedum errasse in generali descriptione orbis terrestris, sed etiam circa particulariū locorum longitudinē & latitudinē in diuersis opusculis, q̃ de Geographia scripsit, diuersa sensisse & planè errasse. Nam loca opposita, hoc est, in uno meridiano sita, nonnunꝙ in unū collocauit parallelum & contrà. Sic circa regionū fines nonnunꝙ errasse deprehendiť, dum regionē unam ad occasum alterius regionis posuit, quæ tamē illam à Borea respicit. Exēpla huius oscitantiæ ponit in 16 cap. In 17 cap. ostendit Ptol. Marinum dissentire historijs et enarrationibus nauigationum, quas sui temporis exploratores tradiderunt, p̄sertim de ijs quæ fiunt per Indicū littus usqꝫ ad Serā metropolim Serum, & inde usqꝫ ad terrā incognitam. Exploratores illi fuerunt mercatores & nautæ Arabiæ felicis, traijcientes in Indiā, & item nauigantes ab Aromatis uersus meridiem ad Prassum promontoriū. In 18. cap. reprehenditur Marinus à Ptolemæo de inepta locorum descriptione, tam sphęrica ꝙ plana, præsertim ꝙ descriptionis in plano nullā idoneam tradiderit præceptionē. Ea nanqꝫ quam tradidit tam obscura est, ut iuxta eam difficile sit ueram orbis in plano instituere descriptionem, quæ orbis repræsentet secundū longū simulachrum. In 19 cap. asserit Ptol. se emendasse Geographiā Marini, subijsseq́ꝫ duplicem laborē. Vnus fuit quo discreuit ea, quę non satis emendata uidebantur ab illis quæ rectæ castigationis censurā fuerant assecuta. Alter, quo decenti emendatione uerificatis locorū positionibus, adscripsit numeros longitudinis ac latitudinis, ut scilicet loca ipsa in tabulis & terrarū descriptione certius disponerentur aptioraq́ꝫ fierēt ad inscribēdū. Narrat p̄terea ꝙ prouincijs singulis suos terminos, quib. ad quatuor mundi plagas claudunť, assignauit, q́ꝫ celebriorū ciuitatū fluminū, sinuum & mōtium positiones, tā in lōgitudine q̃ in latitudine exactiores tradiderit, ꝙ Marinus ipse.

Quid Ptolemæus in uicesimo atq; sequentibus quibusdam tractet capitibus. Cap. XXVI.

IN uicesimo capite reprehendit Marinus de inepta orbis in plano descriptione, ppōnitur'q; duplex habitabilis orbis figuratio: una q̄ fit in sphærica superficie, & hęc nō est admodum artificiosa, quanquam nō facile tātæ magnitudinis sphęra fabricari possit, cuius superficies cōtineat omnia, quæ necessario ponēda sunt in ea. Neq; etiam unico intuitu noster aspectus omnes sphericę descriptionis partes ualet comprehēdere, nisi uel aspectus uel sphæra ipsa circumagatur. Quę uerò in plana superficie fit orbis figuratio, manens immota cūctas sui partes nostro offert aspectui. Et quidē Marinus conatus est tradere præceptionē, qua tale orbis simulachrum formari posset simile & cōformę sphęricæ descriptioni, sed minimè iustū attigit scopū. Nam distātias posuit improportionatas, cōstituēs scilicet pro omnib. parallelis & meridianis, qui in sphæra circuli sunt, rectas lineas, & faciens meridianis parallelos penè æquales. In 21 capite commemorat Ptolemęus modum quendā, secundū quē in plano orbis fiat descriptio, nempe si pro meridianis recte trahantur lineæ, pro parallelis uerò circulorū describantur segmenta super uno eodem'q; centro.

In 22 capite docet Ptolemæus quo pacto sphæra parari debeat pro inscribenda cognitā orbis habitatione. Et cū eius tēporibus non totus habitatus orbis sed medius dūtaxat exploratus fuerit, ipse in hoc capite hemisphęriū tātum depingere docet, sed quo ingenio & tota sphæra facile describi potest. Quātò aūt huius sphæræ corpus maius fuerit, tātò plura loca, montes, fluuij & gentes suis nominibus inscribi possunt. Porrò mediam sphæram Ptolemaicā posuimus quoq; inter tabulas regionū, & est secunda in ordine. Hæc ostendit quā longè & latè orbis terræ cognitus fuerit tempore Ptolemæi. In 23 capite ponit Ptolemęus 20 insignes parallelos, secundū q̄s maximæ dierū lōgitudines p annū accipiunt. Hi aūt paralleli sic ordinantur, ut crescāt in tēpore de quarta horæ ad quartā, aut à media hora ad integrā horā. Inter quos quidā habent peculiaria nomina, sortiti ea aut ab insigni urbe, aut à fluuio aliquo magno, aut à monte præcipuo, per quos trahunt. Extremus aūt uersus meridiē parallelus, q cognitā terminat terram, tātum distat ab ęquinoctiali, quantū parallelus p Meroēn uersus septentrionem. Nostro uerò æuo, quando tota Africa & littora eius cognita habentur, plures uersus meridiem statuendi sunt paralleli q̄ signauerit Ptolemæus. Inter parallelos quidam ponunt climata, & cōprehendit clima spaciū terræ inter duos parallelos, in q̄ maximæ diei ab initio climatis ad finem usq; est dimidiæ horę uariatio, sumptum in ea terræ, ab austro ad arctū uersus, intercapedine, qua polus septentrionalis eleuatior est graduū 50 & minutorum 30. submissior uerò graduu 22 & minutorū 45. Aliud ergo clima & aliud parallelus, etiam si ambo cingant circumferentiam terræ, trahantur'q; ab occidente in oriem. Parallelus est nudus circulus tractus per circuitum terræ æquidistans ab æquatore. Clima uerò est superficies inter duos parallelos comprehensa, circuitum terræ ambiens. Assignantur autem cuilibet climati tres paralleli, unus ab initio, alius in medio, & tertius à fine. Con-

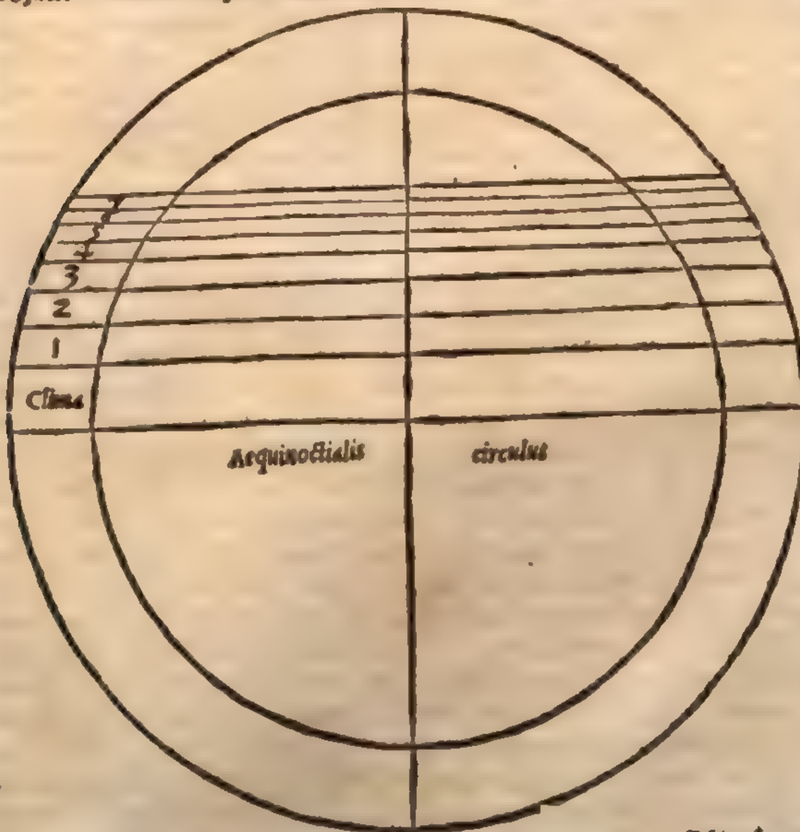

Clima quid.
Parallelus quid.

næ. Contrahunturq; climata in latitudine, ſecundũ quod magis & magis receſſeris ab æquatore. Vt enim paralleli uerſus ſeptentrionem cõtinuo contrahuntur, dies autem è cõtra augeſcunt, ſic quoq; climata, quæ parallelis clauduntur parallelorum imitantur naturam. Primum clima incipit à parallelo, cuius longior dies habet 12. horas & 45, minuta. Per medium huius climatis trãſit parallelus cuius longior dies habet 13. horas, denominaturq; à Meroë per quã tranſit. Parallelus uerò in quem deſinit primũ clima & à quo incipit ſecundum, habet longiorem diem 13 horarũ & 15. minutorũ. Vbi deſinit clima ſecundũ ibi incipit tertium habetq; longiorẽ diem 13 horarũ & 45 minutorum. Medius uerò eius parallelus habet horas 13 & minuta 30. appellaturq; Diaſyenes: eſt autẽ Syene urbs Aegypti interioris. In extremitate ſeu fine climatis tertij habet parallelus circumductus longiorẽ diem 14. horar. & 15. minuta. Medius uerò parallelus, Alexandrinus dictus, habet præciſe 14. horas. In fine quarti climatis habet parallelus longiorem diem 14. hor. & 45. minutorum, mediius aũt huius climatis parallelus, Rhodienſis denominatus, habet longiorem diem 14. horarum & 30. minutorum. Porrò extremus parallelus quinti climatis, Byzantius appellatus ſeu Conſtantinopolitanus, habet longiorẽ diem 15. horarum atq; 15. minutorũ, medius autem Romanus dictus, habet 15. horas. Quindecim enim horarum eſt longior dies quem habent Romani & omnes qui huic ſubiacent parallelo. Vbi ſextũ uerſus ſeptentrionem deſinit clima, ibi parallelus maximũ habet diem 15. horarũ & 45. minut. & tranſit hic parallelus per Heluetios, apud quos ſeptimũ incipit clima, & deſinit in eo parallelo ubi lõgior æſtiuus dies habet horas 16. atq; 17. minuta. Huic aũt parallelo ſubiacet Colonia Aggrippina, Martpurgũ, Erdfurdiũ, Lipſia, &c. Vltra hæc ſeptẽ climata ueteres nulla alia poſuerunt climata, ſed duntaxat parallelos cõſtituerunt, quia latitudo climatũ uehemẽter decreſceret, cum ad modicã diſtantiã uerſus polũ dies ſenſibiliter augetur. Quantò enim polus mũdi ſupra horizontẽ attollitur, tanto zodaicus & paralleli p eius gradus ducti, qui lõgitudines dierũ efficiunt obliquius horizontem interſecant, maioresq; arcus dierũ ſupra hemiſphærium noſtrum relinquunt, quã ſint arcus noctiũ ſub hemiſphærio deliteſcẽtes, ſole ſigna ſeptentrionalia percurrente.

Meroë inſula eſt Nili.

Parallelus per Rhodum.

Vltimum clima finitur in Germania.

Quid Ptolemæus ſignauerit in 24. & ult. cap. primi libri ſuæ Coſmographiæ. Cap. XXVII.

DOcet Ptolemæus in ultimo capite primi libri ſuæ Coſmographiæ duplicẽ orbis in plano deſcriptionem. Priorem inuenis ex aſpectu ſphæræ motæ ſeu reuolutæ, in qua ſcilicet meridianæ ſunt rectæ lineæ iuxta uiſam apparentiam ſphæræ reuo-

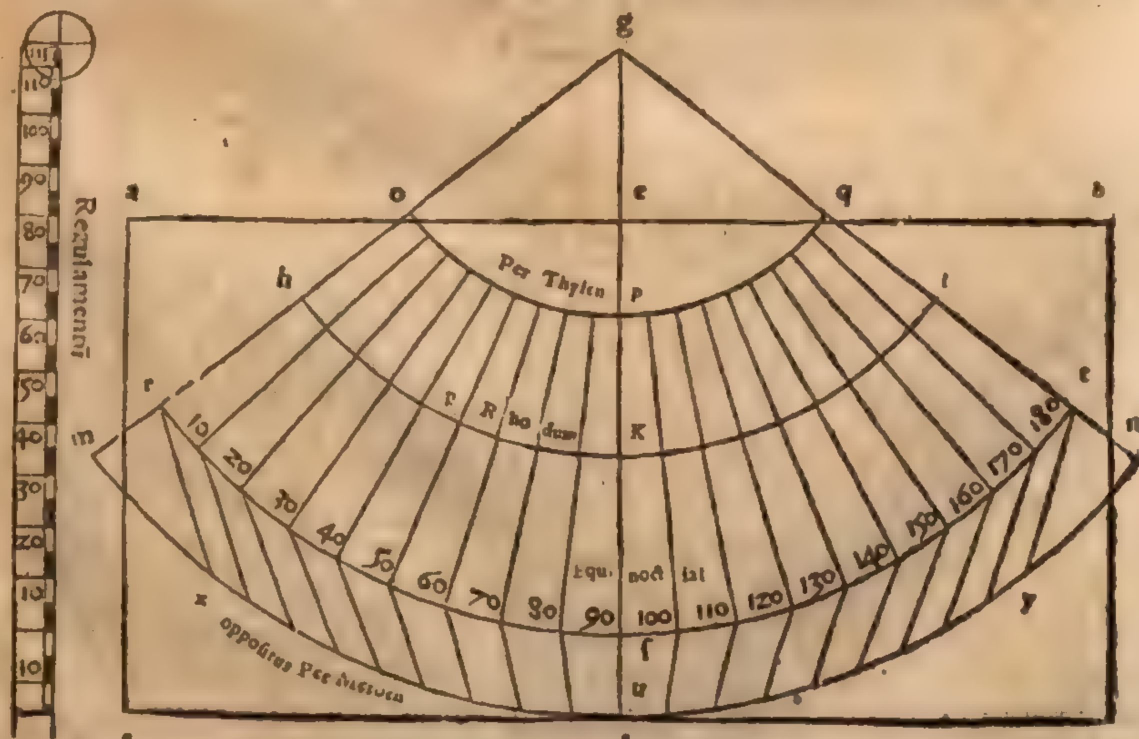

lineam B F diuide seorsum in 90 partes æquales. Præterea eandem lineam E F extende ultra E secundum quantitatem lineæ E F, cui adde unam partẽ & 50 minuta lineæ seorsum diuisæ, & habebis centrum L, quod scilicet cẽtrum erit omnium parallelorum, qui hoc pacto inscribantur. Numera à puncto F uersus A sedecim partes & 15 minuta, & fini huius immitte pedem circini, & reliquum extende in L centrum & describe æquinoctialem. Rursum ab æquinoctiali recense 23 partes 50 minuta, & immisso pede circini in finem eius, & altero extenso in L pinge tropicum cancri. Iterum ab æquinoctiali uersus E numera 63 partes, & ut prius describe parallelum transeuntem per Thylen. Postea pro meridianis inscribendis distantibus per quinque gradus, sic procede. Accipe cum circino in linea diuisa distantiam duorum graduum & 15 minutorum, quam in parallelo per Thylen transeunte, incipiendo à linea E F, utrinque decies & octies replicabis, notando puncta. Consimiliter ages recipiendo distantiam quatuor graduum 35 minutorum, & in parallelo per Syenem transeunte decies & octies replicando. Iterum recipe distantiam 4 graduum & 50 minutorum, & in parallelo opposito per Meroën utrinque pinge 18 puncta. Quib. signatis, quære cum circino centrum trium punctorum in his tribus parallelis à meridiano recto E F æquidistantium: quo inuento, duc arcum per hæc tria puncta. Sic ages cum omnibus trinis & trinis punctis. Quòd si ultra Ptolemæi inuentionem, terræ figurationem uersus austrum extendere uolueris, describe primò parallelum distantem ab æquinoctiali 30 gradibus, quem diuides sicut oppositum suum uersus aquilonem. Secundò describe parallelum ab æquinoctiali per 40 gradus distantem, quem diuides sicut oppositum suum: deinde quære centra hinc inde, & comple priores meridianos. Sic itaq; habes in summa, quid Ptolemæus per singula capita suæ Geographiæ in primo libro tractet, cum adiectione nostræ declarationis, ubi res ipsa expostulare uidebatur.

De nauigatione maris.

Caput XXVIII.

Etiamsi ab antiquis temporibus magnæ nauigationes factæ fuerint in mari, lateq; hinc & inde homines sese eius exposuerint fluctib. & periculis, tamen nullibi inuenitur q tàm longæ profectiones in eo factæ fuerint, sicut nostro fiunt æuo, quando ferè nullus maris angulus indiscussus est relictus. Certè Ptolemæus multa scrutatus est, & bonã partem terræ descripsit, at nõ pauca illũ latuerunt, quę nostro æuo intra 20 aut 40 annos adinuẽta sunt. Extremitas meridionalis, quã in noua tabula Africæ atq; in generali orbis descriptione uides extendi ultra tropicũ brumalem, quam hodie uocant Caput bonæ spei, iam nostro æuo est explorata & cognita: nec obstat q unus aut alter ante Christi natiuitatem fuerunt, qui littora Africæ circũnauigarunt, ab occidente traijcientes in orientem, quum interim usq; ad nostra tempora illa nauigatio fuerit intermissa, & à nostris penitus incognita, iam demum reperita frequentetur sine cessatione. Et quid dicam de magnis istis insulis, America, Paria, Cuba, Hispaniola, Zipangri, Francisca & alijs multis, puæ ueteribus penitus incognitæ fuerunt, sicut & bona pars in extremitate Indiæ? Quin & fama terræ Callikut apud nos hodie increbuit, quæ tamen semper cognita fuit & à uicinis nationibus frequentata, puta ab Arabiæ, Taprobanæ & aliarũ uicinarũ terrarũ incolis, inter quas media iacet, ut uidere licet in prima generali tabula, at per nouam nauigationem, quæ hodie ab Hispania in orientem fit, innotuit nobis emporiũ illud tanquã noua aliqua terra, quam tamen inexperti pro insula habent iam primùm inuenta. Ante quadraginta annos, maiores non fuerũt nauigationes in Europa, quàm quæ ab Hispania (quæ finis est Europę uer-

sus occidentem) in mari Mediterraneo factę sunt ad terrã sanctã, aut à Brabantia uel etiam Anglia ad Hispaniã: itemq́ à Venetijs ad Africam & Aegyptũ. Nauigarunt & Aegyptij per mare Rubrũ usq; ad Callikut & ad alias regiones orientales, unde aduexerũt aromaticas species pro tota Europa. Nostro uerò tempore aliud inuentum est iter, quod ducit ad Callikut & ad plagã orientalem. Nam soluunt in Portugallia, & nauibus circumeũt totã Africã, uertuntq́; uela in orientem. Et primũ quidem longo itinere sulcant mare rectà uersus meridiem, quousq; ad finem Africanæ terræ peruenerint, deinde flexa aliquandiu naui secundum recuruationem littoris in septentrionem perueniunt ad mare Rubrũ, & hinc ad orientem, primùm ad Callikuth & inde ad reliquas terras & insulas, in quibus exercentur negocia, daturq́; opera mercaturæ. Fiunt pręterea nauigationes ab Hispania uersus occidentem ad nouas insulas, ante triginta annos repertas: nempe ad Americam, Spagnollam siue Hispaniolam, Iucatanam & alias multas insulas, quarũ distantia ab Hispania per Oceanum protrahitur ferè in orientem: nam absunt circiter mille miliaribus ab Hispania. At ex Europa uersus polum septẽtrionalem nõ patet iter nauigabile, quo terra posit circumiri, quemadmodũ à meridie circum nauigatur, quia terra à septentrione, porrigitur ferè ad polum usque, ubi ob immensum & perpetuum frigus atq; caliginosum aërem nemo mortaliũ uersari potest, sicut nec sub polo australi nauigationes citra periculum fieri possunt, id quod experti sunt Emanuelis regis Lusitanię naues, quę penè cum gubernatoribus in extremum inciderunt periculum, ubi ingressæ sunt interiora Austri, quæsitum nouas insulas in uastißimo mari. De quo infrà quoq; nonnihil dicemus, ubi nouarum insularum inuentionem ostenderimus.

Nauigatio in orientem.

De prima terræ habitatione.

Caput XXIX.

QVàm latè sese extenderit ante diluuium humani generis habitatio in terra, qualia erexerint ædificia, & quas incoluerint terras atq; oppida, nemo mortalium scire potest: quia tunc alia fuit facies terræ, nõ dubiũ quin & alia littora maris, alij fluminum aluei, fortaßis & alij montes & ualles, sed quę ob superuenientis diluuij grassationẽ omnia sunt cõfusa & immutata, ędificia cõcussa & regionum fines deleti. Non dubium quin primi illi patres ob longæuam suam ætatem cõstruxerint magnifica & sumptuosa ædificia, utpote quorũ uita protracta fuit in octingẽtesimũ aut nongentesimũ annum, & interim nati fuerint gigãtes, homines uastißimo corpore, qui paruis tugurijs includi nequiuerunt. Genesis quarto, quinto & sexto scriptura mentionem facit de illorum uita. Retulerunt & illi qui saluati sunt in arca posteris suis, qualem faciem habuerit orbis ante diluuium, de qua re pauca quædam sunt signata à Beroso historico gentili, qui tempore Alexandri Magni Babyloniæ uixit. Is autem in hunc scribit modum: Ante aquarum cladem famosam, qua uniuersus perijt orbis multa præterierunt secula, quæ à nostris Chaldæis fideliter fuerunt seruata. Scribũt illis temporibus circa Libanũ fuisse Enos urbem maximã gigantũ, qui uniuerso orbi dominabantur ab occasu solis ad ortum. Hi uastitate corporis ac robore cõfisi, inuentis armis omnes opprimebant, libidiniq́; inseruientes inuenerũt papiliones & instrumenta musica & omnes delicias, manducabãt homines & procurabant aborsus, in eduliumq́; pręparabãt, & commiscebantur matribus, filiabus, sororib. masculis & brutis, & nihil erat sceleris quod non admitterent, contemptores religionis & deorum. At postquã orbis submersus rursum exiccatus fuit ab aquis, nõ fuerũt nisi octo homines in Armenia Saga, ꝑ quos totũ genus humanũ seminatum est

Aedificia magnifica ante diluuium.

Berosus de mũdo ante diluuiũ

Anthropophagi.

natũ est in terris, idq; usq; in hũc modum. Cum nauis in aquis resedisset super uerticẽ montis Gordies in ipsa Armenia, exiccataq; fuisset terra, descendit Noa cũ familia sua è monte in planiciem campi, qui cadaueribus plenus fuit, atq; ob id usq; in hũc diem uocatus fuit מְתִי אָדָם methe Adam, id est, mortui homines, compressisq; coniugibus perpetuò gemi nos edebant, masculum & fœmellam, quibus adultis & coniugibus factis, genuerũt & ipsi uno partu gemellos: Deus namq; & natura nunquam defuerunt rerum necessitati quantũ attinet ad propagationem orbis. Cùm itaq; in hunc modum breui temporis interuallo humanum genus supra modum auctum esset, repletaq; Armenia hominibus, cogebant multi illinc discedere, nouasq; sibi quærere sedes. Ianus uerò (sic uocat Berosus Noam) monebat principes eorum qui discessuri erant, ut sibi prospicerent de nouis habitationibus, ordinarent inter homines ciuilem seu politicam uiuendi rationem, extruerentq; ciuitates & oppida. Designauit illis tres mũdi partes, Asiam, Africam & Europam, sicut illas ante diluuium uiderat, tributisq; singulis principibus singulas prouincias, ad quas sese cũ populo suo conferrent. Nimrodum uerò fecit regem in Babyloniæ regione, qui & campum Sennaar adiens, fecit sibi extrui ciuitatem, erexitq; insignis altitudinis turrim, quæ montiũ excedebat cacumina, in signum quod Babylonicus populus primus esset in mundo. In Aegyptum quoq; misit Chamum, & in Libyam atque Cyrenen Tritonem, in reliquam uerò Africæ partem Iaphetum, qui cum Africa simul bonam habuit Europæ partem. Porrò in Asiam orientalem misit Gangem, à quo fluuius quidam magnus sortitus est uocabulum illud. In Europam uerò destinauit Tuisconem, cuius dominium extẽdebatur à Tanai fluuio usq; ad Rhenum. Nouissimè uerò & Ianus egressus est de Armenia, ut per uniuersum orbem homines doceret uiuendi ritum, & quo pacto construerent ædificia. Huc usq; uerborum Berosi sensus. Nec dubium quin Berosus hæc habuerit ex prædecessorum scriptis, relictis scilicet uel à Noah uel à filijs eius, qui utrũq; uiderunt orbem, nempe eum qui fuit ante & qui post diluuium. Hi proculdubiò recensuerunt posteris suis, qualem faciem habuerit mundus ante diluuium, remansitq; post eorum mortem uel fama uel scriptũ aliquod de primo mundo. Vt autem rectè intelligas Berosi uerba, consules tabulam Asiæ. & in ea uidebis situm Armeniæ atq; Babyloniæ. Aegyptum uerò & Cyrenen quæres in Africa. Patet etiam ex memoratis Berosi uerbis, nos Teutones sic appellatos à Tuiscone, de quo infrà ubi ad Germaniam peruenerimus latius disseremus.

Ianus qui Noha à uino sic dictus.

De Paradiso terrestri. Cap. XXX.

CVm propositum nostrum sit in hoc libro describere totius terræ circuitum, habitudinem & inhabitatas regiones, Paradisus autẽ certum in terra occupet locum, non abs re in initio nostri libri de eo quoq; faciemus mentionem, ubi nam hic deliitiarum hortus temporibus primorũ parentum fuerit, & si adhuc in rerũ sit natura. Et hîc quidẽ inter doctos uariæ sunt opiniones, & nullus ferè nõ proprium adfert cordis sui figmentum. Nam sunt qui asserũt Paradisum locatũ in oriente, extra tropicũ capricorni atq; extra tropicum cancri. Alij uolunt ipsum locari sub æquinoctiali circulo, in temperata aliqua regione. Sũt rursum alij qui fingunt ipsum cõstitutum in altissimo loco, longè semotum à nostro orbe, & pertingẽtem usq; ad lunarẽ circulum, expertẽ omnis aëreæ tẽpestatis, & quò nullus uentus aut nubes peruenire potest, asseruntq; in eo corporaliter uiuere Henoch & Eliam. Sunt quartò, qui scribunt hunc hortũ ante diluuium occupasse in oriente aliquot fertilissimas regiones, puta Syriã, Damascum, Arabiam, Aegy-

Opiniones de Paradiso.

ptū.&c. fueritq; ambitus eius amplissimus, et durauerit usq; ad diluuiū, munitus angelorū custodia, ut scriptura sacra habet. Cùm aūt totus mūdus diluuio periret, interijt & hic hortus, ut nec uestigiū aliq̄d eius, aut septorū eius in terra remāserit. Si enim in hūc usq; diē extaret, putas illū sic latère, ut nō fuerit inuentus ab hominibus, q nullū nō terræ angulū sunt perscrutati? Cōplexus est meliorē terrę portionē, & decoratus nobiliorib. arborib. & plātulis q̄ reliqua terra, à qb. homo collegisset optimos fructus, subtile & incorruptū alimētū p cōseruatione uitę suę. Inter multas aūt optimas arbores, erat in hoc horto arbor quædā, dicta Arbor uitæ, cuius fructus fuisset ceu saluberrimū remediū homini, cōseruassetq; eū in perpetua iuuentute, ut neq; senuisset neq; senectutis incōmoda sensisset, sed mansissent

Arbor uitæ.

mēbra corporis eius uegeta, donec tandem à corporali uita translatus fuisset sine mortis medio ad cœlestē illā & perpetuò duraturā uitā cū corpore & anima. Habuisset, pinde homo in terrena paradiso labores quosdā, sed q̄s sine corporaliū uiriū debilitatiōe, absq; sudore & fatigatione trāsegisset. Protulisset terra sua spōte nedū necessaria uerū & amœna quæq;, inambulassetq; homo inter terrę nascētia ipsa, & pro uoto suo omnia ordine quodam cōposuisset, & hic labor uerius recreatio quędā fuisset, atq; admiratio beneficiorū Dei, quę homini exhibuisset, q̄ fatigatio. Terra nōdū obnoxia erat maledictiōi, atq; ideo inter optimas plantulas nullū succreuisset zizania. Habent & Iudæi de paradiso suas cogitationes, easq; admodū stultas & mēdacijs plenas. Scribūt autē in lib. מעשת שאירע לר׳ יהושע בן לוי paradisum adhuc extare atq; multos in eo esse homines cum corpore & anima. Potissimū aūt scribunt fabulā quādā de magno illo & probitate cōspicuo rabi Iehosua, q̄modo Deus miserit ad eū angelū mortis, cū instaret hora mortis eius, q eū interrogaret, quid peteret à domino Deo ante mortē suā. Ille uerò postulauit, ut sibi ostēderetē locus suę māsiōis in Can Eden, hoc est, in Paradiso. Cūq; dn̄s petitioni eius annuisset, ductusq; fuisset per angelū mortis ad septū paradisi, ut introspiceret nō aūt ingrederet̄, elapsus ille è manib. angeli mortis, subitò illapsus est in paradisum. Perābulans ergo locū illū uoluptatis, & lustrās oīa habitacula eius, inuenit septē in eo māsiones, q̄ singulæ in lōgitudine habebāt centū millia milliariorū, & in latitudine decē millia. In prima māsione erāt pagani, qui relicto paganismo cōuersi fuerūt ad legē Dei. In secūda erāt pœnitētes, in tertia Abrahā, Isaac, Iacob & oēs filij Israël, qui egressi erant ex Aegypto & mortui in solitudine. In quarta nemo erat, sed in quinta erat Messias filius Dauid, atq; Elias. In sexta erant, qui hinc migrauerūt in mœrore & tristitia. In septima aūt, qui mortui sunt in mundo ex infirmitate aut supplicio. Huiusmodi stultitias scribūt miseri Iudæi, & simplices hęc credūt, etiāsi nec iota adducāt ex scriptura. Sed dicet quis: Et quomodo dicit Christ9 in cruce, Hodie mecū eris in paradiso? an nō hęc uerba astruūt paradisum adhuc existere in terra? Respōdeo: Locus ille Euāgelij seipsum explicat: nam cū latro orasset, Dn̄e memēto mei cū ueneris in regnū tuū. respōdit Christus, Hodie mecū eris in paradiso, hoc est, in meo regno. Regnū aūt Christi nō est de hoc mūdo, ut ipse corā Pilato testatus est.

Iudæorū fabula de Paradiso.

De mutatione & alteratione ciuitatum & regionum. Cap. XXXI.

SApiēs Salomon scribit Ecclesf.1. Generationē trāsire & generationē aduenire, terram aūt stare in æternum, quasi dicat: id quod Deus fecit, solidū manet, q autem ab hominibus parat̄, uadit cū homine ad interitū. Fuerūt olim florentissimæ & magnæ in mundo urbes, quas si hodie q̄rere uelles, nec ruinas earū inuenire posses, imò nec facilè loc9 situs earū tibi à quopiā demōstrari posset: aut si etiā ostenderet̄, non facile posses in animū tuū inducere, homines illic olim cōmoratos: usq; adeo in nihilū redigit̄ omnis fastus & pōpa hominū, id q̄d testant̄ Ilium in Troia, Alexia in Burgūdia, Tyrus in Palestina, Corinthus in Peloponneso, Babylon in Sennaar, Athenæ in Attica, et aliæ q̄ multæ insignes urbes, quę ante plurimos annos in solitudinē sunt redactæ. Et tamen, ut Strabo scribit, appetit hominis animus uidere ea loca & ruinas ipsas, ubi olim magnificæ illę constitutæ fuerūt urbes, sicut & libenter uisitamus sepulchra, in quibus condita iacent ossa præstantium uirorum. Sed quæris unde sit, quòd quarundam ciuitatum nec ruinæ amplius appareant? Ad quod facilè respondetur, non fuisse priuatim apud ueteres in ædificando luxum, quē hodie uidemus apud omnes receptum. Alioquin si Augusta Rauracorū tot è quadratis lapidib. domos habuisset quot habet Basilea, alia ruinarum apparerent uestigia. Resoluuntur facilè

lignea

lignea ędificia per ignem in nihilum, ubi lapidea perpetua relinquũt uestigia. Fuerũt prę terea olim regiones aliquę, quę supra modũ creuerunt in potentia & dilatauerunt pomeria regionũ suorũ, quę nostro ęuo uel penitus cōciderunt uel adeò humiliatę sunt, ut nullam nominis sui habeant prerogatiuam, id quod testantur Babylonia, Persia, terra Sancta, imò & Italia ipsa: Macedonia & pleræq; aliæ regiones, q̃ nostris tēporibus alijs subijciuntur regnis. Econtra uerò, ubi olim nullum fuit imperium aut nulla potentia, ibi hoc nostro tēpore inueniunt principatus & potestates summa autoritate pollentes. Sicq; fit ut omnia in hoc mūdo sursum atq; deorsum ferant, uerumq; sit, q nihil perpetuum est sub luna, nec quicq; stabile sub sole. Degenerant regna in ꝓuincias, ascendit urbs una in honore & opibus, alia uerò descendit, transferunt populi de regione in regionem, deuastat hic prouincia aliqua florens, alibi alia aduersam sustinet fortunam, totq; interitus & transmutationes passim incidũt per orbē, ut nemo queat calamitates illas omnes enarrare, & q adhuc miserabilius est, nos corruimus cũ labente mũdo, perimusq; cũ interitu eius. Certè nisi stipitē & amētes simus, hæc nos monere debēt, ne animũ his caducis & fluxis reb. nimium laxemus, sed quæramus habitaculũ Christi, quod fundatũ est supra firmā petrā, ubi periclitari nunq; poterimus. Porrò interitus & desolatio regionũ atq; ciuitatũ fit aliquando per hostiles grassationes, aliquādo per cōflagrationē aut aliud fatum, interdũ quoq; coruũt per terræmotus aut per alias causas secretas, sicut produnt historiæ per terræmotus plurimos oppressos homines. Factũ quoq; legimus, ut aliquādo per terræmotus insulæ quædā cōtinenti adiunctæ sint, & rursum aliæ insulæ à cōtinenti auulsæ, aut patet de Sicilia, Euboëa, & q busdā alijs, de qbus suis qbusq; locis fiet mētio. Produũt etiā historiæ, planicies quasdā campestres uersas in lacus, id q̃d & sacrę Geneseos historię exemplo maris Mortui ostendũt. Itē in regionib. quibusdā naturalia quædam esse desierunt, & cōtrà ex terra emerserunt aliqua, quorũ antea ibi defectus erat. Exēpli loco tibi esse poterit balsamũ, quod olim solum in Iericho nascebatur, post destructionem aũt Ierusalem illic crescere desijt, id quod Iosephus q̃q; testat. Hæc naturaliũ mutatio fit plerũq; ex noua corporũ cœlestiũ habitudine, aut alia ex causa nobis ignota. Hinc etiā est, q nostro ęuo in quibusdā terris crescit uinũ, ubi olim nullo labore ex terrę uiscerib. erui potuit. Sic in quibusdā locis hodie inueniuntur minerę argenti & metalli, ubi olim harum rerum nihil inueniri potuit. Horum omniũ ratio est, q cœlestes influxus, unde terra fœcundat & ueluti pręgnans redditur ad uaria producenda, mutatur per continuum motum in alium & alium situm atq; habitudinem.

Regionum humiliatio.

Unde interitus regionum.

Translatio uerò populorum de terra in terrā, fit plerunq; propter unā harum causarũ. Cùm enim terra aliqua repletur hominibus ultrà quàm suis prouentibus sustētare potest, necesse est ut quidam emigrent aliasq; sibi quęrant sedes, sicut olim fecerunt Gothi, Cimbri & Longobardi. Est deinde fundus unius terræ multò fertilior q̃ sit alius, & id sępe mouit nationes, ut relicta sua sterili terra, aliā fertiliorē usurparint, uiq; intrauerint. Sic eñ ueteres scripserunt Cosmographi, quòd Heluetij olim incoluerint terrā quę est iuxta ortum Danubij, appellaueruntq; habitationē eorum heremum Heluetiorũ: nostro uerò tempore inhabitāt Alpium montes. Fuerunt quoq; bella nonnunquā in causa, quod homines aliò

Hominũ trāsmigratio.

concesserint relictis patrijs sedibus, aut in aliam translati fuerint terram, id quod Saxonibus in Transsyluaniam ductis euenisse multi scribunt.

Quomodo exortæ fuerint in mundo monarchiæ, & rursum in nihilum redactæ. Cap. XXXII.

Diximus iam, quàm mutabilia, fluxa, & nulla stabilitate fulcita sint omnia humana, interituiꝗ subiecta, haud secus ꝙ homo ipse. Vt enim homo ante conceptionem nihil planè est, cōceptus uerò acquirit esse, nasciturꝗ paruus & inops in terram, atꝗ sensim tacitis auctibus grandescit donec iustam attigerit ætatis mensu

Pulchra similitudo. ram, ac deinde rursum incipit deficere, uiribus corporis destitui, atꝗ mentis uigore languescere, donec tādem penitus in mortem resoluat: sic idem accidere solet regnis, monarchijs & magnis principatibus. Habēt enim plerūꝗ initia exilia, sed accipiūt paulatim incrementa, crescunt, roborant, dilatant ac ueluti per gradus ad summū ascendūt fastigium. Et quantumlibet armis, legibus & consilijs ad tempus firment, tamen interim cōsenescunt, & tandem penitus concidunt. *Monarchia Assyriorum.* Habet Monarchia Assyriorū memoriā peruetustam, fuit amplissima, durauitꝗ ad multos annos, sed subiecta mutabilitati tandem corruit. Legit ēm apud probatos autores, illam successione regum durasse mille & trecentis annis. Post hęc trāslata est monarchia ista in Mediam, stansꝗ ibidem 250 annis, migrauit summa illa potestas ad Persas. Persæ uerò inuidentibus fatis & ipsi experti sunt fortunæ uolubilitatem. Nā cùm aliquot annis usurpassent orbis summam dignitatem, uenit Alexāder magnus Macedo & subegit totā Asiā cum omnibus regnis, prouincijs & populis. *Alexādri fortuna.* Tantaꝗ dexteritate usus est in bellis gerēdis, ut nunꝗ senserit aduersam fortunā, quantūlibet multi reges & principes atꝗ potentes urbes, extremis uiribus illi irent obuiam, id quod suo loco nō tacebimus. Sed qua celeritate ille summum adeptus est fastigium, ea rursum est exutus. Nā cùm duodecim annis rerū potitus fuisset in tota Asia, dominiumꝗ extendisset usꝗ ad Indiam, ueneno Babyloniæ hausto interijt, locoꝗ eius surrexerunt septem reges, partas regiones inter se diuidentes. Illis eisdem tēporibus cœperunt Carthaginenses in Africa, & Romani in Italia pōtentes fieri, subigentes multa externa regna. Romani uerò æmulantes Carthaginensium studium, nequiuerunt ferre illorū felicē successum, ut scilicet ipsi uel alij sibi in potentia pares, multò minus superiores fierent. Quapropter tribus horrēdis illos petentes bellis, non sine grandi sui iactura illos tandē uicerunt, urbemꝗ ipsorum in fauillas redegerunt, penitusꝗ deleuerunt, ut ipsi soli rerū potirentur, caputꝗ fierent orbis, id quod illos nō fefellit: *Romani imperiū obtinuerūt* Nam adeò dilatauerunt imperiū suum ut subigerent Europā, Africā, & bonā partē Asiæ usꝗ ad Persiā, Mediā & Hircaniā, quemadmodū suo loco cū ad Italiā peruenerimus dictu[illegible] hoc non obstante, sensit & Roma ipsa rerū continuā uicissitudinē incōstantiaꝗ. Sicut enim ipsa [illegible] domuit gentes, sic quoꝗ domita est tandē à Gothis deprædata & exusta

& exuſta. Hęc itaq; fuerunt quatuor imperia & orbis monarchiæ, nempe imperium Aſſyriorum, imperium Mediæ, imperium Perſicum, & Romanum imperiũ. Sed nullum ad tantum uenit faſtigium, ut totum ſubiugarit mundum. Non enim legitur Romanos domuiſſe extremos Africæ Aethiopes, aut Indiã orientalem, multasq; inſulas, quin regiones iſtæ non ſatis tunc Romanis cognitæ fuerunt. Noſtris uerò temporibus Rom. imperium adeò eſt attenuatum, ut uix ſuperſit umbra, periculumq; eſt ut aliquando penitus concidat. Vidèmus enim quomodo illo deficiẽte alia creſcunt imperia, Suldanicum, Tartaricũ & Turcicum. Porrò quo pacto Romanum imperium translatum fuerit in Græciã ſub Imperatore Conſtantino, & poſtea per Carolum magnum in Germania nouum inſtitutum imperiũ, bicepsq; factus ſit aquila Romanus, dicemus infrà quũ Germaniã ipſam attigerimus. Hic uerò finem faciemus primi libri noſtræ Coſmographiæ.

COSMOGRAPHIAE

Vniuerſalis opera Sebaſtiani Munſteri

ex probatis autoribus in unum collectæ, Liber II.

Explicat autem iſte liber priores Europæ

prouincias, nempe Britannicas inſulas, Hiſpaniam, Galliam & Italiam.

Explanatio duarum primarum generalium tabularum, in quibus typus totius terræ habitabilis deſignatur.

Xercitium tabularum Europę, Africæ & Aſię, requirit cognitionẽ ſitus & diſpoſitionis totius mundi, ut ſcilicet mẽte teneas formã illã quã terra exprimit, ubi denudať à mari. Non enim certa aliqua figura, puta circulari, quadrata, aut triangulari diſcooperitur ab aquis, ſed hîc peninſulis quibuſdã porrigiť in mare, alibi mare ſinus q̃ſdã grãdes ſibi uẽdicat in terra, interdũ portiones q̃dã terræ inueniunť aquis per circuitum circumfuſæ, quę mirabilem orbis reddunt figurã, & q̃ neceſſe eſt ut quis animo ceu oculis obuerſantem cõtempletur, qui feliciter in Coſmographiæ ſtudio uerſari cupit. Figura aũt iſta exprimitur per primã & alterã generalem tabulam, ut noſtro æuo tota terra eſt luſtrata per nauigationes maris & peragrationes regionum, in quibus & montes quiq; inſignes atq; flumina, inſulę, Cherſoneſi, meridiani, paralleli, &c. ſunt deprehenſi. Explicat aũt prima generalis tabula totum globum terræ in plano proiectum, & ſecunda medium globum, ut Ptolemæi tempore orbis inferior eſt deſcriptus, etiam ſi idem Ptolemæus huius inferiorem orbem non integrè deſcripſerit, quia uerſus auſtrum bona pars terræ latuit illum, q̃ noſtro æuo inuenta eſt à Luſitanis, & Ptolemaicis addita tabulis, id q̃d uidere licet in ſecunda generali tabula, quæ propriè Ptolemæi eſt. Notabit itaq; hîc ſimpliciter lector, totum inferiorem orbem à ueteribus diuiſum in tres partes inæquales, nempe Europã, Aſiã & Africã. Europam uides pulchrè diſtinctam ab Africa per mare mediterraneum, idq; in altera generali tabula, ab Aſia uerò uides ipſam diſpeſci per Tanaim fluuium, qui à ſeptentrione magno cũ impetu euoluitur in Pontum Euxinum. Europa per ſuos limites ſic ab Africa & Aſia diſtincta, diuiditur cõſequenter à Ptolemæo in decem particulares regionum tabulas, ut ſuo loco fuſius indicabimus. Porrò terra quæ ultra mare mediterraneum ad auſtrum extenditur, adſcribitur Africæ, excurritq; uerſus orientem uſq; ad fluuium Nilum, uel ut alij uolunt, uſque ad mare Rubrum. In prima generali tabula, deſignatur longitudo terrę per numeros iuxta circulum capricorni, latitudo autem ad læuã in extremitate tabulæ. Longitudo orbis incipit ultra Hiſpaniam & Mauritaniam in occidente, extenditurq; in orientem, & ubi deſinit in oriente, ibi rurſum incipit in occidente, id quod ex aſsignatis cifris aduertere poteſt. Latitudo incipit ab æquatore, extenditurq; in auſtrum & in ſeptentrionem. In altero uerò generali tabula, quę medium duntaxat terræ globum continet, lõgitudo ſignata eſt ſuprà & infrà, latitudo aũt ad dextrã, ubi & ſeptem climata ſunt notata, parallelli uerò cum numeris

Ptolemæus nõ totum orbũ deſcripſit.

Africæ limites.

Longitudo regionis.

suis & nominibus sunt signati ad sinistrã. Proinde si cõtuleris alterũ generale cum priori, uidebis quantum de terrena mole exploratũ sit tẽpore nostro, ultra explorationẽ quã fecit Ptol. & reliqui ueteres Cosmographi. Videre ꝗꝙ poteris in primo generali, ꝙ rectè Hispani ferantur in occidentẽ cũ ad nouas insulas instituũt iter, & quem circuitum faciãt per extrema Africæ, cum in orientẽ ad Calicuth uelificant. Videre etiã licet totã terrã ferè insulam quandam magnã esse, natantẽ in uastissimo mari. Item patet ex typi inspectione Europam modicã esse portionẽ, si conferaẽ ad totã terræ molem, parumꝗꝫ abesse quin magna sit insula undiꝗꝫ aquis cincta maris. Solũmodo iuxta fluuium Tanaim iungiẽ Asię maiori, aliàs ubiꝗꝫ per circuitũ alluiẽ mari. Regiões quę ad septẽtrionẽ ultra parallelũ 63 porriguntur, fuerunt Ptolemęo incognitę, nostris uerò tẽporibus oẽs ferè sunt peragratæ & cognitæ, de ꝗbus infrà suis locis ꝓprias describemus tabulas, indicabimusꝗꝫ situs et limites earũ.

De Europa, quæ nostro æuo Christianum complectitur orbem, & nonnihil de Turcica ditione.

TAmetsi Europa prima orbis pars minor sit Africa ipsa & Asia, si longitudinem eius atꝗꝫ latitudinem attendas, est tamen in se cõsiderata uastissima regio, quum secundũ longũ extendatur ab Hispaniæ extremitatibus usꝗꝫ ad Constantinopolim, Gręciæ oriẽtalem terminum, miliaribus Germanicis circiter 550. iuxta Ptolemaicã supputationẽ. In latitudinẽ uerò est nõnihil contractior, ut uidere licet in utraꝗꝫ generali tabula, & in noua Europæ descriptione. Tamẽ si annumeremus, ut par est, regiones septentrionales, quę amplissimæ sunt, parũ aberit quin latitudo eius excedat lõgitudinem. Secundum descriptionẽ tamen Ptolemaicã longitudo maior est latitudine, quia apud ueteres regiones septentrionales, nempe Suecia, Noruegia, Gothia, & quę illis adhuc septentrionaliores sunt, non fuerunt exploratæ. Est itaꝗꝫ Europa regio reliquis orbis partibus minor, sed populosissima, fertilissima atꝗꝫ cultissima, non cedens etiam Africæ quantumuis ipsa longior & latior sit Europa. Nam in Europa non inueniuntur tam uastæ solitudines, tam steriles arenæ, & tam ingens calor omnia exurens ut in Africa. Nullus est locus aut regio in Europa tam abiecta, in qua homines sibi non fecerint mansiones, & ubi uitæ necessaria non cõmodè sibi parare queant. Quis olim credidisset summas alpes & asperos illos montes perpetua candentes niue, separantesꝗꝫ Italiam à Germania, futuras hominũ mansiones, ubi commodum uictum, dulcemꝗꝫ patriam habere licuisset? Si itaque montes niue sparsi tam lætũ & sufficiens pabulum ministrant tantæ hominum multitudini, facilè inde conijci potest, ꝙ fertiles sint aliæ Europæ regiones, quæ destituuntur niuosis montibus atꝗꝫ saxosis asperitatibus. Post hæc si libet uidere tot maris insulas, quæ collocantur in Europa, deprehendes

Europæ fertilitas.

deprehendes illas adornare Europam nostram, haud secus q̃ gemmæ ornant coronam auream, potissimum illæ insulæ quæ uersus austrum situm suum habent. Certè Roma in Italia, Carthago in Africa, olim nõ tam cruenta gessissent bella propter Siciliã & Sardiniam, si non ex his insulis magnum sperassent lucrum. Non faciam hic mentionem de Euboëa, Peloponneso, Candia & alijs insulis, quàm nobiles illæ sint, quãtaq; emolumenta hinc accedat dominis suis, sed differam laudem earum in sua loca. Europa itaq; tota est habitabilis, in exigua tantummodo parte propter frigoris uim inhabitabilis, quæ finitima Tanaidis & Mœotidis incolis, in curribus degentibus. Habitabilis autem regionis id quod algidum est & montanum, laboriosè habitatur. Curatores tamen probos suscipientia loca, etiã prauè habitata, mitigantur. Quemadmodum Romani multas gentes accipientes, quæ natura inhumanæ erant, ex ipsis locis asperis, importuosis'q; & frigidis, causaue alia malè habitatis, insociabiles homines inter se, multis alijs admixtis connexuerunt: & ciuiliter quidem uiuere agrestiores durioresq; docuerunt. Quantum aũt Europæ ipsius in plano est, naturalemq; habet temperiem, multum adiuuat ad ista, quandoquidem id quod est in felici regione pacificum omne est, & quod in tristi, pugnax & uirile: accipiuntq; hæ gentes aliqua inter se beneficia. Aliæ enim opem armis ferunt, aliæ fructibus & artibus, morumq; doctrina. Est ergo Europa ad pacem & ad bellum sufficientissima sibi. Nam habet abundè multitudinem pugnacem, & quæ agros colat, & quæ urbes contineat quoq;. Excellit hæc & fructus afferens optimos uitæ necessarios, & metalla quæcunq; usui sunt. Odores ad sacrificia, nec non multi sumptus lapillos ipsa extrinsecus petit. Similiter pecudum exhibet mitium multarum copiam, at bestiarum ferarumq; habet raritatem.

Terra habitatione hominũ sit fertilis.

De partitione Europæ in suas priuatas regiones.

Diximus iam aliquoties, ueteres inchoasse Europã in occidente, limiteq; eius constituisse in oriente iuxta fluuium Tanaim, qui in Mæotides exoneratur paludes, ab austro uerò desinit in mare mediterraneum, et uersus Aquilonem complectit̃ omnes regiones quæ hodie cognitæ sunt in illa plaga. At priuatæ eius regiones multæ sunt, nempe Albion & Hibernia, Hispania & Gallia, quæ longè pòst Francia nuncupata est, Germania quæ & Teutonia, Italia, Sarmatia, id est, Polonia, Lithuania, Vngaria & Valachia, atq; Græcia. Fecit quoq; Ptolemęus ex quibusdam insulis, ut infrà uidebis, peculiares tabulas & descriptiones.

Quali exercitio opus sit in tabulis Europæ.

Opus est autem ut sæpe inspicias Europæ tabulam, quò ex frequenti eius intuitu, situm regionum eius discas, memoriaq; cõplectaris, sciasq; in qua plaga hæc uel illa locetur regio, si cum tua in qua uersaris conferatur. Disces etiam hinc, si quis Basileæ uel Moguntiæ nauem ingrediatur, quomodo sine pedestri itinere peruenire possis usq; ad Compostellam Gallicię, uel ad Lysibonam Portugallię. Licebit eñ per Rhenum descẽdere usque ad mare, ac deinde inter Angliam & Flandriam, Normandiãq; traijcere ad littora Hispaniæ, ut in tabula Europæ istud ad oculum patet. Quòd si à fano sancti Iacobi libuerit ultrà uersus Romam iter maritimũ arripere, uidebis in tabula id commodè fieri posse, scilicet si per oceanum iuxta Portugalliæ littora ad Gades nauigetur, & hinc ex Oceano per fretum Herculeum in mare mediterraneum ad littora Granatæ traijciatur, unde patet iter ad insulas Sardiniã & Corsicam, atq; hinc ad Romã. Ex illa nauigatione tu ipse iã facilè poteris cognoscere, quomodo ad alia loca maritima nauigio ueniri possit, puta si quis è Venetijs Constantinopolim per mare uenire conet̃, hinc sulcandũ est mare Adriaticum, quod hodie Venetum appellant, ac deinde iuxta Peloponnesum, quã Moream hodie uocant, nauis in septentrionem per mare Aegeum, Hellespontum & Propontidem usq; Bizantium ducenda. Est enim ciuitas maritima, ut patet ex tabula Europæ. Ex Germania tamen multò commodiori ac breuiori itinere potest ad eam urbem nauigari per Danubium, qui rectà fluit ad ortum, nisi quòd ostia eius parum septentrionaliora sunt urbe ipsa. Vnde qui Vlmæ aut Ratisponæ nauim ingreditur, is secũdo flumine uenire potest ad Pontum Euxinum, atq; hinc ad Bosphorum Thracium, in cuius littore Constantinopolis iacet. Quòd si ex Germania libuerit pedibus profisci in regionem aliquam longinquam, docebit quoq; te tabula, quò & per quæ loca tibi sit eundum. Exempli gratia: manes Moguntiæ, & habes in insula Siciliæ negocium quod ibi transfigas, dubitasq; de itinere quo illuc ducaris, age, confer te ad tabulam Europæ, & illicò uidebis Siciliam respectu tuæ

Iter maritimũ ad Constantinopolim.

mansionis esse in meridie, tibiq; eundum per Italiam usq; ad Calabriam, et ibi traijciendum fretum angustum. Haud secus ages, si itinere pedestri cupias uisitare limina sancti Iacobi in Hispania. Cōspecta enim Europæ tabula uidebis peragrandā Galliam, ac deinde transcendendos montes Pyrenæos, &c.

De decem tabulis, in quas Ptolemæus totam diuisit Europam.

EVropa prima & præcipua, sed minima portio trium partium terrę, diuiditur à Ptolemæo in decem priuatas regiones, nempe in Albionem, Hispaniam, Galliam, Germaniam, Rhetiam & Vindelicitiā, Sardiniam & Siciliam, Sarmatiā, Daciā & Mysiam, & ultimò Græciā. Has itaq; regiones omnes & singulas sigillatim lustrabimus, atq; unam post aliam iuxta ueterum & recentium tractationē discutiemus, adijcientes nouas quasdam tabulas, & regionum ciuitatumq; picturas, præsertim in Germania & partibus septentrionalibus.

De insulis Britannicis, Albione, quæ est Anglia & Hibernia, & de ciuitatibus earum in genere.

Septentrio.

Occidens — Oriens

ANglia & Hibernia appellatæ sunt olim insulæ Britannicæ, sic enim & Ptolemæus uocat eas, Anglia uerò primū dicta est Albion siue Albania ab albis rupibus, quæ primùm illuc nauigātibus apparēt, unde cretacei lapides ad nos deferunt, quorum usus est in abacis calculatorijs. Postea Britannia appellata est à Bruto Syluij Posthumi Latinorū regis filio, duce quorundā Troianorū, qui quadraginta annis post Troiam à Græcis deletam, classe in hanc insulam uenēre, atq; Aborigenes, tunc eam incolentes, ad unum occidēre. At Beda in Anglia natus, scribit Angliam appellatam Britanniam, à Britannis Galliam olim incolentibus. Est autem Britannia oceani polygonia insula, ab omni continente per mare discreta. Triginta millia passuum maxima maris angustia inter Calesium & Douerum tenet, quam duarū horarum spacio nauis bono uēto agitata percurrit. Veteres Britanniā sterilem dixerunt, & non scrupulum auri, argenti aut æris in ea reperiri. Sed contrarium hodie deprehenditur, quū abundet mineralibus, auro turgens in Cranfordiæ ora, in Scotia argento, ære & ferro in multis locis. Terram sulfuream & bituminosam ad ignem aptissimam habet. Producit terra triticum, siliginem, pisa, auenam & huiusmodi, quantum insulæ sufficit. Habet autem hæc insula nostro æuo duo regna, nempe Anglicum & Scoticum, diuiditurq; unum ab alio tenui freto ab occidente, seu fluuio Suluaio, ubi periculosa est arena, ab oriente uerò Tuesi fluuio, alij uocant Tuedam, & medio Ordolucis montibus, quos uulgò appellant Cheuiet.

Fertilitas Britanniæ.

Hibernia

Hibernia olim dicta est Iuernia & Ibernia, & nostro æuo uulgò uocatur Irlandia, fuitq; tempore Ptolemæi cognita, & per ciuitates locaq; alia priuata descripta, sed paucorum populorum, oppidorum & fluuiorum nomina usq; in hunc diem immutata permanserunt. Ptolemæus has duas ciuitates præcipuas ponit in Hibernia, Rhebã & Iuernim, à qua insula ipsa denominata est Iuernia seu Ibernia. Prima habet gradus 12.m̃.o. in longitudine, in latitudine uerò grád.59. & minuta 45. Iuernis uerò habet grad.11. in longitudine, & gradus 58. atq; minuta 19. in latitudine. Item longior dies æstiuus Iuernis habet horas 18. minuta o. Rhebæ uerò longior dies habet horas 18. minuta 30. Flumina quæ irrigant Hiberniam, secundum Ptolemæum sunt multa, recenset autem Vidnam, Argittam, Rauim, Libnium, Ausobam, Senum, Dur, Iernum, Dabronam, Brigum, Modonum, Obocam, Bubindam, Vinderium, Logiam. *Hibernia, Ibernia, Iuernia.*

De Albione, quæ hodie est Anglia.

VT redeamus ad Angliam, notabis in ea olim fuisse celebrem syluã Caledoniam nomine, à qua & insula ipsa primùm Caledonia est dicta, deinde Albania, & ultimò Anglia & Scotia. Ptolemæus describit multa in ea flumina, multos populos, multas ciuitates, multos portus maris, & multas paruas insulas per circuitum eius iacentes. Nomina populorum & ciuitatum recensentur in tabulis Ptolemaicis, inter quæ pauca sunt, quæ non sunt mutata, ut sunt Cãtium, Londinium, Eboracum, Daruernum uulgò Douer, ubi traiectus est ex Anglia ad Calesium. Habet præterea Anglia à tergo, hoc est, ad septentrionem, insulam Thylen, quam putant esse Islandiam, paretq; regi Daniæ. De hac infrà multa narrabo. Inueniuntur quoque ab illa parte mundi Orcades insulæ, numerãturq; triginta, inter quas principalis dicitur Hetlandia, de qua & suo loco non nihil dicam. *Thyle.* *Orcades.*

De noua Hibernia & [...]u eius.

HIbernia insula in Oceano inter Angliam atq; Hispaniã posita, ab ortu habet Britanniam ipsam, unius diei nauigatione propinquam, & Galliã ab Austro, Hispaniam trium dierum, ut aiunt, nauali cursu affinẽ ab occidente, oceanum infinitum à septentrione, nec multum distat à Scotia. Forma eius oblonga ad similitudinem oui, à meridie in septentrionem protensa. Vnde nomen istud sit sortita, incertum est. Sunt qui ab Iuerne ciuitate, alij ab Hybero duce, homine Hispano, nominatã ferunt, qui primus magna hominũ congregata multitudine, eam occuparit, siue ut alij sentiũt, id nomen tulit ab Ibero flumine Hispaniæ celeberrimo, quòd illius accolæ primi insulam habitassent: aut ab Hyberno tempore, quia ad occidentem uergit: sed illud uerisimilius est, ut uel à duce Hispano, uel à flumine Ibero dicta sit, quando Hiberni cùm habitu corporum, tum uiuendi ritu atq; moribus non ualde discrepant ab Hispanis uicinioribus. Ab hyeme hyemalis insula appellari nequit aliàs Noduergia & Suetia eadem ratione uocari possent Hyberniæ, quum hyems illarum regionum nõ minor sit hyème Hiberniæ. Spatium Hiberniæ dimidio minus quàm Britanniæ æstimatur, quòd non amplius miliarijs Germanicis septuaginta in longitudinem, & 23. in latitudinem pateat. Cæterum solum & cœlum huius insulæ haud multum differt à solo & cœlo Angliæ, nisi quòd Hibernia montuosior est & aquarum abundantior, quippe quæ in editissimis etiam montibus passim paludes *Hibernia unde sic dicta.* *Quàm magna Hibernia.*

ludes & stagna habet. Mira cœli temperies, fertilitas terræ insignis, etsi Hyberni agriculturæ parum student. Nullum gignit uenenosum animal, nec aliunde illatum nutrit. Maleficum habet lupum & uulpem, reliqua omnia animalia mãsueta & corpore minora q̃ alibi.

Quatuor Hyberniæ partes.

Hybernia omnis diuisa est in quatuor partes: quarum unam quæ austrũ spectat Momoniã appellant, alteram borealem Hultoniam, tertiam quæ ad ortum solis uergit Laginiã, quartam occiduam Connaciam. Et quoniam parent regi Anglo, imbibunt mores honestiores. Momoniam à Laginia Suerus flumẽ, qui ad Vatfordiam portum facit, quo ex Anglia breuior est transmissus, & à Connacia Sinneus diuidit, cuius principalis occidentalis orę ciuitas est Limiricum, quod Sinneo, omnium totius Hyberniæ fluminum maximo alluitur.

Anno Christi 433. misit Celestinus papa sanctum episcopum Patritiũ, qui filius erat sororis sancti Martini in Hyberniam, ut illi prædicaret Christum atq; fidem eius. Gignit Hybernia multos equos, qui grauiter incedunt, studentq; ueluti data opera mollẽ facere gressum, ne insidenti molestiam ullam inferant.

Fertilitas Hiberniæ.

Terra huius insulæ adeò pabulosa est, ut ibi pecora, nisi ęstate à pastibus arceantur, in periculum agat saties. Nullum noxiũ animal gignit, non araneã, non ranam, nec alit aliunde inuecta. Omnia noxia animalia ab alio asportata solo, pulueri iniecta necat. Apes in ea nõ reperiunt, mira cœli temperies, fertilitas insignis. Gens tamen inhospita, inculta & crudelis, atq; ob id bello gerendo nõ inepta. Summum honorem ponunt in armis & bellicis rebus. Mare inter Hyberniã & Angliam ferè semper sæuit, at non liceat traijcere illud, nisi certis quibusdam diebus. Sunt etiam inter Hyberniam & Scotiam multę insulæ, quarũ maximè meridionalis Mona, 15 leucis longa, quę olim à Iul. Agricola subacta Romanoq; imperio adiecta fuit. Hultoniæ, Hyberniæ regioni potiori, nostro æuo Connatius Honel præfuit, clarus bello, qui equitũ 4000 peditũ 12000 in aciem contra Hauardum Anglum eduxit, in amicitiam Anglorum deinde traductus, pacem cum eis coluit. Quo mortuo cum Thomas Giraldinus Hybernię pręfectus, parentem ab Anglo necatũ audijsset, Anno 1534. seditionẽ excitauit, armauit supra 40000 peditum & equitum, at res magno Hybernorum periculo & damno conditionibus quibusdam demum sopita fuit.

De Angliæ regno, situ & fertilitate.

Angliæ nomen unde tractum.

Diximus iam Angliam & Scotiam unam esse insulam, dispescunturq; ab occidente tenui freto, ab oriente uerò Tuesi fluuio, & medio Ordolucis montibus, quos uocant Cheuiet. Vnde uerò natum sit Angliæ nomen, uarię apud historicos inueniuntur opiniones. Sunt enim qui etymologiam deducunt à Germanica uoce Angel, quę cardinem significat, quòd Anglia ueluti cardo sit, uel angulus, si à latina uoce sumatur, nostri orbis. Alij uolunt eam uocatam Angliam à regina quadam Angela dicta. At Ioannes Maior in gestis Scotorum scribit in hunc modum: Anno à Christo nato 449. quum Britanni ab hostibus premerentur, coactus est Vortigerus rex eorum quęrere externum auxilium, nempe Saxonum, qui & cum magna multitudine uenientes liberauerunt regem ab hostium obsidione. Engistus autem dux eorum dolo circumueniens regem, multos ex nobilitate Britannorum interfecit obtinuitque tandem Britanniæ regnum. Succedens ergo Vortigero regi in imperio, noluit quod deinceps regnum illud Britannia diceretur, sed à se uulgari uoce Engistland uocaretur, quæ tamen uox temporis successu corrupta est, sublataq; una syllaba degenerauit in Engelland. Scribunt etiam quidam, memoratum Engistum pro exhibito obsequio à rege postulasse dominium aliquod in illo regno, quod adeò sibi placuit, ut exturbari nequiret: rege autem abnuente, postulauit rursus, ut tantum sibi spatij in terra daretur, quantum corrigia aliqua per gyram circumscribere posset, in quo pro uoto suo aliquod erigeret ędificium. Hoc autem à rege impetrato, acceptoq; corio bubalo, discidit

Engistland.

io discidit illud in longissimã corrigiam,& adiens locum illum quem antea delegerat, circũplexus est magnũ terræ spaciũ,extructoq; in eo castello,uocãt illud Corrigia. Albertus Krantzius paulò aliter describit hanc historiam,cum Beda in hunc modum sentiens: Quũ Britones à Pictis & Scotis premerentur, nec à Romanis iam magno bello implicitis ultrà auxilium impetrarent, aliquandiu suis se uiribus sunt tutati, sed quũ impares hostib. se & uiderent & essent,à proximis Germaniæ littoribus Saxones ad stipẽdia deuocabant,ut propugnatores suorũ fierẽt in hostes,qui quidẽ Saxones,cognomẽto Angli, duce eorum Vortigerio insulam ingressi,Scotos atq; Pictos prælio represserunt.Sed ipsi postea mercenarij Saxones ambitione ducti,magis Britonibus,q̃ Picti aut Scoti hostes nocuerunt.Romanos enim ciues & Britannorum primores maiori ex parte uario genere mortis interfecerunt,ex eoq; tẽpore cœperunt Saxones Angli dominari Britãniæ: Habitabãt aũt illo tempore Scoti in Hibernia,Picti uerò uenerant ex Scythia ut cõmuniter putaẽ, unde & antea Scoti uenerãt,conabanturq; Hiberniã inuadere & sibi uẽdicare. At Scoti aliud dabãt Pictis consilium,nempe ut partẽ aliquã occuparent in Britãnia,quæ nõ satis culta erat ob inhabitantiũ paucitatẽ. Facta sunt aũt ista circa annum Christi 449. Vocari itaq; Anglisaxones, expulsis hostib. facti sunt ipsi hostes regionis,insidijs laborantes pro optima terra,nec frustrati sunt uoto suo. Nam quũ paulatim uires in terra obtinuissent,interfecerunt regẽ cum omnibus præfectis eius,cœperuntq; in terra grassari igne & gladio, ut cogerentur incolæ fugere in syluas & montes. Multi etiam trajcientes mare ingressi sunt Galliã,& ui occupantes regionem quandam,ibi consederunt, denominataq; est terra illa ab eis Britannia. Anglisaxones uerò obtenta Britãnia sedem fixerunt in ea,appellataq; est deinceps ab eis Anglia. Antequam autem subigerent Britanniam, habitauerunt in regione quadam,quæ post discessum eorum denominata est Angria,& duces Saxoniæ in hunc usq; diem utuntur titulo ducatus Angriæ(uulgò Engern) & Vuestphaliæ.Coloniẽsis quoq; archiepiscopus ex die destituti Henrici Leonis, Angrię sibi assumpsit inscriptionis inter alios titulũ. Polydorus qui nostro æuo descripsit historiã Anglorum, diuidit totã insulã in tres partes, nempe Angliã,Vualliam et Scotiã.Subdiuidit uerò Vuallia q̃ & Cambria & populi Vuales,in Cornubiam siue Cornuuualliam, quæ ab ipsis Carneual dicitur, Noruuualliam, Soutuualliam & Vuestuualliam.Northuuales sunt qui uersus septentrionem habitant,dicti ab alijs Norgales.Souttuualles uerò sunt qui meridionalẽ insulæ partem inhabitant:& Vuestuuales,quorum habitatio est ad occidentem. Angliæ & Vualiæ rex unus imperat,Scotiæ alter. Indiscreti Anglorum & Scotorum habitus,indiscreta ferè omnia, ijdem mores, subita ingenia & in ultionem prona ferociaq;. Scoti in bello fortes,inediæ,uigiliæ,algoris patientissimi,decenti forma,sed cultu negligentiori: inuidi natura ac cæterorum mortalium cõtemptores,ostentant plus nimio nobilitatem suam,ut in summa etiã ægestate suum genus ad regiam stirpem referãt, nec non dialecticis argutijs sibi blandiuntur. Lapidum carbonum ad calefaciendum est usus ita cõmunis,ut mendicantes à pretereuntibus eos in eleemosynam petant. Asserunt habitatores huius insulæ,loca esse temperatiora,quàm in Gallia,remissioribus frigoribus,caloribusq;,optima frugib.atq; arboribus,& alendis apta pecoribus atq; iumentis,quorum est magnus numerus & pręcipuè ouiũ, quia nulli sunt in ea lupi. Vinum olim non gignebat,iam uerò uineas habet in quibusdam locis. Habet aurum, argentum,ferrum,plumbum,stannum & carbonem abundè. Hinc efferuntur pelles & canes ad uenandũ aptissimi. Habet prægrãdia flumina piscosa, alternis motib. bis quotidie, modò in pelagus,modò retro fluentia. Habet fontes salinarum,habet & fontes calidos: habet gẽmas,margaritas & lapidem Gagatem plurimũ optimumq;. Hic lapis quamuis rudis & ignobilis uideaẽ,diuini tamen nescio quid in se habet. Ignẽ enim alit in laticibus,quem solo oleo licet extingui. Si quis aũtẽ aquã & eius lapidis frustula biberit,si castitatis senserit maculas, exemplo emingit,neque cohibere urinam potest. At si uirgo biberit, non cogitur meiere. Dies longissimus in Scotia,horarum 18 deprehenditur,& æstate lucidæ sunt noctes. Anglia lingua mixta est ex multis linguis, præsertim Germanica & Gallica. Olim uerò merè fuit Germanica,id quod aduertere licet ex Beda, qui ex Anglia oriundus fuit: is enim in libro quem de tẽporibus edidit sic scribit: Veteres Anglicani populi numerauerũt mẽses suos secũdum cursum lunę,appellantq; lunã Monã(Germani enim uocãt lunã Mon)& mensem Monat. Decẽbrẽ uocãt Hęleg monath,id est,sacrũ mensem,& aprilẽ Eoster monath, (id est,paschalem mensem,idq; à dea quadam,cui Teutonici populi in paganismo

Anglisaxones.

Britannia Gallica.

Vuallia.

Scotorum mores.

Fertilitas Scotiæ.

Lapis Gagates

Anglica linguæ.

ganismo sacrificia fecerunt tempore mensis Aprilis, quæ Eostre est appellata. Maium appellauerunt Thrimelci, (id est, tres mulctre) quia in Maio ter per diem mulserunt pecora. Hic locus in impressis codicibus non facilè inuenitur, ego uerò inueni in libro manu scripto, quem Glareanus ex nigra sylua anno 1545. huc Basileam misit. Alia lingua in hac insula est Scotorum syluestrium atque insulanorum, & hæc est hybernica. Scoti uerò mansuetiores utuntur lingua Anglicana. Tertia lingua est Vuallica.

De regibus Angliæ.

Raphaël Volaterranus scribit de regibus Angliæ in hunc modum. Anno Christi 156. fuit primus Christianus rex in Anglia Lucius, successores autem eius sæpius defecerunt à fide. Post eum regnauerunt, Carentius, Coël, Octauius, Codanus, cuius temporibus Cornubia proprium habuit ducē. Post eum regnauerunt Constantius, Vortigernus, cuius tēpore Saxones sese insinuarunt in Anglia, ut suprà diximus, fueruntque ab anno Christi 467. duo reges in Anglia. Discordant tamen hîc historiæ, quod alijs excutiendū relinquimus. Post Vortigernū regnauit Aurelius, Vther, Arturus, quē Galli uocāt Artum, qui magna gessit bella cōtra Saxones, Nortuuegos, Danos, Hibernos, Scotos, &c. qui Britanniā sibi uēdicare conabant. Et cū anno Christi 542. Lucius dux Romanus in Britanniam cum magno exercitu uenisset, interfecit eos Arturus usque ad unū. Post Arturum multi principes regnauerunt in Anglia, nēpe Cōstantius, Aurelius, Carentinus, Etelbertus, cuius residentia fuit Cantuariæ. Huius temporibus misit diuus Gregorius precones Euāgelij in Angliā. Post Etelbertū regnauerunt Codnanus, Atelstanus, Echeualdus, Sycobertus, Egbertus, Lotarius, Edricus, Vadredus, qui uixit circa annum Christi 710. Egbertus, Etelbertus, Egfridus, Cudredus, Vadredus, cuius tēpore Saxones occupauerunt regnū Cantuariense, posséderuntque aliquot annis. Anno Christi 800. Egbrutus Vuestsaxo supra modum ampliauit Saxonū cum regnū in Anglia, idque tēpore Caroli Magni permisitque sub se alios reges imperare, at filius eius Edelnulphus restituit omnia quæ pater occupauit. Post eum regnauit Alfredus, qui Oxonij instituit studiū generale. Successit ei filius eius Eduardus, & hic Danos ex Anglia abegit, qui plurimum incommodauerunt insulam. Post Eduardum multi reges successiuè regnauerunt usque ad regē Cuntonē, cuius regia fuit Londinū: & hic ad obedientiam coëgit totam Angliam, Scotiam, Daniā & Nortuegiā, anno scilicet Christi 1000. creauitque filiū suum regem Nortuegię, & alium filium Daniæ. In Anglia uerò regnauit Eduardus tertius, & eo mortuo sine hærede, factus est Vuilhelmus Normandus ducis Ruperti filius, qui erat de sanguine eius, rex in Anglia. Mortuo autem Vuilhelmo anno Christi 1085. regnauit filius eius Vuilhelmus, & post hunc Vilhelmum Henricus huius nominis primus, frater eius. Hic duxit uxorē filiā regis Scotiæ. Matildem nomine. Eorum temporibus uixit Anshelmus episcopus Cantuariensis. Paruit huic Henrico ad tempus Scotia & Vuallia. Post hunc regnauit Henricus secundus, qui adiecit regno suo Hiberniā, Orcades insulas, Normandiam, Aquitaniā atque Vasconiam. Maculauit tamē gloriam suam sanguine Thomæ Archiepiscopi Cantuariensis. Successit ei in regno Richardus filius eius, & is profectus est anno Christi 1181. cum Philippo rege Franciæ atque alijs principibus ad terram Sanctā. Cumque reuerteretur è terra promissionis, captus fuit in itinere à ducibus Austriæ, & multatus tanta ui pecuniæ, ut pro redemptione eius secundus quisque calix aureus uenditus fuerit, & monachi cogerentur uendere libros. Historiam habes infrà in descriptione Austriæ, & item in descriptione terræ Sanctæ, sub titulo Guidonis regis. Reuersus aūt in regnum tristitiaque absorptus, breui pòst mortuus est. Regnauit uerò post eum Ioannes frater eius, cuius Ludouicus rex Franciæ grauissima intulit bella, ut ille rebus suis diffisus, cum Pandulfo Rom. Pontificis legato pacē cōposuerit, pulsos episcopos in patriam

Euangelium prædicatur Anglis

Oxoniense studium.

Richardus in Austria captus

triam reuocauerit, Angliam'q; & Hiberniam sedi apostolicæ fecerit in æternum uectigales, & magnū auri pondus, nempe 70 auri marcas, uel duo millia Nobilium, ut Ioannes Maior scribit, in annos singulos pendere pollicitus sit: Alij de hoc sic scribunt: Cùm Philippus rex Galliæ animum adijceret ad ulciscendum Anglum, Anglus ueritus eius potentiam, ad Rom. Pontificis gratiam cōfugit, atq; liberè Deo & sanctis apostolis Petro & Paulo, Romanæ'q; ecclesiæ regnum Angliæ pariter & Hiberniæ obtulit & cōcessit cum omni suo iure, pro'q; dictis regnis Innocētio tertio homagiū fecit, ut scilicet illa in feudum ab ecclesia reges Angliæ de cætero tenerent, illud adijciens, ut pro omni seruitio dictorum regnorum quotannis centum auri marcas soluerent. Nec id nouum, quum longè ante hoc Adulphus primus monarcha Anglorum rex, idem regnum Leoni quarto, Romanæq; ecclesiæ uectigale fecerit: post quem Henricus rex, ob necem sancti Thomæ Cantuariensis, idē regnum pro se & suis successoribus à sede apostolica in feudum recognouit. Cæterum Ioannē regem monachus quidā potu ceruisiæ intoxicatæ extinxit, quòd audiisset illum magnam caristiam in damnum Reipublicæ introducere. Anno Christi 1208. regnare cœpit in Anglia filius Ioannis Henricus tertius, cui successit filius eius Eduardus quartus. Hic domuit anno Christi millesimo ducentesimo septuagesimosecundo rebelles Scotos, interfecit'q; 70 millia, ipse uerò in suo exercitu amisit 7 duntaxat millia. Expulsi quoq; sunt eo regnante, omnes Iudæi ex Anglia. Successit autem ei in regno filius eius Eduardus quintus, & huic successit Eduardus sextus, qui anno Christi 1308. uicit Philippum regē Galliæ in ipso mari haud procul à Flandria, amissis à parte Galli triginta millibus uirorum. Post hæc idem Anglus congressus cum Gallo prope oppidum Calles, cœpit eum, impositoq; annuo tributo manumisit eū. At Gallus promissis nō stetit. Eduardo successit primùm Richardus tyrannus, deinde Henricus quartus dux Herefordensis, & huic successit Henricus quintus, q multa gessit bella contra Normandos, obtentaq; Rothomago diripuit eam, iuuante illum Carolo rege Franciæ, cuius filiam ille duxit uxorem, anno Christi 1424.

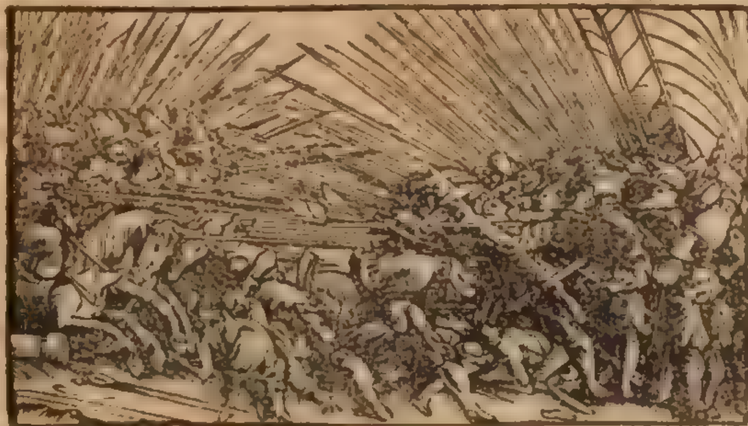

Anglia Romanæ sedi subiecta.

Rex Galliæ captus.

Mortuo autem Lutetiæ rege Henricho, regnauit post eum Henricus sextus, qui rursum amisit Normandiam quam pater eius acquisierat. Quin & æmuli eius regem creant Eduardum, ducis Eboracensis hæredem, anno 1459. quem totus populus sequitur & Henrichum fugant regno. Qui postea rursum uocatus ab Anglis & ab Eduardo captus, incarceratus est. Misit autem Carolus Burgundus Eduardo contra hostes suos suppetias, quòd sororem eius haberet uxorē. Conspirantibus uerò Anglis contra Eduardum, liberant Henricum ex carcere & regno restituūt. Eduardus accepto subsidio à Burgundo sororio suo, Angliā petit & cōmisso prælio Henricum iterū capit, & coniectum in carcerem, ibi mori permisit. Eduardus genuit tres filios & duas filias, & moriturus regnum Richardo fratri commendat, rogans ut maximum natorum suorum in regnū inuestiret. At Richardus post mortem fratris anhelans ad regnū, iussit fratris filios occidi. Quod uidētes Angli, uocant Henricum septimum fratrem Henrici sexti ex matre in exilio agentem, & occiderunt in bello Richardum. Duxit autem Henricus iste uxorem Eduardi regis primogenitam, factusq; est rex anno 1474. Cui successit in regno Henricus octauus, qui & nostro tempore eidem præfuit, duxitq; primam uxorem Catharinam filiam Ferdinandi regis Hispaniæ: qua aliquot annis potitus & in monasterium trusa, duxit duas alias ex nobilibus Anglorū, ex una in puerperio moriente sustulit Eduardum filium, alteram decollari fecit, nescio ob quam causam, nisi quòd à quibusdā insimulata fuit de adulterio. Duxit deinde sororem ducis Iuliacensis, sed quā non diu amauit. Hic reuocauit annuā pēsionē, quā prædecessores eius ex uoto soluerūt sedi apostolicæ.

Catalogus regum Angliæ, ab Henrico secundo qui Thomam archiepiscopum interfecit, inchoatus.

1 Henricus secundus, qui S. Thomam occidit.

2 Richardus. Hic profectus est ad terrã Sanctam.

3 Ioãnes. Hic obligauit se apostolicæ sedi.

4 Henricus tertius.

5 Eduardus quartus quid domuit Scotos.

6 Eduardus quintus.

7 Eduardus 6. Hic uicit Galliam.

8 Henricus 4. dux Herefordensis.

9 Henricus 5. Hic expugnauit Normãdos.

10 Henricus 6. Hic expulsus est à subditis è regno.

11 Eduardus septimus. Hic diu bellũ gessit pro regno cõsequendo, cuius frater Richardus per parricidum inhiauit regno.

12 Henricus septimus Henrici sexti frater recuperauit auitum regnum.

13 Hẽricus octauus reuocauit uotum Pontifici Romano factũ.

14 Eduardus filius Henrici octaui, moritur Aetatis anno 17. Christi 1553. Iulij 6. die.

At Eduardus VI. morte iam ingruente, hæredẽ scripserat Regni, Ianã Greijam, ex sorore Maria Henrici VIII. neptem, Ghilfordi Dudleij filij Ioannis Comitis olim Norduici postea ducis Northumbriæ cõiugem quę etiã populo reclamitante, Londinũ deducta à regni Senatu, Regina pronunciata est, die 9. Iulij hora fermè quarta, Anno 1553. Maria uerò ex Catharina Ferdinãdi Regis Hispani filia & Henrico VIII. Eduardi soror, olim ab ipso parente Henrico, Eduardo fratri eo decedente, Elisabetha autẽ ex Anna Bolenia & Henricho VIII. prognata, si qd humanitus Mariæ accideret, at ipsa Iana Elisabethæ hæres substituta fuerat, quapropter Maria congregatis uiribus, ius suum sibi uindicare moliebatur. Ioannes dux Northumbriæ, collecto exercitu, in hostem ducit, at populo in partes Mariæ declinante, abdicata Iana, omnium suffragio Maria declarat̃ ac pręconis uoce pronunciatur Rex 19. Iulij hora 5. Londini ipso anno 1553. Quę subito in pristrinũ statũ mutatis sacrorũ ritibus, Philippo Hispano Carolo V. Imp. filio nupsisse cõperta est. Vnde ad arma uentũ, uictoria penes Mariã fuit. Northumbriæ dux cum filijs, atq; Iana regina ipsa 17. annum agente, securi percussi, obierunt. 12 Februarij anno à nato Christi 1554.

Quomodo Anglia primũ sit cognita. Postquã Romani cœperunt sibi subijcere orbẽ, & uendicare dominiũ in omnes regiones, lõgè antea fuit Angliæ populus & situs eius incognitus, nisi quod fama erat eam inhabitatã à gigantibus. Cùm uerò Iulius Cæsar extrema Galliæ inciperet armis subijcere Romanis, conatus est & uicinam insulam Britanniã eisdem facere obedientẽ. Nec defuit fortuna uotis eius: nã uictoria potitus, aperuit insulam, ut etiam extranei cõmertia facere inciperent cum Britannis. *Iulius subigit Angliam.* Ante hunc Iulium nulli unquam externo principi subiecta fuit Britannia, sed suis legibus uiuens, nullum agnoscebat principem, præter domesticos iudices. Porrò quis dux aut populus primus hãc adierit & occupauerit prouinciã, incertum est: fabulantur tamen quidam, gigantes eam primùm incoluisse, antequam Brutus Syluij filius, rex Latinorum et dux Troianorũ, post Troianum bellum, eã magnis nauib. ingressus est.

De Scotia.

Diximus iã Scotiã & Angliã olim uno nomine appellatã Britãniam & Albionẽ, indiscretãq; remãsisse insulã usq; ad aduentũ Pictorũ & Scotorũ irruentiũ in regionẽ, conantiũq; expellere Britãnos ipsos, sed illi auxilio Saxonũ à Britannis repulsi, occupauerunt posteriorẽ insulę partẽ, hoc est, septentrionalem regionẽ, q̃ ab ipsis Scotia deinde est denominata. Scoti isti referunt̃ uenisse ex Hibernia, ut suprà quoq; diximus, & utunt̃ in hodiernũ usq; diem pro maiori parte Hibernica lingua. Cùm aũt tẽporis successu uehmẽter multiplicarent̃, excreuerũt in ꝓpriũ regnũ, q̃d duo parui amnes separant ab Anglia: alter uocat̃ Tueda, fertq; in orientẽ, alter uerò qui ad occidentẽ labit̃, Suluwa seu Suluaius. Sunt qui Scotos sic appellatos putãt à græca uoce, q̃ obscuritatẽ significat, ꝙ olim cõsueuerint pingere corpora sua obscuro colore, figurareq; horrẽdis picturis, pręsertim in brachijs & pectore, quò hostibus maiori occurrerent terrore.

Fertilitas Scotiæ. Tametsi Anglia nõ multũ distet à Flãdria, mari angusto dirimẽte hãc ab illa, q̃d ꝑpe Calesiũ putat̃ habere 30000 passuũ in latitudine, potestq; fieri traiect9 secũdis uẽtis spacio duarũ horarũ, est tñ multò fertilior q̃ sit Flãdria: nãq; ꝑfert uaria metalla. Aurũ inuenit̃ apud Grãfurd.

ſurd. Argentum uerò, mercurium, ferrum, plumbum & cuprum fodiunt magna copia in Scotia. Producit quoq; gemmas quaſdã, præſertim Gagatem, qui ardet in aquis & extinguitur oleo. Terra in Scotia pro magna parte eſt ſulphurea & uiſcoſa, atq; ob id pabulum eſt ignis, præſertim cùm ibi defectus ſit lignorum. In utroq; regno tantum creſcit frumenti, quantum incolæ abſumunt. In multis tamen locis nullum creſcit triticũ, ſed habitatores ibi ex auena mediocrem cõficiunt panem, id quod potiſſimum faciunt ruſtici in Vuallia & in Scotia. Paſcua in utroq; regno ſunt optima, unde & nullibi melior & tenerior inuenitur lana. Abundãt ſyluæ feris, maximè ceruis, damis, ſylueſtribus capris & apris. Nec uſquã locorum tot inueniuntur cuniculi, ut in Anglia. Scotia tamen in fertilitate non poteſt æquari Angliæ niſi ꝙ piſcoſior eſt & carnibus pecorinis abundantior, quia habet paſſim portus tutos, & aditus marinis aquis peruios: itẽ lacus, paludes, fluuios, fontes longe pleniſſimos piſcibus, ut in quibuſdam locis duodecim ſalmones uno emantur aureo. Eſt multis in locis montuoſa, & in ſummo montium æquata agri planities, pecoris pabulum ubertim ſuppeditans. Iuxta ciuitatẽ in Aberdoniam multa inueniuntur nemora putanturq; eſſe Calidonia ſylua, cuius meminit Ptolemæus, incipitq; duobus miliaribus ab Edinburgo regia Scotiæ. Vltra Scotiam uerſus ſeptentrionem ſunt Orchades inſulæ, quæ omnes noſtro æuo inhabitantur, & creſcit in eis auena & hordeum ſed nullum triticum. Habent optima paſcua, multaq; pecora. Nulli ſunt lupi in Anglia, & illati non manent, atque ob id pecora obambulant abſque ulla cura & cuſtodia hominum. Oues ſunt cornutæ, præter morem aliarum regionum. In Scotia inueniuntur arbores, quæ producunt fructum folijs conglomeratum: & is cùm opportuno tempore decidit in ſubiectam aquam, reuiuiſcit conuertiturq; in auem uiuam, quem uocant anſerem arboreum. Creſcit & hic arbor in inſula Pomonia, quæ haud procul abeſt à Scotia uerſus aquilonem. Veteres quoq; Coſmographi, præſertim Saxo Grammaticus, mentionem faciunt huius arboris, ne putes eſſe figmentum à nouis ſcriptoribus excogitatum. Scribit tamen Aeneas Syluius de hac arbore in hunc modum: Audiueramus nos olim arborem eſſe in Scotia, quæ ſupra ripã fluminis enata fructus produceret, anetarũ formam habentes, & eos quidẽ cum maturitati proximi eſſent ſponte ſua decidere, alios in terram, alios in aquam, & in terram deiectos putreſcere, in aquam uerò demerſos, mox animatos enatare ſub aquis, & in aëre plumis pennisq; euolare. De qua re cum auidius inueſtigaremus, dum eſſemus in Scotia apud Iacobum regem, hominẽ quadratum & multa pinguedine grauem, didicimus miracula ſemper remotius fugere, famoſamq; arborem non in Scotia, ſed apud Orchades inſulas inueniri.

Scotia piſcoſior Anglia.

Orchades inſulæ.

Anſeres arborei.

De moribus & ritibus Anglorum atq; Scotorum.

IN Anglia tres sunt linguæ, prima quæ & præcipua, est quam cõmuniter utunt Angli & ciuiliores Scoti. Altera est Hibernica, qua utunt rustici in Scotia. Tertia est in Vuallia, & hæc est Britannica. Inter Scotos & Anglos perpetua est simultas, nec est spes concordiæ, nisi hæc duo regna publico regali matrimonio uniantur. Mulieres in Anglia sunt albæ, elegãtisq; formæ. Vulgares homines inhumani sunt atq; inexperti, nobiles uerò ciuiliores atq; humaniores erga extraneos. Solent aduenas salutare capite denudato, flexo'que poplite: & si est mulier, excipiunt eam osculo. In bellis non depopulantur agros & ciuitates, congredientes exercitus contendunt in mutuum exitium. Olim cùm Iulius Cæsar Britanniam ingrederetur, uictitabant incolæ, præsertim uulgares, lacte & carnibus absq; pane, & uestitus eorum erant pelles animalium. Vna mulier habebat aliquando decem uiros nec excludebat à matrimonio fratres aut etiam patrem. Scoti hodie in moribus non differunt ab Hibernis, unde originem duxerunt, ut suprà quoq; diximus, nec magnum est inter ipsos interuallum: nam cùm cœlum est serenũ, potest Hibernia uideri in Scotia. Est præterea indiscreta lingua eorum, indiscreti mores & uestitus. Valent ingenio, id quod doctrina declarat: nam ad quamcunq; se applicant artem, in ea facile proficiunt. Sunt proni ad ultionem, ferocesq;. In bello fortes, laboris, inediæ, uigiliæ patientes, &c. Qui meliorem terræ incolunt partem, nempe meridionalem, hi bene morati sunt, ut humaniores lingua utuntur Anglica, & cum raræ hic sint syluæ, ignem faciunt ex lapide nigro, quem ex terra effodiunt. Alteram septentrionalem ac mõtuosam partẽ, tenet genus hominum longè durissimum ac asperum, qui syluestres dicuntur. Hi sago & interiore tunica Hibernico more, tincta croco, amiciuntur, nudiq; genutenus tibijs incedunt. Arma sunt arcus & sagittæ cum ense admodum lato & pugione una tantum ex parte acuto. Differunt ab Anglis Scoti legibus & institutis, quia isti ciuile ius usurpant, uti cæteræ fermè gentes, illi uerò municipale tantum habent. Sub imperatore Marco Antonino Vero, Angli, Lucio ipsorum rege id per Epistolam ab Eleutherio Papa postulante, conuersi sunt primùm ad fidem Christianam. Et cum sub Diocletiano Imperatore ubique Christiani raperentur ad supplicia, etiam in Anglia multi ob Christum sunt passi. Anglo saxonibus uerò irruentibus in prouinciam & indigenas expellentibus, extincta est fides Christi in Anglia usque ad tempora Gregorij sancti. Hic cum fortè Anglorum pueros Romæ uideret uenales, alludens patriæ uocabulo, bene inquit Angeli dicuntur, quia uultu nitent ut angeli. Oportet illis iter salutis æternæ administrare.

Scoti non differunt ab Hibernis.

Angli quando ad Christi fidẽ conuersi.

De fluuijs, ciuitatibus, episcopatibus & academijs Angliæ & Scotiæ.

VT iam diximus, Angliam separant à Scotia omnes Tueda & Sulua-ius. Est deinde alius magnus in Anglia fluuius, Sabrina nomine, uulgò Habern, originem sumens in Vuallia, & post multas ambages apud Bristou ruens in mare. Sunt et alia duo insignia flumina in Anglia, unum uocatur Humbria, cursumq; suum dirigat uersus Eboracum, & recipiuntur ab ipso Trenta & Dunus. Alterum appellatur Tamesis, ad cuius ripam collocatur regia Angliæ nempe Londinum, quod olim Trinouantum fuit uocatum. Tempore nostro est insigne emporium & mercatus in eadem urbe, possuntq; maiores naues per Tamesim illuc deduci. Mille passibus ab hac urbe uersus occidentẽ est monasterium Vest, id est, occidentale monasterium situm ad Tamesim, ubi regium est palatium, regumq; Angliæ sepultura. Porrò tribus millibus passuum à Londino uersus orientem, etiam iuxta fluuium Tamesin, est Greuenwich, regum Angliæ commune receptaculum. Illic naues ascendunt Londinum usq;, quæ ab equis non trahũtur, sed uel uenti impulsu uel maris fluxu & refluxu concitantur. In Tamesi fluuio tria uel quatuor cygnorum millia domestica dicuntur inueniri. Alia insignis Angliæ ciuitas est Eboracũ, quod uulgò uocant Iork seu Yorck, habet locus ipse magnum ambitũ, sed non est eò populosior aut etiam locupletior. Tertia insignis ciuitas appellatur Noruick, habetq; episcopũ. Habet præterea Anglia duas academias, unam Oxonij & alteram Cantabrigæ. Habet duos archiepiscopatus, unum Eboraci & alteram Cantabrigæ: Regia & metropolis Scotiæ est Edinburgum, olim Hethburgum dictum, haud multum à mari distans, estq; ibi portus maris cõmodissimus, Letha appellatus ubi Scoti negociantur, distatq; ab Edinburgo per quartã unius milliarij. Iam à centum annis Scotorum reges in ea urbe resident. Andera insignis Scotiæ

Londinum.

Edinburgum.

ciuitas appellatur Berwick, locaturq; ad unum fluuiorum, qui Scotiam separāt ab Anglia. Item tres sunt archiepiscopatus & academiæ in in Scotia, nempe apud sanctum Andream, in Glasqueu & Aberdoniæ, quā Aberdein uulgo uocant, ubi optimus est maris portus, cō ueniuntq; plurimi negociatores mercaturæ gratia. Est & aliud emporium iuxta mare, nomine Dunde, & apud sanctū Ioannem & in loco Montros, ubi quoq; est episcoatus. Oppidum sancti Ioannis alio nomine uocatur de Perth, & solum est inter uillas Scotiæ muratū. Prope Aberdoniam sunt Scotiæ alpes, quæ ab æquitibus inaccessibiles sunt. Ad montium radices magna sunt nemora, ubi putant olim fuisse Calidoniam syluam, & in illis nemoribus incredibilis ceruorum & damarum inuenitur multitudo. Aberdonia fuit olim Scotorum regia, hodie uerò est Edinburgus. *Ciuitas Glasquensis.*

Alexander Alesius Scotus de Edinburgo.

A	Palatium regis	B	Arx puellarum	C	Ecclesia S. Cutberti
D	Ecclesia S. Egidij	E	Minoritæ	F	Ecclesia beatæ Mariæ in campo
G	Collegium reginæ	H	Prædicatores	K	Monasterium S. Crucis

Est Edinburgus in prouincia Laudoniæ, sita ad Austrum miliario Italico à brachio maris, in quod influit amnis Fortha, ab occidente ueniēs. Habet autem ciuitas ipsa duos montes ad orientem, australior uocatur cathedra Arthmi, & q respicit aquilonem, Collis apri. Ager undiq; fertilissimus est, amœna prata, syluulæ, lacus, riuuli, arces plures q̄ centum per circuitum urbis, intra unum miliare Germanicum. Ad septentrionem interuallo Italici miliarij, ut diximus, est brachium maris, iuxta quod situm oppidum Letha, in cuius medio cōstructa est porticus, in qua simul uidere licet centum magnas onerarias naues. Habet brachium maris ibi ad aquilonem in latitudine septē miliaria. Est & ex altero latere aquilonari oppidum & noua porticus extructa. Porrò Edinburgus sita est in monte instar Pragæ, habetq; in longitudine miliare Italicum, in latitudine dimidium. Longitudo accipit ab occidente in Orientē. Ab occidente urbis assurgit mons & alta rupes atq; arx in rupe, sub qua undiq; est profunda uallis, nisi ea parte qua respicit urbem, quare arx est inexpugnabilis nisi ex urbe, nec quisquam ad eam scandere posset etiam scalis, tam præceps & dura est petra in qua uultures nidificant. Harum auium nidos depredantur

Castrum puellarum. iuuenes audaciores ex arce in sportis demissi. Haec arx uocat Castrũ puellarum, clauditq; urbem ab occidente. Caeterũ ad orientẽ urbis est augustissimũ monasterium Sanctae crucis, habens annexũ palatiũ regis & amoenissimos hortos, quos claudit lacus ad fundũ montis cathedrae Arthmi. In hoc monte inueniũtur praetiosi lapides, clara die radiãtes adamantes praecipuè. In urbe sunt duae magnae uiae ab arce puellarũ usq; ad monasteriũ & regiũ palatiũ lapidibus quadris stratae, praesertim regia uia. Est suburbium ad occidentem, dimidio miliario longum, uocaturq; uia sancti Cuthberti. Sunt in urbe multa monasteria & tẽpla, praesertim Franciscani, Dominicastri, Ecclesia Mariae de campo, collegiũ sacerdotũ, & aliud collegiũ Trinitatis, Hospitale S. Thomae. Vrbs ipsa cõstructa nõ ex coctis sed naturalib. & quadris lapidibus, ut etiam singulae aedes possent magnis palatijs cõparari. In medio urbis est capitolium & ecclesia collegiata sancti Egidij. Habẽt episcopi, duces, comites, barones & proceres totius regni in ipsa urbe sua palatia, quando uocantur ad comitia. Est palatium regis positum supra monasteriũ amplissimũ & superbissimũ, & extenditur ab eo usq; arcem puellarum una perpetua platea, dicta Vicus regius, sed quae prope arcem puellarũ latior, et prope monasteriũ angustior est: atq; regia uia ex utraq; parte habet insignes aedes, potioresq; ex lapide polito constructas. Porrò alia oblonga uia, quae uocatur uicus Canonicorum, est angustior, seiungiturq; à regio uico, muro, porta & turribus, & reputatur pro suburbio. A regia uia inter austrũ & boreã extenduntur infiniti uiculi, qui omnes excelsis sunt ornati aedibus, sicut & uia uaccarũ, in qua habitant patricij & senatores urbis, & in qua sunt principũ regni palatia, ubi nihil est humile aut rusticũ, sed omnia magnifica. Inter maiores ecclesias Edinburgi, post monasterij eximiã basilicã, primũ locum tenet Collegiata ecclesia S. Egidij, constructa in medio regiae uiae. Deinde in uico qui diuidit Edinburgũ à uia Canonicorũ & suburbio, est ecclesia magnifica, uocatã Collegiũ Reginae intra muros. Item inter monasteria Frãciscanorum & Praedicatorũ sita est ecclesia Mariae de campo, ubi quoq; est collegium sacerdotum. Et sub rupe arcis puellarum sita est noua parrochia S. Cuberthi.

Genealogia regum Scotiae à quadringentis annis & suprà.

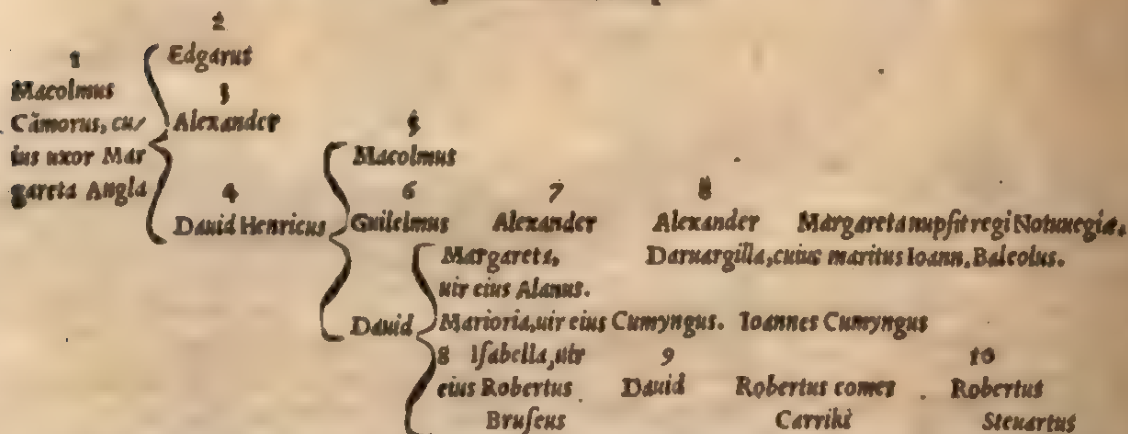

Circa annum Christ 1100. regnauit in Scotia Edgarus, cui anno 1107. successit frater Alexãder, uir pius & iustitiae amator: quo sine liberis defuncto, successit terttius frater Dauid. Hic duo memorabilia bella gessit contra Stephanum Anglorum regem, propter limites scilicet utriusq; regni, praesertim autem propter Northumbriam & Combriam. Hic rex Dauid multa & nimis sumptuosa construxit & fundauit monasteria utriusq; sexus, in magnam regij aerarij iacturam, praesertim quum Scoti nulla aut exigua soleant regi pendere uectigalia. Habuit autem Dauid filium Henricum nomine, sed qui ante patrem mortuus est relictis aliquot liberis 5 Macolmus iste auo in regno succedens, iunctus fuit amicitia Anglis, atq; ob id odio habebatur à subditis. 6 Guilelmus successit fratri anno 1194. qui homagium fecit regi Angliae pro terris quas in limitibus Angliae habuit: deinde captus ab Anglo, quatuor arces pro sua liberatione dedit. Cumq; Richardus rex Angliae ex terra sancta redijsset, & magna penuria ob passam in Austria captiuitatem premeretur, Guilelmus Scotus ei dono dedit duo millia marcarum: nec unquam legimus synceriorem inter Anglos & Scotos fuisse pacem. Semper enim postea usq; in hũc diem rixae, discordiae,

Implacabile odiũ inter Anglos, et Scotos.

discordiæ,odia & atrocia bella inter hæc duo regna fuerunt,nec potuit unquam pax firma per coniugia regum aut per icta fœdera fieri, præsertim postquam Gallus cœpit partes fouere Scotorum. Anno domini 1214. Guilelmus rex graui laborans morbo obdormiuit in domino. 7 Alexander filius Guilelmi pacis amator successit patri, mortuus anno 1219.& unum relinquens filium regni successorem. 8 Alexander iste inunctus fuit ab archiepiscopo sancti Andreæ, & duxit uxorem Margaretam filiam Henrici regis Angliæ. Hic tandem de equo cadens, fractis ceruicibus expirauit, nullo relicto hærede. Fuit post eum ordinatus administrator Scotiæ Guilelmus Vallaceus, uir pugnacissimus, qui multas strages in Anglia fecit, et regem Eduardum aliquoties in fugam uertit, sed suis sibi tandem inuidentibus hanc gloriam, atque eum relinquentibus, Eduardus grauia bella excitauit contra Scotos. Tunc Scoti elegerunt administratorem regni, Iohannem Cumyngum, generum Dauidis aut nepotem eius, Marioriæ scilicet maritum aut filiũ, sub quo Eduardus Scotiam ingressus totam sibi subegit. Cumyngus autem paulo pòst est à Roberto Bruseo in ecclesia iuxta altare interfectus, uendicauitq; Bruseus sibi regni coronã, adiutus per familiares quosdam. At Angli & Scoti quidam præsertim Cumyngenses, Bruseum persequentes in fugam egerunt, fratres eius captos ultimo affecerunt supplicio, & uxorem eius in Angliã ductam, ibi incarcerauerunt. Eduardus rex Angliæ in regno Scotiæ, ius habere uoluit, idq; requisiuit à Ioanne Baleolo, qui de antiquiore sorore Eduardi descenderat. At Bruseus sensim uires recuperat, & uiriliter resistit regi Angliæ, sæpe Scotiam petenti. Irritati Scoti Northumbriam propulantur, uicos omnes edaci flamma consumunt, senes & pueros atq; mulieres trucidant, atq; delubra spoliant. Hæc omnia contigerunt sub Eduardo secũdo, qui & acerrimã pugnam cum Scotis habuit, & multa millia hominum ex suo exercitu amisit, licet uictoria Scoti non fuerit incruenta. Anno 1322. Eduardus rex centum millia pugnatorum in unum coëgit atq; in Scotiam misit. Scotis autem à facie eius cum rebus suis fugientibus, rex penuria uictualium laborans, cogitur redire.

Rex Angliæ expugnat Scotiã.

Anno 1326. Eduardus rex Angliæ & Isabella mater eius, mittũt oratores in Scotiam, et offerunt filio Roberti regis sororem Eduardi, & renunciant simul iurisdictioni suæ super regnum Scotiæ. Consentiens autem Robertus Bruseus, accepit Dauidi filio suo quinquenni Iohannam sororem Angli, transactisq; tribus annis post hanc concordiam, mortuus est Robertus, uir in re militari excellẽs, qui Anglos ex Scotia eiecit, & bis cum Anglo difficillimis prælijs congressus est, semperq; uictor euasit. Propter impuberem autem regem, Thomas Ranulphus regno prǫponitur, uir optimus, sed qui à subornato monacho medico, ueneno ante legitimum tempus interfectus est.

Pax per coniugium firmatur

9 Dauide rege res Scotiæ moderante. Eduardus uxoris suæ frater Calesium obsedit. Tunc rex Galliæ Philippus Valesius rogat Dauidem, ut Angliã hostiliter ingrediatur, sicq; Eduardus obsidionem Calesij dissoluere cogitur. Rex Dauid cõsilium iuuenum secutus obtemperat Gallo, Anglis'que ei occurrẽtibus capitur, & Scotia passim diripitur. Quod uidens Gallus misit pecuniã in Scotiam pro colligendo milite: at Vice rex accepta pecunia, militibus nihil dedit. Irruentes tamen Scoti in Angliam, afflixerunt eam, sed non sine suo sanguine. Eduardus qui sororium regem captum tenebat, accepta clade à Scotis, relicta Gallia cum maximo exercitu Scotiam ingressus, passim omnes trucidat, etiam paruulos, comburit Edinburgum & Ladoniam, tandemq; non sine damno redit in Angliam. Rex uerò Dauid datis obsidibus reuertitur in Scotiam, ad tractandum cum suis de redemptione. Sed non inueniens consensum populi pro postulatis, reuersus in Angliam obsides liberat. Anno 1356. Iohannes rex Galliæ captus est ab Eduardo Anglo sicq; Anglus duos penes se habuit captos reges. À Scoto petebat ducenta millia Nobilium pro sua liberatione, quæ ad certos solueret annos. Galli uerò pro suo rege liberando, magnam sui regni partem uoluerunt Anglo dare. Porrò regina Scotiæ, soror Eduardi, mortua est in Anglia, comitata uirum. Frater quoque eius, rex Angliæ, mortuus est eo anno, uir pugnacissimus. Dauid autem rex quum nullum haberet hæredem, conabatur Scotos persuadere, ut acciperent Anglum pro rege: at illis dissentientibus, egerunt cum eo ut aliam duceret uxorem, unde hæredem susciperet. Cumq; illa nullam gigneret prolem, ille abiecit uxorem, nõ sine malo exemplo. Mortuus est autem rex Dauid in Edinburgo, anno 1370. & electus est nepos eius Robertus Steuartus ad regnum, cuius posteri imperarunt usque in hodiernum diem. Suo tempore uiolatæ sunt iudiciæ, factæ in liberatione regis Dauidis ad an-

Rex Scotiæ capitur.

Rex Galliæ capitur ab Anglo.

nos quatuordecim & utrinq; multa illata sunt damna. Mortuus autem est Robertus secundus anno Christi 1390.

Continuatio prioris Genealogiæ.

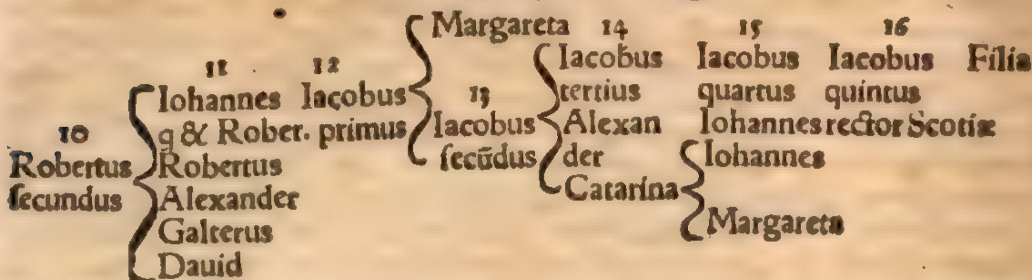

Mortuus Robertus secundus, reliquit multos filios, Iohannem, qui commutauit nomē suum in Robertum tertium, Robertum ducem Albaniæ, & Alexandrum comitem Buchaniæ: & ex alia uxore, Galterum comitem Atholiæ, atque Dauidem. Habuit rex Iohannes Robertus unum filium nomine Iacobum, qui missus à patre in Galliam, captus est ab Anglis in mari: quod patrem adeò afflixit, ut præ tristitia moreretur. Interim autem præfuit regno dux Albaniæ, patruus capti Iacobi. Anno 1424. duxit Iacobus rex uxorem Iohannam, Clarentiæ ducissam, sed cuius dos non suffecit pro sui liberatione, sed pro reliqua pecunia coactus fuit dare obsides, optimatum hæredes. Anno 1436. Iacobus primus rex Scotiæ, dedit filiam suam Margaretam uxorem Gallo Ludouico undecimo. Sub hoc rege misit Anglus ad Scotos, rogans, ut hæc duo regna tam uicina pacem perpetuam firmarent, iuuaretq; Anglum Scotos, & contrà Anglus Scotum. Tunc rex Iacobus uocatis primoribus regni, conclusit cū illis, quod pacis fœdera cum Gallo uetustissima nō rumperēt.

Fœdus Scotorum cū Gallis.

Anno 1447. Iacobus iste primus proditione plurimis letalibus uulneribus occisus est, procuratione patrui eius, comite Atholiæ, qui ad regnum aspirauit. Didicerat iste Iacobus in captiuitate sua multas artes, nam erat egregius luctator, cursor uelox, musicus artificiosus, citharœdus ingeniosus & fortis eiaculator lapidum. Autores mortis eius, à principibus regni capti miserè interfecti sunt. Nam comitem Atholiæ & complices eius Edinburgi iudicarunt ad mortem: comitem quidem uestibus exutum duxerunt per urbem, funibus eū in altum trahentibus, & postea eum labi sinentibus in terram: coronam ferream ardentem capiti eius imponunt, & postero die ad caudam equorum ligant, atque unà cum socijs de uico in uicum traxerunt. Tertio autem die posuerunt eum super tabulam, & uiuenti intestina extraxerunt atq; combusserunt: postea cor extrahentes in ignem proiecerunt, atque demum caput obtruncant, & corpus in quatuor secant partes. Robertum uerò Gramum, qui præcipuus percussor fuerat, in currum, & dexteram eius, qua regem percusserat, ligarunt, in patibulo adhærente currui, sicq; suspensum circumduxerunt & calidis ferris pupugerūt per corpus, atque tandem quadrifariam dissecuerunt. Alijs uerò complicibus, alias inflixerunt pœnas.

Suplicium grauiß.

13 Iacobus secundus succedens patri in regno, genuit tres filios, Iacobum tertium, qui in regno successit, Alexandrum Albaniæ ducem, & Iohannem comitem. Cumq; is Iacobus arcem Roxburgi, quam Angli intra Scotiam multis diebus tenuerant obsideret ex magno tormento obstructorium lignū eiectum regem interemit, nec tamen ob regis mortem obsidio dissoluitur, quousq; arx capta fuit. Interijt autem rex anno ætatis suæ 29. Edinburgi monasterio sanctæ crucis honorificè sepultus.

14 Anno salutis 1469. Iacobus tertius rex duxit uxorem Margaretam filiam regis Noruegiæ, & in dotem accepit ius regis Noruegiæ in Orchadibus insulis. Iacobus uerò quartus accepit uxorem, Margaretam filiam Henrici septimi regis Angliæ, sororem Henrici octaui. 15 Iacobus quartus sororius Henrici octaui regis Angliæ, fuit uir dignus meliori fato, iustitia & pietate insigni, qui & diu in pace & feliciter imperauit, nempe ad annum domini millesimum quingentesimū decimumquartū. Superioribus enim annis quamuis Galli eum contenderunt incitare contra Henricum octauum, Angliæ regem, tamen id non poterant efficere ut bellum susciperet, nisi pontificū et monachorum fraudes intercessissent. Cumq; obijceret, se non posse suscipere bellū cōtra sororiū, à quo non esset prouocatus, Galli contra respondebāt, antiquū esse fœdus sancitū inter Gallos & Scotos, & Galliā iam propemodū ab Anglo oppressam, quare illū teneri aiebāt ad ferēdum auxiliū.

Opposuit

Opposuit pius rex legem domini, quam præferendam docebat omnibus fœderibus: at illi reclamãtes asserebant, legis dei interpretationem pertinere ad Pontificẽ & ecclesiam, sicq; inducunt optimum uirum, ut conuocato senatu regni & congregatis theologis, ex eorum consilio bellum infelicissimum indiceret Anglo, in quo scilicet ipse perijt. Scribit Paulus Iouius interfectos cum eo archiepiscopum unum, episcopos duos, abbates quatuor, proceres uerò et equestri dignitate honoribusq; militiæ illustres, triginta sex. In summa, ad octo millia Scotorum ea ea die cæsa fuerunt, totidemq; fermè capta.

16 Iacobus quintus puer erat unius anni, quũ pater eius periret, coronatus anno 1515. apud Schonã, quo loco solent reges Scotorũ inaugurari. Interea Iohannes Patruelis regis defuncti uocatur à senatu regni ex Gallia, ut tutorem ageret pueri, & regni gubernatorem. Veniens autem in regnum, cœpit bellum gerere unà cum Gallis contra Anglos, & principes quos putabat deseruisse regem in bello, occidit, ob quam rem sibi metuens regreditur in Galliam. Porrò Iacobus rex duxit uxorem Magdalenam Francisci regis Galliarum primogenitam, qua intra annum sublata à uiuis, duxit aliam Gallicam dominam, quæ adhuc uiuit, ex qua tantum una filia reliqua est, propter quam nunc inter Scotos & Anglos pugnatur: sed de morte Iacobi quinti similis historia est morti patris. Conuenerat inter regẽ Iacobum quintũ & regem Angliæ Henricum octauum, de colloquio habendo Eboraci, in quo putabatur Maria filia regis Henrici desponsanda Iacobo regi tunc uiduo: at Scotorum episcopi metuentes, ne Iacobus ex colloquio Henrici mutaret animum in religione, effecerunt ut Gallus impediret colloquium, & animaret Iacobum contra Henricum ad gerendum bellum. Quod cùm nõ satis felices haberet successus, moritur Iacobus dolore animi in castro Falckenland: factusq; est post eum gubernator regni & tutor pupillæ constitutus, consanguineus regis, Comes de Vrania, & dominus de Hammulton: is bellum gerit cum Anglis pro filia Iacobi quinti, quam renuit dare filio Henrici octaui coniugem, sicut antea fuerat constitutũ, quo quidẽ in bello Ann. 1542. 1543. & 1544. cum mari ac terra diu certatum sit, Edinburgum in Scoti ab Anglis direptum est. tunc Franci peruetusta consuetudine, Vectem insulam inuadunt, ut domestici belli metu, Angli à Scotorum finibus arceantur, qui expugnata Bononia in Morinorum finibus, maximisq; sumptibus fatigati, ad cõsilia pacis se anno 1546. uerterunt.

HISPANIAE DESCRIPTIO secundum regna eius, prouincias,

fluuios & ciuitates: item de moribus & ritibus Hispanorum, tam ueterum quàm recentiorum,

Pyrenei unde sic dicti

Hispania ut tabula eius indicat, undique alluitur mari, excepta ea parte qua Galliam contingit, ibi altissimis montibus, quos Pyreneos uocant separatur à Gallia. Appellantur autem montes illi Pyrenei, à crebris fulminum ignibus, uel quòd syluæ in Pyreneo frequentes & habitationes, iniecto à pastoribus igne, priscis temporibus flagrauerunt. Durãte aũt incendio aliquot diebus, ex montiũ concoctione cœperunt descendere stillicidia argenti liquefacti. Et cum habitatores illorum locorum usum argenti non haberent, contemnerentq́ metallum illum, superuenientes mercatores è Phœnicia: emerũt uilibus mercibus magnam uim argẽti. Diuisa fuit olim Hispania in tres prouincias, Beticam scilicet, quæ hodie est Granata, Lusitaniam quam nunc uocant Portugalliam, & Tarraconem, quæ hodie cõtinet Cataloniã, Castiliam, Nauarram & Galliciam. Et secundum Iosephum atq; Berosum, Tubal, Noë nepos, fuit primus rex Beticæ extruxitq́ in ea regione ciuitatẽ, quã à se denominauit Tubal. Hic Tubal dedit operam regi pecuarię sicut & omnes primi patres pecoribus alendis studuerunt, quæ & uictum & amictum homini ministrant. Hinc quoq; putant maiorem Hispaniæ partem appellatam Tarraconem, secundum primam hominum linguam, quasi תורא קִנְיָא quod sonat, boum possessionem Successit Tubalo in imperio Iberus, à quo fluuius quidam Iber est appellatus, & adiacens regio Celtiberia. Rex sextus fuit dictus Betus, à quo regio certa Beticæ nomen mutauit. Decimus rex fuit uocatus Hispanus, aut secundum alios Hispalus, à quo & tota terra postea denominata est Hispania. Duodecimus Hesperus, à se Hispaniam quoq; denominauit Hesperiam, sicut decimusseptimus Lusus, certam prouinciam Lusitaniam, quam hodie Portugalliam uocant. Posteaquam uerò Romani sibi subiugassent Hispaniã, diuisa est in duas prouincias, nempe in Beticam & Tarraconensem, durauitq́ partitio illa usq; ad tempora Attilæ, tunc rursum alia administratione Hispania est gubernata. Nouissime sub Saracenis discriminata est in quinque regna, uidelicet Galliciam, Nauarram, Castiliam siue Legionem, Cataloniam cui & Aragonia annexa est, Portugalliam & Granatam. Porrò Gallicia non diu proprium & distinctum mansit regnum, sed amisso legitimo hærede, incorporata est Tarraconensi. Alij adhuc plura numerãt regna, Valentiæ scilicet, Toleti,

Lusitania à Luso.

Algarbiorum, Murtiæ & Cordubæ. Nostro tempore, omnia hæc regna in unum contracta sunt regnum & dominium, præter Portugalliam, quæ proprium habet regem.

De quibusdam ciuitatibus & regionibus Hispaniæ.

CArtagenia quondam nobilis, potens, amœna, & elegans ciuitas in Granata, primum est extructa, & noua Carthago appellata, à duce Hasdrubale, qui princeps erat ciuitatis Carthagineñ. in Africa positæ; cum inciperet rursum augere & extendere dominium suæ ciuitatis, quam Romani in primo bello ferè extinxerant.

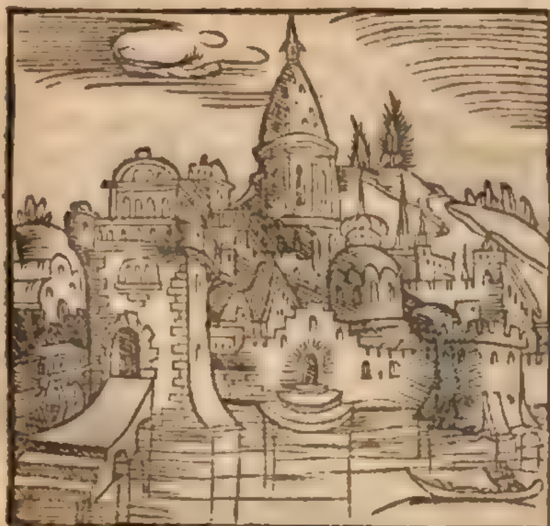

Ista Cartagenia per singulos dies numerauit Romanis tributũ duorũ millium & quingentorum aureorum, ut Strabo scribit.

Pallantia, Numantia, Cęsaraugusta, quæ uulgò Saragossa uocatˀ, sunt illustres in Castilia ciuitates. In Granata uerò istæ reliquas antecellunt, Hispalis quæ & Sibilia, & Corduba. In Lusitania & Portugallia, fuit olim Emerita magni nominis, quæ iam Merida appellatur.

Tarragona siue Tarraco in Catalonia iuxta mare sita, hodie nõ minoris est existimationis ꝙ noua Carthago, estq́ꝫ metropolis inter multas ciuitates per circuitũ eiꝰ positas.

Iberia regio est, quam intercipiunt Iber fluuius & montes Pyrenei.

Lisbona siue Vlixbona, est metropolis in Portugallia, sicut Granata in Betica, Pampalona in Nauarra, & Barsalona seu Barcinon in Aragonia. Legion uerò quam uulgò Lyon uocant, metropolis est in Castilia.

Algarbe pars est regni Portugalliæ, uocaturq́ꝫ alio nomine Caput sancti Vicẽtij & olim Columbrica, & est ibi finis terræ, æquè ut Nerium promontorium in Gallicia.

Gades ciuitas est in insula Gadira prope Granatã, extructa olim à Tyrijs, qui & Vticam ædificauerunt in Africa. Fuerunt enim Tyrij olim potentes in mari, sicut & ciuitas eorũ sita fuit in mari, haud procul à Ierusalem, ut suo loco in Asia uidebimus.

Saguntum, ciuitas olim elegans in Tarraconensi. Cumq́ꝫ amicitiam quæreret Romanorum, ægrè ferens id Hannibal summus dux Carthaginensium, expugnauit & destruxit eam cuius loco successit Moruetrũ. Habes apud Silium in fine 2. libri quomodo Saguntini sua omnia in medio urbis combusserint demum mutuis cædibus occuberint & Pœni in urbem uacuam irruperint. Sunt etiam multæ in Hispania ciuitates, quarum uetera nomina penitus abolita sunt & noua eius indita, ut sunt.

Lucus Augusti		Olucà	Complutum		Alcala	Ilerda		Lerida
Aquæ calidæ		Vich	Valeria		Concha	Vellicà		Victoria
Brigætium		Ouiedo	Hispalis		Sibilia	Pompelon à Pompeio		Pampilona
Pintia		Valladolit	Cæsar Augusta		Saragoßa	Gadira		Gades & Galitz
Barcinon		Barsalonà	Pallantia		Palentia	Oliosipon		Lisbona
Osca		Guesca	Ana flu.		Guadiana	Flauum Brigantium		Compostella
Illipula		Ilipà	Betis flu.		Guadalqueuir	Iber fluuius		Ebro
Belon	vulgo	Tariffa	Calpe mons	vulgò	Gibraltar	Idubeda mons	vulgo	Iubalda
Abdera		Almeria	Ilurgis		Mora	Tagus fluuius		Taio
Doria fl.		Duero	Illiberis		Granata	Algarben finis terræ		Finster stern
Alone		Alicante	Segortia		Segouia	Numantia		Soria
Nouium		Noia	Brauum		Burgus	Detorsa		Tortosa
Vxama		Osmes	Pax Iulia		Pacensis, Pace	Cantabria		Bizcaia
Gallica flauia		Praga				Iulia regia		Baena

Habet Hispania septem archiepiscopatus, quorũ sedes sunt in his ciuitatibus, in Tarracone, in Cæsar augusta, Toleto, Cõpostella, Brachara, apud ueteres Bræcara augusta, uulgo dicto Braga: Vlixbona, & Granata. Alij ponunt nouem. Sub illis autem sunt plurimæ episcopales ciuitates, ut sunt Barcinon, Girona, Ilerda, Dertosa. Valentia. Maiorica, Ostia Caligeria, Seguntum, Burgus, Palantia, Salamanca, Corduba, Legion, Carthago, Colimbria, Luca, Astorica, Almaria, Sibilia, &c.

De ingressu maris in terrram apud Granatam, deq; columnis Herculis.

MOdico interuallo à se distant Granata & Mauritania, ut uidere licet in tabulis Hispaniæ. Nam ibi ingreditur Oceanus per magnas angustias, quas Fretum Herculeum & Strictum Sibiliæ uocāt, dissidentiꝗ à se littora Mauritianæ & Granatæ circiter septingentis pasibus, & eriguntur ibi duo montes in cœlum, unus in Mauritiana qui Abila uocatur, & alius in Hispania, cuius nomen est Calpe: & hi à quibusdam uocantur columnæ Herculis, putantꝗ olim unum fuisse montem seu saxum perpetuo iugo coniunctum, quod Hercules suo robore perfregerit, intromiseritꝗ Oceanum in ipsam terram. Sunt rursum alij, qui insulam Gades asserunt fuisse Herculis columnas. Et tertij dicũt in Gadibus fuisse templum Herculis, in quo positæ fuerint duæ æneæ columnæ, altitudine octo cubitorum, in quibus signatus fuit sumptus pro ædificio illius templi factus: & nautæ olim ibi Herculi sua soluerunt uota atꝗ fecerunt sacrificia, quũ feliciter locum illum adijssent. Fuit enim locus ille secundum opinionem ueterum, finis mũdi, nec ausi ferunt Hercules aut alij longius naues ducere in mare citra periculum uitæ. Fuit etiam olim cõsuetudo apud magnos uiros, ut extruerunt uel altaria uel columnas in extremum locum suæ peregrinationis, id quod potissimum legimus fecisse Alexandrum magnum, in multis Asiæ maioris locis, qui uel portas uel altaria in certis locis constituit ad quæ peruenit. Et cùm temporis successu huiusmodi ædificia collabegrentur, remansit tamen locis illis nomen ipsum. Probat id Colossus qui fuit Rhodi, & columnæ Herculis quæ fuerunt apud Hispanos, quarum memoria in hodiernum usꝗ diem durat, etiamsi nemo sciat an fuerint columnæ manufactæ, aut montes quidam eminentes. Tradunt scriptores, Hannibalem quoque uota & sacrificia sua ad templum istud Gaditanum retulisse, cum uellet trãscendere alpes & oppugnare Romanos.

Templum Herculis.

Gades insula.

Notandum præterea Gadim, quæ & Erythrea uocatur, esse paruã insulam (aliqui ponunt duas insulas) habetꝗ tam pingua pascua, ut nullum serum à lacte segregãt, sed cogantur affundere aquam,

aquam, cum lac in caseum coagulare uolunt. Moriuntur quoque pecora trigesima die, nisi aliquid sanguinis illis eliciatur. Herba qua uescuntur oues, est quidem arida, sed generat incredibilem in lacte & carne pinguedinem,

De fertilitate totius Hispaniæ.

Hispania in multis quidem locis inculta iacet, idque ob saxeum fundum, uel ob solitudines squalentes, ob alias causas, tamen si conferatur cum Africa, est multo fertilior ea, idque propter magnos calores quos Africa habet. Suppeditat Hispania in multis locis abunde ea quibus homo opus habet, ut sunt frumentum, uinum, fructus, oleum, pecora, linum, ferrum & metalla, mel, cera, piscosæ aquæ & alia his similia. Non coquunt salem sed effodiunt è terra. Non fatigatur terra tot uentis ut Gallia, nec inficitur aër pestiferis paludibus & nebulis. Aurum, argentum & ferrum, bonum & probatum, nullibi in tanta copia ut in Hispania est inuentum. Non enim effoditur solum aurum è mineris, sed & flumina cum intumescunt ex pluuia, producũt auream arenam, præsertim Tagus fluuius. Vnde antiqui scriptores testatum olim reliquerunt, eam auri, argenti, cupri, stanni, plumbi, ferri, omniumque metallorum fodinis abundare, necnon argenti uiui, salis quoque uberrimam esse. Inuenta sunt olim in Hispania fragmenta auri depurati, magnitudine dimidiæ libræ unde quidam dixerunt, infernum nõ esse sub terra illa, sed Plutonem. Sunt in ea diuersis in locis calidi & frigidi fontes, ad diuersos morbos curandos efficatiã mirabilem habentes. Nec pecorum ullus defectus est in Hispania, sed magna copia, nedum domesticorum uerum & syluestrium, præsertim autem semper est commendata equorum pernicitate, quos à uento conceptos putabant. Nocentibus animalibus non abundat, præter cuniculos, qui terram perfodiunt & terræ nascentium radices lædunt, alia, inferunt nocumenta, ut infra referam ubi ad Baleares insulas describendas uenero. Flumina quæ per Hispaniam uoluuntur, & sine impetu mouentur, quapropter suo cursu agros non deuastant. Sunt etiam multum piscosa, quia mare plurimos per ea mittit pisces in terram. Gallicia commendatur ob mineras quas nutrit. Siquidem plurimum exundat plumbo & minio. Fit quoque interdum, ut in hac regione aratrum particulas auri effodiat. Communis Hispaniæ lingua parum differt à lingua Italica, à qua illam olim receperunt, quum Romanis subijcerentur. Qualem uerò antea habuerint linguam, incertum est. Sunt qui putant Germanicam linguam & Gallis & Hispanis olim cõmunem fuisse, sicut & omnibus septentrionalibus nationibus hodie communis est, id quod infra, ubi de Dania mentionem fecerimus, ostendemus. Sicut enim Sarmatica lingua communis est Sclauis, Bohemis, Polonis, Moscouitis, Russitis, Bulgaris, Valachis, Dalmatis, Illyrijs, Lithuanis, & alijs multis populis his uersus, putãt & olim confusa est per Vngarorum ingressum, ita reliquas Europę nationes occidentem nationibus adiunctis, nisi quantũ hodie confundit per Turcicam irruptionẽ ante Romanorum dilatatum imperium, una & eadem usas fuisse lingua, nempe Germanica, sed quæ in Germania quoque olim mutata fuisset in Romanam, si Romani tam facilè illam nationẽ ut Hispaniam & Galliam superare potuissent & in colonias deducere. Fateor quidem Scoticum, Danicum imò Iszlandicum sermonem plurimum discriminari à Sueuico & Heluetico, at in fundamento conueniunt, id quod plurima uocabula utrisque nationibus communia probant. Habet & Gallia adhuc uestigia quædam primæ suæ linguæ, id quod Glareanus per multa ostendit uocabula, si quis mihi credere noluerit.

Gallicia.

Germanica lingua olim latissima.

Hispaniæ ad Gallicam comparatio, item de moribus Hispanorum.

Hispania, uini, frumenti, & carnium copia uincitur à Gallia, eorum bonitate & sapore uincit. Sic enim Villanouanus Hispanus scribit. Pluuiarum multitudine Gallia fœcunda, Hispani irriguis aquis plurimum utuntur, fossas à magnis fluminibus longissime trahendo. Septentrionalibus uentis & frigoribus hæc ut illa nõ fatigatur: unde oleum, mel, ceram, & crocum, rubiam, orizam, minium, coccum, saccarum, spartum, libanotidem, limones, cappares, dactylos, citrea mala & punica, aliosque aromaticos fructus abundantius producit, mittereque dicitur in Galliam hæc omnia, potissimũ aliquot millia centenariorum lanæ, & uina multorum generum in oras maritimas Galliæ Belgicæ, pruna passa, uuas passas, amygdala, castaneas, bacca laurina, balenas salsas, & cæt. quæ omnia ex Hispania nauibus in Italiam & Flandriam, singulis annis uehuntur.

Hispanorũ temperatura calidior sicciorq; & color obscurus, Gallorũ frigidior, humidior, caro mollis & albicans color. Gallicarum fœminarum maior ad prolem fœcũditas quàm Hispanicarum. Grandiorib. corporis membri Galli muniti, Hispani durioribus, arctissimo ad cingulum corpore, Galli maiori ferocia quàm arte pugnant, & plus uiriũ quàm consilij in bella ferunt, Hispani contrà. Est semper Hispania equorum pernicitate cõmendata, quos leuis armaturæ equites tibijs contractis pulchrè obequitant, hastiludia & militares omnes actus sæpius quàm Galli exercentes: sunt tamen Gallorum cataphracti equites in precio. Galli ore libero, Hispani taciturni, qui dissimulare melius norint. Galli læti, alacres & in conuiuia proni, grauitatem siquidem quam suo more seruant Hispani, penitus refugiunt. Sunt enim Hispani in symposijs minus sociales, ceremoniosi, aliquam seueritatem affectantes, quod Galli non curant. Merum potant Galli, Hispani multa aqua dilutum. Apud Gallos aduenæ humanissimè excipiũtur hospitijs, nullum eius denegatur officium, ad uictum omnia parata proponuntur. Apud Hispanos non ita. Id effecit quod non sunt in itineribus ita frequentes. Hispanicus sermo grauior, Gallicus suauior. Elegantiori inter Hispanos oratione Castellani latissimi populi utuntur, in Gallia uix scias quæ urbs uerè Gallicè loquatur, ut sit sermo ille magis nobilium & curialium, quàm alicuius certi loci peculiaris. Est etiam Hispanicus sermo latino propinquior. Latior solo Hispania, sed non ita populosa: auro ditior, sed non mercaturæ negociatione, nec tot redditus ex hac sicut ex illa regi colliguntur. Gallici soli nulla ferè pars est ociosa, Hispanici multa sunt inculta & deserta loca. Cuius causam Damianus esse dicit, quod maiori anni circulo plebei homines ex syluestribus fructibus, melle, herbisq; lautè uictitare possunt, quæ res eos parum ad agriculturam propensos efficit. Accedunt deinde bella, quæ Hispani magis amplectuntur quam aratri labores. Aucupium & uenatio maior in Gallia, & plures altilibus, etiamsi carius emptis, uescuntur. Ex Hispania in Galliam mercatores deferunt serici & omnis generis pannos, lanas, crocum, saccarum, orizam oleum, alumen, gemmas & aromata ab undis accepta. Ex Gallica, præsertim ex Aretalensi terra, in Hispaniam frumentum, lineas telas, filum, libros & minutiora alia mercimonia plurima, ut gladios, specula, acus, &c. deferunt. Est in Hispania principum uirorum, ducum, marchionum, comitum & baronum ingens numerus: in Gallia est quidem nobiliũ copia, sed maiorum dignitatũ pauci admodum principes, quod regis opulentiam auget, qui solus omnia possidet. Duces numerantur in Hispania uiginti, quorum cuiusq; annuus census quinquaginta ac sexaginta ducatorum millia conficit. Marchiones uiginti, tantundem ferè redditũum percipientes. Comites sexaginta, quorum annus redditus à decem & uiginti millia & ducatorum, & alij quorum plus quàm quinquaginta. Alij uicecomites, barones, prouinciarũ præfecti, quos uocant Adelantados, uicereges, gubernatores, mariscales, alcaldes, omnes principes uiri, mihi sunt incomperti. Sunt ordinum equitum magni magistri, ut sancti Iacobi Alcantaræ, Calatrauæ, Rhodiensium sancti Iohannis, Montesæ, equitum quos uocant de Christus & alij cognomento Dauis. Horum cuiusque redditus millia ducatorum est quinquaginta & plus. Quod ad ecclesiasticas dignitates, superior est numero Gallia. nam archiepiscopos habet duodecim, episcopos sexaginta sex: Hispania archiepiscopos nouẽ, episcopos 46. Cardinalium in utraq; par numerus, nempe octonarius. Apud alios inuenio duntaxat septem archiepiscopatus, quos & suprà recensui. Redditus horum maiores in Hispania, ut unica Toletana ecclesia ducẽta millia ducatorum annuatim colligat & solus archiepiscopus octuaginta millia. Vice parlamentorum Galliæ quatuor sunt in Hispania iuridici conuentus, in Castella, Granata, Gallicia, & Nauarra. Cæterum iurisperitorum & foro litigãtium multo maior in Gallia numerus. Fidei quos uocant inquisitores in Marranos, hæreticos, & Saracenos, magnam in Hispaniam uendicant autoritatem, & seuerissime animaduertunt. Est aliud iusticiæ genus mirabile, quod uocant Hermandad: est enim ciuium fraternitas iurata, ut in ictu campanæ ex urbibus singulis multa hominum millia armati prodeãt & eum qui deliquerit per uniuersam prouinciam persequantur, nuncijs cursoribus ad alias omnes ciuitates præmissis, ut penè impossibile fuerit euadere. Deprehensum palo uiuum alligatum, sagittis conficiunt.

Lingua Hisp. & Gallica. *Nobiles Hispaniæ & Galliæ.* *Equites ordinum.* *Ecclesiastici in Hispania diuites.*

Illud Barbarum à Gallis censetur, quod Hispanicæ fœminæ aurea uel argentea uirgula aurium ima perforant, gemma aliqua ut plurimum appensa. Ligneo etiam circulo uentrem ambiunt, ut latiore incessu pomposiores appareant. Nec domo egrediuntur, nisi famulorum

Pompa Hispanicarum mulierum.

multorum præcedentium & ancillarum sequentium comitante caterua: Gallica uerò simpliciter & una uix pedissequa comite. Illud in Hispanicis fœminis laudandum, quod priscarum Romanarum instar uino plurimum abstinent, illud uituperandum quod nonnunquam collyrio, minio & cerussa faciem deformant, quia natiuo colore sunt minore quàm Gallicæ. Habentur etiam Hispani in religionis ritibus supra mortales omnes superstitiosi: per regis solium & eius uitam gentilicio more iurant, & osculo manuum in salutationibus supplicant. Nomen magnum ab aliquot annis bellica fortitudine Hispani sunt adepti, plurimis ab hoste partis uictorijs, ut, qui laborum, sitis & famis in acie sunt tolerantissimi, & in stratagematibus cautissimi, leui corpore, ut facile hostem fugiant & sequantur. Frugalis uitæ sicut & Itali, nec tantum cibi & potus ut Galli & Germani absumentes, nisi sint inuitati: nam tunc hilariter se oblectant edulijs, quia & rara eis & maiore auiditate accidunt conuiuia. Oceani nauigationibus ad incompertas regiones toto orbe sunt clarissimi. Versus meridiem Africæ fines primi circumnauigauêre, adusque Calecuth & alias orientis insulas: quod iter Lusitanorum siue Portugallensium est peculiare. Ad occidentem Castellani progressi, post insularum auro diuitum multitudinem, quam inuenêre & imperio suo subiecêre, ad ipsam etiam orientalis Indiæ continentem sunt perducti, in quo indies magis & magis lustrando persistunt. Regionum quoque quæ sub Australi polo sunt, notitiam nuper adepti sunt. Porrò de moribus & ritibus antiquorum Hispanorum, Strabo & Posidonius mira scribunt.

Nauigatio Hispanorum.

Veterũ Hispanorum mores.

Nam homines qui inhabitauerunt montes Lusitaniæ, duobus anni partib. quernà uescebantur glande, quam quum siccassent, frangebant, molebant, panes conficiebant & ad tempus reponebãt. Hordaceo utebantur uino: nam uitium laborabant inopia. Morti adiudicatum, lapidibus obruebant. Aegrotos uetusto ritu passim in uijs exponebant, ut à prætereuntibus iuuarentur aut saltem cõsilium ab ijs daretur, qui eidem morbo obnoxij fuerant & cõualuerant. Commemorat Posidonius, eos olim tam duros & laboris patientes fuisse, ut etiam puerperæ post enixum infantem lecto non decumberent, scribit'que tale factum: Tempore quodam cum uir quidam Massiliensis mercede conduxisset uiros & mulieres, qui agrum suum foderent, cœpit una ex conductis fœminis sentire dolores partus. Relicto ergo labore abijt paulisper extra agrum, emissoq; fœtu rediit ad laborem, ne mercedi quid decerperetur. Et cùm dominus agri uideret, quòd difficulter pensum solueret laboris, nesciens quid ei accidisset, interrogauit quid'nam illi esset. Cognita uerò causa, numerauit ei precium, iussitq; abire. Illa autem sumpto puero lauit ipsum aqua fontis, & inuolutum panniculis, incolumem domum portauit. Fuit etiam ueterum Hispanorum consuetudo, ut dormierint in superficie terræ. In Cantabria cum necessitas belli urgeret, trucidabant matres proprios filios & uorabant, ne inciderent in manus hostium. Legitur denique puerum quendam parentes suos & fratres in captiuitate trucidasse iussus ad hoc à patre, qui gladium porrexit, ut illud faceret. Veteres Hispani fuerunt semper bellicosi, malueruntq; habere bellum quàm ocium. Cumq; extraneus abesset hostis, ipsi domi excitarũt seminarium discordiæ & belli. Anteposuerunt militares equos atque arma bellica proprio sanguini. Fœminæ res domesticas agrorumq; culturas administrabant, uiri uerò armis & rapinis inseruiebant.

Hispani laboris patientes.

Hispani semper bellicosi.

Quæ & qualia bella olim propter fidem in Hispania gesta fuerint.

MVltis per Gothos deuastatis locis in nostris regionibus, concesserunt tandem ijdem Gothi in Hispaniã, & grassando ibi more suo obtinuerũt regnum quoddam, sed paulò post cõuersi sunt ab Ariana hæresi ad catholicam fidem per sanctum Leandrum Hispalensem episcopum, anno scilicet Christi 600.

Saraceni Hispaniam inuadũt Deinde circa annum Christi 720. Muca Saracenorũ rex, traiecto mari uenit cum numerosa hominum multitudine ex Africa in Hispaniã, interfectaq; nobilitate Gothorũ, subegit Hispaniam igne ferro, & fame. Reliquiæ uerò Christianorum, quæ superstites manserunt, creato nouo rege, plurima gesserunt cum eis bella, multosq; temporis successu interfecerunt, donec tandem Carolus magnus ui & armis illorum sæuitiam compescuit.

Anno siquidem 778. congressus cum eis in Vasconia, amisit de suo exercitu quadraginta millia Christianorum. Reuersus ergo in Galliam, instauratoq; exercitu suo milite Germano & Gallo, rursus adortus est hostem infidelem, tamq; acriter pugnauit contra Mahumetanos illos quousq; eos humiliauit, & duos reges in fugam egit. Non tamen ualuit eos penitus extinguere, sed Christiani perpetua habuerunt cum eis prælia, usq; ad annũ Christi 1100. tunc rex Ramirus secundus huius nominis, trucidauit octoginta millia infideliũ. *Legionis ciuitas & regnũ.* Erat autem eo tempore ciuitas Legionis, regia & residentia regis infidelium, unde nedum Hispaniam uerum & alias regiones suis excursionibus lacessiuerunt. Sed coacti sunt temporis successu domi sese continere. Nam cum anno Christi 1216. Saracenorum rex Hilminolinus, magno congregato exercitu deuastaret nedum Hispaniæ fines, sed & ad Auenionem usq; egressus, omnia Christianorum loca subuerteret, congregati in unum quatuor Christiani reges, nempe Castiliæ, Aragoniæ, Portugalliæ & Nauarræ, processerunt obuiam tyranno, & obtenta uictoria recuperauerunt Legionis regnum & reliqua omnia infidelium loca, præter unum regnum Granatæ, in quo sese rex impius cum suis continuit. Referũt quoq; historiæ, quòd cum anno Christi 1147. diuus Bernhardus sollicitaret imperatorem Conradum & alios Christianos reges ad bellum, & Coloniæ Agrippinæ magnus congregaretur exercitus, pro recuperanda terra sancta, nauigioq; uenirent in Hispaniam, noluerunt eam præterire, nisi antea uisitassent diui Iacobi reliquias, quæ Cõpostellæ in Gallicia habentur. Gauisus autem rex Galliciæ de aduentu eorum, rogauit eos ut sibi auxilio essent contra Lisibonam ciuitatem, ubi sese continebant Saraceni & multas Christianis inferebant molestias. Acquiescentes itaq; peregrini milites regi, oppugnauerũt urbem à mari, rex uerò Galliciæ obsedit eam in terris, nec destiterunt coangustare urbem, donec eam expugnauerunt. Expugnatam uerò retinuerunt Christiani usq; in hunc diem. Ab hac urbe *Vlixbona à Christianis expugnata.* est hodie frequens nauigatio in Indiam, unde species aromaticæ & aliæ merces adferuntur, id quod apud ueteres res inaudita fuisset, qui illud nunquam tentare ausi sunt.

Anno Christi 1233. interfecit catholicus rex Alphonsus ducenta millia Saracenorum. Deinde anno Christi 1480. Ferdinandus rex Hispaniæ, Aragoniæ & Nauarræ, auus maternus Caroli quinti imperatoris, Christiano motus zelo oppugnauit regem Granatę, Melem nomine, mari & terra sex integris annis, obtinuitq; multas ciuitates, donec tandem anno

anno Christi 1492 ille undiq; angustijs uallatus sese dedidit, & tūc Saracenorum siue Maurorum dominium in Hispania finem accepit, subacta est tota Hispania fidei catholicæ, nec in hūc usq; diem ausi sunt perfidi Mahumetani sese rursum insinuare in Hispaniam. Occupauerant autem Granatam 800. annis antequam inde expelli potuerint. Eodem anno quo abactus est rex Saracenorum, expulsi sunt quoq; Iudæi ex Hispania in magno numero, nēpe centum & uiginti quatuor millia, idq; fuit anno à condito mundo secundum Iudæorum supputationem 5238. numerant enim Iudæi à principio mundi res gestas, sicut Christiani à Christo nato. Hoc autem Christi anno 1547: quando hæc scribo, ipse numerant ab initio mundi 5307. Habuit Hispania semper doctos in sua farina Iudæos, qui multorum librorum fuerūt autores, id quod uidere licet in tribus, in Kimhijm, in Aben Ezra, in rabi Abraham autore libri Zeror hammor, &c. *Granata expugnata.* *Iudæi expulsi de Hispania.*

Anno itaq; Christi 1492. expulsi sunt de Hispania centum & uiginti quatuor millia familiarum Iudaicarum, edicto regis dato, ne aurum uel gemmas è regno tollerent, sed commutatione bonorum suorum merces & alias res, utpote panem, uinum & huiusmodi secundum debitam æstimationem abducere possent: ubi quilibet Iudæus transfretando coactus est regi soluere duos ducatos, promulgatumq; fuit: Si quis Iudæorum non abijsset in termino eis præfixo, is corpus & bona perderet. Itaq; duæ galeæ neglexerunt abire ad constitutum tempus, ideo omnes & singuli uenditi sunt & in seruitutem redacti.

Anno 1506. orta est Vlyxbonæ in Portugallia magna ciuium perturbatio, propter Iudæorum nouiter baptisatorum persecutionem. Nam illi occulte ritus Iudæorum æmulantes, ore tantū & non corde Christianos se ostendebant, quippe qui cū Iudæis pascha celebrabant & carnibus uescebantur. Quod Christiani aduertentes, apud regem eos accusabant, fueruntq; ex mandato regis sedecim capti, sed rursum sine uindicta dimissi. Quod uidentes ciues contra regem & gubernatorem conspirantes, tumultum cōtra Iudæos & pseudochristianos excitarunt, interficientes per ciuitatem quotquot inuenire poterant nouos Christianos & Iudæos, numero sexcentos, quos & combusserunt. Dimanauit quoq; hæc Iudæorum persecutio extra mœnia ad uillas, referunturque in summa occisi in urbe & extra 1930. Quod ubi rex audiuit, quod absens fuit, indignatus plurimos carceribus mancipauit, ex quibus quidam combusti, alij capitibus cæsi, & alij ad crucem suspensi, reliqui substantiā sua priuati, & ex patria in exilium missi sunt atq; proscripti. *Iudæi baptisati, rarò boni Christiani.*

Anno Christi 1531. septimo calen. Feb. motu terræ concussa est tota ferè Lusitania. Vlyssiponæ corruisse referuntur 1050. domus & circiter 600. ruinam minatæ. Hic motus terræ dies octo durauit, & quotidie per interualla redijt, ut septies aut octies interdiu huic periculo obnoxij fuerunt incolæ. Vnde relicta urbe, homines in campis sub dio agere sunt compulsi. *Terræmotus horrendus.*

Genealogia regum Hispaniæ.

Priusquam Romani peruenirent ad imperij summum fastigium, fuit Hispaniæ dominium sub Chartaginensibus, durauitq; apud eos usq; ad alterum Africanū bellum: tunc Romani expellentes Carthaginenses, facti sunt ipsi domini Hispaniæ. Diuidentes autem eam in Beticam & Tarraconensem, constituerunt undecim in ea iurisdictiones. Mansitq; hæc administratio usq; ad Attilam: tunc successiue inter tot reges discriminata est Hispania in quinq; regna, uidelicet in Castiliam, Aragoniam, Nauarram, Portugalliam & Beticam. In Betica seu Granata Saraceni & Mauri ferè usq; ad tempora nostra sedem fixerunt: Castiliæ uerò reges ante multos centenos annos amplexati sunt catholicam fidem. Nam cùm Gothi ab Italia arcerentur, illamq; plurimum sub Alarico & Aatulpho incommodassent, fugerunt in Hispaniam cum rege suo, cuius nomen erat Singericus.

Succesꝭio regum Gothorum in toto Hispaniæ regno.

1 Singericus siue Segericus.
2 Vallias & secundum alios Vualia.

3 Theodoricus, ab aliis Rodericus. Factus est autem rex anno Christi 492.
4 Thorismundus, cuius fratres Theodoricus atque Henricus.
5 Alaricus filius regis Henrici. Hic habuit primum regiam suam Tolosæ, sed pulsus est, à Clodoueo rege Franciæ in Hispaniam.
6 Tendius Alarici filius, qui percussus interiit.
7 Tendesilus, ab aliis Theodegosilus. Cæsus est autem propterea, quòd honestas fœminas sua libidine polluere conabatur.
8 Agla. Hic in bello periit.
9 Atanagildus. Hic prope Toletum cæsus occubuit.
10 Leuogildus, habens collegam Luidam fratrem. Fuit autem iste Arianus, subiecitque Hispalim regno Castellæ. Persecutus est etiam filium suum Hermogildũ atque interfecit, anno 572. ob id quòd esset uere Christianus.
11 Recharedus filius Leuogildi & bonus Christianus. Hic damnauit Arianam doctrinã in concilio Toletano, quod celebrauit in eo loco.
12 Luibia & Victericus.
13 Gundamirus, qui domuit Gasconios.
14 Sisebatus, bonus Christianus & syncerus cultor Christi, cuius temporib. uixit Isidorus episcopus Hispalensis. Eius dominium extendebatur in totam Hispaniam.
15 Recharedus secundus huius nominis.
16 Suitilla, ante susceptionem regni Sisebati summus belli dux.
17 Sisenandus. Quidam præponunt ei Rachimirum.
18 Suitilla secundus huius nominis.
19 Tulga
20 Vindus, quem alii appellant Videsuindum,
21 Recensuindus, rex probus & pius.
22 Bamba. Hic Mauros ab Africa in Hispaniam transfretantes ut illam inhabitarent, graui contriuit cæde. Propinauit ei successor eius potum, unde omnes memoriæ uires amisit, quapropter regni habenas relinquens monasterium est ingressus.
23 Heringius cuius collega Egica gener eius.
24 Vitiza. Hic excæcauit Theodebertũ filium Recensuindi in puericia eius, cui regnũ debebatur. Ille uisu priuatus duxit uxorem, genuitque Rodericum, qui postea factus rex ultus est patrem suum in Vitiza & filiis eius.

25 Rodericus. Defecit in hoc rege Gothicũ & regiũ stemma, idque in hunc modũ: Fuit comes quidã Iulianus nomine, quẽ rex Rodericus præfectũ constituerat in Tingitana Mauritaniæ. Alii scribũt eum legatum missum ultra mare in Tingitanam. Interim autem quo comes absens erat, rex polluit filiam eius. Audiens pater uim filiæ illatam, dolore domestico sollicitatur ad ultionem, fretus loci commoditate, unde clàm ex Africa uocat Saracenos. Qui anno salutis 714. duce Muzamisso à Miramolino tunc eorum rege, per angustias Herculei freti ingressi, biennii spacio omnem ferè Hispaniam occuparunt, præter Astures, natura loci munitos. In quo temporis spacio dicuntur ad septingenta millia hominum in eo bello utrinque absumpta. Saraceni tanto potiti imperio, cùm late ferro ignique omnia uastassent, regna inter se plura ac sedes constituêre. Primum Cordubæ, quod Abenalibericum regnum uocauerunt. Alterum apud Hispalim, tertium apud Carthaginem nouã. Eaque potestate usque ad Ferdinandum tertium regem perseuerauerunt. Hic demum an. Christi 1216. Toleto, Corduba, multisque aliis recuperatis locis, Saracenos ex magna parte deiectos, compulit Granatam ac Malacam, quæ prius sub Cordubæ regno fuerant, sese recipere, ac usque ad ætatem nostram, ad annum scilicet Christi 1480. retinere. Vnde tandem dei benignitate ac Ferdinandi regis uirtute nuper expulsi sunt. Porrò Christiani qui supererant ex profligato exercitu, Asturiam sese receperunt cum Pelagio principe suo. Astures enim & Callæci montibus & natura loci muniti, tantum incolumes permansêre. Porro quid egerint Christiani, quidque illis successu temporis acciderit, qui in Asturiam sese ob sæuam Saracenorum persecutionem receperant, nunc breuibus explicabo, signaboque proprio numero reges eorum.

Saraceni occupant Hispaniã.

Castilia

Castiliæ regni exordium.

PElagius patruus fuit regis Roderici. Cum Vitiza Theoberto fratri Pelagij erueret oculos, fugit Pelagius in Cantabriam, latuitq; ibi multis diebus, donec scilicet bellum Saracenicũ recrudesceret, & Saraceni Christianis omne adimerent in Hispania dominiũ, occiderentq; eos passim per uniuersam Hispaniã. Tunc Pelagius profectus cũ reliquijs Christi fideliũ in Asturiã, terrã mõtosam, atq; in Galliciã, factus est rex eorum, obtentaq; ciuitate Legiõis regnauit in ea uiginti annis. Recuperando autem paulatim multa effecit, ut afflicta gens aliquantulũ respirare uidereť. Hanc sedem posteri Castellam nouã uocauêre, ueteris differentia, quæ circa Cordubam & Hispalim fuerat. Sic enim Hispani regiam & munitum circa locum appellant: dictiq; sunt post hunc non Gothorum sed Hispaniæ siue Castellæ reges, qui magna uirtute res patrias quotidie recuperauêrunt.

2 Fasilia filius Pelagij. Hũc discerpsit ursus in uenatiõe.

3 Alfonsus gener Fasiliæ. Hic cognominatus est Catholicus, quia extirpauit Arianam perfidiam quæ repullulare cœperat, & expulsis Saracenis multas recuperauit ciuitates. Pater eius Petrus dux fuit in Cãtabria, fuitq; de sanguine Gothorum. *Catholicus rex.*

4 Froilla, ab alijs Friola, filius Alfonsi Hic percussit Saracenos, qui Christianos in Gallicia affligebant, interfecitq; ferè quadraginta millia. Ipse uerò occisus fuit à fratre suo, qui & post ipsum regno est potitus.

5 Aurelius parricida, qui fratrem obtruncauit.

6 Silo Alfonsi gener. Sunt qui illi anteponunt Veremundum.

7 Muregatus Alfonsi filius nothus. Hic auxilio Saracenorum assecutus est regnum. Quapropter illis ex fœdere uirgines certas quotannis pro tributo mittebat. Degenerauit plurimum à suis progenitoribus, uiris mira probitate conspicuis.

8 Veremundus Alfonsi nepos. Hic diaconatus habuit gradum cum in regem inauguraretur. Sed relicto postea regno factus est monachus.

9 Alfonsus secundus Alfonsi primi filius & fratruelis Veremundi. Hic fuit uir religiosus & castus, qui uxorem quam habuit nunquam attigit. Cum autem Saraceni uellent regionem eius igni & gladio perdere, ipse manu armata eis occurrens, trucidauit multa millia, diripuitq; prædam ingentem, ex qua duas episcopales erexit ciuitates, Asturicensem scilicet & Ouetensem. Vixit autem tempore Caroli Magni. *Episcopatus Asturicẽsis & Ouetensis.*

10 Ramirus filius Veremundi. Hic percussit Nordmannos, qui ingenti classe uenientes irruebant in Galliciam.

11 Ordonius filius Ramiri. Hic reliquit quinque filios.

12 Alfonsus tertius factus est anno Christi 853. rex: fuitq; multorum & ingentium bellorum contra infideles patrator. sæpeq; triumphauit de Saracenis. Nam eripuit illis in Portugallia duas ciuitates, Colimbricam & Viseum. Fecit quoque quatuor fratribus erui oculos, qui in eum conspirauerant. Sunt etiam qui scribunt illum excitasse templum Compostellanum, & constituisse archiepiscopatum Ouetensem. *Templũ Compostellæ.*

13 Garsias filius Alfonsi. Hic quoq; bella gessit contra Mahumetos & cœpit Aiolã regẽ (eorum.

14 Ordonius Garsiæ frater. Hic ecclesiam Legionensem eleganter construxit, magnificeq; dotauit. Sed infœliciter pugnauit contra infideles Saracenos, amissis multis Christicolis, præsertim quibusdam pijs episcopis. Habuit in ditione Castellæ quatuor comites, qui bellum id detrectauerant. Iussos ergo ad se uenire & incolumes fore pollicitus, necari mandauit. Ob quam perfidiam Castellani rebellantes, factis inter se magistratibus ac iudicibus, rem ipsi administrabant è quibus postea reges descenderunt,

15 Froilam secundus Ordonij frater, Hic crudelis admodum habebatur, ut qui multos è nobilitate interfecerit: factusq; est tandem leprosus, relictis quatuor liberis.

16 Alfonsus 4. Hic tradito fratri Ramiro regno, fact⁹ est ipse monachus. Sed postea pœnitentia ductus cũ ad regnũ redire conareť, capiť à Ramiro, atq; illata cœcitate mulctatur,

Monſtrum pinguiſſimi regis.

17 Sanctius Ramiri frater. Hic tam portentoſæ obœſitatis fuiſſe dicitur, ut tantam ſaginæ molem uix ferre poſſet. Cumq; multa experiretur quæ illi pinguedinem minuerent, nihil inuenit quod prodeſſet. Fuit autem Saracenorum rex qui Cordubæ regnabat, nomine Abdemarus, uir doctus, habuitq; multos expertos Medicos. Quod cum Sanctium nõ lateret, facta pace cum rege, adiungit ſe illi, ſperans ab eo curari. Accepta uerò herba quadam à medicis illis, adeò attenuatus excarnificatusq; eſt, ut breui poſt moreretur, ſed non ſine ſuſpitione ſumpti ueneni. Interea domi per eius abſentiam, Ordonius filius Alfonſi illius, cui lumina diximus adempta, auxilio procerum regnum inuadit. At Sanctius Saraceni auxilio, amiſſum recuperat. Præterea Ferdinandum Caſtellæ comitem, eiusq; ſucceſſore in iuriſdictione regis Legioneñ. in perpetuum immunes eſſe uoluit. Deceſſit anno ſalutis circiter 928. regni undecimo.

18 Ramirus Sanctij filij. Sub huius regi imperio, Arabes rupta pace quam cum Ramiro fecerant, omnia depopulabantur. Qua propter Gallæci contempta regis iuuenili ætate, Veremundum regis Ordonij filium, apud Compoſtellam regem declarant. Inter hunc Veremundum & Almanzorem Saracenorum regem, ingens horridumq; natum eſt bellum, coëgitq; Almanzor Veremundũ fugere ad Aſturũ montes. Inde Legionẽ per obſidionem expugnat ac diruit. Mox Luſitaniã ingreſſus Compoſtellanam euertit baſilicã. Poſt hæc Veremũdus & Garſias Caſtellæ comes, iunctis caſtris magnã Saracenis intulère cladem.

Cõpoſtellanũ euertitur templum.

19 Alfonſus quintus filius Veremundi. Hic ſororem Tyreſiam, Abdalæ Saraceno, Toleti regi locauit, ut ei contra Cordubæ regem auxilio foret. At uirgo Chriſtiana infidelis uiri conſortium ac congreſſum detrectauit, quamuis ſæpe precibus, ſæpe minis uexata. Mox eo extincto, liberata ſeſe deo in cœnobio perpetuò dicauit. Alfonſus uerò ſagitta ictus ante ciuitatem Viſeum, interijt.

20 Veremundus tertius Alfonſi filius, iuuenis deceſſit ſine liberis.

21 Ferdinandus primus, ſororius Veremundi atq; Sanctij, comitis Caſtellæ filius. Hic primus coniunxit anno 1017. duo regna, Legionem & Caſtellam, Legionis aũt regnũ iure uxoris hæreditario aſſecutus eſt. Et ad eum uſq; diem Caſtella per comites regebatur, cum titulus tantum Hiſpaniæ regni poſt ingreſſos Saracenos, apud Legionem eſſet. His etiã Nauarræ regnum adiecit, quod interfecto Garſia fratre arripuit. Tanta itaq; fretus potentia, Colimbricam partemq; Luſitaniæ recuperauit. Deceſſit anno regni 40. Alij hic aliter ſentiunt. De Nauarra ſic ſcriptum inuenio. Cum Saraceni in Hiſpania uarijs modis turbarent Chriſtianos, uir quidam ſtrennuus, Enecus nomine, in comitatu Bigortiæ, qui eſt iuxta mõtes Pyrenæos, ſæpe triumphans de Saracenis, factus eſt à uulgò rex Nauarræ, cui ſucceſſit Garſias. Poſt Garſiam regnauit Sanctius, poſt Sanctium Garſias, poſt Garſiam Sanctius magnus, qui comes fuit Caſtellæ. Huic ſucceſſit filius eius Ferdinandus, de quo iam diximus, qui tot coniunxit regna, expugnauitq; anno Chriſti 1030. nobilem ciuitatem Valentiam, per Rodericum Cidum fidelem exercitus ducem, expulitq; Saracenos.

Caſtiliæ regnũ

Nauarræ regnum.

22 Sanctius & frater eius Alfonſus ſextus huius nominis, filij Ferdinandi regno præficiuntur. Excluſit tamen Sanctius fratrem ne ſecum regnaret, quapropter ille fugiens recepit ſe ad infidelẽ regem Toletanum, donec eo mortuo à populis reuocatus ad regni ſucceſſionem, non prius à Saraceno dimiſſus eſt, quàm iureiurando affirmauerit, ſe perpetuo in eius amicitia permanſurum, quod minimè ſeruauit. Nam inito regno, ſtatim Toletum expulſo Saraceno recepit. Reliquit autem filiam unicam Viracam nomine, quam duxit uxorem Raimundus comes Barcinonẽſis, genuitq; ex ea filium Alfonſum ſeptimum, qui auo ſucceſſit in regno.

Toletum expugnatum.

23 Alfonſus 7 { Sanctius rex Caſtellæ. — Alfonſus 8 filius Sanctij. / Ferdinandus rex Legionis — Alfonſus nonus. / Beatrix, nupta Ludouico regi Francorum. }

Alfonſus iſte ſeptimus potentiſſimus omnium, qui ante ſe fuère, eſt habitus. Quare Hiſpanorum Imperator eſt appellatus. Ipſe recepit Cordubam, Almeriam & Baionam. Exceſſit imperante Friderico primo.

24 Sanctius huius nominis tertius rex Caſtellæ, duxit uxorem Blancham, filiam Garſiæ regis Nauarræ, genuitq; ex ea Alfonſum octauum.

25 Alfonſus octauus duxit uxorem filiam Richardi regis Angliæ, genuitq; ex ea multos liberos.

Alfonsus 8. { Henricus huius nominis primus, rex Castellæ.
Blancha, mater S. Ludouici regis Franciæ.
Berengaria, uxor Alfonsi regis Legionis.
Hieraca seu Viraca, uxor regis Portugalliæ.
Elionora, uxor regis Aragoniæ. }

Hic Alfonsus contriuit Saracenos clade insigni, occiditq; ferè ducenta millia. Mortuus est autem anno 1160.

26 Alfonsus nonus filius Ferdinandi regis Legionum, successit in regno Alfonso octauo, genuitq; Ferdinandum huius nominis tertium.

27 Henricus filius Alfonsi octaui, non regnauit duobus integris annis, mortuus in adolescentia, ludendo cum pueris.

28 Ferdinandus tertius filius Alfonsi noni, factus est rex Legionū & Castellæ. Hic fœlicissimè pugnauit contra infideles, subijciens scilicet sibi totam Hispaniam, præter Beticam siue Granatam, in quam coëgit Saracenos ueluti in angulum, fecitq; sibi tributarios. Tempore huius regis, nempè anno Christi 1252. expugnauit Iacobus rex Aragoniæ insulas Baleares, subiecitq; fidei catholicæ, ferente sibi auxilium Ferdinando isto. *Saraceni coguntur in Granatam.*

29 Alfonsus decimus, Ferdinādi tertij filius. Hic duxit uxorē Violantam Iacobi Aragonum regis filiam, quā & plurimum dilexit. Sed cum nullā prolem ex ea susciperet, repudiare eam cogitans. Christianā Daniæ regis filiā, forma conspicuā, postulauit uxorē. Quæ dum in itinere cum maximo comitatu nobiliū adduceretur, & iam Hispalim applicuisset, præter omniū spem, Violanta regina grauida apparuit. Rubore perfusus rex, quo pacto leuitatē suam tegeret, diù multumq; sollicitus cogitat. Interim frater regis Philippus, abbas Vallis solidæ ac electus ecclesiæ Hispalensis præsul, abiecto sacerdotio, obtulit se futurum maritū Christianæ. Quæ res cum admodū grata Alphonso esset, contulit ei in dotem ciuitates & castra. Sic hac cura absolutus, ex Violanta charissima coniuge sustulit Berenguelam, Ferdinandū, Sanctium quartū, Iohānem, Leonorā & Beatricem, quā rex Portugalliæ duxit uxorem, matrē regis Portugalliæ, quę dotem secum attulit Algarbiæ regnū cum castris & oppidis. Ob quā rem reges Portugalliæ deinde se scripserunt reges Algarbię. Erat Alfonsus uir clarus, & in scientia syderali impensè doctus, ad q̄ natura inclinabatur, & qua se plurimum oblectabat, ut etiā uulgò Astrologus uocaretur. Edidit autē nōnullos libros, historiā scilicet mundi, librū de motibus cœlorum & stellarum, qui Canones & tabulæ Alfonsinæ appellantur. Sunt tamen qui suspicantur hos libros ab alio quodā æditos, & sub nomine Alfonsi euulgatos. Is Alfonsus à quibusdā electorib. designatus est rex Rom. contra Richardū regem Angliæ, missiq; sunt ad eum Burgis, episcopi Spirensis & Cōstantiensis ac abbas S. Galli, electionem regi offerētes. Qui cum audisset principum dissensionem, cessit Richardo. Illo uerò mortuo, Alfonsus relicto regno filio Sāctio, uenit possidere imperium. Sed quum persuaderetur, ut cederet Rudolfo ab Habspurg designato regi, ille acquiescens redijt in Hispaniam, breuiq; ex animi mœrore mortuus est Hispali, priuatus imperio & regno Hispaniæ. Nam filius noluit ei cedere. *Abbas ducit uxorem.* *Alphonsus astronomus & rex Rom.*

Alfonsus decimus { Sanctius 4. { Ferdinandus quartus, Petrus, Philippus, Henricus }
Iohannes
Iacobus
Petrus
Berenguela
Beatrix }

30 Sanctius quartus successit patri in regno, pugnauitq; fœliciter cōtra Saracenos: expugnauit Tariffam ciuitatem, quæ olim Carteia fuit uocata. Potitus est quoq; uictoria in mari, contra Mahumetum regem Fes in Africa. Fuit homo sæuus natura. Patrem redeuntem è Germania, regno occupato non admisit. Apud Pacemiulam 4000. hominum trucidari iussit, quòd in tumultu quodam exorto Alfonsum fratris filium regem appellassent.

 31 Ferdinan-

31 Ferdinandus huius nominis quartus, rex Castellæ & Legionis, genuit ex filia regis Portugalliæ Constantia nomine, Alfonsum undecimum & Elionoram, quam Alfonsus rex Aragoniæ duxit uxorem.

32 Alfonsus undecimus, rex Castellæ.

Genuit
- Petrum
- Alfonsum
- Telium
- Sanctium
- Henricum secundum, qui genuit
  - Iohannem primum.
  - Elionoram reginam Nauarræ.

33 Petrus regnauit post patrem, fuitque homo malus. Nam fecit interfici multos egregios uiros sine causa: & cum eandem crudelitatem exercere uellet in fratrem suum Henricum, fugit ille ad regem Aragoniæ, postulatoque & obtento auxilio, cinxit Toletum, & capto Petro rege, eoque iugulato, factus est ipse rex, anno Christi 1379.

34 Henricus huius nominis secundus, filius Alfonsi undecimi.

35 Iohannes primus. Hic ducta uxore Elionora filia Petri regis Aragoniæ, duo grauissima gessit bella, unum contra Lusitanos, quòd defuncto Ferdinando socero, ei ratione uxoris succedere uellet; illi uerò suffecto quodam Iohanne notho ordinis equestris ex stirpe regia, Iohanni restiterunt. Alterum mouit in Anglos, qui eum nitebantur pellere regno Castellæ & Legionis. Nam filius regis Angliæ, qui uxorem habuit filiam Petri regis Aragoniæ, iure uxoris petebat regnum Castellæ & Legionis. Pacatum tamen est bellum illud per superueniens coniugium. Nunc itaque ponam totam genealogiam, quæ ab hoc Iohanne descendit ad præsentes personas.

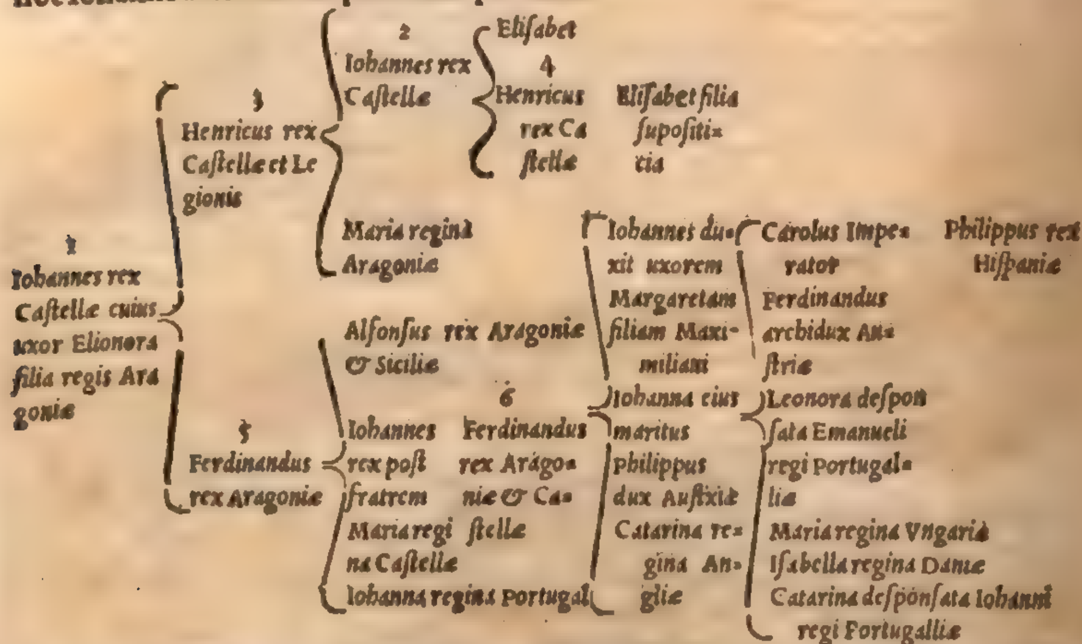

36 Henricus tertius huius nominis, successit patri Iohanni in regno, anno Christi 1360. Frater uerò eius Ferdinandus factus est rex Aragoniæ, posteaquam Martinus rex Aragoniæ decessit sine herede. Mater enim eius fuerat uxor Petri regis Aragoniæ. Locauit etiam iste Henricus filiam suam Mariam fratris sui filio nempe Alfonso, quæ regnum Aragoniæ uigintiquinque annis administrauit, interim quo maritus eius absens distinebatur in Italia propter regnum Siciliæ.

37 Iohannes secundus post patrem potitus est rerum in Castella, genuit ex uxore Maria filia regis Ferdinandi Henricum 4. Fecit etiã negotiũ socero, aut uerius patruo suo propter regnum Aragoniæ, sed nihil effecit. Ipse persuasus à Vincentio monacho ord. Prædicatorum, expulit omnes Iudæos è regno suo, seruatis eorũ bonis in Hispania. Tunc multi Iudæi metu amittendæ rei sacro fonte abluti, clàm uerò paternis legibus inuigilãtes, pessimum genus hominum euasere. Hi sunt quos Marranos hodie uulgus appellat.

38 Henricus

38 Henricus 4. huius nominis successit patri suo in regno, anno Christi 1454. Hic occupauit quasdam Saracenorum ciuitates. Deinde regnum Nauarræ per Caroli filij Iohānis Aragoniæ mortem, armis est adsecutus. Ex coniugio nihil liberorum suscepit, quo eum inhabilem Veneri ac uirilitate deficere constans esset fama. Filiam spuriam, quam suam esse sibi persuaserat, regni hæredē instituerat, si per proceres licuisset, qui omni studio resistentes, Elisabetam eius sororem illi prætulerunt, nuptuiq; illi dantes Ferdinandum huius nominis sextum, filium Iohannis regis Aragoniæ, qui erat quoq; de sanguine eius, & successor fuit regnorum Castellę & Aragonię, Elisabeta supposititia filia reiecta.

39 Ferdinādus 6. princeps magnus & catholicus, anno Christi 1454. Saracenos omnes de Hispania, presertim ex Granata, suis armis & uirtute expulit, quam iam propè occupauerant 700. annis. Exclusit quoq; à regno suo Marranos & irreformatos monachos. Quo modo uerò obtinuerit regna Neopolitanū & Siciliæ, dicam infrà, ubi harum terrarum inciderit mentio. Habuit unicum filium, cui nupsit Margarita Austriaca, sed mortuus est ante patrem, nullo relicto hærede regni successore. Tunc rex Ferdinandus accepit ueluti in adoptiuum filium, Philippum archiducem Austriæ, locans illi filiam suam Iohānam, unde nati sunt Carolus & Ferdinandus reges. Habeo hæc omnia ex Raphaële Volater. & Michaële Ritio, quare si quid perperam in hac genealogia est signatum, excusabo me. Scio in historijs multa desiderari, nec quempiam ubiq; satis oculatum posse esse.

De regnis Nauarræ & Aragoniæ, quo modo cœpta sint & per quos administrata usq; in præsens.

REgnū Nauarræ, q̄d partim inter Vascones & partim inter Cātabros continet, initium sumpsit circa annū Christi 961. à quodā Eneco comite Bigorræ. Hic è mōtibus Pyreneis in uicinā Nauarræ planiciē cùm exercitu descendēs, omnē eā regionē, à Saracenis liberauit: pro q̄bus meritis, rex in eo loco primus est appellatus.

Genealogia regum Nauarræ

1 Enecus primus Nauarræ rex.
2 Garsias filius eius.
3 Sanctius cognomento Abarca.
4 Garsias tremulentus.
5 Sāctius maior, q ducta uxore Eluiria filia comitis Castellę, fact⁹ est p̄ eā rex Castellę:

Genuit { Ferdinandum regem Castellæ. / Garsiam regem Nauarræ. / Ramirum illegitimum, regem Aragoniæ.

Factus est aūt Ramirus rex Aragonię anno Christi 1016. à q̄ descenderūt sequētes personæ, reges Aragoniæ.

1 Ramirus. 2 Sanctius { 3 Petrus / 4 Ramirus. / Alfonsus } 5 Viraca, cuius marit⁹ Raimūdus comes Barcinonensis. 6 Iacobus. 7 Petrus rex Neapolitanus { 8 Iacobus / Elionara regina Castellæ / Fridericus } 9 Martinus

Sāctius Ramiri filius, ictus sagitta ante quandā ciuitatē quā obsidebat, perijt. Tunc Petrus filius successit patri, & nōnulla oppida Aragonensi adiecit imperio. Mortuo aūt eo & fratre eius Alfonso sine uirili prole, elegerūt subditi Ramirū, q fuit monachus, cōstitueruntq; eum regē. Et cū ex cōiuge unicā sustulisset filiā, locauit eā Raimūdo comiti Barcinonensi, qui & socero in regno successit, adiecitq; regno ciuitatē Barcinonē. Anno Christi 1250. factus est Iacob rex, q Alfonsi 10. Castellæ regis socer fuit, & ille expugnauit Baleares insulas, adiecitq; regno suo ciuitatē Valentiā. Post eū potitus est regno Aragoniæ Petrus filius eius, cui q̄q; Nicolaus papa cōcessit regnū Neapolitanū. Sed Gallis omnē uiā p̄cludētib⁹, ne hoc regnū ingrederet, p̄cussus in mari hostili telo, ex uulnere occubuit. Tūc regni fasces suscepit Iacobus filius eius, q tamē Siciliā tradidit fratri Friderico, ipse uerò p̄fectus in Aragoniā, mortuus est ibi, relicto filio Martino: qui & ipse unā reliquit filiā, quā duxit uxorē rex Castellæ. Cæterū post mortē regis Martini facta est magna cōcertatio de regno Aragoniæ, sed uicit Ferdinādus huius nominis 5. frater Henrici regis Castellę, anno Christi 1407. declaratusq; est rex, eo quod mater eius Elionora filia esset Petri regis Aragonię.

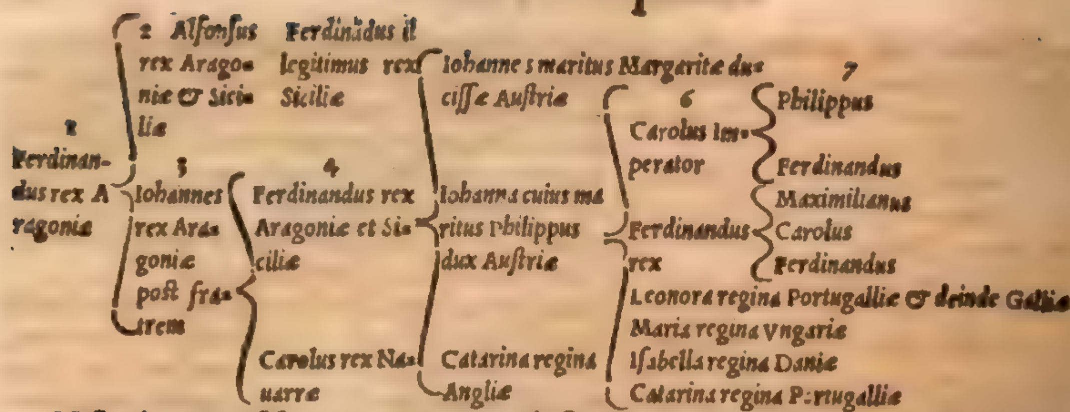

Hiſtoriæ regum Nauarræ, quas ego uidi, ſunt tam obſcuræ & implacatæ, ut ex illis me non ſatis explicare potuerim. Quomodo uerò Ferdinandus illegitimus Alfonſi filius ſe inſinuauerit in regnum Siciliæ, ſcribam infrà ubi peruenero ad inſulam Siciliæ. Notandum quoque hic, Aragoniam alio nomine appellari Cataloniã, quæ tamen uerius, ut quidam ſcribunt, appellanda fuerat Gothalonia, perinde quaſi compoſitio quædam ſit facta ex his duobus uocabulis, Gothia & Alania.

De regno Luſitaniæ ſiue Portugalliæ & ſucceſſione regum eius.

Regnum Portugalliæ cœpit circiter annũ Chriſti 1110. idq́ hoc modo. Henricus Lotharingiæ comes è Gallia ueniẽs, magnas aduerſus Saracenos res geſſit: pro quibus meritis Alfonſus ſextus Caſtellæ rex permotus, filiã nothã nomine Tyreſiã ei locauit, Galliciæ partẽ quæ in regione Luſitaniæ cõtinetur, pro dote aſſignando. Ex eo poſtea matrimonio natus Alfonſus, qui primus Luſitaniæ rex eſt appellatus. Primus item qui Vlyxibonã à Saracenis recepit, quorum quinq́ ſimul regibus uno prælio ſuperatis, quinq́ ſcutorũ inſigne, facti monumentum poſteris reliquit. Verũ hoc decus in matrẽ crudelitate fœdauit, quã, q̃d poſt uiri mortẽ nupſit, in uincula cõiecit, nec ut eam dimitteret, tunc per legatum à Põtifice miſſum cõpelli ulla ratione aut interdicto potuit. Quapropter materna in eum ira atq́ imprecatio cauſa fuit, ut ab hoſtibus caperetur. Captus autẽ ab infidelibus, reliquit filium Sanctium in regno.

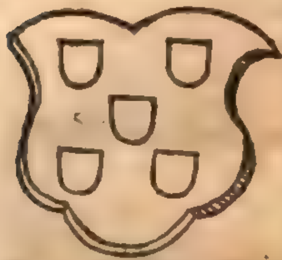

Genealogia regum Luſitaniæ

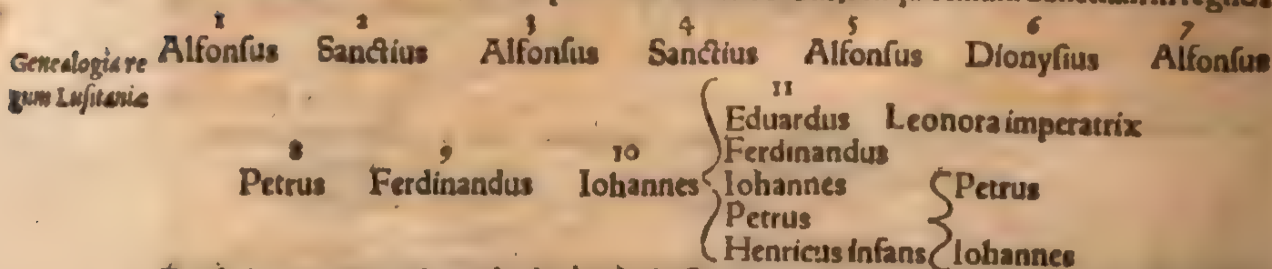

Fuit Iohannes 10. nothus, ideoq́ ab adminiſtratione regni excluſus. Et cũ ordinẽ ſuſcepiſſet militarẽ, eſſetq́ uir ingenti animo, uocatus ex ordine ad regnũ magna egit, ciuitatemq́ Septenſem è Saracenis bello recepit, fœlix ſeptena liberorũ prole, inter quos Ferdinandũ Luſitani uitæ abſtinẽtia pariter & religione inter beatos referũt. Is enim bello Saracenorũ captus, ea in patientia in cuſtodia apud eos uixit, ut moleſtia eã uiuere cogebatur) cũ famulo quanq́ per ſe ſufficiente ſuas partes obiret. Henricus infans in Atlãtico primus pelago nouas inſulas reperit, de quibus ſuo loco dicemus. Ipſe cum in mathematicis eſſet doctus, propter aſtrorum ſtudia cœlebs manſit, uitamq́ in ſacro promõtorio, quod Caput S. Vincentij dicitur, egit: quem locũ propterea quod in eo cælum raro turbidũ efficit̃ elegit. Obijt anno 1460. Eduardus aũt maior natu rex factus, Zeliam, Tidem & Alcazar Africanas ciuitates prælio expugnatas regno Luſitaniæ adiecit. Habuit autem duas filias, alij ſcribunt duas ſorores, Iohannam & Elionoram. Priorem Caſtellæ regi, alteram Friderico tertio Imperatori locauit, ex qua Maximilianus Cæſar eſt natus.

	Ferdinandus	13 Ioannes, qui lapsus de equo interijt	
11 Eduardus	12 Alfonsus	14 Emanuel	15 Ioanes, cuius uxor Catarina soror Caroli quinti Imperatoris
	Leonora Imperatrix		Ludouicus infans
			Isabella uxor Caroli quinti Imperatoris
			Alia, quam duxit Carolus dux Sabaudiæ

Habuit Emanuel rex 14. alteram uxorem Leonorã, quam postea Franciscus Gallorum rex duxit uxorem. Cæterum frater regis Eduardi, Henricus infans, uir magnanimus, primus tentauit nostro ferè æuo nauigare per maria ad incognitas terras, uenitq́; primùm ad insulam Mederam, quæ ferè tota squalida iacebat, etiam quum haberet fundum ad omnes fructus ferendos aptissimum, potissimum autem saccarum, quod interim in ea insula est plantatum, & excellit sua bonitate omne reliquũ saccarũ q̃d crescit in Europa. A' Medera soluens uenit nauigio ad Canarias seu Fortunatas insulas, ac inde circumnauigans meridianam plagam, hoc est, Africam ipsam, inuenit multa mirabilia. Elapsis post hæc aliquot annis, rex Emanuel instructa magna classe emisit eam an. Christi 1500. in occidentem, meridiem & orientem, explorauitq́; per illam nauigationem res inauditas. Adinuenit uiam per mare ad nouum & incognitum orbem, quem nouas uocant insulas, inuenitq́; aliã uiam nauigabilẽ ab occidente in orientem, per quã scilicet uenitur à Portugallia in Indiã, unde efferuntur uariæ species aromaticæ, id quod idem rex Leoni decimo pontifici Romano glorians & triumphans per epistolam significauit. Deprehensum tamẽ est, eam nauigationem Europeis habitatoribus, maxime occidẽtalibus, non parum obesse. Vnde Paulus Iouius asserit, Lusitanorũ nauigationibus nõ solũ itinera reliquis nationibus in Indiam intercludi, uerũ etiam omnia aromata inibi comparata, ingenti quæstu Vlyssiponæ, bona dum seruãt, corrupta prostituunt, uenundari. Prætexunt, inquit, propagationem religionis suo cõmodo emolumento, quod suis nauigationibus quærunt. Quia sumptus faciunt magnos suis nauigationibus, propterea uolunt aromata quoque charius uendere. Damianus tamen reijcit illius rei culpam in tabernarios, propolas & institores, quibus nihil sancti, nisi quod cum lucro coniunctum est, in quos animaduertendum esset. Nam hi omnium generum mercimoniorum corruptela uerissimè sunt.

Species aromaticæ.

Corrupta aromata.

De Episcopatibus, principatibus, academijs, & insignioribus doctisq́; uiris, quos habet & olim habuit Hispania.

ARchiepiscopus Toletanus, cancellarius Castellæ: archiepiscopus Hispalensis, archiepiscopus S. Iacobi, archiepiscopus Granatẽsis. Et in Portugallia archiepiscopus Bracharensis, Vlyssipponensis, Funchalensis. Episcopi: Burgensis, Cigunensis, Cunquensis, Placentinus, Palentinus, Iaënensis, Segouiensis, Auillensis, Camorensis, Cordubensis, Osinensis, Leonensis, Calahorensis, Salmanticensis, Badaiocensis, Ouidensis, Carthaginensis, Asturgensis, Coriensis, Rodrigensis, Malagensis, Calixensis, Guaditanus, Almeriensis, Mondonensis, Tuiensis, Lugensis, Orensensis, Canariensis, Caragucensis, Valentinus, Tarragonensis, Taraconensis, Huescensis, Segorbiensis, Barchinonensis, Leridensis, Tortosensis, Gironensis, Vrgellensis, Vicquensis, Euniensis, Pamplonensis. Et in Portugallia episcopi: Eborensis, Visensis, Guardensis, Colimbriensis, Portẽsis, Lamecẽsis, Syluẽsis, Cepensis, &c. Habet quoque Hispania nostro æuo innumeras abbatias, quatuor magistros equitum seu ordinum, insignes commendaturas, & alios ordines

dines, qui omnes ingentes possident redditus, ut etiam archiepiscopus Toletanus habeat annue 80000. aureorum ducatorum: archiepiscopus autem Hispalensis uiginti quatuor millia ducatorum, episcopus Burgensis uiginti millia, &c.

Proceres seculares.

Magnates uerò Hispaniæ sunt, princeps Asturiarũ, dux de Arsona, Comestabilis Castellæ, dux Friensis regis cubicularius, Archithalassus Castellæ & Granatæ, uulgò Ammiraldus, & dux de Medina. Item duces, de Beiar, de Scalona, de Medina cœli, de Medina Sidoniæ, de Arcos, de Infantazgo, de Alua, de Naiara, de Maqueda, de Albuquerque, de Cardonia, Comestabilis Aragoniæ, de Segorue, de Gandia, de Villa formosa, de Luna, de Sauiote, Archithalassus Aragonensis marchio. Item marchiones de Oristan, de Gotiano, de Villena, de Astorga, de Tarifa, de Zenete, de Comares, de Gabraleon, de Molina, de Dema, &c. Itẽ comites innumeri. In Portugallia uerò hi magnates hodie sunt, Comestabilis, qui nunc est infans Ludouicus regis frater ac præfectus regnorũ confiniũ, qui uulgò Fonteiro dicitur. Est idem magister equitũ Rhodiensiũ. Item dux Brigantiæ, dux Colimbriensis, dux Viseensis, dux Transcossensis, dux Barcelẽsis, dux Aueriensis, marchio de Villa Real, marchio de Tores Nouas, marchio de Monte maior, marchio de Ferreira: item comites multi. Qui de his plura scire cupit, legat Marinæum Siculum.

Vniuersitates opulentia celebres in Hispania sunt septem, uidelicet Salmanticensis, Cõplutensis, Colimbriensis, Pincianensis, Siguntinensis, Ostensis, Ilerdensis. Viros doctos habuit Hispania passim exteris nationibus notos, Fulgẽtium, Isidorum archiepiscopum Hispalensem, Paulum Orosium, Paulum Burgensem, Alfonsum regem astrologum, Columellam, Higinium, Sedulium poëtam, Ludouicum Viues oratorem, Quintilianum rhethorem, Senecam oratorẽ, Pomponium Melam, Iustinum historicũ, Raimundũ Lullum, & ex Iudæis atq; Saracenis Aben Ezram, Dauidem & Mosen Kimhi, Auicennam, Auerroim, Rasim, Mesalac, Albumazar, & alios multos.

Seneca Hispanus.

Seneca, qui & Lucius Anneus Stoicus philosophus, natione Cordubensis, Neronis Imperatoris præceptor, Romæ in precio fuit & patruus Lucani poëtæ. Cuius reminiscens diuus Hieronymus scribit illum uirũ fuisse continentissimæ uitæ, & propterea ponit eum in Catalago sanctorũ uirorũ, potissimũ propter frequentes epistolas Pauli ad Senecã & Senecæ ad Paulũ. Cùm aũt esset Neronis magister & illius tẽporis potentissimus, optare se dicit, eius se loci esse apud suos, cuius sit Paulus inter Christianos. Hic inter cætera gratiarũ suarũ beneficia sibi à Deo collata, tantæ fuit memoriæ, ut duo millia nominũ recitata, eo quo dicta ordine erant mox recitabat, & ducẽtos uersus à ducẽtos scholasticis recitatos ab ultimo incipiens ad primum usq; integerrimẽ recitaret. Quem tandem ante biennium quàm Petrus & Paulus martyrio coronarentur, à Nerone sæuissimo discipulo retributionis gratia interfectũ fuisse legimus. Nam cùm senex admodum esset Seneca, Nero uerbera quæ sibi à pueritia intulerat ad memoriam reducens, infremuit, atq; per Centurionem ei indixit, ut sibi ipsi mortem

tem deligeret. Tunc Seneca cognoscens Imperatoris uoluntatem, petijt ut in tepenti aqua poneretur, & in eadem omnes uenæ ei aperirentur, donec spiritum exhalaret; suaue genus mortis arbitratus, uenarum incisione mori, quo & uitam finiuit.

Quintilianus.

Fuit & Quintilianus Rhetor ac philosophus natione Hispanus, uir magni pretij, à Galba Cæsare Romã pductus, ubi scholam tenens clarissimus habitus est. Fuit namq; uir eruditiss. atque grauis, qui inter cætera de Institutiõe Oratoria octo libros composuit, atq; causarũ librũ perutilem edidit. Ex quibus hanc celebrem, & memoria dignam habemus sententiam: Vtinam liberorum nostrorũ mores nõ ipsi perderemus: infantiã enim statim delitijs soluimus. Mollis quippe educatio, quã indulgentiã uocant, neruos omnes mẽtis & corporis frangit. Huius celeberrimi uiri de Institutione Oratoria liber cum annis fermè sex centis deperditus fuisset, à Pogio Florentino circa annum dñi 1414. in Constantiensi concilio in quodam monasterio integer repertus, atq; eius opera transcriptus & emendatus in Italiam delatus est.

De duabus insulis Balearibus, Maiorica & Minorica, hodie proprium constituentibus regnum.

Olim hæ duæ insulæ dictæ sunt Gymnesiæ & Baleares, una Balearis maior, & altera minor, & fuit utraq; semper fertilis & optimè culta, postq; scilicet à Romanis fuerunt edomitæ. Antea uerò habitatores eius corrumpebant piratica rabie maria, erantq; homines feri & syluestres, qui à scopulis suis prospiciebãt maria. Ascendebant incõditas rates & prænauigãtes subinde inopinato impetu terruerũt. Et cũ semel uenientem ab alto Romanã classem prospexissent, prædam putantes, ausi etiam occurrere & primo impetu ingenti lapidorum saxorumq; nimbo classem operuère. Sed non diù lapidatione Romanos terruerunt. Postquã enim cominus uentum est expertiq; rostra & pila uenientia, pecudum in morem clamore sublato petierunt fuga littora, dilapsique in proximos tumulos, quærendi fuerunt ut uincerentur. Minor insula spectat ad orientem, nutriens plurima armenta, præcipue mulos, qui & magni sunt & sonora uoce. Referta est utraq; insula habitatoribus, qui scilicet triginta millia hominũ excedunt. Habitant in saxis concauis, iuxtaq; præcipites petras. Aureo nũmo aut argenteo olim non utebantur. Diligunt supra modũ mulieres, ut mulierẽ à prædonibus captam, tribus aut quatuor redimant uiris. Quũ olim Carthaginiensibus militassent, ex stipendio impenso mulieres ac uinum emptũ secum tulêre. Funda utebantur in prælio, & iacebant lapides ita robustè, ut ab aliquo tormẽto lapis missus uideretur. Fuerunt etiã in iaciendo tam certi, ut rarò effugerit ictũ appetitus locus, quod eis continuus à puericia usus præbebat, à matribus ad id certamen coactis. Imponebant enim super erectũ lignum panem pro signo, quẽ iactu petebant, neq; antè cibum caperent, quàm panem lapide eiectũ pro cibo sumerent matris permissu.

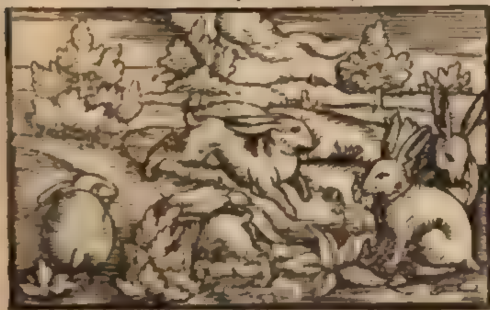

In his insulis nullũ nociuũ inuenitur animal, etiã si multos habeant cuniculos, qui plurimũ insulas incõmodant, dãnaq; inferunt. Nõ tamen semper aut ab initio creationis in eis fuerunt, sed quũ uice quadã duo illati essent, generatione sic creuerunt auctiq; sunt, ut impleuerint totam terram, tantaq; agris & domibus dãna intulerint, ut incolæ coacti fuerint quærere consilium apud Romanos, quomodo animantibus illis occurrerent, præuenirentq; rabiem eorum. Tunc consiliũ datum, ut afferrent cattos syluestres ex Africa, illosq; cum laqueis mitterent in animantiũ cauernas, futurumq;, ut uel unguibus suis illos extraherent, aut per aliud foraminis ostium expellerent, uenationiq; exponerent. Quod & factum est. Nostro æuo hæ insulæ proprium habent regnum, quod dicitur regnum de Mallorca & Menorca, complectiturq; has duas

Cuniculi perdunt insulas.

Eiuissa profert salem. insulas & tertiam Ebussum nomine, quam uulgò uocant Eiuissam, & est alijs minor, habens duntaxat unam uillam sitam super montem. Leuatur autem per singulos annos magna uis salis in hac insula. Intromittitur enim certis temporibus mare in ipsam terram, ac deinde præcludit locus introitus aquæ, & aqua sic in terra collecta & imperturbata dimissa, in tantum coagulatur salis aceruum, ut nedum Mallorca & Menorca inde saliantur, uerum & onustæ naues in Italiam ductæ multis ciuitatibus salis sufficientiam ministrent.

In Maiorica & Minorica optimum crescit oleum, quod inde ad Valentiam, Flandriam, & Italiam aduehitur. *Nobiles casei.* Fiũt quoq; tam boni in eis casei, ut præstent omnibus caseis q ueneunt Romæ & in Hispania. Deinde habent incolæ singulare negocium rudium pannorũ, quos ex lana parant, distrahuntq; circumquaq; usque in Siciliam. Carent hæ insulæ, ut diximus, nocuis animantibus, abundant autem ceruis & cuniculis, crescitq; in eis nobile uinum, crescit & satis frumenti. Habet Mallorca ad orientem insignem ciuitatem, quæ & ipsa Mallorca nominatur, habetq; portum optimum, & est metropolis harum insularum: olim uerò fuit Palma uocata, decoraturq; hodie studio uniuersali, *Studiũ uniuersale.* in quo Raimũdus Lullus magnę est æstimationis, quia fuit ibi natus & educatus, & in hodiernum usq; diem fouetur ibi magno stipendio uir doctus, qui Lullianam profitetur doctrinam, id quod habeo ex ore docti cuiusdam uiri nomine Antonij Lullij, nati in Mallorca ex familia Lulli. Est & alia ciuitas in hac insula nomine Bolentia, quæ uulgò appellatur Pollentia, respicitq; meridiem, sicut Mallorca septentrionalem insulæ tenet locum. Est autem insula iuxta maris littora multũ fœcunda, in interioribus uerò est montuosa & infœcunda. Incolæ plurimum incommodantur à Saracenis, qui sine cessatione ex Africa in eam traijciunt & homines abducunt, illudunt, seruituti subijciunt aut pro pecunia uendunt. Qua propter feriatis diebus in ecclesia è fidelibus colligitur eleemosyna, qua pauperes captiui redimantur. Iacet hæc insula è regione ostiorum Iberi fluuij, patetq; in eam ex Hispania iter nauigabile quatuor aut quinque horarum. Ad Argieram uerò Mauritaniæ opus est spacio duorum aut trium dierum. Porrò alia insula Menorca nullam habet insignem ciuitatem, sed plurimas uillas, estq; in littore maris circumuallata altis montibus & condensis arboribus obducta. Quomodo nostro æuo Carolus Imperator anno 1541. ex his insulis traiecerit in Africam expugnaturus regiam ciuitatem Argieram, quam uulgò Algier uocant, dicam infrà suo loco, ubi nouam descripsero Africam. Cæterum anno 1550. Dragut Rays, quem alij Dorgutem appellant (qui pyrata insignis, Turca, humili obscuroq; loco natus, ab Aenobarbo, cum uirtute animi omnes excelleret qui sub eius imperio merebant, Othomannicæ classi præfectus fuit, deinde Meninge insula, atque Aphrodisio occupato, cum Africæ & Mauritaniæ imperio inhiaret) classem quadraginta septem nauium coëgerat, Reip. Christianæ cladem illaturus, & ad has Baleares scilicet insulas deflectẽs, Polentiam maioris insulæ urbem, de improuiso sub quartam uigiliam adortus est. Ciues, seminudi etiam, maiorum uirtutis haud immemores, interfectis plurimis, Turcas strennuè reiecerunt, adempta illis præda maxima ad naues usq; eos persecuti sunt.

De

DE GALLIA ET eius situ, item de eius partitione, populis, ciuitatibus, montibus, fluuijs, &c.

GALLIA tertia Europæ regio nomen accepit à duce Galate filio Herculis Aegypti. Venit hic Hercules in regionē Galliæ ante destructionem Troianā, condiditq; in Celtica ciuitatē nomine Alexiā (quā longè post Iulius primus Cæsar destruxit) & genuit ibi Galaten, cui adulto pater tradidit regnum. Is ergo cum regni fines extendisset & multa pręclara gessisset, subditi eius ab ipso dicti sunt Galatę, et regio ipsa Galatia. Romani uerò extracta syllaba ex Gallatia fecerunt Galliam. Alij uerò putant Galliam deriuari à græca uoce Gala, quę lac significat, quod scilicet Galli candidiores sint Hispanis. Multiplicatis pro inde Gallis, diuisa est Gallia in duas partes, nempe, Cisalpinam, quę ultra alpes in Lombardia locum habet Italięq; finibus includitur, & in Trāsalpinam quę citra mōtes occidentē respicit. Vocata est quoq; una Gallia Togata seu Tōsa, alia Gallia Comata, quod hi nutrirent pilos, illi uerò resecarent. Gallia Comata seu Transalpina diuisa est in tres regiones, uidelicet Belgicam, Celticā & Aquitaniā. Et secundum Berosum, in Celtica olim regnauit Lugdus, à quo Lugdunū & Lugdunēsis. Gallia nomen accepit, sicut & à Celta rege Celtica denominata est, & Græci olim populos Galliæ communiter Celtas nominauerunt. Haud secus illis tēporibus à ciuitate Narbonensi regio illa appellata est. Gallia Narbonensis, & Braccata à Braccis uestiū genere, quam hodie uocāt Langendocken. Hæc nomina tēporis successu mutata sunt in alia uocabula. Nam Gallia Celtica demigrauit in Galliam Lugdunensem & Narbonensem, & hodie sunt Delphinatus, Sabaudia, Prouincia, Langendocken & Burgundia. Aquitania uerò uetustum retinuit uocabulum in hodiernum usq; diem extenditurq; ad fluuium Ligerim. At Belgica à Belgio rege, qui in ea imperium habuit, ad Rhenum usq; secundum ueterum descriptionem propagata est, & pro maiori parte lingua utitur Teutonica, includens omnes regiones istas (ut hodie nominātur,) Alsatiā, Lotharingiā, Vastū regnum, uulgò Vuesterich, Brabantiā, Flandriā, Geldriā, Normandiā, Britanniā, Burgundiam, & Franciā quæ est per circuitū Lutetiæ. Olim regionū limites fuerūt mōtes & flumina, extensaq; propterea fuit Gallia ad Rhenū, q Gallos à Germanis separauit, at hodię linguæ & imperia distermināt unam

Gallia togata & comata.

Lugdunensis.

Belgica.

regionem

regionem ab alia, & eousq; una quæq; extenditur regio, quousq; gentis illius sermo uersatur, atq; ob id Alsatia, Vastum regnum, Brabantia, Holandia, Geldria, & aliæ Teutonicæ nationes non Franciæ sed Germaniæ adscribuntur.

Vnde exortum sit nomen Franciæ, cum ab antiquis temporibus hæc regio semper uocata fuerit Gallia.

HAbent historiæ, Franciæ, regionem hoc nomen sortitam aliquot annis post Christum natum, idq; à Teutonicis Franconibus, qui ueri & genuini fuerunt Franci, tametsi Galli id constanter negent, longeq; aliter sentiāt, dicantq; Galliæ partem Franciam dictam à Franco filio aut nepote Hectoris, qui post destructam Troiam uenit in Galliam, denominauitq; Galliā à se Franciam. Rectè quidem sentiunt Franciam à Franco dictam, at plurimi elapsi sunt anni à Franco usq; ad illud tempus quando Gallia cœpit uocari Francia. Siquidem Francus non regnauit in ea regione quæ hodie Francia appellatur, sed fuit dux aut rex Franconum Germaniæ. Vnde & Raphaël Volater. colligit ex Agathio, Francones occidentales ex ea natione migrasse, quæ trans Rhenum nūc quoq; Franconia est, Hi enim anno salutis circiter 420. exagitati à uicinis simul & mutandi melioris soli gratia in proximam Galliam Belgicam cum eorum rege Clodio traiecere, locaq; Metensium primo ac Tullensium tenuere, ubi Aetio duce Imperatoris, deinde Gothis & Aquitanis, postremo Normandis ac Longobardis uaria successione ac magna uirtute superatis, tota paulatim Gallia potiti sunt. Alij uerò altius ista repetentes, scribunt in hunc modum: Destructo Troianorum Ilio, traiecerunt Hellespontū nepotes Priami, in habitaueruntq; loca circa Mæotides paludes & fecerūt sibi regem. Cumq; lacescerentur à Gothis multis prælijs, qui non procul ab eis habitabant, nec ad resistendum satis fortes essent, Marcomirus rex eorum inito consilio cum reliquis populi præfectis, deliberauit relinquere terram illam, nempè Scythiam, & nouam in qua quietiores essent occupare sedem. Factoq; gentilium more sacrificio, monitus est oraculo quodam, ut adiret cum locum cum populo suo, ubi Rhenus labitur in mare, ibi adepturus optatam quietem. Atque ut certior esset, superuenit & maga quædam Alruna nomine, quæ ad idem illum est cohortata. Effecit enim mulier illa arte sua, ut noctu regi Marcomiro appareret spectrum

Francia à Frāco.

Alruna.

quoddā cum tribus capitibus, nempè cum capite aquilæ, capite bufonis & capite leonis. Dixitq; aquila. Genus tuum ô Marcomire opprimet me & cōculcabit leonē, interficietq; bufonē. Quib. uerbis significauit futurū, q̄d posteri eius habituri essent dn̄m super Gallos, Romanos & Germanos. Anno itaq; quadringentesimo trigesimo tertio ante Christi natiuitatē egressus Marcomirus cum populo suo Scythiā & pueniens in Germaniā, occupauit illa loca ubi hodie est Geldria & Holādia, uocatiq; sunt à Saxonib. Neomagi, germanicè Neumeg, id est, Noui affines, seu noui uicini. Appellati sunt & q; à regina quadā Cābra nomine, Sicābri, & nomē illud multis retinuerūt seculis, ut etiam regio ab ipsis habitata ante Christi incarnationem Sicambria appelaretur. Primus eorum rex quem in Sicambria habuerunt, uocatus est Anthenor, filius dicti Marcomiri. Secundus fuit Priamus, decimussextus Francus, qui ob singularem prudentiam & egregia sua facta in rebus bellicis, plurimum amabatur à subditis, uocatiq; sunt deinceps ab eo Francones. Præfuit rex ille Sicambris anno ante Christi incarnationem 42. Septimus post Francum Sicambrorum rex, dictus est Ratherius, & hic dicitur condidisse ciuitatem Roterodamum in Batauia, ubi & sepultus est anno post Christum natum 70. sub Nerone Cæsare. Postea circa annum Christi 320. imperium tenuit in Sicambros seu Francos Clodomirus, cuius frater Genebaldus primus factus est dux Francorum Germanorum. Interim uerò quo memorati Sicambri seu Franci inferiorem incoluerunt Germaniam plurima gesserunt bella contra populos

Neomagi uox Germanica.

Sicambri.

Genebaldus dux Francorū orientalium.

populos Galliã inhabitantes, & præsertim contra Romanos, qui Gallis tunc imperabant, uiceruntq́ illos sæpius quàm ab eis uincerentur. Iuncti sunt etiam illis multi Germani, quorum auxilio breui adepti sunt utramq; Rheni ripam. Sed hac ditione non contenti extenderunt cotidie terminos suos, ut etiã Treuerim & alias ciuitates occuparint, subiecerintq́ sibi omnem terram usq; ad Sequanam fluuium, qui pertransit Lutetiam, ubiq; ex ea Romanos pellentes. Hæc ex abbate Spanheimensi. Quem tamen sicut & Hunibaldum, quem ille secutus est, quidam hic ceu ineptias referentem, reijciunt, aliamq́ de Francis habent cõlecturam, quam infrà iuxta Geldriam obiter commemorabimus. Illis temporibus, nempè circa annum Christi 420. elegerunt Franci regem super se Pharamundum nomine, qui undecim annis potitus rerum, occupauit bonam partem Celticæ & Belgicæ, profligatis undiq; Romanis, qui istarum regionum dominium sibi uendicauerant. Fuit hic uicesimus quartus rex Francorum seu Sicambrorum, & ut Galli quoq; fatentur, fuit primus Galliæ rex post expulsos Romanos, qui Galliam ferè centum annis ante Christum natum sibi subditam tenuerant. Tradidit Pharamundus Franconiæ ducatum, qui erat iuxta Mœnum, fratri suo Marcomiro regendum. Pharamundo successit Clodius filius eius, qui & ipse ab armis non cessans, ditionem regni sui non parum amplíauit, id quod facile efficere potuit, quando uires Galliæ propter diutina bella & multas hostium incursiones eneruatæ fuerunt, factæq; inualidæ ad resistendum, Romanis etiam sensim auxilium detrectantibus, unde hostes animati & roborati traiecto Rheno licentius ingrediebantur regionem, ut sibi quærerent mansiones. Nec à suo proposito desistebant, quantumlibet à Galliæ finibus frequenter arcerentur, sed sumptis uiribus rursum ingrediebantur, & primũ quidem obtinuerunt Cameracum, deinde Tornacum haud longè à Cameraco distitum. Occupauit quoq; rex iste Treuerim & totam circumiacentem terram, interfecto duce Mosellano nomine Sabino, & ne rursum deficerent ab eo, emisit duodecim millia colonorum cum uxoribus & liberis in Franconiam, & tot millia de Franconibus surrogauit in locum eorum. Cohabitantes autẽ indigenę cũ aduenis, cõtracta affinitate atq; morũ conformitate uniti, facti sunt populus unus. Succedẽteq́ in regno filio Meroueo, tota ferè Gallia usq; ad Rhenum subacta est à Francis. Expulsis namq; Romanis, occupauerunt Coloniã Agrippinam, Moguntiam, Nemetes & Argentoratum unà cum tota Gallia. Quomodo uerò & ob quas causas Francones relicta Sicambria, quę nunc est Holandia & Geldria, uenerint in eam prouinciam, quæ ab eis denominata est Franconia, dicam infrà in descriptione Germanię. Patet itaq; ex his, quomodo Germani Franci assequuti sint sub rege Pharamundo & eius successoribus Galliam ipsam, denominauerintq́ Franciam suo nomine in hunc usq; diem. Quin & regni fasces tenuerunt sexcentis fere annis usq; ad Hugonem Capetum, qui aliquot annis post Carolum magnum sceptrum obtinuit. Rex quintus in Francia, postquam Francię nomen est sortita, fuit Clodoueus, & hic duxit uxorem filiam regis Burgundiæ, mulierem Christianam, quæ & maritum ad Christi fidem pertraxit, ut tam ille quàm multi ex subditis sacrum baptismum susceperint à sancto Remigio, anno Christi 499. præsertim cum aduertisset uictoriam contra Germanos sibi à deo concessam. Hic Clodoueus dicitur condidisse Argentinæ primum templum ligneum, quod postea lapidibus fuit constructum & in cathedralem erectum ecclesiam.

Pharamundus primus rex.

Dux Mosellanus.

Clodoueus rex Christianus.

De partitione in Gallia facta postquam Francia cœpta est uocari.

INterea temporis quo Sicambri, qui & Frãci, tantopere sudarũt pro Gallia, Burgundia in proprium euecta est regnum, idq; in hunc modum, ut Krantzius in sua Vandalia scribit. Congregati Vandali cõsederunt ad Rhenum, cõstructisq́ burgis, hoc est, castellis, appellati sunt ab eis Burgundi. Et cũ illis nõ satis esset loci pro sui multitudine ad manendũ, nam putant plusq; 70. millia armatorũ ripę Rheni insedisse, traiecerũt Rhenũ cum trecẽtis milibus hominũ, qbus adiuncti sunt multi Sueui & Alani, omnes inhiãtes Galliæ, quam sciebant terram esse optimè cultam & fertilem atq; ob id accommodam habitationi eorum. Sedem itaq; figentes apud Eduos, Lingones & Vesuntios, prouinciam illam in regnum

Burgũdi unde.

gnum Burgundicum sublimarunt, quod tamen postea in ducatum fuit redactum, ac deinrursum in comitatum & ducatum diductum, quæ diuisio in hunc usq; perseuerat diem. Porro Burgundos olim fuisse Vandalos, testatur Plinius, qui ita scribit: Quinque sunt genera Germanorum, quidam enim uocantur Vandali, quibus annumerantur Burgundi. Subiecta autem fuit olim regi Burgundiæ tota Subaudia, Delphinatus, comitatus Valentiæ & quicquid citra Rhodanum est.

Anno Christi 514. quum filij regum Franciæ multiplicarent, distracta est Francia in multa regna, durauitq; hæc diuisio usq; ad annum Christi 618. Tunc enim omnia particularia regna in unam redierunt monarchiam. Vnum appellabatur Austrasia, alterum Neustria, tertium regnum Suessionis. Sedebat & Aurelianis rex proprius. Durabant tamen Austrasia & Neustria longiori tempore quàm reliqua regna. Extendebatur autem Austrasia usq; *Austrasia.* ad Rhenum, & habuit rex ille regiam suam Metis, aliquando Aquisgrani, uel ut alij dicunt Coloniæ. Includebat enim Austrasia, Lotharingiã, Brabantiam & totam terram quã circumscribunt Mosa & Rhenus à Colonia usq; ad Alsatiam. Vocabatur autem hoc regnũ Austrasia, ab Austraso præside, quem Iustinianus Imperator regioni illi præfecerat. Alij tamen dicunt Anstrasum regem fuisse in ea terra, priusquã Belgica à Francis subigeretur. Sunt rursum tertij qui Austrasiam ab Austro denominatam putant, quod scilicet orientalior sit reliqua Gallia, sicut Austria orientalior est reliquis Germaniæ regionibus. Cæterũ *Neustria.* Neustria complectitur omnes regiones quæ inter Mosam & Ligerim iacent, fuitq; Lutecia eius regni metropolis. Errant ergo hi, qui Neustriam Vuestrich interpretãtur. Sed nec illi rectè sentiunt, qui Normandiam pro Neustria accipiunt, etiã si pars eius fuerit. Eo autẽ tempore quod Austrasiæ regnum à reliquis Galliæ regnis separatum fuit, rerum potitus est in Gallia Dagobertus rex nonus, qui primum possedit Austrasiam, ac deinde huic regno adiecit Burgundiam, & demum ferè totius Franciæ factus est dominus. Interim uerò quo præfuit Austrasiæ, regiam suam habuit in Alsatia, condiditq; castrũ Rubeaquense, q̃d *Rubeaquum; Eisenburg.* Eisenburg appellat̃. Excitauit quoq; multa monasteria ordinis S. Benedicti, quæ & magnificè dotauit, præsertim monasteriũ Vueissenburgense anno 623. octo miliaribus ab Argentina secundum Rheni cursum distans, & alterum in Surburg, quod duobus miliaribus distat à Vueissenburg uersus Argentinam, ubi hodie collegia sunt sacerdotum secularium. Item aliud in Haselach è regione Argentinæ in montibus occidentalibus. Erexit & Argentinensem ecclesiã in episcopatũ, magnificeq; dotauit, de quo infrà suo loco quoq; di- *Regnum Arelatense.* cetur. In hac autem Galliæ diuisione, regnum Arelatense etiam exordium sumpsit, quod sub se habuit Subaudiã, Heluetiam, Delphinatum, dominium ducum Zæringentium, atq; *Britannia minor.* comitum ab Habspurg, de quo infrà latius dicemus. Armorica quæ nunc Britannia est, fuit anno Christi 387. à rege Maximino Britannico, hoc est, Anglico, expugnata, atq; ab eo tempore usq; in hunc diem minor Britannia appellata. Incoluerunt autem eam regionem multa millia Anglorum, occisis infidelibus habitatoribus. Scribunt alij id factum anno à Christo nato quadringentesimo quadragesimo nono. Nam oppressis Britannis seu Anglis à Saxonibus, qui Angliam occupauerant, coacti sunt discedere à patrijs sedibus, atq; alias quærere habitationes. Traiecto autem mari obtinuerunt terram illam, quæ è regione Angliæ in Gallia sita est, denominaueruntq; eam à se Britanniam: in qua adeò uiribus creuerunt, ut qui antea propriam patriam tueri nequibant, obtentam illam nouam terram nedum tuerentur, uerum & toti Galliæ graues essent. Fuerunt semper rebelles re- *Nordmanni.* gibus Galliæ, ægreq; tandem sub iugum sunt redacti, quando scilicet Nordmanni ex septentrione egressi, & portione terræ Gallicanæ occupata, fœdereq; inito cum regibus Franciæ, dominium assecuti sunt super Britannos, tametsi illis tam ægrè paruerint, ut antea regibus. Nordmannia itaq; sortita est hoc nomen à Nordmannis, qui olim magna frequentia egressi Daniam, Sueciam & Noruuegiam, plurimum affixerunt Galliam, donec tandem sedem fixerunt in ea. Vnde scribunt Historici, quod sub Lothario Imperatore egressi Nordmanni, occuparunt Britannicum mare, & ingressi Ligeris fluuij ostia, repentina irruptione loca adiacentia cædibus ac rapinis depopulati sunt. Erant hi Danis finitimi, Oceani accolæ, reliquiæ gentium septẽtrionalium, quos Carlus magnus deuicit, piraticã exercẽtes, ore tantũ maritimæ infesti, qui ad primũ Francorũ occursum refugiebãt. Sed tamen Franciã cõtinuo latrocinio adeò infestabãt, ut sub nullo alio hoste tãtum affligaretur. Lutetiam ingenti præda spoliantes, primùm dulcedine spolij allecti, reuersi sunt,

Nanete

Nemetes inuadunt sabbato sanctæ paschæ, & episcopum cum clero sacris intentos obtruncant. De hinc Andegauum diripiunt, ac Turonensem urbem fuga ciuium desertam spoliant. Cumq; diutius morari non auderent, ob aduentantem Carolum Caluum, cuius hoc erat regnum, discedunt onusti spolijs. Cum autem sic debacharentur in terra, exusserunt in oppido Nouiomagi iuxta Vualam fluuium, pulcherrimum palatium à Carolo magno constructum, deuastantes simul Leodium, Traiectum, Coloniam, Bonnam, & alias ciuitates multas. Quin & regium palatium Aquisgrani penitus igne in fauillam redegerunt, ac deinde Treuerim grauiter afflixerunt. Habuerunt regem Gotfridum nomine, qui persuasus suscepit sacrum baptismum post omnia ista mala, designataq; fuit illi Frisia, modo cessaret à tyrannide illa, quod tamen non fecit, sed multis damnis affecit Galliam. Hæc inciderunt in annum Christi 880. quando Carolus Crassus præfuit Franciæ: qui quantumlibet multis modis conaretur resistere Nordmannis, non tamen ualuit illos excludere à Gallia, sed coactus fuit inire cum eis fœdus & dare locum pro mansione eorum, qui in hodiernum usque diem ab eis uocatur Nordmannia, antea Neustria dicta. De Nordmannis infrà in Nortuuegia plura.

Nordmanni fiunt.

De quibusdam ciuitatibus & populis

Galliæ, in quorum tamen descriptionibus nullo utimur ordine, quod post multas pollicitationes paucula simus consecuti.

Treueris.

TReueris sua antiquitate omnes reliquas Galliæ excedit ciuitates, etiamsi post sui conditionem sæpe excidio & depopulationi subiacuerit. Docent autem historiæ, Trebetam principem, primum eius fuisse conditorem, id quod & in lapide quodam sculpto aiunt repertum anno Christi 1200. Aiunt etiam Trebetam à sua nouerca Semiramide exclusum à regno Babyloniæ, cum illa regni habenas sibi usurparet, traiectoq; mari per multas ambages & itinerum errores tandem uenisse ad Rhenum atque per illum & Mosellam fluuium uenisse ad amœnam quandam uallem, ubi confidens cœpit extruere ciuitatem, quam à se Treberim appellauit, id quod temporibus Abrahæ, hoc est, duobus ferè millibus annorum ante Christi incarnationem actum scribunt. Vnde & Aeneas Syluius post alios historicos scribit, hanc urbem antiquiorem esse Roma, annis mille & trecentis. Cæterum quàm ea olim floruerit potentia opibus & alijs ornamentis, ostendunt ruinæ eius. Mõstratur ibi palatium miri operis, quod ad instar Babylonici muri excocto latere factum tãtæ firmitatis hodie manet, ut nulla arte frangi queat. Diuus Maternus S. Petri Apostoli discipulus, prima fidei fundamenta iecit in hac ciuitate. Siquidem Gallia paulò post Apostolorum tempora suscepit uerbum dei.

S. Maternus Treuirorum apostolus.

Iohannes Dei gratia Archiepiscopus Tre

uirensis ac princeps Elector, honesto nobis dilecto Sebastiano Munstero Mathematico S.

Honeste, syncere nobis dilecte, recenti etiamnum memoria cõplectimur, quanto desiderio superiori anno à nobis efflagitaris, ut delineatam Treuirorum urbem nouo Cosmographico tuo operi inserendam, atque sic cum multis præclaris urbibus æternitatis laude celebrandam suppeditaremus: Nos uerò cum ante hac semper doctorum hominum honestis conatibus & laboribus successum expectatum acclamauerimus, nunc in hac ceu specula constituti, intelligere haud obscurè possumus, maioribus incitari nos debere igniculis ad illiciendas ingeniorum utiles fœturas, non modo ut hoc tuo studio ditionis nostræ, quæ inter alias monumẽta habet antiqũtatis non aspernãda, encomiũ decantet, sed ut in cõmune, omnibus omniũ gentium angulis depictæ ceu in tabula urbiũ & nobiliũ locorũ icones

ad posteros

ad posteros porrò transmittendæ, simul in otio & negotio spectabiles communicentur. Itaque ne te diù suspensum detineremus, compluſculis ab hinc mensibus in imperij negotijs districti, prouinciam huius rei dedimus Simoni Richwino, doctori Physico nostro quem deinde & nostro iussui & tuæ expectationi respondisse cognouimus. Verum ne omnino asymbolus uideri queam, dedimus iam munusculum, non quod laborem & industriam tuam hac ueluti tessera pensare uelimus, sed ut extaret apud te mnemosinon, quo testificemur gratum & acceptum benemerendi tuum studium. Bene uale: Treuiri 17. Nouemb. Anno à Christo incarnato 1548.

SIMON RICHVVINVS *medicinæ doctor, illustrißimi Treuirorum principis & archiepiscopi Ioannis comitis ab Isenburg Physicus, suo Sebast. Munstero S.*

Mitto typum urbis Treuirorum. doctiß. uir, sicuti uides, ut cunque elaboratum. Voluißem uacua urbis spacia, ubi pomeria sunt, propterea quod indies melius excolitur & domibus ornatur ciuitas non tam paterent, sed noluit pictor mutare, ne falsè uideretur expreßisse, & nouus labor illi subeundus eßet. Istud certißimum est, quarto fuisse excisam Treuerim, quemadmodum Saluianus episcopus Maßiliensis nimis uere testatur. Mitto tibi excerptum locum. Nam optime quadrat proposito velim ut libro inseratur propter antiquitatem. Adscripsi nomina insignis locorum in urbe & circa. Ea curabis quàm aptißimè appingi. Iam non uacat longius tecum agere, Bene uale: Augustæ Vindelicorum ex comitijs quarta Martij, anno 1548.

Antiquitates.

Treuiri in summo templo hæc picta uisuntur, in uetustißimo peristromate, etiamsi quædam parum habeant ingenij.

Treberis urbs multis bello quod compta triumphis,
Cum populis fortes quinque subegerat urbes,
A' quibus immensum consueuit tollere censum:
Quo locupletari cœpit nimis & dominari.

Pictura urbs Treueris & circa illam, altera Roma.

Ciuitas Rauracorũ Basilea. Ciuitas Vangionum Wormatia. Ciuitas Moguntina.
Ciuitas Nemetum, Spira. Argentoratum ciuitas picta.
Ciuitas Vbiorum, Colonia.

Infra ista, scripta sunt sequentia carmina.

Nini Semiramis quæ tanto coniuge fœlix,
Plurima possedit, sed plura prioribus addit.
Non contenta suis, nec totis finibus orbis.
Expulit è patrio priuignum Trebetam solo.
Insignem profugus nostram qui cõdidit urbem.

Ausonius de Treuirorum urbe.

Armipotens dudum celebrari Gallia gestit.
Treuericæq́ urbis solium quæ proxima Rheno:
Pacis ut in medio gremio secura quiescat
Imperijq́ uiros, quod alit quod uestit & armat.
Lata per extentum procurrunt mœnia collem.
Largus tranquillo prælabitur amne Mosella
Longinqua omnigenę uectans commercia terrę.

Ciuitas

CIVITAS TREVIREN SIS DELINEATA

iuxta formam ſeu figuram
quam habuit anno ab incarnatione
Chriſti 1 5 4 8.

f Situs

Situs & figura antiquissimæ & præcipuæ M

tiæ Mediomatricum ciuitatis Treuirensis.

Saluianus de Treueri.

SALVIANVS episcopus Massiliensis in libro sexto de Vero iudicio & Prouidētia dei multa scribit de magnificentia & opulentia huius ciuitatis, sed qua incolæ Christiani pessimè abusi sunt suo tempore. Scribit autem sic: Vidi ego Treueros, uiros etiam sublimes, calamitatibus suis factos peiores. Lugubre est referre quę uidimus, senes honoratos & Christianos imminente iam ciuitatis excidio, gulæ ac lasciuiæ seruientes. Iacebant in conuiuijs obliti honoris, obliti ætatis, professionis & nominis sui. Principes ciuitatis cibo confecti, in uinolentia dissoluti, clamoribus rabidi, bachatione furiosi, &c. Et cū hæc ita essent, plus multo est quod dicturus sum, finem perditioni huic nec ciuitatū excidia fecerunt. Nam expugnata est quater urbs Gallorum, Treueris opulentissima. Incredibile est quod loquor, assiduitas calamitatū, augmentū illic fuit criminum. Sicut enim anguinum illud mōstrum (ut fabulę ferunt) quod multiplicabat occisio, ita etiam in Gallorū excellentiss. urbe, quibus ipsis coërcebantur scelera, ijs crescebant, ut putares pœnam ipsorum non aliud q̄ matrē esse uitiorum. Ad hoc autē postremo rabida uini auiditate peruentum est, ut principes urbis illius ne tunc quidē de cōuiuijs surgerent, cum iam hostis urbē intraret. Vidi ego illic res lachrymabiles, nihil scilicet differre inter pueros & senes. Vna erat scurrilitas, una leuitas, simul omnia luxus, potationes, perditiones, cuncta omnes pariter agebant, ludebant, inebriebant, enecabant, lasciuiebant in cōuiuijs ueteli & honorati, ad uiuendū propè iam imbecilli, ad uinum præualidissimi: infirmi ad ambulādum, robusti ad bibendū: ad gressum nutabundi, ad saltandū expediti. Domi autē bibunt, ludunt, mœchant, insaniunt, Christū negare cœperunt. Et miramur post omnia ista, si ruinā rerum suarum passi sunt, qui tantò ante mentibus corruerunt. Nemo itaq; urbem illam excidio suo tantū perisse credat. Vbi enim talia acta sunt, prius iam perierant, quàm perirent. Inuehitur deinde episcopus sanctus in eos, qui post tot ciuitatis excidia, Theatrū & Circum in urbe quęrebant, suntq; hęc uerba eius: Circenses Treuiri desideratis? & hoc uastati atq; expugnati, post cladem, post sanguinem, post captiuitatem, post supplicia, post tot euersæ urbis excidia? Quid lachrymabilius hac stulticia? quid luctuosius hac amentia? Fateor miserrimos uos esse, creduli cum excidia passi estis, sed miseriores uos uideo cum & spectacula postulatis. Putabam enim uos in excidijs rem tantum atq; substantiam, nesciebam etiam sensum atq; intelligentiam perdidisse, Theatra igitur quæritis, Circum à principibus postulatis? Cui quæso statui, cui populo, cui ciuitati? Vrbi exustæ ac perditæ, plebi captiuæ & interemptæ, quæ aut perijt aut luget. De qua si quid etiam superest, totum calamitatis est, quæ cuncta aut mœstitudine est anxia, aut lachymis exhausta, aut orbitate prostrata: in qua penè nescias sors cuius sit peior ac deterior, interfectorum aut uiuentium. Tantæ enim miseriæ sunt superstitum, ut infœlicitatem uicerint mortuorum. Ludicra ergo publica Treuir petis? Vbi quæso exercenda? An super bustum & cineres? super ossa & sanguinem peremptorum? Quæ enim urbis pars his malis omnibus uacat, ubi non cruor fusus, ubi non strata corpora, ubi non concisorum mēbra lacerata? Vbiq; facies captæ urbis, ubiq; terror captiuitatis, ubiq; imago mortis. Iacent reliquiæ infœlicissimę plebis super tumulos mortuorū suorum, & tu Circenses rogas? Nigra incendio est ciuitas, & tu uultum festiuitatis usurpas? Lugēt cuncta, tu lętus es? Insuper etiam illecebris flagitiosis Deum prouocas, & pessimis superstitionibus iram dei irritas. Non miror planè non miror, euenisse tibi mala quæ consecuta sunt: Nam quia tua te excidia non correxerunt, quartò perire meruisti. Hactenus Saluianus. Quæ ob id induxi ut uideas lector, cur florentissima olim Galliarum prima urbs, hodie ad huc tot habeat ruinas & uetustatis monumenta. Cæterum quando archiepiscopatus eius fuerit institutus alijs excutiendum relinquo. Habet is sub se comprouinciales & suffraganeatus titulo sibi coniunctos episcopos, Metensem, Tullensem & Virdunensem.

Treueris quater expugnata

Luxus reprehenditur.

Calamitas urbis.

Anno uerò Christi 1552. cum Albertus Marchio Brandenburgensis,
tumultuario quodam belli apparatu Moguntinam & alias
ad Rhenum sitas ditiones episcopales deuastasset,
etiam hanc Treuirensium Diocœsim,
inuasit, damnoq; affecit.

Metis

CIVITAS METENSIS

cuius forma & ſitus, unà cum primorum ali-
quot ædificiorum declaratione tibi exhibetur. Habes quoque, quibus in
locis dum anno Christi 1552. à Cæſare Carolo V. oppu-
gnaretur, obſeſſa, & quali caſtrorum me-
tatione circundata fuerit.

Vrbis Metenſis Icon, cum declaratione

AEDIFICIA PRImaria.

A
Summum Templum
B
Prætorium
C
S.Simphorianus
D
S.Maria
E
S.Ioannes
F
Carmelitæ
G
S.Simplicius
H
S.Eucharius
I
S.Maximinus
K
S.Medardus
L
S.Liniarius
M
S.Glodeſindis
N
S.Martinus
O
Porta Moſæ
P
Porta Germanica
Q
Porta S.Barbaræ
R
Porta Vetus

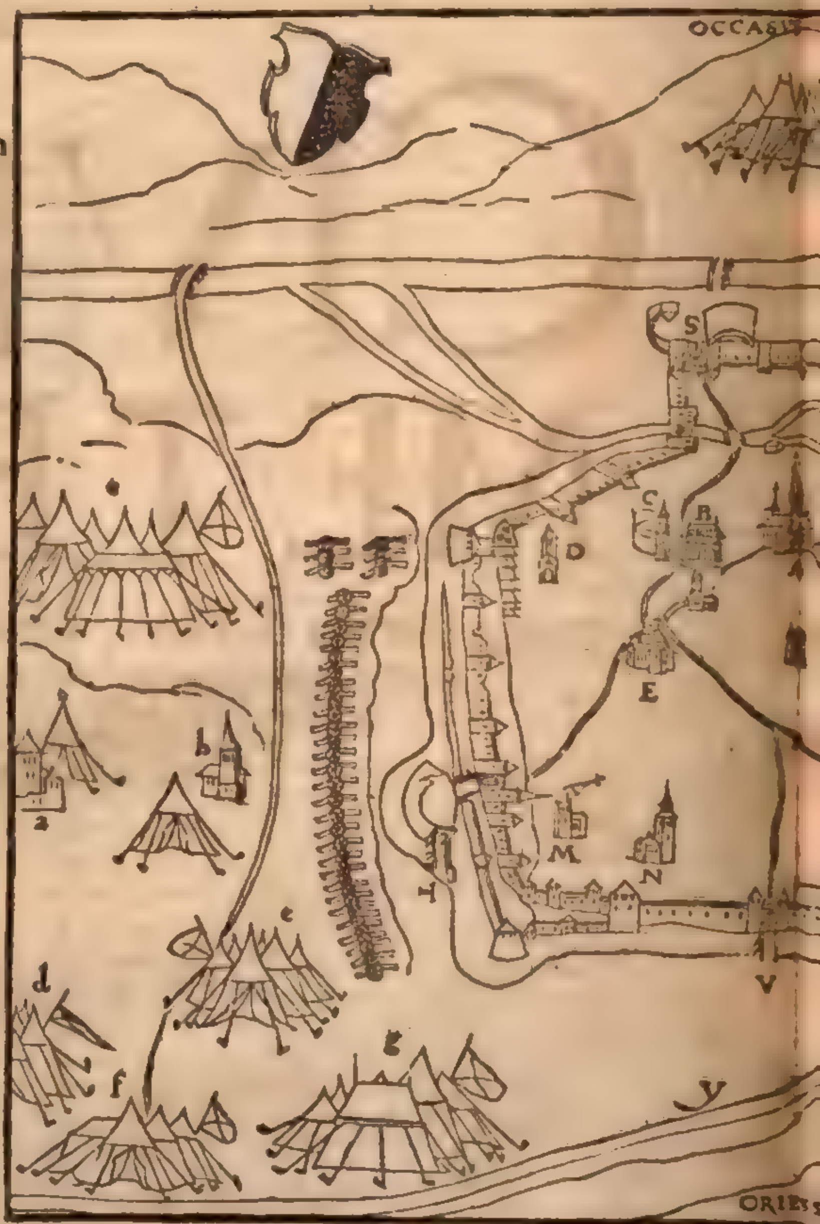

...q; primorum quorundam ædificiorum.

S
Porta Mortuorum
T
Porta Campaniæ
V
Theobaldi porta
X
Mosa fl.
Y
Sella fl.

CASTRORVM
situs.

a
Castra Cæsariana
b
Castra Ducis Aluensis
c
Germani pedites
d
Equites Germani
e
Castra Hispanorum
f
Castra Bohemorum
g
Castra Italorum
h
Castra Germanorum inferiorum
i
Castra Alberti Marchionis Brandenburgensis

Belli

Belli Germanici, obsidionem urbis Metensis antecedentis & insequentis, breuis relatio.

VEtus est oppidoquàm uerum prouerbium Litem lite seri. Sentimus enim omnes, quam ad pacem res ægrè tùm reducantur, postquam semel digladiari cœptũ fuerit. Ad Reipublicæ tranquillitatem directa uidebãtur omnia, cum anno 1548 indictis comitijs Augustæ Vindelicorum publicis de rebus consuleretur, maiorem deniq; spem bonorum, cum Magdeburgensibus per Ducẽ Mauritiũ Saxonẽ 1552 confecta pax, dabat, quæ quidem etiam multos fefellit. Siquidem ille idem Mauritius cum Alberto Marchione receptis paulo pòst in fidem nonnullis Germaniæ urbibus, strage multorum occupatis itineribus, cũ Insprukum usq; processissent instructo exercitu, Cæsarq; ad Illyrios abijsset 1551. Vlmenses, Norinbergenses, Francofordienses, itẽ ex Episcopis nõnulli, ut Treuerensis, Argentinẽsis, Spirensis, Vuormatiensis, Moguntineñ, Wirtzeburgensis, Babenburgensis, Aystettensis, cũ Hagenoia, Wyssenburg, Landaw & alijs quàmplurimis urbibus, non solum confœderatorum Germanorum Principum, sed etiam Regis Henrici II. Galli arma senserunt atq; incommodo maximo pertulêre. Neq; Ferdinandi Romani Regis pietas, malum omne propulsare potuit, licet Mauritium honestiss. conditionibus mitigasset, nam cum Metensem urbem, à Gallo paulo ante occupatam, Cæsar anno 1552 recuperare nititur, frustra eam oppugnat, tormẽtis in festis muros deijcit, magna suorum, lue & frigore enectorum clade, tandem infecto negotio discedens, bellum magis incensum quam restinctum reliquit. Recruduit etenim inter Marchionem Albertum Brandenburgensem internecinum bellum, antea cum Norinbergensibus & aliquot Episcopis gestum, necessitate dilatum, adeò ut Anno 1553. Germanorum uirtus & robur in Luneburgensiũ regione confligere coacta sit, quaquidem in pugna ex utraq; parte, unà cum Mauririo ingens numerus nobilitatis Germanicæ perijt. Infecit ea contagio & Italiæ imperium, dum Senensis Respub. libertatem quærit Rege Gallo auxiliante, Cæsaris arma excitat, quibus in hodiernum diem partes utrinq; conflictantur. Taceo tot incendia, tot deprædationes, quibus Germaniẹ pars magna deuastata est, hoc ipso 1554 anno Marchione Alberto cum Norinbergensibus & Franconiæ Episcopis decertante. Certè miserabile & hoc est, Suinfordiam Imperij urbem Alberti præsidio expilatam, ac denique incendio ab hostibus adeò deletam, nec tamen adhuc calamitatum finem ostendi, quum etiã pòst tot urbes expugnatas, oppidis & castris plurimis deletis, Regis Galli, Cẹsarisq; copias innumeras, plerisque Europæ in locis considere, ac magnam aliquando Christiani sanguinis effusionem, minari uideantur.

Metis.

EST Metis antiquissima ciuitas, quam Mediomatricum uocant ciuitatē: nam populi Mediomatrices eam regionem incoluerunt: sic dicti, quod metropolis eorū mediū teneret locum inter has tres ciuitates, Tullū, Virdunum, & Treuerim. Habet autem Metis Treuerim ad septētrionem, Tullum ad meridiem, et Virdunū ad occasum. Scribunt quidam Metim sic appellatam à Metio Romano, qui hanc urbē à Iulio expugnatam ampliauit & muris cinxit. Habet solum fœcundum, agros & uineas suprà modū fertiles, qui alluuntur à præterfluentibus amnibus Mosella & Selna. Vtunē incolæ utraque lingua, Gallica & Germanica. Anno à Christo nato 1552. Henricus huius nominis secundus Francorum Rex, suscepto contra Carolum V. Imperatorē bello, Metensem urbem cœpit. Imperator aūt hac re Germanico imperio cōpedes iniectas esse existimās, coacto exercitu ingēti, obsidione cinxit urbē, æreisque tormētis murorū partē aliquā disiecit. Sed frigore & cœli inclementia tandem uictus, nequicquā oppugnata urbe, Cal. Ianuarijs ab ea discessit Anno 1553. inque Belgicas Francorum ditiones, hostili animo se contulit.

Lutecia Parrhisiorum urbs.

SCribit Ioannes Baptista Pius in annotationibus posterioribus de Parrhisio in hūc modum: Didici à Boëtio Seuerino ciuitatem illam celeberrimam, quam uulgò Parrhisium uocāt, à Iulio Cæsare conditam esse, atque uocatam Iulam urbem, musæo hodie florentissimam, & populo numerosissimam: de qua Architremius poëta ingeniosiss. Anglus, luculenter & graphicè his panegyricis scribit uersibus:

Exoritur tandem locus altera regia Phœbi
Parrhisius, Cyrræa uiris, Chrysæa metallis:
Græca libris, Inda studijs, Romana poëtis,
Attica philosophis, mundi rosa, balsamus orbis
Sidonis ornatu, sua mensis & sua potu
Diues agris, fœcunda mero, mansueta colonis
Messe ferax, inoperta rubis, nemorosa racemis,
Plena feris, fortis domino, pia regibus, aura
Dulcis, amœna situ, bona quolibet omne uenustū
Omne bonum, si sola bonis fortuna faueret.

Commendatio excellētissimæ urbis Parrhisiorum.

Eustathius de Knobelsdorff Prutenus de laude & splendore Parrhisiorum.

Erigit excelsos muros regina locorum
Turrigerum latè conspiciturque caput
Oppida diuitibus circùm famulantia uillis
Ad nutum dominæ pinguia rura colunt
Illa ferunt animus quicquid desierat urbis,
Quicquid auet strepera garrulitate forum
Ac spacium in medio quod fluminis unda locauit
Legittimus primæ terminus urbis erat
Insulaque hei, tenui decus orbis limite cinxit
Non secus ac tenerum fascia prima Iouem.
Sequana fœcundis Heduorum collibus ortus
Magnas exiguis fontibus haurit opes
Diuiditur medius, nudoque fit insula dorso
Insula perpetuis lusibus apta iocis.
Diuisus mediam duplici meat amne per urbem
Parte renitentes spectat utraque domos
Dij quantas ædes? dij quanta pallantia lustra?
Vix ea Roma tuis inferiora puto.
Inde subit quinos sed non sine pondere pontes
Ardua structuris quos monumenta grauant.

Lutetia regina inter multa oppida sibi seruientia.

Insula quā facit Sequana, primus urbis situs.

Insulæ aliæ lusibus aptæ.

Pontes habitabiles instar platearum.

Esse neges pontes, moneat nisi fama, plateæ
Effigiem referunt, tergora saxa præmunt.
Stant utrinq; domus, solida tellure locatas
Quis putet? occultis Sequana transit aquis.
Mox ubi collectus muros excedere tentat
Magnanimi spectat nobile regis opus
Aula decens cultu, magnis operosa columnis
Lucida marmoreis turribus astra petit
Regibus apta domus, quoties inuisere partes
Has placet, & populus reddere iura suis
Excute cunctarum diuortia flexa uiarum
Nullus in hac dices angulus urbe uacat
Si spacium uideas, urbem non esse sed orbem
Congestas mundi dixeris esse domos
Sin cœtum populi, certè mirabere, quæ nam
Terra queat tantùm sustinuisse gregem.
Tot iuuenes, tantam quoties considero turbam,
Huc reor humanum penè coisse genus
Quingenti quamuis scindant hæc oppida uici
Quos aliquo dignos nomine fama putat
Perpetuo cunctos uideas trepidare tumultu
Omnis multiuagum semita murmur habet
Præ turba uix est homini uia peruia, segnes
Cogimur hærendo nectere sæpe moras.
Parisis urbs, cœtu ueteres excellit Athenas
Non Epheso cedit, non tibi clara Rhodos.
Nec quamuis gemino sis æquore clausa Corinthus,
Accumuletq; tuas plurima classis opes.
Deficiunt nunquam Cerealia munera turbam
Hic uelut in cornu diuite cuncta fluunt.
Quicquid auent oculi, quicquid mens optat, emētis,
Illecebræ, quicquid maximus orbis habet
Quicquid enim tellus, labor, ingeniumq; parauit
Huc uelut in certum confluit omne penu.
Et aliquid tantum populi uidisse, tot urbes,
Ingenio summos conciliasse uiros.
Fertilis ipsa suas uix nouit Gallia uires
Tantum præ reliquis illi uigoris habet.
Semina quis primùm uenturæ iecerit urbi
Me latet, ex diuis elicienda fides.
Vrbs uetus est, author longis intercidit annis,
Credibile est aliquos hanc posuisse deos.
Auspicio tam felici, tam diuite creuit,
Floruit & multis inclyta temporibus.
Ecce senex quidam uarijs agitatus ab austris
Attulit optatos in loca Galla pedes.
Nomen adhuc meminit quamuis cariosa uetustas
Alcuinus meritum posteritatis habet
Quas posuêre scholas superare palatia regum
Structuris, spatio sumptibus, arte putes.
Centum Mygdonio collegia stantia saxo
Magnificas cingunt conspicienda domos
Singula mille strepunt post tintinabula linguis
Inceptum uario murmure feruet opus

Arx regia magnificenter ad Sequanã constructa.

Populositas Lutecia.

Numerus uicorum urbis Parhisiensis.

Lutetia excellit magnificas quasq; urbes.

Omnia Lutetiæ uenalia.

Opes & uires Lutetiæ.

Origo urbis Parisiensis.

Alcuinus primus Parisiẽsis studij institutor.

Ciuitas

CIVITAS PARISIENSIS DELINEATA SEcundum ſitum & figuram quam habuit hoc

Chriſti anno 1548. intra & extra mœnia. Interiora quæq; eius ædificia & infiniti uici in tam anguſto ſpacio omnes explicari nequiuerunt. Sat fuerit, uidere urbem trifariam per Sequanam diſtinctam, atque per pontes rurſum coniunctam.

Nomina quorundam ædificiorum, quæ suis quibusque locis spacij angustiam signari nequiuerunt.
A Sorbona. B Palatiũ regis. C Prætorium.
D Summum templum.
E Via ad Picardiam.
F Porta & uia S. Dionysij.
G Porta & uia S. Martini.
S. Thome
Arx ualida
S. Catari
S. Gerua
Rhodiani
S. Martin
Hospital
S. Mary
S. Innocens
S. Loren
Leprosis

S Marcean
Cordeliers
S.V.Bor
S Medard
Collegiu
Regiu
Collegi
D
S Seuerin
Suburbium S. Iacobi
Carthusia
B
A
S.Augustin
S German
Sequana fl.
HR MD

Suesſion.

Eſt Sueſsion ciuitas epiſcopalis, ubi diuus Medardus ſub Clotario rege epiſcopus fuit. Habuerunt olim reges Franciæ in hac urbe, ut ſcribunt hiſtorici, curiam ſuam.

Ambiani.

Ambianenſium ciuitas in Picardia ſita, ſic appellata eſt ab Imperatore Gratiano, eo quod aquis ambiatur. Antea uerò dictam uolunt Sammorobrinam, extructamq́ ab Antonino Pio & filio eius Aurelio.

Aurelia.

Anno Chriſti 276 hæc urbs conſtructa & denominata eſt ab Aureliano, poſitaq́ ad ripam Ligeris amnis. Attila rex Hunorū ſtatuit eā, deuictus & exciſis Remenſibus, obſidere ceu opulentiſsimam. Et quum illuc caſtra mouiſſet, traiecto Sequana fluuio, tanta ui oppugnationem adoritur, ut nil magis anhelare uideretur. Hāc Cœnomannorum uetuſtam urbem uolunt fuiſſe, non minus opibus quàm munitione populoq́ præſtantem. Quamuis autem hoſtis arctiſsima circumuenit obſidione & admotis machinis grauiter oppugnarit, parum tamen profecit. Nam oppidani neq; deditione, neque muneribus, neq; conditione aliqua hoſtilem ſæuitiam ſedare poſſe ſperabant. Confirmabant opinionem, finitimorum exempla. Vna obfirmatis ſpes erat animis, aut fortiſsimo reſiſtendo ſe tueri, & longa barbaros obſidione defatigare, aut ſi aliter acciderit, pulcherrimè mori, ut iactura corporum animos à morte redimerent.

Cœnomanni.

Tungri.

Eſt Tungrorū ciuitas in Brabantia haud procul à Traiecto ſuperiori diſtans, fuitq́ olim celebris locus, quum diuus Seruatius ibi epiſcopi fungeretur officio. Sed quum Huni in Germaniam irrupiſſent, & ciuitatem iſtam unà cum alijs oppidis deuaſtaſſent, translatus eſt epiſcopatus ad Traiectum. Deinde anno 710. idem epiſcopatus ſub diuo Ruperto trāſlatus fuit Leodium, ubi adhuc eſt.

Sequani, Lingones.

Hedui & Sequani fuerunt olim populi habitantes in Burgundia, in regione ubi modo ciuitas eſt Diuionis, quam Germani uocant Diſion, & quā Maximilianus Cæſar ante aliquot annos oppugnauit. Nec multum abfuerūt ab his populis Lingones, apud quos olim fuit inexpugnabilis illa ciuitas Alexia, quam Iulius Cæſar non ſine magno ſudore terræ æquauit.

Alexia.

Præmonſtratum.

Iuxta oppidum Laudunum haud procul à Picardia eſt locus qui uocatur Pręmonſtratū, ubi anno Chriſti 1120. ordo Præmonſtratenſium fuit inchoatus, ſub celebri uiro Notberto. Geſtant huius ordinis monachi habitum per omnia album.

Pictauorum urbs.

Pictauia quæ à Ptolemæo Auguſtoritum uocatur, urbs eſt antiquiſsima, inſignis & metropolis totius comitatus Pictauorum ſiue Pictonum. Floret in ea famoſa uniuerſitas, maximè ſtudium iuris ciuilis, obtinetq́ ſecundum locum poſt Pariſienſem academiam. Vrbem circundat Clanus fluuius, qui in Viennam labitur. Extant in illa monumenta & reliquiæ quædam miræ antiquitatis: ut, uetus quoddam theatrum & quidam ductus aquæ iuxta urbem, & in ipſa urbe, arces appellati, quos quidā adhuc hodie uulgari lingua Le duc uocitant, ab illo ſcilicet ductu aquarum. Vnde autem originem traxerint Pictones, ſatis liquet ex annalibus Aquitanicis.

Academia.

Vrbis

Vrbis Bituricensium descriptio per Theobaldum Fagotium Bituricum.

Bituris quæ & Auaricum à Cæsare appellatur, Galliæ Aquitanicę urbs est, omnium Biturigum metropolis, tantæq; amplitudinis, ut reliquas totius Galliæ urbes, paucis exceptis, facilè sua superet magnitudine. Sita est in solo palustri, ferèq; omnib. ex partibus flumine & palude circundata. Sunt qui putant ipsam à duabus turribus sic dictam, quasi Bis turris. Siquidem olim duas habuit turres, à duobus fratribus qui in ea regnabant (si ueteribus qui de ea scripsêre credimus) ædificatas, quarũ una adhuc extat, ingens & rotunda, tantoq; artificio extructa, ut arx sit uix ullis machinis expugnabilis. Populi ipsi Bituriges olim quoq; Cubi dicti sunt, ut testat Plinius, liberi sicut pleriq; alij populi in Gallia, sed posteris temporibus à regibus Galliarũ in seruitutem sunt redacti. Ager extra ciuitatem est ualde frugifer atq; omniũ ferè rerum quas Gallia habet fertilissima, ubi nihil desiderari potest. Huius urbis uetustatem testantur egregia quędam monumenta quæ in ea uidentur. Frequentiam uerò commendat omniũ rerũ mercatura & nundinationes quę ibi exercẽtur. Et si de eius celebritate aliquid audire uelis, en habes ibi academiã in omni disciplinarũ genere ornatissimam, ante multos annos à duce quodã, qui Biturigibus imperabat, erectam, sed hactenus à uiris clarissimis tam sedulo excultam, ut iamiam literarum decus, atq; doctissimorũ uirorũ emporium meritò dici possit. Siquidem illic Theologorum schola non mediocris est, in qua sacrarum literarum professores habes, qui suis lectionibus, disputationibus, crebrisq; concionibus de religione Christiana atq; pietate bene merentur. Illic philosophiæ studium uiget, illic medicina suos habet peritissimos professores, illic inter reliquas disciplinas iurisprudẽtia maximè floret, tum professorum, quos excellentes hactenus habuit, opera, tum auditorũ, qui undiquaq; illuc confluunt, frequentia.

Bis turris.

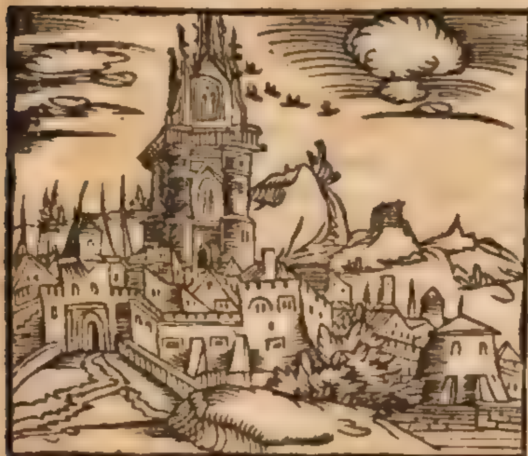

Academia.

Tolosa.

Tolosa urbs quondã florentissima, ubi nobile templum gaza refertũ antiqua fuerat, quam si quis attigisset, exitu infelici plectebatur. Compertum id in Cepione alijsq; ducibus Romanis: ex quo prouerbium in his quæ causa sunt aduersitatis, Aurum Tolosanum. Hæc urbs Gotthorum sedes diu fuit, deinde à regibus Gallorum pulsi, intra Hispaniam se continuêre. Siquidem Theodoricus rex & Thorismũdus filius eius Tolosę sedem habuerunt. Elegerunt eam tanquã uenustissimam & opulentissimã, idoneamq; amplificando conseruandoq; imperio. Tectosagum urbs quondam fuit, quos in expeditionis societatem aduersus Delphos uenisse Historici memorant. Posidonius refert Tolosæ pecunias quindecim millium talentûm fuisse, easq; partim in templi penetralibus, partim in consecratis lacubus fuisse reconditas, quæ multos apparatus haberent, aurum & argentum inelaboratũ & rude fuit. Templum Delphicum eo tempore exinanitum, fuisse talibus ornamentis à Phocensibus antè spoliatum, quo sacrum bellum commissum est. Erat etiam quondam Tolosæ templum sanctitatis eximiæ, quod finitimi peculiari quadam ueneratione colebant, & ex collata quotannis pecunia, multis muneribus abundabat, quæ nemo tangere audebat.

Aurum Tolosanum.

Narbona.

Prouincia.

NArbona antiquissima ciuitas, in qua tempore Strabonis amplissimum fuit emporium, & à qua tractus illius regionis dictus fuit Narbonensis Gallia, seu Narbon. prouincia: hodie uerò appellatur Prouincia, cuius pars est Langendocken. In ea terra solum est tam fertile, ut sua sponte aut modico labore cultum, multos nobiles proferat fructus. Ibi tanta ficorum prouenit copia, ut bona pars Europæ hinc ficus & uuas passas seu compressas petat. Ibi arbustula illa odorifera, quã uulgò Rosmarinum appellamus, & quæ semper uirides habet frondes, tanta copia in campo crescit, quanta apud nos iuniperorum frutices. Crescunt ibi quoque maiores castaneæ quàm alibi locorum in Europa. Quin & poma citrina, mala punica, & mala granata uberius ibi quàm alibi crescunt atque ad nos deferuntur. Plantantur ibi nobilissimæ uites, quæ & generosissimum proferant uinum, quod apud Basilienses pro Corsico bibitur.

Massilia.

NObilis Prouinciæ ciuitas Massilia initiũ sumpsit tempore Tarquinij Romani regis, quingentis scilicet annis ante Christum natũ, Phocensibus prima urbis iacientibus fundamenta. Quum enim solum eorum sterile non suppeditaret ipsis uictus sufficientiam, coacti sunt aliam sibi quærere commodiorem mansionem. Sunt tamen qui scribũt, Medos expulisse Phocenses de sedibus suis. Qui cùm Romam uenissent, contraxissentque cũ Senatu amicitiã, prosecuti sunt cœptum maris iter, donec uenerũt ad ostia Rhodani: & ibi inuenientes littus solidum saxeumque, & iuxta illud agrum fertilem, nõ parum exhilarati sunt, redeuntesque domum, narrauerunt suis qualem inuenissent terram. Quibus plurimi è populo iuncti festinarunt ad dictum locum, cœperũtque condere urbẽ Massiliensem. Docuerunt etiam uicinos Gallos, qui in magna & rustica simplicitate uiuebant, quomodo ciuilem instituerent uitam, colerent terram, putarent uites, plantarent arbores, habitaculaque cingerent muris. Vsi sunt autẽ aliquandiu Phocenses in hac aliena terra lingua sua natiua, Græca scilicet, sed postea mutauerunt & linguam & mores. Scribit Strabo regionem illam ferendo uino & oleo accõmodatiorem esse quàm proferendo frumento: nam asperum habet solum.

Phocenses conditores Massiliæ.

Lugduni descriptio per C. Mylæum.

SCribit Strabo Lugdunum suo tempore fuisse alteram omnium Galliæ urbium nobilissimam & populosissimam, Narbone excepta. Et hodie quidem non in minorem excreuit magnitudinem, cùm tantus sit mœniorum ambitus, colles duos & ulneta cõplectens, ut ei paucissimæ Galliarũ urbes anteponi possint. Magnus est ibi concursus externarum gentium, quas in hac urbe sedes collocasse uidemus, ut transferre omne mercium genus in quamcunque orbis partem commodissime possint. Loci commoditas

ditas ex amniũ decursu apparet, q̃dq; in medio ferè Europæ posita sit. Amnes autẽ sunt Rhodanus ex Allobrogum & Alpiũ montibus, Arar (Sagonã hodie uocant) ex Sequanorũ finibus prouentes, & iuxta Lugdunũ confluentes, simulq; in mare Ligusticum decurrẽtes, mercibus exportãdis & importandis accommodatissimi.

Commoditas situs.

Hanc totã loci opportunitatem Romani cum intuerẽtur, cæteris rebus studiosè ornarunt: nam in ea urbe argenteum & aureum numisma signare consueuerunt. E Lugduno Agrippa in cæteras Galliæ partes proficiscentibus aptissimè itinera distinxit, in Narbonensem Galliam, in Aquitaniam, in Lugdunensem & Belgicam. Tributa & uectigalia eò ex omni Gallia comportabantur, quorum fuit tantus prouentus, ut una Gallia stabilimentum imperij existimaretur. Vnde Lugdunum tanquàm sedes Romanis principibus constituta erat, ad quam perfrequenter inhabitandi gratia se conferebant: & quam magnificis ædificijs & structuris amplissimis exornarunt. Seneca scribit tot pulcherrima opera in ea fuisse, ut singula illustrare urbes singulas possent.

Pulchritudo urbis.

Cùm autem Lugdunum tantis rerum incrementis àuctum & confirmatum esset eo tempore quo Romanum imperium floruit, paulo pòst, ut sunt mortaliũ omnia magnis infortunijs atq; periculis exposita, tristissimum (incendio latè peruastante) sui spectaculum edidit. Cuius rei memoriam Seneca, prudentissimus in aduersis rebus perferendis cõsultor, in epistola ad Liberalem uirum Lugdunensem literis commendauit. Vnius enim noctis incendium totam strauit urbem, ut una scilicet nox interfuerit inter urbem maximam & nullam: tanta fuit incendij uis & celeritas. Extãt apud ueteres multa testimonia, olim in insula ipsam fuisse urbem, & inclusam Rhodano atq; Arare: quemadmodum & hodie uidemus uniuersam insulam ædificijs plenissimam, præter longissimum & amplissimum uicum: qui Araris decursum sequitur, ambitus mœniorum & collem, qui inter duos amnes medius est, & montem ad Ararim complectitur.

Vrbs olim in insula.

Illud putant nonnulli post incendium locum mutasse, quærentes salubritatem loci, & in monte supremo urbem ædificatam. Nam etiam hodie ruinæ structurarum latè diffusæ inueniuntur, maximè ab ijs qui terram altius effodiunt: nisi fortè, quod uerisimilius est, tantam fuisse urbis amplitudinem credamus, ut non aliter fuerit quàm hodie uidemus, collem utrunq; & insulam uno ambitu mœniorum contentam fuisse. Insulam uocant Chersonesum illam, quæ ex duorum amnium Rhodani & Araris concursu efficitur instar Deltæ Aegypti, quàm Nilus diuisus in partes distinguit: in eo tamen est diuersa, quod illius unum latus claudit mare & amnium concursum coniungit: huius uerò difficiles & asperi montes alterum inter amnes finiunt terminum. In hunc itaq; locum Romani sub Augusto Cæsare coloniam traduxêre, in insulam scilicet, quæ aut uetustate erat collapsa, aut inclinarat ab ea celebritate aut frequentia quam antea habuerat. Deducendæ autem coloniæ L. Plancus Munatius dux adlectus fuit, nobilis orator & Prætorius, Marci Tullij auditor, ut apud Eusebium legitur.

Plancus Munatius

Idem quoq; Eusebius in libro qui est de ratione temporum refert, Plancum dum Galliam regeret Lugdunum condidisse, sicut & aliam coloniam, nempe Rauricam apud Basilienses deduxit, de qua infra in Heluetia. Huius deductæ Lugdunensis coloniæ locupletissimus testis est Plutarchus, qui sic scribit: Ibi nunc Lugdunum est, celeberrima Galliæ urbs, quam longis postea temporibus à Planco Munatio conditam accepimus. Extiterunt in hac urbe Antistites eruditi, & potissimum in sacris literis, quæ eædẽ maximis incrementis eorum opera auctæ sunt. Pleriq; ex eis èditis ingenij monumentis, quæ

ad hanc ætatem adseruata sunt, innotuêre. Celebres nominantur Irenæus & Eucherius, q sedem primariam totius Galliæ, quæ Lugduni constituta est, obtinebant: & Eucherius quidem licet in maximam temporum obscuritatem incidisset, dicendi tamen elegantia & sententiarum grauitate, unus omnium maximè excelluit. Faustus quoque Lugdunensis poëta clarus habitus est, quantum per obscurorum temporum sortem fieri potuit.

Irenæus. Eucherius.

Arelatum.

ARelatensis ciuitas non multū abest ab eo loco ubi Rhodanus recipitur à mari, atque ab ea urbe totum regnum Arelatense nomen habuit. Sita autem est hæc ciuitas in Prouincia ad occidentem, crescitque in solo eius plurimum frumenti, unde incolæ non parum ditescunt. Adnauigant enim Genuenses ex Italia atque Hispani ab hoc

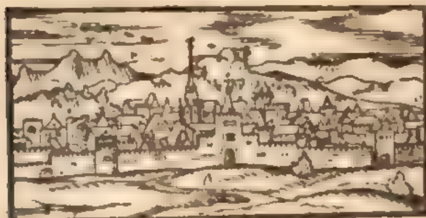

casu, & auehunt frumentum, atque ob id semper est ibi charum. Erectus est ibi olim archiepiscopatus, & celebrata tria concilia: primū tempore Constantini Imperatoris & Syluestri papæ. Alterū quoque sub eodem papa anno 326. Tertium uerò anno 461. Hæret urbs ista ad collem, clauditurque ab occidente Rhodano, ad orientē uerò habet paludem magnam & ad austrum campū fertilem. Efficit enim Rhodanus ibi insulam quam Camargues uocant, quæ quatuor ferè miliaribus Germanicis patet in longum & latum ferens frumentum & uinum atque pascua in copia. De regno huius urbis & regibus eius pauca inueniuntur. Inueni autem de ultimo eius rege, qui Boso uocatus fuit, huiuscemodi historiam. Denūciauit rex Boso episcopo Arelatensi in uigilia natalis Christi, ne officium nocturnum in ecclesia celebraret, nisi ipso præsente. Episcopus autem cum aliquandiu cum clericis aduentum regis expectasset ultra consuetam horam, nec ille ueniret, prosecutus est sacra. Et superueniens rex cœpit expostulare cum episcopo cur non expectasset, commotusque dedit episcopo alapam in medio populi & clericorum. Quam iniuriam populus ægreferens, in tumultum est uersus. Deinde uerò factum est, quum episcopus adijsset imperatorem, conquestusque esset quali contumelia rex ipsum coram populo affecisset, iratus Cæsar iurauit per barbā suam, se ulturum hanc cōtumeliam, mortemque puniturum. Vnde collecto sine ulla cunctatione magno exercitu, ingressus est Galliam, obsedit & expugnauit Arelatum, cepit regem & aulicos eius, mandauitque regem decollari. Archiepiscopus uerò unà cum reliquis episcopis, abbatibus & principibus mitigans regis furorem, obtinuit sua intercessione, ut hoc sanguinis iudiciū suspenderet. Tunc ait rex, Nō est æquum ut rectum Imperatoris iuditium executioni non mandetur, cùm nō conueniat uel ullum uerbum ex principis ore frustra egredi. Cumque de hac sententia multa utrinque fierent uerba, tandem decretum est, ut rex tōsus & regio titulo spoliatus truderetur in cœnobium. Quo facto Imperator nempe Otto primus incorporauit perpetuò Arelatense regnū Romano imperio. Inuenit quoque Arelati iuuenem quendam monachū Floriacensem, Gilbertum nomine, qui post aliquot annos opera Ottonis tertij factus est papa, Syluester tertius appellatus, uir in liberalibus disciplinis impensè doctus, quem inde tollens, fecit pædagogum filij sui Ottonis secundi, atque postea præceptorem nepotis sui Ottonis tertij, cuius opera sublimatus est in archiepiscopum Remensem, ac deinde in pontificem Romanum. Sed quia scientiam suam fœdauit arte diabolica, pessimè audit apud Historicos. Vide Nauclerum uolumine secundo generatione 34. De Arelatensi regno inuenies quo infrà ampliorem fieri mentionem, quum illud extensum fuerit usque ad Heluetios.

Insula Rhodani.

Regnum Arelatense.

Arelatū imperio incorporatum.

Auenion

HÆc urbs ad Rhodanum sita miras habet uetustates, fuitque ante aliquot annos habitatio Romanorū pontificū: nam Iohannes 22. Rom. Pōtifex curiam suam illuc è Roma transtulit, mansitque ibi curia circiter 60. annos. Factus est autem Roman. Pontifex dominus huius urbis hac occasione, ut scribit Michaël Ritius. Fuit Regina

gina quædam Neapolitana Iohanna nomine, quæ debebat pontifici Romano ratione regni sui magnam uim pecuniæ, pro cuius solutione alienauit à suo dominio hanc urbē, tradiditq; eidem Pontifici perpetuo possidendam. Scribunt id factum anno Christi 1360. sub Clemente sexto: de qua re infrà in regno Neapolitano plura dicemus.

Allobroges, qui hodie sunt Sabaudi,

olim Comitatum hodie uerò Ducatum constituentes.

ALlobroges populi sic dicti sunt à rege quodam cuius nomen Allobrox, quorum metropolis fuit Vienna ad Rhodanum sita, quæ hodie metropolis quoq; est Delphinatus. Nostro itaque tempore per Allobroges accipimus Sabaudos, qui longius à Vienna habitantes ad Geneuam usq; & Pedem montis extenduntur. Putantur autē nomen illud accepisse à Sabatijs uadis ac populis, Ptolemęo & cæteris inter alpes positis. Hi nūc agros tenent, qui quondam Voconiorum, Veragrorum, Caturigum, Centrorum, Lepontiorumq; fuerant ad Alpes pertinentes. Fuit Sabaudia ante paucos annos Comitatus, sed qui supra modum creuit in populis & terris. Et licet Comitibus istis accederent ducatus Augustensis seu Prætorianus atque Pedemontanus, non tamen arrogabant sibi titulum ducalem, sed cōtenti fuerunt titulo ueteri quum ex numero essent quatuor Comitum Romani imperij, donec per Imperatorem in concilio Constantiensi declarati sunt duces. Ducunt autem originem à Cæsaribus & ducibus Saxoniæ, præsertim Ottone secundo, annos prope quadringentos, propagatáq; est genealogia eorum usque ad Aimonem comitem, cuius filium Amedæum fecit Imperator in concilio Constantiensi ducem Sabaudiæ. Qui defuncta uxore, relictáque ducatus cura Ludouico filio, cum paucis suorum secessit in agrum Gebenensem, studio rerum diuinarum, prope lacum Lemannum cœnobio constructo. Deinde ob abstinentiæ clariq; nominis famā, inuitus in consilio Basiliensi Pōtifex max. factus, mox cōcordiæ gratia sese sponte abrogans, Nicolao quinto sedente, cardinalis ac legatus remansit, simul cum his quos ipse cardinales prius creauerat. Huius filia Maria, Philippomariæ uicecomiti nupta, quòd è uomica circa fœmina laboraret, uiro nunquam congressa est, quapropter eo extincto, cœnobio uirginum, quod ipsa construxerat sese dicauit, patris animum imitata. Ludouicus uerò Amedæi præfati filius, ex Anna Iani Cypri regis filia septem mares præter fœminas nōnullas genuit: quorū maior natu Amedæus aui nomen ac uirtutem referens, morbum comitialem, quæ laborabat, usque ad extremum patienter tulit. Is rogatus quondam à quibusdam oratoribus, qui tunc aderant, si quos haberet canes uenaticos ostenderet, annuit ut postera die redirent. Cùm uerò adessent, Amedæus è pergula ingentem à latere ædium mendicorum multitudinem ei ostendit unà discumbētium, atq; Hi sunt, inquit, canes mei, quos alo quotidie, quibusq; cœlestem gloriam me spero uenaturum. Ludouicus frater eius rex Cypri fuit, ducta in matrimonium Carlotta Ioannnis regis Cypri unica filia, cum qua regnum sine tamen possessione suscepit. Porrò Amedæus uxorem duxit Violantam Caroli septimi Gallorum regis filiam, ex qua quatuor suscepit mares, aliquot etiā fœminas, inter quos Philibertus patri succedens breui tempore sine coniugio Lugduni decessit. Carolus deinde frater rem tenuit, qui ex Blanca Montis ferratensi Ioannem carolum, & Amedæum dictum genuit. Hic in puerili ætate decedens, Philippo paruo rem dimisit. Ipse postremo Philiberto filio ex Margarita filia ducis Borbonij prima uxore suscepto, qui Maximiliano Cæsare nuper gener ascitus Margarita eius filia in matrimonium accepta, ex hoc mundo migrauit. Porrò cùm Philibertus non diu superuiueret, ducatus administrationem reliquit Carolo fratri ex altera patris uxore suscepto, qui adhuc in uiuis est dum hæc scribo. Is duxit uxorem filiam Emanuelis regis Portugalliæ, sororē uxoris Caroli Cæsaris, genuitq; Carolum, sed qui puer obijt in Hispania, & Philibertum, qui uiuente patre suscepit principatum Pedemontanum. Porrò Ludouica ex prima uxore suscepta, nupsit Carolo comiti Angolesmensi, genuitq; Franciscum, qui postea factus est rex Franciæ, præfuitq; nostro æuo regno, ducēs maternam lineam ex ducibus Sabaudiæ, id quod genealogia hîc adiecta clarè ostendit.

Sabaudi unde.

Nobilitas ducum Sabaudiæ.

Sabaudus rex.

Genealogia ducum Sabaudiæ.

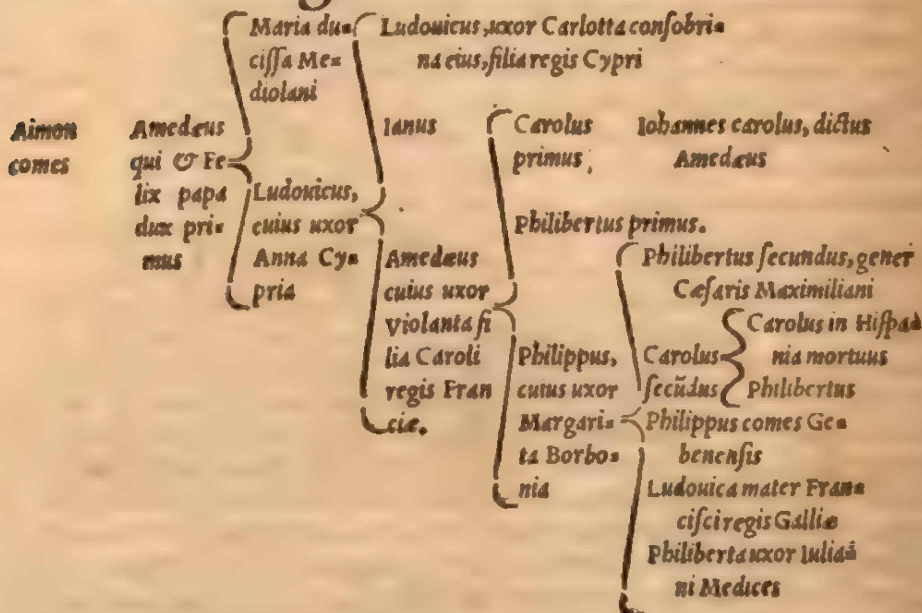

Geneua.

Haec urbs in Sabaudiæ regione sita, miram habet uetustatem, quippe cuius Iulius Cæsar meminit in primo libro de bello Gallico, asserens ibi pontem transisse ultra Rhodanum, qui suo tempore in Heluetiorum fuit potestate. Habet hæc urbs amœnum situm & agrum fertilem atq; uineta uberrima, ab imo surgens & protensa ad collem, ubi Rhodanus ex magno lacu, quē ueteres Lemannum uocauerunt, egreditur: suntq; duæ ciuitates nostris temporibus, in duabus Rhodani ripis extructæ, atq; ligneo ponte coniunctæ. Maior tenet latus meridiauum, minor uerò partem oppositam. Produnt historię hanc urbem restauratam per Aurelianum Imperatorem, qui eam quoq; à se uoluit appellari Aurelianam, sed retinuit uetustum uocabulū. Iacet ferè in medio regionis Sabaudiæ, multaq; passa est à ducibus & moderatoribus illius terræ, ius aliquod sibi in urbe uendicātibus, donec anno Christi millesimo quingentesimo trigesimo sexto liberata fuit p Bernates ab infestatione eorum. Sed de hac re audi Geneuates ipsos loquentes, à quibus habeo quæ sequunť, & sunt sub pictura ciuitatis signata

Pons Heluetiorum.

CIVITAS GENEVEN SIS APVD ALLOBRO

ges populos, iuxta exitum Rhodani è lacu Lemanno, in terra fertilissima sita.

Latus septe

Franciscus Boniuardus domino Sebastiano Monstero.

Gratiam, salutem & pacem à domino. Retulit mihi domine Munstere, dominus Caluinus isthinc rediens, te à me desiderare epitomen earum rerum, quas nunc scribo de Geneuatibus: quod utinam tam dextrè possem quàm libenter desidero, & nuncij, & tua & rei ipsius causa, quam silentio obliterari profecto esset indignissimum, quæ præter omne humanum consilium, omnemq; humanam expectationem sola diuina prouidentia ad effectum perducta est, quod ex serie nostræ historiæ post hac satis apparebit: cuius summam quàm breuiter potero tibi perstringam omnem, omissa præfatione, ne caput amplius sit reliquis corporis partibus.

& figuratio, latusqúe eius meridianum.

septentrionale.

Vrbis Geneuensis descriptio.

De origine huius urbis nihil habeo quod pro uero ausim asserere, quamuis multa passim de ea dicantur, quæ quia historica ueritate indigna censeo, prætermittam, tibi satisfactum existimans, si de eius statu tibi exarem ab eo tempore, cuius nobis memoria est relicta. Et (ut tempus scias quo aliquid in memoriam proditum est) id est ab anno salutis 1124. quo anno inueniuntur chartæ, pacis cuiusdam confortatio per archiepiscopum quendam Viennensem, inter quendam episcopũ, qui & erat princeps prophanus Geneuæ, nomine Humbertum, & comitem eiusdem urbis nomine Aymonem, qui contendebant de imperio urbis, quæ contentio durauit usque ad tempora nostra, quando dux Sabaudiæ patria & imperio priuatus est. Mortuo autem Humberto episcopo & durante contentione, successor eius adiens Cæsarem Fridericum primum, obtinuit ut ipse solus Geneuæ principatum

Contentio pro Geneuæ imperio.

patum obtineret regali iure, neminiq; in prophanis subesset præter Cæsari, ab omni tributo liber. Sed ubi domum reditum est, episcopus, conniuente forsan Cæsare, priores molestias rursum perferre coactus est, quousque tandem comes quidam Guilelmus nomine ob contumaciam suam imperiale incurrit bannum, & priuatus fuit feudo quod ab episcopo tenebat. Durante uerò multo tempore bello, deficienteq; episcopo & ciuitate uiribus accersiuerunt quendam comitem Maurianensem, qui postea comes Sabaudiæ effectus est. Inter hos uerò diuersa quoque secuta sunt bella, adeò ut Sabaudus multa oppida, uicos, arces Geneuatum occupauerit, donec fieret Geneuæ contiguus, nec his contentus, quæ titulo suæ infeudationis occupauerat, flagitauit sibi & belli impensas resarciri. At episcopo respondente sibi satisfactum de his quæ iure feudi ab eo dati acquisiuerat, multæ hinc inde natæ sunt controuersiæ. Et maior pars populi timens ne Sabaudus irritatus pacem iniret cum hoste communi in eorum perniciem, tractauerunt cum eo ut & ipse omnia in ea ipsa urbe possideret quæ antea comes Geneuensis, idq; iure hypothecæ. Sed ubi ille pedem fixit in urbe, maior prædecessoribus exercuit tyrannidem. Canonici ergo aliquot cum ciuibus contra eum conspirantes reuocauerunt comitem suum antea eiectum qui ueniens cum militari manu à Sabaudis urbem tenentibus uictus est. Tunc Sabaudi coniuratorum domos inuadentes, quos potuerunt comprehenderunt atq; supplicio affecerunt. Durauit dissidiũ istud usquequo defecerunt comites Geneuenses, & eorum ditio peruenit ad Sabaudiæ principes. Tandẽ uerò Amedæus princeps pertæsus subesse episcopulo, sat egit ascendere supra illum. Nam impetrauit à Carolo quarto Cæsare uicariatum imperialem in tota sua patria, eoq; titulo uoluit ut sibi subesset Geneuensis episcopus cum tota sua ditione, sed cum ille comiti resisteret, mansit episcopo sua autoritas & populo sua libertas usq; ad tempora Amedæi octaui, prioris Amedæi nepotis, qui fuit primus dux Sabaudiæ & demũ electus in Romanum Pontificem, dictus Felix. Ille impetrauit à Pontifice Martino temporalem iurisdictionẽ in Geneua et eius ditione, sed quam assequi nequiuit, sicut nec posteri eius, potissimũ autem Carolus princeps, qui paucis ab hinc annis à suis aulicis persuasus, inuadere tentauit Geneuam & Losannã, actum fore putans de statu suo, si hæ duæ ciuitates in medio ditionis eius, ab eius imperio liberæ remanerent. Nam hoc pacto (sic enim arguebant) possent & aliæ ditionis eius ciuitates ab eo deficere, & more Heluetiorũ proprias erigere Respublicas. Huic eius instituto episcopus quoque Geneuensis non parum fauebat, quippe qui ducis precibus pontificatum obtinuerat & de familia ducũ (ex latere tamen prognatus fuerat, tandemq; ex ipsorum insolentia & insultatione factum est, ut & episcopus suo priuaretur Pontificatu & dux excluderetur magna parte ditionis suæ.

Episcopus olim princeps Geneuæ. *Sabaudus inlicit urbi.* *Geneua subijcitur à Papa Sabaudio.*

Visontium.

VIsontium nunc Bisontium & uulgo Bisantium, metropolis Burgundiæ, ubi plura ueterum ædificiorum uestigia cernuntur. In eius agro est locus, Salinensis dictus, ubi duo sunt fontes, alter aquę dulcis, alter ut sal igne densatum conficiunt, candore prę̨stans, ac maximũ eius nationis uectigal. Est etiam Norezethum quod olim Nucillum fuit, à corylorum prouentu dictum. Sed Ludouicus Chalonis Princeps ab expeditione Hierosolymitana reuersus, incarnationis uerbi cœlestis reuerẽtia motus, cum mœnibus oppidũ cingeret, nomen à Galileæ urbe Nazaretho, huic oppido indidit. Hoc situ, ædificijs, templis, Regia Principum Aurengiæ deniq; priuatorum ciuium ædibus licet sit amœnissimum, uno Gilberto Cognato uiro de literis optimè merito maxime claret. Mercimonijs & mercatorum frequentia uerò est deinde oppidum celebre, Amurcum, quod sub imperio Philiberti à Balma floret, spemq; lætiss. habet in adolescente illo generoso Iohãne Philiberti F. qui sub formatore suo Gilberto, epistolijs politiss. Literatos sibi cõciliari studet, ac præter ætatem, ingentis cuiusdã uiri indolem ostendit. Aliud iam nihil habeo, quod de hac urbe Visontij scribã, quod ad meam frequentẽ sollicitationẽ nihil sit missum.

Saline. *Nazarethum.* *Amurcum*

Quorundam ueterum nominum Gallicæ nationis interpretatio, relata ad moderna tempora.

Parisius & Parisij populi, hodie quoque Parys, olim Lutetia.
Rhedon & Renes metropolis & ciuitas episcopalis in Britannia.
Carnutum olim, hodie Chartres, ciuitas episcopalis, non procul à Lutetia distans.
Trecas ciuitas episcopalis, quam Galli Troiam in Campania siue Schampania uocant.
Cathalanum, Gallicè Schalon.
Lingon & populi Lingones, Gallicè Langres, ciuitas episcopalis in Burgundia.
Blæs & Blæsis, residentia regum Galliæ iuxta amnem Ligerim.
Borbon ducatus in Auernia, Oueringen
Lemmouaces, Limosins.
Rothomagus, Roan, metropolis Normãdię.
Mons Pessulanus, Montpolier in Prouincia.
Augustodunum, Heduum in Burgundia.
Sedunum, Sitten metropolis & ciuitas episcopalis in Valesia.
Octodurus, Sanctus Mauritius, oppidulum & infimus locus Valesiæ, uel secundum alios uicus Martinacht, ubi adhuc aliquot uetustates inueniuntur.
Eburones, populi iuxta Leodium super Mosam.
Niuedunum, Niuernia.
Nouiodunum uel Neuidunum, Neuis, oppidum iuxta lacum Lemannum haud procul à Geneua in monte situm.
Garumna, fluuius Garon.
Santones, Xantonge.
Pictones, Putiers
Cadurcenses, Cahors.
Augustonemetum, Neuers.
Biducenses, populi in Normandia.
Cemmeni montes, mons Cebena.
Morini, populi circa Calles habitantes.
Ligeris fluuius Loire.
Atrebates, Arras, Artois.
Visontium, Bisantz, Besanson.
Lugdunum, Leon.
Menapij, Geldri uel Cliuenses.
Mediomatrices, Metenses.

De regionibus & fluuiis Galliæ quomodo nostro tempore appellentur.

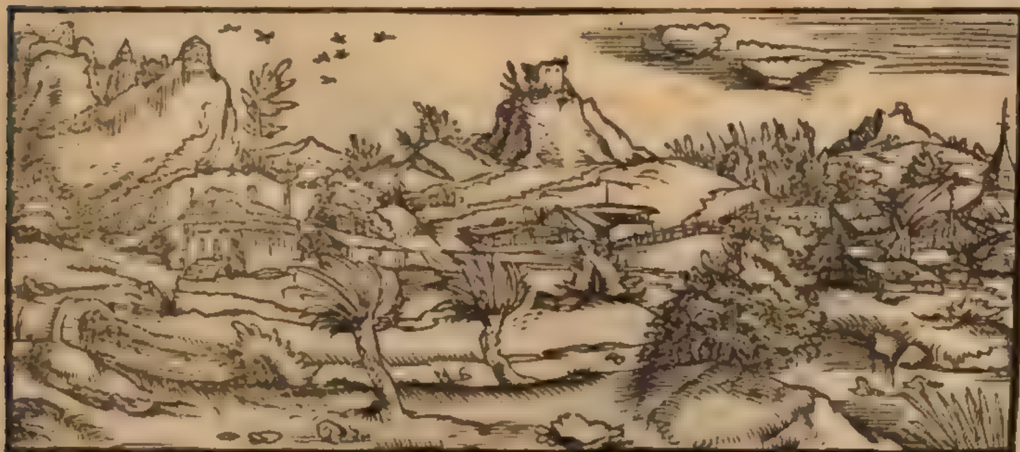

Scribit

SCribit insignis Cosmographus Strabo, quod & res ipsa comprobat, Galliam ubique allui fluuijs, ijsque pro magna parte nauigabilibus, quales sunt Rhodanus, Ligeris, Mosella, Mosa & Sequana. Isti alij minores, partim prodeunt ex Alpibus, partim ex Pyreneis montibus, qui Hispaniam dispescunt à Gallia, & partim ex monte Cemmeno, qui ad Lugdunũ ferè pertingit. Quidam fluuiorum cursum tenent uersus aquilonem recipiunturque à mari Anglico, alij labuntur ad Austrum, exonerãturque in mare Mediterraneũ, id quod in magnam regni cedit cõmoditatem, quum hoc pacto merces facilè ab uno mari ad aliud transferri possint. Notandum uerò hîc, Mosam & Ararim, quem hodie Sagonam appellãt, ab uno oriri mõte, cursum uerò fieri ad diuersas plagas, puta ad austrũ & septentrionẽ. Quapropter olim terræ illius dominus motus, uoluit perfodere montem atque hæc duo flumina connectere, quo liceret sine difficultate nauigare ab uno mari ad aliud. Sed institutum istud paulò pressius animo receptum, cœpit prudentioribus displicere, quippe unde multa mala emergere possent, sicque intermissum est. Haud dissimile propositum habuit olim Carolus magnus Imperator, qui duo flumina Altmül & Regentiam prope Nurnbergam in Germania coniungere uoluit, quemadmodum suo loco fusius explicabo. *Rhodanus fluuius.* Rhodanus fluuius Galliæ omnium maximus ac rapidissimus ex Alpibus per fines Allobrogum uersus occidentem in lacum Lemannũ fluit, multasque in superiori Valesia facit cataractas, plerunque ob præcipitium in petrosis locis in spumam resolutus, magno stridore & fragore ex Alpibus descendit & alluit totam Valesiam. Geneuæ uerò rursum lacum egrediens institutum cursum seruat usque Lugdunũ, inde conuersus in Austrũ tribus ostijs in mare Gallicum desinit. Regiones particulares in Gallia nostro æuo sunt istæ, magnæ scilicet & paruæ: Aquitania, Gasconia, Britãnia, Turonia, Normandia, Picardia, Frãcia, Limosis, Auernia, Burgundia, Lotharingia, Prouincia, Delphinatus, ducatus Barensis, ducatus Berry, ducatus Borboniæ, Campania, Langendock, ducatus Sabaudiæ, &c.

Vna lingua in Gallia Hæ regiones omnes utuntur lingua Gallica præter Britanniam quæ propriam habet linguam, tametsi uarium habet dialectum. Sabaudica & Lotharingica rudior est reliquis. Sunt autem memoratæ regiones omnes sub corona Franciæ præter Sabaudiam, Lotharingiam & partem Burgundiæ, quæ Romanum agnoscunt imperium. *Burgundia.* Sub Conrado enim Imperatore qui successit Henrico sancto, regnum Burgundiæ quod centum & triginta annis Francis paruerat, subiectum est Romano Imperio, redactumque in prouinciam, etiamsi bona pars adhæserit Francis. Ante memoratum tempus, habuit regnum Burgundiæ sub se Sabaudiam ultra Rhodanum, & quicquid est citra Rhodanum, ut est Delphinatus & comitatus Valentiæ, qui in hodiernum usque diem feuda sunt imperij. *Delphinatus.* Delphinatus hodie est principatus, qui consensu regis debetur primogenito suo aut principi sibi in regno successuro. Est enim hic principatus proximior gradus ad regale fastigium: siquidem moriente rege, Delphinus in locum eius succedit. Hic Delphinatus fuit anno 1349. à Delphino Humberto (ab alijs uocatũ Imbertus) uenditus regi Galliæ consentiente Imperatore Carolo quarto, modò primogenitus regis feudum eius suscipiat ab imperio. Ante tempus illud Francorum reges nil iuris habuerunt in Delphinatu.

Anno Christi 1306. alienauit à se archiepiscopus Lugdunensis Lugdunum ipsum, commutauitque in competentem censum seu reditum. *Burgundiæditio diuisa.* Notabis quoque hîc, Burgundiam ante tempora nostra diuisam in duas partes, una quæ scilicet Campaniam contingit remansit apud Gallos, & altera quæ Bisantium usque pertingit, Romanum imperium & domum Austriæ adhuc agnoscit. Et quamuis pars prior post interfectum Carolum ultimum ducem Burgundiæ Maximiliano duci Austriæ competeret, qui filiam habuit eiusdem Caroli, præoccupata tamen est à rege Galliæ. atque plurimum sanguinis ob eam causam effusum.

Lotharingia antea cum reliquis quibusdam regionibus Austrasia dicta, sortita est hoc *Lotharingia à Lothario.* nomen à Lothario nepote Caroli magni, incorporataque Romano imperio sub Ottone primo. A Carolo enim magno usque in generationem quintam posteri eius simul gubernarunt Franciam et Germaniam, aliquando per distinctas personas, sed sanguine iunctas, aliquando etiam per unam personam. Extincta autem in quinta generatione tota posteritate saltem uirili Caroli magni, Galli proprium sibi elegerunt regem, Germanis relicto imperio, quod prius & Gallis & Germanis cõmune fuit. In illa autẽ imperij successione Otto

dux

dux Saxoniæ factus est Romanorum Imperator, qui Lotharingiam & Burgundiam reduxit ad imperium, de quo infrà latius differemus. Hic restant nobis adhuc aliqua uocabula explicanda, quæ breuibus absoluemus. A' Lothario uenit nomen Lotharingiæ. Britannia uerò sic dicta est à Britannis, ut suprà in Anglia commemorauimus. De Normandia quoque iam diximus. Aquitania ab obliquis aquis Ligeris sic dicta est, ut quidam scribunt. Frãcia uerò à Francis populis Galliam occupantibus dicta est, ut iam quoq; explicauimus. Picardia à Picardis populis dicta est, sicut Turonia ab urbe Turone. Prouincia autem in qua Massilia est sita, à Romanis hanc appellationem accepit. Flandria à Flandra muliere, uxore Luderici primi gubernatoris, qui anno Christi 782. fuit, nomen accepit, prius quàm Flandria ad comitatum ascendit. Guasconia siue Vasconia secernitur per Garumnam siue Girundam fluuium ab Aquitania, appellata'que fuit tempore Caroli magni, Regnum de Vasconia.

De fertilitate regionum Galliæ.

FVit Gallia ab antiquis temporibus semper culta, tam in urbibus & oppidis quàm in agris, hortis & pratis. Et ut Strabo scribit qui tempore incarnationis Christi uixit, nullus tunc fuit angulus in Gallia incultus, præter lacus & nemora quæ culturam non admittunt. Potissimum autem Prouincia, Langēdock & alię regiones mediterneo mari propinquæ, mirę sunt fertilitatis, ut etiam ibi Cupressi & Rosmarina passim p campos crescãt sua sponte, sine omni humana solicitudine, haud secus q̃ in hisce partibus crescunt iuniperi. Mala punica, granata & citrones nullibi frequentiora sunt quàm in Prouincia. Deinde quàm nobile in illis partibus crescat uinum imò per totam Galliã, quæ tot irrigatur & fœcundatur amnibus, dici non potest. Sunt apud nos satis nota uina Burgundica & quæ in Prouincia nascuntur. Quomodo posset Aquitania tot insignes sustinere ciuitates, ut sunt Lugdunum, Burdegalis, Lemouica, Tholosa, Carcassona, &c. nisi nobilissimũ haberet fundũ, aptũ adferendũ in copia uinum uites, frumentũ oleum, frugiferas arbores, fontes flumina aquarum, prata pascua, pecora nemora, & similia, quib. indiget humana uita ad sui sustentationẽ? Quàm ferax sit ager Parisianus, poteris hinc colligere, quum uice quadã rex Ludouicus undecimus scire uellet, quot armatos uiros Lutetia producere posset in agrum, numerati sunt septuaginta millia uirorum procedentium ad militiam. Vbi autem multus est populus, necesse est ut fœcundum habeant agrum unde eis sufficiens suppetat uictus. *Aquitania.*

De Normandia quoque scribitur, quod præter metropolitanam & alias sex præcipuas ciuitates, habet nonaginta quatuor minora oppida, uicos quoque & castella sine numero. Habet rex Galliæ Rothomagi in metropolitana Normandiæ ciuitate Senatum doctissimum, prudentissimos'que uiros, qui toti prouinciæ ius dicunt. Sunt enim in ea urbe potentes mercatores, ob quorum traiectiones & mercaturas, nomẽ urbis longè lateq; apud multas gentes est cognitum. Habet autem hæc regio copiam piscium & pecorum atque frumenti, sed & pomiferarum arborum tanta est in ea multitudo, ut ex pomis potum faciant, aut pro magna parte in alias deferant terras. In summa, abundant omnibus rebus ad uitam humanam necessarijs, præter uinum quod ibi non crescit. *Normandia.*

De moribus

De moribus & ritibus antiquorum Gallorum.

CRediderunt olim Galli animas humanas esse incorruptibiles & in alia trāsire corpora, atq; metu mortis ita sublato audaciores in periculis fuerūt. Procedentes ad militiam aut graui morbo affecti, aut in periculis constituti, pro salute humanam mactabant hostiam. Supplicia eorū qui latrocinij alterius'ue noxæ conuicti essent, dijs gratissima arbitrabant. Mercurius in præcipua ueneratione erat, quē omnium artium inuentorem prædicabant, uiarū & itinerum ducem, & ad quæstum faciendum plurimū prodesse. Marti in pugnā ituri quicquid cepissent pro uictoria uouebant, uisebanturq; ob eam in plerisq; urbibus ingentes tumuli bellicis spolijs constructi. Si quis ex præda aliquid fraudasset, graui supplicio id scelus uindicabāt. Se ex Dite procreatos persuasum habuêre, ob idq; initiū festorum dierum ab ea nocte cœpere, quæ festam lucem præcessisset, rati noctem illi sacram esse. Liberos ad conspectum suum non prius uenire patiebantur, q̄ per ætatem adoleuissent, ut militaria iam obire munia possent: turpissimum arbitrantes, filium adhuc puerum patri assistere. Viri quantas ab uxore pecunias dotis nomine accepissent, tantundem domesticarum fortunarum æqua æstimatione cum dote conferre: quicquid inde fructuum perciperetur, id diligenter asseruari, eius'que esse qui superstes alteri fuisset. Viri in uxores sicut in liberos uitæ & necis potestatem habuêre. Si qua ueneficij conuicta esset, à propinquis mariti igne sæuisq; cruciatibus necari. In funere omnia quæ uiuis charissima fuissent, cremare cum defunctis, animalia etiam ipsa. Vulgus satis uestiebatur, scissaq; pro tunica amictu, qui uix nates integeret dimidias, lana quidem aspera, cęterum oblōgis uillis. unde & sagula hirsuta texebant, quæ Lenæ uocantur. Comas studio nutriebant. Corpora genti procera & uulgò candida, & secundum ea armatura æqualis gladius longus à dextro latere dependens, clypeus etiam longus, hastæ ad proportionem. Arcubus plerunq; utebantur & cum telo certiorem infligebant ictum, quo in aucupijs potissimum utebantur, paucissimi bellum fundis & fuste ingrediebantur. Humi cubabant, cœnitātes in stramentis assidebant, plurima cum lacte illis esca, carnibus'ue multifariam præsertim suillis & recētibus & salitis. Ferox omnibus ingenium, ingenita simplicitas, plus uirium quàm consilij in bella afferebant, maius bellorum quam agrorum studium. Mira fœminarum fœcunditas, ut ter centum & amplius armatorum millia gens una Belgica ad bellum olim mitteret. Victoria

Gallorum militia.

ret, uictoria suprà quàm dici posit uincentibus læta, uictis stupor. E prælio decedētes, ceruicibus equorum hostium capita suspendebant, eaq; domū delata, ut essent spectaculo postibus affigebant. Illustrium uirorum capita cedrinis cōdientes odoribus, peregrinis ostentabant, nec tantidem auri redimi dignabantur. Hominem diuinationi destinatum in tergo ferientes, ex ipso impatientiæ afflictandiq; modo uaticinium capiebant. Erant Galli ex assiduo labore & exercitio ferè omnes olim macilenti corpore, uentresq; minimè propendebant: nam saginam adeò deuitabant, ut adolescentes qui zonæ mensuram uentre excederent, publicè mulctarentur. Cæterum Romanorum commertio multa notari contigit, tempus inde omnia in melius uertit. Peculiariter tamen crapulæ uitio notati sunt, sicut & reliquarum nationū uitia olim annotata, in talem ordinem sunt digesta: Inuidia Iudęorum, perfidia Persarum, astutia Aegyptiorum, fallacia Græcorum, sæuitia Saracenorū, leuitas Chaldęorū, uarietas Afrorum, gula Gallorum, uaria gloria Longobardorū, crudelitas Hunnorum, immunditia Sueuorū, ferocitas Francorū, stultitia Saxonū, duritia Pictauorum, libido Scotorū, uinolentia Hispanorū, ira Britannorum, rapacitas Normandorū. Econtrà uerò quando olim hæc uitia in singulis nationibus sunt deprehensa, sunt & uirtutes in eisdem animaduersæ, quibus unus populus aliū præcessit, & hæ tali signatæ sunt ordinæ: Hebræorum prudentia, Persarū stabilitas, Aegyptiorū solertia, Græcorū sapientia, Romanorum grauitas, Chaldæorum sagacitas, Assyriorum ingenium, Gallorū firmitas, Francorum fortitudo, Scotorum fidelitas, Hispanorum argutia, Britannorum hospitalitas, Normandorum communio. Hæc ueteres signarunt, non meæ sunt inuentiones, tametsi sciā hodie omnia ferè inuersa. Quid hodie Italis, quid Gallis, quid Hispanis, quid Germanis & reliquis nationibus communiter imputetur, nemo inter doctos est qui id ignoret. Ego mihi hîc tempero, ne undiq; grauem mihi conciliem inuidiam, etiamsi ueritatē dixero. Malumus omnes dici quàm esse probi & iusti, etiam quando publica sunt uitia. *Vitia antiquarū nationū.*

De Perlamento & gymnasio Parisiensi

SEcundum Robertum Gaguinum Perlamentum Parisianum tale habuit initium. Conuenerūt olim ex omnibus Galliæ ciuitatibus probatissimi & expertissimi quique uiri in unum consiliū, præsertim qui ad hoc delecti erant & nouerant regni consuetudines & iura, examinatisq; causis & controuersijs eorum qui ad ipsos prouocauerunt, ius dicebant. Sed quia uaga esset incertaq; institutio, decreta Parisius curia & sedis est: suntq; ad eam iudices designati, qui ibi cōsistentes, perpetui prouocationum definitores essent. Illorū octoginta numero sunt, annua stipēdia ex fisco regio percipientes. Hi autem diuisi sunt in quatuor consilia & curias, quas Cameras uocāt. In prima camera sedēt quatuor regētes seu pręsides atq; triginta consiliarij, qui audiunt causas & lites, cōstituunt terminos & faciūt dilationes, & quæ ad iuris cognitionem attinent. Minores tamen causas & leuiora ipsi dijudicant. In secūda camera sedent decem & octo cōsiliarij sicut & in tertia, & in utraq; sunt quatuor pręsidentes, & hi consiliarij partim sunt laici & partim doctores.

Officium eorum est diligēter causas examinare, & quicquid illi decernunt, hoc unus ex quatuor præsidentibus primæ cameræ denunciat partibus litigantibus, prima die ab ipsis determinata. Et hanc sententiam uocant Arestū, id est, firmam, nec licet ab ea appellare. Qui autem hîc reus iudicatus fuerit, cogitur dare iudicibus sexaginta libras Turonenses. Quòd si quis existimet causam suam non satis discussam & examinatam aut non rectè intellectam, atq; ob id sibi iniuriam factam, huic licet causam suam rursum in iudicio proponere & diligentius examinare. Verùm non prius auditur, quàm duplicatam dictæ pecuniæ summam deposuerit. In quarta Camera sunt con- *Arestū quid.*

siliarij quos uocăt Magistros palatij,& hi audiunt solum illorũ causas,qui regis obsequijs sunt deputati,aut speciali priuilegio donati,ne ab alijs curijs infestentur. Sedent in hac camera solum sex iudices, licetq; ab eorum sententia prouocare ad Perlamentum. In decidendis causis,quum magna difficultas offertur,hæc omnium curiarum consiliarijs cōgregatis discutitur, quod etiã fit in his quæ rex de Republica statuit:huius enim Senatus decreto omnia æduntur. Habet proinde hoc Perlamentum aliquot assessores & coniudices, præsertim quando Pares Frãciæ præsentes sunt & comites qui in regis curia sunt,& hi unà cum paribus discernunt & definiunt in Regalium & Parium causis. Sunt autem duodecim Pares electi ex cunctis nobilibus regni, quorũ sex sunt ex collegio sacerdotũ, nempe episcopus Remensis,episcopus Laudunensis,episcopus Lingonensis, qui etiam duces appellantur:episcopus Bellouacensis, episcopus Nouiomensis, episcopis Cathalaunensis,qui comites uocantur. Et his addunt sex principes seculares,nempe dux Burgũdiæ,dux Normandiæ,& dux Aquitaniæ:item comes Flandreñ.comes Tolosanus,& comes Cāpaniæ. Hos duodecim principes primũ instituit Carolus Magnus, appellauitq; eos Pares, quòd pari dignitate astare debeant regi. Nec subijciuntur ulli iudicio nisi Perlamenti. Nostro tamen tempore horum duodecim principum non magnus est respectus, deinde quidam sunt

Duodecim Pares.

aboliti, præsertim ex secularibus, ut dux Burgundiæ & comes Flandriæ, & rex agit quod sibi placet. Fundauit quoq; illis temporibus Carolus Magnus studium Parisiense, solicitatus ad hoc per quatuor insignes & doctos uiros,quorum nomina sunt,Claudius, Alcuitius, Ioannes & Rabanus. Hi fuerant discipuli uenerabilis doctoris Bedæ, ueneruntq; ex Scotia in Franciam.

Pares in Francia extructi.

Quibus moderatoribus Gallia ab antiquis temporibus gubernata & administrata fuerit.

LOngè ante Christi tempora & priusquam Romani Galliã suo dominio subegissent,præfuerunt Galliæ multi priuati reges & principes & qui non magni fuerunt nominis, quales fuerunt Lugdus, Allobrox, Belgius, Trebeta & alij plurimi, unde priuatæ regiones suas mutauerunt denominationes, sicut & suprà diximus, fuitq; tunc & aliquot annis post Christi incarnationem ea regio Gallia & non Francia nuncupata. Assecuti sunt autem Romani dominium in ea ferè centum annis ante Christi natiuitatem,retinueruntq; illud propè quingentis annis. Interea autem temporis dum Sicambri,qui postea Franci dicti sunt,quiq; ostia Rheni & circumiacentem agrum possidebant, indies crescerent& roborarentur uiribus,cœperunt excurrere in finitimam Galliæ regionem,occupare arces & oppida atque exturbare Romanos,ut etiã anno Christi 420. Pharamũdus uigesimus quartus(aut secundum aliorũ supputationẽ 43.qui ab alio principe catalogum regum incipiunt)Francorum rex,primus fuerit in Gallia Francigenarum rex,atque sub eius filio Clodio atque nepote Meroueo Sicambri ferè totam adepti fuerint Galliam,

Sicambri Galliam inuadũt.

liam, relictisque prioribus mansionibus quas circiter 870. annis tenuerant, migrauerunt in Galliam, potiti eius dominio. Didicerunt quoque Gallorum linguam, quam Romani intro duxerant, & conformes se fecerunt moribus eorum, sicut & alij Franci, qui à fratribus suis secedentes & pagum Mogoni seu Mœni, ubi hodie est Wircipurgum, occupâtes didicerunt Germanorum linguam & mores. Pharamundus uerò unanimiter à suis electus in regem, transtulit sedem suam à Frâcia orientali in Franciam occidentalem, posuitque legem quam Salicam uocant, ne regni succesio in colum transferatur, hoc est, ne mulieres regni hædes fieri permittantur. Post Merouеum rerum potitus est in Gallia Childericus, deinde Clodoueus primus Christianus rex. Huic successit Lotharius primus, deinde Childericus, & post ipsum Lotharius secûdus. Item Dagobertus Magnus, Clodoueus, Lotharius tertius, Theodoricus, Clodoueus, Childebertus, Dagobertus. In hoc Dagoberto defecit stirps Merouei, fuitque Childericus ultimus rex. Hic sicut & quidam prædecessores sui, q ignauiæ & corporis uoluptatib. sic studuerût, ut posthabita regni cura, contenti essent solo eius titulo, opes uerò & omnis regni potentia penes aulæ præfectos, quos illi Maiores domus uocabant, erant, sic ut illi quęcunque uel domi uel foris agenda erât, administrarent. Et quando ab exteris nationibus legati ueniebant, sedebant quidê ipsi in regio solio, audientiamque auditoribus præbebant, sed aliud nihil respondebant, quàm quod instructi erant. Eligebatur autem Maior domus ad id officij ex nobilioribus & pręcipuis, qui in aula uersabantur. Præerat huic officio, quum Childericus regium teneret fastigium, Pipinus uir grauis & ad obeundum magna atque ardua negotia summa præditus industria, qui & ipse ex regio descenderat semine, administrationemque habuit Brabâtiæ. Hic animaduertens regum Franciæ inertiam ignauiamque, consentiente populo mittit ad Zachariam Rom. ecclesiæ præsulem legatos, Burchardum Herbipolensem episcopum & Folradum abbatem, qui interrogarent eû, Vter regio fastigio dignior esset habendus, an qui nomine modò rex sit, consilio autem & opera nihil præstare posset, an qui solus omne regni onus sustineret? Zacharias memor paterni beneficij, quo Roma liberata fuit à Longobardorû rege, Pipinum, cuius humeris omnes regni labores incumbebant, regia potestate Childerico digniorem esse disertis uerbis pronunciat: sic nimirum non patris modò officium compensare, sed sibi quoque & Romanæ ecclesiæ fidum fortemque patronum & propugnatorem parare uolens. Pontificis ergo sententia ferocior factus Pipinus, simulque eandem approbantibus episcopis & quibusdam aulicis uiris, in Suessionum urbe coronatus regnum sibi uendicat, Childericum uerò regem potestate & dignitate deijcit, & monasterio includit. Alij tamen aliter hîc loquuntur, nempe Pipinum ambitione motum, perfidumque fuisse in regem & affectasse regnum: & cùm uaria super hac re consilia nunc cùm aulę regnique proceribus, mox cum ipsis quoque episcopis uoluisset, tandem rem tantâ ad Rom. Pont. referendam esse censuit. Sperabat enim Pontificem Romanû paterni beneficij memorem gratumque, & sententiam contra regem pro se laturum fore, sicut & factum est. Descenderat autê Pipinus iste à filia Lotharij primi regis, quæ maritû habuit nobilem quendam Frâcum Ansbertum nomine. Ansbertus genuit Arnoldum, Arnoldus Arnolphum: Galli tamen nonnihil mutant hæc nomina. Arnolphus antequam episcopus Metensis fieret genuit Anchisum, Anchisus uerò genuit Pipinum, qui Maior domus est constitutus. Successit autê ei in hoc officio filius eius Martellus, qui in rebus bellicis clarus euasit, gessitque magna, præsertim contra Saracenos in Hispania atque in Gallia circà Narbonam. Moriturus uerò diuisit inter filios suos regni præfecturas, Carolû Magnum enim pręfecit Austrasiæ, Sueuiæ & Alemanniæ, Pipinum uerò constituit super Galliâ. Nec multò pòst Carolomannus relicto seculo ingressus est monasterium, sortitusque est Pipinus totius regni dominium. Hic Pipinus cùm uidisset regum ignauiam & uitæ eorum dissolutionem, obtinuit (consentiente populo) regni sceptrum, anno Christi 749. Reliquit autem duos filios, Carolomannum & Carolum Magnum. Carolomannus mortuus est immatura morte, potitusque est Carolus toto regno Galliæ & Alemanniæ, quod indiscretum adhuc erat. Factus est etiam idem Carolus postea Romanorum Imperator, ut infrà suo loco fusius dicetur. Manserût proinde hic Carolus & sui sanguinis successores reges in Francia usque ad annum Christi 988. Tunc emersit ex Francigenis Hugo Capetus, qui potenter se ingessit

Lex Salica.

Maior domus

Hugo Capetus.

regno Franciæ. Sunt qui scribunt illum fuisse comitem Parisiensem, alij uerò aiunt patrem eius fuisse in monasterio abbatem, ignobilem quidem genere, cuius filius homo fuit ferocis ingenij, intrepidus ad omne periculum, audax & quem nemo non formidabat ob eius tyrannidem. Paulus uerò Aemilius & Raphaël Volaterranus asserũt matrem eius, Auidam nomine, sororem fuisse Otthonis Magni, patrem uerò Hugonem magistrum extitisse equitum siue Marscalcum regni, & comitem Parisiensem, obtinuisseq́ titulum ducis in Francia. Suscepit liberos, Otthonem, Henricum & Hugonem, qui dictus est Capetus. Iste ductans Francorum exercitum contra Carolum Ludouici patruum, bellum gessit annos quatuor, quem & tandem in custodiam apud Aurelianenses misit, quòd post Lotharij regis fratris sui mortem, cum ducatu Lotharingiæ regnum quoq; Franciȩ ceu propinquior hęres possidere uellet: ipse enim solus adhuc supstes fuit de sanguine Caroli Magni. Mansit autem in carcere (non tamen duro) usque ad mortem suam. Hìc uidere licet, Germanos Francos post Romanos multis annis usq; ad dictum Hugonem possedisse atq; gubernasse Galliam. Post Capetum uerò iam signatum, hoc ordine Francorum reges usq; ad tempora nostra diducuntur. Hugo, Robertus magnorum operum patrator, Henricus qui regnare cœpit anno millesimo 31. Philippus primus, Ludouicus Crassus, Ludouicus iunior, Philippus cognominatus Augustus: auxit enim regnũ cœpitq́ regnare anno 1181. Ludouicus, Ludouicus sanctus, cuius frater occupauit Siciliam. Philippus pulcher, Ludouicus, Philippus longus, Carolus formosus frater eius, Philippus Valesius, Ioannes, Carolus quintus & primus Delphinus, Carolus sextus, Carolus septimus, Ludouicus undecimus, Carolus octauus qui regnare cœpit anno 1483. Ludouicus duodecimus dux Aurelianeñ. Franciscus comes Engolesmeñ. qui nostro æuo regno præfuit, & plurima bella gessit contra Carolum regem Hispaniȩ & Roman. Imperatorem. Huic successit filius eius Henricus.

Genealogia rerum Franciæ in succinctam seriem redacta.

	Primus Francorum rex	
Tiberius Cæsar	1 Francus	
	2 Clogius	
	3 Herimerus	
Nero Cæsar	4 Marcomirus	
	5 Clodomirus	
	6 Anthenor	

Duo aut tria nomina in una linea, cum duobus aut tribus numeris, signant personas illas fratres fuisse, præceditq́; is qui hæredem reliquit, id quod numerus quoq; ostendit, nõ obstante quòd is minor est & post fratrem regni habenas suscepit.

Commodus

Commodus Cæsar	7 Ratherus	
	8 Richimerus	
	9 Odemarus	
	10 Marcomirus	
	11 Clodomirus	
Decius Cæsar	12 Farabertus	
	13 Sunno	
	14 Childericus	
	15 Bartherus	
	16 Clodius	
Diocletianus Cæsar	17 Waltherus	
	18 Dagobertus	
	19 Clodius frater eius	Genebaldus dux Franconiæ
	20 Clodomirus	Dagobertus dux
Constantinus Magnus	21 Richimerus	Clodius dux
	22 Theodomirus	Marconius dux
	23 Clodius	1 Pharamundus dux & rex, obijt anno 430
	24 Marcomirus Post hunc Marcomirum sequuntur principes	2 Clodus obijt 448
		3 Meroueus 458
		4 Childericus 484
	Dagobertus	5 Clodius siue Clodoueus primus rex Christianus 514
	Genebaldus	
	Sunno	7 Lotharius 6 Childebertus
	Diocles	9 Chilpericus 8 Aribertus
	Meroueus	10 Lotharius siue Clotarius mortuus anno 632
	Leontius	
	Heribertus	11 Dagobertus Magnus 646
	Priamus	12 Clodoueus mortuus 662
	Sigibertus	14 Theodoricus 13 Lotharius 668
	Anselbertus	15 Childericus tertius 679
	Ansigises	17 Childebertus 16 Clodoueus 697
	Sanctus Arnolphus	18 Dagobertus 19 Lotharius 721
	Ansigises. Iste princeps duxit uxorem Beggam filiam ducis Brabantiæ, & factus est sacri imperij Marscalcus, filius eius.	20 Theodoricus 741
		21 Childericus rex ultimus huius stirpis, obijt 750

Pipinus

Carolus Martellus

22 Pipinus post Childericum rex Franciæ obijt anno 769

23 Carolus Magnus rex Franciæ & Imperator 814

24 Ludouicus pius, rex & Imperator, mortuus 840

25 Carolus Caluus, rex & Imperator 878

26 Carolus Crassus, rex & Imperator 880

27 Ludouicus. 28 Carolus

30 Carolus cognominatus Simplex obijt 926

32 Ludouicus 955. 29 Eude comes Andegauen.

33 Lotharius 986. 31 Raoul de Burgundia

34 Ludouicus 987. Hi duo Raoul & Eude nõ fuerunt de linea Caroli Magni. Deficiente enim Caroli linea Magni, comites Parienses ad se traxerunt regnum idq; in hunc modum. Cum Ludouicus 34 mature moreretur, erat adhuc superstes patris sui Lotharij frater Carolus nomine, dux Lotharingiæ, qui legitimus erat in regno Franciæ successor, at Capetus inhians regno conuertit se ad insidias, cœpit Carolum coniecitq; in carcerem, & uendicauit ipse regnum.

Genealogia Capeti & ſucceſſorum eius, uſq; ad noſtra tempora.

Robertus comes Andegauenſis & Pariſienſis genuit Robertum ducem Aquitaniæ. Roberto ſucceſsit Hugo comes Pariſienſes, atq; reliquit ſucceſſorẽ Hugonem Capetum regem Franciæ, qui mortuus eſt anno 996. Filius eius Robertus obijt anno 1030. Huius uerò filius Henricus obijt 1060. Sequitur iſtum Philippus rex, mortuus anno 1109. Cui ſucceſsit filius eius Ludouicus groſſus, qui mortuus eſt anno 1137. Hunc ſubſequutus eſt filius eius Ludouicus iunior, qui obijt anno 1179. Filius uerò eius Philippus Auguſtus mortuus eſt anno 1223. In cuius locum ſuccedens Ludouicus octauus filius eius, obijt anno 1226. Atque is reliquit filios, Ludouicum ſanctum & Carolum qui anno Chriſti 1268. factus eſt rex Neapolitanus. Succeſsit Ludouico ſancto filius eius Philippus tertius, obijtq; idem Philippus anno 1286. Reliqua patent in ſequentis genealogiæ ſerie quæ ad tempora uſq; noſtra deducitur.

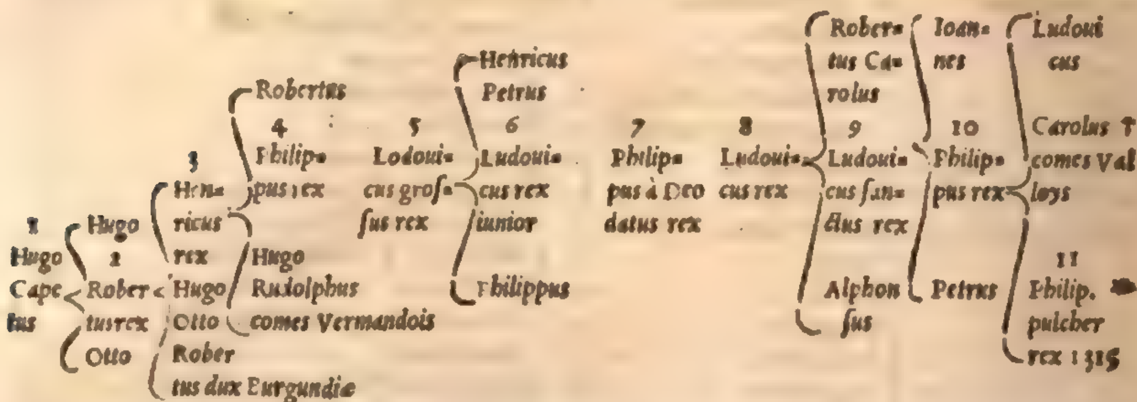

Muliebres perſonas quæ in alienas translatæ ſunt familias, hic ex induſtria nolumus ſignare, quod iuxta Salicam legem ac ſucceſsionem genealogiæ regum Franciæ nihil faciant, atque deinde ſeriem præſentem ſupra modum obſcurent aut ſaltem nimium augeant. Ab Hugone Capeto uſque ad Henricum regem, qui hodie rerum potitur in Gallijs, numerantur 25 regiæ perſonæ, id quod numerus ſupra regum nomina ſignatus pulchrè oſtendit. Licet in hac genealogiæ ſerie uidere, quomodo faſces imperij plerunq; à patre ad filium, aliquando à fratre ad fratrem, & aliquando à nepote ad patruum, aliquando etiam in quartum aut quintum gradum fuerint translati. Patet quoq; hinc, quomodo regia ſoboles inſerta ſit in ducatus Burgundiæ & Lotharingiæ, & rurſum per fœmininum genus dominium ducatuum, in alias translatum familias.

Philippus

16 † Philippus Valesius rex

17 Ioannes rex

18 Carolus albus rex

19 Carolus sextus rex

20 Carolus septimus rex

21 Ludouicus rex undecimus

22 Carolus octauus rex, qui rapuit dominã de Britannia

Carolus princeps Bituriensis

Ludouicus dux Aureliæ

Carolus dux Aureliæ

23 Ludouicus rex duodecimus

Claudia uxor Francisci regis

Ioannes comes Angelomensis

Carolus comes Angelomensis

24 Franciscus Angelomensis rex

Frãciscus Delphinus ueneno Lugduni extinctus

25 Henricus rex

Margarita Alenconiensis

14 Philippus longus rex

12 Ludouicus Huttinus dictus, rex

13 Ioan. rex

* 15 Carolus pulcher rex 1327.

Philippus audax dux Burgundiæ

Ioan. dux Burg.

Philippus dux Burg.

Carolus dux Burg.

Maria uxor Cæs. Maximil.

Philippus comes Neuers

Iohannes

Anton. dux Brabantiæ

Philippus

Ludouicus dux Andegauensis

Ludouicus dux Andegauen. rex Siciliæ

Renatus, factus per uxorem dux Lotharin.

Ioannes dux Lotharingiæ

Nicolaus dux Lotharingiæ

Yolanda nupta comiti Friderico Vademonte qui factus est post Nicolaum dux Lotharin.

Renatus dux Lotharingiæ

Antonius dux Lotharingiæ

Ioannes rex 13 non censetur in numero regum, eo quod non diu præfuerit regno, ideo Ioannes 17 habetur pro Ioanne primo huius nominis.

Lineam successionis ducum Lotharingiæ infrà copiosius deducemus

Lotharingia & Brabantia.

QVantum attinet ad minora dominia Franciæ, notabis hos duos ducatus, Lotharingiam & Brabantiam olim unitos fuisse sub principe Austrasiæ, manseruntq́ sic coniũcti usque ad tempora nepotum Caroli Magni, tunc disiuncti sunt, cessitq́ Lotharingia Lothario & Brabantia fratri suo Carolo, anno scilicet Christi 956. aut circiter. Cumq́ hi duces & tota posteritas Caroli Magni deficeret, anno scilicet Christi 1005. mortuus est & Ottho filius ducis Caroli (quẽ rex Capetus uinctum tenuerat) sine hærede, tradiditq́ Ottho primus Imperator genero suo Cõrado utrũq́ ducatum. De quo uide infrà apud Otthonem Imperatorem. Alij etiam scribunt, Henricum sanctũ Lotharingiã dedisse duci Gotfrido. Sæpe tamen principum familia, cui hi ducatus possidendi traditi sunt, penitus & sine reli-

cto uirili semine defecit. Henricus enim Imperator tertius, alterius familiæ principes hoc ducatu honorauit. Sic Henricus quintus tradidit hunc ducatum anno Christi 1106. dominis Louanij, quorum primus uocatus est Gotfridus barbatus. Paulò pòst totum hoc dominium fuit distinctum in duos ducatus, mansitq; Lotharingia multo tempore in posteritate Gotfridi, qua tandem penitus deleta. Renatus comes Vademontanus uocatus est ad ducatum, cuius posteri in hunc usque diem ducatui præsunt. Obtinuerunt quoque titulum regni Ierosolymitani per ducem Gotfridum, qui anno Christi 1099. expugnata Ierosolyma factus est rex terræ sanctæ. Sic Renatus attulit titulum regni Siciliæ. Sunt tamē inanes tituli, quum nullum habeant annexam possessionem. Mansit etiam Brabantia aliquandiu in Gotfridi posteritate usque ad ducem Ioannem tertium qui obijt anno 1355. relictis tribus filiabus, nullo autem filio. Vna uocabatur Ioanna, quàm duxit uxorem Wentzellaus rex Bohemiæ, quæ & post mortem eius gubernauit Brabantiam uiginti duobus annis. Altera appellabatur Margareta quæ nupsit Ludouico comiti Flandriæ, genuitq; unam filiam Kunigundem nomine, quàm accepit Philippus dux Burgundię, regis Caroli quinti frater, genuitq; cum ea Ioannem ducem Burgundiæ & Antonium, qui post mortem Ioannæ sororis auiæ suæ factus est dux Brabantiæ. Genuit proinde Antonius ducem Ioannem quartum & Philippum, sed qui sine prole ex hac uita excesserunt: tunc accepit Philippus filius Ioannis ducis Burgundiæ Brabantiam in suam potestatem tāquam propinquior hæres, anno scilicet Christi 1434. Fecit quoq; sibi audientes Holandiam & Selandiā, quanquam ultimus comes Holandię reliquerit post se filiam, Iacobam nomine, quā duxit uxorem Ioannes dux ultimus Brabantiæ. Quo mortuo sine hærede, nupsit Iacoba fratri regis Angliæ, conabaturq; retinere Brabantiam cum Holandia, sed uenit dux Burgundiæ & gladio recuperauit Holandiam, fuso multo sanguine ob hanc rem. Et cùm postea Iacoba Holanda consanguinea eius moreretur, occupauit & Brabātiam, Selandiam & Hannoniam. Flandria & Artesia antè sui erant, intercedente morte ultimorum comitum. Cunctas has terras reliquit in morte filio suo Carolo ultimo duci Burgundiæ, cuius filiam Mariam accepit Maximilianus princeps Austriæ, factusq; est dominus omnium memoratarum terrarum, præter eas terras quas abstulit in Burgundia & inferiori Germania rex Franciæ. Genuit autem Maximilianus cum sua consorte Maria Philippum & Margaretam hæredes omnium harum terrarum. Philppus genuit Carolum & Ferdinandum, qui in hunc usque diem possident Burgundiam, Hannoniam, Holandiam, Flandriam & Brabantiam.

Gotfridus dux Lotharingiæ.

Dux ultimus Brabantiæ.

Carolus potentiss. rex Burgundiæ.

De regno Burgundiæ.

AB antiquis temporibus sæpe tentatum fuit, ut Burgundia erigeretur in regnum, sed nunquam diu constitit in hoc fastigio. Quin & Carolus ultimus dux Burgundiæ laborauit apud Fridericum Imperatorem, ut coronaretur in regem, at non fuit illi concessum. Anno Christi 1020. factus est rex Burgundiæ Rudolphus gener Burchardi ducis Sueuorum, cuius filiam Bertham habuit uxorem & idem socer Conradi Imperatoris, & quum absq; sobole mascula moreref, successit ei rex Henricus filius Conradi Imperatoris. Complectebatur tunc Burgundiæ regnum Sequanos, superiorem Burgundiam, Allobroges, qui hodie uocantur Sabaudi, Delphinatum & territorium quod est circa urbem Arelatensem, ubi scilicet Rhodanus exoneratur in mare mediterraneum. Sed non longè pòst diuisa est terra in multa dominia, ubi regum filij sunt multiplicati. Burgundia fuit diuisa in Comitatū & Ducatū, habuitq; anno Christi 1300. suos peculiares dominos, sicut & terra Lugdunensis obtinuit suum principem, quem Delphinum appellarunt, qui multa gessit bella cū uicinis populis Allobrogibus & comite Sabaudorum. Et quū ultimus princeps Delphinatus Vmbertus unicum haberet filium, illumq; amitteret, præ mœrore uoluit ingredi monasterium atq; dominium Delphinatus tradere Romano pontifici pro modica pecunia, nisi nobiles Delphinatus obstitissent, qui maluerunt esse sub rege Franciæ, qui eos tueri posset contra Sabaudos quàm sub pontifice. Incorporatus est itaq; Delphinatus regno Frāciæ circa annū Christi millesimum trecentesimū & 50 sub Philippo Valesio rege Franciæ. Facta est quoq; tunc constitutio, quod seniores regum filij patribus in regno successuri appellarentur Delphini, essentq; interim quo reges fierent, domini Delphinatus,

Delphinatus.

Delphinatus, cuius prima urbs est Vienna. Hæc autem habeo ex nouo libro Pauli Aemilij. Scripsi quoque nonnihil de hoc suprà, ubi de regionibus Galliæ mentionem fecimus. Notandũ præterea quod comitatus Burgundiæ & ducatus eiusdem, quum aliquãdiu disiuncti fuissent, rursum sub unum dominiũ sunt redacti, manseruntq; sic uniti usq; ad interfectionem Caroli ultimi ducis, tum rursum sunt disiuncti, arripuitq; rex Franciæ unũ principatũ, meliorẽ scilicet, & Cæsar Maximilianus alterũ. Ducatus mansit apud regnũ, comitatus uerò apud domum Austriæ, uterq; tamen feudum est regni Franciæ. Alij tamẽ asserũt comitatũ feudũ esse imperij, licet exemptum, uocaturq; Burgundia superior & est mõtuosa: Ducatus uerò habet terram planam. Præcipuè ciuitates in comitatu sunt Bisantium, Salinum & Dola, ubi Perlamentum est pro toto comitatu. Porrigitur autem is comitatus ad Confœderatos, ad ducatum Lotharingiæ, et ad comitatum montis Belgardi. Porrò uersus occidentem extenditur ad Ararim fluuium, quem hodie Sonam uocant. Vienna Delphinatus. Ducatus Burgundiæ.

Duces & comites Brabantiæ & Lotharingiæ.

VT redeamus ad Lotharingiam et Brabantiam, notabis nostro tempore quosdam conatos harum prouinciarum intricationem hoc modo extricare. Quum Carolus Magnus & posteri eius adhuc extarent, habuerunt sub suo dominio Franciam, Alemanniam & Italiam. Imperij sceptrum ablatum est ex posteritate eorum citius quàm dominium regni Franciæ, quousque scilicet Capetus sese regni fascibus propria temeritate ingessit, qui non fuit de sanguine Caroli Magni. Extabãt quidem tunc aliqui, qui erant de semine Caroli Magni, & hi moderabantur Lotharingiam & Brabantiam, tametsi non in multos annos propagauerint sobolem suam. Vltimus, nempè Carolus, reliquit post se filiam, quam duxit uxorem Lambertus Comes Bergensis siue Montensis, factusque est marchio Romani imperij & comes in Brabantia. Hunc secutus est in principatu filius eius senior Henricus. Post Henricum rerum potitus est filius eius Lambertus, post Lambertum filius eius Henricus secundus, & post hunc filius eius Henricus tertius. Deinde filius eius Gotfridus cum barba, qui etiam dux Lotharingiæ factus est. Gotfridum hunc subsecutus est Gotfridus secundus filius eius, qui dux fuit in Lotharingia & Brabantia. Post hunc Gotfridus tertius filius eius, & post eum Henricus primus filius eius dux utriusque prouinciæ. Cui succesit filius eius Henricus secundus, & post eum filius eius Henricus tertius, qui mortuus est anno Christi millesimo ducentesimo 60. Hic usus est titulo ducis Brabantiæ, prædecessores uerò eius usi sunt titulo comitis & ducis Louaniensis. Post eum imperium habuit utriusque ducatus filius eius Ioannes primus, & post eum filius eius Ioannes secundus, dux Lotharingiæ & Brabantiæ, qui mortuus est anno Christi 1355. nullo relicto filio sed filiabus duabus, quarũ alterã nomine Iohannam accepit comes Holandiæ, & eo mortuo duxit eam uxorem Wentzeslaus frater regis Bohemiæ. Eo quoq; mortuo præfuit mulier illis regionibus quum nullum haberet filium. Moriente uerò ea Philippus audax filius regis Franciæ, qui sororem eius Margaritam habuit uxorem, factus est dux Burgundiæ & Brabantiæ atq; comes Flandriæ. Reliquit autem duos filios.

- Philippus audax
  - Antonius dux Brabantiæ
    - Philippus dux Brabantiæ post fratris sui obitum: obijt autem & ipse sine hærede.
    - Ioannes dux Brabantiæ. Hic instituit academiam Louanieñ. anno 1427.
  - Ioannes dux Burgũdiæ & comes Flandriæ
    - Philippus pius dux Burgundiæ & Brabantiæ, comes Holãdiæ, Selandiæ, &c.
      - Carolus dux & comes, cuius unicam filiam duxit Maximilianus

Sequitur

Sequitur genealogia ducum Lotharingiæ.

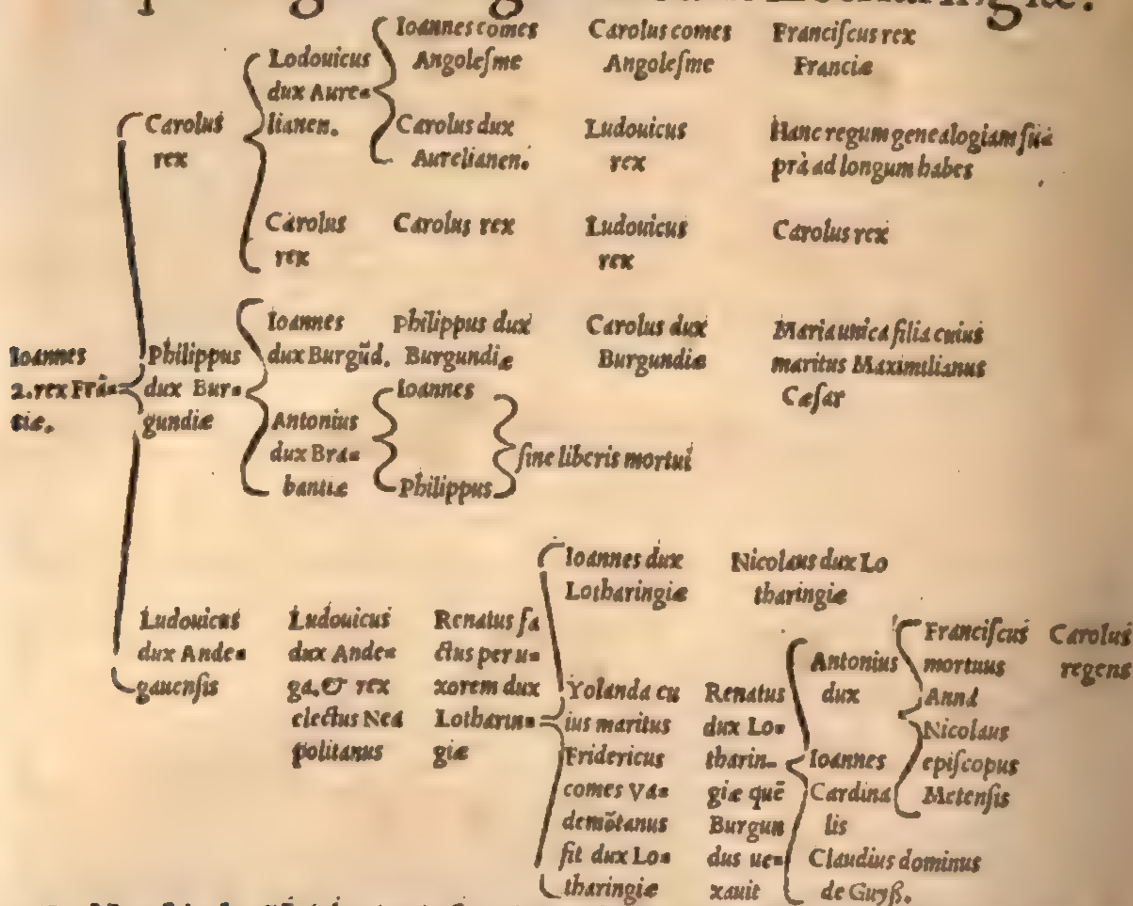

Alsatia separatur à Lotharingia.

SVccessio ducū Lotharingiæ sępe intercisa fuit, id quod aduertere licet ex supra scripta genealogia. Primus constitutus dux uocatus est Carolus. Secundus Ottho, cuius tempore Lotharingia separata est ab Alsatia, factaq; est Alsatia Langrauiatus. Mortuus est autem iste Otto circa annum Christi 1020. Successit illi in ducatu consanguineus eius comes Gotfridus de Ardena. Et post illum filius eius Gotfridus, qui mortuus est anno Christi 1070. Hunc subsecutus est filius eius Gotfridus gibbosus, qui occisus est anno 1076. Tunc Henricus quartus Imperator tradidit ducatum filio suo Conrado, sed restitutus est deinde familiæ Gotfridi, nempe nepoti eius ex sorore, qui & ipse appellabat̄ Gotfridus, factusq; est rex Ierosolymitanus. Successit illi in regno & ducatu frater eius Balduinus, cui deinde successis tertius frater Eustachius. Sunt tamē qui aiunt post Balduinum in ducatum trusum Henricum Limpurgensem anno Christi 1106. qui fuit septimus dux. Postea tradidit Henricus quintus Cęsar ducatum comiti Louaniensi nomine Guilhelmo. Cui successit filius eius Theodoricus. Hunc sequutus est filius eius Theobaldus, & Theobaldum Fridericus, sub quo Brabantia separata fuit à Lotharingia. Post Fridericū adeptus est quidam Matthæus nomine ducatum, qui post se reliquit filiū Simonem nomine, & alium filium Fridericū nomine, qui mortuus est anno Christi 1239. In cuius locum successit filius eius Matthęus, & post Matthęū filius eius Fridericus, & post hunc filius eius Theobaldus, qui obijt anno 1331. successitq; filius eius Fridericus, ac deinde huius filius Rudolphus, qui mortuus est anno 1346. Rudolpho successit filius eius Ioannes, duxitq; uxorem Sophiam filiam Eberhardi comitis Wittenbergeñ. & mortuus est anno 1382. sepultus Nanceię atq; reliquens successorē in ducatu Carolum, qui reliquit filiam unicā, quam duxit uxorē Renatus rex Siciliæ, filius Ludouici ducis Andegauēsis, factus per eam dux Lotharingiæ. Hic repulsus à Sicilia, retinuit inanem regni titulum. Reliquit autem filium nomine Ioannem & filiam Yolandam nomine, quam accepit uxorem Fridericus de Vademonte. Succedens autem Renato filius Ioannes, reliquit & ipse filium Nicolaum, qui obijt sine liberis anno 1464. Tunc successit comes Fridericus de Vademonte,

Brabātia separatur à Lotharingia.

factusq;

factusq; est dux Lotharingiæ, & reliquit successorē filium Renatum nomine, quem Carolus dux Burgundiæ tantis lacessiuit bellis, expulitq; è ducatu. At Renatus auxiliantib. Heluetijs superior factus in bello, occisoq; Carolo Christi 1477. recuperauit ducatū, mortuus tandem anno 1508. Successit ei filius Antonius, qui anno Christi 1525. seditiosos rusticos in Alsatia trucidauit. Eo uerò mortuo 1544 Iunij die 14 Franciscus filius in ducatu successit 15 Septembris eodem siquidē anno, at is uix exacto biennio in Remirimonte oppido q̃d Rumelsperg uocant, 1546. Apoplexia interijt, relicto filio Carolo huius nominis tertio ex Christiana Regina Daniç, uidua Francisci Sfortiæ Mediolani ducis 11. qui quidem Carolus, in Galliā uenit, atq; apud Regem Henricum moratur, ab eo, quod Galliç rex 1552. in Germaniam exercitum ducens, Lothoringicā ditionē peruasit. Vt aūt cōpendio in figura habeas, q̃modo propinquiores duces Burgundiæ & Lotharingiæ atq; Austriæ iuxta lineā paternā aut maternā, ꝓpagati sint, ex regibus Frāciç, posui hîc seriē et successionē totius genealogiæ Ioānis secūdi regis Frāciæ, q̃rū omniū ipse fuit pater, auus, abauus, tritauus, &c.

De comitatu Flandriæ.

QVamuis prouincia Flandriæ olim & hodie iuncta fuerit Germaniæ inferiori, tamen ego annumeraui eam Galliæ ob id quod situs eius sit in terra Galliæ, utaturq; bona ex parte lingua Gallica, præsertim in limitibus, & quòd olim sub regibus Franciç fuerit. Extremi eius limites tempore Christi habitati fuerūt à Morinis & Neruijs, qui hodie appellantur inferiores Flandri, extenduntur'q; usque ad Calesium, quod & ipsum aliquando fuit Flandriæ annumeratum. Meminit horum populorū & ciuitatum eius Antoninus Pius in suo itinerario, potissimum autem mentionem facit ciuitatis Taruannç atque ciuitatis Virouiaci, quç hodie uocantur Teruuanen et Weruijck. Virouiacum hodie est sub episcopatu Tornaceñ. Meminit quoque ciuitatis Tornacensis & item Castellæ, quæ hucusque retinet nomen suum & sita est in monte. Interioris uerò Flandriæ atque ciuitatis eius ut nostro æuo est culta, nec ipse nec alij antiqui scriptores recordantur. Sed nec nominis Flandriæ apud nos fuit mentio usque ad annum Christi quadringentesimum 45. hoc est, ad tēpora Clodionis regis Frāciç, qui habuit nepotem no-

tem nomine Flandebertum, à quo Flandria, ut quidam putant, hoc sortita est uocabulum. Historici cõmuniter sentiunt, quod anno Christi 620. Clotarius destinauerit in Flandriã, præfectum quendam nomine Ludericum (ab alijs appellatur Lydericus) cõstitueritq́ue eum Forestarium, id est, Syluæ præfectum. Nam regio illa nondum erat culta sed pluribus nemoribus obducta, præsertim Arduenna sylua, cuius extremitas Flandriã cõtingebat. Alij paulò aliter de hoc scribunt, nempe in hunc modum. Anno Christi 621. sub Imperatore Heraclio, cũ habitaret uir quidã locuples nomine Ludericus in uasta & aspera regione Flandriæ, uenit rex Franciæ Lotharius qui & Clotarius in uastã illam solitudinẽ uenãdi gratia, abductaq́ue est illi filia, quam secum habebat, à Nordmãnis. Quòd cùm sensisset Ludericus, rapuit puellam è manibus eorum, duxitq́ue eam uxorem, nesciens eam filiã esse regis, etiam cùm ex ea genuisset tredecim filios. Sed cùm hæc fabulosa esse uideantur, relinquamus ea. Scribunt alij Dagobertum filium Clotarij cùm rex Franciæ esset factus, laborasse ut Christi fidem & cognitionem plantaret apud Flandros, curauitq́ue ad honorem Christi, in loco ubi hodie Brugis, erigi templum, & prædicari Euangelium per sanctum episcopum Eligium anno Christi 665. illuc destinatum. Deinde sanctus Amandus episcopus Tungrensis prædicauit illis Christum octo annis, conuersaq́ue est bona pars populi, præsertim in littore maris habitantis ad Christi fidem. Habuit eo tempore Flandria paucas atq́ue eas exiguas ciuitates, sicut & Iulius Cæsar de ea scribit in hũc sensum: Morini extremi Galliæ populi, ultimò uenerunt sub Romanorum potestatem. Diu nanque repugnabant antequam sese dederent, fiduciam habentes in nemoribus & stagnosis locis, donec tandem Iulius syluas resecaret, agros uastaret atq́ue oppida eorũ exureret, illosq́ue adigeret ad postulandũ Romanorum gratiam. Meminit autem Iulius inter reliqua duorum oppidorum, quorum nomina sunt Icium & Gesoriacum, quæ hodie putantur esse Calesium & Bononia. Aliorũ oppidorum non facit mẽtionem, sed uicorum tantùm. Qui uerò post Christi incarnationem scripserunt, hi quoq́ue mentionem faciunt Taruannæ & Tornaci. Quum Morini haud longè post apostolorum tempora ad Christum cõuersi essent, rursumq́ue in paganismum relaberentur, à diuo Odomaro iterum Christo sunt lucrefacti, à quo & insignis ciuitas denominationem accepit: uocatur enim Sant Omar, anteà Sithiu appellata. Inualuit in ea nostris tẽporibus usus Gallicæ linguæ, quũ anteà Germanicè pro magna parte locuti fuerint.

Fides Christi plantatur in Flandria.

Morini putantur Flandri.

De ciuitatibus Flandriæ.

NOstro æuo multæ & insignes ciuitates in Flandria reperiuntur, sed paucæ uetustatem præ se ferũt, quũ intra quingentos annos ferè omnes extructæ sint, perueneřintq́ue ad illam in qua hodie sunt sublimitatem. Tornacum quod ipsi Tornay & Dornick appellant, habet mediocrem uetustatem, quũ Antoninus in suo itinerario illius mẽtionẽ faciat, & ea ciuitas ante multos annos sese alienauit à Flandris, tutelamq́ue apud reges Franciæ quæsiuit, quare à Comite quodam Flandriæ Ferdinando nomine, uice quadam obsessa expugnata fuit & recuperata. Et nostris temporibus Maximilianus unà cum Henrico Angliæ rege eam expugnauit, sed quã Anglus rursum Gallis uendidit. Et superueniens postea Carolus quintus Cæsar, eripuit eam Gallis, incorporauitq́ue Flandriæ. Est autem ciuitas episcopalis sita iuxta Scaldim ad occidentem, licet cum tẽpore ultra flumina ad orientẽ bona pars in ædificijs accesserit, ubi & Angli fortissimam arcem condiderunt, per quam urbs in officio retineri potest. Mercatores & negociatores uaria exercent ibi negocia, & fundus ipse satis fœcundus est, plurimum ferens triticum.

Tornacum.

Gandauum.

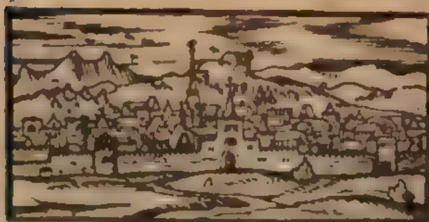

GAndauum ciuitas est ampla & benè munita, sita in cõfluentia Lisæ & Scaldis. Porrigitur quoq́ue amnis quidã à Gandauo ad Dammũ, & hinc uersus Brugas, quẽ Liuiã uocãt, estq́ue magis fossa aquis inundans quàm fluuius, in utriusq́ue urbis magnam commoditatem facta. Habet deinde Gandauum magnum emolumentum à stagnis, quæ Mouren uocantur, quæq́ue ex plaudibus Vuasiæ ditionis originem accipiunt. Habet prætera,

tea urbs ista ciues locupletes, qui pro magna sui parte uiuunt ex censu & redditibus. Abundat opificibus, potissimũ textoribus, qui uaria pannorum & linteorum genera conficiunt. Situs eius est in superiori Flandria, sicut & istarum urbium Schlusz, Oldenburg, Ardenburg, &c. Sunt aliquot ciuitates & oppida sub hac urbe, quorum habitatores municipes eius sunt, quales sunt Cortracum, Harlenbec, Lambec, Quatuor officia, &c. Simul eñ ponunt exactam pecuniã, simul in militiam proficiscuntur, simulq́ꝫ consilia captant. Prodũt historiæ, quod circa annum Christi 661. sanctus Amandus episcopus Tungrorum, gentes circa Gandauum habitantes imbuerit Christiana religione, retraxeritq́ꝫ stultos & pecuinos homines à crassis suis erroribus, tametsi tunc ulla Gandaui iacta fuisse fundamenta negent pleriq́ꝫ: tamen cõmuni opinione & doctorũ hominũ autoritate inter omnes etiãnum constat, hanc urbem uetustate esse cõmendatissimam, ut quæ Iulio Cæsare autore eo loci (ubi quondam diui Bauonis monasteriũ fuit, nunc arx est) facta sit auctior, atq; adeò à Caio Cæsare Gandauum dictum autumnant. Anno à nato Christo 1540. cum de lęsa Maiestate, Ciues huius urbis accusarentur, Carolus v. Imperator, eam ipsam suam patriam, tumultuantem compescuit, nam gladio cæsis seditionis authoribus abolitisq́ꝫ urbis nõnullis priuilegijs, arcem præsidij loco, in ea urbe condidit, qua contumatiores in officio retineret.

Anno postea 1549. Mense Iulio, Philippum principem Hispanum Caroli v. filium, ceu naturalem dominum susceperunt.

Brugæ.

Ciuitas ista nullam habet uetustatem, nec natura bene est munita, caretq́ꝫ præterfluente aliquo amne, nisi quod fossa longitudine duorum miliarium ad Slusam usq; manu facta est, æstu concitato tãtummodo nauigabilis, per quam olim cum mercatus Antuuerpiensis esset, merces nauiculis impositæ Brugas ducebantur. Verùm quum id mercatoribus satis graue esset, ac deinde Brugenses contra dominũ suum Maximilianum commoti essent, translatus est inde non sine graui ciuitatis damno, mercatus ad Antuuerpiam, quo confluunt hodie mercatores ex omni natione, ex tota Germania, ex Schleszuuic, ex Hispania, Italia, Anglia, Scotia, Francia, & alijs terris, quanq; Brugæ non penitus destitutæ sunt omni mercatu. Quantum enim attinet ad lanam, retinuit in hunc usq; diem pristinam negociationem & mercatorũ concursum. Anno domini 1488. commota urbs Brugensis cepit regem Maximilianum, idq́ꝫ eo nomine, ut resignato terræ dominio, traderet illud Philippo filio suo, cui consiliarios assignare uoluerunt, quibus simul administratio terræ committeretur. Hanc autem discordiam excitauerunt præfecti regionis, qui duri fuerunt erga populum, exactiones graues imponentes, unde ipsi ditescebant & nihil Maximiliano accedebat. Comperta autẽ Fridericus Imperator filij captione *Maximilianus rex captus.*

coacto magno exercitu sine cunctatione descendit ad inferiorem Germaniam, & filium liberum fecit. Habet & hęc ciuitas Brugensis multas sub se ciuitates municipes, nępe Dammenses, Honcauereñ. Slusenses, Neoporteñ. Duynkircheñ. Greuelingeñ. Mardychen. Furueñ. & liberos Franconates. Per hos Franconates intellige paruam Flādrię regionē, quę propter obtenta olim priuilegia dicta est Franca terra, habetq́ꝫ 35. habitationes.

De ciuitate Hyprensi.

TOta Flandria ad orientē & occidentē diuidit̃ in quatuor pręcipua mēbra. Primū & principalis est Gandauū, alterū Brugę, tertiū Hypra & quartum terra Franca. Hyprēsis ciuitas arte & natura optimè est munita, fiuntq́ꝫ in ea magnę nundinationes, pręsertim in lana & optimis pannis, imò tota Flādria occupatur hoc mercantię genere, recipisq́ꝫ lanas ab Hispanis, Anglis & Scotis, & textos pannos mittit in omnes totius Christianitatis regiones.

De magnitudine & fertilitate Flandriæ.

LOngitudo Flandrię accipit̃ à Scaldi fluuio, ut uersus Antuerpiā flectit̃, usq́ꝫ ad nouam fossam, quę apud sanctum Odomarum pro regionis defensione est facta, potestq́ꝫ pedibus cursoris spatio trium dierum confici. Latitudo uerò mensuratur itinere unius diei à Lysa fluuio uersus mare. Terra uerò quę ultra Lysam uersus Franciam exponit̃, uocat̃ Flandria Gallica, habetq́ꝫ multas inclytas ciuitates, p̃sertim Duacum uulgò Duai, Tornacum quā uulgò Dornic & Tornay appellant, & Insulā, quā Germani Ryssel & Galli Lille uocant. Hannonia quoq́ꝫ & Artesia, p̃sertim Atrebates, quę Artesiæ pars sunt, annumerant̃, ratione linguę Flandrię Gallicę. Quantū uerò attinet ad terrę fertilitatē scribunt Flandrenses de patria sua, agrum illum maiorē habere cōmoditatem ad ferenda pascua quā frumenta, unde necesse est, ut Flandris aliunde frumentū ministret̃, præsertim ab Atrebatesijs, Ambianensibus, Cameracensibus & alijs adiacentibus terris, imò ex Iutia, ex Hispania maritima & Anglia adfertur eis triticū. Conficiunt̃ apud eos plurimi casei & butyrū: habent quoq́ꝫ laudatissimā capturā hallecum, quæ omnia magno suo lucro mittunt in exteras regiones. Exprimunt etiam oleum ex semine lini & raparum. Afferunt proinde eis mercatores Armorici sal indecoctū, q̄d ipsi nouerunt depurare ab omni fece. Habēt portus maris optimos, pręcipuè Clusæ, Ostēdę, Neoportus, Dunckerkæ & Duynkirchi. Caret regio uino, sed quod optimū & uarium aliunde importatur, nempe ex Gallia & Germania. Care tamen uenditur propter longinquā uecturam & multorū uectigalium solutionē. Quapropter incolę cōmuniter utūtur ceruisia. Abūdat quoq́ꝫ Flandria lignis, ut etiam quidā putent Carbonariam syluam olim in ea fuisse, nempe in agro Tornacensi, Alij uerò uolunt etiam in Hannonia extitisse habētes suas cōiecturas. In littore tamen maris penuria est lignorū, quapropter fouēt ignē cespitib. graminosis & nigra quadā atq́ꝫ uiscosa gleba, quā Darinc uocāt, cuius incendiū grauē spargit odorē. Vtuntur quoq́ꝫ stramine & stercore bouino ad solem torrefacto pro ignis fomento.

Flandria Gallica. *Insula ciuitas.* *Hallecces.* *Carbonaria sylua.*

In quanto periculo sint Flandri ob æstum & sæuitiam maris.

QVando flat Corus, quē uentum nautæ uocant Nordwest, & est medius inter uentum septentrionalem & occidentalem, magno impetu commouetur mare, arbores quoq;, turres, ecclesiæ & sublimiores ædes grauiter quatiūtur, & interdum ad terram deijciuntur. Excitantur etiam nonnunq; tam horribiles procellæ in mari, ut sic commotæ longè in terram agantur, rumpant aggeres, inundent fossas, dissipent septa, destituantq; omnia obstacula contra impetū earum humana industria obiecta, quemadmodum anno Christi 1374. in Octobri factum scimus, quādo multa oppida inundatione maris perierunt, nempe Auenkerck, Hama, Isendijck, Ostmanszkerck, Westend, Varna & Waterflet, ac deinde nostra tēpestate anno 1530. in Nouembri tam horrendo impetu concussum est mare, ut æstus eius deuastauerit plurima loca maritima, omnesq; ciuitates maritimæ multum incommodatæ fuerint, præsertim Calesium, Grauelinga, Mardychum, Dunkerkū, Neoportus, Clusa, Quatuor officia, Antuuerpia & ferè tota Selādia. Propè Neoportum aliquæ naues in portu hærentes, subitò in profundum sunt protractæ, agger in duobus locis ruptus & mare potēter in terram Francam intromissum, porta una & pons ciuitatis distracti, magnaq; pars insulæ Cadsant propè Clusam submersa. Inundantibus autem mari & fluminibus cum magna hominum & rerum strage, non tantū pagi, sed & oppida Flādriæ & Selandiæ enauigata fuerunt cymbis fluuialibus. Ferunt maria omnia adeò insolenter eo tempore aucta, ut ternis aut quaternis pedibus supergressa sint aggerem. Cumq; insula Bierfliet undiq; & semper alluatur mari tempestuoso, quod ob eius continuam commotionem uocant Dullart, id est, insanum, illæsa tamen euasit, & multi mirantur, quod in hunc usq; diem non obruta fuerit fluctibus maris & planè submersa.

Nordwest.

Inundatio maris.

Sequitur Genealogia dominorum & comitum Flandriæ.

1 Ludericus siue Lydericus de Harlebec.
2 Engleramus filius Lyderici, à Germanis Ingram uocatus.
3 Odoacer, ab alijs Audacher appellatus, filius Englerami.

1 Ludericum, qui primum in sequenti genealogia tenet locum, posuit Carolus magnus anno Christi 792. præfectum in Flandria ut syluestrem regionem repurgaret à latrocinijs quę fiebāt in terra inculta. Extendebatur dominium eius ab eo loco ubi hodie Brugæ sunt usq; ad Calesium & Bononiā. Nec poterit esse is Ludericus, de quo iam suprà scripsi. Alij uerò scribunt, quod post mortem Estoredi patris sui in possessionem eius successerit, ac deinde à Carolo Magno in Saltuarium & præfectum Flandrici littoris constitutus fuerit.

2 Engleramus Luderici filius, factus est post patrem Forestarius Flādriæ anno Christi 808. Et quum regioni aliquot annis præfuisset, eliminassetq; rapatium hominum tyrannidem, mortuus est anno Christi 824. reliquitq; dominium filio suo Odoacro.

3 Odoacer de Harlebec factus est post mortem patris sui Saltuarius Flandriæ, mortuus anno 837. 4 Balduinus iste Ferreus est dictus ob uirilem eius animum, fortiaq; facta. abduxit Iuditham filiam Imperatoris Caroli Calui, quam antea habuerat rex Anglię, ob quam rem aliquot annis non potuit impetrare fauorem Imperatoris. Tandem tamen Imperator conuersus in clementiam, fecit eum primum comitē Flandriæ, deditq; ei in dotem totam Flandriam, quam & coronæ Franciæ subiecit, etiamsi tunc indiscreta esse à Romano imperio. Cum uerò Flandria temporis successu plurimis adornaretur urbibus, crescerétq; in diuitijs & sequestratum esset regnum Franciæ à Rom. imperio, Flandria autē apud imperium maneret, nullum non mouerunt lapidem reges Franciæ, quo illam rursum ad se traherent, multa passim excitantes prælia, quibus tamen parum promouerunt. Diuidūt duo isti amnes, Scaldis & Somona Flandriam in duas ferè partes. Est autem Somona ab occidentem Flandriæ: & quicquid est citra Scaldem uersus Samonam, paruit iam à multis annis Gallis, & terra quæ est ultra Scaldem, ut est comitatus Alst, terra Vuasiæ, Quatuor officia & Selandiæ insulæ, subiacet Romano imperio, à quo comes Flandriæ feudum illud habet, & est imperij Marchio. Cæterum hic Balduinus extruxit Brugis castrum contra Nordmannos, obijtq; anno post Christum natum 879.

5 Balduinus Caluus secundus comes Flandriæ, habuit uxorē filiam regis Angliæ, mortuusq́ʒ est anno 918. conditus Gandaui. Tempore huius principis eruperunt ex septentrionalibus partibus Nordmanni, & irruentes in Flandriā, multa illic circa Scaldem intulerunt dāna. Collecti ergo incolæ strauerunt in Carbonaria sylua circiter octo millia, qua re de hostes magis irritati, cœperunt multo crudelius grassari in terra, exurentes ciuitates & uicos, Tornacū. Aldenburgum, Rodenburgū, Bononiam, Casletum, Hypram, Duacum, Taruannam, Antuerpiam, &c. Adeò sæuiebant, ut nemo illis posset resistere. Et ut cohercerent à sua tyrannide, dedit Carolus Cæsar regi eorū uxorē Gillā regis Lotharij filiā, designauitq́ʒ pro dote regionem Frisiæ. Deinde an. 888, Carolus Crassus Imperator dedit illis Neustriam, quæ ab ipsis Normandia est appellata, habetq́ʒ Rothomagum metropolim.

Seuicia Nordmannorum.

Neustria uocatur Nordmandia.

4 *Balduinus ferreus primus Flādriæ comes obijt 879.*

- 5 *Balduinus caluus*
  - *Adolfus comes Bononiensis*
  - 6 *Arnolfus comes Flādriæ.*
    - 7 *Balduinus iunior*
      - *Iohanna uxor Gotfridi Montensis*
      - 8 *Arnolfus*
        - *Mathildis*
        - 9 *Balduinus cū pulchra barba*
          - 10 *Balduinus pius obijt 1067.*
            - *Mathildis, cuius maritus Guilel. dux Normandiæ*
              - *Guilelmus*
              - *Henricus*
              - *Robertus*
              - *Richardus*
              - *Mathildis*
              - *Lucia*
              - *Cecilia*
              - 16 *Guilelmus*
            - 11 *Balduinus Montensis obijt 1070.*
              - *Arnulfus*
              - *Balduinus*
            - 12 *Robertus Frisius*
              - *Maria monialis*
              - *Philippus comes Hyprensis*
              - *Gertrudis uxor Landgrauij Alsatiensis*
              - 13 *Robertus Ierosolymitanus obijt anno 1111.*
              - *Adela, cuius maritus Canutus rex Daniæ*
    - *Elstrudis*
    - *Lutgardis*
- *Rudolfus comes Cameracensis*

6 Arnolfus iste plurimum cōmendatur à prudentia sua. Is instaurauit & in meliorē statum redegit ciuitates Hyprensem, Furnensem, Bergeñ. Broburgeñ. Dixmudeñ. & quasdā alias ciuitates. Instituit quoq́ʒ Brugis, Cortraci & Casleti annuas nundinas atq́ʒ emporia.

7 Balduinus iste quartus fuit in Flandria comes, habuitq́ʒ uxorem Mathildem filiam ducis Saxoniæ. Eo autem mortuo, uxor relicta duxit maritum Gotfridū comitem, genuitq́ʒ Gotfridum & Gotelonem duces Lotharingiæ.

8 Arnolfus quintus Flandriæ comes, duxit uxorem Rosulam filiam Berengarij regis Italiæ, quæ mortuo hoc Arnolfo nupsit anno 988. Roberto Capeto regi Franciæ.

9 Balduinus cum pulchra barba accepit uxorem Oginam principis Lutzelburgeñ. filiam. Ipse dicitur condidisse anno Christi 1007. ciuitatem Insularum. Mortuus est anno 1035. Fuit autē uir strēnuus atq́ʒ ob id Henrico sancto Imperatori ualde acceptus, ut etiam dono ab eo accipere mereretur Valachriam & reliquas Selādicas insulas, unde natum est perpetuū dissidium inter Frandriam & Holandiam, q̄d ferè quadringentis durauit annis. Nam Holandi sibi uolebant uendicare harum insularū dominū, q̄d ante multos annos acceperant à Ludouico Imperatore, nepote Caroli magni. Sunt autē quinq́ʒ insulæ Selādicæ, quarum nomina sunt Valachria, Scaldia, Zutbeuera, Nortbeuera & Borselia, quæ uulgò appellantur Walachren, Scaldien, Zutbeuerland, Nortbeuerland, land von Borszlen.

Insulæ Selandicæ.

10 Balduinus pius accepit uxorem Adelam filiam Roberti regis Franciæ. Ipse consummauit incœptum ædificium ciuitatis Insularum anno Christi 1054. Cinxit enim eam muro, muniuitq́ʒ arce. Natus fuerat in ea, & id circo suprà alias ciuitates amauit eam. Mortuus est anno 1067.

Ciuitas Insularum.

11 Balduinus Montensis duxit uxorem Richildim filiam Raginerij comitis Montensis in Hannonia. Concessit in fata anno 1070. Soror eius Mathildis nupsit Guilelmo duci Normandiæ & regi Angliæ.

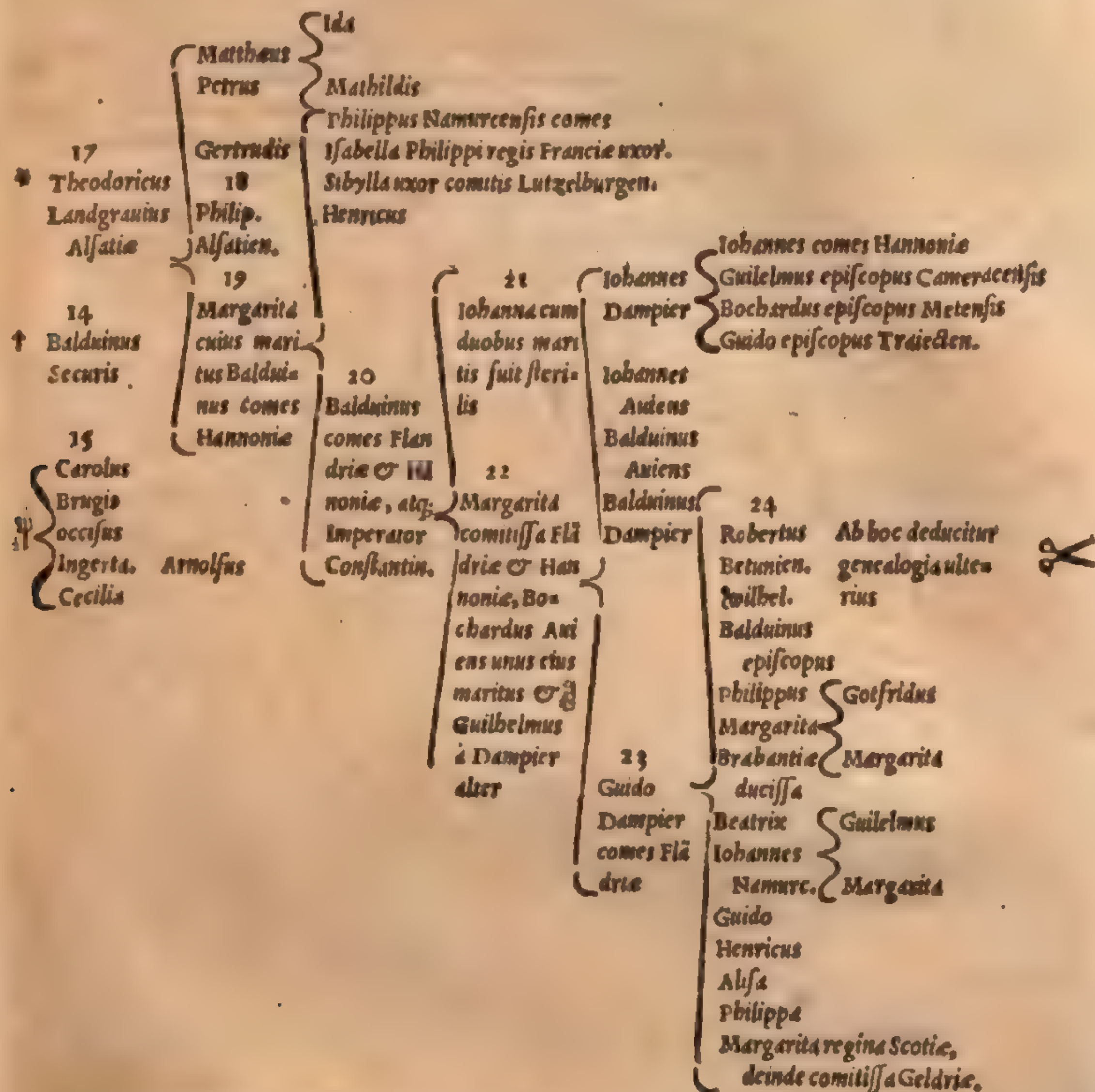

11 Robertus iunior filius Balduini Pij, cui pater dedit uxorem Gertrudem uiduam relictam comitis Holandiæ, assignans ei pro portione hæreditaria quinq; insulas Zelandicas, comitatũ Alostanũ, terram Quatuor officiorũ, unà cum ingenti summa pecuniæ. Adegit quoq; eum iureiurando ut his contentus nunquã fratri foret iniurius. Erat enim Robertus vir animo audaci ac præferoci, imperij cupidus, ad arma natus, & contrà Balduinus placido ac mansueto ingenio. Celebratis uerò nuptijs in Holandia, Robertus indicens Phrisijs bellũ, partẽ aliquã tã eius regionis subegit, indéq; nomen sibi Frisio peperit. Balduinus uerò frater paulò post uita excedẽs cõmisit Roberto filiorũ suorũ tutelã, Arnolfo Flãdriam & Balduino Hannoniã testamento assignans. Eóq; defuncto poscebat Robertus tutelam iuxta formã testamenti, at Richildis relicta uidua negans tutelam, occasionem præbuit, ut ille se inimicũ declararet domus Flandriæ. Tunc Richildis feroci animo inuasit quicquid Robertus habuit in Flãdris, nẽpe comitatũ Alostanũ, Quatuor officia, insulasq; Selãdicas & aduersantes sibi aliquot uiros primores grauiter mulctauit. Quod uidẽtes Flandri execrabant durũ mulieris imperiũ, scissaq; est Flandria in duas partes. Gandenses, Brugẽses, Hyprenses, Cortracenses, Casletani, Furnenses, Burgeñ. &c. sequuntur Robertum: Atre- *Imperiosa mulier.*

bates uerò, Duacēses, Tornaceñ. Audomarēses, Bononieñ. &c. adhærent Richildi & Arnulfo filio eius, Flandrensi comiti. Robertus autē expulit Richildim & filium eius, qui fugientes uenerunt ad Philippum Frācorum regem, sollicitantesq; illum obtinuerūt, ut rex cum exercitu ingrederetur Flandriam. Robertus uerò cum suis, magno impetu & ardore hostem imparatum inuadit, in fugam uertit & Richildim capit. Cumq; & ipse caperetur ab hostibus, pro sua liberatione coactus est Hannoniensibus Richildem reddere, quæ Casleti seruabatur. Deinde rursus factus est cum hoste congressus, ceciditq; inter alios, comes Arnolfus, Richildis uerò cum filio Balduino fugatur in Hannoniam. Ferunt in hoc prælio ad uiginti duo occubuisse hominum millia. Robertus itaq; Flandriam per uim obtinuit.

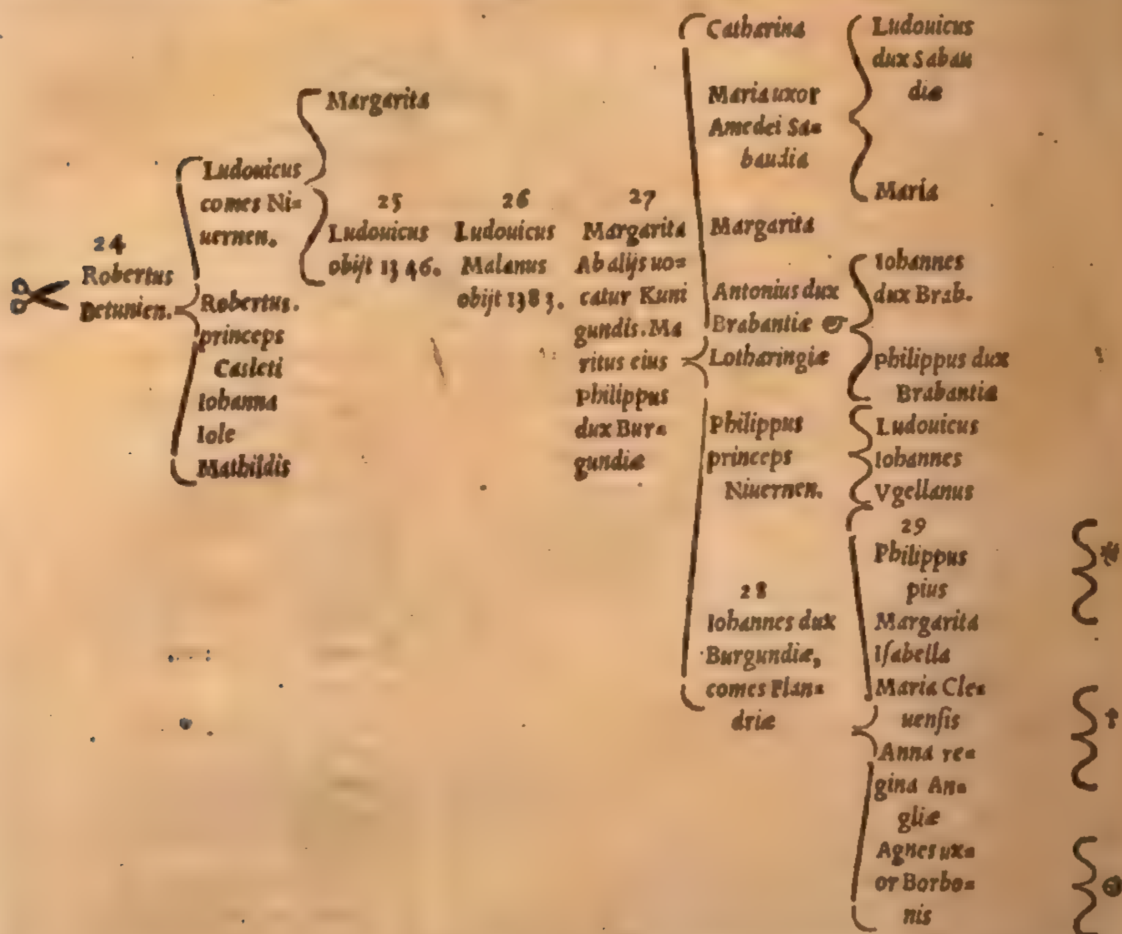

Hānonia subijcitur ecclesiæ Leodiensi. Duxit autem tandem alteram uxorem, filiam scilicet Bernhardi ducis Saxoniæ. Richildis uerò ut recuperaret filio superstiti paternam ditionem, conuersa est ad episcopū Leodiensem, & assensu Henrici Cæsaris subiecit illi in perpetuum Hānoniam, seq; ecclesiæ Leodiensis professa est beneficiariam, impetrauitq; ab ea magnam uim pecuniæ, qua nouum bellum instaurauit, sed inanes erant omnes eius conatus. Gerebat deinde continenter Robertus bellum cum nepote suo Balduino Montensi, iusto Flandriæ hærede, qui pro indignissimo habuit, paterno se per patruum spoliari principatu. Firmatis uerò in pace rebus Robertus profectus est in Syriam, & reuersus mortuus est anno 1093. cuius filia Adela nupserat Canuto regi Daniæ, sed qui postea furore Danorū fuit interfectus, propterea quod eis persuadere conaretur, ut decimas penderent suarum frugum, unde uiuerent sacerdotes. Canuto occiso, Adela regina tam efferatæ gentis declinans furorem, cum Carolo impubere clanculum profugit, redijtq; in Flandriā ad patrem, duabus in Dania relictis filiabus. Nupsit autem postea Rogerio duci Apuliæ. Gertrudis uerò altera filia nupsit primum comiti Louaniensi, deinde Theodorico Landgrauio Alsatiensi.

13 Robertus filius Roberti, rerum potitur apud Flandros, unà cum uxore Clementia, filia comitis Burgundiæ, profectusq; est cum principibus, comitibus & alijs militibus, &

qu

qui magnam expeditionem parauerunt in terram sanctam cõtra Saracenos. Reuersus uerò anno 1100. cum incredibili lætitia est acceptus à suis. Deinde anno 1111. in bello Anglico interijt. Cõfossus enim equus eius, ipse autem lapsus & oppressus tertia die expirauit.

14 Balduinus cognominatus fuit Securis, à summa legũ seueritate, siue quod ueterum regum more securim manu gestare consueuerit. Hic furum latronumq́ licentiam, quæ militante in Asia patre incruduit, puniuit acerrimè, tutumq́ negociatoribus præstitit accessum. Cumq́ demum Francorum regi opem ferret contra Anglum, uulnus letale in capite accepit, unde tandem mortuus est, postquam Carolum suum amitinum, Danorum regis filium, instituisset hæredem.

33 Carolus Imperator cuius uxor Isabella Emanuelis Portugalliæ regis filia — *Philippus rex Hispaniæ*; *Maria*

32 Philippus dux Austriæ — *Ferdinandus Romanorum & Bohemiæ rex*; *Leonora primum Portugalliæ deinde Franciæ regina*; *Isabella regina Daniæ* — *Dorothea, Frederici Palatini uxor*; *Christiana primũ Mediolanen. deinde Lotharingiæ ducissa*; *Maria regina Vngariæ*; *Catharina regina Portugalliæ, uxor Ioannis regis*

Fräciscus obijt puer

Margarita, habuit sponsum unum & duos maritos

31 Maria cuius maritus Maximilianus

30 Antonius; *Iodocus*; *Carolus*

Iohannes dux Cleuen.; *Adolphus Rauestanus*; *Margarita ducissa Bauariæ*; *Catharina ducissa Geldriæ*; *Maria ducissa Aurelian.*

Carolus comes Claromontanus; *Ioannes archiepiscopus Leodien.*; *Ludouicus episcopus Lugdunen.*; *Iacobus comes à Bello ioco*; *Petrus Borbonius*; *Agnes ducissa Calabriæ*; *Catharina*; *Isabella*

15 Carolus. Hic ita se gessit, ut malis esset formidini, à bonis autem impensè amaretur. Cumq́ anno 1226. ingens fames oboriretur in Flandria, tãta huius principis fuit erga pauperes miseratio, ut uno quodam die Hypris septem millia & octingentos panes, præter pecuniam & uestes, egenis distribuerit, ceruisia confici inhibita, iussisq́ occidi tota Flandria canibus. Eodem anno oborta contra eum Brugis conspiratione, optimi principis caput in templo orantis ab impijs tam grauiter est percussum, ut cerebrum eius in pauimentum spargeretur. Sed parricidæ comprehensi exquisitis supplicijs sunt interfecti, Carolo itaq́ interfecto noua fit concertatio pro principatu Flandriæ, inualuit tamen Ludouicus Francorum rex, qui Guilelmum Normannum comitem Flandriæ nuncupauit.

Canes tẽpore fames occidun tur.

16 Guilelmus Normannus à Flandrorum comitum stemmate, Mathildem Balduini pij filiam, paternam habuit auiam, fitq́ comes Flandriæ, cum tamen alij essent competitores propinquiores, nempe Arnolfus Danus, nepos ex sorore Caroli, Theodoricus Alsatius. Hic itaque Guilelmus ab Henrico Angliæ rege patruo suo, Normannia exactus, ægrè susceptus à Flandris, persecutus est Arnolfum Danum, coëgitq́ eum redire domum qua uenerat. Deinde cogitans de recuperãda Normãnia, imposuit noua & inaudita Flandris uectigalia, magistratus precio creauit, omniaq́ illi pecunia erant uiliora. Videntes er-

go Flandri inexplebilem eius auariciam & intolerabilem rapacitatem, clanculum consultabant, quid factu opus esset, censebantq́ꝫ euocandũ Theodoricum Landgrauij Alsatiensis filiũ. Veniens ergo Alsatius acceptatus est à Flandris & Guilelmus electus. Grauiter itaqꝫ Guilelmus offensus, undiqꝫ militem collegit. Theodoricum in Insula oppugnat, sed nihil efficit. Diuertẽs ergo ad Alostanos cœpit illos grauiter affligere, si quo pacto Theodoricum eliceret ad prælium. Videns autem Alsatius uim hostium Alostanis grauiter imminere, magno se animo ad illos contulit. Et cum Guilelmus ad portas usqꝫ Alostanas Alsatium insequeretur, balista ictus paulò post decessit, anno scilicet 1128.

Landgrauius Alsatiæ fit comes Flandriæ.

17 Mortuo Guilelmo Normãno, Theodoricus Alsatius Roberti Frisij ex filia nepos rem Flandicam suscepit. Hic primam habuit uxorem, relictam Caroli comitis prædecessoris sui, qua mortua duxit Sibyllam filiam Fulconis Andegauensis Ierosolymorũ regis. Huius tẽporibus nempe anno 1135. Oceanus se effudit in continentẽ, bonamq́ꝫ Flandriæ, Holandię ac Frisię partẽ subitò submersit, magna tũ hominũ tũ pecudũ multitudine extincta.

Inundatio maris.

Anno 1138. Theodoricus comes cura Flandriæ uxori Sibyllæ demandata, profectus est magno comitatu in orientem, socero suo regi Ierusalem opem laturus aduersus Aegyptiorum barbariem. Deinde anno 1147. rursum professus est sacram militiam, secutus Conradum Cæsarem, reuersusq́ꝫ tandem Anno 1150. tradidit filiam suam Margaritam Balduino comiti Hannoniensi uxorem, eaq́ꝫ ratione sublatum est bellum quod fuit inter Flandros & Hannonienses. Anno 1157. Theodoricus cum Sibylla uxore tertiò profectus est Ierosolymam ut Balduino Ierosolymorum regi opem ferret cõtra Saracenos. Vbi Sibylla abdicato mundo monasticen est professa. Theodoricus uerò omni uita pietate insignis, religione illustris, munificentia clarus, fortitudine, iusticia ac rerum gestarum magnitudine inclytus, anno 1168. Grauelingis moritur.

18 Philippus Alsatiensis mortuo patre suscepit rerum gubernacula, adiecitq́ꝫ Flandriæ iure uxorio omnem Veromandurũ comitatum. Soror eius Margarita nupsit Balduino filio comitis Hannoniæ. Matthæus uerò frater duxit uxorem instigante Henrico Anglorum rege, Mariam monialem & abbatissam, comitem Bononiæ, factusq́ꝫ est ad eum modũ comes Bononiæ: ex qua duas tulit filias Idam & Mathildim. Sed statim aqua & igni à Remorũ pontifice interdictus, coactus est illã remittere ad monasteriũ. Ida successiuè tres habuit maritos, Gerardum comitem Geldriæ, Bertolfum ducem Zeringiæ, & Reginaldum comitem de Castris. Mathildis uerò nupsit Henrico comiti Louaniensi. Et cum pater earum Matthæus sine uirili semine ante oppidũ quoddam sagitta ictus decederet, nec à Philippo ob coniugis fertilitatem speraretur hæres. Philippus magno affectus dolore, Petrũ fratrem retractum ab ecclesia Cameracensi, ubi fuerat episcopus electus, equestri donauit dignitate, ac comitem Niuernensem matrimonio illi copulauit, ex qua ut filiam unicam Sibyllam suscepisset, accepto ueneno interijt. Philippus ergo anno 1177. sororem suam Margaritam Hannoniæ nuptam comiti, hæredem instituit, & ad cognitum suum regem Ierosolymitanum in Syriam profectus est, ubi cùm aliquandiu mansisset redijt sequenti anno domũ, assumpto leonis nigri nouo signo. Principibus enim Belgarum parantibus nouum expeditionem in Syriã, assumpserunt uariorũ colorũ leones, relictis ueteribus insignibus. Anno 1182. mortua est Elisabeta Philippi principis uxor, comitissa Veromãdię, longo & insanabili implicita morbo. Duxit deinde Philippus comes alteram uxorem, Mathildẽ filiam Alfonsi regis Portugalliæ. Anno uerò 1191. suscipiens arma sacra mortuus est in Syria, postqꝫ rexerat Flandriam 21. annis.

Vnde tot leones in insignibus.

19 Margarita soror Philippi & uxor Balduini comitis Hannonieñ. suscepit gubernacula Flandriæ, licet multa loca ei auferrentur, nempe Atrebates, Aria, Fanum Odomari, comitatus quidam cum tota occidentali Flandria usqꝫ ad fossam nouam quæ Ludouico regi attribuebantur. Deinde Mathildi relictæ uxori uiduæ sunt assignata usufructuali in uita possidenda, Duacũ, Insula, Slusa, Casletũ, Furnæ, &c. Balduinus itaqꝫ uxoris nomine salutatus est comes Flandriæ. Decurtato autẽ comitatu Flandrico, Gãdauenses inter cæteras ciuitates primas sibi uendicabãt partes, summãq́ꝫ imperij ad se retrahebãt, indigne ferẽtes ꝙ tanta Flandriæ portio ad Gallos abijsset. Margaritã ac Balduinũ recipere recusa uerũt, nisi prius ipsorũ cõsuetudines, atqꝫ ea quæ illis Philippus comes dedisset priuilegia confirmassent

massent. Mortua autem Margarita anno 1194. salutatur comes Flandriæ Balduinus filius eius, successurus quoque patri in Hannonia.

20 Balduinus Balduini filius uxorē duxit Mariam filiam Henrici comitis Cāpaniæ, Philippi regis Franciæ ex sorore neptem. Fit deinde Imperator Constantinopolitanus anno 1204. Cumque sequenti anno Adrianopolim urbem obsideret, cōmisso prælio interemptus est, ac postea nunquam uisus. Frater eius Henricus duxit uxorē Petri Namurcensis filiam. Soror uerò Elisa seu Isabella nupsit Ludouico regi Frāciæ, futura mater sancti Ludouici: atque ob eas nuptias diuisa est Artesia à Flandria & sorori in dotem assignata, quod posteris tēporibus multorum præliorum fomētum fuit. Porrò Iolen aliam sororem matrimonialiter duxit Petrus Altisiodoreñ. ex quibus natus est Robertus Imperat. Græcorū & Philippus comes Namurceñ. Sibyllam tertiam sororē duxit uxorē Gerardus comes Lutzeburgeñ. *Comes Flandriæ fit Imperator.*

21 Iohanna filia Balduini anno 1211. cōciliante Mathilde Portugallensi nupsit Ferdinando Sancij Lusitaniæ regis filio. Eodem tempore Bochardus Auenienfis ex Britannia duxit uxorem Margaritam Iohannę sororem, cui tutor fuerat attributus. Fuerat hic Bochardus à Philippo Alsatio à teneris educatus, literis imbutus & tandē Aureliani professor factus iuris ciuilis, deinde Archidiaconus Laudunēsis ac Canonicus Tornacensis atque sacris initiatus propinquis inscijs. Dehinc redijt in Flandriam laico habitu specieque equestri suum dissimulans ordinem. Reliquit quotquot habuit sacerdotia atque ad studia militaria & equestrē dignitatē se transtulit. Huic Balduinus Imperat. ad Asiaticū accinctus bellum, liberorum suorum tutelam cōmisit & procurationem Flandriæ Hannoniæque. Eo in munere impigrè ac dexterrime uersatus, magnas sibi opes ac diuitias parauit. Postquā autem innotuit eum esse subdiaconum. Iohanna principe omnibus eum modis insectante, trepidus & supplex refugit ad Papam, si quo modo expediri à sacris atque manere in matrimonio posset. At Papa iubet ut Margaritā dimittat, illique & sorori eius de tāta iniuria satisfaciat, insuper in Asiam proficiscitur militaturus contra barbaras gentes, & reuersus in suscepto semel uiuendi instituto æternum maneat. His oneratis mandatis in Syriam proficiscitur, sed domum inde reuersus conspecta uxore ac liberis, dixisse fertur, Viuum se malle excoriari quā cōplere ea quæ Romanus iniunxerat. Tunc à Romano pōtifice interdicitur participatiōe piorum, mortuusque est anno 1221. Sunt qui scribunt eum diù Brugis in uinculis detentum & tandem Rupelmondæ capite truncatum. Porrò Ferdinandus grauissima cum rege Galliæ gerens bella tandem ab eo captus est anno 1214. Anno 1225. exortus nebulo quidam perturbauit omnem Flandriā Hannoniamque, ausus scilicet sementiri Balduinum Iohānę comitissæ Flandriæ patrē apud uulgus nunquam nō mobile eo quod statura corporis, & lineamentis haud admodum malè Balduinū referret. Veniensque Cōpendium cum magno comitatu, toga uestitus rubra, albamque dextra gerens uirgam, ab episcopo Bellouacorum publicè interrogatus, quo loco in uerba iurasset Philippi regis, item abs quo atque ubi baltheo esset insignitus, ubi loci ac quo die celebrasset sponsalia cū Maria Cāpana, hærēs æstuāsque primum obmutuit, deinde tridui petijt spacium ad respondendum. Ob hæc aliaque huiusmodi pro impostore habitus, fide qua uenerat dimissus est, & fugiens uenit in Burgundiā, ibique captus uenditus est Iohanne comitissæ 400. marcis argenti. Tum se aperire coactus fatetur suam audaciam & nequitiam, traductusque per omnia oppida Flandriæ & Hannoniæ, causaque eius Insulæ in iudicio cognita patibulo strangulatur. Vulgus tamen Iohannam suspendisse patrē suum fabulabat, eumque tam fœdum de muliere optima in hāc nostrā memoriam transmisit rumorē. Pronum est semper uulgus indocile ad stultas falsasque cōcipiendas opiniones, Anno 1226. interuentu Blanchinæ reginæ Ferdinandus comes Flādriæ à uinculis est solutus, post annos scilicet 12. ac quinque menses quā fuerat captus grauissimis præscriptis cōditionibus. Mortuus est deinde Ferdinādus anno 1233. Iohanna uerò relicta uxor anno 1237. nupsit Thomæ fratri comitis Sabaudiæ, quæ ab ipsa mortua est anno 1244. *Sacris initiatus duxit uxorem.* *Obscurus quidam fingis se Imperatorē.*

22 Margarita soror Iohannę principis, nupsit post mortē Bochardi primi mariti, de quo iam scripsimus, Guilelmo Dāpetræ Burgūdici sanguinis uiro. genuitque Guilelmū, Guidonem, Iohannē & Mariā, maritus uerò obijt diē suū anno 1241. Margarita autē post mortem sororis & mariti successit in regnū, cœpitque cū filio natu maximo prudenter ac strēnue gubernare. Initio tamen administrationis, Friderici Cæsaris & Leodiēsis episcopi, offensam incurrisse memorat, eo quòd iureiurādo se illis nō deuinxisset, deque Hānonia fidem in tempore non iurasset. Anno millesimo ducentesimo 45. oritur de successione Flandriæ inter Margaritæ filios magna cōtentio, adeò ut Guilelmus, Guido & Iohannes posteriore thoro procreati,

ro procreati, Iohānem ac Balduinū fratres suos ex matre per ignominiā. Nothos appellarent. Iohannes uerò Auenienſis ſubnixus ope comitis Holandiæ, cuius ſororem duxerat uxorem, matri ſuæ bellum indixit, eo quod Guilelmo Dampetræ poſterioris thori primo genito Flandriā poſt ſe deſtinaret, quā ſibi debitā contendebat. Factum tamen eſt ut arbitrio magnorum uirorum diſſidiū illud taliter cōponeretur, ut poſt mortē Margaritæ Dampetra Flandriā, Auenienſis uerò adiret Hannoniam, ſuiſq́ uterq́ fratribus iuxta conſuetudinem per ſortem bonorum prouideret. Iohannes uerò pertæſus longam matris uitam, rebellionē faciens matri, inuaſit Hannoniam. deuinxitq́ ſe iureiurando epiſcopo Leodienſi, & hinc Flādriæ quoq́ partes quaſdā, nempè Vuaſios, Quatuor officia, Aloſtanos, &c. populari cœpit, cauſatus Flandricum dominatū & quicquid beneficio imperij teneretur, non eſſe cognitionis regis Franci. Margarita cognitus hoſtium uiribus in conditiones deſcendit, pacem à filio redemit, ſexaginta millibus aureorum numeratis eidem. Porrò frater eius Guilelmus Dampetra, cui deſignata fuit Flādria, profectus ad militiam ſacram & captus à Soldano cū alijs multis Chriſtianis principibus atq́ magno auri pondere liberatus, rediēs miſerabiliter eſt in Hannonia occiſus, quod Iohannis Balduiniq́ fratrū, qui peſſimè illum oderant, proditione factū ſcriptores teſtātur. Incrudeſcit nouū bellum, uincitur Margarita, capiuntur filij eius Guido ac Iohannes ab Holando, qui Iohanni Auenienſi opem tulit. Offertur Holando magna uis pecuniæ ut captos liberos reddat, ſed fruſtra hoc & alia tentantur. Paulò poſt Guilelmus Holandus in Friſiam proficiſcitr ut bello eam gentem quateret, ſed uictus & occiſus eſt ibi, dumq́ aliena conatus eſt rapere, perdidit ſua. Siquidem Iohannes Auenieñ. ex clade Guilelmi adeò fractus eſt, ut ex mœrore animi morbo contracto, haud diù poſt finem fecerit uiuendi. Sicq́ liberati ſunt Guido & Iohannes Flandrenſes, ſed nō ſine grandi ære. Factum quoq́ eſt matrimoniū inter Florentiū filium Guilelmi regis & Beatricem Guidonis comitis filiam, cui Selandia pro dote quoq́ eſt aſſignata, appellatusq́ eſt Florentius primus Selandiæ comes, quā cū omnibus ipſius inſulis poſſedit.

Dampetra captus à Soldano.

23 Guido comes Iſabellā Luceburgenſis filiam duxit uxorē, factusq́ eſt anno 1278. princeps Flādriæ quādo mortua eſt mater eius Margarita. Iohānes uerò Iohānis Auenienſis filius adijt Hannoniā. Guido ſucceſſiuè duas habuit uxores. Ex prima, Mathilde ſcilicet, ſuſtulit nouē liberos, & ex alia Luceburgēſi, ſex. Obijt an. 1304. in uinculis regis Frācorum.

24 Robertus Betunienſis patri ſucceſſit in comitatu Flandrenſi, contraxitq́ matrimonium cum filia ducis Burgundiæ, mortuus anno 1322. Beatricem ſororem eius accepit uxorē comes Holandiæ, factusq́ eſt comes Inſularum, ut iam oſtendimus. Iohannam uerò aliam ſororem duxit princeps Iuliacēſis, ſicut & Iohannis Namurceñ. filiam Margaritam duxit alius comes Iuliacenſis. Porrò filia eius Mathildis nupſit duci Lotharingiæ.

25 Succeſſit Ludouicus iſte auo ſuo Roberto in principatu Flandriæ. Mortuus eſt enim pater eius ante auum. Habuit autem uxorem filiam Philippi Longi regis Francorum.

26 Ludouicus Malanus, dominus Flandriæ, Niuerniæ, Raſtellæ, & poſt matris ſuæ mortem dominus Burgundiæ, Arteſiæ & Salinæ. Accepit autē uxorem Margaretam filiam Iohannis ducis ducis Brabantiæ, factusq́ eſt per eam dux Brabantiæ, Lemburgi, Lotharingię, &c. Dictus eſt Malanus à certo quodā loco. 27 Margarita unica filia Ludouici Malani & hæres Flandriæ, Arteſiæ, Salinæ, Niuerniæ, Raſtellæ, Burgundiæ, Mechliniæ, Antuerpiæ, &c. Hęc nupſit Philippo filio regis Francorū, qui per eā factus eſt dux Burgundię & comes Flandrię. Frater eius rex Carolus dono dedit fratris ſocero quater centena millia coronatorū. Mortuus eſt autem mulier anno Chriſti 1404. relictis multis liberis, inter quos Catharina uxor facta eſt Lupoldi ducis Auſtrię, Maria uerò nupſit Amedeo duci Sabaudieñ. genuitq́ Ludouicum ducem Sabaudię & Mariam uxorē uicecomitis Mediolaneñ. Porrò Margaretā duxit uxorem comes Holandię & Hannonię. Diſcrepant tamen iſta paulum ab illis quę ſuprà in genealogia ducum Burgundię ſunt dicta. Antonio obuenerunt Brabātia, Lotharingia & Lemburgum. Philippus uerò frater Antonij factus eſt dominus Niuerniæ & Raſtellę. Porrò Vgellani filiam accepit Iohannes Cliuenſis.

28 Iohannes dux Burgundię & comes Flandrię duxit uxorem filiam comitis Hannonię & Holandię, mortuus 1419. Reliquit autem filium unum & multas filias. Margareta in duplici coniugio ſterilis fuit. Iſabella & Catharina quoq́ ſine liberis deceſſerunt.

29 Philippus pius, dux Burgundię & comes Flandriæ duxit uxorem Iſabellam regis Portugallię filiā: Cumq́ nepos fraternus moreretur, factus eſt quoq́ anno 1430. dux Brabantiæ

bantiæ. Genuit proinde tres filios, è quibus Iodocus & Antonius sine liberis decesserunt.

30 Carolus, potentissimus dux Burgundiæ, Brabantiæ, comes Flandriæ, &c. cuius prima uxor fuit filia Caroli regis Francorum 7. ex qua nullā sustulit prolem. Altera fuit filia Caroli ducis Borboniæ, & tertia soror regis Angliæ. Interijt hic dux Carolus anno 1476.

31 Maria filia unica Caroli Burgundi. cuius mater Elisa filia fuit ducissæ Borbonis. Hāc duxit Maximilianus anno 1478. mortuaq́ʒ est anno Christi 1481.

32 Philippus dux Austriæ, Burgundiæ, Brabantiæ. comes Flandriæ, &c. duxit uxorem Iohannam filiam Ferdinandi regis Aragoniæ & Elisabet reginæ Castellæ atq́ʒ Legionis. Mortuus est autem Philippus anno 1506. Margarita uerò soror Philippi primum desponsata est Carolo 9. regi Galliæ, deine Iohāni filio regis Castellæ & Aragoniæ qui fuit frater uxoris Philippi, tertio duci Sabaudiæ Philiberto, postea multis annis uixit in uiduitate.

33 Carolus rex Hispaniæ & Imperator, comes Flandriæ, &c. duxit Isabellam filiam Emanuēlis regis Portugalliæ. Soror uerò eius Leonora primùm ducta est matrimonialiter ab Emanuēle rege Portugalliæ, deinde à Francisco rege Gallię. Isabellam uerò duxit Christiernus rex Danorum. Et cùm rex ille excluderetur regno, fugit regina Gandauum, ibiq́ʒ mortua est. Catharinam uerò duxit Iohannes rex Portugalliæ, filius Emanuēlis.

De regione Luceburgensi.

FVit primùm regio ista comitatus, sed postea comitatus fuit cōmutatus in ducatum. Henricus septimus Cæsar, fuit comes Luceburgensis non autem dux. Tempore Vuenceslai regis Romanorum atq́ʒ Bohemiæ, fuit comitatus iste sublimatus in ducatum, licet Conradus Vecherius secus sentiat, nempè, quòd Henricus Cæsar ex comitatu fecerit ducatum. Iohannes rex Bohemię captus oculis, habuit aulam suam & curiā Luceburgi, multaq́ʒ beneficia collocauit in habitatores huius regionis. Habuit hic comitatus & regnum Bohemiæ centum annis & suprà, gubernatores de una & eadem familia. Postea uerò separata sunt ab inuicē, mansitq́ʒ Luceburgum apud fœminam Bauaricam, quæ iurisdictionē suam uendidit Philippo duci Burgundiæ. Haud secus Wilhelmus dux Saxoniæ ius suum quod in Luceburgo habuit, uendidit dominis Burgundiæ. Cumq́ʒ Cæsar Maximilianus succederet duci Carolo in Burgūdia, simul factus est hęres Luceburgi. Et Cæsar modernus Carolus quintus, mox in baptismi lauacro à patre suo Philippo honoratus est isto ducatu, fuitq́ue primus eius titulus Princeps Luceburgensis. Quum duces Burgundiæ rerum potirentur in hac regione designarūt gubernatores in ea, Dominū de Croy & Marchionem Rudolfum de Hochberg. At quum dominiū eius assequeretur Maximilianus Cæsar per uxorem suam, quę Burgūda fuit, substituit ille in locū suum pro gubernatore Christophorum marchionem Badensem, idq́ʒ pro aliquot millibus aureorum. Principes ergo Badenses bonam seruantes œconomiā in hac Luceburgēsi terra, defenderūt eam cōtra Galli & aliquorum comitū (qui hostes erant) incursus, deiecerunt quasdam prædonum domos aut subegerunt eas, præsertim Bulligon, Eszdan, Rodenmach & Richersperg. Deinde Margareta ducissa Austriæ & relicta uidua ducis Sabaudieñ. filia Cæsaris Maximiliani, redemit oppignorationem gubernamenti à Bernhardo marchione Badensi, atq́ʒ designauit marchioni Montensi Brabātino. Quo mortuo, constitutus est in ea regione præfectus à Carolo, Imp. dapifer Hannoniensis. Quem inuadens Gallus sine præuia denuntiatione, fecit ferè totam terrā suæ ditionis, igni & gladio omnia uastans & perdens, anno scilicet 1542. & 1543. At Carolus Imperator paulò pòst omnia recuperauit. Est magnus & insignis nobilium hominum numerus in hac terra qui & sua peculiaria habent priuilegia. Aliqui comites coguntur ibi

tur ibi profiteri se beneficiarios, nempè Manderscheid. Arẽburg, Salm, Rysferscheid, Ryneck, Kriechingen & Isenburg, cum alijs multis dñis & nobilibus. Habetur Luceburgi senatus sublimis & præses unus inter consiliarios. Equestris ordinis uiri solent quotannis quater cõuenire in urbe. Sunt in regione nemora multa, amnes non magni, aër salubris, & populus fidelis, cuius prę cipuũ studiũ est in pecoribus alendis, quæ optima sunt in ea terra.

Anno à Christo nato 1552. cum Henrichus II. Francorũ rex contra Carolũ V. Imp. bellũ gereret, in Germaniã tendens, cum ingenti exercitu, Lutzelburgensem ducatũ peruasit quoq; Teonis uillam, Ibiscum & quædam alia oppida, cum præsidijs suis expugnans.

De Ducatu Lemburgensi.

HIc ducatus haud procul ab Aquisgrano situs, fuit aliquãdo, nẽpe circa annũ Christi 1172. comitatus, quando & ꝓpinqui comites Hannoniẽses, Namurcenses, Louanienses, (qui postea dicti sunt duces Brabantini) Holandenses, Luceburgenses, & reliqui circumiacentes, suas possidebãt ditiones. Henrici Imperatores erexerunt hunc comitatum in ducatũ. Qua ratione moti, nõ inuenio, quũ iustius Flãdria ad hanc dignitatẽ euehi debuisset, si tota Imperatorem agnouisset. Defecit autẽ hic ducatus ante multos annos in uirili successione, subiectaq; est maior eius pars ducatui Geldrẽsi. Sed cũ anno Christi 1293. comes Geldrẽsis caperet a duce Brabantiæ, coactus fuit comes pro sui liberatione multa restituere de ducatu Lemburgensi Brabantinis. Habet autem hic ducatus titulum suum à sua metropoli Lemburgo, quod oppidum non multum distat ab Aquisgrano atq; a Leodio.

De terra & comitatu Holandensis.

SVmpsit initiũ comitatus Holandiæ sub Carolo Caluo, factusq; est primus eius comes anno Christi 861. Theodoricus, de stirpe & familia regum Franciæ, & mansit ditio illa apud posteritatem eius usq; ad annum Christi 1345. quando comes Wilhelmus ultimus, filiam suam unicã cum comitatu tradidit Imperatori Ludouico Bauaro. Reliquit Ludouicus comitatum filio suo Wilhelmo, qui & ipse unicam tantùm habuit filiam, quã duxit comes Geldrensis. Qua defuncta. Holandia multos habuit competitores, qui pro ea contendebant, nempe Geldrenses Bauaros & Burgundos. Tandem post mortem Iacobæ, Burgundus factus est dominus eius, sicut & antea paucis ostensum est. Siquidem Guilelmus ultimus comes Holandiæ, habuit uxorem filiam Philippi ducis Burgundiæ. Signabitur autem genealogia horum comitũ infrà in Germania, ubi huius regiõis quoq; fiet mẽtio copiosior. Habet hodie ciuitates florẽtissimas, inter quas Amsterdamum primas tenet, urbs propter mercimonia, quæ ibi exercentur, toto orbe celebris. Ipsa instar Venetiarum alluitur atq; circumluitur aquis marinis, creuitq; ex obscuris casis in eum splendorem, quem habet hodie, unde Nicolaus Cannius:

Hæc illa est Batauæ non ultima gloria gentis,
 Amnis cui nomen, cui cataracta dedit.
Dicta prius Damum, raris habitata colonis,
 Cum contenta casis rustica uita fuit.
Hinc Aemsteldamum iam facta celebrior, utq;
 Fortunæ, creuit tempore nomen item.
Vrbs benè nota propè atq; procul distantibus oris,
 Dotibus innumeris suspicienda bonis.
Diues agri, diues preciosæ uestis & auri.
 Vt pleno cornu copia larga beet.
Quod Tagus atq; Hermus uehit & Pactolus, in unum
 Verè huic congestum dixeris esse locum.

Reliqua

Reliqua quæ memoratus Cannius de cultu, nitore, magnificoq́ꝫ decore, religionis cura, de fœcundis ingenijs hic natis & alijs id genus rebus hoc loco cõmemorat, breuitatis gratia omittemus, ad alia transituri, præsertim cũ infrà copiosior de Holandia & eius ciuitatibus sit mentio habenda. Roterodamum alia Holandiæ ciuitas, uel saltem hoc nomine clarissima, totoq́ꝫ orbe celebratissima, quod in ea natus est & à pueritia educatus, doctissimus ille Erasmus Roterodamus, bonarum literarum antistes & reparator, Germaniæ, maximè Batauæ gentis, unicũ decus, qui de patria sua in Chiliadibus in hũc scribit modum: Fuerunt Bataui Germaniæ populi, Catthorũ pars, qui domestica seditione pulsi, extrema Gallicæ oræ uacua cultoribus simulq́ꝫ insulã inter uada sitam occupauêre, quam mare oceanum à fronte, Rhenus amnis tergũ ac latera circumluit. Gens tum bello ualida, tum o[illegible]ib. pollens, cuius terrã nunc Holandiam uocant, mihi semper & celebrandã & uenerandũ, ut cui uitæ huius initium debeã. Atq́ꝫ utinã illi nos tam possimus honestamento uicissim esse, quàm illa nobis non est pœnitenda. Nam si mores eius domesticos spectes, non alia gens est ad humanitatẽ, ad benignitatem propensior, cuiq́ꝫ minus adsit uel feritatis uel truculentiæ. Ingenium simplex & ab insidijs, omniq́ꝫ fuco alienum, nullis grauibus obnoxiũ uitijs, tantum ad uoluptatẽ, præcipuè conuiuiorũ aliquanto deditius. Cuius rei causam esse puto, mirã rerum omnium exuberantiam, quibus uoluptatis studium irritari solet, idq́ꝫ partim ob cõmoditatem importationum, quòd nõ solum occupat duo nobilissimorũ fluminum ostia Mose Rheníq́ꝫ, uerumetiã quod aliquanta sui parte Oceano alluitur, partim ob natiuam regionis ubertatẽ, ut quæ passim nauigabilibus ac piscosis interluatur fluuijs, pascuis uberrimis

A. *Vetus ecclesia* B. *Noua ecclesia.*
C. *Pretoriũ.*
D. *S. Clare*
E. *Expansoris*
F. *S. Margare.*
G. *Minoritæ.*
H. *Beata uirgo*
K. *Leprosi.*
L. *S. Magdale.*
M. *S. Barbara.*
N. *Paulini.*

I abundet,

stella, arces & uicos, quousque peruenit ad Catalaunicos campos, qui non longe absunt à Tolosa prope Vasconiam. Venientes illuc Romani, qui Galliam adhuc pro magna parte subiectam tenebant, ut incolis opem ferrent contra tam horrendum & crudelē hostem, collegerunt ingentē exercitū, cuius dux fuit Aetius, uir in bellicis rebus exercitatissimus, quippe cum Valentiniani Imperatoris in occidētalibus partibus fuit summus dux militiæ. Adiunctus quoque fuit illi Theodoricus Visigothorū rex, item Meroueus rex Francorum cum suis qui ante paucos annos aduenæ concesserant in Galliam, Saxones quoque Parisij & omnes qui uiribus ualebant, etiamsi antea inter se dissidia habuerūt, iam ob communem hostem facti sunt amici, modò hūc publicum hostem arceant à terminis suis. Erant Hunni homines robustissimi, qui iam multas deuicerant & subegerant regiones. Nec in eum usque diem ullus fuerat populus, q ausus fuerit prælium committere cum eis: quapropter necessum erat, ut omni quo poterant modo sibi prospicerent, quatenus æquo Marte cum illis congrederentur. Aciebus itaque utrinque instructis, congressi sunt duo illi exercitus populosissimi, cōmittitur prelium tam atrox et horrendum, quale antea nemini innotuerat, nec fortasse unquā tale cōmissum fuerat. Pugnatū est à meridie usque ad uesperam utrinque acerrimè, nocte præliū dirimente. Aiunt riuulum quendā, qui humili ripa Catalaunicum præterfluit campum, peremptorū uulneribus humano sanguine sic auctum, ut instar rapidissimi

Catalaunica pugna.

torrentis effluxerit. Inclinare tamen cœperunt res Hunnorum, ut etiam fuga sibi salutem quærere cogerentur. Quod uidens Attila, fugit intra castra sua curauitque constitui per circuitum quadrigarum munimenta, scutiferos & sagittarios, qui sese hosti opponerent, quousque ipse aciem suam rursum instauraret & in ordinem disponeret. Iubebat etiam pyram construi ex stramine, sellis equorum & quibusque ramentis, quæ facile incendi posset, & in qua concremaretur, si hostes superiores forent, ne in manus illorum uiuus incideret, aut saltem sepultura non destitueretur, si in hoc prælio occumberet. Referuntur in eo prælio cecidisse supra centum sexaginta millia hominum. Et quamuis tyrannus uictus esset, id tamen solatij tulit, quod Theodoricum Gothorum præstantissimum ducem obtruncatum cognouit. Postera die uoluit Thorismundus filius Theodorici regis ulcisci patrem suum, in Attila Hunnorum rege at Aetius consuluit, ut expeditè paternum potius defenderet regnum quàm hostem persequeretur, ueritus ne profligato Attila, impetum Gothi in Romanos uerterent. Sed perniciosum fuit consilium: debellatus enim tum fuisset funditus Attila. Sed

Numerus occisorum.

ubi retro abijsse hostes iam acceperat, ipse diuertit ad Remenses, oppugnataque ciuitate obtinuit eam, & interfectis omnibus quos in ea inuenit, conuertit se ad Trecas. Cui occurrens diuus Lupus episcopus, interrogauit eū in hūc modum. Quis es tu? At ille respondit: Flagellum dei ego sum. Comprehendens autem episcopus frenum eius, duxit eum per ciuitatem, nullo illato damno. Post hæc ingressus Germaniam, non desijt sæuire in ciuitates & alia quæque loca, donec illi innotuit Aetium & Gothos nouū

 collegisse

Attila pergit in Italiam. collegisse exercitū, tunc rediens in Vngariam reparauit uires, & properans sæuo animo in Italiam, profectus est per Styriam & Carinthiam. Comperto autem per exploratores quòd in mōtibus ingentes hostium copiæ eius expectarent aduentum, aliud arripuit iter, transferens scilicet exercitum suum per Sclauoniā, & ueniens ad mare Adriaticum subuertit ciuitates quasq;. Aquileiā quoq; obsedit tribus annis, donec eam expugnauit, de qua suo loco in Italia quoq; scripturus sum. Mediolanum diruit, Ticinum disiecit, &c.

Anno Christi 700. irruerunt Vandali in Galliam, & sæuietes in homines & ciuitates: confregerunt ecclesias, subuerterunt monasteria, expugnauerunt ciuitates, perdiderunt domos, deiecerunt arces, atq; occiderunt innumeros homines, & in summa, uastabātur omnia gladio & igne. Habuerunt etiam uice quadā regem, qui Crochus appellabatur, & is diruit Moguntiā iuxta Rhenum, accepitq; hoc consiliū à matre sua, si cuperet magnus haberi & nomen post se relinquere, in terra subuerteret magnas ciuitates. *Ex flagitijs magnus.* Cumq; postea cōfregisset Metim, & conaretur etiam Treuerim in fauillas redire, eam nullo pacto expugnare potuit.

Anno Christi 721. Abdiramus Saracenorum rex, qui & Muca uocabatur, & iam decennio possederat Hispaniam, superatis montibus uenit in Vasconiam & Aquitaniam, obtinuitq; Burdegallensem ciuitatem, & magno odio Christiani nominis, occidit passim omnes in ciuitate, tam mulieres quam uiros, iuuenes senes, nec ætati nec sexui parcens. Profectusq; ultrà aggressus est Pictauos, ubi rursum sæuijt in homines igne uastans omnia loca. *Ingens hominum cædes.* Occurens autem illi apud Turonenses Carolus Martellus, auus Caroli magni, uicit Saracenos & regem eorum, factaq; est tanta strages hominum, ut scribantur tunc occubuisse trecenta septuaginta quinque millia hominum: uenerant enim infideles cum uxoribus suis. A parte uerò Christifideliū referūtur cecidisse duntaxat mille & quingenti. Non multo interiecto tempore, reuersi sunt Saraceni nauigio ex Hispania, atq; per Rhodanum ascendētes uenerunt Auinionem, quam & expugnauerūt. At Carolus Martellus sine ulla cunctatione collecto exercitu congressus cum Saracenis, atrocissimo prælio conflixit cū eis, uicitq; & eripuit ciuitatem ex manibus eorum. Et nisi hic strenuus uir initio perdomuisset Saracenorum tyrannicas irruptiones, iamdudum totam Europā expugnassent, suaq; perfida fide conspurcassent. *Maior domus.* Fuit autem Martellus iste in aula regis summus dux, qui eo tempore Maior domus uocabatur, pendebantq; ab eo maiores regni causæ & ardua quæq; negocia: de qua re & suprà mentionē fecimus, ostendentes quomodo posteritas eius anno Christi 750. obtinuerit regnum & imperium occidentale.

Anno Christi 1160. fuit magna Iudæorū multitudo in Gallia, de quibus spargebatur rumor, quod singulis annis clanculum Christianum puerum captum ducerent ad subterraneum quendam locum, pœnisq; affectum die Parasceues cruci affigerēt.

Iudæi expelluntur. Quo audito, Philippus rex apprehendens Iudæos, supplicijs eos affecit, octoginta uiuos excitato rogo simul cremans, ac deinde anno Christi 1182 expulit omnes è regno suo, præter eos qui ad Christum sunt conuersi. Postea uerò quū propter bella inopia laboraret pecuniæ, accepta grandi à Iudæis pecunia, reditum eis concessit, & domicilium Parisijs, sicut & Ludouicus post eum, ipsis tutam aperuit Galliam.

Anno Christi 1307. sæuitum est in Templarios & in totum ordinē eorum, potissimum in Gallia. *Templarij pœnis afficiuntur.* Sunt q illis imputauerunt magna scelera, nempe ambiguum coitum, sacrificia crudelissima humani sanguinis, & quòd simulachrum eis fuerit indutū humana pelle, cui ordinē ingressi rationē uitę professi fuerint, quodq; Ierosolymæ ditio eorū fraude Turcæ cesserit, &c. Sed multi alij sunt in hac opinione, ut putent Philippum regē, qui in proceres ordinis odium conceperat ob eorum diuitias, magis amore consequendarum opum q̄ religionis gratia, in eos tam grauiter animaduertisse. Consensu enim Clementis Roman. Pont. cepit uno tempore omnes Templarios in Gallia, quorum ingens fuit numerus, uarijsq; eos pœnis torquens, tandem igne cremauit. Monebantur autem in primis, ut qui supplicium euadere cuperent, damnarent ordinem suum ceu sectam inutilem, sed nullus erat qui non in sua pertinacia perseuerarer usq; ad mortem,

ad mortem quisq; male loqueretur de ordine suo. Ab initio mundi Gallia non uidit tristius spectaculum atq; obstinatius exemplum, Iacobus huius militiæ supremus dux seruabatur aliquandiù cum alijs tribus, ac deinde missus Lugdunũ ad Clementẽ papam, monitus est ad confessionem, ubi & nonnihil ipsum de ordine confessum produnt. Reductus uerò Lutetiam & in medium constitutus, rogabat ut paulisper audiretur. Datoq; silentio, iureiurãdo affirmauit, ordinẽ suum non cõmeruisse, ut sic puniretur. Quòd aũt aliquid Lugduni esset confessus, hoc magis pontificis uiolẽta coactione quàm rei ueritate esset factum. Ipse sibi cõscius nõ esset, quicq; à se aut fratribus suis perperã gestũ in ordine. Hæc magna fatebatũ uoce, atq; intrepida mente expectabat mortẽ. Cumq; rursum ipse & alij tres ordinis magistri exquisitis torquerentur pœnis, tam hilarem ac constantem præ se ferebant uultum, ac si insensibiles facti essent. Hæc morientiũ constantia, causam ipsam ex parte regis magis ac magis suspectã reddidit, nempe quòd magis auaricia quàm Christianæ religionis amore rex in ipsos tam seuerus fuerit. Illico enim post Templariorum interfectionẽ, spoliati sunt Iudæi per totã Galliã omnibus suis rebus, atq; unica induti tunica expulsi. Philippus tamẽ rex prætendebat pessima illorũ facta, quo fucum aliquẽ prætexerat auaritiæ suæ. Multa proinde aduersa passus est rex cum filijs suis, quæ credita sunt eis accidisse propter iniusticias suas: multi etiam æstimantes illos iniuste passos, ut martyres uenerati sunt, tollentes deuote corpora eorũ & ossa. Ferebãt aut ueſtẽ albã sicut Teutonici fratres cũ rubea cruce. *Regis Philippi auaritia.*

Anno Christi 1322. rapiebantur in Gallia multi leprosi ad supplicia. Incitati enim à discedentibus Iudæis, conspirationem inter se fecerunt, consiliumq; inierunt, ut omnes fontes per Galliã intoxicarent, unde homines uel morerent uel lepra inficerentur. Sicq; malignũ cogitatũ effectui mãcipantes, parauerũt confectionem quandam ex sanguine & humana urina, quibus immiscebãt uenenatas quasdam herbas, totumq; includẽtes panno, et applicantes lapidem, demittebant in fontes. Quo comperto, Philippus rex fecit cõcremari in prouincia Narbonensi omnes leprosos, qui rei deprehendebanẽ. Simile exemplum statuit per totum regnum Galliæ, de omnibus Iudæis & leprosis, qui in hoc facinore rei inueniebanẽ. Capti quoq; fuerunt & incarcerati Vitriaci quadraginta Iudæi, de quibus suspicio habebatur efficax, quòd ad hoc facinus cooperati fuissent. Cumq; illi nihil nisi imminentem cogitarent mortem, quã euadere nequirent, delegerunt duos ex seipsis, q reliquos omnes interficerent, ne Christianorum manibus ad supplicium raperentur. Quo facto senior inter duos superstites rogabat iuniorem, ut manus in illum inijceret, occideretq;. Executus autem iunior & hoc homicidium, accepit omne aurum quod apud interfectos inuenit, & parato fune ex dilaceratis linteaminibus, demisit se extra turrim in subiectam terram. Funiculus uerò pondus corporis eius non ferens, ruptus est priusquam ille ad ima peruenisset, & graui casu quassatus fregit crus unũ, ut effugere non potuerit ex fossa in quam ceciderit, sed ibi comprehensus iustasq; & ipse luit pœnas. *Leprosi facinus cõmittunt.* *Iudæi seipsos interficiunt.*

Anno Christi 1290. gessit rex Galliæ multa & grauia bella contra Flandros, ut etiam sæpenumero multa millia trucidarentur hominum. Quibus prælijs usque adeò exhausit fiscũ suum, ut intolerabiles exactiones regnicolis suis imponeret, religiosis & secularibus. Exegit enim tricesimum & quinquagesimum denarium omnium bonorum, quæ possidebant. Minuit quoque nonnihil pondus monetæ. Resipiscens uerò tandem, monuit filium in morte, ut caueret ab huiusmodi grauiminibus, ne subiectis exosum se præberet, sicut sibi contigerat. *Regnũ Galliæ exactionibus grauatur.*

Anno Christi 1460. surrexit potentissimus Carolus dux Burgundiæ, & aggressus regem Franciç, Ludouicum scilicet undecimum, fermè illum regno exclusit: Nam in loco Montheri, non procul à Lutetia, potitus est uictoria contra illum. At rex cacauerat sibi malum illud, gesserat q; sese taliter erga subditos, ut etiam omnes regni principes, quin & frater eius regi rebelles existerent. Exhauserat enim uulgus inauditis exactionibus, grauiq; oppressit seruitute, nobiles uerò contempsit, & ademit principibus omnem potestatem & libertatem ut ne uenari bestias illis licitum esset. *Carolus Burgundus fugat regem.*

Anno Christi 1468. quum dissidium implacabile exortum esset inter episcopum Leodiensium & ciues Leodij, uenit Carolus dux Burgundiæ affinitatis causa, episcopo succursurus

surus & obsidione cinxit ciuitatem. Venit & rex Ludouicus, ut opē ferret ciuitati, cui bene cupiebat, sed mutato animo Ludouici propter falsas suggestiones, desertis Leodijs iunxit se duci, cœpitq; oppugnare ciuitatē. Videntes ergo ciues, etiam confederatos suos contra se hostiliter motos, cōuerterunt se ad episcopū, supplicantes, ut remissa noxa patrem potius ciuitatis ageret quàm hostem cōciliaretq; eis ducem. Sed frustra huiusmodi ingeminarunt preces. Videntes enim inexorabilem hostium animum, subitò erumpentes ex urbe irruerunt in ducis exercitum, incipientesq; sæuire, facile à fortiori repressi sunt, coactiq; fugere intra ciuitatis mœnia. Insequētes uerò hostes, acriter oppugnabāt urbē, nulla obsessis relicta quiete. Quod uidentes maiores quiq; in ciuitate, fuga sibi salutē quæsierunt, relictis in ciuitate uxoribus, liberis & uulgarib. quibusq;. Erāt etiam nōnulli in ciuitate, qui eā hosti prodiderūt, id quod tamen illis non impune cessit. Nam dux obtenta ciuitate, fecit proditores omnes decollari, unà cū alijs promiscui sex hominibus, quos omnes interfecit, nullo habito delectu inter fœminas & uiros, pueros & senes. Confodiebantur etiam sacerdotes & monachi in templis & in missarum solennijs. Colligebant mulieres à tergo, & proijciebant in subiectū Mosæ fluuiū. Vltimo exurebant ciuitatē, & diruebant murū. Numerantur quadraginta millia hominū in ciuitate trucidati, & duodecim millia mulierum, quæ in aquas proiectæ fuerunt atq; submersæ. At tanta Caroli ducis sæuitia, inulta non mansit.

Crudelitas eximia.

Bellum Burgundicum.

Bellum inter Burgūdos & Heluetios.

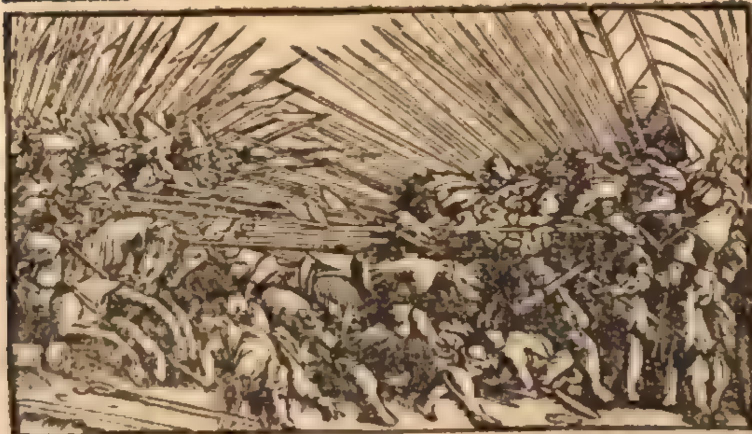

Anno 1474. exortum est bellū atrocissimū inter Carolum ducem Burgūdiæ & Heluetios. Habuit enī hic Carolus præfectum quendam in Alsatia et Sūggoia, Petrum ab Hagenbach nomine, qui ducis nomine curabat has terras, quas Sigismūdus dux Austriæ pignoris loco duci Carolo ꝑ summa quadā pecuniæ dederat. Petrus uerò abusus suo officio, uiolabat uxores suorū subditorū, fecitq; quosdam ex senatu Dannensi, sine causa decollari, quapropter captus et publico iudicio multarum insignium ciuitatum morti adiudicatus, Brisaci fuit equestri dignitate priuatus, atq; tandem decollatus. Fuerunt autem & Heluetij ad hoc iudicium uocati quibus multas quoque intulerat iniurias. Hanc historiam inuenies infrà ante Alsatia descriptam. Volens proinde dux Sigismundus suas redimere terras, Carolus renuit acquiescere, sed ui conabatur eas sibi reseruare, sciens quàm fertiles essent ad proferendum uinum optimum & frumenti ingentem copiam, Sigismundus uerò numerata pecunia & deposita apud publicum mensarium, coq; per caduceatorem Carolo significato, fretus auxilio Heluetiorū, terras suas rursum in suam accepit potestatem, & ubiq; præfectos iuratos illis dedit. Quod Carolus ægreferens, instituebat uindictā sumere de Heluetijs & Sunggoijs. Heluetij uerò olfacientes quod futurum erat, non expectabant aduentum hostis, sed sine mora inuaserunt terram ducissæ Sabaudiensis, quæ à parte ducis erat, occupantes meliora oppida, nempe Gransen, Orben, Iungen, Iuerdon, Morsee & totam terram iuxta lacum Losanneñ. usq; ad Geneuā.

Inter gesta Heluetiorū hæc historia copiose tractatur.

Effigies ducis Caroli.

At mulier

At mulier uidens se imparem uiribus Heluetiorum, donauit duci Burgundię omnes terras illas, quas ei eripuerant Heluetij. Quapropter metuentes confœderati Heluetij, ne dux occuparet memorata oppida & arces, in graue dispendiũ suæ regionis, quæ ab illa parte terminatur ad Sabaudi ditionẽ, præuenerũt eum. Dux itaq; congregato magno exercitu, uenit per Lotharingiã, ut aggrederetur Heluetios, & inueniẽs prope Nanceiã seu Nanseum oppidum, iter sibi præclusum, facile oppugnauit atq; obtinuit oppidũ ipsum auctioribusq; uiribus suum roborauit exercitum. Hinc uerò per superiorem Burgundiam traducens exercitũ, uenit in Subaudiæ terrã, occupauitq; prope Gransen duas arces, & omnes Germanos milites, quos in eis offendit (erant autem circiter quingenti) iussit suspendi ad arbores, sex aut octo ad ramum unũ. Heluetij ergo, Sũggoij, Brisgoij & habitatores Nigræ syluæ excitati hoc rumore uenerunt illico cum magnis copijs, & recuperarunt amissas arces. Congressiq; duo exercitus, ineunt prælium, specie quidam horrendum, at pauci ceciderunt. Nam Burgundi contra ducis uotum fuga salutem quæsierunt. In pugna amisit dux omnes suas bombardas, trecentum dolia (quæ dõnas uocant) pulueris bombardici, & magnam uim indumentorum & ornamentorum sericeorum, unà cum ingenti thesauro præciosorum iocalium de argento, auro & lapidibus præciosis. Inuenti quoque sunt in castris eius ter mille sacci pleni auena, duo millia quadrigarum cum laqueis & funibus, quibus instituerat captiuos suspendere, bis mille uasa hallecum, multa uasa plena fumatis & exiccatis piscibus, unà cum salsis carnibus, gallinis anseribus. Item tres quadrigæ repletæ balistis, neruis funibus & telis: multæ quadrigæ plenæ iaculis Anglicis, octo millia contorũ aculeatorum, plurima pocula argentea & aurea cęlata, cum lauacro argenteo, quæ causa splendioris apparatus secũ tulerat, sigilla eius, maius ac minus, sigillum fratris eius Antonij, qui tamen illegitimus erat. Item ficus, amygdala, & species aromaticæ sine pondere & mẽsura, uiginti quatuor signa militaria seu uexilla, multa tentoria & magna copia escarum. Ingens quoque pecunię aceruus est inuentus, quẽ uictores pileis inter se distribuerunt. In summa, æstimatio omniũ bonorum, quæ dux in hac prima pugna perdidit, fuit trigesies centenorum milliũ coronatorum. Heluetij itaq; hac potiti uictoria, castra mouerunt contra oppidum Gransen, quod Burgundi occupabant, & inuenerũt ibi miserũ spectaculum, fratres scilicet suos adhuc recentes, ad arbores suspensos, quos depositos condiderunt in monasterio Franciscanorũ iuxta lacũ, anno scilicet 1476. altera Martij. Postea non multo interiecto tẽpore, cupiens dux illatum ulcisci damnũ, instaurato exercitu obsedit oppidũ, quod uulgò Murten uocamus, & hodie sub Bernatiũ est ditione. Heluetij audientes ducẽ redintegrare bellũ, uenerũt absque mora, quibus etiam iunctus est Renatus dux Lotharingiæ, cui Burgundus abstulerat Nanceiam, sed ille postea rursum obtinuit, & congressi cũ duce, duroq; cõmisso prælio, superiores facti sunt. Instauratus est exercitus Heluetiorũ subsidio Basiliensium Argentinẽsium, Sunggoiorũ & ducis Renati, ascẽditq; usq; ad quadraginta millia electorũ militum & equitum armatorum, qui omnes trepido animo irruerũt in castra ducis Burgundi, fuderuntq; omne robur eius, & iam secundo ducem in fugam uertunt, diripiuntq; castra eius, & non uulgaria colligunt spolia. Ceciderunt in hac secunda pugna à parte Burgundi, ad decẽ & septem millia uirorũ, à parte uerò Heluetiorũ nõ sunt desiderati ultra quinquaginta uiros. Alij uerò scribunt, in ipso cõflictu occubuisse duntaxat tria millia uirorũ. equites uerò & cataphracti ducũ Austriæ & Lotharingiæ, insequẽtes fugientem hostem sine cessatione trucidarunt eum usq; ad Paterniacũ. Aliquot annis post hanc cædem, extructa est domus extra mœnia oppidi Murtẽ quæ impleta est ossibus interfectorum, in quibus hodie adhuc aperta indicia apparent uulnerum & ictuum, gladijs pugionibus & iaculis illatorũ. Indignatus autem dux Burgundiæ quòd iam secundo occubuisset, profligatusq; fuisset à duce se longo inferiori, qui antea regem Galliæ ferè regno exturbauerat, se'que pro rege gesserat, etiamsi Fridericus Imperator detrectaret illi dare regiũ diadema, spirabat minas quomodo hanc iniuriam ulcisceretur. Contigit autem hæc secunda eius clades mense Iunio. Cum itaque tantam confusionem ab Heluetijs & eorum auxiliarijs passus fuisset, uolens tantam iacturam ulcisci in duce Lotharingiæ, tempore hyemali obsidione cinxit Nanceiam,

Prima Burgundi & Heluetiorum pugna.

Secunda pugna apud Murten.

ceiam, adeóq; infestabat eam, ut fame arbitraretur eam subigendam. Verum nisi episcopus Metensis, illi suppeditasset commeatum, ipse præ fame coactus fuisset soluere obsidionem. Accelerantes autem Heluetij cum copijs ducis Lotharingiæ, inuaserunt ducem Burgundiæ & eius exercitum in præuigilio Epiphaniæ, anno 1477. grauissimo prælio adorientes imparatos, quod Burgundi ferre non ualentes, in fugam sunt conuersi, cæsis ex eis aliquot millibus in ipsa fuga, multis etiam impulsis & submersis in Mosella. Qui uerò sibi latibula in nemoribus quæsierunt, inuenti ab incolis loci, trucidati sunt. Sed & dux Renatus nō destitit persequi hostem, quousq; nox ipsum pedem referre coēgit. Porrò infelix Carolus quum & ipse fuga salutem quæreret, lapso equo, aut ut alij scribunt, deiectus ab equo, tribus uulneribus est interemptus. Vnum habuit in capite, alterum in fœmore & tertium in parte corporis posteriori. Fuit interitus eius aliquantisper incognitus, nec quis eum interfecerit sciebatur. Inuentum uerò corpus eius inter reliqua cadauera & cognitum, delatum est Nanceiam. Facies eius adeò intumuerat ex frigore, ut uix cognosci posset. Diu fuit dubitatum de interitu eius. Quidam enim dixerunt, eum uiuum abductum & regi Galliæ præsentatum. Alij uerò aiebant, eum per fugam elapsum, assumpsisseq; uoluntariam peregrinationem, & reuersurum post certum tempus. Mercatores multa cauillabant de eo, ementes & uendentes plurima, quorū solutio differebatur in reditum eius. Inuentus est quoque post paucos annos, Bruxellis in Spirensi diœcesi uir quidam per omnia duci Carolo similis, quem uulgus constanter asserebat Carolum ipsum esse, quantumlibet ille reclamaret, negaretq; se illum esse. Interempto autem duce Carolo, noua discordia exorta est inter regem Maximilianum & regem Franciæ. Rex enim Ludouicus accepta Picardia, conabatur quoq; in deditionē accipere Artesiam, unà cum tota Burgundia, sicut & ciuitates quasdam occupauit, quas tamen Maximilianus rursum recuperauit, celebratis nuptijs cum filia ducis Caroli, qui sibi Gandaui reseruabatur.

Tertia pugna apud Nanceiā.

Carolus dux interficitur.

Anno Christi 1513. conatus est Maximilianus recuperare in Burgundia quicquid ei subtraxerat rex Galliæ: & conducens Heluetios, adijciensq; eis copias militum, nobilium & comitum, iustum exercitum misit in Burgundiam. Qui obsidione cingentes primam & præcipuam ciuitatem, nempe Diuionem, infestabant eam aliquandiu machinis bellicis. Obsessi uerò sperantes se posse pecunia emere pacem à Cæsarianis, nullum non mouerunt lapidem quo hostem scutis aureis à mœnijs arcerent. At cum illi recusarent oblatum accipere aurum, quin magis spem haberent, ut illam captam ciuitatem, facilè tota potirentur Burgundia, erant in exercitu plurimi, qui inconsultis ducibus & magnatibus exercitus, accipientes pecuniam, detractarunt pugnare contra ciuitatem. Tunc ergo Cæsariani coacti fuerunt, re infecta, in Germaniam redire.

Finis descriptionis Galliæ.

Descriptio

DESCRIPTIO ITAliæ secundum uarios eius populos, ciuitates, montes, amnes, mores, mutationes, res in temporis successu gestas, &c.

VT omnia recte & suo ordine intelligas, quæ de Italia scripturus sum ualde utile erit, situm eius in tabulis eam repręsentantibus contueri, potissimũ aũt eam quæ integra ob oculos ponit Italiã. Ista uerò quæ paulo pòst ponitur, ob Lombardiæ maiorem explicationẽ à nobis est addita, quũ in Italiæ integra delineatione, propter loci angustiã tot ciuitates signari nequeãt, ut in Lõbardiæ fragmẽto. Aduertas itaq; in primis totius Italię situm, quomodo innatet mari, separata ab omnibus alijs terris, solumq; ab una parte peninsulæ instar cohæreat continenti, alias insula esset. Siquidem ad dextrã habet mare Adriaticũ, & ad læuã mare mediterraneũ, quod in eo loco ubi Italiã alluit ab antiquis temporibus mare Tyrrhenum est appellatum, potissimũ circa Romã. Iuxta Genuã uerò à Liguriæ regione Ligusticũ est appellatũ. Alluunt̃ itaq; Italiæ extremitates omni uerò ex parte aquis, ac deinde innumeris perfundit̃ amnibus, unde supra modũ fœcundat̃, ut sibi similis terra uix sub sole inueniat̃. Patet latitudo eius maior à mari ad mare spacio 25. miliarium Germanicorum exponiturq; cœlo calido, unde plurimum eis accidit fertilitatis. Sumit initium ab Alpibus, quæ mirã solarium radiorum reflexionem reuerberantes, magnã ei afferũt cõmoditatem. Ac deinde cũ perpetuis candescant niuibus, indesinẽtibus aquis irrigant Longobardiã, plurimos & magnos efficiũt lacus, nedũ à parte Italiæ, uerũ & opposita parte, quã Heluetij inhabitant. Ab his itaq; montibus incipit Italia, porrigiturq; longo tractu inter meridiem & orientem usq; ad insulã Siciliæ, quæ olim iuncta fuit Italiæ, ut à ueteribus memoriæ proditũ est & à nobis in descriptione Siciliæ fusius ostendetur. Cœpit etiã Italia ante duo millia annorũ sibi usurpare dominiũ in alias prouincias, eoq; temporis successu peruenit, ut totius mundi imperiũ felicibus auspicijs obtinuerit, id quod suo loco infrà dicam, ubi de administratione imperij Romani sermo inciderit. Præ se fert autem Italiæ situs maiestatem quandam, proinde quasi non sine ratione ad tantam ascenderit potestatem, quandoquidem undiq; sic natura munita sit, ut à nulla parte pateat ingressus in eam citra laborem & sudorem. Cingitur æquorib. ceu magnis fossis, & à tergo habet montes instar incorruptibilium murorum. Quanto conatu & labore Hannibal hos superauerit muros, transposueritq; exercitum suum, inuenies apud historicos, qui Carthaginense bellum describunt.

Alpes seruiũt Italicis

Sardinia
Sardos
Neapolis
Caieta
Capua
Campa
nia
Rom
Apulia
Viterbium
Tiber fl.
Aquapēdens
Corsica
Aleria
Capraria
Areto
Senis
Pisa
Florentz
Luca
Urbin
Ariminum
Imola
Bononia
Genua
Adriaticum
Mare
Parma
Lombardy
Asti
Padus fl.
Tunn
Placenz
Alexand.
Padus
Padua
Papey
Venetia
Histria
Bern
Triendt
Gard see
Friaul
Aquileia
Der lang see

Quomodo

Quomodo Italia primum ſedes hominum facta, & unde hoc habeat nomen.

COnſentiunt in hoc ueteres ſcriptores, Ianum, qui & Ogyges, eo tempore ueniſſe in Italiam, quando mundus adhuc fuit aureus, & homines iuſti. Ipſe docuit homines plantare uinum & frumentum, & de eis facere oblationes, atq; temperate inde uiuere. Sic enim Fabius pictor de eo ſcribit: Fuit Ianus ſacerdos & uir religioſus, doctus, philoſophus & theologus. Fuit inquam pater deorum & hominũ, caput & rector totius primi humani generis, à quo ſuo æuo magni & lati orbis pendebat cuſtodia. Egreſſus eſt Ianus iſte poſt diluuium ex Aramea, quæ poſtea Armenia, in Italiam, condiditq; in ea ciuitatẽ, quam de ſuo nomine Ianuam appellauit, quæ hodie Genua dicitur, poſtea uerò tota regio ab eo Ianicula eſt denominata. Porrò uxorem eius aiunt Veſtam appellatam. Vt autem ſcias, quis iſte Ianus fuerit, notabis uocem Iani deriuari ab Hebraica uoce

Ianus qui & Noe.

Italia dicta Ianicula.

uoce יין iaijn, quæ latinè Vinũ significat, denominaturq́ iste princeps humani generis Ianus, quod primus fuerit inuentor uini & conseruator humani generis in ipso diluuio: is autem fuit patriarcha Noah, quem & gentiles agnouerũt ex maiorum suorum dictis, fuisse philosophum in terris atq; theologum, ut præfati sumus. Sub eo, recenti mundo, pura illa uixit ætas, quæ aurea dicta est, annis ferè 250. post diluuium. Pinxerunt autem eum bifrontem, habentem duas facies, antè & retro, quia respexit ad utrunq; mundum, ad eum qui fuit ante & qui post diluuium. Ab eo Italia primum dicta est Ianicula, ac deinde quum Hesperus in Ianiculam concessisset, pulsus ab Atlante fratre suo, ab eo denominata est (sicut & Hispania) Hesperia, etiamsi Macrobio placeat eam sic dictam, quòd Hespero stellæ sit subiecta. Fuit etiam aliquãdo à Camese Camesena, & à Saturno Saturnia dicta. Item ab Aegyptio Osiride, qui & Iupiter cognominabatur, qui tamen Dionysius uocabatur, dicta est à quibusdam Taurina. Adeptus enim fuit inclytam uictoriam contra Gigantes. Quin & ueteres non raro uocitant eam græco uocabulo Oenotriam. uel à bonitate uini quod in Italia nascitur, nam Greci œnon uinum dicunt, uel ab Oenotrio Sabinorum rege: mihi uerò secus uidetur, ut iam de Iano & Ianicula dixi. Tandem uerò dicta est Italia ab Italo Siculorum rege, qui agriculturam Italos docuit & leges posuit. Proinde duo maria quæ Italiam includunt, nempe Adriaticum & Tyrrhenum, hinc sua sortita sunt uocabula: Adriaticum à ciuitate Adria, quæ & Atria dicta est, cuius situs non longè abest ab ora Padi, fuitq́ olim ciuitas magna & ampla, ubi nunc ager Ferrariensis iacet, cuiusq; uestigia adhuc parua quædam extant: à qua non solum mare Adriaticum, sed & Athesis præterlabens fluuius, Atrianus uocatus fuit: etiamsi Strabo contrà potius urbem à fluuio nominatam fuisse dicat, quod uerius uidetur, quoniam antiquiora sunt flumina quàm ciuitates. Tyrrhenum uerò mare, à uiro Græco nomine Tyrrheno nomen accepit: cui non conueniebat cum fratre Lydo in Lydia, in administratione illius regionis, præsertim cum fundus pro utroq; satis uictualium proferre nequiret, unde sorte proiecta quis ab altero discederet, sors Tyrrhenum eiecit, Lydum uerò regni moderatorem tenuit. Profectus ergo Tyrrhenus in Italiam, certam oram terræ de suo nomine Tyrrheniam uocauit. Id autem haud longè post excidium Troianum factum scribunt, ut pleraq; alia incerta et dubia facta in longissimè retroacta tempora reijciuntur.

Margin notes: Italia dicta Ianicula. Hesperia. Saturnia. Oenotria. Italia. Adriaticum mare. Mare Tyrrhenum.

De populis & minoribus regionibus Italiæ, quales sunt Longobardia, Liguria, Ethruria, Apulia, &c.

OB insignem fertilitatem qua Italia est prædita, illico post diluuium hominum habitationi est adaptata, culta & castellis adornata, atq; frequenti habitatore repleta, qui & diuersis eius locis, & successoribus suis nomina sua reliquerũt, tametsi quidam temporum successu propter translationes aut aduentum aliorum populorum, quoq; mutati sint è sedibus suis. Porrò hæ numerantur principales partes & regiones Italiæ: Istria, Gallia togata, Liguria, Tuscia, Vmbria, Latium, Campania, Apulia, Calabria & Græcia magna. Strabo uerò partitus est Italiam in octo regiones, nempe Venetiam, Liguriam, Picenum, Lucaniam, Tusciam, Romam, Campaniam, & Apuliam. Antoninus autem distribuit eam in sedecim prouincias, scilicet Campaniam, Tusciam cum Vmbria in qua est Roma, Nursiam in qua est Reate, Flaminiam quæ Rauennam continet, Picenum, Liguriam, Venetiam unà cum Istria in qua est Aquileia: item alpes Cottias & Apenninum, qui Genuam includunt, Samnium, in quo est Beneuentum, Apuliam & Calabriam, in qua est Tarentum, Brutiũ unà cum Lucania in qua est Rhegium. Item primam & alteram Rhetiam, Siciliam, Sardiniam & Corsicam.

Rota Papæ. Rota papæ etiam alio modo diuidit Italiam, nempe in Taruisinam seu Venetianam marcham, in Istriam quæ & Foroiulium comprehendit, in Longobardiam, Liguriam, Romandiolam seu Galliam Cisalpinam, in ducatum Spoletanum siue Vmbriam, in Aprutium seu Samnium, in Campaniam seu Latium, in terram laboris quæ Campaniæ pars est, in

Calabriam seu Lucaniam, in Apuliam, regionem Hydruntis quæ & Salentinorũ est regio. Deinde uerò cùm Longobardi occupassent Italiam, erexerunt in ea quatuor ducatus, nempe Foroiulensium, Hetruriensem, Beneuentanum & Spoletanum. Nec tamen hæc diuisio perpetuò durauit sed subinde in aliã mutata est faciem, secundum aliam & aliam Reipub. administrationem. Porrò sub maioribus diuisionibus comprehenduntur quoque multæ priuatæ & minores regiones, ut sunt Insubria, Cœnomannia, Ethruria, Aemilia, Flaminia, Lucania, &c. Istria complectitur Forum Iulij, uulgò Friaul, habet'que duas ciuitates, Aquileiam & Tergestum. Gallia togata seu tonsa, complexa est olim multos populos & terras, nempe Aemiliam, Flaminiam, Insubriam, & bonam partem Venetiarum. Flaminia alio nomine uocatur Romandiola, habetq; Bononiam & Ferrariam. Alij uerò uolunt Placentiam & Bononiam in Aemilia sitas, Rauennam uerò in Flaminia. Insubria complectitur Mediolanum & quicquid per circuitũ eius iacet, quæ terra postea à Longobardis est Longobardia appellata. Venetorum ditio fuit olim uocata Carnia & Cœnomannia, iam uerò appellatur marcha Teruisana. Liguriæ metropolis est Genua. Tuscia habet ciuitates, Pisam, Lucam, & Senas. Vmbria uerò comprehendit Perusium & Spoletum, uocaturq; iam ducatus Spoletanus. Latium olim, hodie tractus est Romanus, & hinc quoque Latina lingua. Ethruria est regio sita inter Liguriam & Tyberim, Campania habet Capuam & Neapolim regiam urbem, sic dicta propter uberrimam Capuę planiciem. Est autem magna ex parte montuosa. Apulia complectitur inter cæteras has præcipuas urbes, Brendisium, Tarentum & Sipontum. Calabria quæ & Terra laboris, habet has insigniores ciuitates, Regium, Hydruntem & alias multas. Hæc regio olim uocata fuit Græcia magna, sicut & hodie in ea Græca lingua cum Italica est permixta. Veteres enim Græci habitauerunt in ea, extruxerunt'que in ea ciuitates quasdam. Lucaniæ situs est inter Calabriam & Apuliam. Habitantes uerò in Ancona & terminis eius, uocati sunt aliquando Piceni, hodie uerò nominatur ea terra marcha Anconitana. Post Campaniam iuxta Salernum habitant Picentini. Qui uerò circa Ariminium manent, uocantur Senones. Cæterum Aelianus scribit in hunc modum de populis Italiæ: Incoluerunt Italiam plurimi homines, & uix est terra in qua plures fuerunt coloni quàm in Italia, idq; propter summam & eximiam eius fertilitatem, dispositionem marium, & commoditatem portuum maris. Superauit etiam mansuetudo incolarum omnium aliarum nationum incolas, & numeratæ sunt olim in ea mille centum & sexaginta sex ciuitates. Nostra uerò tempestate multa oppida subuersa sunt iacentq; in ruderibus, & bona pars terræ iacet inculta. Facta est præterea Italia præda exterorum & Barbarorum, multiq; illi duces quos nacta est intra trecentos & quinquaginta annos, nullam ei attulerunt utilitatem, nec defensa est ab eis, sed magis per cõtinuas discordias & intestina bella lacerata & in seipsa scissa. Nostro æuo gubernatur quadruplici modo. Neapoli enim & Mediolani atq; in quibusdã principatus inueniuntur monarchiæ. Veneti uerò habent administrationem Aristocraticam, atq; Florẽtiæ, Senis & Lucæ gubernatur respublicæ per Democratiã, hoc est, moderatores politiæ deliguntur sine discrimine ex uulgaribus & nobilibus. Notantur etiam quidam rectores, ut dicit præfatus Aelianus, de tyrannide, nempe qui occuparunt patrimoniũ sancti Petri, in iacturam sedis apostolicæ.

Histria — *Gallia togata.* — *Romandiola.* — *Insubria.* — *Vmbria.* — *Apulia.* — *Græcia magna.* — *Lucania.* — *Aelianus de Italia.* — *In Italia olim 1166. ciuitates.* — *Monarchia* — *Aristocratia* — *Democratia.*

De montibus, fluuiis & lacus, qui in Italia inueniuntur.

HAbet Italia unum & insignem montem, qui in Ligria initium sumit ab altissimis niuosisq; montibus, extenditurq; longissimo tractu pet totam Italiam, primum uersus Anconam, & hinc in Apuliam, diuidens Italiam in duas partes una relinquitur ad mare Tyrrhenum, & altera ad mare Adriaticum. In Apulia extendit idem mons ramum in mare, uocatur'que ibi Garganus, ubi Michaël archangelus hominibus apparuisse fertur. Mons autem ille principalis uocatur Apenninus, & extrudit utrinque plurimos fontes & fluuios, inter quos insigniores hi censentur, Padus Truentum, Arnus, Tyberis, Liris & Vulturnus. quibus & Athesis annumerari potest. Padus originem ducit ex niuosis alpibus, exoneratur'que in Adriaticum mare, susceptis tamen prius plurimis

Apenninus. — *Padus*

Tyberis. plurimis riuulis & amnibus, qui undiq; ex montibus accurrũt. Tyberis cursu suo Romam petit ac deinde mare Tyrrhenum. Augetur autem & ipse ex multis affluentibus aquis. Dispescitur ipso Tuscia ab Vmbria. Nomen hoc sortitum aiunt ab euentu quodam, à Tyberino scilicet Albanorum rege, qui submersus perijt in hoc fluuio. Alij aliter sentiũt. Arnus alluit Tusciam, diuiditq; Florentiam in duo. Traiecit enim hunc fluuiũ Hannibal cum grandi periculo uitæ suorum, quum Romanos bello petere decreuisset. Vulturnus alluit Campaniam, præteriensq; mœnia Capuanæ urbis, quæ olim potentissima fuit, ruit in mare. Liris uerò qui olim Ceruleus, hodie autem Garilianus uocatur, apud Caietam mari miscetur. Habet præterea Italia plurimos lacus, potissimum in Lombardia, qui ex alpium niuib. nedum ultra montes, uerùm & citra in Heluetia in subiectis uallibus stagnantur. Inter eos autem primum habet locum lacus Benacus, qui hodie uulgò Gardsee uocatur, haud procùl à Verona situs. *Lacus Benacus.* Lacus Cumanus, qui inter Mediolanum suum habet situm, non minor censetur lacu Benaco, sed non habet fœcundum agrum.

De Pado insigniori & celebriori fluuio Italiæ qui inter Liguriam & Lombardiam uario cursu fertur in mare Adriaticum.

PAdus quem Itali Po, Græci Eridanũ, Ligures uerò Bondingum, hoc est, sine fundo uocant, (est enim in quibusdã locis immensæ profunditatis) ubiq; terrarum habetur celebris, sortitus nomen Padi à Picea arbore, quæ circa eius fontem nascitur quia Gallice ea arbor Pade uocat̃. Oritur autem in Vesuli montis gremio, euoluiturq; in Adriam sex ostijs, sed antea attrahit omnes aquas, quas alpes meridiem respicientes atq; Apenninus in Liguria effundunt, ducitq; secum ad mare Adriaticum triginta insignes amnes. Nomina eorum quos Apenninus extrudit sunt, Tanarus, Trebia, Tarum, Nitia, &c. Qui uerò ex Alpibus proruunt, uocantur Stura, Morgus, Dieria Ticinus, Lamber, Ollius, Mintius, Athesis, &c. & hi procreant undecim insignes lacus, inter quos Benacus lacus dicitur habere in longitudine 14. miliaria Germanica, in latitudine uerò unum, atque hunc efficit Mintius fluuius. *Benacus lacus.* Ticinus uerò generat lacum Verbanum, quem uulgò uocant Langsee, id est, Maiorem lacum, & hic in longum extenditur ferè 12. miliaribus, latitudo uerò propemodum unum habet miliare. *Lacus Verbanus.* Lacum Larium, qui & lacus Cumanus uocatur, constituit Adua seu Abdua fluuius, & exporrigitur in longum nouem miliaribus, in latum uno. *Larius.* Lacum Seuinum parturit Ollius fluuius, & hic non longior est duobus miliaribus, nec latior dimidio. Is ex liquatis niuibus maiora quàm ex pluuijs sentit incrementa. Adiacent etiam his fluuijs multæ celebres ciuitates, præsertim Taurinũ, Papia, Cuma, Crema, Cremona, Ferraria Alexandria, Verona, Modoëtia, Bergomum, &c. Scinditur Padus paululum infrà Ficariolum, fitq; ibi oblonga insula ac late patens, in qua sita est Ferraria. *Athesis fluuius.* Cæterum Athesis oritur supra Tridentum, ad ortum primò tenuis fluens, mox ubi Sarcam infra Bulsanum accipit, ad meridiem flectitur, maior ac uehementior factus. Posteaquam uerò Tridentum perstrinxit tanquam accolis mitescat, quietior fit, placideq; per Tridentinam labitur planitiem. Coniectus inde in montium angustias, uiolentus & præceps agit̃, ut ruere uideatur non fluere, atq; ita semel concitus ne per aperta quidẽ pacate fluit amplius nisi cum mari appropinquat.

De ciuitatibus Italiæ.

OLim cùm Italia floreret dominiumq; orbis sibi uendicaret, exortæ sunt in ea magnæ & celeberrimæ ciuitates, quibus uix aliæ similes & æquales in Europa inuenire licet, quibus etiam aliquid insigniter attribuitur hominum prædicatione, ut *Epitheta urbiũ Italiæ* Venetiæ reliquis urbibus opulentiores, Mediolanum maius, Genua superbior, Florentia pulchrior, Bononia fertilior, Rauenna antiquior, Neapolis nobilior, & Roma caput Christianæ pietatis uocetur. Cum uerò quædam ciuitates mutauerint nomina sua, ponã hic quarundã nomina tam uetusta quàm recentiora, atq; quibus accenseantur populis.

Papia

Papia & uulgò Paphi, olim uerò Ticinum est dictum, ubi nostris temporibus captus est à Carolo quinto Franciscus rex Franciæ. Fuit olim tam potens, ut in magnitudine, pulchritudine & dignitate nō minor fuerit iudicata Mediolano. Nunc uerò longè inferior est, multas passa calamitates. De qua infrà plura.

Ethruria & Tuscia, nostro tempore Tuscania.

Hydrus & Hydruntum, uulgò Ottronto.

Verona, Germanicè Bern & Dietrichs Bern, Rex enim Theodoricus primū eam cepit, atq; ex ea alias urbes afflixit. De hoc Theodorico multa fabulose referūtur, quæ à grauioribus uiris contemnuntur.

Forū Iulij uulgò, Frigaul, regio est in Istria, olim uerò fuit magni nominis ciuitas, quæ tamen penitus concidit.

Padua olim Patauium, urbs in Venetorum ditione, sita in Marca Teruisina.

Tergestū uulgò Triest, situm in Istria, ubi nobilissimū crescit uinū, Reinfal appellatum. *Reinfal uinum.*

Imola, olim Forum Cornelium, sita in Flaminia,

Alexandria inter Mediolanū & Genuā sita, denominata à Romano pontifice Alexandro & condita contra Fridericum primum, quò ex Longobardia exturbaretur.

Neapolis uetusta ciuitas, olim Parthenope dicta, ut Titus Liuius de ea scribit.

Campania pulcherrima Italiæ terra, quæ bis floribus uernat, certamenq; dicitur Liberi & Cereris ob summam soli ubertatem. Hic amicti uitibus montes, Gaurus Falernus, Massicus & pulcherrimus omniū Vesuuius Aetnæi ignis imitator. Caput urbium regionis Capua, quondam inter tres maximas Romam & Carthaginem numerata.

Venetiæ hodie potentissima urbs in mari & continenti, fuit olim regio tantū, habēs sub se multas ciuitates & loca, ut infrà de ea fusius scribemus.

Aquileia olim insignis Istriæ ciuitas, nostro uerò tēpore cōcidit, uocaturq; uulgò Aglar.

Genua & Genoua atq; Ianua fuit aliquādo potēs in mari, quippe quæ habuit multas subiectas terras, insulas & homines usq; ad Græciā. Ciuitas Pera, è regione Constantinopolis posita, paruit olim Genuensibus, sicut & insula Chius & Cafa in Taurica Chersoneso. Quin & Famaguscha urbs Cypri et insula Mitylene, fuerunt olim sub Genuensium dominio. Amiserunt tamen ante paucos annos omnem potestatem in mari. Quomodo uerò ista ciuitas euecta fuerit ad tantam potentiam, dicetur infrà copiosius.

Florentia nobilis & elegās Ethruriæ ciuitas, primùm dicitur fundata nonagesimo anno ante Christum natum. Totila uerò Gothorum rex diruit eam, cum grassaretur per Italiam, sed quam Carolus magnus instaurasse dicitur & muro cinxisse.

Brixia & ab alijs Brexa uulgo uerò Presz, non multum abest à lacu Benaco.

Sipōtus in Apulia, ciuitas episcopalis, quæ nostra tempestate Manfredonia appellatur: alij tamen intelligunt per Manfredoniam Apenesten.

Roma Italiæ metropolis & olim

Orbis caput.

CONsentiūt communiter autores Romam id nominis accepisse à Romulo fundatore suo, qui muros turres, fossas & reliquas munitiones per circuitū urbis extruxit alijs uerò placet, nomen Romæ non à Romulo sed à Roma muliere quadam & filia regis, qui longè ante Romulum in Italia uixit & regnauit, uenisse. Id tamē omnes fatentur, Romam suam primam gloriam muros munitiones accepisse à Romulo ac deinde temporis successu magis ac magis in gloria & firmitate creuisse, ut tandem ad tantam peruenerit maiestatem & fastum, ut etiam in mœnibus habuerit turres sexcentas & triginta quatuor, portas uerò triginta septem. Area & fundus ciuitatis, per circuitum habuisse dicitur uiginti millia passuum, quinq; ferè efficiunt miliaria germanica: fuitq; uerius regio quædam quam ciuitas. Tarquinius rex muros urbis rudib. uilibusq; structuris ædificatos, primus cœpit saxis magnis formatis ad regulam extruere, cœpitq; fossas etiā cloacis ducere, per quas fluens ex cōpitis aqua omnis ferē ad Tyberim. Fecit aquæductus, uiarum constrationes & cloacorū fabricationes. Extruxit & q; Circum maximū, cuius lōgitudo fuit tria stadia cum dimidio, latitudo iugera 4. eratq; capax hominū 100. & quinquaginta millium.

Nostro-

Nostro tẽpore hæc urbs plurimũ degenerauit à pristina illa maiestate, quũ non inueniatur habere ultra 20. portas, easq; non omnes apertas, & 365. turres in muro extremo. Sed hæc paulo pòst in figuris explicabimus, & nunc reuertemur ad Romulum & ad Remum fratrẽ eius, à quibus Romana potentia, magnificentia & pompa initium sumpserunt. Vbi in primis sciendum, Romanos seu Albanos (sic enim Romani uocati sunt ab initio) olim instituisse multas & uarias ceremonias, potissimum autem erexerũt deæ Vestæ, quæ pro dea uirginitatis colebatur, templum, in quo perpetuus cõseruabatur ignis. Vesta enim, & Hebraicè באשתא sonat ignem, quẽ uirgines ad hoc consecratę in templo inextinguibilem cõseruare tenebantur, in testimonium suę uirginitatis. Persuadebant autẽ homines de multis irruituris malis, si casu quodam hic ignis extingueretur. Nec fas erat eũ reparari ex igne humanis manibus elaborato, sed accensa per fomites ex sole flamma, purus & cœlestis ignis eliciebat. Istæ Vestales uirgines tanta afficiebantur honore ut sceptra ferrea illis præferrentur, haud secus q̃ urbis moderatoribus, quando ob certa negocia ex templo ad urbem gradiebantur. Quod si quis morte plectendus occurrisset Vestali uirgini, liberabatur à morte & ab omni pœna, modo uirgo iuramento affirmasset, se casu illi in occursum uenisse. Triginta annos necesse fuit eas manere innuptas & castas, sacrificulantes'que & alias ceremonias peragẽtes ex lege. Quo in tempore opus erat eas decem annis discere, decẽ annis sacra perficere, decem ultimis alias edocere. Expleto autem trigesimo anno, nihil prohibuit eas, quæ uoluerunt, nubere, uittas quidem deponentes & reliqua sacerdotij insignia, quam rem tamen fecere paucissimæ, quibus etiam inoptabiles acciderunt uitæ fines. His honores multi & pulchri à ciuitate reddebantur, propter quos neq; filiorum eis neq; nuptiarum fuit desiderium. Pœnæ deliquentibus impositæ etiam magnæ. In minoribus delictis uerberibus afficiebantur, corruptæ uerò, turpissime miserabiliq; tradebantur morti. Viuæ enim immittebantur super lecticam ceu funus in feretro, deflentibus eas amicis & cognatis, ac perlatæ usq; ad portam Collinam intra muros, ubi ligato capite sepeliuit eam uiuam summus sacerdos, in monumento sub terra præparato. Atque hoc erat triste spectaculum Romæ, nec erat in urbe maior planctus, quàm cum talis mors incidisset. Contingit autem anno ab urbe condita 600. ut Tutia uirgo Vestalis argueretur incesti. At illa argumentis purgare se dedignata mortalibus, ad Tybrim cribrum detulit, ibiq; submersit, addita prece: O Vesta, inquiens, si pia & casta sum, hanc ẽ Tyberi aquam ad templum tuum perferã, & pertulit. Vide illusionem Satanæ, ut miseros & excæcatos homines in errore retineret, etiam miracula fecit. Simile quiddam legimus apud Dionysium Halicarnasseum. Imperantibus Romæ Consulibus L. Pinario & P. Furio ab urbe condita 281. morbus quidam incidit in fœminas, & mors, quanta nondum prius, maximè in pregnantes, cruda insolitaq;, parientes & cum fœtibus morientes. Neq; eis deprecationes ad sacraria & ad aras deorum factæ, nec pro urbe expiatoria sacrificia aut pro domibus priuatis perfecta, cessationem afferebant malorum in tali existente urbe calamitate, fit à seruo quodam indicium pontificibus, quod sacerdos quædam Vestæ, Vrbinia, uirginitate amissa, sacrificia pro urbe perficiebat, nõ pura ipsa. Illiq; remouentes eam à sacrificijs & apponentes pœnam, postquam manifeste est redarguta, uirgis ceciderunt, perq; urbem eam ferentes, uiuam defoderunt. Eorum uerò qui illam impiam corruptionem peregerant, alter seipsum interfecit, alterum prehendentes inspectores sacrorum, uerberibus in foro afflictum, tanquam mancipium necauerunt; sicq; morbus ille muliebris ingensq; earum corruptio, post hoc opus statim desijt.

Vestales uirgines.

Pœna Vestalium scortantiũ.

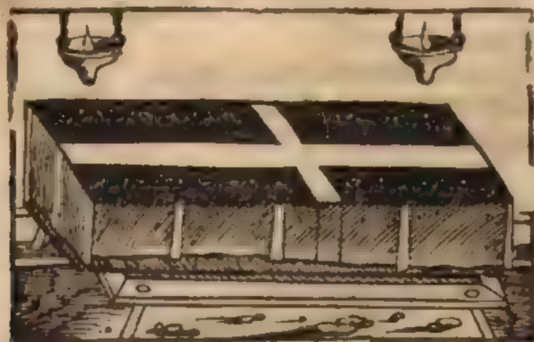

De urbis

De urbis Romanæ ampliatione.

VRbs Romana primum fuit quadratæ figuræ & solum duos montes inclusit, Palatinum & Capitolinum: deinde Romulus adiecit urbi duos alios colles, Quirinum & Cœliũ. Romulus Palatiũ inhabitauit & montem Cœlium propinquum: Tatius uerò Sabinorum rex, Capitolium inhabitauit, quod ab initio cœperat, & Quirinalem rupem. Alij tamen aliud sentiunt. Fuerunt itaque duæ ciuitates ab initio, & cum magnum bellum fuisset inter Sabinos & Romanos, composito tandem bello, ex duabus facta est una ciuitas, successuque temporis Tullius rex, Tarquinius Priscus, & alij urbem magis ac magis ampliarunt. Sed post expulsos reges adhuc plus creuit, & ferunt mœnia dilata. In Palatino itaque monte primò urbs Roma fuit extructa, & in eo reges, deinde consules postea Imperatores maiori ex parte sedem habuerunt. Deinde Caligula transmisso ponte coniunxit Palatium Capitoliumque, cuius reliquias adhuc conspicere licet. Fuerũt plurima & magnifica ædificia constructa in Palatino monte, quæ & si iniuria temporũ penitus corruerint, eorum tamen ruinæ multæ passim conspiciuntur. Victoriæ templum fuit in hoc monte similiter Apollinis templum, iuxta quod fuit domus Augusti, casa Romuli, domus Tiberij Imperatoris, & multa alia ædificia. Numerati sunt autem in urbe postquam mœnia eius fuerunt ad summum dilatata, septem montes, Capitolinus qui & Tarpeius, Auentinus, Palatinus, Cœlius, Exquilinus, Viminalis & Quirinalis, octauo'que loco Ianiculensis postea adnumeratus est. Et quoniam ualles loca'que humiliora propter ædificatos amplissimos fornices impleta sunt, ita montibus æquata sunt, ut nõnullorum montium discrimen uix agnosci possit. Aiunt autem Palatinum montem sic dictum, quòd palantes illuc uenerunt Aborigines. Alij uerò asserunt sic appellatũ à Pallanta Latini uxore. Hodie hic mons nihil habere dicitur, præter ecclesiam ruinosam. *Palatinus mõs.* *Septem montes intra urbẽ.*

Capitolinus mons ob id dictus est, quod cum in ea olim fundamenta ædis Iouis foderentur, caput humanũ inuentum est, & antè Tarpeius à Tarpeia uirgine Vestali dicebatur, & mons Saturni. Fuit mons iste muris septus tempore Tarquinij, & ut dicit Cicero, habuit Capitolium olim plures turres, Iouis Ferretrij templũ celeberrimum, in quo clamore anserum & alarum strepitu M. Manlius Gallos in præcipitiũ dedit. Huius totius arcis ornamẽta, cunctis miraculis Aegyptiorũ erant anteponenda: quare domiciliũ deorũ cognominabatur. Fuit Iouis templum in hoc monte, præter cætera ornamenta, multis statuis exornatum, quarum unam auream decem pedum dicauit diuus Claudius: fuit et Iouis simulachrũ in eo, uictoriæ statua, sex pocula à Pompeio in urbem aduecta. Libri Sibyllini sub terra in arca lapidea conditi, fœdera cũ Carthaginensibus icta, scripta in tabulis æneis. Habuit & fistulas quasdã, quibus aqua reliquis templis & sedibus suppeditabatur. Eò ibi noui consules sacrificarunt, quia Ioui debebatur omne initium. Erat in eo pars secretior templi, quam nemo prophanus ingredi permittebatur, in qua seruabantur duæ coronæ aureæ missæ gratulatũ ob partam uictoriam à Pamphylijs legatis & Carthaginensibus. Habuit quoque Iuno sacellũ à sinistra sacelli Iouis, & Minerua à dextra suam habuit cellam. Habuit & Concordiæ templum in Capitolio: sic & Fides habuit in eo templum. Fuerunt quoque in Capitolio multorum deorum statuæ, etiam statuæ omnium regum & multorũ aliorum insignium uirorum, qui rempublicam cum honore auxerunt. Item tabulæ in capitolio fuerunt fixæ, in quibus leges & publica acta continebantur. Hodie in hoc monte præter Cœnobium Minoritarum, quod Ara cœli uocatur, nihil est extructum, quantumlibet olim habuerit delubra, ædes, sacella & templa ultra sexaginta. Bonifacius nonus latericiam quoque domum construxit super ruinas tot ueterum ædificiorum, deputauitque usibus Senatoris & causidicorum. Fuit is mons Capitolinus, priusquam caput hominis in eo inuentum esse dictus Tarpeius, à uirgine Vestali Tarpeia, quæ ibi à Sabinis necata & sepulta fuerat. Est autem Tarpeia, rupes quædam præceps, ubi hodie noxij puniuntur, sicut & olim ex ea rupe, damnati præcipitabantur. Infra hanc rupem stetit olim & Saturni ædes. *Iouis templũ.* *Cõtenta in templo Iouis.* *Tarpeius mõs.*

Insula Tiberina sic nata est. Cum Tarquinius Superbus ob Lucretiæ stuprum urbe pelleretur, senatus bona eius populo concessit auferenda, frumentum autem quod in campo Tiberino satum & natum fuit & stabat in culmis, nemini auferri permisit, sed execrabile iaciendum in flumen decreuit. Quod cùm æstiuis caloribus esset solito humilius,

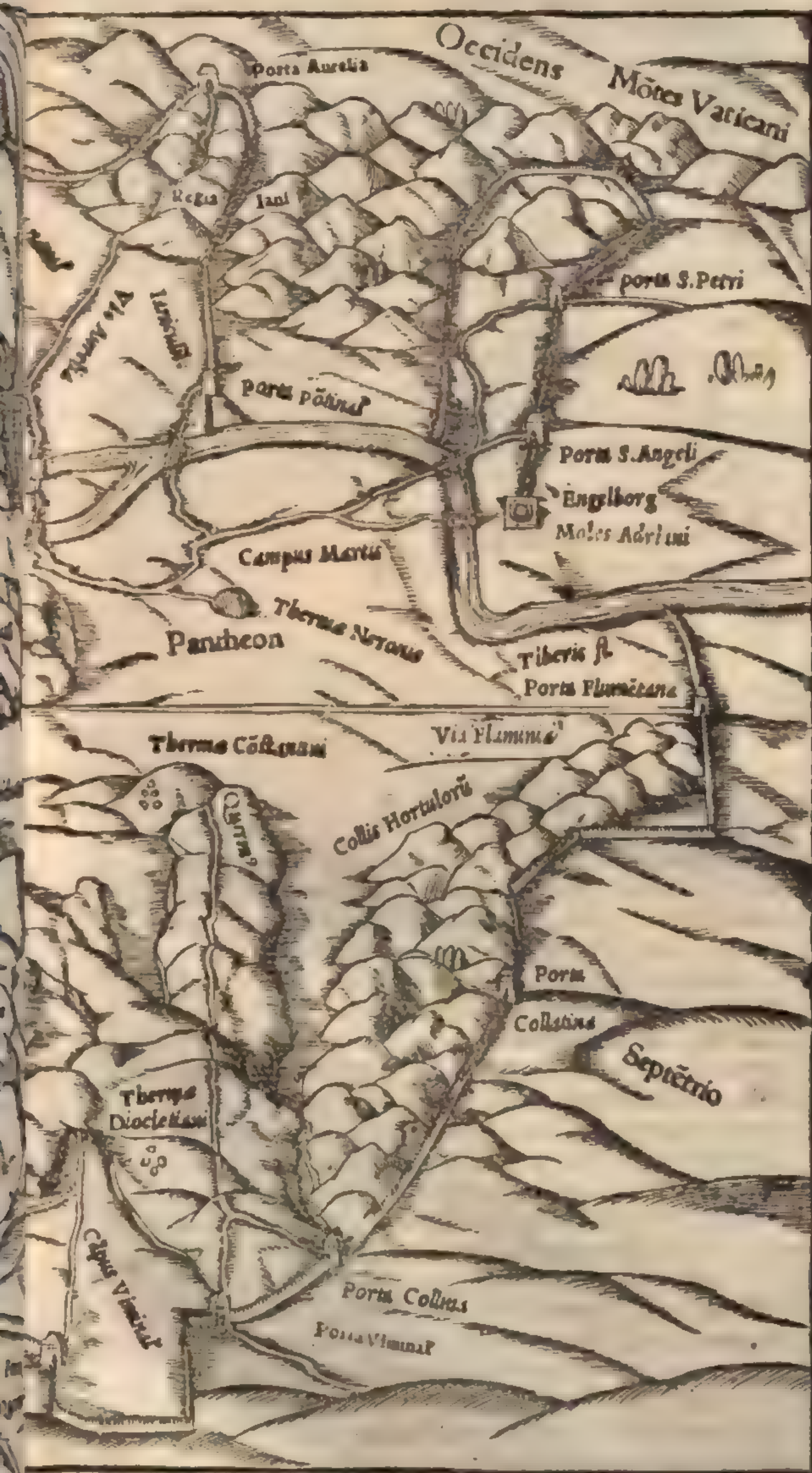

Ianiculum olim mons fuit altus prope Romam, trans flumen Tiberim.

Montis exquilini ratio obscura & incerta est. Sunt autem duo mõtes Exquilini, celebrior pars est à foro Traiani, & potenditur usq; ad thermas Diocletianas. Sunt autem thermæ illæ ædificiũ pulcherrimum & admirandum. Vocantur proinde thermæ, loca quæ calentibus aquis, aut ipsa sine aquis fornice igne calefacto, lauãdi sudãdiq; usibus deputata sunt. Sic apud Rom. multa balnea publicè sunt instituta, in quibus plebs ad libitũ lauabat. Itaq; thermarum nomine insania sunt extructa à multis ædificia. Erant nanque in thermis areæ amplissimæ porticibus circũdatæ spaciosissimis, camerataq; supbissimis fornicib. ædificia in circuitu habentes, in quibus columnarũ diuersi coloris marmorearum ordines immensarum fuisse cõstat. *Exquilinus mons.*

Collis hortulorum dicitur, q sub ipso olim fertilissimi essent horti. Fuit enim in hoc colle circus Floræ. Fuit autem Flora meretrix quędam insignis, quę cum magnas opes arte meretricia cõparasset, populũ Romanũ scripsit hæredẽ, certamq; pecuniam reliquit, ex cuius annuo fœnore suus natalis dies celebraretur editione ludorum. Quod quia flagitiosum uidebatur, ut pudendę rei quædam dignitas adderetur, deam esse finxerunt, quæ floribus præesset eamq; oportere placari, ut fruges cum arborib. benè prospereq; florescerent. *Flora meretrix.*

Nomina portarũ Romanæ urbis.

Collina porta à collibus sic dicta ad quam protẽdebatur Cãpus sceleratus, ubi Vestales incesti reæ, uiuæ defodiebantur

à submersione, atque educatus fuit. Cui uicissim Numitor aperit casus suos, & quomodo Amulius frater ipsum fraudauerit regno, orbamque sibi domũ liberis reddiderit, postulãs, ut Remus domus suæ uindex sit. Quod & factũ est. Nam Remus & Romulus firmissima sti pati caterua, uiã omnes uno impetu occuparunt, ingressum nõ multis militibus defensum, haudque difficulter Amulium obtruncãt, arcemque eius capiunt, Numitorem uerò auũ suum reponunt in solij eius apicem. De procreatione itaque & educatione conditorum urbis Romæ hæc dicuntur, atque ex his præludijs initium sumpsit Rom. Imperium, quod post aliquot annos in tantum crescere cœpit, ut in hunc usque diem simile sibi in terra non emerserit. Postquam uerò Numitor, mortuo Amulio, imperiũ adeptus est, comparare statim cogitauit adolescẽtibus Remo & Romulo propriam dominationem, donauit pecunias, armaque & frumentum, seruos & iumenta oneraria, & si quid aliud esset, nouę urbis constitutioni conferens. Fratres uerò in cõdenda urbe discordes effecti, utrinque ad arma concurrerunt, occisusque est Remus cum multis sibi adhærentibus. Hoc igitur modo Romulus rex & ab hominibus & à dijs creatus, uir in bellicis rebus grauis ac strenuus, & ad constituendum ciuitatis statum optimum prudentissimus, omnem sibi subiecit populum. Ipse condidit aut uerius renouauit Romã, statuitque multas leges, iuxta quas uiuerent Romani, ut infrà dicetur. Hæc autem inciderunt in annum ante Christũ natum, septingentesimum & tricesimum, quando scilicet Romulus rerum potitus est Romæ. Roma uerò initium sumpsit anno ante restitutã salutem octingentesimo & sexagesimo secũdo, post captũ uerò Ilium 431. De successoribus Romuli in regnum, dicam infrà plura.

Amulius interficitur.

Remus occiditur.

De Sybillinis libris.

Venit olim Romæ ad Tarquinium tyrannum mulier quædã, non indigena, libros uendere uolens nouem, plenos Sibyllinis oraculis: at non censente æquum Tarquinio libros ipsos precio petito emere, abiens mulier tres ex eis cõbussit, ac non multo pòst redijt reliquos afferens, uolensque tantidem uendere. Visa autem sine sensu quodam esse, & ex eo mulier irrisa, quod idem peteret de paucioribus precium, quod nec de pluribus accipere potuisset, abiens ipsa iterum, dimidium relictorum combussit, & tres afferens libros tantundem auri petijt. Admiratus mulieris consilia Tarquinius, augures accersiuit, remque eis enarrans, quid agendum esset petebat, illique ex quibusdã signis intelligentes, quod à Deo missum bonũ rex auertisset, magnamque iacturam esse factã declarantes, quod non omnes emisset libros, numerari iussêre aurum mulieri quantum peteret, & oracula quæ superessent capere. Mulier igitur dans ei libros, & seruandos esse dicẽs diligenter, è conspectu hominum ablata est. Tarquinius autem quibusdã uiris custodiam librorum tradidit. Et post eiectionem regum assumens ciuitas oraculorum patrocinium, uiros etiam illustrissimos custodes eis designauit. Nec Romani quicquã ita custodierunt, ut Sibyllina oracula diuinitus missa, manserũtque usque ad bellum Marsicum, sub terra posita in templo Capitolini Iouis in arca lapidea. Incenso aũt templo simul cum alijs Deo repositis, ista quoque corrupta sunt igni. Porrò quæ nunc extant, ex multis collata sunt locis, alia ex urbibus Italiæ, alia ex Erythris in Asia, ex S.C. missis legatis ad eorum descriptionem: alia uerò ex alijs urbibus, ab hominibus quoque rudibus transcripta, in quibus aliqua reperiuntur inserta Sibyllinis. Scribit autem Varro, decẽ fuisse Sibyllas. Prima fuit Persica, secũda Libyca, tertia Delphica, quarta Cumæa in Campania, quinta Erythrea, sexta Samia, septima Cumana, octaua Hellespõtia, nona Phrygia, decima Tyburtina. Omnes autem hæ Sibyllæ unum prædicant Deum, maximè tamẽ Erythrea, quæ celebrior inter cæteras ac nobilior habetur. Persicam aiunt sic cecinisse: Gignetur dominus in orbem terrarum, & gremium uirginis erit salus gentium, & pedes eius in ualetudine hominum. Et Lybicam dicũt tale de Christo protulisse oraculum. Ecce ueniet dies, & illuminabit dominus densa tenebrarum, & soluetur nexus synagogæ, & desinent labia hominum & uidebunt regem uiuentium, & tenebit illum in gremio uirgo, domina gentiũ, & regnabit in misericordia. Delphica uerò, quam ante Troiana dicunt uaticinatã bella, tale oraculum de Christo reliquit: Nascetur propheta absque matris coitu ex uirgine eius. Et Sibylla Cumana tempore Tarquinij prisci sic cecinit: Magnus ab integro seculorum nascitur ordo. Iam redit &

Oracula Sibyllarum.

pararint Cypri regnum, quibus & boni quicq; subscribunt uiri, sed mortuo patre & posthumo, Senatus adoptionis & hæreditatis iure successerit in regnum.

Forum Iulii & Aquileia.

FOrũ Iulij, uulgo Friauli, uel, la patria de Frioli, Germanicè uerò Friaul, nec prouinciaest nec magna admodum Italiæ pars circiter quinquaginta miliarijs Italicis longa, & lata totidem, ager alioqui tum amœnus tum fertilis: oppidulis, ciuitatibus & pagis refertus, comitibus & priuatis dominis pro maiori parte subiectus. Rempublicam tamen Venetam agnoscunt omnes. Huius metropolis Vtinum est, præclarissima & ampla satis ciuitas, ad quã præfectus à Venetis mittitur, qui Locumtenens uulgò appellatur, ad quẽ ceu principem difficilia omnia deferuntur, licet multi merũ istic dominium in suis oppidulis obtineant, qui etiam inter patricios Venetos recensentur. Aquileia urbs, Carnorum metropolis, hodie uerò in Foro Iulio non longè à mari Adriatico posita, olim potentissima claruit: iã uix inuenias uestigia ciuitatis, nec tot habet domos, ut pagus appellari possit. Insigne nihil habet, præter antiquum & ruinosum templum, cuius Canonici propter cœli intemperiem & adiacentes paludes, uix per trimestre tempus uisitare possunt. Patriarchatus titulo insignita est, & paret Patriarchæ cum plurimis alijs Foroiulij oppidis. Iam Patricius Venetus, qui Cardinalis Grimanus appellatur, hac dignitate ornatus & ditione auctus est. Fuit hic locus olim Romanorum Colonia, atq; ad eum flumine aduerso onerarijs nauigatur, per Natisonem fluuium nauibus. Leguntur passim multa de hac Aquileia in historijs. De Foroiulio sic scriptum inuenio. Rex Auarum quem Cananum uocant, cum maxima parte copiarum Forumiulium obsedit, maiore conatu quam spe munitissimæ urbis potiundæ. Cœperat urbs hæc iam inde Aquileiæ excidio, totius regionis tanquam arx & caput haberi, sedebatq; ad Natisonem fluuium. Tomilda uerò uxor Gisulphi (quem rex Cananus occiderat) tenebat urbem mœnibus & præsidio munitam, defendebatq; eam ualide aduersus omnes Auarũ conatus. Sed quod uis nulla potuit, muliebris intemperies urbem, alioqui munitissimam, hostibus patefecit. Tomilda enim regem fortè intuita mœnibus obequitãtem, forma & ætate florentem, eius amore capta, misit qui cum eo urbis proditionem pacisceretur, si se in matrimonium reciperet. Accepit barbarus conditionem, uictoriæ cupidus, fideq; in id quod promittebatur data & accepta. Tomildæ opera in urbem admittitur. Hic rex ne fidem falleret, nocte una Tomildam pro coniuge habuit, inde effrenatã mulieris libidinem duodecim robustissimis militib. subiecit, qui per ludibrium & dedecus eam assiduis compressibus explerent. Postremo mulierem miserabiliter uexatam palo affixit, ut omnibus sui sexus documẽto esset, ne libidinem rationi anteponerent, uoluptatem utili & honesto, simul ut omnes scirent perfidiam ne apud eum quidem, cui gratificari se putet, tutam esse oportere. Oppidum inde direptũ est, haustumq; quicquid opum Heruli, Gothi, nouissimeq; Lõgobardi, ex tota Cisalpina Gallia per annos 150 & amplius unum in locum congesserant. Multitudine inde extra urbem educta, in Longobardorum inuidiam incendio consumptum est ac solo æquatum. Fuit annus, quo Forumiulium est ita excisum, ducentesimus ferè ab eo, quo Aquileia ab Hunis Attilæ ductu diruta est. Quum Auarum rex prouinciam Foroiuliensem hostiliter adoriretur, Gisulphus dux regionis cum exercitu haud contemptibili fit hosti obuius, committitur atrox prælium, fitq; ea pugna tandem Longobardis funesta, qui & duce in acie amisso, ad internitionem omnes sunt cæsi.

Vtinum metropolis.

Aquileia.

Patriarcha.

Mulier prodit urbem.

Forumiulium excisum.

Mediolatensis

Mediolanensis urbis origo & incrementum.

MEdiolanum à Gallis conditũ, Liuius Romanæ historiæ autor tradit. Nam bellouesus, Tarquinij prisci tẽporibus, Ambigati Celtarũ regis ex sorore filius, magno hominum excito numero, ad sedes nouas quærendas, è finibus Galliarum emissus, in agrum Insubriũ ueniens, urbem condidit, quam Mediolanũ appellauit. Quidã scribunt, duce Brenno eos Gallos in Italiam uenisse, à quibus Mediolanum conditum fuit. Alij uerò scribunt, Mediolanũ fuisse longè ante Gallorũ aduentum, uocatumq; Olanũ, sed dirutũ à Gallis, qui primi alpes trãscenderunt, & mox ab alijs Gallis duce Brenno instauratum fuisse, quod Iustinus conditũ scribit. Strabo Mediolanum uicum iam pridem fuisse refert, quod uicatim omnes habitarẽt, sed tempestate sua eximiæ dignitatis ciuitatẽ, quippe quæ Insubriũ metropolis esset.

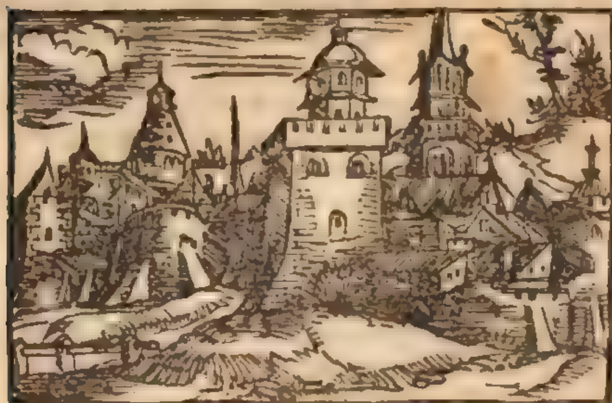

Insubrum metropolis. De urbis nomine nihil apud idoneũ scriptorẽ (inqt Merula) legi. Fama est uetus, ab apro lanato ex media parte, quẽ effoso solo inuenerũt, Mediolanũ esse nuncupatũ. Est circa hanc urbẽ nobilis regio, tũ cœli tẽperie, tũ soli fertilitate, & affluenti rerum copia, unde ciuitas ipsa suo abũdãs populo & proprijs nitẽs uiribus, semper gẽtis fuit caput, & quotiẽs euersa, post excidiũ restituta, ubertate agri & propinquitate alpiũ, ex quibus hominũ copia affluit. Opes & uires gẽtis quãtæ fuerint, ostendunt multiplicia perpessa bella, post quæ urbs rursum surrexit. Olim cũ sub Rom. populi & Cæsarũ tutela quiesceret, terrestribus magis q̃ maritimis fructib. & multitudine populi, mirũ in modũ ciuitas excreuit, in quã siue aëris clementia, siue cultu agrorũ, dignatione morũ & opũ amplitudine, Romani Cæsares quoties ociosi forẽt, uel bella cũ Germanis atq; Gallis essent, diuerterũt. Traianus nõ solũ urbem frequẽtauit, sed & nobilissimũ palatiũ ædificauit in ea urbis parte, quæ adhuc nomen palatij seruat. *Palatiũ Imperatorum.* Maximianus Hercules quondã dictus, amplissimũ templũ Herculi excitauit, quod posteriores diuo Laurentio martyri dicauerunt. In hac urbe cultæ fuẽre liberales omnes disciplinæ. Nam & Virgilius Mediolani literis operã dedit. Patet adhuc area, quã uiridariũ dicũt, deducto scilicet nomine à nemoribus & uiridarijs, quæ plerunq; principes & potentes populi intra mœnia, tum animi, tum uenationis & aucupij gratia fecere. Extãt sedecim striatæ columnæ, operis antiqui uestigium, siue propylei siue peristili eius templi, quod Maximinianus Herculi cõsecrauit. Ingẽti incremẽto res Mediolanẽsis tẽpore Gratiani Cæsaris aucta erat, & maxima accumulata diuturna tranquillitate. Nam quingentos & amplius annos, neq; ab externo hoste, nec intestino bello Insubres uexati fuere. Durauit illa felicitas usq; ad diui Ambrosij tẽpora. Nã cum illa tempestate Italia pestifero Arij dogmate infecta laboraret, Mediolanũ adeò contaminatum fuit, ut intra urbem ipsam, gliscente hæresi, ceu diuersarũ factionũ duces, duo episcopi armis repugnarẽt. *Ariana heresis.* Pulsus tamen urbe Ambrosius, & uictore mox Auxẽtio, uelut ciuili bello ciuitas afflicta fuit, post cuius seram mortẽ reuocato in patriã Ambrosio, omnis Italia resipicit. Quieuit per aliquot annos ab omni motu & bello ciuitas usq; ad Gothos, qui Italiã miserè uastantes, Mediolanũ quoq; capiũt atq; direptũ incendũt. Postea sub Iustiniano Imp. Mediolaneñ. à Gothis deficiẽtes, rursum fuerũt expugnati, interfecti & mœnia excisa. *Gotthorum imperium.* Durauit Gothorũ imperium in Italia annis sesquicentũ. Subsequuti paulo pòst in eorũ locũ Lõgobardi, usurparũt Mediolanẽsis regionis ditionẽ, à quorũ regibus tandẽ descẽderũt Vicecomites Mediolaneñ. Horum primus fuit Matthæus, q solus circa annũ dñi 1274 cœpit urbica negocia administrare, siue qa domi legib. & morib. iura redderet, proculq; à ui & iniuria res urbis agerent, siue q̃ in omni militari negocio ꝓ sentẽtia cũcta succederẽt, magnus appellari cœptus est. *Vicecomites.* Vicecomitũ res ea tẽpestate satis stabilitæ & firmæ erãt, Matthæo dominãte & suffragãtẽ Rudolpho nouo Cęsare. Mortuo aũt Rudolfo et succedẽte alio Cęsare, idẽ Matthęus mãsit in dignitate, appellatusq; fuit Cæsaris ꝓcurator. *Cæsaris procurator.* Deinde uaria iactatꝰ fortuna, & à bellorũ

motibus

motibus liberatus, nactus aliquid ocij, ad urbis ornamēta conuertitur, ędes prętorias foro mercatorio adiecit, in quas duodecim coirent uiri, urbicis negocijs & mercaturæ præfecti, pro quorū arbitrio esculentis & poculētis precia quotidie statuuntur, de mēsura & pōderibus ius dicūt, fraudes opificiū cauēt & castigāt, appellantq́ʒ publici commodi Prouisores.

Mediolanenses unde dicti Longobardi.

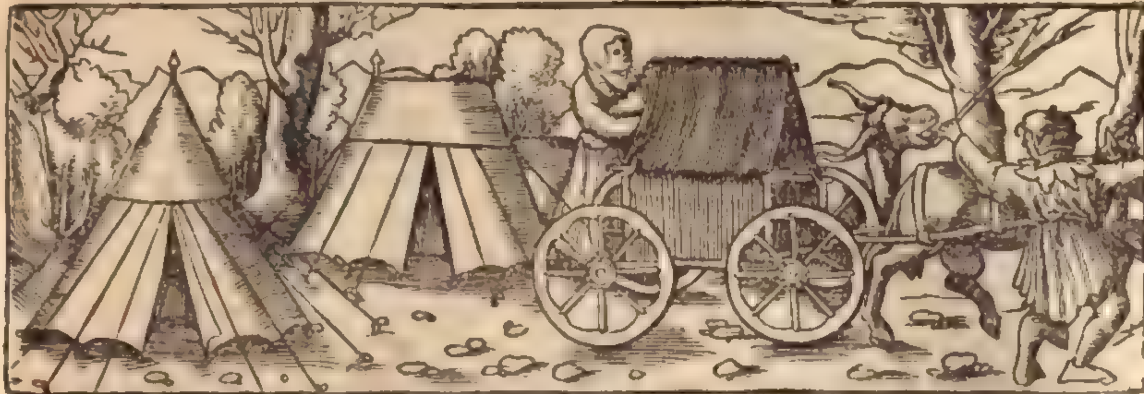

DIximus suprà, regionem Mediolanensem olim dictam Galliā Togatam atqʒ Insubriam, donec subacta fuit à Lōgobardis, qui anno Christi 525. in interioribus Saxoniæ in magnū numerū multiplicati, coacti fuerunt egredi insulam Rugiæ, quam occupauerant, & quæ minor erat quàm ut tantam hominum multitudinem nutriret. Egressi autem ut meliorem & fertiliorē sibi quærerent terram, primùm uenerunt in Pannoniam: aliqui uerò scribunt eos primū occupasse Bauariam. Cumq́ʒ eam terram inhabitassent annis 42 nec respondisset uotis eorum, relicta ea anno Christi 568. armata manu concesserunt in Italiam, si fortè in ea portionem aliquam commodiorem obtinerent. Non tamen penitus reliquerunt Pannoniam, sed Hunis eam interim possidendam tali pacto tradiderunt, ut si frustrarentur in Italia spe sua, in Pannonia locum haberēt, ad quam post liminio reuerterentur. Sunt etiā qui scribunt eos uocatos à Narsete, qui post Gothicam uictoriam tenuit Italiā annis 16. Sed dum ille nimium diuitijs inhiaret, accusatus à seditiosis quibusdam ciuibus apud Iustinum Imperatorem, quòd nimis austerus esset, missus est Longinus cum nouo Exarchatus magistratu, qui Narsetis locum obtineret. Narses uerò à Sophia Augusta p risum uocatus est ad gynetiū, muliebria facere opera, lanas & pensa diuidere, quia ęunuchus erat. Quib. irritatus uerbis, Neapolim concessit, Augustæ Sophiæ respondens, se tam inextricabilem orditurum telam, quam quoad uiueret nequiret deponere. *Inextricabilis tela.* Missis ergo legatis Longobardos, qui tum in Pannonia resederant, sollicitauit, uti Italiam occuparēt, terram cunctis diuitijs refertam, salubritate cœli, frugum, uirorumq́ʒ præstantia longè principem, relicta Pannonum paupere rure. Longobardi læti nuncium acceperūt, & post triennium rege Alboino duce, numero ducentorum penè millium cum uxoribus ac liberis & omni suppellectile Italiam petierunt, quā & subegerunt & in potentatus diuiserunt. Quū uerò in ipsa profectione essent, intrassentq́ʒ terminos Venetorū, ascendit Alboinus montem quendā, qui in ijsdem locis prominet, indeq́ʒ quantum prospicere potuit, partē Italiæ contemplatus, dixit ad suos. En fortissimi uiri, hęc est nobilis illa Italia, quā quærimus. Ingressus inde Fori Iulij terminos sine ullo obstaculo, præfecit illi prouinciæ Gisulphum, nepotem suum, uirū per omnia idoneum. *Forum iulium.* Deinde expugnauit Taurisium, Vincentiā, Veronam, Mediolanum & alias multas ciuitates. Protractum est autem bellum istud in quartū usqʒ annum, subegerūtq́ʒ Lōgobardi ferè totam Galliā Togatam, quę & ab eis denominata est Lōgobardia, ac deinde corrupto uocabulo Lombardia. *Lombardia.* Iste Alboinus rex 11 in numero, quum uice quadam genio indulgeret, inter pocula iussit afferri

phialam

qui scribũt sub Henrico quarto duces Bauariæ Marchiones fuisse in Longobardia, præsertim autem dux Guelfo scribitur hunc Marchionatũ possedisse. Quo tempore magni motus, dissidia & intestina bella fuerũt in urbe Mediolanensi, diuitibus & nobilibus plebeios opprimentibus, & impunè eis uim inferentibus. Posteris uerò temporibus quum Mediolanum cresceret in diuitijs & potentia, subducerentq; se ciues ab obedientia Romani imperij, Fridericus Barbarossa contracto ualidissimo exercitu, Mediolanenses cum cæteris facilè ad iuga coëgit. Tum uerò irrogatam imperatrici contumeliã fertur uindicasse. Aiũt illam fœminea, ut putabat, securitate urbem intrasse, cum illam conspicere plurimũ amaret, nec potuit aut sæuitiam aut cõtumeliam ab eis qui parerẽt imperio formidare. Sed plebei, ciues malè affecti imperatori, cũ iterũ rebellionem meditarent, insolentia singulari petulantiã suam aperuerũt, obliti decoris sui, fœmineiq;, obliti armorum Cæsaris, quæ sæpius illis cum uictoria intẽtauit. Regiam dominã mulæ impositã, capite obuerso in caudam bestiæ, tradidere in manus pro freno eiusdem bestię caudã. Ita ludibrio habitã emisêre per portam alteram. Iratus Cæsar iusta indignatione, obsessos perurget, ut sępe aliàs, ad deditionem, neq; bellũ neq; pacẽ perferre potẽtes. Tum deditos illa lege accepit, eos qui uiuere mallent, ficum de genitalibus mulæ dentibus eximerent, alioqui mox obtruncãdi. Multi pręponebãt mortẽ ignominiæ: uitæ cupidi, fecere quod iubebant. Vnde nata est Italis illa contumeliosa irrisio, cum digito inter duos ostenso proferunt, Ecco la fico. Hæc Krantzius libro 6. suæ Saxoniæ. Anno Christi 1162. subuersum Mediolanum à dicto Imperatore Friderico primo, & postea subsidio Parmensium & Placentinorũ rursum in triennio est extructũ & instauratũ. Obsedit aũt Imperator urbem septẽ annis quousq; illam expugnare potuit. Factaq; pręda, innumerabiles uiros & mulieres cũ paruulis in Germaniã transmisit. Mœnia uero ciuitatis euertit, & urbe solo adęquata, aratrũ per circuitum duci & sal in perpetuã damnationem seminari iussit. Deinde uerò anno 1170. cõuenientes ciues Mediolanenses ciuitatẽ rursum reparauerunt, mœnia munierunt, & cum omnibus ciuitatibus Longobardiæ rursum Imperatori rebelles facti sunt. Tandem uerò cum multis annis Imperator, Papa & tota Italia inter se cruenta bella gessissent anno 1177. reformata est pax inter eos. Quibus uerò medijs id effectũ sit, scriptores non per omnia cõcordant. Sunt qui aiunt Fridericũ cum magno exercitu uenisse contra Romam, cuius aduentũ perhorrescẽs Pontifex, sumptis coqui sui uestibus fugit Venetias, uenitq; ad monasterium quoddam, ubi hortulo præficitur. Cognitus uerò post aliquot menses, dux Venetus cũ Senatu Pontificẽ solenniter perducit ad templum diui Marci. Imperator audiens Pontificem esse Venetijs, mittit filium illuc, qui ductus ad Pontificẽ procurauit, ut simultates inter partem & Pontificem componerentur. Deinde Fridericus quoq; Venetias ueniens, approbat pacem filio cõfectam. Erat autem hæc cõpositionis forma, ut Imperator Pontifici redderet Romam & quæ ditionis erant ecclesiasticæ, & quicquid Pontifex pro perpetrata culpa iniungeret patienter ferret. Isto igitur fœdere Alexander Põtifex inito, confestim ad ianuas templi diui Marci accessit, & ibidẽ uniuerso astante populo Imperatori iussit, ut se humi prosterneret & ueniã denuo postularet. Ac Pontifex Imperatoris collum pede cõprimens, ait: Scriptũ est: Super aspidẽ & basiliscum, ambulabis, & cõculcabis leonẽ & draconẽ. At Fridericus: Non tibi inquit sed Petro, cuius successor es, pareo. Et Pontifex respondit: Et mihi & Petro. Ac sic inter Imperatorẽ & Pontificem pace cõposita, ipse Imperator cum bona uenia abijt. Quidam tradũt, tunc primũ præpositos uniuersæ prouinciæ præsides fuisse, qui uicarij Cæsarũ appellarentur, & summos urbibus magistratus esse concessos, quos potestates dixerunt. Archiepiscopus quoq; annuum uicarium, quem uicecomitem appellabant, iuri reddendo præficiebat. Huius præcipuè erat, quæstiones exercere, supplicia & pœnas capitalis

Barbaroßa expugnauit Mediolanum.

Imperatrix ludibrio habetur.

Excidium Mediolani.

Papa induit seruilẽ conditionem.

Papa calcat pedibus Imperatorem.

talis noxæ arrogare, &c. Cœperũt tunc factiones in urbe, Vicecomites postremo nati fuerunt ex comitibus Angleriæ, qui reliquiæ fuisse putantur regum Longobardicorum, archiepiscopo subseruientes, ut suprà quoq; meminimus. Anno Christi 1238. Fridericus secundus expugnauit rebellem ciuitatẽ Mediolanensem, atq; multos in ea interfecit. Abduxit quoq; optimates ciuitatis, unà cũ filio ducis Venetorum, & alijs multis Longobardis, quos secum duxit in Apuliam, ubi ducis filium in quadam turri in littore maris stante fecit suspendi. Reliquos uerò uarijs mortis generibus fecit occidi, assecutusq; est in hunc modum dominium Longobardiæ.

Duæ factiones Mediolani.

ANno Christi 1310. erant Mediolani sub Imperatore Henrico septimo duæ factiones, quæ & per totam Italiam fixerant radicem, nempe Guelfi & Gibellini, qui anno Christi 1240. sub Imperatore Friderico exorti fuerunt. Guelfi erant à parte Romani Pontificis, & Gibellini à parte Imperatoris. Hæ duæ factiones inter se digladiabantur odio exitiabili, nec quibant in una ciuitate cohabitare, sed quæ ualidior erat aliã expellebat. Earum origo tale dicitur habuisse initium: Cum Fridericus secundus proficisceretur in Italiam, excommunicatus est à Rom. Pontifice, quòd non per omnia illi cõsentiret. Imperator uerò singulas lustrans ciuitates, facilẽ deprehendit, qui propensum erga se haberẽt animũ. Qui ei fauebant, illos uocabat Germanico nomine Gibellinos, quod illis haud secus fideret atq; domus duobus robustis muris, quibus ne corruat nititur. Eos uerò qui auersum à se habuerunt animum, appellauit Guelphos, id est, lupos, & hi Pontificis, ut diximus, tuebantur partes. Res sanè perniciosa, ex qua populorum excidia & subinde urbium ruinæ profectæ fuerunt, adeoq; in animis nepotum hæc mali labes & perniciosa appellatio propagata est, ut in nostra usq; tẽpora ista dominante peste uiolato sanguinis iure, cædes passim per urbes fiant, bona diripiantur, domus ad solum æquentur, ciues in exilium alij agantur, trucidentur alij: & dum quisque sibi aut parti suæ reponi iniurias & maleficia formidat, in eam plerunq; ætatem gladios distringit, cui immanissimus quisq; barbarus parceret. Quo malo Gregorius perculsus, solenni supplicatione Apostolorũ capita tota urbe circũtulit, habuitq; ad populum orationem accuratissimã super ea re. Nam & Romana ciuitas eiusmodi insania dissidere cœperat. Erant autem Mediolani huiusmodi factiones. Vni adhærebant Vicecomites & alteri Turriani, duæ scilicet magnæ & nobiles in ipsa urbe familiæ, ob quarum dissensionem, tota urbs uersa est in seditionem. Præualentes uerò Vicecomites, retinuerũt multo tempore urbis gubernaculum, subuecti postea ad ducalem dignitatem. Nam rex Wenceslaus accepta pecunia, fecit Vicecomitem dominum Mediolanensem, ducem, qui antea solum erat sacri imperij per Longobardiam constitutus præfectus, atque in hunc modum bona pars Italiæ subtracta est à Romano imperio. Ioannes Galeatius factus est dux primus Mediolanensis, mortuus anno 1402.

Gibellini. *Guelphi.* *Turriani Vicecomites.*

Genealógia ducum Mediolanensium.

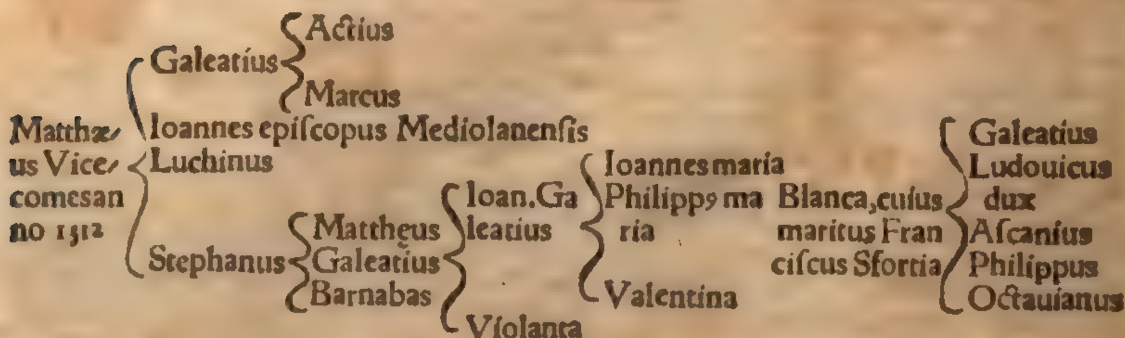

Posterior & illustrior Vicecomes Theobaldus nomine, genuit anno Christi 1250. Matthæum. Matthæus uerò genuit Galeatium & Stephanum. Porrò Galeatius habuit filium

Actium

Actium, in quo ista linea terminata est. Legitur de isto Actio, quòd quodã tẽpore cum humi in castris deposita galea dormisset, ac deinde rursum galeam capiti imponeret, ingressus fuerat serpens in galeã, egressusq; & delapsus per faciem principis, in nullo illum læsit.

Atq; hinc est, quod principes Mediolanenses serpentem in suis insignijs habent. Merula tamen scribit hoc insigne anno Christi 1099 ab Otthone Vicecomite Mediolanum allatum, quod scilicet expugnata Ierosolyma, & deuicto feroci cuidam Saraceno abstulit. Habuit enim barbarus ille in suo clypeo uiperã sinuosam, quæ nudum infantem dentibus tenebat, barbaricæ crudelitatis documẽtum &c. Porrò Stephanus genuit Galeatium, & Galeatius Ioannem Galeatium, primum Mediolani ducem, Venceslai Cæsaris beneficio. Ioannes uerò genuit Philippum mariam, Ioannemmariam & filiam unam Valentinam nomine, quam duxit uxorẽ Ludouicus rex Franciæ, quod matrimonium postea tot bellorum & cædium fuit seminariũ, ut paulò pòst dicet. Philippusmaria reliquit filiam unicam, Blancam nomine, illegitimam tamen, quam duxit uxorem Franciscus Sfortia. Natus fuit Franciscus iste anno 1369. patre Attendulo, uiro infimæ sortis, honestæ tamen magis quàm nobilis familiæ, sed maximè opulentę, ut Paulus Iouius scribit, qui Franciscus primum in castris fuit culinarius, ac deinde euasit in militẽ strenuum, atq; ob fortia eius facta, factus est ex milite pedestri miles equestris, atq; tãdem dux campestris. Instituit quoq; interim filiũ suum in militia, ut breui in exercitio rerum bellicarum adeò patrẽ superaret, ut Philippus maria unicã filiã suã (illegitimè tamen natã, qa coniunx, filia comitis Sabaudiensi, sterilis fuit) illi daret uxorẽ. Mortuus est autẽ Philippus maria anno Christi 1447. Proinde Franciscus Sfortia genuit Galeatium, Ludouicum, Philippum, &c. mortuusq; est post multa egregia facta (quæ infrà recensebo) anno 1404. Cui in ducatu succedens Galeatius, uixit tam dissolutam uitam, ut à subditis occideretur, substituereturq; in locũ eius Ludouicus Sfortia, frater eius, quem rex Maximilianus creauit ducem Mediolanensem, quod pater eius Fridericus Imperator facere renuerat, asserens Mediolanum cameram esse Romani imperij. Habuit Galeatius filiã nomine Blancammariam, quam duxit uxorem rex Maximilianus anno Christi 1494. & priusquam nuptias celebraret occisus est sponsæ pater, ut iam scripsimus, traditusq; est ducatus à Maximiliano Ludouico patruo puellæ. Notandum præterea quòd anno 1447. post mortẽ Philippimariæ, multi aspirauerũt ad dominium Mediolanense, sed qui coloratis utebanẽ titulis, quatuor tantũ fuerũt. Fridericus Imperator deuolutũ ad se principatũ, Philippo sine liberis legitimis uita subtracto, cõtendebat. Alphonsus ex testamento hęreditatem petebat. Carolus dux Aurelianensis ex sanguine Vicecomitũ natus, ab intestato sibi deberi ducatũ aiebat. Habuit enim Valentinam filiã Ioannis Vicecomitis matrẽ. Frãciscus quoq; Sfortia uicecomes cõiugem suã, quæ Philippi filia fuerat, hęredem patri suscipiendã affirmabat. Auditæ sunt legationes omniũ in Senatu Mediolanensi. Sed ciuitati, quæ iam libertate gaudebat, nulla cõditio placuit. Obtulit tamen Imperatori censum quotannis aureum poculum, si libera suis legibus dimitteret. Dilaniabatur interea undique Philippi hæreditas. Veneti Placentiam, Cremam, Laudam & multa præterea minora oppida occupauêre. Dux Sabaudiæ Ludouicus, Valentiam & Confluentiam inuasit. Astenses ad ducem Aurelianensem Carolum defecerunt. Papienses intestinis agitati discordijs, diu ancipites fuerunt, quibus se potissimum partibus iungerent. Nouarienses, Comenses, Alexãdrini ac Terdonenses, Mediolanensium imperiũ subière. Mediolanenses

Franciscus Sfortia.

Quatuor hæredes ducatus Mediolanẽsis.

Sfortia fit dux exercitus.

nenses uerò missis oratoribus & oblatis non paruis stipendijs, cōduxerunt Sfortiam, constituerunt ducem sui exercitus, imperaueruntq́ue, ut Placentiam omnibus copijs obsideret. Continuata autem apud Placentiam obsidione, tandem summa ui oppugnare adorsus urbem, quamuis magna & forti militum manu munitam, armis tamen oppugnauit ac diripuit. Mediolanenses uerò potentiā eius uerentes, intra urbem sæuierunt in nobiles, magistratum commendantes ignobilibus hominibus. Et cū nec sic urbi consultum esset, sed in dies magis præmēretur, & conarētur ciues excutere imminens Francisci iugum, cuius iam uires atque arma non sine graui iactura senserant, percusserunt fœdus cum Venetis & præscripserūt leges, mandantes Sfortiæ, ut suis terminis contentus, Mediolanenses in pace dimitteret. At ille contemnens eorū imperiū, ciuitatem quam aliquandiu obsederat, nō desinit infestare, producit obsidionem, ad tantamq́ue adegit necessitatem, ut intra mœnia manducarent canes, equos, cæteraq́ue id genus animalia, nec multitudo amplius ferre posset famem. Collecti ergo ciues in unum, correptis armis obuium, Venetorū legatū gladijs confodiunt ac discerpunt. Exin missis ad Franciscum legatis, principatum ei ciuitatis obtulerunt, qui mox ingressus, & dominiū urbis accepit. ac breui arcē Mediolanensem, insanienti populi furore dirutam, restaurauit ac magnifico opere refecit. Successit huic Francisco filius eius Ludouicus. Quo rempublicam administrante, rex Galliæ nihil prius aut antiquius habuit, quàm ut animum ad res repetendas intenderet, conatusq́ue est ui magna inuadere ducatum, allegās iure auiæ hæreditario sibi deberi ducatum, seq́ue uerum & legitimum hæredem, Ludouicum uerò hominem alienum contra æquitatem intrusum. Quibus uerbis sibi ciues Mediolanenses sic deuinxit, ut inuisus illis esset dux Ludouicus, tutumq́ue nō esset illi amplius uersari in urbe. Anno itaque salutis 1499. delectu habito, rex exercitum equitum peditumq́ue ferè duodecim millium misit, qui Asta primum capta, Alexandriam propere uenit, ubi munitiones, roburq́ue omne militū ducis Ludouici fuerat: qua celerius omnium opinione in potestatem redacta, nihil cunctatus Ludouicus cum auro & argento omniq́ue thesauro quem antea præmiserat, ultra alpes in Germaniā, ad regem Maximilianum eius necessariū confugit, cedereq́ue ad tempus maluit furori hostili, quàm, licet posset, fortunam periclitari. Galli itaque Mediolanum ingressi & omnem regionem illam occupantes, præsidijs illam munierunt. Et licet à cædibus & rapinis temperarent, nauseā tamen (uti solent) ac fastidium ob morum discrepantiā generātes, sexto quàm uenerant mense auxilio Heluetiorum, & lancea riorum expulsi fuere, ac Ludouicus dux reuocatus, in pristinamq́ue restitutus ditionem. Nequiuerunt tamen expugnare arcem Mediolanensem & arcem Nouariensem. Audiens uerò Gallus, se à ciuibus exclusum & ducem reuocatum, maiorib. rem uiribus aggressus, anno Christi 1500. magnum mittit exercitū contra ducem Ludouicum, qui à parte sua aliquot milia habuit Heluetiorum. Fiebant utrinque in diuersis locis multæ priuatæ digladiationes, nulla autem aperta pugna. Compertoq́ue Gallus, ducem cum magnis copijs delitescere intra ciuitatē Nouariensem, atque populum eius magna laborare inedia, moto exercitu contra eam cinxit obsidione & acri oppugnatione infestabat eā. Erāt autem quidam intra mœnia, qui corrupti pecunia, languidius repugnabant. Quod uidentes Itali, nolebant & ipsi respondere officio suo, atque in hūc modum ciuitas tandem sese hosti dedidit, obsidionem eius ciuitatis ferre non ualens. Tunc regius exercitus tam Heluetios quàm lancearios qui fuerant in ciuitate, libere abire permisit. At illi cupientes secum abducere ducem, ne incideret in manum hostis, mutata ueste eius induerunt eum ueste Heluetica, traditaq́ue hasta in manu eius, satagebant eum ut incognitum extra hostium cateruas educere. Sed res longè preter spem euenit. Nam Galli longa serie ad dextram atque sinistram armati stantes, & procedentium Heluetiorum atque lanceariorum personas diligentius intuentes, cognouerunt ducem, alij uerò scribunt ducem à suis proditum atque hosti in manū traditum. Capto uerò duce & in arcem, quam Gallus hucusque tenuerat, ducto, ciuitas quoque est ad plenum subacta. Et paulò pòst missus est dux Ludouicus in Galliam ad regem. Sunt autem qui hanc ducis captiuitatē, ultionem diuinam esse putant. Nam quum dux plurimum formidaret regem Galliæ, misit legatum ad Turcarum Imperatorem, qui indicaret ei, Gallum & Venetos inijsse fœdus ut totam subigerent Italiam, atque ex ea impugnarent Turcam. Veniret ergo quātotius in Italiam, id quod sibi nequaquam difficilè foret, quum per Apuliam sibi pateret uia, nec rex Aragoniæ Fridericus illū ab ingressu prohibere posset, quandoquidem Gallus illum ex Apulia pellere niteretur. Turca certior

Principatus offertur Sfortiæ.

Gallus inuadit primū Mediolanum.

Dux Mediolanensis capitur à Gallo.

certior factus huiusmodi scriptis & literis, protinus destinauit octo millia militū in Italiā, qui rapinis & incendijs deuastauerunt terrā, ceperuntq; plurimos, quos seruituti addictos paulo pòst in uniuersum trucidauerunt. En talia Christianus homo cōtra Christianos molitus est, sed non euasit iudicium Dei, quum & ipse in captiuitate & seruitute mortuus est.

Præfatæ genealogiæ ducum Mediolanensium dilucidior explicatio.

IAm diximus, tempore Hērici septimi, Mediolani fuisse duas factiones, Gibellinorum scilicet & Guelphorū. Vni adhęserūt anno Christi 1250 Vicecomites, preualuitq; familia eorū, ut tādem Matthæus uicecomes excluderet magnam Turrianorū familiā ab urbe Mediolano. Matthæo successit Galeatius in administratione reipub. Galeatiū uerò subsecutus est filius eius Actius, cui serpēs ex galea processit. Cumq; is sine prole moreretur, patrui eius, Ioannes episcopus Mediolanensis & Luchinus, gubernaculū ducatus suscipiētes, multa prælia gesserūt cōtra ciuitates, nēpe Parmā, Laudā, Cremonā, Bergomū, Genuam, & Sauonā, subieceruntq; sibi. Mortuis aūt episcopo & Luchino, administratio peruenit ad Barnabā, qui cooperantibus fratribus multa prælia gessit cōtra Rom. pontificem, potissimū autem Bononiam tam diu uexauit, quo ad ciues pecunia se liberauerunt ab eo. Sustulit ab uxore sua quindecim liberos, ex quibus quatuor præfecit ciuitatibus Cremonæ, Parmæ, Bergomo & Laudano. Decem uerò filias eius adiunxerūt sibi matrimonialiter dux Austriæ, dux Bauarię, rex Cypri, Ioannes Galeatius nepos fraternus, rex Sicilię, &c. Dedit autē cuiq; pro dote centum millia aureorū. Ioannes Galeatius ui sibi subiecit Papiam, urbem antea liberam, extructaq; arce in ea, sub suo cōtinuit dominio. Ipse primus Mediolanensium factus est dux. Soror eius Violanta nupsit filio regis Angliæ, attulitq; ue dotem quinquies mille centenorū aureorū. Mortuus est aūt maritus eius haud longe pòst celebratus nuptias. Ioannes Galeatius interfecit Barnabam patruum & socerum suum. Nam cum potens esset, haberetq; medietatē Mediolani, cuperet autem totū possidere, cœpit patruū suū, atq; in carcere mori permisit. Occidit etiā quosdā ex Barnabæ filijs, & reliquos expulit, cooperante uxore Catarina, (ut quidam scribūt) quę maritū magis irritauit, dicens, patruū ei tendere insidias. Adeptus itaq; Ioannes Galeatius totū dominium, propagauit illud ferè super totā Italiā. Nā subiugauit Bononiam, Veronam, Senas, Perusiū, Lucam, Vercellas, aliasq; multas ciuitates, numero 29. Produxit etiam pręlium cōtra Florētinos ad duodecim annos. Concedens uerò anno Christi 1402 in fata, reliquit successorem filiū, nomine Ioannem mariam. Hic magnā in imperio exercuit tyrānidē, cottidie ciues diuersis interimens pœnis. Correptus aūt à matre, cōiecit illam in carceres, in quibus & eam mori permisit. Ob quā impietatē subditis exosus redditus, in ecclesia sub missarū solēnijs cōfossus interijt. Defecerunt quoq; ab eo multæ ciuitates, quū uiderēt tyrannidē eius, alios sibi eligentes dominos. Administrationē uerò reipub. post eum suscepit frater eius Philippus maria, & hic recuperauit quasdam dilapsas ciuitates, restituitq; Rom. Pontifici Bononiam, Forum Liuij & forū Cornelij. Expugnauit quoq; Genuā, sed quam rursum amisit. Præfuit in initio reipub. felicibus successibus, sed in fastū sublimatus, cœpit formidabilis esse toti Italiæ. Et quū Sigismundus Imperator Romā proficisceretur, uolens Philippus maria arrogantiā suā ostendere, ex cōtemptu dedignatus fuit illū adire, etiā cū Cæsar Mediolani esset. Factū tamē est, ut inclinātib. rebus, posteriora infortunia, superarēt priores successus, adeòq; uires eius languescerēt, ut ultrà se defendere cōtra hostes nequiret. Deductus est pręterea eò, ut omnibus per circuitū populis ac principibus contemptui esset. Cumq; ob aduersam ualetudinē oculis caperet & deinde ex ipsa arce hostiliū armorū fragore audito uehementer cōmoueretur, uitæ tædio simul & languore mortē obijt. Fuit autē ingenti corpore, in iuuētute macer, in senectute pinguissimus, deformi facie ac terribili, instabilibus ac prægrandibus oculis, ingenio peracri & calido, cultus corporis ac mundiciarum omnisq; lenocinij negligēs, uenandi cupidus, equorū studiosus. Cæterum quietis impatiens, atque imperitandi auidus. In pace bellum, in bello pacem quæsiuit: simulandi atque dissimulandi egregius artifex. Raro in publicum prodijt, delatoribus facilè credidit, in suspitiones adeò pronus, ut sæpe fidissimos à se amicos leuissimis de causis alienauerit. Pulchris indutus uestibus, ægrè ad se uenire permisit. Sermonem de morte audiuit inuitus.

Papia olim libera ciuitas

Galeatij in Italia dominium.

Superbia Philippi mariæ.

Mores Philippi mariæ.

Tonitrua ac fulmina mirum in modum expauit. Tabifica labe percussos, ex urbibus migrare in agros iussit, eorũq; domos incẽdio tolli: qua cura innumerabilẽ Mediolani populũ, multis annis intactũ, quodãmodo ab ea peste seruauit. Soror eius Valentina nupsit Ludouico duci Aurelianensi, dotis loco Astam ciuitatẽ afferens. Mortui aũt reliquerũt filium Carolum, qui post obitũ Philippimariæ cõtendebat hæreditario iure ei succedere in ducatu Mediolaneñ, quũ nulla alia legitima extaret proles. Mediolanẽsis quoq; dilaniato Philippi testamento, elegerunt ex fece populari duodecim ignobiles uiros, qui urbi de more præessent. Fridericus uerò Imper. deuolutũ ad se principatum, Philippo sine liberis legitimis uita subtracto, cõtendebat. Alphonsus etiã rex Siciliæ ex testamẽto hæreditatem petebat. Et quoniã Philippus Blancã filiam, illegitimè tamen natam, reliquerat, quã Frãciscus Sfortia uxorẽ duxerat, aspirabat & Franciscus ipse ad ducatũ, quem & ante alios tandem obtinuit. Obstabãt omnibus modis Mediolanẽses, ne libertatẽ diu desideratam, & tãdem obtẽtam, amitterent, atq; rursum sub dominij iugũ cogerent, curauerũtq; ob id aliquot nobiles innocẽter obtrũcari, qui erãt à parte Francisci Sfortiæ, aut qui sanguine iuncti erant Blancæ uxori eius. Sed nihil profuit eis hoc ipsorum consilium. Cum enim undiq; ab hostibus lacescerentur, feliciterq; usi fuissent Francisci Sfortiæ opera contra Venetos, ille ex parta uictoria animo eleuatus, cogitare cœpit quomodo ad ducatus dignitatẽ ascenderet. Quod Mediolanenses sentiẽtes, excludunt illum ab officio suo, libertatem suã mordicus retinere satagentes. Ille uerò collectis copijs, tam dura obsidione premit urbem, ut tam in exercitu suo quàm in urbe summa omniũ rerum esset indigentia, ita ut dubium uideri posset, an obsidens Franciscus aut obsessus dici dèberet. Vix ei bis mille equi supererant, qui ferre sessorem possent, & milites stipendio fraudati, pro cibis sese armis exuerant. Franciscus itaq; inter spem metumq; dubius, obsidionẽ de die in diẽ, uerba pro factis ostentans, producebat. In ciuitate uerò cum iam frumentum omne absumptũ esset, nec ferre amplius famem multitudo posset, dediderũt se Francisco, frustra expectantes Venetorũ subsidiũ.

Franciscus Sfortia.

Sequitur Genealogia Sfortiana.

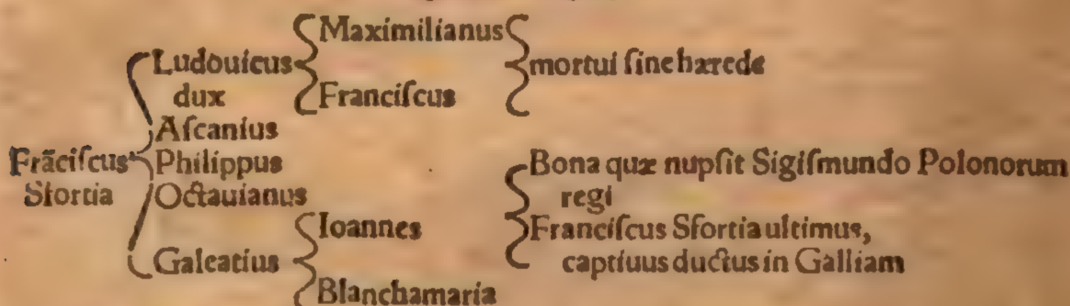

Frãcisco Sfortiæ primo successit in ducatu filius eius Galeatius, homo corruptissimus, lenocinijs & omnibus spurcitijs deditus, quapropter etiam à subditis fuit interfectus, substituto in locum eius filio eius Ioanne, anno scilicet Christi 1478. Sed quia ille adhuc puer erat, suscepit administrationẽ ducatus patruus eius Ludouicus, factus nepotis tutor, conseruauitq; ducatum in sua magnificẽtia & opibus. Cumq; Ioannes in florenti ætate in fata concederet, factus est quoq; memoratus Ludouicus filij eius Francisci tutor, & tradidit Blanchammariam uxorem regi Maximiliano. Sunt qui scribunt eum ueneno sustulisse nepotem suum, ne ipse destitueretur administratione ducatus. Nam cum Ioannes adoleuisset & Isabellam neptem Ferdinãdi Neapolitani regis uxorem duxisset, rex ægrè ferebat Ioannem Mediolani ducem non agere. Et quia Ludouicus metuebat sibi, sicut illis solet accidere qui non legitimè imperant, statim aduersus regem Neapolitanum Gallos in Italiam accersiuit. Carolus itaq; Gallus nullam faciens moram, expeditissimis copijs peruagauit Italiam & sine negocio potitus est toto regno Neapolitano. Cumq; pro totius Italię aspiraret imperio, inito fœdere inter pontificem, regem Hispaniæ, Mediolanenses & Venetos, rursum ex Italia exclusus est. Carolo mortuo suffectus est in eius locum Lodouicus, qui ueniens in Italiam, expulit Ludouicum Sfortiam & captiuum in Galliam duxit, & deinde cum rege Hispaniæ obtinuit regnum Neapolitanum, ut alibi copiosius scripsi.

Ludouicus Sfortia.

Vnde

Vnde rex Galliæ putet se ius habere ad ducatum Mediolanensem.

- Matthæus Vicecomes.
  - Galeatius.
    - Actius Galeatius, sine herede mortuus.
  - Stephanus.
    - Galeatius. Ioannes Galeat. filius, primus dux creatus à Vuenceslao
      - Ioannes maria secundus dux, sine herede mortuus
      - Philippus maria tertius dux, nullũ habuit legitimum filium
        - Blãca illegitime nata, quã duxit Franciscus Sfortia atq; ui usurpauit ducatum Mediolanens.
          - Galeatius administrator Mediolanensis
            - Ioannes Galeatius successit patri
            - Blancamaria
          - Ludouicus Sfortia factus à Cæsare dux Mediolanen post nepotem fraternũ, quẽ ueneno sustulisse à quibusdam insimulatur.
            - Maximilianus
            - Franciscus
              - Sine herede mortui
      - Valentina, quam accepit uxorẽ Ludouicus dux Aurelianẽsis, hac cõditione, sicut Galli dicũt, ut si duo eius fratres sine uirili deficerent prole, filij legitimi et posteri Valentinæ succederent in hæreditatem Mediolanensis ditionis. Aiũt quoq; papã huic contractui subscripsisse. Certè fuit negociũ odiosissimum, ob quod tot millia Christianorũ hominũ perierũt & occisa sunt.
        - Philippus comes Vertusiensis, mortuus sine herede.
        - Carolus dux Aurelianensis, qui post mortem auunculorũ suorum expeditionẽ mouit contra Mediolanũ
          - Ludouicus 11. dux Aurelianensis, qui & ipse bella gessit pro ducatu Mediolanensi obtinendo. Factus uerò rex, expugnauit Mediolanum & captiuum abduxit Ludouicum Sfortiam.
            - Claudia filia Ludouici, quã duxit uxorem Frãciscus dux Valesiæ, & postea rex Galliæ
        - Ioannes comes Engelomensis.
          - Carolus comes Engelomensis: uxor eius Ludouica soror fuit Philiberti ducis Sabaudiæ
            - Franciscus dux Vales. & deinde rex
              - Franciscus delphinus
              - Henricus dux Aurel. iã rex
              - Carolus dux Engelomensis

Quam atrocia bella gesta sint post Franciscum Sfortiam, qui ui se ingessit principatui Mediolanensi.

ANno Christi 1505 dissoluit rex Galliæ fœdus, quod paulo antè fecerat cum Romanorum rege, acceperatq; ducatũ Mediolanensem in feudũ à Cæsare Maximiliano. Deinde anno Christi 1511. quum rex Galliæ & Cæsar Maximilianus communibus copijs impugnarent Venetos, subordinauit Gallus clam militem & pecuniã, misitq; ad ducẽ Geldriæ cõtra ipsum Maximilianũ. Quod olfaciens Cæsar Maximilianus,

rursum spoliauit eum ducatu Mediolanensi, tradiditq; filio Ludouici Sfortiæ, qui etiã Maximilianus appellabatˉ, fuitq; honorificè à Mediolanensibus susceptus, & deinde ab Heluetijs, episcopo Sedunensi & legatis pontificis Romani atq; Cæsaris Maximiliani, anno Christi 1512 circa natalicia Christi ducatui inauguratus. Pater uerò eius iã mortuus fuerat apud regẽ Galliȩ, in ipsa captiuitate. Anno Christi 1513 conatus est rex Galliæ uarijs modis ad suas trahere partes Heluetios, qui illi opem ferrent ad expugnationem urbis Mediolaneñ. Sed quum Heluetij addicti essent Cæsari atq; ducem in auitam restituissent ditionem, uentum est circa festum Medardi iuxta Nouariensem ciuitatẽ ad pugnam, adeptiq; sunt Heluetij uictoriam cruentam. Abstulerunt etiam Gallo multas machinas saxiuomas, & occiderunt lancearios milites & Gallos circiter sex millia. Anno Christi 1514 & 1515 cum Papa, dux Mediolaneñ. & Cȩsar multis & diuersis modis ambijssent Heluetiorum opem, & copias contra regem Galliæ, pollicitiq; essent, ad singulos annos certã pecuniæ summam, & omnia literis atq; sigillis essent cõclusa & cõfirmata, omnis deniq; Gallo præclusus esset aditus ad Heluetios, Gallus ingenti apparatu traiecit alpes festinauitq; ad Mediolanũ. Quo comperto, Heluetij secundò plurimos milites miserũt in Longobardiam, atq; anno Christi 1515 in præuigilio sanctæ Crucis, in ipso septembri cũ iam sol occasum peteret aggredientes Gallos, uerterunt eos in fugam, ablatisq; magnis tormentis æneis, magnũ populi interfecerunt numerũ. Mane uerò sequentis diei, instaurans Gallus aciem suã nouo milite, eamq; in quatuor distribuens ordines, habentes tormẽta ænea quinque millia diuersi generis, manuaria scilicet maiora & serpẽtina, aggrediensq; Heluetios, qui fessi uiribusq; exhausti erant, & tota nocte in suo ordine constiterant, recesserantq; ab eis illa nocte aliquot signa militaria, facilè eos in arcto constitutos fudit, interfecitq; circiter septẽ millia, residui uerò pedẽ retro mouentes, armata manu ingressi sunt Mediolanũ, relicta Gallo cruẽta uictoria. Nam desiderati sunt à parte eius duodecim millia. Incõmodauit hoc Heluetios non parũ, atq; in hãc adegit necessitatem, quod Bernates, Friburgenses, Solodurenses & Valesiani, numero duodecim millia, ante pugnã deseruerunt fratres suos, asserentes regem pacem cum Heluetijs fecisse, quã ipsi infringere nollent. Ascendit numerus Heluetiorũ usq; ad quinquaginta millia, qui Mediolani & in Pedemontis partes ducis tutabantur. Et hi, ut quidam scribunt, facilè prohibuissent transitum regis ultra alpes, si pro sua uirili illi obuiã ijssent. Posthanc pugnam misit Cæsar legatos ad Heluetios, monẽs ne concordiam ullam inirent cum Gallo, neq; sibi hanc confusionis inurerent notam, scilicet ut relicto Cæsare, cui operam suam promisissent, Galli partes adiuuarent. At illi contra perpendẽtes & obijcientes, pollicita sibi minimè seruata, nempe promissam pecuniam non numeratã, ac deinde cum quinq; mensibus Mediolani expectassent equitatũ sibi promissum, neq; in hoc sibi fidem seruatã, & præterea Cæsarem dissimulasse permisisseq;, suos turmatim currere ad Gallum, paruipendendo si ab eisdem cæderenť: & in summa, Cȩsarẽ parum ex animo fauere Heluetijs, & ob id eos motos ad conciliandũ sibi Gallorum regem. Facta est autem hæc cõcordia Geneuæ, post diem Omnium sanctorum, consensitq; rex dare Heluetijs decies centena millia coronatorum, modo essent à parte sua, nihilq; molirentur contra ipsum. Heluetij tamen tali cautione obligauerunt se Gallo, ut exciperent sedem Romanam, Imperatorem, Romanum imperium atq; regem Hispaniæ. At rex Galliæ excepit ducem Sabaudiæ & ducem Lotharingiæ.

Heluetij cædũt & cæduntur.

Heluetij cũ Gallo fœdus faciunt.

Anno Christi 1521 accidit Mediolani horribilis casus. Erat supra fornicem portæ arcis, Iouis turris non solum ad propugnandũ munitissima, sed aspectu etiã pulcherrima, quippe in cuius fronte præter alia ornamenta locatæ essent tutelarium diuorum marmoreæ imagines ad amussim sculptæ, cum insignibus Sfortianorum ducum, qui tantam molem fundauerant. Fortè autem cùm intra turrim seruarentur in usum tormentorum plurima pulueris sulphurei uasa, fulmen de cœlo ipsam tetigit, & murum scindens, igneam materiam accendit: cuius impetus non solum turrim euertit à fundamentis, sed mœnia etiam & arcis cubicula ac reliqua ædificij mẽbra proxima humi prostrauit, saxaq; circumuolitãtia duos arcis prȩfectos, qui de more paulo antè ad salutandũ uirginẽ matrem in sacello iuxta portam conuenerant, in area deambulantes occiderunt. Alios quoq; è militibus, qui ibidem auram captabant (erat enim æstas & diei uespera) interfecerunt, aliorum capita, thoraces, brachia & crura fregerunt, adeò, ut è ducentis propugnatoribus uix duodecim è tam magna clade euaserint. Neq; tãtæ ruinæ fragor ciuitati fuit ignotus, quin & ipsa ualido terræmotu concussa, magnũ plerisq; iniecit timorẽ, ne tota eo impetu corrueret. Quo sedato, cùm ful

Fulmen incẽndit puluerẽ sulphureum.

minis

minis ardor uehemēs uersus arcem uisus fuisset, innumeri eò cōcurrentes, omnem aream quæ ante ipsam arcem erat latissima, saxis opertā repererunt admirabanturq́ꝫ aliquot lapides, quales decē boum iuga uix loco mouere potuissent, quingentos & amplius passus iactos fuisse, fundamenta turris euulsa supra portā stare, ipsius fastigia in imo cōspici, necꝫ id sine Dei nutu euenisse existimabant. Cæterum Galli dubitātes ne per noctē arx sine pṙsidio remaneret, Senatores, quæstores & alios magistratus Gallici generis, qui pauci & imbelles in urbe erant, arcē ingredi iusserunt, donec postero die cataphractos equites centum cum totidem uelitibus Nouaria euocatos introduxere. Necꝫ huiusmodi casus ad suscipiendum magis audacter aduersus Gallos bellum, Leonē pontificē & Cæsarianos cum eo fœderatos parum iuuit, quippe qui uiderint ob hāc causam Heluetios segniores factos ad ferendum regi auxiliū, cōtra quē nedum Pontifex uerū & dīj arma ferre uiderent. Tenebāt tunc Galli Mediolanū, uehementerq́ꝫ timebāt ne amitterent arcem tanto hiatu apertam. Audiens itaqꝫ Leo pōtifex & Cæsaris exercitus quod acciderat, sine cūctatione expediuerunt copias cōtra Mediolanum, & urbē ipsam sine negocio occupauerunt, prǽsertim cum ciues exosos haberēt Gallos, ob eorū insatiabilem & incessabilem pecuniǽ emunctionem, qua bellum illud in tam longū protrahebāt tempus. Arcem tamen nō potuerunt expugnare. Audiens uerò Leo pōtifex Mediolanū à suis captum, uehementi affectus gaudio & nimijs indulgens cōpotationibus, primum in tertianā incidit febrem, ac deinde pituita & catarro laborans, non sine ueneni suspitione fuit suffocatus. Occupantibus proinde Gallis omnia & munitiora tenentibus ducatus loca, puta Cremonensem ditionē, arcem Mediolanensem, Nouariā, Aroniā, totum lacum Verbanū, & Alexādriā ultra Padum fluuiū, exercitus Papæ obtento Mediolano festinauit contra Alexandriā, cinxitq́ꝫ obsidione. Erūpentes autē qui in præsidio erant ciuitatis, & ineuntes certamen cum hoste, coacti sunt uertere tergum, quos hostes insequētes simul cum illis ingressi ciuitatē, prǽter spem ea sunt potiti, protinusq́ꝫ Galli cum sequacibus suis per aliam portā anteq̄ꝫ hostes totā ciuitatem occuparent, fuga salutē quǽsiuerunt. Quod audiēs Frāciscus Sfortia, qui pulsus ex ducatu Tridenti se cōtinebat, surgēs uenit noctu Mediolanū, lætissimeq́ꝫ susceptus est à ciuibus. At Galli copias suas roborātes cōtendebant recuperare urbē Mediolanen. Cōtra Mediolanenses cū duce suo illis obuiā uenientes, inuaserunt exercitū eorū in loco qui uno miliario distat à Mediolano, nomine Bicocha, cōuerterūtq́ꝫ Gallos in fugā, interfectis tribus millibus Heluetiorum, atqꝫ decē & septē uiris capitaneis. Nō longē pòst profectus exercitus Cæsareanus uersus Genuā, q̄ꝫ Gallus quoqꝫ in sua habuit potestate, & obsedit eam. Dux aūt exercitus, nēpe Ferdinandus Daualus, misso caduceatore cū literis ad prǽfectos urbis, postulat deditionē eius cum his cōditionibus, ut intra unius diei spaciū prǽsidiū omne Gallicū dimitterent, assumerēt ducē Cæsareanum, classem omnē quoties è re Cæsaris esset, paratam haberēt. Si hęc facerent, de cǽtero eos suis legibus uti permissurum. Quod si mādata negligerēt, omnia hostilia, si in bello succubuissent, illis esse subeunda. Quare plurimi in urbe; quæ nouarū rerū cupida semper extitit, nisi nouū militum pṙsidium uetasset, mandata accipiēda suadebāt, sed prǽ timore libera haud erat ciuitas, et propterea Benedictus Viualdus, Genuensiū nomine ad Daualū mittit: & dum sub spe res Genuēses cōponendi morā in castris trahit, pedites, q turrim quandā prope portā eo die pluribus tormētorū ictibus prostrauerāt, dum incautius, qui iuxta mœnia stationes agebāt, urbē custodiunt, inscio Daualo et cū Viualdo ad rē componendā intento, turrim facto impetu occupāt, aditū sibi ab ea parte facientes, qua murus aliquot in locis ruinā dederat. Fit undiqꝫ in exercitu cōcursus & clamor ingēs, eleuant à cohortib. signa, peditesq́ꝫ qua primi eruperāt, circū quaqꝫ inuadūt. Ipse autē Daualus dimisso concilio uersat inter primos, & muri parte occupata ingressus, suos qui temere progredi uidebātur, subsistere imperat. Admonet prǽterea de uictoria alium ducem, qui cum Germanis & equitatu ferè omni in alia parte cōstiterat, ut cum reliquo exercitu in urbem iam captā introeat. Mox suis in unum collectis præcipit, ut ordinibus seruatis procedant. Fit fuga undiqꝫ ab ijs qui urbem tutandam assumpserāt. nec ullus iam audet uel seipsum defendere, relinquiturq́ꝫ urbs direptioni. Et quia tantū prǽdæ inibi fuit quantum uix hostis amplius optare decens putasset, capitaneus edicto mandauit, ne quis è ciuibus captiuus à quoquam fieret. Postero etiam die, ut populationibus tandem modus imponeretur, ciuitate exercitum omnem eduxit, dolens eam urbem direptam, è qua propter immensas opes, Cęsareum exercitū multos menses pecunia sustētare potuisset. Paulo pòst Cremona quoque ad deditionem compulsa est, sicut & arx Mediolanensis. Subsecuta

Mediolanenses odiunt Gallos.

Genua capitur.

secura enim altera ęstate, postquã Galli apud Bicocham cladem acceperant, quum omnes ferè qui in arce Mediolanensi obsessi erant, uario morborum genere, reliqui morę tędio, non expectato bello, quod magnis uiribus denuo instaurabatur arcem ipsam Sfortię dederunt, incolumem in patriã reditum cum armis & impedimentis paciscentes. Gallus uidens se omnem in Italia amisisse ditionem, rursus quàm maximum potuit Italorum peditum equitumq; leuis armaturæ numerũ stipendio conducit, tormenta bellica, tormẽtorum materiam omnem, iumentorum & uehiculorum ingentẽ apparatum instruit, ac in primis tantam contrahi pecuniarum summam, & uectigalia mercatoribus Lugdunensibus oppignerando & decimas sacerdotibus, & tributa in unaquaq; regni prouincia passim indicendo, quantam nemo unquam antea in Gallia collegerit. Oratores etiam mittit ad Heluetios pro requirendo peditatu, ut eos cum primum in Taurinos descenderit, sibi adiũgat. Quod audientes Franciscus dux Mediolaneñ. & reliqui Italiæ proceres, colligunt & ipsi magnũ exercitum contra hostem, qui Italicam nitebatur turbare quietem. Et quoniam dux Burbonius regi negociũ faciebat, non poterat tam cito in Italiam uenire, ut proposuerat. Interea tamen Ammiraldus cum triginta millibus peditum, duobusq; equitum millibus, totidemq; sagittarijs equestribus in Italiã descẽdit. Cremonã contendit, & ciuitatem oppugnare aggredit, admotisq; tormentis triduũ urbis mœnia quassauit, & quũ supra 30 muri passus humi strauisset & ingredi milites niterentur, tantæ repente de cœlo pluuiæ per quatriduũ demissæ sunt, ut rem differre opus fuerit. Interim Cremonenses reparauerunt strata mœnia. Spe itaq; recipiendæ Cremonę frustratus Ammiraldus, suos ad Mediolanum obsidẽdum redire iubet, cauitq; ne cõmeatus aliquis ciuibus adduceretur, quin & molas frumentarias, quæ extra urbem erant, incendio absumpsit. Et cum molæ intus, quæ hominum manu fruges molerent, non perfectę essent, tanta farinæ in urbe oborta est penuria, ut supra centum hominũ millia hebdomadam totam pane caruerint, donec instructis tandem molis, farina hominũ manu abunde fieri cœpit. Gallus frustra aliquandiu obsidionem protrahens, cœpit timere, ne cõmeatus penuria laboraret, & quoniam instabat hyems, soluta Mediolani obsidione, in Hyberna concessit. Misit tamen septem millia peditum contra Aronam oppidũ munitissimũ, in finibus Verbani lacus situm, qui licet per dies triginta nunquã cessarent tormentis arcem oppido imminentem quassare, ita ut ferreæ pilæ sex millæ aduersus mœnia excussæ fuerint, ac multoties instructis ordinibus irruptio tẽtata fuerit, tamen tãta semper uirtus fuit intus propugnantiũ, ut hostis re infecta abire coactus fuerit. Interea crescentibus uiribus exercitus Cęsariani in Italia, iunctisq; simul copijs Pontificis, ducis Mediolanensis, Venetorũ, ducis Vrbinatis, Florentinorũ, Lucensium, &c. coactus est Gallus excedere Italia, magna cũ cõfusione & iactura, Italico exercitu ubiq; uincente. At animus regis nondũ quiescens, instaurat exercitũ suum, cõductisq; sex millibus Heluetiorum, sex millibus lancealiorũ atq; decem millibus Gallorũ & Italorũ, quibus adiũxit duo millia cataphractorum atq; duo millia sagittariorum equestrium, festinauit in Italiam, incredibili quodam recuperandæ Mediolaneñ. ditionis desiderio accensus, nemini auscultando, qui ipsum ab huiusmodi expeditione deterreret, nec aliũ quàm se ducẽ fore exercitui ęquum ducens. Et quia ipsi itineri accincto Ludouica mater significauerat, cõuenire eũ se cupere anteq; alpes transiret, quũ alioqui semper illi fuisset obsequẽtissimus, ueritus ne à suscepta prouincia filiũ pro quodã affectu dehortaret, colloquiũ parentis respuit, festinauitq; transcendere alpes & occupare dominiũ Mediolanense, anteq; Mediolanenses sese cõmunissent. Et quidẽ res præter spem non euenit. Posita enim omni spe uictoriæ in celeritate, instructis ordinibus Mediolano appropinquabat, ipsumq; occupauit. Nihil tamen hostile in ciuitate fieri uoluit, quin paucos pręter eos q arcẽ obsessuri erant, ciuitatẽ introire passus, ipse ne eam quidem uidere uoluit, quoniam nisi confecto bello, muris se tenere haud decorum esse existimabat. Constituebat itaq; cum exercitu proficisci ad Papiam, ut eam ciuitatem & tormenta bellica, quæ omnia ibi Cæsariani habebant, in potestatem redigeret. Quod Antonius Leua animaduertẽs, excubias stationesq; militum circum mœnia disponit, molas etiam frumentarias, quæ manuum opera farinam conficerẽt, quam plures quanta maximè potest celeritate parari iubet, ne cis transque Ticinum amnem à Gallo obsessus, omnibusq; molis, quæ plurimæ in fluuio erant, exclusus, panis penuria laboraret. Interim rex admotis tormentis, Papiæ muros quassare, mox instructa acie milites fossas transire, & murũ ascendere iubet. Sed acriter his qui intus erant repugnantibus, non sine multorum cæde

Gallus propter bella exactiões graues imponit.

Cremona bombardis cõcutitur.

Arona oppidũ

Gallus Papiam infestat.

torũ cęde Gallicus exercitus repellit. Perseuerat tamẽ atq; tres menses acriter oppugnat, & exercitus partẽ ad tentandũ regnũ Neapolitanũ mittit, copias hostis cõtemnens, quod ille penuria rei numerariæ laborarent, ac deinde q; Clemẽs papa & Florentina respublica sibi fauebant. Interim aũt quo rex obsidionẽ producit, Cæsareæ partes non parũ firmant milite Germano atq; Hispano. Fiuntq; multa leuia prælia, & in omnibus Cæsariani superiores existũt, quod eis spem magnam fecit, si regẽ absq; loci incommodo tota acie aggredi possent, eis nõ defuturã uictoriã. Monebat pontifex regẽ, ut omnino decertandi occasionẽ uitaret, exercitũq; ita cõmuniret, ut necessitate adductus, cogi nõ posset ad pugnã, breui enim fore, ut exercitus hostilis pecuniæ defectu dissolueret. At rex sibi dedecori fore existimãs, si Papiensem obsidionẽ ob timorẽ intermitteret, noluit illũ audire. Cæterum Daualus qui exercitũ suum eò uidebat adductũ, ut nisi celerem reportaret uictoriã, paulo pòst inde discedendi necessitatẽ esset habiturus, media nocte mouit castra, equitũq; duas, peditum aũt quatuor instruxit acies. In prima erant duo millia Germanorũ totidemq; Hispanorũ & Italorũ. Secunda uerò erat cõstituta ex solo Hispano peditatu, tertia & quarta erat ex Germano. Porrò rex habuit omnẽ exercitũ inter castra Cæsareana & Papiã, à fronte, à tergo & à sinistro latere, munieratq; præaltis fossis & uallo, à dextro autẽ muro Parci Papiensis se tutum esse credebat, præsertim ꝑ nõnullas equitũ turmas & peditũ cohortes disposuisset intra palatium Mirabellum, ubi antiquitus duces Mediolanẽses habitare soliti erãt, quũ uenationi operã darent. Sed Daualus per fabros lapidarios auxilio militum, sexaginta muri passus tanto silentio prostrauit, ut strepitus ab hoste nunq; fuerit auditus. cum Parcũ seu hortũ ingressus esset, prima peditũ acies Mirabellum, reliquũ uerò exercitus ad regia castra cõtendit. Rex suis statim opem ferre decernens, iussis militibus arma capere, castrorum relicta munitione, Cęsarianis æquo loco pugnãdi fecit potestatẽ. Et quum primũ agmẽ Hispanorũ obuiã habuisset, à scloppetarijs primi Gallorũ multa cæde & sanguine cogunt retrocedere, donec Heluetij pedites equitatusq; à latere Hispanos repellũt. Sed subsecuti Germani in cuneatã frontẽ aciem porrigentes, Heluetios post magnam illatam cędem profligant. Tum rex magno equitũ cataphractorum numero stipatus, pugnam ingressus, suos à fuga cõpescere q; maximẽ enitit. Verũ postq; paululum pugnauit, equo grauiter icto, effusus à quinq; Cæsarianis militibus nondũ illis notus capit. Prodit tamen seipsum rex quis esset. Eodẽ tẽpore Daualus cũ prima acie equites Gallicos, qui Mirabelli substiterãt, sternit, & Antonius Leua cũ Germano peditatu Papia egressus Gallos à tergo cędebat, donec fuga undiq; cœpta, nemo amplius è tanto exercitu resistere auderet, sed omnes quibus primus impetus uitã nõ ademerat, sese captiuos reddũt, qui effugere nequiuerunt. Cecidere in ea pugna tum ferro, tum fugientes Ticino submersi ex Gallorũ exercitu, supra octo hominũ millia, eq; primoribus totius Galliæ circiter uiginti: ex Cæsarianis uerò uix septingenti defuerunt. Totus exercitus Cęsarianus, potissimũ autẽ Hispani, tam optimã nacti sunt in Gallorũ castris et ex captiuorũ redemptione prędã, ut nulli unq; in Italia milites ditiores effecti sint. Cõtigit aũt hęc pugna anno Christi 1525 in Februario, ipsa die Matthiæ apostoli. Profligato itaq; ad Ticinum Gallorũ exercitu, Carolus Lanoius summus Cæsariani exercitus dux, regẽ custodiens in arce Pisleone, Cæsarem q; primum de uictoria certiorẽ reddere uoluit. Quo aũt id celerius fieret, regẽ ad scribendũ literas ad matrem hortatus est, quibus rogabat, ut nuncij in Hispaniã proficiscentes & inde etiã rediturj tutò iter agere possent. fore enim ut id sibi magnopere proficeret. Quod non solum poscenti ultrò cõcessit mater, sed nuncio etiã properanti alias ipsa dedit literas, quibus Cæsarem obsecrabat, ut humanæ cõditionis esset memor. Fieri enim posse, ut mansuetudiuis & clementiæ gratiã aliquando acciperet. Cęsar Lanoio per literas mãdat, ut regis animum & loquẽdo & cõsulendo ad pacẽ hortaret. Rege capto, tantus erat in Italia Cæsareanorũ metus ut paucis diebus Clemens Pont. 125 aureorum millia numerarit, ne hostis loco haberet. Et quoniã magna summa pecuniæ militi erat soluenda, ea omnis duci Sfortiæ necesse fuit persoluere. Postulauit autẽ Lanoius iussu Cęsaris duodecies cẽtena aureorũ millia, ut Sfortia iustis ducatus titulis insigniret. Neq; propterea ditionẽ Mediolanensem à Cæsare uendi aiebat, qui maiorẽ tam in ea defendẽda q; in adipiscenda impẽsam fecisset. Cumq; id grauius onus quàm quod ferri posset uideret, haud imprudẽter responsum fuit, Sfortiã propediẽ legatos ad Cęsarẽ missurũ, ut quo statu res Insubrũ essent, certior redderet. Lanoius uerò ad regẽ secedẽs, magnã ei spem iniecit, ut si cum Cæsare cõgredi posset, æquis pacis cõditionibus in libertatẽ restitueret. Rex etiã Lanoium obsecrabat, ut in Hispaniam potius

Parcum.

Mirabellum.

Rex Galliæ capitur.

Itali metuunt Cęsarianos.

potius q̃ Neapolim, quo sibi proficiscendũ esse antea audierat, adduceret. Neq; ad id minus intentus erat Lanoius, quippe qui & magnã pecuniã & haud minorẽ gloriã sibi sperare cõparare. Quãobrem regi, persuadet, ut iter in Hispaniã à Gallis tutũ reddat, q̃d & factũ est. Ductus itaq; est rex cũ decẽ et septẽ triremibus in Hispaniã. Ludouica uerò mater regis, ut filio capto morẽ gereret, Margaritã filiã, relictã ducis Alanconij, in Hispaniã cum legatis misit, in obsequiũ Cæsaris, qui iam animo agitabat Helionorã sororẽ suã, quã Burbonio promiserat, Frãcisco regi, Margaritã autem regis sororẽ Borbonio, in matrimonio tradere, atq; ita illum in ducatum, quo ob secutas ipsius partes fuerat expulsus, restituere. Cũq; ad cõditiones pro regis libertate allatas deuentũ esset, & Cæsar quibuscũq; Italiæ uiribus, nec nõ etiam iuri quod senatus Parisiensis in prouocationibus Flandriæ iamdudum obtinebat ac in primis Burgũdie, renunciari à Gallo uellet, legati inter cætera mandatum habere significant, ne particulæ quidẽ trãsalpini regni cederẽt. Cumq; aliter Cæsaris animus ad pacẽ haud inclinaret, unà cum regis sorore quæ Caroli Burbonij nuptias cõtestim aspernata fuerat, in Galliã re infecta rediere. Rex uerò qui recuperãdæ libertatis nõ paruã spem in ea legatione posuerat, animo cõsternatus, in aduersam ualetudinem incidit, et nisi Cæsar ægrotum uisitasset, bonoq; iussisset esse animo, in magno uersabatur uitæ discrimine. Inter hæc animos Italorũ principum irrepsit opinio, Italiæ monarchiam à Cæsare affectari, regisq; libertate ingentem quæri pecuniæ summam, atq; ita Cæsari facilè fore, qui regnum Neapolitanum possideret, et in Insubribus uictorem haberet exercitum, alias Italiæ urbes & loca in potestatem redigere, ab alijs pecuniam extorquere, quæ placerent diripere, militũ hospitia pro libito in oppidis & ciuitatibus distribuere. Quo metu perculsi Clemens Pontifex & Veneti, consilium inire cœperunt, qua uia hoc impedirent, nihilq; magis conducere uisum est, quàm Ludouicam regis matrem, Italicis uiribus in spem filij liberandi inducere. Fore enim ut Cęsar rebus suis metueret, si inter se consentientes tot principes perspiceret. Existimabant quoq; Sfortiam Mediolani ducem unà cum eis consensurum, præsertim cum iam dudum à Cæsare insignia & iusti ducatus tituli, non nisi durissimis conditionibus promitterent. Interim monebatur Cęsar à suis in Italia, ut pacem Gallicã honestis cõditionibus nõ aspernaret, neq; sineret Gallos Italis iungi: periculum enim imminere, ne dissoluto exercitu, qui rei pecuniarię inopia diutius cõtineri nõ poterat, non modo eius autoritas in Italia, sed regnũ etiã Neapolitanũ in discrimen adduceretur. Admonitus Cęsar, statim scripsit Daualo, ut quoquomodo ei melius uiderẽt prouideret, ne quid res suę detrimenti acciperent. Ipse uerò Cęsar uidens quid in Italia fiebat, satius duxit conditiones à rege captiuo oblatas non aspernari, q̃ ansam relinquere, ut Ludouica mater eius Clementi pontifici atq; Italię principib. iungeret, atq; ad id incitabat, q̃ rex libertatis desiderio Burgũdiæ cedere pollicebat, dicebatq; se effecturum ut tota Gallia postq̃ in regnum esset profectus, consensum prębere haud abnueret. Quibus promissionibus fretus Cęsar, fœdus ita cũ rege ictum est, ut Gallus iuri suo cuicũq; in Italia cederet, Senatum Parisiensem à Flandrię prouocationibus abdicaret, Burgundiam relaxaret, utq; ipsi ad sumendam imperij coronã in Italiã uenturo peditũ sex millia, equites caraphractos sexcẽtos cum totidem sagittarijs penso in semestre stipendio in auxiliũ pręberet, proq; his obseruãdis & donec libertate adepta promissa denuo sibi rata esse iuraret, filios duos natu maiores daret obsides, utq; pax firmior & fœdus arctius iungeretur, Helionorã eius sororẽ uiduã in matrimoniũ acciperet. Ex qua si filios cõtingeret nasci, Burgũdię duces eos efficere Cæsar pollicebatur, atq; ita firmata pace minus iam rebus Italię sibi timendum existimans, Pontifici haud auscultabat, quotidie pro restitutione Francisci Sfortię oranti, quem Daualus ducatu & libertate spoliauerat. Recepit tamen se dux in arcẽ Mediolanensem, in qua aliquãdiu obsidione cinctus fuit. Duces uerò Cęsareani interim quęcũq; onera uel intolerabilia urbi imponere in animũ inducunt, potius quàm principi obsesso opem ferri patiatur. Quare Senatus populusq; Mediolanẽsis cõuentu inter se habito, omnes uno ore coram legatis Cęsaris queruntur, non modo uillas oppidaq; diuturno militum sumptu quotidie exhauriri, agrosq; colonis passim discedentibus incultos remanere, sed etiã in urbem ipsam & ciues manus inijci, priuatasq; pecunias contra toties promissam fidẽ extorqueri. A' quibus cum temperari posthac enixè cõtenderent, omnia sese facturos Cęsareani pollicerentur, nihilominus Cęsareani quibus cordi magis erat habere pecuniã quã pollic ita obseruare, missis satellitibus in priuatam fabri cuiuspiam domũ, totam urbem tumultu concitarũt. Dominus enim domus, quum sibi per uim auferentur pignora, correptis repente armis auxilioq;

Rex Galliæ ducitur in Hispaniam.

Gallus in captiuitate ægrotat

Sfortia fit dux Mediolani duris cõditiõibus.

Cõditiones regi capto præscripte.

xilioq; uicinorũ imploratò, abire coëgit satellites, illi uerò in tumultũ uersi, totã urbẽ excitauerũt ad arma, ut de relinquẽda urbe Cęsariani deliberauerint, pugnatũq; est à solis occasu ad ortũ incerto euẽtu, & ab armis utrinq; discessum. Sed paulò pòst multo perniciosior orta est cõflictatio. Prosternebãtur passim ciues, nec quisquã in pręlio uiuus capiebãt, sed ubiq; uulnera, cædes, incendia apparebant. Voti itaq; cõpotes Cæsariani, urbem ingressi, sibi à ciuibus opiparè cibum parari imperant, uestes & indumenta præbere iubent, & pro arbitrio ciuiũ bonis utunt. Pontifex & Veneti undiq; coactis militibus, duces suos in Insubres maturare imperãt, ut iuxta fœdus cũ Frãcorum rege paulo antè initũ, Cęsareanum bellũ aggrederent, & duci Sfortiæ iãdudum obsesso opem ferrẽt. Sed nihil efficere potuerunt. Cũq; milites pro libito debaccharent in ciues, ciues petebãt ut sibi liceret quo uellẽt abire, relictis etiã facultatibus, ut saltẽ à militũ iniuria corpora libera essent. At Burbonius dux meliora illos sperare hortatus, deuouebat caput suũ primis tormentorũ hostilium ictibus, nisi exsoluto aureorũ triginta milliũ tributo, quibus menstruum stipẽdium militibus dare posset, extẽplo tã graui onere liberaret urbẽ. Quod creditum est illi postea Romæ ob periurium cõtigisse. Frustra enim intra paucos dies à Mediolanensibus pecunia numerata est, & nihilominus milites in uexãdis ciuibus adeò perseuerauerunt, ut reperti sint, qui tot ærumnarũ tędio sibimet laqueo mortẽ cõsciuerint. Sfortiani enim in arce cũ duce obsessi, iam nõ famẽ sed mortẽ in faucibus habẽtes, extrema necessitate adducti, Burbonio arcem offerũt, modò non iniquæ cõditiones fiant, donec Cæsar re intellecta iustitiæ melius possit cõsulere. Sicq; factũ est, ut Sfortiæ cum suis omnibus ac tota eorum supellectile abire liceret, illiq; Comum ciuitas assignatur cũ nõ modicis redditibus, donec à Cæsare super imperio Mediolanensi & criminibus, quæ in principẽ impingebant, iudicatũ esset. Sfortia uerò Cęsarianis nõ satis fidens, Italicum fœdus cũ cæteris pontificib. iniit, & bellum aduersus illos, tanquã cõmunes hostes pro uirili suscepit. Deuastato itaq; agro Mediolanensi & exhausta urbe per diutina bella, placuit tãdem alias quęrere sedes, alioq; tãtã exonerari procellam. Adiectus est animus ad Pontificis urbes, in quem tanquã pristinę amicitię desertorem malè animati erãt, rectaq; profecti cõtra Florentinorum urbẽ, sperabãt in ea sese magnas obtẽturos opes, sed fefellit eos eorũ opinio. Nã Burbonius maximis itinerib. Romã contendit. Aditu aũt per uim occupato, cum ipse Burbonius murũ ascendens sclopo ictus statim mortuus cõcidisset, milites nõ modo hostiliter urbẽ diripuerunt, sed ipsum etiã Pontificẽ, qui in Adriani molem cõfugerat, captiuũ tenuerũt, urbs pręda fuit, uirgines parietibus cõclusæ libidinẽ coactæ fuerunt militũ explere. Quin & per ludibriũ sacerdotalib. uestibus induti, urbẽ perequitabãt, & quęcunq; ad uoluptatẽ faciebant, quęrebãt. Nec à Gothicis, Vandalicis & Longobardicis tẽporibus Roma exitio propior q̃ nũc fuit. Violata sunt tẽpla, refractæ Vestaliũ fores, cœnobitarũ septa dirupta, cõtaminata ac direpta omnia. Felices erãt qui sua tãtum amisissent: torquebant insuper homines et iugulabant, dum non habẽt quod nouo raptori tradãt. In summa, nihil intactũ reliquit hostilis furor, pepercit nemini. Scripsit postea Cæsar ex Hispania ad Pontif. & enixè excusabat, ea quę Romę acciderãt. Nã iniussu suo omnia esse gesta testabat. Iubebatq; liberũ dimitti Pontificẽ cũ suis, quod & factũ est, sed haud dubie prius pecunia placatis animis Hispanorum. Interim quo ista agunt Romæ, misit Gallus nouam expeditionẽ in Italiã, opem laturus duci Sfortiæ & Italiæ principibus, occupauitq; Genuã, Alexandriam & deinde Papiã, quã & graui incendio affixit ob acceptã superiorib. annis ibidẽ cladem. Burbonio Romæ successit in exercitus pręfectura Philibertus Orangiæ princeps. Dum itaq; hęc agunt in Longobardia, Cæsar Henricũ ducẽ Brunsuicensem in Italiã mittit cũ magno belli apparatu, sed qui parũ effecit. Nam tãta lues inuasit Cæsareanorũ castra, quòd innumeri moriebãtur, neq; ullus postquã ęgrotasset cõualescebat, & pleriq; fatum illud euitare nõ sperabãt, nisi in patriã redirent. Hac itaq; potissimum causa & ob uictus penuriã, quã diuturnitas attulerat belli, Germani frequentes quotidie ex castris discedebant, & domum reuertebantur, ubiq; in uia pecorum more morientes. Idem morbus corripuit Gallicum exercitum, qui iam quartum mensem Neapolim obsidebat, ut cogeretur obsidionem illam deserere. Interim quoque Gallo Genua erepta est, nec quicquam æquè regis animum agebat ac eius amissio. Productum est prœlium in Italia tam diu, ut utraq; pars fatigata cuperet deponere arma, & mitioribus animis dissidia quæq; cõponere. Vnde & rex Ludouicam matrem, adhibitis aliquot regni cõsiliarijs, misit in Picardiã, ut unà cũ Margareta Cæsaris amita, q̃ Flãdriæ administrationi præerat

Cęsariani sęuiunt in Mediolanenses.

Habes hanc historiam quoq; infrà.

Burbonius interit.

Gallus Papiam comburit.

ni præerat

Italiæ, & successores Franci reges, per annos circiter centum summa cum iustitia & humanitate gubernarũt, ducibus illi administrãdæ, qui comites appellarentur, præfectis. Cumq; Saraceni irruerent in Corsicam insulam, sibiq; eam uendicarent, comes Ademarus cũ Genuensibus classem expediens atq; insulam adiens, eripuit eam de manibus infidelium, retinuitq; sub Genuensiũ potestate. Hæc ciuitas totius Ligustici sinus emporiũ est, habuitq; intra quadringẽtos annos maxima incremẽta. Vnde & ingentes nacta uires, & portu ædibusq; superbissimis ac reliquis in omni genere ornamentis, omnes Italiæ præter Venetias superat maritimas urbes. Excelluit etiã naualis belli peritia supra modum, ut annos multos maris imperio potiretur & piratarũ abstulerit latrocinia. Post Carolum Magnum & filios eius, plurimã ciuium sustinuit tyrannidem, propter quod & peregrinos dominos aliquando assumere coacta est, imò agitata ciuilibus discordijs, imperium maris ferè totum amisit, quod tamen olim ad Peram & ultra extenderat. Anno Christi 1258. natum est ingens dissidium inter Genuenses & Venetos, propter Tyrum & Ptolemaidem, ubi utrique cõmercia exercebant. Nam Genuenses accepto ingenti damno à Venetis, inuocato auxilio Imperatoris Constãtinopolitani, nempe Michaëlis Paleologi, diripiebant atq; dispoliabant Gazam, ciuitatem Venetorum, captoq; duce Venetorum profecti sunt usq; ad fluuium & ciuitatẽ Tanaim, plurimas sibi subijciẽtes ciuitates & insulas, præsertim Capham ciuitatẽ, quæ antea Theodosia fuit uocata, sed quam ultra 34. annos retinere nõ potuerunt.

Corsica à Genuensibus subijgitur.

Anno Christi 1237. instituerunt Genuenses ducem, iuxta formã ducis Venetorum. Mittentes autem eum in Cyprum, quam sibi subiecerũt, cœperunt regẽ & reginam, ductosq; captiuos Genuam, paulò pòst imposito annuo tributo rursum liberos dimiserunt. Retinuerũt autem de regno illo ciuitatem Famagustam. Habes hanc historiam infrà in descriptione Cypri insulæ ad longum explicatam. Cæterum cum primus Genuensium dux grauem expeditionem cõtra Venetos mouisset, atq; exercitus eius succubuisset, priuatus est ducatu & in custodiam coniectus, atq; in locũ eius alius surrogatus, qui uirili animo aggressus Venetos, multa eis intulit damna, sed interijt tandem in prælio. Tum Genuenses alium creauerunt ducem, qui profectus ad Imperatorem Constantinopolitanũ, sic se apud illum gessit, ut ob præclaras in bellis à se res gestas, donatus fuerit insula Mitylene, quã Genuenses etiã retinuerũt usque ad annum Christi 1454. Post hunc ducem creatus est anno Christi 1381. dux alius, qui & ultimus fuit, atq; post eũ susceperunt pro defensore urbis suæ, Carolum septimum regem Frãciæ, qui Vicetenentem illuc constituit. Affecti autem tædio Gallorũ, iunxerunt se duci Mediolanensium, quem defensorem habuerũt usq; ad annum Christi 1435. Tunc deserto duce Philippo, proprium instituerunt ducem, quod tamen non omnibus placuit, adhærentibus quibusdam Gallo & alijs duci Mediolanensi: sicq; factum est, ut regnũ in se diuisum, tandem corruerit. Nostro æuo agnoscunt Imperatorem pro suo domino, quemadmodum & Mediolanenses, tametsi interim liberi esse uelint, habentes statum regiminis haud multum dissimilem gubernationi Venetorum. Creant enim ducem, nõ tamen perpetuum sed annuum. Ciues exercent commertia grandia, sulcantq; maria, & in his antecunt omnes Italos, solis Venetis exceptis. Vrbs eorum magna est, diues & pulchra, tum situ tum palatijs, habetq; portum maris commodum. Regio in qua sita est urbs Genuensis, uocatur Liguria, habetq; agrum rudem & saxosum, nec quicquam profert, nisi quod magno labore ex terra eruitur. Fuit olim hęc terra pro bona eius parte syluis obducta, habens paucos colonos, qui latrocinijs plerũq; transigebãt uitam suam, latitãtes in syluis, nec à quoquam mortalium apprehendi poterant, donec tandem quidam uenit Fuluius nomine, qui undique syluam incendit, & latrones ex ea abegit. Ligures usque in hodiernum diem labore plurimo uitam duram agunt. Nam multis arboribus oppleta regione, materia est ad naualem fabricã pręcipua, arbores tanta crassitudine, ut diametri octonos pateant pedes. Vnde quidam cædendæ materiei, quidam subigendo agro à lapidum asperitate uacãt. Venationibus quoque continuo intendunt, captisq; feris fructuum inopiam sustentãnt. Nonnulli raritate messis carnes partim domesticas edunt, partim ferinas, aqua in potum sumpta. Oleribus uulgo uescuntur, præsertim hi ad quos neque Ceres uenit neq; Dionysius

Genuenses creant ducem.

Genuenses potiuntur Mitylene.

Liguria.

præ cæteris dijs hominibus utiles. In terra cubant ut plurimum, rari sub tecto aut in tugurijs iacēt. Plures ad cōcaua saxa speluncasq́ à natura factas, ubi tegant corpora, diuertūt.

Taurinum urbs Pedemontana.

DE hac urbe Cœlius Secundus, in ea natus, sic scribit: Taurinum hodie, antea Augusta Taurinorū, quod eius gentis caput esset, appellata est. Taurinos Iulij Cæsaris beneficio Romana ciuitate donatos fuisse, testis est Dion rerum Romanarum scriptor illustris. Vrbs ipsa à Gothis excisa, denuo instaurata minor fuit q̃ prius esset, forma quadrata, ædificijs pulcherrimis ornata, lenissimo riuo media alluit, cui nomen Duria, quòd à flumine eiusdē nominis, quod propter urbem labitur, deriuatus sit. Ab instaurata urbe, fossa, muro & aliquot turribus & arce pulcherrima munita fuit. Diu hanc urbem Allobrogum reguli, quos hodie duces appellant, tenuerunt: uerum Franciscus huius nominis primus, Galliæ rex, eā ante annos aliquot occupauit muniuitq́ sic, ut nulli urbium Italicarū munitionibus cedat.

Est enim loco plano sita, ab oriente Eridanum flumen, quem Padum uocant, habet, à quo non plus mille distat passus, ab occasu alpes Graias, à septentrione alpes quas Cæsar summas uocat, et flumen Duriam, cuius modo mentionem feci: à meridie uerò planiciem, eamq́ fertilem, quæ patet passus quinq́ millia inter Padum & alpes. Suprà Padum ingens pontis moles est, saxis extructa, turribus & propugnaculis munitissima. Inter urbem et Padum iacent horti amœnissimi & irrigui: ultra Padum colles uitiferi statim occurrunt, è quibus uina præstantissima omnis generis habentur. Hæc ciuitas multis rebus ornata fuit: primum principis aula & domicilio, deinde eiusdē principis & totius regionis summo consilio atq́ Senatu, postea Pontifice archiepiscopi titulo insignito, clarissima præterea fuit Legū, Medicinæ, & aliarum ingenuarum artium academia, quo tempore duces Allobrogum eam tenuerunt: quo etiam tempore Typographia in ea urbe fuit omnia Italicarum, præter Venetias, celeberrima. Gesta sunt iuxta & propter hanc urbem nostro æuo plurima bella & strages, inter Cæsarem Carolum & regem Gallorū Franciscum potissimum autem anno Christi 1544. altera pasche, iuxta Carmaniolam, grauis fuit commissa pugna, in qua referuntur cecidisse duodecim aut tredecim millia uirorum de Cæsaris exercitu, reliqui uerò omnes ferè aut fuere capti, aut pecunia mulctati, atq́ sine armis domum remissi.

Academia Taurinorū.

Papia, olim Ticinum.

PApia uulgò Pauia, ciuitas antiqua sita in regione, quam ueteres Transpadanam & Subalpinam, posteri autem Longobardiam uocauerunt. Alluuntur mœnia eius Ticino fluuio perspicuo etiam cum pluuiosum est cœlum. In hac urbe Longobardi & alij post ipsos Italiæ reges olim habuerunt regiam suam sedem, antequā à Carolo Magno Imperatore domarentur. Multaq́ passa est temporum successu ob factiones Guelforum & Gibellinorum. Et iam bellis ruinosa tota, in qua nihil præter uestigia antiquæ academiæ uidere licet, cæterum undequaque offertur occasio dolendi super tam pulchra & amœna ciuitate. Dum enim Cæsaris iugum subterfugere sæpe conatur, suo magno malo didicit obedire. Pertinet hodie ad ducatum Mediolanensem. Ioannes Galeatius primus dux Mediolanē. coēgit eam, quæ antea libera fuit, sub iugum suum, extruxitq́ in ea arcem

in ea arcem & iuxta eam parauit insignem atqꝫ magnum uenationis hortum, qui tam am-
plus est, ut circuitus eius cōprehēdat uiginti miliaria Italica, undiqꝫ muro cinctus, & diuer
sis animalium speciebus refertus. Vocatur autem hodie Barcus. Abundat ciuitas his quæ *Barcus hortus.*
ad uictum pertinent, colligitqꝫ uina plus quàm egregia. De captione regis Gallię iuxta hāc
urbem, suprà dictum est.

Alexandria.

IVxta fluuium Tanarum, qui ex Liguria uenit & haud procul à Papia Pado miscetur,
locantur aliquot insignes ciuitates, præsertim Alba, Asta, & noua Alexandria. Acce-
pit aūt Alexandria ista tale exordium: Subuerso Mediolano per Fridericum primum,
erant aliqui Ligures circa montem Apenninum, qui relictis prædijs suis concesserunt
ad uillam quandam Robereto nomine, ubi cœperūt extruere ciuitatem, quam Cęsaream
in fauorem Cæsaris appellauerunt. Pontifex uerò Romanus nomine Alexāder tertius, ho
stili animo Imperatorem persequens, adiunctisqꝫ sibi Venetis & Mediolanensibus atque
multis alijs illarum partium uulgaribus populis, contendebat Imperatorem penitus exclu
dere Italia, & in memoriam huius rei perpetuam, uoluit quòd memorata Cæsarea à se ap-
pellaretur Alexandria, abolito pristino nomine, idqꝫ obtinuit.

Mons Ferratus.

ESt Mons Ferratus pars Liguriæ cis Apenninum situs fertilis & habitabilis, diei fe-
rè spacio ab alpibus diuisus atqꝫ discretus, per patentes interim campos collib. ma-
gis quàm iugis eleuatus, ubi colonus nihil incultum aut inaratum relinquit. Hunc
à dextera parte Tanarus, à sinistra Padus urgent, nec ultrà progredi sinūt: & qua-
tenus à fluuijs discedit & quodammodo subducitur, ferax admodum planicies interiacet,
quam terram Mesopotamiam appellare possumus, quòd gemino amne clauditur.

Modoëtia siue Montschen.

SIta est iuxta fluuium Lambrum Modoëtia ciuitas antiqua, quam olim rex Theodo
ricus & postea Theodolinda regina Longobardorum magnificè suis muneribus
adornauerunt. In hac ciuitate consueuerunt Imperatores ante quadringētos annos *Corona ferrea.*
suscipere coronam ferream, sed quæ postea translata est Mediolanum.

Patauium.

PAtauium uulgò Padua, à uicinitate Padi ſic dicta, ut quidam uolunt. Certū eſt Antenoream à conditore prius appellatam eſſe, cuius ſepulchrum adhuc uiſitur cum epitaphio, non longè à Franciſcanorū monaſterio locatum. Fuit autem Antenor iſte Troianus, qui unà cum Aenea patriā prodidiſſe exiſtimatus eſt, quòd legatos q propter Helenā uenerāt, ſuſcepit hoſpitio, & Vlyſſem habitu falſo cognitum non indicauit. Hinc Venetiam uenit, urbemq́ in ea cōdidit Antenorcā primò dictā, poſtea Patauium quaſi Padauium. Fuit urbs iſta ante Chriſti natalē Romanorum habitatio, quum ſtatus eorū felicior eſſet: nō quòd noui coloni in eam trāslati eſſent, ſed q̄ Paduanis ius eligendi Senatum Romanū conceſſum eſſet. Sunt qui putāt nullam in Italia ciuitatem æquari Paduæ in pulchritudine & publicis ædificijs. Attila Hunnorum rex primus eam deſtruxit. Deinde à Narſete & Rauennatibus reædificatam, Longobardi incenderūt et diruerunt. Carolus uerò Magnus et eius ſucceſſores rurſus eam inſtaurauerunt, manſitq́ in ea forma uſq; ad Fridericum primum, cuius temporibus multa eſt paſſa. Habet hæc urbs hodie tam elegantem domū Senatoriam, ut putent in orbe uix illi ſimilem extare. Paruit olim Romano imperio, ſed ſubacta eſt deinde ob uicinitatem ditioni Venetorum anno ſcilicet Chriſti 1406. quòd ad multa illis commodiſsimus eſſet locus. Rex Maximilianus ſuperioribus annis illam expugnatam rurſum adiecit imperio, retinuiſſetq́, niſi proditione Venetis rurſus tradita fuiſſet. Retinent tamen ciues in hunc uſq; diem propenſum animum ad imperiū, ob quā cauſam multi patricij Patauini referuntur à Venetis de medio ſublati, & multę magnæ familiæ exciſæ, ut illi imperium pacatius poſsiderēt. Vendicarunt etiā ſibi Veneti meliora quæq; prædia, quæ inueniuntur extra mœnia ciuitatis Paduanæ, nec habent ſubditos aliquos, quos uilius tractant q̄ Paduanos, aut q miſerabiliores contemptibilioresq́ uiuant. Adde quòd ciuitas nulla fermè iam mœnibus, uallis & foſsis, arcibus & propugnaculis munitior ſit in toto Venetorū dominio. Loca multa, eaq́ ampliſsima, uacua habet, tum ad mœnia, tum paſsim per ciuitatē. Palatijs cernitur inſignibus & uijs fermè regijs, academia nobilitata & frequentiſsima: nam ſtudioſis exceptis, uix reſtaret quod numerare poſſes: ciues enim rura ſua habitant. Colunt incolę agrum fertiliſsimum & feliciſsimum, ex cuius prouentu non ſtudioſi tantū, qui ad minimum ſunt mille quingenti, ſed ciues quoq; & aliquot millia hominum in ipſis Venetijs aluntur. Prætor huic ciuitati imperat cum præfecto, habenturq́ hæ duæ functiones in Republica Veneta pro ſupremis. Hoc commodum huic ciuitati accedit, quòd una nocte uel uno die nauigio Venetias ire & inde redire eodem temporis ſpacio poſſunt. Nam ſi Venetias eant ſecundo ferūtur flumine uſq; ad cataractas quaſdā, ubi ſalſa & marina aqua à fluuiatili diſpeſcitur, reliquum ſpacij eadem naui per paludes Venetias conficiunt. Redeundo uerò, aduerſi fluminis raptum equis ſuperant. Fluuius hic Brenta uulgò dicitur.

Paduæ pulchritudo.

Academia Patauina.

Titus Liuius.

Conditus eſt in hac urbe Titus Liuius Hiſtoricus, cuius in hunc uſque diem oſſa honorificè ibi ſeruantur. Is quarto imperij Tib. Cæſaris anno exceſsit, ętatis uerò ſuæ LXXII.

Verona

Verona.

VEronа alpibus finitima, primũ Brenona dicta, ac deinde mutatis literis Verona, urbs Venetorum præclara ac pulcherrima, munitissima & nobilissima, diuiditur & cingitur fluuio Athesi, ut is fluuius simul sit & ornamento & custodiæ, usuiq; magno in aduehendis & auehendis mercibus & frugibus. Nec ea urbs est admodum dissimilis Basileæ nostræ. Quidam putant eam à Gallis duce Brenno extructam, qui urbem Romam & Mediolanum ceperunt, & Brixiam atq; Bergomum condiderunt. Alij uerò asserunt eam extructam post Troiæ excidium. Fruitur cœlo saluberrimo & agro fertilissimo, quippe qui gignit olei magnam uim & frumenta ad abundantiam, uinorum uarietatem & præstantiam, pomorum omnis generis copiam & lanæ subtilis magnam ubertatem. Vnde & hic uilius uiuit' q̃ in multis Italiæ locis. In summa, quantum attinet ad humanæ uitæ usum, Verona nulli est Italiæ urbi secunda. Decantatissimus uerò lacus Benacus carpionibus, lautissimusq; alijs piscib. cunctis gratissimis undiq;. Breuiter omnes qui Veronã semel uiderint, ad se inuitat atq; allicit. Crescit ibi acinaticum uinũ colore purpureo, regio sapore præcipuum, cuius dulcedo ineffabili suauitate sentitur, quod tamẽ tactus eius densitate pinguescat, ut carneus liquor aut potio edibilis uideatur. Vocatur alio nomine Rheticum uinum. Imminet ciuitati mons altissimus Balbus appellatus, qui nobilibus herbis celebrat'. Libera fuit aliquãdo hęc ciuitas & imperio addicta, sed à Venetis anno Christi 1405 usurpata. In qua ut multa egregia sunt, hoc unum tamen rarissimum est theatrum antiquissimum uel potius theatri ruinæ & uestigia, ex quibus adhuc molis magnitudinem & magnificentiam clarè deprehendere licet. Siquidem fuit ciuitas ipsa Romanis principibus tàm grata, ut in ea amphitheatrum quoq; Romano more, nõnullaq; alia construxerint miranda ædificia, quæ postea à Gothis & Longobardis rursum fuerunt destructa. Habet præterea urbs ipsa loca uacua ad mœnia, & passim per urbem multa, ut omnes ferè ciuitates habent, quæ nostris temporibus muniuntur, eiusq; rei causa est ipsa noua muniendi ratio, quæ multa loca culta solo æquat, & uacua rursus plura complectitur.

Amphitheatrum Veronense.

VEronæ plura ædificiorum antiquorum uestigia quàm in cæteris omnib. Italiæ locis, excepta Roma, inueniuntur. Ante theatri autem molem, fuit & amphitheatrum ab Octauio constructum, cuius exterior paries marmoreus in tres arcuum ordines mirãdos diuisus, infimos, medios & supremos altitudine incredibili extollitur, quorum unusquisq; septuaginta duos continet arcus. Inter supremos quoq;, statuæ pulcherrimæ erectæ erant. Supra arcuum ordines, alius inerat ordo fenestrarum 72 amplissimarum, aulis ingentibus toti amphitheatro circũductis deseruiẽtium, unde exterius & interius patebat del pectus. Per portas decem & octo datur aditus in ipsius interiorem planiciem, cuius longitudo perticarum 39 id est, 234 pedum habet enim pertica sex pedes: latitudo uerò 22 perticarum & dimidiæ erat, oualem constituens figuram. Ab ipsius uerò planicie pro sedibus, quadraginta duo insurgunt gradus. In gradibus ipsis, hominum 23184 sessionem commodam habuerunt, cuiq; hominum spacio pedis cum dimidio attributo, demptis portarum spacijs. Capacitas supremi gradus in circuitu perticarum 183 reperitur: medij autem, uicesimi primi à superiori descendendo, perticarũ 142.

Monumenta antiqua ciuitatis Veronensis & agri eius, quia ferè infinita sunt, hic breuitatis gratia omittimus. Vide de illis librum quintum, Torelli Veronensis.

Figura theatri Veronensis, quum adhuc integrum

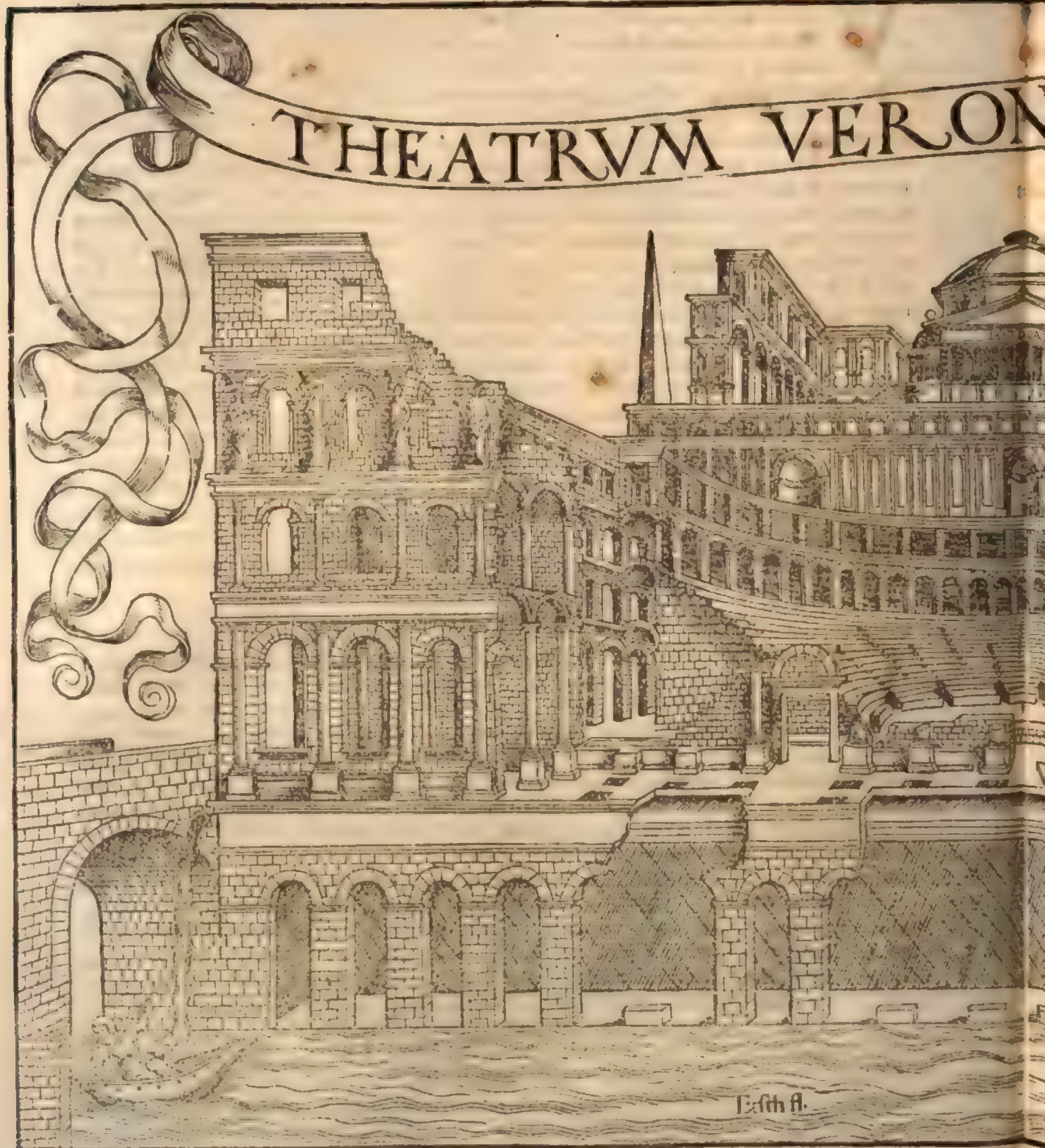

Campus Martius. Torellus Sarayna, natione Veronensis, de Verona sic scribit: Quàm ampla fuerit Verona, hinc patet, quod in ea fuit theatrum, amphitheatrum & Campus Martius, quo nec qui Romæ erat, maior fuisse existimari potest. In eo exercebantur corpora, equis, iactu, cęstribus, ludisq; alijs campestribus. In amphitheatro, gladiatorij ludi & alia spectacula edebantur, in theatro scænica. *Theatrum.* Theatrum ipsum iamdudum magna ex parte uetustate corruit, pars quoq; demolitione cecidit, rege Berengario mandante. Vnde scribit idem rex: Quia

euenit

gin & perfectum esset. Hodie ruinæ eius extant.

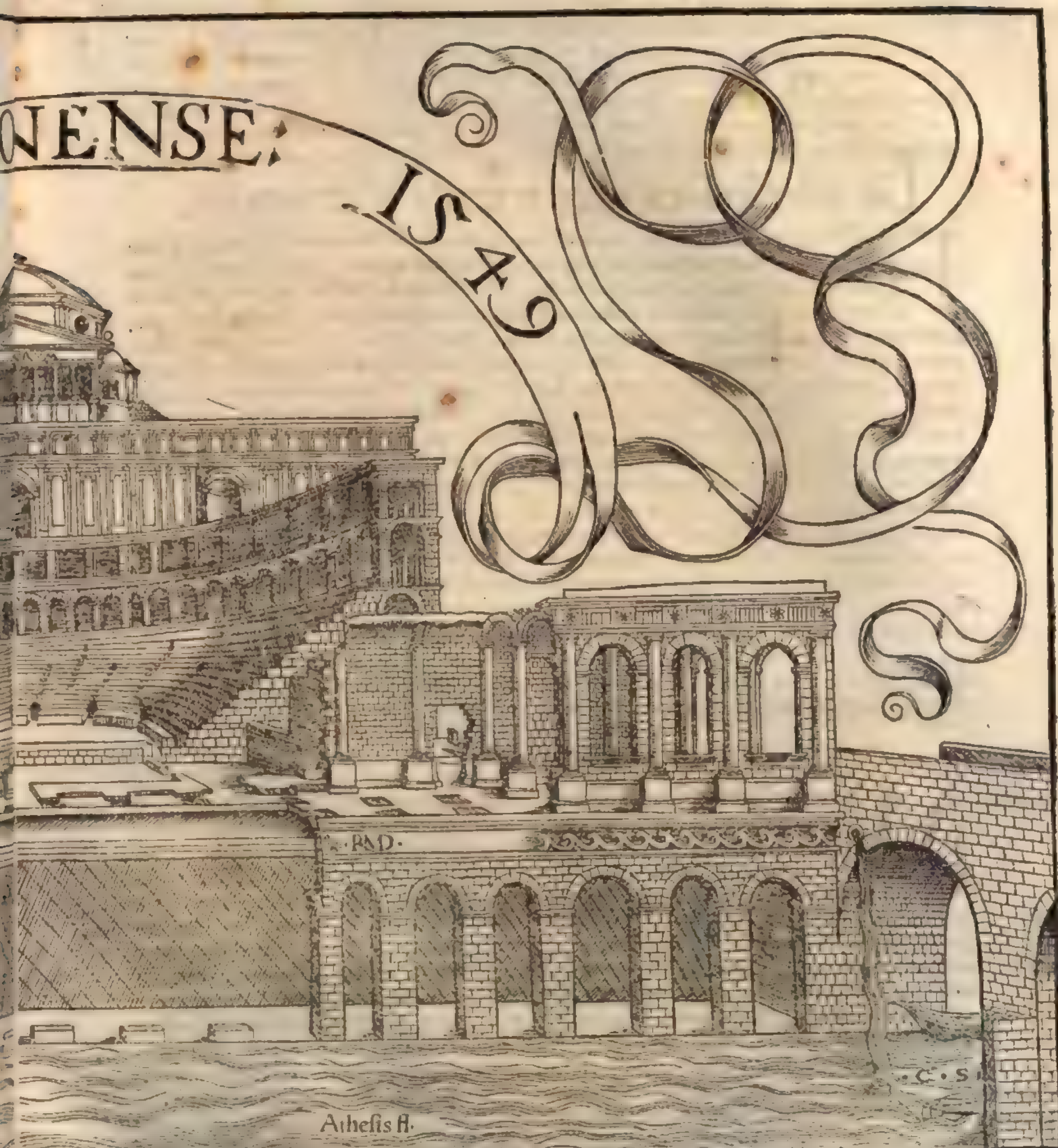

euenit nuper in ciuitate Veronæ, ut pars quędam medij circi, quæ Veronæ subiacet castro, præ nimia uetustate corruit, collidens cuncta sub se posita ædificia, hominesq́ꝫ cunctos, penè quadraginta attriuit, idcirco mando cunctis sub ipso castro morantibus, quatenus ubicunque ædificium aliquod publicum parti pertinens ruinam minatur, unde damnum contingere posset, quòd ipsum ædificium publicum usqꝫ ad firmum euertatur. Datũ quarto nonas Maij, anno salutis 595. Olim flumen extra urbem iuxta theatri murum currebat:

quo deiecto flumen deuectum est in ciuitatem. Putatur theatrum ipsum ex coniecturis quibusdam constructum iubente Octauiano Cæsare Augusto, aut eius tempore. Fuit autem marmoreum non latericium. Nam construebantur theatra pro ciuitatum facultate, nobilitateq́ ac amplitudine. In Veronensi autem agro marmora nō solum alba uerum & nigra & rubea & diuersis coloribus maculata, insigniaq́ exciduntur. Theatrum ab uno cornu, unde spirat aquilo, ad aliud unde africus flat, pedum 360 longitudinem continet. Ab euro uerò ad alteram partem, usq́ ad Athesin protensam, 340 pedes in latitudine numerantur. Pes Veronensis continet palmum meum (Munsteri) maiorem bis, minus duobus trāsuersis digitis. Nam in libro unde ista accepi, signatur per lineā quantitas palmi Veronensis.

Nobile marmor Veronense.

De administratione reipub. Veronensis.

FVit Verona ter à Barbaris incursantibus combusta, à Germanis direpta, terq́ solo æquata & à Galieno instaurata. Legimus in Chronicis, eam etiā ab Antonino Vero Imperatore, cùm diruta ac desolata esset, instauratam ac pristinę dignitati restitutā. Prima deuastatio facta est à militibus Vespasiani: altera cōtingit Galieni tempore, tertia uerò Atilæ regis Huniorum tempore, anno scilicet Christi 427. Præfuit olim Veronæ Albuinus rex, statuitq́ in ea sedem suam: quo interfecto, paruit Longobardorum regibus. Deinde fuit sub regimine ecclesiæ. Tempore uerò Ottonis primi fuit imperio cum multis alijs ciuitatibus subiecta: ac deinde tempore Friderici primi cum Mediolanensib. inito fœdere libertatem est consecuta, quo ad ex ambitione & dominandi cupiditate, orto inter ciues dissidio, in contrarias factiones ciuitas est distracta: sed præualente una factione, in tyrannidem omnia abierunt, donec tandem ad populare regimen redacta est ciuitas sub umbra Rom ecclesiæ. Tunc Scaliger quidam est prætor electus, cui anno 1278 successerunt frater & posteri usq́ ad Antonium Signorum, qui à Ioanne Galeatio Vicecomite regno priuatus est, sicq́ finitum fuit dominium Scaligerorum, anno 1396. Porrò Galeatius Vicecomes dominatus est Veronæ annos 18. Quo defuncto, unus ex Scaligeris rursum sibi uendicauit Veronam. Quo per uenenum sublato, Franciscus Carrariensis regimine est potitus sesqui anno. Tunc Veneti indigne ferētes Scaligeri illius deformem mortem, anno 1405. urbem occupauerunt, pacificeq́ in ea regnarunt usq́ ad annum Christi 1509. tunc fuit septem annis sub Maximiliano Imperatore: qui anno 1517 eam restituit Venetis, atq́ illi usque in præsens potiuntur dominio eius.

Mantua.

Vergilius.

MAntua antiqua ciuitas, gloriatur poëtarum clarissimo illustrissimoq́ principe Virgilio Marone, cuius felix ingenium tam omnes efferre debent, quàm imitari nulli possunt. Ciuitas ipsa est ampla, munita & aspectu iucunda, nobilib. frequens, palatijs insignis, felici satis solo prædita. Hæc haud procul à Benaco lacu sita est, ex quo Mincius fluit, qui exundans Mantuam usque labitur, ibiq́ lacu facto urbem circuit. Inde etiā progrediens, breui cursu Padum influit. Agnouit hæc urbs olim Imperatores, sed illi ex ea principatum facientes à se alienarunt, sicut cum multis alijs Italiæ ciuitatibus est actum. Pro modica pecunia, magnę & illustres ultramontanæ ciuitates ab imperio sunt separatæ. Anno Christi 1220 ius dixit in hac urbe Sordellus. Deinde anno 1328 præfuit Aloisius. Anno uerò 1420. successione hæreditaria adeptus est dominium Ludouicus, & is duxit uxorem filiam marchionis Brandenburgensis, quæ sanguine iuncta erat Cæsari Sigismundo. Et quum idem Imperator uice quadam Italiam ingressus, diuerteret ad Ludouicum creauit eum Marchionem. Regnat hodie ibidem familia Gonzaga, cuius successores iam ab hoc Cæsare duces & creati & nuncupati sunt, magnam satis possidentes ditionem, sed iam multo maiorem, quòd Monferratus quoq́ eis accesserit nomine hæreditatis. Nam marchionis Monferrati unica filia nupsit duci Mantuano, & mortuo patre dux Mantuanus obtinuit quoque marchionatum illum, splendidum satis & ampliori quàm Mantua ditione ornatum.

Gonzagæ marchiones Mantuani.

Mantuanus ducatus.

Ferrari

Ferraria.

Ciuitas Ferrariensis non numeratur inter antiquas Italiæ ciuitates: nam scribunt eã mœnibus cinctã ab Exarcho quodam. Fuit aũt primùm sub Episcopo Rauennensi, ac deinde dominium eius nacta est familia Estensis, primusq́ dominus uocatus est Actius. Hunc subsecutus est anno Christi 1225. Ecelinus, durauitq́ huius familiæ legitima successio usq; ad annũ 1394. tũc enim Nicolaus Estensis princeps cõiugis suę uindicans adulterium, Leonellum reliquit principatus successionẽ: quo decedẽte Borsius frater eius & ipse Nicolai filius ex concubina ad principatum uocatus est. Egregia forma iuuenis, & in armis cum laude uersatus, dicendi & agendi peritus: qui cùm Cęsarem Fridericum Romam petentem & inde reuersum magnificentissimè accepisset, super Mutinam & Regium ciuitates, ducatus honorem accepit, primusq́ omniũ in Estensi familia Dux appellatus est. Fuit etiã domus Estensis uiris semper doctis amica, honorãs multos in omni studiorum genere: quin & principatus sui rationẽ habentes, cũ temporis successu nõ parum auxerunt ditionem suam, ut etiam filiæ regũ ambierint nuptias eorũ. Nostro tempore anno 1550. dominatur huic ciuitati & terræ Hercules Estensis, ditissimus auro & argento omniũ Italię principum. Ipse (ni fallor) tertius est dux: antea uerò Marchiones uocabantur. Adiacet urbs ipsa Pado fluuio, nobilis, potens & ampla, mercibus frequens, paludibus circundata, atq; idcirco minus felix in frugibus & uitibus. Amœna tamẽ est ipsa & populosa, pulcherrimis ornata palatijs, & latis ac longis uijs atq; uicis insignis. Pater istius ducis extruxit in altera fluminis ripa è regione ciuitatis, hoc est, in parua insula quam facit Padus, amplissimum palatium cum hortis, estq́ fabrica illa insignis & famosa in tota Italia, & uocatur Beluedere, quod sonat latinè, Pulcher prospectus.

Estensis familia.

Beluedere.

Bononia.

Bononia magnitudine non multas habet pares in Italia ciuitates, superiores paucas. Olim Exarchatui subiecta fuit, donec Pipinus & post eum Carolus Magnus eam tradiderunt Romanorum Pontifici possidendam. Postea tamen sæpè à Vicecomitibus Mediolanensibus occupata fuit, quum ditionem suam dilatare satagerent. Sita est hæc urbs in plano, licet ab uno latere paululum excrescat, ubi templũ est dictum S. Ioannis in monte. Loca non multa habet uacua, eaq́ ad mœnia, ab ea parte qua Ferrariam itur, ubi etiam planiciẽ maximã habet, cęterũ à reliquis partibus montibus cingitur, præsertim Hetruriã uersus. Abundat felicissimè omnib. ad uictũ pertinentibus, estq́ populosissima, nulla alia est in tota Italia. Fortes & feroces homines gignit, ciuilis & humana erga exteros, intestino tamẽ laborat dissidio. Bentiuolorũ familiã habuit potentissimam, quæ non semel tyrannidem sibi usurpauit. Pontificum auxilio liberata, eisdem paret. Quadraginta deliguntur patricij, quorum magna est autoritas

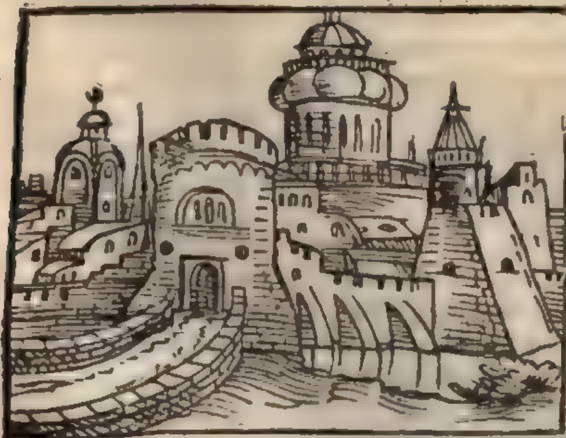

Bentiuolis.

ritas, aut fuit administranda ciuitate: nam minuitur quotidie à Rom. Pontif. qui præfectum exterum illis designat, & legatum quoque Cardinalem. Habet urbs Academiam celebrem, ut tàm studiorum mater, quàm seditionum altrix appellari possit. Porrò principes factionum eius fuerunt Baptista Cannetulus & Hannibal Bentiuolus, ambo sanguinarij, ambo patratis cædibus insignes. Qui licet simul compateratus sacramento iuncti essent, nihil tamen inter se meliores fuêre. Nā Hānibal leuato de sacro fonte Baptistę filio, uisurus puerperam cōpatrem sequitur, ei manu prensa dum pro nouo nato cōgratulatur, ab irruentibus ex improuiso Baptistæ satellitibus obtruncatur, ut manifestè apparuerit Baptismi sacramentum non tam fœderis retinendi, quàm cædis patrandæ causa à Baptista quęsitum fuisse. Sed non inulta mors Hannibalis fuit: nam qui partes eius sequebantur, sumptis paulò pòst armis, fugatis aduersarijs plateam obtinuêre, Baptistaque indicio puerili tandē in specu quodam subterraneo cum plerisque complicibus suis latitans repertus & fumo compulsus exire, mox pluribus uulneribus confossus est. Cadauer eius in forum tractum & diu ludibrio habitum, quum plerique more ferarum cor eius dentibus laniassent, cruoremque bibere non horruissent, tandem exustum est.

Atrox facinus.

Forum Liuii, uulgo Forlin.

Assignatur ciuitas ista Aemiliæ regioni, agnoscitque Papam dominum temporalem. Sed cùm ciues eius Martino quarto Romano Pontifici rebelles essent, misit Pontifex ipse Gallum quendam Guidonem nomine, et cum eo grandem exercitū, qui rebellem ciuitatem domaret. At cum ille ciuitatem oppugnare tentaret, profligatus ab incolis fugere coactus est. Pontifice uerò altera uice grandem mittente exercitū, expugnata est ciuitas & euersa. Postea subiecta fuit Ordelaphis, uiris scilicet qui fuerunt de familijs Venetorum, sed qui non diu ciuitatem sibi parentē retinuerunt. Nam redijt ad obedientiam Rom. Pontificis, qui præfectos illi dedit, quos tamen ciues sæpe uel expulerunt uel interfecerunt.

Rauenna.

Regio in qua sita est Rauenna fuit olim appellata Gallia togata, ac deinde diuisa in Aemiliam & Flaminiam. Nostro uerò æuo uocatur Romandiola, in qua propriè Rauenna locum habet. Est autem uetustissima ciuitas, quam rex Theodoricus olim pulchris adornauit ædificijs. Habuerunt etiam in ea olim Exarchi sedem suam, qui scilicet in Italia locum tenebāt Imperatoris Constantinopolitani, incepitque is regiminis status sub Cæsare Iustino anno Christi 620. durauitque annis 164. Fuit exarchus summus magistratus, quem Constantinopolitani Cæsares Italiæ ita dabant, ut illi sine prouocatione populi parerent. Obibat in Italia Exarchus ea omnia, quæ regiæ uicis erant: per quæ tēpora de imperio Longobardorum reges et exarchi dimicauêre. Habuit autem Exarchus immediate sub se has ciuitates, Rauennam, Cesenam, Forum liuij, Forum Cornelij, quæ hodie est Imola, Bononiam, Mutinam, &c. Et has ciuitates tradidit postea Pipinus Romano Pontifici, quam donationem confirmauit quoque Carolus Magnus & filius eius Ludouicus. Volebant etiam quod hæc regio appellaretur à Roma Romandiola cui subiecta esset. Sed temporis successu Rauenna fuit aliquandiu occupata à Venetis, quam tamē Iulius papa recuperauit. Est autem posita ad mare Adriaticum, ex qua præter antiquum nomen nihil ferè habet. Siquidem nō habet priorem situm, quum distet à mari dimidio miliario Germanico. Et quæ nunc Rauenna appellatur, uix dimidiato habitatur. Occupat palustres locos segetibus fœlicissimos, & uino contra infœlicissimos. Frumēta enim suppeditat Flaminiæ toti & multis alijs regionibus.

Romandiola. *Exarchi.*

Rauēnæ situs.

Cepis

Cepis quoque abundat magnitudine notabili: pascua habet optima, idcircò caseo, butyro, lacte carnibus abundat egregiè. Laborant discordia ciues & factionibus. Templa habet quæ uetustatem redoleant. Archiepiscopus, canonici & monachi hîc ditissimi sunt, & totam fermè ditionem sibi uendicarunt. Homines alit strenuos & cordatos ac bello idoneos. Quod autem iam scripsi, Pipinum & Carolum magnũ Romano pontifici tot insignes donasse ciuitates, alij id negantes, asserunt pontifici nihil donatum præter patrimoniũ Petri, quod est in Tuscia. Nõ est autem illi collata tota Tuscia neq; Romandiola, aut ducatus Spoletanus, Marcha Anconitana, Bononia, Perusium, Ferraria. Trinacria, Calabria, Apulia, Aprutium, Terra laboris & aliæ multæ regiones atq; ciuitates, quarum ipse hodie immediatus est dominus, aut saltem habet beneficiarios in eisdem, sed temporis successu cum magna iactura imperij uendicauit sibi memorata loca, præsertim quando inter ipsum & inter Imperatores aut reges schismata & dissidia fuerunt. Præstat enim piscari in aquis turbidis. Excommunicauit Imperatores atq; subiectos absoluit ab eius obedientia, quærens interim quæ sua esse cupiebat, ut Imperator hodie fermè nihil habeat in Italia, meliori sui imperij portione. Sic illi scribunt. Aeneas tamen Syluius scribit, patrimonium Petri esse terram interiacentem à Radicofano Senensis agri oppido usq; Ceperanum, quam Mathildis uirgo filia Bonifacij ducis Lucani, de Bohemorum ducum sanguine nata, donauit ecclesiæ Romanæ, anno scilicet Christi 1080. aut circiter.

Vnde pontifici Rom. tanta ditio.

Patrimonium Petri.

Ariminum.

Ariminum ciuitas est in Flaminia, non longe à Rubicone insigni fluuio, (qui hodie Pisitella uocatur) ad mare posita, portu non infœliciter ornata, non admodum magna, diues satis & nobilis, pascuis & caseo abundans, segetibus non usq; adeò accommodatum colit agrum, uino omnino ineptissimum. Nam uina insipida & debilia passim colliguntur. Paruit aliquando hæc ciuitas dominis de Malatesta, qui postea sua ipsorum insolentia ciuibus inuisi, à Romanis pontificibus expulsi sunt, & adiecta est ciuitas pontificio imperio, cuius nomine ibi præfectus degit, quem uulgò gubernatorem uocant. Ciues tamen aliquot Senatores deligunt ad Reipublicæ administrationem, quemadmodum in omnibus ciuitatibus pontifici subiectis fieri consueuit. Porò Veneti ante quadraginta annos occupàuerunt eam aliquotannis.

Vinum Ariminense.

Vrbinum

Est urbs ista una ex antiquioribus Italiæ ciuitatibus, quum mentionem eius faciant Plinius & Tacitus. Tempore uerò Conradini ultimi ducis Sueuorum, subacta est à comitibus de Feretra, cuius posteri successu temporis rem suam ampliantes, Eugubinum quoq; sunt adepti. Fuit autem inter successores dux quidam Oddo nomine matre Columnensi nobilissima natus, qui per libidinem in matronas nobiles, debachabatur, nec modum licentiæ faciebat, quapropter populari tumultu interfectus est. Incensor quoq; nequitiæ & adolescentiæ suæ corruptor, prothonotarius Carpẽsis, nobili genere ortus, sed ingenio pessimo, qui nuptis ac uirginibus quamplurimis ũlmi intulerat, quiq; per omnia scelera ad summam uiciorum peruenerat, eadem nocte cum discipulo suo necatus, inexhaustæ libidinis pœnas dedit. Cadauer eius in forum delatum, desecta uirilia in ore mordicus tenuit. Successit patri malo filius bonus, Guido scilicet uir probus, qui factus est primus Vrbinatium dux. Cumq; is filium non haberet, cooptauit sibi in filium Comitem adolescentem, Fridericum nomine, de Vbaldinensi familia, quem papa Sixtus creauit ducem anno 1476. Fuerunt olim Vbaldini ciues Florentini, fauebantq; partibus Friderici

Princeps libidinosissimus.

Primus Vrbinati dux.

derici primi Imperatoris, & ob id inuisi conciuibus, exclusi sunt urbe. Exercentes autem se in armis & rebus bellicis, euecti sunt tandem ad hanc dignitatem, in qua sunt hodie.

Ancona.

ANcona ciuitas, in ea parte Italiæ quæ uulgò Marcha appellatur, ad mare Adriaticũ posita, nobilissimo portu ornata, quem Traianus insigni ope extruxisse fertur, quo non extat in tota Italia commodior nec capacior. Hanc à portus curuitate dictam putant Anconam. Mercatura est insignis, frumento abundat & uino, reliquisq; ad humanum uictum necessarijs. In ipsius portus faucibus turrim antiquissimam & insignem dicunt extructam, ueteres à Pharo Alexandriæ Pharum appellãt, unde noctu nauigantes facis ardentis lumen poterant obseruare. Pontifici Romano paret, à quo & legatione insignita est. Vetustatem undequaq; olet.

Florentia.

FLorentia uulgò Firentz, insignis Hetruriæ ciuitas & ferè Metropolis, Arno flumine diuiditur, pontibus uerò iungitur, collibus insuper undiq; fermè ornata, circuitu amplissima, & amplior adhuc multo esset, si suburbijs pulcherrimis ab ipsa bellorũ insania priuata non fuisset. Hoc quidam aperte audent affirmare, nullum fuisse suburbium, quod cum ipsamet ciuitate pulchrè conferri & eidem æquari non potuerit. In præsentia uerò ne ruinæ quidem extant suburbiorũ, ex ijs enim propugnacula extruxit tyrannis, quibus se muniret. Dolendum itaq; magis quàm referendum putarem, pulchra & amplissima palatia & templa, quæ solo hac postrema obsidione æquata sunt. Quæ qualia fuerint, ex ijs quæ in ipsa ciuitate cernuntur colligere quis poterit. Nocuit huic urbi non parũ factio Gibellinorum & Guelforum. Nam qui uiribus superiores fuerunt, insolescentes excludebant ciuitate & ditione aliam factionem, tametsi Guelfi sæpius Gibellinos uicerint.

Suburbia deleta.

Anno Christi 1312. petente Henrico Cæsare septimo Romam, Florentini susceperunt Robertum regem Neapolitanum defensorem ad quinquennium, quo firmius resisterent Gibellinis siue Cæsareanis, tàm inuisi fuerunt eis Germanorum Imperatores. Est autem urbs ipsa pulcherrima, elegantibus ornata ædificijs, amplo dilatata spacio, præsertim anno Christi 1310. adeò fuit ampliata & habitatoribus impleta, ut anno Christi 1400. ad triginta millia hominum peste in ea morerentur, unde facile quis colligere potest, quã populosa sit. Paruerunt ei tunc ciuitates Hetruriæ multæ, sed iam ipsamet cum eisdem Medicæ familiæ paret. Sic enim est temporum uicissitudo. Ipsa summa fœlicitate superasset omnes, si priuatis ciuibus fortuna parcius diuitias elargita fuisset. Floruit an. Christi 1430. in hac urbe Cosmas cognomine Medices, eminuitq; & prudentia & autoritate. Is enim princeps urbis habitus, Senatum quo uoluit impulit, ciuitati leges ex arbitrio dixit, inopes ciues complurimos ditauit, matrimonia constitutis ex argento suo dotibus multa cõiunxit. Villas magnificentissime exædificauit, in sacras ædes ditissima dona contulit, monasteriũ sancti Marci amplum & nitidum à fundamentis erexit. Parochiæ suæ templum, cum sibi parum placeret, prorsus diruit, ac deinde structuram admirandi operis ex lapide Fesulano suscitauit. Aedes suas quamuis ornatissimas erexisset, amplius tamen meditatus opus, palatium altum & ingens ex quadratis lapidibus, insigni urbis loco, adeò pulchrũ, adeoq; amplum construxit, ut alterum æquari tota ciuitate non possit. Mortuo autem Cosma anno 1464. reliquit filium nomine Petrum, qui & ipse potens fuit in urbe. Successit ei in administranda republica filius eius Laurentius Medices, uir magni nominis, & qui ob rerum gestarum magnitudinẽ celebris fuit in tota Italia, quippe qui cum fratre Iuliano ditioni Florentinorum multos adiecit populos & loca. Id quum uehementer displiceret quibusdã episcopis & cardinalibus atq; alijs proceribus, conspirationẽ facientes uenerũt anno Christi 1478. Florentiam, dissimulatoq; odio religiose ingressi sunt templum, quo minus notaretur peruersus ipsorum animus. Factumq; est dum inter sacra templi leuaretur hostia, ut illi ad insaniam uersi, ex domo Dei facerent speluncam latronum, exertisq; gladijs ruerent in Iulianum & fratrem eius Laurentium, Iulianum quidem, quem sors obtulit, interficientes, Laurentium autem leui uulnere saucian tes, quia elapsus fuit ex manibus eorum in sacrariũ.

Magnitudo urbis.

Cosmas Medices.

Laurẽtius Medices.

Putantes &c. *Post ciuitatis picturam.*

CIVITAS FLOREN TINA, HETRVSCO rum metropolis, per picturam quo ad fieri potuit iuxta modernum situm expressa.

Florentia nobilissima Hethruriæ ciu

...nitas, deformata ad nostra tempora.

Putantes aūt malefactores se obsequiū præstitisse ciuibus, illisq́ pro seruitute obtinuisse libertatē, decepti hac sua opinione, capti sunt omnes post cōmissum facinus, atq́ quidā eadē die per fenestras funibus suspensi & enecati. Quidā uero altera & quidā octaua die sunt cōprehensi atq́ suspensi. Nec parsum est sacerdotibus neq́ episcopis. Omnes qui huius facinoris suspitione laborabāt, in uniuersum sunt strāgulati. Archiepiscopus quoq́ Pisanus, q sacra celebrabat, traditus est carnifici, elisisq́ faucibus ex alta fenestra suspēdio strāgulatus, qui lorica tectus solēnia celebrauerat. Indignatus ob eam rem pontifex Rom. diris deuouit principē Laurentiū, excitauitq́ Ferdinandū regē Siciliæ, ducē Calabriæ & ducē Vrbinensem cōtra Florētinos, qui ultionē sumerēt de Florentinis. Venientes autē illi cum grandi exercitu, cœperūt deuastare terrā Florentinorū atq́ occupare loca quædā ditionis eorū. At Laurentius uidens se imparē tāto exercitui, cōscensa clam naui (consensu tamen ciuiū) uenit in Siciliam ad regē ipsum, impetraturus gratiā eius, cui & magnā uim pecuniæ annuatim dandā promisit, si irritaret conatum sui & reliquorū ducū exercitus, q̄d & factū est, liberataq́ est urbs in hunc modū, & tota ditio urbis ab hostiū deuastatione, id q̄d in regis odium pōtificem accēdit, sed dissimulare coactus, pacē iniīt cum Laurētio Medice. Mortuo deinde Laurentio, anno Christi 1492. reliquit tres filios, nempe Petrū, Iulianū & Iohannē, q & in Cardinaliciā subuectus est dignitatē. Petrus uero suscepit gubernaculū reip. tametsi eidem nō diù præfuerit. Nā transegit cum Gallo rem, ita ut Pisæ & aliqua alia loca fœdus cum Gallo inirent, q̄d adeo displicuit Florentinis, ut sæuirent in Petrū, cogerentq́ cum suis urbe excedere, ac absentē, hostē iudicarent, eius bona publicarent ac partim diriperent. Priuatus itaq́ Petrus publicæ administrationis officio, senatus auctus aliq̄t personis, per se iam uoluit moderari cuncta quæ ad rem publicā spectabant. Et q̄niam multi ex ignobili plebe in senatum erant adoptati, nobiles uero neglecti, data fuit occasio tumultuandi in ciuitate & extra, defeceruntq́ multa oppida ad suos pristinos dn̄os, à q̄bus Laurētij opera fuerāt auulsa. Conatus est quoq́ Petrus Medices ui & proditione rursum ciuitatē recipere, sed nihil effecit. Emersit tunc monachus quidā ordinis Prędicatorum, Hieronymus nomine, qui ea temporū nouitate plus omnino humanis se rebus miscuit q̄ deceret hominē religioni addictum, uenditauitq́ se prophetæ nomine apud uulgares, & multas nouas inauditasq́ assertiōes sparsit in uulgo, nec tantū negocijs ecclesiasticis, uerū & secularibus sese ingessit, ita ut nihil magni in ciuitate sine eius scitu agerec, etiāsi multi inter ciues essent, q̄bus monachi displicebat p̄cacitas. Ventum est autē tandem eo, ut nedum inter ciues, uerū & inter domesticos grauia seminaret dissidia & odia, ingressusq́ est monachus stipata & armata manu in ecclesiā, liberè p̄dicans uerbū Dei, nō respiciens ullum hominē, non papā, neq́ sui ordinis maiores, quin cōstanter suum prosequeret propositū. Alij uero scribunt hunc Hieronymū magno zelo populū docuisse uerbum dn̄i & omniū taxasse uitia, etiam papæ, episcoporū & sacerdorū. Quod cum magnates illi ferre non possent, examinauerunt eum uerbis, minis, & tandē tortura, elicueruntq́ ex eo causam suæ liberę p̄dicationis, & tandē combusserunt ceu hæreticum. At ille tam cōstans fuit in suo proposito, ut nullo pacto à sua sententia abduci posset, tantoq́ spiritus feruore docuit, ut paratus fuerit igne probare doctrinam suam. Excitato nanq́ in medio foro magno incēdio, ille arrepta eucharistia cōtendebat ingredi ignē, nisi p̄hibitus fuisset à ciuibus, timentibus aliud periculū. Alij paulo aliter scribunt de eo & de actis eius. Cōprehensus itaq́ Hieronymus, cognomento Sauonarola Ferrariensis, cum duobus alijs monachis sibi adhærētibus, iussu Romani pōtificis concremati sunt in publico foro. Rebus itaq́ Florentinorū sic sese habētibus, conatus est Petrus Medices subsidio Romani pontificis recuperare principatum Florentinum, occupatisq́ aliquot locis, sæuijt in subiectos, magna insolentia usus contra eos, donec per minas regis Galliæ, qui tunc erat in Italia, coactus fuit à tyrannide cessare. Tunc Florentini inito consilio elegerunt anno Christi 1500. caput in ciuitate, principem scilicet qui in omnibus ta- (sic catchword:) lemba-

Laurētius Medices moritur.

Hieronymus Sauonarola.

lem haberet autoritatẽ, qualem habet dux apud Venetos. At nec iste status regiminis multis durauit annis. Nam quũ Carolus quintus Imperialem coronã in Italia suscepisset, & familia Medicea exularet ab urbe Florentinorũ, laborabat papa Clemens qui etiam de familia illa erat, ut sui reducerẽtur ad urbem. Florentinis uerò id recusantibus, impetratus est à Cæsare exercitus cui9 dux fuit Philibertus Aurasiensis, qui obsidione cinxit Florentiam, continuauitq; eam spacio decem mensium. Interim uerò cum copiæ quædam in subsidium Florentinorum mitterentur, congressus dux Philibertus cum illis, cõmissoq; prælio, uicit quidem egregiè, sed ipse bombarda ictus interijt. Videntes autem Florentini quòd nihil spei reliquum esset, dediderunt se Cæsari. Ingressus ergo Alexandex Medices urbem, qui Cæsaris naturalem filam habuit uxorem, dominium occupauit. Cumq; insolẽter & impudicè cum pudicis mulieribus uiueret, deprehensus in cubiculo quodam, gladijs in frusta est concisus. Spirãtibusq; tunc rursum Florentinis pro diu concupita libertate, non potuerunt eam obtinere. Nam Cosmas Medices factus est dux in urbe, cui iam ciues libenter, ut aiunt, ob multas & eximias eius parent uirtutes. *Princeps mactatur.* Fuit hæc urbs à multis annis libera, quæ & alias ciuitates domuit atque sibi subiugauit, cauens ne aliqua iuxta se erigeret cristas, præsertim autem Pisas pro uiribus semper oppressit. quapropter & ipsa tandem sensit iustum Dei iudicium, ut quemadmodum alijs fecit, ita quoq; sibi factum est, seruitutis ferre coacta iugum. Abundat hæc ciuitas omnibus quæ ad ad uictum pertinent. Vina habet excellentissima, inter quæ Trebulanum uulgò Trebiano primatũ obtinet, quod & suauitate & lenitate Cretico anteferri possit. Homines profert ingeniosissimos & ad omnia idoneos. In literis enim & armis æquè floruère. Nunc mercatura excellunt: in extruendis ædificijs non habẽt pares. Vestitu modestissimo utuntur & graui: humanitate facile Hetruscos omnes antecellũt, quemadmodum & sermonis elegantia. Cœlo fruũtur maxime temperato & aperto, à mari non amplius quam biduo absunt.

Pisæ.

PIsæ Hetruriæ ciuitas antiquissima, testibus Cicerone, Vergilio, Claudiano & antiquissimis quibusq; autoribus, qui de hac scriptum aliquid reliquerunt, quin & non multis antea seculis celeberrima & potentissima fuit, ita ut non in Hetruria solum, sed longe terrarum dominium suum aliquando armis propagarit. Nam circa annum Christi 1020. Pisani bis aut ter excluserunt Saracenos Sardinia insula, atque in suam receperunt dominium, sicut & Anno Christi 1108. inuaserunt insulas Maiorcam & Minoricam, interfectoq; rege eorum, homine Mahumetano, abduxerunt regina & filium paruulum: quem in Christi fide à puericia bene informatum tandem regem fecerunt in Maiorica. *Pisani domant Maioricam insulam.* Retinuerunt autem potentiam suam usq; ad tempora Rudolfi Imperatoris, qui plurimum eos humiliauit.

Anno Christi 1369. emit Petrus Gambacurta hanc urbem à Carolo Imperatore pro duodecim millibus aureorum. Deinde quum in manus alias uenisset, uendita est tandem Iohãni Galeaceo Vicecomiti. Qui rursum uendidit eam Florentinis. Quod cum Pisanos male haberet, in seditionem uersi expulerunt Florentinos, recuperantes suam pristinam libertatem, sed quam non diu conseruauerunt. Nam Florentini rursum facti sunt domini huius ciuitatis usq; ad annum Christi 1495 Nunc uerò seruit cum domina sua Florẽtia duci Cosmæ Medices, cuius præfectus hic ius dicit. *Pisani seruire coguntur.* Huius rei indignitate olim moti ciues quiq; ditissimi, aufugère, relictis opibus & laribus patrijs, malentes alibi ignobiles quam domi

uita peruenerit, ut ad negociū & uirtutem non ad ocium natus dici possit. Nullum ferè (citra armorum tractationē) publicum Christianæ rei negociū, siue sacrum siue prophanum, iam inde à Basiliensis conuentus celebritate incidit, cui non interfuerit, quum de eo ageretur. In summa, per omnes honorum gradus, quos sola uirtus peperit, ad Pontificium decus est euectus. Venit is Basileam fortunam quæsiturus, cum esset supra modū tenuis. Dexteritas primū cōmendauit hominem Cardinalibus, deinde in aulam Friderici Cæsaris ascitus, mirabilē fortunæ benignitatem sensit, quousq; tandem ad summi pōtificis culmen ascendit. Vide cōmentarios eiusdem de gestis Basiliensis concilij. Hic cōstituit fossiones aluminis, quod tum primū in Italia fuit repertū, unde ingens uectigal quęsitum est fisco pontificio.

Exortum est implacabile odium inter hanc urbem & Florentinos, postquā Gibellini & Guelfi in Italia suscitati sunt. Expulsi enim Gibellini de urbe Florentinorū, iuncti sunt Senensibus. Haud procul ab urbe Senarum incipit patrimoniū S. Petri, cōprehenditq; Aquā pendentē, quam Ptolemæus uocat Aquulam, Volsiniū, Tuscanellam, Montflasconem, olim Faliscum, Viterbium, Sutrium, Soanam, sanctam Floram, Griptas, S. Laurentium, Bolsenam, Martham castrū, Balneum regiū, Orthā, Veientā, Castrum nouū, Nepas & alia multa. *Patrimonium Petri.* Porrò Senæ, uulgo Siena ciuitas est Hetruriæ pulcherrima, diues & amœna, & amœnissimo loco sita, uniuersitate decorata, frequēs medicinæ studiosis propter situs amœnitatem, & cōmoditatem uictus, atque humanitatē ciuiū erga exteros. Libera ciuitas est, sed factionibus insignis, quæ ut tyrannunculos quosdā extirparet funditus, coacta est se Cæsari cōmendare, qui milites huc & præfectū delegat, ea cōditione, ut is pręfectus sit semper unus ex Senatorib. Mediolanensibus, id'ꝗ pro cōmuni bono ciuitatis. Quietè enim iam & citra potentiorum insultus uiuit & floret. Est ciuitas ampla, turribus & propugnaculis benè munita, habens agrū herbidum, semper boum, bubalorum atq; ouium multarum nutritorem. Frumēti quoq;, uini & olei ferax, ac fructuū omnis generis abundans. Anno 1552 Senenses, Hispanos præsidiarios suos, eiecerūt, atq; libertatē recuperantes, fauore Galli, ea propter à Petro Toletano Hispano, Imperatoris Caroli v. iussu, obsessi sunt. Iulij 5. Papæ aūt intercessione 1553 mense Iunio, libertas urbi restituta est, ea cōditione, ut Pontificis legatū, Protectoris titulo cū mille pręsidiarijs sub Tribuno à Senensibus electo, reciperent, atq; alerent. Gallus et Hispanus, occupata in agro restituerent, urbi negotium nullum amplius facesserent. Sed 1554. à bellum redintegratum fuit.

De Latio Latinorum regione.

LAtium ea pars Italiæ est, quæ continet inter Tyberim & Lirim fluuios. Ea primum à Siculis fuit habitata: quibus expulsis, Aborigines sedes illorum occuparunt. Surrexit tandem inter eos rex Latinus nomine, à quo terra Latiū & incolæ Latini dicti sunt. Horū lingua temporis successu per ingeniosos & doctos uiros, quos inter se habuerunt, sic est propagata, ut nedum per totā Italiā uerū & per uniuersam Europam, & bonam partem Africæ sit à studiosis recepta, excepta parte Græciæ. *Latina lingua.* Ad cuius propagationē, non parū fecit Romanorū potestas, qui sibi obnoxias fecerūt Galliā, Hispaniā, Britanniā, Illyridem, exteriorē Africā, &c. Crescente uerò in potestate Roma, cœpit deficere Latinorū nomē, atq; loco eius à Romulo usurpatū est nomen Romanorū, cœpit & Latina lingua uocari Romana lingua. Habet aūt Latium multas ciuitates, inter quas Roma metropolis est. Iuxta mare inueniuntur Ostia, Asturia, ubi Conradinus ultimes Sueuorum dux interfectus est, Terracina, Formiæ, Caieta, Fundi, & Sinuessa iuxta ostia Liris fluuij, qui hodie Garillianus uocatur. In mediterraneis uerò locis sunt istæ Latinorū ciuitates: Laurētum, Alba, quæ 300 annis antè Romam fuisse dicitur, Preneste, Tybur, Suessa, Aquinū. *Liris & Garilianus.*

De Campania & eius ciuitatibus.

IN Campania est Laborinus ager, qui uulgo Terra laboris, secundum alios Leboris, & secundum Narcissum insignem medicum, Terra leporis dicitur: in qua adeò pinguis

est terra, ut stipulam tantę crassitudinis faciat, quod ea incolę pro ligno utantur. Vocatur autem Terra laboris, quod ingens labor sit in ea colenda. Nam habet solum arduum opere & difficile cultu. De hoc agro Plinius sic scribit: Quantum uniuersas terras campus Campanus antecedit, tantum ipsum pars eius, quæ Laboriæ uocantur. In Campania sita est nobilis illa & uetusta ciuitas Neapolitana, quæ olim Parthenope appellata est. Hæc multa est passa à Vandalis ac deinde Saracenis, qui eam quoq; triginta annis incoluerunt. Passa est etiam circa annum Christi 1448 horrendum terræmotum, in quo aliquot millia hominum perierunt, aut graue damnum sustinuerunt. Est etiam Capua in Campania, urbs uetustissima, quę in bello Carthaginensi defecit à Romanis ad Hanibalem. Obtinentibus aũt tandem Romanis uictoriam contra Carthaginenses, occiderunt Romani totum Senatum Capuensem, paucis exceptis, qui antea ueneno sibi mortem cõsciuerunt, uidentes, quid futurum esset. Longè pòst, hęc urbs gladio & igne absumpta est per Gensericum Gothorũ regem. Cumq; uix instaurata esset, superuenientibus Longobardis, rursum diruta est.

Neapolis. *Capua.*

Calabria.

SVccedit Campanię, Calabria, quæ extenditur usq; ad Siculum mare, hoc est, desinit in oram Italiæ proximam Siciliæ, à qua Pharo breui maris tractu disiungitur. Veteres hanc extremitatem terrę uocauerunt Mesapiam. Habet insigniores ciuitates, Rhegyum cum y ad differentiam Rhegij oppidi in Gallia Cisalpina iuxta Parmam siti. Dicitur autem Rhegyum, quod ibi Sicilia auulsa abruptaq; olim sit ab Italia. Strabo tamen à quodam rege putat Regium dictũ. Vsq; ad hanc ciuitatem extẽditur mons Apenninus. Est autem in hac regione Tarentum inclyta urbs, circa Salentinorum cõfinia: item Brundusium, quod nobilem habet portum, & est hinc transitus in Gręciam. Ad hanc usq; urbem, extenditur ferè Apulia. Excellit autem Calabria in fertilitate omnes reliquas Italię partes. Nam profert frumentum secundum omnes eius species: producit uinum & oleum, lanam arboream, quam xylinon uocant, atq; lanam ouillam. Gignit præterea equos, bello gerendo aptissimos. Quin & saccarũ in ea parte Italiæ crescit, quod est mel ex cannis collectum. Est autem primum medulla quędam liquida, quam alij uocant gummi candidum & fragile, deinde liquor ille decoctus in morem salis resoluitur in spumam, donec tandem quod bonum est subsidat in imo, fecibus per spumam ablatis.

Rhegyum. *Saccarum in Calabria.*

De fertilitate totius Italiæ.

EXplicari uix potest quanta fertilitate prędita sit Italia, quàm nobiles, multiplicesq; natura in hac modica terræ portione producat, fructus. Primo habet aërem temperatissimum, unde uegetãtur nedum animalia, uerum & arbores atq; herbæ, et quicquid est quod homini cõducibile est. Est enim metallis grauida, ubiq; uitalis & perennis salubritas, eximia cœli temperies, cãpi fertiles, aprici colles, innoxij saltus, opaca nemora, &c. Habet deinde huius terrę tractus, mirabiles portus maris, ubi & uaria fiunt commertia, & ubi irruentibus hostibus facilè obuiari potest. Habet tertio insignem montem, nempe Apenninum, qui ab alpibus sumpto initio extenditur per totam Italiam usque ad Calabriam,

Apenninus mons.

ad Calabriã, utrinq; plurimos emittẽs collium ramos, unde ualles quoq; fertilissimæ procreantur, ut nedum montana uerum & plana, summa inueniantur prędita ubertate. Ad quod non parũ conducit, quod tota terra uarijs irrigatur aquarum fluentis, stagnatur multis piscosis lacubus, scatet quàm plurimis uenis aquarum frigidarum & calidarum, grauidatur uarijs metallorum mineris, adornatẽ amœnis & cõdensis nemoribus, & in summa, habet Italia abundanter quicquid ad uictum, & ferè ad luxum humanæ uitæ pertinet. Habet uina pręciosa & fortia, habet olei & olearum copiam, habet pecora tenero & puro uestita uellere, id quod suis quibusq; locis iam indicauimus. Quapropter aliqui scribunt, Italiam auide procurrere in maria ad mortales iuuandos, & uelut gremium omnium gẽtium cõmertio pandere, ut uerè à quibusdam dicatur, eam alumnam esse omnium terrarũ, idq; nedum ob fertilitatem eius, qua reliquas antecellit terras, uerũ & quòd per Dei prouidentiam electa est, quæ sparsa congregaret imperia, molliretq; efferatarum gentium ritus, discordes ad colloquia linguas, munere literarum latinoq; sermone congregaret. Certe sine Dei prouidentia factum non est, ꝑ illo tempore, quando Deus incarnatus hominem in terris uisitare dignatus est, omnium gentium imperiũ & caput in Italia esset, sed quod alijs excutiendum relinquimus. Diximus hactenus de Italiæ summa fertilitate, qua reliquas superat terras, quod de ea intelligi uolumus in genere, nõ secundũ omnes eius partes, quandoquidem in Liguria circa Genuã terra asperior sit, lapidosa & mõtosa, atq; non sine magno sudore ad ferendũ fructũ cogi possit. Accepit tamen terra in eo loco aliud Dei beneficiũ, ut sua scilicet sponte proferat procerissimas arbores aptas ad fabricandas naues, q bus cædẽdis magnus hominũ numerus operam suam impartit. Alij uerò repurgantes agros à lapidibus, cũ difficultate macerãt terram, aptamq; reddunt ad frumẽti aliquantulam productionem, adhibentes illi pinguedinis fomentũ, per fimũ scilicet naturę defectũ supplentes, & iumentorum stercore squalentem & agrestẽ terrã fœcundiorẽ reddentes. Sic enĩ in multis locis sagacitas humani ingenij meliorẽ reddit terrã, quę sua uirtute nihil aut parũ proferret. Quare & cultor uineæ Euangelicę dicebat ad herum suum, qui iusserat succidi arborem fici: Domine, dimitte illam & hoc anno, usq; dum fodiam circa illam & mittam stercora, &c.

Arborũ proceritas in Liguria.

De monte Vesuuio.

VEsuuius, quẽ alij Veseuũ uocant, mons iuxta Sarnum fluuium, non longè à Neapoli, bonitate uini celebratus, semper emittit fumum & ignes, sicut Aetna in Sicilia. Hic mons amœnissimis olim habitatus est agris, excepto tamen uertice, quippe cõsitus uitibus, oleis, alijsq; arboribus frugiferis. De hoc Strabo quoq; scribit libro quinto: Cinerosus est, inquit, & cauernosus, petris exustis quas color indicat igne abrosas fuisse. Hic Tito imperante ruptus in uertice, tantum emisit incendij, ut regiones uicinas incenderet. De quo Mart. lib. 4. Hic est pampineis uiridis Vesuuius umbris. Cuncta iacent flammis & tristi mersa fauilla. Scribũt historici, hunc montem aliquando tantam copiam eructasse fauillarum, ut circumiacens ager altitudine arborum oppletus fuerit eiectis cineribus. Memoriæ quoq; proditũ est, Phinium secundum, autorem illum grauissimum, tempore

Plinius incendio suffocatur.

Traiani Imperatoris correptum incendio huius montis & suffocatum, quum propius accessisset desiderio uisendi eius motus. Arsit enim mons T. Vespasiano & Fl. Domitiano Coss. ruptoq; uertice primùm saxa eiaculatus est altius, deinde tantas emisit flammas, ut earum ardore duo oppida conflagrarent: tam densos fumos, ut lumen solis obscurarēt, & ex luce diurna, tenebras facerent nocturnas: tum pumices aliosq; lapides nigros eiecit. Postremo tam densum cinerem efflauit, ut tanquam niues uicinā regionem tegeret, quem partim uis uentorū in Africam, Aegyptum & Syriam proiecit. Quod incendium cum Plinius senior contemplaretur, fumus adeò obstruxit asperam eius arteriā, ut animi interclusione suffocaretur. Arsit idem mons anno Constantini quartidecimosexto. Potest autem cōscendi mons ille, & ubi superatus fuerit collis præceps, peruenitur ad craterem, qui amplus & profundus est, & potest in eum sine periculo descendi. Materia egesta, grauissimi est ponderis & nigra: ueruntamen circa craterem nonnihil rubra, lenis & mollis, adeò ut teri manibus possit. Cæterū nostris temporibus anno Christi millesimo quingētesimo trigesimooctauo aut nono rursum horrendam fecit eruptionem, & in loco plano magnum terræ hiatum aperuit, atq; per circuitum ingentem in modum montis coaceruauit.

De quibusdam auibus Italiæ, potissimum de Aquila.

NVtrit Italia rapacē, crudelem, & carniuoram istam auem, aquilam. Hæc adeò rapacitati est intenta, ut nedum in uictu necessitatem quærat, uerum & superfluitatem. Inuadit mordicus lepores, ceruos, anseres & grues. Habet oculos tam limpidos tamq; acutos, ut in summitate constituta aëris, uideat quid subsidat in terris. Inter omēs sola est, quę recta sursum & deorsum suo uolatu moueri potest, sine ullo deflexu laterali. Cōmendatur ob fidelitatem erga alias aues, cū habet cibū. Nam familiariter illum cōmunicat assidentibus. Quum nihil amplius suppetit quod distribuat, correptū hospitem discerpit atq; deuorat. Contremiscunt omnes aues, ubi uiderint aquilam, scientes tyrannidē eius erga ipsas. Pullis autem suis uicissim incredibili iungitur amore, ut totū corpus pro eis exponat, obiectetq; periculis, gestans pullos in dorso, ubi uiderit illos sagitta petendos. Quum ceruum in præcipitium agere laborat, multū puluerem uolatu colligit, insidensq; cornibus, excutit in oculos, atq; pennis ora uerberat, donec in pręcipitium agat. Cum dracone etiam init certamen. Oua hic aquilæ consectatur, auiditate malefica. Illa ob hoc ubicunq; uisum oppugnat. Ille autem multiplici nexu alas ligat, ita ut aliquando simul concidere uideantur. Ex omni auium genere, hanc solam delegisse sibi armigerum Iupiter existimatur, quòd sola contra orientis solis radios immotam aciem oculorum tenere possit, uel quòd solam hanc auem nunquam fulmine fuisse tactam produnt. De speciebus aquilarum uide apud Plinium.

Aquilæ fidelitas & crudelitas.

Aquilæ & draconis pugna.

De uulture.

EST uultur auis rapax et carniuora, magno corpore, tardo uolatu et acri uisu, inuenitur q; in Italia, in alpibꝰ, in Hispania atq; in Aegypto. Maceratur pellis eius cū plumis ab alutarijs, apositaq; stomacho ægro, uehementer adiuuat digestionem. Insidiatur hæc auis pręcæteris auibus humanis cadaueribus, atq; singulari ingenio dignoscit hominis mortem, aliquot scilicet diebus ante illam præsagiens. Acie quoque oculorum à longe cognoscit expetitum cibum. Sunt qui mirabilia de ea scribunt, nempe quòd

tempore

tempore belli, septem diebus antea, olfacit locum futuræ pugnæ, adiungitq; se illi parti, quam sentit gladio morituram. Et idcirco habuerunt olim reges suos augures atq; auium inspectores, qui summa diligentia contuerentur oculos uulturum, aduertentes ad quam partem illos uerterent, quamq; prænunciarent occubituram in prælio. Diuus Ambrosius scribit, uulturem sine masculorum semine concipere, & sine coniunctione generare, natosq; ex his in multā ætatem longæ uitæ procedere, ut usq; ad centum annos uitæ earum series producatur. Et cum ad summam peruenerit ætatem, excrescente superiori parte rostri ultra inferiorem, adeò illam constringit impeditq;, ut aperire ad capiendum cibum non possit, fameq; mori cogatur. Nam non acuit rostrum ad lapidem, ut aquila facere solet. *Aetas uulturis.*

De moribus & ritibus Italorum.

ITalicus sermo neq; ille est qui olim fuit, neq; omnino ab eo diuersus, sed barbaris uocibus plus minusúe adulteratus, ut hæc aut illa regio fuit externis gētibus magis obnoxia. Litoralis Histriæ ora, Veneta plurimum utitur lingua, quæ compta est & grauis, plurimumq; linguarum flore conflata, quod facilè contigit in frequentissimo Italicarum gentium cōmertio. Olim multo simplicior fuit, ac minus auribus grata. Carnicus sermo plures sonat linguas, & aliquid ab Italico diuersum, dulcior auditu, quo Taruisium, Patauium, Verona, Vincentia, Mantua, Ferraria utunť, sed in his urbicus gratior agresti. Rauēnæ, Bononiæ & uniuersæ Aemiliæ & Flaminiæ uenustus sermo, Picenis & Marsis crassior, Apulis, Lucanis & Brutijs & cæteræ Italiæ rudior lingua, ac mius peregrinis imbuta præter Neapolim, ubi pleriq; Hispanicū affectant. In Calabria corruptior est q̄ usquam locorum. Quantum uero attinet ad mores & uiuendi instituta, constat ex autoribus, Romulum honores pro dignitate cuiusq; distribuisse. Illustres enim genere & spectatæ uirtutis uiros, tum diuites, & quibus erāt filij, ab ignobilibus, humilibus & egenis discreuit, uocauitq; tenuioris fortunæ homines plebeios, & qui melioris erant conditionis, patres: his de causis progenitos eorum deinceps patricios uocabant. Romulus ubi maiores à minoribus discreuerat, leges dehinc posuit, statuitq; quid utrosq; agere opus esset. Sacra quidem patricios perficere, magistratus gerere, ius dicere, ac secū quoq; publica administrare, urbanis ipsos maximè negotijs intentos esse. Plebeios autem his muneribus solutos, cum

Sermo Italorū.

Plebei, Patricij

inexperti essent, & ob inopiã ingeniosi, agricolari simul & pascere pecora, quęstuariasq́ exercere artes. Ne uerò dissiderẽt Patricij à Plebeis, permisit, ut quisq; sibi deligeret quem uellet, & officia instituens utrisq; commoda, beneuolas ciuilesq́ eorum coniunctiones fecit, ut illi tuerentur clientes tanquam patres filios, clientes è conuerso patronis obsequiosi essent. Consiliarios posthæc instituit, centum uiros ex patricijs eligens, qui à Romanis Senatus dici cœptus est, qui ob autoritatem Patres, ob ætatẽ Senatores dicti sunt. Deinde trecentos uiros ex generosissimis familijs eligens robustissimis corporibus, quos circum se habebat Romulus, uocabanturq́ Celeres, ab exequendi ministerij celeritate, erantq́ custodes regis. Regis autem hæc officia, primùm quidem templorum, sacrificiorumq́ principatum tenere, deinde legum custodem ipsum fieri, iurisq́ simul omnis, Senatum cogere, populum conuocare, potestatemq́ sibi in bello imperatoriam esse. Senatorio ordini talem tribuit potestatem, omni de re de qua referret regno cognoscere atq; suffragium ferre, & quod uisum maiori parti esset, id uincere. Plebi deinde tria hæc dedit, magistratus creare, leges sciscere, & de bello decernere quum rex uellet, neque tamen potestatem horum absolutam, nisi & Senatus approbasset. Ferebat populus suffragium non uiritim, sed per curias conuocatus, & quod pluribus uisum esset curijs, ad senatum referebatur. Romulus etiam ciuitatis uires augere uolens, causam honestam commẽtus & rem in honorem Dei referens, templum in loco umbroso erigit, cõfugientibusq́ ad illud sponsor factus est per speciem religionis erga Deos, nihil eos mali ab inimicis accepturos, &c. Fuit item & aliud institutum, ut ne captas bello urbes funditus euerterẽt, aut in seruitutem redigerent, uerum missis in eas colonijs, pro portione aliqua regionis colonias Romanorum facerent urbes deuictas, & reipublicæ participes. Legem de matrimonijs tulit, ut mulier uiro socia esset pecuniarum & cæterarum rerum, sacrorum etiam, & ut uiueret ad mariti sui morem, domusq́ ut ille dominus, ita & hæc domina. Morienti uiro sine liberis succederet, sui cum prole æqua sit illi pars sua. Adulterij conuictã, uir & cognati ut uellent, necarent. Non licebat Romæ fœminis uinum bibere, quod & multis fuit, seculis seruatum. Vnde & dotale instrumentum inuenitur, quo genitori sponsæ maritus promittit, quoties peperisset, uinum illi octo primis diebus quantum deceret bibendũ dare, & pariter de cõsilio medici quandiù ægrotasset, insuper festo quoque solenni die, potu illam unico oblectare. Cato censor constituit, ut propinqui fœminæ osculum darent, quo scirent illi an temetũ oleret. Exemplo enim id factum uidetur Egnatij Metelli, quem constabat uxorem, quòd uinũ è dolio bibisset, fuste occidisse, & fuisse à Romulo absolutum. Atq; hunc morem inualuisse putant, ut quoties maritus domum rediret, oscularetur uxorem & filias, simul odore ipso aduertẽs, an uinum bibissent nec ne. Fuerunt autem ob id tam seueri in mulieres uino perfusas, quòd scirent ebrietatem causam esse & originem corporalis corruptionis. Permisit quoq; Romulus parentibus omnem potestatem in filios, ut scilicet illos ad officium cogerent pro suo arbitrio, siue uellent coërcere, siue uerberare, siue uinctos rustico operi detinerè, uendere quoque permisit & occidere. At Numa Pompilius, qui postea factus est rex, nonnihil remisit de rigore harum legum, nempe quod pater nullum haberet ius in filium à se elocatum. Fuit etiam constitutio facta, quòd singuli tempore pacis labore campestri occuparentur. Admittebantur tamen commertia mercatorum, præsertim earum rerum, quarum penuria in regione erat. Sed nec religionis oblitus est Numa: erexit enim multa templa, altaria, idolorum imagines, constituitq; feras quasdam, dies fastos, oblationes & alia pleraque deorum ministerio accommoda. Ordinauit etiam sexaginta sacerdotes, qui occuparentur publicis deorum officijs, quibus adiuncti sunt aruspices & secretorum expositores. Factus autem Numa Pompilius rex, superaddidit prioribus ceremonijs & alias obseruantias, præsertim dies fastos & nefastos, quibus scilicet aliquid lege licebat aut non licebat agi, sicut apud nos diebus Iouis & Veneris, solenni & prophano, aliquid licet aut non licet. Creauit præterea pro summo Ioue Pontificem,

Senatores à Senio.

Regis officia.

Plebeis officia.

Matrimonij lex.

Vinum fœminis prohibitũ.

Religio deorũ.

Dies fasti & nefasti.

pontificem, Flaminem dictum, ob id quòd filo caput cinctũ habebat, sicut & alios duos constituit pontifices pro honore Martis & Quirini. Longè tamen pontifex Iouis, qui & Dialis uocabatur, præcellebat alios duos pontifices, quapropter singulari ueste ab alijs discernebatur, parauitq; illi sedem eburneam. Prohibuit quoque defleri puerum, si moreretur intra triennium. Sin triennium excessisset, lugeretur tot mensibus quot annos uixisset. Ex his legibus posteris temporibus multæ sunt abrogatæ, & multæ aliæ institutæ usque ad ea tempora, quando Italia cœpit Christum agnoscere. Nam Tarquinio ex urbe eiecto, mutata est regiminis forma, & pro regibus consules habere cœptum, quibus omnia insignia permissa, quæ fuerant & regum, præter coronæ & togæ usum, adactiq; sunt ciues sacramento, ne mortalium quenquam amplius Romæ regnare paterentur. Senatorum numerus in trecentorum summam expletus est. Leges Valerius tertius Cõsul tulit, quibus prouocatio à consulibus ad populũ est permissa. Addidit quoque ut qui tyrannidem affectaret, impune occideretur. Aërarium in quod publica pecunia reponeretur, Saturni templum constituit, populo ut duos quoque quæstores crearet, permisit. Creatus tamen non longe pòst magistratus, à cuius imperio nulla fuit prouocatio, Dictatoris ei nomen inditum, qui alio pacto creari non solebat, nisi quum uis aliqua maior repente exorta, ingentem urbi cladem minitari uideretur: huic cęteros magistratus eligere licebat, ut Magistrum equitum, qui secundam post eum gerebat dignitatem, iungebaturq; dictatori sicuti regibus tribunus. Deinde quoque plebi datum est, ut suum haberet magistratum, & hic Tribunus plebis dicebatur, & tanta fuit postea ipsorum insolentia, ut decreta consulum & Senatorum cassarent, si eis non placerent. Censores præterea creati duo. Tanta illis temporum successu dignatio, tanta autoritas, ut omnis morum ciuilisq; disciplinæ ratio ipsorum esset, priuata qnoque & publica loca cognoscere, uectigalia populo Romano locare, censum agere, lustrum cõdere, Senatores è Senatu remouere, notare infamia: quinto quolibet anno creabantur. Magistratus & alius superadditus, qui ius diceret, Prætorem uocant: huic omnis publici priuatiq; iuris potestate permissa, nouum ius condere & uetera abrogare facultas. Erat unus ab initio qui urbanus dicebatur, quo non sufficiente, pro peregrinis in ciuitatem uenientibus alius creatus est, peregrinusq; uocatus, quod plerumque inter peregrinos ius diceret. Permansit hic ciuitatis status ad Iulij Cęsaris usque tempora, qui Monarchiam iterum induxit. Porrò quales hodie mores Itali habeant, satis constat. Multi scribunt, papatum in Italia non parum minuisse Christianam disciplinam.

Flamines.

Dictator.

Tribunus.

Censores.

Qualis ſtatus & forma regiminis fuerit ab antiquo in Italia ſub Regibus, Conſulibus & Imperatoribus.

COeperunt monarchiæ ut plurimum ab exiguis initijs, gradatimq́ ad ſummum aſcenderunt apicem, & deinde rurſum decreſcentes, ſenſim in arctos deuenerũt fines: qua rerum uiciſsitudine monemur inconſtantiæ eorũ quæ ſiũt in terris. Tale incrementum & itidem decrementũ habuit olim prima monarchia Babylonica, ſub Nimrod fortiſsimo uenatore, & poſtea ſub filio eius Belo atque nepote Nino, ſub quibus uehementer creuit, ſed tandem cum ad ſummũ perueniſſet, corruit. Durauit autem annis 1234 & deinde ſciſſa eſt in Babyloniã & Mediã. Mediæ annumerata eſt Perſia. Diuiſio huius monarchiæ durauit annis 304. Deinde ſub Dario & Cyro rurſum inſtaurata eſt monarchia, durauitq́ annis 191. Superueniente aũt Alexandro magno, defecit & ipſa. Paulo pòſt cœperunt Romani extendere pomœria regni ſui, paulatimq́ obtinuerunt ſummum orbis dominium. Sunt tamen qui aliter loquuntur de his monarchijs mundi, nempe quod fuerint quatuor, prima fuit in Aſſyria, durauitq́ annis 1300. Deinde tranſlata ad Medos, manſit apud eos aliquot annis. Tertia exorta eſt in Perſia ſub rege Cyro, uel potius ut alij dicunt, altera tranſlata eſt ad reges Mediæ & Perſiæ. Tertia fuit apud Græcos, & quarta initium ſumpſit ſub Iulio Cæſare Romano, creuitq́ uehementer ſub Auguſto ſucceſſore eius. Cumq́ trecentis ferè annis in Italia conſtitiſſet, tranſlata eſt per Conſtantinũ ad Grǽciã, ut infrà ſuo loco explicabitur. His obiter commemoratis, iam rurſum calamum uertemus ad Romulũ, urbis Romanæ cõditorem. Et quamuis ante eũ multi reges in Italia fuerint, ſex ſcilicet Latini, quorum nomina ſunt, Ianus, Saturnus, Picus, Faunus, Latinus, Aeneas, & quindecim reges Albani, quorum primus uocatus eſt Aſcanius, penultimus Amulius, & ultimus Numitor: relictis tamẽ illis, exordiũ faciemus à Romulo, qui primus Romanorum fuit rex, atque unà cum Remo Romam extruxit, uel ut alij ſcribunt, urbem inceptã ampliauit, firmioremq́ reddidit, anno ſcilicet ante Chriſti natiuitatem 750. Durauit autem illud eius & ſuorum ſucceſſorũ regnum, annis 250 uſq́ ad annum ante Chriſti natalem quingenteſimum decimumtertium. Tunc dominatus conuerſus eſt in tyrannidem, idcirco excluſis regibus, crearũt Romani duos Conſules, penes quos omnis erat autoritas: iſq́ regiminis ſtatus durauit multis annis, nempe ad annum ante Chriſti incarnationem quadrageſimum octauum, tunc Cæſares uſurparunt imperij gubernaculum. Fuerunt autem ante conſules ſeptem reges, ſibi inuicem ſuccedẽtes, inter quos primus fuit Romulus, ſecũdus Numa Põpilius, tertius Tullius Hoſtilius, &c. ſeptimus Lucius Tarquinius, qui propter ſuperbiam & tyrannidem ſuã, deſtitutus fuit regno. Hoc eodem tempore Sextus eius filius maximus natu, miſſus ab eo in urbem, quæ Collatia uocabatur ob negocium quoddam militare, diuertit ad cognatum ſuum Lucium Tarquinium, Collatinũ cognomine

Romæ conſtructio.

gnomine, cuius uxor erat fœmina Romana pulcherrima, filia Lucretij illustris uiri, quæ & eundem tanquam uiri sui cognatum, hospitio excepit. At ille cum conaretur eius corrumpere pudicitiam, putaretq; se nactū commodissimam occasionem, abiens post cœnam dormitū & magnā partem expectās noctis, surgit & uadit ad cubiculū dormientis iam Lucretiæ, minaturq; se eam occisurum, si uel fugere uel emittere uocem conaretur, & duorum illi proponit electionem, mortem scilicet cum dedecore aut uitam cū felicitate. Si, inquit, enitaris obsistere, seruare uolens pudicitiam, ego te occidam, famulumq; unum mactans, ponam simul uestra corpora ac dicam, quòd indecenter te in complexu serui deprehenderim, et iniuriāq; cognati persequutus fuerim. Hisq; minis elegantem fœminam in hanc adegit necessitatem, ut stuprum uiolentum intulerit exortoq; die & nefario desiderio expleto, abierit. Lucretia uerò acerbissime ferens hunc casum, celerrime ascendens uehiculum, Romam uenit, ueste induta nigra & absconso sub stola cultro, ingressaq; domum patris & genua eius complectens, iubet aduocare amicos & cognatos, ut illis exponat grauem & intolerabilem contumeliam sibi illatam. Collectisq; amicis & cognatis, narrat eis rem omnem & calamitatē, à principio incipiens, posteaq; salutans patrem, multasq; ei preces & eis qui aderant adhibens, ne inultū facinus relinquerent, ac deinde dijs laribusq; supplicans, celerem dari sibi migrationē è uita, educit cultrum, quem sub paludamentis occultauerat, Ne, inquiens, fœminæ adulterium admissuræ, excusationis uelamen à me suscipiant, dicentes: Lucretia quoque tale quid admisit, unum uulnus pectori inferens, trudit usq; ad cor gladiū. Clamore autē & luctu & comploratione muliebri domū omnem detinente, ipsa in gremio patris palpitans, efflansq; animam, moritur. Assistentibus autem illic Romanis, adeò atrox uisum est hoc facinus & miserabile, ut una fuerit uox omnium, Mori millies esse melius pro libertate, quàm huiusmodi contumelias à tyrannis negligere. Veniens autem Collatinus maritus eius, & miserabile spectaculum in propatulo iacens, corpus scilicet sanguine conspersum, uidens, altè gemit, complectitur & osculatur mortuam Lucretiam, alloquebaturq; ut uiuentem. Quod uidens L. Iunius cognomento Brutus dixit: Innumera habes tu & cuncti amici tui tempora, per quæ ipsam defleatis, at nunc ipsam ut ulciscamur consideremus. Hoc enim tempus præsens poscit. Cuius consilio à tota urbe obtemperatum est. Exclusus enim Tarquinius à regno, creati sunt in locum eius duo Cōsules & Senatus. Et in ea administratione mansit respublica Romanorum annis 460. creuitq; dominium eorum supra modum. Et cum postea rursum admitterent reges & Imperatores, imminutum est sensim imperium ipsum. Habuerunt Consules regiam & summam potestatem, fueruntq; primi & summi duces in exercitu, & ab eorum officio atque consulatu, supputatio fiebat annorum. Primi duo consules uocati sunt L. Iunius Brutus & Lucius Collatinus. Prior eiecit collegam suum L. Collatinum, qui fuit de genere Tarquiniorum & maritus Lucretiæ, & in locum eius delectus M. Valerius. Brutus uerò qui regium dominatum expulit & primus creatus fuit consul, breui tempore in ea floruit dignitate. Nam cū dux esset exercitus contra eos qui Tarquinio adhærebant, confossus lancea interijt. Horum primorū consulum temporibus, Tribuni sunt quoque constituti, atque cum maior ingrueret necessitas, creauerunt et Dictatorem, penes quem summa erat potestas in populum, durabatq; solum per sex menses. Erat extraordinarius magistratus, cuius tanta erat potestas, ut haberet ius animaduertendi in cuiuscunque ciuis Romani caput, nec ab eo prouocandi ius erat. Nec alio pacto creari solebat, quàm cum uis aliqua maior repente oborta, ingentem urbi cladem minitari uideretur. Fuit autem ad eam dignitatem per gradus à quæstura accessus per ædilitatem, præturam, consulatum, & censuram, non quòd semper per hos gradus iretur, explendusq; esset numerus, sed in dignitate potestateq́ue hic erat ordo, ut in re bellica certi militiæ gradus, miles centurioni parebat, centurio tribuno, tribunus legato, legatus consuli, magister equitum dictatori. Legitima militia decennium habuit, si non prius debellari cum hoste contigisset, aut missio aliqua intercidisset. Militaris ætas à decimoseptimo anno in octauum & quadragesimum decurre-

Lucretiæ stuprum.

Cōsulū officiū.

Tarquinius excluditur.

Tribuni.

bat. Ciuitates aut sociæ, aut coloniæ, aut municipia dicebantur. Municipibus, alijs ciuitas cum suffragio data, alijs sine suffragio. Coloni ut membrum ciuitatis erant, & Romanis ui uebant legibus, municipes suis. In his decuriones erant, quod Romæ Senatores. Purpura patritium distinguebat ordinem ab equestri, aurũ equestres à plebeis. Hęc officia & hic status regiminis Romanorũ, durauerunt usq; ad annũ ante Christũ natum 48. & interim Romani supra modũ extenderunt potestatẽ suã, subijcientes ditioni suæ multa regna & prouincias, non solum in Europa, uerum & in Africa atq; in Asia. Domuerũt potentissimam illam Africæ urbem Carthaginem, quum illa Romæ æqualis esse contenderet, aut illam excedere in potentia, quemadmodum infrà suo loco dicetur. Anno 58 ante Christum natum, factus est Romæ Iulius dictator, habens scilicet summam potestatem, & postea missus est contra Germanos, ut illos prælijs perdomaret. Veniens ergo cum exercitu ad Rhenum, subegit omnes ciuitates quas in ripa occidentali inuenit. Extruxit quoq; ad Rhenũ arces & firma præsidia atq; duos pontes, unũ apud Vbios, qui hodie sunt Colonienses, & alterũ apud Menapios, hoc est, Geldrenses, ut scilicet illi patêret iter ad debellandum Germanos, etiamsi parum proficeret suis incursionibus apud illos. Cumq; in decimũ annum expeditionẽ illam produxisset, reuersus est Romã cũ magna potentia, usurpauitq; omnem urbis potestatẽ, etiã contra Romanorũ uoluntatẽ, sed magno cõmodo eorũ, & sine subditorũ ullo dispendio. Inuidentes autẽ ei quidã Romanorum hanc potestatẽ, cõspirationẽq; facientes occiderunt eum. Ipse fuit primus Cæsar, à quo omnes Cæsares id nominis habent. Appellatus est aũt Cæsar, non ratione officij aut potestatis quã habuit, sed ob huiusmodi euentũ, q mortua matre, & cæso eius utero, natus sit. Alij uerò alias afferunt rationes, negantes matrẽ eius in puerperio cæsam, quũ matrem Aureliã habuerit, quã amisit eo tẽpore, quando bellum in Gallia gessit. Hic omnem Galliã nouem annis in prouinciæ formam redegit. Germanos quoq; qui trans Rhenum habitant, primus Romanorum fabricato ponte aggressus, cladibus afficere sategit. Aggressus est & Britãnos antea ignotos, superauitq;. In Macedonia uicit Pompeiũ cũ Ptolemæo rege. In Põto superauit Mitridatẽ, in Africa Scipionẽ, & in Hispania liberos Pompei. Triũphauit quinquies, primũ de Gallia, postea de Alexandria, deinde de Põto, de Aphrica & de Hispania. Noluit uocari rex, sciens Romanis ab antiquo tempore nomen regis esse inuisum: perpetuus uerò Dictator appellari uoluit, quod nomen apud posteros Cæsares, commutatum est in uocem Imperatoris. Constituto itaq; imperio in Italia usq; ad Constantinum Magnum, nẽpe ad annum Christi 330. fuit inde translatum in Græciam, & factum est Byzantium sedes imperialis, dictaq; est urbs illa à Constantino instauratore eius, Constantinopolis. Mansit autem ibi sedes imperialis ad annos ferè quadringentos, antequam aquila biceps efficeretũ, id quod factum est anno salutis 776. quando Carolus Magnus in ecclesia occidentali, imperialem obtinuit dignitatem, Græcis suum orientalem conseruantibus Imperatorem. Ante uerò hunc Carolum Magnum, licet Imperatores Cõstantinopoli residerent, habuerunt nihilominus in occidente imperij administrationem, quam exequebantur uel per se, uel per alium sibi uel sanguine uel affinitate iunctum: quem & Cæsarem creabant: & is status regimi nis durauit usq; ad Valentinianum tertium. Dicarunt autem Romani aquilam pro signo legionibus suis militaribus, sub Caio Mario consule, in secundo eius consulatu, ut scilicet hoc signo eis adderent animum, quo fidentius aggrederentur hostem, sicut aquila intrepide irruit in ceruos & dracones, ut suprà quoque ostendimus. Porrò ut scias, quot Cæsares, & qui in Italia imperio pręfuerint, ponam nunc ordine nomina eorum, atque recensebo catalogum secundum successionem eorum.

Iulius cõstruit pontes super Rhenum.

Iulius Galliam subegit.

Aquila Romani imperij signum.

Nomina

Nomina & numerus Imperatorum, qui post Iulium primum in Italia rerum potiti sunt.

1 Iulius Cęsar primùm Dictator Romanus, ac deinde dux exercitus, triumphator & uictor multarum gentium, ac tandem Imperator Romani populi, mense quintili creatus est Dictator, uelut alij sentiunt, natus est hoc mense, atque ob id reliquit mēsi illi nomen suū, ut hodie Iulius idē sit mensis, qui olim quintilis. *Iulius mensis unde.* Hic dictaturam, quæ semestris dignitas erat, perpetuam in se recepit, ad hæc Imperatoris prænomen decreto est ei à Senatu datum, quod cupidè accepit. Cum uerò cognomen patris patriæ sibi uendicaret, statuamque suam inter reges locaret, & in curia sede aurea uteretur, diuinos honores sibi fieri pateretur, inexpiabile odium incidit, potissimum cū eò arrogantiæ uenisset, ut quę loqueretur pro legibus haberi uellet, nec adeuntes se honore dignaretur ullo, conspiratum est in eum & in curia 23 uulneribus interfectus, anno ętatis suæ quinquagesimo sexto. Habuit filiam sed nullum filium, ideo C. Octauium ex sorore nepotem hæredem instituit. Genealogiā eius sequens pagina ostendit.

2 Octauianus patre Octauio Senatore natus, stipatus ingenti multitudine Cæsaris interitum uindicauit, & deinde cōfectis multis bellis, fastigiū imperij attigit rerūque potitus est. Eius nominis magnitudine motæ omnes ferè gentes, miserunt legatos cum donis. A' Germanis uerò adeò ignominiosè acceptus est clade Loliana & Variana, ut consternatus nihil ei illa cæde cruentius fuerit. Hic urbē pro maiestate imperij ornauit, plurima publica opera fecit, tēpla pręsertim ędesque sacras, annū confusum negligentia sacerdotum, ad pristinam rationē redegit, sacerdotia reformauit, abusus correxit, leges quasdam retractauit. Fuit Romano populo perque charus, paterque patriæ consensu totius plebis uocatus. Dictus est quoque Augustus, cum post bella ciuilia prouincias ordinasset & imperiū cōdidisset. *Augustus.* Cumque in Senatu tractaretur, an Romulus quasi alter urbis conditor dici deberet, sanctius & reuerentius uisum est nomē Augusti, quod loca religiosa & inaugurata augusta dicantur, ab auium gestu aut ab auctu, hoc est incremento, quasi auctū Iouis ope imperium. Vixit autem hic Augustus annis 76 & regnauit annis 47. Ab eo dictus est mensis sextilis Augustus, quòd hoc mense consulatum inierit, triumphos in urbē intulerit, finisque ciuilibus bellis impositus sit. Ob has inquam causas, cum hic mēsis huic imperio felicissimus fuerit, placuit Senatui ut ille Augustus diceretur.

3 Claudius Tyberius Nero Cęsar, filius fuit Tyberij Neronis, cuius mater Liuia post genitū Tyberiū impregnata, Augusto nupsit, tertioque post mense Drusum Nerone in domo Augusti peperit, qui postea in Germania perijt. Tyberius uerò ab Augusto in filiū adoptatus est. Hic Illyricū domuit, de Germania, quam feliciter adierat, triūphauit, mortuoque Augusto delatus est ei à patribus principatus, sed pro quo ille antea arte & dolo contenderat. Assecutus est aūt imperium anno

anno 56 ætatis suæ. Versipellis fuit & omnia dissimulans. Tandem uerò uitia diu dissimulata detexit. Vnde ob nimiã uini auiditatẽ, pro Claudius Tiberius Nero, dictus est Caldius Biberius Mero. Fuit portentosæ libidinis senex, crudelis in filios, nepotes atq; amicos, tantamq; passim tyrannidem in Romanos exercens, ut nulla dies à pœna hominũ uacaret. Mortuus est in Campania anno ætatis 78 imperij uerò 23 non sine suspitione ueneni. Morte eius lætatus est populus, ut pars clamaret, Tyberiũ in Tyberim projciẽdum, pars oraret superos, nec ulla sedes mortuo ne inter impios dicaretur, &c. Habuit uxorem primã Agrippinam, ex qua filium Drusum accepit, coactusq; est hanc grauidam inuitus dimittere, ac Iuliam Augusti filiam ducere uxorem alteram, quam tamen postea ob adulteriũ interfecit.

4 Caius Caligula Germanici filius, in exercitu natus & educatus, militibus admodum charus, Tyberio mortuo, cui tabificum ferebãt dedisse uenenum, in imperio successit. Hic sæuam suam atq; probrosam naturam in iuuẽtute adeò texit, ut post matrem suam relegatam & in exilio inedia mortuã, ac fratrũ Neronis & Drusi calamitates, obliuiosum omniũ rerũ se simularet, cunctisq; obsequiosissimũ ueluti seruũ præstaret, licet clam ganea obambularet & adulteria passim exerceret. Tandẽ uerò in tã uanã gloriã prolapsus, ut se adorari pateretur, hostiasq; expeteret. Tum sæuitiã in omnes propinquos exercuit: Tyberium fratrem ueneno interfecit, tres sorores suas construpauit, senatores multos occidit, conclusis nonnunquam horreis populo famem induxit. Optabat sæpe exercitum cædem, famẽ, pestilentiã, incendia, hiatũ aliquem terræ, ut sua tempora redderentur insigniora. Libidinis erat inexplebilis ac luxuriæ portentosæ in mares & fœminas. In talem crudelem bestiam cõspirationes multæ factæ sunt, & tandem una felicem sortita exitum. Nam 30 uulneribus confectus interijt, anno ætatis 29. cũ imperasset triennio & decẽ mensibus.

Genealogia Cæsarum, quæ in Nerone

defecit. Maior scriptura consanguinitatem, minor uerò affinitatem indicat.

Augustus assumpsit nomẽ Cæsaris maioris auunculi, eoq́ꝫ deinceps uti maluit q̃ paterno. Liuia Drusilla duos filios ad Augustũ attulit, quos ex Tyberio Nerone genuerat, qui priuigni Augusti fuerunt. Tyberius Imperator habuit primam uxorem Agrippinam M. Agrippæ filiam, ex qua Drusum filium accepit, quam grauidam coactus est inuitus dimittere, ac Iuliam Augusti filiam ducere alteram uxorem, sed quam paulo pòst cœpit odio habere, eiusq́ꝫ tædio ab urbe secessit. Post mortẽ uerò Augusti soceri, eam ob adulterij suspitionem interfecit. Claudius Imperator quintus, inter multas uxores, ultimam duxit Iuliam Agrippinam, fratris filiam, & filium eius Neronem priuignum suum, Domitij filiũ, adoptauit in nomen familiæ, eiq́ꝫ filiam Octauiam collocauit. Filium uerò eius Britannicum, Nero postea ueneno sustulit.

5 Claudius Tyberius frater Germanici & patruus Caligulę, cũ Caius occisus esset, & inter milites tumultus exortus totam urbem cõmouisset, timens ne et ipse raperetur ad supplicium, sese occultauit, inuentus ductusq́ꝫ ad palatiũ urbis, Imperator à militibus creatur. Cum autem Senatus de cõmuni libertate asserenda cogitaret, multitudo uerò unum rectorem exposceret, à militibus Imperator est factus, anno ætatis quinquagesimo. Initio principatus gessit se in cunctis tam ciuilem, ut omnium in se fauorem ac amorem traheret. Priuatis tamen insidijs infestabatur, ut nonnulli in eum conspirarent. Curam urbis habuit maximam. Fuit natura sæuus sanguinariusq́ꝫ, tormenta quæstionum ac pœnas parricidarum coram aspiciens, gladiatorijsq́ꝫ spectaculis plurimũ delectatus conuiuijs & libidini fœminas plus nimio deditus. Extinctus est ueneno 64 ætatis anno imperij uerò decimoquarto. *Claudij sæuitia*

6 Nero filius Domitij Aenobarbi & Agrippinæ filiæ Germanici, priuignus Claudij, unde & postea Claudius Nero uocatus est, Claudio successit in imperio, procuratione matris suę Agrippinæ, quã tamen filius postea necauit. Hic primũ quinquenniũ liberalitate, clemẽtia ac comitate ita exegit, ut oẽs principes superaret. Prauos mores emẽdauit, sumptibus superfluis modũ adhibuit, & multas bonas leges tulit: sed mox Imperatoriæ dignitatis oblitus, sese musices studio adeò addixit, ut in scenã prodire cõcupiuerit, & in theatro publicè cantauerit, certaueritq́ꝫ agonali certamine, & paulatim petulantiam, libidinẽ, auaritiam atq́ꝫ crudelitatem detexerit. Crepusculo pileatus popinas inibat, circumq́ꝫ uicos uagabatur, obuios quosq́ꝫ aut uerberibus aut uulneribus dehonestans, cloacisq́ꝫ immergens, ut sæpe periculum uitæ adiret. Cõmessationibus ita inseruiuit, ut è medio die ad mediam noctẽ epulas protraheret, inter scortorum sedens cœtus, pueris abutens & nuptis. Agrippinam matrem incestauit ac contaminauit. Britannicum ueneno è medio sustulit. Deinde uarijs modis aggressus est matrem suam, ut illam quoq́ꝫ interficeret: at cum illa semper euaderet, submisit tãdem percussores qui eam occiderent. Vt uerò Agrippina uidit centurionem stringentemq́ꝫ ferrum, illa uterum protẽdens, exclamat: Hic uenter ferro est fodiendus, qui monstrum tale tulit, ministrumq́ꝫ rogauit, ut utero dirum ensem cæderet. Illico ictibus multisq́ꝫ uulneribus confecta est. Tum Nero perfecto scelere, ut quidam tradunt, spectauit intrepidus occisæ matris cadauer. Multos præterea affinitate ac propinquitate sibi coniunctos, crudelissime interfecit. Senecam quoque præceptorem suum & Burrum magistrum suum, ueneno sustulit. Quin & in Senatores ita deseuijt, ut eum ordinem è republica se sublaturum minaretur. Nec populo quidem ac mœnibus patriæ pepercit. Vrbem ipsam incendit, causatus ædificiorum deformitatem ac uicorum flexuras, durauitq́ꝫ incendium illud sex diebus & noctibus septem, quod è turre tyrannus prospexit. *Neronis malitia.* *Nero incendit urbem.*

Cumq́ꝫ Galliæ & Hispaniæ defecissent, & ille audisset Galbam salutatum Imperatorem ab exercitu, furibundus cogitauit uniuersum Senatum ueneno per cõuiuia necare, incendere urbem & feras immittere in populum, quo difficilius defenderetur. Sed desperatione deterritus, cum ab omnibus derelictus esset, amicorumq́ꝫ fores omniũ cõclusæ, nec q̃squam

repertus

repertus, qui eo petente sibi ceruicem amputaret, præceps procurrit sese immersurus Tyberi. Sed cum auocaretur à quodam & audiret se hostem à Senatu iudicatũ, & ab equitib. inquiri, ferrum iugulo adegit, anno ætatis 32 cum tredecim annis & mensibus octo imperasset. Habuit autem uxores tres. Primum Octauiam filiam Claudij principis, quam ut sterilem dimisit, & tandem interfici iussit. Postea duxit Poppeam Sabinam, quæ antea habuerat Rufum Crispinum, cuius filium Crispinum Nero occidit. Tertiam accepit Statiliam Messalinam, cuius maritum trucidauit, ut ea potiretur.

7 Sergius Galba in adolescentia liberalibus disciplinis & iuri operam dedit: consulatum per sex menses gessit, Africam proconsul biennio obtinuit, Tarraconẽsem Hispaniã octo annis rexit, auditaq; morte Neronis ab exercitu Imperator salutatus est, quũ annorũ esset 73. Sed paulo pòst nempe mense septimo, ab æmulo successore suo Otthone, trucidatus est, familia & diuitijs non multis Romanis inferior.

8 Ottho uir splẽdidis ortus maioribus, apud Neronẽ tanta potentia creuit, ut omnium secretorũ particeps fuerit. Prouinciæ Lusitaniæ præfectus, summa moderatione administrauit. Postea omni officio atq; ambitione usus, militum animos demerebatur, atq; beneficio deuinciebat, ut palam omnes prædicarent, hunc solum succesionis imperij dignum. Sed cum paulo pòst Germanici exercitus cõtra Otthonem cõiurassent, & in Vitellij uerba iurassent, ille pugione sibi mortem consciuit, anno ætatis 38. imperij uerò nonagesimoquinto die. Fuit uir ab adolescentia semper mollis & effœminatus atq; imberbis.

9 Aulus Vitellius post trãsactam adolescentiã omnibus probris contaminatus est, apud Caium, Claudium & Neronem. Ventri enim deditissimus fuit, & cũ semel cibi uiniq; meridiani esset plenus, à militibus Imperator salutatus est in Colonia Agrippinensi. Paludatus dehinc præcedente classico urbem introijt cum armato exercitu, diuina humanaq; iura commiscens, nobiliores condiscipulos & æquales suos ad imperij societatẽ pellectos blanditijs, occidit, desæuijt in plebeios, in equestrem ordinẽ & in alios quoscunq;, dicẽs se pascere oculos, quum quis coram se interficeretur. Luxuriæ, libidini ac

Luxus Vitellij. delitijs ita deditus fuit, ut uentri omnem operam dare genitus uideretur. Cibis usus est exquisitissimis, & qui non nisi maximis impensis è remotioribus locis comparari poterãt, ut etiam de eo scriberetur, si diutius uixisset, Romani imperij opes precio mẽsarum abligurisset. Helluantem itaq; Imperatorem destituerunt octauo imperij mense, atq; in Vespasiani iurarunt uerba, exercitus Mœsiarum, Pannoniæ & Syriæ. Hoc ubi resciuit Vitellius, ut cęterorum retineret fauorem, omnia largitus est sine modo, sine mensura, blandimentis usus erga milites, imperatoriæ dignitati indecentibus. At qui Romæ à parte Vespasiani stabant, tantam uim Vitellio & eius complicibus inferebant, ut ille in latebras fugeret, sed extractus & religatis post terga manibus, iniecto ceruicibus laqueo, laniata ueste semi nudus in forum trahitur, fœdo spectaculo, nullo illachrymante, quibusdã stercore & cœno incessentibus, alijs incendiarium & patinarium uociferantibus, tandem ad gemonias scalas raptus, numerosis ictibus confossus interijt, & inde unco tractus est in Tyberim. Perijt autem anno uitæ 57. imperij mense octauo.

10 Flauius Vespasianus ex antiqua Flauiorum gente, anno Christi 73 ad imperatorium fastigium euectus est, post multa officia feliciter administrata. Vltimo autem cũ tribus legionibus administrabat in Iudæa bellũ Iudaicum, cum Tito filio maiore. Iosephus uerò dux belli Iudæorum captus, & postea opera Titi uinculis exutus, septẽ libros Iudaicæ captiuitatis Imperatorib. patri ac filio obtulit, q publicæ bibliothecæ traditi sunt. Et ob ingenij gloriã, dehinc Romæ statuã meruit. Electus itaq; est Vespasianus in Iudæa à militib. in Imperatorẽ, q inferiores esse noluerunt, ijs q in Hispania Galbam, qui in Vrbe Otthonẽ, & q in Germania elegerãt Vitelliũ. Vespasianus itaq; in urbẽ reuersus, nihil habuit charius aut melius, q̃ afflictã nutantẽq; rẽ stabilire & ornare, militũ licentiam ad omniã audaciam progressam, reprimere, prouincias & ciuitates tumultuosius

Iosephi Iudæi libri.

agentes

agentes, coercere, disciplinam militarem eneruatam corrigere ac castigare. Sola pecuniæ cupiditate culpatus est, adeò, ut prorsus si auaritia abfuisset, antiquis ducibus par fuisset. Quidam tamen scribunt compulsum necessitate, ob inopiam ærarij & clades urbium. *Vespasiani auaritia.* Nam per omnes terras quà ius Romanũ est, renouatæ à Vespasiano urbes sunt cultu egregio, quæ aut terræmotu aut incendio afflictæ corruerant. Perijt tandem uentris profluuio anno 69. ætatis, imperij uerò decimo.

11 **Titus** Vespasianus, Vespasiani filius, ubi adoleuit in Germania & Britannia militauit, nõ sine excellenti industria ac modestia. Vbi autem pater rerum potitus ad urbẽ contendit, Titus ad perdomandã Iudæam relictus, crudeli oppugnatione Ierosolymam fame, ferro & flamma cõfecit, annoque secũdo principatus Vespasiani cepit octauo die Septembris. Deinde Romã ueniens, mox imperij particeps, tanta concordia imperium gubernarunt, ut nulla lyra consonantiorẽ harmoniam reddere posset. Et licet ante susceptum imperium uitijs subiacuerit, ut etiã à quibusdam Nero dictus fuerit, tamẽ ubi patriæ curam suscepit, incredibile est, quantum quos imitabat ante celluerit clementia, liberalitate, honorificentia, pecuniæ contemptu, omniumque uirtutum genere, ut amor & deliciæ humani generis uulgò diceretur. *Titus hominũ deliciæ.* Vnde sæpe dicere solebat: Nemo debet à facie principis discedere tristis. Quadam autem die, in cœna recordatus nihil se cuiquam toto die præstitisse, memorabili dicto, Amici, inquit, diem perdidimus. quasi significaret, optimum thesaurum principum esse fideles amicos, quibus esset quotidie impertienda opera. Perijt autem post biennium & tres ferè menses imperij, ætatis quinquagesimo secundo, febre correptus.

12 **Domitianus** filius Vespasiani, à paterna pietate ita degenerãs, ut Caligulæ & Neroni similior esset quàm patri ac fratri. Varius circa administrationem imperij, cõmixtis uirtutibus & uitijs, donec ingentia uitia uirtutes superarent. Sumptuosissima spectacula ædidit, instituit quinquennale certamen, fuit autor capitolinorũ agonum, ędificia multa publica fecit, bibliothecas incendio absumptas reparauit, castrari mares uetuit, ius diligẽter dixit, aboleuit scripta famosa, cupiditatis ab initio nullam suspitionem habuit. Sed paulo pòst conuersus est in sęuissimum hominem. Nam interfecit plures nobilissimos ex Senatu, ad inuenit noua genera tormentorum, adiecit animum ad rapinas, uersabatur diu noctuque inter meretrices. Cumque terribilis cunctis & inuisus esset, oppressus tandem est conspiratione amicorum familiarium atque uxoris. Perijt autem anno ætatis 45 & imperij decimoquinto.

13 **Cocceius** Nerua natus ex nobilissima domo, uisus est dignus principatu, quod mitissimo esset ingenio & summo loco natus. Constitutus est autem Romanus princeps, cum ageret circiter sexagesimum sextum annum, & initio principatus mox clementiæ & liberalitatis indicia dedit. Mortuus est autem anno ętatis sexagesimooctauo, uir probus & honestus.

14 **Vlpius** Traianus natus in Hispania, agens annum 42 suscepit imperium apud Agrippinã coloniam. Iste hoc semper egit, ut apud populum mitis, apud Senatum ueneranđus, & omnibus esset uenerabilis, grauis nulli nisi hostibus. Hic Dacicus dictus est, ob deuictum Dacorum regem. Hic uarijs periculis in mari iactatus, cum Oceani naturam inuestigare niteretur, nauigantes fortè in Indiam cõspicatus, Vtinam (inquit) iuuenis essem, uiresque ac robur suppeterent, in fines Indorum penetrarem. Mortuus est apud Selinuntem Ciliciæ urbem, quæ & Traianopolis pòst dicta est, cum imperasset annos undeuiginti, menses sex & dimidio, anno ætatis 64.

15. Pub.

15 Pub. Aelius Adrianus, cõsobrinus Traiani Imperatoris, cuius familia fuit ab Adria oppido agri Piceni, quod & mari Adriatico nomen dedit. Fuit ingenio acri & in græca lingua cõsummatissimus, ut à multis Græculus uocitaretur. Venãdi studio usq; ad insaniam & periculum tenebatur. Peregrinatiõis ita cupidus fuit, ut omnia quæ legerat de locis orbis terrarũ, presens uellet addiscere. Multa in repub. reformauit, & multa Romæ instaurauit, omnibus se benignũ & ciuilem exhibuit, pacis magis quàm belli cupidus fuit. Reges ad amicitias inuitauit, quos ad se uenientes ita accepit, ut eos pœniteret q non uenerant. In Iudæa tum tumultus erat, quod uetarentur mutilare genitalia. Vno tempore scripsit, dictauit, audiuit & cum amicis fabulatus. Cum autem iam peragrasset omnes penè partes orbis nudo capite, & in summis plerũq; imbribus ac frigoribus, in morbum incidit lethalem, & miserabili cruciatu affectus, inq; ultimum uitæ tædium delatus, gladio se transfigi à seruo petijt, uenenumq; à medico poposcit. Tandem Baias petijt ubi & perijt.

Adriani perspicax ingenium.

16 Antoninus Pius, adoptatus ab Aelio Adriano, natura clementissimus, uultu placidus, forma cõspicuus, statura decorus & longus, sobrius, largus & ingenio clarus. Hic cum in senectute incuruaretur, tiliaticijs tabulis in pectore positis, fasciabatur, ut rectus incederet. In uictu eius erat opulentia sine reprehensione, & parsimonia sine sorditie. Tanta diligentia subiectos sibi populos rexit, ut omnes sub eo prouinciæ florerent. Ociosis salaria subtraxit, dictitans, nil esse crudelius quàm remp. ab ijs arrodi, qui nihil in eã suo labore conferunt. Perijt anno septuagesimo, cum alpinum caseum in cœna edens auidius, nocte reiectaret, febre correptus, anno imperij uicesimo.

17 Marcus Antoninus Verus & Lucius Commodus Antoninus, æqua potestate administrarunt imperium, quum hucusq; singuli Augusti à C. Iulio Cæsare annis ferè ducentis præfuerint imperio. Fuit autem Marcus Antoninus uir omnium uirtutum & sanctitate uitæ precipuus cœlestisq; ingenij, in omni uita philosophiæ deditus. Amauit quoq; uenationẽ, pugilum luctamina, palestras, ludos circenses, cursus, aucupatus & pilæ studium. Defuncto Pio Imperatore, hic à Senatu coactus regimen publicum capere, fratrem sibi participem in imperio designauit. Fuit tamen hic frater uitijs & luxui ita deditus, ut magis porcum ageret quàm Imperatorem. Adepti ergo imperium ita se ciuiliter ambo gesserunt, ut lenitatem Pij nemo desideraret. Mirabili enim cura & prouidentia temperauerunt ambo grauissima incommoda urbis, quæ inundatio Tyberis fecit, qua multa urbis ædificia corruêre, & animalia periêre, & fames grauissima subsecuta est. Cæterũ post multa gesta prælia, quũ fratres Imperat. simul iter facerent cõtra Marcomannos, alter apoplexia tactus perijt in itinere, alter uerò, nempe Marcus Antoninus deinde rempublicam tenuit, filiumq; Commodum Cæsarem fecit, clausitq; ultimũ diem anno imperij 18 uitæ uerò 61. Et uix dici potest, quantum urbs audito mortis nuncio, publico luctu confusa mœrorem induerit.

18 Commodus filius Marci Imperatoris, à pueritia turpis, improbus, crudelis, libidinosus, scurram se & gladiatorem magis quàm Imperatorẽ ostẽdit. Paulò maturior ætate, omne genus sceleris perpetrauit. Senatũ ipsum uelut abiectũ mancipiũ ita cõtẽpsit, ut honores, præfecturas ac dignitates per seruos ac libidinũ magistros uendiderit. Inter trecentas concubinas, quas ex matronarũ meretricũq; delectu ad formæ speciem collegerat, in palatio per conuiuia & latebras debacchabaẽ, impudentiæq; tantæ erat, ut muliebri ueste in theatro publicè sedens sæpissimè biberit, inter gladiatores pugnauerit, multa ferrarũ millia cõfecerit sua manu, licet aliàs debilis esset. Cæterum cum urbem tanquam suam coloniam incẽdi iussisset, & populum in amphitheatro interimi

Flagitiosus Imperator.

interimi præcepisset, factæ sunt in eum cōspirationes, uenenumq́ꝫ ei propinatum, sed cum illud inefficax esset, strangulatus est. Sic omnibus incōmodus Cōmodus expirauit, anno uitæ 32. imperij uerò decimotertio.

19 **Aelius** Pertinax sexagenario maior, Imperator salutatus est post interfectum Commodum, licet nomē imperij tanquam rem inuidiosam, & senectutem causando recusaret. Imperatorijs possessionibus nomē suum inscribi prohibuit, dictitans non esse illas proprias imperantium, sed communes Romanorum & publicas esse. Lætus tamen præfectus prætorij, qui eum Imperatorem fecerat, quod sæpius reprehenderetur ab eo, conuocatis militibus, qui inter uina & epulas consilia inierunt, Pertinacem in palatio confodit, sexto imperij mense. Sic perijt uenerabilis senex, cui fuit imperatoria statura, facies uenusta, eloquentia mediocris & blandicies innata.

20 **Iulianus** patria Mediolanēsis, audita morte Pertinacis, sedatoq́ꝫ tumultu in urbe, qui à populo ob eius cædem excitus fuit, ingessit se militibus edicentibus imperium uenale, emercatusq́ꝫ imperium, magno militum comitatu, armis munitus, in aulam deducitur. Ac tum primum corrupti sunt militum mores, fœdaq́ꝫ & insatiabilis pecuniæ cupiditas, et contempus imperatoriæ maiestatis inoleuit, cum nullus crudeliter interfecti principis uindex existeret, & nemo emptum nundinatumq́ꝫ imperium prohiberet. Vbi autem Iulianus imperium est adeptus, delicijs continuò crapulæq́ꝫ deditus, circa rempublicam indiligens, uitam mollissimam traduxit, spe sua militibus frustratis. Nam fidem promissorum non impleuit, nec publico ærario pepercit. Inuisus ergo militibus atq́ꝫ senatui, abrogatum est ei senatus autoritate imperiū, Seuerusq́ꝫ Imperator appellatus. Tum missis à senatu q eum occiderent, inter fœdas cōplorationes ab omnibus destitutus obtruncatus est, cū imperasset mensib. duobus. Vixit autem annis 56. uir senex, gulosus, aleator, superbus, &c. *Imperium emitur.*

21 **Seuerus** in Lepti ciuitate Africę natus, studiorum causa Romam uenit, tandemq́ꝫ post quæsturam & præfecturā, imperator est appellatus, quo tempore & Pescennius Niger à Syriacis legionibus Imperator est salutatus. Congressi ergo apud sinum Issicum, ubi quondam debellatus est Darius ab Alexādro magno insignis edita est strages, interijtq́ꝫ Niger, ac breui omnis familia eius est extincta. Sic ille imperium magis metu quàm beneuolentia retinuit, ut esset Imperator uerus nominis sui, Pertinax & Seuerus. Mortuus est tandem Eboraci in Britannia senex, anno imperij 18. ætatis 89. Fuit uir bellicosus, liberalis literatus ac insignis mathematicus, crudelis tamen adeò, ut senatus iudicauerit illum aut nasci non debuisse, aut non mori, quod & nimis crudelis & nimis utilis Reipublicæ uideretur. *Seuerus nimis crudelis & nimis utilis.*

22 **Marcus** Aurelius Antoninus Bassianus, filius Seueri Imperatoris, in pueritia blādus, ingeniosus & affabilis: egressus autem pueritiā adeò mores immutauit truculentior factus, ut eum quem puerum nouerant, multi esse non crederent. Contrà uerò frater eius Geta, fuit uir probus, moderatus & lenis, tractās honestiora studia, placidus & humanus in optimos quosq́ꝫ. Conabatur mater cōciliare discordes fratres, sed nihil proficiebat, cum fraternū odium indies glisceret, & paratæ insidiæ ueneno non procederent, quod uterq́ꝫ esset curę ac diligentiæ singularis, in cibo potuq́ꝫ sumēdo. Tandem Antoninus irrupto fratris cubiculo, nihil eum tale expectantem, supra matris pectus multo undantem sanguine, sæuus obtruncat. Postea enormem militibus largitionem tam in nummis quàm in annona donat, cuius magnitudine illecti, uulgata iam cæde fratris, unum illum declarant imperatorem. Dehinc Romam rediens, sæuijt in fratris domesticos, & in quoscunque, qui opibus excellebant, ut bona eorum raperet. Occidit etiam Papinianum iurecōsultum, quòd parricidium excusare noluerit. Perosum autem se sentiens, relicta Roma, ad ripas secessit Danubij, ubi Germanos sibi associauit, habituq́ꝫ Germanico sæpe incessit, sicut & *Parricidium fratrum.*

cum in Macedoniã ueniſſet, geſtauit habitum Macedonicũ, & Alexandro ſimilẽ ſe fecit. Cumq́ paſſim ſæuiſſet in Alexandrinos & Parthorũ populum, in Meſopotamia per Martialem centurionem pugione perfoſſus eſt, dum ſubligacula deduceret, uentriſq́ oneri ſubleuando intenderet. Sed Martialis à cuſtodibus corporibus dum fugam molitur, miſſilib. eſt confoſſus. Vixerat autem Baſſianus annis 43 imperauitq́ annis ſex.

23 Opilius Macrinus homo obſcurus, malis artibus educatus, quibus & ad præfecturam primum eſt euectus, & deinde ad imperium. Senatus tamẽ odio Baſſiani eum libenter accepit, ſperans ipſum mitiorẽ futurum. Macrinus uerò ſciens Antoninorum nomen magni eſſe momenti, et amabile apud milites, iuſſit filiũ ſuum quoque appellari Antoninum, incitauitq́ milites ad Parthos, ut ſordes ac infamiam aboleret magnitudine uictoriæ, habito cõflictu interemptus eſt, defectu legionum, quæ ad Varium Heliogabalum confugerant, quem cognouerant eſſe filium Antonini Baſſiani. Occiſus eſt autem & filius eius, quem Antoninum appellare decreuerat.

24 Antoninus Varius Heliogabalus ſtupro ex Antonino genere natus, dum Antoninus pater à Macrino interficeretur, fugit ipſe in Iouis tẽplum ueluti in aſylum. Deinde aſtu matris declaratus eſt imperator, & occiſus Macrinus à militib. quib. mater profuſas dedit largitiones. Nactus itaque imperium, nuncios miſit Romam, ſimulq́ figuram numinis Heliogabali Iudaici in tabula pictam (unde ipſe Heliogabalus dictus) ſeq́ ſanguine Antonini Baſſiani genitum denuncians, deſiderium ingens ſui fecit, ſtatimq́ in ſenatu Princeps appellatus. Ipſe primus Cæſarum fecit mulierem, hoc eſt, matrem ſuam, in Senatu Conſulum occupare ſubellia. Quæ Symiamira dicta Senatus conſultū de legibus matronalibus, quo ad ueſtitum & ornatum, tulit plurima & ſententiam dixit. Sed cum ipſe per cuncta obſcœnitatis uitia impuriſſimus, ueluti ſus in uolutabro, ſeſe immergeret, ſtatim milites pœnituit, quòd in Macrinũ cõſpiraſſent & hunc principem feciſſent, atq́ ideo conſenſerunt in Alexandrum conſobrinum Heliogabali. Nam Heliogabalus omnes honores, dignitates, magiſtratus ac poteſtates per libidinum miniſtros adminiſtrabat, profanabat ſacra populi Rom. inceſtabat Veſtales uirgines, conabatur Caligulæ & Nerónis genera libidinũ non modo æquare uerum & excellere. Oreſtam ciuitatem condidit, & humanas hoſtias ſacrificauit. Cumq́ ob crudelẽ uitam omnibus eſſet inuiſus, tum magis in eum exarſit odium militum, quum Alexandrum conſobrinum ſuum, quẽ paulò antè adoptauerat & Cæſarem fecerat, trucidandum quibuſdam præcepiſſet. Et cum nollet cum Alexandro in concordiam uenire, à militibus in latrina, ad quam confugerat, interemptus eſt. Et cum non poſſet cloaca excipere cadauer ob anguſtum foramen, tractum eſt per Circi ſpacia more canini cadaueris, & in Tyberim tandem abiectum, ne unquam ſepeliri poſſet. Occiſa eſt & cum eo mater Symiamira cautumq́ eſt ne unquam mulier ingrederetur ſenatum. Putant illum quatuor annis tenuiſſe, gubernacula Romanæ maieſtatis.

Mulier recipitur in ſenatũ.

Crudelitas Heliogabali.

25 Alexander conſobrinus Heliogabali, matre ſcilicet Iulia Mammea, ſorore Symiamiræ natus, & in literis ac militari diſciplina optimè inſtitutus eſt, ac ob animi uirtutes ei nomen Antonini magni datum, ob ingentem autem animi rigorem contra militum inſolentiam, Seueri nomen à militibus inditum eſt. Recepto enim à ſenatu Auguſti nomine, ſenatum & equeſtrem ordinem perpurgauit, impuros et infames ab aulico miniſterio abiecit, poteſtates ac magiſtratus uendi non eſt paſſus, multis ciuitatibus terræmotu obrutis, ad inſtaurationem pecuniam ex uectigalibus dedit, pauperum filios publicè aluit, neminemq́ ab alio damnum ferre permiſit, ſed omnibus operibus præferri pſit illam legem naturæ: Quod tibi non uis fieri, alteri non feceris. Et quanquam ſeueriſſimus eſſet in milites, nullum tamen delictum atrocius exiſtimabat quàm furtum, appellans fures, Reipub. hoſtes. Cùm autem Germanicum bellum immineret, conſcripto exercitu ad Gallũ profectus eſt, ibiq́ à militibus, quòd ſeuerior eſſet, trucidatus à Maximino duce anno ætatis 29. cum imperaſſet annis tredecim.

Pientiſſimus imperator.

Maximi-

26 Maximinus Thrax, à pueritia pastor, demum ob corporis uastitatem ac robur prima stipendia sub Seuero fecit, inter stipatores corporis sui in aulam locatus, quod magnitudine corporis conspicuus & uirtute inter milites clarus esset. Ferus erat, moribus asper, superbus, corpore procerus & uorax, magnitudine corporis tanta ac fortitudine, ut quidam eum Herculem alij Achillem uocarent. Interfecto autem Alexandro, Maximinus è corpore militari, sine decreto senatus ab exercitu Augustus appellatus est. Primum quidem milites nō uirtute regebat, sed præmijs atq; lucris exercebat. Deinde in omnes cœpit esse crudelis, præsertim in nobiles, quo suam ignobilitatem tegeret, ut crudelius animal in terris esse non diceretur quàm hic Cyclops. Quosdam enim in crucem adegit, quosdam feris obiecit, alios fustibus uerberauit sine delectu dignitatis, uolens barbaricam suam humilitatem uiolentia & crudelitate nobilitate, & imperium suum retinere sæuitia. Omnes enim generis sui conscios, ignobilitatis legendæ causa interemit. Vnde & plures in eum factæ sunt conspirationes, tandemq; cùm Aquileiam obsideret & duces aliquos suos trucidaret, in odium exercitus ueniens, unà cum filio à militibus trucidatus est in castris, pater sexagenario maior, & filius uigesimum annum agens. Deinde omnes in uerba Maximi Balbini & Gordiani iurarunt, uenientesq; Imperatores Romam receperunt se in palatium. Talem exitum sortitus est Maximinus crudelis cùm triennio imperasset cum filio suo.

Maximinus crudele animal.

27 Maximus qui & Pupienus, & Decius Gelius Balbinus, cùm Maximinus adhuc uiueret dicti sunt Augusti. Et ueniens Maximus cum omni exercitu Romam, decreti sunt ei plurimi honores. Quod cùm Balbinus ægrè tulisset, exortæ sunt inter eos tacitæ discordiæ. Et Maximini exercitus utrūq; odio habuit, quòd quem ipsi imperatorem fecerāt occisus esset, illi autem eis à senatu dati essent, qui urbem & populum regerēt, leges optimas cōderent, & res bellicas disponerent. Quo circa dolebāt milites, tantam esse autoritatem apud senatum. Quærebant igitur occasionem, ut ambos occiderent, quæ tum demum inuenta est, cum ipsorum intelligerent inter se discordiam. Cum autem Maximus contra Parthos, & Balbinus contra Germanos essent profecturi, ludis quibusdam scenicis milites tumultū excitarunt in palatio contra Maximum, gliscenteq; seditione militum, ambo sunt de palatio deturbati, ac per mediam ciuitatem ad castra raptati atq; occisi, cum annum unum imperassent.

28 Gordianus amabat memoria Gordiani aui siue patris à militibus, quòd ij militari morte perierāt pro senatu populoq; Romano. Et cùm is solus regnaret, inter populum & milites ac ueteranos pax roborata est, & fines belli intestini fuit. Profecturus autem ad bellum Persicum, quod tum imminebat, duxit uxorem, ne contemptibile eius uideretur imperium, trāsiensq; per Mœsiam, quicquid hostiū in Thracijs reperit, deleuit, fugauit & expulit. Inde per Syriam in Antiochiam uenit, quę iam à Persis tenebatur, triumphauitq; de hoste. Erat tunc in exercitu Philippus quidā, qui Gordianū in odium militum duxit, circumuenitq; milites artibus, ut se imperātorem poscerent, quòd Gordianus nimium iuuenis esset, nec regere tantum exercitum posset. Imperiū igitur Philippo mandatum est, ut ille cum Gordiano pariter imperaret. At ille suscepto imperio in eam superbiam uenit, ut Gordianum nec in imperatoris nec in alicuius ducis loco habere uellet, imò cùm amorem populi & senatus circa Gordianum consideraret, curauit illū occidi, cùm regnasset annis sex, ætatis anno 20.

29 Marcus Iulius Philippus Arabs, humili genere ortus, uirtute rei militaris clarus, Romā uenit, & sub Cæsaribus militauit, cūq; Gordiano contra Persas profectus, primū prefectus creatus est, ac deinde de imperio cogitans, Gordianum Imperatorem circumuenit ac de imperio deturbauit, clamq; occidi mandauit. Et scribens senatui literas, dixit Gordianū morbo extinctum, & se ab exercitu Imperatorē creatum. Deceptus senatus credidit, ipsumq; Augustum appellauit. Hic seculares celebrauit ludos, quòd esset millesimus annus Vrbis conditæ, uenationesq; dedit, ubi feras omnis ge

neris consecerat. Gordianus enim pro Persico triumpho elephantes, alces, tigres, leones, leopardos, hienas, camelopardalos, onagros, equos. & innumera alia animalia uoto publico reseruauerat, ut natali urbis triumpharet, quę ille secularibus ludis atq; Circensib dedit & occidit. Gladiatorũ prȩterea paria mille in circo maximo exhibita. Ea scenicos ludos in Pompei theatro tribus diebus, totidemq; noctibus peruigil populus spectauit, facibus atq; lychnis tenebras uincentibus. Et cum multitudo solemnibus ludis intenta esset, incendium ex luminaribus in curia diuagatũ est. Theatrum Pompei exarsit, & ei propinquum theatrum centum columnarum. Hæc & alia multa ludis secularibus exhibuit, licet Christianus esset. Primus enim Cæsar, nomen est professus Christi. Interim tamen dicitur, deterior fuisse punica fraude, texisseq; scelera sub specie cultus Christiani nominis. Sed à militibus Veronæ cæsus anno imperij quinto.

Peregrina animalia ducũtur Romam.

Christianus imperator.

30 **Decius** clarissimis in Pãnonia inferiori natus parẽtibus, à cunabulis spem bonam præbuit futurę indolis, moxq; uirtutes cum ętate creuerunt, quibus amplissimas assecutus est dignitates, non ambitione neq; emptis suffragijs. A' militibus Illyricianis primum Imperator est factus, deinde à senatu Augustus appellatus. Cogente autem Senatu, cõsortem imperij ac Cæsarem fecit Decium filium suum. Vixit annis quinquaginta, regnauitq; cum filio ferè biennio. Senatus luxit eum, ac eius nomine Decianas in Auentino thermas ędificauit. Fuit princeps in omnibus laudandus, si à Christianorum supplicijs abstinuisset.

31 **Gallus** Hostilius Imperator factus est à legatione, quæ integra mansit in prœlio Scytharũ. Quæ enim superfuerãt, ad hunc cõfugerunt ueluti seruatorẽ reliquiarũ Romani exercitus. Hic ignominiosum fœdus percussit cum Scythis, tũcq; respub. Rom. primũ accepit iugum seruitutis Scythicæ. Cumq; paulo pòst Aemilianus à milite Cęsar salutaretur, & Gallus motus illos uellet opprimere, interfectus est cum filio, anno ætatis suæ 37. Sed paulo pòst cum Aemilianus tribus mẽsibus imperasset, fuit & ipse interfectus. Gallus uerò imperauerat duobus annis.

32 **Valerianus** & Galienus filius eius, Imperatores facti ab exercitu, qui in Rhetia & Norico fuit, pater quidem uitã ad senium usq; incorruptam duxit, superatusq; est à rege Persarum. Sic enim fuit captus, ut ignobili ac perpetua seruitute apud Parthos cõsenuerit. Quoad eñ uixit, Sapor rex Persarum, eo incuruato pedem ceruicibus eius imponens, equũ ascẽdere solitus erat, pro scabello eo usus. Galienus uerò cum audisset patris captiuitatem, mox in delicias lapsus gaudebat, & omnia negligẽter agebat. Tunc exercitus cõgregatus, facit Macrianũ cum filijs Imperatores. Quibus in oriente occisis, Valens imperium assumpsit, qui in Achaia proconsul fuit. Galienus uerò interim uino, mulierculis, propinis, lenonibus ac mimis deditus erat. Reseruauit tamen eum fortuna diutius quàm oportebat. Ad quintumdecimum enim annum peruenit cũ Valeriano patre, qui septem, ipse uerò solus octo annos regnauit, fueruntq; sub eius imperio 30. Imperatores in diuersis locis à militibus electi, & omnes interfecti ab æmulis suis.

Imperator fit scabellũ regis Persarum.

33 **Claudius** Flauius Imperator, è Dalmatis genus trahens, uir morum grauitate insignis, uitæ fuit integerrimæ, proceræ staturæ & ex nobili familia ortus, adeò moderatus in cibo & potu, ut omnibus esset admirationi. Gessit quoq; se in repub. ut eius stirpem ad imperium Senatus principesq; eligerent. Hic Daciam recuperauit, barbaros uicit & fudit, præsertim Scythas & Gothos, impetum in res Romanas facientes. Post hæc in morbum incidens interijt cum duobus tantum regnasset annis.

34 **Aurelianus** in Pannonia obscura familia natus, uir à pueritia omnis ocij & inertię impatiẽs, nullũ permisit abire diem, in quo nõ pilo & sagittis se exercuerit. Adulta uerò ætate fuit procerus statura, neruis ualidissimis, uini cibiq; paulo cupidior, libidinis raræ, gladij agitãdi studiosus, seueritatis immensę, disciplinæ singularis, erumpentes Sarmatas attriuit, repulitq; Gothos, tandẽ mortuo Claudio Imperator factus. Et cũ Marcomanni tantum Romanis incussissent terrorem, ut iam de urbe sua desperarent, & magnæ in urbe excitarentur seditiones, uenit Aurelianus in urbem ut illos compesceret,

fceret, interfectisq; aliquot nobilibus ac senatorib. inciuilius imperio usus est, adeò ut iam timeri non amari inciperet. Composito dehinc urbis statu, ad orientem profectus est, partaq; uictoria in Europam rediјt, triumphumq; Romæ egit. Postea uerò in orientem rediturus, inter Heracleam & Byzantium à notario suo interemptus est, quòd princeps esset seuerus, truculentus, sanguinarius, & imperator magis necessarius quàm bonus. Regnauerat autem ferè sex annis. *Magis necessarius quã bonus*

35 Annius Tacitus occiso Aureliano, uir egregius & reipub. cõmodus, à senatu eligitur Imperator. Fuerat autem interregnum sex totis mensibus. Cum enim exercitus nullum haberet principem, qui Aureliano conferri posset, retulit electionẽ ad senatũ, Senatus uerò eam reiecit in exercitum, quod sciret milites ægrè eos accipere, quos senatus elegisset. Reluctatus est autem diu & multum Tacitus, quòd iam ætate esset propemodum decrepita & corpore ualetudinario. Suscepto autem imperio, uitæ fuit parcissimæ, & ualidior in senectute, adeò ut etiam senex minutulas literas ad stuporem legeret. Nunquam noctem intermisit, qua non aliquid uel scriberet uel legeret. Ob breuitatem autem temporis nihil præclarum gessit. Interiјt enim sexto mense. Tunc Annius Florianus, Taciti frater, uir imperandi cupidus, mox sine Senatus autoritate quasi hęreditariũ arripuit imperium, sed uix duobus mensibus in eo lætatus, Tarsi à militibus est occisus. *Imperator studiosissimus.*

36 Probus è Pannonia oriundus, quum adolescens esset patrimonio moderato, uirtutibus sese clariorem effecit, multaq; ultra Danubium fortiter & strenuè gessit. In Africa contra Marmaridas fortissime dimicauit. Carthaginem à rebellione uindicauit, & multa præclara gessit. Quapropter cum omnib. militibus admirationi esset, delectus est ab eis in Imperatorẽ. Post multa autem bella feliciter gesta, tandem bellum Persicum parans, in Illyrico à militibus suis per insidias est interemptus, quòd nunquã militem ociosum pateretur, dicẽs, Annonam gratuitam militem non comedere debere, & q; iactabat, Breui milites nõ fore necessarios, cum iam totum penè mundum Romanis subiecisset orbemq; pacasset. Interemptus est autem anno imperiј sexto. *Orbem Romanis subiecit.*

37 Carus Narbonæ natus & Romæ literis educatus, per militares gradus creuit usq; ad imperatoriã dignitatem, & bellum Persicũ quod Probus parauerat, cum omni belli apparatu aggressus est, & nisi fulmine ictus concidisset, regnũ Persicum subuertisset. Mortuo itaq; Caro, traditæ sunt rerũ habenæ filio eius Numeriano. At socer eius Arrius Aper cupiens inuadere imperium, generum nihil tale timentem occidit. At paulo pòst Diocletianus, quem exercitus Imperatorem fecit, manu suà confodit Aprũ, uindicans necem Numeriani. Tunc Carinus frater Numeriani uolens inuadere Diocletianum, ab eo in Dalmatia occisus est, homo impudẽtissimus, & omni libidinum genere deturpatus, quem & pater ob eius nimiam libidinem sæpe cogitauit è medio tollere, eiq; abrogare imperium & Cæsaris nomen.

38 Diocletianus Dalmata, natus ex parentibus obscuris, uicto Carino Augustus est appellatus et à Senatu magno honore exceptus. Quũ autem in diuersis mũdi partibus insignes excitarẽt tumultus, pluresq; undiq; surgerent tyranni, in Gallia, Britannia, Aegypto ac Italia, Diocletianus prudenter animaduertit consorte imperiј opus esse, quo et imperiũ firmaret & pacem ubiq; redderet: unde Maximianũ Herculeũ legit, quo cũ imperiј habenas æquo iure, mira cõcordia gubernauit. Obtẽperauit eñ Maximianus Diocletiano tanquã filius patri ac minor maiori, nec unquã eius restitit uoluntati. Cũ autem Diocletianus in oriente plurimas nactus esset uictorias, maximus est ei à Senatu decretus triũphus cũ inclytis cognominib. populorũ à se deuictorum. Quibus nõ contentus, diuinos sibi usurpauit honores, uoluitq; adorari, & pedes exosculãdos omnibus exhibuit. Aureo quoq; & gẽmato curru triumphauit, splendidius multo q̃ ueterum quispiã. Senio autem confectus, decreuit imperio se abdicare & priuatus uiuere, quod & fecit Nicomediæ, quo die & Maximianus Mediolani deposuit imperiales fasces. Imperauerunt uerò annis 20. et Diocletianus post depositum imperiũ mansit priuatus Salonis, rei rusticę indulgẽs annis 10. Fuit uir sagax admodũ & ingenio acer, in Christianos tamẽ ualde impius & crudelis, qui multa millia occidi iussit. Porrò Maximianus fuit uir seuerus *Diuinos expetit honores.*

ciuilitatis expers, stolidi ingenij, libidinosus, & qui ęgrè deposuit imperium. Genuit uerò Maxentium, quem postea milites prætoriani Imperatorē fecerūt, & ad quem se pater conferens, sperabat resumere fastigium imperij. Sed cum sibi non succederet, profectus est ad generum Constantinū, qui eius filiam Faustam habuit, conabatúrque per insidias illam imperio deturbare. Quod ubi Fausta filia cognouit, reserauit marito, patri scilicet maritū præferens. Gener itaque apud Massiliam illum obsedit ac uiuum cepit, iussítque genus eligere mortis. Ille uerò fractis laqueo ceruicibus, occubuit, homo sanguinarius & crudelissimus in Christianos.

39 Constantius post abdicatum à Diocletiano imperiū, factus est imperator in Gallijs, Hispanijs, Italia et Africa, Galerius uerò obtinuit imperium in Illirico, Græcia, Asia & Oriente. Habuit aūt Constantius uxorem Helenam obscuri generis, fœminā tamen sanctā, ex qua Constantinū Imperatorē genuit. Habuit & Theodoram Maximiani priuignam, ex qua sustulit Cōstātium patrem Iuliani, ac Constantiā, uxorem Licinij Imperatoris, consumptusque morbo, anno eius imperij 13. Hic Christianis supra modum fauisse dicitur. Galerius uerò quem Diocletianus adoptauerat & Cæsarē fecerat, tradita ei filia Valeria, eximius fuit bellator, prosperéque pugnauit in oriente. Prętoriani uerò milites interim fecerunt Imperatorem Maxentiū, qui tamen non ut Cæsar sed ut tyrannus summa sæuitia gubernauit, qui Seuerum Rauennæ captum occidit, anno eius imperij 2. Tunc Galerius fecit imperij consortem Liciniū, ipse uerò paulo pòst ob sæuam in cunctos libidinem, ac in Christianos horrendā crudelitatē, in morbū, incidit, ac consumptis genialib. defecit. Nam ulcus inguinibus innatum uirilia exedit, inarescentéque tota illa corporis parte, uermes pullularunt, remedia deerāt, medici desperauerūt. Fœtor enim tam intollerabilis erat, ut nullus omnino, ne medicorū quidem ullus, propius accedere posset. Igitur digna morte tandem perijt, cum solus regnasset annos duos, cum Cæsaribus uerò & imperij consorte annos sedecim.

Helena sancta.

Maxētij crudelitas.

40 Constantinus natus patre Cōstantio & matre Helena, à patre in Britannia agente creatus est Cæsar & successor. Prætoriani tamen milites Romæ Imperatorem fecerunt Maxentium, qui & mox cum summa sæuitia imperitauit in urbe, plerosque claros uiros occidit, bona rapuit, uectigalia noua inuenit, uirgines stuprauit, & castissimis matronis uim intulit, inextinguibilis libidinis, et corradēdis pecunijs inexplebilis. Interim uerò Cōstantinus uocatus à Senatu ad deturbandū Maxentiū, q iam à matre ad Christi fidem erat inductus, uenit, in Italiā, pugnā initurus cum tyranno. At cū ille cōfugeret in urbem, iussit iuxta Miluium pontem fluuiū sterni nauibus ad decipulam cōpositis, ut insequentē hostem ludificaret, submergerétque. Sed ille prior antè exercitū suū furibundus è portis proruit urbis, immemorque fraudis à se fabrefactæ, pontē cū paucis aggressus, in profundū mergit cum equo, nec usquā cadauer eius postea est inuentum. Perijt aūt tyrannus ille sexto imperij sui anno. Postea Constātinus Liciniū Imperatorem persequutus, in Gręcia apprehendit & interfecit. Quas pœnas luit homo sanguinolentus & uecors propè septuagenarius, cum imperasset annis sedecim. Fuit & alius Cæsar in oriente Maximianus, quem alij Maximinū appellant, qui cōtra Christianos summa truculentia in oriente desæuijt. Sed cum aduersus Licinium res nouas in oriēte moliretur, rupto fœdere oppressus est, postquam imperauerat annis septem. Constantinus uerò fecit Cæsares filium Constantinum & nepotem ex sorore Licinium iuniorem Licinij filiū, ipse uerò omnem orbem gubernabat, ex omnibus bellis uictoriam reportabat, & semper prospera usus est fortuna. Vnde statuit urbem sui nominis ædificare, delectóque Byzantio & ductis rite fossis, urbem in medio cōdidit & à se Cōstantinopolim denominauit, imperij sedemque constituit anno imperij sui 25. qui fuit annus Christi circiter 336. Fuit antiquum Byzantium, quod à Pertinace et Galieno penè euersum fuerat, sed à Constātino firmissimè munitum & multis monimētis exornatū, quę ex omni orbe in eius dedicationē aduecta sunt, adeò ut D. Hieron. scribat, Constantinum omnes penè urbes nudasse, ut nouam Romam exornaret. Ex arce ēm quæ fuerat Ilij, transtulit Palladium, ex Troade æneam statuam Apollinis mirandæ magnitudinis, ex Roma Coclidem columnā Porphyreticā, qua uarijs signis circundatā in foro lapidibus strato locari iussit. Sed non diu hæc ornamenta cōstitēre, propter frequentes terræ motus

Pontē à fecit alteri & incidit in eam.

Constātinopolis fit sedes imperij.

motus & barbarorũ irruptiones. Studuit hinc princeps nutrire artes bonas pcipuè studia literarũ, scribere, meditari, audire legationes & querimonias prouinciarũ. Senex uerò Sotiropolim urbem petijt, ut aquis calidis senile corpus foueret, & priusq̃ se ablueret medici pharmacum dederũt, ministri uerò corrupti precio ab affinibus nocua immiscuêre. Ille intrepidus poculum ebibit & paulo pòst incidit in morbum, quo & tandem extinctus est. *Pietas Cõstantini.*

41 **Constantius** Constans, & Constãtius fratres, & filij Cõstãtini magni, ex testamento imperium susceperunt, atq; inter se partiti sunt. Cõstantino obuenerunt Gallia, Hispania, Britannia, Ibernia, & quicqd terrarum est ultra alpes. Constans uerò tenebat Italiam, Africam, Illyricum, Dalmatiam, Macedoniam & Achaiam. Constãtino autem cedebat Thracia, & quicquid à freto Propontidis Asiam uersus in orientem protendit. Cõstantinus uerò hac diuisione nõ cõtentus, bellum ciuile mouit contra Constantẽ, sed uictus apud Aquileam confossus est, anno ætatis 25. quũ nondum triennio imperasset in Gallijs. Tunc Constans potit rerũ in Gallijs, sed post aliquot annos & ipse cæsus factione Magnentij, anno 13. imperij, Magnentio reliquit imperium. *Magnẽtius arripit imperiũ.* Fuit aũt Magnẽtius obscuris ortus parentib. uir legendi studio prõptus, sermone acer, animi tumidi, & artifex ad occultandã audaciæ specie formidinẽ. Constantius audita cęde fratris uenit ex oriente, & manus conferens cũ Magnentio, uictor euadit, cęsiq; fuerunt in eo bello suprà 64. millia pugnatorũ. Euasit tamen Magnentius & uenit in Italiã. Reparatoq; denuo exercitu, tentauit euentum, sed uictus fugit Lugdunum, sibiq; ipsi mortem cõsciuit, mense imperij 42. Habuit tunc Cõstantius in oriente consortẽ imperij, Gallũ nomine, qui cũ sceleratissimè uiueret, 4. imperij sui anno interẽptus est, sicq; rerum solus Cõstantius potitus est. post hęc Mediolani Iulianum patruelẽ, Galli fratrẽ, Gallijs pręfecit, Cæsarẽ fecit, adoptauitq;, & sororem Helenã uxorẽ dedit, mortuus tãdẽ febri ardente anno imperij 38.

43 **Iulianus** filius Constantij Constantini Magni fratris bonæ indolis, puer, ab initio apparuit, & institutus in Christianismo, cœpit inde fidei esse desertor, quin & contra Christianos edidit librum, quẽ tñ argutissimè Cyrillus episcopus Alexandrinus confutauit. Gallijs primũ fuit præpositus, unde & in campis Argenoratensibus in paucis militibus infinitas hostium copias deleuit. *Iulianus iuxtà Argẽtinam pugnat.* Cũ itaq; re bene gesta in Gallijs sæpe hostes profligasset, ultraq; Rhenũ coëgisset, cõcordi assensu à militib. uocatus est Imperator & Augustus. Erant tunc domandi & profligandi Persæ, qui per 60. fermè annos sęuissima cædium monumenta in oriente fecerãt, Romanis exercitibus sæpe repulsis atq; deletis. Cum his ardebat Iulianus cõgredi & in flore ætatis Parthicũ nomen affectabat. Itaq; cum ingenti apparatu uenit Cõstantinopolim, & hinc trãsmisso Bosphoro à Chalcedone Nicomediã processit, quæ tum terræmotu corruerat, inde Antiochiã perueniẽs hyemauit ibi. Sequenti uere Hieropolim profectus in Mesopotamiã signa mouit, atq; hinc traiecto fluuio pugnã inijt cum Persis, acceptoq; letali uulnere & manu cruore repleta ut Deo nostro blasphemaret, in aërẽ sanguinẽ projiciens dixit: Vicisti tandẽ Galilæe, uicisti. *Vicisti Galilæe* Sic eñ Christũ uocare solebat, cum Christi cultores impios Galilæorũ appellaret filios, ipse impijssimus & fraudulentiss. cum nominis contumeliam se eis inferre sic putaret. Cũq; paulatim sanguine uacuatus circa noctis ferè mediũ spiritus deficeret, poposcit aquã, epotaq; frigida aqua, uita solutus est cum imperãsset solus annum unum, menses septem, ab eo autem quod Cæsar fuit annos septem. Hic quanquam Christianos nimium insectaretur, sanguine tamẽ abstinuit Christianos schola tum prohibuit, ne doctores artium liberalium essent, unde materia deesset & paulatim ingenium fidei defendendæ.

45 **Iuuianus** seu Iouinianus eligitur Imperator à militibus, quũ Iulianus in exercitu orientali interijsset, licet paulo antè cũ Iulianus lege ab exercitu exegisset Christianos, cingulũ militiæ deserere quàm Imperatori obtemperare maluisset. Electus autem Romanum exercitũ traiecit ultra Tigridem fluuium, ibiq; ictum est fœdus pacis ad annos 20. non sine calamitate Romani imperij, datis obsidibus nobilibus. Restituit deinde Iuuianus sacerdotes & episcopos, præsertim Athanasiũ magnum, qui prius sub Constãtio & Iuliano pulsi erãt. *Athanasius restituitur.* Cumq; uenisset ad locum, qui est inter Bithyniam & Galathas, nocte mortuus inuentus est, cum imperasset mensibus septem, anno ætatis 33.

44 **Valentinianus** ab exercitu Nicææ in Bithynia est Imperator electus, atq; Valens frater collega imperij designatus. Valens itaq; Constantinopolim concedens bella gessit in oriente, Procopium deuicit & occidit.

Postea Arrianus factus, Christianis orthodoxis multa incõmoda intulit. Valẽtinianus ue rò Saxones Germaniæ populos, tumultuãtes domuit, ubi & Gratianũ filiũ appellauit Augustum. Paulo pòst apoplexia tactus uoce amissa, sensu integer expirauit, anno ætatis 55. imperij uerò 11. Hic fuit erga Deũ ualde pius, & à iustitia nunquam alienus. At Valens cum in sua hæresi perseueraret & multa bella contra Gothos gereret, tandem magna clade uictus & in fuga uulneratus sagitta, decidit ex equo, acceptusque est in uile tugurium circa Hadrianopolim, iuxta quod palearum strues erat cumulata, quod igne supposito in flammas solutum, imperatorem Valentem absumpsit. Locus enim septus ab hostibus, quia primo impetu capi non potuit, dum uictor Alanus Imperatorem persequitur, inscius illic eum latere, ignem iniecit, quo cõcrematus est. Perijt aũt anno ætatis 50. imperij 16. Anno Christi 378.

Valens hæreticus.

45 **Gratianus** filius Valentiniani Imperatoris, à patre insignibus imperij est ornatus, princeps religiosus erga Deum, pudicus ac uerecundus, liberalis & comis in proximum, fecitque participem regni Valentinianum fratrẽ. Fuit Gratianus admodum iuuenis, quãdo immensa hostium multitudo irrupit in Galliam, cui obuiam profectus, fudit circa Argẽtoratum triginta millia Alemannorum. Deinde misit Theodosiũ magistrum militum cum exercitu contra Gothos in Thraciam, & re bene gesta, fecit illum cõsortem imperij, tradito sibi oriente cum Thraciæ imperio. Gratianus uerò dolo & insidijs Maximi, cum annis regnasset 15. anno ætatis 29. interijt. Valentinianus iuuenis in orientẽ ad Theodosium properans, ab eo liberaliter est exceptus, admonitusque ne sectaretur Arrianam perfidiam. Theodosius quoque ingentes copias ordinauit contra Maximum tyrannum, cepitque eum circa Aquileiam & occidit. Valentinianus uerò ab Italia in Gallias profectus, dum Viennæ negligentius moraretur, fraude Arbogasti, Alanorum præfecti, noctu in cubiculo strangulatus est, anno eius imperij 18.

Apud Argentinam cæduntur Germani.

46 **Theodosius** Imperator Traiano moribus & corpore persimilis fuit, tã uultu quam successu. Nã & eminens utriusque fuit statura, par cæsaries, ingentes oculi, uterque comis ac clemens. Vinolentiam tamen & triumphandi cupiditatem plus detestatus est Theodosius quàm Traianus. Ipse imperium Rom. quod negligentia trium principum & dissensione partium dilaceratũ erat, rursum instaurauit, filiosque consortes imperij fecit. Arcadium orienti & Honorium occidenti præfecit. Ipse uerò Mediolani consenuit, ex senio in morbum incidens defunctus est anno ætatis 60. imperij 17. Corpus eius fuit Constantinopolim translatum ibique sepultum, & diuus Ambrosius habuit funebrem orationem post obitum eius.

47 **Arcadius** oriẽtis, & Honorius occidentis factus est post mortẽ patris Imperator, erantque ambo filij iuuenes, quum imperium capescerent, & undique plures orti sunt tyrãni & duces mali, Alaricus scilicet in oriente, Gildo in Africa & post eum in eadem prouincia Mascezel, Stilico in occidente, per quos Gothi irritati diripuerunt Romã & ferè totã Italiã, quod tñ Honorius homo socordis ingenij parum curauit, etiamsi Constantinũ militiæ magistrum cum exercitu miserit cõtra Vuallem regẽ Gothorum ad liberandas Gallias, sed qui à Gothis circa Arelatũ occidit. Moritur quoque Arcadius cum regnasset annis 13. superstite filio Theodosio, qui regnũ paternũ postea administrauit. Mater eius Eudoxia fœmina arrogans & superba, cuncta suo arbitrio agebat. Castigata autem ob id à uiro sancto Io. Chrysostomo, induxit maritum Arcadiũ, ut uiro sancto exilium indiceret. Qui ad deserta Armeniæ delatus, indignante populo quòd tãtus uir sine causa exilio mulctaretur, cum diem obijsset, haud prætereunt tres menses ab eius obitu, cum & Augusta diuina ultione moritur. Tempore em̃ partus, fœtu in utero mortuo, in asperrimis doloribus & cruciatibus mortua est. Interim uerò Honorius in cõsortem imperij accepit Constantium, cui & sororem desponsauit, qui magna indole sustulit tyrannos atque domuit barbarorũ impetus, qui Galliam, Britanniam & Hispaniam infestabant. Sublatus tamen est Constantius immatura morte, septimo mense postquam Cæsar appellatus est. Non longe pòst Honorius quoque mortuus est cum regnasset annis 31. nulla superstite prole.

Io. Chrysostomus in exilium mittitur.

48 **Theodosius** orientis & Valentinianus occidentis Imperator, sub idem tempus Rom. rexerunt imperiũ. Theodosius fuit filius Arcadij & Eudoxiæ, fecitque Valentinianũ consobrinũ suũ Cęsarẽ, uir Christianiss. lõgo imperij potentatu afflictus, tandemque febre solutus, cum regnasset annis 48. Nam cum Honorio patruo regnauit annis 21. & cum Valẽtiniaoo genero 27. Valentiniano itaque imperãte, plurimi

plurimi hostes in occidente & Africa surrexerunt, quibus neq; uirib. neq; consilio undiq; obsisti potuit, incumbentibus undiq; barbaris. Genserico in Africa, Attila Hunorū rege in Europa, qui Rom. imperium cupiebat subuertere & Gallias occupare, & Theodorico Gotho in Gallia. Cōfossus est aūt Valentinianus consilio, ut aiunt, Maximi, qui & statim arripuit imperium postq; imperauit annis 30. Vixit plurimū Rauennæ; estq; ab eo urbs ipsa cum murorum refectione, tum publicis exculta ædificijs, factaq; caput 14. urbiū. Fuit hic Valentinianus ultimus Imperator occidentis, donec posteris temporib. Carolus Magnus rursum Imperator est factus. Durauit hæc imperij diuisio, à Cōstantino magno ad Valentiniani huius tertij tempora, annis circiter 120. ad annum scilicet Christi 456. quando orbis monarcha Cōstātinopoli regnās, oriētis Imperator dicebať. Huic uerò additum collegam Cæsarem, qui Romæ rebus præsidebat, occidentis Imp. dicebant, confusoq; ordine multa gesta sunt, præsertim post Valentiniani tēpora. Multi eñ cōstituti sunt Imp. aliqñ quidem ab Imperatorib. Constātinopol. aliquādo à senatorib. Rom. & aliqñ à milite quē Imperator Cōstantinopol. habuit in Italia. Quin & summus dux belli nonnunq; designauit Imperatorē, quidā etiā sua autoritate arripuerunt imperiū. Quibus tamē omnibus suum institutum infeliciter cessit, quum nullius stabile et diuturnum fuerit regnum. Aut eñ cito interfecti sunt, aut expulsi, aut sua spōte deposuerūt imperiū, uidentes res Romanorū indies ire in præcipitium. Horū aūt nomina fuerunt, Maiorianus, Seuerianus, Anthemius, Orestes dux exercitus imperialis, qui filium suum Augustulum fecit Cesarem in Italia. Recte quidem is fuit Augustulus, infelicis ominis nomē sortitus, sub quo augustiss. imperiū in tātas fuit redactum angustias. Videntes aūt extraneæ nationes, Italiā penitus neglectam ab Imperatore Constantinopolitano, cœperunt moliri res nouas, & contra Romanum imperiū insurgendo libertatē suā asserere. Exortæ enim sunt bellacissimæ Vandalorum, Gothorum, Francorum, Longobardorum & Herulorum gētes, unà cum multis alijs, qui ubi proprios ex suis reges creauerunt, contra occidentis Imperatores armis sumptis rebellarunt. *Augustulus.*

Romanum imperium inuaditur à tyrannis.

VBi Valentinianus Romæ à suis occisus fuit, surrexerunt multi tyrāni, Romam & imperium ipsum inuadentes, quorū primus fuit Maximus ciuis Romanus, quem Gensericus Vandalorum rex ex Africa euocatus trucidauit. Quē subsecuti sunt alij multi, qui ex imperio latrocinium fecerunt. Quū enim Augustulus imperiolo præesset occidentis, penetrat Odoacer Herulorum rex cum instructissimo exercitu, è Germanorum populis collecto, in Italiam. Cui ad Ticinum Orestes Augustuli pater occurrens memorabili pugna uictus & cæsus est. Quare Augustul. purpura & imperiali dignitate præ metu abiecta, Roma fugiens discedit. Odoacer uerò urbem uictor intrat & totam Italiam occupat, mutatoq; nomine eam à se Odoacriam denominauit. Sic quidē Rom. imperium in uniuersum sublatum et oppressum defecit, circa annum Christi 471. Odoacer enim in urbe Roma sui regni sedem constituens, in eadem annis regnauit 14. idq; tāta cum potentia tantisq; uiribus, ut nullis Zenonis imperatoris Cōstantinopol. uel cōsilijs uel armis eijci potuerit. O' Italia, ubi nunc tua potentia atq; fortitudo? Tu olim tua potētia subegisti nationes & populos, quinetiā uniuersum orbē. Tu recepisti regibus & principibus terras eorum, fuitq; nomen tuum formidabile toti mundo, & iam sinis alienum hominem eumq; plebeium ingredi & te sibi subiuguare. Cœpit aliquando imperium tuum sub potentissimo Augusto, & iam sub Augustulo penitus ruit & deficit. Quæ hæc rerū mutatio? *Italia Odoacria.*

Occupata itaq; ab Odoacro tota Italia, misit Imperator Constantinop. Theodoricum regem, qui ex Gothis fuit, cum grandi exercitu, tradiditq; ei Italiā, ut esset rex in ea, id tamen q̄ difficulter obtinere potuit. Multo enim labore Odoacrum qui ex Hunis erat, tandē interfecit & Italiam sibi subiecit. Factus est proinde idem Theodoricus Arrianus, afflixitq; multum catholicos. Successerunt ei in regno Theodatus, Vitigis & Ildouades, qui omnes Gothi erant. Deinde ijdem crearunt Totilam regem. Interea autem temporis & Longobardi irruerunt in Italiam à quorum ingressu obstupuit Romanum imperium. Quod audiens Imperator Cōstantinopolitanus, misit in Italiam legatum Longinum nomine, qui Rauennæ commorans, continuit Imperatoris ciuitates, quas adhuc in Italia habuit in officio. Non erat tunc ullus exercitus in Italia, qui hostilibus irruptionib. resisteret, sed quælibet ciuitas pro uirili sua defendebat se contra hostium impetū. Tunc quoq; iussu Iustiniani Imperatoris *Habetur quoq; infrà in Vngaria hæc historia.*

peratoris nouus fuit per Longinum in Italia institutus magistratus, quem Exarchatum Rauennensem dixerunt. Nam Exarchus seu Vicarius Imper. Constantinopol. Rauennæ uersabatur, non Romæ, quòd illa barbarorum irruptionibus misere uastata & direpta iacebat. Id autem factum est anno Christi 570. Durauit hæc Italiæ administratio annos 75. usq; ad annum Christ 1756. & fuerunt interim quatuordecim Exarchi.

Exarchatus Rauennensis.

Longobardi occupant in Italiam.

Longobardi uerò qui sese iam in Italiã insinuauerant, Rauennã forti manu obsidẽt, oppugnant & tãdem capiunt, simulq; Imperatorem omni iurisdictione Italica priuãt. Sicq; factũ est, ut Luitprandus Longobardorum rex regnandi cupidine & ambitione flagrãs, eã Italiæ partẽ, quæ Cõstantinopol. Imperatorib. antè subiecta fuerat, suo regno uendicaret, & finitimis urbibus circũquaq; captis, ipsam quoq; Rom. urbem obsidione premeret. Quod uidentes Veneti, Pont. Rom. et reliqui populi Italiæ, auxilium & defensionẽ quærunt, nõ apud Imperatorem Constantinopol. quòd is negligens esset ad tuendã Italiam, uel ut alij dicunt, ꝙ simultas quædã nata esset inter Rom. Pont. & Imperatorẽ, ratione imaginũ sanctorũ, sed Papa legatũ misit ad Carolum Martellũ, regiæ domus in Gallijs præfectũ, rogauitq; illum, ut laborãti Romæ & ecclesiæ succurreret. Nec spreuit pontificis preces Carolus, quin Luitprãdum regẽ, amica exhortatione retraheret ab urbis obsidione, & Ro. graui periculo liberaret. Et tũc quidẽ ecclesiæ tutela primũ ab Imperatorib. Græcis ad Gallorũ principes est trãslata. Olfaciens aũt Leo Imperator Cõstant. ꝗd futurum esset, nẽpe ut se reiecto, Pont. Rom. aliũ conaretur in occidẽte creare Imperatorem; misit aliũ Exarchũ Eurithiũ nomine in Italiã, monens eum, ut Romanũ Pontificem, q hęc moliebat̃, & ei adhærentes, quoad posset uexaret, Longobardos uerò ut amicos tractaret.

Longobardi erigunt regnũ in Italia.

Longobardi ergo ab incœptis non desistentes, sed sub Aistulpho rege Romanorũ agros & fines assiduis bellis uexantes, Stephanus Papa ad Pipinum regem cõfugit, ab illo suppliciter petens, ut Romanæ ecclesiæ laboranti suppetias ferret, & à Longobardorũ tyrannide liberaret. Pipinus qui paulo antè regiam dignitatẽ acceperat, detruso legittimo rege in monasterium, memor accepti beneficij, collecta ualida manu alpes superat, & ad ipsas montiũ fauces occurrẽtibus sibi Longobardis, prælio eos aggressus, uictoria potit̃, regẽq; illorum Aistulphum Papiæ inclusum armis extorquet, & ad conditiones præscriptas cogit. Sed Aistulpho nihil eorum quæ promiserat præstante, Pipinus sequenti anno, nempe Christi 756. magno armorũ apparatu ingressus est Italiã, Longobardorũ uires oppressit, & Rauennatẽ exarchatũ & quæcunq; alia Italiæ loca, quæ Imperatori & imperio antehac subiecta fuerant Romanæ sedi donauit. Vnde factum est, ut Imperator Græcus, antea quidem Longobardorũ armis Italiæ pulsus, recuperandi uerò iure & iustæ possessionis titulo nondum spoliatus, nunc his quoq; in uniuersum amissis, totaq; Italia eiectus, omne quod in hoc tenuerat imperiũ amisit. Potuisset quidem ulcisci hanc illatam iniuriam, nisi Saracenorũ impeditus fuisset, armis qui assiduis bellorũ incursionibus uexabãt oriẽtis imperiũ.

Pipinus succurrit Rom. pontifici.

Pipinus autem amplissimis hisce beneficijs suis in Romanos pont. collatis, augustũ Christianissimi regis titulum sibi & successoribus suis meruit in hodiernũ usq; diem, quo etiam hodie Francorũ reges superbiunt, hanc nimirũ ob causam, ꝙ quę ad Imperatorem in Italia pertinuerãt loca, ex Longobardorũ manibus asserta Rom. donarunt ecclesiæ. Et cum adhuc ultimus Longobardorũ rex Desiderius, in Romanum Pontificem Adrianũ aliqd moliri cœpisset, ille Carolum Pipini filium pro defensione sedis apostolicæ implorauit. Et facile quidem quod uolebat impetrauit, ob beneficia in suum patrẽ & auum collocata. Mox enim cum exercitu in Italiam penetrat Carolus, Desideriũ cum exercitu suo occurrentem acri prelio fundit, & oppida illorum omnia in deditionem accepit, captumq; regẽ unà cum uxore atque liberis in Galliam exulatum relegat. Et sic Longobardorum regnum, quod annis plus ducentis in Italia obtinuerant, in uniuersum deletum est, anno scilicet Christi 776. Carolus uerò Pipini filius & Francorum rex, postquam hæc gesta sunt, fœdus cum Rom. Pontificibus perpetuum inijt, simulq; quod pater Pipinus Romano Pont. donarat, idipsum amplioribus priuilegijs & iureiurando interposito cõfirmauit. Timentes autem Romani pontifices (ut quidã scribunt) ne Saracenis in oriente domitis, Imperator Græcorum Rauennatẽ Exarchatum cum alijs locis, ad imperiũ pertinentib. denuo sibi uendicare conaret̃, perspectũ habentes Caroli Magni infractum animi robur, simulq; propensum

Quare Gallus Christianißimus.

Longobardorum regnum extinguitur.

erga Romanã ecclesiã animum, cogitare cœperũt de imperij trãslatione, persuasumq́ fuit eis, Italiæ statum incolumẽ, pacem atq; libertatẽ cõmodius restitui nõ posse, q̃ si nouus in Occidente imperator electus, omnem imperij dignitatẽ & eiusdẽ curę suscipiat. Mouerũt hæc multorum animos, res q́ ipsa perficitur anno Christi 801. decernitq́ Rom. Pont. ipsum Carolum Magna uoce Imperatorẽ, ac donat diademate Romæ in Basilica diui Petri, ac- *Carolus Magnus fit Imperator.* clamãte Rom. populo ter, Carolo Augusto à Deo coronato, magno pacifico Imperatori, uita & uictoria. Et quãuis hæc iniquius ferrent Imperatores Græci, quo minus tamẽ fierẽt, obstare nõ potuerunt, bellis impliciti. In hunc itaq; modũ Rom. imperiũ fuit instauratum, quod iam 330. ferè annis apud Græcos fuerat, corrueratq́ in Italia. Habuit autẽ Carolus subiectã Galliã, Germaniam, Britanniã & Italiã, tametsi bona partẽ de Italia Romano Pont. unà cum urbe Roma tradiderit, quam alij errantes Constantini donationem uocant, cũ ta- *Cõstantini donatio nulla.* men nullis historijs probari possit, Cõstãtinum & suos successores potestate sua Romæ priuatos fuisse, aut alijs Italiæ ciuitatibus quousq; Huni, Gothi & Longobardi irruerũt in Italiam, & uendicarunt sibi certas quasdam sedes, ac deinde per Carolum Magnum totã fuit alienata à iurisdictioue Græcorum. De hoc infrà quoq; apud 27. Imperatorẽ Cõstantinopolitanum. Mansit autem imperium Romanum iam innouatum apud Carolum Magnum & posteros eius, usq; ad annum Christi 905. Tunc Berengarius, qui Longobardorum terris principatũ obtinebat, toti Italię sua potentia molestus esse cœpit, afflixitq́ eam multis modis. Quod cum innotuisset Ludouico tertio, quem Bosonis regis Prouinciæ ac Burgundiæ filium quidam scribunt, profectus est in Italiam, ut illum ab ea arceret. Existente uerò Ludouico Veronę, intromissus est clam Berengarius in ciuitatẽ, comprehendensq́ Ludouicum eruit illi oculos, obtinuitq́ regnum in Italia. Paulo pòst circa annum Christi 923. quum omne semen uirile de Carolo Magno defecisset, contendebant pro Rom. impe- *Multi contendũt pro Rom. imperio.* rio tres nationes nempe Itali, Galli et Germani. Quin & Imperator Constantinopolitanus nullum non mouens lapidem, bellis quoq; lacessiuit Italiam, subordinãs etiam Saracenos, qui ingressi illam perderent. Germani tamen retinuerunt imperium, ut suo loco dicturus sum. Berengarij quoq; & alij quidam homines, qui de nullo regio stemmate fuerunt orti, contenderunt ascendere ad regnum fastigium, quisq; pro sua libidine, partim factione & partim armis illud usurpare conans, etiam cum in Germania interim imperialis sedes non uacaret. Durauit hæc Italiæ confusio annis circiter 50. quousq; Ottho primus in Italiã profectus, captum Berengarium secundum duxit Bambergam, ubi & mortuus est, subiecitq́ rursum Italiam imperio Germanorum. Deinde uerò Otthones, Henrici & Friderici imperatores, multa aduersa perpesi sunt in Italia. Redacta est quoq; Apulia & Neapolis in regnum hæreditarium. Ciuitates autem istæ, Mediolanũ, Florentia, Genua, Venetiæ & aliæ nonnullæ defecerunt ab imperio, & nonnunq; rursum coactæ sunt suo malo ad obediendum Imperatori, sed illico iterum subtraxerunt se à iugo, ut suprà de Mediolano indicauimus. Veneti quoq; latius grassati sunt q̃ par erat, adhæc perditi quidam & ignaui Imperatores, cœperunt pro pecunia impignorare aliquas ciuitates, aut accepta summa pecuniæ fe- *Imperij Romani tenuitas.* cerunt illas liberas, absoluentes eas ab obedientia imperij, eoq; tandem uentum est, ut Romanus Imperator præter nudum titulum nihil habeat in Italia. Ventzeslaus etiam alienauit Genuam ab imperio, tradiditq́ eam regi Franciæ, & hæc una fuit ratio, quare depositus fuit ab imperiali dignitate. Ludouicus Imperator Bauarus, acceptis sex millibus aureorum à Florentinis, liberos eos reddidit. Carolus quartus Bohemus accepit pecuniam à Vicecomite Mediolanensi, qui imperij Vasallus in Longobardia erat, & creauit illum ducem super Mediolanum, quod cum annexa ditione, melior pars imperij fuit in Italia. Sicq; sensim *Deplumata aquila.* deplumata est Romana aquila, ut uix illi ad uolandum pennæ supersint. Cæterum quomodo in Germania quoq; sit deplumata, audies infrà in suis quibusq́; locis.

Sequuntur historiæ quædam memorabiles,

quæ in Italia ante & post Christum natum contigerunt.

ANno ab urbe condita 384. ante uerò Christum natũ ferè annis 3000. ingens uniuersam Romam pestilentia corripuit, nata quidem non ut assolet plus minusue solito tempore ex turbata temperie, hoc est, ex intempestiua hyemis siccitate, aut ex repentino ueris calore, aut ex incongruo humore ęstatis, uel ex autumni pinguis indigesta illecebra, uel expirata de Calabriæ saltibus corrũpente aura, quę repẽtinos acu-

tarum

rum infirmitatū solet afferre trāscursus, sed grauis diuturnaq́ incidit, quæ in nullo sexu erat dispar, in nulla ætate dissimilis, quin cunctos per biennium iugiter tabe confecit, ut etiam quos nulla non egit in mortem, turpi macie exinanitos afflictosq́ dimiserit. Sequenti anno secutum est satis triste prodigium. Siquidem in medio urbis foro terra dissilijt, uastoq́ præru pto hiantia subito inferna patuere. Quod cum diutius ad spectaculū ita maneret, cunctisq́ terrorem inferret, tandem interpretantibus aruspicibus, obstrui barathri amplitudinem posse, si in eo quod esset Romæ preciosissimum mitteretur, uoluntariè diu iactatis inaniter monilibus matronarum, M. Curtius eques Romanus, domo clarus, militię insignibus sumptis cum equo se in id barathrum præcipitauit, sicq́ conclusum est. Addunt quidam, sed quod alij negant, illum antea postulasse hoc unum, ut sibi integro anno liceret per singulas noctes dormire cū qua uellet fœmina, & tum illum sua sponte se præcipitem daturum in hiantem speluncā. Id cum obtinuisset, exactusq́ esset annus, munitus armis, conscenso equo, manibusq́ prehensa lancea, insilijt intrepidus in barathrum, quod illico est clausum.

Bellum primum Punicum.

ROmanus populus domita subactaq́ Italia à cōdita urbe usque ad quingentesimū annum, qui ferè annus est ante Christum natum 270. sequenribus ducentis annis Africam, Europam, Asiam, totum deniq́ orbem terrarum sibi subijcere sategit. Cumq́ à terra fretum usque uenisset, & uideret opulentissimam in proximo prędam, Siciliam scilicet, adeò cupiditate eius exarsit, ut ad continentem suam abscissam bello reuocandam putaret. Nec occasio defuit, quum de Pœnorum impotentia Messana fœderata ciuitas quereretur. Affectabat enim ut Romanus ita Pœnus Siciliam, & eodem tempore paribus uterque uotis ac uiribus imperium orbis agitabat. Igitur specie quidem socios iuuandi, re autē sollicitante pręda, rudis ille populus atrocia terra mariq́ inchoat, perficitq́ contra Carthaginenses bella, quæ & ad 21. aut 23. annum extendit, adeoq́ conterit, ut Afri cogantur mittere Romam & orare pacem. Fecerunt tamen Carthaginenses cum Romanis his conditionibus pacē, ut decederent Sicilia, Sardiniaq́. & per continuos uiginti annos persoluerent puri argēti tria millia talentorū. At modicā illā Romæ lętitiā, superueniens repente quàm grauissimus luctus oppressit. Siquidem diuersę ignium aquarumq́ clades, penè absumpsere urbem. Nā Tyberis insolitis auctus imbribus, omnia Romę edificia in plano posita deleuit. Et quæ segnior redundatio tenuit, madefacta dissoluit, & quæ cursus torrens inuenit, impulsa deiecit. Hanc aquarum cladem grauior ignis secuta est uastatio. Is enim plurimas ciuitatis partes peruagatus, tantum opus uno consumpsit incendio, quantum plurimæ & peregrinæ uictoriæ conferre non potuerunt. Deinde anno ab urbe condita 534. bellum Punicum secundum est Romanis illatum, per Hannibalem Carthaginensium ducem, quoniam iam dudum Hamilcari patri ad aras iurauerat, cum adhuc nouem esse annorum, se ut primùm posset aduersus Romanos pugnaturum. Hannibal ergò Saguntum florentissimam Hispaniæ ciuitatem, Romanis amicam, oppugnare aggressus est, annum ætatis agens 20. Huic Romani per legatos denunciauère, uti bello abstineret. Is legatos Romanorū ad se missos, iniuriosissimè est auersatus. Miserūt quoq́ Romani Carthaginē, ut mandarēt Hannibali, ne bellū cōtra socios Rom. populi generet. Durū respōsum à Carthaginensib. datū est. Saguntini interea fame uicti & octauo demum mense expugnati, ultimis afficiuntur pœnis. Quibus hoc antè portenderat triste prodigium. Nam quum penè mulier enixa esset, in uterū regressus infans, ciuitatis excidium significauit. Profectus est aūt cum exercitu Cornel. Scipio in Hispaniā, & Tib. Sempronius in Siciliā. Porrò Hannibal, relicto in Hispania fratre Hasdrubale, Pyrenæos montes transiuit, inter

Tiberis inundatio.

Alterum bellū Punicum.

Inter ferocissimas Gallorum gẽtes ferro uiã aperuit, & nono pòst die à Pyreneo ad alpes peruenit. Vt dum montanos Gallos, repellere eum ab ascensu obnitentes, bello superat, atq; inter inuias rupes igni, aceto, ferroq; uiã aperit, nono pòst demùm die cum maximo labore ad plana peruenit. Tradit̃ ad Italiã cũ 100. millib. peditum & 20. millibus equitũ, 37. simul elephantos adduxisse. *Hannibal Italiã ingreditur.* Cognito Hannibalis ad Italiã aduẽtu, exercitus Sempronij & item Scipionis apud Ticinum Hannibali occurrerunt, cõmissoq; prælio Romanis exercitus penè totus fuit extinctus. Tunc se Hannibali multi Itali dedêre. Et cum is per Apenninum in Hetruriam transiret, in niuibus magnus hominum numerus, iumẽta plurima, et elephanti penè omnes frigore perierunt. Deinde in Arno fluuio magnam quoq; sociorum iumentorumq; partem perdidit. Et Hannibal oculum, quo iam dudum in alpibus æger erat, uiolentia frigoris, uigiliarũq; ac laboris, amisit. Paulo pòst ad Trasymenũ lacum in Flaminio 25. millia Rom. sunt occisa. Deinde apud uicum qui Cannę appellat̃, in Apulia rursum pugnatur, uincũturq; ambo cõsules, & sternit̃ Romanus exercitus. Nã in ea pugna 44. millia Romanorũ sunt interfecta. De exercitu uerò Hãnibalis tria millia cæsa sunt & magna pars sauciata. *Hannibalis uictoria.* Nec dubium est, ultimum illũ diẽ Romani status futurum fuisse, si Hannibal mox ad peruadẽdã urbẽ cõtẽdisset. Sed sic successu belli elatus est, ut neminẽ ciuium suorum in castra sua admitteret, sed responsa eis per interpretes daret. Hannibal Romanis obtulit, ut captiuos redimerent: at senatus respondit ei, eos ciues non necessarios, qui cum armati essent, capi potuissent. *Hannibalis sæuitia.* Ille omnes postea uarijs supplicijs interfecit. Quibusdã ima pedum amputauit, alios in castris binos inter seipsos dimicare cõpulit, nec spectaculum finiebatur quãdiù unus cædibus superfuisset, sed & ipse iugulandus. Pro testimonio uerò uictoriæ suę, tres modios annulorum aureorum Carthaginem misit, quos ex manibus interfectorum Romanorum equitum, Senatorumq; & militũ detraxerat. Vsq; adeò aũt ultima desperatio reipub. apud residuos Romanos fuit, ut Senatores de relinquenda Italia, sedibusq; q̃rẽdis cõsilium ineũdum putarint, nisi Cornelius Scipio tribunus tum militũ, idem qui pòst Africanus est dictus, districto gladio decreuisset, singulis mortẽ inferre minitãs, ac potius pro patriæ defensione in sua uerba omnes iurare coẽgit. *Scipio Africanus.* Cum itaq; fortuna diu à parte Hannibalis fuisset, relicto eo demum ad Romanos est uersa, & Claudius Marcellus Procõsul, Hannibalis exercitũ pręlio fudit primus. Qui post tãtas reipub. ruinas spem fecit Hannibalẽ posse superari. Occiduntur quoq; in Hispania à Romanis 25 millia & capiuntur decẽ millia. Nã uno tẽpore quatuor locis pugnabatur. In Italia cõtra Hannibalem, in Hispania cõtra fratrẽ eius Hasdrubalem, in Macedonia cõtra Philippum, in Sardinia contra Sardos & Carthaginenses, & ubiq; Romani cœperunt potiri uictoria. Occisa fuerunt in Sardinia 12. millia, subactaq; est à Romanis Sardinia. *Sardinia subacta.* Vide mirabilem fortunæ inconstantiam. Quando ærarium populi Romani ęgenam stipem priuata collatione poscebat, miles in castris non nisi aut puer aut seruus aut sceleratus aut debitor, Senatus in curia omnis nouitius penè uidebatur, postremò quum imminutis fractisq; omnib. rebus desperaretur, & cõsilium de relinquenda Italia subiretur, eo inquam tempore cum unum domesticum bellum nullo modo ferri posset, insuper tria bella trãsmarina suscepta essent, atque unum in Italia gereretur, in omnib. Romani desperando pugnantes uicerũt. Decimo anno, postquam Hannibal in Italiam uenerat, mouit exercitum de Campania uersus Romam incredibili totius ciuitatis metu, infestusq; accessit ad portã Collinam, cui cum exercitus Romanus obuiam ueniret, Hannibal circiter nouẽ millia hominum interfecit. Scipio uerò annos natus 24. imperium in Hispania proconsulare sortitus, Pyrenæum transgressus, primo impetu Carthaginem nouam Hispaniæ cepit, ubi stipendia maxima præsidia ualida, copiæ auri argentiq; magnæ Pœnorum habebantur & nobilissimi obsides, quos ab Hispanis acceperant. Ibi etiã Magonẽ fratrẽ Hannibalis captum cum cęteris Romam misit. Romæ ingens lętitia post hoc fuit. Hannibal uerò interim frequenter dimicans cum Romano exercitu, uicit aliquoties, donec tandem Consul Romanus ex eius exercitu interfecit octo millia, cõpulitq; Hannibalem cum reliquis fugere in castra. Interea & Q. Fabius Maximus expugnato Tarento deleuit ingentes Hannibalis copias, atq; triginta millia hominum captiuorum uendidit, prædam militibus dispartiuit, pecuniã hominum uenditorum ad fiscum retulit. Tum multę ciuitates, q̃ ad Hannibalẽ trãsierant, rursus se Fabio Max. subdiderunt. Deinde ob desperatas res in Hispania, Hasdrubal in Italiam uocatus & proditus, ab exercitu Rom. interfectus est, caputq; eius Hãnibali ante castra, proiectũ est. *Hannibalis fratris in Italia interfectio.*

Quo

inde transmisso Rheno in societatem belli ex Gallijs accepisse Amburones & Tigurinos. Mittentes autem legatos ad senatum, petierũt ut aliquid terræ sibi daret quasi stipendium, cæterum ut uellet, manibus atq; armis suis uteretur. Sed repulsi à senatu, quod nequiuerant precibus, armis petere cõstituunt. Sed nec primũ impetũ barbarorũ Sillanus, nec secundũ Manlius, nec tertiũ Cepio sustinere potuerunt. Omnes fugati & exuti castris sunt. Mãlius consul interfectus est, duoq; filij eius cæsi, octoginta millia Romanorũ sociorumq; ea tempestate trucidata, quadraginta millia calonum atq; lixarum interfecta & ex omni penitus exercitu decem tantum homines, qui miserum nuncium ad augendas miserias reportarent, superfuisse referuntur. Hostes binis castris atq; ingenti præda potiti, noua quadã atq; insolita execratione cuncta quæ cæperant, pessum dederunt. Vestes scissæ, aurum argẽtumq; in flumen abiectum, loricæ uirorũ concisæ, phaleræ equorũ dispersæ, equi ipsi gurgitibus immersi homines laqueis in collo inditis, ex arborib. suspensi sunt, ita ut nihil prædæ uictor, nihil misericordiæ uictus cognosceret. Maximus tunc Romæ non solum luctus, uerum etiã metus fuit, quantus uix Hannibalis tẽpore Punicis bellis, ne cõfestim Cimbri alpes transgrederentur, Italiamq; peterent. Missus autem C. Marius & Q. Catulus posuerunt castra ad Aquas sextias, ubi Isara & Rhodanus in sese confluunt, ubi Cimbri cum uniuersa colluuie, tribus agminib. Italiã petere destinarũt. Sed Marius occupatis cõpendijs præuenit hostẽ, & mox iusto certamine cõpositis ordinibus bellũ gestum est, & uicêre Romani. Quarto die rursus productæ utrinq; acies in campum, usq; ad meridiem simili ferè pugnarũt discrimine. Post uerò meridiem incalescente die fluxa hostium corpora in modum niuium tabuerunt, & usq; in noctem cedes potius quàm pugna est protracta. Ducenta millia armatorum Gallorũ, qui à parte Cimbrorum fuerunt, in eo bello interfecta sunt, octoginta millia capta. Relicta sunt in eo loco ex cadauerib. resolutis tot ossa, ut Massilienses posteris annis macerias facerent circum uineas ex ossibus occisorum. Sunt etiam qui scribũt, terram adeò fœcundatã & pastinatam cruore & carne humana, ut multo fertilior posteris temporibus fuerit reddita quàm antea extiterit. Cæterũ Teutones & Cimbri integris copijs alpium niues emensi, Tridentinis iugis in Italiam prouoluti ruina descenderant, traiectoq; Athesi flumine, Romam infesto agmine aggredi statuerunt. Sed in Venetia, quo ferè tractu Italia mollissima est ob cœli solíque clementiam, eorum robur elanguit. Vsu itaq; panis & carnis coctę, dulcedine propterea uini mitigatos, Marius in tẽpore haud procul à Verona aggressus est. Fuit tanta eorum feritas, ut læti perirent in bello, in morbo autem cum lamentis. Die itaq; ad pugnã & campo dato, cæduntur ad centum & quadraginta millia Cimbrorum. Sed addidit Imperator Marius uirtuti dolũ, sequutus artẽ Hannibalis. Primum nebulosum nactus diẽ, ut hosti inopinatus occurreret, tum uentosum quoq;, ut puluis in oculos & ora ferretur, tum acie conuersa in orientem, splendor hostium hebetauit oculos. Ita factũ est, ut tanta ac tàm terribilis multitudo, minima Romanorũ clade, sua aũt ultima internitione cæderetur. Centũ & 40. millia eorũ tunc in bello cæsa, 40. millia capta dicũtur. Romani milites ex utroq; exercitu, Marij scilicet & Catuli trecẽti periêre. Nec minor cũ uxorib. eorũ tunc pugna q̃ cum ipsis fuit, quum obiectis undiq; palustris atq; carpẽtis, altè desuper quasi è turribus lanceis cõtisq; pugnarẽt, diuq; Romanis obstiterunt. Sed cum ab eis nouo cædis genere terrerentur (abscisis enim cũ crine uerticibus, inhonesto satis uulnere turpes relinquebant) ferrum quod in hostes sumpserant, in se suosq; uerterunt. Siquidẽ quædam concursu mutuo iugulatæ, aliæ apprehensis inuicẽ faucib. strãgulatæ, aliæ funib. per equorum crura cõsertis, ipsisq; cõtinuo equis extimulatis, postquã suas ijsdem funib. quibus equorũ crura nexuerãt, indidere ceruices, protractæ atq; exanimatæ sunt, aliæ laqueo de subiectis plaustorũ temonibus pependere. Ita in his duobus prælijs 349. milia sunt cæsa, & centum quadraginta millia capta, absq; innumera multitudine mulierũ, quę se suosq; paruulos fœmineo furore, ui autẽ uirili necauerũt. Actum fuisset illo tempore de Roma si Marium Romani nõ habuissent. Idcirco dicit Plutarchus, illum tertium fuisse, qui Romam reparauit.

Romani à Cimbris cæduntur.

Cimbrorum interfectio.

Cæduntur Cimbri.

Mulierũ Cimbrarũ occisio.

Summa Cimbrorum interfectorum.

Compulsus

Compulsusq; tamen fuit in hoc prælio, excitare omnes Romanorũ uires. Exhortatus fuit omnes, quotquot Romanorũ fuerunt amici aut socij, exhausit etiã omnem ferè Romanorum thesaurũ, ut sufficientẽ sibi pararet militem. Quin ad urbem reuocauit omnes fugitiuos, homicidas & mortem cõmeritos, quò copias suas augeret hostibusq; resistere ualeret.

Gothi uastant Italiam.

ANno post Christum natum 412. Alaricus rex Gothorum discedens ab urbe Constãtinopolitana uenit in Illyricum & omnia subuertit. Post hæc Italiam ingressus cum ab Honorio sedes quo cum suo exercitu consistere posset, expeteret, Honorius deliberato consilio Gallias eisdem concessit. Sed dum in itinere irritantur, in rabiem furoris excitati, cœptum iter deserentes, Romam contendunt petere, & cuncta per quæ iuerunt, igne atq; ferro uastant. Obsidione autem Romam cingentes, in tantam necessitatem eam cogunt, ut ciues præ fame, humana uescerentur carne. Capientes autem urbem, triduo deuastant & diripiunt eam, quæ antea longo tempore regna & terras spoliauerat. De qua re diuus Hieronymus sic scribit: Miseranda res est, ut ea urbs iam capiatur, quæ antea totum ceperat mundum. Incenderunt quoq; Gothi plurima urbis ædificia, & multos senatorij ordinis diuersis subdidere supplicijs, dato tamen prius præcepto, ut si qui in sancta loca, præcipueq; in basilicas Petri & Pauli confugissent, hos in primis inuiolatos securosq; esse sinerent, deinde in quantum possent prædæ inhiantes, à sanguine temperarent. Deinde per Cãpaniam & Brutiam simili strage Gothi bacchantes, Rhegium peruenerũt, in Siciliam trãsfretare cupientes. Sed perpessi naufragiũ, plures suorum ibi amisêre. Quare consilium mutare coguntur. In reditu rex morbo correptus, subita morte Consentiæ moritur. Visigothi dum grauissimè eum lugent, & ne qua in eius ossa uindicta fieri posset, stolida pietate reformidant. Deriuato nanque quodam fluuio, in alueo sepulchrum statuunt, ibiq; Alaricum regem cum preciosa suppellectili recondunt, moxq; reuocato fluuio ne quis Italus eius monumentum scire posset, fossores obtruncant. In Alarici uerò locum Athaulfum regem affinem eius constituunt, redeuntesq; Romam, si quid residuum fuit, more locustarum eradunt. Voluit hic rex delere nomen Romæ, eamq; deinceps appellare Gothiam, sed impeditus est.

Romani ad inediam summam coguntur.

Alarici sepultura.

Huni uastant Italiam.

ANno Christi 454. cum ex longa obsidione cunctam regionẽ Forojulensium & circumiacentem exercitus Attilę expoliasset, & non minori fame atq; penuria obsidentes quàm obsessi laborarent, ita quòd capiendæ urbis Aquiliẽsis quasi desperasset, & die quadam rex Attila muros ciuitatis cerneret, considerauit ciconias quæ in turribus ciuitatis nidificauerant, uno impetu ex urbe migrare atq; fœtus suos exportare, deprehẽdit magnam intus esse famem, auemq; præsagire quod futurum erat in ciuitate, nempè illam interitui proximam. Exhortatus est ergo populum suum, ut uirili animo urbem oppugnarent, illisq; languescentib. alios substituit in eorum locum, quousq; muri sunt diruti. Tunc hostis ingressus diripuit urbẽ interfecitq; omnes tàm senes quàm iuuenes, exceptis pulchrioribus mulieribus, quas ad illecebras reseruarunt. Traduntur cæsa illic supra 37 millia hominum, & tandem urbs etiam incensa. Fuit in ciuitate mulier forma & diuitijs insignis sed pudicitiæ laude in primis uenerabilis, quæ ubi barbari hostis iram & libidinem per omnia fœda & immania, uictoria abutentem uidit, uitam potius quàm pudicitiam amissura, domesticam turrim præter fluenti Natisoni imminentem conscendit, obuolutoq; ca-

Aquileia expugnatur.

toto capite in subiectam turri gurgitem se præcipitauit. Profecti autem inde Hunni, diruerunt Paduam, Veronam, Vincentiā, Brixiam, Bergomum, &c. Tunc etiam ob metum Hunorum, cœpta est ædificari urbs Venetorum. Excisis itaq; regijs urbibus, Ticino atq; Mediolano, & alijs locis uastatis, dum tyrannus Romam quoq; pararet irrumpere, Leo papa ad eum accessit, eumq; adeò mitem reddit, ut illicò promissa pace firmissima ultra Danubium abierit, non rediturus amplius. Cum milites eius de hoc mirarentur, dixit ad eos Attila. Stetit supra me uir grauis, qui nudato gladio mihi cōminatus est mortem, si oblatas Pontificis preces non admisissem. Discedens autem Attila, continuo rebus humanis excessit, & humani generis diutini uexationi finem aliquando uel mortuus attulit. *Venetiarum constructio.*

Vuandali uastant Italiam.

ANno Christi 456. uenit Gensericus rex Vuandalorum ex Africa, ducēs secum trecenta millia hominum, collectorum ex omni natione atq; ex uarijs populis, & diripuit in urbe tam ecclesias quàm domus sine ullo discrimine. Ingeniosiores uerò artifices & alios insignes uiros misit in Africam. Postea dispoliauit Capuam, Nolam & ferè totam Campaniam.

Gothi rursus affligunt Italiam.

ANno Christi 545 Totila à copijs Gothorum rex effectus, mox Italiam incendijs & populationibus deuastauit, inuasa'q; Sicilia ad urbem properat, quā obsidione cingit ac tanta fame perurget, & obsessi radicib. & carnibus canum stomachi rabiem domare cōtenderint. Tandem uerò proditione Isaurici militis, Totila cepit ciuitatem. Deiectis autem mœnijs ac bonis omnibus direptis, multis interfectis, urbeq; incensa Pelagius diaconus occurrit illi cum Euangelico codice, precabaturq; misericordiā. Tunc iussit Totila, ut cessarent interficere ciues: qui uerò ad direptiones excurrere uellent, illis nō esset prohibitū. Incēdit aūt capitolium igne, unde plura alia palatia fuerūt quoq; cōbusta, et homines residuos abduxit & distraxit in Cāpaniæ ciuitates. Senatores uerò accepit obsides, euacuauitq; in hunc modum Romam, ut quadraginta diebus urbs sine habitatoribus uacua staret, quoniam tredecim diebus flamma quotidie domos depascebatur. Totila uerò expugnato interim Spoleto, demolitus est muros eius. Oppugnauit quoq; Rauennā. At Belisarius patricius, graui dolore cōmotus, reparat interim urbem, eamq; munitionib. circumsepsit, & ciues expulsos redire iubet. Instaurauit enim muri ruinas, profundasq; fecit circum muros fossas, erexit turres ligneas & parauit se ad resistendum hosti. Accepto hoc nuncio Totila, cum infesto exercitu ad euertendam urbem redijt. Cum quo Belisarius congressus, licet uiribus impar, sic eum in fugam uertit, ut plures Tyberi demergerentur q̄ gladio caderent. Cumq; Belisarius uocaretur Constantinopolim ad Cæsarem, Totila interim occupauit urbem, sed non sæuijt in ea quemadmodū antea fecerat, nec quicquam demolitus est Audiens autem Augustus quibus calamitatibus subijceretur Roma, misit Narsen cubicularium suum Romam cum manu ualida, fecitq; eum Exarchum Italiæ, ut afflictæ Romæ quantocyus subueniret. Is ad Italiam ueniens, cum Longobardis fœdus inijt & ad Alboinū legatos dirigit, quatenus pugnaturo cum Gothis auxilium ministraret. Tunc Alboinus electa è suis manu direxit, qui Romanis aduersum Gothos suffragiū ferrēt. Qui per maris Adriatici sinum transuecti, sociati Romanis, magnum cum Gothis certamē inire. Quibus ad internitionem penè consumptis, regem Totilam, qui ultra decem annos iam regnauerat, interfecit. Deinde urbes eorum munitas duas capiens, Veronam & Brixiam & & Romanam ciuitatem, uniuersamq; Italiam ad reipub. iura reduxit, et Longobardos honoratos multis muneribus ad propria remisit, omniq; tempore quo Longobardi possederunt Pannonias. Romanæ Reipublicæ aduersus æmulos adiutores fuerunt. *Roma capitur.* *Roma habitatoribus uacua.* *Totila interficitur.*

Diluuium fuit in Italia.

Anno Christi 690. fuit aquæ diluuium in finibus Venetiarum & Liguriæ, cæterisq; regionibus Italiæ, quale maximum post Nohæ tempora creditur non fuisse. Factæ sunt lacunæ possessionum seu uillarum, hominumq; pariter & pecudum magnus interitus. Destructa sunt

cta sunt itinera, dissipatæ uiæ, tantumq; Athesis fluuius excreuit, ut urbis Veronensis muri ex parte unà subruti fuerint. Fuit autem inundatio illa kalendis Nouembris. Quin & tantæ coruscationes & tonitrua tunc fuerunt, quantę uix æstiuo tempore fieri solent. Tyberis quoq; Romæ in tantum excreuit, ut aquæ eius supra muros influerent, & maximas in ea regiones occuparent. Tunc per alueum eiusdem fluuij cum multa serpentium multitudine, draco etiam miræ magnitudinis per urbem transiens, usq; ad mare descendit. Subsecuta est statim hanc inundationem grauissima pestis, quam inguinariam appellant, quæ tanta clade populum deuastauit, ut ex inexistimabili multitudine uix pauci remanerent.

Pestis grauis.

Conciliū Aquilense.

Anno Christi 625 celebratum est Aquileiæ quintum generale concilium, in quo condemnati sunt hæretici, qui dixerunt uirginē Mariam solum hominem & non deum genuisse.

Anno Dñi 1112 cōflagrauit urbs Tridentinorū, interfecitq; incendiū duo millia hominū.

Anno Christi 1475. coriarius quidam, ciuis Tridentinus, amisit in hebdomada sancta, quam pœnosam uocāt, puerū natum annos duos. Requirens autē eum per omnes uicos & minime inueniens, suspitio subijt animum eius, puerum sublatum à Iudæis in eadem habitantibus ciuitate. Vnde magistratum conueniens ciuitatis, aperuit illi animi sui angorem, indicauitq; suspitionem. Annuit facilè magistratus, ut inquisitionem faceret per singulas Iudæorum domos, si quo pacto, perditum infantem reperire posset. Facta itaq; scrutatione, puerum non inuenit. Mox autem sequēti dominica die, Iudæi episcopum ciuitatis adeuntes, exponunt illi, se in fluuiolo Rusch appellato, inuenisse infantulum quendam Christianum, idq; intra domum Samuelis Iudæi, aquæ impetu illuc impulsum, rogantes ut à se tollerent eum. Tunc subordinati sunt quidā, qui diligentius cōtemplarentur & inspicerent puerum. Accedentes ergo domum Samuelis, inuenerunt puerum indutum madidis uestibus, perinde quasi fluuius eum illuc suo cursu impulisset. In corpusculo uerò eius uarias inuenerunt punctiones, quibus impij homines innocentem puerum ob Christi odium interfecerunt. Interrogati uerò Iudæi quomodo puer ad se uenisset, responderunt se nescire, putantes tamen ipsum aquæ impetu illuc delatum. Comprehensi ergo & tormentis affecti, confessi sunt facinus, ordineq; retulerunt omnia, quomodo habito consilio unū ex se delegerint, qui Christianum puerum clam adduceret, quem mactarent & crucifigerent tempore paschali. Tobias itaq; minister impietatis, allectum ad se puerum Simonem nomine, introducit in domum Samuelis, offertq; hostibus Christi, ibi congregatis, mactandū. Qui arripientes infantem, primum adhibuerunt collo eius mantile, ne uagire posset, & extensis brachijs in modum crucis, primo priapulum, mox genam dextram præciderunt. Inde quisq; forpice carnem conuellit ac sudibus præacutis pupugêre. Portantes autem extinctū & sauciatum corpusculum in synagogā & rursum deferentes in domum Samuelis, proiecerunt in fluuium. Habita ergo diligenti examinatione, fuerunt omnes Iudæi, qui ad hoc facinus conspirauerant, dignis supplicijs exterminati,

Puer à Iudæis cōprehenditur

Puer à Iudæis crucifigitur.

Turca per mare angustum uenit in Italiam.

ANno Christi 1480. Veneti solicitati à Cæsare & Romano pontifice, ruperunt fœdus ictū cum Turca. Quod Turca ægreferens, traiecit mare Adriaticū, idq; eo loco ubi mare illud summas habet angustias, & ubi ex Macedonia in Apuliam non numerātur nisi 55000 passus, & quo in loco Pyrrhus rex olim deliberauerat condere pontem, per quem utrāq; committeret terram: per has inquam angustias irruit Turca in Apuliam, & obsidens Hydruntum, expugnauit ipsum. Sæuiensq; passim in omnes occidit ciuitatis episcopum & omnes sacerdotes, atq; plebeios quosq; sibi occurrentes. Florem iuuētutis abduxit, & muliebrē sexum libidine sua dehonestauit. Potiti hac uictoria barbari, cœperūt statim uicina oppida sollicitare ad deditionē, discurruntq; igni & ferro om̄ia perdentes. Et nisi Mahumetes cito de medio sublatus fuisset, non modo de Apuliæ regno, sed de tota Italia actum fuisse credebatur. Tunc maluisset pōtifex Romanus, pecuniā à Christianis undiq; prætextu Turcæ expugnandi collectam, se pro tuendis Christianæ religionis terminis expendisse, quàm in propinquos suos collocasse. Scripsit quidē literas ad principes, & implorabat opem illorum contra Turcam, at illi altum dormientes somnum, insensibiles erant. Mathias enim Vngariæ rex expeditionem mouit in Turcam, recuperauitq;

Pontificis Romani fraus.

uſq; regnum Boſnæ, quod Turca antea coronæ Vngariæ ademerat. Matthia uerò nõ multo poſt ab humanis exempto Boſna rurſum uenit ad manus Turcarum.

Bellum graue contra Venetos.

ANno domini 1508 & ſequentibus annis, Venetis amplum & uarium fuit bellũ, magnum & memorabile. Quatuor reges cum Heluetijs & tota Italia in eos mouerũt arma, atq; infeliciter cum Gallis pugnatũ eſt & ad hoſtes deſcitũ. Iulius enim põtifex primũ cum cõfederatis oppugnauit uenetos, deinde uerò Senatus Veneti præcibus exoratus, deſciuit à Cæſare & Gallo, Venetorum partes defendẽs. Quin & multos reges atq; Heluetios ipſos concitauit contra Gallos, uertitq; totũ belli pondus in Ludouicum Gallum, Ticino eum eijciens & ultra alpes fugere compellẽs. Poſtea rebus Venetis accifis, ſubijt ſpes habendi Hiſpana auxilia, atq; illis conductis ſtipendio, reparandæ reipublicæ ſtudebatur, ſed fefellit Venetos uana ſpes, quia ab illis dolo decepti fuerũt. Denique accerſitis Heluetijs, fruſtra etiam conſiderunt, quia Galli hoſtes Italia expulſi erant, quibus cum illis negocium fuerat, & periculum erat ne reliquis Venetorum hoſtibus auxilio eſſent, atque adeò Veneti non potuerunt reparare rempublicam ſuam. Itaq; neceſſe fuit cum Gallis iterum in amicitiam coire, atque illi uenerunt in Italiam, profligauerunt' hoſtes Heluetios, & inde ſalus Venetis reddita, unde tantũ uulnus prouenerat. Volebat Maximilianus rex coronam imperij ſuſcipere, miſſisq; oratoribus ad Venetos, quærebat tutũ iter. Quodueritus Gallorum rex conabatur Venetos in Germanos inceſſere, quo ipſe facilius rem ſuam ageret, quam antea molitus fuerat. Itum itaq; eſt à Venetis in eam ſententiam ut fœdus ſancitum cum Gallis inuiolatum ſeruaretur. Quod Maximilianus ſupra modum ægre tulit, atq; ſtatim bellum mouit. Tunc Venetorum & Gallorum & Italorũ iunctæ ſunt copiæ, contra Maximilianum uenientem per Tridentum. Paulo pòſt conciliauit ſibi Cæſar regem Gallorum, conſpirauerũtq; omnes unà cũ Iulio pontifice in Venetos. Erat Venetis pugnandum contra marchionem Mantuanum apud Aſulam, & ubiq; uires Venetorum debilitabãtur. Maximilianus per Tridentũ magnũ exercitum adduxit, & ex parte alia dux Ferrariæ, Venetis terra mariq; bellũ inferre cœpit. Volebat quoq; rex Hiſdaniæ à Venetis habere ciuitates, in Apulia oppigneratas. Igitur patres Veneti trepidatione ducti omnia utcunq; petebantur tradebant. Iulio pontifici traditæ ſunt Ariminũ, Fauentia, Rauenna, Ceruia: duci Ferrariæ tota Rhodigij peninſula, regi Hiſpaniç ciuitates Apuliç, regi Romanorum tradita eſt urbs Verona, Vincentia, & Patauium. Gallus obtinuit Brixiam, Cremonam, Cremam & Bergomum. Cum hæc agerentur, Venetus exercitus aſtu quodam recuperarunt Patauium & ad ſeruandum ipſum omnia parabant ac faciebant contra hoſtiũ impetus, unde pendebat ſalus reipub. Venetorum. Tandem pontifex ad Venetos declinauit, uario'que euentu terra mariq; pugnatum eſt. Modo Veneti, modo hoſtes uincebant, & multa oppida ſæpe capta & recepta ſunt. Tandem apud Rauennam atrox certamen fuit & multi ex utraq; parte ceciderunt, nec incruenta fuit Gallorum uictoria. Nam ex Gallis 6700. peditum ceciderunt, ex pontificis uerò exercit 800. milites & 700, peditum. Hac pugna facta, Veneti aſciſcunt ſibi Heluetios, ſed paulo pòſt inter Venetos & Heluetios ortç ſunt diſcordiæ. Veneti recedunt à pontifice & confœderantur Gallo, atq; tam uaria fortuna iactantur Venetorum res, uſq; ad annum Chriſti 1517. tunc finis belli fuit, in quo expenſa feruntur ad quinq; millia millium nummum à Venetis.

Galli & Veneti contra Maximilianum.

Pugna apud Rauennam.

Roma occupatur à Cæſareanis.

ANno Chriſti 1527 cogente magna famis neceſſitate, exercitus Cæſareanus, qui erat in Italia, feſtinauit Romam, uenientesq; in medium hoſtium (ſiquidem habebant ante frontem Romani exercitus potentiam à tergo alium exercitum ex populo Pontificis, ex Gallis, Venetis & tota circumiacent Italia præter Senenſes, collectum) miſit Borbonius, ſummus Cçſarei exercitus dux, tibicines ſuos nomine Cçſareæ maieſtatis Romam, ſemel atq; iterum rogans, ut ciues ſibi ſuis concederent tranſitum, darentq; pro iuſto precio commeatum. At Romani hoc pertinaciter & iniurioſis uerbis negauerunt. Tum dux rurſum poſtulabat, ſibi nomine Imperatoris aperiri urbem. Ad hæc reſponſum eſt tubicini: niſi illico ſe reciperet ex urbe, futurum ut ſuſpenderetur. Irritati Cçſariani initoq; conſilio, irruperunt ui in quoddam ſuburbium & in palatium pontifcis, occiderũtq; circiter quinque millia Italorum, à parte autem ipſorum occubuerunt circiter trecenti Hiſpani, inter quos & dux Borbonius ictus bombarda interijt. Direptum itaque

Cauſa huius belli ſuprà ſignatur inter bella Mediolanenſium.

 eſt ſuburbium

est suburbium, pontifex autem Clemens unà cum Cardnalibus & episcopis fugit ad castellum S. Angeli. Territi interea Romani, fugerunt quoque & ipsi, nescientes quo se uerterent, insequentibus duobus signis Hispanorũ, & passim eos interficiẽtibus. Videntes autem Romani in quantis essent angustijs, rogabant Albertũ marchionem, qui natione Germanus erat, ut conueniret militem Cæsareanum, ageretque cum illo de pace, quibuscunque illa tandem obtineretur conditionibus, modò cessarent à sæuitia sua. Quod cum ille tentaret nihil effecit, quin & uitã suã uix à morte eripere potuit. Nam captus fuit & priuatus omnibus bonis suis. simili furore irruerunt milites in aliam urbis partem, inuadentes eam crudeli animo, perdentesque quicquid inuenerunt, capiẽtes diripiẽtes, & cõfodientes quoscũque occurrentes. Capti quoque fuerunt quidã cardinales, episcopi, prælati monachi, & moniales, & magno ære mulctati, plurimi libri, bullæ papales, breuia, registra & similia reperta, omnia dilacerata & combusta sunt, non sine magna iactura eorum quorũ intererat. Item ecclesiæ sanctorum Petri, Pauli, Laurentij, &c. fuerunt spoliatæ omnibus localibus & ornamentis. Interfecti quoque sunt in templo diui Petri ante altare, circiter ducenti homines, atque in hunc modum tota urbs Romana, spacio quatuordecim dierum fuit à Germanis & Hispanis grauiter afflicta & dispoliata. Nec hic referendum, quanta libidine abusus fuerit impius miles monialibus & puellis, nobilibus domicellis & honestis matronis, quas uiolatas Romani deinde magno ære coacti sunt redimere. Corpora uerò occisorum, quorum referuntur fuisse octo millia, alij numerant decem millia, iacuerunt insepulta quinque aut sex diebus. Quidam ex militibus insidentes equis & mulis circuierunt quotidie plateas ciuitatis, ueneruntque ante castellum S. Angeli. Vnus autem ex ipsis imposita triplici corona, indutusque plaudamento papali, stipatus multis militibus cardinaliciæ pileo, aut episcopali insula decoratus, in despectum pontificis magna pompa pertransibant urbem, præcedentibus & sequentibus cursoribus, fistulatoribus & tympanorum lusoribus. Tandem cum pontifex castello S. Angeli inclusus, uideret se non posse resistere furenti militi, dedidit se his cõditonibus, quòd satageret, dare Cæsari aliquot ciuitates, & militi stipendia solueret, quæ Cæsar à retroacto tempore debebat, quorum summa erat, circiter quadringenta millia ducatorũ, & præterea sua propria persona se captiuũ traderet, in manus Cæsaris. Mox ut has cõditiones pontifex Cæsareanis præscripsisset, eisdemque placuissent, recepta est arx sancti Angeli, & posita præsidia duorum signorum in eam, unum scilicet ex Germanis, & alterum ex Hispanis, astrictique sunt omnes captiui contra Cęsarem, ne quicquam agere aut etiam moliri.

Cardinales & episcopi capiũtur.

Papa dedit se Cęsari.

Descriptio

DESCRIPTIO APVLIÆ, Item regni Neapolitani initium, successus ac multa bella propter ipsum gesta.

 Tempore,

Limes Rom. et Cōstantinopolitani imperij.

TEmpore Imperatoris Ottonis secundi, quando Italia in multa lacerata fuit dominia, & nemo non partem de ea habere uellet non obstante quod sub Carolo magno, portio quædam Italiæ fuit regno oriētis adscripta, nempe Neapolis & Apulia cum respondentibus maris mediterranei insulis, ubi limes fuit designatus utriusq; imperij Cōstantinopolitani & Romani, orta sunt paulatim multa bella inter utrunq; Imperatorē, atq; inter Imperatorē Constantinopolitanū & Sarracenos, uendicant.b. non raro sibi Saracenis Siciliam & partem magnam Italiæ. Tunc enim nondum fuit institutum regnum Neapolitanū, sed aliquot annis pòst, reges Siciliæ, quos & Neapolitanos appellant, ab eorum regia totiusq; regni principe ciuitate Neapoli, genus à Normannis habuisse constat. Nam post imperij Romani fractas opes, pars illa Italiæ, cui Siciliæ attributa erat, Gothis aliquando paruit, Apulia uerò, Calabriaq;, Constantinopolitanis paruerūt Imperatoribus, ut diximus. Tandem uerò uenerunt sub imperium Normandorum. Fuit enim uir quidam in Normandia, nomine Tancredus, qui genuit duodecim filios, paupertateq; adactus, uenit cum filijs in Italiam. Vbi cum filij armis & ingenio præstantes sese exhibuissent uiros, facti sunt quorundam locorum domini, potissimum autem subiugauerūt Apuliam & Siciliam, idq; circa annum domini 1008. quando Apulia erat comitatus, sicut & Sicilia. Successu tamen temporis facta sunt duo regna, licet initio circa annū Christi 1150. unum fuerint regnum. Rex primus fuit Rogerius, filius Roberti Normandi, nepos autem Tancredi, qui & Titulum regis Italiæ sibi conabatur usurpare, ni pontifex Romanus illi obstitisset, monuissetq;, ut regio Siciliæ titulo contentus esset. Transactis deinde aliquot annis diuisum est regnum istud in duo regna, id quod infrà quoque dicemus, unum posse derunt Aragoni & alterum Galli. Aragoni obtinuerunt insulam Siciliæ, & Galli regnum illud quod est extra Farum. Et quoniam illius regni prima & uetustior ciuitas erat Neapolis, uocatum est quoque regnum illud nouum à regia urbe, Neapolitanū. Erecti sunt quoq; in eo aliquot ducatus & comitatus, complectitur'que dominium eius, ferè mediam Italiæ portionem. Quicquid enim continentis est ultra Romam, est de iurisdictione regni Neapolitani. Veneti & Mediolanenses possident priorem Italiæ portionem, quæ alpes scilicet contingit, interspersis tamen ultra citraq; nonnullis principum ciuitatibus, & quibusdam imperialibus, sed quæ socordia aliquorum Imperatorum ab imperio sunt alienatæ. Pontifex Romanus in hac Italiæ partitione suijpsius non oblitus, mediam & meliorem portionem usurpauit, extenditurq; limites sui imperij ad terminos regni Neapolitani, quod complectitur Campaniā, Apuliā, & Calabriam.

Normandi obtinent imperiu Neapolitanum

Sicilia & Neapolis olim unū regnum.

Erigitur regnum Neapolitanum.

Principatus in regno Neapolitano.

In his autem Neapolitanis prouincijs, magni sunt principatus & comitatus, insignes'que ciuitates, præsertim principatus Tarentinus, ducatus Calabriensis, ducatus Dyrracensis, ducatus Suessanensis, comitatus Lauretanus, Nolanus, Grauinensis, Pulcinensis, Casertensis, &c. Insignes autem ciuitates sunt, Neapolis, Caieta, Aquila, Capua, Luceria, &c. Cæterum quo pacto hæc Italiæ portio ad regale ascenderit fastigium, scribunt historici de ea re in hunc modum. Circa annum Christi millesimum & quadragesimum, Robertus Normannus in defunctorum fratrum locum succedens, Apuliam sibi uendicauit, & Nicolaus Romanus pontifex primus, eum Calabriæ Apuliæq; ducem declarauit, certisq; conditionibus sibi astrinxit, quas tamen ille reuocauit, pontifice ab humanis exempto. Mortuo autem circa annum Christi 1077. Roberto, Rogerius filium eius principatum obtinuit in Neapoli & Sicilia, iurauitq; in uerba pontificis, nempe Anacleti, à quo rex fuerat declaratus, & cui opem tulerat contra alium pontificem in discordia electum. Anacletus uerò cum non esset canonicè electus, fuerunt paulo pòst acta eius cassata & Rogerius regia dignitate priuatus. Quin & Innocentius secundus pontifex, inito pontificatu, contra Rogerium mouit, incautumq; adgressus, illum in fugam egit. Interea autem Guilelmus Rogerij filius, qui se Calabriæ ducem scribebat, cum auxiliaribus interueniens copijs, obsidione patrem liberauit, ipsumq; Rom. pontificem & quosdam cardinales cepit, nec eos dimisit, donec impetrauit quæ uoluit, excepto regni titulo. Interim uerò antipapa quidam pontificatum inuadens, & Innocentium in Galliam adigens, pellexit Rogerium, utriusque Siciliæ concesso

Normanni Apuliā obtinent

concesso regni titulo, ut se pontificem salutaret. Innocentius uerò ex Gallia reuersus unà cum Lothario, quem Germani principes Romanorum regem creauerant, bellum suscepit in Rogerium, nec multo pòst eum regno Neapolis exegit, in insulà Siciliæ cōpulso Rogerio. Sed mortuo pontifice Rogerius omnia amissa recuperauit, tantum titulo regis Italiæ abstinuit, contentus in posterum Siciliæ rex appellari. Bellum suscepit aduersus Pœnos, eosq; tot affecit cladibus, ut regem Tuneti iniquis conditionibus impetrare pacem compulerit, *Rogerij regis bellica uirtus.*

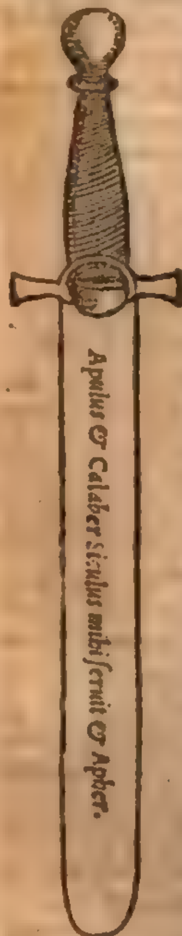

pacto solutoq; stipendio circiter annos triginta. Fretus autem tanta potestate in mare & cōtinenti, fecit scribi in gladio uersiculū suo in gladio signatū. Solutus est ab humanis anno salutis 1102. atq; in eius locum subijt Guilielmus filius, qui primū graue dissidiū habuit cū pontifice Romano, tandem uerò factis pacis conditionibus, pontifex Guilielmū utriusq; Siciliæ regem declarauit, qui tamen mox apud Panhormum decessit, anno 1166. in cuius locum successit Guilielmus secundus eius Alexandri tertij pontificis maximi gratiam promeritus. Et cum Panhormi è uita sine liberis excederet, Clemens tertius pontifex, in ius ecclesiæ regna tentauit asserere, sed utriusq; Siciliæ proceres, in defuncti locum regem sibi creauere Tancredum eius patruum, Rogerij ex pellice filium. At Celestinus tertius id non ferens, Henricum Friderici Aenobarbi filium, Siciliæ regem declarauit, atq; eidem Constantiam Guilielmi secundi sororem monialem, permissuq; suo resecratā, tradidit uxorem, etiam cum illa rite iurasset in uerba religionis. Cōstituit autem pontifex Henricum sub certis conditionibus regē in Neapoli, nempe quòd regnum posceret tanquam dotem uxoris, saluis redditibus quos pontifex annuatim ratione feudi leuabat. Placuit Henrico oblata conditio, recepitq; primò Siciliam ac deinde Neapolim. Inuenitum etiam iuxta Neapolim Tancredum, interfecit exercitus eius. Rex uerò Henricus, qui & postea Cæsar factus, genuit ex memorata Constantia filium Fridericum nomine, hæredem horum regnorum, qui imperator secundus huius nominis patri successit. Scribunt historici quidam, præsertim Kranzius in sua Metropoli, mira de huius Constantiæ partu. Noua enim nupta, iam sexagenaria ferebatur, annos longe trāsgressa fœcundos. Medicorum adhibita sunt consilia ne sine hærede Siciliæ regnum permaneret: spondēt operam, spem largiuntur prolificandi uetulæ mulieri intumuit uenter speratæ puerperæ, incertum quibus ex causis. Creditum est à multis prægnantem esse reginam credidit cuius maximè intereat Imperator, ordinatū ut in publico poneretur ad pariendum, auleis tamen ad pudorem circumpendentibus: prouisum ferunt, ut in horam partus ei alienus supponeretur, quem enixa regina uideretur. Tres uno tempore mulierculæ non longè ab reginæ domo prægnantes, non magno interuallo omnes, peperēre, physici, molendinarij, aucupis uxores, unius ex tribus, incertum cuius infantulus affertur & supponitur, ut aiunt, reginæ, ut ab illa progenitus è cæteris putaretur, auito nomine pater illum uocans Fridericum, mater suo de nomine dici cupiebat Constantinum. Ea ferebantur natalia eius Friderici, qui se orbis malleum prædicabat, qui cum summis pontificibus grauissimas gessit simultates. Potitus autem Fridericus regno triginta annis, lapsus est in morbum, strangulatusq; in lecto à filio suo Manfredo, quem genuerat ex ancilla, feceratq; ducem Tarentinum. Habenas imperij suscepit ex eo natus Conradus in cuius absentia Manfredus occupare regnum studuit. Conradus uerò ex Alemannia reuersus (erat enim Sueuus sicut & maiores eius) primum Siciliam occupauit, deinde obsessam Neapolim fame domuit, compulsamq; ad deditionem, muros eius & nonullas publicas & priuatas ædes solo æquauit. Cum'que potitus esset omni Sicilia, altero post eius aduentum in Italiam anno, diem clausit, non absque suspitione dati ueneni ab eius medicis, à Manfredo pecunia corruptis.

Papa ius regni Neapol. usurpat.

Fridericus secūdus nascitur

Manfredi impietas.

Conradini ultimi Sueuorum ducis fatum.

Cōradinus hæres Siciliæ.

INstituit Conradus ex asse hæredem Henrici fratris sui filiū Conradinū, eius quem Fridericus in carcerem coniectum necauit, eiq; nominatim tutores ex Germania dedit, qui Siciliæ res impubere Conradino moderarentur. Hortatus quoque est ad Conradini fidem populos, quo audito, Manfredus misit legatos in Germaniam, qui puerū Conradinum ueneno extinguerent. At mater pueri summam habens curam, loco eius alium exhibuit puerum legatis, suspitionem'que quam de illis non inanem habuit, in pueri ostensi morte comprobauit. Nam offerentes legati puero aliquid ad edendum atq; recedentes, audierunt paulo pòst puerum extinctum, quem tamen Conradinum esse putabāt. Alij scribunt Manfredum in Italia publicasse, Conradinum fuisse mortuum, atque ob id se occupasse omnia regni loca & præsidijs firmasse, allegans se fratris esse hæredem. Opera enim eius atrati quidam ex Germania uenerant nuncij, qui flentes affirmabant, Conradinum ab humanis exemptum. Manfredus etiam simulato mœrore, quo mendacio fidem faceret, exequias mortuo Conradino celebrauit, appellari'que continuò rex edicto, quin & omnem regiā gazam, quæ iam olim Panhormi seruabatur, uoluit ex ærario ad se transferri: & colligens militem, extorribus Florentinis auxilia misit, Florentiam & fermè omnē Ethruriam occupauit. Erat autem Vrbanus quartus Rom. pontifex: cui Manfredi & prædecessorum eius insolentia ualde displicuit, perinde quasi illi tyrannicè egissent contra terras Romanæ ecclesiæ, atq; ideo uocauit Ludouici Francorum regis fratrem, Carolum nomine, qui comes erat Andegauensiū prouinciæq; Narbonensis, & ei utriusq; regni Siciliæ cōcesso iure, primò mandat, ut incubatorem Manfredum ui deturbet, qui se beneficiarium Romanæ ecclesiæ, agnoscere recusabat: ac deinde iniugūt, quadraginta octo millia aureorum pendat Romanæ ecclesiæ tributi nomine, atq; ad Romanū imperium se nunquā patiatur assumi. Veritus est enim pontifex, ne si Romanorum Imperator fieret, cum illo quoq; esset de iure ueteri imperij contendendum. Audiens uxor Caroli, maritum uocatum ad regnum, quæ tres habuit sorores reginas, ipsa autem comitissa tantum erat, sollicitat uirum sine cessatione, ne occasionem negligat, tandemq; suasu suo inducit, ut è Massilia cum triginta triremium classe soluens, & ostium Tyberis ingressus, Romam cum coniuge ueneerit, auriq; nummum annuis sexaginta millibus Romanæ pacisceretur ecclesiæ, meruit'que Rex coronari & uxor regina. Tunc Carolus terrestrib. copijs regni fines ingressus, statim Manfredum persequitur, commisso'que prælio apud Beneuentum, Manfredum in acie interficit. Notanndum hic, titulum regni Ierosolymitani, annexum esse regno Siciliæ propter uxorem Friderici secundi Imperatoris, quæ filia fuit regis Ierosolymitani, attulitq; marito suo dotis loco titulum & ius, quod pater habuerat ad memoratum regnū Ierosolymitanum. Atq; hinc est, quòd omnes reges Siciliæ sibi ad adscribūt titulum regni Ierosolymitani. Vt autem reuertamur ad res regni Siciliæ, sciendum, quòd postquàm Carolus Gallus occupauerat Neapolitanum regnum, erant multi in regno, qui desiderabāt uerum eius hæredem, nempe Conradinum, quem sciebant adhuc in uiuis esse, euocatus ergo Conradinus uenit in Italiam, occupaturus auitum regnum. Cum autem Carolus Luceriam cœpisset expugnare, ecce nuncius uenit, qui affirmabat Conradinum adesse, regniq; ingressum fines. Territus Carolus de eius aduentu, coēgit agmen aduersus hostem, fusisq; & fugatis hostium copijs, Conradinum uiuum redegit in potestatem, circumductumq; per octo dies & publici spectaculi loco habitū, perduxit Neapolim, ubi publico iudicio rei capitalis damnatum, securi percussit. Incidit autem hoc in annum Christi 1268. quo anno defecit ducatus Sueuiæ, ut infrà suo loco fusius sum scripturus. In gratiam deinde Ludouici Frācorum regis eius fratris, expeditionis aduersus Afros Carolus rex socius fuit, unde amisso fratre reuersus, ad obsidendam Luceriam animum intendit.

Manfredus laborat pro regno.

Gallus uocatur ad Siciliæ regnum.

Manfredus occiditur.

Titulus regni Ierusalem.

Conradinus in suo regno occiditur.

Aragones obtinent regnum Siciliæ.

INsecuto tempore, anno scilicet salutis 1281. Siculi conspirauerunt in Gallos: initium defectionis à Panhormitanis est factũ, uno eodemq́ die quicquid in Sicilia Gallorum fuit, ad internitionẽ trucidatum, cõtinuoq́ à Carolo ad Petrum Aragonum regem defecerunt, qui regis Manfredi filiam habuit uxorem. Veniens ergo Petrus cõflixit cum Carolo Caroli regis filio, uiuumq́ in suam recepit potestatem, & primum in Siciliam atque mox inde Aragoniam deduxit, quatuor'que annis in carcere detinuit. Factum est autem istud anno Christi millesimo ducentesimo nonagesimo septimo. Interim Carolus pater eius ex Gallia Neapolim rediit, urbem trepidam confirmat, ipse cum copiis in Apuliam se confert, ut contractis undiq́ nauibus in Siciliam traiiceret, sed inter apparatum belli subita ui morbi correptus, interiit: sic Aragonus mansit rex Siciliæ. Composito uerò tandem dissidio, Carolus liber è uinculis dimissus est, deditq́ obsides duos filios, Carolum & Ludouicum, ipse uerò rex mansit Neapoli, & Aragonus retinuit regnum Siciliæ. Post Carolum regni habenas tenuit filius eius Robertus, Calabriæ dux, sororem duxit uxorem Iacobus Aragonus rex Siciliæ. Nec ista affinitas fuit Carolo Neapolitano impedimento, quominus spreto fœdere, post Iacobi Aragoni mortem agitaret cõsilia recipiendæ Siciliæ. Sed cum aduersam pugnam sentiret, relicta Sicilia rediit Neapolim. Interea Fridericus Aragonus successor Iacobi regis, ducta classe in Calabriam, breui eam regionem in suam redegit potestatem. Defuncto rege Roberto circa annum Christi 1343. superstites fuerunt duæ ex defuncto iam Carolo filio eius neptes, ex quibus Iohanna maior natu, quæ nupserat Andreæ Vngaro, successit in regno, uirumq́ Andream suspendio tollendum curauit, ac Ludouico Tarentino principi, filio Philippi fratris Roberti regis iterum nupsit. Audito autem Ludouici regis Vngariæ Andreæ fratris aduentu, sceleris conscientia uiribus'que suis diffisi, Ludouicus & Iohanna, Narbonã aufugerunt. Non tamen longè pòst pax à Ludouico Vngaro Iohannæ data est his conditionibus, ut regnum Iohannæ restitueretur, maritus autem eius Ludouicus, solo Tarentini principatus titulo contentus esset. Verum Clemens accepta à Iohanna Auenione specie uenditionis', maiori parte remissa stipendii, q̃d pro regno Neapolitano debebatur, Ludouicũ regiis ornauit insignibus. Alii uerò scribũt, quod feudi debiti loco Auenionem pontifici ex patrimonio tradiderit. Ritius sic scribit: Iohanna & Ludouicus Auenione pontifici uendita, ex ea pecunia reparatis uiribus Neapolim bello repetebant. Et Sabellicus sic habet. Debebat Iohanna regina pontifici grandem pecuniam, quam se illi pro regia corona ab eo accepta daturum promiserat: sed multis & grauibus casibus iactata, quum non esset alioqui soluendo, cum ea pontifex egit, ut Auenionem Romanæ ecclesiæ eo nomine habendam relinqueret: sicq́ urbs nobilis pontificiæ ditionis est facta. Superueniens deinde Carolus, Andreæ Vngari filius, potitur regno uniuerso, captamq́ reginam nouercam suam coniecit in carcerem, nec ita multo post elisis faucibus, ibi strangulandam carnifici dedit. Carolus deinde uocatus ad regnum Vngariæ, trucidatus est in quodam conuentu superstitib. Ladislao & Iohanna, quos impuberes apud uxorem Margaritam Neapoli reliquerat. Adnitente aũt pontifice, Ladislaus Caroli filius accepit regis nomen & insignia. Cumq́ non diu in regno uiueret, lapsus in ægritudinẽ Neapoli occubuit, hærede relicta Iohanna sorore. Quæ Geldriæ duce, cui nupta fuerat, amisso, certior facta de morte fratris & testamento, ad ineundam hæreditatem Neapolim rediit, ubi à multis fuit sollicitata ad coniugiũ, qui se libẽter regno ingessissent & regni hæredes fuissent. Et quidem mulier per suã inconstantiam multis illusit. Primum, cum cuidam elegantis formæ uiro usque ad infamiam nimis indulgeret, hortatu principum secundò nubere statuit, atque Iacobum Marchiæ comitem certis conditionibus sibi iunxit, scilicet ne titulum regis usurparet, aut personã gereret, sed Tarenti principatu cõtentus eiusq́ ue

Regina strangulat maritũ.

Auenio datur pontifici Rom.

Reginæ Neapol. inconstantia

ctigalibus, regni administratio libera Iohannæ remaneret. Sed cum regni principes exercitum ducerent, mandarunt Iacobo ut regium nomen animumq́ afferret, non defutura sibi auxilia. Vnde Neapolim ueniens, summo omnium plausu exceptus est ut rex, potitus'que arce, quam Castellũ uocant Nouum. Quam iniuriam regina non ferens, breui curauit, ut Iacobus maritus conijceretur in carcerem. At ille tandem liberatus è carcere, fugit in Galliam, mortuus'que est apud oppidum Bisuntium. Post hunc Ludouicus Andegauensis est declaratus rex Siciliæ. Sed cum paulo pòst Iohannæ reginæ bellum indiceretur, illa metu perculsa, Alfonsum regem Aragonum in filium adoptauit. Qui quidem paulo pòst uidens in muliere inconstantiam, circumsedit eam in arce Capuana, quæ Neapoli sic appellatur, sed nihil efficiens à Sfortia fusus, in fugam est uersus. Tunc Iohanna Ludouicũ Andegauensem, abdicato Alfonso, adoptauit in filium. At Alfonsus indigne id ferens, antipapam erexit contra Martinum Pontificem, quem inimicum sentiebat, & interea mortua est regina Iohanna.

Multi contendunt pro regno Neapolitano.

HInc uariæ ortæ sunt contentiones. Nam pontifex satagebat regni oppida redigere in ecclesiæ potestatem. Principes autem regni & ciues Neapolitani miserunt legatos ad Renatũ, defuncti paulo antè Ludouici fratrem, qui nunciarent illum à Iohanna supremis tabulis hæredem scriptum. Alij miserunt ad Alfonsum in Siciliam nuncios, rogantes ut maturè ueniret Neapolim, sese curaturos ut omnia conderent in eius potestatem. Alij decreuerunt eum se pro rege habituros, quemcunque pontifex daret, & ab optimis quibusq́ regni probaretur. At Alfonsus oblatam recipiendi regni occasionem nõ negligens, Aenariam delatus insulã, quæ nunc Iscla nominatur, inde Suessam uenit. Et quum Genuenses tunc circa Caietam triremes aliquot haberent, fauerentq́ Renato, inito nauali prelio ceperunt Alfonsum & duos fratres eius, multosq́ regni principes, qui tamen omnes inuitis Genuensibus perducuntur ad Philippum Mediolani ducem, habenturq́ apud eum in summo honore, quin & pluribus magnificisq́ donati muneribus in patriam remissi sunt. At Genuenses à Philippo se neglectos rati, quod se inconsultis Alfonsum liberasset, ab eo defecerũt. Legati uerò qui ad euocandum Renatum abierant, comperientes illum apud oppidum Diuionense à duce Burgundiæ custodiri, Isabellam coniugem cum duobus liberis in Italiam Neapolimq́ deduxerunt. Quæ cum Caietam diuertisset, urbemq́ in potestatem Mediolanensium ducis esse redactam nouisset, mutatis magistratibus omnem regni curam per se gessit. Quin & Eugenius Renati partes amplexus, auxilia subministrabat. Alfonsus uerò maiores quàm antea parans copias, diu certauit cum Renato è uinculis liberato, pro regno Neapolitano, & paulatim regnum occupauit. Quum uerò diu oppugnasset Neapolim ui & fame, nec quicquam effecisset, conuertit se ad dolos. Nam nonnullos ex his qui purgare, reficereq́ cõsueuerant aquæductus per quos aqua in urbem deducitur, pecunia corrupit, ijs'que ducibus milites per aquæductus intempesta nocte in urbem penetrare iubet. Ii per puteum quendam publicum, qui est in ea quam summam plateam memorant, scalis admotis fastigium putei superant, albescenteq́ die portas

Alfonsus obtinet regnum.

die portas urbis adeunt, signumq́ dant socijs, quos Alfonsus extra urbem locauerat, & obtruncatis portarum custodibus, claustra portarum refringūt, agmenq́ ex Alphonsi castris intromittunt. Ad eum nuncium Renatus equo uectus, concitato cursu in arcem nouam se recipit. Alfonsus itaq; an. salutis 1441. mense iunio Neapoli potitus, & paulo post arce Noua certis conditionibus à Renato tradita, regnum subegit Neapolitanum. Arcem Neapolis, eam quam nouam uocant, à fundamentis instaurandam suę ære curauit, opus magnificum et plane regium. Cum uerò liberis ex iusto matrimonio careret Ferdinandum, quem susceperat ex pellice, ducem Calabriæ declarauit in spem successionis, cuius res ut ualidius cōstitueret Isabellam de Claro monte ducis Venusini filiam, ei matrimonio iunxit. Apud hunc Alfonsum Fridericus Imperator celebrauit nuptias cum Elionora, filia sororis Alfonsi & uxoris regis Portugalliæ. Exceptus est autem Imperator splendidissimè ab Alfonso institutis in eius honorem ludis, uenationibus, epulisq; nuptialibus, quam maximo potuit apparatu, tanta pompa, quātam nulla hominum memoria illa ætate nouerat. Cæterum Alfonsus ætate ingrauescente, febre correptus, anno salutis 1458. fato functus est, cum Neapoli regnasset annis sedecim.

Nuptiæ Friderici imperatoris.

Noua concertatio pro regno Neapolitano.

Calabriæ dux Alfonso patri successit, & è uestigio recepit arces urbis, salutatus'que est ab omnibus rex. Erant tamen interim nonnulli qui Iohannem Lotharingię ducem Renati filium accersierant, ut paternum decus acciperet ac regnum capesseret. Nec ille cunctatus, instructa duodecim triremiū classe, delatus ad Lirim prope Suessam descendit, ipsasq; naues è uestigio redire domum iussit, ut sublata spe fugæ, aut uictoria potiretur aut honestam mortem oppeteret. Veniens autem in Apuliam, multos in suam fidem pellexit, recipitq; multa ex omni regno oppida. Ferdinandus uerò audiens hostem ingressum regnum, processit illi obuiam, magnoq; animorum ardore utrinque est pugnatum, donec Aragonēsibus in fugam uersis, adeò laboratum sit, ut ægrè Ferdinandus Neapolim se receperit. Interiecto tamen tempore per ocium reparauit exercitum, quem paulo pòst in expeditionem deduxit: cui Lotharingus sese obiecit, datis'que utrinq; signis, & acri commisso prælio, uictoria penes Ferdinandum fuit. Qui & conuersus ad expugnandum eos, qui pertinaciter in fide Lotharingi perstabant, rem celeriter confecit, eorum'que nonnullos extorres egit, plerosq; coniecit in carcerem & quosdam in uinculis mori permisit. Habuit Ferdinandus liberos Alphonsum, Fridericum, Iohannem & Franciscum. Iohannes cooptatus est in numerum Cardinalium. Alfonsus uerò genuit Ferdinandum & Isabellam. Alfonsus consensu omnium summæ rei bellicæ præfectus est, gessitq; cum suo damno aliqua bella contra oppida Ecclesię, contra Venetos & alios quosdam, ueniens'q; Neapolim permissu patris cœpit subditos nouis sollicitare uectigalib. quosdā in uincula conijcere & quorundam bona publicare. Orto deinde in regno tumultu, Ferdinandus conspiratores omnes comprehendit et in carcerem coniecit, anno 1487. ac deinde omnes ad unum silentio noctis carnifici tradidit ad suppliciū, uiolato iureiurādo pacisq; conditionibus, neque simplici morte in quibusdam comitibus contentus fuit, sed etiam in frustra fœdissime secari iussit. Interim uerò dum hæc agerētur, quidam ex regno Neapolitono elapsi, Ludouicus quoq; Sfortia gubernator Mediolauensium, qui metuebat Alfonsi Neapolitani opes, Carolum

Duo reges certant pro imperio.

Carolum Francorum regem multis largitionibus in Italiam uocauerunt, ut regnum Neapolis ex Andegauensium successione sibi debitum, repeteret. In ipso uerò belli apparatu Ferdinandus obijt, anno 1494. & Alfonsus filius eius, dux Calabriæ, faustis acclamationibus rex Neapolitanus est salutatus. Carolus uerò rex Galliæ occasionem non negligens, ad antiquum regni Neapolitani ius, ante omnia repetendum, animũ adiecit, & in tota Gallia habito delectu, multa millia equitum atq; peditum collegit, instrumenta etiam bellica, currus & regni principes in unum congregauit, quibus Philippum Sabaudię ducem auunculũ suum præfecit, & traiecit alpes. Vbi uerò in Subalpina regione cum tanta multitudine apparuit, timor omnibus est incussus, quippe qui sciebant ferocissimam gentem nõ posse à maleficio contineri. Ex Asta itaq; ciuitate Parmam uenit, inde in ditionem Florentinorum, inde Romam, ubi se dies aliquot continuit. Vbi Alfonsus Carolum aduentasse Romam cognouit, facinorũ cõsciẽtia perturbatus (occiderat enim quosdã magnos uiros sine causa post mortem patris) ultro se regia potestate abdicauit, Ferdinandum'que filium pro se regnare iussit. Ipse cum traiecisset in Siciliam, non ita multo post è uita decessit, cum uix integrum regnasset annum. Ferdinandus autem, cui pater Alfonsus regno cesserat, à Carolo Francorum rege duobus ferè mensibus exactus est. Sicq; Gallus usque Neapolim nullum habuit aduersarium. Moratus autem Neapoli menses ferè quatuor deficiente paulatim exercitu, ac partim morbis, partim cædibus debilitato, iam sibi timere cœpit, eoq; magis, quòd Ludouicus dux Mediolani, quem cœpti iam pœnitebat, ac Veneti non æquo animo ferebant Gallos Italiam inuasisse, omnibus'que uiribus ad eum expellendum conspirauerant. Rex ergo cum redire in Galliam statuisset, Veneti & Mediolanenses prope Parmam acie sua illi occurrerunt, commissaq; pugna uictoria Gallis non omnino incruenta stetit. Nam ex illis ferè mille, ex Italis uerò duo millia cecidêre. Rex itaq; incolumis in Galliam penetrauit, ubi biennio pòst morbo extinctus est. Interea Neapolis à Caroli fide desciuerat, redeuntiq; Ferdinando portas aperuit. Carolus in Galliam reuersus, agitabat animo regnum recuperare, sed eius consilia mors interrupit, succedensq; Ludouicus, appulit animum recuperando regno Neapolitano. Ferdinandus uerò nõ ita multo post absque sobole Neapoli diem clausit, quum duo de uiginti mensibus regnasset. Tunc Neapolitani Fridericum Ferdinandi patruum in regnum admiserunt, qui Gallorũ reliquias, quę adhuc in regno substiterant imperata facere compulit. Non tamen potuit regnum ultra quinquennium retinere, expulsus à Ludouico rege Francorum, qui regnũ Neapolitanum potenter subegit. Fridericus tamen sua sponte cõcessit in Galliam ad regem, susceptusq; est perhumaniter & principatu donatus. His autem omnibus gestis, nondum fuit pax & quies in misero regno Neapolitano. Priusquam enim Fridericus expelleretur, Ludouicus Gallus inijt fœdus cum Ferdinando Hispaniæ rege his cõditionibus, ut bello patrũ regnũ Neapolis ex æquo diuiderent, Alexandro sexto pontifice, quicquid Ecclesiæ competeret utriq; concedente. Sed cum ob certum aliquod oppidum inter se altercarentur, initio de iure disceptari cœptum, mox incalescentibus animis & gliscente iurgio ad arma est concursum, fugatisq; Gallis uictoria fuit apud Hispanos, qui & regno illo sunt potiti. Alij hanc historiam in hunc modũ tradunt. Excluso Friderico à regno, partiti sunt duo reges regnũ Neapolitanum, sic quòd Campania & Calabria cederent Ferdinando Hispano, Neapolis uerò cum suis ciuitatibus esset Galli. Cumq; præfecti utriusq; patris inter se magna laborarent discordia, uentum est anno Christi 1501 ad magnam cædem, in qua tria millia Gallorum ceciderunt, defeceruntq; principales ciuitates, nempe Neapolis, Capua & aliæ à Gallis ad Hispanos. Nec fuit deinceps pax inter Gallos & Hispanos, ob regnum istud Neapolitanum. Numerant autem quidam annos, quibus sub diuersis familijs hoc regnum fuit scribuntq; Normannos ipsum possedisse annis 335. Deinde præfuerunt duces Sueuorum annis 76. Post Sueuos dominati sunt in eo Galli annis 178. Nouissime uerò Aragonenses annis 61. ac deinde nunquam fuit pax, sed perpetua discordia propter ipsum, inter Hispanos & Gallos.

Gallus magna ui in Italiã uenit.

Neapolis desciuit à Gallo.

Gallus & Hispanus partiuntur regnum.

Genealogia

Genealogia Regum Neapolitanorum,

ex Michaële Ritio desumpta, & in hanc seriem ordinata

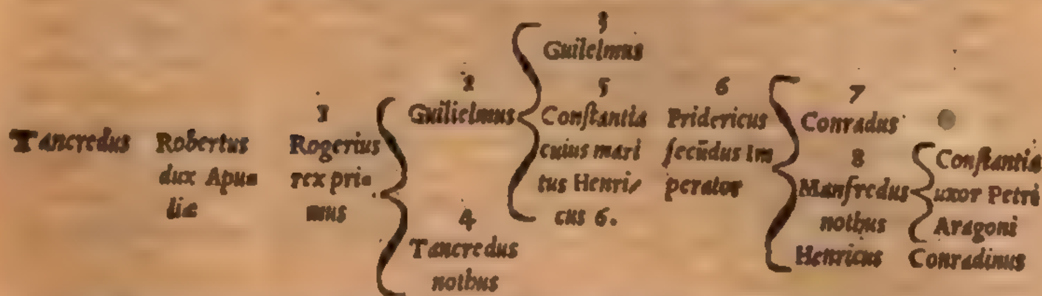

Post exactos Sueuos inserti sunt regno Neapolitano reges Gallorum hoc ordine.

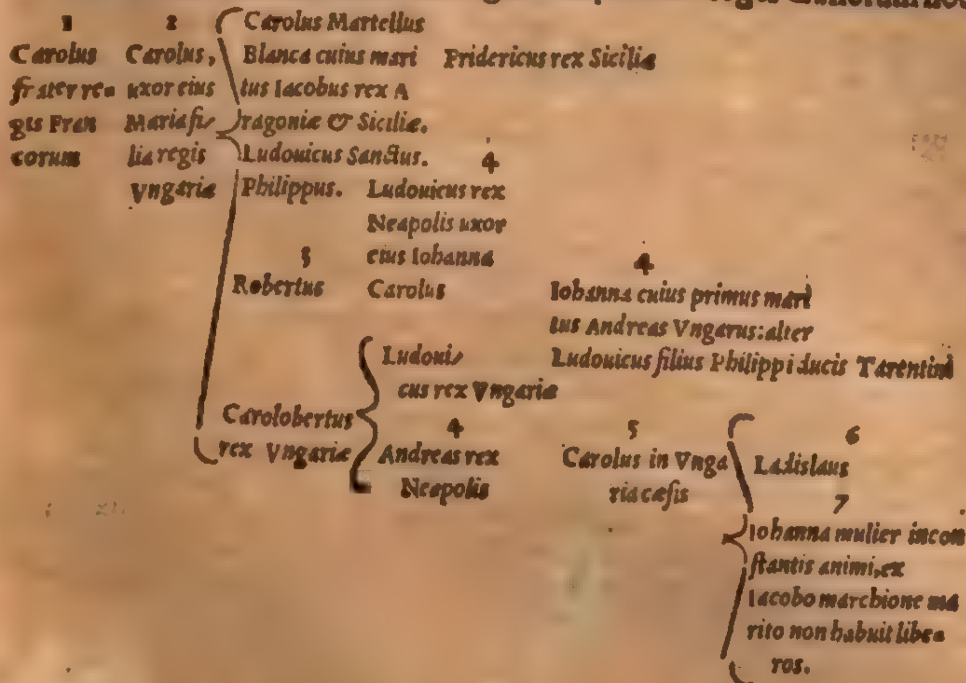

Iohanna 7. cū ultima esset ex familia Carolina & Vngarica & nullam haberet sobolem, adoptauit primo in filium & regni successorem Ludouicum Andegauēsem, & deinde illo abiecto adoptauit Alfonsum Aragonensem, regem Siciliæ. Alij scribunt, pontificem Romanū euocasse Ludouicū Andegauēsem ex Gallia ad regnum Neapolitanum, cuius maiores antea quoque reges Neapolis fuerant. Quod Iohanna regina ægreferens, misit pro Alfonso rege Siciliæ, adoptauit eum in filium. Sed non ita multo pòst mutato animo abiecto iam Alfonso adoptauit Ludouicum Andegauensem, unde multa orta sunt bella. Nam uterque uenit cum apparatu bellico, Alfonsus tamen præualuit. Interim uerò regina mortua est. Mortuus est quoque paulo pòst Ludouicus Gallus. Tunc miseruut quidam ex proceribus regni pro Renato fratre dicti Ludouici, &c. ut suprà indicauimus.

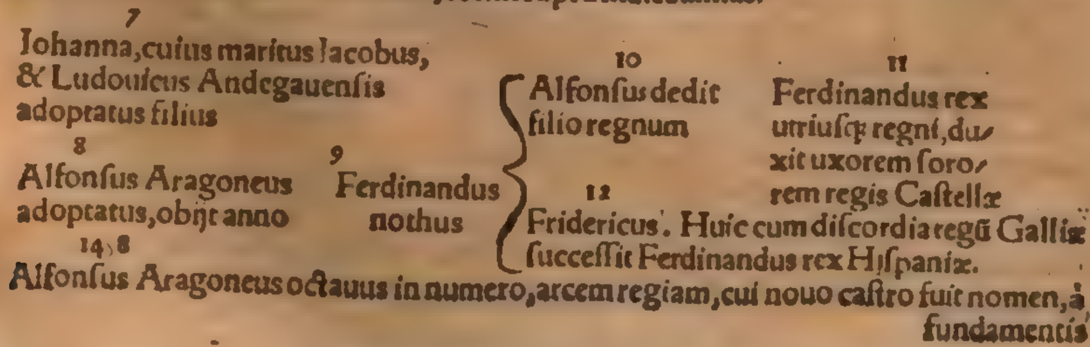

Alfonsus Aragoneus octauus in numero, arcem regiam, cui nouo castro fuit nomen, à fundamentis

fundamentis eiectam, iterum magnificè ac splendidè erexit, tum opere mirabilem inexpugnabilemq́; tum sumptu magnificentissimã, turribus orbiculari forma ex lapide quadrato mirifica structura atq; artificio, muriq́; crassitudine inaudita, & ingẽti arcu triũphali ex marmore candidissimo reformauit. Arcem sancti Saluatoris in mari ex ouo nuncupatam reparauit, cuius expugnabilis situs, ad usum magnificentissimæ regiæ est redactus. Ampliauit & urbis portum, obiecta in profundum maris altissima mole crassissimo muro, turribus munita. Salubritatẽ urbi, exiccatis paludibus introduxit. Magnus fuit princeps & in utranq; fortunæ partem probatus, qui inter cætera sibi aduersantia, etiam terræmotum passus est toto fermè regno qualem memoria hominum non est experta. Nam & multa regni oppida funditus corruêre, inter quæ Arianum ita absorptum est, tanquam terræ fissura deuorasset ipsum. Raro ciuitas absq; insigni ruina superfuit. Circiter triginta millia hominũ inter cadentia tecta perijsse feruntur.

SARDINIAE BREVIS historia & descriptio, per Sigismundum

Arquer Calaritanũ, sacræ theologiæ & iuris utriusq; doctorem.

De Sardiniæ situ & magnitudine.

SARDINIA uulgò Sardegnia, teste Ptolemæo circumdatꝰ ab oriente Tyrrheno pelago, à meridie Africo, ab occasu Sardoo, & à septentrione mari, quod ipsam & Corsicam interluit. Plinius eius situm & magnitudinem ita describit lib. 3. natural. historiæ. Sardinia ab oriente patet 188. mil. pass. ab occidente 170. à meridie 74 & à sept. 122. In circuitu 560. mil pass. Abest ab Africa secundum eundem 200. mil. à Calaritano promontorio. Nunc minori spacio duorum dierum nauigatur à ciuitate Calaritana ad Africam, Sed milliaria Plinij non rectè cõcordant cum Sardorum miliaribus, ideo dierum itineribus sic mensuramus Sardiniam: Patet in longum itinerum sex dierum, in latum, ubi angustior est, patet itinerè duorum dierum equitis.

De Sardiniæ solo, eiusque rerum copia &

& insalubri aëre, alijsq; rebus in ea memorabilibus.

EA pars Sardiniæ quæ Corsicam spectat, mõtuosior est, sed qui montes amœni sunt & humanis necessitatibus utiles. Opposita uerò pars quæ Africam spectat planior est & tritici abundantissima, amœna quoq;, sed altera amœnior est appellaturq́; hodie Caput Lugudoris. Abundat tota insula frugibus, pecore & armento, quare fit, ut uili precio ibi emantur carnes: quin & mercatores hinc multa coria in Italiam & Hispaniam abducunt, sicut & mirum caseorum copiã asportant. Sunt in hac insula tam multi equi, ut non pauci agrestes sint, careantq́; dominis, & geniosiores uili emantur precio. Et quamuis non sint tam proceri ut Germanorum, Hispanorum & Italorum equi, tamen non sunt illis deteriores in robore, agilitate & pulchritudine. Incolæ non uescuntur alio quàm triticeo pane. Abundat autem adeò triticum, ibi, ut à mercatoribus multæ quotannis naues tritico oneratæ, abducantur in Hispaniam & Italiam. Quòd si Sardi paulò magis rebus suis intenti essent, tantam tritici aliarum'que rerum affluentiam sibi in sua compararent terra, ut Sardinia ipsa in fœcunditate superaret Siciliam. Incusatur hic colonorum negligentia, desideraturq́; in rusticis maior industria. Vini optimi magna passim per insulã colligitur copia, albi & nigri. Ob incolarũ incuriam terra oleum non producit, cum olei abundantissima esse posset. Siquidẽ profert passim in syluis sua spõte multas oleastros, & quidã iam paucis retroactis annis cœperũt plantare oleas, quæ satis feliciter cultorib. cõpensarũt laborẽ.

Caput Lugudoris. *Triticum.* *Vinum.*

Cæterum

Septentrio
CORSICAE Pars
Bonifacio
Lõgo sardo promõt
Asinaria
Portus Turris
Castrũ Aragonen.
S Gauino
Olmedo
Sasser
Osali
Martis
Posada
Alagher
Turritana
Puagre
Caleri
Terra noua
Vrasei
Bosa
Macomer
Occidens
Onstang
Caput S. Marci
Meana
Oglastro
Oriens
Vras
Laconi
Sarabus
S Gauinus
Genoni
Quira
Gestori
Sorris
Calaris
Sols seu Sulcitani
Carbonaira promõt
Pula prõt
S Petri insula
CAPUT LUGUDORI
CAPUT CALARIS
SARDINIA INSULA
Nomina ista omnia nota sunt & usitata nunc in Sardinia. Si diligens lector voluerit nomina antiqua etiam scire, tabulã Ptolemæi cũ hac conferat ac rem apertam habebit.

Cæterum loco olei ad concinnandum lampades, utuntur animalium pinguedine, quorum magnam habent copiam. Conficiunt etiam ex lentisci semine oleum: oliuæ autem oleum petunt ex Liguria & ex insulis Balearibus. Venationem habent maximam, multi'que rustici ex sola uiuunt uenatione, præsertim qui in montibus habitant. Abundat enim regio apris, ceruis, damis, & alio quodā animali, quod Muflonem uocāt, quodq́; alibi in tota Europa non inuenitur, habēs corium & pilos instar cerui, & cornua instar arietis, non longa sed retro circū aures reflexa, magnitudinem retinens mediocris cerui, quod solis herbis uescitur, habitásq; in montibus asperioribus, cursu præditū uelocissimo, & cuius carnes bonę sunt ad uescendum. Nullum gignit Sardinia lupum aut aliud huiusmodi nocens animal, sed omnium quadrupedum nocentior est uulpes, eius magnitudinis cuius est in Italia. Occidit in Sardinia arietem etiam fortissimum, capram & tenellum uitulum.

Muflo singulare animal.

Tradunt scriptores quidam, in Sardinia nullum esse serpentem, nec uenenum ullum, præter pestilentem aërem: unde Sil. Italus de ea scribit:

Serpentum tellus pura ac uiduata ueneno
Sed tristeis cœlo & multa uitiata palude.

Sardonica herba.

At alij tradunt in ea Sardonicam inueniri herbam, apiastro similem, & qui illam edunt risu perire uidentur. Nam neruos & musculos contrahit, & rictu diducit ora, facitq; morientes redire. Hinc natum est Græcum prouerbium σαρδόνιος γέλως. Risus Sardonius. Huius herbæ Dioscorides quoq; mentionem facit, eamq́; ranūculi speciem esse dicit: & qua uia possit ei succurri, qui eam comederit docet. Certè ego nunquam eam uidi, nec homines unquam audiui ridentium more interire. Audiui tamen à peritissimo artium & medicinæ doctore Thoma Rocha de Ferraris, eam herbam in Sardinia esse, & quòd ille eam uiderit. Tradiderunt quoq; ueteres, Solifugam exiguum & uenenosum animal, araneis seu formicis simile, in ea insula inueniri: at ego nec animâs istud nec homines eius ueneno interemptos unq; uidi. Scorpiones quidem in ea sunt, quin & serpentes, sed qui ferè innoxij sunt.

Abundat Sardinia aqua dulci.

Habet præterea Sardinia flumina multa & amœna, sed non profunda, qui æstatis tempore transuadari possunt. Scribit Solinus, & uerè quidem, pisculentissima stagna esse in Sardinia, præsertim iuxta ciuitatem Oristang. Et quod idem dicit, hybernas pluuias in æstiuā penuriam reseruari, id hodie uerū non est, quum in totā insula magna aquarum sit copia, tam fontium quàm puteorum. In Calaritana quidē ciuitate, quæ in mōte est sita, cisternæ sunt sed putei intra eius mœnia nō desunt, præsertim tres, qui pro tota ciuitate sufficere possent etiamsi nullę cisternæ in ea essent. Deinde & in suburbijs eius, aliquot sunt putei bonarum aquarum, quin & singulæ ferè uineæ & horti suos habent puteos, tantum abest ut Sardinia aquarum laboret penuria, excepta Algerici ciuitate, quæ aliquem defectum habet aquæ, cum sita sit ad littus maris, inter arenam & scopulos. Sunt quoq; in Sardinia balnea multa salubrium & calidorum fontium, tametsi incolæ ea nō curent, quo factum est, ut omnia conciderint, & uix uestigia quædam supersint. Pulcherrima balnea, eaq; neglecta, iacent inter castrum Montis regalis & oppidum S. Gauini. Fabulantur quidam scriptores, in Sardinia fontem esse, cuius aquæ fures arguūt, idq; hoc pacto: Si latro iurauerit se furtū non admisisse, eaq; aqua lauerit manus seu oculos, cæcitate animaduertitur: sin furtum non admisit, clariores acquirit oculos. Certè huius fontis hodie nulla extat notitia.

Thermæ.

Argētifodinæ.

Argenti fodinæ in Sardinia ditissimæ sunt, maximè apud ciuitatem Ecclesiarum, ubi aliquantulum hodie eruitur argenti, paucis impensis, quod tamē in magna copia incolæ efferent, si maiori uterentur industria. Alumen in Sardinia inueniri testatur Plinius, at hodie nihil tale apparet. Salinas uerò habet magnas & inexhaustas, non in uno tantum sed

Salinæ.

in multis

in multis locis: meliores sunt prope Calarim: in qua ciuitate certis anni temporibus datur ciuibus sal gratis in magna copia, alijs uerò uenũdatur utilissimo precio. Paratur autem hoc modo: Ingrediuntur hyberno tempore aquæ maris in certa quædam stagna, quæ & ob id Salinæ uocantur, ubi postea æstiuo tempore ob solis feruorem coagulantur in solidissimum salem, atq; mense Iulij & Augusti idem sal inde extrahitur aut magna eius pars, nam totum extrahere necessarium non est, neq; id sine magnis impensis fieri posset. Sunt & aliæ præter Calaritanas salinæ in Sardinia, sed è quibus omnibus non extrahitur sal. Fruuntur Sardi ubiq; locorũ & omni tempore salubri aëre, nisi quod in quibusdã locis planis, præsertim Oristagni, ubi terra est paludinosa, ascendunt è terra uapores crassi ascendentesq; feruore solis, corrumpit̃ aër, & inassuetis multũ obest. Incolis uerò & qui à pueritia inescati sunt illo aëre, quiq; labori uacant, minimè nocet, quin senes & robusti accolæ, ut in alijs regionibus ibi inueniunt̃. At qui aliunde ueniunt in Sardiniam aut delicatiori educati sunt uita, facilè in morbum ruunt, ubi solis ardoribus sese exponunt. Causam puto hanc esse: Habet insula pinguissimũ solum & planicies multas maximè ab Oristagno usq; Calarim, & increbescente solis ardore, consurgunt uapores crassi aërem corrumpentes, quos cum delicatiora corpora ferre nequeant, facilè contrahunt morbum. Habet deinde ruricolæ domos, nullis tabulatis & contignationibus interclusas, sed tectum incumbit sine ullis interstitijs mansioni, unde fit, quòd calor facilè infestat totam domum & teneriora corpora, laboribusq; inassueta lædit. Hinc fit, quod ditiores quiq; & ij qui luxui uacant corporis, solum hyberno & ueris tempore, ex ciuitatib. ad sua castra ad oppida egrediuntur: aut si coguntur transire per Sardiniam æstatis tempore, quærunt loca montana, ubi aër salubrior est quàm in planicie. Raro tamen Sardi aliqua peste laborant.

De Sardiniæ antiquis uocabulis atque reipub. moderatoribus, quos habuit olim & hodie quoque habet: item de antiquitatibus:

APpellauit Timeus Sardiniã Sandoliotin, ab effigie sandalij, hoc est, soleæ. Mirsilus uerò & Chrysippus à similitudine uestigij, Ichnusam nominarunt. Demũ à Sardo Herculis filio aut nepote, fuit Sardinia appellata & uulgò Sardegnia, ut Plinius libro tertio naturalis historiæ tradit. Porrò quis primùm in ea sibi usurparit dominium, non satis constat. Sardus quidem in eam ueniens, ueteres accolas non expulit sed unà cum illis habitauit, qui antea insulam occupauerãt, & quorum Iohãnes Annius in commentarijs suis in Berosum meminit, scribens Phorcum, Cadossanen insulam compleuisse Vetulonicis colonis. Plutarchus uerò in uita Romuli ostendit, Tuscos primos Sardiniæ fuisse colonos, sicut & Strabo dicit Iolaum inuenisse in Sardinia Tuscos, barbaros accolas. Post Tuscos autem & Pœnos, Græci quidam duce Aristeo memorãtur ingressi in Sardiniam, sed qui, & ipsi dominium insulæ non occupauerunt. Post Græcos (ut quidam sentiunt) Iberi Hispani duce Noraco dicuntur manu ualida uenisse in insulam, atque constru- *Dux Noracus.* xisse Noram urbem, sed quæ hodie non est in rerum natura, nisi malis Nurũ oppidũ agreste; accipere pro Nora. Hodie insula paret regi Hispanorũ, habetq; passim antiquissimas ruinas in locis agrestibus & mõtuosis, instar rotundarũ turriũ in angustiã ascendentium, quæ robustissimis saxis sunt extractæ, habentes ianuas angustissimas: intra uerò muri mediam latitudinem, sunt gradus per quos in altum conscenditur. Præ se ferunt formã propugnaculorum. Incolæ uocant huiusmodi ruinas Nuraghos fortassis quòd reliquiæ quædam sint operum Noraci. Plinius scribit populos fuisse in Sardinia Ilienses (ab Ilio fortassis) dictos, quos putauerim Troianos fuisse, qui euersa Troia huc uenerũt. ponit & Corsos in ea, sed quorum nullum hodie extat nomen. Deinde tempore quo Atheniensium res floruerunt, uenerunt quoque Græci in Sardiniam, expulsisq; Afris, qui eam paulo antè occupauerãt, ipsi in eorum successerunt locum & cõdiderunt Calarim ciuitatem. Aliquot annis pòst, quum *Calaris.* cõtentio esset inter Romanos & Carthaginenses propter Sardiniam, tandem post longum bellum, Romani eam sibi subiugarunt. Atq; hinc est quòd Plinius Caralim nominat oppidum ciuium Romanorum, dicitq; coloniam esse Romanorum ad Turrim Libisonis. Deficiente uerò Romano imperio, fuit Sardinia rursum ab Afris occupata, & aliquandiu iugo

eorum obnoxia facta, donec tandem Pisani & Ligures, Italiæ populi, suasu Rom. Pontifi cum, magna classe Sardiniam aggressi, expulsis Afris, insula potiuntur. Atq; hic putant esse q Rom. pontifices in Decretis Sardiniã appellant patrimoniũ S. Petri & Rom. eccle-
Diuisio Sardiniæ. siæ. Obtenta autem Sardinia, Pisani & Ligures diuidunt eam inter se, partem unam Caput Calaris uocitantes, & alterã, Caput Lugudori, quam & Ligures sibi retinuerunt. Habebant tunc Sardi quoq; suos iudices, habitantes in Oristagñ, qui locus antea dictus fuit Arborea & hi fœdus habuerunt cum Pisanis & Genuensibus. Quin & Brancha Doria, Genuensis quidã, magnũ obtinuit dominiũ in Sardinia, nempe in Lugudoris capite, eiusq; leges pro parte adhuc seruantur in quibusdam locis, sicut & in ciuitate Ecclesiarũ, quædam leges Italica lingua eo tempore, quãdo Pisani ibi rerũ potiebãtur, sunt cõscriptæ, & adhuc in eo loco seruantur. Sic & Iudices Arboreæ reliquerunt post se leges, lingua Sardoa, in uno uolumine conscriptas, quæ hodie in tota ferè Sardinia in causis rerum & rusticarum personarum seruantur, uocanturq; carta de Logu. Labentibus postmodũ annis, quũ Pisani Rom. pontifici ob certas causas inobedientes essent, pontifex Sardiniã proscripsit, eamq; quodammodo in feudũ dedit Petro, uel, ut Volaterranus habet, Iacobo Aragonum regi. Rex itaq; collecto exercitu insulam ingreditur, Calaritanã expugnat urbem & Pisanos expellit, & postea paulatim Genuenses quoq; suo in Sardinia exuit dominio, & loco iudicũ, qui in quibusdam locis Sardiniæ imperabant, cõstituit Barones. Ex Arboreæ uerò iudicatu fecit Marchionatũ, & regionem illam cuidã ex suis subditis dedit in feudum: sicq; Sardinia tota facta est regum Aragoniæ, qui & hucusq; pacifice eam possederunt. Hodie præsidet ei D. Antonius de Cardona, uir nobilis genere & moribus, cognatus Caroli quinti Rom. Imperatoris & regis Hispaniæ, cuius uices gerit in Sardinia, prudenter in ea administrans rempublicam.

De Sardiniæ ciuitatibus.

Calaris. EST Sardinia mediocriter populosa, habens ciuitates non paucas, inter quas Calaris (uulgò Cagler) nobilior & ditior est, sita in monte iuxta mare, Africam respiciens, magnum & pulcherrimum habens portum, in quo semper uaria nauium genera inueniuntur, ultro citroq; in orientem & occidentẽ uelitantia, mercesq; portantia. Habet urbs ista tria suburbia, ut pictura eius hic adiecta explicat, cingiturq; munitissimis mœnibus. Residet ferè semper in ea Prorex unà cum baronibus, comitibus et multis diuitibus. Habet aũt ciuitas ipsa suam reipub. administrationẽ, in quam nec rex Aragoniæ, neq; prorex eius se intromittit, sed ex ipsis ciuibus quotãnis sorte quinq; eliguntur consules, quos Consegles appellant, qui per ciuitatẽ officij insignia portãt, & soli rempub. administrant, eiusq; redditus, qui multi sunt, dispensant distribuuntq; pro sua prudentia, utentes ciuium consilio, & in cunctis ad publicam respicientes utilitatẽ. Habent in quibusdã casibus legũ condendarũ potestatem, possuntq; pœnam mortis & mutilationis membrorũ statuere. Habet ciuitas multa priuilegia multasq; immunitates, quas Calaritani olim obtinuerunt à regibus Aragoniæ ob suam singularem fidelitatẽ. At hodie quando non solliciti sunt de republica, sed magis priuatũ considerant cõmodum, ut ubiq; ferẽ fieri solet, omnia ruunt in peius, incolæ bonas literas contemnunt, satis sibi esse putantes, si uel à limine latinã salutauerint linguã, intellexerintq; obiter Imperatorũ leges & pontificũ decreta, quo rem suã familiarem locupletiorẽ reddant Galenum & Auicennã tam oscitanter legunt, ut inde paucis cõsulant ægrotis. Luxus, pompa & crassa ignorantia in ciuitatibus hodie multorũ malorum sunt seminaria. Det illis dominus spiritũ salutarem, sine quo omnia peruerso aguntur ordine. Nam ubi ille nõ regnat, sapientia habet̃ pro stultitia, & iusticia pro sæuitia, atq; ibi necesse est, ut ciues mutuis laborent odijs, utantur proditionibus, falsisq; attestationibus & quisq; alterum deuorare contendat, maximè autem boni uiri periclitentur corpore & rerum iactura. Sed redeamus ad Calarim. Prope hanc urbem maximæ sunt salinæ, crescit ibi optimum uinum, album & rubrum. Summum templum & turres eius magnificas extruxerunt Pisani. Reliqua patent ex pictura & descriptione eius.

Priuilegia ciuitatis.

Ignorantia mater errorum.

Oristagñ ciuitas. Oristagñ ciuitas metropolitana, sita in solo plano & parum distans à mari, portũ habet occidentẽ respiciens, estq; aer in ea insalubris ob paludes & stagna, atq; ob id nõ est multũ populosa. Stagna eius sunt pisculentissima, maior Sardiniæ fluuius prope eam labitur. Est in hac

in hac urbe magna Crucifixi statua aliquantulũ uetusta, quam ferunt factam à Nicodemo, atq; ob id in magna est populi ueneratione. Fuit olim regio illa Arborea appellata, nunc aũt marchionatus Oristagni uocat̃. Et cum marchio quidam rebellaret regi Aragoniæ, priuatus fuit dominio suo, factusq; est rex Immediatus dominus ciuitatis. Turris ciuitas, teste Plinio Romanorũ fuit colonia: Ptolemæus appellat eam turrim Bissonis, sitaq; erat in plaga aquilonari ad littus maris, cuius ruinę adhuc extant et appellat̃ portus Turris. Ea destructa, Sassaris ciuitas fuit extructa, distans tamen ab ea 12. miliaribus habens solum amœnũ & pulcherrimis irriguum fontibus abundans multis & bonis frugibus. Est tamen parũ munita, unde & annis superioribus sub Francisco Galliarum rege, ob negligentem custodiã magistratus, fuit à Gallis direpta, licet illicò à Sardis recuperata, expulsis Gallis. *Turris ciuitas.*

Algher ciuitas est noua, parua populosa tamen munitissima, domibus & ædificiis pulchris ornata, cuius incolæ ferè omnes Taraconenses sunt, &c. Habet Sardinia & alias ciuitates, oppida & uillas, sed quarum mentionem hic non faciemus, breuitati studentes. Si dominus requiem & ocium dederit, prolixiorem de rebus Sardorum scribemus historiam. *Algher ciuitas.*

De Calari metropoli Sardiniæ.

CAlaris Sardiniæ primaria ciuitas, hic quod fieri potuit genuina pictura expressa, diuiditur in quatuor partes: media quæ fortissimo septa est muro, propriè uocatur Calaris: ea uerò quæ orientẽ spectat, appellatur Villa noua, latinè, nouũ oppidum: ea uerò pars quę merdiẽ respicit atq; mare mediterraneũ, uocatur La Gliapola, seu La Marina, & quæ ad occidentẽ uergit, Stampax nominatur: suntq; hæ tres partes, suburbia quædam & appendices Calaritanæ urbis, quarum præcipua ædificia iam sigillatim explicabo.

Calaris.

A Turris S. Brancatij, magna & pulcherrima, totaq; ferè marmorea.
B Turris bellicarum munitionum.
C Portę S. Brãcatij, ubi sunt tres murorum portæ, una post aliam, per quas in ciuitatem introitus patet.
D Hic est fons publicus satis exuberans, dictus, Fons S. Braucatij.
E Sancta Lucia, monasterium monacharum.
F Palatium regium, ubi Prorex habitat.
H Cathedrale seu archiepiscopale templum. I Carceres publici.
K Domus senatoria, quã ciuitatis domum uocant. L Ciuitatis platea.
M Vicus Iudæorum, ubi scilicet olim Iudæi habitauerunt.
N Templum S. Crucis, ubi olim Synagoga fuit Iudæorum, hodie uero Schola ibi est publica Grammaticæ. O Propugnaculum S. Crucis.
P Fons S. Crucis, largiter aquam propinans. Q Propugnaculum nouum.
R Turris noua & magna, Elephantis dicta, tota ferè marmorea.
S Propugnaculum Elephantis. T Lanienæ hic sunt.
V Portæ Calaris, ubi quatuor sunt ordines murorum cum quatuor portis.
X Platea seu forum caseorum. Y Fons publicus, aqua inundans.
Z Propugnaculum portæ magnum.

Villæ nouæ insigniora ædificia.

A Hic ripibus nititur murus Calaritanus. B Porta Cabanias.
C S. Iohannis templum. D Dominicastrorum monasterium.
E Parochialis ecclesia sancti Iacobi. F Fons publicus aqua abundans.

Gliapola seu seu Marina.

A Propugnaculum quod uulgò Turrio de Gleuant uocant.
B Turrio propugnaculum S. Augustini. C Platea Gliapolæ.

2 Templum S. Mariæ, portus.
3 Iesus, monasterium Franciscorum de obseruantia.
4 Sancti Augustini monasterium. 5 Palisada, id est mare palis septum.

De Sardorum lingua.

HAbuerunt quidem Sardi olim linguã propriã, sed quum diuersi populi immigraue rint in eam, atq; ab exteris principibus eius imperium usurpatum fuerit nempè Latinis, Pisanis, Genuẽsibus, Hispanis & Afris, corrupta fuit multum lingua eorum relictis tamen plurimis uocabulis, quæ in nullo inueniuntur idiomate. Latini sermonis adhuc multa tenet uocabula, præsertim in Barbariæ montibus, ubi Rom. Imperatores militum habebant præsidia, ut l. ij C. de officio præfecti præ. Afric. Hinc est quòd Sardi in diuersis locis tam diuersè loquuntur, iuxta quod tam uarium habuerunt imperium, etiamsi ipsi mutuo sese rectè intelligant. Sunt autem duæ præcipuæ in ea insula linguæ, una qua utuntur in ciuitatibus, & altera qua extra ciuitates. Oppidani loquuntur ferè lingua Hispanica, Tarraconensi seu Catalana, quam didicerunt ab Hispanis, qui, quinque magistratum in eisdem gerunt ciuitatibus; alij uerò genuinam retinent Sardorum linguam. En habes utriusq; linguæ discrimen in dominica oratione.

Pater noster qui es in cœlis sanctificetur nomen tuum. Adueniat
Pare nostre che ses en loscels sia santificat lo nom teu Venga — Ciuitatensis.
Babu nostru sughale ses in soschelus santusiada su nomine tuo Bengiad — Sardorũ cõmunior lingua.

regnum tuum, fiat uoluntas tua sicut in cœlo & in terra: Panem
lo regne teu, sasase la uoluntat tua axicom en locel i en la terra lo pa
su rennu tuo, faciadsi sa uolũtade tua comentiin chelo & in sa terra su pane

nostrum cotidianum da nobis hodie, & dimitte nobis debita nostra,
nostre cotidia dona anosaltres hui, i dexia anosaltres losdeutes nostres
nostru dognie die dona annosatores hoe, & lassa anosatores isdebitus nostrus

sicut & nos dimittimus debitoribus nostris, & ne nos inducas in
axicom i nosaltres dexiam als deutois nostres i no nos induescas en
cõmẽte e nosateros lassaos a isdebitores nostrus e no nos portis in

tentationem, sed libera nos à malo, quia tuum est regnum, gloria
la tentatio mas liura nos del mal, perche teu es lo regne, la gloria
sa tentatione, imperio libera nòs dasu male, poiteo tuo esti su rennu sa gloria

& imperium in secula seculorum, amen.
i lo imperij en los sigles de le sigles amen.
e su imperiu sos seculos de sos seculos amen.

De magistratibus Sardiniæ, incolarum natura, moribus, legibus & religione.

MVlti sunt in Sardinia magistratus. Omnium supremus est Prorex seu uicerex, qui omnem ferè regis tenet autoritatem: & solus Hispanus hunc magistratum gerere potest, secundum antiquas constitutiones. Habet à rege assignatũ assessorem iuris u. doc. quem regentem ibi appellant. Habet præterea & alios consiliarios, quorum consilio omnia ferè disponit, appellaturq; eius tribunal, Regia audientia Olim hunc magistratũ iuxta priuilegium regni nulllus poterat gerere nisi per triennium: de — Vicerex.

inde alius succedebat in locum eius. Nunc autem in eo officio multis temporibus quis persistit, ut regi placet. Cumq; Sardinia in duas partes sit diuisa, nempe in caput Calaris, & caput Lugudoris, unaquæq; suum habet gubernatorem, nec refert an is Hispanus sit aut Sardus. Præsente tamen Vicerege, ille nullam habet autoritatem, absente uerò Prorege, gubernator omnem habet autoritatem, sed licet prouocare ab eo ad Viceregē. Committit rex hoc gubernationis officium cui uult, quique idoneus ad id gerendum uidetur. Est & alius in ciuitatibus magistratus, qui ab incolis Vigher appllatur, qui etiam præsente Vicerege, sua non priuatur iurisdictione tam in causis capitalibus & pœnis infligendis, quam in alijs controuersijs. Durat solum per unum annum, idq; propter insolentiā quorundā, qui huic præfuerūt officio, deinde ut & reliqui ciues hoc officio potiri queant. Olim durauit quinquennio, deinde triennio. Concedit rex aut prorex hanc functionem singulis ciuitatibus, habentq; singuli, qui eiusmodi officio præsunt, assessorem unum utriusq; iuris peritū. Sunt adhuc & alij magistratus minores quos hic breuitatis gratia missos facio. Ecclesiastici magistratus in Sardinia sunt constituti, iuxta papæ decreta. Nam sunt in ea tres archiepiscopi, nempe Calaritanus, Araborensis & Turritanensis seu Sassarensis, qui & nonnullos sub se habent episcopos. Est quoq; ibi inquisitor generalis contra hæreticos, apostatas & maleficos, secundū Hispaniæ mores & cōstitutiones, ultra ea quæ iure communi Imperatorijs & pontificijs inquisitoribus sunt concessa. Habet iste immensa priuilegia, nec quenquam præter Hispaniæ supremū inquisitorē, cuius est delegatus, agnoscit superiorem in Sardinia. Constituit ipse quoq; sub se alios inquisitores & ministros, quorū omniū iudex ipse est, qui tanta seueritate contra suspectos procedunt, ut paucis uerbis exprimi nequeat: nam miseros homines multis annis in carcere detinent, examinant & torquent, priusquam eos uel damnent uel absoluant. Habent autem de his rebus libros impressos, ut Malleū maleficarū, Directoriū inquisitorū et nonnullos alios, item instructiones secretas & multa alia quæ ipsorū pendent arbitrio. Habent præterea Sardi & Cruciatæ cōmissarium qui nullum præter Romanum pontificē agnoscit superiorem, &c.

Archiepiscopatus.

Mores.

Cæterum quantum attinet ad mores & naturam Sardorum, noueris eos esse corpore robustos, agrestes & laboribus assuetos, præter paucos luxui deditos literarū studio parum sunt intenti, uenationi autem deditissimi sunt. Multi pecuariam faciunt rem, agresti cibo & aqua contenti. Qui in oppidis & uillis habitant pacifice inter se uiuunt, aduenas amāt, & humaniter tractant. Viuunt in diem, uilissimoq; uestiuntur panno. Bella nulla habent neq; multa arma. Et quod mirandum est, nullum habent artificem in tam ampla insula, qui enses, pugiones & alia fabricet arma, sed hæc petunt ex Hispania & Italia. Vtuntur plerunque balistis, maximè in uenationibus. Et si quando piratæ, Turcæ & Afri illuc ueniunt, prædam abacturi, facilè à Sardis in fugā uertuntur, aut captiui detinentur. Sunt Sardi optimi equites, sunt ob solis ardorem subfusci coloris uiuunt benè secundum legem naturæ, optimè uicturi, si synceros haberent uerbi dei præcones. Cum rustici diem festum alicuius sancti celebrāt, audita missa in ipsius sancti templo, tota reliqua die & noctu saltant in templo, prophana cantant, choreas uiri cum fœminis ducunt, porcos arietes & armenta mactant, magnaq; lætitia in honorem certi alicuius sancti, ut illud in fano eius, potissimum in syluis extructo, & festa die deuorent. Et si familia minor fuerit ad esum pecoris conuocāt & alios ad conuiuium illud, quod in fano celebrant, ne quid residui maneat. Fœminæ rusticorum ualde honestæ sunt in uestitu, omnem excludentes pompam: at urbanæ diuitijs abundantes, abutuntur illis in magnam superbiam. Sacerdotes indoctissimi sunt, ut rarus inter eos, sicut & apud monachos, inueniatur, qui latinam intelligat linguam. Habent suas cōcubinas, maioremq; dant operam procreandis liberis quàm legendis libris.

Superstitio.

De Corsica insula.

CORsicã insulã Græci appellant Cyrnum, distatq́ à Sardinia per unũ miliare Germanicũ, quod unius horæ spacio traijci potest. Est insula in interioribus plena altissimis, asperis & saxosis mõtibus instar alpiũ, sterilis, parum habitata, qualisq́ est terra, tales sunt & inhabitatores. Nã habet homines agrestes, feroces furto et

latrocinijs deditos, q ipso aspectu, ut aiunt, referunt animi ferocitatẽ. Sunt homines pauperrimi, nullas curãtes literas: non habẽt ullũ medicũ neq; iurisperitum. Genuenses, quibus parent, dant illis singulis annis gubernatorẽ unum generalem. Viuunt autẽ carnibus domesticis et syluestrib. Crescit optimũ & nobilissimũ uinum in ea insulę parte, quæ respicit Liguriam, quod ob sui cõmendationẽ exportat Romam. Fert quoq; resinam, mel & similia. Non tamen laudat mel in ea collectũ. Referta est ouibus & bobus. Ea pars quæ respicit Ethruriã Italiæ, est mediocriter plana, habetq́ ibi fœcundum solum & producit nobiles & dulces fructus. In reliquis uerò locis aditu est difficilis, ob montium aspertatẽ. Scribit Plinius olim in ea fuisse ciuitates 33. hodie uerò nullam ferè habet præter unã Bastiam (penult. producta) quæ tamen est parua ciuitas, maritima, & quæ respicit Capprariã insulã. In hac ciuitatula residet supremus gubernator, habentq́ ibi Genuẽses militũ præsidia. Ex incolis uerò nullus permittitur gestare arma, per totã insulã. Ea parte Corsicæ ubi Bastia est sita, terra est populosior, uocatq́ Cãpo Loro, quasi cãpus de auro, propterea quod ibi generosum crescat uinũ, castaneæ & aliquantulũ tritici. In ea extremitate Corsicæ quæ respicit Sardiniã, est arx fortissima, natura munita, Bonifacio dicta, ubi optimus est portus, habẽtq́ ibi Genuẽses præsidia militũ cõtra piratas, qui quoslibet homines abducũt, nec sunt incolæ tuti in uniuersa insula, nisi qui habitãt in oppidis munitis, quorũ tamẽ hodie paucula sunt. Ante paucos annos miserunt Genuẽses coloniam in Corsicã, cõstruxeruntq́ oppidulũ prope Bonifaciũ in portu maris q̃d uocãt Porto uechio, id est, portus antiquus, distans à Bonifacio itinere dimidię diei, ubi & milites atq; equites cõtinuas agũt excubias cõtra piratas, ut illorũ reprimãt insolentiã, qui sępe ad portas usq; ueniũt oppidorũ. Anno 1552. Cũ Salernitanus Princeps Ferdinandus Sanseuerinâs, atq; Dragut Rays Bonifacij portũ & præsidiũ, occupassent, ut fertur, regis Francorũ nomine, Genuẽses classe instructa, omnibus uirib. recuperare præsidiũ contendũt. Cæterũ quantum attinet ad antiquã illam ciuitatẽ Aleriam, sciendũ illam distare fermè tribus miliarib. Germanicis à Bastia, sed iacet hodie in ruinis, nec quisquã ibi nũc habitat præter pastores, trãslatusq́ est inde Archiepiscopatus ad Bastiam. Haud procul ab area ciuitatis Aleriæ, labitur fluuius quidam, qui maximus habetur inter amnes Corsicæ.

Vinum generosum.

Bastia ciuitas.

Bonifacio castrum.

Aleria.

Capraria insula.

Distat Capraria insula 30. mil. Italicis à Corsica, estq́ parua insula & tota montuosa, Genuensibus subdita, à Græcis Aegilion dicta. In ea habitant pauci homines agrestes, qui colunt uinum, quod ibi ualde generosum crescit, præsertim rubrum. Habitant autem incolæ propter piratas in sublimi castro, inter saxa locato, quod paucis ab hinc annis Genuenses ceu tutum asilum cõstruxerunt. Ante 7. uel 8. annos fuerunt ferè omnes incolæ capti, & abducti à piratis. Sed cum Christiana classis propè Corsicam hanc prædam recuperasset, uicissim captiuarunt prædones illos, & egerunt cum illis quod commeriti fuerant. Cæterum distat Capraria ab Italia miliaribus Italicis sexaginta.

Vinum Generosum.

Ilua insula.

Ilua insula quã uulgò Elbam uocant, non multum distat ab Italia, estq́ satis fertilis. Sunt in ea ferri & chalybis fodinæ. Aiunt quoq; eam habere mineram auri & argenti. Sunt in ea aliquot oppida, quia est triplo aut amplius maior Capraria. Parebat olim cuidam domino qui residebat in Plumbino ciuitate Italiæ, nunc uerò Imperator Carolus habet sua præsidia in ea. Græci uocauerũt eam Aethalam, ob ferri officinam in eo loco flagrantis. Sunt & aliæ paruæ insulæ in mari Ligustico, Gorgona, Planasia, Oglasa, &c. quas hic prætereo.

SIciliam sic dictã putant à Siculo duce, qui primum in Latio habitauit, atq; pugnacem sub se habuit populũ, cũ q̃ traiecto freto in Siciliã uenit, atq; insulã armata sibi subiecit manu. Sunt q aiunt illum Neptuni fuisse filiũ. Ab eo itaq; insula dicta est Sicilia, quæ antea Trinacria & Triquetra fuit appellata, à trib. eius promontorijs, quorum unũ Pelorus ad Italiã & aquilonẽ uergens contra Scyllã decẽ milliaribus ab Messana distat, à Peloro Annibalis nauis gubernatore nomen sortitũ. Est in eo promontorio turris recẽs, non ꝙ maris defendat angustias, sed procul uenientibus, quà transeãt uadũ ostẽdat. Scylla scopulus in cõtinenti, ubi oppidũ Scyglũ è regione cuius memorata turris ultra fretum abest tribus millib. passuũ, tanta enim ibi est latitudo freti, ut etiã bos tranare queat (est enim πορθμός) quemadmodũ Diodorus de hoc nugaẽ, Herculẽ in natante boue ibi traiecisse. Carybdis uorticosum mare, nuncupatum à Siculis Galofarus, quasi Calofaros: ibi enim faces noctu accenduntẽ, nautis portũ petẽtibus, signũ. Scribũt ueteres hanc insulã ab initio portionẽ fuisse Italiæ, nullamq; inter Italiã & Siciliã extitisse discretionẽ, & eo loco terra fuit appellata Oenotria. Cumq; uice quadã ingens orireẽ terręmotus, scissa est Sicilia magno hiatu ab Italia. Alijs tamen aliud placet, nẽpe ꝙ mare in eo loco impetuosis & perpetuis procellis & illisionibus tandẽ terrã perfregerit, feceritq; sibi meatum, sicut & in hunc usq; diẽ ibi semper est impetuosum, & ex occurrentiũ undarum concussionibus magnus editur sonitus instar horribilis latratus, ut etiã à lõgè rugitus audiaẽ. Alterum promontoriũ uocaẽ Pachynus, ab aëris crassitudine, nũc uerò Caput Passarũ dicitur, habetq; duo cornua, unũ ad ortum & alterũ ad austrum spectat. Tertium est Lilybeũ, Africæ & Libyæ oppositũ: nostra ætate caput Boei dicunt, centum miliarib. à Carthagine ad orientem remotũ. Hinc sereno cœlo uideri potest Africa, sicut & memoriæ proditũ est, quendã è specula prospicientẽ, naues Carthaginis portu egrediẽtes, quum olim Romanos expugnare conarentur, Lilybetanis renunciasse. Iuxta promontoriũ istud mirabiles inueniũtur lapicidinæ, è cuius saxis olim muri Carthaginenses fuerunt facti. Diodorus Siculus hanc insulã dicit quoq; olim Sicaniã à Sicanis antiquis indigenis dictã, sed non diu retinuit nuncupationem istam. Nam quum mons Aetna crebros euomeret ignes, deuastarẽturq; circumiacẽtes agri, deseruerunt Sicanij insulã, Siculisq; inhabitandã reliquerũt. Discernitur proinde insula ista in tres ualles, & desinit quoq; uallis in unũ promontoriũ. Vna quæ Pelorum habet, nemorũ est plena. Altera quæ extenditur ad nothũ, est frumentarijs tum campis tum nemoribus læta, pecorumq; fœcunda, Pachynũ continens. Tertia Mazaræ, frugiferarum arborũ propè impatiens, messibus armẽtisq; abundãs, Lilybeum sibi uendicat promontoriũ. Ambitus haud indiligenter facta mẽsione 616. miliarib. Italicis definiẽ, quæ faciũt sesquicẽtum Germanica miliaria. Sunt adhuc multi in Sicilia, qui utuntur Græca lingua. Quam fertilis sit tota insula, ostendam infrà, ubi de singulis locis peculiaris fiet mentio. Ceres apud Siculos in precio fuit. Nam ualuit tanto ingenio, ut agrorũ cultũ excogitarit. Prima apud Siculos boues domuit, et aratro terrã sulcis proscidit, et semina tradidit. Quę cũ in segetẽ excreuisset collectis spicis flabellis separare, & molis terere ac panem conficere docuit, cum antea homines glandibus & pomis syluestribus sustentarentur. Ob quod meritum, post mortem eam deam frugum arbitrati sunt, & diuinis honoribus extulerunt.

Tria in Siciliã promontoria.

Scylla.

Sicilia scissa ab Italia.

Pachynus.

Sicania.

Ceres fuit in Sicilia.

Panhormus uulgo Palermo metropolis.

CIuitas Panhormitana uetustissima est urbs, sita in loco amœna & fertilissimo. Ad septentrionem spectat, pelagoq; alluitur Tyrrheno, muris septa perquàm altis, quod opus est Friderici regis. Secundum mare arx est, quæ nostra tempestate amplificata, quod castrum ad mare nominant. Tres item antiquæ ciuitatis portæ & ueteres muri multis cum turribus lapide quadrato cõstructi, & nunc manent. Inueniuntur lapides literis inscripti, quibus Nohæ tempore fuisse Panhormũ planè cõstat. Sic enim scribit Marius Aretius: Templum ingens est Panhormi, exteriores parietes multo pulcherrimi, à Gualtherio archiepiscopo Guilielmi regis affine dedicatũ, opus sanè cũctis spectabile, ubi Siciliæ reges sepulti iacent. Ipso in templo statutis cautum est, ne priuatorũ quisq; sepeliaẽ, regibus nanq; duntaxat & episcopis cõcessum. Prope eum ad orientẽ fermè celebre hospitale, cuius ministris curãdi ægros atq; infantes alendi, quos uel paupertas uel mu

Pãhormus fuit tẽpore Nohæ.

x 5 lierum

lierum uerecundia clàm exposuerit, maxima cura. Altera parte est locus, ubi ueteri consuetudine aureas coronas reges accipere cõsueuerunt. Ibi enim regio diademate donati sunt Rogerius, uterqꝫ Guilelmus, Tancredus, Henricus Imper. Fridericus filius, Manfredus & Petrus Aragoneus. Dulcium arundinum, quarum ex recocto succo fit saccarum, fertiles in Panhormitano agro fiũt messes. Quod sic faciunt. Principio campum non multum à mari remotum, bene pastinant, inqꝫ paulò eminentiores disponunt sulcos. Martio deinde mense arundinum dulciũ nodos, qui ad summũ pertinẽt, folijs librisqꝫ exutos ita conserunt, ut sulcorũ latera tribus aut quatuor cũ geminis frustis uno ictu perforentur, sicqꝫ implent omnes campi sulcos. Irrigaẽ terra æstate, simul & à luxuria assidue purgatur: brumale demum prope solstitium, radicibus tantũmodo pro altera satione (biennium durat) relictis franguntur arundines. Quarum ex maturis dulcissimisqꝫ nodis in minuta incisis frustra, eo artificio quo oleum, elicitũ succum uno ex tribus in hypocausto dispositis aheno purgatur ac uili percolatur pãno. Colati mox succi partẽ (sic enim recoquunt) in alterum conijciant ahenam, & hinc rursus in tertium reponunt cõfestim, uerberantqꝫ feruentem, unde extractũ subnigrũ erit saccarum. Idem deniqꝫ itidẽ semel, iterũ & tertiũ si fuerit recoctum, candidum elegantissimumqꝫ fiet. Altera uerò illis ex radicibus messis, nisi mẽse Maio stercoretur campus, uix emerget. Adiecimus autẽ hic cannamellæ picturã & formã, è qua saccharum ipsum elicitur. Planta est millio Indico, quod mellegam & sorgum Itali uocant, assimilis, breuior tamen. Caudex est nodosus instar arundinis, non tamen intus, ut arundo, uacuus, sed materia quadã, qualis est in millio Indico uel in iunco spongiosa plena, tenui cortice, dulci succo refert, quin hunc exprimitur modum. Caudicem totum in frusta minutatim incidunt et secãt, moxqꝫ submittũt torculari. & succum inde expressum in cacabum mundissimũ immittunt, ignìqꝫ subiecto excoquunt donec perpurgatũ uideaẽ. Purgatum in figulinis reponunt uasis, in quibus ubi refrixerit, in saccarum laudatissimum cõgelatur. A' Panhormo haud longè fundus, cui Cifala nomen, ostenditur, ubi aquæ sunt calidę, ægrotis admodum salubres.

Saccari plantatio.

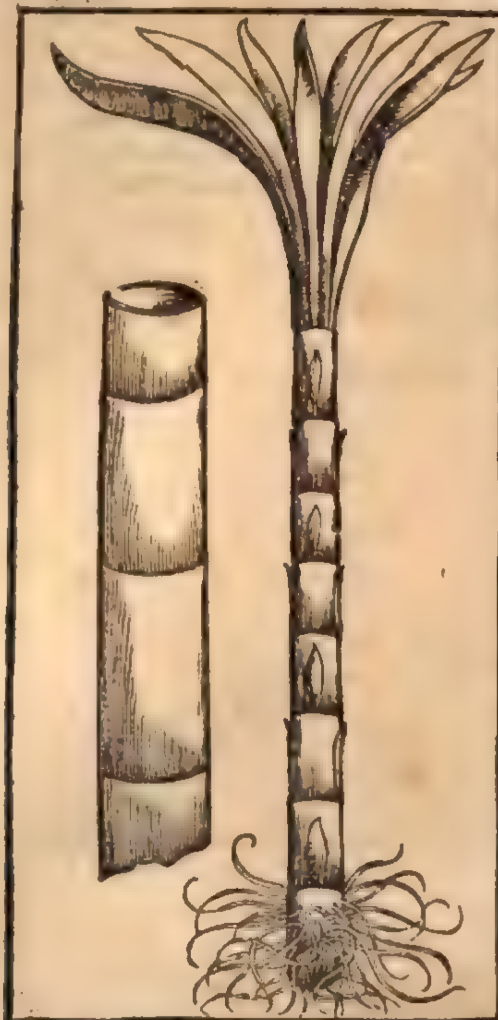

Thermæ.

Syracusa Regia ciuitas.

VRbem Syracusas maximam pulcherrimamqꝫ ac triplici septam muro, opibus & uiribus potentẽ fuisse, multi sunt testes. Ea capta, præda tantum fuit, quantum uix capta Carthagine tum fuisset, cum qua uiribus æquis certabatur. Et Dionysius tyrannus centum uiginti peditum, equitumqꝫ 12. milliũ exercitum, ac naues ad quadringẽtas ex urbe una eduxit Syracusis. Quæ tum manu munitissima, tum loci natura erat, & portus ad huc habet duos, qui quũ diuersos inter se aditus habeãt, in exitu sunt cõiuncti, quorum cõiunctione insula ipsa disiũgitur. Ea tãta fuit, ut ex quatuor tunc urbibus constaret, quarum una ea est, quã dixi, insula, quæ duobus illis portubus cincta (magnum & paruũ uocant) quæqꝫ in præsentia, cæteris solo adæquatis, tantummodo stat. In faucibus portuum ubi nunc castrum Marker est, arx erat tyrannorum, Hieronisqꝫ regis domus, quia prætores postea uti solebant, thesauro plena, ac armorum copia ita munita, ut hominum septuaginta millia illis armarentur. In insula huius urbis est fons, cui nomen Arethusa, tunc incredibili magnitudine, plenus piscium, qui fluctu totus opertus fuisset, nisi munitione ac

Arethusa fons

mole

mole lapidum à mari fuisset disiunctus. Arethusa itaq; quamuis non ea magnitudine, è rupe ueluti è ciuitatis latere usq; in hunc diem, in portum magnum effunditur. Regnauit olim in hac urbe Dionysius, occupauitq; tyrãnidem quum complesset annos 25. et regnauit 38. Idem ipse, fratres & omnes regni æmulos interfecit. Cumq; ob sæuitiã omnibus inuisus redderetur, absq; omni regio apparatu in Italiã tacitus profugit. Hic coniuges principum ad stuprum rapi iubebat, uirgines ante nuptias adducebat, stupratasq; procis reddebat, locupletissimos quosq; aut ciuitate pellebat, aut occidi imperabat, bonaq; eorum inuadebat. Cum autem secundo cõspiratione obsideretur, deposito imperio, arce cum exercitu Syracusanis traditis receptoq; priuato instituto, Corinthũ in exiliũ proficiscitur, ubi in sordidiss. uitæ genus descendit, in popinis & lupanaribus totis diebus resedit, pãnosus & squalibus incessit, omniaq; ita fecit, ut cõtemnendus magis q̃ metuendus uideretur. Nouissime se ludi magistrũ professus, pueros in triuio docebat. Huius Dionysij cum omnes Syracusani interitũ optarẽt, quædam anus sola quotidie deos orabat, ut incolumis ac sibi superstes esset. Audiẽs Dionys. admirat̃, causam q̃rit. Ait illa: Cũ puella essem et grauẽ tyrãnum haberemus, carere eo cupiebã, successit illi grauior, & cum illo carere cuperẽ tertiũ te importuniorẽ excepimus. Timẽs ergo deteriorẽ succedere tibi, caput meũ ꝓ tua salute deuoueo. Tam facetã audaciã Dionys. erubuit. Huius Dionysij fuit Plato magister. Caterũ filias Dionysius ne tõsori collũ cõmitteret, tõdere docuit: adultis uerò illis, ferrũ earum manib. remouẽs cãdentibus carbonibus capillũ & barbã adurere. Damocles assentator, ꝓpter eius opes atq; rerũ abundantiã, beatũ Dionysium assiduè in sermone cõmemorabat. Cui Dionysius: Vis ne igit̃ inquit ô Damocles sic te esse beatũ? Cũq; ille uelle dixisset: hominẽ Dionysius in aurea sede collocari iussit, mẽsasq; instrui cõquisitissimis epulis, pueros delectos cõsistere, iussitq; rursus fulgentẽ gladiũ à lacunari, seta equina appẽsum, demitti, Damocles itaq; gladiũ suspiciẽs, nec pulchros administratores aspiciebat, nec manũ porrigebat in mẽsam, sed potius exorauit tyrannũ, ut abire liceret, quod iam beatus esse nollet.

Agri Syracusani omniũ, quæ ad uictũ humanũ pertinẽt rerũ longè sunt fertilissimi. Tritici enim omnisq; leguminum generis lætissimas ferunt segetes, ita ut ibi arare terram ac frumentũ ab ea mortales extorquere Cererẽ docuisse crederẽt. Ibi quoq; armentorũ copia & pecudũ, aucupij etiã maxima cõmoditas. *Fertilitas agri Syracusani.* Anno Christi 1070. factus est Syracusis horribilis terræmotus, per quẽ urbs sic est cõcussa, ut multa ædificia conciderint. Cecidit quoque ecclesia interim quo sacra peragebantur, & oppressit omnes ferè homines, qui in ea erant.

Scribunt quidã, Syracusanos olim regali potestate & magistratu totius insulæ Siciliæ potitos fuisse. Nã Gelo Syracusanorũ rex, Cartagineusibus bello iam profligatis, uniuersæ Siciliæ dominiũ obtinuit, quem Hieroni fratri postmodũ ex testamento reliquit: Et ubi Romanorũ prouincia Sicilia facta est, Syracusis prætoria fuit domus, ibidem qui ius dicebant, iudices mansisse nemo est qui improbet.

Catina.

PTolemæus & Diodorus Siculus uocant urbem istam Catanam, estq; in planitie, habens montem Aetna ad septentrionem. Decorata est nostro æuo studio uniuersali, ubi & docti quidam habentur uiri. Hanc ciuitatẽ Hiero renouatis colonis Aetnam uocauit, quod sub radicibus montis Aetnæ constructa sit, sed post eius mortẽ, pristinũ recuperauit nomen. In eo loco ubi hodie diuæ Agathæ est templũ, fuerũt enim celebres thermæ mamoreis columnis & epistilijs circumseptæ. Ager Catanaicus est totus fertilis, & præsertim uinum ibi natum, præstat omne uino Siculo, quale olim hic Basileę bibimus, missum Erasmo Roterodamo bonæ memoriæ à mercatoribus Augustanis. Pecora quoq; optimis pascuis, quæ ibi sunt, in tantum saginantur, ut in ipsa pinguedine suffocarentur, nisi interdum sanguine circa aures elicito leuarentur.

Agrigentum.

HAec peruetusta est ciuitas atq; opulenta, quã olim Carthaginenses euerterunt, & Megalus atque Feriscus ab Helea urbe Lucaniæ rursum instaurarunt. Plura fuerunt in ea uetere templa egregiè facta, unũ Aesculapij, illa tempestate religiosissimum, in quo signum erat Apollinis & Scipionis monumentum: alterum Palladis, tertium Iouis. Phalaris Cretensis ob seditiones domo profugus in Siciliam comigrauit, atque Agrigẽti principatum obtinuit, uir prudens inter omnes, domi militiæq; clarus, literis ac liberalitate insignis. Perillus Atheniensis faber huic plura opera miro artificio cælata dederat, qui pluribus ob id donatus muneribus, taurum rursus æneum naturali statura maiorem obtulit. Ipse nondum reserato artificio, quòd homo qui morti destinatus esset, tauro inclusus suppositis flammis non humanam uocem qua tyranni sæuitia lenirentur, sed tauri mugitus ederet, donum benigne accepit. Artificiũ inde doctus, Perillum qui tale excogitauerat tormentum omnium sæuissimum, ac illo cruciatu dignum existimans, eundem faceret periculum adegit. Taurus Carthaginem deinde adductus, atq; à Scipione Africano multos post annos restitutus. Quem taurũ Scipio cum redderet Agrigẽtinis, dixisse dicitur, Aequũ esse illos cogitare, utrum esset Siculis utilius, suis ne seruire an populo Rom. obtemperare, quum idem monumentum & domesticæ crudelitatis & Romanæ mansuetudinis haberent.

Incidit in foueam quam fecit

Messana.

MEssana uetusta Siciliæ ciuitas, hodie satis prospera & pollens, ab Italiæ finib. charybdis freto, portuq; natura ipsa facto discreta, ab occasu collibus munita, tritici messibus, quia mõtibus clauditur & pelago, caret, nemoribus abundat, sed tota propè eius messis in mororum folijs consistit. Probatissima enim à Messaneis lana serica, in multas Europæ partes mittitur. Venit artificiũ illud in Siciliam tempore Conradi Imperat. Nam cum rex Rogerius ea tẽpestate ex Sicilia in Græciam traijceret, multosq; captiuos abduceret, inter eos etiam quosdam serici artifices & textores secum duxit, & in Panhormitanã ciuitatem collocauit, per quos breui tota Sicilia ac deinde Italia huiusmodi artificib. est repleta. Et quidem parcissimus fuit antiquis serici usus, cuius postea luxuriam plurima sata morus per Siciliã & Italiã auxit, ut non solũ ad uilissimi ordinis homines peruenerit, sed eo canũ, equorum

equorumq; stragula ac dorsualia fiant. Nihilq; siue in ordiendo siue in tingendo maiorem recipit uarietatem. Sunt qui scribunt, ad Iustinianum principem duos monachos ex Serinda Indiæ ciuitate, serici semen Constantinopolim primũ attulisse, ex eoq; deinde sub fimo posito, paulatim uermiculos emersisse, qui mori folijs enutriti, sericum fecere, inde transfusum artificium in reliquam Europam, potissimũ in Siciliam. Notatur hic Plinius de errore qui libro sexto sic scribit: Seres lauticia syluarum nobilis, perfusam aqua depectentes frondium caniciem: quàsi sine uermiculo sericum sponte in arbore nascatur. Sed redeamus ad Messanam ciuitatem. Portus tutissimũ diuersorium, qui Charybdis Scyllæq; rabies superare pertentant, eam urbis partem alluit, quæ ad orientem pertinet. Fons est in ipsa ciuitate perennis atq; saluberrimæ aquæ, atq; insignis pila, quo potum equos agunt, omnibusq; in toto ferè orbe pulchrior. Effigies lapideæ duæ, Scipionis & Annibalis, antiquitate ferè corrosæ, in maioris templi porta uisuntur. Sunt quoq; hic uenæ quæ aurum, argentum, porphyriticumq; marmor gignunt, sed quæ alumen cæteris omnibus abundantius proferunt.

De monte Aetna.

AEtna mons, uulgò Montgibel dictus, suis mirus incendijs, quũ sit materia plenus sulphurea, quæ humidis generat nutrimentis, ueluti in Ephestijs Lyciæ montibus, intra fistulas cauernasq; uentorum incluso impetu, & Euri potissimum, subsolani, boreæq;, quibus plus quàm cæteris patet, accensos ignis globos excesis undique ex crateribus eructat. Thucydides ab eo tempre quo Græci Siciliam tenuerunt, tres Aetnæ ignis inundationes commemorat. Dicit quoque Strabo, ante sua tempora campos Aetneis cineribus sparsos fuisse. Aliquot pòst annis deinde huiusmodi ignem rursum ex Aetnæ hiatu emanasse legimus. Orosius præterea refert, M. Aemilio, Lucio'que Oreste COSS. horrendis cum sonis flammas eundem eructasse montem, Ac Lucio denique Cæcilio Q. Tito Flaminio COSS. his maiorem ignis cladem accidisse, & propterea Romanos decennio tributum Catinensibus remisisse. Arsit et altero post sanctæ Agathæ Catinensis martyrium anno, qui fuit 254 post Christum. Itemq; anno 1175. quãdo sonantibus ruinis terra adeò fuit concussa, ut ipsius diuæ Agathæ domorum lapsu, sacerdotes omnes obruti sint.

Anno quoq; post Christum natũ 1329. factis quatuor profundissimis hiatibus, magnum prorupit ignis flumen. Ignis eius noctu horrendum habet aspectũ, nec lucet ut alius ignis, interdiu autẽ obscure ardet, haud secus quàm accensum sulphur, qua materia mons est plenus. Veteres multa de hoc scribunt, potissimum Strabo, qui et in cacumine montis se fuisse asserit, & omnia diligentissimè lustrasse. Aiunt in summo apice mirabiles esse mutationes. Interdum enim eructat igneum flumen, aliquando flammam ignis aut obscurum fumum. Et hoc maximè est mirandum de illius ignis calore, quòd ille nullo frigore temperari potest, neque frigus per calorem illum dissolui. Superior enim pars montis plena est cinerum qui hyemali tempore cooperiuntur niuibus. Supremũ fastigium montis est planum, comprehenditq; per circuitum circiter uiginti stadia, hoc est, dimidium miliare Germanicum, in cuius medio consurgit colliculus quidam ex cineribus cõgestus, unde aliquando ignis & aliquando fumus exhalat. Noctu uidetur ignis in uertice montis, interdiu uerò fumus quidam obscurus ascendit. Nostro tamen æuo, quando materia combustibilis putabatur per ignem consumpta, nihil uisum est ex monte ascendere, præter caliginosum uaporem, usq; ad annum Christi 1537. quando incredibilis magnitudinis ignea massa de incenso sulphure facta, ex ipsius Aetnæ nouis factis crateribus, cum maximo fragore prolapsa, quæ ab aëre alinquantulum condensata superficie, non quidem uelociter sed passim ruebat, colles, nemora saxa ac rupes, pagos etiam duos (mons enim pagos multos continet) combussisse audiuimus: ac denique montis cacumine flammis continuis una ex parte prolapso, *Ignis flumen.*

ampliorem factum craterem. Ipse ignis globus, quem incensum sulphur esse constat, inter diu subnigrum, noctu autem igneum totum, horrendumq; sese spectantibus ostendit. Tonitrus plurimis diebus continuos, mortales terrentes, exaudiri, atq; adustis nigrisq; cineribus, non Siciliam modo, uerum & Calabriæ partem opertã, cœlumq; totum infestissimo fumo, hi qui terras illas habitant sunt testimonio. Cohibitus fuit ignis multis annis, atq; interim in radicibus montis multa bonarũ arborum genera succreuerunt: sederunt & Catanẽses in magna quiete, at quum ignis tanta uiolẽtia erumperet, & Vulcanus officinam suam reformare conaretˉ, omnia circum montẽ grauissimè fuerunt læsa, arbores nemora, homines & pecora. Rationem naturalem, huius tàm mirabiliter ardentis ignis, afferunt philosophi talem. Est hæc insula in inferioribus suis partib. tota cauernosa atq; plena sulphure, alumine, igne & aqua, alijsq; similibus rebus quæ ignem fouent: ignis autem esse nequit sine respiraculo, sed ubicq; sese exerit, sic & in Sicilia multæ calidissimæ inueniuntur thermæ. Ingressus præterea aër in cauernas, excitat flammã, quæ exitũ petens, fumum & ignẽ euomit, multisq; in locis suos quærit caminos, per quos respiret. Interdum quoq; in uisceribus terræ tanta est ignis uiolentia, ut cum flamma lapides adustos & arenã expellat, calore incluso omnia latera cauernarum concutiente & commouente. Haud procùl à Sicilia est parua quædã insula, qu olim Hiera hodie uerò Vulcano appellatur, dedicata à gentilibus Vulcano: & hæc habet collem fastigiatum, unde noctu ignis, interdiu autem fumus exhalat. Obseruatione est etiam deprehensum, flammam per uentum excitari, modo in Vulcano ac deinde in Aetna, sedatoq; uento & flammam extingui. Est autem insula Vulcana tota aspera, petrosa & ignibus plena. Flante uento à meridie, cõsurgit circum insulam caliginosa nebula, sin ab aquilone spiret, erumpit ex camino eius flãma ignis, auditurq; magnus fragor et sonitus crepitãtis ignis. Quo aũt sterilior est insula Vulcana, eo fertilior est insula Lipar appellata, haud procul à Vulcana sita. Abundat enim fructibus, alumine & salubribus thermis. Vocata fuit aliquando Aeolia, habetq; ciuitatem unam, quã Lipparum uocant, habet & optima pascua & salubres thermas. Maximum tamen cõmodum habet ab alumine: Abest deinde non multum ab ea, alia insula, Ethalia uocata, quæ mineras habet, unde ferrũ coquitur. Notandum præterea, inter Sicilia ad littus Africæ sitam insignem insulam, Maltã nomine, quam Ptolemæus Melitam uocat, inhabiturq; nostro æuo à Rhodianis militibus qui ante paucos annos per Turcam exacti sunt Rhodo insusa. Maltam insulam olim Saraceni incoluerunt. Sparguntur & aliæ multæ insulæ circum Siciliam ex quibus quædam habitantur, quædam uerò incultæ iacent, quales sunt Aenaria, quæ hodie Iscla appellatur, nec multũ abest à Caieta. Item Cosyra, Aegusa, Strongile, Didyma, Ericusa, &c. quæ ferè omnes nostro æuo alia habent nomina. Quædam coluntur, unde scilicet aliquid commodi percipi potest: aliæ uerò omnino squalidæ & incultæ relinquuntur quosq; & ipsæ beneficio cœli aliquando afficiantur. Haud enim alia habetur ratio de insulis maris, quàm de continenti inhabitatio. Sicut enim terra ipsa, regio aliqua certa aliquot annis nullo labore domari potest & perduci ad fructificationẽ, & deinde irradiata aspectu cœli ad summam assurgit fertilitatem, sic in mari insularũ fertilitas & sterilitas subinde suas permutãt uices. Aenaria insula olim flagrasse quoq; dicitur. Nam collis Epomeus in medio eius positus cũ terræmotibus quassaretur, incendia euomuit: ac deinde cum Carolus secundus in Sicilia regnaret, eadem insula arsit spacio ferè duorum mensium. Etenim non longè ab Iscla ciuitate, quæ tunc Gerunda dicebatur, ignis ex uenis sulfureis, erumpens, magnam insulæ partẽ incendio uastauit, & præter reliquas animantes multos homines consumpsit, cæteri fuga dilapsi sunt sunt. Manent incendij eius uestigia in hodiernum diem.

Cineres in Calabriam delati

Causa incendij

Vulcana insula.

Lipparus insula.

Malta insula.

De administratione reipublicæ in Sicilia, ab antiquis temporibus usq; ad nostrum æuum.

IAm suprà obiter cõmemorauimus, Syracusanos ab initio imperium tenuisse in Sicilia usq; ad ea tẽpora, quãdo Marcus Claudius Marcellus tertiò cõsul, post Carthaginẽse bellũ Syracusas, pfectus, triẽnio urbẽ oppugnauit, atq; Siciliã in prouinciæ formã redegit, Romanisq; subegit, unde Romani non parum cõmoditatis babuerũt. Est eñ insula ipsa fertilissima in melle frumẽto & croco, imò supat ferè in his & alijs rebus fœcunditatẽ

Italiæ,

Italiæ, ſicut & uulgò dicitur, Siciliam horreũ eſſe & thecam penuariã Romanorum. Nam quicquid Siculis ſupereſt & quo illi non egent, id Romanis uendunt. Durauit autẽ iſta administratio uſq; ad Caroli magni tempora. Tunc partito inter utrũq; imperiũ orbe, Sicilia omnis cum Calabria & Apulia, Conſtantinopolitano ceſſit imperio. Cui ſine cõtrouerſia paruit uſq; ad Nicephorum Imperatorem: quo tempore Saraceni Apuliam, Luceriam & alia nonnulla loca occuparunt, anno ſcilicet Chriſti nongenteſimo decimoquarto. Vnde ſæpe poſtea factis excurſionibus, Calabriã, Neapolim & alia loca penetrauerunt. Deinde poſt annos ferè centum rurſum expulſi ſunt, idq; per Tancredum Normandũ, uirum armorum gloria inſignem, qui cum numeroſa prole finibus ſuis egreſſus, in Italiam uenit & tandem cum aliquot milibus Normandorũ, qui ad expeditionem Ieroſolymitanam ſe tempore accinxerant. Siciliam, Apuliam & Calabriam cepit. Atq; poſtea moriens imperium poſteris ſuis dimiſit, qui comites Siciliæ dicti 43. annorum ſpacio, magna cum felicitate creuerunt. Succeſſit autem Tancredo filius Robertus, qui Apuliam per ſe & Siciliã per Rogerium fratrem rexit, atq; conſtitutus eſt per Rom. pontificem dux feudatarius. Ipſe Neapolim primus poſſedit, longa obſidione & ui expugnatam. Obijt anno 1086. Sequitur genealogia ſecundum Raphaëlem Volater.

Sicilia horrea Italiæ.

Comites Siciliæ.

Dux Siciliæ.

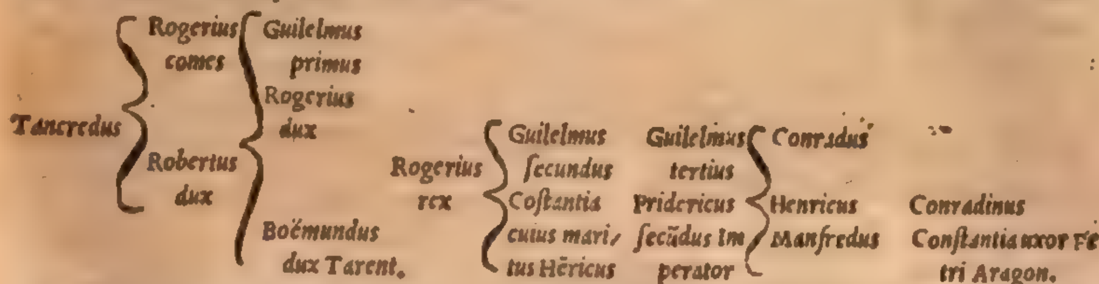

Poſt Robertũ ducem, rerũ eſt potitus in Sicilia Rogerius: quo mortuo, ſucceſſit Guilelmus: ſed interim quo ille Conſtantinopolim conceſſit nuptias expetiturus filiæ Imperatoris Cõſtãt. Rogerius fratris ſui filius, capta abſentis occaſione, regnũ inuadit, Guilelmus ſpe nuptiarũ fruſtratus, regnoq; ſimul eiectus, apud principem Salernitanũ animi mœrore diẽ obijt ſine liberis. Rogerius uerò uarie in regno iactatus eſt de quo ſuprà multa in Neapolitanorũ regum genealogia. Mortuus uero Panhormi, reliquit hæredem filium Guilelmũ ſecundũ ſucceſſorẽ, qui regnauit annos 12, mortuusq; reliquit hæredem filium Guilelmũ tertiũ, cognomento bonum, qui mortuus poſtquam regnauit 25. annis, nullum reliquit filium. Tunc electus eſt quidam è genere Roberti Guiſcardi nothus, nomine Tancredus. Quod cum pontificibus Rom. diſpliceret, Cõſtantiam Rogerij regis filiã, deo dicatam, è cœnobio Panhormitano Henrico Friderici Imperatoris filio, ſimul cum regni iuribus matrimonio tradiderunt. Henricus autem Tancredum bello perſequens, Neapoli demũ obſeſſum interfecit, & regnũ utrunq; Friderico filio, ex Conſtãtia ſublato, reliquit. Res tandem deducta eſt ad Manfredũ Friderici filiũ nothũ, ut apud reges Neapolitanos habes. Is uerò regno abdicatus eſt à põtifice, & euocatus cõtra eũ Carolus frater regis Francorum dux Andegauenſiũ atq; ei regnũ cõceſſum, idq; hac lege, ut quadraginta millia nummũ aureorum quotannis pontifici penderet. Carolus igitur traiectis alpibus, Manfredum tandẽ ſuperatũ interfecit, deinde Conradinum Friderici Imperatoris nepotem, poſt multa prælia cum toto exercitu etiã ſuſtulit: ſicq; ſuperatis hoſtibus, uindicauit ſibi citra ultraq; Pharum Siciliæ regnum. Cumq; in Africam traijceret, fratri Ludouico ſuppetias laturus, & rediret in Italiam, offendit omnia turbata. Nam pontifex Rom. ſollicitauerat interim Petrum Aragonem, ut iure hæreditario Conſtantiæ uxoris ſuæ, quæ Manfredi regis filia fuerat, regnũ Siciliæ inuaderet. Petrus hac ſpe erectus, cum claſſe quaſi aliud ſimulans Sardiniæ propinquat, ſtatimq; Siculos Gallis infeſtos clàm ad defectionem ſollicitat. Qui ad unum omnes ueſperi dato ſigno, ex ea natione utriuſque ſexus interficiunt. Quo perpetrato, Petrus ſtatim Siciliam occupat, anno 1283. Carolus uerò in hoc tumultu extinctus eſt Neapoli, ſuperſtite Carolo eius filio. Qui pugna nauali cum Petro rege apud Siciliam congrediens, ſuperatus & captus eſt. Alius uerò creatus pontifex, fauens Gallis, Petrum ſacris interdicit regnoq; paterno abdicat, bona diripientibus concedit. Moritur paulo pòſt ex uulnere Petrus, relictis duobus filijs Iacobo & Friderico.

Monialis fit regina.

Aragonenſis occupat Siciliã

Petrus

- Petrus rex Aragoniæ & Siciliæ
  - Iacobus. — Martinus rex Aragonia ult.
  - Elionora uxor regis Castellæ — Ferdinandus rex Siciliæ.
  - Fridericus — Petrus
    - Ludouicus
    - Fridericus. — Maria

Fridericus ex Hispania cum classe ueniens in Siciliã, uexatã à Roberto Caroli filio, non solũ Siciliã, sed & Calabriæ partẽ assecutus est, donec tandem pace facta & Carolo liberato, conditiones factæ sunt, ꝙ Carolus duos filios obsides daret, & Fridericus Siciliã dum uiueret haberet. His actis, Carolus paucis post annis de uita decessit, relictis ex Maria filia regis Vngariæ filiis 14. è quib. notiores fuerũt, Carolobertus, qui postea rex Pannoniæ fuit & pater Andreæ, qui successit in regno Apuliæ Roberto patruo, & interfectus à Iohanna fuit. Diuus Ludouicus archiepiscopus Tholosanus, Robertus dux Calabriæ, qui in regno patri successit, Philippus princeps Tarentinus, pater Ludouici cõiugis secũdi Iohannæ reginæ, &c. Habuit quoq; duas filias, quarũ unã Blancã dedit Iacobo Aragoni, & Leonorã Friderico Iacobi regis fratri. Iacobus rex tradito regno Siciliæ fratri Friderico, secessit ipse in Aragoniam. Cæterũ mortuo Martino Aragonũ rege ultimo absq; prole, orta est de regni iure cõtentio, inter Iohannẽ & Ferdinandum patruum, ꝙ uterq; se propiorẽ Martino materno stemmate prædicaret, armis regnũ Ferdinandus asseruit, cum uno gradu propior esset ꝗ nepos eius ex fratre. Genealogiã eorũ habes in successione regum Castellæ. Ferdinandus itaq; frater Henrici regis Castellæ, obtinuit utrunq; regnũ Aragoniæ & Siciliæ, & ab eo nouã faciemus successionis lineã.

- Ferdinandus rex Aragoniæ & Siciliæ
  - 2 Alfonsus rex Siciliæ & Neapolis — 3 Ferdinandus illegitimus
    - 4 Alfonsus — 5 Ferdinandus
    - 6 Fridericus ultimus rex Siciliæ
  - ij Iohannes rex Aragoniæ & Nauarræ — iij Ferdinandus rex Aragoniæ adeptus p uxorem regnum Castellæ — iiij Iohanna cuius maritus Philippus dux Austriæ, rex Castellæ, &c.
    - Carolus Imperator, rex Castellæ, Nauerræ, Aragoniæ, Siciliæ, Neapolis
    - Ferdinandus Romanorum rex

Numerus cifrarum signat reges Siciliæ & eorum ordinem, à Ferdinando primo ad Fridericum ultimum. Numerus uerò per unitates extensus, signat reges Aragoniæ & eorum successionem. Alfonsus secundus à Iohanna regina Neapolitana adoptatus, multis bellis tandẽ Siciliæ regno rursum adiicit Neapolim, ut suprà indicauimus, anno scilicet 1442. Succedit ei Ferdinandus, quem ex pellice sustulit, & quem pontifex prius legitimauit. Is autem sexagenarius ex morbo periit anno Christi 1494. & succedit Alfonsus iunior filius eius, sed uix anno uno regnauit, fugiensq; à Carolo Gallorum rege in Siciliam, filio Ferdinando permisit regnũ. At nec filius Gallici tumultus flammam expectauit. Gallus itaque potitus Neapoli octo ferè mensibus, reuocatus est in Galliã, & Ferdinando rursum regnũ Neapolitanũ est à subditis oblatũ, sed cum post bienniũ sine liberis decederet, & pater quoque mortuus esset in Sicilia, patruus Ferdinandi Fridericus, utriq; regno est suffectus. Qui cum & ipse post annũ sextũ à Ludouici Gallorũ regis exercitu in Aenariam proximam insulã pelleretur, concessit inde sponte in Galliam, seq; ipsius regis misericordiæ permisit. Antequam tamen Fridericus esset pulsus regno, Ludouicus Gallus & Ferdinandus Hispaniæ rex, iunctis copiis consenserunt expugnare regnum, & partum inter se diuidere. Sed cum in diuisione discordia ingens oriretur, uentum est ad pugnã, superatisq; & exclusis Gallis, Hispani in hunc usq; diem retinent utrunq; Siciliæ & Neapolis regnum. Cæterũ quomodo his regnis accesserit titulus regni Ierosolymitani, suprà ostendi.

Finis descriptionis Siciliæ.

COSMOGRAPHIAE Vniuersalis, opera Sebastiani Munsteri ex probatis quibusq; Geographicis & Historicis scriptoribus in unum collectæ, Liber tertius.

Descriptio Germanicæ nationis propter quam celebrandam atq; illustrandam, autor subijt uniuersum huius uoluminis laborem, diutiusq; ob id in Germania descri benda quam in reliquis omnibus totius orbis hæret terris.

VERVNT hucusq; plurimi tàm ex gentilibus quàm ex Christianis, qui anxiè conati sunt describere Germaniā, sed meo iudicio nullus fuit ex priscæ ætatis scriptoribus, qui ciuitates, regiones & populos altissimæ Germaniæ rectè consignauerit. Fecerunt quidem singuli quod potuerunt, & sunt qui illos sic excusant, quòd per temporum bellorumq; iniuriam, nomina ciuitatum & regionū partim interciderūt, partim mutata sunt, uixq; est inuenire aliquid, quod suum pristinū nomen tueatur. At mihi hoc quoq; considerandū uidetur, quod ueteres scriptores, qui Germaniā describere tentarunt, fuerunt pleriq; exteri, qui Germaniam nunquam ingressi, ex solo auditu eam describere satagerunt, quantum scilicet à Romanis inuestigare potuerunt, qui ripis Rheni & Danubij occupatis, excubias & insidias Germanis tetenderunt, aliquando irruperunt, & rursum pedem retraxerunt, uixq; Germaniam à limine salutarūt, ad interiora uerò non penetrauerunt, & tamen iuxta qualitatem limitum uoluerunt æstimare totam Germaniam, nempe, sicut extrema apparebant informia, aspera, cælo tristia cultu aspectuque, sic iam iudicarunt totam nationem, librosq'ue scripserunt, quibus illam magis infamauerunt quam celebrauerunt. Et utinam eos libros hodie integros & non mancos aut omnino per- *Germania ab exteris male descripta.*

ditos haberemus. Traijcientibus illis Rhenum, à Basilea usque ad Nemetes, illicò aspera facies Nigræ sylux & mōtium eius, quæ ab occasu ueluti Germaniæ propugnacula sunt, occurrebat. Simile itineris impedimentum est à Spira usq; ad Coloniam Agrippinā, quum in eo tractu Germania ferè usq; ad Mogūtiam designat in Ottonicam mōtuosam syluam, & à Moguntia per Rheni descensum ad Cattorum montes. Quòd si hos transcendissent montes, inuenissent plurimas planities & ualles summa ubertate præstantes, qualis est regio Vuirtenbergensis, præsertim iuxta Neccarū, uallis Tuberina à Rotenburgo ad Vuerthemicum comitatum, totus Mœni tractus à Bamberga usq; Francfordiam, ut taceam Bauariam citeriorem, Franconiam interiorem, Kreichgoiam, Rhetiam Norlingensem, Mysiam, Thuringiam, Saxoniam, Schlesiam, Bohemiam, quæ & ipsa pars est Germaniæ, &c. Hæ enim omnes Germaniæ regiones, abundant aut uino aut frumento aut utroque, quædam etiam proferunt argentum, quædam ferrum, quædam sales, aut alias mineras. Scripsit Cornelius Tacitus multa de priscis Germanis, edidit & multos de eorum moribus & locis libros, sed qui pro bona parte interierunt, nec ad nos peruenerunt. Fragmenta tamen quæ adhuc supersunt cupimus in unum colligere ne & illa pereant, quum ostendant quid senserint olim Romani de patria nostra, qualeq; testimoniū illi tribuerint. Siquidem apud maiores nostros tunc nemo fuit in Germania, qui scripserit aut scribere potuerit, quum tota regio barbarie laboraret, nullasq́ue omnino attigerit literas, imò nec uiderit, nisi quòd Græci dicuntur illis suos ostēdisse characteres, quos pro miraculo habuerunt. Non dubium, quin primi Germaniæ cultores inuenerunt terram suam squalidam, informem & planè incultam, pro qua edomanda & in meliorem formam redigenda, opus habuerunt multa labore & sudore. Excidendæ fuerunt syluæ, amnes in suos riuos cogendi, ædificia construenda, sterilitas terræ per pastinationem tollēda, loca pro habitatoribus distribuenda, prata & pascua pro pecoribus adaptanda, &c. De his itaq; & de nominibus Germaniæ, de situ eius, de regionibus, ciuitatibus, habitationibus, fertilitate, populis, moribus, factis, dignitate, & qualis administratio rerumpub. in ea fuerit ante translatum imperium, &c. multa mihi ueniunt scribenda.

Interiora Germaniæ fertilia

Terra Germaniæ olim squalida.

De Gothis & eorum sæuitia.

IN describenda Germania, in primis uisum fuit, ostendere qui fuerint & unde uenerint Gothi, Vandali & Huni, quòd illi olim superioris Germaniæ habitatores sæpe afflixerint, plurimumq; incōmodauerint, id q̄d omnes scribūt Historici, simulq; testanť, pro magna parte illos genere & origine aut Germanos fuisse aut Germanorum uicinos, præsertim Vandalos, Alanos, Suecos, Gothos, Lōgobardos & Normānos, qui omnes originem putantur duxisse à Germanis. Nam hi populi orti sunt ex insula Scandia siue Scandinauia, quæ postea appellata est Gothia. Alij scribunt, ex dicta insula prodijsse Gothos, Gepidas, Rugios, Vandalos, Herulos, Turcilingos, Hunos, Vuinulos, qui alio nomine Longobardi uocantur, mouenturq́ue hac ratione, quòd homines septentrionales propter frigi-

Scandia. Gothia.

frigidiorem regionem diuturnioris sunt uitæ, multiplicatiq́; in immensum nequeunt simul habitare, sed ob uictualium penuriam coguntur turmatim emigrare & alias sibi quærere sedes. Quidã scribunt Gothos & Getas unum fuisse populum, quorum trecẽta millia Claudius secundus apud Martianopolim in Mœsia deleuit. Nam longe ante Christum natum putantur in Mœsia habitasse, quæ & minor Scythia à quibusdam appellatur. nec multum abest à Constantinopoli, ubi & regnum habuerunt, gesseruntque grauissima bella contra Cyrum regem Persarum. Alij uocant minorem Scythiam, regionem quæ est circa Mæotidas paludes, unde Gothi emigrarunt ad Mœsiam inferiorem, Thraciam, Daciam & Pannoniam. Sed quando id factum fuerit incertum est. Id constat, priores Asiaticos Scythas fuisse quàm Europicos, quippe qui traiecto Tanai Europicam sibi uendicarunt, ac sua imposuerunt nomina. Diuisi autem, quidam Visigothæ, alij Ostrogothę dicti sunt. Procopius de illis sic scribit: Gothi & Visigothi & Vandali atque Alani, uno Sarmatarum nomine appellantur, eademq́; est natio, tantum ducibus, quorum nomina accepêre, discreti. Deinde alio loco dicit, famam esse Gothos ex Cimmerijs, qui ad Tanaim habitant, uenisse iuuenes quosdam, ac ceruum insectando fluuium traiecisse, reuertentes deinde, suis agrum optimum se uidisse renunciauerunt. Illi armis freti, cum exercitu ad Istrum usque uincendo peruenerunt. Fuerunt bellicosissimi, qui multi Imperatores præualere nequiuerunt. Iulius Cæsar eos deuincere nequiuit, neque Caius Tiberius, sed neque Domitianus duodecimus Cæsar, qui in superiori Mœsia iuxta Danubium ab ipsis uictus, amisit multas ciuitates. Deinde anno Christi 250. sub Cæsare Philippo traijcientes Danubium, ceperunt in Mœsia Martianopolim, quam Cæsar Traianus secundum sororis suę nomen extructam denominauit. Paulò post sub Cæsare Galieno traiecto Bosphoro cum trecentis millibus uirorum, deuastauerunt Bithyniam & insignem eius ciuitatem Nicomediam, & multas alias ciuitates in minori Asia, præsertim restauratam Troiam & Ephesum, in qua olim templum fuit Dianæ celeberrimum, à tota Asia annos ducentos per Amazones ædificatum, quod durauit usq; ad Gothorum sæuitiam, numeratumq́; fuit inter septem orbis miracula. Hoc templum despoliauerunt Gothi sicus & ciuitatẽ, & postea igni exusserunt. Perpetratis autem multis malis, illatisq́; plurimis damnis in Bithynia & Asia, onusti spolijs confestim petierunt Græciã, Achaiam, Thraciam & Macedoniam, ceperuntque eas simili insania perdere. Sed superueniens Cæsar Claudius, cepit & trucidauit ex eis ferè trecenta millia, compescuitq́; in hunc modum Gothos ad tempus. Deinde erumpente sæuissima Hunorum gente, Gothi multa ab ea perpatientes, missis legatis ad Imperatorem Constãtinopolitanum Valentem, rogabant ut ipsis portionem aliquã terræ in in Thracia uel Mœsia inhabitandam traderet, offerebantque simul obedientiam & Christianæ religionis susceptionem. Gauisus est Imperator de legatione ad se missa, annuitq́; ut ad Danubij ripam in Mœsia ea cõditione residerent, ut nõ ultra procederent & unà Christiani fierent, murosq́; essent inter se & hostes suos. Cõstituit etiam super eos præfectos, & missis ad eos Arianis (quorum sectæ ille se addixerat) cunctam gentem eo dogmate pollutam reddidit. Post aliquot uerò annos, quum gens barbara à præfectis in officio contineri nequiret, neque à maleficio coherceri, uersa in furorem, præfectos Imperatoris trucidauit, circa annum Christi 382. Valens itaq; uolens iniuriam ulcisci, quintodecimo anno imperij sui lachrymabile cũ Gothis bellum commisit. Nam ad primum Gothorum impetum, perturbatæ sunt Romanorum equitum turmæ, nudatosq́; pedites deseruêre. Qui mox equitatu hostiũ septi, ac sagittarũ nubibus obruti, cum amentes metu huc illucq́; fugitarent, funditus cæsi in sequentum gladijs contisq́;, periêre. Ipse Imperator sagitta saucius uersusq́; in fugã ob dolorem nimium, dum de equo laberetur, in uilissimam portatur casam. Vbi superuenientibus Gothis, igne supposito uiuus est crematus. Qua uictoria Gothi elati, Costantinopolim confestim petierunt & cum uxore Valentis pecunia transegerunt, ac domum pacati se recepêrunt. Deinde Gratianus & Theodosius pluribus prælijs cum eis initis pacem tandem fecerunt. Habuerunt deinde reges Athanaricum & Alaricum. Anno Christi 407. sub rege Alarico occupantes Pannoniam, Illyricum & Bauariam incommodis omnibus affecerunt, coniunctisq́; cum Rhadasago Ostrogothorum rege de inuadẽda Italia cogitarũt. Gestisq́; multis cum Stilicone sub Honorio prælijs, Alaricus rebus fœliciter succedentibus in Italiam hostiliter ingressus, omnia ferro igniq́; uastat, urbemq́; Romanam à nemine defensam facilè occupat, Anno Christi 412. urbis autem conditę 1104. iussitq́; primum

Gothorum origo.

Martianopolis.

Ephesi nobilissimũ tẽplũ.

Gothi fiunt Christiani.

Imperator à Gothis uictus.

Gothi Italiam deuastant.

ad templa confugientes saluos esse, inde magna ciuium facta strage post die tertium discessit, ac per Campaniam iter faciens populabundus, apud Consentiam ciuitatem correptus morbo perijt. Ataulphus successit, qui & ipse urbem ingressus si quid erat reliqui diripuit. Deinde relicta Italia in Galliam se recepit, quem postea Theodosius iunior bello petens, compulit in Hispaniam fugere, ubi breui deinde interfectus est. Cui Segericus successit, & post illum Vallia; quo extincto Rodericus rerum est potitus. Hic in Catalaunicis campis contra Hunos cum Aetio pugnans, occubuit. Cui Thurismundus filius successit, potitus regno Hispaniæ, interfectus tamen paulò post à Theodorico fratre. Hic uerò Theodoricus subegit totam Italiam, delegitq; sibi Rauennam pro regia. Quo mortuo, regnũ administrauit uxor relicta & filius Atalaricus. Interim uerò Theodoricus sese ingerens breui est interfectus. Cui ordine successerunt Vectiges, Ildebaldus, Alaricus, & Totila. Alij plures numerant inter Theodoricum & Totilam. Porrò Totila Romanæ urbis mœnia disiecit, Capitolium incendit ac omnia diripuit, ex quo Dei flagellum est cognominatus. Hunc Totilam quidam magnis extollunt laudibus, ut liberalitate ac alijs animi uirtutibus præditum, alij uerò crudelem ac singulari arrogantia uirum taxant. Quomodo Totila deinde secundo Romàm inuaserit, ostendimus in Italiæ descriptione. Fuit autem interfectus à Narsete recuperante Romam, finemq; accepit Gothorum in Italia imperium, postquam illud tenuerāt annis septuaginta & uno. Cæterum in Hispania interim regnauerunt post interfectum Theodoricum, Thurismundus filius eius, cui successit Henricus frater eius, qui leges scriptas primus tradidit Gothis, filiumq; hæredem Alaricum reliquit, qui primum Tolosæ in Gallia regnum obtinuit, ubi & sedem constituit. Inde autem expulsus à Clodoueo Francorum rege ingenti prælio, amissis omnibus quæ in Gallia possidebat, intra Hispaniam ad auitum regnum se recepit, cui successit Tenda & multi alij ut in Hispania signauimus. Sunt qui scribunt Gothos lege cauisse, ne quis eligeretur rex, nisi esset crassus obesusq; corpore, sicut contrà Saraceni (alij scribunt Sarraceni) nullum eligebant regem nisi esset procero & macilento corpore. Carthaginenses uerò in electione regum, attendebant solum uirtutem & magnitudinem, non nobilitatem neq; corporis elegantiam.

Theodoricus rex.

Totilæ sæuitia

De Hunorum gente crudelissima.

NOn legimus, ante sæuissimam Turcarum nationem, populum ullum exortum in terris crudeliorem & truculentiorem Hunis ipsis. Fuerunt quidem & Gothi ab initio crudeles & inhumani, sed in tyrannide & malitia longè superauerunt eos Huni, qui nulli nationi & populo pepercerunt, quin in eos summam exercuerint tyrannidem. De eorum origine texunt quidam satis ridiculas historias, nempe quòd prognati sint ex dæmonibus & maleficis mulieribus, fortassis moti ad scribendum talia, quòd uidissent ferocissimam & abominabilem illorum uitam & horrenda facta. Habet autem ridicula eorum historia ita: Repertæ sunt olim in populo Gothico mulieres quædam magæ, quæ ob suspitionē è medio populi sui proturbatæ longeq; fugatæ, coactæ sunt errare in solitudine. Quas syluestres homines (quos nonnulli Faunos Ficarios uocant) per desertum uagantes dum uidissent, & eorum complexibus in coitum se miscuissent, hoc genus ferocissimum Hunorum ediderunt. Quod fuit primum inter paludes Mæotidas minutum, tetrum atque exile, quasi inhumanum genus, nec alia uoce notum, nisi quòd humani sermonis imaginem assignabat. Quærebant primum uictum per uenationes, donec didicerunt, obruere & spoliare uicinas gentes. Tali igitur stirpe Huni creati, Gothorum finibus aduenerunt. Nam & quos bello forsitan minimè superabant, uultus sui terrore nimium pauorem ingerebant, & terribilitate fugabant. Sunt qui scribunt eos primum

Fabula quorundam historicorum.

primùm duce cerua traiecisse paludes & uenisse in Scythiam. Albertus Krantzius, qui Hunorum quoque meminit, scribit eos primum uenisse ex Suecia seu Gothia, natosq; ex Huno filio Tuisconis, unde Teutones siue Germani nomen suum sunt sortiti, ut suo loco quoque dicetur. Scribitur etiam de Hunis, quòd in pignora sua prima die nata sæuierint. Nam maribus ferro genas secabant, ut antequam lactis nutrimenta perciperent, uulneris cogerentur subire tolerantiam. Hinc imberbes senescebant & sine uetustate ephebi fiebant, quia facies ferro sulcata tempestiuam pilorum gratiam in cicatrices absumebat. Quod si infans plorasset, occidebatur, uelut adulterinus atque degenerans. Deprimebant etiam pueris nasum, ne ille galeæ imponendæ obstaculo esset. Vbi autem uiribus inualuerunt, primùm cœperunt Gothos pellere Scythia. Deinde circa annum Christi 450. relicta Scythia, uenerunt cum rege suo Attila in Pannoniam inferiorem, occupaueruntq; eam, ubi rex Attila adeò uiribus creuit, ut unà cum Marcomannis ac Quadis (qui hodie sunt Bohemi & Moraui) sibi adiunctis, exercitum conscriberet quingentorum millium militum. Egressusq; Pannoniam, ubiqueurociter sæuijt, subuertens multas ciuitates iuxta Rhenum, præsertim Basileam, Argentoratum & quasdam alias. Similiter tyrannidem exercuit in Italia & Gallia. Interrogatus autem cur tam crudeliter sæuiret in homines, respondit, se esse flagellum Dei. Callimachus Hunorum mores & res gestas paulò fusius describens, de illis huiusmodi texit historiam. Huni diù natalitia loca ab omnibus lingua, uictu, habitu, moribus discrepantes incoluére, sine ullis ædificijs sub diuo passim & tantum ferarum pellibus, aduersus cæli terræque rigorem & tempestates circumtecti magis quàm amicti. Non religio apud eos, numinisue ullius uel metus uel reuerentia. Corpora hirsuta, facies terribilis ac minax, desæuientibus in filios parentibus, marium scilicet genas candenti ferro in secando, unde imberbes semper, cicatricosa & sulcata cute fuerunt. Argenti & auri nec usus nec possessio apud eos erat, exercentes permutatione commertia. Diuitiæ solæ in armentis, maximè equorum. Prædæ studio grassabantur in gentes alias. Arcubus tantum studium impenderunt, ut omnes in ea arte excellerent, sicut & Baudates uir magnæ apud eos nobilitatis, uenandi studio ceruam insequens, sic ante se fugientem, ut lassitudini mox cessura uideretur, non prius abstitit, quàm superata Mæotide, se uelut in orbem alium elapsum uidit. Cumq; ita cerua, quam oculis pedibusque subsecutus usque ad paludis extrema progredientem, nusquam appareret, in campis longe lateque patentibus locorum situm miratus, retro ad suos uersus, omnia quæ uidit exponit. Quibus auditis, qui paludem imperuiam crediderant, superata Mæotide ad ostia Tanais peruenerunt, & per mediterranea in Daciam Mysiamq; declinantes, cum Gepidis & Alanis pugnauerunt. Difficilior res cum Gothis fuit, exercitatis omnium ferè gentium bellis. Victi tamen Gothi ab Hunis, Velambro paruerunt patri Attilæ & Bledæ, quem alij Budam uocant. Visigothi indigne ferentes Hunorum imperium, Daciam, Mysiamque incolendas à Valente Imperatore impetrauerunt, quibus persequendis dum pararet Attila expeditionem, Bleda interijt. Et quia mors eius subita uulgata est, à fratre ueneno necatum ut æmulum regni putant. Deinde Attila mouit in Visigothos, uictosq; Mysia & subinde Dacia in Pannoniam subsecutus est. Vnde fessos cæsosq; multis ac magnis certaminibus, tandem commigrare in Galliam coëgit, ipse uerò uictoria allectus, in Thraciam Macedoniamque ad mare usque Ægæum penetrauit. Quæ res compulit Martianum, qui Orientale tenebat imperium, ut cum Persis & Vandalis, qui in Asiam se receperant, pacem firmaret, quo tutius Hunis occurreret. Quo audito, Attila conuerso agmine redijt in Pannoniam, ibiq; sedem suam ponere cõstituit, captus locorum amœnitate et oportunitate, quippe quę magnis & frequentibus fluminibus circumsepta erant, munita & clausa contra insultus externos. Mox ut uidit domi omnia esse pacata & firma, reputans secum Gothorum in Italia & Gallia successus, ad occidentale imperium animum adiecit. Erat enim gloriæ ac bellorũ percupidus. Fuit clementis animi in deditos & inexorabilis in deuictos. Pecunias ueteri maiorum suorum instituto propè contemnebat, auditusq; est sæpe cum dice-

Quare Huni imberbes.

Huni occupant Pannoniam.

Callimachus de Hunis.

Mors fratris Attilæ.

Attilæ facies genuina & mores.

ret, Plus esse molestiæ in earum amissione, quàm in possessione uoluptatis. Sermo erat illi horridus & minax, ac propter barbaram pronunciationem auribus grauis. Adiunxit sibi copias plurima ex Marcomannis, Quadis, Sueuis, Herulis, Turcilingis, Rugijs, quas nationes omnes dicto audientes habebat, unà cum Gepidarum rege, atque Ostro Gothorum rege. Præmisit legatos Romam ad Valentinianum, indicans se bello accingi contra Theodoricum, qui Visigothis in Gallia præerat, instituisse delere gentem publicæ omnium gentium pacis perturbatricem, haud dissimilibus mandatis instructam legationem ad Theodoricum misit in Gallias, ut separatim postea eos aggrediens facilius utrunque superaret. Sensit tamen Valentinianus astu se peti, &, ut conatus Attilæ retunderentur, misit in Galliam Aetium patricium, qui una cum Theodorica omnia præpararent aduersus

Bellũ in Catalaunicis cãpis. Attilam. Congrediuntur itaque in Catalaunicis campis duo insignes exercitus, uictoriamq́;, sed cruentam, Romani consequuntur, & nisi nox bellum diremisset, actum fuisset tunc de Hunis. Scripsi historiam huius belli fusius suprà. Verebatur tamen Aëtius ne deleto Huno, Romanis subinde difficilior res foret propter Visigothos, atque ob id dehortatur Thorismundum à suo instituto, qui ob patris interfectionem moliebatur extinguere Hunicum nomen. Sæuijt post hæc Attila in Tungros, quibus relictis adijt Trecenses, ac inde redijt in Pannoniam, nouas copias ad ueteres adiecturus, stimulanteq́; pudore rei malè gestæ in Gallia, iræ ac minarum plenus in Italiam conuertit, quasi Galliarum uictoriam ex manibus sibi Aetius eripuisset. Aquileiam tam obstinato capiendi animo aggressus est, ut cum eam primo impetu expugnare non potuisset, triennio obsidere perseuerarit. Cùm autem Huni ducentis ferè annis inhabitassent Pannoniam, quæ postea Vngaria est dicta, eamq́; immensis replessent opibus, quas ex Italia, Gallia, & Germania collectas coaceruauerant, mouit in eos Carolus Magnus expeditionem, oppugnauitq́; octo integris annis, donec tandem ad unum eos interfecit, obtinuitq́; cunctas illorum diuitias. Sed de hoc in Vngaria latius.

De Vandalis.

Vandalos quidam numerant inter populos septentrionales, quod hinc scilicet orti, in alias sese effuderint terras. Alijs tamen magis placet, quòd Bohemi, Poloni, & alij populi maritimi his astines, olim dicti fuerint Vandali. Nominis uerò etymologiam deducunt à Vanda regina Poloniæ, quam pro assecuta cõtra Teutones uictoria, fabulantur dijs seipsam immolasse, de ponte in Vislam salijsse, & ab aquis suffocatam, uno miliario à Graccouia. Vnde fluuius in quo est submersa, dictus est Vandalus, & gens circa fluuium habitans, Vandalitæ. Nostro tamen tempore, fluuius ille appellatur Vistula, Germanicè Wixel, qui scilicet Germaniam separat à Polonia. Lege de hoc Vandaliam Krantzij. Hoc certum est, Vandalos circa annum Christi 400. unà cum multis alijs populis, Alanis scilicet, Germanis, præsertim Sueuis, aut ut alij sentiunt, Francis sibi

eis sibi adiunctis, numero trecentorum millium, traiecisse Rhenum, uenisseq; in Galliam, ac ea direpta, transcenso Pyreneo penetrasse in Hispaniam, occupasseq; loca circa Beticam, quæ Vandalia postea est dicta, ubi capta Hispali, quum Gandaricus (ab alijs uocatur Guntharius) templum prophanare uellet, subita morte corruisse dicit. Cui successit Gensericus. Sub eo Vandali ex Hispania circa annum Christi 431. à Gothis expulsi, in Africam traiecerunt, quam cunctam penè ferro, flamma, rapinis crudelissimè deuastantes, insuper catholicam fidem Arriana impietate subuertunt. Sub hoc turbine diuus Augustinus Hipponensis episcopus, ne ciuitatis suæ ruinam cerneret, tertio eiusdem obsidionis mense, 79. annis uitæ expletis, ad Christum perrexit. Tenuerunt autem Vandali subactam Africam 96. annis, alij scribunt 74. atque interim Romani tentauerunt aliquoties eos armata manu expellere, sed non potuerunt. Pax ergo cum eis necessaria magis quàm utilis facta est. Tunc Gensericus, de cuius amicitia nihil metuebatur, Carthaginem dolo pacis inuadit, omnesq; opes eius, excruciatis diuersorum tormētorum genere ciuibus, in ius suum uertit, præcipuè autem nobilitati & religioni infestus fuit. Cumq; de rerum successu tumidus etiam apud suos superbiret, ualida conspiratio aduersus eum facta est. Paulò post Romam ueniens, continuo illam præsidio uacuam capit, omnibusq; opibus ablatis, multa inde captiuorum millia, cum Augusta Eudoxia & eius filiabus, Carthaginem reuexit. Deinde septimo imperij Iustiniani anno: facta sunt in Africa Vandalica bella, liberatiq; Christiani in Libya à tyrannis. Missus nanque Belisarius cum electo exercitu, urbem Carthaginensem sine labore comprehendit. Nocte enim ad eam accedentes, & unà cum introeuntibus plaustris rusticorum ingredientes, hanc obtinuerunt, ciues ex tyrannica subiugatione eripuerunt, imperiumq; Vandalorum deleuerunt, quod iam ferè centum annis in Africa obtinuerant. Inuenerunt Romani in Africa ingentes thesauros argenti & auri, atq; lapidum preciosorum & diuersorum imperialium uasorum, quæ Gensericus despoliato Romano palatio in Africam tulit, inter quæ erant & Iudæorum uasa, quæ Titus Vespasianus filius, post captam Hierosolymam Romam detulerat.

Vandali grassantur in Africa.

Genserici crudelitas.

De Gentilibus Christianis, quos uulgò Züginer uocant, & latinè Errones.

CVm ageretur annus post Christum natum 1417. primùm per Germaniam apparere cœperunt homines nigredine deformes, excocti sole, immundi ueste, & usu rerum omnium fœdi, furtis in primis intenti, præsertim fœminæ eius gentis, nam uiris ex furto fœminarum uictus est. Tartaros aut gentiles uulgus uocat, in Italia Cianos appellant. Ducem comites, milites, inter se honorant, ueste præstantes, uenaticos canes pro more nobilitatis alunt, sed ubi uenētur nisi furtim, non habent. Equos sæpe mutant, maior tamen pars pedibus graditur. Fœminæ cū stratis & paruulis iumento inuehūtur, literas circumferunt Sigismundi regis, & aliquorum principum, ut transitus illis per urbes & prouincias incolumis permittatur, innoxiusq;. Ferunt ipsi ex iniuncta sibi pœnitentia mundum peregrinantes circuire, atq; ex minori Aegypto primùm emigrasse. Sed fabellæ sunt. Hominum genus quod usu compertum est, in peregrinatione natum, ocio deditum, nullam agnoscens patriam, ita circuit prouincias, furto, ut diximus, fœminarum uictitans, canino ritu degit, nulla religionis illi cura, etiamsi inter Christianos

paruulos suos baptisari curet, in diem uiuit, ex prouincia demigrat in prouinciam, per aliquot annorum interualla redit, sed multas in partes scinditur, ut non ijdem in eundum facile redeant, nisi per longa interualla, locum. Recipiunt passim & uiros & fœminas uolentes in cunctis prouincijs, qui se illorum miscent contubernio. Colluuies hominum mirabilis, omnium perita linguarum, rusticæ plebi grauis imminẽs: ubi foris illa laborat in agris, hi spolijs inuigilant casellarum. Anus eorum chiromantiæ & diuinationi intendunt, atque interim quo quærentibus dant responsa, quot pueros, maritos aut uxores sint habituri, miro astu & agilitate crumenas quærentium rimantur & euacuant. Sunt anni plus minusúe uiginti sex, ab hoc tempore quando ego Munsterus ista scribo, quòd Heidelbergæ agens, istius gentis primoribus me adiungens, uix extorsi literas quasdam, quas gloriabantur se habere ab Imperatoribus, at illę mihi ostensę, erant Vidimus quoddam (quod aiunt) Lindoiæ à Sigismundo Imperatore impetratum, in quo mentio fiebat, quomodo maiores eorum in minori Aegypto, olim ad aliquot annos abiecto Christianismo ad gentilitatis errorem relapsi fuissent, & resipiscentibus eis pœnitẽtia iniuncta, quòd tot annis ex singulis eorum familijs aliquot per orbem peregrè proficiscerentur, diluerentque in exilio perfidiæ suæ crimen. Sed iam dudum euanuit tempus huiusce peregrinationis, & tamen colluuies illa non cessat circumuagi, furari, mentiri, augurari & diuinare. Quod cùm illis obijcerem, responderunt sibi interclusum iter, quo minus domum redire queant, quantumlibet tam pœnitentiæ tempus elapsum sit. Ad reliqua obiecta ridiculam retulerunt respõsionem, quam hic pudet signare. Habent inter se plurimos nugatores, qui miris technis simplicibus imponunt, persuadentque ea quæ in rerum natura non sunt, aut quę ipsi nunquam uiderunt. Audiui ipse à nebulone quodam, qui erat à consilijs comitis ipsorum, quòd redituri in patriam, cogantur transire per terram illam, quàm inhabitant Pygmæi, homines cubitalis staturæ, qui haud secus reticulis quàm apud nos lepores capiuntur. Cumque ab illo quærerem, ubi nam esset terra illa, respondit, eam esse longè ultra Terram Sanctam, imò & ultra Babyloniã. Dixi, ergo Aegyptus uestra minor non est in Africa iuxta Nilum, sed in Asia iuxta Gangem aut Indum fluuium, quod argumentum ille alia quadam facetia illusit, quippe qui nesciebat ubi nam gentium esset uel Africa uel Asia. Hæc itaque uolui de Erronibus illis signare, quòd & ipsi populus sint quidam Germaniæ, ex uarijs tamen collecti ociosis hominibus, nulli non Europæ nationi onerosi, etiamsi illis multi extranei incorporentur, maxime Galli & quidam ex alijs regnis, quæ ingredi permittuntur. Confinxerunt etiam propriam quandam linguam, quam Germani uocant Rotwelsch, hoc est, rubrum barbarismum, utentes interim omnibus ferè Europæ linguis. Nam apud Germanos loquuntur Germanicè, apud Gallos Gallicè, apud Italos Italicè, &c. Non essent digni illi homines obscuri, sordidi & prestigiosi, quique nullo conspicui sunt egregio aliquo facinore, quòd hic inter tot illustres populos commemorentur, nisi quosdam simplices homines magna quædam teneret admiratio, quanam ratione illi ita incederent uagarenturque per terras.

Gens diuinationibus intẽta.

Quibus nominibus Germania ab antiquis temporibus fuerit appellata.

RECeperunt Germani Teutonicam denominationem mox post diluuium, à Tuiscone primo huius nostræ regionis occupatore, quem Noha ex uxore sua Araza seu Arezia post diluuium sustulit, & adultum ad Rhenũ misit, tradens ille regnum à flumine Tanai usque ad Rhenum, atque huic opinioni subscribit Berosus antiquus historicus & Cornelius Tacitus, qui asserunt Tuisconem patrem & caput primum fuisse Teutonum & Sarmatarum. Hic suis iuxta Rhenum habitantibus præscripsit leges, iuxta quas honeste & ciuiliter uiuerent. Sunt qui putant illum è regione Coloniæ Agrippinæ habitasse, locumque illum à se Teutsch denominatum. Vocant enim Germani Teutoniam Teutschland. Sed nemo potest certa scribere de ueterum factis, quæ ante tria contigerunt millia annorum. Nitimur solis coniecturis, quando nulla ueterum habemus scripta. Id quoque hic obiter cõmemorandum, nomen illud Teutoniæ inter Germanos &

nos & in Germanica lingua inuariatum in hunc usque diem mansisse, quantumlibet apud exteros sæpe sit uariatum, qui perraro in historijs mētionem faciunt, nominis Teutoniæ, quod tamen proprie non à Tuiscone deducitur, aliâs enim Tuisconia fuerat dicendū, sicut Germani dicūt Teutsch, sed descendit à Teutane alio uiro, qui dux fuit Germaniæ aliquanto post Tuisconem, sicut & Francia à Franco duce Francorum est denominata. Olim enim principes populorū certas occupantes terras, reliquerunt nomina sua terris suis. Hinc est quòd Iudæi Genesis 10. huiusmodi utuntur sententia, quam & ex scriptura trahunt,

כָּל אֵלֶּה בְּנֵי נֹחַ נִפְרְצוּ לְכָל אֶרֶץ וּשְׁמוּרָה אַרְצוֹתָם עַל שְׁמוֹתָם ׃

Hoc est, Cuncti filij Nohæ dissipati sunt per uniuersam terram, & cuiusque nomen relictum est terræ in quam ille uenit. In hunc itaque modum accepit Teutonia denominationē à Tuiscone principe suo primo uel à Teutone. Deinde post multos annos denominata est Alemannia, sicut & hodie ab exteris appellatur. Sed unde nomen illud sit ortum, nemo certò potest scire. Quidam dicunt Germaniam dictam Alemanniam ab Hercule Alemanno, qui imperium habuit super Germanos autore Beroso. Id si uerum est, erit nomen illud admodum uetustum. Alij uerò scribunt Tuisconis filium Mannum uocatum, à quo Teutones deinde Alemanni uocati, & tunc nomen Alemanniæ adhuc uetustius erit. Sunt autem hæc Berosi uerba: Sexto anno Semiramidis reginæ Assyriorum, iuxta Rhenum Mannus Tuisconis filius, Germanorum regnum obtinuit. At alij asserunt Alemanniæ nomen deductum à quodā lacu Lemanno dicto, de situ autem eius dissentiunt, plures tamen consentiunt, hunc esse lacum Geneuensem, qui est in Sabaudiensium terra. Sed quomodo Germania potuit denominari à lacu, qui est extra limites eius? Sunt igitur alij qui dicunt Alemanniam esse nomen Germanicum, ut sit idem quod Alleman, id est, omnes uiri, sicut & multa alia huiusmodi nomina inueniūtur, etiam exteris nationibus usurpata, qualia sunt Marcomanni, Cœnomanni, Longobardi, Neomagus &c. quorum primū idem est quod collimitius uir, alterum audax uir, quod tamen Germani per k scribunt Kuenman, tertiū sonat longam barbam, & quartum nouum affinem, germanicè Newmog. Sic Alemannia sonat omnem uirum, quasi dicas, propter robur corporis & ferocitatem animi sunt toti uiri, nulla ex parte effœminati, & tales quidem olim fuerunt contra Romanos. Non tamen inuenitur nomen illud usurpatum ab antiquis scriptoribus, præsertim qui ante Christum & ducentis annis post Christū scripserunt, & tunc quidem usurpari cœpit pro Sueuia, cuius limites olim fuerunt hi tres amnes, Rhenus, Danubius & Nicrus, quem hodie Neccarum appellamus, licet quidam intelligant per ipsum Mœnum fluuium, qui è regione Moguntiæ labitur in Rhenum, & secundum eos is discriminauit Alemannos à Franconibus. Nam Ammianus Marcellinus scribit de Cæsare Iuliano in hunc modum: Cùm Iulianus Alemannorum regem uellet inuadere, eo quòd nollet se subijcere Romanorum imperio, conabatur exercitum suum prope Moguntiam nauibus ultra Rhenum deportare. At cùm id minimè succederet, construxit in superiori ciuitatis parte pontem, per quem totus exercitus facile Rhenum traiecit, obruitque Alemannos, &c. Notandum præterea, Teutones & aliud nomen accepisse à Romanis, postquam Romani cœperunt sibi usurpare orbis dominium, nam appellati sunt ab eis Germani, sicut & in hunc usque diem hæc Europæ natio tritissimo uocabulo Germania appellatur. Ratio tamen nominis non omnino certa est. Nam quidam causam huius nominis arbitrantur esse, quòd belli tempore tam fraterno animo semper partiti sint pericula & successus, & qui domi remanserunt, rusticantes pascebant uxores & liberos pro cōmuni patriæ salute, etiam eorum qui in militiam processerant, & post annum qui in bello fuerant reuertentes domum, uicissim rura colebant nutriebantque familias, etiam eorum qui exire lege institutoque in bellum cogebantur. Hæc autem omnia germana fiebant fide. Nec autem usquam germani fraternique animi magis apparent quam in prælijs, ubi uitæ capitisque agitur periculum. At Strabo qui tempore CHRISTI scripsit assignat aliam rationem scribitque in hunc modum: Trans Rhenum uersus orientem Germani habitant, gens forma & moribus non prorsus dissimilis Gallis, qui scilicet postea Franci dicti sunt.

Alemannia.

Lacus Lemannus.

Alemānia non uetus nomen.

Pons Moguntinus.

Germania.

Germanorum fratres Galli.

An tempore Strabonis tanta conformitas morum fuerit inter Teutones & Gallos nescio, hoc scio quòd nostro æuo ualde difformes sunt. Sunt alij qui huius nominis aliam afferunt rationem, putantes scilicet eam uocem esse Teutonicam, ut sit idem quod Garman, id est, totus uir, e mutato in a, & tūc idem erit quod Alman, de quo iam diximus, & huic opinioni alludit Thargum Hierosolymitanum, quod Gen. 10. Germaniam sic scribit, גַּרְמַנְיָא Garmania & non Germania. Nec est rara apud Germanos huiuscemodi nominum mutatio, quæ ex Germanismo in latinam transferuntur linguam, ut, Rhenus Rhein, Albis Elb, Nicer Neccar, Alsatia Elsass, Sueuia Schwaben, Bauaria Beiern, Danubius Tonaw, Moguntia Mentz, & multa similia. Sunt rursum alij, qui Germaniæ uocabulum deducunt à uerbo Germano, quòd hæc natio tot produxerit homines, ut sepe ob sedium angustiam coacti fuerunt emigrare & alias sibi quærere terras. Habent & Iudæi hic suas cogitationes. Nam dicunt אַשְׁכְּנַז Askenazen, qui Iapheti fuit nepos, primum occupasse Germaniæ terram, eiq́ nomen suum reliquisse, sicut & in hunc usq́ diem in suis scriptis, Germaniam Askenaz uocant, sed apud nullum adhuc inueni probabile aliquod argumentum, nec ipsi ostendere possunt unde id habeant. Certe Iosephus Iudæus omnium calculo doctissimus, qui quadraginta annis post Christi passionem multa scripsit, explicans decimum caput Geneseos, non dicit Askanazen occupasse Germanicam nationem, sed dicit Græcos per Askenazes intelligere Rheginenses. Sunt autem Rhegini populi Italiæ & non Germaniæ. Sed malo hic aliorum audire iudicium.

De situ limitibus Germaniæ.

Limites olim Germaniæ.

GErmania regio Europæ amplissima, secundū omnes qui digni sunt qbus fidē habeatur, ut sunt Ptolemæus, Corn. Tacitus, Berosus, Strabo, & si qui sunt alij qui de ea scribunt, consentiunt in hoc, Rhenum Germaniam separare à Gallijs, esseq́ utriusque nationis terminum. Nec est dubium, Gallos usque ad Rhenum occupasse omnia, ut scilicet Basilea, Argentoratum, Nemetes, Moguntiacum & reliquæ ciuitates in ea Rheni ripa uerius sitæ fuerint in terra Galliæ quàm Germaniæ. A' Rhetis uerò & Pannonibus diuisi fuerūt Germani Danubio, à Sarmatis Dacisq́ mutuo metu & montibus, cætera Oceano ambiente. At Germani uirtute roboris armisq́ præstātiores, suis terminis non contenti, ultrà sunt progressi. Hodie nanq́ extra hos fines Rhetiam, Vindeliciam, Noricum, superiorem Pannoniam, Alpes, partemq́ Illyriæ & usque ad Tridentina claustra obtinent, Belgarum quoque ferè tota natio Gallici quondam iuris, omnisq́ Rhenus in Germaniæ nomen linguamq́ concessit, ut se iam Gallos dici nesciant, si audiant indignentur. Heluetij quoq́ in Germaniæ nomen & linguam tempore labente transiere. Itaque magnam Galliæ Transalpinæ partem, ipsa Germania sibi uendicauit. Prutenos ferocissimā gentem & idolis deditam, intra trecentos annos ex infidelium manibus milites Teutonici, ui & armis rapuerunt, ubi & lingua Teutonica introducta est, & Christi cultus genti imperatus. Vnde habita ad primæuos illius terminos consideratione, uidebitur certè illa sibi ferè plus soli insurpasse extrà, quā intus prius cōtinebat. Quum itaq́ de antiqua Germania dixerimus, tu intellige eam, quæ his quatuor includitur aquis, Rheno, Danubio, Vistula & mari septentrionali. Hanc terram Romani olim tantopere suis infestarunt armis, oppugnaueruntq́ à Rheno, Danubio & mari, quin & ciuitates contra eam construxerunt ab altera ripa Rheni, à Constantia usque Coloniam, locantes in eis militum præsidia, præfectos & duces bellorum, ut sine intermissione oppugnarent Germanos, aut saltem arcerent eorum in Romanas terras excursiones, adeò flagrabant inhiabantque huic prouinciæ. Et hinc est quod ab uno latere Rheni, tot magnificæ & peruetustæ ciuitates inueniuntur, ab alio uerò nullæ aut paucæ, idque à Constantia usque ad mare. Vltra enim Rhenum Galliam uersus, sunt Constantia, Cæsareum solium, Zurzarhium, Basilea, loco Augustæ Rauracorum, Argentina, Nemetes, hodie Spira, Vangiones, hodie Vuormacia, Moguntiacum, Bingium, Bopardum, Confluentia, Bonna, Colonia, & cætera. En harum ciuitatum frequens fit mentio apud antiquos historicos,

Præsidia Romanorum.

qui scilicet ante mille & trecentos annos scripserunt, tametsi quarundam crebrior quàm reliquarum fiat commemoratio. In his enim Romani sua habuerunt præsidia, haud secus quàm in altera ripa Danubij, ubi Romani suas quoque contra Germanorum eruptiones habuerunt stationes & munitiones, ab origine scilicet Danubij usque ad Vngariam, in qua ripa hæ uetustatæ inueniunt ciuitates: Pfulwendorff, Guntzperg, Augusta, Ratispona, Patauium, &c. Quòd si oppositum Rheni & Danubij latus consideres, non inuenies ibi ullam insignem & uetustam ciuitatem, cum non licuerit Romanis illic sine periculo moram trahere & fortaliciũ aliquod erigere, unde Germanos inuadere & oppugnare potuissent. Siquidem non dormitauerũt Germani, cùm tantum hostem ante ostium excubias agẽtem scirent. Sed quæres, an Transrhenanæ ciuitates à Basilea usque Coloniam illa tempestate Gallica aut Germanica fuerint usæ lingua? Respondeo cum Cæsare & Strabone, Germanos tunc illud latus quoque occupasse & natiuam tenuisse linguam, tametsi à Germanorum dominio fuerint seclusi. Quũ enim Germani in sua regione multiplicarent, inhabitarentque terram incultam & squalidam, audirent autem ultra Rhenũ solum esse longe præstantius, traiecerunt plurimi eorum, etiam qui erant de magnis familijs, expulsisque Gallis inhabitarunt loca illorũ. Vnde dicit Strabo: Tribochos quos Iulius Triboces nominat, Ptolemæus aũt Tribotes, reliquisse auitas in Germania sedes, traiectoque Rheno occupasse eam terræ partẽ, quam hodie uocamus inferiorẽ Alsatiam, ubi nunc est Argentoratũ & Kocherspergium. Idem fecisse putantur Vangiones & Nemetes, hoc est, Vuormacienses & Spirenses. Cui sententiæ Cæsar quoque in Commentarijs accedit, scribens Belgas, nempe Brabantinos & Holandicos, pro bona parte uenisse ex Germania. Cognito enim quòd terra ultra Rhenum à latere Galliæ præstantior & fertilior sua esset, relicta sua, turmatim traiecerunt Rhenum, occupaueruntque alienam. Simile quid legimus de Vbijs. Nam cum illis minimè conueniret cum Sueuis, quorũ dominium tunc ad Saxoniã ferè & ad Albim usque extendebatur, relictis Sueuis traiecerunt & ipsi Rhenum, apprehenderuntque eã Rheni partem, ubi hodie Coloniensis est ditio, unde & populi illius agri olim Vbij, sicut Geldrensium gens Menapij sunt uocati. De Cattis quoque legimus, quòd cùm olim multum essent aucti in ea regione, quæ hodie Hassia pro Chattia appellatur, nec satis spacij esse pro tanta multitudine comprehendenda, altercationesque & contentiones ob penuriam uictualium oborirentur, magna quædam familia ad emigrandum se accingens, uiri cum uxoribus & liberis in Bataviam insulam, quæ hodie Holandia appellatur, se transtulerunt, fixeruntque ibi sedem. Haud secus Marcomanni & Quadi olim, ex ea terra quæ nostro æuo Bohemia appellatur, ultra Danubiũ profecti, receperunt se in Croatiam, ibique consederũt. Cæterum quomodo Burgundi, relicta sua terra, quæ hodie est Marchionis Badensis, uenerint ad terram Sequanorũ, & superiores Sueui traiecto Danubio, deficienteque Romanorũ imperio, concesserint in Turgoiã, Algoiam & Lechgoiam, ostendam suis quibusque locis. Similiter quomodo Franci descenderint ab antiquis Germaniæ Franconibus, non tacebo suo loco, etiãsi iam in libro secundo in descriptione regni Galliæ non parũ de hoc disseruerim. Aucta est Germania ante mille, imò bis mille annos plurimis habitatoribus, ut etiam terra culta angustior esset quàm ut tantam caperet multitudinem, atque ob id coacti fuerunt turmatim egredi & alias sibi uẽdicare terras, ubi cõmodius uiuere possent, præsertim autem septentrionales regiones emiserunt tam multas in omnes terras gentes, ut multis admirationem incusserit, unde tanta hominũ copia uenerit, cuiusmodi fuerunt Longobardi, Cimbri, Nortmãni, Gothi, &c. Ex his itaque facile liquet, qua ratione factũ sit, ut uetusta nomina locorum iuxta Rhenum & Danubiũ, hodie adeò interciderint mutataque sint, ut uix liceat aliquem inuenire locum, qui pristinum suum nomen tueatur. Certe plebeis & indoctis hominibus apud nos, nihil cõstat de his nominibus: Heluetia, Rhetia, Vindelicia, Noricũ, Pannonia, quæ regiones Danubio ferè omnes adiacent, sed loco eorũ uulgò hodie usurpamus hæc nomina, Suicia, Lacus Podamicus, Lintzgoia, Algoia, Lechgoia, Bauaria, Austria, Vngaria. Sic iuxta Rhenum hæc uetusta nomina, Sequani, Tribochi, Nemetes, Vangiones, Belgæ &c. mutata sunt in ista noua uocabula, Sungoia quæ alludit ad Sequaniam, Alsatia, Lotharingia, Vuestrichum, Hunesruck, Eifalia, Brabantia, Geldria, & Holandia. Distinguebantur olim regiones montibus & fluminibus, at hodie linguæ & dominia discriminant regna à regnis, atque in hunc modum hodie accensentur Germaniæ omnes regiones, cuius habitatores utuntur lingua Germanica, siue sint citra siue ultra Rhenum & Danubium

Ciuitates iuxta Danubium.

Tribochi.

Vbij.

Septentrionalium hominum multiplicatio.

Danubium. Extenditurq́ hodie Germania usq; ad Mosam, imò & ultra Mosam pertingit. A' meridie uerò excurrit usq; ad alpes, & in oriente terminatur ad Vngariam & Poloniã. A' septentrione uerò retinet ueterem limitem, nempe mare.

De antiquis Germaniæ populis atque de eius multiplici diuisione.

NOn fuit Germania olim scissa & diuisa sicut hodie in tot ducatus, principatus, comitatus, episcopatus, abbatias & alia dominia, sed fuit in duas uelut partes ab initio diuisa, ut quæ alpibus propinquior est, superior sit Germania appellata, altera ad septentrionem atque oceanum uersa, inferior. Durat hæc partitio sub Alemanniæ appellatione in hunc usque diem. Prouincias priuatas tàm hæc quàm illa multas habet, superior à Mogane siue Mœno flumine quod Franconiam perlabitur, ascendendo Bauariam habet, Austriam, Stiriam, Athesim, Rhetiam, Heluetiam, Sueuiam, Alsatiam, tractum Rhenensem, Moguntiam adusque. Inferior habet Franconiam, Hassiam, Thuringiam, Bohemiam, Misnam, Marchiam, Schlesiam, Prussiam, Pomeraniam, Liuoniam, Saxoniam, Daniam, Vuestphaliam, Phrisiam, Holandiam, Selandiam, Geldriam, Brabantiam, Lotharingiam, &c. Non habuerũt Germani tempore nascentis monarchiæ Romanorum ullam muratam ciuitatem, aut arcem munitam, aut alia loca arte munita, sed habitauerunt in pagis quos gőw uocauerunt, quales fuerunt & adhuc sunt Nortgőw, Hegőw, Kreichgőw, Meingőw, Zabergőw, Brisgőw, Kleckgőw, Algőw, Rhingőw, Eregőw, &c. Et quanquam Ptolemæus enumeret multas in Germania ciuitates, illæ tamen non fuerunt muris aut munitionibus cinctæ, sed fuerunt פְּרָזוֹת ut textus hebraicus uocat loca nullis septis clausa, quapropter ab alijs autoribus magis pagi quàm ciuitates appellãtur. Sic Sueui uetustissimi Germaniæ populi, commemorantur habuisse centum pagos, unde quotannis producere poterant multa millia armatorum ad bellum, & tamen agricultura domi non intermittebatur. Inuenio inter antiquos scriptores quatuor insignes uiros qui de Germanis historias scripserunt, quorum primus Berosus, trecentis annis ante Christum natum in humanis fuit. Secundus Strabo, uixit tempore humanæ per Christum redemptionis, & tertius Corn. Tacitus, qui sub Adriano Cæsare uixit, scripsit circa annum salutis 120. quartus autem Ptolemæus fuit illi ferè coæuus aut paucis annis subsecutus est eum, sicut & Plinius. Berosum quidam reijciunt, idq́; ob id, quòd ille aut liber sub eius nomine euulgatus, non concordet cum reliquis scriptoribus. Quicquid sit, hoc unum scio, quantum attinet ad hebraica uocabula, quorum multa sunt in eius fragmentis, nullam in eis inueniri imposturam, quin hæc cogunt me fidem adhibere autori & libro eius, potissimum quòd eo tempore, quãdo Berosus per monachum quendam est publicatus, nemo fuerit inter Christianos qui Hebraicam calluerit linguam. Alioquin quis indoctis monachis dixisset, quid Estha, Maia, Arecia & Ruha significauerint, qui linguarum penitus rudes fuerunt? Non tamen inficias eo, quin bono authori aliquid falsi sit admixtum. Scribit autem Berosus de Germanis in hunc modum: Tuiscon, à quo Teutones denominationem acceperunt, genuit hos filios, Mannum, Ingeuonem, Isteuonem, Hermionem, Marsum, Gambriuium, Sueuum, Vuandalum, Hunum & Teutonem. A' Marso descenderunt Tiethmarsi & Vuilsemarsi, qui nostro æuo habitant iuxta ostia Albis. A' Vuandalo uenerunt Sarmatæ, hoc est, Russitæ, Poloni, Bohemi, Sclauones et Croatij, qui omnes una utunt̃ lingua. A' Sueuo descenderunt Sueui. Ex Gambriuio non legimus ullum descendisse populũ. Sunt qui scribunt, memoratũ Sueuum regem fuisse in Germania eo tẽpore, quando Baleus 11. Babyloniæ rex imperio orientis præfuit. De qua re nemo certam proferre potest sententiã. Porrò à Strabone sequẽtes signant̃ populi, qui tẽpore Christi in Germania extiterunt, Bructeri, Sueui, Coldni, Marcomãni, Luij, Zumi, Butones, Mugilones, Sibini, Senones, Sicambri, Catti, Gãbriuij, Cattuarij, Chaubi, Cimbri, Caulci, Campsiani, Bisurges, Cherusci, Chatisci, Ampsani,

Germania superior & inferior.

Berosus historicus.

Populi Germaniæ.

fci, Ampfani, Chenifci, Landi, Subattij, Hermunduri, Boij. Cornelius Tacitus qui Strabonem eft centum annis fubfecutus, atq; magna diligentia Germaniam defcripfit, quantum tamen extero & Romano homini innotefcere potuit, meminit horum populorũ, qui fuo tempore in Germania fuerunt, funt autem hi, Catti, Vfipetes, Tencteri, Bructeri, Frifi, Cherufci, Cimbri, Longobardi, Marcomanni, Quadi, &c. Plinius dicit Germanos in quinque taxari genera, primum eft Vandalorum, fub quibus continentur Burgundiones, Varrini, Carini, & Guttones. Alterum genus eft Ingeuonum, fub quibus comprehenduntur Sicambri & Teutones. Tertium eft Ifteuorum, fub quibus fuerunt Cimbri. Quartum Hermionum, ad quos fpectabant Sueui, Hermanduri, Catti & Cherufci. Quintum Peucinorum & Bafternarum. Vbi & hoc notandum, memorata nomina plerunq; fuiffe Teutonica, fed quæ Romani non intellexerunt, atq; ideo fic deprauauerunt traduxeruntq; ad latinæ linguæ normam, ut hodie nos Germani ferè nefciamus, quid unum aut alterum fit. Vtuntur nominibus nobis adeò incognitis, ut mirari quis fatis non poffit, qua temporis iniuria adeò perierint regionibus & populis fua nomina. Nec minus eft mirabile quòd nullus ex autoribus cum alio confentit in nomenclatura, fed quilibet alia tribuit regionibus, populis & urbibus (fi quæ fuerunt) nomina, cum tamen in uno ferè feculo tres infigniores uixerint, Strabo, Tacitus & Ptolemæus, unde ergo tam diuerfæ nominum impofitionis caufa? nifi quòd doctiffimi hi fcriptores aut putarint fibi licere pro animi arbitrio imponere nomina barbaræ nationi, aut genuina Teutonica uocabula corruperint atq; in aliam detorferint formam. Exempli gratia: Ifteuones uidetur deductum à Germanicis dictionibus, Eufferfte woner, id eft, extremi & ultimi habitatores, & Ingeuones die Inner woner, id eft, interiores habitatores, Burgũdiones, die Burgwoner, id eft, burgorum habitatores, Hermiones, die Hartzwoner, id eft, picis feu piceæ fyluæ habitatores, uel Herdwoner, id eft, terræ habitatores. Vide quot populi, quot familiæ & genera hominum olim fuerint in Germania, priufquam infignis aliqua extrueretur in ea ciuitas aut principatus aliquis erigeretur, & tamen ex his omnibus nulla ferè gens aut ciuitas ad nos fuum tranfmifit nomen, præter pauciffimos, ut hic multa doctorum uirorum ingenia fudarint, ubi nam gentium quiuis populus & ciuitas fuum habuerit locum, & quæ nomina ex modernis uocabulis prifcis poffint adaptari. Nec minus pofteriores Geographi inter fe diffident in nominum reddenda ratione quàm ueteres ipfi, dum unus nititur Ptolemæo, alius Cornelij probat lectionem & tertius credit Straboni. Si primi fcriptores fuiffent ex Germanis, non tanta oborta fuiffet difficultas in nominibus, nunc autem quum à longè Germaniam afpexerint eamq; folum à limine falutarint & annotarint ea quæ ab alijs referebantur, nec uno eodem anno fcripferint, facile apud te cogitare poteris, quo in luto hæferint. Et licet Ptolemæus & Cornelius ferè eodem fcripferint tempore, tamen non eifdem ufi funt nominibus, quia Ptolemęus fcripfit ea, quæ longe ante eum de Germania ab alijs fuerant comportata, at Cornelius fcripfit qualiter fuo æuo Germania ab exteris fuit cognita. Hoc certum eft, Sueuos ante duo millia annorum femper celeberrimum Germaniæ fuiffe populũ, quorum meminerunt omnes gentiles fcriptores. Imò Sueui olim fuerunt genuini & ueri Alemanni. Tempore diui Hieronymi fuerunt tres infignes populi in Germania, nempe Saxones, Francones & Alemanni, hoc eft, Sueui, Franci partim habitarunt iuxta oftia Rheni, & partim iuxta ripam Mœni. Alemanni complectuntur Sueuos, Cherufcos & Chattos. Francis uerò fuerunt admixti Chauci & Chamaui. Apud Germanos tunc nulli docti inueniebantur uiri, alioquin & ipfi monumenta fuæ uetuftatis poft fe reliquiffent. Romani uerò multos habuerunt fcriptores & doctos uiros, quorũ quidam uerfabantur iuxta Rhenum, exercitum comitantes, at ueram conuerfationem Germanorum, ftudia, mores, & interiora loca, & regiones eorum nũquam ad liquidum potuerunt deprehendere. Nam non fuit tunc fub cælo regio aliqua magis incognita, impermeabiliorq;, Germania ipfa. Siquidem Germani nullum habuerunt cum exteris nationibus commercium, neque communicabant cum illis in aliquo negocio, fed contenti fua forte domi manebant, uictitantes de fructibus fibi in terra fua natis. Et fi quando impeterentur ab extraneis, inuaderenturque ab eis armata manu, uiriliter & intrepido animo occurrebant illis. Quando autem uidebant hoftiles uires maiores effe, quàm ut illis refiftere poffent, abdebant fefe in fyluis & paludibus, quibus regio tunc abundabat, ut non facile ab hoftibus inuenirentur. Sed de hoc infrà plura dicemus.

Plinius de Germanis.

Diuerfa fententia Geographorum.

Germani olim ab omnibus fequeftrati.

Collatio

Collatio ueterum ac recentium quorundam nominum populorum ac locorum Germaniæ.

Anares, populi Pannoniæ superioris.
Antes & Anthirj, populus Pomeranorum antiquus.
Arborichij, Hessorum populus, uulgò Eichfeldenses.
Angriuarij, Saxones inter Rhenum & Visurgum, hodie Vuestphali.
Alites, populi Hercyniæ, uulgò Hartzlender.
Bardi, populi Megapolensibus uicini.
Bastarnæ, populi quidam Pannoniæ, uulgò Huserni.
Bethasij, Traiectenses superiores.
Bryzani, Brandenburgenses Marcomannorum.
Bructeri, Vuestphali, aut secundum alios Pruteni.
Boij, Bauari qui & apud ueteres Baiorij & Auares appellantur. Bataui Holandi.
Cimbri, Dani aut Holsatij, Ptolemæo Orfacij.
Chauci, Frisij aut secundum alios Saxonum populus inter Visurgim & Rhenum.
Cherusci, Kriechgoienses circum Heidelbergam, uel Ottonici syluani. Ptolemæus uidetur eos accipere pro Misnensibus aut Schlesitis.
Chatti, Hunesruckeri, qui inter Rhenum & Treuirenses habitant, aut potius sunt Hassones Chatzenelnbogenses, qui aliud latus Rheni inhabitant. Alij uolunt esse Lusatios.
Cissini, Rostochienses.
Codanus sinus, à quo Codania urbs, hodie Hafnia, uulgò Coppēhagen, caput Danorū.
Dantiscum, Gdanum, Gythonium, Viuidarium, uulgò Dantzig.
Gepudium olim, nunc Scepusium, Ptolemæo Metanastæ, uulgò Siebenburg.
Gabaliones, Megapolensis plebs in saltibus, uulgò Gagelheider.
Gythones, Dantiscani, teste Cor. Tacito.
Heruli, uulgò Vuerli, Græcè Obætritæ, nunc Megapolenses.
Harelungi, Brisgoienses, apud quos est Friburgum studio uniuersali decoratum.
Heluetij, Suiceri, Confœderati.
Hercinia sylua, Picea sylua, uocant enim Germani picem Hartz, qua abundat sylua illa.
Lemouij apud Corn. Tacitum, hodie Liuonienses .
Luconij sunt Lubecenses.
Martiana sylua, hodie Nigra sylua, de qua infrà.
Menapij, Geldrenses aut Iuliacenses.
Marcomanni, Marchionitæ Morauenses, aut ut alij existimant, Bohemi.
Mattiaci, uulgò Selandini iuxta Batauos. Nemetes, Spirenses.
Norici, Nortgouuer, Bauari Transdubiani.
Nuithones, Friburgenses in Heluetia, quos hodie Oechtlandos uocant.
Obotriti, aut potius Obætritæ, Megapolenses siue Meckelburgenses. Sonat autem græca uox Obætrita, uariegatum gregem.
Quadi olim, putantur hodie esse Schlesitæ.
Rauraci, Basilienses & Rhinfeldenses.
Rheti, Grisones, Curienses, item Algoij, Rhingoij & qui alterum latus inhabitant lacus Constantiensis, Lintzgoij.
Sargatij, populus Megapolensis, qui & Stargardi.
Salani, Francones Germanorum.
Sicambri, Geldri, Cliuenses atque accolæ transrhenani uersus Vuestphaliam.
Sorabi, Vuandali qui habitant iuxta Albim, uel Thuringi.
Sclaui & Sclauini, sunt Bohemi, Vuandali uel Lusatij
Sueui, quorum nomen in huncusq; durat diem, extendebaturq; olim ditio eorum usque ad Albim, ubi & aliquot legiones electorum militum, ab Augusto Cæsare missas, trucidarunt. Alij tamen dicunt cædem illam factam propè Augustam Vindelicorum.
Sequani, hodie Sunggoij, & extenduntur ex Burgundia usq; ad Basilienses.
Taurisci, uidentur esse hi qui inhabitant regionem meridionalem Austriæ, quos uulgò uocamus

nocamus Stiermercker, id est, Taurinos Marchionitas. Est enim Germanicè taurus Stier.
Theniceri & Fiscini, marchionitæ circum Badeniam inferiorem.
Tribotes & Tribochi, inferiores Alsatæ, Argentoratenses.
Tiguri, uulgò Zurcheri, & Turegi.
Tectosages, Vuirtenbergenses & qui sunt de ducatu Teck.
Tulisurgium apud Ptolemæum, hodie Brunopolis seu Brunonis uicus, uulgò Brunsuic.
Vuini, Pomerani sunt, ab alijs uocantur Vinuli, Vindeli & Vindelici, qui ad Vindum fluuium, hoc est, Oderam habitant, postea Vandali dicti putantur, sicq́ꝫ duplices à Plinio ponuntur Vindelici.
Vuagri, Holsatij.
Vuinuli, sunt Pruteni, unde etiam prodijsse putantur Longobardi.
Vbij, Colonienses.
Vindelici, Lechgoij, Augustani, Rhœti inferiores.
Vangiones, Vuormacienses.

De amnibus & fluminibus Germaniæ.

NOn est prouincia aliqua in tota Europa, quę tot & tam magnis irrigetur fluminibus, ut Germania. Inter illa autem primũ & præcipuum, maximumq́ꝫ est Danubius, uulgò Donaw, qui apud Sueuos in ipsa Nigra sylua, in pago Doneschingen, ex terræ uisceribus, magna scaturigine ebullit, cursumq́ꝫ uersus orientem ad Ponticum mare torquet, receptis sexaginta nauigabilibus amnibus, priusquã mari misceatur. Veteres uocant montem, unde prodit Abnobam, quanquam itinere unius horæ nullus mõs pertingat ad scaturiginem eius, sed effunditur copioso aquarum meatu et nunquam deficiente, ex colliculo quodam, cuius eminentia uix habet quindecim aut sedecim cubitos, id quod diligenter ego ipse lustraui, ne Damiano mendacium hic scribere uidear, sumpto itinere tridui à Basilea ad eum usq́ꝫ locum. Tenebantur ueteres magno desiderio uisendi originem huius fluuij, ut legamus etiam quosdam è Roma in Nigræ seu Herciniæ sylux perplexa se contulisse loca, ut uiderent fontem & primordia tam celebris fluuij. Legimus quoque de Tiberio, quòd cum uice quadam uenisset ad lacum Podamicum, arripuit iter unius diei, ut originem Danubij præsens contemplaretur. Secundus post Danubium magnus Germaniæ fluuius est Rhenus, qui initium sumit non procul à Curia ciuitate episcopali in summis alpibus, & mõs unde scaturit uocatur Straboni Adula, habetq́ꝫ ibi Rhenus duos fontes, unde geminus promanat riuus, qui defluentes auido meatu per cõualles & abrupta montium, coëunt uno milliario supra ciuitatem Curiensem, unus riuus uocatur prior, alter posterior Rhenus. Ab origine prioris Rheni usque ad fontem Rhodani, est distantia itineris, si rectum iter per apices & profundas montium ualles continuari posset, trium horarum, ibi enim tanta est montium sublimitas, ut illi nunquam destituantur glacie & niue, id quod meis uidi oculis, quum anno Christi millesimo quingentesimo quadragesimo sexto, mense Augusto essem propè originem Rhodani, traijceremq́ꝫ montem quem Furcam uocant, per condensam glaciem & niuem induratam, passus ibidem æstatis tempore magna frigora. Inter horum fluuiorum (Rhodani & Rheni) fontes, est mons Gothardi, quem ueteres Summas appellauerunt Alpes, unde prorumpit Ticinus fluuius qui cursum suum ad meridiem per Italiam flectit. Citra montem Gothardi, citraq́ꝫ montem Furcæ, originem sumit Vrsula fluuius, quem uulgò Ruſs uocant, maximoq́ꝫ strepitu & spuma in conuallibus montium per saxa descendit ad lacum Vranensem seu Lucernensem, & ex eo lacu deuoluitur Aquilonem uersus in Rhenum. A' Lucerna usque Basileam est nauigabilis, ultra lacum uerò Lucernensem uersus alpes non est nauigabilis, propter plurima saxorum præcipitia & angustias, per quas spumans labitur. Porrò Rhodanus rectà fertur in occasum, & Rhenus prior ad ortum, idq́ꝫ ad Curiam usq́ꝫ. Et in hunc modum iam memorati quatuor amnes diffundũtur in formam crucis ad quatuor mundi plagas, atque ob id montes unde scaturiunt non absque ratione, Summæ uocantur alpes. Rhenus à diuerticulo Curiensi, inter altissimos montes, per uallem amplam, quam non parum suis eruptionibus & euagationibus propè Ragacium & Maifeldium incom-

Danubius.

Tiberius petit fontẽ Danubij.

Rhenus.

Mõs Gothardi

incommodat, descendens, recta petit septentrionem, efficitq; duos magnos & preclaros lacus, prior uocatur Brigantinus, Constantiensis atq; Podamicus. Quidã etiam existimant, illum olim dictum Lemannum, sed quod nulla autoritate probare possunt. Is lacus effundit propè Constantiam Rhenum, ac paulò post alterum facit lacum, quem ueteres Venetum, recentiores uerò Inferiorem, & ab oppido Cella Cellensem uocant lacum. Propè Constantiam Rhenus reflectitur ad occidentem, retinetq; cursum illum usq; ad Basileam, ac deinde rursum petit septentrionem. Tertius fluuius Neccarus, qui & Nicrus, cuius ortus distat itinere trium aut quatuor horarum à fontibus Danubij. Augescit autem quoad in Rhenum labitur multis amnibus, qui ex Nigra sylua undiq; deriuantur, inter quos maiores sunt Entzigus, qui Pfortzensis oppidi alluit mœnia. Cocharus & Iaxus, qui ab Elbangen per Sueuiam & Ottonicã syluam labentes, haud procul à Vuimpina Neccaro miscentur. Quartus nauigabilis Germaniæ fluuius est Mœnus seu Mogonus, qui ultra Bambergã in Voitlãdia originem sumit, magnisq; ambagibus per Frãconiam deuolutus, ac receptis aliquot amnibus, nempe Pegnetio à Nurnberga, Tubero à Rotenburgo, Mimlingo ex Ottonica sylua descendentibus, festinat ad Rhenum, miscetur q; ei è regione Moguntiæ. Quintus Germaniæ fluuius est Amasus, uulgò Emsz qui Frisiam perambulat, separatque Vuestphalos à Saxonibus. Sextus est Visurgis, uulgò Vueser, qui ex Hassonia descendẽs, per Brunopolitanum ducatum mare petit. Septimus est Albis, cuius fontes inueniuntur in Bohemia, alluensq; Misnam & Saxoniam, tandem & ipse exoneratur in mare septentrionale. Octauus est Sueuus fluuius, uulgò Spre. Nonus est Viadrus, uulgò & corrupte Ader seu Odera. Decimus Vistula, secundum alios Istula, uulgò Vuixel. In citeriori uerò Germania, quæ olim pars fuit Galliæ, est Obrinca fluuius, hoc est, Mosella. Cæterum præter hos nauigabiles fluuios, sunt adhuc alij innumeri minores amnes, Germaniam irrigantes, qui accolis suis non parum commoditatis afferunt, ut sunt Naba propè Crutznacum, Brussus & Illa propè Argentinam, Murgus in Marchionatu Badensi, Kintzigus propè Offenburgum, Araris, Limmacus, & Russus in Heluetia, Licus iuxta Augustam Vindelicorum, qui olim separauit Alemannos à Bauaris, Isera propè Monachum & Landshutã, Enos, qui ab Enopõte fluit uersus Patauium Germaniæ, item Anisus uulgò Ens, qui olim Hunos separauit à Bauaris. Et hi quidem inueniuntur citra Danubium, & extra ueterem Germaniam. Vltra uerò Danubium in Nortgoia, ex monte Fichtelberg plurimi quoque prodeunt amnes, potiores sunt Nabus, Sala, Eger, Pegnetius, &c.

Lacus Podamicus & Venetus. *Mœnus fluuius* *Amasus.* *Albis.*

Quàm acriter & longo tempore Romani olim oppugnauerint Germaniam.

QVanto labore & sudore, quãtisúe expensis & iactura Romani olim arma mouerint contra Germaniam, nemo est qui id ignorat, qui modo uersatus sit in historijs. Non multo labore subiugauerũt Hispaniam, Galliam, Britanniã, Græciam, Asiam, Aegyptum, Macedoniam, & alias multas regiones. At Germaniam non

non tàm facilè potuerũt superare, præsertim eam Germaniam, quam Rhenus ab occasu & Danubius ab austro claudunt. Multa centena millia hominum trucidari oportuit, priusquam hæc unica prouincia Romanis subijceretur, ut iam ostendimus. Siquidem Germani tam obstinato animo tantisq; uiribus corporis Romanis & omnibus hostibus suis restiterunt, ut inter uicinos eorum tale uulgaretẽ prouerbiũ: Qui uult infeliciter pugnare, is adoriatẽ Germanos. Et, qui uult uerberibus laniari, is cũ Germanis ineat contentionẽ. Inuictus ille & fortissimus Iulius Cæsar, primus aggressus est Germanos, occupauitq; ciuitates eorum, quas illi antea ultra Rhenum à parte Galliæ sibi uendicauerant, coloniasq; in eas deduxerant. Quod cum Germani uiderent, transgressi Rhenum cum rege suo Ariouisto, Romanos ubicunq; occasio offerebatur, omnibus modis conatibusq;, apertè & clam impedire satagebant, seduloq; cogitare de sibi subijcienda Gallia, & eijciendis ex ea Romanorum præsidijs. Ventum est tandem ad pugnã, acriterq; apud Sequanos pugnatũ, & utrinq; infinita penè hominum multitudo occisa, uiceruntq; Germani sæpius quàm uicti fuerint. Cumq; multoties Galliam diriperent & omnibus modis Romanorum conatus impedirent, Cæsar necessario omnem belli molem in Germanos uertendam iudicauit. Commeatu igitur comparato, delectuq; habito militum & equitum, aduersus Germanos proficiscitur, qui in Gallia sedes occupauerant, expulsis incolis Gallis, Romanorum socijs. Denunciat illis se nullo modo laturum, ut ipsi Romanorum socios eijciant, occupentq; agros eorum, nullos in Gallia habitatoribus uacuos agros esse, qui sufficiant tantæ multitudini. At illis renitentibus rursum uenitur ad pugnam, ceduntur multi, non parcitur neque paruulis neq; mulieribus, uertuntur in fugam, atq; trans Mosam tuta coguntur quęrere loca. Ingens eo die mulierum & puerorũ Germanorum numerus interijt, magna quoq; utrinq; uirorum cadit multitudo. Tunc Cæsar transportare in Germaniã per Rhenum copias suas censuit, præsertim cum iam subegisset omnes ciuitates Rhenanas, quæ in Gallica ripa iacent à Basilea usq; ad Moguncia cum atq; præsidia in eas locasset, unà cum præfectis, comitibus & ducibus. Nam taxauit totum Rheni tractum in prouincias & præfecturas, assignauit illis magnificos titulos, ordinauit comites & duces. Prima & maior prouincia comprehendebat Heluetiã, Sequanos & Rauracos. Dux huius prouinciæ sedem habuit Bisontij habuitq; sub se alios præfectos & tribunos, ex quibus unus habitabat in agro Basiliensi, in loco qui hodie dicitẽ Hole, qui ibi obseruabat & custodiebat uadum Rheni, ne Germani clam traijcerent Rhenum turbarentq; Romanorum terras. Succedebat huic prouinciæ tractus Argentoratensis, qui apud Selestadium sumpto initio extendebatur secundũ successum Rheni ultra Argentoratum, uocaturq; hodie Alsatia inferior. Præfectus huius regionis uocabatur comes Argentoratensis, parebatq; duci Moguntino. Ibi quoq; incipiebat Germania prima, & cõprehendebat sub se Argentoratensem regionem, Spirensem, Wormaciensem & Moguntiensem. Alij uocant eam Germaniam superiorẽ, & extenditur usq; ad Lotharingiam. Ptolemæus uerò extendit eam usq; ad Mosellam, quem ipse Obrincam uocat. Summus huius tractus præfectus habitabat Moguntiæ, habebatq; sub se undecim minores præfectos, qui in diuersis locis suas habebant mansiones, unus Saletione, id est, Seltz, alius apud Tabernas, uulgò Zabern, alius in Vico Iulio, ego suspicor esse Wissenburgum aut Landoiam, unus apud Nemetes, id est Spiræ, alius in alta ripa sub Spira, qui locus hodie uocatẽ Altrip, nõnihil adhuc uetusto nomini respondens, tametsi iã sit uicus uilis. Erat prætere a unus Wormatiæ, unus Bingæ, unus Bodobrigæ, quæ hodie est Boppart, unus Confluentiæ & unus Antonaci siue Andernaci. Altera & inferior Germania extendebatur à Colonia Vbiorum metropoli, usq; ad mare, ab occidente uerò pertingebat usque ad Mosam, erantq; præcipuæ eius ciuitates, Agrippina Vbiorum, & Tungri, ubi postea episcopatus fuit cõstitutus, qui tamen hodie Leodij est. Haud aliter Romani locauerunt sua præsidia in ripa Danubij, contra excursiones Germanorum, habuerũtq; ibi certas prouincias, & prouinciarum præfectos, præsertim in Rhethia, Norico & Pannonia. Distinguebant tamen Rhetiam in duas prouincias, prima continebat lacum Constantiensem & adiacentia loca, erantq; præcipuæ eius ciuitates Brigantium, Arbona & quicquid oppidorum est usq; ad Curiam. Item complectebatur hæc prouincia Lintzgoiam & Algoiam usq; ad Licum fluuium. Altera Rhetia extendebatur à Lico usque ad Enum fluuium, complectebaturq; Augustã Vindelicorum, ubi & thesaurarius illius prouinciæ sedem habuit. Succedebant huic prouinciæ duæ quoque aliæ prouinciæ, quæ uocabantur prouinciæ Noricorũ quę

Prouerbium.

Ariouistus rex German.

Germani occupant terras ultra Rhenũ & Danubium.

Prouincia Romanorum prima.

Tractus Argẽtoratensis.

Alta ripa uulgo Altrip.

Rhetia duplex

extendebantur per Pannoniã superiorem, hoc est, Austriam, ad Pannoniã inferiorem, quę hodie est Vngaria, habebantq́ suos præfectos & præsidia. Sed his relictis redeo ad tractũ Rheni. Quũ Iulius Cæsar apud Sequanos in armis esset, uenissetq́ contra eum Ariouistus Germanorum superiorũ rex, multasq́ pugnas inijssent, uictus tandẽ Ariouistus, cum reliquijs traiecto Rheno fugit ad Germaniã. Vltimam pugnam aiunt factã apud sanctũ Apollinarẽ, qui locus distat à Basilea uno milliario. Superatis itaq; citra Rhenum in partibus Galliarũ Germanis, Cæsar omnino transportandas in Germaniã per Rhenũ copias censuit, præsertim quum unam ripam Rheni occupasset & ubiq; præsidia locasset. Ipse quoq; sæpius cum suis natando transijt Rhenũ, ut Germanis terrorẽ incuteret, sed quum hoc pacto tutum exercitũ transportare nequiret, nec nauibus tutum esset traijcere quoddã pontis genere, de quo ipse scribit, apud Vbios & Menapios sibi uiam transeundi parauit, trãsportatisq́ per pontes omnibus copijs, uolens terrorem incutere Germanis, ædificia & frumẽta passim succendit. Cognoscẽs uerò Sueuos omnes in armis esse, eosq́ in unum conuenisse locum, hostẽ lætos, animoq; planè Germano expectare, et si ueniat, ipsos obuios excepturos, imò etiã abiturum persecuturos, celeriter se in Galliã recepit, & ne Sueui insequi possent, pontem destruit, qui magno sumptu & laboribus factus erat. Vnde liquet Sueuos olim non superiorem tantum inhabitasse Germaniã, alioquin pontem non construxisset Iulius apud Vbios, sed potius apud Argentoratenses aut Nemetes, qui è regione hodiernæ Sueuiæ habitãt, sed extendebatur habitatio eorum usq; ad Albim, ubi irritare poterãt Vbios suis excursionibus, ubi etiã Vbij coacti fuerunt implorarare contra Sueuos, Cęsaris auxiliares manus. In nullo itaq; Cęsar potuit incõmodare Germanos, intra terminos suos latitantes, sed quicquid terrarum habuerũt ultra Rhenum uersus Galliam, aut extra Danubiũ uersus alpes, obtinuit ipse & successor eius Augustus, & primum quidem subiugauerunt superiorẽ partem lacus Podamici, deinde Sequaniam iuxta Bisontium, deinde tractũ Argentoratensem atq; Germaniam superiorẽ unà cum agro Metensi & Treuirensi, & quarto Germaniã secundam seu inferiorẽ. Interim quoq; occupauerunt utranq; Rhetiam, Noricum & Pannoniam, nempe Algoiam, Lechgoiam, Bauariam, Austriam & Stiriam usq; ad Vngariã: at ex uera Germania, quam Rhenus & Danubius claudunt, nihil sibi poterant usurpare. Laborabant tamen multo tempore & extremis uiribus pro ea, & undiq; obsederunt eam ad ripas Rheni & Danubij, militum præsidijs & copijs, præfectis & ducibus bellorum, fuitq́ Iulius primus qui eos bello petiuit.

Ariouistus succumbit.

Sueui in inferiori Germania.

Quæ uera & antiqua Germania.

Imperatores post Iulium armis suis infestant Germaniam.

Augustus bello petit Germanos.

AVgustus Cæsar nullum non mouit lapidem, quo Germanos sibi subditos faceret. Vnde paucis aliquot annis ante Christi incarnationẽ, misit duos priuignos suos, Tiberiũ & Drusum è Roma ad Danubium, qui armis & uiribus suis Romano imperio subiecerunt regionẽ circa Licum quæ tũc Vindelicia & Rhethia appellabatur, interfectis nobilibus & magistratu illorũ locorũ, præsidioq́; firmato ex Romano milite. Muniuit quoq; Augustus ripas Rheni & Danubij, certis & ad hoc confirmatis militibus, qui unà cum uxoribus & liberis gaudebant singularibus priuilegijs, ut nulli alteri militi huiusmodi bona & prædia concederentur. Fuerunt autem plurima huiusmodi præsidiorum loca, id quod in hodiernum usque diem testantur antiqua & collapsa arcium monumenta & lapides quidã uetusti, Romanis insigniti characteribus. Germani pellebantur tunc

tunc à Romanis ultra Danubiũ & Rhenum in Germaniam, sed interim nõ quiescebant erumpẽtes et excursiones in Romanorũ fines facientes, haud secus ꝙ hodie Turca excurrit in Christianorũ fines. Quapropter Romani coacti fuerũt cõtinuas militum excubias habere in utriusq; fluminis ripa. Duo fratres Tiberius & Drusus, autore Strabone, subiugarunt regionem circũ Ratisponã, & (id quod moris fuit Romanorum) extruxerunt in locis natura munitis nouas ciuitates, præsertim infra Lycum ad Danubiũ cõdiderunt Augustam Tiberij (hæc hodie est Ratispona) in Rhetia secunda, quemadmodũ iuxta Licum in Rhetia prima extructa fuit Augusta Drusi, quam Ptolemæus appellat Drusomagum, hodie autẽ uocatur Augusta Vindelicorũ. Drusus iste cum exercitu Rom. imparatos Germanos ex improuiso oppressit, qui circa Rhenum habitabãt, cepit multa milia hominum, quos in Galliã destinauit, Vsipetes scilicet, Marcominos, Cheruscos, quosdã Sueuos & Sicambros. Effecit etiã ut magno labore Hercinia sylua esset peruia, multisq; locis illã habitabilem reddidit. Nam ante Drusi aduentũ quidam scribũt Herciniã syluam desertum fuisse, inhabitabile, & planè domũ ferarum. Fuit aũt Drusus admodũ adolescens, immatura morte abreptus ex uulnere, quòd à Germanis acceperat, desciueruntq; illico quos subegerat Germani. Post Drusi mortem misit Augustus Tiberiũ & Varũ contra Germanos cum magno exercitu: qui licet plurima damna inferrent Germaniæ, non tamen ualuerunt eam cogere ad officiũ. Germani enim natura ingenioq; ad libertatem nati, Vari hominis tumidi nõ ferentes dominationem, eligunt ducem, cuius præsidio Romanã eijciant tyrannidem. At Varus cõfidens Romanis legionibus, nihilq; à Germanis timens non ueretur hostiũ multitudinem & robur. Germani ergo cõuenientes, Romanos opprimũt, arces & captas urbes solo æquant, tres legiones trucidant, & captorũ, quorum magnus fuit numerus, alijs manus, alijs oculos, alijs aliud membrũ exciderunt. Principis Vari corpus, quod milites terra obruerãt cum signis militaribus, duab. aquilis, effossum, frustatim dissecauerunt & in paludẽ proiecerũt. Quo autẽ iu loco hoc factũ sit, dubitant scriptores. Sunt qui uolunt id in agro Vindelicorũ factum. Strabo alio uult loco factũ. Tacitus putat factũ in sylua Teutoburgensi. Communis fama est id factum iuxta Albim fluuiũ. Faciunt autem tres legiones ferè 20. millia electorũ & armatorũ uirorũ. Iohannes Auentinus scribit Ratisponæ esse duos uetustos lapides, qui ostendũt quid proprie sit legio quarta Italica, nempe numerus 6000. electorũ militũ peditum, & quingentorum equitum. Hæc clades uehementer afflixit Augustũ, ut capite in parietẽ grauiter illiso sæpe clamaret, Quintili Vare redde legiones. Post hæc gesta, missus est à senatu in Germaniã frater Drusi Tiberius cum quindecim legionibus, quæ erant maximus eo tempore exercitus Romanus. Hic Germanos bello grauissimo impetiuit, magna damna illis inferens, & magna uicissim accipiens. Toto perpetuo Triẽnio durauit bellũ hoc, nec ullum grauius magisq; sanguinolentũ Romani post Punica gesserunt bellum. Post hunc Vespasianus cõtra Germanos missus est cũ ualida manu, magnisq; conatibus eos aggressus, frequẽtibus prælijs ferè totũ exercitũ perdidit. Sequutus est Vespasianũ & filiũ eius Titum Domitianus, qui & ipse conatus est triumphare de Germanis cupiebatq; se uocari Germanicũ, ꝙ feroces Germanos deuicisset, ac cum parũ prospere cum eis conflixisset, nihilq; insigne egisset, nisi ꝙ Chattos iuxta Rhenum edomuit, longe aliter ei euenit ꝙ sperauerat. Traianus quoq; Imperator aggressus est Germanos iuxta Rhenum & Danubiũ, editoq; lapideo põte super Danubium iuxta Ratisponam (ut quidam scribunt) conatus est eos redigere sub iugũ. At cum armis nihil efficeret, alijs artibus, nempe mãsuetudine, humanitate & iusticia eos sibi deuicit, in prouinciam redegit, beneuolentemq; habuit. Et quæ ante nullis armorũ uiribus domari potuit, huius beneuolentia uicta iugum tulit. Subsequutus uerò Antoninus Pius, aggressus est & ipse reliquias Germanorũ, deuicitq; Marcomannos & quosdam alios populos, sed nondũ subacta fuit tota Germania. Is cum esset uir bonus, facile Germaniã circa Rhenũ & Sueuos in officio detinuit. Quòd autẽ Germanos nõ persecutus sit usq; ad ultimas glacies, mirũ nõ est, neq; enim operæprecium fuit magno capere homines in locis incultis degentes, nihil habentes, neq; ædificia neq; supellectilem ullam, nisi cortices arborũ aut pelles ferarũ. Huic Imperatori singulare studiũ fuit, ut Germania latius mitesceret, nam liberalia ingenia eos habere deprehendit. Marcus Antonius Verus longo & magno bello, quod illi cum Germanis fuit, exhausit ærarium, tantæ molis erat Germanos bello tentare. Deinde Antoninus Cõmodus aggressus est quoq; Germaniam, idq; satis feliciter,

Germanorum excursiones.

Ratispona.

Augusta.

Drusus occumbit.

Varus cũ legionibus interficitur.

Legio quid.

Vespasianus bellum infert Germanis.

Antoninus.

sed nõ deuicit totam. Succedensq́ ei Pertinax nõ uulgariter triumphauit & ipse de Germanis. Maximinus, qui militauerat sub Alexãdro Seuero, omnia quæ acceperat, milites et reliqua in Germania cõsumpsit. Nam crassus et stupidus uēter, neq; suis neq; alienis parcens, post mortem Alexandri Germanis nõ dubitauit inferre bellum, exurere & perdere omnia. Traiecit cum magna potentia Rhenũ tempore messis, perdiditq́ frumentũ, exussit domos, quæ pro maiori parte cõstructę erant ex lignis cõpaginatis, sine petris & coctis lapidibus. Abductis aũt pecoribus, lõgè ꝓgressus est in Germaniã, uiditq́ quomodo Germani sese abdiderant in perplexis syluis & paludinosis locis, unde ex improuiso irruerũt in hostes. Nequiuerunt Romani eos telis petere in condensis syluis, ac deinde erant paludes quædã profundæ, quas exteri sine magno periculo ingredi nõ potuerũt. Sicut & quadam uice contigit, ut Romani congressi cum Germanis in quodã loco paludinoso, in quo Germani tutò se hærere putantes expectabant hostiũ insultum: trepidantibus autem Romanis militib. Maximinus primus est ingressus, exposuitq́ se tãto periculo, ut equus eius sæpius usq; ad ephippiũ mergeretur. Quod uidentes milites eius, sumpto animo ingressi sunt & ipsi paludes, initaq́ pugna plurimi utrinq; ceciderunt, & impletæ sunt paludes cadaueribus humanis, rubricataq́ est aqua illa paludinosa sanguine occisorum. Ex Germanis pauci residui manserunt. Hanc pugnã & uictoriam, scriptis fecit Cæsar celebrari, indicauitq́ senatui & populo Rom. quin & pictura uoluit eam esse pręsentem oculis suis in curia sua. At ob illã partã uictoriã nõdũ subacta fuit tota Germania, quin & Aurelianus Imperator tentauit arma sua mouere in Germanos, atque post eum Valerius Probus, qui ferè omnem in ordinẽ redegit Germaniã. Is enim subacta inferiori Germania, peruenit usque ad Neccarũ, ad cuius ripam extruxit contra Sueuos multas arces & munitiones, quarum uestigia in hunc usq; diem apparent ab altera Neccari ripa, in ruinosis gentilium muris, præsertim è regione Heidelbergæ in altissimo quodã mõte, qui hodie mons omnium sanctorũ uocatur, in quo miræ quædã speluncæ muris conclusę & in modum carceris fastigiatæ inueniũtur. Similia quoq; uestigia munitionũ inueniuntur supra Heidelbergã iuxta oppida Steinach, Hirszhorn, Mospach & Wimpinã, ab eo fluminis latere quod Germaniam inferiorẽ respicit. Quum itaq; Probus tantum progressum in Germaniã fecisset, scripsit Romã huiusmodi literas: Gratias ago dijs consignati patres, q̃d iam subacta est tota Germania. Habui multos reges procumbentes ante meos imò uestros pedes, &c. Ante istum Decius quoq; & filius eius cum Germanis conseruerunt manus, occisiq́ sunt ambo: atq; hoc bellum memorabile solum æternã fortitudinis laudem parere posset Germanis. Perijt autem Decius in palude multis acceptis uulneribus. Flauius Claudius non semel conflixit cũ Germanis, magnis prælijs uictus, uictorq́ uicissim. Constantinus quoque aliquot millia Germanorum trucidasse fertur, quod ingressi essent limites Galliæ atq; eam diripuissent. Has & multas alias pugnas atq; cædes, quas fecerunt Romani in Germania, describunt Romani scriptores, detorquentq́ in laudem suam, ita ut Imperatores eorum titulos & omnia cognomina posthabuerint Germanici cognomine, ut Domitianus Germanicus, Nerua Germanicus & Tiberias filium suum cognominauit Germanicum, nulla prorsus alia causa, quam propter insignem fortitudinem, animi magnitudinẽ, fidemq́ huius populi, etiamsi Romani interim semper suorum gesta magnificis extenderunt uerbis, Germanorũ autem egregia facta extenuauerint, parcissimeq́ attigerint. Certè si Germanis non defuissent uiri eruditi, qui eorum ingentia facta descripsissent, simpliciterq́ historias texuissent & cõtinuassent, reliquissent nobis factorũ suorum mirabilia monumenta. Quanquam & hostes eorum non omnino tacere potuerunt laudes Germanorum, inter quos unus est Tacitus, qui in hunc modum de Germanis scribit: Nemo unquã cum Germanis bellum gessit, quem non pœnituerit, quiq́ non plus incommodorum q̃ commodi acceperit. Post Constantinum Iulianus quoq; non mediocre bellum gessit cum Germanis. Postquam enim Gallias deuicit, Germani qui trans Rhenum Galliæ loca occupauerant, primum Romanorum impetum sustinentes, in secundo occubuerunt apud Argentinam, Nodomario rege eorum interfecto. Hoc prælium tantum nominis & fauoris peperit Iuliano ut mox à pugna salutatus sit Romanorum Imperator. Hæsit aliquandiu cum castris suis iuxta Rhenum, ultrà quem & paulò supra urbem Mogũtinam fecit construi pontem, per quem facile liceret transportare exercitum suum, & reducere si quando Germani se fortiores essent. Habebant illis temporibus Alemanni, qui & Sueui, regem nomine Vadomarium,

Domus Germanorum.

Pugna in palude.

Vestigia antiqua in ripa Neccari.

Vnde titulus Germanici.

Præconiũ Germanorum.

domariũ, ut Ammianus Marcellinus scribit, qui in castris Iuliani fuit. Puto illum esse quẽ suprà ex aliorum scriptis Nodomarium uocauimus. Dicit quoq; idem Ammianus, Iulianum castrametatũ ultra Rhenum, & uenisse in regionẽ Capellatz seu Palas dictam, ibiq; inuenisse lapides, qui limites Romanorum & Burgundionũ designabant. Ego puto Neccarum fluuium hunc terminum fuisse. Nam usq; ad eum Burgundionum ditio olim secundum Rheni lineam extendebatr, priusquam illi relicta ea terra in Sequaniam se reciperẽt. Quæ autem regio tunc Capellatz seu Palas fuerit appellata, incertum est. Ego puto eum terræ tractũ fuisse, qui hodie Bergstras uocatur, extenditurq; ab Heidelberga usq; Franckfordiam. Sunt qui putãt ab ista uoce Pallas Palatinatum Rheni id nominis obtinuisse, de quo infrà fusius agam. Post Iulianum Valentinianus uolens aliquod preclarum facinus in memoriam sui relinquere, in fines Sueuorum proficiscitur, quòd Romano imperio non parerent & quòd sine intermissione Romanorũ socios suis incursionibus uexarent. Erãt autem Sueuorum munitiones fossæ & arbores succisæ, quibus facilè hostẽ ab accessu prohibebant, pauciq; multos superauerunt. Tradunt tamen scriptores, Sueuos & Saxones à Valentiniano uictos. Deinde circa annnm Christi 382. aggressus Gratianus Cæsar Germanos, percussit circiter triginta millia, tam ægrè liberi semper Germani poterant cogi sub iugum. Huius pugnæ meminit quoq; diuus Hieronymus. Sic itaque Germani continuo irritati & lacessiti sunt Romanorum iniurijs, magnisq; affecti damnis etiamsi Romani nunquam non grauiter læsi ab illis redierint. Alioquin non tantum insumptum fuisset temporis. Ducentis & decem opus fuit annis, quousq; hoc Romanorum contra Germanos perficeretur bellum, illiq; fierent domini Germanicæ nationis. Subiecerant antea ferè totum orbem, idq; breui tempore & sine grandi iactura: Germaniæ uerò acquisitio opus habuit multo negocio, longo tempore & plurimo sanguine. Cupiebant omnes Imperatores triumphare de Germanis, etiam qui infeliciter pugnauerunt contra eos, nec putabant tunc Romani principes sibi contingere titulnm honorificentiorem, quàm Germanici cognomen, si facinus aliquod egregium contra eos egissent. Cui hic Germano non moueat stomachum, quòd apud maiores nostros nullus fuit in Germania, qui nationis suæ egregia facta calamo excepisset, indicasset'q; posteris quàm uiriliter athletæ illi tam diu Romanis restiterunt annis? Cogimur hic fidem dare maiorum nostrorum hostibus, qui procul dubio sæpe falsa pro ueris scripserunt, ut est ingenium omnium hominum, sua detorquere ne dicã deprauare in hunc finẽ, ut maiorũ suorum mereantur fauorẽ & gratiã, aduersariorum aũt etiam bene facta extenuare aut penitus in nihilũ redigere. Habuerunt Romani principes plurimos assentatores, qui solum ipsorum quæsiuerunt gloriam, atq; uictoriam & facta eorum miris euexerunt laudibus, subticentes interim ea quæ Romanis à Germanis illata sunt, quoties scilicet succubuerint, & quàm grauibus sæpe ab eis affecti fuerint damnis. Id quod in usq; diem euenire solet. Quoties enim ab aduersis partibus bellum aliquod inter eas commissum describitur, nemo non suæ gentis aut partis colorat factum, aduersæ autem partis uerba & facta aggrauat, atq; omnes circũstantias metitur, quibus rem ipsam atrociorem faciat. Et hinc est, q; in historijs tanta sæpe est discordia. Nam nemo ferè non scribit ex affectibus. Non potuerunt tamen Romani omnino tacere Germanorum egregia facta. Nam scribũt Germanos Iulium Cæsarem bis deuicisse, & fugientem semel in crure uulnerasse. Drusus in bello Germanico prope Bingam, haud procul à Moguntia, interijt. Nam quidam dicũt illum lapsum ab equo, fractoq; crure post triginta dies mortem obijsse, alij scribunt eum à Gallis propè Bingam occisum, ac deinde Moguntiæ sepultum. Suetonius uerò asserit funus eius per Tiberiũ fratrẽ Romam perductum, erectam'q; Moguntiæ perpetuam memoriam. Augustus grauissimam quoq; à Germanis præsertim Sueuis, accepit cladem. Nam Quintilius Varus proprætor cũ tribus legionibus trans Rhenum fluuiũ à Germanis rebellantibus, mira superbia atq; auaritia in subiectos agens, funditus deletus est cum tribunis & quæstoribus. Quam reipublicæ cladem Cæsar adeò grauiter tulit, ut ueste capilloq; ac reliquis lugentium indicijs deformis esset, sæpe per uim doloris caput parieti collidens clamaret: Quintili Vare redde legiones. De quo & iam nonnihil scripsimus. Item Tiberius perdidit in tribus annis apud Germanos quinq; legiones. Antoninus Pius grauiter afflixit Germanos, at Germani nõ segniores illo, tantũ illi fecerunt negocium, ut ferè exhauserit ærarium Romanũ contra eos. Cæterum quid Germani athletæ egerint contra reliquos Cæsares & Imperatores, iam suprà obiter commemorauimus.

Capellatz seu Palas.

Sueuorum munitiones.

Germanis dea fuerunt scriptores.

Quare historici discordent nonnunquam.

Quomodo Germani uixerint ante & aliquot annis post Christi natiuitatem.

Prælium inituri Germani, sacrum hymnum Herculi canebant, quem uolebant aliquando in eam terram uenisse, graui & terribili sonitu, non dissono, cæterũ ad terrorẽ quęsito, pugnã capessebãt. Truces oculi pluribus ac cærulei, rutilæ comæ, procera corpora, ad primos impetus subita & præceps natura. Cæterum laborũ operumq́ impatiens. Sitim & æstum ut Galli non ferunt, frigorum patientissimi. Auri & argenti his olim usus nullus. Argentea uasa, eorũ legatis data, aut principibus muneri missa non minori contemptu quàm fictilia tractabant. Commertiorum usu aurum & argentum ab his primo receptum. Credita & à quibusdam tellus ipsa talium metallorũ expers, quin & ferri inops, quo accidit, ut olim rarò uterentur gladijs in prælio, sed longiori hasta, quàm ipsi frameam uocãt, & in ea breui ferro, habili telo siue cominus, siue eminus dimicarent. Eques scuto & hasta instruebatur. Pedites missilia spargebant, plura singuli. Nudi in pugnam, aut breui sagulo utebantur, nulla cultus obseruatione, scuta tantum coloribus, hisq́ lectissimis distinguebant. Paucis loricę usus, uix uni alteri'ue cassis aut galea. Equi nec forma nec uelocitate conspicui nec in gyrum sed recto tantum conatu agebantur. Scutũ in pugna amisisse præcipuum flagitium, ut sacris & cõsilio excluderentur, huiusmodi clade affecti. Multi tali infamia notati, uitã laqueo finierunt. Reges nobilitate legebantur, nec his libera infinitaq́ potestas fuit. Exercitum is ductabat, qui præcipua uirtute præstaret quiq́ exemplo magis quàm imperio polleret. Signa quædam eorum lucis detracta in prælium gestari, præcipuum in pugna incitamentũ. Omnes suas necessitudines in proximo statuebant, ut in suorum conspectu aut gloriose uincerent aut cum laude caderent, liberi, coniuges, parẽtes, sanctissimi pugnæ testes adhibebantur. Ad matres & uxores accepta uulnera deferebant, nec illæ & numerare & exigere plagas formidabant. Eædem cibos hortationesq́ pugnantibus suggerebant. Proditum memoriæ est, inclinatã aciem aliquãdo illarum hortatu restitutam. Creduntur ad hæc arbitrari aliquid sancti prouidiq́ in fœminis esse, earumq́ consilia propterea non aspernari, responsa'ue negligere. Mercurio certis diebus humanas hostias immolabãt: Herculi uerò & Marti ex cæteris animalib. sacrificia faciebãt. Sortes & auguria habebãt in usu. De minoribus rebus principes ciuitatis consultabant de maioribus uniuersa ciuitas. In inchoandis rebus noua luna aut plena obseruabatur. Noctium non dierum numerus supputabatur in ea gente. In concilium armati uentitabant. Sententiam approbaturi frameas concutiebant, id honoratissimum assentiendi genus. contra aspernati, fremitu significabant. Transfugæ & proditores ex arboribus pendentes, ignaui & imbelles atque infami corpore cœno obruti, aut à palude aliqua superiecta crate necabantur, tanquam scelera in aperto ponenda essent, uitia cõtegenda. Nihil publicè aut priuatim magistratus agere, nisi armis instructi. Turpe & in omni uita infame suo duci superstitem in prælio esse, nisi uictor is ex acie decessisset. Princeps pro uictoria, comites pro principibus dimicabant. Bello ultrò appetere, utpote quibus omnis à re bellica esset quies ingrata. Inertiæ & ignauiæ dabatur sudore aliquid quærere, quod posset cruore parari. Bellorum cura destituti, somno & cibo uel fortissimi qui'que indulgebant, domo & agrorum cura fœminis & senibus delegata, ut mirũ uideri possit, duo tam diuersa eidem genti adfuisse, & inertiæ amorem & odium quietis. Vicatim plurimum discretisq́ domicilijs habitabant. Tegumen fuit sagum, fibula, aut si ea defuisset, spina consertum: locupletissimi ueste distinguebantur non fluxa sed stricta, ac penè singula membra exprimente: Idem fœminis habitus qui & uiris. Atque Germani ipsi omnium ferè qui ad septentrionem & ortum habitant, soli unica uxore contenti ab initio fuere, quanquam & in his nonnulli plura celebrarent connubia. Non uxor uiro sed uir uxori dotem comparabat. Nec ad delicias quærebatur cultus, sed iugati boues dabantur, frenatus equus & scutum cum framea & gladio. Mira in fœminis pudicitia, nulla spectandi fuit illecebra, nulla conuiuiorum ratio, rara in tam numerosa gente adulteria, cuius conuicta mulier resectis capillis, nudatam coram propinquis maritus domo exactam toto uico uerberibus agebat, profligatæ pudicitiæ nulla uenia, non ætas, non forma, non opes connubium corruptis conciliare poterat. Serus in iuuenibus usus Veneris atque eò minus exhausta

Germani olim contemptores auri & argẽti

Arma Germanorum.

Sacrificia Germanorum.

Sine bello Germani inertes.

Vestitus.

Pœna adulterij.

exhausta pubertas, nec connubia uirginum properabantur, ut ualidior esset procreatio. Homicidium certo pecorum numero luebatur, atq; uniuersa domus satisfactionem capiebat. Cõuictibus & hospitali mensæ supra modũ studebant. Nefas habebãt, quenquam domo aut epulis arcuisse. Gaudebant muneribus, nec data imputare aut obligari acceptis: Diem noctem'q; potando continuare. Temulentia nulli probro data est. Quod uicium in hunc usq; diem, proh dolor, adhuc manet, quiq; capaciora uno hausto sæpius exhaurit, is robustior habetur: nec in hoc pugnæ genere minus pertinaces sunt, quàm in prælijs. Crebræ post crapulam rixæ, raro conuicijs, cęde sæpius transigebantur. De pace & bello in conuiuijs consultare, quasi nullo alio tempore simplicius paterẽt hominũ curæ, aut ad res magnas magis incalescerent. Gens minime astuta, simpliciter omnia arcana detegere, postridie acta retractabãt, ut de summa rerũ deliberarent dum fingere nescirent, decretũ uero ferrent, dum errare non possent. Potus ex hordeo in similitudinẽ uini corruptus. Proximi fluuiorum accolæ aduecticia uina in usu habebant. Cibus simplex, agrestia poma, recens farina & lac concretum, potus uerò immoderatior. Vno spectaculorum genere usi, ut nudi iuuenes inter gladios & frameas sese celeriter expedirent. Exercitatio artem parabat, ars decorem. Aleæ adeò studiosi, ut cæteris amissis nouissimo iactu de libertate contenderent. Victus uoluntariam adibat seruitutem, & quanquam iuuenis & robustus, ligari se & uendi patiebatur. Annũ in hyemem, uer, & æstatem diuisum habebant, autumnum uini & cæterarum frugum inopia nescientes. In funere lamenta & lachrymas cito abstergebant, in dolore & tristitia permanebant, diutius fœminis tantum lugere permissum, uiris meminisse solum. Strabo scribit Germanos à multo tẽpore nullas inhabitasse urbes, eo quod simul commorari nequirent, atque ob id factum est, ut unus cum familia sua uictitaret hîc, alius alibi. Non iunctas sedes incolebant, seorsum discreti rura sua colebant. sicut fõtis aut cãpi uel nemoris occasio admonuit. Quisque domum suam certo spacio circumdedit, uel propter incendij periculũ, uel propter barbariem ędificãdiq; imperitiam. Et hinc fuit quod habuerũt pagos lõgissimos. Erigebãt casas, p necessitate nõ pro uoluptate, sedebant'q; nudi aut malè uestiti iuxta ignem, & tamen in sordibus à puericia educati excrescebãt in tantos artus tamq; robusta corpora, ut nemo non miraretur corporum suorum proceritatem. Iulius Cæsar scribit in commentarijs suis, Germanorum uitam & conuersationẽ olim in uenationib. studijsq; rei militaris fuisse, quodq; à paruulis duriciei & laboribus studuerint. Victus eorum fuit lac, caseus & caro. Fruebantur omni libertate, nec à puerititia instituebãtur honestis disciplinis aut artificijs, sed quisq; faciebat quod uolebat. Nemo inter eos premebatur ulla cura aut metu, id quod aluit staturam, roborauit uires & confirmauit neruos eorum. Siquidem metus & anxietas mentis in iuuenibus, plurimũ eneruant uires corporis & spiritus tristis exiccat ossa, tantum abest ut tale corpus incrementa iusta suscipere queat. Non multum occupabantur labore agresti, neq; is permittebãtur eis à suo magistratu, ne maiori amore ad culturam agrorum ferrentur quàm ad disciplinam militarem. Curiosa quoque ædificia non permittebantur erigere, neque sectari auri sacramfamem, unde dissidia & factiones inter ciues oboriuntur, sed erant ęquè diuites & pauperes, serui & domini, id quod eos tam diu simul cõtinuit, antequam à Romanis superari possent. Quam primum uerò pecuniæ amor pectora eorum occupauit, actum erat de eis, quemadmodum Herodianus scribit, Germanos sub Cæsare Alexãdro pecunia corruptos, ut pacem cum hostibus inierint.

Compotatio Germanorũ.

Cibus.

Studium Germanorum.

Domus Germanorum.

Metus in pueris obstat incremento.

De fertilitate ueteris Germaniæ.

FVit Germaniæ terra ab initio, autore Cornelio Tacito, in uniuersum aut syluis horrida aut paludibus infœcunda, aspera cœlo, tristis cultu conspectu'que, humidior qua Gallias, uẽtosior qua Noricũ ac Pannoniã aspicit, frugiferarũ arborũ & omnis culturæ impatiens, pecorum fœcunda sed plerũq; improcera. Ne armentis quidem suis honos aut gloria frontis. Numero gaudent, eæq; solæ & gratissimæ sunt opes. Argentum & aurũ propitij an irati dij negauerint, dubito. Nec tamen affirmauerim, nullam Germaniæ uenam, argentũ aurumúe gignere: quis enim scrutatus est? Haud secus his dissimilia scribit Seneca in libro de gubernatione mũdi. Germani, inquit, errant incertis sedibus, sunt apud eos perpetuæ hyemes, solum infœcundũ, nullæ ædes, uenationibus uiuunt: ubicunq; nox fessos laboribus deprehendit cubant sub frondibus aut in speluncis foueis'ue. Non habent domos sed casas folijs & culmis contectas. Incolæ circumaguntur chorisantium more in congelato mari, uictitantes carne ferina, gens nuda & pellibus solum ferarũ uestita, & propterea uilis despectaq; ab omnibus. En tam miseram regionem inhabitarũt maiores nostri, taliaq; scripserunt de Germania Iulius Cæsar, Tacitus, Seneca, Liuius, & alij Romani, qui tamen tanta iactura suæ reipublicæ totq; annis contenderunt pro ea sibi subijcienda. Si fuit tam inops & misera terra, tot paludibus & cœnosis locis oppleta tam inculta, tam horridis syluis obducta, ut quid tam diu luctati sunt pro ea? Certè minoribus expensis acquisiuissent latissimam & ditissimam Asiam, cuius tamen bonam partem subiugarunt) quàm squalidam illam & cœnosam, ut uocant, Germaniam. Cumq; hodie omnia cernamus in Germania longè aliam habere faciem, quippe quę neq; Italię neq; Galliæ cedit in fertilitate, sed neq; Hispaniæ & omnia contraria his inueniantur, quæ memorati scripserũt autores, quomodo eos excusabimus? Illi penitus extenuauerunt & obscurarunt terram nostram, nos uerò uidemus eam regionem esse amœnissimam, pulcherrimis nitidissimisq; urbibus, castris & pagis passim exornatam & excultam. Habet cœlum satis clemens, campi fertililatem optandã. Sunt colles aprici, nemora opaca, frumentorum abundantia, uitiferi montes, clarissimi amnes, Rhenus, Danubius, Moganus, Albis, Neccarus, Sala, Odera, & multi alij fluuij & riui limpidissimi totam terram rigantes. Sunt fontes dulcis aquæ, sunt thermæ calidæ, sunt mineræ salis plurimæ, metallorum item fertilitate nullis cedit terris. Vniuersa Italia, Gallia & Hispania, argentum ex Germaniæ negotiatoribus ferè omne habent, metallaq; non parum multa, nec auro est priuata. Hæc cum ita sint, necesse est, memoratos scriptores aut meram mẽdacia somniaq; literis mandasse aut

Germanorum inculta terra.

[Con]trarium hodie in Germania cernitur.

ſe, aut cœlum regionumq́ naturam mutatam. Certè ſi hodie eorum quiſquam ab inferis reſurgeret ac oculis intima regionis noſtræ contemplaretur, nunquid non multum miraretur? aut quid diceret, ſi uideret quanta nunc eſt locorum ſalubritas, cœli humana temperies, ubertas ſoli, uini frumentiq́ quanta copia, arborum conſitiones, quis ſplendor urbiũ, templorum ſacra & erga deum religio, urbanitas ciuium, ueſtitus hominum, rei militaris peritia, apparatus bellicus, cæteraq́ ornamenta Germanorum? profecto non diceret terram informem, aſperam cœlo, triſtem cultu, uideret ſanè quàm uerum ſit illud quod dicitur: Sæpius bonã materiam ceſſare ſine artifice. Nam etſi alijs regionibus mitior hyems ſit fructusq́ nobiliores, minus tamen æſtus temperatus eſt, unde & frugum corruptio, adde animalia uenenoſa, & alia ad humani generis perniciem intentiſſima, difficilis ſatis erit iudicatu, quæ cuiq́ prouincia comparanda ſit, quæ anteferenda. Sunt quidã autores phyſici qui opinantur ex reuolutione cœleſtium uirtutum & per hoc temperiei mutatione, regionum fœcunditatem mutari in ſterilitatem, & ſterilitatẽ rurſum in fœcunditatem, idq́ adeò ut ubi nunc eſt mare aliquando terrã, & ubi terra, illic maria fuiſſe. Sterilem autem fieri fœcundam terrã, indicant etiam Romani ſcriptores, qui queruntur non eandem eſſe ſuarum terrarũ fœcunditatem, diſputantq́ de eo, num etiam terra ſeneſcat, effœtaq́ reddatur ſenectute, ut animalia. Quæ mutatio facta ſit in terra Chanaan, ſcimus. Natura rerũ infirmis elementis ſubiectarum, eſt fragilis, corruptionibusq́ & mutationibus expoſita. nihil eſt tam ſplendidum & magnificũ, quod nõ redigatur ad nihilum, & in contemptum ueniat. Dominus ſolus immutabilis manet, & qui in eo ſunt, unum cum illo facti. In Aſia & Africa alijsq́ memorabilibus locis iam multa iacent neglecta, infrugifera & deſerta, quæ uix ſerpentibus iam alimentum præſtare poſſunt, ubi fuerunt ingentes ciuitates atque populoſiſſimæ. Vbi eſt iam Babylonia? Vbi Niniue? Vbi Troia? Vbi Thebæ? Vbi Carthago, Athenæ? & reliquæ urbes, de quibus tam magnificè loquuntur hiſtoriæ? Eccce rerum humanarum miſeram & inſtabilem conditionem. Quid miſeri extollimur? quid cœci inflamur in tam caducis rebus? Babyloniæ urbis amplitudo & altitudo nota eſt, ſed ubi fuerit ignoratur locus. Eſt iam habitatio ſyrenum, draconũ & ueneficorũ animaliũ. Aegyptus quæ ex Nili inundatione paradiſus erat, iam ſuas laudes nõ tuerẽ nec reſpondet colonis ſuis. Quid igitẽ mirũ, ſi ex Germaniæ eremo factus eſt hortus, omnibus ad uoluptatẽ & neceſſitatẽ ſufficiẽtibus plantis cõſitus? Sed nos rectius id domini dei noſtri tribuimus benignitati. Siquidẽ dñi uerbo obediunt omnia elementa, faciũt omnia hęc iuxta iuſſum & imperiũ dñi exercituũ. Hoc benedicente & aperiẽte manũ ſuã, terra fert fructũ ſuũ fertilitateq́ omnia implenẽ: maledicente & manũ claudente, ſterilis redditur terra & omnia pereũt. In hunc modũ ſolet eſſe uiciſſitudo in donis dei, mutanturq́ ſic artes, animi, ingenia & regna, fieriq́ ſolẽt mortales poſt uaria dona & uictorias ſucceſſusq́ arrogantes & molles, uicijsq́ inquinantur infinitis. Quare poſt longam patientiam non perpetuo ferens dominus deus maliciam hominum, ingratos punit, ſubtrahit conſueta beneficia. Sic propter peccata populi mutata eſt fertilitas terræ promiſsionis, & quæ prius fluebat melle, uino & lacte, iam uix ſpinis & tribulis ferendis eſt habilis. Notum eſt quales fructus potiſſimum uuas, in teſtimoniũ & ſignum Iſraeli Ioſue & Caleb ex illa tulerint terra, quæ iam eſt deſolata, deſerta & colono prorſus nõ reſpondens. Sicut etiam Sodoma & Gomorrha ante maledictionẽ omnibus rebus abundauerũt, ut iure habitæ ſint paradyſus & pinguedinis domus. Sic, ſi uerũ eſt Germaniã aliquando fuiſſe barbarã, horridã & infœcundam

Nihil neceſſariarum rerum deeſt Germaniæ.

Cœlum cauſa mutationis.

Omnia in terris degenerãt.

Viciſsitudo in rebus.

cundam, semper tamen bellicosam, alijsq́ populis fortiorem, quemadmodum consueuit esse gens laboribus indurata & exercitata, parumq́ ciuilibus moribus imbuta, dominus tamen iam tandem quoque hanc terrarum orbis partem respexit, ita ut ex uerbo & gratia domini uix unquam fuerit regio, uel fertilior magis'ue habilis ad omne genus fructus producendos, uel felicior ingeniorũ animorumq́ bonitate, magnitudine & præstantia. Quibus enim gentibus in ulla cedit arte & ingenio? Fuerunt quidem olim secula apud Aegyptios, Græcos & Romanos, eruditione & artibus excellenter dotata & exculta, sed temporis iniuria, quæ omnia consumit, artes & homines interciderunt. Id quod sine dubio nobis euenire potest, si ingrati fuerimus domino deo, omnium bonorum largitori. Mihi tamen non uidet terrã nostram à principio adeò destitutã fuisse beneficijs dei, quibus hodie abundat, quantumlibet à Romanis insimuletur, et tamen illi perpetuo sunt insidiati, quin si culta fuisset copiam omnium rerum necessariarum affatim protulisset. Quis enim dubitat, si ante Christum natum uenę illæ terræ, quæ hodie ferri suppeditant abundantiã in tot locis Germaniæ, apertæ fuissent, effossoribus emolumentum abundans ministrassent? Qualium unam habemus haud procul à Basilea in Fricktal, quæ iam à multis annis exhau

Germanorum preconium.

Fricktal apud Voccetiũ montem.

riri nequiuit. Habẽt & ciues Vlmenses unam satis diuitem, sed multo ditiorẽ habent Ambergẽses in inferiori Bauaria. Abundant & Saxones hoc genere metalli. Idem dicere possum de tot argenti fodinis, quæ etiam intra antiquam Germaniã inuentæ sunt, qualis est in ualle Ioachimi, in Annebergo, Schneebergo, Mãsfeld, & alijs quibusdã obscurioribus locis, in montibus nigræ syluæ atq; Bohemiæ. Nec hic recensebo argenti fodinas extra ueteris Germaniæ limites inuẽtas, ut sunt Swatzẽses & Lebertalẽses in Alsatiæ mõtibus, &c. Sed dices, ante bis mille annos hanc mineram in uisceribus terræ nondũ fuisse cõcoctam, atq; ob id mortales tunc frustra in recẽsits locis operam suam collocassent, si argento inhiassent. Respondeo. Fuit aurum & argentum etiam ante diluuium erutum e terris, & quis tunc illud concoxerat, quum mundus nondum per multos annos durasset? Non'ne Tubalcain fuit mox post mũdi creationem malleator æris & ferri? Quis dedit æs, si illud opus habuit diutina in uisceribus terræ concoctione? Quid itaq; obstitisset si tẽpore Iulij Cæsaris mõtes Germaniæ fuissent euersi, ut fossores nõ inuenerint argẽtũ, stannũ, cuprũ & plumbũ sicut hodie inueniũt? Dominus deus in prima mundi creatione nedum uim seminalẽ indidit terræ, uerũ & res ipsæ iam sua perfectione suoq; modulo prædicabãt maiestatem dei. Siquidẽ in sex primis diebus perfecti sunt cœli & terra & omnis ornatus eorum. Et nõne mineræ terræ atq; pulcherrimi & præciosi lapides eius sunt de ornatu terræ? Fœcunda est & semper fuit terra seminibus, uerum & interim semper ornata fuit rebus ipsis,

Vis seminalis.

ipsis, idq; nedum in superficie sua sed et in uisceribus ipsis superficies decoratur plantis et animantibus, uiscera mineris, gemmis & pulchris lapidibus. Germani olim data opera relinquebant terram suam incultam, malebantq; se exercere in armis, quàm uenas argenti & auri in terra abstrusas magnis sudoribus effodere. Alioquin inuenissent si scrutati fuissent, sicut hodie inueniunt. Siquidem diues est Germania auri, argenti, aliorum'p metallorũ. Cetrè Italiæ, Hispaniæ & Gallijs ferè prorsus omnia metalla negantur, nisi quæ à mercatoribus Germanis inferuntur. Fructibus alij alijs abundant, sed habet & Germania suos peculiares. Non facile est conferre terrarum felicitatem. Nam nullam partem est inuenire, quæ ferri omnia posset. Semper negatum est alij, quod in aliam collatum uideas. Quod autem de metallis diximus, idem quoq; de uini plantatione sentimus. Si Medera insula hodie profert uinum Creticum, uitibus in eam ex Creta translatis, non dubiũ quin & solum Herbipolense aut Heilprunnẽse olim æque ut hodie, si cultum fuisset, uinum nobile protulisset. Nec uideo quid tristitia cœli obesse possit terræ. Si uno æuo obfuerit, perpetuo oberit, id quod satis probat acetosum uinum quod apud Ratisponẽses crescit, nisi singularis & insolitus ardor solis terram acrius macerauit. Quod autem multæ hodie in Asia & Africa inueniuntur regiones, quæ penitus degenerasse à sua pristina nobilitate deprehenduntur, id euenisse noueris ex maledictione dei, quam inhabitatorum cõmeruerunt peccata, iuxta illud. Deut. 28. Si non audieris uocem domini dei tui, ut custodias cuncta præcepta eius, maledictus eris in agro, maledicta sporta tua, maledictus fructus terræ tuæ. Semẽ plurimũ expones in agrum & parum colliges. Vineas plantabis & coles, sed uinum non colliges, eo quod uermis illud sit absumpturus. In hunc itaq; modum interierunt maxima regna, propter scelera sua à deo maledicta, & maximæ abolitæ sunt urbes. Factum est quoque, ut ubi olim magnus fuit lacus aut cœnosa palus, hodie fertilis inueniatur fundus. Et ut semel finiam, patria nostra non habet immite cœlum aut sterilem fundum, ut ueteres senserunt, sed nihil est ferè in ea ociosum, quod non sit frumento, fructui aut uino ferendo aptum. Colles sunt aprici, habemus amœnissimas syluas, copiam fructuũ, magnos & paruos amnes terram fœcundantes, salubres fontes, plurimas aquas thermarum, totidemq; fontes salis, plures mineras argenti & ferri quàm ulla uicina natio, ut taceam quàm hodie decorata sit Germania urbibus, oppidis, uicis & castellis, castris quoq; & arcibus, montanis & campestribus.

Maledictio dei sterilem reddit terram.

De diuisione ueteris & hodiernæ Germaniæ.

NOn cõstat ex scriptoribus, Germaniã olim in uarias distinctam fuisse prouincias, nisi quòd fuit, sicut & hodie, Germania superior & inferior. De Saxonia, Thuringia, Missnia, Hassia, Franconia, Shlesia, & alijs minoribus regionibus, nulla penitus fit mentio, tametsi certos quosdam populos in his tractibus tunc quoque habitasse nemini dubiũ sit, ut suprà indicauimus. Cum uerò Germani trajcerent Rhenum atq; Danubium & occuparent partem Galliarum alieno sudore excultam, extẽderentq; patriam suam in Noricum, Vindelicam, Rhetiam, Heluetiam & superiorẽ Pannoniã, tunc Germania cœpit in uarias discriminari prouincias, quanquam hoc esset extra ueram & antiquã Germaniam. Nam ueteres seperauerũt has terras ut diximus, à Germania, nec incolæ earũ usi sunt lingua germanica, quousq; Germani eas occupauerũt. Iuxta tractum Rheni à parte Galliæ loquuti sunt Gallicè, etiamsi incertũ sit qua lingua usi fuerint Galli antequã Romanis subijcerẽt, & ultra Danubiũ uersus alpes locuti sunt Italicè, sicut & in hunc usq; diem haud procul à curia loquũtur Italicè, donec Germani traiecto Danubio eas terras sibi subiugarunt aliamq; introduxerunt linguam. Per Heluetiam intellige agrum Suicerorum, & per Rhetiam lacum Podamicum seu Constantiensem atque Algoiam, per Vindeliciam Lechgoiam, per Noricum Bauariam, & per Pannoniam superiorem Austriam. Duorum fluuiorum Rheni & Danubij ripas Romani sine magno negocio sibi subdiderunt, condiderunt'que multas ciuitates iuxta eosdem fluuios, pro uera autem Germania obtinenda, multum ab illis est sudoris & sanguinis effusum. Obtentam insuper, diu retinere nequiuerunt. Nam potestas eorum cum ad summum ascendisset, illico

Linguæ in deuictas terras translatæ.

illico rursum cœpit deficere, atque proprium sibi creauerunt regẽ, sicut & Saxones. Sed nec Thuringi uolebant esse sine rege. Quod cum Sueui uiderent, creauerunt ipsi sibi ducem, qui antea habuerant reges. Cumque parum conueniret Sueuis cum Thuringis qui confines erãt, uocati sunt Frãci, datusque eis locus inter utranque gentem, qui dirimerent discordiam illarum. Deinde conuersa inferiori Germania sub Carolo magno ad fidem Christi, translatoque imperio ad Germanos, instituti sunt multi & uarij ducatus, comitatus, episcopatus, abbatiæ, præpositurae, atque aliæ seculares & spirituales dignitates, scissaque est Germanica natio in multas diuisiones & regiones, ut hodie uidere licet. Trans Rhenum uersus Galliã sunt Holandia, Brabantia, Geldria, Lotharingia, Westrichia, Tractus Rheni, Alsatia & Heluetia. Citra Rhenũ sunt Frisia, Westphalia, Brunsuicia, Saxonia, Hassia, Thuringia, Misnia, Schlesia, Frãconia, Sueuia, Marca interior & exterior, Pomerania, Prussia, Meckelburgeñ ditio, Morauia & Nordgoia. Vltra Danubiũ uersus alpes sunt Austria, Stiria, Bauaria & Athesina regio. Quibus si accẽserem minores regiones, ut sunt nigra sylua, Ottonica sylua, Wirtenburgen. ditio, Hegoia, Brisgoia, Algoia, Wedderauia, Hunesruckia, Westerwaldia & aliæ multæ, cresceret numerus particularium regionũ Germaniæ in immensum, de quibus nihil ueteribus constitit, præsertim exteris.

Sub Carolo magno Germania distincta in ditiones.

Quando & quomodo imperium fuerit ad Germanos translatum.

OPeræprecium me facturum puto, si ostendero, qua occasione imperium ad Germanos sit deuolutum, & quomodo singuli Imperatores sibi inuicem in imperio successerint, priusquam scripsero de præcipuarum regionum & ciuitatum Germaniæ exortu & successu. Nam non raro fiet, ut in sequentibus mentionem faciam de quibusdam gestis, quæ sub illo aut isto contigerũt Cæsare, ubi non semper adnotaturus sum annorum numerum, qui à Christo nato effluxerũt, quos in Cæsarum catalogo facilè inuenire potes. Ostendi autem in descriptione Italiæ, quomodo imperiũ primum Romæ emerserit, auspicijsque creuerit, & quàm diu illic substiterit, item quomodo deinde Constantinopolim in Græciam translatũ, qualique successu ibi durauerit. Recensui præterea Cæsarum nomina & personas, quæ imperio usque ad Carolum magnum præfuerũt, quãdo aquila Romana biceps est facta, manẽte uno capite in ecclesia occidẽtali & altero in ecclesia oriẽtali, ubi scilicet Imperatores Græci usque ad annũ Christi 1453 sederũt, subactumque fuit imperium eorum à Turca. Quomodo uerò Imperatores Græci sibi mutuo successerint, indicabimus infrà suo loco. In superioribus quoque retulimus, quomodo Italia conciderit & lacerata fuit, postquam Imperatores sedem suam in Græciã transtulerunt, quamque multi populi irruerint in Italiam & deuastauerint eam, præsertim Gothi, Huni & Longobardi, nullo Imperatore Constantinopolitano iustam præbente defensionem. Vnde & occidentalis ecclesiæ primores moti, cum consilio Romani pontificis elegerunt Carolum regem Galliæ & aliquarum regionũ Germaniæ Imperatorem occidentalis ecclesiæ, relictoque Imperatore Græco, homagium præstiterũt Carolo electo. Gesserat enim sese hic Corolus tã strenuũ contra Saracenos & Longobardos grassantes in Hispania & Italia, ut omnium calculo dignus iudicaretur imperiali corona, gaudebatque tota ecclesia occidẽtalis de tanto principe, cui nullus alius similis & ita potens in occidente inueniebatur. Germani asserunt illum in Germania natum, & Galli in Gallia. Vtrunque autem est uerum. Siquidem ille descendit à Sicambris, qui aliquot centenis annis habitauerunt iuxta ostia Rheni, denominatique sunt à Franco duce uel rege suo Franci, & aliquot centenis annis post Christum natum relicta terra illa partim occupauerunt ripam Mogoni, quæ terra quoque ab eis denominata est Franconia, & partim subiugauerunt Galliam, cuius aliqua pars ab eis etiam appellata est Francia. Hæ itaque duæ Franciæ, una orientalis, alia occidentalis, ab uno populo habitatæ, multis annis

Carolus magnus quare electus Imperator.

Frãcorum origo.

annis sub uno perseuerauerũt dominio, quousq; scilicet posteritas Caroli magni defecit, id quod hic annotandum duximus: quia Galli contendunt primum occidentalem Cæsarem fuisse Gallum, atq; sub eo imperium translatum in Galliam. Germani uerò longè aliter sentiunt. Nam Carolus magnus fuit Germanus natus, fuit dominus Germaniæ, nouit linguã Germanicã, reduxitq; Germaniam pro bona parte ad cognitionem Christi. Habitauit in Germania, nẽpe Aquisgrani & Ingelhemiæ, quæ patria mea est, ubi & plurimi cũ natũ asserũt, alij uerò signãt Fruxinũ locũ natiuitatis eius. Celebrauit plurimos in Germania principũ conuentus, potissimũ Ratisponæ, Wormatiæ, Aquisgrani, & prope Moguntiam, atq; ob id imperium sub eo translatum est in Germaniam, quod tamen Galli & Itali constanter negant, dicentes imperium sub Ottone primo ad Germaniã translatum, quantum scilicet pontifex Romanus Imperatoribus de Imperio permisit. Nam bonã eius partem tẽporis successu sibi usurpauit, sicut suprà sub titulo Rauẽnæ indicaui, sed quod alijs excutiendum relinquo, rediens ad Carolum magnum & ad omnes successores eius, quos nunc ordine recensebo, describamq; cõpendio eorum insigniora facta. Sed quia multum lucis allaturum est historijs, quas in sequentibus obiter attingã, si prędecessores Caroli magni quoq; hic ordine ponam, paulo altius uidetur repetenda regum Galliæ series & successio, incipiẽdo scilicet à Clodoueo primo Christiano Frãcorũ rege, quomodo ille et sui successores usq; ad Carolũ magnũ dominiũ suũ extenderint ultra Rhenũ in Germaniam redegerintq; sub unum imperium ut armis nationem, aut saltem bonã Germaniæ partem.

Locus natiuitatis Caroli magni.

De Christianis regibus, qui ante Carolum

magnum rerum sunt potiti in Gallia & partim in Germania.

ANno salutis 500. plus minus'ue exortum est ingens bellum inter Clodoueũ Gallorũ regẽ & inter Alemannorũ regem. Nam Clodoueus expeditionẽ fecit usq; ad Tuibiacũ, quod est in episcopatu Coloniẽsi, cõtra Alemannorũ regẽ, cõmissa'q; atroci pugna, Alemãni prima die Clodouei exercitũ strauerũt, eumq; in fugã uerterunt, ut ille planè desperarit se posse ferre tam potentis hostis molẽ. Duxerat aũt Clodoueus iste Childerici filius ãno 484 Clotildẽ Gundebaldi Burgũdi regis filiã, mulierem sanctã in matrimoniũ. Quã cũ ad Christi religionẽ exhortantẽ audire nollet, tandẽ cũ Alemãnis prælio concurrẽs ab illisq; deuictus, ut iã signauimus, uotũ uouit si cõpos fieret, se uxori obtẽperaturũ, seq; unà cũ populo suo suscepturũ sacrũ baptisma. Altera erga die rursum instaurãs exercitũ suũ, aggred[i]tr regẽ Alemannorũ & eius exercitũ, percussit hostẽ & in fugã uertit, regẽ uerò eorũ occidit & plurimos cepit. Eo die cecidit uniuersa gloria & libertas Alemãnorũ. Neq; eñ destitit persequi uictor q; latè patuit nomẽ Alemannorũ, nõ solũ Germaniã primã, cisrhenanã scilicet, sed etiã traiecto rheno ueterẽ Alemãniam & trans Danubiũ Rhetiam primã penetrãs, nec usquã conquiescẽs, donec partim ferro partim seruitute totam Alemannorũ gentem perdomuisset. Post hanc itaq; cædem feliciter gestam, Clodoueus sibi subditam fecit totam Alemãniam (nõ aũt totã Germaniã) ab ostio scilicet Neccari usq; in Sueuiã, Nigrã syluã, Lacũ Podamicum, Algoiam, citeriorẽ & exteriorẽ Rhetiam usq; ad Curiæ interiores barbaros, partẽ aliquã Athesis. partẽ quoq; illã Heluetiæ quæ est inter Rhenũ & Vrsamfluuium, qui scilicet ex Vrania per Lucernam descendit: item partem Sequanię, terram diœcesum Basilieñ. & Argẽtineñ. atq; ultrà per descensum Rheni. Sicq; bona pars Heluetiorum unà cum alijs iam memoratis terris ab anno Christi 500. aut circiter, dominio Clodouei & hæredũ eius subiecta fuit usq; ad tempora Childerici tertij, qui procurante Zacharia Romano pontifice, à Gallis fuit regio honore priuatus, & in locum eius Pipinus Caroli magni pater electus.

Sequitur

Sequitur Catalogus regum Christianorum Galliæ.

1 Clodoueus (aliâs Ludouicus) primus Galliæ Christianus rex. Hic re feliciter cõtra Alemãnos gesta, accersito Remigio præsule Rhemensi unà cum tribus millibus è populo, sacro fonte abluitur anno regni sui 11. Regnauit autem anno 500
2 Childericus filius Clodouei, fundator S. Germani prope Lutetiam, anno 514
3 Clotarius Childeberti frater, uir ferox et tyrãnus, regnauit 559
4 Albertus filius Clotarij, magnus adulter. 564
5 Chilpericus Ariberti frater occidit uxorẽ suã et duxit aliã 578
6 Clotarius 2. filius Cliperici deuicit Saxones, regnauitq; an. 587
7 Dagobertus filius Clotarij fundator multarum ecclesiarum. Temporibus suis cõstructa sunt monasteria S. Galli & Wissenburgi. 631
8 Clodoueus 2. Dagoberti filius, pius erga pauperes 641
9 Clotarius 3. filius Clodouei administrauit regnũ per Ebroinũ magistrum curiæ suæ, regnauit anno 662
10 Theodoricus frater Clotarij gubernauit regnum per magistrum curiæ suæ, 666
11 Childericus 2. frater Theodorici uir tyrannicus 977
12 Clodoueus 3. filius Theodorici 693
13 Childebertus 2. Clodouei frater. Cuius curiæ magister Pipinus genuit ex Alpiade filium nothum, nomine Carolum Martellum 697
14 Dagobertus 2. & Childeberti filius. Huius curiæ magister fuit Carolus Martellus filius naturalis Pipini. Hic in una pugna strauit trecenta millia atq; octogintaquinque millia Saracenorum. Domuit quoq; Sueuos, Saxones & Bauaros. 715
15 Clotarius 4. Dagoberti frater, regnauit anno 719
16 Theodoricus 2. filius Dagoberti. Hic confirmauit fundationem abbatiæ Murbacensis, regnauitq; anno 726
17 Childericus 3. filius Theodorici, ultimus de linea Clodouei. Hic per papã Zachariã fuit regno spoliatus & in monasterium trusus, atq; in locum eius substitutus Pipinus Caroli Martelli filius, translatumq; est regnum in aliam lineam & familiam.
18 Pipinus rex Galliarum procuratione Zachariæ papæ electus anno 750 Hic rursum subegit Saxones, profectusq; est bis in Italiam, uicit Aistulphũ Lõgobardorum regem, qui pugnauerat contra papam & Romanam ecclesiam.

Catalogus & successio omnium Cæsarum, qui à Carolo magno usq; ad Carolum quintum imperio præfuerunt.

Carolus magnus.

1 Carolus magnus filius Pipini regis Francorũ, natus iuxta omnium ferè historicorum sententiã in uilla Ingelheim, quæ duobus miliarib. distat à Moguntiaco, ubi etiã insigne cõstruxit palatiũ, cuius uestigia adhuc hodie cernunt, tametsi quædã meo æuo hinc translata sint uetustatis monumenta, præsertim aliquot lapidex fusæ columnæ, quæ hodie Heidelbergæ in principis arce uident. Hic Carolus defuncto patre cõcordi consensu in demortui locũ est surrogatus, q; paternã auitamq; æmularet uirtutem. Hic Albinum Alcoinum præceptorem habuit, eoq; procurante Parisiensẽ gymnasiũ extruxit, quemadmodũ & Papiẽse gymnasium uiris doctis instituit, posteaquam Longobardos perdomuit. Templa exornauit, Basilicã Aquisgrani ubi sepultus est, extruxit. Monasteriũ in Westphalia fundauit, plurimaq; cœnobia in toto regno suo ultra & citra Rhenũ fundauit & fundata priuilegijs & beneficijs prosecut9 est, id q; patet de monasterijs in Heluetia & Alemãnia sitis, præsertim de monasterio Cãpidonensi, Disertinensi iuxta ortum Rheni, Fabario, Sancti Galli, Augiæ maioris, Murbacensi & multis alijs, quorum

Præceptor Caroli magni.

quorum fundationes & diplomata adhuc extant, & quædam mihi uisenda exhibita sunt. Hic Carolus nullam insignem sacram ædem per Germaniam & utranque Franciam indonatam reliquit, quod & literæ & reliquiæ & templorũ ornamenta etiamnum attestantur. Grauissima & maxima bella gessit, primum Aquitanicum, alterum Longobardicum, tertium Saxonicũ. Gessit in Hispanijs bellum, in Baioaria atque in Pannonia contra Hunos, quę in suis quibusque locis explicantur. Cæterum quum Leo pontifex tertius ab æmulis malè tractaretur, Carolus eius iniuriam uindicaturus uenit Romam, ingressusque in die natalis saluatoris templum ut oraret, pontifex Leo coronam capiti eius imposuit & Imperatorem Romanum pronunciauit. Cui ab uniuerso populo Rom. acclamatum est. Carolo pijssimo, perpetuo Augusto, à deo coronato, magno & pacifico Imperatori, uita & uictoria. Vnctus est deinde & abolito patritij nomine quo prius utebatur, appellatus est Imperator anno regni sui 33. nostræ uerò salutis anno 801 imperante tũc Cõstantinopoli Irene post excæcatũ filiũ Cõstantinũ. Irene itaque audiẽs quæ Romę facta fuerãt, misit legatos ad Carolũ de pace firmãda: & Carolus uicissim oratores imperatrici misit pro pace solidius firmanda, ipsius connubiũ petens, in quod illa cõsensisset, nisi (ut suprà diximus) impedita fuisset. Interim cum senectus accederet diuisit regnũ inter filios. Nã Ludouicũ Aquitaniæ regem, Bernardũ uerò nepotem ex filio Pipino, Italiæ regẽ dixit, ac sequenti anno cũ Aquisgrani hybernaret & pleuritide correptus, diem clausit extremum anno domini 814. imperij 14. regni 46. ætatis 71.

Bella Caroli magni.

Carolus Imperator.

2 Ludouicus filius Caroli magni & Hildegardis, pius cognomento dictus, mitissimi ingenij & morum mansuetudine cunctis amabilis, post mortem patris à regni proceribus Imperator salutatus est. Hic cum in longiorem ætatem uita eius extenderetur, insidias passus est etiam à filijs, præsertim quòd Iudithã, alteram uxorem mulierem procacem duxisset. Vnde Lotharium in Italiam, Pipinum in Aquitaniam, Ludouicum uerò in Bauariam ablegauit. Sed inquieti filij patrem custodiæ arctissimæ mancipant, in monasterio diui Medardi Suessione, imperiumque inter se partiuntur. Monarchiam uerò Lothario natu maiori fratres permittunt. Id cum primores Franciæ ægrè ferrent, inuitis filijs Imperator custodia educitur, regnisque suis restitui & Iuditham uxorem ex Italia exilio redeuntem recepit, atque filio eius Carolo tradit regnum Aquitaniæ, Pipinus enim iam obierat: Lothario uerò iam moriturus imperium cõmisit. Reddidit autem deo spiritum anno Christi 840. cum imperasset annis 26 sepultus Metis in monumẽto Hildegardis matris. Porrò Carolus Aquitaniæ rex est ille qui postea Caluus cognominatus est.

Imperator incarceratur.

3 Lotharius filius Ludouici Pij post mortem patris infelicibus auibus imperiũ aggressus est. Cum enim ferox esset in fratres, illi aduersus eius cupiditatem bellum gesserũt. Alij tamen scribunt Lotharium & Ludouicũ aduersus Carolũ, qui postea Caluus dictus est, maximũ cõparasse exercitũ, & in die resurrectionis pugnã atrocem inijsse, in qua Carolus superior euasit, perijtque in ea ferè tota nobilitas Francia, tam pertinaci inter se certamine pugnarunt fratres. Tandem concordiæ inuenta est formula, nempe ut Carolus rex Franciæ diceretur, Ludouicus Germaniæ rex esset, omnemque Germaniam usque ad Rheni fluentia possideret cum nonnullis adiacentibus ciuitatibus & pagis trans Rhenum ob uini copiam admodum acceptis: Lotharius uerò maior natu Galliam Belgicam, regnum Prouinciæ & eam portionem terræ, quæ ab eo Lotharingia est dicta, acciperet, cum iam Italiam possideret,

Grauis fratrũ discordia.

possideret. Pipinus uerò nepos eorum ex Pipino fratre trusus est in monasterium. Sed & Lotharius Imperator distributa filijs hæreditate, monasticam suscepit uitam. Reliquit autem filios Ludouicum, Lotharium & Carolum. *Imperator fit monachus.* Cum enim Lotharius decem imperasset annis, conuocatis regni primoribus, sic inter filios regna partitus est, ut Ludouicum consortem imperij fecerit atque Italiam tradiderit, Lothario autem Austrasiam & Lotharingiã, Carolo autem minori natu Prouinciæ regnum, quod olim Narbonensis appellabatur Gallia. Mortuus est autẽ anno salutis 855. cum regnasset annis 16. Lotharius quoque filius eius paulo pòst mortuus est in Italia unà cũ magna parte exercitus eius qui omnes peste perierunt.

4 **Ludouicus** iunior qui & secundus filius fuit Lotharij, cui pater regnum Italiæ & imperium uiuus assignauit, fuit uir humanus, pius & iustus, regnauitque annis 19. mortuus anno 874.

5 **Carolus** Caluus Ludouici Pij ex Juditha altera uxore filius ac Ludouici secundi Imperatoris patruus. cũ iam occidentalis Franciæ regnũ annis sex & triginta regnasset, audita morte Ludouici Imperatoris festinauit Romã pro corona imperiali suscipienda, anno scilicet salutis 876. Ipse Bosonem uxoris fratrem proclamauit regem Prouinciæ. *Boso rex Prouinciæ.* Cumque in Italiam proficisceretur, ut Saracenos è Cãpania expelleret, Mantuæ correptus febre moritur, accepto ueneno à Sedechia Iudæo medico, quẽ familiarius diligebat, anno salutis 878. Regnauit annis 36. Imperauit biennio.

6 **Ludouicus** tertius Caroli Calui filius, Balbus cognominatus, uir simplex ac mitis, iustitiæ, pacis ac religionis amator, unctus & coronatus est anno 878. Mortuus uerò anno 880. cum uixdum biennium imperasset.

7 **Carolus** iunior cognomento Crassus princeps Christianiss. omnia Francorum regna quæ maiores sui non sine magna sanguinis effusione obtinuerant, breui sine conflictu assequutus est. Sub eo grauia damna illata sunt Galliæ à Normannis, qui deuastarunt Atrebatos, Cameracenses, Morinos, Menapios, Brabãtinos, Leodienses, Tungros, Treuiros, &c. Quibus cum Carolus Imperator resistere nõ posset, tandem ex hostibus amicos & affines fecit, data scilicet Gotfrido regi in matrimoniũ Gisla filia Lotharij patruelis sui & Frisia in dotem, addito baptismatis lauacro. Sed cũ nec sic diu pacem seruarent, Imperator tandem coactus fuit nouam inire cum eis rationem atque tradere eis locum ad inhabitandum, qui postea à nouis incolis Normannia est dictus, tametsi quidam illud Carolo Simplici regi Franciæ attribuant, qui Rolloni, post acceptũ baptismatis lauacrũ Roperto dicto, Neustriã concessit. *Normandi.* Paulo pòst suspitionem adulterij Imperator concipiens de uxore sua muliere integerrima, illa ab eo sequestrata, in cœnobio Andlaw reliquum uitæ peragit. Quæ res ut multis commiserationem, ita Augusto peperit extremam calamitatem. Cuius ignauiam pertæsi eius subditi, quod & Franciam ui bellica Nortmannorum fœdatam relinqueret, & coniugem sanctam probri iniquè insimulasset, tanquã inutilem imperio deponunt, adhibito ei curatore Arnulpho, quem ei sufficiunt, regemque ac Cæsarem eligunt Carolo abdicato. *Imperator deponitur.* Qui in summa egestate adeò uixit, ut sæpius quotidiani uictus sentiret penuriam, ab omnibus suis derelictus, priuatam uitam miser uixit, adiutus ab Arnulpho certis ex Alemãnia redditibus pro uictu quotãnis, quem supplex rogauerat, ne fame periret. Mortuus itaque pauper sine honore in Augia maiori prope Constantiam, humili ac abiecto monumento sepultus anno 888. imperij decimo. A suis strangulatus etiam scribitur. *Sepulchrũ Caroli Crassi.* Res digna spectaculo & magnis principibus animaduertenda, humanæ sortis insigne exemplar.

8 **Arnulphus** filius naturalis Carolomanni regis Bauariæ fit Imperat. Cũ enim optimates uiderent Carolum Crassum uiribus animi & corporis deficere, hunc Arnulphum strenuum ducem orientalis Franciæ, quæ regnum Teutonicum tum dicebatur, Bauariam, Sueuiam, Saxoniam, Turingiam, Frisiam, Lotharingiam complectens, abiecto Carolo, Imperatorem deligunt. Contra eum rebellant Marahenses, sed Imperator, regnum eorum ingressus, omnia solo æquauit, atque in finibus Bauariæ Sclauorum *oraui ua- riantur.*

uorum temeritatem repressit. Deinde grauissima bella gessit cum Nortmannis in ripa Mosæ. Nouissimè uerò quum Italiam tumultuantem pacare contenderet, pharmaco quodam dementatus ac graui morbo correptus delatus Ratisponam tandem mortuus est anno salutis 899. duodecimo regni sui anno. Habuit autem duas uxores, unã Agnetem regis Græcorum filiam, ex qua sustulit Arnulphum malum, ducem Bauariæ & Vuernherũ comitem in Schiern: alteram Luitgardam, quæ genuit ei Ludouicum Romanorum regem ac Bauariæ ducem successorem suum.

9 Ludouicus

quartus filius Arnulphi Imperatoris, in oppido Forchem post patrem electus iuuenis admodum cõtra Lampertum, Berengariũ & Ludouicũ Bosonis filiũ, qui pro imperio concertabant. Huius temporibus erumpũt Hungari in Germaniam & multas faciunt cædes potissimum apud Augustã Vindelicorum, quibus Ludouicus satis resistere nequiuit, præsertim cum nobiles Germaniæ magnis laborarent discordijs, maximè autem Conradus filius senioris Conradi, comitis Franconiæ, principis Hassiæ & Vuederoiæ, & Albertus filius sororis Hẽrici regis, nepos ducis Saxoniæ, magna inter se flagrabãt discordia. Cum enim Albertus Conradum occidisset ultus fratrem suum, qui erat à Conrado prius occisus, nemo regum potuit simultates inter tantos uiros sedare. Et cum Albertus ille regi Ludouico quoque esset rebellis, nec posset ad obedientiam septem annis reduci, indignatus Ludouicus, opera Hattonis archiepiscopi Moguntinensis, hominis uafri & solertis, qui eum ex castro Babenberg fraude eduxit, promittẽs eum reducere, regi præsentat, à quo est iudicio nobilium cõdemnatus & decollatus quod episcopo magnam dein infamiam attulit. Mortuus est autem hic Ludouicus anno salutis 911. regni uerò 12. Habuit uxorem Mathildã quam alij Luitgardam uocãt, filiam Lutolfi ducis, & sororem ducis Ottonis. In hoc uerò defecit genealogia Caroli magni, licet in Carolo simplici adhuc longius extenderetur. Centũ annis & suprà Caroli magni prosapia administrauit imperium.

Hanc Historiã habes quoque infrà in Franconia.

10 Conradus

Frãconiæ dux post Caroli magni sublatum stirpẽ designat Augustus. Vniuersus quidem Francorũ & Saxonũ populus, Germanorumq; procerũ concursus ad Othonem Saxoniæ ducem fiebat: sed cum is senecta inualidus esset, excusatione ætatis usus, Conradum Franconiæ ducem, opibus & robore animi atq; corporis præstantem indicauit, qui ad sustinendam hanc molem aptissimus esset. Sicq; autore Ottone Conradus Augustus designatur & rex inungitur. Fuit autem is Conradus filius Conradi comitis Franconiæ, Hassiæ, Wederouiæ & Frislariæ, uir strenuus & re bellica exercitatus, animo corporeq; ualidus, cuius frater Eberhardus comes fuit in Frãconia, Arnolfus autem malus, dux in Bauaria, & Burchardus dux in Sueuia, Hẽricus dux Saxonum & Thuringorum. Porrò Conradus aduersa ualetudine laborans, cum supremũ diem adesse cerneret, conuocatis Germanis proceribus, autor fuit ut Henricus Ottonis Saxonum ducis filius Augustus crearetur. Simul etiam regalia ornamenta, coronam, sceptrum aureum in mediũ ferri iussit, atq; Henrico Saxoniæ tradidit. Mortuus est deinde cum annos regnasset septem, anno Christi 919.

Genealogia Imperatorum à Ca-

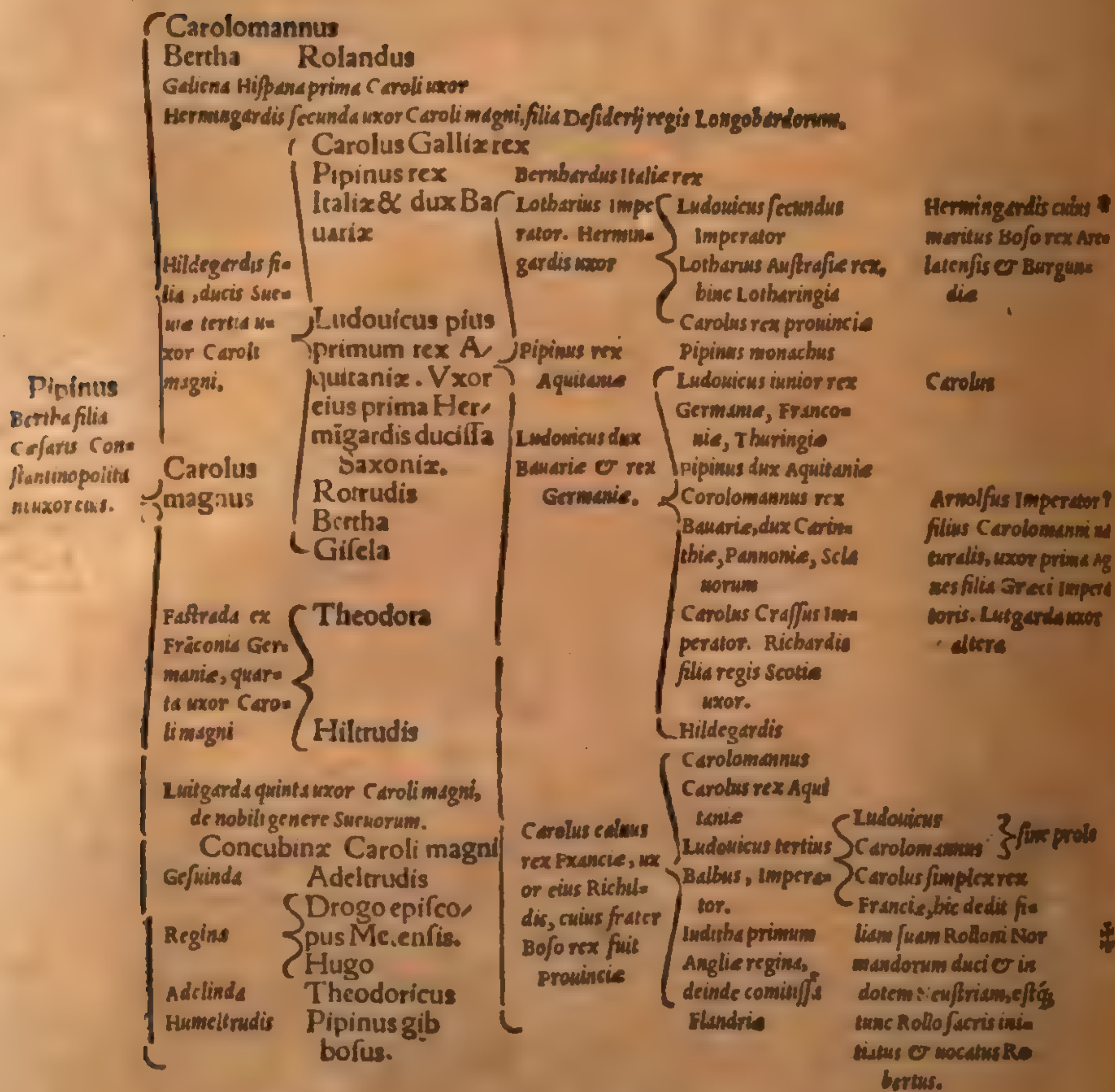

Hermingardis Ludouici secundi filia, quum Imperatori Græco fuisset desponsata & rursum repudiata, tum erat autem patre, auo, proauo, attauo Augustis, maritum Papiensium ducem maiori cupiditate impleuit, negans iucundam sibi fore uitam nisi uirum regem amplecteretur: unde eò Carolum Imperatorem, nempe Caluum impulit, ut qui iam duces creasset, crearet & reges, quibus iura diceret. Bosonem itaq; maritum eius regem Prouinciæ proclamat, arbitratus ita facilius Prouinciam ad Frācorum imperium redituram. Mox enim

gno uſque ad Henricum quintum.

Carolo Lotharij Imperatoris filio mortuo, duo, fratres eius diuiſerunt inter ſe regnũ Prouinciæ ceſſitq; Ludouico Prouincia quæ Italiæ continens eſt, Burgundia aũt ultra Iuram obuenit Lothario.

In Arnolfi Imperatoris ſucceſſione, quædã ſunt incerta. Habes quoq; infrà in Sueuiæ deſcriptione genealogiam eius, nonnihil ab iſta diſcrepantem. Certum tamen eſt Arnolfi filiam Lutgardim ex Ottone duce Saxoniæ genuiſſe Henricũ primũ, aucupem dictũ, patrem Ottonis magni.

Ludouicus rex Italiæ oculis priuatus à Berengario.

Senebaldus *illegitimus*

Arnolfus malus dux Bauariæ. *Qui tamen à quibuſdam nullos filios ſed filiam tantum habuiſſe dicitur.*

- Arnolfus iunior. Huius *filij ambitione ducatus regi rebelles fuerunt, ideo Otto magnus dedit ducatũ Bertoldo fratri Arnoldi.*
- Iuditha uxor Henrici *fratris Ottonis magni.*
- Bertoldus dux Bauariæ *uxor eius filia Giſelberti ducis Lotharingiæ, neptis Ottonis magni.*

Ab iſtis poſteris à Carolo magno deſcendentibus, fuit imperij adminiſtratio ablata apud Germanos.

Vuernherus comes in Schiern *unde ſucceſſio Palatinorum, ſicut ſuo loco dicetur.*

4

Ludouicus legitimus rex Rom. dux Bauariæ. *Defecit in eo ſtirps Carolina ab adminiſtratione imperij Rom: Vxor eius Mathilda uel Luitgarda ſoror Henrici aucupis.*

Conradus *cõſanguineus non filius Ludouici regis. Albertus Krantz ſcribit eum fratrẽ fuiſſe Ludouici regis, quũ Ludouicus nullã habuerit prolem. Hic Conradus fuit interfectus uiuente patre ab Alberto comite Bambergẽſi, de quo in Franconiæ deſcriptione:*

Cõradus primus Frãcus, *Imperator poſt Ludouicum tertiũ anno 913. qui non uidetur habere locum in hac genealogia.*

Cõtinuatio inferioris genealogiæ deducitur infra apud duces Saxoniæ ab Ottone magno uſque ad Conradinum ultimum Sueuiæ ducem, cuius tritaui mater fuit Agnes filia Henrici quarti.

Carolus. *Hic ab Ottone ſecundo factus eſt dux Lotharingiæ & beneficarius Cæſarum, ſed poſtea à Capeto incarceratus.*

Ludouicus rex Franciæ *Vxor eius Gerbirga ſoror Ottonis magni, quæ antea habuerat ducem Lotharingiæ*

Lotharius rex Franciæ.

- Giſela uxor Imperatoris Cõradi ſecundi.
- Ludouicus rex *ultimus qui ex familia Caroli magni regium nomen geſſit.*
- Melthildis *uxor Richardi regis Burgundiæ.*

Hẽricus *tertius imperator, qui ratione matris fuit de ſanguine Caroli magni*

Hẽricus quartus *imperator Henrici 3. filius Bertha uxor.*

- Henricus *quintus imp.*
- *Cõradus præfectus Italiæ*
- *Agnes uxor Friderici de Staufen*
  - Fridericus *dux Sueuiæ*
  - Cõradus *Imperator.*
- *Sophia regina Vngariæ.*

enim poſt Carolum magnum regnum Germaniæ à regno Galliæ fuit ſeparatum, etiamſi in una familia utrunq; manſerit uſq; ad Ludouicũ Arnolfi Imperatoris filium. Tunc trãſlatum eſt imperium Germaniæ à linea Carolina ad Conradum ducem Franconiæ, Regnũ uerò Galliæ, manſit adhuc aliquot annis in ſtirpe Carolina, quum in linea Caroli ſimplicis aliqui in Gallia eſſent ſuperſtites.

Genealogia Imperatorum à Ca-

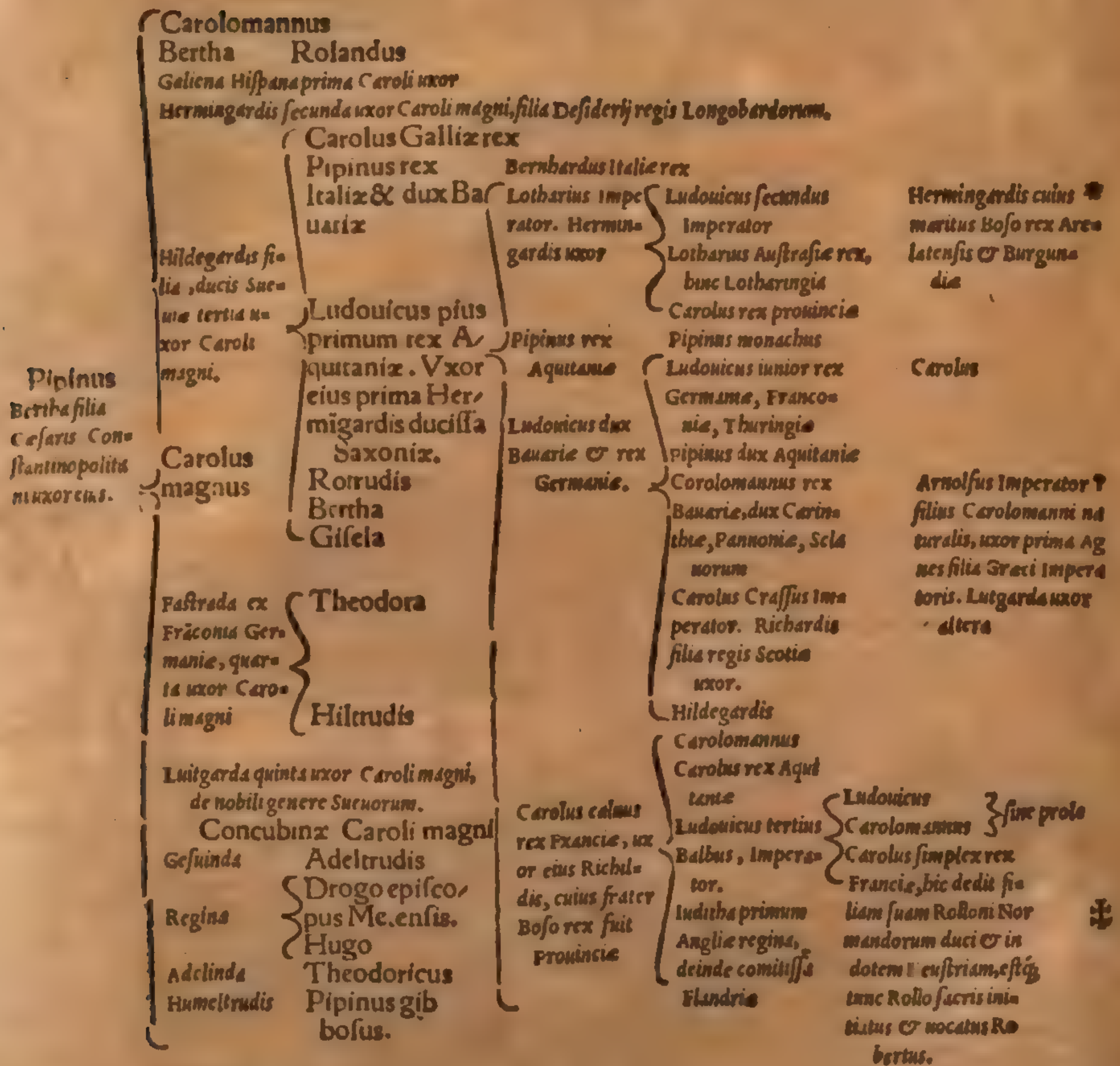

Hermingardis Ludouici secundi filia, quum Imperatori Græco fuisset desponsata & rursum repudiata, tum erat autem patre, auo, proauo, attauo Augustis, maritum Papiensium ducem maiori cupiditate impleuit, negans iucundam sibi fore uitam nisi uirum regem amplecteretur: unde eò Carolum Imperatorem, nempe Caluum impulit, ut qui iam duces creasset, crearet & reges, quibus iura diceret. Bosonem itaque maritum eius regem Prouinciæ proclamat, arbitratus ita facilius Prouinciam ad Frãcorum imperium redituram. Mox enim

gno usque ad Henricum quintum.

Carolo Lotharij Imperatoris filio mortuo, duo, fratres eius diuiserunt inter se regnũ Prouinciæ cessitq; Ludouico Prouincia quæ Italiæ continens est, Burgundia aũt ultra Iuram obuenit Lothario.

In Arnolfi Imperatoris successione, quæ iã sunt incerta. Habes quoq; infrà in Sueuiæ descriptione genealogiam eius, nonnihil ab ista discrepantem. Certum tamen est Arnolfi filiam Lutgardim ex Ottone duce Saxoniæ genuisse Henricũ primũ, aucupem dictũ, patrem Ottonis magni.

* Ludouicus rex Italiæ oculis priuatus à Berengario.

† Senebaldus illegitimus

Arnolfus malus dux Bauariæ. Qui tamen à quibusdam nullos filios sed filiam tantum habuisse dicitur.

- Arnolfus iunior. Huius filij ambitione ducatus regi rebelles fuerunt, ideo Otto magnus dedit ducatũ Bertoldo fratri Arnoldi.
- Iuditha uxor Henrici fratris Ottonis magni.
- Bertoldus dux Bauariæ uxor eius filia Giselberti ducis Lotharingiæ, neptis Ottonis magni.

Ab istis posteris à Carolo magno descendentibus, fuit imperij administratio ablata apud Germanos.

Vuernherus comes in Schiern unde successio Palatinorum, sicut suo loco dicetur.

4 Ludouicus legitimus rex Rom. dux Bauariæ. Defecit in eo stirps Carolina ab administratione imperij Rom: Vxor eius Mathilda uel Luitgarda soror Henrici aucupis.

Conradus cõsanguineus non filius Ludouici regis. Albertus Krantz scribit eum fratrẽ fuisse Ludouici regis, quũ Ludouicus nullã habuerit prolem. Hic Conradus fuit interfectus uiuente patre ab Alberto comite Bambergẽsi, de quo in Franconiæ descriptione.

Carolus. Hic ab Ottone secundo factus est dux Lotharingiæ & beneficarius Cæsarum, sed postea à Capeto incarceratus.

Cõradus primus Frãcus, Imperator post Ludouicum tertiũ anno 913. qui non uidetur habere locum in hac genealogia.

Cõtinuatio inferioris genealogiæ deducitur infra apud duces Saxoniæ ab Ottone magno usque ad Conradinum ultimum Sueuiæ ducem, cuius tritaui mater fuit Agnes filia Henrici quarti.

‡ Ludouicus rex Franciæ Vxor eius Gerbirga soror Ottonis magni, quæ antea habuerat ducem Lotharingiæ

Lotharius rex Franciæ.

- Gisela uxor Imperatoris Cõradi secundi.
- Ludouicus rex ultimus qui ex familia Caroli magni regium nomen gessit.
- Melthildis uxor Richardi regis Burgundiæ.

Hẽricus tertius imperator, qui ratione matris fuit de sanguine Caroli magni

Hẽricus quartus imperator Henrici 3. filius Bertha uxor.

- Henricus quintus imp.
- Cõradus præfectus Italiæ
- Agnes uxor Friderici de Staufen
  - Fridericus dux Sueuiæ
  - Cõradus imperator.
- Sophia regina Vngariæ.

enim post Carolum magnum regnum Germaniæ à regno Galliæ fuit separatum, etiamsi in una familia utrunq; manserit usq; ad Ludouicũ Arnolfi Imperatoris filium. Tunc trãslatum est imperium Germaniæ à linea Carolina ad Conradum ducem Franconiæ, Regnũ uerò Galliæ, mansit adhuc aliquot annis in stirpe Carolina, quum in linea Caroli simplicis aliqui in Gallia essent superstites.

11 Henricus auceps succedit Conrado. Nam Eberhardus frater regis defuncti acceptis aureis armillis cū chlamyde, lancea & ueterum regum gladio ac diademate, ad Henricum Saxoniæ ducem festinat, quem in uenatione & aucupio forte reperit, unde & cognomentum sibi datum est, eumq́ regem salutat. Fuit autem filius Ottonis ducis Saxoniæ & noluit accipere coronam imperialem. Nihilominus tamen cum regnū Germaniæ suscepisset, summa prudentia & fortiter illud administrauit. Gessit bella plurima cōtra Vngaros, Sclauos, Dalmatas, Bohemos, Obotritos, &c. Tandem tactus paralysi, designauit regem Ottonem filiū suum maiorem, mortuusq́ est anno ætatis suæ 60. imperij 17. & anno salutis 937. Sub hoc Cæsare inuenti sunt ludi illi equestres & militares, quos Torneamentum uulgò uocant, in quibus adulteria, blasphemiæ, latrocinia & alia scelera nobilium publicè & magna eorum confusione sunt correcta. De quo infrà nonnihil dicetur, ubi ad Saxoniæ regionem uentum fuerit.

Quare auceps dictus.

Torneamenti inuentio.

12 Otto Magnus filius Hērici regis, primorū Germaniæ cōsensu regni successor est electus & à Mogūtino episcopo Hildeberto inunctus. Hunc tres æmuli conabantur deturbare regno, nēpe Hēricus frater eius Giselbertus dux Lotharingiæ sororis eius, & Eberhardus comes Frāconiæ, inuocarūtq́ ob id Ludouici regis Frāciæ filij Caroli simplicis auxiliū. Ludouicus ergo rex ingressus Alsatiā sperabat recuperare Lotharingiā, quam pater perdiderat. At Otto pellit eum Alsatia, & Brisacum munitissimum obsidet castellū & expugnat, atq́ Lotharingiā in suam deditionem usurpat. Eberhardus comes prope Andernacum ab Ottonis auxiliarijs occiditur, & Giselbertus cum equo in Rhenum præcipitatus submergitur. Ludouicus deinde rex Franciæ Gerbirgam uiduam ab Ottone uxorem petit, dataq́ est ei. Henricus uerò frater Ottonis quum nullum undiq́ reperiret subsidium, desperatus nudis pedibus & capite detecto procidit ante pedes Ottonis petitq́ ueniam. Otto fratrem iussit in Ingelheim oppido custodiri quoad ira eius resideret. Tandem mortuo Bertholdo Bauarorum duce, ducatum ei concessit Bauariæ, quod Arnulfi ducis Bauarorum haberet filiam uxorem Iuditham nomine. Cum uerò Lotharingiæ præses Otto comes cum nepote suo Hērico Gisilberti filiolo occubuissent, rex Otto concessit Conrado Sueuorum duci Lotharingiam, illiq́ unicam filiam Luitgardam coniugem dedit. Filium uerò Lutolfum ducem fecit Alemaniæ, data ei uxore filia Hermanni ducis Sueuorum, quæ marito amplissimam attulit ditionem. Cumq́ Otto alteram uxorē duceret, Adelheidam filiam Rudolfi regis Burgundiæ, quam habuerat Lotharius rex Italiæ, ægreferentes illud Conradus gener & Lutolfus filius, patri moliuntur insidias, sed tandem patri iterū reconciliati, festinant occurrere Vngaris, qui immensa hominum multitudine se fuderunt in Bauariam dicentes: Aut cœlum cadens nos obruet, aut terra dehiscēs nos absorbebit, alioquin nemo hostiū nos multitudine superabit. Qua confisi, in campo quem Lycus fluuius circa Augustā Vindelicā præterlabitur, conserere manus auidissime expectabant. Rex cum Saxonibus, Franconibus, Bohemis, Sueuis, & Baioarijs illis occurrēs, uertit eos in fugam, fugatos partim in Lyco submersit. Tres quoq́ reguli capti, suspensi sunt in crucem: cæteri propè omnes deleti. Cecidit etiam in eo prælio Conradus dux Francorum, & delatus Vuormaciam ibi est sepultus. Post illud bellum uenit in Italiam, expugnataq́ urbe Romana pontificum tyrannidem & libidinē cōpescuit, susceptaq́ imperiali corona & pacata Italia reuersus est in Germaniā. Cū aūt Rom imperiū longè lateq́ auxisset, senecta inualidus, tandē est morbo subitaneo correptus atq́ mortuus anno salutis 973. regni 37. imperij 13. sepultus in Magdeburgo.

Ingelheim oppidum imperiale.

Vngarorū magna cædes.

13 Otto secundus Ottonis magni & Adelheidis reginæ Burgundiæ filius uiuente patre Aquisgrani rex est declaratus & Romæ inunctus atque à patre in imperium ascitus. Solus Henricus Bauariæ dux patruelis eius Hetzel cognominatus huic se rebellem opposuit, quem tamen Imperator mox perdomuit. Deinde cum in Lotharingia motus essent excitati, Otto ingēti coacto exercitu illos sedauit,

atq́

atque Carolo Lotharij regis Francorum fratri Lotharingiæ ducatū tradidit, beneficiariūque Cæsarum iureiurando effecit. Quæ res adeò Lotharium regem Franciæ offendit, ut congregato magno exercitu obruerit Cæsarem Aquisgrani. Otto uerò euadens, conatus est hanc eluere ignominiam, peruenitque usque ad Luteciam, & concrematis suburbijs populatus est agros, sed eruptione ciuium repulsus est. Tandem interuenientibus bonis uiris ultro citroque commeantibus, ad colloquium cōgressi sunt Imperator & rex Franciæ, armaque posita. Carolus in Lotharingiæ possessione permansit, sed angustioribus finibus est descripta. Nam haud mediocris pars hinc Agrippinēsium, illinc Leodiensium ecclesiæ attributa est. Dehinc noui ducatus comitatusque instituti, ueluti membra è corpore diuulsi, & Antwerpia Marchionatus sacri imperij à Germanis appellari cœpit. Deinde meditatus est bellum contra Græcos, qui Calabriā & Apuliam tenebant. Has enim prouincias iure affinitatis ob uxoris suæ Theophaniæ Græcæ mulieris dotem ad imperium Romanum trāsferre conatus est. Sed infeliciter id tētauit. Nam exercitus eius uersus est in fugā. Et si Græci uictoria uti nouissent, Roma totaque Italia eis cessisset. Otto Imperator à suis desertus, ad littus fugiens in nauicula trepide cū paucis salutē quæsiuit. A piratis paulò post deprehensus in Siciliā delatus est ignotus, magna numerata pecunia. Sclauus ēm quidā negociator, qui Cæsarem nouit, pro eo pecunias ingentes pollicitus rē occuluit. Cumque pecuniam allatam numeraret piratis, imperator equo celeri conscenso qui adductus erat, uelocissime abijt, Romamque redijt. Et collectis reliquijs exercitus, dum nimis incaute Græcos atque Saracenos persequitur, sagitta uenenata uulneratur, Romamque rediens post paucos dies diem suum obijt decimo imperij anno. Reliquit autem filios Ottonem tertium Cæsarem, Hugonem ducem Saxoniæ, Vtelhaidim uxorē Theodorici primi comitis Holandiæ, Mechtildim uxorem Ezelini comitis Palatini Rheni, Fridericū & Vdalricum duces Saxoniæ, à quibus postea descenderunt comites & principes Subaudiæ.

Lotharingia contrahitur.

Otto à piratis capitur.

14 Otto tertius filius Ottonis secundi ex Theophania Græca imperatrice natus, eligitur Imperator contra Italos, qui ad se imperium trahere contendebant. Inde urbem petens à Gregorio quinto cōsanguineo suo duce Saxoniæ, Brunonis nomine antea appellato, diadema imperiale accepit. Hūc pontificē quū Romani eiecissent aliumque creassent, Otto armata manu ueniens Romam, obsedit urbem & intromissus, pseudopōtificem uita priuat, Gregoriumque restituit. Crescentium uerò consulem huius tragœdiæ autorē ex fuga retractum, uili iumento auerse imponi iubet & per urbem circumduci, paulatim membris detruncatis. Postremò ante urbem suspensus, mille uulneribus à militibus est confossus. Grægorius ut Cæsari & Germanis gratificaretur & uindictam de Romanis acciperet, nouam fecit unà cum Cæsare Ottone, de eligendo à Germanis proceribus rege, sanctionem, formulamque ac legē creandi Imperatoris, ut hæc electio perpetuò Germanis maneret. Cumque Otto Roma discederet, uxor Crescentij consulis, quæ forma eximia cunctas Italiæ mulieres superabat, speque regnandi Imperatorem ad amorem sui pellexerat, discessum eius iniquo tulit animo. Et quum reditum in Germaniam maturantem uideret, chirothecis miro ingenio affabre factis, uenenum insuisse fertur & Cæsari muneris loco dedisse. Quo paulatim intoxicatus ac consumptus, inter remeandum in Italia perijt, decimonono imperij anno, nullo hærede relicto. Krantius paulo aliter scribit nēpe in hunc modum: Posteaquam Otto Crescentiū superasset, captumque iussisset decollari, uxor eius callida mulier & suæ pulchritudinis conscia, Imperatorem pellexit in amorem, quæ quærebat uindictā de priore marito: quam cum ui nō posset peragere, dolo impleuit, chirothecas scilicet dono mittens, &c. Habuit Otto iste uxorē, Mariā de Arrogonia, fœminā impudicam & sterilem, uirorum appetentissimam. Quæ secum habitu muliebri circumduxit iuuenem, quo cum congrediebatur quotidie, quandoquidem pro cubicularia utebatur. Quod cum innotuisset Imperatori, multis astantibus principibus, iuuenis est spoliatus uestibus & pro fœmina masculus repertus, uiuus dehinc combustus. Sed & Imperatrix cū sæpius uiros peteret quàm peteretur, amatore suo extincto, cum ab Imperatore ueniā meruisset, in Italia circa Mutinam in comitem quendam elegantis formæ & uirum optimum cœpit deperire, multisque blanditijs conata est eum in sui amorem pellicere. Cui cum allentire

Constitutio de electione Imperatoris.

Imperatrix petulantißima.

tire nollet, falsis delationibus ab ea est apud Cæsarē accusatus & pœna capitis dānatus, Post cuius mortem uxor comitis, mariti innocentiam candenti ferro perpurgauit. Qua re commotus Imperator, uiduam multis bonis ac muneribus, quatuor insuper castris donauit uxorem uero suam exuri fecit. Sic condignam recepit petulantissima et impudicissima fœmina suæ impurissimæ uitæ mercedem.

15 **Henricus** sanctus dux Bauariæ, Comes Bambergēsis, dictus Claudus, rex, Romanorum est designatus, fuitq; uir totus pius, qui & multos episcopatus, qui barbarorum incursione fuerunt deuastati, auxit & locupletauit, redditibusq; suis denuo ditauit, Babenbergæ quoque episcopatum erexit & diuitijs dotauit. Habuit fratrem episcopum Augustensem & sororem Giselam, quæ nupsit regi Vngarorum qui & Christianus effectus, Stephanus in baptismo est appellatus. Cumq; morti se propinquum animaduerteret, conuocatis parentibus, consanguineis ac congnatis coniugis suæ, hanc inquit illibatam uirginem à uobis in uxorem mihi accepi, eandem intactam & castā, uobis reddo commendoq;, ut eam fideli tuitione conseruetis. Fuit autem hæc Chunegundis Sigefridi, Palatini Rheni filia. Porro Imperator obijt año imperij undecimo, regni 24. ætatis autem 52.

16 **Conradus** successit in imperio Henrico, fuitq; filius Hermanni ducis Francorū, cuius Hermanni abauus fuit Conradus dux Francorum & Lotharingię, gener Ottonis magni. Dictus autem fuit hic Conradus Saliquus, quòd descenderit à Sycambris, à quibus leges cœptæ sunt dici Saliquæ & ipsi Franci Saliqui, qui ijs legibus utebant. Erat proinde inter cæteras lex Salica, ut soli uirilis sexus reges à maribus regibus orti, regnū administrarent, nec ad eam dignitatem fœminæ admitterent in regno Francorum. Mater huius Conradi Adelheidis, mortuo marito Hermanno Conradi patre, nupsit Hermanno comiti de Hohenlohe, ex quo duos peperit filios, Sigefridum & Eberhardum, sepulta tandem in Oringē monasterio à se constructo. Hodie uerò est collegiū sacerdotum Cæterum Conradus imperator cohercuit potenter urbes Italiæ rebelles, tandemq; circa Traiectum inferius ęgrotare cœpit, subitaq; morte illico sublatus, decimoseptimo regni, imperij uerò 14 anno, intestinis illic sepultis, corpore autem Spiram delato & in templo à se constructo honorifice sepulto. Habuit uxorem Giselam filiam Lotharij regis franciæ, quæ antea habuerat Brunonem iuniorem marchionem Saxoniæ & Ernestum ducem Sueuiæ, sepulta Spiræ anno 4 post mariti obitum, anno Christi 1043.

Lex Salica.

Originem in Ottonica sylua

17 **Henricus** tertius Conradi Imperatoris ex Gisela filius designatur ab electoribus Romanorum rex, princeps humanus, natura facetus, hilaris & largus. Hic Vngariam uarijs motibus agitatam sedauit ac quietam reddidit. Similiter fecit in Italia, quæ tres habuit Romanos pontifices. Mortuus est anno Christi 1056. ætatis suæ 39. imperij decimo: Habuit uxorem Agnetem filiam ducis Aquitaniæ cum qua nuptias celebrauit in Ingelheim. Cumq; immensa histrionum & mimorum affluxisset multitudo, omnes abegit & in eorum locū pauperes & egenos accersiuit. Habuit tres filias, Iuditham reginā Vngariæ, Mathildim quæ nupsit Rudolpho comiti & duci Sueuorum, Itham quæ data est uxor Lupoldo marchioni Austriæ. Habuit quoq; duos filios, Henricum qui ei successit & Conradum Bauariæ ducem.

Nuptiæ imperiales in Ingelheim.

18 **Henricus** quartus filius Henrici tertij, uiuente patre in regē est creatus & post obitum patris sub tutela matris educatus. Eodem tempore Otto dux Sueuorū mortuus est sine prole, et educatus ab imperatrice Rudolfo comiti de Rheinfeldē est collatus, q habuit uxorē Mathildem sororē Henrici regis. Paulo post imperatrice amota ab imperio, Hēricus filius cœpit Saxoniā incolere, uenationi operam dare & luxui, atq; licentius omnia agere ex sinu matris abstractus. Quapropter multis inuisus fuit, multorumq; animos in se excitauit. Intulit Saxoniæ grauissima bella ob rebellionē eorū. Pontifex quoq; Romanus irritatus contra eum, absoluit omnes

Henrici quarti mus.

mnes regnicolas à iuramento regi præstito & ab obedientia eius, quod magnum peperit in imperio dissidium. Nam quidam Rodulphum ducem Sueuorum elegerunt Romanum regem, qui antea fuerat comes in Rheinfelden, cui & Romanus pontifex misit coronam cum tali inscriptione: Petra dedit Petro, Petrus diadema Rodulpho. Paulo post duo reges committunt prælium, caduntque utrinque multi. Magdenburgensis episcopus in fuga occiditur, Wormaciensis capitur unà cum multis alijs. Et sequenti anno rursum committitur strages, in qua Saxones sunt fusi. Deinde mox aliud subsecutum est prælium, in quo Rodulphus cecidit abscissa dextra breuique postea mortuus est. Ferturque in extremis positus abscissam dextram intuitus ad episcopos qui forte aderāt grauiter suspirando dixisse, ecce hæc est manus quæ domino meo Henrico fidem sacramento firmauit, ecce ego iam eius regnum & uitam derelinquo præsentem. Videte qui me solium eius conscendere fecistis. Vtinam recta uia me uestra monita sequentem duxissetis. Ablatus est tunc ducatus Sueuiæ Bertholdo Zaringensi, qui gener fuit Rodulphi & datus est Friderico de Staufen, qui factus est & dux Sueuorum & gener Cæsaris. Deinde Cæsar ingressus Italiam fugauit papam & alium cum ciuibus Romanis constituit Clementem nomine, à quo etiam fuit coronatus. Deinde uarijs iactatus procellis & à filio imperio priuatus, præ mœrore Leodij moritur. Sic misere perijt Henricus Imperator, princeps alioqui facūdus, liberalis, acer ingenio & bellicosus & qui sexagies & bis in acie collata pugnauit.

19 **Henricus** quintus filius Henrici quarti et Berthæ Marchionissæ Italiæ uir bellicosissimus & audax, patrem suū impie est persecutus. Moguntiæ factus & electus rex ab uniuersis regni principibus, accepto iuramenti sacramento, deinde Romæ coronam imperialem accepit, anno salutis 1111. unà cum multis priuilegijs, quo tamen papa paulo pòst reuocauit & Imperatorem excommunicauit, unde multæ dissensiones, schismata, incēdia, homicidia, depredationes et tumultus in Germania sunt excitati, idque per totū æuum eius, quousque tandem in Traiecto inferiori morbo correptus est, quo & perijt, anno regni 20. imperij uerò 14. Habuit uxorem Mechtildē Henrici Anglorum regis filiam, ex qua tamen nullam suscepit prolem.

20 **Lotharius** Germanicè uerò Luderus, natus à comite Gebhardo domino in Arnspurg ac Heduuige Burggrauia Norinbergensi, creatus dux Saxoniæ post obitum ducis Saxoniæ ultimi magni, qui bello captus in carcere obijt, dehinc post Henricum quintum electus est in regem Romanorum, uir industrius ac prudens, religiosus, diuitijs & uictorijs potens, qui Henrici imperatoris progeniem persequi cœpit, à qua olim & ipse persequutus fuit. Vnde crebræ lites sunt ortæ. Nam Fridericus & Conradus duces Sueuiæ multis annis rebelles fuerunt regi, præsertim cum Fridericus laboraret pro Imperio. Tandem diuus Bernhardus abbas Clareuallensis fratres Fridericum & Conradum duces Imperatori Lothario cōciliauit. Obijt autem Imperator anno 13. regni sui, imperij autem septimo. Habuit unicam filiam Gertrudim, quam duxit uxorem Henricus dux Bauariæ frater Welfonis & pater Henrici superbi Leonis, per eam factus dux Saxoniæ.

21 **Conradus** tertius filius Friderici ducis Sueuiæ de Hohen Staufen & agnetis filiæ Henrici quarti factus est Romanorum rex contra Henricum Bauariæ & Saxoniæ ducem, qui regnum summis uiribus affectabat quod gener esset Lotharij, & secum habebat regalia signa, nempe crucem, lanceam & coronam regiam. Quæ cum coactus reddidisset, & quædam alia quæ receperat reddere nollet, cōuentu facto principum, ab Imperatore proscribitur ac ducatibus suis priuatur. Saxoniam enim Alberto Marchioni consobrino eius & Bauariam Luitpoldo Marchionis Austriæ filio tradidit. Cum autem Henricus conaretur rebellare & ex Saxonia in Bauariam redire contenderet, morbo correptus diem clausit extremum. Rex uerò in Saxoniam progressus uiduam Henrici Gertrudim, filiā Lotharij, dedit uxorem Henrico Marchioni, Luitpoldi filio, unde maximæ natæ sunt discordiæ. Nam Welffo ducatum Bauariæ ad se pertinere arbitratus est. Con- Regalia signa.

radus quoq; cum principibus regni sumit expeditionē Hierosolymitanā anno 1147, Reuersus uerò, haud longè post mortuus est Babenbergæ, anno Christ 1152. Habuit uxorem Gertrudim, filiam comitis de Sultzpach, Bauaram scilicet natione.

21 Fridericus primus, uulgo Barbarossa & Aenobarba à rubea barba cognominatus, filius fuit Friderici ducis Sueuię, fratris cōradi regis, princeps manu & ingenio strenuus, statura procera, corpore cōpacto, facie eleganti, capillo & barba rufa, affabilis & māsuetus. Hic electus rex septies ex Germania duxit exercitum in rebelles Italos. Dissoluit quoq; discordiam principū hoc ingenio, ut Hēricus de Saxonia reciperet ducatum Bauariæ, quem & pater & auus posséderāt, licet Conradus rex paterno ducatu ob rebellionem deturbasset. Henricus uerò de Austria quum prius esset marchio, ducem eum creauit, quædam illi ex Bauaria adijciens. Welfoni autem auunculo suo contulit in beneficium pro emerendo fauore Marchiam Tusciæ ducatum Spoleti principatum Sardiniæ & terram Mathildis comitissæ. Conrado autem fratri ex alia matre cōtulit Palatinātum Rheni. Anno quarto regni sui accepit Romæ imperij coronam, quod ægreferentes senatores, seditionem in urbe mouerunt contra Imperatorem, in qua utrinque multi iterierunt. Relinquens autem urbem, multas passus est per Italiam insidias quousq; uenit in Germaniam. Ingressus Germaniam, ducem Poloniæ coēgit ad tributum, ducem Bohemiæ insigniuit diademate, anno salutis 1158. Deinde rebellem urbem Mediolanensem obsidet & redigit sub iugum, ac deinde cum rursum rebellaret, funditus euertit. Multi qui autores defectionis fuerant, securi percussi ac cum omni stirpe sunt deleti, bonaq; eorum publicata. Simili modo egit cum reliquis Italiæ rebellibus oppidis. Tunc Alexander pontifex incitauit in Imperatorem cunctos principes per Franciam, per Angliam & per Hispaniam. Paucis quoq; interiectis annis Mediolanenses pristinam renouantes perfidiam, eiecerunt iudices quos Imperator imposuit, quosdam etiam suspenderunt, accepta occasione à schismate, quod Alexander Imperatorem ferebatur excommunicasse, spretis iuramentis Imperatori rebellant. Ad quos puniendos cum Imperator in Italiam concessisset, Henricus superbus cognomento Leo, dux Saxoniæ, in suam confisus potentiam & factionem Alexandri pontificis, ab exercitu Imperatoris discessit, ut frustra ille cum hostibus prælium committeret. Quapropter ipse dignitate electionis imperialis & ducatibus priuatur. Ducatus enim Noricus Ottoni Palatino de Witlispach donatur, Saxoniæ uerò ducatus & electionis dignitas Bernhardo de Anhalt confertur. Post hæc Imperator Italiam bellis æstuantem utcunque pacat, atque expeditionem parat in Syriam contra Saladinum. Cumque in Armeniam uenisset & ob æstum mitigandum, sudoremq; abstergendum flumini sese credidisset, uorticibus rapidi fluminis in omnium conspectu est absorptus, anno salutis 1190. imperij 37. Filius uerò Fridericus accipiens exercitum duxit in Syriam, ubi obijt cum multis claris uiris qui in eius exercitu erant. Habuit autem Imperator uxorem Beatricem, filiam Reginaldi comitis Bisontini unicam & per eam sortitus est Burgundiam & Prouinciam diu ab Imperio alienatas. Ex qua sustulit quinque filios. Henricus fuit primogenitus rex Romanorum, cui desponsata fuit filia Rogerij regis Siciliæ. Secundus Fridericus qui perijt in Syria. Tertius Otto comes Burgundiæ & Bisontij Palatinus. Quartus Conradus dux Sueuiæ, & quintus Philippus qui Henrico successit in imperio.

Seditio Romæ.

Henricus Leo proscribitur.

Imperator submergitur.

23 Henricus sextus filius Barbarossæ Imperatoris, princeps facūdus & prudens, statura mediocri, facie decora, corpore tenui, sed animo imperterrito, uenationi & aucupio admodum intētus, electus ad imperiū proficiscitur in Italiam. Et cum Guilelmus rex Siciliæ sine hærede defunctus esset, regnumq; obid Siciliæ ad ecclesiam deuolutum putarent, magnates adulterinum sibi regem constituunt Trancredum, Rogerio regi ex concubina genitum, uirum socordem. Indignatus ergo papa uocat Henricum Cæsarem, ut regnum Siciliæ citra ultraq; Farum arripiat, seruato sibi censu & quibusdam terris ecclesiastici iuris. Et ut iure id assequi posset, offert illi uxorem

Constantiam

Constantiam Guilelmi Siciliæ regis filiam, ad quam iure hæreditario regnum hoc specta re uidebatur. Fuit autem monialis penè iam anus. Sed è monasterio per dispensationem li berata, datur uxor Henrico. Tunc Henricus armata manu Apuliam, Calabriam, Siciliam subegit, ac deinde ingentes copias misit Hierosolymam contra Saracenos. Tandem uerò cum uxore & filio Friderico Siciliam ingressus uenationiq; indulgens, bibit in quodã ne more de frigidissimo fonte cum maxime æstuaret, unde ægrotare cœpit, pauloq; pòst mor tuus est anno imperij octauo superstite hærede unico Friderico filio, quem Philippo fra tri cũ Siciliæ regni administratione cõmendauit. Sepultus est Panormi anno Christi 1198.

Historiam hãc habes supra ad longum.

24 **Philippus** dux Sueuiæ, filius Friderici primi princeps mansuetus, facundus & liberalis, Hagenoiæ à quibusdam electus ad imperiũ, sed à Ro mano pontifice omnibus uiribus impeditus, quantumlibet bo nus esset princeps. Philippus uerò insolentiam quorundã ani maduertens, conuocatis Germaniæ principibus, à Sueuis, Saxo nibus, Bauaris, Bohemis & multis Rheni principibus eligitur in Romanum regem. Sed paulo pòst animum mutantes, quidã eorum eligũt Ottonem ducem, filium Henrici Leonis, qui erat uir audax & temerarius, & episcopus Coloniensis locauit eũ in sedem regni atq; insigniuit corona. Commotus ergo Philippus Alsatiam deuastat, dein de proficiscens in Thuringiam, illam quoque obedientem facit. Ducit etiam exercitum contra Colonienses & ad deditionem eos cogit, coronamq; suscipit Aquisgrani. Roma num uerò pontificem placat per nuptias, promittens scilicet filiam suã nepoti pontificis ex fratre. Otto quoque placatus fuit, quod Philippus traderet ei filiam suam Beatricem uxorem, sicq; omne bellum fuit sedatũ, nisi quod Saxonia adhuc rebellis erat. Quam cum Philippus compescere uellet, transiretq; Babenbergam, Otto Palatinus de Witlispach sce leratus homo ueluti amicus Cæsaris cubiculum ingreditur, & uibrato gladio in caput re gis, uena secatur capitis letali uulnere. Ac dum rex uerba facere illi incipit, moribundus la bitur. Henricus autem dapifer de Walpurg dum exclamat & ostium cubiculi claudere ni titur, in maxillam graue uulnus sed non letale accipit. Habebat Philippus filiam quam de sponsauerat Ottoni. Sed cum Otto quendam in Bauaria citra omnem causam occidisset, notatusq; esset homicidij reus, recusauit Cæsar homini perfido dare filiã. Quapropter ille furore percitus, homicidium homicidio auxit anno salutis 1208. imperij Philippi nono.

Rex Romanus interficitur.

25 **Otto** quartus primogenitus Henrici iunioris super bi Leo cognominati, ducis Bauariæ et Saxoniæ temerarius, superbus & audax princeps & qui omnes præ se cõtem psit, atq; idcirco paruo tempore in imperio durauit. Occupatus mul tis Alemanniæ oppidis coëgit insignem exercitum, quo Romã per rexit coronãdus. Suscepto uerò diademate & Romæ cõtumelia af fectus, Romandiolam patrimonium sancti Petri contra datã fidem inuasit, & undiq; terras latrocinijs infestauit. Vnde anathemate per cussus imperio deturbatur, principesq; sacramẽti religione qua illi obligabantur absoluuntur. Sub trahentibus ergo se principibus ab eius obedientia, perse quitur Otto Lantgrauium Thuringiæ tanquam rebellem, & interim Fridericus Siciliæ rex uicesimum agens annum uocatur in Germaniam pro suscipiendo imperio. Quo audito, Otto relicto Lantgrauio uenit ad Rhenum nempe ad Brisacum, ut Friderico iter interci peret, qui Basileam uenerat. Sed cum sui ciuium uxores & filias constuprarent, orto tumul tu & ipse & sui oppido est deturbatus, amissis plurimis nobilibus. Turpiter igitur coactus deserere iter incœptum, abijt inglorius in Saxoniam. Mœroreq; confectus tandem dysen teria corripitur atq; moritur, regalia relinquens Henrico Rheni Palatino, Friderico assig nanda. Nam Fridericus fuit interim Aquisgrani unctus & coronatus anno salutis 1219. quum Otto imperasset annis 4.

26 **Fridericus** secundus filius Henrici 6. utriusque Siciliæ & Ierosolymæ rex, Sardiniæ & Italiæ dominus, dux Sueuiæ, princeps strenuus, fortis & liberalis, multarum linguarum peritus, ad imperium adhuc adolescens eligitur, Ottone quarto ab imperio deiecto, & Romæ coronam imperialem accepit anno salutis 1220. conferens multa uicissim Italiæ prædia cum donis plurimis ecclesiæ, ut pontificis mercaretur fauorem, maiores suos imitatus. Qua tamen in re parum sibi propicios inuenit Romanos pontifices. Quod sentiens, filium suum Henricum regem Romanorum curat insigniri diademate. Deinde pontifex ferit eũ diris, quod uotum peregrinationis Hierosolymitanæ non soluisset. Obortæ sunt tunc in uniuerso orbe Christiano maximæ turbæ ac grauissima dissidia. Imperator ut deliniret pontificem, maturat expeditionem Hierosolymitanã, & dum abest, Papa Apuliam sibi subiugat. Cognita hac fraude Imperator cum magnis copijs in Apuliam reuertitur, pontificis expellit exercitum & terras suas sibi ablatas nullo labore recuperat. Pontifex Imperatorem rursum deuouet, quòd cum Soldano fœdus pepigisset, scribitq́ literas Soldano quibus eum rogat, ne terram sanctam Cæsari redderet, sicut rumore incerto intellexisset. Deinde scribit literas principibus Germaniæ, ne ullum de Friderici filijs deq́ eius domo regem eligerent. Cum ita se ludibrio haberi à pontifice intelligeret Imperator, irarum plenus Italiam ingreditur & multas Italiæ urbes expugnauit, Longobardosq́ rebelles compescuit, Veronam in suam ditionem accepit, Paduanum agrum depopulatus est, auditumq́ est tum primum nomen Guelforum & Gibelinorum. Gibelini Imperatori & Guelphi pontifici adhærebant. Ex qua factione multa subsequuta sunt in plurima secula mala. Ratio uocabulorum incerta est. Cumq́ iam potior pars ciuitatum Italiæ Imperatori adhæreret ac Romani propè omnes ad Cæsarem deficerent, Pontifex supplicationes instituit ac capita apostolorum circumferri iussit, habitaq́ in basilica sancti Petri oratione, populum cruce signauit, tanquam aduersus infideles pugnaturum, quem contra Fridericum eduxit. Indignatus Imperator contra se dari crucem, cœpit sæuire in eos qui pontifici adhærebant. Moriunt autem interim, quo ista aguntur multi pontifices, donec Innocentius est creatus, qui olim Friderico fuit amicus, sed ad dignitatem papalem sublimatus capitalis factus est hostis. Nam Lugduni concilium celebrans, Imperatorem anathemate notauit, imperialiq́ priuauit dignitate, absoluens principes à iuramento fidelitatis, atque ut alium eligant adhortatur, multas afferens causas, periurium scilicet, sacrilegium, clericorum captiuitatem & id genus alia scelera, de quibus tamẽ Cęsar sese honestissime perpurgauit. Effecit tamẽ ut principes Henricum Landgrauium Thuringiæ, deinde Vuilhelmum comitem Holandiæ eligerent. At Fridericus collectis magnis copijs, statuit Parmam omnino delere, & in loco castrorum suorum aliam condere quæ Victoria diceretur. Et res ab initio prospero successu est cœpta. Sed cum paulo atrocius in captos desæuiret hostes, egressus in summa desperatione urbanus populus, factaq́ irruptione in Victoriam urbem. Imperator nonnihil aduersi passus est. Tandem cum redisset in Apuliam nõ potuit satis cauere quin ueneno periret anno imperij 32. Et quum medicorũ diligentissima opera rursum inciperet conualescere, à Manfredo adulescente, spurio ex concubina eius, suffocatus est, quòd scilicet Conradum filium hæredem instituisset. Habuit autẽ uxores multas ex quibus genuit Henricum ducem Sueuię et regem Rom. & ex alia, quæ filia fuit regis Hierosolymitani, genuit Conradum regem Romanorum.

Pontificũ Romanorum uersutia.

Guelfi & Gibelini.

Honores mutant mores.

Victoria urbs.

27 **Henricus** filius Friderici secundi, uiuente patre penè puer Romanorum rex declaratur, ac paucis annis pòst ducit uxorẽ filiam ducis Austriæ. Sed cũ pater anathemati subijcerẽt, corruptus filius à pontifice, cõspirat et ipse cõtra patrẽ. Ob id à patre in Apuliam uocatus, custodiæ datus atq́ maceratus est in uinculis, mortuus postea miserabiliter, quũ octo annis regno præfuisset. Reliquit aũt duos filios gemellos, qui tamẽ anno duodecimo ætatis suę à Manfredo ueneno sunt sublati, ne Sicilię regnũ illi auferrẽt. Pontifex quoq́

quoque pro regno illo laborans, misit magnum exercitum contra Manfredum, at Manfredus fugit hostem. Postea misit pontifex Carolum Andegauensem comitem, fratrem, uel secundum alios, generum Ludouici regis Franciæ cum magno exercitu contra Manfredum, pugnatumque est diu ancipiti Marte, donec tandem Carolus Manfredum strauit & totum regnū eius occupauit. Porro uxor huius Hērici Margarita, superstite marito, filijs & fratribus domus Austriæ, nupsit Ottocaro filio regis Bohemiæ, sed postea rursum per diuortium ab eo fuit separata, quum esset senex & sterilis.

28 **Cunradus** Friderici secundi filius, rex Siciliæ & à matre Iole rex Ierusalem, dux quoque Sueuiæ, uiuente patre in regem Romanū designatur. Sed contra eum & patrem Fridericum Henricus Landgrauius Thuringiæ & Hassiæ suggestu pōtificis rex eligitur, struūturque Cōrado insidiæ. Et quum pater interim moreretur, festinauit ipse in Italiam, occupaturus regnum Siciliæ, quod iure hæreditario ad se spectabat. Cumque duobus ferè annis regnasset, à Māfredo fratre spurio ueneno est extinctus. Verebatur enim Mānfredus, ne regnorum omnis successio huic uni deferretur, eo excluso, quòd iam filium genuerat Conradinum, quem testamento quoque omnium regnorum hæredem constituit. Patricidio igitur fatricidium adiunxit, tollens & hunc ueneno, anno scilicet Christi 1254. Tunc pontifex Romanus conabatur subigere regnū Siciliæ ut iam memorauimus. Cæterum Conradi uxor fuit Elisabet soror Ludouici & Henrici ducum Bauariæ, quæ pòst nupsit Meinhardo comiti Goriciæ. Conradinus uerò cum adoleuisset accersitus est in Italiam à Gibelinis contra Guelfos, & ut possideret auitum regnum, quod papa iam dederat Carolo Gallo. Antea tamen Manfredus hoc regnum Conradini nomine strenue est tutatus. Non enim ignorabat uir acris ingenij, sibi spurio pro se agenti populos nullatenus parituros, atque ideo Conradini prætextum adhibebat. Italiā autem Conradinus ingressus, à plerisque ciuitatibus benigne est susceptus. Proficiscensque contra Carolum, qui iam Manfredum debellauerat, apud Beneuentum dubio Marte tres horas pugnatum est, sed uictoria Carolo cessit. Cumque Conradinus fugæ consulit, Austriam petiturus cum Friderico duce Austriæ, filio Hermanni quondam marchionis Badēsis & ducis Austriæ, ignoti ambo habitu seruorum fugientes, à quodam post octauum diem sunt proditi. Adamabat enim Conradinus proditoris uxorem formosissimam, & ut ea potiretur, uirum sub honoris specie ablegauerat. Qui re intellecta & scelere deprehenso, Conradinum prodit Carolo. Vnde captus Cōradinus securi percutitur cū duce Austriæ in Neapoli. Alij tradunt uirum quendam pecunia corruptum hos prodidisse. Alij aliter scribunt. Vide infra apud duces Sueuiæ. Sic Cōradinus ultimus de familia comitum de Hohenstaufen, ac Fridericus dux Austriæ ultimus de familia Leopoldi dies suos clauserunt.

Manfridus parricida.

Conradinus dux ultimus Sueuiæ occiditur.

29 **Henricus** Landgrauius Thuringiæ & Hassiæ, frater Ludouici mariti sanctæ Elisabet, eligitur rex Romanorū in odiū Friderici secundi & filij eius Conradi. Cōradus uerò armata manu cōtra Henricū apud Franckfordiā ueniens, fugatus est ab eo magna suorū strage. Cōradus uidens se imparē suo aduersario, spe auxilij, Bauariæ ducis filiam coniugem accepit, sed frustra, quia Sueui undique eum persequebantur & oppugnabant. Henricus itaque ui imperium seruans, Vlmam quæ Conradi partes sequebatur obsedit. Sed cum ob ingens frigus obsidionem solueret, sagitta iaculatus letale accepit uulnus, perijtque eodem anno quo electus rex erat.

30 **Guilelmus** comes Holandiæ iuuenis imberbis, eligit' rex Rom. q filius fuit Florentij quarti et Mechtildis filiæ Henrici ducis Brabātiæ amitæ diuæ Elisabet. Fuit homo natus ad arma, gubernauitque Holādiā, Selādiā et Frisiā paternas, puincias. Gessit multa bella cōtra Flādrenses. Subegit quoque Frisiā. Et cū uictor terrā egrederet', à quibusdā fugitiuis secus uiā in harūdineto latitātibus, cuspidib. trāsfigit'.

Equitabat

Equitabat enim rex cum paucis, diuerticulum quærens ut securius exercitum reduceret, delatus in glaciem cecidit. Frisones qui latitabant erumpunt, & priusquam regi subueniretur, occisus est. Frisones deinde conuocatis finitimis, Holandinos expellunt ac trucidãt. Interijt autem anno regni suo nono, qui fuit annus Christi 1255. Deinde post 27. annos filius eius Florẽtinus deduxit inde ossa patris sui in Selandiã atq; sepeliuit in Mittelburgo.

31 **Richardus** filius regis Anglorum in dissensione est electus. Nam Moguntinus Coloniensis & Ludouicus Palatinus elegerunt eum, alij uerò principes elegeruut Alphonsum regem Castellæ. Sed Richardus ingenti pecuniarum aceruo uisus est imperium emere. Insolescens ergo contra aduersarios suos, terras Treuerensis episcopi igne & ferro uastauit, Boppardiã obsedit & expugnauit. Deinde & alias rebelles ciuitates cohercuit. Cumq; Angliam repetisset, & pro fratre suo Henrico Anglorum rege incautius Londinum obsideret, capitur, & liberatus in obsidione alterius ciuitatis iaculo est occisus, cum annis regnasset sex.

32 **Rudolphus** ab Habspurg anno 1273. unanimi consensu in Rom. regẽ à principibus eligitur, uir maturæ ætatis & qui sub Friderico secundo strenue res sibi commissas obibat, ut ei tota Cæsaris nobilitas, quũ ipsum adiret, assurgeret. Fuit insuper magister curiæ Ottocari regis Bohemiæ, qui hanc electionem summis uiribus impedire nitebatur, quandoquidẽ & ipse ad imperium aspirabat & Brãdenburgensem Marchionẽ muneribus corruperat. Cum aũt Rudolphus eligeretũ, in obsidione erat Basileæ. Nam erãt in urbe duæ factiones, Stelliferorum & Psittacorũ. Cumq; Stelliferi urbe essent eiecti, reducere eos Rudolphus satagebat. Electus autem, per Burggrauiũ accersitur. Cui initio neq; satis credidit neq; facile consensit. Venit tamen, & Aquisgranum ductus coronatur solitis ceremonijs. Vbi & duas filias nobiles, duobus electoribus in uxores collocat. Et cum iuramẽtum à principibus exigeret, quidam absentiam quorundã causati, recusarunt, quos tamen facile ad officium coëgit. Erat enim princeps non minus manu strenuus quàm ingenio sagax ac prudens. Collectis autem ab eo aliquot principum cõuentibus, Bohemiæ rex cõtumax iudicatus est, qui Austriam, Stiriam, Carinthiam et Carniolam uacante imperio sibi usurpauerat, Margarita uxore ducta, quam tamen repudiauerat, ut suprà memorauimus. Fuit autem in illis conuentibus decretũ, quòd omnes Austrię terræ uacantes, ad imperiũ essent deuolutæ. Vnde rex cum omnibus principibus forti manu occupat Austriam, & Bohemum ex omnibus terris fugat, ac deinde ad feudum suscipiendum cogit. Consentiens autẽ Ottocarus, unũ rogauit sibi cõdonari, ne scilicet in publico feudum accipere cogeretur. Erat enim superbissimus, & uerebatur poplite flexo illũ adorare, qui olim ei seruierat, ut magister curię suę. Annuit rex Rudolphus, ut sub tẽtorio aut pãpilione id fieret. Erat autem id tentorium mira arte factũ adeò ingeniose, quòd uno tractu in quatuor partes dissolui poterat. Dum itaq; flexis genibus accipit uexillum à rege, ut fieri solet, quidam fune rapto tentorium dissoluit, ut omnibus palàm uideretur, regem de more adorare. Id cum uxori eius Kunegundi, quam uiuenti Margaritæ superduxerat, innotuisset, uenienti marito acerbis illusit uerbis, quasi perpetuam sibi inussisset maculam. Vah inquit, qui potentissimus es rex, coram seruo olim tuo sordido tam splendide ornatus ceruicem submittis, eumq; adoras palàm cunctis uidentibus? Armis potius erat decernendum, quàm in fœdus tam humile descendendum. Verbis huiusmodi ardentibus increpatum regem compulit, ut pacem abijceret, concordiam frangeret, ac neglecto honore suo, uiolatisq; literis suis, bellum regi Rudolpho indiceret, contra iusiurandum oblatum contraq; nobilium sententias, qui eum trahere ab hac sententia conabãtur. Collectis itaq; copijs, fortem exercitum in Austriã ducit, cui occurrens Rudolphus fortissima manu, primùm eum castris exuit, dein in fugam uertit, postremo à Stirio quodam nobili inter acies est occisus, ac omnibus rebus spoliatus nudus in Laha oppidum Austriæ delatus, ubi expirauit anno 1279. Fuerunt in exercitu Ottocari 14. millia uirorum desiderati, præter captiuos. Deinde Rudolphus Bohemiam ingressus, cœpit illam deuastare, sed episcopus Vlmocensis pacem fecit, remq; eò deduxit quòd filiam Rudolphi Gutam Venceslaus filius Ottocari duceret uxorẽ, uicissimq; filiam Ottocari Agnetem Rudolphus Rudolphi regis filius,

Factiões apud Basilienses.

Rex Bohemiæ rebellis Cæsari.

Illuditur Ottocarus rex.

Stultum mulieris consilium.

gis filius, dux Sueuiæ duceret uxorem. Talibus nuptijs pax firmata est. Austriæ uerò ducatus quē Ottocarus 24. annis iniuste possederat, Alberto filio Rudolfi cessit. Eo pacto Austria cum cæteris prouincijs ad comites de Habspurg est deuoluta. Relicta uidua Ottocari, Zebiscum Bohemum nobilem duxit maritum, eiq; thesauros multos condonauit. At Venceslaus matre defuncta hunc captum securi percussit, ac omnia ablata bona recuperauit. Rudolfus itaq; rex noluit Italiam ingredi pro adipiscēda corona imperiali, sed à Bononiensibus, Florentinis, Genuensibus, Lucensibusq; pro libertate, licet in grauem Rom. imperij iacturam, grandem congessit pecuniam. Auaritiæ itaq; notatus studio, à plerisque reprehenditur in cæteris laudatissimus. Obijt autem anno ætatis suæ 73. anno autē Christi 1291. imperij 18. Genealogiam eius inuenies infrà in descriptione Austriæ. Habuit uxorem Annam comitissam de Hohenberg, sepultā hic Basileæ cum filio Hartmanno submerso in Rheno, & puero Carolo, in choro Cathedralis ecclesiæ. *Auaritia Cæsaris.*

33 **Adolphus** comes à Nassaw, à quibusdam principibus eligitur, ab illis uerò Albertus Austriæ dux. Adolphus tamē Aquisgrani coronatur. Cumq; Albertus dux Austriæ feudum suarū terrarum accepisset ab Adolpho, Adolphus nihilominus cœpit Albertum persequi odio, exercitumq; in Colmarienses, qui à partibus Alberti stabant, mouet & expugnat, deinde Alsatiæ urbes sibi rebelles compescuit. Post hæc trāsfert exercitum in Thuringiam & Misnam, habitatoresq; pacem postulare coegit. Molitus deinde est bellum contra regem Franciæ propter regnum Arelatense. In summa, tota Germania æstuabat bello, ut etiam principes cogitarent eum deijcere à culmine imperialis dignitatis. Nam neglexit Principes imperij, indignos extulit, adulteria patrauit, uirgines, moniales & uiduas constuprauit, fidem literis & sigillo roboratam uiolauit. Conuenientes ergo principes elegerunt Albertum ducem Austriæ, eumq; multis precibus sollicitant, ut imperium assumat. Quo assentiente, omnes promittunt ei auxilium. Adolpho uerò adhæserunt Otto dux Bauariæ, Rudolfus comes Palatinus & quædam ciuitates imperiales, nempe Franckfordia, Spira, Wormatia, &c. Cōcurrunt itaq; duæ acies propè Spiram & fit crudele prælium. Est sex horis acriter & continuè pugnatum, utrinq; multis occisis, multis ab equis deturbatis. Cumq; diu ancipiti marte pugnatum esset, Adolphus qui cum suo exercitu aduersos solis habuit radios, uisum hebetantes, grauissimè concussus equo est deiectus. Sed cū restitueretur equo, casu Albertus superuenit. A quo circa oculum ense traiectus, in collo quoq; letale suscepit uulnus. Incautus enī hostib. expositus interfectus est, quum sine ordine in aciem descēdisset. Multi nobiles capiuntur, multi calore & aëris suffocatione perierunt. Imperauit autem Adolphus annis octo. Sunt qui scribunt omnes coniuratores regis mala morte perijsse, quasi quodā fato. Comes enī Albertus de Haigerloch occisus, Otto de Ochsenstein suffocatus, episcopus Moguntinus subito in sella apoplexia tactus, episcopus Argentinensis à lanio ante Friburgum ense traiectus, Comes de Leinigen phrenetide correptus, Albertus à duce Iohanne ense transfossus. *Vitia Adolfi.* *Adolphus in pugna succumbit.*

34 **Albertus** filius Rudolfi dux Austriæ, post occisum Adolfum iterum à principibus eligitur in regem Rom. atque Aquisgrani coronatur anno 1298. Ducatum Austriæ filio suo Rudolpho administrandum commisit, & Blancam sororē Philippi regis Franciæ ei uxorem dedit. Inciderunt autē multa bella, quæ Albertus gessit contra hostes, inter quæ unū habuit aduersus episcopū Salisburgēsem, ratione fabricarū salis. Nam antistes irritatus ab Alberto, curauit destrui fabricā salis, quod grauem iacturam salis sui pateretur, ob copiam salis quam dux Austriæ habuit. Et cum Albertus uinci nequiret, oblatum est illi uenenum. Quod ut eijcerent medici, omnē nauantes operam *Albertus ueneno inficitur.*

ret, priusquam Italiam ingrederetur. Erat ei primogenitus Iohannes cui desponsauit Elisabetam Vuenceslai regis Bohemiæ filiam, Rodulphi regis Rom. neptem. Quæ Spiram honesto comitatu adducta est. Cumque grandiori esset corpore, ob fornicationis suspitionem diu nuptiæ eius sunt dilatæ. Puella innocens moræ impatiens, ubi hanc falsam intelligit suspicionem, denudato copore interiori ueste regem adijt, stola unica tecta. Virginitatem meam inquit ô rex aspectu corporis mei & examine honestarum approbabo matronarum, nec hinc pedem mouebo, nisi sinistram de me abijcias suspicionem. Timore perculsus rex, inducere reginam uirginem non potuit ut abiret, plurimū sese excusans de concepta in se suspitione. Coactus itaque mittere pro matronis & obstetricibus, reperta est illæsa et inuiolata uirgo. Maturatæ ergo sunt nuptiæ & solenniter celebratæ. Rebus autē Germaniæ compositis, mittit Hēricus rex legatos ad Pontificem pro suscipienda corona imperiali, quo annuente, subsecutus est rex cū multis ducibus, comitibus, episcopis & baronibus, susceptusqúe est honorifice à Mediolanensibus. Et dum Cæsar ibi moram faceret, Guido Turrianus id ęgreferēs, de eius interitu anxie cogitat, suęque factionis profugos ad se pellicit, & parat mentis maliciam deducere ad exitum. Decreuit autem quendam ob sodomiam condemnatum, ad supplicij locum educere ad concremandum, sperans magnam Germanorum militum partem ad spectaculum progredi. Tum clausis portis, regē in palatio desertum, sperat facilè mactandum. Hoc cōsilium dum Turrianus cum quibusdam in domo capesseret, adolescens quidam qui non curabatur, hoc audiens, Matthæo Viceco miti pandit, Qui dispositis clam armatis seditionem hanc dissimulanter expectat, regique omnia aperit. Suborto tumultu fratres Teutonici ordinis, qui Cæsarem officij causa comitabantur, primi irruerunt in palatium regis & uiriliter repellunt cōiuratores, portam aperiunt urbis, qua occlusus Leopoldus dux Austriæ ducentis cum armatis iacuit & ad Cæsarem properat. Vicecomes quoque cū suis erupit ex latebris & obuios quosque trucidat. Turrianus uerò cum consilium proditum suspicaretur, fuga elapsus cum suis euasit. Domus eius solo æquata, bona direpta, trucidati obuij quique. Cœpit etiam paulò post Cæsar formidabilis esse uniuersæ Italiæ, dederuntque se illi passim celebriores ciuitates. Veniens autem Romam cum magna solennitate coronatus est. Deinde uolens in Italia omnia dissidia tollere, in die assumptionis Mariæ cum de more sacram eucharistiam acciperet à fratre ordinis prædicatorum à Florentinis subordinato, illico cœpit ægrotare. Ferebatur enim monachus sub unguibus uenenū habuisse, quo hostiam infecerat. Paulò pòst Imperator animam deo reddidit, anno imperij eius 5. Christi 1313.

Regia puella egregium facinus.

Turriani iniquus animus.

Imperator ueneno inficitur.

36 **Fridericus** eius nominis tertius, filius Alberti ducis Austriæ & Romanorum regis in discordia eligitur, cuius competitor fuit consobrinus eius Ludouicus dux Bauariæ, cuius mater Mechthildis fuit filia Rudolfi ab Habspurg, Friderici autem pater fuit eiusdem Melchthildis frater. Diuisum ergo imperium diuisos fecit populos & ciuitates. Alij enim huic fauebant, alij alteri, uentumque est ad diutinū bellum. Nam Fridericus depopulatur agros, castra & urbes in Bauaria. Frater uerò illius, Leopoldus grādi exercitu iuxta Spiram Ludouicum persequitur & in fugam uertit. Deinde uterque frater ducit uxorem, celebrantque maxima pompa nuptias Basileæ, Fridericus iungit sibi regis Aragoniæ filiam & Leopoldus Comitis Sabaudiæ filiam. Finitis nuptijs Leopoldus uolens fratri ualles Suiciæ, quæ sunt de iure imperij, subiugare, primus inter Austriæ duces Heluetios armis aggressus est, sed frustra. Fridericus uerò cum magnis copijs Sueuiam ingressus, iuxta Eslingam cum Ludouico pugnauit. Et cū dubio Marte pugnatum esset, discessere, quibusdam occisis, quibusdam captis. Deinde rursum apud Argentinam iuxta fluuium Bruscam duo magni exercitus cōueniunt, stātque acies in planicie ad pugnā paratæ. Ardent milites feruentque, eductis gladijs manus cōserere appetūt. Ludouicus uerò intellecto stratagemate fugit in Bauariā. Interiectis dehinc aliquot annis, Fridericus iterum ingreditur Bauariā & deuastat superiorem Bauariā. Ludouicus miseratus suorū cladem, mori destinauit aut hostem uincere, hoc unū cauens, ne fratres cōiungerent suos exercitus. Fridericus uerò moræ impatiens, uersus hostē tendit consilium suorū qui id dissuadebant, contēnens. Cōcurrunt acies acriter & uictoria Friderico cedit. At Bauari pedites qui se fugæ commiserant, reuocantur, equisque dimissis pedites prælium renouāt. Superuenit quoque Burggrauius, qui clamore magno Australes sagitarios in fugam uertit. Post laborem

Nuptiæ regiæ celebrātur Basileæ.

borem enim fessi milites, hunc exercitum Leopoldi creabant, respirantes paululum, uexillo decepti adulterino: Obruti igitur insperatò Australes occludunt ueluti septo, multis ex illis captis, inter quos Henricus dux Austriæ Friderici frater fuerat. Deinde in aliã partem exercitus irrumpunt, qui minimè hostes esse arbitrantur. In fugam igitur uersi milites, Fridericum deserunt. Qui equo deiectus ab armigero, captus & Ludouico adductus custodiæ haud magnificæ deputatus est. Subsequutus autem Leopoldus & aduersam fratris audiens fortunam, indoluit uehementer, admiratus tamẽ quòd in tanta strage occisus non esset. Facta est clades illa anno liberationis humanæ 1324. penultima Septẽbris. Henricus autem restitutis quibusdam munitionibus Morauiæ, quas australes occupauerãt, ante fratrem suum liberatus est. Fuit enim regi Bohemiæ traditus. Leopoldus interim quo Fridericus in munitißima arce ddtinebatur cum multis alijs nobilibus, nullũ poterat ostendere signum lætitiæ. Ciuitates quoque Alsatiæ, Columbaria, Selestadium, Ehenheim, Roszheim, Hagenaw, quæ Friderico prius adhæserant, immutatæ nutabãt, in partem Ludouici flectentes. Leopoldus uerò ob fraternum amorem, rem ridiculam molitus est. De fratris enim liberatione dies noctesq; sollicite nimis cogitans, necromanticum adijt, qui nouit coniurationibus aduocare dæmones. Viso itaq; sub habitu uiatoris dæmone, rogat eum, si Fridericũ è uinculis liberare queat. Promittit ille, si obsequi uelit. Territus aũt nocturna uisione Fridericus, neq; assentire uolẽs, res in nihilum est redacta. Vix scribi potest quanto sudore Leopoldus pro fratris liberatione laborauerit, maximam pecuniæ quantitatem ac preciosißima quæq; pollicendo, sed nihil profecit. Curauit etiam ut per pontificem Ludouicus sacris interdiceretur. Fiebant quoq; crebri principum conuentus, tractantes de Friderici liberatione. Leopoldus etiam quoad uixit, Ludouico molestus esse non desijt, quanquam ob maximos labores diu uiuere non potuerit. Tantum enim exhaustus fuit uiribus, ut nimia uigilia postquam ab expeditione Spirensi redierat, mente captus, uitam apoplexia tactus finiuerit anno scilicet salutis 1326. Deinde post annũ unũ mortuus est frater eius Henricus. Fridericus uerò cum triennio in custodia maceratus fuisset, tandem persuasione cuiusdam Prioris Cartusiensis, Ludouicus eum liberat, præmissis quibusdam conditionibus iureiurando, ac dehinc literis corroboratis, nempe ut uterq; quoad uiueret regio uteretur titulo, Fridericus autem Italiam pro imperij corona non accederet, sed hãc liberam Ludouico permitteret. Reductus igitur in Austriam Fridericus, cum magna lætitia susceptus est ab uniuerso populo. Sed ipse ob perpessas aduersitates paulatim cœpit contabescere, paucosq; annos post liberationem uixit. Resolutus enim dysenteria, mortuus est anno Christi 1330.

Fridericus princeps captus.

Dæmonis coniuratio.

Leopoldus dux moritur.

17 Ludouicus Bauarus uix septennis patrem amisit. Vbi uerò adoleuit humanissimus princeps cunctis amabilis, uisus est omnibus se humanum exhibuit, obuiosq; quosq; salutabat ac alloquebatur, unde maximũ sibi fauorẽ cõtraxit. Electus aũt rex in discordia, multas & grauissimas lites cũ Friderico gessit, sed uictor tandẽ nomen & titulum Imperatoriũ inuito Põtifice usurpat. Cumq; foueret quosdã minoritas, quos Põtifex pro hæreticis declarauerat, damnauit & ipsum tanq; hæreticũ. At Ludouicus regno ad se deuoluto, ingentibus copijs sese parat ad ingrediendũ Italiã, & in primis Vicecomitib. permittit dominiũ Mediolani, ubi & ferreã suscepit coronã. Existẽs aũt Mediolani, mittit oratores Auinionẽ ad Põtificẽ, qui petãt ut imperialia insignia more maiorũ sibi benigne conferat. Id aũt secũdo fecit. At Pontifex recusat, oratoresq; ignominiose repellit, quin & Vice comites in odiũ Ludouici excõmunicatione pcutit. Ludouicus uerò Romã petit, honorificeq; est à poulo Rom. susceptus & à senatorib. urbis qui uicarij Imp. uocabant coronatus cũ cõiuge. Et quidẽ Rom. senatores Pontificẽ requirebãt, ut urbẽ inuiseret & Rom. regi Imp. signa cõferret. Alioquin ipsi pro antiqs iurib. se suaq; uellẽt tueri. Ad hęc Põtifex Ludouicũ lęsę maiestatis reũ ac hęreticũ incusabat. Ob id Imp. consilio procerũ ac Rom. Petrũ Corbariensem Reatinũ minoritã, uirũ ad res gerendas aptissimũ, summũ Pontificẽ creat, Nicolaũq; quintũ appellat. Qui mox creatis cardinalibus & episco-

Põtificis Rom. peruicatia.

& episcopis Iohannē pontificē dignitate papali deiecit, simulachroq́ eius fabrefacto, ignominia afficitur & per nouū pontificem atque Cardinales astante Cæsare concrematur. Pontifex uerò Iohannes uicissim Ludouicum imperiali deiecit dignitate, regnoq́ priuat, excommunicatione crudeli tanquam hæresiarcham condemnat. Contrà Ludouicus hæreticum papam denunciat, concilium appellat, urbem Italiamq́ relinquere decreuit, proditionem ac uenenum non arma extimescens, dicensq́ Germanorum Cæsares multos ueneno, paucos ense ex Italia abactos. Mortuo Iohanne pontifice succedit Benedictus 12. qui Ludouici Cæsaris innouat execrationes, omniq́ regio honore spoliat, & ducatu Bauariæ priuat. Conuocat ob id Cæsar principes omnes atq́ doctissimos quosq́ & cōfirmat antiquas leges, decernitq́, ut cui plura accedunt principum suffragia, is etiam in discordia uerus censeatur electus, idemq́ possit citra apostolicæ sedis cōfirmationē imperij iura exercere & administrare. Debeat quoq́ idem mox post principum insinuationē à pōtifice inungi. Quod si recuset pōtifex, à catholico possit quocūq́ antistite proclamari Imperator ac Augustus cum inunctiones istæ solennitates quædam sint aduenticiæ à pontificib. adinuentæ, nomina non res concedentes, in signum defensionis ac unionis ecclesiæ imperijq́ Romani. Dehinc Cæsar in personæ suæ excusationē coram principibus & nobilib. rationem fidei suæ clarissime reddidit, planeq́ confessus est se Christianum hominē, articulos fidei integrè credere. Hæc acta sunt an. Christi 1339. Deinde pontifex Romanus nitebatur Imperatorem absoluere ab excōmunicatione, sed resistebant Cardinales & rex Franciæ, minabaturq́ rex Franciæ pontifici crudelissima si Bauarum absolueret. At Imperator ultionē in animo suo indies cogitabat, quæ se ultrò pulchre offerebat. Nam Eduardus rex Angliæ uerum se regni Franciæ hæredem causatus, auxilio Ludouici Cæsaris ingressus Galliam, per 40. penè milliaria in circuitu igne & ferro regnum crudeliter deuastauit, multarumq́ urbiū mœnia demolitus est. Quod uidens Francus, imperatrici filiæ sororis suæ literas mittit, quib. precabatur ut inter Imperatorē & ipsum concordiam faceret, quod & factū est. Deinde mortuo pontifice quū Clemens sextus succederet & Imperator cuperet reconciliari ecclesiæ, pontifex oratoribus imperatoris formulam exhibuit turpissimam rigidissimamq́ iuxta quā Imperator absolutionem promereretur, nempe ut in solidum cōfiteretur omnes errores ac hæreses, item resignaret imperium nec resumeret nisi fieret ex gratia papæ, poneretq́ se & filios suos atq́ bona in manus & uoluntatem papæ. Congregauit uerò principes & hæc audientes, indignati promittebant Imperatori assistentiam & firmum auxilium, seq́ missuros nuncium qui pontificem rogaret, ut ab his desisteret friuolis articulis & in destructionem imperij excogitatis. At pontifex his uerbis adeo exasperatus est, ut anno 1346. Ludouicum in cœna domini noua excommunicatione feriret, declarans eum hæreticum & schismaticum. Deposuit etiam archiepiscopum Moguntinum qui Imperatori fauebat, & suffecit alium. Aduersabantur tunc quoq́ Iohannes rex Bohemiæ & filius eius Carolus Imperatori & impetrauerunt ut Pragensis ecclesia archiepiscopatum erigeretur, & à Mogūtini iurisdictione absolueretur simulq́ ius coronandi regem Bohemiæ, quod Moguntini erat, in Pragensem transferretur. Induxit etiam nouus episcopus Moguntinus conuentum principum, ut pontificis expleret uoluntatem & declarans imperium uacare, eligitur Carolus rex Bohemiæ in regem Romanorum, à paucis quibusdam principibus. Et cum episcopus Coloniensis multa pecunia corruptus illum coronare uellet, obsistebant Aquenses & imperatrix quæ tunc in Holandia erat. Intelligens uerò Ludouicus nouam regis Rom. factam electionem, ingreditur Sueuiam, exploraturus nobilium animos, quos omnes reperit integros. Conuocatis igitur principibus Spiram ac ciuitatibus imperialibus, nullus est inuentus qui uel electionem Caroli approbaret uel processus pontificis curaret, omnes sese in fide permansuros affirmātes. Paulò post quum Ludouicus uenisset Nurnbergam, hilaris & lætus in conuiuio existēs, puncturas circa cor sentiens, ueneni suspitio occurrebat. Ob id illicò surgens de more, ut uomitu uenenum eijceret. Sæpius enim uenenum hauriens, sic se se curabat. Exilijt itaq́ de mensa uomitum petēs: & cum nequiret, uenationem, ut motu atque labore corpus calefaceret atq́ roboraret, ingressus, ursum ingentem offendit. Quem cum impetu quodā uiriliter peteret, de æquo præcipitatē, corpusq́ graui collisione cōquassatur. Destitutus igitē omnibus uirib. ac sensibus, cū resipuisset, eleuatis in cœlū occulis deū rogat ut animæ suæ misereatur & peccatis ignoscat. Deinde moritur an. Christi 1347. imperij 33. Nauclerus historiam suæ mortis sic texit. Iohanna ducissa Austriæ ex Sueuia reuer-

Imperator creat papam.

Lex cōfirmandi imperatores.

Anglus deuastat Franciam.

Insolentia papæ.

Papa seditiones mouet.

Imperator ueneno afficitur.

sura in Austriā, Ludouicū Imperatorē uisitare, qua die princeps cupiens cum ipsa relicta quondā Alberti ducis Austriæ spectaculū habere apud Monachiū, & omnibus cum hilaritate consummatis, cum ex eodem poculo princeps à ducilla porrecto biberet, statim sensit se grauatū. Vnde accepta occasione & exercitij gratia exiuit uenatū, paralysi dein percussus, de equo in terrā corruit & mox expirauit. Quo mortuo fama uolauit q̃d de poculo intoxicatus esset, quod tamē nō fuit clarū. Sepultus autem est in oppido Monachio in ecclesia parochiali B. Mariæ uirginis iuxta Beatricē coniugē suam. Habuit aūt duas uxores, quarū prima Beatrix filia ducis Poloniæ genuit Ludouicū & Stephanum: altera uerò Margarita filia Vuilhelmi comitis Holandiæ hæres illius comitatus & imperatrix coronata, genuit Ludouicum Romanum, Ottonem, Guilelmum, Albertum, Elisabetam, &c.

38 **Carolus** rex Bohemiæ nepos ex filio Henrici septimi, primum regnante Ludouico à quibusdā electus & Bonnæ coronatus, nō est habitus pro legitimo Cæsare, etiā cum Ludouicus mortuus esset, unde hi quatuor Palatinus, Brandenburgensis Saxo & episcopus Moguntinus elegerunt Guntherū comitē de Schwartzenberg, qui tamen paulo post intoxicatus interijt. Carolus igitur magnam expendens pecuniā conciliauit sibi passim principes, Italiamq́; ingressus, Romæ suscepit coronā imperialē, adiectis his conditionib. ne Romæ aut in Italia diutius moraretur. Paucos inde illic moratus dies, quasi uenaturus elapsus ex urbe, Romanos (qui priuilegiorū suorum innouationē petebāt) frustratus, Mediolanū peruenit, ubi Vicecomitibus perpetuum imperij uicariatū aurea bulla cōfirmauit, omnia ubiq; concedens, è quibus pecuniam abradere potuit. Hic iussu pontificis superstitiosam Flagellatorum sectam, quæ iam totam penè Alemanniam penetrauerat, armata manu eliminauit.

Flagellatorum secta.

Nam homines diuersarū conditionū cœperunt se flagellare, transeuntes de loco ad locū. Venerūt ex Sueuia ducenti habentes inter se principē unū & duos magistros, quorum mādatis parebāt. Illi aūt ante monasteriū Spiræ circa horā primā circulū facientes ac depositis uestimētis habētis in modū bracchæ camisias, à fœmore ad talos, in modū crucis se singulatim prostrauerūt, flagellātes se ac cantantes & inuocantes dominū, corrueruntq; in facies orantes pro se & omnib. benefactoribus & malefactoribus. Fuerūt inter eos sacerdotes aliqui & literati nobiles ac ignobiles, mulieres & pueri. Inuitati ad mensam nō ueniebāt nec recipiebāt eleemosynā nisi de licētia magistrorū suorū. Flagellabāt aūt bis se in die, & semel quilibet clā in nocte. Non loquebantur mulierib. Omnes gestabant cruces ante & retro in ueste & pileo, habentes flagella uestib. appensa. Nec in una parochia ultra noctem manserunt. Ingressi sunt in eorū societatem ex urbe Spira supra centū. Nullus tamen recipiebat, nisi promitteret seruare prædicta & nisi haberet unde singulis diebus expendere posset octo Hallensens, ne mendicarent, & nisi promitteret se esse confessum & contritum & remisisse omnē iniuram inimicis & de licentia uxoris suæ. Tandem per Carolū coacti fuerūt desistere, & Papa sub pœna excōmunicationis prohibuit, ne de cętero publicis flagellationib. uterenť, sed pœnitens clam se posset flagellare. Cæterū Carolus Imperator Pragā ciuitatem longè ampliauit atq; ꝓpugnaculis cinxit, item Pragensem ecclesiā erexit, generale studium instituit, multa collegia Canonicorum ac monasteria fundauit Pragæ. In Palatio quoq; Ingelheimensi ubi Carolus magnus fertur natus, instituit collegium Canonicorum regulariorum, subiecitq; monasterio cuidam Pragensi, in quo septē aut octo monachi fuerunt in mea pueritia, iam uerò ablatū est Bohemis, et mortui omnes monachi, & census redditusq; redeunt ad principem terræ. Idem Carolus studuit extendere pomeria regni Bohemici, partim emptione ac precio, partim bello & alijs artibus. Vnde fratri suo Henrico Iohanni Morauiam possidendam dedit, ut iuri suo quod in Bohemiam habebat cederet. Multum quoque & diu apud electores principes nixus est, ut filium suum Vuenceslaum constitueret regem Romanorum. Post multa anno salutis 1376. consensum principum assequutus est,

Collegium Pragense in Ingelheim.

tus est, qui Vuenceslaū quindecim annos natum in regem Romanorum elegerūt, electus autem & coronatus Iohannā filiam Alberti comitis Holandiæ & ducis Bauariæ duxit uxorem. Altero deinde anno cum imperasset 33. annis ualetudine aduersa correptus, obijt anno scilicet 1378. Imperator quidam clarus, nisi maiorem regni sui Bohemici quam imperij habuisset rationem. Nam dum filium sibi successorem parat, magnis pollicitationibus ac largitionibus electores corrumpit. Quas dum exoluere nequiret, publica uectigalia illis oppignerauit, ac Romanum imperium ad hanc calamitatem in qua hodie adhuc est, deduxit. Quandoquidem electores imperij ea sibi retinent, quæ imperatoris sunt.

39 Guntherus comes de Schwartzenberg cōpetitor Caroli 4. Thuringię comes, uir robustus, strenuus & qui bello plurimum ualebat, annos natus 45. à principibus electoribus Carolo contrarijs, diu multumq; sollicitatus ut imperiū alluderet, crebro recusauit. Tandem his conditionib. annuit, si principes imperij in Franckfurt per sententiam decernerent uacare imperium, maiorq; pars conueniret, qui se ius eligendi habere assererent. Sese paratum esse, amore dei immortalis, pericula quæq; pro imperio subire, ut tyrannide & seruitute imperiū liberaret. Noluit autem per Simoniā ac largitiones quicquam facere. Congregatis ergo principibus Moguntino, Brandenburgensi, Bauariæ seu Palatino Rheni, & duce Saxoniæ, unanimiter Guntherum elegerunt anno 1349. eundemq; regem pronunciant. Electus autem Guntherus cum Franckfordiā ingredi uellet, à ciuibus est prohibitus. Mos enim est ciuibus (quem & pro lege habent) ut neminem regem in urbem suam intromittant, cui sit æmulus imperij aut aduersarius regni, nisi prius aliquot mensibus urbs obsessa uim patiatur, aduersariusq; aut æmulus regni interim aut manus cum illo cōferat, aut diuisioni finem inueniat, sicq; unus regnat, alter inglorius abeat. Guntherus igitur ingenti coacto exercitu, urbem obsedit duobus penè mēsibus. Dehinc in urbem est, regio more acceptus. Carolus hoc audiens, nec tamen aggredi ausus, uenit ad Rhenum & è regione Moguntiæ in uilla Castel hastiludium, quod Torneamentū uocant, cum principibus & nobilibus exercuit, uolēs scilicet pompa quadam terrere Guntherum, sed nihil effecit. Habuit deinde conuentum principum in Spira, ut componeretur causa eius & Guntheri, sed frustra. Interim uerò cœpit Guntherus leniter ægrotare. Erat tum ibi insignis medicus, qui parauit potionem pro Gunthero, quam & mirum in modū laudauit. Guntherus uerò iussit medicum prægustare, quod etsi inuitus faceret, gustauit tamen, reliquum uerò Guntherus ebibit. Medicus statim faciem mutans in colore in terram cecidit ac tertio die moritur. Guntherus uomitu quantum potuit uenenū eiecit, sed non usquequaq;. Reliquiæ enim corpus regis inflabant. Ferebatur autē famulus medici iussu Caroli uenenum potioni miscuisse. Abstulerat proinde rex Carolus nundinas à Franckfordiensibus & tradidit Moguntinis, quod Franckfordienses adhærerent Gunthero. Marchio autem Brandenburgensis sine exercitu ueniens, pro concordia tractanda, utrinque multa est colloquutus. Qui ambo eum arbitrum constituentes, huiusmodi acceptarunt concordiam, quod Guntherus Carolum regem salutaret seq; regno abdicaret. Vicissim Carolus Gunthero & suis hæredibus uigintiduo millia marcarum argenti daret in mense proximo, ac duo Thuringiæ oppida imperialia pro uita sua. Guntherus indignatus super huiusmodi cōcordia, inualidum tum se uidens & letaliter ægrum, inuitus tandem consensit, atq; sexto mense imperij moritur in Franckfurt. Coactus fuit Carolus restituere ablatas nundinas.

Simonia imperium à quibusdam usurpatū.

Guntherus ueneno à medico potatus.

40 Vuenceslaus filius Caroli quarti, patre sollicitāte annos natus 15. in Romanorū regem eligitur & Aquisgrani coronatur cum uxore, nempe Iohanna filia Alberti ducis Bauariæ ac comitis Holandiæ. Fuit autem Vuenceslaus tam corpore quàm animo deformis atq; ineptus, corpore quidē distortus & animo effœminato, Nurnbergæ natus & matrem suam partu interficiens. Sublimatus autem in Bohemiæ ac Romanorum regem, statim luxui deditus ac desidia corruptus, uoluptates sequebatur, uentri tantū studens atq; in utrāuis aurem securus dormiens. Et quum nimia uteretur tyrannide, tandem à baronibus regni captus, quatuor mensib. custodiæ est traditus, donec per fratrem suum Iohannē Marchionē est liberatus, sed inde non est melior factus. Cumq; tyrānide, socordia, luxu omnia fœdaret, prouinciales cōquesti Sigismundo fratri, qui Rex

Deformitas Vuenceslai.

erat Vngariæ, iterum est captus & in Austria custodiæ traditus. Sed inde elapsus & in regnum reuersus, priores assumpsit mores. Et cum ab imperij electoribus crebro admoneretur nihilq; curaret, imperio est Bopardiæ deturbatus. Sub eo autem Hussitæ emergētes, cœperunt explodere placita hominum & Christi dogmata purius (ut putabant) auditoribus inculcare, id quod multa nedum in studiosis uerum & in laicis peperit schismata. Commoti ergo Teutones scholastici propter inaudita dogmata, reliquere Pragam una die quinque millia, ac Lipsensem hinc crexere palestram. Porro quot hinc subsecutæ sint calamitates, quot & quantæ strages, quanta humana sanguinis effusio, nō est quod hic enarremus, iam ante nos Aeneas Syluius & Albertus Krantzius multa de hoc scripserūt. Cumq; uice quadam Pragæ tumultus quidam exoriretur & consules è prætorio præcipites in terram darentur, aliaq; crudelia fierēt, commotus rex in apoplexiam incidit ac paralysi 18. laborans diebus, animam exhalauit anno ætatis suæ 75. cum regnasset in Bohemia annis 55. & in imperio 20. anno Christi 1419. Habuit autem duas uxores, prima fuit Iohanna Alberti ducis Bauariæ & comitis Holandiæ filia. Altera Sophia, filia Iohannis ducis Bauariæ de Monaco & soror Ernesti ducis Bauariæ.

Hussitæ. *Lipsensis academiæ initium*

41 **Iodocus** filius Iohannis Henrici Marchionis Morauiæ fratris Caroli quarti Marchio Brandenburgensis, homo inutilis, traditur à quibusdam, ante Rupertum electus in Rom. regem cum esset senex, quia fuit patruus Vuenceslai. Non tamen fuit coronatus quum non exegerit sex menses in imperio suo.

42 **Rupertus** Bauariæ dux & Palatinus Rheni eligitur post Fridericum ducem Brunsuicensem & Lunæburgēsem. Hic Fridericus princeps fuit bellicosus & prudens, atq; omnino dignus qui imperij habenas tractaret, sed cui cum Moguntino antistite ueteres inimicitiæ erant. Nam ante coronationem à comite de Vualdeck iussu Moguntini impiè fuit occisus, unde per Germaniam magnus excitatus tumultus, donec principes Bopardiæ conuenientes Rupertum Palatinum elegerunt, uirum armis exercitatum ac insignem iustitiæ cultorem, statura alioqui paruum. Cum autem ille Aquisgranum pro sumenda corona proficisceretur, ciues obstiterunt, non sibi licere ut in Rupertum consentiant asserentes, causati sese nondum à iuramento Vuenceslao præstito absolutos. Ne tamen electio frustraretur, episcopus Coloniensis Coloniæ Rupertum regio diademate insigniuit. Deinde anno 1402. parat se Rupertus ut Romam proficiscatur pro corona imperiali suscipienda, sed à Venetis aut Mediolanensibus impeditus exequi propositum suum non ualuit. Obijt in Oppenheim decimo imperij anno, sepultus Heidelbergæ.

Dux Brunsuicensis Imperator designatus

43 **Sigismundus** filius Caroli quarti princeps strenuus, primum rex Vngariæ ac deinde Romanorum. Hic infeliciter pugnauit contra Turcas iuxta Nicopolim urbē, ut suo loco dicemus. Sub suo imperio fuit magnum schisma in Romana ecclesia, quum tres pontifices simul præesse uellent. Vnde concilium Constantiense fuit tunc indictum, durauitq; ferè annis quatuor. Gessit deinde multa & grauia bella contra Bohemos qui irritati grauissima damna intulerunt Germaniæ. Successit deinde concilium Basiliense, quod Iulianus Cardinalis iussu pontificis inchoauit anno Christi 1431. Et quū tunc Cæsar in Italiam pro corona suscipienda proficisceretur, Itali pontifici persuadebant Basiliense concilium dissoluendum ac in Italiam transferendū, ut et urbes Italiæ ex pecunijs ditarentur & Italia ab alienis nō subiugaretur, causantes ob id uenisse Cæsarem, ut se Italiæ dominum faceret. Accepta autem Sigismudus Romę corona, redijt Basileam. Tūc Eugenius concilium à se confirmatum, literis à Basilea in Italiam reuocat. Quod cum Imperator & principes facere renuerent, non modo literas pontificis contempserunt, sed eum adhortati sunt ut eò proficiscatur, alioqui futurum ut ipse ceu cōtumax summo sacerdotio exuatur, quod & factum est. Sigismundus tamen priusquam concilium finiretur ueniens in Bohemiam omnia dissidia composuit, sed præuentus senectute & morbo, mortuus est cū attigisset annum septuagesimū, an. scilicet Christi 1437. Fuit autem princeps liberalis ac munificus, facetissimus, multarum linguarum noticia clarus, qui & linguam latinam obseruauit. Ob id doctos homines in primis fouit & amplis dignitatibus honestauit, sæpius accusans

Basiliense concilium. *Imperator fouet doctos.*

sans Germanos principes qui literas odissent latinas: à quibus quandoque reprehensus est quòd doctos homines foueret, sed humiles familia. Ego, inquit, illos obseruo, quos natura alijs antestare uoluit. Natura enim docti præstant ignaris & idiotis. Duas habuit uxores, primam Mariam Ludouici regis Vngariæ & Poloniæ filiam, per quam regnum Vngariæ est consecutus, sed nullam ex ea habuit prolem. Alteram Barbaram Hermanni comitis Ciciliæ filiam, ex qua suscepit Elisabetam unicam filiam, uxorem Alberti ducis Austriæ & regis Rom. Et hæc Brabara fuit mulier libidinosa, sæpe in adulterio à Sigismundo deprehensa, sed adulter adulteræ ignouit, quum & ipse sæpe alienos uiolauerit thoros. Historiam eius habes infra in Vngaria.

44 **Albertus** quintus eius nominis & secundus Rom. rex, filius Alberti quarti, uix decem annos erat natus, quando pater eius ueneno interijt, oppugnans Iodocũ Marchionẽ Morauiæ. Agens autem sub tutoribus, patruis scilicet, illisque inter se digladientibus ob tutelam pueri, Vienna & tota Austria, magna est afflicta clade, donec Albertus egressus pubertatem, tutelam abiecit, & Austriam quæ prius diu multũque lacessita & latronibus & bellis intestinis fuit uexata, pacauit. Deinde anno 1422. duxit uxorem Elisabetam Sigismundi filiam, & Morauiæ insigniores urbes dotis nomine accepit. Mortuo autem Sigismundo à proceribus regni Vngariæ unanimiter est rex salutatus, atque anno Christi 1438. coronatur. Deinde & Bohemiæ rex est salutatus, quod uetus extaret inter Bohemiæ reges & Austriæ duces fœdus, quo cauetur, deficiente in altera domo masculo hærede, ex altera fore regem postulandum. Est quoque concordi electorum uoto electus Romanorum rex. Deinde cum in Vngariam uocatus esset & calore feruentis Augusti insolito uexaretur, uelletque sedare æstum, peponibus, in solutionem uentris incidit & dysenteria fatigatur, moriturque anno 1439. prope Strigonium, cum ferè Biennio imperasset. Reliquit duas filias & uxorem prægnantem, quæ paulo post peperit Ladislaum. *Lex inter Bohemos & Austrios.*

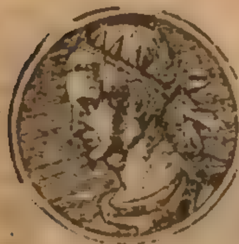

45 **Fridericus** eius nominis tertius (quandoquidem Fridericus Ludouici Bauari competitor non numeretur, alias enim quartus) filius ducis Ernesti & Cimburgæ ducissæ Mallouiæ, eligitur post Albertum Romanorum rex anno 1440. Deinde Italiam ingressus suscepit coronam imperialem ubi & Leonora Eduardi regis Portugalliæ filia illi datur in matrimonium, nuptiæ uero maxima solennitate celebrantur Neapoli apud regem Alfonsum. Reuersus uerò in Austriam, graues patitur ab Australibus insidias & populi furias, donec illis tradidit Ladislaum regem. Quidam etiam adhærebant Alberto fratri imperatoris, & quidam Friderico. Vnde factum est, ut multi in Austria obtruncarentur & multi in exilium agerẽtur. Omnia nanque furore plena ac rabie flagrabãt, donec Albertus fato functus interijt. Tunc enim tota Austria iure hæreditario ad Imperatorem deuoluta est. Sigismundus uerò archidux Austriæ libere cessit, imperatori administrationem prouinciæ tanquam seniori detulit. Defuncto Ladislao, Fridericus Cæsar à multis designatus est rex Vngariæ, sicut Matthias Huniadis factione quorundam electus est in regem. Sed coronari nõ potuit, quum corona adhuc apud Fridericum esset, donec inita est concordia & octoginta millia aureorũ ab ipso numerata. Fuit aũt Matthias infensus Friderico, quod ei negasset filiã Kunegundim, ac deinde quod regalia dedisset Vladislao filio regis Poloniæ & Elisabet filiæ Alberti regis, qui designatus fuit rex Bohemorũ. Causatus est enim Matthias, sibi deberi regnũ Bohemiæ, unde bellum Cæsari indixit, multaque Austriæ loca deuastauit, donec res fuit concordata. Tandem mortuo Matthia anno 1490. Vladislaus rex Bohemiæ factus est quoque rex Vngariæ. Fridericus itaque multis agitatus procellis, cum ingrauescentem aspiceret ætatem, filium Maximilianum asciuit consortem imperij, delectabatur autem plurimum hortulis, & herbarum cognitionem summam habuit. Fuit quærendi æris studiosus sed non atten *Matthias rex Vngariæ.*

Imperator osus ebrietatem tus eiusdem retinendi. In uictu mediocris & pene abstemius, adeò ut nullum magis horreret uitium quam ebrietatem. Sæpe Leonoræ coniugi dixit, malle sterilem sobriam, quàm temulentam ac fœcundam uxorem. In paterna enim domo prius Leonora uinum non gustauit, sed suasu medicorum in Germania bibere ob sterilitatem coacta, non nisi leuissimo & perdomito utebat. Friderico itaq; ex ætate ac labore, fluxuq; ueteri in tibia ulcus pessimum natum est, medicisq; suadentibus tibia ferro deponitur. Instabat quoq; dies sacrosanctæ uirgini Mariæ celebrandus, in cuius pro festo Imperator ab omni imprudenter cibo abstinens, octo melones comedit, aquamq; bibens in stomachi incidit laborem. Qui destitutus & frigore deficiens, resoluit aluum Cæsari, obijt in Lintzio, anno salutis 1493. imperauit autem annis 53.

46 **Maximilianus** filius Friderici tertij & Leonoræ reginæ Portugallensis, à pueritia bonę indolis, sed in pędagogo neglectus, inter multas linguas quas didicit, solum latinam linguam nō didicit. Bona tamen studia fouit, literatos amauitq;, ac præmia digna largitus est agnoscens sese in pueritia male institutum. Cum uerò decimum octauum ætatis attigisset annum, mittitur, ex Vienna Austriæ à parte in Flandriam, ut nuptias celebret cum sponsa, Caroli Burgundi filia. Quibus peractis, genuit ex ea succedentibus annis tres filios, Philippum, Franciscum & Georgium, atq; filiam unam Margaritam. Sexto uerò anno matrimonij, quū uxor iterum esset impręgnata, ex equo delapsa casum facit. Quem cum occultasset, uerita mariti dolorem, in morbum incidit, quo & extincta est, atq; cum morte uxoris fortuna quoq; Maximiliani est mutata. Nam duo filij Franciscus & Georgius mortui sunt, & Flandrenses filium Philippum in suam acceperūt tutelam inuito patre. Margarita uerò filia Carolo octauo regi Franciæ desponsata in Galliam abducitur. Deinde anno 1486. Maximilianus eligitur rex Romanorum. Anno 1488. à suis est captus ac Brugis in aromatarij cuiusdam domo custodiæ per nouem menses datus, decollatis plerisq; in eius conspectu nobilioribus aulicis suis, non sine horrendo ac stupendo quodam timore. Credebatur enim ipse mox uitam amissurus suam, ita sæuiebat ignobile uulgus. Claudebant portas ne elaberetur: At Fridericus excitatus commouit totum imperium, collegitq; triginta duo millia militum, ueniensq; liberauit filium suum. Postea quū Carolus rex Franciæ Margaritam filiam Maximiliani sibi desponsatam, remisisset in Flandriam, ubi eripuit Annam ducis Britanniæ filiā Maximiliano desponsatam. Deinde secundas nuptias celebrauit cum Maria filia ducis Mediolanēsis, cum iam Sigismūdus dux Austriæ Maximilianū hæredem suarum prouinciarum instituisset, cogente eum ad id Friderico Imperatore. Siquidem Sigismundus dux collocauerat uxorem Alberto Bauarorum duci, Kunegundum filiam Friderici Imperatoris inscio & inuito patre comitatumq; Tyrolis cum adiacentibus superioris Austriæ regionibus promiserat, quod Fridericus ægerrimè tulit, coëgitq; Sigismundum omnia in publica dieta reuocare, quum non liceat alicui duci Austriæ uendere dominia sua uel alienare alteri extraneo. Ob id Sigismudus pietate motus in Maximilianum, cum uideret hunc suis inuisum, sponte omnes suas terras (uiuente adhuc Friderico, qui durus fuit in filium nec ullum illi ducatum tradidit) illi donauit, reseruatis sibi unde uiuere posset redditibus & censibus. Mortuus est autem Sigismundus anno redemptiōis 1497. relicta omni sua hæreditate Maximiliano regi. Anno 1608. incipit Maximilianus Venetū bellū, idq; tractauit uario euentu, habuitq; regem Franciæ & pontificē Romanum in fœdere cōtra Venetos. Sed ne urbem Romanā hostili manu ingrederetur, pōtifex Romanus ueritus, illi Tridentum usq; bullam obuiam misit, Cæsaremq; electum ac imperatorem declarauit. Cæterum quum se morti uicinum esse sentiret, sanxit ut suarum prouinciarum rectores ac prędides cum omnibus officialibus in suo quisq; statu, quoad alter nepotum in Germaniam cōmigraret, perseueret. Mortuus est autem in Ianuario anno Christi 1518 profluo uentris. Mox post mortem eius excitatus est tumultus in Austria, alijq; rectores ab insano populo cōstituti, durauitq; is tumultus biennio, nec fuit pax quousq; Carolus nepos Maximiliani fuit electus rex Romanorū. Is factiosis hominibus facile frenū imposuit, quousq; fratri Ferdinand tradidit Austriam, Stiriam, Carinthiam & Carniolam.

Vxor Maximiliani ob lapsum moritur.

Sigismundus dux Austriæ.

Carolus

47 Carolus rex Hispaniç & Siciliç, archidux austriç & dux Burgūdiæ, electus est ad fasces imperij an. 1519. die 28. Iulij estq́ʒ, quintus huius nominis. An. 1520. duodecima Octobris fuit Aquisgrani magna solēnitate coronatus ac deinde an. 1521. cū celebraret Vuormaciæ comitia fuit à Leone pontifice misso legato cōfirmatus in officio. Anno 1526. In Ianuario celebrauit Hispali nuptias cū Isabella sorore regis Portugalliç. Porrò frater eius Ferdinādus archidux Austriç, susceptus est anno 1527, atqʒ coronatus unà cū cōiuge sua 24. die Februarij in regē Bohemiæ, idq́ʒ Pragæ metropoli regni. Eodē anno sexta die Maij, exercitus Caroli Cæsaris cōflatus ex Hispanis & Germanis irruit in urbē Romanā, spoliataq́ʒ ea & multis occisis, Papa cū suis Cardinalib. uix euadere potuit, id quod suprà latius descripsimus. Eodē anno mense Nouembri electus est Ferdinandus rex Vngarorum coronatusq́ʒ in Alba regali. Anno 1530. uenit Solymannus Turcarū Imperator in Vngariā cū maxima populi multitudine, subegitq́ʒ eam pro maiori parte ad petitionē Iohānis Vuaiuodæ. Hoc quoqʒ anno restitutus est Franciscus Sfortia in ducatū Mediolanensem per Carolum Cęsarē. Hoc eodē anno, 24. Februarij coronatus est Carolus quintus à pontifice Clemente in ciuitate Bononiensi. Deinde sequenti anno Ianuario Ferdinandus rex Vngariæ et Bohemiæ electus est in regē Romanorū, pauloq́ʒ post Aquisgrani coronatus. Eodē anno mēse Martio Leonora soror Caroli & Ferdinandi Cæsarum, desponsata est Francisco regi Francorū atqʒ in reginā Galliæ iuncta. Anno 1535. expugnauit Carolus Imperator in Barbaria ciuitatē Tunissam atqʒ totū regnū, restituitq́ʒ regē Altzachenū, quē Barbarossa pyrata expulerat. Nec Carolus sibi quicquā retinuit de regno illo præter castrū unā Golletani dictam, præterq́ʒ tributū annuū quod regi restituto iniunxit. Deinde anno Christi 1541. conatus est Carolus Imperator expugnare ciuitatē Argierā in Mauritiana, sed ob aëris intemperiem atqʒ maris magnā tempestatē id efficere nequiuit. Historiā illam inuenies infrà in Mauritaniæ descriptione. Anno 1546. & 1547. graue bellū fuit inter Cæsarē Carolū quintū, et eos quos Protestātes uocāt, sed in bello uictoria est potitus Cęsar. Promulgato deinde in Comitijs Augustanis Interim 1549. Magdeburgū ad 15. mens. Caroli iussu obsessum, cōstituta deinde pace liberata est 1551. Statim Henricus Galliarū rex cū Mauritio Saxone & Alberto Brandenburgensi in Germania bellū excitant aduersus Cæsarē. Cæsar uerò internūcijs hostem suspendens uirib. recuperatis & auctis, Gallū Germania excludit, atqʒ Metim urbem obsidione tentat, sed re infecta, in inferioris Germaniæ regiones diuertit 1552.

Caroli Cæsaris Coronatio.

Tunetum expugnatur.

De principatibus & dominiis, apud Germanos temporum successu institutis.

TEmpore Ludouici tertij, qui regnauit anno Christi 903. atqʒ ante tempus illud, nō fuerunt tot & tam uarij nobiliū gradus, quot hodie inueniuntur, præter reges principes & Barones. At duces, marchiones, comites Palatini, comites & equites aurati, fuerunt illo æuo magis officiorū nomina quàm dominia hęreditaria. Siquidē duces, marchiones & comites fuerunt præsides regionū & terrarū illarū super quas ab im-

peratoribus & regibus constituti erant, & dominia illarum erant Cæsarum atque Imperij. Dux fuit summus militũ in certa regione rector, id quod ex antiquis aduerti potest literis. In literis fundationis monasterij Lucernensis sic scriptum inuenitur: Ego Vuighardus & frater meus Rupertus, dux militũ Sueuiæ regis Ludouici, &c. anno circiter 840. Comes uerò fuit Iudex ab Imperatore uel rege designatus, præfectusque ciuitati certæ aut regioni. Sicque tota Germania plena fuit comitibus, inter quos quidam erant Landgrauij, id est, regionum comites, quidam Marggrauij, id est, certarum marcarum seu districtuum comites, quidam Palatini comites, alij Burgorum comites, quos Burggrauios appellamus, & alij Centuriones, quos uulgo in Germania uocamus Centgrauios: atque omnes (ut putamus) eligebantur ex Baronibus aut alijs grauib. uiris. At hinc est quod in uetustis literis tam frequens fit mentio de Landgrauiatibus, ut est Landgrauiatus Susenburgensis, Landgrauiatus Sisgoiensis Kleckgoiensis, &c. Apud Heidelbergẽses quoque inter præfectos rurales adhuc nomẽ Centgrauiorum est in usu. Speculum Saxonum docet Palatinos comites hoc modo initium accepisse. Quando Romani certam edomuerunt regionem, permittebant nonnunquam deuictis regibus illorum regnorum administrationẽ, nisi quod nomen regium cõmutabant uel in Palatinum uel in ducem. Nomen comitis secundum ueterem Saxonicam linguam significat iudicem. Sunt autem uaria iudicum genera: nam sunt Gohgrauẽ, id est, præcipites iudices, qui inconsideratè & causa non satis expensa sententiam ferunt, aut qui ipsa die qua facinus aliquod est commissum pronunciant de causa illa. Atque illi Gograuij, dicit speculum Saxonicum, nõ habent officio suo annexum feudum aliquod aut sequelã, hoc est, filij & hæredes eorum non succedunt in officio, cum illud nõ sit hæreditarium sed potius electicium. Quidam uocantur Dinggrauij, qui præsunt rusticis, alij Marggrauij, qui iurisdictionem habent in regionum marcis. Est autem Marca uocabulum Germanicum, significans agri, aut ciuitatis aut regionis alicuius fines. At Palatini comites sunt iudices regni edomiti. In altero libro legum Longobardicarum docetur ubique, Comites esse iudices, ubi & admonentur, ne desint pupillis & uiduis in illorum causis. Cæterum mortuo duce aut comite, aut in inepto ad exequendũ officium reddito, rex aut Cæsar alium ad placitum in submoti locum ceu imperij præfectum substituit, nec defuncti hæres illico successit aut officij titulum usurpauit nisi gratia principis ad hoc ipsum officium deputatus fuisset. Nam ut iam diximus, memoratæ præfecturę nõ erãt hęreditariæ, sicut nec hodie apud Germanos Landuogt, Burguogt, Statuogt, id est, præfecturæ regionũ, castellorum, & ciuitatũ, sunt hæreditariæ. Et hæc quæ hic scribimus, comprobantur quoque per leges Germanicæ nationis, quæ olim per Cæsares reges, & principes fuerunt sancitæ, in quibus solum mentio fit principum & Semperfreiẽ, id est, baronum: comitum autem alia non habetur ratio nisi ut iudicũ. Quin & in Cãcellaria Romani pontificis hic habetur usus, ut in titulis bullarum atque breuium, Barones pręponantur comitibus. Fuit & hic olim usus, ut titulus nobilitatis solum principibus & magnatibus tribueretur, id quod & hodie papa habet in usu, qui solũ ducib. scribit, Nobili duci Saxoniæ aut Bauariæ. Alij uerò nobiles sub principibus habuerũt olim aliud quam hodie nomen, nẽpe, Semperliberi, Medijliberi, & Infimiliberi. Semperliberi fuerũt summiliberi. Medijliberi, militares, beneficiarij & nobiles ministri. Infimi uerò liberi, fuerunt liberi ciues & liberi coloni. Principum filij uocabantur nobiles domini, & coniuges Dominæ, filiæ autem eorũ uirgines, quas hodie domicellas, germanicè Fröwlin uocant. Baronum filij appellabantur iuniores domini. Et talis quidem dicitur fuisse status nobilitatis ante Ottonũ tempora. Post illorum uerò secula, omnia sunt mutata. Nam comites facti sunt hæreditarij, ascenderuntque supra Barones. Nobiles ministri, facti sunt absolute nobiles, Marchiones Landgrauij et Palatini, sed & episcopi facti sunt principes: quin & multi comites, abbates & abbatissæ assecuti sunt principatus dignitatem. Nec hoc satis fuit, nisi & mercatores, cerdones atque pistores hodie in nobilium numerum cooptarẽtur, fierentque ex plebeis comites, ex comitibus duces, ex ciuium uxoribus domicellæ, &c. Et quid nõ potest pecunia & principum fauor? Habuerunt tamen memorati duces & comites certa aliqua loca & prædia in nostris regionibus quæ ceu propria Cæsarum dono acceperunt, & illa apud ueteres uocantur Allodia, quę propria scilicet sunt bona & nõ per modum feudi recepta, quorum frequens fit mentio in antiquis fundationibus, nempe quod duces & comites allodijs suis fundauerunt monasteria quum ducatus & comitatus, quibus præsidebant, non ipsorum essent, sed imperij. Sub Conrado primo, anno Christi 913. electo, mutatus est usus ille, & Henrico duci Saxoniæ, quem

Comes. *Landgrauij.* *Comites Palatini.* *Comes est iudex.* *Leges Germaniæ.* *Semperfrei* *Semperliberi.* *Iuniores domini, iunckhern.* *Allodia.*

Aucupem uocant, ducatus Saxoniæ hæreditario feudo cōcessus, quo uigilantior esset ad expugnandū Obotritos & alios infideles. Postea quoq; Otto primus atq; sui successores hoc idem fecerunt, nam præfecturas & dignitates iam cōmemoratas designauerunt pro feudo hæreditario, & quædā etiam liberè cum omni proprietate donarūt bene meritis. Inter hæc tamē Reges & Imperatores sibi & imperio retinuerūt multas ciuitates, ualles & uillas, ex quibus nostris temporibus multæ sunt principibus impignoratæ.

Quomodo ciuitates & uillas imperiales priuilegijs fuerint donatæ.

Principatus ipsi & cūcti in imperio dominatus, ciuitates quoq; illustriores & oppida quæq;, fuerunt ab initio imperij & Cæsarum, sicut & telonea, uectigalia, aliæq; contributiones in eisdem per Cæsarum præfectos collecta atque Cæsaribus reddita. Postquam uerò bona pars imperij fuit aut nomine feudi aut proprietatis principibus concessa, Imperatores simul & uectigalia talium locorum illis condonarunt, parū hac largitate sibi & imperio cōsulentes, quum hodie ad magnā inopiam imperium ob hanc & alias donationes, ut infra dicam sit redactum. Reges Galliæ non ita agunt, sed quum alicui designant principatum aut dominiū, reseruant sibi pinguiora uectigalia aliaq; meliora tributa. Et sicut reges & Imperatores Germanici haud sine suo dispendio, magnis beneficijs priuilegijs prosecuti sunt principes & alios dominos, ita quoq; postea singulari gratia & liberalitate liberas & exemptas reddiderunt antiquas ciuitates, oppida & imperiales ualles cōcesseruntq; eis propriam rerum suarum administrationē, & condonarunt insignem portionem teloneorum & uectigalium: qua in re longe excelluerunt aliorum nationum reges sua liberate & pietate. Atq; ob id neq; principes de imperialibus ciuitatibus, nec rursus ciuitates de principibus & primoribus conqueri possunt. Nam quicquid isti & illi habent, totū habent ex gratia & singulari pietate Imperatorum atq; regū, exceptis his quæ postea principes & quædam ciuitates emerunt, aut alio modo sunt consecuti à comitibus, magnatibus, baronibus & reliquis nobilibus.

Largitate imperatorum depauperatum imperium.

Quales ordinationes in imperio factæ fuerint, posteaquam illud ad Germanos fuit translatum.

Quia enim de imperio Germanorum nonnihil scribere cœpi, illud prius absoluere decreui, antequam Germaniæ prouincias explicandas in manus accipiā. Sciendum ergo hoc loco, quod tempore Caroli magni & aliquandiù pòst, dispositio de regno non tam erat in arbitrio eligentiū quàm in ordinatione decedentis. Nam pater filio reliquit imperium, nisi quòd aliquoties propter ignauiam succedentis se interposuerint principes ordinationi. Vnde factum est, ut plerunq; pater filio imperium ueluti hæreditariū relinqueret. Quando uerò principes & reliqui imperij proceres uiderunt designatum filium ineptum & plane imperio inutilem, improbabāt & non ratam habebant huiusmodi institutionem. Durabat autem hæc formula usq; ad annū Christi 973. Tunc Ottone secundo defuncto à Germaniæ proceribus, qui tum Romæ frequentes erāt, cum de successoris electione uarijs agitaretur contentionibus, magna excitata sunt certamina, ut etiam Romani cogitarentur rursum ad se trahere imperium & non illud diutius exteris relinquere. Sicq; conabantur unum ex se aut ex principibus Italiæ deligere ad hoc munus, allegantes antiquam consuetudinem & legem Rom. quod scilicet à priscis temporib. Senatores Rom. consueuerint eligere regē, nisi in certo casu, quando exercitus Rom. cum Imperatore in expeditione erat, & Imperator apud eos moreretur, aut interficeretur, tunc enim periculosum erat exercitum in peregrina regione sine capite esse atq; ideo Senatores autoritatem dabant militibus, alium sibi diligere regem & Imperatorem, penes quem omnis erit potestas. Mortuo itaq; Ottone secundo, Crescentius Nomentanus Cos. Rom. qui urbis dominiū per se arripuit, suadebat, à Rom. ac Italis imperium resumendū. At Germani id uidentes, non quiescebant, nec morā faciebant ad eligendū Cæsarē tam & si in electione dissiderēt. Nam quidā, Henricū Bauariæ ducē Henrici fratris Ottonis primi filiū futurū proclamabant Cæsarem. Melior uerò & potior pars euicit, ut tandem Otto, Ottonis secundi filius

Mos antiquus eligendi imperatorem.

Romani repetunt imperium

di filius eligeretur, potissimũ ne res Romanæ magis turbarentur, quæ alioqui non satis tranquillę fuerũt. Nam summus pontifex tum urbe eiectus in Ethruria exulabat. Cũ itaq; Otto adolesceret, aspirabat imperialẽ benedictionem, coactoq; ingenti exercitu priusquam Romam ingrederetur, Beneuentanos, Capuanosq; duces pacatos reddidit. Inde urbẽ petens à Gregorio quinto cõsanguineo suo (fuit enim antea dux Saxoniæ Bruno dictus, filius Ottonis ducis) diadema imperiale accepit, quẽ ipse post papam Iohannẽ inuitis Romanis papã creauit. Romani tamen eiecto eo fecerunt episcopũ Placentinũ papam, & uocauerunt nomen eius Iohannẽ nonum. Gregorius ergo aliquandiu in Ethruria subsistens, Imperatoris auxilium petens, in Germaniam est delatus. Crescentius autem denuo consul cõfirmatus, rempublicã arripuit. Tum muros urbis ac mœnia instaurat, molem Adriani, quæ hodie castellum sancti Angeli cognominatur, munit ac firmat. Otto Imperator ita concitus, copijs coactis urbẽ petit, eamq; longa obsidione cingit & ad eam redegit necessitatẽ, ut populus Romanus fame impulsus, patentibus portis Imperatorẽ reciperet. Intromissus in urbem Imperator, Iohannem pseudopontificẽ sede deturbat, oculis primũ, dehinc uita priuat, Gregorio restituto. Crescentium aũt consulem ex fuga retractum uili iumento auersè imponi iubet & per urbem circumduci, paulatim membris detruncatis. Postremo ante urbem suspensus mille uulneribus à militibus est confossus. Porro Gregorius ut Cæsari Germanisq; gratificaretur, & acerrimã de accepta à Romanis iniuria uindictam reciperet, nouam fecit unà cum Cæsare de eligendo à Germanis proceribus rege sanctionẽ, formulamq; ac legem creãdi Imperatoris, ut hæc electio perpetuo Germanis maneret, & ut è suo corpore Cęsarem designarent. Quæ adhuc usq; nostrum æuum permanet. Debet autem uirtute electionis mox ab electione uocari Cæsar & rex Romanorũ, & accepta Corona à Romano pontifice, tum habet titulũ Imperatoris Augusti. Et priusquã hæc ordinatio publicaretᷣ, Otto uocatis principibus & proceribus Germanicæ nationis, indicauit illis quanta confusione ad illum usq; diem electus fuisset orbis monarcha & quam multi essent, qui conarẽtur propinquos suos ad summum illud promouere fastigiũ, quæ res ad summũ Christianæ reipub. discrimẽ posset aliquando fomentũ ministrare, præstaret propterea aliquos ex principib. Germaniæ designari, penes quos omnis eligendi esset autoritas, & quo illi in minorem redigerenᷣ numerum, eo minor posset oboriri cõtentio. Suasit etiam ut huiusmodi electores ex imperij præfectis & officialibus designarentur, q; illi regni & imperij nossent habitudinẽ & statum. Annuentibus autẽ regni principibus & proceribus, nominarũt Cæsar & pontifex tres Germaniæ antistites ecclesiasticos principes, quos imperij archicancellarios esse uoluerũt, Mogũtinũ scilicet, qui rebus Germaniæ, Coloniensem qui Italiæ, & Treuerensem qui Galliæ præesset, ac in his sua officia exercerẽt. His additi sunt quatuor seculares principes q sua quoq; munia Cæsari exhibent, ipsumq; dominũ mundi esse fatentur. Saxonũ dux uelut protosatarius ensem præfert, significans hanc esse fontem iustitiæ. Marchio Brandenburgensis cubiculo præest, & uulgo Camerarius nuncupatur. Comes Palatinus Rheni, Dapifer, Bohemiæ rex pincerna, corporis Cæsarei curam gerentes. A quibus rex Romanorum electus, designatus Cæsar, ac futurus Imperator dicitur. Penes quos ius ac arbitrium est eligendi regem, ne quis Impetetoriam dignitatem ueluti hæreditariam uindicet, ut olim. Hanc formulam postea Imperator Carolus 4. in bullam aureã, quæ hodie extat, redegit ac singula significantius expressit. Fertur hæc ordinatio incidisse in annũ humanæ redemptionis 1001. quæ Gallis plurimũ displicuit qui eam graui animo pertulerunt. Verum quia regiũ stemma Caroli magni defecerat in Ludouico Lotharij filio, regia dignitate in Hugonẽ Capetũ trãslata, contendere cũ Germanis operæpræciũ non fuit. Primus electus Cæsar fuit Henricus sanctus fundator episcopatus Bambergensis. Rex Bohemiæ eo tẽpore nõ fuit rex sed dux tantum. Factæ quoq; sunt tunc & posteris tempotibus multæ aliæ ordinationes in Romano imperio, uariaq; officia, pro dignitate imperij euehenda instituta. Nam post septem electores, ordinati sunt 4. duces, quatuor marchiones, quatuor Landgrauij, quatuor Burggrauij, quatuor comites, quatuor barones, nobiles milites, quatuor ciuitates, quatuor uillæ & quatuor rustici. Nec tamen contenti Imperatores his constitutionibus crearunt subinde alios duces, & nouos comites, quin et multos comites sublimarũt in duces, tametsi tempore successu multi quoq; interierunt ducatus ut est ducatus Sueuiæ, ducatus Limburgensis, ducatus Zeringensis, ducatus Voitlandensis, &c.

Otto Imperator Romam domat.

Imperator ex Germanis eligendus.

Seculares electores.

Aurea bulla.

Quaternarij præfecturarũ imperij.

Quomodo

Quomodo inter trecentos annos ex omnibus

Romani imperij gradibus & oppidis, quidã singulari dignitate & officijs adornati & ad numerum quaternarium redacti sunt, quo imperium solidiori firmitate substitere.

4. duces: Brunsuicum, Bauaria, Sueuia, Lotharingia

4. Landgrauij.: Thuringia, Hassia, Luchtenberg, Alsatia

4. Marchiones.: Misnia, Brandenburgum, Morauia, Inferior Badenia

4. Burggrauij.: Meidenburgum, Nurnbergum, Reneck, Stromburgum

4. Comites.: Cleue, Schuuartzenburgũ in Saxonia, Cilia, aut Gretzium, Subaudia

4. militares Comites.: Flandria, Tyrolis, Aldenburgum, Ferraria

4. præcipui marescalci.: Bappenheim, Iuliacum, Misnia, Vinstigum

4. Barones.: Limpurg in Franconia, Thusis & Raronia, dominus in Tockenburg, Vuesterburgum, Aldenuualden

4. milites.: Andlauu, Meldingen, Strondeck, Fronberg

4. metropoles.: Augusta Vindelicorum, Aquisgranum, Metis, Lubecum

4. Villæ: Bamberga, Vlma, Hagenoia, Selestadium

4. Rustici: Colonia Agripp., Ratispona, Constantia, Saltzburgum

4. Viculi imperij.: Ingelheim, Altdorff, Liectenauu, Deckendorff

4. Domini terræ: Mediolanum, Scala, Padua, Mirandula

4. Abbates principes.: Fuldensis, Campidonensis, Vuissenburgensis, Murbacensis

4. montes imperij: Munsterberg, Fridberg, Heidelberg., Nurnberg

4. Burga imperij.: Aldenburg, Meidenburg, Rotenburg, Meckelburg

4. Venatores.: Hurn, Vrach, Schomburg, Metsth prope Curiam

4. officia hæreditaria ducatus Sueuiæ.: Dapifer à Vualdpurg, Pincerna à Radach, Marscalcus à Marckdorf, Camerarius à Kemnat

4. Serui.: Vualdeck, Hirten à Fulchen, Arnsperg, Rabnauu

MVltæ tamẽ ex his dignitatib. sunt multæ aut penitus intercedente morte præsidentiũ abolitæ ut suis quibusq; diceẽ locis. Notandũ præterea quod post Carolũ magnũ quũ Germania supra modũ cresceret in in ciuitatibus, oppidis, castellis, arcib. et uillis, fieretq; ex uasta solitudine paradisus, instituerũt Imperatores multas episcopales ecclesias, ditarũtq; illas multis bonis, cõtribuentes terras et homines. Fecerũt insuper episcopos earũ principes et uasallos seu beneficiarios imperij. Creauerũt et alios quã plurimos seculares principes et distribuerũt inter eos terras, fecerũtq; eos imperij uasallos, ut iã suprà diximus, exceptis maiorib. ciuitatib. q̃ immediate regno et imperio subijciunẽ, ex quib. etiã priuilegijs exemptæ libertate sunt donatæ, ut iam magis Liberæ quàm imperiales uocitentur urbes. Cœperunt quoq; principes colere suas terras & eas exornare splen- *Ciuitates liberæ.*

re splen-

re splendidis ædificijs, ut quædam illarum ciuitatum hodie superarent in diuitijs mœniorũ robore & palatijs magnificis, quasdam imperiales ciuitates.

Sunt autem hi spirituales imperij principes.

Episcopus.

Moguntinus	Vuormaciensis	Bremensis	Frisingensis
Treuerensis	Spirensis	Bisontinus	Osnaburgensis
Coloniensis	Argentinensis	Rigensis	Monasteriensis
Saltzburgẽsis	Curiensis	Eistettensis	Ratisponensis
Bambergensis	Augustanus	Constantiensis	Pätauiensis
Herbipolensis	Tridentinus	Hildesheimensis	Basiliensis
Leodiensis	Brixiensis	Ratzenburgensis	

Item magister ordinis Teutonicorum militum.
Abbas Fuldensis. Abbas Hirsfeldensis & quidam alij abbates.

Nomina ciuitatum imperialium ab antiquo.

Aquisgranum
Alen
Antuuerpia
Argentina
Augusta
Basilea
Berna
Berckheim
Biberach
Bisontium
Bopartum
Buchorn
Bopffingen
Campen
Curia
Colonia
Colmaria
Constantia
Dauentria
Dortmund in Vuestphalia
Dunckelspuhel
Durckheim
Duern in Braband
Egra iuxta Bohem. syluam
Erdfordia
Eslingen
Franckfordia ad Mogonum
Franckfordia ad Oderam
Friburg in Vuederoia
Friburg in Brisgoia
Gelnhausen
Gengen
Gottingen
Gruningen in Frisia
Gamund in Sueuia
Goslar in Saxonia
Hagenoia
Hall in Sueuia
Hall in Thuringia
Helprunn
Hamburg
Heidesfelt
Isnen
Ingelheim
Kaufbuern
Keiserspergl
Keiserslautern
Kempten
Landauu
Lindauu
Leukirch
Lubecum
Lucerna
Luneburgum
Meidenburgum
Memmingen
Metis
Moguntia
Mulnhusen in Thuringia
Mulnhusen in Sunggoia
Nordhusen in Thuringia
Nurnberga
Neumagen
Norlingen
Odernheim
Ober Ehenheim
Offenburgum
Oppenheim
Pfullendorff
Rauenspurgum
Ratispona
Rotenburgum ad Tuberum
Rosheim
Rotuuila
Reutlingen
Sangallus
Schaffhausium
Selestadium
Solothurum
Strasburg Argentina
Spira
Schuuinfurt
Treueris
Vberlingen
Vlma
Vuangen
Vuerd iuxta Danubium
Vuesel superior
Vuesel inferior
Vuetzflar in Hassia
Vuyl in Sueuia
Vuissenburgum
Vuimpina
Vuormacia
Vuinsheim
Zürich Tygurum

Ciuitates alienatæ ab imperio.

INter has imperiales ciuitates quædam non agnoscunt Imperatorem, & tamen faciunt in imperio quod debent, ut potissimum sunt quæ Heluetijs sunt confœderatæ. Sunt etiam quædã alienatæ ab imperio & per Cæsares principib. impignoratæ, aut alio modo subtractę: quale est Nouiomagũ, quod circa annũ Christi 1230. fuit impignoratũ à Vuilhelmo Rom. rege, & comite Holandiæ comiti Geldrensi pro uiginti millib. marcarũ puri argẽti. Rudolfus quoq; ab Habspurg cõparandæ pecuniæ studiosus, cancellariũ suum in Italiam

Italiam misit, qui populos in Hetruria omnes liberos faceret & eos potissimum qui se pecunia redimere curarent. Persoluerunt autem ob eam rem Lucenses 12. millia nummum auri, Florentini uerò sex millia, qui statim liberi omnino facti, magistratum quem Priores arcium uocant, addito Vexillifero iustitiæ creauerunt. Non displicuit hæc uenditio Papæ, licet indigna tanto principe uideretur, quod ea ratione ecclesiastica ditio futura securior uidebatur, cum non amplius Imperatori liceret liberas ciuitates uexare. Deinde rex Rupertus palatinus anno Christi 1402. tradidit filio suo Ludouico ac hæredib. eius pignoris loco ista oppida, Oppenheim, Ingelheim & Keiserslautern pro centum milibus florenorum. Aeneas tamē Syluius in sua Bohemia aliā huius alienationis adducit causam, nempe istā. Cum Carolus quartus Romanorū Imperator Vuenceslaum filiū suum in imperio suo successorem adhuc uiuens ordinare conaretur, & principes electores haud facile ad eam rem trahere posset, id quod uirtute obtinere non potuit precio comparauit, promissis cuiq; electori centum millibus aureis. Quos cum repræsentare non posset, publica illis Romanæ rei publicæ uectigalia obligauit, perpetuū imperij malū. Principi palatino pro sua portione assignauit, oppida memorata. Sicq; uiscera imperij per Germaniā hauriēs, p ignauissimi pecudis filij sui prouectione, principes promissis induxit ut rex Romanorū uiuo patre diceretur & esset. Hinc Romana potestas ad nihilum ferè redacta, nec posthac extollere caput imperiū potuit, cum principes electores omnia sibi retinerent: imperatoremq; iureiurando adegerunt, ne pignora reuocaret. Hęc Aeneas. Fecit iste Carolus Imperator magnā Rom. imperio iacturam. Spolians enim illud conabatur suum regnum Bohemiæ, quod hæreditarium fuit, ditare. Succedens autem illi filius eius Vuenceslaus in Romano regno, cui & uiginti duobus præfuit annis, adhuc grauius illud expilauit. Accipiens enim pecuniam à domino Mediolanensium, qui imperij in Longobardia præfectus erat, creauit illum ducem Mediolanensem, quæ melior erat portio, quam imperium habuit in Italia. Alienauit quoq; multas alias ab imperio ciuitates, sicut & ante eum fecerat Ludouicus Bauarus Imperator, qui accepta pecunia ciuitates Italiæ exemptas ab imperio reddidit. Sunt tamen qui id Rudolfo regi ascribūt, quod hic excutere nolumus Certe hoc cōstat, Romanā aquilā plus æquo hodie deplumatam. Fuit quoq; rex Vuenceslaus propter negligentissimam imò nocentē Romani imperij administrationē ab electoribus depositus. Illi enim cōuenientes ad Rhenum, in loco qui est è regione Brubacensis arcis in Treuerensi diocœsi, anno salutis, 1400. uicesima Augusti, erectoq; tribunali, scientibus & consentientibus Romano pontifice, ducibus, comitibus & alijs proceribus Germaniæ, spoliarunt Vuenceslaū regia dignitate, euulgauerūtq; publicis literis per totū imperiū Romanū quod deinceps à nemine agnosceretur pro rege Romanorū. Sunt autem hæc uerba depositionis & euulgationis literarū: Nos Iohannes archiepiscopus Moguntinus, sacri Romani imperij per Germaniā archicācellarius, nomine dictorū dominorū principū electorū sacri Rom. imperij atq; nomine nostro, propter multas prægnantes causas nos urgentes & intollerabilēs exorbitiones, amouemus & deponimus hac nostra sententētia dictum dominū Vuenceslaū ceu inutilē ignauum & penitus ineptū ad Romanum imperiū, ab ipso Romano imperio atq; ab omni sibi debita gloria, honore & maiestate, denunciantes omnib. principibus, proceribus, dominis & seruis, ciuitatibus, regionib. & populis sacro imperio subiectis, p deinceps penitus absoluentur & absolutos pronunciamus ab omni homagio & iuramento memorato Vuenceslao nomine sacri imperij præstito, monemusq; & requirimus eos per iuramentū quo astricti sunt sacro imperio, ne posthac sæpe dicto Vuenceslao pacto obediant aut obsequantr: neq; illi ius ullū, obsequiū, censum, redditū aut ullam obuentionē, quocūq; nomine tandē appelletur, tanquā Romano regi præbeant, exhibeāt aut permittāt exhiberi, sed omnia hęc reseruent, pro illo quē dei gratia ceu utilem & idoneū in Romanorum regem eligi contingет. Nolo hic commemorare, quomodo antea Vuenceslaus tam sæpe & tam obnixe fuerit rogatus, admonitus & requisitus ab electoribus, ut abstineret à uitijs & deponeret à se uitam se planè indignā. Vt autē redeam ad ordinationes in imperio factas, non uidetur hic ea omittenda constitutio, quā Ludouicus Bauarus imperator unà cum alijs principibus sanciuit comitijs Franckfordianis, scilicet, Quod Imperator electus à maiori & saniori parte electorū, uirtute electionis autoritatē habeat administrandi Rom. imp. nec oportet, sicut antea Rom. pontificis requirere consensum. Id enim non est ex iure diuino nec ex antiqua patrum

Imperium uenale.

Forma depositionis regis Romanorum.

Constitutio Ludouici Bauari.

patrum constitutione, sed Rom. pontifices seipsos hic insinuauerunt, inducti adhuc quorundam adulatorum blanditijs. Electus tamen debet præsentari ceu princeps catholicus iustus, & qui dignus sit imperiali fastigio, ac deinde rogare pro diademate. Quod si electo Imperatori negaretur absq; iusta & patenti causa, poterit electus princeps coronam suscipere à quolibet catholico episcopo. Istæ enim ceremoniæ & pompa sunt à Rom. ecclesia institutæ. Alioquin quis Papa cõsecrauit & coronauit Imperatores Constantinopolitanos? quis Papa inaugurauit catholicos Imperatores qui ante Carolum magnum fuerunt in Italia? Nullus. Quis benedixit gentilibus Imperatoribus, qui ante Constantinum Imperatorem fuerunt? Nemo. Et tamen fuerunt illi Imperatores multo potentiores his quos Papa coronauit. Fecit quoq; Carolus quartus multas in imperio constitutiones, præsertim quando sedet Imperator in sua maiestate, tunc archiepiscopus Treuerensis Cancellarius per Gallias sedere debet in prospectu eius, & archiepiscopus Moguntinus Cancellarius per Germaniam ad latus eius dextrum, archiepiscopus uerò Coloniensis Cancellarius per Italiam ad latus eius sinistrum. Rex autem Bohemiæ sedem suam collocare debet ad dextrã archiepiscopi & iuxta eum comes Palatinus Rheni. Item dux Saxoniæ teneri debet sinistram archiepiscopi, iuxta quem Marchio Brandenburgensis locum suum quoque habere debet.

Ordo & consessus electorũ principũ.

Quando uerò publicæ fiunt processiones, is ordo seruari debet. Archiepiscopus Treuerensis præcedit Imperatorem & duo reliqui archiepiscopi stipant duo latera eius. Rex uerò Bohemiæ illico sequitur uestigia eius. Sed de his satis. Quod autem supra memoraui Lotharingiam, Sabaudiam & regnum Arelatense mansisse apud imperium, notandum hic obiter, quod mortua posteritate Caroli magni, conati sunt Galli ad se trahere imperium, asserentes tot annis illud apud se fuisse, nõ interim cogitãtes, Carolum magnũ atq; posteros eius Germanis simul atq; Gallis imperasse, & administrasse imperiũ in Germania. Quod aduertentes Germaniæ principes elegerunt fortissimũ & magnanimũ principem, ducem Saxoniæ, Ottonem primum in Imperatorem, qui gladio imperium apud Germanos retinuit, subegitq; prouincias quasdam ultra rhenanas in Galliæ partibus sitas, nempe Lotharingiam, cuius metropolis fuit Metis, Brabantiam & Burgundiam. Domuitq; in Italia Berengarios, qui ui sibi Romanum imperium usurpare uolebant. Recuperauit etiam & subdit Romano imperio Siciliã, Calabriam, Apuliam Longobardiam. Hic gessit tam magna bella, totiesq; triumphauit contra hostes suos, ut inde Magni cognomentum acceperit, præsertim autem magnam stragem fecit infidelium Hungarorum prope Augustam Vindelicorum, qui Germaniæ plurima intulerant nocumenta.

Extra ueterẽ Germaniã imperium dilatatum.

Quando & per quem Germania

ad Christi fidem conuersa.

QVemadmodum olim duplex fuit Germania, una ultra Rhenum & Danubiũ, atque alia citra Rhenum & Danubiũ, quæ uetus et uera semper fuit Germania, ita fides Christi non simul & eodẽ tempore fuit plantata in utraq; Germania. Qui enim ultra Rhenum Romanis primũ, ac deinde Gallis subiecti habitabant, haud longè post apostolorũ tempora imbuti sunt Christi cognitione, sicut & Galli iam cognouerũt uiam salutis. Atq; hinc hinc est quod ab ea parte Rheni tot sedes episcopales fuerunt erectæ, ut sunt Basiliensis, Argẽtinensis, Spirensis. Vuormatiẽsis, Moguntinus & Coloniensis. In opposita autem Rheni ripa, nulla inuenitur episcopalis sedes, sed nec aliqua insignis uetusta ciuitas. Haud secus Germani qui alterum Danubij latus tenebant, Romanisq; parebant, cum Romanis Christũ longe ante Sueuos alteram incolentes Danubij ripam, agnouerunt, pluresq; ab ea parte diocœses instituerũt, ut sunt episcopatus Constantiensis, Augustanus, Frisingensis, Ratisponensis, Saltzburgẽsis, Patauinus, &c. In ueteri uerò & superiori Germania, nullæ inueniũtur diocœses, nisi in Herbipoli & Eystett. Excipio hic inferiorem Germaniam, hoc est, Saxoniam. Hẽricus quoq; sanctus longè pòst erexit Bambergæ cathedralem ecclesiã, sicut & Fridericus tertius ferè memoria hominum instituit uel secũdum alios restaurauit episcopatum Viennensem in Austria. Cæterũ interior Germania nõ uno & eodem tempore cõuersa est ad fidẽ Christi, sed sæpenumero per bonos & zelosos uiros ad hoc sollicitata, quorũ etiã multi cõfessione Christi occubuerunt:

Citra Rhenum multi episcopatus.

runtur fuit diuus Albanus qui quũ Moguntiæ anno Christi 425. Christum annunciaret, obtruncatus est. Sic diuus Kilianus à Conone Rom. pontifice in Germaniam missus ad prædicandum uerbum Christi, apud Herbipolenses ubi uerbo & exemplo multos ad fidem Christi conuertit, unà cum socijs suis pro ueritate occubuit. Anno Christi 612 Rupertus episcopus Vuormaciensis Theodonẽ ducem Bauariæ multitudine populi ad fidẽ Christi induxit: qui dux deinde fundauit episcopatum Salzburgensem. Item circa annũ Christi 730. quũ Gregorius tertius sedem Romanam occuparet, Germani pro bona parte, præsertim Thuringi, Franci & Sueui conuersi sunt per sanctũ episcopũ Bonifaciũ ad fidem Christi. Fuit aũt Bonifacius iste natus Anglus uocatusq; fuit Vuunefridus, sed Romæ à pontifice Rom. fuit alio appellatus nomine atq; destinatus in Germaniã, ubi 36. annis sine cessatione Christum annũciauit. Scripsit proinde ex Germania ad Zachariam pontificẽ Romanũ huiusmodi epistolã: Scias per gratiam dei Germaniæ populum ad uiam ueritatis reductum, ordinauimusq; apud eos tres episcopos: unũ locauimus in castellũ Vuirtzpurg (ipsum est Herbipolis) alterum in Buraburg (non satis certum est quis ille sit locus) & tertium in Erphesfurt, quæ est Erfordia, & is episcopatus postea fuit incorporatus diocœsi Moguntinæ. Factus est autem Bonifacius iste post conuersam ad Christum Germaniã archiepiscopus Moguntinus atq; propter eius interuentionem fecit Papa Zacharias Coloniæ archiepiscopatum. Tandem uir sanctus adhuc fidei zelo feruens, descendens per Rhenum uenit in Frisiam, nec destitit ibi prædicare Christum, quousq; propter ipsum à gentilibus martyrij coronam est adeptus. Quomodo deinceps Frisijs annunciatus est Christus per sanctum Vuilibrordum, dicam infra ubi ad Frisiæ uenero descriptionem. Anno Christi 785. domita est tota Saxonia à Carolo magno, atque fidei catholicæ subdita, quæ antea sæpe à suscepta fide defecerat. Anno Christi 920. expugnata est per regem Romanorum Henricum primum marca Brandenburgensis & Christianæ religioni adiuncta. Anno Christi 1124. Otto episcopus Bambergensis profectus in Pomeraniam, conuertit ad Christi fidem has ciuitates, Colberg, Stetin, Bergrad, Camin, et multas alias. Primus dux Catholicus uocatus est Vuerslaus. Anno Christi 997. Adelbertus episcopus Pragẽsis profectus in Prussiã, conatus est populum illum euertere à suo gentili errore: sed nihil efficiens, occisus est ab eis atque corpus eius in minutas partes dissectum atque auibus in cibum expositum. Deinde sæpe tentatum fuit doctrina & armis, ut illi Christo lucrifierent, sed inanis fuit omnis conatus Christifidelium. Non enim præstabant quod necessitate præmente promiserãt, donec tandem sub Friderico secundo à Teutonicis militibus ui et gladio coacti sunt suum errorem relinquere & Christo nomen dare. Anno Christi 1186. fuit uir quidam religiosus Meinradus nomine, qui in Liuonia cœpit prædicare Christum & in Riga ciuitate erexit episcopatum. Habitauit aliquandiu ibi quousque linguam eorum disceret. Interim autem habebat multas instantias & cõtractiones à pessimis quibusq; usque ad annum Christi 1200. Tunc multis sub specie peregrinorum ingressis regionem, armorum potentia iuuerũt populum colla submittere iugo fidei. Vestiebant autem se uiri illi singulari & religioso indumento, cui signum quoddã in figurã gladij seu ensis figurarunt, unde & ensiferi fratres dicti sunt, sicut sicut & alij quidam religiosi qui crucis figuram uestibus suis adhibentes Cruciferi dicti sunt. Cum autem Ensiferi fratres nequirent per

S. Albanus.

S. Rupertus.

Diuus Bonifacius.

Erphesfurt.

Pomerania.

Pruteni ui coguntur ad fidẽ.

Liuonia.

Ensiferi fratres.

per se perficere quod instituerant, adiunxerunt se fratribus Teutonicis & Prutenis, eorumque auxilio expugnauerunt Liuoniã, subdideruntque religioni Christianæ. Anno Christi 1350. & antè, fratres Teutonici sæpe tentarunt populum in Lituania initiari Christo, sed multo tempore nihil ualuerunt efficere. Quadã uice occiderunt octo millia infideliũ, cœperuntque multos, quos secum in Prussiam ducentes baptisarunt & docuerunt Christianã legem, ut inde in patriam redeuntes suis dicere possent, Christianam religionem nihil difficile includere, sed uera pietate eam subnixam. Siquidem sacra Christi fides, tam male apud illos audiebat, ut horrerent ad eius auditum, putantes illam grauia & impossibilia contineri, atque ob id renuebãt illam accipere. Sed nec iste astus profuit fratrib. Teutonicis. Excitata fũt & alia multa atque grauia bella, usque ad annum Christi 1386. tunc dux magnus Lithuaniæ suscepit sacrum baptisma cum magna populi multitudine. Porro in Alsatia in ripa Rheni occidentali, annunciata est fides Christi eo tempore quando adhuc diuus Petrus apostolus in humanis uixit, acceptaque à quibusdam Germanis. Nam Petrus apostolorum princeps misit ultra alpes ad ad ripam Rheni Maternum, Eucharium & Valerium, ut Germanis annunciarent Christũ dominum. Quibus feliciter negocium Christi exequentibus, diruit sanctus Maternus, auxilio fretus fidelium quos ad Christum conuerterat, locum quendam insignem, qui tunc Nouientum, nunc uerò Ebersche Munster uocatur, haud procul à Selestadio situm, ubi Iulius Cæsar magnificum condiderat templum dijsque suis gratias egit pro adepta contra Gallos uictoria. Deinde profectus est Maternus Argentoratum, ut & ibi excideret idololatriam, sed repulsus est ab urbe. Non ita multo pòst eo ex morbo in itinere mortuo, sepultus est magno luctu in loco qui hodie Ele appellatur. Sed non multis post eius mortem elapsis diebus, baculo diui Petri rursum est excitatus à morte, ob quod miraculum plurimi infidelium facti sunt fideles, credentes in Christum. Post ista extruxit idem Maternus templum non procul à Molsheim, uocauitque illud Domum Petri, quod in hunc usque diem in Germanica lingua uocatur, Domphieter. Non longè pòst, grassante persecutione in Christianos, defecerũt conuersi rursum à suscepta fide, manseruntque in infidelitate aliquot centenis annis, quousque reges Galliæ Alsatiam & alias transrhenanas regiones ad agnitionem ueritatis reduxerunt. Historiam sancti Materni huc retuli ex legendis sanctorum & ex nullo probato autore, sciens illam à quibusdam haberi pro fabula.

Teutonici milites. *Lituania recipit fidem.* *S. Maternus* *Eberscbe Munster.* *Mortuus excitatus.*

De moribus & ritibus Germanorum recentiorum.

Omnis hodie Germanorum conditio siue status quadruplex est: primus clericorum, qui magis & largis redditibus censibus'que prouisi, ab alijs plurimum honoris percipiunt, quòd Deo seruiant, scripturas intelligant et interpretentur, uitámque cœlibem agant. Et qui in his minus probantur, facile ab inerti uulgò aspernari solent, uestitu religionem præ se ferunt, quisque suo instituto conformem. Seculares clerici tunicas portant fluxas, pullo ut plurimum colore. Caput mitra lanea tegunt, non multum fastigiata, sed capite auretenus satis adhærenti. Ex collo cum in publicum procedunt fasciam dependunt, quidam sericam, quidam laneam potestatis tantummodo causa. Superducunt & calceis crepidas siue sandalia, quæ domum reuersi deponunt. Ocio maior pars uacat, literis pauci intendunt: pomeridianas horas ludendo potandoque deducentes. Secundus status nobilium est, & hic multos habet gradus. Sunt enim principes, sunt comites, atque barones & inferioris gradus milites. Principes non solum dignitate & generis claritudine, sed & potentia cæteros antecedũt, terras habent & dominia latissima. Illud in nobilium ordine mirũ uideri potest, quod principes ipsi atque comites Cæsari, quoties imperij necessitas exigit, obsequia tanquã subiecti præstent, milites exemptos se dicant, & nisi ad stipendiũ nemini seruiãt, nec subditos suos seruire sinãt, & tamen Romanorũ Imperatorẽ dominũ suum ac principem esse dicant & recognoscant. Prophanari & non parum minui generis sui splendorem existimant, si mercaturam artemúe aliquam mechanicam exerceant, si uxorem plebeiam ut sibi inferiorem ducant, si aliena urbe ciuium more habitent.

Clericorum in Germania mores.

Ipsi

Ipsi urbanorum, consortia, cõmertia omnia perosi, arces & robustiora splendidioraq́ ædificia in mõtibus, syluis & rure collocata cum familia sua libere habitant, Quidam frequentant regum curias aut bella sequuntur, alij de redditibus suis & patrimonio uiuentes, domi manent, cõmuniter tamen uenãtur: quod solis ipsis licere longo usu & concessa libertate contendunt, priuatis, leporũ, præsertim caprearum, hinnulorũ ceruorumq́ uenatio, in aliquibus locis oculorum effossione, in quibusdã trũcatione capitis interdicta, noxias tamen feras captare cuique licet. Laute insuper nobiles ipsi epulantur, uestiuntur splendide, auro & argento diuersi colorisq́ serico tam uiri quàm mulieres domi & foris exornãtur. Multo familiariũ cœtu incendunt, & incessu adeò maturo & præmeditato, ut à plebeis mox ut uideant internosci possint. Equis si longius eundum sit & non pedibus uadunt, dedecorosum enim hoc ualde ducunt & merum egestatis iudicium. Sed prædari ubi necessaria desint, quidam non uerentur. Iniurias illatas raro iure, sæpius congregato ex socijs equitatu, ferro flammis & rapinis ulciscuntur, coguntq́ per hoc eos, qui intulerunt ad satisfactionem. Gens plerunq; insolens & inquieta, subditos rusticos irremissa seruitute exercet, miserosq́; & infelices homines uexant. Tertius status oppidanorum est, quorum quidam Cæsari tantum subiecti sunt, quidam principibus aut ecclesiæ prælatis. Qui Cæsari parent, libertates multas habent, mores etiam & instituta quibus in communi fermè utuntur. Singulis annis ex ciuibus magistratus suffragio creatur apud quem summa potestas cum imperio sit, in caput animaduertere cuiusq; habet hoc ordine. Si de criminibus agitur, assident in concilio hi, quos sibi ciuitas delegit, rei ipsi ligati adducuntur accusatoribus & reorum defensoribus dicendi copia datur, quibus auditis eunt in sententiam, non ut leges censent, quas non nouerunt, sed prout ratio eis dictat atq; iudiciorum consuetudo habet, quod & in ciuilibus causis obseruatur, excepto quod Cæsar in his appellari potest, in illis uerò non. In omni ferè imperiali ciuitate duplices ciues sunt, ingenui & plebei, Mercantijs & officinis plebei intendũt, ingenui (qui & patricij dicuntur) patrimonijs redditibusq; suis contenti, equestrem ordinem imitantur. Si plebeiorũ quispiam ditior factus se illis cõmertio aut consuetudine cõmiscere cõtenderit, repellitur. Reipublicæ administratio tamẽ ferè cõmunis est & utrisq; permissa, nec eis plebs seruire aut subiecta esse uidetur. Sua cuiq; substantia tuta est & libertas, saluis legibus, ut uiuere uelint in communi iusticia per totam regionem ab illiteratis administratur. In singulis oppidis & nonnullis pagis, etiam uiri duodecim, uitæ integritate ac honestate præcipuæ leguntur iudices nullo habito respectu, sciant ne literas uel non. Habitus quo uiri induuntur communiter laneus est, qui mulieres lineus, sed adeò utrorumque diuersus & colore & forma, ut raro unus sicut alius uestitus appareat. Aduenticijs & nouis uestimentorum formis iam plurimum gaudent, Italicis Gallicisq́, à quibus ante paucos annos obtusa calceamenta uiri cum fluxis & discissis manicis tunicas, scissas caligas & texta pilea: quæ pyretra uocant, receperunt. Gestabantur mea adhuc ætate cum puer essem, circa annum Christi 1497. à senibus rostrati calcei, uestes curtæ atq; strictæ, caudata capitia, quæ prope Moguntiam Kogeln uocabantur. Sed ita antiqua uirorum frugalitas hodie ad mulieres uenit. Hæ depositis multiplicibus & plicatissimis peplis, quibus grandia olim fasciebant capita, unico tantum hodie uelantur, modestiusq́ incedunt. Satis honestus hodie est quarundam mulierum uestitus, nisi quòd supernè nimium excauatur. Non tamen idem est habitus in diuersis Germaniæ regionibus. Porrò quãtum attinet ad domorũ ædificia, diuites lapidibus cæmentoq́ superbè ædificaut, pauperes luto & ligno tantùm humilius, tegulis tamen latericeis, aut scissile lapide (ut apud Moguntiam) ędificia sua utrisq; tegunt, ob decorémne aut aduersus incendium, affirmare nõ possum. In Saxonia & alijs plerisq; locis, etiam in Heluetia montana, dolatis asserculis operiunt, quare oppida parum uenusta uisuntur, et igni magis obnoxia sunt. Eadem ratio est de ijs, qui culmis stramineis domus suas operiunt. Plateæ ciuitatum ut plurimum silicibus stratæ sunt, ubi hi lapides haberi possunt. Portæ seu exitus urbiũ, celsis turribus insignitis, in quib diurni custodes aduentãtes equites tuba aut campana significare solent, ut hi qui portas inferius obseruant præmonentur,

Oppidanorum mores.

Iudices indocti les.

Mulierum uestitus.

Domorum ædificia.

& eas in maiori tutela habeant. Vrbes communiter natura arte munitæ, aut iuxta uorticosa flumina uel in montib. sitæ sunt, quæ in plano resident, muris, fossatis, uallis insuperabilib. circumseptæ, turribus & propugnaculis innumeris ueluti ex terra prominent. Est etiam multarum ciuitatum circumiacens ager fossis adeò profundis & amplis conclusis, ut ab externa populatione & is tutus sit. Eorum postremum qui in rure pagatim uillatim'que habitant, quiq; illud colunt & propterea rustici uel rurales appellantur satis misera & dura conditio est. Seorsum ab alijs quisque cum familia & pecore suo humiliter uiuit. Casæ luto lignoq; è terra paululum eductæ & stramine contectæ domus. Panis cibarius, puls auenacea, aut decoctum legumē, cibus. Aqua serum'ue potus. Toga linea, perones duo & pileus fucatus, uestitus.

Rusticorū mores & uiuendi ritus.

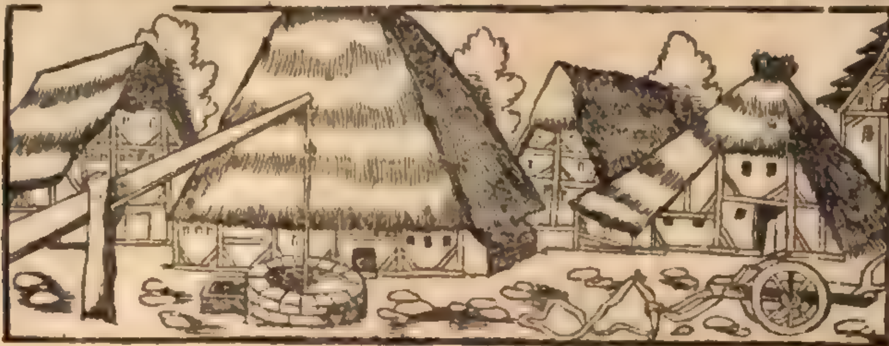

Gens omni tempore inquieta, laboriosa, immunda. In uicinas ciuitates ad uendendum portat, quicquid tam ex agro, quàm ex pecore fructus percipit, sibiq; ibi è diuerso comparat, quorumcunq; eget. Artifices enim secum habitantes nullos aut paucos habet. Dominis crebro per annum seruiunt, rus colunt, & semine conspargunt, fructus metunt & horreis important, ligna secant, domos ædificant, fossas effodiunt. Nihil est quod seruilis & misera gens ipsis debere non dicatur. Nihil etiam quod iussa facere absque periculo recusare audeat, delinquens in his grauiter mulctatur. Sed nihil est genti durius, quàm quòd prædiorum quę possidet maior pars non sua sit, sed illorum à quibus certa frugū parte quot annis redimere solet. Quantum uerò attinet ad rationem hodierni uictus, sciendum plerosque Germanos hodie in conuiuijs bellaces & strenuos esse, præsertim cum noctes & dies bibendo æquauerint ac omnes cyathos exsiccauerint. Nullas possunt nuptias, nulla conuiuia, nullos celebrare conuentus, nisi ad extremam ebrietatem alter alterum ad pocula inuitet atq; ita repleat, ut quod dictu etiam pudendum est, coram seruis ac uernaculis rursum potum euomat uinum, sub mensaq; impudicè meiat, non sine bonorum & Deum timentium uirorum summa execratione. Et cùm semiamens imò demens potius in stratum collocatur, tum triumphus ingens excitatur, tum risus, tunc cachinnus exoritur. Atque id inter nobiles plerosq;, qui præesse debēt Reipublicæ eam'q; tutari ac defendere, præcipuè fit. Nemoq; censetur bellicosus, nisi fiat & ebriosus. Qui enim plurimū potant, iudicantur magis strenui & bellicosi. Ante nostra tempora quum nobilium erat conuentus, ueluti pugiles, lucta, disco, cursu, corpora exercebant, ut fierent bello aptiores. Nunc poculis certant, quomodo alter alterum superet ac deijciat, ô tempora, ô mores. His artibus, his studijs uincemus Christi hostes, Turcos? non fiet.

Germaniæ ciuitates, quomodo temporum successu extructæ.

IAm suprà diximus, olim nullas aut ualde paucas in Germania ueteri fuisse ciuitates, multos pagos & loca rusticanarum domorum, extensa in longum spacium, qualia adhuc inueniuntur in Nigra & partim Ottonica sylua. Hi enim pagi coagmentati & in unum ueluti corpus redacti, longè pòst excreuerunt in ciuitates & oppida. Aliam Romani olim ædificiorum habuerunt rationem. Illi enim urbana ædificia, ædes rusticas uillas uocant, & locum sine ædificio in urbe aream, rure autem agrum appellant. Idem'que ager cum ædificio fundus dicitur. In ædificiorum descriptione ratio temporum & locorum fuit habita. Aliter enim primis nascentis Germaniæ Reipublicæ temporibus, aliter aucta rerum opulentia ædificatum est, aliter rure, aliter domi ædes fuisse extructas nullas addubitabit. Monuimus iam sæpe, per ueterem Germaniam intelligendam eam prouinciam, quam ambiunt

ambiũt Rhenus & Danubius. Nã ultra hos amnes Galliã & Italiam uersus, longè ante Christum natũ fuerunt insignes ciuitates, nempe Moguntia, Vuormatia, Spira, Argentoratũ, Augusta, Brigantium, Ratispona, & aliæ multæ, sed quæ plerunque alia habuerunt nomina. Quæ Rheno adiacent, desinebant plerunq; in Magus, ut Borbetomagus, Neomagus, Nouiomagus, & in Gallia, Rotomagus: eãq; denominationem putãt à uiro quodam Magus appellato tractam, qui Samotis fuit filius, regnauitq; olim super Celtas. Nouæ aũt & recentiores ciuitates & oppida desinunt ut plurimũm in Brun, heim, bach, burg, berg aut thal, id est, in fontem, locum natalem, amnem, castellum, montem aut uallem. Ratio eiusmodi desinentiæ facilè assignari potest. Quando enim circa fontem aliquem insignem olim multi cohabitarunt, & tandem in unam Rempublicam coierunt, denominatus fuit locus eorum à fonte illo, ut Helbrunn, Dieffenbrunn, Frowenbrunn, Padelborn, Maulbrunn, Steinenbrunn, &c. Et quæ in Heim, clauduntur, uidentur à primo habitatore nomen accepisse, ad quem alij colonias deduxerunt, & ceu in patriam illius suas sedes transtulerunt, ut Phortzheim à uiro Phorce ut quidam putant, Vumheim à Franco Windegast, Ingelheim, à primo cultore Ingel. Idem intellige de Oppenheim, Weinheim, Hildesheim, Rudesheim, Lorcheim, Odenheim, Altzheim, Bernheim, Ogerheim, Saulheim, &c. Fieri tamen potest, ut multa talia nomina aliunde originem acceperint, ut sunt Hocheim Mulheim, Rosenheim, & cæt. Porrò quæ in burg, finiuntur, fuerunt primum pro magna parte castella, ex quibus tandem ciuitates & oppida creuerunt, ut sunt Offenburg ab Ottone, Hamburg ab Hannone, Augspurg ab Augusto. Sic Wirtzpurg à musto quod wurtz uocant, Friburg, Limburg, Marckpurg, Westerburg, Rotenburg, Saltzburg, Strasburg, & alia multa his similia. Sunt tamen qui aiunt Burg apud ueteres usurpatum pro castello & oppido. Item ciuitates quarum fundamenta iacta sunt ad fluuios, receperunt sæpiuscule ab huiusmodi ab amnibus suas denominationes, ut Onspach, Alperspach, Eberbach, Gengenbach, Putzbach, Schwabach, Sempach, Tanbach, Murbach, Lutenbach, &c. Et quando multi pagi & domus communem habuerũt ecclesiam, ac tandem domus suas dispersas simul collocarunt & in unam Rempublicam coordinauerunt, retinuit locus ille denominationem ab ecclesia illa, ut est, Telkirch, Leukirch, Oberkirch, Neukirch, Waldkirch, Kilchofen, Kilchzarten, Kirchburg, Bartenkirch, &c. Sic ciuitates quæ adhærent montibus receperunt, quoque montium nomina priuata uel communia, ut Nürnberg, Heidelberg, Keisersperg, Bamberg, Wynsperg, Sultzperg, & alia sine numero. Item Sueui consueuerunt olim nomina oppidorum suorum pro magna parte finire in Ingen, ut Thubingen, Esslingen, Ettlingen, Reutlingen, Vaingen, Vberlingen, Stulingen, Villingen, Ehingen, Memmingen, Laugingẽ, Nördlingen, Geppingen, Seckingen, & alia multa his similia, sicut Francones multorum locorum nomina finierũt ut in Furt, ut Franckfurt, Dietfurt, Hasfurt, Schweinfurt, Ochsenfurt. Item plurima oppidorum nomina desinunt in Hausen, hofen & feld, ut Schaffhausen, Mulhausen, Burghausen, Kunigshofen, Pfaffenhofen Geroldshofen, Reinfeldẽ, Künigsfelden, Hochfeld, Mansfeld, Hirtzfelden. Multa quoque exeunt in Aw & ach, ut Hagnaw, Landaw, Dachnaw, Reinaw, Dottnaw, Shonaw, Oppenaw, Eberbach, Erbach, Brisach, Schiltach, Dorlach, Vrach, Zurzach. Multa terminatur in Statt et dorff, ut Newstatt, Halberstatt Ingelstatt, Karlenstatt, Selingenstatt, Karlenstatt, Bubendorff, Schorndorff, Pfullendorff, Marckdorff, &c. Arces uerò terminantur plerunque in Stein, uel in eck, uel in berg, ut Falckenstein, Hertenstein, Helffenstein, Lowenstein, Staleck, Waldeck, Rheineck, Geroltzeck, Lansperg, Künigsperg, Poxperg, Hochperg, &c.

Desinentia in brunn. *Desinentia in heim.* *Desinentia in bruun.* *Desinentia in bach.* *Desinentia in kirch.* *Desinentia in berg.* *Desinentia in ingen.* *Desinentia in furt, id est, traiectum.* *Artium desinentiæ.*

Notandum quoq; hîc, Hunnos & Vngaros multarum ciuitatum in Germania causam fuisse ut extruerentur, quæ alias nunquam muris septæ fuissent. Nam quum impiæ illæ

gentes sæpissimè erumperent sub rege Henrico primo, anno scilicet Christi 940. & perderent Germaniam incendio, rapina atque gladio, coadunati cuiuslibet regionis populi, extruxerunt munitissimas ciuitates, in quibus sua tutò reponerent, conseruarentq; à direptione hostium. Cumq; postea Otto primo cæsis Vngaris triumpharet, condidit multos in Saxonia ciuitates, & constituit multos per Germaniam principes, qui & ipsi in suis ditionib. cœperunt ædificare oppida, ut infra suo quoq; dicturus sum loco. Hoc mirum est, quòd aliquot præclaræ urbes in breui tēpore adeò ciuilitate, dignitate & potentia creuerunt, ut cum florentissimis aliarum gentium certare uideantur.

HELVETIA, QVAE HOdie Suicerorum seu Confœderatorum regio, prima occidente & oriente Germanicæ nationis prouincia, quæ contermina est & Italiæ & Galliæ.

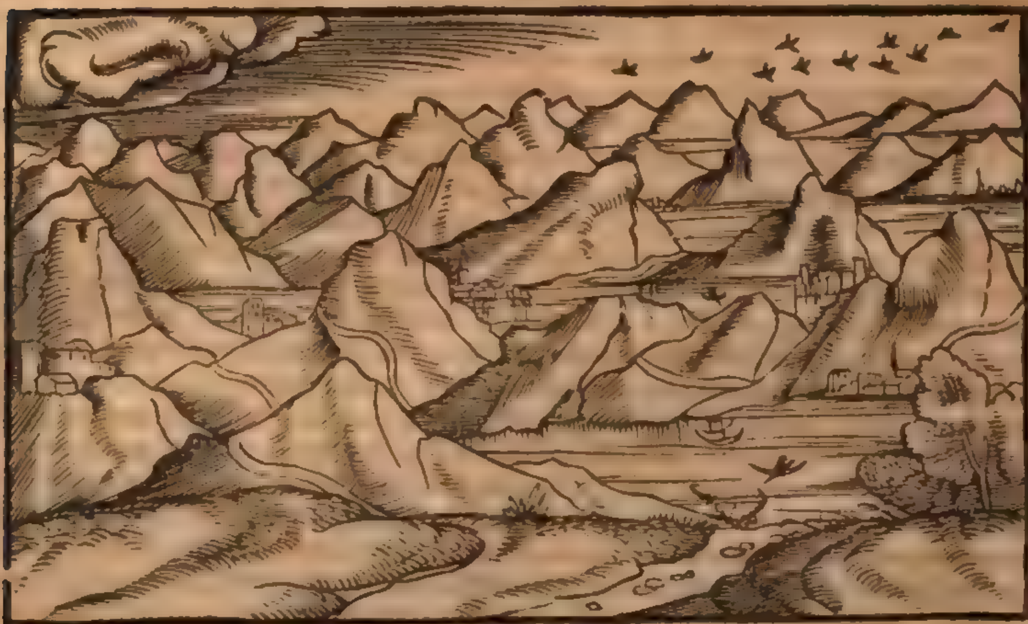

CVm hucusq; in genere mentionem fecerimus Germaniæ, exigit nunc ordo, ut de priuatis quoque regionibus eius nonnihil scribamus, de cultura scilicet ingenio & situ earum, item de exercitijs inhabitantium, &c. Diximus autem Germaniam secundum longum extendi ab oriente in occidentem usque ad Rhenum & aliquot miliaribus ultrà, Rhenúq; originem esse in Heluetia, unde & Heluetiam primùm describere censuimus, ab eaq; facere initium Germanicæ nationis. Eam autem regionem aut magnam eius partem, quam Romani olim Heluetiam uocauerunt, hodie uulgò uocant Suiciam & confœderatorum terram. Incipit à summis alpibus, desinens'que ab ortu ad Rhenum excurrit in septentrionem usque ad Walsdshut & Laufenberg, atque hinc reflectitur in occidentem secundum tractum Iuræ montis usque ad lacum Geneuensem, quousq; rursum pertingat ad alpes, ubi superiorem Galliæ tunc temporis tenuit locum. Diuidebatur autem ea tempestate in quatuor regiones, unam incolebant Tigurini, & hi expeditionem facientes ex sua regione contra Romanos, anno ante Christi natiuitatem centesimo & amplius, ut ex Cæsare deprehendere licet, interfecerunt Romanorum consulem ducem belli, Lucium Cassium, ceperuntq; & perdomuerunt exercitum eius. Celebrati fuerunt tunc Heluetij supra reliquos Galliæ populos, propter animi egregiorumq;

Suicia.

Tigurini.

egregiorumq́ue in bellis facinorum uirtutem. Anno ante Christum natum circiter sexagesimo inierunt Heluetij fœdus cum Rauracis uicinis suis atq; alijs adiacentibus populis. Post hæc Heluetij relictis terris suis, quæ sibi non sufficientes erant, uenere sedes petitum, incensis mœnibus suis, ne spes ulla esset redeundi, melioresq́ue occuparent terras. Nec defuit illis animus, totam si potuissent subigere Galliam. Profecti autem sunt primum uersus Geneuam, uersusq́ue Romanorum prouinciam, quæ modo Sabaudia & Delphinatus appellatur. Iulio uerò Cæsare duce Romani exercitus præcludente uiam multis fossis, aggeribus alijs & obstaculis, coacti declinare per Sequanam, quæ hodie est comitatus Burgundiæ, uenientesq́ue ad Heduos qui iam sunt habitatores ducatus Burgundiæ, ibi post multas dimicationes tandem uentum est ad atrocem pugnam, durauitq́ue cædes ipsa à septima hora usq; ad noctem. Cumq́ue utrinque fortiter in acie starent, Cæsar tandem uictor factus perdomuit Heluetios atq; gentem bellicosissimam sic in sedes suas quasi greges in stabula pastorum deduxit, ueritus, si hoc non fecisset, Germanos transito Rheno sedes ab Heluetijs, relictas occupaturos. Deuictis itaq; Heluetijs, Cæsar sine cessatione Galliam opugnauit, donec eam tandem totam Romanorum ditioni subiecit. De lingua qua tunc usi sunt Heluetij & Galli, duæ sunt coniecturæ. Quidam enim putant (ut est Beatus Rhenanus) Gallicam linguam tunc neq; cum Germanica neq; cum Francica, qua hodie Galli utuntur, communicasse, sed propriã extitisse linguam. Alij uerò putant (inter quos est Aegidius Tschudus & Henricus Glareanus) Gallos tunc usos lingua Germanica, potissimum ea quæ adhuc Heluetij utuntur, habenturq́ue utrinq; probabiles rationes.

Heluetij relinquunt terram suam.

Lingua Heluetiorum.

Quomodo ante Christum natum Cimbri populi Germaniæ in Heluetiam uenerint.

MEmorauimus suprà in descriptione Italiæ, Cimbros olim uicinos Saxonibus, ob inundãtem Oceanum emigrasse cum magna multitudine peruenisse'que ad Rhenum traiectoq́ue Rheno occupasse partem aliquam Galliæ, nempe oram maritimam ubi nunc est Brabantia uel Flandria. Cumq́ue eis nec terra illa satis commoda ad inhabitandum uideretur, relicta ea peragrataq́ue tota Gallia uenerunt ad Rhodanum, postulantes à Romanis, ut sibi sedes ad habitandum darẽtur. Sed repulsam passi à Senatu, armis decreuerunt inuadere Romanum imperium. Expeditionem ergo mouentes in Italiam, reliqueruut citra montes omnem apparatum bellicum, quem tam subitò ultra mõtes deportare nequiuerunt, relictis & deputais pro impedimentis illis custodiendis sex millibus uirorum. Interfecto autem eo agmine quod montes transcenderat & ingressum fuerat in Italiam, putat Iulius Cæsar ex reliquijs, citra montes derelictis, natos Atuaticos, qui habitationem suam habuerunt iuxta Tygurinos, qui modò sunt Vrani & Suici. Vnde & historici memorant, quosdam Cimbros ceu reliquias consedisse inter Heluetios. An uerò longè pòst ex Suecia quidam uenerint in regionem Heluetiorum, à quibus Suici seu Suiceri dicti sint, non potest satis probari. Scribunt quidem aliqui de his in hunc modum: Tempore regis Suecorum Sigiberti atque comitis Frisiæ Christophori, auctus est populus septentrionalis in tantum, ut cogerentur penuria uictualium quærere alias sedes. Collecti ergo in Suecia sex millia, & in Phrisia mille atque ducenti uiri, absque mulieribus, & pueris, quorum multo plures erant, uenientesq́ue ad Rhenũ prohibiti sunt à Gallis, ne traiecto Rheno partes eorum occuparent. Contemnebant eos Galli ceu homines ociosos, inertes & inermes, nam humi cubabant perinde quasi nulla distringerentur cura, æstimabant eos ceu homines fugitiuos & ineptos ad arma. At Sueci inter hæc considerabant suam penuriam & necessitatẽ, cogitabant etiam quid è re sua esset, quomodo prouiderent uxoribus, pueris & parentibus. Videbant quidẽ hostes suos parum sollicitos esse de ipsis & omnino negligentes in excubijs agẽdis, propterea ex improuiso & subitò obruerunt & in castris, interfecerunt plurimos atq; abduxerunt opimam prędam. Stupefacti autem alij populi miserũt legationẽ ad eos, interrogantes, quid hæc facientes in animo uoluerent? Responderũt illi, se nihil iniqui postulare, nec quempiã uelle pellere ex suo loco. Peterent sibi dari illas terras, quę ociosæ iacerent in regione ipsorũ, unde illi nihil perciperent commoditatis, has cuperent ipsi inhabitare citra uicinorum detrimentum. Afferebant etiam se uenisse, ut quietam & tranquillam uiuerent uitam, uictum quærerent ex cultu terræ, neminem molesta-

Sueci egressi terram suam.

Cimbrorum æqua petitio.

rent aut aliena sibi contra ius & æquitatē uendicarent. Audientes incolæ illorū propositū, facilè acquieuerūt eis, tradiderūtq; ad inhabitandū postulata loca, montes & ualles, fontes & lacus, qualē faciē in hodiernū usq; diem habet interior Heluetia. Hæc enim cōstat altissimis montibus, profundis uallibus & multis aquis. Est tamē terra per eos multo melior reddita, ut hodie etiam multa millia hominum uictū ex ea sibi parent. Siquidē nulla est terra tam deploratæ conditionis, quin si cultus ei adhibeatur melior & fertilior reddatur.

DE VALESIANIS qui olim Seduni dicti, uicini fuerunt Heluetiorum.

DE Valesia, quam uulgò uocamus Wallis, pauca haberem quæ hic annotarem, nisi reuerendiss. dominus. Adrianus episcopus Sedunensis bonæ memoriæ princeps huius regionis, quædam demandasset quæ facere uidebantur ad laudem regionis & ditionis suæ, tradidissetq; ea per eximium uirum dominum Iohannem Kalbermatterum nepotem suum, qui hic præter alia ardua negocia sibi ratione officij incumbentia nō parum sudauit, quo & principi & mihi atq; omnib. Cosmographiæ studiosis inseruiret, moremq; gereret, describeret atq; celebraret regionem à multis annis inhabitatam, à Romanis olim frequentatam & semper in celebri opinione habitam. Nec tamen ego Munsterus contentus huius boni uiri diligenti Valesianæ prouinciæ descriptione, quin ardentibus uotis & proprijs oculis desideraui uideri magnalia illa, de quibus ille mihi scripserat, quare arepto itinere ingressus sum anno 1546. regionem ipsam, peragrauiq; eam totam apud S. Mauricium ingrediens & per conscensum montē Furcam egrediens, ubi dominos & amicos mihi supramodum fauentes inueniens, qui humaniter me exceperunt, congratulatiq; sunt meo aduentui præcipuè dictus reuerendiss. dominus episcopus Adrianus à Riedmat, ac deinde spectatissimi & prudenti uiri domini Iohannes & Iodocus Kalbermatteri, dominus Iohannes Miles, Iohannes Wiestenerus præfectus apud S. Mauricium & alij multi multi, qui maiorē mihi impenderunt honorem, quam compensare queam. Quin & fauore eorum contigit me quædam uidere, quæ alias nunquam explorassem, nisi illi mihi contigissent patroni.

Principio sciendum regionem Valesiæ esse grandē & longissimā uallem, ut figura ostendit, undique clausam ingentibus altissimisq; montibus & præacutis petris, qui pro magna parte altitudine ferè unius Germanici miliarij eleuantur in cœlum, multiq; eorum perpetuis temporibus aut glacie irresolubili aut niue glaciali obducuntur. in imo uerò iuxta radices montium terra est optima atq; fœcundissima, omnium rerum ferax. Nescio si similis ei in mundo inueniatur terra, quæ tam fastigiatis montibus in altum consurgat & tamen fundū habeat fertilissimum. Extenditur longitudo eius ab occidente in orientem itinere trium aut 5. dierum latitudo uerò est ualde angusta, nisi quod prope Octodurum & Sedunū paulò spaciosior est, ut illic quoq; multa prædia agrorū & pratorum inueniantur. Montes plerunq; sunt tam precipites, accliues & penduli, ut conscendi nequeant, nec quis sine stupore possit summitates illorū intueri. Quacūq; parte quis ingredi uelit, necesse est altissimos trāscendere montes, per uarias ambages & recessus, locaq; periculosa, abstrusa & uerticosa, quæ illi passagia uocant, quæ tempore hyemali intēperie sic clauduntur, ut non facilè quis ingredi & egredi regionem queat, nisi apud S. Mauricium, ubi in altera regionis extremitate Rhodanus egreditur Valesiam, estq; illic extructa arx, & pons lapideus ultra Rhodanum factus, ubi duo diuaricantur itinera, unum uersus septentrionem ad comitatū Aelensem, cui ditioni Bernates hodie ius dicunt, appellati que olim fuerunt populi illi Antuates, aliud uerò iter transmittit ad sinistram in regionem Zables dictā, cuius populi olim Allobrogi fuerunt nominati. Arx S. Mauricij est hodie sub dominio superiorū Valesianorum. qui & præfectum ceu custodem totius prouinciæ illuc subordinant. Ibi enim alpes in modū faucium utrinq; concurrunt, relicto angusto spacio per quod Rhodanus euoluitur. Et pons lapideus una testudine utramq; fluuij ripā complectens, transmittit ingressuros in Valesiā, nec potest quispiā hyeme ingredi regionē ipsam, nisi per hunc pontem, qui iungitr arci. Et quando

Montes altissimi.

Comitatus Aelen.

Furck
Grimslen
Gestilln
Agern tal
Stras gen Bellen
Goms
Münster
Eginen tal
Valesia
Aernen
Vber Gries
Albrun Berg
Mörill
Lingen tal
Wallisser land
Naters
Bries
Simpillen tal
Sempronius mons
Therme Brieger bad
Am Gestad
Visp
mons
Thurn
Dz Bad Therme
Gemmi
Leuck
Vispach fl.
Ensisch tal
Aug tal berg
Mōs Sylius
Siebn tal
Bremes
Sedunū
Sitten
Mors fl.
Sanetsch mons
Rhodan fl.
Octodurū
Martinach
Bagi tal
S. Moritz
Castrū
S. Bernhard

quando præfectus claudit portam pontis, est tota Valesia clausa, quũ hyemis tẽpore nulli pateat introitus quàm per hunc pontẽ. Transmisso aũt ponte inter recta ascendit ad dexteram Rhodani in superiora Valesiæ. Est quoq; iter in sinistra parte fluminis citra pontẽ, sed non deducit nisi exiguo interuallo ad montem præcipitem, qui superari nequit & cuius radicem Rhodanus alluit, ut ab illa parte prouinciã ingredi nequeas, nisi montem insuperabilem superare aut fluuium rapidissimum traijcere contendas. Is locus iuxta pontem appellatus fuit olim Agaunũ, cuius uicus Veragrorũ, fuitq; ab antiquissimis temporibus habitatus. Ad iactum enim lapidis ab ipsa arce sub præruptis petris situm est uetustissimum monasterium, in quo tam abbas quàm monachi sunt Burgundi, & adiacens oppidum uocatur hodie sanctus Mauricius eo quòd ibi diuus Mauricius, cũ societate sua anno Christi plus minus 300. pro Christo est passus, & paulo pòst ibidem extructum monasterium, uetus Agauni uocabulũ temporis successu abolitũ, & sancti Maurici nomẽ uulgò receptum. Abbas monasterij, nomine Bartholomæus Sostionis bonę memoriæ, exhibuit mihi uetustas literas, datas Agauni an. salutis 1014. à Rudolfo rege Burgundiæ, cuius regni pomœria tũc extendebantur in Valesiam, fitq; mentio in illis literis, quomodo monasterium plurimum ruinosum fuerit, priuatumq; prædijs destitutum subiectis hominibus, quare sollicitatus rex ab Hermegundi regina, Bertholdo & Rudolfo duobus comitibus, item ab Hugone episcopo Sedunensi, Henrico episcopo Leudunensi, Hugone episcopo Geneuensi, Burchardo episcopo Lugdunensi & alijs plerisque, restaurauit monasterium, restituit ablata bona omniaq; in pristinum reformauit statum. Datæ sunt literæ illæ anno uicesimo quarto administrationis suæ in regno Burgundiæ. Obtulit quoque memoratus abbas, & alias literas quæ docent monasterium Agaunense extructum in honorem sancti Maurici & aliorum martyrum à rege Sigismundo bonæ memoriæ, qui uixit longè ante Carolum magnum.

Agaunum.

Sigismundus rex Burgundiæ.

Tempore nanque Wandalorum erecta est Burgundia ad fastigium regium, sed non diu retinuit coronam, sicut nec postea sub memorato rege Rudolfo multis annis constitit in hac dignitate. Cæterum quando rex Sigismundus præfuerit Burgundiæ, inueni apud quendam historicum, qui in hunc modum scribit: Clodomirus Clodouei filius rex Franciæ regnans apud Aurelianeñ. ciuitatem, Prouinciam ac Burgundiam bello ciuili acquisiuit hoc modo: Gundebaldus Burgũdiæ rex Chilpericum fratrem maternum Clodomiri auum interfecerat, quamobrem eum ulcisci statuens, bello aduersus Gundebaldum moto, è duobus eius filijs alterum Sigismundum in prælio cepit, alterum Gothimarum interfecit, regnoq; eorum potitur. Sigismundi præclara est fama sanctitatis, quem captum atque in puteum unà cum uxore & filij demissum & post aliquot dies extinctum ac sepultum in cœnobio Agaunensi apud Sedunenses, quod ipse construxerat, febricitantes inuocant. Contigerunt hæc circa annum Christi quingentesimum. Postea uerò cum Carolus Magnus uenisset Agaunum, præfuit monasterio abbas Alteus, qui trigesimus erat in ordine à primo abbate, qui quoque episcopus erat, uerùm ubi locorum, literæ non indicant, & is ostendit Imperatori ossa diui Mauritij atque totius legionis Thebeorum, quorum ossium tunc ibi magna erat copia, interim uerò distracta sunt, ut hodie pauca supersint, quæ omnia mihi ostẽsa sunt. Visuntur etiam ibi quatuor aut quinque lapides antiquo Romano charactere sculpti, qui oculares testes sunt, Romanos olim ibi & Octoduri, qui hodie Martinach uocatur, frequentem habuisse conuersationem. Vocati tunc sunt ut supra quoq; monuimus, habitatores illius regionis Veragri populi, quorum caput fuit uicus ubi cœnobium est sancti Maurici. Per hos Cæsar olim in Galliam penetrauit.

Alteus abbas Agauni.

De insignioribus montibus Valesiæ.

MOntes qui ambiunt Valesiã, habẽt nostro æuo alia quàm olim nomina. Mons ille unde Rhodanus originaliter prorumpit, uocatus aliquando fuit Iuberus & Coatius, aut secundum alios Vrsellus, at hodie nuncupatur Furca, id est, Bicornus, attingitque ferè montem Gothardi aut est unus cum illo mons, tametsi sublimius habeat supercilium. Per hunc montem patet tempore æstiuali iter à Valesijs ad Vranenses & Lepontios. Tempore uerò hyemali ob niues non licet traijcere, imò in media æstate difficulter id licet, id quod ego compertum habeo, qui quarta mensis Augusti tanta

Mons Furca.

rit tanta frigora in uertice huius montis passus sum, ut totus contremiscerem, cogerer'que tres aut quatuor niues & glacies cum equo non sine periculo traijcere. Cumq; eadem die Vrsellam usque ad radices montis Gothardi peruenirem, uolui & illius montis difficultates explorare, sed non tantas molestias in eo deprehendi, quantas habet Furca, cùm gradatim ascendat, nec sit tam præceps nec tam altus sed nec tam frigidus. Habet quidem ad utrunq; latus longè latiores montes quàm ipse sit & qui niue non carent, at iter illud quod per intermedium Gothardum inuentum est, leniter ascendit, nec infestatur aliqua iniuria nisi post æquinoctium autumnale & antea æquinoctium uernale. Tunc enim nix resolubilis conglomerata in lateralibus montibus, magna mole & copia è supernis deuoluitur & quicquid in subiecta accliui & ascendente ualle deprehendit opprimit & conquassat. Vocant incolæ hoc naufragiū Löuwenen. In summitate montis Furcæ limites sunt regionum Valesiæ & Vraniæ. Hinc enim ad occidentem descenditur in Valesiam, & contra ad orientem lenis & longus est descensus in Vraniam. In Furca monte atq; longè circum montem illum præsertim uersus Vraniam, nihil penitus è terra præter tenuem herbam prosilit. Non uidebis ibi arborem ullam, stirpem aut dumū. Accipit in hoc monte, occidentē uersus, Rhodanus fluuius exile initium, ex resoluta niue & glacie, ut infrà fusius dicetur, augeturq; continuò ex innumeris amnibus undiq; ex montibus & uallibus accurrentibus, quorum quidā maiores alij minores sunt, nec est finis talium fluuiorum, donec Rhodanus Valesiam egreditur & mergitur in lacum Lemannum, quem hodie Losannensem uocant, qui longitudine sex miliariorū Germanicorū patet, latitudine autem maxima (idq; in medio) trium. Geneuæ rursum exit lacum, cursumq; uersus Lugdunum arripit. Non procul à Furca est mōs alius quem Grimsslen uocant, per quem quoq; exitus in Heluetiā de Valesia inuentus est, sed qui absq; sudore & labore magno superari nō potest. Montes qui Valesiam à meridie claudunt, habent multa passagia, ut uocant in Longobardiam. Per Gries & Nyfi patet iter ad Eschental, quæ uallis est de ditione Mediolanēsi. Ex Brigensi pago patet iter per montem Semproniј (uulgò Simpelberg) ad Mediolanum. A' Vespa iter extēditur per montem Sases, & ab alio latere per montem Matter ad oppida quędam Mediolanēsis ditionis, item ad uallem Krementhal, quæ paret comiti à Zaland. A' Raronia uersus septētrionem & ad ditionem Bernensium præsertim ad Kandelsteg est quoq; iter, sed periculosum, uocaturq; mons ille transcendendus Lötschenberg. Aiunt in hoc itinere multos homines singulis annis perire, qui niue obruti in ipsa niue suffocantur. Ab oppido quoque Leuck per thermas Leucenses, uia est ualde frequens uersus Bernam. Mons quem traijcere oportet est altissimus, quem Gemmi uocant, de quo infra copiosius, quia hunc ipsum ascendi. A Seduno duo opposita itinera ad septentrionem & meridiem extenduntur. Quod ad septentrionem ducit, montem Sanetsch transit, quòd uerò meridiē uersus ducit, trāsmittit per uallem Vrensem longitudine sex miliariorū, atq; per magnum niuosum montē, qui maior glacialis est Arolla uocatur, ad uallem Wapelinā, quæ ab antiquis Vallis Pœnina appellata est, idq; ob Hannibalem Pœnum, quem putant per hanc uallem iter fecisse in Italiam. Subest autem hæc uallis dominio Augustæ Prætoriæ, hoc est comiti à Zaland. Est quoque passagium à Martinach, olim Octodurum dicto, quod Kumben uocatur, diuiditurq; in montibus ad diuersa loca, unum quod uergit ad læuam, transmittit ad montem minoris sancti Bernhardi haud procul à Tarentasia, atq; ad Centrones. Deinde ab Intremont uersus meridiem ducit alia uia ad maiorem sancti Bernhardi montem, quem ueteres montem Iulij & montem Iouis appellauerūt, atq; inde ad Augustā Prætoriam. Cæsar quoq; olim per hunc montē penetrauit in Galliam, sicut & Galli hodie per eam Italiam petunt. In huius montis cacumine super ingentia saxa & abruptas petras constructum est Xenodochiū, ubi omnibus transeuntibus hospitium & uictus gratis offertur, qui recipere dignantur. Sunt autē in hac domo continuè duodecim Canonici regulares Deo & hominibus seruientes, fundatumq; est collegium ipsum à Diuo Bernhardo, Canonico ecclesiæ Augustanæ Prætoria. Circum domum illam longè lateq; spacio trium miliariorum nihil inuenitur in superficie terræ præter saxa & niues, non crescunt ibi ligna neque gramina, sicut nec in alijs multis alpium montibus. Coguntur ergo Regulares illi uictualia & quæcunque alia necessaria aduehere spacio quatuor, quinq; & sex miliariorum, idq; tergis iumentorū: potissimum autem ad Martinach continuò multos habēt equos oneratos & ad hoc institutos, itinere quatuor miliarium plana uia, ultra citra'que transeūtes, donec perueniunt ad radicem montis.

Mons Gothardi. *Rhodani origo* *Grimßlen mons.* *Mons Semproniј.* *Mons Gemmi.* *Augusta Prætoria.* *Hospitale sancti Bernhardi.*

Hinc est

Hinc est illis ascendendum per cliuum ingentem usque ad cacumen montis. Hospitium illud aiunt esse amplissimum ut etiam sexcentorum peregrinorum capax esse possit. Qui hoc loco moriuntur sepeliri non possunt, quum ibi non sit terra fossilis, sed cadauera eorum proijciuntur in profundas speluncas petrarum, ubi frigore rigescunt donec resoluantur. Inueniuntur ingentia saxa in hac regione, ut etiam homines eis uice tectorum utantur, id quod ego uidi nō procul à Seduno in ualle Bremis ubi monachi quidam cœnobiolum aliquod exciderūt in petra cum ecclesia, culina, hypocausto & cellulis aliquot sine ullo lignorū adiumento. Petra ipsa est monasterij tectū, parietes, postes ostiorū & mansiunculæ ipsæ. Opus est difficili ascensu donec ad eius atrium uenias. Cùm ego illud lustrarem, erat uacuum monachis, eo quòd ante paucos annos omnes peste in eo lapide perijssent.

Cœnobiolum in petra.

De populis Valesiæ.

INcolæ huius regionis longè & ante post Christum natum uocati fuêre Seduni & Sedulij, fuerunt'que fortes & bellicosi nec minoris æstimationis quàm uicini eorum Heluetij. Occalluerunt ad labores, calores & frigora, & ut in summa dicam, habitudo populi non differebat à facie terræ. Ut enim terra ipsa aspera est ob montes & petras, incolæ erant graues, seueri, intrepidi, magnanimes, & feroces contra tyrannos & hostes, qui æquitatem opprimere nitebantur. Multi ex ueteribus scriptoribus faciunt eorum mentionem, præsertim Iulius Cæsar, Plinius, Pomponius Mela & quidam alij, quorum quidam eos appellant Sedunos acres, quod profectò non uulgare est testimonium grauitatis & magnanimitatis eorum. Quando uerò & ob quam causam hæc regio postea Valesia & uulgò Wallis est appellata, inuestigare minimè potui. Fieri tamen potest quòd uocabulum illud natum sit à latina uoce Vallis aut ab arce Sedunensis ciuitatis Valeria, quam hodie inhabitant Canonici Cathedralis ecclesiæ. Nostro æuo diuiditur hæc regio in superiorem & inferiorem Valesiam. Superior habet linguam germanicam & est propriè tractus Sedunensis, incipiens à Furca & excurrens usque ad marcam regionis, quæ est sub Seduno iuxta amnem Morsum, complectitur'que septem Desenas seu Diœceses, quas illi Zenden uocant, nempe Sedunum, Syder, Leuck, Rarē, Visp, Brig, & Gombs habent'que singuli diœceses suos iudices & officiales. In his diœcesibus inueniuntur triginta parochiales ecclesiæ. Inferior Valesia utitur lingua Sabaudica, incipit'que à memorato amne Morso, & extenditur usque ad pontem sancti Mauritij, cuius incolæ olim Veragri dicti sunt. Nostro uerò tempore paret superiori Valesiæ, quæ illis dat præfectos & iudices. Habet autem inferior Valesia sex communitates quas illi uocant uexilla seu baneria, nempe Gundes, Ardon, Sallien, Martinacht, Intremont, & sanctum Mauricium, & in his inueniuntur uiginti quatuor parochiales ecclesiæ. Habuit quoque plurimas arces, antequam è superiori Valesia expugnaretur, sed sunt omnes ferè dirutæ, sedecim scilicet, nec permittuntur aliæ extrui, ad præcauendum futuram rebellionem. Populus in Valesia est hodie erga exteros, quantum ego aduertere potui, ualde humanus & affabilis, totusque beneficus. Inter se uerò paulò rigidiores, quàm deceat amicos & uicinos. Nam habent cōsuetudinem quandā ueterem & ius quoddam mirabile, uulgi approbatione receptum, quod illi uocant Matzen. Illud enim si ante ædes alicuius suspensum fuerit, proscribitur ille quodammodo, pellitur'que ab omnibus bonis suis. Accurrunt passim omnes uicini regionis, deuorant'que omnia illius, homine illo non audito neque ad iudicem prouocato. Est autem Matza radicū arborearū aut uititū mira quædam perplexio, cui imponūt deformem quandam & manu sculptam humanæ faciei figuram, quæ præ se fert laruam & terriculamentum quoddam. Audio magistratū non posse compescere furentis populi insaniam, quando cū sua Matza ad ædes alicuius hominis suspicione crimi-

Seduni acres.

Superiora Valesia.

Quid Matzen

tione criminis laborantis concurrunt. Habent autem singulæ diœceses suas Matzas. Sciendum præterea, commune esse in Valesia, ut bona pars hominum, mulieres & uiri sub mento strumas habeant, causamq́ putant esse aquam ipsam. At ego uidi multos magnos & insignes uiros, qui suas quoq; in pectore gestabant strumas, & tamen nunquam aut raro bibunt aquam, nisi malis in puericia eos hanc sibi corporis conciliasse deformitatem.

De magistratu & administratione Reipublicæ Valesianæ.

Episcopus Sedunensis princeps est & dominus totius Valesiæ superioris & inferioris, in rebus secularib. & spiritualibus, deditq; Carolus Magnus circa annum Christi 805. hunc comitatum & præfecturam sancto uiro Theodolo episcopo Sedunensi atq; omnibus successoribus eius. Confirmauerunt quoque multi alij Imperatores hanc donationem & roborauerunt usque in hodiernum diem. Moriente autem episcopo, surrogatur alius per dominos canonicos & subordinatos à septem Desenis legatos, illi'que electo adiungitur uir quidam iudiciaria fultus autoritate ad dirimendum & decernendum in causis prophanis, qui totius regionis capitaneus est. Deligitur autem per principis & septem Desenorum communes legatos tempore natalicioruṁ Christi in communi totius prouinciæ consilio, duratq; ad biēnium officium eius. Stipatur sex aut septem famulis equitibus in expensis principis. Habitatio principis est Seduni, habetq; in ditione sua sex arces satis munitas, duas Seduni, nempe Meyerin in ciuitate, & Tyrbelen in eminēti monte ciuitati adhærente, unam in Naters, unam in Leuck, unam in Ensisch, atq; unam in Martinach, sed quæ sub Cardinali Matthæo est exusta. Anno Christi 1417. percussit natio Valesiana fœdus cum Lucerna Vrania & Transsyluania, fuitq; prima municipalis obligatio facta cum istis quinque Desenis, Seduno, Siders Visp, Brig & Gombs. Deinde anno Christi millesimo quingentesimo tricesimo tertio fuit hoc fœdus innouatum, clarius explicatum, & extensum per Adrianum à Riedmat episcopum Sedunensem, per capitulum ecclesiæ cathedralis & septem Desenos totius regionis Valesianæ, cum tribus memoratis Cantonibus, Lucerna, Vrania, Transsyluania & cum Suicia, Tugio, Friburgo & Solothuro. Facta est hæc confœderatio Lucernæ die Mercurij ante festum Thomæ apostoli. Fuit & cum Bernatibus fœdus primum ictum anno 1446. ac deinde temporibus domini Gualtheri nouum factum fœdus, uetus uerò penitus abolitum septima septembris anno 1475. Anno Christi millesimo quingentesimo tricesimo sexto, quum rex Galliæ & Bernates ob certas causas ducem Sabaudiæ pellerent è ditione sua sibi'que regionem eius usurparent, pars quædam terræ Zablees dedidit se septem Desenis Valesiæ, gubernaturq; hodie à trib. præfectis ex superiori Valesia designatis. Vocantur autem præfecturæ illæ, Mōthey, Ysian & Hochtal. Abundant istæ tres præfecturæ ursis, ceruis, hinnulis, capreis, apris syluestribus atque alijs feris.

Episcopus dominus Valesiæ

Arces episcopi.

Confœderatio Valesianorum

DE CIVITATE SEDVNENSI & aliis oppidis Valesiæ.

Metropolis Valesiæ uocata fuit ab antiquis tēporibus Sedunū, germanicē Sitten & gallicē Siun, habentq; incolę duas linguas, germanicā & gallicā cōmunes. Nec habēt Valesiani aliam circūmuratā pręter Sedunū ciuitatē, sed egregia loca, quanquā S. Mauricius siue Agaunū pro oppido haberi posset. Habent incolæ totā Vallem è loco S. Mauritij usq; ad Furcā montem, pro una ciuitate, quæ ad læuā & dextrā uice murorū altissimis montibus & inexpugnabilibus saxis clauditur, habens portam & introitum apud S. Mauricium:

Tota Valesia una ciuitas.

Super-

Superfluum ergo & inane iudicant esse, si omnia oppida muris cingerentur. Olim quũ regio non uni pareret domino, & ex uno dominio duæ fuissent factæ ditiones, fuerunt extremitates muro interclusæ, idq; haud longè infra Brigam, qui porrigebatur & adhuc porrigitur (licet totus sit ruinosus) à Rhodano ad montana australia, uocaturq; germanicè. Am gestein, hoc est, apud lapides nec quẽquam inueni in regione ipsa qui mihi narrare potuit causam, ob quam superiores Valesiani se segregauerunt ab inferioribus, aut quo tempore hęc regionis separatio facta fuerit. Sed ut redeam ad Sedunum, noueris illud pro more patriæ elegantem esse ciuitatem, crescitq; indies splendor ædificiorum. Adiacet urbs ipsa monti, qui in media planitie inter altissimos montes uallem claudentes, sensim uersus ortum consurgit, bifurcaturq; in duo petrosa fastigia seu eminẽtes colles. Qui dextram tenet, alluitur in subiecto ualle Rhodano, uocaturq; Valeria, quæ olim fuit arx benè munita, iam uerò inhabitatur à Canonicis, habentq; ibi cathedralem ecclesiam, quum tamen uera & uetus episcopalis ecclesia sit in ciuitate ipsa prope portam, Gundes appellatam. A' sinistra uerò ciuitatis & à residentia episcopi ascendit leniter mons petrosus & ualde angustus, fitq; gradatim multò sublimior quàm sit Valeria, & habet utrinque præcipitia profunda, quæ non facilè humano labore & sudore conscendi possunt, præsertim à latere septentrionali, durátque hic ascensus ad spacium iactus bombardæ, in cuius summa extremitate arx est constructa ualde amœna & fortis, quæ Tyrbile uocatur, habens multas elegantes & amœnas mansiones, quin & uinum præstans & nobile illic reconditum habetur, offerturq; bibendum adductis amicis. Illic se recipit princeps cum familia sua, quando calores in inferiori castro tempore æstatis inualescunt. Est enim aura illius sublimioris loci multò temperatior quàm aër inferioris castri. Appellatur autem arx inferior Maierin, estq; extructa super saxo eminenti, quòd omnia ferè ciuitatis ædificia sua sublimitate excedit, præter pauca ædificia è regione eius in radice montis Valeria sita ut est domus magnifica domini Iohãnis Kalbermatteri, & quædam alia pauca. Cæterum quàm fertilem agrum Sedunum habeat dici nequit. Nobilius uinum & meliorem panem non licet, circumquaque inuenire, Habet hortos & pomeria atque prata ualde bona. Apes recondunt apud eos mel in tanta copia, ut per integrum annũ illis suppetat mel ex aluearijs, id quod Leucæ uidi & gustaui. Abundat quoq; regio ista præsertim circa Sedunum, ualde preciosis caseis, habent & optimos pisces in Rhodano, maximè truttas, eosq; tanta magnitudine & pondere, ut adæquentur interdum triginta libris uulgaribus. Parant quoq; multas salitas & exiccatas carnes, præsertim à pinguioribus ouibus & castratis arietibus. Non fumo indurant carnes, sed salitas exiccant in aëre & postea reponũt in stramine. Delectantur huiusmodi carnibus ouillis magis quàm ijs quæ fumo macerantur.

Valeria. *Arx Tyrbile.* *Maierin.*

Ciuitas

CIVITAS SEDVNENSIS, OPERA PRAECLARI uiri Iohannis Kalbermatteri ad ætatem nostram diligenter descripta atque delineata.

D Sedunensis

Sedunensis ciuitas cum duabus arcib

...rcibus & Valeria cathedrali eccleſia.

Sitten

...primaria, arte & ...atido monte cui ...ceu propugna- ...a noſtro æuo ha-

Valeria

Eſt ager Sedunorum per circuitum ciuitatis fertiliſſimus & abundans uino, frumento, croco, caſeo, pomis, pecore, piſcibus, alijsq; uitæ neceſſarijs. In præcipitijs uerò altiſſimorum montiũ uenatio eſt copioſa ibicum, capricorniorum, murium alpinorum, nobiliſſimarum auium, puta Phaſianorum, gallorum ſylueſtrium, parniſarum, perdicum: item uulturum, ſ... lctearum, &c. de quibus infrà ſuis quibuſq; locis dicetur. Habent autem omnes alpes cõmunem cum Valeſianis hanc uenationem ferarum & auium.

Rodanus fl.

S. Mauritius, olim Agunum.

DE isto oppido suprà multa & uaria dixi. Incolarum uictus consistit in plantatione uini, quod nobile ibi crescit & largum, at parum colligũt frumenti propter uallis angustiam & præcipitum montis austrum aspicientis. Vbi uerò per fauces illas montium paululum descenderis exierisq́; Valesiam, diuaricantur montes magis ac magis, ut incolæ illorum locorum maiorem habeam planiciem pro frumẽto serendo & pratis parandis, quàm sint intra iam dictas montium fauces spacia.

Martinacht siue Octodurum.

EST locus iste celebris sua uetustate ac amœnitate. Habet planiciem amplam, quæ contrahitur in fauces & montiũ cõuallia, per quæ & Cæsar primus olim in Galliam penetrauit. Ducũt enim fauces illæ plano itinere ad ad montem sancti Bernhardi, & hinc in Mediolani ditionem. Vnde Cæsar libro Cõmentariorum tertio de Gallico bello inquit: Cũ in Italiam proficisceretur Cæsar, Ser. Galbã cum legione duodecima & parte equitatus in Antuates, Sedunos, Veragrosq́; misit, qui à finib. Allobrogũ & lacu Lemãno & flumine Rhodano ad summas alpes pertinẽt, &c. Est fundus huius oppidi aptus frumento, fœno, pomis & alijs homini necessarijs ferendis. Vnde & regionis princeps olim, antequã arx à seditiosis exureretur, cõsueuit hic sæpe per annum habitare. Visuntur ibi in hunc usq́; diem quædam uestigia Romanurũ antiquitatum. Nam ante & post Christum natum Romani hoc in loco frequentes habuerũt stationes. Extat adhuc ante templum loci magna columna, cui Romanæ inscriptæ sunt literæ. Est & alias lapis muro ecclesiæ inclusus habens latinas literas, sed uterq́; lapis adeò est corrusus, ut ex scriptura nullus integer possit haberi sensus. Hæc potui in colũna legere, INVICTO AVG. DIVI CONSTANTII FILIO. Ab isto loco deflectit uallis Valesiana ab austro uersus aquilonem quadrante ferè, hac'que lege & linea ascendit uersus orientem ad Gombs usque

Gradetsch & uetus Sideræ.

DVæ aut tres amœnissimæ arces extructæ sunt super uno monte Gradetsch (sicut & arces) appellato, sed cuius montis radicem Rhodanus leniter secundo flumine descendit. Circa montem uerò circulariter planities quædam amœna, quæ nõ parum uoluptatis habitatoribus arcium olim cum adhuc habitarentur afferebat. Hodie arces dirutę sunt sicut & multæ aliæ in Valesia, at fragmenta & ruinę satis ostendũt qualem arces habuerint amœnitatem. Idem est iudicium de arce, quæ uocatur uetus Sider:

Sider & Leuc.

SVnt hæc duo egregia oppida, habentq́; arces sed non satis firmas, nec alto loco sitas. Crescit ibi uinum generosum. Leucæ solet princeps celebrare comitia ditionis suæ quòd hoc oppidum medium teneat locum totius regionis. Faciunt incolæ huius loci graues expensas pro aquæductus per præcipitia montium in canalibus deriuandis, quibus adaquant & rigant prata montibus adhærentia, id quod tamen nedum Leucæ fit uerùm & per totam prouinciam. Vnde dicunt incolæ, se maiores facere sumptus pro aquis deducendis quàm pro uino plantando.

Raronia & Vespia.

EST Raronia oppidum antiquissimum, sicut & adiacens rupta arx, Ad turrim appellata. Nam temporibus Ottonum Imperatorum, numeratus est dominus Raroniæ inter quatuor barones imperij, qui & alio nomine appellatur dominus de Thusis. Vespia elegans est oppidum, adhæretq; mõti sicut ferè omnia oppida Valesiæ. Habuit & elegantem arcem in colle quem magnus inde transiens alluit fluuius, sed locus hodie est uacuus, nisi quod ex ruderibus quædam adhuc uestigia murorum prominent. In recessu interiori huius loci, ascendendo per uallem, uenitur ad pontem lapideum, qui connectit duos montes, estq; tanta profunditas à ponte ad subiectum flumen, ut ferè dominicã orationem dicere possis, donec lapillus manumissus descenderit. *Põs Staldẽsis.*

Brig, Naters, Moril.

POst Sedunum Briga uidetur elegantius in Valesia esse oppidum, nisi quod caret septo muri. Nam iacet in magna planicie, habetq; circum se multa prata & alia prædia, uinũ tamen quod ibi crescit est ignobile, sicut & in regione superiori, atq; ideò afferunt uinum Lamparticum, quod delicatum est. Naters è regione Brigæ atq; ab alia ripa Rhodani, est quoq; amœnus locus, abundat elegantibus hortis & pratis, quia habet amplam planiciem. Vbi uerò hinc contra Rhodani cursum ascenderis, montes utrinq; coëunt & non amplius spacij reliquum quàm opus sit pro riuo Rhodani, duratq; hæc montium angustia donec ueneris usque ad Moril, ubi quoque uinum crescit, sed quod subacidum est. Incipit quoq; ibi panis crudescere, ut rudiorem & insipidiorem in tota Heluetia uix inuenias. Frumentum enim ibi tarde maturescit, ita ut Aroniæ ac deinceps in superioribus Valesiæ locis, siligo uix in medio mẽsis Augusti maturescat. Est enim iuxta Aroniam & monasterium terra non deformis, sed tota brumalis. Hanc tamen superioris Valesiæ sterilitatem, compensat Sedunensis agri mira fertilitas. Est in Gomss, hoc est, in superiori Valesia, uilla quædã Vlrichen nomine, cuius habitatores hyemali tempore in magno sunt periculo, propter globos & moles niuium, quæ desuper ex præcipitijs montium deuoluuntur & ad domos usq; labuntur, & interdum demoliuntur.

De glaciebus induratis, quas uulgo Gletscheren uocant.

QVanquam glacies illæ nunq; resolubiles, non sint lapides neq; metalla, in puritate tamen non multũ differunt à depuratis crystallis, inueniunturq; maximè uersus austrũ in summis & agrestioribus montibus, quos uocant Niuosos mõtes. Non sunt propriè secundũ conditionẽ naturæ suæ niues neq; glacies, sed sunt induratæ glacies, quæ in summitatib. montiũ nunq; liquescũt, sed à duobus aut trib. millibus annorũ cooperiunt cacumina montiũ & impleuerũt ualles, & ferè in lapidẽ induruerunt. Et si quandoq; portio aliqua in demissam cadat uallẽ, manet multo tẽpore, priusq; calore solis in aquam resoluatur. Est quoq; natura eius, ut seipsam purget, ut nec terra, arena aut lapis, magnus uel paruus, aut alia extranea materia in ea maneat, sed repurgatur in modũ crystalli. Habet in multis locis immensam profunditatẽ, scinditurq; nonnunquã in maximas rimas & fissuras, ut magnũ periculũ fit uiatoribus in passagijs sicut & uenatoribus ipsis, præsertim quando diffusæ conteguntur niuibus. In multis locis fissuræ tã profundæ sunt, ut superent altitudinẽ seu mensurã trecentarum aut quadringentarum ulnarũ, ulna capta pro maxima extensione brachiorũ siue orgya. In quibusdã fundus inferior mẽsurari ob nimiã profunditatẽ nequit. Cũ æstiuali tẽpore concreta illa glacies disrũpitur, exoritur crepitus tã acutus & horrendus, ut putes totã terrã dissilire. Solent etiam uenatores suspendere tẽpore æstatis captam uenationẽ in huiusmodi glaciei hiatus, ut in illis frigore cõstricta, salua cõseruetur usq; ad tẽpus distractionis. Vtũtur incolæ hac glacie in morbis desperatis, præsertim ad sistendũ dysenteriã, pro remedio, ad extingnendũ acutã febrim. *Fissuræ glaciei rum.*

Aqua glacialis Contraria enim contrarijs curantur. Afferunt etiam aquam quam glacies illa indurata à se emittit, ad multa cōducere, multisq; mederi ægritudinibus. Est tempore æstatis frigidissima turbida & cinerei coloris, perinde ac si multo cinere esset permixta, erumpitq; passim ex uallibus, magnis riuis. In quibusdam locis ex altissimis saxorum locis funditur, præsertim inter Agaunum & Octodurum magnus ex edito monte labitur riuus, præbens uisentibus horrendum spectaculum, Est glacies illa tam frigida res, ut portio aliqua magnitudine oui immissa cantharo uini calidi, totum uinum frigidissimum reddat. Sūt inter ueteres, qui huius glaciei quoq; faciunt mentionem, præsertim Silius poëta, qui floruit temporibus Vespasiani & Titi, qui in hunc modum scribit:

Cuncta gelu canaq; æternum grandine tecta
Atq; æui glaciem cohibent, riget ardua montis
Aetherij facies, surgentiq; obuia Phœbo.
Duratas nescit flammis mollire pruinas,
Quantum tartareus regni pallentis hiatus
Ad manes imos atq; atræ stagna paludis.
A' supera tellure patet, tam longa per auras
Erigitur tellus, & cælum intercipit umbra.
Nullum uer usquam nullíq; æstatis honores
Sola iugis habitat diris, sedesq; tuetur
Perpetuas deformis hyems illa, undiq; nubes
Huc atras agit et mixtas cum grādine nimbos.
Iam cuncti flatus uentiq; furentia regna
Alpina posuere domo, caligat in altis
Obtutus saxis, abeuntq; in nubila montes.

Quomodo Hannibal primus transcenderit huiusmodi glacies & canescentes uias.

Rumpit inaccessos aditus atque ardua primus
Exsuperat, summaq; uoce de rupe cohortes,
Canenti, canescenti. Tum qua durati concreto frigore collis
Lubrica frustratur canenti semita cliuo,
Luctantem ferro glaciem premit, haurit hiatu
Liuentes. Nix resoluta uiros, altoq; à culmine præceps
Viuentes turmas operit delapsa ruina.
Interdum aduerso glomeratus turbine corus
In media ora niues fuscis agit horridus alis
Aut rursum immani stridens auulsa procella
Audacis rapit arma uiri, uoluensq; per orbem
Contorto rotat in nubes sublimia flatu
Quoq; magis subire iugo atq; euadere nisi
Erexere gradum, crescit labor, ardua supra
Sese aperit fessis & nascitur altera moles
Vnde nec edomitos exudatosq; labores
Respexisse libet, tanta libidine plena
Exterrent repetita oculis, atque una pruinæ
Canentis quacunque datur permittere uisus
Ingeritur facies, medio sic nauita ponto
Cum dulces liquit terras & inania nullos
Inueniunt uentos, securo carbasa malo
Immensas prospectat aquas ac uicta profundis
Aequoribus, fessus renouat sua lumina cælo.

Anno Christi 1546. quarta Augusti quando traieci cum equo Furcam motem, ueni ad immensam molem glaciei, cuius densitas, quantum conijcere potui, fuit duarum aut

trium phalangarum militarium, latitudo uero continebat iactum fortis arcus, longitudo sursum tendebatur, ut illius recessus et finis deprehēdi nequiret, offerebat intuentibus horrendum spectaculum. Dissilierat portio una & altera à corpore totius molis magnitudine domus, quod horrorē magis augebat. Procedebat & aqua canens, quæ secum multas glaciei particulas rapiebat, ut sine periculo equus illam transuadare non posset. Atq; hunc fluuium putant initiū esse Rhodani fluuij, tametsi aut procul in demissiore loco magnus fons in illo monte scaturiat, quem alij putant originem esse Rhodani. Accurrunt etiam undiq; plurimi riui aquarum in montibus collecti, qui illicò primam Rhodani uenam plurimum augent & unà uoluūtur atq; præcipitantur per aspera saxa, angustias montium & alia confragosa loca, tantum ubiq; excitantes strepitum & sonitum, ut uix comitem te alloquentē audire possis. Durat autem is stridor & impetuosus fluxus usq; Brigam ferè, ubiq; rupibus pressus. Monasterij tamen & Reckinensium agros placidus & silens intersecat. Excipit inter conuallium augūstias una spumosa cataracta aliam, tantaq; insania nonnunquam aquæ per saxa præcipitantur, ut nedum in spumam uerum & in nebulam resoluantur. Idem fit in flumine quod ultra Furcam ex cōcurrentibus riuulis & resolutis niuibus nascitur, q̄d uulgò Russ uocant, nec est sine cataractis quousq; in Vrania miscetur magno lacui Lucernensi. Sunt autem qui putant Rhodanum sic dictum à uerbo rodo, quod in quibusdā locis perpetuo corrodat ripas suas. Siquidem in una hora relicto priori alueo nouum rodit, uageturq; in ualle ipsa, non sine magno inhabitantium damno, quod maxime sentiūnt Vespiani & Durtmandini, qui ingentibus aggeribus grassationi eius obuiant, ne uberes agri eorum in nihilum redigantur. Iuxta originem Rhodani multæ effodiuntur crystalli, quia crystallus nascitur ex gelu uehementiore concreto, nec alibi reperitur quàm ubi hibernæ niues rigent. Est quoq; ibi copia murium Alpinorum, homines transeuntes allatrantium.

Rhodani origo — *Rhodanus unde sic dictus.* — *Crystallus.*

De fertilitate Valesiæ.

NVlla re sustentationi hominum necessaria caret Valesia. Profert hæc clausa regio uinum & panem atq; fructus omnis generis: abundat etiam carne & piscibus. Incipit uinum crescere in diocœsi Brigensi in montibus, continuaturq; eius plantatio per descensum Rhodani donec uenias ad S. Mauricium. Gustus non est unus. Apud Sedunum & Syders est nobilissimum, tametsi rubeum præstantius sit albo. Est rubeū tam atrū & densum, ut possis cum illo scribere. In terra Gundes & Martinacht, album superat in bonitate rubeum. Vix licet in Germania inuenire locum, ubi nobilius quàm Seduni crescat uinum. Euehitur quoque in alias propinquiores terras, nempe in Sanen, in Vraniam & Siebenthal. Conseruari potest ad decem aut uiginti annos, excepto eo quod uulgò Muscatell uocant, quod ultra biennium conseruari nequit. Cæterum quantū ad frumentū attinet, regio nulla laborat penuria. Habet triticum & siliginē, habet & æstiuale frumentū quod Lanxi uocāt, habet hordeū, auenam, fabas, pisa, lentes & miliū: habet ferè tantā messem, quæ incolis per annū sufficiat. Incipit messis in Maio & durat usq; ad festū sancti Michaëlis. Primū maturescit frumentū in ualle, deinde in mōtibus & cōuallibus niuosis. Seduni, in Syders & Gundes crescit crocus in magna abundātia: sunt ibi malogranata, amygdali et ficus. per totā quoq; regionē inuenies omnis generis poma, pira, nuces, pruna, cerasa oīs generis, castaneas, moros, persica, auellanas, corna, q̄ et Basileę habent. Nec penuriā habet hæc regio in animalib. nam nutrit uaccas, boues, eq̄s, asinos, mulos, oues, porcos, capras, anseres, anetas, gallinas, cuniculos, pauones, colūbas, canes uenaticos, magnos et paruos. Abūdat quoq; apib. unde magnū habet emolumentum

Vinum Sedunense. — *Lanxi.* — *Fructus terræ.*

lumentum. Oues in utroq; sexu sunt plerunq; cornutę. Habent incolæ pro pecoribus multa prata, præsertim in recessibus montium & super ipsos montes, quos maximis impensis irrigant, aquæductibus siccitatem eorum temperantes. Habent uaccæ alpes suas, sicut & oues atq; capræ u os montes, q̄ in p̄cipitijs mōtium & petrarum inter capreas syluestres siue ibices uersantes, aspicientibus plerunque horrorem incutiunt, singulis momētis casum minātes, id q̄d ouibus interdū accidere solet, quæ tam firmū uestigium ut capræ, hirci & hœdi in montis decliuitate figere

nequeunt. Sunt inter montes aliquæ ualles, quæ aliquot millia nutriunt uaccarum, pręter oues, capras & alia pecora. Ex caseo, butyro & coagulato lacte magnum habent annuatim emolumentum. Vendunt quoq; per singulos annos magnum pecorum numerum in Italiam. In Rhodano & alijs affluentibus amnis inueniuntur uariæ & multæ species piscium, præsertim truttæ miræ miræ magnitudinis, lucij, carpones, tenchæ, funduli, carabi seu capitones, cancri & aliæ species.

Nobiles pisces

De arboribus, herbis & radicibus.

SVppeditant montes huius regionis multas nobiles herbas & radices, id q̄d medici & pharmacopolæ non ignorāt, præsertim gentianā, mutrinā, danmargam, spicam celticam, ostrutium squillū, selligen, pimpinellā, astrentzē, mœreziblē, eberwurtz, &c. Abundāt quoq; ualles & inferiores mōtes proceris arboribus præsertim Laricibus, abietibus, pinis, & eiusmodi speciebus. Larices crescunt in miram altitudinē, habētq; lignum durum, subrufum & bene olens q̄d ad multa cōducit. In Maio decerpunt ramusculos teneriores, q̄bus utunt in balneis contra uarios morbos, potissimū contra leprā. Aqua quoq; ex eis distillata, ualet contra leprā. Item qui ædificāt domos & parāt hypocausta ex hoc ligno atq; inhabitāt, sunt liberi à lepræ infectione. Fiunt etiā foramina in hāc arborē, p quæ educit resina, q̄ uulgò à Terebintho Terpēthin et Valesianis Lertschinen appellat. Est hæc resina nobile remediū cōtra uulnera & multos morbos. Vbi tamē arbor p eliciendam resinam uulnerata fuerit, desciscit plurimū à natura & uirtute sua, perdens odorē, uires & robur. Crescit quoq; in cortice Laricis fungus quidā, colore cādido, medicinæ uim habens, quē medici Agaricū uocant, estq; res preciosa contra capitis dolorē, quēadmodū scribit Plin. lib. 25. cap 5. Dicit etiā nasci circa Bosphorū, sicut & in Gallia Cisalpina, sed q̄d melius & prętātius est, uiderint medici ipsi. Præfefert autē arbor ista figuram abietis, crescitq; inter abietes, sed in multis differt ab eis. Quædā recte assurgunt in altū instar abietum, quædā expandunt in latera ramos suos, & parui surculi q ex maioribus succrescunt, habent paruas quasdā papillas, & ex papillis illis prodeūt folia uirentia, qualia habet iuniperus

Larix.

Terebinthus

Agaricum.

niperus, nisi q̃d sunt mollissima & longiora articulo digiti, nec manẽt per hyemem in arbore, in qua re differunt ab abiete & pino, quæ conum retinent. Larices habent instar abietum thecam & conũ seminis, licet minorem & teneriorem. Cortex earum est hispidus & rubicundus, haud multum differens à corticibus pinastrorum, quas arbores Valesiani Tælen & reliqui Germani Fhoren uocant. Sunt præterea in montibus Valesiæ rubicundæ abietes & albæ, resinam quoque stillantes. Sed ea resina preciosior iudicatur, quę ab albis stillat abietibus quas incolæ uocant Arben, quam quæ à rubeis, uocaturq́; in regione Tranbech. Pinus quoq; exudat resinam, & ampliorem quidem quàm abietes, sed nullius est æstimationis. Plinius uocat has arbores Pinastros, id est, syluestres pinus. Fructus quem hæc arbor extrudit, appellatur in regione ipsa Ardzapffen, in Germania autem ipsa Danzapffen, id est, coni abietum. Nam disponitur fructus ille siue theca eius in formã coni seu pyramidis. Aiunt autem fructum illum calidæ esse naturæ, saporemq́; eius parum differre à gustu auellanarum. Fiunt ex eo confectiones. Sunt qui arborem illam Tedam uocant, flammis ac lumini sacrorum gratam.

Larices.

Tælen.

Fœrenen.

Danzapffen.

De mineris & metallis Valesianæ regionis

IN diocœsi Gomss inueniunt̃ in multis locis pulcherrimæ crystalli, idq́; in duplici genere. Quædam nanq; sunt puræ & claræ & inueniuntur interdum in tanta quantitate ut uiginti aut triginta põderent libras. Præbet hæc chrystallus huiusmodi in medicina usum, *Chrystallus.*

ut trita in tenuem pulerem & in uino austero pota, auxilietur dysentericis, quia multū exsiccat. Aliud genus est quoq; clarum & pellucidum sed fusci coloris, ut uersuti mercatores, potissimum Iudæi huiusmodi lapides uendant pro Amethistis. In diocæsi Vespiensi fodiuntur quoq; chrystalli, ubi & minera argenti inuenitur sicut & in deseno Raronensi. In Lœtsthen est uena plumbi & in Sider uena argenti. In deseno Sedunensi est minera cupri. In eodem quoq; agro inuentus est anno 1544. fons salis. In agro Martinacht est fodina ferri. Et intra terminos loci Intremont in ualle Bangis sunt multæ argentifodinæ. Quin & ante paucos annos inuenta est minera lapidum, quorum usus est uice carbonum, quales habentur Aquisgrani & Leodij. His hodie utuntur in Valesia ad resoluendum lapides in calcem. Cum hi carbones naturales accensi fuerint, non extinguuntur donec in cinerem redigantur. Quidam utuntur quoq; eis tempore hyemali ad calefaciendum hypocaustum. Ostensi sunt mihi hi carbones in ualle Bremis è regione Seduni, iuxta quendam præterfluentem glacialem amnem, subter ingentem saxosum montem, unde unum mecum Basileam portaui, non parum uoluptatis in huiusmodi raris & peregrinis rebus habens.

De thermis Valesianis atque efficacijs earum salutaribus.

Thermæ Brigenses.

Thermæ Brigenses sulphureæ.

Est ualde amœnus locus circa thermas Brigenses, interceptus montibus & Rhodano fluuio. Nam sunt illic uineæ, horti, prata, agri, fonticuli, syluæ & amnes; atq; à septētrione incūbit thermis mōs altus & præceps, ex cuius radice & petræ scissura promanat uena tenuis aquarum calidarum, quæ tribus canalib. deducitur in tres capsas, quarum quæq; capax est quindecim aut sedecim hominum. Est autem aqua illa in sua eruptione, ubi ex petra prodit, nō calidior quàm corpus humanum ferre possit. Licet quoq; & id ibi uidere, ut iuxta quas illas calidas prodeat riuulus aquarum frigidarum simul ex una scissura petrarum prouenientes, id quod nō parum uoluptatis affert his qui thermis illis fruūtur. Est autem aqua illa tota sulphurea, salubris & efficax his qui externas in corpore habent plagas & corrosiones. Conducit & surdis atq; tinnientibus auribus, spasmo, tremori, & catarro. Item prodest scabiosis & ulcerosis, atq; sterilibus fœminis. Virtus eius commendatur maxime in his quatuor mensib. Aprili, Maio, Septembri & Octobri. Abstinere debent ab his thermis qui debili sunt capite atq; corpore, & qui calidos habent renes & epar. Similiter qui febri laborant.

De thermis Leucensibus.

Locus harum thermarum est quoq; satis amœnus, habens circumq; multa prata & ad septentrionem altissima saxa & clausuram montium, ad meridiem uerò uallis est per quam uenitur ad oppidum Leuck, itinere sesquihoræ à thermis distans. Sūt autem thermæ illæ multarum aquarum, tamq; calidę ut oua possint elixari in eis. Cohęrent in medio pratorū in modū uici aliquod hospicia & domus cum sacello & undiq; ferè consurgunt in cœlum montes & horrenda saxa, qui locum istum sic claudunt, ut nullibi pateat exitus sine ingenti labore & sudore, pręterquam ad oppidum Leug, ut iam diximus, ad quod inter montes lenis & perpetuus est descensus. Ad occidentem thermarum eriguntur saxa in cælum, quę sine mentis stupore, ob eorum altitudinem, pręcipitia & scissuras inspici nequeunt. Aliqua etiam sic hiant, perinde ac si minentur ruinam, oppressura omnia quę sunt in subiecta planicie. Retorquentur autem ab occidente in septentrionem, suntq; intercisa magnis hiatibus & fissuris, per quos interest inuentum, aut magis hominum labore factum, per quod magno sudore et labore ascenditur, uocaturq; eo loco

saxosus

saxosus ille mons Gēmi. Ascendit iter rectà in altum in modū ferè cochleæ, habens perpetuas ambages & flexuras paruas ad læuam & dextrā. estq; iter ualde angustum & periculosum maxime ebrijs & his qui uertigine laborāt. Quocunq; eñi demittuntur oculi, apparet chaos immēsæ profunditatis, quā ægrè etiam intueri possunt hi qui robustiori sunt capite. Certe ego nō ascendi hunc montē citra tremorē ossium & cordis. Ab orientali plaga thermarū, ascendit sensim mōs quidā, decoratus infrà amœnis pratis, & hic gyrat cōtra septentrionem in uallem quandā, per quam labitur amnis, qui tēpore æstiuali augescit resolutione glaciei, quę à remotis in cacumine montis cuiusdā illius uallis cōspicitur. In prato uerò illo leniter ascēdente, hinc inde multę proruunt scaturigines aquarū calidarū, spacio unius aut alterius iactus lapidis. Maior tamen & principalior uis aquarū erūpit in ipso uico, quæ tanta est, ut ingentē rotam molarē suo impetu circumagere posset. Media pars riui per cannales deducitū ad capsas sex aut octo, quæ magnæ sunt instar mediocriū uiuariorū, reliqua medietas diffluit & perit sine usu. Per capsas intelligo hic loca ampla in terra excauata, lapidibus cōstrata & quadruplici muro parietū loco clausa atq; gypso oblita. Ab eruptione istius scaturiginis ad iactū unius bōbardæ uersus montē orientalē, profluit alia uena aquarum calidarum, qua utuntur leprosi, habentes ibi quoq; extructum hospiciolum. Hinc per iactum balistæ cernitur alia ebullitio aquarū calidarum, quæ paulò copiosior est ea quā leprosi possidēt, inclusaq; capsa petitū à multis, qui in inferioribus thermis eò usq; iam balneo indulserūt, ut cutis scabra opus habeat refectione & curatione. Cæterū aquæ in tot & tam diuersis locis promanantes, ubiq; eiusdem sunt caliditatis. Hæc autem caliditas tanta est, ut possis quidē digitum immergere aquis, sed non diù in eis tenere. Ad unum iactum bali-

Gemmi mons.

Copia aquarū calidarum.

stæ ab ista uena, ad dexteram ebulliunt frigidissimi & optimi fontes, ex quibus maior in Septembri penitus euanescit & in sequenti Maio rursum erumpit. Est aqua harum thermarũ lympida & grata, carens quocunque fœtore, qa nihil habet de sulphure, sed de cupro & ære multum habet. Venit illuc tempore æstatis, etiam à remotis locis, magna multitudo hominum: & nisi obstaret portentosa montium altitudo, quos oportet cum magna difficultate transcendere, afflueret tantus hominum numerus, quòd in oppidulo illo satis spacij pro illis hospitandis non esset. Aiunt autẽ aquam illam prodesse obscuris & lippientibus oculis, spasmosis neruis, catarro & fluxui narium, debilitati pulmonis, & languescenti stomacho. Fortificat uim digestiuam, & excitat appetitum. Medetur dolori splenis atque epatis & curat ulcerosa crura. Prodest quoque podagricis & consolidat ossa confracta. In summa, succurrit omnibus frigidis & humidis morbis, & obest morbis siccis & calidis. Calefacit, exiccat, abstergit, resoluit & stipticat. Salubris est paralyticis & his qui destituuntur usu membrorum, aut qui habent eneruatas uenas atque neruos. Prægnantes uerò mulieres iubentur abstinere ab ea, ne uel potantur aut abluantur ea. Hydropicis & calculosis dicitur prodesse: sicut & illis qui laborant calculo uesicæ & dolore colico. Confortat in fœminis matricem frigore debilitatam & laxat uentrem bibentium eam. Sanat inueteratas & ulcerosas crurium plagas, ac deinde cicatrices male sanatas refricat & perfecte sanat.

Salubritas thermarum.

De syluestribus & raris animalibus, atque de uarijs feris, quæ nedum in Valesia uerum & per totas alpes usque ad Athesinam regionem inueniuntur.

Habitant in hac regione in summis alpibus animãtia quædam mirabilia, nobis qui extra hos montes degimus, penitus incognita, ut sunt ægocerotæ seu capricorni, meles, ibices, mures alpini, magni & parui lepores, magni & parui phasiani, galli syluestres, gallinæ petrosæ, item auiculæ quas parnisas uocant, perdices, bonosæ, fulicæ, uultures, palumbi, anates aquatici & syluestres, ardeæ, ficedulæ, mergi, coturnices, turdi, &c. Abundat quoque terra ursis, lupis, lyncibus, uulpibus, martibus, falconibus, apibus mellificantibus, &c. Caret ceruis, capreis, apris syluestribus, scorpionibus & conchyliatis ranis.

De Capricornis & Ibicibus.

Habent

HAbent capricorni mãsiones suas in summitatibus montiũ iuxta induratas glacies. Nam si careant frigore, excæcantur. Non habet istud animal magnitudinem cerui, est tamen corpore graui & habet crura gracilia, caput paruũ, pulchros oculos & põderosa cornua, q̃ per singulos annos crescũt uno internodio. Cumq́ senuerint, cornu unum põdus habet sedecim aut octodecim librarũ cum uiginti, aut uiginti quatuor internodijs. Sunt capricorni colore griseo, habentq́ ungulas instar capræ, & innata est eis uis mirabilis saltandi in longum & altum. Nullum saxum est tam præceps & altum, quin capricornus possit aliq̃t saltibus peruenire ad cacumen eius, si modo saxũ sit scabrosum ubi fera figere possit pedes anteriores. Aiunt quoq; ipsum posse saliendo transcendere murum non litum, statura quinq; aut sex uirorum altum. Venatores magnis funibus sese demittũt è præcipitijs petrarum ad locum ubi uident uersari hoc animal, nec illud fugit, sed expectat eos accedentes. Necesse tamen est quum uenator accedere conatur ad ipsum, ut arctissimè muro aut saxo sese applicet, ne capricornus inter illum & petram uisum traijcere queat, alias enim impetum faceret in ipsum, deijceretq;. Quando non uidet interstitium esse aliquod inter saxum & hominem, diffidit se illum cornibus posse comprehendere, atq; ideo capitur à uenatore. Cum capricornus iuuenis capitur, potest cicurari, abitq; cum cœtu caprarum ad pastum & redit cum eisdem domum. Cum uerò grandiorem attigerit ætatem, edit ad naturæ ingenium. Fœmellę capricornorũ uocãt in Valesia ab ibice Ybschen, & Plinius libro 11. capite 37. uocat eas rupicapras, suntq; paulò maiores capris domesticis, & habent formam ibicum, nomẽ tamen grisescunt neq; sunt tam magnæ ut capricorni; nec habent tãta cornua, sed cornua earum parum differũt à corniculis ibicum, nisi quòd recuruantur ad tergum, sicut Ibicum cornua flectuntur ad faciem. Ibicum fœmellę & masculi non differũt cornibus, corpore, colore, aut alio accidente: æstate rubescunt, hyeme uerò grisescunt parumq; nigricant: uersantur in inuijs mõtibus, sed non in tam altis prę cipitijs ut capricorni. Iuuantur non parum inflexis corniculis quãdo sursum ascendere laborãt. Caro illorum meo iudicio non est tam suauis gustui ut aliarum ferarum, sed habet cruditatem quandam syluestrem & ingratum saporem, etiamsi apud quosdam in delitijs habeatur.

Capricorni uis saltandi.

Cicurantur capricorni.

De Mure montano.

MVs alpinus est q & mus mõtanus, q̃ denominationem Itali hodie tenẽt, qđ animãtis uulgò Murmont appellant, Germani autẽ Mormelthier, forsassis ob id, q̃d dormiẽs plerunq; murmur aliq̃d ædat. Est illi magnitudo media habẽs figuram caniculi magni, nisi q habet aures resectas & caudã oblongã, extesã scilicet lõgitudine octo trãsuersorũ digitorũ. Habẽt anteriores dẽtes lõgos et acutos, irritatũq; acri morsu lædit. Sunt illi crura breuia, referta denso pilo sub uentre, perinde quasi fluxas indutas habeat caligas. Habet

pedes instar pedum ursi, longis armatos unguiculis, quibus fodere solet, & cauernas sibi miræ profunditatis parare. Quãdo frustum panis, carnis, piscis, aut pomum, aut ouum durum (hæc enim omnia edit) illi offertur, recipit ea prioribus palmis, & residẽs in clunes more simiæ, illa comedit. Delectatur plurimum lacticinijs, quibus si intritus fuerit panis, exedit totum, & in modũ porci uorantis iusculum, labijs facit strepitum. Ingreditur nonnunquam binis posterioribus pedibus, statq́ erectum more ursi. Quando mutuo ludunt, latrant & garriunt instar catellorum. Indulgent plurimum somno, & uigilãtes perpetuo ludunt aut aliquid agunt, puta rodunt dentibus uel uerrunt pedibus, aut ore aliquid deferunt de loco in locum, præsertim quod molle & nido parando accõmodum, ut est stramen, fœnum, linteolũ, ligna gracilia, & similia, rictumq́ oris adeò infertiunt, ut nihil amplius capere possit. Quod si pannus maior sit capacitate oris, & rictum ingredi nequeat, ad terram post se trahunt. Vestiuntur autẽ quædam griseo, alia subrufo pilo. Quum adhuc uersantur in montibus asperis & procedere uolunt ad pastum, stationariũ aliquem de suis editum cõstituunt locum, ut palantes ac operi intentos, nullus de improuiso obruat metus, quẽ ille non prodat tẽpestiuo latratu, reliquo interim exercitu fœnum undiq; mollissimũ diripiente. Cumq́ plaustrorũ quo collecta inuehantur egeant, ipsis se in plaustra cõmodantibus, uicissim enim alius sese supinat & uentri ac pectori impositũ fœnũ uniuersis pedibus amplectitur & stringit, alius uerò socium quadrigã factum cauda cõprehendit atq; cum præda in cubile trahit, quo immitis brumæ intẽperiem somno excipiant. Hinc est quod secundũ Plinium illo tempore detrito sunt dorso. Cum uident hominẽ aut bestiam præterire in montibus, garriunt, aut, ut loquũtur Valesiani, latrant acuta uoce, eaq; uoce reliqui admonentur ut ad sua cõfugiant domicilia. Solent etiã hoc latratu quando apud homines uersant̃, aëris ostẽdere mutationẽ. Parato in autũno nido abdunt se, & nidũ humo, ne uel aëre uel humore cõtingantur, claudunt, dormiendoq́; delitescunt tota hyeme, sex aut septẽ mensibus sine ullo cibo, cõglomerantes se in modũ erinacij. Loca autẽ illa obseruantes incolæ, amouent terrã quousq; perueniunt ad cubiculũ, & alto sopore oppressos unà cum nido auferunt atq; domum potant, nec euigilãt ablati, si adhuc hyems fuerit, donec iuxta ignẽ aut radios solares calefiant. Inueniunt̃ autẽ in uno nido septẽ, uel nouẽ, uel tredecim. Vbi uerò cicurati domi habẽtur & non datur facultas fodiendi in terrã, cõportant friuola quæq;, præsertim laceras uestes, quibus se inuoluunt & dormiunt tota hyeme. Somno autẽ sic oppressos, solent quidã eos reponere in arcam aut aliam tutiorẽ locum, ubi dormiant somnum suum. Caro eorum decocta plurimũ amatur à puerperis & ab his qui uiscerum tormina patiuntur, aut qui cupiunt prouocari ad somnũ. Solent quoq; hi qui colicam sentiunt passionem, uentrem suum inungere adipe huius animantis, & sentiunt leuamen. Hæc fusius scribo, quod domi duos, masculum & fœmellam è Valesia mihi allatos, aliquandiù nutriui, & ingeniũ eorum diligentius aduerti, atque recentiori cuidam Misnensi scriptori occasionem dedi scribendi de hoc animante.

Cibus cicurati muris montani.

Mira animantis natura.

Somnus lõgus muris Alpini.

De gallinis petrosis & Phasianis.

GAllinæ petrosæ, quas Plinius libro decimo, capite quadragesimo octauo Lagopos appellat, inueniuntur in summis mõtium cacuminibus, apud induratas glacies, & sunt ferè similes magnis columbis. Habent difficilem uolatum, & mutat per annum colorem. Nam hyeme grisescunt & æstate candescunt, habentq́; crura & pedes albo pilo tectos. Aiũt

incolę

incolæ carnes earum generosum, calefactiuum, & salubrem esse cibum pro ægrotis. Mira referunt de hac aue, potissimum quod tam temere & simpliciter capitur. Nam aucupes ponunt in plano multos lapillos disponuntq; in longam seriem, contingente lapide lapidē. Venientibusq; gallinis, nec audientibus transcendere metam positorum lapidum, ordine sequuntur murulum illum, quousq; in extremitate eius corruant in laqueos & positas insidias, capianturq;. Maximi phasiani habent mansiones suas in supremis syluis, minores uero uersantur in medijs syluis, & sunt quidam nigri coloris, quidam grisei. Est etiam duplex species leporum in regione. Maiores sunt grisei coloris, habenturq; pro melioribus. Minores uerò sunt hyeme candidi & æstate grisei, nec magni sunt precij.

De lacu Lemanno.

EGressus Rhodanus fluuius altissimos Valesiæ montes, efficit maximū locū, quē olim Lemannū, hodie uerò ab adiacentib. Losanna & Geneua, Losannensem & Geneuensem appellāt. fuitq; olim ceu interstitium & murus, dirimens Heluetios ab Allobrogibus qui nostro æuo sunt Sabaudi. Et licet Sabaudiensium principū imperiū ultra lacum in Heluetiā sit cum tēpore exporrectum, tamen uetus Heluetia olim desijt ad ripam eiusdē lacus, usq; ad Geneuā. Recipit lacus Rhodanū à Veragris populis, q hodie sunt inferiores Valesiani,

siani, recuruaturq́ ad Losannam atque hinc ad Geneuam, habens in longitudine octo aut nouem milliaria Germanica, atq; in medio patet in latum duobus aut ferè tribus milliaribus. Habet à ripa Heluetiorum terram amœnissimam, quam uulgò die Vuat uocant, profertq́; uinum generosum, quod ripale seu riuale, à ripa lacus uocatur. Principes Sabaudiæ atq; episcopus Losannensis possederunt longo tempore hanc terram usq; ad bellum Burgundicum. Tunc Heluetij occupauerunt eam una cum Geneua. Et ueniens Carolus dux Burgundiæ in eam regionem, facile sibi subegit habitatores eius, atq; ex ea afflixit Valesianos. Victus uerò Carolus dux in duabus pugnis, Morati & Gransone, Heluetij rursum sibi subdiderũt eam terram, sed non longè post, anno scilicet Christi millesimo quadringentesimo septuagesimo septimo dux Sabaudiæ magna pecunia iterum redemit eam, posseditq; pacifice usq; ad annum millesimum quingentesimum trigesimum sextum, tunc rursum amisit eam, ut suprà sub titulo ciuitatis Geneuensis obiter indicauimus. Spatio unius miliarij à capite lacus non procul à ripa Rhodani situm est elegans oppidum Aelen nomine, habens arcem & dominium seu præfecturam, fuitq; aliquando comitatus Sabaudis subditus, sed temporum decursu peruenit ad Valesianos, qui rursum eam commutarunt tradideruntq; Bernatibus pro præfectura Gundes. Prope initium lacus Losannensis situm est aliud oppidum, Noua ciuitas dictũ, paruitq; aliquando Sabaudis, nunc uerò agnoscit Bernates. Haud procul ab hoc oppido in ipso lacu supra petram, non tamen procul à ripa, sitũ est regium castrum Zilium dictũ: ac deinde post unũ milliare iuxta littus iacet pulchrũ oppidum Bibiscum, alij uocant Viuiacum, uulgo Viuis, habetq; solum fœcũdum & amœnũ ubi etiam ripale crescit uinum. Hinc duo sunt miliaria usq; ad Losannã episcopalem ciuitatẽ ad quam circa annum Christi quingentesimum nonagesimũ episcopatus ex Auentico pago fuit translatus. Habet hæc ciuitas mirabilem situm, occupans scilicet duos oppositos colles & intermediam uallem. Cathedralis ecclesia & canonicorum edes tenẽt collem septentrionalem, & ex opposito colle meridiano patet descẽsus magnus ad lacum usque. Forensis uerò lacus est in conualle. A' morte Caroli ducis Burgundiæ, redempta à principibus Sabaudiæ Losanna, ciues Losannenses interim singulari familiaritate fuerunt iuncti Bernatibus, usque ad annnum Christi millesimum quingentesimum tricesimum sextum, tunc Losanna cum omni circumiacente regione peruenit ad dominium Bernatium. At ciues fruuntur interim omnibus suis priuilegijs & iuribus, & sacramentum quod hucusq; episcopo fecerunt iam præstant Bernatibus. Habet præterea hoc latus Losannensis lacus & alia insignia oppida uersus Geneuam, præsertim Morsee & Neuidunum, quæ fuerunt ducum Sabaudiæ, iam uerò parent Bernatibus. Cæterum ab altero lacus latere, singulæ terræ sua quoq; habent nomina. Nam sub Valesia incipit Zablees, cuius habitatores Gauotri quoq; appellantur, quos sequunturiuxta Lacum Fussenniri, quorum terra tribus milliaribus porrigitur in montes, estq; metropolis eorum Dinia, uulgò Dunoy, ubi principes Sabaudiæ aliquando suam habuerunt residentiam. Hodie præsunt ei Bernates. Iuxta finem lacus Geneuensis reflectuntur alpes uersus meridiem, dirimuntq́ue Italiam à Gallia Lugdunensi, appellanturq́ue primum mons Sancti Bernarri, & deinde Mons cinis uulgò Montenys. Post has alpes habitant ueteres Allobroges, hodie Sabaudi dicti. Iuxta minores alpes S. Bernhardi, habitauerunt aliquando Centrones, quorum metropolis hodie appellatur Tarentasia, Gallicè Motier, id est, monasterium, propter episcopalem cathedram. Vltra Tarantasiam est Camerinum, uulgò Tschamerin, primaria Sabaudiæ ciuitas.

Ryff vuein. *Aelen oppidũ.* *Bibiscum oppidum.* *Losanna ciuitas.* *Dinia ciuitas.*

De Burgundionibus & Nuithonibus.

TEmporibus Theodosij iunioris, anno scilicet dñi quadringentesimo uigesimo sexto & posteris annis exurgentes rursum Germani quidam Vuandalicæ nationis, dicti Burgundiones, linguã tenentes Germanicam, assumptis Nuithonibus, qui & ipsi Germani erant, profecti sunt ad Rhenum, ad ea scilicet loca, quæ hodie habitantur à principibus Palatinis & Marchionibus Badensibus, in quibus & aliquantisper morati relicta illa terra traiectoq́ue Rheno uenerunt ad partes Sequanorum, ubi hodie

Burgũdorum eruptio.

die est comitatus Burgundiæ, & Heduorum, & ubi nostro æuo est ducatus Burgūdiæ. Nec contenti his regionibus, occupauerunt & Sabaudiam atq; partem quandam Sedunorum: Item Lugdunum & Viennam, ac tandem Arelatum, à quibus deinde quoq; exorta sunt rēgna Burgundiæ & Arelati. Nuithones Burgundionibus adiuncti trāsmisso Iuraſſo monte consederunt in Heluetiorum regione, in ea terra ubi hodie est Friburgum, Berna & Ergoia, à quibus denominata est ea regio Nuchtlandia in hunc usque diem, tametsi propter Burgundionum dominium appellata quoq; sit Burgundia minor. Anno Christi 919. profectus Rudolfus rex Burgundiæ per Burgundiam minorē (quæ hodie est Nuchtlandt) traiecit fluuium Vrsam, occurrensq; illi Burckhardus dux Alemanniæ, commissa pugna, coactus est Rudolfus rex Burgundiæ retrahere pedem, id quod Hermannus Contractus in suis annotauit annalibus. Deinde circa annum Christi 930. sub Ottone primo Rudolphus rex Burgundiæ obligauit & subiecit se & regnū suum regno Romano. Et post mortem eius Bertha uxor eius relicta, consentiente Conrado filio eius rege Burgundiæ, fundauit monasterium Paterniacense, anno salutis 932. cui & oppidum eiusdē nominis cum omnibus iuribus donauit. Deinde anno Christi 1025. tempore Conradi secundi Rom. regis misit Conradus rex Burgundiæ ultimus ante mortem suam diadema regium memorato Conrado Romanorum Imperatori. Eodem itaq; tempore Nuchtlandia & ducatus Burgundiæ minoris incorporati sunt Romano imperio. Mansit autem in Latinis literis & instrumentis nomen ducatus Burgundiæ ad nostra ferè tempora. Certe magister Teutonici ordinis qui domos aliquot habet in hac regione, scribit se magistrum domorum in Burgundia & Alsatia. Fundatio monasterij Engelbergensis in inferiori Syluania Heluetiæ facit mentionem, cœnobium illud situm in ducatu Burgundiæ. Sic fundatio monasterij Murensis, quod ferè adiacet Vrsæ fluuio, mentionem quoq; facit ducatus Burgundiæ & pagi Ergouiensis anno 1114. sub Henrico quinto. Vltra Vrsam uerò flu. qui à Lucerna descendit, incipit ducatus Alemāniæ, in quo Tygurum locatur. Scribit etiam Nauclerus, sub Lothario, qui imperauit anno 1130. mortuum Vuilhelmum comitem Burgundiæ minoris, & Imperatorem ditionem illam Burgundiæ minoris, quam alpes & Iuraſſus intercipiunt, tradidisse Conrado à Zeringen. Tunc Conradus usus est titulo ducis & rectoris Burgundiæ. Filius eius Bertholfus quartus cōdidit Friburgū in Nuchtlandt & incœpit quoq; condere Bernam, mortuus anno 1141. Filius eius Bertholfus quintus consummauit quod pater in construenda Berna reliquit, deditq; ciuitatem imperio. Mortuus autem anno salutis 1218. sine hærede reliquit post se duas sorores: una habuit maritum Egonem de Vrach, qui assecutus est dominium Brisgoiæ & oppidum Friburgense. Altera habuit maritum Sigismundum comitem à Kyburg, qui factus est dn̄s Thuni, Burgdorffij, Friburgi in Nuchtlandt & aliorum quorundam locorum. Quo mortuo, factus est hæres dominiorum eius, patruus eius, Hartmannus senior, comes de Kyburg. Et is reliquit post se filiam unicam nomine Elisabetham, quæ duxit maritum Eberhardū comitem ab Habspurg, natum in Laufenberg. Cumq; ille nullum haberet dominiū, usurpauit hunc titulū. Eberhardus comes à Kyburg. Posteri uerò sui pressi egestate auri & argenti, uendiderūt paulatim dominia sua.

Burgundia minor.

Paterniaci fundatio.

Engelberg in Vnderwaldē.

De Alemannis quibusdam, qui in Heluetiorum regione consederunt.

Constat ex historijs Alemānos sępe conatus excludere Romanos ex Heluetia & Gallia, id quod tamen multis tēporibus usq; ad annum Christi 440. efficere non potuerunt. Scribunt quidē historici, numerosum populum in septentrionali Germania collectum, quibus & Sueui apud Albim habitantes sunt adiuncti, atque illi simul emigrantes uenerunt ad Rhenum. Quem cum traiecissent ingressi sunt Galliam, de uastataq; ea in multis in multis locis, penetrarunt per alpes in Italiam, anno scilicet Christi 260. Autor huius historiæ est Eusebius. Postea anno Christi 300. transierūt Rhenū alij Alemanni & multi quidē, ex quibus apud Lingones à Cæsare Constantino cæsi referuntur 30. millia. Deinde anno Christi 360. aut circiter rursum traiecerunt Alemanni Rhenum, interfectiq;

fectiq́ꝫ sunt pro maiori parte apud Argentoratum à Iuliano Cæsare. Rursum profecti Alemanni in partes Galliæ circa annum Christi 380. occisi referuntur prope Argentuariam quam hodie putant esse Colmariam Alsatiæ urbem, pro magna parte, nempe triginta millia, à ducibus militum Gratiani Imperatoris. Tandem circa annum Christi 440. & deinceps, quum Romanum imperium apud Gallos sensim deficeret ob irruptiones Gothorum, Hunorum & aliorum extraneorum populorum, qui Romanos & Cæsareanos præfectos passim in diuersis prouincijs afflixerunt, exurgentes & Germanici Franci, qui Germanicæ linguæ & nationis erant, quippe qui ante multos annos alterum latus Rheni in inferiori Germania habitauerant, transmisso Rheno uenerunt in Galliam, captisq́ꝫ multis locis & regionibus, Romanorum præfecti omnes ferè excedere coacti sunt inferiori Gallia usque ad Vangiones & Nemetes. Quo audito, Alemanni qui superioribus annis grauiter à Romanorum Cæsaribus fuerant afflicti & multi ex eis trucidati, tentantes rursum fortunam, & sibi illata damna ulcisci statuentes, traiecerunt Danubium & inuaserunt Romanorum prouincias, potissimum Rhetiam, ortum Rheni & quicquid terrarum est usque ad Athesin. Transierunt etiam Rhenum & occupauerunt bonam partem in Heluetia Romanis subdita, à fluuio Vrsa & Alpibus per diocœsin Basiliensem & Argentinensem secundum successum Rheni, Sunggoiam scilicet & Alsatiam, à quibus antea fuerant expulsi. Deinde post 60. annos, circa annum scilicet Christi 500. expeditionem fecit rex Alemanorum contra Clodoueum regem Frācorum, descendens in diocœsim Coloniensem, altera autem die uictoria potitus est contra Alemannos Clodoueus, quam historiam suprà latius signaui. Post hanc pugnam Clodoueus subiugauit totam Alemannorum regionem, quæ tunc incipiebat à Neccaro fluuio & extendebatur secundum ascensum Rheni, per Nigram syluam, per Sueuiam, per lacum Constantiensem, Algoiam, Vualgoiam, usq; ad Athesim, per Rhetiam primam usq; ad Grisones: item ultra Rhenum descendebat à fluuio Vrsa qui uulgò est Rüss in Heluetia per Rauracos, Alsatios & Argentinenses, &c.

Clodoueus Germanos bello petit.

Ex hoc Alemannorum regno fecit Clodoueus & sui successores ducatum, quem uocauit ducatum Alemanniæ, in quo nedum Sueui uerum & Alsatij & partim Heluetij & alij iam commemorati populi continebantur. Postea temporibus Dagoberti, anno scilicet incarnationis 640. erectus est in Alsatia ducatus, de quo infrà suo quoq; dicetur loco. Eodem tempore & postea ducatus Alemanniæ in uaria & multa distinctus est dominia, in episcopatus, abbatias, marchionatus, comitatus, aliorumq́ꝫ minorum dominorum & ciuitatum possessiones. Tempore Henrici quarti, anno uidelicet Christi 1070. fuerunt adhuc sub ducatu Alemanniæ istæ regiones, Sueuia, lacus Podamicus & in Heluetia Thurgoia unà cum ciuitate Tygurensi. Quo tempore idem ducatus in literis aliquando nuncupatus est ducatus Alemanniæ & aliquando ducatus Sueuiæ. Post ista tempora rursus alia facta est mutatio in ducatu Sueuiæ, ut iam sequitur.

Ducatus Alemanniæ.

Anno 1044. mortuo Ottone de Suuinfurt duce Sueuiæ, tradidit Henricus quartus ducatum Rudolfo comiti de Rhinfelden. Qui & anno Christi 1077. electus est in Romanorum regem, sollicitante papa Gregorio Germaniæ principes, contra memoratum Henricum quartum, de quo uide supra in catalogo Imperatorum Germaniæ. Porrò Rudolfus tradidit filiam suam unicam Bertolfo Zeringensi tertio uxorem: & quia electus erat Romanus rex, dedit quoque ei ducatum Sueuiæ. Illo tempore Tygurum seclusum est à ducatu Sueuiæ, factiq́ꝫ sunt domini Zeringenses duces Sueuiæ, sicut infrà commemorabo. Exorta tunc sunt grauissima bella inter Henricum Imperatorem & Rudolfum regem, durantia in quintum annum, unde magna ubique dissidia sunt nata, potissimum in Heluetia & superiori Germania. Comites Lentzburgenses & alij adhærentes Henrico Imperatori, mouerunt arma contra Bertolfum Zeringensem atque contra ciuitatem Tygurensem, qui regi Rudolfo fauebant. Anno Christi 1077. intercepit Vdalricus comes Lentzburgensis legatum pontificis, abbatē scilicet Massiliensem cum comitibus suis, captiuumq́ꝫ tenuit in arce Lentzburg iussu Henrici quarti. Protractum est hoc bellum inter duos reges usq; ad annum Christi 1082. factæq́ꝫ sunt tres cædes & in quarta uulneratus Rudolfus occubuit paulò post. Post hæc bellū mouit Fridericus comes ab Hohē Staufen adiutus manib. soceri sui Hērici quarti contra Bertolfum Zeringēsem, exclusitq́ꝫ eū à ducatu Sueuiæ, relicta tamen ei regni præfectura in ciuitate & agro Tygurēsi. Sueuiæ uerò ducatus collatus est

Rudolfus à Rhinfelden.

Comes Lentzburgensis.

est memorato Friderico à Stauffen, mansitq; lõgo tempore apud posteros eius, sicut & imperialis præfectura Tyguri & agri Tygurensis mansit apud principes Zeringenses usq; ad annum Christi 1218. quando mortuus est Bertolfus quintus & ultimus de Zeringen. Interim autem quo Zeringenses præfuerunt præfecturæ Tygurensi, usi sunt huiusmodi titulo: Conradus uel Bertolfus de Zeringen dux, & rector Burgundiæ, dei & Imperatorũ gratia iudex constitutus & aduocatus in omne Turegum, imperialem iurisdictionem habẽs. Retinuerunt nomen ducis, ducatus autẽ ipsiæ Sueuiæ & titulus simul dati sunt memorato Friderico. Tẽpore Friderici secundi ducatus Sueuiæ rursum incorporatus est imperio, etiamsi Conradinus in posterum usurparit titulum ducis Sueuiæ, quemadmodum inuenire licet in decreto quodam, quod rex Richardus anno Christi 1262. promulgauit in hæc uerba: Quod Conradinus olim Conradi regis filius, qui ducem Sueuiæ se nominat, &c. Reddidit etiam Fridericus secundus Tygurenses immunes, ne cuiquã in posterum nisi imperio subijcerentur, id quod & subsequentes confirmauerunt imperatores. *Titulus ducis Zeringensis.*

Quomodo Vitæ Heluetiam sunt ingressi.

REferunt historici, habitasse olim apud mare Germanicũ tres præcipuos populos, nempe Saxones, Anglos & Vitas. Angli cum parte aliqua Vitarũ concesserunt in Britanniã, quę hodie est Anglia, ubi & sedem fixerunt. Alia uerò par Vitarum transierunt ad Heluetios, locumq; mansionis inuenerunt apud Tygurinos, quos quidam appellant Vranenses. Isti Vitæ sunt postea Suitæ & ab exteris Suiceri appellati, à quibus hodie Suicia nomen habere putatur. Et quidã fieri potest, quod quidã eorum uenerint in Vraniam & inferiorẽ Syluaniam, atq; ad inferiora lacus & Hasle usq;. Scribit Venerabilis Beda agrum Vitarũ apud Saxones aliquandiù uacuũ & sine habitatoribus ante tẽpora Caroli Magni extitisse. Alij aiunt Carolũ Magnũ emisisse decem millia Saxonum, qui dicti fuerant Albingi, habitauerantq; iuxta Albim, illos inquã miserit ad Rhenum, in Brabantiã, Flãdriam & alia uicinia loca. Similiter miserit aliquot millia Saxonũ (fortassis memoratos Vitas) ad Alpes, ad eum locum ubi ex Germania iter patet in Italiã. Item miserit multa millia in Transsyluaniam, regionem scilicet quæ est ad orientem Vngariæ. *Vitæ populi apud Tygurinos.*

Quomodo Suitenses & eorum præfecti se gesserint erga Imperatores, priusquam mutuo fœdere sibi sociarentur.

ANno Christi 1212. Friderico secundo electo in Romanorum regem, eoq́ue ex Sicilia per Tridentũ Curiam usq; ueniente, & modico milite stipato, Otto Imperator depositus ab imperiali dignitate, collectis copijs in Sueuia, nitebatur Fridericum impedire ne se reiecto ille potiretur rerũ. Vnde in Alsatia & superiori Germania undiq; magna excitata est discordia. Dux Zeringensis et quidem comites in Vchtland et Ergouia adhærebant Ottoni, et contrà abbas S. Galli, Dominus de Saxen, comites de Kiburg et alij multi fauebant regi Friderico, potenter conducentes eũ suis copijs ad Constantiam usq;, et deinde ad Basileã. At dux Zeringensis cum suis Vchtlandensibus, Brisgoiensibus et episcopo Argentinensi astabant Ottoni Cæsari, qui ab Vberlinga ad Brisacum descendit, atq; hinc in Saxoniam fugit. Interim dux Zeringensis et episcopus Argentinensis Friderico conciliati, præstiterunt illi iuramentum. *Dißidiũ inter duos Cæsares.*

Anno Christi 1222. electo Henrico filio Friderici Imperatoris in Romanorũ regem, episcopus Argentinensis paulò post, anno scilicet 1228. illi rebellis, magnam in Alsatia excitauit Tragœdiam. Collegit rex exercitum in superioribus Germaniæ atq; in Alsatia, cuius dux erat comes de Pfirt. Similiter episcopus Argentinẽsis, aliquot comites et domini, et ciuitas ipsa Argẽtinẽsis coaceruabãt magnas copias, quorũ dux belli erat Albertus comes ab Habspurg, q postea fact9 fuit Lãdgrauius Alsatiæ. Cõgressi autẽ hi duo exercitus propè Blodelsheim quatuor scilicet milliaribus infra Basileam cõmissaq; pugna comes de *Pugna apud Blodelsheim.*

Pfirt & Henrici regis exercitus uictoriam amiserunt, fueruntq́ multi ex eis capti. Veniens post hæc rex Henricus in Alsatiam, congregatoq́ magno exercitu, grauiter incõmodauit terras episcopi Argentinensis. Anno 1235. cum Imperator Fridericus aliquot annis moram traxisset in Germania, secuti sunt eum multi comites & alij proceres ex Alsatia, superiori Germania & ex toto imperio, traiectisq́ alpibus ceperunt & euerterũt multas in Longobardia ciuitates. Sic egit quoq́ anno 1238. profectus autem in Italiam inijt cum papa & ciuitatibus Italiæ bellum, & commissa pugna illos superauit. Deinde anno 1240. cum Imperator Fridericus consilio regum Franciæ & Angliæ à Romano pontifice priuaretur Romano imperio & tantis deuoueretur diris, ut etiam crux contra illum prædicaretur, nata sunt plurima dissidia inter illos episcopos & prælatos qui cõsentiebant papæ, atq́ inter comites & ciuitatum proceres qui Friderico adhærebant. Durauitq́ hoc schisma usque ad mortem Friderici & filij eius Conradi. Friderico adhærebant comites ab Habspurg, Tygurenses, Vranenses & Suitenses, quibus Imperator confirmabat priuilegia eorũ, interim quo obsidebat atq́ expugnabat Fauentiam ciuitatem. Albertus comes ab Habspurg frater Rudolfi comitis, in pugna quæ posteris diebus commissa est, captus est à Mediolanensibus, atq́ in captiuitate mortuus anno Christi 1246. Imperator Fridericus & filius eius Cõradus rursum sunt à Romano pontifice imperio priuati, & contra eos electus in regem Roman. Henricus Landgrauius Thuringiæ. Conradus autem rex collecto exercitu ex Alsatis & Sueuis, profectus est contra Henricum Landgrauium. Et cõcurrentes prope Franckfordiam, commissaq́ pugna, coactus est Conradus cedere cum copijs suis, eo quòd episcopus Argentinensis & reliqui omnes Romano pontifici obedientes, pro omni sua uirili miserunt suppetias nouo regi contra Fridericum electo. Victoria ergo obtenta, episcopus Argentinẽsis se conferens in Alsatiam, recepit in fidem regis Henrici Landgrauij omnes ciuitates quæ antea homagium præstiterant Imperatori Friderico & filio eius Conrado regi Romanorum. Dediderunt se Colmaria, Keiserspergũ, & Mülhausium. Obsedit quoq́ Selestadium, sed re infecta coactus est hinc recedere. Mortuo autem eodem anno Henrico rege Romanorum electus est Guilelmus comes Holandiæ in Romanorum regem. Nihilo minus tamen fuit magna pars comitum, dominorum & ciuitatum in superiori Germania, qui nolebant deficere à Friderico & filio eius Conrado & adhærere Henrico Landgrauio & post eum Vuilhelmo Romanis regibus. Tygurenses expulerunt Dominicanos monachos, quod interdictũ papæ in ecclesijs obseruare uellent. Erant quoq́ tunc Basileæ aliqui, qui à rege Conrado desciscere nolebãt, maior tamen pars unà cum episcopo Lutholdo sequebantur partes nouorum regum & papæ. Hinc factum est, ut Rudolfus comes ab Habspurg, Gerhardus à Gösken, Henricus à Palm, Rudolfus à Vuidenschuuyl, Henricus à Kienberg, & alij quidam, barones & equites aurati, aliqui etiam ex ciuitate & episcopatu Basiliensi, noctu irruentes in monasterium monialium ad Lapides uocatum, situm in suburbio, diripuerunt ipsum atq́ combusserunt. Quapropter sequenti anno papa Innocentius quartus excõmunicauit memoratos, comitem Rudolfum ab Habspurg & complices eius, qui ad monasterij concremationem cooperati fuerant. Tandem uerò cum Fridericus Imperator moreretur in Sicilia anno 1250. & filius quoq́ eius Conradus rex moreretur anno 1252. electi sunt reges Romanorũ Richardus frater regis Angliæ & Alfonsus rex Castiliæ, sed qui ambo imperiũ non administrauerunt, quapropter imperiũ uigintitribus annis caruit iusto moderatore, & interea tẽporis, omnia sursum deorsumq́ ferebãtur in Alsatia & Sueuia. Principes, comites, & alij potentes nitebant̃ sibi usurpare oppida, uillas & alia quę erant imperij, magnaq́ erat in imperio confusio. Tygurenses, Vranenses & Suitenses inierunt fœdus triennale in illis calamitatibus, anno scilicet 1251. in die S. Galli. Comes quoq́ ab Habspurg Rudolfus gerebat se ad illos tanq́ amicum & bonum uicinum. Contra episcopum tamẽ Basiliensem & quosdam comites, multas & continuas habuit controuersias.

Fridericus Imperator anathematizatur.

Contra Fridericum eligitur comes Holandiæ.

Confusio in imperio.

Rudolfus comites ab Habspurg.

FVit hic Rudolfus uir proceræ & gracilis staturæ, habuitq́ caput paruum, pallidum uultum, inflexum nasum, paucos pilos, in cibo & potu temperatus, prudens, sapiẽs & bellicosus, plerunq́ in magnis opibus fuit sine pecunia. Natus fuit an. 1218. Frater uerò eius Albertus obijt Mediolani in captiuitate, sicut antea quoq́ diximus, captus

ptus in pugna quadam regi Cōrado laturus auxilium. Carolus uerò alter frater fuit Canonicus Basiliensis, mortuus in iuuētute. Rudolphus succeſsit patri suo in comitatu Habſpurgēſi & omnibus attinentijs eius, & in Alſatia superiori partem Landgrauiatus, quā pater eius Albertus ante eū conſecutus fuerat, poſſedit. Nec his cōtentus, cupiebat indies ditionem ſuā ampliare. Erat uxor eius comitiſſa ab Hohenberg, ex qua ſuſtulit quatuor filios & ſex filias. Primū mouit arma cōtra baronem de Tufenſtein, deinde cōtra patruelem ſuum Gotfridum comitem ab Habſpurg, qui per modum feudi receperat & poſsidebat ab abbatiſſa Seckingenſi, ciuitatem & dominium Lauffenberg. Oppugnauit quoq; comites de Rappersuuyl iuxta lacum Tygurenſem, & Vuernherum comitem de Homburg. Anno Chriſti 1261. cum natum eſſet implacabile diſsidium, inter ciuitatem Argentinēſem & inter epiſcopum eiuſdem ciuitatis, dominium Vualtherum de Geroltzeck, & auxilium ferrent epiſcopo abbates ſancti Galli & Murbacēſis & multi alij, Rudolphus ab Habſpurg, qui primum fuerat à parte epiſcopi, mutato animo, uertit ſe unà cum Hartmanno comite Kyburgenſi, Conrado comite Friburgenſi & Henrico comite Neoburgenſi, ad ciues Argentinenſes, pollicitus'q; eſt eis opem ſuam, factus etiam dux belli eorū. Quod uidens epiſcopus, exulſit uallem Vuyler prope Seleſtadiū, quæ erat comitis Rudolphi. Obtinuit uerò comes Rudolphus Colmariam, Keiſerſpergum, & Mulnhuſium, quę epiſcopus Argentinenſis nomine Romani Imperij in eum diem retinuerat. Anno 1262. uerterunt Argentinenſes exercitum epiſcopi in fugam, interfecerunt fratrem epiſcopi, Hermannum de Geroltzeck & circiter 60. nobiles uiros, & ceperunt ſeptuaginta ſex magnos uiros, quapropter epiſcopus fuit coactus paciſci cum ciuitate, iuxta uoluntatem ciuium.

Landgrauius Alſatiæ.

Bellum Argentinenſium.

Comes à Kyburg.

HArtmannus comes à Kyburg ſenior & ultimus de iſta familia, mortuus reliquit poſt ſe uxorem, comitiſſam de Sabaudia & filiā unicā nomine Eliſabet. Ipſe dū adhuc uiueret donauerat epiſcopo Argentinenſi comitatus Kyburgenſem & Badenſem: item Vinterthurum & alia quædam dominia in Thurgoia & Ergoia, atq; deinde eadem dominia rurſum feudi loco recepit pro ſe & ſuis hæredibus utriuſq; ſexus. Reliquit etiam in teſtamento, quòd uxor eius quoad illa uiueret, poſsideret & uſufructum haberet comitatus Badenſis & aliorum quorundā dominiorū. At comes Rudolphus excluſa muliere, uſurpauit omnia dominia illa. Quod cum comes Sabaudiæ cerneret, indignatus uoluit Rudolphum ejcere ex dominijs illis, ſed non potuit. In hunc itaque modum multa dominia uſurpata ſunt à Rudolpho comite Habſpurgenſi, ac deinde incorporata Auſtrię, atq; in cōcilio Cōſtātienſi, anno ſcilicet 1415 rurſum Auſtrijs erepta. Memorata comitiſſa Eliſabeth, filia comitis Hartmanni, uera erat hæres poſt mortē matris ſuæ, ſed qa comes Sabaudiæ: & comes Rudolphus ab Habſpurg altercabantur pro illis dominijs, filia legitima hæres priuabatur dominio ſuo. Illa retinebat ſolum ditiones & poſſeſsiones, quæ ei ex patrimonio in Vchtlandia & Burgundia minori debebantur, nempe Thunū & Burgdorffum cum attinentijs ſuis, quæ pater eius Hartmannus hæreditario iure ab Hartmanni iuniori, comite à Kyburg, acceperat, cuius mater fuerat ſoror Bertholdi, ultimi ducis Zeringenſis. Hæc Eliſabeth nacta eſt maritum Eberhardum comitem ab Habſpurg, natū in Laufenberg, qui erat patruelis Rudolphi comitis, uſurpabatq; titulum comitatus Kyburgenſis, propter dominia uxoris ſuæ, cū alioquin nul-

Comes Rudolphus auget dominium ſuum.

Episcopi Basiliensis dominiū. las proprias haberet terras. Tempore Rudolphi comitis ab Habspurg, habuit episcopus Basiliensis quasdam iurisdictiones in oppido Brisacensi. Carente aūt tunc imperio legitimo capite, & nemine non sua quęrēte, Rudolphus comes ab Habspurg subitò & insperatò irruens in Brisacum, episcopi iura sibi usurpare conatus est. Contradicentes aūt episcopus & ciues Brisacenses, tandē conuētione facta, Rudolphus exegit mille marcas argenti ab episcopo: Tunc episcopus consensit dare nongentas marcas, illisq́ à comite receptis, oppidū & castrum libera episcopo relicta sunt. Sequēti anno, nēpe 1265. Rudolphus comes aliā exactionis nactus est occasionē, ob certas quasdā lites: unde compositione facta & numeratis ab episcopo centū marcis argēti, rursum illi duo inter se cōciliati sunt. Anno Christi 1267. quū comes Rudolphus rursum egeret pecunia, sumpta occasione episcopum Basiliensem, nomine Henricū à Neoburgo, rursum uellicare uolēs, postulauit ducētas marcas argenti. Respondens uerò episcopus dixit illi: Ego hucusq; pro pace fouenda dedi tertiò Rudolpho pecuniā, nō potero perpetuus illius esse monetarius. Habuit iste episcopus magnam propinquitatē & generis necessitudinē. Nam Vdalricus pater eius, comes Neoburgensis habuit quatuor filios & quatuor filias. Hæredes aūt patri succedentes, partiti sunt patris possessionem, factusq́ est unus comes Neoburgensis, alius comes Arbergensis, tertius comes Nidouuensis, & quartus Henricus scilicet episcopus Basiliensis, iunctus multiplici affinitate memorato Rudolpho comiti ab Habspurg. Vna ex filiab. nupsit baroni de Gransen, altera comiti de Toggēburg, tertia domino de Rôteln, & quarta domino de Regensperg. Horum omniū suorū propinquorū episcopus inuocato auxilio cōtra comitem Rudolphum, succurrentibus quoq; sibi ciuitatibus Basilea, Rhinfeldo, Neuuburgo & Brisaco, technas illius euasit. Gessit quoq; comes Rudolphus bella cōtra abbatē sancti Galli & contra duos comites à Toggenburg, qui erāt nepotes episcopi Basiliensis ex sorore. *Bellum contra abbatem sancti Galli.* Interim uerò episcopus Basiliensis una cum ciuibus Basiliensib. descendēs cōtra Blodeltzheim, qui locus fuit Rudolphi ab Habspurg, quē & paulo antè fossis & aggeribus firmauerat, deuastauerunt ipsum. Destruxerūt quoq; turrim Otamarsheimensem & alia quędam loca in Landgrauiatu Alsatiæ, q̄ Rudolphi erant, p̄sertim aūt, arcem Hertenberg recenter extructā è fundamento diruerunt. Deinde expeditionem mouerunt cōtra arcem Rhinfeldensem, quæ in medio Rheni super saxo extructa erat, obtentāq; suis pręsidijs munierunt. Videns interea comes belli pondus contra se ingrauescere, reconciliatus est abbati sancti Galli atq; ex inimico fecit amicum, quo facilius episcopum Basiliensem domare posset, & nobilibus quibusdam atq; ciuibus, qui ab episcopo propter comitem Rudolphum urbe erant exclusi, succurreret & ad sua restitueret. Videns episcopus quod futurū erat, insidias posuit abbati intercepitq́; aliquot plaustra uini, q̄ abbas ex Alsatia sibi aduehi curauerat. Abbas iniuriā sibi putans illatā, iunxit copias suas cum exercitu comitis Rudolphi, ut episcopi Basiliensis ditionē deuastaret. At episcopus unà cum ciuibus Basiliensibus Brisacensibus, Rhinfeldensibus & Neoburgensibus, parans se contra abbatem, & comitem, uenit illi obuiam, nec detrectasset pugnam nisi utrinq; amici dissidium composuissent. Non tamen cessauit comes, quin anno 1270. & 1271. episcopum & ditionem eius lacesceret. Erāt in diebus illis duæ sectæ seu factiones in ciuitate Basiliensi Psitaci scilicet & Stelliferi. Psitaci adhærebāt episcopo, Stelliferi uerò comiti Rudolpho. *Factiones in Basilea.* Vtraq; aūt factio habuit quoq; fautores suos extra ciuitatē. Anno 1272. obsidione cinxit comes Rudolphus arcē Tuffenstein reædificatā & ab episcopo emptam. Eodē anno erupit ignis in oppido Seckingen, & exussit ferè totū oppidū, in quo Rudolphus p̄sidia militū & insidiatores locauerat, q inuaderēt & diriperēt ciues Rhinfeldenses, potissimū eos, q partes fouebāt episcopi Basiliēsis. Excitato aūt igne in Seckingen, surgens episcopus cū auxiliarijs suis, quod residuum fuit ab igne hostili manu deuastauit. Tunc simul Neoburgenses cōcremarunt monasterium Othmarsense. Eodē anno in uigilia Bartholomęi, exussit comes Rudolphus suburbiū Basiliense. *Suburbium Basileæ.* Ad Crucē appellatū, quod hodie uocat̄ suburbiū sancti Ioānis. Tūc enim carebat urbs exteriori muro. Tricesima die decembris huius anni traditū est comiti Rudolpho à q̄dā p̄ditore castrū Vuerr, quod extruxerat episcopus Basiliēsis, captusq́ est in eodē nepos episcopi ex sorore, dn̄s de Rôtelē. Anno 1273 uenit Comes Rudolphus cū aliquot eq̄tib. cōtra Basilienses ut illis metum incuteret. *Rudolphus oppugnat Basilienses.* Tūc cōsul ciuitatis inconsultò cū paucis se periculo exponēs, fuit gladio cōfossus, priusquā ciues insequentes, illi cōtra hostē opē ferre possēt. Eodē anno circa festū Margaretę, mouēs Rudolphus arma cōtra Basileā castrametatus est

prope.

prope Binningen, in monte sanctæ Margaretæ. Nobiles uerò qui erant intra moenia ciuitatis, sæpe cum ciuibus erumpentes, aliquos ceperunt ex castris hostium. Incrudescenteq́ʒ indies bello, fuerunt multi magni & nobiles uiri, qui conabantur incendium illud ab utraque parte restinguere, & concitatos animos reconciliare. Sed priusquã id fieret uenit Legatus Basileã, annuncians comitem Rudolphum ab Habspurg electũ à principibus imperij in Rom. regẽ. Quod audiẽtes primores ciuitatis Basiliensis, adiunxerũt legato principum insignes uiros, qui electo regi fausta feliciaq́ʒ precarenť. Tunc Rudolphus uidens se preter omnẽ spem ad summum euectum fastigiũ, illico præcepit suis, ut pacẽ cũ quibuscunqʒ inirent, omnes captiuos sine ulla mulctatione liberos dimitterẽt. Fuit autẽ electus ultima die Septembris & mox sequenti anno scilicet 1274. in uigilia Epiphaniæ Aquisgrani coronatus. Anno 1277. uendidit Eberhardus comes à Kyburg ius suum, quod habuit in Friburgo Nuchtlandię, regi Rudolpho, pro quatuor millib. marcarum. Anno 1283 obsederunt rex Rudolphus, episcopus Basiliẽsis & episcopus Argentinensis oppidũ Bruntrut, restitutumq́ʒ est episcopo Basiliensi. Eodẽ anno rex Rudolphus unà cũ Bernensibus & Fribur gensib. expugnauit Paterniacũ, eripuitq́ʒ è manib. comitis Sabaudiæ. Anno 1284. mortuus est comes ultimus in Rappersuuyl iuxta lacũ Tygurensem, factiq́ʒ sunt duo generi eius Ioannes comes ab Habspurg & dominus in Laufenberg, & Vuernherus comes ab Hõburg, domini illius comitatus. Anno 1286 factus est Henricus Gurtelknopff archiepiscopus Moguntinus, q antea fuerit episcopus Basiliensis & Frãciscanus. Anno Christi 1291. mortuus est rex Rudolphus & electus est Adolphus comes à Nassauu, q̃ interfecto ab Alberto duce Austriæ, filio Rudolphi Imp. electus est ipse Albertus in Rom. regem anno 1298. Anno 1308. mouit rex Albertus arma contra episc. Basiliensem, nomine Otthonẽ de Gransen, quod emisset à Vuernhero comite ab Homburg nouũ Homburgũ, & oppidũ Liechtstal cũ attinentijs suis, sed anteq́ʒ rex perfecisset quod animo uoluebat, occisus est ab Ioanne filio fratris sui. Historiã habes suprà in catalogo regum Rom. Sunt qui scribunt circiter mille homines decollatos, cõfossos aut alio modo interfectos in ultionẽ huius homicidij.

Rudolphus electus Rom. rex.

Comitatus Rapersuuyl.

Rex Albertus interficitur.

Habspurg in Heluetia.

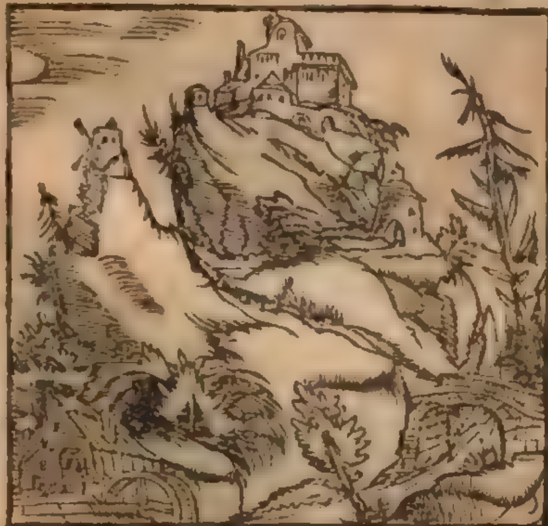

HAud procul à Kunigsfelden, loco sepulturę Alberti Romanorũ regis, et ab oppido Brugg, sita est arx Habspurg, quam aiunt extructã anno salutis 1070. à comite Rapoto, cooperante sibi fratre Vuernhero episcopo Argentinensi. Scribũt etiam quidam, ueteres comites Habspurgenses originẽ duxisse ab antiquis regibus Gallorum. Nam habuit rex Clotarius quatuor filios, scilicet Chilpericum, Heripertum, Guntramum & Sigipertum. Sigiperto pro sua portione cessit Austrasia, cuius Metropolis fuit Metis, & is genuit Childepertum. Childepertus genuit Diethpertum & Theodoricum. Sed pręstat hãc genealogiam in figuram redigere.

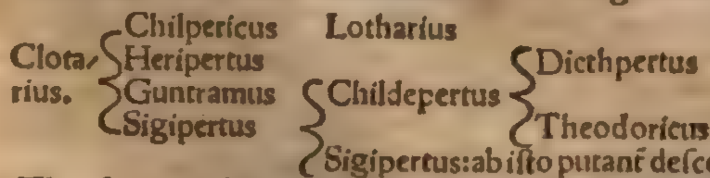

Theodoricus inhians possessioni terræ, effecit ut frater Diethpertus & duo filij eius interficerentur, ut sic solus esset dominus terræ. Sed fefellit eum spes sua. Nam ueneno propinato ab auia sua è medio sublatus, reliquit Lothario filio Chilperici terras suas. Deinde adhuc superstes fuit Sigipertus iunior, qui obtinuit à rege Lothario, ut sibi traderet quædã loca iuxta Rhenum, Brisgoiam quoqʒ & Sunggoiam. Creauit eũ quoqʒ ducem, hac tamen

F 2 conditione

conditione, ut tam ipse quàm posteri eius abstinerent à regio titulo Austrasiæ. Ab isto Sigiperto putant prognatos comites Habspurgẽses. Nam filius eius Otbertus usurpauit primũ titulum comitis ab Habspurg. Ab Otberto hæc genealogiæ recensetur series. Otbertus, Babo, Rotherus, Ethobertus, Galbon, Rampertus, Guntramus, Luthardus, Lutfridus, Hunfridus, Guntramus, Bezalinus, Radepotus, Vuernherus, Ottho, Vuernherus, Adelpertus, Rudolphus, Albertus, Rudolphus, Albertus, Albertus, Lupoldus, Ernestus, Fridericus, Maximilianus, Philppus, Carolus. Signaui hic eorum successionem, ut olim ab historicis Cæsari Maximiliano fuit præscripta. Infrà in descriptione Regis Austriç inuenies, quomodo Rudolphi ab Habspurg genealogia fuerit propagata in multos ramos.

Otbertus primus comes Habspurg

De terris Vraniæ, Suitiæ & interioris

Syluaniæ, priusquam mutuo fœdere sibi iungerentur.

Vri unde.

TEmpore Iulij primi Cæsaris, appellauerunt Rom. incolas Vraniç Tauriscos, & nomẽ Vri, q̃ hodie cõpellant, putatur originẽ duxisse ab Vranis, quos ueteres Tauriscos nominauerunt, sicut & in hũc usq; diẽ. Siebenthalenses tauros uocãt Vros more ueterũ Germanorũ. Deinde et regio ista habet nigrũ Tauri caput in cãpo croceo, quo pro insignibus utit. Sunt qui scribũt, Gothos olim cõsedisse in hac regione. Signauimus etiã superius, quomodo populi Germanicæ natiõis olim sibi in hac atq; in Suitensi terra sedẽ cõciliarint. Scripsimus quoq;, qui olim administratores reipub. fuerint in his terris, nempe reges Frãciæ, id q̃d potissimũ ꝓbat ex antiqs fundationib. sicut Ludouicus rex Germaniæ, nepos Caroli Magni, aliqua dominia de terra Vranẽsi donauit monasterio monialiũ Tygurensiũ. Posteris uerò tẽporibus, quãdo imperiũ ad Germanos est translatũ, & duces, comites alijq; imperij uasalli facti sunt domini terrarũ, antiquæ q̃q; ciuitates & ualles imperij priuilegijs sunt donatç, et singulis administratio suç reipub. ꝓmissa, tũc & hæ tres ualles fuerũt exemptæ & nulli alij dominio quã imperio subiectæ, id q̃ testat Fridericus secũdus, in cõfirmatione priuilegiorũ & antiquarũ cõsuetudinũ Suiciç & Vraniæ. Sic quoq; Rudolphus ab Habspurg rex Rom. hoc ꝓbat, quãdo in cõfirmatione priuilegiorũ Suitensiũ sic scribit: Rudolphus Dei gratia Rom. rex, semꝑ Augustꝰ, prudentib. uiris uniuersis hominib. uallis in Schuueitz liberæ cõditionis existẽtib. dilectis suis fidelib. gratiã & omne bonũ, &c. Datũ 1291. Hoc idẽ testant priuilegia ab Imperatorib. Henrico Lutzelburgẽsi, Ludouico Bauaro & eorũ successorib. Pagis Heluetiorũ cõcessa. Fuerunt ergo à multis annis habitatores Vraniæ, Suiciç & Syluaniæ liberæ cõditionis, inter q̃s & multi nobiles olim habitauerũt, habens omnes sua iura municipialia. Vnde q scribunt, hos tres pagos Vraniã, Suiciã & Syluaniã olim paruisse, comitib. ab Habspurg ac deinde ducib. Austriæ errãt toto cœlo, cũ illorũ tẽporib. & antea quoq; liberæ fuerint, cõditionis, id q̃ cõfirmationes priuilegiorũ ipsorũ ostẽdũt. Reliqt post se Rudolphus rex filiũ Albertum ducẽ Austriæ, sed q nullã habuit iurisdictionẽ super eos, quũ homagiũ ꝓstiterint regi Adolpho. Interfecto aũt Adolpho & Alberto electo ad imperium, ille non potuit uiolare ipsorũ priuilegia à suis ꝓdecessorib. collata & cõfirmata, sicut nec successores eius Fridericus, Lupoldus, Albertus & alij duces Austriæ, quorũ nullus aliquã habuit iurisdictionẽ in has terras, q̃ iurauerũt Ludouico Bauaro ceu Rom. regi. Mortuis deniq; ducib. Friderico & Lupoldo, dux Albertus claudus, uir alioq ferox, nõ habuit occasionẽ cõquerẽdi contra tres pagos tanq̃ inobedientes, sicut cõquestus fuit corã Carolo quarto de Lucerna & Tugio. Nullum itaq; imperiũ habuerũt comites ab Habspurg & post comites illos, duces Austriæ, in tres pagos, nisi quod rex Rudolphus & rex Albertus filius eius ratione imperij illis designauerunt præfectos, quemadmodum & alij ante eos fecerãt Romanorũ reges.

Suicia uallis imperij.

Tres pagi nunquam Austrijs subiecti.

Quomodo Præfecti & gubernatores

nomine imperij tribus pagis fuerint designati.

FVit consuetudo in Imperio, ut Romanorum rex deputaret ciuitatibus & uallib. imperio sine medio subiectis, prçfectos & iudices, qui nomine imperij tribunalibus præessent, & hi plerunque ex nobilibus aut alijs grauibus personis regionũ deligebantur, qui

tamen

tamen interdum functiones suas alijs quoq; subdelegabant. Sic itaq; tribus pagis dati sunt quoq; præfecti à regibus & Imperatoribus. Et hi præfecti in administratione reipublicæ nullam habebant commissionem, solum in tribunalibus ius dicebant. Et in hunc modũ Albertus rex Romanorum dedit quoq; pagis suos præfectos. Et cum illi abuterẽtur officijs suis fuerunt ab incolis expulsi, ut iam dicetur. Præfectus Syluaniæ exigebat ab indigena quodam, ut sibi mitteret bijuge boum, quo recusante, iussit præfectus, ut seruus ui abduceret iugũ. Quod cũ ille exequi conaretur, filius patrisfamilias mutilauit seruũ digito uno, & aufugit. Præfectus indignatus cõtra indigenã, cepit eum & eruit ei oculos. Accidit quoq; alio tẽpore in Syluania, ut absente quodã patrefamilias, p̃fectus coëgerit uxorẽ eius ad parandũ sibi balneũ calidũ, & ad obtemperãdum ei in eodem balneo. At mulier differẽs hoc quousq; maritus uenit, conquestaq; tentatam eius pudicitiam, adeò maritum commouit, ut ille præfectum securi occideret. Præfectus quoque Suiciæ & Vraniæ actus magna insania, erecto baculo imposuit pileum suum, fecitq; per seruum mãdari omnibus prætereuntibus, ut pileo suspenso honorem exhiberent. Erat aũt indigena quidã Guilelmus Tell nomine, qui id facere recusauit. Vocatus ergo ad dominũ, iussus est pomũ capiti filij sui impositũ, telo ex balista torto, abijcere. Erat enim sagittarius insignis. Renuit is aliquãdiu id facere, sed cũ tãdem imperiũ subterfugere nõ posset, fauente numine, quod iussus fuerat feliciter & sine læsione pueri perfecit. Et cũ adhuc aliud haberet iaculum, interrogatus à domino in quẽ usum illud recepisset, respondit. Si primo iactu puer læsus fuisset, aliud iaculũ in te torsissem. Quo audito, præfectus captum nauigio abduxit. Cumq; ille uenisset inter Vraniam & uicum Brun, lapsus è naui, per ardua & inuia montium currens, dominum præuenit, insi-

Vuilhelmus Tell.

diasq; illi intentans, sagittâ eum transfodit. Hisce & similibus facinoribus præfectorũ moti indigenæ, excluserũt eos in uniuersum ex tribus pagis. Imperatores Henrichus septimus & Ludouicus Bauarus post hæc gesta, præfecerunt eis iudices, statueruntq; ne quis alius quàm ex indigenis deligeretur.

Quid gestum apud Heluetios sub Imperatoribus Henrico Lutzelburgensi & Ludouico Bauaro.

ANno Christi 1308. electus est ad Imperium Henricus comes Lutzelburgensis, iurauerúntq; ei sequenti anno Tygurum, Berna, Solodurũ, etiã pagi Vri, Suicia & Syluania. Anno 1309. natum est dissidiũ inter abbatẽ ad Heremitas, uulgo Einsideln & Suitenses. At Suitenses ferociter illis occurrentes, multos occiderunt aut in lacu submerserunt. Ciues Arauuenses magnum damnũ tunc perpessi sunt. Anno Christi 1314. uacante imperio, archiepiscopus Mogũtinus uocauit Treuerensem & Coloniensem episcopos, Ioannem Bohemiæ regem, ducem Saxoniæ, Marchionem Brãdenburgens. & Rudolphum Palatinum. Conuenientes aũt in Franckfurt, uenerũt quoq; Fridericus dux Austriæ & fratres eius Lupoldus ac Albetus pro imperio laborãtes, quibus tamen contrariebantur episcopi Moguntinus & Treuerensis atq; rex Bohemiæ. Quod intelligens Fridericus cõuenit Rudolphum & Ludouicum ducem Bauariæ fratres, ut sibi assisterẽt. Videntes aũt duo episcopi & rex quòd Fridericus ambiret imperium, induxerũt Ludouicũ ducem Bauariæ ut se contra Fridericum eligi permitteret. His tribus autem adiunxit se miles Marchionis Brandenburgensis, qui habebat mandatum à principe suo in genere, qui similiter elegit Ludouicum. Electi sunt igitur in discordia Ludouicus dux Bauariæ & Fridericus dux Austriæ. Pausante autem Ludouico per aliquot dies cum episcopo Mogũtino in Oppenheim ciuitate imperiali, quam archiepiscopus in pignus habebat ab Henrico Imperatore, aduersarij sui in oppido Heidelberg, quod erat Rudolphi fratris Ludouici, subornarunt militem quẽdam, ut parua balista sub chlamide prouisus & sagitta uenenata, iret in Oppenheim, simulans se ex parte Ludouici esse, donec opportunitate data eum sagitta occideret. At rex Ludouicus monitus ab amico, uenientem militẽ cepit, leuatóq; pallio eius inuenit balistam, detectúmq; est totum machinationis factum. Ludouicus itaq; hunc longo tempore biga ligatum, pro spectaculo secum duxit, ac tãdem ad caudam equi ligatum & per ciuitatem tractum, primo rotari fecit, & deinde quadrifariam secari. Anno domini 1315. Ludouicus est Aquisgrani magna pompa coronatus ab archiepiscopo Mogunt. & Treuerensi. Fridericus uerò fecit se coronari Bunnæ ab archiepiscopo Coloniensi. Porrò Ludouico iurauerunt omnes ciuitates inferiores usq; Argentinam: sed superiores & quæ sunt iuxta lacum receperunt Fridericum. exceptis Berna, Basilea. Soloduro & tribus pagis. Aliæ etiam per Sueuiam, excepta Vlma & paucis cum ea, receperũt Ludouicũ. Argentina & Landoia Friderico adhęserunt. Cũ itaq; Fridericus dux Austrię electus esset, licet à paucioribus, intulit, frater eius Lupoldus bellũ ciuitatibus, quæ eũ agnoscere renuerũt, potissimum autem pagis infestus fuit, ductus hac spe, ut si exercitum intra montes introduceret, iam multo facilius illos quam ciuitates fratrį reluctantes edomaret. Quapropter pagi scripserunt Ludouico Bauaro, qui tunc Nurnbergæ morã trahebat, anno scilicet 1314. in Iunio, sicut ille rursum pagis scripsit his uerbis: Ludouicus Dei gratia Romanorum rex semper Augustus, prudentibus uiris in Vnderuualden, Vri & Suitz, fidelibus & dilectis gratiam suam & omne bonum, &c. Viri constantissimi, aduersariorũ cõminationib. ne sinatis animos uestros aliqualiter demulceri, &c. Præcepit etiam omnib. regni præfectis & officialibus, ut præfatos pagos defenderent & tuerentur pro uirili sua. Eodem anno dimicantes pagi cum ducis Austriæ copijs auxiliaribus, utrinq; aliqui fuerunt uulnerati. Erãt pagi, præsertim Suitenses, undiq; hostibus circundati: nã incumbebant eis Glaronenses, Vuernherus comes ab Hõburg, dominus in ueteri Rapersuuyl, Rudolphus comes ab Habspurg, dominus in noua Rapersuuyl, Abbas ad Heremitas, Tugienses & Lucernenses. Interim autem Suitenses prodeuntes irruerunt in monasteriũ Heremitarum. captísq; quatuor monachis, qui barones erãt, abduxerũt eos secum in Schuuitz. Dux Austriæ Lupoldus ubiq; apud familiares suos, comites & barones, auxilium quęrebat & sollicitabat quosq; contra Suitenses.

Pago bello petuntur.

Suitenses. Factū́q; est, ut partibus suas inter multos quoq; accederēt Hartmannus & Eberhardus à Kyburg, domini in Thun & Burgdorff, & tutores monasterij Interlacus, quorum iurisdictio ferè extendebat usq; ad Vnderuualden. Vexatis itaq; pagis ab omniparte, rex Ludouicus tunc Monaci agēs, scripsit rursum Suitensibus in Nouembri in hunc modum: Ludouicus Dei gratia Romanorum rex semper Augustus, dilectis filijs suis, officiato cōcilio, ciuib. & uniuersis hominib. in Suitz, gratiā suā & omne bonū, &c. Admonuitq; eos denuo, ut cōstantes manerēt in fide erga se & imperiū: sibi cōstare de laborib. & periculis, quos in illum usq; diem perpessi essent ab hostib. suis & imperij. Sibi quoq; in animo esse, in uere & quàm citius posset cōscribere ex domesticis regni magnū exercitum, per quem Suitenses & alios sui nominis gratia molestijs affectos, ex periculis liberaret. Circa calendas Nouembris collegit dux Lupoldus magnum exercitum in Thurgoia, Ergoia, Alsatia & Sueuia, sollicitauitq; fautores suos, comites, proceres & ciuitates, ne sibi deessent, atq; in hūc modū cōgregauit exercitū uiginti millium peditū & equitum, quē & iuxta lacū Tygurensem ducens, recta pergebat uersus Schuuitz. Consistēs aūt in Egre, deliberabat cum consiliarijs suis, qua parte commodius ingrederetur regionem Suitensiū. Capto uerò consilio, aderat stultus ducis Lupoldi, nomine Kune de Stocken, q consultantes audierat, & is suum calculum temere adijciens, dixit: Non placet mihi cōsilium uestrum, quia omnes consultatis quo pacto intremus regionem, nemo autem dat consilium quo modo rursum egrediamur. Cęterū cum Suitia undiq; cingatur aut montibus aut aquis, angustiq; meatus in eam introducāt, posuerunt Suitenses passim præsidia et obseruatores, ne qs temere ingrederet regionem. Mouenteq; duce castra sua, edocti sunt Suitēses per amicos uicinos, qua parte hostis ingressurus esset terram. Nam iecerunt spicula ad Suitenses, in quibus scriptum erat, prouidete uobis in Morgarten. Quo intellecto, Suitenses cum socijs Vranensibus & Syluanis illico per turmas sese recipiunt in montē Sattel, inter quē & lacum Egre uia est, qua exercitus ducis contendebat per angustias ingredi terrā. Confœderati ergo mutuo sese exhortantes, expectant aduenientem exercitum, inuaduntq; illum, pauci multos, lapides grandes deuoluentes in exercitū, adeoq; terrent equos, ut præcipiti cursu ferrentur in lacum. Et quoniam uia lubrica erat à frigore & glacie, equis nullum erat firmum uestigium, atq; ob id miles coactus fuit pedē mouere retro. Insequentes autem Suitenses, magna clade affecerunt hostem. Dux Lupoldus cū suis copijs, quæ adhuc supererant, fugiens, recepit se in Thurgoiam. Incidit bellum illud in annū Christi 1315. die 16. Nouēbris. Monuerat eodē tēpore dux Lupoldus Comitē Strasbergensem, qui habitabat in Nuchtland, ut collecto exercitu traijceret montē dictū Bruneck, inuaderetq; Syluanos. Quod cum innotuisset Suitensib. & auxiliarijs eorum, illi sine mora agmen bellicosorum uirorum miserunt uersus montē Bruneck, qui defenderēt Syluanorū terram, id quod & strenue fecerunt, occisis aliquot ex hostibus. In omnibus his bellis, pagi nullum habuerunt externum auxilium, eo quòd Basilienses, Solodurnenses & Bernenses, qui Ludouico regi iuramentū quoq; prestiterāt, duces Austriæ etiā haberēt hostes. Nec urbes istæ tunc sicut hodie habuerunt ditionē aliquam extra mœnia, sed omnia ferè per circuitum earum erant subdita alienis dominis. Nec Tygurenses uolebant initio pugnare cōtra Austrianos. Fridericus uerò dux Austriæ, qui omnibus modis sibi uoluit usurpare imperium, eo quòd in discordia quoq; electus esset, tantum faciebat regi Ludouico negocium, ut ille non posset pagis aliquod ferre præsidium.

Ludouicus Bauarus ad Suitenses.

Lupoldus magnū exercitum contra Suitenses colligit.

Confœderati hostē sternūt.

Primum Suitensium fœdus.

ANno Christi 1316. cũ incolæ Vraniæ, Suiciæ & Syluaniæ, integro biennio bello uexati fuissent à duce Austriæ, quod illũ nollẽt agnoscere Rom. regẽ, quia pauciora in electione habuerat uota, cõuenientes in Vrania perpetuũ percusserunt fœdus, dictũq; est fœdus illorũ, triũ pagorũ seu triũ Syluanorũ locorum liga Germanice, der dryen Lender oder dryer Vualstetten bundt. Anno 1317. obsidione cinxit Fridericus dux Austriæ Esslingen cõtra regẽ Ludouicũ, uentumq; est ad pugnã cruentã, multis utrinque cadentibus. Anno 1318. obsedit Lupoldus dux Austriæ Solodurum, quod homagium quoq; prҿstiterat Ludouico: Bernenses uerò miserũt Solodurensib. prҿsidium aliquod aduersus Lupoldum. Inuadentes quoq; Bernenses ditionẽ comitum à Kyburg, qui partes ducis Lupoldi iuuabãt, incendio deuastauerũt eã. Quo cognito, dux soluit obsidionẽ. Paulo pòst factæ sunt induciæ inter ducẽ Lupoldum & Suitenses. Anno 1323. confirmauit rex Ludouicus priuilegia triũ pagoru Vri, Suuitz & Vnderuualden. Eodem anno captus fuit dux Austriҿ Fridericus in quadã pugna à rege Ludouico, sicut & suprà hæc historia fusius est explicata. Quod ægreferens dux Lupoldus frater Friderici, nullum, nõ mouebat lapidem, quo fratrẽ liberaret. Mouebat bellum ingens cõtra Ludouicũ, sed omnia frustra. Veniens autẽ magus quidam seu præstigiator, promittebat per diabolũ, ducem Fridericũ liberare è captiuitate. Vnde diabolo ueniente in carcerẽ ad Fridericũ, monenteq; ducem, ut si uellet liberari, sibi insideret, territus princeps, signauit se crucis signaculo, inuocato Deo, præstigium effugauit. Tandem iuxta Colmariam in castris cõcordia facta est, & dux Fridericus è captiuitate liberatus, sed hac cõditione, quod tã ipse quàm frater Lupoldus, Ludouicum Bauarum permitterent sine omni impedimento regnũ administrare. Paulo tamen post mortuus est dux Fridericus. Duce uerò Lupoldo bellũ repetente cõtra Cæsarem Ludouicum, haud longe pòst morbo correptus, Argentinæ mortuus est anno 1327.

Fridericus Cæsar capitur.

Bella

Bella nata inter duces Austriæ & confœderatos Heluetiæ.

HAbuerunt iam memorati duo duces Austriæ ex fratre nepotem nomine Lupoldum, qui anno Christi 1385. omnē dissensionis materiā inter domū Austriæ & confœderatos tollere cupiens, fecit pacem cum eis, sed pax illa non diu durauit. Nam nouæ exortæ sunt causæ bellorū, inuitis duce Austriæ & cōfœderatis. Quidā enī Austriaci uicini Lucernanis, facti ciues Lucernæ, sic exasperauerūt suos prefectos, ut pfecti illos captos in odium confœderatorum suspenderint. Qua iniuria Lucernani moti, uiceperūt oppidum Rotenbergum, atq; capti oppidi muros & castrum solo æquant. Postea strages & incendia secuta sunt à ducib. Austriæ & confœderatis. Multi sub idem tempus accesserunt fœderi Heluetiorum, pertę si durā suorū prefectorū seruitutē. Vnde tota uallis Entlibuch & oppidum Sempach, obtēto iure ciuitatis Lucernanæ, nō parū incendiū istud fouerunt. Receptum est quoq; à confœderatis oppidulum Meienberg. Anno 1386. Tygurenses Lucernani & tres pagi profecti in Thurgoiam, occupauerunt castrū Pfeffikon. Venit aūt eo tempore exercitus ducis Austriæ bene instructus, sed quo repentino impetu *Austriaci contra Lucernanos.*

confœderati oppresserunt. Postea induciæ factę sunt, sed tot cædibus exasperati animi utrinq;, nō diu seruarunt. Rursum igitur alteri alteros lędūt, & res ad arma uenit. Dux Lupoldus multis sibi per Germaniam iunctis socijs, proficiscīt ad Sempach, ad opprimendū in eo oppido præsidiū cōfœderatorum. Quo ducis cōsilio perspecto, confœderati plures clam noctu mittunt, qui hostem expectent, & si uideatur aggrediant. Vix igitur in cōspectum oppidi uenit dux cum copijs suis, & occurrunt illi obuiā cōfœderati in loco paulò sibi æquiore, & in quo equitatus utilis esse non poterat. Dux & omnes nobiles ex equis descendentes, acie instructa, quantum per temporis angustiam licuit, opponunt se illis, concurritur, pugnant nobiles primo impetu fortisime, sed ex solis nimio æstu & laboris magnitudine fatigati, cedere coacti sunt: neq; enim posibile fuit ocio assuetos tam diu solem & labores pugnæ ferre, quamdiu poterant rustici laborib. exercitati homines. Dum igitur ex pugna fatigati nobiles ad equos suos properant, occiduntur ferè omnes. Cecidere in illa pugna Austriæ dux Lupoldus, Ottho Marchio de Hoch- *Pugna Sempachensis.* *Occumbit dux.*

berg, Ioānes comes de Furstenberg, duo comites de Tierstein, comes unus de Zollern, & plurimi nobiles minoris gradus. Insecuti sunt confœderati eos, qui sibi fuga consulere nitebantur, multosq; in fuga ceperunt & trucidauerunt. Magnam gloriam & prædam in eo prelio adepti sunt. Sepultus dux cum 60. nobilib. in cœnobio Kunigsfelden. Habuit occisus dux Lupoldus filium, nomine patrem referens, qui iuuenis erat, animo fortis, & exercitatus in omni armorū genere. Statuit igit̄ uindicare patrem & alios apud Sempach occisos.

Accedensq; Carolum Imp. exponit illi sua consilia & queritur de clade accepta. Imp. adhortatur eū ad uirtutē, & ut confœderatos bello fatiget, nihil tamē temere agat. Aggredit̄ igit̄ dux Lupoldus Suitēses magno animo, conatu, apparatu & ira, multis ex imperio ascitis socijs: multisq; in locis tētat fortunā, sed ferè ubiq; aduersa erat. Eo bello comes

Vuerdenber

Glareani uastantur. Vuerdenbergensis & comes de Tockenburg uallem Glarensem uastauerunt & direptas domos incenderunt:quibus rebus exasperati Glareani,cōiunctis sibi paucis ex uicinis pagis,adoriunt hostē,in angustijs mōtium cōmittit pugna,utrincp pugnat fortiter,sed confœderati fortius de suis focis & pro libertate pugnātes. Vertunt tergū Austriaci,(sic enim appellabantur omnes in eo bello hostes confœderatorum)occidunt à parte comitum mille quingenti,Glareanorum uerò & sociorum eorū uix quinquaginta.Fugientes Austriacos insequuntur usq ad oppidum Vrsee, ubi ex fuga se recolligere & requiescere constituerunt. Sed oppidum expugnant Heluetij, coguntur q Austriaci noctu ex eo fugere per montes in Tockenburg. Suitenses armis eorum & reliqua præda potiti, sequunt eos usq Tockenburg.& per totam Thurgoiam multas deijciunt arces,occupantq multa,q̄ adhuc iure belli possident.Eodem anno expeditionem mouerūt Bernates & Solothurenses contra oppidum Nidouu,oppugnauerunt q illud terra & aqua. Nam nobiles qui illud inhabitabant,diripuerunt amicos & inimicos. *Nidouu expugnatur.* Expugnato autē oppido & castro,inuenerunt in castro episcopum quendā Portugallensem & Priorē quoq cum comitiua eorum, qui uenerant è Roma,recta patriā per Galliā petētes:sed deprehensi in uia spoliati sunt omnib. rebus suis,coniectiq in carcerē.Inuenti autē in carcere,liberati sunt & ducti Bernā,ubi uestiti & cōmeatu tanto prouisi,ut expensæ ascenderint ad trecētos ducatos.Abeuntes autē uenerunt Lucernā & deinde in Longobardiā, ubi cogniti à multis expensas restituerunt. Bernatib.& insuper largiti sunt illis mille ducatos, quòd eorum beneficio liberati essent ex carcere.Sed reuertamur ad Heluetios. Quum Austriaci in bello Heluetico sępe male pugnassent,semperq crescerēt uires montaneorū hominum, qui indies aliqd acquirebāt, fatigati,sunt tandē utriq : nā Heluetijs cœpit deficere sal & frumentū, & dux Austriæ pecunia exhauriabat,quapropter partes cœperunt audire eos, qui de pace loquebant,at animis adhuc discordabāt,q̄d seminarium fuit multorum bellorum. Anno 1397 ortum est bellum inter abbatem S.Galli & inter Abbacellenses.Querebatur abbas,sibi minui iura & redditus,quos habebat apud Abbacellenses,& contra illi dicebant,se plus ęquo premi à p̄fectis & ex actoribus.Iunxit itaq abbas se fœdere ciuitatib.Sangallo,Cōstātiæ,Vberlingæ,Lindoiæ & Rauenspurgo:& hæ omnes ciuitates miserunt auxiliū abbati ad domādos Abbacellēses. *Bellum inter abbatē S.Galli & Abbacellenses.* Abbas igitur manu nō parua aggredit paucos illos paganos pastores (sic enim uocabāt eos,congregati uerò Abbacellenses,obuiā ueniunt hostib. Disposuerunt etiā quosdam in sublimiorib locis ad obseruandum uiarum augustias, datis illis lapidibus, quos in hostē deuoluerunt per montiū præcipitia.Erantq ita Abacellacenses natura loci adiuuante ordinati ut decennis puer aut nonagenarius senex seu mulier potuisset mille uiris aditū prohibere.Armati itaq Abbacellenses,cū primum abbatis copiæ eorū attigerunt fines,de mōte per cliuum ruentes impetū in eas fecerunt,& quidē singuli aliquot lapides deiecerūt in hostē,quorum iactu multi cadebant. Postea manus cōseruerunt, abbatisq copias terga uertere coëgerunt. Abbas mittit legatos ad uicinos principes & ciuitates rogatq ut sibi subueniāt,pessimūq pastorum exemplum,mox ab exordio opprimant. Interim dum hæc agunt,Abbacellenses quærūt quoq adminicula, fœdus cum Cōfœderatis Heluetijs ineūt, & ubi cognouerunt abbatē meditari obsidionē longiorē, ut fame coacti se illi tādem dederent,capto cōsilio uicina castella expugnāt & deijciunt è montibus,q̄cunq abbati usui esse iudicabāt ad bellum,& uicinos sibi iunxerunt,q̄d hostes magis exasperauit.Abbas uix potuit obtinere à duce Austriæ,ut sumeret arma contra Abbacellēses. Nā equitatus nullus in mōtibus usus esse potest,nec maioribus copijs in angustijs locus est pugnādi. Acceptis itaq copijs auxiliaribus,arma mouet cōtra Abbacellenses. Primū tamen mouet hostiliter castra ad oppidum imperiale Sangallum,quod ciues eius inclinarēt se ad Heluetiorum fœdus,obsidetq illud & agrū eius diripit. *Sangallus pendet ad confœderatos.* Abbacellenses amicis suis hæc propter se fieri grauissime ferentes,de montib.pręcipitant se in hostes & in fugā uertunt interficiūtq multos. Facta est pugna illa anno 1405.mense Iunio.Misit quoq tunc dux Austriæ expeditissimos iuuenes qui pagum Abbacellam expugnatū diriperent & exurerent, sed omnes uiæ erant obstructæ p̄sidijs,ut nusquā pateret aditus:de industria tamen quodā loco cessêre ij,qui in pręsidium constituti erāt & passi sunt eos ingredi,ubi uerò uenerunt in locū in quo Abbacellenses optabāt eos esse,demittunt in eos immania saxa. Et postq uidēt eos prorsus dissipatos, quosdam occisos & quosdam claudos,descendunt de monte,impetu ruunt in hostes & occidunt plurimos, totumq exercitum in fugam uertunt. Sub idem tempus Abbacellenses

cellenses multas arces occuparũt, nec modum fecerunt destruendorũ castrorũ in ea ualle, quæ à Sangallo oppido ad Rhenum usq; pertingit. Traijcientes quoq; montē Arlen, ceperunt arcē Landeck & destruxerũt Montfort & alias multas munitiones. Defecerunt passim omnes uicini rustici ad eos, sicq; factum est, ut qui antea obscuri erant & mundo incogniti, iā passim omnib. notissimi fierēt, celebreq; ob egregia sua facta adipiscerent nomē. *Abbacellenses clari fiunt.*

Anno post Christum natũ 1406. eduxerunt Abbacellenses copias suas aduersas Guilelmum comitem Brigantinum & oppidũ Brigantium obsidentes, sed aduentu magni exercitus ex Sueuia, obsidionem soluere & domũ redire coacti sunt. Reuersi uerò denuo, comes auxilio nobilium, præcipuè episcopi Cōstantiensis, stipatus cōgreditur cũ illis, pugnatũq; est utrinq; pertinaciter, tandem uerò Abbacellenses fatigati & suorum cæde ad raritatem redacti, cessere. Demum post multa damna utrinq; illata & accepta, rex Rupertus uocato abbate & suis auxiliarijs, uocatis quoq; Abbacellensibus fecit pacem inter dissidentes.

De Lucerna Heluetiorum ciuitate.

LVcerna monasterium iuxta lacum Helueticũ, quē hodie Lucernensem uocant, fuit olim cōstructũ à presbytero quodā Vuighardo nomine, qui frater fuit Ruperti ducis Alemanniæ & Sueuiæ, tēpore scilicet Ludouici regis, anno circiter 816. aut tempore Ludouici secũdi, anno 840. Factũ est etiā postea, (quando uerò & à quo non constat) ut hoc monasterium subijceretur abbati Murbacensi. Hoc quidē prodũt historiæ, regē Lothariũ, qui fuit anno 850. aut circiter, regsiunt ab abbate Murbacēsi, ad cōfirmandũ iura quędā monasterij Luciariæ (sic uocāt Lucernā) quæ habuit in uilla Emmāsita in Ergoia iuxta fluuiũ Rüss, quę olim abauus eius rex Pipinus atq; pater Ludouicus Imp. monasterio donauerat. Memoratus quoq; dux Rupertus tradidit portionē patrimonij sui regi Ludouico, ut ex illo cōstrueret & fundaret Tyguri monasteriũ ad fluuiũ Lindmat, quod quidā putāt esse abbatiā monialiũ, à Tygurēsib. dictā monasteriũ dominatũ. Ciuitas uerò post monasteriũ & partim ratione monasterij est cōdita, id quod in multis alijs oppidis quoq; uidere licet, quæ iuxta monasteria successu tēporũ succreuerũt, præsertim iuxta monasteria diui Benedicti, ut sunt, Vuyssenburgũ, Seckingē, Fulda, Amerbachiũ, Sangallus, Cāpidona, Blabeuuren & multa alia. Monasteriũ itaq; memoratum appellatũ est Lucerna ab eo loco in quo conditũ est, id quod ex literis fundationis notari potest, & sunt quidam in hac opinione ut putent nomē illud datũ loco à magna & peruetusta turri, quæ hodie stat iuxta pontē in

Lucerna primò monasteriũ

Iuxta antiqua cœnobia orta ciuitates.

in exitu lacus, ex qua olim nocturni ignes ostensi nauigantibus præluxerũt. Eiusmodi turres ueteres Pharos dixere, qualis iuxta Alexandriã in Pharo insula turris fuit, nocturnis facibus procul & è sublimi nauigantibus uelut cursum dirigens, quo suũ in portum inoffensi deferrentur. Confœderata est Lucerna tribus pagis anno salutis 1332 ante Martini, uocatũq; est fœdus illud, fœdus quatuor Syluanorum locorũ. Est aũt ciuitas satis amœna & elegãs, dignitate & opibus par multis commune emporium Suitensiũ, Vranorum & Transsyluanorum & ubi deponuntur merces quæ ex Germania in Longobardiã, & Liguriam trãsmittũtur, & per lacum magnum ad cuius finem Lucerna est sita, spacio quinq; milliariorum in Vraniam deferuntur, atq; inde dorso equorũ per montes & ualles alpium Mediolanũ usq; transportantur. In ipsa Lucerna Vrsula fluuius manat ex lacu, haud secus quàm Constantiæ Rhenus ex lacu Podamico Tiguri Linmagus ex lacu Tigurensi. Habent aũt Lucernates maiorẽ ferè commoditatem ex lacu quàm ex adiacente solo, tametsi eximia quoq; habeant prata & pabula pro pecoribus nutriendis. Literæ fundationis monasterij Lucernensis. In nomine domini, Notum sit omnibus nobilib. & ignobilibus, tam futuris quàm præsentibus, qualiter ego Vuighardus & frater meus Rupertus dux militũ regis Ludouici, qui nobis ex consanguinitate coniunctus est, omnia prędia nostra. quæ nobis ex paterna hæreditate aduenerũt, ex illius permissione & iuuamine diuisimus. Postea frater meus pro amore Dei & remedio animæ suæ ductus, omnem partem suam, quæ ad eum pertinebat, domino suo regi cõtradidit, ea uidelicet ratione ut in castro Thuricino iuxta fluuiũ Lindemaci ecclesiã cõstrueret, et seruitium ibidem perpetualiter constitueret. Vnde ego Vuighardus presbyter, quamuis indignus, ex intimo desiderio compunctus, in quodam loco qui Lucerna ex antiquitate est dictus iuxta fluuium qui Rusa uocatur, & de summitate magni laci fluit, in honore sancti Leodegarij martyris, & sancti Mauricij & sociorum eius & omnium sanctorum, paruum tugurium construxi ac ædificaui, omnem substantiam quæ me attingit, de monte qui Albis uocatur, incipiens à prædio meo Lungkhof, & omnibus locis circumquaq; iacentibus, ex permissione regis cognati mei ad ipsum locum cõtradidi, & me illic propter Dei seruitium collocaui, & tantos monachos, quantos potui illic congregaui. Vnde uir quidam nobilis & bonus ad me ueniens, qui spretis omnibus curis huius seculi, quem ego ipse monachum illic ordinaui, nomine Aluuicus, ita ut bene dicã, per omnia Dei amicus, prudẽs in scripturis sacris, qui suis admonitionibus & uerbis salutaribus corda omnium hominum regionis illius in Dei prouocauit affectum. Inde de die in diem crescente seruitio Dei, ipsum Aluuicum mei successorem & rectorem ipso loco dereliqui. Acta sunt hæc temporibus Ludouici regis. Vuighardus frater Ruperti ducis militum Alemanniæ. Dictum monasterium hodie est præpositura diues, parum extra mœnia ciuitatis Lucernensis sita.

Aduerte, Dux militũ, nõ dominus Alemãniæ. Hæredes paternorum bonorũ nõ hæredes ducatus. Monasteriũ cõstructum est à Ludouico rege Germaniæ anno 840. Leodegarius passus sub Theodorico primo, post annũ Christi 652.

De urbe Tigurina.

Tigurũ proximis aliquot seculis Thuregum dictum, uulgo Zürch, uetustissima est urbs, sita in amœno loco ad exitũ lacus magni, qui hic desinit, excluditq; amnẽ Lindmagũ uulgo Limmat dictum, quem haud procul à Glarona recipit, & diuidit urbem in duas ciuitates, maiorem & minorẽ, quæ tamen tribus coniunguntur amœnis pontibus, in quib. frequentes ciuium fiunt deambulationes. Solum per circuitum ciuitatis est ualde fœcundum, feraxq; uini & frumenti plurimi. Vinum tamen plerũq; est subacerbum, nec potest ob uicinas alpes ad perfectam peruenire maturitatem. Matutescit uinum seu potius mitescit à sua austeritate, post aliquot annos in penu conseruatũ. Extendit mons ad orientẽ ciuitati, & lacus ferè ad tria miliaria, perpetuis consitus uitibus. Est quoq; in urbe amplissimũ frumenti forũ, quod undiq; aduectum & distractũ per lacum Tygurensem ducit ad loca Heluetiorũ superiora, præsertim ad Glaronã. Quin & ex eo lacu in aliũ transportatũ lacũ, quem uulgo Vualstet-

tenſem lacū uocāt, qui lōgitudine duorū miliariorū Germanicorū inter altiſsimas & ꝑcipi/
tes rupes & montes pa tet, trāſuehit̃ ad Curiā & Griſones ipſos itinere 10 aut 12 miliario/
rum. Eſt aūt forū illud hebdomadariū. Quā bonis piſcibus abūdet lacus Tigurinus pręſer
tim aſſatilib. nouerūt hi q in hac urbe fuerūt. Quādo uerò & à quo prima huius urbis iacta
ſint fundamēta, mihi nō cōſtat. Maior eccleſia Canicorū fuit fundata ante tēpora Caroli
Magni. Deinde idem Carolus auxit fundationem illam circa annū Chriſti 810. uocatq; ec
cleſia ꝓpoſiturę ſanctorū Felicis & Regulę. Anno Chriſti 853. Ludouicus rex Germanię
nepos Caroli Magni fundauit abbatiā dominarū, quę uulgò uocat̃ Frauuenmunſter, ex pa
trimonio Ruperti ducis Alemannię, quod ille deſignauerat & tradiderat regi Ludouico
etiāſi idem Ludouicus ex bonis ſuis nōnihil quoq; contribuerit. Prima abbatiſſa uocata
fuit Hildegardis, filiā iā dicti Ludouici. In literis huius fundationis, uocat̃ ciuitas iſta Tu/
regū in ducatu Alemānico, in pago Turgaucēſi. In fundatione illa loquit̃ rex Ludouicus
in hūc modū: Noſtrā iuriſdictionē & pręfecturā in Turego, in ducatu Sueuię ſeu Aleman
nię, quę eſt in circuitu Thurgoię cū omnib. attinentijs & dominijs pertinētib. ad hāc prę/
fecturā, pręſertim cū regione Vri & Foreſto quod Albis uocāt, donauimus dominarū mo
naſterio, qd ſitū eſt in oppido Zurich, ubi deinceps religioſę fœminę ſuſcipiant̃ & con/
ſeruent̃. Paterno quoq; animo moti, deſignauimus & tradidimus ꝑdictū monaſteriū cum
omnib. attinentijs pręlectę filię noſtrę Hildegardi in proprietariū, ut memoratis fœmi
nis pręſit, eaſdēq; ſub ſua diſciplina, regula et ordine teneat. Datū 19. Auguſti anno 20. no
ſtri regni Auſtraſię, in ciuitate Ratiſponenſi. Multis poſtea elapſis annis, circa annū ſcili/
cet Chriſti 1083. liberata eſt urbs ab adminiſtratione ducatus Alemānię ſiue Sueuię, id qꝑ
ſuprà quoq; indicauimus. Anno Chriſti 1136. capta eſt ciuitas Tigurenſis à Friderico du/
cę Sueuię, q poſtea facta eſt Rom. Imp. excluſusq; eſt Cōradus Zeringeñ. ab urbe Tiguri/
na. Anno ſalutis 1336. ſeptima die Iunij, facta ſeditione in urbe Tigurina amotus eſt à ſua
functione Senatus aliusq; in locū eius ſubſtitutus. Erāt enim quidā equites, nobiles, & po/
tētiores ciues in Senatu, qui mutua affinitate ſibi inuicē iūcti, cuncta pro arbitrio ſuo age/
bāt, iudiciaq; ſiniſtra decernebāt. Extorres aūt facti antiqui Senatores, pro maiori parte ſeſe
receperūt Rapperſwylā ad Ioannē comitē de Habſpurg, unde multa ſubſecuta ſunt mala,

Multa mala passum Tigurum.

ut paulo pòst dicet. Occiderũt Tigurenses comitẽ unũ de Habspurg, quẽ filius suus Ioannes de Habspurg uindicare statuit. Igitur in unũ cõgregati qui noctu Tigurũ comiti prodere polliciti fuerant, ciuitati noctu clanculũ appropinquarunt. At Tigurenses p̃moniti, prẹparatis insidijs, multis occisis militib. comitẽ capiũt, proditoresq́;, etsi nõ potuerint exeq promissa, tamẽ rotati sunt, anno scilicet 1350. Biennio pòst Albertus dux Austriæ obsedit Tigurũ cũ multis copijs auxiliarib. comitũ de Wirtenberg, de Hohẽberg & episcoporũ Argentineñ. & Basilieñ. nec nõ ciuitatũ Friburgeñ. & Bernensis. A parte uerò Thuricensiũ erãt cõfœderati Suitẽses, Vallis Vraniæ, Transsyluaniæ & Lucerneñ. Post longã obsidionem cõpositio interuenit, nempe q Thuricẽses relaxarent comitẽ Ioannẽ ex carcere, liberũq́; dimitterẽt, duci uerò restituerẽt uallem Glarensem, Lucernã & Zug, sicq́; obsidio est soluta. Anno 1317 uenit Carolus Bohemus rex Rom. in Alsatiã, & ad querelas ducis Austriæ, profectus est Thuregũ & tẽtauit cõfœderatos reuocare à liga. Respõderunt Thuricenses, paratos quidem se facere quicqd de iure possent, nollẽt aũt à cõfœderatis separari.

Tigurẽses ob confœderatione oppugnantur.

Ait Carolus, q de imperio essent, nec possent talẽ ligã rege inconsulto facere. Illi uerò asseruerũt, se iuramẽta semel p̃stita seruaturos. Audiens rex, cœpit tractare cum ducibus Austriæ ut uenderet Lucernã, Zug & Glaris imperio, prẹsertim cũ hẹreditario iure illas non teneret. Respõdit dux Austriæ, se potius emere uelle aliqd à Cæsare q̃ sua à ducatu alienare. Post hæc Cæsar cõtractis copijs ex imperio obsedit Tigurũ, omnia ferè uastans. Accidit aũt quadã die cũ pugnandũ esset, ut diceret Episcopus Constantieñ. Sueuorum priuilegiũ esse, q primas tenerẽt in acie: cui cũ cõtradiceret dux, exacerbati Sueui recesserũt, deinde & Cẹsar discessit. Demũ dux cõpositionẽ inijt, obsidionẽ soluẽs. Anno Christi 1443. defuncto comite Dockenburgensi, comitatus Sarganẽsis hæreditario iure obtigit baronibus Rarẽsibus, quorũ habitatio fuit in Valesia, & q fœdus inierãt cũ Suitensib. & Glareanis. Erat eo tẽpore Tiguri ciuiũ magister nomine Stufsi, natus ex comitatu Sarganẽsi, qui cõterraneos suos induxit, ut ius sibi redimerẽt ciuitatis Tigurẽsis. Quod cũ malè haberet dominũ Rarẽsem & Suitẽses, qb. ille fœdere iũctus erat, monebant Tigurenses, ut Sarganenses à præstito iuramento absoluerẽt. Quod quũ Tigurẽses facere renuerẽt, uentum est ad arma. Suitẽses inuocato auxilio omniũ confœderatorũ cõmunibus copijs expeditionẽ mouerũt in Tigurẽses, Tigurenses uerò impares tãtis copijs implorabãt auxiliũ ducũ Austriæ, quos & facilè paratos inuenerũt, id quod adhuc plus irritauit cõfœderatos, iniquo ferentes animo, ut illi nouum fecerint cũ duce Austriẹ fœdus. Moneñt ergo denuo Tigurini ut renunciẽt nouæ cõfœderationi. Respõderunt illi, se cõtra primã prioris fœderis fidem nõ fecisse, nec em̃ prohibitũ in cõditionib. Heluetici fœderis, alia fœdera cũ alijs nõ faciẽda, modò non sint cõtra cõfœderatos Helueticos. Heluetij itaq; arreptis armis, in agrũ Tigurensiũ irruũt, hostiliterq́; omnia inuadũt, uastãt, et diripiũt. Ineũtes etiã multas priuatas pugnas & dimicationes, multi desiderati sunt è parte Thuricẽsium & ducũ Austriẹ prẹsertim apud Rappersuuilã, ubi cecidit ducis Austriẹ ductor exercitus, miles deauratus cũ alijs quibusdã. Occuparũt etiã Heluetij oppidũ Bremgarten, quod Tigurensib. suã promiserat operã. Tunc miserũt patres ex concilio Basiliensi solennẽ legationẽ in die pentecostes ad Tigurẽses & Heluetios, quo partes illas dissidẽtes cõponerẽt, sed nihil effecerũt. Cũq́; Lucernates, Vrani, Trãssyluani & Suitenses grassarent in agro Tigurino, erũpentes Tigurini cũ Austriacis quos secũ in urbe habuerũt, peruenerũt ad eũ usq; locũ ubi patibulũ locus supplicij malefactorũ cõsistit. Quod Heluetij percipiẽtes conabanṫ eos anteuertere, inter

Tigurini cæduntur.

cluderéq́; reditũ in ciuitatẽ. At illi uidẽtes q futurum erat, cõuersi repetebãt urbẽ, de caudatis tamẽ ex eorũ numero circiter sexcẽtis peditibus & equitibus, inter quos & ciuium magister Stufsi nomine, q totius illius tragœdiæ causa fuit, occubuit, parũ etiã abfuit quin Heluetij tũc occupassent urbẽ. Exustis aũt omnib. locis quæ extra mœnia erãt, discedentes Heluetij obsidione cinxerũt Rappersuuilã, quousq; per episcopũ Cõstantieñ. & fratrẽ eius Fri

Laufenbergũ obsidetur.

dericũ ab Hewẽ exorati inducias fecerũt. Eodẽ tẽpore Bernates, Solodurenses & Basilienses obsidẽtes Laufenbergũ oppidũ, infestarũt mœnia oppidi p 12. dies. Sed superueniẽtib. Episcopis Cõstantiẽsi & Basilieñ. facta est cõpositio inter aduersas partes, numeratis Bernatibus 10. millibus aureorum ab ijs qui de dominio erãt Austriæ. Tragœdiã illam excitauerat Ioannes à Rechberg, qui ex illo oppido Bernates & Basilienses sæpe uexauerat.

Anno 1444. mense Maio Heluetij obsidione cinxerunt oppidum Gryffensee, q Thuricensiũ erat, subfossoq́; castro obtinuerunt ipsum, & inuenientes in eo 62 uiros, omnes decollauerunt, diruerunt q́; castra Werdeck & Sonnenberg. Quomodo uerò tandẽ Tigurini rursum recõciliati & cõfœderati fuerint Heluetijs, dicetur infrà iuxta ciuitatẽ Basileæ.

CIVITAS SOLOTHURENSIS, EX PRAECLA

ris & uetustissimis Heluetiæ ciuitatibus, ad Arolam fluuium auriferum sita, cuius picturam, (quam tibi lector hic exhibemus) à prudentissimo eius Senatu facilè impetrauit præclarus uir Georgius Hertingus ciuis Solothurensis, eiusdem Senatus à Secretis, uir doctus atque studiosorum patronus deditissimus.

Solothurensis ciuitatis effigies ad u

a...iuum pro nostro tempore depicta.

De ciuitate Solothurenſi.

NVmeratur Solodurum inter uetuſtiſsimas ciuitates, ſita iuxta amnem Arolam. Produnt uetuſtiores hiſtoriæ hanc munitionem extructam paulò pòſt conditam Treuerim, quam uolunt tempore Abrahami conſtructam. Meminit Antoninus in ſuo itinerario huius ciuitatis, appellatq́ eam Salothurum per a. Qui uerò eam ſcribunt Solothurum, putant eam ſic dictam ab antiqua turri, quæ adhuc uiſitur in medio locata ciuitatis, ut ſit Soloturum idem quod Solis turris. Extat in hodiernū uſq; diē lapis quidā peruetuſtus deæ Eponæ conſecratus, in quo expreſsis characteribus locus ille appellatur Vicus Salodori. Longè poſtea uocatus eſt idem locus Caſtrum Solodoreñ. id quod literæ quædam indicāt anno Chriſti 1251. ab abbate Frieniſpergenſi ſcriptæ, quæ ſic habēt. Inuenimus eccleſiā Solothurenſem in ſua prima fundatione cōſtructā, dotatā, priuilegijs & iuribus ſuffultam haud aliter quàm eccleſia Tygurina fuit fundata, ibiq; à regina Bertha, quæ conſtruxit eccleſiā & caſtrum Solodorenſe, tradiditq; præpoſito & collegio omnia iura huius caſtri, nempe iuriſdictionem Sculteti, hoc eſt, præſidentis inter iudices: monetam, uectigalia & alia iura, præter maleficia quæ ſanguine puniuntur, ea enim reſeruantur præfecto & uicario regis Arelatenſis, cui regno hic ſubijcitur uicus. Nihil amplius habetur de fundatione collegiatæ eccleſiæ Solodurenſis. Nam quum olim perditæ eſſent originales fundationis literæ, conuentus capitularis ſupplicauit pontifici Romano, pro corroboratione ſuorum iurium & priuilegiorum. At ille deſignauit prædictum abbatem Comiſſarium, exhortatusq́; eſt eum ut diligenter Solothuri apud ciues diſquiſitionem faceret de prouentibus illius eccleſiæ, quibusq; illa gauderet priuilegijs, id quod abbas non ſegniter proſequutus eſt. Et quicquid de eccleſiæ illius iuribus inuenit conſcripſit, fecitq; communiri ſigillis præcipuorum ciuium & Comitum per circuitum ciuitatis commorantium, earumq; literarum copia eſt exhibita mihi per magnificū uirum, dominū Ioannē A al præfatæ eccleſiæ Solothurenſis præpoſitum, uetuſtatum mirum amatorem. Ex hiſce autem literis facilè licuit deprehēdere, olim regnum Arelatenſe extenſum uſq; in Heluetiā, ſicut & ſuprà de ea re mentionem fecimus in Galliæ deſcriptione, fuitq; tunc Solodurū Caſtellum, ſed quod ſubinde creuit in eam quam hodie habet magnificentiā & potentiam, habens etiā ſub ſe terras & homines. Hoc in loco ſanctus Vrſus de legione Thebæorū unà cum 66. ſocijs, quum ex Agauno Valeſiæ oppido ueniret, ſub Cæſare Diocletiano, præſide aūt Hyrtaco, capite truncatus eſt pro Chriſti nomine. Illi uerò ſinguli decollati, acceptis capitib. ſuis, ut legenda illorum habet, geſtauerunt ea ad ſpaciū centū aut amplius paſſuū, ubi & ſepulti ſunt à fidelib. in littore Arolæ præterfluentis fluuij. Qui locus poſtea mœnib. ciuitatis eſt incluſus habetq; hodie ſacellum, quod ad ſanctū Petrum uocat̄. Cæterum quæ fuerit memorata Bertha regina, quæ collegiatā eccleſiā Soloturenſem fundauit, uariæ ſunt opiniones. Nam quidam putāt eā uxorē fuiſſe Caroli Magni, uixiſſeq; circa annū Chriſti 800. Abbas uerò Vrſpergenſis ſcribit eam filiam fuiſſe Burckhardi ducis Sueuorum. Sunt rurſum alij qui putāt eā uxorē fuiſſe Rudolphi regis Burgundionū, filiā Richardi, q̄ in ſua uiduitate dotauit eccleſias collegiatas, Anſeldingen (quæ poſtea Bernā fuit tranſlata) Solothurenſem, Monaſterienſem in Granwald, atq; Paterniacum monaſterium, circa annum Chriſti 932. plus minusúe. Fuit aūt mater ſanctæ Adelheidis, quam Otto primus duxit uxorem, genuitq; ex ea Ottonē ſecūdū. Quæ cū uice quadā ueniſſet Solothurū, mora Chriſtiana pietate effodit corpora ſanctorū martyrum, extructaq; noua eccleſia, inſtituitq; religioſorū uirorū collegium, quib. & largā prouiſionē fecit. Poſteris tēporibus fuerūt oſſa S. Victoris martyris Geneuam tranſlata, & corpus S. Vrſi ſepultū ſub ſummo altari ubi & quieuit uſq; ad annū Chriſti 1519. Cūq; eo anno altare dirueret̄ ut paulò maius fieret inuenta eſt ſub eo tumba lapidea longitudine quinq; pedum, & latitudine duorū, in qua duo quieuerūt corpora, ad quorū unius caput lamina iacebat, in qua hic uerſiculus erat inſcriptus, Condit̄ hoc tumulo ſanctus Thebaidus Vrſus. Hæc ego ipſe uidi anno ſalutis 1546. quū eſsē Solothuri, & luſtrarē omnia diligētius. Sita eſt aūt hęc ciuitas in agro

Solis turris.

Caſtrum Solodurenſe.

Regnū Arelatenſe.

S. Vrſus hic pro Chriſto paſſus.

Bertha regina.

agro plano & satis culto, nisi quod ægrè fert uites. Reliqua omnia abundè profert tellus. Vinum petit à propinquo loco Biela. Crescit in huius urbis ditione, sicut & in Tigurensium atque Curiensium & Glarensiū terra, arbor Taxus appellata, quam ob usurpatū officium græca uoce oplon quoq; uocant, quod scilicet optima sit pro balistis ligneis & arcubus faciendis, quibus potissimum nostro æuo Angli utuntur, & ex Heluetia in magno copia ad eos deferuntur. Germani hanc arborem Yben uocant, estq; abieti aut potius larici similis, quantum attinet ad urorem, quem hyeme tamen non ut larix abijcit. Sed non crescit in tantā proceritatem ut abies, quin magis instar piri diffluit in latum. Funditur truncus arboris in plurimos palos, qui deinde adaptantur arcubus. Habet autem arbor sub cortice duplicem rigam: exterior est alba & interior rubea: nec una sine altera ualet pro arcu faciendo. Alba in arcu habet superficiem conuexam, rubea uerò concauam. Quòd si ex solo ligno rubeo facereres arcum, ille extensionem ferre nequiret, sed illicò frangeret, sicut econtrà alba ligni pars flexuram quidem quantumlibet magnam patitur, at impetum iaculo non confert, sed dum curuatur prohibet fractionem, & rubeū uim suppeditat excusso telo. Crescit etiam hęc arbor in Austria, Vngaria & Dania, sed Heluetica dicitur illis pstare. amaturq; ab Anglis. Fert autem arbor ista baccas rubeas, quibus letale inesse dicitur uenenum, præcipuè in Hispania. Nutriri dicuntur hoc fructu feræ syluestres, unde & Maximilianus Cæsar ægrè tulit huius arboris resectionem. Fumus eius dicitur necare mures.

De ciuitate Friburgensi sita apud Nuitones uulgò Nuchtland, qui terræ tractus hodie appellatur Vchtland.

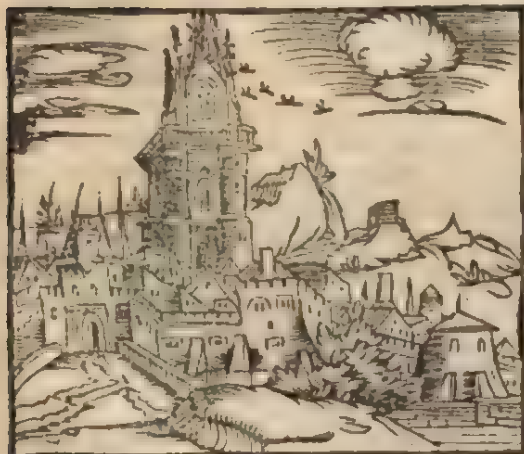

TEmpore Lotharij, qui ab anno Christi 1127. usq; ad annum 1138. imperauit, mortuus est Wilhelmus comes Vchtlandię, ut Nauclerus scribit, traditaq; est Vchtlādia ab eodem Lothario Rom. rege Conrado Zeringensi. Quo mortuo anno Christi 1152. successit ei filius eius dux Bertholdus Zeringēsis quartus huius nominis. Is Bertholdus ædificauit utrunq; Friburgum. Brisgoiæ & Vchtlandiæ. Cœpit quoq; extruere ciuitatem Bernensem duodecim annis post conditum Friburgum, mortuusq; est anno 1185. Dotauit autem utrunq; Friburgum multis priuilegijs & libertatibus, sicut & superuenientes Cæsares ea non minorib. prosequuti sunt gratijs quàm imperiales ciuitates. Mortuo deinde anno 1218. Bertholdo quinto, peruenit Friburgum Vchtlandiæ ad manus comitum Kyburgensium, id quod suprà in Nuithonū descriptione non tacuimus, saluis tamen cunctis priuilegijs à ducibus & Imperatoribus collatis. Deinde circa annum Christi 1260. factus est huius ciuitatis dominus. Eberhardus comes Habspurgē. natus in oppido Laufenberg, qui postea mutato titulo appellatus est comes Kyburgensis. Et is uendidit posteris temporibus nempe anno 1277. ius suum regi Rudolpho ab Habspurg, saluis ciuitatis priuilegijs. Postea ciues pecunia redemerunt se à domo Austriæ. Nulla pictura exprimi potest mirabilis situs huius ciuitatis, partim enim imposita est monti præcipitib. petris suffulto, partim iacet in ualle accliuis montibus clausa, circumfluitq; montem in imo per desidentem ciuitatem amnis quidā mediocris magnitudinis. Prætorium situm est in præcipite rupe, ubi olim arx fuit munitissima, à qua temporum successu creuit ciuitas ipsa suprà & infrà. Oppositi montes sustentant mœnia, tametsi in orientali monte nullę ferè domus pręter munitiones existant. Quocunq; pergis in ciuitate, est tibi uel ascendendum uel descendendum.

Duces Zeringenses.

Mirabilis situs ciuitatis Friburgensis.

Profert terra omnia necessaria præter uinum.

De

De ciuitate Bernensi & eius exortu.

Berna si annos numeres non admodum uetus est, si situm & cultum, si mores & ciuilitatem, si leges & instituta, si potentiam ac uirtutem cognoscas, nulli urbiũ cedit. De cuius constructione sic legimus: Bertholdus dux Zeringensis, quartus huius nominis, construxit suo tempore, duo Friburga, id est, libera castella, sonat enim Friburg, Liberũ burgum, unum scilicet in Brisgoia & alterum in Nuchtlandia. Fuit uir iustus & rectus. Hic obsidum legem, quam Germani Gisel uocant, introduxisse dicitur. Et quo sui subditi firmiorem & tutiorem in Nuchtlandia haberent mansionem, deliberauit aliam extruere ciuitatem iuxta arcem suam, quę Nideck appellabatur, in peninsula quę Saccus uocabatur, quam tunc sylua quercina occupabat. Quodam autem tempore quum idem Bertholdus uenationi intenderet, dicebat ad suos: Ciuitatem quam extruere in hoc opportuno loco deliberauimus, nominari uolumus uocabulo bestiæ, quæ nobis primùm occurrerit & capta fuerit. Ceperũt aũt Vrsum, quẽ Germani Beren uocant. Cumq́ in eo loco, ut diximus, plurimæ crescerẽt quercus, ubi ciuitates erat cõstruenda, omnes ferè arbores illæ fuerunt pro domorum structura insumptæ. Vnde & operarij uulgò dicebant quum resecarent arbores:

Holtz lass dich hawẽ gern, die statt muss heissen Bern

Quare Berna sic uocata.

Cuius rythmi hic est sensus: Arbores sinite ut secemini libẽter. Quoniã ciuitas ista uocabit̃ Bern. Est itaq; huius ciuitatis situs ueluti in peninsula, quã facit Arola fluuius, qui tam magnus est, ut nauigari possit. Nam ad meridiẽ urbis fluit amnis ille in demisso loco ab occidente in orientem, & tunc reflexus petit occasum ad ad iactũ bõbardæ, quãta scilicet est lõgitudo ciuitatis, sicq; amnis est ciuitati loco fossæ aqua inundantis, nisi quod ab occidente ad iactum balistę fundus ciuitatis cohęret continenti: qui Isthumus si perfoderetur haberet Berna formã insulæ. Est autẽ à meridie & à septẽtrione ual dè ꝓfundus prospectus in subiectã decurrentẽ aquã, ab oriente lenis est ascensus in summitatem ciuitatis. Adiacẽs solum omnium rerũ est ferax pręterquam uini, sed quod haud procul Bernates ex sua terra petunt optimum. Crescit etiam ab uno latere ciuitatis uinum, sed quod neque celebre est nec multum. Itaque Bertholdus quartus, huius urbis conditor, concessit in fata anno domini 1175. priusquam ciuitati colophonem imponeret, eius operis consummationem relinquens filio suo Bertholdo quinto & ultimo duci Zeringensi. Genuit quidem hic quintus Bertholdus ex uxore filia comitis de Kyburg duos filios, quos nobiles regionis ueneno extingui curauerunt, ob id potissimum quod arbitrabantur Bertholdum ducem odio & æmulatione consummasse ædificium ciuitatis, unde eos in iugo seruitutis continere posset. Filijs autem è medio sublatis ipse Bertholdus ualde indoluit, exasperatusq; dixisse fertur. Ecce progeniem meam ueneno extinxerũt, & ego eos hac ciuitate infici am usq; ad exterminium, sicut & effectus inde est secutus

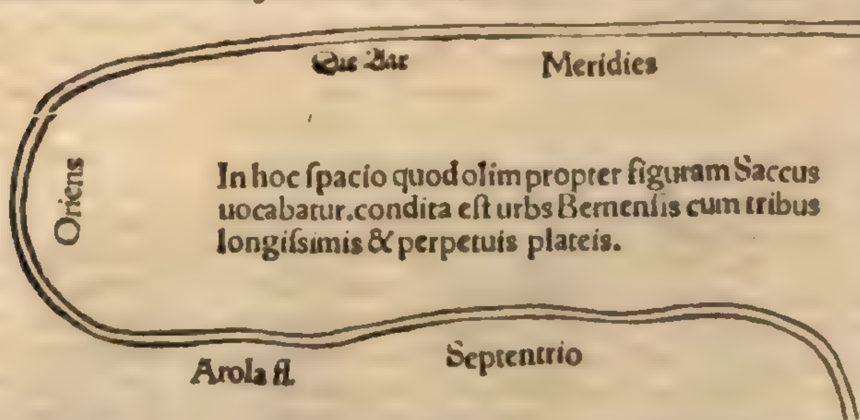

CIVITAS BERNENSIS

accuratissimè per Io. Rudolfum Emanuelem Bernatem deformata, & huic operi in perpetuam patriæ eius memoriam inserta.

H Vrsina

Vrſina ciuitas, uulgo Bernenſis, ad hu

Obijcitur oculis tuis amice lector in hoc icone, tota habitudo ciuitatis Bernenſis, niſi quod latus meridianum æquè alluitur flumine ut latus ſeptentrionale, ſed quod in plano exprimi nequiuit. Vides quomodo urbs ipſa ab occidente tertiò ſit ampliata, ſeruato uno & eodem tenore trium præcipuarum plateaŗ, quæ ab oriente in occidentem recto ordine

...ad hunc Christi annum 1549. exarata,

extendūtur. Et quia hæc urbs ab Vrso nomē accepit, solet Senatus eius perpetuò aliquot ursos nutrire, deputato illis certo quodam loco, ubi uides scriptum Berengrub, id est, Vrsorum fouea. Habent ibi feræ istæ foueam quadratam lapidibus planis constratam, in qua masculus & fœmella seruantur.

Dedit enim dux Bernam cum pagis & cum minori Burgundia imperio. Obijt hic Bertholdus anno 1218. sine prole. Vnde sunt uersus: Dum bis sexcētis ter senus iungitur annus. In Friburg moritur Bertholdus dux Alemannus. Habuit autem sororem Agnetem, quam duxit Egon de Fürstenberg & genuit ex ea filium paternum referens nomen. Egon iste secundus duxit Adelheidam filiam comitis de Nyfen & sustulit ex ea Conradum. Conradus duxit uxorem Sophiam de Zollern. Hic Conradus ædificasse fertur castrum Friburgi in monte, anno 1270. quem obsedit Rudolfus rex anno 1279. Egon filius Conradi duxit Catharinam de Leuchtenberg, &c. de quo infra. Incorporata autem Berna imperio, Fridericus secundus Imperator anno 1229. ipsam amplioribus prosecutus est gratijs. Cæterum de pueris Bertholdi, ueneno extinctis, est communis fama apud Soloturenses, ubi ossa eorum habentur, eos cooperatione matris interfectos. Vnde & Iohannes Carpentarius uir non uulgaris eruditionis, de hoc facinore sequentia scripsit metra:

Friburgum in Brisgoia

Hic recubant pueri, Zeringæ dux

Bertholdus   Quos genuit, mater teneris uenena propinat.

Firmant opinionem suam per id quod caput matris puerorum, (quam asserunt post perpetratum patricidium decollatam) absque corpore fuit adiunctum ossibus puerorum, & in hunc usque diem simul in sarcophago continentur. Minor puer quantum ego ex uisis ossibus iudicare possum, fuit sesqui aut duorum annorum, maior uerò, nouem uel decem annorum. Reliquit autem Bertholdus duas sorores. Vnam duxit uxorem Sigismūdus comes Kyburgensis, nactusque est per eam dominium in Burckdorff, Thun, & Friburgo Vchtlandiæ: mortuoque filio eis Hartmanno, totum eius dominium peruenit ad auunculum eius Hartmannum comitem seniorem de Kyburg. Is uerò unicam tantam habuit filiam Elisabetam nomine, quam duxit uxorem Eberhardus comes ab Habspurg in Lauffenberg natus, qui & comitum Kyburgensiū titulum sibi uendicauit, quum alias terras non haberet, præfuitque Burgdorffio & Thuno, mortuus anno 1280. Cui quum succeßissent filij Eberhardus & Hartmannus, priorque interfecisset fratrem suum in castro Thunensi, emerunt Bernates totum dominium Thunense, tradideruntque rursum illi in feudum, etiamsi postea hostiliter egerit contra eos.

Turris arx in Valesia.

Anno domini 1286. mouerunt Bernenses expeditionem contra dominum Vuissenburgensem in Sibenthal, contra comitem Grierensem & contra Baronem à Turri atque contra ciuitatem Friburgensem, obtinueruntque tunc oppidulum Vuimmis & diruerunt fortalicium Iagberg. Anno 1287. interfecerunt Iudæi clanculum Bernæ puerum Christianū, quare & multi rotati fuerunt & reliqui ex urbe pulsi. Quærentes autem Iudæi id regi Rudolfo, commouerunt eum ut cum triginta milibus militum Bernam obsideret, bisque impetum in eam faceret, sed cum nihil efficere posset, infecta re discessit. Anno 1289. uenit Rudolfus regis Rudolfi filius contra Bernam cum copijs militum, positisque insidijs pauci eorum obequitabant in prospectu ciuitatis. Quos uidentes Bernenses, sine ordine egreßi, inciderunt in manus insidiarum, grauique clade affecti, etiam partem ex uexillo amiserunt. A' parte uerò ducis perijt comes unus de Homburg sito in Houuenstein. Anno 1298. gesserūt bellum contra Bernam Friburgenses, comes Sabaudiensis, comes Neuuenburgeñ. comes de Griers, Baro de Turri, episcopus Losanensis, & multi alij. At Bernenses freti subsidio Solothurensium & comitum de Kyburg atque Arbeg, strauerunt hostes suos, occideruntque circiter quadringentos & quinquaginta & ceperunt trecentos, obtentis eorū signis. Subuerterunt deinde arcē dominorū de Belb. & occupauerunt Gerinstein. Anno 1303. multi confœderati expugnauerunt dominū de Vissenburg, turbatorem pacis, occupantes oppidulū eius Vuimmis. Eodē tēpore expugnatū est oppidū Brēgartū, itē Mūnsingē & castrū Balmeck, arx quoque Vuildēstein sub Vuallēburg. Anno 1325. intercessit graue bellū inter

Victoria Bernatium

Bernenses

Bernenses & comitem de Neuuenberg. Deinde anno 1331. profecti Bernenses cũ suis auxiliaribus, Solothurensibus, Basiliẽsibus, comite Petro de Arberg, episcopo Basiliẽsi & alijs quibusdam contra Hartmannum de Kyburg & Friburgenses, expugnauerũt quædam castra, nempe Guminen, Castel, Lansshut, Esche, Halten & alia quædã loca. Ac deinde iungentes copias suas copijs Argentinensium destruxerũt castrum Schuuanouu. Anno 1332. regio Hasslensis cõfœderauit se Bernensibus fœdere perpetuo. Deinde anno 1338. q̃rẽtes aduersarij Bernatium occasionem bellandi contra eos, obsederunt oppidũ Laupen, quod Bernenses magna redemerãt ui pecuniæ, imposuerantq; præsidiũ ualidissimũ. Fuerũt autẽ inter aduersarios omnes de Neuuẽburg, comes de Nidouu, comes Eberhardus de Vallendis, comes Ludouicus de Sabaudia, comes de Furstenberg, Friburgenses, domini de Montenach & Vuat, quorum omnium numerus erat circiter mille & ducenti equites, atq; triginta millia peditum. Bernenses itaq; præmente magna necessitate, inuocato et obtento auxilio Vranensium, Suitensium, Soludurensium & Transsyluanorum, iuuante quoq; domino Vuyssenburgensi & alijs amicis, agressi hostem, qui longe potentior se erat, strauerũt eum, interieruntq; in ea pugna comes Ioãnes de Sabaudia, comes Rudolphus de Nidouu, comes Eberhardus de Valẽdis, & plurimi alij proceres atq; nobiles, peditesq;, numero circiter quatuor millia. Adepti sunt tunc Bernenses 25. signifera uexilla, profectiq; illico ad Burgenstein, expugnauerunt & diruerunt burgum illud. Confusi autẽ Friburgenses cum reliquis comitibus, & cupientes ulcisci in Bernensibus cladem acceptam, cœperunt de nouo hostiliter irruere in ditionem Bernensium, præsertim, quum à duce Austriæ suppetias non exiguas recepissent. At Bernenses animum recipientes, uiriliter occurrentes Friburgensibus, strauerunt circiter septingentos ciues, exusseruntq; suburbium eorũ. Galteren dictum. Deinde expugnauerunt quoq; oppidum Hutuuil, quod erat comitis Kyburgensis. Prolongatum est prælium illud in tertium usque annum. Anno 1341. Agnes filia regis Alberti & relicta Andreæ regis Vngariæ, quæ tunc in Kunigssfelden habitauit, fecit pacẽ inter Bernenses & domum Austriæ. Anno 1346. mouerunt bellum comes de Griers, baro de Turri & dominus de Raren, uterq; Valesianus, contra Bernenses, illatisq; utrinq; magnis damnis, interijt uexillifer Bernatium, saluato tamen uexillo.

Pugna prope Loupen.

Friburgenses contra Bernenses.

Griers & Ocre.

Comitatus Griers, locum habet in cõfinio meridionali Friburgensiũ uersus Valesiã, extenditurq; usq; ad Viuiacum et ad lacum Losannensem. Desinunt etiam ad hunc comitatum sublimes & niuosę alpes, quæ ab Vrania, Suitia & Transsyluania extendunt̃ ad occidentẽ. Spacio unius milliarij Germanici uersus septentrionem à Viuiaco, situm est in ditione Bernatium monasterium dirutũ Cistertienses ordinis, Ocre appellatum, quod anno Christi 1134. fundatum fuit à Domino Guidone episcopo Losannensi, magnificeq; dotatum à nobilibus & Baronibus de Orung & Vales, quæ loca hodie sunt sub dominio comitis de Griers. Producit illa copiã frumẽti & lactis. Vinum uerò crescit Viuiaci iuxta Rhodanũ in magna abundantia. Anno domini 1349. cõfœderati Bernenses & Friburgenses ceperũt Gummenen, deinde multa damna intulerũt comiti de Griers, expugnãtes & diruentes castra Lobeck et Mannenberg. Anno 1383. comites Kyburgẽses adiuti clã per Lupoldũ ducẽ Austriæ, indicto bello adorti sunt Bernẽses et Solothurẽses, potissimũ aũt conati sunt in nocte diui Martini per proditionẽ occupare Solothurũ. Præmoniti uerò ciues Solothurenses, egressi nocte illa irruerunt in hostem & interfecerunt quotquot potuerũt. Thunũ quoq; & Arbergum ea ipsa nocte debuerãt obrui et occupari. At habitatores in tẽpore moniti, periculo occurrerunt. Anno 1374. profecti Bernẽses unà cũ omnib. cõfœderatis suis, suffulti pręsidio comitis Subaudi, cõtra comitẽ Kiburgensem, obsidione cinxerunt castrũ & oppidũ Burgdorff. Comite uerò grauato multis & magnis debitis conuentũ est inter partes, ut si Bernenses numerarẽt comiti 31. millia aureorum, ipsi fruerent̃ castro, oppido & toto dominio Burgdorff. Posthæc tulerũt Bernenses suppetias Amedeo comiti Subaudiæ cõtra Valesianos, occupauerũtq; ciuitatem Sedunensem. Anno 1385. recõciliati sunt per omnia comites Kyburgenses, Bertholdus & Hartmãnus atque mater eorũ, quæ comitissa erat de Nidouu, cũ Bernensibus. Quomodo quidã monachi ordinis prædicatorum fuerint Bernæ combusti dicetur infrà in fine Heluetica rũ ciuitatum.

Solothurum fere proditum.

De pago Auentico, uulgo Vuifelſpurger gőw.

A Venticum olim tempore Iulij Cæſaris Heluetiorum caput, hodie Vuifelſpurg uocatur, eſtq́ꝫ oppidum mediocre in colle ſitum, ubi pauca quædam adhuc uetuſtatis monimenta inueniunt̃, ſicut & Paterniaci haud procul hinc diſtantis. Hoc ego in utroq́ꝫ loco animaduerti, muros illic reperiri magnos, cõcionatiſsimis cõſtructos lapidibus, & qui non differunt ab eo uetuſto opere, quod adhuc Auguſtæ Rauracorũ conſpicitur. Extant & lapides quidam diffracti, Romanas literas inſculptas habentes. Columna quoq́ꝫ eminens, in prato quodam, oppido propinquo, cõſurgit, ſed quæ muri cuiuſdam pertinaciſsimi reliquias præ ſe fert. Eſt autem regio illa ſatis ferax uini & frumenti, cõprehenſa intra Sabaudiæ limites, etiamſi pareat Bernatibus & Friburgenſibus, ſicut & terra ex oppiſito & ultra lacum Bielenſem ſiue Neoburgenſem ſita, Confœderatorum pro magna parte eſt, habetq́ꝫ oppida ſatis elegantia, ut ſunt Biela, Neoburgũ, quod Neocomũ uocant, Noua ciuitas, Granſon, Orba, Ebrodunũ, uulgo Yuerdon, & alia quædam. Celebratur lacus Bielenſis piſciculis, quos uulgo Heurling uocant, qui in maxima copia partibus iſtis ſaliti circunferuntur ad octo & decem milliaria. Prouenit quoque iuxta hunc lacũ magna uini copia, in monte Iuraſſo, qui ad eum deſinit, reſpicitq́ꝫ meridiem. Hinc Salodurum, Berna & circumiacentia loca uina petunt. De Biela oppido atque de Neoburgo

&

& comitibus eius, infrà multa dicentur, sicut & Gransonis & Morati frequens fiet mentio in historia Burgundici belli.

De regionibus, ciuitatibus, castellis, & insignioribus monasterijs, in Heluetia ad latus Rheni sitis.

Fabarium seu Monasterium apud Fauarias uulgo Pfeuers.

Monasterium Fabariense ordinis sancti Benedicti, situm in Rhetia & dioecesi Curiensi, sub tutela seu aduocatia septē Cantonum, distat secūdum descensum Rheni duobus miliaribus Germanicis à Curia, fundatūq; est ad petitionē Pirminij sub Theodorico rege Francorū & domino Alemanniæ, Rhetiæ atq; Heluetiæ. Fuerūt autem multi reges, Theodorici uocati. Primus imperauit anno 670. Alter anno 723. sub quo uidetur hæc fundatio facta, rationes omitto. Literæ fundationis amplius non extāt, quemadmodū me edocuit Ioannes Iacobus Rußingerus, abbas huius loci, apud quē fui anno 1547. humaniter ab eo tractatus, lustraturus uetustatem huius loci. Fuit istud monasterium magnifice dotatū, id quod priuilegia ei à Ludouico, Lothario, Carolo & alijs Imperatoribus cōcessa, ostendunt. Quin & comites, barones atq; nobiles ab hoc monasterio olim loca quædam & possesiones per feudi concesionem receperunt. Situm est autē monasterium ipsum in alto monte, & quum ascenderis, patet magna planicies cū amœnis pratis, syluis opacis & largißimis fontibus. Ascendunt quoq; ab illa planicie utrinq; montes in cœlum usq;, quos separat profundißima & præceps uallis, per quam fluit horrendo strepitu amnis glacialis, qui Ragatij prorumpens ex conualle, recta petit Rhenū. Spacio unius ferè horæ pedestris itineris uersus meridiem, inueniuntur thermæ iuxta memoratam glacialem aquam, prodeuntes ex petris in ima ualle, inter altos & coniectißimos montes, deprehensæ ante trecentos annos à uenatore quodam. Ascendunt ibi ex littoribus decurrentis amnis horrenda & alta saxa, infrà iuxta amnem ferè coniuncta, in medio uerò plurimum excauata & supra rursum recuruata & ad seipsa inclinata, in medio spacio sum efficientia sinum, intra quē & hodie tres aut quatuor extructæ sunt domūculæ obscuræ, haud multū supra glacialem aquam fulcris sustentatæ, ad quem locū in primis nemo uenire poterat, citra adminiculum lōgißimi funis aut scalæ dependentis. Fieri nō potest, ut per aliquā figuram tibi ob oculos describatur huius loci habitudo, quum omnia intra petras sint cōclusa ceu in immensa spelunca, relicta superne inter oppositas petras ingenti rima, quæ sole in meridie cōstituto, demittit ad inferna fulgorē radiorum ad unā horam, idq; tempore æstiuali quando sol supremos hemisphærij tenet gradus. Est tanta obscuritas in uoragine illa, ut meridie ferē opus sit lumine. In ea petra quæ à parte orientali in muri formam erigitur, non enim tātum excauatur quantū oppositus paries, facta sunt gradatim magna & profunda foramina, & in ea intromißa robusta ligna, prominētia ad lōgitudinē quinq; aut sex cubitorū, quib. trabes secundū longum & latum impositæ, faciunt pontem, per quem hodie sensim descenditur sine ullo periculo, à capite petrarum usq; ad basim earum. Sunt aquæ harū thermarū calidæ sed nō feruētes, emanātq; ex scißuris petræ orientalis & cauernis terræ. Fluxus eius in media æstate est tam ualidus, ut pro duobus millibus hominū satis eructet aquarū, si uena illa in aliqua ampla planicie ebulliret. Nunc aūt in tāta angustia uix centum hominib. patet locus. Est enim capsa, in qua homines balneaturi sedent, sculpta in lapide adherēti saxo erecto. Sedent ibi homines, thermarum efficatiā percepturi, in tenebris atq; acheronte, ceu animæ in Patricij purgatorio. Ponte ante paucos annos nondum facto plurimi balneandi gratia aduentantes, uidentes præcipitiū, per quod erat illis descendendum, uertiginē capitis formidātes recesserūt. Est aūt aqua illa admodū pura & nitida, ab & auri & cupri minera originē trahēs, nec habet ullū sulfuris aut nitri fœtorē. Incipit erumpere in uere & desinit post autūnū. Crescit cū herbis & rursum lāguescit cū eis. Habet operatiōes efficacißimas. Quosdā morbos curat in nouē aut decē diebus, quosdā in 12. aut 15. iuxta cōplexionū ua-

Thermæ Fabiariæ. *Qualis aqua thermarum.* *Efficacia aquæ*

rietatem & personarum agrestem educationem, accuratamque ac negligentem balneandi rationem. Tollit quamlibet membrorum contracturam dissolutionẽ, quã induxit uel ira uel uinum. Aufert quoque tremorum manuum & crurium: item arteticã, chiragram & lassitudinem membrorũ, aut quum membra defectu succi extenuant: abigit inueteratas febres atque eos morbos qui ad ictericiam degenerãt, calculum renũ, defectus renum & uesicæ, omnesque occultas infirmitates & intercutaneas, ut sunt scabies, psora, impetigo, asperitas squamosa & similes sordes ex cute prurientes. Item sanat omnes apertas plagas, quæ sub genib. in cruribus exoriuntur: cancrum, fistulam, suppurantia ulcera, apostemataque pectoris. Curat & omnia non bene curata uulnera, præsertim quæ præcipitanter curantur, priusquàm naturalis caro succreuerit: curat crurifragia non recte sanata: item eneruata & luxata per ruinam aut torturam membra, punctiones & uulnera ex sagitta aut bomborda relicta, concretum ex casu, impulsu aut uerbere sanguinem, membraque frigore emortua. Conducit & dolori capitis, uegetat memoriam, uisum roborat & auditum, aperit oppletiones cerebri & neruorum, quales sunt morbus caducus, apoplexia, spasmus, &c.

Saruenganza uulgo Sargans.

Contra Fabarium ad spacium unius miliarij germanici uersus septentrionem, ad montana Scalæ, est comitatus Sargans, oppidum & castrum, hodie sub dominio septẽ Cantonũ. De quo doctiss. Ioach. Vadianus sic scribit: Sargãs est sana casa, cui rudis posteritas prouincialis linguæ ignara, id est, Romanæ, anseris nomẽ affinxit: cui mox opinioni (ut efficax est ad errorem cõfirmandũ consuetudo) nobilis illa familia acquiescens, anserem ceu gentilicium inter signa recepit. Est & Saxũ dicta uetus arx, unde familiæ à Saxo cognominatæ origo est. Sic Maienfeld nũc detorta uoce dicitur, à magna olim uilla. His & multis alijs euidentibus argumentis constat, bonam superioris Rhetiæ partem, Romanis prouincias ordinantib. primæ Rhetiæ attributam fuisse, quod preter alia, certa in his locis ueterum præsidiorum monumenta conuincunt. Nulla enim prouinciarum huius tractus euidentiora uestigia ueteris prouincialis, hoc est, Romanę linguæ retinet, quam hęc prima Rhetia. Arces enim uetustissimæ, præterea & oppida, ualles, agri, uici, uocabula Romana etiamnum illæsa retinent: qualia sunt, Eminens Emss, Mons fortis Montfort, Aspermõs, Asper mont, Curia Cur, oppidũ antiquũ et magistratus, puinciæ aliquando sedes, unde illi nomẽ datũ uidet. Rhetia prima quæ & superior, à fontibus Rheni usque ad Licum flumen terminatur. Rhetia uerò secunda, quę & inferior, habet quicquid inter Licum & Oenum interiacet, comprehẽdens urbes Ratisponam & Patauium. Rhetiam primã occupauerunt Alemanni, id est, Sueui, ducatus dictus Alemanniæ ab ipsis Alemannis. Fuit quoque tunc in hac prima Rhetia, Augusta Vindelicorum. De comitatu Vuerdenbergensi nihil habeo, nisi quod Glaronenses illum emerunt superioribus annis.

Rhetia prima & secunda.

De Glarona, uulgo Glarys.

Vallis ista atque regio in Latinis literis uocat Clarona, cingiturque altissimis montibus. Attingit superiorem Griseam ligã, in qua prior Rhenus originem sumit, ac deinde Vranorum montana: ad occasum uerò solis terminat ad montes Suicerorum. Porrò ad septentrionẽ fuit olim clausa muro extenso per trãsuersum à monte ad montem. Huius regionis iurisdictio unà cum quibusdam prouentibus, fuit tempore sancti Fridolini per comitem quendam donata monasterio Seckingensi, tẽpore scilicet (ut Fridolini legenda ostendit) Clodouei primi, Francorum Christiani regis, nẽpe anno Christi 500 qui (ut suprà quoque diximus) primus Frãcorum rex fuit, qui in Rhetia, Alemannia Heluetia imperauit. Consecuta est hæc terra posteris temporibus suã libertatẽ & propriã iurisdictionem, confœderauitque se reliquis Heluetijs, anno Christi 1252. Viuunt incolæ lacte, caseo, butyro & carnibus. Ibi inter angustias montium nulli aut pauci serũtur agri, raræ plantantur uites. Hortos pomiferos habent & lætissima prata. Vinum & frumentũ aliunde inuehuntur. Pisces ministrant lacus, aues & carnes ferinas suppeditant mõtes syluosi. Habet & habuit regio multos egregiè doctos uiros, inter quos nostro æuo facile primas tenẽt Henrichus Loritus Glareanus, & Egidius Tschudus, patricij Claronenses, sed q mea non egent cõmendatione. Ostendit uterque quantũ ualeat ingenio, maxime autẽ Henricus Glareanus, poëta laureatus, insignis mathematicus & in bonis autoribus, potissimum in historicis

Henricus Glareanus.

ftoricis, uersatissimus. Quod ille doctos sua institutione & diligētia fecerit discipulos, nouerunt nedum Germani, uerum & exteræ nationes, ingeniosos pueros certatim ad illū mittentes & fidei illius committentes.

De loco Heremitarum in obscura sylua, uulgo Einsidlen.

ANno salutis 860. extruxit sanctus Meinradus in eo loco ubi hodie est Einsidlen, cellam, tūc aūt erat solitudo squalida & inculta, ut habet legenda eius, ubi quum aliquot annos in domini ministerio exegisset, ut tunc religiosi uiri se solebant, etiam corpore sequestrare à mundi tumultibus, interfectus est à duobus latronibus, sperantibus prędam apud eum inuenire opimam, eo quòd filius esset comitis cuiusdam Sulgoiensis ex Sueuia. Reddidit sancti uiri innocens mors locum celebrē, ut paulo pòst ibi magnifica fundaretur abbatia, dotata uillis, iuribus, priuilegijs & diuitijs tempore Otthonis primi, circa annum Christi 945, Fuerunt ante octoginta annos in hoc monasterium recepti solum comites & barones, quos liberos nobiles uocāt. Quin & comites, barones & nobiles olim ab abbate huius cœnobij loca quædam feudalia acceperunt. Cœpta est quoq; fieri à multis annis frequens peregrinatio ex omni Germania ad istum locum, & adhuc à quibusdam fit, eò quod uulgo persuasum sit, Christum in propria persona sacellū matri suæ ibi consecrasse. Ante ista tēpora etiā magni principes & episcopi, deuotionis gratia uisitare cōsueuerāt hunc locū, Christū q̄rētes in penetralibus. Fuit olim Dietlandus dux Sueuiæ abbas huius monasterij. *Peregrinatio ad locum Heremitarum.*

De oppido sancti Galli & abbatia eius, atque de Abbatiscella.

SAnctus Gallus uir iustus & rectus, uenit, ut quidam scribūt, ex Scotia, secūdum alios uerò ex Ibernia, unà cū Columbano, peragrataq; Normandia, Francia & Burgundia, uenit in Alemanniam iuxta lacum Cōstantiensem, ubi aliquāto tempore commoratus, tandem iuxta montana in solitudine cōsedit, ubi hodie monasterium & insigne oppidum Sangalli extructa cernuntur. Contigerunt autem ista anno domini 630. sub Dagoberto magno rege Franciæ. Porro initio prouisum est illi & sodalicio eius à rege Sigeberto & reliquis Franciæ principib. in regione montana, quæ postea appellata est Abbatis cella, uulgo Appenzell, pecore et lacte, unde commode uiuere cum suis posset, ac deinde labētibus temporibus, sui successores abbates maiora obtinuerunt apud reges & Imperatores, tandemq; monasterium ex contributione eleemosynarum, ex largitionibus & legationibus adeò cœpit ditescere, ut monachi sibi emerint terras & homines. Fuit primum hoc monasterium nobilium & ignobilium schola, ex qua multi docti uiri prodierunt, ut etiam aliquando sesquicentū studiosi & fratres illic fuerint enutriti, nulla alia cura distracti, quàm ut literarum studio & ingeniosioribus artificijs, quæ nobiles animos decent, intenderent. Vnde & ad diocœsim Constantiensem multi episcopi hinc fuerunt petiti, nempe Anafridus anno 757. Sinodius anno 767. Ioannes anno 780. & alij quidam. Fuit enim cœnobium istud multo tempore sub gubernatione antistitum Cōstantiensium. Crescentibus autem diuitijs & carū sollicitudine, neglectum est literarum studium, animusq; addictus exterioribus & secularibus negocijs, nobiles genere electi in abbates, qui ambitioni animū laxātes, facti sunt bellicosi magisq; studierūt acuere ingeniūsuum in rebus secularibus quàm spiritualibus. Præcipue aūt anno Christi 1226. successit abbati Rudolpho Cūradus baro de Busnang, natione Thurgoiensis, homo temerarius & præsumptuosus, qui elatus diuitiarum affluentia & terrarum lata possessione, gessit se pro principe, quē titulum omnes quoq; successores sui abbates sibi iam à trecentis et uiginti annis arrogarunt, digni quidem hoc titulo si spectes amplissimas *Monasteria olim schola.* *Abbates principes.*

eorum diuitias & possessiones. Tēpore Friderici secundi fuit abbatia ista magnarū opum & potētię, quādo nō minus habuit feudales comites, barones & nobiles. Ostēdit chronicō Argentinensium, quòd anno Christi 1361. quum Gualtherus à Geroltzeck in episcopum Argentinensem, inauguraretur, ingredereturq́ue ciuitatem, comitatus est eū abbas Bertholdus à Falckenstein, Nigrosyluanus natione, cum pompa mille equorum phaleratorū, abbas uerò Murbacensis ducatum præstitit cum quingentis equis. Nostro tempore habet abbas Sangallensis amœnam terræ possessionem, electorumq́ue bellicosorum uirorum delectum in superiori & inferiori Thurgoia. In Tockenburg uerò habet superiorem iurisdictionem seu ius capitale & castra quædam cum censibus & redditibus, simplicemq́ue iurisdictionem. At ius militiæ abbas non habet, sed illud est cōmune duobus Cantonibus Suitensibus Suitiæ & Glaronæ. Hic comitatus peruenit post mortem Friderici ultimi comitis de Toggenburg anno Christi 1436. ad Barones de Raren Valesianos, uenditusq́ue est per eosdem abbati Vlricho anno salutis 1478. Monasterium uerò sancti Galli, post multa bella, quæ gessit abbas Chuno cum regione Appencellensi & oppido Sangallensi septem integris annis, usq́ue ad tempora abbatis Casparis Landenbergensis, fœdus iniijt anno Christi 1451. in perpetuum cum quatuor Canonibus, Tyguro, Lucerna, Suicia & Clarona, nō obstante quod feuda habet ab Imperatore, & abbas eidem homagium præstat. Porrò oppidum ipsum sancti Galli ante septingentos annos cœptum est sensim per domunculorum structuras & designata iuxta monasterium spacia ædificari, & quum lōge pòst Vngari in superiori Germania grassarentur, omnesq́ue terras uastarent, cinctum est mœnibus, quemadmodum de patria sua sentit, in literis ad me datis, insignis ille & eruditione celeber Ioachimus Vadianus. Paruit ab initio ciuitas ipsi monasterio usq́ue ad tempora Friderici primi, tūc propria imperij aduocatia ciuitas est administrata, quam & nepos eius Fridericus secūdus anno domini 1220. cōfirmauit, post quos dies fuit imperio incorporata, licet interim multis obsequijs monasterio quoq́ue fuerit astricta, à quibus tamen, honestis medijs & cōpensatione pecuniæ, aliorumq́ue bonorum successiue liberata, ad propriam uenit iurisdictionē, in qua sicut & in imperij aduocatia, à regibus & imperatorib. honorifice fuit priuilegijs & libertate donata. Fuit quoq́ue multis annis quibusdam dominis, terris & oppidis: quin & abbatib. ipsis cōfœderata, & tādem confœderationi Heluetiorū perpetuo incorporata, anno domini 1454. Situs monasterij est intra mœnia oppidi, habetq́ue paucos domos inclusas atq́ue duos hortos: reliquæ planicies, q̄ diu noctuq́ue absq́ue maceria patent, sunt ciuitatis, omniaq́ue includunt muro & turribus ciuitatis. Intra circum monasterij patet omnibus locus emunitatis, qui nō capitaliter præuaricātur, maleficiū uerò seu crimen capitale per ciuitatis iudicem punit, si sit notoriū, &c. Iacet hæc ciuitas Sangallensis iuxta & partim intra mōtes, in fundo agresti, sed habet prospectū amœnum, aërē salubrē atq́ue aquā optimā, prædia deniq́ue mediocriter bona, est populosa, diues & ciuili ordine cōposita. Operantur ciues in eo oppido uariam lini texturā, habentq́ue uiros ingeniosos & mercatores uarias callentes linguas, quorum negociatio extendit ferè in totū Christianitatis orbē, nō sine magna cōmoditate adiacentiū terrarū & populorū, p̄sertim Abbacellensiū, Rheintalensiū, populorū monasterio subiectorū, Thurgoiæ & comitatus Toggenburgensis. Habēt interim & negociatores suum lucrum, sed nō sine periculo, q̄d uicini, qui suos labores eis cū emolumento uendunt, nō expetant. Vitæ necessaria oppidū cōmode habere potest à memoratis terris puta pisces, carnes, lacticinia & reliqua. Frumentum petit à regione Podamicum attingente lacum, ad quem iter est trium ad plus horarum. Regio Abbacellensis pertingit à meridie ad abbatis ditionem, parumq́ue abest quin & ciuitatis marcam apprehendat, quæ olim partim monasterij iurisdictioni subiecta fuit, sed propter quorundam abbatum tyrannidem, qui plus æquo exigere contendebant, iam uerò minus quàm uolunt assequūtur, gladio & subsidio Suitensium atq́ue Glareanorum liberi facti, ac deinde per medium cōpositionis eisdem abbatibus reconciliati à monasterij iurisdictione liberati, propriæ redditi sunt autoritati. Nec tamen regio Abbacellensis ab antiquis temporibus sic addita fuit monasterio, ut solos monachos agnouerit superiores, quin & imperio iusta persoluerit tributa atque alia exhibuerit obsequia. Nam abundat indigenis & uiris militaribus. Tota eorum terra distribuitur in duodecim communitates, quas illi Roden uocant. Sex Roden ascribuntur parrochiæ Abbacellensi, & aliæ sex alijs extra istam parrochijs. Numerantur autem in uniuersum octo parrochiæ, nempe Abbatiscella, Gays, Vrnæschen, Trogen, Tuffen, Herisouu

Oppidum sancti Galli.

Situs ciuitatis Sangallensis.

Abbacellensis regio.

Octo parochiæ

risouu, Hūduuil & parrochia in Fouea, Extraneæ Roden seu cōmunitates sunt Herisouu, Hunduuil, Trogen, Vrneschen, Gays & Tufen. Interiores uerò cōmunitates sunt, Abbatiscella, Schuuendi, Brulisouu, Gontes, Vuinckelbach & Haslen. At extraneæ cōmunitates habent duplo plures homines quam interiores, qui scilicet sunt agrestes, robusti, probi & simplices. Victus eorū consistit in lacticinijs, in pecore & in nēdo lino: nec sine magno emolumento has suas merces distrahunt in oppido Sangallensi, unde annuatim magnā reportāt uim pecuniæ. Habent amœnas alpes, hoc est, pascua montana, et parua pecora, sed lactis copia turgentia. Fuit Abbatiscella centum annis & amplius Heluetijs cōfœderata, & tādem anno Christi 1513. pro Cantone declarata. Ediderūt in multis locis plurima et egregia facinora, nec parum incommodauerūt (lacessiti tamen) quosdā inquietos nobiles inhabitantes Thurgoiam, Rheintaliam, id est uallem Rheni, agrum Veldkirchensem atque Brigantinum, non fuit tota regio Abbacellensis (ut quoq; diximus) monasterij Sangallensis, sed bona eius pars paruit nobilibus, & post mortem abbatis Chunonis atq; post celebratum concilium Constantiense, omnes redacti sunt sub unum sceptrum atq; sub unum magistratum, anno scilicet Christi 1421.

Shafhausia.

OBtinet ciuitas ista latus Rheni Germanicum. De nomine eius est disceptatio. Sunt enim qui putāt eam hoc habere nominis ab oue, q̄ Germani uocāt Schaaf, & ciues huius oppidi habēt signū nigri arietis in luteo spacio. Alij uerò uolunt eam appellari Scheffhausen à naui, quam Germani uocant Schiff & quidā scheff, quod scilicet ibi ante ciuitatis & pontis constructionē fuerit statio & traiectus nauium. Nō est uetusta ciuitas, quum situs eius sit ultra Rhenū in Germaniæ littore atq; iuxta Hercyniam syluam, habet tamen per circuitum fundū ualde fœcundū, excisisq; Nigræ syluę arboribus, plantatæ sunt in earū locū uites frugiferę. Ex solitudine factus est paradisus amœnus. Siquidē occupat hæc ciuitas locū omnibus modis commodissimum. Ad meridiē Rhenus inclusus alluit mœnia, & à tergo uersus septentrionem lenis ascendit mons, qui ęstiuo tempore uirescit hortis et uineis. Est aūt uinū loci illius insigne, quum mons uitifer respiciat meridiem. Loco traiectus naualis, hodie est ligneus pons. Parum infra ciuitatem Rhenus uarijs montium impedimentis incitatus cum rupibus coartatur, terribili fremitu fluctuat, tādemq; ingenti impetu per pręceps altitudine quadraginta aut quinquaginta cubitorum ruit. Habet tamē cataracta illa primū in rupib. *Cataracta Rheni.*

gradus quosdā, ac deinde tāta uehemētia in imum delabitur, ut tota aquarum moles in spumam & nebulam resoluatur. Ego nunquā sine horrore potui uidere stupendam istam Rheni pręcipitationē. Incolæ uocāt cataractā illam, den Laufen, quod significat Cursum. Ibi nullæ possunt descendere naues, alias in mille frangerētur partes, ne possunt huius saxi altitudinē superare quęcunq; pisces, etiā si essent Morsi aut Rosmari, qui aduncis suis naribus nullā nō possunt cōscendere petrā, hîc enim obstat aquę impetus. Cæterū Rhenus sub oppido Laufenberg petris arctatus, spuma apparet albissima prę fremitu & collisione. Tādē atrox spumans, amplo gurgite ad Augustā Rauricā deuoluit. Fuit aūt Schafhausia tēpore Friderici secūdi ciuitas imperialis, & deinde sub Ludouico Bauaro circa annū Christi 1320, unà cū Rheinfelden, Neuuenburg & Brisaco fuit impignorata duci Austriæ. Deinde uerò tēpore cōcilij Cōstantiensis, anno scilicet 1415. fuit rursum libertati suæ restituta, erepta Friderico duci Austrię. Postea eadē ciuitas inijt fœdus cū Heluetijs ad certos aliq̄t annos, atq; tādē perpetuo fœdere obligauit se illis. Habet & q; ciuitas ista uetustū et opulentū monasteriū, *Monasterium Nauiū domus.* quod olim cōstruxit comes Eberhardus ex Sueuia, appellatū est ratione naualis traiectus, Nauium domus, Germanicè Schiffhausen, id quod expresse in ue-

tusto

tusto codice à sancto Gregorio, monasterio Nigræ syluæ, huc Basileam allato, inueni. Fuit autem monasterium illud magnis extructum impensis, adductæq; sunt ingentes columnę lapideæ, quarum adhuc 12. in templo uisuntur, habentes singulæ in lõgitudine 17. pedes & in complexu 9. Consecrauit monasterium istud papa Leo nouus, cõsanguineus memorati comitis Eberhardi, anno Christi 1052. Constructa fuerunt eo tempore tria magnifica monasteria, Sanctus Blasius in Nigra sylua, Sãctus Aurelius, qui locus Hirsouu quoq; appellatur, & Sanctus Saluator, qui locus Schafhausen hodie nominatur. Duodecim anni fuerunt insumpti, quousque monasterium sancti Saluatoris fuit cõstructum, & anno 1064. fuit ecclesia eius dedicata per Romaldum episcopum Constãtiensem, magnificeq; per dictum comitem dotata. Deinde duodecim monachi, iuxta numerum apostolorũ, uiri graues fuerunt uocati, & decimustertius, loco Saluatoris, abbas designatus. Ingressi sunt autem istud & alia duo monasteria multi graues & nobiles uiri, deponentesq; arma exteriora, induerũt disciplinã spiritualem. Quin & comes Eberhardus fundator huius monasterij, relicto mũdo, consentienteq; consorte, sex annis uixit sub abbate. Vxor uerò eius ualedicens & ipsa mundo, reclusit se in cella quadam, quæ post mortem eius commutata fuit in cœnobiũ sanctæ Agnetis. Successit imperio seculari comiti Eberhardo, filius eius Burckhardus, qui arreptum Guilelmum abbatem Hirsouuensem, uirum impense doctum, transtulit eum ad Schafhausen, constituitq; abbatem. Huic successit abbas Sigefridus, qui circiter trecentos sub se habuit monachos. Quem subsecutus est anno Christi 1093. Gerardus, sed quem monachi expulerunt, &c.

Ad Saluatorẽ. *Duodecim monachi.* *S. Agnes.*

Oppidum Badense, uulgo ober Baden,

id est, Thermæ superiores.

Tacitus meminit huius loci.

COgnitus fuit & inhabitatus locus iste tẽpore Cornelij Taciti atq; ante eius æuũ, quũ ille mentionẽ de eo faciat in hæc uerba: Est locus amœnus, habetq; aquas salubres & arcem munitissimam iuxta præterfluentẽ amnem, qui hodie uulgo Limmat uocatur. Iacet autem hoc oppidum in Ergoia, & quàm primùm fluuium traieceris ingrederis Thurgoiam. Oppidum est satis elegans & opulentũ, in medio ferè Confœderatorum situm, quare & Heluetij omnia sua ibi celebrant comitia. Imminent oppido ab una parte mõtes, ab alia uerò alluit magno flumine, nauigabili & qui rapidissimi est cursus, per quod à Tyguro in Rhenũ uenitur. Non longe infra oppidũ, ad iactum scilicet ualidæ bõbardiæ, est uiculus quidã super flumẽ pulcherrimus, in usum balneorũ fabricat9. Area perampla est media parte uici & circũ hospicia magnifica, multarũ receptacula gentium. Singulæ domus sua habẽt balnea interius, in quib. abluuntur hi soli, qui ad eas diuerterunt. Balnea enim publica, tum priuata numerãtur triginta præter ea quæ ultra flumẽ scaturiũt, ubi & quædam domus constructæ habentur, in quib. rustici plerunq; thermis fruunẽ. Sicq; citra & ultra flumẽ, imò & in ipso flumine ebulliunt aquæ calidæ. Calor est tãtus in sua origine ubi aqua è terra emanat, ut cũ nudo corpore ferre nequeas. Publica balnea duo tãtũ existũt lauacra plebis & ignobilis uulgi, ad q̃ omniũ affluentium fex descendit. At balnea quæ in domibus sunt priuatorum, perpolita sunt, & ipsis uiris fœminisq; communia: tabulata quædam eos secernunt, & in his fenestrellæ perplures demissę, quib. et unà potare, simul colloqui, & utriq; ridere & attrectare queant. Hec desuper cingunt deambulatoria, in quib. conspiciendi con fabulandiq; causa homines consistunt. In ipsis aquis sępe de symbolis edũt, cõposita mensa desuper aquã natante. Thermæ quę citra fluuiũ à parte oppidi existunt maiores, & quæ ultra sunt minores uocantur. Cõfluit illud, etiã à remotis partibus, innumerabilis multitudo, nobiliũ pariter & ignobiliũ, nõ tam ualetudinis quã uoluptatis causa. Multi amatores, multi proci, multi q̃bus in delitijs uita est posita, huc cõcurrũt, ut fruanẽ rebus cõcupitis. Multæ corporũ simulãt ægritudines, quum animo laborent.

Locus thermarum. *Thermæ maiores et minores*

Ita

CIVITAS BADENSIS

Heluetica, quam ad differentiam thermarum quæ ſunt in Marchionatu Badenſi, uulgò uocant Badeniam ſuperiorem, ſicut aliam uocant inferiorem, reſpectu habito ad Rheni deſcenſum, à quo utraq; Badenia uno diſtat milliario Germanico, à ſe uerò diſsident circiter uiginti milliaribus Germanicis, ſuperiori ad Auſtrum, inferiori uerò ad Aquilonem poſita.

Designatio ciuitatis Badensis Heluet

licæ, una cum oppidulo thermarum.

Ita uidebis innumeras forma prestantes, sine uiris, sine cognatis, duabus ancillis & seruo, aut aliqua affini anicula, quam leuius sit fallere quàm custodē habere. Singulæ quo ad possunt uestibus auro, argento, gemmisq; ueniunt ornatæ, ut non ad balnea sed ad celeberrimas nuptias eas diceres accessisse. Hic quoq; uirgines Vestales, aut si mauis Florales, hic abbates, monachi fratres, sacerdotes, maioriq; licentia cæteri ueniunt, & simul plerunque cum mulieribus lauantur, & sertis quoq; comas ornantes, posita religione omnibus una mens est tristitiam fugere, quærere hilaritatem, nihil quærere nisi quemadmodum læti uiuant, gaudijs fruantur. Mirabile dictu est in tanta multitudine, quæ sæpe millenarium superat numerum, in turba, tàm ebria nullam discordiam oriri, nullam seditionem, nullū dissidium, nullum murmur, nullum maledictū. Cernunt uiri uxores tractari, cernunt cum alienis loqui, & quidem solam cum solo, & tamen omnia bona ac domestica mente fieri cogitant. Nomen zelotypi apud istos locum non habet. Quod si quæ uirtus aquarum sit quæris, tum uaria est & multiplex, tum uerò illa est admirabilis earum uirtus & penè diuina. Neque enim ulla in orbe terrarum balnea ad fœcunditatem mulierum magis accommodata. Plures quæ sterilitatis causa accesserint, mirantur illarum uirtutem experiuntur. Mixta est aqua illa multo sulphure & modico alumine, unde fit quod calefacit & exiccat, consumit, aperit & attrahit omnem noxium & frigidum humorem. Conducit uitijs capitis, quæ à frigore cerebri originem sumunt, ut est lethargia, obliuio, neruorum lāguida uis, apoplexia, uitium auditus & uisus. Consumit quoq; pituitam & frigidos humores à capite delabentes, calefacit & exiccat stomachū, iuuat digestiuam, aperit oppilationes epatis & splenis, sedat tormina uiscerum, quæ colica & iliaca appellātur. Reprimit dolorem membrorum qui à frigore consurgit, & purgat cutem à uarijs immundicijs. Nocet autem ijs qui calidam & siccam habent complexionem, & qui attenuati sunt ptisi atq; ethica. Parum quoq; prodest decrepitis: in summa, magis prodest fœminis quam uiris. Tantum de thermis. Nunc redeo ad oppidum. Situm est illud in loco amœno, habet uineas & hortos plurimos, sed uinum colligit tenue. Habuit olim oppidum arcem montanam, quum adhuc proprio subesset comiti, cuius uestigia etiamnum cernuntur. Quum olim, anno scilicet salutis 1180. Henricus comes Badensis moreretur, peruenit comitatus ille per mulierē ad comites Kyburgenses. Mortuo autem Hartmāno ultimo comite Kyburgensi circa annū Christi 1260. orta est contentio propter comitatum istum, sed quem Rudolfus comes ab Habspurg, postea Romanorum rex factus, in suum dominium recepit, mansitq; post ipsum apud duces Austriæ usq; ad concilium Constantiense, quo tempore iubente Sigismundo Cæsare ab Heluetijs est occupatus, qui & arcem fregerunt.

In thermis omnis licentia.

Virtus aquarū

Vindonissa, Germanice Vuindisch.

Locus ille qui olim putatur ciuitas episcopalis fuisse, est hodie uilla misera, adiacens fluuio Vrsulæ, quem uulgò Rūss uocamus, haud procul ab oppido Bruggarum in itinere uersus oppidum Baden. Visuntur adhuc in eo loco antiquitates quædam sed paucæ, ut quis mirari posset, ibi episcopatum Constantiensem olim sedem habuisse. Adiacet illi Künigsfelden monasterium, de quo illicò sum dicturus. Cœpit autē iste episcopatus sub Clodoueo Galliarum rege, dictusq; est primus episcopus Paternus, secundus Lando, tertius Maxentius, quartus Bubulcus, quintus Grammaticus, qui anno domini 546. fuit in concilio Aurelianensi, Sextus Maximus. Hunc transtulit Clotharius rex ex ueteri Vindonissa in regiam uillam Constantiam circa annum domini 570.

Kunigsfelden.

Monasteriū utriusq; sexus.

Qvum anno domini 1308. Albertus dux Austriæ & rex Romanorum iuxta Vrsulam fluuium à nepote suo Iohanne interficeretur, Elisabet ex Carinthia nata, uxor eius in memoriam pessimi facti & monumentum mariti, extruxit monasterium illud, in quo monachi & moniales, sed in distinctis mansionibus, sub eadē

clausu-

clausura multis annis uictitarunt. Quin et regina Agnes, filia Alberti, Andreæ aũt regis Vngariæ relicta, contempto mundo hic & Brugis 48. an. in uiduitate & religiosa uita egit, tandemq; ibi est sepulta. Fuit & Lupoldus dux Austriæ, ab Heluetijs prope oppidũ Sẽpach interfectus, hic tumulatus, unà cum multis nobilibus in eodem prælio interfectis. Ossa tamen Alberti regis, fuerunt post aliquot annos hinc Spiram translatas, id quod supra in catalogo regum Romanorum quoque indicaui.

Zofingen in Bernatium ditione.

HAbent ciues oppidi Zofingensis intra terminũ suę ditionis syluã illustrem, quæ euagatur usq; ad Arolam fluuiũ uocaturq; uulgo Bonuuald, quæ habet tã elegantes & proceras arbores, ut uix sibi similes in tota Europa inueniant. Nam crescũt in eam abietes tam insignes, ut etiam quædam assequantur longitudinẽ centum & triginta pedum, & usui possunt adaptari longitudine centum & decem pedum. Veniunt Genuenses ex Liguria ad hũc loum, emuntq; sibi arbores ex hac sylua, quas adminiculo Arolæ deducunt in Rhenum, per Rhenum autem in mare Anglicum, ac inde in mare Hispanicum, tandemq; in mare mediterraneum usq; ad Genuam, malos ex eis facientes nauium. Inueniunt quidam & in Nigra sylua tam procerę & longæ abietes, sed sunt pinguiores, atq; ob id nõ tam durabiles ut Zofingẽses. Sicq; nulla ferè est terra, cui dominus deus non peculiare impertierit bonitatis suę munus, unde disceremus, singulos singulorũ indigere ope, & nulli terrę omnia simul esse collata, ut aliorũ manu & auxilio opus nõ habeat. Bonuuald.

Constantia.

COnstantia urbs Germaniæ non admodum magna sed pulchra & amœna, iacet in eo loco, ubi Rhenus rursum ex lacu Podamico emergens in alueum reddit. Vltra pontem quem ibi habet Rhenus, hucusq; crebra fuerunt ædificia, in altera scilicet fluuij ripa, sed quæ anno Christi 1548. ferè omnia igni hostili interierunt. Lacus omniũ amœnissimus est, multaq; castella & uicos undequaq; p ripas habet, aqua nitida, fundo glareoso ac perspicuo. Pisces fert uarios quidẽ & multiplices, sed pro tãta aquarum magnitudine non admodùm copiosos. Viginti millia passuum in longitudine patet, hoc est, quinque aut sex miliaribus Germanicis, latitudo alibi decem, alibi ad quindecim milia passuum extenditur, duob. scilicet aut tribus miliarib. Germanicis. Rhenus enim duos facit lacus, Venetum & Acroniũ, ut ueteres appellauerunt, inter quos Constantia sita. Hi nunc à loco & dominijs sortiti nomina, superior Constantiensis, & á castro ut putant, atq; eius loci & dominio de Podmen, Podamicus lacus dictus. Inferior ab oppido dicto Cella Rudolfi, Cellacensis denominat. Infine lacus superioris parte, Constautia est sita. Figuram lacus infrà signabimus ubi Rhenum ex alpibus per Curiensem agrũ ad lacum usq; deduxerimus. Putant aũt Constantiam à Cõstantino Cõstantini patre, q à Diocletiano & Maximiliano Cæsar uictus est hãc urbẽ circa annũ Christi 307. nomen accepisse, aut, ut alij aiũt, à Cõstantio Cõstantini magni filio circa annum Christi 340. sic appellatum, quum prius Vitodura uel Gannodurum nuncuparetur

cuparetur. Est hodie omnium in Acronij & Veneti littore cõditarum ciuitatum florentissima, diuisa in duo hominum genera. Alij enim sunt equestris generis, alij plebei. Plebei mercatorijs & officinis intendunt. Equites ueteribus matrimonijs contenti, redditibus aluntur, & equestrem dignitatem obseruant. Si quis plebeius ditior factus ad equestrem locum peruenire tentaret, ei nullo modo licere putant. Ita per longa tempora uterque ordo in suis finibus consistit. Gubernatio tamen Rei publicæ communis est plebeis & nobilibus. Fundus circum ciuitatem omnium rerum est ferax, uini frumenti, pomorum, pabuli, &c.

De episcopatu Constantiensi.

S. Conradus episcopus.

Diximus iam, episcopatum Constantiensem non Constantiæ sed in Ergouia apud ueterem Vindonissam in confluxu Arolæ, Rusæ & Linmagi initium sumpsisse sub Clodoueo Galliarum rege translatumque circa annum domini 570. sub Clotario rege ad Constantiam. Numerantur autem 83. episcopi, quos habuit Vindonissa, ac deinde Constantia usque ad tempora nostra, quorũ bona pars fuerunt monachi cœnobiorum S. Galli & diuitis Augiæ. Anno domini 935. sanctus Conradus comes Altorffensis factus est episcopus Constantiensis, contulitque episcopatui omne suum patrimonium. Secundus post ipsum fuit Gebhardus comes Brigãtinus ex matris utero cæsis, qui fundauit monasteriũ Benedict. in Petershuso & collegium Canonicorum in Zurzachio. Longe postea fuit alius episcopus nomine Vlricus comes à Dillingen & Kiburg, qui construxit ac dotauit de suo patrimonio monasterium Crützlingen. Obijt anno 1127. Rudolphus comes Habspurgensis patruelis Rudolfi Cæsaris, obijt anno 1294. relinquens episcopatum maximis debitis propter bella gesta. Otho marchio de Hochberg & Rotelen accepit baculum pastoralem circa annum domini 1409. sub quo congregatum est anno domini 1414. concilium Constantiense: ipse uerò morbo caduco correptus tandem obijt. Cui successerunt Fridericus comes à Zollern, Henricus baro ab Heuuen, Burcardus à Randeck, Hermannus nobilis de lato Landenburgo, Ludouicus à Friberg, Otto comes à Sonnenberg. Thomas Vngarus præceptor Maximiliani Cæsaris. Hugo à Landenberg. Hic anno 1527. secessit cum uniuerso suo clero propter mutatã Constantiæ religionem ad oppidum Vberlingense. Cui successit Balthasar Vualdkirchius, homo ambitiosus, tenuis fortunæ parentibus natus, Maximiliani consiliarius intimus, ac deinde uocatus in aulam Caroli Cæsaris, uice cancellarius imperij est designatus, ac paulo post anno Christi 1530. in episcopum Constantiensem inauguratus, cui cum præfuisset 5. mensib. apud Treuerim subitanea morte decessit. Successit ei Iohannes comes à Lupffen, præfuitque sex annis & resignauit episcopatum. Hunc subsecutus est Iohannes à Vuetzen Iuliæ ducatu natus, designatus primum archiepiscopus Lundensis in regno Daniæ, sed sæuiente Christierno in regno, subduxit se ex Dania, ueniensque ad Carolum Cæsarem, factus est à consilijs & à legationibus eius postea consecratus Ratisponæ in comitijs annno 1542 in episcopum Constantiensem. Is incorporuit episcopatui diuitis Augia cœnobium Benedictinum. Tandem in comitijs Augustanis anno Christi 1548. subitanea morte decessit mense Maio. Eligitur post eius mortem Christophorus Metzlerus Veldkirchianus legum doctor, 83. episcopus. Excedit autem diocœsis Constantiensi in amplitudine reliquos episcopatus Germaniæ: nam habet supra 1800. parochias & 400. monasteria. Vnde de episcopatibus Rheni quidã in hunc modum loquuntur. Curiensis est summus, quum sit iuxta fontes Rheni, Constanstiensis amplissimus, Basiliensis amœnissimus, Argentinensis nobilissimus, ibi enim nemo admittitur in ordinẽ Canonicorum, nisi sit princeps, comes aut baro ex sedecim auis & proauis. Spirensis religiosissimus, Moguntinus authoritate uenerabiliss. Coloniensis opulentissimus & Treuerensis uetustissimus.

De concilio generali Constantiæ celebrato.

Anno domini 1414. concilium generale iussu Sigismundi Cæsaris Constantiæ cœptum est celebrari, uenitque illuc Iohannes papa 23. quẽ totus clerus & ciuitas honorificè sus-

ce suscepit & in palatiū episcopale deduxit. Sequebantur eum nouem cardinales, & paulò post uenerunt & sex alij. Obtulit autem ciuitas pontifici scyphum ex argento deauratum quinq; marcarum, uinum Italicum & Alsaticum atq; auenam. Venit & Sigismundus Rom. rex cum regina filia comitis Ciliæ, & legit in nocte Natalis Christi in prima missa quam papa celebrauit, Euangelium, Exijt edictum. Circa initium subsequentis noui anni uenit ad conciliū Ludouicus comes Palatinus Rheni cum 400. equis: uenerunt & alij principes et prælati innumeri, ut putarentur in urbe fuisse triginta millia equorum. Interfuerunt concilio 4. patriarchę, 29. cardinales, 47. archiepiscopi, 160. episcopi. Secularium uerò principum comitum, baronum ac nobilium, non fuit numerus. Mittitur aūt pro Iohanne Hus cum saluo conductu regis Sigismundi, mancipaturq́; custodiæ apud Prædicatores. Venit etiam Hieronymus Hus cum uno clerico, auditus est deinde Iohannes Hus in consessu patrum, ætate & autoritate maior habebatur, licet doctrina & facundia superior esset Hieronymus. Lecti sunt ex omni natione patres docti, qui sæpe cum his habuere colloquia, rogantes eos ne plus quàm ecclesia saperent, sed peregrinas opiniones relinquerent, & ingenia sua Vuickleforum insania non macularent, eloquentiam qua prædíti essent in corroborandis ecclesiæ institutis non euertendis exercerent, posse eos in conspectu dei in ecclesia sublimem consequi locum. Stetere in proposito pertinaces, asserentes se ueraces Euāgelij imitatores & discipulos Christi, Romanā autem ecclesiam, cæterasq́; à traditionibus apostolorum abijsse, quæ opes atq; delicias sectarentur, dominatum in populis & primos in conuiuijs accubitus quærerent, canes & equos alerent, ecclesiarum bona quæ Christi pauperibus deberentur, per lasciuiam, luxumq́; consumerent, aut nescire prorsus diuina mādata, aut scientes contemnere. Primores concilij ubi immutabiles animos hominum aduerterunt, indicarunt eos putrida esse membra quæ sanari non possent, ideo ne reliquum corpus inficerent, resecanda censuerunt. Lata itaq; est consessu patrum aduersus cōstantes illos uiros sententia quòd cremarentur, qui doctrinam ecclesiæ respuerent. Prior Iohannes Hus combustus est in principio Iulij, Hieronymus diu post in uinculis habitus: & cum reuocare nollet, pari supplicio affectus est circa medium Septēbris anno 1415. Eductus est Iohannes & stipatus octingentis armatis uiris, impositis ei duobus pileis, in quib. duo picti erant dæmones, atq; scriptum, Hæresiarcha. Pertulerunt ambo constanti animo necem & quasi ad epulas inuitati ad incendium properabant, nullam emittentes uocem, quæ tristis animi posset esse indicium. Vbi uerò ardere cœperunt, hymnum cecinere, quem uix flamma & fragor ignis intercipere potuit. Cineres exustorū ne raperentur à Bohemis in lacum proiecti sunt: discipuli tamen eorum ex eo solo terrā abstulere, in qua ignis fuit, eamq́;

ueluti sacram secum attulere in patriam. Intellectis his in Bohemia quæ Cōstantiæ gesta fuerunt de Iohanne & Hieronymo, discipuli & sequaces eorum nonnullas ecclesias à rege sibi tradi extorquēt, in quib. prædicare & sacramēta ministrare libere possent, deinde passim excurrūt et uastāt igne & ferro ecclesias & monasteria. Conuenerūt in oppido Tabor triginta millia hominū, qui omnes sectatores fuerunt Iohānis Hus, ea'q; congregatio multū terruit Vēceslaū regē, uerentē ne arma in se uerterent, sed presbyter quidā sedauit insaniā populi p huiusmodi sermonē. Quanquā, inquit, Viri fratres inertē sortiti simus regem, si tamen cæteros expendimus, nemo est quem nostro regi anteferamus est quietus, benignus, nostri amans, ritum nostrū neq; ipse perturbat neq; alius perturbare

Iohannes Hus uocatur.

Condemnantur ad ignem.

Bohemi insaniunt.

uocatus'que Martinus quintus, anno millesimo quadragentesimo decimoseptimo mense Nouembri. Cæterum incinerationem Iohannis Hus & Hieronymi ferunt Cæsarem non æquo animo tulisse, propter saluum conductum eis datum'. Respondit ei concilium: eum argui non posse de fide mentita, quia conciliũ non dederat eis saluũ conductum. & cõcilium maius est Imperatore, & ideo non potuisse contra uoluntatẽ concilij id concedere, præcipuè in factis fidei. Porrò Ioannem depositũ papam aiunt è carcere Palatini liberatũ, & ad Pontificem Martinũ supplicẽ uenisse, à quo benignè acceptus in Cardinaliũ numerũ ascitus, episcopus Tusculanus est creatus. Equidẽ Sigismundi & Ludouici Palatini precibus permotũ Martinũ, antequã Italiam adierit, putant, ut carcere fuerit eductus. Nec superfuit diu, uita ex animi, ut aiunt, dolore excedens. Anno 1531. Constantiensis urbs, fœderi Schmalkaldico se coniunxit, cumq; postea anno 1547. confœderati à Carolo Cæs. V. debellati essent, Constantia Cæsaris arma pertulit, donec in Ferdinandi Rom. Regis tanquam Archiducis Austriæ, tutelam peruenerit 1548. *Sigismundi Imperatoris integritas.*

De comitatu Rheinfeldensi.

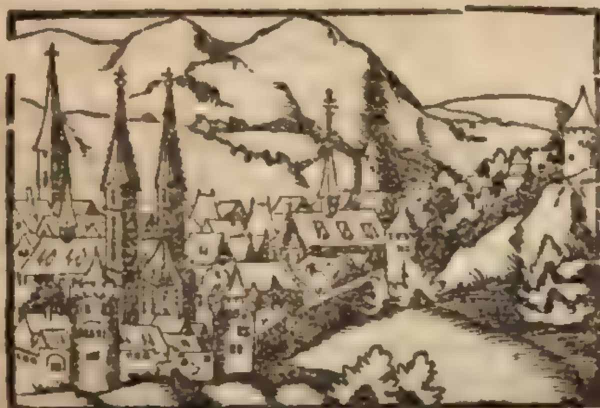

OCcupat iste comitatus utrunq; Rheni latus, castrum uerò positum fuerat ante tempora nostra in medio Rheni supra petrã, cuius uestigia in ea insula adhuc apparent. Rudolfus de Rheinfelden ultimus comes, factus primũ dux Sueuiæ, ac deinde Romanorum rex in discordia electus, occisus fuit Mersburgi in Saxonia ab Hẽrico quarto, anno 1081. Deinde peruenit comitatus ad duces Zeringenses, atq; tandem incorporatus fuit imperio, ut supra indicauimus. Cumq; hoc oppidum unà cum Neuuenburg & Brisaco impignoraretur à Ludouico imperatore Bauaro ducibus Austriæ anno millesimo trecentesimo uigesimo quinto aut circiter, saluis omnibus priuilegijs oppidi, superueniens deinde dux Albertus, conabatur ciues arcere à priuilegijs suis, eos'que omnibus modis suis iurisdictioni subijcere. Quod cum illi ferre nollent adiunxerunt se Basiliensibus, qui & ipsi iniurias patiebantur ab Austriacis, factumq; est bellum inter castrum & oppidum. Basilienses uicinis auxilium ferre cupientes, missis tormentis bellicis atq; alijs armis, ipsi quoque octaua die Iulij armati ascendentes, terram circumiacentes rapinis uastauerunt. Miserunt quoque præsidium ducentorum uirorum in oppidum Rheinfelden, id quod & confœderati Heluetij fecerunt, ut tuerentur oppidanos, quousque messem in agro colligerent. Interim ciues & castrenses mutuis bombardarum ictibus sese infestabant: Ciues quoque pontem, qui ex oppido in castrum transmittebat, destruentes obsessos in castro prohibebant, ne ingredi uel egredi possunt. Irritati autem magis ac magis Heluetij atque Basilienses per Austriacos, delectis quinque millibus fortium uirorum miserunt eos in Brisgoiam, qui ducis terram iuxta Friburgum igne & rapina deuastarent. Illi itaq; in Brisgoiã descendentes exustis quindecim uillis, magnam ad Basileam portauerunt prædam. Paulo post ingressi Sunggoiam combusserunt oppidulum Pfirt, reportaruntq; prædam. Eodem anno mense Augusto, profecti Basilienses unà cum Heluetijs stipendio conductis, magno apparatu aggressi sunt castrum Rheinfeldense, quibus & suppetias tulerunt Bernenses, Lucernates & Solothurenses. Interim autem quo Basilienses oppugnabant castrum Rheinfeldense, uenerunt copiæ ducis Austriæ ex Brisgoia contra minorem Basileam, & abegerunt ducenta armentorum capita. Descendit & Albertus dux Austriæ cum suis copijs à Rheinfelden ad minorem Basileam, sed illico rursum ascendit, exusto castro iuxta Krentzach. Traijcientes autem Heluetij Rhenum ut occurrerent duci, & illum non inuenientes) siquidem uelociter ascendit ad oppidum Seckingen) occuparunt locum castrorum eius, quem è regione Rheinfelden sibi & exer-

Rheinfelden peruenit ad Austriam.

Castrũ Rheinfeldense oppugnatur.

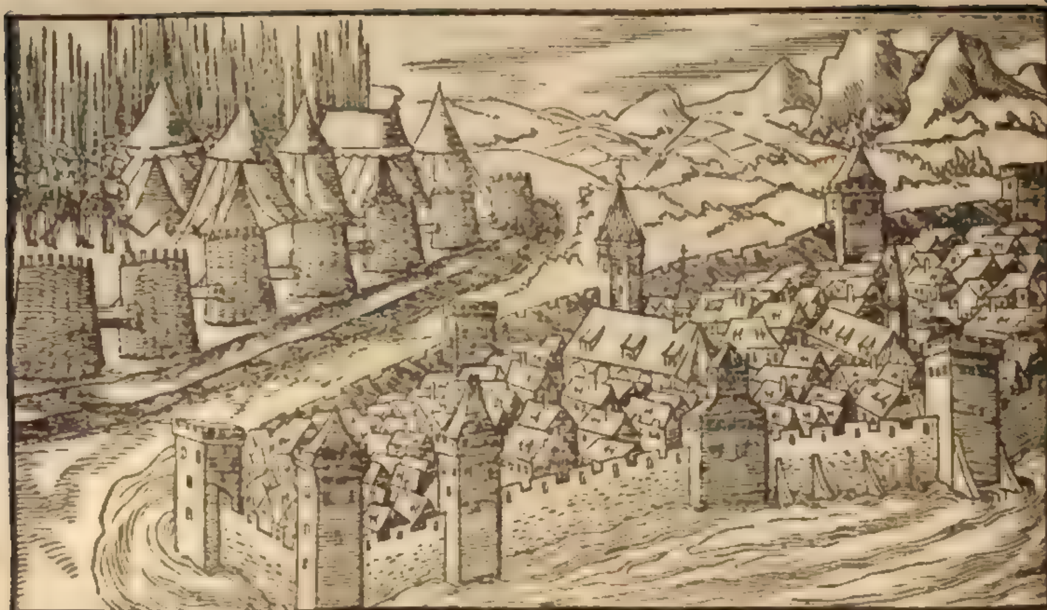

citui suo delegerat, ubi & Basilienses catapultis suis cœperunt infestare inclusos in castro inijcientes magna saxa, cadauera pecorum, ac bombardis cõcutientes castri mœnia, sicq; obsessos adegerunt, ut gratiam obsidentium implorarent, rogarentq;, ut permitterentur cum suppellectile sua recedere. Et licet Basilienses id abnuerēt, præsertim quum scirent baronem de Falckenstein apud illos esse, consilio tamen inito, cõsenserunt petitioni illorum liberum illis abitum in Septembri admittentes. Erant in castro collecti plurimi nobiles nempe baro de Falckenstein, Blumenecker, Vuissnecker, & multi nobiles & ignobiles, quorum numerus ferè octoginta personarum: erat & magna copia rerum necessariarum in eo loco, multi sericici panni, multa tormenta bellica, octoginta lecti cum omni apparatu, sex plaustra uini, quatuor boues in sale, &c. Basilienses quoque inuenerunt ibi magnam suam bombardam, quam confœderati reliquerant post pugnam cum Delphino initam, quum ab arce Farsburg discederent. Anno 1448. uicesima tertia octobris Iohannes à Rechberg unà cum auxiliarijs suis cepit oppidum Rheinfelden, etiam quum anno 1446. pro dissidio illo componendo, ciuitates quædam in urbe Constantiensi essent subordinatę, quę causam simultatis inter ducem & oppidum Rheinfelden natam suo arbitrio dirimerēt. At Rechbergius memoratus, Thomas à Falckenstein & alij multi non expectata legitima compositione, subordinarunt quosdam ex seipsis, qui sub uestitu peregrino transeuntes pontē uenerunt ad telonarium, atque interim quo uectigal soluerunt applicuerunt duæ naues, quæ uidebantur lignis onustę, sed techna erat, quia sub lignis latuerunt plurimi uiri armati, ad quorum egressum illi qui in ponte erant transfoderunt telonarium & aliquos cum eo existentes. Ciuibus autem in ecclesia constitutis, hostes ingressi oppidum facile occuparunt illud. Quod quum oppidanis innotuisset, correptis armis nitebantur hostem excludere, sed frustra contra stimulum calcitrabant. Nam quidam eorum fuerũt interfecti, quidã capti, & quidam delapsi per murum. Fuerunt etiam quædam mulieres ui oppressæ, & magna pręda hinc in pecunia & alijs rebus abducta. Quin & nobiles illi indixerunt Basiliensibus & confœderatis ipsis bellum, rapinas & incendia exercentes in terris eorum, sicut uicissim

Basilienses

Basilienses & Heluetij illos hostiliter ubique inuaserunt, donec tandem ut infra dicetur, pax fuit firmata. Anno Christi 1453. Albertus dux Austriæ rursum confirmauit ciuibus Rheinfeldensibus priuilegia & iura quæ antea receperant à sacro imperio.

De ueteri Augusta Rauraca, quæ iam à multis annis misera uilla est, uocaturque uulgo Augst.

REgionem inter Iurā montem & Basileam sitam, uocarunt Latini olim Rauricam & inhabitatores Rauraces atque Rauricos, id quod Iulius primus Cæsar declarat, & post eum Cornelius Tacitus, Ptolemæus & alij quidam. Vnde autem nomen illud exortum sit, an ab extraneis confictum, antea Germanis in usu fuerit, incertum est. Mirum est, metropolim huius Rauracensis terræ, Augustam, uocabulum suum usque ad tempora nostra retinuisse (nam uocatur adhuc uulgo Augst) regionis autem nomen sic deletum, ut nemo quicquam de eo sciat præter solos doctos. Videtur esse nomen Germanicum, sicut & hodie Brisgoia, Nigra sylua, Alsatia, & alia nomina plebeis sunt in usu & tamen habent desinentia latinam, at nonnihil est corruptum à Romanis, qui ex Ruch rachen duabus uocibus fecerunt unam corruptam uocem Rauracam. Sonat autem Ruch rachen latina interpretatione, asperam faucem. Siquidem montes supra Basileam ab utraque parte Rheni sibi ipsis propinquiores fiunt in modum faucis, nomenque regioni non disconueniēs datū. Nam terra fit ultra Basileam aliquod milliaribus tam aspera intra montes, ut neque uinum, neque frumentū proferat, tametsi ante tempora nostra multa squalida loca sint in fertiles agros commutata. Augusta Rauraca, quæ uno miliario Germanico distat à Basilea, fuit aliquot annis ante Christū natum haud procul à Rheno extructa, id quod ostendunt uetusta monumenta iuxta pontem, qui ultra fluuium Ergetz transmittit, hodie adhuc in colliculo extantia. Certè ruinæ illæ satis testantur, Augustam Rauracam olim nō uulgarem aut rusticam fuisse ciuitatem, etiamsi post eius destructionem in miseram redacta sit uillam; quæ hodie Augst appellatur. Videntur hodie ultra citraque Rhenum muri quidam miro artificio, regularibusque sectis lapidibus olim conglutinati, ut non differant à magnificis operibus quæ hodie à latomis nostris parātur, nisi quod olim usi sunt lapidibus multo minoribus. Tali opere quinque aut sex turres ex terra sunt excitatæ angustæ, quidem & in formam semicirculi paratæ, in quem autem usum factæ nemo certò pronunciare aut diuinare potest. Fieri non potest ut fuerint cisternæ pro conseruanda aqua, aut carceres, aut apta quarumlibet rerum receptacula, multo uerò minus ad propugnandum ualuerint. Subterranearum ruinarum uestigia passim apparent Liechtstallum usque, ubi putant speculam fuisse Roman. in monte. Vnde conijcere possumus Augustæ magnitudinē, tum quā amplis suburbijs fuerit cincta. Nihil autem admirabilius quā fornices

Rauraca unde dicta.

Antiquitates Rauracæ.

Fornices subterranei. fornices subterranei, toto ferme spacio, quod modo diximus è quadratis lapidibus extructi. Vulgus diuerticula Romanorum fuisse credit, per quæ ueluti cuniculos quosdam, hostilem illi uim metuentes, uel longa obsidione fatigati sese subducere consueuerint. Verisimilius est aquæ ductus fuisse, non quidem aquæ fontanæ, cuius est illic, ut montium natura crebræ sunt ubiq; scaturigines, sed fluuialis potius, quæ sordes ciuitatis ablueret, in quem usum Basilea plurimos sub terra testudines habet, quæ res ad mundiciē urbis in primis conducit. Neq; enim Argentorato quicquam aliud magis officit, quàm quod huiusmodi egestorijs structuris caret. Habet autem cuniculus ille tantam latitudinem & altitudinē, ut duo uiri erecti simul sine offensione incidere per ipsum ualeant. Fuerunt ab intra parietes eius gypso & crusta complanati, admixtis contusis silicibus & tegulis fragmentis, quale ueterū opus licet quoq; uidere in thermis Badensibus marchionis, & publico balneo, cuius litura non differt ab ista. Allatum est mihi fragmentum unum de illa litura, latitudine trium manuum & crassitudine duorum digitorū, quod percussum tinnitum reddit, ceu tegula bene cocta, quæ tecto imponitur. Ars conficiendæ istius lituræ, hodie non extat. Habuit quoq; Augusta ultra Rhenum à parte Germaniæ insigne propugnaculum, cuius adhuc monumenta in modum diruti castri cernuntur, ex quo Romani Germanis obstiterunt, quum Rhenum traijcere in illis partibus conarentur. *Vestigia castri Romanorum.* Non dubium quin Romani olim, quum rerum potirentur, præfectos & milites ordinarint in hanc ciuitatem, atq; deinde ex ea deduxerint coloniam ciuium Romanorum, id quod indicat peruetusta quædam scriptura Caietæ in regno Neapolitano in lapide & turri uulgo Orlandica dicta, sculpta, quæ ita habet: L. Muna. L. F.L.N.L.Pron. Plancus Cos. Cens. Imp. Iter. VII. uir epul. Triumph. ex Rhetis. Aedem Saturni F. de manubijs. Agros diuisit in Italia Beneuenti. In Galliā colonias deduxit Lugdunum & Rauracam. Quorum uerborum hic est sensus & explicatio: Lucius Munatius Plancus Lucij filius, Lucij nepos, Lucij pronepos, Consul, Censor, Imperator iterato, Septumanus in sacerdotio, Triumphator ex Rhetis, ædem hanc Saturno fundauit ex facultatibus bello paratis agros Beneuenti diuisit in Italia, & in Galliam in ciuitates Lugduni atque Augustæ Rauracorū nouos colonos collocauit. Vixit hic Lucius Munatius ante Christi natiuitatem, quo tempore ista ciuitas in magno fuit flore, nacta tamen Augustæ nomen circa aut post Christi incarnationem. Nec enim solum imperialis præfectus, sed & magna Romanorum ciuium multitudo habitauit tunc in ea. Quo aūt tempore desolata fuerit, obieritq; fatum suum, nemo hodie, etiam ex incolis & uicinis eius nouit. Sunt qui putant eam ab Alemannis, Rhenum sæpe traijcientibus, eo quo Romanum imperium inclinare cœpit destructam: alij uerò uolunt eam paulatim decreuisse atq; collapsam fuisse in interitum.

De inclyta urbe Basilea.

Basileam ciuitatem amplā clarissimamq; in loco regio extructam, tempore Imperatorum Gratiani & Valentiniani, qui simul imperio præfuerūt, anno scilicet Christi 382. in rerum natura fuisse cōuincit Ammianus Marcellinus in tricesimo lib. historiarum. Qui militans sub Iuliano apostata, omnia quæ uidit diligenter conscripsit. Meminit autem Gratianum construxisse fortalicium quoddam contra Germanos non procul à Basilia (sic uocat Basileam) quod incolæ Robur uocant. Ergo ante Gratianū fuit Basilea. id quod me cogit hic scribere Felix Malleolus, qui in Viridario Imperatorum & regum Romanorum ita scribit. Tempore Arnolfi Imperatoris irruentes Vngari magna ui in Germaniam, dexstruxerunt Basileam, quæ nunc Augusta magna uocabatur. *Basilea Augusta magna.* Sed Hēricus rex pater Ottonis primi rursum excitauit illam urbem, transtulitq; in eum locum quē hodie occupat Basilea. Fundauit quoque ibi de nouo ecclesiam episcopalem & alias ecclesias, magnificeq; dotauit. Hæc ille. De episcopatu paulo post dicemus. De nomine huius urbis, quidam scribunt, sed sine probatione, ipsum tractum à Basilisco. Fuerunt alij, qui priusquam euulgarentur omnes libri Ammiani Marcellini (saltem qui extant) putabant Basileam sic dictam à passagio & traiectu, qui in eo fuit loco, antequā ciuitas extrueretur, ut scilicet à passagio illo rectius Passel quàm Basel primum fuerit uocata. At Ammianus irritam reddit hanc coniecturam, qui ciuitatē illam Græca uoce *βασιλείαν*, id est, regnū uocat, quasi Regnopolim

CIVITAS BASILIEN

ſis inclyta, utrinque Rheni complectẽs ripam, maiore Baſilea in littore Gallico, minore uerò in Germanico ſita. Maior occupat uallem à meridie uerſus ſeptentrionem inter duos colles ad Rhenum deſinentes extenſam, fluuioloq; Byrſeca irrigatam, minor uerò fundum habet planum.

M Baſilienſi

Basiliensis ciuitatis contrafactura, adumbrata ad

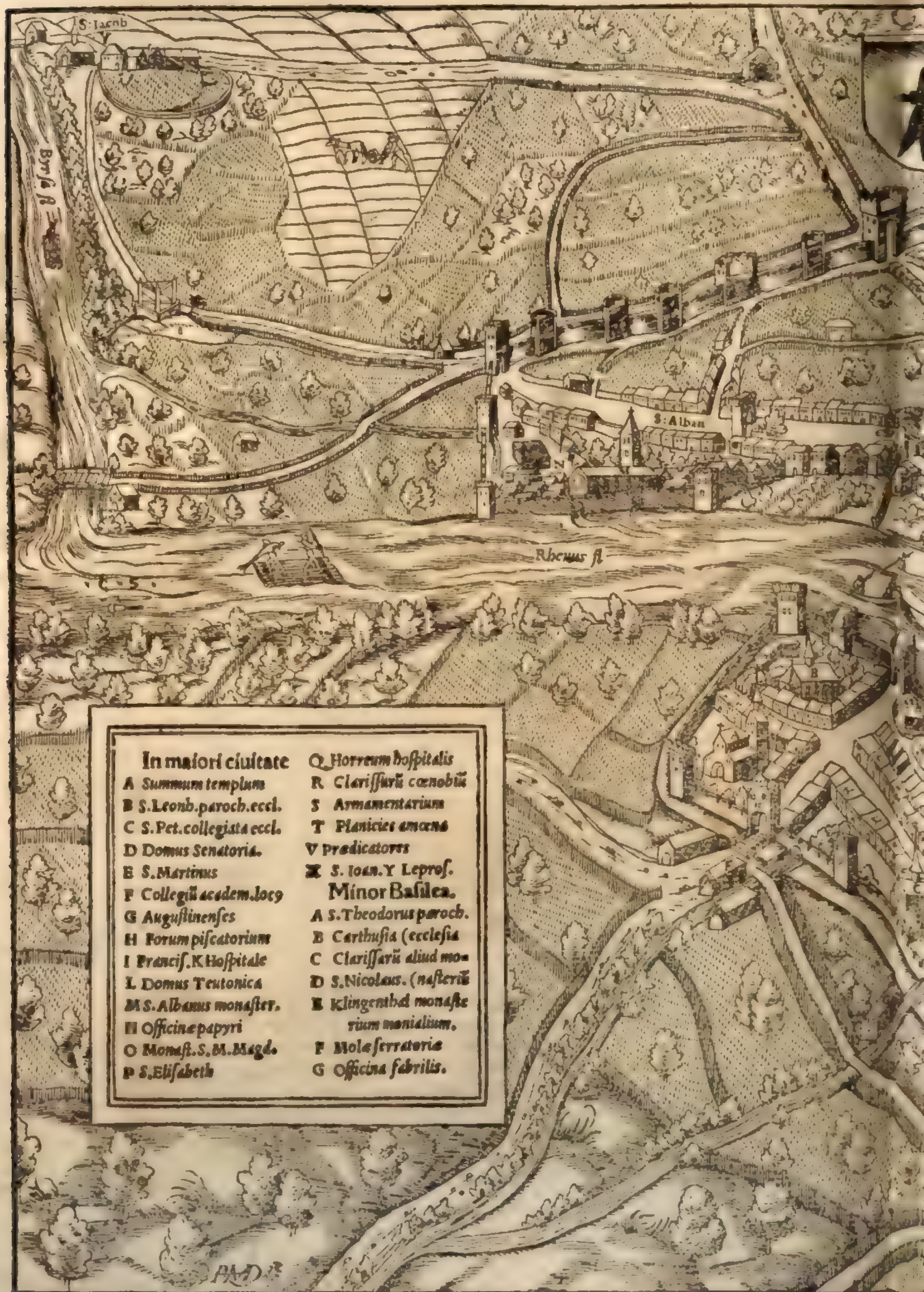

a: genuinum eius situm, quem anno 1549. habuit.

Regnopolim seu regiam ciuitatem. Alluitur hæc urbs Rheno, qui eam pene medium diuidit, nisi quòd ponte simul unitur. Habet autem urbs ipsa cōmoditatem magnam à Rheno, quia ad eam plures sunt nauigationes, magnisque adiri potest oneribus. Habetque agrum amplissimum extra & intra mœnia, qui & frumenti & uini ferax est. Passa est ante ducentos annos multos & graues terræmotus. Sed rursum est instaurata, & nostris ferè temporibus bonarū artium gymnasio ornata. Pius enim pontifex eius nominis secundus, ob loci commoditatem post susceptum pontificatum in ea gymnasium uniuersale condidit ac priuilegijs omnib. iuribus & libertatibus dotauit, quibus gaudent studia Bononiense, Coloniēse, Heidelbergense, Erdfordiense, Liptzense & Viennense. Vnde idem Pius, antea uerò Aeneas Syluius dictus sic scribit: Dudum dum nos minor status haberet per multorum annōrum curricula, quibus gratu incolatu in inclyta ciuitate Basiliensi potiti fuimus, per euidētiā cognouimus, quod ciuitas ipsa ubertima ac in partibus illis salubritate aëris & quibuslibet utilitatibus prælecta, necnon ad multiplicanda doctrinæ semina & germina salutaria producenda, apta & accommoda existeret, ac propterea nos, postquam ad summi apostolatus apicem prouecti, desiderantes ciuitatem prædictam ac illi adiacentem patriam diuini muneris largitate concessa, inextinguibili sapientiæ lumine illustrari, easque sanis peritorum consilijs & maturitate fulciri, generale studium in eadem ciuitate statuimus & ordinauimus inchoandum, & tam in sacra pagina & utroque iure, quàm quauis alia licita facultate perpetuis temporibus uigere, &c. Datum Mantuæ anno incarnationis dominicæ 1459. pridie Calend. Ianuarij pontificatus nostri anno secundo. Cęterum situs ciuitatis Basiliensis omnibus modis commodior est quàm situs Augustæ Rauracæ, quòd in libero terræ spacio & planicie condita sit, ubi aër est liberrimus, solum terræ fœcundum, præcipuè pastinatum, scaturigines multorum fontium, concursus multorum amnium, præsertim Rheni, Byrsæ & Wiesæ. Byrsa ex Iura monte per multas conualles Basileā usque deuoluitur, plurima secum deferens ligna & lignorū rates, necessaria pro ædificijs erigendis aut igne fouendo. Nam ea pars terræ unde originem ducit, plena est syluis & mōtibus, inhabitaturque à Gallis, sed pro magna parte episcopo Basiliensi parentibus. Wiesa uerò fluuius ab opposita à parte à Nigra sylua segregatur, adferunturque per eum plurimæ trabes ædificijs aptæ ac deinde in minori Basilea multis inseruit officinis. Nam serrantur eius officio arbores in asseres, commolitur frumentum, acuuntur fabrilia instrumenta, ducuntur in bracteas ferreæ massæ, multisque alijs conducit usibus, præter id quod habet nobiles pisces, præsertim truttas. Et quanquam minor sit opposito fluuio Byrsa, est tamen ea piscosior, pluribus'que inseruit officinis, etiamsi Byrsa non modica quoque exhibeat ministeria molitoribus & papyri confectioribus, qui aliquot insignes habent officinas iuxta hunc fluuium aut potius iuxta riuulum ab eo segregatum & ad mœnia usque maioris Basileæ facto alueo deductum.

Academia Basiliensis.

Byrsa amnis.

De

De minori Basilea.

HOc ueterib. in superiori Germania sæpe obseruatum uidemus, ut ciuitates quę fluminib. prætereuntibus sunt adiectæ, utranque occuparint ripam, aut saltem ex altera ripa suburbium aliquod ueluti appendicem acceperint, id quod uidere licet in omnib. ferè oppidis, quæ supra Basileam iuxta Rhenū et alia flumina Rhenū intrātia extructa sunt, ut sunt Geneua ad Rhodanum, Lucerna ad Vrsam, Badenia ad Lindmagum, Solothurū ad Arolam, Tygurum quoque ad Lindmagū, item Rheinfelden, Laufenberg, & Constantia ad Rhenum, sic Basilea citra & ultra Rhenum geminam habet ciuitatem, maiorem Basileam & minorem, maior olim fuit in Sequania & minor in Germania, at hodie utraque est in Germania, quas pons ligneus cōiungit. Vocatur altera minor ciuitas, non quòd paruam complectatur aream, quum tria ampla & spaciosa præter innumeras ciuium ædes contineat monasteria & magnā parrochialem ecclesiam, sed comparatione maioris Basileæ qua minor est, minor uocatur. Fuit ante tempora ista sub diocœsi Constantiensi & non Basiliensi, etiamsi olim episcopi Basilienses habitauerint in ea, curiam suam habētes in eo loco, ubi hodie est monasterium Carthusianorū, usque ad annum Christi 1365. quando episcopatui præfuit Ioannes de Vyan, Italus, homo inquietus, & bellicosus, qui sua insolentia perdidit episcopatum Basiliensem. Inter reliqua autem bella iniit quoque prælium cum Basiliensibus, & ut illis hostem ante fores statueret, uendidit suam minorem Basileam duci Austriæ, qui tunc temporis curiam & residentiam apud Rhenū habuit. Vendidit autem pro triginta millibus florenorum, idque eo potissimum nomine, quo sibi opem ferret contra Basilienses. At Basilienses concordiā & pacem facientes cum duce, paulo pòst triginta numerantes milia aureorum, superaddentesque honorarium non uulgare, emerunt ab ipso duce minorem Basileam, quam & in hodiernum usque diem sub suo tenent legitimo imperio, habenturque hæ duæ ciuitates pro una, quū noctu æquè ut interdiu ab una ad aliam liceat uenire, indiscriminatimque consules, tribuni & Senatores ex utraque eligantur.

Bonifacius Amerbachius Sebastiano

Munstero suo, S. D.

ROgas ornatissime Munstere, nunquid apud me sit de Basilea nostra ad Chronica tua locupletanda pertinens. Ego uerò si quid haberem ad hanc rem accommodatū, hoc ipsum me patriæ debere scio, cui nascimur, & quæ ortus nostri non minimam, quemadmodum ille ex Platone inquit, sibi partem uendicat, imò quæ omneis unà omnium charitates complectitur. Cæterum cum terribilem illum terræmotum, & duo incendia maxima, quicquid hic monimentorum uel in grammatophylaciis uel apud priuatos fuit, intercepisse sustulisseque semper à puero audierim, ad coniecturas, quod ad ciuitatis originem attinet cōfugiamus oportet, quarū aliquod Beatus noster Rhenanus, ut iudicio in omni antiquitate inuestigāda singulari fuit, libro rerum Germanicarū tertio haud improbabiles proposuit, quem quòd te legisse ac quāplurima in aliis annalib. eò pertinentia obseruasse non dubitem, γλαῦκα εἰς ἀθήνας, qui plura de his ad te. Certe quoquo uel tempore extructa, sit, uel quemcunque tandem conditorē habuerit, βασιλείαν hodie nobis & cœli clementia & situs omniū amœnissimus & agri fertilitas, & sumptuosissima aduersus montes, quorum tres extant, & in iis & aduersus flumina siue perennia siue tor- *Beatus Rhenanus.* *Montes in urbe Basiliensi.*

N rentia

rentia constructa ædificia sub oculos statuunt, ut interea fornices Birsecā subterlabentem excipientes, & aquæductus cum salientibus commodissime elegantissimeq́ collocatis, & cryptas egestorias innumeratas ad salubritatem urbis quàm maxime pertinentes taceā: quibus factum est, ut non minus structuræ Basilea sub terra quàm super terram habere uulgo credatur. Quòd præterea doctorum præstantiumq́ uirorum à me catalogum requiris, qui uel hic nati, aut ciues, uel aduenæ uitam cum morte, imò mortalem cum immortali commutarint, extant mi Munstere, quàm plurimorum hic magnorum uirorum sepulturæ, ac nominatim Ioannis nisi fallar theologi, Cardinalis Ragusini, cui insigne illud liberorū Græcorum manuscriptorum legatum debemus. Sic illustris Ludouici postremi duces Teggensis patriarchæ Aquileiensis ac primatis Italiæ, item aliquot aliorum Cardinalium & legatorum regionum in synodo œcumenica hic mortuorum sepulchra, nobis in Carthusia tum alia monasteria exhibent, inter quæ Ludouici etiam Pontani, quem Romanum uulgo appellant, admirabilis memoriæ Iurisconsulti bustū uisitur, honorifico ab Aenea Syluio epitaphio exornatum. Deinde in summo templo Annæ Rudolphi comitis Habspurgensis uxoris, & duorum eiusdem filiorum reliquias siue cineres adseruari: sed & saxum anonymo cuidam superimpositum cum hac inscriptione,

Ioannes Ragusinus.

Ludouicus Pontanus.

Hic iacet arte Plato, Cato uita, Tullius ore.

Vermes corpus alit, spiritus astra petit: ostendit, non ignoras: quinetiam idem templum inter complures episcopos & præclaros uiros, Des. quoque Erasmum Roterodamum incōparabile sui seculi decus, habet, ut memoria in marmore Rhetico è regione conditorij à me adfixa testatur: nec uerò silendus uenit Ioannes Cono Norinbergensis, theologus, Marci Musuri Cretēsis ac Scipionis Cartheromachi Græcarū literarū doctorū olim auditor, hic apud Domicanos cū elogio in primis elegāti, à Beato Rhenano pietatis ergò conscripto quiescēs, quē ex Italia in patriā hàc iter facientē, Ioānes Amerbachius parēs meus, tū æditionē operū Hieronymianorū adornās suis sumptib. retinuit: eius industria in restituendis Græcis, q̄ desiderabātur, locis, nō parū adiutus: quo etiā in literis Græcis p̄ceptore, idē Beatus, itē Bruno & Basilius fratres mei, ne quid de me tum puero dicam, usi sunt. Ecquis porrò mi Munstere, omnium qui hic uel ingenij, uel prudētiæ, uel nataliū uel rerum gestarū gloria excelluerunt, facile tumulos passim in tēplis, & uel maxime in monasterijs haud ita dudum extantes enumrarit? Iam uerò Academiā præstantissimorum semper uirorū alumnam fuisse, præterquàm quòd omnium & singulorum ordinum pyctatijs, tot insigniū uirorū recensione uelut in rem præsentē ducimur, nobis uel Io. Geilerus Keiserspergius, Andronicus Cantoblaca natione Græcus, Io. Capnion, Fran. Vinaldus, Ioā. Cynus Hispanus, Vlricus Chraffius, &, ne plures adducā, Sebastianus Brātus, documēto esse possunt, quib. honoris causa Claudiū Cantiunculam iureconsultū, & Henricū Glareanū, etiamnū uiuentes, qui aliquando hic publice docuerunt, addo. Nec tam παρέικας quàm etiam hic ortos in omni disciplinarum genere excellere contingit, nisi quòd eorum, qui ante erectam Academiam è uita mortali emigrarunt, nomina temporum iniuria in obliuionē uenisse, non semel à fide dignis accepi. Inter innumeros sane eruditos Basileæ natos qui parentum & auorum memoria uixerunt antiquissimus, quem ego sciam, occurrit ex cognatione mea, Io. Vuilerus iureconsultus, summi templi Decanus, tempore concilij œcumenici, ob singularem prudentiam & integritatem, ut historia Aeneæ Syluij indicat, in eorum numerum, à quibus summus tum pontifex eligeretur, conscriptus cooptatusq́, cui Petros Andelaum & Zem Lufft, iurecōsultos συγχόνους (ut Arnoldum posterioris Petri ex fratre nepotem, Andreā Helmutum, & reliquos iuniores prætereā) adnumerasse satis esse reor. Nec minus rem medicam, Erasmo teste, unica nobilium medicorū gloria Copus, nomine Guilielmus, illustrauit, Regum Galliæ dein ἀρχίατρος, doctis ubiq; gentium ex ijs quæ de Græcis cōuertit lubrationibus notus. Occurrerent eiusdem ordinis cōplures alij etiam ortu Basilienses, nisi eos, qui extra communē aleam selecti & uelut maiorum gentiū habentur, recensere cōsilium esset. Quid porrò ex ciuibus summos oratores & philosophos Simonē Grynæū & Hieronymū Gemusæū, quid cæteros omnium ordinum doctores & magistros & maximè theologos, haud ita dudū mortuos, cōmemorē, euulgatis lucubrationib. ubiq; locorū celebres? Adnumerarem quoq; Ioan. Amerbachium parentem cū Brunone & Basilio fratribus meis uel Erasmi iudicio, quod prȩiudicij autoritatē emeret, nisi meæ in meos beneuolentiæ plus æquo tribuere uideret. Doctorum uerò etiamnum hic agentium nomenclaturam

menclaturā sciens omitto quos ipse nosti, & in quorum numero tu ob uariam eruditionem καὶ πολυγραφώτερος, uel inter antesignanos referendus uenis. Bene uale uir ornatiss. Calen. Augusti, anno à Christo Seruatore nato M.D. XLIX. Basilea.

SEBASTIANVS MVNsterus ad lectorem.

Quū eximius uir, memoratus dominus, Bonifacius Amerbachius Erasmi Roterodami nobis effigiem à nobilissimo huius tēporis pictore Ioanne Holbeinio coloribus ad uiuū bene feliciter expressam cōmunicarit, exemplum inde utcunque desumptum, in gratiam sui studiosorū apponere libuit, ut eā non solū aduersam & integrā, qualem suprà in Holandiæ descriptione proposuimus, sed & luscam, nempe altera duntaxat mala eminente, haberent.

De episcopatu Basiliensi.

SVnt qui scribunt primum episcopum Basiliensem fuisse Panthalū, eoq́ extitisse tempore, quo undecim millia uirginum pro Christo passæ leguntur. Sed quum multi de illa historia dubitent, relinquo cuiuis suum iudicium. Hoc quidem certò inuenio, tempore Pipini, patris Caroli Magni, anno scilicet Christi plus minúsue 740. Vualanum fuisse episcopū Basiliensem, atque eidem successisse Baldebertum. Deinde sub Carolo Magno fuit episcopus in ea urbe, Hatto uir doctus, qui antea in Richenouu abbas fuit, quo Carolus Magnus usus est legato ad Imperatorem Constantinopolitanum, adiunctis ei comite Turonensi ex Gallia & Anniano Aquileiensi ex Italia, qui pacem facerēt inter Imperium orientale, cui Nicephorus præfuit, & occidentale quod iam nouum & ab orientali seiunctum, exortum fuit. Obijt Hatto ille anno octingentesimo tricesimo sexto. Nec dubitandum, quin huius antistitis tempore ecclesia Basiliensis magnifice dotata fuerit terrarū dominio & opulentia, etiamsi hodie nullæ huius donationis extent literæ. Scribit Hermannus Contractus Basileam ab Hunis destructam, quum sæui illi homines per Alemanniam in Burgundiam & Galliam armata manu anno Christi octingentesimo nonagesimo septimo contenderent. Deinde anno Christi 917. rursum est deuastata per eandem hominum colluuiem, quum transirent per Sueuiam, Alsatiam & Lotharingiam. Anno Christi millesimo decimo fuit per Henricum sanctum Rom. Imperatorem, collapsum Basilieñ,

Hatto episcopus Basilien.

siliens. templum rursum instauratum & cathedralis ecclesia de nouo dotata terris & populis, oppidis & castris, sed quæ per succedentes episcopos spiritu uanitatis & leuitatis agitatos, rursum fuerunt dilapidata atque bellis amissa. Scribit etiam Hermãnus Contractus, quod circa annum domini millesimum sexagesimum defuncto Romæ Nicolao papa, Romani Henrico regi eius nominis quarto coronam & alia munera mittentes, de summi pontificis electione regem interpellarunt. Qui generali concilio Basileę habito, imposita corona à Romanis transmissa, Patricius Romanorum est appellatus. Deinde communi omnium consilio Romanorumque legatis eligentibus, Parmensis episcopus in Romanũ pontificem eligitur Honorius appellatus, etiamsi ante eius promotionem Lucensis episcopus à Nortmannis & quibusdam Romanis electus & Alexander appellatus, illũ anteuerterit. Quàm uaria & multa bella Rudolphus comes ab Habspurg gesserit contra episcopum Basiliensem, priusquam in Romanorum eligeretur regem, signauimus alibi.

De terræmotibus Basileæ factis.

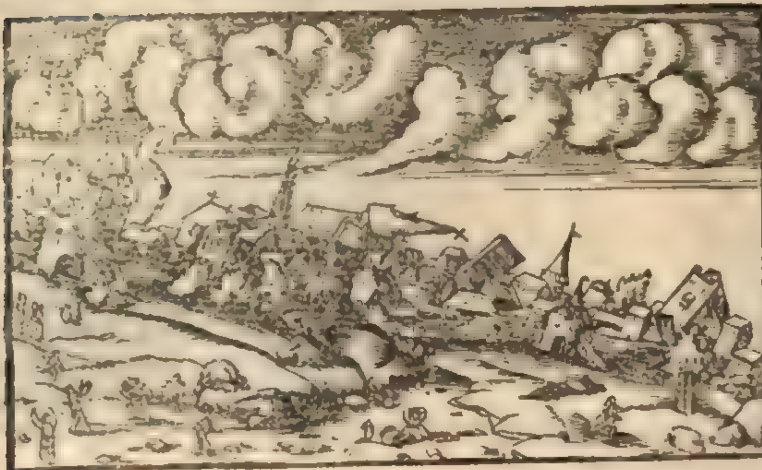

Anno Christi 1346. in uigilia S. Catharinæ cõcussa sunt Basileę aliqua ędificia ex terræmotu, quin & nonnihil de maiori templo cõcidit, præsertim autẽ palatium iuxta ecclesiã cathedrãlẽ cecidit in Rhenum. Anno 1356. ipsa die sancti Lucæ euangelistæ, horrẽdus per Germaniam factus est terræmotus, qui eo anno Basileæ sæpius ædificiorum concussit fundamẽta, concidit'que in memorata sancti Lucæ die urbs in turribus, domibus, templis & mœnibus. Oppressi quoque sunt circiter centum homines. Cumque populus passim fugeret ad planiciem quæ est iuxta sanctum Petrum ut in tutiori esset loco, currebat quoque quidam ex nobilibus Berenfelsijs ex foro piscario ad memoratum locũ, superareque cõtendens pontem qui à sancto Petro ad uiridarium ducit, oppressus est lapidibus ex mœnibus quassatis decidentibus. Exarsit denique in domorum ruina incendium, quod multis flagrauit diebus, ut nemo manere potuerit in urbe, sed omnes fuga saluti & uitæ consulentes, receperunt se in hortos & agros, ubi tutiores essent. Perierunt multi homines & iumenta in urbe. Extra quoque per circuitum urbis conciderunt multę turres & arces, præsertim Schouuenberg, triplex Vuartenberg. Reichenstein, Angenstein, Berenfelss, Pfeffingen, Scholberg, Froburg, Clus, Furstenstein, Lanskron, Vualdeck, Bieterthal, Landenberg, Blochmund &c. Item castra & arces in Frictal, Sisgouu, & iuxta Nigram syluam. Cumque Basilienses essent in tanta pressura & calamitate, uenerunt Friburgenses ex Brisgoia, Argentinenses, Colmarienses, Selestadienses, Mulhausenses, Rheinfeldẽses et Neoburgẽses suppetiasque tulerunt, ut collapsam urbem rursum erigerent & ruderibus sublatis repurgarent.

Incendium in terræmotu.

Basiliensium bellicus adparatus.

contra primos Anglos.

Venerunt anno Christi 1365. Angli numero quadraginta millia peditum & equitum in Alsatiam, cœperuntque omnia deuastare. Basilienses uerò nudati mœnib. & turribus ob perpessum terræmotum, rogabãt Bernenses ut præsidium aliquod pro tuenda sua collapsa urbe mittere dignarentur. Quorum precibus Bernates facile

facile inclinati, miserunt copias electas cū uexillo, mille scilicet & quingentos uiros, quos Basilienses ordinarunt ad suburbium Steinen, ubi maius imminebat periculum. Colligente autem Carolo quarto Imperatore magnum exercitum contra Anglos, illi limitibus Germaniæ excedentes, Basiliensibus ademerunt omnem metum. Post quorū abitum Basilienses ad Endingen contra Egonem comitem proficiscentes, ut socijs ciuitatibus Friburgo, Neoburgo & Brisaco opem ferrent, non parum ab hoste sunt læsi.

De bello quod gessit episcopus Basiliensis contra Bernates.

OB id quòd Bielenses cum Bernensibus fœdus inierunt, irritatus episcopus Basiliensis obruit Bielam, meliorem ciuitatem sui episcopatus anno 1367. & cōbussit ipsam. Indignati aūt Bernenses uenerūt illico, & diruerūt burgū q̄d episcopus habuit in oppido illo, ac deinde obsidione cingentes nouā ciuitatem in qua hostes erant collecti, nihil potuerunt ob nimium frigus efficere. Nomen episcopi fuit Ioannes de Viana, uir rixosus, qui plurimum nocuit episcopatui, omnemq́ ferè ditionem eius, sua insolētia dilapidauit & pro alieno ære impignorauit. Adhærebat illi comes de Nidouu, homo eiusdem farinæ, à quib. & propter quos non parū incōmodati sunt habitatores uallis sancti Immerij, qui eidē episcopo paruerūt. Conscenderunt quoq; Bernenses arcē Pirreport, quæ sita erat iuxta petrā, quam Iulius Cæsar olim perfregit, de qua infrà, & omnes qui in illius erant præsidio interfecerunt. Tradidit episcopus comiti Nidouuensi oppidum Olten, quod situm est ad ripam Arolæ paulò supra Solothurum, quo illi in gerendo bello fidelius assisteret. In summa, sanguinarius ille episcopus alienauit ab episcopatu uallem sancti Immerij, sanctū Vrsicinum, Laufen, Vuallenburg, Homburg, Olten, Birseck, & alias quasdā arces & castra, omnia pro quinquaginta millibus & sexcentis aureis. Post eum factus est episcopus quidam de Ramstein, qui pignoris loco abdicauit Bruntrut pro 13. millibus florenorum, insumptaq́; sunt pro arcis eius instauratione decem millia florenorum. Impignorauit quoque oppidum Telsberg: summa suæ impignorationis, fuerunt triginta duo millia, & trecenti floreni. Defuncto hoc episcopo, factus est episcopus Argentinēsis ueluti superintendens episcopatus Basiliensis, donec idem episcopatus rursum sua recuperaret & perpessam iacturam sarciret, etiamsi ille aliquid in Alsatia deplumarit ab episcopatu Basiliensi, quod non uulgare putatur fuisse commodum. Vocāt quartas. Postea factus est episcopatus Basiliensis Humbrechtus de Neocomo, qui pro 22. millibus florenorum tradidit per modum pignoris ciuibus Basiliensibus Homburgum, Vuallenburgum & Liechstal. Anno 1423. factus est episcopatus Basiliensis, Ioānes à Fleckenstein, qui recuperauit multa loca quæ fuerunt impignorata, nempe Goldenfels, sanctum Vrsicinum, Spiegelberg, Freienberg, Laufen, Birseck, Ystein & Riehen, non quòd omnia hæc loca prompta pecunia redempta fuerint, sed pro quibusdam annui soluuntur census. Successerunt episcopi Fridericus zu Rhein, Arnoldus de Roperg, Ioannes de Veningen, qui redemit Brontrud unà cum innouata eius arce multis milibus florenorum.

Pirreport expugnatur.

Basiliensium apparatus contra posteriores Anglos.

ANno Christi 1375. colluuies quædā ex Anglia, Britannia, alijsq́; nationibus cōgregata ad septuaginta millia hominū uenit ad partes Rheni. Rumor erat quòd propter dominum de Dusin (Germani uocant Cussin) principaliter uenissent, q Cussin dicebat Hegoiam (alij dicunt Ergoiam) totam ad se iure spectare hæreditario. Et cum nemo auderet tantæ multitudini resistere, dux Austriæ Lupoldus cōsuluit, q omnia oppida bene munirentur, fecitq́; omnes uillas per Alsatiam usque in Hegoiam cremari arbores domesticas excindi, populariq́; terram in rure, ne inuenire possent uictum aut mansionem. Non poterant Angli illi capere oppida, quum non haberent machinas aut idonea instrumenta quibus deijcerent muros, atq; ob id pressi defectu uictualium, coacti sunt discedere. Erat quoque frigus, ut sub cœlo manere nequirent. Abierunt autem dimissis e-

Angli inermes

quis multis & armis. Destruxerant breui tempore, nempe à festo Michaëlis usque Martinum aliquot castra & oppida, ac deinde mouerunt expeditionem uersus Brisacum. Sed quum dux Austriæ & comes Vuirtenbergensis cum suis copijs ibi se continerent, hostes præterito Brisaco, transitaque Basilea uenerunt ad montana Houuenstein, & destruxerunt Vuallenburg, Clus, Altreu & Vuillisouu, omnia passim deuastantes. Confœderati & ducis Austriæ populus, quem dux tunc in Ergoia habuit, communibus copijs hosti restiterunt. At Angli oppugnantes oppidum Buren, sagitta interfecerunt comitem de Nidouu. Bernenses interim non quiescentes, semel atque iterum reliquias Anglorum adorientes, non paucos ex illis strauerunt, potissimum autem prope monasterium Frauuenbrunn, ubi circiter octingenti hostium perierunt.

Seditio Basileæ facta.

ANno Christi 1376. Lupoldus dux Austriæ senior, constituit celebrare Basileæ carnispriuium. Et quum in planicie ante summum templum torneamenti ludum, animi recreandi gratia cum suis nobilibus exerceret, excitarunt quidam ciues contra ducem seditionem, ut ille cogeretur fugere ultra Rhenum in minorem Basileam, quam iam ab episcopo receperat. Interierunt in illa seditione tres nobiles & aliquot serui. Aduenìens autem Petrus de Laufen prior tribunus plebis, côscenso fontis margine, mandauit sub pœna capitis & amissione omnium bonorum, ne quis amplius interficeret, sed potius ducales captiui reciperent, aliter enim furentis populi sæuicia compesci nô potuit. Capti ergo sunt Rudolphus comes ab Habspurg, Henricus comes à Tetuuangen, comes à Zollern, Rudolphus marchio Hochbergensis & dominus in Rœteln, & alij quidã equites atque ministri, atque mox fuit tragœdia illa pacata. Autores uerò seditionis ciues scilicet quidam capite fuerunt à magistratu ante prætorium puniti.

Inter Basilienses & duces Austriæ bellum exortum anno 1405.

PRæfecti ducum Austriæ, Ioannes comes à Lupffen qui moderabatur Sunggoiam & Alsatiam, atque Hermannus comes à Sultz, qui nomine ducis Friderici præfuit Brisgoiæ & Ergoiæ, unà cum multis equitibus & nobilibus indixerunt bellum ciuibus Basiliensibus. Venit quoque ex Burgundia dominus de Vuerschy cum multis cataphractis & concremauit Rodersdorff, Hesingen, Plotzen atque alias uillas, quæ fuerunt nobilium in Basilea habitantium. Combusserunt quoque Huningen, Binningen, Botmingen & Bencken, quæ loca uicina sunt Basileæ. Et Ludouicus quidem dux Bauariæ nitebatur

nitebatur dissidētes cōponere, sed inanis fuit conatus eius. Basilienses ergo freti subsidio suorū Confœderatorū, maxime Bernensium, ascendētes ab altera parte Rheni, exusserūt Nollingen, Vuillen, Vuarenbach & Ouu è regione Rheinfelden. Demum circa diē Martini cōtra Ystein profecti, expugnauerunt utranq; arcem. Turrim autem unā demolientes & Basileā deuehentes, erexerunt quadros eius in minori Basilea super portam quæ ad Riehen deducit. Paulo pòst hostes ex Rhinfelden erumpentes & ingressi ditionem Basiliensium, nempe Vuallenburg, abduxerunt prædam. At Vuallenburgenses & Liechtstallenses uires suas iungentes aggressi hostem, interfecerunt 80. uiros, ipsi uerò amiserunt 16. Ciues quoq; Basilienses sæpe egressi combusserūt multas uillas iuxta Hapsen & in Brisgoia & abduxerunt prædam. Tandem mediante Rudolpho marchione Hochbergensi, bellum illud certis conditionibus fuit sopitum. Fuerunt tamen postea occasione huius belli multæ arces destructæ, nempe Furstenstein, Blouuenstein, Neuuenstein.

De concilio Basiliensi.

ANno domini 1431. Eugenius creatus pontifex, Iulianū, Cæsarem, cardinalem sancti Angeli, quem Martinus prædecessor eius, legatum destinauerat in Basileā ad celebrandum ibi concilium, eius autoritate maxime ad extirpandā hæresim Hussitarum, confirmauit, qui & primam celebrauit sessionē in die sanctę Luciæ, nihil'q; obstabat quoad Sigismundus Imperator uixit, quod concilij successum impediret. Pontifex uerò postea ancipiti cura distractus, scilicet quòd bellis undiq; premeretur, concilium autem Martini prędecessoris sui decreto inchoatū indies augeret, concurrentib. eò Hispaniæ, Galliæ, Germaniæ & Pannoniæ principibus, qui cōmunem reipub. Christianæ causam in arbitrio cōcilij reponebant, nitebatur transferre concilium à Basilea ad Bononienses. Sed Imperator & alij principes atq; Prælati qui tum Basileæ erant, monuerunt pontificem, ut Basileam, idoneum à Martino pro concilio locum delectum, unà cum cardinalibus proficisceretur, aliter se in eum acturos, ut in contumacem. Motus istorū uerbis Eugenius, Basiliense concilium literis apostolicis confirmauit. Vocantur Bohemi, promittiturq; securitas, ueniunt cum trecentis equis, disputatur de quibusdam articulis, maxime de communione eucharistiæ sub utraq; specie, de ciuili dominio, quod clericis interdictum diuina lege, de prædicatione uerbi Dei quam liberam permissamq; passim omnibus arbitrabantur, de publicis delictis, quæ nulla ratione toleranda putabant. Adduxerunt quoque Bohemi nonnihil de religionibus mendicantium, quod illæ inuentum essent diabolicum, quū neq; Moses neq; prophetæ, nec Christus aut apostoli tales sectas instituerint, ergo à Satana institutæ essent. Disputatum est itaq; quinquaginta diebus cū Bohemis & multis modis tentatum, si amicè possent trahi, nuncq; pacis spes facta, nunc belli metus incussus. Sed fuerūt Procopius, Ioannes Rochezana, Nicolaus Galecus & multi alij, qui scripturis & postea armis sua omnibus modis conabātur tueri. Postea cū Sigismundus in fata concessisset, Eugenius uidens patres in concilio Basiliensi contra se conspirasse tanquam contra uirū sanguinum & dilapidatorem bonorum ecclesiæ, misit archiepiscopum Panormitanum unà cum Ludouico Pontano miræ eruditionis uiro Basileam, qui monerent patres ut desisterent ab inceptis, concilium iam Ferrariam translatum, nullamq; apud eos pontificiam esse autoritatem. Sed hac translatione nō obstante, partes Basileæ congregati cœperunt Eugenium antea Gabrielem dictum citare ad cōcilium, atq; anno 1439. Eugenio abrogato, pontificem designant Felicem 5. antea Amedeum ducem Sabaudiæ dictum. Hic Amedeus quum anni ferme 40. post patris obitū prouinciæ gubernacula tenuisset, & admirandus aucto paterno imperio, parta undiq; pace, formidandusq; cumulatis opibus, sapientia, uicinis quibusq; uideretur, ac demum relictis principatus gloriæ fascibus, in heremum se recepisset & sumpta penula ac retorto baculo cum sex uiris equestris ordinis ætate etiam prouectis, mundo & pompis eius renunciasset, ad extremum summi pontificatus honorem ex Basiliensi

Concilium confirmatur.

Papa trāsfert concilium.

Dux Amedeus fit papa.

siliensi congregatione sibi delatum in ecclesiæ diuisione, superis parum fauentib. accepit, barbam totondit, quam promissam nutriuerat, ducatum primogenito suo tradidit, ecclesiasticas ceremonias & orãdi morem repente didicit, stipatusq; magna nobilium caterua & illustri comitatu circũdatus Basileam perrexit: ubi ab his qui generale concilium facere arbitrabantur, in maxima populi multitudine, quæ undiq; ad spectaculum tantæ rei cõfluxerat inter duos filios egregia facie adolescentes, alterum Sabaudiæ ducem, alterum Gebennarum comitem, solennibus pro more seruatis, tanquam Romanæ præsul ecclesiæ coronatus est. Celebrauit sæpe diuina, benedixit plebibus, officia curiæ ordinauit, cardinales doctrina & autoritate præstantes assumpsit. Reuerentiam ei tanquã uicario Iesu Christi subditi eius tantum & Suitenses populi, Basilienses & Argentinenses, & qui Alberto duci Bauariæ parebant præbuerunt. Accepit etiam ab eo cardinalatus præminentiam Ioannes Segouiensis, homo Hispanus, moribus & doctrina illustris, & deinde unioni consentiens, à Nicolao pontif. max. dimisso cardinalatu, Cæsariensi ecclesiæ præfectus fuit, monasterio contentus modico. Hic uocatis ex Hispania legis Arabicæ magistris, Alcoranum Mahumetis in linguam latinam uertit, & mendacia eius uiuis rationibus & argumentis explosit. Cæterum cum publicatum fuisset ab Eugenio concilium Ferrariæ celebrandum, profectus est illuc Eugenius cum sua curia: & quoniam pestis Ferrariam inuasit, translatum est concilium Florentiam, ubi Græci cum Latinis habuerunt disputationem. Interim Basiliense concilium aliquando apud Lausanam finiri placuit, cui tot principes præter Germanos, nempe reges Franciæ & Angliæ, principes Mediolani & multi alij totis uiribus fauebant, neglecta Eugenij pontif. autoritate, qui Florentino conuentui præerat. Amedeus quoque reconciliatus Eugenio, relicto nomine papæ, cardinalatus honorem retinuit in quo paulo post, non sine boni uiri opinione decessit.

Alcoranũ uertitur in linguã latinam.

Bellum Armeniacum seu Delphinicum
prope Basileam gestum.

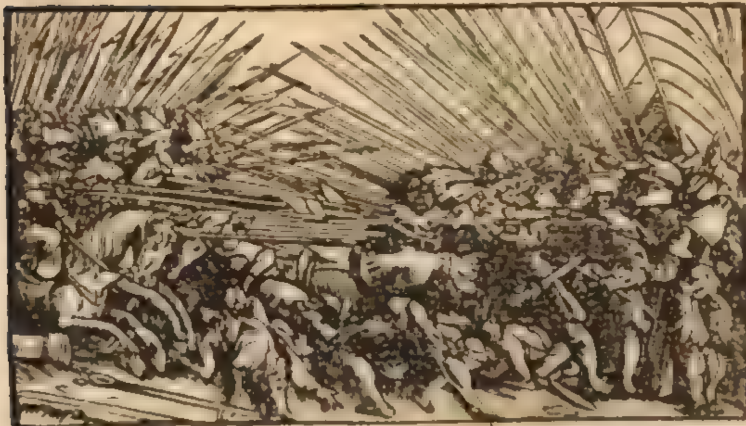

Delphinus Uienensis Ludouicus nomine, primogenitus regis Franciæ uenit anno 1444. duodecima Augusti cum magno exercitu intra limites Romani imperij, cinxitq; obsidione oppidum, cui nomen est Mons Beligardi, quod possident comites de Uirtenberg. Ibi quum aliquandiu maneret, castellanus pactis ad certũ tempus oppidum tradidit, quo lapso libere id restitueret. Post quam aũt loco potitus est, fama undiq; aduentũ suum publicauit. Aliqui illum in auxilium nobilitatis uenisse prædicabant, alij dicebant eum uocatum per Rom. regem Fridericum contra Suitenses. Itali scribunt Eugenium, composita prius inter reges pace, Delphinum cum equitatu in Basilienses concitasse, ut illic dissiparet conuentum patrum. Nonnullis ipse Delphinus se uelle uẽdicare iura domus Franciæ asseuerabat, quæ usque ad Rhenum protendi dicebat. Ex hac causa urbem Argentinã obsessurum se affirmabat. Dicebat quoq; se propter Sigismundum ducem Austriæ uenisse, sic enim fauorem sese habiturũ putabat. De eius exercitu uaria dicta fuere: qui minora probant, uiginti quinque millia fuisse censent. Obsidebant tunc Heluetij castellum Farspurg, miserũtq; Basiliensib. milites ære cõductos. Quos ubi appropinquare urbi certiores factus est Delphinus, qui iam ad Basileã uenerat, opposuit se illis ne possent ingredi urbem, par-

Quare Delphinus uenerit in Germaniam.

uac admodum Heluetiorum manus ab aduersa Byrsæ fluminis ripa prope pagum Muttis, munierũt in colle castra. Et dum Senatus Basiliensis deliberat, qua uia & ratione in urbem inducere possent expectatum præsidium, Heluetiorum nimiũ audax iuuẽtus, non expectato ab urbe nuncio et audito consilio, statuit perrumpere densissimas Armeniacorum copias. Impetu igitur facto ex castrorum editiore loco in hostes, magnam eorum multitudinem trucidant. Hostibus uerò cedentibus ultra Byrsam fluuium insequuntur eos Heluetij ad S. Iacobum, ubi est hospitale leprosorum, ubi inueniunt maiorem exercitus hostium aciem oppositam & adhuc integram, nec dubitant Heluetij quanquam fatigati, in illã quoque aciem irruere, nec prius cędere desinunt, quàm omnes ceciderunt. De qua Aeneas Syluius, qui tunc Basileæ erat sic scribit: Veniebant iam Delphini gentes, quæ uulgo uocãtur Armeniaci in subsidium cuiusdam castelli quod Suitenses prope Basileam obsidebant. Suitenses ut hoc senserunt, non expectatis hostibus ad uiam pergunt, primasq; Armeniacorum turmas inuadunt, stragem dant, plurimosq; neci præbent. Armeniaci retro pedetentim fugientes, ad maiorem exercitum se recipiunt. Illi sanguinis cupidi & auidi uictoriæ, dum gloriam quærunt propriam salutem amittunt. Ventum erat ad hospitale sancti Iacobi, quod uix quatuor stadijs à Basilea distat. Ibi uniuersa multitudo Armeniacorum in Suitenses irruit, nonnullis ante portam Basiliensem positis, qui exeuntes obseruarent, cæderentq;. Committitur atrox & miserabile prælium, cędunturq; ex utraq; parte quàmplurimi. Horrendum auditu est. Euellebant sanguinolentas ex corporibus suis sagittas Suitenses ac truncatis manibus in hostem irruerunt, nec prius animã exhalabant, quàm occisorem ipsi occidissent. Quidam hastis confossi & onusti telis, inter Armeniacos currentes necem suam uindicabant. Erant quatuor Armeniaci, qui Suitensem unum insequebantur. Iamq; illum telo confossum strauerunt & supra corpus grassabantur, tum eius comes arrepta bipenni in quatuor illos fertur, ex quibus duos obtruncauit, alios uerò in fugam dedit, ac deinde semianimum corpus super humeros recipit & inuitis hostibus portauit ad suos. Erat retro Suitenses murus quidam horti sancti Iacobi, quo illi se tutos ab una parte rebantur, solumq; in fronte pugnabant. Sed Teutonici qui cum Armeniacis erant intrantes hortum, murum perfodiunt, Suitensesq; à tergo feriũt, quæ res magna causa ruinæ Suitensium fuit. Pugnatur tum ante tum retro, iam uiro uir imminet, nec iam eminus sed cominus ferrum stringitur. Suitenses quasi leones per omnem exercitum in uictores uagantur, cædunt sternuntq; omnia, ut qui iam non in spem uictoriæ sed in mortis ultionem se pugnare sciunt. Prælium à principio diei usque in finem tractum Ad extremum non uicti Suitenses sed uincendo fatigati inter ingentes hostium cateruas ceciderũt. Victoria lugubris atq; cruentissima Armeniacorum fuit, campusq; liber eis mansit, non uirtute sed multitudine superantibus. Ex Armeniacis dicunt aliqui plures desideratos esse quàm ex Suitensibus. Magna cædes equorum fuit. Suitenses nulla res magis extinxit quàm magnanimitas, siue illa temeritas fuit. Nam dum hostes paruipendunt, eò deducti sunt, unde exire non potuere. Qui sapit, nec nimis timet hostes, nec cõtemnit nimis. Hęc Syluius. Occisi sunt Suitenses mille & circiter quingenti, uixq; euaserunt sesquicentum. Inter Armenicos referuntur interfecti dux quidam ex Scotia & supremus magister ordinis sancti Ioannis per Galliam, qui sex millia equorum sub se habuit & alij multi. Appellatus fuit populus ille Armeniacus, quòd comes Armeniacorum cum duodecim millibus antea uenisset in Sunggoiam, anno scilicet Christi millesimo quadringentesimo tricesimonono, immoratusq; in ea regione atq; in Alsatia per unum mensem, populũ expilauerit omnibus ferè rebus. Soluentibus autem Heluetijs obsidionem castelli Farspurg, reliquerunt maiorem ante arcem bombardã, quæ erat Basiliensium, quam Basilienses postea inuenerunt in castro Rheinfelden. Hoc factum Heluetiorum omni memoria dignum ita consternauit Delphinum, ut nihil amplius de urbe capienda cogitaret, sed de reditu. Misit Basileam legatos, qui agerẽt de pace, sicut & postea Basilienses, Bernenses & Solothurenses miserunt legatos suos ad Delphinum qui erat in Einsheim, ut cum illo pacem inirent firmarentq;. Et dum dũ diutius morã facerent in Alsatia quàm promiserat, omniaq; diriperet & uastaret, nulla priorũ conuentionum habita ratione, mittunt Basilienses ad Delphinum legatos, mittit & rex. Rom. suos legatos, iubentq; ut quàm primum abeat, alioqui Germaniam totã in armis futuram, nc fore contentã hostem repellere, sed adsecuturã atq; se ulturã. His nuncijs acceptis, redu

Pugna apud S. Iacobum.

Viri Heluetici strategema.

Victoria cruentia.

Quare Armeniaci dicti.

xit copias unde illas eduxit. Montis Peligardi arcē & oppidum bona fide reddidit. Discedens autem ex Alsatia, quā misere perdidit, omnia diripiendo, mulieres & uirgines uiolando, atq; ab hominib. captis exactiones pecuniarias extorquēdo, nō parū à Selestianis fuit in suo exercitu læsus, maxime in ascensu montis qui est in Lebertal. Anno 1445. durāte bello inter Basilienses & domū Austriæ, multæ fuerunt uillæ cōbustæ, præsertim in Frickthal & Sisgœuu, quę erāt de dominio castrorū Stein iuxta Rheinfelden & Farspurgi. Eodem anno Basiliēses occupauerūt arcē Pfeffingen, atq; cōbusserūt castra Dymenach & Vualtighofen, in quibus arma Heluetiorum inuenerunt, qui Basileæ ab Armeniacis fuerunt interfecti. Eodem anno Basilienses uiri per cōfœderatos fregerūt tempore autumni castrum Rheinfeldense. Deinde in Decembri effuderunt se in præfecturam Lanserensem & combusserunt Schlierbach, Dietuuyler & alias quasdam uillas. Anno 1446. Basilienses & Austriaci mutuo se grauiter uellicarunt. Nam Pfeffingen fuit Basiliensibus rursum ereptū, castrum Rheinfeldense per Basilienses à fundamentis destructum, multæ uillæ in comitatu Pfirt & iuxta oppidum Otmarsen exustæ. Eodem anno post pentecosten fuit hæc grauis & diutina bellorum commotio per quosdam principes pacata & tota controuersia inter urbem Basiliensem & domum Austriæ cōposita. Anno Christi 1526. in Septembri fulmen è cœlo lapsum feriens Basileæ turrim quandam redundantē multis uasis bombardico puluere repletis, in momento oculi fregit illam, disiecitq; lapides magnos & paruos in urbem, non sine graui læsione omnium quæ in propinquo erant. Interierunt duodecim aut tredecim homines & aliquot pecora, qui ea hora in campo iuxta turrim uersabantur. Quædam etiam domus quadratis turris lapidibus tactæ, non modicum senserunt detrimentum. Adiacentes uineæ fuerunt subitò sic tonsæ, ut putares uites falcibus resectas. Anno 1531. Heluetij in causa religionis nonnihil inter se dissentientes, & indies magis exasperati induratiq; ad arma uenerunt. Partes erant, Tigurum, Berna, Basilea, Schaaffhausen ab una, pagi quatuor & Lucernani ab altera. Vtraq; putabat se inique lacessi & iniurijs affici ab altera. Quædam etiam priuatæ personæ atroces iniurias sibi mutuo intulerunt: unde partes magis ac magis irritatæ ad mutuum tandem bellum sunt prouocatæ. Pagi egrēsi in Septembri, læserunt quosdam qui Tygurinis adhærebant. Prouocati uerò Tygurini, ut suos defenderent armata manu exeuntes contra hostem, ad iniquiores loci cōditiones adacti, multos bonos amiserunt uiros. Exhortantes ergo ijdē Basilienses ipsos, Schaffhausenses & Sangallenses, qui illatam iniuriam ulciscerentur, conscenso monte quodam quem Ziger uocant, passi sunt & ipsi in eo monte stragem. Post illam pugnam utraq; pars sesqui mense in armis manebant, nulla uolente relinquere loci sui commodiorem conditionem. Tandem circa festum Martini, legati regis Franciæ atq; quorundam Heluetiorum inter partes dissidentes mediantes, pacem fecerunt, adiecta hac conditione, ne qua pars amplius ob religionem cum altera expostularet. Anno 1536. episcopus Geneuensis & dux Sabaudiæ bellum mouentes, Geneuam urbem obsederunt. Geneuenses uerò hac pressura afflicti, scripserūt Bernensibus confœderatis suis, monuerūtq; ut iuxta fœderis tenorem sibi tanta necessitate non deessent Scripserunt Bernenses, miseruntq; legatos & commonefecerunt ducem omnium antiquorum fœderum & amicitiarum quibus mutuo obstricti erant, rogantes ut à Geneua recederet, permitteretq; litem componi. Sed quum hac monitiōe & obtestatione nihil proficerent Bernenses, & Geneuenses non cessarēt requirere debitum auxilium, qui iam in extremo erunt periculo, emigrantes Bernenses armata manu, irruerunt in ducis dominium, fereq; totum quod circa locum habebat sibi subiugarunt, & ducem ipsum è suo ducatu excluderunt.

De Iura siue Iurasso monte.

ITinere unius diei supra Basileā iuxta Rhenū è regione Vualdshut incipit Iura seu Iurassus mons, cuius meminit Iulius & alij quidem ueteres, estq; mons altus, multis & ingentib. subnixus saxis. Nostro ęuo in diuersis locis alia & alia habet nomina. E' regione arcis Habspurg prope Brugim uocatur Vocetius, uulgo Bœtzberg. Inter Arouu et Farspurgensem præfecturam uocatur uulgo Schaffmat, id est, Ouinum pratum, atq; inter oppidum Olten & Humburgensem præfecturam appellatur inferior Hauuenstein. id est, sectus lapis per saxa enim factum est iter. Et inter Vuallenburg, atq; Balstal nuncupatur superior Hauuenstein, ubi currus onusti grandibus funibus demittuntur per decliuitatem

Vocetius.

montis

montis. Deinde procedendo ad occasum uocatur Vuasserfall, id est, aquæ ruina, & ulterius eundo Iurten, ubi uetus nomen retinuit. In his montibus Bertha regina Caroli Magni aut mater aut uxor, fundauit quædā monasteria, quæ postea mutata sunt in collegia Canonicorū, ut sunt sanctus Germanus in ualle monasteriensi, & S. Vrsicinus in monte Blaeo de diœcœsi Basiliensi. Sunt tamen aliqui, qui putāt memoratā Bertham uxorem fuisse Rudolphi regis Burgundiæ, uixisseq́ anno Christi 932. Habet mons ille multas ualles, ut Fricktal, Laufental, S. Imers thal, &c. sed nulla est quæ montem per transuersum penetret. Vbicunq; uolueris traijcere, opus est alta scansione. Aliqua ramenta huius mons emittuntur uersus Basileam ad unum uel dimidium miliare. Quin & iuxta Byrsam fluuium distantia unius miliarij à Basilea, consurgit alius mons, quē uulgo Blouuen uocant, crescitq́ non parum in altitudine & asperitate, quousque ad Delspergum oppidū ueneris, ubi rursum in planiciem diducitur. Sed ulterius uersus Bellelay monasterium Gallicū procedēdo, rursum crescit, ac deinde iterum euanescit spacio unius miliarij, hinc rursum nouum saxosum & horrendum montium iugum ab oriente in occasum extenditur, per quod nemini facile iter pateret, nisi Iulius Cæsar, qui ante Christum natum apud Sequanos bella gessit, ingens saxum in portæ formam perforasset. Distat hic locus à Basilea dieta una magna, adiacetq́ ei uilla Dachsfelden appellata. Portam uerò excisam uocant Pirreport (loquuntur enim habitatores illius loci Gallicè) sicut & uicina arx, quam suprà à Bernensib. destructam memorauimus, uocatur Pirre port, id est, Petræ porta. Alij uocant portam illam Piere pertuss, Latinè, petra pertusa. Vbi notandum, montana illa, quæ ab oriente in occideutem trahūtur, distendi quoque uersus meridiem usque ad lacum Bielensem latitudine duorum miliarium, inueniriq́ multas angustas ualles, inter quas una uersus Dachsfelden rectà ducit, sed quæ foris in egressu montium clauditur ingenti saxo, quod ab uno uallis latere ad aliud oppositum pertingit, quasi ex industria illuc positum, quod exitum uallis prohibetur, sicut & prohibuit usq; ad Iulij tempora. Ille enim in eum locum à lacu cum suo exercitu & bellico apparatu perueniens, & uidens sibi iter & totā uallem solius saxi obiectu interclusam, ingenti labore perfregit saxum, tantamq́ aperuit portam, ut à suo tempore magni & onusti currus sine obstaculo penetrare possint. Ego metiens lapidem quum aliquando adessem, inueni crassitiem eius 46. esse pedum: cauaturam uerò in altum factam, tantam, ut ego in imo constitutus, cum lanceola mea, quæ staturæ meæ longitudinem ferè duplo æquabat, uix potuerim pertingere usq; ad superficiem conuexam incisuræ. Reliquū uerò lapidis quod est supra cauaturā, erigitur in cœlum iuxta meam coniecturā altitudine trium aut quatuor uirorū, in cuius frontispicio quadratus locus longitudine & latitudine duorum cubitorū est designatus, paululumq́ à cōmuni superficie in lapidem demissus, in quo sequētia metra sunt excisa, sed quæ in imo propter loci sublimitatē & characterum corruptionem, quæ aëris iniuria & longitudine temporū accidit legi nō possunt. Quidā tamē episcopus Basiliensis, (in cuius ditione illa terra est) æuo nostro, adiūctus scalis et funibus, fecit diligentius inquiri insculptorū uersuū uerba, quæ talia esse deprehensa sunt.

Bellelay monasterium.

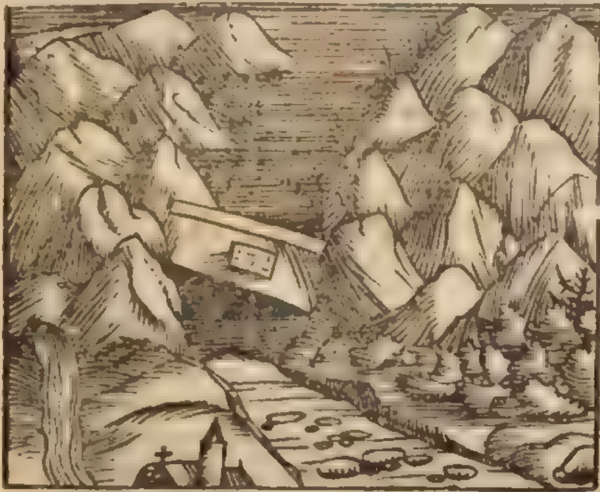

Numinis Augusti uia ducta per ardua montis
Feliciter petram scindens in margine fontis.

Apud alios uerò inueni metra illa sic scripta.

Nimis angusti uia ducta per ardua montis
Fecit iter scindens petram in margine fontis.

Per marginem fontis intelligit scaturiginem Byrsæ amnis, qui ibi ex petra magna aquarum ui euomitur, atque extra mœnia urbis Basiliensis, auctus multis accurrentibus riuulis ingreditur Rhenum.

De qui

De quibusdam bellis à Confœderatis
Heluetijs intra centum annos gestis.

PErpessi Vrani & Transsyluani anno Christi millesimo quadragentesimo decimo in Lepontinis ultramontanis populis, sibi quadam amicitia iunctis, iniuriam, traijcientes montem sancti Gothardi, occuparunt locū Domon, uulgo Thum, profectiq; ultrà destruxerunt quatuor magnas & munitas turres, ex quibus homines diripiebantur & infestabantur. Deinde quum memorati duo Cantones emissent Bellisonam à comite de Mosax, dux Mediolanensis in die parasceues eripuit illis rursum ciuitatem illam, anno millesimo quadringentesimo uicesimo secundo. Quod Vrani ægreferentes, co assumptis reliquis cōfœderatis inierunt cum duce pugnam, in qua Lucernates grauē passi sunt iacturam. De hac pugna Sabellicus sic scribit: Ferocissimus hostis iniquū certamen adeptus est, Italis ex æquo pugnātibus. Ex Germanis lancea traiecti per hastā conati sunt ad hostem pertendere, ne multi caderēt. Ex Philippi exercitu fortissimo quoq; interfecto aut uulnerato, equis nostrorum quadringentis confossis. Nescitur plures ne ducalium an Heluetiorum interfecti fuerint in ea pugna. Vbi Heluetij domum uenerunt, mox sine mora delegerunt alias copias potentiores, quas contra ducem mitterent, sed dux mittit ad Heluetios legatum, facitq; pacem, oblatis & donatis 30. millibus aureorum.

Decimo Aeneadū lib. 1.

Bellum inter Confœderatos &
domum Austriæ.

CIrca annum Christi 1468. propter sex solidos, quos quidem ciuis Mulhusianus debebat seruo, natum est grande in uniuersa regione dissidium, imò incendiū. Nam uendidit seruus ille actionem suam cuidam nobili, Henricho de Regesheim, qui post debiti exactionem, indicto Mulhusianis bello, ad partem suam traxit, Præfectum ducis Austriæ, quem dux habuit in Sunggoia. Mulhausiani uidentes quòd futurum erat, uocarunt Bernenses, Solothurenses atque omnes Confœderatos. Illi ergo descendentes omnia circūquaq; loca incendio uastarunt, aut incendij loco grauem fecerunt exactionem. Nec minus grassabant contra Confœderatos illi qui erant à parte ducis Austriæ, nempe Baro de Falckenstein atq; reliqui, qui in castro Rheinfeldensi sua habuerunt præsidia. Eodem anno circa festum Margarethæ obsidione cinxerunt confœderati oppidū Vualdshut, continuantes obsidionem cum 16. millibus uirorum usque ad festum Bartholomæi, infectoq; negocio non sine suorum iactura soluerunt obsidionem. Tandem eodem anno fuerunt Confœderati Sigismundo duci Austriæ reconciliari per Ludouicum Palatinum Rheni, episcopum Basiliensem & Rudolphum Marchionem ab Hochberg, numeratiq; Heluetijs decies mille aurei.

Anno millesimo quadringentesimo sexagesimo nono circa festum Ioannis Baptistæ, impignorauit Sigismundus dux Austriæ Carolo duci Burgundiæ omnem ferè suam ditionem quam ultra & citra Rhenum habuit, nempe Sunggoiam, Brisgoiam, Nigram syluam, & quatuor oppida iuxta Rhenum sita, pro septuaginta millibus aureorum, id quod multorum malorum fuit seminarium. Nam constituit dux præfectum super has terras Petrum de Hagenbach tyrannum, qui communis pacis turbator fuit & populi intolerabilis exactor. Eodem anno circa festum Martini conuenerunt Treueri Imperator Fridericus & Carolus dux Burgundiæ, tractaturi de sponsalibus inter Maximilianum Friderici filium & Mariam ducis filiam faciendis. Cœpit tunc superbia ascendere in cor Caroli ducis, quæ & postea perdidit illum. Nam postulat sibi dari titulum regni, uicariumq; generalem imperij se institui. Habuit enim has regiones præter Burgundiam, Selandiam, Holandiam, Brabantiam, Lutzelburgum &c. quas in regnum erigi arroganter petijt. Quin & quatuor episcopatus cupiebat incorporari illi nouo regno, quorum Regalia à se & non ab Imperatore suscipi suadebat. Hæc ubi ab Imperatore in deliberationem sunt suscepta imò negata, Carolus aliam tentat uiam, qua consequatur quod petebat. Nam colligit exercitum, quem ducit ad obsidendū oppidū. Nussiam, quod est ecclesiæ Coloniensis &c. De quo suo loco.

Initium belli Burgundici, inter Helueticos & Ducem Carolum.

QVum dux Sigismundus impignorasset, ut iam diximus, Carolo duci Burgundiæ terras suas, & Burgundus illis designasset communem præfectum, Petrũ ab Hagenbach, uenit Oluualdus à Thierstein, aulicus ducis Burgundiæ, ad Mulhusianos & sollicitauit eos ad iurandum sibi tanquam ducis legato. Quod cũ illi negarent, mandauit dux, ut omnes in terris sibi subditis parati essent ad arma. Quod aduertentes ciuitates imperiales per Alsatiam, inierunt consilium unà cum Friderico principe Palatino, legatis regis Galliæ & ducis Mediolanensis contra ducem Burgundiæ. Fuit tunc quoq; Carolus dux Lotharingiæ apud Nansen peste mortuus, quod mouit Carolum ducem Burgundiæ, ut armis tentaret sibi subiugare Lotharingiam, contra Renatum causam sumens, quòd Carolus defunctus obæratus illi esset, quo modo simul meditabatur regium nomen Siciliæ & Hierusalem usurpare. Anno itaq; millesimo quadringentesimo septuagesimosexto, maturaturus Carolus perditionem suam, omnia uicina loca, suis non contentus, pergit sibi subijcere, Lotharingiam, Alsatiam, Losannam, &c. Sic enim ignara fatorum mente miser homo, sæpe cæco non solum affectuum impetu, uerum & stulto rationis, Deum non timentis, iudicio, cùm putat sese qui maxime salutaria & commoda sibi, in perditionẽ se præcipitat. Quare qui uere sapiens est, suspecta habet omnia opera sua, & tenet dominũ in omnibus uijs suis. Interim uerò quo dux possedit terras illas iuxta Rhenum, præmisit Petrum de Hagenbach cum mille & quingentis equis atq; quatuor millib. peditum, subsecuturus ipse paulò post cum quinq; millibus equorum, qui omnes iuxta Colmariam transeuntes uenerunt Brisacum, afferentes secum quadrigas bombardis oneratas. Ex Brisaco receperunt se ad Ensheim atq; inde ad Thañ. Ibi innotuit duci, regem Franciæ expeditionem mouisse in terras eius, ideo illico repetijt Burgundiam. Lustratis autẽ Brisgoia & Alsatia, placuerunt regiones ei, cogitauitq; quibus modis illas sibi retineret, & in ea re cooperatus est ei diligenter Petrus de Hagenbach, sed qui sua tyrannide omnia confudit. Siquidem commouit & perturbauit totam lineam Rheni, & nemo non uerebatur potentiam Caroli ducis, qui semper extraneos homines, Flamingos, Picardos & Longobardos alebat in terris istis, non sine graui colonorum iactura. Cœpit deinde memoratus Petrus mulctare terras inauditis exactionibus, tumensq; superbia erga nobiles & ignobiles, nulla non audebat perpetrare facinora. Quare non parum cõmotæ sunt ciuitates istę Brisacum, Neoburgum, Rheinfelden & reliquæ. In hoc solum commendabatur, quòd conabatur publica itinera tuta ab omni prædone custodire. Terris in huncitaq; modum pressis, subditi recurrerunt ad Sigismundũ ducem Austriæ implorantes opem & auxiliũ. Conuenerat inter Sigismundũ & Heluetios post diutina illa citrà ultràq; gesta bella, & cœpit inire cũ eis fœdus, cui fœderi & Argentinenses, Basilienses, Colmarienses, Selestadienses, subscripserunt Constantię in cõuentu quodam. Fuit quoq; capitalis summa, octoginta millia aureorum, numerata & Basileæ apud trapezitam reposita, atq; per Heroldũ solutio duci Burgundiæ significata. Quòd audientes ciues Ensheimenses cœperunt erigere cristas contra Hagenbachium, contemnentes iussa eius & imperium. Iratus ille, conabatur in paschali nocte, quum omnes putaret esse in matutinali officio, cõscendere cum suis Longobardis mœnia, at illi deprehensi, fuerunt aut deiecti aut gladijs confossi. Residui fugerunt ad Brisacum. Ciues quoq; Brisacenses multa à tyranno perpessi & in unum collecti, ceperunt hominem & in uincula coniecerunt. Quod uidentes Picardi & Longobardi, omnes fuga elapsi sunt. Audiens autẽ frater Stephanus Hagenbachius Petri incarceratione, cõfestim significauit id duci Carolo, Carolus itaq; relicta Meti, quã obsidere deliberauerat, totũ belli pondus uertere statuit in Germanos. Vicesima Aprilis anni millesimi quadringentesimi septuagesimiquarti, uenit Sigismundus dux Austriæ Basileam cum trecentis equis, missoq; Hermanno de Eptingen in regiones Brisgoiæ & Alsatiæ, sacramentum ab omnibus exegit, præsertim quum impignorationis summa esset restituta, atque duci significata.

Homo fatorũ ignarus.

Petrus de Hagenbach.

Capitur Hagenbachius.

Burgundus

Burgundus uerò hoc unum urgebat, ut uel terræ sibi restituerentur, uel summa pecuniaria Bisontij reponeretur, quod nisi fieret, se omnẽ moturum lapidem, quo iniuriam ulcisceret. Interim conscriptus est dies iudicialis in oppido Brisacensi, conuocatiq; iudices ex omnibus per circuitum ciuitatibus & terris, ex Alsatia, ex Argẽtina, Sunggoia, Nigra sylua, Basilea, Friburgo, Berna, Solothuro, &c. accusatus est Hagẽbachius de quatuor facinoribus, Primo quod in oppido Thañ quatuor ex Senatu uiros graues absq; iudicum sententia & sine causa decollari fecisset contra omne ius, diuinum & humanum. Secũdo, quòd literas & sigillũ dedisset, se nihil innouaturum Brisaci, nec ullas exactiones extorsurum. Itẽ nullum peregrinum populum intra mœnia oppidi admissurum, quæ omnia minimè obseruauit, nam posuit & deposuit pro arbitrio iudices & cõsules in oppido, imposuit graues exactiones, introduxit alienum populum, illiq; liberum fecit, ut hospites suos confoderent. Violauit fœminas & uirgines, incæstauit moniales. Verũ hæc excusauit huiusmodi commento, Quòd omnia fecisset iussu aut saltem nutu ducis Caroli, & quòd Carolo superuenienti aliud fecissent homagium ciues Brisacenses, quodq; posterius sacramentum eneruasset prius. Quod autem oppresserit uxores alienas & uirgines, primus non esset, sed circũstarent multi, qui in eadem damnatione essent, & tamen neque in corpore neque in uita punirentur. Durauit autem consistorium illud & causæ examinatio ab hora septima matutina usq; ad uesperam, tunc fuit finaliter à iudicibus conclusum & sentẽtia lata. Petrum Hagenbachium extremo afficiendum supplicio. Data sententia accessit Heroldus Imperatoris & dixit: Petre ab Hagenbach, condoleo tibi quòd sic perdite uixeris, ut nedũ equestrem ordinis tui dignitatem custodieris, uerum & uitam amiseris. Iubeor cõmissione horum sedecim strenuorum equitum te spoliare dignitatis tuæ insignijs, sed quia nõ inuenio in te hæc signa, pronuncio & publicè proclamo, te indignum militia sancti Georgij, in cuius nomine & honore, militiæ cingulum aliquando induisti. Post hæc conuersus ad cunctos milites deauratos & reliquos uiros astantes ait: En strenui domini, uestro iussu denudaui hunc Petrum Hagenbachium omni honore & militari dignitate, promulgãs eũ ceu indignũ equestri & militari sodalitio, reum autẽ ob facinora sua publico supplicio & morte: uos præterea atq; omnes astãtes & pro militari dignitate nitentes, exhortor, ut iuxta nominis uestri tenorẽ strenuos & integros uos geratis, atq; hunc Hagenbachium uobis pro exemplo statuatis. Finito Heroldi sermone surgẽs Marscalcus monuit iudicẽ, ut iuxta sentẽtiæ tenorẽ, iudiciũ exequeretur. Audiens Hagenbachius iudicum sententiam, rogauit hanc impartiri gratiam, ut caput à corpore tolleretur, quod & sibi concessum est. Veniens autem ad locum supplicij, cœpit in hunc modum loqui: Scio hanc meam mortem non inultam relinquendam à duce Carolo, atq; ob id me mei non tantopere miseret, quãtum multorum bonorum uirorum, qui propter me morituri sunt. Rogauit secundo, ut Deum pro se precarentur, & tertio, ut dux Sigismũdus testamenti sui executionem faceret, in quo ordinauerat templo Brisacensi tradendã catenulam auream & sedecim egregios equos, ualẽtes mille & centum florenos. Vbi uerò decollatus est, corpus eius ductũ fuit ad locum Hagenbach & ad maiores suos sepultũ. Durauit tyrãnis illa & terræ impignoratio quinque annis, quanquam Hagenbachius dũtaxat trib. annis & dimidio præfecturam administrauerit. Cæterum Carolus Burgũdus audita sui præfecti occisione, furore repletus, cõstituit de omnibus qui cooperati fuerant, ultionẽ sumere. Et primum quidem cepit Henricum comitẽ Vuirtenbergensem, iuxta Lutzelburgũ. Quod ubi Basiliẽsibus innotuit, missus illicò bombardis, uiris & reliquo apparatu bellico ad Montẽ Beligardi, præoccupare studuerũt portã illã atq; muni erũt castrũ. Dux uerò Carolus

Accusatur Hagenbachius in iudicio.

Decollatur Hagenbachius.

rolus misso nuncio ad Castellanum montis Beligardi, iussit sibi aperiri castrum, alioquin cominatus est se occisurũ captũ comitem. Respondit Castellanus seu arcis præfectus. Cepit dux præter omne ius dominum meũ illustrem, quem si etiã occiderit, non aperiã, quum adhuc alij supersint comites, quib. æquè ut capto comiti iuramẽto sum astrictus. Audientes uerò Sigismundus dux & Basilienses ducis Burgundiæ propositum, admonuerunt omnes confœderatos suos, ut armati obsisterent Carolo, ne erumperet in Germaniã. Carolus tamen missis sex millibus equitum contra Sigismundum ducem Austriæ, & contra episcopum Basiliensem, castrametatus est iuxta Bruntrut, apud quos fuit Stephanus Hagenbachius ulturus fratrem suum, ac deinde profectus in Sunggoiam spoliauerunt triginta uillas, nempe Damerkilch, Olenberg, &c. interfectisq; aliquot uiris, ceperunt reliquos unà cum mulieribus & pueris, quos abducentes extorserunt pecuniam ab eis. Abegerunt quoq; duo millia armentorum Cæterũ Pfirtenses uolentes ulcisci illatum damnũ, inciderunt in grauius malum, nam cæsi fuerunt ex eis nonaginta uiri & capti centum.

Elicurt expugnatum.

QVum dux Carolus ab oppido Nũssia copijs Imperatoris Friderici deturbaretur, initum est consilium ut rex Franciæ illum oppugnaret in Picardia, dux autẽ Austriæ & Heluetij Burgundiam inuaderent, id quod & opere impletum est. Nam episcopi Basiliensis & Argentinẽsis, ciuitates imperiales per Alsatiã, Sigismundus dux Austriæ atq; Heluetij communibus copijs adorti sunt oppidum & castrũ Elikurt. Quod uidens dominus de Blauumont tentabat suo exercitu liberare oppidum Elikurt ab hostiũ oppugnatione. At Germani in illum uersi occiderunt de eius exercitu duo millia & residuos in fugã uerterunt. Tunc Elikurt dedidit se illis. Deinde post Luciæ festũ Bernenses & Friburgenses occuparunt oppidũ Remond, quod sonat rotundum montem, estq; situm inter Friburgum & Losannam in monte, cuius loci dominus adhærebat duci Burgũdo. *Remond oppidum.* Et hæc omnia fiebant interim quo Carolus Nũssiæ obsidione distinebatur. Veniebat quoq; eo tempore filius regis Neopolitani per Longobardiã & Pedemontem cum exercitu & pecunia, ut suppetias ferret duci Carolo, sed Heluetij admoniti per Ludouicum regem Gallorum intercluserũt omnia itinera, ut filius regis cogerẽt reducere pedem. Sequenti anno in fine Aprilis, coniungentes copias suas Basilienses, Argentinenses, Heluetij & dux Sigismundus, mouerunt exercitum cõtra Bisantiũ & Ponterlin, & in ipso itinere occupauerunt oppidum Gransen atq; castrum eius, & oppidum Orben cum castro eius, rex uerò Galliæ non pauca loca ademit Burgundo in Picardia & Burgundia. Burgundi aũt erumpentes exusserũt quadraginta uillas iuxta Bruntrut & iuxta montem Beligardi & Tattenriet. Atq; in his omnibus ducissa Sabaudiæ soror regis Galliæ pessime egit, quippe quæ adhærebat duci Burgundiæ & cõcedebat illi liberũ cõtra Heluetios accessum. Vnde Heluetij indignati cõtra mulierem, motis armis in terram Sabaudiensem, occupauerunt plurima loca, nempe Murten, Auenticum, Paterniacum, Montenach, Steffis, ubi occiderunt circiter mille uiros, Font, Laserten, Yuerdon, Sancta cruce, Alacle &c. Fuerũt etiam uiginti castra expugnata & exusta. *Sabaudia à Confœderatis occupatur.* Oppida Morsee & Neuidunum & alia quædam dediderunt se. Geneua dedit uiginti sex millia aureorum, iurantes ligæ Heluetico, sicut & Losannenses fecerunt. Hæc ut diximus omnia sunt gesta interim quo dux Carolus obsidebat Nusiam. Soluta autem obsidione illa, anno scilicet 1475. circa diem diuæ Margaretæ, recedentibusq; duce & Imperatore, rumor uulgabatur, ducẽ Imperatori numerasse ducenta millia aureorum. Multis ualde displicebat hæc Imperatoris & ducis reconciliatio. Si enim Imperator uoluisset, bello finem fecisset expugnassetq; ducẽ, sed putãt eum ob futura connubia aliud in animo uersasse. Audientes autem Confœderati omnes. Carolum ducem soluisse Nusianã obsidionem, uenireq; maxima uirtute in partes superiores, collegerunt & ipsi maiorem exercitum undique affluẽtibus copijs militum, à Basilea, Argentina, Alsatia, Berna &c. In uigilia sancti Laurentij dedidit se oppidũ & castrũ Bloumond, quod diu obsederant Heluetij & Austriaci, inuentaq; sunt in eo octo dolia pulueris bombardici, multa tormẽta ęnea atq; cõmeatus pro duob. annis, quibus eductis, oppidum *Bloumond exustum.*

incendio

incendio est absumptum. Idem factum est castro Vuarybon. Cęterum dux Burgundię cum suo exercitu rectà contendebat in Lotharingiam, sibi suppetias ferebat rex Angliæ atque dux Mediolani, cui ducissa Sabaudiæ liberum transitum concessit. Circa festum omnium Sanctorum dux Burgundiæ expugnauit omnia oppida & castra in Lotharingia, præter Sirick & Nanseum. Eo tempore frater Caroli nothus expeditionem mouit cum nobilibus Burgundiæ in Valesiam, exustisq́ aliquot uillis, comprehensi sunt & eorum duo millia à Valesianis interfecti, inter quos fuerunt decem domini Burgundici. Circa diem S. Elisabet, dux Carolus Nanseum in deditionem accepit. Deinde circa festum diui Nicolai induciæ factæ sunt inter ducem Burgundiæ & omnes Confœderatos, usq; ad Calendas Aprilis anni 1476.

Nanseum capitur.

Pugna iuxta oppidum Gransen.

ANno 1476. post diem Purificationis misit dux Mediolanensis duci Carolo quindecim millia uirorũ, ducissa aũt Sabaudiæ misit quinq; millia, qui omnes uenerũt Losannam ad ducẽ, nam eã ciuitatẽ dux coactis ingentibus copijs inopinato aduentu obruit. Losannenses nulla scientes tam repente auxilia aduersus tam instructum hostem, territi dediderunt se. Capta autem Losanna, quæ erat Heluetijs cõfœderata, Heluetij sine mora delectu habito aduersus eum educũt copias, præmissis in oppida hosti proxima præsidijs. Oppidũ Gransen præsidiũ tenebat quadringentorũ Heluetiorũ. Duodecima Februarij Carolus dux obsedit oppidũ Gransen atq; castrum eius quinquaginta millibus militum, adductisq́ quingẽtis magnis tormẽtis æneis, cœpit oppugnare oppidũ, & in primo impetu amisit centũ uiros. Videntes aũt qui in præsidio erant Bernenses, quod futurum erat, incenso oppido fugerunt in castrum. Dux ergo aggressus castrũ cœpit illud bõbardis infestare, cadentib. utrinq; nõnullis. Solicitabat etiã obsessos ad deditionẽ quod cum illi negarent, nisi reciperet illos cũ gratia, promisit eis quod petebãt, unde & dediderunt se illi. Accepto ergo castro, cepit omnes qui in præsidio erãt, fecitq́ octoginta suspendi, & ducentos in lacu uicino submergi, reliquos captiuos tenuit. Quo scelere uehemẽter cõmouit omnes superioris Germaniæ homines, non solum Heluetios: quare coniunctis uirib. aduersus ducẽ duxerunt copias, nẽpe Heluetij, exercitus ducis Austriæ cuius ductor fuit Hermannus ab Eptingen, episcopi Basiliensis & Argentinẽsis cũ copijs suis, & haud procul ab oppido Gransen exuerunt eũ castris, eoq́ fugato magna eius exercitus pars fuit occisa. Amisit tunc dux totum apparatum bellicũ, qui magnificentissimus fuit, omnia tormẽta ænea, trecenta uasa puluerũ bombardicorum. Tunc Heluetij recuperarũt omnia oppida & arces à Carolo occupata, & suspẽsos Germanos milites laqueis solutos, arboribus & patibulis liberatos, terra condũt, captosq́ Burgũdos, quos Carolus p̃sidio reliquerat, laqueis eisdem suspendunt. Venit autem dux in fuga illa, prima nocte ad Yuerdon ac deinde Naserith, et præ animi mœrore nec edere nec bibere uoluit, ueniensq́ tandem Losannam, exercitũ suum rursum instaurauit. Misit etiam legatos in Flandriam & alia loca, qui cogerent nouas copias, exegitq́ à Burgundis sextam omnium facultatem partem in usum belli, quoniam constituit semel aut uincere, aut se suosq́ omnes perdere. Tanta erat animi uarijs affectibus turbati ira, nec habuit ullam impensarum rationem. Voluit ducissa Sabaudiæ quatuor millibus militum Carolo opem ferre, at Friburgenses illis obuiantes, in fugam uerterunt. Venerunt quoq; aliquot millia Longobardorum per montẽ sancti Bernhardi in Valesiam, occisisq́ centum & uiginti incolis, sic irritarunt Valesianos, ut illi congregati strauerint mille Longobardos, reliquis in fugam uersis. In his omnibus laborabat Fridericus Imperator, ut pacem faceret inter Heluetios & ducem Burgundum.

Confœderati suspendiuntur.

Carolus primo uincitur.

Pugna

Pugna iuxta Murtam.

CArolus copijs reparatus & auctiorib. quàm antea, iterũ aggreditur Heluetios ulturus se atq; nona die Iunij oppidum Murtam obsidione cinxit. Bastardus Burgundiæ castrametatus est ad lacum, habuitq; in castris triginta millia equitũ & peditũ, dux autem ipse uersus montẽ ordinauerat castra sua, & dominus de Remõd in descensu uersus lacum castra sua constituit, in quibus habuit octo milia militũ. Sicq; ex omni partu infestabant oppidum. Properat eò Renatus cũ ualidis copijs cui Carolus Nanseum abstulerat, iunxitq; se Caroli hostibus, auxiliũ laturus Heluetijs. Fit itaq; pugna & funditur Caroli prima acies, in fugã uerso eius aciei ductore. Quod uidẽtes Murtenses, facta ex oppido eruptione iunguntur cũ duce Lotharingiæ, & hostium castra, cæsis plurimis perua sere, nec fuisse fertur fugæ modus: interierũt in ea pugna decem aut septẽ millia hostiũ, inter quos fuerunt duo adolescentes duces Cleuenses. Dux quoq; Carolus in ea pugna parũ fuit uulneratus. Videns uerò Bastardus pugnæ infelicitatẽ, instituit & ipse cum suis fugere, at Germani eos insequẽtes, confoderũt & submerserũt in lacu ferè sex millia. Comes quoque Remondensis solus belli pondus ferre nõ potens, fuga sibi salutẽ quæsiuit. Domus deinde extructa extra mœnia oppidi Murtensis plena ossibus interfectorum, ostendit in hunc usq; diem quanta cædes illa fuerit, quotque ibi occubuerint homines uidentur adhuc in quorundam cranijs infixa ferrea iacula. uidentur in ossibus ipsis accepta uulnera, sed de quibus iam suprà pagina 135. nonnihil scripsimus. Perdidit dux Carolus in hoc conflictu omnia sua tormenta ænea atq; preciosa iocalia, & uenit tristis & mœstus cum paucis ad sanctum Claudium, atq; inde Bisantiũ. Victoria de Carolo in hunc modum habita Renatus Argentinam se recipit, indeq; aliquot armatorum millibus roboratus, Nãseum, quod sibi Burgundus usurpauerat, obsidione cingit, recuperatq; sexta die Octobris, reperiens in eo præsidiũ quadringentorum equitum & sexcentorum peditum Burgundorũ. Ministrauerunt quoq; Argentinenses & Basilienses suppetias aliquas Bernensib. & Friburgẽsibus, qui unà profecti in Sabaudiæ partes, occupauerunt Geneuã Losannã & uniuersam terrã, illam, deinde usurpauerũt & ditionẽ comitis Remondensis. At episcopus Basiliensis & reliqui confœderati excurrẽtes in Burgũdiæ partes, obtinuerũt & diruerũt multa oppida et castra in Burgũdia.

Carolus uincitur secundò.

Nanseum recuperatur.

Obsidet Burgundus oppidum Nanseum.

INterim Burgundiæ dux, cui aduersa omnia succedebant, ægrè admodū ferens à modi co principe uinci, resarcitis pro tempore copijs ex Salinis Sequanorum oppido, Nanseum ducit & obsidet, habens in exercitu 14. millia pugnatorum, aliasq; expectans copias, Heluetios sperans non iam serio aliena defensuros. Dumq; ibi uenientem exercitum præstulatur, ecce Renatus cum suis & Heluetiorum copijs adest. Erat oppidum munitumq; quibusdam Gallis, Heluetijs & alijs Germanis, qui una nocte quadringentis equis erumpentes, adhærente singulis equitibus armato uno milite, stragem fecerunt in Burgundis, surreptis aliquot bombardis, sine magna iactura redierunt in oppidum. Strauerant autem in ducis castris quadringentos, ceperantq; multos & abduxerunt octingentos equos. Simile Stratagema accidit duci Carolo ante Niclas port; ubi amisit uiros trecentos, & equos octingentos. Reuerso autem duce ad Nanseum, Germani & dux Lotharingiæ partito agmine, alteri secundum flumen, alteri per uiam militarem Nanseum uersus composito ordine incedunt, iam etiam Carolus suam aciem statuerat & hostes ipsos, qui uia publica progrederentur, tormenti appetere properabat. Quod animaduertētes eius aciei ductores, quinta die Ianuarij sinistrosum ad proximum collem diuertunt, inter quos Carolus quosdam bino agmine mittit iubetq; hostem ab equitibus inuadi, sequente illos numeroso peditatu. Mox Heluetij qui in colle erant, conuersa in Burgundos facie, incredili impetu hostē excipiunt, peditatum Caroli in fugam conuertunt, & in binum agmen, hi qui ad flumen iter habebant, nulla mora incursantes, totam cohortem fuderunt. Est pons nō procul Nanseo, ad quem postquam fugientes perueniunt Burgundi, insequēte eos ferociter Lotharingo, pars fluminis uadis se credentes, ab Heluetijs cæsi, pars fluctib. obruti interibant, pars quæ syluis se abdiderat, ab incolis sine miseratione iugulabātur. Nec cessauit Lotharingus hostem sequi, donec aduenienss nox eum prohibuit. Tum de Burgundo duce interisset ne an uiueret sollicitus, at ille reuera dum se fuga saluare cōtendit, labente equo fuerat trib. uulneribus occisus, uno ad caput secus aurem, ad dentes usq; pertingente, altero ad fœmora, tertio ad anum, id quod Antonius eius frater nothus, quem Lotharingus captiuum habebat & alij contestati sunt, cuius tamen rei fidem uix admiserunt hi, qui Burgundionum potestatis erant, pertinacissime affirmantes eum è pugna ad Germanos dilapsum ibiq; septēnem pœnitentiam uouisse. Erant qui equos gemmasq; uenales exhiberent, uenderentq; dilata solutione donec Carolus exacta pœnitētia rediisset. Erāt tunc in Bruxella oppido Spirensis diocœsis homo, qui solo tectus uili uelamine, aliàs nudus incedēs, credebatur à uulgo Carolus publiceq; uisitabatur à multis à quibus ipse ea gratia uitæ subsidia recipit. Tandē uerò sub dissimulatiōe opinionis de se factę abiēs elapsus est. Inuentū aūt ducis cadauer nudum apud Nanseum sepultū est postridie Epiphanias domini. Hæc fuerunt Caroli ducis uiri genere nobilissimi & animo nimiū fortis. Interierunt in hac ultima pugna ex parte ducis Caroli tria millia, capti autem fuerunt Balduinus & Antonius bastardi, comes quidā de Nassauu, iuuenis marchio de Roetelen, comes unus ex Anglia & multi alij domini atq; nobiles. Habes quoq; hanc historiam supa ante Italiam breuioribus explicatam uerbis.

Burgundi ceduntur.

Dux Carolus cadit.

De bello inter Heluetios & Sueuos

anno Christi 1499 gesto.

HOc Christi anno 1499. fuerunt inter Heluetiorum confœderatos & domum Austriæ ortæ quædam simultates, primum ex paruis causis, sed ex quotidianis uicinorum inuicem conuitijs odium indies creuit, ac tandem res uenit ad arma. Quanquam uoluntas non erat Maximiliani aut ullorum præcipuorum principum aut ciuitatum, bellū eo tempore cum Heluetijs gerere, sed ut dixi, nullæ magnæ causę belli erant, erat tantum cæcum, stultumq; odium uicinorum quorundam hominum leuium, quibus magis placet rerum turbatio quàm alma pax. Erant etiam quidam pacis turbatores potentes, qui non uerbis tantum, sed & factis incipiebant lacessere Heluetios. Conabantur enim arces quasdam quæ pertinebant ad Curiensem ecclesiam cathedralem occupare, id quod Rheti ferre nolebant. Miserunt itaque episcopum suum, cui potissimum erat illata iniuria, ad Maximilianum, qui ei hæc exponeret. Maximilianus præsulem Constantiensem

Ex scintilla magnum incendium.

tiensem ordinauit, ut partes suo componeret nomine. Ipse uerò abiens ad Germaniam inferiorem, magnum post se reliquit dissidium. Nam consiliarij in Inspruck contemnentes conuentum in Feldrich per episcopum Constantiensem celebrandum, mittunt ad principes et ciuitates Sueuici fœderis, petunt ut Maximiliano & sibi ferant auxilium aduersus Heluetios, omnes homines præ se contemnentes. Et belli autores quidã nobiles, sub nominis Maximiliani autoritate multum poterant apud Sueuicum fœdus. Inuadunt igitur priores Cæsariani Heluetios, capiunt oppidulum Maienfeld, & monasterium Munsterthal diripiunt, occidunt multos & quosdam captos cum reliqua præda abducunt. Heluetij uidentes nullũ paci relictum locum, collecti occurrunt hosti, suos defensuri socios. Congressi tandem, diu Heluetiorũ impetum sustinuerunt Sueui, quousq; terga uerterunt: quos insecuti Heluetij, sua omnia recuperauerunt, & igne ferroq; hostilem agrum uastarunt. Maximilianus qui tum in Geldria erat alio occupatus bello, ubi audiuit de bello Heluetiorum, pacem fecit apud Geldrenses & festinauit in superiorem Germaniam. Tunc autores & incœptores belli grauiter accusabãt Heluetios apud optimum uirum Maximilianum, & facile erat in absentes quiduis dicere. Irritatus Cæsar, decreuit omnes uires & neruos in bellum aduersus Heluetios intendere. Quare totum imperiũ uocat in auxilium ad debellandos Heluetios. Cumque aliquoties conflixissent infeliciter Cæsariani, petebat Maximilianus à duce Mediolanensi ut se interponeret, & cum Heluetijs de pace ageret, nam magnam inobedientiam in suis experiebatur, & uidebat omnium animos territos. Pacis igitur componendæ gratia locus statutus est, urbs Tygurum. Sed dum hæc aguntur, Cæsariani contra induciarum fidem Helueticum pagum incendunt & occidebant apud Rhineck circiter sexaginta Heluetios. Videntes hoc Heluetij, irritati, plures Cæsarianos occiderunt atque reliquos fugauerunt. Nihil igitur agi potuit eo tempore de pace, quin multis locis pugnatũ est, & ubique ferè fortuna fauit Heluetijs. Grisones rursum acceperunt oppidum Maienfeld, exortumq; est bellum in terra Athesiana & extensum est ad Curam usq;, imò ad Constantiã & Basileam. Dominus de Brandis recuperata Meienfeld, præsidium posuit in ea. superuenientes Grisones atque Heluetij interfecerunt nonnullos, expugnauerũt castrum Vadutz & comprehenderunt in eo dominũ de Brandis. In Februario profecti Tigurẽses, Bernenses Friburgenses & Solothurenses in Hegoiam, expugnauerunt atq; incenderunt decem castra & uillas. Paulò post Lucernates, Vrani, Suitenses, &c. expeditionem mouentes ad Hord, Cæsarianos inuadentes, percusserunt circiter tria millia uirorum. Cæsariani quoque qui in Vualdshut & Laufenberg excubias agebant, excurrentes comburebãt Bernensibus circum Vocetiũ montem aliquot uillas. Biduo ante Palmarum diem descendentes mille Heluetij ultra Basileam ad prædam, Cæsariani autẽ profecti ex Sunggoia & Brisgoia ad Dornach & comburentes domos quasdã, in reditu obuiantes Heluetijs prope Basileam in nemore, Bruder holtz uocato, ab Heluetijs in fugã sunt uersi. Decimaoctaua die Aprilis uenerunt Cæsariani in Sueuica liga Constantiam cum nouem millibus armatorũ, combustaq; uilla Ermatingen intefecerunt ibi circiter septuaginta uiros & aliquot Heluetios, & præsidium Heluetiorum uerterunt in fugam. Erat autem ibi sub sylua, Suaderloch nomine, campus frumentarius, maturaq; erat seges: cum igitur messores ex urbe uenissent plurimi & meterent, militibus in acie cõstitutis, qui hostes repellerent, si uenirẽt, Heluetij q in ea sylua excubias semper habebãt, congregati expectabãt donec demessum esset frumẽtum, & pro parte esset curribus impositum. Cum aũt militum animi essent in urbe cœnam appetentes, prorumpunt ex sylua tacitè Heluetij uno tantum signo, & interim audiebatur fragor & clangor tubarum in sylua non aliter quàm si esset plena armatis, erant autem seni o defecti & adolescentuli nondum ad pugnam habiles, qui strepitum & sonitum illum excitabant, unde territa Cæsariana acies ad primum Heluetiorum in eos impetum fugiunt. Nam alia uia quàm expectabatur hostis, ueniebant declinãtes scilicet bombardas, quæ Cæsarianis prorsus inutiles erant. Heluetij Cæsarianos fugientes persecuti usque ferè ad urbis mœnia occiderunt multos, ceperunt quosdam, potiti sunt bombardis, curribus & equis cum demisso & colligato frumento. Multis itaque hoc modo in locis pugnatum est, sed fere ubique fortuna fauit in Heluetijs. Apud Frastentz Heluetij commissa pugna, uictoriaque obtenta, quinque signa & aliquot bombardas multaq; arma nacti sunt. Profecti deinde Heluetij cõtra Tungen exusto oppido & arce expugnauerũt Kussenberg

Maienfeld oppugnatur.

Imperium uocatur contra Heluetios.

Omnia bellis feruent.

Schuaderloch.

Heluetij uictoria potiuntur.

 &cre ma

& cremauerunt Stülingam atq; Blumbenbergum. Bernenses quoq; Friburgenses & Solothurenses descendentes Basileam & ultra profecti in Sunggoiam, exusserunt uillas quæ erant sub officio præfecti Lanserensis. Interijt etiam tunc prope Basileam Ioannes comes Ortenburgensis. Circa Pentecosten irruerunt Tyrolenses in terram Engadin & combusserunt multas uillas: at Grisones cum octo millibus expeditorum in eos irruentes in Munsterthal, stragem magnam fecerunt assecutiq; sunt uictoriam, sed cruentam. Insecuti autem alios fugientes in Glurus, interfectis multis obtinuerunt uexillum Tyrolense atq; sex alia signa. Ceciderunt circiter tria millia uirorũ, exustaq; sunt oppida Glurijs, Mals & alia tredecim loca. Post multa itaq; infelicia bella mathematici, astrorumque periti persuadebant Maximiliano, ut iam nouo loco, nouisq; copijs aggrederetur Heluetios. Nam sydus quod Heluetijs tantopere fauisset, iam non amplius in cœlo aparere, sed contrà exortas stellas, quæ principibus & regibus amicæ essent. Maximilianus, igitur circa festum Magdalenæ Italogallos quosdam milites oberrantes conscripsit, eos iunxit copijs quas Argentina & Alsacia atq; alij in illis regionibus miserãt. Hi itaq; unà proficiscuntur ad obsidendam arcem Dorneck. Erant copiæ non paruæ beneq; omni genere armorum instructæ, præcipuè bombardis. Castra igitur ante arcem parauerunt. Heluetij uerò antequam aduenissent, sciebant hostem in istis regionibus fortunam tentaturum. Quare dum hostes castris locum deligunt, & tormenta ad arcem oppugnandam disponunt, ipsi ex Lucerna, Zug, Tyguro et Solothuro primo uenerunt, ac deinde Suitenses, & reliqui remotiores. Qui prius uenerũt deliberant, expectandi ne sint alij: placuit sententia una omnibus, nõ esse cunctandum, ne castrorum munitionibus firmatis, hostes maiori negocio pluriumq; nece sint repellendi. Nec dubitabant, si ita ex improuiso opprimerẽt aduenictes nihilq; adhuc timentes, statim fugituros. Quam ob causam præcipitabant se in hostem ex monte Heluetij, ceu torrens omnia secum rapiens. Cæsariani uiolentiam primi impetus non ferrentes fugiunt, sequuntur Heluetij & cædunt ex illis quatuor millia, uix centum ex Heluetijs cadentibus. Potiti sunt Heluetij magna præda & belli apparatu, impedimentisq; omnibus & aliquot militaribus uexillis. Occubuerunt multi ex prima nobilitate, inter alios comes de Bitsch, Henricus comes de Furstenberg & comes de Casteluuart. Post illud præliũ Maximilianus iterum constituit agere de pace. Conuenerunt legati Basileam ob eam causam. Maximilianus misit illuc suo nomine honestissimam legationem, doctores iuris, nobiles & comites. Cum igitur utriq; Cæsariani & Heluetij peterent iniqua ut æqua fierẽt, tandem media sunt excogitata, quibus cruentum & infelix bellum est sublatum & pax facta. Fuerunt autem et Basilienses paci huic incorporati, eo quod in his belli tumultibus neutri fuerunt, quod Cęsari Maximiliano nõ displicuit. At his non obstantibus Basilienses post pacem firmatam extra mœnia sua non satis tuti erant, affecti spacio duorum annorũ multis iniurijs. Quapropter adhuc memores antiquorum beneficiorum, quæ eius impenderant à multis annis Heluetij, inierunt cum eis perpetuum fœdus, anno Christi 1501. decimatertia Iulij.

Arx Dorneck.

Heluetij ruunt in Cæsarianos

Prædicatores monachi Bernæ combusti.

ORta est anno Christi 1509. magna contentio inter duos mendicantes ordines Minorum & Prædicatorum, propter conceptionem gloriosæ uirginis matris Christi. Minores prædicabant eam præuentam gratia spiritus sancti, ut etiam nunquã subiacuerit uel uno momento originali labi, contrà uerò docebant Prædicatores, eam conceptam more reliquorum filiorum Adam, atq; hoc priuilegiũ, concipi sine pecato, soli Christo reseruatum. Fuit tamen hæc sacrosancta uirgo, futura Christi mater, in utero sanctificata & ab omni originali macula purgata, haud secus quàm Iohannes baptista, Ieremias propheta & alij quidam singulari priuilegio sanctificati antequam nati. Hanc opinionem contendebant prædicatores probare scripturis & rationibus, sicut & Heidelbergæ publicam disputationem instituerant facere de ipsa conceptione gloriosæ uirginis, sed quæ executioni non fuit demandata. Postea cœperunt eandem opinionem

fictis

fictis qubusdam miraculis & uisionibus à se excogitatis corã uulgo probare. Sed falsi sunt miseri homines, mentitas'que est iniquitas sibi. Nam simplex quidam frater laicus, quem dementare cogitauerant & ludificare suis præstigijs, tandem omnia reuelauit. Vnde Bernæ in Heluetia capti fuerunt quatuor fratres Dominicani & per torturam examinati, degradati, ad ignem condemnati & miserabiliter combusti propter dolosas illas diabolicas machinationes, quas pro stabilienda sua opinione excogitauerant. Nam dictũ simplicem hominem superstitiosis suis incantaminibus omnino dementarunt, & plurima in eucharistiæ sacramento atque sculptis imaginibus tentauerunt. Tandem uerò ad instantiam Bernensium, Haymo Lausannẽsis episcopus loci ordinarius inquisitionẽ contra eos fecit, eo'que negocium egit, ut depositi ab omni gradu clericali, traderentur potestati seculari & ultima die Maij incinerati sunt in prato trans Arulam, quem Ararim uocant, fluuiũ. Quidam alij huius rei conscij, euaserunt manus Bernensium.

Bella inter Heluetios & Gallum gesta.

ANno Christi 1510. Iulius papa conducto ex Heluetia exercitu, suis'que ex Italia copijs adhibitis magno conatu in sua ipsius persona in castris uersans, Venetorũ urbes quasdam insignes oppugnauit, quasdam etiam expugnauit. Veniente uerò postea cum magnis Heluetiorum & Gallorum copijs Ludouico rege Franciæ contra Venetos illi non mediocriter territi sunt ob hostium multitudinem, agunt cum pontifice de pace, non ignorantes hoc placato, cum alijs minus negocij fore. Deinde pontifex confœderatus Venetis, bellum instituit contra Gallum. Heluetij uerò per pontificem uocati, quum ad Mediolanum peruenirent, resistente Gallo, quin & legatis eorum prope Luganum à Gallis spoliatis, indignati magnis copijs sollicitante episcopo Sedunensi, traiecerũt montem sancti Gothardi. Et quum in ducatu Mediolanensi nihil efficere possent, omnibus locis iustis præsidijs munitis, Iulius procurauit, ut Heluetij per Athesim ditionem Maximiliani in Italiam intromitterentur. Interim uerò Gallus uictoria est potitus in ipso die pascæ, anno millesimo quingentesimo duodecimo prope Rauennam contra Iulium papam. Iulius sui exercitus cædẽ ægro ferens animo, omnibus modis hoc unum effecit, ut Gallus intra decem hebdomadas auxilio Heluetiorum & Venetorum consentiente Maximiliano Italia pelleretur, & ducis Ludouici Sfortiæ filius Maximilianus nomine, in ducatum restitueretur. Anno millesimo quingentesimo decimotertio. Gallus collectis multis stipendiarijs potenter ingressus est Italiam erumpentibus'que Heluetijs qui erant in oppido Nouariensi et submissis alijs Heluetijs ab omnibus cantonibus, pugna est commissa inter Gallum & Heluetios, adepti'que sunt Heluetij uictoriam cruentam. Nam ceciderunt à parte Galli sex millia, & in exercitu Heluetiorum octingenti. Amisit Gallus multa tormenta ænea & signa militaria atque reliquum bellicum apparatum. Deinde profecti sunt Heluetij in Burgundiam, misit'que rex Maximilianus ad illos iustum equitatum, cuius summus dux fuit Vdalricus dux Vuirtenbergensis. Obsesso autem oppido Diuionis, Gallus uidens se hostibus undique pressum, astu quodam usus, pecuniæ magna summa Heluetijs promissa obsidibus'que quoad hæc sum na solueretur datis, Heluetios à se facile abarcuit. Displicuit ualde Cæsareanis & quibusdam Heluetijs hæc clandestina compositio nec tamen postea Heluetijs promissa fuerunt præstita. Si uoluissent Heluetij, finem fecissent hoc tempore omnibus bellis, at quum ipsi nollent continuatum est bellum in magnam eorum malum, id quod satis super'que anno millesimo quingẽtesimo decimoquinto experti sunt. Anno 1514. mortuo Ludouico rege Frãcorũ, Frãciscus comes Engolesmẽsis substitutus est in locum eius. Is laborauit

Papa bellator.

Heluetij uincunt Gallum.

Diuion oppugnatur.

borauit pro continuanda & seruanda pace cum Heluetijs, sed ius Mediolanensis dominij noluit resignare, atque ob id nulla facta est pax, quin sequenti anno collecto grandi exercitu equitum & peditum, rex expeditionem mouit in Italiam. Conabantur quidem Heluetij illum impedire ne transiret alpes, at sui per aliam uiam ingressi sunt Longobardiam. Rex enim non destitit sibi conciliare Heluetios, cui multi quoque consentire cœperunt, discessitq; ex Italia tertia eorum pars. Quod uidēs Cardinalis Valesianus, monuit residuos Heluetios, ut Mediolanum se reciperent. Decimatertia die Septembris quidam eorum circa uesperam prorumpentes ex Mediolano in occursum Gallorum, inierunt pugnam cum eis, quod reliqui uidētes suis tulerūt subsidium, factaq; est magna pugna, præualentibusq; Heluetijs, Gallicus exercitus quantumlibet bene ordinatus coactus est retrocedere. Durauit conflictus usq; ad profundam noctem. Mane rursum itur ad pugnam, adestq; rex cum equitatu potentissimo, dirigit omnia tormenta ænea contra Heluetios: sed Heluetij non territi, uiriliter pugnant contra hostem, quousq; Guascones & cataphracti magno impetu in eos feruntur & dissoluunt aciem eorum, coguntq; eos pedem referre, cadentibus utrinq; plurimis. Facta est hæc pugna in die exaltationis Crucis anno Christi 1515. Gallus adepta uictoria rursum egit cū Heluetijs de pace, quā & mediātib. quibusdā dominis et bastardo de Subaudia obtinuit, relicto tamē Heluetijs dominio horū locorū, Lugaui uulgo Louuers, Luggaris, Mōderys & aliorū, quæ uersus Mediolanū sita deprehendūt. Promisit & annuā pacis pecuniam, atq; pro habitis expensis aliquot donnas auri. Anno 1521. inierunt omnes Heluetij præter Tigurinos fœdus cum Gallo, duraturum ad annos uitæ Francisci regis, atque uno anno post mortē eius. Mortuo Francisco successit filius Hēricus cum quo & fœdus innouatum. Anno 1550. Quid uerò post hunc annum 1521. euenerit in descriptione ducatus Mediolanensis signaui.

Rex Franciscus continuat bellum.

Horrendum bellum.

De Sunggoia & Comitatu Pfirt, quæ hodie in superiori sunt Alsatia.

Satis diu hæsimus in Heluetia, exigit nūc ordo ad Sunggoiam Heluetiæ conterminā, stilū uertamus. Hæc itaq; ab ortu Rhenū attingit, & occasu, Galliæ extremitatem à septētrione uerò Alsatiam. Habet in multis locis uineas, & ubiq; frumenti copiā, quod circumquaq; in omnes adiacentes uehitur regiones, scilicet in Heluetiā, Nigram syluā, Lotharingiā, &c. Quin & tēpore famis, Curia et Lōgobardia hic petunt panē. Legimus tamen in historijs, Germanos quoq; sub Hērico Cęsare septimo frumentū è Siciliæ regno adduxisse. Nam suo tēpore tanta pestis grassabatur per uniuersam Europam, ut tertia penè humani generis pars ea absumeretur. Coloniæ eo anno, nempe anno Christi 1313. triginta millia, apud Treuerim duodecim millia, Moguntiæ sedecim millia, Vuormaciæ sex, Spiræ nouē, Argentinæ tredecim Basileæ quatuordecim, apud Herbipolim quatuor hominū millia aëris cōtagio sunt absumpta. Totos item pagos, tota oppida uacua & sine habitatorib. rura sine colonis & agricolis fuisse scribūt. Hanc pestē summa annonæ difficultas excepit, nā māserat terra inculta, atq; ex tanta clade superstitib, difficilius fuit uiuere quàm illis qui peste sunt absumpti, fuit mori. Et fame perijssent, q peste perire & absumi nō potuerūt, nisi è regno Siciliæ frumēta in mediā Germaniā fuissent allata. Cæterū complectit hæc Sunggoia regio comitatū Pfirt, cuius ultimus comes Vlricus mortuus est Basileę anno Christi 1324. relictis duab. filiabus. Vnam nempe Iohannā, duxit uxorē Albertus dux Austriæ, sorori uerò Vrsulæ nomine dedit idem Albertus octo millia marcarū argenti pro sua portione. Ad comitatū pertinent hæc loca, Altkilch, Dattenriet, Befort, Rosenfels, Masmunster, Than

Comitatus Pfirt.

Senheim

Senheim: quæ loca nostro æuo sunt distributa in præfecturas & impignorationes à domo Austriæ. In Beffort est collegiata ecclesia, quæ fundarũt comites de Pfirt, sicut et Velpach monasterium monialium ijdem fundauerunt, ubi tredecim comites & comitissæ Pfirtẽses sepultæ iacent. Monasterium Lützel Cistertiensis ordinis fundauerunt comites de Falckẽ berg, de monte Beligardi atq; Pfirt. In Masmunster insigne est monasterium monialiũ atq; aliquot Canonicorum, quod putant fundatum à Masone duce Alemanniæ: à quo uallis illa denominata est uallis Masonis, quæ alioquin Vuast appellatur. Progenitores huius Maso nis fuerunt de regia prosapia Francorum & Burgundionum. Et quemadmodum infrà iu- xta monasterium Murbacense quoq; signatum est, habuit hic Maso filium unicũ, qui cum in amne Olruna, uulgò Tolder, balneare uellet, submersus est quum annorum esset octo. idq; subter arcem in qua tunc parentes eius habitabant, & iam in ruinis iacet. Priuatus er- go Maso & uxor eius legitimo hærede, fundauerũt monasterium in eo loco, & eo tempo re quando Eberhardus comes Egisheimensis fundauit monasteriũ Marbacense sub Theo dorico rege Francorum, anno Christi plus minus ue 730. cõtribuentes omnia bona sua, mo bilia & immobilia, terras & homines, nempe 25. oppida & uillas cum omnibus iuribus eo- rum, ordinantesq; 18. canonicos & tres coadiutores. In tumba filij Masonis tale legitur epi taphium: Hic iacet sepultus filius regis Masonis, fundatoris huius monasterij. Habet abba tissa huius monasterij literas fundationis per Ludouicum Pium approbatas sic sonantes: Volumus quod hoc monasteriũ per Masonem dotatum, manu teneatur & defendatur: nu merenturq; in eisdem literis hæc oppida, quæ tunc monasterio fuerũt subiecta, Mulhausen, Einsheim, Herlesheim, Morsuuyer, &c. quæ hodie sub alia sunt ditione.

Thann.

EST Thañ satis elegãs oppidum, annumeraturq; comitatui Pfirtensi. Imminet oppido arx mõtana. Engelburg appellata, adiacetq; mõs Rãg uocatus, in quo nobilissimũ crescit uinum Rangenuuin appellatum, Basiliẽsibus bene notum. *Vinum Rangicum.* Prolabitur ibi ex montium faucibus fluuius Thur, qui distermi nat Sunggoiam ab Alsatia. Collegiata eccl sia huius oppidi, fuit primum ad sanctum Ammarinũ in ditione abbatis Murbacensis, sed in concilio Basiliensi fuit translata in oppidũ Thañ. Est quoq; monasterium monachorũ nomine Morsmunster in hoc comitatu, quod fundauerunt comites Pfirtenses, habetq; nomen istud à sancto Morando, cuius corpus ibi quiescit. Item sanctus Amarinus aliud oppidum cum arce Fridberg, uno miliario à Thañ distans, ubi aliquando fuit collegium Canonicorum quod iam est Thanni, abbati Murbacensi subiectum. Non procul ab hoc loco origo est Mosellæ fluminis. *Fons Mosellæ.* Fuit autem Amarinus monachus ordinis sancti Benedicti, uir sanctus in eo loco sepultus.

Mons Beligardi, uulgo Mimpelgart.

COmitatus montis Beligardi ad occasum adiacet Sunggoiæ, habetq; oppidum egregium & arcem regalem. Habet & alia multa oppida atq; castra, ut sunt Grans oppidum & castrum. Klaruuang oppidum & castrum, Passeuuang oppidum & castrum, quæ omnia sunt ducum Vuirtenbergensiũ, utunturq; coloni lingua Burgundica. Confine est huic comitatui oppidum Bruntraut, ubi episcopus Basiliensis in regali arce residentiam suam habet. Item Luders oppidum cum castro & monasterio haud multum distans à Bruntraut. subiectum abbati Luderensi, & cõfine Burgundiæ. *Bruntraut.* Anno 1396. perijt in Turcico bello illustris comes Henricus de monte Beligardo, Stephani comitis filius, attauus maternus Vdalrici moderni ducis Vuirtenbergeñ. ultimusq; comes illius familiæ, post cuius mortem comites Vuirtenbergeñ facti sunt domini in Mimpelgard, ut infra in genealogia comitum Vuirtenbergensium ostendetur.

Mulhausen.

SItus oppidi Mulnhausensis est quoq; in Sunggoia. Est autẽ ciuitas imperialis, cuius aduocatiã sicut & Colmariæ & Keisersperg habuit episcopus Argentinensis anno Christi 1261. Sed paulo pòst Rudolfus comes Habsurgensis recipiens Colmariam, ut infra quoq; dicetur, consentientibus quibusdam ciuibus recepit & oppidum Mulhausense. Quo occupato, comes unà cum ciuium subsidio cinxit obsidione castrum quod in ciuitate erat, tandemq; post tres menses expugnauit illud, captisq; omnibus qui intra ipsum erant, castrum diruerunt. Electo autem Rudolfo in Romanorum regem, redierunt memorata oppida ad imperiũ Oppidanorum studium consistit potissimum in uini & frumenti cultura, est uinum illius locis satis celebre.

Ortmarsen.

HAbet uilla ista monasterium dominarum, quod olim tempore Henrici quarti cõstrui fecit comes quidam Habspurgẽsis nomine Rudolphus. Huius Rudolfi frater Vuernherus fuit Argentinæ episcopus, qui Constantinopoli in quadam insula mortuus fuit. Habuit & aliũ fratrẽ cuius nomẽ fuit Rapoto, qui antea fundauerat monasteriũ Muri in Ergoia. Sunt & alia quædam monasteria fundata per huius familiæ comites in Brisgoia, id quod suis in locis silentio non præteribo. Volunt aũt quidam hunc locum Ortmarsen denominatum ab idolo Martis, qui ibi templum habuit atq; in eo honoratus fuit, id quod imago eius cõprobat, quæ ante annos ab hinc nõ multos fuit ibi inuẽta.

De Nobili regione Alsatiæ, cui ob eius

insignem fertilitatem nulla alia regio in tractu Rheni comparari potest.

ALsatiæ nomen quod Germani Elsass uocant, non est uetustum uocabulum, quum olim habitatores eius Tribochi & Tribotes fuerint uocati. Sunt enim qui putant metropolim Alsatiæ olim fuisse Argentinam, eamq; extructam à Treuerensibus, qui à principe Trebeta originem duxisse putantur. Et quum postea Treurenses Coloniam deducerẽt in eum locũ quẽ hodie Argentina occupat, dicti sunt coloni

illi à

li à Treuerensibus Tribotes. Nomenclaturam uerò Alsatię putant longè postea ab illa fluuio, a in i mutato, exortum unde & quidam eam regionem Illesas & non Alsass appellatã asserunt, sicut rursus alij fluuium cõtendunt uocatum Alsass. In libro militarium ludorum uocatur Edelsass, quasi nobilis sessio. Diuiditur aũt Alsatia in superiorem & inferiorem regionem. Superior quæ Sunggoiam cõtingit habet multa dominia, nam haud procul ab oppido Thañ est abbatis Murbacensis, in qua sunt Vuatuuiler, Gebuuiler & alia quædam oppida: hinc sequitur Mundat, id est Munus datum, quod includit Sultz, Rubeaquum & multa alia oppida, episcopo Argentinensi subiecta. Huic dominio adiicet Landgrauiatus in superiori Alsatia, nempe oppidũ Ensheim cum multis uillis. Is Lantgrauiatus peruenit ad ditionem Alberti comitis Habspugensis, patris regis Rudolfi, circa annum Christi 1200. Terminatur Alsatia ab oriente in Rhenum & ab occidente ad Vosagum montem, qui Lotharingiam à Germania diuidit, extenditurq; à Sunggoia usq; ad ciuitatem Vuyssenburg. Latitudo regionis à Rheno usque ad montana, est trium miliariorum Germanicorum, etiam si apud Hagenoiam planicies terræ adhuc latior esse deprehendatur, montibus scilicet magis ac magis à Rheni alueo recedentibus. Euomit mõs Vosagus plurimos amnes, q per mediterranea deuoluti Rhenum petunt. Nam erumpit fluuius Tholder è ualle Masmunster, Loch à faucibus Murbaci & Gebuuileri. Fecht ex interiorib. oppidi Turckheim, Bruscha ex conualle Schirmeck alluens mœnia oppidi Molsheim, pertransiensq; urbem Argentinensem, Sorn à Taberna cursum accipiens, Mater à Neuuuiler uersus Hagenoiam fluens, & Sur Forestam interlabens, à quo Surburg uetustum monasterium nomen sortitum, quod tamen hodie est collegium sacerdotum secularium, sicut & Lauterburg oppidum sortitum est suum nomen ab amne Lauter, qui ex Vuasgoiensibus montibus longe retro Vuissenburgum imperiale oppidum originem sumit. Hos amnes & alios similes licet uideri in tabula Rheni, quam pro Alsatia paraui. Præcipuus tamen Alsatiæ fluuius est. Illa, qui totam ferè percurrit Alsatiam, primam scaturiginem habens in Sunnggoia supra oppidum Altkirch, fluensq; iuxta oppida Mulnhausen, Einsheim, Colmar, Selestadium & Benfelden, sine ambagibus petit Argentinam, ubi Rhenum ingreditur, receptis tamen antea omnibus riuulis ex Vosago monte emissis. Quam fertilis uerò sit hæc prouincia, hinc aduertere poteris, quod in hoc terræ tractu tam angusto, singulis annis tanta prouenit uini & frumẽti copia, ut nedum cultores quorum ingens est numerus necessarium habeant uictum, sed superest tantum, ut etiam uicini quiq; eorum abundantia fruantur. Nam nobilissimum uinum quod apud eos crescit. continua uectura curruum & aliquando etiam nauium, abducitur in Heluetiam, Sueuiam, Bauariam, Lotharingiã, & inferiorem Germaniam, etiam aliquando in Angliam. In Sunggoia magna crescit uis frumẽti, imò per totam Alsatiæ planiciem usq; ad Argentinam hæc frumenti ubertas inuenitur, unde Lotharingiæ montes inhabitantes, Burgundi & bona pars Heluetiæ cibantur. In montibus & collibus decoquitur optimum uinum, & in plano prouenit frumentum & arborum fructus. Habet quoq; Alsatia in montibus syluas castanearum, habet montes turgentes mineris argenti, cupri & plumbi, præsertim in ualle Leberthal. Habet præterea in montibus & uallibus nobilissima pascua, id quod testantur optimi & pinguissimi casei, qui in Munsterthal conficiuntur. Et ut uno uerbo dicã, non est in tota Germania regio aliqua, quæ in omnibus prouentibus Alsatiæ posset adæquari. Sunt quidẽ in Germania quædã terræ proferentes uinũ haud ignobilius uino Alsatico, at nõ habẽt interim tantã abundãtiã frumẽti & arboreorũ fructuũ, ut ipsa Alsatia. Nam nullus est iuxta montes in Alsatia locus ociosus, qui non habitetur aut sit cultus. Iuxta Rhenum habet paludes, et iuxta eas optima pascua, p pecorib. Hęc tam parua regio adeo huma

Lãdgrauiatus.

Amnes ex Vosago.

Illa fluuius.

nis usibus est dedicata, ut in ea inueniant 46. ciuitates & oppidula, omnia muris cincta quinquaginta arces in montibus & plano sitæ: uillarum uerò & uicorum non est numerus. Vulgares regionem incolentes & terram colentes, miseri sunt: nam per singulos annos abliguriunt bona sua nec quicquam in futurum seruant, unde fit, ut tempore belli, aut quando frigore aut pruina terræ nascentia deuastantur aut pereunt, patiantur magnam penuriam. Iuuantur tamen pauperes ex publicis granarijs. Non habet ter hæc indigenas multos, sed maiori pars sunt aduenæ, puta Sueui, Bauari, Burgundi, Sabaudi & Lotharingi, qui cum semel regionem ingressi fuerint non facile hinc emigrant. Sueui potissimum ibi nidulantur. Passim omnes ibi recipiuntur, qui colonis in terræ cultura cooperari satagunt. Circum Keisersperguм, quod sonat Cæsarianum montē, terra summam habet fertilitatē, ut & cor Alsatiæ ibi esse perhibeatur, inueniūturq; ibi tria oppida murata, tanta uicinitate sibi ipsis iuncta, ut bombardæ iactus illā & istam apprehendere possit, uocanturq; Keiserspergū, Ammersuuier & Kœnsheim. Ibi uinū in uasis magnis per adiectas prunas decoquitur, aut sepeliuntur uasa ipsa musto impleta in ipsis acinis & racemis expressis, quousq; uis digestiua emoriatur in uino, maneatq; sic uinum dulce per totam hyemem, & defertur passim in alia loca, habeturq; in delitijs. Alij implēt parua uasa racemis integris atq; affundunt mustum parum decoctum, attrahitq; uinum illud saporem racemorum & manet dulce per totam hyemem. Id autē maximè fit ex uuis quas uulgo Muscatel uocant. Inueniuntur quoq; in Alsatia multæ sanctorum reliquiæ, ad quas usq; ad tempora nostra, peregrinationes uariæ sunt factæ. In Thañ quæsitus est sanctus Theobaldus, Rubeaci inuocatus est sanctus Valentinus, In Hohenburg lippitudine oculorum laborantes, sanctæ Otiliæ subsidium implorarunt. Andloię uerò peregrinis pecuniam adferentibus ostensa sunt ossa sancti Lazari, quem Christus à mortuis excitauit. Vnde legimus de Carolo quarto Imperatore & rege Bohemiæ, quod uice quadam quum uenisset Hasle, accepit membrū unum de ossibus sancti Florentij, qui & ibi sepultus iacet: ac deinde Andloiam perueniens, aperta tumba sancti Lazari (quæ in monasterio dominarū) cōtemplatus est ossa eius: proficiscēsq; ad Einsheim, discooperuit ibi sepulchrum sancti Vrbani. Idem fecit in Hohenburgo, Aperto enim sepulchro diuæ Otiliæ sustulit inde fragmentū de dextro eius brachio. Collectisq; in hunc modum multis reliquijs, tulit illas in Bohemiam, auroq; & argento inclusit.

Sanctorum reliquiæ.

De mineris & Argentifodinis, quæ passim per Germaniam, potissimum autem in Alsatia, inueniuntur.

HAbet Germania in multis locis, ut ab initio quoq; retulimus, ditissimas terræ mineras, potissimū aūt argentifodinas, quæ raro sunt sine cupro, stanno & plumbo. Quædam sunt à ueteribus metallicis exhaustæ, quædā nostro æuo inuentæ, suppeditantq; ingentes diuitias, quædam etiam ab antiquis tanquā immaturæ & nondū satis decoctæ hodie repetunt & exinaniuntur. In Nigra sylua olim pluribus in locis quæsitum & inuentum est argentum, id quod multa monumenta, quæ adhuc uisuntur, testantur. Friburgum in Misnia, ubi adhuc frequens est scrutatio metalli, à ueteribus cœpta, sic Friburgum in Saxonia, Friburgum in Brisgoia, & ut quidam aiunt Friburgū in Nuchtandia, extructa sunt sunt metallorum fodiendorum occasione, & fortassis libertatis nomen adepta, ob priuilegia quibus argentifossores donantur. Nostro æuo exploratæ sunt mineræ laudatissimæ in monte sanctæ Annæ, ubi & spacio quinque annorum elegans extructa est ciuitas, in ualle Ioachimi, in monte Marię, ubi aliquot millia fossorū, quos Germani Knappen uocant, inueniuntur, in Goslaria, in quibus omnibus locis, inęstimabile argenti pondus ex terrę uisceribus eruitur. Vtuntur autē isti subterranei operarij mirabilibus instrumētis & quę pro sua uarietate explicari nequeunt, quibus utuntur potissimum ad exhauriendam aquam, quæ non parum remoratur eorum profunditatibus laborem.

Nigra sylua metalla habet.

Annæbergum Mariæbergum

Hic

Hic per uirgam diuinatoriam quæritur latens metallum, & ex puteis in profundum actis educitur, qui est primus metallicorum labor.

DEinde mirabili quoq; artificio inclusum in specubus terræ aërem recenti aura folliculis & uentilabris ad hoc paratis subinde innouare contendunt, ne metallarij in illa Plutonis officina aëre impuro suffocentur. Habent comites Mansfeldenses mineras in sectibilibus seu fissilibus lapidibus, quos Schifer Germani uocant quales mineras in uniuerso mundo extare non putant. Nam sectiles illi lapides igne adusti macerati reddunt cuprum, ex quo immensa uis trahitur argenti. Nec exhauriri potest fundus illius terræ his uenis. Nam ubicunque in terra illa fossioni intenditur, inueniuntur sectiles illi lapides cupro prægnantes. Fossores, qui lapides illos eruunt seu excindunt, obliquum nanciscuntur collum, uocantur'que Germanicè Krumhels, id est, obliqui seu torui collarij. Quum enim petrarum illarum uenæ & meatus planum habeant situm, necesse est ut fossores iacendo intendant labori, unde fit, quod colla illorũ sic retorqueant, ut plane inepti reddantur ad aliarum minerarum labores. Magnum licet ibi in natura uidere miraculum. Est in ea regione lacus quidam magnus, longus & latus, & qualia ille uiua ani-

animalia

malia aquatilia producit, puta pisciũ species, ranas & alia reptilia, tales figuras pingit & effingit natura cupro puro in superficie petrarũ mineraliũ, ut distincte cognoscere queas ex figura speciem animantis. Misit mihi unum eorum lapidum Spectabilis & prudens uir Iohannes Hubinsaccus, à quo ista habeo, qui iudicis fungitur officio in mineris Leberthalensibus (quantum attinet ad dominium Rapolsteinense) in quo lapide huiusmodi piscis figura, qualẽ hic signaui, est deformata, Germani uocant Olruppã et Treisam, habentq; ingẽs epar. Eiuscemodi pictos lapides inueni quoq; superiori anno Augustæ apud Fuggeros, quum illorum antiquitates despicerem. Vtũtur metallarij illi Mãsfeldẽses mirabilibus ad cohercendam aquam instrumentis, multisq; artibus & equis illam exhauriũt. Non possunt ea uerbis explicari, oculorum obtutibus facilius quàm sermone dignoscitur eorũ ingenium. In Misnensibus montibus utuntur instrumentis quas bigales rotas uocant, quæ sua uolubilitate duo marsupia ingentia, ex recentibus pellibus bubalis confecta, demittunt & aquis impleta extrahunt. Factum est marsupiũ unum ex tribus pellibus, capax est integri plaustri. Mouetur hoc artificium tanta celeritate, ut interdum scintillæ ignis ex madidis lignis excutiantur. Superatq; omnia alia ingeniosa instrumenta, quibus aqua ex profunditate extrahitur, omniaq; puerilia censentur, si huic conferantur. Nulla hodie est in Europa natio, quæ tam diues est in metallis, ut Germani, etiãsi minor pars argenti Germanici apud Germanos cudatur in monetam: producit enim nostra tellus cuprum, stannum, plumbum, ferrum, habet mineras salis, Mercurij, uitrilli, &c. pugnantq; contra nos inimici nostri nostris metallis.

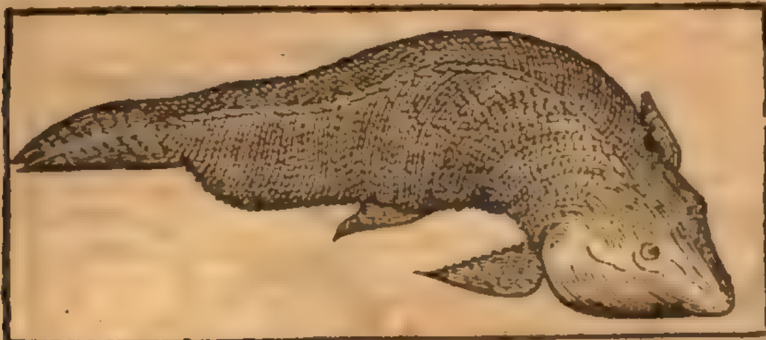

Misnensis metallicus apparatus.

De argenti fodina Leberthalensi

LOcus huius fodinæ est in Vosago monte, ad occasum ciuitatum Colmariæ & Selestadij in limitibus ditionis dominorum de Rapolstein, itinere sex aut septem horarum à Selestadio distans, fuit olim à memoratis dominis de Rapolstein certo in agro deprehensus. Anno autem Christi 1525. post rusticorum seditionem, quum domini de Rapolstein multis annis impensas fecissent in ualle Furtelbach, extruxissentq; caput fodinarum, uulgo Fundgrub appellata est hodie sanctus Guilelmus dicta, & simul eodem tempore in fodina sancti Iacobi à parte Lotharingiæ largam argenti uenam inuenissent allecti Metalli operationis suæ copiosa retributione, ubiq; in montibus per totam uallem conati sunt scrutari uiscera terræ atq; eruere fœtum eius internum. Inuenerunt autem multos antiquos puteos & foueas antiquæ scrutationis, quos Bingen uocant, unde didicerunt, (id quod & uetustæ quædam testantur literæ) olim quoq; in locis illis homines metallis inhiasse: sed non constat obquam causam huiusmodi fodinæ derelictæ fuerint nisi quod quidam putant, ueteres metallicos coactos à labore suo desistere propter aquarum inundationem, quum illi solum puteos non autem cuniculos ut hodie fieri solet, egerint, puteosq; tam profundos fecerint, ut aqua ui sua illos abegerit. Hodie dux Austriæ & dominus de Rapolsteiu ex æquo participant in decimis, habentq; communem præsidem super omnes fodinas excepto capite fodinarum, cuius nomen est sanctus Guilelmus, qui puteus proprius est dominorũ Rappolsteinensiũ. Nomina reliquorum puteorum & fodinarũ habes signata in figura uallis Leberthanæ, ubi & explicatum uides latus Lotharingiæ cũ suis fodinis. Ferũt mõtes isti galenã, plumbũ, metallũ argentinariũ unde exhitur argentũ, plumbum nigrũ & æs, id est, cuprum. Putant autem anno Christi 1528. usq; in præsentem annum singulis annis 650 o. marcas argenti elaboratas ex rudibus & syluestribus illis montibus. Quin & anno Christi 1530. in puteo Furnus dicto, & anno 1539. in sancto Guilelmo excisum est argentum purum, singulis uicibus circiter tria talenta seu centenaria in una integra portione. Sed & cottidie ferè inuenitur argentum sincerum, exigens tamen portionibus.

Fund grub.

Nomina

Nomina fodinarum in Furtelbach.
Puteus S. vuilhelmi, Rumpapump. S. Io. Furstenbauu. Ferreum ostium: Vlmēsium symposium. S. Martinus: Tres uniti putei: Clibanus. S. Sanguis, Malleolus, Cultus sociorum.

In ualle Surbetz.
S. Michael. Viride nemus. S. Georgius. Argenti opulentia.

In ualle Drahegetz.
S. Philippus. S. Martinus. vitis. Abies uiridis. Armo mons. S. vuilhelmus.

In ueteri ualle Echirch.
Beata Virgo ad Frigidū fontē. S. Iacobus.

Tantum

Tantum undiq; in his montib. effoditur metalli, ut opus habeant duodecim casis excoctionum, in quibus sine ulla intermissione intenditur excoctionibus metallorũ. Sunt etiam interim quo metallicæ rei opera est data, extructæ mille & ducentæ domus, potissimũ in ualle Furtelbach dicta: quin & oppidum Markirch plurimum in his paucis creuit annis. Locus est alioquin syluestris & sterilis, utunturq; habitatores pro maiori parte Lotharingica lingua. Separant enim montes Alsatici linguas Teutonicam & Gallicam. Discriminatur uallis Leberana in multas particulares ualles, & in omnibus ferè periculum factum est fodiẽdi metalli. Viuunt metallici suis legibus & iuribus, nec ullius recognoscunt obedientiam nisi iudicis sui, qui est loco magistratus. In cuniculis sequuntur directionem compassi hoc est magnetis, haud secus quam nautæ in mari plagas mundi per istud instrumentũ obseruant. Cum puteum fecerint certarum orgyarum, tum in latus agunt cuniculum, & ab illo cuniculo rursum alium fodiunt puteum iustæ profunditatis, atq; inde ducto cuniculo secũdo, tertiũ faciunt puteũ sicq; miris ambagibus & meatibus descendunt continuo in profundũ quousq; uel aquarum ui coherceantur ab ulteriori descensu. Quicquid autem in cuniculis exscinditur de saxis uel effoditur de terra, adsunt operarij cum alueis ceu capsis in quatuor paruis ferreis rotulis currentibus, & abducunt ad proximũ puteum, ubi alij stant operarij et machinis tractorijs quicquid allatum est sursum trahunt, & alijs operarijs tradunt abducendum alueis. Sicq; ex profundissimis terræ locis per multos cuniculos & puteos, perq; multorũ manus terra effossa egeritur, & breui magnus foris in aëre aceruus ante caput fodinarum assurgit, tandemq; in montem coagmentatur. Et quoniã omnia aguntur in tenebris necesse est ut quilibet proprium habeat lumen, quandiu uersatur in illo regno Plutonis, nec posset ardens facula conseruari, nisi recens aër subinde uel uentilabro uel folle insufflaretur. Post laborem autem in puteis & cuniculis exactũ, eductoq; metallo, succedunt deinde alij labores, quos his suis figuris magis quàm uerbis explicare uoluimus, etiãsi succinctis titulis iuxta ipsas figuras explicuerimus rem ipsam & operationẽ quem exercẽt ordine quodam Metallarij, quemadmodũ ab ipsis instructus sum, corã omnia proprijs oculis cernens.

Furtelbach.

Haspler.

Hi metallici secernunt atque comminuunt

portiones metallicas, lauantq; primum in lacunulis, qui Germanice Sumpffuuescher appellantur.

Hie

Hic lauatur metallū, agitaturq́; palis furcatis, unde & germanice lotores illi uocantur, Kruckenuuescher.

Hic per cribra agitatur metallum lauaturq́; tertio & uocantur Germanice lotores isti Sypuuescher.

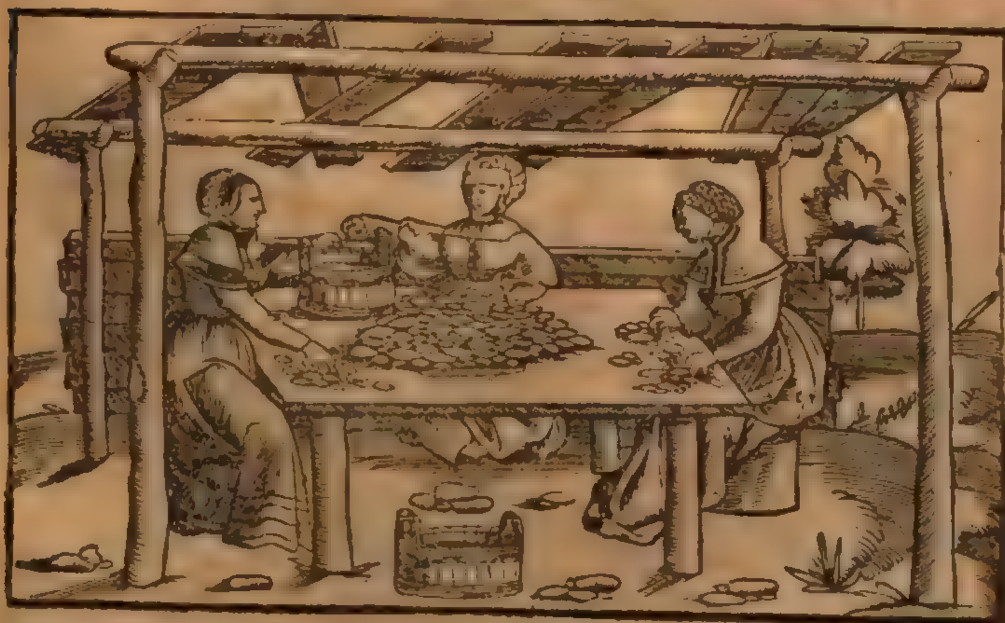

Hic secernunt mulieres seligunt q́ue metallū antea malleo fractum & toties lotum. Germani uocāt eiusmodi laborem Ertz klauben.

Hîc metallum in capsulas missum, pilis præferratis quæ rota aquaria uersat, tũditur atq; cõminuit, quem laborẽ Metallici Germanicè uocãt, Ertzbochen.

Explicat ista figura, quomodo & coram quibus metallũ ad excoctionem iam paratũ inter cõpetitores, eosque qui in eo participant, distribuatur.

Officina, excoctionis, liquefactionis, conflationis & separationis metallorũ.

Germanice Schmeltz hütte: ubi rota aqua impulsa mouet sine cessatione folles ignem subinde excitantes. Conflator continuo excipit resolutum metallum & à contusis metallicis lapidibus separatum, atq; in modulos transfundit.

De Alsatia eiusque dominio.

REges Franciæ olim sub suo dominio habuerunt Alsatiã, habitauerũtq; in ea ducẽtos circiter annos. Fuit autem pars regni Austriaci, cuius suprà in Francia feci mentionem. Atq; hinc est, quod in quibusdam historijs hæc regio uocatur minor Francia. Antea uerò fuit quingentis ferè annis sub Rom. potestate, fuitq; Argentina gazophilacium eorum, ubi colligebant censum, quem in Alsatia & alijs circumiacentibus terris leuabãt. Sunt etiã qui uolũt anno domini 685. regem Franciæ Hildericum tradidisse Alsatiã affini suo duci Eticoni, qui r…denti ã & curiã suam habuit in superiori ? hen-

Mons S. Otiliæ. heim atq; in Hohenburg, quod hodie appellatur mons sanctæ Otiliæ. Successit autem Eticoni filius eius Adelprechtus, dux princeps Alsatiæ: & cum ille sagitta ictus interiret, reliquit duos filios Linfridum & Eberhardum, qui præfuerunt Alsatiæ, Postea fuit familia eorum repulsa ab Alsatia per Carolum Martellū, qui fuit Palatinus & Curiæ magister in regno Franciæ. Habuerunt autem tunc Palatini sedem suam in ciuitate Treuerensi. De Landgrauiatu Alsatiæ paulo post dicturus sum.

De ciuitatibus, arcibus & fundationibus quibusdam in Alsatia extructis & erectis.

De oppido Einsheim.

HAbet domus Austriaca in hoc oppido Perlamentū & cancellariam, ut uocant, pro regionibus Sunggoiæ, Brisgoiæ & quatuor oppidorū, quæ sita sunt supra Basileā iuxta Rhenum. Anno domini 1475. deputatus fuit ad officium aduocatiæ Oswaldus comes à Thierstein, qui primus fuit regionis præfectus habens secū in Einsheim consiliarios & corregentes. Antea uerò nulla fuit ibi regiminis administratio, nisi quod præfectus & scriba regionis ibi habitabant, uocabantq; ad se ex aliis assessores quoties publicum fuerat celebrandum consistorium. Anno domini 1444. Armeniaci continebant se in Einsheim quindecim hebdomadarū spacio, occupato tam oppido quàm castro, tenentes omnem terram à monte Beligardo usq; Hagenoiam, de quibus iam multa scripsi in historia urbis Basiliensis. Anno Christi 1492. lapsus est desuper ex nubium coagulatione ædito magno tonitruo, septima die nouēbris, lapis grādis, haud procul à memorato oppido, ponderans duo talenta seu centenaria & dimidium, quem tollentes incolæ suspenduntur in ecclesia parochiali pro mirabili signo.

Murbach.

MVrbacēse monasteriū ordinis sancti Benedicti, unū ex quatuor Romani imperij cœnobijs, quorum abbates pro principibus habentur, fundatum est à comite Eberhardo, tempore Theodorici regis Francorum, circa annum Christi 724. sollicitāte ad id sancto episcopo Pirminio Nam habent fundationis literæ in hunc modum:

Fundationis literæ. Theodoricus rex Francorum uiris apostolicis, patribus, episcopis, nec nō illustribus uiris ducibus, patricijs comitibus, uel omnibus agentibus tam præsentibus quàm futuris, &c. Igitur dum uenerabilis uir Pirminius gratia dei episcopus, nostris temporibus cum monachis suis deo inspirante pro Euangelio Christi peregrinatione suscepta monasterium uirorum in heremo uasta quæ Vosagus appellat̄, in pago Alsaciensi, in loco uocatur Viuarius peregrinorum, qui antea appellatus est Mourbach, in allodio fidelis nostri Ebrohardi comitis, cum ipsius adiutorio deo cooperante conatus est construere monasterium uel cœnobium sanctum ibidem instituere in honorem dei & genitricis domini nostri Iesu Christi, &cæt. Gundolfi uilla in dei nomine feliciter, Amen. In chronica quadam Ebersheimensis monasterij ita scriptum inuenitur. Fuit Ergkoualdus summus magister curiæ regis Dagoberti post annum Christi qui & ipse reliquit filium Leodisium, succedentem quoque in officio magisterij. Reliquit post Leodisius filium Atticum, quem alij uocant Eticonem, qui duxit uxorem sororem reginæ, quæ sancti Leodegarij ex sorore neptis fuit, unde rex motus tradidit illi ducatum Alemanniæ, qui continebat Alsatiam, Sueuiam & superiorem Germaniam. Habuit autem Ethico residentiam suam iuxta iuxta regalem uillam Ehenheim in arce Hohenburg, Latine Altitona, quæ nunc appellatur mons sanctæ Otiliæ. Hic ante mortē suam distribuit bona in sua quatuor partes: unam destinauit ad fundationē sancti Stephani in Argentina, aliam designauit ad fundationem monasterij Ebersheimensis iuxta Selestadiū, tertiā ordinauit pro monasterio sanctæ Otiliæ, quartā uerò reliquit consanguineis suis Eberhardo & Masoni. Eberhardus cœlebs mansit in arce Egesheim, factusq; cœcus fundauit ex bonis suis ad honorem sancti Mauricij monasterium, quod postea sanctus Pirminius cōsecrauit in honorem sancti Leodegarij, uocatumq; est Viuarium peregrinorum monachorum, & postea Murbach. At Maso sublato ex uxore filio, rursumque illo amissos

Vosagus.

Altitona.

Viuarium.

amiſſo, nã ſubmerſus fuit in Olruna, ſicut & ſupra cõmemoraui, extruxit de facultatib. ſuis cœnobiũ dictũ Maſonis monaſteriũ, uulgò Maſmũſter, in honorẽ ſancti Leodegarij, de cuius proſapia erat Maſo iſte. Geſta ſunt hæc omnia temporibus regum Theodorici et Childerici, qui rerum potiti ſunt ab anno Chriſti 721. uſq; ad annum 750. Sunt etiam qui uolunt Eberhardum ducem Sueuiæ conſtruxiſſe & fundaſſe monaſterium Murbacenſe, in quo & poſtea Conuerſus factus, laudabiliq; uita conſumatus, ſepultus fuit in monaſterio illo factus eſt poſtea abbas ſanctus Simprechtus Caroli magni ex ſorore nepos, translatusq; poſtea ad Auguſtam Vindelicorum, factus eſt eius loci epiſcopus, ubi & ſepultus iacet. Fuerunt tempore Hunnorum ſeptem monachi in monaſterio Murbacenſi, in monte propinquo ſanctam agentes uitam, qui ab infidelibus trucidati, reliquerunt loco illi montem, ut poſtea uocaretur Latrocinij campus. *Eberhardus dux Sueuiæ.*

Gebuuiler.

PVrant hoc oppidum, quod in montium faucibus eſt ſitum, anno Chriſti 1124. initiũ accepiſſe. Abundat uitibus & paret abbati Murbacenſi, qui plerunq; in eo loco ſuam habet reſidentiam. Eſt & aliud oppidum Vuatuueil nomine, extra fauces iuxta montes ſitum, quod memoratum quoq; Abbatem agnoſcit dominum.

Lutenbach, Marbach.

DIſtantia medij milliarij à Murbaco, ſitum eſt Lutenbacenſe collegium, quod aliquando fuit Benedictinenſe monaſterium fundatum à quodam comite Lentzburgenſi, qui & monaſterium Ergoienſe fundauit circa annũ Chriſti 998. Dein de anno 1090. fundatum eſt monaſterium Marbacenſe à domino Burckardo de Gebiſuuyler & magiſtro Manigoldo de Lutenbach.

Rubeaci oppidi ſuperioris Alſatiæ deſcriptio per doctiſſimos uiros, dominos Conradũ Pellicanũ & Conradũ Vuolſhartum eius ex ſorore nepotem, natione Rubeaquenſes.

RVbeaquum antiquiſſimũ Alſatiæ oppidum conditũ eſt à Romanis anno ſecũdo olympiadis 235. ab urbe cõdita 914. Iunio Ruſtico & Aquilino cõſulibus, M. Antonino & L. Vero eius fratre apud Romanos regnãtib. anno à natiuitate Chriſti 164. Nomẽ ciuitati impoſitũ ferũt à fluuiolo, qui in ualle diui Georgij nõ procul à pago Sultzmat oritur, ac rubeo alueo per agros ac uineas fluẽs, ob multas cõmoditates ab urbe excipitur. Incolæ eum hodie Ombach uocant, qui tamen ab aqua, quæ ex aluei ſplendore rubea eſſe uidetur, Rotbach (ut ex antiquiſſimis annalibus apparet) olim dictus, urbi quoq; eandẽ appellationẽ dedit, quæ etiãnũ latino nomine ſatis cõmode exprimit. Rubeaquum enim, quaſi rubeæ aquæ oppidum dicimus. Hoc oppidũ magnificis primũ ædificijs ac duplici ſuburbio extructũ, Romanę nobilitatis diu fuit hoſpitiũ, quę ob terrę fertilitatẽ, omniumq; rerum, quę ad uſum hominũ neceſſaria ſunt, abundantiã, ad annos ferè 500. hoc inhabitauit. Ad eius reipub. conſeruationẽ condiderunt leges optimas, in primis autẽ contra fures grauiſſimã inſtituerunt actionẽ, eamq; tam ſeueram, ut inde ad noſtrum uſq; tempeſtatem per Germaniam tritum factum ſit prouerbiũ: Der alt galgen zu Rufach hat gut eichen holtz. Quo minatur ſuſpendium ijs, qui furto aliquid alienaſſent. Fuit tamen in terrorem hominũ non eo loco quo hodie eſt, ſed meridiem uerſus non procul à pago Gundelsheim ea furca erecta, à qua eius loci incolæ adeò abhorruerũt, ut ex his quã pauciſſimi furti nomine accuſarentur. Et cum Auſtraſij regni, tempore Franci profligatis Romani Alſatiã finitimaq; occupaſſent, Dagobertus nonus Francorũ rex potentiſſimus Rubeaquũ tenens, in ipſa urbe uerſus occidentem, loco natura munitiſſimo anno redemptione humani generis 623. arcem ædificauit, quam uel à magna lapidum mole, tutiſſimoq; contra hoſtes præſidio, Iſenburg, *Rubeaquum à rubea aqua.* *Arx Iſenburg.*

CIVITAS RVBEA

quensis ad uiuum hic expressa, uetustissima regum Franciæ residentia, in optimo superioris Alsatiæ loco sita, cuius picturam uir integritate & rerum prudentia insignis D. Antonius Kuntzius Rubeaquensium Prætor clarissimus, ad ornandũ nostræ Cosmographiæ librum exhibuit, & à patriæ amatoribus exoratus ob uenerandam uetustatem eius lineamenta (ut hodie post tot expugnationes restant) huic operi Cosmog. ærarij publici sumptibus, adiungi probe curauit.

Rubeaquum cum arce Isenburgo mœnibus incluso, a

uiad nostræ ætatis habitudinem ad uiuū expressum.

Signa imperialia.

Sed Cæsar mox oblitus qua ratione sua insignia recepisset, statim cōscribit exercitum: quo contracto, Rubeaquenses ex improuiso obruit, urbē expugnauit, ferro incendioq; uastauit omnia. In hac expugnatione suburbia ad ortum & austrū amœnissima, (in quib. præcipuè artifices tumultuarij, utpote fabri diuersi generis ac æramēti habitabāt) adeò humi prostrata sunt, ut in plerisq; locis uix hodie uestigia conspiciantur. In cineres iam coniecta ciuitas, cum inde ab incolis qui supererant, iterū post annos 140. à Philippó Barbarossæ filio Sueuięq; duce uastata est, causa erat quod Argentineñ. Episcopus pro Rom. Rege illum agnoscere nolebat. Is enim cum Henrici sexti Romani Imperatoris nomine gubernator Italiæ fuisset, defuncto Henrico, Rom. imperij administrationē à principibus electoribus accepit. Innocentius aūt pontifex infensus Philippo (eo quod Italiam gubernans in multis sibi aduersus esset) non tantū imperij principes cōtra Philippū incitauit, sed excōmunicauit etiam, ac aliorum principū auxilio Bertholdum ducem Zeringensem Cæsarem creari fecit. Quæ fama cum ad Philippū perlata esset, qui tum in oppido Mülhausen erat (quo multi principes Bohemiæ, Saxoniæ, Bauariæ ac Sueuiæ à quibus creatus Cæsar erat, confluxerant) ferro oblatam sibi dignitatem tueri conatus est. Verum simul atq; cognouuit Zeringensis se potentia & uiribus imparem esse Philippo, ad eum ueniens, sibi repugnanti imperatoriam dignitatē oblatam esse ostendit, suaq́; sponte imperio se exuit. Pontifex tamen uidens imperiū Rom. iterum in Philppi manibus esse, perseuerans in odio semel concepto, effecit ut à Coloniensi episcopo Palatino Rheni, princeps Brunsuicensis Otto uidelicet, eius nomina quartus, Romanus Imperator crearetur, quem ipse etiā pontifex, excōmunicato adhuc semel Philippo, confirmauit & coronauit. At cum Deus fortunaret res Philippi ulturus Philippus illatas iniurias, bello adoritur eos qui Ottoni adhæserant, in quorū numero cum Conradus baro Hunnenburgensis, secundus eius nominis Argentinensis episcopus fuisset, Philippus imperio potens & armis, anno domini 1200. in Alsatiam irruit, depopulatur totam eam ditionem, quæ ad episcopum Argentinensem spectabat, Rubeaquū expugnat, arcem Isenburg frangit, ferroq; in oppido consumit omnia. Idem fecit post annos ferè centum Adolphus comes à Nassauu, Rom. rex, non multum absimilem habēs occasionem. Cum enim defuncto Rudolfo Cæsare adiutus episcopi Moguntinensis fauore, anno Christi 1292. Cæsar declaratus esset & imperij aliquot principes eundem ad tantam gubernationē parē utilē iudicassent (eo quòd partim ad ferendos eminentiæ Cæsareæ sumptus, copiæ fmiliares non sufficerent, partim in rebus gerendis haberet fortunam sibi parū propitiam) eo deposito, Albertum Austriæ ducem ducem Rudolfi Cęsaris filium Moguntiæ (ubi tum principum conuentus erat) Cæsarem Rom. prouinciarunt. Adolfus autem regnandi cupidus, eam electionem improbat, & dum bello insectatur eos, quorum instinctu Albertus Imp. creatus erat, tandem intelligit etiam Conradi baronis de Liechtenberg, Argentinens. tum episcopi, fauore adiutū. Ideoq; anno 1298. uel ut alij uolunt 1296. in Alsatiam irrumpit et cum ferro superiorem eius regionis partē deuastaret, Rubeaquum etiam abacta præda amplissima, incendijs molestauit. Tres illas belli deuastationes sequūtur à Iudæis illatæ calamitates, qui dum in Christianorum perniciem in in omnibus ferè regionib. conspirassent, & uarijs hinc inde ob nefanda scelera supplicij affecti essent, Rubeaquenses plerosque suorum Iudæorum, qui synagogam in oppido habebant, anno 1309. in Ianuario extra urbem in loco Iudæorū pratum dicto, cōbusserunt, reliquos uerò post 29. annos in die Cōuersionis Pauli ferro trucidauerūt. Insecuta est post annos uerò nouē dira in ciuitate fames & miseranda earum rerū quibus uita humana sustentetur necessitas, in cuius rei æternam memoriam collatis à populo quadrantibus, quadragesimale in summo templo uelum depictum

Rubeaquum expugnatur.

Adolphus Rubeaquum expugnat.

Iudei exuruntur.

pictum est cum hac inscriptione: Anno domini M.CCCXLVII. depictum & perfectum est hoc uelum, & eodem anno erat caristia magna & defectus terræ fructuum uniuersorum. Deuastata est quoque ciuitas Rubeaquensis bis ab Anglis: anno scilicet 1364 quando incursionem in totam Alsatiam fecerunt & plerasque ciuitates multo sanguine expugnauerunt, ex quarum cladibus tam diris Iohannes baro de Liechtenberg Argentinensis tum episcopus (qui ante annos 4. à Iohanne ultimo Alsatiæ prouinciali comite, Landgrauiatus Alsatię possessiones omnes ad episcopatum Argentinensem coëmerat) adeo turbatus est, ut ex solo animi mœrore paulo pòst extremum clausisse diem feratur. Deinde post annos 14. reuersi Angli in antiqua Alsatiorum hospitia, quorum uires ac impetum cum Lampertus à Beuren Argentinēsis tunc episcopus frangere nequiret, Rubeaquum oppidum totamq́ ferè Alsatiam misere uastarūt, anno domino 1374. Et sic iacuit hæc ciuitas ab imperio Henrici 4. usque ad hæc tempora in cinere hostili, quæ ob tot acceptas clades in pristinam formam restaurari nequaquam potuit. Fridericus tamen à Blanckenheim à pontifice Romano contra discordiam Canonicorum senatus electionem, Argentinensis factus episcopus, dum clero peccanti grauissimas irrogaret mulctas, & per omnem suam ditionem exactiones ac uectigalia imponeret, ex eadem pecunia, quinto sui episcopatus anno, qui fuit annus Christi 1380. Rubeaquensium muros aliqua ex parte restaurauit, addens mœniorū per circuitum ciuitatis ambulacrum, ad nocturnas uigilias, hostes'que propulsandos aptissimum. Ob eam autem pecuniarum exactionem, animiq́ innatam seueritatem, cum Friderici cusse clero ac subditis quibusdam inuisum esse intellexisset, de alio statim episcopatu acquirendo animum adiecit, obtinuitq́ iure permutationis Vltraiectinum episcopatum, & Guilelmus comes Diestensis Vltraiectensis episcopus factus est Argentinensis episcopus, anno 1392. Sed cum contra approbatam Romani pontificis permutationem à Canonicis Argentinēsibus Burkhardus de Lutzelstein, summæ Basilicæ præpositus in episcopum Argentinensem eligeretur magnæ inde ortæ sunt dissensiones. Demum tamen Burckhardus, dum uideret se piscopatum obtinere non posse, cum duobus iam annis ecclesiæ Argentinensi præfuisset, anno 1394. sponte sua decessit, retento tamen Rubeaco & adiacente ditione. Verum mox insidias aduersariorum timens, & Rubeacū & totam eam ditionem resignauit, relictaq́ religionis professione, pontificia dispensatione interueniente uxorem duxit, ex qua pater filiorū duorum factus est, Iacobi uidelicet & Vuilhelmi, comitum à Lutzelstein Qui deinceps à Friderico Rheni Palatino ditione sua eiecti in exiliū acti, sine hæredibus diem obierūt & comitatū Lutzelsteinensem Rheni Palatinis reliquerunt. Rubeacū postea ab Vngaris bis uastatum legimus anno scilicet Christi 1416. & 1426. quando incursiones fecerunt Alsatiā non sine damno eiusdē regionis. Deinde anno Christi 1439. cum Conradus baro à Bussnang ex Thurgouia natus à maiori parte capituli eligetur, & ab alia parte electus esset Baro ab Ochsenstein, Conradus natura humanus, certis conditionibus episcopatū abdicat, uidelicet si Rupertū Rheni Palatinū Bauariæ ducem in episcopū crearent: deinde sibi post episcopatus abdicationē arcem Isenburg, Rubeaqunm & omnē Munusdationē libere possidendū relinquerent. Quæ cōditiones cum omnib. placuissent, Rupertus Conradi instinctu & totius cleri consensu in Argentinensem episcopū creatur. Conradus uerō concedente Ruperto Rubeaquū proficiscitur, regiamq́ Dagoberti inhabitat, Rubeaquensib. longe acceptissimus. Is dum in oppido morat̄ Ludouicus Delphinus Caroli regis Franciæ primogenitus, post pacem cum Angliæ rege factā, anno 1444 in Germaniā cum magno exercitu irrumpit, Basileam properans, uel ut in fauorē Romani pontificis dissiparet congregatū conciliū, uel ut alij putant, à Friderico Cæsare stimulatus, Heluetijs bellū inferret, ijsq́ deuictis, iura domus Franciæ iterum sibi uendicaret. Cumque montis Peligardi oppidum expugnasset, ingruente, quindecim ferè millia suorum militum, quorum maior pars Armeniaci erant, in Alsatiam, ut in regione fertilissima hybernarent, misit. Hi Rubeaquum magno affecerunt damno. Cōradus autem à Bussnang uir pius uidens quantis malis ciuitas ab hoste affecta esset, sua liberalitate quantum potuit ciues ad extremam paupertatem redactos, recreauit: amauit doctos, promouitq́ plurimum. A' quo tempore Rubeaquum (absit inuidia dicto) doctissimos uiros, qui diuersorum principum aulas ornarunt, ueluti ex equo Troiano ædidit, exteris potius quàm sibi. Obijt autem

Fames dira.

Angli uastant Rubeacum.

Landgrauiatus Alsatiæ.

Restauratur Rubeaquum.

Comitatus Lutzelsteinensis.

Delphinus uenit in Alsatiam

Rubeacū doctos produxit uiros.

tem princeps ille illustris apud Rubeaquenses anno 1471. uectus'que est Argentinam & ibi sepultus. Mortuo autem Ruperto cui Conradus sponte cesserat, Albertus Rheni Palatinus, Bauariæ dux, filius Ottonis residētis apud Nouum forum, anno millesimo quadringentesimo septuagesimo octauo electus in episcopum, arcem Isenburg Martis improbitate multis in locis destructam, & à Friderico à Blanckenheim, ob bellū quod cum Argentinensibus gesserat, nec à Conrado Busnang propter abdicatum episcopatum, nondum omnibus locis restauratam, absoluit. Guilhelmus autem comes ab Honstein Argentineñ. episcopus, principum aliquot habitationib. ac aulis amplissimis, uersus solis exortum magnificis demum impensis ornauit, anno domini 1536.

Hatstatt superius.

INitio uocata fuit arx ista Barbenstein, constructaq; circa annū Christi 969. ab Hermanno comite Kiburgensi, cōsentiente domino Brunone à Therberg, abbate ad sanctum Marcū, qui locus hodie appellatur ad sanctū Sigismundū. Anno Christi 1466. fuit arx ista, sita uno miliario à Rubeaquo in ædito monte, in Nouembri assensu principis Palatini Rheni, qui tunc aduocatiā tenebat Alsatiæ, à ciuibus oppidi Munster haud procul ab arce distantis, obruta, occupata, spoliata & igne accēsa, præfecto arcis absente, qui nihil metuens abierat in Herlisheim ad balneum. Durāte autem incendio octo diebus turriq; firmiter stante, redierūt dicti ciues Monasterienses, & suffossa turri atq; submisso puluere bombardico igne deiecerunt eam. Continuerant se in hac arce raptores quidam, qui inde ducem Lotharingiæ suis prædationibus lacessebāt, sicut & comes quidam de Lupfen, hinc principem Palatinum qui in Keisersperg o aduocatiæ suæ oppido morabatur, armis statuerat petere.

Egisheim.

OPpidulū est Egisheim, habens à tergo tres arces montanas, quæ olim mansio fuerunt illustrium comitū, quorum iam in Murbacensi descriptione fecimus mentionem. Fuerunt anno Christi 948. comites Egisheimenses Constantiæ in tertio torneamento, quod ibi celebrauit Ludolfus dux Sueuiæ. Anno Christi 1145. cœptū est monasterium Beris in Lotharingiæ montib. situm, ab Hugone comite Egisheimensi & Vdalricho comite Pfirtensi atq; Vdalricho comite Dagspergensi. Quando uerò comitatus iste defecerit à prima linea nō inueni. Habent hodie feudum eius nobiles quidam.

Monasterium in ualle sancti Georgii.

CIrca annum Christi quingētesimum tricesimū quartū uenerunt è Roma uiri quidam religiosi ad loca deserta Vosagi mōtis, cœperuntq; sibi eisdem perplexis locis extruere casas, ubi deo seruirent. Deinde anno domini 660. fundauit ibidem Hildericus rex Austrasiæ monasteriū & abbatiā ordinis sancti benedicti in honorem gloriosæ uirginis Mariæ & apostolorum Petri & Pauli atque sancti Georgij, unde & locus ille atque uallis uocata est uallis sancti Gregorij. Præfuerunt huic monasterio abbates Hetto. Remigius & Rachio, qui postea sub Carolo magno facti sunt episcopi Argentineñ. et Vuichardus abbas quoq; huius loci, factus est archiepiscopus Bisontinus sub Ottone tertio. Creuit quoq; ibidem oppidū eiusdē nominis, Germanicè Munster, quod unà

cum

cum habitatoribus totius uallis rerum ibi potitur, habens ab imperio priuilegia haud secus atque Colmaria, Keiserspergum & alia oppida imperialia. Consistit uictus incolarum in pecore, nam habent optima in summis montibus pascua.

Rapoltstein.

CVm Cõradus secundus præesset imperio Romano, factũ est ut duo nobiles principes Spoletani fratres, Romanorum uiribus pellerentur Italia, uenirentque in Germaniam. Vnus eorum fixit sedem in nigra sylua, in castro quodam Vrslingen dicto, non multum ab imperiali ciuitate Rotuuila distante, quod aliquando à ducibus Vrslingensibus constructum & inhabitatum fuerat, qui ab Visinorũ familia descenderant, & ante multos annos è Roma pulsi locum illum inhabitauerant, iamque sine hærede mortui fuerant. Cum uerò Spoletani isti ab Vrsinorum quoque genere descendissent, laborabat unus eorũ pro dicto castro, obtinuitque à Cæsare Conrado pro se & suis posteris. Habebat autem in insignibus suis tres clypeolos in campo candido. Vnde & posteri eius extruxerunt in Kintzigera ualle arcem, quem uocauerunt Schiltach & aliã in Nigra sylua quam appellabãt Schilteck. Vocant enim Germani clypeum Schilt. Alter frater delegit sibi locum mãsionis in Alsatia, obtinuitque dominiũ in fauce montium, quod hodie Rapoltstein appellant, est'que feudum à diocœsi Basiliensi. Is ergo & posteri eius condiderunt tres illas arces in uno monte per modum trianguli sitas atque oppidum ipsum, & appellarunt iuxta nomen suæ familiæ Rockspoletin, relictoque principatus titulo, uoluerunt simpliciter uocari domini de Rockspoletin. Successu uerò temporũ appellatũ est Rapoltzuuyl. Hinc quoque est quòd domini de Rapoltstein & duces Vrslingẽses semper eisdẽ usi fuerunt in insignibus, tres scilicet rubeos clppeos spacio albo inscribentes.

De nobilibus qui subiectam habent Alsatiam.

MAgna est in Alsatia nobilium multitudo, qui oppida & arces habent in pede montium atque in planicie terræ, nempe comes de Sultz, comes de Egisheim cuius tamẽ successio iam diu irrupta est. domini de Rapoltstein, quibus parent Rapoltzwyl, Gemer, Cellberg oppidum & castrũ, nobiles ab Hatstatt, à Poluulier, ab Andlouu, à Landsperg, ab Vtenheim, & alij multi. Habẽt & comites Vuirtenbergenses ditionẽ amœnam in ea regione, nempe comitatũ Horburgensis, cui nostro æuo præest Georgius comes à Vuirtenberg, habetque sub dominio oppidum Reichenuuyr, ubi optimum in Alsatia crescit uinum. Quin & comites Lupffenses habent in hac regione dominiolũ aliquod nempe Vngerischẽ, Ammersuuyl, Konssheim & quædam alia loca. Residuum terræ est uel episcopi Argentinẽsis uel domus Austriæ, præter has imperiales ciuitates Colmariam, Selestadium, Argentinam, Turckheim, Keisersperg, Hagenoiã, Munster in ualle Gregoriana, Rosshein, superiorem Ehenheim, quæ uulgo Neben appellatur, super quibus princeps Palatinus aduocatiam imperialem habet, soletque habere in ciuitate Hagenoiensi præfectum. Oppidulum sancti Hippolyti est ducis Lotharingiæ & oppidum sancti Crucis ducum Austriæ.

Colmaria

Colmaria.

EST Colmaria imperialis & elegans ciuitas, excitata olim, ut putant, post excidiũ Argentuariæ, (quæ hodie comitatus est Horburgensis) optimo loco sita, quæ multis retroactis temporibus aliquandiu afflicta fuit. Nam priusquã Rudolfus Habspurgensis Romani regni coronam adipisceretur, erant factiones in ciuitate, quidam enim adhærebant episcopo Argentinẽsi, amotusq; fuit propterea ab officio Sculteius Rosselman. Qui ægre ferens adiunxit se memorato comiti Rudolfo, captoque consilio fecit se in uase uinario inferri in ciuitatem propinquos & amicos suos, quibuscum tantum egit ut noctu porta una aperiretur atque comes Rudolfus intromitteretur cum exercitu suo, quem ciues nollent uellent coacti fuerunt suscipere dominum. Postea anno 1262. tentabat episcopus Argentinensis cum auxilio nobilium, qui per circuitum ciuitatis habitabant, ciuitatem rursum occupare. Vnde noctu appropinquantes, auxilio quorundam ciuium intromissi, magnam intra mœnia excitarunt tragœdiam, excitataq; pugna interfecerunt Scultetum. At ciues tam uiriliter resistebant hosti, ut multis occisis reliquos pellerẽt urbe. Cumq; in subsequentibus annis Rudolfus eligeretur in Romanorum regem, & Colmarienses nollent eum agnoscere regem, mouit rex expeditionem contra eos, obsidioneq; cingens, mulctauit eos pro quatuor millibus marcarum argenti. Deinde anno Christi 1292. obsedit hanc ciuitatem sibi rebellem, Adolfus comes de Nassouu rex Romanorum, cepitq; Anshelmum dominum à Rapolstein & Scultetũ, seu præfectum ciuitatis, secumq; abduxit, id quod supra quoq; memoraui Collegium Canonicorum diui Martini illic, Prioratus fuit quondã Benedictinorum, ad monasterium uallis diui Gregorij pertinens, ut alter ibidem, qui diui Petri dicitur, ad Paterniacũ. Institutricem cõmemorant Bertham reginam, ad cuius iurisdictionem nonnulla ex parte spectauit olim Colmaria. Vnde etiam magni illinc Cõstantiensi præpositurę prouentus, quos ei ecclesiæ hæc nobiliss ma donauit matrona. Cinxit muro hanc ciuitatem Vuolphelinus Cæsareus apud Hagenoiam pręfectus, Imperante Friderico secundo. Iacet in fertili planicie, à montibus itinere unius horæ semota, habens circumcirca copiam uini & frumenti ex terra redundantem, maximè autem præstat terra illa frumento, cepis, alijsq; hortalicijs. Tenet ciuitas ista medium Alsaciæ, distans uno miliario à Keisersersperg, Ammersuueiler, Reichenuuyer, & Rappẽschuuyer, quibus in locis optimum crescit uinum & excellentius quod in Alsatia inuenitur. Alluitur ciuitas ipsa multis accurrentibus riuulis amnium, præsertim his, Louch, Dur, Fæcht, Ill, & quibusdam alijs minus celebribus, quorum quidam per prædia Colmariensium fluunt, fœcundioremq; redduut terræ fundum. Quando iacta fuerint prima huius loci fundamenta, incolæ planè ignorant: non tamen apud me dubium est, quin una sit ex uetustioribus ciuitatibus, quæ in tractu Rheni à parte Galliarum inueniuntur mutato pristino nomine in nouum quod hodie habet. Indicãt tot monasteria uirorum & mulierum, quæ habet ciuitas ista, quam potens & opulenta fuerit à multis annis. Berthrada regina mater Caroli magni largita est Constantiensi sedi prædia sua & uectigal quod in uico Colmariensi dotis nomine possidebat. Vnde historia Guelforum habet, quod diuus Conradus episcopus Constantiensis hoc oppidum commutatum pro alijs locis acceperit à fratre suo Rudolfo.

CIVITAS COLMARI

enſis, genuina delineatione ad ſuam figuram,

quam noſtro æuo in mœnibus & pręcipuis eius ędificijs habet, expreſſa, quam prudentiſſimus eius Senatus, non illibenter ad meam ſollicitationem pingi curauit, miſitq; inſerendam Coſmographico huic operi, gratificaturus per id bonis quibuſque uiris, qui hiſtorica atq; coſmographica delectantur lectione. Nec priuandus eſt hic ſua laude ſpectatiſsimus ille atq; doctiſsimus uir, D. Hieronymus Bonerus eiuſdē ciuitatis ſummus moderator, qui primus inter Germanos pro meo iuuando inſtituto huc contulit operam ſuam, quantum attinet ad ciuitatis picturam & peculiarem deſcriptionem. Nam is apud Senatum effecit, ut ciuitatis pictura pararetur, mea prouocatus ſupplicatione.

Colmarienſis ciuitatis & circumiacen

ntis agri pictura ad uiuum expressa.

Seleſtadium.

CIncta eſt muro hæc ciuitas Seleſtadienſis ſicut & Colmaria anno Chriſti 1216. aut circa illud tempus, ſub Friderico ſecundo. Anno uerò, nempe circa annum Chriſti 1044. ſub Henrico quarto Hildegardis duciſſa Sueuiæ conſtruxit in iſto loco templum iuxta figuram & formam templi Ieroſolymitani, quod paulò pòſt filius eius Otto Epiſcopus Argentinenſis dedicauit diuæ uirgini Fidei, tradiditq; monachis in habitandum. Qui breui adeò opibus pollere cœperunt, ut monaſterium creſceret in præpoſituram: unde præficiendorum magiſtratuum ius aliquandiu fuit apud Præpoſitum diuæ Fidei. Sed Cæſar, cui hic etiam nonnihil ditionis eſſet facilè impetrauit, id aliunde compenſans, ut in conſortium reciperetur. Is fuit Fridericus ſecundus. Sicq; amborum pari poteſtate Reſpublica adminiſtrabatur & uectigal æqualiter diuidebatur. Prætorem aũt quem Sculterum uocant, alternis annis per uices dabant. Id durauit uſq; ad tempora Rudolphi Cęſaris, qui ſui prędeceſſoris approbata cõmutatione, totam iuriſditionẽ imperio Romano uendicauit. Hæc ex Beato Rhenano, cuius natale ſolum fuit Seleſtadium. Haud procul à Seleſtadio in montibus Lotharingicis eſt monaſterium ordinis ſancti Benedicti nomine Haugshofen, cuius fundatores fuerunt comites & fratres Hugo atq; Albertus. Hugo factus eſt abbas illius monaſterij. Albertus uerò reſidebat in arce Ortenberg, cuius ſitus eſt in Weilerthal, quæ uallis ab Alberto quoq; nomen accepit, ut plerunq; hodie nominet̃ Alberti uallis. Quum anno Chriſti 1444. ſub concilio Baſilienſi Ludouicus Delphinus, primogenitus Caroli regis Francorum in Alſatiam cum grandi exercitu ſeſe effunderet, cuius milites Armeniaci & uulgò Excoriatores uocabantur, & deuaſtaret Alſatiam, exureretuillas & arces, nemini parceret, non pueris neque ſenibus, non fœminis neque uiris, ſed paſsim in omnes ſæuiret, factum eſt ſequenti anno 1446. die Iouis ante Palmarũ, ut decem millia Armeniacorum tranſcenderent culmen montis, quòd uulgò Furſt uocant, rectaq; peterent Galliam, præmiſsis nudis & inermibus, ne ab incolis interficerentur, & interim circiter quadringenti ex Seleſtadio, Leberoia & Wilero inſidias poſuerunt in receſsibus montium, ſubitoq; magno clamore & fremitu irruerunt in armatos Armeniacos, & trucidarunt quaſi trecentos in anguſto terræ ſpacio, ceperunt quadringentos equos, nouẽ bombardas, octo ſigna, & aliquot cataphractorum integra arma. Inter occiſos hoſtes fuit adoleſcens quidam dux, & Landgrauius unus, uterq; ex Scotia natus, ſororius regis Franciæ, Delphini marſcalcus. Inuentum quoq; fuit ibi uexillum Helueticum, prope Baſileam ab Armeniacis obtentum. Eſt autem Seleſtadium in firmiſsimo ſitum loco, habens ab uno latere, nempe uerſus Rhenum paludes impermeabiles. Ab oppoſito uerò latere ad occidentem ſcilicet uſq; ad Lotharingiæ montes habet ſolum fœcundiſsimum, uinum colligens & caſtaneas in montibus, atq; frumenti abundantiam in planicie. Ciuitatis figuram libenter exhibuit Magiſtratus, petitioni meæ in hac re facilè auſcultans.

Haugſhofen. *Armeniaci.* *Stratagema Seleſtadienſium.*

Andlouu.

CArolus cognomento Craſſus habuit uxorem Richardin regis Scotiæ filiam, fœminam ſanctimoniæ uitæ & caſtitate inſignem. Cui cùm adulterij crimen obijceret maritus, quod familiarius ageret cum Luitwaldo Vercellenſi epiſcopo, unico ſuo conſiliario, cui rerum ſuarum adminiſtrationem omnem conceſſerat, factus zelotypus ac delirus, uxorem in contionem uocat, iurat ab ſe integram hactenus relictam, nec ullo concubitu contigiſſe. Caſta fœmina quæ impotentiam uiri tot annis cælauit, Benè inquit ſe res habet, afferte obſtetrices & mulieres honeſtas, quæ meam integritatem atteſtentur: nec amplius tali marito cohabitabo. Si uultis inſuper ignitis uomeribus caſtitatem meam palam cunctis faciam. Facto itaq; diſsidio, & acceptis bonis ſuis in Alſatia monaſterium conſtruxit Sacrarum uirginum, quod hodie Andlaw appellatur, ac Deo ſe dicat, ubi ſepulta iacet. Facta ſunt iſta circa annum Chriſti 888. Carolus uerò maritus ſepultus fuit in Richenow prope Conſtantiam.

CIVITAS SELESTADI

ensis, deformata iuxta figuram quam hodie habet, adiectis montibus, qui à tergo Lotharingiam disterminant ab Alsatia. Misit autem huius ciuitatis picturam prudens eius Senatus, qui & ipse de posteritate cupit bene mereri. Nec mihi dubium, si Beatus Rhenanus bonæ memoriæ, cuius hæc urbs patria fuit, superuixisset, omnia absolutiora exhibita fuissent.

Seleſtadium uulgo Schletſtatt, ciuitas imp

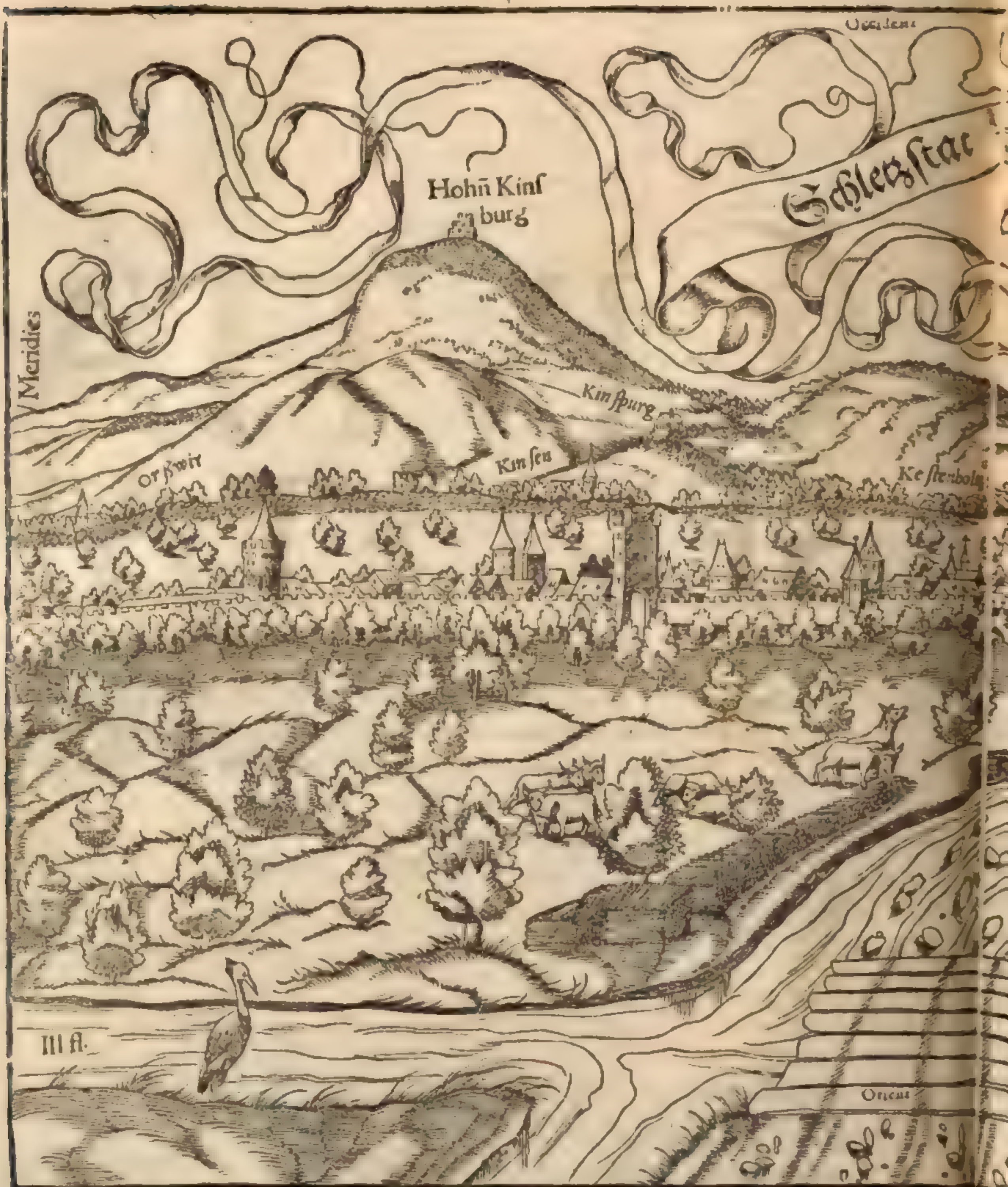

...rialis, in medio Alsatiæ optimo loco sita.

De monte sanctæ Otiliæ & de Landgrauiatu Alsatiæ.

IAm quoq; suprà meminimus, quomodo Hildericus rex Fräciæ anno Christi 680 contulerit affini suo duci Etticoni Alsatiä, feceritq; eum ducẽ. Sunt qui eum uocãt Adalricum, alij Atticũ, tertij Eticonẽ. Residentia eius erat in superiori Nehen, cõmutauitq; arcem Hohenburg in cœnobium uirginũ, cui filiam suam Otiliã præfecit abbatissam. Successit ei in ducatu Alsatiæ filius eius Adelprechtus, qui sagitta ictus interijt, cuius filia Athala unà cum patre fundauit monasteriũ sancti Stephani Argẽtinæ, factaq; est abbatissa in eo. Deinde tẽpore Ottonis primi, comites Kyburgenses, qui de sanguine eiusdem Imperatoris erant, potiti sunt rerum in Alsatia. Sunt qui uolunt eos factos Landgrauios Alsatiæ, alij uerò dicunt ab Ottone tertio Alsatiam primum in Landgrauiatus duos erectã, peruenitq; tandem Landgrauiatus superior, qui continet oppidum Einssheim & circũiacentia quæq; loca, ad comites Habspurgenses. Anno quoq; Christi 1238. quũ Henricus Landgrauius inferioris Alsatiæ absq; prole decederet & comites Otingẽses aliquid iuris ad dominium illud haberent, numerauit eis episcopus Argentinensis certam summam pecuniæ, uendicauitq; sibi inferiorem Landgrauiatum, quem & in hunc usq; possidet diem.

Duo Landgrauiatus.

Argentina, uulgo Strasburg.

Picturã urbis iam obtinere nequimus.

ARgentoratum uulgò Strasburg, olim mediocre fuit oppidũ, hodie uerò eminẽtissima est urbs. Habuit olim comitem rei militaris, qui dictus est Argentoratẽsis, sicut & tota Tribochorum regio, quam hodie uocãt Alsatiam, Tractus Argentoratensis fuit appellata. Quòd quidã uerò scribunt, ante Iulij Cæsaris tempora in Argentorato cameram fuisse Rom. tributorum, atq; ob id eam urbem dictam Argẽtinam, alij putant fabulam esse, quum Romani olim Rationalem summarũ in Gallijs habuerint, & præpositum thesaurorum apud Treuiros, atq; illic etiam procuratorem monetæ. Quapropter quũ comiti Argentoratẽsi in stipendia militũ pecunijs opus esset, aliunde haud dubiè suppeditabatũ. De exordio huius ciuitatis nihil certi habetũ. Sunt tamen qui putant eam conditam unà cum Treueri, & quẽadmodum Treueris à suo conditore Trebeta hoc nomen accepit, ita quoq; Argentoratum ab eodem Trebesburgum aut Tyrasburgum primo fuerit uocatũ, ac deinde mutatis aut additis aliquibus literis degenerauerit in Strasburgum. Sũt alij qui hanc nominis mutationẽ adscribunt Attilæ tyrannidi, qui cum istam diruisset urbẽ unà cum multis alijs Germaniæ ciuitatibus, undiq; fecit eam peruiã: ut cunctis aduenientibus sine difficultate uia libera pateret in eam, post quod factũ, uulgò dicta fuit Strasburg, id est, Stratopolis. Quicquid de uocabulo sit, hoc certum est, urbem ipsam ab antiquo semper celebrẽ fuisse, quin & fœlicissima illa Iuliani cum Alemãnis pugna, eã adhuc nobiliorẽ apud ueteres fecit. Octo eñ reges Alemannorum cõiunctis uiribus, Rhenũ cum Iuliano pugnaturi transcenderunt, & apud Argentoratũ sua fixẽre castra. Cæsar relictis tribus Tabernis, quod munimẽtum tum reparabat, Alemannis obuiam proficiscitũ. Cõferuntur manus, equitum cuneos primũ nostri disiecere, sed pedites fortiter restiterunt. Hos inclinatos auxiliares Bataui restituunt. Itaq; uincunt Romani. Capitur ingens ille & obesi corporis Chõdomarius Alemannorũ rex. Iulianus uerò occisorũ corporibus humari iussis, per tres Tabernas prædã omnẽ cum captiuis in Mediomatricos aduehendã curauit. Ipse mox Moguntiacum est profectus, & illic ponte transito terras Alemãnorum intrauit. Iulianus astu cum illis agendũ ratus, noctu manum militũ nauigijs imposuit, iussitq; ut egressi tum ferro tum flãmis omnia uastarent. Quum postero die fumum hinc inde uidissent Alemanni, perterriti trans Mæni amnem aufugerunt. Multum damni tum Alemannis illatum est. Nam abacta pecora, uillæ & domus exustæ, frumenta asportata, abducti captiui. Fuit autem Argentoratũ primo tributarium Treuerensibus, deinde Romanis subiectum. Tertio paruit regibus Francorum, præsertim eo tempore quando Franci bonam Germaniæ partem subactã habuerunt, inter quos Dagobertus Magnus instituit episcopatũ Argentoratensem in ecclesia beatæ uirginis, quã præcessor eius Clodoueus, primus Christianus rex, funda

Quare Strasburg.

Ingens Alemãnorum cædes.

Episcopatus Argentoratensis

fundauerat, tradiditq; Amando episcopo & successoribus eius omne ius quod ipse habuit in urbe atq; Alsatia de quo paulo pòst. Deinde incorporata est urbs imperio, numeraturq; hodie prima inter liberas ciuitates. Abundat autem omnibus bonis, excellitq; in opib. cunctas Rheni ciuitates. Habet miram copiam uini & frumenti, utpote quæ situm in optimo habet fundo, etiam si oleribus & radicibus ferẽdis accõmodatior sit quàm uino producendo. Inueniuntur in ea urbe aliquot centeni hortulani, q annuatim magnum faciunt quæstum ex rapis, cepis, raphanis, napis, caulib. papauere, alijsq; hortalitijs, quæ felicissime ibi proueniunt atq; in tãta crescunt ubertate, ut nullus ei in Germania comparandus sit locus quantum ad hæc attinet terræ nascentia. Habet urbs ipsa præter Rhenũ & alios multos accurrentes amnes. Ab oriente enim uenit ex Martiana sylua Kintzgus fluuius, qui secum magnã adfert uim trabium ædificijs aptarum. Ex Sunggoia atq; ab austro affluit Illa amnis, & ab occidente Bruschus, qui ciuitatem in duas impares tamen diuidit partes. Habet quoq; ciuitas ista nobile & ingens quoddã opus, cuius simile nec in Germania, neque in Italia aut Gallia inuenitur, nempe sumptuosissimam illam turrim, quæ anno Christi 1277. inchoata est atque 28. annis ferè usq; ad fastigium cõsummata. Hæc ab ipsis fundamentis usq; ad supremum culmen quadris & pulchrè figuratis lapidibus est erecta. Eruinus de Steinbach prima posuit fundamenta, ideam ipsam concepit atq; architectum ad consummationem eius egit. Vbiq; aëri & uento est peruia, patetq; ascensus eius quatuor cochleis. Vbi uerò crassities eius in fastigium incipit acuminari, ibi octo consurgunt cochleæ. Supremus nodus, qui inferius uix modij magnitudinem habere uidetur, tantus est, ut capacitas eius recipiat quinque aut sex personatos homines. Longitudo eius habet pedes geometricos 574. Artificium eius olim annumeratum fuisset septum miraculis. Paulo ante erectionẽ huius turris, anno scilicet 1261. facta est magna contentio inter Henricum episcopũ Argentinensem de Staheleck & successorem eius Vualtherum de Geroltzeck, & inter ciuitatẽ ipsam super quibusdam iuribus, adeoq; episcopus accepit furere in ciues, ut prohiberet sacerdotibus ne pueros ciuium baptisarent, aut cuiquam sacramenta ministrarent. Et interea posterior episcopus Vualtherus contractis undique copijs, obsidione cinxit ciuitatẽ ipsam. Ciues uerò sese mutuo cohortantes inito conflictu post multam stragem episcopi exercitus uictus est. Interierũt de exercitu episcopi 60. nobiles, inter quos fuerat comes unus de Tierstein, & Hermannus de Geroldseck frater episcopi, & populares multi. Fuerunt quoque multi capti & in ciuitatem ducti, multa etiam damna utrinque illata. Postremo mortuo episcopo, pax est reformata. Circa annum Christi 1348. tanta fuit pestis per Europam grassans, qualem in historijs nemo legerat fuisse inter mortales. Fuerant autem de ea infamati Iudæi quod eam prouocauerint fontibus infectis, & proptereà cremati sunt ubique locorum. Habitus fuit etiam super hac re tractatus in Benfeld oppido Alsatiæ, & ut scribitur, quidam ex Iudæis inuenti fuerunt ceu omnium maleficiorum autores atque in Hispania de ueneficijs conuenisse. Item de nece multorum puerorum, de falsificatione super debitis instrumentorum & monetæ, unde plebs furens omnes traxit ad supplicium,

Turris elegantißima.

Altitudo turris

Iudæi inficiunt fontes.

Cremati sunt in multis locis Iudæi,& cũ euadere se nõ posse uiderẽt, incluserũt se in domi bus & seipsos cremauerunt unà cũ locis uicinis. Dicitur Moguntiæ hinc tãtum excitatum ignem, ut magna campana in ecclesia sancti. Quintini ex igne defluxerit. Scribiť etiã, quod inuenti, fuerint sacculi in fontib. ueneno pleni: quapropter fontes & putei obstruebanť,& loco aquę putealis homines utebanť aqua fluuiatili & pluuiali. Multi etiã ex Iudęis utriusque sexus baptisati sunt, pauci amore Dei sed potius timore pœnę. Ciuitates imperiales diruerunt domos Iudęorũ & ex lapidib. earũ atq; cœmiteriorũ ipsorũ cõstruxerunt turres et muros. In summa omnia plena erant tumultib. propter Iudæos. Anno domini 1365. uenit per ascensum montiũ iuxta Tabernam Alsatiæ maxima multitudo hominũ, qui Angli dicebantur numerus eorum, equitum & peditũ, fuit taxatus ad quadraginta millia, & hi per circuitũ Argẽtorati incolis plurima inferebant damna. Similiter grassabantur incẽdijs & rapinis circũ Selestadium & Colmariã. Audientes aũt illi, Germanos cõtra se maximum collegisse exercitũ discesserũt post quam integro ferè mense Alsatiã incõmodarunt. Deinde anno 1375. uenit adhuc maior grassatorũ multitudo, qui & ipsi Angli fuerunt uocati, perpetratisq; in inferiori Alsatia multis malis, festinarunt ad Heluetios, apud quos plurimos amiserũt, ut suprà quoq; signauimus. Anno 1552. Cũ inter Cæs. Carolum v. & Henricum II. Regem Francorũ bellũ subortũ esset atq; Rex Meti Vrbe occupata, Germaniam intrasset, aditumq; ad hanc urbem nequicquã tentasset, Carolus paulo pòst discessum regis, Argentoratũ uenit, exceptus magnificè, ad obsidionẽ Metẽsis urbis inde ꝓfectus est.

Anglorũ exercitus.

De episcopatu Argentinensi.

PVtant quidam Argentinã imperante Nerone à sancto Materno Petri apostoli discipulo eiusq; socijs Valerio & Euchario concionantib. accepisse euangeliũ Christi: sed non diu perstitit. Postea uerò ab episcopis ecclesiæ Metẽsis in uiã ueritatis reducta, firmius cœpit adhærere Christo. Tunc etiã fuit per Clodouæum regẽ Galliarum qui primus inter reges Galliæ Christi fidem accepit, circa annũ domini 508. conditum templum simplex, fuitq; ecclesia Argentinens. sub episcopatu Metensi usq; ad Dagobertum regem, qui fundauit & constituit episcopatum in hac urbe, sicut & repurgari fecit episcopatus Spirensem, Vuormatiensem et Moguntinensem ab Attilia misere uastatos, & ab Arianis infectos, ac amplissimis locupletauit donationibus. Constituitur autẽ primus episcopus S. Amãdus Aquitaniensis, q Sigibertũ Dagoberti filiũ in castro Rubeaquensi, Eisenburg appellato, baptisauit. Deinde Arbogastus Aquitanus, aut secũdũ alios Hibernicus, anno Christi 746. à Dagoberto episcopus & doctor populi Argẽtinensis cõstituiť. Hic orationib. suis resuscitasse diciť à morte Sigibertũ Dagoberti filium, qui in uenatione propè Ebersheim munster ab apro percussus, postero die obierat: ꝓ quo pietatis officio dedit rex ecclesię Argentinẽsi Rubea quũ cũ tota adiacẽte ditione, quã Mundatũ seu Manudatũ uocãt. Obijt aũt Arbogastus anno 658. successitq; ei Rotharius. Post Rothariũ uocať ad episcopatũ Florentius Scotus, socius Arbogasti anno Christi 663. qui regis filiã cęcam ac mutam natam suis orationibus & uidere & loqui fecit, ut paulo post dicemus. Tres abbates uallis Gregorianę uocati fuerũt ad episcopatũ Argentinensem. Sub Regenhardo episcopo constructum fuit cœnobium Andlouu à Richardi imperatrice. Anno Christi 597. fuit Vuilderolphus episcopus deuoratus à murib. arcano sed iusto iudicio Dei. Anno domini 1006. factus est episcopus Vuernharius, qui cœpit templũ ligneum Argentinense ex fundamentis renouare quadratis lapidibus. Hetzelinus qui anno Christi 1047. factus est episcopus, usus est, sicut & antecessores eius hoc titulo: Indignus Dei gratia pastor Argentinensis. Tertius post ipsum Ottho comes de Stauffen cœpit unà cũ matre Selestadij construere præposituram S. Fidis. Sub Henrico uerò barone ab Hasenburg, qui anno Christi 1180. uocatus fuit ad pontificatum fundatum fuit cœnobium Trutenhausiũ. Anno Christi 1260. electus fuit Vualtherus de Geroltzeck, qui atrox ac funestum biennale bellũ, episcopatui summe perniciosum gessit cõtra S.P.Q. Argentinensem, euocato prius ex Argẽtina uniuerso clero suo. Post uarios autem cõflictus, ingenti prælio uictus est non procul ab Argentina, & si ipse tã strenue pugnarit, ut consossis sub se duobus equis, in tertium etiam insilierit. Videns aũt omnia esse desiderata & suos miserrimè cædi, ipse fuga sibi cõsulens uix elapsus est cũ paucis. Videns preterea in quantas calamitates induxisset ecclesiã suam, dolore animi potius q̃ corporis aliqua ægritudine ex hac uita migrauit anno 1263. Sequutus

tus est hunc Vualtherum in pontificatu Henricus à Geroltzeck ex Vuasgoia, atq; eū Conradus baro de Liechtenberg, sub quo inchoata est primum à Senatu populoq; Argentinensi in signis illa & admirabilis basilicæ turris, totius Germaniæ spectaculum & ornamentū. Anno 1338 electus est in episcopum Bertholdus comes à Bucheck, sub quo cœpit cōstrui à quibusdam ciuibus Carthusia Argentinensis. Idem ipse muniuit mœnibus & fossis ad uim sustinendum Tanbachium oppidum. Successor uerò eius Ioannes baro Liechtenbergius emit à Ioanne ultimo Alsatiæ prouinciæ comite inferiorem Langrauiatum anno salutis 1368. Cæterum anno Christi 1439. electi sunt in discordia Cōradus à Busnang & Rupertus Palatinus Rheni, sed Conradus cedens duci Ruperto sedit in Rubeaquo annis 32. Rupertus uerò Stephani Palatini filius ingressus est Argentinam insigni pompa. Comitabantur eum pater Stephanus & fratres eius plurimiq; comites & barones. Post eum electus est anno 1478. Albertus Palatinus, dux Bauariæ, filius Ottonis apud Nouum forum residentis, præfuitq; annis 27. Ipse renouauit castrum Eisenburg in Rubeaquo. Obijt anno 1506. subsecutiq; sunt Guilelmus comes de Honstein qui sedit annis 35. & Erasmus pincerna de Limburg, qui hodie præest.

Hasle.

ANno Christi 660. successit in episcopatu Argentinensi diuo Arbogasto sanctus Florentius, qui uenerat ex Scotia in Alsatiam, consederatq; ad Bruscham fluuium in loco ubi hodie Hasle oppidum extructum inuenitur. Cum aūt ibi sanctam ageret uitam, precibusq; suis obtinuisset ut Rathilda filia Dagoberti regis Frācorum cæca & surda curaretur, tradidit illi & cunctis successoribus eius rex locum Hasle cum omnibus agris & iuribus eius perpetuo possidendis. Florentius uerò fundato à se in eo loco monasterio, sepultus est ibi post mortem suam. Dagobertus quoque gratum cupiens domino pro accepto beneficio offerre animum, duodecim dicitur extruxisse monasteria in illo latere Rheni nempe Ebersheimense, Vuyssenburgense, Surburgense, Clingenmonasteriense, &c. quæ fere omnia in collegia sacerdotum sunt commutata.

Taberna, uulgo Zabernia.

SIcut ex Turego Germani fecerūt Zuregum, uulgo Zurch, sic ex Taberna facta est Zabernia, & ex Tugio Zugium. Taberna fuit munimentum Rom. ad prohibēdas Alemannorum in Galliam incursiones, ubi hodie præsulis Argentoratensis est domicilium & curia. Hoc munimentū ab Alemannis dirutum, Ammianus scribit Iulianū Cæsarem restituisse. Cōuersus, inquit, Iulianus ad reparandas tres tabernas, &c. Sūt qui aiunt Tabernā Alsaticā, de qua nūc agimus, conditam à Iulio Cæsare, qui taxauit in Calendario annū ad 52 septimanas & 365. dies. Cōformiter enim mœnijs Tabernæ adiecit 52. turres, atque murū discriminauit in 365. mœnia, septem scilicet inter duas turres pinnas. Abundat locus iste uino & frumēto omnibusq; rebus usui humano necessarijs. Anno Christi 1525. occisa fuerunt in hoc oppido & extra mœnia eius aliquot milia seditiosorū rusticorū à duce Lotharingiæ spacio triū horarū. Ac deinde post quatriduum, idē princeps iuxta uicū Scheruuyler, qui medio miliario distat à Selestadio occidit iterum aliquot millia rusticorū. Fuit eo anno ferè tota Germania horribiliter

Mœnia repræsentant annū.

Rusticorum seditio.

commota propter miserorum rusticorũ seditionem, qui ubiq; contra dominos suos surrexerunt, sub specie euangelij promouendi multa iniqua molientes. Volebãt enim liberi esse à dandis censibus, decimis, uectigalibus & alijs oneribus, cõscribentes articulos de libertate Christiana, inter quos potissimus erat, Tributa nõ pendenda magistratui. Ex hac doctrina spe libertatis acquirendæ, maxima pars rusticorum accensa, arma ceperunt aduersus legitimos magistratus, monachos & sacerdotes. Vnde diruebãt & cõburebant cœnobia, demoliebantur arces & quicquid erat nobilium & religiosorum deuastabant. Subijciebant sibi multas ciuitates. Sumpsit malum illud exordium in Nigra sylua, breuiq; serpsit in Brisgoiam, Alsatiam, Marcham Badensem, Palatinatum, Sueuorũ terram, Vuirtenbergensem ditionem, Franconiam, &c. Nemo tutus erat, qui erat ex numero principum, nobilium, episcoporum, sacerdotum, monachorũ & monialiũ, quousq; tandem liga Sueuica & quidam principes atq; antistites præsidia sua, in unũ cõferẽtes & indies fortiores seipsis euadẽtes, in multis locis magna ui insaniã eorũ expresserũt, adeò q̃d intra menses ferè tres supra centena millia rusticorum ceciderunt in conflictu, nõ aliter atque pecora trucidati. In Mulnhausen oppido Thuringiæ concionator erat Thomas Monetarius dictus qui palam asseruit ad euertẽdam impiorũ tyrannidẽ sibi Gedeonis gladium cõmissum. Induxit uulgi cohortes iussitq; nobilium domos diripi & monasteriorũ bona compilari. Dum autẽ plebeiæ copiæ sine ordine prædationibus intendunt, deleuerunt eas Saxoniæ principes & Lantgrauius Hessorum. Monetarius & sociorum eius plerique capti sunt & capite truncati, pœnasq; pro impij instituti sui dederunt. Fuit hic Monetarius primus autor phanatici illius erroris Anabaptistarũ, qui passim multas turbas excitarunt in Germania. Ego, qui hæc scribo, nunquam maiores uidi furias, ter in uitæ discrimen ueniens, dum ab Heidelberga Basileam usq; proficiscẽs per insanorum hominũ agmina transire cogerer. Nec tam mihi quàm exemplari Hebraico, quod multo tempore conscripseram metuebam. Gallorũ rex Henricus II. Anno 1552. cũ Germaniã intrasset, contra Carol. V. Imp. Exercitum ducens ingentem, ad Tabernas peruenit, atque per aliquot dies in Viridario præsulis dimoratus, legationes multorũ audiuit & expediuit.

Mauri monasterium & Stephani campus.

HAud procul à Taberna est monasterium & iuxta ipsum oppidulum quoddam nomine Maursmunster, institutum à Mauro abbate, quod Theodoricus rex Francorum anno Christi 725. priuilegijs & alijs beneficijs ornauit atq; dotauit. Est deinde aliud monasterium parum distans à Brocomago, cui à Sancto spiritu titulus est, quod dicitur fundasse Lantgrauius quidam Stephanus nomine, à quo etiam nomen accepit. Nam uocatur Stephãs feld & corrupte Stechsfeld. Est in eo loco Brephotrophiũ, hoc est, domus in qua pueri exposititij aluntur.

Stechßfeld.

S. Vualtpurgis, Neoburgum.

ANno Christi 1074. aut secundum aliorum calculum 1117. fundatũ est monasterium sanctæ Vualtpurgis, ordinis sancti Benedicti, situm in sacro Foresto haud procul à Surburgo. Autorem institutionis quidam aiunt fuisse Theodoricum comitem de monte Beligardo, alij uerò signant Fridericum ducem Sueuiæ patrem Friderici Imp. atque uxorem eius Iuditham. Item anno domini 1128. fundatum est monasteriũ Neoburgense ordinis sancti Bernhardi, modico interuallo dissitũ à sancta Vualtpurgi, à quo postea fuit plantatum monasterium Maulbrunnense in ducatu Vuirtenbergensi.

Hagenoia,

Hagenoia.

FVit ciuitas ista anno Christi 1164. a Friderico Barbarossa muro clausa, quũ antea uicus esset habens adiunctum burgũ, in quo principes terræ morabant quando in Foresto uenationib. uacabãt. Fundũ habet circa mœnia arenosum, sed sterilitatẽ illam cõpensat ager fertilis paulo lõgius à ciuitate semotus. Mirũ est, quod illis tẽporib. & longè ante, Austrasij sic habitabãt in oppidis, ut nunc in pagis habitat. Sed quẽ iuuisset opes suas in ædificiũ expendere, cui Germanorũ primum, deinde Francorũ & Alemannorum irruptiones perpetuo timẽdæ erãt? Nec magnopere excolebãt uel muniebãt olim Romani quælibet loca, nisi in quibus crebro uersabant, & quæ ad tuendos limites erant idonea, quale erat Maguntiacum, ubi ueterũ ædificiorũ & inscriptionũ magna copia est, ideo quod Romani ibi semper fuerint uersati, Rheni limitem tuentes, & sub posterioribus Augustis, p̃fectus militum armigerorũ et preterea dux militaris, qui multas militũ prefecturas gubernabat, illic sedem suã habuerint. Raras itaq; olim Germania habuit ciuitates, id quod & Cornelius testat, qui nullas Germanorũ populis urbes tradit habitari. Quid ergo Clau. Ptolemæus, qui nõ ita multo post Tacitũ uixit, tã multas Germaniæ recenset urbes? Verisimile est uicos potius fuisse quàm oppida, quos tamẽ Ptolemæus urbiũ uocabulo est dignatus. Sic itaq; Hagenoia uicus fuit usq; ad Fridericũ primũ, sicut & Colmaria, Selestadium & Keiserspergum uici fuerũt usq; ad Fridericũ secundũ. Anno 1552. Henricus II. Francorum Rex, contra Carolum Imp. V. bellum gerens cum ingenti exercitu, Hagenoiam peruenit, castraq; sua circum urbem habuit non sine damno Reip.

DESCRIPTIO LINEAE

occiduæ Rheni, ab inferiori Alsatia usq; ad Maguntiacum.

REgio ista quam hic descripturi sumus, annumerata fuit olim Gallię sicut & Alsatia, etiãsi Germani traiecto Rheno illam ante Christũ natũ inhabitare cœperint, id quod testãtur Iulius Cæsar & Ammianus Marcellinus, qui Tribotes & Vangiones, id est, Argẽtoratenses, Nemetes & Vuormaciens. numerãt inter Germanos. Nec obstat quod Dagobertus & Carolus Magnus etiã post Christũ natũ hæc inhabitarint loca, quum ipsi fuerint Germani, subegerintq; & aliquãdiu possederint Galliã, usq; ad tẽpus Hugonis Capeti, tũc Franci pertęsi Germanorũ regimen, ex sua gente & lingua uoluerunt habere principem, id quod supra in descriptione Galliæ prolixius explicui. Porrò regio ista quam nunc lustremus, appellata fuit tempore Caroli Magni Austrasia,

fuitq́ peculiare regnum) complectens Alsatiam, Vuestricham, Lotharingiā, Brabantiam & Holandiam. Sed non diu hoc durauit regnum. Quemadmodum enim numerosa regum proles sæpe in causa fuit ut regnum unum in multa diuideretur, ita rursum multa regna aliquando per mortem filiorum in unum sunt reuocata. Sueuia, Alemannia, Bauaria & Thuringia, tunc quoq; Austrasiæ regno fuerunt incorporata. Lotharingia sic dicta fuit à Lothario nepote Caroli Magni, cuius metropolis olim fuit Metis. Defuncto uirili semine & tota successione Caroli Magni in Gallia, nouoq́; constituto rege, uolebat is Lotharingiam quoque sibi usurpare, at Imperator Otto primus gladio eam regionem imperio Germanorum subdidit. De quo & in Gallia iam nonnihil diximus.

Vuesterich, id est, occiduum regnum.

TErra quam uulgo Vuestrich uocant, late patet uersus Galliam, præsuntq́; ei multi comites & principes, nēpe dux Zuueibruckensis, id est, Gemini pontis, comes Bidiscensis, uulgo Bitsch, dux Lotharingiæ, comites Nassauuensis inhabitantes Sarbrugim, comites Leiningenses & Episcopus Treuirensis. Sunt qui Vuestricham putāt olim fuisse Neustriam, at illi longe erāt, quum Neustria tunc interiora Galliæ occupauerit, puta Nordmannos & Morinos. Rectius ergo sentiunt, qui hanc regionem à Gallis Austrasiā quasi oriētalem Austriā dictā putant, à Germanis uerò Vuestricham, id est, occiduum regnum, nam illis erat ad occasum. Sic quoq; Saxones uocati fuerūt Ostphali & Vuestphali, orientales & occidētales, respectu habito ad Visurgū fluuiū: & Gothi distincti fuerunt in Ostrogothos & Vuisogothos. Est aūt Vuestricha satis bona terra & hominum habitationi accommoda. Profert frumentū multū sed parum uini. Nutrit plurima

pecora & abundat piscinis atq; stagnis, quorum quædam dicuntur extendi ad unum aūt duo milliaria. Sunt tam piscosa, ut quædam quum expiscant̄ dicantur pro aliquot millibus aureorum suppeditare pisces. Nobiles qui præsunt regioni nō habent maiores census, quàm quos ex piscinis & uiuarijs leuāt. Ita cōmunis ille cœlestis pater familias singulis terris aliquid dedit, unde incolæ commode sibi pararent uictū. Producit quoq; regio ista lapides quosdā insignes, præsertim rubricam fabrilem, quæ in magna copia inuenitur apud oppidum cui nomen est diuus Vuendelinus: & alium lapidem qui Chalcedonius & uulgo Katzedonius uocatur. Is in magna copia hic effoditur, & Friburgam in Brisgoiam delatus, defecatur & politur ut infra in Brisgoia dicemus. Apud sanctum Quirinum uulgo S. Kuri (est uicus) parātur optima specula & alia uitri genera. Sarburgum oppidum imperiale, situm iuxta Sarum fluuium, hodie paret præsuli Treuerensi. In oppido Thus minera est salis. Item iuxta Landsperg effoditur argentum uiuū. Oppidis Saruuerden, Buckenheim, Diemeringen & Phinstingen hodie dominantur comites Nassauuenses, qui successerunt comitibus Saruuerdensibus post obitum eorum.

Sarburg.

Lutzelstein.

NOn multū abest hoc oppidū à Taberna Alsatica, habuitq́; olim potentes comites. Et quū Burchardus comes à Lutzelstein designatus esset episcopus Argentinēsis, essetq́; ultimus sui generis, relicta religionis professione uxorē duxit ex qua pater duorū filiorū factus est, Iacobi uidelicet ac Vuilhelmi comitū: q anno Christi millesimo quadringentesimo quinquagesimo tertio indixerunt bellū principi Friderico Palatino, fiduciam habēte in potentissimo duce Burgundiæ. Multis damnis affecerunt Palatinatū, excludētes etiā Palatini principis prefectos, quos in comitatu illo habuit, ab officio suo, paceq́; publicā & fœdus infringentes. Quapropter princeps Palatinus iusto zelo motus, collecto magno exercitu obsedit oppidum & arcem Lutzelstein, nouēq; hebdoma-

hebdomadibus acriter impugnauit, quousque sui iuris fecit. Comites uerò noctu elabētes, in exilio mortui sunt. Habet oppidum istud uectigal satis pingue, quum sit angustia quędam inter montes quam Clus uocant, in Vuestricham transmittens.

De Vuasgoia.

VBi apud montes desinit Alsatia, incipit Vuasgoia, & porrigitur ad Rhenū usque. Ab occasu est tota montuosa & aspera, abūdatque syluis quercinis, piscinis, uenationibus, auibus, atque munitissimis arcibus. Potuit aliquādo dare in militiā quadringētos equites cataphrattos. Habuit dux niger comes Zuueibruckeñ. atque Veldentzensis magnā ditionē in hac regione, sed quā princeps Palatinus Fridericus illi partim eripuit. Abundat arcib. munitissimis, nempe Berbēstein, Vualdeck, Falckenstein, Lutzelhart, Arnsperg, Freundsperg, Fleckenstein, Hohenberg, Trachenfels, Vuachsenburg, Liechtenberg, Ochsenstein, Grifenstein, Erenstein, Kalenfels, Than, Schoneck, Falckenburg,, Hartenburg, Vuegelburg, Tryfels, Peylstein, Scharpffenburg, Mertenstein, Dornstein, &c. Itē oppida & oppidula, Vuerd, Anuuyler, Than, Liechtnauu, Turckheim, Lindelbrun, Vuigelburg, Vueissenburg quę est ciuitas imperialis, sita ad Lutrā fluuium, Sturtzelbrun cœnobium monachorum. Anno Christi 1523. Ludouicus princeps Palatinus, Philippus Landgrauius & Archiepiscopus Treuerensis expugnauerūt multas arces in Vuasgoia, nempe Nanstall, Trachenfels, nouā Than, Hohenburg, atque Ebernburg iuxta Crutznacum, Cronberg ultra Franckofordiam, & plerasque igne exusserunt. Quin & Franciscus Sickingensis huius tragœdiæ autor, obsidione in Nanstal arce cinctus, ictu bombardæ læsus interijt.

Arces in Vuasgoia.

Franciscus à Sickingen.

Vuyssenburgum.

COlligunt quidā ex Ammiano Marcellino, Sebusianos, qui supra Nemetes signantur, olim fuisse Vuyssenburgensis. Nā si tollas s primum & mutes b in u, facile ex Sebusio fit Visium, atque inde Viseburgum, quod Germani cū duplici proferūt u. Est aūt insigne & clarū oppidū, ad Vogasimontis radices, situ amœnū, conditū, collibus undique humilibus clausum, nemoribus & uarijs arborum generibus ad occidentem felix, tellus cœli benignitate frugifera, oppidum ab omni parte natura atque humana firmatum industria. Lutra amnis, cuius fontes in ipsis montib. paulo altius septem millibus passuum ab oppido surgūt, penetratis iam montibus, per medium interluitur: qui ubi sub oppidi mœnibus elabitur, stricto alueo duobus millib. passuū præcipiti cursu in Rhenum uno ostio exoneratur. Loci tanta est uetustas, ut etiā apud nullos rerum scriptores eius origo reperiatur. Sed dum anno Christi 664. Dagobertus Gallorum rex, postquam ob patratam in sancta loca tyrannidem, ad diuinum raptus tribunal (sic habent literę fundationis) à diuis pro commisso scelere accusatus, flagellisque cæsus & ad diui Dionysij preces restitutus esset, in eo loco, quē diu antea Vuyssenburgiū appellatum suis literis declarat, insigne ac regale monasterium infinitis extruxit sumptibus, monachis diui Benedicti profitētibus sectā tradidit. Addidit regalibus his ędificijs agrū copiosum atque fertilem, oppidū ipsum & circum loca, quæ Gallorum tunc parebant imperio, assignauit. Oppida præterea, uillas, arces, uectigalia, immunitates & iura pleraque contulit: ab omni item regum principumque iugo exemit. Tanta etiam postea huius cœnobij maiestas fuit, ut marchionem Badensem & ex Palatina tu plerosq; haberet feudales. Aliquanto post Dagobertum regem, Vuendelinus abbas oppidum muro quadrato saxo cinxit turribus, propugnaculis, aggere, uallo, fossis & pomœrijs muniuit, ita paucis temporibus oppidum, natura alioqui munitum humana industria auxit. Cæterum prudens Senatus Vuyssenburgensis, per me sollicitatus scripsit in hunc modum. Inuenimus in literis antiquis, ciuitatem, nostram Vuyssenburgensem longò præcessisse constructionem monasterij, regesque Francorum aduocatū habuisse in ea, à cuius tamen imperio Abbas post extructum monasteriū semper exemptus fuit, sicut & hodie Rom. Imp. aduocatum habet in ea, qui in criminibus capitalib. nomine imperij ius dicit. Est enim nostro æuo ciuitas Imp. habetque agrum uino ferendo aptissimū, unde & ciuium unicum & præcipuum studium est, colere uites sicut & circumiacentiū uicorum.

Monasterium Vuyssenburgense.

Senatus Vuyssenburgensis.

Nec

Nec uulgare ibi crescit uinum, quippe quod defertur in Sueuiam, Bauariam, Vuelterich, Lutzelburgum, Brabātiam & ad alias inferioris Germaniæ terras. Est etiam limes quidam per circuitū huius ciuitatis factus, alicubi ad unum milliare, alibi uerò duo miliaria extensus, intra quem multi sunt uici, frumento & uino diuites, qui in fundatione Dagoberti Munus datum, ob cōcessam emunitatem & alia priuilegia uocatur, lapidibus altis et erectis signatus, intra quam septuram omnibus liberum est piscari in Lutra & alijs amnibus, uenari, aucupari in communibus syluis, ligna secare & pecora abigere ad communia loca. Qui uerò extra hanc circum habitant, non possunt hæc agere impunes, quū præpositus & consul ciuitatis hic iudices sint designati, possintq; animaduertere in huiusmodi præuaricatores. Siquidem olim abbas, hodie uerò præpositus (nam anno Christi 1523. abbatia mutata est in præposituram sacerdotum) unà cum consule & Senatu Vueissenburgensi habent summum imperium super syluas, amnes & pascua in dicto Munere data, possuntq; omnia agere ut uidebitur subiectis cōmodum, citra cuiusque contradictionem. Abundant Vuyssenburgenses castaneis illisq; optimis, unde non parum habent lucri. nam deuehuntur post uindemiā usque ad Thuringos & Saxones. Quin & naues illis oneratæ transmittuntur in partes inferiores, & perueniunt usq; ad Angliam. Anno 1552 exorto inter Carolum v. & Henricum II. Imperatorem & Gallorum regem bello, graue damnum passa est hæc urbs ab exercitu Galli.

Castaneæ.

Ex literis fundationis monasterij Vueissenburgensis.

DAgobertus magnus diuina clementia rex Francorum omnibus regni sui primatibus, imò cunctis Christifidelibus, præsentibus & futuris. Notū facimus, quod patre meo Clotario defuncto, paterni regni curam suscepi, sed uiuēdi ductus leuitate deceptus, regalis officij debitum neglexi, & maxime inter alios excessus meos, ecclesiarum Dei destructor & dissipator esse cœperam, nec diuinę maiestatis oculos nec hominum ueritus ac damnationem. Tandem Dei benignitatis obstinatæ mentis superbiam conterens uirga correctionis, iniquitates meas correxit, & mihi castigato ueniam non negauit, &c. Quasi autem modum pœnitentiæ imponens, in hoc mihi spem plenæ posuit indulgentiæ, si ad honorem Dei & beatorum Petri & Pauli apostolorum sanctorū, quos magis offenderam, domum diuinis aptam seruitijs construerem, &c. Igitur sub certa spe remissionis peccatorum nostrorum, reddentes alacri studio uotum quod fecimus, ecclesiā in honore sanctæ Trinitatis & sanctæ Mariæ perpetuæ uirginis & sanctorum apostolorū Petri & Pauli in loco qui dicitur Vuyssenburg construximus, quam sublimare & regali munificentia ditare decreuimus, &c. Illud etiam pari decreuimus autoritate, ut nullus pontificum Nemetensis ciuitatis uel reliquorum episcoporum aliquam ibi dominandi uel quaslibet causas agendi habeat facultatem, sed sub nostræ emunitatis defensione pater monasterij omnia possideat, &c. Datum in ipso monasterio mense Maio anno regni nostri 23. anno domini 623.

CIVITAS IMPERIA

lis Wyssenburgensis, haud procul à Rheno

sita, à prudenti Senatu eiusdem candidè ad meam sollicitatonem tam in pictura quàm in scriptura transmissa, nostræq; Cosmographiæ non sine singulari ornamento & decore incorporata.

T Wyssenbur-

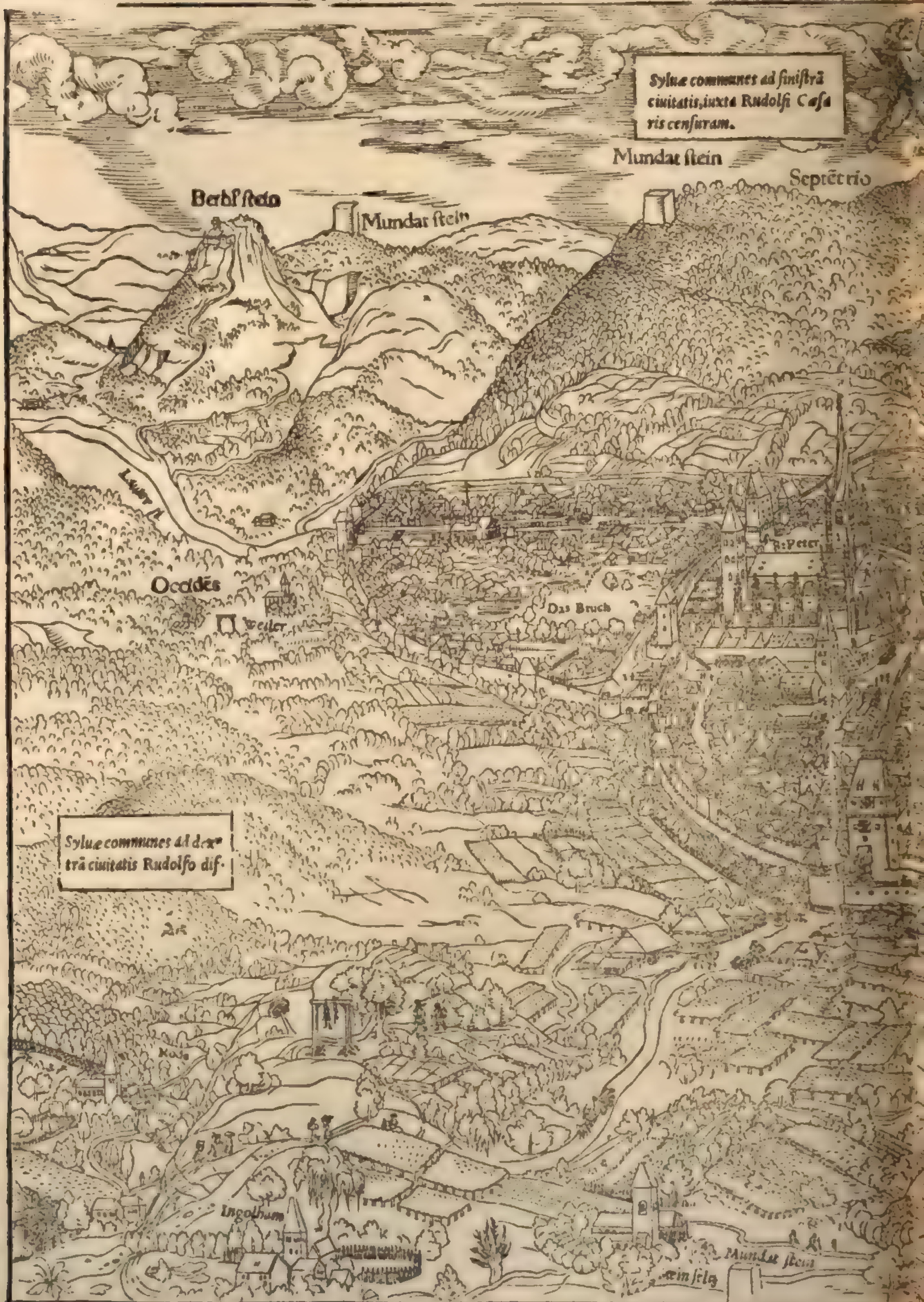
Sylue communes ad sinistrā ciuitatis, iuxta Rudolfi Cæsaris censuram.
Mundat stein
Septētrio
Berbſtein
Mundat stein
Occidēs
Weiler
Das Bruch
S. Peter
Sylue communes ad dextrā ciuitatis Rudolfo dif.
Ingolhum
Mundat stein

Weissenburg

Mundat stein

Mundat stein

Mundat stein

Der Kelwig

Kapßwil

Banacker

Barfusser

Auster

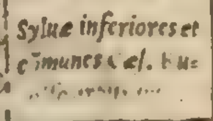

Mundat stein

Geminus pons, uulgo Zuueibrugk, & item Bidiscum, id est, Bitsch.

FVit Geminus pons à multis annis comitatus, subactusq́ʒ est illi comitatus seu dominiū Bidiscense, & fuit hic titulus illorum comitum: Simon Vuecker comes Gemini pontis & dominus Bidisci. Itaq; postquam dominium Bidiscense & comitatus Gemini pontis coaluerunt, atq; in unum uenerunt corpus, uendiderunt comites dominium Gemini pontis Ruprechto principi Palatino, regi scilicet Ro. aut patri eius, qui etiā Rupertus fuit uocatus, retinuerūtq́ʒ titulum comitatus ac deinde dominij Bidiscen. Anno 1420. auctus princeps Palatinus filijs designauit uni eorum, nempe Stephano, comitatum Zuueibrugkensem, atq; ille ducens uxorem Annam comitissam Veldētzensem, per illam obtinuit comitatum Veldentzensem, atq; comitatum Spanheimensem. Quum uerò dux Stephanus genuisset liberos Fridericum & Ludouicum Nigrū, distribuit inter eos terras suas. Friderico assignauit posteriorem & priorem comitatum Spanheimensem pro media parte, alteram autem medietatem habuerunt Marchiones Badenses, quin Friderico obtigit oppidum Siemern cum tota noua iurisdictione, Erenberg, Vualdeck, Bolanden, Strumburg arcibus, & oppidis Vuachenheim, Ogersheim, Lambsheim & Fransheim. Et quoniam hæc quatuor oppida Vuachenheim & reliqua multo ære oppignorata erant, tradit ea dux Fridericus fratri suo Ludouico Nigro: sed cui deinde sunt rursum erepta, postquā ille bellum mouisset cōtra Fridericum Palatinum electorem. Porro Ludouico Nigro obuenerunt duo comitatus Zuueibruckensis & Veldentzensis, dominiū Kirchellense, atq; arces Vuegelburg, Drysels, Neuchastel & oppidum Anuuiler. Oppidum Siemern primum fuit regi Ruperto obæratum à quodam comite Ruhgrauio pro sex millib. florenorum, ac postea iure hæreditario eidem uendita. Facta est autem memorata diuisio anno Christi 1444. Haud procul à Gemino ponte est monasterium ord. sancti Benedicti, Hornbach nomine, quod fundauit diuus Pirminius, qui & in eodem sepultus iacet.

Siemern.

Saletio, uulgo Seltz, item Schuuartzach.

ANno Christi 980. fuit Saletionis instituta abbatia ordinis sancti Benedicti ab Imp. Adelheide uxore Ottonis primi, filia Rudolfi regis Burgundiæ, ubi & sepulta iacet. Est tamen monasterium illud haud multis retroactis annis mutatū in collegiū sacerdotum. Annales Francorum, oppidum istud uocat Salesiam: Germani uerò uocāt Seltzam, distatq́ʒ sex milliarijs secundum cursum Rheni ab Argentina. Est aūt Rhenus in eo loco auri ualde ferax, quippe quod purum ex arena colligitur & conflatur. Anno domini 7 2 4. fundauit Ruthardus dux Alsatiæ atq; uxor eius Yrminsindis monasterium Schuuartzach, sed quod postea fuit translatum per comitem Megenhardum et extructum iuxta oppidum Liechtenauu.

Rhenus aurifer.

Taberna montana.

COndiderunt olim Romani iuxta Rhenū aut non procul ab eo tres Tabernas ubi milites hyemauerūt, nempe Tabernā Alsaticam, quam hodie possidet episcopus Argentoratensis, Tabernā Rhenanā, cuius dominus est episcopus Spirensis, & Tabernā montanā, quę uno milliario distat ab Vuyssenburgo, paretq́ʒ duci Zuueibrugkensi. Sed cum Ludouicus dux Niger arma mouisset cōtra principem Palatinum electorem, Fridericum scilicet, indignatus princeps elector, spoliauit eum hoc oppido anno Christi 1455. sed quod deinde illi restituit, spe bona ductus quod nunquam contra se ageret, quod tamen ille minime seruauit.

Ciuitas

CIVITAS LANDOI

ensis & Rhenensis, cuius typum nobis exhibuit cum succincta descriptione, prudens Senatus eiusdem ciuitatis, cupiens & ipse benè mereri de Cosmographiæ studiosis, posterisq́ue gratificari, & animi sui erga bona studia exprimere propensionem: sciens nimirum perpetuo uicturum quicquid semel in publicas relatum fuerit literas. Patrocinatus est autem mihi in hoc negocio uenerandus & doctus uir, dominus Henricus Pfefferkorn, collegiatæ ecclesiæ Landoieñ. Decanus, id quod hîc indicare uolui, ne bonum uirum sua defraudarem laude.

Landoia ciuitas imperialis, depicta ad

Landoia.

DE origine & incremēto huius ciuitatis, Senatus eiusdē à me requisitus tale dedit responsum. Ciuitas nostra Lādoiensis immediate subiecta sacro imperio, sita uersus mōtes qui Vuasgoicī appellant, & duobus milliaribus à Rheno distans, amœnū sortita est locum, fœcundissimumq; agrum, quippe qui ferax est uini, frumenti & pabuli iumentorum. Munita est ciuitas fortalicijs non contēnendis, muris robustis, turribus & propugnaculis, cincta fossis profundis, atq; alijs accommodis munitionibus, maximè autem iuuatur fluuiolo Queich dicto, qui partim per ciuitatem & uicos eius & partim iuxta eam labitur. Terra per circuitum ciuitatis est, admodum frugifera, culta multis uillis & uicis, quorum numerus ascendit ad 350. gyro ultra duo miliaria non extenso. Hinc populus turmatim confluit ad oppidum, uenalia sua in foro exponens, & rursum

ſtad effigiem quam noſtro habet æuo.

ibi emens quibus opus habet, potiſſimum autem uictualia. Ignorant incolæ ſuæ ciuitatis originem: hoc uero ſciunt, circulum oppidi ante 274. annos ualde exiguum & anguſtum fuiſſe, collocatumq́; intra mœnia burgum quoddam. At Senatus & ciues uidentes oppidi ſui quotidianum ſucceſſum, ampliarunt mœnia, includentes eis tres adhærentes uicos, quorum nomina fuerunt Ytzingen, Mülhauſen & Oberbornheim, qui locus hodie uocatur ſanctus Iuſtinus. Has inquam uillas cum prædijs ſuis emens Senatus, incorporauit ampliatæ ciuitati ſuæ, ædificiaq́; earum trãſtulit intra Landoiæ pomeria. Anno 1308. Ludouicus Imperator, dux Bauariæ impignorauit Landoiam pro certa pecuniæ ſumma epiſcopatui Spirenſi, ſed quam diuus Maximilianus anno Chriſti 1511. dato multo ære rurſum liberam fecit, incorporauitq́; Aduocatiæ imperiali Hagenoienſi. Ciues Lãdolenſes præter cætera ſtudia & negocia, magnam curam adhibent uineis plantandis & agris colẽdis, iumentisq́; nutriendis: abducunturq́; uina eorum in Sueuiam & Bauariam, ubi uocantur

uina Rhenēsia. Habet etiā respublica Lādoiensis tres uillas sibi subditas, nēpe Dantheim quā rex Adolfus ex singulari gratia Landoiæ donauit, Nofsdorff & Queicheim, quas Senatus & ciues suo ære emerūt. Versati sunt hucusq; Senatus et ciues Lādoienses in summa pace & qete, nedū inter se trāquille uiuētes, uerū & erga collimitios principes terrarumq; circumiacentiū dños, sic sese gerentes, ut neminē unq; uel uerbo irritarint aut facto molestarint, id qd eis non in uulgarē cedit gloriā & laudē. Hæc urbs anno 1552. calamitoso Germaniæ bello, in magnas calamitates incidit, siquidem ab Henrico Gallo rege damno affecta, ab Marchione Alberto Brandenburgē. multa mala pertulit.

Nemetes uulgo Spira.

Recēs est nomē Spiræ, tāetsi ciuitas ipsa uetusta sit. Vnde aūt natū sit nomē Spiræ, certò sciri nequit. Sunt qui aiunt à molēdino nactū, alij uerò aliter sentiunt. Retinuit urbs ipsa Nemetū nomen immutatū usq; ad annū Christi 1080. Tunc episcopus qdam Rudiger nomine ex familia nobiliori ciuitatis ortus, q Hutzmāni fuerunt appellati, uillā iuxta ciuitatē sitā cuius nomen fuit antiqua Spira, inclusit mœnijs ciuitatis, ampliorem'q; urbē reddidit, atq; hoc facto nomen uetus extinctū est, & uocabulū uillicum relictū urbi. Accurrit etiā ex mōtibus occidentalibus fluuiolus quidā Spira nominatus, unde memorata uilla nominationē accepit: qui cum & hodie fluat per ciuitatē, nomen suum nedū uillæ uerum & ciuitati cōmunicauit. Alij aliā huius nominis ptendunt rationē, sed quæ facile eludi potest. Nam aiunt urbē Spirā dictā, qd Rhenus in modum sphæræ mœnia eius alluat, id qd non est uerum, alioquin ab initio urbs ipsa Spira & non Nemetes fuisset appellata. Cōstat em̄ Rhenū ciuitatē illā nunq; ambire potuisse, qnū ab occidua eius parte fundus terræ paulò altior sit q; ut Rhenus illā potuerit circuire. Volunt etiam quidā Iuliū Cæsarē apud Nemetes olim hybernas stationes habuisse, & nōnulla illic reperiri uetustatum Romanarū monumenta. præsertim asserunt apud sanctū Germanū celeberrimū fuisse tēplum, Mercurio dedicatū, qd postea regnante Dagoberto fuit dirutū et in eo loco cœnobiū Benedictinense fundatū. In monte uerò sancti Guidonis dicunt constitutū templum Veneri sacrum, & post cathedralē ecclesiā, in loco ubi iam Scholastici est mansio fuisse tēplum Dianæ consecratū.

Tria olim templa gētilis Spiræ.

Inter ciuitatē Spirensem & montes occiduos nobilissima est terra, optimo uino rubeo, quod Anserum pedes uulgò uocatur, frumento & amygdalis abundans. Est ibi tanta amygdalorum copia, ut ferè tota Germania illis fruatur. Potissimum autem prope oppidum Diedesheim, agri in modum syluæ replentur amygdalis. Amat arbor illa solum optimum & calorem solis, quæ duo in hac regione inueniuntur. Nam habet solem matutinum & reflexionem à montibus. De episcopatu Spirensi quidam scribunt, illum incœptum tempore Pipini regis, & longe postea à Conrado secundo ad illam magnificentiam in qua hodie est, euectum. Idem Imperator dicitur ei contulisse oppidū Bruchsel & totam Bruremensem terram. Cœpit et elegantissimū illud templū, quod adhuc extat, extruere, anno scilicet 1010. uel, ut alij scribunt anno 1030. qd filius eius Henricus tertius post mortē patris ad finē usq; perduxit, in quo uterq; cum multis alijs Imperatorib. & regibus & regibus Rom. nēpe Hērico 4. & 5. Rudolfo ab Habspurg, Alberto filio eius, &c, sepulti iacent. Mutauit & memoratus Cōradus Imp. arcē Limpurg, quæ duobus milliaribus à Spira abest, in monasteriū Benedictinensis ordinis, positoq; primo fundamenti lapide properauit Spirā, unà cum alijs dominis qui secum erāt, ubi uetustū tēplum usq; ad fundamentū fecerat dirui, & eodem die, qui duodecimus erat Iulij, posuit primū in fundamento adaptato lapidē, euexitq; structuram utriusq; ædificij immensis expensis, præsertim quū Spirensis templū fundū haberet cœnosum,

Episcopatus Spirensis.

&

& tam ingens structura labili fundamento superponi non posset. Cum'q ante cõsummata ædifici amoreretur, iniunxit filio Henrico mortis articulo, ut cœptis ædificijs colophonẽ

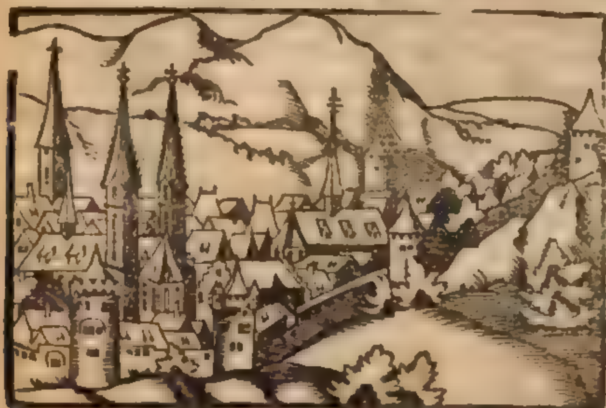

imponeret, quod & factũ est. Anno Christi 1100. Fuit comes quidã ex Kriechgoia episcopus Spirẽsis, in numero prçsulum tricesimusquintus, in quẽ tota patris eius recidit ditio (fuit enim ultimus de illa familia) nempe Kestenburg, Dydesheim, pars aliqua in Ciuitate noua, cuius feudũ princeps Palatinus ab episcopatu habet. Antecessores eius fuerũt fundatores monasterij Sintzensis in Kreichgoia ubi & sepulti iacẽt. *Monasterium Sintzense.* Habuit olim ciuitas Spirensis multos Iudæos. Et quũ anno Christi 1092. gens illa per Germaniam pateretur magnam persecutionem, & Spirenses suos quoq; comprehendere uellent Iudæos, fugerũt illi ad episcopi curiam, tutelam eius postulantes, quem antea pecunia corruperant. Iratus ergo episcopus contra Christianos, fecit aliquos interfici. Habebant enim illis temporib. episcopi in suis ciuitatibus magnam iurisdictionem, sed quæ temporum successu multum fuit imminuta. Similis seditio orta fuit Vuormaciæ cõtra Iudæos. Et quũ miseri homines undique angustijs præmerentur, fugerunt ad episcopum ciuitatis, sed qui parum eis auxiliari poterat, nisi suscepissent baptismum. Illi uerò petentes spacium deliberationis, antequam responsum darent, ingressi desperati homines cameram in aula episcopi, mutuo sese confecerunt, Christianis foris responsum expectantibus.

De Episcopatu Spirensi.

Esse hunc episcopatũ uetustissimum testatur Iessius quidem Nemetensis episcopus, qui anno domini 348. interfuisse Coloniensi synodo legit. Qui illi successerint in administratione episcopatus, non inuenitur, usq; ad Dagoberti tempora, qui episcopatum collapsum denuo instaurauit, atq; Athanasium sacellanũ suum eidẽ præfecit anno sexcentesimo decimo aut aliquot annis pòst. Deinde anno Christi octingentesimo uigesimosecundo fuit episcopus Henricus, sub cuius gubernatione fundatum est Hirsaugiense cœnobium ad Nagoldum fluuium, ab Erlafrido comite in Caluu. Succesit illi Gebhardus, qui trucidatus fuit à quibusdam comitibus, q̃d persuasisset eorũ cognato, ut sua quædam prçdia donaret ecclesiæ Nemetũ. Huius episcopi tẽpore, fuerũt Canonici Nemetũ monasticã uitã professi, sub uno tecto cõiuncti habitãtes & ex una eademq; olla pasti. Vnde & illo tẽpore fuerunt multi monachi & abbates ex Vuyssenburgo & Hirsaugia prçsulatui prç fecti. Anno nongentesimo quadragesimotertio Ottho Magnus præficit episcopatui Spirensi Reginobaldum monachum Hirsaugiensem, donauitq; ei Conradus dux Francorum & Sueuiæ tunc Vuormaciæ residens decimas, redditus, uectigalia & potestatem cudendi monetã, consentiente Otthone Imperatore. Facta est hæc donatio anno nongentesimo quadragesimo sexto. Anno nongen-

tesimo sexagesimo nono præficit põtificatui Baldericus, trib. Otthonibus ab intimis cõsilijs. Erat enim sapiẽtia ac rerũ gerendarũ usu peritiaq; lõge maximus. Sub hoc episcopo cœperunt Canonici Nemetum (quemadmodum etiã Vuormacienses & Mogũtini eodem tempore fecerunt) monasticæ uitæ professione abiecta, seculares fieri, seorsum habitare ac propria habere, atq; annuos inter se distribuere prouẽtus. Postea Hẽricus sanctus, Conradus secundus & cõiunx eius Gisela, tãta munificẽtia dotarũt & auxerunt ecclesiã Spirensem, ut non benefactores sed secũdi fundatores episcopatus dici meruerint. Nã, ut iã quoque diximus, dedit oppidum Bruxellam, extruxit insignẽ illam ac longe amplissimam basilicam, quæ adhuc extat, in qua tot augusta Imperatorum & Imperatricum sunt mausolea, erexit ecclesiam S. Guidonis, antea S. Ioannis dictũ. Arcem Limburg, in quo nuper filiolum Conradum ex præcipitio amiserat, conuertit in magnificũ cœnobium Benedictinense, anno domini 1030. duodecim Iulij præsente episcopo. Vualthero successerunt Sigefridus, Reginerus, Reginobaldus, Sigebotho, sub quo absoluta sunt ab Henrico tertio filio Conradi tẽpla à patre inchoata. Sub hoc etiã episcopo dedit Henricus Imperator episcopatui oppidum & arcem Rodenfels cum adiacente ditiuncula. Attulit præterea ex Rauenna corpus S. Guidonis abbatis & in sancti Ioannis templum collocans, nomen etiam templi immutauit, quippe quod hodie Guidonis appellatur. Anno Christi millesimo septuagesimo quinto eligitur episcopus Rugkerus ex Hutzmannorum Spirensi familia natus: qui ampliauit urbem Nemetum, pagumq; Spirensem tum extra muros ad eiusdem nominis fluuiolum situm, mœnibus inclusit, ac totam urbem iam amplam ac magnificã, turribus, mœnibusq; & fossis egregie munitam, Spiram ab adiecto pago & fluuiolo nuncupauit, anno millesimo octuagesimo quarto. Sic uetus urbis appellatio exoleuit, & noua illa in hunc usq; diem usurpata in cõsuetudinem uenit. Moritur uerò episcopus anno 1090. & succedit tricesimus quartus in numero, Ioãnes comes Kreichgouię, patre Vuolframo, matre uerò Atzela, Imperatoris Henrici quarti filia natus, qui omne patrimonium suũ, quod amplissimus erat, dedit ecclesiæ Spirensi. Erat ei frater Germanus comes Zeisolphus: is unicã habebat filiam Adelheidin, Henrico Palatino Thubingensi desponsatã. Cũ autem moreretur Zeisolphus, Henricus uerò Palatinus misere & lugubri casu periret in flumine quodã, accidit ut ipsa Adelheidis etiã animi mœrore extingueretur & sine hæredibus emigraret. Sic totus comitatus ad Ioannem episcopum deuolutus, mox ab eo in Spirensem ecclesiam augendæ pietatis studio collatus est. Obijt episcopus anno 1103. sepultus in monasterio Sinsheim apud maiores suos, qui eius cœnobij primi fuerunt fundatores. Anno 1137. sub episcopo Sigefrido, comite Lyningensi, basilica Spirensis urbis cõflagrauit, sed quã episcopus mox instaurauit. Successit ei Guntherus cognatus suus comes à Lyningen. qui unà cũ nobili barone Vualthero à Lamersheim fundauit Mulbrunnense monasteriũ. Anno 1237. Conradus comes ab Eberstein episcopus Spirensis eligitur: q uendidit Crutzenacum pro 1100. argenti puri marcis, & emit his pecunijs prædia quædã meliora. Antecessores enim sui emerãt ipsum. Successerũt Conrado Henricus à Lyningen & Fridericus baro à Bolanden, Rudolpho Habspurgio Cæsari in primis charus. Hic quũ exciperet Spiræ Elisabetã Burgundionũ ducissam, Rudolphi Cæsaris secundã uxorẽ, forma ipsius inductus, osculũ dedit ei. Imperatrix uerò talis osculi impatiẽs, apud Cęsarẽ de episcopi lasciuia cõquesta est. Tũc iussit Rudolphus nũciari episcopo, se sibi soli hoc pacificale osculandũ cõparasse. Quod si ipse quoq; osculari uellet, ꝓpriũ sibi pacificale q̃reret, nõ alienũ & ad se nõ pertinẽs oscularet̃. Episcopus relicta imperiali aula aliquãdiu cessit, donec postea Cæsar apud Germersheimiũ moreret̃. Captus deinde episcopus à comite Katzelnbogẽsi, magna redẽptus est pecunia. Anno 1396. Rabanus ab Helmstat Cãcellarius Venceslai Rom. regis, cõsiliarius Ruperti Palatini ac Sigismũdi Cæsaris fit episcopus Spirẽsis. Ipse graui obsidione cinxit urbẽ Spirensem, eo quod ciuitas ipsa cœnobiũ S. Germani extra muros sitũ, ꝓpter sceleratã monachorũ uitã, & sub religiõis specie cõstupratas ibi ciuiũ uxores ac filias, funditus euertissent, totũq; clerũ ob hanc causam urbe expulissent. Id dissidiũ tandẽ Sigismundum Imp. in comitijs Nurbergeñ. certis cõditionib. fuit cõpositũ. Sequit̃ Rabanũ in episcopatu Reinhardus ab Helmstat, sub cuius gubernatione anno Christi 1450. unà cum cãpanis omnibus tectũ Basilicæ Spireñ. cõflagrauit, ut plumbum quo contectũ erat in plateis promanaret. Incendiũ media nocte natũ est, tantũ ex negligenter curato igne eorũ q organa summi tẽpli reficere debuerãt. Sed episcopus omnia maximis sumptib. restituit. Successe-

Ex Nemeto Spira.

CIVITAS SPIREN

ſis, cuius olim incolæ Nemetes & locus inhabitationis eorum Nemetum urbs dicti fuerũt. Picturam eius obtinui à prudenti Senatu, interuentione eximij uiri domini Lupoldi Dickij iuriſconſulti, qui in hac re obſequentiſsimum ſeſe mihi, imò omnibus Coſmographiæ ſtudioſis exhibuit.

Nemetum ciuitatis uetustissimæ pictura

Successerunt ei Sigefridus à Venningen, Ioannes ab Entzberg, qui coactus fuit Imperatorio & pontificio mãdato ut contra Eisenburgium Moguntinũ archiepiscopum Adolpho Anaxouiano, uulgo à Nassauu, suppetias ferret, & tandem à Friderico Palatino cum alijs principib. mulctatus, amisit castra Rodenburg & Vuersouiã cũ adiacente territorio. Quin & cœnobiũ S. Germani extra muros idẽ Palatinus solo æquauit. Hoc infortuniũ episcopus summo animi dolore excipiens, episcopatũ resignauit Matthiæ à Ramingen cãcellario principis Palatini, reseruata sibi Grunbacensis arcis possessione: in qua cũ per annũ sedisset, accepta annua pẽsione in promptis pecuniis, Pfortzheimiũ ad suos cognatos commigrauit, ubi & breui pòst mortuus est. Sub Matthia episcopo ædificarunt cœnobitę aut Canonici S. Germani toties incẽdijs uastati, intra urbis muros sibi sedẽ & domiciliũ in Parochia

...ra, quam hodie uulgo Spiram appellant.

rochia S.Mauricij, anno domini milleſimo quadringẽteſimo ſexageſimooctauo magno honore excepti. Sequuti ſũt Matthiã in officio epiſcopali Ludouicus ab Helmſtat, Philippus à Roſenberg, qui redemit à principe Palatino quatuordecim aureorum millibus oppidum & caſtrum Rotenburg. Philippũ ſubſecutus eſt Georgius Rheni Palatinus qui multa fuit paſſus à ſeditioſa ruſticorum cõiuratione. Obijt in arce Kiſslouu, correptus ſudore Anglico, anno 1529. Eligitur poſt ipſum Philippus à Flersheim, is quum anno 1552, ab Alberto Marchione Brandenburgenſi, deprędationibus, exactionibusq́; miſerè ſuos affligi uidiſſet, atque magna ui pecuniæ ditioni ſuæ, pacem redimere coactus eſſet, paulò poſt ex dolore contracto morbo, moritur.

Alta ripa uulgo & Altrip

Est hodie Altrip uicus exiguus, uno milliario infra Spiram ad ripā Rheni situs, qui olim celeber fuit locus, quippe ubi Romani sua contra Germanos habuerunt præsidia, nomenq́ꝫ illud uico aut tūc castello imposuerunt. Unde & Antoninus huius loci in suo meminit Itinerario.

Cæsarea Luthra, uulgo Keisers Lautern.

De uetustate huius oppidi, in hunc usq́ꝫ diē nihil potui ex libris colligere, neq́ꝫ scriptis ad eum locum literis quicquā à rudibus hominibus impetrare. Hoc quidam historici in scriptis suis reliquerunt, Fridericum primū Imperatorem anno Christi 1157. apud Lutram extruxisse palatium regale ex rubicūdis lapidibus, locūq́ꝫ illi designasse iuxta lacum quendam magnum & piscosum, à quo deinde ciuitas ipsa Cæsarea Lutra est appellata. Nomē uerò Lutræ habet à fluuio Lutra qui ibi oritur, deferturq́ꝫ ad Nouam ciuitatem, atque hinc petit Rhenum. Anno domini 1402. fuit hæc ciuitas unà cum Oppenheim & Ingelheim pro centum millibus florenorum Palatinatui obærata seu hypothecata.

Descriptio ciuitatis Vangionum, quæ hodie est Vuormacia, concinnata ex annalibus eiusdem ciuitatis, atq́ꝫ per prudentissimum Senatum eius, ad me transmissa.

Mutatio nominum urbium.

Vangiones olim populi, hodie sunt Vuormacienses, estq́ꝫ ciuitas eorum uetustissima, primam originem sumens, ut putant à Treueris, dicta olim Vangionum ciuitas. Quomodo uerò uocabulum Vuormacię descenderit à Vangionibus, multi de hoc disputāt. Et quoniam allusio nominis cum ueteri nō satis quadrat, sunt q̄ à Borbeo mago, cuius Ptolemæus meminit in linea Rheni, nomen Vuormaciæ quasi Bormacia fluxisse contendunt. At mihi uidetur idem accidisse huic urbi quod reliquis Austrasiæ uetustis ciuitatibus uulgo uidemus euenisse. Nam nomina earum recentiora aut penitus sunt mutata, aut adeò corrupta, ut uix umbram quandam præseferant pristinæ nomenclaturæ. Patet id de Argētorato & Strasburg, de Nemetibus & Spira, de Rubea quo & Rufach, de Aquisgrano & Ach, de Maguntia & Mentz, de Turego & Zurch, sic de Vangionibus & Vuormacia. Constat autem Vuormaciæ nomen tempore Caroli Magni iam in usu fuisse. Sunt etiam qui referūt nomina Guarmatiæ & Vermerię, quæ passim in Canonibus inueniunt̄, ad Vuormaciensem ciuitatem. Paruit autem hæc urbs ante Iuliū Cæsarem Treuerensibus, quibus & habitatores tributum annuum penderunt. Deinde subditi fuerunt Romanis usq́ꝫ ad Attilam regem Hunorum, qui omnes urbes Rheni in littore Gallico sitas destruxit & in solitudines redegit. Respirantibus autem rursum eorundem locorum habitatoribus, reges Galliæ illos in suā receperunt tutelam, sedēq́ꝫ collocarunt Vuormaciæ, extruentes ibi castrum regium, sed quod tempore Caroli Magni flamma in fauillas redegit. Fuit & tunc Vuormaciæ archiepiscopatus qui hodie est Maguntiæ, ut paulo pòst dicemus. Anno Christi 764. Pipinus rex Francorum habito Vuormaciæ conuentu principum, Tassilonem ducem Bauariæ læsæ maiestatis reū iudicauit. Quam historiam infra in Bauaria recensebimus. Anno 769. Carolus Pipini filius Vuormaciæ regium suscepit coronam, ac sequenti anno comitia ibidem celebrauit, misitq́ue exercitum contra Saxones. Anno 779. Adolphus princeps militiæ Caroli Magni uicit Saxones duxitq́ꝫ secum Vuormaciam ad Carolum regem obsides ex Saxonia. Anno Christi 781. dedit Tassilo filium suum obsidem, misitq́ꝫ Vuormaciā ad Carolum magnum. Anno 783. celebrauit Carolus Magnus Vuormaciæ nuptias cum Frastada filia comitis orientalis.

Castrum Vuormaciæ.

Anno 790. Carolus magnus mansit integro anno Vuormaciæ, exultāq́ꝫ fuit curia mansionis suæ. Anno 829. celebrauit Ludouicus pius Imperator Vuormaciæ concilium.

Anno 834. Imperator Ludouicus Pius profectus ex Vuormacia tēpore quadragesimali cū uxore et magna turba in Alsatiā ut oppugnaret filios suos sibi rebelles, captus est ab eisdem

dem. Anno 837. aut secundum alios octingentesimo tricesimo nono recõciliatus Ludouicus pius tribus filijs suis Lothario, Carolo & Ludouico, distributaq; inter eos omni terra sua, ipse fundauit Vuormaciæ monasteriũ uirginũ dictũ Nonnenmunster. Anno octingentesimo quadragesimoprimo Lotharius Imperator celebrauit Vuormaciæ pro filia sua regales nuptias. Anno 868 in Maio Ludouicus secundus celebrauit Vuormaciæ magnũ conciliũ collectũ ex multis principib. & episcopis cõtra errores Græcorũ. Anno 880. habuit Ludouicus filius Ludouici Imperatoris Vuormaciæ in Augusto magnum procerum regni cõuentũ. Anno 1003. uenit Hẽricus dux Bauariæ post mortẽ Otthonis tertij Vuormaciã, obtinuitq; cõsilio et auxilio Burckhardi episcopi, sceptrũ Rom. imperij. Anno 1051. uenerunt Vuormaciã Imp. Henricus tertius & papa Leo 9. tẽpore Nataliciorũ Christi, celebratoq; solenni concilio, papa redijt in Italiã. Anno 1065. celebrauit Henricus 4. Imperator pascha Vuormaciæ, ubi & archiepiscopatus Bremensis prima arma induit Imperatorem. Deinde anno 1069. idem Imperator habuit Vuormaciæ magnum principũ cõuentum. Sicut rursus anno 1076. ibidem collectis omnibus episcopis Germaniæ præter Saxones celebrauit conciliũ & deposuit papam Hildebrandũ. Habuit ad hanc urbẽ idem Imperator, in omnibus persecutionibus, quas à Romano & alijs põtificibus patiebat̃, singulare refugiũ, q̃rebatq; apud ciues & inuenit præsidium, quippe qui illũ nunquã deseruerunt, sed corpora & bona sua pro eo exposuerunt, quod illis nõ uulgarẽ laudem apud cunctos peperit mortales. Anno millesimo centesimo uigesimo secundo congregauit Henricus quintus Imperator Vuormaciæ conciliũ, missusq; est illuc episcopus Hostiensis cũ duobus cardinalibus, qui nomine papæ celebraret cõciliũ: ubi & dissidiũ illud est sublatũ de collatione episcopatuum & beneficiorum, ortum inter prophanos principes & ecclesiasticos p̃latos, cedentesq; principes patribus, absoluti sunt ab excommunicatione. Anno 1155. Fridericus primus rediens ex Italia celebrauit Vuormatiæ tẽpore Natalitiorũ Christi comitia solennia, in quib. Hermannum comitem Palatinũ, Bertholdum comitẽ Niddensem & comitem quendam Katzen Elnbogensem cum ipsorum cõplicibus pœna, Harenscara dicta, mulctauit, eo quòd in sua absentia spoliassent & incommodassent ecclesiã Maguntinã in oppidis quibusdam & monasterijs. Anno Christi 1234. Henricus Romanorum rex, filius Friderici secundi, sollicitatus à papa fit patri Imperatori excõmunicato rebellis, traxitq; multas ciuitates in partem suam, cui & Landolphus episcopus Vuormaciensis adhæsit cõtra Imperatorẽ. Quum uerò & ciues Vuormacienses multis pollicitationibus ab eodẽ rege Henrico prouocarentur ut ad se deficerent, illi autem à sacramento patri dato recedere nollẽt, quin magis corpus & substantiam pro eo exponere parati essent, affecti sunt multis iniurijs à filio, præsertim autem anno 1235. in Aprili, nam tunc missi fuerunt Oppenheim 500. uiri

Nonnenmunster.

Concilium celebratur Vuormacie.

Aliud conciliũ.

Harenscara pœna.

uiri armati,qui repente in urbem Vuormaciensem prope S. Michaëlem irruentes,incēderunt 30.domos.Excitati uerò ciues cum præsidio,quod suis impensis in urbe alebant,hostem in fugam uertunt. Deinde post bimestre tempus imperator ueniens Vuormaciam eripuit ciues sibi fideles ex omnibus periculis. Landolphum uerò episcopum coëgit excedere ciuitate & regione.Filius autem Henricus gratiā implorās patris, captus est & in turrim magnam iuxta S. Andream,Lug ins land, dictā coniectus,& post aliquot dies redditus Otthoni principi Palatino, qui ex commissione illum trāsmisit in Siciliam, ubi & in carcere mortuus est. Paulo pòst,nempe 15. Iulij celebrauit Imperator solēnes nuptias Vuormaciæ cum Elisabetha sorore regis Angliæ. Anno 1242. Imperator ueniens ex Italia in Germaniam commisit regnum Germaniæ filio suo Conrado. Cui quum Sigefridus archiepiscopus Moguntinus parere nollet, rex coassumptis ducentis ciuibus Vuormaciensibus irruit in Rhingauiam atq; igne deuastauit eam. Excōmunicati deinde Vuormacienses ab archiepiscopo,prouocauerunt ad papam proximè eligendū. Anno 1246.congressus rex Conradus cum cōpetitore suo Henrico Landgrauio atq; uictus prope Franckfordiam, Vuormacienses qui illi copias miserunt,non sine damno redierunt domū. Mortuo anno Christi 1247.Landolpho episcopo, electisq; duobus alijs in discordia, Vuormacienses nullum uoluerunt intromittere in urbem,eo quòd feuda noluerunt recipere à Friderico Imperatore aut filio eius Conrado rege,ob id ciuitas supposita fuit interdicto. Anno 1250.Vuormacienses miserunt auxiliares copias regi Conrado episcopos Spirensem & Argentinensem,atque deinde contra regem Vuilhelmum. Anno 1253.obtinuit per astutiam suam Richardus episcopus in discordia electus,ut in urbem Vuormaciensem intromitteret̄,seminansq; inter ciues discordiam,potentiores sibi conciliauit,uocauitq; eos Timentes Deum absoluit eos ab excommunicatione. Reliquos uerò appellauit inobedientes, & excommunicari fecit eos in singulis missarum solennijs,negauit ecclesiastica sacramenta,prohibuit eos sepeliri in cœmeterio, noluit pulsari campanas in obitu eorum, hisq; minis & uexationibus adegit eos,ut deficerent à Friderico Imperatore & iurarēt anno 1265.Vuilhelmo regi,qui ad eos Vuormaciam uenerat. Eo uerò sequenti anno in Frisia occiso,& duobus regibus in discordia electis, Alphonso scilicet rege Hispaniæ & Richardo rege Angliæ,Vuormacienses post multas solicitationes & policitationes tandem homagium præstiterunt Richardo anno 1258.in Iulio,cum uenisset ad eos. Pacti quoq; sunt cum illo,priusquam eū reciperent, ut ipsis numeraret pro necessitate urbis mille marcas argenti,quod & fecit. Anno 1260.in Augusto rex Richardus reuersus ex Anglia uenit Vuormaciam, moramq; ibi trahens diutinam,simultatē quæ erat inter Vuormaciam & Oppenheim, itēq; inter Vuormaciam & quosdam nobiles diremit.Deinde anno 1269.celebrauit rex Richardus Vuormaciæ comitia, firmauitq; publicam pacem & sustulit omnia telonia, in aqua & terra. Anno 1276.Vuormacienses iustas suppetias tulerunt regi Rudolpho contra Bohemos, sicut & anno 1298.altera Iulij regi Adolpho, cui iurauerant contra Albertū Austriæ ducem,non sine multorum ciuium interfectione frustra auxilio fuerunt. Anno 1352.celebrauit Carolus quartus Vuormaciæ comitia. Sequentes quoque imperatores, Fridericus tertius, Maximilianus & Carolus quintus, singulari fauore & gratia prosecuti sunt ciuitatem Vuormaciensem, ibiq; instituerunt Cameræ iudicium, anno scilicet 1495. in comitijs à Cæsare Maximiliano celebratis.

Rex Rom. moritur in carcere.

Tyrānis cuiusdam episcopi.

Comitia Vuormaciæ.

Cameræ consistoriū incipit.

Historiæ quædam memorabiles Vuormaciæ temporum successu gestæ.

DE Conrado duce Vuormaciæ quem historici scribūt sub Otthone primo Augustæ Vindelicorum ab Vngaris interfectum & Vuormaciȩ sepultum, annales Vuormacensium nihil habent. Hoc uerò habent, q̄d sub Henrico II.Imperatore habitauerit Vuormaciæ dux quidam Ottho nomine, in castro fortissimo, ex

quo

quo idem ciuibus multas intulit iniurias, patrociniumq; & refugium concessit nebulonibus quibusq; raptoribus, latronibus & alijs pessimis hominibus, in magnam ciuium iacturam. Fuit autem tunc in urbe episcopus Burchardus nomine, cuius auxilio Henricus promotus fuit ad imperium: & his obtinuit ab Imperatore, ut Otto commutarit palatium suum pro oppido Brůchsel, relictaq; Vuormacia se receperit ad Brůchsellam. Tunc episcopus mutauit ducis palatium in monasterium, cui tandē successit collegiata ecclesia ad sanctum Paulum appellata.

Franckenthal monasterium.

SVb Hērico quinto Imperatore circa annū Christi 1119. fuit Vuormaciæ uir quidā insignis, natus ex ueteri equestri familia, Eckenbertus Kemerer nomine, unde adhuc supersunt, qui uocantur Kemerer de Vuormacia, dicti Dalburgenses, qui omnem substantiā suam, quæ magna fuit, erogauit in cōstructionem monasterij Franckenthal maioris & minoris, ingressusq; est ipse monasteriū maius, in quo & Præpositus fuit factus: uxor autem eius Richlindis ingressa minus cœnobium, facta est in eo Prior & mater monialium.

Camerarij uulgo Dalburgenses.

De inquisitoribus hæreticorum.

ANno 1232. sub Friderico 2. & filio eius Hērico 2. incœpit Vuormaciæ tyrānis inquisitorū, qui multos innoxios cōbusserunt. Fuit autem nomen unius Cōradus Dorso ordinis Prædicatorū, qui secum duxit discipulum quendam nomine Iohānem, q & claudus erat & oculis cœcutiens atq; insignis nebulo. Hi primū adiudicarūt igni quosdam qui incendium commeruerant, atq; per id acquisiuerunt sibi fauorem, ut postea autoritate fulciti comburerent passim sontes & insontes. Adiunxerunt quoq; sibi & alium monachū nomine Cōradum de Martpurg, q fuerat à confessionibus diuæ Elisabethæ, habebaturq; pro docto & probato uiro. Conciliarunt hi inquisitores sibi magistratū secularē, atq; bona cōburendorū ipsis adiudicarūt. Quare multi proceres eos aduocantes, fecerūt examinari subditos suos atq; sub p̄textu religionis bona illorū sibi arrogarunt, exustis passim multis bonis uiris. Cumq; aliquādiu sic grassati fuissent, aggressi sunt tandem comitē quendam Henricum nomine de Sein, uirum iustum & integrū, diuitemq;, & notarūt eum hæreseos: at ille primū prouocauit à sentētia illorum ad archiepiscopū Maguntinū, cui & fidei suæ confessionē fecit, satisfecitq; tàm archiepiscopo q omnibus eius assessorib. At frater Cōradus non cōtentus de illius confessione, prouocauit Romam ad summum pontificē. Quō cum peruenisset unà cum quibusdā uiris sibi ex synodo Maguntina adiunctis & exposuisset Rom. pōtifici animū suum, ait pōtifex. Insanierūt Germani atq; ideo delegerūt sibi insanos iudices. Paulò post Conradus de Martpurg & unus ex socijs eius, Gerhardus Lutzelkolb Frācíscanus, quū pficiscerent ad Martpurgū in itinere occisi sunt. Frater uerò Dorso, ppe Argentinā fuit pfossus & discipulus eius Iohānes apud Fridberg suspēsus. Sub Friderico Imp. 2. fuit Vuormaciæ episcopus quidā Hēricus nomine, comes de Sarbrug, q Rauēnæ in Italia iura quædam ciuium Vuormaciensium abolere uoluit. At ciues audientes iniquum eius conatum, flocci-

Pretextu religionis emūgun tur bona temporalia.

Papa ridet Germanos.

Clerus Vuormaciēsis egreditur urbem.

penderunt eum & propositum eius. Irritatus episcopus excommunicauit ciues, & cum toto clero suo egressus est ciuitatem, relictis duntaxat parochis, quibus prohibitum fuit, ne cuiquam ciuium ministrarent sacramenta, etiam in articulo mortis, nisi illud promitteret post recuperatam sanitatem obedire episcopo. Durante autem hac controuersia ferè integro anno, ciues quidam, beneficiarij episcopi, uiri equestris ordinis, maluerunt obedire episcopo quàm magistratui, unde magistratus & respublica non parum fuit incommodata. Coacti ergo fuerũt inire concordiã cum episcopo. Fuit etiam per arbitros à Cæsare Henrico constitutos declaratum, quid iuris episcopis deinceps in ciuitate Vuormaciensi haberet & quid non haberet. Ab eo tempore, nempe ab anno Christi 1233. usq; in hunc diem, clerus Vuormaciensis ferè semper in discordia stetit erga ciues, & aliquando relicta urbe alio migrarunt, præsertim anno Christi 1499. receperunt ad se Ladenburgũ & ad Oppenheim, manseruntq; ibi usq; ad annum 1509. Interim uerò ciues sæpe fuerunt excommunicati & ecclesiæ eorum interdicto subiectæ. Passi etiam fuerunt in illa discordia multa & horrenda incendia, maximè autem anno Christi 1242. tertia Aprilis, media ferè urbs conflagrauit igne, atq; simul trecenti homines in ipso incendio perierũt. Sicq; factum est, ut urbs deficeret in dies propter incendia & discordias, in diuitijs & populo, emigrarentq; nobiles qui magistratum gerere soliti erant, relinquentes urbem desertam & uacuam, ut facies hodiernæ urbis collata ad antiquam eius maiestatem, uix sit umbra quædam pristinæ magnificentiæ. Sub rege quoq; Rom. Ruperto comite Palatino, quando magna inter ciues & episcopum de nouo nata fuit simultas, & clerus biennio extra urbem secessit, eiecti quidam ciues seditiosi de urbe, tantum incolis fecerunt negocium per complices suos quos sibi adiunxerunt, ut urbs trecentorum millium aureorum passa fuerit damnum.

Clerus recedit à Vuormacia.

Ciues surgunt cõtra Senatũ.

Anno 1513. sub Maximiliano Cæsare ciues Vuormacienses tumultuantes contra Senatum, deposuerunt eum & ex seipsis nouum Senatum instituerunt. Eiecerunt quoq; multos ex priori Senatu de urbe, secludentes eos ab uxoribus, liberis & bonis suis. Mittens uerò Cæsar Maximilianus Præfectum suum, quem habuit in Alsatia, & diligentem faciens inquisitionem, facile deprehendit quorundam iniquum animum, autoresq; seditionis iusta affecit pœna. Deinde anno 1515. Franciscus à Sickingen causam extorrium ciuium & qui in superiori inquisitione ex urbe elapsi fuerant uindicare statuens, cœpit urbem suis incursationibus uexare. Quod uidens Senatus, uolensq; causam illam iure Cæsareo dirimere, obtinuit à camera imperiali processum contra memoratum Franciscum. At ille bannum cameræ contemnens, non destitit hostiliter ciues ubique deprehensos inuadere, sicut accidit tempore quadragesimali, quando cepit in Rheno nauem, oneratam mercibus oppletamq; ciuibus Vuormaciensibus petentibus nundinas Franckfordianas. Tunc diripuit merces, abduxit ciues & tandem magna mulctauit pecunia pecunia. In sequenti uerò Iunio adduxit magnum exercitum, obsedit urbem, infestauitq; bombardis: & cum se nihil agere uideret, reiectis uitibus & deiecto patibulo, re infecta obsidionem soluit. Durauit bellum illud triennio, nec tutum erat interim ciuibus egredi ciuitatem, quum in omnibus uijs hostes ciuibus insidiarentur, & captos in labore agrorum abducerent, aut mutilatos una manu, aut uerberibus & fustibus satiatos remitterent in ciuitatem. Tandem anno Christi 1518. Cæsar Maximilianus dissidium illud sustulit, causamq; partium composuit.

Franciscus à Sickingen oppugnat Vuormaciam.

De episcopatu Vuormaciensi.

VAngionũ olim archiepiscopatus, nunc episcopatus tantum, totius olim Germaniæ maximus ac opulentissimus, quippe qui olim possedisse dicitur, quicquid hodie regionũ habent Palatini Rheni, Landgrauius Hassiæ & archiepiscopus Moguntinus: cui item sedecim alij episcopatus suffraganeatus titulo suberant, scribitur uulgo cœpisse circa annum Christi quingentesimum ex liberali constitutione ac munificentissima donatione Clodoui Galliarum regis. Sed longe eum uetustiorẽ esse, concilium Coloniense probat, in quo Victor Vangionũ archiepiscopus anno dñi 398. aut 348. unà cum alijs totius Europæ episcopis, Eufratem archiepiscopum Coloniensem exautorauit, & ecclesiæ gubernatione exuit, eo quòd Ariana hæresi infectus ad unionem ecclesię redire nollet. Quando igitur archiepiscopatus Vangionum cœperit aut quibus temporibus

bus urbs ad Christum conuersa sit, id uetustate intercidit & ex hominum memoria in obliuionem uenit. Primus itaque archiepiscopus Vuormaciensis cuius nomen notum est, fuit Victor: octauus, Rupertus, qui temporibus Hilderici regis Vangionum ecclesiæ præfuit, uir insigni uitæ integritate & sanctimonia præditus. Fuit autem cuidam regio comiti, Beringero nomine inuisus, quòd peccata populi & magnatum liberius reprehenderet, unde rege mortuo, tyrannus Beringerus Rupertum flagris cæsum urbe & episcopatu eiecit. Ille Ratisponam secedens à Theodone duce exceptus est summo gaudio, conuertitque eum & totam eius familiam ad Christum, anno 580. primusque totius Norici Apostolus dici meruit. Eodem anno Iuuauiam ueniens auxilio ducis Theonis cœpit construere monasterium S. Petri & auspicari sedem archiepiscopalem, ut infrà suo quoque loco dicemus. Decimus archiepiscopus Vuormaciensis fuit Amandus, cui tradidit Dagobertus rex Galliarum comitatum Laudenburgensem cum toto adiacente territorio, cuius memorabilis donationis originale diploma adhuc integrum haberi dicitur in archiuijs episcopi Vuormaciensis, Moguntiæ datum. Duodecimus archiepiscopus Geroldus, aulicæ uitæ studiosior quàm ecclesiasticarum ceremoniarum. Perijt in bello Saxonico, quum Saxones irrumpentes Thuringiam ferro & igni popularentur, missus à rege Pipino ad defendendã Thuringiam. Successor eius fuit Geruilio, filius eius legitimus, in aula Pipini regis educatus, euectus ad gubernationem Vuormaciensis & Moguntinæ ecclesiæ. Hic cupiens ulcisci paternam cædem & ueniens cum exercitu ad Visurgim, misso ad patris sui trucidatorem legato, dataque summa fide, sub specie alicuius amici colloquij, eum ad se uocat. Ille mali nihil metuens, ac episcopi Geroldi hunc filium esse ignorans, publica item fide fretus ac nitens uenit, quem cum ad se uenientem uideret Geruilio, uicit eum ira, uicit in parentem pietas, ut oblitus pacti promissi ac datæ fidei, quasi cœcus in eum irrueret ac gladio eum traijceret. Audiens uerò rex Pipinus Geruilionẽ tale facinus designasse contra datam fidem, grauissime in eum accensus, habita prius deliberatione cum papa Greg. 3. ex utriusque dignitatis fastigio eum deiectum monasterio intrusit, ut ibi pœnitentiam ageret de commissa cæde & uiolata publica fide. Tunc in detestationem uiolatę fidei, Vuormaciensis ecclesia exuitur Archiepiscopali dignitate, & ea ipsa Mogũtina induitur. Pipinus libentius archiepiscopalem dignitatem ac sedem transtulisset Erfordiam, sed refragabatur eius uoluntati pontifex Romanus. Subsecutus est Geruilionem Vuernharius primus episcopus Vuormaciensis, tempore Caroli Magni. Vicesimus septimus Vangionum episcopus Burchardus, aut secundum alios Brocardus Hessus, ex insigni palatio Conradi ducis Francorum, adiutus subsidijs Henrici secundi, fecit Vuormaciæ collegium S. Pauli anno 1025. Vicesimus nonus episcopus uocatus fuit Adelgerus cancellarius Henrici tertij, atque sub eo cessauit in clero Vuormaciensi uita monastica, prorsus iam in secularem cõuersa. Trigesimus quintus episcopus Buggo, ædificauit de nouo cœnobium Schönouiense ordinis Cisterciensium. Sub eius quoque gubernatione utrunque Franckentalium est fundatum à ciue opulentissimo Vuoormaciensi. Obijt episcopus anno 1151. Quadragesimus primus episcopus fuit Landolfus ab Hoheneck sub cuius regimine Vuormacia grauissima obsidione cincta est anno 1235. ab Henrico Friderici Imperatoris secundi filio. Veniens uerò pater ex Italia, filium captum Heidelbergam abduci, ac iterum inde ad Altzheimium deduci curauit, ubi cum per annum ferè detentus fuisset, tandem in regnum Siciliæ abductus, ac ibi in arce quadam perpetuæ custodiæ mãcipatus est. Sub hoc episcopo perijt incendio anno Christi 1242. media ferè pars urbis Vuormaciensis cum trecentis hominibus, ipsa die palmarum. Simile incendium accidit, haud longè post, sub Eberhardo episcopo, anno domini 1246. Et aliud rursum anno 1266. sub Emichone episcopo comite à Bayenburg. Quem subsecutus est Eberuuinus à Cronenberg, cuius temporibus cõstructum est prope Vuormaciã cœnobium monialiũ Liebenauu. Quinquagesimus quartus episcopus appellatus fuit Salomannus, natus ex familia quadã Moguntina, quẽ pontifex Romanus præfecit: at Canonici illum nolẽtes aliumque eligẽtes, & decennio litigãtes, irrecuperabilibus damnis affecerũt episcopatũ. Anno 1342. schisma fuit sublatũ. Successor Salomãni Theodoricus à Boparten, bis sustinuit seditionẽ ciuitatis Vuormaciæ: sicut & qui eum subsecuti sunt in episcopatu, multas habuerũt contẽtiones cum ciuibus, quæ aliquoties sopitæ per Rupertum principẽ Palatinũ atque Rom. regẽ, subinde repullulauerũt, unde & anno 1405. totus clerus à Vuormacia discessit. Et quum elegissent Mathæum Cracouianum, doctorẽ Theologiæ, cancel-

Laudẽburg comitatus.

larium regis Ruperti, sub eo redierunt in urbē post triennale exilium. Anno 1425. sub antistite Iohāne à Fleckenstein iterū seditio fuit mota contra episcopū & clerum, sed q̄ Ludouicus Palatinus iterum pacauit. Successor huius episcopi Fridericus à Domneck renouauit ac illustrauit monasterium Kirsgartense, extra mœnia Vuormaciæ situm in q̄ cum omnes moniales peste essent absumptæ, dedit id Canonicis regularibus, sed q̄d in seditione rusticorū solo fuit æquatū. Mortuus est autē memoratus episcopus anno 1445. relinquens ecclesiā suam propter perpetuas seditiones summè exhaustā, ut nunq̄ ascendere potuerit ad pristinā dignitatē & potentiam. Præfuerunt post eum ecclesiæ Ludouicus ab Ast Ludouici Palatini consiliarius, Reinhardus à Sickingen in magnis periculis & difficultatibus.

Iohannes à Dalburg Anno 1483. Iohānes à Dalburg uir doctissimus, trium linguarū peritus, renascētium in Germanijs humanitatis ac Philosophiæ studiorum summus fautor ac mœcenas, Ludouici Palatini cōsiliarius suscepit pōtificatum propter frequētes tumultus et dissidia ciuium atq; cleri. Anno Christi 1499. cum uniuerso clero Laudenburgū secessit, ubi & māserunt integro decennio. Mortuo autē anno Christi 1503. antistite, Reinhardus à Rieperg successor eius recōciliatur Reipublicæ Vuormaciēsi anno 1509. in comitijs à Maximiliano Cæsare ibi habitis, sed hanc reconciliationē mox noui exceperunt tumultus, qui causam præbuerunt Sickingensi prælio, q̄d anno dñi 1515. cœpit. Hi tumultus iterum fuerunt pacati per Ludouicū Palatinū electorē, anno 1519. Postea quum propter religionē & mutatū doctrinæ genus orientur turbæ, episcopus petiuit coadiutorē Philippū à Flersheim: at principes tranquillitati consulentes commendarunt Henricū principem Palatinū. Quod uidens Philippus à Flersheim, parato animo cessit uoluntati Palatinorū, sicq; Henricus Palatinus assumptus est in coadiutorē, cui & episcopus Reinhardus anno 1524. totam cōmendauit gubernationē reseruata exigua sibi pensione & monasterij Ramsensis episcopatui nuper incorporati possessione. Proximo anno secuta est detestanda illa seditiosorū agricolarū coniuratio, quæ per totam Germaniā no aliter q̄ improhibile aliquod incendium grassata est, Nec uerò iam in agro solum, sed in urbe quoq; tumultuabaē, & quemadmodum clauus clauum trudit, ita alius furor alium peperit. Reinhardus ergo quietis quærens locum, recepit se in familiæ ac gentis suæ castrū Rieperg. q̄d in marchionatu Badensi sitū est, ubi post paucos menses naturæ debitum anno dñi 1533. absoluit. Henricus uerò Palatinus Rheni, Philippi electoris filius, factus anno Christi 1524. episcopus Vltraiectinus, resignata iterū gubernatione illius episcopatus, retinuit episcopatum Vuormaciensem, atq; anno 1542. successit etiam fratri Philippo in episcopatu Frisingensi. Anno 1552. cum ingens bellum inter Carolū 5. Imp. & Henricum Galliarū regem eius nominis 11. excitatum esset, Albertus Brādenburgensis Marchio, qui à Gallo erat, hanc urbēobsedit, cum uerò aliqui ex Senatu ipsum adijssent, aliq̄d millibus aureorū, quorum partē aliq; Respub. partē Clerus, residuū Iudæi incolæ numerarent, pax redempta est, ac urbs liberata. Sed Oppenhemium tunc occupatur atq; direptum est.

Pfedersheim

Distat oppidulum istud à Vuormacia uno ferè miliario, ubi anno Christi 1455. memorabilis accidit clades. Siquidem conglobati multi principes & comites contra unum principem Palatinum, præsertim episcopus Moguntinus, dux Ludouicus comes Veldentzensis, comites Leiningē. Nassoienses, Vuerthenses & Hennebergenses, aggressi sunt Fridericum comitem Palatinum: at ille insidijs circumueniens hostem, cepit multos comites & milites, quos redimere magno ære oportebat episcopum Moguntinum. Dux Ludouicus cum multis alijs fugit in oppidum Pfedersheim, & alij fuga salutem quæsiuerunt apud Vuormacienses. Concordia tandem facta, principi Palatino obuenerunt ab episcopatu Moguntino duæ uillæ Hentzischeim & Tussenheim

Rusticorum cædes. loco triginta millium florenorum. Anno Christi 1525. tres principes Palatinus, Lādgrauius atq; episcopus Treuirensis, fecerunt magnam cædem rusticorū (aliqui numerant plus quàm mille uiros interfectos) iuxta hoc oppidum, quod seditiosi homines occupauerant, sed territi principum equitatu sese dedideruē, erroreq; quodam interueniente, multi ex eis fuerunt trucidati, quum solum autores seditionis interfici iussi fuissent.

Regio ſeu pagus Altzheimenſis.

INter Vuormaciam & Crütznacum patet magna terræ planicies, habens agrum feraciſſimum frumenti & uini, nec eſt in tractu Rheni poſt Sunggoiam terra aliqua feracior frumenti quàm ſit illa. Habet autem denominationem ab opppido Altzheim, q̃d in meditullio eius ſitum eſt. Nam uocatur pagus Altzheimenſis. In eo factus eſt conflictus ille horrendus inter duos reges Albertum & Adolphum. De quo hiſtoriæ ſic habẽt. Anno Chriſti milleſimo ducenteſimo nonageſimo octauo principes Alemanniæ deſtituerunt Imperatorem Adolphum Moguncíæ iure imperiali, quod infideliter egerit in imperio. Nam accepit centum millia marcarum argenti, ut quidam ſcribunt, à rege Angliæ ut ſibi ſuppetias ferret contra regem Franciæ. Et hanc pecuniæ ſummam debuerat diſtribuere inter principes Germaniæ quod non fecit, ſed emit inde comitatum quendam. Vnde principes recuſarunt ire cum eo ad militiam, quod ei in magnam ceſſit ignominiam, quum ſolus regem Angliæ iuuare non poſſet. Orta eſt præterea inter eum & quoſdam de imperio concertatio, quòd ille Argentinam & totam Alſatiam plurimum incõmodaſſet, permitteretq́; paſſim in Germania oriri lites & bella. Quare depoſitus eſt ab electoribus per ſententiam tanquã remiſſus & inutilis, electusq́; eſt Albertus dux Auſtriæ. Quo facto, nouum ſuſcitatur bellum inter Adolphum & Albertum, inſtigãte ad hoc rege Angliæ, qui pecuniam magnam Alberto regi obtulit, ut ſe uindicaret in Adolpho. Amiſerat quoq; iam Adolphus multorum principum fauorem. Nam ut quidam ſcribunt, iurarunt in mortem eius Gerardus archiepiſcopus Moguntinus, Conradus epiſcopus Argentinenſis, Albertus dux Auſtriæ, Albertus comes de Haigerloch, comes de Lyningen, comes de Zuueibrugken, Otto de Ochſenſtein. Et paulò poſt cõtractis copijs uenit Albertus contra Adolphum de Naſſauu & ad duo milliaria prope Vuormaciam inter Gillenheim & Roſental occurrit illi. Adolphus multo minoribus copijs fultus, fiduciam ponens in dextera, bellum cum Alberto inijt, ſed pugna facta cum multis militibus eſt occiſus. Duraſſe fertur prælium ad dimidium diem. Adolphus tanto impetu ferebatur in æmulum, ut non expectato auxilio, ſe in periculum daret. Fertur tamen, ut nullus ex ijs qui coniurauerant in eum, recta fuerit defunctus morte Nam inter primos comes de Haigerloch in itinere ab Ottone duce Bauariæ genero regis occiſus eſt. Comes de Ochſenſtein uulneratus in conflictu obijt. Archiepiſcopus Moguntinus inuentus eſt mortuus ſedens in ſella. Comes de Zuueibrucken fluuio ſubmerſus eſt. Comes de Lyningen inſanus factus eſt. Epiſcopus Argentinenſis à quodam ruſtico apud Friburgum Briſgoiæ confoditur. Albertus poſtea rex, à Iohanne fratruele ſuo occiſus eſt. Interierunt in hac pugna plurimi utrinq;. Regiſq; Adolphi filius captus fuit cum multis nobilibus, inter quos commemorantur fuiſſe ſexaginta comites. Multi calore ſuffocati ſunt. Nam cõmittebatur hæc pugna circa feſtum diui Iohannis Baptiſtæ. Anno Chriſti 1504. quum Vuilhelmus Landgrauius Haſſiæ cum multis alijs principibus bellum gereret contra comitem Palatinum, pagus Altzheimenſis incendio grauiſſimè fuit deuaſtatus, & plurimæ uillæ exuſtæ, ad quod malum epiſcopus Moguntinus non uulgares tulit ſuppetias.

Depoſitus Imperator.

Aduerſarij Adolphi omnes mortui.

Treueris & Metis.

MVlti ſunt in hac opinione, ut Mediomatricorũ ditionem putent olim attigiſſe Rhenum, Nemetumq́; & Vangionum fines partim illis ſubiectos fuiſſe, quãdo ſcilicet res Gallorum ualidiores fuerũt, & priuſquã Germania prima & ſecunda ad ripam Rheni in Gallia conſtituerentur, id quod poſt Iulium Cæſarem factum eſſe arbitramur, etiamſi ille ſcribat Rhenum per fines Sequanorum, Mediomatricorum, Tribocorum & Treuerorum citatum ferri. Vnde etiam colligimus, Sequanorum, Mediomatricorum ac Treuirorum potentiam multo maximam olim fuiſſe, & Mediomatricos quantum ad ditionis amplitudinem attinet, Treuiris pares. Putant autem quidam Medinmatricos dictos, quod medij ſint inter Treuiros & Leucos & Metim, à Metio quodam ſic uocata. Treuiri ſunt qui hodie cis Rhenum archiepiſcopum Treuirenſem agnoſcunt,

Mediomatrices.

noſcunt. Horum fines olim, ſicut & hodie, Rhenum attingebant. Nam extendũtur uſq; ad Confluentes & Bodobrigam, quam hodie Boppardiam dicimus. Cæſare autore Treuirorum ciuitas olim longe plurimum totius Galliæ equitatu ualebat, magnasq; habebat peditum copias. Quin & propter Germaniæ uicinitatem, cottidianis exercitata fuit bellis, cultu & feritate non multum Germaniæ abſimilis, neq; imperata unquã niſi exercitu coacta fecit. Habuerunt Romani poſterioribus temporibus præpoſitum theſaurorum apud Treuiros, procuratorem monetæ, procuratorem argentariorum, &c. Præterea Treuiris erat fabrica ſcutaria, balliſtariaq;, tum etiam primæ Belgicæ caput facti ſunt. Vnde metropolitanam eccleſiam habent, Mediomatricis, Leucis & Virodunenſibus præſidentem, qui inter primæ Belgicæ populos numerantur. Treuiros uocat Marcellinus clarum domicilium principũ, propterea quod Conſtantinus illic palatiũ extruxerit, cuius aliquot ruinæ etiamnum uiſuntur, ubi non hunc modo, ſed & inſecutos Cæſares habitaſſe uerisimile eſt, etiam quoſdam ante Conſtantinum.

Treuirorũ olim potentia.

Simon Richuuinus medicinæ doctor de Treuiris.

DE Treuiris habuiſti multa à me D. Mũſtere ex comitijs Auguſtanis, quæ Saluianus epiſcopus Maſſilienſis de illis ſcripſit. Durant heu nimium adhuc apud quoſdam peruerſa ſtudia & mores. Natura loci ſatis eſt ad delitias & amœnitatem ficta, ſiue montes & ualles, ſiue flumina & riuos pratis interiectis ſpectare uelis. Montes Bachico cultu uirent. Ager ſatis hic eſt fœcundus: omnis generis piſces & ferina hic abundant, ſi tempeſtiuè ſecteris & captes, ut non miremur Romanos hîc domicilium conſtituiſſe. Mores hominum hic natorum plerunq; triſtes ſunt & ad melancholiam procliues, ſed tamen manſueſcunt paulatim commertio extraneorum, & Stoicum illud ſupercilium cõuictu ceu recreatur. Auſonius bene de Treuiris meritus, alicubi de Treuiris aptiſſime ait, Quin etiam mores & lætum fronte ſeuera, ingenium natura ſuis conceſſit alumnis. Aër frequenter hic eſt nubilus & pluuioſus, ut quidam etiam, quod in alias quoq; urbes dicitur, huc accommodent cloacam planetarum. Verum propter conuallem ubi nebulæ ſuſpenduntur, id euenire dicimus. In uniuerſum Moſellanorum corpora laboribus induruerunt ad miraculum uſque. Per montes aërios ueluti capræ reptare & euadere ſpectantur. Mores habent ſibijpſis plus ſatis arridentes, alioqui irriſi à naſutulis. Palatium Treuiri eſt ſpectandæ uetuſtatis, cuius diuus Hieronymus meminit, quod interfuerit. Aliæ inſuper moles adhuc extant, aliæ ſub cœcis terræ ſpeluncis ſepultæ iacent, quæ cum indies eruuntur admirandam exhibent uetuſtatem, ſicut & ſuperioribus annis quidam ex Senatu Iohannes Schortius ante urbem in agro maximi precij theſaurum in nomiſmatis quæ numeroſè indies eruũtur, nactus eſt. Suprà in deſcriptione Galliæ ampliorem de hac urbe feci mentionem.

Magunciacum, uulgo Mentz.

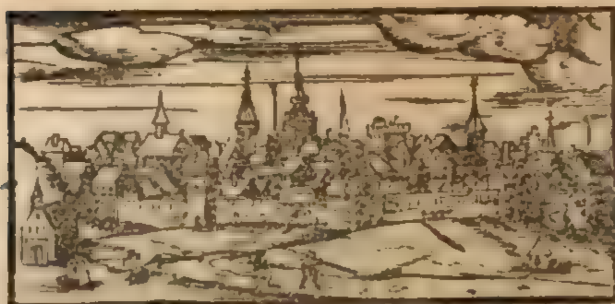

MAgunciacum uetus paulò remotius à Rheno fuit, id q̃d ruinæ quædã adhuc in agro Maguntinó oſtendunt. Et ubi hodie eſt Magunciacum, olim munimenta fuêre Romanorum aduerſum Alemannos, ad ipſam Rheni ripam. Quis primum hanc condiderit urbem ſciri non poteſt, quũ ſit una ex uetuſtiſſimis ciuitatibus. Sita eſt in loco amœno, ubi Mœnus fluuius quem alij Moganum uocant, ex Franconia deſcendens, Rheno miſcetur. Habet agrum ſatis fœcũdum, ab utraq; Rheni ripa. Nec eſt ulla ciuitas in linea Rheni, ubi plura quàm Maguntiæ uetuſtatis reperiuntur monumenta, potiſſimum autem Druſus Auguſti Cæſaris priuignus, qui Germaniã tam obſtinato animo bello petiuit, & reliquit in hac urbe in perpetuã memoriã Coloſſum quendã lapideum, qui in hunc uſq; diem in colle quodã cõſtitutus, à forma ipſa uocat germanicè Eichelſtein, propter glandis figurã. Iulianus Cæſar cum Germanos oppugnaret, fecit Maguntię pontem ultra Rhenum, in Loco ubi hodie diuus Albanus quieſcit.

Coloſſus lapideus.

Deinde

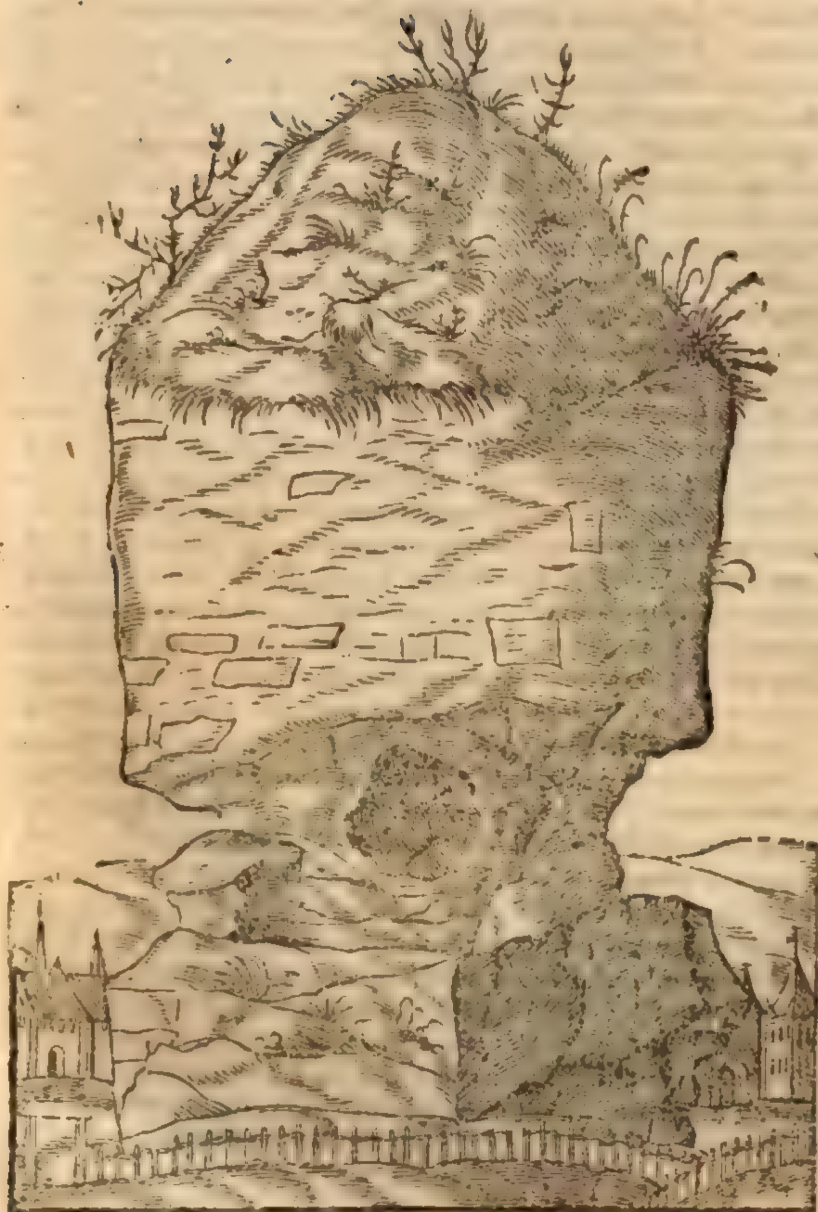

Deinde anno Christi 813. pontem alium Carolus Imperator per annos decem ingenti labore & opere mirabili de ligno ita construxit, ut perenniter durare posse uideretur. Sed in mēse Maio ita tribus horis fortuito incendio conflagrauit, ut præter hoc quod aqua tegebatur, ne una quidem hastula maneret. Fuit autem pons iste quingentorum passuum. Nam tanta est ibi fluminis latitudo. Combusto ponte, Carolus constituit alium ex lapidibus construere, intermissum tamen fuit opus. *Pons Maguntiæ.*

Anno Christi quadringētesimo uigesimo quinto fuit diuus Albanus ꝑ hæreticos ex Philippis urbe Græciæ pulsus unà cum episcopo Theonesto, ueniensq́ꝫ Maguntiam, passus est ibi ꝑ Christo. Paulò ante anno scilicet Christi 410. habuerunt Vandali regem nomine Crocū, cui mater eius, mulier detestabilis, tale dedit consilium. Fili, si cupis nomē tuum consecrare æternitati, acquiesce consilio meo, & destrue omnia magnifica ædificia, quæ alij reges & principes construxerunt, atq; interfice eos quos illi uiuere permiserunt. Acquieuit pessimus filius maleficæ matri, diruit passim multas & insignes ciuitates, præsertim Maguntiam, Vuormaciam, Spiram & Treuerim, accensísq; igne redegit eas in fauillam, homines autem inuentos occidit. Idem egit Metis. Et ueniens in Galliam, fuit captus & magno ludibrio diutinoq́ꝫ cruciatu ductus per ciuitates quas destruxerat & tandem crudeliter interfectus. *Carocus tyrannus.* Anno Christi millesimo centesimo sexto celebrata sunt Maguntiæ comitia, aduenerunt́q; tot principes, ut nulla hominum memoria maiorem uidisset principum conuentum. Siquidem uolebant componere causam Henrici Imperatoris quarti, qui quod pōtificis Romani acta non probaret, fuit tertio anathematisatus, quin & filius eius Henricus quintus rebellionem parauit contra eum, unde magna discordia nata fuit in Germania, atq; ubiq; seditiones & bella excitata. Nam Henricus pater deposuit quosdam episcopos, instituitq́ꝫ alios loco eorum: & ueniens filius, qui erat Romanorum rex, rursum expulit eos quos pater instituerat, & reduxit expulsos, aut instituit nouos qui sibi placebant. *Henricus quartus & quintus pater & filius dissident.* Irritatus igitur pontifex Romanus prohibuit omnibus Christianis, ne communionem ullam haberent tum Imperatore, quin & omnes ab eius absoluit obedientia. Conuenerunt ergo Maguntiæ totius imperij principes spirituales & prophani

ut alium eligerent Imperatorem. Odium quod omnes contra seniorem conceperant, hinc natum fuit. Gesserat Imperator multa & diutina prælia, in quibus plurimi rapinis assueti diuites effecti fuerant. Cumq́ pax tandem esset reformata, adiunxerunt se feroces illi & insolescentes nobiles atq́ milites Henrico filio, incitabantq́ eum contra patrem, ut occasionem repetendæ consuetudinis inuenirent, mouendisq́ iterum bellis animum intendebãt. Et quum filium multis dolis irretitum decipi posse considerarent, quadam die inter alia tanquam ex obliquo patrem eius in mentionem adducebant: se mirari quod tàm durum patrem pati posset, nihil eum à seruo differre, quum omnia quæ serui sunt toleraret: patrẽ eius senem esse & moderandis regni habenis inualidum, si inuestituram regni usq́ ad obitum eius differret, haud dubium quin alter illud sibi præriperet: illum multos fautores habiturum propter inuidiam & odium patris sui: se autem omnium uota in se transferre, si non cunctaretur suscepti regni gubernacula possidere, maximè quum patrem eis excommunicatum ecclesia dudum abiecerit, & proceres regni reprobauerint. His uerbis filius contra patrem exasperatus est, quum pater de filio nihil mali suspicaretur, donec tandem filij peruersum erga se animũ in bello sensit, nam filius relicto in necessitate patre, sub specie causæ dei, suam egit causam. Illicò Bauariam, Sueuiam Saxoniam percurit, proceres cõuenit, attraxit omnes & subintrauit in regiam potestatem, tãquam sepelijsset patrem. Mox castellum Nürnberg minax obsedit, q̃d patri adhuc adhæsit. Sequutus est pater filium ut illum à proposito suo abduceret, roboratusq́ est utriusq́ exercitus iuxta fluuium cui nomen est Regino, uulgò Pegnitz aut Regnitz. Quumq́ potentiores utriusq́ partis conuenirent, illecti persuasibilibus uerbis ij qui à parte Imperatoris erant, sensim ab illo deficiebant. Et nisi senex domesticam fraudem præsensisset, solus cum paucis periculo relictus esset. Fugit ergo in Bohemiam ad ducem illius prouinciæ. Interim conuocat Maguntiam omnes proceres imperij. Ad quam curiam etiã Imperator conuocatis necessarijs suis uenire disposuit, uolens in ratione ponere, Rectè ne secum an secus actum esset. Quod cum agnouissent aduersarij eius, metuentes sibi & causæ suæ si ueniret ille, hãc fraudẽ regi suggerebãt, ut obuius patri sumpto pœnitentis uultu culpam fateretur, & gratiam expeteret, dolere se, quod malignæ suggestioni consensisset, paratum se ad omnem satisfactionem, dum gratiam inueniret. Pater credulus uerbis filij condonauit ei pœnam & culpam. Post hæc suggessit filius patri, ut dimissa tanta multitudine, ad curiam ambo mediocri copia uenirent. Placuit consilium patri, bonum quidem si fraudulentũ non fuisset. Dimissaq́ multitudine, non plus quàm trecẽtis uiris ad curiam filio comite pergebat. Cumq́ Moguntiæ appropinquarent, uenit nuncius subornatus, qui diceret Bauaros & Sueuos cum ingenti multitudine Maguntiã uenisse. Tunc filius suggessit Imperatori, non esse tutum uenire in medios hostes, nisi prætẽtatis eorũ animis. Diuerteret potius ad castellũ Ingelheim q̃d iuxta erat dum ipse conueniret eos, & à sententia incœpti deduceret. Fecit Imp. ut filius suggesserat diuertitad castellum, nõ cernẽs laqueũ doli. Quũ itaq́ Imperator cum paucis intrasset, occlusa porta, fidelibus eius aditus negabatur, detectaq́ fraude qui receptus est ut dñs, tentus est ibi ut captiuus. Et sicut quidã scribunt, absens & nõ auditus, fuit Maguntiæ à principibus imperij honore destitutus, missiq́ ad eũ Maguntinus, Coloniensis & Vuormaciensis episcopi, ut imperialia insignia inuito auferrent. Cumq́ in senioris uenissent conspectũ in castello Ingelheim, quo loco palatiũ construxit Carolus Magnus, mandata concilij exponebãt põtifices, poscẽtes, ut insignia uolens traderet. Illo autẽ causam requirente, tam seueræ in se inauditum à concilio

Filius incitatur contra patrem.

Fucata pœnitentia.

Castellum Ingelheim.

cilio sententiæ, obiecisse ei ferunt, in conferendis episcopatibus & abbatijs simoniā. Tūc Imperator: Dic Maguntine, dic Coloniensis, per nomē ęterni dei, quid à uobis acceperim? Dixerunt, nihil. Et Imperator: Gloria deo in excelsis, quia uel in hac parte fideles inuenti sumus. Certè maximæ uestræ dignitates potuissent magnum cameræ nostræ si ita quæreretur quæstum præstitisse. Nolite patres temerare fidem uestram. Ecce iam senio laboramus, sustinete modicum, & nolite in confusione gloriam nostram terminare. Generalem curiā expetimus. Si cedendū est, proprijs manibus filio coronam trademus. Illis retinentibus & uim, ostendentibus, parumper secedens, imperialib. se uestiuit insignijs, & reuersus, hæc, inquit, imperialis honoris sunt insignia. Hæc mihi præstitit æterni regis pietas & principum electio. Potens est deus, nos in his conseruare & manus uestras ab opere cœpto cohibere, quamuis simus armis & militia nostra destituti. Securi enim de tali uiolentia, nobis nō prospeximus. Sed timor dei uos coërceat quos pietas non reuocat. Hęsitant pontifices, sed inuicem cohortantes, accepto conamine Imperatorem adeunt, coronam capiti detrahunt, & sede detractum omnibus imperialibus exuunt. Imperator ab alto ductis suspirijs sic eos alloquitur. Deus ultionum dominus uideat, & uindicet iniquitatem quam facitis. Ignominiam sustineo antè inauditā. At illi obturantes aures suas, relicto castello Ingelheim reuersi sunt Maguntiam, insignia imperialia secum deferētes, nempe crucem, lanceam, sceptrū, globum atq; coronam. Sunt qui scribunt filio per hæc non satis factum nisi & pater coram ueniret, & in conspectu omnium imperio renunciaret. Venit ergo non suæ potestatis, sed in comprehensione adductus, solus coram eis, qui dudum coram se steterant, stetit & inquisitus de spontanea imperij renunciatione, non quod uoluntas habuit, sed quod necessitas coëgit respondit, Se uidelicet imperio renūciare, non ui coactum sed propria uoluntate in dictum sibi iam defecisse uires ad moderandas regni habenas. Abrenunciata itaq; imperiali dignitate, priuatus discessit, & ad quandam ciuitatem, quam filius uictui illius permiserat, recessit. Quis non uidet hic quam impotens sit potentia mundi, quam incerta, quam instabilis? His ita transactis, Imperator spoliatus dignitate fugit Coloniam & Leodium, collectisq; aliquot fautoribus, decreuerat ultionē sumere de his, qui eum destituerant imperiali dignitate: sed antequā posset id executione mandare, mortuus est Coloniæ, quæ ei adhuc fauebat. Alij scribunt, quod Leodij fuit mortuus & sepultus. Sed cadauer Christianæ sepulturæ traditum in monasterio, iubetur extrahi, & in locum poni non consecratum, alioquin ciuitas anathemate percussa, absolui non poterat ab excommunicatione. Paulo post cadauer rursum effossum, perductum est filij consensu Spiram, ubi quinq; annis stetit in quodā loco prophano inhumatum, in sarcophago scilicet lapideo extra ecclesiam in capella sanctæ Afræ martyris collocatū, ac deinde ad reliquos Imperatores in priori choro p̄missa tamen reconciliatione sepultum. Mirum & incomparabile rerum humanarum spectaculum & exemplum non uulgare in quo contemplari possunt ima atq; summa. Mira leguntur de hoc Henrico. Inuenies acta eius conscripta à Nauclero, Alberto Krantzio, maximè autem à Lamperto monacho quodam Hirsfeldensi.

Querela Imperatoris degradati.

Imperator exautus imperio.

De episcopatu Moguntino.

SVnt ab Imperatorib. priscis in uniuersa Germania cōstitutę septē sedes archiepiscopales, quarū prima est Moguntiæ, secunda Coloniæ, tertia Treueris, quarta Magdeburgi, quinta Salisburgi, sexta Bremæ & septima Rigæ in Liuonia. Moguntina sedes sub se habet Curiensem, Constantiensem, Argentinensem, Spirensem Vuormaciensem, Herbipolensem, Augustanū, Aistettensem, Hildesheimensem, Baderbornensem, Halberstatensem & Verdensem. Fuit & Babenbergensis episcopatus olim Moguntino subiectus, sed mox post fundatoris Hērici Imperatoris secundi mortem fuit exemptus, idq; per pontificem Rom. Clementem secundū, qui antea Babenbergensis ecclesiæ secundus fuerat episcopus, Suidegerus dictus. Primus Mogūtinus episcopus dicit̃ fuisse S. Crescētius, unus ex primis Germaniæ apostolis, diui Pauli auditor atq; comes & discipulus eiusdē, qui populum Moguntinū ad Christū conuertit. Secundus appellatus fuit Bodardus, tertius Suffronius, quartus S. Maximus q scriptis suis Arianā impugnauit sectā. Quintus Sidonius, sextus Maximus, qui interfuit synodo Coloniensi, in qua Euphrates Coloniensis episcopus Arianæ sectæ assecla anno 399. pōtificatu priuatus est. Nonus, Aureus ab Hu

nis anno Christi 454. trucidatus. Decimusquartus, Ruthardus, sub quo Dagobertus Galliarum rex cœpit Moguntiam reædificare, ab Attila euersam, & munire. Transtulit quoque eam à priori loco ad Rhenum ducentis fere passibus.

Decimussextus fuit Geruilio, qui simul archiepiscopus fuit Vuormaciensis. Is patrē suū ulturus interfecit Saxonē quendā, atque Archiepiscopatus fuit translatus Moguntiā, & ipse trusus in monasterium ut faceret pœnitentiā: cuius rei supra in catalogo episcoporū Vuormacensium fecimus mentionē. Decimusseptimus archiepiscopus fuit Bonifacius Anglus antea Vunefridus appellatus, fundator Fuldēsis abbatiæ, qui plenius in Christianismo erudiuit Germaniam, præfuitque sedi Moguntinæ annis 35. Tandem uerò senex proficiscitur in Frisiam, ubi martyrij accepit coronam. Corpus eius Fuldæ quiescit. 19. Richolphus Caroli magni consiliarius, sub cuius gubernatione periit incendio pons Moguntinus an. 812. Ipse adiutus per Carolum magnum fundauit cœnobium S. Albani. 22. Rabanus patria Fuldensis, alibi Magnētius Maurus appellatus, Bedæ Anglici discipulus, poëta & theologus primū abbas, deinde archiepiscopus anno 856. mortuus. 26. Hatto Frācus præficitur archiepiscopatui ab Arnolfo Imp. cuius filium Ludouicū ex baptismo suscepit, præfuerat antè abbatijs Eluuangensi, diuitis Augiæ & Fuldæ. Hic iniquus fuit Alberto comiti Babenbergeñ sicut suo loco referemus. 29. Archiepiscopus Hildebertus dux Franciæ orientalis & abbas Fuldensis, qui coronauit Aquisgrani Ottonem primum. 30. Fridericus dux Lotharingiæ, fundator præposituræ Moguntinæ S. Petri, quum in Rheno amisisset Giselbertum fratrē, seditiosum contra Ottonem. 31. Vuilhelmus dux Saxoniæ filius Ottonis ex Editha regina Angliæ. 32. Hatto abbas Fuldensis fit archiepiscopus, deuoraturque à murib. in medio Rheno, iusto dei iudicio, anno 959. propter incendio deletos pauperes.

S. Bonifacius. *Rabanus.*

34. Vuilligisus Saxo, Ottoni secundo à sacris & à consilijs. Aiūt hunc habuisse in cœnaculo suo depictā rotā cum hac inscriptione, Vuilligise memineris, quid sis et quid olim fueris. Hæc rota postea insigne archiepiscopatui Moguntino datū & confirmatū est ab Henrico secūdo claudo. Ipse fuit primus inter archiepiscopos Mogunt. imperij elector: ipse inchoauit nouam basilicā S. Stephani, in qua & anno Christi 1011. sepultus fuit. 36. Herimboldus abbas Fuldensis, ab alijs Erckenbaldus dictus, fundauit & erexit ecclesiā collegiatā S. crucis. 37. Bardo abbas Fuldensis & Hirsfeldensis, uir eloquentia & eruditione conspicuus. Ipse absoluit cathedralem S. Martini ecclesiam, quam Vuilligisus inchoauerat, in qua & sepultus iacet. 39. Luitpoldus monachus Fuldensis et archiepiscopus, fundator monasterij ad S. Iacobū, in quo & anno 1060. sepultus est. 40. Sigefridus baro ab Eppenstein abbas Fuldensis.

Ipse in archiepiscopatu erexit in honorē Beatæ uirginis Mariæ insignē ecclesiā collegiatā ad nostrā Dominā hodie appellatā. Elegit et unxit cōtra Henricū quartū Rudolfū Sueuiæ ducē, ideo expulsus à pōtificatu in exilio obijt. 24. Ruthardus Erdfordiæ S. Petrū abbas, eligitur in archiepiscopū, & idē cœpit in Ringouia de suis ædificare cœnobiū S. Iohannis, quod uulgo Episcopimons appellatur. anno 1109, mortuus. 43. Adalbertus Lotharingiæ dux, aut secundū alios comes Sarburgeñ, fundauit monasteria, Erbachiū & Suuabenheimiū, muniuit quoque mœnib. & turribus oppidū & castrū Aschaffenburgiū, sepultus anno 1137. in Erbach monasterio. 47. Arnoldus è Ringouia natus. à cōsilijs Friderici Barbarossæ factus est archiepiscopus, & anno domini 1168. trucidatus à ciuibus Moguntinis in cœnobio S. Iacobi. Quod audiens Barbarossa Cæsar, fecit authores funesti consilij gladio è medio tolli, cœnobiū sancti Iacobi funditus euerti, urbē in mœnib. lacerari, immunitatibus ac priuilegijs exui. Tandem consensu Ottonis quarti Imperatoris, urbs rursum fuit instaurata. 55. Henricus Knoderer, cognomēto Gurtelknopf à cingulo Franciscano, Algous, patria Isnensis. pistoris cuiusdā filius Franciscanus Lucernensis, confessor Rudolfi Habspurgij nondū ad imperij gubernationem euecti, Guardianus Basiliensis anno domini 1274. in episcopum electus, exorsus est monasterium S. Claræ in Basilea minori, anno 1276. doctor theologiæ & necromāticus insignis, tandem anno 1286. præficitur archiepiscopatui Moguntino ab Honorio quarto Rom. pōtifice, cui præfuit ferè duobus annis mortuus anno 1288. Oderat clerum, & cui & ipse inuisus erat, unde quidam in eum lusit hoc distycho:

Nupides antistes, non curat clerus ubi stes, Dum non in cœlis, stes ubicunque uelis.

56. Gerar-

56.Gerardus baro ab Eppenstein, interfuit pugnę in qua Cæsar Adolfus Anaxouianus seu Nassouiēsis cæsus & interēptus est. Decessit subitanea morte anno 1304. in cōclaui suo. 57. Petrus Archspaldius Treuerēsis, medicus comitis Henrici Lutzelburgēsis postea Imperatoris, primū episcopus Basiliensis, ac deinde à Rom. pontifice archiepiscopus factus Moguntinus, fundauit Carthusiā Moguntinā anno Christi 1308. ac deinde anno 1320. mortuus 65. Ioannes comes Anaxonianus impetrat archiepiscopatū à Rom. pontifice: & deposito Vuēceslao Bohemo ignauo rege elegit Rupertū Palatinū anno Christi 1400. Aedificauit primus castrū Höhst ad Mœnū. 67. Theodoricus pincerna & dominus ab Erpach eligitᵣ anno domini 1434. in archiepiscopū: qui monasteriū S. Iacobi instaurauit, et sub eius gubernatione inuenta est Moguntiæ ars typographica, anno 1459. mortuus. 68. Dietherus ab Eisenburg eligitur à maiori parte Canonicorū, cōtra quē Pius pontifex elegit Adolphū comitē à Nassauu: ex quo schismate multa nata sunt bella & ecclesia Moguntina irreparabilia perpessa est dāna. Obtinuit Adolphus possessionē præfuitq; annis 13. Quo ex hac uita sublato reuocatᵣ Dietherus, & septē adhuc annis pōtificatui præfuit, & castrum Moguntinū denuo ex fundamentis extruxit. Fundauit & academiā Moguntinā, anno 1482. mortuus. eligitur post ipsum Albertus dux Saxoniæ filius Ernesti, præfuitq; annis duob. Anno Christi 1484. eligitur Bertholdus comes ab Hennēberg, q in comitijs Vuormaciensibus autor fuit constituendæ imperialis cameræ ac iudicij ad promouendū iusticiā. Ante enim ista tempora, iusticiā & ius in aulis Cæsarū petere necesse fuit, quod ut laboriosum erat, ita maximos etiam requirebat sumptus. Fuit Maximiliani Cæsaris per multos annos cancellarius, uir egregiè doctus & sapiens, sed qui plus æquo fauere uisus fuit partibus Landgrauij, quū in Bauarico bello eum traijcere permisit apud Moguntiā Rhenū, ad deuastandū & incendendū infinitas penè uillas & casas ruricolarū, principi Palatino subiectas. Eligitur post ipsum Iacob. à Liebenstein Sueuus, mortuus anno 1508. Eodē anno eligitur Vriel à Gemmingē Sueuus uir doctus & sapiens, præfuitq; annis dūtaxat quinq; nō sine suspitione. Succedit ei Albertus marchio Brandenburgēsis, 74. in numero archiepiscopus, antea quoq; archiepiscopus Magdenburgensis: sicq; unus duabus archiepiscopalib. sedibus simul gubernandis cōsensū Leonis decimi præfectus est, quod hactenus inauditū erat & nulli unquā contigerat principi. Donatus galero Cardinalicio ab eodē pontifice Leone an. Christi 1518. mortuus an. 1545. Succedit ei atq; hodie præest Sebastianus ab Heusenstein Hessus, doctor legum. Huius temporib. anno 1552. ab Alberto Marchione Brādenburgeñ. arx incēdio deuastata fuit, cum nōnullis alijs sodalitijs cleri et templis extra urbē sitis, nempe D. Albani, sancti Victoris phanū, Monasteriū Carthusianorum, Resp. quoq; direptionē auro redimere coacta est.

Insolentia cuiusdam abbatis Fuldensis in comitijs Moguntinis.

ANo Christi 1184. Imperator Fridericus primus insignē fecit Maguntiæ conuentū, in quo Henricū filiū suū regē declaratū, auratū fecit militē torque donata. Ibi confirmatū est matrimoniū inter eundē Henricū & Constantiā, quæ filia erat unica regis Neapolitani. Hic cōuentus tanto apparatu est instructus, tāto sumpu peractus, ut angusta cōuentui ciuitas uidereᵣ aduenarū. Ipsā aūt die processionis in sacra Pētecostes festiuitate, cum in ecclesia sederet Imperator cum utriusq; ordinis principibus, à dextris habens archiepiscopū Maguntinū à sinistris Coloniensem, abbas Fuldensis turbauit cætum tam celebrē, locū sibi deposcens ex sinistro Imperatoris latere, quē dominus Coloniensis occupauit. Meminere multi hoc ab antiqua obseruātia in eo præsertim loco factū. Sed princeps elector & archiepiscopus cedere abbati duxit ingloriū. Imperator interpellatus desuper respondit. Veteres approbamus, ut tenemur, imperij nostri consuetudines. Intelligens archiepiscopus surrexit, dicens, Quando serenissima maiestas ita se uolūtas uestra præbet, cedo abbati archiepiscopus, monacho princeps elector, sed bona uenia uestra cœtū dimitto, & hæc dicens abscessit. Secutus est illū comes Palatinus frater Imperatoris, & comes de Nassauu, atq; dux Brabantiæ. Tot uacuatis sedibus, turbaᵣ rex Henricus, etiam in collū appendens archiepiscopi, q̄ sanctè rogat, ne festum diem à mœrore auspiceᵣ, néue turbationē excitet tanto principū conuētu & diem suæ coronationis tantis irę tenebris obnubilet. Tūc archiepiscopus. Si Cęsar & rex me manere uolūt, ecce pareo, reponanᵣ nostrę sedes ut fuere, si nostrā abbas turbauerit, ascēdat in cœlū, ponat sedē suā in aquilonē & similis sit altissimo. Pręsentiens autem abbatis archiepiscopus arrogantiam, quatuor armatorum milibus & supra uenit in cœtū, qui arma proculdubio etiam in ecclesia exercuissent, si in longū *Hæc scribit Krantzius.*

 durasset

durassent cōtentio. Cōuersus in abbatē Imperator, quod & ille principes haberet nō paucos pro illo, si ad arma ueniret pugnaturos, dixit. Hodie, ne maior nobis turba hunc diem festū obscuret, sine iuris tui præiudicio adhibenda est tibi pater breuis moræ patientia. Abbas cum robore locū tenuit inferiorē, & coronatus est Henricus cum regina. Væ tibi superbia, quæ in cœlis nata cum autore tuo ad inferna demergeris, semper excrutianda.

Ars impressoria apud Maguntinos inuenta.

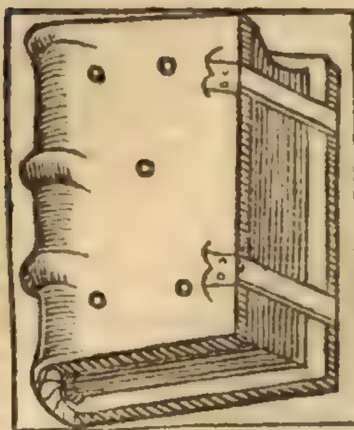

INuenta est ars illa libros stāneis typis imprimendi tempore ferē nostro, diuinum plane inuentum, & res memorabilis, nec minore admiratione digna, sed multo admirabilior futura, si nō adeo diuulgari contigisset. Mirum & uix credibile dictu, sed uerius uero, tantū literarū uno die opificem unum formare, quantū uix biennio uelocissimus queat librarius. Inuentū id est Teutonicum, fuitq; ab initio in multa ut debuit, admiratione, ac maiore questu. Pulcherrimi inuenti autor Iohannes Gutenbergius, equestri uir dignitate, Magūtiæq; res primum tentata est, maiore quidem fiducia quàm spe, annis circiter 16. priusquam in Italia res cœpta sit uulgari. Cœpit inquam Maguntiæ autoribus Germanis, exordijs admodū paruis, sed breui, ut uidemus, creuit industria humani ingenij in eam perfectionē, quam hodie habet. Certe actum fuisset de omnibus bonis studijs his nouissimis temporibus, quando omnes uentrem curant & inexhausta habendi cupiditate ducuntur. Vix enim in ijs optimos libros, quos olim magna pecunia uix comparare poterant, tollunt. Certe olim antequā hec ars inuenta fuit, quum cœpissent abijci & negligi boni autores, perijssent omnes disciplinæ cum autoribus, si ars in tempore non fuisset inuenta. Deus ergo omniū rerum conditor, qui humanis rebus nunquā deest, & quæ ad uniuersam opulentiā pertinēt abunde præbet, paulo post quā historię literęq; pene interire cœpissent, mirā necessariamq; mortalibus breui spacio characterum beneficio apud nostram Maguntiam repertam tradidit artem. Hac mox literæ auctæ & omniū fermè gentiū res renatæ in publicum prodière. Restituta est iam priscæ uetustatis memoria, philosophorum diuinaq; sapientia & quicquid apud paucissimos multis iam ætatibus delituit, multiplicatū. Factum est paulo pòst huius artis beneficio commune omnibus, iamq; eo uentum est, ut nihil unquam apud ueteres gestum, quod non iam paulò antequam hæc scriberem, in apertum abierit. Hinc Imp. regum, populorum, nationum, rerumpub. urbium, ciuitatumq; res gestæ, memoriæ traditæ sunt, &c.

Iohannes Gutēbergius inuentor typographiæ.

De bombardarum apud Germanos inuentione.

ANte bombardarum inuentionē, olim uaria ad offendendum & defendendum excogitata fuerūt arma & instrumenta. A' longe ferientia fuerunt ista sagittæ, tragulæ, id est, hastæ à traijciendo sic dictæ, ansatæ quæ iacula, fundæ lorulis funiculisq; manu contortæ, manubalistæ, quas balistas minores, aliquādo scorpiones prisci dixère: quæ tela non solū singulis ætatibus & seculis, sed per unamquanq; ætatem bis terq; nomina & formā mutauere, sicut & arma quibus corpora uestiuntur. Instrumēta bellica oppugnationibus adhibenda, hæc fermè erant: testudo, aries, uinea, plutei, agger musculi, turris balista, onager, falarica. Sub testudine tabulatis & corijs cilicinis contexta & cōtecta, aries seu trabs quæ unco præfigebatur ferreo & falx uocabatur, retro ducebatur & cum impetu ad murum reducebatur, extrahebatq; lapides de muro. Vinea uerò instrumentum erat ex lignis cōpactum, latum octo pedes & altum octo pedes, longum autem 16. tectum duplici ligno et crate: sub quo oppugnātes tuto ad muros subruendos pugnabant. Pluteus machina erat ad expugnandos muros factus instar testudinis, tribusq; ducebatur rotis, uolubilis in omnē partē. Hunc admouebant muris & eius munitione sagittis defensores mœniorū de propugnaculis suis exturbabant, ut scalis ascendendi præstaret occasio. Agger ex terra lignisq; extollebatā cōtra murū unde tela iactabant in obsessos, & mœnia custodiētes. Musculos

[M]ariæ balistæ. *Aries.* *Vinea.* *Pluteus.* *Agger.* *Musculi.*

culos

sculos dixerunt minores machinas, quibus protecti bellatores fossatū ciuitatis apportatis lapidibus, lignis & terra non solum complebant sed etiam solidabant, ut turres ambulatoriæ per rotasq; mobiles sine impedimento ueherentur ad murum. Fuerunt minores uineis subductiores'que, & maiores firmioresq; pluteis. Turris aliquando lata pedibus tricenis in quadro, quādoque 50. & proceritas quæ muros urbis turresq; superabat, rotis agebatur plurimis & subtus arietē habebat, materia tabulatisq; compacta erat, corijs contra ignes & centonibus ciliciniscq; aqua infusis cōtecta, pontem habebat, qui in mœnia dimittebatur & pugnatores descendebant. Balistam maiorem dixere prisci, trabem ualidam ita libratā, ut quum pars densior ponderibus attracta descenderet, eleuata proceritas sua, funiculis quos habebat alligatos funda saxum maximi ponderis longe emittebant. Talem balistam habent adhuc Basilienses, quam uidi semel intensam, lapidemq; miræ magnitudinis in sublime iacientem. Onagrum tamen maiorem balista machinam dixere, quo nullum maius tormentum fuisse uult Vegetius. Falarica est quæ ad modum hastæ ualido præfigitur ferro: intra cuius tubam & hastile, sulphur, resina, bitumen, stuppa conuoluuntur infusa oleo, quod incendiarium uocant. Et hæc falarica balistæ impetu destinata perrupto munimine ardens figitur ligno, turritamq; machinā frequenter incendit. Hoc tormentum non uidetur multū differre à nostris uomiglobis, quos uulgo Bœler uocant, nisi quod incendiarium, id est, globus puluere bombardico extorquetur. Fuerunt & alia priscis ad offensionem defensionemq; instrumenta, quæ ferè omnia in precio haberi desiere, postquam bombardæ usus cœpit, machinæ omnium impetuosissimę quæ à Germanis paulo supra centum annos fuit inuenta. Achilles Gassarus medicinæ doctor & historiographus diligentiss. scripsit mihi, bombardas anno Christi 1354. in usu apud mare Danicum fuisse, primumq; inuentorem & autorem extitisse Chymistam quendā nomine Bertholdum Schuuartz, monachū. Hic certe adinuenit opus mirabile, & quod tot præcedentiū seculorū acutissima ingenia excogitare nequiuerunt, quod quidam diuinū & summe necessarium, alij uerò Satanicum & perniciosissimū esse indicant. Primi his nituntur argumentis, Constat propter auariciam extinctamq; charitatem in fine mundi malorū turbam legibus coherceri non posse, nec quenquam tuto iter uel miliare unum facere. Nam incœperant paulo ante bombardarum inuentum facinorosorum hominum cœtus & factiones multis in locis bonorum labores diripere & perdere, nec quisquam potuisset illorum prædonum & latronum arces ex montibus, ubi se continuerunt, deijcere sine bombardarum ope. Non ergo recte plurimi damnant inuentorem bombardarum, sine quibus boni tuto uiuere non possent, sed nec tam potentes & opulentæ essent urbes, quū negociatores mercaturā exercere non possent, quæ præcipua pars sunt ciuitatū potentū & magnarū. Quare bombardarum hostes, dei dona desināt contemnere, nisi quis diductum os canis & dentes ad mordendum factos damnandos putet, nisiq; quis cornua in boue nō bonum creatoris opus existimet. At nemo sanus damnat hoc genus partium animantibus à natura datum loco armorum. Abusum ergo hic damnant, sicut & in boue & cane rabie correpto, præstare abesse cornua & dentes. Sed quæ est creatura qua non abuntur mali? Alij uerò damnant simpliciter hoc inuentum ceu satanicum & tartaricum & quo horribilius nisi unquam est sub cœlo excogitatum, quo pessimi quique, Turcæ, Tartari, publicæ orbis pestes in perniciem bonorum utuntur. Hic nulla magnanimitas, nullum corporis robur, nullus bellicus astus, nulla arma, nullæ saxeæ arces prosunt: tormenta illa saxiuoma imò ferriuoma & igniuoma

Balista.

Falarica.

Bombardarū inuentio.

Bombardarū commendatio.

Bombardarū exercitatio.

Maguntina facile capi potuisset, nisi mem morati tres principes Palatino negocium fecissent. Occupata autem ab Adolfo urbe, transactionē fecit idem episcopus cum æmulo suo Diethero, assignauitq; castra quædam cum prouentib. eorum, ac deinde certiorē illum fecit, ut post se episcopatū recuperaret, quod & factum est post sex annos. Is construxit castrum satis elegans infra urbem ad Rhenum, quod esset ceu frenū quo urbs in officio contineretur. Erexit quoq; academiam Maguntiæ, & dotauit eam stipendijs honestis.

Vuisebadenses thermæ.

HAud procul à Maguntia, ultra Rhenum tamen, thermę sunt Vuisebadenses, quàs ueteres uocarūt Mattiacas, sub edito quodā colle prodeuntes, atq; ex ignitis terræ uisceribus scatentes, ut sunt multi occulti ignes in profundo terræ ex quibus calidæ uel tepidæ effluunt, atq; etiā acetosæ, aut ex quib. calidæ exhalationes expirāt, siue salutares siue noxiæ. Calidæ aūt & tæpidæ multæ sunt in ipsa Germania. Cæterum de Vuisbadensib. thermis & natura earuum infra sub titulo Hassiæ regionis nōnihil scribā.

De Ingelheim sacri Romani imperii uicu.

LOcus iste Ingelheim ubi ego Munsterus patre Andrea Munstero natus & in puericia educatus sum, iacet inter Maguntiam et Bingium, de quo in historijs multa inueniuntur, & tamen propter hodiernā eius obscuritatē multi ignorant sitū eius. Habet adiunctum castellū in modum oppiduli constructum, quod hodie uocat̄ Ingelheimensis aula, quæ ante octingentos annos Caroli magni fuit palatium, ubi manere cōsueuit quando in superiori Germania fuit. Sunt etiam qui scribunt eum ibi natum. Alij uerò signant illi Leodium natalem locum. Quum palatium istud extrueret aut renouaret (nam sunt qui Iuliū Cæsarem scribunt prima iecisse fundamenta) simul quoq; Nouiomagi super Vahulam fluuiū, quæ hodie Vuala uocatur construxit palatium, sed quod postea à Normannis anno Christi 881. fuit exustum & destructum. Conuocauit Carolus magnus ad palatiū Ingelheimēse principes & proceres Germaniæ, qui sententia ferrent contra Tassilonem ducem Bauariæ, qui de grauibus criminibus accusabatur addicebaturq; morti: sed Imperator Carolus uitam illi concedens, in monasteriū Laurissanum adegit, ubi felici fine uitā consummauit. Ludouicus pius Imperator, Caroli magni filius celebrauit comitia regni in hoc palatio, missiq; sunt ad eum magnæ legationes ex diuersis nationib. è Roma, ab ultramarinis partibus, atq; ex Dania. Haud lōge pòst, anno scilicet Christi 840. mortuus est hic Imp. in insula quadā Rheni è regione Ingelhemij, perductusq; Maguntiā & ibi sepultus. Anno Christi 948. fuit in Ingelheim celebratū à 34. episcopis concilium, præsente Ottone Imp. 1. Misit & papa illuc legatum suum nempe Marinum episcopum

Palatium Caroli magni.

Laurissa è regione Vuormaciæ.

Comicia.

Concilium.

episcopum, qui concilio præesset. Anno Christi 1044 Henricus tertius Agnetem Vuilhelmi Pictauiēsis principis filiam, prima uxore filia regis Daniæ sine liberis defuncta, apud Maguntiā ungi faciens in reginā, regalibusq; sibi nuptijs apud Ingelheimiū copulauit. Et quū innumera histrionum, mimorū & iaculatorum multitudo aduenisset, illos nō solum muneribus sed etiam, cibo potuq; uacuos & mœrentes abire permisit. Iste Henricus extruxit deinde magnificū illud templū Spirēse, ut supra memorauimus. Anno Christi 1196. fuit Henricus quartus Imperator in palatio Ingelheimensi spoliatus insignijs imperialibus, id quod paulo superius ad longum explicatū est. Fridericus primus Imperator rursum instaurauit regale palatium Ingelheimense, quod iam uetustate collapsum erat. Anno Christi millesimo tricētesimo tricesimo septimo dominica post omnium sanctorum nobilitas & militia Rheni celebrauit in Ingelheim ludum militarem quem torneamentū uocant, fueruntq; præsentes Rudolfus Palatinus Rheni, Bernhardus dux Brunsuicensis & Luneburgensis, Gerlacus dux Montēsis, Rudolfus marchio Badensis, Ludouicus pacificus, Landgrauius Hassiæ, Vuilhelmus iunior marchio Iuliacensis, Ludouicus Landgrauius Luchtenburgensis Eberhardus comes Vuirtenbergensis, Fridericus comes Hennenbergensis, Iohannes comes à Nassauu & Sarbrugkensis, Vuolfgangus comes Katzenelbogensis, Iohānes comes ab hohen Zollern, Vlricus comes ab Hanauu, Fridericus comes Lyningēsis, Otto comes Vuertenheimēsis, Iohānes comes Veringensis, &c. Asserūt quoq; sedecim barones & 34. milites. & 130. nobiles. Anno Christi millesimo trecētesimo sexagesimo Carolus Imperator quartus & rex Bohemiæ, ob memoriam Caroli magni fecit renouari aulam Ingelhemensem, instituitq; in palatio ipso collegium Canonicorum, subijciens cœnobium illud monasterio Pragensi. durauitq; in hunc usq; diem, tametsi iam intra uiginti annos nullos habuerit monachos. Antiqua ædificia ferè omnia sunt collapsa præter ecclesiā uetustā, in modum crucis formatam. Mœnia & fossa satis adhuc firma sunt. Fuerunt meo æuo quū adhuc puer essem, ante quinquaginta scilicet annos, quinq; aut sex columnæ lapideæ fusæ in monasterio, quas olim Carolus magnus ex Rauenna Italiæ unà cum alijs columnis quæ hodie Aquisgrani uidentur, exportari fecit, sed princeps Palatinus Philippus transtulit illas Heidelbergam, ibiq; in arce eas in perpetuam artis fusoriæ memoriam erexit. Anno Christi millesimo quadragētesimo sexagesimo episcopus Magūtinus, dux Ludouicus de Veldentz Emicho comes Lyningensis cum auxiliarijs suis profecti contra aulam Ingelheimensem, obsidione cinxerūt eam. Quo cognito, Fridericus comes Palatinus qui aulam ceu pignus tenebat, sine mora cum exercitu suo exurgens, obsessos contendebat liberare ab hoste. Sed priusquam peruenisset ad Ingelheim, hostes obsidionē soluerūt. Tunc princeps Palatinus mouens arma contra Maguntiam à sacerdotibus sancti Victoris, sancti Albani & sanctæ Crucis exegit quatuor millia aureorū, mulctam illā collegijs illis extra mœnia sitis, ne incendio subijcerentur, imponēs. Deinde anno Christi millesimo quadringentesimo primo idem dux Fridericus profectus ad uillam Olm, quæ parum distat à Maguntia, quam Adolfus episcopus impignorauerat duci Ludouico pro impenso auxilio, occupauitq; eam, quā paulo post Canonici Maguntinensis iterum redemerunt quatuor millibus aureorum. Quo modo Ingelheim, Oppenheim & Cæsarea Lutra impignorata sint Palatinatui, iam suprà signauimus sub titulo Cæsareæ Lutræ. Anno Christi millesimo quingētesimo quarto Vuilhelmus Landgrauius Hessorum, mouit arma cōtra Ingelheimium, exussitq; ipsum. Tentauit multis ictibus bombardarum deijcere turres & muros aulæ, sed cum parum succederet, confusus discessit. Quid Imperatores mouerit, ut in hoc loco tam frequentes habuerint cōuentus, aliam causam non puto existere, quàm quod locus ille amœnum habet situm. Patet enim hinc liber prospectus in Ringoiam nobilissimum Rheni tractū, & in fauces Rheni, quas prope Bingium habet. Versus Maguntiam uerò ubi terra eminentior est, magna est planicies, quam olim sylua magna occupauit, sicut etiamnum in sylua appellatur, ubi principes uenationibus animum laxauerunt. Prope uillam Esenheim extant adhuc illius saltus reliquiæ. Ad septentrionem uerò loci sunt montana Ringauiensia, nobilissimi feracia uini.

Torneamentum.

Canonici monachi.

Columnæ fusiles.

Landgrauius oppugnat aulam.

Bingium.

LOcus iste propter confluentiã Rheni & Nahæ uetustissimus est, retinuitq; nomen suũ à natiuitate Christi usq; in hunc diẽ. Hic olim interfectus fuit Drusus Augusti priuignus, aut, ut alij scribũt, lapsus ab equo interijt. Extat in hũc usq; diẽ prope oppidulũ istud fons, qui à Druso Drusel brun uocat. Circa annũ Christi 1150. erat admirabilis quædam uirgo in hoc oppido, sanctimonialis nomine Hildegardis: quæ frequenter rapta in somnis, didicit non solum quod uerbis effunderet, sed etiam quod scribendo Latinè dictitaret. Multa ferẽ pdixisse de futuris: ad quã etiã diuus Bernhardus literas scripsit. *Hildegardis.* Iuxta oppidũ istud in medio ferè Rheni cõsistit turris quædã, uocata murium turris, à tali euentu hoc sortita uocabulũ. Fuit anno Christi 914. quo Otto magnus rerũ potiebatur, episcopus quidã Maguntiæ Hatto nomine. antea abbas Fuldẽsis, sub quo magna in terris fuit

fames. Vidẽs ergo ille pauperes magna premi fame, cõgregauit in horreo plurimos pauperes & cõcremauit eos. Dicebat enim. Non differunt hi à muribus, qui frumentũ comedunt, ad nihilũ utiles. At deus tantam tyrannidẽ inultum non dimisit. Pręcepit nanq; muribus ut cateruatim illũ inuaderent, & die noctuq; affligerent, atq; uiuum deuorare festinarent. At ille fugiens in hãc turrim, putans se tutũ fore in medio Rheni à morsibus murium, quod tamẽ ei minimè profuit. Nã uenerũt mures innumeræ per Rhenũ natantes, executuræ iudiciũ dei iustũ. Quod miser agnoscens, tandẽ inter mures interijt. Scribunt quidã quod mures nomen quoq; eius delentes à parietibus & tapetibus abraserint. Similem magisq; horrendam historiam inuenies infra in Polonia, ubi et Rex & regina atq; filij eorum à muribus fuerunt consumpti.

Stauronesus, uulgo Crutznach.

HAec ciuitas & bona pars regiunculæ, quæ uocatur Hunesruck, id est, Hunorum præsidiũ, fuit olim de comitatu Spanheimensi, qui ante centum annos prole uirili destitutus fuit. Mansit tũc residua de prosapia illa fœmina una, nempe domina Elisabet, comitissa Spanheimensis et domina in Crutznach, quæ nupserat principi Palatino Ruperto Pipan, sed ex qua ille nullã sustulit prolẽ. Mortuo itaq; principe ante uxorem, illa singulari amore affecta ad Palatinatum, designauit Ludouico principis electori barbato, consentiente propinquo eius Iohanne ultimo comite Spanheimense, quintã partem de priori comitatu, pro illo & omnibus hæredibus eius. Cedebat alias huic comiti Iohãni tertia pars utriusq; comitatus Sponheimensis, & aliæ duæ tertiæ cædebant partim marchioni Badensi propter duas patris eius sorores, quarum unum Mechtildim habuit Rudolfus marchio, & partim comiti Veldentzensi, qui aliam habuit sororẽ, nempe Loretam. Mortuo deinde sine hærede comite Iohanne, cessit totus comitatus duab. sororibus præter quintam partem, quæ antea principi Palatino designata erat Habuit autem domina Loreta Henricũ comitem Veldentzensem maritũ, qui genuerunt Fridericũ, & is post se reliquit unicã filiam Annã nomine, quam duxit uxorẽ dux Stephanus Palatinus, factusq; est per eam comes Spanheimensis & Veldentzensis. *Comitatus Veldentzensis* Comitatũ uerò Zuueibrugkensem habuit antè à patre suo. Elisabet comitissa Spanheimensis, mortua fuit anno 1416. & propinquus eius Iohannes ultimus comes Spanheimensis decessit sine hærede anno 1437. Postea uerò anno Christi 1463. quũ marchio Badẽsis captus à principe Palatino multaretur pro 45 milib. aureorum, impignorauit partem suam quã in comitatu Spanheimensi habuit, sed eam postea data pecunia iterum redemit.

De Hunorum præsidio, quam regionem alij Cynotorum terram, uulgò Hundsruck uocant.

TErra quam ambiunt flumina Rhenus, Mosellla & Naha uocatur nostro æuo Hunesruck, id est tergum seu refugium Hunorum, aut secundum alios Hundsruck, id est,

Canis tergū. Ratio uocabuli ignoratur. Doctis uidetur, nomen regioni ab Hunis relictū, quod gens illa refugium quæsierit in hac terra, continueritq́ se aliquandiu inter iam memorata flumina. Ex historijs tamen nihil certi haberi potest. Præ se ferunt quidem quorundam locorum nomina Hunorū memoriam, perinde quasi illi eam terram incoluerint ad tēpus aliquod, sed nihil efficaciter hinc probari potest, quare per cōiecturam quæ sequuntur magis accipienda sunt ꝙ pro rei certitudine habenda. Haud procul ab oppido Siemern fons est nomine Hunenborn. Est & arx in regione illa, quæ uulgò Hoinstein, & in Cancellaria Hunoldstein appellatur. Est & aliud castrum nomine Castellun, quasi castrum Hunorum dictum. Alij ex Obrinca faciunt Hundsruck. Vocatus autem fuit olim Mosella Obrinca, hinc Obrincanus tractus. Possident Palatini principes nostro æuo hunc Obrincanum tractum, ut suprà iuxta oppidū Zuueibrucken cōmemorauimus. Quantum uerò attinet ad ingenium huius terræ, illustrissimus princeps Iohannes Palatinus, qui ei hodie præsidet, in hunc modum mihi de ipsa scripsit. Hunesruckensis terra intra quinquaginta annos ad magnam fertilitatem est perducta. Antea enim ægrè produxit frumentum, nisi solum duobus aut tribus annis fimo benè fuisset maceratum. Nunc uerò omnia ibi satis largiter proueniunt præter uinum, quod tamen iuxta Aureū fluuium & iuxta Dalberg atq́ Gutenberg crescit. In comitatu Spanheimēsi haud procul à Trarbach iuxta arcem Herstein foditur optimum & purum æs seu cuprum, à quo nullum argentum segregatur, atq́ ob id ductilis est, quum nullum plumbum ei admisceatur. Alio in loca prope Trarbach effoditur magna copia plumbi, quod sine magnis expensis depuratur. In præfectura Birckenfeldensi in pluribus locis argenti uenæ sese fossoribus offerunt. Similiter prope Crutznacum argenti fodina quædam inuenta est, sed cui hucusq́ executio data non est. Inuenitur præterea in hac regione uia quædam constrata & eleuata, quæ incipit ab oppido Bachrach, transitq́ per asperam illam terram rectissimo tramite usq́ ad Bergkastel, & inde ad Treuerim & ad regionē Lutzelburgensem. Quis uerò eam strauit, nemini constat. Eleuatur alicubi ad altitudinem scamni & alio loco eminet ultra planiciem terræ altitudine mēsæ. De oppido Siemern metropoli huius terræ, diximus suprà.

Obrincanus tractus.

Guldenbach.

Argenti fodinæ.

Eysalia.

EST Eysalia terra multum montosa & aspera, contingens ab una parte Hunesruckensem ditionem & ab alia Lutzelburgensem principatum, sed deus eius minime oblitus, qui dona sua sic dispensat, ut non omnia uni regioni conferat, sed cuiq́ largitur unde incolæ eius commode uiuere queant, dedit & ei dona & beneficia quædam peculiaria, maxime in Bertrig ubi sunt thermæ ægrotis admodū salutares, distantes sesquimiliario à Mosella amne. Haud ꝓcul à comitatu Mandersheit in dominijs Keyla, Cronēberg, & Sleida in ualle Hellental conficitur ferrum optimum, fabrisq́ cōmodissimum: parantur quoq́ ibi fusiles fornaces quæ in superioriorem Germaniā delatæ, puta in Sueuiam & Franconiam, magni ueneduntur. Habet quoq́ Eysalia duos magnus lacus, unum iuxta castrum Vlmen & alterum apud monasterium dictum zum Laich: qui profundi sunt, nec habent ullum riuum ingredientem, multos autem riuos effluentes, qui uulgo appellantur Marh, & sunt ualde piscosi. In lacu Laichensi inueniuntur lapides uiridis, crocei & rubicundi coloris, similes notis smaragdis & hyacinthis. In lacu Vlmensi aiunt piscē aut si mauis balenam inueniri, qui à multis uisus, putatur lōgitudinis esse triginta pedū, & alius ibi aliquando uidetur, longitudinem habens duodecim pedum, speciem lucij præseferentes. Cumq́ se spectandos exhibent, certò aiunt futurum, ut quispiam moriatur ex loci illius cōmunibus hæredibus, quos uulgo Ganerben uocant. Asserunt id sepe experientia probatū. Scribunt etiam Vlmensem lacum tantæ esse profunditatis, ut fundus illius nulla mensura possit deprehendi, etiam quum plumbum aliquando fuisset ad trecentos complexus brachiorum siue orgyas. In medio Eysaliæ ager est syluestris & squalidus, unde uix aliud quippiam quàm auena elici potest. Versus Rhenum tamen & Mosellam, terra est fœcundior. Circa oppidū Mayen, quod est de Treuerensi ditione, mineræ argenteæ inueniuntur, sed quæ ob incolarum ignauiam negliguntur. Habitant in hac regione comites Arburgenses, Firnenbergenses, Mandersheitenses, item barones à Ryffersheyt, à Rulingen & à Rhineck. Eysalensium præcipuum uictus quærendi studium consistit in pecore, melle & cera

Fusiles fornaces.

Ingelheim
Crutznach
Binge
Rhenꝰ
Kirnburg
Nah fl.
Eber ßwald
Sobornum
Spanheim
Ringów
Eber stein
Herstein
Der Hairich
Siemern
Veldẽz
Nümagen
Trier
Kirchburg
Hunes Ruck
S. Gewer
Katzẽ elboge
Berncastel
Erincũ
Kestelun
waldeck
Trarbach
Bopart
Ducatus Lutzenburgensis
Arn stein
Enckrich
Schöneck
Cell
Molei
Brubach
Cõfluentia
Clusum
Eschium
Romßeinium
Kelburgum
Malbergum
Nassaw
Helfen stein
Stub
Eltz
Cobern
Cochem
Cardena
Meien feld
Engers
Sein
Wester wald
Andernach
Lintz
Rinmagẽ
Eyfalia
Bonna
Broil
Nideck
Sylua Iuliacensis
Tüisth
Cöln
Colonia
Rhenus fl.
Caster
Gulch
Iuliacũ
Sunds
Nüs
Nuesiũ
Dür feldorff
Geldriæ Regio
Kei serswird
Der Rhin
Sitart
Vpen
Limburg
Dalem
Leodiũ
Aqsgranũ
Valckẽburg
Hasbania
Mastrich
Tungri
Traiectũ

Iumenta ueniunt plerunque extra Basthenachensi, quæ uocatur Oesling & magna Ardenna sylua, in qua est celebre monasterium sancti Ruperti.

Simon Richuuinus medicus ad D. Sebast. Munsterum.

EN mitto tibi, ut petijsti clarissime uir, Eifaliæ nostræ præcipua loca, crassa quod dici solet Minerua à nobis depicta, fictis à locis Germanicis latinis nominibus, ut doctis tanto magis placerent. Non nego, si temporis plus impartiri licuisset, pulchriora omnia habuisses: sed spacijs exclusus iniquis, etiam hæc alio properâtem inuitũ penè longius detinuerunt. Natura loci est syluestris, montibus & uallibus aspera, horrida gelu nymbis & imbribus concitata, fluuijs tamen & fontibus salubribus nõ inamœna. Homines sunt laboriosi, ingenijs non malis si excolantur, sed negliguntur, pascuis & agriculturæ dediti. Mirum quàm diues sit regiuncula hæc niuei pecoris & lactis abundans. Pisculentos alicubi habet lacus. Ferina non perinde atque nobilibus piscibus abundat. Frumenta ad usum humanum benigne satis largitur, nisi ubi asperrima est, ibi enim auenæ plusculum cætera malignius proueniunt. In ea aliquot locis patitur liberalem culturam, ut etiam alicubi spectare possis elegantes cultos hortos, sicut apud arces Manderschid & Gerardstein, ubi cum æstas incaluit, delitiæ Italiæ, melones, cucumeres, lactucæ crispæ feliciter proueniunt. In dominijs Sleida, Cronenberg, Keila, sunt mineræ ferri, ubi massæ & forhaces fundũtur, quæ ultra citráque per Germaniam transportantur. Comites his locis nobiles à Manderscheidt. præclari sunt studiosorum cultores, ipsi etiam à literis nõ abhorrentes. Multa sunt ueteris nobilitatis in Eifalia extantia castra: unde olim ceu ex equo Troiano prodibât equites, domi & foris exercitati, adeò ut parum tutum fuerit iter facientibus crumenas ferre inconcussas. Romani huc penetrarunt, id quod monumenta nuper apud Dollendorfum eruta, apertè testantur.

Mineræ ferri.

De ciuitatibus & oppidis sitis iuxta Rhenum à Bingo usque ad Coloniam Agrippinam.

A Basilea usque ad Maguntiam & Bingum, linea Rheni utrinque est terra aperta & plana: sed apud Bingium montes coëunt & infra fauces suas excipiunt Rhenum, qui & in magnis angustijs inter montes deuoluitur usque ad Bonnam. In quibusdam locis montes tam arcte conueniunt, ut uir fortis lapidem brachio suo sine magna ui proijcere posset ultra Rhenum. Ex utraque ripa Rheni multa sunt oppidula & arces montibus & petris innitentes.

Bachracum.

OPpidum istud distat à Bingo duobus milliaribus, putantque sibi datum nomẽ à Bacho, hoc est optimo uino Furstenbergensi, quod ibi in monte quodam crescit. Videtur esse uetustius oppidum in Palatinatu, aut quod primum Palatinatui Rheni fuit incorporatum. Nam anno Christi 1199. Stalberg & præfectura Brachacensis obuenerunt Conrado principi Palatino à quodam Coloniensi ciue.

Bopardia & superior Vesalia.

BOpardiam ueteres appellauerunt Bodobrigam, fuitque istud oppidũ sicut & Vesalia superior alienatũ ab Imperio ab Henrico 7. Cæsare & impignoratum archiepiscopo Treuerẽsi pro certa quadam summa pecuniæ. Legimus passim quam faciles fuerint imperatores à trecentis annis ad alienandum ciuitates ab imperio, difficiles autem ad redimendum eas, sicque factum est, ut nostro æuo multa imperij loca occupentur ab episcopis & principibus, multáque suo iuri relinquantur, potissimum in Italia.

S. Goarus uulgo S. Geuuere.

NÕ Actum est oppidulum istud nomen hoc à quodam uiro probo, nomine Goaro, qui ueniens ex Aquitania tempore Mauricij Imperatoris, consedit ad Rhenum, duxitque ibi uitam Christo dignam. Habet Rhenus in hoc loco cataractam atque per gurgites plurimam amittit aquam, quæ à uoragine absorbetur.

CIVITAS CONFLVENTIARVM DILIGENtiſsime exarata, atque pro opere noſtro adornando, ab illuſtriſsimo Treuirorum principe Electore, Domino Iohanne, barone ab Iſenburg, miſſa.

Situs ciuitatis Confluentinæ, ubi scili

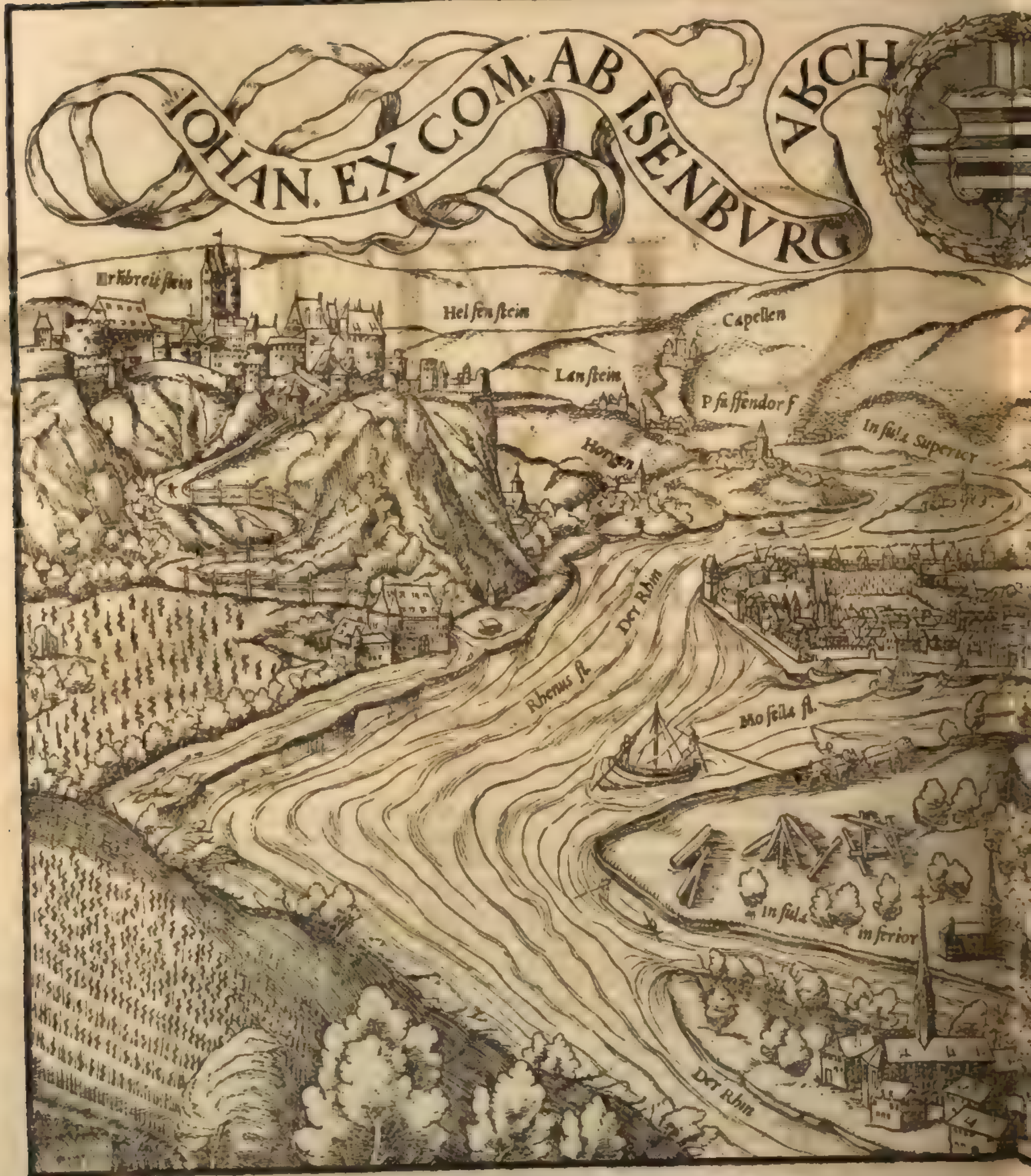

...ilicet Mosella fluuius Rheno miscetur.

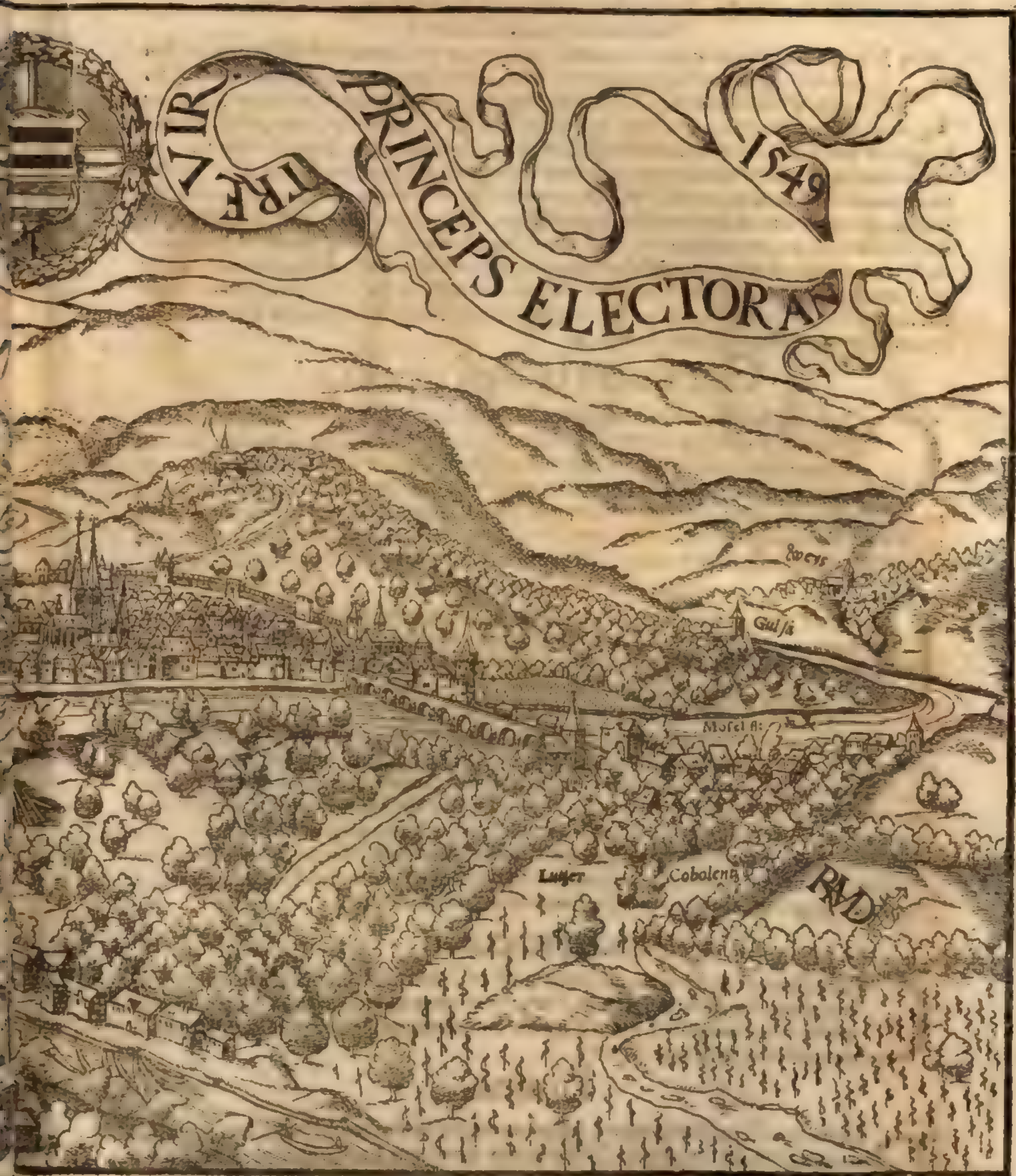

Iohannes dei gratia archiepiſcopus Treuerenſis & princeps elector, ſincere nobis dilecto Sebaſtiano Munſtero, Mathematico apud Baſileam S.

SIc perculit animum noſtrum ſpecimẽ quod nuper exhibuiſti in depicta urbe noſtra Treuirorum, ut porro cogitauerimus tibi typum alterum oppidi noſtri Confluẽtis, Rheni & Moſellæ confluxu decantati, atq; adeo circumiacentẽ ambitum quaq; patet, montium iugis eminentem, caſtris inſuper & uinetis conſpicuum, adhęc inſulis irriguis & uallibus non inamœnis illuſtratum, in tabula delineatum, ſuppeditare: ſperantes gratum apud te locum habituram eſſe hanc exaugendi Coſmographicum opus tuum, intentionem et uoluntatem noſtram, non enim obſcurum apud nos eſſe poteſt, nouis ſubinde in opere tuo ob uerſantibus figuris, ceu delitiari lectoris animũ, ac ueluti cum hoſpes πολύτροπος per nouas reptatur terras, nouis alibi alijs demulcetur & detinetur ſpectaculis. Verum ne hoc Auctario oneri tibi ſimus, rurſum ſymbolum aliquot aureorum conferimus, non quod laborem tuum exæquare uelimus, ſed ut extaret apud te benigni animi noſtri in ſtudia tua Matheſeos, quibus orbi te commendãs, fauor & applauſus. Bene uale, ex thermis Bertricenſibus 12. Iunij, Anno 1549.

Confluentiæ deſcriptio.

COnfluunt hoc loco duo celeberrimi fluuij, Rhenus & Moſella. Oppidũ eſt antiquũ ſicut & reliquæ omnes Confluentes, quarum nunc paucæ iuxta Rhenũ inueniuntur. Studuerunt enim ueteres in huiuſmodi confluentib. condere ciuitates & arces, quod ea loca tutiora ſint & munitiora, ac deinde multas cõmoditates ab amnibus habeant. Id uidere licet in ſitu harum ciuitatũ, Baſileæ, Argentorati, Maguntiæ, Bingij, Vlmæ, &c. Sunt qui putant Moſellam à Ptolemæo uocatum Obrincã, at deſcriptio non ſatis reſpondet, poſſit uerius accipi pro Naha fluuio, iuxta Bingium in Rhenum cadenti.

Simon Richuuinus de eadem ciuitate.

HAbet Confluentia homines emunctæ naris & ingenijs bene dotatos & excultos. Spirant neſcio quid Atticum omnes ibi nati. Vinum paulò ſupra Conflũetes creſcit plane Phalernum, in uicis præcipuè Horgheim & Lanſtein. Frumenti ferax ſatis eſt ager, ſed propter loci anguſtiam multũ creſcere non poteſt. Infrà campus eſt planiſsimus exporrectus ad Antoniacenſis uſq;, diciturq; uulgo, Das Engerſsbauu, frugibus & uineis ſatis felix. Ruſtici ibi neſcio quid quàm pro loci amœnitate barbaricum ſapiunt. Confluẽtiæ, quod mirum eſt, magna eſt raritas & caritas piſcium. Rutilantem uiſcere Salmonẽ liberalius uenditat forum Confluentinum. Quidam epicureorum more lubentias menſarum ſectantes, ſtridentes uocis obſonia plebis alauſas in delicijs habent. Sed diſplicent piſcis uiſcere præ tenero furtim congeſtus ariſtis. Vicina regio tranſrhenana, uulgo Vueſteruuald dicta, & clarum oppidulũ Montiburũ, ubi natus ſum ego, ſuppeditat copioſe Rhenanis alimoniam. Sunt qui ſcribunt ſupra Confluẽtes natum Caligulam in uico Ambiano: de quo uide Suetonium. Certe mihi incognitus eſt locus.

Richuuin patria.

Andernacum.

CIrca annum Chriſti 1120. epiſcopus quidem Colonienſis conſtruxit hoc oppidum aut potius uetuſtum inſtaurauit. Nam Ammianus qui ſub Iuliano Cæſare militauit meminit huius loci, uocatq; ipſum Antennacum. Habet aũt ſitum amœnum iuxta Rhenum & inter montes.

Bonna.

PTolemæus & multi alij ueteres ſcriptores mentionem faciunt huius loci, atq; ob id neceſſe eſt ut ille uetuſtus ſit. Habet hodie dominum Epiſcopũ Colonienſem, ſitusq; eſt in amœna planicie, ubi montes Rhenenſes, qui à Bingio deſcendunt Rhenumq; includunt, in planiciem euaneſcunt.

Colonia

CIVITAS COLONIĒ

sis, Agrippina ab Agrippa dicta, in ripa Rheni sita, & iuxta magnificentiora eius ædificia hic expressa, cuius picturam ad me misit eximius uir, Dominus Simon Richuuinus, medicinæ doctor, amicus incomparabilis, atque bonorum studiorum promotor operosissimus.

Colonia Agrippina ciuitas amplissima, olim V

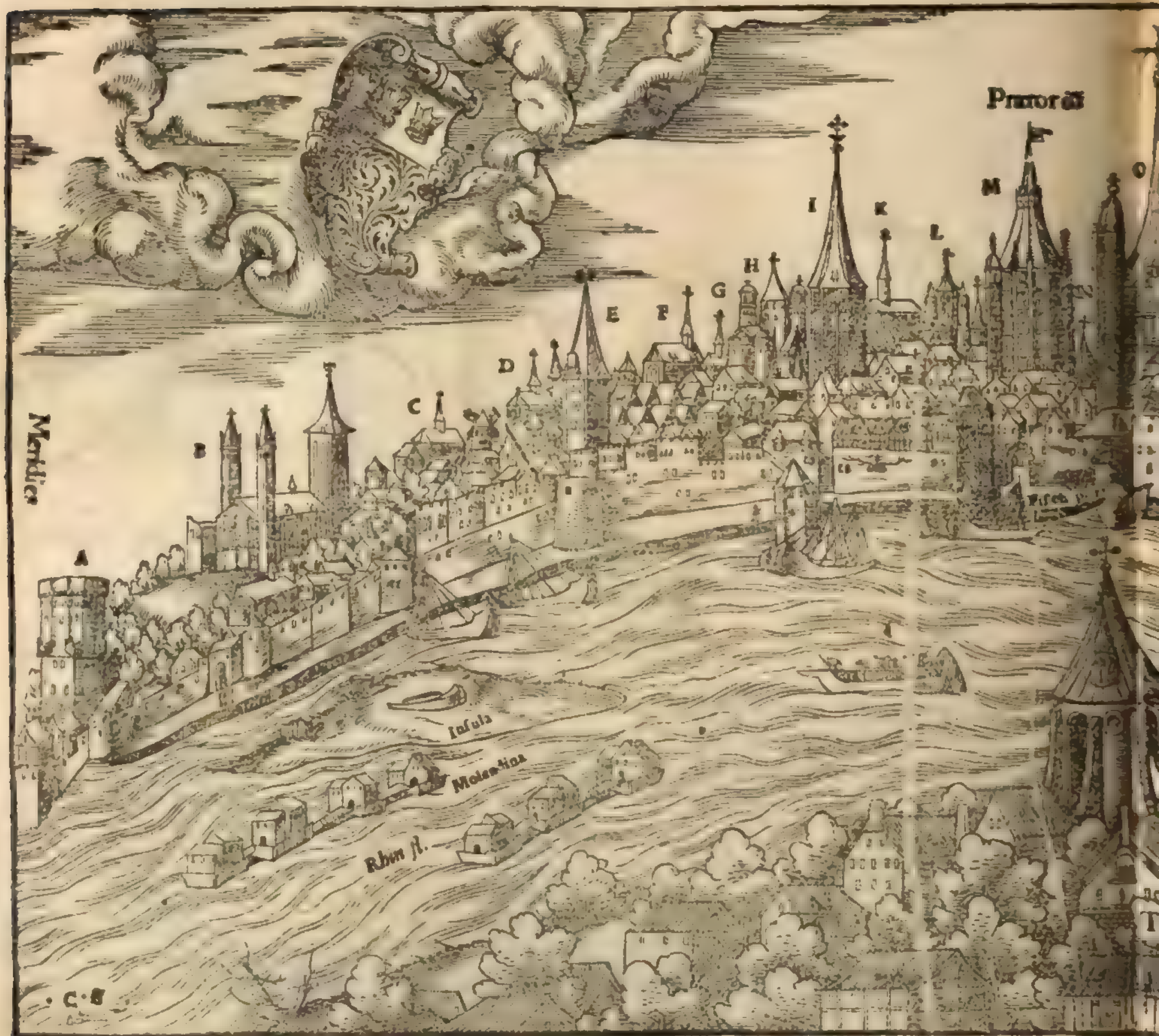

Declaratio quorundam hu

præcipuorum ædificiorum, cui

A Turris Beien, Beienthurn
B Sanctus Seuerinus & porta sancti Seuerini
C Ad Carthusianos
D Sancta Catharina
E S. Ian, & beata uirgo in Lieskierch
F Ad Carmelitas
G Sanctus Pantaleon
H S. Maria in Capitolio
I Templum Martini
K Augustinenses
L Ad Apostolos

Habet urbs Coloniensis undecim ecclesias collegiatas, duodecim m
& nouem ecclesias parrochiales, quaru

bíorum caput, ad modernum ſitum deformata.

uius urbis inſigniorum &
inentium ultra uulgares domos.

M Domus Senatoria, Rathauſs
N Sancta Brigitta
O Templum S. Martini magni
P Ad Minores
Q S. Clara
R S. Gereon
S Templum ſummum S Petri
T S. Andreas
V Ad Prædicatores
X S. Lupus
Y S Vrſula
Z Machabeorum

monaſteria uirorum, & decem cœnobia uirginum. Item habet decem
rum tamen quædam ſunt collegiatæ.

Colonia Agrippina.

Ostendunt autores quicq̃, populos inferioris Germaniæ, quã uocant Germaniam secundam, olim ante Christum, natum uocatos Vbios, quorum metropolis, quæ hodie est Colonia Agrippina, dicta fuit Vbiorum caput. Habuerunt ibi Romani perpetuas stationes, gesseruntq́; multa bella contra Germanos, præsertim autem contra Sueuos, qui eo tempore pro maiori parte habitarũt in Saxonia iuxta Albim, ut infra notabimus. Fecit Iulius Cæsar pontem ligneum apud Vbios super Rhenum, quo facilius exercitum suum trajceret in oppositam Rheni partem, oppugnaretq́; Germanos,

Pons apud Vbios.

Vbiopolis.

Deinde post aliquot annos extracta Colonia Agrippina, factum quidam commemorant pontem lapideum, sed à quo factus sit non constat. Hoc certum est Brunonem episcopum Coloniensem iussu Ottonis Imperatoris primi fratris sui, illum rursum ex fundamento diruisse, quia noctu committebantur in eo homicidia & rapinæ. Cum itaq; Vbij huius urbis prima iecissent fundaměta, dictaq́; fuisset Vbiopolis, longe postea appellata fuit Agrippina à Marco Agrippa, qui eam instaurauit, fuitq́; Cæsaris Augusti gener. Post eum Romani multis annis eam urbem incoluerunt usq; ad Marcomirum Francorũ regem, qui eos circa annum Christi 400. expulit, denominauitq́; Agrippinam Colonieñ. Deinde Otto primus denominatus Magnus eripuit eam Gallis, subiecitq́; Romano imperio. At Cornelius Tacitus sentit aliud, qui libro 12. sic scribit. Agrippina Augusta (Augusti filia) quo uim suam socijs quoq; nationibus ostentaret, in oppidum Vbiorum, in quo genita erat, ueteranos coloniamq́; deduci imperat, cui nomen inditum ex uocabulo ipsius. Ac forte acciderat, ut eam gentem Rheno transgressam auus eius Agrippa in fidem acciperet. Bataui quum aduersum Romanos rebellarent, nullos peius tractarunt quã Vbios, quod illi genus Germanicæ originis eiurata patria, Romanorum nomine Agrippinenses uocarentur. Tradit idem Tacitus, Agrippinenses puduisse Germanicæ originis, ubi Romanorum Colonia esse meruerunt. Ergo utrunq; nomen, Agrippina & Colonia huic urbi ab Agrippina muliere datum est. Certe hodie florentissima urbs est, & priscam magnificentiam opibus & magnitudine longe superat. Diuus Maternus discipulus sancti Petri primum prædicauit Vbijs fidem Christi. Quando episcopatus ibi fuerit institutus atq; illud ex Traiecto inferiori translatus archiepiscopatus, dicam infra sub titulo ciuitatis Traiectensis. Habet autem archiepiscopatus Coloniensis sub se episcopatum Monasteriensem, Traiectẽsem, Leodiensem seu Tungrensem, Mindensem & Osnabrugẽsem. Hodie quãdo hæc scribo, præsidet ei ecclesiæ nobilissimus princeps D. Adolfus ex illustri familia comitum de Schouuenberg natus, qui originem ducunt ex uetustissima Holsteiniorum propagine, uir literarũ laude decoratus, studiosorumq́; singularis patron9, archiepiscopus Coloniẽsis, princeps elector, Vuestphaliæ & Angriæ dñs, cuius in hoc fastigio constituti insignia sunt, quæ hic adiecimus. Anno Christi 1074. orta est Coloniæ magna discordia inter episcopum & ciues. Episcopus enim aliquod sibi usurpauit in urbe dominium, ciuium abutens officio. Quadam autem uice quum ui auferre uellet mercatori nauem, ciues commotus restitit pro uirili sua præsuli, totamq́; ciuitatẽ in suã pertraxit partẽ. Episcopus uidens q̃d futurum erat, mandauit pacem, interminatus pœnã

Adolfus archiepiscopus.

Seditio Coloniæ.

seditionis. Pacatum est itaq; dissidium usq; in quartũ diem. Tunc exurgens episcopus contionẽ fecit ad ciues, deuouitq́; eos Satanæ, ac p̃dixit interiturã urbẽ, nisi pœnitentiã agerẽt. Irritati ciues sermone indiscreto episcopi, tumultuari cœperunt, irrueruntq́; sub uesperã in palatiũ eius & occiderũt quosdã. Episcopus uerò cum paucis effugit noctu in ecclesiã diui

Petri

Petri, atq; inde euasit ad Nussiam, alienis indutus uestibus. Vbi multitudinem colligens militum, Colonienses ciues subito obruit, atq; coëgit ut pacem ab eo peterent. Et quũ mane ob peruicaciam suam comparere deberent coram Episcopo, ut illi satisfacerẽt pro excessibus suis, omiserunt uenire, expectantes regis auxilium, cui secretò scripserant. Quod aduertẽs episcopus, dissimulans, permisit militem suum grassari in urbe, ut scilicet raperẽt, percuterent atq; caperent quicquid obuium esset. Quos ceperant exoculabant, aut capite truncabant, & qui residui manebant, cogebantur nouo sacramento se astringere episcopo. Quando autem deinde ciuitas à tyrannide episcopi fuerit erepta, non inueni. Circa annũ Christi 1236. fuit Coloniæ archiepiscopus Engelbertus, qui Fridericum comitẽ quendam propter contumaciam eius & afflictionem, quam intulerat ecclesiæ Assidensi, censuris innodauit ecclesiasticis, præmissis tamen monitionibus paternis, sed quas ille cõtempserat. Comes ægerrime ferens censuram, obseruauit tempus quo episcopum in agro deprehenderet. Quum autem uice quadam episcopus constituisset in uilla quędam consecrare ecclesiam, superueniens comes armatus, prosilijt in episcopum atque 28. illatis uulneribus crudeliter occidit. Quo facto magnus erat luctus pro pontificis indigna cæde. Henricus ergo archiepiscopus successor eius ulturus necem prædecessoris sui, insidiatus comiti, deijcit arcem eius, captumq; Fridericum Coloniam ducit, & ob crudele eius factum seuero subijcit iudicio. Nam rotis tormentalibus, crurib. brachijs, dorso & ceruice fractis, obijcit nobile cadauer coruis. Germani eius fratres Bruno Osnaburgẽsis & Theodoricus Monasteriensis uelut complices, & ad minus conscij accusantur apud summum pontificem, & ut fertur, etiam conuincuntur deponunturq;, sed gratiam consecuti restituuntur. Circa annũ Christi 1260. episcopus Colonieñ conatus est sibi rursum subijcere amissam ciuitatem. Quod sentientes ciues, facile sua astutia practicas illius eluserunt. Habuerunt eo tẽpore duo canonici catulum leonis quem educauerũt pro honore episcopi. Aestuantibus autẽ illis odio contra consulem ciuitatis, nempe Hermannum Gryn, simulantes amicitiam, inuitarũt eũ quodam die ad prandium, uenientemq; duxerunt ad leonem famelicum, incautũq; & nihil minus metuentem impulerunt ad lustrum leonis, & clauso ostio expectabãt quousq; à bestia laceraretur. At Consul uidens periculum uitæ suæ, illico sinistram pallio inuolutam rictui bestiæ adsilientis immisit, dextraq; iugulauit & sic illæsus euasit. Missisq; lictoribus comprehendi fecit duos illos canonicos, & suspendi ad trabem iuxta cathedrale monasterium. Post ista orta sunt multa bella inter episcopum & ciues, donec tandem episcopus Sifridus obtinuit à Romano rege, quod ciues rursum pastori suo restituerent urbem, aut si id nollent, deferrent claues ciuitatis extra mœnia ad longitudinem, duorũ milliariorum atq; ibi aduersus episcopum decertarent pro eis. Placuit ciuibus regis propositio, impositisq; clauibus bigę, deferunt eas usq; uicum Vuoringen & uiriliter certantes recuperant eas, sicq; ciuitatem & dominium eius retinuerunt. Anno Christi 1388. fundatum fuit gymnasiũ Coloniense atq; dotatum priuilegijs sub Vrbano papa. Anno Christi 1513. maxima ciuiũ Coloniensium seditio suborta est contra Senatum, quòd scilicet nimiũ grauarent̃ importunis exactionibus per singulos annos. Igitur de communitate ciues in unum armati cũ lanceis, contis & bombardis cõuenietes, senatoriã domũ, ubi Senatus fuerat cõgregatus, maximis clamoribus petunt, atq; in publicum eos qui insolitis communitatem exactionibus grauarent euocant. Perterritus insolito populi furore Senatus, blandis furorem commoti uulgi sermonib. temperare student, atq; uix tandem dilatione obtenta, de singulis petitis se prope diem responsuros promittunt. Et cum Senatus rursum cõueniret & tumultus causam diligentius indagarent, considerant nonnullos se absentasse à Senatu, unde suspitionẽ uulgi nõ uanã existimantes, uehementer ciuiũ, qui ad fores responsa præstolabant̃, furorem timentes quid facerent ignorabant. Anxij facti qui de Senatu congregati fuerãt, tumultum suboriri uulgi nouum audiunt. Nam per ciuitatem discurrentes, quos de Senatu conuenire poterant in uincula coniecerunt, & paulo pòst prædiuitem uirum Senatoriæ dignitatis capite truncatum neci tradunt. Deinde alium ex Senatoribus Burgimagistrum scilicet, & alium quendam sibi socium in officio, capitis abscisione uitam finire statuunt. Deinde rursum tres alij Senatores diuites & potentes truncati sunt. Reliqui autem ex Senatu plurimi proscripti sunt, atq; sic ciuitati pax restituta.

Comes & episcopus mutuo se conficiunt.

Pastor & oues rixantur.

Gymnasium Coloniense.

Seditio Coloniæ.

Diuitense munimentũ, uulgo Teutsch.

EX altera ripa Coloniæ Agrippinæ Fl. Val. Constantinus in terra Francorũ erexit Diuitense munimentum, id quod docuit tabula quędam lapidea, quæ ibi aliquando fuit reperta, autore Ruperto Tuitiensi. Hodie uulgus eruditorum locũ illũ Tuitium appellat. Marcellinus quoq; meminit Diuitensium militum. Hoc Diuitense munimentum posterioribus seculis in usum cœnobij monachis Benedictinis cessit. Nam habuit Heribertus Coloniensis archiepiscopus sanctus fratrem, qui Rotenburgi ad Tuberum arcem inhabitabat. De quo legitur quod in magna sui seculi annonæ difficultate Hattonis Moguntini exemplum imitatus, magnam mendicorum turbam in horreum conuocatam incendio deleuerit. Cuius sceleris pœnitẽtia tandem ductus, Romam est profectus. Vbi cum absolueretur, iussus est monasterium constituere. Coloniam ergo ad fratrem Herebertum archiepiscopum ueniens, & quid eum pontifex iussisset edocens, unà cũ eo Tuiciense Benedictinorũ monasterium è regione urbis Coloniensis in altera Rheni ripa condidit, ac amplissime liberalissimeq; dotauit.

Marcodurum, uulgo Duern

MArcodorum uicus est Vbiorum secundum Tacitum, qui hodie Dura uocatur, estq; celebris propter diuæ Annæ caput, quod ibi ostendatur, & quod ex adytis tẽpli sancti Stephani Maguntiensis, ubi negligentius colebatur, per lapidarium opificem, quum ego adhuc puer essem, furtim sublatum est. Magna pecunia Romæ eam ob rem delitigata est, dum illi reposcunt ablatum, hi uerò restituere nolunt.

De ducatu aut potius comitatu Limburgensi.

SCripsimus suprà in Gallia, pauca quædam de ducatu Limburgensi, qui tempore Henricorum à comitatu ascendit ad ducatum. Mortuo autem ultimo duce absque prole, uiciniores principes, puta dux Brabantiæ & comes Geldriæ, certarunt graui bello pro eius possessione. Dux tamen Brabantiæ superior fuit, & ceciderũt multi. Captus etiam fuit Episcopus Coloniensis, qui suppetias tulerat comiti Geldriæ, & receptus est in carcerem comitis Montensis, apud quem septẽ annis in captiuitate fuit, quousq; illius uotis per omnia respondit & tandem liber factus est. Liberatus autem episcopus, rogauit comitẽ Montensem, ut ducatũ sibi præberet usq; ad Tuitionem uicũ è regione Coloniæ ad Rhenum situm. Fecit id libenti animo comes. Et traijcientes Rhenũ habuit Episcopus latentes insidias, equitatum scilicet fortem, qui irruit in Comitem nihil sibi metuentem, captũq; Episcopus in uinculis detinuit usq; ad dies uitæ eius. Fecit illi parari ferream caueã, quam æstiuo tempore deliniuit melle, adegitq; miserũ Comitem uestitu spoliatũ in eã, ut sic à muscis & uespis pungeretur, duplam illi reddẽs pœnã pro accepta afflictione.

Archiepiscopus incarceratur.

Nouesium, uulgo Nusia & Germanice Neyss.

MEminit Ammianus Marcellinus oppidi Nouesij, unde colligimus locum non omnino esse recentem. Anno Christi 1470. orta est discordia inter Rupertum Palatinum, Episcopum Coloniensem & capitulũ eius, motiq; Canonici instituerunt Hermannum Landgrauium, gubernatorem episcopatus Coloniensis. Superueniens autem interim Carolus dux Burgundiæ occupauit regionem Geldriæ, ad quod Imperator facile dissimulauit, quia Geldri in triginta annis non paruerant ei. Anno Christi 1474. Carolus dux Burgundiæ cogit magnum exercitum ad obsidendam Nusiam, oppidum Coloniensis ecclesiæ. Causam eius belli reddebat, quod conaretẽ restituere Archiepiscopum, à Canonicorum collegio ab episcopatu deturbatum immeritò. Erat aũt duci Carolus fœdus cũ eo Archiepiscopo. Coloniẽses canonici mittũt ad Imp. Fridericũ, auxiliũ petũt, omnẽ rem ut haberet exponunt. Procurauerunt etiã ut archiepiscopus excõmunicaretẽ: quin & ciuitas Coloniensis quę fauebat canonicis, inimicabatẽ duci & episcopo, proijcien-

proijcientes etiam ducis arma in lutum. Iratus ergo dux obsedit unà cũ archiepiscopo Nussiam integro ferè anno, ut obsessi etiam magna laborarent fame, mactantes & comedentes aliquot supra trecentos equos. Coloniensibus quoq; magnum imminebat periculum, quare solicitantes Fridericum Imp. implorabant eius auxilium, quia futurum uidebant, ut dux totam subigeret terram, nisi potenter illi occurreretur. Fridericus ergo conscribit repentè copias, ducit aduersus Carolum, aduocatiam archiepiscopatus Coloniensis, quę ad imperium pertinebat, sibi contra ius arrogantem. Appropinquante Friderico, Carolus maiori studio & conatu nititur oppidũ capere, sed à propugnatoribus sępe repulsus fortiter, multos suorũ amittit, nihilq; efficit. Sunt qui scribũt Carolũ in illa obsidione amisisse circiter quindecim millia hominũ, q̃a durauit ut diximus integro anno. Itaq; ubi Cęsar nõ procul ab hoste castrametatus est, timens sibi Carolus, secreto pacem fecit cũ Cæsare, passusq; immẽsas expensas & magnã iacturã rerũ suarũ, discessit. Quidã putãt Fridericũ Cęsarem tunc sollicitasse ducem pro filia eius, Maximiliano filio suo tradenda in uxorem. Portò archiepiscopus qui huius tragœdiæ autor fuit, captus ductusq; in carcerẽ, in eo mortuus est.

DE DVCATV BRAbantino & præcipuis eius ciuitatibus.

IN descriptione Galliæ nonnihil diximus de ducatu Brabantiæ, de ducibus eius, item quomodo Lotharingia olim cum Brabantia unum constituerint dominium, atq; deinde ex uno dominio duo fuerint, nunc uerò pauca signabo de quibusdã ciuitatibus Brabantiæ, potissimum de Aquisgrano, quod oppidum celebre factũ est à thermis & Caroli Magni inhabitatione, qui frequentes in eo habuit mansiones.

Aquisgranum, uulgo Ach.

QVum olim Romani frequentes stationes facerent apud Vbios, fuit princeps quidam Romanus nomine Granus, frater Neronis, qui ueniens ad eum locũ ubi hodie est oppidulum Aquense, inuenit aquas calidas imò feruentes in loco plano, cœpitq; ibi condere ciuitatem & imposuit illi nomen ab aquis à se inuentis atq; à nomine suo. Quando uerò & qua occasione Aquisgranũ rursum fuerit destructum

structum non inueni. Coniectura tamē est, ut hostes Christianę religionis, qui destruxerūt Basileā, Argentoratū, Maguntiacū, Coloniā, etc. ijdē subuerterint Aquisgranum, Huni scilicet aut similes tyranni. Est ager huius oppidi satis fœcundus, in frumento & herbis, fullonibus accommodis, potissimum aūt inueniuntur ibi cotes, quib. primas inter omnes cotes dat, atq; illis illinit oleū quo trahant aciem, unde scilicet fit delicatior acies. Vocant eas olearias, atq; his in Germania solus tonsor exacuit nouaculas. Carolus Magnus destructum Aquisgranum rursum reparauit, sicut quodam loco idem in hāc sententiam loquitur. Cum uice quadam pro mea consuetudine uenandi gratia egrederer, uenissemq; in opacam syluam, sequestratus à comitib. meis, inueni originem thermarum atq; palatiorum, quæ olim Granus unus ex Rom. principib. frater Neronis & Agrippinæ primum construxerat, & iam uestutate quadam collapsa erant, spinisq; & uepribus obducta: & hæc ego rursum reparaui atq; resarciui. &c. Hic laudatissimus princeps Carolus inter præcipua quæ magnifice incœpit & cōsummauit, fuit ecclesia sanctæ Dei genitricis Aquisgrani opere mirabili constructa, ad cuius structuram è Roma & Rauenna (aliqui addunt, è Treueri quoq;) columnas fusas & marmora deuehi fecit, quæ in hunc usq; diem ibi uisuntur, sacrasq; edes ubicunq; in toto regno suo collapsas pontificibus & abbatibus ad quos pertinebant, ut restaurarentur imperauit. Construxit quoque Aquisgrani admirandum & pulcherrimū palatium, sed quod paulo pòst, anno scilicet 881 à Normannis in fauillam fuit redactum, templum tamen illæsum mansit. Affectus fuit hic Carolus Imp. singulari fauore ad hanc ciuitatem, id quod frequenti sua commoratione, quam in ea habuit, ostendit atq; deinde consentientibus imperij proceribus constituit, ut Rom. Imp. in ea ciuitate primā imperij coronā, eamq; ferreā, ab archiepiscopo Coloniensi, in cuius diocœsi Aquisgranum est, acciperet, argenteam uerò Mediolani & aureā Romæ susciperet. Fecit præterea è Constantinopoli multas sanctorum reliquias ad istū locū afferri, quæ adhuc ibi uisunt & certis quibusdam annis publice ostenduntur. Anno domini 814. Carolus Magnus in Palatio suo Aqsgrani, ubi principalē regni Francorum sedem constituit, finem uitæ suæ conclusit, anno regni Francorum 46. subactæ uerò Italiæ 43. imperij autem 13. ætatis suæ 72. sepultus in tēplo beatæ uirginis quod paulo antè construxerat. Imperāte autem post eum filio eius Ludouico pio, celebrauit is Aquisgrani synodum, conuocatis ex multis nationibus doctis uiris, potissimū autem ex Germania ubi ordinationes factę sunt de extirpatione uitiorum in ecclesia Christi, de reformatione morū, de institutione scholarū, de probatione personarū quæ inaugurantur ecclesiasticis officijs & ministerijs, atq; de conseruatione cōmunis pacis & de cæremonijs ecclesiarum. Anno Christi 1164. Imp. Fridericus 1. obtinuit à summo pōtifice, ut Carolus Magnus inscriberet catalogo sanctorū. Anno Christi 1282. interfectus fuit comes Iuliacēsis unà cum 450. militibus intra mœnia Aquisgrani in ipso foro, idq; ob hanc causam, quòd adhærebat Colonientibus contra archiepiscopum, Aquenses autem erāt à parte Episcopi. Post hāc interiectionem

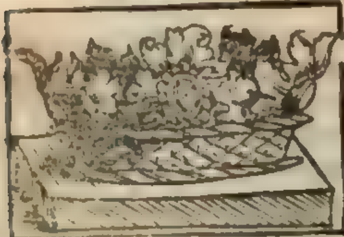

Aquisgranum reparatum.

Sinodus Aquisgrani celebrata.

fectionem, inita est reconciliatio, quod comes (nunc dux) Iuliacensis, autoritatem haberet perpetuã instituendi præpositum Aquensem. Recepit quoq; tertiam partẽ oblationũ quæ singulis annis in templum beatæ uirginis cadunt & à peregrinis afferũtur. Hæ aũt obuentiones hactenus non fuerũt exiguæ, ubi pro multa pecunia à peregrinis oblata ostensę fuerunt Iosephi nutricij caligæ, indusiũ beatæ Virginis, linteamen decollationis Ioannis baptistæ, & alia quædã id genus monumenta uetustatis. Interfecto itaq; comite Iuliacensi, archiepiscopus Colonieñ effusus in terram Iuliacensem, deuastauit eam, fregit quasdã arces & expugnauit Iuliacũ, uolens uindicare prædecessorẽ suum episcopũ Engelbrechtũ, q quoq; irruerat in ditionẽ Iuliacẽsem, sed captus à comite tribus annis & dimidio durã & ferream sustinuit captiuitatem. Nam comes fecit parari caueam ferream, & quũ uellet adigebat episcopum in eam, faciens ridiculum ex eo spectaculum. Anno Christi 1460. discedens dux Burgundiæ cũ rege Franciæ à ciuitate Leodiensi, mouit exercitum suũ contra Aquenses, eo quod præstãtiores ciues Leodienses fugissent Aquisgranũ, expugnassetq; ciuitatem & durius cũ illis egisset, nisi illi dedidissent se ei. Ingresso autem duce ciuitatem, potentiores qui erant in ea, nudatis capitibus, discalciati, solis indusijs amicti, funeq; collo suspenso prociderunt ante ducem, procumbentesq; sic dimidia ferè hora, uix tandem ueniam & gratiam promeruerunt.

Comes Iuliacẽsis occiditur.

Mechlinia.

De ciuitate ista nihil habeo quod scribã, nisi quod anno Christi 1545, septima die Augusti circa undecimam post meridẽ horã, horrenda in ea accidit clades, qualis uix unquam est audita. Nam edito tonitruo tantus tremor concussit urbẽ, ut maior pars hominũ putarit imminere extremũ iudiciũ, aut instare urbis exterminiũ. Consecutum enim est horribilem illum nubium crepitum: fulgur quoddam nebulosum & fœtor sulphureus intolerabilis, neq; sciebat quisquam, nisi hi quos tempestas & fatum apprehenderant, quid factum erat, donec tãdẽ rumor in urbe percrebuit, fulmen cœli tetigisse Arenæ portam, in qua reposita fuerant supra octingenta uasa pulueris bombardici, quorũ subita conflagratio tantam in urbe fecit confusionẽ, ut nemo unquã mirabilius uiderit spectaculũ. Porta illa arenaria dissoluta fuit in momẽto oculi in minutissimas partes, nec tãtũ turris fundamenta, quin & uicinorum murorũ lapides fuerunt ex fundamento euulsi & in omnẽ orbem dispersi. Sed & fossarum aquæ subito fuerunt ui caloris incensi pulueris arefactæ. Mane itaq; sequentis diei undiq; inuenta sunt per circuitũ dissipatæ turris cadauera defunctorũ, quorũ trecenta fuisse putantur, & sesquicentũ grauiter uulnerati. Inuẽta quoque fuit mulier uterum gestãs mortua, cuius uterus scissus uiuũ infantẽ baptismo ministrauit. Alia mulier in tempestate illa uolens cubiculi ualuas claudere, subita ui amisit caput. Erant quoq; in hospicio quodam aliqui ludẽtes cartis, qui in uniuersum extincti sunt pter matremfamilias quæ in cellam uinariam descenderat, ut ceruisiã apportaret. Inuẽtus quoq; fuit uir quidã in spelunca abscõditus, qui post triduũ progressus, interrogauit, Nũ mũdus adhuc consisteret? In summa, erat miserum spectaculum uidere urbem illam egregiam tam misere uastatam & dehonestatam. Nulla ferè fuit in urbe ecclesia, quæ nõ graui læsione fuerit quassata. Domus uiciniores penitus fuerunt prostratæ, imò integræ plateæ subuersæ.

Louanium.

Ante tempora Otthonum fuit in Louanio comitatus, qui postea tẽpore Otthonis magni fuit sublimatus in Marchionatũ, & complectebatur Louaniũ, Bruxellam, Antuuerpiã & Niuellam. Deinde creuit in ducatũ Brabantiũ, de quo in Gallia aliquid scripsimus. Mortuo anno Christi 1247. Henrico comite Louaniensi, succedenteq; ei Henrico 3. mutauit is titulum, locoq; comitis seu ducis Louanieñ. usurpauit titulum ducis Brabantiæ. Anno Christi 1422. impetrauit Ioannes dux Brabantiæ à Romano pontifice, confirmationem generalis studij Louanij instituti & fundati.

Academia Louaniensis.

Tungri.

Tungri populi, à quibus Tungrorum ciuitas nata est, fuerunt primi Germani, qui relicta patria Rhenum transierunt, atq; alias sibi quesierunt mansiones. Nec inuenit in Brabantia ciuitas aliqua uetustior Tungrorũ oppido. Sanctus Maternus cõuertit eius ha-

uexasse, piraticis scilicet incursionibus. Vnde quidã sic scribit: Franci ipsi præter cæteros truces, quorũ uis quũ ad bellum efferuesceret, ultra ipsum oceanũ ęstu furoris euecta, Hispaniarũ etiam oras armis infestas habebat. Idem Eutropius de Francis & Saxonibus scribit, asserens quantum negocium fecerint Rom. principibus, Maximiano, Cõstantio, Constantino, Aureliano, Probo. etc. Tandem quũ toties Franci pedestribus incursionib. Galliã intrassent, nõ tam prędę dulcedine quã ubertate soli electi, sedes in ea figere constituerunt. Primũ tamen relicto oceano Germanico, ad Rhenũ in ueteres sedes Sicambrorum se cõtulerunt (sunt enim qui Sicãbros diuersos populos à Francis fuisse putãt) atq; habitationem suã usq; ad Mœnũ amnem & Salam extenderint, unde cõmodius Galliã incursionib. uexarent. Ea enim loca propter emigrationes gentium & excidia bellorũ, cultorib. destitui cœperant. Itaq; sicut Vbij & Menapij sinistram Rheni ripã, ita Franci dextrã tenuerũt, Coloniã Agrippinã à qua solo Rheno diruebant, ceperunt & euastarunt. Sed urbẽ postea Iulianus recepit, firmata cũ Francis pace. Deinde Gallię tractum qui ad Mosam fluuium est depopulati sunt. Exciderunt etiam has septem Rheni ciuitates, Castra Herculis, Quadriburgium, Vtricesium, Nouesium, Bonnam, Antenacũ & Bingiũ. Isti itaq; barbari Germani, qui dextram Rheni ripam inhabitauerant, nobilissimum in Gallijs regnum cõstituerunt, multisq; seculis iam tenuerunt, donec absorberentur. Et inter Gallos hodie ut quisq; procerum plus Francici sanguinis à maioribus suis habet, ita regno fit propior.

Franci apud Rhenum habitantes.

Sicambri.

Iuliacum, uulgo Gulch.

FVit olim Iuliacensis ditio comitatus, qui anno Christi 1329. per Ludouicũ. Imp. fuit sublimatus in marchionatum, ac deinde post triginta annos per Carolum quartũ in comitijs Metensibus fuit erectus in ducatum, id quod Cuspinianus sub titulo huius Imp. ostendit. Interea autem quo hæc regio comiti paruit, accessit quoq; comitatus Montensis, fuitq; comes Gerhardus simul comes Iuliacensis & Bergeñ. siue Monteñ. successit ei in administratione comitatuum filius eius Vuilhelmus, & hunc subsecutus est filius eius Vuilhelmus, primus dux Iuliacensis & Bergensis atq; dux Geldriæ. Post eum potitus est rerum frater eius Rainoldus, factus dux Iuliacensis, Montensis & Geldreñ. Eo'q; mortuo sine hęrede anno Christi 1423. nupsit relicta eius uxor affini suo Adolpho Bergeñ qui factus est dux Iuliacensis & Bergensis sed non Geldrensis. His autem sine liberis mortuis factus est Vuilhelmus dux Iuliacensis atq; Bergensis, genuitq; filium nomine Gerardum, successorem in paterna ditione. Genuit quoq; Gerardus filiũ nomine Vuilhelmum, qui anno Christi 1496. unicam filiam suã tradidit uxorem ducis Cliuensis unico filio, nomine Ioanni: sicq; tres ducatus, Bergensis, Iuliaceñ. & Cliueñ. in unam redacti sunt ditionem. Genuit autem iste Ioannes filium nomine Vuilhelmum, qui quartum ducatum, nempe Geldrensem. iunxit trib. ducatibus, Cliuensi, Iuliacensi & Bergensi, sed excitato bello anno Christi 1543. uictus à Cęsare Carolo q̃nto, exutus fuit ditione sua ac deinde rursus ea certis conditionib. donatus, pręter Geldriã tamen, ducta uxore filia Ferdinãdi Rom. regis.

De ducatu Montensi seu Bergensi.

TEmpore Henrici Aucupis Rom. regis, nẽpe anno 924. fuerunt duo fratres, qui ob exhibitum ministeriũ honorati fuerunt à rege Henrico, qui designauit eis in Vuestphalia certam quandam regionem, in qua senior, nempe Adolphus, construxit castellum quoddam prope comitatum Arnsperg, nominauitq; illud Volueshegh: & temporum successu non parum cultiorem reddidit terram illam per circuitum, oppidis & uicis eam ornans. Alter quoq; frater, Eberhardus nomine, cõstruxit & ipse castellum appellauitq; illud Aldenburg. Crescentibus autem fratribus illis in potentia & opibus, creauit rex Adolphum in comitem, & ditionẽ eius erexit in comitatum, qui dictus fuit comitatus de Altenna. Eberhardi quoq; terram sublimauit in comitatum Bergensem. Paulò post Eberhardus factus monachus, tradidit fratri suo ditionem suam & constructo monasterio iuxta fluuium Dune, factus est abbas in eo. Ab Adolpho & posteris eius descenderunt comites isti.

Comitatus de Altena.

Engelbertus, Adolphus, Engelprechtus, Adolphus. Is uerò Adolphus cum nullam reliquisset prolem, cessit comitatus Bergensis filio sororis suæ, nempe Gerardo comiti Iuliacensi. Post eum præfuit utrique ditioni filius eius Vuilhelmus, & post Vuilhelmum Gerardus, post Gerardum filius eius Vuilhelmus, atque huic successit filius eius uocatus quoque Vuilhelmus, dux primus Iuliacensis, Bergensis & dux Geldriæ. Successit autem ei in his ducatibus frater eius Rainoldus, qui mortuus est anno Christi 1523. mansitque post hæc tempora ditio Montensis apud ducatum Iuliacensem. Sunt qui aiunt comitatum Montensem erectum eo tempore quando Henricus superbus fuit depositus à Friderico primo. Anno tamen Christi 1336. fecit Carolus quartus ex comitatu marchionatum, & filius eius Vuenzeslaus sublimauit ad ducatum. Incipit autem regio ista apud inferiorem Vesaliam, ascenditque iuxta Rhenum magno spacio, cuius præcipuum oppidum aiunt esse Duscheldorff.

De ducatu Cliuensi.

Cleua ea Kelkum.

EO tempore quo Cæsar Iustinianus rerum est potitus, anno scilicet Christi 711. fuit in regione Cliuensi filia unica domini illius terræ, Beatrix nomine, quæ amplissimam habuit ditionem, quin & castellum Neomagus cum attinentijs eius erat illius. Extruxit quoque castellum & appellauit nomen eius Cleuam. Maritum uerò eius quem iuuenem de genere militari accepit, creauit Theodosius Imp. in comitem. Post eum præfuerunt regioni posteri eius, quarum nomina sunt, Theodoricus, Rainoldus, Ludolphus, Ioannes, Rupertus, Balduinus, Ludouicus, Eduuardus Ludouici frater, & post eũ Luthardus Eduuardi filius, qui suo tempore, nempe anno post Christum natum 889. in sua habuit potestate Nussiam oppidum. Genuit autem cũ Bertha uxore sua, filia Arnolphi Imp. Balduinum II comitem & Richfridum. Hunc subsecuti sunt filij & filiorum filij, Arnoldus Vuichmannus, Conradus, Theodoricus, Dietherus, Arnoldus, Theodoricus, Arnoldus 3. Arnoldus 4. Theodoricus 5. Theodoricus sextus, septimus, octauus, nonus & Theodoricus decimus Ottonis frater: item Ioannes Ottonis quoque frater, qui mortui sunt sine liberis circa annum Christi 1330. & quum comitatus tunc rediret ad imperium, multi contenderunt pro eo. Anno Christi 1357. Adolphus de marchionatu, archiepiscopus Coloniensis, resignato episcopatu impetrauit à Carolo quarto comitatum istum. Deinde anno 1389. filius eius Adolphus factus est comes Cliuensis & marchio. Idem quoque factus est dux in concilio Cõstantiensi anno Christi 1417. Deinde anno 1443. Ioannes Adolphi filius factus est secundus dux Cliuensis. Sub isto duce anno Christi 1454. alienatum est oppidum Sœst ab archiepiscopatu Coloniensi & uenit ad ducatum Cliuensem. Anno domini 1480. Ioannes memorati ducis filius factus est dux Cliuensis & comes in marchionatu. Huius filius qui etiam Ioannes fuit uocatus, duxit uxorem Mariam filiam unicam Vuilhelmi ducis Iuliacensis, factusque est per eam dux Iuliacensis & Bergensis. Sustulit autem ex ea filium Vuilhelmum nomine, qui nostro tempore regionibus præest.

Primus dux Cliuensis.

De comitatu Holandiæ & episcopatu Traiectensi.

IN descriptione Galliæ haud procul à fine scripsi nõnihil de Holandia & comitatibus eius, quo pacto scilicet hæc regio uenerit ad ducem Burgundiæ ac deinde ad Maximilianum ducem Austriæ. Hic nunc paulo fusius scribã de ipsa & episcopatu Traiectensi, de ciuitatibus eius, atque de successione comitum eius, & quoties dominium illud ad aliam fuerit translatum familiam. Principio sciendum, Holandiam circa incarnationem Christi incultam fuisse regionem, obductam magna sylua, præsertim ea parte quæ est inter duos Rheni riuos, Vualam scilicet & Rhenum: nec Rhenus tunc rectà suo cursu perti- nuit Dordracum, ut nostro tempore, sed infra oppidum Vuick riuulus quidam à Rheno extrude-

extrudebatur uersus Dordracum, qui uocabatur Leck, Rhenus uerò cursum suum uersus
Traiectum deflexit atq; inde uersus Leidam & mare, efficiens unà cū Vuala insulā, quę Ba- *Batauia.*
tauia ac deinde Holand. fuit uocata. Quomodo uerò Rhenus se Lecho immiscuerit, unoq;
miliario intra Traiectum in eū riuū segregatus fuerit, dicā infrà. Putāt ab initio episcopū
Traiecteñ. dominū fuisse huius regionis, quam illi donauit cū omnibus prouētib. eius Ca-
rolus Magnus atq; successores eius usq; ad Carolum Caluū, idq; eo animo, ut circūiacētes

Quales olim Episcopi. terras doctrina sua ad Christi fidem conuerterent, easq́ꝫ sibi subiectas tenerent. Fuerũt eo tempore religiosi & Deo deuoti Episcopi, qui spiritualibus rebus animum magis quã corporalibus intendebant, atq; ob id Imp. & reges illis inclinati, dederũt eis terras & populos, feceruntq́ꝫ dispensatores feudorum erga duces & comites, sicut anno Christi 1021. præsente Henrico Imp. multi comites sese uasallos & beneficiarios exhibuerunt Adelboldo episcopo Traiectensi. Ducebantur Imp. in terris dispẽsandis hac spe, ut si religiosos Episcopos & Abbates præficerent populis & regionibus, beneficiarij eorum attendentes beneficorum integram & Christianam uitam, ipsi quoq; integriores eorum exemplo redderentur. Factum proinde est, ut dum Episcopi sanctiori pollerent uita, simul quoq; grauarẽtur pluribus diuitijs, quas cõsentientibus Imp. expendebant in magnifica ædificia templorum monasteriorum, & in amplissimas fundationes canonicatuum. Nam erant tunc tam multi duces tamq́ꝫ uarij gradus comitũ sicut nostro tẽpore, inter quos distribueretur terra. Postquam uerò Episcopi relicta pietate cœperunt fieri fallaces, auari, ambitiosi, superbi, mundani, luxui dediti, atq; pomposi, religiosamq́ꝫ uitam suam commutarunt in merã pompam & uanitatem, omnia quoq; in diuersum usum sunt cõmutata. Abutentes enim diuitijs, non iam monasteria & ecclesias, sed arces, munitiones & oppida cœperunt extruere cõtra hostes suos. Sic Episcopus Traiectensis, Godefridus nomine, ædificauit contra Holandos Monfort & Vuorden, contra Geldrẽses Horst, & cõtra Frisios Vollenho apud Schuuol: in summa, Episcopi pro bona parte facti sunt seculares principes, geruntq́ꝫ bella ut illi, nec minorem pompam & factum ostendunt quàm illi. Ab initio autem non fuit ita, nec Christus tales uoluit habere successores, cum regnum eius non sit de hoc mundo. *Officium Episcoporum.* Dotato itaque episcopatu Traiectensi magnifice à Rom. Imp. habuit rex Franciæ Carolus caluus nobilem quendam in aula sua, Theodoricum nomine, quem Holandiæ dedit pręfectũ. Is nõnihil cœpit deplumare episcopatũ, sicut & successores eius Holandiæ pręsides, atq; in hunc modum perpetua discordia nata est inter comitatũ Holandiæ & episcopatũ. Habuerũt comites pro se Galliæ reges sicut Episcopi Romanorũ reges, qui episcopatũ fundauerant & dotauerant. Theodoricus comes quartus huius nominis, cœpit Adelboldum decimumnonum in ordine Episcopum, uinctũq; tenuit Iselmondæ integro triennio. Durauit hęc inter Episcopos & comites discordia usq; ad tẽpora nostra, quando terra ipsa in unũ coacta est dominiũ, & sublatũ omnis discordiæ seminariũ. Holandia itaq; Germaniæ prouincia, ad septentrionẽ alluitur mari, & quod reliquum est Rheni fluminis brachia intercipiunt insulamq́ꝫ efficiunt: est palustris, pascuosa, plurib. stagnis ac maris interfusa finibus. *Qualis facies Holandiæ.* Principatus ecclesię Traiectensis hodie Imperatori subijcitur, latamq́ꝫ comprehendit terrã, diuersis meatibus Rheni interclusam, cui ab oriente à Frisij, à Meridie Vuestphali iunguntur. Traiectũ diues & populosa ciuitas est, Episcopus urbis quadraginta millia pugnatorũ, si quãdo necessitas ingruit, educit ad bellũ. Potus genti ceruisia, uinũ mercatores asserunt. In hac ciuitate memoria nostra multæ fuère seditiones, cũ Epm uni parti acceptũ altera recusaret.

Genealogia comitum Holandiæ.

1 Theodoricus primus princeps & comes Holandiæ anno 863.	2 Theodoricus filius eius qui Frisiæ quoq; fuit dominus	3 Arnoldus Theodorici filius	4 Theodoricus Arnoldi filius	5 Theodoricus comes 1035. / 6 Florentius comes.

Mortuo comite Florentio, Gertrudis relicta eius accepit maritum Rupertum comitem Flãdriæ, qui nomine uxoris & filiorum eius administrauit comitatũ Holandiæ. Hic dictus fuit Frisius certa quadã ratione, quã in Flãdria signaui. Postea fuit pulsus ex Holandia per Gotfridum ducem Brabantiæ & Lotharingiæ, qui potenter Holandiam & Selandiam sibi subiugauit. Perdomuit quoq; gladio suo Frisios & ad obedientiam coëgit. Deinde anno Christi 1076. uenit Theodoricus dicti Florentij filius, & nemine resistẽte subegit utrãq; regionem, Holandiã & Frisiã. Deficientibus aũt ab eo Frisijs, commisit duas pugnas cũ eis.

7 Theodoricus filius Florentij	8 Florẽtius filius Theodorici	9 Theodoricus filius Florentij	10 Florentius	11 Theodoricus / 12 Vuilhelmus

Vuilhelmus 12 factus est anno Christi 1203. comes Holandiæ & Selandię atq; Ost Frisię. Fuit quoq; legitimus heres regij Scotiæ propter matrem suam.

12 Vuilhel-

12. Vuilhelmus
- Vuilhelmus
- Ottho
- 13 Florentius cuius uxor fuit ducissa Brabantiæ
  - 14. Vuilhelmus. Hic fuit electus anno Christi 1248. Romanorum rex.
  - Margareta, cuius maritus fuit comes Hannonien̄sis. 15
    - 16. Ioannes comes Hannoniæ & Holandriæ
  - Florentius.

Vuilhelmus 14. electus rex Rom. potitus est magna uictoria contra comites Flandren̄. id quod in Gallia sub titulo comitatus Flandren. signaui. Vltimo uerò idē coadunato suorū ualido exercitu, 28 die Decemb. in Frisones mouit. Cum autem Frisonū terra sit admodum paludinosa, & ob id non satis tutus accessus cōmeantibus, rex ipse dū exercitū præcedere & locū ubi ad hostes cōmode intrare posset cogitauit, caballus cui insederat cespitās in paludem glacie coopertā præceps prolabit̄, ita ut nec regredi fuerit possibile. Dum aūt hinc inde cū equo paludi immersus uolutaret̄, Frisones qui ad explorandum hostium aduentum in arundineto proximo latitabant, quempiā ex militibus fore existimantes, occurrunt atq; regem luto hærentem, nec ultra nec citra progredi ualentē interficiunt, anno ętatis suæ 27. regni aūt septimo. Tertia uerò die increbuit rumor exercitui eius regē à Frisonibus interfectū, unde animis nō parū consternatis dū ad locum interfectionis peruenissent, hunc in cuiusdā abiecti hominis domuncula sepultū inueniunt, cuius cadauer exhumantes ad Mittelburgum transferunt & in monasterio quodam sepeliunt. *Vuilhelmus rex perit.*

14 Vuilhelmus rex Rom.
- 15 Florentius anno 1255.
  - 16 Ioannes, sine hærede defunctus
  - Theodoricus
  - Florentius
  - Vuilhelmus

Mortuis istis comitibus sine uirili semine, peruenit comitatus ad Ioannem Hannoniæ comitem, qui fuit filius sororis Vuilhelmi regis.

17 Ioannes comes Hannoniæ & Holandiæ
- 18 Vuilhelmus. Iste Vuilhelmus factus est anno Christi 1304 dominus multarum terrarum, duxitq; uxorem Philippi regis Franciæ sororem, ex qua sustulit 3. filios & unam filiam
- Ioannes
- Henricus

18 Vuilhelmus
- Ioannes
- 19 Vuilhelmus. Hic factus est anno 1337. comes Hannoniæ, Holandiæ, Selandiæ & dominus Frisiæ.
- Ludouicus
- Margreta

Hic rursum defecit uirile semen, atq; ob id maritus Margretæ, Ludouicus dux Bauarię, comes Palatinus Rheni et Imp. factus est anno Christi 1346. comes Hānonię, Holādię, etc.

20 Ludouicus Bauarus, Imperator
- 21 Vuilhelmus, cuius mater retinuit Hannoniam.
- 22 Albertus
  - Margreta ducissa Burgundiæ
  - 23 Vuilhelmus.
    - 24. Iacoba
  - Ioannes episcopus Leodiensis.
- Ottho marchio Brandenburgensis.

Anno Christi 1388. successit Albertus princeps Palatinus fratri suo Vuilhelmo in comitatu Holandię & Hānoniæ, &c. Alberto successit filius eius Vuilhelmus anno 1404. Is aūt unicā relinquēs filiā Iacobam nomine, tradidit illi tot comitatus gubernandos, sed quos illa retinere non potuit, eo quod patruus eius Ioannes coadiutor Leodiensis relicto episcopatu cōtendit quoad uixit pro fratris defuncti ditione, neptem suā impugnans octo annis. Tulit illi suppetias Ioannes dux Burgundiæ atq; Brabantiæ: domina aūt Iacoba nihilominus regimini præfuit cū quatuor maritis suis, quos successiue accepit, uixitq; in administratione decem & nouē annis, tametsi in magno labore & molestia. Primus eius maritus fuit dux Carolus Delphinus, sed qui mortuus est priusquam coronam regni obtineret. Secundus fuit regis Angliæ frater. Tertiū ignoro. Quartus fuit eques auratus ex Selandia. Mortua domina Iacoba, uenit anno Christi 1435. Philippus dux Burgūdię filius ducis Ioānis et subiecit ditioni suæ Hannoniam, Holandiā, Selandiā & Frisiā, eo q̄ mater eius Margreta fuerat filia Alberti ducis Bauarię, & soror Vuilhelmi ducis Bauariæ, ultimi domini Holandię Selandię, &c. Is pręfuit regionib. istis pacifice uiginti sex annis. Successit aūt ei Carolus dux Burgundiæ, præfuitq; anno Christi 1461. omnibus memoratis regionibus. Sustulit etiā ex filia ducis Borboniæ unicā filiā, hæredem omnium suarum regionum Mariam nomine,

quam

quā duxit uxorem Maximilianus dux Austriæ, factus per eā dominus Burgūdię, Hannoniæ, Holandiæ, Selandiæ & Frisiæ. Genuit autem illa ei Philippum & filiam unam Margaretam. Philippus genuit Carolum & Ferdinandum.

De Batauia quæ hodie est Holandia.

Bataui ex Catthis nati.

QVum olim Catthi intestino bello laborarent, una horum natio rebus suis consultura ad Rhenū lōgius digressa est, ibiq; in insula cōsedit. Bataui inquit Tacitus, non multum ex ipsa sed insulam amnis Rheni colunt, Catthorum quondam populus & seditione domestica in eas sedes transgressus, in quib. pars Rom. Imp. fierent. Idem autor lib. 18. sic scribit: Bataui donec trans Rhenū agebant pars Catthorum seditione domestica pulsi, extrema Gallicæ oræ uacua cultoribus, simulq; insulam inter uada sitam occupauere, quam mare oceanum à fronte, Rhenus amnis tergū ac latera circumluit. Fuerunt olim Bataui populi robustissimi, & qui cæteras Germaniæ inferioris nationes superauerunt, progeniti, ut multi sentiunt, ex Catthis Germaniæ populis, qui traiecto Rheno hanc regionem occupauerunt. Ab his putant exortā ciuitatem Catuicum, in ostio Rheni sitam. Est regio ista nostris temporibus cultissime instructa oppidis, castellis & uicis. Est palustris quidem & aquis perfusa, sed interim habet pascua optima, nutriens pecora multa. Sunt qui putāt uocem Holandiæ deriuatā à Germanica dictione Hol, quę sonat cauitatem, quod scilicet regio illa sit caua & antris referta. Alij putant dictā Holland, quasi Holtzland, ob id scilicet quod ab initio regio ista fuerit magna sylua multisq; lignis obducta. Quando uerò & quomodo ea sylua fuerit exterminata, per nullos historicos est proditum, nisi quod Cornelius Hortensius putat id factum per tempestuosam inundationem aut æstū maris, qui suo fremitu obstruxerit exitus Rheni, congeriem arenæ meatui eius obijciens, unde aqua stagnata & uentis agitata arbores radicitus euulserit, Rhenūq; in alium alueum impulerit, nempe ad Lechū ubi in hūc usq; diem Rhenus Lechus appellať. & alueus Rheni uetustus adhuc in terra apparet, inter quē et Vualam proprie Batauia olim locum habuisse putatur. Suspicantur aūt quidam hanc terræ mutationē incidisse in annum Christi 860. Fuit etiā anno Christi 1170. magna in ea regione inundatio, q̄ usq; ad Traiectū desæuijt. Scribunt ueteres, Rhenū fuisse tēporibus suis bicornē, duobusq; ostijs ingressum mare. Nam Isela tunc nullius fuit existimationis, aut fortasse omnino non fuit, sed interim meatum sibi fecit. Riuus unus retinuit nomen Rheni, sed deflexit à Vuick ad Traiectum, atq; inde semitā habuit uersus Vuordē & Leiden & apud Catuic lapsus fuit in mare. Hinc consurrexit aut emersit magna, lata, feracissima insula inter Vualem & Rhenum, quæ postea in magnam abijt contractionē, ubi Rhenus Lechi apprehendit alueum. Anno Christi 1420. aut secundū alios anno 1446. decima septima Aprilis, mare in tantam rabiem excitatū fuit, ut post Dordracum eruptionē sibi fecerit, dissolueṙit factos aggeres, liberumq; in terrā acquisierit ingressum, perdiderit terras & homines oppida & uicos. Submersę tūc fuerunt sedecim parrochiæ & interierunt circiter cētum millia hominū unà cū pecoribus & rebus suis. Sensitq; tunc Dordracum non uulgare damnum.

Inundatio maris.

Traiectum, uulgo Vtrecht.

SVnt qui putant episcopatum, qui hodie Coloniæ est, olim Traiecti fuisse. Sed postquā Traiectum per Nordmannos & Danos fuit direptum & euastatum, archiepiscopatus tempore diui Bonifacij aut paulo post eius tempora, nempe circa annum Christi 755. fuit

Coloniam

Coloniam translatus. Deinde Carolus Magnus Traiecti rursum excitauit episcopatum, dotauitque terris & hominibus. At Carolus caluus ueniens aliquot annis post Carolum Magnum & instituens in Holandia comitatum, spoliauit nonnihil episcopatum, discreuitque unum dominium ab altero. Ad comitatum pertinuerunt ab antiquo hæ ciuitates, Schonhofen, Dordrecht, Amsterdam, Alcmar, Gauda siue Gauu, Vuorden (quæ aliquando episcopi fuit) Leiden, Harlem, Delfft, Hagen, Veteres aquę, etc. Episcopatus autem ciuitates, arces & uici fuerũt plurimi, incipientes à Traiecto & diffusæ ultra Iselam usque ad Schuuollam. Fuit Episcopus quidam nomine Godfridus, qui condidit Monfort & Vuorden contra comitatum Holandiæ. Nam habuit episcopatus perpetuas lites contra uicinarum terrarum dominos, præsertim contra ducem Geldriæ, qui non parum Episcopos Traiectenses incendijs & direptionib. molestauit, in terra ultra Iselam, sita. Fridericus marchio Badensis, Episcopus Traiectensis, itemque Philippus Burgundus Episcopus, & Henricus Palatinus Episcopus grauissime afflicti sunt à Carolo duce Geldrię, et multi ex subiectis depauperati plurimaque ciuitates & uici subacti. Conatus est dux Henricus Episcopus Traiectensis nostro æuo multis & uarijs medijs pacem facere cum duce Carolo, sed inanis fuit conatus eius. Procurauit Geldrus apud Traiectenses ciues & Canonicos ipsos, ut cõspirarint cõtra Episcopum suum, unde & multi capti fuerunt, & duo saccis insuti atque in Rhenum submersi. Stabant tamen aliqui ciues à parte Episcopi, at maior pars aduersabatur illi, creuitque dissensio illa in apertum & diutinum bellum, & perierũt interim multi. Geldrus inuasit Traiectum, fecitque regioni magnum negocium. Cæterum Henricus Episcopus uidens se undique hostibus circumuentum, quærebat auxilium atque inueniebat apud Carolum Cæsarem, ducem Brabantiæ & comitem Holandiæ atque Flãdriæ. Recuperauit magno apparatu bellico ciuitatem Traiectensem & alia oppida quæ Geldrus occupauerat. Sed qa subditi eius trans Iselam nulla poterant frui quiete, quin cõtinuo à Geldro uexarentur, & Episcopus perpetuo nõ poterat obsistere tyrãnicis incursionibus, qb. pauperes grauabantur, inito consilio uisum illi fuit pro commodo populi ditionẽ resignare dominio Burgũdico, eamque in corporare ducatui Brabantiæ & comitatui Holandiæ, cuius possessionẽ susciperet Carolus Imp. pro se & suis legitimis hæredibus quibus posteũ cessuræ erant Brabantia & Holandia. Conuocatis ergo Episcopus totius ditionis suæ proceribus, spiritualibus & secularibus, aperuit illis animi sui conceptum, monuitque ut deliberarent in hac re qd conducibilius esset eis & toti reipublicæ. Placuit quibusdam hoc Episcopi propositũ, alijs uerò displicuit. Videntes tamen quid futurũ erat, consensit maior pars ut Traiectũ & omnia oppida, iurisdictio, prouẽtus, bona, agri, montes, syluæ, flumina & quicquid erat quod ad externum attinebat dominium, cederet deinceps in proprietatem Carolo Cæsari, & omnibus legitimis hæredibus eius utriusque sexus ducibus Brabantiæ & comitibus Holandiæ. Post illam resignationem Episcopus absoluit omnes subditos suos à iuramẽto sibi pręstito, ita tamen ut sese sacramẽtis obstringerent Carolo Cæsari & successoribus eius ducibus Brabãtiæ comitibusque Holandiæ. Episcopus uerò sibi & posteris suis Episcopis nihil pter iurisdictionẽ spiritualẽ reseruauit. Illico post resignationẽ istã, missa est anno Christi 1528. legatio Romã ad pontificem, ut ille quoque sua autoritate confirmaret & roboraret hanc ditionis translationem. In hunc itaque modũ tota temporalis ditio episcopatus Traiectensis, quã põtifices illius loci tenuerãt & administrauerãt annis 916. trãslata est ad duces Brabantinos & comites Holandicos. Traiecteñ. itaque & tota regionis ditio in hac trãslatione nedũ dominiũ suũ perdiderũt, sed et omnia priuilegia sua ridiculè resignauerũt. Interim enim quo sub Episcopo fuerunt, uixerunt domi iuxta leges suas, nemini in mũdo quicque debentes. Singula oppida gubernata fuerunt per suus Senatus, causæ uerò totius regionis tractatæ fuerunt per tres status eius, quorum supremũ gradum habuerũt spirituales, alterũ nobiles & militares, & tertiũ uulgares. Fuerũt liberi ab omnibus exactionibus, nisi quod uectigal dabant de potu & frumento. Nec habuerunt Episcopi merũ imperium super ciuitates, sed solũ super rurales. Hãc libertatẽ Traiecteñ. etc. tota regio resignarũt, & perpetuę seruituti sese subiecerunt. Sed interim hoc cõmodi lucrifecerunt, ut post seditiosam illam, contentiosam & inquietam uitã, quam inter se sub priuilegijs illis duxerunt, uenerunt ad coactam pacẽ, nacti principem quem timere coguntur, atque abstinere à seditiosa illa uita quã sub Episcopis egerunt. Hic itaque finẽ facimus tractus Rheni occidẽtalis, ascensuri rursum ad initiũ Rheni & lustraturi latus eius oriẽtale, quod scilicet est à parte ueteris Germanię.

Episcopi Traiectenses afflicti.

Episcopatus ditio incorporatur comitatui.

Traiectenses exuuntur priuilegijs suis.

De

De Alpibus & summis montibus ex quibus scaturit Rhenus, quorum cultores hodie uocantur Grisones, uulgo Grauubundter & Churuualen.

E' Regione Valesiæ iuxta originem utriusq; Rheni habitãt Grisones, qui olim Rheti & Canini appellati fuerunt. De istis & alijs populis qui summas inhabitãt alpes, ex professo scripsit Egidius Schudi Glareanus, & nos olim librum eius Germanica lingua scriptũ, utcunq; fecimus latinum, addita magna charta descriptionis Helueticæ. Anno ante Christi incarnationẽ 587. profecti Galli cum duce suo Bellouesо in Italiã, magna occuparũt partẽ, expellentes etiã ex Tuscia (in qua hodie sunt Pisa, Luca, Florẽtia, &c.) habitatores illius regionis, qui in exilium acti, cum duce suo Rheto in asperis alpium montib. iuxta originẽ utriusq; Rheni & amniũ Athesis atq; Eni consederũt, in uallibus & montibus castella erigentes, denominationemq; à duce suo Rheto accipientes. Successu aũt temporis Rheti illi multiplicati, dilatauerunt fines suos usq; ad lacum Podamicũ intra Brigantium & usq; ad oppidum Vuesen & lacũ eius. Vltra uerò alpes uersus Italiam expanderunt ijdem Rheti gremiũ suum usq; ad Cumum, Veronã & Tridentũ. Primi Rheti dicti sunt Canini, id est, Grisones, qui pro bona parte Rom. subiecti fuerunt. Anno Christi 357. quum Constantinus Imp. oppugnaturus Alemannos castra sua mouisset ad cãpos Caninos, ibiq; curiam suam aliquandiu habuisset, in planicie scilicet illa, atq; montiũ faucib. ubi hodie Curia ciuitas est sita, post recessũ eius cœpta est ędificari ciuitas Curieñ in illo loco, et tota regio illa denominata Rhetia Curiẽsis, habitatores uerò eius Churuualeñ.

Rheni unde dicti.

Canini seu Grisones.

De Curia prima Rhetorum urbe.

CVria, sicut iã diximus, habet mediocrẽ antiquitatẽ, cõstructa circa annũ Christi 357. sensimq; ampliata et munitior turribus effecta, elegantiorib. domibus adornata, atq; statim post sui cõstructionẽ ad fidẽ Christi cõuersa. Nam circa annum Christi 495. tempore Clodouei magni, habuerũt Curienses episcopũ, id quod colligitur ex diui Fridolini legenda. Hæc ciuitas nostro tẽpore iuxta morẽ patrię satis benè est extructa, distãs à Rheno itinere dimidiæ horæ, sita iuxta duos mõtes, triãgularis, cõsurgẽs scilicet prope curiã cathedralem in angulum, qui tamen ipsam cathedralẽ cõplectitur curiam. Monasterium uerò sancti Lucij parum abest à mœnijs curiæ episcopalis, ad iactum scilicet balistæ. Factum est nostro tẽpore ex monasterio hospitale. A' tergo ciuitatis & curiæ cathedralis prorũpit ex montiũ conuallib. magnus amnis, per quẽ copia lignorum in ciuitatẽ infertur. Ab oriente ciuitatis sunt montes plurimi consiti uineis, & uinũ quod ibi crescit, album & rubeum, satis præstans est. Est in hac urbe frequẽs merciũ ultra citraq; montes proficiscentium depositio atq; impositio. Nam quum in Longobardiam transmittendæ sunt, singulis iumentis duæ sarcinæ imponunẽ, ob id quod neq; bigæ neq; quadrigæ ultra montes currere queant. Equi uerò ad hunc laborem assueti, reportant uinum generosum, quod uulgo Veltlin uocant. Cæterum in montib. illis Curiensib. inueniunẽ uaria genera animaliũ & auiũ, specie nõ differentiũ ab animalib. Valesię, ut sũt ibices, capricorni, mures mõtani, uultures, lagopi, phasiani, galli syluestres, parnisę, etc.

S. Lucius.

De curia cathedrali Curiensis ciuitatis.

INcludiẽ quidẽ curia cathedralis mœnijs ciuitatis Curieñ, sed tenet altiorẽ locũ, habetq; clausuram tãtæ amplitudinis ut comprehendat episcopales edes, Canonicorũ domos & cathedralem ecclesiã, quæ omnia pro more regionis satis magnifice sunt extructa, pręcipuè tamen episcopi curia est splendide ab intra et extra ornata, regalibusq; mansionibus decorata. Nihil est quod urbem illam deformiorem reddit quàm incomposita domorum tecta, quę uice coctilium tegularium lapidibus latis aut tabulis ligneis inconcinnè tegunẽ. Non enim habent montes illi saxosi & asperi idoneam terram, unde lateres coqui possint.

De episcopatu Curiensi.

Est episcopatus Curiensis in Rhetis unus ex uetustiss. Germaniæ episcopatibus, cœpitq;

pitq́ circa annum Christi 440. Aliqui cõtendunt primũ eius Episcopum fuisse S. Lucium sed numerus annorũ non conuenit. Lucium hunc aliqui regio stemmate apud Britãnos ortum & natum esse affirmant, conuersumq́ ad Christi fidem anno 176. imperante Marco Antonino. Venit amore propagandæ fidei Christianæ in Germaniam, cœpitq́ primũ prędicare Salisburgi, postea Augustę Vindelicorum: ubi cum ejceretur ab infidelibus, dicitur Curiam cum sorore Emerita cessisse, ibiq́ idololatricas repręhendens opiniones & Christum prædicans, cum sorore martyrio est coronatus. Alij hunc Lucium Cyrenæum fuisse putant, Simõnis illius, qui Christi crucem portauit, filium. Primus itaq́ Curiensis episcopus signat Asimo, qui anno domini 452. in Chalcedonensi fuit concilio. 2. Puricius, alijs Prupicius, cuius tẽporibus legitur S. Fridolinus condidisse S. Hilariæ templum, quod nũc diuo Martino est dicatũ. 3. Claudianus. 4. Vrsicinus. 5. Sidonius. 6. Eddo. 7. Valentianus. 8. Paulinus. 9. Theodorus. 10. Verendarius. 11. Constantius. 12. Ruthardus. 13. Baldebertus, qui pręfuit anno 720. Sub eius gubernatione cœptum est à S. Pirminio monasteriũ Fabarianũ ord. S. Benedicti. 14. Paschalis comes Brigantinus, Vigilij præsidis Rhetiæ filius. 15. Victor, legitimus filius paschalis episcopi. Hic unà cũ matre sua circa annum Christi 760. fundauit in Tumlesch cœnobium nobilium dominarũ, in loco Catzensi, sed quæ egredi & nubere possunt. 16. Virgilius comes Brigantinus. 17. Thello filius Victoris Rhetici, tyrãni, qui pium uirum Placidum apud Disentinense monasterium obtruncari fecit. Hic condidit & extruxit cathedralem ecclesiã Curiensem quæ huc usq́ illæsa mansit. Est anno domini 774. mortuus. 18. Constantius. Huic dedit

CIVITAS CVRIENSIS

caput Rheni, in faucibus montium sita, habens tamen uersus Rhenum magnam planiciem, (distat enim à Rheni ripa itinere dimidiæ horę) cuius picturam candidè exhibuit, ob amorem patrię suæ, Reuedissimus dominus, dominus Lucius Yterus eiusdem loci episcopus, studiosorum patronus pientissimus.

Curiensis ciuitas, Rhetorum siue(ut hod

60. Vdalricus à Lentzburg dictus Schultheis, monachus Einsidlensis. Hic à Ludouico Romano, marchione Brandenburgensi, in bello iuxta Athesim gesto, cum multis nobilibus fuit captus, eo quod Carolo regi Bohemorum suppetias tulisset contra Ludouicũ quartũ Imperatorem, patrem dicti marchionis, Tyrolensemq; comitatum Bauaro eripuisset. Liberatus tamen postea fuit & mortuus domi, anno 1355. 61. Petrus ex Bohemia natus, qui post relictum põtificatum Curiensem, factus est episcopus Morauiensis. 62. Fridericus de Mentzingen aliàs Nentzingen. Fuerat iste Cancellarius Leopoldi ducis Austriæ, relictaq; Curia uenit Brixiam. 63. Iohannes. Fuerat iste Cancellarius Alberti ducis Austriæ. obijt 1389. 64. Hartmãnus comes à Vuerdenberg & dominus in Sargans, antea uerò Cõmendator ordin. Iohannitarum. Hic fratribus suis uolens opem ferre, diutinũ gessit bellum contra Lupoldũ ducem Austriæ propter limites dominorũ & propter aduocatiam Rhineckensem, sed apud Veldkirchenses à comite Stulingẽse captus, unà cum fratre Hugone comite à Sargans, tandem post nouem menses facta cõpositione restitutus est libertati, mortuus anno 1416. 65. Iohannes dictus Abundi, tempore Concilij Constantiensis. 66. Iohannes cognominatus Nasso. 67. Conradus à Rechberg. 68. Henricus Baro ab Heuuen, obijt 1472. 69. Leonhardus Cãcellarius ducum Austriæ, mortuus anno 1452. 70. Ortliebus baro de Brandis, Noluerunt ciues Curienses hunc agnoscere dominũ suum, sed maluerunt esse sub imperio, quod tamen à Friderico Imp. nullo iure obtinere potuerunt. Multa hic episcopus à suis est passus, & tandem anno 1491. mortuus.

71. Henricus baro ab Heuuen. Hic pacem habuit in episcopatu usq; ad annũ 1498. Tunc magnum exortũ fuit [illegible] diũ in ditione Fürstenburgensi contra Tyrolenses. Inijt propte-

(ulie uocantur) Grisonum metropolis.

rea iste episcopus fœdus cum septem Heluetiorũ cantonibus, sicq; post multa bella sopito uno dissidio, alibi aliud natũ fuit incendiũ, nẽpe Gutẽbergij & Meienfeldi. Persuasus episcopus reliqt Tyrolensib. arcẽ Fürstenberg, & post multa promissa, arx ipsa fuit spoliata & incensa, ipse uerò ad Enipontẽ translatus & cõtumelia affectus, discedens uenit Argentinã. Paulò post sublata discordiæ occasione, rediit episc. an. Christi 1503. ad possessionem suam. Cõuenientes deinde partes in Veldkirchio ut pacẽ facerent, discussis singulis cõtrouersijs, cõuenit tãdem inter eos. Sed reuersis episcopo & legatis ligarũ à comitijs illis, innotescenteq; plebeis de negocio ipso, irritati turmatim uenerunt ad ciuitatẽ Curiensem, postulãtes episcopũ & legatos qui secum abierãt. Quo cõprehenso, abduxerunt eum unà cũ nouẽ legatis ad Fürstenauu. Sed is clam elapsus, uenit ad aulã Maximiliani Cæsar. resignauitq; episcopatum dño Paulo Zieglero, à quo accepit pensionem 720. florenorũ, cõmoratusq; est Tiguri & Argentinæ usq; ad mortẽ suã. Habes hanc historiã suprà post historiã Caroli ducis Burgundiæ. 72. Paulus Zieglerus præpositus Otingensis in Bauaria, qui fuit à secretis Max. Imp. & præfuit episcopatui inter maximas difficultates ac subditorum molestias annis 38. Tandẽ uerò cedens ad Fürstenbergũ arcem, mœrore confectus, subitanea morte ex hac uita migrauit anno 1541. Ipse cõtulit anno Christi 1516. inuestituram feudorũ officij pincernarũ & comitatus Tyrolẽsis Maximiliano Cæsari. Sunt eñ archiduces Austriæ pincernæ episcopatus Curiensis, domini de Marmoribus Marsalli, & comites Amasij dapiferi. 73. Lucius Yterus ex antiqua Curiensium ciuium familia natus electus est anno 1541. princeps & antistes Curiensis post mortẽ Pauli episcopi. Ipse reconciliauit ligam templi Curiensis atq; ciuitatẽ ipsam. Huic successit an. 1550. 74. Thomas de Plantis.

De tribus Rhetorun seu Grisonum ligis.

PRima & superior Grisonũ liga facta est anno domini 1424. in oppido Trontz per abbatem Disertinensem, comitem Masaucensem & baronem à Rezuns, contra extraneos populos & raptores; ac deinde ne seipsos & subditos suos amplius permitterent prouocari ad extranea iudicia. Adiecta est etiam conditio ista, quod Abbas noluit id factum in præiudicium Rom. imperij, cuius prælatus est, aut in præiudicium dominorum Mediolanensiũ, quorum comes erat, ut domus Austriæ unde feudum habuit baronatus. Altera liga quæ & maior est, est ecclesiæ cathedralis, qua primum episcopus Curiensis, collegium capitulare & ciuitas ipsa unita, anno Christi 1419. annis 50. & uno, ciues facti sunt Tygurensium, ab deinde quo adhuc tutiores essent, confœderationem inierunt cum uicinis suis qui sunt de prima liga. Tertia liga est 10. iudiciorum aut iurisdictionũ, eorum scilicet qui habitãt in Prettigoia, qui anno Christi 1470 cõglobati, cõceperunt quandã unionis formulã, ac demũ omnes tres ligæ coniurantes, unum ferè cõfœderationis fecerunt corpus. Nec hoc cõtenti, reliquis quoq; Heluetijs sunt cõiuncti: quin & regno Franciæ, cui tamen uallẽ Veltlin abstulerãt, se certis cõditionibus obligarunt. Gubernantᷓ ligæ istæ per suas cõmunitates, utũturq; partim lingua Germanica et partim Lõgobardica, hoc est, corrupta Italica. Supremum in Rhetia oppidũ iuxta priorẽ Rhenũ est Ilãtium, habetq; in suis insignijs coronã per quã fluit Rhenus, in signũ quod ipsum supremus locus ac ceu Rheni corona sit. Iuxta posteriorẽ uerò Rhenum, supmum oppidum est Fürstnow, à Curia duobus magnis milliaribus uersus montẽ Spluger distans, estq; sub dñio episcopi Curiensis. Haud procul ab eo oppido uersus Rheni fontem iacet arx quædam uetustissima, olim quidem firma et munita, posita supra eminentem petrã, ubi duces Rhetiæ curiam suam habuerunt, appellata Realt. hoc est, Rhetia alta, duabus dictionibus in unam corruptam contractis.

Liga templi

Ilantium.

Rhetia alta.

De ualle Rhenana sub Curia.

Langarus fluuius.

INfra Curiã ad spacium magni miliaris erũpit Langarus ex Pretigoiæ mõtibus, fluuius quidem satis impetuosus, miscetur q; mox ubi Pretegoiæ fauces exierint Rheno. Succedit deinde Metenfeld, olim Lupinũ dictum. Incolæ aiunt Maiam matrem Mercurij ibi olim honoratã, atq; oppidum ab eo nomen Maienfeld accepisse. Fuit autem oppidum ipsum dñorum de Brandis, sed nostro tempore agnoscit Grisones, utiturq; lingua Germanica. Sequitur deinde ad dexteram Rheni Nebelgoia, in qua iuxta arcem Gutemberg est ditio Vadutzensis, inde Estnerberg, comiti à Sultz parens, postea comitatus Feldkirchensis. qui ad lacum usq; Brigantinum extenditur. Est Vadutz, quasi uallis dulcis, nostro tempore regio amœna, habens arcem rupi sublimi & præcipitij impositã, atq; satis munitam.

Achilles P Gassarus medicinæ doctor

suo Sebastiano Munstero S.

LIteras tuas Sebastiane doctiss. quas 25. Octob. isthic ad me dedisti, accepi, morẽq; tibi gessi. tuum erit omnia æqui boniq; cõsulere, & quod Verg. in Ennianis uersibus factitasse legitᷓ, aurũ ex stercore eruere. Ego quidem in alieno ope, ut cernis, ingeniosus esse, tua tamẽ salua autoritate, nõ erubui, ac nisi tu puocasses, certe quæ est curtæ suppellectilis nostræ conscientia, penitus abstinuissem manus. Porrò antilia si quæ inserui, tu pro tuo iudicio uel omitte uel emenda. Videtᷓ tamen Saturnale hoc ludicrũ. quo ciuitatula iam mea cum pueris ineptit cocto milio, penitus delectationis causa nõ ptereundum. Scias aũt omnia ea quæ de ciuitatũ, quarũ mentionẽ habeo, uel iurib. uel antiquitatib. annotaui, me partim ex receptiss. rumorib. partim ex archiuis earũ sumpsisse. Quin & triũ ligarũ initia, Curiensisq; ciuitatis donationẽ episcopo factã, ex diplomatib. & originalib. habeo literis earundẽ. Quod ad picturas attinet, en Lindoã patriã meã, Curiẽsem ciuitatẽ & Veldcuriã paulò rudius à pictorib. expssas mitto: tu da operã ut ex rudib. archetypis elegãtiores prodeãt figuræ. Reliqs insuper conatibus tuis optimè pcor. Certè nucẽ quam publico diario tuo Mathematicis obtulisti, iã dudũ ego mordeo, sed nucleũ nõdũ habere possũ, quũ nemo nõ uideat calculũ ipsum in terris nostris discrepare à cœlestib. cõiunctionib. & oppositionib. luminariũ, id quod eclipses aperte testantur. Bene uale. Ex Veldcuria in ipso Brumę die, &c.

Veldkir-

Veldkirchium oppidum & comitatus.

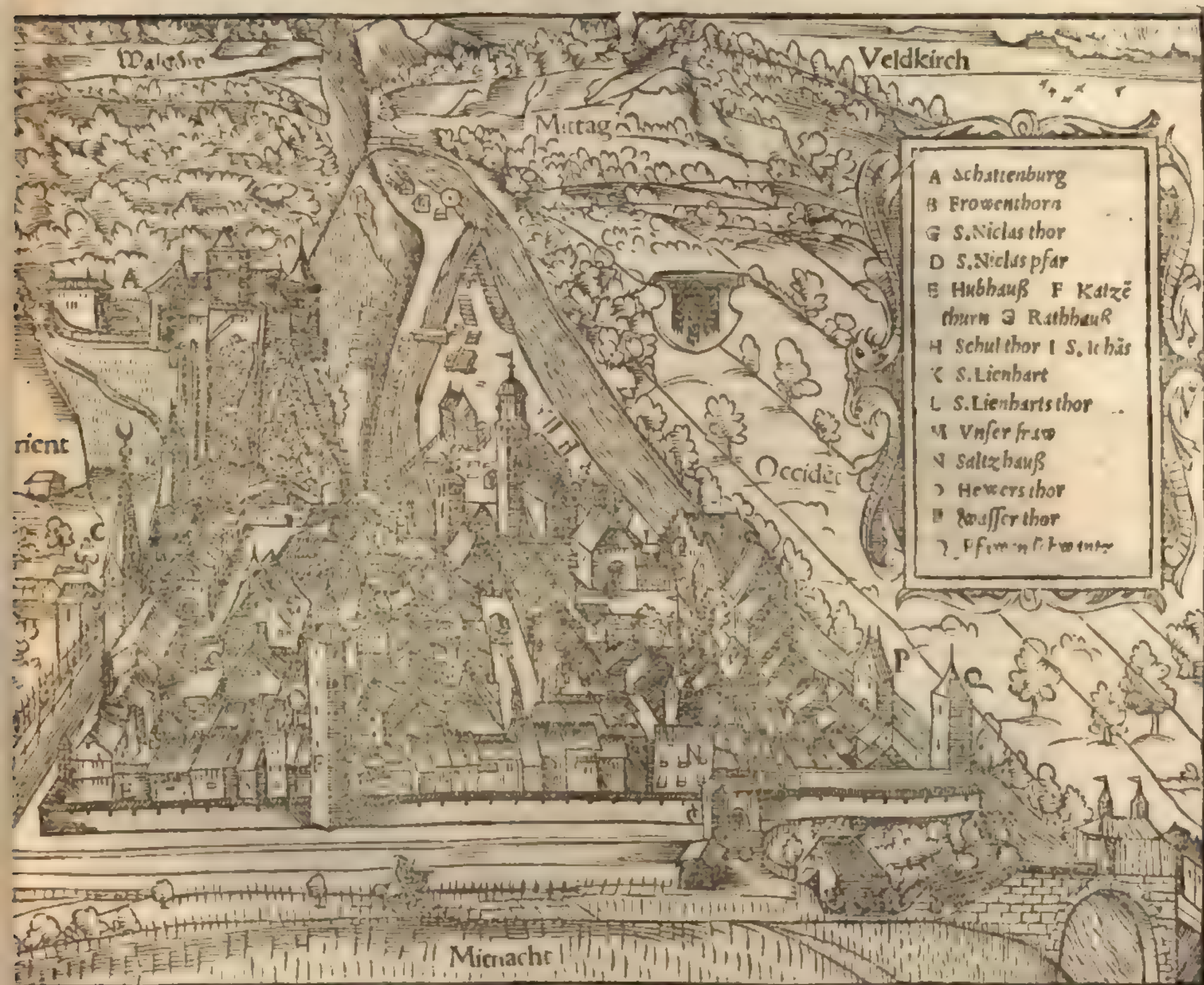

VEldkirchium siue Veldkirchia, paruum quidem sed excultum & negociosum est oppidum, in Nebelgoia inter rupes & montes ad flumen Yllam sitũ, distans à lacu Acronio uersus Italiã tribus milliaribus. Yla fluuius decurrit ex radicibus mõtis Rheticonis per Gaschurniam, Montemfundanum & Drusianã uallem usq; ad mœnia Veldkirchij, plus minus sex milliaribus, & dimidio miliaris spacio infra id Rheno miscetur. Habent incolæ ex eo piscium & lignorum copiam. Temporibus diui Gregorij Rom. pontificis appellatũ fuit oppidũ istud Dauuenfeld, id est roris campus, positũ eo loco, qui hodie ciuitas dicitur, & deinde nomen Felkirch sortitum, ac si dicas errans ecclesia, eo quod à Christiana regione exorbitasset, per herum suum comitem cum rubro uexillo seu de ueteri Monteforti, auxilio ducis Sueuiæ armis recepta, atque ad ueram fidem redacta fuerit. Alijs uerò placet, locum istum ad Campos dictum, & quod Estionum metropolis fuerit. Accepta uerò religione, à Germanis illuc coloniam deducentibus, Veldkirch, id est, Campiphanum dici cœperit. Hodie Italis Anglis & inferioribus Germanis hac Romam uisitantibus, sanctum Petrum appellatur. Multiplicata autem prole comitum à Monteforti, quibus omnes hę alpes totaq; Curiensis ferè Rhetia parebant, ac illi insigniũ suorum uexilla, coloribus seorsim iuxta cuiuslibet familiæ ditiones & priuata habitacula distinguerent, contingit ut ex illis pars quæ nigrum uexillũ in albo campo gestat sibi ac

Dauuenfeld.

Campiphanũ

De tribus Rhetorun seu Grisonum ligis.

PRima & superior Grisonũ liga facta est anno domini 1424. in oppido Trontz per abbatem Disertinensem, comitem Masaucensem & baronem à Rezuns, contra extraneos populos & raptores: ac deinde ne seipsos & subditos suos amplius permitterent prouocari ad extranea iudicia. Adiecta est etiam conditio ista, quod Abbas noluit id factum in præiudicium Rom. imperij, cuius prælatus est, aut in præiudicium dominorum Mediolanensiũ, quorum comes erat, ut domus Austriæ unde feudum habuit baronatus. Altera liga quæ & maior est, est ecclesiæ cathedralis, qua primum episcopus Curiensis, collegium capitulare & ciuitas ipsa unita, anno Christi 1419. annis 50. & uno, ciues facti sunt Tygurensium, ab deinde quo adhuc tutiores essent, confœderationem inierunt cum uicinis suis qui sunt de prima liga. Tertia liga est 10. iudiciorum aut iurisdictionũ, eorum scilicet qui habitãt in Prettigoia, qui anno Christi 1470. cõglobati, cõceperunt quandã unionis formulã, ac demũ omnes tres ligæ coniurantes, unum ferè cõfœderationis fecerunt corpus. Nec hoc cõtenti, reliquis quoq; Heluetijs sunt cõiuncti: quin & regno Franciæ, cui tamen uallẽ Veltlin abstulerãt, se certis cõditionibus obligarunt. Gubernant ligæ istæ per suas cõmunitates, utũturq; partim lingua Germanica et partim Lõgobardica, hoc est, corrupta Italica. Supremum in Rhetia oppidũ iuxta priorẽ Rhenũ est Ilãtium, habetq; in suis insignijs coronã per q̃ fluit Rhenus, in signũ q̃ ipsum supremus locus ac ceu Rheni corona sit. Iuxta posteriorẽ uerò Rhenum, supmum oppidum est Fürstnow, à Curia duobus magnis milliaribus uersus montẽ Spluger distans, estq; sub dñio episcopi Curiensis. Haud procul ab eo oppido uersus Rheni fontem iacet arx q̃dam uetustissima, olim q̃dem firma et munita, posita supra eminentem petrã, ubi duces Rhetiæ curiam suam habuerunt, appellata Realt. hoc est, Rhetia alta, duabus dictionibus in unam corruptam contractis.

Liga templi

Ilantium.

Rhetia alta.

De ualle Rhenana sub Curia.

INfra Curiã ad spacium magni miliaris erũpit Langarus ex Pretigoiæ mõtibus, fluuius q̃dem satis impetuosus, miscetur q; mox ubi Pretegoiæ fauces exierint Rheno. Succedit deinde Meienfeld, olim Lupinũ dictum. Incolæ aiunt Maiam matrem Mercurij ibi olim honoratã, atq; oppidum ab eo nomen Maienfeld accepisse. Fuit autem oppidum ipsum dñorum de Brandis, sed nostro tempore agnoscit Grisones, utiturq; lingua Germanica. Sequitur deinde ad dexteram Rheni Nebelgoia, in qua iuxta arcem Gutemberg est ditio Vadutzensis, inde Estnerberg, comiti à Sultz parens, postea comitatus Feldkirchensis. qui ad lacum usq; Brigantinum extenditur. Est Vadutz, quasi uallis dulcis, nostro tempore regio amœna, habens arcem rupi sublimi & præcipiti impositã, atq; satis munitam.

Langarus fluuius.

Achilles P Gasſarus medicinæ doctor

suo Sebastiano Munstero S.

LIteras tuas Sebastiane doctiss. quas 25. Octob. isthic ad me dedisti, accepi, moremq; tibi gessi. tuum erit omnia æqui boniq; cõsulere, & q̃ Verg. in Ennianis uersibus factitasse legit, aurũ ex stercore eruere. Ego q̃dem in alieno ope, ut cernis, ingeniosus esse, tua tamẽ salua autoritate, nõ erubui, ac nisi tu p̃uocasses, certe q̃ est curtæ suppellectilis nostræ conscientia, penitus abstinuissem manus. Porrò anilia si quæ inserui, tu pro tuo iudicio uel omitte uel emenda. Videt tamen Saturnale hoc ludicrũ. q̃ ciuitatula iam mea cum pueris ineptit cocto milio, penitus delectationis causa nõ p̃tereundum. Scias aũt omnia ea q̃ de ciuitatũ, quarũ mentionẽ habeo, uel iurib. uel antiquitatib. annotaui, me partim ex receptiss. rumorib. partim ex archiuis earũ sumpsisse. Quin & triũ ligarũ initia, Curiensisq; ciuitatis donationẽ episcopo factã, ex diplomatib. & originalib. habeo literis earundẽ. Quod ad picturas attinet, en Lindoã patriã meã, Curiẽsem ciuitatẽ & Veldcuriã paulò rudius à pictorib. exp̃ssas mitto: tu da operã ut ex rudib. archetypis elegãtiores prodeãt figuræ. Reliq̃s insuper conatibus tuis optimè p̃cor. Certè nucẽ q̃ publico diario tuo Mathematicis obrulisti, iã dudũ ego mordeo, sed nucleũ nõdũ habere possũ, quũ nemo nõ uideat calculũ ipsum in terris nostris discrepare à cœlestib. cõiunctionib. & oppositionib. luminariũ, id q̃d eclipses aperte testantur. Bene uale. Ex Veldcuria in ipso Brumę die. &c.

Veldkir-

Veldkirchium oppidum & comitatus.

VEldkirchium siue Veldkirchia, paruum quidem sed excultum & negociosum est oppidum, in Nebelgoia inter rupes & montes ad flumen Yllam sitū, distans à lacu Acronio uersus Italiā tribus milliaribus. Yla fluuius decurrit ex radicibus mōtis Rheticonis per Gaschurniam, Montemfundanum & Drusianā uallem usq; ad mœnia Veldkirchij, plus minus sex milliaribus, & dimidio miliaris spacio infra id Rheno miscetur. Habent incolæ ex eo piscium & lignorum copiam. Temporibus diui Gregorij Rom. pontificis appellatū fuit oppidū istud Dauuenfeld, id est roris campus, positū eo loco, qui hodie ciuitas dicitur, & deinde nomen Felkirch sortitum, ac si dicas errans ecclesia, eo quod à Christiana regione exorbitasset, per herum suum comitem cum rubro uexillo seu de ueteri Monteforti, auxilio ducis Sueuiæ armis recepta, atque ad ueram fidem redacta fuerit. Alijs uerò placet, locum istum ad Campos dictum, & quod Estionum metropolis fuerit. Accepta uerò religione, à Germanis illuc coloniam deducentibus, Veldkirch, id est, Campiphanum dici cœperit. Hodie Italis Anglis & inferioribus Germanis hac Romam uisitantibus, sanctum Petrum appellatur. Multiplicata autem prole comitum à Monteforti, quibus omnes hę alpes totaq; Curiensis ferè Rhetia parebant, ac illi insigniū suorum uexilla, coloribus seorsim iuxta cuiuslibet familiæ ditiones & priuata habitacula distinguerent, contingit ut ex illis pars quæ nigrum uexillū in albo campo gestat sibi ac suis *Dauuenfeld.* *Campiphanū*

tratas aliorum prærogatiuas, iudicium illud prouinciale admodum exile & paruæ autoritatis esse nostris diebus cœpit. Paulo infra Rancouillã uersus ortum solis, supra pagũ Rœthys mons Amacia admodũ excelsus & peramœnus est, qui denominationem à sancto Victore Romano pontifice habet, in quo Eusebius Scotus monasticã uitam 30. annis egit, ac tandem à prædonibus in prædijs (uulgo uff Prederisz) circiter annũ domini 880. decollatus est. Hunc locũ deinde Carolus Crassus Imperator Hartmuto abbati Sangallensi donauit. Postea Frãciscanis monachis ea habitatio cessit, habetq́ nostro seculo tutores aduocatos senatum Velcuriensem. Hæc suppeditauit doctissimus Achilles Gassarus.

Prætegoia.

REgio ista atq; ditio, quæ olim Retigoia à monte Reticone dicta, & temporis successu accessione p ex Retigoia facta Pretigoia, fuit aliquando suo dominio comitum de Metsch, & intra 70. aut 80. annos incorporata & uendita domui Austriæ, non sine graui impignoratione Brisgoiæ, sicut in hunc usq; diem rex Rom. Ferdinandus ceu dux Austriæ præfectũ in Castels super octo iudicia cõstituit, est dominus eorum: rustici tamen agunt quod uolunt. Siquidem domus Austriæ habet in hac regione summam iurisditionẽ, sed ius miltare & minor iurisditio Grisonibus est deuincta atq; in perpetuum obstricta, uocaturq; Decem iudicia, inter quæ numerantur quoq; Meienfeld & Malans. Nullum habet oppidum muro cinctũ, sed dictam arcem Casteis & magnas uillas. Est uallis quatuor quidem milliaribus in longũ patens, angusta autem in latitudine, fluitq; per ipsum uallem amnis Langarus. Clauditur uersus Meiefeld angusto introitu & arce iam diruta ceu porta quadam, nec aliunde ad habitatores eius patet ingressus. In medio autem regionis supra uillã Fideris sunt aquæ aluminosæ seu fons subacerbus, quo balnei loco utuntur incolæ & uicini contra iufirmos stomachos, uidigestiua destitutos, contra sanguinolentas execrationes, febres & excelsiua menstrua. Visitatur à longe, ob ista naturæ beneficia consequenda. Ante paucos etiam annos in huius regionis montibus inuentæ sunt ferri fodinæ atq; mineræ. A' tergo Pretigoiæ uersus Tafaas sunt Vualseeri, qui communiter agunt & habitant in altis montibus, apud quos nihil preter rapas, herbas et syluas crescit. Post montes istos uersus Septimũ montem inueniuntur Capricorni, Agaricum, resina rex Laricibus copiose stillans, pineæ nuces, de quibus omnibus supra in Valesiæ regione multa inscripsi.

Decẽ iudicia.

Thermæ Fiderenses.

De lacu Podamico & adiacente terra, præsertim in latere Germanico.

LAcus Podamicus qui & Brigantinus atq; Constantiensis, immensam habet aquarum molem, posletq; ob sui magnitudinem Germanicũ uocari mare, quum in longum extendatur sex aut septem milliarib. & in latum duobus & in quibusdã locis ferè tribus. Est omnium amœnissimus, multaq́; castella, oppida & uicos undiqua q; per ripas habet. Siquidem totam hanc Rheni superioris faciem tam uariè & tam multis nominibus auxit ornauitq; natura, ut amœnior ne an fœcundior sit, affirmare uix possis. Aqua huius lacus est nitida, fundo perspicuo, pisces fert uarios quidẽ & multiplices: terra circumiacens ferax uini triticiq; & arboribus domesticis egregie est consita. Regionis forma supra q̃ dici potest pulchra, uniuersa læta unam'que faciem longe late'que contexens. Nullibi putant lacum profundiorem quàm apud Merspergum, ubi à superficie aquæ usque ad fundum aiunt esse trecentos complexos bracchiorum seu orgyas. Habet duas insulas, una uocatur Meinouu, quasi minor Augia, alia interpretatur maiorem Augiam, & alia Richenouu, quasi diues Augia. Diuiditur autem lacus iste in duas collectiones aquarum: Maior & superior, id est meridionalior, incipit prope Lindoiam & Brigantium, & descendit usq; ad arcem Podman, quæ anno Christi 891. appellata fuit, Palatium imperiale, unde hic lacus putatur dictus Podamicus. Quidam etiam uocant eum Acronium & alij Acromum,

Insulæ lacus Podamici.

acie quædam quæ iuxta Rumishorn exporrigitur in lacum ipsum, aut quod sit sine magno frigore. In superiori eius & media parte latior est & prope Vberlingã oppidum imperiale contrahitur in angustiam.

Ioachimus Vadianus.

DE lacu Acromo non habeo quicquam Zuicki doctiss. quod iam antea docti uiri non prodiderint. Aedidit libros tres Beatus Rhenanus titulo rerũ Germanicarũ, in quibus sanè non paucos locos ad hanc rem, quam postulat Munsterus, attinẽtes, magna diligentia explicauit. Lacum ipsum Acromum uocatum à Briganto Constantiam usq; idem cum Melæ testimonio probat: inde etiam ut cõiectura colligit uici Cromãshorn, qui in medio uerò occidui littoris eius lacus positus, à lacu Acromo cognominatus uidetur. Sunt quidem apud me tabulæ donationũ sub Francorum regibus scriptæ & signatæ, quę uocem illam non aliter ferè quàm Romanishorn reddidere. Sed fieri potest utiam tum uiciata fuerit à Barbaris populis ueteris nominis puritas. Neque enim mihi improbatur Rhenani coniectura, & uerò est simile Germanicum nomen uetus esse nec carere etymo. Neque semel uisum cogitanti mihi ita dici lacum ab obliquitate potuisse, qua à Briganto & Rheno accepto ad Constantiam usque & Rheni exitum in arcus cuiusdam formam inflectitur. Veteres certe Krommasee lacum obliquum & arcuatum dixissent, ut lacum longum Langensee: sed non habeo unde illa confirmem præter solam coniecturam, etiamsi indubium est Melæ ætate longe latius in Rheni uallem abijsse Acromum quàm hodie abeat, id quod & accolarum iam à maiorum relatione deducta cognitio & loci ipsius effigies situsq; ueterum locorum palàm testatur, unde obliquiorem tum fuisse constat quam hodie conspicitur. Quod enim multis in locis amnes paulo uehementiores fecere, hoc idem ad Rheni, Brigantiiq; & intermediorum amnium confluentiam, contigisse multis argumentis, ut dixi colligitur. Plinius in Asiæ maritimæ descriptione tradit eius tractus magnis amnibus ita digestas arenas & cœnum ingestum, inuectumq; littoribus maris fuisse, ut insulas aliquot constiterit continenti coniunctas, quæ ante longo interuallo à littore abfuissent. Idem & in Pharo Aegypti accidisse ob arenam à Nilo ingestam recepti au-

tores.

tores prodidere. Equidē & Acroniū dictum sola coniectura lacum nostrū putaui, quod in uetustis Melæ exemplaribus Acronium, non Acromū legissem. Et quia Gallis ueteribus Græcę linguæ notitia propemodū domestica fuit Acroniū igitur interpretabar sine glacie & gelu uel maximè incongelabilem. Venetus enim lacus, quem & ipsum Rhenus fundit, ut sæpe glacie obducitur adeo rigida, ut immensa etiam & plaustra quantumuis grauia ferat, tamen non constat Brigantinum ullo tempore totum irriguisse & glacie clausum fuisse. Verum ita solent studiosa & cupida ueritatis ingenia, citra scilicet præiudiciū cuiusquā, quod uerò proximū uidetur, in medium proponere. Hactenus Vadianus. Inferior lacus incipit infra Constantiam, collatusq; ad superiorem paruus est, & denominatur ab insigniori eius oppido Cella, lacus Cellensis. Veteres uerò appellauerunt eum Venetum, ob Venetes aut Venonetes accolentes populos. Transit autem Rhenus utrunq; lacum in alueo suo nunquā resolutus, ut ueteres sentiunt, recentiores pro fabula habēt. Oneratur circumquaque multis riuulis, quorum quidam multum piscosi sunt, ut sunt Arg, Bregentz, Liblach, Schuss, Roschah, Steinach, Salmsach, Goldach & Goldbach, &c. His omnibus adeò augetur tempore æstiuali lacus iste, ut ascendat octo aut nouem cubitis ultra consuetū morē. Prope Constantiam Rhenus emittitur per alueum suum ex superiori lacu, recuperatq; nomen, usq; ad oppidū Stain. Hic autem lacus inferior quamuis minor sit superiore, est tamē comparatione maioris piscosior, præsertim ubi Rhenus in illum labitur. Efficiunt hi duo lacus peninsulā quandā, præsertim quū ab Vberlinga occidentē uersus lacus superior extrudat sinum quendā angustum & longum usq; ad arcem Podmen, fitq; inter Cellā & Podmen Isthmus dimidij milliarij. Hæc autem peninsula est satis fertilis, producens frumentum, & syluas, habensq; stagna & multa oppida, præsertim Alenspach, & Almanspach, & Almansdorff. Ingreditur quoq; promontorium quoddā in lacum Venetum, quod Cornu uocant, quodq; eundem lacum ferè in duos disiungit, Cellēsem scilicet & Bernangensem. Egrediens uerò Rhenus ex hoc lacu alluit mœnia plurimorum oppidorum, nempe Stein Diessenhofen, Schafhusen, Rhinou, Eglisouu, Keiserstul, Vualdshut, Laufenberg, Seckingen, Rheinfelden, Basel, Brisach & Strasburg, in quibus omnibus sunt pontes, quorū ab Argentina usq; ad lacum inferiorem numerantur tredecim.

Inferior lacus

Pontes in Rheno.

De insula Meinouu.

INfra Constantiā uersus Vberlingā ad spaciū medij milliarij Germanici, emergit, in ipso lacu superiori insula quædā, in qua nostro tempore elegans & munita domus fratrum Teutonicorū est constructa, quę olim residentia fuit nobiliū de Langenstein, tandemq; ab Arnoldo equite de Langenstein, Teutonicis militib. possidēda tradita. Hic enim duos habuit filios, qui ambo ingressi sunt ordinem. Vnde pater motus, anno Christi 1282. cōsentiente Alberto abbate Augię ditioris, cuius erat feudū huius loci, resignauit ordini Teutonicorū insulā istam. Eminet in medio huius insulæ petra quædā ingens, ab ortu solis ualde præceps, cui incūbit munitissima hæc arx, & arci adhæret atriū amplissimū pro iumentis stabulandis. Extra aūt omnes edes istas patet per circuitū castelli adhuc amplum spacium terræ, quod iuxta cōmoditatem fundi distributū est in uineas, agros, syluam & prata. Vineæ adhærent mōti, & prata syluulaq; lacui. Est locus amœnissimus, patetq; prospectus ad Vberlingā, ad montē sanctū, ad Mersburg & ultrà Lindoiam atq; Brigantiū. Putares te agere in mari quando ex hoc loco oculos uertis ad meridiem. Commendator huius domus habet sub se terras & populos, & tanquam princeps præsidet illis. Anno 1546. quū ego circa pentecosten hanc insulā inuiserē, præfuit ei nobilis uir, dominus Sigismundus ab Hornstein, commendator, qui me summo excepit fauore, tractauitq; humanissime.

Fertilitas insulæ.

De oppidis & castellis in littore.

OB insignem commoditatem atq; eximiam fertilitatem, qua prædita est regio ista, quæ desinit ad lacum Constantiensem, sunt ciuitates, castra, oppida uici & monasteria per circuitum eius constructa, ut uix omnia numerare queas. Siquidem iacent in littore eius quatuor ciuitates imperiales, nempe Constantia, Vberlinga,

linga, Lindoia & Buchorn, ac deinde quinque magnorum dominorum oppida, quorum quodque adiacens habent castrum aut arcem, uidelicet, Brigantium, Rhineck. Arbona Merspurgum & Langenarg. Aliorum uerò oppidorum & uillarum non est numerus. De praecipuis eorum hic aliquid succincte scribam.

Merspurgum & reliqua oppida.

EST oppidum istud episcopi Constantiensis, ubi plerunque residere solet, fuitque olim à rege Dagoberto è rege Constantiae ad traijciendum ibi lacum constructum ac deinde ducibus Sueuorum subiectum atque tandem episcoporum Constantiensium ditioni subditum item Alenspach & Steckborn sunt abbatis Augiensis. Langenargen autem agnoscit comites Montfortenses, Rineck Appencellenses, Stain Tigurenses, Diessenhofen Confoederatos, Arbona episcopum Constantiensem (ubi fiũt optimę nouaculae & incisoria phlebotomica) Roschach, abbatis est sancti Galli Hic fodiuntur optimi lapides cinerei coloris, uarijs structuris accõmodissimi. Adiacent praeterea lacui, Cella episcopalis, oppidum & castrum, Geienhofen uilla & castrum, ubi stultorum infinitus dicitur esse numerus, Bodman arx & uilla. Item uillae magnae & paruae, Bermatingen, Ermatingen, Marckelfingen, Itznang, Imstat, Nussdorff, Museck, Supplingen, ubi crescunt bona uina Neuuenhorn, Seefelden, Stad, Vuolmatingen, Tingeldorff, Totingen, Reutin, Sernatingen, Kupenhausen, Fischbach, &c. Monasteria: Hofen praepositura, Brigantium abbatia ordinis sancti benedicti sicut & Augia, Stain, Schyuerberg & Petershusen, Oeningen & Creutzlingen Regulares, Lagnouu Paulini. Caeterum Munsterlingen & Louuental sunt coenobia monacharum.

Stultorũ habitatio.

Brigantium.

A Capite lacus est comitatus Brigantinus, oppidũ uetustum, cui supra imminet arx infrà autem in Augia est monasteriũ ord. sancti Benedicti, quod aiunt funatum anno 1102. à comite quodã Pfullendorffensi. Est comitatus iste pars inferior Rhetiae, terminaturque ad Vindelicos, hoc est, Lintzgoienses iuxta lacum Podamicũ. Sigismundus dux Austriae emit ante 60. annos medietatem huius comitatus à Montfortẽsibus qui Pfannenbergenses appellanẽ, deinde residuam medietatẽ emit Ferdinandus dux Austriae anno scilicet 1523. Anno domini 1117. fuit Rudolfus comes Brigãtinus tam integer & excellens uir, ut Henricus dux Bauariae, Saxoniae & Tusciae ei unam ex sororibus nomine Vulfhildim traderet uxorẽ. Genuit aũt is Rudolfus Hugonem Palat'nũ Thubingensem, comitem Brigantinum & Churuualensem, qui cum fratre matris suae Vuelfone duce Bauariae & Spoleti anno domini 1163 iuxta Danubium magnum habuit conflictum.

Comitatus Brigantinus.

Anno domini 1408. Appencellenses à comite Brigantino Vuilhelmo & fautoribus eius magnam acceperunt iacturam.

Buchorn.

PAruum admodum est oppidum istud imperiale, sed oppulentũ, habetque uillas aliquas sibi incorporatas & alias iurisdictiones. Nomen uerò putatur accepisse à faginea sylua, quae olim usque ad lacum fuit protensa. Vocant enim Germani fagum, Buchen. Habuit etiam oppidũ istud olim comites, sed eis deficiẽtibus bona ipsorum usurpata sunt à comitibus Altdorffensibus & Rauenspurgensibus, qui tamen & ipsi temporum successu penitus sunt extincti. Oppidum uerò istud fecit se liberum ab omnib. dominijs, incorporatumque est Romano imperio.

Arbona seu Arbor felix.

OPpidũ istud & arx eius locus est ualde uetustus, Romanis olim satis bene notus, quippe ubi stationes habueruut & muniti ones contra Germanos. Dictus est autem ipse locus Arbor felix, ob eximiam feracitatẽ terrae eius. Antoninus quoque meminit huius Arboris.

Ciuitas

CIVITAS LINDOVI

ensis secundum situm quem hoc nostro tempore habet, rudi quidem Minerua expressa, cuius picturam & descriptionem iamdudum nobis exhibuit doctiss. uir, dominus Achilles P. Gassarus, medicinæ doctor, non tantum ob id, ut patriam suam (est enim Lindoiensis) celebraret, uerum ut & studiosis, maximè Cosmographię amatoribus inseruiret, operamq; suam commendaret. Ne uerò in nomine Bregentz hærere posses, is est locus Brigantinus, uetustissimum oppidum, à quo & tempore Strabonis lacus Acromus dictus fuit Brigantinus, id quod te lectio historica huius libri plenius edocebat.

Schlos Bregantz
Wolfurt
Bregentz
Hard
Die ow
Die Bregentzach
Die Lyblach
Mittag
Orient
A Prætorium
B Pons portus
C S. Mariæ Monaste
D Castrum (rium

Mont fort
Rineck
Höhst
Der Rhin
Lindaw
Occident
Der Muzū Thurn
Die Isel
Mitnacht
K Ad Nouas
L Turris S. Petri
M Porta insulæ inferioris
N Murus gentilium
O Armamentarium
E S. Stephani paroc.
F Hospitale
G Castri porta
H Franciscani
I Carcer Furum

Achilles Gassarus Lindoiensis, Medicinæ doctor, suo Sebastiano Munstero, S.

SCripsi ante septimanam hanc ad te, Munstere obseruande, quæcunque ex re utriusque necessaria putabam: nūc uerò hocce tabellione iterum scribere cogor, ut explorem certo nuncio, num omnia receperis. Feceris igitur mihi rem gratam, si certo ac cito super omnib. quę prius de Lindoia nostra atque Rhetorū Curia exaraui, respōderis simul ac indicaueris, quo tempore librū tuum expectare debeamus. Stumpfij enim Chorographia multos undique inuitat & incitat longe maiora, pulchrioraque te daturū sperare: quare caue, ne spe tanta frustremur. Cæterum num Vlmenses, Augustani & reliqui Sueui conatus tuos, uti ante biennium promiserant, adiutent, scire uelim, simul ac catalogum nouorum librorum nuper istuc editorum habere gestio. Bene uale: celerrime ex Lindoia, octaua paschæ, anno domini 1548.

Sebastianus Munsterus.

Has litteras ad me dedit, candide lector, eximius uir dominus Achilles, quum adhuc nesciret sibi delegandam prouinciam describendæ Augustanę urbis, atque ab ea ciuitate, mansione sua, ad tempus secessisset Liudoiam ad patriam suam, animi recreandi gratia. Postea uerò à me sollicitatus, Augustanam quoque urbem depingi curauit, atque succinctam adiecit descriptionem, ut infra uidebis.

Lindoia.

Lindoia insula LIndauium seu Lindoia oppidū imperiale situm in insula Acromi lacus, aquis undique & fluctibus circūdata, nulla sui parte continentē tangit, nisi ubi lapideo ponte, qui ducētos nonaginta passus in longitudine habet, terræ annectitur. Locus est admodum amœnus & salubris, uentis omnibus peruius, aquam fontanam & uiuam, agrum circumcirca fertilem, nec non omnia quæ ad uictum pertinent facile comparatu habens, adhæc ædificijs satis splendidis ornatus, nulli non negociatorum generi opportunus existens, natura firmius & aduersus inopinatas hostiū incursiones tutus: in cuius occidentaliori latere haud minor ambitus adhuc, tanta uinearum copia colitur, ut populari annonę cursu centum cupæ seu (ut dicere consueuimus) plaustra uini, sed profundi natura satis austeri, crescant: & spacium illud mœnijs & fossa, duabusque tum portis tum sublicijs pontibus à præfato oppido discretum, Insulæ nomen ex antiquo, etiā apud uulgus, obtinet, in quo hodie piscatores solū nauiumque architectores cum paucis aliquot textoribus habitant. *Sublicius pons* De oppidi huius origine aut primis incolis, nihil exacti, historiarum penuria nostrorumque hominum incuria haberi potest: coniecturis tamē ex Strabonis geographia colligitur, Romanos sub tempora Octauiani Augusti, insulam hāc post deuictos Rhetos occupasse, præsidio ac propugnaculo sibi & suis contra Vindelicos cōmunijsse. Extat enim adhuc fortissima uetustissimaque ac semidiruta turris, ex quadrato silice à dextris mox pedestri itinere oppidum ingredienti constructa, uulgo Murus gentilium (die heidenmaur) dicta, quæ testatur Tiberij Neronis, uitrici sui legati & non barbarorum industria opus illud exædificatum. Subsequentibus tempestatibus quid rerum hic loci actum sit, iterum plane nescitur, non ambigendum tamen Traianum, Aurelianū, Constantinos duos & reliquos Romanos Imperatores quibus cum Rhetis & Alemānis ad Brigantinum lacū subinde negocia haud incruenta fuere insulam præfatam tanquam inexpugnabile refugium, facile ullo pacto deseruisse, donec inclinante imperio Germanicæ nationes omnia regna uastare cœperūt, etiam insulam hanc Romani nominis odio in solitudinem uersam, uix gauijs & mergis incubandi nidum esse permiserunt. *Adelbertus naufragus.* Posteriori dein æuo quum D. Albertus Caroli magni cognatus et Palatij comes, ob undarū periculosas procellas, quibus in lacu amplo obrueretur, diuæ uirgini Mariæ in eum portum, quocunque saluus adpulisset, ædem & monasteriū extructurū se deuouisset, forte fortuna accidit, ut uento propitiore in insulā hanc nostrā, quæ diu iam uicinis tantū anserū pascua erat, naui deijceretur ibi protinus pius uir aream purgans phanum promissum erigi curauit, simul ac cœnobiū nobilibus uirgunculis de suo fundauit, portū quoque istum à toto & euentu deinceps Lendoā, uel, ut antiqua instrumenta habent, Lendaugiam, nouo nomine, quo nimirum etiamnum proprio idiomate propinquioribus Rheni accolis uocatur, appellari fecit. *Lendoa.* Quam rem non multo post Imper. Hulduuicus secundus anno domini 856. certis immunitatibus confirmauit necnon & comites

comites à Rorbach dictum monasterium dotarunt, ut incremēta non parua acceperit. Sed & ingruentibus ad diuæ uirginis templum hoc uotiuis peregrinationibus, denuo tam locuples fieri hominum superstitione donisq; cœperit, ut non modo abbatissæ loci ius cum cęteris Romani imperij ecclesiasticis prælatis obtinuerunt dignitatem, uerum etiam palatij sui præfectis (qui Hydropyrgi olim residebant) modum proscribere coactæ ob illorū prodigalitatem sint, ne uidelicet hi dum Lendoam proficiscerentur, ultra 12. equites secum abducerent amplius. Defunctis simul anno domini 1051. Lindoensi & Buchaimensi abbatijs, referente H. Contracto, Iuota nobilis & religiosa uidua, ab Imperatore Henricho 3. utrique domui restaurandæ præfecta est, &c. Vestales dicti monasterij, nobilitatis ipsarum stemmata, abusque proauis ostentant, nec moniales uerum ingenuæ dominæ, siue si magis placet, Canonicæ nostro seculo nuncupari gaudent, nam nullo uestium discrimine utuntur, nec ullo cœlibatus iuramento à nuptijs honestis detinentur, tantummodo pro choró psallunt, aut septem horarias preces sibi dimurmurant, habentq; insuper Romanorum Imperatorum gratia asylum apud se ac sontium inuiolabile confugium. Ob enarrata itaque hæc gesta, protinus factum est, ut aliæ quoque habitationes, præsertim cauponum, hospitum & institorum, unà cum eiusmodi farinæ hominum domunculis, uillæ instar à tergo monasterij figerentur. Quin etiam uigentibus sic fatis, accidit ut castellum non procul à septētrionali insulæ latere situ (quondam à fauillis, in quas ab hostibus redactum erat, at hodie à cineribus in quos publico cæmiterio ciues illic dissoluuntur, denuò non inepte Eschach appellatum) aboleri occœperit, eius que incolæ suggestione Schönsteinij circa annum 1166. dum Hugo Palatinus Thubingensis, Rhetiæ & Brigantiæ comes à Vuelffone Bauariæ & Spoleti duce comite Altorffense consobrino suo in his terris crudeliter debellatus esset, à domino præfectoq; Hugone iuniore, comite Brigantiæ filio prædicti Hugonis 42. semisse auri & reliqua medietate argenti. marcis (è qua pecuniæ summa nouam arcem Podamicam erectam multi prædicant) in libertatem ab omni penitus seruitio sese asseruerint, sicq; relictis prioribus sedibus populariter è firma terra in nouam coloniam ad diuam Virginem sub tilias cōmigrarunt (huc nomine enim posteri insulam eam ob dictarum arborum frequentiam, quę uestalibus & aduenis solatij causa ibidem circum monasteriū plantatæ fuerunt, patrumq; memoria adhuc multa ex qarte etiam ad parœcianiā S. Stephani ecclesiam, extiterunt, nec amplius ad nauigationibus Lendoā quasi portuosam, sed Lindoiam Lindauiumq; à tilijs uocarunt) atq; illic tanta prosperitate habitare cœperūt ut tandem ex cœnobio uilla, eq; pago oppidū iustum, unà cum totius Podamici lacus portu nominatissimo sit exædificatum. Id circa eam ætatem qua duces Sueuiæ Romani imperij habenas moderabautur, in aduocatiam & Mundiburdium (sic tunc tutela, id est, Kastuogtei dicebatur) susceptum dexteritate & obedientia ciuium, multa utilia ac digna laude priuilegia, etiam haud aliorum imperialiū liberorumq; municipiorum prærogatiuis mino nora aut uiliora unà cum superioris siue capitalis iudicij administratione, cudendæ monetæ facultate, nec non tiliæ uiridis in albo clypeo imaginibus rei pub. suæ ad succedentium Rom. Cæsarum ac regum clemētiam impetrauit, cum primis autem postquam anno 1264. mense martio prorsus ferme concrematum fuisset, à comite Rudolfo ab Habspurg Rom. rege, anno 1275. priuilegium contra abbatissæ uota obtinuit, ita ut nostris diebus populus ibidem citra omnem præfecturam in singulos sibi annos & Consulem, quem ciuium magistrum, & prætorem quem Stataminan, quasi urbis officialem uocant, partim ex patricijs partim ex plebe pro nutu libere & dicat & legat, qui adscito senatorū assessorumq; numero & ordine, meram & mixtam iurisdionem exercere per uniuersum ipsorum districtum possunt, hac conditione tamen, ut magistratus ille, si quid ardui, puta religionis causæ, statutorum ac legum municipalium immutationes, noua fœdera, bellum ac tale quid seriosius inciderit, citra totius populi, præcipue octo tribunorum assensum, nihil præscribere, aut pro suamet authoritate decernere ausit queat'ue. Ne scilicet noua tyrannis seditioni iterum occasionem præberet, quemadmodum non raro prioribus seculis, potissimum autem anno 1376 (quo redactis in ordinem patricijs, tribunitia potestas in senatu præualere cœpit primū) nō sine plurimorū extremo supplicio inter ciues contigerat.

Canonicæ dominæ.

Lindoia.

Mundiburdiū.

Ciuitas ab abbatissa libera.

Quam

Quamobrem etiam munia illa eorumq; administratio sub solstitij tempus in ipso Iohannis baptistæ festo, quotannis ex ueteri instituto à plebe alterari & renouare cõsueuerunt.

Cœnobiorum fundationes. Anno Christi millesimo ducētesimo quadragesimo primo Franciscani Lindoiæ cœnobium construxerunt, abbatissa permittente & fundum de suo tradente, plebano totis uiribus refragante. Similiter 31. annis pòst, iterũ consensu abbatissæ Sigenæ claustrum monialium ad congregationē dictum, ac deinde alia diuorum sacella unà cum Beginarum conuenticulo fundata & ædificata sunt Lindoiæ, quæ tamen à rusticis tempore belli uel in alium usum uersa uel omnino euersa uidentur hodie. Ciues huius oppidi & indigenæ sunt satis integri & bellicosi, minime frugaliter aut sordide uiuētes, ciuiliter uestiti ac nummosi, uerum sub rustici moribus. *Emporiũ Lindoiense.* Habet oppidũ celebratissimum pariter ac omni mercium generi accomodum, in quod ex cunctis undique ferè regionibus tanta continuè rerum copia conuehitur, ut singulis septimanis quadrigæ & currus onerarij plus minus mille quadrigenti terrenam portam permeent. Nam ab octo usq; ad nouem miliarib. negociatores, ex paulo minus triginta oppidis ac ciuitatibus hebdomatim forum ibidem certo frequentant, petuntq;. Sueui & Bauari maximos aceruos frumenti, salis, cupri & ferri aduehunt, qui inde in Alpinam Rhetiam & Heluetiam distrahuntur. E Venero lacu, Hegoia et Turgoia, omni sabbato præter auenæ tritici copiam, ingens uini uis nauibus comportatur, quæ cõfestim ad Algoios, Sueuos & Bauaros diuenditur. Ex Brigantia sylua, Montefundano, Abbacellensium et Grisonum alpibus, butyri, recoctarum & caseorum incredibile pondus accedit. Deniq; propinquioris agri coloni, ut interim de piscium delectu abundantiaq; sileam, abietinos quercinosq;, pro uinearum cultura palos, asseres, poma, uarios fructus, linum & similia permagno numero uenalia publice gerunt, exceptis infinitis alijs mercatorum, propolarum, monopoliorum institorum ponderosis sarcinis praciosisq; rebus, quæ haud leui publici ærarij uectigali è borealibus regni, item utraq; Pannonia per Nurnbergam, Augustam, Monachiumq; in Longobardiam, Italiam ac Gallias, econuerso ex his in illa indies dicto in oppido transmittuntur. *Termini terræ Lindoiensis.* Terminos ditionum suarum in continente, uersus ortum quidem communes habet cum comitatu Brigantino, qui hodie archiducibus Austriæ paret, uersus arctum uerò terminos cum comitibus Montisfortis in Tettnangio & Argona sortitur, aduersum quos non raro nec leuiter de iuribus uenandi, iure criminali summóue, ante omnia autem ob hospitalis ipsorum prædia uillas, ac quibus abundat mancipia siue adscripticios homines digladiatur. Vltimo non prætereunda hic erit popularis illa fama, qua fertur in Castri loco (aufburg) quod à meridionale oppidi latus, prope nauigiorũ portum publicamq;, mercium custodiam, in ipso mari iacet, corpus cuiusdam sanctæ uirginis, *S. Aurelia.* uulgo sant Orilla, id est Aurelia dictæ, sepultum esse, quæ olim tempore persecutionis Christianorum unico passu à Fussachio (unde pago illi uno miliario cis lacum posito, per quem iter ad Insubres est, nomen hoc obuenisse multi putant) Lindoiam usq; ad memorati castri aream progressa narratur: quanquã sint qui Nympham hanc patris æthinici iram è Brigantia uno saltu ad ad pomerium iam dictum effugisse contendant, id quod parum refert, si reliqua constant. Ego potius monumentum Romani alicuius ex Aurelianorum familia legatis'ue crediderim.

Vberlinga

Frustra pro huius oppidi effigie laboraui. Tenet ciuitas ista imperialis inferiorem locum Podamici lacus, abundatq; uineis & alijs uictui humano necessarijs. Priusquã autem imperio fuit incorporata, quorundã ducum Sueuiæ residentia fuit. Nam anno Christi sexcētesimo uigesimo Cunzo aut Gonzo, potēs princeps huius regionis, infidelis tamen, Iburingæ cõ*Iburinga.*moratur habuisse curiam suam, hæc hodie est Vberlinga. Habet ciuitas ista forum frumētarium insigne, ubi scilicet plurimum emitur frumenti, quod per lacum abductum distrahitur in ciuitatibus & terris meridionalibus, nempe Constantia, Lindoia, Thurgoia Valle Rhenana Veldkirchio & Churuualia. Subduxit se cum tempore à ducatu Sueuiæ, receptáque est in protectionem & communionem imperij. Habet nostro tempore terram amœnam cui imperat, habet & hospitale insignè eximiè dotatum.

Hinc

Hinc uersus Aquilonem itinere unius horæ, est monasterium Cistertiense opulentissimum, nomine Salmansuuyler, quod aiunt primo fundatum à duce quodam Sueuiæ nomine Alfino, anno domini 760. sed quod tūc Cistertienses monachos habere nō potiut. Soli Benedictinēses tunc apud Germanos monachatum sustinebant. Habet monasterium istud maiora uasa uinaria, quàm ullus alius Germaniæ locus, habet & monachos abstinentia & inedia sic maceratos, ut æquentur magnis fornacibus. Salmāsuuyler.

Augia maior.

Diximus iam suprà, infra Constantiam in minori lacu sitam insulā amœnam olim Sindles augiam ac deinde diuitem Augiam appellatam: quæ in longum patet ad dimidium miliare & ad latum, quartam miliaris, à Constantia uerò distat milia rio uno Habet tres parochiales ecclesias, & fert uinum, frumentū atq; poma. Ante multos annos nēpe, circa annū Christi septingentesimū uigesimū quartum sanctus Pirminius episcopus Galliæ unà cum Carolo Martello, auo Caroli magni fundauit & construxit in ea monasterium ordinis sancti Benedicti, in quod primū nemo recipiebatur nisi principes, comites & barones. Nostro uerò tempore, nempe anno Christi M.D.XL. abolitis monachis incorporatum est episcopatui Constantiensi. Fuit monasteriū istud aliquando tam potens & diues, ut abbas singulis noctibus potuerit habere hospicium in suis prædijs aut proprijs bonis usq; Romam, atq; ob id non sine ratione uocatum est, diues Augia. Hodie uerò longè ad tenuiores redactū est opes. Fuit olim ciuitas Vlmensis sub huius monasterij abbatis dominio, id quod infra suo loco apud eandem urbem non tacebo. Sunt qui scribunt, & experientia id quoq; docet sanctum Pirminium omnes uermes uenenatos, puta serpentes, aspides, lacertas, bufones & huiuscemodi ex insula effugasse, ut in hodiernū usq; diem in ea non inueniantur, & illati nō maneant aut moriantur. Fuit iste Pirminius primus in isto monasterio abbas, sepultus tamen iacet in alio monasterio nempe Hornbachensi in Vuestrichia regione, siquidem fuit fundator multorum monasteriorum. Iacent sepulti in hac insula sanctus Meinradus heremita. Carolus tertius Romanus Imperator, cuius epitaphium tale est. Carolus rex Germanorum, Patricius Francorum, Romanorumq; Imperator, &c. Iacet quoq; ibi sepultus Geroldus dux Sueuiæ, præfectus Bauariæ & dux militiæ Caroli magni. Aiunt etiam diuum euangelistam Marcum quiescere in hoc monasterio unde monachi euangelium eius in ecclesiasticis officijs pronunciantes, non usi sunt hac communi prefatione, Sequentia sancti euangelij secundum Marcum, sed. Sequentia sancti euangelij secundum illum, id quod Venetis, qui gloriantur se habere ossa huius Euangelistæ, dicitur olim stomachum mouisse, ut etiam uoluerint dare summā aliquam pecuniæ monachis, quo soli possiderent uiri sancti reliquias, at monachi recusarunt.

S. Pirminius.

Insula uermib. interdicta.

Corpus sancti Marci.

Cella Ratolfi

E Regione Augiæ septentrionem uersus situm est oppidum Cellense, quod latine Cella Rutolfi uocatur, locus certe amœnus & nostro æuo non ineleganter extructus. Hoc oppidum putatur accepisse initium à Ratolfo duce Sueuiæ, & ex prima exigua structura magna suscepit incrementa, ut hodie oppidum sit mediocre & pulchrum. Alij uerò dicunt Ratolfum episcopum fuisse Veronensem in Italia, relictoq; episcopatu uenisse ad hunc locum, primumq; extruxisse cellam ac deinde monasterium, ubi & sepultus dicitur anno Christi 875. Habet oppidum istud magnum forum, maxime autem frumentarium, paretq; ducibus Austriæ quum olim abbatem Augiæ agnouerit dominum.

De

uiam receptam in Rhenum petentem occidentem & septētrionem, alterum uerò stillicidiū sua in Danubium & orientem transmittat.

Hohen Kregen.

ARx ista eminenti incumbit petræ, fuitq́ aliquando refugium raptorū & prędonū, plus æquo confidentiū inaccessibilem huius petræ summitatē. At Sueuica liga anno Christi 1512. iussu Maximiliani Cæsaris eum locum totis uiribus adorta, tertia die obsidionis funditus destruxit. Erat arx arte & naturæ munitissima, atq; ad obtinendum opinione hominum penè impossibile. Verum exercitus ligæ Sueuicæ admotis bōbardis & machinis, uim obsessis uehementissimam intulerunt, ita ut principales noctu clā aufugerēt, reliqui pauci qui remanserant intus, uiuentes quod tot bombarum iaculis resistere nō possent, dato in deditionē castro abierunt. Siquidē qui prædictum castrum hæreditario iure possidebant, dicuntur raptores publicos & nō nullarum ciuitatū imperialium diffidatos hostes intromisisse & aditū contra Cæsaris mandatū quocunq; uoluisse in tempore, hora & die concessisse.

Summum Duellium, uulgo
Hohen Tuuiel.

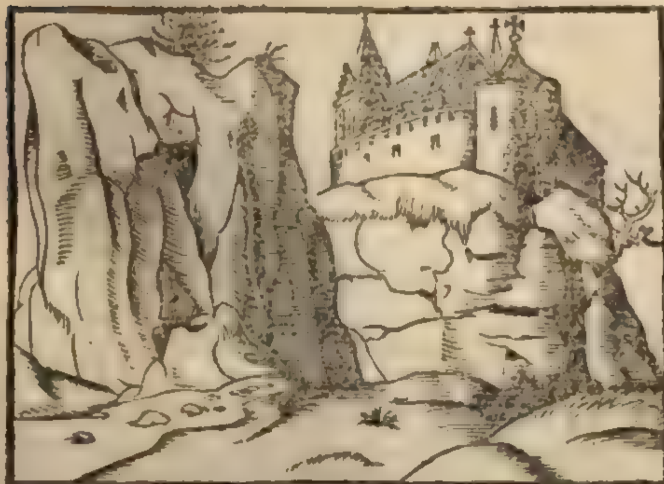

CIrca annum Christi 893. inhabitarunt arcē istā Duellū uel Duelliū principes Alemāniæ Bertholdus & Erchingerus fratres, quo tempore apud sanctū Gallū abbas fuit Salomon, quidē episcopus fuit Cōstanensis, habebatq; summū Imp. Arnolfi fauorē, quare etiam quod uoluit ab eodem impetrauit Cæsare, maxime aūt bona aliqua ex ditione Bodmensi circa lacum Podami cum sita sibi usurpauit, id quod dictos fratres nō parum discrutiauit, qui etiam inuidia moti, libenter stomachum in episcopum ipsum effudissent, si illius potentiam ueriti non fuissent. Sed quod aperte agere nō poterant, clam machinati sunt. Accusati ergo Moguntiæ apud Imperatorem, uincti abducti sunt in Ingelheim, ibiq; carceribus mancipati, & uix tandē precibus erepti. Calescentibus aūt adhuc utrinq; animis, cessare non potuerunt à mutuis iniurijs. Et cum uice quadam fratres episcopum sibi in uia occurrentem uidissent, moti inuidia manus iniecerūt in eum, abductumq; in Algoiam in arce Dieboldsburg primum incarcerauerunt, ac deinde duxerunt in Duelliū, prouidentes sibi de commeatu, ac montem illum excelsum propugnaculis & fortalicijs cō muniebant. Sciebant enim subsecuturum bellum. At priusquam captiuū perduxissent episcopum in arcem, comprehensi sunt per insidias in nemore, episcopus liberatus, & fratres illi in Duello, quod se iam dediderat, incarcerati & per Conradum regem morti adiudicati prope uillā Adingen gladio percussi sunt. Ditio uerò illorum tradita est Burckhardo duci Sueuiæ. Anno Christi nongentesimo sexagesimo habitauit in arce Duellio Burckhardus dux Sueuiæ, cuius uxor fuit Haduuigis filia Henrici ducis Bauariæ: & hi conuerterunt castrum

Ingelheim carcer nobilium.

Heben Tuiel aliquando monasterium. castrum: illud in monasterium, quod postea fuit translatum ad Rhenum, nempe ad oppidũ Stain. Fuit autem Haduuigis pater, frater Ottonis primi. Cæterum Duellium castrum nostris temporibus occupat Vdalricus dux Vuirtenbergensis, emptum anno Christi 1520. à Clingenbergensibus.

Pagus Latobricus, uulgo Landgraueschafft Kleckgöuu.

KLeckgoia ab uno termino contingit Hegoiam, meridianum uerò limitem constituit Rhenus, Turgoienses dirimens à Kleckengoiensibus. Fuit in hac regione comitatus Tungensis atque Palmensis, qui ex antiqua & nobili descenderunt familia sed iam dudum in uniuersum extincti. Nostro tempore Landgrauiatus iste paret comitibus de Sultz, licet episcopus quoque Constantiensis habet partem suam in eo. Patet autem in longum latum itinere duorum milliariorum. Nullus ingreditur aut egreditur amnis præter Vuutach, sed in quem ista regio desinit. In Vuutacensi ualle iacet oppidũ Döngen, cui imperat comes Sultzensis, sicut & castro Kussenburgensi. Vallis uerò memorata est comitũ à Lupffen. Balm uel Palm fuit uetustum castrum infra Schafhusium iuxta Rhenum in colle è regione monasterij Rhinouu situm, sed quod à Schafhusensibus sub Friderico tertio Imperatore propter rapinas fuit exustum. De Schafhusio supra indescriptione Heluetiæ nonnihil duximus.

Vualdshut.

SOnat Vualdshut custodiã syluæ, habetque nomen à nigra sylua, quæ haud procul ab hoc oppido incipit. Est autem sub dominio Austriacorum. Circa hoc oppidum & adiacentes terras posuit Ptolemæus Heremum Heluetiorum, putantque quidam, ante Christum natum Heluetios quosdam in hac terra consedisse, unde regioni nomẽ relictum. Si hinc ad nigram syluam pergere uolueris, occurrit terra ualde austera & inculta ubi habitatores ex solis uictitant pecoribus. Nihil crescit ibi præter hordeum & auenam. Domus austriæ has quoque terras sibi subiectas habet. De bellis circa Vualdshut gestis, supra in Heluetia nonnnihil indicauimus.

Nigra sylua.

Lauffenburg

PAret hodie & hoc oppidum domui Austriæ diuiditurque per interfluctem Rhenũ in duo oppidula, licet minus sit in latere Rheni Germanico, maius in Gallico. Est autem prima Rauracorũ & Basiliensis diocœsis ciuitas, habẽs arcem in monte sitam, & deditionem aliquam extra mœnia. Possederunt hunc locum olim Habspurgensem, sicut in Heluetia signauimus, receperuntque in feudum ab abbatissa Seckingẽsi. Habet hodie præfectum, qui ius dicit oppido et toti annexæ ditioni, etiamsi oppidum in ciuilibus causis suũ habebat senatũ et gubernaculum priuilegiumque cudendi monetam æque ut Basilea, Friburgum, & aliæ ciuitates in moneta communicantes. Constringitur Rhenus iuxta hoc oppidum in tantam inter saxa angustiam, ut uir facile lapillum traijcere possit. Habet quoque Rhenus hic cataractam, per quam nautæ funibus coguntur demittere naues, ne inter saxa collidantur. Incolæ magna parte uictum sibi quærunt ex ferro quod ibi coquitur & cuditur, minera tamen siue æs foditur in ualle Frickensi ex monte quodã inexhausto, unde singulis annis ferrum extrahitur pro uingiti millibus florenorum. Sunt autem 33. officinæ fabriles ceu excoctionis, quæ dicto monti inseruiunt.

Ferri minera.

Seckingen.

MOnasterium & oppidum Seckingense adiacet Rheno à ripa Germanica, constructumque est monasterium per sanctum Fridolinum, tempore Clodouei & aliorum regum Francorum circa annum Christi 495. opem ferente comite quodam, qui pro monasterio condendo donauit agrum Seckingensem, Laufenbergum & Glaronam, quæ hodie una ex potioribus Heluetiæ est partibus. Tempore Friderici Barbarossæ Albertus comes Habspurgensis primùm in feudum recepit (sicut & hodie duces Austriæ qui ab Habspurgensibus descenderunt faciunt) ab abbatissa Seckingensi ciuitatem Seckingum, oppidum Laufenberg & castrum, & alia quædam: quare illi aduocati & defensores huius monasterij sunt. Fuerunt olim in hoc monasteriũ solæ liberæ & maioris nobilitatis dominæ receptæ, hodie uerò simplices quoque nobiles admittuntur. Additi sunt quoque quatuor canonicatus ipsi monasterio. Cudit Abbatissa monetam unà cũ Basiliensibus, Friburgensibus, &c. *S. Fridolinus.* *Canonici & Comitissæ.*

Rötelen.

E regione Basileæ inter Rhenum & Nigram syluam est ditio Rötelensis, ac secundum descensum Rheni Landgrauiatus Susenburgensis, dominiumque Badenwyler. Fuerunt olim ditiones distinctæ, sed quæ postea omnes marchioni Hochbergensi, ac deinde anno 1503. marchionibus Badensibus fuerunt adiunctæ. Est Rötelen castrum uetustum montanum situm in Wisenthal, distans à Basilea itinere pedestri duarũ horarum uersus Nigram syluam. Habitatur adhuc, licet pro magna parte sit ruinosum. Vallis quæ à Basilea illuc & longe ultrà deducit, est ferax uini & frumẽti, habet amnem piscosum & plurima prata. Adducuntur per fluuiolum ex Nigra sylua plurima ligna ædificijs apta, & ad serrandos asseres accommoda. *Vuisental.*

Neoburgum, uulgo Neüwenburg.

NEuwenburgense oppidum, quod Rheno adiacet, extructum est aut potius mœnijs cinctum, sub Friderico secundo, post annum Christi 1212. ab aduocato imperij Wolfelino, qui Hagenoiæ tunc (sicut & hodie habere consueuerunt) mansionem suam habuit. Hoc oppidum, sicut & Rhinfelden & Brisacũ, fuit impignoratum ab imperatore Ludouico Bauaro domui Austriæ, post annum Christi 1326. id quod & suprà memoratũ est. Anno Christi 1451. propter consulem seditio facta est in hoc oppido. Hic enim à 24. iudicibus infamis declaratus & ab officio remotus, per ducem Sigismundum rursum fuit restitutus, unde multa fuerunt subsecuta discordiæ seminaria. Passum est hoc oppidum meo æuo magnam à Rheno iacturam, qui fundum suffodiens bonam oppidi partem perdidit & labefactauit, quin & summum templum turrimque eius deiecit.

De Brisgoia seu Brisgaudia & particularibus eius ditionibus, oppidis, castris & cœnobijs.

IN Germanica lingua sonat Brisgow, pagum laudabilem. Et certe regio ista ob suam eximiã feracitatẽ uini & frumenti, hoc nomine digna est, quum non inferior sit in bonitate uini & frumenti, reliquarumque rerũ quibus mortalis homo pro corporis sustentatione opus habet. ipsa Alsatia, quę è regione Brisgoiæ ultra Rhenum ad occidentem est sita. Tamen si ueteres reuoluamus scriptores, facile inueniemus hanc regionem hoc uocabulum adeptam à metropoli sua Brisaco, de qua iam dicemus. Habet Brisgoia in longitudine milliaria decem & in latitudine duo. Incipit enim à Mortnaw & excurrit secũdum ascensum Rheni ferè usque Basileam. Habuit olim ditissimas argentifodinas, unde ortum est Friburgum, & tot in eo fundata monasteria.

Brisacum.

MEminit Antoninus in suo itinerario montis Brisaci, quum alioquin nullas transrhenanas commemoret urbes, sed tantũ prouinciales citra Rhenum sitas: unde quidam

arguunt alueum Rheni hic mutatum, qui ab altera parte quondam prætercurrerit oppidū, quum illud adhuc in Gallica ripa staret. Luitprādus Ticinēsis, qui sub Ottone primo uixit, montē Brisacum Alsatiæ tribuit, & insulā Rheni fuisse docet. Nec dubium, quin in hoc loco olim fuerit ualidissimum Romanorum munimentum, hinc aduersus Alemannos erūpentes propugnantium. Ponitur oppidum istud in monte rotundo instar castri, habetq; nostro tempore Rhenum ad occidentem. Est satis elegans, munitum & populosum, sed temporū successu superauit ipsum Friburgum in magnificentia & diuitijs, oppidum recens natum, & quod ob mineras metallicas subito creuit & ad summū ascendit gradum. In Brisaco est arx quædam uetusta, sed quæ diu in ruinis iacuit, resuscitataq; sunt tandem ædificia eius. Habet turrim robustam & ualde munitam, quam Bertholdus Zæringensis tertius extruxit, id quod sequentia probant metra in lapidibus eius sculpta:

Friburgum Brisgoiæ.

Hanc dux Bertholdus portam struxisse notatur,
A quo pro fraude Burgundiæ gens depopulatur.

Alij legunt, Per quā pro fraude, &c. Habet hæc ciuitas duntaxat unum fontem, cui superædificata est turris magna, in qua pedibus agitatur rota grandis, quæ extrahit aquam ex multa profunditate terræ, ciuesq; censum soluunt annū pro hausta aqua, nam undique magnus est descensus ad Rhenum & ad subiectā planiciem, ubi aqua in superficie terræ facile quidē haberi, sed difficulter in sublimē montem perferri potest.

Zeringen

MEdio milliario intra Friburgum, situm est in monte excelso castrum quoddam dirutum nomine Zæringē, à quo duces Zæringenses olim titulum suum habuerunt. Putant ducatum istum exortū sub Henrico tertio aut paulo antè. Fuit aūt ducatus ille potens & opulentus, quum per duces eius tot extructæ sint ciuitates, arces & coenobia. Ruthardus de Zæringen extruxit, ut dicunt, monasteria Gengenbach & Schwartzach. Alij dicunt Gengenbachium fundatū nō à duce, sed à comite Rutario tempore Pipini regis Francorum, circa annum Christi 752. Bezelinus uerò & Gebiso frater eius extruxerunt circa annum Christi 1060. monasterium Sultzbergense, ubi & ambo sepulti iacent. Exhibitæ tamen sunt mihi literæ fundationis huius monasterij, in quibus inueni ipsum primò fundatum sub Ottone tertio, anno 993. à comite Birthilone, & confirmatum ab Henrico secundo, qui subsecutus fuit Ottonem Cæsarem. Docēt quoq; eædem literæ, monasterium illud situm in uilla Sultzberg, in ditione Adalberonis comitis. Vocant literæ uillam illam Montem Salsuginis, id est, Saltzberg Germanicè, & non Sultzberg. Nostro æuo Ernestus marchio Badensis amoenissimum hic cōstruxit palatium, in quo & aliquot annis curiam suam habuit. Crescit ibi nobilissimum uinum, ita ut rubeum aliquando conferri possit cum Voltureno, id quod multi boni uiri apud me gustarunt: nam & ego uineolam ibi habeo.

Potentia ducū Zæringensiū.

Sultzberg olim Saltzberg.

Genealogia

Genealogia comitum & ducum

Zæringensium.

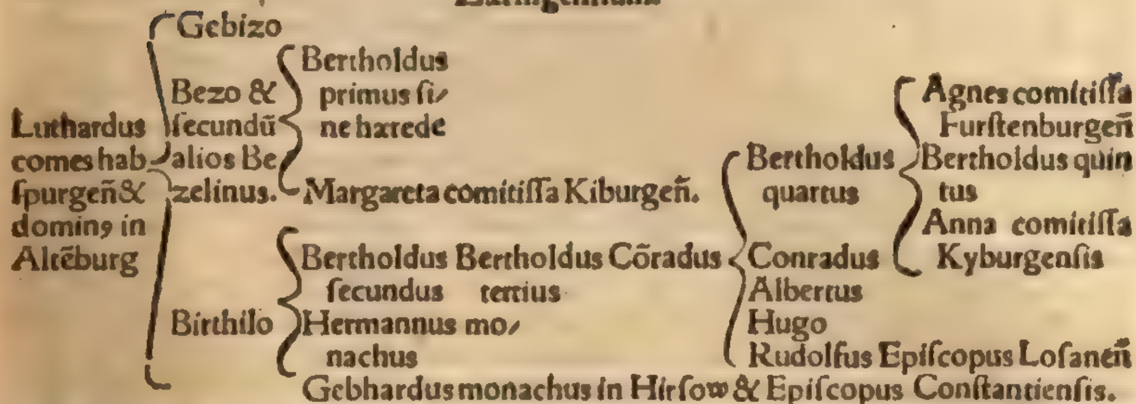

Luthardus comes reliquit tres filios, qui anno Christi 980 imperauerunt inter Rhenum & Nigrā syluā. Filius senior Bezo inhabitauit duas arces, Altenburg & Scharpffenstein, sitas apud Sanctum Trutpertum. Birthilo uerò & Gebizo suas habuerunt residentias, nō multum à se distantes, in Eltzenthal. Apparent adhuc uetusta uestigia murorū in arce Gitzenburg (hodie appellatur Iesenburg) quam comes Gebitzo possedit. Hi tres fratres construxerunt monasteria ista, Sultzberg, Wyssenauw prope Rauenspurgū, & Waldkirch. Ab his comitibus descendisse commemorantur duces Zæringenses. Anno 1112. Bertholdus dux Zeringensis condere cœpit ciuitatem Friburgum in Brisgaudia, ex uilla faciens ciuitatem. Hic Bertholdus postea anno 30. prope oppidum Molsheim occisus legitur, & ad Sanctum Petrum sepultus cū duobus fratribus Bertholdo & Rudolpho. Reliquit autem plures filios, Conradum, Bertholdum, Rudolphum, Albertum & Hugonem. Rudolphus fit Episcopus Lausannæ, mortuusq; anno 1190. & sepultus ad sanctum Petrum. Albertus factus est dominus in Drachenfels in Wasgōw. Hugo habuit dominiū in Brisgaudia, & uterque obijt sine prole. Bertholdus succesit omnibus, cōdiditq; in Burgundia minori Friburgum, anno 1178. Mortuus est anno 1185. sepultus ad Sanctum Petrū. Reliquit filium paternū referentē nomen, qui ex uxore filia comitis de Kiburg duos procreauit filios, & quia onerosus uidebatur nobilitati, præpotens enim erat, & nobilis princeps, libertatis cōseruandæ causa, ueneno extincti sunt duo illi pueri. Sed redeo ad maiores Bertholdorum. Bezonis filius Bertholdus primus, duxit uxorem filiam ducis Carinthiæ, & soror Bertholdi Margareta nupsit comiti Kiburgensi. Bertholdus iste construxit arcem Zæringensem, relictaq; paterna cognominatione, usurpauit pro Habspurg titulum ducis Zæringensis, ut quidam dicunt. Sedente uero sororio eius comite Kiburgensi in arce iuxta Friburg, orta fuit magna inter affines discordia, exclusitq; Bertholdus sororium Brisgoia, & uendicauit sibi totam Brisgoiam & adiacentem Nigram syluam. Sororius autem concessit in Turgoiam ad nouum Kiburgum: Mortuus deinde est Bertholdus sine liberis, Hirsoiæ, apud Sanctum Aurelium, successit illi in ditionibus eius Bertholdus secundus, filius Birthilonis.

Monasterium S. Petri in Nigra sylua.

Bertholdus primus.

Bertholdus secundus.

HIc Bertholdus patrueli in dominio succedens construxit anno domini 1093. monasterium sancti Petri in Nigra sylua, ubi & sepultus iacet. Frater eius Hermannus factus est Cluniaci monachus, & alter frater Gebhardus, consecratus Episcopus Constantiensis.

Bertholdus tertius.

Bertholdus secundus reliquit filium Bertholdum tertiū, qui magnas excitauit tragœdias in imperio tempore Henrici quarti. Nam quū Rudolphus dux Sueuiæ & comes Rhinfeldensis, suggestione Papæ eligeretur Rom. rex cōtra Henricū quartum, dedit Rudolphus filiam suā Zæringensi uxorē, promisitq́ pro dote ducatū Sueuiæ, quo præsentius auxilium ab eo expectaret. Facta sunt autem ista anno 1077. Sunt etiam qui dicunt istum tertium Bertholdum primum ducalem usurpasse titulum. Interfecto aūt Rudolpho socero eius, & Sueuię ducatu Friderico à Staufen collato, cui Henricus Imperator filiam suam tradiderat, indignatus Bertholdus multa intulit Friderico bella, in quibus tamen Fridericus gener imperatoris superior fuit. Concordiam autē Imperator faciens dedit Bertholdo per modum feudi aduocatiam imperialem Tigurensis ciuitatis & totius adiacentis pagi. Sub isto Bertholdo constructum est Friburgum in Brisgoia, ut iam diximus. Exortum quoq; est isto tempore bellum in Alsatia inferiori, inter Hugonem comitem de Tagspurg & subditos eius. Cui quum Bertholdus ceu propinquo auxilium ferret, interfectus est cum Hugone, haud procul à Molsheim, anno Christi 1122.

Primus dux Zæringensis.

Aduocatia Tigurensis.

Conradus Zæringensis.

Successit patri in regimine filius Conradus, quem tamen alij fratrē eius signāt. Hic mouens bellum contra Fridericum ducem Sueuiæ, excitauit contra se filium eius Fridericum Barbarossam, qui illi ademit Tigurum, persecutusq́ fugientē cepit arcem Zæringen, & coëgit Conradum petere ueniam & gratiam ducū Sueuiæ. Concordiam deinde ineuntes, adegerunt Conradum, ut traderet Friderico Barbarossæ ditionem Hochbergensem, quam idem Barbarossa deinde Imperator factus dedit in feudū cuidam adolescenti marchioni Veronensi, quem obsidem ex Italia secum duxerat. Inciderūt autem ista in annum Christi 1155. Ab isto Marchione descendisse scribuntur marchiones Badenses. Impetrauit quoq; iste Conradus ab imperatore Lothario, ditionem quandā inter Iurassum montem & Heluetiam, quam uocant minorem Burgundiam, auctusq́ quinq; filijs, mortuus est & sepultus apud Sanctum Petrum.

Marchiones Badenses.

Bertholdus quartus.

Mortuo Conrado, filius eius Cōradus defunctus est iuuenis, & Albertus alius filius habitauit in Wasgoia in arce Trachenfels, defunctus etiā sine hærede: Hugo uerò possedit dominium Zæringeñ. Nigram syluam & Brisgoiam, mortuus tandem & ipse sine prole, sicq́ totum dominium peruenit ad Bertholdum quartū. Rudolphus uerò alter frater factus est episcopus Losannensis, mortuus anno 1199 & sepultus apud sanctum Petrum. Bertholdus ergo solus tota ditione potitus, cōstruxit Friburgū in Vchtlandia ac Bernā, quin & Friburgū in Brisgoia clausit muro, quod auus eius construēre cœperat. Construxit etiam contra ducem Burgundiæ, quem multis bellis uexauerat, arcem Brisacensem, sicut metra suprà signata ostendunt. Sunt qui aiunt illum quoq; condidisse oppidum Villingen, alij uerò adscribunt id filio eius, Bertholdo quinto. Mortuus autem Bertholdus quartus podagra & sepultus apud Sanctum Petrum, reliquit unum filim Bertholdum & duas filias, quarum unam duxit uxorem Ego comes Vracensis qui & Furstenbergensis, alteram comes Kiburgensis.

Villingen.

Bertholdus quintus.

Bertholdus quintus succedēs patri in ditione, grauis fuit subditis & uicinis suis, atq; ob id à proceribus & nobilibus circumhabitantibus tam exosus habitus, ut filijs eius pueris clàm uenenum propinarent, eq; medio sustollerent. Quod dux uidens

&

& ægerrime ferens, transtulit mansionẽ suam in Brisgoiam, & Bernam ciuitatẽ dedit Imperio, cui tunc præsidebat Fridericus secundus, anno 1190. ut sic nobilibus uicem in eorum exitium rependeret. Contulit etiam iste Bertholdus subsidium suum ad constructionem monasterij Omnium sanctorũ in Nigra sylua, mortuusq́; est anno 1218. & defecit in eo totum uirile semen Zæringensium, qui trecentis annis rebus potiti fuerãt. Fuit princeps magnæ staturæ, id quod indicant indumẽta eius ferrea, quæ mihi Bernæ in armamentario sunt ostensa. Post mortem ei successerunt in hæreditatem sororij eius: comes enim Kiburgensis occupauit Burgundiam minorem, nempe Burgdorff, Thun, Friburg, &c. & Ego Furstenbergensis Brisgoiam, Nigram syluam, & quicquid Zæringenses in Sueuia habuerant.

Monasterium omnium Sanctorum.

Brisgoia cedit comitibus à Furstenberg.

EGo seu Egon, comes Furstenbergeñ, acceptam à socero ditionẽ Brisgoiensem reliquit filijs suis Egoni & Cunoni (quidã hunc uocant Conradum.) Cunoni cessit Brisgoia & maxime Friburgũ, à quo ipse & posteri eius appellati sunt comites Friburgenses. Ego aũt pro sua portione accepit Nigrã syluã, à quo dicunt̃ descendisse moderni comites Furstenbergenses. Cuno itaq; comes & posteri eius possederunt Friburgum usq; ad annum Christi 1367. Tunc fuit comes quidã nomine Ego, inter quẽ & ciuitatẽ Friburgensem confœderatosq́; ciuitatis, qui fuerũt Basilienses, Brisacenses & Newenburgenses, magnũ exortũ est dissidiũ & bellũ, quousq; tandem Comes persuasus, ius suum Friburgensibus aut potius ducib. Austriæ resignauit pro magna summa pecuniæ: quidam numerant uiginti millia marcarum argenti, qua sibi emit dominium Badenwiler. Bellũ inter comitem & Friburgum tam sæuum fuit, ut in septem annis ager Friburgensium nullo uomere fuerit scissus. Alienato autẽ à se Friburgo, usus est huiusmodi titulo: Ego comes Friburgensis, dominus in Badenwyler. Successor autem eius Conradus scripsit se Landgrauium in Brisgoia, anno 1385. Et hic duxit uxorem Elisabetham filiã ultimi comitis Newenburgensis iuxta lacum Bielensem, per quam comitatũ illum adiunxit ditioni suæ, usurpauitq́; talem titulum: Comes Friburgensis & Newenburgensis iuxta lacum, dominus in Badenwiler. Anno Christi 1445. Ioannes comes Friburgensis & Newenburgensis iuxta lacum, dominus in Badenwiler, iunctis copijs suis cum Bernensibus & Basiliensibus, mouit expeditionem contra castrum Rhinfeldense: eoq́; postea anno Christi 1458. mortuo sine uirili semine, ditio eius Newenburgensis & Badenwiler obuenit affini suo Rudolpho marchioni Hochbergensi & domino in Rötelen atque Susenburg. Ob hoc autem quod tam ipse quàm posteri eius plerunq; curiam suam habueruut in Rötelen, uulgares abusi titulis eorum, uocauerunt eos marchiones Röteleases, quum tamen nõ à Rötelen sed ab Hochberg essent marchiones.

Comites Friburgenses.

Friburgum uenditur.

Genealogia comitum Friburgensium,

continuatã ad Genealogiam proxime signatam.

Egõ de Furstẽberg, uxor eius Agnes Zęringensis	Egon, uxor eius Adelheid comitissa de Nyfen	Cõradus, uxor eius Sophia de Zollern	Egon uxor eius Catarina de Liechtenberg	Cõradus 2. habuit duas uxores	Fridericꝰ habuit duas uxores, prima comitissa de Susenberg.	Clara q̃ duxit Gotfridꝰ Thubingeñ.
					Ego, uxor eius Verena de Welschẽ Newenburg.	Ioannes sine prole mortuus

Fateor me hic non integram nactum Genealogiam, quũ Conradus Landgrauius Brisgoiæ, qui ultimi comitis de Welschenne wenburg filiam duxit uxorem, hic non signetur, sicut nec posteri eius. Vltimus Ego hic signatus, fuit ille qui anno Christi 1366. per insidias uoluit Fribugum capere, At Friburgenses præmoniti destruxerunt castrum eius in monte situm. Postea cum confederatis suis obsederunt oppidũ Endingen, ubi tamen à Comite ad pugnam prouocati occubuerunt: nam mille fuerunt interfecti, quadringenti perierunt

Strages apud Endingen.

in Rheno atq; trecenti capti. Sequenti anno, nempe 1367. pace facta receperunt ducem Austriæ in dominum, pecunia, ut diximus, sese redimentes à comite suo.

Friburgum.

ANno Christi 1120. construxit Bertholdus dux Zæringensis ciuitatē Friburgēsem in Brisgoia, successitq; ei in dominio frater aut filius eius Cōradus, qui & ipse reliquit filium Bertholdum nomine, qui anno Christi 1178. construxit Friburgum in Vchtland. Huius filius Bertholdus ultimus, qui Bernam cōstruxerat, mortuus est anno Christi 1222. relictis duabus sororibus, quarum unam duxit Ego comes de Furstenberg, atq; per eam factus est dominus Friburgi & multorum locorum in Brisgoia. Cuius successores multo tempore, nempe usq; ad annum Christi 1367. pacifice possederunt Friburgum, Sed quum ultimò implacabiles inciderent discordiæ inter comitem & ciuitatem, Ego collecto ab amicis & militibus suis exercitu, uoluit nocte quadam irruêre in ciuitatē. At ciues in tempore moniti, parauerunt se armis, expugnantesq; castrum eius, subuerterūt illud. Et quum postea unà cum alijs confederatis ciuitatibus, nempe Basilea, Brisaco, Neoburgo & Kentzingo, obsidione cingeretur Endingen oppidum, circumuenti ab hostibus, magnam stragem acceperunt. Subsecuta est tandem ciuitatis uenditio alienatioq; à comite, ut iam signauimus. *Argentifodina* Habuit olim ciuitas Friburgensis ditissimā argenti uenam, uno milliario à mœnijs distantem, unde tam multa monasteria, tam magnifica basilica & alia sumptuosa ædificia in ciuitate sunt extructa. Ciues quoq; ob diuitiarum affluentiam, nobilium gradum acceperunt, & nobiles ex rure illis se iunxerunt, factumq; est, ut aliquandiù duodecim equites aurati Senatū ingrederentur. Potuit tunc ciuitas producere in campum tria millia armatorum. Habet oppidum in hunc usq; diem 14 cœnobia monachorū & monacharum, præter domos cruciferorum diui Ioannis, Teutonicorum & diui Antonij. Fuit Friburgum primùm uilla, sed anno 1120. cincta est muro, unde sunt metra:

Anno milleno, centeno, bis quoq; deno
Friburg fundatur Bertholdus dux dominatur.

Academia Friburgensis. Anno Christi 1250. uelut alij scribunt 1460. Albertus dux Austriæ fundauit gymnasium Friburgense, dotauitq; iustis redditibus & prouentibus. Habet ciuitas ista amœnū situm iuxta fauces montium, feruntq; montes uinum bonum & planicies frumētum. Patet hinc publica uia in Nigram syluam. Est quoq; ibi nostris temporibus magnū cōmertiū nobiliū & elegantium lapidum, quos uulgò Chalcedonios & Catzedonios uocant. Sunt durissimi & uariorum colorum, poliunturq; ibi in modum speculi, & fiunt ex illis orbiculi, quibus ij qui preces suas diuis numerant, utuntur: adaptantur quoq; manubrijs cultrorum, & pocula aliaq; ex eis conficiuntur. Fodiuntur in Lotharingia & Westricha, sed Friburgi expoliuntur. Quidam putant hunc lapidem appellari Murrinum. Nitor inquit Plinius est his & uarietas circumagentibus se maculis in purpuram candoremq;. Fiunt autem ex murrino abaci, escaria uasa & potoria atq; trullæ, quæ murrina uasa dicuntur, sicut & ex crystallo crystallina formantur. Alluitur oppidū multis riuulis aquarum, quorum quidam per singulas quoq; ciuitatis plateas deriuantur, immundicias quasq; secum abducentes, & qui hyemali tempore non congelantur. Iuxta mœnia uerò decurrit piscosus amnis, Treisem dictus, cuius origo non procul abest ab origine Danubij. Nam unus & idem mons hunc & istum effundit amnem, Danubium quidem in orientem & Treismum in occidentem transmittens.

Turris Friburgensis. Habet oppidum illud iuxta summum templum turrim elegantissimam, totam lapideam, sculpturis & imaginibus adornatam, qua in linea Rheni pulchrior non est post turrim Argentinensem. Gentiles numerassent olim hæc opera inter miracula mundi.

Ciuitas

CIVITAS FRIBVR

gensis, præclarum Brisgoiæ oppidum, imò & metropolis hodie, ornata multis, uarijs & magnificis ædificijs, templis, monasterijs atque gymnasio uniuersali, cuius genuinam picturam haud grauatim obtinuit à clarissimo atque prudentiss. eiusdem loci Senatu nobilis & illustris uir Dominus Ambrosius à Gumpenberg, Protonotarius apostolicus, omnium studiosorum mecœnas & patronus, & qui sua sedulitate non parum nobis in hoc profuit opere, quippe qui & ipse mirus est historiarum & antiquitatum amator, habetque domi earundem rerum copiosum thesaurum & qualem in Germania uix apud priuatum aliquem hominem inuenias.

Friburgum Brisgoiæ præclara ciuitas, de form

Sebaſtianus Munſterus ad lectorem.

QVum iam deſcriptionem Briſgoię & ciuitatis Friburgeñ adornaſſem atq; prælo ſubieciſſem, prudentiſs. Senatus Friburgenſis ex ſuis annalibus nonnihil miſit de ſuæ ciuitatis exordio atq; de ducum Záringenſium familia & rebus geſtis quæ pro meo arbitrio & iudicio inſererē huic noſtræ Coſmographiæ. Et quoniã hæc uiſa ſunt facere ad laudem Senatus Friburgenſis atq; ad celebritatem ciuitatis eorum, libenter morem geſsi conſilio optimorum uirorum, & quantum loci anguſtia permiſit ex multis p aucula hic ſignaui.

De

formata ſecundum omnes eius habitudinem.

De ducibus Zeringenſibus.

HAbent annales Friburgenſium quędam, quę plane diſſentiunt à communibus hiſtorijs, quantum attinet ad duces Zäringenſes. In hoc quidem cõſentiunt, duces Zäringenſes deſcendiſſe à comitibus Habſpurgenſibus. In hoc diſſentiunt, nomen Zäringæ illis contigiſſe à Carinthia, in qua Bertholdus primus dicitur dux factus ab Henrico quarto, quodq́; is fundauerit monaſterium Hirſowenſe, genueritq́; ex Richwara Bertholdum 2. qui habitãs in arce Teck duxerit uxorem Agnetẽ filiã regis Bur

 gundiæ

gundię seu Arelatensis nępe Rudolphi. Hic unà cum fratre Episcopo Constantiensi reparauit monasterium sancti Petri in Nigra sylua. Natum est inter istum Bertholdum & Fridericum à Staufen generum Henrici 4. dissidium, sed quod tandem sic fuit compositū, ut loco ducatus Sueuici Bertholdo cesserit Mortnauia, Alsatia, Brisgoia: à socero autē Rudolpho rege Arelatensi obuenerit Ergouia & minor Burgundia. Relicta ergo Teggensi arce, cœpit in Brisgoia extruere arcē Zæringensem. Hæc ut alij adscribunt Bertholdo primo asseruntq; Bertholdū secundū uillam Friburgensem cinxisse muro, fecisse multas ordinationes in ea & concessisse priuilegia quæ & Henricus quintus Imperator cōfirmauit. Sunt autē 55. articuli, nempe de collatione parochiæ, de electione sculteti, de telonio pontiū, de libertate mercatorū, de mensuris uini, frumenti, argenti & auri, de structura domorum, de lanijs, de his qui moriuntur sine hærede, quomodo coniuges mutuo sibi in hæreditate succedunt, de iniurijs illatis, &c. Occiso hoc Bertholdo apud Molsheim succedit illi Conradus frater, qui post se tres reliquit filios, Bertholdū, Rudolphum & Adelbrechtum. Adelbrechtus rursum assecutus est arcē Teggensem, appellatusq; est dux Teggensis ipse & posteri eius. Rudolphus factus est Episcopus Leodiensis, secutusq; Fridericū primum ad terram sanctam mortuus est in itinere, quum post submersum Imperatorē rediret in Germaniā. Bertholdus uerò consummauit ædificia publica Friburgensis ciuitatis, extruxitq; Friburgum & Bernam in Vchtlandia. Mortuus autem reliquit duas filias, una earum nomine Anna nupsit comiti Kiburgensi, altera uerò Agnes nupsit Egoni comiti à Furstenberg, à quo sequens deducitur Genealogia.

1	2	3	4	5
Egon comes à Furstenberg, cuius uxor Agnes à Friburgo obijt 1136	Egon comes à Friburgo uxor eius Adelheidis comitissa à Nyfen	Cuno, cuius uxor Sophia comitissa à Zollern	Egon, cuius uxor Catarina Liechtenberg	Conradus, qui duas habuit uxores

5		
Conradus, cuius prima uxor ducissa Lotharingiæ, altera Anna de Signow	6 Fridericus cuius uxor Anna à Sulenburg	7 Clara nupsit comiti Gotz à Thubingen
	8 Egon, cuius uxor Verena comitissa à Welschen Newēburg. Subeo uenditū Friburgū.	9 Conradus

Egon secundus infringens priuilegia quædam & iura ciuitatis, in litem uenit cum ciuibus, sed quæ rursum per arbitros anno 1293. die Veneris post Bartholomæi dirempta fuit.

Fridericus 6. quia nimium offenderat ciues fuit ab eis expulsus de Friburgo anno 1338. & post eius mortem Clara filia eius administrauit comitatum. Cui successit Egon comes, inter quem & ciuitatem exortum fuit irreconciliabile dissidium. Quare ille anno 1366. in uigilia annunciationis uenit cum magnis nobilium copijs ad portas ciuitatis ut illam obrueret, natumq; fuit graue bellum in quo multæ uillæ exustæ, ruricolæ direpti & terra in solitudinem redacta. Ciues quoque obsidentes comitis burgum destruxerunt ipsum. Tandem post multa mala utrinq; illata pax hac lege est reformata, ut ciues numerarent comiti uiginti millia marcarum argenti, essentq; deinde liberi ab omni iurisdictione comitis. Tūc Friburgum fuit incorporatum domui Austriæ, anno scilicet 1368. quando principatum Austriæ administrabant duces Albertus & Lupoldus.

Comes itaq; Friburgensis accepta pecunia emit dominium Badenwyler.

Hochbergensis

Hochbergensis Marchionatus.

MArchiones Badenses & Hochbergenses descenderunt ab uno stipite, utuntur quoq; eisdem insignijs; sed discreti multiplicatione prolis, dominium sic diuiserunt, ut quidam in Baden alij in Hochberg suã tenuerint curiã. Qui Zæringensibus in Hochberg successerunt, usi sunt huiusmodi titulo: Fridericus marchio Hochbergeñ, anno 1311. sic enim literæ uetustæ habent. Isti marchiones iure hęreditatis & contracti matrimonij obtinuerunt quoq; dominiũ Rötelense & Susenburgense circa annum Christi 1300. Domini Rötelenses non sunt usi titulo comitis uel baronis, sed domini tantũ, ut: Theodoricus dominus in Rötelen & Rotenburg, anno 1280. Notandũ pręterea, marchiones Hochbergenses uendidisse ditionẽ suã Hochbergensem propinqs suis marchionibus Badensibus, & nihilominus interim usos huiusmodi titulo: Marchio ab Hochberg, sed non in Hochberg, transferentes curiam suam ad Rötelen, quàm ditionẽ sicut & Susenburgens. iam acquisierant. Successu quoq; temporũ obtinuerũt ditionẽ Badenwiler & comitatum Neocomensem, uulgò Welschen Neuwenburg. Vnde habent quædam literæ sic: Rudolphus marchio de Hochberg, comes in Neuwẽburg, dominus in Rötelen & Susenburg, anno 1486. Et post eum, Philippus marchio de Hochberg, comes in Newenburg iuxta lacũ, dominus in Rötelen & Susenburg, anno 1503. qui ultimus fuit de familia Hochbergensi. Habuit quoq; alia dominia in Burgundia, ubi etiam manere consueuit, per præfectos administrans terras quas in Brisgoia habuit. Cumq; nullam prolem masculam sed duntaxat filiam haberet, & Christophorus marchio Badensis de sanguine eius esset, licet plurimis gradibus discretus ab eo, cõuenit inter eos de feudis masculini sexus, ut post mortem Philippi Christophorus occuparet ditionẽ Rötelensem & Badenwyler, id quod factum est anno Christi 1503. consentiente Maximiliano Rom. rege. Filia uerò dicti Philippi ultimi marchionis retinuit comitatum Neocomensem & alia quædam dominia in Burgundia, & nupsit domino cuidam de Dunes Gallo, qui putabat se dictam Brisgoiensem ditionem recuperaturum: sed inanis fuit conatus eius.

Hochberg in ditione Zæringensium.

Titulus Marchionum Hochbergensium.

Genealogia Marchionum de Hochberg & comitum de Hochenberg, Horb & Haierloch, quam suppeditauit Wilhelmus Wernherus comes à Zimbern.

CIrca annum Christi 1153. redeunte Friderico primo ex Italia duxit secum Hermannum Veronensem, sanguine sibi iunctum. Cui cùm Germania arrideret, resignata ditione sua Veronensi, impetrauit nuptias Iudithæ comitissæ & per eam comitatum Badensem atq; Hochbergensem. Imp. quoq; sublimauit comitatum in marchionatum, propinquum uerò suum creauit marchionẽ & principẽ imperij, id quod literæ sigillatę adhuc extantes declarant. Defunctus autẽ Hermannus ille, reliquit tres filios, qui successiue administrarunt marchionatum, ut numerus personis adiunctus ostendit.

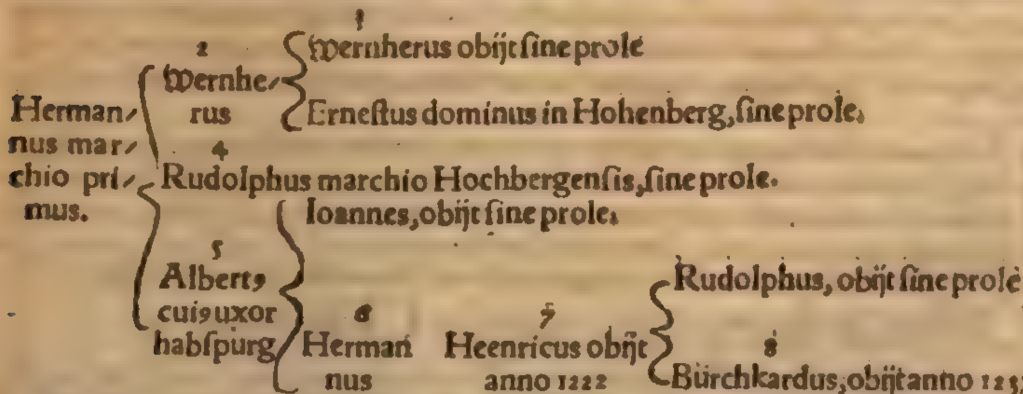

Hochberg & Hohẽnberg sunt duę & distinctæ ditiones. Nã Hochberg est in Brisgoia supra Friburgum, at Hohenberg est in Nigra sylua prope Rotwilam, arx iam in ruderibus iacens, unde comitatus Horb & Rotenburg iuxta Neccarum denominationem habet. A' Burchardo consequenter descenderunt.

Differũt Hochberg & Hohenberg.

8 Burckhardus
- 9 Fridericus
  - 10 Burckhardus
    - Ego
    - 11 Burckhardus obijt 1275
      - 12 Albertus senior
        - 13 Rudolphus senior
        - Henricus comes Hagerlochensis
        - Rudolfus iuniore comes in Horb
      - Albertus iunior primus comes Hohebergn & haiger.
    - Thiemo absq; liberis
- Burckhardus baro Hohenbergensis

Albertus. Hic Albertus in pueritia amisit patrem suũ, quapropter patrueles eius Rudolfus & Henricus comites tanquã propinquiores tutores uendiderũt omne ius, quod habuit in comitatu Hohenbergensi, Rudolfo comiti ab Habspurg Rom. regi. Sed quum comes Henricus absq; semine discederet, remãsit Albertus iste solus comes in Haigerloch & Horb: ditio uerò Hochbergensis hæsit in sequentibus personis.

13	14	15	16	17	18	19
Rudolfus senior, marchio Hochbergen̄.	Rudolfus marchio	Rudolfus marchio Hochb.	Rudolfus marchio Hochb.	Burckhardus marchio hoch.	Otto marchio Hochb.	Rudolfus marchio Hochb. & dominus in Rötelen

A' Rudolfo decimonono natus est Philippus ultimus marchio Hocherbergensis & dominus in Rötelen. Quo mortuo, solus marchio Badensis retinuit titulum & possessionem ditionis Hochbergensis. Reliqua uerò dominia, Christophorus marchio Badensis obtinuit à Cæsare Maximiliano, sicut & suprà ostendimus.

Waldkirch.

ITinere trium horarum infra Friburgum uersus septentrionem est oppidũ Waldkirch, ubi olim tempore Henrici primi aiunt fundatum cœnobium monialiũ per comites ab Habspurg, in quod solum ducissæ, comitissæ & liberæ dominiæ recipiebantur, sed quod posterioribus temporibus in collegiũ sacerdotum fuit commutatũ. Sunt & alia multa monasteria in Brisgoia, olim à procerib. huius regionis extructa, ut sunt, Selden fundatũ à ducib. Zæringensibus, Gruningen & sanctus Vdalricus, fundatũ à Baronibus de Ysenberg seu Iesenberg. Itẽ Burglis, & Syrzenkirch, fundata à baronib. de Kaltẽbach. Cœnobia uerò monialiũ Beraw & Vogelbach, fundata sunt à libera domina Ita de Kaltenbach.

Monasteria olim fundata.

Sanctus Trupertus.

MOnasteriũ istud prope oppidũ Staufen sitũ in Brisgoia, fundarũt Otpertus, Rãpertus, & Lãfridus (ab alijs Leutfridus) comites ab Habspurg. Habẽt quidẽ literæ fundationis, quòd anno Christi 903. sub Ludouico Imp. 3. Ludfridus comes ab Habspurg innouauerit aut potius ampliauerit hoc monasteriũ: nam antea fuerat domus Heremitarũ, sub Cæsare Phoca primũ extructa. Abundant montes, monasterio huic adiacẽtes, argẽto, solũ desunt homines, qui illud è uisceribus terræ eruant & effodiant, sicut & in mõtib. propinquis iuxta Sultzperg adhuc multæ conspiciunt fodinæ, ubi olim argentũ fuit extractũ. Itẽ monasteriũ Rinthal iuxta Mullen sitũ, fundatum fuit à Conrado comite Friburgensi. Gunterstal uerò fuit fundatum à communibus nobilibus, quorũ multi ibi sepulti iacent.

Montes metallici.

Schneburg.

HAud procul à Friburgo in excelso monte uisitur adhuc arx diruta nomine Schneburg, à qua magna familia nobiliũ fuit propagata, qui omnes Schnelin sunt dicti, in 14 lineas ramificati, qui omnes eadem habent insignia, & solũ in galea differentiæ notam posuerunt, sicut & ob diuersas mansiones, diuersa acceperunt cognomina, ut sunt Schnelin à Landeck, Schnelin à Wyer, Schnelin à Krantznaw, &c.

Offonis burgum, uulgo Offenburg.

ANno Christi 603. uenit ex Anglia uir quidã insignis, satus ex regio sanguine, nomine Offo, traiectoq; Rheno in uotis habuit plantare fidẽ Christi inter Germanos, & primũ quidem fundauit monasterium Schuttern, & interuallo unius miliarij ab eo constru xit super amnẽ Kintzig castellum, quod ab eo fuit appellatũ Offonis burgũ, quod successu temporis incremẽta suscipiens, tandẽ factũ est oppidũ imperiale, uulgò Offenburg appellatũ. Anno Christi 1330. redemit hoc oppidũ à marchione Badensi Episcopus Argentinensis

Schuttern monasterium.

tinensis, cui ab imperio fuerat impignoratũ. Cæterũ oppidulum Gengenbach, quod uno miliario distat ab Offenburgo, situ quoq; ad ripam amnis Kintzig, construxisse fertur Pirminius Episcopus Argentinensis anno Christi 724. Regio in qua oppida ista constructa sunt, uocatur Mortnaw, id est, augia latrocinij, terminaturq; ab oriente ad montes, & alluitur amne Kintzig: olim aũt uocatam aiunt Ortnaw, sed ratione latronum qui deprehensi sunt in ea, maxime in uilla Humbsfelden quæ adiacent Rheno, factũ est ex Ortnaw Mortnaw. Est regio parua, sed mirum in modum fœcunda, quippe in qua uinũ mediocre & frumentum crescit. Abundat ager ille usq; adeo canabi plantatione, ut incolæ annuatim inde lucrifaciãt uiginti aut triginta millia aureorũ. Habet etiã regio ista quantumlibet parua, plurima oppida, arces, uillas & monasteria, nempe Offenburgũ cuius iã meminimus, Gengenbach oppidum & monasterium peruetustum, Ortenberg arcẽ in monte sitam, Wilstetten arcem & oppidum, cui imperat comes ab Hanaw: Cell in Harmẽspach oppidulum imperiale, sed impignoratum sicut & Gengenbach: Ettenheim oppidũ, Lar oppidum, quod olim fuit nobilium de Gerolszeck, hodie est marchionum Badensium: Oberkirch oppidum Episcopi Argentinensis sicut & oppidum Nopnaw. Item Achern, Renchen & Bühel, tres magnæ uillæ: hæc omnia ascribuntur Mortnauiæ. *Mortnaw.*

Marchionatus.

VBi à septentrione desinit Mortnauia, ibi incipit Marchionatus Badensis, utrãq; aũt regionẽ ab occidente terminat alueus Rheni, & ab oriente montes Nigræ syluæ claudunt, tametsi Marca ab una parte etiã in mõtes expatietur. Primũ & præcipuum oppidũ huius ditionis uocat̃ Baden, quod sonat balneum siue thermas, quæ olim ibi fuerũt repertæ, atq; inde tota regio illa denominationẽ accepit. *Thermæ Badenses.*

Quando uerò hæ thermæ fuerint inuẽtæ, quidã de illis sic scribũt: Sunt quędã thermæ in Germania, quæ usq; eò feruẽt, ut animantia, si quæ immergant̃, glabra reddãt, ex quo genere aquarũ est fons unus in Germania M. Aurelij Antonini, nũc Badẽsis dictus, alter in Bohemia, Calidarũ Caroli 4. Est etiã unus apud Moguntiã Visebadæ. Horũ aqua nõ modò coq̃t oua, sed etiã de alitũ cute plumas eximit, de suilla setas, siue immergant̃ animãtia siue ea perfundant̃. Vixit aũt Aurelius Antoninus circa annũ Christi 116. Habet aqua harũ thermarũ alumẽ, sal & Sulphur. Prodest his qui laborant difficili anhelitu & angustia pectoris, quæ ex frigidis surgunt capitis fluxionibus: prodest humidis oculis, tinnientibus auribus, tremulis & dormitantibus mẽbris, spasmo & alijs morbis corruptionibusq; neruorum nascentibus ex frigidis humiditatibus. Prodest quoq; his q̃ habẽt stomachũ frigidũ, humidũ & male concoquentẽ, qui patiunt̃ dolorẽ hepatis & splenis ex frigiditate obortũ: etiam illis, quos hydropisis cœpit grauare, qui sentiũt tormina uiscerũ: quin & calculosis succurrit & infœcũdis mulieribus, sedat dolore matricis, arcet alba mẽstrua, reprimit inflationẽ cruriũ, sanat scabiẽ & plagas seu cicatrices pustularum. Aiunt & podagricis præ cæteris thermis prodesse. *Aquæ aluminosæ.*

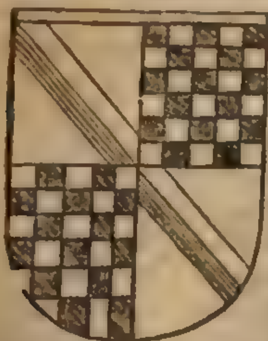

Imp. Fridericus Barbarossa hunc marchionatũ primus instituit, licet alij id Ottoni tertio ascribãt, qui & oppida aliqua monasterio Wissenburgensi ademit atq; huic principatui adiecit, nempe Baden, Stolhofen atq; Ettlingen, quę tunc nondũ murata erãt, sed uillę apertæ. Atq; hinc est, ut ciues Wissenburgeñ, immunes sint à solutione uectigaliũ, quũ oppidũ Ettlingen pertranseunt. Durlach uerò & Heidelssheim, donauit Fridericus Imp. secũdus marchionib. quũ deficeret comitatus Kreichgoiensis, & feudalia loca redirẽt ad imperiũ. Rastett & Cuppenheim ex ditione Ebersteinẽsi ad marchionatũ sunt trãlata. Pfortzheim & Zell pertinuerũt olim ad ducatum Sueuiæ, sed interfecto ultimo duce Cõradino, peruenerunt ad marchiones Badenses. Referunt̃ etiã Marchiones cõstruxisse Stukgardiã & Backenheim, sed quibus conditionibus aut medijs principi Wirtẽbergensi obuenerint, ignoro. Quin & Eppingẽ fuit olim marchionũ Badẽs. sed peruenit postea unà cũ Heidelsheim ad Palatinatũ. *Marchionatus institutio.* *Pfortzheimũ.*

De

De quibusdam oppidis Badensis ditionis, & in primis de Durlach. Gotsaw & alijs.

DVrlachium oppidum sic uocatum putant à turri quadam, uicino monti imposita, quasi Turlacum, quam turrim Rudolphus rex Rom. & comes ab Habspurg unà cum oppido confregit, quum expeditionem mouisset in Marchionem. Monasterium uerò uicinum, Gotsaw dictum, ord. Sancti Benedicti, fundasse aiunt Bertholdum comitem ab Hennenberg, anno Christi 1064. Isti enim comites ab antiquis temporibus dicuntur possedisse Durlacum & Newenburgũ, quod non procul hinc Rheno adiacet, unà cum reliquis locis interpositis. Quomodo uerò & quando hæc loca Marchionibus à dictis comitibus obuenerint, non legi. Gerspach aliud oppidum in Nigra sylua, cuius dominium pertinet ad marchiones & ad comites de Eberstein. Liebenzell oppidulum, castrum & naturale balneum, quod prodest contra ictericiam. Muckensturm oppidulum, Steinbach oppidulum, Beinheim oppidulum ab altera ripa Rheni, Besicken oppidulum iuxta Neccarum, Altenstaig castrum & oppidulum, Rasteten magna uilla oppidi instar, Graben castrum & uilla, &c.

Gerspach.

Mulberg.

ANno Christi 1424. Bernhardus marchio Badensis indignatus est Friburgensibus atque Brisacensibus, quòd subditos eius passim reciperent in ciues, aliaque designarent quæ principi displicuerunt. Et licet essent qui dissentientes partes componere niterentur, tamen omnia media frustra tentabantur. Quare Friburgenses fœdus ineuntes cum Argentinensibus, Basiliensibus, Colmariensibus, Selestadiensibus, & ciuibus Mulhausensibus, Kentzingensibus, Endingensibus, &c. quibus & Ludouicus princeps Palatinus, Episcopus Spirensis & comes Wirtenbergensis iuncti sunt, irruentesque in ditionem Marchionis, obsederunt castrum Mulberg per tres hebdomadas, & sine cessatione bombardis quassauerunt muros eius, donec uenit Episcopus Herbipolensis missus à Sigismundo Imperatore, qui omne dissidium composuit. Volebat Marchio nouum instituere telonium, sed quod ciuitates ferre non poterant.

Expeditio contra marchionẽ

Pfortzheim.

CIuitas Pfortzheimensis olim extructa fuit ad ripã amnis Entz per Phorcen quendam principem ueteris Germaniæ, ut Ioãnes Reuchlinus putat: alij autẽ aliud cogitant, nempe nomen & oppidũ illud natum ab Orcinia sylua, quæ illuc usque propagatur, uocaturque eo loco Hagenschies. Siquidem habet pars inferioris Sueuiæ ad leuam Neccari amnis pagos plures per syluas, montes & riuos distinctos, inter quos superior habet à dextris amnem Neccarum, à sinistra syluam Hagenschiess, estque terra illa uini ferax & frumenti opulentissima. Habet autem ad pedem montem Heuchelberg, ultra quem terra Kreichgoia uocatur. Ciuitas itaque Pfortzensis ad Syluam Hagenschiess sita, olim fuit sub dominio ducis Sueuiæ, sed quum duces illi deficerent uirili prole, incorporata est ciuitas ipsa ditioni Marchionis. Alij dicunt, Fridericum primum illã Marchioni primo tribuisse. Est autẽ præcipua ciuitas, quã Marchio in sua habet ditione, licet Badenia propter thermas maioris sit reputationis & nominis. Habet Pfortzheim castrum intra mœnia ciuitatis in edito loco situm, in quo hisce temporibus Ernestus princeps curiam suam habuit. Alluit autem mœnia oppidi Entzius fluuius nauigabilis, per quẽ multę proceræ abietes per rates in Rhenum deducuntur.

Hagenschieß.

Genealogia marchionum Badensium.

DIxi iam suprà unde descenderint Marchiones Badenses atque Hochbergenses, nempe quòd unum commune habuerint principiũ, scilicet Hermannum, qui anno Christi 1120 hanc putatur possedisse terram. Alij uerò scribunt, circa annum Christi 1153. Fridericum primũ ex Italia obsides aliquos eduxisse, inter quos idem Imp. unum fecit marchionem, sed cum ille sine semine moreretur, rogauit moriturus subditos suos, ut alium ex sua familia sibi deligerent dominum, quod & fecerunt, atque ab illo electo hodierni marchiones descenderunt, iuxta sequentem formulam.

Hermannus

1 Hermannus marchio electus
- 2 Wernherus. — 3 Wernherus
- 4 Rudolphus
- 5 Albertus
  - Ioannes
  - 6 Hermannus
    - 7 Hermannus marchio Badensis
    - Henricus marchio Hochbergensis

Omittimus hic lineam marchionum Hochbergensium, & prosequimur solùm lineam eorum Marchionum, qui marchionatui Badensi post Hermannum septimum præfuerunt.

7 Hermannus marchio Badensis.
- 8 Hermannus quartus
  - 9 Hermannus quintus, obijt anno 1240. — Fridericus marchio & dux Austriæ.
  - 10 Rudolphus tertius
- Rudolphus

Habuit Hermannus quintus nomine & nonus in ordine, uxorē filiā Hērici ducis Austriæ, hęredē paternæ ditionis, nomine Gertrudim, factusq; est post mortem soceri sui dux Austriæ. Sustulit aūt ex uxore filiū Fridericū nomine, qui & patri defuncto successit in regimine. 18. Fridericus cōtra uoluntatē matris cū Cōradino duce Sueuiæ Neapolim profectus, interijt cū eo: captus enim unà cū Cōradino à Carolo duce, fratre regis Frāciæ, gladio est percussus. Et irruēs Otacer Bohemus in Austriā, ui subiugauit eā, sicut infrà in Austria ostēdemus. Marchionatus aūt Badēsis recidit à Friderico in Rudolphū, huius nominis tertiū. *Fridericus dux Austriæ.*

10 Rudolphus tertius
- 11 Hermannus
  - 12 Rudolphus
  - Hermannus
- Fridericus
- Rudolphus

Rudolphi 12 & fratris eius mater, fuit filia ultimi Lantgrauij Alsatiæ. Et is Rudolphus fundauit collegium in Backena, mortuus anno 1295.

12 Rudolphus quartus
- Hermannus
- Henricus
- Ortliebus Abbas
- 13 Rudolphus Hess
  - 14 Fridericus
  - 15 Hermannus
  - 16 Rudolphus
  - (sine prole mortui.)
- Fridericus
- 17 Rudolphus Wecker

Post Rudolphum Hess & tres filios eius, gubernaculum uenit ad manus Rudolphi Wecker, qui mortuus anno 1356.

17 Rudolphus Wecker
- Hermannus
- Burckhardus
- 18 Fridericus
  - 19 Rudolphus
  - Hermannus
- Rudolphus

20 Bernhardus
- 21 Iacobus
- Bernhardus
- Rudolphus

Bernhardo 20 obtigit quoq; comitatus Spanheimensis.

Iacobus
- 22 Carolus marchio
  - 23 Christophorus
  - Fridericus Episcopus Traiectensis
  - Albertus: hic ex ictu bombardæ interijt in captiuitate Maximiliani Cæsaris
- Ioannes Episcopus Treuerensis
- Bernhardus mortuus in monte Pessulano
- Georgius Episcopus Metensis.

Habuit

Habuit Carolus 22 uxorem sororem Friderici Imperatoris, filius uerò & successor eius Christophorus 23 habuit uxorem Otiliã comitissam de Katzenelnbogen, fuitq; aliquan diu Cæsareæ maiestatis summus gubernator in Lutzelburgo, de quo suprà (nempe in Gallia) sub titulo Lutzelburgensis regionis, nonnihil quoq; diximus.

23 Christophorus Marchio Badensis & comes Spanheimensis.
- 25 Bernhardus
  - Philibertus
  - Christophorus
- 24 Philippus. Iacoba ducissa Bauariæ
  - Albertus
  - Sidonia
- Rudolphus Canonicus Argentinensis
- Iacobus Episcopus Treuerensis
- Maria abbatissa in Buern
- Otilia monialis in Pfortzheim.
- Rosina uxor Francisci comitis in Zollern
- Beatrix uxor Ioannis ducis Palatini in Hunorum præsidio.
- 25 Ernestus
  - Albertus mortuus
  - Bernardus mortuus.
  - 26 Carolus

Mortuo Philippo marchione absq; filio, duo eius fratres diuiserunt marchionatũ. Bernhardus senior retinuit Badensiam, cui (eo mortuo) filiorum eius tutor præest. Ernestus uerò possedit oppidum Pfortzheim & marchionatum Hochbergensem, dominiaq; Badenwyler, Susenburg & Rötelen. Ipso uerò mortuo 1552. anno Carolus successit.

Algoiensis regionis & partium eius descriptio.

ALgoia pars Sueuiæ terminaẽ ab oriente Lico fluuio, ab occidente lacu Podamico, à septẽtrione Danubio & à meridie alpibus, olim dicta Rhetia secunda. Versus alpes est terra hyemalis & aspera, habet tamen elegãtes in utroq; sexu homines, qui omnes nendo lino operã impẽdunt. Nec id uiris probro datur, potissimũ in uillis. Habet regio ista multa iumenta, uaccas & equos, educat multos & elegantes pullos equinos. Plantant habitatores frumentũ hyemale & hordeũ, habentq; multa abiegna & pinea nemora, amnes, pisces & aues. Inueniunẽ passim in ea regione multa piscosa stagna & uiuaria, quorum quædã ingentes producãt cancros, alia maximos pisces, præsertim lucios, carpones, olrupas, (sunt pisces habẽtes ingẽtia iecora) atq; aliarũ specierũ optimos pisces, maxime autẽ balenas. Vuelinin uocãt, habentes barbæ loco duos oblongos funiculos, deuorantes alios pisces & aquatiles aues. Fiunt eñ tam magni, ut quidã adæquent põdus 40. quidã 50. librarũ. Debuit autẽ Algoia proprie uocari Almangoia ab Alemãnia, aut ut alij sentiunt & ego Cãpidonæ in uetustis literis uidi. Albgoia, ab alpibus in quas à meridie definit. Domus Austriæ, episcopus Augustanus, abbas Campidonensis & comites à Montfert, imperãt maiori parti huius regionis, etiamsi multi alij nobiles residentias suas in ea habeant, præter ciuitates imperiales. Intẽdunt incolæ ut diximꝰ, magno studio lino et telæ, pecorib. lacti & lignis parãdis. Vulgares et agrestes homines uictitant misere, manducantes panẽ auenaceum aut hordeaceum nigrũ. Abundat hæc regio uallibus quę ab interfluentib. amnibus denominationẽ accipiunt, ut à fluuio Tettach dicię uallis Tetrachana, ab Irrach uallis Irrachana, à Breitach uallis Breitachana, ab Ylero uallis Ylerana. Est autẽ Yler fluuius mediocriter magnus, & qui multos alios amnes à montibus exclusos recipit, donec apud Vlmense patibulum in Danubium ruit. Alluit mœnia Campidonensis oppidi & fere Memmingensis. Prætereo hic sciens duos amnes Argen appellatos. Transilio quoq; hic Staufer thal, Lyblacher thal, Hindenlenger thal, Misser thal. Vuagensteig, &c. Habet etiam Algoia in Teuffenbach balneum sulphureum, quo utuntur contra febrim incolæ.

Vuellinin, plsces quasi balene.

Ciuitates, oppida & castra in Algoia.

HAbet autem Algoia plurimas ciuitates & oppida, quorum nomina hæc sunt: Ymenstat, Campidona uulg'o Kempten, Ysna, Vuangen, Tettnang, Lutkirch, Rauenspurg, Vualdsee, Mẽmingen, Bibrach, Vuurtzach, Fussen, Mindelheim, &c. Castra & arces, Rœtenberg, Krantzeck, Nesseluuang, Luchtenstein, Falckenstein, quibus præsidet episcopus Augustanus. Item Rotenfelss, Bleichach, Staufen, Sammerauu, Liebnauu, sub dominio comitis à Montfort. Abbas uerò Campidonensis hæc habet castra in Algoia Wolckenberg, Liebenthan, Nuburg, Logo, Fischen,. Capiferorum à Vualdburg, Truchburg, Volffeck, Zyl,. Habent deniq; aliqui nobiles castra & oppida in Algoia, nempe nobiles à Schellenberg, Hochneck, quæ tamen ditiones hodie Tyrolensem comitatũ agnoscunt, Fryberg, Vuerdẽstein, Langeneck, Rotenstein, Laubẽberg, Sirgenstein, Ratzenriedt, Schœnstein. Item quæ subijciũtur quibusdã ciuitatibus aut ciuibus, ut sunt, Eglytz, Schonburg, Nouum Rauenspurg, Zum Giessen, Schmaleck, &c.

Vinea, Vuingarten uulgo, monasterium.

MOnasterium illud ordinis sancti Benedicti fundatum & constructum est à Guelfis, primus autem Guelfus fuit comes in Altdorff prope Rauenspurg, tempore Caroli

Magni, cuius filiam Iuditham duxit uxorem Ludouicus Pius Imperator. Sed præstat ponere hic succinctam genealogiam primorum comitum,

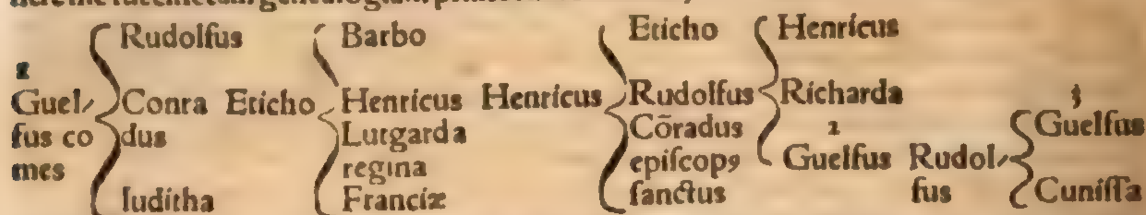

Henricus in linea generationis quintus duxit uxorem Beatā de Hohenuuart, quæ genuit ei Conradum sanctum, posuitq; in monasterio Vuingarten primū fundamenti lapidē. Rudolfus quoq; filius eius dedit aliq̄t uillas monasterio, sepultus in eo. Guelfus tertius appellauit hoc monasteriū Vineam iuxta euangelicā parabolā, quod antea S. Martinus uocabatur, & multa est largitus. Quo mortuo sine filio, soror eius Cunissa seu Kunigundis nupsit Azzoni marchioni cuidā Italo, genuitq; Guelfonem quartum. Iste Guelfo cepit Sifridum episcopum Augustanū, incarcerauitq; eum in castro Rauenspurgensi. Largitus est autē et ipse multa bona Vineæ domini. Filius eius Guelpho quintus multa de sua paterna hæreditate cōtulit huic monasterio, sepultus tandē in eo, mortuusq; sine hærede. Frater eius Henricus dux Bauariæ renouauit uetustā Vineam, tribuitq; illi multa bona, quin & anno Christi 1124. factus est monachus in ea Vinea sub Cunone abbate. Filiam eius Iuditham duxit uxorem. Fridericus dux Sueuiæ, genuitq; Fridericum Barbarossam. Genealogiā integrā Guelfonum seu Guelforū inuenies infra in Bauariæ descriptione. Primus præpositus Vineæ uocatus fuit Beringerus, factusq; est anno Christi 1094. prælatus. Tandem nostro æuo abbas Gerulcus impetrauit à Romano pontifice infulam.

Rauenspurgum

Est Rauenspurgū oppidū imperiale, quod quidam olim tēpore Caroli Magni Grauenspurgū, quasi comitis burgum, uocatū asserunt, abiectaq; prima litera ex Grauenspurgo factum est Rauenspurgum. Est oppidum satis elegās, pulchrum ornatum ædificijs, situm in ualle admodum amœna & habens à tergo hoc est, ad ortum, montem uitiferum. Inter ciues multi sunt patricij, multi itē mercatores. In monte incumbente ciuitati sita, est arx peruetusta, extructa ante 1200. annos à Saturnino quodā proce re Sueuiæ, quam hodie montem sancti Viti appellant, ubi aliquando duces Sueuiæ curiam suam habuerunt, præsertim dux Hiltbrādus, pater S. Hildegardis, uxoris Caroli Magni. Sunt & ruinæ cuiusdam castri non multū distantis à mōte S. Viti, cuius uocabulū est im Hasloch, ubi aiunt natum Fridericū Barbarossam. Ad occidentē huius ciuitatis & ad iactum lapidis est monasteriū aliud præter Vineā, ordinis Præmōstratensium, dictum Alba augia, quod aiunt fundatum sub Ottone primo, à comite quodā Habspurgēsi, fuitq; anno Christi 1115. primus in eo designatus præpositus Hermannus, ac deinde an. 1257. ex præpositura facta abbatia. Amnis Schuss alluit ferè hoc monasteriū, originē ducens non lōge supra cœnobiū Schussenried, & infra oppidum Buchorn prope uillam Eriskilch absumitur à lacu Podamico.

Vuyssenau.

Wangen.

Oppidum istud non admodū magnum est subiectum imperio, habetq; suam iurisditionem & dominiū extra mœnia ad unum miliare propagatum. Habet deniq; pignoris loco ab imperio comitatum quendam Meglofs appellatum. Ciuium præcipuum studium

consistit in falcibus fœnarijs cudendis & tela paranda. Telę negocium tam frequēs hic est, ut cōmunibus annis distrahant pro 15. millib. florenorum telas, id quod mihi primores huius oppidi indicauerunt. Nec minus est negocium parandarum falcium, quas in quadruplices formas distinguunt, uocantq; unum genus Lombardicum, aliud Heluetícum, tertiū Dumarium & quartum Lotharingicū. Distrahuntur enim in Longobardiam, Valesiā, uallem Pœninam, Franciam & Lotharingiam. Ager per circuitum oppidi istius est satis ferax frumēti, sicut & amnis præterfluens, Arg appellatus, est piscosus, exoneraturq; in lacum Podamicum. *Falces fœnariæ.*

Origo & succesßio nobilium Dapiferorum Vualpurgensium.

VNo miliario à Rauenspurg uersus Algoiam in culmine cuiusdā montis situ est castrum Vualdpurg, unde barones Dapiferi dicti, uulgo Truchsessen, denominationē acceperunt. Deducūt originem à Gebhardo quodam insigni uiro, qui olim Rumeli ducis Sueuiæ, tempore Constantini Imperatoris, fidelis minister fuit, ab eoq; donatus arce Vualdpurg & adiacente terra. Recepit quoq; ab eodē duce clypeum cæruleo colore pictum, iniectis tribus pini coniferis & aureis glandibus: ipse autem atq; omnes eius successores constituti sunt Dapiferi ducis Sueuiæ, appellati Dapiferi à Vualdpurg. Fit apud historicos mētio Vualdpurgensiū baronum anno Christi 801. quando Carolus magnus adhuc inter mortales egit, & item anno Christi 954. tempore Otthonis primi. Anno Christi 996. Fridericus dominus in Vualdpurg, fuit in quinto torneamento Brunsuici celebrato. Anno Christi 1100. sub Henrico quinto uixit Vuernherus comes in Than & Dapifer in Vualdpurg.

Vuernherus { Cono aut Cuno instaurator monasterij Vineæ. / Fridericus à Than, pincerna in Vuinterstetten. / Gebhardus, cuius uxor Ella comitissa Rauenspurgensis. }

Ab his descenderunt omnes Dapiferi & Vualdpurgenses.

Anno Christi 1208. fuit apud Philippum regē Rom. Henricus Dapifer, quū rex ipse ab Otthone palatino in ciuitate Bambergēsi occideretur. Nam cū rex Philippus filiam suam eidem Otthoni ab Vuitlispach dare nollet propter homicidij scelus in familiarē quendā ducis Bauariæ ab eo perpetratū, ille tēporis & loci opportunitatem nactus, gladiū in regis collum in cubiculo uibrauit, atq; organicam abscidit uenam. Perterritus tamen clamore Henrici de Vualdpurg Dapiferi, tū solus cū Conrado episcopo Spirensi intra cubiculi secreta manebat, ictum semiplenum ducens, manu titubabat, sicq; uulnus paruū, licet mortiferum infligebat, Dapifer crudele facinus uidēs, clamore simul & pauore ingruit, atq; fores cubiculi, ne truculētus homo clanculū effugeret, repagulis firmare festinabat. Quod latro perpēdens, retrorsum cōuersus uibrato in maxillā obstātis gladio ictū dedit, illoq; in preceps ruēte, ruptis cameræ repagulis prosilijt, anteq; res ipsa curialib. innotesceret, cōscēsis eqs quos prius parauerat, extra ciuitatē cū suis celerius aufugit. Quo extra palatiū ꝓsiliente, suborit clamor extēplo, fitq; cōcursus ad cubile regis, & inueniūt regē sanguine suo uolutatū in pauimēto mortuū iacentem. Nam accepto uulnere parū progressus cōcidit in terrā mortuusq; est. Fuit aūt Ottho homicida postmodū à Philippi regis Marescallo propter tāti sceleris nefas haud procul à Ratispona urbe occisus, pœnā quā meruit criminis condignā recipiendo. Genealogiam huius Otthonis habes infra in Bauaria. Anno 1268. fuit Dapifer quidam à Vualdpurg nomine Henricus apud ducem Conradinum, missus est post du- *Egregium facinus Henrici Dapiferi.* *Ottho homicida interfectus.*

cis interfectionẽ ad Petrum regem Aragoniæ ut ad illũ perferret anulum eius atque indicaret miserum ducis interitum. Tunc rex Petrus uicissim dedit Hẽrico huic insignia ducũ Sueuiæ, nẽpe tres nigros leones, q̃s Vualdpurgenses barones in hunc usq; diẽ habẽt pro insignijs. Anno Christi 1306. emit Ioannes Truchses à comitib. Henrico de Veringẽ & Eberhardo de Nellenburg con sanguineis suis proprietatem arcis Truchpurg, quã antea per modum feudi ab eis habuerat, unà cũ aduocatia & p̃fecturæ in Isna iurisdictione, pro 190. marcis argenti. Clara uerò comitissa à Neifen uxor eius, attulit ei dominium Vuolfeck et oppidũ Vurtzach. Anno 1350 mortuus est abbas & totus conuentus monasterij Isnensis (putant uenenosum insectũ aliquot, nempe bufonem, incidisse in ollã unde monachi comederunt) tũc Ottho Dapifer instituit parrochũ ciuitatis in abbatẽ, uestiuitq; habitu monastico. Anno 1386. ciuitas Ysnensis liberata est à iurisdictione Dapiferorũ, ob mulieris diffidentiam, sicut paulo pòst dicemus. Eodem tempore Ioannes Dapifer, sacri imperij per Sueuiam præfectus, ducta uxore comitissa de Zili maximam ab illa recepit dotem. Vnde & pignoris loco obtinuit hæc quinq; oppida Vualdsee, Riedlingen, Sulgouu, Mengen, Munderkingen, & castrum Bussen. Et licet nullam sustulerit ab uxore sua prolem, nihilominus illa uniuersam dotem marito testata est. Ducta deinde alia uxore multos ab ea sustulit liberos, mortuusq; est anno 1403. & sepultus Ysnæ in monasterio apud patres suos. Ab eo deducam nunc genealogiam.

Oppida Dapiferorum.

Iacobus obijt sine prole anno 1505

Ioannes Dapifer
- Iacobus aureus eques
  - Ioannes Truchsess
    - Fridericus Teutonicus miles
    - Vuilhelmus senior
      - Christophorus mortuus in Tuneti bello
      - Iacobus mortuus anno 1542.
      - Vuilhelmus iunior
      - Ottho episc. Augustanus & Card.
  - Andreas
- Eberhardus comes Sonnẽbergens.
  - Bberhardus
  - Ioannes, hic extruxit Vuolfeck
  - Ottho episcopus Cõstantiensis
- Georgius Dapifer
  - Georgius Dapifer
    - Ioannes Truchsess
      - Christophorus
        - Iacobus Dolæ raptus
      - Georgius
        - Vdalricus
        - Ludouicus
        - Georgius
        - Henricus
      - Ioannes

Mortuo Ioanne Dapifero, filius eius primogenitus Iacobus successit patri in ditione, acceptisq; 35. millib. florenorum profectus est ad terram sanctam, unde aureus eques seu miles est appellatus. Mortuus aũt est anno 1460. Ysnæ sepultus. Eberhardus frater eius emit comitatum Sonnenbergensem, atq; oppidum Scher & comitatum Fridberg. Non tamẽ diu retinuit comitatum priorem. Nam Sigismundus princeps Austriæ arrogato Sonnenbergo numerauit Eberhardo comiti 35000. florenorũ. Mortuus est deinde anno 1479. sepultus in oppido Scher. Ioannes Dapifer filius Iacobi militis aurei primum fuit præfectus imperij in Sueuia, ac deinde translata præfectura ad domũ Austriæ factus est præfectus in Sueuia nomine domus Austriæ. Andreas comes Sonnenbergens. cœpit ædificare anno Christi 1486. arcem prope oppidum Scher. Cumq; idem comes 1511. in Maio à uenatione rediret, Felix comes Vuerdenbergensis armatus inermem Sonnenbergensem in loco campestri inter Mengen & Riedlingen inuadens, crudeliter occidit. Quærẽtes autem propinq eius, Ioannes, Vuilhelmus qui filiam eius uxorẽ habuit, & Georgius à Vualdpurg, ulcisci innocentem mortẽ, frustra sollicitarũt regẽ Maximilianũ, plus æquo (ut actores querebant) Felici fauentem. Georgius Ioannis Dapiferi filius, ducens uxorem filiam comitis Ioannis à Sonnẽberg, acquisiuit per eam dominiũ Vuolffeck. Is fuit in bello rusticorũ summus dux militiæ, interfecitq; plurimos rusticos p̃sidio exercitus Sueuicæ ligæ. Deinde factus est Ferdinãdi ducis Austriæ locũ tenẽs in Vuirtenbergensi ditione, mortuus Stuckgardiæ anno 1531. sepultus in Vualdsee. Is emit à Vuilhelmo archidapifero aliã medietatẽ quam ille habuit in

Comes interfecit comitem.

buit in castro Vualdpurg pro 12. millibus florenorũ. Obtinuit quoq; præfecturam seu aduocatiam Sueuiæ per modum impignorationis pro 5000. florenis. Christophorus Vuihelmi Dapiferi primogenitus reuersus ex bello Thunetano, cœpit ęgrotare in Longobardia, mortuusq; Papię est sepultus. Iacobus Dapifer, filius Georgij baronis à Vualdpurg captus fuit Dolæ in Gymnasio per Thomam à Rosenberg, claraq; die per 12. equos è ciuitate eductus atq; quinq; annis in captiuitate detentus, tãdemq; octo millibus aureorum liberatus. Mortuus est anno 1536. quum ex bello Marsiliano domum repeteret, infirmatus in mari mediterraneo & Sauonæ sepultus. Iacobus Dapifer, filius Vuilhelmi senioris mortuus est anno Christi 1544. in profectione contra Turcam.

Ysna.

HAbet ciuitas ista nomen hoc ab amne Ysnę prçterfluente, factaq; est ex uilla ciuitas iuxta monasteriũ ord. sancti Benedicti, q̃d olim comites Veringenses fundauerũt. Mortuis aũt comitibus Veringensibus sine uirili successione, uenit oppidum Ysna iure hæreditatis ad dominium Dapiferorum à Vualdpurg. Hi ergo quum multis annis oppidum subiectum habuissent, casu quodã memorabili ciues ab eorum iurisdictione sunt liberati. Siquidẽ anno Christi 1386. quum Lupoldus dux Austriæ Suitenses bello petere decreuisset, persuasit Otthonẽ Dapiferũ à Vualdpurg, ut aliquot equites in subsidium secũ afferret. Rogauit præterea eum ut ad tempus numeraret stipendia conductis equitibus, ipse redditurus expẽsas tempore suo. Ottho Dapifer confisus de propinquo suo Ioanne Dapifero, quem sciebat abundare pecunia, promisit duci Lupoldo omnia quæ postulauit. At uxor Ioannis Dapiferi inuisa Otthoni affini suo, obstitit apud maritum quo minus pecuniam Otthoni commodato daret. Quod uidens Ottho, indignatus indicauit Ioanni, se quicquam tentaturũ, quod illi & toti posteritati eius cessurum esset in graue dispendium, recedensq; adijt ciues Ysnenses, & accepit ab eis 800. libras obolorum Constantiensis monetæ, cum hac conditione: Si rediret ex bello, & ipse aut posteri sui legitimi redderent, infra certum tempus memoratas 800. libras, nõ essent exempti à suo aut suorum hæredum dominio. Sin ex bello non reuerteretur, aut pecunia à se non restitueretur aut à sui corporis hæredibus in definito tempore, liberi essent à sua iurisdictione, possentq; quem uellẽt sibi eligere dominium. Deinde coacto in unum pro uoluntate ducis Lupoldi equitatu, profectus est contra hostes ducis sui Lupoldi atq; occumbẽs in bello nullum ex corpore suo reliquit uirile semen. Gauisi itaq; Ysnenses de sua libertate, subiecerũt se imperio, non curantes Ioannẽ Dapiferum, qui pecuniam negauerat Otthoni, & præter exceptionem istam hæres fuisset Ysnensis oppidi in hunc usque diem. Ciuitate itaq; imperio incorporata, creuit & aucta est multũ in hominibus & mansionibus. Habent ciues ibi magnum negociũ cum lino & tela, sicut & omnes ferè Algoiæ ciuitates, laborq; eorum distrahitur usq; ad Turcas. Ager huius oppidi sicut & Campidonensis, est multum agrestis, sed nihilo secius à natiuitate Christi inhabitatus & cultus à Romanis, id quod peruetustus lapis in monasterio ostendit, in quo sic scriptum habetur: *Liberatur Ysna à dominio Dapiferorũ.*

IMP. CAESAR L. SEPTIMIVS SEVERVS PIVS PERTINAX AVG. ARABIC. ADIAB. PARTHICVS MAXIMVS PONTIFEX MAX. TRIB. POT. IX. IMP. XII. COSS. II. P.P. PROCOS. ET. IMP. CAESAR MARCVS AVRELIVS ANTONINVS PIVS AVG. TRIB. POT. IIII. PROCOS. E. VIAS ET PONTES RESTI. A CAMB. M. P. XI. Intepretatio: Imperator Cæsar Lucius Septimius Seuerus Pius Pertinax Augustus, Arabicus, Adiabenicus, Parthicus, maximus pontifex, maximus tribunitiæ potestatis nonies, imperator duodecies, cõsul bis, proconsul, pater patrię: Et imperator Cæsar Marcus Aurelius Antoninus Pius Augustus, tribunitiæ potestatis quater, proconsul, Vias & pontes restituerunt à Cambidono millibus passuum undecim.

Fũdatio monasterij Yßnẽsis. Fundatio monasterij Ysnensis, quæ mihi anno Christi 1546. quum locũ illum adijssem exhibita est, ostendit, quod in uilla Ysnę anno Christi 1041. ecclesia ab Eberhardo episcopo Constantiensi ad instantiam Vuolfradi comitis Veringensis & Hiltrudæ uxoris eius consecrata est, & postea anno 1096. à Manigoldo dicti Eberhardi fratre comite Veringẽsi dotata & pro abbatia erecta. Confirmauit deinde anno 1106. Henricus 5. istam fundationem.

Campidona, uulgo Kempten.

Hyllarmõt arx

EST oppidum istud per uetustiũ quod ante Christũ natũ appellatũ fuit, ut aliqui scribũt, Vermera, deinde Tretica, tertio Vertica & ultimo Cãpidona. Habuit etiã uetustũ castrũ montãum Hyllarmont appellatũ, quod olim inhabitarunt quidã duces Sueuiæ, præsertim Esnerius, q ad fidem Christi fuit conuersus. Deinde post eũ atq; ex semine eius nati sunt dux Gotfridus, dux Hobingus Nebus, Imanus. Hildprandus, qui potens factus est in Sueuia & Ylergoia. Sustulit ille ex Regarda uxore sua natione Bauara, in monte Andechs filiũ Vlrichũ nomine, qui postea factus fuit episcopus Lausanensis, & filiã nomine Hildegardim, quæ nupsit Carolo magno, genuitq; quatuor filios, Carolum, Pipinum, Lotharium, Ludouicũ & quatuor filias, Gertrudim, Gyselam, Berthã et Hildegardim. Habitauit dictus Hilprandus aliquando in Andechs, aliquãdo iuxta Rauenspurgũ in mõte sancti Viti, aliquãdo in Hyllarmõt prope Campidonã, & filia eius Hildegardis cõsentiente marito, Carolo Magno, fundauit monasteriũ Campidonense, contulitq; eidem comitatũ Hyllarmont cũ multis priuilegijs. Ceterũ arx Hyllarmõt nostro tempore est diruta, uocaturq; Burghalden, & est præruptus collis, mœnijs ciuitatis inclusus, cuius summitas magnã habet planiciem, quæ aliquot forticijs est munita, patetq; inde liber prospectus in omnem regionem. Ylerus quoq; piscosus fluuius alluit radicem huius collis atq; mœnia ciuitatis. Est proinde in memorato monasterio Campidonensi sepulta dicta imperatrix Hildegardis anno Christi 783. Et primus huius monasterij abbas fuit appellatus Amelgarius, aut potius Andegarius, ut habet fundatio. Postea assecuti sunt abbates titulũ principum atq; inter quatuor abbates imperij numerati. Oppidũ uerò Campidonense longe postea imperio est subditum. Est aũt satis bene munitũ, habens populum bellicosum, paranturq; ibi cultri optimi, multæ telæ, albi et cęrulei coloris. Sciẽdum quoq;, Hildegardi fuisse sororẽ nomine Adelindim, quã duxit uxorem Ottho comes de Kesselberg, cuius habitatio fuit in Blãckental prope Biberach, q̃ Adelindis post sui mariti mortẽ fundauit monasteriũ Buchauu, quod situ est iuxta Buchamensem lacũ, nõ procul à Biberaco, in q̃d recipiunt tantũ puellæ comitissæ & liberæ, possuntq; pro uolũtate egredi & ducere maritos. Quomodo aũt Hildegardis fauore & cõsensu Caroli magni mariti sui fundauerit monasteriũ Cãpidonense, atq; dotauerit comitatu Hyllarmũt, ostẽdũt literę fundationis eiusdẽ monasterij, q̃ adhuc in suo originali extãt, mihiq; legẽde exhibitæ sunt ab illustri uiro dño Vuolfgãgo à Grünenstein, eiusdem monasterij abbate. Certe, ut uerũ fatear, uetustiores literas ego in uita mea nõ uidi. Sonat aũt fundatio in hũc modũ: In nomine sanctæ & indiuiduę trinitatis, Carolus diuina fauẽte clemẽtia, Imperator Augustus. Si sanctã Dei ecclesiã digno magnitudinis nostræ munere sublimare, augmentare atq; subuenire, ad ęternã nostrã remunerationẽ & regni nostri stabilitatẽ pdesse cõfidimus, ideoq; nouerit omniũ sanctæ Dei ecclesiæ fideliũ nostrorũ p̃sentiũ scilicet & futurorũ solers industria, qualiter nos ob interuẽtũ sanctiss. patris nostri Adriani papę ac supplicẽ rogatũ dilectæ cõiugis nostræ Hildegardis, necnon ppter nobilem & fidelẽ famulatum Ioannis Augiensis & sancti Galli reuerẽdi abbatis eiusdẽq; episcopi Constantiensis precem,

Hildegardis fundat monasteriũ.

Ylerus.

Monasterium Buchauu.

Vuolffgangus à Grienẽstein.

Literæ fundationis.

sis precem ob meritum Rudangi Metensis episcopi & Saturni Vuldensis abbatis seu cæterorum principum innumerabilium nobis assistentium, Andegarium quendam nobilẽ magnæ religionis uirum, et primũ Cãpidonensis cœnobij & regularẽ disciplinã instructorem adsumpsimus & in eodem loco Cãpidonensi, qui ab eodem in honorem sanctæ Dei genitricis Mariæ constitutus est & situs in pago Ylergouu, abbatem eum confirmauimus & à papa Adriano in sancto die paschæ consecratum preciosissimis sanctorum martyrũ Gordiani & Epimachi corporibus donatum, in suam abbatiam honeste transmisimus. Sed quoniam prædicta cõiunx nostra in eodẽ cœnobio locum sepulturæ se habiturã ordinauit, diuersis muneribus ditando, quicquid in pago Ilergouue & Augusgouue Albegouue materna hæreditate legitime obtinuit, cum nostra potestatiua manu & imperiali largitione illuc tradidit, & in proprium ius eiusdẽ monasterij transfudit, & perpetualiter possidẽdum sicut in alio breui continetur donauit. Nos igitur eundẽ locum, utpote de nostro & in nostro fundatũ ac dotatum, in nostro nostrorumq; successorũ mundiburdio siue defensione fore cõstituentes, per nostræ autoritatis munitionẽ cõfirmamus, & præcipimus ut nullus publicus iudex, neq; comes aut quislibet ex iudiciaria potestate uillas, curias aut loca uel agros seu reliquas possessiones memorato monasterio præsenti tempore subiacentes, &c. *Et in fine sic concluditur:* Quod ut uerius credatur & omni tempore incorruptum habeatur, manu propria roborantes, sigilli nostri impressione iussimus insigniri, l.u.s.s.q.m.u.s.

Signum domini Caroli Serenissimi Imperatoris Augusti.

Amelbertus Cancellarius ad uicem Luperti Archicancellarij recognoui.

Data ab incarnatione domini D. CC. LXXIII. inditione XI. anno uerò regni pijssimi Caroli VI. imperij primo. Actũ Romæ, in sancto die paschæ in ecclesia sancti Petri corã Adriano papa & multis alijs principibus in Dei nomine fœliciter, Amẽ.

Memmingen.

Oppidum istud imperiale est elegans & munitum olim Grien Vuerd appellatum. Habet rempublicam & mercatores diuites. Perfluit ipsum riuulus quidam aquæ fontanæ, qui nunquam hyeme frigore rigescit. Situs ciuitatis est ualde amœnus, licet uersus meridiem habeat amplum locum palustrẽ, ciuitatem ab ea plaga munitiorem reddentem. Parãtur ibi uaria telarum & byssorum genera, quæ ex lino & gossipio conficiuntur, & ferè omnes ciues huic unico studio & labori incumbunt, indeq; annuatim ingentem pecuniæ lucrifaciunt summam. Inueniuntur plurimæ monasteriorũ per circuitum ciuitatis fundationes, præsertim Ottenbeuren fundatum tempore Caroli Magni per Ciliacum comitem Ylergoiensem: Munchrot Præmostratensis ordinis fundatum per duces Teckẽses, Ochsenhausen, ordinis sancti Benedicti, fundatum à dominis de Vuolfhartzschuuendin, Vuyblingen, situm iuxta Ylerum fluuium, fundatũ per comites à Kirchberg. Item Buchsheim monasterium Carthusianum, fundatum à nobilibus Ellerbachensibus. Castra uerò in Ylerthal, sita sunt, Kronburg nobilium à Rechberg: Marstetten baronum à Kunseck, Lautrach nobilium à Landauu: Eroltzheim nobilium de Eroltzheim: Klemuntz nobilium à Rechberg sicut & Aichach & Brandenburg. Item Dietenheim, Bellenberg, Vuertingẽ, Zelb, Kirchperg castrũ & oppidũ, sita iuxta Ylerum. Defunctis autem comitibus a Kirchberg, peruenit comitatus ille ad principes Austriæ, qui deinde illum im pignorauerunt Fuggeris.

Mindelheim.

Iuxta amnem Mindel situm est oppidum Mindelheim, habitatio sanè amœna & pulchrè culta, habens in monte propinquo arcem regalem, cuius sicut & oppidi domini sunt nobiles de Freundsperg. Anno 1263. est translatum per Suuiggerum equitem auratum Mindelbergensem monasterium Bedernoiense in oppidum Mindelheim. Deinde anno 1290. est idem monasterium monialium per Henricum dominum Michelbergensem in possessionem traditum monachis Augustinensibus. Anno 1323. est arx

Mindelbergēsis destructa: sicut & oppidum Mindelheim ignē & rapina fuit deuastatum, Anno 1365. Vualtherus Hochschlitz de Kircheim apud Haldem factus est dominus in Mindelheim. Fuit quoq; idem episcopus Augustanus, qui & anno millesimo tricētesimo sexagesimo nono percussus iuxta Mindelheim interijt. Successit illi in dominio Fridericus dux Teckensis, extruxitq; arcem Mindelheimensem in monte sancti Georgij. Vsurpauit is sibi multa dominia, cinxitq; obsidione Kauffbeuuern anno 1377. exactisq; uiginti annis quibus Mindelheimio præfuit, mortuus est anno 1389. Habuit uxorem Annā comitissam de Helffenstein, & reliquit post se numerosam prolem utriusq; sexus, qui tamen omnes præter quasdam filias sine hæredibus mortui sunt. Fridericus secundo genitus unà cum fratre Vdalricho præfuit post patrem ditioni uiginti annis, mortuus anno 1413.

Duces Teckenses.

Vdalrichus fundauit parrochialē ecclesiā in Mindelheim anno 1409. mortuus anno 1432. Georgius alius filius primum factus est doctor & deinde prouincialis in ordine Augustinensium. Ludouicus uerò quintus filius, factus est patriarcha Aquileiensis, qui & ultimus fuit dux Teckensis, unde mortuo fratre suo Vdalrico, ille sicut & sororum suarum filij, comites à Vuertheim & Rechberg, hæreditario iure successerunt ei in ditione. Mortuus autē fuit patriarcha in concilio Basiliensi. Soror eius Guta nupsit Ioanni comiti à Vuertheim. Et alia soror Irmengardis nupsit Vito à Rechberg equiti aurato, & huius filius factus dominus in Mindelheim, cuius genealogiam nunc ponam.

Patriarcha mortuus Basileæ.

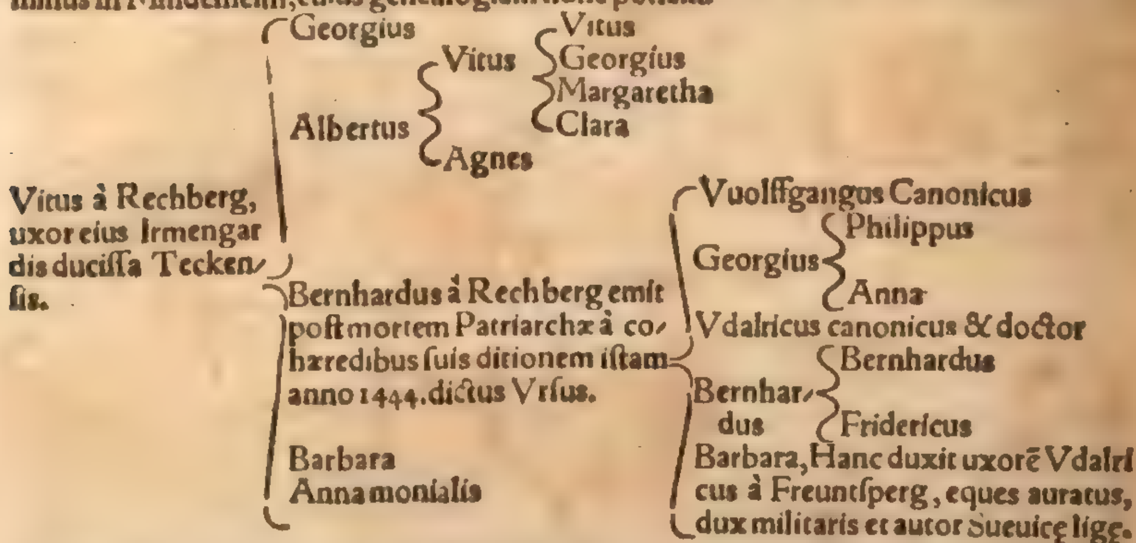

Vlrichus à Freundsperg emit unà cum fratre suo Iohanne dominiū Mindelheimēse ab uxoris suæ fratrib. anno Christi 1467. genuit idem Vlricus Georgiū à Freuntsperg qui fuit dominus in Mindelheim, Petersberg, & Stertzingē. Fuit etiā eques auratus & summus dux cæsarei exercitus in Italia, mortuus an. 1528. Caspar uerò filius eius dominus in Mindelheim Petersberg & Sterzingen, Cæsareæ maiestatis consiliarius & dux exercitus imperatoris morbo in Italia correptus & domum reportatus, obijt in Mindelheim an. Christi 1536.

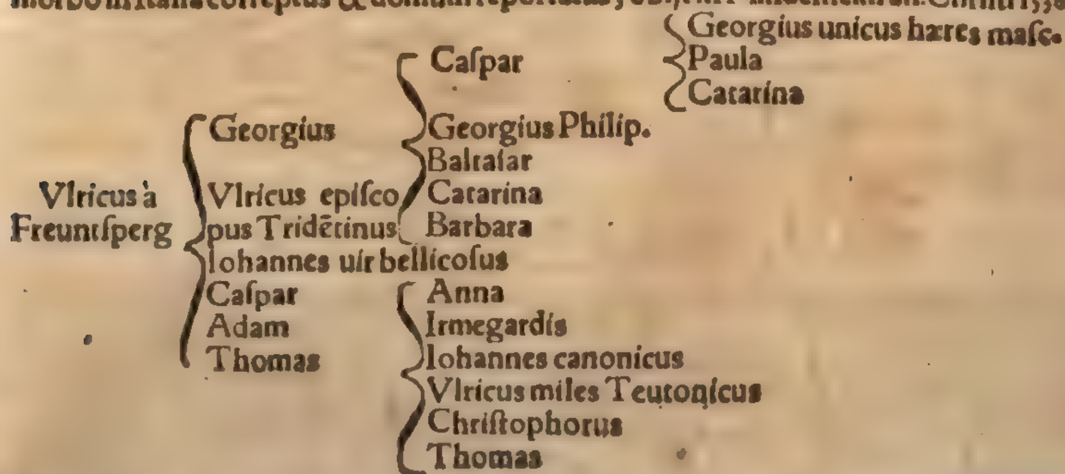

Ex omnibus

Ex omnibus illis personis masc. sexus nemo hodie superest præter unum Georgium Casparis filium, qui anno Christi 1546. quum in Mindelheimensi arce essem, materq; eius domina Margaretha à Freundsperg, libera à Firmian, me humaniter excepisset & genealogiam istam communicasset, fuit annorum circiter tredecim. De magnificis gestis aui & patris eius, non est ut hic quicquam scribam, notiora sunt facta eorum quam hic illa commemorem. Cæterum Freundsperg est castrum prope Shuuatz in Athesina regione, cui hodie principes Austriæ imperant.

Burgauu.

AB isto oppido quod situm est iuxta flumen Mindel, denominationem accepit totus marchionatus Burgauuensis, fuitq; olim in eo magna familia, quæ etiam principem gradum & dignitatem obtinuerat, sed mortui sunt omnes, paretq; regio hodie domui Austriæ. Patet in longum & latum 8. miliaribus. Vltimus marchio eius appellatus fuit Henricus, mortuus anno Christi 1283. & sepultus in monasterio Vuettenhusen, quod antea circa annum Christi 983. fundauerũt Conradus & Vuernherus comites à Rockenstein. Incipit hic marchionatus apud Augustã, nempe à fluuiolo Hetenbach, qui haud procul à patibulo Augustano labitur in fluuium Vuertach, continetq; oppida & monasteria, præsertim Vuettenhausen, Knöringen, letingẽ, Reisenspurg, &c. Porrò ditio Reischnauu sita in marchionatu Burgauuensi, incipit uno miliario ab Augusta, habetq; hæc loca: Fischach, Ziernatzhausen, Zussmarshausen, Seifersperg, Vualleshausen, Tierdorff, Gesterhausen, Raitenbach monasterium, Schonfeld etiam monasteriũ, Vsterbach, Dinckelscherben, Aurbach, &c. Defecerunt multorum comitum & dominorum familiæ in Algoia, quales sunt marchiones Burgauuenses, comites à Schuuabeck, siue Baltzhausen, marchiones à Ronsperg, comites à Zusmeck, comites ab Eichelberg, domini à Seifritzberg, domini primi à Mindelberg, &c. *Ditio Reischnauu.*

De regionibus Vinstgouu, Finstermintz.

Inthal & Etschland.

SVpra ciuitatem Curiensem incipit uallis Venusta, Germanicè Vinstgou, in qua episcopus Curienses habet aliquos populos, summum autem imperium est principum Austriæ. Extenditur autem à Finstermintz usq; ad oppidum Meronam, cuius longitudo est miliariorum nouem & latitudo semis. Munsterthal in Vinstgou quoq; sita, excurrit in longum ad duo miliaria & in latum ad dimidium. Sunt in ea castra Rodũt, Curberg, Liechtenberg, Spauurer: item Marieberg monasterium, Annenberg castrũ. Dornsperg castrũ, Meron oppidum, Tyrol regale castrum, Nuders uilla, Mals oppidum: In huius oppidi agro orit̃ Athesis fluuius: Glurus oppidum, Letsch, Schlis, Tertsch, Schluders, Prad, Vrs, Kertsh. Item in Finstermintz, Phuntz, Ried, Prutz, &c. Diuidit autem Finstermintz Vinstgoiam, & Inthal, in qua est castrum & clausura dicta Landeck in ualle Matran, oppidum est episcopi Brixiensis. Stalla uilla, ubi merces deponuntur & rursum imponuntur. Insprugk oppidum & castrum, ubi camera & parlamentum est comitatus Tirolensis & superiorum regionum Austriacarum. Hall ciuitas, Mũlbach non procul ab Insprugk ubi fiunt optima armamenta & ferrea indumenta. Item in Lefetsch prope Hall ubi minera est metallica. Item Sigmundsburg castrum, Nazareth oppidum non muratum sicut & Vuylti: Stambs monasteriũ Cistertiensi distans quatuor miliaribus ab Inspurgk, ubi sepultura est principum Austriæ. Hall ciuitas & castrum ubi plurimum coquitur salis & multi cuduntur cruciferi. In monte Brenner multæ constructæ sunt uillæ & oppidum Gosso, ubi bonum inuenitur metallum. Item Stertzing oppidulum, ubi diues uena est metalli, & ubi boni cuduntur cultri, enses & laminæ. Munsterthal est castrum Reichenberg, quod aliquando fuit comitum de Metsch, item castrum dictum, Iuuet me Deus. Metsch uilla & castrum, Algund uilla & castrum, Lasshat, & cæter. Hinc in multis locis plurimi inueniuntur strumosi homines. Potzen ciuitas & iuxta eam duo castra: Tramin uilla magna & iuxta eam Firmiati castrum, Neuumarckt, sanctus Michaël, & cæt. Brixia ciuitas & castrum, Bruneck oppidum & castrum episcopi Brixiensis. Tridẽtum ciuitas et castrum, pro media parte ducum Austriæ, & pro alia parte episcopi Tridentini. Item Setzthal, ubi quatuor inueniuntur parrochiæ & multæ uillæ, oritur quoque ibi Athesis ex Grauensi lacu

Vinstgauu. *Munsterthal.* *Enipons.* *Minera salis.* *Potzen.* *Tridentum.*

si lacu uno milliario supra Mals. Athesina regio à Merona usq; Tridentum habet in longitudine decē milliaria & in latitudine unum miliare. *Inthal* Inthal uerò incipit in Finstermuntz & extenditur iuxta Rotenburg ad 18. miliaria in latitudine uerò habet unum milliare. *Finstermünz.* Finstermuntz habet longitudinem unius miliarij, latitudo uerò complectitur trāsitum currus, pertingitq; ad Engedin, Inthal & Etschland & ad montes. Est rudis & aspera terra in qua nihil crescit, habetq; multos latrones. *Engedin.* Engedin extenditur secundum longum ad septem miliaria, & secundum latum ad dimidium miliare, plus minusúe, agnoscitq; episcopū Curiensem dominum. Non crescit in ea ullum frumentum nisi æstiuum hordeum & fœnum: habentq; cultores multa pecora, bonas uillas, bellicosam gentem [redacted], utunturq; magis Longobardica quàm Germanica lingua. Extenditur ad eam regio Veltlin & montana Inthal, Athesis & Lechthal, Vinstgouu & Munsterthal atque Stantzerthal. Item Kuntersuueg excurrit à Potzen usq; ad Brixiam sex milliaribus, latitudo autem eius modica est. A' Merona usq; ad Stertzingen ad tria miliaria extenditur Passerthal, in latitudine uerò angusta est, habetq; hordeū, fœnum, nuces, uinum & poma. Est & alia uallis quę uocatur Stantzerthal, quæ in longitudinem patet ad duo miliaria, crescitq; in ea siligo, hordeum & auena, poma & similia. Vallis Munsterthal habet in longitudine duo aut tria miliaria, attingitq; Athesinam regionem, ducatum Mediolanensem, Engedinam, in latitudine est angusta. Porrò Vinstgouu incipit à Gluro & terminatur ad Meronam, habens in longitudine sex miliaria, abundatq; omnibus bonis, uino optimo, piscibus, uenationibus, pomis, &c. *Malserhaid.* Malserheid incipit à Maltz & extenditur in longū quatuor miliaribus usque ad Finstermunz. in latitudine habet duntaxat dimidium miliare. Superior Engedina habet tria miliaria, cuius extremitates sunt Punthal & Syls, ubi Enus è lacu originem ducit. Alia uerò Engedina à Sarnetz usq; Nuders patet longitudine quatuor miliariorum, at in latum est angusta. Omitto hic multas alias ualles, ut sunt Pastklaff, Schams regio rupibus clausa, Schopina in qua Furstnauu, Grauēstein, Klæsen, Pargell, Sunetag, Rheinuuald, in qua ualle Rhenus originem sumit. *Mons Neanis fertilißimus.* Item mons Neanis uulgò Nansberg distans tribus milliaribus à Tridento, in quo inueniuntur 350. parochiales ecclesiæ & 32. castra. Crescunt in hoc monte omnia quibus utitur humana uita præter sal & aromata. Agnoscūt habitatores partim principes Austriæ dominos, partim episcopum Tridentinum. Extenditur hic mons in longum undecim miliaribus & tribus in latum. Ibi inueniuntur uinum, frumētum, aqua, pisces, aues, ibices, capricorni, mures montani, pecora, casei, butyrum, prata & agri, syluæ montanæ, poma, nuces, aurum, argentum, plumbum, stannum & ferrum.

Schuuatz.

IN comitatu Tirolensi exorta est nostro ferè tēpore uilla quædā magna, Schuuatz nomine, ubi in Falckēstein & Erbstollē incredibilis thesaurus argēti & æris sine cessatione, die noctuq; per multa millia hominū metallicę rei operā dantiū eruitur, tunditur, & conflatur. Cœpta est hæc argentifodina ante centū annos, fuitq; tunc fundus ille nobilium de Freundsperg. Sed quàmprimum innotuit principibus terræ, in uisceribus illius terræ tantum latere thesaurum, illicò per Sigismūdum ducem Austriæ, tūc Tyroli presidentem, prędium illud & totus fundus ille, per commutationē quandam ad domum Austriæ translatus & tractus est.

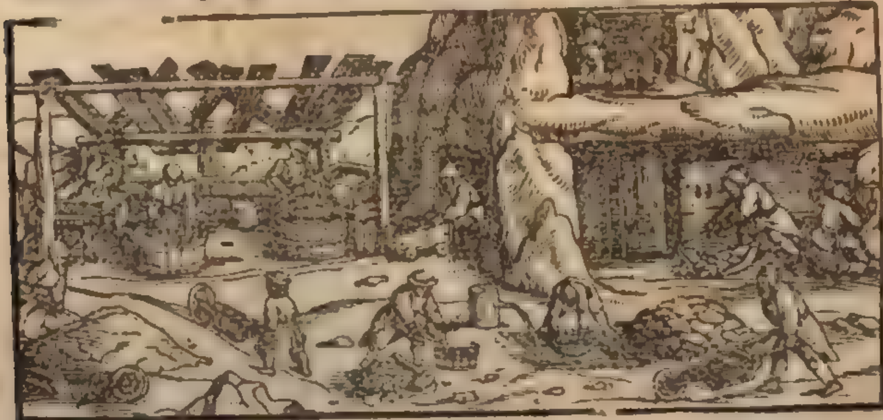

Idem

Idem princeps anno Christi 1449. cōdidit primas leges priuilegiorum & ordinationū quæ facere uidebantur ad accelerationem & effoßsionem latentis in terra thesauri. Effodiuntur quoq; ibi cum metallis nobiles quidam lapides, potißimum Magnes & Malachites. Et docti asserunt Malachitem tam efficacem in sua operatione esse, ut nō cedat lapidi Cyanæo, quem uulgo Türckisch appellant.

DE SVEVIA ET EIVS præcipuis ciuitatibus, oppidis, ditionibus, & terræ fertilitate.

Dicta est Sueuia à Sueuis populis, qui ex ea Scythiæ parte quæ hodie Liuonia & Prussia, alijsq; Saxoniæ interioribus locis digreßi, consederunt in ea parte quæ prius Alemannia fuit nominata, duobus clarißimis fluminibus Rheno & Danubio irrigata quorum alter modico flexu in occidentem, oceano septentrionali miscetur. Hic è diuerso in orientem per innumeras gentes uolutatus, Pontum influit. Terra partim plana, partim montosa: ager regionis fertilis, cuius nulla pars inculta iacet, præter si quid aut lacus aut montes aut syluæ occupant. Nemora in ea multa, & ob id genti uenatio frequens, aucupium peculiare, frumentorum abundantia, pecorum magna uis. Conualles plurimæ perennibus riuis clarißimæ: undiq; amnes procurrunt, qui se uniuersi in Rhenum & Danubium exonerant, idq; experimēto cōpertum est, mirabile dictu, quòd amnes quiq; ex uno etiā aliquādo scaturientes fonte, si Danubio influunt, anguillis carent: Si uerò Rheno illabuntur, anguillas nutriunt. Tota insuper regio salubritate gaudens, celebratißimis urbibus, uicis & castellis referta: arces excelsæ, natura & arte munitæ, & q̄ ad Christianam religionem spectant, pulcherrimis ac ditißimis templis, collegijs, monasterijs uariorum ordinum, sexus utriusq;, basilicis parrochialibusq; ecclesijs exornata. Circa montes ferrum, argentum, ac metalla procreat. Gens populosa, fortis, audax & bellicosa, procera corpore, flauo crine, uenusta facie & decora, ingenio singulari prædita, præstantißima Germanorum à Plutarcho dicta. Fuit hæc natio ante Bauaros, Saxones & Frācones. Vnde uerò habuerit Sueuiæ nomen, incertum est, quum historici hic inter se dissentiant. Berosus scribit Tuisconem, à quo Teutones descenderunt, inter multos filios unum habuisse nomine

Fertilitas Sueuici agri.

Sueui omnibus antiquiores.

nomine Sueuum, à quo Sueui nati putant. Alij deducunt nomen à Sueuo fluuio, qui Prussiam à Lithuanis secundum quosdam discriminat, aut secundum alios hic est hodie Odera fluuius, quē alij Viadrum appellant. Sunt etiā qui putant nationi huic nomē istud relictū à monte Sueuo, quē ueteres in interiori Saxonia posuerūt. Produnt insuper historię, in Teutonia olim imperasse regē Sueuū nomine, eo scilicet tēpore, quādo Balleus imperauit Babylonis, quod duobus millibus annorum fuit ante Christum natum, quē puto fuisse Tuisconis filiū, cuius iam mentionē fecimus. Sed quæstio est, ubinam Sueui tempore natiuitatis Christi habitauerint: in interiorib. Saxonię, aut in superiori Germania? Et quidem historię asserunt, Drusum Augusti priuignum, Germanos acriter impugnasse præsertim quū Tencteros, Cattos & Marcommannos domasset, tunc quoque simul Cheruscos, Sicambros & Sueuos inuasit. Constat autem Sicambros habitasse infra Coloniam iuxta Rhenum, ergo Sueui non uidentur longe illis abfuisse. Produnt quoque historiæ, Iulium Cæsarem duos super Rhenum construxisse pontes, unum apud Vbios, id est, Colonienses, & alterum apud Menapios siue Geldros, quo Sueuos traiecto Rheno affligere posset. Plinius quoque dicit Theutones olim diuisos in quinque genera, inter quæ unum fuit Hermionum, ad quos spectabant Sueui, Hermanduri, Catti & Cherusci. Multis autē persuasum est, Cheruscos olim habitasse iuxta Albim, Cattosque fuisse Hassones. Et cū utrique in inferiori Germania habitauerint, consequens uidetur quòd Sueui Saxoniæ partes tunc incoluerint, id quod Ptolemæus & Strabo expressis testantur uerbis, Sueuos suis temporibus Albis fuisse accolas. Commemorant quoque quædam historiæ, Drusum & Augustum Sueuos ab Albi ad Danubium, ubi facilius eos compescerent, abegisse. Alij uerò uolunt, olim totam ferè Germaniam occupatam fuisse à Sueuis, & quòd per Sueuos accepti fuerint Germani, quibus facile crederem, si non tot populi ē regione Sueuorum à ueteribus recenserentur. Quicquid de hac re sit, hoc certum est, Sueuos & Alemannos, quum olim ad Danubij originem uenissent, latissime propagasse habitationem suam, in multosque disseminatos populos. Hinc enim originem duxisse uidentur Brisgoij, habitatores Nigræ syluæ, Hegoij, Ergoij, usque Tigurenses, Algoij, Lechgoij, habitatores lacus Podamici, Vuirtēbergenses, Kreichgoij, Marchionenses, Rheti iuxta Nœrlingen.

Vbi Sueuorum olim habitatio.

Plinius de Sueuis.

Situs Sueuiæ & uaria eius habitudo.

Regio Sueuiæ partim est plana & partim montosa. Est satis fertilis nec habet locū aliquem ociosum ut iam diximus. Per ualles eius fluunt cōmodissimi amnes. Habet salubrem aërem, cultaque est plurimis ciuitatibus, oppidis, castris & uillis. Castra ferè omnia in montibus sita inueniuntur, arte & natura munita. In hac regione oritur Danubius seu Ister celeberrimum Europæ totius flumen, diuiditque Sueuiā in duas partes. Superior & quæ meridiē respicit, uocata fuit olim Rhetia & Vindelicia. Rhetia inferior & superior cōplectitur lacum Podamicum, Algoiam, Curienses montes, ubi in summis alpib. Rhenus originem sumit, uoluiturque per saxa & montiū angustias quousque ingreditur amœnissimum lacum Constantiensem. Danubius uerò ab occiduo fluit in orientem, primo lentus, deinde auctus sexaginta fluminibus, clarissimas gentes alluens, tandem septem ostijs mare Ponticum ingreditur. Fons Danubij est haud procul à Furstenberg in uilla Don Eschingen, cui loco à Danubio nomen inditum putant multi. Gleba utriusque ripæ est salebrosa & horrida, quæ nullum aut acetosum profert uinum usque ad Austriam, ubi iuxta decursum Danubij optimum crescit uinum. Alia uerò copiose crescunt iuxta hūc fluuium. Vbi Sueuia terminatur ad Nigram syluam, ibi terra est amara, & nisi antea exuratur nullum profert fructum. Difficulter quoque plantantur ibi in uallibus arbores pomiferæ. At pascua est optimum & præpingue. Ministerio Danubij deducuntur ex Nigra sylua rates procerarum arborum, quæ ad construendum domos necessariæ sunt, in Bauariam & Austriam. A' fonte Danubij usque Vlmam terra ultra citraque fluuium est montosa, et habet multos pagos, qui & diuersa habent nomina. Iuxta oppidum Mengen appellatur Scher, id est Forceps, cui succedit iuxta decursum fluminis, Alb. Albam apprehendit Albuch, tādemque sequit Hertfeld, id est, durus cāpus, de quib. paulò post dicemus. In regione Alb, q̄ reliqua terra altior & ob id frigidior est, magna est planicies, fundusque petrosus: est etiā ibi in multis locis penuria aquæ. Habitatores eius magno sudore eliciūt panē ex terra. Siquidem

Danubij fluuius.

Terræ Danubio adiacētes.

Siquidem agri tam duri & petrosi sunt, ut uix octo aut nouem boues aratrum trahere possint. Cæterum Neccarus (apud ueteres Nicrus) qui ex Nigra sylua quoq; originẽ ducit, deuolutus ad oppida Horb, Rotenburg, Thubingam &c. reddit agros illorum ualde fœcundos, ut in plerisque locis crescat uinum in utraq; eius ripa, nempe in dictis locis, & in Eslingen, Stuckgardia, Heltbrunna, Vuimpina & Heidelberga.

De quibusdam pagis Sueuicæ nationis,

qui tamen nostro æuo alia habent quàm olim nomina.

Pagus Albensis, uulgo Alb.

EST pagus iste Albensis, terra aspera & dura, sed quæ multum producit frumentum, hordeum & auenam, at non sine magno sudore. Nam instituuntur plerunq; ad unũ aratrum sex aut septem paria boum & duo equi. Terra alioquin nõ est mala, quum abundet iumentis, pascuis, ouibus, lignis, uenationibus & alijs rebus. Caret uino proprio, nec habet copiam aquæ, nisi quæ desuper uenit. Oppida & castra in ista regione sunt, Rauẽstein, quod est castrum nobilium de Rechberg, diuidens Albam & Albuch, Gamertingen oppidulum & castrum, Hetingen oppidum & castrum, Balingen, Mũnsingen, Veringen, ubi olim fuit comitatus, Trochtelfingẽ, Melchingen, Iungnauu, Albeck, Vuesterstetten, Blauubeuren, Hohen Zollern, Rotenburg, Ehingen, apud Neccarum, Schelcklingen, oppidum & castrum, Zuueifalten monasterium. *Veringensis comitatus.*

Pagus Forcipensis, uulgo Scher.

PAgus iste non minus quàm præcedens horrida est regio & montana, cõfinis priori pago. Producit tamẽ satis frumenti, abundat lignis, pascuis, ouibus & bobus iugalibus. Nullũ in ea crescit uinũ, nec abundat aqua, nisi quantũ Danubius, nix & pluuia suppeditãt. Habet multa castra & uillas. Oppidũ uerò & castrũ Scher, iuxta Danubiũ & haud procul ab oppido Mengen sita, quorũ dominus est Vuilhelmus Dapifer, à Valdpurg, habet fundum fertilem. Fuit hoc oppidũ olim impignoratũ per principes Austriæ nobilib. à Stein, ac deinde in ius proprium emptum. Tandẽ uerò fuit uenditũ comitibus à Sonnenberg, qui de genere Dapiferorum à Vualdpurg fuerunt. De quo & suprà in genealogia Dapiferorum diximus. Circumluit hanc arcem Danubius peninsulamq; facit, in qua perhumaniter à generoso domino Vuilhelmo fui aliquando tractatus. *Mengen.*

Pagus Albucensis uulgo Albuch.

NOn differt conditio huius pagi à priorib. pagis, quum & ipse sit petrosus, mõtanus & durus. Abundat syluis, lignis, iumẽtis, pascuis, ouibus, auibus, uenatione: sed parũ habet frumẽti atq; auenæ. Fluuius Brentz separat prope uillã Albuch pagum Albucensem ab Hertenfeld. Habet autem castra multa, nempe Lauterburg, Hohen Roden, Rosenstein, Bergen, Alten Rechberg, Vuyssenstein oppidum & castrum, Bomkirch, Rauenstein, Einbach, Scharpffenberg, Vuolrod & Vueluuart. Sũt hic et aliæ adhuc minores regiones, nempe Vuellẽd, sylua Zehen, & Schuuanfeld. *Brentz fluuius*

Pagus dictus Hanenkam, uulgo Gallinacea crista.

REgio ista non differt à prioribus pagis, quũ & ipsa sit montana & horrida, destituta uino proprio, etiamsi habeat frumentum, hordeũ, auenam, iumenta, nemora, ligna & oues. Habet agrum partim arenosum & partim palustrem seu cœnosum, terminaturq; ad Rhetiã Nordlingensem, Danubiũ è regione oppidi Rain, & ad Hertenfeld. In oppido Monheim sunt sexaginta tres artifices, qui omnes acubus cudendis operam impendunt. Nec alterius artificij quisquã ibi est ciuis. In Heidenheim sunt duo monasteria, quæ instituit diuus Vuunibaldus, In uno ipse fuit abbas & in altero soror eius Vualpurgis abbatissa. Itẽ Bappenheim oppidũ et castrũ, sita in ripa Altmũl, quorum domini sunt Marscalci de Bappenheim. Habet hæc regio & alia multa oppida atq; castra, quorum *Magistri acuũ.*

quorum quædam subijciuntur marchioni Brandenburgensi, quædam dominis Bauariæ, aliqua habent etiam priuatos nobiles dominos. Incipit regio ista apud monasteriũ Keifsheim haud procul ab oppido Vuerdensi iuxta uillam Buchdorff, & per transuersum extenditur uersus Monheim, Steinheim, Truhadingen, Funfffstett & Volfffstatt.

Keißheim.

Pagus Hertenfeldensis, id est, durus campus.

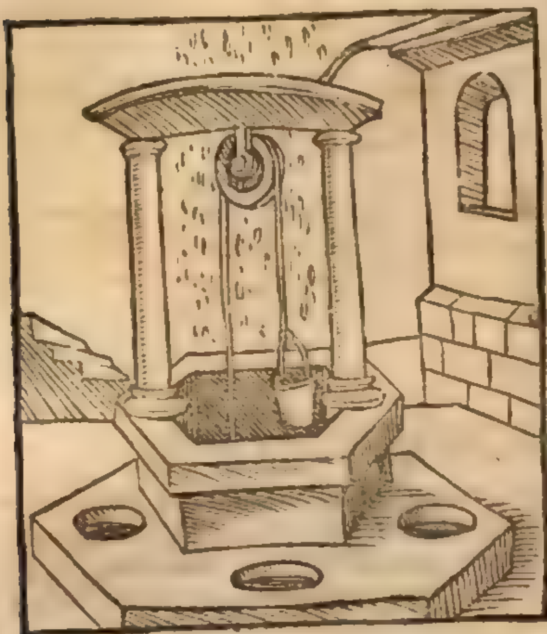

Est regio ista agrestis, dura mõtana, & squalida, caret uitibus & nõ abundat aqua, nisi quantum habitatores ex niuibus & pluuijs colligunt in cisternis. Congregant tamen multũ frumenti, educant boues, equos & oues. Extenditur in longum ad quinque miliaria & in latum ad tria. Apud Neresheim est monasteriũ ord. sancti Benedicti, quod fundauit Hartmannus comes de Tillingen, ꝓpinquus sancti Vdalrici. Comites Oetingenses sunt aduocati & defensores eius. Habet regio ista multa castra, inter quæ numerãtur Kockenburg, Kapfenburg, Ahelfingen, Schenckẽstein, Flochperg, Turneck, Mauren, Hohenburg, Tiemenstein, Katzenstein, Tetenstein, Trogenhofen, Tyschingen, Harburg, &c. Brentz fluuius disterminat hanc regionem ab Albuch.

Kochental, id est, Kochari uallis.

Denominatur sic uallis ista à fluuio Kochen, estq́ꝫ regio satis bona. Nã habet aues, pisces, uenationem, boues pro cultura terræ, pecora multa, frumentum, auenã & poma. Spacio quinq́ꝫ milliariorum ab origine Kochẽ fluuij nullum crescit uinũ, usq́ꝫ ad Geilndorff oppidũ, Hallam Sueuicã, Konburg, Enslingen, Geisingen & usq́ꝫ ad uallem Neccari, ubi Kochen amittit nomen suum, dimidio scilicet milliario infra Heilbrunnam. Est autem uinum Kochenicum paulo acidius. In ualle ista inueniũt oppidum unum aut alterum imperiale, nempe Alen & Hall. Item Geilndorff oppidum & castrum, Limpurg oppidum & castrum, unde Pincernæ Limpurgenses titulum habent. Konburg aliquando monasterium, nunc autem collegium sacerdotum, cuius fundatores comites Rotenburgenses iuxta Tuberum fluuium, Tierberg castrum comitum ab Hohenloh sicut & Ingoltingen. Item Steten, Nagelsperg, Stockstein castra, &c.

Vinũ Kochenicum.

Hall in Kochenthal.

Est sylua q̃ Frãcones à Sueuis disterminat, cuius latitudo unius, lõgitudo aũt trium dierũ itinere uix cõsummat̃. Incipit ab Otthonis sylua & ascẽdit usq́ꝫ quo Rhetiã Norlingensem in latere tangat. Habet autẽ quasi pro custodia in hoc loco Sueuia duo propugnacula aduersus Frãcos, oppidũ illustre Hallense, in q̃ sunt fontes salis uberes & extrà ager apricus. At ubi plus ascenderis occurrit oppidum Dunckelspuhel insigne, cuius ager Rhetis est uicinus. Et licet sylua hæc montosa sit & aspera, pascua tamen habet & multa pecora, estq́ꝫ pluribus locis pinifera, ex qua incolæ resinam colligunt, & arborem pinum in uarios usus scindunt. Et quãquam uasta sit sylua, à latronibus tamen bene est custodita. Habet Hallensis ciuitas propriam monetam, sed quæ non transit extra ditionem eius.

Fontes salis.

De sale Hallensi.

GErmania plurimum scatet aquis salsis, quarum aliquot fontes nobilibus oppidis decoros, ob id Halas, uocabulo à Græcis deducto nostri denominãt, ut est Halas Sueuiæ ad Cocharum fluuium. Notandum autem hic, duplex esse sal, factitium & fossile. Factitium fit uel ex aquis marinis, uel ex salsis fontanis coquitur: differtq́ sal à sale primum in colore. Nam sal fossilis Sarmaticus est candidus, & ex factitijs nostris, Luneburgensis est candidissimus. At niger tãtum est Noruegius is, qui coquitur in ferreis ollis, quo rustica plebs utitur. Secundo differt sal à sale facilitate translucida. Sal fossilis magis quàm cæteri est compactus & durus, marinus uerò & lacustris minus est compactus & durus, & omnes isti sales grassarum sunt partium, contrà tenuium ex aqua salsa excocti. Sal Luneburgi & Halæ in Sueuia coctus, candidus est. *Sal fossile & facticium.*

Halla monomachiæ locus.

DEsignatus fuit olim locus iste Hallensis pro iudicio eorũ, qui dissidio aliquo & simultate laborant, cupiebantq́ certamine publico & uictoria ipsa tueri & ꝓbare integritatẽ suam. Nam qui athleta euasit, ille iudicio hominũ insons declarabat. Permittebatur autẽ huiusmodi cõflictus & duellũ nobilibus, & his qui equestri erant præditi dignitate, si quando notã infamiæ inustam diluere cuperent, id fieret manifesto uictoriæ indicio. Et ad huiusmodi rei executionẽ, senatus Hallensis sua olim ab Imperatorib. & regib. accepit priuilegia & leges. Obseruat aũt in eo experimento talis processus. Quãdo duo nobiles inter se dissidẽtes, gladio uolũt ꝓbare innocentiã suã, sollicitant in primis senatũ Hallẽsem ꝓ theatro & loco certaminis dãdo atq; ꝓ publica dimicationis defensione. Tũc senatus solet respõdere in hũc modũ: Accepimꝰ literas uestras & dolẽtes ppendimꝰ animorũ uestrorũ motũ, cõceptamq́ altrinsecus simultatẽ: quare obsecramꝰ, si fieri potest, ut ab hoc instituto uestro desistatis, aliaq́ cõmodiori uia dissensionẽ uestrã cõponatis, à cruẽto duello abstineatis, petitionẽq́ nostrã in hac re minimè refutetis. Illis aũt in suo ꝓposito ꝑseuerantibus, & rursum senatũ ꝓ monomachiæ publico loco interpellãtibus rescribere solet senatus sub tali forma. Quoniã obstinati ꝑseueratis in uestro proposito, en cõstituimus uobis illum aut illum diem, in quo corã nobis cõpareatis. Parati em̃ sumus audire causam uestrã æquis auribus. Cõparentibus autẽ illis constituto die coram senatu, senatus auditis querelis eorum, nullum non mouet lapidẽ, quo illos dissentientes ad unionẽ redigat. Quod si noluerint acquiescere saniori consilio, perstiterintq́ in primo proposito, indicit illis senatus certũ diem in q̃ cõueniant, exhibet theatrũ, pollicetur q́ defensionẽ. Venientib ergo partibus & adhuc monomachiã expetentib. primo adigũtur ad iuramentũ, *Processus in duello.* *Conditiones monomachiæ.*

quo se

quo se obstringūt certa die stare legibus monomachiæ, et ne quis plures personas aut maiorem comitatum secum in ciuitatem introducat, quàm senatus eis præscripserit. Deputatur deinde certa intra ciuitatem planicies, puta forum aut alius cōmodus & amplus locus qui & arena perfunditur, atq; peribolo circumsepitur, & utrique dimicaturo sua erigitur casa in qua maneant cum his qui stipant eos. Ponitur etiam ad utriusq; casam feretrum cum candelis, pannus funeralis & alia ad funus requisita. Permittitur deniq; cuiq; eorum sacerdos, qui magis arriserit, cui sua confiteatur peccata, permittuntur duo custodes seu stipatores, permittuntur æqualia arma, secundum quod inter illos equites aut pedites conuenerit, ipsiq; scriptis antea fidem dederint, seclusa omni fraude. His omnibus rite peractis, præsentibusq; illis qui ad certādum parati sunt, promittitur utriq; æquale patrocinium & æqualis defensio, promulgatur etiam à senatu uoce prǫconis tale edictum, ne quis acclamet, nutum aut indicium aut quodcunq; signum det uni eorum. Et qui id præuaricatur, iussu senatus illico per lictorem, qui præsens astat, punitur. Nam irremissibiliter talis præuaricator truncatur manu dextra & pede sinistro. Clauduntur interim omnes portæ, turresq; & mœnia prǫsidijs muniuntur, plateæ ciuitatis ferreis catenis & repagulis claudūtur. Prohibetur etiam ne mulieres aut puellæ aut etiam masculi infrà duodecimū annum ad tale admittantur spectaculum. Post hæc ad præstitutā à senatu horam, ueniunt certatores armis muniti cum cōfessoribus & stipatoribus suis, quisq; ad casam suam: & priusquam cōmittantur fit permutatio stipatorum, qui in alterius casa omnia diligenter lustrent, ne quis eorum ulla utatur fraude aut dolo, aut disparia habeantur arma. Quo prouiso, permittuntur certaturi egredi è casis suis ad monomachiam, emissaq; trina uoce præconis, clamantis, Primo, Secundo, Tertio, ad tertiam uocem congrediuntur. Qui uulneratur & sese æmulo tradit, is infamis habetur cunctis diebus uitæ suæ, nullumq; permittitur conscendere equum aut barbam radere aut arma gestare, sed nec ad ullos unquam suscipitur honores. Qui uerò in theatro illo uictus neci datur, is honorificè sepelitur, & uictor satis superq; honori suo consuluit: poteritq; deinde ad officia honorabilia recipi. Anno domini 1005. in fine Aprilis Iodocus à Burgaw & Georgius Hail, Hallæ duellum inierunt, in foro ubi pecora uenduntur, uictusq; Iodocus à Burgaw, mortuus est post sextum diem. Postea monomachiam exercuerunt duo nobiles, induti tunicis uiridis coloris absq; indumentis ferreis, uictusq; uictori se dedidit. Deinde rursum duo nobiles congressi sunt, unus Greuter dictus & alius Bauusteter, euasitq; Greuter uictor, & à theatri loco super poplites suos incessit, ut potuit, ad sacellum beatæ uirginis situm iuxta capellæ portam, poplitibus etiam sanguinem stillantibus. Postea iterum duo nobiles, unus à Munchingen & alter à Rappenburg instituerunt descendere in arenā, sed persuasi à senatu Hallensi destituerunt à proposito suo cōcordiamq; inierunt. Fuit & Herbipolis ciuitas Franconiæ, olim pro monomachiæ iudicio celebrādo & experimento quærendo deputata, sed quod longe alijs ritibus quàm Hallense fuit executioni mādatum. Omitto tamen hic formam illius iudicij, sicut & illius quod in Onspach iuxta Nūrnbergum aliquando fuit institutum, breuitati studens.

Fœminis spectaculum interdictum.

De pago Viragrundensi.

Viragrund nemus & regio parua, septem milliaribus in longum excurrens, complectitur oppidum & celebre monasterium, Elbwangen, sed quod hodie collegium est sacerdotum & præpositura. Commendatur ager illius terræ propter agriculturam, ligna, prata, iumenta & pecora. Habet quoque pisces, aues, uenationem, resinam & picem. Vinum tamen non producit. Latitudo eius accipitur à Dünckelspuhel usq; ad Hostensem syluam. Adiacet Dunckelspuhel oppidum imperiale fluuio Vuernitz, habetq; per circuitum tot stagna & piscinas quot sunt dies in anno. Amnis Iaxtus transit hanc terram alluens mœnia Elbwangen, habet primum fontem iuxta oppidum Zebingen, ingreditur duos lacus & rursum egreditur, tandemq; labitur in Neccarū. Habet regio ista multa oppida & castra, quorū nomina sunt, Kreilsheim, Laubenhausen, Hornberg, Sultz, Kirchberg, Lœwenfels, Morstein, Langenburg, Iaxtperg, Krauten, Tertzbach, Leubach, Berlichingen, Vuidern, &c.

Host sylua.
Iaxt fluuius.

Elbuuangen

Elbuuangen monasterium.

Monasterium istud fuit fundatum anno Christi 764. à quodam episc. Hariolfo nomine. Hunc Carolus Magnus amasse dicitur ut proprium patrem. Fuit autem Episcopus Lingonũ, hodie Langres uocant. Successor eius in abbatia ista fuit Victerbus, qui postulatus fuit in Episcopum Augustanum. Secuti sunt eum isti abbates, Grimoldus, Othaldus, Adelgerus, Sanderadus. Ermenricus, Berno, Astericus, Lindbertus &c. Vltimus abbas uocatus fuit Ioannes ab Hirnheim qui factus Abbas anno Christi 1452. rursum resignauit abbatiam anno 1460. commutataq́ est in præposituram, succedentibus istis Præpositis: Albertus de Rechberg, Bernhardus de Vuesterstetten, Albertus Thumb de Nuburg. Hic resignauit præposituram, factusq́ est post eum præpositus anno domini 1521. Henricus comes Palatinus Rheni.

De regione & fluuio Vuernitz.

Fluuius Vuernitz oritur sub castro Schillingsfurst iuxta uillam Vuernitz, curritq́ uersus Dunckelspuhel & inde uersus Oetingen, ab Oetingen uersus Sueuicã Vuerdam ubi labitur in Danubium. Terra iuxta hunc fluuium est bene culta oppidis, castris, monasterijs & uillis. Habet enim Vueitlingen castrum & uillam, Auffkirh, Reckingen: Richenbach, Truhadingen, Kronheim, castrum & uillam, Ahausen monasterium ordinis sancti Benedicti, Oetingen oppidum & castrũ sita ad ripam fluuij Vuernitz, Alterheim seu Alleren, Gossen, Harburg, Vuerdam ciuitatem imperialem.

Ciuitatis Nordlingensis descriptio, per eximium uirum Wolffgangum Vogelmannum eiusmodi loci protoscribam, ad Munsteri sollicitationem, concinnata.

Nordlinga antiqua imperialis ciuitas, in medio ferè Rhetiæ inferioris sita, putatur nomẽ sortita à Claudio Tiberio Nerone, tertio Rom. Cæsare, anno plus minusúe tricesimoquarto antequã fasces imperij susciperet, quũ scilicet ageret ducem exercitus Augusti Cęsaris, oppugnaretq́ ex hac Rhetia interiora Germaniæ. *Nerolinga.* Siquidem quũ præclarus Romanæ militiæ dux esset, unà cum Claudio Druso fratre plurimas adeptus esset uictorias, Augustus deniq́ per hos fratres ferè totum orbem paulo ante Christum natum sibi subiugasset, cupientes immortalem factorum suorum post se relinquere memoriam, extruxerunt & instaurauerũt multas ciuitates, illisq́ nomina sua imposuerunt, maxime autem Tiberius Nero, qui in delitijs habebat ciuitates à se denominari. Vnde unam in Galilæa à prænomine suo Tiberiã, & duas in Rhetia à cognomine Nerobergam & Nerolingam appellari uoluit, ad quod probandum multæ à me afferri possent coniecturæ, etiamsi non sim nescius, quosdã in hac esse sententia, ut putent Tiberiam siue Tiberiadem constructam ab Herode, Norimbergam uerò nomen accepisse à Norico monte, & Nordlingam à Nordgauia dictam. Ego diuersum sentio. Certè quantum attinet ad Nerolingam, facile ex patrio sermone probare possim, ciuitatem à Nerone potius quàm aliunde denominationem accepisse, quum incolæ ipsam trito sermone Neroling & non Nordling sicut exteri appellent, quin & Annales Nordlingensium atque Norenbergensium adstipulantur huic nostræ coniecturæ. Nam in libro Nerobergensis historiæ sic

legitur. Anno uigesimo ante natiuitatem Christi, Tiberius Nero in Rhetia castrametatus, ubi modo Nerolingen oppidum est: & sicut à Tiberio Tiberiam, ita hoc oppidũ à cognomine nominauit Nerolingam. Mos enim erat Romanorũ, in quo loco hyberna faciebant, fossam aggerẽq; eijcerent, uallo circundantes exercitum, ibidemq; tẽpore æstiuo pro exercitu alimenta reponerent. Vnde post eorum discessum facili opera oppida construebãtur. Ex præfato loco gessit Rheticum Vindelicumq; bellum. Hæc ibidem. Nec obstat proposito nostro quod Tiberius ex Eusebio cõuincitur ante Christum natu bella intulisse Asianis populis, quum succisiuis temporibus potuerit & in Asia & in Europa arma gestare atq; tandem de Rhetijs, Vindelicis, Armenijs & Pannonijs triũphare, sicut passim apud historicos inuenitur.

Ergo Danubius non fuit tunc limes Rom. Imp.

Quòd autem hæc nostra Nerolingensis ciuitas à Ptolemæo Aræ Flauianę nuncupatur, hoc inde factum putant, quòd circa annum Christi septuagesimum secũdum Flauius Vespasianus Germanos oppugnans, atq; parta uictoria triumphãs, hoc loco aras extruxit, atq; dijs gratias agens, ciuitati nouum atq; gentilitium nomen reliquit. Nec id Flauio Claudio adscribi potest, qui tricesimus fuit in ordine Cęsarum, atq; circa annũ domini ducentesimumseptuagesimumsecundum, regno est potitus. Ptolemæus autẽ longe antè, nempe circa annum Christi centesimum sexagesimum tertiũ huius nominis mentionem facit, quando Flauiorum Romanæ familiæ adhuc recens erat memoria, & tres cęsares Vespasianus, Titus & Domitianus Flauiani fuerint. Quòd autem aliqui per Aras Flauianas alia loca quàm Nerolingam intelligere uolunt, cum illis contendere nolumus, hoc tamen certo certius scimus, in tota regione ista non esse aut olim fuisse locum aliquẽ commodiorem & mansioni humanę conuenientiorem quàm Merolingæ sit area & circumiacens ager, id quod ueterum mathematicorum dimensione comprobatum uidetur, quibus tum βωμοὶ φλαυΐοι gręco nomine Nerolinga nũcupata est.

Ara Flauiana.

Hoc etiã cõstat, ciuitatis mœnia primum locata fuisse in monte ad sanctum Emeranũ (ubi antiqua est parochia) dicto, ubi scilicet Tiberius Nero hyberna tenuit, & Protestantes anno Christi millesimo quingentesimo quadragesimo sexto castra sua cũ cẽtum millib. hominũ fixerunt è regione quorum Cæsar Carolus V. nõ minorib. copijs suũ exercitum in monte Veneris prope Allerhaim & Lierhaim collectũ tenuit. At quum tẽporum successu locus ille in monte aquę penuriã sentiret, ac simul ob superueniens incendiũ funditus periret, coloni aream aliam & multo commodiorem sub monte ad ripam Egræ amnis sibi deligentes, mansionem à monte in planiciem transtulerunt, fluuiumq; in ciuitatem deriuarunt, qui & in hunc usq; diem ciuitatẽ ferè mediam intersecat. Habet & maior domorum pars in eo ciuitatis situ suos proprios & salubres fontes, cellas uinarias atq; alias multas commoditates, quas in monte habere non potuit.

Locus primus Nerolingæ.

Sed quia nihil firmum & perpetuum est in terra, omnisq; conatus humanus nihil præualet contra Dei prouidentiam, & quando ille non custodit ciuitatẽ frustra uigilat qui custodit eam, factum est anno Christi millesimo ducentesimo tricesimo octauo, ut tota ciuitas igne conflagrarit cum ingenti damno inhabitantium, ut nõ modo amiserint homines, ædificia, fortalicia & substantiam, uerum & diplomata, instrumenta, literas contractuum, regalia, priuilegia, immunitates, iura, leges &c. Illico tamen & eodem anno succurrente beneficio clementissimi Imperatoris Friderici secundi, cœpta est ciuitas reædificari, singularíq; eius fauore atq; filij eius Conradi regis & reliquorum successorum beneficentia, libera fuit aliquandiù quousq; respiraret, ab omni exactione, seruitute & contributione, & post instaurationem suam immunitate & magnis gratijs atq; priuilegijs donata.

Nerolingæ incendium.

Sed quia primus restitutæ ciuitatis circus non multum amplus fuit, nec capax omnium eorum qui temporum successu ibi uel nati uel coloniam adepti fuerũt, factum est posterioribus annis, imperante Ludouico tertio, anno scilicet 1327. ut omnia suburbia unà cum oppido ipso in unã contraherent circumferentiã, mœnibusq; nouis & amplioribus cingerẽtur, & ciuitas ipsa iam duplo maior fieret quàm antea fuit, sicq; in orbẽ disponeretur, ut sui similes non multas in Germania inuenias ciuitates.

Ampliatur Nerolinga.

Habuit ab antiquis temporibus patricios & multas nobiles atque diuites familias, insignesq; alios ciues, quos & ob egregia eorum facinora domi forisq; gesta, cæsares magnis prosequuti sunt beneficijs & gratijs. Sed quia nihil in hac mortali uita omni ex parte est beatum, sensit & hæc ciuitas fatorum sæuitiam, Bellonæ tyrãnidem, Vulcaniq; furorem, quibus malis pressa, successiue perdidit optimos quosq; patricios & fortunam, ut etiam hodie multæ sint ciuitates, quæ olim ea inferiores, iam uel pares aut certe superiores sint. Sic enim omnia in hoc mundo susq; deq; feruntur.

Erue

CIVITAS NORDLIN

gensis sacro imperio hodie immediatè subiecta, ad uiuũ hîc depingitur, cuius descriptionem & effigiem transmisit eiusdem ciuitatis prudens Senatus, sollicitatus ad hoc per præstantem & doctum uirum Vuolfgangum Vogelmannũ protoscribam, qui & ex Annalibus collegit succinctum commentarium, ostenditq; quibus fatis eadem ciuitas in hunc usq; diem subiacuerit.

Nórdlinga ciuitas imperialis, sita in Rhetia in

he inferiori transdanubiana, uulgo Riess dicta.

Et ex multis paucas quasdam adducã calamitates, quas ciuitas Nordlingensis est perpessa, aduertat lector circa annum Christi 850. eam translatam à Romano imperio in potestatem cuiusdam dominæ, nomine Vuindpurgis traditione filij eius Zuuentopulchi. Sic enim habent annales huius oppidi. Hæc rursum ciuitatem donauit episcopatui Ratisponensi, & in recompensam accepit emolumentum molendini Vuembding dicti, ubi duces Bauariæ hodie habent oppidum, situm scilicet in Rhetia haud procul à Nördlinga, id quod literæ ab Arnolpho Imperatore anno Christi 898. datæ, in hunc usq; diem restantur, & quæ præ nimia uetustate uix legi possunt. Cumq; posteris temporibus Episcopus quidam Ratisponensis crimen læsæ maiestatis incurrisset, conatus Imperatorẽ ueneno interficere, inter multas irrogatas pœnas, fuit & Nördlingensis ciuitas episcopatui rursum ablata & imperio restituta, atq; tunc rursum cœpisset respirare, nisi perfidi Iudæi nouum illi fecissent negocium. Illi enim per obtenta ab Imperatoribus priuilegia se magno numero insinuauerunt in ciuitatem, occuparunt meliora atq; commodiora loca & spacia, auxerunt cũ magno detrimento ciuium res suas, quare suasu impatientissimæ egestatis anno Christi millesimo du centesimo nonagesimo Iudæos adorti, magnum occiderunt numerum, nullum habentes inter uiros & mulieres delectum. Iratus Rudolphus Romanorum rex contra Nördlingenses, mulctauit eos exactione grauissima, quã in hũc usq; diem ferre coguntur. Iudæi quoq; & complices eorum, principes, domini, & nobiles, quibus Iudæi ob impignorationes obstricti erant quinquaginta nouem annis ciuibus insidiantes tantum fecerũt eis negocium, ut cogerentur relinquere studia & commertia sua, unde factũ est ut ciuitas rursum ad extremam redigeretur inopiam. Nam ex hoc facto ciuiũ ansa data fuit nobilibus, qui pignora deposuerant apud Iudæos illaq; in direptionem uenerant ciuium, ut non sine exactione sua repeterent à ciuibus ipsis. Accidit deinde anno Christi 1440. ut Ioannes comes ab Otting quosdam portarum Nördlingensium custodes pecunia corrũperet, qui illi noctu portas reserarent, proderentq; ciuitatem, sed diuina prouidentia deprehensi proditores die Lunæ post trium Regum, quando noctu expectabant comitis & auxiliariorũ eius irruptionem, rapti sunt ad iusta supplicia. Celebraturq; singulis annis in memoriam facti & diuinæ liberationis dies Lunæ qui proxime subsequitur solennitatem triũ regum. Simile quiddam tentauit Anshelmus ab Eiberg anno Christi 1442. qui cum 700. equitibus tempore nundinarum Nördlingensium uolebat irruere in ciues & exteros populos qui ad publicũ conuenerant spectaculum, quod singulis annis in regio prato à Senatu ciuitatis exhibet, proposito brauio nobilissimi panni, pro quo adipiscendo cursu certatur. Sed prudẽs Senatus olfaciens quod futurum erat, muniuit & pratũ & mœnia ciuitatis, quare hostes confusi cogebantur re infecta à suo desistere proposito. Non longè post, anno scilicet domini 1448. quũ noui belli incendium passim excitaretur inter ciuitates & quosdam principes atq; terrarum dominos, Nördlingenses ciues egregiè se contra hostes tutati sunt, atq; cum copijs aliorum ciuitatum, oppida & castra hostium expugnauerunt, concremarunt atq; diripuerunt. Cumq; tandem pugnam inijssent ante Esslingensem ciuitatem cũ duce Vuirtenbergensi, amiserunt cõsulem suum nomine Hieronymum Bopffinger, qui totius exercitus primarius dux fuit. Facta deinde inter partes pace, Nördlingenses immensas coacti fuere ferre expensas, in grande ciuitatis dispendium. Anno deinde Christi millesimo quadringentesimo octuagesimo quinto, quum rex Vngariæ Matthias negociũ faceret Friderico Imperatori in Austria, Cæsar aũt auxiliũ quæreret ab imperio, factus est ut Georgius dux Bauariæ nacta opportunitate deliberasset ultionẽ sumere de Nördlingensibus, reuocãs ad memoriã quid illi egissent in Ciuitatensi bello, quodq; olim ducẽ quendã ex suis antecessoribus nomine Ludouicum in porta suæ ciuitatis permisissent interfici, conscripsit plurimos comites barones, equites & milites, neglectoq; mandato Imperatoris, qui eum ab hoc proposito dehortabatur, ne ullo pacto læderet ciuitatem imperialem, semper obedientem, ueniens circa diẽ diui Iacobi, quando campi maturas habebant fruges, castrametatus est ante mœnia Nördlingæ, cœpitq; bombardis infestare ciuitatẽ. Sed cũ parum tormẽtis illis proficeret, aliud nihil egit quàm quòd ciuium cõmertia aliquandiu impediuit, commeatum ne in ciuitatem inferretur occupauit atq; frumentum in agris deuastauit, tandem post solẽnitatẽ natiuitatis Mariæ intercessione Episcopi Aistetensis pax facta est, atq; Bauari beneficijs ciuiũ Nördlingẽsium mitigati, domũ sunt reuersi, nullo ex suscepto bello lucro ditati.

Calamitates Nerolingæ.

Iudæi perdunt ciuitatem.

Proditio ciuitatis deprehenditur à senatu

Alia proditio innotescit.

Bellum Ciuitatense.

Oppugnantur Nordlingenses

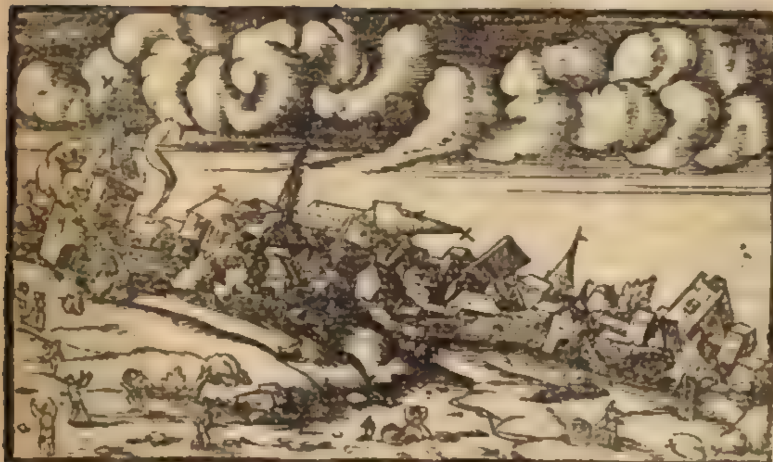

Anno Domini 1517. uicesima sexta die Iunij Nordlingenses rursum alio affecti sunt damno. Nã excitatus horrẽdus uẽtus simulq́ terræmotus grauis concurrẽs deiecit parochialem ecclesiam, ad sanctum Emeranũ dictã, atq́ intra mœnia ciuitatis & extra ad duo milliaria, strauit duo millia domorum & stabulorũ. In syluis uerò & hortis innumeras radicitꝰ euulsit arbores. Reliqua eminentiora ædificia quæ non deiecta sunt ui uentorũ, pro magna parte sunt concussa & commota atque deinde infirmiora reddita. Anno 1525. quum rustici per Germaniam sæuirent, Nordlinga quoq́ huius mali non fuit expers. Nam fuerunt in ea quidam pacis turbatores, qui prouocantes ciues in magistratum, deposuerũt Senatum, usurpatoq́ gubernaculo ipsi aliquanto tempore moderatores reipub. extiterunt, quousq́ Senatus innocentiam suam et seditiosorum peruersitatem declarans, commissione Cæsareæ maiestatis fuit restitutus, autores autem seditionis iusto fuerunt condemnati iudicio. Anno Christi 1546. Nordlingenses ad Cæs. maiestatis mandatum in Schmalkaldico prælio neutri fuerunt, nulli parti adiutrices porrigẽtes manus, sed quod illis minimè profuit. Nam pressuram passi direpti sunt, uulnerati & aliqui occisi, quidam extorres facti, multi iniurijs lacessiti atque in his omnib. grauissimo affecti sunt damno. Nam exactionis aut incendij (quod aiunt) loco, emũcta est magna uis pecuniæ. Impensæ autem numerantur bis centena millia aureorum, quas intra & extra mœnia fecerunt & tulerunt Nordlingenses. At personæ intra illius belli tempora ense, terrore, frigore, fame, mœrore, infectione, deniq́ aut alio mortis genere illic obruti, numerantur plus minus quatuor millia.

Horrendus uentus.

Rusticorũ bellũ nocuit Nordlingæ.

Schmalkaldicum bellum.

Fertilitas Rhetiæ Nordlingensis.

Est huius regionis terra pinguis, diues pecorũ & frugum, palustris tamen et uitibus carens. Abundat iumentis, pratis, pomis, anseribus & suibus. Anseres hinc magnis turmis ad tractum Rheni deducuntur. Producit quoq́ hæc terra elegãtes, pullos equinos, sed qui facile dicũtur excecari. Terminat̃ hęc regio propè Bopfingen ad Hertfeld, propè Teckingen ad Hanenkam, propè Vuemdingen ad Schuuanfeld & propè Truhadingen ad Vitagrund. Est autem Bopffingen oppidum imperiale situm ad Egran fluuium. Vuemdingen uerò oppidum & castrum principum est Bauariæ. Hirnheim castrum & nobilium de Hirnheim. Teckingen monasterium est ord. sancti Benedicti. Kirchen monasterium monialium, ubi comites de Oettingen suam habent sepulturam.

Rhemsthal & Prensztal.

Accipit uallis ista denominationem ab amne Remſs, per quam finit. Sita est in ea ciuitas imperialis Gamundensis, quæ olim fuit sub ducibus Sueuiæ, ubi & curiam suam aliquandiu habuerunt. Fuerat enim dominorum à Staufen, quos Henricus quartus euexit ad ducatus culmen. Est in eo oppido magnum negocium lapillorum

Gamundia.

rum Cryſtallinorũ, ſuccini & oſsium, ex quibus parãt globulos, qui filis aut funiculis innexi, collo aut brachio adhibẽt, multisq́ꝫ Deo preces numeratas offerunt uſui ſunt. Lucrifaciũt ciues aliquot millia florenorũ annuatim ex huiuſmodi globulis. Sitũ eſt quoqꝫ in hac ualle castrum montanũ Hohenſtaufen, quod fuit ducũ Sueuiæ, unde nomen et ſtemma deduxerunt. Fuerunt enim primò latrones, ex quibus deinde duces, reges & imperatores nati ſunt. Non procul ab hac arce eſt monaſteriũ Lorch, fundatũ à memoratis ducibus. Itẽ Hohen Rehberg arx montana, unde nobiles Rehbergenſes nomen habent. Cæterum quantum attinet ad fertilitatẽ huius uallis, notandum incolis nihil deeſſe neceſſarium rerũ, quũ apud eos creſcat uinũ, frumentum, auena, poma, iumenta &c. Alia uallis in hac Sueuica regione eſt Prentzthal, à fluuiolo Brenſs ſic dicta, qui oritur iuxta monaſterium Kunigsbrun. præteriens oppidum Gengen, miſcetur Danubio prope oppidum Gundelfingen. Habet hæc uallis multa inſignia loca, nempe Heidenheim oppidum & Helenſtein caſtrum: monaſterium Kunigsbrũ ordinis Ciſtertienſis, quod fundauit Albertus ab Habſpurg rex Rom. in quo ſepulti iacent comites de Schlüſſelberg, qui & ipſi fundatores fuerunt. Item caſtra Falckenſtein, Eſelburg, Brentz, Schnaitheim, & Gengen oppidum imperiale, Vuyteslingen oppidum in quo ſanctus Vdalricus natus perhibetur.

Staufen.

Nagoltherthal, id eſt, uallis Nagolt.

VAllis Nagolt eſt in regione Vuirtenbergenſi, incipitq́ꝫ apud oppidum Nagolt et extendit ſecundum fluxũ amnis uſqꝫ ad Pfortzheim. Oritur fluuius iſte in Nigra ſylua prope oppidum Altenſteig, habetq́ꝫ aliqua adiacentia oppida, ut ſunt Wildperg oppidum & caſtrum unà cum monaſterio monialiũ, in quo comites de Hohenberg fundatores ſepulti iacent: Bulach & arx montana, ubi aliquando fuit minera metallica, Zobelſtein oppidum & caſtrum, Caluu regium oppidum ubi aliquando fuit comitatus, ex cuius familia duo Romani pontifices fuerunt electi, nempe Leo nonus, qui à patre comes fuit Dagſpurgenſis ex Alſatia, à matre autem deſcendit ex familia comitum Kalbuuenſium, & Victor ſecundus, qui & ipſe fuit ex genere Kalbuuenſium comitum.

Caluu.

De moribus & ritibus Antiquorum

& modernorum Sueuorum.

CAius Iulius Cæſar in quarto commentariorum de Sueuorum moribus ita ſcribit: Sueuorum gens longè maxima ac bellicoſiſsima Germanorum omnium, centum pagos habere dicuntur, ex quibus quotannis ſingula millia armatorum bellandi cauſa è finibus educũtur, reliqui qui domi remanſerint, ſe atque illos alunt. Hi rurſus inuicem anno pòſt in armis ſunt, illi domi remanent: ſic nec agricultura neqꝫ ratio aut uſus belli intermittitur, ſed priuati ac ſeparati agri apud eos nihil eſt. Neque longius anno remanere uno in loco incolendi cauſa licet. Non frumento ſolum ſed uulgo lacte & pecore uiuunt, multumq́ꝫ ſunt in uenatione, quæ res & cibi genere & quotidiana exercitatione & libertate uitæ (quod à pueris nullo officio aut diſciplina conſuefacti nihil omnino contra uoluntatem faciant) & uires alit & immani corpore homines efficit, atqꝫ in eam ſe conſuetudinẽ adduxerũt, & ſub cœlo frigidiſsimo habitantes, neqꝫ ueſtẽ ullam præter pelles habeant, quarũ propter exiguitatem maior corporis pars nuda & aperta eſt, lauantur in fluminibus. Mercatorib. eſt ad eos aditus magis eò quòd quę bello ceperãt uendant, quàm ut aliquã rem ad ſe deferri deſiderent: quin etiã iumẽtis, quib. maximè delectantur quæq́ꝫ impenſo parãt precio, Germani nõ utuntur, ſed quæ apud eos ſunt, & natura parua & deformia, hæc quotidiana exercitatione ſummi ut ſint laboris efficiunt. Equeſtribus prælijs ſæpe de equis deſiliunt ac pedites prœliantur, & eos eodem ueſtigio remanere edoctos, ubi uſus eſt, celeriter repetunt. Neqꝫ morib. ſuis quicquã inhoneſtius aut inertius putant, quàm ephippijs uti. Vinũ ad ſe importari omnino non ſinunt, quod ea re ad laborẽ ferendum remolleſcere homines atqꝫ effœminari arbitrentur. Publicę eſſe laudis putãt, quàm

Sueui olim bellicoſi.

Sueui in equis non pugnant.

latiſsimè

latissimè à suis finib. uacare agros, hac re significari magnũ ciuitatũ numerũ suã uim sustinere non posse, propter q̃d una parte à Sueuis circiter mille sexcentorum passuum agri uacare dicũtur. En hi fuerunt antiquorũ Sueuorũ ante & circa Christi natiuitatẽ mores, quando adhuc toti Romano imperio fuerunt formidabiles. Verum enimuero hodie nõ solum apud Sueuos, sed & apud omnes ferè gentes mutati sunt mores, & quod dolendũ pluri mũ est, ferè in peius. Nam hodie potẽtiores Sueuorũ ferè omnes mercaturæ uacãt, societatẽ siue confœderationẽ unã multi ineunt, ac certã pecuniæ summam quisq; ponit, qua nõ solũ aromata, serica atq; alias preciosas merces, quæ ad nos à trãsmarinis & remotissimis regionibus transuehunt, emunt, sed uilia etiã ut cochlearia sunt, acus, specilla, pupæ & huiusmodi: præmunt etiã uina &, frumẽta, q̃d non minus opificibus & agricolis graue dãnosumq; est (qui sua ante tempus mercatorib. uendunt, quæ postmodũ necessitate cogente duplo ære redimere ab ipsis debent) quã toti prouinciæ: quæ quibuscunq; indiget, nõ apud uicinas gentes, à q̃bus minori precio habere possit accipere debet, sed ab illis ubi emptoria habẽt. Ipsi tamẽ per se non negociantur, sed cõmunibus seruitijs, qui contractã rursus pecuniã una cum lucro cõgregantes, certo tẽpore rationẽ ponunt, singulisq; dominorũ lucri partẽ fideliter præbent. Priuati Sueuorũ nulla alia re, nullo alio artificio magis occupantur, q̃ lini operatione, cui adeò incũbunt, adeò dediti sunt, ut in quibusdã Sueuiæ locis nedum mulieres ac puellæ sed adolescentes & uiri hyemis tempore colo admoueãtur. Panni genus faciunt, cuius tela linea est, intextum bõbycinum seu gossapinum, Barchat illud uocantes, faciunt & totum lineum quod Golsch appellant. Compertum est, apud Vlmẽses solum quotannis utriusq; generis pannos parari cẽtum millia, ex quo quisq; coniecturare potest, quàm incomprehensibilis incredibilisq; summa in tota regione elaboretur. Ad remotissimas nationes isti panni transuehuntur, & maxime bis

Hodierni Sueuorum mores.

Sueuorum opificium.

in anno ad emporium Francofordiense, ubi quàm ingens uectigal Sueuicæ nationi accedit. Præterea quoniā bonis mala cōmista semper sunt, & nulla ex omni parte perfecta, sunt Sueui in Venerem multum proni, fœmineus sexus uirili ad malum facile cōsentiens, unde prouerbium ortum, unam Sueuiam latæ Germaniæ satis meretricum transfundere, quēadmodum Franconiam copiam dare raptorum, & mendicantium, Baioariam furum, Heluetiam carnificum & lenonum, Saxoniam potatorū, Frisiam atq; Vuestphaliam periurorū, Rhenum gulonū. Hodie Sueuorū tria sunt genera, nempe qui sacris præsunt, nobiles, & ciuitates imperiales. Qui sacris præsunt ecclesiastici principes & prælati multa possidēt, regalia habent & iurisdictiones tēporales, quas in suos subiectos laicos exercent. Nobilitas gradus habet. Sunt eñ principes, sunt comites atq; barones, sunt & inferiores gradus nobiles. Principes non solū dignitate & generis claritate, sed & potentia antecedunt reliq̃s. Terras habent & dominia latissima. Comites & barones cæteriq; nobiles per totā Sueuiā dispersi sunt. Ciuitates imperiales eò dictæ sunt, q̃d solū sint Romano principi subiectæ.

Prouerbiū uulgare.

Regnum & ducatus Sueuiæ.

Reges Sueuorum.

Habuerunt Sueui ab antiquo reges suos, p̄sertim tēporibus Iulij, Augusti, Tiberij atq; Constantini. Quot autē & qui fuerint & de interregno eorum pauca inueniunt. Cōstat aliquid de Ariouisto, Morauino, Badoncario & alijs paucis. Vltimi putantur fuisse Cunimundus, qui cum Ostrogothis bella gessit & Marsilius qui circa annum domini 690. unà cum Pipino maiore domus Franciæ contra Grecos pro Christi fide concertasse memoratur. Clodoueus quoq; rex Frācorum ob uictoriā de Sueuis obtentā in prælio, in quo Sueuorum rex occisus narratur, Christianum se fieri pollicebat &c. Ab eo tēpore Sueuia reges nō habuit usq; ad Carolum Crassum. Hic eñ in diuisione Sueuiā obtinuit, posteaq; rex Rom. factus est, & in prouinciæ formā Sueuia redacta fuit, habuitq; non multo post duces. Anno dñi 600. habuit Gonsonē ducem, qui S. Columbanum & S. Gallum è Brigātia expulit. Postea fuerunt Bertholdus, Gotfridus, & filius eius Theobaldus. Et Carolus magnus duxit uxorē Hildegardē de genere Gotfridi ducis Sueuiæ, fuitq; Sueuia aliquandiù in familia eius, nempe Caroli Magni, qui & priuilegia multa dedit Sueuis ob ministeria sibi exhibita. Fuit eñ Geraldus dux exercitus Sueuorum, qui priuilegiū Sueuis primorum ordinum in prælio meruisse dicitur. In castro Hilermont iuxta Cāpidonam sedem habuerūt duces Sueuiæ, Esuerius, Eruerius, Marsilius, Cōradus, Hildebrādus, Hochuinus, Nebus, Gotfridus, Imauus. Numerātur etiam à quibusdā duces Sueuorū Lādfridus, quem Carolus Martellus superasse dicitur, Gotfridus qui cum Odilone duce Bauariæ certauit. Item Richardus nepos Offonis regis Angliæ ex sorore.

Richardus dux Sueuiæ { Vuilibaldus episcopus Eistetensis in Bauaria. / Vunibaldus abbas in Haidenheim. / Vualpurgis abbatissa in Haidenheim alio monasterio. }

Sub Arnolfo Cæsare gubernabant Sueuiā Bertholdus & Erckingerus, sed Sueuia nōdum erat in ducatū restituta, quin fisco regio parebat. Cōtinuo tamen Sueuorū assensu instituitur dux Burchardus illius gētis nobilissimus, & ducatui prædia supradictorū fuerūt incorporata dñi 912. Alij intelligunt Burchardū socerū Rudolfi regis Burgundiæ. Huic successit Hermānus qui Anno Christi 948. dedit Idam filiā suam Ludolfo filio Ottonis primi.

Hermannus 1. qui habitauit in Tuuiel { Ida cui datus maritus Ludolfus. } { Otto. Gregorius quintus papa.

Ludolfo amoto propter rebellionē quā mouit in patrem, successit Burchardus tertius, & illi Henricus dux Saxoniæ. Post eum Otto, deinde Cōradus, Hermannus secundus, cuius uxor fuit Gerburga filia Conradi regis Burgundiæ. Successit ei Hermannus, & post eum

Ernestus

Ernestus marchio Austriç { Hermannus an. 1030. Hic post nepotē ex fratre Ernestũ, prçfuit ducatui. | Ernestus periјt in uenatione. | Ernestus, hic interiјt in prælio }

Post Hermannum Ernesti filium, Otto comes Palatinus factus est dux per Henricum Cęsarem, anno 1042. Successit deinde Otto de Schuuinfurt, & post eum Rudolfus comes, filius Cunonis de Rhinfelden, anno 1048. qui postea contra Henricum quartum à quo ducatum obtinuerat, electus est à quibusdam in regem Rom. & deinde in bello ab Henrico occisus. Post hunc Bertholdus de Zeringen qui Rudolfi habuit filiam uoluit se insinuare in ducatum, sed nihil efficit: translatus enim fuit ducatus ad Fridericum de Staufen, cui imperator suam dederat filiam uxorem Agnetem nomine. Et quoniam Imperator Zeringensem quoq; pro suis meritis honorare cupiebat, tradidit illi pro ducatu Sueuiæ aduocatiam Tigurensis ciuitatis. Fridericus à Staufen ex barone factus dux, genuit Conradum regem & Fridericum ducem Sueuiæ. Fridericus dux genuit Fridericum Barbarossam Imperatorem & Conradum comitem Palatinum Rheni. Barbarossa genuit Henricum Sextũ, qui ducta unica filia regis Siciliæ uxore, factus est rex utriusq; Siciliæ, Rom. rex & dux Sueuiæ. Successit ei Fridericus secundus filius eius, Imperator, rex Siciliæ &c. *Posteriores duces Sueuiæ.* *Fridericus à Staufen.*

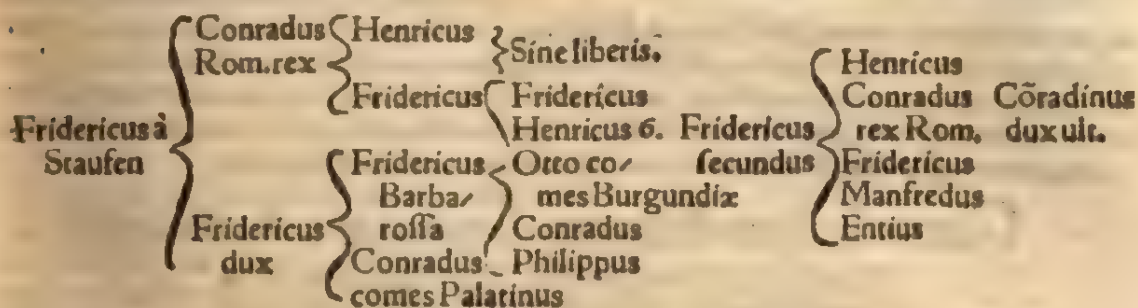

Fridericus secundus genuit Fridericũ, qui factus fuit rex Antiochiæ, Manfredũ nothũ, qui princeps fuit Tarenti, Entium regē Sardiniæ &c. Anno 1252. Cõradus rex Friderici secũdi filius, ex Germania in Apuliã se recipiēs, cœpit corporis ualetudine aliquantulũ laborare. Manfredus eñ frater eius nothus, ambitione ductus regnãdi adauxit infirmitatē, medicis multa promittēs, ut in clystere uenenũ ponerēt: ex qua re ille de medio sublat9 est, testamentũ antea condens in quo hæredē instituit Conradum. Mortuo autem Cõrado, & filio eius Cõradino adulto, conqueritur Conradinus de pontifice Romano, quomodo sibi nocuerit. Nã Conradus pater eius rex Siciliæ condito testamento se tenellũ in manibus sanctę ecclesię reliquerat, & ꝙd papa prętextu Cõradini asserentes se eius baiulum totum regnum occupauerit, ꝗ tum possessione adepta nomine eius extinguere conatus sit, terras ipsius Cõradini distribuens in suos cõsanguineos & nepotes. Deinde in excidiũ Cõradini inuitauit regem Carolum Gallũ. Hæc & nõnulla alia conquerens Conradinus, subintulit se armis aduersum Carolun certaturum. Veniensq; armata manu ingressus est Italiam. Quē cum pontifex uidisset transeuntē dixit: Hic adolescens tanq; uictima ad cædem ducitur. Properans autem Romam, tanq; Imperator acceptus in Capitolium ducitur. Deinde relicta Roma, cum omni exercitu in regnum properat. Audiens autem Carolum partem Cãpaniæ obtinere, uenit obuiã Carolo. Sed cum uideret tantã uim eius, ipse & Fridericus dux Austriæ, adolescētes ambo, signa sua cõsulto relinquētes, secesserunt. Et illicò uictoria plena potitus est Carolus. Tunc Conradinũ inter cadauera diù quæsitum & non inuentũ, Carolus summa diligētia perquiri fecit quaqua uersum. Cõradinus tectus cuculla Romam peruenit, ac inde Asturã incognitus petiјt, eo cõsilio ut Pisas nauigaret, sed proditus est à piscatore. Cum enim pecuniã non haberet, annulum manu extractum illi pignus dedit. At piscator annulum quibusdam ostēdit de ualore interrogãs: qui permoti unde haberet annulum, respõdit adolescentis esse liberali forma, habitu autē sordido. Illi itaq; Conradinum suspicantes esse, adolescentes capiunt & ad Carolum octaua die post prælium ducunt. Qui gaudens eos mox carceri mancipat. Deinde Neapolim duci fecit, & post multas ostentationes ad pompam, Cõradinum unà cum Friderico decapitari iussit. Cuspinianus *Papa contra Cõradinum.* *Conradinus proditur.*

paulò aliter describit hanc historiã. Vide supra sub titulo Conradi 28. Romanorum regis. Sicq; Conradinũ regem illustrẽ ex antiqua imperatoria prosapia propagatũ, regna paterna repetentem, non in prælio q̃d iam peractum erat, sed longè post interceptũ, inermẽ, post diuturnum carcerẽ, contra omne ius belli, contra consuetudinẽ quæ neminẽ regẽ quẽ armis cepisset uita priuaret immaniter uita & regno spoliauit anno 1267. cũ quo inclyta ducalis Sueuorum dignitas ab aula recessit. Sed hoc habet omnis rerũ mortaliũ fortuna, ut cum ad summũ peruenerit, intelligamus propè exitum esse. Interfecto itaq; Conradino, nullus post eum dux cum titulo ducat9 Sueuiæ uenit in Sueuiam, etiamsi Rudolfus ab Habspurg & filius eius atq; nepos Lupoldus sibi usurparint hunc titulum, ob id quòd Rudolfus haberet uxorẽ Annam filiam Alberti comitis ab Hohenberg, factusq; Rom. rex, fecit filium suum Rudolfum ducem Sueuię, & dedit illi uxorem filiam Ottocari regis Bohemiæ quem in illo bello occiderat, unde natus fuit dux Ioannes, qui postea Albertum Rom. regem patruum suum interfecit.

Genealogia ducum Sueuiæ à Carolo

Magno usq; ad Conradinum ultimum ducem extensa.
Numerus adiunctus signat Imperatorum successionem.

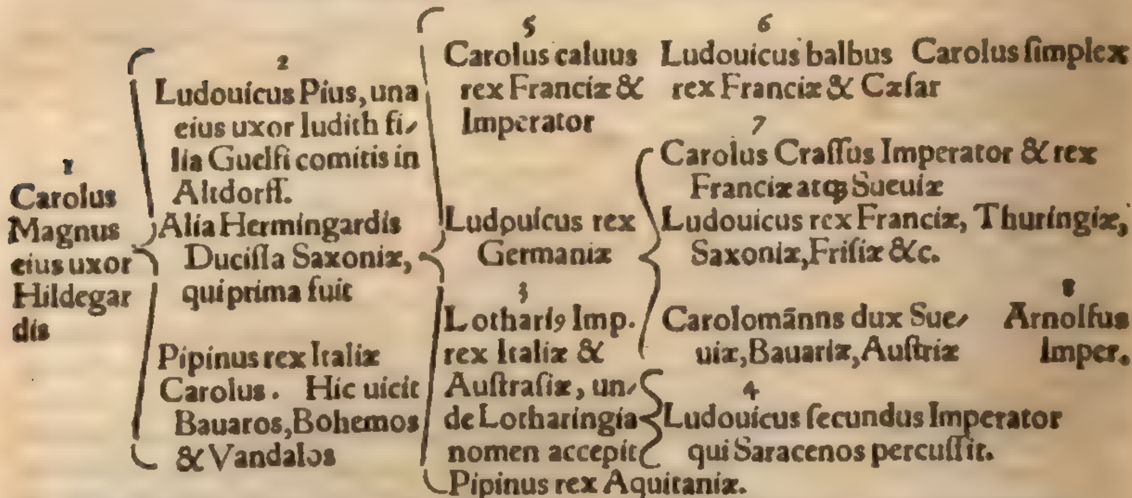

- 1 Carolus Magnus eius uxor Hildegardis
  - 2 Ludouicus Pius, una eius uxor Iudith filia Guelfi comitis in Altdorff. Alia Hermingardis Ducissa Saxoniæ, qui prima fuit
    - 5 Carolus caluus rex Franciæ & Imperator — 6 Ludouicus balbus rex Franciæ & Cæsar — Carolus simplex
    - Ludouicus rex Germaniæ
      - 7 Carolus Crassus Imperator & rex Franciæ atq; Sueuiæ
      - Ludouicus rex Franciæ, Thuringiæ, Saxoniæ, Frisiæ &c.
      - Carolomannus dux Sueuiæ, Bauariæ, Austriæ — 8 Arnolfus Imper.
    - 3 Lotharius Imp. rex Italiæ & Austrasiæ, unde Lotharingia nomen accepit
      - 4 Ludouicus secundus Imperator qui Saracenos percussit.
    - Pipinus rex Aquitaniæ.
  - Pipinus rex Italiæ
  - Carolus. Hic uicit Bauaros, Bohemos & Vandalos

Post Arnolphum Imperatorem linea Caroli Magni in hunc modum extenditur.

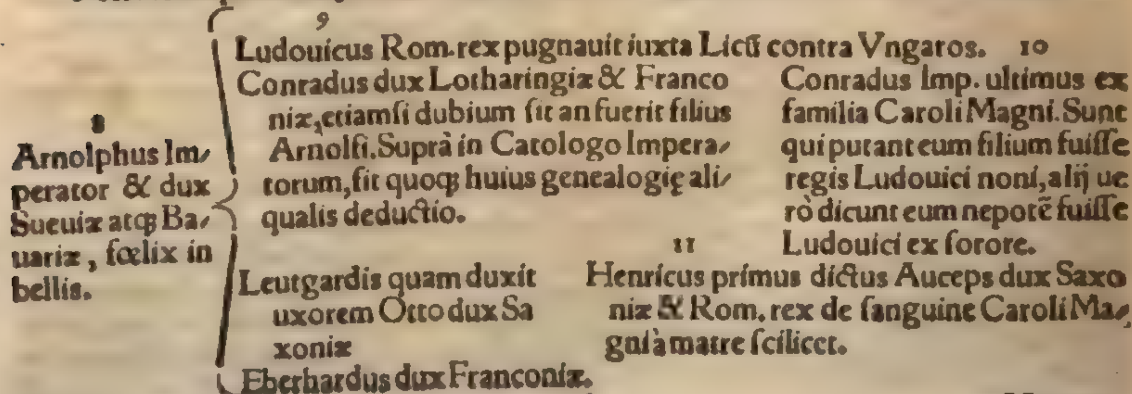

- 8 Arnolphus Imperator & dux Sueuiæ atq; Bauariæ, fœlix in bellis.
  - 9 Ludouicus Rom. rex pugnauit iuxta Licũ contra Vngaros.
  - Conradus dux Lotharingiæ & Franconiæ, etiamsi dubium sit an fuerit filius Arnolfi. Suprà in Catologo Imperatorum, fit quoq; huius genealogię aliqualis deductio. — 10 Conradus Imp. ultimus ex familia Caroli Magni. Sunt qui putant eum filium fuisse regis Ludouici noni, alij uerò dicunt eum nepotẽ fuisse Ludouici ex sorore.
  - Leutgardis quam duxit uxorem Otto dux Saxoniæ — 11 Henricus primus dictus Auceps dux Saxoniæ & Rom. rex de sanguine Caroli Magni à matre scilicet.
  - Eberhardus dux Franconiæ.

Memora-

Memorati Imperatores, reges & duces habuerunt sub se Sueuiæ ducatum.

Hēricus auceps
- Hēricus dux Bauariæ
  - Heduuigis nupta Burchardo duci Sueuiæ.
  - Henricus dictus Hetzel, dux Bauariæ — 15 Henricus Imperator sanctus dux Bauariæ
- 11 Otto primus Imp. uxor eius prima Egitha filia regis Angliæ. Altera Adelheidis relicta Lotharij regis Italiæ, mater Ottonis secundi. Mortuus est Otto primus anno 974.
  - Leutgardis uxor Conradi ducis Franconiæ, ac deinde nupta Ottoni Lotharingio — 16 Conradus dux Sueuiæ & Frāconiæ nepos Leutgardis & Conradi, fit Imperator anno 1025. — 17 Henricus tertius Imperator, moritur anno 1056.
  - Ludolfus dux Sueuiæ — Otto dux Sueuiæ mortuus sine hærede anno 982. — Georgius papa quintus
  - 13 Otto secūdus sanguinolentus dictus q̄d tot Saracenos interfecit — 14 Otto tertius factus Imperator anno 984. mortuus in obsidione Romana non sine suspitione ueneni
- Bruno episcopus Coloniensis

Ludolfus Ottonis primi filius duxit uxorem Idam filiam Hermanni ducis Sueuorum, cui socer etiam tradidit ducatū, factusq́ue est marchio Austriæ. Habitauit hic dux Hermannus in Duellio castro, uulgò Tuuiel sito in Hegoia. Ludolfo successit Burchardus secundus qui duxit uxorem Heduuigim neptem Ottonis primi. Post hunc autem præfuit Sueuiæ Henricus dux Saxoniæ, idq́ue (ut putant) nomine tutoris, præsertim quum illum subsecutus sit Otto filius Ludolfi. Ottoni successit dux Conradus, eoq́ue mortuo anno 997. substitutus est in locum eius Hermannus secundus, qui habuit uxorem filiam Conradi regis Burgundiæ, cui successit filius eius Hermannus. Anno 1042. Otto Palatinus de genere ducis Hermanni factus est per Henricū tertiū dux Sueuiæ. An is fuerat Otto dux de Schuuinfurt aut alius, perspectum non habeo. Anno 1048 factus est Rudolfus filius Cunonis comitis de Rhinfelden, dux in Sueuia per Henricum Imperatorem. Qui quum contra Henricum quartum electus esset in regem Rom. periit anno 1080. in bello. Tunc gener eius Bertholdus dux Zeringensis uoluit sibi iure uxoris suæ uēdicare ducatum, sed prohibitus fuit per Imperatorem, qui filiam suam dederat uxorem Frederico à Staufen, illumq́ue creauerat in ducem Sueuiæ anno 1080. Fuit huius ducis uxor de sanguine Caroli Magni, licet per fœmineum sexum, ut patet intuenti genealogiam hic & supra positam. *Tuuiel arx.*

17 Henricus tertius — 18 Henricus quartus
- 19 Henricus quintus
- Agnes, uxor Friderici à Staufen ducis Sueuiæ
  - Fridericus monoculus dux Sueuiæ
    - Conradus factus comes Palatinus Rheni
    - 21 Frideric. Barbarossa electus Imperator anno 1152.
  - 20 Conradus, factus rex Rom. post Lotharium anno 1140.
    - Henricus, Fridericus — Sine hærede

Fridericus primus huius nominis Imperator habuit matrem comitissam de Zuueibrucken, alij uerò scribunt matrem eius Iuditham, natam ex Guelforum familia, uxor autem eius fuit Beatrix filia Reginaldi comitis Bisontini, ex qua sustulit multos liberos, inter quos Henricus factus est Imperator sextus huius nominis, dux Sueuiæ & Apuliæ, atq́ue utriusque Siciliæ rex.

Fridericus Barbarossa Imperator.

Otto dux Sueuiæ & comes Burgundiæ

Fridericus. Hic in obsidione Acconensi perijt.

Hēricus sextus Imp. & rex Sici.

Fridericus secundus dux Sueuiæ, rex utriusq; Siciliæ & Ierusalem, Imperator

Henricus dux Sueuiæ & rex Germaniæ mortuus in carcere an. 1231.

Cōradus tertius dux Sueuiæ, rex Siciliæ & Ierusalem, rex Rom. ueneno à fratre Manfredo interemptus

Conradinus dux ult. Sueuiæ

Manfredus filius nothus, interfecto fratre possedit regnum Siciliæ 13. annis

Philip. dux Sueuię, electus imp. anno 1198. interfectus ab Ottone Vuitelspach

Conradus dux Sueuiæ & Franconiæ, profectus cōtra Bertholdū ducē Zeringensem propè Durlach in sylua Lusshart ob adulterium fuit interfectus.

Nigra sylua, olim pars Herciniæ syluæ.

SVnt qui Nigram syluam uolunt esse caput Hercyniæ syluæ, id quod Hercingen pagus propè oppidū Vualdsee indicat. Vnde Strabo lib. 4. Istri inqt, fontes iuxta Sueuos & Hercyniam syluam sunt. Et in 7. lib inquit: Hercynia sylua proceris est arboribus, cui quidē Istri fontes ac Rheni proximi sunt, inter utrunq; lacus & effusæ de Rheno paludes. Et post pauca: Hercynia sylua magis quàm Istri fontes in Austrū uergit, adeò ut è Gallia in Hercyniam tendenti prius lacum trāsire opus sit, deinde Istrum, postea per faciliora loca, montanasq; planicies ad Hercyniam syluam sunt accessus. Tiberius à lacu unius diei progressus iter. Istri fontes aspexit. Ab eo Rhetij paululū absunt. Quādo hic dicitur Hercyniā syluam magis uergere in Austrū quàm fontes Istri, uidetur legēdum, magis in Boream, quum primum lacus inferior sit traijciendus, deinde Danubius & postea planicies mōtanæ ad syluā perducant. Est aūt Nigra sylua pinifera & obscura, proceris frequens arboribus: habet altissimos mōtes qui ab occasu terminantur ad Brisgoiā, ad ortum autē sensim in planiciē rediguntur sicut & ad septentrionē. Habitatur undiq; exceptis quibusdam uastissimis iugis mōtium. Habet etiam in diuersis locis diuersa nomina. Nam ultra Basileam & Friburgū uocatur Nigra sylua & olim Orcinia sylua, prope Pfortzheim uerò appellatur Hagenschiess. & propè Heidelbergā Otenuuald, id est, Ottonis sylua, et in quibusdā alijs locis Alpes. Terra eius amara est, & nisi exusta in locis plurimis semina pdit. Fructiferas arbores & domesticas nisi in cōuallibus ægrè pducit, sed pascua habet ubertima multaq;

Fontes Danubij.

pecora

pecora. Vnde rusticos habet diuites, ut plerique 12. uaccas per hyemem enutriant, multosque boues saginent, quorũ carnes meliores esse dicuntur carnibus boum Vngaricorum, Bohemicorum & Suitensiũ. Multi etiam incolæ uictitant ligno & resina. In uallibus fontes & riui uberes circumiacentia loca irrigãtes, & præter pisces quos ferunt eximios, aliam cõmoditatem attulerunt hominibus. Arbor enim pinus pro sua proceritate ad ædificandum multum est idonea, quã scindunt in uarios usus, ceu rates colligant, amnibus imponũt & Danubium aut Rhenum auehunt, & ex hoc quæstum faciunt. Sunt & in sylua hac fontes aquæ calidę. Hinc surgunt duo balnea famosa, in oppido Baden illustri, unde marchiones Badenses nomen trahunt, unum: alterum in oppido Vuildbaden, quod naturale dicitur, longè lateque notum. Non desunt huic syluæ argenti uenæ aut fontes salis. Nonnulla habet oppida, uicos plurimos, & per gyrum sunt urbes, arces, uici & pagi decorantes, unde sylua hæc alioquin tristis & aspera ex his pręcommodis, habitantibus non est iniucunda. Vbi terra est horridior, illic est saxosa & frigida, in multis locis aquæ penuria est, ubique tamen habitatur. Incolæ multa ui exigunt à gleba frumentum, cum terra adeò saxosa sit, ut nonnunque octo aut nouem iuga boum aratrum uix bene trahant unum. Et quod mirum uidetur, cum aliæ gentes ex agris saxa & lapillos eijciant ueluti impedimenta frugum, hi ubertatis causa conseruãt. Auena eius terræ optima est. Bona pars huius syluæ nostro æuo exterminata est, & in habitationem humanam redacta. Habẽt cultores optimas oues, uenationes, pisces, aues & uarios arboreos fructus. Habent autem uarios quibus parent dominos. Quidam enim agnoscunt principes Austriæ, alij marchiones Badenses, tertij alios habent dominos, puta comites, nobiles & alios prælatos. Abundat hęc sylua tot oppidis, arcibus, uicis & monasterijs, ut quis mirari possit, unde in uasta solitudine multitudo tanta commodè uiuere queat. Habet autem præcipua loca, Furstenberg, Husingen, Villingen, Rotuuilam, Horb, Vuolfach, S. Blasium, Alperspach, monasterium omnium sanctorum, S. Georgium, S. Petrum, Hornberg &c. aliaque multa celebria loca, pręter infinitos uicos & uillas, ut mirũ uideri possit, tot homines in asperis illis & horridis montibus posse uictitare. At Deus nouit quomodo omnibus locis prospiciat. Inuenies in hac sylua uillas quasdã, quarũ habitatores solis pecoribus uiuunt & collectione resinæ stillãtis ex arborib. abiegnis. Vidi propè monasterium Kniebiss & iuxta originẽ amnis Hurgi, homines huic ferè soli labori intẽtos, ut deglubãt defluentes ex arboribus guttas, iuxta ignẽ resoluant atque in torcularibus exprimãt, colligantque annuatim ducenta centenaria resinæ, uendant Argentinæ & emant quæ apud se non habent. Retulerunt mihi quoque accolæ amnis Kintzgi, se annuatim aliquot millia aureorũ colligere ex proceris arborib. ædificijs aptis, quas per memoratũ fluuium in Rhenum deducunt, ac inde uictum suum quærunt. Idem faciunt Gerspachenses, Murgũ fluuium uehiculi loco usurpantes, & Pfortzenses per Entzium fluuiũ primum in Neccarum, ac deinde in Rhenum rates deducentes. Sic qui iuxta Danubiũ habitant, imponunt rates suas illi fluuio & deturbant uersus Vlmã. Nec ullum aliud negociũ exercetur in Danubio ab origine eius usque ad Vlmam itinere 10. milliariorum, nisi quòd lignis abducendis & piscationibus intẽdunt. Ab Vlma uerò deinceps frequentior est Danubij usus & nauigatio. Extrudunt mõtana Nigræ syluæ infinitos penè amnes. Haud procul à Rotuuila oriunt Neccarus & Danubius. Danubius petat rectà ortum, percurrensque Bauariã, Austriam, Vngariã & alias regiones, haurit 60. insignes amnes priusque septẽ ostijs in mare Ponticũ ingreditur. Appellarunt ueteres montẽ ex quo Danubius scaturit Abnobam:

Pini in Nigra sylua.

Thermæ in Nigra sylua.

Oppida Nigræ syluæ.

Resinæ collectio.

Amnes ex Nigra sylua promanantes.

Neccarus. de quo suprà etiam nonnihil dixi. At Neccarus quem ueteres Nicrum uocant, haud longe à fontibus Istri ortus, & mox in agrum Rotuuilensium uersus septentrionem delatus decurrit, inferiorem Sueuiam in duas secans partes, ac itinere fermè quinque dierum auctus riuis pluribus, præsertim Entzio, Kochero & Iaxto inter Spiram & Vuormaciam in Rhenum exoneratur. *Heidelberga.* Oppida illustriora iuxta ripas sunt, Horb, Rotenburgum, Thubinga, Esslinga, Sturgardia, Hailprunna, Vuimpina, Heidelberga: supra quod oppidum arx fortis ac nobilis, ædificia habens regia magnificentia digna, sedes est comiti Palatino Rheni, archidapifero sacri imperij, ubi & studium floret generale. Kintzgus, Renchus & Murgus fluuij deferuntur à Nigra sylua ad occidentem recipiunturque à Rheno. *Oppida Nigræ syluæ.* Diximus iam suprà Nigram syluam secundum diuersas eius partes multos habere dominos, nempe duces Austriæ, Marchiones Badenses, principem Vuirtenbergensem, cuius sunt Dornstetten, Schiltach, Haiterbach, Nagelt, Vuildperg, Kaluu, Bulach, Zabelstein, Vuildbad, Neuburg &c. Rotuuila est sub imperio, Oberndorff oppidum est comitum à Zimbern, Horb, Schemperg & Bintzdorff sunt comitum ab Hohenberg, Eltzach opppidum est nobilium à Rechberg, Gerspach partim est Marchionis, & partim Comitum ab Eberstein, Stulingen oppidum & castrum comitum è Lupffen, Lœffingen & Neuustatt comitum à Furstenberg, sicut & Vuolfach, Hausen & Haslach tria oppida ipsorum sunt.

Vallis Danubiana

Danubij uallis excurrit à fontibus Istri usque ad Vlmam, estque plurimis oppidis, uillis, castris & monasterijs exculta, quorũ habitatores in nulla re deficiunt quæ ad uictũ est necessaria. Nã habent frumentũ, auenam, pisces, aues, uenationes, poma, pascua, agros, ligna &c. Solo uino carẽt. *Fons Danubij.* In uilla Thun Eschingen oritur Danubius, ubi & castrũ in plano iuxta Danubiũ situm inuenit, estque comitum à Furstẽberg. Hic ad spacium unius miliarij germanici est oppidum Geisingen, cum arce Vuartenberg in monte sita, cuius dominus est quoque comes Furstenbergensis. Sequitur deinde oppidum & castrum Meringen, ac deinde Mulheim oppidum & castrũ, item Fridingen oppidum & Tutlingen oppidum & arx principũ Vuirtenbergensium, Laitz, Vntzkofen, Hedingen monasteriũ, Simringen oppidũ & castrũ, Scher oppidũ & castrũ, Mengen oppidum, Riedlingen oppidũ, Sulgen & Munderkingen oppida, Busch, de quibus omnibus suprà feci mentionẽ. Ehingen ciuitas, Schelcklingen oppidũ & castrum, Marcktal monasteriũ ord. Præmonst. ubi maximi cancri inueniuntur. Sequitur deinde Vlma præclara ciuitas, quam Danubius quoque alluit, Lipheim oppidum quod est Vlmẽsium. Laugingẽ oppidum & castrum, principum Bauariæ. Hic uno & eodem tempore fuit doctissimus uir quem tũc habuit Germania, nẽpe Albertus Magnus qui fuit ibi natus, uenustissima mulier & maximus equus. *Albertus Magnus.* Sequitur iuxta Danubium Gundelfingen oppidum & castrum, Hœhenstetten oppidum & castrum, quorum domini sunt principes Bauariæ. Item Dillingen oppidum & castrum, episcopi Augustani, quod Hartmannus comes ultimus Dillingẽsis, tradit episcopatui Augustano. Vuerd ciuitas imperialis, ubi optimi conficiuntur casei cruce signati.

Monasteria in Nigra sylua. S. Blasius.

FVit hoc monasterium primo fundatum sub Ottone primo. Erat enim tunc Baro quidam de Seldenbeurẽ, qui bellis plurimum occupatus, uice quadã amisit manum. Tunc pœnitentia ductus, egressus mundum, contulit se ad quoddam heremitoriũ situm ad Albim fluuium, qui quatuor milliaribus supra Basileam miscetur Rheno, deditque fratribus omnia sua bona & minerem iurisdictionẽ. Obtinuit deinde priuilegium imperiale ab Ottone magno anno 963. signatum manu Imperatoris atque datum Veronæ, quod postea fuit confirmatum per Henricum 2. anno 1047. & per Henricum 4. anno 1065. in ciuitate Basiliensi, atque per Lotharium 3. anno 1126. Barones uerò Maltho de Vualdeck & Burchardus de Eystet dederũt huic monasterio uillas Schœnauu & Dottnauu, ubi hodie est argentifodina.

Herren

Herren Alb.

HOc monasteriũ uulgò Herren Alb, latinè Albis dñorum, fundatũ inuenio anno 1148. à Comitib. ab Eberstein. Est ord. Cisterciens. sitũ inter oppidũ Badẽ & Pfortzheim.

Sanctus Georgius.

Barones à Degernouu hoc monasterium ordinis sancti Benedicti fundasse memoratur.

Hirsauu.

COmites à Kaluu, præsertim Erlafridus, fundauerunt anno Christi 838. monasteriũ sancti Aurelij ord. diui Benedicti, q̃d uulgò Hirsouu appellat. Fuit in ea circa annum Christi 1080. abbas singulari eruditione præditus, Vuilhelmus nomine, qui monasterium istud restaurauit & monachos in disciplina reformauit. Idem quoq; dicitur extruxisse multa alia monasteria, duo scilicet in Nigra sylua, ad sanctũ Georgium & ad sanctum Gregorium, item Duplicem aquam. uulgò Zuueifalten iuxta Danubium. Vnum quoq; in diocœsi Herbipolensi in oppido Chamberg. Idem reformauit duo monasteria Schaffhausen atq; Petershausen, iuxta Rhenum sita.

Sanctus Petrus.

VT supra quoq; memorauimus, fuit hoc monasterium ord. sancti Benedicti fundatum per duces Zeringenses, nempe per Bertholdum, qui in sua ditione & terra illud construxit, & frater eius Gebhardus epscopus Constantiensis consecrauit ipsum anno Christi 1091. Iacet in Nigra sylua, distans à Friburgo tribus ferè miliaribus, fuitq; locus sepulturæ Zeringensium.

Reichenbach.

NOn logè à fonte Murgi fluuij, situm est monasterium Reichenbachense inter arbores piniferas in squalido loco, fundatum à barone quodam Sygburgensi & subiectum monasterio Hirsouuensi. De monasterijs sancti Truperti & omnium sanctorum supra diximus.

Alperspach.

FVndatores huius monasterij fuisse dicuntur Comites à Sultz, Albertus à Zollern & barones de Hausen.

Monasteria monialium in Nigra sylua.

ALbis dominarum, uulgò Frauuen Alb, habuit fundatores Comites ab Eberstein. Fridenuuiler uerò fundauerũt Comites à Furstenberg, & Beuren Marchiones Badenses. Oberndorff uerò instituerunt duces à Teck, & Vuyckten Geroltzenses. Vuildberg fundauerunt Comites Hohenbergenses &c. *Frauuen Alb.*

Furstenberg.

OPpidum istud unà cum castro situm est in mõte sublimi in Lãdgrauiatu Borensi. Montana eĩm quę ueteres Abnobia appellauerunt, nostris tẽporibus Bor uocantur. Est regio hyemalis & frigida, atq; ob id dura hominum habitatio. Qui montem incolunt cogunt omnia, etiam ligna & aquam, per asinos in sublime portare. Comites qui hinc titulum & denominationem suam retulerunt non habent ibi curiam suam, sed in monte Sancto propè Vberlingã habitant, habentq; latissimam in regione illa ditionẽ, plurima oppida, arces & uillas. Tractus Rheni iuxta Schafhausiũ ministrat habitatorib. illis mõtanis uinum optimũ. In Nydingen uilla iuxta Danubiũ, est monasteriũ monialiũ, ubi comites Furstenbergẽses suã habent sepulturã. Hufingen pulchrũ oppidũ non *Abnobij montes.* *Mõs Sanctus.*

multum ab ortu Danubij distans, est nobilium Schellenbergensiū. Et castrum montanum Vuartenberg, quod aliquando proprios habuit nobiles, hodie est Comitum Furstenbergensium. Habet autem ditio horum Comitum, sicut & tota Nigra sylua, uiros bellicosos & robustos, agrestiori scilicet cibo solidiora & proceriora generante corpora.

Hohenberg.

ARx ista montana uno milliario à Rotuuila distans, caput olim fuit Comitatus Hohenbergensis, iussu Sigismundi Imperatoris à Rotuuilensibus destructa, sicut & arx Lupferberg. Ditio quæ adiacet huic arci appellatur superior ditio, quæ autem adiacet Neccaro, uocatur dominium inferius, habentq; duæ ditiones præfectos. *Horb oppidū.* Inferior ditio habet insignia quædam loca, ut sunt Horb elegans oppidum, Rotenburg & Ehingen, duo oppida trans & citra Neccarum posita. Collegium Ehingense fundatum fuit à Comitibus Hohenbergensibus. Habet præterea Comitatus iste & alia multa loca, ut sunt Bintzdorff oppidum, Kirchberg cœnobium monialium, Schemberg oppidū sub arce Hohenbergensi, Fridingen oppidum iuxta Danubium, &c. Iuxta oppidum Nagolt est monasterium monialium, in quo sepultus iacet ultimus Comes Hohēbergensis, Sigismundus nomine. Nam Nagolt & Vuildberg, quæ hodie sunt ducis Vuirtenbergensis, fuerunt olim Comitum Hohenbergensium sicut & Haierloch & Oberndorff. Comes Rudolfus ab Hohenberg uendidit anno domini 1371. dominium de Hohenberg ducibus Austriæ ob id quod non erat ei filius, deinde propter uxorem & filiam eius à quibus magnam iniuriā fuerat passus: tertiò quòd consanguinei sui, patrui scilicet, fraudulenter & nulla cogente necessitate, alienigenis patrimonium suum uendiderant.

Rotuuila.

CIuitas ista imperialis ab initio suæ constructionis quater mutauit sedem. Primū enim constructa fuerat ultra Neccarum, sed passa multa damna à torrente Preim, trāslata fuit ad alterā ripam Neccari, qui locus hodie appellat̃ antiqua ciuitas. Id factū quidā putant, eo tempore, quo Romani strauerant Cimbros & reliquiæ eorum hunc locum occupauerunt, educti scilicet per Germanos superiores, qui illis adhæserāt, ex Italia. Vnde & Ptolemæus iuxta lacum Venetum ponit Taxgætium oppidum, per *Rotuuila quasi cohortiū uilla.* quod quidā Rotuuilā intelligunt, quasi Rottuuila. Sonat aūt Rott germanicè, cateruā uel cohortem latinè, Taxgætium etiam græcè, significat cohortiū mansionē. Deinde ob cōflagrationē ciuitas ista antiqua fuit in æditiori loco posita, habuitq; eum situ tunc quādo Cōradus tertius dux Sueuiæ electus fuerat ad imperiū, q & imperiale consistoriū in hac ciuitate cōstituit, idq; hac occasione. Electi duo reges in discordia, Lotharius Saxo & Cōradus, fuit Lotharius multo fortior Conrado, etiāsi Conradus plura habuerit uota. Persequens ergo Saxo Conradū, coēgit illum fugere ad Henricū Comitē Hohenbergensem in arcem eius, cui quoq; conquestus Conradus, quàm iniquè Lotharius a geret contra se, consilium simul & auxilium eius implorauit. Timens autem comes ne & ipse periclitaretur propter receptum Conradū, suasit illi, ut Rotuuilā, quæ in arce Hohenbergēsi uidere potest, se reciperet, salutemq; suā ciuibus illius urbis cōmitteret, qui proculdubio se & totā ciuitatē expostituri essent pro salute eius. Nā sciebat comes quā integer esset populus ille, quàm fortis & intrepidus. Rex obsequens consilio Comitis magna fiducia confugit ad ciues & in necessitate tanta illorum implorauit auxilium. Ciues æquam eius petionem aduertentes, promiserunt illi auxiliū dederuntq; refugij locū. Audiens autē Lotharius æmulum receptum *Rotuuila oppidum.* à Rotuuilensib. admoto exercitu, integro ferè anno obsidione cinxit ciuitatē, deficienteq; in urbe alimonia, ciues subitò erūpentes, abstulerunt Lothario cōmeatum qui iam recens erat allatus. Quod Lotharius uidēs, soluta obsidiōe discessit, & paulò post facta est cōcordia tali cōditione, ut Cōradus libere permitteret imperare Lotharium q̃ad ille uiueret, ipse autē post Lotharij mortē regni habenas susciperet, q̃d & factū est. Lotharius enim nō diù superuiuens, reliquit Conrado imperium. Tunc Conradus memor beneficiorum Rotuuilensium, uolens illis compensationem facere, instituit apud eos iudicium aulicum siue consistorium imperiale, in quo duodecim assessores ex militari seu equestri dignitate essent, iudex aūt esset comes Sultzensis, cui sicut & toti eius posteritati pro feudo hoc officium concessit

cessit. Quod si ex equestri ordine non omnes assessores haberi possent, dedit ciuibus hoc priuilegium, ut ex se reliquos sufficerent. Est ciuitas ista Rotuuilensis bene munita, sita in ædito loco, habens fossas amplissimas atq; profundissimas, spinis & perplexis dumetis obductas. Cum'q; superioribus annis multas molestias & pressuras sustineret ab Eberhardo duce Vuirtenbergensi, coacta fuit inire fœdus cum Heluetijs: quod fœdus postea anno Christi 1519. renouantes perpetuo obseruandum firmauerunt.

Villingen.

Ciuitas ista ad amnem Brigum sita, à duce quodam Zeringensi dicitur primũ extructa, & post extinctum illud Zeringẽsium genus uenit ad obedientiam Comitum Furstenbergensium & postea principibus Austriæ fuit sicut & hodie est subiecta. Accepit nomen a Villa, quia primum fuit uilla & postea creuit in ciuitatẽ. Dominus Georgius Pictorius medicus, ibi natus, putat inde nomen ei inditũ, q̃d sit quasi mater multorũ circumiacentium locorum desinentium in ingen, ut sunt, Husingen, Gisingen, Tutlingẽ, Schuueiningen, Esingen, Lupferdingen &c. Alij uero aiunt uocabulum Villingẽ desumptum à uiro quodam Vuilling nomine, qui primus ibi monetam cudit, cuiusq; monetandi cuspidem adhuc habent. Habent incolæ salubrem aërem, alluuntur'q; omnes plateæ riuulis pertranseuntibus. Forũ est in meditullio ciuitatis, unde quatuor rectæ plateæ ad quatuor uergunt portas, ut stans in foro oculorum aciem per omnes portas transmittere possit. Omnia in hoc oppido haberi possunt in mediocri precio, panis, caro, pisces, caro ferina &c. Vinũ ex Brisgoia per asperos montes adducitur: Nulla ibi tolleratur auis quæ piscibus insidiatur, præsertim ardea, mergus & quædã species anatum. Et qui unam talium auium capit, illi datur solidus Villingensis, relinquitur'q; captori, absciso tamen prius crure. Habet hæc ciuitas aquam salubrem sulphure & alumine tinctam, quæ in balneantibus restaurat fessa membra. Extergit enim languidos neruos, roborat stomachum & iuuat digestiuam.

Zimbern.

Familia antiquorũ baronum a Zimbern, qui nostro æuo ad Comitatus gradũ ascenderunt, originẽ putantur duxisse a Cimbris, populis septentrionalibus, qui aliquot annis ante Christi natiuitatẽ propter aquarum inundationem coacti fuerunt excedere patria sua & alias quærere sedes, id quod suprà multis explicuimus uerbis. Nã quum Cimbri in magna multitudine egressi fuissent, & Romanos pro aliqua regione inhabitanda & sibi concedenda salutassent, illi autem petitionem abnuissent, uentumq; fuisse ad horrendum bellum, & utrinque multa millia interijssent, reliquiæ Cimbrorum egressę Italiam, apud Germanos, qui eos comitati fuerant, sedem fixerunt, cõstruentes castra &

stra & castella. Et quanquam ex his efficaciter probari nequeat, Barones Zimbrenses à dictis Cimbris descẽdisse, quũ & tãtis, antiquitatibus certi nihil haberi possit, & ueteres in historijs cõscribendis negligẽtiores fuerint, necesse est ut ueri similib. cõiecturis utamur, non obstãte q̃d quidã diuersum sentiãt. Hoc certũ est, Cimbros q in ultima pugna cum Romanis facta, superfuerunt cõsedisse in Germania (id q̃d quidã testantur historici) & reliquisse nominis sui aliq̃d indiciũ. Quod quum alibi non nisi in Nigra sylua cõperiatur, licet hinc cõijcere, Barones Zimbrenses originẽ sumpsisse à Cimbris, maximè quum in eo loco adhuc tot extẽt uici & castra, quæ nobis suis nominibus in memoriã reducãt Cimbrorũ mansionẽ, ut sunt Herren Zimbern, q locus olim tẽpore Ottonis tertij uocatus fuit Ancia zimbern. Item Vualdzimbern, quod modo uocant Spitalszimbern. Et Marschalckenzimbern. Heiligenzimbern, Rotenzimbern, Zimbern in foramine. En q̃t Zimbern in modico terræ spacio, uetustatis monumẽta, adhuc supersunt. Inueniunt & in alijs Germaniæ locis uici qui Zimbern appellant, ut in Zabergoia, in Rhetia Norlingẽsi, in Franconia & iuxta fluuium Lyn, at nullibi inuenies tot Zimbern ut in dominio comitũ Zimbrensium. Nec obstat q̃d ueteres Cimbri cum c. loca autem Nigræ syluę cum z, hodie scribuntur, quum in annalibus monasteriorum sancti Georgij, Augię & Alperspachij, ubi memorati barones Zimbrenses sepul. inueniunt, cum c & non cum z scribãtur. Possent quoque insignia ipsa nonnihil adstipulari proposito nostro, quum & Nortuuegienses, unde Cimbri putant pro bona parte egressi, & barones Cimbrenses pro signo militari utuntur leone gestante pedibus suis securim hastatã. Hęc suppeditauit generosus comes Vuilhelmus Vuernherus à Zimbern, antiquitatum singularis amator & indagator.

Cymbri in Nigra sylua.

Multa Zimbern.

De regione Wirtenbergensi, item

de principibus & ciuitatibus eius.

Vuirtenbergũ magnus comitatus.

HAbuit regio ista olim multas priuatas ditiones & comitatus, inter q̃s numerant comitatus Kaluuẽsis, Thubingensis, Vracensis, Vuirtenbergensis, Zabergoiensis, Kreichgoiensis, Helfensteinensis, Zollerensis, Achellensis, Teckensis, Nifensis, Herrenbergensis, Gruningẽsis, Veringensis, Aspergensis &c. quorũ ferè omniũ successio per mortẽ deleta est, quidam uenditi. aut iure belli in aliam translationem, tandemq́ue ad hoc uentum, ut tot dominia in unum comitatum Vuirtẽbergensem confluxerint cum quibusdã ciuitatibus, quas post abolitionẽ ducatus Sueuici, comites sibi usurparunt. Fuit etiam in hac regione ducatus Teckensis, item Vrslingensis & Schiltachensis, quibus locis principes præsederunt. Ex tot itaque dominijs in unum conflatis comes Vuirtenbergensis tumefactus, Henrico 7. qui anno Christi 1308. ad imperium fuit electus, ausus fuit rebellare. Sed quàm fœliciter id sibi cesserit paul'o post fuit expertus. Interim ẽm quo Imperator in Italiã concessit, Conradus à Vuinsperg uice rex seu uicarius Cæsaris, suadens comitẽ Eberhardũ, exuit eum omni potentia bellica, occupauitque omnia munitiora eius loca, ita ut ex 80. oppidis & castris comiti uix tria residua manerẽt. Deinde captus comes ab Hesso et marchione, 5. annis usque ad mortẽ Imperatoris in uinculis fuit retentus. Fuit autẽ anno Christi 1313. Imperatori in Italia per monachũ quendam in sacramento altaris uenenum porrectum &c. Docent etiam historiæ, Eberhardũ comitẽ Vuirtenbergensem sub Cæsare Rudolfo ab Habspurg impugnasse comitem Albertũ ab Acheln (cuius arcis situs est iuxta oppidũ Reutlingen) & comitem à Teck. Lego quoque comites ab Acheln fuisse anno Christi 937. in torneamento Meidenburgi celebrato. De comitibus uerò Vuirtenbergensibus non inuenitur quod ante annum Christi 1199. ullum uisitarint huiusmodi militarem ludum, ab eo anno comparuerunt Coloniæ in torneamento ibi habito. Tecktosagum gens putatur Nicri ripam accoluisse

Comites ab Acheln.

coluisse, quo loco uetusta adhuc arx uisitur, quæ Teckēsibus postea comitibus & ducibus nomen dedit. Ea Teck uulgò appellatur. Anno Christi 1179. fuit comes Albertus dominus in Teck. Et anno Christi 1311 fuit dux Vlricus dominus in Teck. Deinde anno 1360. fuit Fridericus dux Teckensis præfectus prouincialis nomine Rudolfi quarti ducis Austriæ in Suetia & Alsatia. Comites Caluuenses, fundauerunt monasterium Hirsauuense potissimū Erlafridus anno Christi 838. Et postea anno 1013 Adelbertus Caluuensis fundauit monasteriū Sindelfingense. Deficientibus aūt comitibus à Kaluu, Vuirtenbergenses comites eorum facti sunt hæredes. Anno Christi 1342. comites Palatini Thubingenses, Gozon & Vuilhelmus impignorarunt comitibus Vuirtenbergensibus comitatum suum, sicq; duo comitatus Thubingensis & Caluuensis peruenerunt ad excelsos comites Vuirtenbergenses. Anno Christi 1120. fuit comitatus Vuirtēbergensis diuisus in tria dominia. Vnus eñ comes curiā suam habebat in Vrach, alius in Beutelspach & tertius in Grieningen. Postea summa imperij peruenit ad duos moderatores, unus habitauit in Sturgart & alius in Vrach. Tertiò omnia dominia sunt cōtracta in unum. Anno salutis 1495. rex Maximilianus cōuentum Germaniæ in urbe Vuormaciensi celebrauit, in quo Eberhardū comitē Vuirtenbergensem solenni pompa ducē creauit, tituloq; ducali, auctis armis, in Vuirtenberg & Teck propria manu insigniuit, præsentibus totius conuentus principibus.

Comites Teckenses.

Comites Caluuenses.

Comes Vuirtenbergēsis fit dux.

Genealogia comitatum & ducum Vuirtenbergensium.

Putant Vuirtenbergensium comitum familiam primum sub Cōrado secundo ex Italia in Germaniā uenisse. Nam non leguntur in historijs antiquiores comites huius generis, quàm fuerint duo fratres Cōradus & Bruno, qui ambo sub Henrico quarto uixisse memorantur, Bruno primum fuit Spiræ præpositus in monte sancti Guidonis, ac deinde postulatus in abbatem Hirsauuensem. Fuit autē Conradus comes Vuirtenbergensis anno 1100. habuitq; filium Vlricum.

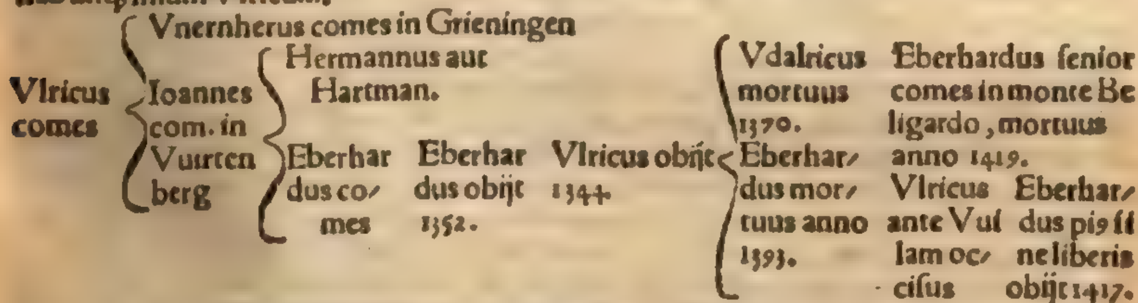

Post Eberhardum seniorem deducitur genealogia in hunc modum.

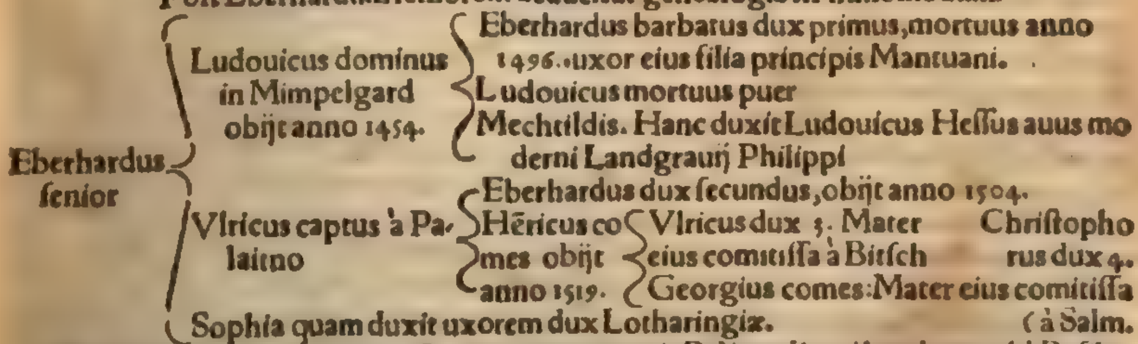

Eberhardus senior adeptus est comitatum montis Beligardi, qui haud procul à Basilea abest. Vnde filij eius Ludouicus & Vlricus fuerunt comites Vuirtenbergenses & Mōtbeligardenses. Vlricus quem Palatinus comes Fridericus cepit, habuit uxorē Margaretā filiā comitis Sabaudiæ & matrē Philippi principis Palatini. Mortuo eñ primo eius marito Ludouico principe Palatino in iuuentute, nupsit Vdalrico comiti Vuirtenb. At frater huius Vdalrici Ludouicus, duxit uxorē Mechtildem, sororem dicti Ludouici comitis Palatini, sicq; duo fratres habuerunt uxores, unus principis Palatini, sororem, & alter eius relictam. Eberhardus barbatus primus dux, mortuus sine liberis regionem usq; ad se in duo dominia

Affinitas Palatinorū et Vuirtenbergensiū.

dominia diuisam, rursum sub patruele suo Eberhardo duce secundo in unam redegit ditionem. Hic tamen secundus dux ultra biennium non mansit in ducatu, sed corrasis utensilibus suis aureis & argẽteis, primum fugit Vlmam, ac deinde ad principem Palatinum, mortuusq́ est apud exteros sine liberis. Tunc creauit rex Maximilianus nepotem suum Vdalricum ducem Vuirtẽbergensem, qui adhuc æuo nostro superstes est atq; præsidet ducatui, à quo tamen aliquot annis exclusus fuit. Pater eius Henricus comes anno 1499. captus fuit inclusus à patruele suo duce Eberhardo propter maniã qua laborabat, & propter quędam inepta quæ designauerat.

De bellis & seditionibus quæ in Vuirtenbergensis ditione intra trecentos annos orta sunt.

Anno Christi 1286. Eberhardus comes Vuirtenbergensis regis Rudolfi mandatis diutius reluctando iram in se regis concitauit: unde rex contractis tam equitum quàm peditum copijs, comitatum prædictum armata manu ingreditur, & omnia quæ potuit hostili deuastatione demolitur. Videntes autem comes Eberhardus tantæ se multitudini resistere non posse, ad tutiora loca confugit. Quod cernens rex, Stutgardiam uallauit obsidione, arietibus muros oppidi grauiter concutiens. Verum comes cum suis qui intus erant fortius rem aggredientes, maiore regis damno quàm cõmodo sese ab hostibus defenderunt. Ad ultimum post concussum oppidi murum & post desolationem terræ archiepiscopus Moguntinus comitẽ in gratiam regis reduxit. Eodem anno memoratus comes bellum gessit cõtra Esslingenses: quibus cum Albertus comes de Acheln & alius quidam de Teck subsidia ferrent, Eberhardus eosdẽ comites persecutus est, eorumq́ uillas & agros igne & ferro deuastans, cum rapinis cædes non modicas fecit. Sed rex Rudolfus inter eos pacem reformauit. Anno 1309. Henricus Imperator septimus consulturus motibus Germaniæ, inuenit principes sibi consentientes præter Eberhardum comitẽ Vuirtenbergensem, qui rebellionem meditabatur. Causam aiunt fuisse, quòd multa temerè egisset cum ciuitatibus imperij, quæ sub Rudolfo Cæsare nuper ereptæ fuerãt dominio Vuirtenbergensi, à quo post Conradini mortẽ grauiter uexatæ fuerant aliquot annos usq; ad Rudolfum. Itaq; Henricus ciuitatum fidem accepturus, accepit quæ in illas cõmisisset comes Vuirtenbergensis, adijt Spiram, quo mox & Eberhardus comes ducẽtis equitibus stipatus uenit. Sed quum nihil cum eo concordiæ causa agi posset, comes indignanter recessit. Contra quem rex grandem exercitum uocauit & eum oppidis suis & castris ferè omnibus aut destructis aut captis depauperauit, inter quæ & castrum Vuirtenberg fuit destructum. Itaq; belli angustia undiq; pressus, comes ad castrum Asperg munitissimum fugit: quo obsesso, fugientem Rudolfus marchio de Baden sororius eius in oppido Besicken recepit. Post mortem tamen Cæsaris Hẽrici omnia deperdita recuperauit. Beneficij autem marchionis oblitus, castrum eius obsedit de quo per marchionẽ & eius auxiliatores repulsus, prę mœrore Stutgardiã rediens obijt. Anno dñi 1360. Eberhardus comes Vuirtenbergens. præses Sueuiæ seu aduocatus prouincialis super 24. ciuitates imperiales ab Imperatore constitutus, cœpit easdẽ exactionibus grauare: q̃d ciuitates non ferentes Imperatorẽ Carolum implorant. Cumq́; Carolus comitẽ redarguisset, ille Imperatoris increpationẽ paruipendens, ligã fecit cum ducibus Austriæ. Ventum est autẽ tandẽ ad bellum, & Rupertus dux Bauariæ ab Imperatore cõstitutus dux belli: q cõcurrẽte auxilio Rhenensiũ ciuitatũ comiti multa dãna intulit in ualle Zabergouu. Imperator uerò oppidũ Alen euicit, q̃d erat comiti pro 20000. flor. impignoratũ à comitibus de Oetingen. Deinde ꝓfectus est ad Esslingẽ & obsedit oppidũ Schorndorff. Rupertus autẽ Palatinus obsedit Gruningẽ, & Augustani cum Cõstantiensibus Geppingẽ. Tandẽ pax est facta sub his cõditionibus, q̃d comes solueret ligam factã cum ducibus Austriæ, & resignaret aduocatiã imperialem per Sueuiam cum omnibus iuribus suis, & q̃d sua ablata sibi restituerẽtur, præter oppidum Alen, quod imperio deberet esse subiectum. Cumq́; hęc resignatio uerbo fieret non autem reipsa, factum est postea anno 1373. q̃d dictus comes nomine Caroli Imp. à ciuitatibus imperij per Sueuiam exegit grandem pecuniã. Ciuitatibus autem dare recusantibus, comes cõgregato magno exercitu, eas magnis affecit dãnis donec tandẽ cõcordia facta Vlmenses dederũt 52. millia florenorũ, Esslingẽses 14. millia, Rotuuilẽses 10. millia, Reutlingẽses 25. millia

Stutgardia à rege obsidetur.

Rex Rom. contra Vuirtenbergensem.

Noua expeditio cõtra Vuirtenbergẽsem.

Alen oppidum imperiale.

15.millia,Lindouienses sex millia,Constantienses 40.millia &c. Sunt autem qui scribunt Imperatorem per illam pecuniam placasse memoratum comitem,ob id quod sibi ademe/rit aduocatiā ciuitatum Sueuiæ. Eodem tempore comes aduocatiam monasterij Mulbrun nens. resignare coactus est,quā postea comes Palatinus obtinuit,& anno 1364. rursum ami sit. Anno 1373. aut secundum alios 1377. denuo erat bellum inter comitem Vuirtenber/gens. & ciuitates Sueuiæ. Postquam ergo comes ciuitatibus & ciuitates uicissim comiti multa intulissent mala,quadam nocte ante festum diui Ioannis,Reutlingenses cum sociorum au/xiliari manu,numero 500. egressi,latuerunt in arbustis,donec pastores ex oppido Vrach & Tettingen mane summo pecora in pascua agerent,quæ omnia abegerunt,& pagū Tet tingen incenderunt. *Reutlingenses pugnant cōtra Comitem.* Quo facto Vdalricus iunior comes Vuirtenbergens. cum iusto exer/citu equitum conabatur illos opprimere,priusquam se ad oppidū reciperent. At ciues hoc ad/uertentes,per portam aliam solito clausam excurrunt & hostem præter eius expectationē circundant & ceu pecora interficiunt. Comes par esse non potuit,sed perturbato ordine fu gere conatur,at circumsepto hostibus armatis nulla patuit fugiendi uia. *Strages Comi tis.* Occubuerunt in ea pugna plurimi insignes uiri Fridericus comes de Zollern, Vlricus comes de Thubingē Ioannes comes de Schuuartzenberg, Suiggerus de Gundelfingē, Gotfridus de Vuins/heim uexillifer cum alijs 39. nobilibus uiris præter famulos eorum, quorum numerus mul to maior erat. Alij tamen numerant 71. nobiles & seruos. A parte uerò Reutlingensium pe rierunt tantum 16. uiri. Ipse filius comitis de Vuirtenbeg Eberhardi acceptis aliquot uulne ribus,cum quibusdam alijs fuga elapsus peruenit ad arcem Acheln. Reutlingēses equis & reliqua præda potiti,captis aliquot,oppidum suum uictores ingressi sunt. Petierunt autem nobiles suorum cadauera,quæ illis Reutlingenses dederunt. Durauit hoc bellum diutius quòd Carolus Imperator cōniuebat duci Vuirtēbergensi. Sueuia ex hoc bello multa passa est mala. Nam uillæ rusticæ integriq́ue pagi utriusque partis exusti sunt,& fruges contritæ in agris quæ res multos pauperes rusticos ad mendicitatem perduxit. Postquam accepit comes Vuirtenbergens. hanc insignem cladem comparauit maiores copias,armauitq́ue omnes su/os subditos. *Nouus conflictus.* Contrà quoque ciuitates conscripserunt auctiorem exercitum, sed iusto prælio non dimicauerunt,alteri autem alteros uehemētius uexauerunt. Aiunt hunc comitē Eber/hardum uiuum ex materno utero excisum, id quod præsagium fuisse putāt futuræ suæ in in uicinos grassationis. Anno 1388 conflictus maximus inter comites de Vuirtenberg & ci uitates imperiales apud Vuilam est habitus. Contigit autē hoc modo. Post conflictū apud Reutlingen in quo perierunt tres comites & 72. nobiles & famuli, audaciores factæ ciuita/tes,ligam fecerunt cum ciuitatibus Rheni,sicut & comites de Vuirtenberg & duces Baua riæ & quidam episcopi fœdus inierunt,factæq́ue sunt prædæ & direptiones,uastationes,cæ/des,incendia,plurimaq́ue mala. Contigit autē quòd ciuitates prædictæ cōtractis copijs aliquot prædas & incendia agerent,obsiderentq́ue cœmiteriū in uilla Toffingen quæ erat Vuirten/bergensium prope oppidum Vuilam. Quapropter Eberhardus comes Vuirtenbergensis congregatis copijs hostem inuasit in uigilia diui Bartholomæi, initoq́ue conflictu,in prima acie comes Vdalricus Eberhardi filius cum nōnullis alijs occisus interijt. *Vlricus comes interijt.* Ea strage territæ sunt comitis copiæ. Quod aduertens senior comes Eberhardus,exclamasse fertur ad suos. Quid trepidatis? State uiriliter,ecce fugam. Hac uoce reuocati sui,pars autem aduersa re/spiciens si quis fugeret,pausando sunt uicti. *Stratagema.* In eo conflictu de parte Ciuitatensium mille & amplius ceciderunt,capti sunt 600. reliqui uerò fuga saluati. Ex parte autem comitis pe rierunt comes Vdalricus de Vuirtenberg, comes de Louuenstein, comes de Zollern, co/mes de Vuerdenberg & cū his 60. nobiles ac milites. Anno 1498. Eberhardus dux secun dus Vuirtēbergensis cum uix duobus annis administrasset,cōscientia malæ administratio nis uel metu ducatum deserēs, Vlmā cum paucis profugit,auferēs secum uasa argentea & aurata,quæ paulò post conflauit in massas & ad Philippū comitē Palatinū diuertit. Cumq́ue moneret ut uasa restitueret uicissimq́ue reciperet pensionem annuā sex milliū florenorum quoad uiueret,id non fecit, sed aliquot annos moratus cum principe Palatino tādem in arce Lindenfels anno 1504. diem clausit extremū. Anno 1514. exorta est post pascha seditio in du catu Vuirtenbergensi,quā appellauerunt pauperē Conradū. *Der arm Conrad.* Quum enim rustici supra mo dum exactionibus grauarent,illi in seditionem uersi & moti contra principem suum,coē gerunt illum fugere ex Stutgardia in arcē Thubingensem,quousque tumultus fuit sedatus. Multi tamen deinde neci fuerunt dati,præsertim qui fuerant autores seditionis.

Anno Christi 1518 Vlricus dux Vuirtēbergen. ꝓscriptus à Cæsare, bello fuit obrutus à liga Sueuica. Cumq́ ille imperialem ciuitatem Reutlingen inuaderet subiugaretq́, pulsus est ex suo ducatu. Et reuersus in Septembri denuo fuit exclusus, mansitq́ extorris usq; ad annum Christi 1534: tunc auxilio Philippi Landgrauij Hassonum fuit restitutus.

De oppidis ditionis Wirtenbergensis.

Regio Vuirtenbergensis ducatus ueluti circularem habet situm, complectiturq́ ciuitates & oppida plurima, multa castra & monasteria, uillas & uicos penè infinitos, prȩter tres ciuitates imperiales, Esslingam, Vuilam & Reutlingam, quȩ intra ditionem principis suum habent situm & proprias iurisdictiones. Præstantiores autem huius ducatus ciuitates sunt Thubinga & Stutgardia.

Thubinga.

Fuit hæc ciuitas olim habitatio præcipua Palatinorum Thubingensiū qui hodie resident in Brisgoia, curiā suam habētes in arce Liechteneck, haud procul ab oppido Kentzingē sita. Anno Christi 1477. ad instantiā comitis Eberhardi de Vuirtēberg & mōtis Beligardi senioris, illustrisq́ dominæ Mechtildis matris eiusdē, autoritate Romani pōtificis uniuersitas studij generalis in oppido Thubingæ fuit erecta, & ecclesia parochialis diui Georgij in collegiatam eleuata. Habuit & adhuc habet hoc florētissimū studiū multos celebres & egregiè doctos uiros, inter q̃s Iohannes Stoflerus mathematicus, olim præceptor meus fidelissimus, editis in Astronomia multis libris, apud posteros perpetuā sui reliquit memoriā. Nec tantum deflenda fuit mors huius optimi uiri, qui ante triginta annos ad summā & planè inualidā peruenerat ætatem, quātum optimorū librorum eius interitus, q̃s edax flāma post mortē eius unà cum pulcherrima sphæra & uarijs instrumentis in fauillas redegit.

Ioan. Stoflerus

Adiacet hæc ciuitas Neccaro, sita in loco amœno, ornata munitissima arce montana, habetq́ agrum ualde fœcundū, quippe q fert uinum, frumētum, fœnum, poma, pisces, uenationē & alia similia. Creuit ciuitas non parum postq́ ornamentum scholæ accessit, in opibus & elegantioribus domibus. Anno Christi 1164. uenit Guelfo septimus comes cum magno exercitu contra Hugonem Palatinum Thubingensem, habens apud se auxiliatores episcopos Spirensem, Vuormaciensem & Augustanum, Bertholdum ducem Zeringensem, comitem Veringensem &c. Hugo uerò Palatinus habuit à parte sua auxiliatores Fridericū ducē Sueuiȩ, comites à Zollern & multos alios. Cōgressi aūt pugna. Hugo uictoria est potitus, cecideruntq́ plurimi à parte Guelfonis & capti sunt circiter nōgenti.

Conflictus.

Stutgardia.

Ciuitas ista haud procul à Neccaro sita, fuit primū à Marchionibus Badensibus extructa, atque deinde à Rudolfo Habspurgensi anno scilicet Christi 1286. muro cincta. Habent duces Virtenbergenses hodie residentiam suam in hoc oppido, intra cuius mœnia est elegans & regium castrum, sed in plano situm. Ager uerò per circuitum ciuitatis est fertilissimus, consitus infinitis uineis, & uinum illius loci est satis generosū, celebraturq́, sicut reliquū Neccaricū uinū, ꝑ totā Sueuiā. Vix uerbis exprimi potest, quāta uini copia ꝑ circuitū huius oppidi singulos annos producat.

Ornauit

Ornauit locum istum olim Ioannes Capnion, uulgo Reuchlinus dictus, uir insignis, iurisperitus, trilinguis, & qui primus in orbe Christiano sacram Hebræorum docuit linguam. Libri tamen eius in oppido Pfortzheim, natali eius loco repositi, à studiosis permittuntur passim reuolui, Græci & Hebraici. Ibi inter reliqua exemplaria habetur ספר נצחון manu scriptus, quem & ego olim mihi descripsi. *Ioannes Capnion.*

Reutlingen, Eßlingen, Hailprunn.

ANno Christi 1282. aut ut alijs uidetur, anno 1240. Reutlingen ex uilla facta est ciuitas, idq; sub Friderico secũdo, qui multa per Germaniã loca mœnijs cinxit atque in munita redegit oppida. Habet aũt Reutlingensis ciuitas fundum omniũ rerum feracẽ, situmq; amœnum. Eßlingen uerò oppidũ muro est cinctum anno 1285. priuilegijsq; & regalibus donatum. Est etiam solum eius tam fœlix et amœnum, ut undiq; uineis circumiacens terra sit referta, atq; sex monasteria ob loci ubertatẽ ibi sint constructa. Hailprun quasi salutaris fons, uulgo Heilprun ad ripam Neccari cõdita, secũdum quosdam anno Christi 1085. ciuitas induit formam. Alij uerò scribunt eam mœnijs clausam sub Friderico secundo. Est situs eius quoq; amœnus & habet magnã ex fœcundo solo commoditatem. Nam crescit ibi præstantius uini magna copia.

Thermæ syluestres atque Cellenses.

NOn constat quãdo inuenta sit scaturigò thermarũ syluestriũ, quas uulgo Vuildbad uocamus, ob asperos mõtes et incultam terram, quæ in eo loco est, nisi quod coniectura est, cum thermis Badensibus has quoq; inuentas. Nunquã fuisset in ea rudi & indomabili terra oppidum constructum, nisi hoc Dei beneficiũ & salutares aquę ibi fuissent deprehensæ. Non feruent aquæ istæ sicut Badenses, sed sic in egressu calescunt, ut facile à cute humana ferri possint. Sunt admodum salubres paralyticis & contractis membris. Nã sunt tinctæ sulphure, alumine & cupro. Purgant caput, sensus exteriores, cerebrũ, stomachum & intestina, quin & laborãtib. ictericia calculoq; renali & uesicali prosunt. Prosunt etiã magis uiris quã mulierib. sicut cõtrà thermæ Badenses in Heluetia salubriores fœminis sunt quã uiris. Sũt & aliæ thermæ haud procul à Vuildbad distantes in Nigra sylua, prope Kaluu scilicet, q̃ ab oppido Cell uocanť Cellenses, sed quæ frigidæ emanant. Habẽt autem hæ aquæ mixturam aluminis, cupri & parum sulfuris, prosuntq; ad expellendũ concretam ex humiditatibus materiam, ut sunt antiquæ febres, mala & flegmaticæ stomachi complexiones. Sanãt quoq; uulnera & aliàs incurabilia ulcera, constringunt fluxus, sedant dolorem membrorum, atque prosunt ijs qui calidæ & siccæ sunt complexionis. *Vuildbad.*

Rotenburgum iuxta Neccarum.

PRęfefert hęc ciuitas uetustatem quandam, id quod hinc colligimus, quod anno Christi 1112. terræmotu collapsa, postea anno 1271. rursum fuit instaurata per Albertũ comitem

nus Cōtractus, cuius pater uocatus fuit Vuolferadus comes Veringensis mater uerò Hiltrudis. Cumq; filius Hermannus omni mēbrorū destitueretur officio, inutilis esset ad tractāda secularia negocia, pater inclusit illum monasterio sancti Galli, in quo sicut & in maiori Augia conuentualiter cūctis diebus uitæ suę claudus & cōtractus uixit. Hinc etiā illi nomē datum, ut ob mēbrorū contractationem Contractus uocaretur. Scripsit cōtractis suis manibus multos libros, potissimum de cursu Lunæ, de Geometria, de mundo & eius euentibus, de horologijs, de instrumentis musicis, de factis Conradi & Henrici Imperatorum. Habuit nobile ingenium in paralytico corpore, mortuusq; est circa annum Christi 1050. & sepultus in Aleshusen dominio suo, ut in quodam uetusto libro manuscripto reperi in Alsshusen, domo Teutonicorum fratrum.

Vuimpina uulgo Vuimpffen.

IMperiale istud oppidum situm in ripa Neccari, uocatum fuit olim Cornelia deuastatumq; fuit ab Hunis, præsertim quum omnes per circuitum habitantes confugerint ad ipsum tanquam ad fortalicium, & tutum asylum. Exercentes autem immanes illi homines summam tyrannidem & crudelitatem in obsessos, interfecerunt uiros & absciderūt mulieribus mamillas, ex quo crudeli facto, oppidum postea restauratum, appellatum fuit Vueippein, quod sonat, Mulierum pœnam. Successu uerò temporis ex Veippein factum est corruptum uocabulum Vuimpina & uulgo Vuimpfen.

Vlma.

VLma insignis Sueuię urbs ad unā Danubij ripam sita, ubi Hylerus et Blauus amnes Danubio miscentur, redditurq; inde idē Danubius nauigabilis. Putatur autem ab ulmis seu ulmetis hoc nomē adepta, quod scilicet constructa sit in terra uligine plena & apta ulmetis. Dedit olim Carolus Magnus religiōis studio Vlmam regiam uillā abbati & conuentui Augię maioris, q ecclesię iura, decimas, tributa, pensiones p pfectos suos inde recipiebāt. Sed Vlmenses ante nonnullos annos ad libertatem suā non sine maximo incommodo redierūt. Donationem suam Carolus literis cōfirmauit, quarū hoc est exemplar: Carolus diuina fauente gratia Imperator Augustus. Si sanctorū monasteriorum loca ne labātur frequenter sustentamus, sustentando ditamus, nō solum Deū per hoc nobis placamus, sed etiam nostri totius regni statum corroboramus. Quapropter omniū psentiū ac futurorū cōperiet industria, qualiter Vlmā nostrā regalem uillam pro animæ nostræ ac parentū nostrorū remedio, ad monasteriū quod cōstructū est in insula, q̃ in Alemanniæ partibus sita, Sintleohesuna nūcupatur, ubi uenerabilis prę sul Hetto spirituali turmę præ

Vlma datur monachis.

est, cum omnibus appendicijs suis & locis adiacentibus tradimus, atq; trāsfundimus, ut fratres ibidē regulariter subsistētes & diuino operi die nocteq; iugiter insudātes, dū à nostris sumptibus alacriter procurantē, assiduis eorū precibus, Deū nobis propiciū facere dignentur, & cum prædictus Hetto cum fratribus suis monachis & clericis in præfata insula exterioribus curis remotis, Deo seruire liberius atq; securius insistere ualeat, cū ipsius abbatis desiderio, suorūq; monachorum rogatu Adelbertū cognatum nostrū in supradicta Vlma aduocatum ac defensorem constituimus, &c. Datum anno salutis 813. Quū itaq; Vlmenses aliquandiu paruissent Augiæ Monachis, pertæsi eorum imperium, sensim subtraxerunt se ab obedientia eorum, unumq; ius post aliud emerunt, donec tādem à iurisdictione illorum liberati sui iuris sunt effecti. Disceptarunt tamē monachi aliquot centenis annis cū ciuib. Vlmensibus usq; ad Fridericum tertium, tunc tandem Vlmenses liberati sunt ab omni iurisdictione monachorū, numeratis eis 24. milibus aureorum. Anno salutis 1128. cū discordia esset inter Lotharium Cæsarē & Conradum ducē Sueuiæ, Lotharius pro se papam habens & maiorem partē principum, Vlmā diuertit. Cui Vlmenses portas clauserunt dicentes: hoc oppidū ducib. Sueuorum & Romanorum regi nō Saxonib. parere debet. Iratus Cæsar Vlmam obsedit, suburbia incēdit, muros concutiens ciuitatē destruxit & multis interfectis plures cepit. Sed defuncto postmodum Lothario & Conrado Sueuo electo, is ciuitatem reædificari præcepit, quam & ampliorē fecerunt. Habuerunt tunc monachi Augiæ adhuc ecclesiam, decimas & alia multa iura in Vlma. Anno Christi 1377. cœptum est ædificari pulcherrimū & amplissimum templum unà cum magnifica turri in urbe Vlmensi cōsummatūq; opus anno Christi 1488. Expensæ quæ in hoc ædificio sunt insumptæ, dicunt ascendisse ad nonies centena millia aureorum. Anno 1552. urbs hæc à Mauritio Saxonum duce, per aliquot hebdomadas frustra obsessa, ingens tamen damnum perpessa est, quum hostis circumiectos pagos atq; oppida, Reip. subiecta incendijs deuastaret. De ciuium huius urbis studio, labore & negocio suprà mentionem feci, ubi de moribus modernorum Sueuorum nonnihil signauimus. Habet autem agrum frumenti feracissimum, ac uinum ægrè producit, idq; satis austerum, nisi acrioribus solis concoquatur ardoribus. Habet à parte aquilonis montē uineis & nouellis arboribus pulcherrime consitum. Ibi uidere licet in uno iugere terræ per insitionē plantatas ducentas aut trecētas arbustulas, quę effossę magna copia per descēsum Danubij distrahuntur usq; in Austriam. Nescio si ruricolæ alia ratione hoc suū artificium exerceant, quam quod similium insitionē faciunt insimilia secundum genus, non autem secundum speciem, sicut piri in pirum & mali in malum, tam fœcūdum est solum illud. Non puto illos obseruare præcepta Varronis, quibus monet, melius esse insitionem fieri in arborem domesticam q̄ syluestrem: item mollem plantam non in mollem aut multū duram, nec in dissimilem inserendam. Vidi ego sæpius decem aut quindecim surculos insitos uni ueteri trunco, feliciterq; omnes succrescentes, & non male prouenientes. Id fortasse omnes norunt, surculos inserendos steriles & de nouo natos & non eos qui ferunt fructum, quiq; se nō facile ad debitum uenire possint augmentum.

Vlmenses à monachis se subducunt.

Vlma subuertitur.

Vlmense sumptuosum templum.

Augustanæ urbis descriptio, per doctissimum uirum dominum Achillem Gassarum, medicinæ doctorem.

AVgspurgum siue Augusta, Rhetiæ primæ. quæ nunc Sueuia dicitur, ciuitas, Romani imperij & hodie cultu & diuitijs clarissimum, ita origine quoq; uetustissimum municipium existit. Ea inter pisculentissimorum fluminum, Lechi uidelicet (q Lycus etiam uocatur) & iamiam Sinckoldam recipientis Vuerdachæ (quam Vindam dici

dici nonnulli asserunt)confluentiã, in natiuo & aprico colle sita, ab oriente Fridbergã Bauariæ oppidũ trans Lycum, cuius alueo à Vindelicis segregatur, respicit, à meridie per campestria memorati Lyci Algoicas alpes & Lanspergã prospectat: ab occasu Marcã Burgrauiæ cõtingit, ac ab arcto communes cum Sueuia sua terminos, ad usq; Lyci cũ Danubio è regione Vuerdę oppidi cõmixtionem possidet. Cuius meridianus circulus à uero occidente 31 partibus ac 16 scrupulis distat, & aquilonaris polus supra finitorẽ ipsius 48 gradibus (ut cũ Cosmographis loquar) & 17. minutijs eminet. Cõstituta est igitur præfata urbs in septimi climatis, διαρυφαίων ἢ διαχωοντ ῦ dicti, principio, siue quod idem est, sub decimiquarti ab Aequatore iuxta Ptolemæi numeros, paralleli fine, ubi longissimus dies ex qndecim horis & 54 minutijs. nox uerò breuissima horis 8. minutijsq; 6. in solstitio ęstiuo & ecõtrà in Bruma cõstat. Vmbra aũt recta in meridie æquinoctiũ gnomonis altitudinẽ semiuncia & sicilico ferè excrescit: ac habet sydera pcise uerticalia, stellã quinti ordinis, quæ est cubitu sinistro Bootis, itẽ stellã quartæ magnitudinis, q̃ est septentrionalior duarũ sub genu dextro Herculis ἐνγόνας adpellati, deinde & ex sexto ordine stellulam quę uidetur media triũ in sinistro pede eiusdẽ Herculis: ad hæc stellam quartæ iterũ magnitudinis, quæ fulget in pede dextro Andromedæ, denicq; tertij ordinis stellam quæ in sinistri prioris pedis Vrsę maioris extremitate Borealior adparet. Quorum astrorum potissima pars Martis & Mercurij naturæ cõmunicãt. In Zodiaci tamen signis, Capricorno subiectã Augustã hãc, uulgus Astrologorum iudicãt. Est autem aër ibidem saluberrimus ac undiquacq; liber, tum ager pro soli ἀγροσδιωνύσ natura fertilis, frumentosus & planus, qui tamen mures araneos, plerisque glyres uocatos, necq; gignat necq; aliunde aduectos ferat, lata habens pascua, campos amœnissimos, ac tũ aucupijs, tum uenationibus idoneos: amnes itẽ circũ circa limpidissimos, uiuiq; laticis fontes sapidissimos, prædia deniq; & uiuaria habet nõ ingrata, ędificia autem supra quàm credi potest sumptuosissima, plateas amplas pariter ac mundissimas, nec non mœnijs ambitiosissimis, aggeribus munitissimis, propugnaculis et fossis inexuperabilib. claudit, quorum ambitus angulosus plus minus nouẽ millia passuum forinsecus continet. Inde accidit ut non modo plebeiæ multitudinis conuersationi ac crebris negociatorũ commertijs p cæteris superioris Germaniæ habitationib. locus sit accõmodatissimus & aptissimus, uerũ etiã maximorũ principũ, regũq; adeò & Imperatorum Romanorũ ueluti inclyta Regia, & sedes longe magnificentissima ab antiquo esse credatur. De cuius certo nomine primisue cõditorib. aut alijs celeberrimis antiquitatib. admiranda passim feruntur, quę tamen ut uaria sic etiã ualde dubia sunt. Tradunt enim annales uulgati, paulo post mundi diluuium à Iapheti filijs ciuitatem hãc, seu potius uicũ exordia sumpsisse. Deinde annis sexcentis ferè ante conditam Romã, narrant Marthesiam Amazonũ reginã, posteaq; Europa maiori ex parte fuisset potita ciuitatẽ hãc & debellasse & captã expoliasse. Quę mox subsequenti tẽpore ab indigenis iterũ pro æui eius captu exędificata, tignisq; & macerie fortius quàm antea communita, haud aliter atq; reliqua Germanorum oppida inter horridas syluas fœdasq; paludes (nam agriculturæ nemo in hac regione operam tũc dabat) aspero satis cœlo inculta, nouisq; insuper aduenis ampliata multis seculis est. Quid autem præclari interea temporis à ciuibus his gestum sit, qualemue respublica illorum habuerit faciem siue quæ uiuendi illis ratio fuerit, ob historiarũ penuriam nemo, nisi exoletas fabulas uelis, facile dixerit. Cõstat tamẽ Germanos priscos uenationib. & rei militari studuisse unicè: quare nequacq; à ueritate dissonat, terram hanc cum gente sua mutuis uicinorum populationibus, crebrisq; aliarum nationũ incursionibus, sub inde à pristino statu diuexatã, ac prædominantibus modo Rhetis (quorum è Tuscia in alpes aductus circiter 548 annos ante Christi natiuitatẽ fuisse perhibetur) modo Boijs, nõ raro Vindelicis, sæpe etiã & extremo Sueuis uel misere euersam uel omnino permutatam. Adhæc in cõfesso habetur, quod licet immanis (sicq; namq; Horatius Rhetos appellat) barbarus & moribus rudis populus, respectu Hebræorum, Græcorum aut Romanorum, hic fuerit, iustitiam tamen & pudicitiam inter suos, nec non hospilitatem erga aduenas exercuerint semper. Astrologiam etiam in pręcio usuq; frequenti habuere. Deos deniq;, ut omnes Germani, Solem, Lunam, Herthum, id est, terram, ac ignem, nimirum quod hos uiderent, reliquos nescirent, uenerati sunt tantum, donec crescente superstitione peculiarius ciuitati suæ Numen, Cisam quandam, recepérũt quocq;, à qua protinus siue ea frugifera Ceres siue Cybeles turrita fuerit (utrũq; enim maiores annotarunt) nõ solũ ciuitatẽ suã Cysarim indigitasse, sed & ob mitius demonstratum

Lõgitudo et Latitudo Augustæ

Aër Augustæ.

Augustana ædificia.

Exordia Augustæ.

Dij Germanorum.

tum pabulum, stroboli seu coni pinei insignia sibi (quanquam imperiti rerum iam botrum, iam fragum immaturum pinxerint, & plebs cum pinum deberet, urbis pirum inepto sanè idiomate uocet) deinceps adscripsisse incolas, non parum multi etiamnum credunt, in cuius honorem quoque ceu tutelaris suæ, annua festa hic 4. Kalendas octobris agitauit quondam antiquitas, quemadmodum & posteritas adhuc Augustæ publicas nundinas eodem die celebrare ueteri instituto non erubescit. Tandem cum inexplebilis regnandi libido Romanis omnino persuasisset, ut liberæ Gemaniæ arma quoque uel suo malo inferre auderent, factum sub Octauiani Augusti monarchia est, ut is accepta iam apud Germanos Lolliana quàm ignominiosiss. clade, amissa quinta legionis Aquila, onus belli eius totum Cl. Druso priuigno suo delegarit. Qui, ut erat industrius adolescens, superatis confestim alpibus, exercitum copiosiss. in campestria deduxit, & Rhetos una æstate quartodecimo ante Christi Seruatoris natiuitatem anno, plurimo illorum sanguine, suorum uerò maiore periculo quàm damno perdomuit, simul ac ciuitatem hanc nostram per deditionem accipiens, non modo pro sepibus muros, aggeribusque turres ædificando, restituit, & nouis pro reipub. Romano commodo colonis firmius adornauit, sed & quemadmodum frater eius Tyberius eodem commilitio Vindelicos in propinquo Romanam prouinciam faciens, Rhetobonnam apud illos à suo uocabulo Tyberinam dici uoluit, ita ipse quoque nomen suum, ut in posterum Drusomagus de sese uocaretur, illi ceu immortali trophæo imposuit. Quanquam non nesciam superesse hodie quàm plurimos, qui eam Cæsari Augusto dedicatam ac memorati Drusi mandato Augustam nuncupatam, adeoque illam ipsam Augustam Vindelicorum, tam in Ptolemæi geographia quàm aliorum authorum historijs esse, ad aras usque contendant. Quam opinionem tamen in præsentiarum neque refutare argumentis neque refellere in animo est. Permansit itaque ciuitas ista, ut Sueui, ut paulo prius ab Augusto Cæsare ex ultima quasi Germania ad Rheni Danubijque fluenta admissi, acriter imminerent, in fide Rom. non absque euidente incremento sui, quoad Prouincia per procuratores legatosue (quorum prætorium inibi fuisse uix ambigendum) cohibita est, adeò ut Cor. Tacitus eam splendidissimam Rhetiæ coloniam suo tempore sub Hadriano & Antonino Pio Imp. dicere non addubitauerit. Porrò sub M. Aelio Vero Imp. circiter annum domini 166. per Aufidium Victorinum legatum à Cattorum irruptione propugnata, & paulo pòst per Pertinacem prætorem, primæque legionis ducem ab hostibus iterum uindicata, ac dein à L. Commodo, Septimo Seuero, Aelio Basiano, Licino Valeriano, (qui è procuratore anno domini 257. militum suffragijs hinc ad imperium euectus est) Aureliano Tacitoque Cæsaribus, necnon Bonoso Rhetici limitis duce Eiulasio, Galerio et etiam C. Aquilio prætoribus, tum pulchre aduersum hostes conseruata, tum liberaliss. aucta est, nec unquam rebellauit. Per tempora autem Constantini Magni, filiorumque eius Magnentius Hispaniensis post auum ordinum comes & post illum Syluanus, Barbatio, Neuitta (qui anno domini 365. Consul postea Romæ est dictus) præsides hic, haud tamen citra grauissimas Sueuorum incursationes ordine sibi successerunt. Deinde sub Gratiano Imp. defectionem ciues Lentiensium prouocatione moliti sunt, sed eam contrucidatis apud Argentuariam 36. Alemannorum millibus, facile consopire & prouinciam in pace retinere Cæsariani potuerunt, usque ad obitum Theodosij magni: tunc enim imperij maiestas in angustias passim redigi, & apud Germanos Gotthorum armis omnino conteri cœpit, quare & Alemanni undique libertatem uindicantes, eiectis paulatim Rom. antiquas prouincias non impigre receperunt iterum: sub qua tempestate M. Aurelio & post ipsum Theodorico Triarij præfectus, dum Sueui superato Danubio Rhetiam omnino occuparunt, fieri non potest, quin & Augspurgi tumultuatum itidem sit uariè, donec flagellum illud Dei, Attila Hunorum ferociss. ac superbiss. rex exercitu quingentorum millium aduersus Rom. & Visogothos ad meditullium Galliarum profectus, non admodum prospere cum Aetio in campis Catalaunicis pugnasset, illico furore percitus, in reditu quicquid oppidorum & urbium illinc per uniuersam fermè superiorem Germaniam, Helutiam, Rhetiasque ambas, in Pannoniæ suæ limites usque obuiam habuit, crudeliss. & igne & ferro conculcauerit, prostrauerit, penitusque demolitus sit. Agebatur forte tunc 450. Christi annus, quo in publica illa ciuitatum calamitate etiam Augusta hæc funditus diruta, post tristes fauillas in rudera recidit, Barbarorumque metu omni adiacenti ora, uasta iacuit & deserta usque

Nundinæ Augustanæ.

Tyberina Drusomagus.

Augusta à Rom. contra hostes defenditur.

Imperij maiestas sensim minuitur.

Augusta subuertitur.

ta usq; ad Attilæ mortẽ. Inde adeò cladis huius superstites se uicinorũ Almangauiorũ montium, Sueuicarumq; syluarũ latebris prorepentes, uires recolligere, antequã patriã repetere ac ueluti de nouo eam exuscitare excolereq; ausi sunt, idq; potissimẽ à Christicolis factitatum perhibetur. Qui ecclesiã hic reparantes, proximos quosque ad cohabitandũ sua innocẽtia inuitarũt. Et sicuti ab initio Augustorum Cæsarũ armis omnem ciuilitatem, ita de cætero religioni sanctę restaurationẽ acceptã merito fert ciuitas hæc. Postq; enim Rom. pręsidio nunquã destituta & pcipuè legioni III. Italicæ statiua cõtinue quasi prębuisset, etiã deos & sacra illorũ consuetudine longa recepit, unde pręter alia idola, Merc. adeò sibi addicta hic tẽpla habuit, ut ipsum inscriptiones plurimę hodieq; passim extantes, proprio uelut epitheto Augustanũ uocẽt. Syluanum item, finiũ tutorem, tẽplo publico lacte piarũt. Sed & Pluto cũ Proserpina ędẽ hic meruit suam. Inueniunt item Apollini Cranio & Marti dedicati lapides. Vbi autem Euangelium de Christo, Lucio quodã, ut uulgo persuasum habetur (nam Britanniæ ille rex, qui circiter annũ domini 190. floruit, patriã nequaq; exiẽs, pie apud suos obdormiuit) annuciãte hic percrebuit, illico auditores sibi destinatos, inter quos et Campestrius prętor extitisse cõmemorant, acqsiuit & solito more magis sub crucis offendiculo clã quã gloriosa prædicatione palã propagari cœpit, ad usq; Diocletianã illam cruentissimã (quæ à Neronis sęuitia decima Christianis numerant) persecutionẽ. Tũc enim Narcissus Gerundensis pręsul fidelium gregẽ uerbo domini hic corroborasse, Dionysiũq; Cretẽsem quempiam primum episcopũ constituisse narratur, qui breui martyr fidei Gaio damnante

Mercurij idolũ

Euangeliũ annunciatur Augustanis.

effectus, quos aut quot in officio successores habuerit nusquam liquet. Certo tamen cōstat S. Columbanum Scoticum monachum discipulumq́ eius S. Gallum circiter annū domini 580. per Sueuiam & Alemanniam Christum intrepide ac palam Sigeberto Austrasiæ rege concedente depredicasse primum, quare non diu pòst sub Heraclio Cęsare, paulo antequam impius Mahumet perniciosissimam suam apud Arabes fundaret sectam, anno domini 618. Sozimus uetus pastor episcopusq́ Augustæ à clero & populo electus est.

De episcopis Augustanis.

QVando in ecclesiastica & eas quæ ad religionem attinēt res incidimus, nō extra propositū fuerit, si singulorū August. episcoporū nomenclaturā eorundemq́ continuā seriē unà cum sacrarū ædium ciuitatis eius primordijs, absolutius paulo cōtexerimus. Decedente post 18. episcopatus sui annum Sozimo primo præsule, secutus est illum rite sub Sigeberti Alemannorum & Rhetiæ ducis, Dagoberti Francorum regis filij tutela, Beruuelphus Sueuus, quo item post sexennium mortuo, Dagobertus 3. loco episcopus ordinatᷣ, seditq́ 17. annis. Cui Manno suffectus, episcopatum 19. annis tenuit, post quē anno domini 686. Vuicho electus 18. annos sedit. Dein Brico siue Pericho 20. annis succedit, ad hunc Vunefridus Anglicus monachus, qui Bonifacius dictus, primus metropolitanus Maguntiæ est factus postea, Pipini Grossi Francorum principis authoritate diuertens, synodum hic anno domini 710. celebrauit. Inde Zeiso 21. annis præsul est, à quo Marcmannus siue Martinianus undetriginta annis pontificio fungitur. Cuius tēpore Andogarius primus abbas Campoduni fit. Anno uerò 782. eligitur S. Vuicterpus & sedit Carolo Magno Francorum & Germaniæ rege contra Boios opitulante 16. annis. Quo in fata cedente Tosso, opera & præsentia S. Magni præsul 12. annis nō sine sanctitatis titulo fuit. Cui electione successit S. Simpertus, antea monachus Murbacēsis, Caroli Magni Imp. sorore natus: qui primus tēplum maius Augustæ cōsecrādo, diuę Mariæ uirgini in profesto archangeli Michaëlis dedicauit, unde emporij & politirij celebritas eodem die ciuib. dimanauit, quiq́ episcopatū ultra Lycū extendēs 30. annis ecclesiæ pfuit. Huic loco subrogatᷣ. Hanto per 7. annos. Anno 839. accepit lituum S. Neodogarius siue Nycarius et sedit quadriēnio. Post quē Vdalmannus septennio 14. pſul extitit: cui in officio Vuiggerus siue Vuicherus decennio successit. Inde subsequutus est Lauto per trienniū: apud quē fuit Arsenius papæ apocrysarius, q Lutharij Gallię Belgicæ & Rhenensiū regis adeoq́ primi ducis Lutharingiæ digamiā damnauit. Cæterū Faucense cœnobiū Lauto hic extruxit primo, ac S. Magnū in cōcilio publico canonizari fecit. Anno 871. electus est 17. loco. Adalbero, musicus egregius, ac sedit 16. annis. Successit illi Hildenius 15. annis. Quo mortuo diuus Vdalricus pontificatū subijt. Is filius fuit Hugobaldi comitis Dillingensis, & ut multi addūt, è prosapia Kyburgiorū: cui dum in cœnobio Sangallensi literis operā daret, à Vuiberoda deuota illi moniali, nō solū episcopatus, sed & in eo plurimę tribulatiōes pdictæ sunt. Igiᷣ anno domini 924. iuxta Eghardi, Cōtracti & Vrspergensis chronica, uel 903. secundū uulgarē catalogum, presul ordinatus, 50. perpetuis annis Augustensem ecclesiā administrauit tāto zelo, ut Rom. pontif. sacerdotib. suæ diocœsis legitimas uxores adimere uolēti, nō statim acquieuerit, at Otthoni Magno Imp. in omnib. negotijs multisq́ plijs cōtra infideles presto adfuerit tāta itē pietate ciuitatē suā cōplexus est quoq́, ut S. Ioannis ædem anno 956. dum humilia hic mœnia, orationib. potius q̄ incolarum armis cōtra Vngarorum oppugnationem non semel iam defendisset, pro laicorum parrochia primus erexerit, ac nobilium uirginum γυναικεῖον seu κοινοβιόν ad S. Stephanum octennio pòst de suo fundarit. Denique S. Afrę sacellū annis iam plus minus 180. situ et uepribus extra urbem hāc horrēs restaurarit, uiuusq́ sibi loco monumēti elegerit. Ab hoc Hainrichus comes à Geisenhausen ecclesiæ prȩficitur biennio: is cum Imp. Otthone in Calabriā cōtra Saracenos proficiscens, prȩlio cæsus

Secundus episcopus.

S. Bonifacius.

Summum templum August.

primus dux Lotharingiæ.

S. Vdalrichus.

S. Stephanus.

cæsus est, quanquam. Cõtractus captum & in exilium ab eisdem missum anno 978. scribat. In locũ eius assumitur Vdalgerus, quo defuncto Eutychus 22. episcopus à Cæsare cõstituitur: Post quẽ Luitholdus cathedrã tenuit, q beatæ uirginis summũ templũ ætate collapsum pcipua deuotiss. imperatricis Adelhaidis (quæ filia Rudolphi regis Burgundiæ uxor fuit Otthonis primi) munificẽtia circiter annũ 993. erigi iterũ curauit. Sunt tamẽ qui operã hãc Vdalgero adscribãt: Hic etiã licet quinquenniũ solum præfuerit, à papa Ioan. 16. ut S. Vdalrichus in numerum Sãctorum inscriberet, Romę obtinuit. Successor eius fuit Vualtherus decẽnio: is ẽ uita decedens, curã ecclesię nouem annis Gebhardo reliquit, qui anno domini 1012. in monasteriũ S. Vlrichi Benedictinos monachos, primum inuexit, quibus statim Reginboldum abbatẽ cõstituit: sed is postea ad Spirensem præsulatũ trãslatus est. Gebhardũ Sigefridus triennio secutus est, qui intestina Ottonis 3. Imp. honorificè hic sepelijt. Eo humanis exempto ad annũ domini 1019. eligitũ 27 põtifex Bruno, dux Bauariæ, qui decem annis sedẽs, tum ecclesiam collegiatã S. Mauricij, Hainrici II. Imperatoris ac fratris sui mandato, exædificauit, tum postquã Conradum Francum ad finẽ (cui & ius hæreditariũ suum in Bauariam tradidit) totis uiribus ad imperium promouisset, mutuas prędas & incẽdia cũ Vuelffone Sueuigena Baioariorum comite egit. Post hũc Eberhardus qui & Eppo 4 annis episcopatũ sortitur. Anno 1033. Henricus 2. uicesimonono loco præsul ab Imperatore Rom. cuius capellanus fuerat, efficitur, seditq; 30. annis, quibus initio non tam Hainrico 3. Cæsari, quoad is regnauit, ab intimis consilijs quàm etiam Agneti Pictauiensi relictæ Imperatoris eiusdẽ uiduæ familiarissimus postea fuit: sub quo anno Domini 2042. Eberhardus Augustensis Canonicus, defuncto Popone in patriarchã Aquileiensem à rege promotus est, Leoq; 9 natione Alemannus papa ex Moguntino concilio Romã hac rediens, S. Galli phanum proprijs manibus anno 1051. denuo consecrasse aliquibus fertur (plurimi autem id primam ac uetustiss. Christianorum in ciuitate Augustana ecclesiã fuisse cõstanter asseuerant.) Porro præfatus Henricus summi pontificis exemplo inductus, tum ecclesiam Vestalium S. Stephani uirginum à se ampliatam hic biennio post, tũ etiam post triennium ab ea Dominicanum proprium, deniq; post aliud bienniũ ab hoc S. Vlrichi & Afræ monasterium lustrauit dedicauitq;. Sub quo itẽ episcopo Rheinhardus & Vuotolphus canonici hinc ad præsulatus, hic Pataujam, ille Spirã postulati ac expetiti sunt: ad extremum quum Henricus alijs coepiscopis & ipsimet regi inuisus undiq; esset redditus, cœperũt & Vlrichiani monachi Frideboldo 4. abbate, illi ob nescio quas reliquias S. Afræ, negocia quoq; facescere: unde adacto apud arcem Falckenstein, non citra bellicam fraudẽ, ligneo per testiculos cuneo, uitam cum morte permutauit. Inde anno Domini 1063. successit Imbricus seu Embrico comes à Leiningen ac præpositus Moguntinus, uir pontificiæ grauitatis ac prudentiæ, à nonnullis tamen periurij insimulatus, qui non solum Saxones cum Imperatore Henricho 4. composuit, ac ob negocia inter papam & Germaniæ Cæsarem à Langobardis captiuitatem pertulit, sed anno 1972. duas campanarias turres cathedrali ecclesię addidit. Sub hoc etiã Suuigherus comes à Baltzhausen præpositurã cum tẽplo S. Petri, prope curiam ciuium anno domini 1066. fundauit, & Adalbero septimus apud S. Vlrichum abbas, cœnobium suum muro circumdedit primum. Anno 1077. accepit episcopatum hunc Sigefridus 2. cui quod Henrico 4. Imperat. ceu iusto collatori suo faueret, Hildebrandus papa confestim æmulum è medio fratrum suorum suscitauit, Vuigholdum quendam, qua ex re schisma haud incruentum Guelfone 4. Noricorum duce Romanensium partes propugnante diu hic fuit, quo præter alia incommoda & ecclesia S. Mauricij igne hostili absumpta est. Nihilominus tamen ex collegio ędis maioris sub eisdem turbis Norbertus Curiæ anno 1080. præsul electus est, & Henrichus Aquilegiam patriarcha anno Domini 1078. postulatus est. Deniq; Adalbero episcopus Tridẽtinus anno 1086. ordinatus est: interea ipse Sigefridus in synodo Quindelburgensi anno 1085. cum multis alijs Germaniæ episcopis post totius ciuitatis suæ euersionem biennio Rauenspurgi carceribus mãcipatus, magnaq; ui pecuniarum liberatus, superstes plurium competitorum tãdem domi pie obijt. Cui subrogatus est annò millesimo nonagesimo secũdo Hertuuichus baro à Lichein triginta trib. annis, habuitq; ob redditus diutinam cũ capitulo, quod uocãt, suo rixã. Sub eo exructũ est est anno 1096. S. Aegidij larariũ. Post hũc ab Imp. Hẽrico 5. fit episcopus Hermãnus: & qa excõmunicato Cęsari adhęrebat, ecclesias turbare, bonaq; ecclesiastica dilapidare accusat9

Cathedralis ecclesia restauratur.

Ecclesia S. Afræ fit monasterium Benedicti.

Episcopus interficitur.

Episcopus incarceratur.

nec

nec nō anathemate notatus fuit. Vnde non tā ab Eginone duodecimo sancti Vlrichi abbate, q̃ ab archiepiscopo suo Moguntino, nec non episcopo Curiensi in hoc negocio papali cōmissario, miris modis usq; ad ciuiū seditionē exagitatus est. Huic anno millesimo centesimo tricesimo quarto Vualtherus 2. uiginti annis suffectus est. Is fundata anno millesimo centesimo quadragesimo secundo Canonicorū regulariū in suburbio septentrionali ad S. Georgiū prępositura, ante mortē suam episcopatū successori resignauit, nępe Chunrado comiti à Böl & Lutzelstein. Is cathedrā 22. annis tanta religione tenuit, ut nō tantum Canonicos Regulares cum nouo Præposito ex castro Hammelberg in monasteriū S. Crucis extra mœnia Augustanæ urbis ad hoc specialiter extructum trāstulerit, uerumetiā priusquam ex hac uita migraret, in monachum apud S. Vlrichum transformatus sit: cæterum auxilia prestitit Guelffoni Bauarię & Spoleti duci, comitiq; Altorffensi, dum is cognatum suum Hugonem Palatinum Thubingensem, Curiæ & Brigātiæ comitem, bello crudelissimo impugnaret. Anno domini 1176. cōcedente prędecessore Vdalscalcus episcopus eligit Augustæ, seditq; 23. annis. Huius septimo anno cōflagrauit totum monasteriū S. Vlrici: at abbas Henricus 19. in ordine cuncta breui restaurauit & in dedicatione noua tum imperat. Fridericum Barbarossam cum multis principibus, tū Chunradum metropolitā Moguntinum cum multis alijs prælatis præsentes habuit. Vdalscalcum subsequit ordine Hertouichus secundus quadriennio solo. Quo mortuo Sigefridus à Rechberg pręsul ordinatur, uir bellicosus, qui castrum Suuabeck destruxit, ac tandem Hierosolymam cōtra Saracenos militans, in Apulia diē suū obijt. Cui Siboto successor est lectus, quo annuente ædificatum est anno 1236. in foro uinario phanū sancti sepulchri ab eiusdem cognominis patricijs. Siboto uerò episcopus ad imitationem antecessoris sui, cum cruce signatis in terram sanctam aduersum infideles profectus, in itinere naturæ debitū soluit. Anno domini 1239. a Sozimo quadragesimo loco mitra donatur episcopali Hartmannus comes à Dillingen, quam annis 47. obtinuit. Hic fertur comitatum eū quod ultimus uirorum ex prosapia illa fuerit ecclesiæ suæ reliquisse, sub quo circiter annū 1243. cœperūt Franciscani in hac ciuitate nidificare, quorum locus hodie in alimentariorū, seu ut uulgariter uocantur, prebendorum usum à Senatu redactus, nomen antiquum seruat. Porro sub deplorandū illud Germaniæ interregnum, Bauariæ dux multum illi cōtrarius, ac Albertus Magnus Laugingensis, philosophus Germanorū maximus (qui studiorū gratia Ratisponensem episcopatum cucullo permutauit) contemporaneus eidē extitere. Post hunc Sigefridus 4. de Algishausen insulam hic biennio solum gestauit. Cui protinus Vuolfhardus à Rodt duodecim annis suffectus est. Sub eius extremo anno ieiunium in festo S. Marci propter quorundam subitaneam mortem annali statuto hic receptum est. Deinde anno 1301. eligitur antistes Degenhardus de Helenstein 43. in ordine, quo intra sexennium humato Fridericus Spetbaro successit. Sub hoc circiter annum 1312. postquam Templariorū factio per totam Germaniam Cæsaris nutu esset extirpata, habitatio eorundem Dominicastris monachis in urbe hac assignata primum est: quin & decennio ferè pòst, admissione eiusdem episcopi Carmelitarum delubrum ad diuā Annam condi primum à ciuibus cœpit. Nec non monasterium S. Vlrichi Markuuardo de Hagel tricesimo abbate ibidem, iterum exustum est. Anno 1329. Vdalrichus 2. à Schoneck, scriba & amanuensis Imp. Bauarici, papę infensissimus præsul electus, altero mox anno in fata concedens, Henrico tertio fratri iam antea ecclesię huius præposito, pedum cum ouibus, Ludouico tamen imperat 4. addictis 19. annis haud citra turbas commisit. Cui Marckuuardus à Randeck præpositus Bambergensis & ecclesię huius custos successit. Is protinus Augustanorum ciuium militari auxilio arcem Mindelbergam demolitus est. Quo æuo & Flagellantium sese uesania hac primum transijt. Anno 1362. in pontificem hic assumitur Vualtherus 3. de Hohschlitz, qui septimo administrationis anno ab Eberhardi comitis de Vuerdenberg socijs apud Mindelheimium Sueuiæ oppidum interfectus est. Successit illi Ioannes duodecim annis, cuius tempore hîc non solum atrox erat discordia clerum inter & plebem usque ad sacerdotalium ædium demolitionē, sed & apertum bellum ciues inter & Bauarum ducem, adeoq; chorizantium insania ad S. Viti phanum usq; ad Consulis inhibitionem. Anno millesimo tricentesimo octogesimo secundo Burghardus de Ellerbach à papa Vrbano 6. mitram accipit & fuit 22. annis quib. diocœsim hanc rexit, ob iniqua postulata, pactorūq; inconstantiam toti urbi adeò inuisus, ut

Episcopus fit monachus.

Albertus Magnus.

Templarij.

Episcopus in bello occiditur

ut primo statim sexennio illi cathedrale palatium unà cum monetaria officina in publico foro à ciuib. diruta sint. Quo ex hac uita migrãte eligit̃ Eberhardus comes à Kirchberg, sedit́q; septem annis. Huius in uindicãdis cleri criminib. negligentia factũ est, ut magistratus hic aliquos sacrificulos in ferrea cauea publice expositos fame necarit. Inde Anshelmus de Neuingen anno millesimo quadringentesimo undecimo põtificatum suscepit, ac post duodecim fermè annos dũ chorũ, quẽ sic uocãt, ædis summæ è fundamẽtis latius erigi curasset, officio deiectus est, sub quo (tẽpore nimirũ cõcilij Cõstantiensis) Ioannes abbas infulæ ornamentũ monasterio S. Vlrichi primum attulit. Claustrum itẽ Beginarum ad Horbrugkam igne fortuitu conflagrauit. Id postea anno millesimo quingentesimo tricesimo octauo in domũ expositītiorũ puerorũ est permutatũ hic. Anno 1424. Petrus de Schauuenberg quinquagesimus tertius præsul decernit̃, & rerum 45. annis potitur. Doctus hic Basiliensi cõciliabulo interfuit, Henricum 6. Angliæ & Carolum 9. Galliæ reges, Philippumq; Burgundiæ ducẽ in gratiam redegit, discordias ducum Bauariæ cũ Alberto Brandenburgense marchione complanauit, ac hastiludia auratis equitibus totiq; nobilitati suæ q̃ pomposiss. ante aulam suã hic celebrauit. Dein anno millesimo quadringentesimo quinquagesimoprimo à Nicolao quinto pontifice maximo Cardinalitio galero Romæ donatus, molestißimã pariter atq; eius expectationi indignã camerinã Senatui P.Q. Augustensi, priorum transactionibus, mouit, sub quo etiam non solum Romanarum indulgentiarum nũdinationes magnam argenti copiam miseræ emunxerũt plebeculæ primum, uerum insuper legatus quidam papalis plus quàm 400. simplices uiros hinc in Turcam tam temere q̃ frustra exciuit. Sub hoc item anno millesimo quadringentesimo sexagesimo exustũ est Carmelitarũ ad S. Annam cõtubernium. Hoc mortuo, Ioannes 2. comes à Vuerdenberga episcopus efficit̃ ac pręfuit ecclesię annis 17. cuius tempore in festo Petri & Pauli anno 1474. corruit impetu uẽtorum noua ecclesia S. Vlrichi, oppreßiq; sunt ruina ea 33. mortales cum parocho. Anno millesimo quadringentesimo octuagesimo sexto coaptatur in quinquagesimum quintum episcopum Fridericus 2. comes ab Hohenzollern, & ecclesiã suam 10. annis gubernãs morte rapitur naturali. Hic cum Augustano Senatui incommodare amplius nõ posset, statuto consistoriali cauit, ne qui ciuium illorũq; filij in templi sui Canonicorum album reciperent̃ unquam. Successit ei Hainrichus de Lichtenau ad 12. annos, sub quo mulier quædam ciuis Anna nomine usq; adeo potentum ora præstigijs fascinauit, ut neq; edere, neq; bibere, multo minus egerere aut dormire, sed pijs meditationibus stipendia operari, non tam superstitiose quàm falsißime etiã Imperatore Maximiliano credente, diu hic in sancta existimatione fuerit. *Mulier ludificat mundum.* Matthæus itẽ Langius patritius hic anno 1513. eodem Imperatore procurante, Cardinalatus apicem apud Leonem X. papam Romæ adeptus, sexennio pòst archiflamen Saltzburgi effectus est. Post præfatum Hainricum Christophorus à Stadio episcopatum inijt 26. annis: princeps hic Ioannẽ Oecolampadiũ ac dein Vrbanũ Rhegium à sacris concionibus aliquãdiu habuit, sed & Rusticorum rebellionem anno 1525. pertulit, ac ciuitate cum omni clero sub annum domini 1537. propter mutatam religonem cessit, plurimis tum Germanorũ comitijs pacificator medius inter Imperatorem Carolum V. ac Lutheranos extitisse perhibetur. Tandẽ anno domini millesimo quingentesimo quadragesimo tertio quinquagesimus octauus à Sozimo primo episcopo, Augustanorũ pontifex creatur Ottho baro de Vualdpurg, imperij sacri dapifer, qui breui pòst Cardinalis Romanus quoq; effectus, sub fatale illud Germaniæ bellum anno 1546. non solum à Schmalkaldensibus Confœderatis omni ditione exutus est, sed paulo pòst per Cæsarem Carolum inuicta manu in integrum restitutus, uniuersum clerum pristinæ ciuitati absque ingenti à Republica exorta pecunia reddidit. Anno uerò 1552 cum in Germania ab Mauricio Saxonę, & Alberto Brandeburgensi in Cęsarem arma capta essent, Vrbs Augusta à Principibus obtenta, Senatus mutatus, paucis post mensibus, à Carolo iterũ recuperat̃ &c.

Pugnant Christiani prope Augustam cum Vngaris infidelibus & uincunt.

ANno Christi 954. Vngarorum colluuies in Bauariam irrupit, & Sclaui alterum Germaniæ orbem infestabãt. Ottho ergo Magnus tãtis rebus occurrens Augustã contendit: in cuius urbis cõfinio castris positis, exercitus Francorum & Bauarorum ei occurrit cum Conradi ducis copijs. Erat is dux animi ac consilio pręstans, & tum eques hostibus intolerabilis atq; socijs charissimus. Igit appropinquantibus exercitibus utriusq; partis, ieiunio in castris pdicato, iussum est omnes ad bellum paratos fore in crastinum. Et primo diluculo surgẽtes, datis sacramẽtis erectisq; signis quasi octo legiones procedunt de castris imperatoris. Ducitur exercitus per aspera & difficilia loca, ne daret hosti copia turbãdi sagittis agmina. In primis tribus fuerunt Baioiarij, in quarta Franci, in qnta Imperator, in sexta & septima Sueui, in octaua Bohemi, in qua & sarcinę omnes ac impedimenta queq;, quasi esset tutissima quia ultima, sed aliter res est acta. Nam Vngari nihil cunctantes Licum fluuium transierunt, circumeuntes exercitum, extremam legionem sagittis lacessere cœperũt, & cũ ingenti impetu uociferatione facta, alijs cæsis, alijs captis, sarcinis omnib. potiti, cęteros legionis illius fugere cõpulerunt. Rex cũ hoc aduertisset, misit illuc quartã legionẽ, q ueniens captiuos eripuit, latrocinãtiaq; hostiũ agmina perturbauit. Fusis undiq; latrocinantiũ hostium agminibus, dux ad regẽ reuertit signis uictricib. triumphum legionis agens. Totum ergo pondus prælij iam ex aduerso esse rex cõspiciens, arrepto clypeo ac sacra lancea ipse primũ equũ uertit in hostẽ, fortissimi militis ac optimi Imperatoris officio functus: audentes hostium cunei primũ restituerunt, deinde ut socios terga uertere uiderunt, obstupefacti, nostrisq; intermixti, extincti sunt, nonnulli uillas incurrunt, ibiq; circumfusi simul cum mœnibus cremant, alij flumen transnatantes, fluminis ui obuoluntur. Conradus dux Francorum cum iam hostibus male propiciã fortunam uidisset, Otthonis se partibus adiunxit, bonamq; nauãs operam, petijt ut interiret. Itaq; in partibus nostris fortiter pugnãs, animi feruore & solis ardore æstuans, dum aurã capere uult, ex aduerso sagitta missa, uulnere gutturis cecidit: cuius corpus imperio regis honorifice transportatur Vuormatiã, ibiq; sepelitur. Fuerat hic gener Imperatoris & uolens ei nocere, proficiscitur ad Vngaros, educit illos, facitq; spem magnæ prędæ consequende. Vnde illi conscriptis copijs, cum Conrado illas in Bauariam transmittunt. In illa pugna castra hostium sunt capta, tantaq; multitudo eorum consumpta, ut hæc extrema esset Vngarorum incursio, & multis temporibus se continuerint in Pannonia. Tres quoque in eo prelio reguli in potestatem Otthonis uiui sunt perducti, quos Germani renitente Otthone, laqueo in Vngarorum dedecus suspensos necauerunt.

Apparatus bellicus cõtra Vngaros.

Strenuitas Otthonis Cæsaris

Conradus dux occiditur.

Ciuitas

Ciuitas Augustana quomodo ab Attilæ temporibus post uaria pericula & multa perpessa damna, successiuis incrementis ad eum quem hodie habet splendorem peruenerit D. Achillis Gallari explicatio.

POst fœdam Attilæ barbariem, cum ueteres inquilini Augspurgũ suum cis occidentalẽ Lyci ripam pro uiribus reficiũt, nouisq; accedentibus colonis undiq; adimplere satagunt, contingit ut è Rhetia secunda exules non parum multi, præsertim uerò Augusta Vindelicorũ (quę urbs Romanis familiariss. lõgius ultra Lycũ) uersus hyemalẽ solis exortũ iacuerat: nisi eandẽ cum hac nostra esse existimare quis pergat, extorres, loci uicini amœnitate capti, potissimas sui reliquias huc unà cum abolitæ ipsorũ, nec un quã sub Boijs, Vindelicũ forte post Rhomanos occupantibus, reflorescentis urbis antiquo epitheto traduxerint fermè. Atq; hoc pacto oppidũ & prouincia hæc nostra sub Ostrogotis, præcipuè aũt regis Dietrichi, Veronẽsis dicti, imperio conniuentibus, Zenone ac Anastasio Cęsaribus, aliquot annis respirare cœpit. Dein cum exactis omnino Romanis, Sueui traiecto Danubio, Rhetiam omnẽ inuasissent, nouoq; de se cognomine Sueuiã penitus indigitassent, cœperunt tum cum ijs, tum cum reliquis Alemãnis, seuiss. Marte Franci tam de Germanię titulo, quàm de Galliarũ regno totis neruis cõtendere. Cõmisso itaq; apud Tolbiacũ in Vbijs prælio, integer Alemannorũ exercitus à Ludouico Frãcorũ rege deletus est adeò ut subiectis ambabus Germanijs uniuersi & Alemãni & Sueui, amissa ingenua libertate, Fiscalini, hoc est serui adscriptitij, Francorũ regũ non solũ sint redditi, sed et sublata regia potestate, noui ducis iugũ, quo minus rebellarẽt unquã, beneficij loco suscipere, quã diu Franci rerũ potiebanẽ, cõpellerentur. Hinc Augspurgũ dicti Ludouici prosapiæ, pręsertim Austrasiæ regibus tanquã hæreditariũ merè & mixtè paruisse nemo sanus ambigit, usq; ad Caroli Martelli tẽpestatẽ. Qua cum is ob Francicorũ regũ inertiã, de Palatinatu Galliæ, adeoq; de summa imperij aduersum cognatos principes atrociter digladiarẽ, cœpere et Sueui ad pristinã libertatẽ adspirare, sed tam fatali felicitate, ut Landfridus dux illorũ bello repressus, Augspurgũ grauibus incursationib. diuexatũ, ipsaq; etiã Bauaria Francorũ armis subiecta sit. Inde circiter 743. Domini annũ iterũ ciuitas hæc à Carolomãno Germanię rege, eo q Dietboldus Sueuiæ, ac Vtilo Bauariæ duces à Francis defecissent, cũ utriusq; prouincię deuastatione, denuo ui ad fidẽ reducta est: in qua postea semper tam firmiss. permãsit, ut Francici nominis odio à plurimis hostilia plurima protulerit constantiss. sic sub Carolo magno Germaniæ & Galliarũ rege potentiss. per Thassilonẽ Boiariæ ducem, dum is in desiderij Langobardorũ regis soceri sui, gratiam debellare Sueuiã audet, cum suburbia illi inflãmata, tum S. Aphrę extra muros phanũ anno 787. funditus exustũ est, uerum detrimẽta ea Carolus magnifice mox resarcijt, Rempublicamq; Augustanã talibus prærogatiuis dotauit, ut ea non solũ deinceps opulentia, aut ciuiũ numero plurimũ accreuerit, sed et sub Romanorũ tam regum q Cęsarũ perpetua protectione ab eo tempore in hodiernũ usq; uigeat ac floreat unicè diẽ. Periclitata tũ sub Arnulpho Bauaro, Luduuicho 3. & Chunrado Francis, itemq; sub Henricho Saxone, Aucupe dicto, Imperatorib. plurimũ prę Vngaris est, donec anno 955. Otto magnus Cæsar, cõmuni totius Germaniæ expeditiõe haud unquã intermoritura gloria, hic ad Lyci fluenta eorundẽ terribiliss. innumerasq; copias, quib. ab quinquaginta iam annis totã ferè Germaniã, nemine resistente, depopularãt, tanta occidione 4. Idus Augusti deleuit, fortissimeq; deuicit, ut præter Læliũ & Cyrũ reges illorũ, cũ quinq; alijs Vngarorũ ducibus (quos insequentes auidius Sueui, indignante Imperatore, Ratisponæ suspendio enecarũt) nullus euaserit uiuus. Ante trienniũ aũt memoratus Otto Imp. frequentiss. quoq; celebrauit hic comitia, in quibus præter alia arduiss. regni negotia, Berengario Eporediæ Marchioni, qui cũ filio Adelberto ob interruptã pacẽ supplex illi est factus, Italiæ gubernacula & sceptrũ feudi loco concessit. Porro in conuentu eo, prælioq; narrato, Augspurgensiũ ciuiũ fidelitas ac uirtus adeò enituit, ut inde non solũ senatui laudabiles immunitates, iura municipalia, ampliandorũq; mœniorũ facultas ab Imp. Ottone sint donata uerũ insuper textorũ trib. (cuius artifícij in lino & lana plus minus mille sexcenti magistri hic degũt) oppresi ab ipsorũ cohorte Hunici reguli armis, tanquã proprio insigni hodieq; gaudeant: Ea sub rubro & flauo colore decussatim distinctus clypeus. Postea iterum satis tranquilla habuit tempora, usq; ad annũ Domini 1027. quo episcopi sui culpa immerito à Bauaris lacessita bello est. Quemadmodũ aũt anno 1051. Henricus 3. Cæsar Niger uocitatus

conuentum imperialẽ Kalendis febru is, non modica ciuitatis utilitate hic agitauit. Ita uice uersa Rudolfus Rhynfeldensis Sueuiæ dux Hildebrandi papæ seditiosiss. instinctu, contra Henricum 4. seniorem, anticæsar electus, anno 1077. cum Rhomanensi legato suisq; complicib. sub tẽpus paschæ, itidem conuenticulũ hîc habẽs, uniuersum S. P. Q. Augspurgentem perniciosiss. casibus exposuit. Nam mox biennio post ab Heremanno altera Pseudoimperatore, circa orientalẽ plagã trib. amplius septimanis ardua, sed tamen frustranea, obsidione cincta, ac sequente uix lapso anno hostiles Vuelphonis Algoboij ignes quoque passa est. Quã iniuriã cũ è uestigio Hẽricus uerus Imperator, post Höchstetẽlẽ prœliũ uindicasset. Augspurgũq; suum recepisset, adeo implicabilib. turbis fenestrã de nouo aperuit, ut à sexto Calendarũ februariũ anni 1083. dies perpetuo septẽnio sæpius ac numero tum per insidias inuasum, tum diriss. uastatũ feratur, cũ primis uerò à Vuelfone V. Bauariæ duce an. 1088. in festo Cœnæ domini proditoriè capta, ac toto triduo tam inhumaniter expoliata est, ut præter incolarũ cædes, opumq; priuatarũ direptiones etiã ex Archiuis Reip. cũcta tam priuilegia ciuiũ quã protocola, unà cũ instrumẽtis publicis (q̃ omnia apud Rotenfelsiũ Algoiæ delituere hactenus) abduxerit, & feria secunda paschæ ciuitatẽ miserè destructã lamẽtabilius planè euerterit impius hostis. Ad quæ mala post 14. annos fortuitus quoq; accedẽs ignis, noua absumpsit suburbia. Simili clade, dum Luterus Saxo Imp. ad coronationẽ sui Rhomã hac an. 113:. proficiscitur ingẽs tumultus ciues inter milites exortus, denuo per maximã partẽ huius ciuitatis flammã, ac mortales plures gladio perdidit. Breui tum Chunradi 3. Sueui Imp. clemẽtia reuiuiscens, etiam à Friderico Barbarossa, gloriosiss. Augusto, eximiè adaucta, optimisq; priuilegijs iterum decorata est. Quin & mortuo ann. 1162. Adelgezo de Schuuabeck, non tantũ memoratus princeps sibi et successorib. fiscali successione ciuitatis huius Aduocatiã uendicauit, sed etiã totius imperij comitia & festiuitates in eadẽ per libenter celebrare cõsueuit. Id quod singulari affectu et gratia posteri eius Sueuici Cæsares haud absq; populi & ciuitatis Augustanæ cõmodo non semel factitarunt. Tandẽ an. 1246. sub pessimo illo germaniæ interregno exædificata est eminẽs turris ad Castrẽsem portã, quæ hodie à propinquo Diuæ uirginis tẽplo nomen sortit: Nec multo post & Ludouicus Bauariæ dux Fridbergẽsem arcẽ (cuius oppidulũ nũc obæratorũ ac decoctorũ inuiolabile est asylũ) ad inuidiã ac cõtumeliã Augspurgensiũ extruere cœpit etiã. An. uerò 1274. Rudolphus Habspurgensis restituto imperatoria maiestate, comitia Germanici regni hic quã splẽdidissima celebrauit, in quib. filios proprios Iohannẽ quidẽ Sueuiæ, Albrechtũ uerò Austriæ & Styriæ duces solẽni institura instituit, nec non Ottocarũ Bohemię regẽ unà cum Henrico Bauariæ duce electioni ipsius reclamãtes, hostes pronunciauit: adhæc q; primum Augusti ciues in uerba debitẽ iurarunt, non modo antiquorum priuilegiorum sed & consuetudinum municipaliũ confirmationẽ liberaliss. obtinuerunt. Vnde crescente senatus autoritate, non raro celeberrimi principũ & episcoporũ cõuentus hic agitati sunt. Sed heu sortis liuorem, anno 1290. exusta est funditus curia, seu senatoria domus, non modico totius ciuitatis damno, ea tamẽ tumultuario opere è uestigio restituta, an. demum 1449. elegantioribus muris, testudinibus fornicatis, ac triclinijs amplissimis absoluta, item octennio post uetustissimis picturis delineata pulchrius est. Sub Albrechto 5. Austrio Cæsare, cũ ciuitas optimatib. non satis tuta à septẽtrionali ora uideretur, noua porta ad Vertachæ pontẽ extructa, simul ac suburbium ab eodem ponte denominatum fossa circumdari anno 1301. primo cœptum est. Dein Luduuichi 4. Bauarici Imp. dicto fideliter inhærentes, neque aliorum principũ arma ueriti ciues Augspurgi sunt. Qui etiam Burggrauiam anno 1334. dicti Cæsaris sui commilitio oppugnarunt. Quamobrem præfatus Augustus post nouem annos comitia hic habuit arduissimis de negotijs, nam & Austrij corriuales principes illi tandem reconciliati sunt, & Eduardus Angliæ Rex Imperij Vicarius, per Galliã inferioremq; Germaniã, est nuncupatus ibidẽ. Quo anno etiã ab Afræ sylua, (uulgus plateam illam nunc à simeis denominat.) ad Hausstetensem usq; portam (quæ anno 1428. præalta turri & mœnibus fortificata, rubra dici cœpit) domus plus minus trecentę unà cum S. Nicolai, nunc temporis abolito cœnobio, mẽse Iulio cõflagrarũt. Ea propter Senatus an. 1338. qui locustarũ inauditis turmis hic memorabilis notaт, grandẽ illamq; campanã, quæ in fori publici altissima turri ad classicum canẽdum sacra conseruatur, cõflari fecit. Tandẽ cum principes, & ciuitates inter se per Germaniã intestino grassarent bello, plurimã tam suimet, quam sociorũ causa subierũt, Augustanĩ pericula foris, domi tũ interim permutata. Sub Herruuartho & Buschelio ciuitatis aduocatis, reipub. administratione, patricios mense Octobri an. 1364. in ordinẽ redegerũt, ac creatis

Ciuitas

CIVITAS AVGSPVR

gensis, delineata iuxta figuram quam hiſce temporib. habet in mœnibus & præcipuis ædificijs, adiecta huic operi noſtro Coſmographico, impenſis eiuſdem urbis magiſtratus, atq; diligentiſsima eximij uiri domini Achillis Gaſſari medicinæ doctoris deſcriptione celebrata. Priuatorum inſignium locorum nomina Germanicis expreſſimus uocibus, ſcientes ab exteris Germanici ſermonis ignaris non requiri huiuſmodi nominum interpretationem.

Ciuitas Augustana olim Vindelica, hod

Occidens

S Anna

S Moritz

Der Pärle

S Catarin

S. Vlrich

Saltz stadel

Heilig Grab

Tätz haus

S. Margret

Prediger

Rat haus

Spital

S. Vrsula

Meridies Mittag

Lech fl.

Ein arm vō Lech

Fuckerei

Am Bichlanger

Riuus de Lico

1 Rot thor oder haußstetter thor.
2 Am Eser. 3 Gegginger thor. 4 Ein
laß. 5 Klencker thörle. 6 Gsund
prunn. 7 Am Iuden kirch hof. 8 Wer
taprucker thor. 9 Fischer thörle.
10 Lug inß land. 11 Steffinger thörle
12 Oblater thörle. 14 Iacober thor.

die Rhetica, tota orbe terrarum notissima.

annuis Consulib.cúq; plebe decem & septem mechanicorũ collegijs, Tribunitiam potestatem in senatũ, non sine coniuratione (cuius Haetzuueiss. textorũ cellario praefectus antesignanus erat) terribili quã liberrime cõstituere. Simul ac Gegkingẽse suburbiũ ab occasu, cum eo quod Vuagenhals dictũ à meridie ciuitatis fuerat ob imminentes seditiones demolitum iri curarunt. Et ex eo eo tempore, post mutua cũ Bauaris incendia latrociniaq;, Fridericum ducẽ Teccensem Capitaneũ sibi compararũt, deniq; propter crebras cõspirationes ingenti pecuniarũ summa à Carolo 4. Caesare Bohemico mulctati, uix arbitraria Marckuuardi Aquileiẽsis Patriarchae, sui quondã episcopi, cõpositione pacẽ an. 1374. obtinuere. Inde adeò quãprimũ altera ab hoc anno praefatus Imperator ob praestitũ Vuẽceslao filio sacramentũ, Augustanis authẽtico diplomate tũ antiqua roborasset priuilegia, tum nouas cõstitutiões exactionesq; probasset, fossae etiã & uallũ ante Stephaninã portã effodi primitus coeperũt, mox aũt regnante, imo oscitante potius Vuenceslao illo Bohemico Caesare (quẽ nostri, quia reliquã Germaniã non curarit, ignauũ, sui uerò quod Ioanni Husso fauerit piũ appellant) cum omnia in deterius per Germaniã prolaberẽtur, nullusq; iustitiae superesset, publicè locus, acerbissimum pariter ac duriss. bellũ Augspurgum hoc nostrũ & intra moenia aduersus Episcopi sui auaritiã clericq; inobedientiã, & extra cõtra Frãcicos centauros, Bauarorũ Vittenbergensiumq; uiolentiã, octo fermè annis, haud incruenter ac satis dubiè uirtute propria gessit. Demũ Senatus August. praeter eas transactiones quas uel contra Iudaeos inquilinos, uel cũ Hussiticis ciuib. atq; adeo in Vuellenburgensis castri possessores habuit, singulari etiã solertia populũ an. 1397. ob grauiora uino imposita tributa tumultuantem sedauit, ac quadriẽnio pòst fossas urbanas ante Diui Gregorij coenobiũ primo fieri fecit. Rudprechtus insuper Rheni Palatinus Roman. Caesar innumero exercitu Italiam petẽs toto Augusto cum reliquis Germaniae procerib. profectionẽ suam hic deliberauit & emunitates iuraq; ciuitatis solito more adprobauit. Sexennio ab hinc publicus carcer, Curiae iunctus ad fatuũ lapidẽ constructus, cliuo illo à ferreis nimium uinculis, & nõ ab Iside ut quidã somniãt, appellationẽ uulgarẽ fecit. Sub Sigismudo pacificatore Caesare magis exornatũ Augspurgũ nostrũ est, nam fistulares fonticuli, ac publicũ Chorearũ theatrum condi, & regiae uiae urbis lapidib. sterni. Deniq; circũ Iacobeũ suburbiũ murus fieri patres illius indulgẽtia coeperũt, nõ paruas tamẽ illi molestias duo cõpetiores praesules, pestisq; infanda tunc temporis attulere. Caeterũ anno 1430. extructa est in extremũ ciuitatis septentrionalẽ angulũ, prope auguriorũ locũ, altissima pariter atq; firmissima turris, cui nomẽ est à specula prouinciae inditũ. Eam elapsis iam centũ quatuordecim annis ciues studiose humiliorem reddidere. Eodem item anno ampliata & aquis irrigatae sunt fossae urbis orientales: & sequente anno dum Imp. Sigismundus Romã petiturus hic haeret, non modo Reip. priuilegia uetera, uerum etiam noua omnis generis potionũ tributa (quae Barbari accisam uocãt) literis regijs stabiliuit. Quare aureorũ aliquot millia illi ex aerario mutuo data, simul ac auxilia militaria aduersum Hussitas subinde incassum transmissa sunt. Sub Albrechto 2. Austrio Caes. expulsi Auspurgo Iudaei, quã ob rem senatus reuolutis duodeuiginti annis duodecim aureorum millia successori eiusdem quod absque autoritate factum fuisset, numerare compulsus est. Anno 1443. munitae sunt fortioribus turribus Gegkingensis & Iacobina porta sub Friderico tertio Imperator. qui magistratui Augustano regalia summi & capitalis iudicij primũ eo cõcessit anno, quo Petrus Egenus, dictus ab Argau, cõsul Augustanus, arbiter honorarius inter Heluetios Tigurinosq; per cõpromissionẽ eorundẽ est lectus. Anno autẽ 1450. dum Brandenburgẽses Marchiones Norinbergam, & Vuirtenbergenses comites Esselingam praelijs diu diuexassent, praecipuo conatu socias ciuitates Augspurgenses iuuerũt. Inde tamen proximo anno cum Pontifex Cardinalis hic uectigalia, tributa uinaria censum publicũ, salui conductus, clauium portarũ, & praefecturae urbis (quae immediate Rom. Imperatori attinet) possessionẽ, sib iniuriose arrogaret, hercle plus q̃ ciuile & irrecõciliabile exarsisset bellũ, sin nõ maximo principũ molimine, ut ab iniquo proposito episcopus cederet, prospectum fuisset. Postmodum anno 1458. magna illa turris ad orientẽ moeniorũ, quae rubra uocatur unà cũ rubro apud piscatores molẽdino à repub. exaedificata sunt. Post quadriennium belligerati sunt, non exigua aerarij iactura, Caesaris iussu Augspurgenses ciues, aduersum Luduuichum Bauariae ducem, qui illis fullonias dealbatorias, & serratilem molam non procul Lyco, proximos'que ab occasu pagos concremauit, miras'que technas in illos struxit. Interea tumultuantibus iterum ob tributa uini Tex

torum

toru,pistorum & fabrorũ ferrariorũ tribubus,turris supra portã S.crucis anno 1466.altior multo quàm prius fuerit,à senatu est facta. Demũ anno 1469.reducta est Augspurgens. Resp pub.per Imperatorẽ Fridericũ cum Ludouico Bauaro in tam securã gratiã,ut proximo anno magnificos arcubalistarũ ludos,conuocata omni ferè Germania,dederit luculẽtissime. Simulac triennio præhabitus cunctabundus Imp.comitia hic frequentissima principũ præsentia celebrarit in quibus cum S.P.Q.Augustanus sacramentũ illi debitum iurasset,priuilegiorum suorum confirmationẽ adauctionemq; clementissime obtinere promeruntur. Sequente item cõfestim anno cõuenere illustriss.pompa hic, sæpedictus Germanorũ Cæsar Fridericus,Christianus Daniæ,Sueciæ,Nortuuegiæq; rex(qui deuotionis gratia Romã inuiserat, hac solum fecerat)& Marcus Aquileiensis Patriarcha, legatus pontificius,unà cum optimatib.totius imperij,tractatumq; est de obsidione Nussiæ,qua Carolus Burgundiæ Regulus ob Archiflaminium Coloniens. schisma id tunc premebat. Postea anno 1488. dederunt Augustani,annuente Imp.suo,nomen confœderationi Sueuicæ,in qua quadraginta sex annis,nimirum usq; dissolutionẽ eiusdem,pertinaciter & cum laude permanserunt. At cum pleonexia Cathedralis cõsistorij turbas Reip.immeritas undiq; cieret,uix serio Cæsaris mãdato iura tutata est propria. In expeditione autẽ illa,qua Albrechus Bauariæ dux Ratisponam imperio reddere anno 1492.cogebatur,fouerunt Augspurgẽses ciues 250.pedites quadragintaq; equites,exceptis impedimentis alijsq; tormentis, simul ac in constituendis deditæ urbis pactionibus inter sequestros à memorato Cæsare deputati sunt. Interea tamen temporis ob præfecti limitis Burgrauię duriciẽ,nouus fœdus cum uicinis adeoq; episcopo suo, admittente eodem Cæsare,inire coacti sunt. Postea anno 1496.egit Maximilianus Austrius Cæsar magnificentissimum festum hic,cum Archiduce Philippo,filio suo,plurimisq; alijs Germaniæ heroibus. Ac ab eo inde tempore semper pręcipua clementia ciuitatẽ hanc complexus,præter infinitos conuentus & lauda,cum principibus confœderatisq; Sueuiæ,imperialia insuper comitia annis 1498.1500.1510.& 1518.(in quibus Martinus Lutherus Caietano Cardinali ob paradoxam doctrinã repræsentatus primo est) hic libenter & iucundè celebrauit. Vnde & anno 1509.conscriptis ad mensam Septembrẽ ex omni prope Germania, tum Archibulistarũ,quàm bombardarũ sagittarijs,adparati sunt à Senatu Augustano uarijs præmijs ludi amplissimi. In gratiam item dicti Imperatoris, ex nouo cõstructa est anno 1514.porta illa priuata,per quàm occlusis reliquis, noctu homines intromittuntur,ad quam nuper admodum anno 1549.sublicius ex ligno põs,unico arcu nullo iugo,uel tignis sustentatus,est additus. Ad extremũ sub Carolo 5.Hispanico Cæsare,præclara multa domi forisque,in ipsius tutelam recepti,gesserũt Augspurgenses: superatis enim Francico & rustico bellis,renouarunt firmius anno 1526.Perleam turrim in umblico ciuitatis suæ,sic & Viennã postea aduersus Turcam pręsidia miserunt. Anno autem 1530.habita sunt Augustæ per Carolum Imp.à toto orbe ob religionis concordiam exoptatiss. comitia,quibus Lutherani fidei suæ confessionem eidem Imp.obtulerunt,ea ciues delectati, non multo cum eisdem fœdus,quod Schmalkhaldiense à loco dicitur,in quo ictum primitus est,inierunt,ac inde religionem per totam suam ciuitatem,Martini Buceri et Ambrosij Blaureri instructione,ad libitum transmutarunt. Bibliothecam deniq; instructiss.simulac ciuilem trium linguarũ scholam instituerunt,cui uarijs successionibus & factionibus,uiri undecunq; eruditissimi hactenus præfuerunt. Tandem etiam mœniorum cum fossis aream ampliarunt,nec non deiectis turribus,eandã cespite,aggeribus,& propugnaculis nouis, ualidissime,uti præ oculis iam adparet, restaurarunt, donec gliscente deploratiss. illo Germamaniæ cum cum inuictiss. Cæsare suo bello,iterum omnino supplices illi dediti, ac comitia imperialia hic summa animaduersione celebrata sint. In quib. præter Romani Imperij singulos principes,etiam pontificis maximi,omniumq; aliorũ Europæ regũ oratores,unà cũ magni Ruthenorũ Moscouitarumq; ducis legato,& Altzacheno Aphro Tunissæ excæcato rege. Imp.Carolo & Cæsari Ferdinando fratribus,menses plus minus quatuordecim pręsto fuere. Vbi item formula pietatis catholicæ(uulgus uocat interim)Lutheranis præscripta est,nec non patricijs Augustanis(quorũ uix octo prosapię adhuc superstites,ex seniorib.alijs,sibiq; per multos iam annos affinitate,ac cõtubernij societate cõiunctis,triginta nouẽ ni fallor,familias in numerum & dignitatem suã S.C.1539 cooptarunt,asciueruntq;)antiquus honos restitutus, ciuitatisq; administratio,abrogatis tribunis plebis, suffectisq; Rauuenspurgero & Vlstettio ciuitatis aduocatis,cum sex ordinarijs consulibus,de nouo commissa ab Imper.est.

Achilles

Achilles Gassarus medicinæ doctor de ciuitate Augustana & ciuibus eius.

Ciuitas nostra celeberrima habet omnis generis panopliam, præcipè æneorũ tormentorũ, quæ bombardas uocamus, aliquot domos elegantissima copia refertissimas, simul et publicas aliorum artificiũ tum tabernas tum officinas operosissimas, quib. nõ toti orbi usurpatissima quàm Mercatorum suorum numerosissimis monopolijs notissima paucis retro annis euasit. Ad hæc pauperũ curam unice gerit, extant enim præter Xenodochia ægrorũ ac orphanorum hospitalia, speciales adhuc ædes, quibus gratis uel peste infecti suo fouentur tempore, uel Gallica hic laborãtes curantur, uel deniq; leprosi seorsim adseruãtur. Deniq; ingẽti eleemosyna tum reliquos in opes passim liberalissime leuat, tum studiosos pueros nõ parũ multos ex his domi humaniorib. literis emancipat, forisq; stipendijs nõ pœnitendis alit. Qui uel soli Fuggari penuria laborantib. sed frugi municipibus anno 1519. suprà centũ habitationes tanquã iustam ciuitatulã, de suo, apud Iacobinum suburbium fundarunt. Iam qua æquitate, clemẽtia & prouidentia Magistratus quàm policitè hic polleat, quaúe prosperate, industria, humanitate & uirtute reliqui ciues inter sese, aut cum alijs, tum in negocijs, uel apud Antipodes ac utrunq; mundi polũ gerundis, tum in educandorum liberorũ honestissima liberalitate, tum deniq; in domesticæ suppellectilis nitore ad insolentiã usq; certent nemo facilè dixerit. Sunt enim plerunq; homines illi (in primis blandæ fœmellæ) forma pulchri, uestitu splendidi, uictu uoluptuarij congressu & uerbis ceremoniosi, actionibus astuti, moribus exotici, & opulentia φιλαυτοι. Ex quibus plebs hodie sedula opere & quæstu officiosissima, sorte sua contenta existit. Mercatores uerò aliquot & patricij magno numero natalibus restituti, multi Baronum nobilitate eminẽt, nonnulli etiam comitũ prærogatiuis gaudent, sed & integrũ regnum quidam apud Indos possident, adeò ut in uniuersum S.P.Q. Augspurgensis instar Alabandæ fortunatissimi (ut prouerbio habetur) censeri plane debeãt possintq;. Quibus redditibus uero, aurisq; & argenti diuitijs, ærariũ ciuitatis locupletarũ sit, uel inde conijciet argutus lector, quod Senatus exceptis annuis fabricarum (ut sic loquar) publicarum conducti famulicij, certorum officiorũ, adeoq; belli maximi infinitis impensis, pro sola obtinenda pace suprà trecenta millia aureorum Rhenensium, citra priuatas ciuium cõtributiones, proximis exposuerit prompta pecunia comitijs. Vt autem tanquam condito lustro, etiam ciuium capita curiosus aliquis ceu per transennam obiter queat æstimare & colligere, sciendum pro certo, quod anno 1549. proxime iam lapso, mille septingenti & quinq; infantes baptismo adhibiti, ac communibus cœmiterijs mille ducenta uiginti septem humana cadauera, nulla epidemia grassante, sepulta Augspurgi fuerint.

De Palatinatu

De Palatinatu Rheni, quomodo & quando ille exortus.

FVerũt olim multi & uarij comites Palatini, præsertim Palatini ab Andechs, Palatini à Schiern, à Vuittelspach, Palatini à Dachauu, Palatini à Vallay & Palatini Thũbingenses. Vnde & in torneamento olim Tiguri celebrato, commemorantur fuisse 34 Palatini diuersi generis. *Multiplices Palatini.* Cæterum quomodo illi aut multi ex eis in unam redacti sint familiam, quidam id conantur ostendere, errantes interim non parum in hominibus, in tempore & in administratione Imperatorum. Certum tamen est, penè omnia hæc Palatinorum genera, eorumq; successionem defecisse, præter Arnoldũ Palatinum à Dachauu & Ottonem à Schiern, unde nati sunt moderni principes Bauariæ & Palatinatus Rhẽni. Extant quoq; adhuc Palatini Thũbingenses. Inter memoratos ueteres Palatinos nulla apud Historicos fit mentio Palatinorum Rheni quantumlibet Palatini à Schiern atq; Palatini Rheni in unam coierint ditionem. Fueruut autem ab initio Palatini palatiorum præfecti, præsertim in curijs Imperatorũ, quos Franci olim Maiores domus uocauerunt. Quãdo autem ditio Palatinatus Rheni fuerit instituta, & ubi locorum Palatini Rheni ante quadragentos aut quingẽtos annos se continuerint, non licuit mihi inuestigare, nisi quod uariæ hic coniecturæ sunt hominum. Aliqui enim uolunt hodiernum Palatinatum nomen accepisse à Palatio Rheni, alij à Caroli Magni institutione, tertij à Palatio Treuerensi, sed tunc magis esset Palatinus Mosellæ quàm Rheni. Sunt rursum alij qui asserunt eum tunc institutum, quando Otto magnus imperiũ transtulit ad Germanos. *Palatinatus Rheni [illegible].* Beatus Rhenanus conatur probare ex Ammiano Marcellino, Palatinatus ditionem & nomen à Pilas regione descendisse.

Scribit enim Ammianus in hunc modum: Constituto ponte prope Moguntiacum, cohortes transgressæ sunt Rhenum in regione Capellatiana, quæ à Palas nomen habet, castra sunt posita. Et alibi: Quum uentum fuisset ad regionem cui Capellatij: uel Palas nomen est, ubi terminales lapides, Romanorum & Burgundionũ confinia distinguebant, castra sunt posita. *Palas. Rhenanus de Palatinatu.* His subijcit Rhenanus. Hic aduertere licet principẽ Palatinũ nõ à Palatio Cæsaris, uel ædificiolo illic q̃d in Rheno ostenditur, nomenclaturã suam possidere, sed uetustissimã à regione esse natam appellationem. Hæc ille. Si à Palas regiõe ortus est Palatinatus Rheni, estq; ueteris nominis ad hodiernũ allusio, unde nati sunt Palatinatus, à Schiern, à Vuittelspach & Dachauu? Certe nomẽ Palatini Rheni est nomen dignitatis & officij, quod Imperatores instituerunt, sicut quoque sunt nomina Landgrauiorum, Marchionum & Burggrauiorum. Sic enim Germanicè quoque dicimus Pfaltzgrauius, id est, comes Palatinus. Si à burgo factus est Burggrauius, facile licebit arguere, à Palatio quoque factum Pfaltzgrauium. Præterea quòd princeps Palatini Rheni à loco Palas nomenclaturam suam non acceperint, facile per id conuincitur, quòd ante quadringentos annos neque castra neque oppida in hac regione, ubi hodie habitant, habuerunt: sed intra hos annos quicquid locorum iuxta Rhenum habent, uel emerunt uel armis acquisierunt, id quod infra sigillatim ostendam. Sunt qui aiunt primos Palatinos simplices fuisse nobiles, usque ad tempora Ottonis tertij, quando principes electores fuerunt constituti: tunc enim illis maior dignitatis gradus fuit additus. Nec sine causa Electura non fuit commissa ducibus potentibus qui tunc erant in imperio, puta duci Bauariæ, Sueuiæ, Lotharingiæ & Brunsuici, etiamsi Bauari temporum successu in familiam suam studuerint hanc dignitatem introducere, hodieq; & Palatinatus & Bauariæ titulũ habeant. Primus Palatinus elector appellatus fuit Henricus, qui anno Christi 1003. diuum Henricum cum reliquis electoribus in Imperatorem elegit. *Primus Palatinus elector.* At ubi suam habuerit curiam, cui præsederit regioni, quos audientes habuerit populos, ipse & aliquot eius successores, à nullo inueni scriptum, nec principes ipsi qui hodie præsident Palatinatui id sciunt, nisi quod quidam, sed sine certo testimonio, putant principes Palatinos olim Vuor-

maciæ consedisse, & magnam in ea urbe habuisse iurisdictionem. Hoc constat, Cōradum ducem Franconiæ anno Christi 942. suam sedem Vuormaciæ habuisse de principe Palatino nihil tale inuenitur.

De oppidis, uicis & arcibus Palatinatus.

NEmo mihi facile probare poterit, Paltinatum ante quadringentos annos sedem habuisse circa Heidelbergam aut in ea regione, quæ hodie principibus Palatinis subijcitur. Nam omnia loca illius regionis, aut fuerunt episcopi Moguntinēsis, aut episcopi Vuormaciensis, aut marchionis Badensis siue potius ducis Sueuiæ, aut piscopi Spirensis aut imperij. Sed cum posteris temporibus Heidelberga in feudum daretur principi Palatino ab episcopo Vuormaciensi, illeq; sibi sedem fixisset in eo loco, breui multa loca sibi cōparauit, dilatauitq; pomeria ditionis suæ non parum, potissimū tunc, quando Palatinatus incorporatus fuit ducatui Bauariæ. Hinc mihi uidetur colligendum, Palatinatum ab initio magis dignitatem quandam fuisse quàm principatū, quam aliquando duces Saxoniæ, aliquando duces Sueuiæ & ultimo duces Bauariæ ditionibus suis studuerunt inuehere. Malo tamen hic aliorum audire iudicium.

Heidelberga.

EST hoc oppidum metropolis Palatinatus & feudum ab episcopatu Vuormaciensi sicut & alia quædam oppida, quæ supra Heidelbergam usq; ad Obricken iuxta Necearum constructa inueniuntur. Putant nomen oppido datum à gentium colonia. quæ ante multos annos hic habitasse certis indicijs conuincuntur. Vocant aūt Germani gentilem hominem Heiden. Situs loci est satis amœnus, cum sit in fauce montium, ubi Neccarus ex mōtibus in planiciem egreditur, nec dubito quin locus ille semper, quàm diu Germania habitata fuit, ab hominibus cultus fuerit. Sunt alij qui contendunt legendum & scribendum Edelberg, quod sonat nobilem mōtem, & non Heidelberg, id est, gentilem montem. Sunt qui Ptolemaicam Budorim putāt olim fuisse Heidelbergam. At mihi uidetur oppido huic magis responder Heidelsheim aut Bretten. Sunt qui oppidum Manheim per Budorim accipiendum contendunt. Nam situm est illud in confluentia Rheni & Neccari, ubi in concilio Constantiensi Iohannes papa triennio incarceratus fuit. Est terra circa Heidelbergam omnium rerum ferax, uini boni, frumenti, olei, fructuum arboreorum & castanearū. Anno Christi 1346. Rupertus senior princeps Palatinus fundauit gymnasiū Heidelbergense, ubi temporum successu in omni scientiarum genere multi docti floruerunt uiri. Potissimum autem meo æuo locum illum celebrem reddiderunt insignes isti uiri Iohannes Dalburgius, Rudolfus Agricola, Iohannes Virdungus, & multi alij, qui eruditionis suæ monumenta post se in scriptis reliquerunt. Ego quoque ab anno Christi 1524. usque ad annum 1529. primus Hebraismi professor, publicè ibi sacram docui lingua, acceptis primis rudimentis ab integerrimo uiro atq; fidelissimo præceptore, Conrado Pellicano, qui & ipse olim Heidelbergæ sub auunculo suo Iodoco Gallo Theologo, primam assecutus lauream, fœliciter ad sublimiora peruenit.

Budoris.

Fundatio studij Heidelbergen.

Ladenburg, Schriessen, Winheim.

IMpignoratum est Ladenburgū duci Ruperto seniori pro media eius parte anno Christi 1371. Alia medietas obuenit episcopo Vuormaciensi. Eidem principi uendidit Sifridus à Stralnberg anno Christi 1347. oppidum Schriessen & castrum Stralnberg. Et anno Christi 1344. oppidum Vueinheim per arbitros est memorato principi adiudicatum, quod antea episcopus Maguntinus possederat.

Ciuitas

CIVITAS HEIDEL

bergensis, iuxta Neccarum sita, Palatinatus metropolis & illustrissimorum Principum Comitum Palatinorum Rheni residentia, exprimitur pulchrè in hac tabula secundum omnem eius habitudinem. Quã transmisit ad hoc opus nostrum ornandum illustrissimus princeps Otto Henricus, Comes Palatinus Rheni, dux Bauariæ, omniumq; studiosorum mecœnas & patronus pientissimus. Habuit autem hæc ipsa ciuitas ante paucos annos & aliam arcẽ in superiori montium iugo locatam, sed quam fulmen cœleste in momento oculi euertit, puluerem scilicet bombardicum, qui in eo in magna quantitate seruabatur, incendens & subiectam arcem atq; oppidum ipsum per disiectos lapides non parum lædens.

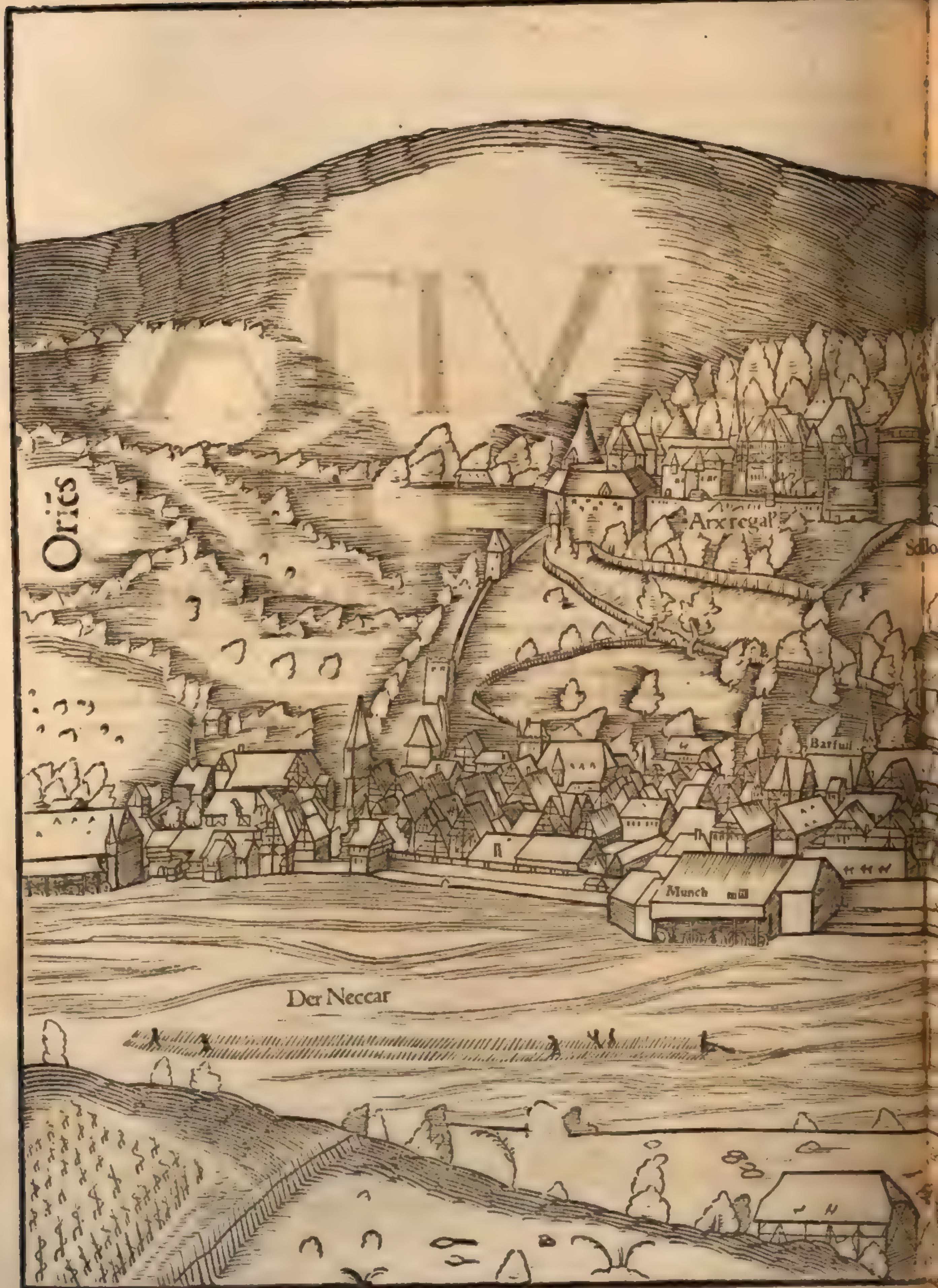
Oriēs
Arx regal
Barfuß
Munch
Der Neccar

bensis f

Laurissa uulgo Lorsch.

MOnasterium illud constructum fuit per Carolum magnum, aut ut alij putāt per Pipinum, in quod Tassilo dux Bauariæ unà cum filio eius Theodone, à Carolo magno reclusus fuit, quum fœdifragus & periurus deprehēsus fuisset. Non est locus in Germania, ubi uetustior quàm in hoc monasterio bibliotheca fuerit. *uetustissimi libri.* Vidi ibi exemplar unum quod manu Virgilij scriptum titulus præmonebat. Inuentus est ibi quoque ultimus liber Ammiani Marcellini qui & iam publicatus est, scriptus maiusculis tantum literis. Fuit autem primo à Benedictinensibus monachis ac deinde à Præmonstratensibus inhabitatum. Iohannes Dalburgius episcopus Vuormaciensis, uir doctissimus, transtulit inde ad bibliothecam Ladenburgensem meliores quosque codices.

Lindenfels, Caub & alia quædam oppida.

PRæfectura arcis Lindenfels fuit empta anno Christi 1277. pro 5030. marcis argenti. Fuit antea Marchionis Badensis. Anno Christi 1289. Vuernherus Mintzenbergensis uendidit oppidum Caub cum appendicijs suis locis, duci Ludouico pro 2100. marcis argenti, supputata una marca argenti pro octo florenis. Oppidum imperiale Gelnhusen quod ad comites à Schuuartzenberg peruenit, fuit ab eisdem principi Palatino & Reinhardo ab Hanauu impignoratum anno Christi 1436. Mosspach & *Mosspach.* Sintzen oppida imperialia cum appendicijs suis sunt Palatinatui incorporata per modum pignoris. Anno Christi 1230. recepit Otto comes Palatinus ab Henrico Rom. rege uillā Vualddorff. Et uillam Nusslach emit comes Palatinus Ludouicus anno Christi 1259. ab Henrico de Liechtenauu. Oppidum Luden apud Tuberum fluuium situm, emit Rupertus princeps anno Christi 1398 à comitibus Hohenlohensibus. De Oppenheim, Cæsarea Lutra, Ingelheim imperialibus oppidis Palinatui impignoratis, suprà diximus. Omitto hic Bretten, Löuuenstein, Bachrach, Nouam ciuitatem & alia oppida, quæ omnia intra trecentos annos ditioni Palatinatus accesserunt.

Bruxella in Brureinia.

EST Brureinia parua quædam ditio, habens multas egregias uillas quarum caput est oppidum Bruxellæ, paruitque olim Vuormatiensibus, quando illi habuerūt ducem, cuius palatium postea uersum fuit in ecclesiam sancti Pauli. Dux ultimus uocatus fuit Conradus filius ducis Vuernheri, fuitque de sanguine ducum Franconiæ: & dedit ei Otto magnus filiam suam Lutgardim uxorem, qui tamen interijt prope Augustam in illa magna pugna quam idem Imperator habuit contra Vngaros, quibus Conradus se adiunxerat, ut supra meminimus. Paulò antea idem Cōradus resignauerat iurisdictionem quām Vuormaciæ habuerat comparauitque ditionem Bruxellensem, quam post eius mortem Imperator donauit Sigebaldo episcopo Spirensi. Quin & idem Cōradus quum adhuc uiueret contulit episcopatui Spirensi plurima bona, decimas, redditus, telonia uini & salis, ius cudendi monetam, & hæc rata habuit Imperator. Si post hāc resignationem comes Palatinus iurisdictionem aliquam Vuormaciæ habuerit, priusquam regio Heidelbergensis sibi obuenerit, nescio, nemo enim huius rei facit mentionem. Adiacet Bruréniæ Kreichgoia, *Kreichgoia.* terra diues & latè patens, cuius agri omnes uino, frumento, plantis, arboribus domesticis & syluestribus, omnique eo quod ad uictum pertinet humanum abundant. sunt præclara oppida, uicorum multitudo, terra plena colonis & irrigua, & quod pręcipuum est, aëris salubritate prædita. Redegit hanc terram Conradus secundus in comitatum, ob id quod parentes eius habitassent Bruxellis. Sed & Iohannes 34. episcopus Spirensis comes Kreichgoiensis, donauit bonam partem de sua paterna hæreditate episcopatui Spirensi, id quod supra quoque indicaui, ubi de Spirensi urbe feci mentionem.

Genealogia

Genealogia comitum Palati-

INfrà ubi ad descriptionem Bauariæ peruenerimus, indicabo unde Palatini à Shiern exorti sint, atq; quomodo ab illis processerint moderni duces Bauariæ & Palatini Rheni. Quãtum uerò attinet ad præsens institutum, notabis quosdam sic sentire, ut putent Ottonem à Vuittelspach auum sanctæ Kunegundis primum extitisse Palatinum electorem, cuius auus fuit Arnolfus Imperator.

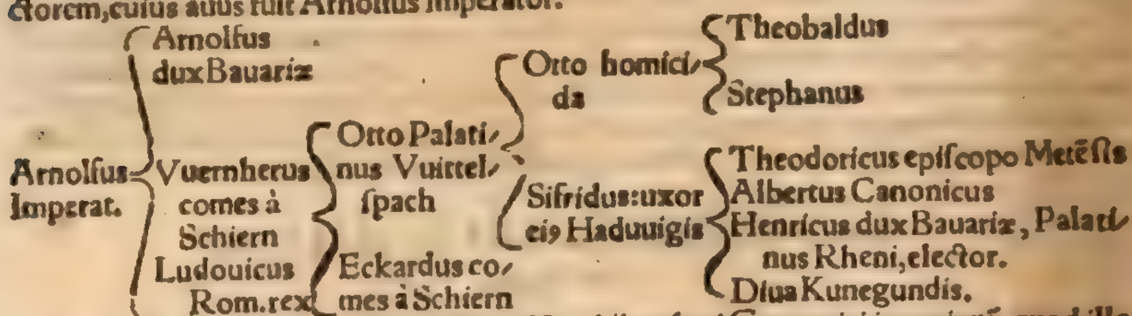

De Ottone Palatino, conditore Vuittelspachij, rythmi Germanici inueniunt, quod ille per filiam Henrici Palatini obtinuerit electuræ dignitatem. Secundum alios primus Palatinus elector, qui suo suffragio Imperatorem declarauit Henricũ sanctum anno 1003. fuit uocatus Henricus, cui successit Sifridus pater sanctæ Kunegundis, qui & secundũ quosdã Priuignus fuit dicti Henrici. Nam ut ipsi dicunt, Henricus Palatinus duxit uxorem comitis Brabantiæ relictam, deditq; Palatinatum filio eius Sifrido. Et sic secundum opinionem eorum, auus sanctæ Kunegundis elegisset maritum eiusdem Kunegundis Imperatorẽ, q̃d uerisimile non uidetur. Propterea scribunt tertij in hunc modum. Cum Sifridus Palatinus usq; ad senium subditos suos optimè gubernasset, & Otto tertius Imperator nullũ haberet hæredem, qui post se imperio præesset, nitebatur ante obitum suum pacem facere in imperio: quare egit cum Romano pontifice, ut aliqui principes cõstituerent, ad quos solum spectaret Rom. regis electio. Sicq; inter reliquos fuit quoq; designatus elector memoratus Sifridus, sed qui breui uiuens tempore, nullius Imperatori interfuit electioni. At filius eius Henrius frater sanctæ Kunegundis, elegit anno Christi 1003. sororium suum Henricum sanctum in Imperatorẽ. Et quum filium non haberet, sed filiam nomine Irmelgardim, tradidit eam Conrado duci Frãconiæ qui & dux fuit Vuormaciæ & Landgrauius Hassię, factusq; est hic Cõradus per uxorem comes Palatinus Rheni & dux Lotharingiæ. Quod autem appellatur dux Vuormaciæ, quum tamen ducatus ille sub Ottone primo extinctus fuerit ut iam in Brurenia diximus, uidetũ illi & successoribus eius relictus titulus, sed sine possessione, ut plerunq; fit. Habuit uerò ipse unam dũtaxat filiam Elisabet nomine, quam duxit uxorẽ Conradus dux Sueuiæ, simul cum ea factus Palatinus Rheni. Fuit titulus eius talis. Conradus gratia dei Palatinus Rheni, dux Sueuiæ & Frãconiæ, sacri imperij Romani dapifer & elector, templorũ Vuormaciæ, Herbipolis, Argẽtinæ, Spiræ, Fuldæ & Vuissenburgi præpositus & aduocatus, &c. Sepultus est in monasterio Schönauu, quod uno miliario distat ab Heidelbergo in Ottonica sylua. Hic ex uxore sua sustulit filiam nomine Agnetem, quam duxit uxorem Henricus dux Saxoniæ & Luneburgi, dñs in Brunsuic, filius ducis Henrici Leonis, factusq; est per eam Palatinus Rheni. Memoratus Conradus ampliauit Heidelbergum, exq; uili oppido fecit magnificam ciuitatem, quam & arce muniuit, habuitq; sedem Heidelbergi usq; ad extremum uitæ, ubi etiam anno domini 1185. præpositurarn cœnobij in Neuuenburg prope Heidelbergum in monasteriũ monialium commutari fecit, de consensu tamen abbatis Laurissensis, ad quem pleno iure spectabat. Cæterum Henricus dux Saxoniæ Palatinusq; Rheni mansionem suam habuit Brunsuici, & genuit duas filias. Vnam duxit Hermannus marchio Badensis & alteram Gertrudim nomine, Otto comes ab Vuitlispach & Schiern, qui à progenitoribus suis fuit de sanguine ducum Bauariæ, eiq; in comitijs Gamundiæ Sueuieę seu hæredi naturali traditus fuit ducatus Bauariæ, unde Henricus superbus, cognominatus Leo, fuit exclusus, & Palatinatus, anno Christi 1180. Mortuus uerò est anno Christi 1148.

Primus Palatinus elector.

Dux Sueuiæ Palatinus Rheni.

Palatinus migrat à Sueuis ad Saxones.

Neuuenburg prope Heidelbergam.

Ab isto deducitur genealogia ducum Bauariæ & Palatinorum Rheni in hunc modum.

Otto

1	2	3	4	5
Otto Palatinus à Schiern, dux Bauariæ, Palatinus Rheni.	Ludouicus Otonis filius, Palatinus Rheni & dux Bauariæ	Otto Ludouici filius Palatinus & dux Bauariæ	Ludouicus prioris Otonis filius	Ludouicus filius Ludouici mox præcedentis

Quomodo Otto hic in ordine primus descenderit ab Imperatore Arnolpho filio Carolomanni, ostendetur infrà in descriptione.

5 Ludouicus dux Bauariæ & Palatinus
- 6 Ludouicus dux Bauariæ & Imperator
  - Stephanus dux Lansshutæ
  - Albertus dux Straubingens.
  - Vuilhelmus comes Holand.
  - Otto marchio Brandenburg
  - Ludouicus Tyrolensis
  - (Linea ducum Bauariæ hic omittitur, differturque ad descriptionem Bauariæ.)
- Ludouicus Nurnbergæ in torneamento ictus
- Rudolfus Palatin9
  - 8 Rudolphus
  - 9 Adolphus
    - 11 Rupertus iunior, uxor eius Beatrix filia Friderici regis Siciliæ
      - 13 Anna ducissa in Bergen
      - 12 Rupertus rex
      - Elisabet marchionissa Morauiæ
  - 10 Rupertus
  - Mechtildis comitissa Spanheunensis.

Sub Ludouico 6. & Rudolpho 7. fratribus diuisa est Bauaria à Palatinatu etiamsi Palatini nonnihil terræ retinuerint in Nortgoia. Sed reuertamur ad eos. 2. Ludouicus iste fuit in Bohemia aut secundum alios in Kelheim publice præsente familia trucidatus iussu Friderici secundi Imperatoris. Ipse construxit castrũ in Lansshut, habuitque duas uxores nempe Gertrudim Palatinam & Ludmillam filiã regis Bohemiæ. 3. Otto. Hic subito mortuus est Heidelbergæ in excõmunicatione anno 1255. Habuitque multos filios, nempe Henricum ducem inferioris Bauariæ, qui habuit uxorem filiam Belæ regis Vngarię Sophiam, quam duxit Gebhardus comes ab Hirsperg: Elisabeth quam accepit Conradus filius Friderici secundi, postea nupsit Meinhardo comiti Tirolensi. *Diuisa Bauaria à Palatinatu.*

3 Otto
- Sophia
- Elisabet
- Henricus
  - Ludouicus mortuus anno 1294
  - Otto
  - Stephanus
    - Henricus
    - Otto de Burckhausen
    - Henricus dux Landshutæ & Straubingæ. Ioannes
- 4 Ludouicus

Henricus dux Landsshutæ reliquit filium unum nomine Ioannem, qui sine hærede mortuus, Ludouicum Imperatorem habuit ditione sua successorem. 4. Ludouicus. Iste habuit primam uxorem Mariam filiam ducis Brabantiæ, fecitque eam in Sueuiæ Vuerda obtruncari, id quod infra in genealogia ducum Bauariæ latius indicabo, ac deinde duxit uxorem filiam ducis Poloniæ ex qua sustulit Ludouicum quintum. Iacet autem sepultus inter Augustam & Monacum in monasterio Furstenfeld. 5. Ludouicus iste qui utranque adhuc habuit ditionem, Palatinatum & Bauarię ducatum, accepit in uxorem Mechtildim filiam Rudolphi ab Habspurg, genuitque Rudolphum & Ludouicum Imperatorem. Mortuus uerò Heidelbergæ apud Augustini annos iacet sepultus. 7. Huic seniori filio dedit pater Palatinatũ & partem de ducatu Bauarię. Vxorem filius accepit Mechtildem filiam comitis à Nassauu, ex qua genuit Rudolphum, Adolphum & Rupertum. Frater eius Ludouicus fugauit eum in Angliam, ubi in exilio mortuus fuit, eo quod suffragium suum in electione Imperatoris non ei sed Friderico duci Austriæ dederat, cum quo tã diu pro corona imperij certauit, donec tandem illum captum subiugum coëgit. 8. Rudolphus Rudolphi filius nõ diu uixit in administratiõe Palatinatus, succesit ergo ei frater Adolphus. Sed cũ ille non magna prudentia esset præditus, resignauit fratri suo Ruperto administrationem, qui senior & rubicũdus appellatur. Hic Rupertus 10. fundauit anno Christi 1346. gymnasium Heidelbergense & collegium sacerdotum in noua ciuitate, ubi quoque sepultus iacet. Habuit duas uxores unam Namurcensem & alteram Bergensem ex quibus tamen nullos post se reliqt liberos. Successit ei in Palatinatu 11. Rupertus iunior, filius Adolfi & *Academia Heidelbergensis.*

comitiſſæ ab Oetingen. Is aliquando nomine patris Adolphus Branditz fuit appellatus. Vxor eius filia regis Siciliæ, genuit Rupertum, filium futurum Roman. regem. Rupertus rex habuit uxorem Eliſabetham filiam Burggrauij Nurnbergenſis. A' Ruperto rege continuabimus nunc genealogiam, qui Palatinatum in ſuos diſtribuit filios in hunc modum.

Duci Ottoni filio Ruperti regis obuenit Moſpach oppidum ſitum ad Neccarū & Neumarckt in Bauaria, ſucceſsitq; ei filius eius Otto: quo ſine hærede mortuo, ditio illa rediјt ad principem electorem. Duci Friderico pro ſua portione ceſsit Amberga, quæ & poſt eius mortem rediјt ad Palatinatum Heidelbergenſem. Dux Ioānes poſſedit Neoburgum quod eſt ante Bohemiæ ſyluam, genuitq; cum filia ducis Pomeraniæ multos liberos, ſed qui omnes obierunt præter Chriſtophorum ad regnum Daniæ uocatum, qui & ipſe ſine liberis deceſsit. Stephanus recepit pro ſua parte Geminum pontem, uulgo Zuueibrugk, duxitq; Annam filiam unicam Friderici comitis Veldentzenſis & Spanheimenſis, per quam utrunq; adeptus eſt comitatum. Suſtulit autem ex uxore multos filios ex quibus duo diuiſerunt inter ſe paternam ditionem, Ludouicus ſcilicet & Fridericus. De eorū diuiſione diximus ſuprà iuxta oppidum Cruzenacum. Ludouicus regis Ruperti alius filius, retinuit electuram, fuitq; executor in concilio Conſtantienſi, & tandem profectus, ad terram ſanctam, cæcus factus eſt ante mortem ſuam. Genuit ei uxor eius regina Cypri tres filios Ludouicum, Fridericum & Rupertum. Ludouicus accepit in uxorem Margaretam filiam Amedei ducis Sabaudiæ, qui in Baſilienſi concilio electus fuit in papam, ſuſtulitq; ex ea in adoleſcentia ſua Philippum principem electorem, mortuus iuuenis anno 1449. Vxor eius Margareta, habuerat antea maritum Ludouicum regem Siciliæ, deinde nupſit Ludouico

douico Palatino. Et quum esset mulier adhuc iuuenis, spe prolificandi in tertium matrimonium consensit, sicque thoro iuncta est illustri Vdalrico comiti de Vuirtenberg, & ex eo suscepit plures puellas. Fuit autem matrimonium illud seminarium multorum malorum. Mortuo itaque Ludouico electore, frater eius Fridericus tutorē agens Philippi nepotis sui, biennio feliciter pugnauit contra uicinos principes. Philippus uerò adultus, iunxit sibi in matrimonium Margaretam filiam Ludouici diuitis ducis Bauariæ, genuitque multos filios & filias. Vnam filiarum duxit princeps Meckelburgensis uxorem, & alteram dux Pomeraniæ, tertia facta est monialis. At Fridericus patruus Philippi genuit Ludouicū comitem à Löuuenstein nothum, cuius tamen matrem ante mortem suam conscientia pungente legitimā fecit uxorem, ut quidam sentiunt. *Mater Philippi principis Palatini.*

De fertilitate Palatinatus.

NIhil quod ad humanum uictum necessarium est desideratur in Palatinatu, potissimum aūt iuxta Heidelbergam extra montes in planicie mirā habet terra frumenti ubertatē. In montibus decoquitur generosum uinū & simul in eisdem crescūt castaneæ: in pede montiū pulcherrimi plantantur horti, & in planis agris copiosa prouenit seges tritici, siliginis, hordei, &c. Syluæ & montes referti sunt feris, potissimū ceruis, quin & incolę plurimos in syluis nutriunt hircos, hœdos & capras, eò quod hæc animalia potius syluestrib. delectātur saltibus quàm pratis. A' carpendo enim capræ dicuntur, ideoque in lege locationis fundi, excipi solet, ne colonus capram in fundo pascat. Præterea in Neccaro qui medium alluit Palatinatum, innumeri per singulos annos capiuntur pisces magni & parui, maxime autem abundat barbonibus. Descendunt quoque per hunc fluuiū continuę lignorū rates ex Ottonica sylua, quæ ex Neccaro in Rhenum deferuntur, atque omnibus ciuitatibus Rheni à Spira usque Bingium ad portas usque deducuntur. Est Ottonica sylua regio syluestris & montosa, cultura quoque difficilis, licet in quibusdam locis amœnas & fertiles habeat ualles, in quibus satis frumenti colligi potest. Incolæ pro magna parte uictitant ex pecoribus, ac deinde ex quæstu lignorum. Prouenit quoque infelicioribus eius locis uinum nempe in Mospach, Vueinsperg & Bocksperg. Habet oppida multa, sed plures uillas & uicos. E' regione Ottonicæ syluæ est Kreichgoia, quam Neccarus separat ab ipsa Ottonica sylua, numerarique potest Heidelberga Kreichgoiæ, quum ab illa parte Neccari sita sit. Nomen habet hæc regio ab amne Kreich quo alluit., inhabitaturque à multis nobilibus, quorum nomina sunt, Gemminger, Göler, Venninger, Landschaden, Helmstetter, Sickinger, Sternenfelser, Sturmfeder, Erenberger, Liebensteiner, Flehinger, Neidperger, Hagenbacher, Massenbacher, &c. Vltimus comes huius regionis secundum quosdam uocatus fuit Zisholdus, quo mortuo Fridericus secūdus dedit Eppingen & Heidelsheim marchiōibus, q̄ oppida postea Palatinatui sunt incorporata. Prope Heidelbergā est magna copia ardearū, atque ibi in nemore nidificāt. Est aūt auis aquatilis, quippe q̄ uiuit ex aqua, & tamē horret pluuias et alias tēpestates quas in sublime uolās euitare conaī, secundū illud Virgilij: Atque altā supra uolat ardea nubem. Vocatur etiam ob id ardea, quod ardua suo uolatu petat. Ponit nidum suū in altissimis arboribus & habet naturale odium contra accipitrem, seu nisum, sicut uicissim accipiter exitium illius continuo quærit. Exercentes autem monomachiam in sublimi aëre, uterque hoc unum conatur, ut alterum ascendendo superet. Si accipiter altiorem

Ottonica sylua.

Kreichgoia.

Ardea auis.

obtinuerit locum, impetu quodam obruit hostem atque extinguit. Sin ardea superior fuerit, excremento suo fœdat accipitrem atque interficit. Nam stercus eius est accipitri uenenum. Computrescunt enim inde pennæ eius.

De bellis quibusdam in Palatinatu gestis.

MOrtuo Ludouico Palatino anno Christi 1452. in adolescentia sua, frater eius Fridericus princeps singulari prudentia, magnitudine & strenuitate insignis, arrogatus est à suis nobilibus in administratorem Palatinatus & tutor constitutus nepotis sui Philippi, qui post obitum patris sui adhuc infans in cunabulis iacebat. Iste dux Fridericus sua sponte paternã hæreditatem reddidit Palatinatui, & quũ in bello felix semper esset, multa quæ armis obtinuit, dominio Palatinatus adiecit. Nam quum Dieterus Episcopus Maguntinus à Romano pontifice deturbatus esset ab Archiepiscopatu, ille autem nollet cedere Adolpho de Nassauu, Fridericus comes Palatinus, cui Episcopus loco stipendij dederat arces quasdã ad Maguntinam ecclesiam pertinentes, pollicitus est episcopo suũ auxilium, quod ęgreferens papa excommunicauit Palatinum. Nec enim leue erat, ecclesiarum bona accipere ab episcopo qui ius dandi non habebat & excommunicatũ iuuare. Coniunxerat se quoque Dietero Ludouicus dux Bauarorũ diues cognomine. Adolphus uerò habebat à sua parte papã, Imperatorem, Carolum marchionem Badensem, Marchionem Brandenburgensem, Albertum uel secundum alios Ioannem episcopum Metensem, Ludouicum à Zuueibrugk cognomento Nigrum, Vlricum comitem de Vuirtenberg. Hi non paruis odijs gerebant bellum inter se intestinum, donec tandem Dieterus ab episcopatu eijceretur. Quam historiam supra habes sub titulo Maguntiæ urbis. Anno 1460. in carnispriuio indixit bellum Friderico principi Palatino Vdalricus comes de Vuirtenberg, eo quod Fridericus comitem impediret quo minus dote uxoris suæ potiretur quæ antea habuerat Ludouicum Palatinum, & fuit filia Amedei ducis Sabaudiæ, materque Philippi Palatini. Asseruit autem princeps Fridericus dictam Margaretam (sic enim uocabatur) pro sua parte, Palatino Ludouico in dotis apportatione non satisfecisse. Contradicebat comes Vdalricus, tandemque uẽtum est ad bellum. Hostes enim qui erant à parte noui Episcopi Maguntini conspirantes irruerunt in ditionem principis Palatini, quibus occurrens Fridericus iniit cum eis pugnam. Certatum est diu & mutuo se uexauerunt cæde & incendio, licet nunquam pugnatũ fuerit plenis copijs. Cũ uerò nonnulli tractatus de pace intercederẽt, & autore Philippo duce Burgundiæ uentum esset ad certa pacis capitula, Principes partium Adolphi noui Episcopi ut aliquid gloriæ suæ adijcerent, statuunt ante conclusam pacẽ terras Palatini ingredi & uastare, conueneruntque, sed paucis copijs, apud S. Helenam, habentes uix equites sexcentos & sex millia peditum, absente tamen duce Ludouico. Non latebat hoc Palatinum Fridericum. Illi more impatientes, solicitante etiam Episcopo Spirensi, in cuius ditione castra erant posita, utcunque uenerit in mentem, die prima mensis Iulij relicto omni peditatu in castris solis equestribus nixi descendunt in agrum Heidelbergensem, incipiuntque uicos quosdã incendere. Fridericus uerò corrasо milite acceptisque copijs quas miserat Dieterus Episcopus, hostes ita clausit ut nullam euadendi uim haberent. Sero itaque circunsessos se uidentes, attoniti non nisi ferro aperienda uia est inquiunt, acieque tumultuariè instructa, imparibus excipiunt hostem copijs, factaque magna pugna, duo comites unus de Helfenstein & alter de Salm cum nonnullis equestris ordinis propugnatoribus in prima acie occisi sunt. Ventum est post hoc ad gladios ac paruo negocio superantur à multis pauci. Capti sunt Episcopus Metensis, Carolus marchio Badensis & Vlricus comes Vuirtenbergensis & cũ his eorum tota ferè nobilitas, qui omnes cum triumpho ducti sunt Heidelbergam & ibi ad annũ propè seruati, donec tandẽ legibus (quas uictor noluit) acceptis relaxati sunt. Comes Vuirtenbergensis

Fridericus princeps bellicosus.

Bellum ob dotem.

Sant Len.

Conflictus in Palatinatu.

bergensis pro sua liberatione cętum millia florenorũ dedit, & alia quędam onera suscepit his plane æquipollentia. Inciderunt ista in annum Christi 1452. ipsa de diui Vdalrici. Episcopus Metensis fuit mulctatus pro 45. milibus florenorum, marchio Badensis frater eius pro centum millibus, quorum loco dedit partem suam quam habuit in comitatu Spanheimensi & oppida Besiken atq; Bynheim, sed hac cõditione, ut rursum ea posset pecũnia redimere. Fecit quoq; oppidum Pfortzheim feudatarium & tota eius nobilitas obligauit se Palatinatui. Abdicauit etiam marchio à se omne ius quod habuit in Heidelsheim & Eppingen, itemq; quod habuit inter Seltz & Germersheim in piscatione & uenatione. Episcopus Spirensis dedit pro sua mulcta Rodenburg & Vuersauu atq; uenationem in nemore Lossart. Anno 1474. Fridericus Imperator unà cum principibus & episcopis in conuentu Augustano proscripsit Fridericum Palatinum, quod post fratris sui obitũ sibi usurparit administrationem Palatinatus, quum tamen frater reliquerit filiũ successorem & hęredem principatus. At Fridericus uolens principatum retinere, nõ curauit quid principes de eo decernerent. Et Ambergenses nolentes illi ut principi electori, sed ut tutori domini sui parére, aliqui ex ciuibus obtruncati sunt, mansitq; princeps Fridericus administrator Palatinatus, non obstante quorundam rebellione. Anno Christi 1470. Fridericus princeps Palatinus oppugnans Ludouicum ducem Bauariæ & comitem Veldentzensem, eripuit illi oppida Schriessen & Anrsheim, fecitq; ex oppido Schriessen uillam. Anno salutis 1504. ingens bellum exortum fuit in Germania, inter Maximilianum Cæsarem & Philippum comitem Palatinũ, cuius belli causa hæc fuit. Mortuo Georgio duce Bauariæ, Rupertus dux gener defuncti, filius memorati Philippi ducatum Bauariæ & diuitias soceri omnes ad ius suũ pertinere dicebat, cuius unicã filiã habebat uxorẽ, de qua & liberos successores iam legitimos suscepisset. Sed Albertus Monacensis dux Bauarię quibusdam pactis, conuentionibus & literis inter ipsum & ducem Georgium dudum habitis & ab utraque parte sigillo munitis fulciebatur, quibus cauebatur, ne filiæ in ducatu succederẽt, sed uter eorum moreretur sine uirili semine prior, alter eius consequeretur principatũ, præmonitus, duci Ruperto potenter se opposuit. Vnde rex Maximilianus se arbitrum constituit & multos labores insumpsit, uariaq; acta habuit & formam concordiæ sub certis cõditionibus explanauit. Verum Rupertus propositas conditiones acceptare nolens, in sua sententia contra imperiale decretum permansit. Vnde commotus Cęsar, ducem Rupertũ uelu ti rebellẽ banno imperiali per sententiã subdidit & omnes ei adhęrẽtes pari animaduersione multauit. Pater Philippus uolens filio auxiliũ mittere, omniũ principum incursioni se exposuit. Nam mouerũt cõtra eũ arma Vdalricus dux Vuirtenbergẽsis, Vuilhelmus Langrauius Hasię. Alexander dux Bauariæ qui & comes Veldentiæ, Cæsar ipse, dux Albertus, Fridericus marchio Brandenburgẽsis, ciuitates Nurnberga, Vlma, Augusta, &c. ubique Palatinatũ deuastantes & diripientes. Cumq; bellum quinq; ferè mensib. durasset propter Christophori marchionis Badensis indiuulsas preces Maximilianus humiliato principi pacẽ cõcessit, et ut pax redintegrarẽ, Colonię comitia indixit. Anno Christi 1495 prope Vuormaciam ad dextrã Rheni partẽ in uilla Birstat, quæ sita est inter Vuormaciã & Bensheim, mulier quædam monstrum enixa est quarto idus Septẽbris. Erant duæ puellæ corporibus integræ, sed in uertice frontetenus cõnexæ inseparabiliter & se mutuo inspicientes. Vidi ego Munsterus eas Magũtię anno 1501. erãtq; tunc circiter sex annorũ. Cogebantur simul incedere, simul dormire & surgere, & quũ una procederet altera retrocedebat. Nasiq; utriusque sese ferè contingebant, oculi uerò non in directum sed in latera tãtum torqueri poterant, quia paululum supra oculos frõtes cohærebant. Extensa eũ uita illarum ad decimum usq; annum & quum tunc una moreretur, illaq; à superstite resecaretur, uiua ex accepto in capite uulnere aut potius ex uulneris fœtore & putrefactione corrupta in cerebro, sororem paulo post est per mortem subsecuta. Occasionem huic monstro dedit huiusmodi euentus. Colloquebantur duæ mulieres inter quas una uterum gestabat, & superueniens tertia ex improuiso, concussit colloquentium capita, unde prægnans terrefacta, fœtui concussionis dedit signum.

Tres principes capti.

Proscribitur Fridericus princeps.

Schriessen.

Descriptio belli Bauarici.

Palatinatus ab omnibus lacessitur.

Monstrum humanum.

Ottonica ſylua

DE fertilitate huius regionis, quę pro bona parte nemoribus & montibus conſtat, ſupra ſcripſimus. Eſt enim pars Hercinię ſyluæ etiam ſi nullas aut paucas habeat piceas arbores, ſed magis quercus & fagos. Latitudo eius extenditur à Neccaro uſq; ad Mœnum & longitudo à montana uia, quę uulgo Bergſtras appellatur, uſq; ad Tuberum fluuium, hoc eſt, uſq; ad Franconiam. Iuxta montanam uiam, quæ ab Heidelberga Franckfordiam ducit, & ubi montana illa regio in planiciem deſcendit, eſt ſupra modum fertilis, generoſum'q; parturit uinum, ſicut & in oppoſito eius orientali limite iuxta Tuberũ, & prope Heilprunnã. Vbi meridianus limes eſt mediocre creſcit uinũ, idq; in magna copia. Tres amnes ueniunt ex hac ſylua, Mimlingus, Kocherus et Iaxtus, etiam ſi Iaxtus ex Rhetia Nörlingenſi originem ſuam ducat. Quare ſylua iſta atq; terra appelletur Ottonica, nemo huc uſq; indicauit, niſi quod quidam ſuſpicantur eam ab Ottone quodam principe nomen illud accepiſſe. Multi principes noſtra tempeſtate partem habent in hac regione, præſertim princeps Palatinus, Epiſcopus Maguntius, cuius etiam fuit tota uia Montana, epiſcopus Herbipolenſis, comites ab Hohenloh, Domini ab Erpach pincernæ cognominati. Omnes iſti principes habent ſua priuata caſtra oppida in hac ſyluestri regione, adeò nihil manſit incultum in hac & multis alijs rudibus terris, id quod nõ humano labore fuerit edomitũ reditum'q; manſuetius. Anno Chriſti 1445. Ludouicus Palatinus emit à comitibus Hohenlohenſibus oppidum Meckmũl pro 26. millibus florenorum, conſentientibus Epiſcopo & capitulo Herbipolenſibus, ad quos ſpectat feudũ huius oppidi. In bello tamen Bauarico rurſum fuit idem oppidum alienatũ à Palatinatu. Obediunt Epiſcopo Maguntinenſi in Ottonica ſylua hæc oppida, Mudoch, Kruten, Buchen, Amorbach & alia quædam. Pincernæ uerò habent Erpach & Michelſtat unà cum multis caſtris et uillis. Comites Hohenlohenſes Oringen oppidum & quicquid ibi circa Tuberum fluuium ſitum eſt. Fuerunt olim iſti comites opulenti & potentes, ſed temporis ſucceſſu multa perdiderunt, quæ Brandenburgeñ. marchiones ad ſe traxerant, ut ſunt Kreilsheim, Kreglingen. Vffenheim & alia quædam quæ uendidit mulier quædam. Ab iſto comitatu Mergeten oppidum fuit translatum ad Teutonicos fratres. Comitatus Löuuenſteinenſis prope Heilbrunnam exordium ſumpſit temporibus Ottonis, tantum'q; accepit incrementum, ut anno Chriſti 1318. unus ex illis comitib. cœperit marchionem Badenſem. Deinde poſt aliquot annos, uenit idem comitatus ad Palatinatum, ut ſupra quoq; indicauimus.

Bergſtras.

Comites Hohenlohenſes.

Louuenſtein.

Amorbachenſe monaſterium.

VNo miliario ab oppido Miltenberg & Mœno fluuio uerſus meridiem conſtructũ fuit olim in loco ſolitudinis monaſterium Amorbach, anno ſcilicet Chriſti 734. à ſanctis uiris Pirminio Meldenſi & Bonifacio Maguntino Epiſcopis, cooperantibus Carolo Martello & filio eius Pipino. Primus Abbas appellatus fuit Amor, fuitq; diſcipulus diui Pirminij. Poſtea anno Chriſti 1215. Conradus à Thurn nobilis quidam & qui in ea regione ditionem habuit, curauit ut oppidulũ quoq; iuxta monaſterium conſtrueretur, ſiue, ut domus quæ iuxta cœnobium exortæ fuerant, muro cingerentur formã'q; oppidi induerent. Schöntal aliud monaſterium etiam in Ottonica ſylua ad ripã Iaxti fluuij ſitum ordinis Ciſtertienſis, fundatũ eſt à nobilibus de Perlichingen, qui ibi quoque ſuam habent ſepulturam. Numerum annorum fundationis eius non inueni.

A S. Amore Amorbach.

Niclas hauſen.

IN Franconia atq; in cõfinibus ſyluæ Ottonicæ fuit anno Chriſti 1476. tympaniſta quidam adoleſcens, nomine Ioannes Behaim, homo illiteratus, paſtor pecorum apud uicum Niclashauſen, qui ſectatores plures nactus, ſimulatam quandam religionẽ cõfingens, docere cœpit uulgus mobile, uitam cleri fore ignominioſam, ſcandalis plenam & deo

& Deo abominabilē, telonia & uectigalia, census, redditus, decimas & tributa nō esse persoluēda, omnes aquas & nemora omnibus esse libera, ac nonnulla alia spargebat in populum, eaq; sibi à uirgine Maria reuelata esse prædicabat. Qam ob rem magna plebis multitudo secuta est eum. Creditumq; est uulgo cœlitus hominem doceri à Deo, ut qui nullas didicerat literas, disputabat cum sacerdotibus, nec de sua sententia cedebat, doctrinam Dei esse asserens. Populus qui nouitate gaudere solet, undique factis uotis concurrebant, & pastor ille in diebus festis maximo cōcursu hominum longū sermonem in odium cleri deducebat. Aiunt una concione ad eū supra 30. millia confluxisse. Artifices ex officinis, arator à stiua, puellæ à falce & colo quasi numine quodam rapti, nescijs, inuitis parentib. dominis & magistris, abeunt recta ad Niclashausen. Communitates oppidorum & uicorum cereos, priuati anulos aureos, redimicula, armillas, pecunias, puellę plerūq; alterū crinium plegma offerebant. Rudolphus igitur Herbipolensis episcopus maturè doctrinæ serpenti occurrendū existimās, quodam die cū nemo circa eū esset discipulorū, missis exploratoribus, iussit eum captum Vuirceburgū duci & in carcerem conijci & condemnatū ad ignem, comburi ut hęreticū. Post cuius mortem hæc peregrinatio uirorum & mulierū cessauit, & Episcopi Herbipolēsis atq; Magūtinus diuiserūt inter se dona ab imperita plebe oblata. *Pseudopropheta.*

De Baioaria hodie Bauaria, &

primo de ratione nominis eius.

BAuaria Germaniæ prouincia ab Auaribus Hunorum reliquijs, qui Noricis expulsis in ea terra consedere, adiecta litera appellatur. Baioaria etiam à Boijs Cisalpinæ Galliæ populis hoc loci aliquando moratis dicitur: Noricum olim fuit, & Danubio insigni fluuio ex Sueuia profluente irrigatur, Austriam, Stiriam & Carinthiam in se cōprehendit, quod ijdem ferè homines eisdem moribus & lingua utanť. Citradanubiana regio, quam scilicet Romani principes post Augusti tempora occupauerūt, cito agnouit Christum, ut infra ex Auentino ostendam, diuisaq; fuit in 4. episcopatus, Saltzburgensem, Ratisponensem, Patauiensem & Frisingensem. Nulla Germaniæ prouincia pluribus, cultioribusq; illustratur urbibus. Saltzburga quæ olim Iuuauia fuisse crediť, metropolis est. Hæc terra priusquam in prouinciam redigeretur, à proprio rege ad Arnolphi Imperatoris usq; tempora administrata est, ut quidam scribunt, infra tamen id paulo dilucidius explicabo. Deinde duces habere cœpit, hodieq; tenet. Suscepta autem fide orthodoxa, simul leges & uiuendi instituta sunt gēti præscripta, nempe de ecclesiæ libertate, de incendiarijs ecclesiarum, de confugientibus ad ecclesiam, de clericorum percussoribus, de decimis, de seditiosorum pœna, item leges castrenses, de libertis, de nuptijs, de causis mulierum, de furtis, de legibus agrarijs, de commendatis & commodatis, de hæreditatibus, de emptionibus & uenditionibus, &c. Illis legibus Bauari ante aliquot secula paruere, nonnullisq; adhuc. Regio ipsa præter quam ubi australior est, non seritur. Nemorosa multū est

Saltzburgum metropolis.

Leges Bauarorum antiquæ.

& montuosa. Sues glandibus syluestribusq́ pomis tanta copia nutrit, ut ueluti Vngaria boues ita hæc sues cęteris Europæ nationibus large suppeditet. Gens ipsa uestitu ut plurimum blauo colore amicitur, ocreis libentius q̃ caligis calciatur. Extẽdebatur hæc regio olim sicut & hodie uersus meridiem usq; ad alpes & Athesim fluuium. Vnde Strabo: Incoluerunt Rheti & Norici summa alpium cacumina quæ in Italiam inclinantur, appellatiq́ sunt Rheti, Vennones, & Lepontij, q paupertate adacti, spoliabant uiatores qui per alpes in Italiam transibant. Non erat tũc certa & trita uia ex Germania in Italiã, sed erant conscendendi montes, & rursum descendendum in ualles, insidiabanturq́ transeuntibus Romanis raptores & latrones, dispoliantes & iniurijs afficientes eos, præsertim quando Imp. exercitibus suis mittebant pecuniã. Vicinis tamen suis nihil incommodi intulerunt illi latrones, ementes ab eis cibos & uitæ necessaria. Durabat autem aliquandiù huiusmodi latrunculorum sæuitia, quousq; per Cæsarem Augustum extincti sunt, atque iter magno labore, ingentibusq́ expensis per montium & saxorum asperitatem, per glaciem et niuem fuit inuentum & paratum.

Alpes latrociniorũ latibula.

De fertilitate Bauariæ.

REgio Bauariæ hodie non est deserta, ut Strabo tradit, & sicut suo fortasse tẽpore fuit, sed cultissima nunc est, magnas & ambitiosas ciuitates habens & oppida nobilissima, quorũ splendorẽ nescimus quæ in tota Europa uincere possint. Magna copia frumenti inuenitur circa Ratisponã et Lanshutam, at uinũ in paucis crescit locis, idq́ agreste, sed nobilia importantur uina ex Alsatia, Franconia, Austria, Athesi & à Neccaro, uicissimq́ sal, cuius magna ibi paratur copia effertur. In Nortgoia prope Ambergam & Sultzbachũ terra turget minera ferri, suppeditatq́ omnibus fluuijs materię sufficientiam, ubi in diuersis officinis fabrilibus cogitur in ferrum. Amnes qui malleos in officinis continuo agunt, sunt Fils, Nab & Pegnitz. Præterea in comitatu Tyrolensi iuxta oppidũ Schuuatz annuatim immensus thesaurus argẽti & æris eruitur ex penetralibus terræ atq; sine cessatione aliquot millia uirorum in profundo terrę atq; Plutonis regno distinenť. Alluiť etiam hæc terra multis piscosis fluminibus, quæ ferè omnia in Danubiũ descendunt, ut sunt Amberus, Isera, Enus, Altmulus, Nabus, Rengus, &c. plurimiq́ lacus & stagna qui peculiaribus scatẽt piscium generibus, quales sunt Amberensis lacus, Tegernensis lacus, Vuirmensis, Chimensis, &c. Quàm nemorosa sit regio & porcis nutriendis apta, præcedenti diximus capite.

Metalla in Bauaria.

De regibus & ducibus Bauariæ

QVum Bauariæ regio per Danubium in duas secetur partes, raro sub unius regis aut ducis fuit imperio. Siquidem Romani principes incipientes sibi orbem terrę subijcere, unam Danubij ripam, meridionalem scilicet occuparunt, firmaruntq́ pręsidijs, stationes & excubias perpetuas illic agẽtes & ceu hæreditario iure terram illã possidentes. Quos nõ raro Boioarij ab altera Danubij ripa in Nordgoia habitãtes, obruerunt, crudeliter occidentes, submergentes & in fugam uertentes, id quod ex antiquis lapidibus Romano charactere scriptis, & qui adhuc extant, aduerti potest, unde quidam lapis ita habet: Dijs manibus & memorię legionũ: Et memoriæ miserrimorum

morum, Vindelicis præfectis, Mocenianis & Victori & Aurelio filijs Vindelicis, Surinus infelix pater faciendum curauit. Quæ uerba Ioannes Auent. sic interpretatur. Surinus infelix pater fecit fieri hoc munimentum in honorem Deorum tutelarium mortuorumq́, & in perpetuam memoriam legionum ac militarium Vindelicæ regionis, qui tam misere interierũt, pro ducibus, q fuerãt in præsidio Motzingensi & pro filijs eius Victori & Aurelio. Fuerunt Danubius & Rhenus in principio nascẽtis Romanæ monarchiæ limites imperij contra Germanos, atq; ob id fuerant ubiq; præsidia locata, unde & Domitianus bellum gessit contra Germanos uictusq́; est ab eis. Tũc Germani traiecto Danubio irruerunt in ditionem Rom. crudeli cæde strauerũt legiones, milites & duces eorum, resectaq́; capita eorum fixerunt in hastis & circũtulerunt per Germaniã in signũ uictoriç. Augustus qui utrũq; fluuiũ munierat p̃sidijs, dedit militib. & uxoribus eorum atq; liberis certa priuilegia, designauitq́; eis fundũ ceu feudum quoddã, & erat una statio post aliã, id quod adhuc testan̄ uetera monumẽta & ruinę multorum fortaliciorũ quorũ uestigia in hũc usq; diem inueniunt̄ in ripis Rheni & Danubij. Pręfuerũt ergo Romani uni ripæ Danubij ex ea parte quã hodie Bauariam uocãt, usq; ad 500 annos & ultra ab incarnatione Christi, ab alia uerò parte erat principatus Noricẽsis, cui aliquãdo p̃sidebãt reges, sed frequẽtius principes, q̃s hodie duces uocamus. Vnde Cæsar meminit, Ariouistũ Germanorũ regẽ uxorẽ habuisse sororẽ regis Noricorũ. Quos tamẽ Norici posterioribus tẽporib. habuerunt principes, nõ cõstat, quousq; facti sunt Christiani. Tũc enim utraq; regio citra & ultra Danubiũ sita, uni subiecta fuit principi, qui aliquãdo regis aliquãdo ducis usurpauit titulũ, id q̃d ex sequẽti capite tibi aliquãto clariꝰ fiet.

Inscriptio ueta ustis lapidis.

Ripa Danubij munita.

Reges Norici.

Quomodo & quando Christus Baioarijs per prædicationem Euangelij notus fuerit factus.

SCribit Ioannes Auentinus se reperisse in bibliotheca Patauiensi, quod Marcus quidam discipulus sancti Pauli, non Euangelista, Laureaci & per ascensum Danubij, prædicauerit Christum, sicut & eodem tempore Lucius Cyrenensis discipulus & affinis sancti Pauli Moguntię iuxta Rhenum & Crescens atq; Clemens Metis apud Mosellam annunciarunt Christum. Erant tunc in locis illis occulti Christiani, non habuerunt ecclesias aut congregationes eò quod Rom. perlamentũ euulgauerat edictum, ne aliquis Christianus permitteretur uiuere, sed ceu apostatę & seditiosi homines obtruncarentur. Hoc edictum, exequebantur ualde crudeliter quidam Imp. sed multo magis iudices & satellites ab eis constituti, at omnia frustra. Quanto enim Christiani premebantur, tanto crescebant & augescebant, quidam Christianorum qui abundabãt diuitijs, pecunia acquirebant sibi libertatem à præfectis, ementes literas sigillo munitas, ne à Christianismo deturbarentur atq; interim contemnentes pauperes Christianos, id quod magnum inter eos peperit dissidium. Si quãdoq; incideret calamitas aliqua, Christiani cõtinuo rei iudicabantur. Si nimis parcè aut plus ęquo plueret, si maior siccitas ingrueret, aut nimia humiditas inualesceret, unde Danubius uel redundaret aut nimiũ exiccaret̄, ut Germani facile transito eo fluuio, in Rom. imperiũ effunderentur, nemo nõ Christianos inculpabat, nempe quod propter eorũ introductam religionem hæc incõmoda acciperent. Atq; hæc fideliũ calamitas durauit usq; ad annũ Christi 306. quãdo imperiũ administrabãt Diocletianus & Maximianus. Hi enim conabantur Christi fidem funditus extirpare, mouẽtes primũ bellũ contra milites Christianos quos in stationib. habebant. In uigilia paschæ fecerũt diruí omnes Christianorũ ecclesias mactãtes Christi fideles ueluti oues occisioni destinatas. Et quãuis illi tyrãni nõ nisi uno anno persecutionẽ cõtinuarint, quousq; resignarũt imperiũ, durabat tamen persecutio semel incœpta usq; ad decimũ annũ imperij Cõstãtini, qui fuit 319. annus Christi: & tunc Imp. reuocauit per totũ imperiũ crudele mãdatũ cõtra Christianos promulgatũ, deditq́; illis pacẽ & securitatẽ. Deinde anno 324. idẽ Imp. celebrauit Nicenũ conciliũ,

Christianorum infœlicitas.

Reuocatur crudele mandatũ.

in quo 318. episcopi conuenerũt, inter quos quoque fuit Dominius Laureacensis episcopus, qui hodie est Patauiensis. Primus enim episcopatus Bauariæ fuit in Laureaco, ut ex ueteribus colligitur literis, fuitq; tunc Laureacum ingens & potens ciuitas sita in confluentia Eni & Danubij. Principes Bauariæ transtulerunt postea archiepiscopatum ab illo loco in ciuitatem Patauiensem, & Carolus Magnus rursum illum à Patauia transtulit Saltzburgum. Anno Christi 506. egressi Germani Nortgoiam & Bohemiam traiectoq; Danubio irruerunt in Romanum imperiũ, comburentes, diripientes, capientes et abducẽtes ceu pecora obuios quosque Romanos. Erat tunc ciuitas quædam imperialis prope Osterhofen, nomine Quintanorum colonia, cuius ciues fugerũt Pataujã, sperantes ibi facile sese defensuros contra Germanorum impetum, presertim si duarum ciuitatum uires simul unirentur. Venientes ergo cum uxoribus & pueris Patauiam, quæ ciuitas etiam Romanorum, fuit dicta ab eis Batauorum Colonia, parauerunt se ibi cõtra Gibhuldũ Germanorum regem quem alij uocant Theodonem ducẽ, sed expugnati à rege in uniuersum fuerunt trucidati, & ciuitas ipsa exusta. Haud secus grassatus est in ciuitate Iuuauiæ, quæ hodie est Saltzburgũ, & Ratisponæ ut infrà dicetur. Anno Christi 489. Theodoricus Veronensis, rex Ostrogothorum, factus est prefectus & uicarius Romani imperij, curiã suam plerũq; Rauennę & Veronæ tenens, quare & à Germanis dictus fuit Diethrich uon Bern, & is posteris annis rursum instaurauit Romanum exercitum iuxta Danubium missis à Sauo fluuio ducibus militaribus ad superiora Danubij loca usq; ad Licum & lacũ Podamicum. Mortuo uerò Theodone primo anno Christi 511. filius eius Theodo secundus, exequens patris institutum tyrannicum strauit rursum Romanos apud Enum fluuium, qui locus usque hodie uocatur Mortfeld, id est campus latrocinij, ac deinde septem quoque fecit pugnas cum exercitu imperatoris & præside eius Theodorico Veronensi expellens Romanos & Christianos ex Germania in Italiam, subsecutus fugientes usq; Potzen Territus Theodoricus Veronensis muro cinxit Tridentum contra hostem, sed nihil profuit ei, Bauari omnia subuerterunt. Rediens uerò Theodo Ratisponam resedit ibi, mortuusq; anno Christi 537. reliquit tres filios, Theodonem tertium, Ottonem & Theobaldum, qui diuisa prouincia, habitarunt in tribus distinctis locis, Theodo Ratisponæ, Otto iuxta Enum in loco qui à se appellatus est Otting, antea autem dictus fuit Pontes Eni, Theobaldus uerò habitauit in comitatu Tyrolensi. Præfuit illis temporibus regno Franciæ & Germaniæ Childebertus aut secundum alios Theobertus, qui filiam suam Regentrudim dedit uxorem duci Theodoni, mittensq; ad eum diuum Rupertum episcopum, fecit eum baptisari & erudiri in religione Christiana. Profectus quoq; sanctus Rupertus Laureacum ad ducem Ottonem baptisauit & illum. Deinde uerò se recipiens ad Theobaldum, baptisauit quoq; illum anno scilicet Christi 540. Paulo pòst ab illis ducibus instituti sunt episcopatus Laureacensis iuxta Enum, Ratisponensis, Sebinensis iã Brixiensis: Sanctus Rupertus uerò & soror eius receperunt se Saltzburgum, quẽ locũ duces Bauariæ restaurauerũt. Anno Christi 565. defunctus est dux Theodo tertius, reliquitq; filium nomine Theopertum. Theobaldus quoque reliquit filiũ nomine Thassilonem & hi duo diuiserunt inter se ditionem Bauariæ. Dux Thassilo habuit curiam suã Ratisponę, Theopertus uerò mansit in Potzen, Otting & Saltzburg. Dierperto successit Gerboldus, alij uocant eum Garibaldum, & hic excluso Thassilone uendicauit sibi totam Bauariẽ ditionẽ, gessit se pro rege, habuitq; curiam suam Ratisponæ. Dux uerò Thassilo confugiens ad Chilpericum regem Franciæ, qui illi sanguine erat iunctus, implorauit eius auxilium, inuenitq; id ipsum. Nã anno Christi 590. Chilpericus mouens exercitum in Bauariam, expulit Gerboldũ & filium

Margin notes: *Laureacum* — *Patauia.* — *Theodoricus Veronensis.* — *S. Rupertus cõuertit Theodonem.* — *Taßilo dux.*

lium eius Gunholdum atq; filiam Teudolindam: qui uenientes in Italiam illic manserunt, tradiditq; Gerboldus filiam suam regi Longobardorum uxorem, quem & ad Christi conuertit fidem. Mortuus autem est dux Tassilo anno Christi 598. & successit ei filius eius Gerboldus, qui genuit Theodonem quartum.

- Gerboldus. Theodo 4.
  - Theopertus
  - Tassilo secundus
    - Theodo quintus
      - Vta
      - Landebertus
      - Plutridis
    - Suuinholdus
    - Theopertus

Theopertus habuit curiam suam Ratisponæ & Tassilo resedit iuxta Enum & in comitatu Tyrolensi. Anno Christi 650. mortuus est Tassilo 2. & reliquit tres filios, Theodonem 5. Suuinholdum & Theopertum, qui diuiserunt inter se totum Bauariam. Theodo resedit Ratisponæ & Theopertus Porzoniæ in comitatu Tyrolensi. Habuit Theodo filiam Vtam nomine, quæ quum stuprum admisisset cuiusdam adolescētis, reiecit culpam in Haimarenum seu Emeranum Episcopum Ratisponensem. At Emeranus nolēs innocentiam suam declarare clàm aufugit, quem insecutus dux Landebertus frater Vtæ, fecit innocentem episcopum interfici. Cuius corpus paulo pòst quum innocentia eius innotuisset, ductum per Isarā fluuium in Danubiū, atq; inde ad Ratisponam & honorifice à uulgo susceptum, fuit cum magna solennitate humatum. At dux Theodo ablegauit filiā Vtam in Italiam, & filius Landepertus fugit in Vngariā ad Hunos. Anno 660. regnauerunt in Francia Lotharius 3. & frater eius Hildericus 2. Hildericus tradidit per modum feudi Alsatiam duci Eticoni, quem iuxta nomen suum appellauit Hildericum, fuitq; pater sanctæ Ottiliæ, natus ex magistro domus Hilderici regis. Theodo sextus dux Bauariæ genuit Theodonē septimum, Grimoaldum & Hupertū. Ad hos principes uenit diuus Corbinianus, factusq; est primus Episcopus Frisingensis: Cum aūt idem Episcopus redargueret Suuinholdū ducem quod fratris sui relictam duxisset uxorē, irritata mulier insidias tetendit sancto uiro. At ille effugit in Italiam. Cumq; Hupertus rerū potiret̄ in Bauaria, reuocato Corbiniano restituit eum in episcopatum. Successit Huperto filius eius Vdilo, quem alij appellant Otilionem, quem Carolomannus & Pipinus fratres affines eius aggressi prælio fuderunt, eoq; fugiente Ratisponā, Pipinus dux occupauit superiorem Bauariā, nempe Frisingam & circumiacentem regionē, sustulitq; ex uxore sua Bertha filiū, quem Carolum uocauit, cognomento magni. Hic dux Vdilo dicitur fundasse episcopatum Patauiensem postquā ciuitas Laureacensis incendio perijt. Fundauit quoq; monasteriū Degernsee & aliud cœnobium Osterhofen, ubi quoq; sepultus iacet. Cumq; eo tempore reges Franciæ titulum regni haberent sine administratione eius, facto Maguntiæ principum conuentu, priuatus est Hildericus regno & Pipinus in locum eius substitutus. Dux uerò Vdilo accepto secum Hilderico deposito rege & uxore eius Gisela, reclusit eum Ratisponę in monasteriū sancti Emerani ubi & mortuus est: regina uerò uxor eius in monasteriū monialiū iuxta Kochlerū lacū est trusa, ubi & uitā suam finiuit. Dux Vdilo reliquit post se filiū Tassilonē qui gubernauit totam Bauariā, curiā suam Ratisponæ habens. Ipse ampliauit ecclesiā sancti Emerani, q̄ tempore illo cathedralis fuit, fecitq; per quosdā episcopos conuerti ad fidē Christi Carinthiā & Stiriā. Habuit aūt filiū nomine Theodonem, qui secum ducatui pręfuit. Et hi duo pater & filius cū patruele suo Carolo rege, in grauē inciderunt discordiā. Metuebat enim Carolus propinqui sui Tassilonis potentiam. Reconciliati aūt, rursum in pristinam & maiorem reciderunt simultatem, arreptisq; armis in cāpo Licensi congressi sunt, sed interuenientibus arbitris pugna fuit impedita. Prouocati tamen dux & filius eius ad cōuentum principum Ingelheimensem, capti sunt in comitijs illis & monasterio Laurissensi inclusi. Pater quidē tonsus, factus est Conuersus, & filius in sacerdotem ordinatus, uxor aūt Leutpirgis facta est sanctimonialis, & Carolus rex totam sibi usurpauit Bauariā, trāstulitq; curiā suam & gynœcium Ratisponā, ubi mansit ad quartum usq; annū, colligens interim magnū militiū exercitū contra Hunos, quos octo annis impugnauit. Sic quidē Ioannes Auentinus historiā Tassilonis & filius eius Theodonis describit. Scribit Carolum post subactam Bauariam expugnasse Hunos, & Bauariam multum ampliatam in regnū erexisse, cui pręfuerūt filij eius. Alij uerò eandem historiā in hunc modum recensent: Tassilo unà cū primoribus gentis suæ fidelitatem Pipino & filio eius Carolo anno domini 757. fecisse legitur. Sed post obitū Pipini immemor iuramēti quod fecerat, hortatu uxoris, quę filia Desiderij regis fuit,

Emeranus accusatur.

S. Corbinianus

Patauiensis episcopatus.

Tassilo dux.

Tassilo captus.

Aliorum de Tassilone sententia.

a De Arnoldo isto uariȩ sunt opiniones. Quidam uolunt filiā eius matrem fuisse Henrici aucupis & Babæ, at alij aiunt matrem Henrici aucupis filiam fuisse Arnoldi Imperatoris. Arnoldum quoq; istum alij asserunt filium fuisse Lupoldi ducis Bauariæ interfecti ab Vngaris & non Arnolphi Imp. Quidam etiam scribunt eum pessimum fuisse, & quē diabolus sustulerit in carectum quod est circa castrū Schiern. b Ludouicus iste fuit electus Augustus in Forcheim successitq; patri imperio: captus autē Veronæ in Longobardia, excæcatus fuit, quemadmodū Krantzius scribit in Saxonia sua. c Vuernherus iste per fratrem fuit exclusus à Bauaria, trāslataq; regio ad Saxones filiā Arnoldi, Eberhardus uerò filius Vuernheri recuperauit rursus Bauariam aut partem eius, quū Henricus auceps eam quoq; filio suo Henrico tradidisse memoretur. Alij tamen scribunt Vuernherū distribuisse duobus filijs totam prouinciam, sed cum Henricus auceps nollet consentire ad hoc, uentum est ad bellum, in quo Vuernherus interijt: at filius eius Eberhardus, quem alij Eckhardum uocant, bellum cœptum non intermittens, tanta ui regem impugnauit ut ille cogeretur ei reddere totam Bauariam ceu uerò hæredi. Eckhardus ergo fuit comes in Schiern, & frater eius Otto Palatinus in Vuittelspach. Huius Ottonis filius, Otto iunior ueneno, uel ut alij scribunt, gladio interfecit Philippum Roman. regem, quapropter ipse profligatus & tandem interfectus fuit, castrumq; eius Vuittelspach dirutum, & peruenit Palatinatus ille ad Arnoldum filium Eckhardi, atq; inde multiplicati sunt Palatini, qui de eius sanguine erant, in tantum numerum, ut in torneamento Tigurensi scribantur fuisse 34. Palatini, ludum illum militarem exercentes. Fuerunt enim Palatini ab Andechs, à Dachauu, à Vallai, &c. Excrescentes autem in tantum numerum dereliquerunt burgum Schiern, quod ruinosum factum anno 1124. omnium consensu mutatum est in monasterium & sepulturam comitem à Schiern.

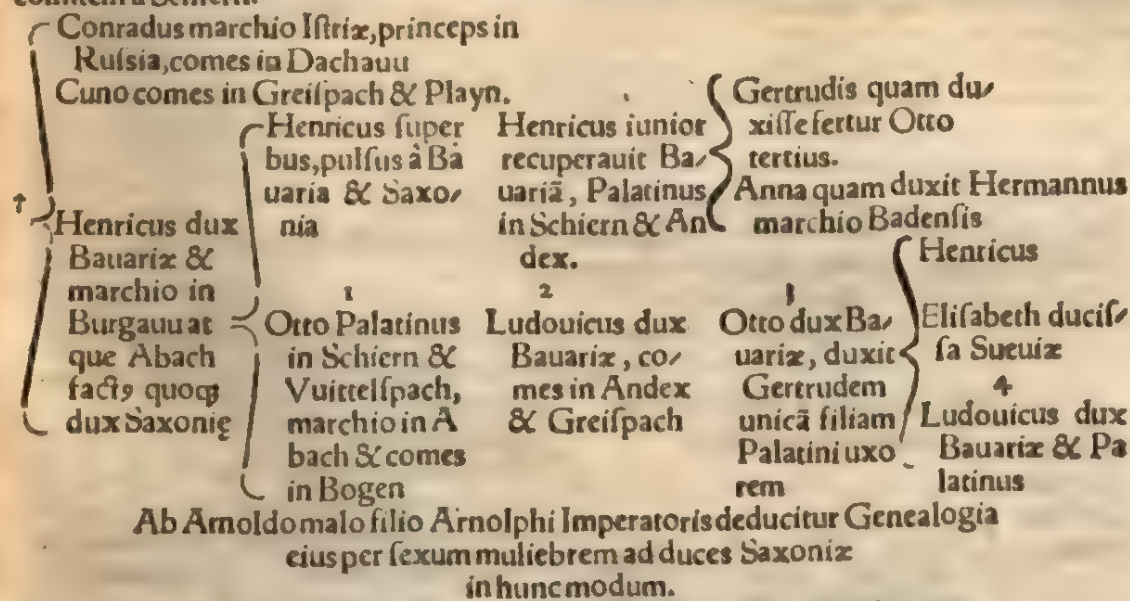

Ab Arnoldo malo filio Arnolphi Imperatoris deducitur Genealogia eius per sexum muliebrem ad duces Saxoniæ in hunc modum.

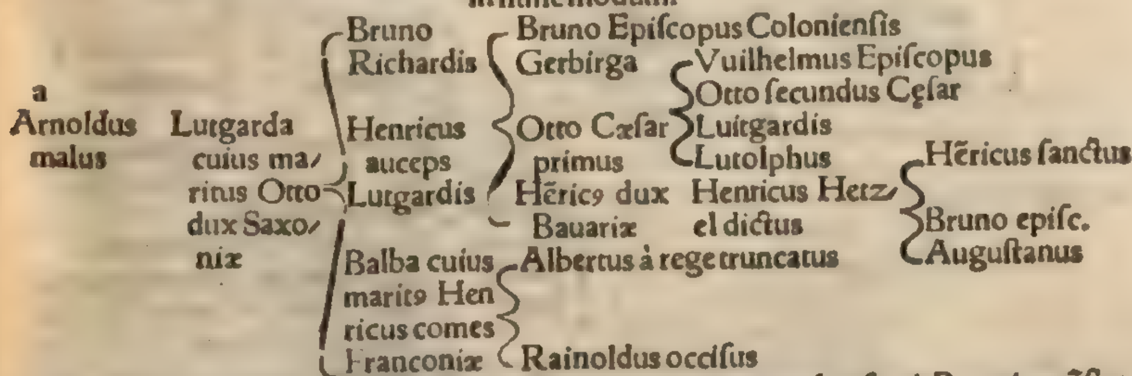

Quū Henricus sanctus, Henrici fratris Ottonis magni nepos dux fuerit Bauariæ, cōstat Saxones non omnino deturbatos ex Bauaria, quantumlibet scribatur Aucupem coactum

restituere

restituere ueris hæredibus totam Bauariam. Nec satis constat, quis post Henricũ sanctum immediate Bauariam administrauerit. Sunt qui dicũt comites à Schiern multa mouisse bella, etiam Vngarorum auxilium requirentes, quo auitam recuperarẽt ditionem. Sunt etiam qui scribunt Cunonem quendam ducem factum in Bauaria post Henricum sanctũ. At Albertus Krantzius dicit Ludolphum marchionem superioris Saxoniæ hæreditario iure Bauariam post Henricum sanctum possedisse. Peruenit deinde ad Agnetem imperatricem, uxorem Henrici tertij, & postea rursum Otto quidam Saxo eam possedit. Tandẽ uerò peruenit ducatus ad Guelfum quartũ, cui succedit filius eius Henricus, qui Lotharij imp. unicam filiam nomine Gertrudim uxorem habuit, factus per eã quoq; dux Saxoniæ. Genealogia superior ostendit eum filium fuisse Arnoldi, adeò incerta sunt pleraq; in hac ducum Bauariæ successione. Reliquit autem iste Henricus filium Henricum nomine, cognomento Leonem & superbum, qui fuit dux Bauariæ, Saxoniæ & Brunsuici. Sed pulsus est Bauaria unà cum uxore & liberis, tradiditq; rex Conradus ducatũ Lupoldo marchioni Austriæ, qui ratione matris frater eius fuit. Siquidem mater eorum primum habuit maritum Fridericum à Staufen, ac deinde marchionem Austriæ. Lupoldo succeßit in ducatu Bauariæ Henricus marchio. Postea anno Christi 1156. Fridericus Imperator restituit Bauariam Henrico Leonis filio, Henricum uerò Marchionem fecit ducem, adijciens Austriæ de prouincia Bauariæ aliquot comitatus. Sunt qui scribunt hunc quoq; Leonis filium anno 1180. per Fridericum Imperatorem propter suam inobedientiam amorum & priuatũ ducatu Bauariæ atq; ducatu Saxoniæ, Ottonem autem comitem à Schiern & Palatinum à Vittelspach recuperasse auitum ducatum Bauariæ. Dissentiunt itaq; plurimum inter se historici ab Henrico sancto usque ad hunc Ottonem de personis, quæ interim administrauerunt ducatum Bauariæ, præsertim Nauclerus & Krantzius.

Marchio Austriæ fit dux.

Continuatio genealogiæ ducum Bauariæ.

Otto

Otto 3. dux Bauariæ anno domini 1255. quadam nocte iucundior solito, mero ingurgitatus, miserabiliter & in excommunicatione suffocatus est. Eodem tempore filius eius Ludouicus uxorem suam filiam ducis Brabantię malitiose infamatam, non tamen cõuictam, truculenter cum nonnullis criminis (ut putabat) conscijs, interfecit in Vuerda.

Albertus 10. Ernesti filius, Bauariæ princeps, quum pater eius puellam balnei custodem ab eo perdite amatam & in spem matrimonij susceptam, apud Straubingã Danubij fluentis demersisset, ille q; diu uita in mœrore peregisset, tandem luctu peracto uxorem ex domo Brunsuicensi duxit, & ex ea sobolem pulcherrimam sustulit. Ludouicus 5. Ludouici Imp. pater, dicitur à quibusdam fundasse monasterium Furstenfeld. Habuit proinde Ludouicus Imperator & alium fratrem Ludouicum quoque nomine, qui Nurnbergæ à quodam comite de Hohenloch in sociali hastiludio ictus interijt. Horum ducum & quorundam & aliorum historiam habes quoq; supra in Palatinatu descriptam, licet quædã uarient ab his quæ hic signaui. Difficile enim est dissentientes historicos concordare.

De Guelfis comitibus, qui ad ducalem ascenderunt dignitatem.

GVelfus primus comes Altdorfensis fuit tẽpore Caroli magni, cuius filiam Iudithã duxit uxorem Ludouicus Imperator, sustulitq; ex ea Carolum caluũ. Fuit aũt comitatus ille prope Rauenspurgũ in Sueuiæ partibus. Succesit Guelffo primo in comitatu Etticho nepos eius, cuius filius Henricus genuit ex uxore sua Beata ab Hohenuuart tres filios. Conradus factus est episcopus Constantiensis, anno 934. tradiditq; portionẽ hæreditatis suę episcopatui Cõstantiensi. Etico nullos habuit liberos, at Rudolphus sustulit ex Ita filia comitis Otingensis tres liberos, inter quos Henricus interijt in uenatione, Guelfus uerò ducta uxore Immissa de Glisberg, genuit Guelfum tertium & Cunissam. Factus est hic Guelfus tertius dux Nortgoię, adeptusq; est ducatum Carinthiæ & Marchiam Veronensem. Mortuus est tamen iuuenis in arce Podmensi sine successore. Tunc Cunissa soror eius nupsit cuidam marchioni Italico nomine Azzoni, genuitq; Guelfum quartum, ducem Nortgoiæ & Bauariæ.

† { Ioannes episcopus Ratisponensis
Ludouicus Ingolstatensis — Ludouicus gibbosus
Elisabeth regina Franciæ }

ϵ Henricus { Elisabeth Vuirtenberg.
Ludouicus diues } { Georgius diues — Elisabeth uxor Ruperti Palatini
Margareta Palatini Philippi uxor — Ludouicus, Rupertus, &c. }

☾ { Vuilhelmus 9 — Adolphus 10
Ernestus — Albertus } { Vuolffgangus
Christophorus
Sigismundus
11 Albertus uxor eius Kunegundis ducissa Austriæ } { Ernestus Episcopus Saltzburgensis
Ludouicus Lanshutensis dux
Sibilla uxor Palatini
Susanna uxor marchionis & deinde Otto Henrici Palatini
Sabina Vuirtenbergensis
12 Vuilhelmus uxor eius filia marchionis Badensis — Albertus uxor eius filia Ferdinandi }

* { Albertus Strubingeñ.
Ioãnes episc. Leodieñ.
Iohanna uxor Alberti ducis Austriæ
Vuilhelmus comes Holandiæ — Iacoba (uxor Delphini in Francia)
Margareta uxor Ioannis ducis Burgundiæ, auia Caroli ducis Burgundiæ. }

Guelfus

fecit illi duos priuignos suos Tiberium & Drusum. Qui uenientes ultra alpes in Rhetiam primã & secundam, cœperunt passim populos subigere, ciuitates & munitiones more Romanorũ in locis natura munitis construere, militum'q; presidijs. Iuxta Lycum cõdiderunt aut potius instaurarunt Augustam, appellantes eã sic ab Augusto Cæsare, & in ripa Danubij construxerunt aliam ciuitatem, quam uocauerunt Augustam Tiberij, sicut prior appellata fuit Augusta Drusi. Ordinarunt autem in Augusta Tiberina certum & statutum numerũ electorũ militum, nempe sex millia peditũ, & quingentos equites, uocati'q; sunt Legio quarta Italica, id quod duo uetusti lapides sua inscriptione testantur. Hi stationarij milites, in legibus imperialibus uocantur Limitanei & Riparij. Patet itaq;, proprium nomen Ratisponensis esse Augustam Tiberij siue Tiberinam, eam'q; olim fuisse metropolim et refugium Romanorum militum, excubantium in limitibus Romani imperij, unde & in antiquis historijs appellatur Colonia Quartanorum, quod quarta legio Romanorum in ea ciuitate stationem firmam haberet, & metropolis Ripariolorum. An uerò ciuitas aliqua in hoc loco, priusquàm Romani imperij sui limitem extenderunt ad Danubiũ, fuerit, Ioãnes Auentinus scribit incertũ esse, se'q; nihil de hoc inuenisse. Incoluerunt Romani hanc urbẽ et adiacentem regionem citra Danubium, annis quingentis, uno atq; uiginti habentes ibi belli duces, quorum primus post Tiberium & Drusum fuit Lucius Piso. Dum uerò Theodo dux Nortgoiæ, Bauariæ scilicet Transdanubianæ, anno Christi 508. magnis copijs ex sylua Bohemica ad Danubium se transfunderet & Christianos unà cum Romanis militibus interficeret, regionem omnem diriperet & exureret, omnes'q; ad Augustam Tiberij confugerent, oppugnãs Theodo ciuitatem expugnauit eam, magna'q; crudelitate omnes interfecit, etiam Lupum Episcopum, fœminas & pueros qui ad ecclesiam confugerant. Nemini pepercit præter quàm paucis ruricolis, qui agros colerent. Instaurata autem rursum ciuitate, uocauit eam ex nomine uxoris suæ Regenspurgum. Sunt tamen alij, qui putant urbi hoc nomen datum à fluuiolo quodam Regen dicto qui à septentrione meridiẽ uersus deuolutus, haud procul ab hac urbe Danubio miscetur. Ratisponæ uerò nomen omnium recentius, est quum in ueteribus Imperatorum literis nulla eius fiat mentio. Carolus magnus in priuilegijs monasterio sancti Emerani datis uocat ipsam Reginoburgium, & sanctus Vuilboldus primus Eistettensis Episcopus Reginam, at Ratisponæ nomen putãt accessisse ex ratibus, quibus pontis loco usi sunt ciues, aut ut alij dicunt, quod rates propter mercimonia illud frequentes deducerentur per Danubium. Cæterum pons lapideus opus insigne & multorum arcuum nempe 24. qui ciuitatem cum suburbio iungit circa annum Christi 1113. fuit constructus, de quo tales habentur uersus:

Augusta Tiberij.

Augusta Drusi

Legio quarta Italica.

Riparij.

Lucius Piso.

Regenspurgũ.

Reginoburgiũ

Pons fieri cœpit, domini dum annus incœpit
Mille centenis decem semi'q; denis.

Auẽtinus tamẽ scribit, potẽtissimũ principẽ Henricũ ducẽ Bauariæ & Saxoniæ unà cũ ciuib. Ratisponẽsib. anno Christi 1135. incœpisse pontis structurã & cõsummasse anno 1146. Fecit & Traianus in nouæ puinciæ tutelã fornicatũ pontẽ in Danubio operis admirãdi. Is habebat uiginti pilas lapideas altas cẽtũ et qnquaginta pedes, latas sexaginta, distãtes inter se 170. pedibus, id'q; apud Mœsias factũ legimus. Sed diuersum ueritus Adrianus Imperator, ne Barbaris pateret aditus per pontẽ ad depopulãdas Mœsias quicqd structurarũ eminebat supra aquã demolitus est. Reliqua de urbe Ratisponẽsi quere suprà ab initio descriptionis Bauariæ.

Patauia.

Patauia præclara diues'q; olim ciuitas, inter Danubium Enum'q; sita, quam prisci Cęsares ecclesiæ tradiderunt. Danubius ex Nigra sylua uenit & Enus ex alpibus. Vrbs ista

in longum tenditur, nec magno negocio formam insulæ susciperet, si ab Eno fouea in Danubiũ duceretur, id quod spacio quingentorum passuũ fieri posset. Habet Enus pontẽ ligneũ, qui partem ciuitatis quæ trans flumen est, ciuitati maiore cõiungit. Habet & Danubius pontem qui trãsmittit ad montes Bohemiæ. Ab illis montibus emittitur quocꝫ uersus Patauiam fluuius quidam niger, & tertiam Patauiæ partem, oppidulũ scilicet Iudæorum, diuidẽs, subtꝫ arce præsulis Danubio è regione Eni miscetur. Vltra Danubium duę sunt arces Episcopi, una in summo montis cacumine, & altera in radice atcꝫ confluentia Danubij & nigri amnis. Quomodo olim episcopat9 ex Laureaco desolato fuerit Patauiã trãslatus iã supra memorauimus.

Saltzburgum.

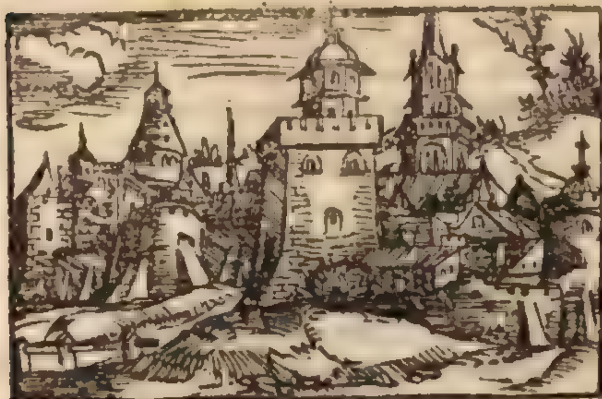

Iuuauiẽsis arx.

GErmanos Iulius Cæsar aggressurus, in faucibus montium arcem munitissimam extrui curauit, ut milites ad eã refugiũ & satellites ex ea iuuamen haberẽt. Et inde castrum Iuuauiense, Germanice Helffenberg, appellatum est. Fluuius quocꝫ cui adiacet, Iuuarius dictus, arci nomen dedisse à quibusdã, putatur à quo & ciuitas inde cõdita, Iuuauia dicta est. Habet hæc urbs paludes, planiciem, colles & mõtes. Paludes pr ębẽt pascua, montes aucupia & uenationes nõnullas. Cũ autem hęc ciuitas olim floruisset, temporibus Attilæ regis Hunorũ, sustinuit incursiones, uastationes & incendia. Postea circa annum salutis 520. cum diuus Rubertus ex regia stirpe Francorum ortus, Vuormaciensem rexisset episcopatum & post obitum regis Childeberti à sede Vuormaciensi pulsus esset, Theodo dux Baioariorum, Ratisponæ eum cum gaudio suscepit, baptisatus quæ est ab eo. unà cum proceribus & populo. Et circuiens Rupertus Episcopus per Noricum usꝫ Pannoniam, prædicansq́; Christum, plurimos ad fidẽ eius conuertit. Veniens aũt ad Iuuarium fluuium, ubi olim Iuuauia ciuitas fuerat, sed tunc collapsa, uirgultis opera & desolata, contemplansq́; locum cathedrali sedi idoneum, proprietate eius à duce obtenta extirpatis arboribus & uepribus, repertisq́ꝫ ædificijs, basilicam in honore Sancti Petri cõstruxit. Quin & cœnobium ord. Sancti Benedicti cũ munificentia ducis instituit, rexitq́ꝫ ecclesiã episcopalem annis 44. Ex monasterio multi abbates uocati sunt ad episcopale fastigium, ut patet ex sequenti catalogo episcoporũ. Habet autẽ archiepiscopatus iste sub se suffraganeatus, Tridentinum, Patauiensem, Viennensem, Gurcensem, Brixiensem, Frisingensem, Seccouiensem, Lauentinensem & Chyemensem. Ratisponensis est exemptus ab eo.

Rubertus Bauarorum apostolus.

Catalogus episcoporum Salisburgensium.

Ioannes Albertus Vuidmanstetter cognomento Lucretius, domino & amico charis. Sebast. Munstero.

MItto ad te Salisburgensium episcoporum historiam ex uetustissimis exemplaribus descriptam. Scripsissem ad te maturius, nisi horum comitiorum moles, quę me fere oppresserat, totum ferè omnibus alijs curis, studijs atcꝫ cogitationibus exemerit. Et si quid amplius de rebus Salisburgeñ. cognoscere uoles, scribe ad Hieronymum Anfang consiliarium Archiepiscopi, uirum opt. & doctiss. qui te magnopere iuuare poterit. Vale & hanc meam celeritatem boni consule. Augustæ pridie Kalend. Iulij anno 1548.

Ex

Ex historia Eugippii discipuli sancti Seuerini, qui claruit Patauiæ anno salutis 476.

SAnctus Maximus tempore quo Romani Noricũ prouinciam possidebant, præsul Iuuauiensis sub Vidomaro rege Ostrogothorũ ab Herulis & Ostrogothis infidelibus patibuli suspendio, & cum ipso 55. symmistæ martyrio coronati sunt anno 476. Commonitus antea uir Dei Seuerinus reuelatione, misit ex Patauinis ad Iuuauense oppidum nuncium, ut habitatores illud sine cunctatione relinquerent, aliàs mox perituri si contemnerent imperata. Instantius autem iussit admonere sanctum Maximũ præsulem. At quum ille cunctaretur discedere & cuperet nuncio præbere hospitalitatem, ille autem non acquiesceret, Heruli ea nocte insperate protinus irruentes, oppidumq; uastantes plurimos duxêre captiuos, præsulem uerò patibulo suspenderunt. Quod audiens Seuerinus seruus Dei, grauiter doluit præmonitos non curasse.

1 Rudpertus (quem alij scribũt Ruperţũ) tempore Theoberti Francorum regis, episcopus Vuormaciensis ex regali progenie Francorum ortus, iussu memorati regis ad Boios cũ 12. discipulis profectus est, ac Reginoburgij à Theodone 3. quem illic primũ cũ filio Theodoberto sacro fonte lauit benigne receptus est, & Boios primus ad regionem Christianã conuertit. Deinde nauibus delatus, ubique confluentibus certatim Boijs, mysteria Christianę fidei, atq; ita Laureacum peruenit. Inde per Noricum Oetingam, quam nõnulli Vtinum appellant, perrexit, ubi Vtonem & Thedouualdũ, Theodonis fratres, sacro lauacro abluit. Post hęc ædem pontificiam prope lacum Vuallersee, ubi Vischa amnem effundit, primo extruxit. Ruinas quoq; Iuuauiæ, quæ nunc Saltzburga dicitur, restituit, & pontificiam sedem eò transtulit. Præfuit autem episcopatui annis 64. mortuus anno Christi 623. *Laureacum.*

2 Vitalis sanctitate uitæ ac eruditione clarus, monasterij Sancti Petri Abbas, sedit annis 23. mortuus anno 646.

3 Ansologus Abbas Sancti Petri populum Saltzburgensis pauit annis 20. sepultus ad Sanctum Petrum anno 666.

4 Sauolus Sãcti Petri abbas, sedit annis 14. humatus in monasterio Sãcti Petri anno 680.

5 Ezius Abbas ecclesiam Saltzburgensem annis 23. rexit, conditus in cœnobio diui Petri anno 703.

6 Florbargisus Abbas Sancti Petri, præfuit episcopatui annis 37. tumulatus in æde Sancti Petri 740.

7 Ioannes primus, morum sanctitate & eruditione insignis, sedit annis 14. Obijt 754.

8 Virgilius ex nobilibus Hiberniæ insulæ natus, præfuit annis 30. sepultus in æde Cathedrali 784

9 Bertricus Abbas Sancti Petri obijt anno 885.

10 Arno primus Archiepiscopus, pallium à Leone 3. adeptus populum Saltzburgeñ. annis 36. salubriter pauit, tumulatus in ecclesia cathedralis anno 821. Fuit hic Arno Thalsiloni tertio duci Boiorum plurimum acceptus, & ab ipso in legatione contra Carolum magnum tunc Francorum regem ad summum pontificẽ missus & re infecta reuersus. Deposito deniq; & à ducatu expulso per supra dictum Carolum Thassilonicũ filio Theodone regi insinuatus, magno apud eũ habebat precio. Prędicauit uerbũ Dei Boijs, Sclauis & Hunis. Et ueniens Carolus Augustus anno 803. Salisburgũ, ibi cũ legatis Nicephori Imp. Cõstantinop. pacem fecit & fœdus inijt, atque in hunc modum inter eos conuenit, ut Carolus & eius successores, perpetuo sint & appellentur post hac Romani, Latini & occidentales Imperatores, & Nicephorus cum posteris, Constantinop. Græcorum & Orientis Cæsar uocitetur. *Primus Archiepiscopus.*

11 Ammilonius Abbas & Archiepiſcopus obijt anno 821.
12 Adalramus, pietate & doctrina inſignis, obijt anno 836.
13 Leopramus Archiepiſcopus, mortuus anno 869.
14 Adaluinus Archipręſul pręfuit annis 14. mortuus 873.
15 Adelbertus uno anno præfuit Archiepiſcopatui, obijt 874.
16 Theodomarus ſiue Dietmarus primus, moderatus eſt Archiepiſcopatum annis 25. tandem ab Hungaris cæſus anno 907.
17 Piligrinus primus præfuit annis 16. mortuus 923.
18 Olibertus ſedit annis 12. obijt anno 935.
19 Egilolphus gubernauit Epiſcopatum annis 4. mortuus 939.
20 Heroldus Archiepiſcopus, comes de Schyern, ſedit annis 18. poſtea excęcatus & depoſitus eſt anno 958.
21 Fridericus primus, comes in Chiemgeuu, obijt 991.
22 Hartuuicus comes à Spanheim & Artemburg aliàs Lauental, ſedit annis 32. mortuus anno 1023.
23 Guntherus diui Henrici Cæſaris Cancellarius & Archiepiſcopus obijt 1025.
24 Dietmarus ſecundus præfuit annis 16. mortuus anno 1041.
25 Baldeuuinus ſiue Beldingus ſedit annis 19. mortuus 1060.
26 Gebhardus Sueuus ab Helffenſtein præfuit annis 28. & inſtituit Gurcenſem eccleſiã, mortuus anno 1088.
00 Bertholdus comes à Moſpurg Gebhardo fugato, autoritate Henrici 4. uſq; ad Gebhardi reductionem præſedit annis 4. & poſt mortem Gebhardi annis 2. per Conradum primum de Abinſperg expulſus, tandem in Moſpurg conditus eſt.
27 Thiemo Abbas S. Petri ex nobili Bauarorum genere natus, præfuit annis 11. poſtea à Turcis captus, poſt omnium membrorum truncationem, uiſo corde proprio, apud Corozaim martyrio obijt.
28 Cõradus primus de Abinſperg Hẽrici 4. capellanus ſedit annis 42. mortu9 anno 1147.
29 Eberhardus primus, comes de Hiltpoltſtein Abbas Biburgenſis, amator pauperum, ſedit annis 17. mortuus anno 1164.
30 Conradus ſecũdus S. Leopoldi Marchionis Auſtriæ filius, Epiſcopus Patauieñ. pręfuit Archiepiſcopatui annis 4. obijt 1168.
31 Adalbertus ſiue Albertus filius Labezlai ſeu Sobeslai regis Bohemiæ ſedit annis 6. à Friderico Aenobarbo anno 1174. expulſus eſt, & tunc Henricus præpoſitus in Berchteſgaden adminiſtrauit Archiepiſcopatum annis 3.
32 Conradus tertius comes à Vuittelſpach, Ottonis Bauarię ducis frater Cardinalis Epiſcopus Sabineñ. quum ſediſſet annis 6. ad eccleſiam Mogunt. translatus eſt. Poſtea prædictus Adalbertus reſtitutus Archiepiſcopatum rexit annis 17. obijt 1200.
33 Eberhardus ſecundus de Truchſen, Epiſcopus Brixineñ. pater pauperũ, pręfuit annis 45. & erexit tres Epiſcopatus, Chiemenſem, Secouieñ. & Lauentinenſ. mortuus anno 1246. Burchardus à Ziegenhagen, licet pallio donatus fuerit, obſtante tamen capitulo, nunquam ad poſſeſſionem peruenit.
34 Philippus Bernardi Carinthiæ ducis filius adminiſtrauit Archiepiſcopatum 10. annis. Poſtea quum nollet ordinari in ſacerdotem, depoſitus eſt anno 1256.
35 Vdalricus Epiſc. Secouienſis quum ſediſſet annis 9. Archiepiſcopatum reſignauit anno 1265.
36 Vladislaus Hẽrici Sleſię ducis filius, uir omnib. acceptus, p̃fuit annis 5. mortu9 1270.
37 Fridericus ſecundus de Vualhen ſedit annis 14. obijt 1284.
38 Rudolphus de Hoheneck Rudolphi Rom. regis Cancellarius, præfuit Archiepiſcopatui annis 5. mortuus anno 1290.
39 Conradus 4. de Vonſtorff & Braitenfurt, ſedit annis 22. mortuus anno 1312.
40 Vuichardus à Polheim præfuit annis 3. mortuus anno 1315.
41 Fridericus tertius à Leibnitz ſedit annis 23. mortuus anno 1333.
42 Henricus à Piernprunn, præfuit annis 5. obijt anno 1344.
43 Ortolphus de Vueiſſeneck, ſedit annis 22. mortuus anno 1365.
44 Piligrinus ſecundus à Pucheim rexit Archiepiſcopatum annis 32. mortuus anno 1396.

Grego-

45 Gregorius Schenck de Osteruuitz sedit annis 7. obijt anno 1405.
46 Eberhardus tertius de Neuhaus præfuit annis 24. mortuus anno 1427.
47 Eberhardus quartus de Starenberg obijt anno 1429.
48 Ioannes secundus de Reichsperg tenuit archiepiscopatum annis 12. obijt 1441.
49 Fridericus 4. Truchsess de Emerberg, mortuus anno 1452.
50 Sigismundus primus à Volckenstorff archiepiscopatui, præfuit annis 8. & dimidio, obijt anno 1461.
51 Burchardus à Veisspriach Cardinalis, sedit annis 4. obijt 1466.
52 Bernhardus à Ror quum præfuisset archiepiscopatui 15. annis, cessit regimini anno 1482. obijt anno 1487.
53 Ioannes tertius Strigoniensis ac deinde Archiepiscopus Saltzburgensis, præfuit annis 7. mortuus anno 1489.
54 Fridericus quintus à Schaunberg, sedit annis ferè quinque, mortuus anno 1494.
55 Sigismundus secundus ab Holneck, præfuit mensibus 8. obijt anno 1495.
56 Leonhardus à Keutschach præfuit archiepiscopatui annis ferè 24. mortuus anno 1519.
57 Matthæus Lang à Vuellenburg, uir prudentiæ singularis, Archiepiscopus & Cardinalis, quum archiepiscopatum in grauissimis temporibus annis ferè 21. gubernasset, mortuus est anno 1540.
58 Ernestus comes Palatinus Rheni, Bauariæ dux, Alberti & Kunegundis Friderici Imperatoris filiæ proles, à Ioanne Auentino uiro doctissimo bonarum artiū rudimenta hausit, Iasonem Maynum Ticini paucis diebus audiuit, in iuris scientia non uulgariter profecit, Mathematicas disciplinas amauit, & fossiliū metallicorum tantam assecutus est notitiam, quantā in tota Germania, idque ego Ioānes Albertus expertus loquor, quiuis alius. Gulielmo fratre, Bauariæ dominatum appetente & obtinente, Ernestus aliquandiu multa regna & prouincias ueluti priuatus aliquis ex infima nobilitate oberrauit, seque Ioānis Malentini equestris ordinis hominis, nunc Episcopi Secouiensis, in ea peregrinatione ministrum præbuit, atque hac dissimulatione Lutetiam uenit, ubi die quadam à Francisco rege conspectus & se proditum ratus, cum suo Malentino in Saxoniam profectus est, inde Patauiam ubi Episcopus fuerat designatus. Mortuoque Matthæo à Salisburgensibus postulatus fuit Archiepiscopus. Ecclesias quas hactenus rexit Patauiens. & Salisburgensem, partim ære alieno liberauit, partim opibus redditibusque maximis auxit. Princeps est laboriosissimus, qui diu noctuque supplices suorum libellos atque querimonias legit, decernit, decreta dicta aut præscribit amanuensibus ipse nonnunquam: summaque tranquillitate prouinciam suam sine exactionibus & oneribus gubernat.

Frisinga, olim Fruxinum.

FRisingense oppidum conditum putatur eo tempore quando Romani per præfectos & prouinciarum præsides tenebant et administrabant eam Bauariæ regionem, quæ à ripa Danubij excurrit ad alpes. Siquidem habet locus iste elegātem & amœnum in colle situm, etiamsi uicinus ager iuxta terræ illius ingenium asper sit. Præterfluit Mosacus amnis, qui haud procul hinc Isaræ fluuio miscetur. Sanctus Corbinianus Gallus erexit ibi episcopatum circa annum domini 710. permittente Pipino rege, & Bauariæ ducatum tenente principe Grimoaldo: cuius rei mentionem supra quoque feci, ex scriptis Ioan. Auentini edoctus. Iste autem sicut & multa alia suppeditauit doctissimus uir Achilles Gassarus, medicinæ doctor, patrocinante apud illustrissimum principem Henricum ducem Bauariæ & Palatinum Rheni, antistitem eiusdem loci, egregio uiro Doctore Sebastiano Pemmerlino, Cancellario eiusdem, qui picturam ciuitatis huius ab eodem principe obtinuit, facileque honorarium impetrauit pro sculptura picturæ. Si apud Episcopos Saltzburgensem, Patauiensem, Bambergensem, Moguntinū & alios quosdam tales mihi contigissent patroni, maiori gloria expolita fuisset nostra Germania in hoc libro. Eandem querimoniam facio de quorundam principum ciuitatibus, pro quarū pictura obtinenda inaniter laboraui. Sed conuertamur ad catalogum episcoporum huius ciuitatis, qui multa edocet, quæ in ipsa contigerunt ciuitate.

1 Diuus Corbinianus præfuit episcopatui à se erecto 20. annis.

2 Erimbertus frater Corbiniani gessit episcopatū 28. annis. Hic consecrauit monasterium Degernsee, fueruntq; suo æuo diocœses Bauariæ suis limitibus à se inuicem discretæ, & Pipinus pater Caroli magni habitauit aliquot annis Fruxini in arce Thetmons & tandem anno 747. construxit ibi ecclesiam in honorem Sancti Stephani, quę in hunc usq; diem appellatur Vueichensteffan.
3 Ioseph electus est ad episcopatū anno 748. pfuitq; annis trib.
4 Aribo. Egit iste antistitem annis 23.
5 Otto, electus anno 782. pręfuit annis triginta.
6 Hitto. Hic translationem sacrorum bibliorum in plerisq; locis corruptam pro omni uirili correxit, & constituit in ecclesia Vueichensteffan sex canonicos. gubernauitq; episcopatum annis 24.
7 Erchenbertus nepos prioris Hittonis ex fratre, administrauit episcopatum annis 18.
8 Arnolphus electus est anno 854. ad pontificatum. Ipse ampliauit ecclesiam cathedralem, mortuusq; est anno 21. sui pontificatus.
9 Vualthon. Hic uixit in pontificatu annis 22. passaq; est ecclesia cathedralis suis temporibus graue incendiū, anno scilicet 883. at donatione Arnolphi Imp. omnia sunt resarcita, constitutumq; tunc fuit, ut deinceps nullus eligeretur in Episcopum, nisi esset canonicus eiusdem ecclesiæ, quam legem nec Cæsar, nec Rom. pont. infringere potest.
10 Vtto successor Vualthonis uixit solum uno anno in episcopatu.
11 Dracolphus electus est episc. anno 898. qui nedum cathedrali uerū & alijs ecclesijs collegiatis noxius fuit, immensas faciens expēsas, exactisq; in officio 28. annis, submersus fuit in Danubio.
12 Vuolframus. Hic quātum potuit uno anno, quo præfuit episcopatui, restaurauit, quæ prædecessor suus dilapidauit.
13 Lāpertus factus est epis. anno 938. funct9 officio suo annis 31. Huius tēpestate erūpētes Vngari & omia deuastātes in Aust. atq; Bauaria, ecclesias S. Stephani & Viti cōbussērūt: ecclesiā uerò cathedralē ppter nebulā omnia obducentē in nullo uiolare potuerūt.
14 Abraham factus Episcopus, 37. annis cum magno commodo ecclesiæ suæ præfuit.
15 Engilbertus comes Mospurgensis 34. annis pontificatui pręfuit, atq; ex patrimonio suo non parum eundem ditauit. Quin & collegium Canonicorum in Veichensteffan commutauit in monasterium ord. S. Benedicti.
16 Nicerus functus est officio episcopali annis 14. & canonicis à Veichēsteffan semotos confirmauit in ecclesia S. Viti. Fuit homo sæuus obijtq; subita morte Rauennæ.
17 Ellenhardus electus est anno Christi 1053. in episcopum, fundauitq; collegium Canonicorum apud S. Andreā in monte Frisingensi haud procul à cathedrali ecclesia. Interfuit iste synodo Vuormaciæ ab Henrico 4 contra Hiltprandum Rom. pont. celebratæ anno 1076. & exactis 25 annis sui pontificatus mortuus est.
18 Meginuuardus electus est anno domini 1078. multaq; passus à Vuelsone qui Brunonem Augustanum bello fatigabat. Redactis uerò rebus in trāquillitatem profectus est in Bohemiam ut infideles ad Christi conuerteret fidem, mortuusq; est Pragæ & sepultus, quum ecclesiæ Frisingensi præfuisset annis uiginti & uno.
19 Henricus ab Eberstein episcopali munere functus est 39. annis. Sub eo, Vuelffo uastauit ciuitatem Frisingensem: quin & ipse non parum incommodauit episcopatū quòd Henrico 4. adhęreret contra Rom. pont. quare omnia sua bona quæ habuit in Eberstorff & Griess legauit episcopatui.
20 Otto filius diui Leopoldi marchionis Austriæ factus est Episcopus anno 1138. uir doctus & qui antea fuerat Cancellarius Imp. Conradi tertij. Hic inter Historicos ob æditam Chronicam celebris habetur. Vixit in episcopatu 20. annis, habuitq; fratrē Conradum Archiepiscopum Saltzburgensem & episcopum Patauiensem. Hic Otto ante obitum suum relicto lituo monachus Mortmundensis est factus.
21 Albertus functus est officio pastorali 24 annis. Fuit suo tempore ecclesia Frisingensis ornata doctis Canonicis excerebatq; reliquas Germanię cathedralis ecclesias in diuitijs & preciosis iocalibus. sed orto incendio, uno quasi momento omnia amisit bona. Et quum Albertus Episcopus ecclesiam suam reædificare conaretur, inuenit in fundamentis

mentis corpora sanctorum martyrum Alexandri & Iustini.
22 Otto 3. uir pius & Canonicus Magdenburgẽsis, factus Episcopus Frisingẽsis, pfuit illi ecclesiæ annis 38. Ipse fabricã ecclesiæ rursum instaurauit, multaq́ bona in eam contulit.
23 Geroldus electus in Episcopum anno 1220. iuxta tenorem epitaphij sui præfuit ecclesiæ Frisingensi undecim annis, sed sine laude.
24 Conradus Toltzner non parum profuit episcopatui Frisingensi, quin & ex patrimonio suo quatuor instituit Canonicos in sacello sancti Pauli. Fuit autẽ unà cum Rudigero Episcopo Patauiensi captus à Friderico duce Austriæ, & Viennæ diu in captiuitate detentus. Vixit autem in pontificatu annis 27.
25 Conradus 2. Vuildgrafensis præfuit 20. annis cathedræ episcopali.
26 Fridericus Montalbandus factus est anno 1278. ex præposito Episcopus, mortuus anno octauo post electionem.
27 Emicho comes à Mosburg & uir sanctus electus in Episcopum, uiginti nouem annis præsulem egit, mortuus Viennæ anno domini 1315.
28 Conradus tertius Monacensis doctor Canonum factus Episcopus, instituit ecclesiam Ioannis baptistæ & sex Canonicos unà cum præposito in ea. Anno septimo suæ administrationis ueneno est sublatus.
29 Gotfridus decanus ecclesiæ Frisingensis factus Episcopus, tribus annis pontificatum gessit. Ipse instituit sacellum S. Trinitatis & aliud sacellum sanctæ Catharinæ.
30 Ioannes doctor Canonũ & Canonicus Bambergensis atq; Brixiensis, postulatus Episcopus Frisingensis, quinq; duntaxat septimanis officio functus est.
31 Conradus 4. Clingenberg electus ad episcopatum, magna illi cõtulit dona, præsertim infulam preciosam & argenteam crucem. Vngari & Bohemi suo tempore profecti cõtra Imp. Ludouicum quartum, miserè perdiderunt Bauariam & diocœsim Frisingensem.
32 Ioã. 2. medic9 doctus, obtinuit Romę episcopatũ anno 1337 abiensq́; 12. annis possedit.
33 Albertus comes Hohenbergensis, doctor decretorum, translatus est per Clementem VII. ad Frisingam, septemq́; annis Episcopum egit. Ipse in propria persona fuit in expeditione cum Alberto duce Austriæ contra ciuitatem Tigurensem.
34 Paulus electus fuit anno 1359. Hic multa quæ erant episcopatus uendidit & impignorauit, rursumq́; redemit, mortuus 19. anno sui pontificatus.
35 Leopoldus difficulter propter schisma Rom. pontificum cõfirmari meruit, triennióq; exacto Lactis ex ponte in subiectum fluuium cadens submersus est.
36 Bertholdus Vuechingẽsis, 1. Vienens. scholæ creatus magister, electus fuit anno 1381. in Episcopum Fris. Huius temporibus iudex ciuitatis Frisingensis uolens Ludouico duci Bauariæ prodere ciuitatem, Ludouicoq́; iam expeditionem mouente contra ciuitatem, iudex in scelere suo adeò attonitus est & obriguit, ut nec pedem mouere de loco posset. Vnde deprehensus & crimen confessus, in foro ciuitatis capitis amissione pœnam luit. Iste Episcopus egit bonũ patremfamilias, instaurauit omnia castra quæ habet diocœsis in Austria, Carinthia, Stiria & Carnia. Auxit quoq; Canonicis prębẽdarum prouentus. Et mortuus anno administrationis suę 30. in Austria, reliquit mitrã pontificalẽ nimis praeciosam, quam uiuens affabre fieri procurauit. At propinqui & hęredes eius illam surripientes, abbati Melacensi uendiderunt pro 4200. ducatis Vngaricis.
37 Degenhardus à Vueix præpositus Mosburgẽsis fuit electus anno domini 1410. in psulem Fris. Cũq; Cõradũ episc. Gurcẽsem ęmulũ pateretur, q & ipse pro episcopatu Fris. laborabat, anno 3. sui regiminis Lactis fuit miserè interfectus, atq; post 20. annos tũ primũ innotuit latrociniũ ipsũ, siqdẽ antea infamauerãt latrones episcopũ q sibijpsi man9 intulisset.
38 Hermannus comes quidam electus in episcopum, ruptus grauiter 9. anno obijt.
39 Ioannes tertius Grienenuualder dictus, factus est Episcopus anno 1422. Fuit autem doctor decretorum & theologus restititq́; Ioanni Huss in Concilio Constantiensi. At paulo pòst Nicodemus de Scala consentiente Martino quinto se ingerens episcopatui excluso Ioanne uiginti annis potenter illum retinuit. Eoq́; mortuo, Grienenuualderus rursum, obtinuit episcopatum præfuitq; 10. annis.
40 Ioannes quartus Tulbec dictus, primum præpositus ad sanctũ Vitum & plebanus Monacensis, factus est anno Christi 1453. Episcopus, administransq́; episcopatum 20, annis resignauit illum Cancellario suo Sixto Tanbergensi.

Frisingensis episcopalis ciuitatis icon, per D. Sebast.

41 Sixtus Tanbergensis factus est Episcopus anno domini 1273. instituitq; 12. choreales, torpori sacerdotum consulens. Natum est etiam graue dissidium inter ipsum & ducem Bauariæ Albertum, parumq; abfuit, quin dux in grauem Imp. incideret indignationem. Tandem anno Christi 1496. mortuus est Episcopus in comitijs Vuormaciensibus, id quod ei prædixerat fatuus eius.
42 Rupertus Palatinus Rheni electus est Episcopus post mortem Sixti, sed quia nimis iuuenis adhuc erat, dispēsatione Papali episcopatus Philippo fratri eius seniori animo 1499. est collatus. Rupertus aūt accepit uxorem filiam Georgij diuitis ducis Bauariæ. Præfuitq; Philippus episcopatui usq; ad annum Christi 1540. Factus est quoq; idem anno 1517. episcopus Naumburgensis in Misnia.
43 Henricus comes Palatinus, administrator diocœsis Vuormaciens. & præpositus Elbuuangēsis, post Philippi fratris mortē factus est Episcopus Frisingensis, qui & hoc tempore quando hæc scribo episcopatui præsidet. Scribit Beatus Rhenanus, in bibliotheca diui Corbiniani se reperisse librum insignem Euangeliorum, Frācię, hoc est, Germanice uersum, ex eoq; collegit, ueteres Francos, qui transito Rheno nobile in Gallijs regnum constituerunt, Germanica usos fuisse lingua. Titulus libri est: Liber euangeliorū in Teodiscam linguam uersus, putaturq; tunc æditus quando Franci orientales primum Christo dedere nomen, existente scilicet Episcopo Frisingensi Vualdone, nono in ordine. Incipit aūt autor in præfatione hoc modo: Nun will ich schriban unser heyl,
Euangeliono deyl: So wir nun hiar begunnon, in
Frenckisga zungen, &c.

Eystett

...dt. Pemmerlinum obtentus & huic operi inſertus.

Gots acker
S. Vits ſtifft
S Corbinian
Occident

Eyſtett, ciuitas epiſcopalis.

EPiſcopatus Aichſtadianus olim ab Aureati uetuſtę urbis (q̄s Huni uaſtarūt) ruinis ac ruderib. Aureacenſis appellatus, ad Almonū amnē ſitus cœpit circiter annum Chriſti 744. Erat eo tēpore religioſus quidā rex Anglorū Richardus nomine, qui ſingulari pietatis ſtudio relictis regno, facultatibus, uxore & filia Vualburgi, aſſumptis duob. filijs peregrinando Romā cōtēdit, ſed in itinere febri correptus Lucæ in Italia morit in domino, filios præſentes ſummo ſtudio cohortās ad pietatem & Chriſti amorē. Proficiſcentes aūt filij Romā, Vuunibaldus grauiter ægrotare cœpit, & alter Vuillibaldus nomine peregrinationē ſuſceptā proſequens, ualedicto fratre Ieroſolymā abijt, uiſurus omnia terræ ſanctæ loca. Vunibaldus uerò recuperata ſanitate, miſſum à Pipino ad curiam Romanā Bonifaciū auunculum ſuum adiens, poſt uarios ultro citroq; habitos ſermones, cū illo uenit in Germaniā, præfectusq; eſt à S. Bonifacio quibuſdā cœnobijs gubernator ac Abbas in Thuringorū regione. Redijt interim ex terra ſancta Vuillibaldus, & uenit in Germaniā ad ſanctū Bonifaciū. Erat aūt ea tempeſtate pius quidam in Bauariæ finibus regulus Suuigerus nomine, illuſtris ac opulētiſs. comes de Hirsberg, qui ſingulari pietatis ſtudio ſui comitatus partē Deo offerēs S. Bonifaciū orauit, ut in hoc comitatu epiſcopatū cōſtitueret & monaſteria: in quibus uiri docti ac pij ad gubernādas'q; eccleſias idonei educari poſſent, conderet. Quod cū ſe Bonifacius facturum recepiſſet, mox ad Almonum ſedem elegit & Vuillibaldum eius loci

primum Episcopũ designauit, anno Christianę salutis 745. cõmendans ei summo studio ecclesiam nouam ornandam ac ampliandã. Vuilibaldus itaque exciso querceto circa Almonũ fluuium, primum instituti Benedictini cœnobiũ ibi condere cœpit, & affluentib. certatim undiquaque religiosis ac secularib. uiris, cœperũt ibi extruere, ppe monasteriũ tuguria, quousque tandem ibi exortum est oppidum, appellatũ ab excisis quercubus Aichstatt, quasi oppidum loco succisarũ quercuũ cõditum. Appellabať item in memoriã ueteris urbis ab Hunis destructæ Aureatũ. Episcopatus etiã utroque uocabulo & Aichstadianus & Aureatensis appellať. Porro soror utriusque fratris Vualburgis post mortem matris in Germaniã accersita, pręfecta est abbatissa cõgregationi monialium in nouo cœnobio Heidenheimens. mortua anno 776. Non longe post, translatũ fuit hoc monasteriũ in ciuitatẽ Aichstadianã. Porro Vuilibaldo successerunt Gerochus, Aganus, &c. Hodie præest episcopatui Mauricius ex Huttenica natus familia. Vrbs uerò cum tota Diocesi huius episcopatus, anno à Christo nato 1552, per Marchionẽ Brandenburgensem Albertũ, qui à parte Gallorũ regis cõtra Cæsarem bellum gerebat, ingenti summã pecuniæ mulctata atque redempta est.

Monacum.

MOnacũ urbs ad ripã Isaræ sita, inter ciuitates principũ in Germania est pręclarissima, & in Bauaria nominatissima. Habet ædes pulcherrimas, plateas amplas & Basilicas ornatiss. Quidã aiunt tẽporib. Ottonis primi Imp. circa annũ Christi 962. eã accepisse initiũ, & à Ludouico 4. anno 1315. ampliatam & ędificijs ornatã. Habet sitũ amœnum & arcẽ in plano ornatiss. ubi principes Bauariæ nostro æuo residere solent. Et qa sunt de genere & familia Palatinorũ Rheni, qui leone pro insignibus utunť, nutriunt continuo in eo loco leones, solentque nonnunquam leenæ ibi parere catulos. Ioannes Auentinus diligens scrutator rerum Baioariæ, scribit in libro sexto suarum historiarum in hunc modum de Monaco. Henricus duodecimus Bauariæ dux construxit oppidum Monacense in fundo monasterij Schefflarn, atque inde dictum est Monacum, & habet monachũ pro insignibus, fuitque eo tempore oppidum quoddam aliud Vering nomine, infra Monacum, ad ripam Isaræ situm, ubi pons erat ultra fluuium, quo omne sal quod ex Richenhall deferebatur, tẽdebat, traijciebatque pontem, unde episcopatus Frisingensis, cuius erat oppidum illud, magnũ habuit quęstũ. At dux Hẽricus exussit oppidum illud, fregit pontẽ, direxitque uiam ad Monacum, sicque totum negocium & uectigal salis ad suam peruenit ciuitatem.

Monaci leones uiui.

Vering oppidum.

Landshuta.

CIrca annũ Christi 1208. dux Bauariæ Ludouicus, Ludouici Imperatoris pater aut auus construxit ciuitatem Landshutensem, & paulo post oppidũ Strubingen ac deinde oppidũ Landauu. Castrũ uerò Landshutense ædificauit Imperatoris Ludouici quartus aut qntus progenitor, etiã Ludouic9 dictus. Est aũt ciuitas Lãdshutẽsis satis pulchra, habens sitũ amœnũ & domos ornatas. Crescit ibi in montib. uinum mediocre sed non multũ. Memoratus Ludouicus Ludouici Imperatoris auus construxit quoque oppidũ Fridbergum haud procul ab Augusta situm, ultra tamen Licum fluuium, sicut Augusta citra posita est. Fundauit etiã monasterium Furstenfeld, ubi & sepultus fuit.

Fridberg.

Ingolstadium.

INgolstadium iuxta Danubiũ sitũ fuit olim, sicut omnes ferè Germaniæ ciuitates, uilla, subdita monasterio Altach, sed pro munere tradita Ludouico regi nouissimo, cœpit ab illo & successoribus eius ducibus Bauariæ regi, in oppidum mutatum, quod sensim temporum decursu crescens, ad eum in quo hodie est florem peruenit, potissimum in sesquicentum proximis transactis annis. Propter hoc oppidum exortum fuit anno Christi 1504. graue illud Bauaricum bellum, quòd utraque pars in diuisione prouinciæ, quam dux Georgius diues cognomento absque prole mascula principibus Palatinis & ducibus Bauariæ reliquit, hanc uellet habere ciuitatem. Ornata est nostro tempore publico literarum gymnasio, ex quo quidam docti prodierunt uiri.

Bellũ propter Ingolstadiũ.

De

De aliis quibusdam Bauariæ oppidis.

NOuioburgum iuxta Danubium nō procul ab Ingolstadio distans, feudū est hæreditarium ab Imperio super filios & filias. Est hodie caput regionis quā fortiti sunt duces Palatini nepotes ex sorore ducis Georgij. Osterhofen oppidum cum monasterio ordinis Præmonstratensis quod est sub dominio ducum Bauariæ, sicut & Vohburg magnificum castrum, quod Danubius ferè totum cingit. Vuachsenstein castrum: Neuuenstat oppidum, ubi Ilm amnis Danubio miscetur. Abensperg oppidum & egregium castrum, quod ante paucos annos ducatui Bauariæ fuit incorporatum quum scilicet Christophorus dux Nicolaum ultimum baronem huius loci occidisset. Kelheim oppidum positum ad ripam Danubij, ubi fluuius Altmonius Danubium ingreditur. Crescit in hoc loco acetum in montibus. Höchstet oppidum fuit olim de dominio comitum Tillingensiū, & postea puenit ad domū Bauarię, sicut & Burckhausen atq; Vuasserburg suos habuerūt comites, quib. deficientibus, dominia eorū sunt uendicata à principib. Bauariæ.

De regione Nortgoiensi.

BAuariæ altera pars quæ ultra Danubiū Bohemicā excurrit syluam, uocatur nostro æuo, sicut & olim, Nortgoia, habens Nurnbergā metropolim, unde regioni secundum quosdam datum nomē. Et licet Nurnberga nō sit peruetusta ciuitas, tamē castrum eius in edito colle situm, quod olim Castrum Noricum fuit appellatū, est antiquū. Habet hæc regio plurima oppida, monasteria & uillas, potiss. Amberg anno Christi 1300. muro cinctū, Auuerbach, Sultzbach, Castel monasteriū, ubi principes Nortgoiæ olim suam habuerunt curiā, Kēnat, Eger, Neuuenstat, Ruuuenkolm, Beierut, Krulen, Greuenuuerd, Eschenbach, Vueiden, Pernauu, Pleistein, Hersprugk, Rurbach, Eister, Neuumarckt, Tursenrut, Elbogen, Cham, Napurg, Schonsee, Kunigsperg, Stauff, &c. Hęc pro maiori parte sunt principū Palatinorū. Siquidē Ludouicus Imperator & dux Bauarię fecit anno Christi 1339. huiusmodi diuisionē, q̃d ex tota Bauarię prouincia Palatinis principib. cederet Nortgoiæ regio, pręter oppida quædam imperialia, multa etiam pertinentia ad coronam

ronam imperij olim fuerunt principibus Bauariæ impignorata. In hac regione inter Bambergam & Nurnbergam ad orientem, uersus oppidũ Eger, situs est mons magnus dictus Fichtelberg, ex quo profluunt quatuor insignes amnes, Mœnus, Nabus, Sal à Eger. Complectitur autem mons iste in circuitu suo circiter sex miliaria, & extrudit uarias metalli species, gignit & optimum cæruleum colorem, quem uulgo Lazurum uocant. Inuenitur quoq; in summitate montis stagnum unum & multæ foueæ ex quibus olim metalla fuerunt eruta: in summa, tota illa terra turget mineris, potissimum ferro, unde Nortgoienses annuatim magnam uim pecuniæ colligunt. Est aliàs terra dura & aspera, licet quibusdam locis satis proferat frumenti, abundeq; pascuis pro pecorum saginatione.

Fichtelberg.

Landgrauiatus Luchtenbergensis.

INcludit quoq; regio Nordgauiensis unũ ex quatuor Landgrauiatibus, qui olim ab Imperatorib. fuerunt instituti, nẽpe Luchtenbergensem, accepitq; denominationẽ istam ab arce Luchtenberg, etiam si principes dominij illius curiam suam teneãt in oppido Pfreimdt, & quandoq; in Grunsfelden. Situm eius oppidi uides in tabella designatum. Comes qui hodie ditioni præsidet, uocatur Georgius, si recte memini, satus ex progenitoribus Alberto & Friderico. Non creuit iste Landgrauiatus in tantam potentiam sicut reliqui tres Landgrauiatus, qui temporum successu multum aucti sunt ditione & potentia, maxime autem Hassia.

Nurnberga.

NVrnberga urbs tota Germania & Europa celeberrima, emporium Germaniẹ amplissimum, magnificis operibus publicis & priuatis ornata, arcem habet regiam in colle urbi imminenti sitam uetustissimam, ex qua in urbem & extra patet prospectus, à qua ciuitati nomine inditum putatur. Vetusti codices eam arcem castrũ Noricum appellant, quod urbs huc usq; pro custodia habuit. Interluit urbem amnis Pegnicius cũ multis pontib. lapideis, duas urbis partes cõiungẽtibus. Est aũt in agro sterili & arenoso cõdita, atq; ob eã rẽ industrioso gaudet populo. Omnes enim plebei homines sunt opifices ingeniosissimi aut plerũque negociatores prudentissimi, repertores & magistri subtilium operum, quæ hominib. non parum conducunt. Numeratur urbs ipsa inter nouas, quum nulla in ea antiquitatis inueniatur uestigia, nec à ueteribus mentio de ea fiat, nisi quod arx ipsa tanquam uetustatis monumentũ à multis commendatũ. Cõstat enim Nurenbergam aut castrũ eius tẽpore Caroli magni in rerũ natura fuisse. Siquidem habẽt historiæ, Carolum Tassiloni duci Bauarorũ indixisse bellũ & illũ tripartito exercitu oppugnasse, unus iuxta Nurenbergã & loca uicina sua firmauit castra, alius ad Danubiũ cõsedit. ut tertius uerò cui Pipinus Caroli filius pfuit ad Tridentũ desedit. Ferũt etiã nonnulli hanc urbem sub initijs eius, quę parua fuerũt, sub dominio fuisse nobilissimi comitis Francorũ Alberti, qui per fraudẽ Hattonis Episcopi Moguntineñ. captus et à Ludouico Rom. rege obtrũcatus fuit, & tunc ciuitatem uel locũ illũ in ius imperij trãsisse. Et postq; in ditionẽ imperij uenit, summa fide cõstãtia et officio Rom. coluit imperiũ, regibusq; Romanis semper fidẽ seruauit. In discordia tamen Cæsarũ grauia pertulit dãna, pręsertim cũ Henricus 4. & 5. pater & filius inter se discordes essent. Tũc enim Noricũ castrũ fuit obsidione cinctũ & expugnatũ. Postea Cõradus Sueuus Rom. rex urbẽ instaurauit circa annũ Christi 1140. & insigne monasteriũ & abbatiã ordinis diui Benedicti ad S. Egidium nuncupatũ, in celebriori urbis loco fundauit. Deinde tẽporibus Caroli quarti maiore ambitu & nouis mœnijs fuit aucta. Hodie uerò munitissima est, altis scilicet mœnibus antemurali, ingenti fossa, infinitis turribus & propugnaculis. Numerantũ in hac urbe 528. plateæ & uici. 116. puteí aquarũ, duodecim fontes ex truncis aquã euomẽtes: sex magnæ portæ, undecim pontes lapidei, tredecim cõmunia balnea: cingiturq; ciuitas duplici muro, in quibus sunt 183. turres præter fortalicia & propugnacula.

Castrũ Noricũ

Nurnberga tẽpore Caroli magni.

Nurnberga oppugnatur.

Habet

Habet Senatũ & magistratũ à plebe distinctum. Nam uetustiores ciues rempublicã administrãt, & interim plebs suis rebus studet, de publicis minimè curiosa. Hercynia sylua olim occupauit fundum Nurnbergensis ciuitatis, sed tẽporum successu pro magna parte excisa fuit. Reliquæ uirẽt semper, hyeme & æstate. Pegnitius & Regnitius duo amnes paulo infra urbem cõcurrentes unũ efficiunt fluuium, qui ad septentrionẽ lapsus infra Bambergã Mæno fluuio miscetur. Regnitius quẽ alij uocãt Rednitium, originem ducit à Vuyssenburgo, quod oppidum est ad meridiem Nurenbergę. De hoc amne historici sic scribunt: Morãti Carolo magno apud Ratisponã propter Hunos, persuasum est fore, ut à Rheno in Danubium nauigare posset, si intra Radiantiam (hic est Regnitius) & Altimoniã fluuios fossa ducere tur, quæ esset capax nauium: quia horum fluuiorũ alter Danubio, alter Rheno misceretur: cõfestim rex ad locũ opportunum accelerat ac magna hominũ multitudine cõgregata totum autumni tẽpus in hoc cõsumpsit. Ducta est itaq; fossa inter prædictos fluuios duũ millium passuũ longitudine, trecentorum pedum latitudine, sed frustra: nã propter iuges pluuias & terram quæ palustris est natura, opus stare nõ potuit, sed quãtum interdiu egestum fuerat, tantum noctibus humo iterũ relabente subsidebat. Adhoc rumor increbuit, infideles irruisse intra limites Christianorũ, quare Imperator coactus discedere, cœptũ laborem deseruit. Aiunt propè Vuyssenburgum adhuc apparere uestigium profundatæ fossæ. Anno Christi 1538. Nurnbergenses renouauerunt castrum suum, dilatauerunt & munierunt fortissimis propugnaculis, in quorum fundamenta posuerũt nummos quosdam magnos, aureos, argenteos & æneos, cum tali inscriptione signatos.

Regnitius fluuius.

Arx Norinbergensis nouata.

DEO OPT. MAX.

S. P. Q. N. muros arcis non satis firmos ad sustinendos hostiles impetus, & iusta spaciorũ adiectione, & multis subinde egestis ruderibus à fundamentis, magna cũ laude erexit ac nouos fecit, Imp. Carolo V. Cæs. P. F. semper Aug. rege Hispan. catholico, archiduceq; Aust. &c. Et Ferdinan. fr. eius rege item Rom. Hung. & Bohem. Romaniq; Imp. successore, &c. Patrib. uerò P. Christophoro Tetzelio, Leonh. Tuchero & Sebald. Pfintzingo, Anno M. D. XXXVIII. Men. Aug. Hæc omnia unum nummi latus continet.

Burggrauiatus Nurnbergensis quomodo & quando exortus fuerit.

Olim cum imperium ad Germanos transferretur, studuerunt monarchæ Christiani orbis illud decorare multis dignitatibus, honoribus & gradibus, tam in seculari quàm in spirituali statu. Nã creabãt duces, Lantgrauios, Marchiones, Burggrauios, Palatinos, comites, equites auratos & simplices nobiles. Designabant & quosdam Episcopus, Abbates, præpositos & ordinũ militarium magistros, qui comitijs regijs interessent, quo omnia magis conspicua & nitidiora essent in imperio. Constituti sunt quoq; septem principes electores. Nurnbergæ uerò aduocatia imperij fuit erecta & pro illo officio exequendo institutus Burggrauius anno Christi 911. ab Imperatore Conrado, uel ut alij scribunt anno Christi 1140. ab Imp. Henrico, qui muro cinxit ciuitatem & cõstruxit ecclesiam sancti Egidij. Deleto proinde ducatu Voitlandiæ prode Bambergam, bona pars regionis illius accessit Burggrauijs Nurnbergensib. Anno domini 1289. aut circa illud tẽpus Rudolphus rex uacãte Burggrauiatu Nurnburgensi, eundẽ comiti de Zollern cõtulit sororio suo, à quo descenderunt Burggrauij usq; ad Fridericũ, qui in Concilio Constantiensi à Sigismundo Roman. Imp. in marchionem Brandenburgensem creatus, de eodem fuit inuestitus. Huic Friderico primo de familia Zollerensium successerunt in Burggrauiatu, Fridericus secundus, Ioãnes, Fridericus 3. Fridericus 4. Vacante itaq; marchionatu Brãdenburgensi, impetrauit ipsum Fridericus quartus Burggrauius Nurnbergensis anno Christi 1414. ab Imperatore Sigismundo, non sine multa pecuniæ largitione, quam à Nurnbergensibus extorsit, quibus iura sua quæ in urbe habuit resignauit, retento nudo titulo Burggrauiatus. Ditio tamẽ quam extra urbem habuit mansit illi integra. Comitatum Dornberg in quo est Onspach & alia multa oppida, adeptus est ipse aut prædecessores eius anno domini 1378. Kreilsheim uerò, Vffeltzen & Kreglingen fuerunt aliquando comitum Hohenlohensium qui ea uen-

Zollerensis fiunt Burggrauij.

ea uendiderunt Burggrauijs. In hunc itaq; modū principatus marchionum, qui est prope Nurnbergā, exordium sumpsit. Genealogiā eorū infra ponā, ubi ad marcam Brandenburgensem peruenit stilus meus. In oppido Onspach, quod alij uocant Anoltspach, & alij Onoltzpach, nomine deriuato à præterlabente amne, habēt principes illi curiā suā. Anno Christi 1450. Albertus marchio & Nurnbergenses multa inuicē bella gesserūt. Fuerunt in ditione Marchionis aliquot uillæ cōbustæ & abacta pecora, quin aliquot centeni homines utrinq; interfecti & capti. Anno Christi 1502. quū Nurnbergenses pro more ad dedicationem cuiusdā templi extra urbem proficiscerent, marchio positis in sylua insidijs, subito in eos irruit percussitq; omnes qui non euaserunt. Ceciderūt utrinq; circiter mille homines, tametsi marchio minorem acceperit stragem. Norinbergensem urbē 1552. Albertus marchio obsedit, extra muros uiridaria fundosq; patritiorū, necnon pagos & municipia Reip. subiacētia perplura incēdio deuastauit. Cæterū obsidione soluta 1553 quæ restaurata fuēre à ciuib. ea iterum omnia ab hoste deiecta sunt, calamitosum capitaleq; bellum inter urbem & Principē inchoatū, quod hoc ipso anno 1554. adhuc uiget magno utriusq; partis dāno.

Onspach oppidum.

De Francia orientali, quam Franconiam Germani uocant.

Vnde Francones primum exorti sint.

FRanconia siue Francia orientalis Germanię pars & ferè meditullium, à Sycambris, quibus Valentiniani Cæsaris tempore ob Alanos deuictos Francorum nomē contigit appellata, Sueuiam & Bauariam à meridie habet, ab ortu Bohemi accolunt, Hassi & Thuringi à Septentrione. Regio latis ac densissimis syluis, asperisq; montibus clausa, difficulter adiri potest. Intus plana est, innumeris turritis oppidis, castris & pagis exculta. Sylua quæ Hercynia dicitur, æditissimis iugis per circuitum obfirmant eam, ueluti natiuo muro ambit. Moganus siue Mænus nauigabile flumen, Sala & Tuberus, Neccarusq; perlabuntur. Valles in quibus decurrunt amplæ & profundæ sunt, earumq; utraq; latera uitibus consita, uinum producunt, quod ob sui præstantiam ad remotiss. gentes transportatur. Terra, præterquam ea pars quæ Norica hodie uocatur atq; fluminibus uicinior est, arenosa nimium non est, ut Eneas Syluius scriptum reliquit, nec nimiū etiam silicosa. Fertilis omnis est, hordeum, triticum & omne frumentum legumenq; satum, multo cum fœnore reddit. Nulla Germanię prouincia plures & maiores cepas gignit, nulla grandiora rapa & caulis capita. Adde glycirhysam radicem melleam, quæ in Babenbergensi

Hercynia sylua.

bergensi agro tanta copia effoditur, ut ingentes currus ea onerari uideas. Est autem radix cuiusdam herbæ, quæ profundissime se se demittit in terram, quã alio nomine Liquiritiã uocãt. Est etiam undecunq; terra cultissimis pomarijs & pratis amœna, hominibus, omnigenisq; pecoribus abundans. Sed redeamus ad Francorũ originem, hi primum habitauerunt iuxta Rhenum in inferiori Germania, in regionibus quæ hodie Geldria & Hollandia appellantur, citra ultraq; Rhenum. Sunt qui scribunt populum illum primam originẽ duxisse ex Scythia, & præsertim ex ea regione, ubi Danubius in mare labitur. Ibi putãtur Francones ante Christi natiuitatem habitasse, sed cum propter Gothos ibi pacifice uiuere nequirent, anno ante Christum natum 433. consilio cum rege suo Marcomiro inito, profecti sunt ad Rhenum, in Frisiam scilicet et Geldriam, appellataq; est ab eis regio illa Sicambria, sicut & ipsi Sicambri fuerunt appellati. Inter multos autem duces quos habuerunt, unus dicitur appellatus Francus, à quo & ipsi deinceps dicti fuerunt Franci. Insidiantes autem temporum successu Galliç, quæ etiam ab eis nouissime denominata fuit Francia, expulsis Romanis subegerunt eam, sicut supra suo loco quoq; diximus. Contingit quoq; illo tempore, ut Thuringi & Sueui multa inter se haberent dissidia & cõtinua prælia, quapropter Franci à Thuringis uocati, quasi murus constituti fuerũt inter Thuringos & Sueuos. Imperauit tunc Francis rex Clodomirus, qui fratrem suum Genebaldum præfecit ijs quos destinare in auxilium Thuringorum decreuerat, adiurauitq; eos ut perpetuo essent sub dominio regum Franciæ. Hęc facta fuisse putantur circa annum Christi 326. si non dubius est Hunibaldus Francorum historicus. Virorum numerus tam rusticorum quàm artificum dicitur fuisse 12680. Accipientes autem secum pecora sua & omnem suppellectilem uenerunt ad pagũ Mogoni ubi hodie extructa est ciuitas Herbipolensis. Thuringi quoq; ultra syluam cedentes, aduentãtibus hospitibus locum habitationis dimiserunt atq; plurimum frumenti tribuerunt & in hunc modum Francones ceu robustus murus inter dissidentes Thuringos & Sueuos consederunt, fuitq; primus eorum princeps Genebaldus, qui triginta annis eis imperauit.

Franci à Sicambris.

Hunibaldus historicus.

Sequitur genealogia ducum Franciæ orientalis.

1 Genebaldus { Marcomirus sine hærede mortuus
2 Dagobertus. 3 Ludeuicus primus 4 Marcomirus secundus { 5 Vuaramũdus factus rex Francię; 6 Marcomirus tertius 7 Prũmesser 8 Genebaldus secũdus

Continuatio genealogiæ.

8 Genebaldus secundus 9 Suno 10 Luitemarus 11 Hugbaldus 12 Helmerico 13 Gotefridus { 14 Genebaldus tertius; Ludouicus tertius

Deducitur genealogia post Ludeuicum tertium.

Lodeuicus tertius { 15 Erebertus; N.
16 Ludouicus quartus 17 Gotzpertus primus 18 Gotzpertus secundus 19 Hetanus dux ultimus

5 Vuaramundũ alij uocant Pharamundũ: q uocatus ad regnũ Franciæ fratri Marcomiro reliquit ducatũ. Huius Marcomiri filius Prunmesser, male uocatur Priamus. Appellaẽ & Helmschrot qui galeã mucrone metiẽ & fodit. Sic Helmericus à quibusdã perperã uocaẽ Helenꝰ siue Helmus. Sub Gozperto primo diuus Chilianꝰ passus est. Cęterũ Hetanꝰ dux ultimus

Henricus quartus Imperat.
- Conradus factus per patrem præses Italiæ.
- Henricus quintus Imperator post patrem.
- Agnes uxor Friderici ducis Sueuiæ — Conradus rex Rom. & dux Franconiæ, ut quidam scribunt.

De situ & fertilitate Franconiæ.

DIximus iam Franciam orientalem sitam in media Germania septam condensis syluis & asperis montibus. Mœnus & Tuberus fluuij labuntur per eam, crescitque optimum uinum in utriusque ripa. Fertilis omnino est, proferēs omnis generis frumentum, uariasque terræ radices esui humano aptas. Est piscatio in ea propter fluuiorū copiam multa, maior tamen uenatio. Feræ in nemoribus à principibus fouentur, habentque plurima stabula, in quibus hyemis tempore pabulum & interdum sal accipiūt, seque à cœli inclementia tutantur. Eas captare aut saltem persequi, priuatorum nemini concessum. Incolæ regionis à cæteris Germanis & habitu & corpore nihil differunt. Laboris patientissimi sunt, & in uinetis colendis tam uiri quàm mulieres exercent, nemini ocium datur. Vinum quod inde percipiunt ob domesticam egestatem uulgò uendunt, ipsi aquam bibunt. Ceruisiam contemnunt, nec facile ad se ferri permittunt.

Franconia orientalis quinque habet præcipua dominia.

PRincipes quibus Franconia hodie est subiecta, quinque sunt, Burggrauius Nurnbergensis, comes Palatinus Rheni, duo seculares: Babenbergensis, Herbipolensis & Maguntinensis, tres ecclesiastici. Herbipolensis, terræ ducatum habet. Fuit etiam inter Babenbergam & syluam Bohemicam ducatus quidam Voitlandia dictus, qui proprium habuit principem: sed cum ille à suis ministris interficeretur, uiciniores principes ditionem illius sibi uendicasse referuntur, præsertim marchio Brandenburgensis, Episcopus Herbipolensis & Episcopus Babenbergensis, qui & meliorem portionem sibi usurpauit.

Catalogus episcoporum Wirceburgensium

Laurentius Frisius Francus suo D. Sebastiano Munstero salutem & commendationem.

LIteras tuas ad me datas, clariss. uir, cum summa uoluptate perlegi, non tam ob id, quanquam hoc maximè, quòd in amicorum tuorum album adscribi me dignatus sis, quàm quod uideam indefessa illa studia tua in illustranda nostra Germania in dies fieri alacriora frequentioraque. Catalogum episcoporum Wirceburgensiū, urbisque ipsius Wirceburgi iconem siue descriptionem, qualeis qualeis, tibi præsentibus trāsmitto. Aduolassent multo citius, si languidum pictorem in medio opere correptum sæua febris non prohibuisset. Tu pro exquisito iudicio tuo illis deme, adde quicquid libuerit. Ebaldus à Crutzenacha, principis nostri à Secretis, amicus tuus integerrimus, ante aliquot dies abiens Spiram profectus est, in aula Caroli Augusti negociolum quoddam expediturus. Quare factum, ut tabellarius ille sine eius literis ad te abierit. Cæterum si tenuis imò uilis mea opera tibi inseruire poterit, tu ea liberrimè utere. Tuus enim sum totus. Feliciter ualeat humanitas tua, & me sibi commendatum habeat. Wirceburgi Calend. Septemb. Anno domini M. D. XLVIII.

Sanctus Chilianus primus Wirceburgensis Episcopus.

CHilianus natione Scotus, professione cœnobita, sacrarum literarum apprime doctus, zelo Christianæ religionis motus, duobus comitatus socijs, Colomanno scilicet & Dietnanno, ex Gallijs trans Rhenum in Franciam nostram orientalem uenit, incolisq; dæmoniorum cultui deditis, Euangelium Christi Iesu cum ingenti fructu prędicauit. Gozbertus Francorum dux & terræ dominus, hunc concionantem non illibenter audiens, eius monitu Gisilam, quam alij Geilanam uocant, fratris uxorem in suis amplexibus gentium more hærentem, ablegaturum se recepit. Delicatum uerò scortum auulsionē proei metuens, Gozberto peregrè profecto, sanctos Dei uiros, tum diuinis uacātes laudibus, immissis sicarijs trucidari fecit. Passus est autem egregius primus Francorū Apostolus & Episcopus cum socijs anno post Christum natum 688.

2 Burchardus ex nobilibus Britanniæ, quam nunc Angliam appellant, parentibus genitus, episcopali sedi per diuum Bonifacium Maguntiacensem archiflaminem Wirceburgi erectæ, primus pręficitur antistes infulatus, cuius etiam opera & consilio certos episcopatus sui limites cōstituit, & in eo singulas ordinauit parrochias. Huic Carolus Magnus, aut secundum alios, Pipinus ducatum Franciæ qui Gozberti fuerat contulit. Præfuit populo non solùm doctrina, sed & bono innocentis uitę exemplo in annū 39. Decrepitus iam pontificatum resignans in monasterium secessit Hohenburgeñ. ubi paulo pòst moritur an. 791.

3 Maingutus ex uetusta comitum Rotenburgeñ. supra Tuberū familia oriundus, antea Abbas monasterij in Neuuenstat ad Mænum, Burchardo successit. Sed cùm per tres annos expertus esset, aulam & monasteriorum plurimum differre, in claustrum suum reuersus est. Mortuus est autem anno 794.

4 Berenuuelphus ex commendatione prædecessoris Mainguti, pręsentibus Wilibaldo Episcopo Aisteteñ. & Gallo Heluetiorum abbate, in Episcopum Wirceburgensem assumptus, septem præfuit annis. Obijt anno 800.

5 Lutericus à Carolo Magno, cui à sacris erat, successor datus est, seditq; annis duobus, mortuus anno 803.

6 Egilbartus subijt episcopale munus, & ferē 7. annis ecclesiam Wirceburgensem administrauit, concessitq; fatis anno 810.

7 Wolfgerus à Ludouico pio in pontificalem cathedram ordinatur. Hic 14. ecclesias Nordalbingis & Sclauis, quos à suscepta Christiana fide sępe ad idola sua relapsos, Carolus Magnus è Saxonia in Francię orientalis solitudines abduxerat, ut ibi terra exculta domicilia figerent, pro usu sacri baptisimi & uerbi Dei destinatas & incœptas, tandem absoluit. Pręsul uixit annis 21. uitam finiens anno 831.

8 Hunibertus pastorali officio & curæ se subdidit, Ludouico pio adhuc orbis habenas moderante. Hic post mortē Ludouici, dissidiū inter filios eius ortū, non minori dexteritate quàm diligentia studuit pacificare, etiam si parū profecerit. Mortuus est tandem anno 841.

9 Gotebaldū prædicti Mainguti ex sorore nepotē, Ludouicus Francorū orientalium & Baioariorū rex primò cœnobitis monasterij Altach abbatē, deinde Huniberto successorem dedit. Sub eo ignis de cœlo domū Saluatoris combussit. Quo incēdio exterritus Gotebaldus ita cōsternatus est, ut haud longo pòst tēpore, anno scilicet 854. animā exhalaret.

10 Arno Gotebaldo suffectus, Christo Saluatori nouā extruxit domū, eo loco quo hodie cernitur. Homo erat pręcipuæ probitatis & prudentię, & ob id Cæsaribus sui temporis acceptissimus. Cum Arnolpho Cæsare contra Zuentebaldum Morauię ducem profectus, ab hoste in castris, inter missarum, ut aiunt, solennia trucidatus interijt anno 891.

11 Rathulphus ex comitibus Francorū orientalium natus, Arnoni Episcopo successor datus est. Qui dum minus sensatus maiores iactando, tanquam aliquot gradibus comitibus Babenbergeñ. antiquiores improbaret, ingens ecclesiæ suę iacturam & damnum incautus adduxit. Nam Adelbertus Babenbergeñ. comes se ulturus, numeroso exercitu Wirceburgum obsedit, cepit, diripuit & deuastauit. Obijt autem Rathulphus anno 908.

Dietho

12 Dietho ex monasterio Neuuenstat à Conrado primo Wirceburgum uocat. Eius regiminis anno secundo Huni Germaniam excurrentes, ciuitatem Wirceburgum igne & caede depopulantur. Obijt Dietho anno 932.

13 Burchardus secundus huius nominis, antè abbas monasterij Hirsfeldensis, uitae innocentia & morum sanctitate clarus, ab Henrico primo Saxone Diethoni mortuo suffectus est. Ex diligenti abbate diligentior factus Episcopus, rexit ecclesiam Wirceburgeñ annis 8. mortuus anno 941.

14 Boppo primus ex illustri Burggrauiorum Wirceburgensium familia oriundus, homo in sacris & prophanis literis luculenter institutus, & Ottoni primo, qui eum Wirceburgeñ clero & populo patrem ordinauit, charissimus. Sub hoc schola, qua canonici nobiliumque caeterorum filij erudiebantur multum florens, doctos & sapientes emisit discipulos, è quorum numero S. Wolffgangus postea Ratisponeñ Episcopus, & Hēricus Bopponis Germanus, deinceps Treuereñ archiepiscopus prodiêre. Ab Ottone euocatus ad comitia, Ratisponam ualetudinarius proficiscitur, ubi paucis post diebus diem clausit supremum anno 961. S. vuolfgāgus.

16 Boppo secundus primi consanguineus ex Ottonis decreto successit praedecessori. Eo consultore Ioannes 12. pont. Rom. inutilis deponitur & Leo 8. substituitur, mortuus est anno 984.

16 Hugo comes Franciae orientalis, Ottoni secundo à sacris Boponi successit. Hic monasterium S. Andreae ab Moenum sub arce Wirceburgeñ situm, collapsum restaurauit, sanctique Burchardi ossa ex domo Saluatoris huc transtulit, & monasterium ipsum mutato nomine, ad S. Burchardum appellauit, quod & in hunc usque diem sic appellatur. Obijt anno 990.

17 Bernuuardus Richardi comitis à Rotenburgo supra Tuberum filius, Ottonis tertij nutu, Hugonis locū occupat. Fratres eius Richardus Ainhardus & Rugerus instruendis nouis, reparandis inueteratis & ditandis ecclesijs, hinc inde multas opes elargiti sunt. Hic Ioanne Episcopo Placentino ab Ottone per Italiam & Graeciam Constantinopolim ablegatus, ut Constantini filiam sibi despōsari peteret, Achaiam pertransiens, pestilenti febre correptus obijt anno 995.

18 Henricus primus ex comitibus à Rotenburgo ortus, Bernuuardo patruo surrogatur, uir singularis eruditionis & probitatis. Petenti Henrico secundo Imp. annuit, ut ex parte suae dioecesis nouum faceret episcopatum, Babenbergeñ scilicet. Hic etiam ex bonis paternis apud ediculam sepulchri S. Chiliani nouum aedificat monasterium, & mox alia duo, alterum ad S. Ioannem baptistam in Haugis, alterum ad sanctum Petrum & beatum Stephanum appellata, atque eadem religiosis uiris & sufficiente imbuit censu. Moritur anno 1018. in ecclesia S. Ioannis baptistae tumulatus.

19 Mainhardus 1. ex familia comitum Rotenburgensium progenitus ordinante Henrico 2. Imp. magno cleri & populi applausu assumitur. Inter incumbentes debitas curas & & diuturnas sollicitudines, nulli magis indulsit uoluptati quàm uenationis. Primus inter Episcopos Wirceburgenses monetam cudisse dicitur. Obijt anno 1033.

20 Bruno Conradi ducis Carinthiae filius Mainhardo successit, diuinarum literarū inter pres nobilis. Extant commentarij quos in Dauidis psalmos cōscripsit. Anno domini 1045. Henricum tertium in expeditione contra Vngaros sequutus, in castro Boisenburg ad Danubium per fractam pergulam delapsus, octaua die uitam finiuit. Corpus aromate conditum & reuectum, in crypta domus Saluatoris, quam antè aedificauerat, sepelitur.

21 Adelbero Arnoldi comitis à Laimbach in dioecesi Patauiensi filius eligitur in Episcopum. Hic canonicos ex monasterio S. Petri ad canonicos noui monasterij in unum collegium transtulit, & eorum loco 30. monachos regulae S. Benedicti in monasterium S. Petri introduxit, & utrisque ut uitam commode transsigere queant, plurima contulit bona. Hic in schismate à Gregorij Rom. pont. partibus stetit. Quare secundo à cathedra sua Wirceburgeñ fugatus, in patrios lares abijt, & monasterium Laimbach à genitore inchoatum per fecit. Senio confectus huic seculo renunciat anno 1090.

22 Mainhardus secundus ab Henrico quarto & eius papa contra fugatum Adelberonem episcopatui Wirceburgensi intruditur anno 1085. homo multiplici rerum experien-

tia conſpicuus. Ab Hermanno duce à Vuirceburgo pellitur, & per Henricum poſtea reſtitutus obijt anno 1088. ſuperſtite adhuc anteceſſore ſuo.

23 Ainhardum comitem Rotenburgen. ob gentilitias uirtutes tàm clero quàm populo acceptiſsimum, Henricus 4. defuncto ſubſtituit Mainhardo. Munificus in pauperes, hoſpitale apud S. Petrum ædificat magnificeq́ dotauit, ſed quod poſt aliquot annos in monaſterium uirginum immutatum eſt, ad S Aphram uocatum. Migrauit ab hac luce anno 1104.

24 Rupertus præpoſitus domus Saluatoris libera electione datus eſt Ainhardo ſucceſſor. At Henricus 4. hunc quod Adelberoni contra ſe adhæſerat, à ſede deturbat & Erlungum quendã canonicũ in eius locum ſubſtituit. At Henricus quintus prioris filius depoſito Erlungo Rupertum reduxit. Breui pater ſuperueniens, propulſato Ruperto, Erlungum reſtituit. Sed & hic per filium rurſus amotus, Ruperto locum ceſsit. In concilium Vuarſtalli in Longobardia indictum concedens, in itinere ſpiritum exhalauit anno 1106.

25 Erlungus ex nobilium equitum à Cundorff ſatus familia, Henrici quarti archigrammateus mortuo Ainhardo pontificatui præponitur, ſed ab Henrico quinto bis reiectus & tandem captus, priuatus manſit quandiu Rupertus uixit. Hoc uerò mortuo, honorifice reuocatur, Henrico quinto reconciliatus. Henricus Romam profectus, imperij coronam & uetera Cæſarum priuilegia ab inuito Paſcali extorquet, à quo in Germaniam reuerſus anathemate percitus eſt. Erlungus declinans Vuirceburgenſes ciues Henrico adhærentes, in monaſterium Suuartzach ſeceſsit, ubi paulo pòſt comitiali morbo correptus, naturæ debitum perſoluit anno 1122.

26 Rugerus comes à Vaihingen & canonicus, ob integram uitam epiſcopus eligitur. At hoc recuſato, Henricus 5. Gebehardum comitem Hennenbergeñ adhuc grammaticis implicitum rudimẽtis præſidem deſignat. Quæ diſcordia eccleſiã Vuirceburgeñ plurimis affecit ærumnis, utraq; parte ſuũ cõſeruare & tueri ſtudente. Quare Rugerus ſecedẽs, ſedem ſuam in Hailigbrunnen & Laufen fixit, cui ea pars epiſcopatus ad Neccarum ſeu Nicrum ut ſuo paruit antiſtiti, Gebehardo Vuirceburgi ac aliàs ubiq; dominante. Per apoſtolicos tamen legatos tandem effectum eſt, ut Gebehardus ſe epiſcopatu abdicaret & hunc Rugero legitimo ſineret præſuli, Rugerus nactus pacem & quietem, Vuirceburgumq́; rediens, breui peſte intoxicatus obijt anno 1125.

Heilprun.

27 Embrico electus Epiſcopus, eccleſiam ſuã optime adminiſtrauit. Sub hoc celebre monaſterium Ebrach inſtitutum & extructum eſt, in quod cuiuſuis Vuirceburgeñ defuncti Epiſcopi exectum cor peculiaribus ceremonijs, deuectum, iuxta ſummum altare cum honore reconditur. Huius temporibus Lotharius ſecundus concilium Vuirceburgi cogit, in quo Anacleto repudiato, Innocentius pro uerò & legitimo Rom. pontifice pronunciat & aſſumitur. Embrico à Conrado tertio Conſtantinopolim miſſus eſt. Expedito autem negocio, rediens, Aquileiæ acuta febri compreſſus uitam finiuit anno 1146.

Ebrach monaſterium.

28 Sigefridus in miniſterium pontificium poſt Embriconem uocatus, officium ſuum uigili cura & fide exercuit. Hic diuo Bernhardo, per Germaniam crucem (ut uocant) contra Saracenos prædicanti, ſumma iunctus erat neceſsitudine & familiaritate. Mortuus eſt anno 1151.

29 Gebehardus comes ab Hennenberg, qui certauerat cum Rugero ſuper epiſcopatu, ut diximus, maturior factus canonicè eligitur, comitatusq́; Fridericum Barbaroſſam contra Mediolaneñ & domum reuerſus, octaua die, uitam morte commutauit, anno 1160.

30 Henricus 2. Gebehardum in pontificatu ſequitur. Sub eo Frid. Barbaroſſa ob diſsidentes Rom. pontifices concilium Vuirceburgũ conuocat, ubi Guido Epiſcopus Cremenenſis dictus Paſchalis 3. papa nominatur. Henricus moritur 1165.

31 Heroldus ex equeſtri ordine dictorum ab Hocheim progenitus, ex præpoſito fit epiſcopus. Fridericus Barbaroſſa huic eiusq; ſucceſſoribus ducatum Franciæ orientalis & illius iudiciariam dignitatem, eccleſiæ Vuirceburgeñ à Carolo magno donatos, per uicinos uerò aliquot annis inuaſos & attritos, nouo priuilegio & aureo ſigillo uendicat & confirmat per totam Franciam orientalem & epiſcopatum, 6. idus Iulij anno 1168. Hinc cœptum atq; hactenus ſemper obſeruatum eſt Epiſcopis Vuirceburgeñ in ſolennib. feſtis & conuentionibus in ſignum reparati ducatus gladium anteferri, & mortuos cum gladio ſepeliri. Obijt anno 1172.

Ducatus Franciæ Epiſcopis confirmatur.

32 Rainhardus factus Epiſcopus, ob prudentiam & fidem ſuam multũ amabatur à Frid. Barbaroſſa

Barbarossa. Vnde idē Imp. concessit decedentib. dominis canonicis, ut bona sua testamento legare & donare possent, nedum parentibus, uerum & quibus uellent. Exemit etiam ædes eorum oneroso hospitalitatis iure, ita ut deinceps in regni comitijs neq; homines neque iumenta hospicio suscipere tenerentur, nisi solos principes, & hos sine satellitio. Hi contrà in gratitudinis uicem, speciosam & amplam illam curiam Vuirceburgi Kazenuuighus olim, hodie Kazenuuicket nuncupatam, Barbarossæ & illius hæredib. propriam donarunt. Obijt Rainhardus anno 1184. *Katzenuuighuß.*

33 Gotefridus primus, Friderici primi archigrammateus, seu cancellarius & domus Saluatoris præpositus, ex equestri ordine à Pistemberg dicto, natus, electus Episcopus, Fridericum Cæsarem cōtra Saracenos in Asiam abeuntem sequutus est. Sed neuter redijt. Nam Fridericus undis, Gotefridus pestilenti aura oppressus periêre, anno 1189. Hic domū Saluatoris nouam fecerat, sed fatis reluctantibus non in ea sed Antiochiæ conditus est.

34 Henricus tertius dictus à Bibelriedo, Gotefrido substitutus non diu pontificatui pręfuit, nam mortuus est anno 1196.

35 Gotefridus secundus ex antiqua claraq; heroum ab Hoenlohe progenitus, eligitur uir iustus, prudēs, benignus & multis uirtutibus insignis, imbecilli tamen corpore, quare non sine communi luctu moritur anno 1198.

36 Conradus primus, nobilis baro de Rabenspurg, antea Episcopus Hildesheimeñ, Friderici primi, eiusq; filij Henrici sexti & Philippi regis Cancellarius, postulatur & fit Episcopus Vuirceburgensis. Hic autor fuit ordinis Teutonicorum. Fuit aūt uir iustus, æquus & pacificus. Vnde grassatores qui rapinis, cædibus & incendijs intendebant perscrutans, seueriter puniuit, etiam sibi sanguine iunctis non parcens. Idcirco à tribulibus suis nihil tale metuens, prope domum Saluatoris trucidatur anno 1202.

37 Henricus 4. ex ueteri quadam nobili Francorum familia natus, electus Episcopus monasterium Veielsdorf fundauit & dotauit. Obijt anno 1207.

38 Otto primus, baro de Lobdeburg, cuius maiores monasterium Ahausen fundarūt, electus Episcopus, secutus est Ottonem quartum Cæsarem, pro suscipienda corona Romam abeuntem. Reliquit hoc mortale seculum anno 1223. *Ahausen monasterium.*

39 Diethericus ex inclyta ducatus Vuirceburgeñ hæreditariorū Marscalchorum de Hohenbergo ad Vuernam fluuium progenie ortus, Ottoni substituitur. Obijt anno 1225.

40 Hermannus 1. & ipse baro de Lobdeburg, Diethérici uices subijt, diligentissimusq; paterfamilias fuit. Nam collapsa & ruinosa ædificia reparauit, multa noua extruxit, iurisdictionem firmiter asseruit, & ecclesiæ census plurimum auxit. Ciues quoq; insolentiores compescuit. Tandem suborta seditione à ciuibus captus & super lignea craticula ligatus ante castrum suum, Montem Mariæ uirginis portatur, ut castrū ipsum pro uitæ redemptione ciuibus destruendum traderet, sed à castrensibus interceptus, in arcem interiorem ducitur. Ciues uerò armis & balistis abacti sunt. Obijt anno 1253. *Stratagema.*

41 Iringus à Rainstein post Hermannum à capitulo canonice eligitur. Sed breui uenientes Vuirceburgum procuratores Vuilhelmi comitis à Leiningen Episcopi Spirensis, conabantur electionem cassare, insinuantes bullam Rom. pont. in qua sub ecclesiastica censura præcipiebatur capitulo, ne quem alium post Hermannum eligerent nisi Vuilhelmum à Leiningen. Iringus Rom. pontificis tonitrua & fulmina formidans, tandē pacem à Vuilhelmo per mille marcis argenteis comparat, mortuusq; est anno 1266.

42 43 Dissident post mortem Iringi electores in suffragijs. Nam quidam elegerunt Conradum comitem à Trimperg, alij Bertholdum comitē ab Hennēberg. Ambo inuicē cōsanguinei, paria habebant uota, at Bertholdus Conradum potentia & cognatione, Cōradus illum ætate, prudentia & fauore superabat. Bertholdus continuo Maguntiacū profectus ab archiepiscopo confirmatur. Conradus uerò recta Romanam tendit, ius suum prosecuturus. Quē mox Bertholdi nuncius subsequutus, apud pontificem pro domino suo cōfirmando instat. Pontifex negocij seriem & qualitatem percontatus, inuenit Bertholdi proximos paulo antè conatos, ipsum Bertholdum armatis & uiolentis manibus inducere, sed ab ecclesiæ fidelibus prohibitos, maximo eius ecclesiæ damno & detrimēto. Quare Conradum confirmat & consecrari facit. Cæterum dum is re sua feliciter confecta & expedita Germaniam repeteret, in itinere letifera febri laborare cœpit, cuius languore tabescens breui moritur, cum iam ferme per integrum annum Romæ moram traxisset. *Aemulatio consanguineorū.*

Episcopi competitores. 44 Conradi morte percepta Bertholdus Hennenbergeñ denuo apud capitulum instat, ut se tanquam electum & confirmatum admittant. Sed illi renuentes, eligunt Bertholdum à Sternberg decanum suum. Quamobrem Hennenbergensis causam hãc Romam prouocat, quo primò notus electos suos mittit oratores, paulo post ipse subsequens. Sed q̃a pontifices Rom. urgentioribus occupati, his leuioribus manus applicare non quiuerãt, hęc lis in septimum annũ protrahitur, tandemq́; rei statu excusso, Bertholdus à Sternberg confirmatur: Hennenbergeñ uerò iterũ repulsam passus, titulo episcopali quandiu uixit se nõ abdicauit, mortuus anno 1282. Bertholdus uerò à Sternberg inauguratus pontificatũ, Rudolpho ab Habspurg Rom. regi non uulgares suppetias ferens contra Primislaum Bohemum mortuus est anno 1287.

45 Mangoldus archimagirus à Neuuenburg eligitur in pontificem, antea præpositus domus Saluatoris. Hic ex Iphofen fecit oppidũ mœnibus & fossis cinctum, & abrogauit societates artificium quas Zunfftas uocãt, ut publicæ tranquillitati infensas: obijt anno 1303. *Iphofen.*

46 Andreas heros à Gundelfingen, ante præpositus ecclesiarũ collegiatarũ in Onoldsbach & Oringen, concorditer eligitur. Sub eo uetus illa inter clerum & ciues simultas repullulat. Albertus rex tum Wirceburgi existens, atrociora formidans, auditis hinc inde partibus, pacem reformat. Moritur autem Andreas anno 1314. *Dissidium episcopi & ciuiũ.*

47 Gotefridus 3. baro à Hohenloe, sedit in episcopatu annis 7. mortuus anno 1322.

48 Wolframus à Grunbach electus & cõfirmatus, abbatem Fuldensem armata manu in ditionem suam effusam capit & in custodiam abduxit, quousq; tumultus per amicos fuit sedatus. Obijt 1333.

49 Hermannus secundus Liechtenbergius Ludouici quarti archigrammateus postulatus, autoritate fretus Imperatoris obtinuit pontificatũ, inuitis Ottone in cõtentione quoque electo & Ioanne Rom. pontifice. Præfuit duntaxat sesqui anno, mortuus anno 1335.

50 Otto dictus Wolfskel antea in dissidio electus confirmatur post Hermannum, nihilq; eorum omisit quæ ad boni præsidis actum officium pertinent. Obijt anno 1345.

51 52 Albertus baro de Alta flamma, uulgò Hoenlohe, plenis eligitur post Ottonem uotis. At papa Clemens cassata hac electione Albertum comitem ab Hohenburg Elsaciæ, canonicum Constantiensem, sacellanum suum mittit Wirceburgum, mãdatq; suscipi ut episcopum & electum Episcopum possessionemq́; nactum anathemate innodat. Nec capitulares nec Carolus quartus Rom. rex exorare potuerũt inclementem Clementem, ut Albertum legitime electum admitteret. Coactus itaq; fuit Albertus episcopatum & ducatum illi annexum resignare in manus Clementis, suiq; reatus & offensæ supplicem petere ueniam ac anathematis absolutionem, ac deinde mera liberalitatis gratia petere & accipere pontificatum. Cõciliatus ergo Rom. pontifici, seditiosos erga se habuit ciues Wirceburgeñ, sed quos Carolus Imperator compescuit. Obijt 1372. *Inclemens Clemens papa.*

52 Albertus ab Hesburg præpositus Wirceburgeñ. & Witigis decanus Babenbergeñ in dissidio petuntur. Albertus ab archipræsule Maguntino confirmat. Witigis uerò Auinionem pergit & paciscitur cũ Gerhardo Nuenburgensi Episcopo, quem sui ciues eiecerant, ceditq; alter alteri ius suum: quod Gregorius papa ratũ habens, Witigen Nuenburgensem & Gerhardũ Wirceburgensem declarat Episcopos. Tunc Gerhardus adiens Imp. episcopatus Wirceburgeñ & ducatus obtinuit regalia. Recusantibus autem Capitularibus eũ suscipere, armata manu ingressus omnia ferè loca sibi subdidit, paucis munitioribus locis exceptis, quæ Albertus electus possidebat. Verum his cunctis Albertus, ipsaq; etiam præpositura exutus, priuatus quodammodo uixit 30. annis, plus minus post electionem, Gerhardo tamen postremo conciliatus. Obijt anno 1404. *Aemuli.*

54 Gerhardus comes à Suuartzenburg Thuringiæ & antea Episcopus Neuenburgeñ, Wirceburgi rerum potitus, ad soluendum æs alienum, quod hoc bello ingens conflarat, animum adiecit. Impetrat ergo telonia, imponit uectigalia & alia uariarũ exactionũ genera, quas steuras, precarias, decimas, angarias & subsidia nominant. Ob quam rem omniũ ferme animos in se cõcitat. Conquerebantur ciues se alioquin per clerũ intolerabiliter grauari. Et quæ iam cohibita erat simultas, in publicam conuertitur altercationem, & utraq; pars alterius ueluti uires uel insidias metuens præsidio se munit. Durans hoc hostile dissidium ferme perpetuo triennio in dies magis ac magis gliscit, tandẽ horrendo finit̃ conflictu, in q̃ Gerhardus uictor extitit, ciues & socij succũbunt. Breui post Gerhardus morit̃ an. 1400. *Dissident Episcopus et ciues*

Post

55 Post mortem Gerhardi duo in contentione eliguntur, nempe Ioannes ab Egloffstein prępositus & Rudolfus comes à Vuertheim decanus. Tandem altercationis iudicio in Rupertum regem coniecto, Ioannes Episcopus uerus declarat̃. Hic autoritate Bonifacij 9. pro utriusq; philosophiæ & bonarum artium studio anno domini 1403. publicũ erexit gymnasium, plerisq; doctoribus & magistris aliunde uocatis & conductis, nec caruit successu inceptum: nã plures confluxerant scholastici discipuli & omnia uitæ necessaria æquo comparabantur precio. Cæterum quotidianæ disceptationes, iurgia & rixæ inter clerum & ciues ortæ, iam inchoabant in scholasticos & doctores redundare, eò incrudescentes, ut illis diutius hic esse non tutũ uideretur. Mortuo igitur Ioanne Episcopo passim abiêre qui hinc inde aduenerant, maior pars Erdphordiam. Ita frequẽs & nouum hoc gymnasium antè desijt, quàm rectè constitueretur. Obijt Ioannes episcopatus anno 1410. *Gymnasiũ Herbipoli ceburgi erectũ*

56 Ioannes secundus ex equestri ordine dictorũ à Brun in Elsatia natus, homo industrius, magnanimus, & magis prodigus quàm liberalis. Extorquendarum & colligendarum pecuniarum ingeniosissimus, rursus erogandarum profusissimus erat, atq; ecclesiam suã in profundam alieni æris coniecit uoraginem. Vnde à Creditoribus captus, abductus & detentus est, donec illis noua & fideiussoria cautione satisdaret. Duob. coadiutoribus, quos uocant, ex ordine assumptis, regimen episcopale bis abdicauit, bis recepit. Admisso tandem coadiutore tertio, moritur anno 1440. *Episcopus prodigus capitur.*

57 Sigismundus dux Saxoniæ frater Friderici & Wilhelmi, coadiutor prædecessoris tertius, uiuente Episcopo Ioanne sic suscepit episcopatum, ut post mortem Episcopi regimine abstineret, donec confirmaretur à papa, quem Episcopus Ioannes & capitulum agnouissent legitimum. Nam tunc duo certabant pro primatu Romani pontificatus. Sed discedente Episcopo Ioanne à concilio Basiliensi, Sigismundus huius iurisiurandi præstiti impetrata relaxatione, confirmationem suam à Felice Sabaudo accepit. Deinde Onoldsbachium concedens, à tribus uicinis Episcopis in pontificem est consecratus, ambiensq; administrationem ecclesiæ Vuirtzburgensis, à capitulo minimè susceptus est. Hinc uariæ disceptiones utrinq; sunt exortæ. Tunc Fridericus tertius Cæsar deposito Sigismundo, Gotefridum Pincernam à Limpurg decanum Babenbergensem suffecit. Sigismundus inopia laborans Saxoniam repetijt: ubi in fratrum custodia detentus paucis pòst annis diem clausit extremum. *Disceptatio propter episcopatum.*

58 Gotefridus quartus Pincerna à Limpurg, decanus Babenbergensis, canonicus Vuirceburgeñ præficitur eidem ecclesię coadiutor siue rector à Friderico tertio anno 1442. Sequenti uerò anno à papa Episcopus confirmatus, omnes animi uires eo aduertit, ut ecclesiam suam à grauibus æris alieni nexibus liberatam respirare faceret. Obijt anno 1455.

59 Ioannes tertius à Grumbach præpositus, uir magni animi cãnonice eligitur. Hic comitatum de Castel à comite Wilhelmo suæ comparauit ecclesię, quem deinceps eidem in beneficium contulit. Obijt 1466. *Comitatus de Castel feudatarius.*

60 Rudolphus secundus à Scherenberg succedit Ioanni tertio. Hic qualis fuerit ex eius sequenti epitaphio, quod doctor Engelhardus Funcus Nouiomonasterij decanus posuit, facile deprehendes: Rudolpho à Schernberg Episcopo Herbipolensi, Franciæ duci, summo in omnium uirtutum genere uiro, prudentia uerò atq; consilio admirabili: qui episcopatum Herbipolensem ob malitiam temporum creditoribus oppignoratum atq; seruientem, nexu æris alieni soluto, in pristinum statum dignitatemq; restituit, ut ecclesiam Herbipoleñ. non tam administrasse quàm fundasse uideri possit. Pacis tàm studiosus fuit, ut eam sæpe uel pecunia & iniquissimis impetrarit conditioninus. Dieta & uitæ moderatione ad summam ætatem peruenit. Moritur anno 1495. *Epitaphium.*

61 Laurentius ex equestri ordine dictorum à Bibra progenitus, Rudolpho succedit: cuius ingenium, mores & ferè totam uitam ex epitaphijs disces. Vito Nichteno authore.

Laurentio à Bibra Wirceburgensi episcopo ac Francię duci, qui pacis artibus præcipue florens, rempub. Herbipolensem bene gerendo, splendideq; augendo, fecit ut iam fato functus, potissima sui parte adhuc uiuat, immortale posteris imitandi exemplar relinquens. Obijt anno 1519. Laurentio Frisæo Franco autore. *Epitaphium.*

Princeps probus, præsul pius, patriæ pater
Laurentius sub hoc solo positus iacet.
Non totus attamen, Deo nam spiritum

Prius dedit. Quæ cætera affuêre, nunc.
Terris perambulant, satis recognita
Gloria, fides, pax, religio & summa æquitas.

Epitaphium. 62 Conradi à Thungen tertij huius nominis epitaphium, Laurentio Frisæo authore. Conrado à Thungen Episcopo Wirceburgensi & Franciæ Orientalis duci, præcipuæ uiro iustitiæ, egregiæ eruditionis, temperantiæ singularis, acutissimiq́ iudicij. Quem primo statim susceptæ administrationis limite arreptum, uesani huius sæculi dissidium, seditio et calumnia seueriter diù & contumeliose habitum, unà cum ecclesia eius extremæ penè subiecissent internitioni, ni Deo suffragante aduersas iniquissimæ fortunæ procellas uigili prudentia, infracta dexteritate, tolerantiaq́ miranda grauiter superasset, æquiore seculo digniss. Vixit annis plus minus 74. præfuit annis 21. mensibus 4. diebus 10. obijt 16 Calend. Iunij, anno salutis 1540. communi suorum mœrore & luctu.

63 Conradus à Bibra quartus huius nominis, eligitur Calend. 15. Iulij anno 1540. Epitaphium eius autore L. Frisæo Franco. *Epitaphium.* Conrado à Bibra quarto eius nominis Wirceburgensis ecclesiæ electo & confirmato præsidi, Franciæq́ orientalis inclyto duci, uiro magnanimo, miti, sereno, pacis & communis tranquillitatis præcipuo amatori. Hic ob tumultuantis temporis iniuriam, episcopalis suæ consecrationis susceptione, ac ducalis pro uetusto patriæ more transitus (quem uocant) peractione in quartum annum consulto dilatis, utrumque tandem negotium mature absoluturus erat, si illum uita Parcæ dignatæ essent longiore. Cæterum dum præfuisset annis 4. mense uno, diebus 7. moritur octauo idus Augusti, Anno gratiæ M. D. XLIIII.

Gloria, nomen, opes, applausus, forma, potestas,
 Ob quæ ego non paucis antè beatus eram,
Quæris nunc ubi sint? breuibus capis, Inuida mecum
 Cuncta sub hunc tristem fata tulêre rogum,
Sola manet terris non constans fama superstes:
 Incertis uotis his probor his reprobor.
Iudicium et multo magis est cœleste uerendum:
 Pro meritis cuiquam premia digna ferens.

64 Melchior ex antiqua & nobili dictorum Zobel à pio monte, uernacula nostra lingua Gutenberg familia natus, homo uerè pius, modestus, comes, benignus, & ob id omnibus gratus, eligitur 14. Calend. Septemb. Anno 1544.

De ciuitatis Wirceburgensis nomine eiusq́ conditoribus, situ, incolis, templis, &c.

IN nomine ciuitatis Wirceburgensis uariant scriptores. Nam uetustiores eam nusquã non Wirceburgum uocant: recentiores quidam ab annis fermè quadringentis Herbipolim nominant, falsa nimirum etymologia decepti, quòd has duas dictiones Germanicas Wirtz & Wurtz idem significare arbitrati sunt, quum tamen Wirtz nouum uinum, id est, mustum signet, Wurtz autem odoriferam herbam aut radicem, nonnunquam bene olentia aromata, quæ uulgus Specerei appellat. *Differunt Wirtz & Wurtz.* Cùm autem in omnibus antiquioribus diplomatis, Wirceburg non Wurceburg scriptum reperiatur, certum est hanc ciuitatem, nomen suum sortitam esse, non à Wurtz, id est, herba uel radice, sed à Wirtz, hoc est, musto, quòd ager Wirceburgensis dulcis uini noui præ cæteris uicinis locis tum ferax fuerit, sicut & hodie est, ut propinquis imò remotioribus etiam prouincijs mustum suum & uinum transmittat. Primus autem qui hanc Herbipolim nominauit, Ioannes Gallicus fuit, qui circa annum Domini 1150. hymnos, cantiones ac præculas de S. Chiliano & socijs eius (quas nostri mystæ historiam, officium & sequentias uocant) meditatus, pro Germanico nomine Wirceburgẽ, quod latinum facere uolebat, Herbipolis, id est, Herbæburgum dixit, quum latine Mustoburgum, aut Græcè γλευκόπολις dicere debuisset. Illum Ioannem Trithemius secutus, hanc in Chronicis à ditione Græca ποία quæ herbam uel gramen significat, non dissimiliore elegantia ποιάπολιν Poæapolim, & nonnunquam, nescio qua fretus autoritate, Marcopolim appellauit, nouis scilicet nominibus, quæ antiquitas penitus ignorat. *Poæapolis. Marcopolis.*

Conradus

CIVITAS HERBIPO

lensis seu Wirceburgensis, Francorum Orientalium caput & metropolis ad usuũ expressa, missaq́ à Reuerendissimo domino, D. Melchiore Zobelino eiusdem loci ornatissimo præsule, & totius regionis illustriss. duce, patrocinantibus simulq́ cooperantibus spectatissimis doctissimisq́ uiris dominis Laurentio Friszo & Euualdo à Crutzenacha, consiliarijs primis & à secretis eiusdem principis, uetustatum quoque amatoribus præcipuis & historiarum studiosissimis, amicis nostris incomparabilibus. Vtinã licuisset tales patronos & instituto nostro fauentes inuenire in aulis quoq; aliorum principum & antistitum. Inuenimus quidem tales apud Mediomatrices, Viennenses, Curienses, Sedunenses, Frisingenses & paucos quosdam alios: sed quot sunt curiæ residuæ apud quas nihil impetrare potuimus?

Herbipolis

1 Neuwen münster, stifft. 2 S. Burckhart, stifft vnd pfarr. 3 Carmelitæ. 4 Augustinens. 5 Carthusiani. 6 S. Vlrich, moniales, frawen closter. 7 S. Agnes, moniales, frawen closter. 8 S. Afra, moniales, frawen closter. 9 S. Marcus, moniales frawen closter.
10 Bleichach, parochia, pfarr. 11 S. Petrus, parochia, pfarr.
12 Sacellū b. uirginis, vnser frawen capell. 13 Hospitale episc. Bischofs spital. 14 Hospitale Canonic. 15 Hospitale ciuium, der burger spital.

A Iudæorū area. Der Iuden platz. B Cathedralis ecclesia. Tum stifft vnd pfarr. C Curia episcopalis. Bischoffs hof. D Karzē Wicker. Barbarosse hof. E Currificum platea. Wagner gaß. F S. Stephā, abbatia. Benedicter closter. G Pœnitētes Reüwern. H S. Iohās. I Porta xenedochij. Spital thor. K Porta Meni. Mer thor L. Porta lignorum. Holtz portle M Rubea porta. Rot thor. N Lateritiū. Ziegel hütt. O Hortus epis. Liegar P. Fesselbrunn. Q Kropff haus. Des fürstē hauhof. R Predicatores. S Minores. Barfüsser. T S. Nicolaus Der burger siechhaus. V S. Catherin. X Iudeorū cœmiteriū. Iudenkirchoff.

Würtzpurg

16 Pauperũ ciuiũ domus, Arm burgerhaus. 17 Pauperũ diuersoriũ, Arm herberg, ſeelhaus. 18 Vlceratorum domus, Präzoſen haus. 19 Greuenec hart, domus Senatoria, grün baum vnd der herren trinckſtub. 20 Porta pontis, Bruckenthor. 21 Spiegel oder Buthners thor, porta ſic dicta. 22 Sander thor, porta ſic dicta. 23 Conrads thor. 24 Stephans thor. 25 Schueller pfortlin. 26 Inner Bleichacher thor, id eſt, interiora porta. 27 Euſſer Bleichacher thor, id eſt, exterior porta. 28 Ellen thor. 29 Hauger thor. 30 Affrathor. 31 Rennwegen oder galgen thor. id eſt, patibuli porta. 32 Molendinum Mæni ſiue epiſcopi, biſchoffs mül oder Main mül. 33 Heidingsfeld, oppidum, Ein ſtatt alſo genant.

Vnſer frauwenberg
Porta cœli
Teütſch Haus
S Iacob
Der Mein
Mœnus fl.
Thum Stifft
Kath wiker
Stifft Haug
Reñweg
Sepeen
Mennach
Iew thurn

Conradus Celtis poëta Francus propius alludens ἐρέβι πόλιν, hoc est, Herebi aut Plutonis ciuitatem nominat. Ptolemæus, prout eius commentatoribus placet, hanc Arctaunum uidetur appellasse. De cõditoribus ciuitatis Vuirceburgen. apud Cosmographos aut Historicos nihil certi inuenitur. Celtis famam esse ait, Græcos à bello Troiano redeuntes, sed fato errantes ex mari septentrionali per Rhenum & Mænum in hanc terram uenisse & ciuitatem Vuirceburgensem struxisse, ipsamq; à suo Deo Herebo nominasse, cui eo loci sedentibus litassent. Sed Tacitus fabulam putat, Vlyssem cum Græcis ad ostia Rheni uenisse. Hoc constat, Vuirceburgum eo tempore quo diuus Chilianus Francis Christi fidem prædicaret, ciuitatem fuisse, & duci Francorum Gozperto paruisse circa annum domini 686. Veterem autem huius urbis originem arguunt antiqua Francorum idolorum simulachra, quæ ab incolis Christi fidem primo suscipientibus in Mænũ demersa, post annosam temporis reuolutionem, dum ad noui pontis pilas fundamenta foderentur, reperta & extracta non longe à S. Saluatoris domo, publico exposita sunt conspectui. Est autem urbs ista in plano sita, extrà undiq; circumiacentibus monticulis & collibus uitiferis, amœnis hortis & pratis intermixtis ornata, præterea fossis, uallis, mœnibus, turribus & propugnaculis bene munita. Intus autem populosa, pluribus templis, monasterijs & ecclesijs, ac non solum clericorum, sed & ciuium splendidis & amplissimis ædibus extructa, atq; alibi aperte latentibus, alibi subterraneis fluuijs, à fœtore & putredine aëris clementiam nusquam non corrumpentibus semper mundissima seruatur. Habet etiam plureis puteos uiuis & dulcibus laticibus perpetuo scaturienteis, ad quosuis usus satis utiles. In ea Diuus Bonifacius archipræsul Maguntiacensis anno domini 751. episcopalem sedem erexit, & illi diuum Burchardum præfecit, qui primum templum ad orientẽ construxit & id domum Saluatoris mũdi nominauit, cuius canonici domini de domo uulgariter Domherren dicti sunt. Hoc nomen aliarum cathedralium ecclesiarum Germaniæ Canonici simili affectu sed dissimili causa usurparunt. Ad occasum amnis Mænus proxime urbem præterlabitur, ad quæuis uitæ necessaria aduehenda & asportanda, non modo incolis sed externis etiã accommodatissimus. Vtrãq; ripã ingens iungit pons lapideus, fortibus nitẽs pilis. Vltra Mænum proximus mons, satis pulchram & munitam arcem diuæ uirginis Mariæ nuncupatam continet quę posteà sępe à ciuibus urbis & eorum socijs, anno uerò 1525. à seditiosis ruricolis obsessa & oppugnata expugnari non potuit. S. Burchardus prædictus auxilio beati Cuniberti comitis Franciæ ad radicem præfati montis monasterium in honore diui Magni confessoris ædificauit. Quod sequentibus annis episcopi censu auctius fecerunt. Henricus quoque episcopus huius nominis primus tria canonicorum collegia instituit: in ciuitate unum ad orientem, quod nouum monasterium, secundum ad meridiem quod sanctorum Petri & Pauli apostolorum ac prothomartyris Stephani, tertiũ extra urbem uersus septentrionem ad S. Ioannem baptistam nominantur. Successu uerò temporis amplius 35. monasteria, inclusoria & insignes ecclesiæ in & iuxta ciuitatem Vuirceburgensem erectæ, fundatæ & dotatæ sunt. Quas singulas enumerare legentibus magnum adferret tædium. Incolarũ multi episcopo &

Idola Vuirceburgi reperta.

Episcopatus erigitur.

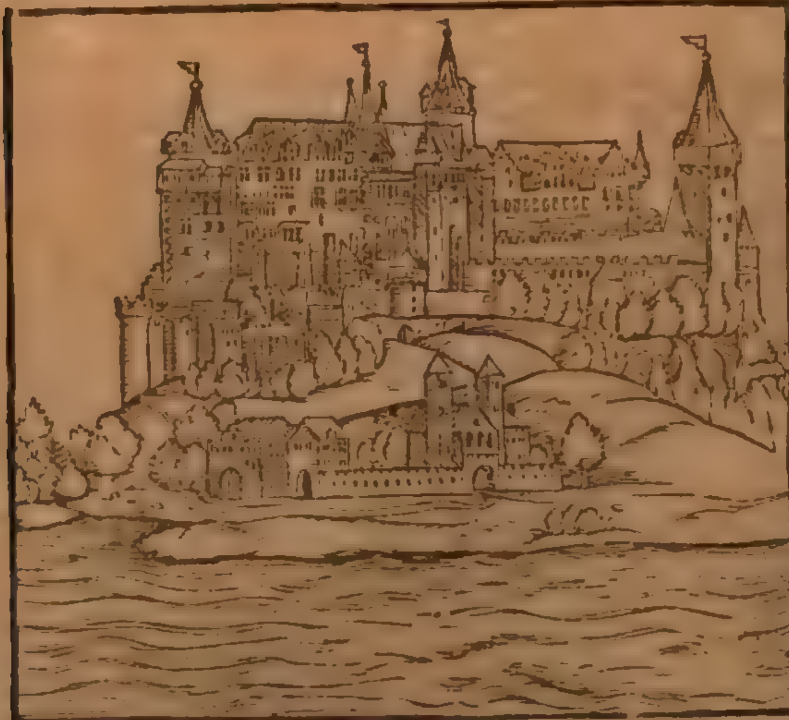

Arx ad uiuum expressa.

& duci sunt ab armis, bombardis, consilijs, sacris literis & cæteris aulæ negocijs. Ex populo quidam negociatores, quidam manuarij & sedentarij artifices: habet etiã iudices & præfecti consistoriorũ, quæ ibi admodum frequentia sunt, suos homines & familias. Vulgus autem uitium culturæ deditum, sibi & suis uictum quærit. Proinde maxima uini copia ibidem excrescentis, nauibus, curribus & carris in circumiacentes regiones portatur.

De transitu episcoporum Vuirceburgensium & cæremonijs in morte eorum consuetis.

POstquam episcopi electi & confirmati sunt, habent mirabilem consuetudinem & ritũ, quem latine transitũ, Germanice uerò Auffgang nominãt, fitq; hoc modo: Cũ nouus episcopus cathedram episcopalem posidere intendit, ciuitatẽ ipsam ingenti ac exquisito equitatu accedit. In quam admissus de equo descẽdit & paludamento omni abiecto, per quatuor Frãcici ducatus comites officiales, qui sunt ab Hennenberg, Castel, Vuertheim & Rheineck, à porta pontis per publicum forum, capite & pedibus nudus, uili ueste tectus & funiculo cinctus, ante gradus domus Saluatoris ducitur. Vbi à clero illi obuiã prodeunte, per Decanũ Quid petat, rogatus, humiliter respondet, Se indignum presto esse, munia ad quæ electus sit subire & diligenter sustinere. Decanus uerò cõtinuo subiungit: Ego nomine totius capituli, S. Saluatoris mundi domum eiusq; annexum ducatum tuæ committo fidei, in nomine Patris & filij & spiritus sancti, amen. Mox clerũ in domum reuersum ille sequitur, & seorsum pontificalibus indutus uestibus, diuinis interest. Quibus finitis unà cum clero & certis principibus uicinis, nobilioribus terræ, primoribus circumiacentium imperialium ciuitatum & ecclesiæ oppidorum ob id Vuirceburgum uocatis, arcem diuæ uirginis Mariæ ascendens, conuictoribus largum & plenũ exhibet conuiuium. Rursus cum episcopus moritur, corpus eius exenteratur, illa in dictæ arcis sacello conduntur, & cor in peculiari uase uitreo ab hoc parato tegitur. Corpus subinde in feretro erectum, pontificaliq; ornatu indutum, altera manu pedum pastorale ut episcopus, altera tanquam dux gladium tenens, sequenti die singulari pompa ab arce in monasterium S. Iacobi defertur, ubi pernoctat. Altera uerò die cum magnis ceremonijs per pontem in ciuitatem ad domum Saluatoris portatur, et hic per eum diem & continuam noctem inter clericorum preces & cantatos psalmos quiescẽs, tertia luce in proximũ Noui monasterij templum gestatur, instauratis ad Deum pro eius anima cantionibus & precibus. Deinde reductum in Saluatoris domum, episcopali ornatu & nudo gladio sepulturæ traditur. Cor autem præparato impositum plaustro per quosdam equites in monasterium Ebrach deuectum & conductum, per abbatem & monachos obuiam euntes honorifice susceptum, post preces ad Deum effusas apud summum altare conditur.

Quatuor comites Francici ducatus.

Ceremoniæ in morte seruatæ.

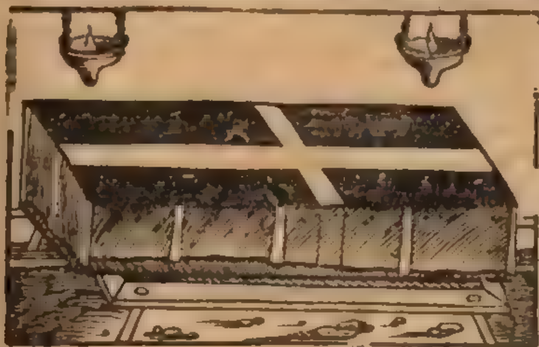

De insigni collegio domus Saluatoris.

IN collegio S. Saluatoris canonici sunt 54. quorũ antesignani, Præpositus, Decanus, Scholasticus, Custos & Cantor. Capitulũ ex 24. senioribus cõgregat̃. E quibus si cum tempore quis decedit, numerus ex cæteris gregarijs resarcitur. In ipsum uer collegiũ nemo unquam admittitur, nisi qui ex nobili & antiqua aliqua Germaniæ familia legitime natus fuerit, id quod admittendus per iuratos testes & ipsos nobiles & candidæ uitæ uiros docere cogitur. Habent illi prætera 58. uicarios sacerdotes, quorũ adminiculo & opera, diu noctuq;, legendo, orando, cantando, institutas preces & laudes probe absoluũt. Cæteros concentores & ædiles, item fabricæ, reliquiarum, uasorum, ornatuum & distribuendæ diurnæ præbendæ in ære, annona, uino, &c. curatores, custodes, ministros & dispensatores, item uulgarem familiam enumerare, superuacaneum ducitur.

Rr De

De antiquitatibus

QVod hic Vuirceburgi uel in toto etiã ducatu nullæ inſcriptiones ueteres aut aliæ eiuſmodi antiquitates inueniantur, argumentum eſt, Franciam orientalem nullis alijs dominis unquam ſubditam paruiſſe quàm regibus Francorum & ſuis ducibus. De ueterum Francorum idolis in Mœnum ſubmerſis, ſupra diximus.

Saxones in Franciam orientalem deportati.

ANno domini 796. Carolus magnus decem millia Saxonum à fide Chriſti, quam ſemel profeſsi erant, ad dæmonia ſua relabentiũ uno tempore abducta, in Franciam orientalem, in Brabantiã & ipſas deportauit Gallias. Qui in noſtram Franciã uenerunt, quaſdam ſyluas ad fluuios Mœnum & Radiantiã excindunt, eradicãt, terram nouant & domicilia figunt. Epiſcopi Vuirceburgenſes illis & poſteris eorũ pro uſu ſacramenrorum, prædicationisq́ uerbi Dei 14. templa ædificant. Antiqui Imperatores hos in priuilegijs ſuis Nordalbingos, Radẽzuuinidos, & Moinuuinidos appellãt, quod primò apud Albim ad Septentrionalem plagã morari, inde ad Mœnũ & Radiantiã fluuios trãſlati eſſent. Præcipuus locus illorum Babenberg erat, quem ſua lingua Papenberg, id eſt, Pfaffenberg ideo uocarũt, q̃d frequẽtior hic numerus cleri erat quàm alibi. Hęc Friſgus.

Babenberg.

De Sala Franciæ fluuio.

SAla fluuius oritur apud uicum Salam à quo nomen habet, nõ procul ab oppido Kunigshofen, in Comitũ terra uulgo dicta. Ab oriente ad occaſum tendens, octo alijs minuſculis fluuijs auctior redditur, Fladingo ſcilicet, Baro, Stroha, Rona, Brẽdo, Lauro, Stainacha & Aſchacha. Præterfluit oppida Neuuenſtadium & Hamelbergum ac monaſteriũ Auracenſe, pluresq́ inſignes uicos, & arces, tandẽq́ apud Gemundam oppidum ſe Mœno immiſcet. Franci Salici dicti ſunt, qui prope utranq́ Salæ ripã habitant. Verum leges Salicæ non ab iſto fluuio, ſed à Sala dictione Frãca, quæ latine palatium ſignificat ſiue aulam, nomen habent. Ad ripam Salæ duo uici ſunt, alter ſuperior Salza, alter inferior dictus. In ſuperiore Carolus magnus ſibi celebre & ſplendidum conſtruxit palatium. Quo, Eginhardo & cæteris hiſtoricis teſtibus, per Mœnum & Salam nauigio uectus, ſæpe ueniens, uenationibus in Saltzforſto proximo nemore & circumiacentibus ſyluis uacauit, denuo per eoſdem amnes rediens. Exterorum regum legatos hic ſæpe audiuit & remiſit. Magdeburgenſem epiſcopatũ hic inſtituit & roborauit. Iſte locus amœnus non diſsimili uoluptati ad ſe etiam allexit traxitq́ Ludeuicum pium, Arnolphum, Ottonẽ primum. Tandem uicus ſuperior Salza oppidum factum, nomen mutauit & Neuuenſtat dictum eſt, inferiori antiquo nomine permanente. Dictum uerò Caroli magni palatium uetuſtate collapſum penè, in reliquijs uiſitur adhuc hodie.

Quare Franci Salici.

Salza palatiũ.

Noua ciuitas.

De memorabilibus factis, quæ apud Vuirceburgum ſunt geſta.

ANno 751. inſtitutus eſt epiſcopatus à Vuituuino ſeu Pipino rege Francorum, conſultore diuo Bonifacio archiepiſcopo Maguntiacenſi. Anno 960. Otto primus conſcripſit Vuirceburgum omnes Germanos principes, quorum cõſilio regni negocia, in primis autem expeditionem cõtra rebelles Italos tractat & abſoluit. Anno 994. Leopoldus marchio Auſtriæ à Berenuuardo epiſcopo ad ſolenne feſtum diui Chiliani inuitatus, Vuirceburgum uenit, ubi inter ludos & iocos à quodam equite, non hunc ſed alium petente, ſagitta ictus interijt. Anno 1015. Erneſtus filius prædicti Leopoldi, marchio Auſtriæ & dux Sueuiæ in uenatione ex iaculo ſagittæ, quam familiaris eius quidã in aprum collimabat, letaliter uulneratus obijt. Anno 1077. Adelbero Vuirceburgen. epiſcopus & ciuitas ipſa ob Rudolphum ducem Sueuię contra Henricum 4. Romanorum regem electum, grauiter diſſentiunt, ciuitate adhærente Henrico, epiſcopo autem agnoſcente Rudolphum. Quomodo deinde anno 1078. utriuſque principis exercitus conflixerint. Rudol

phus

phus dextra mutilatus fuerit & uitā finierit, supra in catalogo Cęsarū memorauimus. Item de discordia Henrici quarti & filij eius Hērici quinti, unde Vuirceburgū plurimū fuit incōmodatū, iā diximus in catalogo episcoporū Vuirceburgensiū. Anno 1134. monasteriū S. Iacobi extra urbem Vuirceburgensem ad Scotos dictū ab Embricone Vuirceburgensi Episcopo, sub regula S. Benedicti institutum & ædificatum est. Anno 1157. post festum S. Trinitatis Fridericus Barbarossa cum Gibselda Rainhaldi comitis Burgūdiæ filia nuptias celebrat Vuirceburgi in ea curia, quæ uulgo Katzenuuicker dicitur. Anno 1164. principes Germani in cōcilio per Fridericū Vuirceburgi indictum cōueniunt, sanciuntq́ue, ut Nemo deinceps pontifex Rom. admittatur habeaturq́ue, quàm qui Imp. aut Germanorum regis sci- tu & uoluntate electus sit. Anno 1180 Henricus Baioariæ & Saxoniæ dux, qui Superbus cognominabatur, Vuirceburgi ut publicus desertor & perduellio per sententiam omnib. bonis & honoribus destituitur & proscribitur. Fridericus Imp. ducatum Baioariæ Ottoni Palatino comiti de Vuitelspach, & ducatum Saxoniæ Bernhardo ab Anhalt, præterea nō exiguam partē Vuestphaliæ ecclesiæ Coloniensi in beneficium dedit. Anno 1202. Conradus Episcopus Vuirceburgensis primus huius nominis promotor præcipuus ordinis Teutonicorū, iustitiæ & ęquitatis studiosissimus, direptiones, rapinas, cędes et incēdia à suis perpetrata, interim quo duo Cæsares in discordia erāt electi, acerrime uindicabat, ut nec suis cōtribulib. parceret. Quare à Bodone de Rabēspurg cōsanguineo suo insidiosè occiditur, haud procul à domo S. Saluatoris, in q̃ loco lapidea pyramis erecta, hāc inscriptionē habet. *Monasteriū ad Scotos cōstruitur.* *Nuptiæ regiæ in Katzenuuicker.* *Henricus Leo proscribitur.* *Integritas Episcopi.*

Hoc procumbo solo, sceleri quia parcere nolo
Vulnera facta dolo, dent habitare polo.

Anno 1209. Otto quartus Cæsar Gibseldā alias Beatricē Philippi regis filiā sibi uxorē Vuirceburgi desponsat. Sed ex publica lętitia repente publicus fit luctus. Nā quarta die post nuptias illa e uiuis excessit, nō sine suspitione accepti ueneni, q̃d pellices Ottonis illi subministrasse creduntur. Anno 1266. comites de Hennenburg & Castell ditionē Vuirceburgensis ecclesiæ ingressi cū exercitu, recta Vuirceburgū tendunt, ut Bertholdū de Hennenberg canonicum, inuito etiā ipso capitulo Episcopum & ducē inducant. Quibus decanus ecclesiæ cum suis occurrens, apud oppidum Kitzingen improuidos adoritur, quingentos ex eis cædit & ducētos capit. Cæteri fuga sibi consulunt. Anno 1287. Rudolphus rex sollicitationem Romani pontificis curiam imperialem & simul conciliū Vuirceburgi indixit. Petebat aūt Romanus pontifex per legatū Episcopum Tusculanū à clero Germano subsidiū contra Turcham, nempe quartā partem omnium illorum censuū & prouentuum per singulos quatuor annos cōtinuo sequentes. Huic exactioni inauditæ antea nemo audebat cōtradicere, præter unum Probum Episcopum Tullensem, qui conscenso baptisterio, quod est in medio ecclesię Saluatoris alta uoce protestabatur, Se in huiusmodi intolerabilē exactionem cōsentire nec posse nec uelle. Incandescens legatus minatur episcopatus priuationē nisi resipiscens à proposito desisteret. At ille nihil territus in proposito persistit. Quare ut pertinax episcopatu publice destituitur. Fuerat aūt Franciscanus antequam fieret Episcopus, redijtq́ue priuatus ad monasteriū, mallens paruus minor monachus esse quàm magnus malus episcopus inexplebilem pontificis auaritiam approbare. Circa annum Christi 1290. Adolphus rex Mangoldo Episcopo & ciuibus suis Vuirceburgensibus aliquot pacis conditiones proposuerat. Quas cū ciues pręuaricati essent, regio notabantur banno. Adolpho interim ab imperio amoto, *Reginæ sponsa intoxicatur.* *Conciliū Vuirceburgi.* *Episcopi Tullensis integritas.*

Albertus primus ciues supplices recōciliatos tali pacto in gratiam suā admisit, Vt sibi singulis annis uitæ suæ triginta cados, uulgo plaustra nominata, uini Francici penderent: uicissim rex illos in suis iuribus, libertatib. & priuilegijs manu teneret. Cōsules & Senatus ex hac cōciliatione exhilarati, Cal. Septēb. regio apparatu cœnā instituūt, adductisq́ue uxo-

rib.& filiab.cõptis & ornatis choreas illi exhibēt. Et in huius publicę exultationis memoriam, Coss.& Senatus hunc diē perpetuitati cõsecrãtes, deinceps quotannis 3. cal. Septēb. unà cũ uxoribus & filiab. cõuenerunt, cõuiuantes & choreas ducentes. Ioannes dux Austrię Albertũ regē patrũ suũ in loco ubi hodie est Kunigsfelden prope Baden perimēs, ciues Vuirceburgenses ab hoc uini tributo liberos reddidit. Anno 1397. Vuenceslaus rex Rom.& Bohemię Vuirceburgũ ueniens, urbē cũ ciuium summo gaudio in suã & regni tutelã accepit, priuilegia & emunitates largitus est, & illi rursus se regi & regno cõtra dominũ suum Gerhardũ Episcopũ ad debitas seruitutes & obsequia obligauerunt. Suspendunt à mœnib.& turrib. regni signa, & ubiq; aquilę uolãt. Verum quũ Vuenceslaus Gerhardum episcopũ cõtrà differentē audiret, hęrebat animo, nesciens quo iure dictos ciues abiecto uerò domino, sibi & regno asserere posset. Vnde abiēs per literas ciuib. pręstitũ sibi iusiurãdum remisit & eos iussit, ut priuilegia q̃ illis dederat episcopo abolēda redderēt. Versum est ergo ciuiũ gaudiũ in magnã tristitiã & mœrorē. Quæ res fecit ut bellũ iã penè obliteratũ, nouis instaurarent uiribus, cõmissaq; pugna ppe uicũ Berchthaim, ciues primũ superiores fierēt, sternerēt aliquot eqtes & quosdã caperēt, deinde uerò ab equitib. superati, 1100. occiderent & quadringēti caperent. Gerhardus episcopus post hãc partã uictoriã nõ diu superstes morit. Anno Christi 1402. gymnasiũ publicũ, siue uniuersale omniũ bonarũ literarũ studiũ, fuit Vuirceburgi erectũ, de quo & suprà in catalogo episcoporũ in uita Ioãnis primi nõnihil dictũ est. Anno 1440. Sigismũdo episcopo Vuirceburg. cũ procerib. capituli sui dissidēte, marchio Albertus q ab episcopi partib. erat cũ ualida manu ante Ochsenfurdũ dicti capituli oppidũ uenit, et admotis scalis, p immissos in castrũ eius oppidi satellites oppidũ in suã potestatē cogere parabat. At Marchio Albert9 negocio infecto & multis ex eius parte occisis, mœstus & inglorius abiuit. Episcopus Ioãnes à Brun & post eũ Sigismũdus Saxoniæ dux per suã ignauiã, negligētiã & prodigã inertiã ecclesiã Vuirceburgeñ. in eã cõiecerunt calamitatē, ut ferè omnes Capitulares domini plane desperarēt hãc resurgere & in pristinũ statũ reduci posse. Vnde quidã ex eis prouidã frugalitatē & industriã fratrũ Teutonicorũ cõmendantes, aiebãt ecclesiã Vuirceburgeñ. nunq; reparari siue restitui posse, q; per illorũ prudētiã. Paciscebant igit cũ dictorũ fratrũ Magistro, ut ille cõsensu & nutu Rom. pont.& regis impetrato ecclesiã cũ ducatu in suã ordinis Teutonici potestatē acciperet & ppetuo haberet, his tamē cõditionibus, ut cõtracta debita in se semel reciperet & singulis canonicis q; diu uiuerēt cõpetentē & honestũ cēsum ad moderationē boni uiri quotannis assignaret. Magister his auditis petit terminũ deliberãdi. Interim Gregorius Hainburg iuriũ doctor incola Vuirceburgen. ad dominos Capitulares, pperãs, obsecrat apud se periculũ facere, Nũ suos haberēt testes; etsi haberēt, meminisse te uiros esse & ob id uiriliter agere et nõ despondere animũ iubet. Nã si hodie sic, cras nõ ita fore. Quod ad eos spectet, fortiter agēdũ, in cęteris cõfidendũ Deo, q eos ex profunda hac calamitate erutos, satis superq; fortunare posset. Talib. uerbis animos illorũ mutatis ita obfirmat, ut redeuntē Magistrũ & ppositas cõditiones acceptantē, nõ modo amplius non admittere sed nec audire ultra dignarent. Et bene sperãtibus Deus etiã affuit, & illis Gotefridũ pincernã à Limpurg & Rudolphũ à Scherenberg assertores & reparatores dedit. Anno Christi 1474. quidã adolescēs uictũ suũ hincinde per cauponas in ludo tympani q̃rēs, adueniente tēpore quadragesimali tympanũ suũ in uico Niclashausen ad fluuiũ Tuberũ exussit, uulgo pdicãs, ut qui hactenus choreis ad spurcã uoluptatē inseruisset, nũc uicissim pdicatione uerbi diuini, iratũ Deũ sibi placaret. Habes historiã supra in descriptione Palatinatus. Anno 1553. Albert9 Marchio Brandēburgeñ urbē ad ditionē Vurtzburgeñ omnē inuasit, inchoato cũ Episc. bello, q̃d magna Germaniæ tumultu hũc usq; in annũ 1554. perdurat.

Vuircepurgũ ad horam imperio subest.

Gymnasium Vuircepurg.

Ochsenfurt oppugnatur.

Ecclesia Vuircepurgēsis Teutonicis fratrib. offertur.

Suinfurtum oppidum Ostro franciæ.

Ioannes Sinapius medicus præsulis ac ducis Ostrofranciæ, clariß. uiro D. Sebast. Munstero, professori publico in gymnasio Basiliensi, amico suo semper honorando, S.

Terum totũ esse te in ornanda illustrandaq; Germania nostra intelligo, uir clariss. indefessoq; studio perquirere quicquid ueteris historiæ hucusq; latet, eaq; de causa nuper ad te nõnullas etiam status Vuircepurgen. antiquitates transmissas esse. Quod ubi resciui, nõ potui facere quin hãc tuam industriam, sedulitatem ac pietatem ualde collaudarem, & affectu simili erga meam patriam mouerer, in quam uelut postliminio tãdem ex Italia redij, regionem

regionem amœnissimam illi sicut Vlysses Ithacæ suæ Circen & Calypso postponens. Est aũt patria mihi non ignota opinor tibi, ciuitas imperij in media Ostrofrancia, sicut umbilicus (ut de Delphis in Grecia Pindarus canit) posita, nomen ut Beatus Rhenanus opinatur à Sueuorũ uado sortita, Sueuofordia, uulgo Suinfort appellata, quæ annis abhinc sexcentis Comites, ac deinde Marchiones proprios habuit, qui postea duces Sueuorũ facti sunt, quorum aliquot nomina ex uetustis historijs collecta tibi transmitto. Tandem in potestatem Eistetensis ecclesiæ peruenit, per Eberhardum comitẽ à Suinfort episcopum Eistetensem. Et inde per commutationẽ ciuitatis Gredingen (nũc Eistetensis dominij, tunc autem imperij) peruenit ad imperium, sub cuius aquila nunc etiã per Palatinum electorẽ protegitur. Viros eruditos multos protulit, ex quib. minime obscuri sunt, Cõradus Celtes, primus poëta laureatus in Germania, & Cuspinianus historiographus & orator quondã celebris Cęsaris Maxi. Deniq; abbates, prælatos, doctores innumeros hodie quoq; in totam uiciniã & in exteras dat nationes. Quoties autem hinc inde oppignorata fuerit & quam insigne monasteriũ olim habuerit, cuius hodie nullũ extat uestigiũ, ex schedis adiũctis cognosces. Has tanq̃ φιλόπατρις idcirco ad te mitto, ut si qd forte lucubrationũ de Ostrofrancia nostra siue Francia orientali nunc inter manus habes, ne silentio tàm ueterem ac florentem remp. prætereas. Bene uale ac te bonis studijs quam diutissimè incolumen serua. Datum Vuirceburgi ex aula principis, ex qua te diligẽter saluere iubẽt Nobilissimus uir Ioannes Zobelus & Theobaldus à secretis. Iterum uale XI. Calen. Quintilis, anno 1549.

Antiquitates ciuitatis Suinfordensis.

Eberhardus uicesimus Aistetensis episcopus, frater, ut quidã autumãt, uel ut alij, filius Othonis comitis Suinfurtẽsis, facti ducis Sueuorũ, p̃fuit XIII. annis. Ab illo & suis, p̃genitoribus, ciuitas Suinfurdensis cũ accessorio ad episcopatũ Aistetẽn. peruenit. Obijt MCXII. VI. Ianua. Marchio Henricus lõga ægritudine uexatus 14. cal. Octob. orientalium Frãcorũ decus obijt, & in ciuitate sua Suinford in septẽtrionali parte monasterij sepelit̃, anno domini MCXVII. Anno 1047. Otho dux Sueuorũ obijt, in cuius locũ Otto marchio de Suinfort surrogat̃. Otho de Suuinfort dux Sueuorũ 4. Cal. Octob. obijt & in Suuinfort cũ parẽtib. suis sepultus est anno 1057. Anno 1058. memorati Ottonis soror Gutha, ducissa Bohemię obijt 4. nonas Augusti Pragæ sepulta. Hęc historia scripta.

Ex tertio libro Beati Rhenani de rebus Germanicis, ubi de Francofordia agit, unde nomen habeat Suinfordia.

Hunc traiectum Mœni fluminis Franci possidebant, à quo oppido nomen datum per eam occasionem nato. Sed cogitandum, an in huius quoq; ripa amnis oppida sita, Suinfordia & Ochsenfordia à Sueuis & Fosis populis potius sint dicta, quàm à significatarum bestiarum transitu uel conditorum cognominibus.

Q. d. Sueuofordũ, Fosi uidentur esse Fottlender.

Monasterium ord. S. Benedicti in Suinford commutatum in ordinem Teutonicorum anno 1283 mense Martio.

Nos frater Matthias præceptor Alemanniæ, gerẽs uices Magistri generaliter domus hospitalis S. Marię Ierosolymitanorum, & frater Dietricus magnus præceptor Acconẽsis, frater Cõradus de Fuchtuuang prouincialis Franconiæ, necnon frater Hermannus de Munrichstat cõmendator, & conuentus in Suinfort eiusdem ordinis, tenore præsentium confitemur & ad notitiã tam pręsentium quàm futurorum cupimus peruenire, quod cum monasterium in Suinfort Herbipolensis diocœsis, ecclesiæ Eistetensi in temporalibus pleno iure subiectum, longis retroactis temporibus sub regula beati Benedicti minus prouide regeretur, & ex magna parte cultus diuinus diminutus esset ibidem, ædificijs plerunque dilapsis & ruinam minantibus, prædijs quoque cum alijs attinentijs passim in negligentiam labentibus, eiusdem monasterij Deo dicati subuersio probabiliter timebatur: Reuerendus igitur pater & dominus Reinboto Episcopus Eistetensis, ad quem sicut prędictum est, fundus ipsius monasterij cum suis attinentijs pleno iure proprietatis spectabat, de consilio capituli Eistetensis, prouide cogitãs, cauere decreuit, ne locum semel Deo dicatum dilabi

contingeret, & alijs quàm diuinis usibus mancipari, idem Reuerendus pater & dominus Reinboto Episcopus & capitulum Eistetense mutata religione loci, prænominatũ monasterium incorporandum ordini nostro nobis dederunt, de communi consensu & unanimi uoluntate, ea uidelicet conditione, ut antiqua duntaxat eiusdem monasterij prędia nobis deseruiant, mancipijs & alijs feudis, quæ dicuntur Manlehen, quæ uel Episcopi Eistetenses uel abbates sæpedicti monasterij conferre consueuerant, saluis per omnia ac Eistetensi ecclesię reseruatis, &c. Actũ & datũ, Anno domini M. CC. LXXXIII. mense Martij.

Succincta descriptio ciuitatis Suinfordensis.

HAec ciuitas sita est in ripa Mœni fluuij in loco fertilissimo, ubi uineæ plantantur, agri seruntur, fœnũ & ligna uberrime proueniunt. Cuspinianus ibi natus scribit in suis Chronicis de ea in hũc modũ: Hæc urbs nunc imperialis est, olim Ottonis ducis de Suuinfort fuit hęreditaria, qui sub Henrico 3. degebat, pòst Cęsari Romano cessit, libera facta. Nostro æuo aliã quàm olim occupat areã, trãslata scilicet ad iactum bõbardæ à ueteri situ, qui & in hunc usq; diẽ uocatũ uetus ciuitas, etiã si nullas habeat edes sed uineas tantũ. Habet insigne forũ frumẽtariũ, uicinis oppidis & uicis sua ibi distrahentib. cõmodissimũ. Hinc enim per fluuiũ frumẽtũ ab emptorib. in alia loca q̃ uolũt facile abducitũ. Quin & molas habet frumẽtarias toti regioni inseruiẽtes, fluuio ibi natura & arte in uarios usus & necessaria obseqa instituto. Grauata fuit hæc ciuitas longo tẽpore à regib. & Imp. uarijs oppignorationibus, ex quib. ipsa se subinde redemit atq; imperio rursum subiecit, magnas passa expẽsas, unde in hũc usq; diem se ad plenũ nõdum extricauit. Nã anno Christi 300. oppignorauit rex Albertus tã ciuitatẽ q̃ burgũ episcopatui Vuirceburgensi, Deinde Henricus septimus Rom. Rex oppignorauit eã anno 1310 Bertholdo Comiti ab Hennẽberg. Tertio, cõfirmauit rex Ludouicus literas hypothecationis, quas memoratus rex dederat comiti Bertholdo & insuper ciuitatẽ ipsam plus oppignorauit unà cũ burgo, foro p̃fectura & reliqs iurib. Quarto subsequẽtes comites ab Hennenberg uẽdiderũt mediã partẽ iurisdictionis quã habuerũt in ciuitate, episcopatui Vuircepurgẽsi, dãtes scilicet illi mediã partẽ omniũ cõmodorũ, quã habuerũt à burgo, marca, prefectura, iudicio, uillis, obuentionib. prouẽtib. iurib. cõsuetudinibus, teloneis, decimis, redditib. atq; alijs iuribus ab imperio cõcessis. Quinto, Venceslaus hoc maximum grauamẽ adhuc plus auxit, accipiens scilicet nouã pecuniæ summã ab episcopatu Vuircepurgensi, atq; arctius eidẽ Suuinfordã subijciens, & priores oppignorationis literas de nouo cõfirmans, &c. In summa, hęc ciuitas centũ ferè annis agitata & uexata fuit his oppugnationũ grauaminibus, nec in hũc usq; diem ab eisdẽ omnino libera est, ut iam quoq; diximus. Anno 1553. Vrbe hæc à Marchione Alberto Brãdenburgensi occupata, omnisq; circum regio prędationibus & incendijs deuastata, à militib. Marchionis in hunc etiam usq; 1554. annum custoditur, licet ab exercitu Principum nonnullorum, obsessa oppugnetur.

Rotenburgum ad Tuberum

fluuium, ciuitas imperialis.

PAtet ex historijs, duces Francorum olim potentissimos fuisse priusq; Episcopus Herbipolensis ditionẽ tam amplam adipisceretũ, & comitatus Babenbergeñ. in episcopatum erigeretũ. Nam ditio eorũ excurrebat ad Sueuos, Thuringos & Bauaros, multiplicatisq; ducib. quidã eorũ sedem collocauerunt in ciuitate Rotenburgeñ. alij alibi. Deficientibus autem illis ducibus, ciuitas Rotenburgensis peruenit ad imperium, sicut & supra in descriptione Rotenburgi Sueuici ostendimus. Est aũt Rotenburgum istud Tuberense ualde elegãs ciuitas & amœnus locus, cuius situs est in edito colle, habẽs ad occidentem profundam uallem, per quam descẽdit Tuberus fluuius. Est etiam fundus adiacentis agri satis fertilis, producitq; copiam frumenti, uini atq; lignorum.

De ualle Tuberensi & oppidis in ea sitis.

ORitur Tuberus fluuius supra ciuitatẽ Rotenburgẽsem in uilla quadã Vuertringen appellata, descendensq; ad septentrionem efficit uallem quandã magnã & fertilem, in

in qua sequentia oppida sita inueniuntur. Rotenburgum oppidum Imperiale in monte situm, habens in subiecta ualle præterfluentem amnem Tuberum, abundat omnibus bonis, nisi quod aquæ penuria in sublimi loco laborat. Kreglingen aliud oppidũ, quod marchionem Brandenburgensem agnoscit dominum. Rötlingen oppidum, de dominio episcopi Vuirceburgensis. Vuickersheim castrum & oppidum subiectũ comitibus de Hohenloe. Mergentheim elegans oppidum cum munitissimo castro in planicie sito, ordinis Teutonicorum fratrum. Brunbach monasterium ordinis Cistertiensis, cuius aduocatiam habent comites Vuertheimenses. Lauda oppidum antiquorum comitum de Reneck. Bischoffsheim oppidum episcopi Maguntinensis. Vuertheim castrum & oppidum, caputq́ totius illius comitatus, situm in confluentia Tuberi & Mœni.

Vuertheim.

HAbent Comites à Vuertheim ditionem suã in ducatu Vuircebergensi iuxta confluentiam Tuberi & Mœni fluuiorum, suntq́ de antiqua familia, etiamsi nihil habeam de prima eorum origine. Anno Christi 1300. Bappa præfuit huic comitatui, reliquitq́ filium post se nomine Rudolphum, cui ob ductam uxorem accessit quoq́ ditio Brenburgensis. Filius Rudolphi Eberhardus dictus, utrũq́ possedit dominiũ, quod ille decedens reliquit filio suo Ioanni. Hic Ioannes duxit uxorem filiam ducis Deckensis, mortuusq́ anno 1407. pater & stemma fuit sequentis generationis.

- Ioãnes comes
  - Ioannes comes Vuertheimeñ
    - Georgius comes
      - Eberhardus comes Vuertheimensis.
      - Ioannes canonicus Coloniensis & post fratris mortem comes Vuertheimeñ. obijt 1497.
    - Ioannes / Albertus — Canonici
  - Michael dominus in Brẽburg
    - Michael dominus
      - Vuilhelmus dominus in Brenburg
        - Asimus
        - Ludouicus
        - Michael. Georgius. Michael

Mortuo comite Eberhardo sine hærede, frater eius Ioannes relicto canonicatu administrauit comitatum Vuertheimensem. Cumq́ & ipse sine hærede moreretur, deuolutus est comitatus ad dominos de Brenburg tanquam ad propinquiores hæredes.

Francfofurtum ad Mœnum.

HAec unica est ciuitas in Francia orientali, aut potius in extremitate eius ad Mænum fluuium sita, quæ nomen suæ gentis refert, ante Francorũ aduentũ Helenopolis, ut quidã scribunt, appellata. Fuit ab antiquis tẽporibus imperialis ciuitas, consecrataq́ electioni noui Imp. Primus ibi Arnolphus delectus est Imp. Creuit hęc ciuitas supra modũ in diuitijs & splendore ob commune totius Germaniæ emporium quod ibi multis fuit annis, quo undiq́ ex Germania, itẽq́ ex Italia, Gallia, Polonia & Anglia mercatores bis in anno conueniunt & omnis generis merces illuc deferunt, nempe in medio quadragesimæ ante pascha & in medio mensis Septembris. Diuiditur hęc urbs ipso Mœno fluuio in duas amœnas ciuitates, ac rursum lapideo ponte satis eleganti & præstantis operis sibijpsi cohæret, unoq́ senatu & magistratu atq́ iure eodem reguntur. Maior Francofurtum & minor Saxenhausen, quasi dicas, Saxonũ domus appellatur. Francofurti nomen accepit, ut diximus, à Franco filio regis Marcomiri, instauratore eius, autore Tritemio, etiamsi alij putent id nominis accepisse à uado seu portu, quem Franci olim sub Carolo magno in Saxonicis cellis habuerunt. At certum est, hanc urbem etiam ante Caroli Magni tempora, iam olim Francofurti nomen obtinuisse. Constatq́ Pipinum Caroli Magni patrem in hac urbe in honorem Saluatoris egregiũ templum & Canonicorũ collegium (quod tamen hodie, ad S. Bartholomæum uocatur) fundasse & cõstruxisse. Quod postea filius Carolus Magnus, paternæ pietatis & singularis erga hanc urbẽ affectionis, uestigia insecutus, compluribus uillis, prædijs, decimis iuribus magnifice atq́ regaliter dotauit. Quem pari pietate & posteri aliquot Imperatores & reges Rom. in hoc sunt imitati.

Frãcofurti nomen unde.

Collegium S. Bartholomæi.

Porro

Porro in detestabili illo schismate, quod postea inter Ludouicū Bauarum Imp. & Ioan. Papam XXII. extitit (quapropter etiam idem Ludouicus anno domini 1338 imperialia ibidem Francofurti comitia, quibus multa contra pontificum Rom. & cōsultata & cōclusa fuerunt, habuit) cum utriq; se suosq; adhærentes bonis publicis persequerētur, euenit, ut pleraque illa ad templum collegiumq; prædictum pertinentia, à uicinis comitibus & nobilibus occuparentur, concedente nimirum permittenteq; ipso Ludouico, ob id quod collegiū illud Pontificis potius quàm suas sequi partes maluerat. Præpositus tamen quòd cum Senatu à Ludouici partibus stabat, Præposituram ferè saluam retinuit, quo in statu hodie quoq; consistit. Anno Christi D.CCXCII, Carolus Magnus Francofurti generale congregauit concilium, in quo cōdemnata fuit communibus suffragijs Feliciana hæresis, quæ (ut abbas Vrspergensis commemorat) Christum redemptorem nostrum secundum humanitatem adoptiuum saltem esse Dei filium stultè asserebat. Non minore beneuolentiæ affectu Carolus quartus Rom. Imp. hunc urbem est prosecutus. Quapropter electionis Romani regis, futuriq; imperatoris, per septem Germaniæ principes electores, fiendæ, locum, eò potissimum in perpetuum constituit, bullaq; sua aurea confirmauit. Nam antea, quantum ad ipsum electionis locum, uariè obseruatum erat, quanquam prius etiam ut plurimum electio Francofurti fuerit celebrata. Vnde & mos inoleuit, ut cum in dissensione Electorum duo pariter in Rom. regem nominarentur, alter in agro Francofurtensi iusto exercitu considere, alterumq; sesqui mensis spacio, cum eo cōflicturus, expectare consueuerit: qui cum uel prælio uel aliàs cedente aduersario, superior extabat, tum demum in urbem recipiebatur & pro rege agnoscebatur. Ita accidit inter Henricum Langrauuiū Thuringiæ & Conradum Friderici secūdi filiū: item inter Ludouicū Bauarum & Fridericū Austriū: similiter inter Guntherū comitē à Suuartzēburg & Carolum quartū: quorū omniū conflictus supra in catalogo Imperatorum sunt obiter signati.

Concilium Francofurti.

Locus electionis regis Rom.

Ars gladiatoria.

Sciendum præterea quod in nundinis Francofurtēsibus, illi qui in arte Gladiatoria excellunt, magistri titulo, si id ambiant, à magistris eiusdem artis, ciuibus tamē huius urbis, ex speciali Romanorum Imperatorum & Regum priuilegio insigniuntur, id quod alibi non licet. Hac in urbe quoq; anno 1495. Octobris die ultima, à Cæs. Maximiliano, Romani imperij, quod Cameræ uocant, iudicium institutum est, eaq; die, inter horam 9. & 10. antemeridianam in ædibus Braunfels dictis, ipso Cæsare, præsente, Iudex cum suis Assessoribus constituti Eytelfriderich Zollernsis comes, Bernardus comes ab Eberstein, Richardus comes ab Neckerdichen, Dieterich à Pleyningen Nicolaus ab Heyuren, Georgius à Nydecken, Aringus Symana, Martinus à Waldenroden eques. Deinde 3. Nouembris prima huius iudicij sessio habita est. Cæterum Anno 1546. 25. Decembris, urbs Francofordia, quæ Smalkaldiæ fœderi coniuncta fuerat, recepto Maximiliani Beurani comitis, præsidio, à quo cum ingenti damnū prius affecta fuerat, duodecim signis peditum per tertiam partem anni, pro Cæsare custodita fuit. Tandem anno 1552. ab Mauritio Saxonum duce & Alberto Marchione Brandenburgensi obsessa, multa incommoda pertulit.

Ciuitas

CIVITAS FRANCKO

fordiana ad Mœnum ſita, locus ob eius empo-
rium tota Europa celeberrimus, cuius picturam nobis tranſmiſit prudentiſſimus eius Sena
tus ad ſuggeſtionem eximij uiri domi Iohannis Fichardi iuriſcõſulti, qui ſua
autoritate qua pollet facile à Senatu obtinuit, quod ego & mei ſi-
miles obſcuri homines, nunquam impetrare
potuiſſemus.

Francfofordianæ ciuitatis ſitus & figura

MH

A S.Bartholomeus eccleſia parochialis
B Beatæ uirginis collegium C Leonhardi collegiū
D Prædicatores E Carmelitæ F Franciſcani
G Cœnobium S.Catharinæ
H M.Magdalena cœnobium
I S.Nicolaus
K Hoſpitale S.Spiritus
M S. Petrus parochialis eccleſia

Die ſtat

ualem hōc Chriſti anno 1549 habet.

Hennenberg.

EO tẽpore quo Gothi irruerũt in Italiã & deuastarunt omnia circa annũ Christi 438, nobilis quidam Rom. de familia Columnensium uenit in Germaniam, quo saluti suæ et quieti consuleret. Veniens autem in Franconia ad syluam quandam, ubi iam castrum Hennenberg constructum est oblectatus ualde illa regione, constituit secum, in monte illo erigere ædificia. Incipientibus autem artificibus repurgare aream illius loci, excitarunt perdicem cum pullis eius, ex quo euentu arx postea constructa, fuit Hẽnenberg appellata. Quãdo uerò & à quo Imperatore domini illi ad comitatus & principatus dignitatem fuerunt euecti, non inueni.

Babenberga

EST in Franconia nobilis ecclesia Bambergeñ ad amnẽ Regnitium sita, quam fundauit Henricus 2. Imp. quem accolæ religiose colunt & sanctum habent. Ibi quoq; Berengarius sepultus est, qui regnũ Italiæ usurpauit, & ab Ottone 1. captus in Germaniam ductus, illic exulans obijt. Supra ciuitatem in ædito monte arx est sita, natura & arte munita, in quam se contulit Albertus nobilissimus Francorum comes, & Ottonis Saxoniæ ducis ex filia nepos, cum Conradum comitem occidisset, qui Ludouici regis fuisse filius dicebatur, Albertus uerò Krantz asserit eum regis fratrẽ fuisse. Siquidem inter Albertum comitem Babenbergeñ fratresq; eius Adelhardũ & Henricum ab una, & Ratulphum undecimum Episcopum Wirceburgensem ac illius fratres Conradum Eberhardum & Geberhardum altera partibus inuicem sibi sanguine iunctos, ut Regino scribit, ex parua scintilla magnum gliscit incendium. Et dum nemo esset qui principio, dum facile fieri poterat, extinguendæ flammæ studuisset, huius odij uis in publicos conflictus progreditur, in quibus Eberhardus, Adelhardus & Henricus, ac demum etiam Conradus Ludouici regis frater dux Franciæ orientalis occisi sunt: episcopus Ratholphus sibi fuga consuluit ciuitate sua subinde capta & direpta. Ludouicus rex hanc contumeliam ulturas comitem obsidet. Difficilis autem expugnatio loci uidebatur. Ob quam rem ad dolos recursum est. Hatto episcopus Maguntinus minister sceleris inuentus est, qui profectus ad Albertum (sic ab alijs uocatur) litis arbitrum se dixit, rogauitq; Albertum, ad Imp. in castra descẽderet, quia uel pacem ei daret uel in arcem reduceret incolumẽ. Credidit Albertus accepta iurisiurandi religione, Hattonem secutus est. Vix arcem egressi erant, tum Hatto, Vereor, inquit, ne diu apud Imp. morari oporteat, utilius fortasse consilium erat prius sumpsisse cibum. Laudauit Albertus uerba præsulis & in castrum rediens Hattoni prandium dedit. Quo sumpto, ad Imperatorem cum eo perrexit, ubi mox captus est & capitali sententia damnatus. Cui archiepiscopi fidem imploranti, respondit parum religiosus pontifex, Se fidei satis fecisse, qui semel reduxisset incolumẽ cum ad prandium introiuit, bis reducere non promisisset. Infelix Adelbertus gladio obtruncatus est, & omnia bona eius fisco regio adiecta. Anno domini nongentesimo tertio. Regino scribit hunc Adalbertum apertis portis ultro se regi obtulisse atque supplicem de commissis ueniam poposcisse atque emendationem promisisse. Postea uerò bona illa confiscata unà cum ciuitate Babenbergensi in Henrici secundi manus peruenerunt, qui ea in pios usus conuertit, hoc est, ex eis nouum episcopatum Babenbergensem instituit. Et cum Conradus Imperator suspectas sibi haberet Saxonum uires, & uideretur sibi iniquum uiribus aliquid agere contra Henricum ducem Saxoniæ, Hattonem episcopum Maguntinum contra eum

sollicitat

sollicitat. Hatto malis artibus imbutus, fabricari fecit Henrico torquē aureā, quā collo illius inijceret: & illa sic erat fabrefacta, ut in collū adiecta nulla arte potuerit aperiri aut dissolui, cogebatq; hominē mori. Sed presentiebat hoc aliqs, qui dolum Henrico detexit. Et cum inuitaret ab Hattone cōuiuandi gratia, imò latrocinādi causa, dux Henricus premonitus, Vade, inquit nuncio, dic Hattoni q̄d durius collū non habet Hēricus q̄ comes Albertus. Hatto autē uidens suis calliditatibus finē esse, nimia tristicia ac morbo non post multos dies obijt, ferturq; in Aetnam montē Siciliæ delatus à dæmonibus, ubi merita artibus suis pœna torqueret. Otto 3. tradidit multa de bonis comitatus Bābergensis diuo Henrico duci Bauariæ, quemadmodū in priuilegijs scriptū in hæc uerba habet: Notum sit omnibus Christifidelibus, q̄d nos iuxta desideriū & inuocationē prædilectæ matris nostre Adelheidis, dilecto nepoti nostro Henrico duci Bauariæ ciuitatē nostrā Bambergam cum omnibus attinentijs eius, autoritate & potestate nostra imperiali in usum perpetue proprietatis cōcedimus & tradimus &c. Anno Christi 1006. erexit diuus Henricus cathedralē ecclesiam in ciuitate Babenbergensi, dotauitq; eam honorifice. Papa uerò id facere renuente, eo q̄d regio illa pertineret ad diocœsim Herbipolensem, Imperator obtulit se pontifici ad omnia quæ uellet, modo instituto suo faueret. Tunc papa constituit censum annuum quē sibi darent Babenbergenses, centum argenti marcas cum equo albo & phalerato. Accipiens tamen papa Beneuentū ab Imperatore, tributū remisit. Post hec fundauit Imperator duas collegiatas ecclesias in hac ciuitate, appellatusq; fuit primus episcopus Eberhardus. Subdidit huic episcopatui diuus Henricus multa preclara & amplissima monasteria, multos item amplissimos comitatus, quorum gubernatores feuda sua à Babenbergensi episcopo petere tenenē. Subiectus fuit is episcopatus archiepiscopatui Moguntino, sed mox exēptus est per pontif. Rom. Clementē 2. qui antea Babenbergensis 2. fuerat episcopus nomine Suidegerus, immunisq; factus ab omni iugo Archiepiscopali, ita ut in omnibus causis & processibus non aliter q̄ archiepiscopus i eligs in sua diocœsi procedere soleat antistes Babenbergensis: Duxit autē Henricus Imper. uxorē Kunegundim uirginē sanctam, q̄ & unice dilexit. Et quanq̄ continentissimè cum ea uixerit, seminator tamen zizaniorū iniecit illi scrupulum zelotypiæ, cum ei suggererēt, q̄d quendam militem amicius intuita fuerit quam par esset. Illa ubi cōperit iussit secreto sex igniri uomeres & in conspectum Imperatoris aliud agentis afferri. Miratus ille q̄d ageretur, uidit deinde charissimā coniugem nudis pedibus cōscendere ferrū ignitum intrepidā. Vides inquit Imperator illæsam à ferro, illæsam ab omni immūditia. Ille in se cōuersus cœpit cogitare, quid esset suspicatus, mox procidens genibus uxoris imò sororis prouoluiē. Illa procūbentem amicissimè leuat, cessauit ex illa die omnis sinistra suspicio. Cohabitātes itaq; & simul commorantes Imperator & Imperatrix in pudicitia uirginali, & ad finē usq; perseuerātes, Imperator moriturus uxorem uirginē propinquis cōmendauit, & mortuus sepultus fuit in cathedrali ecclesia à se cōstructa, iuxta quem & postea cōiunx uirgo sepulta fuit. Est Babenberg ciuitas ualde amœna, etiamsi careat muro per circuitū, habet mōtes & colles & plurimos hortos, fundumq; fœcundissimum ubi pepones & radix mellea crescūt in maxima copia, ut iam supra quoq; signauimus. Pepones habenē ibi atq; Nürnbergæ, quo deferuntur, in delicijs. Plantanē & in alijs Germaniæ locis, sed non maturescunt æquè ut Babēbergæ. Legimus Albertū secundū Rom. regē in calore feruentis Augusti usum peponibus ad

Hatto delatus ad Aetnam.

Cathedralis ecclesia.

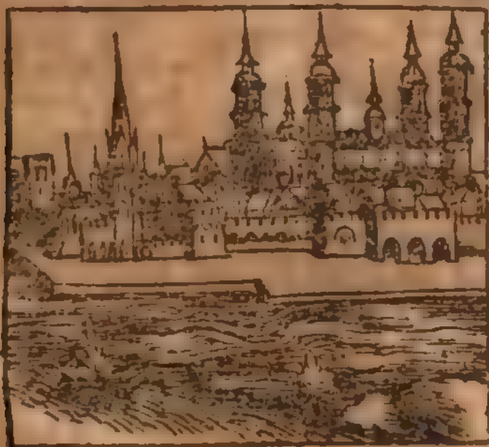

Cōiugium uirginale.

sedandũ æstum, sed uentre inde solutus & dysenteria fatigatus, extremũ obijt diem. Cæterum in hodiernũ usq; diẽ urbs Babenbergensis episcopo sicut & circũiacens paret regio.

Otto dux Saxoniæ
- Henricus Auceps
  - Otto primus
  - Henricus dux Bauariæ — Henricus Hetzel. — Henricus sanctus
- Baba cuius maritus Henricus comes Franconiæ.
  - Albertus ab Hattone episcopo proditus
  - Rainoldus occisus

Anno 1552, Marchio Albertus Brãdenburgeñ. urbẽ hanc cum diocœsi ferè omni occupauit, eamq; dãno affecit, causatus confœderationẽ quam iniisset episcopus Bambergẽsis cum Vuürtzburgẽsi, ne cogerent exactionem soluere illis à Marchione indictã. Pari modo & Forcheimiũ opp. Babẽberga antiqus afflixit magno incõmodo tanq; epis. subditũ.

De Pannonia superiore, quæ hodie Austria est, & de aliis dominiis seu regionibus illi subditis.

AVstria olim Pãnonia superior dicta, habet ab oriente Vngariã, ab occidẽte Bauariam, & ad austrũ mõtes Stiriæ. Latitudo eius trium aut paulò minus dierum, lõgitudo uerò duplo maior. Terra nobilis, aquis irrigua, uitibus cõsita, ligni copiosa, agro feraci, piscibus plena, uino adeò exuberat, ut Bohemis, Morauis, Slesitis, Bauaris in dando uino satisfaciat, ex indeq; maximas opes colligat. Danubius eam mediam secat, alluiturq; multis aliis amnibus terrã fertilẽ reddentibus. Et postq; administratio imperii ad principes eius peruenit, culta est regio supra modũ, præsertim ab eo tẽpore q̃ Rudolfus Habspurgẽsis rerũ potiri cœpit. Tũc em̃ Austria legitimis hæredibus destituta, tradita fuit à Cæsare filio suo Alberto, q & patri in impio successit. Post aliq̃t annos mortuo Sigismũdo Imp. electus fuit in Rom. regẽ Albertus dux Austriæ, q simul quoque fuit rex Bohemiæ & Vngariæ & ab eo usq; ad tẽpora nostra imperii sceptrum mansit apud principes Austriæ. Danubius fluẽs per Austriam habet infra Lintzium duos periculosos

Austriæ fertilitas.

culosos gurgites seu cataractas ut Strabo uocat, in quibus naues facile abripiunt. Primus uocatur Germanicè Seuurüssel, id est, proboscis suilla, ubi aqua Danubij horrendo strepitu illiditur ad saxa sub aquis latentia, & nisi nauta expertus sit & caute nauem ducat, in periculum incidit. Deinde post medium miliare infra oppidū Gryn occurrit alia charybdis, ubi aqua in modum turbinis per gyrum agitata, plurimas excitat procellas, easq; tam insanas ut naues uix sine periculo transire possint. Pereunt multi homines absorbenturq; in tantam profunditatem ut nunquam emergant. Tentauerunt aliquando ingeniosi uiri uoraginis illius inuestigare profunditatem, sed inuenerunt tam magnum hiatum illum esse, ut bolus nullum inuenerit fundum. Quicquid ibi mergitur manet ibi, nec unquā emergit.

De oppidis, castris, uillis & monasteriis iuxta Danubium in Austria sitis.

ADiacent Danubio innumera oppida, castra, uillæ & monasteria ab utraq; est ripa, primūq; sub Patauia occurrit Bechlern oppidum & castrum, ubi plurimi habitant figuli, qui & iudicem habent peculiarem. Item Vueitenek castrum, Melck regium monasterium & castrum unā cum oppido: Euersdorff oppidum, Augstein castrum montanū, Spitz oppidum, Tierstein oppidulum & castrum, Stein ciuitas & castrum: Krembs ciuitas, Rotuuyg monasterium ordinis Benedict. in monte situm: Hellenburg castrum, Tullen oppidum, Tulbing castrum & est episcopi Patauiensis, Künigstetten & Zeiselmauer duo oppida. Stockerauu oppidum nō muratum, Greiffenstein castrum Patauiensib. sacerdotibus bene notum: Greitzenstein castrum montanum, Kitzendorff ubi nobile crescit uinum sicut & in Bisenberg, uocaturq; uinum illud Bisenbergense, Closter Neuuenburg oppidum & castrum, ubi celeberrimum est monasterium, fundatum à sancto Lupoldo machione Austriæ & Agnete uxore eius filia Henrici quarti imperatoris. Item Calaberg castrum montanum, sub quo in planicie uilla extructa est, in qua admirabilis ille sacerdos parochum egit, qui suis facetijs totam Germaniam repleuit. Crescit in eo tractu optimum uinum. Sequitur deinde Vienna metropolis, denominata sic ut aliqui putāt à fluuio Vienna dicto. Habet ciuitas illa optimū fundum, in quo etiam nobile crescit uinū. Ottocarus rex Bohemiæ interim quo Austria est potitus, castrum illud in quo hodie Austriæ principes regiā tenent, à fundamentis posuit, cum antea angustas admodū ædes eidem principes inhabitarint. Infra Viennā plurima iuxta Danubium inueniunt oppida & castra, usq; ad Presburgum ciuitatē, quæ coronæ Vngariæ subijcit. Crescit quoq; ibi præstās uinum.

Vinum nobile

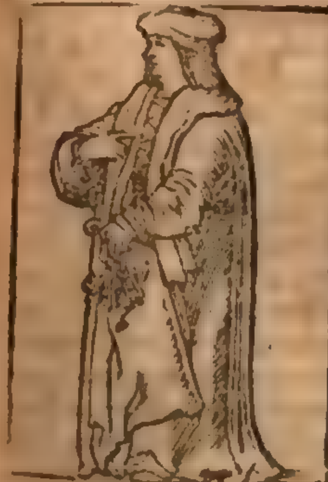

Castrum Viennense cōstitutur.

Oppida autē intermedia sunt Krainberg, Haynburg oppidum & castrum, ubi & mons Haynberg, in quo nidificant optimi falcones & aues dictæ Germanicè Blafuss: item Rotenstein, Teben, Vuattenburg, Karolspurg, Kotzo, Altenburg, omnia castra: Raba episcopalis ciuitas, Gummern oppidū & castrum, ubi plurimi capiunt pisces, qui Hulones appellantur: Strigonium uulgò Gran dictum, ciuitas archiepiscopalis & quæ montanum habet castrum, atque ubi thermæ naturales sunt. Lindenburg oppidum & arx, ubi conseruatur corona sancta, qua Vngariæ reges coronant. Hinc patet quàm potens olim fuerit Austria, sed quæ hodie longe potentior est, quū interim accesserint regiones Stiria, Carinthia, Croatia, comitatus Ciliæ, & comitatus Tyrolēsis.

bij præsidio primũ omnium à Romanis cõtra oppositas Germanicas nationes firmari cœptus est. Præsidiũ erãt legiones 4. ex qbus 13 Germanicã (cuius in territorio Viennæ statiua erãt) Traianus Imp in illo memorabili aduersus Decebalũ regẽ gesto bello in Daciam abduxit, & suffecit illi postea apud Pãnones Marcus Aurelius decimã Alaudam siue Germanicensem, à Rheni p̃sidio abductã & magnis laudibus à multis celebratam. Hinc haud extra rem coniectura est, primæuis Austriæ marchionibus 5. alaudarum aurearum insignia eo euentu accessisse, q̃d eas ab imperio prouincias accepissẽt, in qbus decimæ huius legionis Alaudæ quõdam statiua erant. His legionibus additæ erant, Alæ equitum quædam, Ala Flauiana, unde quidam Viennam Flauianam dictam conijciunt, ala Scriboniana, ala Cetiensis &c. Harum legionum alarumq; præsidio, limitẽ Danubij ipsis in locis multo tempore Romani aduersus frequentes nationum Sarmaticarum Germanicarumq; incursiones tuebant̃, quarum præcipue erant, ex his quidem Marcomanni, Quadi, Boi, Heruli, Longobardi &c. ex illis uerò Daci, Vandali, Gepidæ & Hunni, de quibus Rom. sæpe cruẽtas reportarunt uictorias. At illi huius terræ allecti fœcunditate, omnem mouerunt lapidem, ut suæ facerent potestatis. Idem postea fecerunt Gothi, alia German. natio, Pannonias sui iuris facientes, qui & cum Chunimundo Sueuorum rege ad lacum Pisonis, quem hodie in cõfinibus Austriæ & Hungariæ, den Neusidler see uocãt, ingens fecerunt p̃lium. Et ab eo tempore Fabiana caput iterum exeruit, quum Vindobonæ adhuc nomen retineret. Regia hæc erat, ubi Herulorum reges aulas suas sustinebãt, angustior tamen multo q̃ nunc sit. Fuit tunc in ea urbe, nempe circa an. Christi 464. D. Seuerinus, Christo lucrifaciens gentem illã, & cum ipse sibi suisq; monachis cellulã sub Cetio posuisset, barbaros reges induxit, ut duas intra Fabianã basilicas extruxerẽt, sed q̃ postea ab Auaribus uel Longob. fuerunt demolitæ. Hæc eñ gentes post Herulos Pannoniã Noricumq; possederunt, id q̃d hist. D. Seuerini docet. Occupantibus autem Longob. Fabianã post 40 an. inuitati à Narsete eunucho in Italiã Transpadanã, ea loca Auaribus reliquere habitãda. Ad hãc gentem in fide Christi erudiendã, D. legit̃ Rupertus circa an. salutis 636 (alij numerãt 540.) Gisalaricũ quendã ablegasse. Qui Christo barbara gẽte uẽdicata, beato Rudberto magistro suo intra Fabianã sacellũ posuit: q adhuc ædib. nostris uicinũ Viẽnæ superest. Atq; ab eo tẽpore episcopatus quondã apud Fabianã à S. Seuerino auspicat9, renouari cœpt9 est. Cui legunt̃ p̃fuisse Mamertin9 (cõsecratus ab ipso Seuer. & Marcianus monach. cellæ Seuer. Is nõ habuit successorẽ, barbara gẽte Lõgob. & à Christo aliena immigrãte. Relato uero dioœcesi per Gisalaricũ S. Rudberti discipulum, secuti sunt eum episc. Fabianenses siue ut in alijs codicib. legit̃ Fauianenses aut Vigennen. Sodomus & Haymo. Habuit Sodomus archiepisc. suum in Norico Vuilonẽ Laureacensem & coepisc. apud Iuuaniã, quæ hodie Saltzeburga dicit̃, Ioan. & Patauiæ Vualdaricũ. Post hæc tẽpora Carolus magnus celebres quondã apud Roman. Rheni atq; Danubij limites restituit, uocib. gentilicijs nũcupatos, Marcha Vuesterich & marcha Ostenrich, collapsamq; in eis religionẽ instaurauit, & puincias eas pulsis Auaribus ex Pannonijs magna ex parte Teutonicis gentibus colendas tradidit, cõstitutis illic more Rom. aliquot colonijs: quarum præcipua tum Fabiana erat, ubi & beato Petro basilicã construxit, quæ adhuc Viennæ extat, ruinosa ac uetustate præ cæteris cõspicua & ferè collapsa. Idem fecit in Sicãbria, Carnunto, ubi D. Petronel. basilicã posuit, à qua locus ille in uicum redactus nomenclaturã ad posteros transmisit. In uetustis codicib. Carnburgũ tum dictum fuisse animaduerti & cãpos proximos Carnfeld. In Norico quoq; Ripensi erant coloniæ aliquę celebres, ubi basilicas pro retinenda Christi religione Carol. legit̃ cõstituisse, quas partim uetustas in uillas admodũ exiguas mutauit, partim in monast. cõuertit. Iis auspicijs & Fabiana nostra amplificata & diocœsim suam ueterẽ recepit, q̃ administrasse legit̃ ab eo tẽpore Haymo qdã et sub Arnulpho Imp. circa an. dñi 908, Radfridus à Laureacẽsi metropolitano cõsecratus. Cæterũ sub Ludouico Arnulphi filio, Cõrado & Hẽrico Augustis Hungarorũ gens fera crebris incursionib. totã ferè Germaniam desolatã fecit, q̃ res fecit ut Fabiana nostra rursus in ruinas cõcideret, in quib. exigua uilla cum domo uenatoria paulatim adsurrexit, in qua Hungarorũ reguli ethnici à uenatione cõsueuerant cõuenire. Quę postea domus, Fabiana paulatim ad oppidi amplitudinem redeunte, & nomine mansit & ædificijs, nostris ædibus & diui Rudperti sacello proxima.

Seuerinus Austriorum apostolus.

Episcopatus Viennensis uetustißimus.

Vuestenrich. Ostenrich.

Noricum Ripense.

Fabiana desolata ab Hũgaris.

Itaq; Hungari atq; Auares facti iterum incolæ huius uetustæ urbis, paulò post cæsi sunt ad Lycũ flu. ab Ottone 1. q in exercitu habuit plurimos Germaniæ proceres, comites scilicet à Buchorn, à Schala, à Lengẽbach, & à Blae. Quorũ primæ stirpis Vdalrichus nomine in expeditione cõtra Auaros eam partem superioris Pãnoniæ subegit, quæ in Valeriã excurrit, isticq; sedem posuit & eam terrã ab Ottone 3. in beneficium accepit, à quo comites à Buten & Varnbach, q prope nouã Austriæ ciuitatem in Neunkirchen, hoc est, nouem ecclesijs regiã tenebant, in duces postea Carinthiæ inaugurati. Quorũ postremus Eckenbertus sub Friderico 1. in expugnatione Mediolani morte oppetijt. Comitibus uerò à Schala cessit castrum Medlicense cum adiacente terra. Porrò familia comitum de Blae, qui sub Pipino rege latè domo, pfecti ex Gallijs in Noricum sedem permutarunt, Grub castro cõstructo & Benedut, Peur ac Schlechdorff cœnobijs apud Baioarios excitatis, beneficio Francorũ regum multos & in uicinia Norici Pannoniæq; agros obtinuere. Fuit iin hac stirpe & Sifridus qdam patriarcha Aquileiensis, q unà cum fratribus suis, quum Beuren cœnobium prope Saltzeburgũ posuisset, eidem & prædium Fabianæ nostræ atq; agros uicinos cõcessit. Retinẽt etiam in hunc usq; diem monachi Beurẽses aliq̃t Viennæ, hoc est, Fabianę nostrę uillas. Etsi autẽ hæc comitum de Blae stirps multis postea seculis in Austria manserint, agros tamẽ suos cum Fabiana amiserunt, ab Hungaris occupatos. Quorũ insultus fugientes ultra Danubiũ, pfecti, Hardekhe, Tansburg ac Vueikerschlag castra excitauere. Horũ familia in Conrado & Ottone defecit circiter annum dñi 1264. qui in arce ab Hungaris interfecti, comitatus suos Burggrauijs Magdeburgensib. reliquere. Itaq; in his angustijs Vienna ante Ottonum tẽpora ferẽ inculta iacuit, ẽ comitum à Blae, cœnobijq; Beuren obsequio ab Hũgaris adserta. Quos postea Lupoldus & Albert9 comites Babẽbergę exules, qbus marchia oriẽtalis ab Ottone 2. in beneficiũ collata fuerat, nõ solũ è loco Viennæ sed uniuersa Pãnonia supiori Noricoq; Ripensi eiecerunt. De hoc Alberto comite Babẽbergensi capite plexo, uide Ottonẽ Frisingeñ. lib. 6. cap. 15. Ad Lupoldum 1. marchionẽ, à q̃ tota series pgenitorum nostrorũ (inq̃t Otto Frising.) usq; ad hęc tẽpora nostra extendit, filium uertamus. Is sic referẽ obtinuisse hanc terrã. Dum adolescens die quadã in uenatione per auia fuisset Imperatorẽ solum secutus, & illi ferã percussurus arcum fregisset, iuuenis arcum suum illicò Cæsari exhibuit. Tunc Cæsar pcussa fera super alacritate adolescẽtis delectatus, promisit ei terram, q̃ sibi proximè uacare cõtingeret, ipsiq; cõpeteret Non multo post tẽpore marchione Austriæ mortuo, cum multi pcerum instarent apud Imperatorẽ pro ea terra, prorumpens in medium cum attestatione fracti arcus, quẽ à Cæsare acceperat, regalis promissionis petijt executionẽ. Cui princeps nihil moratus cõtulit terrã. Is itaq; omni potitus terra, multis annis per successores suos eam strenue tuebatur & dilatauit, quousq; directu Dei aduenit in partes istas peregrinãdo beatus Cholomannus. Cumq; ille pro exploratore haberet, fuit anno dñi 1012. suspensus &c. Hæc ostendunt Viennã tunc ex Hungarorum seruitute fuisse exemptã, & in uerba uictorum comitũ Babenbergæ adactã, multis tamen postea annis incultã iacuisse, ut uix oppiduli angustias habuisse putetur: id q̃d probant literæ fundationis Scotensis abbatiæ. quę ab Henrico 1. duce Austriæ fundata fuit & extremã manum perducta circa annum salutis 1158. quę sic habent: Ego Hẽricus Dei gratia dux Austrię, uniuersis Christi fidelibus salutem: Manifestũ fieri uolumus uniuersis q̃d nos inter alias nostri patrocinatus ecclesias, abbatiã in honorẽ Dei & laudẽ suę genitricis Mariæ, deniq; in cõmemorationẽ beati Gregorij in pdio nostro fundauimus, in territorio scilicet Fauianæ quæ à modernis Viẽna nuncupat̃ &c. Cuius ut oppidi, Otto Frising. quoq; meminit li. 1. hist. Friderici 1. ca. 32. cũ cladẽ Hẽrici Austriæ ducis fratris sui à Bela Hũgarię rege retexeret, scribẽs in hũc modũ: Dux tũc demũ terga hosti dare compellit̃, periculis belli exẽptus in uicinũ oppidũ Viennis, q̃d olim à Rom. inhabitatũ Fauianis dicebat̃, declinauit. Quæ docẽt ab eo primũ tẽpore oppidi rursus frequẽtiã, Viennã ipsam induisse, q̃ trib. reb. retulisse memoratus Hẽricus 1. dux Austriæ uidet̃, primũ q̃d abbatiã nouã ad (nõ intra) mœnia illius posuisset in subsidiũ pegrinantib. ad terrã electionis, deindeq; nouã basilicã omnib. sanctis sacratã ante mœnia excitasset, q̃ modo intra mœnia usit. Tertio q; suã ab eo tẽpore regiã aulamq; Viẽnæ cõstituerit, q̃ postea in monast. Carmelit. uersa, pximo foro appellationẽ religt, q̃d Viennẽses uocare solemus, Am hoff.

Peuren monasterium.

Lupoldus primus marchio.

Diuus Cholomãnus suspensus.

Fundatio Scotensis abbatiæ.

Fauiana hodie Vienna.

Hac

Hac enim ex re factum est, ut Richardus Angliæ rex ob ignominiã Lupoldo duci Austriæ sexto apud Accaron Asiæ illatã, exploratus & captus in diuersorio uillæ Erdpurgi & duci exhibitus, dum domũ ab expeditione Asiatica rediret, nouis mœnibus Viennã circũdare coactus fuit. Quam historiã Otto Frisingensis Austriacæ propaginis princeps doctiss. qui eo ferè tẽpore in humanis fuit, in hæc uerba describit, in noua nuper à nobis repta Austriæ Chronica ab eodẽ principe scripta. Hac tempestate rex Anglorum Richardus de expeditione trãsmarina rediẽs per Hungariã in fines ducis Leopoldi, paucis comitatus deuenit, memorq́; iniuriarũ eidem duci apud Accaron à se exhibitarũ: ipsum nimis metuens, dimisso regali obsequio, priuato habitu furtim celeriterq́; transire cupiens in quodam diuersorio iuxta Viennam ciuitatem necessitate prandij diuertit, socijs præter paucos dimissis. Itaq; seruili opere ne agnosceret in coctione pulmentorum per se dans operam, ait ille ligno adfixum propria manu uertens assabat, anulum digito oblitus. Quidam ergo de familia ducis, qui cum duce apud Accaron fuerat, uisum inibi regẽ notũ habebat, de ciuitate fortuitu egressus, tabernã regali coco insignem intrauit, et ex cõsideratione annuli ipsum respiciens & recognoscens, agnitũ dissimulauit, concitoq́; cursu in ciuitatẽ reuersus, ducẽ qui tunc forte aderat, de præsentia regis certificans, admodum exhilarauit. Igit sine mora ascensis equis cum frequentia militum dux accurrit, regemq́; frixam carnem manu tenentem captiuauit, irrisumq́; tali opere, in ciuitatem duxit & custodiæ mancipauit, digna recõpensatione reddens quod meruerat. Imperator itaq; captum regem Anglorum audiens, missis ad ducem nuncijs regem sibi præsentari iussit, præsentatumq́; Vuormaciam asportari uinctum ferroq́; onustum præcepit, datis sibi inducijs deliberandæ redemptionis. Itaq; pro captiuatiõe peregrini regis Lupoldus à summo pontif. max. excõmunicatur, ne simili ausu peregrini sancti sepulchri à quoq; impeterentur & à subuentione transmarinæ ecclesiæ deterrerentur. Tandẽ datis pro redemptione sua Imperatori multis millibus cẽtenariorum auri & argẽti, imò & duci Lupoldo auro & argento pro libitu collato, eiusq; recõciliatione sacramẽti firmata, captiuitate exuit. sicq; mulctatus redijt in terram suam &c. Hæc docent Viennã ab eo primum tempore, & ducis cohabitatione & incolarum fuisse subuectam frequẽtia. Ad quas res adiumẽta non minima ipse Richardus Angliæ rex cõtulit (si uulgarib. Austriæ credimus annalibus,) nouis mœnibus excitatis, quæ priora & uetustiora includerẽt, et adhuc hodie, licet lacera atq; à Mathia partim Hungarorũ rege, partim Solymãno Thurcarum tyranno quatefacta demolitaq; cernuntur. Igitur his incrementis Vienna ab anno dñi 1200. caput exeruit, iuuitq; eam præter hunc Lupoldum, cuius meminimus, & alter Lupoldus prioris filius, emporio mercatorũ nouo in ea constituto, & magna summa pecuniæ ciuibus cõcessa, quam in quæstum conferrent. Quo beneficio ita ditati ciues, opumq́; cumulo exultantes, locũ eum apud imperij Rom. ordines quæsiuerunt, ut prescripto postea Friderico hoc nomine primo Austriæ archiduce itẽ primo, à Friderico Cęsare secũdo, & aquilæ aureæ orientis scilicet imperij insignibus adornati fuerint, & donati libertate, inter liberas imperij urbes Viennã nostrã retulerint. Quã etsi p̃rogatiuam ob singularẽ fidem erga imperiũ tum Viennẽses accepissent, tamen reconciliato imperio duce, dulce heri sui obsequium amplecti maluerũt, quã in illa, si dijs placet, libertate superbos spiritus gerere. Qua re factum est, ut postea deficiente stirpe Babenbergensi, in fidem à Rudolfo Habspurgẽsi in Cæsarẽ circa annũ salutis inaugurato 1280. recepta fuerit, magnisq́; priuilegijs accumulata, ita creuerit & priuatis & publicis ædib9, ut tertia deniq; mœnia accesserint, ac tertia urbis pars adiecta fuerit, prioribus duabus multo amplior: quàm anno domini 1529. Turcarum nobis obsidio ademit. Atq; post ea tempora Cathedralis sedes in Viennã redijt, Academia posita fuit, uno ferè eodemq́; tempore, eodemq́; à principe Rudolfo 4. Quod circa annum salutis fuit factum 1363. A quo etiam principe altera diuo archangelo Michaëli sacrata parochia intra Vienniam excitat & Carmelitarũ cœnobiũ in ueteris aulæ ruderibus adsurrexit. Ante quẽ p̃terea ab eius maiorib. Habspurgensib. uidelicet principib. cætera sunt tẽpla cõdita: August. cœnobiũ ab Ottone duce, circiter annũ salutis 1330. Diuo Laurẽtio sacra ædes & cœnobiũ monialiũ posita à Frider. & Ottone ducib. circa eadẽ tẽpora. Diuę Claræ abbatiã à Rudolfo 3. duce Austriæ eiusq; cõiuge Blãca Galliarũ regina excitatã reperio. Quã Anna postea Friderici 3. Rom. regis filia circa annum dñi 1336. itemq́; Catharina Alberti 2. ducis Austriæ nata circa annũ salutis 1380. auxerunt atq; locupletarũt. Hanc abbatiam secutũ mox est Minoritanũ cœnobiũ à Blanca Galliæ regina

Austriæ

Richardus rex Angliæ captus

Habes hanc Historiam quoq; infra in terra sancta, sub Gudone rege.

Richardus rex noua Viennæ mœnia excitat

Emporium Viennense.

Cathedralis sedes Viennæ.

Monasteria multa Viẽnæ.

Austriæq́ archiducissa & Elisabeta Arragonum regina, itemq́ Austriæ archiducissa circa annum domini extructum 1336. Porrò ad Cœli portas cœnobium uestalium uirginum, magister Gerhardus parochus Viennēsis circa annum domini 1267. auspicatus fuit. Cui aliud postea item pro Sanctimonialibus honesta quædam matrona adiecit, diuo Iacobo dedicatum. Adiecit & diuo Hieronymo sacram ædem, iuncta monasterio Vestalium ad annum reparatæ salutis 1424. Chunradus Holtzler consul Viennensis, & beatæ Dorotheæ præposituram Canonicorum regularium sub annum salutis 1410. Andreas Blancus, Alberti quinti ducis Austriæ & præceptor & Cancellarius. Atq́ hæc breuiter & sine omni uerborum lenocinio de Viennæ nostræ & exordijs & incrementis. Quam urbem Fridericus Imperator 4. eiusq́ filius maximilianus Cæsar, ac pronepos inuictissimus nostri seculi Augustus Ferdinandus ita euexerunt, ut iam sex præcipuarum ista linguarum earundemq́ mercatorum commune quasi diuersoriū existat, hoc est, Germanorum, Italorum, Hungarum, Bohemorum, Polonorum & Schlauorum. Præterea duodecim in ea magistratus quotidie iura dent & leges dicant. Quorum quatuor sunt ecclesiastici, Pataujensis episcopi officialis, Capitulum cathedralis ecclesiæ, & uniuersitatis Rector. Sunt item quatuor Vrbani, & quatuor extra urbem. ex quibus præcipui sunt, quem uocant Regimentum, unde omnes inferioris Austriæ prouinciæ iura petunt, & quem fiscum siue Cameram appellant, quò omnes rationes earundem prouinciarum referuntur. Reliqui his subiecti sunt & à quibus ad superiores prouocatio libellorum fit, Senatus prouinciæ cum suis Marescalcis, Ordinarij prouinciæ, Senatus urbanus cum suo consule, Prætorium urbanum, Telonarij iudicium, & Mercatorum prætorium, quod Handgrauiatum uocant: de quibus quia fusius in nostra Vienna disseruimus, iam breuitatis gratia supersedemus. Atq́ hæc raptim in gratiam cum conciuium meorum, tum Munsteri, pro eo quem erga hos uiros habemus affectu, obiter picturæ urbis subnectere uoluimus. In quibus qui elocutionem atq́ dispositionem quærere uelit, ita fallitur, ut sentiat simplicissime nos orationis stilo singula adnotasse, & nequaquam historiam scripsisse.

Multi magistratus Viēnæ.

Stiria.

STiria quā quondā Valeriā dictam putant, latus eius septentrionale Austriam respicit, prouincia est mōtana, quāuis in orientem excurrens non paruas planicies habeat. Drauus ac Mura fluuij terram irrigant. Mura in Drauum exoneratur, ille autē in Danubiū. Vrbiū populi plerunq́ Teutones. Sclaui qui citra Drauum rura colunt, Imperiū Australis familiæ est. Multæ ibi uetustatis reliquiæ uisunt & Romanorū principū nomina sepulchralia marmora referunt, præsertim in oppido Ciliæ, cui superioribus annis præfuit comes Fridericus, qui cum esset in libidinem pronissimus & olim Veronicæ concubinæ incensus amore, legitimam coniugem ex comitibus Croaciæ natam manu sua interimisset, concubinam uerò pater comitis in profluentem demersisset, uxores passim filius maritis abstulit, puellarum greges in palatium rapuit, prouinciales pro mancipijs habuit, ecclesiarū bona diripuit, monetarum falsatores, ueneficos, ariolos, necromanticos undiq́ ad se conciuit. Cui mortuo, Vdalricus filius successit similis ingenio patri. Quo interfecto 24. competitores hæreditatis fuēre, ut qui uiuēs undiq́ bella conciuerat, moriens quoq́ seditiones excitaret. Sed optimates terræ possessionem Imperatori Friderico tradendam censuerunt, ea lege, ut competitoribus secundum prouinciæ consuetudinem in iudicio responderet. Decreuit quidem relicta Vdalrici armis defendere quæ possidebat, sed Fridericus obtentis multis castellis, tandē receptus est. Fuit autem primum Stiria marchionatus, sicut & Germanicè appellatur Stiermarck, sed per Fridericum Barbarossam fuit ad ducatum erecta. Vltimus marchio uocatus fuit Ottocarus, cuius filiam duxit uxorem Lupoldus dux Austriæ, qui consensu Imperatoris factus est dux Stiriæ. Deinde quum rursum successio illa extingueretur, miserāt prouinciales quidā ad Bauariam, alij ad Vngariam, cuius regni moderator misit filium suum ad Gretium, sed cum ille uiueret iuxta mores suos, intollerabilisq́ esset Stirijs, expulsus fuit de prouincia, & uocatus Ottocarus filius regis Bohemiæ, qui usurpauerat ducatū Austriæ: obtinueratq́ anno Christi 1269. Carinthiam, sed diu conseruare non potuit. Stirij agrestes uulgò populi sunt

Sceleratus princeps.

Stiria fit ducatus.

puli sunt & strumosi, adeò quidem ingenti struma, ut ipsis loquelam impediat, & mulier lactans illam post tergum perinde atq; saccũ reijciat (si fama uera est) ne infanti impedimẽto sit. Strumæ causam aquæ aërię qui bus uescunt incolæ, tribuunt. Stiriani ipsi cultu & sermone Germani sunt præter Draui accolas, qui Illyrica utuntur lingua. Sal ibi coquitur, quod ad finitimas gentes defertur. Regio ferri & argẽti ferax, sed principum incuria parcius foditur.

Carinthia.

Carinthia est mõtana regio Carnis ad ortum, Stiriæ ad occasum ac meridiem iuncta, alpes Italas & forum Iulij contigit. Multæ in ea ualles collesq; feraces tritici, multi lacus & amnes, quorum pręcipuus Drauus, qui per Stiriã ac Pannoniam in Danubiũ fertur. Obedit hæc prouincia principibus Austrię. Et quoties in Austria nouus princeps reipublicæ gubernationem init, solennitatem nusquam alibi auditam obseruant. Non longe ab oppido sancti Viti in ualle speciosa dirutæ ciuitatis uestigia uisuntur, nomẽ loci uetustas perdidit, nec procul hinc in patentibus pratis erectus lapis marmoreus est, quem, cum dux creandus est, rusticus quidã, cui per stirpis suæ successionem hæreditario id officium debetur ascendit, ad dexteram bouem habens fœtam nigri coloris, ad læuam equa illi sistitur strigosa macieq; insigni, frequens circa populus agrestiumq; turbo ingens, dux inde futurus ex aduerso mouet purpuratorũ multitudine septus, præcedũt principatus signa, omnesq; in toto comitatu egregiè cultu præter futurũ ducem. Is agresti habitu pileo tectus, calceos & pastoralem baculũ gerens, pastorem agit magis quàm principem. Hunc uenientem intuitus qui lapidẽ obtinet, Illyrica uoce, Quis est hic, exclamat, qui tam superbè incedit? Respõdet circumfusa multitudo, Principẽ regionis aduentare. Tum ille, Iustus ne iudex? salutem patriæ quærens? liberæ conditionis? dignus'ne honore est? Christianæ pietatis cultor ac defensor? Clamat: Est quidem & erit. Rursus idem: Quæro quo me iure hac'a sede dimouebit? Respõdet ducalis aulæ magister: Sexaginta denarijs hic abs te locus emit, iumenta hæc tua erunt, ad bouem & equum manum intendens. Vestimenta quæ dux exuet habebis, eris'q; tu cũ domo tua tota liber'a tributo. Quibus dictis, rusticus malam principis percutit, alapa leniter incussa, iubetq; ęquũ iudicẽ esse, præmioq; abducto, loco cedit. Tum lapidem dux occupat, nudum gladium uibrans ad omnem se partem uertit, populum affatur, pollicetur'q; se ęquum iudicem futurum. Ferunt & aquam agresti pileo oblatam potare, in futuræ sobrietatis argumentum. Deinde ad ecclesiam uicinam perductus sacris interest, quibus peractis humili ueste, qua adhuc indutus est deposita, paludamentum induit, splẽdideq; cum proceribus suis conuiuat. Postremò, in pratum reuertitur pro tribunali sedens ius dicit & feuda confert. Hic honos principis inuestiendi rusticis datus est, quòd illi primùm in ea terra Christi fidem accepère, nobilibus & principibus in errore ad usq; Caroli Magni tẽpora permanentibus, quando & ipsi baptismati admoti

Consuetudo mirabilis.

Principis inauguratio.

mati admoti sunt. Fuit olim Carinthiæ dux, quum imperij officia passim inter principes & ciuitates imperiales distribuerentur, uenator imperij, unde ad eum lites & contentiones uenatorum omnium deferebantur. Anno Christi 1331. peruenit ducatus Carinthiæ ad duces Austriæ. Vltimo enim duce Henrico sine uirili semine mortuo, redijt ducatus ad imperium, fuitq; feudum eius à Ludouico Cæsare hæreditario iure Alberto duci Austriæ collatum, secundo scilicet huius nominis. Filiam uerò ducis relictam, habuit Iohannes filius regis Bohemię uxorem, cui designatus fuit comitatus Tyrolensis pro ducatu Carinthię. Mortuoq; isto Iohanne sine liberis & uxore eius à Marchione Brandenburgensi ducta, peruenit comitatus ad Brandenburgenses. Sed cum Marchio ille nullam ab uxore sustolleret prolem, dono dedit comitatum Tyrolens. ducibus Austrię.

De comitatu Tyrolensi.

COmitatũ Tyrolensem & Enipontem uulgò Insprucк huc posuimus propter dñium quod ibi habent principes Austrię, quum hęc regio lõge absit à Carinthia. Rudolfus filius Alberti ducis Austrię anno dñi 1360. adiũxit hunc comitatum Austrię. Nam habuit ille comitis Tyrolensis relictam in matrimonio uxorẽ: quę tametsi cum priori marito haberet filiam, quam Ludouicus Ludouici ducis Bauariæ & Imperatoris filius uxorẽ duxerat, genuissetq; Meinhardum filium hæredẽ comitatus, mortuo tamen filio sine hærede, legauit comitatũ domui Austrię & non patruis suis principib. Bauarię quos odiebat, sicq; mansit comitatus apud principes Austrię quousq; tandem cõmutatus fuit pro Carinthia, ut pręcedẽti signauimus capite. Is comitatus habet tãta in singulos annos emolumẽta, estq; tam diues in argẽtifodinis quę apud oppidũ Schuuatz inuẽtę sunt, ut suis diuitijs superet potẽtes ducatus, cõparariq; posset regno. Sunt autẽ metalla huius loci nobiliora metallis aliorũ quorũdam locorum,

Tyrolis diues in mineris.

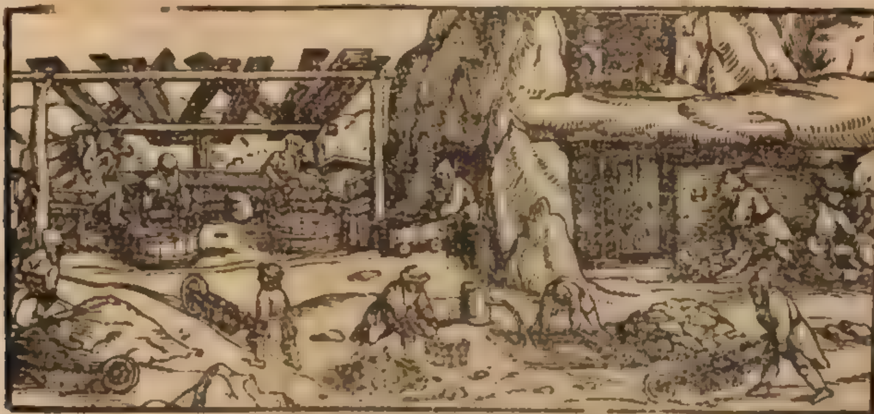

præsertim æs q̃d est supra modũ ductile. Est metallũ metallo nobilius, q̃d pluribus rebus excellit, uel maiores affert usus ad secãdum, uel quod rarius est. Excellit metallum multis de causis metallũ. Aut em̃ ignis id non cõsumit, non solũ cum incẽdijs arserit, sed etiã cum in catino alternatim cum rebus quę ipsum purgãt positum coquit̃, aut q̃a ei nihil deperit, nisi cum diutius arserit in eodẽ catino, q̃a acria id nõ corrodunt nec alio uitio infestat̃, aut q̃d eo manus non sordescũt, aut quia dilatat̃ laxius q̃ cætera, aut q̃a fundi potest, aut quia gratum est colore, aut deniq; quia proter duriciã magnos usus affert. Itaq; ob has causas ferè omnes, aurum reliqua excellit metalla. Nam durat in catino & in incendijs, nec ipsum acria corrodunt, nec ullum aliud cõcipit uitium, nec eo sordescunt manus, dilatat̃ laxissimè & fundi potest suo etiam colore præstat cæteris metallis, sola duritia superat̃ ab argento, ære & ferro. Cum igit̃ aurum in metallorũ genere perfectũ naturæ opus existat, & chymistæ, ut eius speciem imitatione exprimere possint. reliqua metalla diutius coquũt ac colorãt, & artifices quidã æs, ut auri nõnihil fiat simile, cadmia tingunt, in Orichalcumq; permutant. Secundas tenet argentũ: nam & in incẽdijs perdurat, ac uerò etiam in catino, nisi cum sæpius & diutius arserit. Acria id corrodunt & in cæruleum uertunt. Nullũ pręterea aliud insignè uitium concipit. Laxius quã cętera metalla, auro excepto, dilatatur, fundi etiam potest, & color illius albus

Quod metallũ excellit.

Aurum.

Argentum.

albus placet, Durius est auro, sed minus durum quàm uel æs uel ferrum. Cum igitur soli auro cedat, & chymistæ etiam ut eius formā possint effingere uiliora metalla coquunt & colorant, & alij quidā æs, ut speciem præ se argenti ferre possit, magnitide tingunt. At tertias fert æs. laxius enim dilatari potest quàm uel ferrum uel aliquod plumbi genus: fundi præterea potest, sed ignis ipsum cōsumit siue diutius arserit in catino siue alternatim cum rebus, quæ aurum & argentum purgant, positum fuerit in catillis: quin ei obuenit æruginis uitium. Quartas deferunt ferro. Quamuis enim rubigine perit, & non facile funditur, tamen satis laxè dilatatur, & duricia superat omnia metalla. At plumbi genera retro ponuntur, quòd scilicet ignis ipsa in catino aut in aliam formam mutet aut prorsus consumat, & quòd ea in cerussam uertant acria, & quòd in aqua locata nigrore inficiantur ea parte qua diutius terram uel lapides attingerint, sed candidum reliquis duobus præponitur, quod inter ipsum & argentum maxima sit similitudo in colore. Quod cum sciant chymistæ, ex nigro candidum conficere conantur. Nigrum autem idcirco antecellit cinereo, quòd ex hoc solo difficilius opera confici possint. Postremas tribuunt argento uiuo: nam quia liquidum est, chymistis imperfectum metallum esse uidetur. Porrò si in his metallis utilitatis fructū cōsideremus, unum ferrum longè præstat cæteris omnibus. Siquidem propter duriciam maximos affert usus ad secandum & ad conficienda opera quæ diutissimè durant. Ad hanc uerò ferri duriciam proximè accedit æs, quo circa ueteres illi opifices ex eo instrumēta secandi fecerunt atq; arma fabricati sunt. Eadem quidem ex argento fecerunt, quòd duricia non multum cederet æri, & ad ornatum magis esset decorum. At qui quondam aurea cassi de, thorace, lorica se texerunt & gladijs aureis usi sunt, hi armis magis fuluo illo metallo fulgentibus quàm duricia robustis pugnarūt. Quia uerò aurum molle est. Debæ ut minus utile, triplum ære simplo, & duplum argento simplo uicinis uendiderunt. Cum enim abundarent auro, instrumenta & multa alia opera ex eo cōficere potuissent, at usus docuit eos, aurum minus esse accommodatum ad secandum & ad alia, quàm uel æs uel argentum; atq; ob hanc sanè causam etiam homines qui insulas à Lusitanis repertas ac quasdam Africæ & Indiæ regiones incolūt, aurum magni non æstimant, quanquam etiam propter alteram causam, quòd ei sit multum & copiosum, ac tertio quòd eiusmodi nationes rerum metallicarum sint rudes. Plumbi autem genera propter eandem mollitudinem & quidem maiorem, paucis in rebus nobis usui esse possunt. Etenim ex eis præter pocula & uascula non multa fiunt opera. Postremò argētum uiuum quia liquidum est, etiam in minus multis nobis est usui: argento quidem & æri sublitum aureas bracteas retinet. Nec uerò si unum aliquod metallū alteri prestat & magis expetitur ad usus necessarios, sequitur illicò id ipsum maioris esse precij, sed rarissimum quoq; ferè maximi precij est: quamobrem argentum & plumbum candidum (quod stannum uocant) quia rara sunt, maiori precio mercamur quā uel ferrum uel æs, quantūlibet hęc multis rebus excellant & maiores usus nobis afferant, Rerum enim copiam uilitas, inopiam caritas consequitur. Magna uerò copia metalli tunc existit, cum multum in aliquo loco effoditur aut inuenitur, uel terra mariq; conquisitum in unam aliquam urbem inuehitur, quæ copia facit ut aliquod metallum uiliori precio uendatur. At inopia metalli contra existit cum paucum effoditur aut in aliquā regionem uel oppidum non multum infertur. Ex his itaq; satis intelligi potest, tres potissimum esse causas, cur metallum aliud alio sit carius. Aurum quidem apud omnes ferè nationes preciosissimum habetur, quia natura pręstat cæteris & est rarius. Et quanq; non sit utile ad secandū, tamen rebus omnibus magnū affert ornatum. Argentum autem precio semper cessit soli auro: nam & naturæ præstantia reliquis excellit metallis & rarum est, & ut ad secandum minus accōmodatum quàm æs aut ferrum, res ornat splendide. Græci olim unam auri partē decem argenti partibus æstimauerunt. Hipparchus tamen apud Platonem dicit unam auri portionē esse precium duodecim argenti portionū. Et Darius in tributorū exactionibus unū auri talentū taxauit tredecim argenti talentis. Quod an de auro & argento puris uel mistis capiendū sit, alijs excutiendū relinquo. Hoc tamen ex his colligimus, priscis tēporibus idē auri puri pars in præcipuis Germaniæ emporijs primo empta fuit tredecim argenti partibus & paulò plus q̃ duabus unius decimætertiæ partis tertijs: deinde ferè duodecim argenti partibus, nunc uerò undecim & paulò plus q̃ una una undecimę tertia. Nā iacet precium auri. Argento autē proximum locum nostris tēporibus argentum uiuum & plum-

Aes.

Plumbum

Quod metallū utilius.

Aurum uilius ære et argēto.

Rarius metallum nobilius.

Preciū metallorum.

bum candidum obtinet, non quòd aut natura reliquis antecellant, aut magno usui nobis sint, sed quòd rarissima. Argentum etiam uiuum idcirco quòd Africæ ac quibusdam Asiæ regionibus magnopere expectatur. Partes uerò 143. plerunque emuntur una argenti parte. Attamen unum aliquod ex his duobus interdum maioris uenit interdum minoris. At æs etsi natura non cedit argento uiuo & plumbo candido, & maiores quàm ea usus afferat, tamen quia multum & copiosum effoditur minori precio emitur. Nam in nobilibus emporijs nostris æris 220. partes una argenti parte hodie emuntur. Eius uerò precij, cuius æris est plumbum cinereum (uulgò Bismut) quod etiam rarum inuentu. Id ueteres scriptores ignorarunt. Quoniam aut plumbum nigrum æri bonitatem præstantiamque concedit, & minus quàm idem æs nobis usui est, & copiosum eruitur, multo minoris uenit. Nam in his locis in quibus primo ex galena excoquitur, eius 880. partes una argenti parte uenduntur, in emporijs uerò ferè sexcentæ una argenti emunt. At ferrum ut maximos usus ad secandum afferat & ex eo arma aliaque opera permulta confici possint, tamen quia copiosissimum in pluribus locis conflatur, minimi precij est, etenim 1282. partes ferri una argenti parte emitur, quanquam Suedicum & optimum, quodque est carius.

Quo pacto ex auro & argento moneta cuditur.

Monetarius metallum purum siue aurum siue argentū siue æs in catinos inijcit, & quidem ad aurum adijcit argenti tantum, ad argentū æris tantum, quantum ex decreto regis aut principis aut ciuitatis licet adijcere: coctoque metallo usque dum liquescit, tum in fert eum instrumentum, cui sunt aliquot canales infundit liquidum ut fiant bacilli, quos ex instrumēto exemptos ducit in bracteas latas aut strictas, crassas aut tenues, prout ratio monetæ cudendæ postulat. Eas bracteas deinde in plures particulas secat, & aureas omnes, item argenteas maiores appendit, ut nummos aureos & argenteos iusti ponderis possit cudere, sed argentei minores ut æquè graues sint, nec facile fieri potest, nec magni refert, eorum modo numerus sit integer, alium alio grauiorem esse, cum eis paululum ad legitimum pondus deesse uel superesse possit, mox bracteas laxius dilatat, forcipe prehensas ac malleo percussas & toties calefactas quoties opus fuerit, facit plerunque rotundas, & eas ut albescant addito sale atque fece uini sicca coquit. Postremò in ferreum instrumentum, in quo hominum & aliarum rerum imagines incisæ sunt, impositas & percussas imprimis in eis species easdem, tum inuersas & in alterum ferreum instrumentum, in quo notæ literarū aliarumue rerum insculptæ sunt, inpositas & percussas iterū signat, Habeo autē hæc omnia ex Georgio Agricola, harum rerum diligentiss. scriptore.

Carnia

Carnia, uulgo Krain.

CArni inter quos Iapides enumerantur, Sclaui sunt, diuiduntur'q; in duplicem Carniolam ſiccam ſcilicet, quæ aquarum indigua eſt, & alteram irriguam, in qua Sauus fluuius ortum habet, & in qua eſt Labacum inſigne oppidum, quod Sclaui & Itali Lubianã uocant. Sunt Carni confines Hiſtrijs, utuntur'q; Sclauonica lingua. Qui ſiccam inhabitant Carniam, comprehenduntur inter Labacum & Tergeſtum, uocantur'q; partim Hiſtrij & partim Karſſij, &c.

De Iſtria peninſula.

Ludouicus Vergerius, Sebaſtiano Munſtero, S. D.

DE mea Iſtria in qua ſum natus, paucis accipe Mũſtere. Ea occurrit ut pẽinſula. latitudo eius XL. mil. paſ. hoc uerè Plin. at circuitus longior q̃ ille ſcripſerit. Nam ſi ab intimo eo ſinu ubi Tergeſtum ſitũ eſt incipias, uelis'q; iuxta littora uſq; ad oppidum S. Viti, quod eſt in Fanatico ſinu & Flumen appellant, nauigare, hi erunt pluſquam CC M. paſ. Tota hæc regio minimè plana eſt, at non habet arduos montes, neq; infœcundos, ſed quos uerius dixeris colles, qui ſunt uitibus, oleis & alijs fructiferis arboribus conſiti, atque etiam frumento, paſcuis & pecoribus abundant. Vnum tamen *Magnitudo Iſtriæ.*

Genealogia Marchionum & Ducum Austriæ.

Intra octingentos aut nongentos annos Austriæ dominium sæpe iactatum & translatum est de una ad aliam familiam. Præsides eius primum fuerunt marchiones, appellataq; fuit regio illa Marcha orientalis, à tempore scilicet Theodonis ducis Bauariæ usq; ad Imperatorem Ottonem primum, spacio annorum 330. Nomina marchionum fuerunt, Vualarius, Grypho, Albertus, Occarius, Ceroldus, Theodoricus, Gothfridus, Gerholtus, Baloericus, Sigenhardus, Lupaldus, Arnulfus, Gebelhardus, Rudigerus, Engelricus, Cōradus. *Nomina marchionum.* Post hos rerum potiti sunt in Austria comites Bambergenses, quos alij uocant duces Sueuiæ. Nam anno Christi 980. factus est comes Albertus marchio Austriæ, & post eum filius eius Lupoldus, qui obijt in Ingelheim dum Henricus tertius ibi nuptias celebraret, delatumq; fuit corpus eius in Austriam & in Melacensi loco sepultum, ubi marchionum fuit sepultura. Post istum regioni præfuit filius eius Henricus, & nepos Albertus qui obijt anno millesimo quinquagesimo sexto. Nauclerus paulò aliter sentit nempe in hūc modum: Obijt Rudigerus marchio Austriæ sine legitimo hærede, unde rex Henricus Auceps inuestiuit Lupoldum ducem Sueuiæ. Hic Lupoldus castellū Melck bello quæsiuit, & in eodem collegium duodecim canonicorum fundauit, ubi & sepultus est unà cum uxore sua sorore regis Henrici de Brunsuic. De hoc Lupoldo supra in descriptione urbis Viennensis copiosiorem fecimus mentionem. Successit ei marchio secundus, Henricus filius, &c.

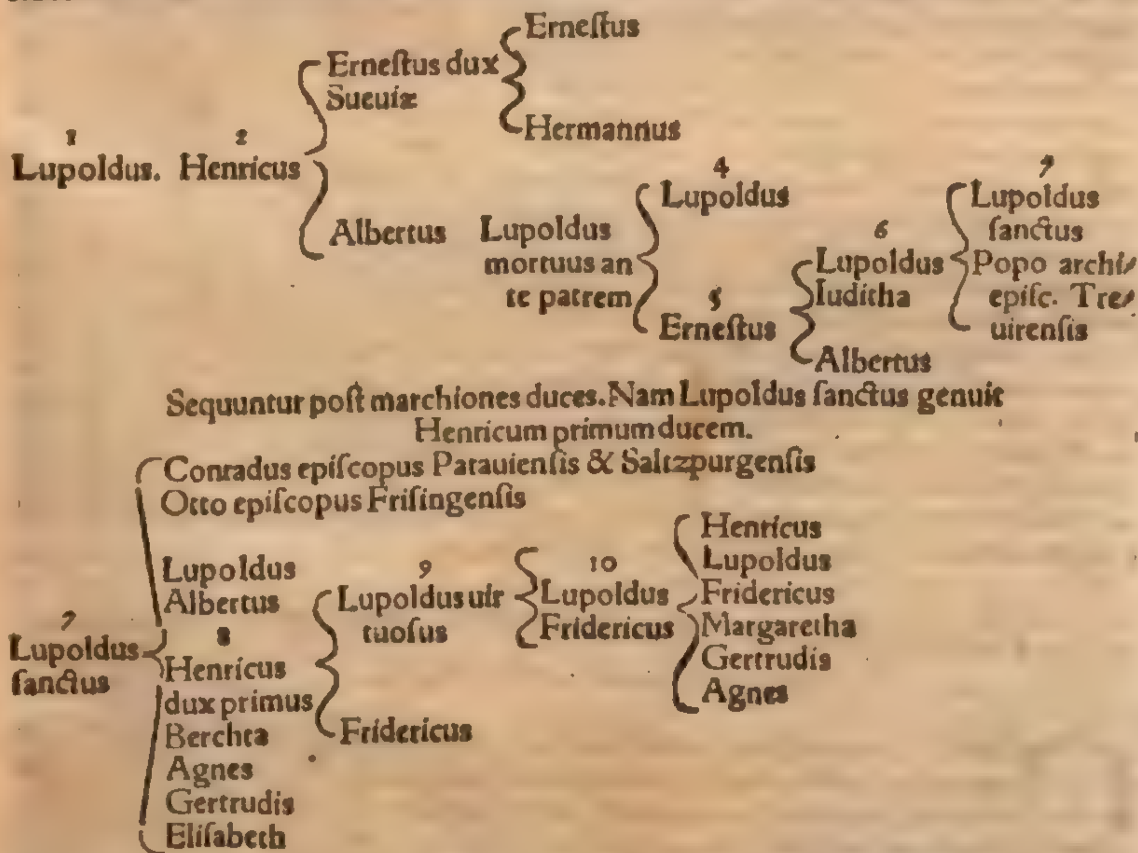

Sequuntur post marchiones duces. Nam Lupoldus sanctus genuit Henricum primum ducem.

Ernestus seu Arnestus Alberti frater, aut secundum alios filius, occisus fuit anno Christi 1014. in pugna quadam Saxoniæ. Lupoldus 4. pro canonicis in Melck introduxit monachos circa annum Christi 1075. Lupoldus 7. quem sanctum colunt, duxit uxorem Agnetem filiam Henrici quarti, relictam Friderici ducis Sueuiæ, quæ antè genuerat Fridericum & Conradum duces Sueuiæ. Henricus 8. succedens patri fuit uulneratus in bello Bohemico, mortuusq; anno millesimo centesimo septuagesimo septimo. Huic cōtulit Conradus rex Rom. (qui frater eius fuit ex parte matris) ducatum Bauariæ, uacantem ex priuatione Henrici superbi, quem & tredecim annis possedit. Cumq; inde multa oriren-

tur bella, mortuo Conrado Imperatore, Fridericus Imperator successor dictum Hēricum Austrię Marchionem, & Henricum filium Henrici superbi amicabiliter composuit, ita ut quicquid Marchiones antea cis Aenum fluuium à ducatu Bauarię recognoscebant, de cętero nullo iuris beneficio ducatui subiectū esset, fecit ex ipsa marchia ducatum, & eodem Henricum inuestiuit, ducemq́ creauit, ducatum autem Bauarię nonnihil mutilatum Henrico filio Henrici superbi restituit. Lupoldus nonus & frater eius patri succedentes ceperunt Richardum regem Anglię ex Asiatico bello reuertentē, qui Austriacos iniurijs affecerat, extorseruntq́ ab eo pro sui liberatione tātam uim pecunię, ut inde emerint ducatum Stirię, & cōpararint Neoburgum & comitatus Lintz atq́ Vuels ab episcopis Patauiensi, & Herbipolensi, cingerentq́ Viennam nouo muro, & ex fundamentis construerunt Nouam ciuitatem. Iste Lupoldus militauit contra infideles Prutenos, & reuersus abolitis alaudarum insignibus, aliud induxit signū, nempe album tramitem in rubeo spacio. Cadens autem de equo fregit crus, & ingressus religionem reliquit ducatum filijs Lupoldo & Friderico, mortuus anno 1194. Fridericus Lupoldi 10. frater assumpta cruce sub Hērico 6. intrauit terram sanctam ubi & mortuus est anno 1198. dum Damiata obsidione cingeretur. Lupoldus uerò frater eius mortuus est anno 1132. relictis tribus filijs & multis filiabus. Filij post patrem omnes mortui sunt, nullo relicto hærede. Gertrudis nupsit Hermanno marchioni Badensi, quę & tandem unica fuit hæres Austrię. Agnes uerò nupsit duci Carinthię, genuitq́ ex eo Mainardum comitem Tyrolensem, cuius filiam postea duxit uxorem Albertus comes Habspurgensis, factus per eam dux Austrię & Stirię. Sed redeo ad Fridericum ult. ducem Austrię in hac familia. Hic propter multa obsequia imperio exhibita fuit anno Christi 1225. à Friderico secūdo Imperatore in Regē Austrię creatus cum omnibus priuilegijs & ceremonijs ad hoc requisitis, sic tamen quòd ex collato honore nihil honoris & iuris Romano diademati subtraheretur. Et quum usq́ ad annū Christi 1236. regnasset rursum fuit regno exutus & corona regia priuatus. Nam fuit patronus omnium raptorum, & sępe ad imperij principes citatus nunquam comparuit. Vnde motus Fridericus Imperator, manu forti profectus in Austriam, omnes oppressos & iniuriam affectos liberauit. Obtentaq́ regione, incorporauit Viennā imperio, liberamq́ fecit eam sicut alias imperiales ciuitates. Hic dux Henricus fecerat Viennę cui iam quandam, & uiolenter oppressit formosiores ciuitatis fœminas. Irritati autem ciues exclu serunt illum ciuitate & regione. At ille contractis copijs oppugnauit & plurimum afflixit Viennam. Deinde profectus Romam & reconciliatus Imperatori, reuersus in Germaniam quiescere non potuit, quousq́ rex Vngariæ, rex Bohemiæ & dux Bauariæ illi bellum indixerunt. Triumphans uerò de Bohemis, Vngari irruerunt in terram, interceptumq́ ducem, qui properabat alias colligere copias, delectum equo interfecerunt anno 1246.

Primus dux Austriæ.

Rex Austriæ.

Multi principes contendunt pro ducatu Austriæ uirili semine destituto.

OCciso Friderico ultimo duce Austriæ, ducatuq́ uirili destituto semine, multi principes conabanī sibi subijcere Austriā. Siquidē Vladislaus marchio Morauiæ se intromisit de ducatu, eo q̄d uxorē haberet de domo Austriæ, sed eo breui defuncto, immiscuit se Hermānus Marchio Badensis, qui habuit de eadē domo Agnetem filiam Henrici quondam ducis. Supererat adhuc soror Friderici ultimi ducis Austriæ, relicta Henrici ducis Sueuiæ, quam duxit Ottocarus filius regis Bohemię, quam tamen postea repudiauit, uel ut alij dicunt, ueneno è medio sustulit & filiam regis Vngariæ superinduxit, retinens & possidens Austriam 26. annis, quousque Rudolfus comes Habspurgensis factus est Rom. rex. Non tamen totam possedit Austriam, quum Hermannus Marchio Badensis partem quoq́ quandam haberet, sed illo mortuo anno 1250. & filio eius in locū eius succedente, atq́ connitente ut per contractas copias totam sibi subijceret Austriam, fuit per Gallos in regno Neapolitano interfectus, uiuente adhuc matre eius Gertrude. Cęterum Ottocarus rex Bohemię tali astu se insinuauit in ducatum Austriæ. Mortuo ultimo duce

Bohemus astu obtinet Austriam.

duce Friderico, duæ sorores eius uidua sedem suam transtulerunt in Austriã, administrationem illius usurpantes. Feuda enim Austriæ utrunq; sexũ contingunt. At incolæ regionis contempto mulierũ gubernaculo, laborarunt magna ex parte pro iuniore marchione Misniæ, ut illorũ fieret dux. Missi itaq; legati qui marchionem adducerent, detenti sunt Pragæ à Primislao rege Bohemiæ, nec ut ulterius proficiscerentur dimissi, quin adiuncto illis filio Ottocaro, remisit eos rex in Austriã, rogans ut Ottocarum sibi deligerent in dominum. Quod ubi Austriacis innotuit, sacerdotes persuaserunt unam ex sororibus, Margaretam nomine, relictam ducis Henrici filij Friderici secundi, ut in sua senectute nuberet Ottocaro adolescenti. Quo facto, illa marito suam in regione portionem in hæreditatẽ delignauit. Sed breui postea Ottocarus uxorem uetulã fastidiens, abiectam clàm fecit ueneno interfici. Cœpit quoq; quosdam in regione insontes multari, & permisit Bohemis quosdã supplicijs afficere, atq; Austriã ipsam exhaurire rapinis. Quod Austrij & Stirij indignè ferentes, querelas mouerunt apud Cæsarem, Rudolfum scilicet Habspurgensem. Mortuo autẽ interim patre Ottocari Primislao rege Bohemię, fratreq; eius Vuenceslao successore patris similiter mortuo, factus est ipse rex Bohemiæ, simulq; interim tenebat ducatus Austriæ atq; Stiriæ. *Ottocari sæuitia.* Anno domini millesimo ducentesimo septuagesimo quarto rege Rudolfo curiam Nũrbergę indicente, factus est maximus principũ conuentus, qui se regis imperio subiecerũt. Aberat rex Bohemiæ, qui postea ad Augustam solenniter est citatus. Cumq; perseueraret in sua rebellione, rex Rudolfus destinauit ad eum illustrem Henricũ Burggrauium Nũrnbergensem, monuitq; ut ablatos ducatus Austriæ & Stiriæ regno restitueret, à quo in feudum non recognouisset. Reperijt & Carniolam, aliaq; ad imperiũ pertinentia. Veniens autẽ Burggrauius ad regem Ottocarũ cum mandatis, nil præter contemptum impetrauit. Affirmabat enim rex, nullam se Rudolfo obedientiam facturũ, nec aliquid ab eo recogniturũ. *Ottocarus rebellis.* Rudolfus ergo rex cum ingenti exercitu ad Austriam properauit. Et licet Australes Ottocaro iurassent, à quibus etiam plures receperat obsides, tamen Rudolfus ueniens honorificè est susceptus dimisso Ottocaro. Interim rex Ottocaus collecto magno exercitu in Austriam uenit, & Rudolfus Viennam obsedit per quinq; hebdomadas, ubi rex Vngariæ in subsidium regis Rudolfi uenit. Tãdem per arbitros inter eos sine Marte concordatum fuit, quòd rex Rom. regem Ottocarum Bohemia & Morauia tantũmodo infeudaret, & quòd rex Bohemiæ residuas septem terras resignaret, quod ita factum est. Nam rex Ottocarus publicè flexis genibus terras suas suscipiens iurauit more solito. *Ottocarus Austria excluditur.* Tunc Vienna ad resignationẽ regis Ottocari regi Rom. est rursum aperta. Rex etiam Rudolfus regem Vngariæ reconciliauit regi Bohemiæ, restituitq; rex Bohemiæ regi Vngariæ omnes ciuitates quas ei abstulerat, item & obsides omnes. Promisit etiam regi Vngariæ omnes thesaurus reddere, quos amita eius regina asportauerat, uidelicet duas coronas aureas, sceptra regalia, amphoram auream nobilissimis gẽmis ornatam & alia cõplura, quæ à tẽpore regis Attilæ & alijs successoribus fuerant conseruata. Deinde anno domini 1277. rex Ottocarus ductus est pœnitentia, sicut & regina Bohemiæ grauiter tulit ac frequenter eum increpauit, quòd terras prædictas resignasset, quòd obsides ministerialiũ Australium & ciuium diademata quoq; & alia promissa sicut per arbitros diffinitũ erat restituere deliberasset, quodq; ceruicẽ submisisset comiti Habspurgensi, qui aliquãdo minister fuerat patris eius Primislai. Erat etiã in cõcordia actum, quòd rex Rom. filio regis Bohemiæ filiam uxorẽ daret, uiginti millibus marcarũ dotis nomine assignatis. Videns autem Cæsar Ottocarũ pactis non satisfacere, partem Austriæ quam ei sub obligatione pro dote assignauerat, reassumpsit: propter q̃d rex Bohemiæ copijs cõtractis omnes mutationes nouis quibusdã instrumentis expugnauit, sicq; grauissimũ ortum est bellum. Et uidens idem rex Bohemiæ, sibi non succedere, restituit obsides. Deinde anno 1278. cum grandi exercitu exiuit Pragã uersus Austriã. At Rudolfus rex circa festũ Bartholomęi ei occurrens in cãpo, qui dicit̃ Nidersprug, acriter pugnauit, cõmissaq; pugna, exercitus Bohemiæ superatur, terga uertunt Bohemi, pars trucidat̃, pars in flumine submersa est. Rex Bohemiæ ab equo deijcit̃ & trãsfixus gladio moritur. Feruntur in eo conflictu occubuisse à parte regis Ottocari 14. millia. Reliquit autẽ Ottocarus filiũ, qui regio more educatus & marchioni Brandenburgensi cõmendatus, Vuencealaus nomine, patri in regno successit, eiq; desponsata est Iutha filia regis Rudolfi. *Ottocarus in pugna perit.* Eodẽ tempore Rudolfus Rom. rex filium Albertum ad ministra-

ministratorē seu presidem fecit in ducatu Austriē usq; ad conuentū principum in Augusta factū, tunc de consensu principū ex comite fecit ducē, inuestiuitq; eum ducatibus Austriæ, Stiriæ, Carinthiæ & Carniolæ, uasallumq; imperij fecit. Et ab illo Alberto descenderunt omnes duces Austriē, qui usq; ad tempora nostra in ea linea sunt propagati.

Albertus comes Habspurgensis fit dux austriæ.

Sequitur genealogia Rudolfi Habspurgensis & totius posteritatis eius.

Rudolfus comes Habspurgen. natus ex patre Alberto comite Habspurgensi & Landgrauio Alsatiæ atq; uexillifero ciuitatis Argentinensis, matre autem comitissa Kyburgēsi nomine Heduuige filia comitis Hartmanni, genuit Albertum &c.

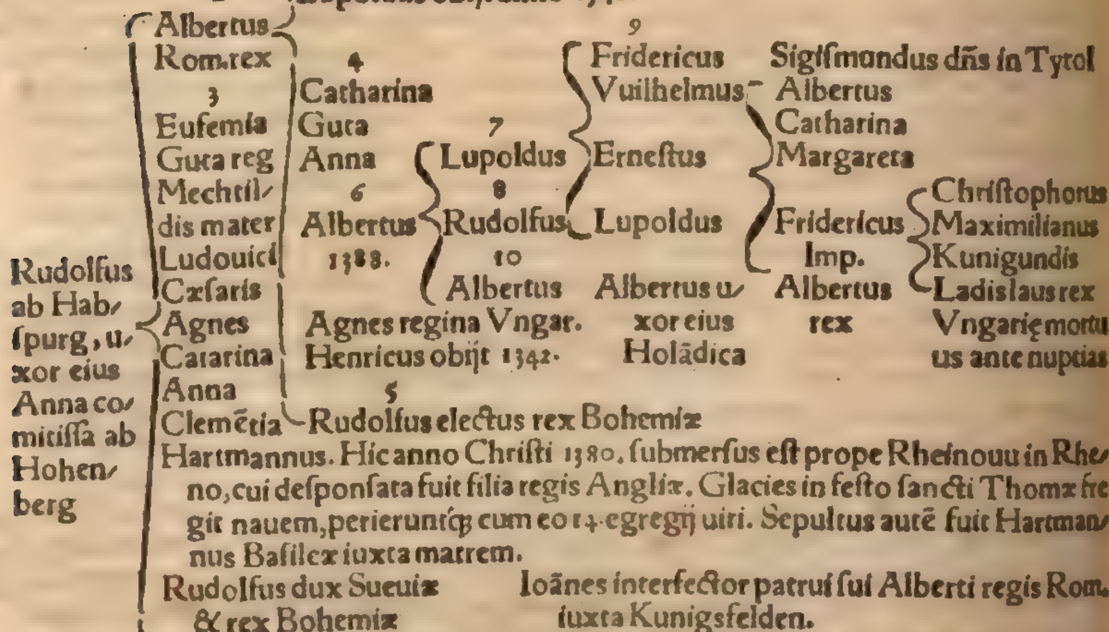

Explicatio prioris genealogiæ,

2 Albertus rex habuit uxorem Elisabetā filiam Meynhardi comitis Tyrolensis & Gortzensis atq; ducissam Carinthiæ, quē ratione matris soror fuit Cōradini ducis Sueuiē, primaq; Hallē in Austria salis inuenit cocturam, & cœpit extruere monasteriū Kunigsfelden in Ergouia, ubi maritus eius Albertus fuit occisus. Quū huius Alberti tēporibus rex Bohemiē occideretur, profectus ille cum magno exercitu in Bohemiā, fecit filiū suū Rudolfum regem Bohemiē, sed cui uenenū fuit propinatū. Habuit quoq; hic Albertus fratrē nomine Rudolfum qui regis Bohemiæ Vuenceslai, sororē nomine Agnetem duxit uxorem, ex qua sustulit filium nomine Ioannē. Hunc Ioannem accepit Albertus ad se Viennā, filium autē suum fecit regem in Bohemia, quod tamen causa fuit sui exitij, sicut supra in Heluetia & in catalogo Imperatorū ostendimus. 3 Eufemia. Habuit rex Rudolfus septē filias. Eufemia facta est monialis, Guta nupsit regi Bohemiæ, Mechtildē duxit uxorem Ludouicus princeps Palatinus, genuitq; Rudolfum & Ludouicū Imperatorē. Agnes iuncta fuit matrimonialiter Alberto duci Saxoniē. Catarina uerò nupsit Hermāno marchioni Brandēburgensi. Anna facta fuit ducissa Bauariē, & Clemētia regina Siciliæ. 4 Catarina. Habuit Albertus rex multos filios & filias. Catarinā duxit uxorē dux Calabriē, & Gutam comes Otingensis, Annam Marchio Brandenburgen. Agnetē rex Vngariē & Elisabetā dux Bauariē. 5 Rudolfus factus fuit á patre suo Alberto rex Bohemiæ, sed quū possessionē adipisci nequiret, cōtentus fuit administratiōe ducatus Austriæ. Ducta tamē uxore Elisabeta regis Vuenceslai altera relicta, coronari meruit, sed ultra annū nō imperauit,

mortuus

mortuus anno 1307. nõ sine suspitiõe accepti ueneni. Otto frater eius inauguratus est dux Carinthiæ, genuit filium nomie Fridericũ, cui nupsit filia regis Angliæ, sed præuẽtus morte illam non duxit. Hẽricus frater eorum sacris fuit initiatus, sed potestate à Romana sede impetrata uxorem sibi iunxit Elisabetã filiam Ruperti comitis Vuirtenbergen. (ego crediderim Palatini) mortuus sine prole anno 1344. quidã scribunt 1342. 6 Albertus iste iunior inter fratres fuit canonicus Patauiensis & subdiaconus. Sed fratribus deinde omnib. sine hærede mortuis impetrata dispensatione, duxit uxorem Iohannã filiam ultimi comitis Pfirtensis, per quã comitatus Sunggoiæ uenit ad domum Austriæ. Mortuus est autẽ ultimus comes à Pfirt, Vdalricus nomine, anno 1324. nullo uirili relicto semine. 7 Lupoldus iste adiecit ditioni Austriæ Veldkirchiũ & comitatũ Hohenbergensem in Sueuia atq; Tergestum Histriæ, occubuitq; prope Sempachũ anno Christi 1387. circa diem S. Margaretæ, quum Heluetios bello adoriretur. Habet comitatus Hohenburgens. ut alibi quoq; diximus, Horb & Rotẽburgũ iuxta Neccarum fluuiũ. Rudolfus comes Hohenbergen. uendidit comitatum illum domui Austriæ anno Christi 1271. 8 Rudolfus. Hic adeptus comitatum Tyrolensem, ditioni Austriæ incorporauit, fuitq; Mediolani ueneno interfectus, mortuus anno 1365. & sepultus Viennæ in ecclesia S. Stephani, ad quẽ locum sepultura ducum Austriæ à Melacensi monasterio per ipsum fuit translata. Vxor eius fuit filia Caroli Imperatoris regis Bohemiæ. Alij uerò scribũt uxorẽ eius fuisse Margaretã filiam ducis Carinthiæ & Bohemiæ regis, unicã Tyrolensis comitatus hæredẽ: & filiam Caroli quarti desponsatã fuisse Alberto fratri eius, qua mortua, duxit Beatricẽ Burggrauij Nũrnbergen. filiã. Hic Rudolfus instituit academiã Viennensem, quã ante eum pater eius Albertus inchoauerat, & frater eius Albertus q̃d institutum erat confirmauit. 9 Fridericus iste, cognominatus Vacuus pera, fuit in concilio Constãtiensi proscriptus, eò q̃d papam occultè subduxisset ex Cõcilio. Vnde & tunc multas amisit terras in Heluetia & iuxta lacum Constantiensem, sicut supra iuxta Constantiã signauimus. Quid filius eius Sigismundus egerit cum Carolo duce Burgundiæ, habes historiã illam quoq; supra in fine Heluetiæ signatam. Huius Friderici frater Vuilhelmus habuit sibi desponsatã filiam regis Poloniæ, aut saltem illa sibi assensum præbuerat ad matrimonium, sed Polonis illam tradentibus uxorem duci Lithuaniæ, qui rex simul factus fuit Poloniæ, cogebat Vuilhelmus excedere Polonia, mortuus tandẽ sine hærede. Frater eius Lupoldus nitebat ulcisci mortẽ patris sui Lupoldi iuxta Sempachũ interfecti, sed infœliciter pugnauit apud Glaronenses. Ernestus alius frater duxit uxorẽ filiã ducis Moscouitẽsis, q̃d multis displicuit eo quòd frater eius Vuilhelmus cum iniuria ex Polonia fuerat pulsus & priuatus sponsa sua unica filia regis Poloniæ, quæ tradita fuit infideli duci Lithuaniæ, quam historiam ad longum in Polonia recensebo. Duxit autem Vuilhelmus uxorem, fœminã ex Apulia. 10 Albertus iste cooperatus est, ut iam diximus, ad erectionem scholæ Viennensis, mortuus anno 1395. accepto ueneno à medico quodam. Habuit in sua administratione Austriã, dimissis reliquis terris fratri suo Lupoldo. Sustulit ex uxore sua filia Buggrauij Nũrnbergen. Albertũ, qui mathematicã callebat, tãdemq; ueneno sublatus fuit. Cumq; suo tẽpore patruus eius Lupoldus ab Heluetijs in pugna interficeret, puenerunt ad eũ omnes istę regiones, Carinthia, Stiria, Carnia, Tyrolis, Brisgoia, Hohẽberg, Veldkirchiũ &c. Gessit bellũ cõtra Iodocũ Marchionẽ Morauiæ, atq; interim sorbitiũcula quadã infectus, per dysenteriã efflauit animã. Reliq̃t aũt filiũ Albertũ nomine, qui postea anno 1438. electus fuit ad Rom. imperiũ duxitq; uxorẽ filiam Sigismundi Imperatoris factus per eam rex Vngariæ & Bohemiæ, sed non diù uixit. Mortuo autẽ eo, proceres regionis cõmendauerunt se & totum dñium duci Friderico (qui post Albertum ad imperium fuit electus) hac cõditione, ut si relicta Alberti, quæ uterũ gestabat, filium pareret, illius tutorẽ ageret, sin filiam eniteretur, ipse dñium sibi uẽdicaret. Habuit autem Fridericus propinquũ nomine Sigismudũ, & fratrẽ Albertum qui & ipsi libẽter dominium sibi usurpassent. Enixa proinde regina filiũ, dux Fridericus egit infantis tutorẽ. Cæterum stipendiarij qui sub Alberto militauerant, & debitum stipendium non acceperant, cœperunt in regione latrocinari, prędari & cremare, quousq; Fridericus se ab illis redemit triginta millibus florenorũ. Ioannes quoq; Huniades irruens cum 12. millibus equorum in Austriã, plurimũ illam incõmodauit. Exigebat coronã Vngariæ, quæ deposita erat ad Fridericum imperatorẽ, at Fridericus renuebat illam reddere, quapropter magnum dissidium ortum

Comitatus Pfirtensis per uenit ad Austriam.

Comitatus Hohenbergensis.

Comitatus Tyrolensis.

Dux Vuilhelmus rex Poloniæ.

Robertus Roman. rex.

Ioannes Huniades.

ortum fuit inter Vngariam & Austriam, multiq; proceres Germaniæ conabantur dissentientes animos concordare. Conspirabāt quoq; contra Fridericum Cæsarem Albertus & Sigismundus cōsanguinei eius, nataq; fuit Viennæ tanta discordia, ut multi metuerēt, partes mutuo sese confecturas bello, si non extranei principes & domini discordātes animos cōciliassent. Nobiles & religiosi fauebant Imperatori, & plebæi erant à parte ducis Alberti fratris eius. Ciues Viennenses expetebant dominū suum Ladislaum, cuius tutor erat Fridericus Imperator, sed cum Imperator nollet illis acquiescere, indignati ciues obsederunt Imperatorem & uxorem eius Leonoram atq; filium Maximilianum in castro Viennensi, Sed liberatus Fridericus auxilio regis Bohemiæ, profectus Romā suscepit coronam imperij, tādemq; domū reuersus, rursum in Noua ciuitate ab Austriacis obsidione cinctus fuit, coactusq; illis dare dnm eorum Ladislaū. Ladislao itaq; filio regis Alberti in administratione posito, omnes subiecti eius cœperunt insidiari ei. Nam cum anno Christi 1451. Budæ curiā suam haberet, cōspirabant in eum Mathias & frater eius Ladislaus, filij Ioannis Huniadis atq; duo episcopi Strigoniēsis & Varadinus, conabanturq; regē interficere, sed cōiuratione detecta atq; obliuioni tradita, duo memorati fratres non quiescentes, interfecerunt Vlricum comitē Ciliæ regis consanguineū. Quapropter cōmotus Ladislaus rex, fecit decollari Ladislaum Huniadē, & Mathiā fratrē eius uinculis innodatū misit in Bohemiam. Sed Ladislao rege paulò post mortuo, Mathias è uinculis liberatus rex factus est Vngariæ. Quā historiā copiosius inuenies infrà in Bohemia descriptā. Sed reuertamur ad genealogiā. Dux Ernestus pater Friderici Imperatoris in partē hæreditatis accepit Stiriā & Carniā, sustulitq; ex Cymburga ducis Lithuaniensis filia, q rex Poloniæ quoq; fuit, Fridericum & Albertū, qui Friburgi in Brisgoia studiū instituit uniuersale, atq; duas filias, quarū unam duxit uxorē Fridericus dux Saxoniæ, alterā Carolus Marchio Badensis, unde natus fuit Christophorus Marchio. Dux Albertus multa gessit bella contra fratrē suum Fridericum, inæqualē terrarum diuisionē causatus. Sed mortuus est tandem sine hęrede. Mortuus est & Sigismūdus dñs Tyrolensis, & omnes regiones sub unius principis redactæ sunt imperiū scilicet, Austria, Carinthia, Stiria, Carnia, Cilia, Goritia, Istria, Tyrolis, Marca Burgouiensis, Hohenberg, Veldkirch, Sunggoia, Brisgoia atq; Alsatia, & instituta sunt duo Perlamenta, unum Viennæ & alterū in Aenoponte, Perlamento Austriaco subijciunt Austria, Carinthia, Stiria, Carnia, Cilia, Goritia & Istria. Aenopontano uero iudicio parēt ditiones Sueuicæ, Veldkirchium, Sunggoia, Alsatia, Brisgoia & Tyrolis. Fridericus Imperator pater Maximiliani primum cœpit usurpare titulum archiducatus Austriæ. Filia eius Kunigundis nupsit Alberto duci Bauariæ, fuitq; mater modernorum ducum Bauariæ.

Viennenses seditiosi.

Seditio in aula Ladislai.

Perlamēta Austriæ

Cōtinuatio genealogiæ ad tēpora nostra.

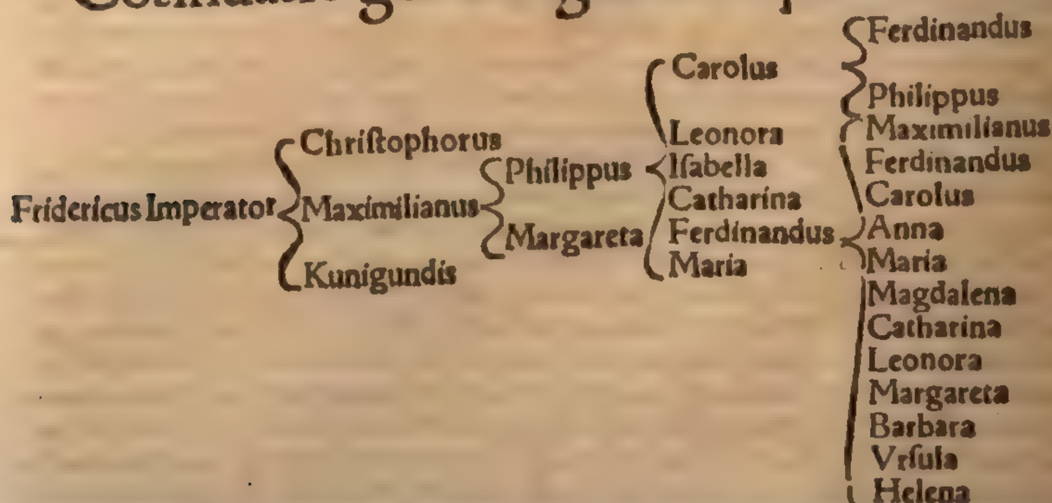

Isabella filia Philippi locata est Christierno regi Daniæ, Leonora uerò nupta est Frācisco regi Gallię, et Catarina regi Portugalliæ. Maria aūt Ludouico regi Vngar. Mortuus est rex Philipp. an. 1506. in Septēb. in ciuitate Burgēsi, relictis multis filijs, ut genealogia ostēdit.

Hassiæ

HASSIAE DESCRIPTIO, quæ nostro æuo Landgrauiatus uocatur Hassiæ.

TErra quæ Mœno uersus septentrionẽ extenditur, à prædecessorib. nostris adscribitur Teutoniæ inferiori, complectiturq; in primis Hassoniam, Thuringiam & Misniam. Hassonia ab occasu cõtingit Rhenum, & ortu Thuringiam atq; Saxoniam uersus aquilonẽ uerò confinis est terræ Brunsuicensiũ, & pro parte Vuestphaliæ. Vnde uerò Hassia uel Hassonia sic denominetur certa ratio non habetur. Sunt qui fingunt montem Hassonem, à quo nomen acceperit. Alijs uerò placet, Hassos seu Hellos ex Chattis, qui in hac regione habitasse cõmemorantur, t in s murato, prognatos, unde adhuc est loci nomen Catzen Elnbogen, gentis illius contestans uetustatem. Producit regio ipsa colonis suis uictum necessarium, nihil superfluum, nutrit pecora, feraxq; est frumenti sed non uini, nisi ubi contingit Rhenum & iuxta ripam Lanæ seu ut alij uocant Loni fluuij Inter multa oppida quæ Hassia habet duo sunt præcipua, Cassellæ & Martpurgum. Martpurgi picturam genuiuam, misit ad meam sollicitationem eximius uir Iohannes Dryander, mathematicus & Physicus, quod quidam putãt sic dictum à deo Marte, alij autem uolunt illud sic nominatum à Marcomiro Francorum principe.

Explicatio quorundam priuatorum locorum oppidi Martpurgensis.

A Sedes principis. B Parochiali ecclesia. C Caputiatorũ olim ecclesia, nũc schola medicorum. D Porta ducens Francofordiam. E Olim Franciscanum cœnobiũ nunc collegium studiosorum. F G H Porta, Molendinum, tractus uiridarij. I Medium ciuitatis. K Olim monasterium Dominicanorum, hodie schola. L Domus Teutonica & templum S. Elisabeth. M Duo riui Lonæ. N Horti & prata. O Pons lapideus. Oo Altera oppidi pars, Vuendenhausen dicta. P p Porta & pons in extremitate oppidi.

Martpurgum.

Haud procul à Martpurgo est oppidum Franckenberg, quod quidam scribunt conditum à Carolo magno, denominatumq; sic ab eius familia.

De dominio Hassiæ.

FVit olim Hassia tantum comitatus subiectus dominio Thuringiæ, id quod probat liber Torneamentorũ, in quo scribitur, quod anno Christi 1042. Ludouicus comes Hassiæ fuerint Hallis in ludo militari celebrato; sed factus deinde Landgrauiatus, ascẽdit filia supra matrem. Accessit tandem & comitatus Katzen Elnbogen, idq; per filiam ultimi comitis, quem duxit Henricus Landgrauius, de quo infra suo loco quo dicturus sum. Sciendum præterea Bardonem episcopum Moguntinum iussu Conradi Imperatoris secundi aliqua bona in Thuringia dedisse cuidã insigni uiro, Ludouico barbato nomine, fecitq; eum dominum in terra illa. Is genuit Ludouicum saltatorem, qui & ipse genuit filiũ nomine Ludouicũ, cui Ludouicus Cæsar dedit filiam suam uxorem, creauit'que eum comitem prouincialem Thuringiæ, qui primus in Thuringia fuit Landgrauius. Longe pòst succreuit Landgrauiatus Hassiæ Landgrauiatu Thuringiæ, sicut & in hunc usq; diem similia habent insignia, nisi quòd rubei tramites sunt transpositi. Anno Christi 1241. defecit semen uirile Landgrauiorũ Thuringiæ, peruenitq; ditio illa ad marchiones Misnenses annuente Friderico secundo. Siquidem

Lãdgrauiatus Thuringiæ.

dem Albertus marchio habuit Imp. filiā uxorē, & mater eius erat ex familia Landgrauiorū Thuringiæ, atq; ob id plus iuris habuit in regione illa quàm extraneus quisquā. Sed his relictis redeo ad Hassiā, & ad alias regiones seu ditiones intra limites eius comprehensas. Vnde notabis, intra Mœnū & Vuestphaliam non tantam Hassiam contineri, sed & Rhingauiam, Vuesteruualdiam, Vuederauiam, comitatus Nassauueñ. Kunigsteineñ. Hanauueñ. Eisenburgensem, multaq; alia dominia. Rhingrauia est regio Rhenana, habens à tergo, hoc est ad septentrionē montes, qui austrū respiciunt, torrenturq; sole meridiano & proferunt uina nobiliss. quæ ad Angliā usq; per Rhenū & mare deferuntur. Effundunt de nicq; aquas calidiss. in loco Vuisbaden, distante à Moguntia .1. mil. quæ thermę à remotis frequentantur locis. hinc mōtes Hassiā à meridie partim claudentes, ad occasum extenduntur, spacio quatuor aut 5. mill. fiuntq; sensim fertiliores, maxime aūt in Rudesheim è regione Bingij, ubi nobiliss. crescit uinū Physici qui harū Vuisbadensiū thermarū indagauerunt uires, scribunt aquas earum cōtinere sulphur, alumē, & parū nitri, atq; ob id aqua illa prodest rigidis neruis et uenis, calefacit membra frigore eneruata. Tollit quoq; omnē immunditiā, quæ cuti ex ulceribus & scabie adhæret. Cæterū Rhingauiæ dominiū spectat ad episcopum Moguntineñ. nec habet nisi unā ciuitatē, Eltfeldiā appellatā, & multas egregias atq; magnas uillas, quæ etiā oppidis conferri possunt. Vbi desinit Rhingauia, in confinio eius situ est oppidū Cub, quod agnoscit principē Palatinū dominū sicut supra memoraui atq; inde sequitur comitatus KatzēElbogēsis, ad Rhenū usq; protensus, in cuius ripa habetur elegans castrum Brubach appellatū, atq; alia loca, infra & supra Maguntiam sita.

Rhingauia.

Vuißbaden.

KatzenElnbogen.

Genealogia Landgrauiorum Haßiæ.

Vt iam diximus, Lādgrauiatus Hassiæ subortus est ex Lādgrauiatu Thuringię, creuitq; membrum supra caput, sed quos habuerit præsides à 400. aut 500. annis non constat. Ego hic deducam genealogiam à Ludouico diuæ Elisabeth marito usque ad tempora nostra, etiamsi quædam non omnino certa esse uideantur.

1 Ludouicus Landgrauius Thuringeñ. uxor eius diua Elisabeth
2 Sophia filia quā duxit Henricus dux Bauariæ
3 Henricus cognominatus puer Hassiæ
- Ludouicus episcopus Monasteriensis +
- Otto Landgrauius
- Septem filiæ.

Ludouicus hic primo signatus loco, Landg. Thuringeñ. habuit uxorē Elisabethā filiā regis Vngariæ, reliquitq; filiū & filiam. Filij nomen erat Hermannus, mortuusq; est in adolescentia, ducta tamen uxore Beatrice ducis Brabantiæ filia, quæ postea nupsit Vuilhelmo comiti Flandriæ. Mortuo autem Hermāno, sororius eius Henricus dux Brabantiæ factus dominus Hassiæ, dedit filio suo Henrico pueto Hassiam & alteri filio Brabantiam. Henricus genuit Ludouicum, Ottonem & septem filias. Ludouicus episcopus construxit aulam Martpurgensem & sacellum in burgo. Septem filiæ nupserūt comitibus à Seine, Hennenberg, Nurēberg, Ochsenstein, Vualdeckeñ. &c. Ab Ottone deducitur series genealogiæ in hunc modum.

Cōstruitur aula Martpurgēsis.

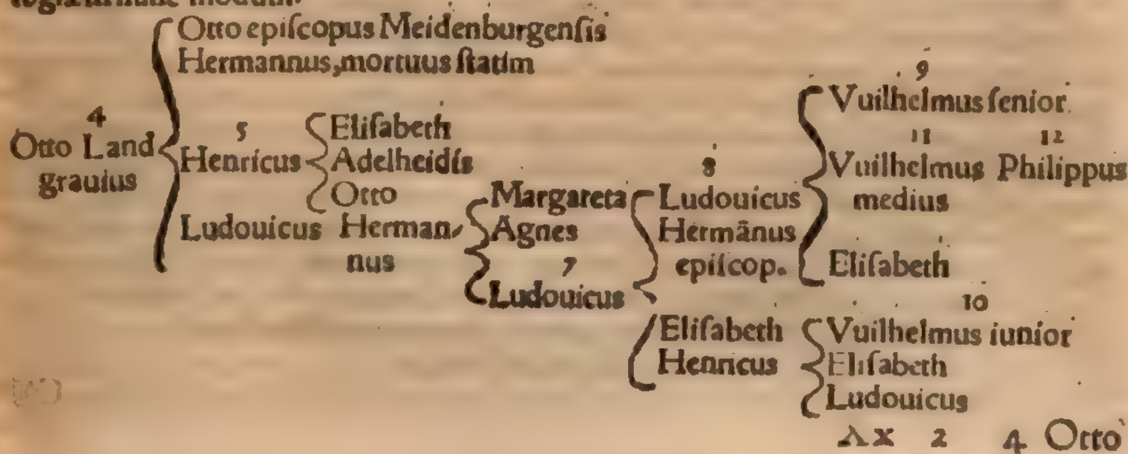

Chorographia Buchoniæ, per Georgium Vuicelium conſcripta.

Georgius Vuicelius ſuo D. Sebaſtiano Munſtero ſalutem optat.

Literas tuas Theobaldus noſter è Vuirciburgo unà cum tabulis aliquot curauit ad me preferendas. Mirum uerò, ut inſtitutum iſtud tuum mihi arrideat. Aiebam, Mũſteri eſt, ingentia & quæ nemo hactenus attentauit, peculiari quodam naturę inſtinctu moliri. Quid ille in prouehendo Hebraiſmo pariter ac Chaldaiſmo non præſtitit? Quam ſcholam ille non beauit? Quos doctos non docuit? Quanti precij ſit editio ueteris Teſtamenti? Nec quieſcit uir max. ſatagens nimirum, ut nobis eos quoq; libros in Hebræo cõquirat atq; exhibeat, qui extra canonem, inter hagiographa tamen habiti ſunt. Cæterum, ut ad inſtitutũ Coſmographiæ tuæ opt. Sebaſtiane reuertar, adlaboraui ne non res hic quoq; ſuccederet. Antiſtes Fuldenſis protinus iuſſit ut Corographiam adornarem, recuſantem'q; in aſſenſum protraxit. Videor autem mihi diffuſiſſima quæq; in arctum redegiſſe. Delineatam quoq; ciuitatem Fuldenſem unà mitto, manus eſt Broſameri præſtantiſſimi pictoris apud Erfurdiam. Tu nunc Sebaſtiane, macte uirtute ac ſtudio tali quod aggreſſus es, perfice. Vale in Chriſto Ieſu Fuldæ 18. Martij, Anno 1549.

Buchoniæ & Fuldæ metropolis eius deſcriptio.

FVlda metropolis eſt eius in Germania regionis, quam olim Buconiam, alij Buchoniæ ſyluam ſeu ſolitudinem appellabant, à Fago nimirum, unde hodie Fagoniam hanc & Fagunetum dicimus. Equidem id nominis à Fago obueniſſe regiunculæ, uel huius oppidum Fagus, quod uulgo Fag ſeu Fach uocant, atteſtatur: cui ciuitati Taurus mons præaltus affinis eſt. Cæterum regionis huius ſitus exiſtit inter Thuringiam Franciam. Vuederaugiam & Heſſiam, cumq; ſingulis harum regionum (ipſo uelut in centro locata, fines iungit. Oppidis, caſtris, uillis, fluuijs, ſtagnis, nemoribus, agris, hortis, pratis, fontium bonitate, totius deniq; fundi fertilitate (ut harum quidem aſperiorum regionum natura fert) haud quaquam aſpernanda Germaniæ pars, etſi non uitifera. Ripas habet Fuldam, (quæ præterlabens ciuitati nomen dedit,) Hunam, Guerram, Vliteram: Vi- *Amnes Fagoniæ.* culos ciuitati proximos pleroſq; Cellas cognominant, in argumentum ueteris & feliciter exaugeſcentis Benedictini Sodalitij. Omnis uerò regio ſyluis cingitur, quercu fagoq; diſſimis. Vt autem media iſthæc eſt ratione ſitus, ita lingua media cõmuniter utitur, quam uidelicet agnoſcas nec ſuperioris eſſe Germaniæ, nec inferioris. Inſtituta Chriſtianæ religionis ferè ſunt. Ingenium olim mitius, ſeculis quippe minus corruptis. Morum ſimplicitas probitas'que, qua hanc gentem finitimos quondam antecelluiſſe accepimus ob temporum rerumq; uariam mutationem, exilior. Victum ſibi urbs potiſſimum lana lino'q; parat. Quas ſuas merces euehit, partim Vuirceburgum Franciæ, partim Caſſellum Heſſiæ. Præcipuum uerò tam regionis decus atque ornamentum eſt peruetuſta illa & plane anguſta Baſilica ſancti ſaluatoris, quam longe'que celeberrimam memoria diui Bonifacij reddidit, *Baſilica Saluatoris.* & cuius auſpicio diuino Fuldana ciuitas primum & condita & aucta, uaſta ante ſolitudo. Baſilica enim hæc antiquiſsimi monaſterq, prior oppido cõſtructa fuit, anno nimirum noſtræ ſalutis 755. Imperatore Pipino Caroli magni patre. Quo tempore Vuenfridus, pòſt Agathopœus ſiue Bonifacius dictus, è Britannia in Germaniam uenit apoſtolus Chriſti. Iam uirum fuiſſe doctum & eundem ſcriptorem Bonifacium, uel Iohannes Tritemius refert. Huius certè uitam à diuo Vuillibaldo epiſcopo Eyſtett. primo, poſteritati commendatam eſſe, teſtimonia minimè dubia ſuperſunt. Verum hæc extra propoſitum. *Bonifacius Germanorum apoſtolus.* De iactis Baſilicæ ac cœnobij contigui fundamentis per ipſum ſanctum Bonifacium CHRISTI martyrem, regnante ac fauente Carolo magno magnus eſt conſenſus annalium. Iiſdem primis annis, Ruggero teſte, oratorium cœpit extrui in monte, qui olim uulgò Biſcofesbergh (ita enim liber habet) appellatus, nunc mons beatæ uirginis Mariæ inſigne monaſterium, ſed tumultuantibus ruſticis exuſtum. Illi uiculus adiacet Hora dictus. Nam martyrem illic certis horis orauiſſe ferunt. Quercetum montis huius in uinetum hodie uertitur. Quin in illo ipſo mõte epiſcopi, prima Fuldenſiũ parochia fuiſſe

tenent quos martyr ceu enchiridia secum semper circumferre solitus, nempe Testamentum nouum totum, quatuor Euangelia seorsim, quem codicem ipsum suis digitis exarasse legimus, literis incognitis nostro seculo. Ab Imperatore ipso Arnulpho restitutũ fuisse Hugonis abbatis IX. precibus. Tertio libro collectanea quædam continẽtur de sua doctrina fideq; S. Triados, præsertim ex Cereali Africa, contra hæreses. Is liber hostili ferro læsus, quum instar clypei fuisset cædentibus Frisijs obiectus. Vnde adhuc icon martyris librum ense transfossum præfert. De Basilicæ structura magnifica, quia laboro breuis esse nihil hic cõminiscar. Nobilissima fabrica suam alibi laudem meretur. Hæc bis terq; conflagrauit, sed subinde redintegrata. Inter decora eius, artificiosissima Cymbali machina, atq; hæc pensilis uolubilisq; est, uulgus auream rotam appellat: item effigies Caroli Magni Augusti ad uiuum columna quadam incisa. Cõciliat præterea huic ædi perpetuum nomen & decus annua ista peregrinatio tot ex omni Germania populorũ. Lego festum (quod ad memoriam S. Bonifacij martyris per multa sæpe millia Christianorũ religiose confluxerũt) missam S. Bonifacij ueteribus fuisse appellatũ. Quo die publica pœnitẽtia cuius patebat huiusq; ueteris specimen edebatur. Causam accurrentiũ & uelut inundantium Germaniæ populorũ hãc fuisse existimo, ut uidelicet nostri homines quidã priscæ pietatis ardore hic coram illius ossa cernerent & deo supplicarent gratiasq; agerent apud memoriã illius, quem uidelicet agnoscebant primũ in his regionibus fidei Christianæ iecisse semina. Ex hac enim solitudine prodierat in communẽ patriã uerbũ domini. Qua de re aliàs. Libet hic tantum paucula Reginonis Chronographi uerba subnectere. Bonifacius inquit, in Germania uerbũ salutis prædicauit, & gentẽ illam in tenebris euangelica luce illustrauit. Hæc Regino. Successu tandem temporum perdonationẽ atq; immunitates religiosorum regum, hæc ecclesiastica ditio euecta eò fuit, ut huius antistes in numero procerum Romani imperij ponendus esse iudicaretur. Quin etiã hæc ecclesia imperatorũ olim fauore singulari decorata est insigni libertate, adeo ut eam omnium principũ, ipsorum archiepiscoporũ quoque potestate exemptã & Romanæ tantũ sedi subiectam esse uoluerint. Ad quam egregiã sanè immunitatẽ dignatio primatus accessit, & item Archicancellariatus seu Archicapellanatus (nam è gestis superiorum ætatum, eandem hanc dignitatẽ fuisse apparet) si quis forte tituli splendorem æstimet, quem tamẽ quo quisq; melior antistes est, eo minus attolit, ambituq; cæteris præfert. Hinc tot ac tantarum feudarum, ut uocant, liberalissimę donationes illi contigerunt. Quod principatus huius ornamẽtum cum primis est spectabile. Profecto (ut multa in pauca conferam) certare hæc Abbatia cum episcopatu aliquo possit, maxime ubi bona regionis pars, quæ oppignerata est repignerabitur. Adiecit Carolus Magnus Fuldensi ecclesiæ claustrum Holtzkirch, quod Frahandus princeps restaurauit in comitatu Vuertheimensi. Accessit insuper Hamelburgum oppidũ Franciæ, uini perquàm ferax, patrius idem Iohannis Frobenij nidus, sicut & Adamus Petri hinc originem duxit, natus in oppido Langendorff, quibus uiris studiosorum cœtus nõ uulgarem debet gratiam, ob plurimos & optimos libros, quos sua industria per typos in uniuersum mundũ sparserũt. Nec prætermitti debet, quòd hæc ditio perpessa fuit uarias atq; has acerbissimas infestationes, nimirum sub Conrado Buchnaugio, Bartolo Leopoldo, Henrico Hohenburgo, & ætate nostra præsidente utroq; Hennenbergio, Philippo deniq; nostro. Nam Hartomanni cuiusdam nullam mentionem facere decretum est. Adultimum obscuram ignobilemq; Buchoniam esse non sinunt creberrimæ transitiones iter facientium inter Rhenum & Salam. Hoc tempore præsidet huic Fagoniæ Reuerendiss. D. Philippus Shenck à Schueinsburg, gubernator integerrimus pariter ac prudentissimus. Nec ille minore doctrina quàm pietate clarus. Atq; hæc quidem in præsentia. Anno 1546. Ioannes Fridericus Saxoniæ dux cum exercitu suo ex Sueuia reuersus, Fuldam peruenit, Abbati Fuldensi extorsit 30000. aureorum ipsoq; discendente, fuerunt ex peditibus, qui ipsa uigilia natiuitatis Christi depredare urbem & euertere decreuerant, sed auxilio Dei ciues & incolæ hanc fecem expulerunt & fugauerunt uiriliter.

Liber clypeus.

Reginonis testimonium.

Abbatiæ Fuldensis dignitas

Catalogus

Catalogus abbatum Fuldensium.

1 S.Sturmis
2 Gangolfus
3 Ratgarius
4 Eigil
5 Rabanus Maurus
6 Hatto
7 Diedo
8 Sieghardus
9 Huggi
10 Hiecho
11 Hildebrand
12 Hadamarus
13 Hatto
14 Vuernherus
15 Brandochus
16 Boppo
17 Erkenboldus
18 Richardus
19 Sieguuardus
20 Rohingus
Bardo
Egbertus
Siegfridus
Vuidderadus
25 Ruthardus
Gotefridus
Vuolphelinus
Erlophus
Vdalrichus
30 Henricus
Bertanus
Conradus
33 Alcolfus
Henricus
Marquardus
Hermannus
37 Burghardus
Ruggerus
Conradus
40 Henricus
Hartmannus
Cuno
Conradus
44 Henricus
Bertholdus
Bertholdus
Veringerus
48 Berthous
Marquardus
50 Henricus
Eberhardus
Henricus
Henricus
Conradus
Fridericus
Iohannes
Hermannus
Reinhardus
Iohannes
Hartmannus
Iohannes
Philippus

De Thuringorum regione.

POpuli qui Thuringorũ terram inhabitarunt, dicti fuerunt, ut multi sentiunt, Sorabi, creuitq́ potentia eorũ in tantum, ut proprium cõstituerint regnum, excurreretq́ imperium usq; ad Mœnum fluuium in Franconiam. Sed quum inter eos & confines eorum Sueuos perpetuum esset dissidium, uocatos Francones ex inferiori Germania collocarunt in pago Herbipolensi, qui mediarent inter ipsos & Sueuos. Quam historiã supra prolixius recẽsuimus. Franconibus itaq; obtinentibus pagum Herbipolensem, cœpit Thuringorum potentia paulatim decrescere, factumq́ est ut anno Christi 524. aboleretur regnũ eorum à regibus Francorum, qui non modo Franciam siue Galliam in sua habuerunt potestate, uerũ & Thuringiam atq; Franconiam. Metropolis Thuringorum est Erdfordia, de qua paulo pòst dicemus. Tempore Imperatoris Lotharij secundi fuit Thuringia sublimata in Landgrauiatum habueruntq́ Lantgrauij illi curiam suam in Isenaco ubi etiam diua Elisabeth & maritus eius Ludouicus resederunt. Quomodo uerò iste Landgrauiatus trãslatus fuerit in Hassoniam, iam supra diximus.

Ciuitas

CIVITAS ERDFOR

dienſis, itemqúe ciuitas Fuldenſis ſuis ico-

nibus exprimuntur. Poſteriorē exhibuit candido animo Reuerendiſsimus dominus atq; illuſtriſſ. Rom. imperij princeps, dominus Philippus Schenck à Schueinſsburg, abbas ac gubernator integerrimus Fuldenſis ditionis, quā Buchoniā uocant. Erdfordiēſem uerò pi cturam ad opus noſtrum ornandum ſuppeditauit ſuis ſumptibus eximius uir magiſter Henricus Boppen, Erdfordienſis Mathematicus, amicus noſter ſyncerus.

Erdfordia magnifica atque celeberrima Thuringorũ u

Fuldensis ciuitatis & celeberrimæ abbatiæ eius imago

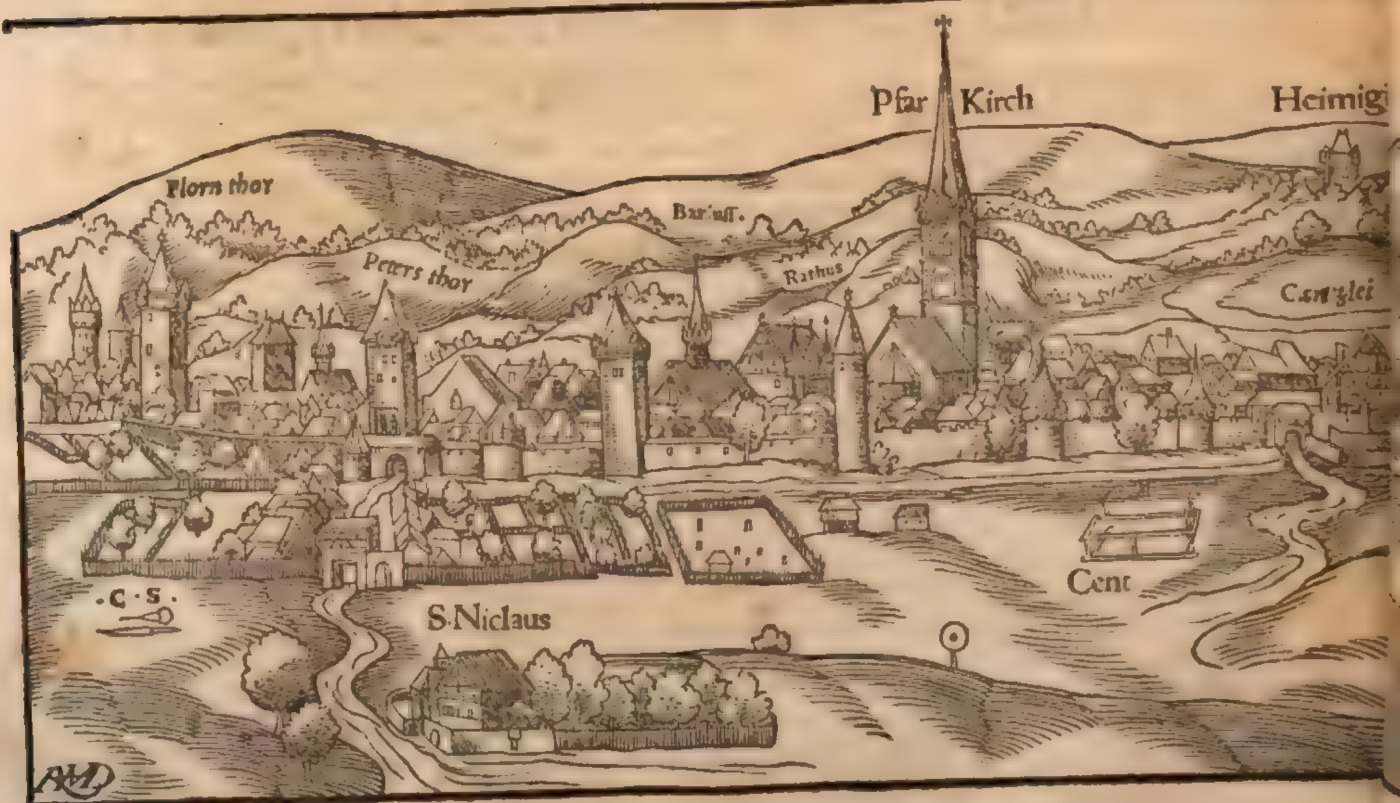

...ibus, utcunque hic in præcipuis eius edificiis expressa.

...hodiernum situm & figuram articulatim exprimens.

Erdfordia

ERdfordia magna ac memorabilis urbs, prouinciæ caput, à priscis Erphesfurt appellata, habet montē excelsum, qui nunc sancti Petri uocatur, ubi olim fuit arx cōstructa, quæ postea rursum est desolata, regnanteq́ apud Francos Dagoberto monasterium celebre ord. sancti Benedicti diuo Petro dicatum, fuit constructum. Deinde Bonifacius archiepiscopus Maguntinus sub Pipino Francorum rege ecclesiam gloriosæ uirginis ædificauit, ac ibi episcopatum ordinauit, qui tamen paulò post Maguntinę ecclesię cessit. Huius urbis ager optimus est & herbæ fullonū, quæ Sandix ac Saponaia dicitur, pro tingendis uestibus & pannis feracissimus. Per cuius arua Gera fluuius & alij amnes currunt, regionem ubertim irrigantes, unde & pecorum pascuis abundat. Circa annum Christi 1066. fuit urbs muro circumdata ac turribus munita, ciuium edibus, monasteriorum & ecclesiarum ædificijs mirificè creuit, factaq́ est totius regionis sedes, quia est in medio eius et abundat frumento, uino & alijs necessarijs. Cumq́ hæc regio & urbs à soluendis decimis libera fuerit, passa est à finitimis princib. ob eam causam multas calamitates, præcipuè temporibus Henrici quarti Imperatoris. Anno domini 1392. gymnasium celebre initium sumpsit. Perpessa tandem fuit hæc urbs uastationes ac direptiones per incendia uaria. Neq́ est aliqua urbs insignis in Germania, quæ per fatalem ac aduenticiū ignem toties sit exusta. Vltimo incendio,, anno scilicet 1472. in die Geruasij grauisimū sensit damnum, præsertim in basilicis uirginis Mariæ & Seueri, ut penè tertia urbis pars incendio perierit. Terribile fuit incendium illud immisso igne per conducticios, quorum erat primarius religiosus quidam de ordine prædicatorum. Concrematæ duæ ecclesiæ collegiatæ, cum ponte mercaturarum & insigni urbis parte. Anno 1509. grauissima seditio inter Senatū & ciues oppidi Erdfordiensis exorta fuit propter insolitas quotannis impositas à Senatu plebeis contributiones. Nam cōmunitas in unū conueniens, scire uolebat quantis debitis urbs foret obligata, quantum'ue ære alieno grauata. Senatus uerò tumultū & populi furorem considerās, blandis illum & mollibus tranquillare uerbis curauit, dicens, tempore opportuno de omnib. & singulis tam receptis quam expensis rationem se redditurum. Quibus uerbis satiati ciues quieuerunt ad tempus. Adueniente autem constituta die, rursum conueniunt & hortantur Senatum ut rationem reddat. Tunc unus cæteris insolentior, duris uerbis inuadit eos qui à ciuibus fuerunt missi ad Senatū, quod nō parum ciues irritauit. Cumq́ res in ambiguo diutius uersaretur, uidentes ciues se nihil proficere apud Senatum, nouum instituūt, cautiones claues, priuilegia, thesauros & allodia secum detinent, atq́ urbi cautius prouidere contendunt. Rationeq́ facta de receptis & expensis, inueniunt summam capitalem debitorū, sexcenta millia florenorum, de quibus quotānis censum dare obligabātur triginta millia nummum aureorum. Quod cum rescissent ciues, mittunt ad archiepiscopum Maguntinum, auxilium pariter & consiliū ab eo implorantes. Episcopus ad constitutū diem mittit ciuibus pedites in auxiliū, sed cōmonefacti qui fuerant de Senatu deiecti, mittunt ad Fridericū Saxoniæ ducem se suaq́ illi dedentes. Mittit dux manum fortem & comprehendit omnes missos ab episcopo, remittitq́ ad episcopum. Quod uidentes ciues in maiorem uersi seditionem contra senatum antiquum insurgunt & incarcerare contendunt. At illi dilabentes fugiūt ad loca tutiora. Deinde episcopus Herbipolēsis, & Cæsar Maximilianus conati sunt partes per concordiam componere.

Gymnasiū Erdforsiense.

Vrbis incendiū

Seditio Erdfordiæ.

Debita ciuitatis.

De Misiæ seu Misniæ marcha

CApút Misnensiū ciuitas Misna est, unde nomē regioni datum est, & hanc Albis fluuius alluit. Hic ualida arx est & in ea cathedralis ecclesia, quā Henricus primus instituisse fertur. Hic marchionatus terminatur ad regionē Thuringorū habetq́ multa insignia oppida, uidelicet Schreckenberg, Zeitz, Friberg, Dreisen, Torgam, Lipsiam, quæ nostro tēpore diues est & mercatorū emporiū, atq́ uniuersali studio insignita. Translatū enim fuit anno Christi millesimo quadringentesimo octauo studiū Pragense ex Bohemia in hāc Lipsiā. Tempore Ottonis magni hæc regio unà cum Thuringorū & superioris Saxoniæ terris appellata fuit Marcha Saxoniæ, antequam

Studium Lipsense.

antequam scilicet ducatus superioris Saxoniæ erigeretur. Deinde temporum successu fuerunt terræ & regiones in plura dominia discriminatæ, ac postea rursum sub unam denominationem atque dominationem relictæ, quemadmodum contigit anno 1241. quando princeps Landgrauiatus Thuringēsis sine sobole mortuus, per mulierē ditionem suam transmisit ad dominos Misnenses, qui ab eo tempore utrunque adepti titulū, & marchiones Misniæ & Landgrauij Thuringiæ dicti sunt. Anno quoque Christi 1423. deficiente uirili successione principis electoris Saxoniæ, Sigismundus Imperator tradidit ducatum Saxoniæ principibus Misniæ, quem & in hunc usque possident diem, & ab illo tempore triplicem sibi usurpauerunt titulum. *Ducatus Saxoniæ.*

Lipsia.

Ciuitas Lipsensis in Ositia uulgò Ostland, aut ut alij uolunt in Misnia posita (est enim hoc posterius uocabulum laxius priori, & utraque terra uni paret domino) nō est urbs admodum ampla, sed tamen talis, quæ sua angustia etiam amplas Germaniæ, maximè principum exuperat ciuitates. Abundant ibi mercatores, qui uaria & continua exercent commertia, idque ter per annum in ipsa ciuitate, sicut quidam de nundinis eius loci in hunc modum scripsit: Mercibus augetur ter Lipsia magna quotannis. Est ornata magnificis ædibus, quæ in uniuersum lapideæ sunt, intus tabulatæ & foris miro artificio atque maiestate depictæ, atque ob æqualitatem structurarum & pulchrum ordinē miram inter se habentes concordiæ rationem. Habet Senatum, qui nō ex opificum indocta turba sed ex doctis collectus est uiris, è quorum autoritate & iudicio, Misnensium, Thuringorum & inferioris Saxoniæ ius pendet. Nam mittunt hi ad eos, dubias quasque extricandas causas. Habet deinde & is locus florentissimum studiū atque multos egregiè doctos uiros, ad quos passim ceu ad commune asylum confluunt studiosi quique, maximè autem quod ibi uilius quàm alibi uiuitur propter circūiacentis agri miram fertilitatem, de qua Gigas quidam sic cecinit:

Gratus & immenso lucro concredita terræ, Semina ager reddit, &c.

Passum est hoc oppidum anno Christi 1547. grauem iacturã, quando sexta die Ianuarij cœptum fuit oppugnari per Iohannem ducem Saxoniæ, principem electorem. Tunc enim exusta fuerunt suburbia, bombardarum ictibus deiecta mœnia, turres concussę, domorum tecta dissoluta, castrum ciuitatis multum deformatum, obsidio in magno frigore cõtinuata ad uiginti dies, & tunc hostis re infecta coactus fuit discedere.

Misni siue Miseni olim Hermunduri.

Hermũduri sunt q olim cum Chattis teste Cor. Tacito in magno pręlio certarunt, dum flumen gignendo sale fœcundũ & conterminum utraq; gens ui ad se traheret. Nã uel hodie ad flumen Salam sali hi fontes in nobili urbe, quæ Hala inde dicta, conspici possunt. Diuidit autẽ Sala fluuius Toringos ab Hermũduris, utrorumq; regio omni ex parte densis syluis & crebris montibus munita est, præterq; ubi altera alteri & utraq; Saxoniæ iũgit. Toringi habitant in optimis illis & uberrimis cãpis, qui cinguntur & cõcluduntur sylua Semana & Meliboco mõte ac Sala fluuio. Porrò Hermandurorum montes adeò metallorum, præcipuè uerò argenti, fertiles sunt, ut nulli regioni de eius copia concedant: colles ad Albim siti uinum gignunt, planicies abundat frumentis. Thuringia tamen tritici ubertate non modo hanc, sed omnes alias magnæ Germaniæ terras facilè superat, ut sumen Germaniæ rectissimè dici possit. Nec uerò uinũ ipsi deest, quin magnos fructus capit ex isatide herba, quam uulgus guadum uocat. Hæc G. Agricolæ.

Genealogia principum Misniæ.

1	2	3	4	4
Ludouicus barbatus primus Misniæ dominus	Ludouicus saltator	Ludouicus primus Landgrauius	Ludouicus Conradi Imperatoris gener	Ludouicus sine prole mortuus anno 1182. in terra sancta.

Ludouicus tertius fuit gener Lotharij Imperatoris, atq; ob id à socero factus fuit Landgrauius Thuringiæ.

Fratres
- 5 Ludouicus sine prole
- Hermannus Lãdgrauius
  - Iutha quam duxit uxorem Henricus marchio Misnensis.
  - Ludouicus cuius uxor diua Elisabet
    - Hermannus mortuus sine prole anno 1241.
    - Sophia uxor ducis Brabantini.
  - Henricus electus Rom. rex

Sophia diuæ Elisabeth filia, conabatur filium suum Ludouicum ducem Brabantinum facere Landgrauium Thuringiæ, sed Misnenses obstantes, constituerunt Henrici Marchionis sui filium, Albertum nomine, Landgrauium, cuius mater Iutha fuit Landgrauia Thuringiæ. Henricus uerò diuæ Elisabet ex filia nepos factus fuit Landgrauius Hassoniæ, cuius genealogiam suprà in Hassiæ descriptione sum prosecutus.

Genealogia modernorum marchionum Misniæ.

Henricus marchio
- Albertus Landgrauius Thuringiæ
  - 1 Fridericus marchio
    - 2 Fridericus Landgrauius & marchio
      - 3 Fridericus Marchio & Landgrauius
      - Wilhelmus marchio Brandenburgensis
  - Dietherus Landgrauius
- Dietherus marchio Misnensis.

Fridericus tertius in ista genealogia succedens patri Friderico in Landgrauiatu & marchionatu, factus est quoq; anno Christi 1423. dux & elector in Saxonia, ob id scilicet quod Sigismũdo Imp. in bello Bohemico insigne tulisset auxilium. Fratri uerò eius Wilhelmo marchio-

marchioni, traditus fuit marchionatus Brandenburgensis à Iodoco marchione Morauiæ pro magna summa pecuniæ. Sequitur continuatio genealogiæ à Friderico secundo.

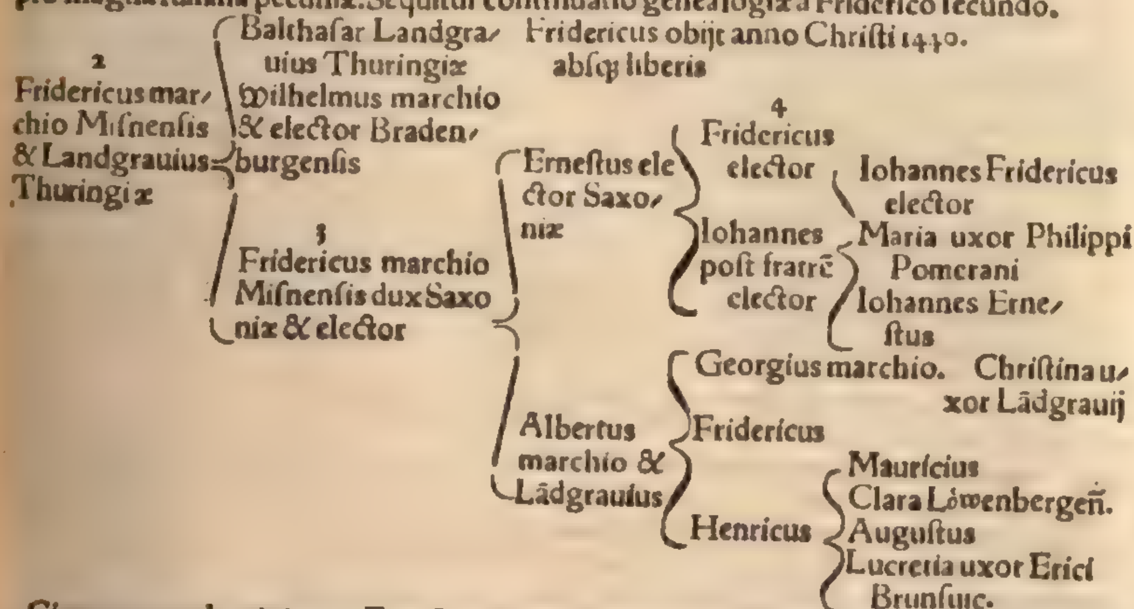

Circa annum domini 1468 Ernestus Friderici 4. pater electoratum gessit. Hic dum esset puer unà cum fratre Alberto furtiue sublatus fuit in hunc modum. Erat homo audax Conradus de Kauff, nobili apud eos loco natus, bellicæ rei peritus, is cum se patria pulsum & paterna hæreditate priuatum à Friderico duce existimaret per iniuriam, scelus pulcherrimum excogitauit. Arx est in Misna alto monte & in abruptis undiq; rupibus sita, Altiburgum nomine, ad cuius radices est oppidum egregium, munitum & populo plenum. Ea in arce duo adolescentes filij Friderici ducis Ernestus & Albertus educabantur. Conradus huc intempesta nocte magnis itineribus cum paucis cōtendit, & admotis scalis prodente pædagogo, arcem ingressus, dormientes adolescētulos in cubili comprehendit, minatusq; est mortem si mutirent, funibus colligatos extraxit, haud dubius quin perductos in Bohemiam magno precio uenderet, suasq; contumelias eo pacto magnificè retunderet. Iam syluam Herciniam, quæ Bohemiam à Saxonia diuidit, ingressus erat, iam periculum omne transmissum putabat, cum iunior captiuorum labore ac fame deficiens et quietem simul & cibum poposcit: cuius precibus commotus prædo ad carbonarium quendam diuertit, afferriq; panem & ceruisiam iussit. Interea apud Altenburgum cognita tantæ rei nouitate clamor exoritur, attoniti oppidani raptim arma capessunt & prædam uendicaturi præcipiti cursu prædonis uestigia insectantur: syluam ingressis fortuna blanditur, quæ inter multos tramites eum tenere suasit, qui recta duxit ad carbonarium. Ibi Conradus dum puero cibum ministrat, ex improuiso capitur, & oblatus principi, audacissimi sceleris capite pœnas soluit.

Stratagema.

Altiburgum.

De montibus Bohemiæ excurrentibus ad Misniæ regionem, feracibus metallorum.

Montes qui cingunt Bohemiam Ptolemæus uidetur appellare Suditos. Hi autē omnium metallorum, maximè argenti sunt feraces. In istorum penè pede montium est Fribergū, qua scilicet parte ad Misniam spectāt: Annebergum item & Gairum

Friberg.

Anneberg.

Schneberg. Girum, quæ inter Fribergum & uallem Ioachimicā sunt interiecta. Schnebergum uerò est ad Muldam fluuium, ubi montes in occidentem uergunt. In omnes autem metallicos, qui ista loca incolunt, dominatur antiqua & nobilis ducum Saxoniæ familia. Cæterum uallis Ioachimica intra ipsos mōtes est, & in eisdem uersus Morauiam, Igla & Cottebergū. Versus Schlesiam uerò Richenstein, Aldeberg, Cupferberg & Goldeberg. In oppido Schonbach sito ad Egram in montibus Bohemicis, magna admodum argenti uiui reperitur copia. Cornelius Tacitus de Germaniæ metallis scribēs sic ait. Argentum & aurū, propitij an irati dij negauerint dubito. Ex quibus uerbis perspicue potest intelligi, nullas metallorum fodinas olim in Germania extitisse. Tamen idem Cornelius adiecit. Nec tamen affirmauerim, nullam Germaniæ uenam argentum, aurumúe gignere, quis enim scrutatus est? At hodie plurimi scrutanẽ, & reuera inueniūt Germaniā præ cæteris regionibus metallis abundare Circa annum Christi 1180. fodina Fribergensis in Misnia cœpit. Schnebergeñ. uerò cœpit circa annum Christi 1470. Et Annebergum anno domini 1510. aut circiter.

Argentum uiuum.

De ualle Ioachimica.

Vallis Ioachimica circa annum domini 1526. cœpit et tot impleta est ædificijs in locis imis & in locis quę pendent ex utraq; montium parte, ut alterum alteri incumbere uideatur, & magnæ urbis præ se ferat figuram. Montes in quibus densissima fuit sylua, excisis arboribus perfossi sunt innumeris puteis, actiq; sunt in eosdem cuniculi penè infiniti. Quin & ualles quæ latibula fuerūt ferarum, à iam tot millibus hominum inhabitantur. Solebant quibusdam temporibus anni esse nebulæ tantæ & tam crassæ, ut uallem totam obtegerent, & aspectū solis ingredientibus adimerent: at nunc præcisis syluis atq; tot cuniculis per quos riuuli aquarum effluunt, in montes actis, cessant nebulæ, utpote montibus aridioribus facta & aura liberiori reddita atq; sic uallis illa caligine ultrà nec circumfunditur nec occultatur Sunt omnia illic loca tàm sterilia, ut uix pruna syluestria ibi crescant: at interim inueniuntur ibi tot & tantæ massæ argenteæ, ut si cui fortuna bene uelit, ipsi uina uel è Creta usq; allata defutura non sunt.

Cuniculi tollūt nebulas.

Qua occasione in montibus Misniæ metalla inuenta sunt.

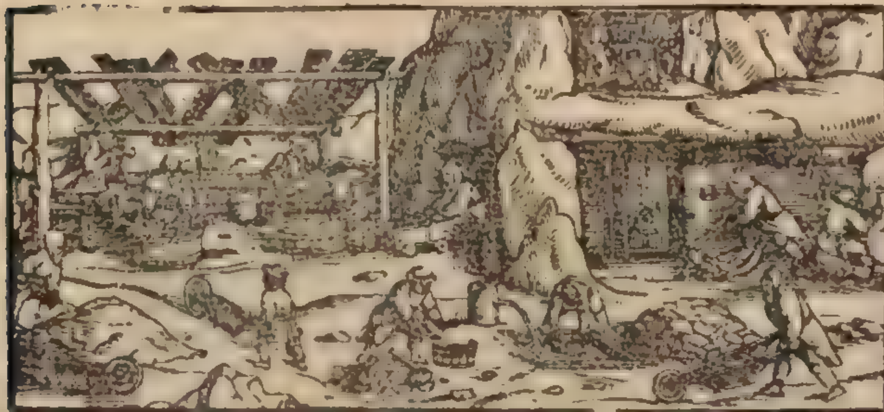

Casu factū est, ut in Misnia Fribergi foderetẽ argenti metallum ad Salam flu. ubi est Hala, quæ quōdam pagus fuit, hodie autē urbs est ampla, locus certè iā inde à Romanorū temporibus illustris & clarus salis fontibus, de quibus Hermūduri cū Chattis certarunt. Hinc igitur quum quidam quadrigis salem recta per Misniam ueherent in Bohemiam, eius condimenti hodie non minus quam olim inopem, in orbita uident galenam torrentibus detectam quam quia similis esset Goslarianæ, in currum coniectam apportant in Goslariam. Nam ijdem uectores solebant ex ea urbe plumbum nigrum euehere, ex qua galena cum multo plus argenti quàm ex Goslariana excoqueretur, aliquot Metallici se contulerunt ad eum locum Misniæ in quo nunc Fribergum oppidum nobile & opibus affluēs, est situm, quos ex metallis diuites factos esse constanti fama atque multorum sermone cebratur. Aberthami specus & argentifodina partim fortuna partim arte ante paucos annos hoc modo est deprehēsus: Habitauit fossor egētissimus sed rei metallicæ gnarus in media sylua in domicilio,

Galena.

Aberthami specus.

lio solitario, ibiq; dñi armenta curauit. Is cum per ocium foderet scrobiculũ, qui lactis esset receptaculũ, aperuit uenam, quã mox in alueo lauit, uiditq; subsidere argẽti purissimi ramenta. Igit maxima lætitia affectus, rem indicat dño & adit ad magistrũ metallicorum ac petit ut ei det ius capitis fodinarum, q̃d Donũ diuinum suæ gentis uocabulo appellabat. Itaq; dum pergit fodere uenam, plura reperit argenti ramẽta, quæ metallicis magnũ spem de uenæ fœcunditate iniecerunt. Ea tametsi illos frustrata non sit, tamen annuum tempus conficitur, anteq; ullos ex hac fodina capiunt fructus. Quare multi perturbati in impensis faciendis, constantes non fuerunt sed uendiderunt partes fodinæ. Quo circa cum iam argentum erueretur copiosum, magna dñorum fodinæ erat facta mutatio, quin uenæ primus inuentor nullius partis possessionem tenebat, & ferè omnem quã redegit ex partibus uenditis dilapidauit pecuniam. Tum uerò ea fodina tantam argenti puri effudit copiam, quantam nulla earum quæ nostra patrumquę memoria fuerunt una excepta Georgio, quæ est Schnebergi. Aberthamo finitima est uallis Ioachimica uetustior paulò. Bachus Misnensis, qui habitabat Gairi cum Oesero Bohemo coit societatem agendi cuniculi in ualle pagoq; deserto à cultura hominum. Sed cum metalli fossiones istis nullum utilitatis fructum præberent, cuniculus ruinis est relictus. Aliquot annis pòst Alexander comes Leisnicius et alij quidam barones in calidis Caroli 4. propter bonam spem quę de illo erat metallo, in commune conferunt pecuniam, eaq; reficiunt cuniculum qui uicium fecerat. Nondum omnem in fossiones impẽderant, cum multum erueretur argenti, quod alios ad fodiendum excitauit, magnaq; multitudo hominum congregata est ex uicinis Misniæ. *Calidæ Caroli quarti.*

SAXONIA VETVS ET noua, primum autem de origine gentis Saxoniæ.

TErra Saxoniæ à Saxonibus populis nomen accepit, estq; una omnibus sententia aliunde profectam gentem, nauibus à mari aduentasse. Sed unde & quo tempore, non inter scribentes conuenit. Alij à Britannia aduectam putant, alij à Danis aut Normannis & regionibus aquilonis, alij à Macedonibus ortam ferunt de militia Alexandri Magni. Ptolemæus testatur in Asia Boreali, in uastissima scilicet Scythia citra tamen Imaum montẽ, habitare Sasones. Sed an illi aliquãdo populariter emigrantes quærendis nouis sedibus uenerunt in Germaniam, incertum est. Saxo Grammaticus uir Sialandicus, supra mille annos ante Christum nomen Saxonum introducit. Sunt alij qui aliam habent cõiecturam. Ab Aquilone Saxonum prouincię olim annumeratũ fuit, quicquid ab Eydora fluuio (qui limes est Daniæ & Teutoniæ) in austrũ uergit Holsatiã, Thietmarsiam, Stormariam complectẽs. Ad orientem habet terminum Veterem urbem quæ ho

Stargard. Altenburg. die rusticum est oppidulum, Stargard (quod sonat Aldenburg, id est, uetus burgũ) ex quo orientẽ uersus per littora maris Germanici usq; in Prussiam Wandalica gens omnia tenebat, nunc uero Saxones impleuere, extructis claris urbibus per littus maris. Ad occidentẽ Saxonia per diocœsim Bremensem, per Westphaliam usq; ad Rhenum ferè pertingit, & à meridie ad Hassiam & confinia Thuringiæ. Meditullium eius totum ex Wandalico solo redactum est in linguam & mores Saxonũ, terra uidelicet Brunsuicensis, Luneburgensis, Magdeburgensis & Malberstadẽsis. Pertinet etiã ad eandẽ nationẽ omnis marchia Brandenburgensis, uersa in linguam Saxonum & mores. Fuit aũt Saxonum gens ab initio inquieta nimis, finitimorum sedibus infesta, domi tamen pacata & ciuium utilitatibus placida benignitate consulens. Habitus ac corporum magnitudo, comarum color, quanquam in tanto numero hominũ, idem penè omnibus. Sed de his infrà suo dicemus loco. Habuerunt principes Saxonum ante Christum natum perpetua certamina cum Danis, atq; in illis conflictationibus Saxones aliquando seruire coacti sunt, ac deinde excusso tributeriæ subiectionis iugo rursum libertatẽ uendicarunt, sublatisq; è medio aliquot regibus & continuatis bellis, statuerunt totis uiribus de summa rerum decertare. Vrebat Saxones ereptæ iam dudum lutiæ memoria, quapropter intentarunt Danis tributa, sed uicti à Danis, coguntur illis aliquandiu subesse. Durauit multis annis ista Danorum & Saxonũ conflictatio, etiamsi Saxones nec armis hosti pares essent nec fortuna: nõ tamen quieuerũt, omnes intentauerẽ uias recuperandæ libertati, quam & tandem armis suis pulchrè obtinuerunt.

Saxones cum Danis perpetuo pugnant.

Saxones propter fidem bello afflicti sunt à regibus Francorum.

FRancis orientalibus & Thuringis ad fidem Christi per diuum Bonifacium conuersis, Saxones adhuc diù in errore permãserunt, eamq; perfidiam diabolico instinctu tàm constanter seruarunt, ut nullo pacto per Christianos principes hinc auelli possent. Putantur autem per Romanos, maximè per Drusum aut per Germanicum, qui sub Augusto hanc prouinciam sibi subiugauerunt, deorũ uarias culturas suscepisse. Merspurgi enim phanũ & idolum, quod Irmensul appellauère coluerunt. Eresberg dictus est mons in quo phanum illud stabat. Quidã interpretantur Mercurij statuam, is enim Hermes dictus est. Sed obtinuit Martis honor, ut nunc Mersborg uocitetur. Nonnulli Irmensul interpretantur statuam publicam. Cõijci permittitur dictam ledermansul, quasi cõmune profugium & asylum omniũ & Martem cõmunem, qui in prælio diu uagatur incertus, diu dubius quo ponat uictoriam. Erat armata toto corpore effigies, cuius in dextera signum militare, nostri uexillum uocant, præferẽs rosam, cuius breue momẽtum & facilis ortus & interitus, ita euẽtus præliorũ. In sinistra libram expandit, dubiã pugnantiũ sortẽ facilè huc aut illuc inclinantẽ. Pectus inerme ursum præferebat, interitum bellatorum animum insinuans. In clypeo leo, qui bestijs imperitat, inuictum ad fortia facta imperũ monstrat, floribus consito campo in quo stabat, quod nihil iucundius solet uideri fortibus, q; in acie uirtutẽ ostẽdere. Erat proinde & Magdeburgi huiusmodi simulachrum. Stabat in curru nuda fœmina, myrtea caput cincta corona, ardentem faculam in pectore, in dextera mundi figuram, in sinistra uerò mala aurea tria praeferebat, post eam tres puellæ, Charites Græci, Latini gratias dixère nexis manibus nudæ singula poma gestabant, auersis inuicem uultibus, dona porrigentes, iugales quadrigæ erant gemini cygni, totidemq; columnæ. Venerem hac imagine figurabat gentilitas, quæ in omni mundo dominatur. Gratias illa comites habet, quæ alternis obsequijs iunguntur, hoc uult nexus ille manuum. Vultus auertunt, quia beneficia non improperant. Habuerũt Saxones & alia multa idola in regione, quæ hic sciẽs prætereo, Dagobertus itaq; rex Metensium siue Austrasiæ, uiuente Clotario patre, uicinam Thuringiorum prouinciam tenens, acri prælio tandem uicit Saxones, omnemq; prouinciã igni ferroq; uastauit, nec abijt priusquam prodeuntes obuiam proceres de pace agerent, quando bello tantæ moli impares uiderentur

Hermetis phanum.

Phanũ in Magdeburgo.

Charites.

Dagobertus Saxones oppugnans.

uiderent. Summa fuit, ut Saxonia annuo Fräcis penso tributo, dños ac maiores suos agnosceret. Tributū constituit quingentorum boum, annua solutio. Permanentibus autem Saxonibus in perfidia, cõuersus in eos Martellus, bellum instituit atq; inchoauit, q̃d demum nepos eius ex filio Carolus Magnus peregit, tantæ molis erat Saxonicā gentē patrijs ritibus auertere. Magno tamen tum bello pressi Saxones & exhausti, Carolo quidē Martello manus dederūt, cõponētes cum illo per qualescunq; cõditiones, sed leges Christianas accipere necdum cõsenserunt. Mortuo Martello, Saxones nomini Christiano infestissimi erant, unde motus Carolomānus filius Martelli, in eos duxit exercitū, & eos quidem tum perdomuit, ut legibus seculi parerēt ad æquabilitatem, sed Christi religionem neq; uerbis suadere neq; armis inducere poterat. Eo autē Romæ monacho facto, Pipinus frater eius tētauit quoq; Saxoniā ad Christi fidē cogere, quare coacto magno exercitu, bellum intulit grauissimū, sed ea fuit gentis moles, ut non statim ad mutādam religionē posset armis cogi. Gerebat per continuos triginta annos bellum, priusq; Saxones tandē sub Carolo Magno ex corde susciperent fidem. Dictu difficile est quoties superati regi manus dederunt, imperata facturos polliciti, obsides qui imperabant dederunt, legatos qui mittebant susceperūt. Aliquoties ita edomuit, ut etiam cultum dæmonū dimittere & Christi fidem suscipere pollicerent, sed sicut aliquando proni ad ea pollicenda uidebant, ita mutato postmodū decreto ad abijcienda uidebant præcipites. Anno Christi 772. Carolus Magnus celebratis Wormaciæ comitijs, cõstituit Saxones aut religioni subijcere aut omnino de terra delere. Tandemq; traijcit ingentes copias per Rhenū & Lupiam (nunc Lippiam uocāt) amnes, & totam quæ nunc Westphalia est peruagatus non longè ab Osnaburg rebelles subegit, fugauitq; contumaces, ut Visurgo (nunc Wesera) transmisso, sedes sibi facerēt inter Vandalos, antiquis pulsis habitatoribus. Qui in patrijs sedibus remāserunt, appellati sunt ab illo tēpore Westphali, & qui ultra Visurgum fugerunt dicti sunt Ostphali. Edomitis postea Longobardis, totis se uiribus animi & rerum cõuertit ad Saxonicū bellum peragendum, quo neq; prolixius neq; atrocius ullum unq; gessit, quia Saxones, natura feroces & idolorum cultui dediti, ab eo q̃d semel apprehenderant, nulla poterāt ui dimoueri. Regis tamen Caroli magnanimitas perfidiā illorum semper ulciscebat, donec omnibus qui resistere uolebant profligatis decem hominum millia ex his qui utrasq; Albis ripas incoluēre, cum uxoribus & paruulis sublatos trāstulit & per Galliam atq; Germaniā multimoda diuisione distribuit, eaq; cõditione bellum per tot annos tractum, esse constat finitum, ut abiecto dæmonum cultu, Christianæ religionis sacramenta susciperēt. Progressus uero Carolus cum exercitu uenit ad montē Martis, ibiq; phanum & idolum genus q̃d Irmensul appellauere, subuertit, sicut & paulò post phanū in Magdeborg in nihilum redegit. Cõstituit etiam iudicium quoddā occultum in Westphalia, ut si qs deprehēderet defecisse à fide, ille sine alio præuio iudicio ad proximā suspenderet arborem, de quo infrà fusius. Præfuit tunc Saxonibus Wedekindus dux, qui in bellicis tumultibus cõfugit ad regē Daniæ, imploraturus eius præsidiū, & moliturus contra Carolum, rebellionē. Sed tandē circa annum Christi 785. post multa bella & cædes ad fidem Christi cõuersus baptisatus fuit cum alijs Saxonum magnatibus, & tum demū subacta Saxonia, in prouinciam est redacta, quæ diuersis tēporibus in octo episcopatus diuisa, Maguntino & Coloniensi archiepiscopis est subiecta. Sunt autem hæc nomina locorum episcopalium, Osnaburgum, Mimingrod, postea Monasteriensis ecclesia, Salingsted postea Osterwic, sed qui episcopatus postea fuit translatus Halberstadium, Werden, Mynden, Paderborna & Hildesheim ultra Weseram. Magdeburgēsis uerò episcopatus fuit postea ab Ottone magno institutus.

Martellus contra Saxones.

Carolomānus cõtra Saxones

Carolus Magnus domat Saxones.

Westphali unde.

Episcopatus Saxoniæ.

De moribus & ritibus Saxonum, atq; de fertilitate eorum.

SAxonia olim quatuor in genere habuit differētias, nobilium, liberorum, libertorum, atq; seruorum. Et id legibus cautum erat, ne ulla pars suæ sortis oblita, terminos in co

pulandis coniugijs transgrederetur. Sed nobilis nobilē, & liber liberam duceret uxorem libertus coniungeretur libertæ & seruus ancillæ. Quicunq; uerò contrà faceret, cum uitæ suæ id damno lueret. Legibus ad malefactorum uindictam optimis utebatur. Multa quoq; utilia & secundum naturæ legem honesta in morum probitate habere studuit, quæ ei ad ueram beatitudinem consequendam adminiculo (ut ita dicam) fuissent, si aliquam creatoris sui noticiam habuisset. Frondosis arboribus uenerationem exhibuit & trūco ligneo non paruæ magnitudinis sub diuo erecto, quem patria lingua Irmensul dixit. Coluit etiā Mercurium, cui certis diebus humanis hostijs litabat. Deos suos neq; templis includere neque humanæ speciei assimilare pro diuinitatis magnitudine & dignitate licitum arbitrata est. His lucos & nemora consecrauit, auspicia & sortes obseruabat, auiū uoces & uolatus interrogauit, equorum quoq; præsagia experiebatur, hinnitus ac fremitus eorum obseruās, nec ulli auspicio maior fides adhibebatur. Est ager Saxonicus rerum omnium præterquam uini ferax, argenti atq; æris fossiones multas habet. Ad Goslariam & plerisq; alijs locis salem ex fontium quorūdam aquis albissimum coquunt & uectigal ingens percipiunt. Hordeum & triticum serūt, ex quibus non solum cādidissimum panem efficiunt, sed etiam ob uini caritatem potum ceruisiam, quæ adeò sitienter & immodestè ab ipsis bibit̄, ut ubi in symposijs conuiuijsq; pocillatores nec phialis nec cantharis sat infundere possint, repletū mulctrale apponūt & scutella iniecta hortē tur quenq; pro libito potare. Dictu incredibile est, quantum huius liquoris in se immodestissima gens capiat, quantum mutuo ad bibendum cogant & hortentur: non sus, non taurus tantum ingurgitaret, non ad ebrietatem atq; uomitū potasse sufficit, sed rursus ad sobrietatem, dies noctibus, noctes diebus continuantes. Qui cunctos potādo superat, is non solum laudē & gloriam deportat, uerumetiam pro quo contenderunt, ex benē olentibus herbis aut rosis sertum aut quid aliud in præmium. Serpit ab illis, eheu, perditus mos ferè in totā Germaniam, ut eo modo etiam iam fortissima uina bibantur cum ineffabili malo. Hospiti uel alteri eum locum in quo bibit̄ subeunti, potum q̄tquot habent assurgunt & porrecto poculo ad con bibendū officiosissimè hortant̄. Inimicus arbitrat̄, qui sæpius inuitatus non prætenta causa compotare recusat. Cæde nonnunquam & multo sanguine hoc dedecus expiatur. Cibatu Saxones duro & inconcinno utuntur: lardum, aridæ bilæ, cepæ crudæ, butyrum salsum & nondum adhuc liquatum, peculiaris genti cibus. Dominicis diebus in plerisque locis coquunt, quo per hebdomadam uescantur. Infantes non ut apud nos pulte, quæ farina & lacte concinnatur, nutriuntur, uerum solidiori cibo, qui bene masticatus à nutricibus ad deglutiendum tenello ori immittitur. Unde Saxones tali cibo in tenera ætate assueti & tolerantiores redduntur & ualidiores.

Auspicia obseruantur.

Fertilitas Saxoniæ.

Saxonum inebriatio.

Cibus Saxonū.

De metallis Saxoniæ.

HAbet hodie Saxonia uaria & multa metalla, præsertim in monte Meliboco, qui à Chattis extēditur ad Saxones. Nam apud Eislebam, Mansfeldum & Hostedam est lapis fissilis, quem Germani Schiffer uocāt, qui niger bituminosus, ærosus primum ex puteis extractus in aream effunditur, atque ita ex ista coaceruatione oritur tumulus: deinde inferior tumuli pars circundatur sarmentis, in quæ similiter inijciuntur id genus lapides, tum sarmentis admoto igni accensis, ignem etiam concipiunt lapides super eā cōiecti. Hi proximis quibusq; impartiunt ignem, atq; omnino omnes qui iam ardent, eis proximè adiunctis. Et cum ardent, tales odorem emittunt, qualem carbones bituminosi cum flagrant, emittere solent. Preterea si quando in ardentes mediocris pluuia decidit, magis ardent & citius mollescunt, quod declarat eos esse lapides bituminosos.

Lapides fissiles.

Atq;

Atq; id genus lapidum crustæ, interdum scintillis pyritæ aurei coloris adhærentibus & discurrẽtibus, exprimũt uarias animantiũ species, ut in genere pisciũ passeres marinos, lucios, percas: in auiũ, gallos gallinaceos nonnunq; salamandras, imò Põtificis Romani barbati & triplicem coronã in capite habentis effigiẽ reperta est, quã multi uiderũt. Sũt qui aiunt uicinũ esse lacum, & qualia ille nutrit animantia, talia pingit natura in fissili illo lapide. Lapis mihi missus, talẽ habet piscis figurã, ære ueluti manu pictoris expressam. Collegerunt autem Mansfeldenses comites proximũ fructũ ex uenis suæ terræ, unde æs & argẽtum conflant. *Natura figurat lapides.*

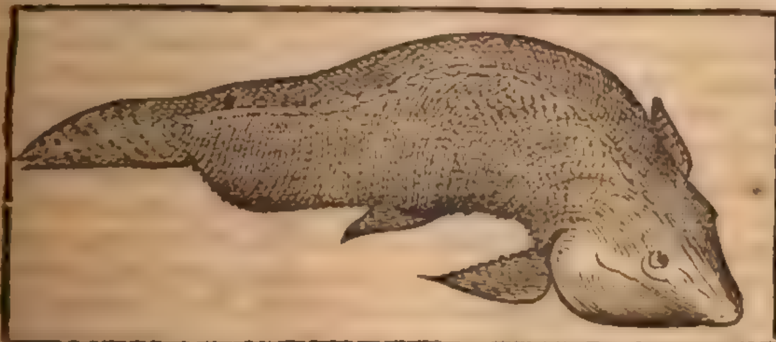

Apud Goslariã Otto 1. Imp. argenti dicit inuenisse mineras, quarum magni fuerunt redditus, ex qbus Imp. duo cõstruxit sacerdotũ collegia & regium palatiũ nobilis operis. Abundantibus autẽ ciuibus suppeditatis diuitijs, offensus deus permisit puteũ unum corruere, quo casu mille homines & supra oppressi fuerunt. Et post illud tẽpus neq; argentum, neq; aurũ fuit amplius inuentũ in loco, sed plumbũ nigrum. Fit autẽ primò atramentũ sutoriũ, q̃d uulgò uitrillũ uocant, deinde ex eo excoquit aliquid plumbi & argẽti. Perhibent autẽ metallum Goslariæ sic natum. Quidam nobilis homo equum cui nomen erat Ramelus in mõte ad ramum arboris alligauit, in ungulis, qbus ferreæ soleæ inductæ, terram quatit, uertit, atq; ita reconditã plumbi nigri uenã integumentis nudauit, nõ aliter ac Pegasus alatus, ut poëtæ fingunt, aperuit fontẽ, dum ungula ferit saxum. Vt autẽ fons iste ex eo nominat Hippocrene, ita montẽ Saxones Ramellũ uocarunt, qui hodie maximè floret, atq; admirabilem plumbi copiam suppeditat. Goslariæ tantũ inuenitur galena & pyritarũ, ex quibus plumbũ nigrum excoquitur, ut mons quidam ferè nihil nisi galena & pyritæ esse uideatur. Principes quoq; uici Brunonis cumularunt bona magna ex Cellerfeldensibus alijsq; fodinis. Nec Brandenburgẽ. qui imperãt Frãcis, caruerunt fortunis metallicis. Nã Goldcranach auri metallum septimo quoq; die dedit ipsis mille & quingentos aureos Rhenanos. *Minera Goslariæ.* *Atramentum sutorium.* *Galena.*

De diuisione modernæ Saxoniæ.

ETiam si Saxonia olim cõprehenderit Westphaliã & Ostphaliam atq; Brunsuicensem ditionem, hoc est, totam regionis illius tractum usq; ad Albim fluuium, est tamen hodie longè alia ratio diuisionis, ubi non secundũ flumina sed secundũ dominia principum terrarum fiunt partitiones. Sicq; nostro tẽpore duplex est Saxonia, superior & inferior. Superior habet electurã, cuius præcipua oppida sunt Wittenbergum & Torga. Inferior uerò est prope Luneburgũ & Lebenburgũ iuxta Albim cõplectiturq; Holsatiã, quæ olim fuit Wagria, Stormariam & Diethmarsiam. Holsatia olim fuit comitatus, hodie uerò est ducatus, & habitatio primogeniti Danorũ regis, sicut Delphinatus in Gallia principatus est, quem successor regis Franciæ possidet. Hamburgum est in Stormaria aut Nordalbingia & Brema in Diethmarsia. *Saxonia superior & inferior.*

De ducibus Saxoniæ & eorum genealogia.

TEmpore illo quo Carolus Magnus oppugnabat Saxoniam, fuit Saxoniæ dux Witikindus, quem Krantzius uocat Wedekindum, & quidam alij uocant eum regem Saxonũ, præsertim autem Angriæ, quæ est in Westphalia. Et hi ferunt, ante regis Caroli aduentum, Saxoniæ prouinciã administrari solitam per duodecim proceres alternis uicibus: quem uerò grãde bellũ in administratione apprehenderet, eũ regem habuere ad finem usq; belli. Inde factũ est, ut ue- *Witikindus.*

niente Carolo in prouinciã Wedekindus dux Anglariæ (Angriam uocant) in administratione erat, & ideo pro rege illis fuit durante bello, fuitq; tunc summa Saxonum potestas in Anglaria. Wedekindus itaq; anno Christi 785. uisitatus à domino, Christi baptismũ sponte deposcens, manibus Caroli regis leuatus est honoris gratia ex sacro fonte. Inde Saxonia iam pacata quieuit, & semel susceptam fidem nunquam reiecit. Habuerant Saxonum principes pro insigni armorum in militaribus signis pullum equinum, atrum ante baptismum post uero candidum. Post multos uerò annos, quum ducatus Saxoniæ perueniret subinde ad alios & alios dominos, arma sæpius fuerunt mutata, uel leonibus ex Anglia allatis per Hēricum ducem cognomento Leonem, uel stratorijs in clypeo lignis, quæ rutæ sertum ex obliquo condecorat, per Bernhardum prius comitem de Anehold, inde uerò surrogatum Henrico Leoni in ducatum Saxoniæ, cum ille per Fridericum primum solenni imperij conuentu per sententiam deponeretur.

Genealogia Wedekindi ducis Saxoniæ.

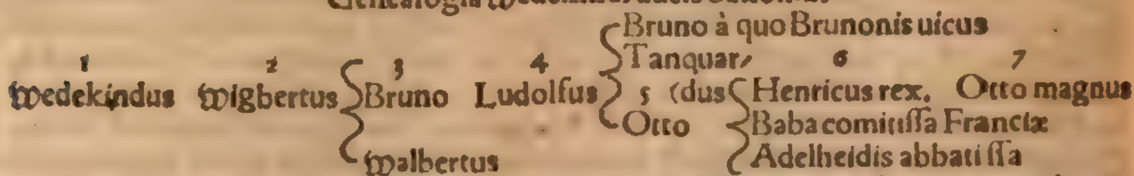

1 Wedekindus — 2 Wigbertus — 3 Bruno, Walbertus — 4 Ludolfus — Bruno à quo Brunonis uicus, Tanquardus, 5 Otto — 6 Henricus rex, Baba comitissa Franciæ, Adelheidis abbatissa — 7 Otto magnus

Rabodus dux Frisonum.

Wigbertus 2. dux Angriæ accepit uxorem filiam Ratbodi ducis illius Phrisonũ, qui baptisandus rogauit, Quo'nam concessissent patres eius? & ubi audiuit omnes à Christo alienos in perditionem abijsse, pedem è baptismo retraxisse, seq; eò profecturum cōtestans, quo maiorum suorum cœtus demigrasset. Fuerat iste Wigbertus Christo ualde deuotus ab adolescentia usq; ad supremam ætatem, sepultus in Wildeshausen oppido Bremensis diocœsis, ubi & postea Walbertus in Christi religione obdormiens sepultus fuit. Bruno à quo Brunsuicum nomen accepit, uir insignis, glorioso fine pro fide Christi occubuit. Nam cum Normanni hostes Christianę religionis magno agmine Saxoniam inuaderent, Bruno uocatis omnibus quos ad pietatem tantæ expeditionis paratos inuenerat, obiecit se Normannis & Danis, factumq; est ut pertinaci diù pugna extracta, totum agmen Christiani nominis pro Christo occumberet, dux scilicet ipse cum episcopis & omnibus Christianis militibus. Interfectis autem Brunone & Tanquardo fratribus, Otto post eorum interitum iam iustum arripuit principatum. Et quantum iam decessit Francis tãtum accessit Saxonibus, in quos summa rerum cœperat inclinare. Arnolfus Imper. dedit huic Ottoni filiam suam Lutgardam uxorem, ex qua sustulit Henricum, qui primus ex Saxonibus imperauit. Henricus ergo iste per maternum sanguinem descendit ex Carolo magno. Mortuo autem Ludouico Imp. uoluit omnis Francorum Saxonumq; nobilitas Ottoni sceptrum & diadema regni tradere, sed ille causatus senium recusauit, & peruenit corona ad Cōradum Cōradi, qui frater erat Ludouici, filium, ducē orientalium Francorum, in quo Cōrado finem accepit linea Carolorum masculina. Henricus dux Saxoniæ primus ex ea familia ad Rom. regni culmen ascendit, quod ea domus per aliquot cōtinuata secula perseuerãter seruauit. Dictus fuit Auceps quod in adolescētia cum pater rebus pręesset plurimum indulgeret aucupijs & uenationibus, quæ principum fuerunt & sunt in hodiernum usq; diem recreationes, & q̃dam usq; ad insaniã illis animum laxant, nedum in adolescentia, ut Henricus iste fecit, sed & in suprema senectute delectantur huiusmodi cruento ferarum spectaculo. Electus autem fuit Henricus ad imperium anno Christi 937.

Brunsuicum unde.

Henricus Auceps.

Genealogia

Genealogia ducum Saxoniæ continuata per utrunq; sexum ab Ottone 5. duce Saxoniæ.

Habuit

Habuit Otto magnus duas uxores, Editham & Adelheidam. Edita fuit filia regis Angliæ, ex qua sustulit Lutolfum & Wilhelmum episcopum. Adelheidis uerò filia Rudolfi regis Burgundionum & Berthæ, quam prius habuerat Lotharius rex Italiæ, genuit ei tres filios, Henricum, Brunonem & Ottonem secundum, atq; Adelheidam, quā duxit uxorem Hugo comes Parisianus. Sub isto Ottone primo magna mutatio facta est in dominio Saxoniæ. Paruit tunc Misna & magna Thuringiæ pars Saxonibus, quæ ab illa die diuulsa putatur, quum Otto iste 1. permitteret Saxoniam Hermanno Biling gubernandam. Otto uerò pro se & posteris suis reseruauit Thuringiam, Misniam & superiorem Saxoniam, & in inferiori Saxonia iuxta Albim instituit ducatum, cui præfecit Hermannum uirum non de magna familia natum, creans illum ducem, qui antea præfectus fuerat.

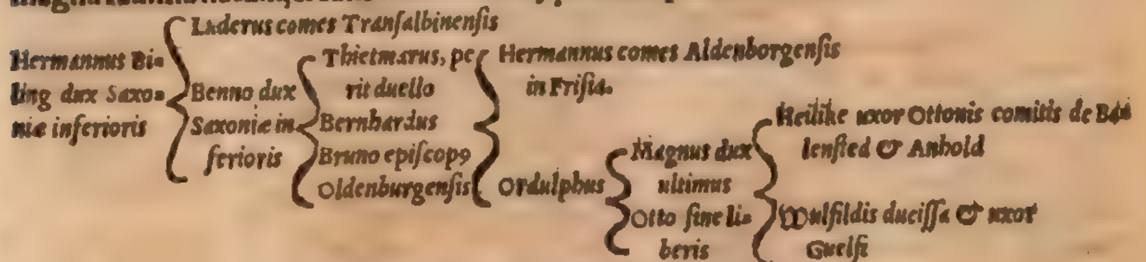

Alia genealogia ducum inferioris Saxoniæ.

Anno 1106. Magnus dux inferioris Germaniæ excessit rebus, sine mascula prole, pro quo surrexit Luderus dono Henrici Cæsaris, alij uocant eum Lotharium, cuius maiores à proauo comites erant de Queruord, electusq; in Romanorum regem, dedit unicam filiam suam Gertrudem cum ducatu Henrico Welfo duci Bauariæ uxorem. Successit autem ei in utroq; ducatu Henricus Leo, quibus tamen postea ob insolentiam suam priuatus fuit. Habuerunt quoq; dicti quinq; duces ab Hermanno usq; ad Magnum Holsatiæ ditionē in sua potestate, sed mortuo Magno Luderus permisit ditionem nobili uiro Adolpho de Schowenborg, ex quo in tempora nostra durauit successio. Priuatus autem Henricus Leo ducatu Saxoniæ, Bernhardo comiti de Anhold, qui per auiam descenderat ex stirpe Magni nouissimi ducis, Saxoniæ ducatus solenni donatur apparatu. Sed redeamus ad superiorem Saxoniæ ducatum & prosequamur illorum principum successionem. Post Ottonem tertium factus est dux & marchio in superiori Saxonia Bruno, qui erat frater patruelis diui Henrici. Nam patres eorum Henricus Hetzel & Bruno erant fratres. Continebat autem tunc Saxonia superior marcam Misnæ & Thuringiæ & ditionem quam hodie habet princeps elector,

Bernhardus ab Anhold.

Bruno marchio superioris Saxoniæ.	Ludolfus.	Egbertus.	Egbertus, mortuus sine uirili semine.

Post mortuum Egbertum ultimum, Henricus dux Bauariæ pater Henrici Leonis, qui habuit uxorem fœminam de Saxonia superiori, obtinuit per eam Saxoniam illam superiorem. Successit ei filius eius Henricus Leo princeps potentissimus, qui tali usus est titulo: Henricus gratia dei dux totius Saxoniæ & Bauariæ, Palatinus Rheni, comes Brunsuici, Luneburgi. Northen, &c. Sed destitutus & exutus omni ditione triennio exilium in Anglia est passus, & tandem ad ditionem Brunsuicensem admissus. Quum autem filius eius Henricus uersaretur in aula Imp. impetrauit filiam comitis Palatini Rheni uxorem, atq; per eam consentiente Imp. Henrico sexto Palatinatum. Expulso autem Henrico Leone, Fridericus primus Imperator dedit marchionatum Saxonię superioris cum titulo ducatus Saxoniæ Bernhardo ab Anhold, & reuocato deinde Leone ex Anglia, dedit illi Brunsuicum, quod erat peculium eius, à matre Lotharij Imperatoris filia, prouenìens. Erat tunc annus Christi 1189. Cæterum Albertus Bernhardi filius titulum tenebat Saxoniæ, retentis armis quæ comites de Anhold maiores sui prætulerant, stratoria scilicet ligna fuluo nigroq; uariata colore per clypei transuersum, superiecto, quod fecisse fertur Fridericus primus, ruteo crinali.

Titulus Henrici Leonis.

Bernhar-

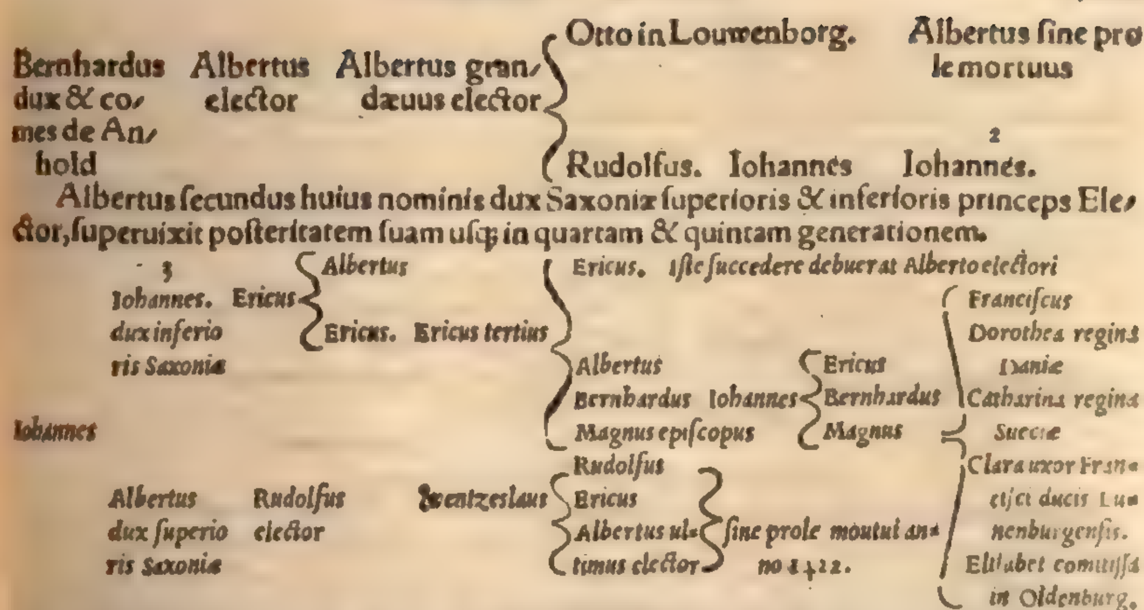

Albertus secundus huius nominis dux Saxoniæ superioris & inferioris princeps Elector, superuixit posteritatem suam usque in quartam & quintam generationem.

Post Iohannem 2 dominum Saxoniæ fuit diuisum. Nam administratio Saxoniæ inferioris mansit apud Iohannem 3. & eius posteritatem, Electuræ autem dignitas permãsit in linea Rudolfi, cuius successio fuit in principatu superioris Saxoniæ in terra Wittenbergẽsi. Sed ea deficiẽte, iusto ordine redisset ad proximos agnatos inferioris Saxoniæ duces, nisi Misnenses marchiones ad se illam traxissent, Fuit autem Fridericus marchio Misnensis primus dux & elector in suo genere. Duces Saxoniæ inferioris scribunt se duces Saxoniæ, Angriæ & Westphaliæ, habentque domicilium in Lawenborg in ripa Albis fluminis haud procul à Luneburgo.

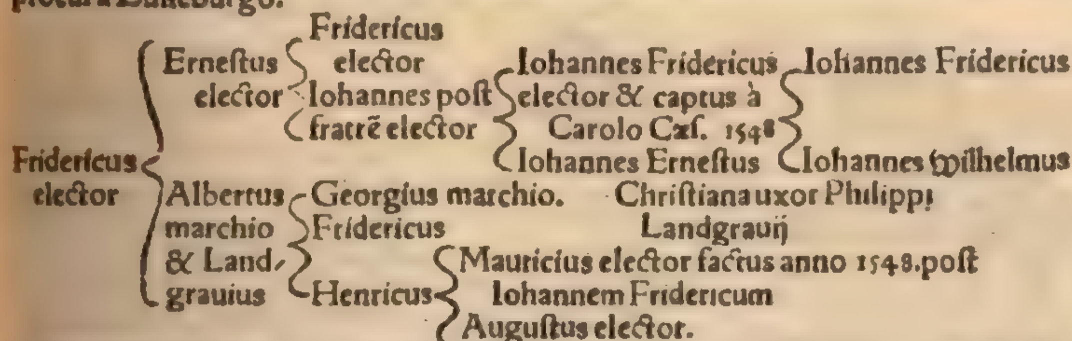

Imperator Sigismundus instituit Fridericũ marchionem Misnẽsem anno Christi 1423. ducem Saxoniæ & principem electorem. Ioannes Fridericus eius nominis elector primus, cum à Carolo 5. Imp. uictus, captus, ac in custodia honesta detentus esset, anno 1552. postliminio restitutus est, mortuus uerò 1554. Mauritius qui in dignitate electoratus illi successerat, anno 1550. iussu Caroli Magdeburgum ad 15. menses obsedit, constituta tandem pace, cum Alberto iuniore Brãdenburgensi marchione Hẽrici 11. Gallorum regis partib. se adiũxit, excitatoque in Germania 1552. bello ingẽti. Cæsarẽ Insprucki morantẽ inuasit, Ioanne Friderico Saxone, Philipp. Landgrauio Hassiæ liberatis, obsedit Francofordiam, at constituta deinde pacem cum Cæsare & Romanorum rege, contra Turcas in Hungariam profectus. Sed cum Albertus marchio Brandenburgen. tumultuario bello, Germaniã omnẽ diuexaret, coacto exercitu & ascitis auxilijs, pugnauit contra Albertũ an. 1551. mẽse Iulio, die 9. cruenta uictoria potitus, atque sclopeto ictus 13. Iulij die obijt in diocœsi Hildesemensi.

De dominio & ducatu Brunsuicensi.

BRuno Ludolfi ducis Saxoniæ filius & patruus Henrici aucupis regis Roman. insigne nomen reliquit uico, quem ille primus inchoauerat, qui ex illo dictus est Brunonis uicus, aut potius sinus, qui lingua Saxonum uocatur Wyck. Hodie tamen cõmuniter appellatur Brunsuicum, insigne oppidum in media Saxonia ad riuum *Brunonis uicus.* Onacri,

Onacri, qui influit Visurgum: cuius oppidi parua primum initia multas per tēpora habuere accessiones, ut per uices amplificatū, nūc in eas excreuerit uires atq; opes, ut facile principibus suis titulum indiderit, qui exinde uocantur duces Brunsuicenses, sed hoc longè postea. Sinum excurrentis fluminis, stagni aut maris Saxones sua lingua wick appellant, inde Bruno excursum fluminis alterum, alterum Tanquardus non longo interuallo ædificijs honestarunt. Inde Brunswick & Tanquardeswick diu uaria appellatione cernebantur. Obtinuit tamen Bruno, ut solus oppido nomen reliquerit.

Tanquardeswick.

Genealogia ulterior.

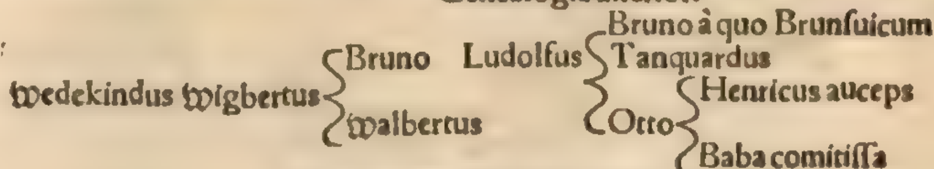

Sequitur genealogia Henrici Leonis.

Circa annum Christi 1230. Imp. dominium Brunsuicense prouexit in ducatum, & Ottonem dominum Brunsuici & Luneburgi ducem creauit, qui scilicet successit Henrico Leoni, qui generale Saxoniæ habuit dominium. Dux uerò Saxoniæ post dictum Henricum Leonem, magnum tenet titulum & tenuem ditionem. E' diuerso duces Brunsuici partialem Saxoniæ sumpsere titulum, sed longè maiorem ditionem.

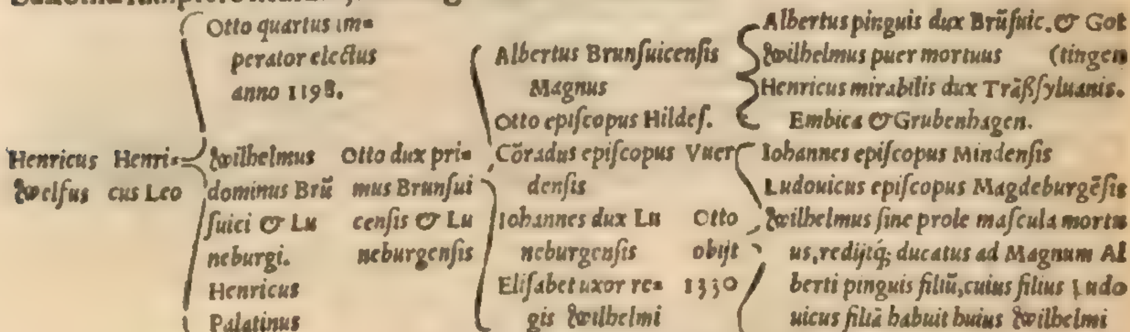

Titulus unus Brunsuic & Luneburg.

Fridericus secundus Ottonem Leonis nepotem fecit ducem Brunsuicensem & Luneburgensem, attributis ei armis, quæ auus eius Henricus extulerat Anglia, duobus fuluis leonibus pro ditione Brunsuicensi & aliam lasurij coloris leonem, adiectis in clypeo maculis de terra Luneburgensi, quæ erant olim arma Hermanno duci & posteris eius cum titulo ducatus Saxonię. Albertus autem Bernhardi filius, de quo ante istud caput, titulum tenebat Saxoniæ retentis armis quæ comites de Anhold, maiores sui prætulissent, stratoria ligna fuluo nigroq; uariata per clypei transuersum superiecto, quod fertur fecisse Frid. 1 ruteo crinali. Ottonis filij Iohannis & Albertus, primi partiti sunt anno Christi 1267. ditionem. Titulum communem tenuerunt cum posteritate, sicut hodie tenent, ut quamuis sit discreta ditio, unus tamen amborum est titulus. Vterq; enim se Brunsuici & Luneburgi ducem scribit. Albertus Iohanni fratri permisit Luneburgum, sibiq; meliores partes seruauit, Brunsuicensem & Gottingensem dominatum, qui & ipse postea diuisus est multipliciter. Iohannis posteritas seruauit dominium Luneburgense ad Wilhelmum, tunc dominium illud redijt ad duces Brunsuicenses.

Sequitur genealogia ducum Brunsuicentium & Luneburgensium ab una familia descendentium.

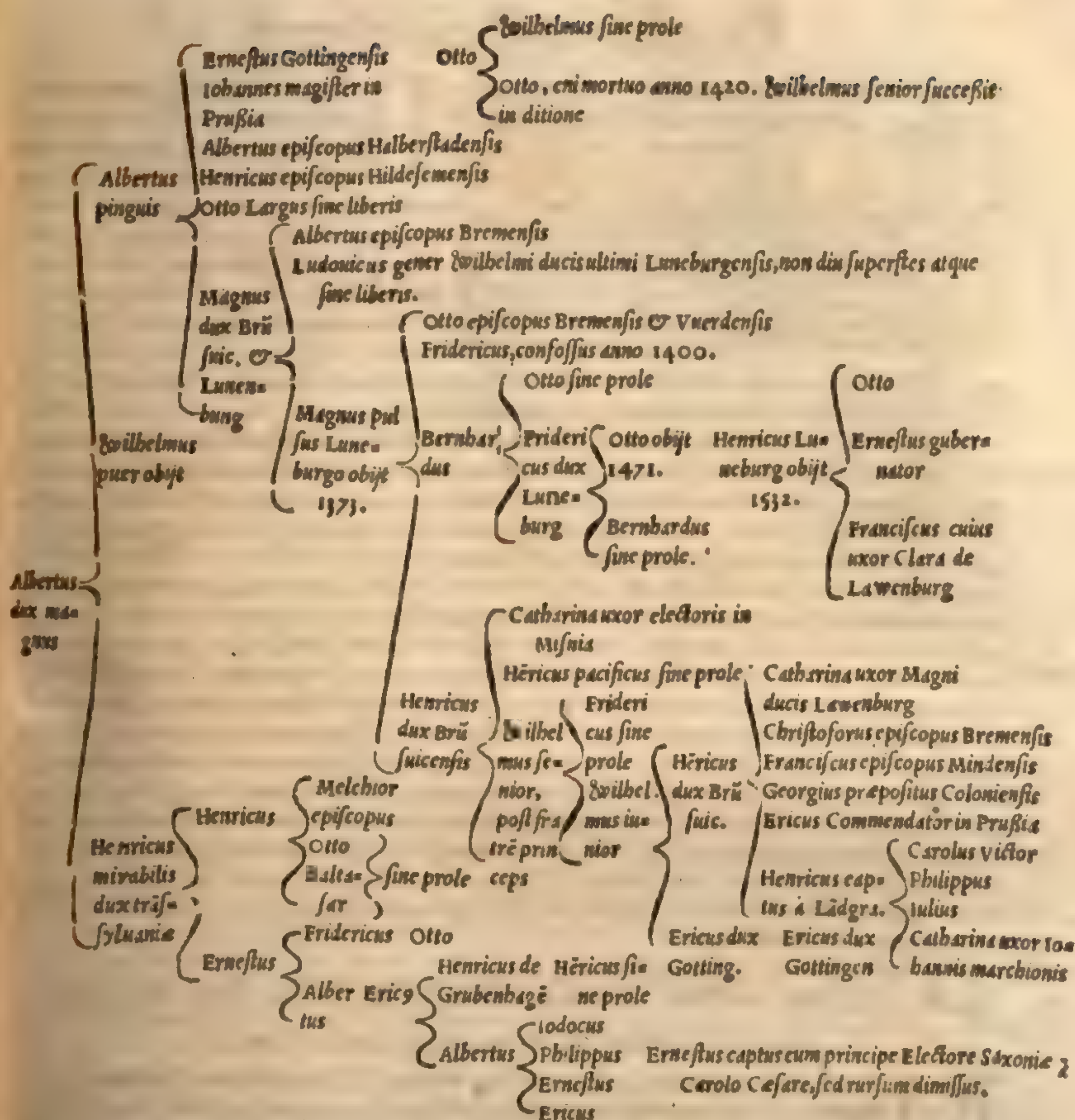

Moriens Wilhelmus ultimus dux Luneburgensis ab nepos ex fratre Alberti ducis magni, designauit successorem Magnum ducem Brunsuicēsem, unde querimonia orta est du cum Transsyluanorū, q̄d uel in partē uocari debuerint eius ditiones, quum fuerint in gradu pares, ambo scilicet in tertio. Ludouico duce Luneburgensi mortuo, uxor eius filia Wilhelmi Luneburgēsis ducis ultimi, nupsit Ottoni, comiti de Schowenborg, & ducatus Luneburgensis, uenit ad magnū Ludouici fratrem. At cum ille nimium insolesceret nec curaret patris correptionē, eiectus est, & Albertus dux Saxoniæ superioris, Wilhelmi nouissimi ducis Luneburgensis ex filia nepos acceptat, anno scilicet, 1371. & arx Luneburgensis, unde dux ciuitati multa incōmoda inferebat, ad solū usq; destruit. Habes hunc Albertum suprà in genealogia Saxoniæ. Magnus uerò dux à Luneburgensi ducatu eiectus, fuit paulò post in bello q̄d gessit contra comitē Schowenborg gladio cōfossus, atq; relictam eius duxit uxorem Albertus dux Luneburgensis. Anno 1545 Henricus dux Brunsuicensis captus fuit à Philippo Lādgrauio alijsq; principibus coadiutoribus, unà cum filio eius Carolo Victore, cuius ditionē antea dicti principes ei ademerant, sed biennio post rursum fuit ex captiuitate liberatus per Carolū Imp. & Lādgrauius uinculis mancipatus. At anno 1553. cum se Henricus Mauritio Electori cōiunxisset, contra Albertū Marchionē, in ea pugna quæ habita est prope Hildesheim, in campo Beynerbruch dicto, duos desiderauit filios Philippum & Carolum Victorem, atq; hoc ipso anno 1554. armis hostē insequitur.

De

De ciuitate Brunſuicenſi.

BRunſuicum hodie totius Saxoniæ metropolis & ciuitas pmaxima, populoſa, munita mœnibus ac foſſatis, turribus & ppugnaculis, decorata magnificis domibus, præpolitis plateis, amplis & ornatiſſimis templis, Saxoniæ ferè cētrum, per quadrum tantum ferè habet longitudinis quantum latitudinis, complectiturq́ in ſuo ambitu duo millia paſſuum. Eſt aliquanto maior Nürnberga & Erdfordia minor. Ad orientem habet diocœſim Magdenburgenſem, ad meridiem Hartonicum ſeu Harcinium nemus: occiduam partem comprehendit Hildesheimenſis epiſcopatus, & ſeptentrionem inhabitant Lunenburgenſes. Hanc urbem perlabitur Onacra amnis, cui origo Hartonica ſylua, duasq́ in partes ciuitatem ſcindit, omnem immundiciam ſecum trahens, uarijs undiq́ pontibus coopertus. Tota urbs in plano ſedet, mœnibus ac foſſato duplici profundiſſ. & aliquot in locis triplici ac quolibet aquis ſtaghante munita. Vallum etiam inter foſſata craſſiſſimū ductum per circuitum, uarijs arborum conſitum generibus. Non habet ciuitas aquam potabilem, ſed communiter bibunt ceruiſiam. Vini autem uſus charior eſt & rarior. Quinq́ hic fora, quinq́ prætoria & totidem magiſtratus. Circa annum Christi 1374. ſæuiente in urbe Brunſuico incondito uulgo in primores, pernicioſus exoritur tumultus. Nam uulgus indignatione undecunq́ concepta magiſtratum urbis inuadit, Vrbe quoſdam eijciunt, alios in tumultu opprimunt, nonnullos ſpecie iuſticiæ publico gladio cædunt, inter quos unum ex proconſulibus uirum & ætate & mole corporis grauem, quum uires inflectendis genibus non haberet, in ſede ſua recumbentem obtruncant. Hanc patribus obijciunt cauſam, quod populum & uniuerſam plebem exactionibus grauent & maiori quam ulli principes impoſito onere dominentur, idq́ literis ad uicinas & longinquas urbes perſcripſere, nouum magiſtratum ex mœchanicis uiris erexere, clamoribus non conſilo rem omnem egere. Cæteræ bene moratæ urbes, rem miſerandā & ipſo exemplo pernicioſam putauere non impunitam relinquendam.

Onacra fluuius.

Seditio in urbe

D. Sebaſtiano Munſtero, patruo ſuo unice

uenerando, Ioſephus Munſterus utriuſq́ Iuris doctor, S. D.

MItto Luneburgi deſcriptionem ſuccinctiorem, obſeruantiſſime domine patrue, curſim quidem & tumultuarie & uarijs annalibus excerptam. Integrum tibi relinquo inde deligendi quicquid uiſum fuerit labori tuo accommodum. Geſta recentiora nulla inſerui, utpote odioſa, alioquin uolumen maius Iliade creſceret. Mitto quoq́ Lunenburgenſis noſtrę urbis picturam, inſtar Hamburgi impreſſam effigiem delineatam. Aliam ciuitatis huius effigiem aſſequi nequiui. Nam pictores ex intuitu ſecundum longitudinem potius quàm aliam naturalem formam oppida depingere hic aſſueuerunt.

Lunenburgum

LVNEBVRGVM.

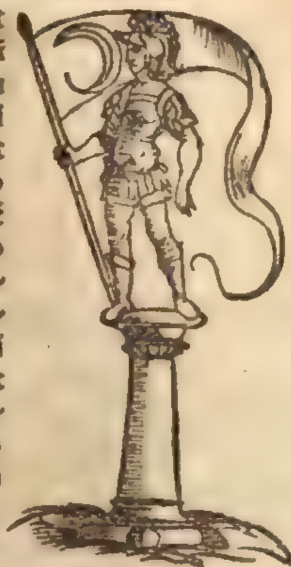

SVnt qui Luneburgum putant ante multa tempora constructũ à Rom. ibiq́ erectum idolũ Lunæ, quod in eo loco stetisse dicitur usq; ad tempora Caroli Magni. At Albertus Krãtzius in sua scribit Saxonia, sub Henrico 4. arcẽ Luneburgẽsem, sed non oppidum extitisse. Otto primus erexit locum istum in comitatum adiunctis ei prædijs de terra Meckelburgens. Deinde circa annũ Christi 1235. Fridericus 2. ex comitatu fecit ducatum. Hãc ditionẽ unà cum dominio in Brunsuicens. possederunt tres Ottones Imp. atq; posteri eorum usq; ad Henricũ Leonem, qui exutus Bauaria, Saxonia & omni ditione sua, Brunsuicum & Luneburgum retinuit. Salinę uberrimæ atq; ditissimæ apud Lunæburgũ habentur, ex quibus multi monasteriorum abbates, & multi ecclesiarum prælati uitã ducere consueuerũt. Fuit enim quæstus salis uberrimus. Has salinas, Luneburgens. uiolẽter usurpauerunt. Ob quã rem à Nicolao pont. max. & à Friderico Imp. augusto damnati fuerunt. Consulatus, qui eius rei autor habebatũ, autoritate apostolica deiectus est sed fauore Bernhardi ducis Brũsuuicens. paulo postea in pristinũ statum redijt: & qui nouiter consulatũ adierãt in carcerẽ conijciunt: ciuitati rebelli, & ecclesiasticorũ bonorũ rapaci sacris interdictũ est. Non tamẽ desunt, q rem diuinã apud eos faciant. Tantus est æuo nostro & in populo & in clero autoritatis ecclesiasticæ cõtemptus. Hæc Aeneas Syluius, qui tum quũ hæc scriberet, pontificatui inhiabat. Sed redeamus ad ciuitatẽ. Ea est munitissima, cincta fossis & uallis. Habet figurã ferè quadratã, patent in longũ passibus circiter 1450. & in latum nongentis. Fuerunt per circuitũ urbes maximæ solitudines, sed quæ nostro æuo pro bona parte coluntur & habitanẽ. Sunt tres parochiales ecclesiæ in urbe, inter quas S. Iohãnes primatũ habet. Sunt etiã tria in ea monasteria, inter quæ cœnobiũ S. Michaël uetustius est & locupletius. Occupanẽ ciues & mercatores potissimũ negotiatione ne salis, quod ibi magna copia coquitur atq; terra & aqua Hamburgũ, Lubecũ & ad alia loca per circuitũ distrahendũ defertur. Cæterum dux Iohãnes abnepos Hẽrici Leonis, primus operã impendit salinæ Luneburgensi, quæ usq; ad eius tempora tenuis fluxit, at ille nouã aperuit longe ea quæ pridẽ fluxerat uberiorẽ. Erant autẽ tunc annus post Christũ natum 1269. & prosperatum est opus in manibus eius uehemẽter. Prima origo huius salsuginis fuit haud procul à mõte Calcario olim inuẽta, puteo, inclusa, uiris fortibus qui aquam die noctuq́ exhaurirẽt deputata atque ex æquo diuitib. & pauperib. distributa. Nec hic in hũc diem ulla uetustatis facta est immutatio. Durat adhuc antiqua columna, quæ sustinet trabem, cui adhæret magna urna, aquã è profundis educẽs. Canales aut fistulæ per quas salis aqua deriuatur, pulchro ordine distribuunẽ (sunt aũt numero quinquaginta) ad singulorum casas, habet unaquæq; casa quatuor sartagines ex plumbo factas, quadrilateras, latas duabus ulnis & transuersa manu profundas: quæ usu detritæ renouantur absq; ulla liquefactione. Duabus autẽ horis sal concoctũ & ex sartagine sublatum, distrahitur in uaria illius terræ partes.

Ciuitas Luneburgensis, quam uerius ho[...]

A Maius propugnaculum: Die gros pastei
B S. Antonius
C Saltzmesserthurn
D Institorum turris: der kremer thurn
E Laterificina, Ziegelscheur
F Borduuicker thor
G S. Niclaus
H Vallis sanctorum: der Heiligen thal
I S. Iohannes, summum templum die haupt kirch
K Goldschmid thurn
L Prætorium
M Domus principis

Genealogia ducum Luneburgensium.

Fuit dominium Luneburgense semper post Henricum Leonem sub principibus Brunsuicensibus, sicut & supra in ducatu Brunsuicensi ostendimus, sed ob filiorum & nepotū multiplicationem, idem dominium diuisum fuit in multas particulares ditiones, sicut ostendit Brunsuicensis genealogia.

Henricus Leo dux Brunsuic. & Luneburgens.
- Henricus princeps Palatinus
- Otto Imperator
- Vuilhelmus comes Luneburgensis
  - Otto dux Brūsuicēsis & Luneburgensis
    - Conradus episcopus Verdensis
    - Iohannes Luneburg. obijt 1277.
      - Otto Luneburg
        - Iohan. episcopus Mindensis
        - Ludouicus episc. Magdeburgens.
        - Vuilhelmus dux Luneburgensis habuit unicam filium
    - Otto episcopus Hildesemensis
    - Albertus Brunsuic. dux magnus
    - Quinq; filiæ

Albertus & Iohannes ducis Ottonis filij, paternum diuiserunt dominiū, titulum tamen cōmunem retinentes, quod & usq; hodie conseruatᷓ. Albertus, senior dictus, accepit omnē ditionem Brunsuicensem, & Iohannem solo districtu Luneburgensi contentus fuit. Brunsuicensis autem ditio posteris temporibus aliquoties scissa est, in eam terram quæ est circa & ultra montana. Ducatus uerò Luneburgensis à Vuilhelmo nepote ducis Iohannis, qui filium non habuit, redijt ad Brunsuicenses, nempe ad Alberti magni nepotem, cuius Ludouicus uxorem habuit filiam dicti Vuilhelmi.

Albertus

c tempore Salinæburgensem appellare posses.

N S. Gertrudis
O Beata uirgo, Franciscani Vnser frauu
P Carcer captiuorum: der gefangnen thurn
Q Maior S. spiritus, nosodochium der krancken haus
R Salina, ubi sal coquitur
S S Lampertus
T Cœnobium S. Michaelis
V Turris captiuorum, uulgo spring ins gut, sortita hoc nomen à domino qui eam ædificari fecit, quem & in eadem primum perijsse ferunt
X S. Ciriacus extra mœnia
Y Mons Calcarius

Albertus magnus
- Henricus mirabilis dux Transsyluaniæ, cuius successionem habes supra.
- Albertus pinguis
  - Magnus dux Brunsuicensis & Luneburgensis
    - Ludouicus dux Luneburgensis non diu superstes, gener Vuilhelmi ducis Luneburgensis
    - Magnus eiectus à Luneburgo ob insolentiam & postea interfectus
      - Fridericus sine prole
      - Bernhardus dux Lunenburgensis *
      - Henricus Brunsuicensis

Magno secundo eiecto ex ducatu Luneburgēsi, tranlatum est dominiū ad Albertum, & postea ad Vuenceslaū duces Saxoniæ superioris, q̄d male habuit duces Brunsuicēses, quū sibi Luneburgū ob sanguinis propinquitatem deberetur. Quo circa cōmuni principū placito ita ordinatū est, ut Fridericus & Bernhardus Magni duci ducis filij duas Vuentzeslai filias acciperent cōiuges, quo sic pax terris redderetur, quod & factū est, ut paulo pòst disseremus in historia. Continuatur ergo genealogia per Bernhardum in hunc modum.

* Bernhardus Luneburgensis
- Otto sine liberis
- Fridericus
  - Otto obijt 1471
    - Vuilhelmus
    - Henricus obijt 1531.
      - Otto
      - Ernestus
      - Franciscus
  - Bernhardus, sine liberis

Historia ciuitatis & ducum Lunæburgensium.

PRodunt Saxonum historiæ, Hermannum Biling, cuiusdã agricolæ filium, natum prope Soltouu in Luneburgensi solitudine, ualde magnum effectum apud Ottonem Imp. ob fidele ministerium quod eidẽ Cæsari in Italia agenti, interim in Saxoniæ partibus exhibuit: putantq; hunc Hermannũ construxisse arcẽ in monte Calcario, & fundasse propter eundẽ montẽ monasterium S. Benedicti, cuius filius Benno absoluit quæ pater morte præuentus nõ perfecerat. Habebatur tunc arx illa inexpugabilis. Erat illis temporibus iuxta montẽ oppidum nomine Modestorff situm, quod alluebat amnis Elmenou, qui & hodię per Luneburgum fluit, molas agit atq; multas urbi affert cõmoditates tandemq; in Albim exonerat̃. Erat quoq; ad iactum unius lapidis à dicto monte sita Bardouuick ciuitas antiqua, potens, & ob mercatorum in ea negotiationes ualde celebris, sed quã Henricus Leo de exilio ex Anglia reuersus, & à ciuibus urbis nõ receptus, quum ipse secundum maternã lineam ab Hermãno Biling descendisset, & dominiũ regionis ad eum spectaret, subuertit anno scilicet 1188. in die Simonis & Iudæ, ex cuius ruinis adiacentia loca, potissimum autẽ Luneburgum plurimum fuerunt instaurata. Fundauerat etiã Carolus magnus in Bardouico episcopatum, sed qui postea trãslatus fuit ad Verdensem ciuitatem. Hodie Bardouicus est uicus rusticorum, hoc nomine celebris, quod abundat olerum hortalicijs. Abest autẽ parum à Luneburgo, uocata olim Barderopolis, sicut & hodie uulgo appellatur Barderuuick, pagus, refertus hortis caulib. consitis. Deuastato itaq; Barduuico, Luneburgũ cœpit suprà modũ crescere in ædificijs, diuitijs & mercimonijs, sicut post aliquot annos Modestorff sub Ottone primo duce Brunsuicẽsi creuit in ciuitatẽ, quin & tota regio illa sub hoc principe sublimata est ad principatum retinuitq; nomẽ à burgo in mõte extructo. An. Christi 1369. post mortẽ ducis Vuilhelmi multa nata sunt dissidia & grauissimorum bellorum seminaria, unde urbs Luneburgensis non parum fuit incõmodata, maxime cum Magnus dux Brunsuuicẽsis quædã permitteret, quæ senatus Luneburgẽsis recusabat quare dux iratus, exuit ciues priuilegijs suis, accepitq; ciuitatis claues, & multas ex arce intulit iniurias. Anno Christi 1370. duces Saxoniæ Albertus & Vuẽceslaus istis moti ex causis, conabant̃ sibi subiugare ducatum Luneburgẽse, inueneruntq; in hac re senatum Luneburgensem sibi consentientẽ. Is enim pertæsus magni tyrannydẽ, renunciauit illius imperium atq; miro astu occupauit arcem. Nam ascenderunt montẽ, simulantes & uisituros uespertinum officium & clanculum sub uestibus gestantes arma, occuparunt arcem, totamq; destruxerunt præter unam turrim, qua perpetuo pro specula sunt usi. Translatũ etiam tũc fuit cœnobium S. Michaëlis in ciuitatẽ ipsam, & aduenientibus Saxoniæ ducibus, homagium illis fuit factum. Otto autẽ bello inter partes, inducijsq; factis Magnus dux Brunsuicensis interim subordinauit octingẽtos armatos uiros, qui noctu inter salinã & montẽ Calcarium urbem obruerent et occuparent. Sed deprehensa est fraus eius, fueruntq; omnes armati illi partim cæsi & partim capti. An. Christi 1378. excitato rursus bello inter principes Saxoniæ & Magnũ ducem Luneburgensem, occisoq; Magno dissidium sic fuit cõpositum ut Albertus dux Saxoniæ ducet uxorẽ Magni ducis relictã, & duo filij eiusdem ducis Magni, nempe Fridericus Bernhardus acciperent coniuges, duas filias Vuencelai ducis Saxoniæ, manerentq; domini in ducatu Luneburgensi, quibus & tota regio fidelitatem promisit. Anno Christi 1388. inciderunt quædam controuersiæ inter duces Saxoniæ, & Bransuicensis, quæ facile ad magnum creuissent bellum, nisi intercessione quorundam prælatorum & aliorum bonorum uirorum sublatæ fuissent atq; perpetua pax firmata. Tunc etiã Bernhardus & Henricus fratres duces Luneburgeñ confirmarunt ciuitatib. Luneburgo, Hannouer, Vltzen & toti regioni antiqua ipsarum priuilegia & iura, eaq; cumulatoria reddiderunt. Suborta sunt deinde multa dissidia inter duces & ciuitatẽ ipsam Luneburgensem, sed quæ per comitia, transactiones & cõfœderationes rursum sunt pacata. Anno Christi 1400 deposito ab imperio Vuenceslao atque electo Ruperto principe Palatino, fuit Fridericus dux Brunsuicensis & Luneburgensis dum reuerteretur domum occisus in terra episcopatus Maguntinensis, & frater eius Bernhardus captus, unde graue triennale ortum fuit bellum, in quo senatus & ciuitas Luneburgensis in grauissima incidit debita. Fuerat autem Fridericus electus in Rom. regem ante Rupertum, ut suprà in catalogo Imp. scripsimus.

Lubecum

LVBECVM

SVO PATRVO D. SEbastiano Munſtero, Ioſephus Munſterus, S.

COllegi, ut uides, humaniſsime Patrue, compendium breuiſs. ſeu deſcriptionem Lubecæ, quam ex Hermanni Bonni libello decerpſi, aliquibus additis, multisq; reiectis. Ipſe aũt omnia ex aliјs eius urbis Chronographis, multaq; ex Alberto Krantzio deſumpſit. Certe nihil tam magnificum de ea urbe Saxoniæ prodi poteſt, quin non ei conueniat. Mitto quoq; breuem Megapolenſis ditionis & originis hiſtoricam deſcriptionem. Scripſi etiam cuidam amico meo Brunopoli & aliј Parthenopoli exiſtenti, ut uel in ſuæ patriæ honorem ipſi ſuis ſumptibus, uel apud Senatum aliquid præſtent. Si quid impetrauero extemplò mittam, etiã ſi feſtinandum in tanto opere conſultum haud uideatur. Interim tamen me non fugit, nunquam tam exactè proditurũ, quin ſemper aliquid addi poſsit. Quod ad Hamburgenſiũ res geſtas attinet, ex Alberto Krantzio neceſſe eſt ut ordine deligantur & concinnentur.

BB

Lubecum, una ex præclarioribus mari

LVbecum urbs Vuagriæ tẽporibus nostris splendidissima, & insigne emporiũ, magnificis ornata ædificijs, potẽs in mari & terris, prẹcipua inter ueteres Vuandalicas & maritimas ciuitates, sita hodie inter ripam Trauenæ & lacũ Vuokenissæ, ab utroque latere irrigua ciuitas. Olim aũt sita fuit in Suuartouu, in optimo maris portu & à piscatorib. inhabitata, quam Gotscalcus Christianus princeps Obotritorum, circa annum Christi 1040. inchoasse dicit, & extructo in ea burgo appellasse nomine filij Butam,

Prima origo Lubeci. & Henricus Buti frater uocauit eã Coloniã magnã. Passa tamen multas afflictiones à Rugianis principibus, superuenit Adolfus eius nominis secundus, comes à Schouuenborg quẽ Lotharius Imperator comitẽ quoq; creauit Holsatiæ anno 1140. & transtulit eã à mari ad locũ superiorem. Dum aũt ponit fundamenta, inuenit uetera quædam fundamenta, ubi

Cimbrorum conatus. scilicet (ut putatur) Cimbri olim urbem cõstruere satagerũt propter loci opportunitatem, sicut & postea Crito Obotritorum princeps, acerrimus Christiani nominis persequutor, posthabito ueteri Lubeco Suuartouu, paulò superius ad ripam eiusdẽ fluminis Trauenæ, noua cœpit moliri fundamenta. Sed neq; Cimber neq; Vuandalus sua molitione profecerunt, dilabentibus breui & euanescentibus initijs cœptæ urbis per grassantia bella aut alias auersiones. Seruatũ fuit hoc decus dicto Adolfo, qui cernẽs quàm optimè Cimbrorũ olim dux, & deinde Crito Vuandalus, inter lacũ Vuagenitz uulgo dictũ & flumen in colle urbis mœnia inchoassent, sed tẽpestatib. bellorũ impliciti ab opere destitissent, tertius ipse

Lubecũ translatum. ciuitatis fundamenta cœpit iacere, Lubecũq; de Suuartouu cum nomine transtulit in superiora. Locũ illum antè dixere Bucu, quem Adolfus ruderibus eiectis in formã oppidi uallo cinxit. Nam maiores eius partes iam flumine & lacu prẹmuniebant. Et quum paulò post à Nicoloto Vuandalorũ principe spoliaret, & deinde anno 1158. graui incẽdio absumeret, & ab Adolfo rursum instauraretur, incremẽtaq; susciperet, Henricus Leo uidẽs eã urbem

Bardouicus emporium. maxima importare Bardeuico detrimenta, quũ mercatores Lubecũ peterent maritimã urbem, priore relicto emporio interpellabat comitem his uerbis, Duo sunt quæ magno rerũ mearũ detrimento tibi uident accedere. Bene feceris si ad æquitatẽ respiciens, moderari rẽ pro dignitate patiaris, Lubecũ dico nouã urbem, & salinam tuã in Todeslo, quæ mihi non medio-

...ma[x]imis ciuitatibus, ad uiuum hic depicta.

mediocrem afferunt rerum mearum iacturam, quum in tuam urbem mercatores ferè omnes
commigrent, & salina mei iuris sub Luneburgi arce nuper reperta, tuo sale nimiū uilescit
inuecto: æquum fuerit mediā nobis urbis tuæ ditionē permittere, & itidē salinæ dimidium,
ut in reliquum tēpus nulla sit nobis posterisq́ʒ nostris cōtrouersiæ materia. Cū comes non
annueret, sed oraret ut fortunæ suæ, quā illi miserator Deus permitteret non inuideret, dux
mercatoribus suis, aditum Lubeci interclusit interdixitq́ʒ. Insuper uenas salinæ Todeslo ita *Salina in Todeslo.*
immissis aliunde aquis interturbauit, ut exilis inde fructus esset. Sicq́ʒ Leo tandem Lubecū
sui fecit iuris. Nam uidens comes quòd neqʒ ipse prouentum sui loci poterat magnū expe-
ctare, & quòd ducis in se indignatio grauiores minitaretur exitus, permisit duci nouū Lu-
becū. Obtinuerunt quoqʒ Lubicenses per Leonē, apud regem Daniæ Vualdemarum, libe-
rum & securū acessum in regnū Daniæ pro exercendis cōmercijs. Anno Christi 1163. con
sentiente Hērico Leone, episcopatus Aldenburgēsis trāslatus est Lubecum, & Gerardus
Episcopus cōstruxit in harena ecclesiā diui Ioannis, in qua et duodecim ordinauit sacerdo *Episcopus Lubecensis.*
tes. Anno millesimo centesimo octuagesimo secūdo, Hēricus Leo Imperatoris ferēs per-
secutionē, fugit Lubecū ac deinde in Angliā. Fridericus uerò Imperator succēsus Lubecē-
sib. obsedit eorū urbē, coēgitq́ʒ eos ad deditionē. Illi tamē prius principis sui cōsilium req-
rentes, iussi sunt sese accōmodare tempori & necessitati. Ab eo igitur tēpore Lubecum
subiectum fuit imperio & nouis fultum priuilegijs. Mortuo autē Friderico Cæsare, anno
millesimo centesimo nonagesimo quinto, Lubecū se rursum dedidit duci Leoni. Quinque
annis post mortē ducis Henrici, Vualdemarus dux Schlesuuicēsis frater Canuti regis, bel *Lubecum urbs imperialis.*
lo coēgit Lubecum & Hamburgum sub regnum Daniæ. Et quum posteris annis Dani ci-
uibus Lubeci intolerabilia imponerent onera, impetrauerunt Lubecenses à Friderico se-
cundo, anno Christi millesimo ducentesimo uigesimo sexto mandatum ad uicinos prin
cipes & terrarum dominos, quorum auxilio eruerentur à Danorum dura seruitute, id
quod & factum est, liberatiq́ʒ sunt ciues ab omni Danorum molestia, restituti ad prio-
res suas libertates & iura. Mutauit itaque urbs ista in sexaginta annis sæpe dominos. Nam

ad annum 1140. inchoata à comite, ab illo post incendium trāsiuit ad Henricum Leonem, qui illam magnopere auxit. Deinde Imp. deditam accepit, restituta per illum in parte comiti, & post Leonis reditū in ipsius rediȷt potestatem: inde quoq; comiti restituta, breui pōst concessit in ius regis Daniæ. Nouissime rediȷt ad Rom. imperium, in qua ditione permansit in hodiernum. Anno 1238. ciuitas fuit graui incendio læsa, quare tūc cautum fuit ut domus non stramine, sed coctilibus tegulis deinceps contegerentur. Anno 1408. grauis tumultus Lubeci exortus fuit contra Senatum. Autores fuerunt quidam uulgares, homines ambitiosi, qui aspirabant ad magistratum. Fuit seditio tam sæua, ut plurimi consulares excederent urbe, nouiq; in eorum surrogarentur locū, inter quos autores seditionis primum tenuerunt locum. Pessimum istud exemplum uicinæ urbes secutæ, cōsulares suos aut propulerūt aut imminuta eorum potestate alios allegerunt, præsertim Hamburgenses, Vuismarienses & Rostockenses. Sed quum Lubeci noua gubernatio rempublicam plurimum incommodaret, electus Senatus summo desiderio ciuium per Sigismundi Cæsaris legatos honorifice fuit anno 1416. reductus, & ad pristinum gradum restitutus, creuitq; urbs sub prudenti magistratu in pace & diuitȷs. Anno 1500. Ioānes rex Daniæ oppugnauit Suecos, qui reginam captiuam tenebant. Cumq; Lubecenses ceu hostes eius insimularent, eo quod fouerent & firmarent eos, cum quibus regi erat negocium, atq; ob id rex eos persequeretur, Raimundus Cardinalis, Fridericus dux Holsatiæ frater regis & Magnus dux Meckelburgensis, dissidium illud composuerunt. Anno 1506. Lubecenses pro conseruatione suorum priuilegiorum iurium gesserunt multa bella cum principibus Meckelburgensibus & confœderatis eorum, præsertim cū Henrico duce Brunsuicensi & marchionibus Brandenburgensibus, sed tandem anno Christi 1508. per arbitros compositio facta est, ut saluis iuribus & priuilegȷs Lubecensium, partes quæq; suas ferr e nt expensas. Eodem anno 1508. rex Ioannes præter pacem anno Christi 1506. in Neuukopping firmatam, intercepit multas Lubecensium naues: quæ res occasionem dedit cædi horrēdę. Inde enim natum est diutinum illud bellum inter regem & Lubecenses, quando scilicet anno Christi 1509. Lubecenses Suecos sibi subiugarūt, & in reditu ex Suecia per tempestatem maris, iacturam immensam pertulerunt. Dani uerò interim quo Lubecenses in Suecia grassati sunt, incendio perdiderunt circiter 20. uillas Lubecensibus parentes. Vnde moti Lubecenses, sequenti anno unà cum confœderatis suis, nempe Rostockensibus, Vuismariensibus, Sundensibus, &c. miserūt regi literas fœciales, in aquis & terris illi bellum indicentes, in Suecia populum ne ei obsequerentur auertentes, ciuitates oppugnantes, insulas occupantes, uillas diripientes & concremantes, Sueciæ proceres in terras suas captiuos abducentes, ac deinde in uigilia diui Laurentȷ uictoria potiti in pugna nauali, quā prope Barnholm commiserunt cum regis populo, atque illicò iuxta Beylam ducentas quinquaginta hostiles naues, quæ ex Holandia uenerant, aggressi, partim in fugam uerterūt, partim combusserunt & quasdam diripuerunt. Et conantibus Danis huiusmodi prædam uiginti duabus nauibus rursum eripere, Lubecenses undecim nauibus conatum illorum irritum fecerunt, fugereq; coēgerunt. Infecissimum bellum illud, non parum incommodauit regem.

Habet hanc historiā infra in descriptione Daniæ.

Bellum inter Danos & Lubecenses.

Dani uincūtur

Anno Christi millesimo quingentesimo undecimo facta est pax firma inter partes aduersas, & Lubecenses potenter antiqua sua iura & priuilegia defendere. Mortuo Ioanne rege, & filio eius Christierno sibi succedente, contempsit filius paternam monitionem, lacessens & irritans nedum propinquas maritimas ciuitates, quæ iam regno erant confœderatæ, sed & regni sui populos contra se prouocauit, obsequutus stultis consilȷs cuiusdam Holandicæ mulierculæ nomine Sieburgis, quæ illum dementauerat. Anno Christi 1516. quum pax ubique esset firmata, rex multa plaustra onerata pannis, armaturis ferreis & sale ante Tramundum corripiens, fecit deduci Coppenhagiā, ne quicquā restituit Lubecensibus, etiam quum se reddere obstrinxisset. Deinde sequenti anno conatus est commercia Lubecēsia trāsferre Coppenhagiā, quo sic urbē illā et alias maritimas ciuitates penitus perderet. Eodē anno incœpit ult. bellū contra Sueciam, unde Lubecū & aliæ maritimæ urbes leue incurrerūt damnum, quod potissimum intulit Seuerinus, summus belli ex parte regis dux. Istis itaq; grauaminib. & alȷs præsumptionibus abrogationibusq; iurium, quæ habuerant merca-

Christierni regis inanis conatus.

rant mercatores in regno Daniæ, ad quorũ conseruationẽ sese obligauerat rex, moti sunt Lubecenses & aliæ ciuitates maritimæ, inire confœderationem contra Christiernum, atq; scribere naualem exercitum, quem anno uicesimo primo mittentes in Sueciam, quæ ob regis tyrannidem defecerat, facile illam in suam detraxerunt partem, atq; mox sequenti Augusto obtinuerunt castrum Barnholm. Cumq; rex Christiernus paulo pòst cum cõiuge sua ex Dania in Germaniam inferiorẽ diuertisset, Dani illico regnũ obtulerunt Friderico duci Holsatiæ. Qui assensum præbens, anno 1524. Coppenhagiam obsidione cinxit. Lubecenses quoq; interim non quiescentes, expulerunt auxilio confœderatorũ suorũ memoratum Seuerinũ ex Gotlandia, occuparuntq; totam regionem illam & ciuitatẽ Viessburen. Quin & Stockholmia dedidit se legatis Lubecensiũ, & Gustauo Erici filio, qui & mox potentissimus rex Sueciæ in patria sua factus est. Anno Christi 1530. uulgares ciues Lubecenses obtinuerũt apud senatũ liberã Euãgelij prædicationẽ, & puriorẽ sacramentorũ administrationem. Mortuo rege pacifico Friderico, anno Christi 1533. nolentibusq; Holandis relinquere in consuetas nauigationes per fundũ Lubecensiũ atq; aliarum ciuitatũ, quæ non parũ hinc incõmodabantur, parauerunt Lubecenses nonnullas naues contra Holandos, quas & Holandis profligatis prospere redxerunt. Deinde surrexerũt multa bella & populorum commotiones: propter Christiernũ regem captũ à duce Holsatiæ, quem Christophorus comes de Altenborg unà cum Lubecensium occulto subsidio conabãtur liberare. Et is priusquã Holsati armarentur coëgit Coppenhagiam ad deditionem. Holsati uerò ad bellum parati, congressiq; cum hoste superiores fuerunt, multa intulerunt Lubecensib. incõmoda, donec tandem per legatos ciuitatum Vuandalicarum & Henricũ ducem Magnopolensem partes aduersæ fuerunt concordatæ. Comes quoq; ab Aldenborg & exercitus eius fuerunt in pugna superati à Christiano duce Holsatiæ, iam pridem in regẽ celecto, & Coppenhagia quę adhuc nomine comitis præsidio erat munita, magna fame compulsa ad deditionẽ. Post has commotiones & seditiones, Lubecum uenit ad pacem & tranquillitatem.

Christiernus exulat.

Christiernus captus tenetur.

Magdenburgum.

Magdenburgũ olim Parthenopolis à Venere Parthenia, quæ ibi colebatur, sic dicta metropolis ac primaria est Saxoniæ urbs, sita ad Albim fluuiũ. Veneris simulachrũ in curru stantis cum tribus gratijs colebatur, unde nomẽ natum est loco, ut Parthenopolis, id est, puellarũ urbs diceretur, quod & Magdenborg uox Germanica sonat. Fuitq; olim Imperatorũ ac pontif. sedes, munita mœnibus, propugnaculis, turrib. excelsis & profundis fossis. Carolus magnus episcopatũ non procul hinc ordinauit, postquã Saxones domuit & falsa religione auertit. Expugnata autem Saxonia, erexit idem Carolus 10. episcopatus in ea prouincia. Primus erat in Osnaburg, qui locus est super Hasam fluuiũ. Secunda episcopalis sedes est in Halberstat, quæ antea fuerat Osteruuick. Tertia in Mynden sita sup Vuesera fluuio. Quarta in Bremẽ, etiã super Vueserã sita. Quinta in Padelborn et sexta in Vuerden super Altera fluuio. Septima est Monasterięses & octaua Hildesheimẽsis. Nona Hamburgensis & decima in Magdenborg. Et hic Magdenburgẽs. episcopatus fuit primũ à Carolo magno institutus in dominio comitũ de Schuualeuuorch, qui nunc de Lippia appellãtur, deinde trãslatus ad Valersleue, ac tandẽ per Ottonẽ primum Imperatorẽ anno salutis 930. ad Parthenopolim translatus, ad instantiã reginæ Edittæ uxoris, eiq; subditi episcopatus Morsenburgens. in Thuringia, Neumburgens. uel Citzensis aut Mammillensis in Misna, Brandenburgẽsis in ueteri Marchia, Hauelburgensis in Saxonia. Suberat ei olim & Misnensis episcopatus, sed est exemptus. Est in hac urbe imago pulchra Rolandi, qui Caroli ex sorore nepos fuit, præstans fortitudine uir, cuius fortia facta per uniuersum orbem celebrantur. Interijt autem, ut quidam scribunt, apud Vascones, post ingentem hostium cædem, cum exercitum Hispania subacta reduceret. Magdenburgensis itaq; ciuitas metropolitico

Decem episcopatus in Saxonia.

Episcopatus Magdenborgensis.

uertiginosam & ridiculā circuitionē. Saliebant ad manus dominarū alacriter, ut immenso pondere uicta domus, subsidere minaretur, crepitū grandem præmittens. Archiepiscopus apprehensa ad manū quę proxima stabat domina, gradus inter primos abiturus petiuit. Vbi iam descendere cœpit, lapideus ille antè solutus gradus concidit, & Archiepiscopū cum consorte & nonnullis alijs ruinæ inuoluens miserabiliter extinxit. Iussu Caroli 5. Imperatoris hoc nostro æuo, hęc urbs à Mauritio Saxonū duce Electore cū Alberto Marchione Brādenburgensi ad 15. Menses obsessa, pacē tandē obtinuit haud iniquis conditionibus. 1550.

Burggrauiatus Magdenburgensis.

PRopter antiquissimæ memoriæ burgū seu Castrum Parthenopolitanū, quod longè ut iam diximus præcellit urbem, Imperatores qui uenerūt post Ottonem magnū, erexerunt ibi Burgrauiatum, numeratusq; est ille inter quatuor imperij Burggrauiatus, cui & certa nobiliū præfuit familia. Quando uerò ea defecit, non comperi. Anno Christi 1198. fuit in Magdeborg Burggrauius Gebhardus nomine.

Goslaria.

GOslariā Saxoniæ urbē Hēricus primus pater magni Otonis, urbiū amator in formā ciuitatis erexit. Anno 1051. Imperator Henricus tertius ingentib. regni florescēs opibus, urbē istam mirificè ornauit, quā de paruo molendino, ut aiunt uel tugurio uenatorio, duo priores Henrici, & iste nunc tertius in tam magnā sicut hodie cerni potest, urbē bono prouexerunt auspicio, in qua regale palatium hic Imperator magnificè extruxit, et duas omnipotenti Deo congregationes instituit. De mineris argēti apud Goslariam olim inuentis iam superius nonnihil scripsimus. Hanc urbē ab anno domini 1528 usq; ad 1542. Hēricus dux Brunsuicensis, maximis diuexationibus afflixit, propter Ramelspergum metalli fodinam & officinam, quapropter postea à Principibus & ordinibus Imperij, ditione sua exutus fuit.

Aldenburgum, seu Oldenburgum.

DVplex est Aldenburgū, unum in Holsatia, olim episcopatu insigne, alterū in finibus Frisiæ, non procul à Brema urbe sitū (sicut & castrū Delmenhorst) sedes nobilium comitū de Oldenborg, à quibus hodierni duces Holsatiæ & reges Daniæ originem ducunt, sicut patebit insequenti genealogia. Otto primus in Aldenburg ciuitate primaria Vuagrorum (pars ea prima fuit Vuandalicæ gentis ad Oceanum) iussit cōsecrari ecclesiam episcopalem, deditq; limitē ditionis à Slesuici terminis per omnem regionem Obotritorum, quæ nūc Magnopolis est, usq; ad Panim fluuium & oppidum Demyn. Posuit autem primum episcopū Marconem. Est Panis fluuius in Pomerania in cuius ripa sita est Demyn urbs, earum partium olim nominatissima. In hoc Aldenburgo habitauerūt ab olim suæ gentis reguli tantæ fiduciæ, ut regi Danorum inferre bella & inde expectare nō dubitarent. Sed quid non edax cōsumit uetustas? Olim ad mare posita ciuitas, portū habebat tutissimū, nunc in mediterraneā uidet abijsse, quòd à mari æstus exaggerans arenas exclusit urbē à portu, ut importuosa esset, indeq; & per Sclauorū bella defluxit splendor eius, ut iam diu rusticū nec clausum habeat oppidulū. Sūt ergo oppidis ut hominis sua fata, sunt stata tempora, quib. euolutis paulatim decidunt. Pręfuit ei Gotscalcus primū tyrannus cōtra Christianos, sed cōuersus ad Christū, infinitā gentilium multitudinē ad baptismi gratiam pertraxit. Omnes Vuandalorū populi qui ad Aldenburgēsem pertinebāt curam, toto tempore Gotscalci Christi fidē deuota mente sunt amplexati. Sane memorabilis ille Princeps tāto diuinæ religionis amplificādæ studio exarsit, ut sermonē exhortationis frequēter ad populū in ecclesia ipse faceret. Nec in hac prouincia unquā surrexit princeps potentior & tam fœcundus Christianæ religionis exequutor. Cæterū primo episcopo Marconi successit Eguuardus, cui Vuago, illi Ezico subrogaē, inde Volcardus, deinde Rembertus suffi-

Aldeburgum in Holsatia.

cidtur ex ordine. Benno illum & deinde illū Meinerus quē insecutus est Abelmus, illū Eyzo, cuius tempore episcopatus in tres est diuisus pro sui districtus magnitudine, ut esset Raceburgensis, Meckelburgensis, qui nūc est ducatus titulus, olim fuit ecclesiæ, quæ exinde transiuit in Suerinensem. Erat aūt Meckelburg grandis uilla, duo pene millia passuum teutonica cōplexa in longitudine, tribus arcibus insignis, in utroq; termino & in medio principum habitationi firmatis. Sub Henrico tertio atq; archiepisc. Hamburgensi Alberto, duce autem gentis illius Godscalco, qui præerat Magnopolensibus, initium quoddam & fundamentum iactum est ecclesiæ Suerinensis & Raceburgensis, sumpta parte ex ditione latissima Aldenburgensi, quæ nunc est Lubecensis ecclesiæ, ut minimas partes ipsa seruauerit, maiorib. ad filias deriuatis. Habuit Aldenburg, quod Sclaui Stargard uocāt, 12. episcopos uacanteq; sede episcopali per annos 84. translatus est episcopatus ad Lubecum. Cæterum Aldenburg in Finibus Frisiæ situm, amplissimus est comitatus, habens plurima oppida & castra, inter quæ præcipua sunt Apen, Obelgund, Vuesterburg, &c.

Linea comitum Schauuenburgensium.

Aldenburgens. & Holsatiæ.

Initium huius nobilitatis est ex industrio & forti uiro militari Adolfo de Salingsleue, qui meruit comitis honorem sub Conrado secundo.

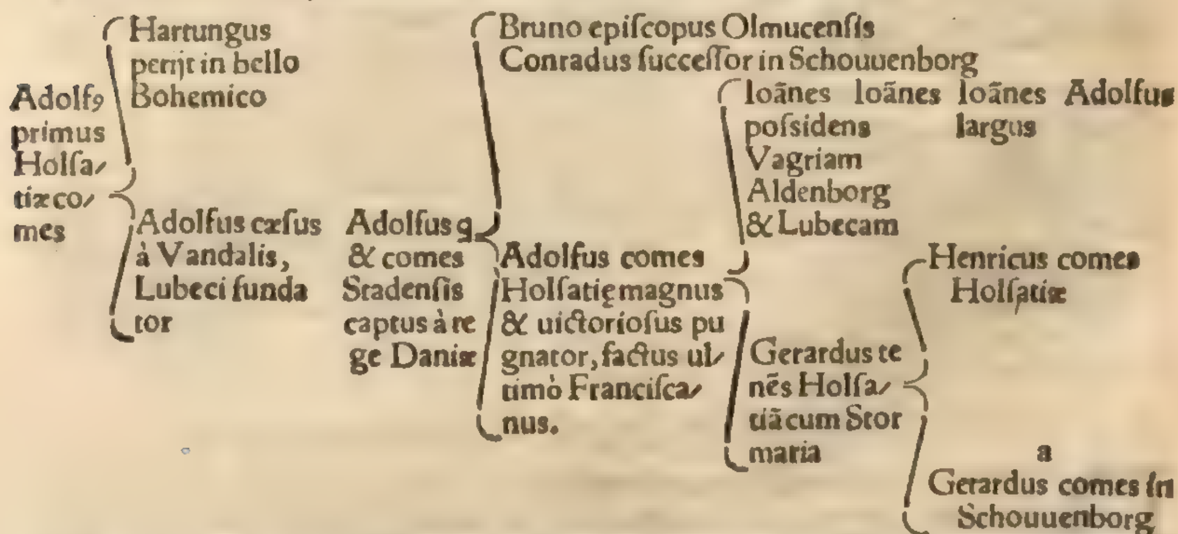

Quòd Iohānes abnepos Adolfi primi Holsatiæ comitis hic scribitur tenuisse Vagriā, Aldenborg & Lubecam, id accipiendū erit de Aldenburgo Holsatiæ & nō Frisiæ, quia infra ostenditur q; per muliebrē sexū comitatus Holsatiæ peruenerit ad comites Aldenburgēses.

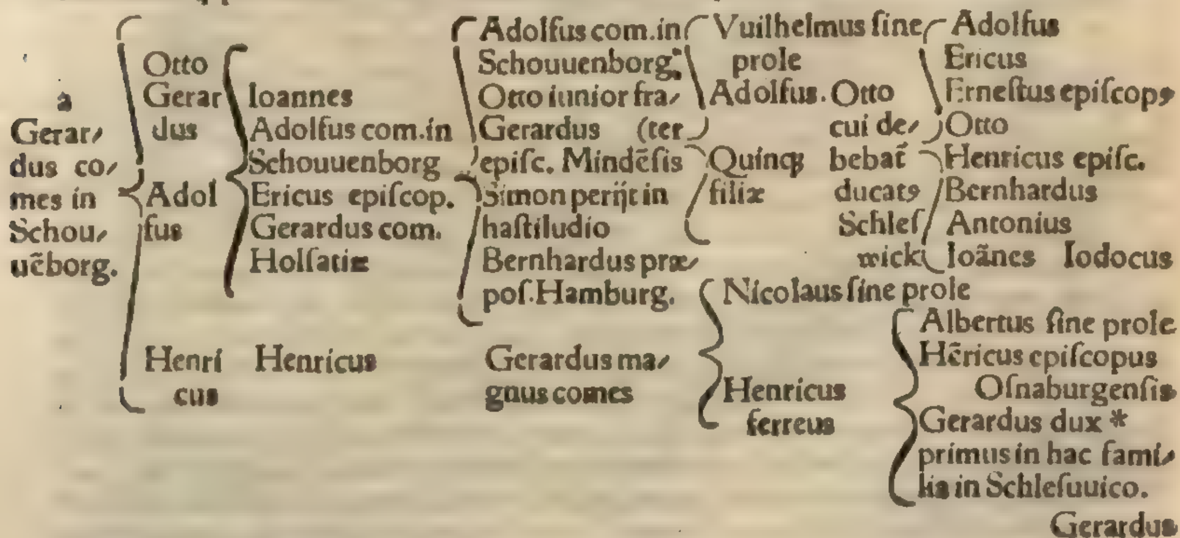

Gerardus

Gerardus dux primus mortuo fratre Alberto factus est dux Slesuuicēs. & princeps comitatus Holsatiæ, sed Thietmarsi cōglobati, prẹter ęquũ ab illo grauati, interfecerũt illũ unà cũ multis nobilib. anno 1405. Fuit hæc secunda insignis clades Holsatorum, quā in Thietmarsia perpessi sunt. Nam prima fuit anno 1320. sub Gerardo comite uuo huius ducis.

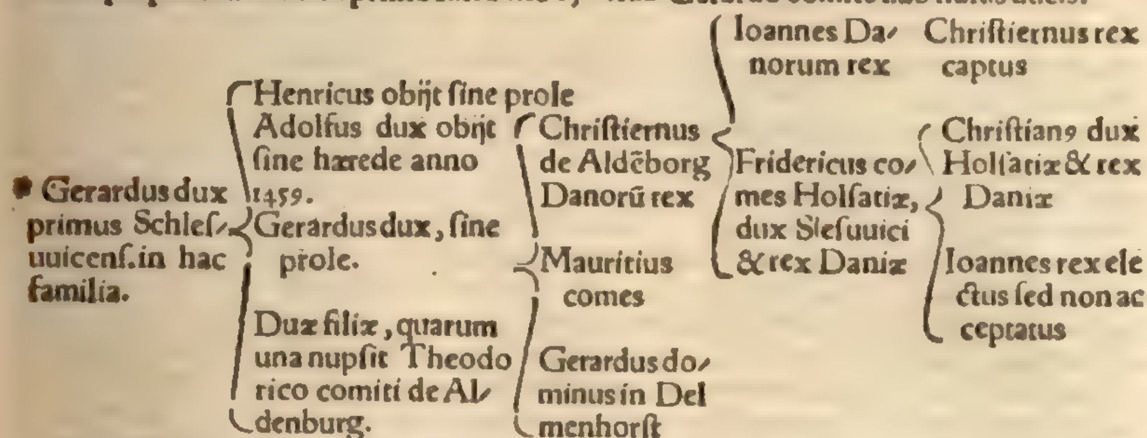

Anno Christi 1459. mortuo Adolfo duce Slesuuicensi sine legitimo successore, peruenit res in contentionem succendi inter regem Daniæ Christiernũ, germana sorore Adolfi natum, & Ottonem comitem de Schouuenborg, qui longiori quidā gradu distabat, sed tamen ex masculinò latere in feudo credebatur præferendus. Proceres ergo Holsatorum sui fecere arbitrij quem uellent dominum, elegeruntq; regem Daniæ ut fieret comes & dux Holsatiæ, data ingenti pecunia Ottoni qui iuri suo renunciaret, præsertim assentiente feudi domino, episcopo Lubecensi, qui comitatum illum imperiali dono solet concedere, ut uerus & directus feudi dominus. Peruenit ergo comitatus ad regē. Ducatus aũt tunc coronæ erat iunctus, quod diu à regibus per multos labores fuit quæsitum. Sed filij regis eundem ducatum patre moriente denuò à corona separatum inter se Holsatiam diuiserunt.

Hamburgum.

Albertus krātzius Saxoniæ diligens scriptor, putat Hamburgum nomē accepisse ab Hama insigni pugile Saxonũ. Cum enim Saxões crebris colluctationib. cõgressi Danis uaria pugnarent fortuna, contentio tandem ad duellum peruenit. Fidebant Dani Starcatero monstruosæ magnitudinis & roboris homini, & Saxones pugilem præferebant Hamam æquè inter suos illustrem, cui ut duellũ non recusaret, tantum se auri congesturos pollicētur, ut molē corporis eius superaret. Venitur itaq; in campũ qui pugnæ designatus erat. Hama fiducia uirium aggressus hostem pugno petitum ita impulit, ut terræ adegerit nutabundum. Ita enim impellētus Hamæ pugno deiectus est Starcaterus, ut genibus nixus humum mento contingeret. Sed ubi deiectus uires collegit, sese erigens ad gladium decurrit, non iam luctamine sed fer- *Starcaterus et Hama pugiles.*

ro rem peracturus. Nam toto adnisus corpore gladium distrinxit in aduersum, nec illum fe fellit impetus. Medium enim Hamæ caput diffidit. Is insignis exitus tribuisse putatur loco nomen in quo peracta fuit pugna, ut ab eo uicto Hama diceretur, unde postea de propinquo erecta urbs Hamburgum nuncuparetur. Primum metropolitam Carolus magnus cõstituit Heridagum, qui rebus sacris præesset. Deinde Ludouicus Imperator assumptũ Ansgarium de Corbeiensi monasterio fecit archiepiscopum Hamburgensem, subijciens ei omnia Aquilonis regna, & quicquid est ultra Albim in Boream situm populorũ, Vuandalos, Danos & Suecones. Vnde Ansgarius ueniens in Daniam, regem Ericum reddidit Christianum, ubi in portu maritimo ad lacum Sliam in Schlesuuig ecclesiam erexit, mortuus anno 865. Vbi uero recruduit sæuiẽs gentilitas, Otto primus reuexit labefactatam religionẽ, sed neq; sic diu ualebat in prouincia publice suscepta religio, donec Zuueno rex à memorato Ottone de sacro fonte leuatus, multis perdomitus calamitatib. resipuit, & sua spõte resumpsit abiectã Christi fidem. Terminatur autem Hamburgensis episcopatus ab occidua parte mari Britannico, à meridie Albi flumine, ab oriente Panirino, & ab aquilone mari Danico & Eydora flumine. Transalbiani qui & Nordalbingi, tribus olim partibus constitêre, Thietmarsis, Holsatis & Stormaris, quorum metropolis est Hamburgum. Tempore Henrici tertij metropolita Hamburgẽsis ecclesiã illam suam exornare studuit, ciuitatem muro circundari disposuit tribus portis ac duodecim turribus, ita ut primam episcopus, alteram aduocatus, tertiam præpositus, quartam decanus, quintam scholarũ magister, sextam fratres & Canonici tenerent, alias sex ciuis adhibitis sortirẽtur custodijs. Nam in eo loco post cladem Vuandalicam claustrum nobile de ruinis ueteris urbis erigentes, ecclesiam cum diuersorio ex lignis ædificabant. Alebrandus propter loci periculum & crebras incursiones maiori munimẽto opus esse ratus, lapide quadro ecclesiam ædificauit. Aliam deinde domũ fecit lapide, turribus et propugnaculis satis cõmunitam, cuius nuper à fodientibus in eo loco ampla & magnifica reperta sunt fundamẽta ab austro ecclesiæ, stuporemq; ingessere cernentib. mirantibusq; quid hoc fuisset ab olim, cum iam in media ciuitate ruderes inde eruerentur, tum uerò quum collocarẽtur terminus ibi erat urbis, ad ripam in Albis fluminis positus, ut arcis custodes extrema urgente necessitate abitũ inuenirent cum tutari nõ possent. Ea uerò quæ ex hoc loco repertorũ nuper fundamentorũ nunc extructa cernimus, post ea tempora sunt urbi adiecta, cum paludosæ limosæq; terræ puluere iniecto & arena cum purgamentis locorum in eam soliditatem redigerentur, ut domus superimponerentur: poterat et uis fluminis alluuione augere terram. Ita prorsus ciuitate renouata basilica ex una australi parte habuit domum episcopi, ex altera prætoriũ ducis. Lapideæ enim domus, cuius meminimus, æmulatione dux prouocatus, et ipse domum in eadem urbe suis instruxit munitũ. Ita prorsus ciuitate renouata, basilica ex una australi parte habuit domũ episcopi, ex altera prætorium ducis. Successor episcopi Bizelini Albertus natus ex comitibus Bauariæ, murum ciuitatis à suis prædecessoribus orsum iussit demoliri, lapidesq; poni in templũ. Tunc etiam turris speciosa septem cameris ornata, fuit funditus diruta & Basilica ad instar Coloniensis incœpta, sed emergentibus multis angustijs, opus imperfectum permãsit. Anno 1060. Albertus archiepiscopus Hamburgensis consulatũ curiæ per imperium est adeptus æmulisq; remotis primatum arcemq; capitolij possedit, non tamen sine inuidia, quæ comes esse solet gloriæ. Sed cõspirantibus postea episcopis expulsus est & persecutionem passus à duce Magno, eoq; uentũ ut Vuandali per magnopolim interficerent omnes Christianos: qua uictoria potiti, totam Hamburgensem parochiam ferro & igni demoliti sunt. Hamburgum cum arce sua funditus exciditur, sicut Schlesuuick. Tunc omnes Vuandali facta conspiratione ad paganismum sunt relapsi, occisis eis qui in fide perstiterunt. Hæc contigerũt anno 1066. Fuit autem hæc tertia Vuandalorum negatio, quos primo Carolus conuertit, deinde Otto primus & tertio princeps Gotscalcus, qui & pro Christo fuit occisus. Quum itaq; Hamburgensis episcopus tanquam metropolitanus sub se haberet Bremensem ecclesiam, simulq; utriq; præsideret, factum est temporum successu ut archiepiscopatus honor transferretur Bremam, unde nata est crebra inter ecclesias Hamburgensem & Bremensem super iuribus & honore concertatio quæ durauit per annos multos.

Primus episcopus.

Hamburgũ metropolis.

Fundamenta antiqua.

Inuidia comes gloriæ.

Archiepiscopatus trãsfertur Bremam.

Halber-

Halberſtadium.

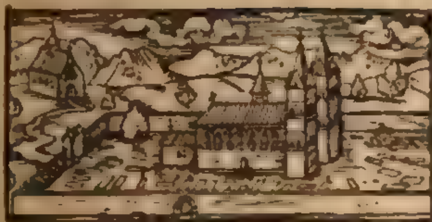

PErlabitur hanc ciuitatem Olſtemia fluuius. In medio uerò tumulus aſſurgit, in cuius cacumine planicies eſt duorum fermè ſtadiorum continēs longitudinem, in cuius extremis angulis duo templa ſita ſunt, quorū alterū pontificale eſt in medio late patet forum magnificis canonicorū ædibus undiq; cinctū: & hæc pars urbs uocatur. Quod ſub tumulo iacet, ſuburbium appellant. In monte nulla laicorum habitatio. Carolus magnus huius eccleſiæ fundator habetur. Eſt circa hanc ciuitatem ager optimus, ferax tritici. Matureſcētibus frugibus, culmorū altitudinem equo inſidentem hominem ferunt excedere. Magdeburgū fuit olim huius epiſcopatus parochia, ſed p Ottton primū ibi archiepiſcopatus eſt erectus, et Halberſtadienſis diocœſis minorata, ut ſupra oſtendimus in deſcriptione ciuitatis Magdenburgēſis. Fuit iſte epiſcopatus primū à Carolo in loco Salingſtede fundatus, qui hodie Oſteruuick appellatur, & deinde in Halberſtadium translatus.

Mindenſis ciuitas.

CVm Vuldekindus primarię Saxoniæ dux ad fidem Chriſti perueniſſet, permiſit Carolo Imperatori ad fluuium Vueſeram arcem ſuā, ut in ea firmaret epiſcopo locum; capax enim amborum fuit, ita ut epſcopo diceret. Mea atq; tua erit cōmuni iure arx iſta, ut inde Saxonū lingua Myndyn diceretur. Sed temporū ſucceſſu ex y factū eſt e, uocaturq; ciuitas ipſa hodie Minden. Fundata eſt aūt eccleſia intra muri ſepta, qđ hodie quoq; cōſpici poteſt. Nam ueteris ueſtigia muri etiā nūc extāt huius ciuitatis magnitudo, ſplendor, & ciuiū ſtudiū, item terræ ingeniū & agri fertilitas, non ſunt mihi perſpecta, ideo de his quæ ignoramus plura ſcribere uanū iudicauimus.

De Vuandalorum in Saxonia ſæuitia.

VVandali gens quondam in aquilonaris maris littore potens, nunc à Saxonum populo in mediterranea retro pulſa & ad magnā tenuitatem perducta, tum ſuis urbibus & opibus florens, diu Chriſtianum nomen exhorruit, ſingulari ſuperſtitione idolis ſuis dedita, donec à Danorū rege à mari, & ab oriente à principibus ſuæ gentis Pomeranis, & à meridie Chriſtianis principib. per arma cogeretur ſubire Chriſtianiſmum. Laborabat in eo Otto magnus, & ad bonum modū prouexit gladio ſuo religionem, ſed in morte nepotis ſui rebus perturbatis rediit prouincia ad uomitum gentilitatis. Iterum arma intentantur à mari atq; terra diu fruſtra, ſed Vualdemarus rex Daniæ, eius nominis primus, & Henricus cognomento Leo, dux Saxoniæ, multis malis afflixêre gentem donec in iuga iterum concederet Chriſtianitatis. Vuandali attrociter ſubuertunt Hamburgum, eccleſiam ſunt demoliti & fideles diſſipauerūt. Prima deuaſtatio facta eſt uiuente adhuc Carolo magno à Vuilſis Vuandalorū gente, altera in diebus Anſgarii à Normandis, tertia à Danis Saxoniam deuaſtantibus. Deinde quum Vngari implicitam tenerēt omnem bello Saxoniam, anno poſt Chriſtum 913. Vandali cernentes reliquam Germaniam Vngaris implicari, ipſi Tranſalbianam Saxonū prouinciam inuadunt, Hamburgū non ſatis ualidum aduerſus incurſiones oppidum, igne ferroq; ſubuertunt. Quinto uaſtatur Hamburgum anno Chriſti Milleſimo in Ottonis tertii morte, quum iugum Saxonicæ exactionis Vandali excuterent, & ſe uendicarēt in libertatem, magis pertæſi tributorum quæ ſine fine exigebātur quàm religionis. In Aldenburg ciuitate magna Vandalorum, quàm illi lingua Stargard dixere, ſita ad mare Balthicum itinere diei unius ab Hamburgo, 69. presbyteri cæ- *Vuandali ad fidem coguntur*

delium contra fideles tyrannidem, certatim conuolant cum suis nobilibus in Saxoniam, humiliaturi hostium ferociam. Numerantur autem quatuor principes, qui ex Germania cum copijs suis conscripti uenerũt in Saxoniam, nempe princeps Palatinus Rheni, dux Sueuię, dux Franconiæ, & dux Bauariæ. Conradum Palatinum Rheni summum exercitus ducem comitati sunt Eberhardus dux Alsatiæ, dux Lotharingiæ & Limburgi, comites à Liningẽ Sponheim, Zuueibrugken, Sein, Veldentz, KatzenElnbogen, Solms, Hannau, Saruuerden, Kiburg, &c. Sub signo uerò Hermanni ducis Sueuiæ profecti sunt dux Brabantiæ, dux Burgundiæ, dux Croatię, item comites Holandię, Mimpelgart, Helffenstein, Iuliaci, Veringen, Iustingen, Pfirt, Vrach, Veldkirch, Acheln, Herrenberg, Gruningen, &c. Ducem autem Bauariæ subsecuti sunt subditi eius atq; uicini, nempe dux Bohemiæ, marchio Austriæ, marchio Morauiæ, marchio Istriæ: item comites à Schyern, à Vallay, Zollrn, Thubingen, &c. Cum Conrado uerò duce Franconiæ profecti sunt comites à Vuertheim, Rheinek, Hohenloh, Pfannenburg, Schusselburg, Nurnburg, Castel, Friburg, Nassau, &c. Porrò sub uexillo regis Rom. fuerunt duces Slesiæ Vuestphaliæ, Angriæ, princeps Pomeranię Palatinus Saxoniæ, Burggrauius Meidẽburgẽsis. Palatinus Thuringiæ, comes Thorgoię comes Rotelensis, item comites ab Eberstein Ysenburg, Habspurg, Rheinfelden, Furstenberg, &c. Conuenientibus itaq; omnibus his copijs in unum, & infidelium insolentia per tantum exercitum domita uoluit rex Henricus imperij nobilitatẽ apud se collectam ludo aliquo iucundo & honesto post bellicos exantlatos labores recreare, compassus illis, quod multi eorum ciues habitantes ciuilia tractarẽt negocia, nec possent se exercere heroicis factis ingenuis hominibus accõmodis, atq; ideo certos illis præscripsit articulos iuxta quos uiuerent. Et si illos præuaricarentur, punirentur in publico torneamento. Articuli autem nobilum sunt 12. quos paulo pòst signabo. Multi dubitant de hac contra Obotritos omnium principum imperij profectione, quum nemo inter latinos scriptores illius ullam faciat mentionem, præsertim Alb. Krantzius Saxonicarum & Vuandalicarum rerum diligentiss. scriptor. Scripsit quidem in Vuandalia sua Henricum ducem Saxoniæ ad imperium allectum, Vngarorum insolentissimum ausum magna parte represisse. Nam gentem maximo prælio uicit, docuitq; intra suam consistere prouinciam. Bohemos quoq; Vuandalos atq; Sorabos, ab alijs regibus edomitos & cæteros Vuandalorũ populos uno grandi prælio ita perfregit, ut cæteri qui perpauci remanserant & regi tributum & Deo Christianitatẽ ultro promitterent. Cæterũ quod ad hanc Vuandalorũ compescendã insolentiam tota Germaniæ nobilitas fuerit cõuocata, nullus historicus scribit, nisi Germanicus liber ante paucos annos euulgatus. Certũ tamen est q̃d torneamẽta, quæ paulo post signabo, fuerint postea à nobilib. celebrata in his locis, quæ singulis ludis infra adscribã, fuerũtq; sanctè obseruati articuli quos nunc cõmemorabo. Primus articulus fuit à rege Henrico in hunc modũ promulgatus. Quicunq; ex nobilib. aliquid egerit aut dixerit cõtra sanctã fidem nostram, arceat̃ à torneamẽto. Et si prætextu nobilitatis maiorũ suorũ præsumpserit ingredi torneamenti ludum, percussus confundat̃. Alterũ edictũ promulgauit Conradus princeps Palatinus per hæc uerba: Quicunq; nobilib. ortus parentibus egerit contra sacrũ Rom. imperiũ aut Cæsaream maiestatẽ, puniatur & uerberetur publicè in torneamento. Tertij articuli autor fuit dux Franconiæ, in hunc modũ edisserens: Quicunq; nobilibus ortus parẽtibus dominum suum prodit, aut fugiendo illum deserit, aut alia uia, necessitate non urgente, fugã in exercitu mouet, aut conciues suos innoxios occidit in torneamẽto puniatur. Quartum articulum statuit dux Sueuiæ per hæc uerba: Quicunq; nobilibus ortus parentibus uiolauerit aut infamauerit uerbis aut factis mulieres aut uirgines, puniat̃ pubulice in tormento. Quintum proposuit dux Bauariæ per hæc uerba: Quicunq; nobilib. ortus parentib. deprehensus fuerit corrupisse sigillũ, aut uiolasse iuramentũ, aut q declaratus fuerit in famis aut pro tali habitus, is ceu indignus torneamentũ non ingrediatur, sin ingressus fuerit, impunè nõ ingrediat̃. Post memoratos duces, quatuor alij proceres torneamẽto præfecti statuerunt hos sequentes quatuor articulos: quorũ primus & sextus ordine hic est: Quicunq; nobilib. ortus parentib. consortẽ lecti secreto aut apertè interfecerit, aut cõsilio siue facto cooperatus fuerit ad interfectionẽ dñi sui torneamẽti exerceat̃. Septimus: Quicũq; nobilib. ortus parentib. ecclesias, sacella, uiduas aut pupillos spoliauerit, aut quod eorũ est apud se potenter retinet, quum illi magis iuuandi & tutandi sunt, puniat̃. Octauus: Quicũq; nobilibus ortus parẽtib. alterius fit hostis, & causam suã legitimo ordine aut iure belli nõ agit aut

Ob Vuandalos ortum tormentum.

Dux Sueuiæ.

Dux Bauariæ.

Dubitant Istini de torneamenti institutione.

Articuli torneamenti.

Secundus articulus.

Tertius articulus.

Quartus articulus.

Quintus.

Sextus.

Septimus.

Octauus.

exequitur, sed aduersarium rapinis aut incendio lædit potissimum autem & frumentū & uinum perdit, unde respub. incōmodatur, aut qui pro publico raptore declaratus fuerit, is in
Nonus. torneamēto cædatur. Nonus: Quicunque nobilis in imperio innouationes aliquas facere aut alia grauamina imponere præsumpserit, præter ea ab antiquis temporibus in usu habentur siue id fiat principatibus, siue dominijs, ciuitatib. aut alijs iurisdictionibus in aquis aut terris, sine scitu & assensu Rom. imperatoris, ita quòd mercatores publicis itineribus uti nequirent, unde regiones non parum incōmodari possent, in cōmeatu & corporis necessita-
Decimus. tibus, is in torneamento publico puniatur. Decimus: Quicunque nobilis adulterium perpetrasse, aut mulieres atque uirgines stuprasse conuincitur, puniatur in torneamento. Duos alios articulos statuit magister Philippus, secretarius regis, & est Vndecimus in ordine talis:
Vndecimus. Quicūque nobilibus ortus parentibus, non ducit uitam nobili homine dignam, uiuendo scilicet ex censibus & redditibus feudorum hæreditariorū aut feudorum ob ministerium concessorū, aut uictitando ex militari stipendio, aut donatiuo sibi ob suas consulationes à principe designato, aut ex proprijs allodijs uiuendo, sed immiscet se commercijs negociatorū aut campsorū, aut emit quæ rursum carius uendat, aut utitur alijs malis artibus, quibus nocet proximis aut subditis suis, contemptibilemque reddit nobilitatē suam, is sine uerberibus
Duodecimus. ingredi nequit chorum torneamenti. Duodecimus: Qui torneamētis interesse uoluerit, & nobilibus parentibus ortus non est, neque ex quatuor auis suam probare potest nobilitatem hic nullo pacto potest ingredi torneamēti militarem ludum. Quando itaque nobilis aliquis in uno horum articulorum reus deprehendebatur, & alius, propinquus scilicet aut amicus loco illius uerbera subire uolebat, tenebatur ille hoc indicare Heroldo, quo mitius tractaretur. Quod si reus in propria persona ludum ingredi deliberasset, permittebatur quidem id ei, sed interim pœna quam subiret præscribebatur. Et si uocatus non compareret, tertio citabatur. Quum uerò nobilis aliquis ciuem duxisset uxorem aut rusticam mulierem, huic interdictus erat ludus iste usque in tertiam generationem.

Vbi & quando à quibus principibus & nobilibus celebrata fuerint torneamenta.

PRimus ludus militaris fuit celebratus anno Christi 938. in Magdeburgo, nec tunc quisquā in publica castigatione fuit condēnatus, sed omnis pœna fuit suspensa in futuram præuaricationē articulorū. Motus aūt fuit rex Henricus ad statuendum huiusmodi leges, quo nobiles ipsos in officio contineret, & laudis præconio ad uirtutis semitam qua gradui suo responderent, inclinaret, & ut discrimen apertū inter ueros nobiles & eos qui nominetenus tantum nobiles sunt, haberetur.

Secundus ludus militaris fuit celebratus à Cōrado duce Frāconiæ, anno Christi 942. in Rotenburgo metropoli sua, sita iuxta Tuberum fluuium.

Tertiū celebrauit Ludolfus dux Sueuiæ, anno 948. in ciuitate Constantiensi iuxta lacū Podamicum.

Quartum celebrauit marchio Misnensis in Merspurgo prima principatus sui ciuitate sita iuxta Salam fluuium, anno Christi 969.

Quintū celebrauit Ludolfus marchio Saxoniæ & & dominus in Brunsuuig, in ciuitate sua Brunsuicensi, anno Christi 996. Et fuit in isto ludo Hēricus marchio Brandenburgensis iam nouiter conuersus ad finem Christi.

Sextū celebrauit Imperator Conradus secūdus dux Saxoniæ in ciuitate Treuirēsi, an. 1019.

Septimum celebrauit Henricus quartus in Halla Saxoniæ, anno 1042.

Octauum celebrauit Hermannus dux Sueuiæ in ciuitate Augustana, anno Christi 1080.

Nonum, Ludouicus dux Saxoniæ in oppido Gottingensi sub Henrico quinto, anno 1119.

Decimum celebrauit Guelfus dux Bauariæ in Thuricensi ciuitate Friderico primo, anno Christi 1165.

Vndecimum celebrauit comes Holandiæ in ciuitate Coloniēsi sub Friderico primo, anno salutis 1179. Et in illo comparauerunt Conradus Palatinus Rheni & elector, frater Imperatoris, Landgrauius Thuringiæ & comes Vuirtenbergensis.

Duodecimum cebrauit Henricus sextus Imp. in ciuitate Numbergensi, anno 1198.

Decimustertius fuit celebratus Vuormatiæ suu Friderico, secundo cæsare, anno 1209.

Decimusquartus fuit celebratus Herbipoli in Franconia, anno 1235.

Decimumquintum celebrauit nobilitas Bauariæ in ciuitate Ratisponensi, anno 1284.

Deci-

Decimum sextum celebrauerunt Francones in Schuuinfurt, anno 1296.
Decimumseptimum celebrauit nobilitas Sueuiæ in ciuitate Rauenspurgensi, anno 1311.
Decimus octauus fuit celebratus p nobiles Rheni in pago Ingelheimēsi in patria mea, anno Christi 1337.
Decimus nonus fuit celebratus Bambergæ in Franconia, anno 1362.
Vicesimus fuit celebratus in Eslingen oppido Sueuiæ, anno 1374.
Vicesimus primus fuit celebratus in Schafhusen oppido Sueuiæ, anno 1392.
Vicesimus secundus in Ratispona urbe Bauariæ, anno 1396.
Vicesimus tertius in Darmstat oppidulo inter Heidelbergā & Franckfordiam sito, anno Christi 1403.
Vicesimusquartus in Heilprunna oppido Sueuiæ, anno 1408.
Vicesimus quintus in Ratispona urbe Bauariæ, anno 1412.
Vicesimussextus in Stutgardia oppido ditionis Vuirtenbergensis, anno 1436.
Vicesimusseptimus Landshuta oppido Bauariæ, anno 1439.
Vicesimusoctauus in Herbipoli ciuitate Franconiæ sub Friderico tertio, anno 1479.
Vicesimusnonus Maguntiæ, anno 1480.
Tricesimus Heidelbergi sub Philippo principe Palatino, anno 1481.
Tricesimusprimus Stuckgardiæ anno 1484.
Tricesimus secundus Ingolstadij in Bauaria in eodem anno 1484.
Tricesimustertius in Onspach prope Nurnbergā oppido marchionis Brandenburgensis, anno 1485.
Tricesimusquartus Bambergæ in Franconia, anno 1486.
Tricesimusquintus Ratisponæ in Bauaria, anno 1487.
Tricesimussextus Vuormatiæ eodem anno 1487. Et hic fuit ultimus ludus militaris nobilium, post quem uidemus uulgus nobiliū pro magna parte degenerasse in manifesta uitia, id quod proh dolor nemo non nouit. Coërcuit eos nonnihil ignominia illa, qua in ludis torneamentorum publicè confundebantur, iam uerò illo retinaculo quoque submoto, impunes multi ruunt in uitia & exequuntur cupiditates carnis.

Bellum maximum & horrendum olim

sub Henrico quarto in Saxonia gestum.

ANno Christi 1073. cōspirarunt principes Saxoniæ, Thuringiæ & Misniæ cōtra Imperatorē Henricum quartum, collectisque magnis copijs, ad sexaginta milia uirorum, conati sunt à se reijcere iugū seruitutis grauissimæ, quo ab Imperatore in Germania premebant. In primis autē rogabant Imperatorem per legatos, ut dirueret arces passim in montibus & collibus erectas, restituerētque principib. Saxoniæ ea quæ illis sine præuia inquisitione abstulerat. *Querelæ contra Imperatorem.* Deinde, nonnunquam se in alias quoque reciperet & inuiseret imperij terras & non perpetuo Saxoniam grauaret & in sua inertia incommodaret. Tertio, ut abiectos & inutiles homines, quibus sua communicauit consilia arceret à curia sua, & imperij negocia exequēda committeret principibus regni, quorum interesset. Quarto, ut cœtum dominarum, gynæcium & concubinas à se ablegaret, & reginam legitimam uxorem adamaret, agnosceretque uxorem. Quinto, ut uitia in iuuentute contracta, quibus polluerat regiam dignitatem iam in adulta ætate, quam morum grauitas decebat, relinqueret, inciperetque tandem sapere. Vltimo rogabant eum, ut propensiorem & æquiorem se illis redderet, qui iudicium & iustitiam ab eo exigerent, & in his omnibus obtulerunt propensum animum, obstrinxeruntque se ad seruiendum ei quantum ipsis in libero regno natis licebat. Quòd si pergeret mouere in eos arma & cogere ad seruitutem, sciret ipsos sine armis non esse. Agnoscerent

tent quidē se sacramēto obstrictos & obligatos illius militię, quamdiu illi prę esset imperio in ædificationem & non in destructionē ecclesiæ, sequereturq; uestigia prędecessorum suorum, conseruaret imperialia iura. Henricus Imp. accepto hoc nūcio infremuit, responditq; legatis contēptim, & eos sic ablegauit ut nescirent quo ille esset animo erga principes. Audientes aūt principes Cæsaris ferociā, indignati sunt & ipsi, correptisq; armis recta profecti sunt Goslariam, ubi Cæsar manere consueuit. Elapsus uerò Imp. ab abstulit secum insignia imperij & bonam partem thesaurorum. Vidensq; quod futurum erat, post multa quæ utrinq; gerebantur, collegit principes imperij, collectisq; in unum magnis copijs militum, uolebat ulcisci iniuriam sibi à suis illatam, atq; subito hoste, exercitum Saxonum inuasit, et multa millia interfecit & reliquos in fugā uertit, plurimos in fuga ipsa ad tria miliaria per circuitum trucidauit. Euaserūt tamen ex illa pugna ferè omnes principes & nobiles Saxoniæ, eò quod haberent ueloces & celeres equos. Pedites uerò qui fugere nequiuerūt, haud secus quàm pecora ubiq; mactabantur. Proposuerant Cæsareani delere uniuersam Saxoniam, sed multi comites nobiles & gregarij milites à parte eorum occumbentes, minuerāt robur eorum, sanguinolentamq; retulerunt uictoriam. Quę postea gesta sunt, succincto sermone explicui suprà in catalogo Imperatorum.

In Goslaria curia Imperatoris.

Vuestphalia

Vera & uetus Saxonia est Vuestphalia, cuius limites fuerunt Rhenus ab occidente, Visurgus qui nunc Vuesera est ab oriente, Phrisia à septentrione & à meridie Hassiæ montes, quos Obnobios Ptolemęus appellare uidetur, ex quibus Amasis fluuius oritur, qui Padebornā & monasteriū mediā ferè prouinciā intersecat, & per Phrisiam defluens fertur in mare. Sala quoq; Drusi (qui Augusti priuignus fuit) clade celebris, hinc emergit. Hos populos Carolus magnus uictos primū ad Christianā fidem cōpulit. Cæterū cum sæpius rebellarēt, repetitoq; idolorū cultu Christi religionē spernerent, nec iusiurandū quouis modo aduerterent, ut metu pœnæ gentis temeritatem Carolus compesceret, occultos iudices instituit, quib. potestatem dedit, ut quamprimū deierasse aliquem, comperissent, aut fregisse fidem, aut aliquod aliud scelus perpetrasse, mox illū ubi comprehendi posset, pro arbitrio necarēt, nulla citatione aut expurgatione præuia: uiros graues ac iustos elegit, qui plectere innocētes haud ab re possent. Terruit ea res Vuestphalos ac demū in fide continuit, quū sæpe in nemoribus & proceres & mediocres uiri laqueo suspensi inuenirentur, nulla accusatione prius audita. Quærentibus tamen causam, constabat fidem fregisse aut magnū aliquod scelus cōmisisse. Id iudicium ad nostrā usq; ætatē perdurat uocāturq; uetitum seu occultū. Qui ei præsunt Scabini appellantur, quib. tanta præsumptio est, ut etiā per totam Germaniā iurisdictionē suam extendi uelint. Secretos ritus habent & arcana quædā instituta, quibus malefactores iudicant: ea nondū quispiā repertus est, qui uel precio uel metu reuelauerit. Ipsorū quoq; Scabinorū maior pars occulta est, qui p prouincias discurrentes, criminosos notā, inferentes iudicio accusant probantq;, ut eis mos est. Damnati libro scribuntur & iunioribus Scabinis committitur executio. Rei ignari suæ damnationis ubicunque reperiuntur, supplicio afficiuntur. Degenerauit autē hodie hoc iudiciū, nā interdū personę admittunt, & ciuilia negocia tractare audent, quibus erat solū de criminalib. permissa potestas.

Carolus Vuestphalos oppugnat.

Occultum iudicium.

Regio est admodū frigidia, uini & frumēti inops. Pane uescūt nigro ceruisia potus est. Vinum quod Rheno aduehit, magno emitur precio: eo tantū opulenti, & raro tamē, utuntur

Vuestphaliæ feracitas.

Bellicosi

Bellicosi indigenæ atque ingeniosi. Præsuli Coloniensi parent. Non inuenitur in annalib. quis post Carolum magnum rerum status per Vuestphaliam, quis rerum summæ præfuerit, an tota pontificibus paruerit à memoria dicti Caroli, qui iugi & tributi impatientem populum ecclesijs subdidit, decimas & iusta omnia ecclesijs præsoluenda. Equidē in orientali Saxonia erant temporales domini, qui rerum tenebant gubernacula: primo quidem reges de stirpe Caroli magni, sub quibus tamē duces Saxoniæ de genere Vuedekindi paulatim magis atque magis increuerunt usque ad Henricum primū regem Romanorum, à quo, & per tres deinde etiā ordine Ottones, marchiones Saxoniæ nati ex Hērico duce Bauariæ fratre primi Ottonis. Vuestphalia uerò quæ est occidua Saxonia, quos habuerit principes seculares illa tempestate rem cum episcopis administrantes, omnino non legimus. Sequenti tamen ætate Henricus dux Leo, & ante eum auus illius Luderus dux Saxoniæ inde Imperator, Vuestphaliam tenuisse leguntur. Nam ab eodem Henrico cum destitueretur per sententiam Imperatoris Friderici primi, ducatus Vuestphaliæ titulū archiepiscopus Coloniēsis sibi uēdicabat, tenentque eundem duces Saxoniæ inferioris de genere comitum de Anholt. Tenet & memoratus episcopus bonam partem eius regionis, maxime Angriam. Habet hæc regio quatuor episcopatus, Monasteriensem, Osnaburgensem, Padelburnēsem et Myndensem, quos Carolus magnus fundauit. Est regio multum nemorosa atque ob id pecoribus nutriendis apta, abundat amœnis fontibus & amnibus. Circa Susatum & Dertmondū est mediocriter fœcunda. Abundat in quibusdam locis mineris & lapidibus idoneis pro sculptura imaginum & ædificio palatiorum, parantur etiam ibi lapides molares & cautes quibus acuuntur cultri & alia instrumenta fabrilia.

Moderatores Vuestphaliæ.

Quatuor episcopatus.

Osnaburgum.

CArolus magnus in loco Osnaburgensi habitatoribus satis frequenti, cum uicinam Vuidekindi arcem iam captam imposito præsidio firmasset, primam exædicauit in prouincia episcopalem ecclesiam, eique uirum sanctum præfecit Vuihonem primum eius loci pontificem, hominem gente & origine Phrisium. Dedit quoque Carolus priuilegium nouæ ecclesiæ ut utriusque ibi linguæ scholæ haberentur, præessentque doctores uiri insignes. Extat tenor priuilegij in hunc modum. In nomine sanctæ & indiduæ trinitatis. Carolus Imp. Augustus Roman. gubernans imperiū, dominus & rex Francorū & Longobardorū, necnō dominator etiā Saxonū: Notum sit omnibus quòd nos ob mercedis augmentum Vihoni episc. Osnaburgensi, suæ ecclesiæ, quā nos primam in omni Saxonia cōstruximus, quoddam nemus cum omni integritate in porcis syluestribus, ceruis, auibus, & piscibus, omnique uenatione in sylua Osningi in perpetuū proprietatis usum donauimus. Statuimus quoque in eodem loco græcas & latinas scholas quas ibi in perpetuū manere ordinauimus, nec unquam clericos utriusque linguæ gnaros deesse confidimus, &c.

Prima episcopalis sedes.

Schola latina & Græca.

Susatum.

CVm Susatenses sub episcopo Coloniensi fuissent per annos 280. cōquesti sunt quod ab archiepiscopo in antiquis libertatibus artarent, quare ad Adolfum Cliuensem ducem defecerūt, cui saluis immunitatibus ab antiquis sacramentū fidelitatis præstiterunt, multis interim nuncijs ac literis hinc atque inde missis ad ducē, ut abstineret aliena ditione. Sed quū toto triennio nihil efficeretē, ad arma peruentū est utrinque cōparata. Dux Cliuensis cū ualido præsidio urbē tuendā ingreditur, passus in ea obsideri. Archiepiscop. uerò obsidēdū se parat. Venerat illi auxilio Vuilhelmus Landgra. Thuringiæ. dux

Susatum obsidione cingitur.

runt. Valuis ædium sic in germanica lingua inscribebat: Gottes macht ist min krafft, id est, Dei potentia meum robur est. Hic custodes corporis gramineo & cœlesti coloribus uestiebat, terrenā scilicet & cœlestē sibi promittens potestatem. Insigne ferebat, Orbē gladijs duobus trāsfixum. Prophetas qui dolos arte necterent, quiq; concirent seditiones, ad uicinas ciuitates emittebat. Vxores duxit quindecim, quotq; uoluissent permisit uiris habere uxores cætera omnia esse communia. Mense obsidionis decimo impetrauit episcopus auxiliares copias, ut urbem insuperabilem, fame ad deditionem cogeret. Orta interea in urbe seditione, obtruncauit rex 47. ciues qui conatibus eius repugnabāt. Mense quartodecimo omnibus propè consumptis, cessatum communiter cōuiuari, uulgus herbis & radicibus uictitare, canes, feles, mures, glires, in delitijs haberi, cum nihil superfuisset reliqui, quo miseram traherent animam, corium & pelles cocta contusaq; panis haberi loco. Atque inter hæc rex mirabili impostura dementauit pereuntes, ut non ante se perire crederent quā perijssent, adeò una spe omnes alebat uiros, quousq; tandem fraude detecta, sero se delusos complorarent. Inter hæc oblatus quidā episcopo, pollicetur data sibi cohorte scandere mœnia, portas male custoditas perfringere, quantumq; uellet introducere exercitum. Tum episcopus tentauit si deditonem facerent. Quā ubi per contemptū negarunt omnibus ad oppugnationē instructis, noctu urbem undiq; adoritur, incruduitq; atrox bellum. Tandē proclamato silētio pu tabantur ciues deditionem facere, at præter opinionem rex pulchro usus stratagemate, ingēti cum fiducia ita inquit. Si uos qui meam hostiliter inuasistis urbē depositis armis uolueritis pacem petere & ueniam, donabo uobis hanc iniuriam & uitæ uestram parcam. Recentem militē hac tàm magnanimi uoce & fiducia potuisset terrere, sed ueteranus indignatione tremens, contos iterum repetit & gladios, intromissoq; toto exercitu qui foris stabat, discursum est tota urbe & grassatum cædibus. At urbanorum circiter septingenti, Martis aleā fortiter experturi, conglobati restitère in foro, quousq; nunciatum est, regem diuersa urbis parte captū. Tum formidine uires superante, sparsim dilabentes se abdidere, uixq; ducenti locum tenuere. Hos totos aggressus exercitus oppressit, captaq; urbe nihil uictore exercitu insolentius crudeliusq;. Venabantur absconditos, totosq; decem dies cædibus uacabāt. Ludus erat iugulasse hominē. Mulierib. parsum nisi quæ seditionis autores fuissent. Esculentorū apud regē & regales tantū inueniebatur, quantum ipsi & suis in tres menses suffecisset. Autores calamitatis & horrendorū scelerū rex & socij eius primarij cathenis uincti circūducuntur per loca uicina: tandē anno 1536. in Februario reducti in urbe Monasteriensem, forcipib. cādentibus lacerati, trib. ferreis corbibus inclusi è turri diuo Lamberto sacra, in memoriā æternā pensiles propendente. Sicq; hoc regnum miserum sortitum est finem.

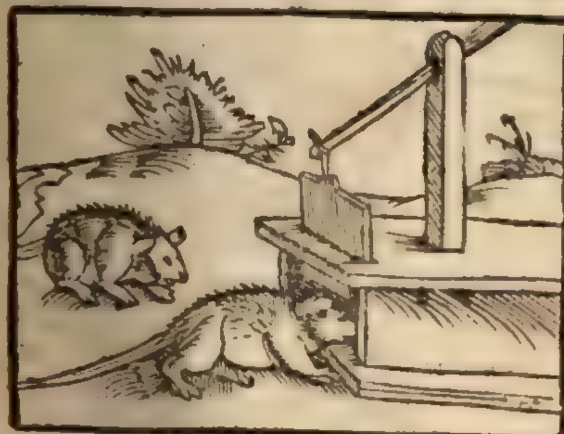

Polygamia.

Fames horrenda.

Stratagema regis.

Capitur urbs.

Brema.

Brema Archiepiscopalis ciuitas ad Vueserum seu Visurgim fluuiū posita, Phrisiæ orientali confinis, iam à multis annis concertationē habuit cum Hamburgo de Primatu, ut suprà signauimus, habetq; sub se episcopatus Lubecēsem, olim Aldenburgensem, Suerinensem in Meckelburgia, Lebussinensem, Schlesuicensem, Racemburgensem, Hamburgensem, ubi olim archiepiscopatus fuit omnium Aquilonarium prouinciarum. Aliud nihil iam haberi potui de hac urbe Bremensi.

Sequitur descriptio Frisiæ occidentalis

Iacobus

IACOBVS DAVENTRIENSIS.

PHrisia quę olim propriũ erat regnũ, ꝑ littus Germanici Oceani ab Rheni ostijs in ipsum usq; Cimbricã cheronesum, quã Iutiã seu citeriorẽ Daniã uocãt, uarijs appellationib. sese extẽdit. Verũ quæ in hac descriptione accuratè exprimit, ea propriũ id sibi nomẽ antiquissimo iure uendicauit, cæterisq; semper præstantior est habita. Ad quarũ tamẽ differẽtiã Occidẽtalis à nõnullis uocat, patetq; ab Isela seu extremo Rheni ostio ad Amasum usq; fluuiũ, Ostergoiã, Vestergoiã, Septẽ syluas, Groningã inclytã urbem cum circũiacenti territorio cõplectens, pecore, pascuis exuberãs, & pagis ac ædificijs plus q̃ ulla alia regio exculta. Cui Transiselana cum Drenta Tuentaq; iungitur, quæ omnes Cæsaris Caroli V. hæreditario adiectæ imperio, feliciter florescunt sub eius dominio.

Phrisia.

QVanquã Phrisij uetustissimi sint populi atq; per tot annos nomen suum inuariatum retinuerint, inueniuntur tamen ijdem à quibusdam appellari Cauchi & postea Grunes à quodã Francici generis duce, à quo & Metropolis Phrisiorũ Gruninga nomen accepit. De hoc populo Aeneas Syluius in hunc modum scribit: Gens Phrisiorum ferox, armis exercitata, robustis & proceri corporis, securi & intrepidi animi, liberam se esse gloriatur, quamuis Philippus Burgundiæ princeps eius se terræ dominum uocet. Reuera Phrisia libera est, suis utens moribus, exteris nec parere sustinet, nec dominari cupit, haud inultus Phriso pro libertate mortem oppetit. Dignitas in hac gente militaris, inuisa. Sublimem uirum qui se cæteris effert non ferunt, magistratus annuos eligunt, qui rempub. æquo iure disponant. Fœminarum impudicitiam seuerius puniunt. Sacerdotes ne alia cubilia polluant, sine cõiuge non facile admittunt. Vix enim continere hominem posse & super naturam arbitrantur. In pecoribus omnis eorum substantia est, ager planus ac palustris, multo gramine fœcundus. Ligno caret, bituminoso cespite & sicco stercore boum ignes fouent. Hæc Syluius. Est regio ista tam palustris, ut hostis nihil in ea efficere possit, nisi certam eligat oppugnandi rationem. Autumni aquosa tempora immeabilem faciunt terram. Imperator Henricus tertius, quum semel uenisset Bremam & regali exciperetur apparatu, concessit ille ecclesiæ comitatum Phrisiæ. At Phrisij à memoria diui Caroli magni liberos sese asserentes, semper malè paruerunt episco. Bremensi. Ostphrisia ab antiquis temporibus agnouit, etiamsi ægrè, Holandiæ comites, dominos suos. Henricus Leo pulsus Bauaria Phrisiam agmine inuadit, sed parum profecit in locis palustribus, in quibus nihil erat loci copijs equestribus, quæ res facit homines, regionum talium indigenas, insolentiores. Occubuit apud eos pro fide Christi D. Bonifacius episcop. Moguntinensis & Germaniæ Apostolus. Contigit quoq; ante Bonifacium, ut Carolus Martellus dux Brabantiæ collecto magno exercitu Phrisiam ingrederetur, & ducem eius Raporum cogeret ad susceptionem Baptismi. Missus est autẽ Vuolfrantus episcopus Senonensis uir pius & religiosus, qui ducem suo suaso & adhortatione moueret, ut Christianam assumeret fidem. Factumq; est, cum baptismi lauacro tingeretur, altero tantum pede merso, quærebat, Plures ne maiores sui in inferno aut in paradiso cohabitarẽt? Responsum accepit, Plures esse in inferno. Tũ educto pede è baptismate, Satius, inquit, plures sequar quàm paucos. Ibo quo maiores mei me uocant, & relicta Christi fide ad pristinam se cõuertit superstitionem. Sed non diù lætatus hoc contemptu, nam tertia die subita morte correptus interijt miserè. Vuolfrantus tamen per prouinciã discurrens & semen uerbi Dei spargens, sine ullo obstaculo gentem illum conuertit ad Christum. Anno Christi 1230. orta est tempestas maxima uentorũ, procella fulgurum, coruscatio & fragor tonitrui, quæ passim multas ædes uel incẽdit uel subruit. Insuper tanta maris inundatio est suborta, quanta non est audita à diebus antiquis, quæ inuoluit omnẽ terram maritimam Phrisiæ & Hadeleriæ, & omnẽ terram limosam atq; palustrẽ Albis & Visurgi. Subuersa tunc perierunt hominum multa millia & iumẽta sine numero. Quanti diuites, quanti potentes uespere sedebant & delicijs affluebãt, omni timore malorum sublato? Sed ueniẽs repẽtina calamitas, inuoluit eos in medijs fluctibus. Erat autem 10. dies Februarij, quando hęc tempestas omnes aggeres manufactos disrupit & maris intemperiem in mediam terram effudit.

Phrisij uolunt esse liberi.

Phrisij subiecti Bremẽsi ecclesiæ.

Raporus princeps irridet baptismum.

Inundatio maris.

DD Branden/

Brandenburgensis marchionatus.

REgio transalbiana olim fuit inhabitata à Vuandalis, inter quos numerantur Brandenburgenses, Meckelburgenses, Pomerani, Pruteni, Bohemi & Poloni, q omnes difficulter ad Christi fidem suscipiendam moueri poterant, imò acerrimi illius fuerunt persecutores. Pugnauit contra eos Carolus magnus, & post eum omnes Cæsares, quousq; tandē fuerunt expugnati & Christo lucrefacti: quod potissimum factum scribit Krantzius ab Henrico Aucupe, qui domita Vngarorum insolentia, urbem Vuandalorum primariam Brãdenburgum per brumam expugnauit, castris in glacie firmatis. Nec enim poterat alio tempore propter palustria loca & crebras undas expugnari. Expugnatæ urbi præsidem imposuit cum colonia Saxonum. Arcem quoq; Misnæ firmauit aduersus insultus gētis, & præfecit uiros industrios, qui ad imperata segnes compellerent & in fide continerēt: quod initium fuit Marchionum, nunc principum electorum. Inoluerat tum primū marchionū nomen antè inauditum, & in solo Vuandalico Brandenburgi mirum in modum profecit, ut inter maximos Germaniæ principatus numeratus, dignitatē iam diu tenuerit electuræ ad imperium. Otto quoq; magnus cœptum patris exequens opus, imperij limitem transferēs ad Danos in Slesuuig, quam fecit Saxonum coloniam, & usq; ad Vuandalos in Brandenburg, ambobus in locis constituens marchionem, qui rebus in litibus imperij præesset, sonat enim Marca Germanicè ditionis limitem & extremitatē, sed apud Danos res euanuit, mutata marca in ducatum eaq; regno Daniæ incorporata, apud Vuandalos autem marca permansit usq; in hodiernum diem. Vsa fuit hęc regio ante fidei susceptionē lingua Vuandalica siue Sclauonica sed post expugnationem & fidei susceptionem introducta fuit lingua Saxonum, qua hodie omnes incolæ utuntur.

Expugnatur Brãdeburgū.

Duo marchiones.

De ciuitatibus marchionatus Brandenburgensis.

Brandeburgū ciuitas.

BRandenburgum ciuitas unde tota regio denominationem habet, fuit cōstructa & denominata, ut quidam scribunt à Brandone principe Francorum, qui circa annū Christi 140. hanc regionem sibi subegit. Franckfordia uerò iuxta Oderam fluuiū sita, anno Christi 146. dicitur extructa & denominationem accepisse à Francis populis, qui tunc iuxta Rheni ostia consedisse memorantur. In hac Franckfordia Ioachimus marchio Brandenburgensis ac princeps elector anno Christi 1506. gymnasium uniuersale fundauit. Est quoq; in ea emporium, aliud scilicet à Franckfordia iuxta Mœnū sita. Sed de hac paulo pòst latius differemus. Scinditur hodie Brandenburgensis regio in duas marcas, ueterem & nouam. Veterem perlabitur Albus fluuius, & nouam intersecat Odera seu Viadrus fluuius, Albi haud multo inferior. Spreda quoq; fluuius eandem prouinciam irrigat, in cuius ripa Berlinum iacet, sedes principum Brandenburgēsium. Est & alius amnis Hortellum nominatus, qui Braudenburgum in duas partes diuidit, ueterem ac nouam efficiens. Ibi episcopalis sedes est & marchionum tribunal. Ad eiusdem fluminis ripam Auelburgum quoque situm est, pontificalis ciuitas, quem episcopatum Otto primus Vuandalorum malleus erexit Magdeburgensiq; metropoli subiecit.

Franckfordia.

Descriptio ciuitatis Franckfordiensis sitæ ad Oderam fluuium.

ESt huius urbis iucūdissimus situs, ab ortu interlabitur Viadrus fluuius, hodie Odera dictus, piscium copia abundans: ab occasu uerò, meridie & borea sunt uineta innumera, collectaq; uina per Viadrum in Pomeraniam, Daniam, Borussiam, & uicinas partes distrahunt. Diceres hic Bachum, Cererem, Naiades & Dryadas habitare. Desunt tantum metalla & aromata, alioqui multarum rerum est cornucopiæ. Habet satis fœni & lignorum. Tradunt annales eorum, ciuitatem primum fundatam & extructā anno Christi 1253. per Gedinum ab Hertzberg, commissione Ioãnis primi, marchionis Brandenburgensis, atq; ordinatā pro mercibus deponendis. quæ terra & fluuio illuc deferūtur.

Fertilitas agri Frãckfordiani.

Ciuitas

CIVITAS FRANCO-

fordiensis sita ad Oderam fluuium, celebris gymnasio optimorum studiorum & emporio mercatorum, cuius picturam & succinctam descriptionem misit huc Basileam prudentissimus eius Senatus, informatus per doctos & toto orbe celebres uiros, illius Academiæ professores.

Franckfordiæ ad Oderam imago quam mi

Quarundam insignium ædium & b

D. Iuristarum collegium. E Ecclesia sancti Nicolai. G Artil
Stetinum. M Cœnobium Carthusianum. N Vi
trudis. Reliqua insigniora loca, suis n

misit eiusdem ciuitatis prudentiss. Senatus.

ßilicarum huius oppidi expositio.

rum collegium. I Ecclesia sancti Georgij. K Via uersus
uersus Bohemiam. O Ecclesia sanctæ Ger-
mnibus in tabula exprimuntur.

Anno Christi 1344. Rudolfus dux Saxoniæ, episcopus Magdenburgeñ. Barnaim dux Stettineñ. & dux ab Anhalt, rebellantes Ludouico Ludouici Imperatoris Bauari filio, cui pater tradiderat marchionatum, obsederunt Franckfordiam. At ciues oppidi, præstito homagio Ludouico, facile deturbarunt à mœnibus suis hostes. Anno Christi 1432. Hussitæ oppugnantes Franckfordiam, non sine suo damno compulso fuerũt soluere obsidionem. Anno 1437. Ioannes dux à Sagen concremauit pontem & strues lignorum ante Franckfordiam inuentas, abduxitq; cuncta pecora. At ciues armati & principum suorum auxilio freti, hostem persecuti, è regione Grossen strauerunt eum. Gymnasium fuit in hac ciuitate institutũ, ut diximus, anno 1506. à Ioachimo marchione primo, & multis atq; magnis exornatum stipendijs, habuitq; in hunc usq; diem multos insignes & egregios uiros præsertim Iodocum Vuillichium medicinæ doctorem, sub quo schola nõ parum doctis uiris creuit. Iura uerò bona fide Hieronymus Schürpff Sangall. LL. doctor profitetur. Floruerũt antea in ea ciuitate non cõtemnendi poëtæ, Sbrulius, Trebelius, Vigilantius, & hodie Sabinus, alijq; complures. Sunt quoq; omnium artium egregij professores, & in tribus linguis. Mathesis ex Ptolemæo & sua lingua docetur. Eodem modo Hippocrates penè ad finem usq; prælectus, translatus & quibusdam commentarijs est illustratus. Pleriq; ciues de sua negociatione, præsertim piscium, uini & annonæ, quorum maxima ibi est copia, solliciti sunt. Ciuitatis situm, structuram & ædium magnificentiam exhibet pictura ad uiuum expressa, è tam longinqua regione ad meam sollicitationem huc Basileam missa.

Hußitæ Frãckfordiam oppugnant.

De succeßione Marchionum Brandenburgensium.

BRrandenburgensis principatus magis quàm ullus in Imperio principatus mutauit dominos suos suos. Nam deficiente anno Christi 1319 genere Marchionum, Ludouicus Imp. Bauarus, tradidit principatum filio suo Ludouico. Deinde anno 1173. Bauari uendiderũt eundem Marchionatum Carolo Imperatori, qui rex quoq; fuit Bohemiæ, pro ducentis millibus aureorum. Numerauit autem Carolus centum millia aureorum in prompta pecunia, & pro reliqua summa pecuniæ dedit de regno Bohemiæ ista oppida, Lauffen, Herspruck, Richenfeld, Sultzpach, Rosenberg & Hirsauu, adiecta tamen hac conditione, ut quum extans pecunia summa redderetur, oppida ista sine contradictione ad Coronam Bohemiæ reuerterentur. Sed nunquam fuit numerata pecunia, atq; ob id oppida illa manserunt in domo Bauariæ usq; ad hunc diem. Alij aliter hic loquũtur, nempe quòd nulla prompta pecunia à Carolo fuit numerata, sed memorata oppida fuerint impignorata ducibus Bauariæ pro centum millibus aureorum. Fuit autem Ioannes filius Caroli Imperatoris inuestitus de marchionatu Brandenburgensi. Ab isto Ioanne peruenit marchionatus ad marchiones Morauiæ, Iodocum & Procopium. Iodocus bello fraterno fatigatus, quum æris indigus uideretur, Vuilhelmo Misnensi marchioni eundem hypothecauit, accipiens ab illo quadraginta millia sexagenas Bohemicorum: unde oppida & urbes atq; arcium præfecti homagiũ præstiterunt Vuilhelmo. Tandem in Concilio Constantiensi anno 1417. Sigismundus rex Friderico Burggrauio Nürnbergensi marchionatũ Brandenburgensem pro se ac successoribus suis dono dedit, quem & de eodem inuestiuit hoc ordine. Mane habitis per ciuitatem tubarum præludijs, conuenerũt omnes principes ad habitationem Burggrauij, cõduxeruntq; Fridericũ Burggrauium ad forum usq;. Erant in foro tabulata, in quæ conscendit Cæsar coronam in capite gestans, & assistentibus electoribus imperij, ascẽdit Burggrauius ducẽs secum duos milites, uexilla marchiæ ac Burggrauiatus tenentes in manibus: & prouolutus Burggrauius genibus Imperatoris, petebat se marchionẽ creari atq; de marchia inuestiri. Mox lectæ sunt literæ iuxta quarum tenorẽ iuraret, præstitoq; sic iuramento, creatus est in marchionem Brandenburgensem.

Burggrauij fiunt Marggrauij.

Genealogia marchionum Brandenburgensium.

TEmpore Friderici primi factus est marchio Brandenburgensis Albertus comes à Balensted & Anhold. Cui successerunt Otto, Adelbertus, filius & nepotes usq; Vualdemarum Marchionem, sub quibus Marchionatus magna suscepit incrementa. Deficiente uerò linea Vualdemari, Ludouicus Imperator contulit anno Christi

no Christi 1300. marchionatū filio suo Ludouico. Cui successit frater eius Ludouicus Romulus, & post Romulum dux Otto uendidit marchionatum Carolo quarto Imperatori. Is postea resignauit regionem marchionibus Morauiæ, Iodoco & Procopio. Qui rursum impignorauerunt eam Vuilhelmo marchioni Misnensi. Postea Sigismundus Imperator tradidit marchionatum burggrauio Nurenburgensi, nempe Friderico descendenti ex comitibus de Zollern, qui impetrauerunt burggrauiatum Nurnbergensem, ut suprà quoque sub titulo Nurnbergensis ciuitatis indicauimus. Ab hoc itaq; Friderico deducitur genealogia marchionum Brandenburgensium ad tempora nostra in hunc modum. *Burggrauij Nurnbergenses sunt marchiones.*

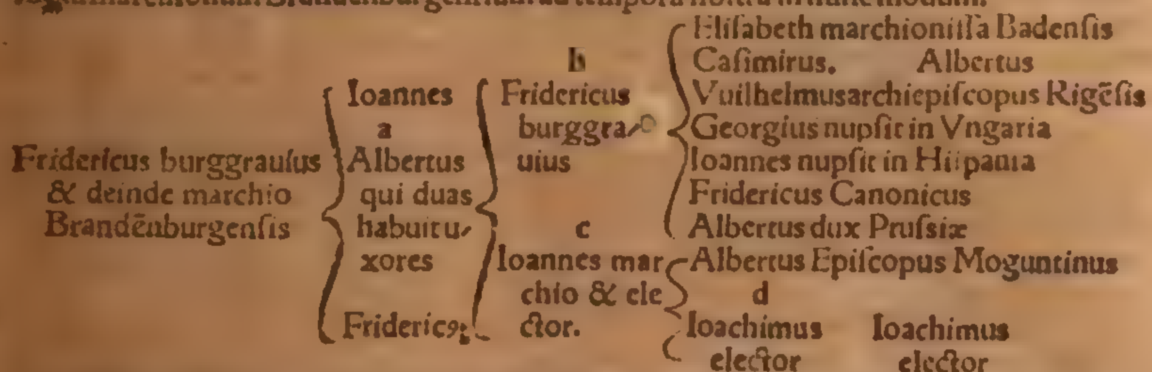
Fridericus burggrauius & deinde marchio Brandēnburgensis
- Ioannes a
- Albertus qui duas habuit uxores
  - b Fridericus burggrauius
    - Elisabeth marchionissa Badensis
    - Casimirus. Albertus
    - Vuilhelmus archiepiscopus Rigēsis.
    - Georgius nupsit in Vngaria
    - Ioannes nupsit in Hispania
    - Fridericus Canonicus
    - Albertus dux Prussiæ
  - c Ioannes marchio & elector.
    - Albertus Episcopus Moguntinus
    - d Ioachimus elector
      - Ioachimus elector
- Fridericus.

a Albertus iste habuit duas uxores, ex una nempe Anna principissa Saxoniæ, sustulit Fridericum, qui possedit regionem circum Nurnbergam. Ex altera uerò, Margareta scilicet Badensi, sustulit filium Ioānem, qui ei in electuræ dignitate successit. b Fridericus iste habuit uxorem Sophiam filiam regis Poloniæ quæ ei multos genuit liberos, nempe Casimirum, qui uxorem duxit Susannam filiam Alberti ducis Bauariæ anno 1518. quam post mortem Casimiri duxit Ottohenricus princeps Palatinus. Georgius uerò frater Casimiri agens in Vngaria apud regem Vladislaum, duxit ibi uxorem comitis Modrusiensis relictā. Qua mortua, Georgius rege consentiente successit illi in ditione. Ioānes comitatus est regem Carolum in Hispaniam, ubi Ferdinandi regis Aragonum relictam obtinuit uxorem. Fridericus factus est canonicus. Vuilhelmus fuit in Prussia apud fratrem magistrum ordinis Teutonici. Filiam Elisabeth duxit uxorem Ernestus marchio Badensis, Sophiam uerò accepit Fridericus dux Legnitzi, & Annam Bugslaus dux Pomeraniæ. Albertus autem Casimiri filius, qui 1547 contra confœderatos Smalkaldicæ cōuentionis Carolo V. Cæsari suppetias tulisset, deinde obsessa Magdeburgo, post pacem factam, cum Mauritio Saxone, Gallorum regi se coniunxisset, ab anno 1552 usq; ad hāc diem calamitosissimum in Germania bellū gerit, incendijs, deprædationib. & cruento marte omnia commiscens.

Magnopolensis ducatus uulgo Meckelburg.

Ducatus Meckelburgensis fuit olim una ditio cum comitatu Suuerinensi, Rostockensi & Stargardensi: estq; hodie regio abundans frumento, ligno, piscatione, uenatione, & iumentis. Est bene culta ciuitatibus, oppidis, arcibus & uillis, habetq; hoc tempore moderatores principes Henricum & Albertū fratres. Primi habitatores huius regionis apud autores appellantur Heruli, Obotritæ & generali uocabulo Vuandali. Sunt qui putant eos ex Scandia olim unà cum Gothis, Longobardis & Rugis ob inundationes in hanc uenisse terrā. Habuerunt temporū successu uarios & multos Deos, nempe Teutanem, quem quidam Mercurium fuisse putant, obtuleruntq; ei humanas carnes. Coluerunt etiam Radagistum, Siuam, quam Venerē arbitrantur fuisse, Parenitonem, Suantouitonem, Rugieuitonem. Fuit populus liber & strenuus, Romanis nūquam subiectus, bellis assuetus, & qui inter Gothos præcipua pars fuit, qui Romam, Italiam, Galliam, Hispaniam, Africam, Europam & Asiam suis bellis uexarunt. Et quāuis Carolus magnus plurimis annis impugnauerit Saxones, noluit tamen irritare Herulos. *Heruli Obotritæ.*

Antyrius

Antyrius Herulorum rex.

ANtyrius iuxta Mæotides paludes in Scythia ab Amazonica muliere educatus, & apud Alexandrum magnum in grauibus bellis exercitatus, uenisse dicitur ex Scythia cum agmine bellicosorum hominum, qui & illum regem fecerant, ut rediret in auitas terras, unde maiores sui aliquando in Scythiam concesserant. Venisse autem referuntur classe, affixisseq; præcipuè naui caput bouinum, unde & in hunc usq; diem ducatus Magnopolensis pro insignibus habet caput bouinum, cornibus aliquando albis, postea uerò à Carolo quarto aureis decoratum, imposito desuper corona aurea in memoriam antiquæ regiæ stirpis. Aciem uerò nauis ornauit gryphone aureo in cæruleo spacio, quo Vuandalici principes in hunc usq; diem pro signo utuntur. Is itaq; Antyrius cum suis ueniens ad Viadrum fluuium, quem hodie Oderam uocant, potenter regionem illam sibi & suis subiecit, ciuitates & arces extruxit, & posteris Vuādaliæ principibus reliquit. Sic quidam de Vuādalis & eorum origine scribunt. Krantzius uerò ex professo de Vuandalis scribens, aliunde deducit originem eorum.

Magnopolis uulgo Meckelburgum.

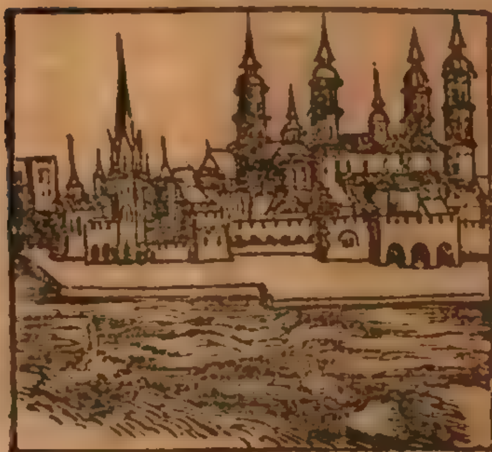

SVnt qui Magnopolim uocem ex Latino & Græco compositam Græcè scribūt Megapolim, id est, Magnā urbem ex qua scilicet principes illius regionis nomen & titulum, etiam post dirutam urbem illam retinuerunt. Inhabitasse dicuntur urbem illam magnam Antyrius, & longè post Billungus potētissimus Herulorum rex, ubi & uirginum cœnobium institutum fuit, & postea ab Henrico Leone. Saxoniæ duce, illud in episcopatum mutatum, & ubi tres episcopi ab infidelibus occisi sepulti iacent. *Episcopatus in Magnopoli.* Idem Billungus dicitur quoq; construxisse in ostio Oderæ fluuij nobilissimam ciuitatem Vuinetam, quæ præstabat celeberrimam stationem Barbaris & Græcis in circuitu, de cuius præconio *Vuineta urbs.* urbis magna & uix credibilia recitantur. Nam fuit maxima omnium quas Europa claudit ciuitatum, quā incolebant Græci permixti gentibus. Aduenæ quoq; Saxones partem cohabitandi licentiā acceperunt, si tantum Christianitatis titulum ibi commorantes, non publicarent. Hanc ciuitatē dissidentibus inter se ciuibus, quidā Danorum rex classe stipatus, funditus euertisse memorat. *Rheta ciuitas.* Rheta alia ciues Metropolitana, alij uocant eam Rhetram, putantq; olim fuisse sitam in eo loco ubi nunc est Brandeburgū, ubi aliquando fuit templum Radagasti, habuitq; septem robustas portas, munita septē paludib. et riuis. Krātzius putat eam olim locatā in ea terra, quæ nunc Stargardia dicit̄ ad lacum magnū, quum nomen Stargard Vuandalicū sonet magnam & antiquam ciuitatem, cui proprium fuerit nomen Rhethræ anno Christi 340 aut circa illa tēpora fuit in Vuādalia Visimarus princeps, homo bellicosus, quem Gebericus Gothorū rex expulit & Constantinus Cæsar parte Vngarici regni donauit. *Vuismaria.* Ab isto ciuitas Vuismariensis nomen & originem accepisse creditur. Huius filius Misislaus genuit Radagastū, qui sub Arcadio Imperatore cum Alarico rege Gothorum in Austria, Croatia, Dalmatia & Italia grauissima gessit bella, atq; tandē an. 412. Romā expugnauit, sed paulò post insidijs interceptus & à Romanis trucidatus. Quanta bella filij & posteri eius gesserint, nempe Corsico, Fridebaldus, Gundericus, Gensericus, qui Carthaginem in Africa expugnauit, omnes ferè cōmemorant historici. *Aritbertus tēpore Caro. magni.* Aritbertus ex iam dicto regio semine prognatus & in aula Caroli magni aliquādiu uersatus, impetrauit Imperatricis sororē uxorem, ex qua sustulit Billungū, hominem clementē & potentē, cui paruerunt Sarmatæ & Vuandali à Vistula fluuio usq; ad Vuiserā, & ab Odera usq; ad Holsatiā. Hic regiā suam habuit in Meckelburgo. Duo uerò filij eius Mizilaus & Misteuus à pa-

tria

tris pietate degenerantes, cœperunt Christianos persequi. Misteuus tamen pœnitentia ductus & Christianis adhærens, persecutionē à suis passus, sponte in exiliū concessit, & Bardeuici pœnitentiā agens, reliquit tres filios, quos sustulerat ex Margareta filia Hērici Ro. regis, aut ut alij sentiunt, ex ducissa Thuringiæ & Saxoniæ. Nomina filiorum sunt Vdo, et Anadrach & Gneus. De Vdone legimus, quod ob infidelitatem & tyrannidem suam à Saxone quodam anno Christi 1095. fuerit trucidatus. At filius eius Gotscalcus, quē tamen Saxo Grammaticus Apribignei filium asserit, fuit uir catholicus & pius, Vuinetæ in regem coronatus, & tandem unà cum alijs Christifidelibus iuxta Albim propter fidem catholicā interfectus. Suo enim tempore Vuandali temporum opportunitate freti hunc religiosum principem sui generis, dum conuersioni & saluti gentis cum episcopo Iohanne instaret, inita conspiratione in ciuitate Leontio crudeliter trucidarunt. Passus est autem septimo Idus Iunij cum præsbytero Ippone, qui super altare fertur immolatus cum alijs multis tam clericis quàm laicis, qui diuersis pro Christo supplicijs sunt interempti. Iohannes episcopus senex cum cæteris Christianis in Magnopoli captus, seruabatur ad triumphum. Ille igitur pro confessione Christi fustib. cæsus, deinde per singulas Vuandalorū ciuitates tractus ad ludibriū cum à Christi confessione flecti nō posset truncatus manibus & pedibus corpus eius in plateam est proiectus, caput uerò desectum, barbari conto infigentes in titulum uictoriæ deo suo Radagasto immolauerunt. Crudelē ergo Vuandali persecutionem exercētes in Christianos, occiderūt episcopos Bremensem, Hamburgensem & Megapolensem. Vnde motus Ordulphus dux Saxoniæ, duodecim annis armis non potuit compescere eorum insaniam. Filia regis Danorum relicta Godscalci, apud Magnopolim ludibrio habita est. Nam rebus omnibus expoliata, uestibus etiam detractis nuda est dimissa cum aliquantis Christianis mulieribus. Hanc enim Gotscalcus regi Canuto militans in Dania meruit uxorem, ex qua filium Henricū suscepit. Ex priore uerò matrimonio natus est filius Bute. Exarsit post Gotscalci necem grauissimū bellum, cum filij immeritam patris mortem iustis doloribus uindicare contenderent. At Vuandali excurrentes, demoliti sunt arcem Hamburgensem, & euerterunt urbem Slesuuicensem. Timentes enim hi qui Gotscalcum interfecerant, cōcitauerunt tumultū in populo, exclusisq; filijs Gotscalci erexerūt Critonis principatum. Henricus profugit ad Danos unde maternā duxerat stirpem, & Bute ad Saxones, quærens auxilium ab eorum principibus. At Vuandali tanta animi obstinatione libertatem defendere annisi sunt, ut mori mallent quàm recipere Christianismum aut tributa pendere Saxonibus. Hæc enim cohærere arbitrabantur, ut alterum sine altero non esset. Ibi fuit causa & radix odiorum. Tantum enim ingrauata sunt tributa, ut exinde pertinax Christianismi odium nasceretur. Dux Bute à quo Lubecum primum Buta fuit appellatum, plurimum muniuit oppidum ipsum, pulsusq; est unà cum fratre Henrico tota ditione sua à Critone Rugiensi, tandemq; ab eodem ante Plonam Holsatiæ arcem interfectus, relinquens filium Idam. Crito interim assiduè luctabatur aduersus Saxones & multis laboribus se defendit, ne rediret ad iuga Christianismi & tributorum. Henricus uerò Gotscalci filius uidens se armis non posse oppugnare hostem, dolo & insidijs aggressus est ipsum. Quando idem Crito facere tentabat, qui ob senium iam arma gestare nequiuit. At Sclauina uxor Critonis affectior Henrico quàm marito, præmonuit Hēricum & indicauit collocatas sibi insidias, factumq; est, ut Henricus per Danum quendam securi auelleret Critoni caput in cōuiuio, et acciperet Sclauinam uxorem eius, obtineret paternum principatū & omnem Vuandalorū regionem quantumlibet rebellē. Gessit grauissima bella cōtra Rugianos, quos & in monte quodam strauit. Seruat hucusq; mons nomine suo uictoriæ memoriā, Raueberg scilicet dictus. Nam Rugiani etiam tum dicti Raui, & ab illa die Rugiani facti sunt Henrico tributarij, sicut & Vuagrij, Polabi, Obotriti, Kissini, Circipani. Pomerani, &c. Vt autem hæc tibi clariora fiant, libuit subiungere successionem principum Magnopolensium à tempore Caroli magni usq; ad Henricum Leonem ducem Brunsuicensium.

Gotscalcus.

Gotscalcus pro Christo moritur.

Gotscalci uxor

Lubecum dicti à Buta.

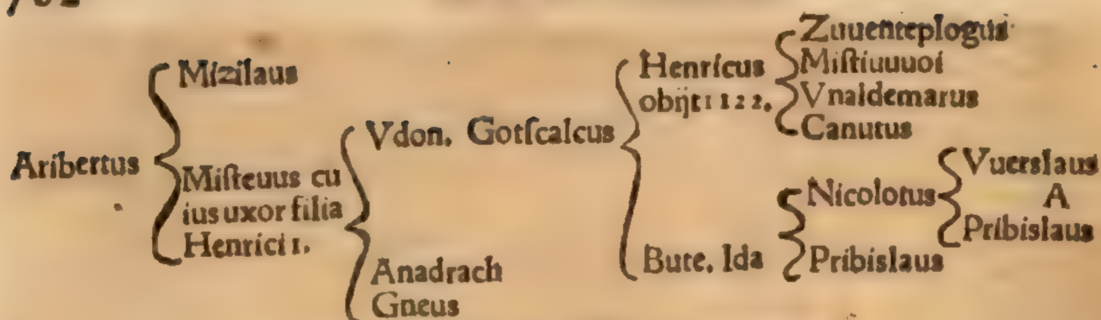

Canutus dux Slesuuicensis fit rex Obotritum.

Henricus filius Gotscalci princeps Obotritorum senescens, & filiorum suorum inertiā prospiciens, Canuto consubrino suo ditionem suam om nē cōmendauit. Nam mater Henrici fuit soror Erici patris Canuti. Accessit Canutus Imp. Lotharium, & impetrauit ab eo coronam regiam super Obotritos. Alij scribunt quod Imp. muneribus corruptus, illum ui & renitentibus ueris hæredibus Obotritis præfecerit. Filij adulti conabantur armis paternā ditionem recuperare, præsertim Zuuenteplogus, sed omnes uel mortui uel interfecti fuerūt antequam id efficerent, sicq; pleno iure principatus in Canutum demigrabat regem. Morte uerò absumptis Henrici filijs, Pribislaus & Nicolotus fratres fratrueles Henrici anhelabant ad principatum. Canutus uerò ducens exercitum in eos, capit ambos & ducit Slesuuicum. Paulò post occisus est Canutus rex, & successerunt ei in administratione regionis Magnopolensis anno 1146 duo fratres Nicolotus & Pribislaus, superstitionem gentilem per omnia renouantes, & magno in Christianos odio sæuiētes. Sed dux Henricus Leo frena quæ abiecerant paulatim reposuit. Pribislao Lubeci mortuo, Nicolotus crudelitate magna usus est contra Christianos, donec ab Henrico Leone commeritam luit pœnā, multis perforatus ictibus. Ab eius filio Pribislao nunc prosequemur generationis lineam.

Canutus rex occisus.

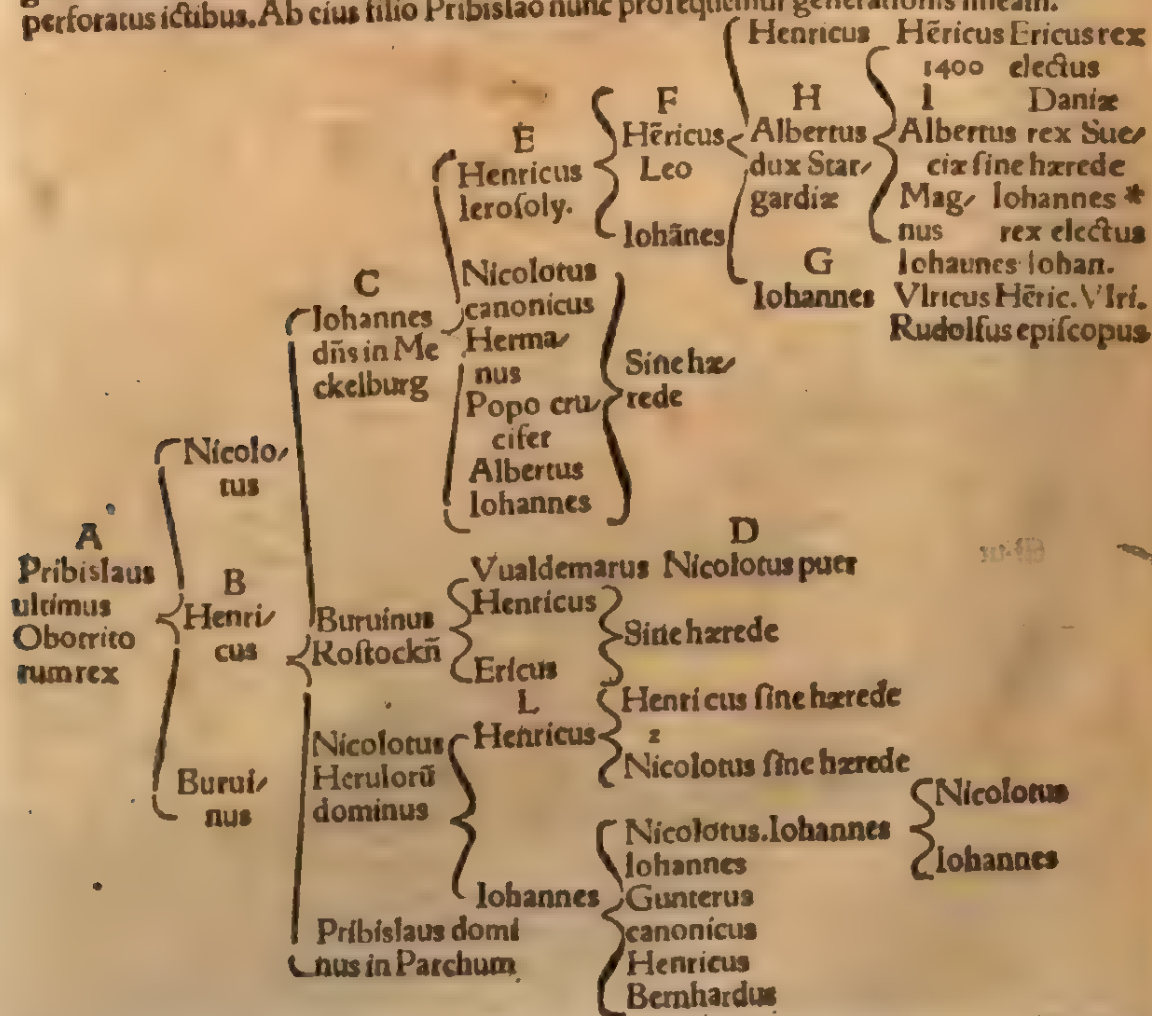

Desinit

Desinit tota ista successio Pribislai in duos Iohãnes, nempe Iohannẽ regem electũ Sueciæ & Iohannẽ dominũ Herulorum, per quos in ulteriores personas nunc sequitur deductio.

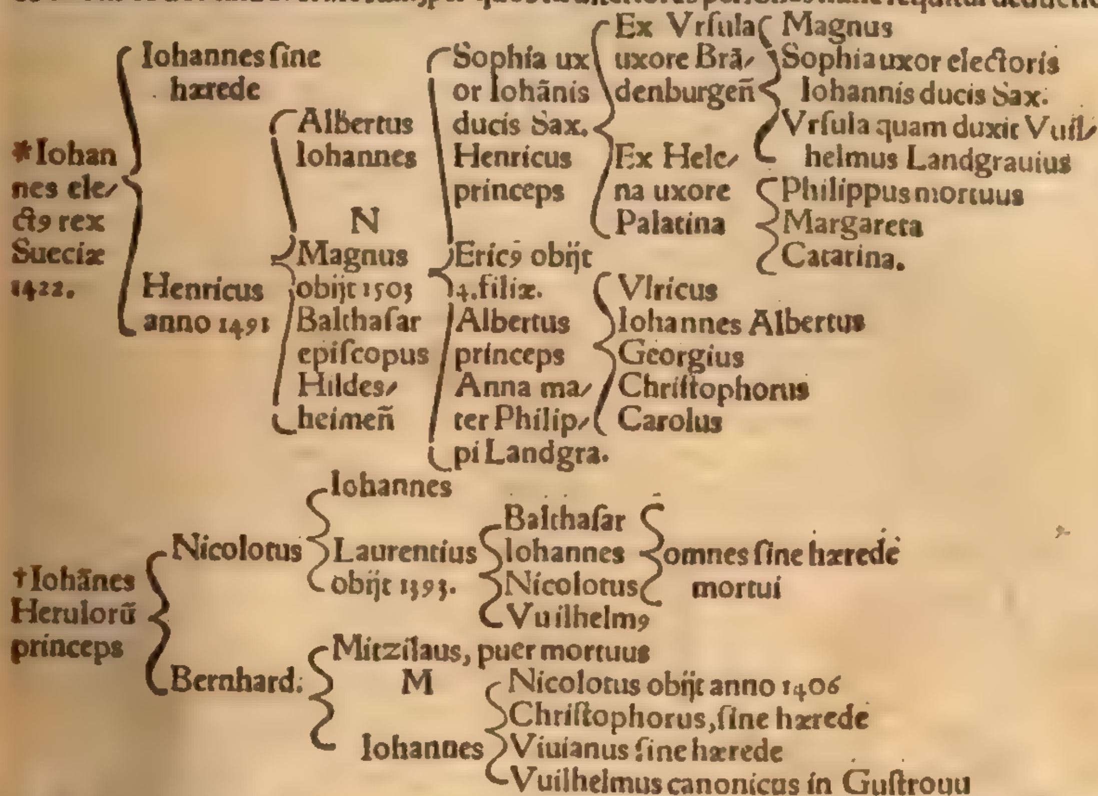

Hic Vuilhelmus ultimus accepta post fratrum mortem uxore, mortuus est sine hærede, peruenitq; ditio patrum eius ad Henricum & Iohannẽ seniorem, principes Magnopolenses & Stargardenses. A Pribislaus & frater eius Vuerslaus, quem alij uocãt Vratislaum, rebellionẽ mouentes contra ducem Henricum Leonem, qui bonã partem terræ Obotritorum habuit subiectam, expugnati sunt in arce Vuerlo, captoq; Verslao & Brunsuicum ducto, Pribislaus effugit in Pomeraniam. Excitatusq; per fratrem in uinculis detentum, copijs clàm coactis duxit in Magnopolim, & urbem ob sui magnitudinem expugnat, & quicquid Teutonici nominis in ea erat obtruncat sine discrimine sexus & ætatis. Hi enim erant à parte Henrici Leonis. Sic faciebat in Ilouu & alijs locis in quib. erant præsidia ducis Leonis. Audiens dux Leo res suas labefactari in Vuandalia, cõflato grandi exercitu, peruenit in Malachouu, ubi in conspectu hostium mãdauit Vuerslaum Pribilai fratrem suspendio necari, quod germanum (ut compertum habuit) stimulasset ad rebellionem. Pribislaus uerò omnis rebellionis autor, cum uideret res suas in nihilum redigi & peteret Leonis gratiam, Henricus Leo communicato principum suorum consilio admisit eum in gratiam & reddidit ei omnem hæreditatem patris sui. Et fecit Pribislaus tam ducis quàm amicis eius securitatem fidelitatis, anno scilicet 1180. motusq; zelo religionis, exædificauit monasterium insigne in Dobran, prædijsq; ditauit conciliatus est autem usq; adeò duci Henrico, ut inter alios proceres comitem illum suum faceret in terram sanctam. Reuersusq; cum salute, & Luneburgi uice quadam cum hasta militarem exercens ludum & cum equo cadens paulo post anno scilicet Christi 1179. mortuus est & in monasterio Dobran sepultus, ubi & uxor eius filia regis Noruuegiæ sepulta iacebat. Fuit autem ultimus qui usurpauerat titulum & dignitatem regiam in sua familia. Epitaphium tale est ei inscriptum: Pribislaus dei gratia Herulorum, Vagriorum, Circipœnorum, Polamborum, Obotritarum, Kissinorum, Vandalumq; rex. B Henricus. De hoc Henrico quidam aliter sentiunt. Crantzius sic scribit: Bureuuinus Pribislai filius, sustulit ex uxore Mathilde filia ducis Poloniæ, Henricum & Nicolaum, qui uiuo patre diuiserunt ditionem. Henrico prouenit orientalis Kissinorum ditio, Magnopolis autem Nicolao. Is Nicolaus sine prole decessit, obrutus domo corruente in Gadebusth. Henricus ex Sophia filia regis Sueciæ sustulit Iohannem, Nicolaum, Bureuuinum & Pribislaũ, fundauitq; ecclesiam Gustrouuensem. Filij eius diuiserunt in hunc

Vuerslaus princeps suspenditur.

Epitaphium

modum totam ditionem. Ioannes senior accepit Magnopolim, Bureuuinus Rostockium, Nicolaus Gustrouu, Pribislaus Sternenberg, alij Richenberg. C Iohannes Parisius multis operam dedit literis, ubi etiam geminas sorores despondit magnis principibus unam filio regis Cypri, & alteram principi Massiliæ. Et reuersus in patriam quum præ se ferret grauitatem, uocatus fuit ridicule à quibusdam patrio uocabulo Knese lanike.

D Nicolaus seu Nicolotus quem puerum cognominauere, quia puer diu agebat sub tutoribus: accessit & altera causa quod pueriliter inter coniugia uariabat, ex tribus sponsis filia comitis de Ludouu (alij Ruppin) filia Alberti marchionis & filia ducis Stetinensis: solam tertiam accepit coniugem, quæ illæ ac terræ suæ fuit multorum causa laborum. Sed & ibi pueriliter rem gerebat, quia cum se subiecisset Erico Danorum regi ad protectionem, postea recessit ab eo cum suis Rostockensibus. E Henricus iste ad expeditionem terræ sanctæ se accinxit. Captus autem à militib. Soldani, per totos 26. annos in seruitute permansit. Anastasia autem uxor eius cum ignoraret quid marito accidisset cæteris redeuntibus, in magno erat mœrore. Fuerat Henricus in exercitu Ludouici regis Gallorum cupiensq; redire Ierosolymam, captus fuit à Cilicibus & missus Damascum, atq; hinc Cairum ad Soldanū, ubi usq; ad tertium Soldanum in uinculis detentus fuit. Interpellatus autem est ab illo Soldano tum primum in eam dignitatem prouecto in hunc modū. Velles'ne in honorem Christi tui liber esse? Respondit ille: In manu tua domine est facere de seruo

quod uoles, ueruntamen redire ad meos quis dabit? Uxor mea, liberi mei, iam me dudum inter mortuos deputauere. Non est ita, inquit ille, cōperi ex peregrinis tuæ gētis omnes incolumes tuo tabescere desiderio. Et ut intelligas me tuorū natalium & rerum esse conscium: Meministi quū sub parente tuo in Liuonia militares, magistrum quendam machinarum, magnā parenti tuo in hostes operam nauasse, & magnam sepe hostes stragē fecisse. Ego sum ille qui postea inter Tartaros magnam assequutus prouectionem, nunc ut uides maiorem in hac gente teneo, liberum te esse constituo, dans etiam uiaticum ob uetus commilitiū. Ille gratias agens proficiscitur, & ab urbe Ptolemaida nauigans, iterum in mari capitur & uelut fugitiuus reducitur. Soldanus reductum iterum dimittit in Cyprum, quo in loco amitam fertur reperisse nuptam regi, cuius iam supra in C meminimus, quæ refocillatū mittit ad sororem in Massiliā, ibiq; per dies aliqua moratur mittitur in patriam: Reperit aūt Henricum filium in oppugnatione cuiusdam arcis: at ille ad primam uocem non credidit redire patrem, bis ante delusus cum matre ab adulterinis, qui se diuersis temporibus fingerent Henricum, ambo digno exitu peremptí, alter aquis, alius igne consumpti. Redeunte autem uerò principe anno millesimo ducentesimo nonagesimo octauo, noua ibi gaudia, inaudita tripudia filiorum de patre & iam nepotum de auo, totius populi de principe. Pendebat à collo coniunx charissima, non passa diuelli, affuêre nurus gratulabundæ, nam qui perijsse putabatur inuentus est, & qui ab omnibus iam inter mortuos deputatus est, cum uiuentibus uiuere cernitur: superuiuens uerò modico tempore, mortuus est & sepultus in Dobran monasterio. F Henricus Henrici Ierosolymitani filius uir strenuus & bellicosus, recuperauit per uxorem suam filiam marchionis Brandenburgeñ dominium Stargardię. Ipse persecutus est Albertū ducem Austriæ & Adolfum comitem, Saxonum hostem usque in Bohemiam: & cum sui commilitones hostium conspectum fugerent, ille ceu leo intrepidus stabat, unde & Leonis

Soldanus fuit inter Christianos.

Leonis adeptus est nomen. Ipse quoque Vuismariam & Rostochium eripuit è manibus Erici regis Danorum, & pugnauit feliciter contra principes Pomeraniæ, contra episcopum Magdenburgensem, contra Ottonem ducem Brunsuicensem & Visilaum Rugianum atque ducem Suuirinensem, quorum dominium Henricus Leo dux Saxoniæ erexit in comitatum pro Guncelino duce exercitus sui. Tribuit multa monasterio Dobran, ubi & tandem sepultus fuit anno 1329. Habuit successiue tres uxores, primã nomine Beatricem filiam Alberti marchionis Brandenburgensis, ex qua unicam sustulit filiam, secundam Annam germanam Rudolfi ducis superioris Saxoniæ, ex qua sustulit Henricum, Albertum & Iohannem, tertiam relictam Vuislai principis Rugianorum. G Iohannes Leonis filius, primus est dux electus Stargardiæ, & unà cum fratre Alberto in numerum principum Romani imperij à Carolo quarto allectus, tandemque Strelitij in principatu Stargardiensi sepultus. Filius eius Iohannes genuit filiũ nomine Iohannem, cuius Iodocus marchio Morauiensis cõmisit administrationem marchionatus Brandenburgensis. Captus autem fuit à comitibus Ruppinensibus, unde familia Quintzouuensis descendit, sicut & filius eius Tangermundæ nouẽ annis detentus fuit. Rudolfus fuit episcopus Scarensis & Suuerensis. Vlricus huius ducis Iohannis filius genuit Henricũ, Henricus Vlricum, qui Vlricus profectus est cum Magno propinquo suo in terram sanctam, & reuersus ueneno fuit infectus & mortuus sine hærede anno 1471. sicque tota ditio peruenit ad Henricum ducem Meckelburgensis. H Albertus Iohannis frater, uir prudẽs & grauis, in legatione regis Sueciæ & Noruuegiæ sororij sui missus ad Ludouicum Imperatorem, captus fuit & spoliatus prope Erdfordiam in Thuringia à comite quodam. Sed Cancellario eius id Imperatori querela uoce indicante, procuratione Imperatoris liber dimissus, legationem suam pro uolũtate legantis apud Imperatorẽ exequutus est. Idem cepit anno Christi 1371. duces Pomeraniæ Bugslaum & Vratislaum, & deuicit Magnũ ducem Brunsuicensem, deuastauit Ratzenburgũ, diripuit Vuitenburgum Gothorum, compescuit ducem Brandenburgensem, & multa sibi uendicauit de ducatu Suerinensi, cuius etiam titulum sibi usurpauit, quem & in hunc usque diem retinẽt duces Meckelburgenses. I Albertus Alberti Magnopolensis ducis filius & nepos ex sorore Magni regis Sueciæ, eligitur in regem Sueciæ, etiamsi rex Magnus habuerit filium Aquinum nomine, qui duxit uxorem Margaretam filiam Vualdemari regis Danorum, sustulitque ex ea filium Ololaum nomine (alij scribunt Alanum.) Mortuo autem Aquino, relicta eius Margareta regnandi auida, potenter Albertum ex Suecia exclusit. Cum enim Albertus feliciter regnaret in Sueuica & implicaretur bello cũ Margareta Daniæ & Noruuegiæ regina, orta simultate erexit munitionem loco opportuno, unde posset Danorum in sua transitum arcere. Aegina autem nulli cedens uiro prudentia & animi magnitudine multos exuperãs, non passa ullum ab rege præiudiciũ, aduersus nouam regis arcẽ in suo solo erexit aliam unde cõmeatus possint intercipi, in nouam regis arcẽ conuehendi. His de rebus primum præfectorum iurgia, deinde etiam excursiones fiunt inuicem, quę adeò creuerunt in immensum, & ipsi inter se principes, hinc rex, inde regina, totis regnorum uiribus concurrerent. Eduxere acies, capitur rex cum filio anno 1388. et in arctissima custodia recluditur, septem annis in carcere manens, nec poterant ullæ conditiones

Dux Romani imperij.

Dux spoliatur.

Reginæ uirilis animus.

ditiones reperiri, quæ, nisi dimisso regno fœmineum animũ possent permollire. Laxatus tandem dimissionem regni pactus, cuius maiorem iam partem regina occupauit, ut unà fœmina tribus imperitaret regnis. Rediit in Magnopolim suam cum filio Erico ad spem regni enutrito. Scribunt etiam quidam, pro liberatione enumerandam fuisse magnam summam pecuniæ, ad quam supplendam, mulieres Herulæ de suis iocalibus & ornamẽtis non parum contulerunt, per id singulare ius hæreditatis capiendæ obtinentes. Nam pietate earum commonitus rex, legem de successione fœminarum, quæ iniqua pridem illis erat maribus exæquauit. Obiit tandem Albertus iste sine hærede sepultusq́ est Vuitenburgi, oppido Gotthorum, quod est pars comitatus Suerinensis, anno 1394. K Nicolotus filius Buruuini, uerus hæres dominij Herulorum & Vuandalorum, fuit princeps eloquens, prudens & pius in religione, qui ædificium ecclesiæ Gustrauuensis à patre inchoatum consummauit. Ipse quoq; deditionem Herulensem gubernauit Christiana modestia & munificenter fouit monasterium Doberan, mortuus anno 1277. L Henricus Nicoloti filius, genuit duos degeneres filios, quippe qui patri insidias tetenderunt ob id, quod tertiam duceret uxorem. Henricus enim iunior filius cõsentiente fratre, occidit patrem anno 1291. Quapropter iusta indignatione cõmotus Nicolotus patruelis eorũ, priuauit eos paterna hæreditate, pepulitq́; in exilium, ubi non diu iuxta cõminationem diuinam uixerunt. M Quomodo Iohannes iste & filij eius omnes, sine hærede decesserint, genealogiæ series satis id indicat. N Magnus dux Magnopolensis, insigni princeps ingenio & animo, mortuis maioribus natu fratribus rem omnẽ in ditione gubernabat, auctior titulis quàm omnes patres eius, quod Vuandaliam Stargardiam principatus non paruos paternæ ditioni coniunxisset. Visitauit iste adhuc iuuenis unà cum Vlrico propinquo suo terram sanctam, uisitauit bis Romam, fuitq́; ualde acceptus Imperatori Friderico & Maximiliano. Domi uerò per totam ditionẽ suam coluit pacem & quietem, nisi quod cum Rostockensibus bellum iniit, sed quod facile compositionem admisit. Mortuus est tandem anno salutis 1503. relictis duobus filijs modernis principibus Henrico & Alberto. Anno Christi 1415. principes Magnopolenses & ciues Rostockenses missa legatione in urbẽ impetrauerunt priuilegiũ generalis studij in ciuitate Rostockẽsi, loco in eam rem nõ incõgruo, quod aëris salubritas & uictualium omnis generis leui precio ibi magna est copia. Introducuntur magistri & doctores potissimũ ex Erdfordia, quę & ipsa recens schola fuit, nec dum habens anno triginta ab institutione sua.

Filius occidit patrem.

Gymnasiũ Rostockense.

REGIO POMERANIAE.

Suo D. Sebastiano Munstero Petrus Artopeus Pomeranus, S.

Quàm cupiebam & bene sperabam unà cum legatione illustrissimorũ principum nostrorum ad comitia Augustana proficisci, ut te Reuerẽdis. D. Sebastiane & Henricũ Petri, amicos clarissimos inuiserem, recentemq́; nostram amicitiam facerem arctiorem, tantoq́; commodius in Pomeraniæ nostræ descriptione, quæ uidentur in ea obscura, indicarẽ. Sed postquã me non posse impetrare uidebam, necessitas coëgit per literas rem qualicũq; ratione efficere. Audio alias terras descriptiones suas iam dudum ad tuam Cosmographiam augendam & exornandam misisse: id doleo quàm plurimum, me esse in tam pio negocio postremum, non tam mea quidem quàm turbulentissimorum temporum culpa. Reliqua tenes ex alijs literis. Bene uale: Stettini 21. Augusti, anno 1547.

Diximus iam in descriptione regionis Magnopolensis, quòd tota ora maritima ab Holsatia usq; ad Liuoniam, una fuit Vuandalica seu Sclauonica natio, etiamsi in Magnopoli Brandenburgo, Rugia Pomerania, Prussia Liuonia, &c. alios & alios habuerit dominos, qui in uniuersum conspirauerint in subuersionẽ fidei Christianæ. Et quamuis sæpe persuasi & inducti fuerint aliquando etiam coacti, ad suscipiendum fidem fidem catholicã, tamen faciebant hoc simulato corde & ad horam, illico reuersi ad uomitum. Henricus primus studuit gentes cõterminas allicere ad fidem, ac deinde Otto primus filius eius tanta uirtute illas constrinxit, ut tributum pendere & Christianismum

In secundo tomo absolutiora de Pomerania dabimus, quæ interim sunt missa.

mum subire pro uita & patria simul offerrent uictori, baptisatusq; est magnus gentilium populus, præsertim in marca Brandenburgensi & regione Meckelburgensi. Repleta est quoq; omnis terra ecclesijs, sacerdotibus & monachis, nec fuit aliquid quod nouellæ ecclesiæ aduersaretur omni tempore trium Ottonum, qui omnes pari affectione in eius gentis conuersionem ferebantur. Populi uerò qui ad mare habitabant ferociores semper erant, non passi ad se penetrare, qui fidem Christi disseminaret. Iulinenses enim in Pomerania lege lata uetuerunt, ne aduenarum quisquam nouæ religionis mentionem ullam faceret: quo factum est, ut illi omniũ nouissimi ad Christi fidem peruenirẽt, quanquã & mediterranei semel acceptã religionem nõ satis constanter seruarent. Interfectus autẽ ad orientẽ Ottone 3. regnante, Bolislaus Polonorum dux, qui imperio se cõiunxerat, recognoscens in eo superioritatem, omnem Vuandaliam usq; ad Oderam suis subijciens tributis, ad iuga Christi cogebat. Cœperat ergo ab illa parte Orientis euangelium rutilare. Apud Vuinulos primus rex Bilug (ab alijs Bilung dictus) Christianus innotuit, mortuus anno 980. relinquens filios, qui Christum quidem palàm confitebantur, sed clam persequebantur, superseminante pulchris diuinæ religionis incrementis inimico homine zizania: Dominabatur memoratus illustris princeps Bilug temporibus Ottonis primi latissime in maritima Vuandalia, à Vuisla seu Vistula fluuio usque ad uicina Cimbrorum seu Iutiæ, floruerũtq; tunc in eius ditione Vuineta caput religionis in gente, Rethra, Iulinum, Stargard, Volgastum, Demyn, Custin, Melchou Kissin. Moriente uero Bilug, ditio eius distributa est in filios. Cumq; illorum tempore Bernardus dux esset Saxoniæ, excitaretq; multam nobilitatem contra Henricum Imp. & opprimeret crudeliter per auaritiam gentem Vuinulorum, coëgit eos ferè ad paganismum. Idem agebat tunc Theodoricus marchio Brandenburgen. Rudes enim in Christi fide gentilium populos, quos optimi quondam principes cum summa lenitate fouerant, temperantes rigorem his, quorũ insist bant saluti, isti tanta crudelitate insecuti sunt, ut excusso tandem seruitutis iugo, libertatem suam armis defendere cogerẽtur, religionẽ abijcerent & omnem tyrannidẽ in Christianos homines exercerent, ecclesias comburerent, presbyteros trucidarent & omnibus ludibrijs exponerent. Sicq; omnes Vuandali qui intra Albim & Oderam habitabant per annos 70. Christianitatem colentes, hoc modo se absciderunt à corpore Christi & ecclesiæ qui ante fuerant coniuncti. Nec id dux Saxoniæ magnopere curabat, tributis & censib. contentus: & si obniterentur, nõ suppetebãt uires aduersus tantam natiõnẽ. Henricus Leo dux Saxoniæ in posteris annis aliquid effecit. Princeps Vuandalorum tempore tumultuationis fuerunt Mistiuuoi & filij eius Anatrog, Gneus & Vdo pessimus homo, qui cõfossus ob suam crudelitatem, reliquit filium Gotscalcũ, qui patris crudelitatẽ & tyrannidem superauit, sed tandem tactus dolore cordis, à nepharijs cœptis cohibuit manus. Genealogiam eius habes supra in descriptione Magnopolon. regionis. Gotscalcus itaq; compunctus & aliquandiu apud regem Daniæ uersatus, tandem reuersus in patriam, quantum prius in euertẽda, tantum tunc in reducenda Christi religione impiger laborauit, nec quieuit donec omnẽ qui per illũ defecisse uidebatur populum, cum multis alijs ad diuinæ religionis iura reduceret. Sane tanto diuinæ religionis amplificandæ studio exarsit, ut exhortationis uerba frequenter ad populum in ecclesia ipse faceret. Ipse ferè tertiam partem reduxit eorum qui sub auo eius Mistiuuoi relapsi erant in paganismum. Sed quia persecutionẽ patiuntur qui in Christo piè uiuere uolũt, religiosus princeps dum conuersioni & saluti gentis instat, inita conspiratione propter fidem deo & principibus seruatã, trucidatur à congentilib. suis, quos ad salutem inuitauerat, relicto filio Henrico, qui patris immeritam necem iustis doloribus uindicare conatus est. Interfecto aũt Gotscalco, omnes Vuandali facta generali conspiratione ad paganismum denuo sunt relapsi occisis omnibus qui perstitissent in fide. Accidit perturbatio ista generalis anno Christi 1066. anno regni Henrici 4 octauo. Porrò Vuandali interfecto Gotscalco, timentes sibi nẽ filij eius sæuirent in eos, elegerunt super se principem Critonem, qui capitale odium in nomen Christianũ præ se ferebat, obtinuitq; dominiũ in uniuersa terra Obotritorum. Luctabatur ille assidue aduersus ducem Saxoniæ Magnum, & multis laboribus se defendit, ne rediret ad iuga Christianismi & tributorum, facileq; fuisset religionem reparare, si in animũ inducere potuissent principes temperare impositis oneribus. Sed dum illi inhiant tributis, Vuandali uno pariter odio, & religionem & seruitutem refugiebant. Adiuuit illorum hominum pertinaciam temporis malicia, quòd Romani Imperatores, Henricus quartus & filius eius Henricus quintus, infensi Saxonibus, illos persequerentur, & implicati ecclesiasticis turbatio-

Iulinẽsium pertinacia.

Bilug Vua[n]liæ princeps

Vuandaliæ bes.

Christianor[um] auaritia.

Gotscalcus.

Gotscalcus pro religi[one] occiditur.

Tributum [ma]gis quàm re[li]gio quæritu[r]

Tabula Pomeraniæ secundum omnes principatu

Vuandalorum	Cassubiorum	Stetini	Pomeraniæ	Vsed

Mare Pomer
Rugen
Gnitz
Vsedom
Frißhaft
Wolgast
Gripßwald
BARTHIA
BARTHEN
Bart
Sundt
Tribses
Gutzkow
Hertzogthum Stetin
Ober Pomern
Newgard
Stargard
Stetin
Grosswin
Treptow
Clepenow
New Brandenburg
Malchen
Vker marc
Marca antiqua
Angermünd
Stolpe
Konigsperg
Lansperg
Costrin
Der Strom
Camin
Wollin
Pasewalch
Tanklam
Vkermund

nibus summorum pontificum laborarent anathemate. Poloni tamen principes Bolislaus & qui sequebantur eum, satagerunt conterminos Vuandalos in ditione Pomeranię ad iuga Christi cogere. Vnde factum est, ut ad orientem prius quàm in occiduo Vuandali ad Christum peruenirent. Critone enim in principatu cõsenescente, Gotscalci filius Henricus inualuit, adiutusq́; Sclauina uxore Critonis insidijs circũuenit Critonem & potione temulentũ occidi

…as & insigniores ciuitates, oppida & arces eius.

…lom Gutzkouij Vuolgasti Rugiæ Barthiæ

Pomerella ultra citraq; Vistulam, olim inferioris Pomeraniæ princi pum hæreditaria fuit terra, etiã longe post Christianismum. Post obitũ autẽ eorũ principum, partem Poloni & ordo Prussiæ, partem Marchiones occupauerunt.

occidi curauit, duxitq; eius uxorem, & obtinuit paternum principatum. Quod audiẽtes uniuersi Vuandolorũ populi, quod surrexisset inter eos princeps, qui diceret subeũdas Christi leges, patrem habens qui in eã causam perijsset, indignati conuenerunt, ut pugnarent aduersus eũ, at Hẽricus subsidio Magni ducis Saxonię superior factus, coëgit eos sub tributũ. De religione uero nullum fecit uerbũ, sciens obstinatos eorũ animos & inextricabile odium in

religionem. Vicit deinde Rugianos, & in pugna grauissima illos tributarios fecit, subijciens hoc modo sibi Vuagrios, Polabos, Obotritos, Kitsinos, Circipanos, Pomeranos & cunctos Vuandalos usque in Poloniam. Imperans autem Henricus super omnes hos, uocatusque rex in omni Vuandalorum prouincia, noluit ille per modestiã sibi regium arrogare honorem. Mortuus est aũt Henricus subacta Rugia anno Christi 1122. Kanuto rege Daniæ administrationem Vuandaliæ subeunte pro filijs eiusdẽ Henrici. Per eadem ferè tempora, cum Henricus dictus omnẽ prouinciã citra Panum flu. teneret, Vuartislaus princeps erat in oriẽtali Vuandalia, qui instante sancto uiro Ottone Bambergen. episcopo, spõte sibi prædicationis officium in Vuandalos asciscente, fidem Christi cum procerib. & urbib. accepit, perurgente hinc à mari Nicolao Danorũ rege, inde à terra Bolislao Poloniæ duce, perdurauitque susceptum semel euangelium Christi in ea prouincia, quum in Henrici ditione diu pòst uarijs casibus fluctuaret usque ad tempora Henrici Leonis Saxoniæ ducis. Ab hoc ergo loco ducemus initium commemorandi principatus in Pomerania, quã nobis Christianismus aperuit. Fuerunt ueteres eius limites, Vistula, Vuarta, Prerous flumina & mare Balthicũ. Flumina insigniora ab occasu in orientẽ sunt Reconicius, Prerous, Trebelus, Panus, Verius, Randous, Odera seu Viadrus, Planus, Inaus, Mallius, Molcius, Rega, Porsantus, Raddius, Raddoscus, Nostius, Grabous, Vipera, Stolpius, Lupanus & Lebius. Veteres quoque, Vistula, Braus, Bdaus, Pilous, Kuddous & Vuarta.

De fertilitate terræ Pomeranorum.

Ripa maris Pomerani natura est uallo solidissimo munita, ut nulla eius inundatio terræ nocere queat, ut in Phrisia & Holandia, ubi perpetuis aggeribus impetus eius est coercendus. Terminum ergo habet hæc terra e deo positum, quem mare prætergredi non ualet. Vocatur autem hoc mare Balthicum, quod in modum balthei longo tractu per Scythias regiones tendatur usque in Græciam, ut Helmoldus Vuandalicarum rerum scriptor sentit. Sed hoc esse nequit, cum mare illud non in Græciam porrigatur. Nam ex Russia per longas ambages in Sueciam itinere pedestri perueniri potest, & ex Liuonia in Lithuaniam & rursus in Poloniam ubi nullũ mare est. Vbi est ergo baltheus in Græciam? Balticum itaque mare dicitur à Baltia peninsula, quæ tria continet aquilonis regna, Daniam, Sueciam & Noruuegiã. Testis est Plinius, qui suos introducit autores. De fertilitate Pomeraniæ scribit doctiss. Petrus Artopæus natus Pomeranus in hunc modum. Pomerania ad mare Balticum sita, à primis cultoribus patria lingua, hoc est, Vuandalica, Pamorzi appellata, ab indigenis inhabitata & proprijs dominis gubernata, alienis autem nunquam subiecta, est ubique fertilis, aquis irrigua, stagnis abundãs, nauibus peruia, dites agris, pascuis, pomis, lignis, riuis, montib. uenatione, pecore, piscibus, frumento, butyro, melle, cera & alijs his similibus rebus. Est quoque optimè culta ciuitatibus, oppidis, arcibus & uicis, nec ullus in ea est locus uacuus & incultus, nisi quem aut lacus aut montes occupant. Cibum ministrat multis alijs terris per circuitum sitis. Vsa est ante susceptum Christianismum lingua Vuandalica, moribusque suis uixit, quoad usque incorporata fuit Rom. Imperio, tunc unà cum religione simul didicit ab Imperatorib. Saxonicam linguam, quam & in hunc usque retinet diem. Colligunt incolæ in mari succinum, sed non tantũ quantũ Pruteni in suis littoribus legunt. De quo intrà in Prussia non nihil dicemus.

Fertilitas Pomeraniæ.

Succinum in Pomerania.

De insignibus Pomeraniæ ciuitatibus.

INsigniores ciuitates, quas habet Pomerania, iacent in littore maris, præter paucas quasdam mediterraneas, ut sunt Stetinum, Neuugardia, Stargardia, &c. In littore maris iacent Colberg, Caminum, Coslinum, Gripsuualdum, Sundrum, &c.

Stetinum.

FVit olim Stetinum uicus piscarius oblongus cis Viadrum flu. qui hodie est Odera. Post susceptum uerò Christianismum & destructam Vuinetam, translato illuc emporio, cœpit amplificari & extendi, estque iam metropolis totius Pomeraniæ. & habet amœnissimum situm, qui ab imo decurrentis Oderæ in aduersum cliuũ erigitur, uallis ac mœnibus roboratur

Gripsuualdum

Gripsuualdum.

GRipsuualdum oppidum ducatus Vuolgastensis, quem alij dixere Bardensem, ciuilibus malis diu laborans, nonnihil est extenuatum, ubi circa annum Christi 1456 floruit uir quidam integer, literis instructus, eius oppidi proconsul, ueteri familia ortus, legum doctor, qui cum multa ei oppido commoda comparasset priuilegiatum ibi publicumque gymnasium institui procurauit. Gymnasium.

Iulinum nunc Vuollinum.

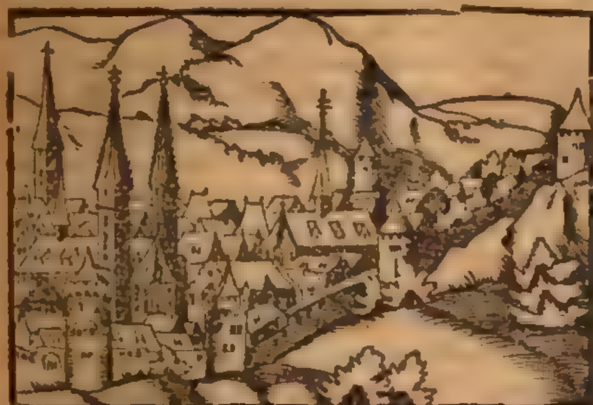

IVlinum oppidū olim nulli clarissimarum urbium secundum, multas etiam præclaras opib. et structuris exuperās nobile Vuandalorū emporium, tantis opibus mercatorum negocijs frequēs ut uix aliud par illi tum Europa uideret, Constantinopoli excepta, quæ tum florebat. Ibi Russi, Dani, Sorabi. Saxones & Vuādali suos uicos & plateas incolebāt. Incolæ eius quum in flore essent lege lata ueruerūt, ne ad uenarum quisquam nouæ religionis mentionem ullam faceret, quo factū est ut omniū illi nouissimi ad Christi fidem peruenirent. A' regibus Danorum olim urbs ista multa passa est, potissimum aūt regi Zuuenoni ad tempora Ottonū regnanti, sæpe se opposuit, bello sustinēs totius regni molem, ter etiam regem prælio cepit. Vualdemarus quoque rex Daniæ circa annum Christi 1170. classe per Zuenum fluuium ingressus terram, Iulinum oppidum nō satis à pristinis cladibus respirans captum direptumque incendit: ex quo die nunquā redijt ad pristinum florem, quod iam à Saxonibus nouæ ciuitates in ea littore firmarentur, præsertim Lubecum. Vrbs itaque ista olim tam præclara & potens, nec ad fatum suum peruenit. Ea est rerum uicissitudo. Vocatur hodie Vuollinum. Circa annum domini 1151. principes Pomeraniæ erexerunt ibi episcopatum, sed qui postea circa annum Christi 1181. fuit translatus Caminum. Situs huius Iulinensis urbis fuit haud procul à lacu magno Pomeraniæ, quem tres amnes Panus, Zuuinus & Diuinouu collecti ante exitum in mare, conficiūt, etiamsi per Diuinouu putent intelligendum exitum Oderæ ex lacu, sicut & Suenus alius exitus, per quem uia patet ad mediterraneæ Pomerania loca.

Emporium celebre.

Episcopatus Iulinensis.

Stralsund.

STralsund oppidum splendidum in littore maris situm, iam Pomeraniæ duci parens, olim suum habēs principem, quem ducem dixere Bardensem, populosa est urbs & multis mercatoribus frequens.

Vuineta.

FVit Vuineta quondam urbs illustris & omnibus Europeis urbibus incomparabilis putaturque fuisse aut Archon aut Iulinum, quas Danorum reges, quum olim potentiores essent quàm hodie, exinanierūt. Certum etiam est quod Vuandaliæ urbes aliam apud Danos, aliam apud Vuandalos habuerunt nuncupationē. Quem enim Vuandali dixere Stargard, Saxones Aldenborg, Dani Bannensiam uocauerunt. Ita fieri potuit, ut quam Danicus scriptor appellauit uel Archon in Rugia uel Iulinū in continente, Vuandali dixerint sua lingua Vuinetam. Hæc Krantzius. Habes in tabula mihi ex Pomerania missa proprium Vuinetæ in locum inter Suenum fluuium & Rugiam insulam.

Stargardi Aldenborg.

Rugia

Rugia insula.

RVgia insula septem miliaria habet in longitudine & totidem in latitudine, estque terra fertilissima & promptũ horreum Sundensibus, ut Sicilia Romanis. Nullos glires nutrit nec patitur. Lupes quoque nullos habet. Ante Christianismum hic erat captura halecum, quam deus transtulit. Habitatores eius sine fine intentabant piraticas infestationes, quapropter sepe fuit oppugnata à regibus Daniæ. Fuit nouissima inter Vuandalos prouincia, quæ ad fidem Christi, semper contumax, post omnes peruenit. *Arcona urbs prima* Vrbs eius prima Arcona, cuius nulla sunt uestigia. Erat urbs ipsa in arduo sita promontorio, ab oriente & meridie cincta mari, tanto præcipitio mœnibus in alta surgentibus, ut arcus iactus ab imo uix æquauerit: ab occidua parte ingẽs atque altum uallum communiuit urbem. Intus in urbe grata planicies planum habebat, religione una simulacri celebratissimum. Ingens simulachrũ humani corporis formam granditate supergressum, dextra tenebat cornu meri plenum, & sinistra arcum. Semel quotannis post lectas fruges mactatis ante ostium templi uictimis solenne gentis epulum erat. Edem sacerdos uersabat, spiritu oris compresso, quẽ quoties renouare opus erat ad ostium decurrit, nec humano halitu numinis præsentia offenderetur. *Ceremoniæ iuxta idolum obseruatæ.* Primo mane excubante ad fores populo, sacerdos ingressus cornu quod priore anno impleuerat contemplatur, & siquidem ea plenitudinis mensura responderit, uberem pronũciat futurã messem: si qua parte minutam diligẽtius iubet asseruari fruges caristia imminente. Tum uetus merum delibans ad pedes simulachri profundit, repletumque haurit, atque in eandẽ formã mero plenum dextrę numinis restituit. Placentam quoque ea magnitudine adhibito mulso effingunt in formã rotundã, ut post eam homo latere possit. Zuuanteuuitũ est simulachri nomẽ. Vulgo autem duos deos coluerũt, nempe Belbuck & Zernebuck, *Belbuck. Zernebuck.* quasi album & nigrum deum, bonum & malum genium, deum & satanam, quasi boni & mali authores, iuxta Manichæorũ errorẽ. Anno 1168. Vualdemarus rex Daniæ ualidã expeditionẽ mouit in Rugianos, & obsedit Arconam gentis caput, defatigatque obsessos & ad deditionẽ cogit: phanũ militares ingẽti strepitu deijciunt in terram atque concremant, populum docent & ad baptismũ suscipiendum parant.

Genealogia principum Rugiæ, qui possederunt cum Rugia Barthiam. Comprehenditur autem Barthia fluuijs Pani seu Pano & Ribbenitzia.

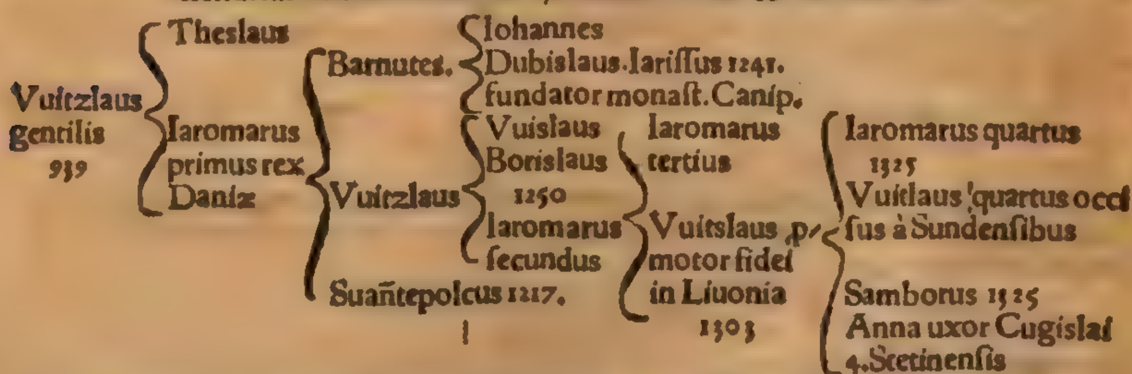

Iaromarus primus, rex Danorum factus, Sundum, Eldeamque fundauit: Rugiam uerò diocœsi Rischildensi subiecit anno 1200. Cæterum mortuis Iaromaro quarto & fratribus eius sine hærede, principatus Rugiæ hæreditario iure deuolutus est ad Pomeranos duces, ad Vuartislaũ 4. ipsorum nepotem ex sorore.

Sequitur

Sequitur Genealogia principum Pomeraniæ ex certis literis & monu-mentis conscripta. Extenditur autem hodie ditio Pomeraniæ, à Vistula fluuio usq; ad Panum fluuium.

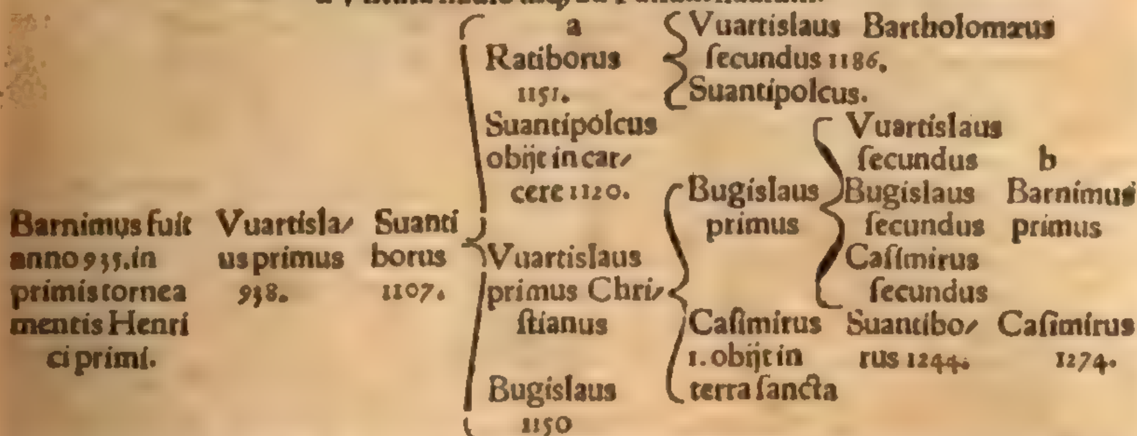

a Ratiborus & frater eius Vuartislaus 1. fundauerunt sedem episcopalem in Iulino ciuitate. Vuartislaus uerò secūdus transtulit eandē sedem in Caminū. Hic Vuartislaus fuit primus Christianus in Pomerania princeps, quem Otto episcopus Bambergensis Christo regenerauit. Duos filios eius Bugislaum & Casimirum Fridericus primus duces creauit anno 1181. traditis aquilis. Sequitur successio principum post Barnimum primum.

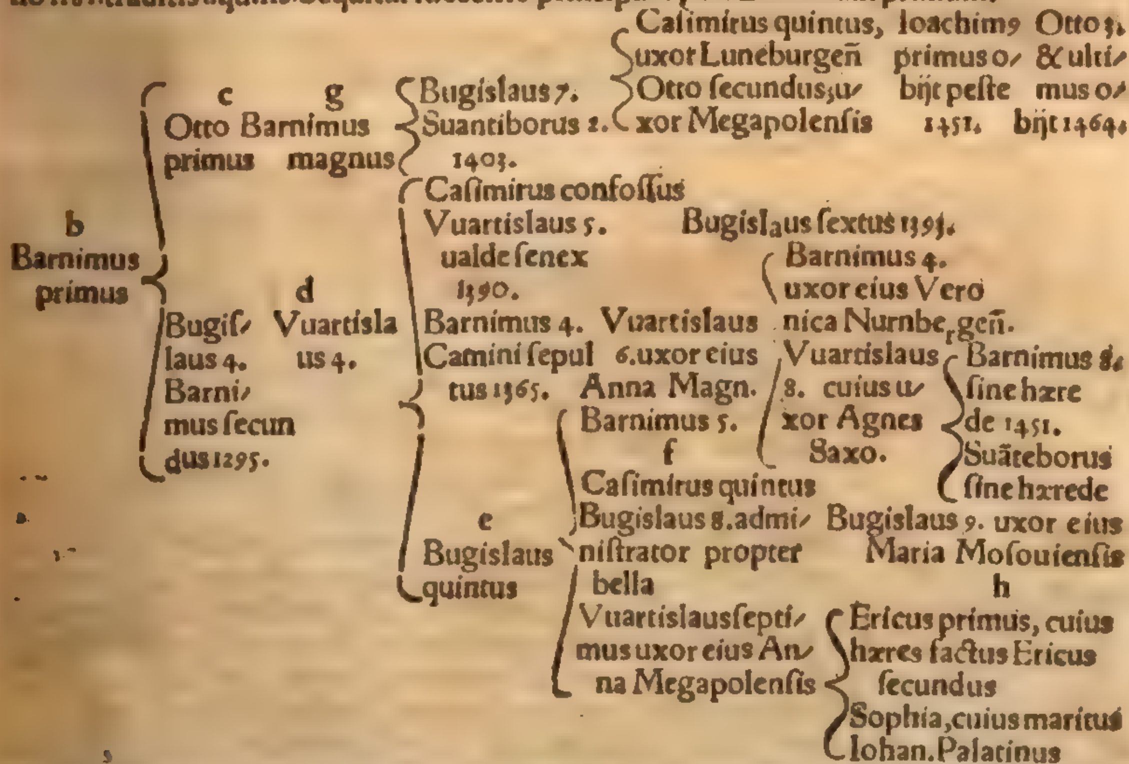

b Barnimus primus ex monasterio fecit collegiatam ecclesiam diuæ Virgini sacram Stetini, anno 1261. Bella gessit cum Iohanne & Ottone marchionibus. Confecta pace Vkermarchiam pro dote dedit Iohanni marchioni cum filia. c Otto 1. cum duobus fratribus eius fundauit Iulini anno 1288. monasteriū uirginū. Cessit Ottoni in diuisione ducatus Stetinensis acta anno 1275. Bugislaus 4. frater eius uindicauit Stargardiam à marchionibus, & muro cinxit. Cæterū Ottonis primi posteritas tenuit ducatum Stetinensem usq; ad annum Christi 1464. desijtq; linea eius in principe qui etiam Otto uocabatur, qui peste peremptus sine prole decessit, creditumq; est feudum ad Imp. Fridericum 3. redijsse. Quo prætextu marchio Brandenburgē Fridericus, princeps elector ab Imp. de illo ducatu inuestitus, in ditionē suam capere contendit. Restitère illi duces Pomeraniæ & Volgastensis fratres, legitimā à sanguine successionē præferentes. Res ad arma peruenit, obsessę arces et oppugnatæ paucæ

paucæ quædam uenêre in potestatem marchionis. Vrbem Stetinẽsem prouinciæ caput oppugnare instituit, sed nihil effecit, quum oppugnati propensiores essent in suæ gentis principes quàm subesse exteris. Cum itaq; marchio sibi terram subijcere nequiret, uolebat Pomeraniæ principes cogere ut feudũ ab ipso susciperent, at illis renuentibus, res in discordia mãsit. Nominauit Imp. Vuartislaum 10. qui Ottoni ultimo successit, ducem tantum à Vuolgasto & Barthia. Cõfecto uerò tandem pace, transactum est, ut marchiones propter expectationem usurparent tantum titulos Pomeranicos. Actum anno 1470. d Vuartislaus quartus habuit uxorem Elisabet mulierem Slesiticam, sepultusq; est Camini anno 1326. Ipse adeptus est principatum Rugiæ eodem anno. e Bugislai quinti filiam duxit uxorem Carolus quartus Bohemus, quæ mater fuit Sigismundi regis Bohemiæ & Vngariæ atq; Rom. Imp. f Casimirus quartus habuit uxorem Salomeam ex Masouia. Iste princeps scripsit se à Stetin Dobrin, Braborch, ducem Vuandalorũ, Cassubiorum & Pomeranorum, atq; Rugiæ principem, accepta Pomerella à Casimiro rege Poloniæ. g Barnimus magnus filius Ottonis primi, habuit uxorem Brunsuicẽsem, dictusq; est Magnus propter auctam Pomeraniam. Habuit Angermundiam, Brossou, Stolp, & Zichou & Gramptzouu, idq; Carolus 4. cõfirmauit. Comitem Guscouiæ contriuit anno 1351. h Ericus primus uocatus in regnum Daniæ per Margaretam uiduam, annos 14. natus, profectus est Ierosolymam anno 1423. Tria regna Daniæ, Sueciæ & Noruuegiæ occupauit, & pacificè rexit circiter 30. annos. Tandem perfidia Danorum molestatus, in patriam Pomeraniã redijt, appulit Rugeuualdiam anno 1434. Sepultus Bocouu an. 1459. Ab hoc deuolutus est ducatus Pomeraniæ ad Ericum 2. & Vuartislaum 10. principes à Volgast & Rugia: item ad Ottonem 3 ducem Stetinensem, ultimum illius lineæ.

Continuatio Genealogiæ principum Pomeraniæ post Barnimum 6. cuius filij sunt, Vuartislaus 9. & Barnimus.

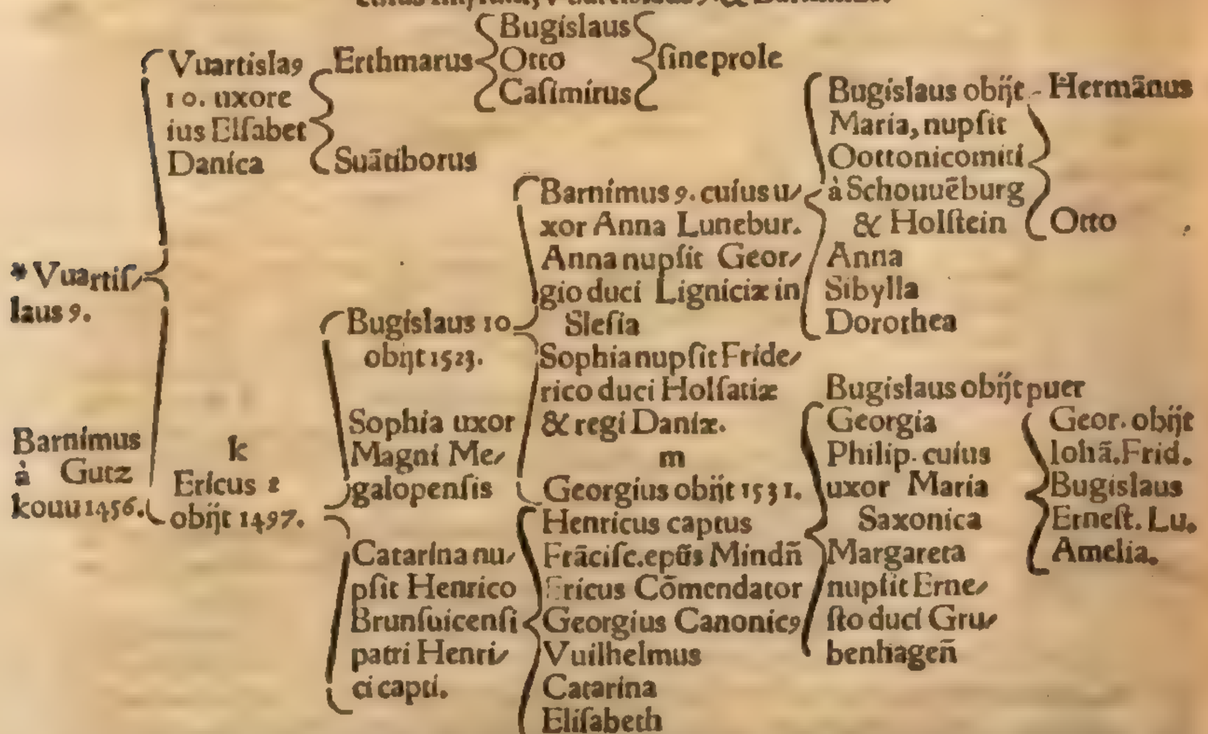

i Vuartislaus 9 obijt anno 1462. habuitq; uxorem Sophiam Saxonicã. Princeps iste fundauit academiã Gripsualdensem per Henricũ Rubenouium consulẽ anno 1456. De quo & suprà. k Ericus 2. habuit uxorẽ Sophiã filiam Bugislai Pomerani, eoq; & fratre eius Vuartislao mortuis, Bugislao 10. adhuc adolescente & Rugẽuualdiæ in schola uersante, marchio postulauit à Stetinensibus deditionem, quasi iam nullo hærede superstite. Stetinenses autẽ recusabant & produxerunt Bugislaũ 10. Iste Bugislaus obtinuit ab Alexandro sexto Ro. pontifice, ut nominatio episcoporũ Pomeraniæ esset penes principes Pomeraniæ. Habuit autem duas uxores, Margaretam marchicam & Annam Casimiri regis Poloniæ filiam. Hic solus circiter 30. annos præfuit ducatibus. m Georgius habuit duas uxores,

Ameliam

Ameliam filiam Philippi Palatini Rheni, quæ obijt anno 1525. & Margaretã ex Marchia. Vxor Philippi moderni principis soror est Iohannis Friderici electoris, filia Iohannis electoris principis Saxoniæ. Transactio diuisionis Pomeraniæ facta est anno 1540. Barnimo Stetinum cum Inferiori Pomerania, Philippo aũt Vuolgastum cum superiori Pomerania & Rugia sorte cessit. Pedagogium Stetini ijdem principes fundauerunt anno 1544.

Genealogia principum Cassubiæ & Vuandaliæ, qui ultra citraq; Vistulam totam Pomerellam possederunt.

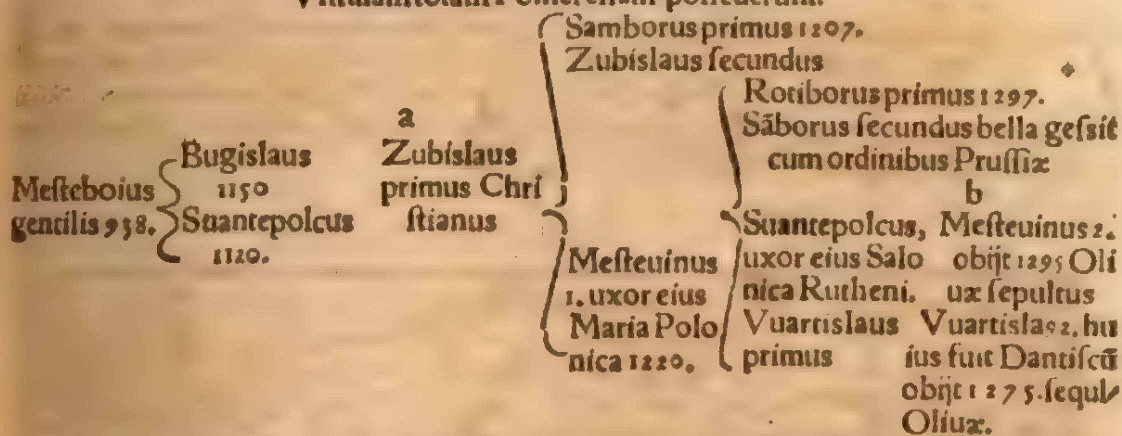

Zubislaus primus fundauit monasterium Oliuæ, habuitq; uxorem Mariam Polonicam mortuus anno 1187. b Mesteuinus secundus donauit ducatum suum Barnimo secundo, acta Camini anno 1273. duodec. Octob. Postea discors, Primislaum ducem Poloniæ elegit qui Bernimo defuncto Dantisci, Pomerellæ ducatum suscepit.

De episcopatu Pomeraniæ, olim quidem Iulinensi, hodie uerò Caminensi.

Otto natione Sueuus, natus anno 1069 patre Bertholdo comite ab Andex, anno ætatis suæ 33. fit episcopus & præficitur ecclesię Bambergensi. Anno sui episcopatus 13. petente Bolislao duce Polonorum sibi amico, profectus est Pomeraniam eamq; primus ad fidem Christi conuertit, & tres fratres principes Ratiborũ, Bugislaum & Suantepolcum simul baptizauit. Vuartislaum autem in Saxonia baptisatum reuersum in patriam post obitum patris & relapsum ad gentilismũ restitutum confirmauit, parochias instituit, Adelbertum episcopũ ecclesijs præfecit. Deinde post 13. annos, qui fuit annus domini 1128. profectus est secundo in Pomeraniam, ut suos recidiuos Pomeranos restitueret, postea reuersus Bambergam mortuus est septuagesimo ætatis suæ anno, sepultus Bambergæ anno domini 1129. Adelbertus primus episcopus Iuliensis obijt anno 1165. *Primus episcopus Iulinensis.* Cõradus secundus episcopus, qui Camini, quo episcopatus fuit translatus, obijt anno 1185. quem succesiue secuti sunt Sifridus, Siguuinus, Cõradus, Conradus comes Gutzkouuensis. Vuilhelmus doctor theologiæ. Hermannus comes à Gleichen, mortuus anno 1287. Petrus ord. Prædicatorum, Iaromarus princeps Rugiæ, obijt 1299. Henricus, Conradus, Vuilhelmus ord. prædicatorum, Fridericus princeps Saxoniæ, Iohannes dux Saxoniæ, obijt 1373 Philippus à Rechberg. Iohannes Vuilichius. Hanneus, Iohannes dux Apuliæ, Nicolaus Buck, Bugislaus, dux Pomeraniæ postulatus, Magnus dux Saxoniæ inferioris, Sifridus Henningus Stolpensis obijt 1446. Ludouicus comes ab Eberstein postulatus. Martinus Bohemus, Benedictus Bohemus, Martinus Colbergensis mortuus anno 1522. Erasmus ab Arenhusen, Iohannes Bugenhagius theologiæ doctor, electus ad episcopatũ recusauit. Bartholomæus Suauenius Stolpensis, qui iam præest episcopatui, estq; tricesimus in numero.

Descriptio

DESCRIPTIO PRVteniæ ſeu, Pruſsiæ, quam alii uocant Boruſſiam.

OStendit autem tabella iſta parua, latiſſimæ regionis formam & ſitum, quales ſcilicet Pruſsia iuxta mare admittat ſinus, extrudat inſulas, peninſulas, promontoria &c. Inſignis fluuius Viſtula, qui originē accipit in Polonia, augeturq́ plurimis alijs omnibus, prope Gedanum exoneratur in mare. Kunigſperg, latinè Mons regius, regionis eſt metropolis.

PRuſsia latinè Boruſsia, olim uocata Hulmigeria, ſicut ad huc quædam portio regionis iuxta Viſtulam appellatur Culmigeria, putatur primum per omnem prouinciā inhabitata à populis, qui olim ſederant iuxta Tanaim fluuium, Europam diſterminantem ab Aſia, ſed qui pertæſi ſterilis illius terræ & egreſſi quæſitum fertiliorem terram, uenerunt in Hulmigeriam, ibi'que conſederunt, illecti bonitate illius ſoli, nomine ſuo totam illam per circuitum cognominantes regionem. Eſt regio frumenti ferax, aquis irrigua, & hodie colonis plena, habens multa ambitioſa oppida, ſed & multi maris ſinuoſi reflexus reddunt eam amœnam. Eſt in ea pecorum ingēs uis, multa uenatio atq; diues piſcatio. Coloni ante fidei acceptum lumen, erant in multis naturalibus bonis præditi, humaniſſimi erga neceſſitatem patientes, qui etiam obuiam ierunt his, qui in mari periclitabant, uel qui à piratis infeſtabantur, ut eis ſubuenirent. Aurū & argentum pro minimo ducebant pellibus abundabant peregrinis, quas & pro laneis offerebant indumentis. Habet autem Pruſsia ab oriente Lithuaniam, à meridie Poloniam, ab Aquilone Liuoniam & ab occidua parte Pomeraniam. Habet hodie magnum rerum commertium cum habitantibus ueterem Vuandalici tractus regionem. Maritima eius hodie in urbibus & arcibus tota Teutonica eſt, niſi quod in rure interiori, pauci priſcæ linguæ homines manent. Habet

autem

autẽ maritimas urbes, Montem regium, opus regis Bohemiæ, ubi principis nũc sedes est, Elbingen, & omniũ nunc locupletisimã Gdanum, (Dantiscum uulgo uocant) urbem insignem, magnum emporium mercatorũ. Intus ad mediterranea in ripa Vistulæ fluminis insignis est urbs, Turrea (uulgo Thorn) olim florens, nunc ut ferunt, magnis decrementis defluens, quod omnis negociatio ad mare positam Gdanũ urbem confluxit. Fuit aũt barbara hæc gens & idolorũ cultrix usq; ad Fridericum Imperatorem eius nominis secundũ. *Mons regius.*

Quomodo sub Friderico secundo Prussia adhuc infidelis fuerit oppugnata.

QVum sub Friderico secũdo aut aliquot annis ante eius imperiũ Christiani Ptolemaidem Syriæ ciuitatẽ amisissent, fratres Teutonici inde fugati in Germaniã rediêre, uiri nobiles & rei militaris periti. Et ne per ocium marcerẽt, Imperatorem Fridericũ accedentes, Prussiam Germaniæ conterminã, Christi cultũ spernere dixerunt, sæpe illius gentis homines in Saxones cæterosq; uicinos excurrere, ingentẽ uim pecorũ atq; hominũ abigere, esse sibi in animo, compescere barbaram gentem: annuat tantũ Imperator, prouinciamq; fratribus perpetuo iure possidendam tradat, si eam armis acquirant. Iam enim Masouiæ duces, qui se eius terrę dominos affirmabant, ius suũ fratribus cesserãt. Nam illi audientes fratrum egregia facta cõtra infideles, miserunt ad Hermannũ de Saltza ordinis summũ magistrum, rogabantq; eũ pro subsidio. Ille precibus ducum inclinatus, recepit se illico ad Imperatorem & Romanũ pontificem, ut illorũ antea impetraret fauorẽ. Grata oblatio Friderico fuit, qui collaudato proposito, quas uoluere fratres sub aurea bulla literas concessit. Illi sumptis armis, primum accesserunt ducem, Mazouiæ Conradum, designataq; fuit eis terra Culmensis & Lubonienfis infra fluuios Ossam Druuanczam & Vurokã & insuper in proprietatẽ data omnis terra quã in Prussia armis suis acquirerent. Magister uerò ordinis circuiens Germaniã, plurimas collegit copias, & aggressus Pruteniã magis uiribus anno Christi 1226. cruentã obtinuit uictoriã. Deinde sequenti anno maiori uirtute oppugnauit hostes Christi, & quosdam quidẽ lucrifecit Christo. Sicq; breui tempore quicquid Prutenici iuris citra Vistulã fuit occupauêre. Exinde tranato fluuio uetustã & late patulam quercum in castelli modum erectis propugnaculis iuxta ripam muniêrunt, ubi collocato præsidio ulteriores Prutenos impetere cœperunt. Pugnatũ est sæpe pro quercu, & ingentes paganorũ copiæ fugatæ & deletæ sunt. Bellum plurimis annis productũ est. Ad extremũ fortuna fratrũ imperio arridens, omnẽ eis Prussiam subiecit. Victæ barbaræ nationes, iugum subiêre. Ex illo tẽpore lingua Teutonica introducta est, & cultus Christi gentibus imperatus. Ecclesiæ quoq; pontificales erectæ trans Vistulam. Quo in loco autẽ munitam quercum fuisse diximus, nobile oppidum ex ædificatum est, quod Marieburgum uocant & arx nobilis atque amplissima. Sacræ huius militiæ origo Teutonica est, nec quisquam nisi Teutonicus his initiatur, atq; idem claris ortus natalibus, & cui proponitur, ut aduersus Christi crucis hostes paratus sit omni tẽpore dimicare. Albo pallio amiciuntur, nigra cruce insuta, omnesq; alunt barbam. Anno Christi 1000. Adelbertus Pragensis episcopus uir in diuina religione feruentissimus, missus fuit in Prussiã, ut infidelibus illius regionis annũciaret Christũ. Veniens autẽ ad Ossam fluuium, trajciensq; illum & non habẽs unde naulum solueret, remo uerberatus fuit à nauta, quod patienter tulit, paratus ad maiora sustinenda. Ingressusq; regionem, cœpit Prutenis nomen Christi cum religione & promissione immortalis regni proponere. Damnabat deos eorum, ostendebatq; solem, lunam, ignem, aquam, syluam, quæ omnia adorabant, nihil numinis habere, sed crea-

Hermannus de Salza. *Propugnaculũ quercus.* *Marieburgũ.* *Apostolus Prutenorum.*

FF

creaturas esse. Quod cum male haberet sacerdotes eorum, quippe qui hinc magnum quæstum faciebant, incruduerunt & insidias posuerunt sancto uiro, aggressumq́ iuxta mare non longè ab oppido Fesshausz, perfoderunt eum septies, uulnerauerunt & absciderūt caput suspendentes trūcum corpus in arbore. Hospes uerò eius collectas corporis partes in unum congregans, fecit sepeliri. At Bolislaus dux Poloniæ quem antea uir sanctus erudierat & consummatum Christianum fecerat, audiēs mactatum à sæuissimis patrem optimū, missis muneribus sacrum martyris corpus à perfidissimis mercatum, transtulit in suam ciuitatem Gneznam, fecitq́ honorifice reponi in sepulchrum. Et cū ad eam diem Prussiam quietam à principibus Christianis antiquus gentilitatis error occuparet, omnes autē in circuitu gentes Christo crederent, primus eam gentem à mari inuasit rex Daniæ Vualdemarus secundus, iam enim Poloni, Pomerani, Rugiani Christo crediderant, iam per Liuoniā fidei Christianæ iacta erant fundamenta, atq́ ob id rex memoratus Prutenos eò perpulit, ut Christi fidem suscipere pollicerentur, sed quod metus expresserat uotum, non diù permansit. Rege enim cū exercitu in Pomeraniā abeunte. Prussi ad pristinas sordes redierunt, donec per fratres Teutonicos ad plenā religionis Christianæ normā perducerent.

Magnorum magistrorum ordinis fratrum

Teutonicorum catalogus, & quid quisq́ egerit uel ad subijciendum terram & ad domandum infideles, uel ad continendum eos in officio.

SVmpsit ordo Teutonicorum initiū Ierosolymis anno Christi 1190. in hospitali beatæ uirginis, fuitq́ primus Magister eorum Henricus à Vualpot, sub quo multa bona & opes per Germaniam & Italiam ordini fuerunt collata, translatumq́ fuit hospitale à Ierusalem ad Ptolemaidam siue Aconem, & suscepit ordo incrementa maxima, id quod infra in Syria fusius sum scripturus. Mortuus est Henricus à Vualpot anno Christi 1200. Secundus magister fuit Otto à Kerpen, præfuitq́ ordini sex annis. Tertius fuit Hermannus Bart uir pius, mortuus anno 1210. Acone sepultus sicut prædecessores eius. Quartus Hermannus de Saltza, qui 30. annis gubernaculum tenuit ordinis & primam expeditionē mouit in Prutenos, constituitq́ magistrum in Prussia, qui uicem eius tenuit in ea regione. Anno 1239. Gladiferi fratres qui se in Liuoniam receperant ut illam ad Christū conuerterēt, uidentes se rebus satisfacere non posse, succrescerentq́ hostes intus & foris, magno Teutonicorum ordini per Prussiam se coniunxerunt, ut illorum cœptum uiribus & defenderetur & augeretur. Eo tempore fuit prædicata per Germaniam crux contra Prutenos, collectaq́ est magna militum multitudo, quorū dux fuit Burggrauius Meidenburgensis, qui iuncti fratribus Teutonicis pugnam inierunt cum infidelibus, strauerantq́ circiter quinq́ millia gentilium, qui antea horrendas excursiones fecerant in Christianorum fines, omnia gladio & igne uastantes, in primis autem Colmensem terram & Luboniam, quæ Conradi ducis Masouiensis ditionis erant. Tanta autē strage facta, fratres construxerunt arcem Red en inter Pomezañ & Colmensem terram, sicq́ sensim insinuauerūt se in terram, & plures e xtruxerunt arces, præsertim Crutzburg, Vuyssenburg, Resill, Barstenstein, Brunsberg & Heilsberg, munieruntq́ præsidijs. Quintus ordinis magister fuit Conradus Landgrauius, frater Ludouici mariti diuæ Elisabetæ, qui ex paterna hæreditate amplas opes ordini donauit, fecitque diuam Elisabetam sepeliri Martpurgi in sui ordinis sacris ędibus. Sub huius magistri gubernaculo fuit Acon in Palestina à Saracenis expugnata. Anno 1254. rursus magnus collectus est contra Prutenos exercitus à Germaniæ principibus. Venit namq́ Octacer seu Odoacer rex Boh. miç, Otto marchio Brandenburgensis, dux Austriæ, marchio Morauiensis, episcopi

Ensiferi.

Signū ordinis.

Acon expugnata.

scopi Coloniensis & Olmutzensis cum maximis copijs nobilium & militum, & hyeme irruentes in Prussiæ terram, coëgerunt populum ad fidei susceptionem & fratrũ obedientiam. Quo facto, regis Otochari consilio & auxilio extructa est arx in monte quodam Samogitię, ubi et paulò post egregia creuit ciuitas, hodie principis Prussię sedes, et regi ipso Kunigsperg, id est, Mons regalis appellata, quod factum est anno 1255. Ex hac munitione, fratres circũquaq; compescuerunt infidelium insaniam, coëgeruntq; ad officium. Sextus magister uocatus fuit Boppo ab Osterna, sub quo cõstructa fuit ciuitas Montis regij. Occupatis autem tunc fratribus Curonensi bello, conspirantes Pruteni & abiecto Christianismo, sæuierunt in Christi fideles, concremauerunt ecclesias, mactauerunt sacerdotes & exterminauerunt quotquot potuerũt fideles. Quo rumore per Germaniam diuulgato, magnus collectus est & missus exercitus in subsidium fratrũ, qui profectus in Natangensem terram, multas facit cędes, fortunaq; uariante aliquando uicerunt, & aliquando sunt uicti. Cinxerunt etiã infideles obsidione, tria hæc castra Bartenstein, Crutzberg & Kunigsperg & fidelibus inclusis magnã intulerunt famem. Rursum anno Christi 1261. uenit comes Iuliacensis cum alijs principibus & magnis copijs, aggressusq; Prutenos strauit tria millia. Paulo pòst Pruteni conglobati, conati sunt obruere arcem Kunigsperg, sed innotescente conatu eorum repulsi sunt. Quumq; præualerent in eos fratres, dabãt obsides, & nihilominus præstitam fidem interim uiolare non uerebantur. Vnde semel factum est, ut post multos datos obsides interficerent duos nobiles ordinis fratres, sicq; irritarent primores ordinis, ut illi erectis ante arcem duobus patibulis, triginta suspenderent obsides, id quod hostem tàm male habebat, ut grauissimum suscitarent bellum, uindicaturi illatam iniuriam, interficerentq; multos Christianos & quadraginta fratres, Magistrũ & Marscalcum. Fuit per idem tempus in Pomerania dux Suandepolcus Christianam fidem professus, sed qui contracta societate cum Prutenis per plures annos annitebatur non modo fratres, sed & Christianos omnes ex Prussia pellere, in quo bello fratres, sed ordinis multa sunt passi. Amiserunt enim fratres ferè omnes munitiones & occisi sunt multi. Patrauit hic Suandepolcus multa mala contra religionem. Nam & si baptisatus esset, peiora tamẽ infidelibus commisit, quousque fratres auxilio principum ducem & Prutenos in eam necessitatem adegerunt, ut pacem petere cõpellerentur. Suandepolcus uerò perueniens ad portas mortis, monuit filios suos, ne quicquam molestiæ inferrent fratribus ordinis, asserens sibi nihil prospere cessisse quamdiù bellum eis intulisset. Sed filij aliquandiu id minimè obseruarunt, donec tandem unus eorum, Vuarteslaus scilicet, ordinis habitum accepit, & alter Samborus sua ordini legauit, uictumq; per uitam suam ab eo recepit. Contigit quoq; sub Magistro Poppone, ut Martinus à Golin cum alio fratre se reciperet in solitudinẽ, uisurus quid Pruteni machinarentur. Occurrentibusq; eis tribus Prutenis percusserunt duos & tertium reseruauerunt, qui eos per uiam rectam duceret. At ille tradidit eos in manum hostium. Quod cum illi cernerent, interfecerunt proditorem. Adequitantes uerò quinq; Pruteni, ceperunt eos, & ligatos tradiderunt duob. custodiendos. At alij tres insequebãtur equos duorum fratrum, qui in tumultu effugerant. Moramq; eis faciẽtibus, duo alij interim uolebant duos fratres ligatos obtruncare. Cumq; euaginatum gladium uibrarent supra Martinũ, dicebat ad eos Martinus. Stulte agitis, quod uestẽ qua induor, nõ extrahitis antequã sanguine polluat. Illi ergo soluentes ligamina ut uestẽ eius extraherent, illum brachijs liberiorẽ fecerunt. Quod Martinus sentiens, dedit

Regius mons.

Abijciunt Pruteni Christianismum.

Suandepolci impietas.

Stratagema.

lictori suo alapã ut gladius eius in terram caderet. Quo illico apprehenso, iugulauit utrumque, & soluit confratrem. Et uidentes tres alios Prutenos indignabundos accurrentes, irruerunt duo fratres uiriliter in eos atque occiderunt, & euaserunt mortis discrimen. Septimus summus magister fuit Hanno de Sangersshusen, qui obijt anno 1275. Octauus Hartmannus ab Heldringen, mortuus 1282. Nonus Burckhardus à Schuuenden, factus postea Ioannita. Decimus Conradus à Feuchtuuang. Sub isto fuit Acon ciuitas Palestinę à Soldano expugnata, & multi homines interfecti. Templarij qui in ea fuerant, reuersi sunt in Galliam ubi magnas opes habebant. Iohannitæ qui & ipsi hospitale habuerant in Acone, sedem mutarunt in Cyprum insulam, atque hinc Rhodum adeuntes, illam sibi subdiderunt.

Templarij redeunt à terra sancta.

Domini uerò Teutonici iam per Germaniam abundabant opibus & terris, possidentes bonam partem Prussiæ, Liuoniæ & Curoniæ, quorum summa domus tunc erat Martpurgi, quousque transferretur ad Marieburgum oppidum Prussiæ. Vndecimus magister fuit Gotfridus comes ab Hohenloe. Sub eo passi sunt fratres in Liuonia magnam stragem, sed instaurato exercitu strauerunt prope Rigam circiter quatuor millia hostium. Duodecimus magister fuit Sifridus à Feuchtuuang. Sub eo translata fuit prima ordinis domus de Martpurgo ad Marieburgum, quæ ab initio fuerat in Acone, & de Acone migrauerat Venetias & à Venetijs Martpurgum. Obijt autem hic Sifridus anno 1342. Decimustertius magister appellatus fuit Carolus Beffart Treuerensis. Iste ædificauit munitionem contra Lithuanos ad ripam fluminis Mimmel, uocataque est Christmimmel. Decimusquartus fuit Vuernherus ab Orlele, quem quidam ordinis frater gladio transfodit. Decimusquintus Ludolphus dux Brunsuicensis, qui construxit oppidum Ylgenburg, obijt 1332. Decimussextus Theodoricus comes ab Aldenborg. Iste construxit oppidum Bartenstein. Decimusseptimus Ludolphus cognomento rex. Decimusoctauus Henricus à Tusemer. Decimusnonus Vuinricus à Knippenrodt. Suo tempore ceperunt fratres regem Lithuanensium nomine Kinstut, captiuumque tenuerunt ad dimidium annum in Marieburgo: sed qui auxilio cuiusdam famuli, effracto carcere noctu euasit. Timens autem ille, sibi ubique insidias intentari, relictis equis pedes abijt per deuia quæque. Interdiu latitabat in abditis locis, & noctu iter suum faciebat quousque uenit in Masouiam. Apud fratres uerò Teutonicos omne gaudium uersum fuit in mœrorẽ, amisso tanto hoste. Vicesimus magister fuit Conradus Zolner à Rotenstein. Vicesimus primus, Conradus à Vualenrod. Vicesimussecundus, Conradus à Iungingen, mortuus anno 1407. Vicesimustertius, Vlricus à Iungingen. Hic perijt in bello anno 1410. Bellum fuit huiusmodi, cum Vladislao Casimiri patre. Contraxerant ambæ partes ualidissimas atque ingẽtes copias, Polonis, Lithuani & Tartari iuncti erant, quos duxerat Vitoldus, Teutonici fratres ex tota Germania uires consciuerant. & postquam ad 20. fermè stadia uterque consedit exercitus, spe plenus & impatiens moræ, Prutenorum magister, caduceatorem, qui bellum regi denũciaret misit, mox ad signum datum 40. millia equitum in ambobus castris fuisse affirmant. Vladislaus Tartaros & Lithuanos primum inire certamen iussit, & Polonis subsidiarias acies elegit, contrà Prutenus auxilia in postremis habuit, florentem ordinis sui militiam in exercitus fronte collocauit. Commisso prælio, inermes quidam Tartari & Lithuani magna strage cæsi sunt: urgebat tamen multitudo, nec terga dare Polonus metuens audebat: atrox pugna supra cadauera occisorum. Protractum est diu certamen, peracta ingens occisio, Lithuani Tartarique uelut pecudes mactabantur. Ac cum nouus semper hostis emergeret, defessi Teutones remissius pugnabant. Quod ubi Vladislaus animaduertit, tum primum Polonorum aciem ualidam ac ferro rigentem immittit, fit subita irruptio instauraturque prælium: non tulêre Teutones recentis agminis impetum, impar pugna recentis ac fatigati militis fuit, oritur mox fuga ex parte fratrum. Magister ordinis ubi suos cedere uidet, collecta militũ manu hosti sese obiectauit, occiditur, fit fœdior fuga, nec prius Teutonicus fugere quàm Polonus persequi desistit. Perierunt ex parte fratrum multa hominum millia, nec Polonis incruenta uictoria fuit. Gestum est hoc bellum propter regionum limites anno 1410.

Curia magistri fratrum Teutonicorum.

Rex Kinstut euadit.

Prussia fortunam regis secuta, omnis, excepto Burgo Mariæ ad uictorem defecit. Sed interueniente Sigismundo Cæsare, pax inter fratres & Poloniam constituta est, percussumque fœdus, pecunia Polono data, Prussia reddita fratribus, nec deinde usque ad Friderici tempora in possessione agri sui turbata est religio. Vicesimusquartus magister fuit Henricus comes à Plaen. Hic rursum à capitulo depositus, septem annis

Gdani

Gdani inuinculis detentus est. Vicesimusquintus, Michaël Kuchenmeister, id est, archimagirus à Sternberg. Vicesimussextus, Paulus à Rufsdorff. Vicesimusseptimus, Conradus ab Ellerichshausen. Hic post multa bella, quæ inter regem Poloniæ & ordinem Teutonicorum intercesserant, fecit perpetuam cum rege pacem. Gdanenses quoq; clam quærebant libertatem suam, ne ordo aliquod in eos haberet dominium, regem Poloniæ defensorē inuocantes. Obijt autem iste Conradus anno 1450. Vicesimusoctauus fuit Ludouicus ab Ellerichshausen. Sub isto magistro grauis seditio orta est in Prussia inter primas ciuitates & fratres ordinis. Incolæ quærebant libertatem, querebanturq; se multis premi grauaminibus. Vnde clam agebant negocium suum apud regem Poloniæ Casimirum. Magister ordinis olfaciens quod futurum erat, cœpit expostulare cum rege, quod pacē, ad perpetua tempora firmatam, non seruaret. Fridericus quoq; Imp. iussit Prutenos ad obedientiam fratrum redire, qui eam prouinciam è manibus infideliū suis armis uendicassent, multoq; sanguine coëmissent. Popularibus uerò pertinatius in sententia sua perseuerantibus, uentum est ad arma. Ciuitates adhærentes regi occupauerunt multas magistri arces, ceperunt quosdam commendatores & milites, quosdam etiam interfecerunt. Quinquaginta quinque oppida in eam rebellionem conspirauerant: sed cum non suis rem suam sine externa ope tutam putarent, Casimirum regem sibi dominum asciuêre. Venit ergo rex Poloniæ cum magno exercitu in Prussiam & dedentes sese ciuitates in potestatē accepit, postea profectus contra Marieburgum, obsedit arcem & oppidū. Interim uerò magister conducto milite Germano, subito imparatum regem in castris suis obruit atq; interfecit circiter tria millia Polonorum, cepit 136. nobiles, diripuit tentoria, commeatum, equos & arma uixq; rex altero euasit equo. Hæc inciderunt in annum Christi 1445. Magister uictoria potitus, misit exercitum suum per regionem & recuperauit ademptas arces & ciuitates numero octoginta, interfectis multis hostibus. Recuperauit quoq; Kunigspergum, unā ex quatuor præcipuis ciuitatibus, quæ scilicet sunt, Thorn, Elburg, Kunigsperg & Gdanum, id est, Dantzg. Et quum bellum longius protraherentur quam magister ferre posset, essetq; integri anni stipendium ducibus belli soluendum, conspirauerunt duces ipsi, qui in præsidio Marieburgi erant contra magistrum, tradideruntq; regi pro magna summa pecuniæ arcem Marieburgi. Quo cognito, fugit magister ad Kunigspergum, nouumq; exortū est bellum, & ab utraq; parte magna desolatio terræ facta, quousq; tandem compositione facta, rex retinuit Pomerellam cum omnibus arcibus & oppidis, Marieburgo atque Elburgo: magister uerò retinuit Samaitiam, Kunigspergum, &c. Facta est cōpositio ista anno 1466. Vicesimusnonus magister fuit Henricus Reuss, primum quidem uicetenens ac deinde magister Prussiæ. Tricesimus, Henricus à Richtenberg, mortuus anno 1477. Tricesimusprimus, Martinus Truchses, mortuus anno 1489. Tricesimus secundus, Ioannes à Tieffen, mortuus 1500. Tricesimustertius, dux Saxoniæ et marchio Misnensis, obijt anno 1510. Hic cœpit in dubium reuocare, num coacta illa compositio inter regem Poloniæ, & ordinem facta, esset obseruanda aut ne, præsertim quum aliquot contineret articulos non satis æquos. Inuocauit propterea Pontificem Rom. Imp. principes regni & electores, tantumq; apud illos effecit, ut Posnæ in Polonia dies indiceretur. Conuenientes autem legati utriusque partis, audierunt querelas & excusationes, & præterea nihil expedierunt. Interim mortuus est princeps Fridericus anno decimo suæ administrationis. Tricesimus quartus magister fuit Albertus marchio Brandenburgensis, quem rex Poloniæ tàm graui prælio afflixit, tantaq; Prussiam oppressit instantia, ut princeps terræ cogeretur inducias quatuor annorum pacisci cū eo, atque inire tales conditiones, quæ planè ordinem penitus extinguerent. In conditionibus autem illis commemorantur ea quæ sequuntur. Cum omnis discordiæ seminarium inter Poloniam & Ordinem hinc

Magister superat regem.

Rex rursum uincit.

Facies Alberti ducis Prussiæ.

pullulet, quod nullus in Prussia hactenus legitimus heres & successor in principatu fuerit, sed subinde alios & alios habuerit administratores, ob quos regiones inuicem irritatæ, multum Christiani sanguinis effusum, terræ & homines grauiter læsi, uiduę & pupilli multi facti, sępe papæ, Imperatores & principes interpellati ad conseruandum perpetuam pacem quam rex Casimirus aliquando firmauit, &c. Item cum treugæ inter partes factæ breui finiantur, & periculum sit recrudescere bellum & omnia deteriora fieri nisi compositio aliqua legitima interueniat, & prospiciatur pacto aliquo atque salubri medio tam regi & posteritati eius quàm totius Prussiæ reipublicæ commodo, maximè quum Albertus marchio non abnuerit aut recusarit se regis submittere consilio, &c.

Verba conuentionis seu concordiæ inter Magistrum Prussiæ & regem Poloniæ.

NOs Georgius marchio Brandenburgensis, &c. & nos Fridericus dux Slesię in Lignitz, &c. Notum facimus omnibus qui uisuri & lecturi sunt huius concordiæ formulã, quod nos ob sequẽtes causas, ceu Christiani principes, moti, huius concordiæ & pactionis formulam inter sereniss. & potentissimũ principẽ & dominum, dominũ Sigismundũ regem Polonię, magnũ principẽ Lithuanię, Russię & Prussię, &c. & reuerendiss. atque generosum principẽ, dominũ Albertum marchionẽ Brandenburgensem, Magistrum Prussiæ & militaris ordinis, eius terras atque ciuitates cõcepimus, conscripsimus atque maturius quo potuimus ereximus. Cum enim aduertissemus omnis discordię originem inter Prussiã et regnum Polonię hinc natam, quod in Prussia hucusque nullus legitimus fuerit ipsius principatus hæres, &c. ut supra Signatur deinde conditiones aliquot, quibus partes utrinque stare debent, inter quas nona in hęc sonat uerba: Albertus marchio homagiũ pręstare debet regię maiestati seu coronæ Poloniæ, ceu naturali & beneficio domino, & deinceps se gerere in omnibus erga illum ceu beneficiarius & uasallus erga feudalem dominũ suum. Et contrà rex debet dicto Alberto marchioni subscriptas terras, ciuitates, arces & oppida ceu duci Prussiæ & hęreditario uasallo concedere, nempe Kunigspergum, Lochstettum, Angerburgum, Lanspergum, Liebstadiũ, Rosenburguũ, etc. Prorogari quoque debet & transferri huiusmodi feudum à fratre in fratrẽ & heredes eorũ, nisi memorati quatuor fratres Albertus, Georgius, Casimirus & Ioannes marchiones Brandenburgenses & eorum uterini hęredes, omnes sine legitimo & feudali successore decederent, tũc memoratæ Prussię terrę hæreditario iure ad coronam Polonię recidere debẽt. Et si fœminei sexus personę solũ remanerent, illę ducali apparatu à regia maiestate prouideri debent. Legati quoque missi cum plena autoritate ab ordine & prouincia Prussię, debent pro se & suis successorib. assentire & promittere, quod post mortem dictorũ quatuor principum & eorũ legitimorũ successorum se, hęredes suos & successores obstringant, ne ab hac conuentione ullo pacto discedant, sed regiæ maiestati & coronę Poloniæ eiusque legitimis successoribus obediant, illis ceu naturalibus & feudalibus dominis obtemperent, & maiores suos agnoscãt. Rex autem neminem memoratis præficere debet terris, nisi qui Germanicam calleat linguam & in Prussia sua habeat pręsaid, &c. Actum 1525.

Epilogus totius historiæ.

Signum ducis Prussiæ: in quo rostrum, corona, pedes, trifolia, crocei sunt coloris, cãpus & litera Salei, lingua rubra.

DOmini Teutonici annis quinquaginta pugnauerunt pro integra possessione Prutenicæ regionis. Colmensem terram Conradus dux Massouię tradidit fratribus Teutonici ordinis hęreditario & perpetuo iure possidendam, consentientibus prouincialibus eius, uxore Agasia & tribus filijs, anno 1226. Pomerella & Michelauu postea sunt empta & numerata est pecunia. Postea dissentientibus sæpe rege Polonię atque fratribus, quinque factę sunt concordię à Rom. Imp. & regibus. Vltimo rex Sigismũdus sibi uendicauit Prussiam, quam ordo Teutonicus ab eo anno quo illam gladio acquisierat possederat, tradiditque eam rex in feudum hęreditariũ Alberto marchioni Brandenburgensi, pro illo & filijs eius, habueruntque tunc fratres in possessione sua 54. arces & 86. ciuitates & oppida. Porro quum Albertus

Albertus marchio inuestiret de ducatu Prussiæ, sedebat rex Sigismundus Cracouiæ in solio regali, & magister Prussiæ Albertus penula indutus equo uehebatur ad soliū regis, ascendensq; solium procidebat corā rege. Subleuatus uerò deponebat uestimēta ordinis, suscepitq; terrā Prussiæ in feudū, & rex dedit magistro noua insignia atq; titulū ducis Prussiæ. Locū uerò in comitijs designauit ad latus regis. Et cum ista fierēt, Georgius marchio atq; duo fratres eius Casmirus & Ioannes attrectarunt quoq; uexillū, ut si Albertus dux sine herede decederet, ipsi in locū eius legitima successione surrogarentur. Albertus mortua Dorothea, filia Friderici Danorū Regis, eius cōiuge anno 1547. duxit Annam Mariā ex stemmate Brunsuicensium. 1552. Post ea Annam Sophiam unicam filiā Ioanni Alberto Mechoburgensi Duci desponsauit.

De Succino quod in Prussia legitur.

SVccinum à Romanis sic uocatū est, quod ex succo cōcrescat, tametsi nō ex arborū succo ut ipsi putarūt. Græci uocāt Electrū, quod tritu calefactū ad se trahat paleas aliasq; res tenues & minutas. Sed Germani ueteres appellarūt glessum, id est, uitrū, quędā enim è succinis uitri instar pellucēt. Quorundā opinio est, succinū esse glaciatam lyncis urinā, unde ipsi lyncuriū appellant. Alij dicūt arborū esse succū, sed hi errant, quū in Pomerania & Prussia à mari nullæ stent arbores resinis stillantes, ubi plurimū legitur succinum. Videt magis esse aut sulfur aut bitumen iuxta Agricolæ sententiā, quū pingue sit atq; ardeat. Sed bitumen potius esse quàm sulfur, indicant fontes uarij coloris bitumen efficientes, candidum scilicet, luteū, rufum, nigrum, &c. De loco ubi nascitur ueteres multa scripserūt, Græci in Italia gigni perhibēt, potissimū in Liguria, aut iuxta Padū. Alij uoluerūt in Hispania inueniri, alij circa occidētis insulas. Plinius scripsit id gigni in insulis septentrionalib. oceani, earūq; unā ab eo quod succinū Germani uocarēt glessum, Glessariā appellatā. Hodie uerò uenti ipsum ejciunt, ut etiā olim in littora Germanorum, quæ quondā inhabitauerāt Gotthones & Sueui, id est, in peninsulam paruā in qua hodie situm est Pucca oppidū & alterū Hela, & in littora Pomeraniæ: quæ loca ferè omnia sunt circa ostium Vistulæ, sed copiosum inuenit in Sudauia, paucum in regione Liuonum. Sudinorum aūt qui in illa peninsulæ parte iuxta Bruscam habitant, supra triginta sunt uici, quorū incolæ iam inde à uetustissimis temporibus succinum, tanquā pisces reticulis capiunt. Igitur quū Fauonius aut Corus aut Trascias mare uehementius cōmouerit, omnis Sudinorū multitudo certatim ex his uicis noctu ęquè ac interdiu cōcurrit ad eā regionē littoris, ad quam istorum uentorum quisq; solet fluctus impellere, & ferunt uiri reticula lino texta & affixa ad anteriores longarū perticarum partes, furcarum instar ita diductas, ut ulnam pateant unam, mulieres uerò apportant quæ ad uictum sunt necessaria. Itaque uentis iam sedatis, sed mare ęstibus adhuc feruente, nudi cum fluctu recedente in mare, atq; ex eius fundo succinū, quod appellit secundus fluctus, hauriunt reticulis, simulq; euellunt herbam pulegij non multum dissimilem, quæ in eodem creuit. Quàm primum autem hauserint succinum, unà cum secundo fluctu accedente ad littus redeunt, in quo uxor cuiusq; ipsum è reticulo effusum seruat & ab herba & alijs secernit, quin & tempore anni frigido uestibus ad ignem calefactis, nudum algentis mariti fouet corpus, ne frigore nimium lædatur, & ut repente denuo in mare possit incurrere. Omne autem quod ceperit, quemq; afferre ad præfectos oportet, à quibus tantum salis quantum attulit succini eadem recipit mensura. Tale præmium pro tanta opera tam molesto labore, eis ueteri consuetudine institutoq; maiorum debetur daturq;. Nec uerò cuiuis conceditur libertas adeundi Sudinos, ne fiat succini furtum. Ex hac autem succini captura quasi ex piscatu Germani capiunt magnos fructus. Singulis enim annis id aureorum Rhenensium millibus plus minus decem uendunt mercatoribus, qui in uarias figuras formatum diuendunt. Candidis hodie maximum precium & quod odo-

Glessaria insula.

Sal datur pro succino.

odoris sint præstantissimi & quod uires maxime habeant efficaces in medendo & quod rarius soleant inueniri. Cæterum in reliquis locis, in quorũ littora etiam eijcitur succinum, raro reticulis hauritur, sed aut à fluctibus desertũ & relictum in siccis arenis colligitur, aut cum mare tranquillum fuerit, grandius fuscinis præhensum extrahitur ex eius fundo, aut detractis arenis ex littore eximitur, ut quod olim cum neglectum iaceret, hic fuerit obrutũ, quomodo in littoribus Dantisco uicinis nuper fodi cœpit. In his quæ perspicua sunt, aliquando translucent bestiolæ, ut muscæ, culices, apes, formicæ, lacertæ, &c. quæ omnia in liquidum bitumen cum efflueret ex terra inuolarunt uel irrepserunt uel inciderunt, atq; sic inclusa simul cum eo in lapidem sunt mutata. Sunt omnia odoris iucũdi, & nonnihil olent myrrham, candidum tamen est prçstantissimum, cum cuius ramentis solent conclauia suffiri pestis causa, & odor ille ad tertium durat diem. Fiunt ex succino globuli quibus numerantur preces, annuli, uascula, effigies potissimum hominum. Et quod ad medicinam attinet, illiniendi uino obtinet, atq; ob potum sistit sanguinem undecunq; profluentem, sistit uentriculi uomitum, sistit alui fluores, sistit fluxiones quibus ulcera infestantur, sistit capitis destillationes atq; ita tonsillis & faucium uicijs resistit. Candidi præterea suffimentum pellit comitialem morbum. Hæc de Europeo succino. Nam & Aphrica atq; Asia gignunt succinum, quod Mauri appellant Ambram.

Bestiolæ in succino.

Succini medela

De animalib. quæ in Prussia inueniuntur.

Alter tomus exprimet genuinam picturam uri.

Vrus.

Nutrit Prussia ursos, apros & uros qui sunt tauri syluestres similes domesticis, nisi quod breuiora habent cornua & prolixã sub mento barbam. Est ferox animal, quod neque homini neq; alijs animalibus parcit. Cumq; illi inter arbores intẽtantur insidiæ & iaculis uulneratur, adeo insanit atq; furit, ut cõspecto sanguine suo, omnibus modis contendat acceptum uulnus uindicare in iaculatore. Quod si efficere nequeat, impingendo in arbores seipsum interficit. Est tam magnũ animal, ut duo uiri inter corona eius considere queant. Habet quoq; hæc regio multos syluestres equos, qui domesticis similes sunt, sed habent dorsum molle, in quo nihil ferre possunt, q nec cicurari ualent. Eduntur tamen pro carne ferina. Habet deinde bisontes, quos quidam uocãt, damas, suntq; pro parte ceruis & pro parte iumentis similes, nisi quod oblongas habent aures, & mares latissima in fronte gestãt cornua, qualia passim ex Anglia ad nostram Germaniã superiorem deferuntur. Nutrit præterea Prussia animalia, quæ putãtur esse alces, Germanice autem uocantur Elend, habentq; magnitudinem asini aut mediocris equi. Vngulæ eius dicunt prodesse his qui caduco laborãt morbo, & pellis est tam dura, ut nec confodi neq; dissecari possit. Caro eius dicitur esse ex nobiliori uenatione. Color autem subrufus est, nonnihil nigricãs, habetq; albicantia crura. Figurã huius animalis ad uiuum deformatam & qualiter lineis exprimi potest, feci hic depingi. Ioannes leporicida de hoc animali sic mihi diligentius percontanti scripsit. Alces maiores sunt ceruis, grisei coloris, habentq; oblongum & durum pilum, sunt deformis staturæ, quippe quæ latitudine transuer-

Dama.

transuersæ manus in posteriori parte corporis humiliores sunt quàm in anteriori: habent longa & infirma crura, sunt obeso corpore & debilis naturæ, poteståque puer illas uirga quo uult impellere. Aures earum sunt oblongæ ceu asinorum, nec possunt quicquã ferre in dorso. Mares habent cornua longitudine trium expansarum palmarum, cum multis & robustis ramis, unde fiunt manubria cultellorum & aliorum instrumentorum. Habent etiam fissas ungulas. Fœmellæ autem carent cornibus. Alij uerò hæc de bisontibus accipienda contendunt, quorum mentio infra in Suecia fiet, quum alces robusta habeant crura & cornua lata, excauata atque in mucrones exeuntia, ex quibus manubria commode fieri nequeunt. Secutus itaque sum hic picturam alcis huc ex Prutenia allatam. Cæterum habet hæc quoque regio sicut & Liuonia & aliæ septentrionales regiones, uarij generis sciuros, quorum quidam hyeme glacialem habent colorem, & æstate subrufum: quidã qui uulgo Lestle uocantur, suntque parua animantia: hyeme albescunt & æstate grisescũt, insidianturque muribus & & gliribus, & sunt minores hermelinis. Abundat præterea regio ista apibus, quæ mellificant in cauis arboribus, unde copia mellis & ceræ colligitur. Exugunt succum ex uirentibus ramis atque syluestribus floribus, & miram copiam mellis coagulãt. Et ut semel dicam, Prusia talis & tam fœcunda felixque est regio, ut si Ioui è cœlo esset cadendum, uix in meliorem cadere posset quàm in eam terram.

De Gladiferis fratribus.

ERant sub initio nascentis ordinis fratrum Teutonicorũ in Liuonia fratres religiosi, dicti uulgo Ensiferi, qui strenuè rem administrabant bello. Hi præter crucem habebant in uestibus gladios affixos, militabantque pro defensione fidei cõtra paganos, potissimum contra hostiles incursiones Lithuanorum. Cumque audirẽt fratres Teutonicos in Prusia uicinis gentibus cum plurima laude & prosperitate colluctari, habitis hinc inde tractatibus & saniori consilio acquiescentes, per Romanum pontificem

uoluntariè passi sunt se Teutonicorum religioni uniri. Sicq; uenerunt fratres Teutonici ex Prussia in Liuoniam, & prolata ditione, etiam illam suscepere prouinciam defendendam.

Gdanum uulgo Dantzge,

Prussiæ insigne emporium.

GDanum, quod uocant Dantiscum, uocabulo abutentes, est urbs Prussiæ insignis, & nostro tempore magnū mercatorum emporium, quod tamen ante paucos annos oppidum erat abiectum. Nam unica concilij domus tum ex lapidibus latericia stabat ad forum, & reliquæ cannis palustribus & limo horruerunt, rusticam testantes antiquitatem. Ab illis exordijs intra unum seculum in id roboris urbs coaluit, ut eiectis dominis suis fratribus Teutonicis, regem Poloniæ, cui etiam nunc parent, inuocauerint, id quod acerrimum bellum excitauit inter ordinem Teutonicum & reliquas urbes, huius urbis exemplum sequi cupientes. Imminebat Gdanensibus commēdator de Elbingen, uir bello industrius, qui multis stratagematibus hostes fefellit & superauit. Hic obæratiuit hominem, qui ingressus Gdanū diceret: Si finem bello quæritis, ecce commendator de Elbingen parua manu uicino loco conspectus est. Ciues sparsim egressi in hostem, excipiuntur prælio, cæduntur & capiuntur magno numero.

Liuonia.

Varietas linguarum in Liuonia.

REgio ista à Prussis, Lithuanis & Russis circumsessa, urgetur ad mare. In ea nō lata prouincia coangustatæ sunt multarum gentium linguæ: quæ linguarū per scuerās uarietas monstrat omnem illam gentē inciuilem fuisse & barbaram. Alioqui si ulla uitæ communio aut rerum pace belloq; gestarum extitisset societas, una in omnib. lingua & sermocinatio ualuisset, aut saltem non tanta uarietate loquerētur: Nunc Liuones, Estones, Letti, Curioni nihil habent in lingua commune. Illæ enim quatuor Liuoniam tenent linguę per rura. Nam arces & oppida tota sunt Saxonica. Diu Liuonia in perfidia permansit. Siquidem sub Friderico Imp. primo primum credidit, per occasionē mercatorum qui adierant, sacerdotesq; inuexerant. Tanta tū fuisse simplicitate ferunt gentem, ut expresso melle ceram uelut purgamenta exportarint edibus. Fecit precium illi nostratum diligentia, quod illi primum à nostris mirantes acceperunt, nunc uerò rei æstimatione, carius uendunt. Meinardus uir religiosus terram cum mercatoribus de Lubeco nauigans adijt, paulò ante completum 1200. à Christo annū, casam extruxit, in qua mansit cum famulo, linguam gentis magno labore perdidicit, & paulatim instruxit diuina religione, quos potuit. Rebus miserante Deo prosperatis basilicam erexit. Consecratus inde à Bremensi Archiepiscopo in Liuoniensem Episcopum, rem auxit ecclesiasticam. Successit illi Bertoldus quidam Cisterciensium abbas, qui contra irruentes fidei hostes unà cum peregrinis militibus qui deuotionis gratia ad militiam conuenerant, pugnare constituit, seq; armauit in perfidos. Et quum ad pugnam uentum esset, equo infreni prouectus in medios barbaros confoditur. Interim adaucta multorum fidelium deuotione, multi se spontaneos in sacram militiam deuouerunt, nouoq; religionis habitu adinuento, se Gladiferos fratres appellauere. Sed cum rebus satisfacere non posse uiderent, succrescerentq; hostes foris & intus, se magno Teutonicorum ordini per Prussiam coniunxerunt. Fit Albertus tertius Liuoniensis Episcopus, qui rem Christianam in ea prouincia adauxit uehementer. Ipse primus cinxit muro Rigam ciuitatem & ecclesiam ibi erexit. Vualdemarus rex Daniæ eius nominis secundus, à mari Estoniam impugnauit, Reualiam extruxit & inuentū ibi populum iussit baptisari, sacerdotes induxit & ecclesiam illam archiepiscopo Daniæ Lundensi subiecit. Postea Rigensis Episcopus ordinatione Romani pontificis factus Archiepiscopus, habuit ad dextram Curonensem, à sinistris Tarbatensem & à mari Osiliensem ecclesiam. Hi sunt episcopatus hodie in terra illa.

Meinhardus primus Episcopus.

Ensiferi fratres.

Rigensis Archiepiscopus.

De

De fertilitate Liuoniæ & de moribus incolarum.

Liuonia terra est palustris, nemorosa, arenosa, plana & sine montibus, irrigua fluuijs & perinde satis piscosa, pro maiori parte inculta, fertilis tamē agris & pascuis abundans. Vnde tempore caristiæ adiacentibus regionib. ministrare solet alimoniā siliginis & tritici. Abundat pecore, & uenatione. Nam habet ursos, alces, uulpes, lynces, marturos, Zabellos, Hermelinos, uarios pirolos, castores, &c. Lepores in Liuonia nati mutant hyeme & ęstate colorem, haud secus quàm apud Heluetios in alpibus. Hyeme sunt albi & æstate grisei coloris. Rusśi quoq; inferūt in Liuoniā pelles ursorum albas, quas ex frigidissimis septentrionis partibus adducunt. Fratres Teutonici potiuntur rerum in Liuonia, habentq́; magistrum, qui unà cum Cōmendatoribus & præfectis gubernat totam regionem. Habet is Magister curiam suam in oppido Vuenden, quod duodecim milliaribus distat à Riga. Habet pacem cum Moscho, quia Moschus ab alia parte habet negocium cū Tartaris, ut cogatur cū Liuonibus pacificus esse, quod aliàs minimè faceret. Errant igitur, qui asserunt magistrum Liuoniæ perpetua militia occupari cōtra Tartaros semper irruentes. Summam militiam Liuones hodie exerceant in compotationibus & commessationibus, potissimum autem ista fiūt in arcibus & aulis dominorū. Qui hic uirū pręstare potest, acceptus est illis, recipitq́; tandem condignam mercedem, nempe hydroposin, dysenteriā quam illi Schorbauch aut similem morbū uocant, cheiragram, podagram, &c. Erga huiusmodi gulones domini & nobiles qdā liberales sunt, & ex miseris rusticis omnia cū magna tyrannide emunguntur, quæ illi tàm perditissimè profundunt. Sunt rustici ferè omnes serui. Et quum aliquis eorum ob famem, flagellum aut ob intolerabilem tyrānidem elabitur, & rursum à nobilibus & præfectis recuperatˢ, truncatur pede ne denuo elabatur. Non est miserabilior populus in orbe, quam illi serui sunt. Cibantur tam agręsti cibo, ut ne porci apud nos illum dignarenť edere. Deferūt calceos ex corticib. factos, cōparantes par unū trib. denarijs. Pro cantu usurpant ululatū luporū, uocem iehu sine intermissione repetētes. Interrogati aūt quid per uocē iehu intelligant, respondēt se nescire, obseruare maiorum suorū consuetudinē. In summa uiuunt miseri homines ut bestiæ, tractantur ut bestiæ. Plures adhuc more gentilium uiuentes, cognitione uiri Dei destituuntur. Vnus adorat solem, alius lunam, unus elegātem arborem, alius lapidem aut aliquid aliud simile. Quum mortuum aliquem terræ mandare uolunt, potantes circundant illum, inuitantq́; ad bibendum, partem eius super illū fundentes. Immittentes autem eum in sepulchrum, apponūt ei securim, cibum & potum parumq́; pecuniæ pro uiatico, alloquunturq́; eum talibus uerbis: Perge in alium mundum, ubi dominaberis Teutonibus, sicut illi tibi hîc fecerunt. In conciliandis nuptijs plerunque raptu sponsus sponsam acquirit. Rustici tamen qui iuxta ciuitates habitāt, & uerbo Dei instituti sunt, abstinent ab huiusmodi superstitionibus.

Animaliā in Liuonia.

Liuonia subest Teutonicis.

Miser plebeius populus.

Idololatræ.

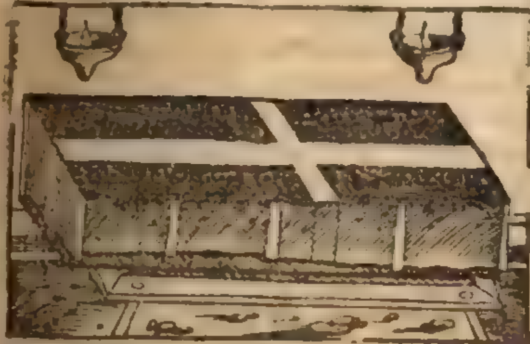

De ciuitatibus Liuoniæ & earum consuetudinibus.

HAbet regio ista tres insignes ciuitates, quę puriori religioni subscripserunt, nempe Riga, Tarbata, uulgo Derpt & Tart, & Reualia. Distat Riga à Riualia 50. à Tarbata 30. & à Vilna Lithuanię 40. à Kunisbergo uerò Prusię sexaginta Germanicis miliaribus. Habet & alia minora quædam oppida, ut sunt Vuenden, Pernouu, Vellin, Vuolmar, Kokenhausen, &c. Riga metropolitana ciuitas sita in fundo arenoso & iuxta nauigabilem fluuium, qui uocatur Duna, uenit ex Russia, duobusque milliari-

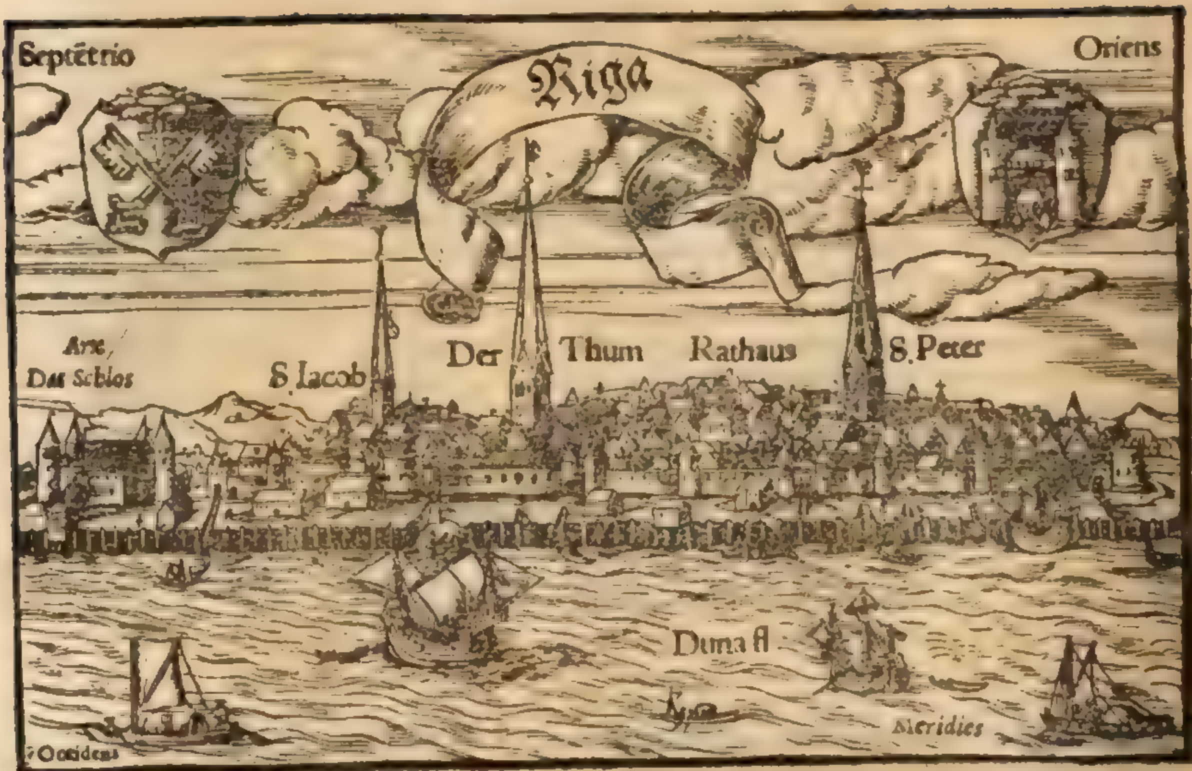

milliaribus infra Rigam miscetꝰ mari, putatur tantæ esse magnitudinis quātæ est Friburgū in Brisgoia. Designauimus aūt hic ex traditione Ioannis Leporicidæ faciem urbis Rigensis, qualis scilicet fuit ante conflagrationem horrendā quæ ei accidit anno superiori, quando circa castrum plurimas domos incendium absumpsit, ac ignis progressus cathedralem quoq; ecclesiā & omnes domos à curia episcopali usq; ad turrim illam in qua puluis bombardicus conseruatur, Schalthurn dictam, in fauillam redegit. Concidisset tunc medietas ciuitatis, si ignis memoratam quoq; corripuisset turrim, quam summo uitæ periculo bōbardarum magister asseruit. Porrò fluuius Duna tantam fere memoratur habere iuxta Rigā latitudinē, quantū habet lacus Tigurinus. Potus Liuonum est ceruisia, medo & optimum uinum, quod à Rheno per mare aduehitꝰ. Sunt apud illos mercatores, & qui impostoris suis

atq; ocio proximū incommodant. Labori apud eos operā dare uitio datur. Mulieres in regione natæ magnam præ se ferunt pompam, alias aliunde aduentātes contemptui habentes. Nolunt mulieres sed dominæ appellari, nec ullo occupantꝰ labore muliebri. Loco coli, filandi & lini pectendi, qui ubiq; pecularis mulierum est labor, rhedis hyeme & nauibus æstate circūuagantur. Pulchritudinem corporis dehonestāt larua uestimētorum. Merces quæ ex Riga in Germaniā deuehuntur, sunt cera, teher (species picis est, qua liniuntꝰ naues,) linū, cineres, uariæ ferinæ pelles & coria, &c. Est magna copia optimi lini in Liuonia, sed est multo carius quàm in partibus nostris, eò q̄d extra Liuoniā paratur, netur, texitur & rursum in Liuoniam mittitꝰ. Habet hodie Rigensis ciuitas duos prælatos, archiepiscopum scilicet & ordinis magistrum. Archiepiscopatū tenet Vuilhelmus marchio Brandenburgensis, frater Alberti ducis Prussiæ. Hic anno 1547. circa festum purificationis Mariæ ingressus nomine imperij Rigam, ciues in fidem recepit. Veniūt ad urbem Rigensem ex multis nationib. mercatores, nempe Moscouitæ, Turcæ, Hispani, Angli, Scoti, Suedi & Germani, ut cōmercia exerceāt. Tarbata siue Derpt est ciuitas mediterranea, habetq; maiora commertia cū Russis. Reualia uerò longe in aquilone suū nacta est iuxta mare situm, nec minor est quàm Riga in commercijs. Habent ciues eius

Tarbatensis ciuitas.

ius

ius Lubecense, prouocantq; in foro contentioso ad Lubecum. Rigenses uerò habent proprīū ius scriptum, cui alia quoq; oppida parent. Reualiæ & Tarbatæ utunt̄ lingua Esthiaca, & circa Rigam, lingua Liuonica. Rustici prope hanc urbem habitantes & in uerbo domini instituti, orant dominicam orationem in hunc modum:

pater noster qui tu es in cœlis sanctificetur tuum nomen adueniat nobis tuum
Tębes mus kas tu es eckschkan debbesśis, schuuetitz touus uuaartz, Enack moms touus
regnum tua uoluntas fiat sicut in cœlo sic super terram nostrum quotidianum panem
uualstibe, touus praats bus ka ekschkan debbes ta uuursan semmes; Musse denische męysē
da nobis hodie condona nobis nostra debita sicut nos condonamus nostris debitoribus
duth mums schodeen, pammate mums musse grzke ka mesis pammat musse parradueken
ne inducas nos malam tentationem sed custodi nos ab omni malo.
Ne euuedde mums louna badecklepett passarga mums nu uuusse loune Amen.

Hæc pro bona parte habeo à Ioanne Leporicida, homine multarum regum & regionum expertissimo.

BOHEMICI REGNI intra & extra Hercynii nemoris clausuram descriptio.

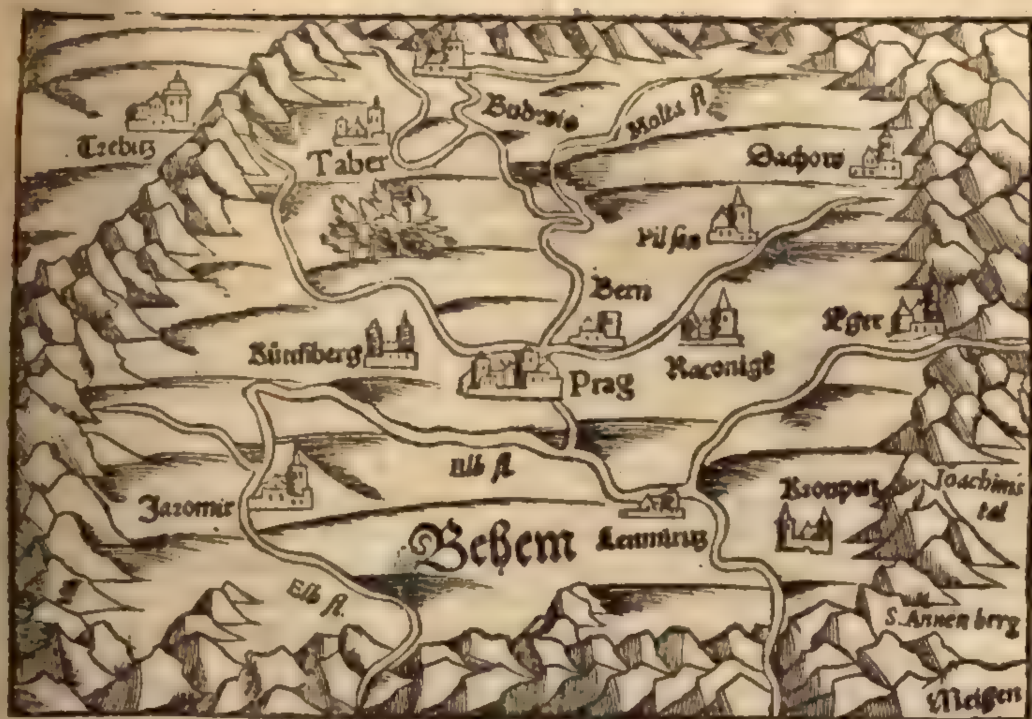

Bohemiæ regio, Germaniæ limitib. inclusa, sylua Hercinia tanquā natiuo muro undiq; cingitur, Albi fluuio media irrigatur atq; quodā alio Multauia nomine ad cuius ripā Praga sita est, amplissima urbs & totius regni caput. Omnia eius flumina quæ uniuersam irrigant terram, in Albim exonerantur. Exoritur aūt Albis in montibus, qui Bohemiam Morauiamq; disterminant, & primo in occidentem, inde septentrionem uersus ubi prouinciam relinquit, per angustias montium & obrupta cōuallium præceps Saxoniā petit, ac inde in oceanū fertur. Gelida prorsus regio, pisce atq; armētis abundās, cū uolucre ferisq;, ordei & tritici ferax, olei sterilis. Ceruisiā optimā facit, quæ Viennā usq; Austriæ uehitur. Apud Litomeritiū colles consiti uitib. ac uineis, acerbū gignūt uinū: ditiores

Albis fluuij origo.

Sermo Bohemicus. ditiores ex Austria atque Vngaria importato utuntur uino. Sermo gẽti & Dalmatis unus est. Mos uetus apud eos seruatur, ut in tẽplo sermone Teutonico plebes doceãt, in cœmiterijs Bohemico. Solis mendicãtibus libertas fuit, qua uellẽt populum lingua instruere: quæ res palam indicat, ait Aeneas Syluius, regionem ipsam olim Teutonicam fuisse, sensimq́ subintrasse Bohemos. Krantzius ex Tacito probat, Boios ab origine gentem Gallicam, tenuisse regionem intra montes quę nunc Bohemia est, inde uerò pulsos à Marcomannis, hoc est, Vuandalis, qui usq; hodie tenent. Nam Bohemi Vuandali sunt, remanente ueteri nomine in prouincia, ut scilicet Boiœmi dicantur à Boijs. Apud Ptolemæum appellatur gens magna Boemi: nec enim unquam habuit Germania maiorem gentem quàm sit etiam hodie Vuandalica, complectens Russos, Polonos, Bohemos, & Dalmatas: testis est una lingua, quadã uarietate, ut sit per diuersas regiones, alternata. Scribit quoq; Syluius de Bohemis in hunc modum: Plebs toto regno bibula & uentri dedita, superstitionumq́ sequax & auida nouitatum. *Zechus & Crocus.* Ponunt quidam Zechum primum principẽ, qui ex Croatia emigrans Bohemicæ gentis fundauerit primordia. Huic Crocus successisse dicitur, cuius hoc solum fertur insigne, quo de nomine suo fundatam reliquit Cracouiam, tunc Bohemis nunc Polonis parentem. Sic enim in ea regione, quomodo & in alijs, sæpe mutati sunt termini in limites ditionum. Croco successit filia Libussa & maritus eius Primislaus, atq; post eos filius eorum Ninislaus, & Mnata nepos, qui duos habuit filios Vratislaum successorem & *Vratislauia.* Vratislaum conditorem Vratislauię. Vratislaus reliquit Neclam successorem & Necla Nostericum. Borsinous illi filius erat, patri suffectus in regnum, & peruenit ad tempora Arnulphi Imperatoris, hoc est, ad annum à Christo nato nongentesimum. Primus hic memoratur, qui Christi sacra inter Bohemos subierit, parens imperio Zuuantocopij regis Morauorum, qui tum Bohemis, Polonis, Slesitis unus imminebat.

De ciuitatibus Bohemiæ.

Praga caput regni Bohemiæ, ciuitas est maxima, sedes pontificũ & regum. Est autem in tres diuisa partes, quæ singulæ sua habent nomina, scilicet Praga minor, uetus ac noua. Minor sinistrum latus Multauiæ fluminis occupat, coniungiturq́; colli in quo sita est regia & sancti Viti augustum templum. Vetus Praga in plano iacet, uniuersa magnificis adornata operibus. Habet enim prætoriũ, forũ, curiã & collegium *Pons Pragẽsis.* Caroli Imperatoris. Iungitur autẽ minori Pragæ lapideo ponte quatuor & uiginti arcuũ. Nouam ciuitatẽ à ueteri distinguit fossa profunda, utraq; muro munita. Hæc quoq; ciuitas ampla est, & protenditur usq; ad colles. Carolus quartus, Imperator & Rex Bohemiæ segregauit ecclesiam Pragensem à diœcesi Maguntina, & consentiente sexto Romano pontifice, erexit eam in archiepiscopatum. Reliquarum ciuitatum Bohemiæ quędam immediate sunt sub rege, numeranturq́; circiter triginta, aliæ sunt sub dominio nobilium & procerũ prouincialium. Habet etiam regio plurimas arces inter quas pręcipuæ sunt Karlstein, ubi regni corona conseruatur, Rosenberg, Suuanberg, Borenstein, Vuartenberg, &c. Vnde quidam barones suas habent cognominationes. Nominant quoq; Bohemi quasdam ciuitates alijs uocabulis quàm Germani, aut ob adiectas uel subtractas uel etiam mutatas literas aliter pronunciant.

Ciuitates

Ciuitates regni Bohemici, regi immediatè subiectæ, expressæ duplici lingua, Bohemica scilicet & Germanica.

In lingua Bohemica	In lingua Germanica
Praha	Prag
Plzen	Pilsen
Budieiouuitzé	Buduuis
Kolin	Kœln
Cheb	Eger
Strzibro	Kuttenberg. Hic fodiunt argentum
Hora	Taber
Tabor	Satz
Litomierzitze	Leimíritz. Fert uinum
Launi	Laun. abundat tritico & fructibus
Robouuinck	Rakonick. Habet optimam ceruisiam
Klatouuy	Glatauu. Præstat optimis caseis.
Beraun	Bern. Hic fodiunt ferrũ, parãtq; op-
Most	Bruck (timas bõbardas manuarias,
Hradetz	Gretz (quas sclopas uocant.
Auscij	Aust. Hic Albis è montibus erumpit
Myto	Maut
Duuuor	Hof
Iaromiertz	Iaromir

Ciuitas proceribus regni subditæ duplicibusq; nominibus hic expressæ.

Bohemicè	Teutonicè
Dub	Aich
Biela	Vuisuuasser
Lantzhut	Lantzhut. Hic fodiuntur gemmæ
Gilouuy	Gilauu. Hic reperitur aurum.
Krupka	Graupen. Hic fodiunt stannum
Krumauu	Krumau. Habet argentifodinam
Pardubitz	Parantur hic optimæ laminæ.
Chomitauu	Crescunt hic optimæ nuces.
Loket	Elbogen. Sunt hic thermę.
Teplitz	Habet & hic locus thermas.
Hantzburg	Hasenburg. Est arx:
Zbraslauu	Aula regia.
Labe	Elbs, id est, Albis fluuius
Vltauua	Molta fluuius.

Fuit Zbraslauu aliquando magnificum monasterium, non procul à Praga iuxta Moltam situm, ubi duces & reges suam habuerunt sepulturam. De insignioribus mineris montium Bohemicorum suprà in Misnia non nihil diximus.

De

De Egrana ciuitate & adiacente regione, potissimum autem de pinifero & aurifero monte Voitlandiæ.

CASPAR BRVSCHIVS POETA LAVREATVS ORNATISS. CLARISsimoq́ue uiro D.Sebast. Munstero, Hebraismi in inclyta Basiliensi Academia professori, Matheseosq́ue studiosissimo, domino ac amico suo singulari, S. D.

CVm audieras superiore anno, uir clarissime, uocatū me esse cum alijs quibusdam Germanis ad excolendam ac humanioribus literis illustrandam, barbarā ac uere Scythicam hactenus Roxolanorum, Moscobitarūq́ue patriam ac gentem, missa ad me humanissima epistola rogitabas, ut si Deo ac fortuna ducib. feliciter in Rhutenorum regnum uenirem, tui illic memor, certi ac explorati quidam de eius amplissimi siue ducatus siue regni partiū situ ac urbibus, incolarūq́ue cum uita tū moribus ad te (qui in totius habitabilis orbis illustratione summa cōtentione uersareris) perscriberē. quod ut ego me fideliter facturū tūc recepi, & pari etiam fide idem pręstitissem equidē, & huic animi tui uoto libentissime ac summo studio respondissem, nisi regiū hoc negociū à quibusdam impeditum & grauib. de causis interceptum esset. Ardeo enim & ipse ea siti qua tu, multarū. uidelicet illustrium rerum uidendarū ac æterno calamo posteritatis notitię cōmendandarum. At ne nulla omnino parte tuæ petitioni acquieuisse aut datæ fidei parū memor fuisse uidear, quod in Moscouia describēda, in tui gratiā facere nescio quis genius prohibuit, id in aliqua saltē Germanię nostrę (cuius tu me uniuersę percursorem & inspectorē scis esse studiosissimū) portiuncula uolui adimplere & alibi neglectū in utiliore fortassis parte resarcire. De natali itaq́ue meo ac maiorum meorum solo & circumiacente patria, de urbe uidelicet Egrana uicinaq́ue Voitlandia, in suscepti à te operis gratiā, ex meis uariè adhuc dispersis ac admodū indigestis chartis, quædam tumultuario profecto ac festinante saltē calamo excepta ac congesta ad te mitto, quæ si tuo opere ac illustri fœtura non indigna tibi uidebuntur, poteris tu ijs ad susceptum uolumen tuum Cosmographum, nō equidē illustrandum (quid enim tu meis nugis illustrares?) sed ampliandum ac dilatandum, mea pace audacter uti: imò non his tantum sed & alijs omnibus monumentis, quæ ego plurimis sine laboribus, plurimis item longis ac periculosis peregrinationibus in hoc unum congessi, ne simili clade illa etiam aliquaado perirent, quemadmodum cum in superiorū tum uerò etiam nostrorum temporū tumultibus, plurima scimus posteritatis notitia dignissima miserè intercidisse. Tu qualecunq́ue hoc meum, in te & tuum opus nouum, studium, boni consule & ueri amici omnia officia de Bruschio tui studiosissimo homine audacter tibi pollicere. Bene uale uir doctiss. Datæ in Bonis Nariscorum sedilibus, Prætorianæ seu Aduocatorū terræ oppido, in quo nūc apud clarissimos parentes uitā agens, monumēta illa plurima olim à me collecta in ordinem reddo, mense Augusto, anni à nato Christo æterni Dei filio 1549.

De Egra ciuitate in primo Bohemiæ aditu sita, G. Bruschij quędam σχεδιασμάτα.

INter alias Bohemiæ urbes Egra neutiquam infima, nō quidem intra Bohemicæ syluæ montana (quæ totum illud regnū, murorum Babyloniorum instar cingunt & ab omni parte clausum firmissime muniunt) sed ad radices saltem eorum montium & ad initium syluæ, in ueteri Nariscorum patria, maxime fertili ac longè amœnissimo agro sita est. Hæc unde originem acceperit aut à quo construi sit cœpta, de eo nemo certi quicquam affirmare potest. Ratio eius ignorantiæ ista est, quod totam eam urbem Anno domini 1270. Maij decimo sexto die, domestico & inquilino incendio miserrime in cineres collapsam ac uastatam esse, ex maiorum nostrorum annotationibus accepimus. Ita ea urbis horribili deflagratione centum ac quinquaginta utriusque sexus ciues cum omnibus urbis priuilegijs, literis, monumentis ac diuitijs perijsse certum est. Hæc ingens calamitas ea etiam sustulit & ex hominum notitia abripuit, quæ in ciuitatis Annalibus de origine

gine & initio ipsius urbis annotata & in fastos relata fuerunt. In quorundã tamẽ monasteriorum uetustis & ante 400. annos scriptis libris ac monumentis inueni Egranã ciuitatem antiquitus ad marchiones Vohburgẽses pertinuisse, quos comites ac dominos in Cham, à superioris Palatinatus ad Regum amnẽ proximeq́ ad syluã Bohemicã sita ciuitate nominatos fuisse, ac sedẽ auitã in Vohenburgo magnifica arce ad Danubium, medio ferè itinere inter Ingolstadium & Kelheimium sita habuisse, ex historiarum & chronicorum penu manifestius est quàm ut longa probatione hic opus fiet. Ego uerò Egram ab ipsis Vohenburgensibus principibus etiã initio conditã esse nõ dubito: unde liquet Egram ante annos etiã 600. fuisse ciuitatẽ non omnino extremæ sortis. Marchionum enim Vohburgensium stemma & nomen annos ante 350 desijsse, eorumq́ ditionis magnã partem ad Bauariæ duces deuolutã esse, non Auentini tantum diligentis illius Germanicarum rerum inquisitoris genealogiæ, sed aliorum etiã chronographorum libri contestãtur. Quod uerò Egra ex ducali oppido facta est ciuitas imperialis, id ita accidit. Erat Vohenburgius quidam marchio & comes in Cham Theobaldus, totã ditionẽ Egranã & omnia circũiacentia loca tenens, princeps pius & religiosus. Is singulari augendæ pietatis Christianæ studio flagrãs, motus item precibus Loicaridis pientiss. matris suæ in Castiliensi cœnobio sepultæ, construxit anno domini 1134. in agro Egrano nõ procul ab urbe ad Vuonderã fluuiolum, insignem Cistertiensis ord. abbatiã, quam appellabat Germanica uoce Vualdsassen: appulerãt enim ibi hæremitæ quidã, qui in uicino nemore tuguriolũ & oratoriũ sibi cõstruxerãt, Deoq́ in tali solitudine usitato tunc tẽporis pietatis genere seruiebãt. Hãc ipsam abbatiã donauit etiã liberalissimis prouentibus, nullus parcens sumptibus, quo & cultum Dei augeret & Deũ sibi propiciũ redderet. Habebat ille ipse marchio thori cõsortẽ, Henrici Bauarorũ ducis filiã Mechtildim, piã ac uitę honestate laudatissimã fœminã, ex qua sustulit filiã Adelheidim, forma & morum elegãtia, maxime illustrem, cuius uirtus cum undiquaq́ celebraretur, petijt eã matrimonij legibus sibi copulari potentissimus princeps Fridericus Imperator, quẽ Itali à rufa barba Barbarossam, alij Fridericũ primũ, & à patria origine Sueuum appellare cõsueuerunt. Nuptiæ regio apparatu in ciuitate Egrana celebratæ sunt anno domini 1179. Dos puellæ erat urbs Egra cũ adiacente ditione omni, recensq́ cõstructa abbatia. Sic Egra ex ducali imperialis ciuitas per hoc, etsi postea iterũ per Episcopum quendam Constãtiensem discissum ac diremptum connubium, facta esse legi, mãsitq́ imperialis annis 136. ad annum usq́ Christi 1315. quo Ludouicus Bauarus, Ratisponę in S. Emerani templo sepultus, omniũ penè sacri imperij electorum ac statuum sententia Rom. Imperator est designatus. Is aũt pontifici & clero Romano inuisus, mox anathematis fulmine à Ioanne 22. percussus excõmunicatᵣ ac imperij gubernatione indignus proclamatᵣ, aliusq́ suggestione eiusdem pontificis contra Ludouicum imperij gubernator constituitᵣ, Fridericus uidelicet Austrius, quem sibi Romana ecclesia magis propicium ac utiliorem subiectionemq́ fore sperabat. Ex hac dissensione, ingens exarsit ac maxime diuturnum ualdeq́ cruentum bellum, neuter enim designatorum Imperatorũ cedere aut oblata dignitate sese abdicare uolebat. Hoc dissidiũ durauit per annos 8. integros. Ludouicũ, qui tãdem summa imperij potitus Fridericum Austrium competitorem suum uicit ac per triennium in arçe Triesfeneck captiuum detinuit, iuuabant imperij electores omnes, exceptis Coloniensi archiepiscopo & Palatino Rudolpho, Ludouici Bauari Germano fratre: omnes itẽ ciuitates exceptis Vlma & Argentorato & quibusdam in Heluetia. Friderico uerò Austrio suppetias ferebant Rom. pontifex, archiepiscopus & elector Coloniensis, elector Palatinus Rudolphus, postea à fratre uictore in exiliũ pulsus, inter ciuitates Vlma & Argentina & multæ ex Heluetia, ut ita paratior & copijs penè instructior esset Fridericus Ludouico. Pugnatum est autem inter eos uaria fortuna pluribus locis, sed omnium acerrimè & extremè anno Christi 1322. ad Oenum inter Oetingam & Mulndorffum Bauariæ oppida in planicie *Vff der Eeben Wisen* dicta, ubi uicit Ludouicus duce Sifrido Schuueppermanno ciue Norinbergensi, uiro præstrenuo ac bellicosissimo, qui in Castel superioris Palatinatus cœnobio cum tali epigraphe terræ mandatus est:

Einem ieden ein ey Dem frommen Schweppermann zwei.

Id est, Vnum cuique ouũ, duo Schuueppermanno honesto. Ex quo rythmo, quis amor, quæ pietas fuerit militum ac totius exercitus in ducem suũ, deficientibus uictualibus, pulchre colligi & deprehendi potest. Ad gerẽdum uerò tam diuturnum bellum, cũ opus esset

Marchionatus Vohburgensis.

Origo Egræ.

Vualdsaßen abbatia.

Egra fit Imperialis ciuitas.

Dißidium in imperio.

Ludouico Bauaro neruo rerum gerendarum, pecunijs nimirum immensis pro sustentatione numerosi exercitus. Egrana uerò ciuitas ab alijs imperij urbib. procul dissita, cū aliquoties de Bohemorum aliorumq; circumiacētia loca tenentium principū iniurijs apud Imp. ac status imperij conquesta esset, cogitauit Ludouicus Imperator quomodo & Egranā urbem à talibus grauaminibus liberaret, & sibijpsi etiam in conficiendo argento ad bellum gerendum cum primis necessario, opitularetur. Vrbem igitur Ioanni Bohemorum ac Polonorum regi, à quo præcipuè uexata & onerata fuerat, acceptis ab eo 400000. argēti marcis hypothecam fecit, anno nimirū dominicæ incarnationis 1315. Per hunc oppignerationis contractum desijt Egra urbs esse imperialis, quæ postea regi Bohemorum parere cœpit, ut hodie adhuc solum Bohemorum regē dominum suum agnoscit, qui quoties in consessu Senatus ab aliquo nominatur, toties ad nomen ipsius totus assurgere cum summa ueneratione solet. Fuit itaq; ipsa urbs hoc anno domini 1549. annis 234. Bohemorum hypotheca. Vnde aquila urbis uetus insigne (quàm antea liberam gestabant Egrani) inferiori sui parte in testimonium talis oppignorationis cācellis inclusa est, ut in adiecto urbis icone uidere est. Ptolemæus in geographico suo opere assignat Germaniæ urbem quandam Monosgadam: eam Bilibaldus Pirckheimerus Egram esse asserit, quibus uerò coniecturis inductus, nescio, nec unquā expiscari potui nominis huius originē. Credo aūt, quemadmodum aliæ quædam Germaniæ urbes alijs olim appellationib. notæ fuerunt, ita Egranæ etiam ciuitati fuisse olim aliud nomen, de quo diu sollicite mihi cogitanti per quietē aliquando oblatum est, Saurstadiam antiquitus fortassis è uicinis acidis fontibus dictā fuisse,

Egra transfertur ab imperio

Saurstadia.

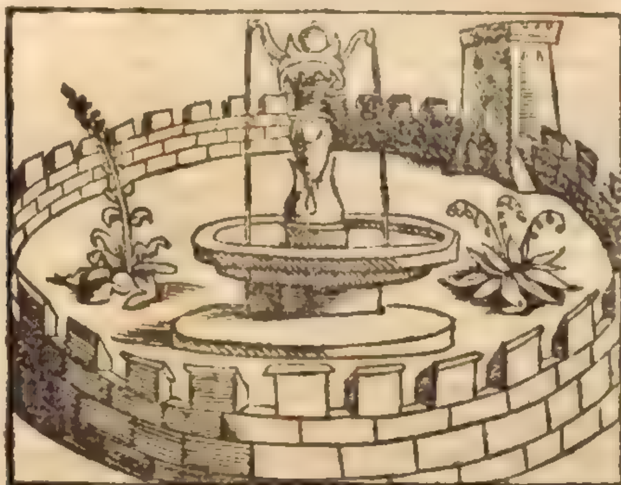

quæ nunc à præterfluente amne dicetur Egra, ut hodie Salisburgum uocamus à prętereunte fluuio, quam antiquitus Iuuauiam esse appellatā scimus. Tantum de reipub. huius primordijs & mutationibus scitur. De situ uerò & ędificijs urbis aliquid etiam me dicere amor dulcissimæ patriæ cogit & impellit. Sita autem est urbs in amœnissima ualle, ad collem cuius decliui maior ciuitatis pars superædificata incūbit. Est duplici muro fortissimo circum quaq; aliquibus etiam locis præsertim à flumine non ambitis triplici: amplissima item ac muro conclusa fossa, turribus uerò plurimis magnifice cincta & communita. Dicitur uulgo Bohemica ciuitas non aliam ob causam, quàm quòd hypotheca est regno Bohemico facta, ut suprà dictum. Regio ipsa finitima à primo Theodone potentissimo Bauarorū duce, post eiectos ex Bauaria Romanos, Nariscis, ut eā excolerēt & incolerent, concessa & adsignata est: inde hodie adhuc Nariscorum terra uel ager, Germanica uerò & corrupta uoce Narisgauia uel Nordgauia dici solet. Ciuitas ipsa promulside, potione ex melle collecta per totam Germaniam celebris famosa est. Hæc potio nullibi preciosior nullibi salubrior coquitur. Fluuiū eiusdē nominis ex monte Pinifero ortum habet amplissimū ac nauigabilem ad meridiem ferè, uersus quam plagam arx etiam urbis condita est, quæ suas quoque singulares munitiōes, muros, fossas ac turres habet. Est in urbe magnificum templum S. Nicolai cum duabus altis ac oriēti soli obuersis turribus. Huic templo uicina ac pene contigua est magnifica domus Teutonicorum fratrum. Est in ea ipsa alia etiam Cruciferorum ac Stelliferorum domus Xenodochio cōtigua. Sunt & Cistertiensium, Franciscanorum,

Egræ situs amœnus.

Promulsis.

CIVITAS EGRANA

ab Egra fluuio iuxta quem locatur sic dicta,

missa in sua pictura ex regno Bohemiæ, cui hodie paret, ab Egranensi prudentiss. Senatu ad me S. Munsterum, instigatore doctissimo uiro & poëta laureato Gasparo Bruschio. Hîc tibi lector ob oculos ponitur, ut uideas quo animo memoratus Senatus affectus sit ad bonas literas, qui & ipse pulchre suo respondere uoluit officio, & posteris indicare, quo ad urbem suam celebrandam flagraret amore.

Egrana ciuitas olim de imperio Romanorum

omanum, hodie uero regno Bohemiæ ſubiecta.

ciscanorum ac Prędicatorũ amœnissima ac pulcherrima tẽpla atq; cœnobia. Est & uirginũ Deo dicatarum & sub Abbatissa militantiũ amplissimũ monasterium ad S. Clarã. Vetus itẽ Parrochia S. Ioannis prope Prytaniũ: Phanũ item Beatæ uirginis, quod Iudęorum scholam ac synagogam fuisse Hebraicæ ac Chaldaicæ templi inscriptiones adhuc hodie edocent & cõtestant. Habet præterea hęc urbs spaciosissimũ ac amplissimũ forũ, cui astat curia Senatoria insignis, in cuius frõte urbis & regni Bohemici insignia depicta sunt. Hęc curia Caroli V. Imp. Rom. augustiss. anno domini 1547. habitatio ac sedes erat, cum ibi collectis exercitus sui copijs mox inde in Saxoniã omne belli pondus deportaret. Curia hæc sex pclaras habet aulas uel hypocausta pro diuersis actionib. & causis, & sex alia pro reipub. ministris cõdita. Sacellũ uerò etiã insigne, S. Trinitati dedicatũ. Sigillũ quo Senatus utit est regia persona ad umbilicũ usq; effigiata, dextra ensem, sinistra regale sceptrũ ferẽs: sub qua integra aquila liberis ac explicitis alis cõspicit. Integrũ & magnum Senatũ cõstituũt ueteri Rom. more uiri centũ, ex quib. nouẽdecim de antiquissimis sunt urbis familijs, patricio sanguine nati. Tredecim alij uocant iudices & scabini: & hi ius dicunt nõ ex scriptis legibus, sed ex receptis ac lõgo usu cõprobatis reipub. Egranæ cõsuetudinibus. Reliquos sexaginta octo Senatores, plebeios uocãt. Ex nouemdecim illis patricijs solent eligi quatuor cõsules. Hi erãt quo hęc scripsi tẽpore nobiles ac prudentiss. uiri. Clemẽs Buchelbergerus ueteri maiorũ nobilitate & splendore celebris, Erhardus Vuernherus, superiore anno à Rom. Hungariæ ac Bohemiæ rege nobilitatus, omniũ eruditione aliqua pstantiũ incõparabilis fautor ac Mœcenas, Michaël Fontanus & Nicolaus Keslerus sapiẽtia & rerũ usu maximi, qs clariss. uiros Deus opt. max. honestissimę Egranæ reipub. diutissime seruet saluos & incolumes. A' Senatus Egrani cõstitutionib. ac latis sentẽtijs nemini integrũ aut liberũ est appellare uel ad superiorẽ magistratũ prouocare. Si quis uerò in Senatũ actionem instituat, Egrani nulli cõparent aut respondent, nisi corã ipso Bohemorũ rege. Habet urbs suas quoq; magnificas ædes frumẽtarias, easq; omni frumentorũ atq; leguminũ genere refertissimas: armamentariũ, itẽ omni bellicorũ instrumentorũ apparatu instructissimũ: molendinas uerò intra muros duas, extra mœnia tres: duo itẽ Xenodochia, quorũ alterum 12. fratrũ domus appellari solet, diuæ uirginis rotundo ac ornatiss. sacello cõtiguũ. Balnea publica quatuor, portas maiores tres, minores & oneratis palustris nõ peruias totidẽ, per quas Cõsules in reipub. negocijs peregre profecti, nocturni tẽporibus introduci in urbẽ solẽt: nemo alius noctu ibi intromittit, imò ne cõsul quidẽ ipse, si in priuatis negocijs ab fuerit. Inter portas maiores una est, pontis porta nuncupata, à ponte ligneo & fortissimo, quo utraq; Egræ fluminis ripa connectitur, ante istã portã est non procul ab urbe nobiliss. fons acidus uulgo der Seyerling dictus, cuius aqua salubris ac gustui delectabilis, æstiuo tẽpore ab utriusq; sexus iuuentute quotidie cateruatim prodeunte paruis urceolis in urbẽ portari ac ibi laborãti plebeculæ uendi solet. Est ante eandem portam ultra flumen amplissimum & præclaris ædificijs ornatum suburbium, in quo magna coriariorum turba habitat, quorum labores plurimum commendantur, & in utranq; Pannoniam aliasq; finitimas prouincias innumeris plaustris auehuntur. Habet Egrana ciuitas duo alia præterea suburbia maxima, quorum unum tres habet spaciosas ac insignes plateas, ac ad unam quamq; plateam munitiss. portas. Alterum habet duos uicos ac totidem portas, utrunq; ampliss. etiam fossas, quibus nocturnis temporibus ab omni uiolentia muniti sunt & tuti, qui illa ipsa suburbia inhabitãt. Est aũt diues & opulenta ciuitas Egra, habẽs circa se præcipua fertilitate luxuriantẽ ditiunculã, quã Egranã ab urbis nomine uocãt. In ea habet S. P. Q. Egranus arces 12. pagos insignes plurimos ac aliud oppidum Raduuitz, aut alij appellãt Reuuitzium, trib. lapidibus ab urbe ad Cossenĩũ montẽ ac fluuiolum sitũ. Habet hæc ipsa urbs suã etiã propriã monetã, eam uerò tam exigui momẽti ut 4. Egranę monetę obuli, constituant unũ tãtum nummũ Noribergens. aut Præcicum. Hęc moneta tãtũ in Egrana ditione ualet. Regia arx de qua suprà dictũ ad meridionalem plagã spectat: in ea solet regiæ maiestat. nomine residere Burggrauius uel præses Egranus. In eius arcis ingressu astat altiss. ac fului coloris fortiss. turris, quę ciuitatẽ spectat. In ipsa arce sunt duo pulcherrima sacella S. Martino & diuę Vrsulę dicata, quorũ alterũ alteri superędificatũ marmoreis singulisq; ex uno saltẽ saxo factis columnis fulcitum est. Extra urbis muros sunt rectè è regione dictæ arcis fragmenta adhuc muri uidelicet firmissimi cũ fossis ac propugnaculis alterius cuiusdã uetustæ arcis Vuinselburgi dictæ. Has duas arces interfluit amplissimo alueo fluuius Egra.

Curia Senatoria.

Senatus Egrensis.

Seurling fons acidus.

Moneta Egrana.

Breuiter tota urbs ornatissima tota pulcherrima est, intus pulchris ædificijs ciuili populo, magnificis ac eximia uirtute præstantibus uiris, illustris, foris uerò amœnissimis ac fœcundissimis hortis & agris, uarijsq; pomorum generibus ac piscoso flumine luxurians. Proximè adiacens prouincia uarijs hodie dynastijs cōstãs, Voytlandia est, quæ ab Aenea Syluio olim Aduocatorum & prætoriana terra dicta, nō erat ducatus quidem integer, sed quatuor tantum Baronum, quos Prætores Romani imperij antiquitus ac potentissimi monasterij in Quendelnburg Aduocatos fuisse inuenio, patria ac ditio, dominorū uidelicet de Veyda, Gera, Gretzio ac Plauhen. Ita ut quicquid oppidorum, castrorum, cœnobiorū, ac pagorum his Baronibus subesset, imperij uidelicet prætoribus, quos ea regio Germanica uoce Voyt appellare cōsueuit, id Voytlandia quasi prætorū terra nuncupare. Huius prouinciæ celebriora oppida hæc ferè sunt Curia Regnitiana, à præterfluentibus fluuiolis ac in Salam ibi cadentibus dicta, ciuitas ampla ac populosa, magnifico S. Michaëlis templo ac potentiss. monialium cœnobio, duobus item opulentissimis Xenodochijs conspicua, Voitlandiæ olim caput ac Baronum de Vueida, hodie marchionum Brandenburgensium. Plauhenium ciuitas & arx, Olsenitzium oppidum cum adiacente arce Voytsbergensi, quàm à Druso quodam siue Romano siue alio conditam esse, à qua item toti regioni nomē hoc initio contigisse & inditum esse, ex duobus uersiculis colligitur, qui tales sunt:

Voytlandia à Germanica uoce Fout.

Curia zum hoff.

Castra locans Drusus hic prætoria nomina monti
Fecit, posteritas seruat & ipsa sibi.

His uersibus ab inepto quodam præfecto sublatis, Germanicum epigramma tale substitutum ac saxo incisum legitur.

Drusus der Römisch uogt, Bawet disen berg in der not
Der krieg inß Teütsch landen pflag, Voytsberg heisst er auff disen tag.
Von dem das gantz vmligend land, Ward allenthalb das Voytland genant.

Reliqua oppida ad Voytlandiam pertinentia, sunt: Adorffum, Vueidonium pulchrum oppidum cum adiacentibus quibusdam cœnobijs, Milsurto & Corona alba, Grouium, Schletzium & quicquid est locorum inter Curiam & Cygneam ad Hellestram amnem situm. Huic ferè toti tractui præsidet ac imperat nunc illustrissimus princeps, dominus Henricus Burggrauius Misnensis ac dominus in Plauhen, regni Bohemici supremus Cancellarius, nuper à potentiss. fratribus ducis, Carolo V. Imp. ac Ferdinando rege Rom. ad ducalem dignitatem euectus ac magna parte eiusdem regionis (quam antea Saxoniæ elector possidebat) donatus. Habet Voytlandia in sua uicinia celebrem illum ac famosiss. montem, quem Piniferum uocant. 4. fluuiorum ad 4. mundi cardines naturæ maiestate permanantium, Egræ uidelicet, Mœni, Nabi ac Salæ amplissimum parentem ac magnā Germaniæ partem inundantum. Egra enim Egranam ditiunculam ac Bohemiam irrigans finito 24. milliariū cursu, prope Litomerizium regiam in Bohemia urbem Albi infunditur. Mœnus Voytlandiæ montana & totā orientalem Franciā perfluens ac multas præclaras utriusque regionis ciuitates præterfluens prope Moguntiam cum Rheno cōfluit. Nabus per superiorē Palatinatū ad Bauariā descendens super Ratisponā cum Danubio coit. Sala lōgo cursu Voytlandiā, Misniam, Thuringiā ac Saxoniā perambulans, amplissimo alueo tribus à Magdeburgo lapidibus prope oppidum Kalb et Dei gratiæ uulgo Gotsgnad cœnobium ampliss. in Albim influit. De his prouincijs & earum comitatibus ac ducatibus possum multa tibi clarissime Munstere cōmunicare, si chartas meas indigestas adhuc euoluero ac in ordinem redegero, quod aliquando fiet. Tu hæc pauca interim boni consule & in honestiss. tuo conatu strenue progredere, quē tibi æternus pater domini nostri Iesu Christi fortunet, teq; nobis diutissime seruet incolumē ac superstitē, Amē. Tuus ex asse Bruschius.

Dux nouus Henricus.

Mons pinifer, uulgo Vichtelberg.

Quando

Quando Bohemia euecta in Regnum.

ANno Christi 1086. apud Moguntiam in concilio principum ab Imperatore Henrico eius nominis quarto Vratislaus rex declaratur, Morauorũ regno, quod antea extinctũ fuerat, & in Bohemiã translato, Polonia, Schlesia, Lusacia, Morauia, Bohemorum regno adiectæ. Gilbertus Treuirorum archiepiscopus cum eo Pragam missus, qui coram prouincialibus regẽ inungeret, regalibusq; adornaret insignibus. Id eodem anno factum, acclamãte populo, Vratislao regi salus, honor atq; uictoria. Suatana quoq; regina cum eo coronata. Post hunc Vratislaum quidam scribunt pluribus annis in terregnum fuisse. Nã Conradum fratrem eius ac deinde Vratislai filios non regis sed ducis tantum nomine usos, tanquã regni decus homini non prouinciæ datum fuisset. Tæduit etiã populum libertati assuetum, adorare regem supra se dominum uenerari regem, uitæ & mortis ferentem arbitrium, temperabãt factum dominãtis, ut ducem potius haberent quàm regẽ. Quin & principes ipsi regis nomine & dignitate temperantes, satis habuere dici duces Bohemorum. Verum Vladislaus quarto loco natus à nouissimo rege, cũ militaret Imp. Frid. tũ Mediolanũ oppugnãti, ibiq; operã nauaret pręcipuã, Imp. remunerationis loco ei coronã imposuit, regẽq; Rom. imperij socium appellauit, & ita auctum dignitate, remisit in regnũ, deditq; ille quæ ferret insignia in clypeo, rubrum leonẽ caudę bifurcatæ in campo cãdido.

Dux præ rege amatur.

Religio Christiana apud Bohemos in sectas scinditur.

INitium dissensionis Bohemorum, fuit simultas scholasticorũ. Nã cum Imp. Carolus anno Christi 1370. publicũ Pragæ gymnasiũ collocasset, idq; summa cura ad bonũ modum prouexisset, cum esset imperator in tãtis reipub. curis maximo affectu deditus literis, aderat aliquãdo disputantibus in philosophia magistris, & captus altercationis dulcedine permãsit auscultãs in quartã horã. Cum ab aulicis admonereť, esse iã dudum cœnæ tempus, quòd fastidio premerentur rixosarum disputationum, ille respondit: Vos cœnã quæritote, iste meus cibus, audire de literis, exuperat omne ciborũ desideriũ. In hoc gymnasio, cũ Teutonici Bohemis pręualuisse uiderenť, indoluere Bohemi quòd ab aduenis superarenť. Ex quibus quidã Ioannis Vuicklef librũ cõparauit, in quo de iure diuino, ecclesiastico, & ciuili, deq; ecclesia & clero multa disseruntur. Hunc Pragæ intulit & ex eo sumptis argumentis, Bohemi Teutones fatigarũt. Multæ quoq; cõtentiones, multa conuitia & inter iuuenes aliquãdo homicidia fiebãt. Teutones hoc uidẽtes & locũ sibi parãtes, supra duo millia, uno die abierunt anno Christi 1408. triũ dierũ itinere pergentes, Lipsensem scholã iam impetrato priuilegio erexerunt. Ioãnes Hus tunc emicuit, uir obscuro loco natus, ex uilla Hus, quod anserẽ sonat, cognomen mutuatus. Hic cum esset per acri ingenio & lingua satis disertus, Ioannem Vuiclephum extulit apud populum, asserens se, cũ ex hac luce migraret, in eum cupere locum peruenire, quẽ Vuiclefus teneret. Huius doctrinam Bohemi renouarunt, habentq; sequentes articulos. Redigunt Romanum pontificem in ordinẽ, neq; eam cæteris antistitibus esse augustiorem ac uenerabiliorem, inter sacerdotes nullum discrimen ducentes. Presbyterum non dignitatẽ sed uitæ meritum efficere potiorem. Animas corporibus excedentes aut in ęternas è uestigio pœnas demergi, aut perpetua consequi gaudia. Purgatoriũ ignem non inueniri quo aliquando expientur. Stultum arbitrantur defunctis parentare, auaritiæ sacerdotalis inuentum esse. Dei optimi maximi, diuorumq; simulachra è medio tollunt. Aquarum palmarumq; ac cæterarum rerum benedictiones irrident. Mendicantiũ religiones, malos dæmones inuenisse. Sacerdotes pauperes esse debere, sola eleemosina contentos, non opes, nõ pecuniam possidere.

Ioannes Vuicklef.

Lipsensis schola.

Articuli Bohemorum.

Liberam

Liberam cuiquam uerbi Dei prędicationem patere. Nullum capitale peccatum, quantũuis maioris mali uitandi gratia tolerandum. Qui mortalis culpæ reus sit, eum iudicant neq; debere seculari, neq; ecclesiastica dignitate potiri, nec etiam parendum esse ei. Confirmationem & extremam unctionẽ inter ecclesiæ sacramenta minime contineri. Auricularẽ confessionẽ nugacẽ & superuacuam esse, sufficere in cubili, aut alio secreto loco sua quenque Deo peccata cõfiteri. Baptisma fluuialis undæ nulla interiecta sacri olei mixtura recipiendum. Cœmiteriorum inanem usum, quæstus tantummodo causa repertum, quacũq; tegantur tellure humana corpora nihil distare. Templum Dei latè patentis ipsum mũdum esse, coartare maiestatem qui ecclesias, monasteria, oratoriaq; consistuunt. Sacerdotales uestes, altariũ ornamenta pallas, corporalia, calices, patinas, uasa huiusmodi nil habere momenti, sacerdotum quocunq; loco, quocunq; tempore sacrũ Christi corpus conficere posse, & petentibus ministrare, sufficere si uerba sacramentalia tantum dicat: itẽ suffragia sanctorum in cœlis cum Christo regnantium frustra impetrari. In canonicis horis cantandis dicendisq; frustra tempus teri. Nullo die ab opere cessandum esse existimãt, quàm quæ dominica nunc appellatur. Celebritates sanctorum reijciendas. Ieiunijs quoq; ab ecclesia institutis nihil inesse meriti. Sunt etiam qui dicunt Bohemorum sacerdotes intantibus ipsis & cunctis alijs indifferenter sub utraq; specie corpus Christi ministrare. Deinde superueniens Picardus quidam ex Gallia gentem alio delirio dementasse dicitur: nam cõtractam uirorum ac mulierum plebem, nudam incedere iussit, commonefaciens scilicet eos primæ innocẽtiæ & requirens tam purũ in homine animũ, qualem primi parentes in paradiso habuerunt. Hęc cum syncera mente, sed imprudenter doceret, autor fuit omnis licentiæ, unde publica & mixta subsecuta est Venus. Cito tamen abolita fuit secta illa. Adscribitũ illis quoq; quòd subterranea habuerint loca, unde & Grubenheimeri uulgo dicti sunt, ubi sacra sua faciebant, inter quæ quũ à sacerdote pro more illud Genesis pronunciaretur, Crescite & multiplicamini ac replete terram, lumina quæ ibi habebantur continuo omnia extinguebantur, & tunc neq; ætatis ulla neq; sanguinis reuerentia promiscuè uiri, & in quam quisq; per tenebras incidit, mulieres cognoscebant, & peracto scelere quum in locũ suum quisque se recepisset, luminaria rursus incendebantur & sacrum peragebatur. Sunt tamen qui excusant hos homines, asserentes nunquam tantum inter eos deprehensam impudentiam, saltem publicam, ut tale quid in suis cõuentibus attentarint. Si priuati quidam talem impietatem exercere conati sunt, sicut & nostro æuo quidam anabaptistæ simili scelere dementati sunt, id non posse hominum communitati imputari. *Adamitæ.*

Bohemi uocantur ad Concilium Constantiense.

DVm hæc apud Bohemos aguntur, generale Concilium apud Constantiã cogitũ, in quo de rebus Bohemicis sermo habitus, patres suadente Sigismundo Imperatore, Ioannem & Hieronymũ Hus ad synodũ euocarunt, qui tunc cęteris eiusdem regni doctiores habebantũ, erantq; populi ductores. Venerũt intrepidi ambo, parati sua defendere. Ioannes ætate & autoritate maior habitus, doctrina ac facundia superior Hieronymus. Rogauerunt patres utrunque, ne plus sapere quàm ecclesia uellent, sed saperent ad sobrietatem, peregrinas opiniones relinquerẽt, ingenia sua, quæ quidem essent nobilissima, Vuickleuitarum insania nõ fœdarent &c. Cum constantes in sua perseuerarent sententia, Ioannes prior ut hæreticus ad mortem iudicatus & combustus est. Hieronymus diu postea in uinculis habitus, quum immutabilem haberet animum, pari supplicio est affectus. Bohemi ubi audiunt exitium suorũ magistrorum, furere incipiunt, concurrunt, sæuiunt, ecclesias & *Comburuntur Ioãnes & Hieronymus Hus.*

omnia sternunt obuia. Obsidentur ciuitates, coguntur in sectam, ni cõsentiant uastantur. Trucidantur mortales, sine discrimine ordinis, sexus & ætatis. Latius serpit malum, foras educunt armati exercitus, Romanorum rex Sigismũdus imploratur, tardius uenit. Interim illi sæuiunt & crescunt, robore & numero, concursuq́ facto, monasteria & omnia religionum loca à fundamentis euertunt, infesti ante omnia fratribus Prædicatoribus & Minoribus, quorum opera periisse magistrum suum Constantiæ queruntur. Magnam Christiani sanguinis uim profuderunt, monachos interfecerunt, moniales stuprauerunt, & alia horrenda mala perpetrauerũt, nedum in Bohemia sed & extra. Multa tum ac uaria prælia sunt facta in gentem furibundam. Duces Saxoniæ, marchiones de Misnia, Coloniensis, Treuirensis, Maguntinus Archiepiscopi, aliquando diuisum, quandoq́ iunctis agminib. in Bohemos sunt inuecti sine magno fructu. Fridericus quoq́ & Vuilhelmus Misniæ marchiones ualidum in eos exercitum produxere, & transitis montibus hostibus occurrerunt magnaq́ facta cęde eos in fugam uerterunt. Anno 1427. Bohemi tantũ excreuerunt in armorum peritia simul & audacia, ut in Austriã ad uicina Viennæ grassantes peruenirẽt, omnia igne & ferro fœdantes. Incensa oppida, euersæ urbes, deiectæ arces. Ducunt deinde Morauiam, Slesiamq́, nulli sexui, ętati uel ordini deferunt, peruagantur Misniam & Lusatiã, magnamq́ crudelitatem exercent in clericos & monachos. Idem egerũt anno Christi 1430. solita rabie & noua immanitate Slesiam debachantes. Peruasit metus Bohemorum omnes Germaniæ prouincias, quando nihil erat inuium tantæ ferocitati. Vnde factum est, ut omnes ubiq́ urbes nouis se fossatis & propugnaculis communirent: Erfordia, Iena, Magdeburgum, Brunsuigum, Luneburgum &c. Quo tempore cũ ageretur 1431. annus Sigismundus Cæsar magnum agebat Nurenbergæ conuentum principum, & conuenit inter omnes ut in proximam ęstatem generalis fieret expeditio in Husitas, in eam rem cruciata prædicabatur. Magno conatu res inchoata, non tam lætos habuit exitus quàm alacres. Anno 1434. Bohemiæ barones & proceres magna parte catholici, collecto magno agmine, armis Husitas cogere cœperunt, ut ad matrem ecclesiam remigrarent, profectiq́ Pragam intromissi sunt in urbem ueterem, quam magna parte tenuere Teutonici fideles cum aliquanta parte Bohemorum. Primo mane, qui fuit dies dominicæ ascensionis nouã ciuitatem, quæ redundabat Husitis, inuadunt, nihil tum formidantem, oppugnaturq́ ab urbe ueteri noua ciuitas, & magno impetu incurrunt catholici, sæuiunt sine discrimine in omnem ordinem, ætatẽ & sexum: nec illi segniter se tuentur. Ferunt eo die ad duo & uiginti millia Husitarum concidisse: magna ibi præda, quæ per multos annos ex uicinis prouincijs & urbibus conuecta fuit. Profecti autem catholici cum copijs suis ad oppida & arces Husitarũ, exturbauerunt eos, sed non omnino potuerunt eos delere. Laborarunt reges, principes, pontifices & alij magnates, ut Bohemos reducerent à suis opinionibus, uocabantur etiam ad Concilium Basiliense & monebantur ut cantum & reliquas ceremonias ecclesiasticas, sacerdotum consecrationes, diuorum imagines, aquæ & salis benedictiones, altarium ornamenta & similia rursum in suis ecclesijs instituerent, reliquisq́ ecclesijs conformes se facerent: & quidem aliqui in his obtemperabant eis, alij autem ista nedum pro rebus puerilibus uerum & pro nociuis habebant, utpote quæ à Deo abducerent & à fiducia ipsa in solum redemptorem ponenda.

Bohemi bella excitant.

Cruciata cõtra Bohemos.

Regum & ducum Bohemiæ genealogia.

Recitauimus supra aliquot ducum nomina, qui à Zechio usq́ ad Christianismi susceptionem præfuisse traduntur, nunc eos suo ordine describemus, qui post susceptam Christi fidem rerum in Bohemia sunt potiti. Variant autem quorundam nomina apud autores, ut quem Pius Zechium, Krantzius eundem Zechum uocat. Sic quem ille Primislaum appellat, eum iste Prinslaum uocat.

Borsinous

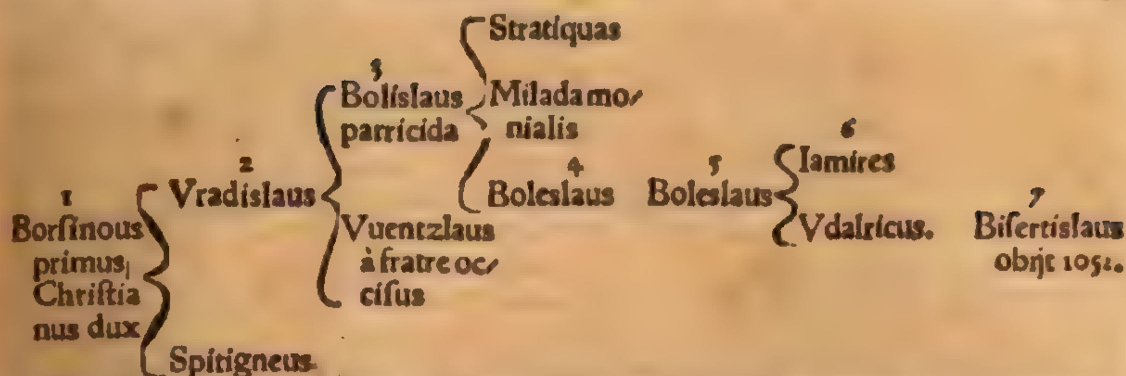

1 Borsinous decimus fuit dux ex primo Zechio, subijtq; lauacrum regenerationis sub Arnulpho Imperatore. Sustulit ex Ludmilla uxore duos filios, Spitigneum et Vradislaũ. Primus moriens sine filijs, fratri principatũ reliquit. 2 Vradislaus moriẽs reliquit duos filios Vuentzlaum & Bolislaum, dissimili uirtute adulescentes. Vuentzlaum instituit in pietate Christiana mulier Ludmilla auia eius, & Bolislaũ Drahomitia mater eius, mulier impia. De Vuentzeslao hæc referuntur: Potus cibiq; parcissimus fuit, corporis maiestate decorus, uirginitatem ad ultimum uitæ seruauit, diuina officia nunquam neglexit & incredibili deuotione fidem Christi ambiebat, qui propter nomẽ eius mira populi charitate atq; admiratione celebratur. Sed quanto cæteris acceptior erat, tanto acrius in se odium fratris matrisq; concitabat, ac propterea licet dimittere seculum destinasset, hostes eius impatientes moræ, piam principis intentionem scelere præueniunt. Fit conuiuium apud fratrẽ, matre iubente uocatur Vuentzeslaus, ingressusq; ille, fratris manu percussus interijt, trãslatus ad meliorem uitam. 3 Boleslaus morbo assumptus post parricidium interijt, atq; mater eius tanti sceleris incitatrix, fertur apud arcem Pragensem terræ hiatu absorpta. 4. Boleslaus patruo quàm patri similior, Deo deuotus, hominibus iustus, ut erat, apparebat, 20. ecclesias erexit. Stratiquas uerò dum ad episcopatũ eligitur, cõtempsit, quòd non is quem deposceret, locus uideretur. Inde uerò cum alium locũ ambiret & ab archiepisc. Maguntino consecraretur, arreptus à dæmonio infelicem exhalauit animam. Porro Milada soror sacris imbuta literis, autoritate Rom. pontif. monasteriũ S. Georgij in arce Pragensi construxit, ibiq; sacerdos consecrata est. Eadem quoq; S. Viti ædem à Vuenceslao fundatam, in pontificalẽ eleuari obtinuit. Ditimarus natione Saxo primus fuit Episcopus, cui Adelbertus Bohemus successit. 5 Boleslaus. Hunc alij Vdalrici & Iamiris fratrem faciunt. Rebus Bohemicis tum suberat insignis ciuitas Cracouia: at Mesco dux Poloniæ contempta Bohemi adolescentia Cracouiã intercepit, suoq; iuri subdidit. Venitur ob eam rem ad graue bellum, multa inuicẽ irrogantur ferro & flammis incõmoda. Demum dum mutuum colloquium inter principes instituitur, & Bohemus minus cauit insidias, à Polone Mesco opprimitur. Alij scribunt Boleslaum prope Cracouiam in cõuiuio captum, luminibus priuatum, & comites eius crudeliter necatos. Reliquit aũt iste Boleslaus duos filios, aut secundum alios fratres, Iamirẽ & Vdalricũ, mortuusq; est anno 1030. Annales Poloniæ longe aliter sentiũt de Cracouiæ à Bohemis & Bohemiæ à Polonis subiugatione, nẽpe Boleslaum ducẽ, & deinde primũ regẽ Poloniæ, Poloniã liberasse ab omni externa iurisdictione, & insuper multas alias terras suo subiecisse imperio, sed quas ignauus filius eius Mesco post ipsum rursum perdidit: quin & Bisetislaus dux Bohemiæ ingressus Poloniam, illam misere uastauit, donec Casimirus monachus uocatus ad regnum Poloniæ, ducem Bohemiæ ad homagium coëgit. Postea uerò desinente regno Poloniæ cœpit regnum Bohemiæ, sicq; per uices hęc duo regna aliquãdiu mutuo sibi fuerũt exitio. 6 Iamires. Alij appellant eũ Ianurẽ fuitq; natu maior & successit patri in ditione. Vdalricus uerò amplexus militiã, sequebatur regẽ Romanorum Henricũ sanctũ. Et cũ audiret patriã à Polonis laborare, impetrata à rege uenia, Bohemiã repetiuit, & magno labore repressis hostibus, fratrẽ regno non idoneũ excæcauit, ipseq; præfuit magna cum laude. Expugnauit quoq; Mesco dux Pragam ciuitatẽ, Vissegradum autem arcem, in qua erat dux Iamirus, expugnare nequiuit. Interim Vlricus congregato exercitu, subito irruit in Polonos qui Pragam occupauerant, & occidit multos. Euasit tamẽ Mesco cũ paucis in Poloniam. 7 Bisetislaus & ab alijs Bizetislaus, quum adoleuisset, Iutham Ottonis Imperatoris secundi filiam, quę apud

Diuus Vuenceslaus.

Primus Episcopus Pragensis

Praga à Polonis expugnatur.

Raptus regiæ uirginis. Ratisponam in monasterio nutriebat, quāuis nunquā uidisset sola fama commotus ut rapuit, solusq; cū illa ad patrē perrexit, comitibus uelocitatē eius nequeuntibus assequi ab Imperatore ex fuga retractis atq; occisis. Non improbauit pater Vdalricus factum, sed admiratus audaciam, tantum se filium genuisse gauisus, matrimoniū cum rapta in Morauia celebrari mandauit, tanto prestantiorē filium estimans, quāto nobilius est Imperatoris quā uillici filiam amauisse. Pater autem puellæ incōparabile nefas detestatus, quod auderet uir imperio subiectus, tantā irrogare Imperatori domino suo iniuriā, iureiurādo affirmat exercitum in Bohemiam ducturum, terram malis affecturum, sibiq; sedem in medio regni collocaturum. Statimq; cū exercitu Bohemiam instar torrentis cuncta secū rapientis ingreditur. Contra Vdalricus filiusq; castra mouent. Iam duo exercitus ad iactum teli cōuenerāt, tum Iutha cuius ex iniuria bellum ortum, crinibus sparsis, scissa unguibus facie, uicto periculorū magnitudine muliebri pauore, ausa telis sese inferre uolantibus, inter primas acies *Oratio filiæ ad patrem.* prosiliens patris alloquiū priusquā furor ardeat amplior exposcit. Quo impetrato, Fateor inquit pater, iustum te bellū mouisse, cuius filia rapta est, illumq; pœna dignum qui te contempsit, nisi compulisset amor, cuius cæca cōsilia sepe ueniā meruēre. Sed age obsecro, pone ante oculos quem armis insequaris: gener tuus mihi maritus cui tanto pere irasceris, & fortasse nepos tu9 eius filius in uentre meo conceptus est. Parce oro filiæ, parce nepoti, patrem illi mihi uirū dimitte. Nō est degener maritus, nec solui consummatū matrimonium Rom. ecclesia sinit: nec tibi uictoriæ potestas est: utriq; uires, utrique belli artes suppetunt. Mars dubius casum respicit. Ne obsecro pater, mei causa tantam militiam morti obijcito: parce cui *Iuramentū impium non seruandum.* ego prior læsa, peperci. Illachrimatus pater audita filia, facturumq; se quod illa uellet nisi obstaret iuramentum. Tum Iutha. Et maritus, inquit meus, iureiurando astrictus est, Teutoniam armis lacescere, sed uana religio, quæ, sceleri locum, facit. Vim criminib. sacramenta non addunt. Inueni tamen si libet uiā, qua te simul promisso uirūq; soluā. Veniet cum patre gener ad pedes tuos, ueniam commissi petet, te regem, te dominum profitebitur: neque impedimento erit, quo minus sedem in medio Bohemiæ colloces, ibiq; ius dicas. Placuit Imperatori cōsilium filiæ atq; in eius uerba fœdus ictum, exercitus consalutati & in *Boleslauia.* Boleslauia, quæ umbilicum Bohemiæ tenet, sedes Imperatoris lapidea erecta, perpetuum rei monumentum principibus terræ insigne datū imperialibus aquilæ. Exinde Bisetislaus Morauiam ex paterno indulto rexit, Polonosq;, qui magnam eius partem occupauerant, bello deleuit. Extendemus nunc consequenter genealogiam principū Bohemiæ, initium facientes à Bisetislao.

- 7 Bisetislaus
  - 8 Spitigneus
    - Bisetislaus.
    - Ludmilla
    - Iuditha
    - Boleslaus
    - Borzineslaus
  - 9 Vratislaus rex
  - 10 Conradus
    - 11 Vladislaus.
    - 12 Sobeslaus
  - Iaromirus episcop.
  - Otto

Vradislaus secundus

13 Fridericus.

- 14 Primislaus
  - Vuenceslaus
  - 15 Ottocharus qui & Primislaus quintus.

Dum

Dum hæc aguntur anno post Christum natum. 1050. Boleslaus apud Cracouiã excæcatus interijt. Vdalricus quoque uita functus est. Quare cognita, Iaromires & ipse cæcus, ducatum Bohemiæ suopte ingenio nepoti dimisit. Bisetislaus ergo Polonos, ultimus auũ, pulsare bello non timuit, Cracouiãque armis captam funditus euertit. Gneznã quoque metropoliticam urbem diripuit. Quod cũ Imp. Henricus accepisset, indignatus, Bisetislaum aut resarcire Polonis damna aut bellum expectare iussit. Ille nihil se Imperatori nisi tributũ debere respondit à maioribus institutum. Pendebat autem dux Bohemiæ Imperatori quotannis 120. boues & argenti puri 150. marcas, id se neque neglexisse hactenus neque neglecturum. Imperator his auditis ex Ratispona in Bohemiam copias traducit, Bernhardo Saxonum duce ex altera parte cum exercitu properare iusso. Ingressus syluã præcisis arboribus iter intercœptum reperiens, milites securibus uiam aperire iubet. Magnus hic labor equiti, erant enim uastæ magnitudinis arbores, multaque robora incidenda, priusquam iter pateret. Ob quam rem quum ad interiora peruenissent, fessi ac sitibundi proiectis armis flumina petunt. Tunc Bisetislaus ex insidijs prodiens, palantes atque inermes aggressus, stragem haud paruam fecit. Imperator repentino commotus malo, multis suorum desideratis, fuga salutem petit. Bernhardus uero, quem Syluius Othardum, fines Bohemiæ ingressus, septentrionalem prouinciæ partem longe lateque populatus his cognitis cum præda domum reuertitur. Sequenti anno Imperator & Bernhardus maioribus collectis copijs redeuntes, transmissa sylua, ferro ac flamma cuncta uastarunt, Bisetislaũ armis differentem intra Pragæ mœnia obsidunt. Is animo fractus ueniam petijt, & dictæ sunt pacis leges quas uoluit Imperator, & trium annorum tributũ pensum. Mortuus est autem Bisetislaus anno 1052. in Aprili. 8 Spitigneus post patrem imperio potitus, omnes Teutonici generis Bohemia excedere iubet, nec matri Iuthę potestatem manendi facit. Exinde Morauiam infestis petens armis fratres, bello aggreditur. Vratislaus audito germani aduẽtu, fugit ad regẽ Andream in Vngariã. Conradus & Otto fratri se dedunt. Vxor Vratislai capta, aliquandiu in uinculis habita, tandẽque dimissa dum uirũ in Vngaria petit, uicina partui in itinere decedit. Mœstus ea re Vratislaus, ab Andrea rege consolationẽ accepit qui filiã suam Adelheidim nuptam ei tradit. Quod uidẽs Spitigneus, fratrem reuocauit & cuncta quę armis abstulerat restituit. Iutha uerò à filio deiecta, quũ secundo nupsisset, breui mortua est. Mortuus est & Spitigneus, & succesit ei Vratislaus, qui Morauia inter fratres diuisa, Iaromirum, quem pater ecclesiæ dedicauit inuitum, ordinari iussit. At is ad Poloniæ duces fugiens militarem disciplinã sectatus est, sed reuocatus, Pragensis Episcopus factus est ac mutato nomine Gerhardus appellatus 9 Vratislaus anno 1086. ab ortu Christi Maguntiæ in concilio principum ab Henrico quarto rex declaratur, Morauorũ regno & iam extincto in Bohemiam translato, Polonia, Slesia, Lusatia, Morauia Bohemorũ regno adiectis. Chronica tamen Poloniæ paulo aliter sentit, ut suo loco dicemus, & iã quoque memorauimus. 10 Vita functus Vratislaus, nõ filium sicut optauerat, sed Conradũ fratrem habuit successorẽ. Qui septimo mense potitus Imperio, morbo correptus, nepotibus ex fratre locum fecit. 11 Vladislaus iste à Friderico primo sibi & posteris regiam dignitatem obtinuit, quam Conradus pater & fratres eius non habuerunt, sed ducis tantũ nomine usi fuerunt. Hic pontem super Multauiam, quo uetus Praga minori iungeretur ædificauit, in 24. arcus protensum. 12 Sobeslaus quinque annis ducatu non regno functus, à prouincialibus exactus in exilio interijt. Krantzius scribit Sobeslaum istum ex primoribus procerum fuisse & ditionem sibi non debitam occupasse, filium regis sui paterna ditione exclusisse: qua propter actus in exilium legitimo hæredi fecit regni locum. Fridericus is erat, cuius nomen genti alienũ, declarat honori Imperatoris datum, ut ex eo uocabulum sortiretur. Sed neque diu ille præfuit, abstinuitque regio nomine, quòd perinde chariorem se proceribus sperabat. Succesit Friderico Conradus uir nobilissimus, sed qui Imperatorem in Italiam sequutus in agmine moriens defecit. Sitislaus qui & Henricus dictus exinde accepit Bohemiæ gubernacula, regio & ipse temperans nomine. Et quum esset Pragensis episc. 16 annis pontificatũ simul & principatum Bohemiæ tenuit. Cui morienti frater Vuentzeslaus succesit, qui & ipse cum patribus suis regio nomine temperauit, siue quòd magis ui quàm iure impetrauerunt, siue quod Rom. regis indultum sumendæ coronæ, more maiorem obtinere non ualuerunt. Vuenceslaum Primislaus Vladislai secundi filius, ditione eiecit & à Philippo Rom. rege Friderici filio, coronam regni est adeptus. 14 Primislaus

Cracouia euertitur.

Strages in Bohemiæ sylua.

Morauiæ regnũ transfertur in Bohemiam.

Pons Pragẽsis

Rex & Episcopus.

partum seu recuperatum regnum Vuenceslao filio reliquit, & Ottocaro Morauiam dedit. Fuit autem Vuenceslaus monoculus, qui sine liberis decedēs, regnum Ottocaro reliquit, quem Odoacrem Itali uocant. Hic Margaretā Friderici ducis Austriæ sororem & iam anum duxit uxorē repudiata sorore marchionis Misnensis, nec tam coniugis gratem quàm dotem animo uoluens, sterile iniꝫt coniugium. Inhærebat enim illi Austria ueluti hæredi. Vlricus quoqꝫ Carinthiæ dux destitutus uirili prole, accepta pecunia ab Odoacre, designauit illi regiones Carinthiā, Carniolam, Marchiā Sclauonicā & multas alias regiones, unde Bohemus iste non parū intumuit. Fuit tamē illi marchio Misnensis magnum negocium ob repudiatā sororem, unde magni motus in Bohemia & extra excitati: at Odoacer ingente sua regnum tenuit, omnium regum potentissimus. Fundauit in littore maris Balthici anno 1254. præclarā urbē, cui nomen indidit, ut Mons regalis diceretur, sedes nunc magni magistri ordinis Teutonicorum. Quantum aūt huius regis aucta fuit potentia, tantum etiam insolentia creuit: uiuenteqꝫ uxore eius nouissima, quæ sibi tantum imperium adiecerat, alteram superinduxit, nempe Cunigundam, regis Massouiæ filiā. 15 Ottocarus. Multa scribuntur de Ottocaro siue Odoacre isto, quæ tamen partim in patre & partim in filio eiusdem nominis facta uidentur. Rudolphus de Habspurg tunc præerat imperio: qui cum pridem regis Odoacri curiæ magister fuisset, minoris à rege pendebatur. Misit ergo Cæsar Rudolfus legationē regi, Austriam, Carinthiā cum cæteris prouincꝫs reposcens, quando nec Austria muliebre feudū esset, nec Vlricus prouincias suas iniussu Imperatoris uendere poterat. Recusat rex & armis tueri parat, quod legitimo accepisset titulo. Erantqui se interponerent uiri sensati bello, quod exoriri timebatur. Effecerant inter utrosqꝫ reges tractātes serio, Bohemus modestior factus, Austriā redderet Imperatori, atqꝫ exinde datis ac ceptisqꝫ filiab. affinitas utrinqꝫ iungeretꝫ, & prouinciæ de quib. lis esset, dotales fierent. Adeptus Austriam Rudolfus, Otto carū in uerba sua iurare more maiorū suorū exposcit. Id superbo regi grauius uisum, tanqꝫ ex domino seruus fieret. Discordia hinc noua oritꝫ, indicitur utrinqꝫ bellū. Quumqꝫ in certamen instructa acie utriqꝫ descendissent, uixqꝫ mille passuum interiectum esset spacium, Ottocarus Rudolphi copias uereri cœpit, atqꝫ illico de concorcordia cogitauit: mittit legatos per quos iuraturum se rite pollicetur, si modo ho-

Odoacer rex potentissimus.

Austriæ feudū uirile: alij tamē aliter scribunt

noris sui causa intra augustale tabernaculum clam id fiat. Accepit conditionem Imperator illiusqꝫ lepido commento pudorem elusit. In medio spacio augustale intenditur Imperatoris iussu, suggestus hercle sublimis intus, cum sella paratur. Mox ipse diademate imperatorꝫsqꝫ insignibus sane conspicuus, considentibus imperꝫ electoribus, cæterisqꝫ in subsellꝫs rite, proceribus, Ottocarum acciri iubet. Is cum paucis optimatibus tentorium ingressus præreuerenter suggestum conscendit, ac supplex ad eius genua constitutus, dux ex more solenne sacramentum præstat, ecce tentorium ex industria compositum,

[illegible] com- [illegible].

in quatuor

in quatuor partes ex improuiso solutum decidit, callida ruina Ottocarum ad Cæsaris genua supplicē, utriq; exercitui spectatū exhibuit. Hinc Alemāni gloriosum & è solio præsidentē Imp. hilares, hinc tristes Bohemi supplicantē regē spectabant. Subticuit Ottocarus in præsentia, & indignatione cōpletus domū rediit. Hoc ubi uxori nunciatum est, tot uirū illa conuitiis affecit, donec aduersus Imp. abolendæ huiusce turpitudinis gratia bellum instaurauit. *Morosa uxor.* Rodolphus uiolato fœdere, pòst ubi se ad bellū prouocari conspicaretur, exercitum reparat, & haud procul à ripa Danubii utriq; conuenere, datoq; signo manus conserunt, dimicatur atroci, diu utrinq; pugna: cecidere ex utraq; parte plurimi. Tandem inclinata acie, Bohemorum strages longe maior fuisse dicitur. Interiit quoq; inter plurimos Ottocarus ipse, anno salutis 1278. Habes quoq; supra in descriptione Austriæ hanc historiā paulo fusius descriptam. 16 Vuenceslaus iste cum pater interiret natus fuit annos septē, atq; ob id regnum tutorio nomine ab Ottone marchione Brandenburgēs. 5. annis fuit gubernatū. Vuenceslaus adultus factus, duxit uxorē Iuthā filiā Cæsaris Rudolphi antea sibi despōsatā. Soror autē eius Agnes nupsit Rudolpho Rudolphi regis filio, qui tamē nō diu uixit, relicto filio Ioāne, qui postea patrum suū Albertū regē Rom. interfecitq;. Vuenceslai uerò regis Bohemorū tāta fuit uirtus, ut Imperatore Rudolpho moriēte, illi à principib. Romanū deferret imperium. Sed qua uirtute promeruit, eadē modestia recusauit, asserēs satis superq; sibi laboris esse, paternā ditionem æquis legib. gubernare, externis se libenter abstinere, cedereq; dignioribus, uir tanto imperio magis donandus, quo magis à se abegit. *Vuencelai uirtus.* Præfuit autē regno sex annis, præmatura morte sublatus. Bohemi mortem eius magno mœrore sunt prosequuti. Fuerat enim māsuetus & clementiss. princeps, sanctitatisq; admirādæ. 17 Vuenceslaus iste successit patri, moribus tamē eidem longe dispar. Nam quum ebrietati & luxuriæ indulgeret, aliorum bona diriperet, aliorumq; uxorib. illuderet, apud Olmuncium Morauiæ ciuitatem in domo Decani pōtificalis trib. uulnerib. confossus, duodeuiginti annos natus interiit. Deprehenditur homo Thuringus cruento gladio, *Rex cōfoditur* & priusquam de coniuratis & de crimine cōfessionem faceret, ab imprudēti populo laceratur. 18 Henricus princeps Carinthiæ, qui Vuenceslai sororem Annam uxorem habuit, creatur rex post Vuenceslaum. Albertus uerò Cæsar pulso Henrico Rudolphum filium suum cōstituit regem, tradiditq; ei in matrimoniū Elisabetam Vuenceslai senioris relictam. Qui quum magna Bohemorum spe regnare cœpisset, subitaneo morbo correptus, primo regni sui anno absq; pueris decessit, rediitq; memoratus ad sceptra.

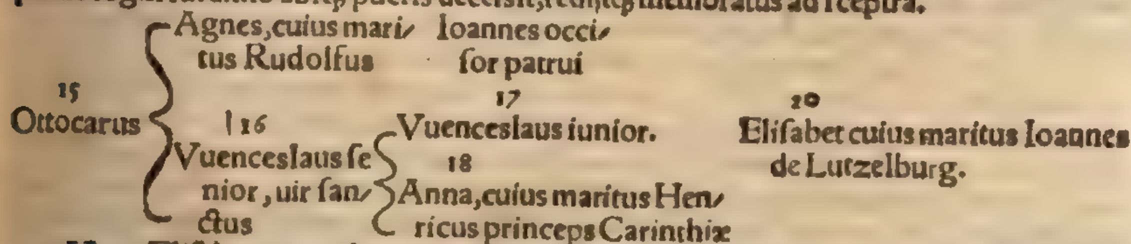

19 Hanc Elisabetam quidam aiunt fuisse alteram sororem iunioris Vuencelai, alii asserunt filiam eius fuisse. Quum igitur Henricus regnum Bohemiæ iterum adeptus esset, & Albertus Cæsar cum magnis copiis Bohemiam ingressus, regionem longe lateq; afflixisset, Henricum tamen regno deiicere non potuit, prius ipse à nepote occisus, quàm mediata in Bohemos exequeretur. Henricus postea comes Lutzelburgensis electus in Rom. regē, dictam Elisabetam 19. annos natam, clam iussam ad se uenire, apud Spiram Ioāni filio suo quatuor annis minori matrimonio coniunxit, fecitq; filium regem Bohemiæ. Retinebatur quidem Henricus Carinthiæ princeps & muniuit Pragam, sed oppidanorum proditione ciuitas Ioanni fuit tradita atq; Henricus effugit. Ex eo tempore usq; ad Sigismundum Imperatorem, Bohemia in potestate Lutzelburgensium annis fermè 126. fuit.

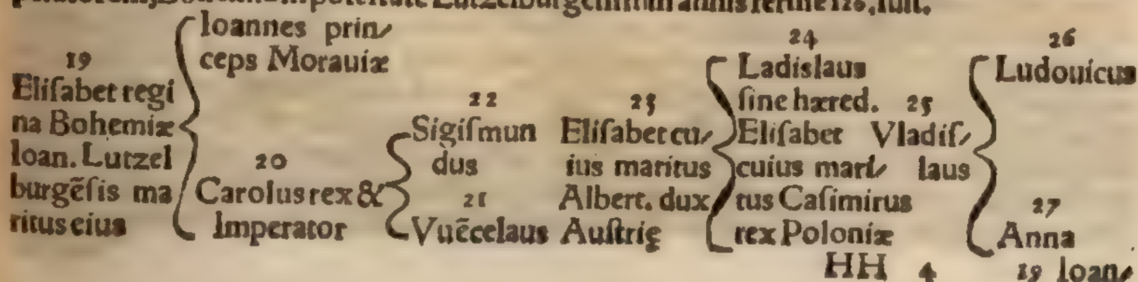

19 Ioannes Lutzelburgens. potitus regno Bohemiæ habuit multa intestina bella: quin et contra Australes bellum gessit & triumphauit. Casimirum quoq; Polonum coëgit, ut sibi solueret uiginti millia marcarum argenti pro iure suo quod habuit in regno Poloniæ. Cracouiā tamen obsidione cinxit, sed deficientibus commeatibus abire compellitur. Sub senectutem eius lite implacabili inter Philippum Gallum consanguinem eius & Eduardum Anglum excitata, Gallus Bohemum cum filio pro auxilio precatur, magnamq; pollicetur pecuniam, quam Ioannem regem Bohemum quidam affirmant accepisse & pro coronatione filij erogasse. Cum autem Gallus cum copijs suis subsequeretur exercitum Angli, qui in sylua delituit, in insidias hostis decidit, stragemq; immensam passus, cum summa ignominia fugit, uiginti millibus suorū occisis & prostratis. Inter quos rex erat Bohemiæ Ioannes cæcutiens (nam à medicis excæcabatur, qui eum ex toxico aliàs liberare nequibant) dux Lotharingiæ, comes Flandriæ, & multi alij insignes & electi milites. Carolus Ioannis regis filius, aufugit. Anglus uerò contemplatus cadauera post cædē, & Ioannem Bohemum prostratum uidens, dixit: Alius certe lectus deceret Bohemiæ regem. Tum in Lutzelburgū fecit illum deportari. Regnauerat aūt in Bohemia 35. annis, & tandem cruentis. se immiscuit bello. 20 Fuit Carolus triginta annorum & unius quum patrem amitteret, in baptismo Vuenceslaus & in confirmatione à Carolo Frācorum rege Carolus uocatus, apud quem pueritiæ rudimenta peregit. Fuit uir magnorum operum, qui regnum Bohemiæ tum religionis cultu, tum legum ac morum disciplina illustrauit. Anno Christi 1361 schola liberalium artium ab eo Pragæ est erecta, noua ciuitas mœnibus cincta, palatium regium magnificentissime extructum, monasteria multa fundata, arces constructæ admirabiles, pax toti regno reddita. Ioanni fratri suo Morauiam possidendam concessit, Vissegradum nouis muris ac propugnaculis communiuit, & pontem Multauiæ, quæ corruerat restaurauit, ecclesiam Pragensem in metropolim erexit, quum antea Moguntino pontifici subiecta esset. Clarus profecto Imperator nisi Bohemici regni gloriam cum iactura Romani imperij quæsiuisset. Illud quoque nomini suo non paruam iussit maculam, quòd Vuenceslaum filium maiorem in Imperio sibi successorem adhuc uiuens ordinare conatus est, idq; pecunia. Nam cum principes electores haud facili ad eam rem trahi possent, quòd uirtute obtinere non potuit, precio comparauit, promissis cuiq; electori centū millibus aureis. Quos quū representare non posset, publica illis Romanæ reipublicæ uectigalia obligauit perpetuum imperij malum. Hæc Pius papa. 21 Vuencelaus ætatis suæ anno secundo, permittente patre regni Bohemici sceptrum assequutus, exin sollicitāte patre Carolo annos natus quindecim eligitur in Rom. regem, & deinde Aquisgrani cū Ioanne prima eius coniuge coronatus. Sub eo multa fiebant in Bohemia scandala & enormia facinora. Miseri Iudæi populari tumultu spoliantur sine causa, uiri quoque insontes sine noxa exquisitis & nouis cruciatibus plectebantur. Nimia itaq; Vuenceslaus usus tyrannide, tandem à baronibus regni captus, quatuor mensibus & diebus 7. custodiæ est traditus, donec per fratrē suū Ioannem marchionē ducem Lusaciæ & Procopium Morauiæ marchionem est liberatus nō sine reipub. ingenti iactura. Cū ergo tyrānide, socordia, luxu omnia fœdaret, cōquestu prouinciales Sigismundo fratri regi Vngariæ, iterū à Sigismundo est captus, & ut securius custodiretur, Alberto duci Austriæ est traditus. Sed cū negligenter custodiretur, fuga elapsus, regnū repetijt, rursusq; eo potitur: neq; uitam emendans aut mutans, uino, uentri, Veneri dies noctesq; inseruiuit. Et ueluti porcus domi clausus ac saginatus, neq; regni negocia solerter ordinauit, neque ecclesiæ schisma extirpauit, & ideo ab imperij principibus crebro admonitus cum nil curaret, imperio est deturbatus. Et quum post Ioannem Hus alius surgeret Ioannes ordinis Præmonstratensis, & cum sua sequela in regiā prorumperet, orans Vuenceslaum ut designaret sibi ampliores ecclesias, quòd iam populi maiorē obtinerent partem, conuersus rex ad Nicolaum quendā, qui pro multitudine loquutus fuerat, inquit: Tu quo nos è regno ejceres orditus es telam, at ego laqueum inde efficiā quo te postea strangulem. Audientes populares minas, magis sunt accensi, ut cogeretur rex fugere ad arcē Vissegradensem. Rex tamen consulibus nouæ ciuitatis imperauit, ne ulterius permitterent illos dominicum corpus, ut solebant, cum pompa deferre. Quod cum consules exequi uellent, Hussitæ furentes prætorium petiere, consules undecim metu periculi fuga saluati sunt. Septem qui remanserant & cum his iudex urbis atq; alij nonnulli ciues raptim intercepti, ex altissimis fenestris in forum præcipitati, lanceis ac uerubus irati populi excepti

Rex Bohemiæ in prælio cadit

Carolus quartus Imperator.

Pragensis ecclesia fit metropolis.

Carolus nocuit imperio.

Vuenceslaus tyrannus.

Vuenceslaus rex porcus.

excepti, dirum spectaculum prębuere. Camerarius regni, qui cum trecentis equitibus ad sedandum tumultum occurrerat, ubi furentem plebem animaduertit, de sua uita sollicitus, fuga sibi consuluit. Ea cum regi renunciarentur, cunctiq; circumstantes attoniti facinus detestarent, At ego, inquit, pincerna, futura hęc prǽscieram: quē rex indignatus correptum repente in pedes suos prostrauit, & arrepto pugione conatus est interficere, sed impeditus à circumstantibus, ægre illi uitam dimisit. Nec mora, rex paralysi correptus, ægrotare cœpit, atque intra octo decim dies signatis nominibus sectariorū, quos neci destinauerat, fratrem assiduè uocitans, & amicorum auxilia anxius expectans, antè uita excessit quàm uocati principes adessent, anno ętatis suæ quinquagesimo septimo, successitq; ei Sigismundus. 22 Sigismundus frater Vuenceslai, factus est post fratrē rex Bohemiæ & postea mortuo Ruperto rege Romanorum & principe Palatino, electus in Imperatorē, ductaq; Maria filia regis Vngariæ uxore, regnum adeptus est Vngariæ. De quo infra multa in descriptione Vngarię. 23 Elisabet unica filia Sigismundi, ducta ab Alberto duce Austriæ & electo Roman. Imperatore, transtulit regna Bohemię & Vngariæ in Austriam, cuius historiam infrà Vngariæ descriptione inuenies. 24 Ladislaus utriusque regni hęres, quum peruenissent ad adultam ętatem, cœptum est decerni de sponsa. Nulla autem inter multas Magdalena dignior omnium iudicio uisa est, Caroli regis Gallię filia, cui par ętas, genus ac forma morumq; pręstantia inesse uidebatur. De nuptiarum loco tandē conuentū est, ut earum celebratio fieret Pragę in Bohemia. Parantur itaque regię nuptiæ insano sumptu. In tanto uerò apparatu rex media nocte in Decembri sæuo ac repentino morbo corripitur. Afferuntur uariæ causę morbi illius. Increbrescente morbo animam efflauit, nullumq; dirę mortis indicium indidit, anno 1458. Aliqui morbo, ueneno alij subreptum affirmant. Res tamen ubique ueneni suspitione non caruit, cuius quidem autorem Georgium regni gubernatorē fuisse rumor erat. Quin & Rochezana regię mortis crimine non caruit. Metuebant enim Hussitæ, ne in tanto principum conuentu omnes extinguerentur. Georgius itaque Pogiebracius regni gubernator eodem quo regis exequię peractę sunt die, optimates omnes conuocari iubet, quibus actis, gubernationem suā ad Pentecosten usque à rege olim propagatam fuisse nunciauit: interea de creando rege cogitari oportere, se interregni tempore Rempublicā ex instituto suo gubernaturum & daturum operam, ne quid illa detrimenti patiatur. Prępotenti & pretorianis cohortibus stipato, nemo in Senatu neq; foris aduersari ausus est hæc obijcere, ex morte mandantis, potestatem dudum esse finitam. Haud mora Pragenses huius imperio paruêre. Matthias Coruinus, qua rex diem obijt, Pragam aduectus in Georgij potestatē deuenit. Mox à Georgio regalia sunt indicta comitia, quo competitores descendere, in primis Caroli regis Gallię oratores, Casimirus rex Poloniæ, qui Ladislai regis sororem olim duxerat, Guilelmus dux Saxoniæ, qui Annam alteram Ladislai sororem uxorem habuit, item Fridericus imperator, Sigismundus & Albertus duces Austriæ. Sed postquam regalia comitia aduenerunt Georgius Pogiebracius, domi forisq; præclarus, ætate grauis & consilij compos, rex Bohemiæ declaratur. Is populi gratiam diligenter coluit, ut se tali fauore munitum, proceri qui opibus & nobilitate præstabant, formidarent. Cum Casimiro Polono magna ingenij dexteritate se gessit. Matthiam Coruinum quem captiuum habebat, nec gratuito restituere uolebat, bene tractauit, carcere nunquam indecoro coërcuit. Ad tantam orbitatem duo regna Pannoniæ & Bohemię redacta fuerunt, ut è nobilissimo genere ad mediocris fortunæ manus ambo peruenerint. Hoc ad Pogiebracium, quem nulla maiorum stemmata decorabant, illud ad Coruinum recidit, qui ex uulgaribus ad comitatus dignitatem sublimatus fuit. Cūq; Vngari de noui regis electione deliberarent, misit Elisabet Matthiæ mater episcopum Varadiensem in Bohemiam, rogauitq; ne unquam Praga recederet, donec filij liberationem transegisset. Episcopus uero uidens Matthiæ liberationem auro posse obtineri, sexagies mille aureorum, (alij quadragies) redemptionis preciū promittit. Factis autem comitijs in Vngaria, electoq; à maiori parte Matthia in regem designato, ei ob adolescentiam eius ad quinquennium gubernatore, mittitur legatus in Bohemiā qui Matthiam reducat. Pręcesserunt tamen literę quędam legatum, quas ubi rex Georgius inter cœnam dum legisset, accubantem sub se in imo loco Matthiam continuo superius ascendere sibiq; assidere iussit. At illo attonito & percunctāte, Cur ita prępostere fieret? respōdit rex: Cœnam perfice, exacta cœna faustum ac felix audies nūcium. Subticuit adolescens & spe

Hussitarū furia

Prematura Ladislai mors.

Matthias Coruinus.

Alienus fit rex Bohemiæ.

Matthias rex salutatur.

completus cœnare non poterat. Post cœnam rex, Quid mihi Matthia, inquit, exolueris, si summā tibi nunciauero letitiā? At ille: Nil mihi rex libertate lętius esse potest: quàm si concesseris, perpetuā si potero gratiā etiam quamcunq; petieris me reciprocio relaturum. Tunc ait rex: Salue Matthia rex Vngariæ. Te Vngari regem propter immortalia diui patris tui beneficia regem declararūt. Proinde age quæso, perpetuū inter nos percutiamus fœdus, per cussumq; sacri cōiugīj uinculo ac pignore sanciamus. Dedit itaque illi Catharinā filiam uxorem, quæ quarto exacto cum Matthia anno immatura morte surrepta est. Cōparauit autem rex Georgius magnum exercitum, ut pro dignitate regem ac generum in Vngariam restitueret. Egressi quoq; Vngari suscipiunt regem suum in confinio Morauiæ & Vngariæ, salutantq; eum & adorant. Plausus tam ingens per horam editus & tantus tubarum clangor, tympanorum tinnitus & ænearum machinarum crepitus passim effusus est, ut cœlum collidere uideretur. 25 Vladislaus filius Casimiri regis Poloniæ & Elisabethæ sororis Ladislai regis Vngariæ post mortē Georgīj Pogiebracīj qui se ui in regnum intruserat, fit rex utriusq; regni Bohemiæ & Vngariæ genuitq; Ludouicum & Annam. 26 Ludouicus utriusq; regni hæres & successor, anno Christi 1526. infelicissime contra Turcam pugnans, in paludem cum equo auersa corporis parte incidit & perījt. 27 Anna soror Ludouici regis nupsit Ferdinando Hispano, qui post mortem Ludouici factus est rex utriusq; regni, etiamsi melior pars Vngarię illi per Turcam sit adempta, id quod infrà apud Solimannum Turcarum principem non tacebimus.

MORAVIA.

HAbuit olim Morauia suos reges, qui imperiū tenuerūt in omnem gentem Bohemorum & Polonorum, fuitq; regnum latissimum ac potētiss. Circa annū Christi 900 Zuantocopius ditione tenebat Morauiam, Bohemiā, Shlesiam, Poloniamq;, quarum duces illi parebant. Ipse autem animis sublatis de magnitudine ditionis, Imp. Rom. Arnolfo tributa soluere, quæ aliquandiu soluisset Ludouico Germaniæ regi, pernegabat. Petitur ergo magno bello, sed ipse quoq; magnis reluctatur uiribus, tāemq; æquis uiribus discessum est. Sederant tum Vngari gens noua, ad repagula, quæ illis Morauorū rex obiectasset, nec erat ulla transcendendi facultas. Imp. qui in animū induxerat, nō nisi uictor redire à Morauis, undecunq; circumspexit auxilia: aperuit transitū Vngaris, immisitq; hostem Christianis populis qui infinitis postea malis prouincias afflixerūt. Sed tū opera illorum usus Imperator, supprimit Morauorū regē & multis pessundatis atq; captis, in fugam uertit eū. Ille elapsus in profundū solus se recepit saltū, & proiecto regio apparatu, ad solitariū quendā se contulit, cuius usus cōtubernio sanctitatis, in finē usq; uitæ heremeticam uitā impleuit, & moriturus quis esset aperuit in Christi pace quieuit. Tunc Bohemia, Polonia & Schlesia suum quæq; prouincia ducē constituit, tributa tamē superioriatis agnitione uel modica pendentes. Eisdē ferè temporib. imperāte Gręcis Michaēle uenit Cirullus doctor & apostolus omniū Sclauorū unà Metodio, & posuerunt fundamentū Christianæ fidei in Morauia, erexerunt episcopalem ecclesiā in oppido Vielagradensi. Vnde uocati à Rom. pontifice & correpti, cur sacra celebrarēt in lingua Sclauonica, respōderūt, qa scriptū est, Omnis spiritus laudet dominū. Sūt Moraui gēs ferox & rapinarū auida, factaq; est olim puincia Romanorū & ordinata inter

Imperator immittit hostem Christianis.

Morauitis prædicatur Christus.

quatuor

quatuor marchias imperij, deinde incorporata regno Bohemiæ, quæ olim Bohemiæ fuit domina. Sigismundus Imperator postea dedit eam dono Alberto genero suo. Rebellantem uerò Albertus magnis affecit cladibus. Nam supra 400. uillas una excursione combussit, mortales multos neci dedit, pecus omne penè abegit, iugumq; ferre gentem coëgit. Barones omnes Hussitarum sectatores sunt. Sunt in ea prouincia complura oppida plena populo & opibus abundantia, inter quæ Brunna principatum obtinet. Olmucensis ciuitas unica est pontificalis sedes. Sermo genti mixtus est, Teutonicus & Bohemicus, superant tamen Bohemi, quorum regionis est imperium.

Morauia olim domina Bohemiæ.

Brunna caput Morauiæ.

SCHLESIA.

FVit hæc prouincia diu sub imperio Polonorũ, tandẽq; subijciuntur coronę Bohemię, accipiens nomẽ illud ab amne Schleso, uel ut alij sentiũt à Schleso rege. Odera fluuius perlabit eã. Latitudo eius patet itinere triũ dierum, & longitudo eius itinere quatuor dierũ, extenditq; à regione Vngarica usq; ad Brandẽburgensem marchã. Fuit episcopalis sedes primũ Nyssæ, deinde translata fuit per Casimirum primũ ad Vratislauiã metropolim prouinciæ. Fuerat iste Casimirus monachus ordinis Cistertiẽsis, sed qui rursum è cucullo euocatus est, quando totũ regium semen in Polonia usq; ad eũ defecit. Eam historiã inuenies in Polonia copiose descriptam. Sermo populi Schlesiæ est germanicus: ab altera tamen parte Oderæ ubi Poloniã respicit, pręualet Polonica lingua. Habet regio duos pręcipuos ducatus, unũ in Legnitz, cui magna pars terræ & populi subsunt, alterũ in Schuueidnitz, qui paret regi Bohemiæ & is habet in eo præfectum seu Vice tenentẽ, qui in oppido Iauuer manere solet, & quatuor in anno unà cũ reliquis nobilibus in oppido Schuueidnitz celebrat iudicia. Multitudo ducum inter quos paterna hęreditas per capita diuisa fuit, lacerauit prouinciam in multas partes, unde regio frequentes incurrit calamitates, & crebris exposita fuit latrocinijs. Terra ipsa uallatur montibus & multis inspergitur syluis, humectatur plurimis riuulis quos Bohemię montes extrudunt & ad Oderã destinant, unde regio multum fœcundatur. Incolæ bibunt potũ ex cerere factum, quẽ ceruisiã uocant. Infertur quoq; uinũ ex Morauia & Vngaria: & iuxta Crosnam oppidum crescit uinũ, sed quod pro magna parte per Oderã in Prussiam & alias maritimas terras auehitur. Aiũt etiam uictum in hac regione comparabiliorem esse, & in minori precio inueniri, quàm in alijs circumiacentibus terris.

Vratislauia metropolis.

Vratislauia metropolis Schlesiæ.

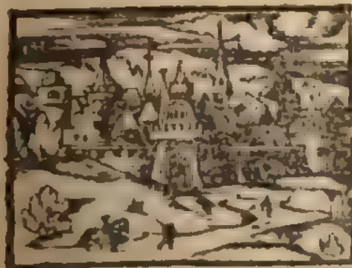

VRatislauia uulgo Presla, caput Schlesitici populi, ciuitas amplissima est, ad ripã Oderæ sita, quondam à duce gentili Vratislao cõstructa & denominata, atque inde à Miescone circa annũ Christi 970. sede episcopali decorata, quæ tamen primum fuisse memoratur in Mogortio, siue Nyssa, de quo infra copiosius in Polonia. Multiplicatis postea principum filijs, fuit ducatus quoque in hac urbe institutus, & item forum annuarum nundinarum. Quod quum in præiudicium Poloniæ esse uideretur, rursum fuit abrogatum. Crescente itaq; ciuitate ipsa in potentia & opibus, plurimum est magnificis ædibus tam priuatis quàm publicis ornata, ut etiã ciues anno Christi 1505. conati sint in ea erigere gymnasium generale omnium bonarum disciplinarum. Et super hoc Vladislai regis Vngariæ & Bohemiæ consensum, auxilium, literas erectionis, donationem iurispatronatus omnium pręebendarum ecclesiæ collegiatæ sanctæ Crucis, item literarum promotorialium regis & reginæ Vngarię & episcopi Vratislauiensis ad Iulium papam obtinuerunt, & multo

Gymnasium in Vratislauia.

& multo ære Budæ in Cancellaria regis soluerunt, quibus cum literis & promotionib. tria millia aureorum Romã pro expediendis bullis papæ & cõfirmatione destinarũt. Vniuersitas aũt Gracouiensis euigilans, ad sedem apostolicã literis regis Alexandri regis Poloniæ cassatorias & rationes confutatorias per doctores conceptas misit, quib. papa acquiescens erectionem uniuersitatis inhibuit. In hac urbe regnante apud Bohemos Vuenceslao orta seditione, consules quorum prima potestas est per fenestras ex prætorio in forum prę cipitati, gladijs ac lanceis iratæ plebis excepti, dirum spectaculum præbuere, cuius rei autores Sigismundus Imperator paucis post annis securi percussit. Anno 1511. Vladislaus pater & Ludouicus filius reges Vngariæ & Bohemiæ totum tempus in homagijs à Slesitis suscipiendis absumpsere. Vladislaus uerò apud Vratislauiam agens, uictus populi Senatusq́; exorationibus, emporium renouauit, fuitq́; hæc nouitas eo anno in nundinis quadragesimalibus apud Franckfordiam ad Mœnum publicata, ut nec Poloni, nec Germani Vratislauiam mercandi gratia pręterirent, sed ea urbs utriusq; gentis mercium milites faceret. Hæc ut firmiora essent, Ioachimus Brandenburgens. marchio apud Franckfordiam oppidum ad Guttalem amnem, quem Oderã uocant, situm, consimile emporium erexit, ut undiq́; uijs interclusis Poloni summa mercium necessitate rebus assentire cogerentur. Vratislaus nonnihil paterni regni Poloniensis oblitus, indictus, certis literarũ munimentis in omnibus regnis ac principatibus suis emporium obseruandum præcepit. Interea autem Sigismundus Polonię rex per uniuersum Sarmatiæ regnum, cõmercia cum Vratislauiensibus prohibuit, in magnam Vratislauiensium iacturã, qui tamen in quartum annũ maximis sumptibus rem tueri conati sunt, sed frustra, ut infra in Polonia latius sumus dicturi.

Dirum spectaculum.

Emporium nouum.

LIBER COSMOGRAPHIAE QVARTVS,

per Sebastianum Munsterum ex probatis Cosmographicis & historicis scriptoribus, Latinis & Germanis collectus, & in unum congestus.

Descriptio regni Daniæ & aliorum regnorum Septentrionalium, Sueciæ, Nortuuegiæ, Gothiæ &c. simul complectens succinctam earum nationum contrariam & res gestas.

Aniæ regnum comprẽhẽdit latissimã terram, & plurimas insulas. Prior Dania, quæ olim Cimbrica chersonesus & tandem Iutia appellata est, procurrens à Saxonibus, per modum peninsulæ in boream, inter duo maria, Britannicum & Germanicum, paruit olim Saxonibus, non autem reliquæ aquilonis regiones. Incolæ earum regionum gesserunt ante & post Christi natiuitatem multa & magna bella contra Germanos & alias nationes, pręsertim 50. annis ante Christũ natũ, magnus hinc populus unà cum mulieribus & pueris egressus uenerunt in Vuestphaliam, atque hinc digressi traiecto Rheno plurib. aucti populis, uenerũt tandẽ per alpes in Italiã, ut alias sibi quęrerent sedes. Quod Romani uidentes, maximis uirib. tantã colluuiem adorti, memorabilẽ fecerunt stragem, quod bellũ supra in Italia paulo fusius descripsi. Cimbri itaq; amissis 80. millib. uirorũ, separati à Germanis & Gallis q́s apud se habebãt, ferè omnes iuxta Athesim sunt à Rom. deleti. Teutonicorũ uerò agmẽ ad prouinciã Narbonẽ. se recipiẽs, apud

Bellum Cimbricum.

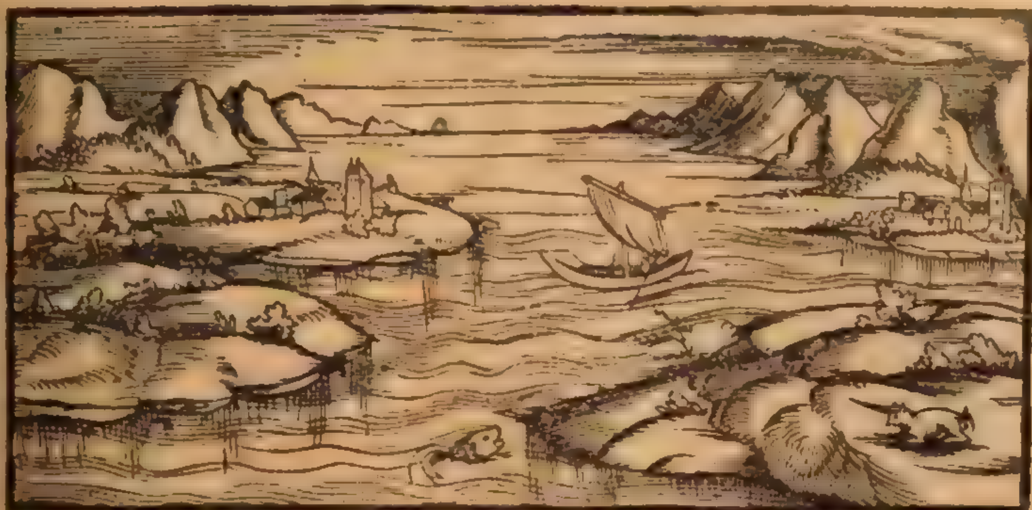

apud Aquas Sextias percusſi occubuerũt. Geſſerunt Dani ante Chriſti incarnationẽ plurima & grauiſsima bella contra Saxones, propter Cimbricæ ſeu Iutiæ terram, quã Dani à Saxonibus ereptam ſibi uendicarunt: unde quoq; factum eſt, ut Saxones nonnunquã cogerent Danis pendere tributum. Aliquot annis deinde, nẽpe poſt Chriſtum natũ, prodijt ex Daniæ inſulis alia colluuies ſæuiſsimorũ hominũ, qui Nortmanni uocabant, & hi Galliæ littora infeſtãtes omnia igne, cædibus & rapinis cõplebant, ut ſupra ſuo loco diximus.

De ſitu Daniæ.

TOta Dania penè inſularis eſt, conſtatq; multis partibus, maris faucib. intercepta. Prima eſt orientalis, cuius potiſsima pars eſt Scania, in qua eſt Lundenſis Archiepiſcopatus, quæ magnitudine ſua & opibus facile ſuperat reliquas regni prouincias. Alij uocauerunt hanc Daniæ partem, Scandinauiam pro Schondaniã, id eſt, amœnam

amœnam Daniam, alij Scaniam atque alij Sconingiam. Sunt deinde qui per Scaniã seu Scandinauiam intelligendum putant totum orbem septentrionalem, contra quos tamen Ioannes Magnus Archiepiscopus Vspaliensis scribit, secutus Saxonẽ Grammaticum, qui per Scaniã intelligit partem Daniæ ualde piscosam, & in qua est Lundẽsis Archiepiscopatus. Multis igitur à scriptoribus nominibus compellatur, Scondia, Scondermarchia, Schondania, id est, amœna Dania. Plinius aliquo loco Scandiã & alio Scandinauiam nominauit, sed mansit illi Schondiæ nomen, quod pulchritudinem significat, quoniam cœli beneficio telluris obsequio, portuum & emporiorũ cõmoditate, maritimis opibus, lacuũ & flumine piscatione, uenatione nobilium ferarũ, auri, argenti, æris, & plumbi inexhaustis uenis, oppidorum frequentia, ciuilibus institutis, nulli cedit beatæ regioni. Scondiam ueteres Latini & Græci ferè incognitam habuerunt, illicque esse terrarum zonam frigidam, perpetuis damnatã niuibus, omnisque animantis impatientem dixerunt magno consensu. Pauci eius mentionem fecerunt, inter quos Plin. 4. lib. sic ait: Quarum clarissima Scandinauia est, incompertæ magnitudinis. Alij Plinio etiam antiquiores, Fortunatas terras & homines macrobios atque omnium iustissimos mortaliũ sub hoc terrarũ tractu posuerunt. Occidua pars Daniæ est Iutia, quam Ptolemæus appellat Chersonesum Cimbricam, quæ quasi lingua procurrit inter duo maria longè in boream, quomodo Italia in austrum. Habet autem Iutia pro termino australi Eydoram fluuiũ, qui decurrit ad occiduũ exitque in mare Britannicũ, Frisios (qui ab olim Danici iuris sunt) dirimens à Tietmarsis, limes proinde Daniæ atque Holsatiæ. Procurrit autem Iutia itinere sex dierum in Aquilonem, urbibus aliquot insignita ad utrunque mare, Balticum & Britannicum. Hæc regio uaria olim fortuna, à uetustissima memoria Saxonibus habitata est, quibus pulsis, Dani occupauere. Hodie præter ducatũ Sclesuuiensem in tres diuisa est episcopatus, Sclesuuicensem, Ripensem & Arusiensem. Hæ itaque duæ regiones Scania & Iutia, extremitates sunt regni Daniæ & præcipua mẽbra, quibus interceptæ sunt multę insulæ: quarũ locupletissima est Sialandia, quę nunc Selandia, in qua multæ sunt ciuitates & arces atque regia ipsa. Ibi Roschildia olim potens & munita ciuitas, ecclesijs, decorata & regum monumentis. nunc aũt ad tenuitatẽ perducta, quod ciues urbiũ fisi munitionibus soleant insolescere. Longitudinẽ habet hęc insula biduam itineris, atque latitudinẽ ferè æqualem: A Selandia in Scaniam traiectus multi, breuissimus in Helsinborg. Est Scania pulcherrima prouincia, armata uiris, opulenta frugibus, diues mercibus, ecclesijs plena, & nunc alecũ captura locuples & insignis, duplici magnitudine ad Sialandiã. Vndique cingitur hęc Scania mari, pręter unũ terrę brachiũ quod porrigitur in boream ac deinde recuruatur ad orientẽ ubi Sueciæ iungitur: sed intercedunt profundi saltus, asperrimæque rupes, per quas à Scania in Gothiam (quæ est pars Sueciæ) iter agitur tã difficile, ut ferè leuius sit marino discrimine uitare terrestrem laborẽ. In sinu Codano quindecim numerantur insulæ, quarũ potissima Fionia, inde Falstera, Lalandia & cęteræ nõ tã insigni nomine, pręter Selandiam cæterarũ reginã, & quę caput regni censetur. Fionia insula in longitudine habet milliaria duodecim, & in latitudine quatuor. Metropolis eius uocatur Ottonium, uulgo Odensehe, ciuitas episcopalis satis bene extructa, sed male munita, quippe quæ per bella sępe fuit depopulata ac combusta. Aiunt matrẽ regis Christerni secundi, mirabile & artificiosissimũ opus, ingeniosa sculptura in ligno formatũ, super altare quoddã apud Minoritas collocasse, cuius similem in Europa nõ inuenit. Ager insulę est ualde fertilis, & qui nunquam stercoratur, ideo ante ciuitates multũ fœtet ob abiectos pecorum fimos, qui ibi nulli usui sunt. A Scania in orientem insulæ sunt multæ, quæ sæpe mutauerunt ditionẽ. Ibi Gothlandia, nunc Danicæ coronæ, olim Sueticę subiecta: ibi Bornholm, cũ nonnullis alijs. Posuerunt quoque ueteres insulam quandã Thylen nomine in mari septentrionali, qua uoluerunt exprimere, ut multi putant, insignem insulam Islandiæ, at errant illi, quum altitudo poli in Islandia minime quadret cũ gradibus eleuationis Thylensis. Ingressus in Daniã patet per Holsatiã, quæ regio mutuauit nomẽ suũ de lingua uernacula, eo quòd terra illa esset nemorosa & saltibus occupata, ad differẽtiam uicinarũ partium, quæ palustres sunt & pascuosæ. Vocant enim Germani inferiores lignũ Holt. Henricus primus Romanorũ rex, dictus auceps, plantauit fidem in Iutia & instituit marchionatum in ciuitate Heidebeuu, quæ hodie Sclesuuic appellatur, ubi postea ducatus fuit erectus. Deinde Otto primus interiora Daniæ inuitauit ad Christi cognitionem.

Mira ubertas Schondaniæ.

Roschildia.

Scaniæ laus Alecum captura.

Holsatia.

Regni

Regni Daniæ origo.

MVltis antè seculis quam Christus mundi salus in mundo nasceretur, Dan in sua Dania regnum tenuit, unde & regio ipsa nomen hoc accepit. Ab hoc inquam Dano, regum Danicorum stemmata ceu quodam deriuato principio, splendido successionis ordine profluxerunt. Dan genuit Humblum & Lotherũ. Humblus primum rerũ potitus à fratre deturbatur, tyrannũ magis quàm regem agente, atq; illi successit filius Skioldus, q rursum Granum post se regni reliquit successorẽ. Gramus bello Noruagico, quod in Suibdagerum gessit, oppressus interijt. Suibdagerus ergo primus omnium regum aquilonis, trium moderator factus est regnorum, & filiam regis Danorum, à patre diu negatam, sed iam bello quæsitam, cum regno accepit uxorem. Obtinuit illa apud regem ut fratrem ab exilio reuocaret, sed qui paterni sanguinis ultionem semper in corde atq; ore reuoluebat. Erat autẽ nomen ultoris paternæ necis Haddingus. Is apud Danam urbem pugnans, insigni usus est ingenio ad expugnandũ eam. Nam cũ altissimis uallis, sublimibusq; muris oppugnationẽ frustra pertentasset, hirundinum in domicilijs urbis nidificantiũ per aucupij peritos magnã capi fecit multitudinem, subligauitq; captis fungos igne accensos, & uolucres dum nidos repeterent, magnũ urbi incendiũ intulerunt. Quo dum restinguendo ciues incũberent, captã urbis portam & perinde uniuersam ciuitatẽ, regem deinde suæ potestatis factũ, auro mulctatum uita donauit. Inde Sueciã reuersus multo undecunq; milite contracto, Suibdagerum regẽ apud Gotlandiam ingenti classe obuiũ, pugna adortus oppressit, uindicẽq; paternæ necis egit. Eo aũt mortuo, Froto filius eius regnum accepit paternũ, multisq; bellis feliciter ab eo gestis tandem in apparatu militari contra Regnerum regem Sueciæ instituto uitã finiuit. Reliquit aũt tres filios, Haldanum, Roen & Scatum. Maior natu Haldanus interfectis duobus fratribus, regnũ parricidio inuasit, atq; filios Roen & Helgonem reliquit. A' Roe Roschildia condita memoratẽ. Helgo uerò diuiso cũ fratre regno, maris possessionẽ sortitus est. A' Roe cum Horbrado rege Sueciæ congressus, occubuit. Tunc Helgo fraterni regni successor & necis ultor emersit, homo tyrãnus & Veneri expositus, & qui tandem ignobili morte decessit. Cui Rolto filius in regno succedit. Eodem tẽpore præfuit Sueciæ Atislus, q patre uicto Danis subiectus erat. Sed paulo pòst uariante fortuna & de magnis imperijs ferociter ludẽte, factũ est ut Daniæ regnũ, occiso rege, in Sueonum iura concesserit. Nã Hotherus Atisli frater utriusq; regni gubernacula accepit. Post eum Roricus filius, Daniæ sceptris succedit, defeceruntq; ab eo Suecones ad libertatẽ aspirãtes. Successit Daniæ sceptris Vuicletus, Vuicleto Vuermundus filius, atq; Vuermundo Vfo filius eius, qui sibi Saxoniã fecit tributariã. Fuit iste Vfo corporis mole insigniter magnus, sed tam hebete sensu tamq; pigritante lingua, ut diu plumbeus stipes haberetẽ, sed in eo tam insignis facta est rerum atq; morum cõuersio, quanta unquam in ullo mortaliũ potuit esse maxima, ut ex ignauissimo fortissimus, ex stolido prudentissimus, ex muto disertissimus euaderet. Substituit aũt ei in regno filius Dan, post quẽ Hucletus ad sceptra peruenit. Successit ei Froto secũdus, cui rursum subrogatẽ Dan tertius. Post Danũ peruenit ad regnũ Fridleuus: qui Noruegiã infestauit. Pertinuit principatus ille ad coronã Daniæ ab initio usq; in hunc diem, sed ea tẽpestate Noruegiæ princeps se à suo regi diuelli sattus pu tauit. At rex Daniæ fretus cõfœderatorum auxilio, rursum sibi subiecit Noruegiam. Hic Fridleuus quum Hiberniã instructa classe bello petisset, & Duflinã urbẽ regionis primariam armis capere nequiret, ad Hagdingianum ingeniũ, captis hirundinib. quæ sub tecta urbis nidificauerant, ignem alijs subligat, emissisq; in tecta, incendiũ suscitat: cui restinguendo dum ciues laborant, faciliorem oppugnando urbi uiam instrauit, urbemq; expugnauit. Successit aũt ei in regno Froto tertius filius eius, qui rebelles Noruegos legibus subdidit. Vixisse putatur Froto iste tempore ipso quo Christus incarnatus uenit in mundum.

Suibdagerus potentiss. Aquilonis rex.

Haddingi Stratagema.

Ludit fortuna in regnis.

Ex trunco fit callidus homo.

Noruegiæ principatus sub Dania.

De

De regibus Daniæ post Christum natum.

REcenset Saxo Grammaticus reges qui subsecuti sunt Frotonem tertium hoc ordine. Hiarnus, Fridleuus, Froto quartus, Ingellus, Olauus, Haraldus, Froto quintus, Haldanus, Haraldus. Hunc Haraldum uicit Ericus rex Sueciæ, & Daniam in potestatem accepit, compensans amissam Sueciam. At Haldanus accepto nūcio de amisso regno, oppressoq́ue fratre, Daniam repetiuit, ac deinde comparata classe nauigat in Sueciam, capit Ericum & regnum sibi subditum facit. Illis temporibus Vnguinus Gothiæ rex erat, quē Haldanus post se regni moderatorē in Dania designauit, Noruegiæ Hasmundum impuberem filium reliquit. Vnguino successerunt Siuualdus Sigarus, Siuualdus, Haldanus, Haraldus, qui septennio toto arma in Sueciam instruxit, in quo bello quoque tandem cecidit. Impetrauit autem tunc Suecis rex Ringo. Tunc Dani Olonem Siuuari Noruegiæ regis filium adeunt, precanturq́ue ut auitum regnum ab infamia uindicaret. Nec difficile fuit impetrare. Fuit autem Olo iste nepos Haraldi ex sorore. Successit ei in regno Emundus & post Emundum Siuuardus, cuius sororem duxit uxorē Gotarus rex Sueciæ. Sub Siuuardo Vuandali militari ordine in Iutiam irruentes, regem fundunt, eumq́ue Iutia exuunt, qui antea dudum Saxonibus seruiuit. Quin & Sueui, tunc Scaniam occupauerunt, solaq́ue insulæ in medio parebāt Danorum regi, duabus regni potioribus partibus in hostium potestate factis. Oppresso autem in prælio Siuuardo successit ei frater Buthlus, atq́ue post illum Iamericus Siuuardi filius. Qui occiso Gotaro Suecorū rege, potitur ad tempus regno eius, recuperat etiam Iutiam. Quo in bello oppresso, succedit ei Broderus filius. Post hunc regno potitur Siuualdus, homo incerto sanguine cretus, cui successit filius eius Sino, cuius opera fuit, Scaniam iamdudum Sueciæ iunctam, suo regno iterum adunare, expulsis ducibus, qui pro rege Sueciæ illam tuebantur. Hic regis Gothorum filiam duxit uxorem.

Gotarus Sueciæ rex.

De Longobardorum apud Aquilonares terras origine & causa eruptionis.

Bibuli olim in septentrione.

TEmpore Snionis regis, ingens annonæ caritas incidit. Rex autē uidens plebem graui inedia lacerari, animaduertensq́ue maiorem bibulorum quàm edaciū impensam, frugalitatem poculis conabatur inferre. Vnde conuiuiorum usibus abrogatis, ne qua ex fruge potio pararetur, edixit acerbitatem famis, superflui haustus interdicto pellendam, atq́ue à siti abundantiam escis mutuandam existimans. Sed non profuit rebus, tanta regis prouidentia. Erant in regis consilio, quibus una salus superesse uisa fuit, si inutilem multitudinem senum, puerorum & fœminarum nece resecarent, seruatis solis uiris militaribus & agrorum cultoribus. Hoc decretum, sceleris atq́ue atrocitatis plenum, fœmina duorum in concilio procerum mater auertit: Mirari se inquiens, quòd in regio concilio non salubrius ad patriæ liberationem decretum esset repertū. Euocatis filijs inspirat, regem adeant, suadentq́ue, ut mutato impietatis pleno decreto, salubrius decernat, nempe ut inter omnes terræ familias sors mittatur: in quam ea ceciderit cum omni domo emigret, sic fieri posse, ut parricidio abstineatur, patria nimia multitudine subleuetū, & uiris fortibus quibus egrediendi sors ceciderit, detur occasio terram aliam expetēdi. Placuit consilium regi, iussitq́ue sic fieri. Collecta autem magna manu, primum cōuenit in Scaniā, indeq́ue egressa, nauigatio Gotlandiam applicuit, ubi Longobardorū accepere uocabulū, quorum postea gentem condiderunt. Eusebius in supputatione temporum annum ait extitisse post natum Christum 384. De nominis huius gentis etymo, non cōuenit inter scriptores. Nam sunt qui à barbarum propensa longitudine nomen arbitrantur gentem adeptam.

Inhumanißimū decretum.

ptam. Sed non potuit uni nationi uocabulum tribuere, quod erat omni regioni commune. Equidem ætate illa omnes uiri promissis barbis utebantur. Alijs uisum est, hanc illis appellationem à Saxonibus, eorũ agminibus immixtis prouenisse, quòd Bardos appellare solitos Saxones tradat antiquitas, Krantzio uerisimile uidetur ab Italis hoc Longobardis prouenisse cognomẽ. Nam homines statura cæteris proceriores, Longobardos, quasi longos barbaros appellarunt. Latini bardos, homines tenui sensu, pingui Minerua, & quibus esset sapientiæ parum fuerit degustatum, appellãt. Sicut autem Gothi Romanas prouincias diu afflixerunt & Nortmanni in Galliarum littoribus sedes cum nomine firmarunt, & in Italiam egressi, regnum Neapolitanum, imò utriusqꝫ Siciliæ fundarunt, sic Dani, quorum pars Scanij sunt, proprium sibi uendicant. Nam Longobardiæ regnum in Italia fecerunt & aliquod seculis tenuerunt. Scanij ergo patria turmatim egressi, primum Rugiam ingressi sunt, pulsisqꝫ habitatoribus Vuandalis, ibi consederunt, tandemqꝫ Algemundum regem constituerũt. Longe postea sub rege eorum quarto Bodehoc nomine, post natũ Christum anno 466. Longobardi dimissa quam insederant supra centum annos Rugia, magno agmine peruenerunt in confinia Danubij, quæ nunc prouincia Bauariæ dicitur, ibiqꝫ fixis sedibus aliquandiu permanserunt.

Longobardiæ uocabulum unde.

Aquilonares regna excitãt.

De regibus Daniæ, qui post exactos Longobardos imperauerunt.

DE Longobardorum in in Italiam profectione, de regno eorum atqꝫ de imperij eorum per Carolum Magnũ extinctione iam suprà in Italia nonnihil diximus, nũc ad reges Daniæ reuertemur. Successit Sinioni Bior filius, deinde hunc secutus est in regno Haraldus, atqꝫ Haraldum filius eius Gormo, & Gormonẽ Gotricus qui & Gotfridus, qui tempora attigit Caroli magni. Alij reges qui interim Daniæ quoque præfuerunt, ignorantur. Non enim iam recensiti soli præfuerunt, quum ab exitu Scaniorum ad expugnatum à Carolo regnum in Italia Longobardorum, anni fluxerint circiter quadringenti in quibus Longobardi habitauerunt in Rugia, iuxta Danubium, in Pannonia & tandem in Italia. Cæterum Gotricus rex, qui fuit Carolo Magno contemperaneus, fuit tam armis conspicuus quàm liberalitate præcipuus. Tanta in Saxones uictor usus fertur dominatione, ut legem uictus diceret Frisiam, domaret & pensionem imponeret, quousque Carolus illos adoriretur. Succedit Gotrico filius Olauus, quem in regno filius eius Hemingus accepit, atque hũc subsequitur Siuuardus Gotrici ex filia nepos, filius Nortuegię regis. Succedit patri Siuuardo Regnerus. Hic ut manu prõptus ita libidine mollis erat, amabatqꝫ primarij uiri filiã: quẽ euocatum, magno sessionis honore suscepit. Miratus ille, qd sibi uellet indebitus honor, nõ ignarus tamẽ regiæ libidinis, cõijcere cœpit, quod erat, filiæ se gratia honoratũ. Igitur animo indolẽs paterno, filiã arctius inclusit. Vbi rex ea uia nõ profecit, muliebrẽ sumit uestẽ, & inter ancillas lanificio insistẽs, intromittitur, filiæqꝫ se insinuãs, & noctẽ nactus uterũ eius impleuit. Habuit aũt multos liberos. Biornẽ fecit regẽ Norduegiæ, Ericũ præfecit Sueciæ, & post mortẽ eius Siuuardus factus est rex Daniæ. Successit Siuuardo Ericus, q cũ Haraldo fratre apud Moguntiã Christi sacris initiatus, ab Imperatore Ludouico in Frisia locũ promeruit. Post eum Ericus Siuuardi filius Regneri nepos penè solus ex regijs proceribus superstes, regnum promeruit. Hic Christianæ religionis cultũ per Anschariũ in Iutia & omni regno disseminatũ, acri animo insectatus, usque ad tyrannicam crudelitatem desæuit, multos Christo fideles per tormenta cõsumens. Sed hanc adolescentiæ temeritatem in ætate uirili egregia uirtute compensauit. Nam beati Anscharij Hamburgens. archiepiscopi monitis, sacrilegæ mẽtis errore deposito, quicquid per insolentiam commiserat, expiauit. Obdormiens autem tandem in domino, filium Canutũ superstitem dereliquit. Is Canutus absqꝫ Christianæ religionis insignibus è uita transiuit

Gotrici reges uirtus.

Regis libido in puellam.

Dani Christũ agnoscunt.

cum iam in Dania & Suecia, annitente pontifice Anschario, Christi religio exercuisset. Imperant post eum Froto, Gormo, & Haraldus, boni Christiani, & post eos Gormo tertius, tyrannus in religione Christi.

Instituitur marchionatus Schlesuuicensis.

PEr diem tempus Henricus rex rebus Germaniæ præfuit, primus inter Saxones coronam meritus, qui tutandis regni finibus uigiles oculos circumferens, cum intelligeret Danos ex consuetudine maiorum in Saxoniam excurrere, duxit in eos exercitum, & expugnatam urbem tunc floremtem Schlesuuicum, fecit Saxonum coloniam, cõstituto ibi marchione, qui administrans, fines imperij tutaretur. Mortuo autem Henrico rege marchionem Dani oppresserunt et Saxones fugarunt. Vnde natum est bellum Ottoni filio Henrici. Is uindicaturus iniuriam, cum magno exercitu uenit in Daniam, omnia uastationibus implens usq; ad extremam Iutię partem. Et sentiens obuium Haraldum regem Gormonis filium, non detrectauit certamen: collatisq; signis fortiter prgliatum est. Post primã autem pugnam uisum est utriq; regum de rerum summa cõferre colloquium. Igitur post longa uerborum certamina, in eas utrinq; conditiones est conuentum, ut Haraldus cum Suenone filio, sacram Christi subiret religionem, regnumq; Romano subderet imperio. Et priusquam discederet Imperator, rex Haraldus cum Suenone filio baptisatus est. Filium autẽ de sacro fonte Otto suscipiens, de suo nomine Suenottonem appellauit. Dum hęc fierent, mater regis Thira, iam bis recolens Germanorum factam terrestri itinere in Iutiam irruptionem præuenire statuens in reliquũ, magnum opus aggreditur. A' Schlesuuico in mare Britannicũ uallum grande iecit, fossaq; præcipiti cinxit. Cui primus Vualdemarus murũ superaddidit, portarumq; claustra firmauit. Hodie quoq; in cõspectu arcis Gottorp, opus Danorum appellatur. Suenotto filius regnum quod uiuo parente occupauit, iam uita functo, fidem Christi iam dudum abiecit. Sed hanc in parentem suum atque in Christum iniuriam, infelicissimi successus uindicauere. Nam tertio à Vuandalis captus, ingenti ære fuit redẽptus, ut etiam exhauserit omnes thesauros, obsides daret & oppignoraret saltus & nemora, agrosq; cum cultoribus. Quin & matronæ in tantis rerum angustijs, iocalibus suis et ornamentis diuenditis, magnũ thesaurum pro regis liberatione contulerunt. Sed hoc matronarũ beneficium, lege lata, de illarum quam quam prius non habebant, legitima successione, egregie compensauit rex regno redditus. Ericus quoq; rex Sueciæ, eductis copijs suis, deturbat eum Dania, cogiturq; fugere in Scotiam. Et tunc per quietem omnia circumspiciens secum uolutabat quanto ex fastigio decidisset, quàm crebris iactatus infortunijs, cessisset hostibus antè sæpe uictis, quàm etiam contemptus haberetur inter eos, in quo & parens eius & ipse crebra contulissent beneficia. Descendit aliquando miserante Deo in animum eius, hanc tantam illi suo demerito infelicitatem prouenisse, quòd sanctam Christi religionem abiecisset, & parentem ad necem fuisset persecutus. Totus ergo in Deũ conuersus, impietatem abnegauit, sacrumq; baptisma acceperat, secum recolens, Christianũ hominem agere cœpit. Nec aberat diu cõsolantis Dei misericordia. Nam per id tempus cumcurreret annus exilij septimus de repente mortuus Ericus Sueciæ rex, Daniæ uacuam ille possessionem dereliquit.

Otto oppugnat Danos.

Vallum ingens opus Danorũ.

Dania uniuersa submittit fidei

Christianæ collum.

Poppo Danorum apostolus

PErmanserũt Dani diuin pfidia sua donec Poppo uir religiosus indigena aduenirer qui sanctitate & doctrina perspicuus, longa ac salubri oratione genti suasit, ut perfidiam desererent, synceram Christi religionem iam omni penè mundo celebrem amplecterentur. Tunc pontifex Hamburgensis Adalgagus episcopos per Daniam ordinauit, Popponem Arusij, Haricum Schlesuuici, Lesdagum Ripæ, Gerbrandum

Roskildiæ

Roskildiæ episcopos consecrauit. Iam sacris per sua loca cōstitutis, res omnes regni in melius profluere cœperunt. Mortuo autem Suenottone filius eius Canutus, cui ex magnitudine rerum gestarum Magni nomē accessit, patri successit in Dania. Nam subdidit sibi quinque regna, Sueciam, Norduegiam, Angliam Daniam & Normādiam. Accepit Henricus tertius filiam eius Gunildam uxorem. Habuit autē multos filios, quos regnis et prouincijs sic præfecit, ut rerum summa penes illum consisteret. *Canutus magnus.*

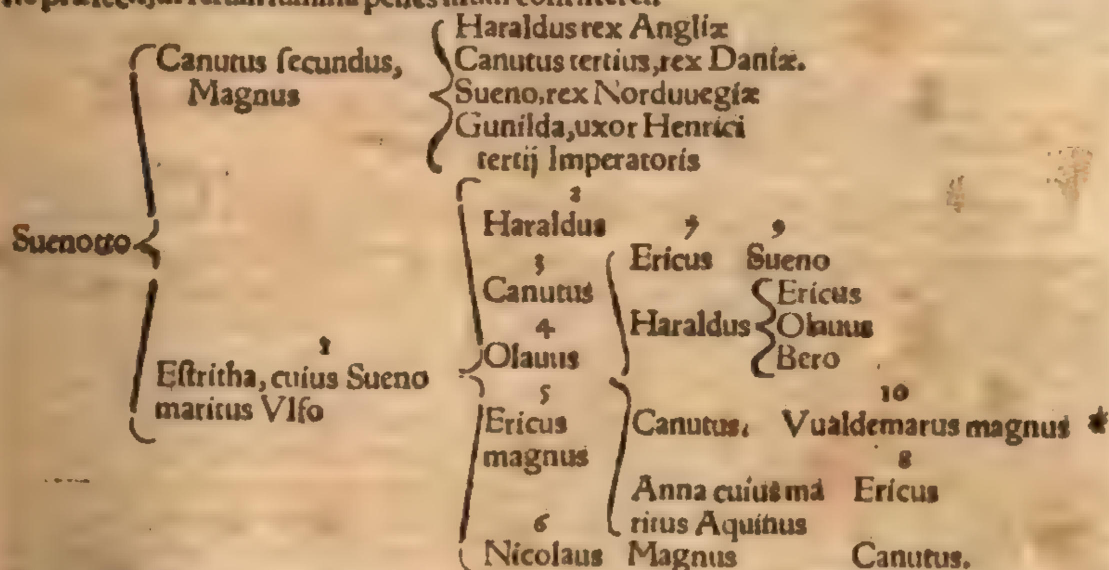

Canutus Magnus ob graues militiæ labores aduersa ualetudine pressus, cōuocatos proceres non nisi bello contra Nordmannos confecto, domos reuerti iussit. Mortuus autē est ea infirmitate. Tunc corpus eius funebri lecto à militibus in acie prolatū, ad Danorū usque uictoriam, ueluti uiua adhortatione profecit. Cui mox sepulturam à Rothomagensibus expetiuerunt, promittentes se discessuros. Rapuerunt conditionem hostes, cineribusque eius in sua urbe adquiescendi locum dederunt. Canutus filius iam uiuo patre Daniæ regno præsidēs, in eius per mortem possessione firmatus est. Suenone uerò Canuti filio ante patrem mortuo, Nortuuegi in fide regis Canuti patris permāsere. Eo autem mortuo, Olaui regis filium, nomine Magnum, regem erexerunt, Daniæ rebellantes. Tunc Canutus rex Daniæ euocato Magno, pepegit cum illo, ut uter eorum superesset, utrique regno præesset, pactionemque iureiurando firmauerunt. Adeo enim Daniam Norduuegiamque unius esse regiminis affectabat Canutus, ut alteram alteri subijci, quàm utranque separatum regnum gerere præoptarit. Canutus autem cum biennium regnasset, diem suum obijt, nullo relicto ex se hærede. Quo assumpto, nemo coronæ propior Suenone fuit, sed exclusit illum pactum iuramento firmatum. Magnus ergo Olaui filius assequitur regnum Daniæ. Quo in fata concedente, Sueno Canuti magni ex sorore nepos omni posteritate Canuti subtracta regnum occupauit. Sub hoc regnum Daniæ ad bonum modū refloruit. Nam fuit inter suos illustris & apud exteros celebris atque in diuina religione zelosus & feruens. Et hanc uirtutum claritatem sola libido infuscabat. Multas enim habebat concubinas. Sed ab episcopis monitus resipuit, tandemque in pace quiescens, Haraldum filium successorem in regno reliquit, etiamsi Canutus frater eius de regno benè meritus esset. Regnando autem biennium emēsus Haraldus concessit in fata. Tunc Canutus fratris morientis cæterorumque superstitum suffragijs in regnum accersitur, magnaque bella gesit contra orientis populos Sembones, Curetes & Estones, ut illos ad Christi cognitonem cogeret, sed nihil effecit. Tandem à suis in Iutia in templo confoditur, quod subditos ad solutionem decimarum & ad alia pietatis officia commoneret. Tunc Olauus pater eius regnum uocatur: sed eo paulò post mortuo frater, eius Ericus è Suecia uocatus in regnū subijt: uir animi corporisque dotibus insignis, tantaque proceritate omnes excellens, ut ab humero sursum emineret, ipso membrorū robore magnitudini respondente. Tantis enim erat uiribus, ut funem quaque manu prehensum, quatuor fortissimos iusserit tenere uiros, eos adductos qua uellet circūageret, nec ab illis loco poterat commoueri. Tanta denique humanitate præditus erat, ut abeuntibus è cō

Magnus Olaui filius rex.

Ericus ex Suecia uocatur ad regnum.

tione popularibus, quemq; domesticos suos, uxorem & liberos, sub eius nomine consalutationis officio prosequeretur. At tantum uirtutum eius cumulum, una ueneris inconcessa licentia maculabat. Tandem concepto religioso uoto statuit inuisere dominicum sepulchrum. Mortuus autem in Cypro reliquit Haraldum filium regni procuratorē: qui tam insolenter se gessit, ut omnium ab illo auerterentur animi, concordiq; sentētia in Nicolaum Suenonis filium natu minimum consenserunt. Is duxit uxorem filiam Ingonis regis Suecorum, genuitq; unicum filium Magnum, qui manus suas fœdauit in sanguine Canuti filij Erici patrui sui. Et quia hæc occisio putabatur facta iussu uel consensu Nicolai regis, iugulatus est & ipse ciuium conspiratione. Successit ei in regno Ericus Erici filius. Quo perfosso, administratio Erico Aquini filio magni Erici nepoti, data est. Eo autē monacho facto, fasces imperij uenerunt ad Suenonem Erici magni nepotem.

Contentio magna inter duos reges Daniæ.

Schisma in regno.

Est apud Sialandiam (quæ insula meditulliū regni & regiam ipsam tenet) legitima sedes & creādorum regum locus, quo concurrere, qui Suenoni studebant. Canutus uerò non segnius inter Iutios, Magni patris, Nicolai aut memoriam renouat, accusatq; Suenonis temeritatem, qui inconsultis cæteræ nationis partibus regnum occuparet. Moti Iutij, Canutum regem appellāt, sicq; regnū laceratas in duas partes: Iutij pugnant pro Canuto, & Sialandienses atq; Scanij regem agnoscunt Suenonem. Congrediuntur sæpe & paribus odijs conferunt prælia. Vualdemarus Canuti filius fouit Sueconianas partes, unde & Sueno illum ducatu Schlesuuicē donauit. Multis itaq; in regno surgentib. bellis & turbationibus, uictoria inclinauit ad Suenonem, coactusq; fuit Canutus fugere ad Frider. Barbarossam. Vualdemarus, ut diximus primū diuq; sequebatur Suenonis partes, inde iunctus est Canuto, quū perfidiam suę partis deprehendisset. Veniens autem Canutus ad Imperatorem, obtulit illi regnum Daniæ, modo feudum illius sibi concederet. Imperator cupiens augere imperium & Daniam incorporare Rom. regno, misit pro Suenone. Sueno non contēnens Imperatoris uocationē, uenit cum regali pompa in Misniā, susceptusq; est honorifice ab Imp. Facta autem querimonia à Canuto contra Suenonē regem monuit Imperator Suenonē, ut sacramentū Romano daret impero, agnosceretq; Imperatorē dominum, & tunc Canutus illi subiectus nunquam inhiare deberet regno, cōtentus Sialandiæ dominio. Displicit hæc cōcordia Suenoni, quia habuit patrimonium suum in Sialandia, atq; ob id pactioni quidem assensum præbuit, excepto Sialandiæ articulo. Reuersus autem in Daniā, rescripsit Imperatori, proceres regni non approbare concordiam inter competitores regni factam, nec ullum regem unquā huiusmodi accepisse conditiones. Incipiensq; exinde quieti se dare, & sibi adhærētes præciosis uestibus more Germanorū induere, lautioribus cibis uesci, proceres regni contemnere, effreniorisibi adiungere subditos grauibus exactionibus exhaurire, omnibus se reddidit difficilem & odiosum, præsertim autem Canutum & Vualdemarū regiæ æmulos fraudulentis nisibus conatus fuit obruere. Tandem tamen procerum cōsilio decretum fuit, his tribus, Suenoni, Canuto, & Valdemaro, ex æquo nomen regium impartiendum & prouinciarū distributionē sic faciendā, ut Vualdemaro Iutia, Canuto Scania & Suenoni meditullium regni Sialandia pareat cum cæteris insulis. Aegre ferens Sueno tertiā partem rerum se iam tenere, qui antea totū tenebat, insidias meditatur contra Canutū & Vualdemarū. Vnde Roschildiæ simul inuitati ad cœnā, Suenonis milites post cœnam surgente, ferrum

Suenonis Pompa.

stringunt

ſtringunt in Canutū & Vualdemarū, Canutū quidem occidentes, Vualdemarū autem effu gientem ſaucíantes. Tunc inſaniens Sueno Vualdemarū elapſum, edicto emiſſo iubet om nes eſſe paratos in armis, ad petendum regni hoſtem Vualdemarum. At Vualdemarus cõ ciliatis ſibi Canuti militibus & multis ex hoſtibus ad eundem deficientibus pugnam init cum Suenonis exercitu, uicitq́; & in fugam Suenonē uertit. Sueno uerò feſſus reſedit in ar borū radice, & ab agreſtibus ſuperuenientib. ferro caput eius ferè præſcindit. Hic exitus Suenonis: qui ſi pares regni paſſus fuiſſet, pacificus diu regnaſſet. Sed pfidia illū perdidit.

De Vualdemaro magno rege Daniæ.

OPpreſſa per fraudē Suenonis Canuto, ipſoq́; Sue none perēpto, Vualdemarus ſolus totius Daniæ regnum accepit, quod diu ac feliciter adminiſtra uit. In primis autem Vuandalorū inſolentiam re preſſurus, ſimul etiam in eos Chriſti fidem per occaſionem propagaturus, primam expeditionem in eam gentem poſt acceptum regnum parare inſtituit, feliciterq́; primam expe ditionem conſummauit. Deinde rurſus anno 1161. totis uiri bus adortus Rugianos, Henricum Leonem ſocium aduo cat, mari terraq́; oppugnat & facile eos ad officiū cogit, ac ceptisq́; obſidibus exercitum incolumem domum reducit. Poſtea ueniens rex Metim ad Imperatorē, imperio Roma no ſe deuinxit, non ut in cœtū uocatus accederet more alio rum principum, ſed magis ſpecie quàm re imperio ſociatus haberetur. Fit deinde magnus belli apparatus cõtra Vuan dalos, qui in littore maris habebant principatus, inſignes ci uitates & inſulas, nempe Suerinū, Racenburgum, Vuolga ſtum, Deminam, Offnen, Arconē in Rugia, ubi adhuc uige bat idololatria. Erat tunc Rugia caput Vuandaliæ, habens duas inſignes ciuitates Arconem & Carentū, quæ hodie in nihilum redactæ, aut maris ex undatione ſubuerſæ, aut principū ira deletæ, in nouam propinqui littoris urbem, quæ nunc Stralesſund dicitur, trãslatæ ſunt, ſicut etiam Magnopolis, urbs quondam clara magna, in uicinam tranſijt Vuiſmariam. Ex hoc tempore quo Vualdemarus expugnauit Vuandali am, in multos annos durauit Rugiæ ad coronam Daniæ ſubiecto, ut ſemper regi fideles mi litarint & fecerint imperata. Nouiſſime autem cum omnes Vuandali reliqui ſui principi bus parerent, ſubduxerunt & Rugiani colla iugo, cum mortuo eorum principe non re licto corporis ſui hærede, dominium tranſiret ad principe Vuolagaſtenſem & deinde Po merani. Nam Vuolagaſtenſis principatus, idem Bardenſis dictus, nunc conceſsit, in i dem imperium ducis Pomeraniæ. De qua re & ſupra in Pomerania multa diximus. An no Chriſti 1171. Vualdemarus celebratis in Ringſtat comitijs, filioq́; eius Canuto corona to, induxit in animum, gentem Vuandalorum adigere ad Chriſtiana ſacra, ſinumq́; præ dandi mari & in inſulis Daniæ finem facere, qui Vuandalis quotidianus erat quęſtus. Poſt expugnatam ergo Rugiam, ſtatuit præclarum illa tempeſtate oppidum in Pomeranis Iuli num oppugnare, quod crebras inde fieri in mare & in Daniam excurſiones compertū ha beret. Principes interim Pomeraniæ Bugiſlaus & Caſimirus fratres indignati, quod rex in eorum ditione iſta perageret, ducem Henricum Leonem implorauerunt, renouarę cupien tes apud illum priſtinas pactiones quas plebs incauta inuitis principib. uiolaſſet. Dux am plificandæ ditioni ubiq́; intentus, non grauatè annuit poſtulatis. Sed cum Henricus ſubie ctionem quærit, quam illi refugiunt, ſola fœdera depoſcentes, euenit ut nihil inde nouare tur. Rex interim mouit in Vuandalos, perq́; magnum lacum in Oderam nauigans, Stetino præclaro oppido copias admouit expugnauit: deinde Iulinum aggrediens, redegit illud quoq́; in nihilū. Et certe tum actum fuiſſet de Vuã dalis, niſi rex morbo correptus interijſſet.

Rugiæ ciuitates.

Vuolgaſtenſis principatus qui & Bernenſis.

Iulinum.

Iulinum deſtruitur.

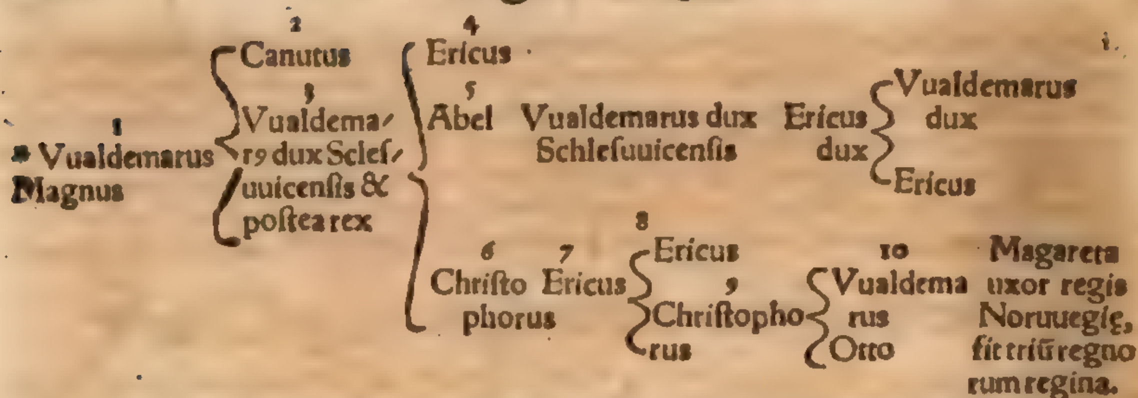

De regibus post Vualdemarum Magnum Daniam moderantibus.

Mortuo Vualdemaro regi succedit filius Canutus, iurantq́; ei Iutij & Vulburgẽses. Scanij factionibus studentes Haraldum quendam regij sanguinis uirum è Suecia deuocantes regem appellant, sed quem archiepiscopus Lundensis facile à possessione regni exclusit. Interea multis literis Cæsaris Canutus iubet inuisere curiam Imperialem, sed Canutus cõmonefactus ne id faceret, rescripsit se'se regibus implicatum, abesse non posse. Cæsar Fridericus contemni se putans, rescribit: nisi ueniat Daniæ regnum alienæ facturum potestatis. Cui rex Canutus non aliud rescripsit, quàm quòd primum in suam recipere potestatem opus sit quod alij donet. Irritatus Cæsar, non tam bello quàm odio regem insequitur. Interim Bugislaum Pomeranum cõmonefacit, ut bellum in Daniam suscitet, ille regis uiribus impar præfectum Rugiæ qui regi paruit, lacessit, atq; quingentarũ nauium classem in Rugiam ducit, petiturus inde Daniã. At Dani ad bellum prouocati, facile represserũt Pomeranos. Vualdemarus quoque episcopus Schlesuuicensis Nicolai abnepos cœpit inuadere regnum Daniæ, quasi sibi à Canuto patre debitum, sed captus coniectus est in carcerem.

Lubecum incipit florescere. Sub isto rege Canuto circa annum Christi 1200. cœpit Lubecum florescere & uehementer augescere. Et quum Canutus rex iuuenis moreretur, frater eius Vualdemarus ad regnũ peruenit accepitq́; regalem benedictionẽ ab Andrea archiepisc. Lundensi. Habuit sub se Lubecum & Holsatiæ comitatum atq; Hamburgum, quod Otto quartus Rom. rex illi abstulit, & Vualdemarus rursum sibi subiecit. Fuit tunc Hamburgum paruũ non bene munitũ. Anno Christi 1223. quum Henricus Suerini comes fide publica in Daniam euocatus ad reconciliationem regis aspiraret, rex autem duras cõditiones opponeret, obseruabat comes tempora, quibus rex in castris manens, à suis non satis custodiebatur. *Stratagema.* Serum erat tempus, & Danis pro sua consuetudine potis. Indiligenter excubiæ seruabant, utpote in regno longe ab hostibus, nihil hostile formidantes. Henricus autẽ ante cuncta prospiciens, cum negligentiam regiorum custodũ non ignoraret, forte in uenatione rex erat & quieti deditus profundius soporatur. Henricus iam naue procurata regis papilionem ingreditur, (audax facinus) & occluso spiritu oris, uinctũ extrahit regem, ac comitibus ad uim præparatis, in nauim impositũ, secum perducit in Dannenberg, ibiq; conseruat in carcere. Obstupuere q audierant uniuersi fiduciam uiri. Rex cum alia uia liberari non posset, argento se redemit, datis 45. millibus marcarũ argenti, destitutusq́; in Nordalbingia omni fortuna, solum Lubecum tenuit, sed quod paulò post illi quoq; fuit ablatum & imperio corporatum. *Lubecum imperio incorporatur.* Mira rerum conuersio. Iste Vualdemarus dum administraret ducatum Schlesuuicensem & in primis regni annis uictoriosissimus fuit in uirili autẽ ætate ubique uictus, omnia amittit quæ in adolescentia acquisiuit. Mortuus est anno 1242. cum per annos 40. regnum uaria fortuna administrasset. Successit illi Ericus filius maior natu, & Abel frater dux fit Schlesuuici. Rex Lubecensibus inuentus, patris iniuriam constituit uindicare, mercatores eorum capiens & extorquens quæ cupiebat. Sed ciues ad arma conuolantes conijciũt munitionem eius unde uexabat urbem. Paulo pòst à fratre Abel inuitatus & captus securi cæsus est rex iuxta ciuitatem Schlesuicensem, & cadauer saxo coniunctum, mersum est in profundum. Erat autem annus Christi 1251. cum annos non plenè nouem in regno peregisset. Qui huius necis conscij fuere, omnes malè perierunt. Abel itaque regis frater, succedit in regnum

gnum: quod male partũ & fratri per uim exortum, non potuit esse diuturnum. Nam in Sialandia bello impetitur & postea in Frisia à rustica plebe opprimitur. Succedit ei frater Christophorus, qui fecit Vualdemarũ nepotem suum ex fratre Abele ducem Schlesuuicensem. Christophorus quietè egit in regno, usq; in tempora morientis Vualdemari nepotis sui, cuius ducatum rex sibi desumpsit, ut illum regno iterum incorporaret. Reliquit autem Vualdemarus ex sorore Iohannis & Gerardi comitum Holsatiæ filium Ericum, quem rex spoliauit ducatu. Quod uidentes comites memorati, sumpserunt arma pro nepote suo captum'q; regem perduxerunt in Hamburgũ, quousq; ille multis argenti libris sese redimeret. Concedens autem Christophorus in fata, reliquit filium suum in regno. Mortuus quoq; alius Ericus nempe Schlesuuici dux, reliquit duos filios, Ericum & Vualdemarum, quibus rex Ericus præesse uoluit iure sanguinis, multũ recusantibus comitib. Holsatiæ, sed præualuit rex. Cum tamen Vualdemarus, qui solus superstes mansit, adoleuisset, recognoscens feudũ à rege, quod prius noluit, recuperauit omnem terram quæ ducatu debebatur. Ericus longeuæ pacis sortitus tempora, peruenit ad annũ Christi 1286. conspirantes'q; in eum domestici eius interfecerunt. Tunc Ericus filius natu maior in sceptra succedit, duxitq; uxorẽ regis Sueciæ Birgerij nomine sororem. Et cum postea cerneret res omnes in Suecia turbari, fortem conflauit exercitum, ut Birgerium liberaret, quem fratres eiusdem Birgerij Vualdemarus & Ericus in uincula coniecerant: sed ueniens nihil potuit efficere, quũ omnia loca essent Teutonicorum præsidijs cõmunita. Mortuus est etiam tunc dux Lalandiæ, & consolidauit rex regno ducatum, cum dux nullã reliquisset prolem masculã. Lubecenses hunc regem decennio elegerunt defensorem, per singulos annos mille illi marcas dependentes. Ingrauescens aũt Ericus annis & morbo, concessit in fata anno 1321. quũ in regno 35. annos peregisset. Christophorus defuncti Erici frater peruenit in regnũ, idq; opera Iohannis comitis Holsaciæ, qui frater eius maternus fuit. Rex iste accepta pecunia dominiũ Rostock, quod sibi feudi aut belli iure debebatur permisit dominis Magnopolensibus, apud quos permansit in posterũ. Cumq; Rugianorũ princeps tempore illo obijsset sine prole mascula, & omnes Vuandaliæ principes in eam terram conijcerent oculum, Christophorus rex eam ditioni suæ uendicauit. Mortuus est autem rex anno 1333. & substitutus in eius locum filius eius Vualdemarus. Cuius frater Otto renouatus in Holsacia bellis captus est à Gerardo, sed postea rursum dimissus. Cumq; pactas conditiones non impleret, comes Gerardus cũ magno exercitu ingressus est in Iutiã, ut illũ cogeret ad pactorũ obseruantiã. Dum aũt castra haberet non satis diligenti suorũ custodia munita, noctu comes fuit in stratu suo occisus à Dano quodã nobili milite, qui & clam regressus elapsus est. Hẽricus uerò filius eius duxit exercitũ in Daniã, & ubiq; sæuijt igne & ferro, nec quieuit donec caperet patris sui iugulatorẽ. Quem rotis membratim discissum, uulturibus deuorandũ obiecit. Porro Vualdemarus rex Christophori filius regno est pulsus & Vualdemarus dux Schlesuuici regnũ ope Holsatorum ambiebat, tandẽ uerò Ludouicus marchio interpositis partibus suis, regem curauit restitui, egitq; ut dux Schlesuuici Vualdemarus coronã poneret & acciperet omnia quæ ab olim paternæ fuerunt ditionis. Cumq; Rex quietus esse non posset & mercatoribus antiquas libertates in suo regno non permitteret, maritimæ ciuitates conspirantes ingrediuntur Daniam, regem regno expellunt, incendia multa excitant, oppugnãt arcem Coppenhagen atq; expugnant & magnum hinc abducunt prædam. Proceres terræ regem non habentes, regno prospicientes, inito tractatu, terram Scaniæ 16. annis consignarunt cũ suis prouentibus ciuitatibus in compensationem acceptorum damnorum. Post hæc redijt Vualdemarus in regnum & obijt anno 1365. uarie iactatus in regno.

Dux Lalandiæ

Rostock Magnopolensium.

Ciuitates maritimæ regem expellunt.

Mulier præest tribus regnis & succedit ei dux Pomeraniæ.

Valdemarus rex Daniæ defunctus, reliquit Margaretam unicã filiã, quæ maritũ habuit Aquinũ Noruuegiorũ regẽ, ex quo paruulũ suscipit Olauũ. Et cum Aquinus non diu superesset, mulier uirgo duo moderabatur regna. Et licet postea Albertus dux Magnopolensis uocatu populi diadema suscepisset Sueciæ, ac deinde filiũ Henricũ cogitasset præponere Daniæ, uictus tamẽ Albertus à muliere & in triũphũ ductus, regnũ amisit. Dimissus tandẽ, infame senium in paterna domo finiuit, ut infrà dicetur. Margareta autem regina profecta in Iutiã cum Olauo filio, proceres Daniæ sibi deuin-

xit, filioq; iurare coëgit. Iam enim Scaniã receperat magnopere reflorescentẽ. Euocatis prę terea Holsatiæ comitibus, ducatũ Schlesuuiceñ promisit, tamẽ ut de manib. regis recognoscerẽt beneficiũ. At filius Olauus paulò post anno 1387. mortuus est, cũ mater 14. annis Daniam regnasset. Congregatis aũt proceribus regni in solenni cõuentu, aderat & Gerardus dux Schlesuuici cum propinquis suis, & renouata est ratio feudi, nempe, quòd ducatus perpetuo iure ad seniorem ex Holsatorũ huius lineæ comitib. pertineat, ita tamen ut iuxta regni iura feudum à corona recognoscat & inde præstet obsequia, & quod successione legitima feudum ad proximos pertineat. Orta deinde simultate inter reginam & Albertũ Sueciæ regem per occasionẽ nouæ arcis per regem institutæ, cui aliam regina opposuit in suo unde facile omnis cõmeatus ad arcem regis inuehi impediretur. Suborto autem bello Danis relicta est uictoria, captus Albertus cum filio, septem annis tenetur, donec magnis cõditionibus laxaretur. Summa rerum fuit, ut hoc quoq; regnum duobus accederet, & fieret

Ducatus Schlesuuicensis feudum Daniæ.

Margareta triũ regnorũ potentiss. regina. Post ista Ericus Pomeranorum dux à Margareta regina adoptatus filius in regem assumitur anno 1411. Fuitq; prima cura regi, recuperandi ducatus Schlesuuicensis. Nam Gerardus illo inuestitus in Dietmarsia cæsus occubuit, ob id feudum extinctum re putauit, cõtrà triũ paruulorum, quos Gerardus reliquit, principes tutores sentiebãt, transijsse legitimũ feudum ad liberos. Res ad arma peruenit, regina senex se interposuit mediã, ut tractatib. res sopiret. Interim cũ cõmunitas Lubecensis senatũ ciuitatis eiecisset, & propulsi suam prosequerentur innocentiam apud Rom. regem, obtenta sententia aduersus cõmunitatem, Ericus Danorũ rex constitutus executor literarum. Sed cum indurati non aquiescerent monitis, eos qui piscandi gratia tunc uersabantur in Scania detinebat, uelut regalibus mandatis contumaces, tandemq; effecit ut in suam sedem pulsus senatus reponeretur.

Senatus Lubecensis eijcitur.

Bella inter Holsatiam & Daniam.

QVum duces Schlesuuicẽses nollẽt eo modo suscipere ducatũ quo rex illos uolebat inuestire, Hẽricus dux collecto undiq; magno auxilio, Iutiã inuadit atq; Frisiã ad sua iuga coëgit. At Dani nõ ferẽtes, Frisios parere Holsatis, sollicitãt eos ad renouandũ regi sacramentum. Conglobati Frisij repulerunt Danos, aliquot millibus ex eis prostratis. Rex dissimulans aliquantulum, dicto citius urbem Schlesuuicensem obsedit, nec diu oppugnatam obtinuit. Et quum Albertus dux ex Sueciæ regno antea pulsus, in urbe esset, exiuit ad regẽ, obtentaq; gratia & sacramento dato quòd tria regna nunquã oppugnaret, cum suis dimissus est Hamburgeñ. audientes regem Schlesuuico potitum, cõmiseratione tangebantur super calamitate suorum principũ, mox illis sexcentos balistarios auxilio miserũt. Principes quoq; Brunsuuicenses & Luneburgẽses & multi comites Albim transgressi auxilio uenerunt. Et primum quidẽ consilia pacis pertentauerunt. Vbi illa euanuerũt, arma sumpserunt, uallantes arcem Kunigsburg. Dani autem fortiores superuenientes, hostes retro egerunt. Rex inde Frisiam intrauit, & abducta infinita præda, 80. obsides secum duxit, ne ad Holsatos deficerent. At gregarij satellites

pro

pro Holsatis in mari digrassantes, interceperunt nauim, quæ portabat omnia iocalia regis & pontificum, in auro, argento, uestibus, serico & pannis præciosis. Irritati Dani firmauerunt animum certi aut terrã capere aut immori. Quid non improbus labor obtinet? Ingressi ergo Cimbriam, furiunt sine more. Sacra, prophana in æquo sunt: uirgines, maritæ iuxta prostitutæ. Omnia latrociniis exhausta: sitim auaritiæ & sanguinis explere nõ poterant. Expugnauerunt arcem & coroborauerunt præsidium. Interea Lubecen. episc. monitus à Rom. pontifice implicauit se negocio unà cum aliis principibus, sed nihil effecerunt, reditum est ad bellũ. Obsederunt Dani arcem Tundern: Holsati autem uelut dormitantes dissimularũt obsidionẽ. Interim Dani applicatis scalis, murũ conscẽdentes uno impetu ab obsessis sunt oppressi, balistis & bombardis abacti. Perierũt tunc ex hostibus 400. Hamburgeñ. instructa classe per Albim descendentes, latera Iutiæ pulsabant. Repetunt etiam naues nuper ciuibus ademptas, quibus ignem immiserunt, & expositis in terrã armis prædã quandam uoluere nauib. suis inuehere. Rumpoldus præterea dux Schlesiæ missus ab Imp. in Daniam seu pacis sequester priusquã pacis formulã ad finem perduxit, epidimia tactus fata concessit. Anno 1424. rex Imp. abiit in Vngariã, citatq; fecit Henricũ ducem cum fratribus, examinataq; causa, pronunciat pro rege: Henrico aũt, Adolfo & Gerardo fratrib. silentium imponit super ducatu Iutiæ. Rex accepta pro se sentẽtia abiit in terram sanctã. Ferunt tum nobilem quendam ex oriente militasse imperatori, qui pictoris industrij usus artificio, regis faciẽ iussit effigiari, eamq; præmisit amicis, indicãs regem esse trium regnorũ, qui magno se ære redimere posset. Rex omniũ ignarus, Venetiis hospitaliter exceptus, familiam artauit & uulgari habitu se cæteris conformẽ fieri passus ignotus haberi uoluit. Voto persoluto in terra sanctã, cũ peregrini in nauim redirent, nobilis qui conductũ præbebat, euocato regi dixit in aurẽ. Credis te apud nos incognitũ? Ecce faciem tuã, Regem te scimus trium regnorũ. Quid faceres si apud te nostrorũ quisquã tali habitu deprehensus innotesceret? Stupefactus rex, hæsit. Sed tamen interuẽtu patroni, pecuniã accepit, quantum rex corrogare potuit & dimisit. Reuersus autẽ domum ut exequeretur sententiã conuertit se in duces fratres, ut & manib. eorum extorqueret ducatũ Iutiæ. At Henricus dux ab iniqua sententia ad summũ pontificẽ appellauit. Inde multiplici labore incurrente, eò res est deducta, ut ciuitates à rege decedentes ducib. inhæserint, multumq; temporis in sumptum fuerit, donec ad nouissima pacis pacta perueniretur. Ciuitatẽ etiam Schlesuuicũ (ubi denuo in ius ducũ reuoluta est) ita cõmunierunt fossatis, uallis & propugnaculis, ut nõ facile è rege denuo caperet. Rex uerò reduxit exercitũ in Flensborg, nec erat opportunius quicquã ad obtinendũ ducatũ quam oppidũ Flensborg. Venerũt ex ciuitatib. Vuandalicis, fauentibus ducibus, auxilia ad oppugnationẽ oppidi. Firmata itaq; obsidione, uenit dux ad hostium propugnacula. Dani uerò prætenderunt sepem fossatis robustam sudibus & palis. Hinc dux scalam uidens inclinari, uoluit quid intus ageretur contemplari, necdum enim loricã satis constrinxerat. Et superueniens quidã è concilio ducũ, uir militaris ait principi: Quid agitis princeps inclyte? in quod periculũ cõtenditis? Luctũ nobis & periculũ uestro capiti præparatis. Danus uerò qui intus excubabat, audiens esse principẽ qui scalæ incumberet, lancea sepè penetrans, sub loricã desubtus uentri stantis infixit, letaliterq; percussit. Et ingemiscens cũ accepto uulnere, Tollite, inquit, circũstantibus, me. satis mihi ad mortẽ est. Sicq; paulò post efflauit spiritũ, uix 30. attingens annum. Tunc Adolfus proximus ætate frater factus est dux exercitus. Per eiusdem anni (erat autem annus 1428) urbes Vuandalicæ classem suã renouarunt & mittunt cõtra Danos, diuq; anceps fuit prælium, donec tandem ciuitates Danis uictoribus cesserunt. Multiplicatis itaq; in hunc modum infinitis bellis, tandẽ à ciuitatibus consilia sunt agitata de statuenda pace, quapropter regẽ in loco Nycoping, à cõmunib. amicis designato, conueniũt, multosq; & uarios texũt sermones & ad extremũ in hoc res desiit ut tribus capitibus approbatis, pax esset: Primum: Damna inuicẽ compensarentur, aut arbitris æquarentur. Alterum, Vt quoniã urbes ab rege suo sine causa ex fœdere constituto defecissent, eam facerent compensationem regi, ad iniuriam ableuandam, quam in simili casu ab illo desposcerent. Tertiũ, Vt fœdera prima illibata manerent in perpetuum. Soli Rostocenses pacis cupidi, approbarunt quę rex proposcit. Scissa ergo ciuitatum unione, rex gauisus cæteris tanto impẽsius imminebat. Interim duces Holsati rebus suis consulentes, in die palmarum singulari astu oppidum Flensborg occupant, fugientibusq; ciuibus in montem, fame coguntur ad deditionem.

Impietas militum.

Pictura prodit regem.

Flensborg oppidum.

Dux lancea perfoditur.

tentia, cum magnos inde thesauros in naues congeri iussisset, siue de muneribus quæ proceres intulissent, siue de prouentibus quos per multos annos præfecti contulissent, nauigationem instiuit in Daniã. Sed exorta tempestate, perijt omne aurum & argentum, uix rege cum naue sua in portum perueniente. Centum milia ac amplius multo intercedisse memorant. Anno nono regni sui rex aduersa ualetudine laborans uocans quos habere potuit: dixit, Regno ceuita pariter mihi cõcedendum est, uos rebus recte consulite. Excessit autem rebus humanis anno 1448.

Christianus comes ab Aldenburg fit rex in Dania & in Noruuegia.

CHristianus, quem Dani more suo Christiernum appellant comes Aldenburgensis, unanimi procerum Daniæ & Noruuegiæ consensu rex eligitux eligitur, Suecis (ut Krantzius scribit) se à ueteri placito retrahentibus: quod, scilicet habebat, ut nisi trium regnorum cõmuni consilio unus assumeretur rex. Hæc electio maxime tacita est, astipulatione Adolphi ducis Schlesuuicensis, qui erat auunculus Christiani de Aldenburg, & Delmenhorst comitis. Natus enim erat Christianut eiusdem Adolfi sorore germana. Inclinauerant quidem Dani in Adolfum, sed cum ille pertinaciter recusaret, cõsilio eius usi ad nepotem eius, quem ille in domo sua ex puero educabat, deflexerũt. Suecia uerò præueniens hanc electionem, preculiarem sibi regem assumpsit, ex eo corpore militem, opibus præstantem, Carolum Canuti. Christiernus itaq; solenni ritu coronatur, & Dorotheam reginam sibi uxorem copulat, ex qua sustulit Olauum, Iohãnem Fridericum atq; filiam Scotorum regni nuptam. Proximo deinde anno Christiernus primam regnis operam impendit, ut Sueciam per partes duobus regnis iterum coniungeret. Et primũ insulam Gotlandiæ ui recuperauit, expugnato oppido Vuisbu, quondam florentiss. emporio mercatorũ. Interea Carolum præfecit Sueciæ. Cumq; dutæ ceruicis populo durus esset et cœpisset odio haberi collecto clam thesauro, media hieme in ipsa carnis priuij resolutione, omnibus ad crapulam laxatis, ingressus nauim Prussiam nauigauit. Tunc proceres regni solennibus missis ad Christiernum oratoribus, eum uocarunt in regnum uenientemq; in Stockholmiam honorifice exceperunt, regem constituerunt & per manus archiepiscopi Vpsaliensis consecrarunt. Erat autem annus 1457. *Carolus rex Sueciæ.*

De comitatu Holsatiæ.

ANno Christi 1459. cum infata cõcederet inclytus Adolfus dux, Schlesuuici comes Holsatiæ, non erat dubiũ, Schleuuicensem ducatũ coronæ consolidari, à qua exijt beneficium, cum ille prolem nullam relinqueret. De comitatu autem Holsatiæ magna fuit quæstio. Nam feudũ uidebatur imperij, quod ad masculã lineam credere tur pertinere. Supererat Otto comes, de Schouuenburg cum multis filijs, qui ad uirilẽ, licet multis gradibus, spectabat agnatio nẽ. Rex autem Christiernus cum fratribus Mauricio & Gerardo de Aldenb. comitib. sorore Adolfi erant progeniti. Post magnã disceptationẽ interueniẽte Arnoldo Lubecensi episc. qui imperiali uice eius feudi dominus censeret, Christiernus rex comitatu donaẽ, quietatis ingenti ære comitibus ut iuri suo renunciarẽt. Fratribus deinde suis rex non minorem pecuniæ summam persoluit, ut omne ius in suam coëmeret personam. Ita factum est, ut nobilis ille comitatus, qui infinitũ sanguinẽ dedit, quo à corona Daniæ segregaretur, nunc uoluntate procerum se illi coniunxerit. Erat autem annus 1460. cum hæc agerentur. Cumq; sacramenta solenni ritu rex ab omnibus acciperet, uenit in Hamburgum, & de homagio quidem nulla mora, sed de præstando iuramento fit dubitatio. Ostendebant ciues ueterem obseruantiam, eam'que chartis priuilegiorum astruebant. Cessit rex ciuium allegationibus, permittens ueterem urbis consuetudinem. *Differunt comitatus Holsatiæ & ducatus Slesuuicenses.*

Exinde concessit rex in Sueciam & peruidit regni illius iura. Perueniens autem ad eum rumor de thesauro quem regno excedens Carolus in Stockholm apud Prædicatores reliquerat, conuenit super ea re fratres, extorsit aliquot signati æris marcarum millia ac uasa nonnulla argentea magna cum paruis. Elapso deinde modico tēpore, res in Suecia ad rebellionem spectabant. Indoluere enim proceres, administrationē præfecturarū Danis permitti. Promiscuum uulgus causabatur abesse regem, rarius sibi responderi de iusticia, arbitratu præfectorum rem omnē agi, regni thesauros foras educi, uiscera regni ad libidinē Danorū dissipari. Rex uolēs præuenire rebellionem, magno apparatu uenit in Sueciam, uentumq; est ad pugnā. Inclinauit uictoria Suecis cedūtur multi ex regijs & capiunt multi. Fugit rex & archiepiscopū Vpsaliēsem, quē uelut obsidē habebat, secū tulit in Daniā. Interim Sueci miserunt Gdanum pro Carolo rege. Sed ubi ille redijt & non inuenit illam integritatem quā promiserant, abdicauit se regno, priuatim uicturus, cōmuni cum alijs iure. Anno 1455 Gerardus de Aldēburg regis frater, causatus est sibi adhuc deberi aliquot millia aureorū quòd ius successionis suæ in fratrem refudisset, & arcibus in potestatē acceptis, legitimū se cum fratre ferebat hæredem. Paulo post omnem illam deditionem inuasit, cœpitq; administrare res in Holsatia, & uertit administrationem suam in legitimum principatum.

Præfecti autores seditionis.

Holsatia iterū occupatur.

Res gestæ per Christiernum primum.

HAbuit rex adhuc arces quasdā in Suecia, quas per suos insedit atq; defendit. Sueci oppugnantes arces illas, & fugati ab obsidione, ausi fuerunt ingredi Daniā & regem oppugnare. Sed rex illos excipiens in fugā uertens, trecētos ex eis cepit. Annus erat 1459. cum quidam cōmunes amici conarentur, conuentu Lubeci indicto, res componere inter regē & Sueciæ proceres, sed nihil fuit actum, nec inuenta componendæ pacis uia. Proximo deinde anno rex per angustias, niuis tempore, quando nemo uenturum præsumebat, ingredi Sueciā tentauit, regnū montosum & faucibus uiarū transitu difficillimū. At Suecis utcunq; res innotuit, quare in aciem prodeuntes, regi se obiecerunt. Facile fuit multos à paucis detineri, quando non poterant in uia stricta nisi pauci ad pugnam prodire. Trucidatis ergo circiter quingentis, rex cogitur redire. Postea descendens in Holsatiam exegit fratrem suum, coēgitq; incolas ad præstandum sibi sacramentū. Idem egit apud Frisios. Anno 1470. excedēte rebus humanis Carolo quondā rege Sueciæ, diuisi sunt proceres regni, discesseruntq; in uaria uota. Alij Christiernum cupiunt uocare, & alijs alia fuit sententia. Rex autē iam tempus ratus, immittere manus regno Sueciæ, quando æmulus eius mortuus erat, conducto magno militum numero infestum agmen duxit in Sueciā. Sed neq; illi segnes occurrunt. Eratq; is demum exitus, ut pauci ex multis stipendiarijs redirent. Anno Christi 1474. uenit Christiernus cum quibusdā principibus inferioris Saxoniæ ad Fridericum Imperatorē, indicatq; esse in suis ditionibus intra limites Romani imperij gentem nulli parentem & pro libertate insolescentē, nempe Dietmarsos: eos sibi ab imperiali maiestate subijci postulat: cum non expediat sine principe populū agere: comitatum quoq; Holsatiæ atq; Stormariæ iuncta ditione Dietmarsiæ in ducatum uerti deposcit. Annuit Imperator postulatis regis, & titulum comitatus extinguit, exq; tribus memoratis ditionibus unum creat ducatum, regem præsentem illo solenniter inuestit. Literisq; desuper editis, rex illas secum defert. Reuersus autem domū, Iohannem filium maiorem natu, Daniæ regem eligi fecit & consecrari, assumpta illi coniuge Christina filia Ernesti ducis Saxoniæ principis electoris, anno Christi 1478. Sueci interim in sua sententia perseuerātes nullum crearunt regem, neque Christierno obedire uolebant. Anno 1480. Christiernus rex indixit conuentum Holsatiæ, euocans quoque ex Lubeco & Hamburgo publici concilij oratores, & insinuans imperiales literas, poscens ut ijsdem obsecundantes, se Holsatiæ atque Stormariæ in unum corpus adunarent, & se ducem suum recognoscerent. Respondent illi Imperatorem non plenè instructum, de alieno disposuisse. Habere se terram suam temporalem, pariter & spiritualem dominum archiepiscopum Bremensem, ex eo tempore quo nouissimus Dietmarsiæ comes defecit. Rex iussit replicari, ex illo die crebram fuisse mutationem dominij, aliquando eos paruisse Vualdemaro regi secundo, aliquādo comiti Holsatiæ, nunc uerò episc. Bremensis tantum speciem prætendi dominium, cum facto nō parerent. Illi cōtrà: Habere in terra archiepis. præfectos, quæ res iustum testetur dominum nullo

Christiernus Sueciam uexat

Dietmarsi liberi.

nullo se pactu uiuos pati, ut alienentur ab ecclesia. Interim autem quo hæc aguntur & rex in quosdam implicabiliter sæuiret, mortuus est in arce Coppenhagē anno 1481. cum anno 3. in regno exegisset.

Acta Iohannis regis Daniæ filij Christierni.

CHristierno mortuo successit Iohannes filius in regno. Hic Noruuegiam cum fratre Friderico legitima successione possedit, nisi quod rex solus tenuit imperij administrationem: frater titulo hæreditarij iuris cōtentus mansit. Sueciæ quoque electus rex ferebatur, insertis conditionibus quas non probaret. Quieuitque, donec armis regnum recuperaret Gotlandiam primò Sueuiæ parentem, quibuscunque modis sibi deuinxit, cum (inuito Sueciæ gubernatore Stenone Nester milite) is qui arci terræque præerat multo tempore Iuuarus electo regi arcem, oppidum, omnemque terram consignauit. Deinde anno 1498. conducta gregariorū militū manu magna, coēgit uniuersos etiam nolentes imperata facere. Cæterum ubi rex excesserat regno, Succi conspirauerunt. Rex uerò cum speraret beneuolentia potius quàm seueritate regnicolas in fide continere, regno decedens, reginam in regia dimisit. Quam multi prægnantem rebantur, ut in regno parturiens, indubitatum illi daret hæredem. At ea spes uana fuit. Recogitātes autem Sueci pudorē suum, quod uicti cessissent armis, dolum excogitant. Vocant regem, ut obijciat se Rufsis, quorum excursionem nunciatam accepissent. Nihil opus fore armis à Dania producendis, solo illos indigere principe, uires armorum regno non deesse, copiosos esse in Suetia milites Rufsis repellendis, si caput accederet multitudini armatæ. Rex paucis contentus in Sueciā nauigauit. Aduertit autem populi erga se nō syncerum esse animum, atque ideo non credidit se illis, sed quomodo potuit manibus eorum se subtraxit. Erupit deinde manifeste rebellionis audacia, ut accusarent regem & regios officiales, de non impletis promissis. Reginam deinde in arce Stockholm circumsistunt oppugnantes arcem & ciuitatem. Expugnata urbe, arcem armis expugnare nequiuerunt, sed fame, reginamque captam deduxerunt in monasterium Vuastem diuæ Brigittæ, ubi duobus penè annis in libera fuit custodia, donec per Raimundū legatum Rom. pontificis liberata in regum Daniæ cum honore fuit reducta. Rex interim Iohannes comparauit arma ad edomandos Suecos, habuitque quosdā in regno Sueciæ sibi fideles, qui ipsum monuerunt nisi quinquaginta millia adduceret armatorum, nihil profuturum eius aduentum. Tentauit rex & hoc ipsum, sed inanis fuit conatus eius. Noruuegia quoque instinctu procerum Sueciæ rebellionem ostendebat. Sed aderat Christiernus regis filius, pro sua ætate dux acer in armis, & nascentem flammā in sui primordio extinxit. Postquam ergo rex Iohannes contra Succos multa prælia instituisset, infecto negocio mortuus est tandem, factusque est filius eius Christiernus post ipsum rex Daniæ, & Fridericus patruus Christierni, mansit dux Slesuuici & Holsatiæ. Cæterum rex Christiernus nullum non mouit lapidem quo sibi subijceret regnum Sueciæ, usus que est extremis uiribus, astu & dolo, donec tandem edomuit sed partum regnū diu retinere non potuit, quin & pro ptertyrannidem suam tandem fuit è Dania expulsus. Quam cum rursum recuperare contenderet, captus à Christiano patruo suo, custodiæ est mancipatus Sunderburgi in Holsatia mortuusque tandē in uinculis. Exclusus uerò Christiernus Dania, patruus eius Fridericus dux Holsatiæ factus est rex Daniæ, quo mortuo anno Christi 1533. noua turbatio orta fuit in regno. Nam Fridericus Palatinus Rheni & dux Bauariæ, qui regis Christierni filiam & neptem ex sorore Caroli Imperatoris uxorem habuit, uoluit sibi uēdicare regnum, sed episcopi & proceres regni elegerunt Iohannem filium minorem natu eiusdem Friderici regis, qui adhuc puer erat. At Christianus filius maior natu eiusdem Friderici, cōparato undique auxilio, potenti manu acquisiuit regnum sibi alias debitum. Tulit ei suppetias non uulgares serenissimus rex Sueciæ Gustauus, sicut & uicissim Christianus rex Gustauo nō defuit, cum Smalandi rustici magnam in Suecia excitassent seditionem. Sicque hoc nostro tempore hæc duo regna, Dania & Suecia, magna tranquillitate & pace gubernantur sub inclytis regibus Gustauo & Christiano, quæ antea perpetuis inuicem irritabantur bellis. Faxit dominus Deus, autor & dator pacis atque concordiæ, ut in seculum hęc perseueret amicitia, diuturnaque inuicem fruantur quietē.

Gotlandia.

Stratagema.

Vuastem monasterium.

Noruuegia rebellis coërcetur.

Fridericus post Christiernum rex.

Genealogia

Humanissimo ac clarissimo uiro domino Sebastiano Munstero, scholæ Basiliensis ordinario, amico & fautori suo optimo, Georgius Normannus, S.

MAgnam mihi literæ tuæ, uir ornatissime, uoluptatem attulerunt, propterea quòd testari uiderentur te qualiscunque inter nos factæ amicitiæ omnino nō oblitū esse teque etiam in opere pergere, ut quod in scribendis mūdi historijs cœpisti, aliquando absolutū nobis reddas, idque me duplici gaudio adfecisse omnino existimabis, cum quòd sperem hoc pacto Gothorum nomē, ueteribus quidem celebratum, nostris uerò fatorum'ne, an hominum inuidia, equidem nonnihil obliteratū, rursum è tenebris in lucem emersurū esse, tum uerò maxime, quod quicquid hac de re Regi domino meo clemētissimo de suscepto tuo labore promiseram, id iam propediem proditurum existimē. Tu igitur uir ornatiss. quod in hac re cœpisti peragere cōtende, nec ab opere suscepto laboris magnitudine, quam res tanta requirit, neque maleuolorum calumnia te absterreri aut abduci sinas, etiam atque etiam oro. Quod uerò ad complendam Sueciæ nostræ historiam à me requiris, operā dabo, ut quaque prima occasione nacta ad doctorem Iosephum nepotem tuum paulo plenius quàm nunc possum, ordine perscribam. Bene uale, Holmiæ, &c.

SOnat Gotlandia germanicè bonam terram, quòd ea terra inter aquilonares regiones fertilissima sit. Nam ager est frugibus & melle opimus: pecorū fœtu ac pastu omnibus antefertur. Opportunitas fluminum & syluarū ubique magna. Peregrinis mercibus omnis regio plena, quòd, ubique domesticis rebus abundet ad cōmutationem faciendam, pellibus ac metallis, præsertim cupro, abundās. Egerunt Gothi & Sueci à multis retro seculis sub unius principis auspicijs, unius regni finibus inclusi. Nonnunquam uerò, ut fieri solet, incessere simultares, quòd quæque natio principem suum sectaretur. Sed ea tamen discessio non diu ualuit, quo minus ad unius regis gubernacula denuò concessere. Sueciæ quidem domi & uicinis in locis nomen præualuit, foris autem in longinqua militia Gothorum gloria sublimioribus longe titulis inclaruit. Romanis diu ea gens colluctata, aliquoties quidem repressa quieuit, aliquando magnis Rom. cladibus se uindicauit: nonnunquā pari manu conflictans, discessit. Demum Rom. proculcans imperiū, Italiā peruasit, urbem Romā uastauit. In eadē Italia regnū multis annis tenuit Gallias occupauit, in Hispanijs regna fundauit, & ex eo sanguine nobilissimas domos principum crexit. Qua in re Romani scriptores, non tam in Barbarorum (ut ipsi uocant) quàm in suorū laude profusi sunt. Originem autē gentium attingentes, refugiūt in Scythiæ uastas solitudines, ignorantes, de magnæ Germaniç finibus Gothorū, Cimbrorū & Vuandolorū examina prodijsse. Terminatur Gothia à septentrione fine australi Sueciæ, ab occidente reliquis Norduuegiæ montibus, qui sunt à Sueciç limite ad Trolhetæ fluuij ostia. A' meridie & oriēte terminatur mari. Loca eius insigniora sunt, Lodhusia portus emporiū, Vualdburg urbs insignis cum arce. Halmstat, Helsinburg, urbs arce insignis Landskron, Malmogia portus emporium, Calmaria urbs magna, portus & emporiū, habetque arcem quæ operum magnificentia certare dicitur cum arce Mediolanensi: Stegholm, Sudercopia emporiū et portus. Nortcopia, Lidecopia ciuitas super lacu Vener: Vastena oppidū, Huetlandia oppidum. Vestrogothia ducatus, cuius ciuitates sunt Scaris, Varnem, ubi est, sepultura ueterum regum. Ostrogothia ducatus, in quo sunt ciuitates Schemingia, Lincopia ciuitas episcop. Halladia ducatus, in Lundis metropolis, sed quæ in Scādia est. Smalandia ducatus, Tnischia ducatus, Verendia ducatus, Blechingia ducatus. Visbi ciuitas Gothiæ: ubi emporiū fuit antiquum & celeberrimū postea Danorū & Moschorū piraticis excursionib. afflictū desertū est. Extant hodie ruinę, testantes ueterem claritatē. Fuerunt hoc loco prima statiua Gothorū, quæ Mæotidē occuparunt.

Fertilitas Gothiæ.

Gothi apud ueteres notiores Suecis.

Ciuitates Gothiæ.

Halladia ducatus.

Est hodie fertilitate agri & arce & monasterij insignis. Est etiam ibi cœnobiũ ordinis sancti Benedicti, apud quos est bibliotheca circiter duum milliũ autorum & codicũ ueterum. Ex hac & alijs terris ueniunt pelles nobilium ferarũ: præstantiores sabellæ, quib. in orbe nostro precium propè immane, & æstimatio secundũ aurũ et gemmas. Et quod miremur, nõ alio quàm hyemis tempore uenantur, quoniam tunc pilus densior est, & cuti fidelius adhæret. De regib. qui olim Gothiæ præfuerũt, Iohannes Magnus natione Gothus, archiepisc. Vespaliensis, post Saxonem Grammaticum scripsit 24. libros, sed qui nondum typis sunt publicati. Expectamus eos à fratre eius Olaò Magno, qui superiorib. annis è Roma dum archiepiscopus adhuc uiueret, de me illis & alijs quibusdam scriptis literis certiorem fecit. Scripsit & Albertus Krantzius de rebus Gothorum & Suecorum, quem hic sequimur, utriusque populi res gestas uno complectens historiæ contexu. Insula Gotlandiæ è regione Gothiæ in mare sita, longitudinem dicitur habere 28. milliariũ Germanicorũ, magna prædita fertilitate, plurima nutriens pecora lætissima, quibus abundat, pascua: habet agros, nemora, feras syluestras, pisces, &c. atq; ob id parens dicta Sueciæ. Ab antiquis temporibus paruit regi Gothorum et Suecorum, sed Dani superioribus annis, quum perpetuis bellis uexarẽt Sueciam, hanc ad summam redectam calamitatem sibi subiecerunt.

Bibliotheca nobilis.

Iohannes Magnus archiepiscopus.

Gothlandiæ insula.

De regno Nortuuegiæ.

NOrtuuegia, id est, Septentrionalis uia, fuit regnum aliquandiu admodũ florẽs, & tenuit imperium per Daniam & late per insulas maris, donec domesticum imperiũ per hæreditariam successionem administratũ fuit. Postea sub interregno cõsensu procerum institutum est, & reges per electionẽ susciperentur, arbitrari eos hoc æquius administraturos regnum, quo minus forent confirmati per nouitatem. Sed euenit dum quisq; ut opibus, ambitione & fauoribus affinitatis excelluit, ita in spem maiorem uenit regni assequẽdi, ut factionibus distraherentur, seseq; etiam inferrẽt ad occasionem capiendi regni externi, qui adiuuarẽt et destituerent partes concertãtes, ut uisum sibi è re fuit. Itaq; hoc tempore sub potestate Danorum. Hi nõ legittimos modo redditus & tolerabilia uectigalia imperare dicuntur, sed omnia commoda transferunt in Daciam. Aedificia urbium tueri nequeunt suam amplitudinẽ ueterem, nec spes est status reparandi. Publici enim conuentus in rem nõ admittuntur, nemo ex arbitrio suo referre audet aut opere tentare, incertus de omnium consensu. Habet Dania potestatem nauigationes omnes Norduuegianas, neq; hæc exercere mare potest, neque exportare merces, hoc regẽ hoste. Hæc mittit in reliquam Europam piscem ex genere assellorum, frigore induratum & extentum in fustem, unde & eum Germani uocãt Stockfisch. Captura eius laudatissima est Ianuario, quando superest frigus ut induretur: & qui clementioribus fuerint capti mensibus, marcescunt, neq; sunt idonei ut exportentur.

Norduuegia hodie sub Danis.

Stockfisch.

Monstra in Nortuuegia.

OCcidente Nortuuegiæ littus totum infestũ est uerno tempore balenis uastæ magnitudinis, adeò quod ad centũ perueniunt cubitos. Hæ tum gregatim conueniũt ad prolificandum. Naues uel quæ in earũ corpora uel in uortices aquarum, quos hæ faciũt instar Charybdis agitatione sua, delete fuerint, periclitantur. Remediũ est autem nauigantibus, castoreum dilutum aqua & in mare effusum. Hoc tanquam aconito petitus grex balenarum, totus repente dissipatur & in profundum fertur. Rugiunt horrendè. Spiracula duo habent in summa fronte, patientia ad cubiti proceritatem. Hæc tecta sunt folliculo, respirantes efflant undas in modum densi nimbi. Spina dorsi reperitur continens amplexu ulnas tres, internodia singula unam. Maiores inutiles cibo sunt,

Balenarũ horror.

propter nō domabilem asperitatem. Metropolis huius regni est Nidrosia, uulgo Druntheim, fuitq; nobilis in primis ciuitas sub florente Norduuegię imperio: nunc in uici formā redacta est. Extat hodie ecclesia cathedralis, argumentum ueteris felicitatis, cui magnitudine et labori lapidis artificio par opus nō est sub orbe Christiano. Crepido circum altare corrupta fuit incēdio, sed reparata anno 1530. in quā quidē crepidinem reparandam impensæ imputant ad septem millia aureorum, atq; à tantilla parte æstimatio præstantiæ fiat templi totius. Habet terra hæc pestem peculiarem, quam Lemmer uocant. Est autem bestiola quadrupes, magnitudine soricis, pelle uaria. Hæ in tempestatibus decidūt ex nubibus feculentis, ut putant, depascūtur more locustarum omnia uirentia, statoq; tempore moriunt aceruatim cum lue terræ, ex quarum corruptione aër fit pestilens et afficit Norduuegos uertigine atque icterisi. Est quoq; in Norduuegia lacus Mos, in quo apparet ostentū, serpens scilicet miræ magnitudinis, qui portendit Norduuegiæ mutationē rerum. Visus est recentissimè anno salutis 1522. altè eminens super aquas, cōuolutus in spirā, existimatus est cōiectura collecta procul uisu, cubitorum quinquaginta, & fuit secuta eiectio regis Christierni.

Nidrosia metropolitana, Trondenis nunc.

De insulis & ciuitatibus Norduuegiæ.

SVnt in regno Norduuegiæ multæ insulę, ubi mare absorbetur intra cauernas accedente fluxu, & reflatur reflexu, quanto maximo impetu deferuntur torrentes. Nauigatur hoc mare donec inferius est faucibus scopulorum, & qui iniquo tempore interciderint, feruntur præcipites in uoraginem. Naufragiorum reliquię per raro redduntur, etsi quādo

reddunt, reperiunt robora attrita collusione scopulorum, ut lanugine quasi obducta uideantur. Sunt in Norduuegia castra, oppida & ciuitates præcipuæ, Vuarthus, id est, speculatoria domus, castrum scilicet ualidissimum & præsidium impositum Laponibus: Matcur oppidum, Reon castrum. Nidrosia metropolis, de qua iam diximus, Bergis ciuitas episcopalis, Staffanger ciuitas etiam episcopalis, Kőnigsperg castrum & emporium: Saltzburgum emporium, Congelle emporium, Bohus castrum munitissimum super boreale latus

Vuermlandia. ostiorum Trolhere fluuij: Vuermelandia ducatus. Hammaria ciuitas episcopalis. Separatur Norduuegia à Suecia excelsis & asperrimis montibus, perpetua niue obductis, quos nemo transcendere potest, nisi quòd cum tempore inter iuga montium inuentæ sunt concisæ quædam & angustæ ualles, per quas iter, licet difficile, patet ex Noruuegia in Sueciã. Vocantur autem montes illi alpes Dofrinæ.

De regibus Norduuegiæ seu Normanniæ
& de Normannorum excursionibus.

CVm apud Danos regno Grã præesset, apud Normannos rex erat Suibdagerus: atq; is cum uiribus regni insolesceret cœpit uicinis quoq; gentib. esse onerosus, tandemq; armis Daniam in sua iura traducit. Sed paulo pòst à Grami filio Haddingo uictus, regnum armis quæsitũ amisit. Haddingus à multis bello potitus, cogitur in Norduuegia ferre Geuuarum unũ ex primoribus cui successit filius eius Hotherus. Transierũt deinde anni multi, donec Collerus rex Nortuuegiam teneret, quando scilicet apud Danos Roricus præfuit regno. Postea Frogerus rerum est potitus apud Noruuegios: quo uicto à Danorum rege, Gotarus quidam regnum arripuit, quo interfecto Rollerus regno potitur. Sed Norduuegiogiorum proceres indomita ceruice, assueti libertate, se regis sui subducunt iugo. Successit Rollero Helgo rex, Hel-

Norduuegi qui & Normãni. goni autem Hasmundus, Hasmundo Regnaldus, deinde Gunnarus, Omundus, Olo qui & Daniam tenuit, Omundus, & longe postea Goto circa annum Christi 800. Quo tempore Normanni seu Norduuegi cum Danis excursiones & depopulationes horrendas fecerunt in Saxonia, Frisia, Scotia, Gallia, Aquitania,

Laceratur regnum Norduuegiæ. &c. omnia loco igne & ferro deuastantes. In Norduuegia uerò interim facta est tanta sceptri confusio, ut discissis membratim regni uiribus, partem sibi quisque teneret, & qui in prouincijs locum non reperit, maria sibi desumpsit exercenda, ut quicquid excursionibus terrarum & piraticis depredationibus occuparent, pro suo ducerent: inter quos nominati sunt Horicus, Orduicus, Gotfridus, Rodulphus, Haddingus & Ignarus, qui diuisis turmis & nauibus, omnia maria & littora infesta habuerunt, infensi ubique Christianis, quod Christi religio iam primum ab Haraldo per Anscharium, deinde per Ericum regem in Daniam atque Sueciam penetrasset. Geminam ergo bellandi causam prętendebant, Quod

Crudelitas Normannorum. nouas sedes in Gallijs quærerent, & quod Christi fidem infestis animis persequerẽt. Fuit autem inter alios crudeles duces, Haddingus regio sanguine cretus, uir feroci animo, ad arma natus, qui fortem exercitum exposuit in Galliam, prædabundus incedens quocunq; se uerteret. Ecclesiarum incendia, matronarum stupra, puellarum raptus, uirorum neces sine numero peregit. Displicuit illi præda, quam nõ sanguis cõmendabat. Sęuissima hominum crudelitas tantũ iniecit terroris regnicolis, ut diu nemo inueniretur, qui exercitũ opponeret grassabundis. Durauit ad multos annos hæc crudelium hominũ debachatio. Sub Ludouico secundo Lotharij filio fuerũt ex eis Frisia prostrati circiter decẽ millia. Deinde circa annum Christi 880. Normanni ad Ligerim fluuiũ grassantes, nouem millia fuerũt occisa. Tandem post multa facinora commissa, Gotfridus eius gentis princeps cũ baptismate Frisiam omnẽ à rege Carolo eius nominis tertio dono accepit: at nec sic illorũ hominũ cessa-

uit

nit insania, quin Ambianũ, Atrebatum, Cameracum, Taruennam, Neomagum, Leodiũ, Traiectum, Tungros, Coloniam Agrippinã, Aquisgranum, &c. exuruut & fœdãt. Tandem post multa incendia & deuastationes, quum uiderent Galli gentem inuictam & quam ferro & armis pellere nemo prȩualeret, pactis cũ ea cõditionibus agere cœperunt, ut acceptis sedibus in regno Christũ incipiat uenerari. Erant qui suggererent, principem gentis, si sacrum subiret lauacrum, regis affinitate dignãdum, quod regio sanguine cretus, uirib. inuictus haberetur. Respõdet dux Rollo, Ad sedes se uenisse querẽdas, patria eiectũ. Quȩ si dentur, facturum pollicetur quod cupiunt. Paratur ergo lauacrum, & imbuitur sacræ fidei rudimentis, commutato Rollonis nomine in Robertum. Datur illi Neustria, quã exinde de suo nomine Normanni dixerunt Normandiam. Succeßit ei in ducatu filius Vuilhelmus, uir Deo deuotißimus, qui interfectus fuit anno salutis 943. Deinde post aliquot secula hic ducatus degenerauit in comitatum, & subinde regibus Franciæ permissa est maior pars eius, postea uerò magnum exarsit bellum aliquot seculis continuatum inter Anglorum & Francorum reges ob hanc terram.

Nordmanni ad Christum traducuntur.

De regibus Norduuegiæ post Nortmannorum in finitimas regiones euagationem.

AQuinus Norduuegiæ regis filius agens apud regem Angliæ, posteaquã accepisset paternȩ necis nuncium, ueniẽs in Norduuegiã, regnum repetijt, sed ab æmulo Haraldo interfectus, hosti reliquit regnũ. Hic ausus fuit rebellare regi Daniæ qui & ipse Haraldus uocabatur, & cõstituta negare tributa, idq; dum imperiũ Romanum administraret Otto primus. Succeßit Haraldo Olauus rex, Sed qui à Suenone rege Daniæ uictus regnum suum hosti reliquit. Mortuo deinde Suenone Dano, Norduuegi retraxerunt obedientiam Danis, creantes regem Olauum uirum optimum & Christianißimum sed quem postea Canutus rex Daniæ occidi procurauit, peruenitq; Norduuegia ad Suenonẽ Canuti filium. Et cum Canutus in fata cõcederet, Norduuegi Magnum Olaui filium, contempto Danico imperio regno præficiunt. Hic Magnus paulo pòst ex pactis conditionibus utrunq; obtinet regnum, licet nõ diu superfuerit. Lapsus enim in uenatione ab equo & fracta pectoris crate uitam finiuit. Cui succeßit patruus eius Haraldus, hũc aũt subsecutus est filius eius Magnus atq; deinde Haraldi nepos Magnus post Magnum patrẽ. Quum Norduuegia anno Christi 1054. in ecclesiasticis rebus subesset Lumdensi archiepiscopo, insignita est tunc archiepiscopatus titulo cõstituiturq; Trondenis totius regni metropolitanus, qui nunc mutato urbis nomine, Nidrosiensis appellaẽ. Factus est circa illud tẽpus Norduegiæ rex Ingo, uir gibbosus, qui cũ præmereẽ ab hostibus & in liquentis elemẽti durata glacie uersareẽ, glacies magni armati agminis pondere grauata subsedit, ibiq; rex perijt & omnis cũ eos flos Norduegiæ, ad eãq; tenuitatẽ regij sanguinis proceres redacti sunt, ut antiquæ nobilitatis uix ulla uestigia remanerẽt. Post Ingonẽ Agnus regiũ nomen in Norduegia sustinuit, interim quo Erlingus ȩmulus pro regno adipiscẽdo laborabat, filiusq; eius Magnus inane regis nomen gestabat, interfecto aũt Aquino, Erlingus cum filio Magno rebus regni prȩerat. Post hos regno prȩfuit Aquinus, quãdo Daniæ præerat. Vualdemarus secundus, primi filius, circa annum Christi 1240. Surrogaẽ deinde Aquino Olauus in regno. Huic maxima controuersia fuit cum mercatoribus, Norduegiam piscium auehendorum gratia frequentãtibus. Omnis enim huius regni opulentia est in pecoribus atq; piscationibus. Nam terra non est frugũ adeò ferax, ut cibis & potibus sufficiat, bladaq; gignat terra. Sed tostas ante fruges inuehunt mercatores potibus miscendis, aut mixtũ iam potum atque excoctũ, permutãt piscibus aridis, quos magna nimis copia emittit Norduegia. Succeßit O-

Nidrosiẽsis archiepiscopatus

Exercitus in glacie perit.

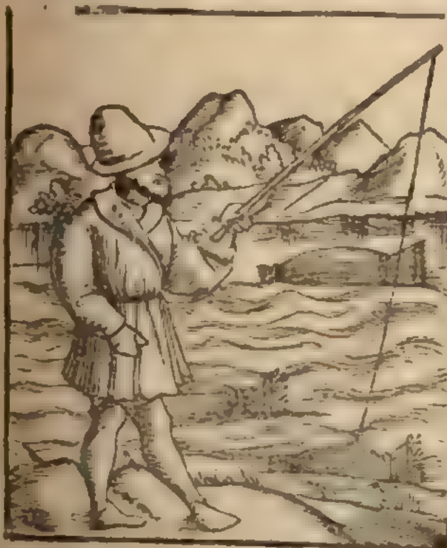

Captura piscium in Norduegia.

lauo in regno Ericus, qui peruenit ad annum Christi 1300. Erico autē substitutus est frater eius Aquinus. Hic rex à Magno Sueciæ rege oppressus, regnum Suecis subiectū reliquit.

1 Magnus Sueciæ & Norduuegiæ rex obijt 1326.
- 2 Aquinus à patre designatus rex Norduuegiæ, sed non diu superfuit.
- 3 Magnus rex Sueciæ & Noruuegiæ — 4 Aquinus cuius uxor Margareta, trium regnorū futura regina — Olauus

Cum Magnus 3. filiā Vualdemari regis Daniæ filio suo uxorē iunxisset, factum est ut regno Sueciæ priuaretꝰ, exclusus ab Alberto Alberti Magnopolensis ducis filio. Mortuo uerò Aquino ac deinde mortuo socero eius Vualdemaro rege Daniæ, Olauus filius Aquini factus est hæres duorum regnorum, Norduuegiæ & Daniæ. Cui postea per uictoriā quam de Alberto rege Sueciæ reportauit, ipsa quoq; accessit Suecia. At hanc tantam de Olauo spem, mors immatura præscidit. Et cum iam tot regnis nullus hæres masculus superesset, omnia in personam reginæ Margaretæ concedunt, Daniæ quidem regnum ex patre, Norduegiæ ex filio, & Sueciæ ex uictoria. Fuit mira huius fœminæ industria, ut circumiens prouincias & regna omnia lustrauerit, prouiderit, pacem ubique fouerit. Per singulas arces ueteribus missis nouos præfecit rerum suarum curatores. Timebāt eius industriam mali, reuerebantur boni. Ita factum est, ut longæua pace sub fœmina florerent regna. Mirum dictu, quod uiri reges non poterant, fœminam potuisse. Cum uerò regina senio laboraret, adoptauit Ericum ducem Pomeraniæ, triū regnorum moderatorē. Post eum Christophorus Bauarus tenuit trium regnorum gubernacula annis nouem. Christiernus inde rex rerum potitus, comes de Oldenburg & Delmenhorst, relictam Christophori ducens coniugem, trium regnorum gubernacula dotem accepit. Deinde Ioannes Christierni filius regnis præsedit, & post eum filius eius Christiernus, etiam si Suecia proprium constituerit regnum. Hoc uerò Christi anno 1548. quando hæc scribo, regnis Daniæ & Norduuegiæ præsidet inclytus rex Christianus, de quo suprà in Dania.

Mulieris in regnando prudentia.

DE REGNO SVECIAE hodie sub inclyto rege Gustauo florentissimo.

SERENISSIMO ATQVE potentissimo principi ac domino, Domino Gustauo Suecorum, Gothorum, Vuandalorum, &c. regi, Domino suo clementissimo, Sebast. Munsterus summam precatur felicitatem.

AGitur iam quartus annus Serenissime & potentissime Rex, quando tua maiestas ob dedicatam uulgarem Cosmographiæ meæ editionem, literas gratia & regio fauore plenas unà cum munere regia liberalitate digno, ex tam longinqua & retrusa Septentrionis regione ad me transmisit, animumq; tam propensum erga me declarauit

declarauit, ut plane ad primū literarum conspectum obstupuerim atq; non parum admiratus fuerim tantā regiæ maiestatis dignationem. Subijt tunc in mentem id quod antea de tuę maiestatis clemētia & humanitate mihi prędicauerat eximius doctissimusq; uir dominus Georgius Normannus, tuæ maiestatis ab intimis consilijs, hac transiens meq; humanissime inuisens. Quare paulisper respirans, cœpi easdem literas familiarius amplecti exosculariq;, & subinde anxia mente reuoluere, quónam pacto aliquando gratum erga tuam celsitudinem ostenderem animum. At tanta sunt tuæ Ma. in me merita, ut etiam nullam eorum partem referenda gratia consequi possim. Solatur interim me illud Plinianum, Rusticos etiam lacte dijs supplicare, & gentes multas, quæ thura non habent, mola salsa litare; id quod Moses in Leuitico uocat הקריב מנחה במלח Nec ulli fuit uitio datū, deos colere quoquomodo posset. Sic quidem gentilium habuerunt ritus. In rebus denique honestis & reipublicæ utilibus, uel solus conatus laudi datur. Certe ego studiosorum more pro auro & argento rependo animum gratum ac chartas, felices ne an miseras, aliorum esto iudicium. Feci quod potui non quod uolui. Nolim propterea mihi hic fraudi dari, quod mutila quædam ac manca foras profero, & forsitan multa indigesta, uereor ne quædam inter se pugnantia, ut historici non ubique sibi consentiunt. Temporum ruditati id expensum feramus oportet, quę unica causa fuit, cur nullos ferè rerum ueterū in plerisq; terris & regnis idoneos habeamus cōmentarios. Sudamus hic omnes, & rerum gestarum ueritatem uel ex detritis & characteribus signatis lapidibus, uel ex antiquis corrosis numismatibus, aut etiā ex ipsis sepulchris & ruderibus quęrere cogimur, ubi diplomata & doctorum uirorum nobis desunt certa testimonia & monumenta. Præstat enim & hęc fragmenta antequā omnino pereant colligere, id quod unicum in uniuerso hoc opere studium meum fuit. Coniunxi noua ueteribus & rursum uetera nouis, quo sic uetustis darem nouitatem, nouis autoritatem, obsoletis nitorem, obscuris lucem, fastiditis gratiā, dubijs, quod fieri potuit, fidem: Nec dubito multa esse, quæ & me & coadiutores meos prępterierint fugerintq;: Homines enim sumus, ad uaria distracti, successiuisq; nostra curamus temporibus. Cæterum nemini non patebit, quid molitus fuerim in hoc opere ultra id quod antea in Germanica æditione euulgaui, ciuitatum scilicet descriptionibus superaddendo earum picturas & icones. Siquidem pulchrum iudicaui, ciuitatum & locorum peculiaribus descriptionibus, subiungere quoq; earundem effigies & figuras, ubi eas assequi licuit. Scripsi semel aut bis in Sueciam pro Stockholmiæ, totius regni primariæ urbis genuina effigie, sed, quod dolens refero, nihil impetraui. Idē queror de Daniæ & Angliæ regnis. Sollicitauerā quoq; pro diligentiori Suecici regni descriptione, & spes aliqua iam affulserat cōsequendi hoc desideriū, uerū nescio quod obstiterit quo minus quod uolui obtinuerim. Aut literæ meæ in tam prolixo itinere sunt intercœptæ, aut quod missum est simili periculo obnoxium fuit. Certè Germaniæ proceres & ciuitatum antesignani à me passim excitati, pulchrè suo responderunt officio, etiam si quibusdam fortassis meum institutū non placuerit, atq; ob id nihil miserint, quod potuisset & sua loca atq; meam exornare Cosmographiam. Quæ de florentissimo tuæ maiestatis regno hic scribo, ex recētioribus scriptoribus, maxime autem ex Krantzio, Zieglero & Olao magno desumpsi. Quædam etiam corā à fide dignis uiris accepi. Quare si hic in uno aut altero loco est peccatū, tua maiestas id meæ imputet temeritati aut oscitantiæ. Nihil enim chartis illeui, nisi quod ab alijs accepi. Boni ergo hanc meam operam consulat tua maiestas, quam dominus Deus diu saluam in gloriam nominis sui conseruet. Basileæ in Ianuario, anno à Christo nato

M. D. L.

Stokholmia regia ciuitas.

SVeoniam siue Suetiã, & ut uulgò appellant, Suediam, nunc scrutabimur, florentissimum & latissimum aquilonis regnum paucisq́ attingemus situ eius, antiquitates, res gestas, prouẽtus & diuitias. Habet hæc regio ab occidua sui parte Gothos, à Borea Vuermilanos cum Scricfinnis, ab oriente Finlandiam & Russiã, & ab Austro Balthicum mare. Est etiam hęc regio inter aquilonares fertilissima, ager frugibus & melle opimus, diues argenti, æris, plumbi, ferri & pecoris, locuples immẽso prouentu piscíũ èx fluminibus, lacubus, & mari, uenationibus quoq; ferarũ. In summa, Suecia duplo dicitur excellere regnũ Nortuuegiæ, in magnitudine, in populo, metallis & alijs prouentibus. Est tamen in multis locis aspera, montosa & paludinosa, ut non ubiq; equitib. & currib. peruia sit. Est in ea Stockholmia urbs mediocris, regia & emporiũ Suecorum, munita natura & arte. Ea sita est in paludibus instar Venetiarum, inde sortita nomen, quod sita in aq̃uis, fundamenta sint palis stabilita. Mare eam ingreditur duobus ramis tam largis aquis, ut naues onerariæ extensis uelis & toto onere inuehantur. Hęc urbs anno post Christum natũ 1307. insigni affecta est clade de cœlo. Nam fulmine tacta, penè tota c. nflagrauit. Perierunt in ipso incendio ad mille sexcentum homines. Fœminæ quoq; plures & sine numero puellæ, nauib. res suas inuexerũt cũ paruulis. Aderant & uiri nõ pauci. Prius q̃ uerò soluerent, ingruebat promiscuũ uulgus incendia declinans, & oppletæ naues tanta multitudine subsederunt, merseruntq́; omnẽ illam multitudinẽ. Est hęc regio peregrinis mercib. plena, quod domesticis rebus abundet ad cõmutationẽ faciendã; pellib. preciosis ac metallis abundans. A Norduuegis & Danis, altissimorũ iugis montiũ discernit. Incolæ prædicant hospitalitate esse insignes, ut etiã omni probro grauius ducãt, hospitiũ denegare trãseuntibus, ita ut sit certamẽ, qs aduenã hospitẽ excipiat. Populi Sueonũ sunt multi, uiribus & armis egregij, equis & manib. æquè fortes, strenuiq́; aut mari aut

terræ

terra bellatores. Angermanniæ ducatus tenet septentrionalia ad confinia Laponiæ: eius tractus est totus syluosus, & ibi inter præcipuas feras uenantur uros et bisontes, quos patria lingua uocant Elg, id est asinos syluestres. Aiunt autem bisontem animal esse deforme prolixitate iubarum, & reliquo corpore seuerum, cerui figura media fronte inter aures habens cornua. Nos hic utcunque eius expressimus figuram. Midelpathia ducatus australior Angermannia, post quem Helsingia ducatus, Gestritia ducatus, Fieringia ducatus, Vpsalia ciuitas metropolitana: Coperdalia ducatus, id est, Cupri uallis. item Dalecarli gens potēs armis. Oplandia ducatus. Totus tractus Oplandiæ habet fossiones argenti cupri & chalybis. Nicopia urbs insignis, cum munitissima arce. Kollmol nemus disterminat Sueciam à Gothia, à Nicopia uersus lacum Veter extensum.

Bisontes.

Oplādia diues metallis.

De regibus Sueciæ.

Recensebimus hic quæ de populo Suetico uetustissima inuenire potuimus. Et quidem ad primā eius originem recurrere mihi & fortassis alijs, impossibile est. Ab ea ergo memoria sumendum est dicendi principiū, quæ prima relata est in literas. Aetate ab hinc longissima & longe ante Christum natum apud Suecones, ut Saxo Grammaticus habet, Sichtrugus rerum potiebatur. Eo autem in prælio occiso, Gram uictor, rex Daniæ Sueciam sibi subijcit. Sed Suibdagerus Norduuegiæ rex expugnans Grammum regem, primus trium regnorum unicus fit moderator. Quod idem post tot secula cernimus usq; ad nostram ætatem sæpe contigisse. Inde Hasmundus Suibdageri filius in Suecia & Norduuegia patri surrogatur. Vffo post patrem Hasmundum & Hindinus post Vffonem, atque deinde Hundingus regno præficitur. Deinde Regnerus Hundingi filius, ad Sueciæ regnum peruenit. Successit ei filius Hotbrodus, qui dum imperiū amplificare contendit, illud cum uita amisit, & tunc Suecia Danicæ coronæ paruit. Atislus atq; Hotherus Hotbrodi filij sub tributo regi pensitando, paternam ditionem Sueciæ susceperunt. At Rolfo Daniæ rex oppresso Atislo in prælio, regnum sine rege subesse Daniæ in reliquum uoluit. Tunc Hiartuarus genere Suecus tantam emeruit apud Rolfonē laudem ut illi Sueciam præfecturæ nomine, hoc est, ducali titulo permitteret, constituens quę solueret annua tributa. Et quo magis sibi fidem faceret, sororem illi suam connubio sociauit. Stabat in hoc rerum statu res Suetica aliquandiu, donec Hiartuarus tādem Rolfonem obtruncat & ipse uicissim à Danis transfoditur. Tunc Hotherus Atisli Sueciæ regis Germanus, uacuatam paterni regni sedem, magno procerum fauore occupauit, Daniæq; regnum facile sui iuris effecit. Sed quam facile obtinuit tanta animorum leuitate pòst breui amisit, Baldero illum Dania excludente. Cadente paulo pòst Hothero in bello, proceres Sueciæ Atislum uirum regij sanguinis regem creant, pertæsi alieno subesse longius imperio. Hic transiliuntur aliquot secula, in quibus nihil magnum aut præclarum de Suecis recolitur, an ipsi Danorum imperio paruerint, aut Dani ipsis obtemperauerint. Alricus circa tempora Augusti Cæsaris Suecorum regno præsedisse memoratur. Quo occiso Ericus ortus Norduuegia uir ingenio, lingua, manuq; promptus, uictor Alrici, Sueciæ gubernacula subit. Tempus hoc erat, quo Dei filius de cœlis descendens, mortalem nostram induit naturam. Haldanus Erici filius patri in regno Sueciæ successit, quo interfecto, filius eius Siuuardus patrijs regnis hæres successit. Deinde Ericus Siuuardi ex filia nepos, Frotonis Daniæ regis filius, materno auo successit in sceptra Sueciæ. Quo in bello perempto, Haldanus Sueciæ regno potitur, uir solis armis innutritus & qui coniugio aut liberis non studuit. Hic tandem signauit quem post se Sueciæ regem uoluisset, nempe Vngulnum, qui moriens Siuualdo filio reliquit tam Daniæ quàm Sueciæ regna. Regnaldus inde Suecorum regno potitus est, & post eum Aluerus unus ex primoribus procerum Sueciæ. Inde Ingo maior natu inter tres Alueri filios sceptris paternis iustis & legitima successione potitus, fratribus Olauo atque Ingello ditiones suas secreuit, ipse totius regni iura moderaturus. Quo cum fratre in Danico bello cæso, Ingellus permittente uictore sceptra paterna arripit. Ringo puer patri Ingello successit in regno, & post eum Gotarus: quo in Danico bello oppresso, regnū Sueciæ cessit Iarmerico Danorum regi, idq; circa annum Christi 380. Quo tempore Gothi longe antea ex Suecia & Gothia egressi magnum fecerunt Romanis in Italia, Gal-

Tria regna habent unū regē.

Suecia fit ducatus tributarius

Alricus rex Sueciæ tempore Christi.

Gothi egreßi Sueciam.

lia & Hispania negocium: Gothi autem qui in sua semper patria perstiterunt, Sueciæ regno adunati, unis legibus & sceptris semper paruerunt.

Qui reges præfuerint Sueciæ post Carolum Magnum.

Hic ob defectum annalium saltum magnum facimus, à Iamerico ad Fro regem Sueciæ transeuntes, qui Sueciæ regnum tunc tenuit, quando Ludouicus Caroli Magni filius Romano præsidebat imperio. Interfecto autē Fro à mulieribus Norduuegiæ, Herotus ei surrogatur in regno Sueciæ, atque illi Sorlus succedit, qui uictus à Regnero rege Daniæ, Biorni Regneri filio reliquit regnum, qui cum aliquot annis Sueciæ rebus præfuisset, cōcessit in fata, successitq; ei Vuichsertus alius Regneri filius, & Vuichserto substitutus est Ericus tertius Regneri filius, qui ab Osteno regij sanguinis uiro uictus & oppressus, illi principatum reliquit. At Erici fratres ulciscentes fratrem, Ostenum regno deturbauerunt, perueniuntq; regni sceptra ad Sturbiornū Biornis regis filium. Hunc regno eiecit Ericus Olaui filius Regneri nepos, sine æmulo potitus regno Sueciæ. Potitur deinde Olauus Erici filius post patrem regno, primus in regibus Sueciæ, qui Christi religionem publice acciperet, & in fonte sacro lotus, Iacobi nomen suscepit. Fuerunt quidem priuatim plurimi, qui iam dudum in eo regno à memoria diui Anscharij Christi iugum assumpserāt. Erat annus post Christum natum 1000 cum in Romano imperio ageret diuus Henricus Imperator. Post Iacobum Emundus frater eius ex concubina natus, solo nomine Christianus, ad sceptra succedit, nec satis fuit rebus bello gerendis fortunatus. Stinkel deinde optimus rex Sueciæ sceptris succedit, suscepitq; in diebus eius Christi religio in Suecia maximum incrementum. Hic rex exterminauit idolū, quod gens illa Vpsolæ habuit, toto regno uenerabile, successitq; postea in eum locum archiepiscopatus Vpsaliensis. Mortuus est autē rex iste circa annum Christi 1100. Erici deinde duo de regno non sine multo nobilium sanguine contenderunt. Halstenus superioris Stinckel filius, legitimo iure post duos Ericos mutuo se prælio conficientes, rex esse promeruit, sed qui mox populari tumultu regno fuit deiectus, & Animander ad regnum reuocatus. Is quum rigorem religionis non amitteret, iterum fuit regno depulsus. Aquinus tum regno surrogatur, cui successit Magnus filius Nicolai regis Daniæ, quem Gothi pertæsi crebræ in Suecia mutationis, sibi regem asciuerunt, iterum se à corpore regni separantes, uel sperantes reliquum sibi Sueciæ accedere, ut sub unius regis quem ipsi delegerant imperio, omne regnum esset. Sueci autem ueteri suo iure creandi regem se depelli non ferētes, suo regem arbitratu creandum esse putauerunt. Vnde suæ gentis hominem ad regnū prouehentes, Gothorum regem contempsere. Gothi autem sententiæ suæ pertinaciter inhærentes nouum Sueciæ regem bello aggressi, oppresserunt, & Magno à se regi electo, regni sedem uacuefecerunt. Aliquandiu ergo ille Gothis & Suecis impetrauit. Suerconem Sueci post Magnum erexere regem, cui filius Carolus succedit, quietus in regno suo per omnia tempora Vualdemari regis Daniæ, cuius sororē habuit uxorem. Successit Carolo Ericus, qui pacem habuit cum corona Daniæ, & peruenit ad annum Christi 1249. Quo fatis absumpto, Birgerium magno disidio regem fecerunt. Is post se regem reliquit Vualdemarū. Qui dum peregrinationē suscepisset in terrā sanctā, Magnus frater eius, occupauit regnū interim, nec tota uita sua restituit. Successit Magno Birgerius: qui dum sibi securus regnare putareť, ab Erico fratre captus in diuturna uincula conijciť, tandemq; liberatus ex carcere, filium Magnū regni consortē facit. Reuocatus aūt Birgerius ad memoriā quid à fratrib. aliquando passus fuerat, iubet euocari fratres nihil à fratre formidantes, exhilaratosq; cōuiuio facit eos interfici. Res proceribus execrabilis uisa, omnes in uindictā excitauit. Nam eo fugato cū regina filiū Magnum capite plectunt, & Magnū Erici (quem Birgerius obtruncauit) filium ad regnū sublimāt. Is usq; adeò in regno prosperatus est, ut adiuuante uirtute

Primus Christianus rex Sueciæ.

Vpsola olim locus uacuæ religionis.

Gothi imperāt Suecis.

Parricidium fratrum.

uirtute & fauente fortuna, regno Sueciæ Norduuegiam quoq; consociaret, factus rex duorum regnorum. Is concessit in fata 1326. relicto Magno filio, successore duorum regnorũ.

Successio regum proxime enumeratorum.

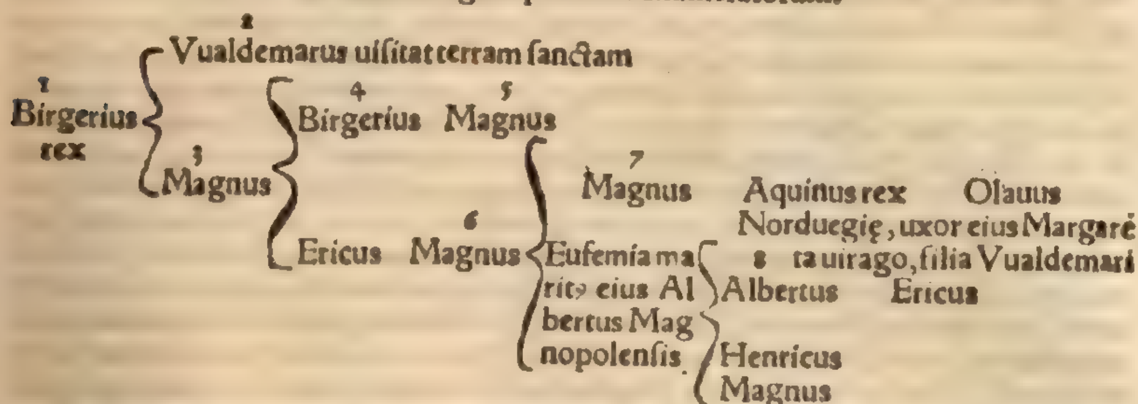

Magnus 7. despondit filio suo Aquino germanã comitis Holsatiæ, hac cõditione, quòd nisi Aquinus eam puellã acciperet, omnes proceres regni liberi essent à sacramento regis, nauigante ergo puella in Sueciam, cõprehensa est à Vualdemaro rege Daniæ, & Margareta filia ipsius Valdemari desponsata Aquino. Quod uidentes proceres Sueciæ, negauerũt regi deinceps pręstare fidẽ, quin missi à comite Holsatiæ ad Albertũ ducẽ Magnopolensem socerũ eiusdem comitis, & qui Eufemiã regis sororẽ uxorẽ habuit, filium eius Albertũ eligunt regem, atq; destituerunt Magnum. Tunc Magnus uidens se destitutum, arma mouet unà cum Aquino in Albertum, sed nihil potuit, tandemq; extra regnũ obijt. Albertus uerò in regno cõfirmatus, regio instructus apparatu, in Magnopolim suã enauigauit, curiã in Vuilmaria indicturus. Interim Margareta filia Vualdemari regis Daniæ & regina Norduegiæ post mortuũ Aquinũ maritũ cum paruulo filio Olauo, duo regna gubernans, Alberto regi Suecię se obiecit, excitatoq; utrinq; magno exercitu, regẽ Albertũ cum Erico filio capit, & in captiuitate septẽ annis tenuit, sicq; tertium regnum duobus coniunxit, & ex illo die penè semper permansere coniuncta. Norduegia nunquam discrepante. Suecia uerò alienũ iugum ferre recusans, sæpe tentauit se à Dania seiungere. Tandem Albertus fuit dimissus ex captiuitate hac cõditione, ut scilicet intra triẽnium aut argentũ persolueret sexaginta milliũ marcarum, aut urbẽ Stockholm cũ arce traderet, aut in captiuitatem rediret. Rex reginæ uictrici tradidit urbem Stockholm, quę se adhuc Danis non dediderat. Albertus itaq; omnem spem recuperandi regni abijciẽs, sua cõtentus fuit Magnopoli. Margareta itaq; trium regnorum potens regina consenescẽs, procerũ suorum pręhabito consilio, Ericum Pomeraniæ ducẽ adoptauit in filium. Ericus ergo rex factus triũ regnorum, diu per Sueciã quieta habuit tẽpora, ut etiã uxor eius regina, Philippa regis Portugalliæ filia, ibi frequenter maneret, & tandem ibi moreretur. Cumq; rex diuturna gereret bella, & opus haberet argento, emungeretq; Sueciam, quæ alijs opulentior uidebaẽ, regnicolę testati sunt impatientiã aperta indigantione. Sed cũ hæc ab Erico summis exciperentur auribus & non penetrarent ad corda, Engelbertus nobilis quidã, rebellionẽ mouit in regno, Danici generis præfectos amouit & Sueticos substituit. Rex primum Engelbertũ satagit terrere literis & minis, deinde adnauigauit cũ magna pernicie suorũ, qui in mari perierunt, sperans se placaturus tumultuãtes, sed experimento discẽs omnes sibi aduersari, celeri se subductione in Daniã recepit. Tãdem urbes maritimæ inter partes aduersantes talem fecerunt concordiam, ut Ericus regni Sueciæ gubernacula teneret, Sueticos in regno arcibus præficeret, non Danos, regium censum, cũ rex præsens esset totum acciperet, absens dimidium: ueterem oppidis & uillis libertatẽ, mercatoribus sua priuilegia seruaret. Deinde cũ Dani ad exẽplum Suecorum regẽ coartare uellent, pertęsa illi in regno fecerũt negocia. Vnde collectis q̃ uoluit secũ de regno exportare rebus, in Prussiã enauigauit, omnibusq; se regni negocijs abdicauit. Christophorus inde princeps Palatinus & Bauariæ dux, Erici ex sorore nepos, cõcorditer eligiẽ à proceribus trium regnorum. Sic enim emporiũ trãquil

Virilis animus reginæ.

Dux Pomeraniæ fit rex.

Rex regno excluditur.

litati maxime consulendum putabat. Is nihil in regno Sueciæ innouauit, sed cum Sueciam inuisisset, comportatum regni thesaurum & à multis annis collectum, pro rata sua regem tangentem in mari amisit. Mortuo Christophoro Sueci nolentes cum alijs regnis commu nem habere regem, maluerunt ex corpore suo creare regem eumque opulentissimum, nempe Carolum Canuti, ex infimo gradu nobilitatis electum. At ille uix septem in regno expletis annis, cœpit omnibus passim ordinibus grauis haberi, quod ubi ille intellexit, collectis rebus suis quas in priuata uita habuerat, regni autem thesauro in tuto loco deposito, nauim ingrediens Gdanum proficiscitur. Tum nobiles regni Christiernum, quem Dani & Norduuegi regem elegerant, in regnum uocant atque coronant. Ita ius trium regnorum, rursus in unum coibat. Non longe post Sueci mouerunt rebellionem in regem Christiernum, quod pacta in susceptatione eius cauta non obseruasset. Rex ergo anno regni Sueticiseptimo, qui fuit Christi annus 1469. mouit cum ualida manu in Sueciam, sed incolę aduinati facile illum represserunt. Habuit rex in hoc rerum statu adhuc duas arces in Suecia, unde Dani uexabant Suecos. Deinde rex rursum cum exercitu ueniens in Sueciam, inter angustias montium nihil efficere potuit. Cumque inter hæc Carolus quondam rex Sueciæ moreretur, Gubernatorem ex optimis militem constituerunt, qui cōuocandis regni cœtibus & omnia uice principis gerendi haberet potestatem: Marescalcum nostri uocant, Galli Contestabulum, & Romani Magistrum equitū. Multa ueneratione Sueci uirum illum habuerunt, parati etiam coronam deferre, si ambijsset. Ioannes Christierni filius patri in duobus regnis suffectus, Sueciæ quoque regnum expectauit: & quidem Sueci illum acceptassent, si conuentas dudum subijsset conditiones: sed ille, nisi liberam regendi potestatem haberet, contempsit. Sicque in hoc rerum statu multi decurrerunt anni, præsertim quum gubernator regni ea esset modestia, ut populus regem non desideraret. Rex Ioannes immensum colligens exercitum misit in Sueciam, & post multas cædes sibi subiecit regnum. Cumque rex componendis rebus inuigilaret, exoritur tumultus à populo, quod tam facile cessisset omne regnum regi. Rex uidens populi seditionem, clam excessit regno, regina relicta cum præsidio in arce. Historiam hanc supra signaui in fine Daniæ.

Carolus rex Sueciæ.

Christiernus fit in rex in Suecia.

De gestis Christierni secundi
in regno Sueciæ.

CHristiernus Ioannis regis filius, magnis animis cœpit gerere paterna bella, atque in primis annixus fuit Sueciam armis occupare. Verum ubi uidet Suecos maioribus uiribus, concordibusque animis propulsare hostem, ad artes conuersus, factionibus eos dissociare laborauit. Sollicitauit autem in primis Gostauum quendam titulo Archiepiscopum Vpsaliensem, qui anno Christi 1517. plures ad defectionem perducens, constituit patriam prodere regi Christierno. Huius conatus præsentiens Steno Gubernator regni Sueciæ per inter regnum, monet archiepiscopum ut desistat inceptis. At ille in sententia perseuerans, obsidetur in arce Stecho. Danus audiens Gostaui periculum, lecto milite properat impedire obsidionem, sed à Stenone abactus, deserto episcopo redijt in Daniam. Tunc Episcopus pœnitentiam simulans, spondet se admissurum quaslibet conditiones, modo oppugnatio omittatur. Fit conuentus regni, ubi decernitur quod Episcopus abstineat Vpsaliensi ecclesia, priuatusque uiuat in paterno agro. Christiernus uidens caput totius factionis suæ exarmatum, rem cœpit gerere apertis uiribus, conscribit magnum exercitum & in Sueciam transportat atque obsidione cingit Holmiam regiam. Sed prohibitus per militem Suecum à pabulatione, cœpit exercitus eius fame tam acerbe laborare, ut ad infames cibos fuerit compulsus. Duo propè menses transierant ab aduentu in Sueciam, quod omnibus incommodis conflictabatur, nec reditus in Daniam dabatur, aduersantibus uentis. Conuersus ergo ad dolos, petit inducias bello. Steno concedit inducias, & præterea mittit in castra multa iuga boum, unde confectum fame hostem subleuaret. Danus simulans ob exhibitum beneficium præcipuum fauorem in Stenonem, mittit in urbem obsides & euocat in castra Stenonem ad colloquium. Steno ut erat syncerę mentis id fecisset, nisi Senatus Holmensis obstitisset. Danus uidens deprehensum dolum

Gostauus Archiepiscopus Vpsaliensis.

Stockholmia obsidione cingitur.

dolum, aliam confingit fraudem. Ait se ingressurum in urbē, modo impetret obsides salutis suæ. Sic uerò Steno persuasus deligit nobilissimos ex iuuentute, in quibus fuit illustris Gostauus Erichson, hodie inclytus Sueciæ rex, atq; hi se permittentes fidei Dani, ueniūt ad naues, atq; illico comprehensi cōijciuntur in uincula, & mox abducta naue, in Daniā se conuertit rex cū prȩda. Post hanc fugam quieuit Christiernus annos quatuor, quibus opes & militē confirmauit. Deinde mittit exercitum in Sueciam. Steno celeriter occurrit, fit pugna & prȩses ipse Steno in prima acie pugnans occumbit, non sine magno patriæ detrimento. Dissipato enim exercitu ob Suecorum factiones, Gostauus Episcopus ex latebris prouolauit, insolescere incipiens. Rex contractis maioribus uiribus Holmiam rursum obsidet, conaturq; illam insidijs circumuenire. Vnde sollicitat Senatū ad honestas conditiones, eocq; perducit, ut admitterent conditiones æquas, quo pax in reliquū esset: deinde capita proponunt conuentæ pacis, Rex patrias leges sibi inuiolabiles seruet, ciuiū libertatē infractam uelit, offensas remittat omnium, qui arma contrà susceperunt. Danus habet hæc capita rata, interponitur religio sacramenti, adhibentur instrumenta quibus pacta & fœdera communiuntur. Has artibus persuasi ciues, hostem intra mœnia recipiūt, sequunturq; eos multi ex regno. Danus in suscepta dissimulatione durauit, donec se & militē recrearet arcēq; communiret. Tunc uocat ad consilium Danos, aperit eis uoluntatem patrandæ cædis in ciues, rationē quærit, quo pacto cædes facta putetur se ignaro & inuito. Inter multa consilia placuit istud magis, ut rex publicè conuiuia instituat per omnes ordines, eos uerò qui potentia & nobilitate præirent uocaret in arcem, ita specie beneuolentiæ & hospitalis iure securos, citius obruere posset. Rex approbat consiliū, instituit conuiuium, exhibet se hilarē: Sueci idē faciunt, ignari quod impensas forēt hospiti sanguine suo soluturi. Triduo durauit cōuiuium & tum immittunt satellites, qui cōprehendentes cōuiuas conijciunt eos in carcerē. In diem sequentem portæ urbis cōmuniuntur, præsidia intus per regiones disponuntur contra ciuilem uim, tubicines autem à prima aurora iussi edere terrificum clangorē per totam urbem milites iussi adesse graues armis qui se efferarent in truces uultus, deinde hostili fremitu & armorum concussione timorē omnibus incuterent perdendæ urbis: uidere etiam erat tormenta ænea disposita tota uia, quæ ab arce ad forū omnia deiectura mixturaq; ruinas cum ciuibus. Aperitur deinde regia et producūtur duo episcopi, Scarcensis & Strengenensis, inter medios carnifices, qui uelluntur, trahuntur & truduntur usq; ad supplicij locū, hęc erat area antea consularē domum, ubi prostrati in pauimentum truncatur capite. Post eos proceres producuntur, quicunq; pro patria asserenda se strenue gessissent: inde ab arce trahitur Senatus Holmensis & totus trucidatur. Proponitur postea tabula proscriptionum: hic satellites discurrunt per urbem & proscriptos perquirunt, nec ulli in urbe clausa erat fugæ remediū. Trucidatis omnibus qui designati erāt fit impetus per militē in promiscuā plebē, quę ad crudele spectaculum confluxerat & passim cȩditur. Inuaduntur quoq; domus & inermia corpora ad carnificinam attrahuntur. Cum uerò ad hunc tumultum plurima pars ciuium sese in obscura loca abiecissent, & sentiret Danus plurimū deesse crudelitati suę, proponit edictū è domo consulari, quo cōtinebat impunitas omniū: ibi infelices ciues quāuis toties decepti se credunt mendacib. edictis & prodeunt in publicum, in quos priore exemplo immittit satellites & fit cȩdes tota die, sicut & sequentibus diebus continuis reliquiæ cæduntur. Et ut sæuitia superaret omnes, corripit quendam Ioannem magnum, quem suffixit cruci nudum membris omnibus. Is diu de cruce loquutus, suam innocentiam Deo permisit: multa etiam ad ciues questus de statu rerum quo Danū irritauit, quare misit satellites qui uirilia abscinderent, quæ abscissa proiecta sunt in faciem pendentis. Latus postea est transuerberatum, & cor extractum, proiectumq; in faciem pendentis. Persecutus est autem prȩcipuè familiam Ribingam, adeò ut cum deesset iam cædi firma ætas, ad impuberes sit conuersus, quos comprehensos & coma constricta in nodum, suspendit à catasta, & immisit spiculatores, qui ceruices puerorum præscinderent, truncis corporibus decidentibus in terram. Corpora omnium occisorum comportari in forum iussit, subiecitq; oculis & satiauit ferum animū suo immani scelere. Triduo iacuerunt trunca corpora uolutata & fœdata sanguine suo horrēdum in modum. Pòst iussit omnia illa extincta cadauera p̄ cloacarios abijci extra urbē. Cadauer Stenonis extraxit

Steno gubernator Sueciæ occumbit.

Christierni crudelitas.

Episcopi truncantur capite.

Latrocinia in Stockholmia.

Inaudita crudelitas.

extraxit sepulchro, tantaq́ rabie tyrannus correptus est, ut illud morsu appetiuerit, canis more. Exhausta ad hunc modum urbe uiris, ad rapinas conuersus fuit: uiduas & orbos parentibus liberos omnib. fortunis spoliauit, nulli rei prophanæ & sacræ parsum fuit. Quanto tẽpore tyrannus ista perpetrauit, portas urbis tenuit clausas, ne qua fama cædis ad prouinciam perueniret & bellum moueretur pro scelere uindicando. Discedens in itinere diuertit in monasterium quoddam, nomine Nouam uallem, ubi à monachis benigne excipitur, omniaq́ pro facultate ministrantur. Simulabat tyrannus gratam sibi esse eam promptitudinem, adijt templum in die purificationis Mariæ sacrum spectaturus, nullum ubiq́ indicium ostendens maleficij, quousq́ monachi ab altaribus digressi sunt. Tunc iubet eos comprehendi inijci uincula & in profluentem abijci. Abbas forte liberauerat manus & tentabat, sed ministri sceleris adnauigantes, hominem uulneribus appetunt, donec uiribus defectis mergitur. Sic tyrannus cæde & præda opimus in Daniam uenit. Præsidium quoduis urbi Holmensi imposuerat, excursionibus, rapinis, cædibus & omni genere maleficiorum afflixit Sueciam, quin & Gostauus pseudoepiscopus militarem furorem æmulatus, possessiones ecclesiasticas exturbabat.

Monachi tyrãnicè perimuntur.

Quomodo princeps Gostauus euaserit captiuitatem & liberauerit patriam.

ILlustris princeps Gostauus Erichson, id est, Erici filius obses adhuc in Dania, auditis tãtis malis et calamitatib. patriæ, admissus in Dania ad uenationem cum reliquis nobilibus, cœpit cogitare quomodo elaberetur. Oblata occasione, sequestratus à comitatu uenantiũ, ad rusticos deflexit, plebeiaq́ ueste indutus & adiunctus mercatori cuidã, finxit se agasonem seu armentarium, quousq́ ex regno Lubecum profugit, atq́ hinc tandem in Sueciã translatus, rem suprà ætatem, sed magnitudini animi sui respondentem ausus, uindicem se profitetur patriæ pereuntis, & quarto demũ anno post initum bellum, mutato habitu & plebei hominis ueste sumpta circuit Sueciã, & popularibus exponit in quantis malis uersentur, nihilq́ omium emisit rerum, quib. ciues ad arma capienda excitaret. Addebant orationi gratiã egregiæ corporis dotes, & index singularis animi uigor. Itaq́ eligitur in uindicem libertatis, legitq́ militem ex Dalekarlis bellicosissima totius Suetiæ genere. Illi enim montes habitant, qua Suecia ad Norduuegiam collimat, ubi fodinæ sunt argẽtj & æris. Sunt metallarij illi ad iniuriã propulsandã supra omnes irritabiles. Hoc milite usus Gostauus aggreditur præsidiũ Danorũ, quod Arosiæ ciuitati impositum erat atq́ deturbat. Hoc nouo casu exterritus Episcopus Gostauus patriæ proditor uoluit opprimere inter initia surgentem uindicem. At Gostauus regius adolescens misso nuncio hortatur hominem ut resipiscat, satis flagitij hactenus admissum. Episcopus bene monentem adeò superbè accepit, ut missas literas abiecerit & pede attriuerit. Gostauus qui nepos eorum erat, qui Sueciæ regnum habuerant, & suo iure patriam à uastatore repetebat, irritatior cõtumelia Episcopi, Dalekarlum militem cõtra Episcopũ & p̃sidia ducit & superat. Episcopus ex fuga prolapsus Holmiã uenit ad reliquias Danorum uidensq́ Suecos in diem fieri confirmatiores, consilium capit noui militis adducendi, hocq́ uoto in Daniam ad tyrannum nauigat. Sed neque splendidè neque benignè exceptus est, neque postea in aliqua habitus autoritate apud tyrannum fuit. Causæ sunt qua ratione potuerit socius à tyranno in re cõmuni deseri: una, perfidia ipsa qua in omnes erat æqualiter Danorum rex: altera, domestica agitatio, qua rediens exceptus fuit. Nam paulo pòst excidit regno. Episcopus uerò post exclusum regno regem, inglorius in Dania mansit. Christiernus autem aliquot annis uagus & inops, omni destitutus adminiculo alienas

Gostaui uirtus.

Gostaui Episcopi peruersitas.

alienas fatigauit aulas. Eoq; abiecto illustris princeps Gostauus contraxit iustas copias ex Dalekarlis, Suecis & Gothis, & reliquias Danorum quæ in Schondia resederant persequitur, Holmiam etiam obsedit, in qua nihil uirorum erat præter Danicum præsidiū, quod difficilem reddebat loci muniti oppugnationem, tamen ducis & ciuium uirtute expugnatum in potestatem uenit, atque urbs recepta fuit. Dux re bene gesta, & confecto ubique bello, dat militibus amplissimum donatiuum, mare rursus aperit & securitatē facit omnibus nauigandi.

Gostauus princeps & assertor patriæ rex eligitur.

OB insignia merita, quæ inuictus princeps Gostauus in patriam cōtulit, proceres regni qui adhuc supererāt atque omnes ordines Sueciæ & Gothię conuenientes cōcordib. suffragijs eū sibi regem eligunt, traduntq; regni gubernaculum. Quo facto omnes boni uiri & regno bene cupientes gaudio perfunduntur & pro eius maiestate ut diu incolumis maneat, uota ad Deum faciunt, ut regi domi perpetua rerum tranquillitas, foris pax & uictoria, utroq; status saluus principatus sit, etiā rex in omni uita ita uirtutibus omnibus præstet, ut maximorū principum exemplo & merito felicissimus optimusq; fausta acclamatione æternū salutetur. In hunc itaq; modum inclytus rex Gostauus imperiū accipit in Suecos, Gothos & Finlandenses, gubernaculumq; regni magna tenet prouidentia & modestia, pacē super omnia & concordiā subditorum quærens & fouens. Et licet Smalandenses superiorib. annis turbationē excitauerint in regno, tamen regis prudētia & dexteritate illa seditio sic fuit sopita, ut hodie regnū diu optata fruatur tranquillitate & pace. Ad quam tranquillitatem fouendam non parum cooperātur docti & boni quiq; uiri: quos regia maiestas passim uocat ad regnum, amat & fouet, inter quos sunt eximiæ eruditionis uiri Georgius Normannus & Olauus Holmensis concionator, quorū prior, quem etiam à facie & colloquio noui, quippe qui me hic Basileæ anno Christi 1543. adijt, uir syncerus, pius, & doctus, regiorum filiorum, nempe Erici & Ioannis, bonę spei adolescentum primū pædagogum egit, ac deinde ob eius egregiā eruditionem summāq; prudentiam, regiorum consiliorū à secretis factus est, posterior uerò pręter sacrarum literarum synceram cognitionē etiā in historijs expertissimus prędicatᷣ, & si hucusq; uir talis tātus sua euulgare cunctetur, expectās, ut puto, archiepiscopi Vpsaliensis editionē, quam de rebus scripsit septentrionalibus, quā & nos iam aliquot expectauimus annis, sed pro uoto frui non potuimus.

Georgius Normannus.

De fertilitate Sueciæ.

ENumerauimus iam suprà pro magna parte, quarum rerum Suecia sit ferax, nempe quod montes passim sunt metalli feraces, digeriturq; intra eos argentum & æs, & confluit in uenas, quantū opus perficere nō possit officina minacibus ignibus. Inde quoq; ueniunt

fiunt duplici lingua. Suecica lingua eadem ferè est cum Gothica, Danica & Nortuuegica, nisi quod suos habet dialectos. Communicat in multis cum Germanica lingua, unde fluxit, id quod potes deprehendere ex dominica oratione, quam hic in Suecica lingua uolui signare, ut à doctis u[illegible]is in Suecia natis mihi est exhibita.

Dominica oratio in Suecica lingua.

Fader uuar som er i himulum, heiligat uuarde dit namen, tilkomen tit rike, scke din uuilige som i himlum so opo iordene, uuar taglig brodh gif os i tag uerlath os uuåren schuld somuui uerlätten uuare sckuldiger, och inledh os icke i frestilse, ut an lsss i froonda, amē.

At lingua Finnonica ut in mediterraneis locis inuenitur, in nullo communicat cum sermone Suecico, sicut nec cum Moscouico, sed est propria Lapponum, populorum interioris septentrionis.

Panem	uocant Lappones et interiores Finnones	Leipå
Domum		Honeh
Ciuitatem		Caupungi
Hominem		Ichminen
Caseum		Iuhsto
Canem		Coira
Regem		Konig, quod est Germanicum
Nauem		Laiuua
Deum		Iumala
Terram		Ma
Diem		Peiuuå
Malum		Paha

Dominica oratio in lingua Lapponica & Phinnonica, qua & Liuones quidam utuntur.

Pater noster qui es in cœlis sanctum fiat tuum nomen aduenat tuum re-
Iåsmeidhē ioko oledh tasu ahissa, pûhettu olkohō sinu nimesi, tulkohon siun uualtakun
gnum fiat tua uoluntas sicut in cœlis sic in terra nostrum quotidianum panem
tasi, olkohon siun tahrosi kuuuin taiuahissa nyn man pällå, meidben iokapaiuuen leipå
da nobis hac die & da remissionem nobis peccatorum sicut nos remittimus nostris
anna meilen tånåpaiuuåne, ia anna anteize meiden syndiå kuuuiumðe annamma meden
contrarijs actoribus & ne inducas nos in tentationem sed libera nos à malo.
uastahan rickoillen, ia ąle sata meitå kin sauxen, mutta påååstå meitå pahasta, amen.

Notandum quod reges Sueciæ postquam suo regno subiugarūt Finlandiā, multos constituerunt in ea præfectos, unus manet prope Viburgū in castro extructo in ipso lacu: alius Borgæ in littore Phinnonici sinus, ali[illegible]s Chronenburgi iuxta lacum Piente, qui loco regis populo ius dicunt. Sunt quoq; & aliæ arces atq; oppida prope Viburgium, præsertim Iegaburg, Netaburg, Kexholm, sed quæ Moschus subtraxit regno Suecorum. Munitiones uerò citra fluuium extructæ cum adiacēti agro, ut sunt Lappanesi, Kiuineb, Neuukirch, &c. adhuc parent regi Suecorum.

Islandia.

INsula Islandiæ quę per immensum à cæteris secreta longe sita est in Oceano, uixq; à nauigātibus agnoscit. In ea æstiuo solsticio, sole signum cancri trāseunte nox nulla: brumali solstitio perinde nullus dies. Nomē habet à glacie quę illi ad boreā perpetuo adhæret. Nam ibi iā incipit mare congelatū. Tā grādis insula, ut populos multos cōtineat, solo pecorū pastu & nūc captura pisciū uictitātes. Specus habitāt plerūq;, aut ad mon[illegible]iū latera in excauatis mansiūculis. Cōmuni tecto, uictu, & statu gaudēt cū iumētis. In simplicitate sancta uitā agāt, cū nihil amplius q̄rāt q̄ natura cōcedit. *Mare glaciale.*

Nam

Nam & montes habent pro oppidis & fontes pro delicijs. Beata gens cuius paupertati nemo inuidet, & inde beatior quod Christianismū acceperit. Sed mercatores Anglici & Dani quiescere gentem & suo esse contentā nō sinunt. Nam ob piscaturā euehendam, terram illam frequentantes, cum mercibus omnigenis uitia quocp nostra inuexerunt. Nunc enim & fruges aquæ miscere in potum didicerunt & simplicis undæ oderunt haustū. Nūc aurum & argentum cum nostris admirantˉ. Rex Daniæ qui & Norduuegię, quotannis pręfectum immittit genti. Omnia ferè inter eos cōmunia sunt præter uxores. Catulos suos atcp pueros æquo habent in pręcio, nisi quod à pauperioribus facilius impetres filium quàm catulum. Episcopum suum colunt pro rege, ad cuius nutum respicit omnis populus. Quicquid ex lege, ex scripturis & ex consuetudine aliarum gentium constituit, quàm sancte obseruant. Hæc tamen præfectum accipere coguntur à rege. Piscium tanta est copia in hac insula, ut ad altitudinē domorum sub aperto cœlo uendendi exponantur. Nā illic uictitant plerunque piscibus propter magnā penuriam frumēti, quod aliunde à maritimis ciuitatibus infertur, & qui inde cum magno lucro pisces reportant. Habent Islandi pro insignijs coronatum piscem. Sunt qui hanc insulam putāt esse Thylen, à ueteribus multū celebratam. Incolæ res memorabiles maiorum & sui temporis celebrant cantibus & insculpunt scopulis atcp promontorijs, ut nulla nisi cum naturæ iniuria intercidant apud posteritatem. Insula multa sui parte est montosa & inculta. Qua autem parte est plana, præstat plurimum pabulo tam læto, ut pecus depellatur à pascuis, ne ab aruina suffocetˉ. Sunt in hac insula montes elati in cœlum, quorū uertices perpetua niue candent, radices sempiterno æstuant igne. Primus qui occidētem uersus est uocatur Hecla, alter Crucis, tertius Helga, id est, sanctus.

Islandia sub rege Daniæ.

Hecla mons.

Ab Hecla nō longe absunt fodinę sulfuris, pene unicū incolarum mercimonium & uectigal insulæ. Mercatores enim naues eò onustas euehunt. Mons ipse cum furit, ut horribilia tonitrua insonat, proijcit ingētia saxa, sulfur euomit, cineribus egestis terram tam longè circumcirca operit ut ad uicesimum lapidem coli nō possit. Qui naturam tanti incendij contemplari cupiunt, et ob id ad montem propius accedunt, eos una aliqua uorago uiuos absorbet. Nam & multæ sunt & cineribus ita tectæ, ut ab ipsis sibi satis cauere nemo possit, atcp etiam prope exit ignis, qui consumit aquam, stuppam autem non comburit. Is locus à quibusdam putatur esse carcer sordidarum animarum. Glacies enim discreta & in plurimas fracta particulas, octo mēsibus circumfluitat insulam, & magnis molibus littori illisa, sua attritione ad petras horrendum ædit sonum, referentem miserabilem humanę uocis gemitum & eiulatū, quod fidem facit apud insipientiores, hominum animas ibi in frigore tormentari. Vtuntur incolæ loco panis, qui apud eos non crescit, piscibus induratis & in farinam contritis. Adferttur tamen eis ex maritimis ciuitatibus frumentum, sed non ad sufficientiam. Comperiūtur illic spiritus se exhibētes manifestos humanis ministerijs, præsertim autem submersorum siue alio uiolento casu enectorum spectra sese offerunt cōgressibus notorum hominum, tam manifestè, ut tanquam uiuentes accipiantur ab ignaris mortis illorum data dextra, nec deprehenditur error priusquam spectrum disparet. Requisita à notis & amicis ut domum redeant, dicunt magno gemitu, se petere montem Heclam, illicocp euanescunt.

Laponia.

Dicta est Laponia à populo quo habitatur. Vocant autē Germani Lappones eos qui parum idonea rei præsenti dicunt & faciunt, quos Romana lingua quis dicet ineptos, insulsos, bardos. Sunt uerò Lappones staturæ mediocris & corpore usque adeò agili, ut accincti pharetra & arcu transmittant se per circulum diametri cubitalis. Artem iaculandi docentur à pueris, nec puero datur cibus priusquam attigerit

gerit sagitta propositũ signum. Veste utuntur stricta & toti aptata corpori, ne quid impedimenti faciat operi. Hyeme utuntur ueste pellibus integris phocarũ siue ursorum artificiose laboratis, easq; astringunt supra caput soliq; oculi patent, corpore reliquo toti contecti sunt, quasiq; in culeum insuti. Hinc fortasse creditum, quod sint corpore, hirsuto instar brutorũ. Sic uerò arte & industria muniti Lapones, perferũt foris hyemes & aquilones & omnem iniuriam à cœlo. Domos non habent sed tabernacula quasi castrensia, mansionesq; sæpe transferunt. Venationibus plurimum student, quia est magna copia ferarum apud eos, estq; nefas si mulier exeat tabernaculi ianuam, qua uir eo die est ad uenationem profectus. Agrum non colunt. Terra non fert serpentẽ, sed culices illic sunt grandes & infesti. Pisces capiunt plurima copia, hocq; prouentu uiuunt Ichthiophagorũ Aethiopum more, atq; ut hi feruore nimio, sic illi frigore excoquunt pisces & edomant in farinam. Tantũ deniq; superest capturæ, ut eius plurimum condant in cetarijs & exportẽt in uicinas terras. Nauigijs utunť nullis clauis sed neruis & uiminibus compaginatis. Pars artificia exercẽt, pingunt acu ac delicias & faciunt uestes intextas auro & argento. Naues & dolia atq; omne instrumentum domesticum probe fabricant & exportant ad uiciniam. Cõmertia per mutatione & pecunia agunt mutuo consensu tantum, & nullo sermone communicato, atque istud non propter ingenij inopiam mores brutos, sed quod linguam habeant peculiarem, asperam & plerunq; ignotã uicinis. Gens ualidissima est & diu libera fuit, armaq; sustinuit Norduuegiæ & Sueciæ, donec cõcessit tandem sub imperium & tributum pendit, preciosas ferarum pelles. Equos non habent, sed eorum loco feram domant quam ipsi Reen, nostri autem Reinen & Rainger uocant. Hæc fera est iustæ magnitudinis, pilo propè

Laponum uestitus.

Ichthiophagi.

asini hirsuto, ungulas habet bifidas & cornua ramosa instar cerui sed tenuiora & longiora, lanugine quadã obducta, et ramis rarioribus. Equitem dorso non fert, sed antilena imposita iũgitur uehiculo. Assequitur 24. horarum spacio 150. millia passuum, id est, triginta millia Germanica, quod indiciũ est, magnæ pernicitatis & magnarum uirium feræ. Hanc Historiam, inquit Zieglerus, putarim ueteres quoq; agnouisse, sed obscura & dubia quasi fama exceptam: siquidem aiunt Scythas quosdam equitare ceruos. Quando rangiferi in cursu sunt, lento uel celeri, ex tibiarum & articulorũ agitatione ad instar nucũ collisionis crepitus aditur. Lapones suopte et à maioribus recepto instituto, sunt idololatræ, & religionem Christianam neq; sequuntur neq; etiam refugiunt, sed subinde admittunt in gratiam regum quibus parent. Statuas etiam lapideas in montibus erectas pro dijs habent. Si Christiani reges præsules magis fidem curassent plantare in hoc populo quàm uectigalia exigere, iam dudum sincerius agnouissent Christum. Fœderant coniugia eaq; auspicantur igne & silice, mysterio cõiugali apto. Vt enim silex latentem in se ignem habet, qui concussione emicat, sic in utroq; sexu est recondita uita quæ tandem profertur mutua copula in prolem uiuentem. Dicuntur præterea incantatores perefficaces miraq; magica operari arte, quod alij negant. Quando interioribus Laponibus sol occidit post æquinoctium autumnale, habent noctẽ

Rangiferi.

Fides.

SERENISSIMO atque Inuictiss. principi ac domino, Domino

FERDINANDO ROMANORVM REGI SEMPER AVGVSTO, AC GERmaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Sclauoniæ, &c. Regi, Infanti Hispaniarum, Archiduci Austriæ, duci Burgundiæ, &c. Marchioni Morauiæ, &c. Comiti Tyrolis, &c. Domino suo clementissimo. Sebast. Munsterus. Summam optat felicitatem.

Escribere uniuersum habitalem orbem, secundum tot eius in quas scinditur partes, quod saxum iam multis uoluo annis, Illustrisime atque potentissime rex, ingenium exigit exercitatisimum, multa suffultum lectione, & quod multa uidit, multa audiuit et expertum est, nec id adhuc satis erit, nisi & iudicium adsit perspicax quod uerum à falso discernat & certum à dubio. Hic leues & uagi circulatores nō audiendi, qui ut uulgo acceptiores in maioriq; admiratione sint, adeò nefandisime absque omne uerecundia plerunque mentiuntur, ut non solum ipsis nulla fides habeatur, sed nec cuiq; alij optimæ fidei scriptori credant. Nihil huc afferendum, quod nō testimonijs autorū fide dignis probetur. Culpatur ergo merito quorundam ueterum licentia, qui quoties de origine rei cuiuspiam parum constaret, statim ad fabulas confugerunt. Nec hic tam elegantiæ uerborum studendum, quàm rebus ipsis, quibus & ueritas patescit, quæ in primis historiam scribenti cordi esse debet. Historia præterea eiusmodi est, ut non solum prodesse uelit, sed & delectare, nisi Plinium delirare credat aliquis, qui historiam rem adeo popularem iudicauit, ut quo quo modo scripta esset, non posset non placere & delectatione aliqua afficere, id quod nemo apud se aduertit, quando in factum aliquod mirabile simplici conscriptū sermone incidit. Tūc enim animus sic in rei admirationem rapitur, ut uerborum elegantiam non aduertat, etiā si non negem, multos delectari tam cultu sermonis quàm rei ueritate. In qua re non nescius sum, me laborē uiribus meis maiorem suscepisse. Nam exuperat professionē meam & facundiā, foretq; hominis alioqui doctioris me officiū, præsertim quū nihil sine magno labore permissum sit mortalibus, ut dicit Ethnicus. Deinde quod proximum est, uix omnib. per me satis fiet, atq; ut in apertum altiusq; res euadunt, ita multorum iudicijs exposita omnia cernuntur. ea quæ sibi quisq; uel suo iudicio tribuit uel facilia putat, æquo fert animo atq; æternis laudibus exornat. At quid contra opinionem uel uerisimum scripseris, hoc ut supra captum & uires cuiuspiam, ita protinus falsum quoq; habetur. Pręterea ubi de bonorum uirtute atq; gloria agitur, ut gratiæ uel odij stimulus est, eleuatur, quum uerò de malorum uitijs & sceleribus est sermo, pleriq; supra quàm credibile est & prudentes decet, in bilem efferuntur. Addit hæc nostra corrupta ætas (cui omne alienū ludibrio est & sua cui maxima uidentur) non paruū ab incœpto terrorē. Verum dum rerum gestarum omnium gentiū scriptores cōsidero, nonnihil cōsolationis accedit, quod passim doctisimi etiam ab his calamitatibus non fuere exempti. Nam sunt quidā tam iniquo animo, ut putent etiā obtrectatione alienæ scientiæ famam sibi posse aucupari. Sed his præfractis hominib. contemptis, quib. nemo satis facere potest, tibi inuictisime Cæsar Ferdinande atq; bonis quibusq; uiris, potissimū in publica constitutis administratione, hunc nostrū offerimus laborem legendū & excutiendū, quibus post sacram scripturā nihil utilius, nihil gloriosius, iucundiusq; magis, quàm uersari in historijs & Cosmographorum scriptis, cognoscere qua religione, quibus moribus, qua regiminis forma, quibus legibus institutisq; aliæ per orbē gentes uitam traduxerint & hodie traducāt: quarum rerum hæc uel illa terra sit ferax, quo fato alia ciuitas incrementa, alia uerò decrementa acceperit, quàm inconstans aut diuturna sit rerum permanentia, ut cum uolentibus seculis noui mores, nouæ semper res placeant prioribus antiquitatis, ita quæ in precio pridem fuerunt, inde uilescant: quæ cum rerum fluxa uarietas sit in omnibus rebus humanis, tamen maxima apparet sese que prodit

DESCRIPTIO VNGARIÆ, quæ & Pannonia inferior.

VNgaria à meridie sumit initiũ à Drauo flumine à septentrione Sarmatis quos Polonos & Getas, quos Valachos dicimus, tempestate nostra terminatur. Ab occasu Austria habet, superioris quondam Pannoniæ caput, ab oriẽte Mysiam, quam Rhetianam (uulgo Rætzen) nunc appellant. Nulli regioni, hominum robore, pecorum fœcũditate, ubertate soli, metallorum copia cedit, triplici genere hominum delecta, quorum pars sacerdotum est, alij arma gerunt, cæteri agricolæ sunt: uniuersa in pagos conuentus diuisa, quos comitatus appellãt. Quæ si mitior esset aut latrocinijs carere posset, frequentiam quoq; oppidorum maiorẽ haberet, & cœli benignitate atq; pulchritudine situs omnib. orbis regionibus suo iure posset anteferri. Conuentus quam plurimos habet uicosq; innumerabiles in urbem speciem. Syrmiensis conuentus à Syrmio metropoli nominatus. Deinde Valconensis, in quo Villacum oppidum nõ ignobile episcopatusq; Diacensis, qui Maximam Mysiæ partem quondam obtinebat. Post hunc Posegauensis, inter Sauum Drauumq; diffusus, cui Posaga oppidum nomen dedit. Item Brauiensis cõuentus multis fertilibusq; exornatus uitibus, in quo Peuce ciuitas opulentissima ædificata, quam nunc à quinq; basilicis Quiqueeclesiensem uocant urbem. Deinde Simigiensis conuentus est, Simigiusq; pagus cum templo non ignobili in quo Segesta. Postea Tholnensis iuxta Danubium, mox Albensis ab Alba regali nuncupatus, quæ in media palude sita, haud facile expugnari potest, ubi basilica nobilis diui Stephani regis Vngariæ, in qua regum monumenta spectantur. Habet etiam Vngaria Albam Græcam ad Tauritium, & Albam Iuliam apud Transsyluanos. In eodem conuentu Coletia, hodie Kalachia, metropolis est ciuitas. Hinc ad occasum Vesprimensis est, ab episcopali ciuitate nominatus. Item Zaladiensis trans lacum quem Balatonem uocant. Pilissiensis uero cõuentus montana est regio & tota uitifera, & ob calidas aquas sulphureum fert uinum, quod temulentiam facile ciet. Hinc Buda noua & uetus, utraq; Danubij lambitur undis, à Budinis Scytharũ populis, qui cum Attila uenerunt, appellata. Alij uolunt à Buda fratre Attilæ. Buda uetus hodie humi iacet. Non multo suprà est Vicegradus oppidum, regum Vngariæ quondam sedes, et nũc uicus celeberrimus ciuitas instar à rege Mathia instauratus. In montis autẽ uertice arx munitissima, ubi regiam coronam aiunt aseruari. Secundum Zaladiensem comitatum Castriferrensis est, ubi Sabaria uetusta quondam ciuitas, quæ diui Martini patria fuit. Semproniensis hunc attingit, Ciuitati nouæ Austriæ conterminus. Hinc uersus Danubium Iauriensis conuentus occurrit, qui ab Iauro ciuitate feracissima nomen habet, quã Arabon fluuius abluit. Hinc Bregecium, Camariensis & Strigoniensis conuentus.

Conuentus in Vngaria.

Alba regalis.

Sulphureum uinum.

Sabaria.

Vngaria olim Hunorum præsidium & sedes.

FVit Vngaria olim nouem circulis quos Hagas Germanica lingua uocant circumdata quorũ singuli ita stipitibus quernis siue fagineis uel abiegnis extructi erant, ut de margine ad marginem 20. pedum spacium tenderetur in latum, totidem erigeretur in altum, cauitas autem uniuersa aut durissimis lapidibus aut tenacissima creta repleretur. Porro superficies uallorum eorundem integerrimis cespitibus tegebatur: inter quorum confinia arbustulæ plantatæ erant, quæ abscissæ proiectæq; ut plurimum herbas et frondes proferebant. De primo autem circulo ad secundum 20. millia germanica protendebatur, & inde totidem ad tertium, & ita usq; ad nonum, quamuis alius alio semper contra

Circulorũ inter se spacia.

 tra

contractior erat. Intra hos aggeres uici uillæq; ita constitutę, ut ab una ad aliam uox homi nis audiretẽ. Aedificia ualidissimis muris præmunita, portæ nõ satis latæ propter hanc causam, ut per eas latrocinandi gratia quaqua uersum exire ingrediq; facile possunt. Tubarũ clangore unus circulus alteri cuiusq; rei certa signa dabat. Pannones ab initio eam terram tenuerunt, Pæones olim dicti, inde Huni habuere gens Scythica. Mox Gothi & post eos Longobardi, nouissime Vngari ex Scythica egressi regione, quæ non longe à Tanais ortu extat, & Iuhra hodie dicitur, misera adhuc regio, duci Moscouiæ tributaria. Non tamen aurum argentum'ue (quibus omnino carent) sed præciosas animalium pelles pendunt homines. Non arant, non seminant, neq; panes habent, ferarum carnibus & piscibus uescuntur. Aquam potant, sub tugurijs ex uirgultis contextis inter densas syluas humiliter habitant. Vnde fit ut homines syluestribus feris commorantes, uestimentis se non laneis neque lineis induant, sed pellibus nuper aut lupo aut ceruo ursoq; detractis. Solem, lunam, astraq; alij adorant, & quicquid eis primum occurrit. Propriam linguam habent. Corallia piscantur & balenas, ex quarum cute rhedas bursasq; faciunt: axungiam pro impinguatione seruatam, exteris nationibus uendunt. Mediocris tumoris montes ad eam partem qua oceano incumbit habet, quos pisces quidam Mors uocati, dentibus se promouẽdo scandentes, superiora nacti ulterius nituntur, præcipites decidunt & moriunt, eos illi colligũt eduntq;, & dentes quos latos & albos ualde habent, reseruant & mercatoribus pro mercibus alijs permutant. Manubria cultellorum ex illis optima parantur.

Pæones. Huni.

Mors piscis.

Quomodo & quando Vngari Pannoniam inferiorem occupauerunt.

VNgarorum annales Hunos in Europam anno salutis 373. Valente imperante traiecisse referunt, ex centũ & octo tribubus decies centena & octo millia hominum, quibus præfectus fuit ad dicendum ius uir sapiens Cadaris: uenientesq; ad Tibiscum amnem, quem Titiam nunc appellant ibi castra collocarunt. In Hunorum aduentu quædam mulier apud Gothos, quæ in uiri nece deprehensa fuerat, homicidij con uicta pariter & adulterij, usqueadeo regis iram facinoris indignitate succendit, ut quattuor equorum discerptu mulctaretur: ut fratres eius irritati Hermanaicum ducem Gothorum adorientes eumq; interficientes ad Hunos cõfugiunt: factumq; hinc est, ut Balamirus Hunorum rex Ostrogothos facile superaret. Excessu regis Hermanarici, qui rex fuit Ostrogothorum & Visigothorum, id est, orientalium & occidentalium Gothorũ, hostes Huni elati in orientales Gothos cum magnis uiribus irruunt & in potestatem recipiunt. Occidentales uerò Gothi cognatorum exemplo perculsi, desertis quæ ad occasum spectabant sedib. & obstinatis ad emigrandum animis, ad Istrum cum liberis uxoribusq; contendunt: ad Valentem Imperatorem legatos mittunt, qui sedes excolendas exorent, perpetuum polliceantur obsequiũ, & se non modo leges sed Christi fidem accepturos esse spondeant. Qui etiam addant, se nunquam imperata detrectaturos: petant Mysiam Thraciamq; quas si cõcesserit Imperator, se pro uallo fossaq; munitissima aduersus Hunos perpetuo futuros. Letabundus Valens eos excipit, sed res aliter atq; sperauerat accidit. Nam ab illis paulo pòst in prælio sauciatus, incendio crematus est. Dum hæc geruntur Huni imperium propagare pergunt, & quicquid intra Tanaim, ac Tauricam Cheronnesum est, in suam ditionem redigunt: ac deinde Danubium usque ad Germaniam omnia cæde & terrore complent, sæuumq; imperium usquequaq; gerentes, nec Gothos à tergo infestare desinũt. Visigothi uerò male tractati, relicta Thracia in Pannonias erumpunt, ubi & Halaricum regem declarant. Dum itaque Huni Gothos è sedibus suis eijciunt, ipsi non contenti Scythia, traiecto Danubio Pannoniam quoq; subactam innumera multitudine hominum inundarunt. Delectabant enim eos regio, quòd feracitate soli & cœli benignitate præstantissima esset. Porro Macrinus Romanorum præfectus, quamuis Mysijs, Pannonijs, Thraciæ, Illyrico & Madoniæ præesset, Hunorum tamen erat uiribus impar, uocato auxilio ad Potentianam urbẽ decem millibus passuum à Danubij ripa remotam castra ponit, initq; consilium, an transmisso exercitu in castris Hunos adoriatur, an alium locum prælio magis idoneum optet. Et dum effectum consilij differt, ecce Huni castris acies educunt, ad Danubij ripas ueniunt nec timet eos Macrinus, ratus interfluẽto Danubio nihil detrimenti illinc sibi inferri posse quando

Mulieris supplicium.

Ostrogothi.

Imperator crematur ab Hunis.

Huni unde uenerint.

quando nec naues haberent quibus traijcerent, nec pontem in amne facile struerent. At Huni postquam hostibus appropinquarũt, quum simili modo tot Scythiæ flumina transmisissent, annexis utrinque utribus intempesta nocte Danubium prope Budam ueterem clam omnes tranãt, dormiẽtes & incautos hostes adoriunt, miserrima cædes oritur, & multi somno grauati antequam expergiscerentur, uita excessere. Mox tumultus, clamor & uociferatio subsecuta. Magna pars in fugã conuersa, reliqui cęde interierũt. Macrinus & alius dux Thetricus tanta clade afflicti & intolerabili furore perciti, collectis quæ superfuerũt legionibus, Hunos longa uigilia ac itineris prælijsque labore confectos putantes, arma sumunt & copias in Hunos, qui non procul aberant, educunt. Nondum in hostium conspectu fuere, quum utrinque tam obfirmatis irruitur animis, ut nullum credelius bellum usquam cõmissum fuerit. Cadit utrinque innumera multitudo, in diem acerrime pugnatur. Declinante sole Huni superioribus uigilijs & laboribus exhausti, bello inferiores esse cœperũt, & ne ad interitũ redigerent terga uertunt, moxque Danubium adhibitis uirib. renatant. Pręliũ igitur imminente nocte diremptũ. In hoc conflictu ex Hunis centum & uiginti quinque milia cæsa, à Romanis autem, præter eos qui in castris superiore nocte ceciderunt, si Vngarorũ creditur annalibus, ducẽta ac decẽ millia desiderata sunt. Huni postquam hostes retrocessisse acceperunt, locum pugnæ repetunt suos Scythico more sepeliunt & Romanis inuitis, utranque Pannoniam occupare contendunt, cis & ultra Danubium, & Rom. hinc eijcere statuunt. Thulnã ergo quo Romani se receperant properant. Quod Romani duces uidentes, quamuis duplici habita strage attenuati ac uiribus impares essent, animos tamẽ concipiũt, ut Scythicã coherceant. Instituuntur ergo utrinque acies & obstinatissime concurritur. Hunis in prælio mos est, altissimis uocibus hostẽ deterrere, pulsare tympana, sagittarũ iactu aërem in speciem nubium obscurare. Quare tantus ab his clamor & tam horribilis confestim editus & ita telis aër obscuratus, ut Romanorum animi admodum consternerentur. A prima hora diei ad nonam usque pugnatum est. Magna utrinque cædes oritur, tandemque Macrino interfecto, Huni haud incruenta sunt potiti uictoria. Nam amiserunt in hoc prælio 40. millia, Huni itaque qui & secundum quosdam Vngari, anno salutis 401. tranquillas in Pannonia sedes multo sanguine sibi comparauit.

Romanorum exercitus caeditur.

Huni caeduntur.

Hunorum prælio mores.

Attila Vngariæ rex eligitur.

ANno ab ingressu Hunorũ in Vngariam 8. elegerunt regem Attilam uirum fortem & prudentem, imperandique cupidissimũ. Erat ei acre & circumspectum ingenium, corpus ualidum et breue, item ingens animi magnitudo, indefatigabilis tolerantia laborum, exacta rei bellicę disciplina, astus, & consilij altitudo summa. Præterea maxima dolorũ ac insidiarum artificia, deperdita audacia, animus crudelis & elatus perfidia plusquam punica, egregia forma, toruus aspectus, caput grandiusculum, oculi imminuti, rara barba, simus nasus, cani ferè crines, color subniger, & magna libidinis impatientia. Erat etiam in incessu superbus, circũferebat oculos huc & illuc, ut elati uiri potestas motu quoque corporis appareret. Illud quàm maximè uerebatur, ne potius rex imperio quàm imperium regi deesse uideretur. Erant autem Hunorum arma, thorax & lorica arcus & pharetra, nõnulli scuto, lancea ensèque falcato utebantur: maxima pars corio corpora muniebant, cæteri ferro, gladio longo accincti & pugione. Hirsutis adhæc pellibus induebantur & demissæ barbæ, intonsique crines uillorum instar, feroces toruosque aspectus augebant, tantumque terroris adijciebant, ut solo obtutu nedum congressu hostes absterrerent. In uexillis coronatam ferebant aquilã. Erat Attilæ hæc inscriptio qua in deplomatis utebaẽ: Attila Mundizici filius & magni Nimrod nepos, Engadiæ natus, diuina benignitate rex Hunorum, Mœdorum, Gothorũ & Danorũ metus orbis, deique flagellũ. Postquam aũt regiam dignitatẽ sortitus est, omnes gẽtes sibi subditas ad obsequia redegit, Sicambriã iuxta Danubiũ imperij sedẽ elegit, quã supra Budam ueterem fuisse uolunt, cuius adhuc uestigia multa supersunt. Bledam fratrẽ,

Attila mores.

Hunorũ arma.

Attilæ titulus.

Frater Attilæ.

quem pleriq; Budam appellant in regni societatem admisit, ne quid seditionis oriretur, uniuersæ Europicæ Scythicæ præfecit, summamq; potestatem tradidit. At ipse mox cum innumera multitudine copiarum, prouincias Romani imperij adoritur, in primis utranq; Mysiam Thraciam, Macedoniam, & Illyricũ grauissimo bello sollicitat, atq; in primo prælio apud Martianopolim superior euasit. Deinde Budã fratrẽ cui ædificandã urbem in Danubij ripa deligauerat dolo captũ interfecit, licet alij tradant eum post Catalonicam cladẽ interfectum, ob id scilicet quòd urbem quam muro cinxerat non Attilæ, sed suo nomine Budam nominasset. Post hæc nihil magis quàm imperij ruinam intendebat. Vnde inita consilia prosequitur, Romanos & Visigothos, quorũ rex Theodoricus erat, ne fœdus inter se facerent, impedire conatur, quo citius utramq; partem labefactaret. Sensit Valentinianus Imp. Attilæ insidias, ideo scripsit ad Theodoricũ, haud aliter Attilæ resistendũ, quàm orbis perniciosissimo tyranno, cui tantum inesset audaciæ, ut totius oris imperium tanquam sibi uni debitũ asserere niteretur. At quæ respondit Theodoricus: coërcendã esse Hunorum audaciam, neq; animos neq; uires his deficere oportere, qui iuste pugnare coguntur. Vnde & Gothos undiq; cogit, multas legiones instituit, totam Galliã Narbonẽsem, Tarraconensemq; Hispaniã nomina dare iubet, Thorismundũ & Theodoricũ filios maiores natu secum cõmilitare iubet. Nec minore studio in Italia Valentinianus & Aetius in Gallia utebantur. Interea Attila non solũ per uniuersam Scythiam delectũ militum habuit, uerumetiam auxiliares quascunq; habere potuit copias undiq; contraxit. Vnde addiderunt se illi socios Andericus Gepidarũ rex, primores Ostrogothorũ, Marcomãni, Sueui, Quadi, Eruli & Thuringi, quos quidem quingenta circiter armatorum millia fuisse ferũt. Cum uerò exercitus eius è Pannonijs moueret, Illyricum diripit & incendit, inde Germaniã tanto furore aggreditur, ut uicos passim & oppida concremaret, sacra & prophana dirueret, nec ætati nec sexui usquam parceret. Magnæ Germaniæ tantum pepercit, quia Marcomãni, Quadi & Sueui fuerunt in militia eius. Superato Adulæ montis iugo in Heluetios grassatur, ac demum in Galliam Belgicam effunditur & turbat omnia. Constantiam Basileam, Argentinam, acri obsidione uexat, admotisq; machinis quassat & breui tempore potitur, prædam ingentem abigit, & non mediocrem patrat cædem. Direpta Argentina & dirutis mœnibus Polyodopolim edixit appellari, quòd multis uijs accessibilis esset, sicut & in hodiernũ usq; diem uocabulũ illud in Germanica lingua retinet. Nam uocatur Strasburg Hinc in Rhemenses castra mouit, quorum metropolim diripuit, & oppidanos ferè ad unũ trucidauit, nulla habita ratione sexus aut ætatis.

Attila fratrem occidit.

Attilæ confœderati.

Attila parcit Magnæ Germaniæ.

Polyodopolis Strasburg.

Attilæ pugna in campis Catalaunicis.

DVm itaque Attila per Galliam lupi more inter armenta grassatur, Aetius patricius Romanas copias cum Visigothis per Narbonensem Galliam coniungit. in Tholosanumq; agrum ubi Theodoricus residebat cum exercitu se recipit, & ab uniuersis socijs populi Romani auxilia cõtrahit, ut cõfidentius cum hoste manus conserat. Attila uerò spe uictoriæ ductus, relicta Aurelianorum obsidione in Galliam Narbonensem contendit, ubi campi Catalaunici ad Illyrim fluuium patentissimi sunt qui et Maurici dicuntur, uidentq; Aetium & Theodoricum cum innumerabili exercitu & ualidissimis auxilijs aduenire. De quo non parum consternatus est, eo quod tertiam partem sui exercitus in Hispaniam miserat contra Sultanum & Maurorum regem. Quare literis inducias exposcit, quod tamẽ Aetius obstinatius abnuit, sciens id expectãdi auxilij gratia fieri. Videns ergo Attila se urgeri ad pugnã, mulieres & pueros intra carros, quib. pro uallo & fossa utebatur ad proximos colles recõdidit, seq; cum Hunis in media acie statuit. Gepidarum uerò regem præfecit dextro cornu & Ostrogothorum duces sinistro. Habuit Aetius à parte sua Romanos, Burgũdiones, Merouaeũ Francorũ regem, Theodoricum, & filium eius Thorismundũ. Dato autẽ signo ita cõcurritur & animis usq; adeo infestis, ut cornua sæpe pariter utrinq; contigerint. Prælium pro gentium numero & immanitate maximum atrocissimumq; conferitur, præterea sic anceps & uarium, ut ne à ductoribus quidẽ posset rite referri. Mox ubi cominus pugnari cœptum est, tanta cædes utrinq; patratur, ut riui sanguinis undiq; defluerent, mox continuata strage, in cruoris torrentes redacti usq; adeo rapidos, ut cadauera traherent. Romanæ legiones non minus armis quàm ordine inter inermes Barbaros tanta ferocia sæuiebant, ut nullo cruoris profluuio explerentur. Contra ne minore

vbi Catalaunici campi.

Cõgressus horrendus.

ne minore quidem sæuicia & immanitate Scythæ utebantur, qui Rom. imperium affectabant, imò totius orbis dominium, Tandem Huni terga dare coacti palantes effunduntur. Victores Gothi cum Romanis, obscuræ noctis interuentu remorati, quum receptui canerent pedem referunt & ita prælium nocte diremptum, Attila cum magna clade fusus, inter carrorum septa se recepit, sagittarios imponit, ut forte circumuentus ab hostibus, eos facile propulsare queat. Desperata ferè salute, dum ueretur ne uiuus in hostium potestatem adducatur, aut mortuus sepultura careat, struem in rogi speciem in medijs castris iumētorum clitellis congeri iubet, familiaribus mandat, si quid aduersi acciderit, eum continuo interficiant, impositū clitellarū pyræ subiecto mox igni comburāt. Theodoricum cum equitatu suo ardentius insequentē, magis suorū pressura quàm hostiū ferro occubuisse dicunt. Scribunt etiam pleriq; Thorismundū quamuis sera nocte, Attilam tamen in castra usq; secutū, ad carrorum septa fortiter dimicasse, accepto in capite graui uulnere, equo excussum, à suisq; relatum. Aetius autē nimia noctis obscuritate deterritus ne inter hostes uagaretur, prælium diremit, in castraq; relatus scutatorum circumseptus insomnē eam noctem exegit. Ea quoq; nox cum magna trepidatione ab Hunis acta. Nam admodum formidabant ne ui castra ab hostibus caperentur, quamuis diei laboribus cunctorum corpora confecta fuerant. Romani propter Theodoricici interitum non parum contristati sunt, & filius eius Thorismundus sequenti die campos perlustrat, & patrem inter cōfertissimos hostes iacentē inuentum in castra refert, omnesq; suæ patris duces & milites obtestabat, ut secum arma capiant, paternam mortē ulciscantur, ac reliquias hostium omnino deleant. Sunt qui aiunt Aetiū cum suo exercitu si uoluisset Attilā ad ultimū potuisse interitū redigere, sed ueritū, extincto Hunorū exercitu, ne mutatis animis Visogothi cū Romanis iterum pro imperio certare conarent. Vnde consuluit Thorismundo, ut paternū regnū sibi debitū citius usurpet antequā à fratre occupetur. Thorismūdus Aetij consiliū approbat, paternū corpus Tolosam ad regni sui sui caput refert, cui & funus pro dignitate celebrauit. In eo prælio 156 utrinq; hominū millia pleriq; cæsa scripsere. nōnulli 150. millia desiderata prodidere. Attila quē maximus iā dudū metus incesserat, & de cōsciscenda sibi morte cogitarat, postquā hostes nescire uincere intellexit, suū & multorū animos confirmauit, in castris diu noctuq; tubis, ac tympanis intonabat, uaria metum arte dissimulabat, inclusus ac uictus uictores assiduo territans. Metu deinde ingenti liberatus, in Tungros & Trecenses castra mouit, uniuersam prius regionem cæde, rapina, incendioq; fœdauit, ut cæsorū iniurias ulcisceretur; plus solito sæuire uisus est. Quumq; Trecēses petierat, Lupus urbis pōtif. uir sanctus pōtificio habitu instructus obuius accurrit Attilæ, moxq; intrepidus, Tu ne, inqt, is es, q urbes euertis, gētesq; poteris? Ego sum inqt Attila Hunorū rex et flagellū dei. Adhæc Lupus: Felix et faustū domini dei mei flagellū adueniat, et patefactis mox portis cū magno plausu regē admisit. Cuius Attila humanitate uictus, p mediā urbē exercitū tanta modestia duxit, ut ne pullū quidē gallinaceū læserit, haud aliter quàm si diuino cūcti numine obstructi forēt.

Theodoricus rex cadit.

Tolosa regni Visigothorum caput.

Lupus episcopus obuiat Attilæ.

Attila uastat Italiam.

ITaliam Attila ingressurus primo maritimā Adriatici sinus oram prius expugnare decreuit, ne ingressus Italiam à tergo hoste urgeretur, à fronte Romanorum haberet infestum. Quare coactum undiq; exercitum per Illyricum ad Adriaticū mare perduxit. Subuerti autem obuias quasq; ciuitates, Tragurium, Scardonam & Salonam. Capit & Cortinum Argyruntum & Vegliā maritimas urbiculas, multaq; alia oppida in deditionē accepit. Tandem ad Aquileiam animis tali successu adauctis festinauit. Circummensus autem magnitudinem urbis & munitionem admiratus, non modo tumultuaria oppugnatione, sed ne diutina quidam obsidione facile capi posse conspiratur. Aquileienses uerò ut expeditius & tutius cum barbaro hoste pugnarent, liberos, fortunas, uxores & inutilem ætatem in proximas insulas exegerant. Acerrima tandem obsidione metropolis ipsa uexatur: at ciues sæpe interdiu quandoq; noctu ex urbe in castra erumpebant, cæsisq; plurimis, clandestina receptui dabant signa, ars arte sępius utrinq; eludebatur. Attila tamē nihil intermisit eorū quæ expugnationi uidebantur accōmoda. Nam erigebat turres ligneas, muniebat pluteis, cogebat materiā undiq; ad complendā fossam machinis sæpe tentabat mœnia, nec unquam sine magna cæde redibat. Sensim tamen arctius urbem obsidet, fossa terra oppletur, ut nemo ex urbe prodire posset. Secundus agebatur annus quum Carnis, Foroiulien-

Aquileia obsidetur.

sib. cæterisq́ finitimis late subactis deletisq́, adhuc Aquileia obnixe restiterat. Deinde quum tertius elaberetur annus proceres cogitarent de soluenda obsidione, Attila lustrans urbis mœnia, prospexit ciconias, quæ per domorum fastigia nidos disponere solent, ex urbe pullos educere, per pagorum culmina instaurare nidos, omnes certatim fugam capere, Capto exemplo augurio, principibus ait: Cōspicite qualia dij auspicia dederint: urbem diu obsessam, iamiam interituram ciconiæ ecce reliquunt, in quanta rerum omniū inopia uersentur hostes ostendunt, casuras arces periculo imminente deserunt, nobisq́ imminentem uictoriā protendunt. Dato itaq́ militibus signo, machinas urbi admouent, obstinatis animis pugnam ineunt, undiq́ concurrūt & mœnia cōscendunt. Oppidani inuomita hostium audacia consternati, ne tot quidem e propugnaculis deturbare poterant, quod certatim pro se quisq́ subibant. Completa corruentium cadaueribus fossa, & æquato iam aggere, plus hinc animo & obstinatione quàm uiribus arteq́ pugnatum, contra illinc metu & metu desperatione certatum. Instat ubiq́ & suos hortatur, initam iam uictoriam transigant. Ipse sumpto clypeo, adiectis mu

Augurium.

ro scalis cōscendere nititur: quod ubi à cæteris spectatum est, tantus in urbem factus est impetus, ut ultra defendi nequiuerit. Rex à mœnibus prædam cædem, incendium & ruinā exclamat. Illico Aquileienses ad unum cęsi omnes, uastata omnia ferro & igni. Mulieres quoque in urbe relictæ incæstatæ, inter quas una pręstantis pudicitiæ matrona, à fœdo hoste petita, dum in tecta fugit ut castitatem tueretur, postquam non alia uia nisi morte impollutum corpus seruare cognouit, è summis ędibus in subiectū Natisonem fluuiū ultro se pręcipitē dedit. Euersa Aquileia, ita omniū Italorum animi consternati sunt, ut pro mœnibus hostē instare reputarunt, maxime Romani qui non multo antè tempore direptionem urbis passi fuerant. Venetici sinus accolæ ut in tanta trepidatione propriæ saluti consulerēt, in proximas paludū insulas emigrarūt, & præsertim Patauini insulam quę postea Riuo alto nomē accepit. Tuta nanq́ confugia palustres insulæ ex congesto influentium animum limo confectæ præbuere. Attilæ uero ad Paduam castra mouit quam & expugnauit, urbem'que ingressus cum exercitu, cuncta hostili more populatur & incendit. Deinde obsedit Veronam urbem clarissimam, nobilissimo adhuc theatro illustrem, & ter quater'ue illam perpetua pugna affixit, fugientibusq́ ciuibus facile illam expugnauit. Direpta autem ciuitate theatro pepercit, operis nobilitate placatus. Eodem tempore populatus est & incendit Brixiam & Bergamum, motisq́ castris Insubres inuadit, amplissimamq́ Mediolani urbem, quæ tunc Gallicæ gentis erat, obsedit, existimans se non minus inde laudis relaturum, quàm

Pudicitia mulieris.

Venetiarū primordia in mari.

Theatrum Veronense.

quàm si Romam occupasset, Gothorum manibus exinantiam. Sed cum aduerteret urbem esse munitissimam frequẽtissimamq́;, nec uiribus facile eam capiendam intelligeret aut fame conficere sine cõmuni malo, potissimum sui exercitus, hortatur ciues ut sponte se dedant: quod si fecerint, perhuumanum eos dominum inuenturos pollicetur. Mediolanenses quid aderant haud facile decernebant, postero tamen die mittunt legatos ad Attilam, qui senatus populiq́; autoritate deditionem, ut clementiorem hostem inueniant honorificentiss. uerbis faciunt. Ingreditur itaq; princeps singulari pompa, & cum pulchritudinem urbis lustrat, obstupescit atq; ex ædificijs facultatum magnitudinem conijcit, nimiaq́; auaricia æstuans secum cogitat, non ad exornandam sed delendam Italiam uenisse, imperium sibi in Pannonia statuisse hac tantum urbe totum exercitum ditare posse. Vnde per præfectos legionum agit ut dispositis per urbem stationibus, futura nocte incendia moliantur, ciues inuadant et omnia populentur. Quod ubi cœptum est, acerrimè tota nocte pugnatum est. At ubi dies illuxit, quum plebei passim direpti cæderentur, & in multis locis incendia sæuirent, tandem decuriones omnes capti, partim cæsi, partim benigniorem hostem nacti, magna se pecunia redemerunt. Raptæ etiam sunt cum matronis uirgines. Et quamuis urbs grauiter esset afflicta, non extremo tamen absumpta est incendio. Attila se per edictum excusauit, id se inuito ac inscio factum libidinũ tantæ multitudinis & cupiditatẽ haud quaquam facile contineri posse. Dum hæc Mediolani aguntur, interea Ticinũ mandat obsideri, agrum diripi & finitima quæq; uastari. Ticinenses uerò indignatione simul & desperatione obdurati, postulatam ab hoste deditionem abnegant, & generosi quiq; animi, si res ipsa tulerit, cum patria simul interire magna ex parte decernũt: plebs uerò cui cum exiguis fortunis exigua quoq; ratio honestatis inest, aperta seditione aduersatur: sicq; tumultus ingens in urbe excitatur. aliqui dedendam urbem, propugnandam contrà aliqui exclamabãt. Interim Huni ingressi urbem, optimates magna ex parte cædunt, rapiunt cum uirginibus matronas ac populantur omnia bona. Cæterum Leo pont. Rom. reipub. miseratus calamitatem, adit intrepido animo tyrannum, rogatq́; ut abstineat ab Italia, hortatur ad pietatem & minatur seuerũ Dei iudicium, exterruitq; ita, ut non multa uerba facere potuerit. Admirantur omnes Attilã uictũ uerbis ex aspectu pontificis, multiq́; percontãtur, Cur pontifici Christiano tam facile cesserit? At ille respondit. Non pontifex ipse me deterruit, sed senes duo demissa barba ac uenerando uultu, districtisq; ensibus astabant, mortẽ minitantes, nisi legato suo paruissent. Huni itaq; regis edicto in Noricum & Pannoniã statiua mouerũt, & sedato furore, cædibus incendijs abstinere.

Mediolanum ab Attila diripitur.

Papia diripitur.

Attilæ Hunorum regis mors.

POstquam Attila cum ditato exercitu ex Italia in regnum suum se recepisset, triumphauit de bello Italico & Illyrico, exhibuit munus gladiatoriũ, uaria edidit spectacula, Sicambriæ populo ter dedit epulum, missilia sæpe sparsit, multaq́; populis cõuenientibus prodegit. Et quamuis de inuadenda Asia atque Africa cogitaret, summa tamen libidine præditus, inter conuiuia & ingentem concubinarum numerum mentem remisit, puellamq́; Bactrianorum regis filiam, cuius amore succensus erat primariæ uxoris loco habere cõstituit. Vnde Bacho ac uenere corpus ita ea nocte confecit, ut inter dormiẽdum supino corpore, profluuio sanguinis è naribus continuo suffocatus interierit. Experrecta mulier, conuocatis cubicularijs promulgat inopinatũ regis fatum, fatum inquam uiro non indignum ut qui alienum sanguinem tantopore anhelauit, proprio eum interire decuit, hunc Vngari annis 44. regnasse post ingressum in Pannonias ferũt. Post mortem eius facta est magna dissensio exercitu eius ex multis gentibus collecto, defeceruntq; multi & in libertatẽ sese uindicarunt. Ostrogothi tamen & uariæ exercitus Attilæ reliquiæ Pannonias incoluerunt, diuisiq; sunt inter se. Nam Huni habuerũt regem suũ sicut & Ostrogothi suũ regem. Excurrunt autem Ostrogothi usq; in Thessaliã & Illyricũ & omnia loca diripiunt. Rex eorũ Thindimer reliquit Theodoricũ regni hæredẽ, qui & paulò post Italiæ regno potitur. Cui successit nepos eius Athalaricus, cuius regni caput fuit Rauenna. Contra cũ mittitᷣ à Iustiniano Belisarius, qui occupata Sicilia Neapolim expugnat, atq; deinde Romam adoritr & capit. Contendensq́; ad Rauennam expugnauit eam & captum regem duxit Constantinopolim: & hic fuit Ostrogothorum exitus.

Attila perit profluuio sanguinis.

Ostrogothi.

Longobardi Pannoniam subigunt.

Longe post Attilæ mortem, quum Longobardorum rex intellexisset nutare regnũ Gothorum, cum innumera gentium multitudine Pannonias ingressus est. Legimus autem Longobardos (qui & Vuinuli) ex septẽtrione promanasse, sicut & Gothos, Vuandalos, Erulos, & plerasq; barbaras nationes, occupasseq; Rugilandiam. Hinc egressi, Erulorum regem interficiũt, atq; indies gloriam suam uirtute bellica amplificare student. Occupauerunt etiam cum rege suo Albuino Pannoniam, anno scilicet salutis 530. & annos circiter 42. incoluerunt. Et cum interim Narses nomine Græci Imp. Italiæ præesset, tyrannniceq; imperitaret, Romanis querelam de eo facientibus imperio abdicatur. Sophia quoq; Iustini Imp. coniunxit ei literis minata, scilicet se illum eunuchum ad dispensanda in gynæcio puellis lanæ pensa redacturam. Ad quod ille respondit: Se talem ei telam exorsurum qualem nunquam ipsa retur expedituram. Vnde Neapolim secedens, Legatos ad Longobardos misit, quibus relicta Pannonia ad occupandã feracissimam Italiam hortatur. His auditis Albuinus rex spe elatus, coactis omnium Longobard. familijs,

Narses Italiæ præfectus uocat Longobardos.

acceptisq; secum è Saxonibus socijs cum liberis & uxoribus circiter 20000. ad emigrandum se parat. Pannoniã Hunis, quibus fœdere obstricti erant, reliquens & cum quibus habitauerant 42. annos. Ea tamen conditio sedibus cedendi Albuino cum Hunis intercessit, & si qua necessitudo ad reuertendum adegerit, propria cuiq; arua recipere liceat. Ingressus itaq; Albuinus in Italiã, primò occupat Venetorũ regionẽ, & Foroiulianos: deinde Vicentiam, Veronã Mantuã, Brixiã, Bergamũ, &c. Et cum in Italia annos tres & menses regnasset, coniugis insidijs interemptus est. Nam quum Veronæ in conuiuio exhilaratus, uxorẽ ab bibendum licentius inuitasset, porrexissetq; poculum Cunimundi soceri capite fabrefactũ, ut cum patre profusius biberet, Rosimunda dolore correpta, insidias excogitare cogitur. Vnde Peredeũ adit & in uiri cædem allicere nititur, quod cum assequi non posset, artibus eum circumuenit. Amica quædam Peredeo erat, quam noctu adire solebat, regina se subornat, seq; in lecto amicã mentita, aduenięti Peredeo supponit, & deceptũ patrata uenere alloquitur: Peredee inquiens, aut te Albuinũ interficere, aut abeo interfici opus est, quã do regalẽ thorũ incæstasti. Ni parueris, paternamq; mortem ultus fueris, te adulterij postulatum dira morte scito moriturũ. Ille timore percussus, pollicetur se regem interfecturũ, eumq; dato ab uxore signo, cooperãte Elmicho obtrũcat. Elmichus post hunc regnum occupare conatus quum Rosimundam sibi desponsasset, Longino præfecto Rauennati, qui Narseti successerat, ex templo mandat, comparatã continuo nauim ad Veronã mittat, quã Elmichus cum Rosimunda, regiaq; gaza conscendit. Quumq; Rauennã peruenissent, Longinus Rosimũdæ persuasit, Elmichum interficiat, seq; uirum capiat, ut Rauẽnæ dominatu frui possit. Annuit inconstans fœmina, Elmicho in balneis uenenum propinat, quod ille bibens, ubi se letali potionatum pharmaco intellexit, reliquũ quod in poculo superfuerat districto gladio uxorem

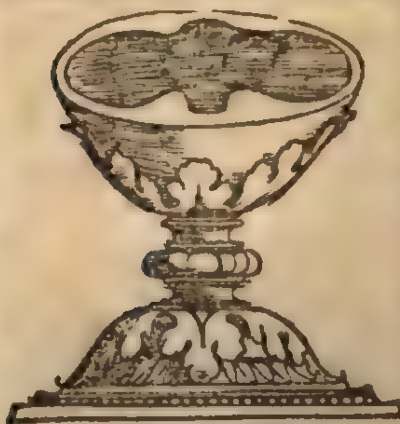

[Re]ginæ iniquũ [fa]cinum.

uxorem haurire coëgit. Quod cum illa adacta fecisset, uenenum utrique uitam pariter intercepit. Interim autem quo Longobardi dominantur in Italia, Hni qui manserant in Pannonia, euocant è reconditis & asperis Scythiæ sedibus contribules suos & cognatos quosque, statoque emigrationis de illi turmatim prodeunt, liberos, uxores, pecora & uniuersas denique facultates abducūt, traiectoque Tanai fluuio tandē ueniūt ad auita regna. Alij scribunt paulo aliter, nempe quod Huni sua sponte egressi Scythiā, primū uenerint in Transsyluaniam in septē diuiserunt castra, quibus & septem præfecerunt duces, addentes quoque legionū centuriones & decanos. Exercitus quisque ex 30. millibus hominum & 857. constabat unde & regio illa in hodiernū usque diem Septem castra nominatur. Hærentes autem Huni aliquandiu in septem castris, ad explorandā terram Pannoniæ, mittunt quendam ingenio ac uiribus pollentem in eam. Qui ingressus regionem, miratur ubertatem soli & clementiam cœli, accedētesque Suathē Sarmatā latè regnantē in terra, exponit ei causam sui aduentus. Suathes audiens postulari à peregrina gente nouas sedes, legatū hilari excipit animo, ratus nil sibi cōmodius accidere potuisse, quàm regionem feracissimā & exhaustam incoli à gente extera quàm rusticam esse opinabatur. Legatus uoti compos nigri soli glebam, item herbas & aquam ex Danubio in Septem retuli, castra, ad indicanda regionis commoda. Huni inspecta terra, herbis & aqua, læti effecti, mittunt, Pannoniæ principi equum candidū, cultum ephippio & aureo fræno, in grati semper obsequij speciem, subsequentesque in magna multitudine mittūt ad Suathem & iubent, ut terrā quam equo uendiderat illico relinquat. Suathes his auditis in tristiam conuersus, exercitū undique colligit ut se contra hostē defendat, sed succumbit interficiunturque omnes Sarmatæ, præter eos qui ex Hunis prioribus remanserant, quos linguæ cōmercium conciliauerat. Occupata itaque Pannonia Huni sibi sedes ultra citraque Danubiū inuenere, potentissimas etiā regiones inuadentes. Cum Hunis et Auaribus qui prius uenerant, sese cōiungunt & unā rempub. statuunt ingeniumque intendūt ad muniendā Vngariā, Martialis ludicri aream. Deinde cum finitimis multis bella gerunt rapinis eos lacessunt, quosdā cædibus fatigant, & ab alijs pacē mercantur. Cum itaque omnes uicinas regiones expugnassent, & spoliassent, Carolus magnus expeditionem in eos mouens, octo annis eos (ut quidā scribunt) infestauit antequā domarentur. Multa prælia in ea cōserta, magnæ clades utrinque patratæ, & planè inanita fuit Pannonia. Nam tota Hunorū nobilitas concidit, omnes uires exhaustæ, & exinanitū ærariū, tot populorū spolijs, tot hostium exuuijs, tot gentiū rapinis ante refertū. Franci qui quondam exiguis facultatibus fuerant, hinc ita ditati rediere, ut Gallias opibus late cōpleuerint. Tantū auri & argenti in eorum regia repertum, tam praeciosa in prælijs erepta spolia ut ne plus quidē è Macedonico bello relatū putēt. Sed tamē gens Vngarica tanta strage & rapinis affecta, nullo unquā bello deleri uel Pānonia eijci extirparique potuit. Carolus magnus insigni uictoria præditus, accepto nuncio audit Saxones, quibus cum tot annos bella gesserat à traditis ueræ fi dei documentis desciuisse & in perfidiā recidisse. Quare exercitū ducit rursum contra eos, cæsisque 30. millibus Saxonum et terra ubique uastata, abduxit obsides principum filios, et ut eorum uires extenuaret, multas quoque eis in Daciam, Pannoniā & diuersas regiones deduxit colonias, quarum adhubuc multæ reliquiæ Sarmatiā incolunt.

Stratagema. *Hunorum secūda emigratio.* *Stratagema.* *Vngariā Martialis ludi area* *Spolia Hunorū diripiuntur.*

Vngari post Carolum magnum affligunt Romanorum Imperium.

POst Carolū magnū Vngari sub Arnolfo Imperatore prouincias Romani imperij incursionib. & rapinis lacessunt, & in primis Germanos adoriunt. Odiū in Rom. nomē, quod diu dissimularunt, rebus potius quā uerbis detegūt, nam in diripiendā uastandamque Germania mutua immanitate certabant. Quoscunque enim inuenerunt, passim cædere, pecora abigere, imbellē ætatē in captiuitatē ducere, sæpe in cōspectu parentum cōtrucidare liberos, illidere parietibus infantes è gremio matrū ereptos, nullū denique feritatis genus prætermittere, nobilissima quæque ædificia amoliri, oppida, uicos ac tēpla incendio absumere, &c. Omnia crudelitatis genera scriptores præter pollutā utriusque sexus pudicitiam, quam domini militiæque semper coluerunt, in eos comentātur. Ex Germania in Galliā pergunt, & ubique tanta cæde bachantur ut hęc Attilę tempora superasse credideris. Arnolfus & reliqui reges his obstare non audebant, propter innumeram eorum multitudi-

Vngari Germaniam uastant.

nem ac propter Rom. reipub. dissensionem, intestinasq; Francorum discordias, quibus imperij Rom. uires admodum labefactæ eneruatæ fuerant. Ludouicus rex Germaniæ qui successit Arnolfo, ubi erumpentes in Bauariam Vngaros, omniaq; passim igni ferroq; uastantes acceperat, ad Augustam Vindelicam eis occurrit ab his que simulata fuga insidias tractus, uix cum magna clade suorum euadere quiuerat. Qua quidam uictoria elati Bauaros mox & Sueuos, item Francones & Saxones longe lateq; populati sunt. Ludouicus rex audito hostium reditu, coactis undiq; copijs & auxilijs, his iterum occurrit, sperans prædam saltem & captiuos eripere. Sciebat enim Vngaros populatis tot ditissimis regionib. onustos esse auro & argento atq; omnibus bonis. Conserto ergo prælio, non modo prædã & captiuos non recuperauit, sed ingenti accepta clade uix euadere potuit. Hac itaq; expeditione Pãnonia multis antea bellis exhausta, ita auro & argento repleta est, ut nullis respublica ciuium uectigalibus indigeret, nullaq; decussa pecunia preterquàm externa uteretur. Afflicto itaq; in hunc modum Romano imperio, conuertunt se ad imperium Constantinopolitanum, lacessunt Mysiam superiorem, Illyricum. Thraciam, Macedoniamq; incursionibus ac rapinis: deinde uertunt arma in Bulgaros, qui Sclauorum genere fuerant nati sicut & consimilis est utriusque lingua. Et quum traiecto Danubio Thraciam & Macedoniam armis sæpe uexassent, & diu cum principibus Græcorum bella gessissent, in eorũ tandem concesserunt ditionem. Hi ergo cum Vngaris dimicare ausi & ad internetionem ferè redacti, stato quotannis stipendio multati sunt. Potiti Vngari hac uictoria mouent arma in Italiam & magnis furijs bachantur in Longobardia, ut etiam Itali ingenti pecunia se redimerint à barbarica seruitute. Deinde Alemannos repetunt atq; solita crudelitate diripiunt, et trucidant: ac homines cum pecoribus abducunt. Cumq; diutino ocio uti non possent, quando ad flagella gentium nati fuerant, sæpe excursiones fecerunt: nunc in Italiam, nũc in Alemaniam, ubiq; multa perpetrantes damna, & uictoria elati per Gallias effunduntur, templa passim dirrunt & incendunt, Metensem, Treuirensem, & Aquisgranum agrum incursant, omnia sacra & prophana populantur, cœdibusq; fœdant, ac deinde domum reuertũtur. Sed non diu manent domi, quin comparatis munitissimis legionibus, & equitatu, more plus quàm hostili Germaniam repetunt, & Augustam Vindelicorum diripere contendunt, rati Ottonem Imperatorum Galliç rebus implicitum, patrijs populis haud facile subuenturum. At Imperator audita Vngarorum eruptione, contractis undique consilijs patram repetit, & Vngaris qua potuit pernicitate occurrit. Habes historiam istam suprà in descriptione Augustæ Vindelicorum. Vngari itaque Ottonis primi conflictu eneruati, in quiete deinde mansere.

Vngari uexant imperium Constantinopol.

Vngari Galliã affligunt.

Quando & à quibus Vngaria Christianæ fidei documenta acceperit.

HAbuit Pannonia prima orthodoxæ fidei rudimenta à Carolo magno è paucis tamen imbibita. Sed Carolo uita excedente quum paucis post annis rebellare cœpisset, prægustata religio exoleuerit, & si qua eius uestigia remansere, in tanta temeritate abolita sunt, ut nõnulli diuinitus inspirati, quæ de uera religione sentiebant, in publicum non edere auderent. Carni tamen & Norici atque Germani, uicinos sibi Vngaros, fidei coniunctione mitiore reddebant, & ad propagandam in alios fidem hortabantur, quousque Geysa princeps in populo emersit: qui acceptam Christi fidem, regno aut principatu potitus, amplificare contendit. Hic sanctos undiq; uiros acciri iubet, qui per Vngariæ populos effusi, ueræ fidei rudimenta traderent, falsam, ac barbaricam religionem abrogarent, erudirent feros homines, eosque patria religione eximerent & Iesu Christi nomen pro uirili prædicarent. A principio maxima pars procerum, haud parum regis superstitionem mirari cœperat, & multi tyranni obnixius reluctabantur. At Bauari, Saxones & Sueui, cæterique Germani Geysam non tantum pecunijs sed auxiliantibus quoque copijs adiuuarunt, sperantes, si Vngari Christi fidem acciperent, non amplius eos latrocinijs & cædibus grassaturos, diuino timore præditos, Sythicam facilius immanitatem exuturos: Geysa igitur iactis haud paucis ueræ fidei fundamentis, uita excessit, diuumq; Stephanum qui hæreditario iure ad potestatem regiam elatus est, filium reliquit. Hic post patrem Vngarorum rex creatur, atque ei uniuersæ reipublicæ summa traditur: cuncti

Geysa primus rex Christian.

Diuus Steph.

cuncti homines & plebei in manus coniurāt anno salutis 997. nec quicquam maiori studio aggredi cupiebat, quam uniuersos Vngaros in lucem asserere ueritatis, etiamsi multi contradicerent & magna multitudine in eum coniurarent, intestinum etiam mouentes bellum quos tamen collectis magnis copijs uicit, & gloriose de impijs hominib. triumphauit. Hic Strigoniensem in primis ecclesiam erexit eamq; metropolitanam sedem esse iussit. Et ne fundamenta pacis in regno eius interciperentur, uarias leges & edicta tulit, in primis de sicarijs, adulterijs, & homicidijs: item de ui, latrocinijs & furtis capitalia supplicia promulgauit. Deinde diui Henrici Imperatoris sororem, Gyselam nomine, duxit uxorem, ex qua genuit aliquot liberos, præsertim Emericum uirum sanctum, & qui cum ducta uxore in cœlibatu uixit & iuuenis mortuus est ante patrem. *Emericus sanctus.*

Tartari Vngariam uastant.

VSque ad annum Christi 1211. fuerunt Tartari in Europa incogniti. Prodeuntes autem cum quinquies centenis millibus hominum, in Vngariam eruperunt. Et quū populata Roxolania & Cumania Vngariam ingrederentur, per quinq; dierum iter nullum pagis & oppidis detrimentum intulere, partim ne uastationis rumor ocyssime ad Vngaros perueniret, partim ne redeūtes cōmeatuum inopia laborarēt. Princeps unus irruit in Transsyluaniam, alius adortus Poloniam, cæso duce usq; quaq; grassatus, omnia ferro igniq; uastat Polonia Schlesiam aggreditur, diripit & incēdit. Simili rabie irruit in Morauiam ac deinde descendit in Vngariam & magnam stragem in ea fecit. Rex Bela interim timidus latuit. Demum cæsis hominibus & abducto pecore, cum ingenti præda Tartari in Bulgariam iter flexere. Paulò post redeuntes, omnes occurrentes sternūt et in fugam uertunt, Pestum usq; perueniunt & perdunt omnia, fugientes uerò demergunt in Danubium. Perierunt in pugnis passim cōmissis Strigoniensis archiepisc. Colotiensis episcopus, Iaurensis antistes, Transsyluanus episcopus & Nitriensis episcopus atq; alij magni uiri. Bela rex ubiq; fuga suæ saluti consulit. Varadina quoq; urbs unà cum arce fuit expugnata, & ad cædem uir pariter & mulier, puer ac senex iuxtà rapitur. Post hæc Strigonium obsidetur. Et quum esset uetus regum aula, huc mercatores multi conuenerant, confugerant undiq; ex pagis & oppidis nobiliū ac rusticorū ingens numerus, quare Tartaris obsistare sperabant. Parant Tartari machinas circiter triginta et oppugnāt urbem. Obsessi hoc uidentes, suburbium incendunt & in lapideā omnes sese recipiunt urbem. At hostes eam undiq; tanto impetu oppugnant, ut breui eam expugnauerint. Capta urbe, tanta ab hoste patrata cædes, ut nemo ex uniuersa ciuitate præter quindecim euaserit. Supra omnium opinionem, in omnem sexum ætatemq; sæuitum, quandoquidem uiuos homines palo infixos pecorum instar igni assasse referuntur. Relicta uerò arce quā expugnare nequiuerunt, ad Albam regalem properant, ubi propter regum monumenta multum auri & argenti sperabant inuenire, sed fefellit eos eorum opinio, quum urbs inter paludes sita, nulla ui & arte capi potuerit. Sic Tartari relicta hac urbe et tota Vngaria, onustis prēda curris, qua uenerant uia redeunt ad sua loca. Bela uerò rex, qui in Dalmatiam fugerat, audito Tartarorum habitu, cum multis auxilijs in Vngariam redijt, ut dissipatas regni sui reliquias congregaret. Reuersus autem offendit regnum desolatum, tribusq; annis à pestilentissima gente direptum: & collectum exercitum duxit in Austriam contra ducem Fridericum, eoq; uicto & direpta maxima Austriæ parte, in Pannoniam redijt, & diu in resarciendo regno uersatur Post Friderici interitū soror eius Margareta iam anus, accepta fratris hæreditate duxit maritum Ottocarum regem Bohemiæ, ut suo loco diximus. *Episcopi Vngariæ trucidantur.* *Strigonium expugnatur.*

De ciuitatibus Vngariæ.

REcensuimus supra bonam partem insignium urbium & ciuitatum, quas habet latissimum regnū Vngariæ, ut sunt, Strigonum, Colotia hodie Kalachia, Buda noua & Buda uetus Iaurus, Varadinum. Nitria, Nicopolis duplex, maior & minor, ab una Istri ripa maior, & ab altera minor sita, hæc Traiani, Hadriani illa uictoriæ monumentum, ut quorundam est opinio.

Buda

BVDA, uulgo Ofen, prima & regia

Vngarici regni ciuitas, cuius arcis effigiem his suis ædificijs expressimus.

BVda Vngarici regni hodie est caput, sic denominata ut multi putant à Buda cõditore fratre Attilæ regis, uel ut alij scribunt à Budinis Scythiæ populis de qua re suprà diximus. In hac urbe Sigismundus rex superbissima statuit ædificia, exædificauit quoq; in arce palatium, multum Romanę referens antiquitatis: muro arcem obduxit, ambulacrisq; amœnissimis exornauit, in media ferè arce turrim amplissimam fundauit, ex quadrato lapide, sed morte præuentus initum opus non absoluit. Ex altera Danubij ripa in Pestana ciuitate, quæ è conspectu est, molem posuit in arcis obiectæ speciem ut hinc supra Danubium perpetuo ponte arcem utramq; cõiungeret. Verum mors inuida tam superbi operis initium intercepit. Quod si facere potuisset, Traiani pontem quem in superioris Mysiæ ripa quondam ille fecerat, proculdubio superasset. Porro Pestum 30. millibus passuum à Vacia in eadem ripa atq; in Budæ nouæ conspectu situm, à Pestanis fortasse, militibus, uigente quondam imperio Romano, ædificatum est.

Agria, Cassouia.

AGria ciuitas episcopalis ab Agrianis Illyrici populis condita & nominata est, qui traiecto Danubio haud procul à Tibisco amne consedêre. Aliqui ab interfluente fluuio, uel quòd gens agrestis fuerit & inurbana, sic nominatam putant. Cassiouia uerò è Cassio Romano ciue nominata, urbs est clarissima.

Pisonium, Nitria, Camarum.

PIsonium in Danubij ripa situm, non parum Romanæ redolens nobilitatis, à Pisone nominatum est, qui Pannonijs præfuit. Nitria uerò remotius in mediterraneis, Bochi fluminis accola est, præcipiti cursu Danubium influentis. Et quũ Danubius in plures alueos diuidatur uariæq; fiant insulæ, ex illis nobilis habetur Samaria

maria, quæ Scythia dicitur, & Camaron. Arx ibi ad caput munitissima & Mathiæ regis ingenti sumptu elaborata. Horti quoque regij et usuaria multa amœnissimique pagi. Deinde unius diei iter est ad Vaciam ciuitatem episcopalem.

Peuce, Syrmium.

PEuce ciuitas à Peucinis Sarmatarum populis condita, hodie Quinqueecclesiensis uocatur, ubi paulo inferius Drauus Danubio admiscetur. Syrmium uerò in uia situm quæ in Italiam contendit, non tam uino clarum quàm quòd Probi Imperatoris fuerit natale solum, qui Marmaridas in Africa superauit, Francos inuijs paludibus strauit, Germanos à Rheni ripis longè submouit. Hic ut Syrmicam regionem feraciorem redderet, paludem quandam siccare statuit, quam ut exhariret, innumerabilem militū numerum ad effodiendam fossam conuocauit. Suborta autem militari ob laborem indignum seditione, facinorosè cæsus est. Qui mox elatis aggeribus pœnitentia ducti, ingens cum inscriptione sepulchrum dicarunt. Hic Probus Imperator & uere probus situs est, uictor omnium gentium barbararum, uictor etiam tyrannorum. *Probi Imperatoris conatus.*

ALBA GRAECA QVAE & Belgradum & Taurunum & secundum alios Taurinium.

OPpidum est in angulo situm ubi Danubio Sauus illabitur, à septentrione Danubio ab occasu uerò Sauo abluitur. Arx monti præsidet, loco & arte munitissima. Ad radices mōtis ciuitas in amnis utriusque ripas effunditur, crasso muro cōfluentibusque obfirmata, à continente duplici uallo, fossa, mœnibusque munitur. Arx ipsa ro-

sa robustissima est, sex munita turribus, anterior uerò arx, cum expugnaretur, habuit uiginti propugnacula: atq; inde deicensus quidã undiq; obfirmatus procedit ad imam aquariã turrim, ubi molendinum & pistrinum habent. Anno Christi 1457. Mahumetes Turcarum imperator aggressurus oppidum, in duo castra exercitum diuidit: altera præter Sauum & altera præter Danubium rite locat. Tormenta bellica à fronte dispofuit, locum uallo fossaq; circumuenit, ne eruptionibus hostium foret obnoxius. Reliquam multitudinẽ per campos effudit, quæ omnia complere uidebatur. Cumq; expugnatio ciuitatis insanam machinarum multitudinem postularet, ipse machinas diffregit antequã iter iniret, ut in leuia frustra redactæ, facilius per ardua loca ueherentur, atq; deinde è conflato ære rursum instaurauit. quibus mœnia diu noctuq; quatit nihilq; oppidanis ocij indulget. Coruinus comes cũ Capistrano Franciscano instructa classe, terrestribusq; copijs in arcem eductis secũdo amne edita fluuiali pugna in urbem peruenit, & omnia in urbe labefactata instaurat. Cumque Mahumetes multas diruisset turres, complesset fossas & solo mœnia æquasset, iubet omnes arma sumere, nec unquam cessare constituit, donec Alba potiatur. In Augusto itaq; milites eius adoriuntur urbem, sed oppidani omnibus obstant uiribus, dira nimis & cruenta supra murorum ruina pugna conseritur, summa ui utrinq; pugnatur. Coruinus ubicunq; laboraretur accurrens, nunc uerbis nunc factis omnibus opem suggerit hortaturq; ut urbẽ hanc Christianæ reipublicæ propugnaculum fortiter tueantur. Tandem Mahumetes præsentaneum consiliũ init, quàm ualidiss. potest agmine in urbem irrũpere. Quod si nequeat, hinc reiectum fugam simulare, qua oppidanos allectos in campum educat, mox irrumpente à tergo dimissa equitum multitudiue reditum intercipiat. Obtento itaque primo impetu oppido, congrediuntur oppidani cum hoste atq; extra mœnia reijciunt. Mahumetes ubi se iterũ atq; iterũ reiectũ esse cernit, fugam simulat, ac oppidanos educit. Qui cum hostem insequerentur, Capistranus uidens ab arce insidias, confestim ad suos clamat, atq; ut retrocedant monet. Coruinus desertas à Mahumete munitiones et bellica tormenta conspicatus, socijs ex oppido erumpẽs, machinas æneas adacto mox clauo partim obstruit inutiles reddit, partim in hostes conuertit intenditq;. Cum uerò Mahumetes instanti crepusculo prœlium instauraret rediretq; ad munitiones suas obuersas in se machinas inuenit, à quibus cum grauissimè sui lederentur, in posteriora castra non sine fœda fuga se recepit. Alij pectore saucium sub papilla castra pedem retulisse memorant. Coruinus munitionibus potitus eas incẽdit, atq; uictor in urbem redijt. Referunt nonnulli Mahumetem à sagitta saucium, semi-necem in castra relatum aliquantisper iacuisse. Cumq; respirasset & sui exercitus iacturã audisset, adeo ingenuisse dicitur, ut uenenũ præuitę molestia propinari sibi iusserit. Quod cùm amici recusarent, turpem arripit fugam. Gesta sunt hæc in festo beatæ Mariæ Magdalenæ. Quomodo deinde anno Christi 1521. Alba Græca à Turca fuerit expugnata, infra dicetur apud Solymannũ Turcarũ regem. Georgius superioris Mysiæ princeps, quẽ Despotem nominant, fuit ante centum annos dominus huius loci, sed Sigismundi beneficentia uictus, hunc eundem locum in confluentia Danubij ac Saui situm, ubi Taurinium olim fuerit in perpetuæ fidelitatis pignus ueluti tuti obsidis loco, Imperatori sponte dono dedit, quod quidem Mysia unicum fuit propugnaculum. Contra illi multa castella in regno rependit, similiter quædam oppida & Budæ magnificas ædes, quæ regiæ loco haberi potuerunt.

Mahumetes oppugnat Albam

Iohãnes Buniades.

Astutia Mahumetis.

Mahumetes uulneratur.

Despotes olim dominus Taurini.

Alba regalis.

GYula auunculus sancti Stephani, iniquo ferebat animo nepotem suum iniciatum Christiana fide. Vnde nedũ uerbis eum corripuit, sed & armis lacessere nitebatur, ut eum ad patrias reuocaret ceremonias. Quare à Trãssyluania montib. cui præerat, Vngariam quottidianis incursionib. infestat. Rex uerò tandẽ excitatus, cum exercitu in Transsyluaniã contendit & totam expugnat, Gyulam cum uxore & duob. liberis capit et nobilem regionem auri, uini, frumenti, pecorũ, omniũq; rerum feracissimã, ex eo tẽpore Vngariæ regno adiecit, & habitatores eius in fidem Christianam asseruit. In auunculi regia, ingens auri & argẽti copia deprehẽsa, facinorosè comparata, ex basilicã Albæ præstantiss. rex erexit, quæ quum sæpe incendio fuerit obnoxia, hinc publica nata est opinio

Transsyluania Vngariæ adijcitur.

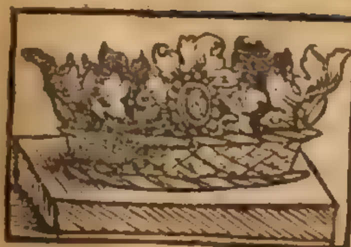

& explorata fides, templum idcirco diro sæpe incendio laborasse, quòd ex pecunia iniquè parta fuerit ædificatum. Gyula cum liberis & uxore inuiti orthodoxam fidem subiere baptismate expiati, à rege uinculis liberati sunt, & pro dignitate tractati. In hac ciuitate Alba regali, reges Vngariæ coronam accipere hucusque soliti fuerunt.

Sequitur genealogia regum Vngariæ.

Toxys
- Geysa
  - 1 Stephanus sanctus rex primus. Emericus sanctus
  - Sarola. 2 Petrus
- Michaël
  - Caluus
  - Ladislaus
    - 3 Andreas
      - 5 Salomon
      - Adelheidis
      - Dauid
    - Lauenta
    - 4 Bela
      - Lāpertus
      - 6 Geysa
        - 8 Colomannus
          - 9 Stephanus
          - Ladislaus
          - Nicolaus
        - Almus 10 Bela excæcatus
          - Ladislaus
          - 11 Geysa
            - 11 Stephanus
            - 13 Bela
          - Stephanus
          - Almus
      - 7 Ladislaus diuus
  - Vazul

13 Bela
- 14 Emericus 15 Ladislaus
- 16 Andreas secundus
  - 17 Bela
    - Bela
    - 18 Stephanus
      - 19 Ladislaus
      - Maria uxor regis Caroli Siciliæ
        - Caroli Martellus
          - 21 Carolus
          - Clementia
        - Ludouicus episcopus
        - Robertus Carolus. Iohanna
        - Philippus. Ludouicus
        - Raimundus
        - Berengarius
        - Leonora
        - Blanca
      - 20 Andreas
  - Colomannus
  - Andreas
  - Elisabet sancta
  - Stephanus ex alia matre

12 Carolus
- 22 Ludouicus
  - Heduuigis uxor regis Poloniæ
  - 23 Maria uxor Sigismundi
- Stephanus
- Andreas Carolus rex Apuliæ

25 Vladislaus filius Iagelli

24 Elisabet uxor Alberti ducis Austri
- Ladislaus
- Iohanna

26 Ladislaus
- Elisabet uxor Casimiri regis Poloniæ
- Anna uxor Vuilhelmi ducis Saxo.

25 Matthias Coruinus extra lineam.

28 Vladislaus uxor eius comitissa Galliæ
- 29 Ludouicus
- 30 Anna, cuius maritus Ferdinandus

1 Stephanus sanctus, uir Christianiss. cuius iā suprà descripta est historia. 2 Petrus nepos ex sorore diui Stephani regnauit post auunculū suū, homo insolens, & qui intollerabilē se exhibuit, lasciuus & quo imperāte nulli ingenuę matronę tuta poterat esse pudicitia. Vnde

Vngari tertio initi regni anno omnes in Petrũ coniurant, excluduntq́ꝫ regno & loco eius regem creant Abam diui regis sororium. Sed is insolentior et competitore perniciosior factus, tertio regni anno in bello interficitur, & Petrus rex repetitur: at is se potius tyrannum quàm regem exhibuit, ac deinde pars magna sacræ fidei iugum ceruicibus suis excussit, recidítq́ꝫ in Scythicam prophanitatem. Sæuitum est præterea in antistites & sacerdotes, prophanata & sacra templa. Petrus uerò rex captus & excæcatus, tertio restitutionis anno diem obijt & in Quinqueecclesiensi basilica, quam ipse fundauerat sepultus est. 3 Andreas consanguineus diui Stephani, fit rex anno 1046. promulgauitq́ꝫ per uniuersum regnum hoc edictum: Quicunque Vngarus aut Vngariæ incolæ deposito pagano ritu ad ueram Christi fidem non redierit, ac sacram legem à diuo rege Stephano traditam non receperit, capitalis esto. Vicus oppidum & ciuitas quæque, demolita templa reficito, &c. Cumq́ꝫ Andreas senio grauaretur declarauit filium suum Salomonem regem. At frater Andreæ Bela regem persequens & fraterno bello superior, post fratris interitum ad Albam contendit & regni coronam suscepit, pacem & ocium in regno seruauit, ne qua in cõmercijs fraus ac dolus committeretur. Sub eo rusticorum agmina pristinam perfidiam & Scythicam superstitionem habere uoluerunt. At rex tertia die responsurum esse dixit, interimq́ꝫ exercitum collegit & factiosos obruit, cædit, flagellat, uinculis & carceribus includit, atq́ꝫ hæc tertia fuit Vngarorum à fide catholica defectio & reuocatio. Tertio autẽ regni sui anno, rex cadens sic conquassauit membra corporis sui ut breui pòst moreretur, & Salomoni regnũ relinqueret. 5 Salomon audito regis obitu iuuante Henrico quarto cuius sororem uxorem habuit, in regnum restitutus est anno 1063. & cum Geysa atq́ꝫ Ladislao fœdus amicitiæ ictum est, perdurauit'que concordia illa 13. annis. Tandem uerò exortæ sunt simultates inter Geysam & Salomonem. Nec defuerunt qui utriusque animos irritabant, asserentes regnum duos non posse capere reges, neque uaginam duos continere enses. Vnde factum est, ut rex Salomon duos fratres Geysam & Ladislaum insidijs circumuenire & capere moliretur. Excitatoq́ꝫ horrendo bello, illorum sanguinem conabatur effundere, sed Deus innocentibus astans, subuertit cõsilium Salomonis, ut ille turpiter uictus regno pelleretur. Proficiscentesq́ꝫ fratres ad Albam, Geysa frater maior natu omnium consensu & acclamatione rex Vngariæ declaratur & coronatur, atque frater eius Ladislaus dux regni pronunciatur. Ad Salomon interim non quiescit, ut si quo modò posset amissum regnum recuperaret. Vnde permouit Henricum quartum, ut cum maximo Germanorum exercitu ingrederetur Vngariam sed re infecta rursum excessit. Interim Geysa pœnitentia ductus suũ scelus ingenuè professus, q̃ Salomonis legitimè coronati regnũ usurparit, quod uerum regẽ exegerit, quodq́ꝫ ius alienũ occuparit, cupit reconciliari patrueli regi, sed dum agitur de pace, aduersa ualetudine correptus rebus humanis excessit. Regnauit autem annos tres. Conuenientes uerò Vngari noluerunt reuocare Salomonem, qui tunc in finibus erat, sed elegerunt concorditer Ladislaum, uirum iustum, pium & sanctũ, atq́ꝫ perpetuæ castitatis obseruandissimum. Et quanquam ille dignitatem istam obnoxius recusaret, adurgentissimis tamen precibus accipere coëgerũt. Mortuus est suo tempore Zelomirus sororius eius, rex Dalmatiæ. Et quum soror liberorum orbitate laboraret, & sibi à marito legatum esset regnum, illa autem neminem alium haberet, cui regnum æquius legaret, fratri Ladislao ac posteris adduxit, iussitq́ꝫ deinceps Dalmatiam & Croatiam Vngaricę ditionis haberi. Et ex eo tempore Dalmatis & Croatis iure imperare cœperũt. Cumq́ꝫ Salomon in sua immanitate perseueraret & Vngari in manus eius recidere nollent, ut atrocitas eius molliretur, capiunt eum atq́ꝫ in carcere conseruant. Deinde rursum liberatus multa machinatur sed cum ubiq́ꝫ in se sæuire fortunam sentiret, corde compunctus in solitudinem abiens & Deo sese consecrans, herbis ac pomis ultro nascentibus sedauit famem, corpus cilicio & subiectis quandoq́ꝫ ferarum pellibus tuebatur, siccis frondibus lectum sternebat, uincebat sitim aqua, somnum uigilia et labore captabat, conficiebat perpetuo ieiunio corpus ac die noctuq́ꝫ in sacris hymnis uersabatur, sicq́ꝫ in solitudine salubriorẽ quàm in regno inuenit quietẽ. Colomanni regis tempore semel tantum Vngaria uisum perhibent, & e uestigio delituisse, nec usquam amplius apparuisse ad postremum in syluis Istriæ degentẽ, in Deo obdormiuisse memorant ac Polæ sepultum. Gessit autem Ladislaus uictoriosa bella contra Chunos, qui traiecta Transsyluania ac superatis montib. Carpathijs in Pannoniã ter irruerunt, eorumq́ꝫ ferociã atriuit. Deinde Ruthenos quoq́ꝫ in deditionem accepit, quin & excurrentes

Bela rex quartus.

Geysa rex sextus.

Ladislaus septimus rex.

Pœnitentia Salomonis.

rentes Polonos repressit, domiq; manere coëgit. Idem egit cum infestis qbusdam Bohemis. Cumq; secundo collectis copijs in Bohemiā cōtenderet, morbus eum incessit & languor ingens, increbescenteq; ægritudine, cōuocatis optimatibus Almum mitiore ingenio ac præstātiore indole adolescentem regno sibi succedere iubet, atq; postero die, scilicet salutis 1095. regni aūt sui an. 19. in dño obdormiuit. 8 Almus natu minor & simplicitate ductus Colomanno cessit, ne primogenituræ fratrem iure defraudare uideret. Sed ubi Colomannus regiam nactus est dignitatē, maledicentium opera inter utrunq; fratrē magna intercessit discordia, tandemq; prorumpit in bellum. Sed cum Vngari propter fratres nollēt ferre intestinum bellum, decernunt ut fratres singulari inter se dimicent certamine, seq; duelli uictorem pro rege habituros. Quo audito, Colomānus qui erat luscus, claudus & gibbosus, noluit certare, cum id æquo Marte facere nequiret. Sub hoc rege Veneti conabātur Dalmatiam in seruitutem redigere, unde uentum est ad cruentissimā pugnam, in qua Veneti ante Iadræ mœnia, maxima ex parte cæsi captiue, pauca manus cum classibus euasit. Deinde plurimæ succreuerunt inter duos fratres discordiæ, quousq; tādem rex persuaderetur, quod post mortem suam Almus euestigio regiam esset inuasurus: quare fraternam ei mortem improbi consulebant. Rex quo à fraterna cęde manus abstineret, & Almum cum filio regiæ dignitatis impotem efficeret, accito carnifice, fratrē ac nepotes occæcari iussit. Item Belæ nepoti quum adhuc infans esset, testes exeri mandauit, ne qua hinc propago proueniret. At carnifex cum Dei iram & regni orbitatem reformidaret, exertos catuli testes pro his ad Colomannū tulit, pioq; cōmento regis sęuitiam elusit. Sed non defuit diuina ultio. Nam uix Almus cum filio oculis orbatus, & in cœnobium trusus, Colomānus repentino morbo dicitur correptus, adhibitoq; cataplasmate temporibus eius, eductum est cerebrū, certum lethi signū. Anteq; tamen expiraret, Stephano filio legauit imperium. Sed nisi Stephani potentia obstetisset, cæcum etiam Almum aut filium eius Belam regem optassent. Mortuus est itaq; rex anno regni sui uigesimo quinto, salutis autē millesimo decimo quarto. 9 Stephanus rex octo penè annis alieno ductu regnum gubernauit, deinde adultus pro libidine sua cuncta gesturus, ferocia & crudelitate patri non cessit. Præfuit regno annis duodeuiginti: & cum nullam haberet prolem, adoptauit sibi in filium Belam uirum cæcum Almi filium patruelē suum, quē & ex testamento regē declarauit. 10 Vngari intellecta Belæ probitate ac sapientia, non minus cæcum quàm oculatum amabāt. Passus tamen est Bela grauem seditionem ab adulterino filio Colomanni, quam sine sanguinis effusione compescere non potuit. Pacato autem regno à seditionibus, Bela se in ocium redegit, ex ocio in conuiuia nocturna & ebrietates, atq; tandē in hydroposim incidit, quo morbo correptus, nono regni sui anno naturæ necessitati cessit, anno salutis millesimo cētesimo quadragesimo primo. 11 Geysa adolescens pclaræ indolis successit in regno patri, qui Germanorum præsertim Austriacorū exercitum Vngariā ingredientem strauit. Ipse fratres regia liberalitate ac indulgentia prosecutus est, iussitq; eos regio uiuere more. Tandem uerò in aduersam ualetudinem incidens, regnū disposuit, atq; Stephanum filium grandiorē natu regem pronunciauit, mortuus anno 1161. 12 Stephanus regno potitus, nihil sine Senatus autoritate & patris amicorū concilio gessit. Vbi aūt aliquot annis regnauerat, Ladislaus patruus eius nactus regni coronā, usurpat regnum ipsum sex mensibus. Sed obrepente subinde morte anno 1172. regnū usurpat frater eius Stephanus etiā Belæ cæci filius. Rex uerò Stephanus Geysæ filius patruorum insolētiam non ultra tolerandā esse ratus, suscitato bello castra contra patruū mouit, eundemq; superatum regno exegit. Patrata est in eo ꝑlio tanta clades nobiliū, ut nihil illis tēporibus miserabilius accidere potuerit. Mortuus est eodē anno rex Stephanus Geysæ filius, qui fuit anno Christi 1173. 13 Eligit̄ post Stephanū in regē Bela frater eius, uir maturus & integer, iustus & seuer9. Illud erat sibi in animo semper infixum, maritimā & nobiliorē Dalmatiæ oram, quā Veneti occuparāt, occupatamq; sæpius amiserant, ab Vngaris omnino occupari oportere. 14 Mortuo Bela subrogatus est optimatū suffragijs in eius locū Emericus senior natu. Quod ægreferens frater eius Andreas, clàm detrahit fratri, dānat eius ignauiā, & in populorum inuidiā omni arte cōpellit, circūuenit præpotentes & nobiles, & undiq; sibi comparat fauorem, indictoq; fratri bello regnum occupare cōtendit. At Emericus indutus regijs ornamentis, ingressus in medium seditiosorum hominum, eos bonis uerbis compescuit. Regnauit autem octo annis, mortuus anno Christi millesimo ducentesimo. 15 Ladislaus successit patri in regno: & cum

Almus uer.

Bela rex cæcus.

Nobilium clades.

Regina scelerata confoditur. ultra sex menses non regnasset, immatura morte surreptus est. 16 Andreas successit nepoti suo. Cumq; in militiam Hierosolymitanam abijsset, uxor eius Gertrudis à Bâcbano uiro nobili, cui regia domus erat à rege abeunte commissa, letali uulnere est cōfossa, eò quod illa fratri suo uxorem Bancbani uiolandam dederit. Aduenit enim frater reginæ, ut sororem in absentia regis consolaretur. Cum autem circa reginam iugiter uersaretur Bancbani uxor, mulier spectatæ pulchritudinis ac incredibilis pudicitiæ, deperijt in eā frater reginæ, oppressitq; cooperatione eiusdem reginæ. Rex Andreas ex terra sancta rediens, uocato in iudicium Bancbano regni gubernatore, intellectaq; uxoris culpa in exemplum seruandæ pudicitiæ, eam iure cæsam iudicauit, & Bancbanum à sententia absoluit. Sed deinde in uniuersam Bancbani domum miserabiliter sæuitum, quando reginæ liberi inultam suæ parentis mortē æquo animo pati nequiuerunt. *Elisabeth sancta.* Elisabet tamen uirgo sancta Ludouico Landgrauio Thuringio coniugata, tam præcoci fuit religione, ut quintum uix annum nata mirabilis sanctimoniæ specimen exhiberet. Pater uerò Andreas mortuus est anno Christi millesimo ducentesimo trigesimo quinto, postquam regnauit triginta quatuor annis. 17 Bela primogenitus succedit patri, qui in Vngaros sæuire cœpit, magisq; à peregrinis quā à suis amabatur. Nemo poterat eum nisi per suspicationem alloqui. Magistri precum pro libidine sua causas expediebant, & quenq; extollebant deprimebantúe, sicut odium, gratia & largitio cogebat. *Tartari ruunt in Vngariam.* Huius regis tempore irruerunt Tartari in Russiam, ac deinde in Vngariam & Poloniam, & omnia ferè loca deuastauerunt, homines occiderunt, regem ipsum & omnes proceres in fugam uerterunt, multisq; interfectis episcopis & tribus insignibus ciuitatibus desolatis, tandem post triennium abierūt. Mortuus autem est rex Bela anno millesimo ducentesimo septuagesimo quinto, postquam regnauerat triginta sex annis.

18 Stephanus succedens patri, Australes & Bohemos magna uictoria profligauit. Deinde in Bulgariam castra mouit, quæ eius imperium detrectabat, regemq; sibi stipendiariū fecit. Excessit autem tertio regni sui anno, successitq; ei filius Ladislaus, quē Vngari Chunum cognominauerunt. 19 Ladislaus patri succedens, pugnauit cum Rudolfo Cæsare contra Othocarum regem Bohemiæ. Ipse quanquam legitimam haberet uxorem, illegitimo tamen amore plus æquo flagrauit. Vnde Christianæ reipublicæ principibus haud parum suspitionis iniecit, ne regis exēplo Vngari qui quādoq; ab inita olim fide defecerāt, in priscā maiorum labē reciderēt. Tādem tamen à Cumanis quos in delitijs habuit, miserabiliter occisus est anno 1299. postq; annis circiter quatuordecim regnasset. 20 Andreas filius Stephani fratris paterni, sed non materni sanctæ Elisabet, succedit Ladislao. Nam rex Andreas decimus sextus in numero, post interfectā uxorem rediens ex terra sancta, aliam duxit uxorē, ex qua genuit Stephanū, & Stephanus hunc Andreā ex uxore Veneta. Conspirantes autē quidam in eum, elegerunt Carolū Martellū, Caroli regis Siciliæ filium, qui hæreditario iure ad se pertinere regnū arbitrabatur, unde & Andrea adhuc regnante ingressus est regnum, atq; aliquot annos apud Vngaros fuit cum Carolo filio, antequam rerum potiri posset, quia non facile Andreæ autoritas conculcari poterat, quousq; anno 1301. mortuus est, postq; undecim annis regnauerat. Tunc quidam elegerunt Venceslaum Bohemiæ regem, alij Carolū Caroli Martelli filium, quē & pontifex Romanus habere uoluit, quod non parū Vngarorū animos exacerbabat, ut ille sibi creandi regis potestatē usurparet. Alij uerò elegerunt Ottonē ducem Bauariæ, quē & coronauerunt. Sed postq; Vngariam cum pompa esset ingressus, turpiter inde eiectus, reuersus est in Bauariā. 21 Carolum Caroli Martelli filium Vngari tandē elegerunt anno scilicet salutis 1310. quem alij Carolobertū uocant, Is gessit secundo regni sui anno grauissimū bellum contra principē quendā Matthæum nomine, qui regis imperia aspernabatur. Et quamuis rex uictor euaserit, plures tamē quàm hostis amisit. Non longe post suscepta expeditione in Valachos, ferè ad internetionē totus exercitus eius inter angustias montiū redactus est, effugitq; ipse cū paucis diuina magis quàm humana ope liberatus. Deinde anno Christi 1333. cū filio Andrea, qui sextū agebat ætatis annū ex Vissegrado profectus est in Italiā, primumq; ueniūt in Sagabriā, deinde superatis lapideis mōtibus, descendunt Segniā, unde cōparata classe, quatuor dierū nauigatione in Apuliā traijciūt. Hac spe ductus Carolus ut filium à Roberto fratre electū in Italia relinqueret coronatū pōtificis autoritate, Vngariæ autē regnū Ludouico primogenito addiceret. Aduētanti Carolo, Robertus patruus gratulabundus occurrit, eumq; ac puerū Andreā amplexatur, & eorum aduentu se suæ prolis iacturā resarcisse profitetur. Vnde Andream & Iohannam

nam neptem pariter adoptauit, qui post eius mortem delegatum sibi regnum paribus gererent auspicijs. Fuit autem Iohanna neptis Roberti ex Carolo filio duce Florentinorum. Alij scribunt Carolum Martellũ fratrem Roberti regnasse in Vngaria, filiumq; Carolum ante coronationem mortuum in Vngaria, patremq; eius nepotem Andream duxisse in Italiam, ac deinde reuersum in Vngariam. 22. Ludouicus adolescens acclamationibus populorum susceptus est in regem. Deinde Elisabeth mater Ludouici traiecit in Neapolim, ut filium Andream inuiseret, & uxorem eius Iohannam. Qui licet designatus esset rex, oportuit tamen coronã mercari à Rom. pontifice quadraginta quatuor millibus marcarum argenti, quam pontificis auaritiam ægerrimè tulit, ut ius hæreditariæ possessionis tanti cogeretur licitari. Cæterum Ludouicus rex qui Margaritam Casimiri regis Polonorum filiam uxorem duxerat multa gessit bella, eaq; fœliciter, potissimũ in Transsyluania, contra Tartaros, & in Polonia contra Bohemos, qui socerum eius afflixerunt, atq; in Dalmatia contra Venetos. Post Dalmaticum Neapolitanum ingruit bellum, ob interitum fratris Andreæ. Ille enim post initiũ regnum anno tertio, factione quorundam, qui regiam potestatem anhelabant, consentiente uxore Iohanna, serico laqueo facinorosissimè necat. Iohanna uerò nupsit alteri consobrino, Ludouico scilicet filio Philippi fratris aui sui Roberti, qui Tarentinus fuit princeps, tractusq; regnandi cupiditate, in Andreæ cædẽ pariter coniurauit. Ludouicus itaq; rex quamuis multorum Italorum literis solicitatus esset, sua tamen sponte ulciscẽdi fratris gratia, ad sumendũ bellum se accinxit, Iohãna hostis aduentu perterrita, unà cum Ludouico Tarẽtino uiro suo, imposito p̃sidio Neapolim deseruit, atq; in Narbonensem Galliã nauigauit. Veniens uerò rex Neapolim eam expugnauit, ac propugnatorem eius ducẽ Dyrrachinũ capitali supplicio affecit, reliquis ignouit. Deinde de parricidis q̃stionem haberi iussit, multiq; deferunt̃ & trucidant̃, præsertim dux Dyrrachij et eius duo fratres &c. Ludouicus autem rex omnib. ritè dispositis, pacatoq; regno, rursum in Vngariã se recepit. Illicò factiosi in regno Neapolitano surgunt & cõiurant, eiectisq; Vngaris, Iohannã cum adultero restituere cõtendunt. Ventũ est ad bellũ, uincũt Vngari, multis utrinq; interfectis. Sed Ludouicus & Iohãna misso exercitu conciliant sibi Neapolitanos, qui iam sua spõte execrabant̃ Vngarorũ asperitatẽ. At Itali rursum uicti ab Vngaris, perfidiæ dant pœnas. Interim Iohãna & Ludouic. redeuntes, conant̃ pontificẽ in suas trãsferre partes. At rex Vngariæ Ludouicus audito reditu Ludouici Tarẽtini, uenit secũdo cũ maximo exercitu in Italiã, & rursum omnia oppida in deditionẽ accepit, cõpositisq; regni rebus, & positis ubiq; p̃sidijs redijt in Vngariã. Interim Iohãna cum uiro Auenione agens, instãter supplicabat Põtifici, ut hæreditariũ sibi regnũ addiceret, restitueretq; põtificia autoritate. Quod ut facilius assequeret̃, põtificiæ non immemor auaritiæ, Auenionẽ urbem patrimonij sui, se ultrò concessurã ecclesiæ pollicet̃. Et ne regnũ mercari uideret̃, urbẽ dono datam se uendituram ostendit: contra pontifex minimũ q̃d ex annuis uectigalib. precij loco Iohãnæ penderet. Hunc igit̃ honesti p̃textum inuenere, ad tegendũ mulieris ambitũ & põtificis auaritiã. Mittit itaq; pontifex legatũ & literas ad regem Ludouicũ, & rogat ut Iohãnæ sorori ius remittat, satis inter cognatos lusum, indulgeat aliq̃d sanguini, satis pœnarũ exactũ, satis in Italia sæuitũ, &c. Tãdem rem ita cõpositam fuisse ferunt, ut Ludouicus ius suum Iohãnæ cõcederet, illa regio titulo, ipse uerò principatus nomine duntaxat frueret̃. Sic Iohãna uniuersum regnũ recipit. Deinde Ludouicus Venetorũ audaciã ad hanc redegit calamitatẽ, ut qui occupandis alienis rebus intenderãt, nunc pro suis, & in primis pro Patria dimicare cogerent̃. Nec Vngaria unq; Ludouico parem principẽ antea sortita fuerat. Et cum eo tẽpore Casimirus rex Poloniæ sine liberis moreret̃, designauit hunc Ludouicum nepotẽ suum successorẽ regni. Habuit uxorẽ Elisabetã, filiam Stephani Bossonensis, ex qua genuit duas filias, Mariam uxorẽ Sigismundi, & Heduuigim, quæ post mortẽ patris sortita est regnũ Poloniæ, & optimatũ consensu Iagello principi Lithuaniæ cõiugata, qui nondũ orthodoxa fide initiatus erat, ex cõpacto in regnum simul Christianã professionem admisit, atq; Vladislaum appellari iussis, qui uno eodemq; tẽpore fortunam nomenq; mutauit. Ludouicus uerò rex quum ageret annum 56 cœpit laborare aduersa ualetudine, qua etiã tandẽ mortuus est, disposito regno in manus Mariæ filiæ, cui adoptauit maritum Sigismundũ filiũ Caroli Imp. Obijt autẽ anno salutis 1382. mortemq; eius omnes præter Venetos deplorarũt. 23. Maria Ludouici filia Sigismundo adhuc puero ex cõpacto ita nupsit, ut ad maturas usq; nuptias uirũ non duceret, cõsummatis autẽ nuptijs, Sigismundum re-

Corona emitur à Romano pontifice.

Rex serico laqueo suspenditur.

Calamitas Neapolitani regni.

Põtifex Rom. uendicat sibi Auenionem.

Lithuanus gentilis fit rex Poloniæ.

dum regni consortē admitteret. Cæterū donec uirum duxit, ob patris merita, pro rege magis q̃ regina est appellata. Et quãuis adolescentula sui muneris magnitudini adhuc sat facere nō posset, materna tamē sapientia munus probe resarxit, & fœlicius quidē resaxisset, si suo magis quàm alieno arbitrio, maxima quæq; gerere uoluisset. Siquidem admisit in cō silium Nicolaum de Gara, quem Ludouicus olim ob rem bene gestam ad palatinatus munus euexerat, atq; is quod regi in uita exoluere nō potuit, id uxori & filiæ post mortem rependere nitebaẽ. At regina nimium illi credebat, & ex eius sententia cuncta gerebat. Dicebat ille reginæ: Tu regni moderatrix, proceres tuos, ut te uereantur cura, elatos castiga, illi qui rebellis est, tolle quæ habet ut sit impotens, obsequentibus dona, sicq; sexum fragilē ad sua uota perduxit. Quod dum primores regni senserunt, crudelis discordia emersa est, plebs scinditur omnis, proceresq; regni extimantes se cōtemni, per factionem mittunt episcopū Sagabriensem in Apuliã ad regem Carolū Andreæ filium, inuitãtes ad regnū. Rex habita deliberatione obsequiẽ, regina Apuliæ uxore dissuadente. Veniens autē à Siponto per Segniã ad Sagabriã, permagnifice est susceptus, ac mora facta alios suasione, alios muneribus in suam potestatē trahebat. Sigismundus rex perfidia Vngarorū territus celebratis antè nuptijs, aufugit ad fratrē Vuenceslaū. Regina uerò obstupefacta, mittit nunciū ad Carolū, Hospes ueniat an hostis, sciscitata. Qui blande respōdet, Vt regnum cōponat, discordãtes regni proceres uniat, & placatã plebem sorori reddat, se uenisse. Fictam igiẽ gratiam inire uolēs Regina, dissimulare pro tempore statuit omnia, quãuis mœstitia ac timore perculso. Et mox ut Carolus procerū intellexit animū, eorū cōsilio reginæ significat, Vt ab administratione regni abstineat, se regno ꝓfuturum. Ad hæc qd mulieres respondeant, nō habent letali uulnere sauciatæ. Consolaẽ tamē regina senior filiam ne desperet, iubetq; eam dissimulare, ne prædo & sanguinē earum quærat effundere. Deinde Carolū regem adit, & cum iucundo sermone salutat: Vngariã inqt superbam, & gentem effrenē fœminea neqt regere manus: tu regna cape, nos uero, ut decet, tuebere. Cui Carolus: Secura esto nihil uobis deerit me uiuo. E uestigio tota ciuitas q̃ reginę regno cessérint, est repleta. Coronaẽ paulò post in Alba regali rex à Strigonẽsi episcopo, q uoce ter leuata de more, plebem interrogat: Si Carolus placet rex coronari: alijs fautorū suggestu, alijs metu placere acclamãtib. illū in regē ungit. Sed mira res, q iam placuit, facta coronatione, & spoliatis impio reginis displicet, primoresq; sceleris autores cōpuncti cōscientia, rodi uidenẽ. Inter hæc anus Maiestate ꝑdita, rē tectis reparare insidijs (ut hoc genus ingeniosum est ad dolos) parabat, nec palatini Garēsis defuit suggestio. Habebat Garensis apud se iuuenē audacē, prōptūq; ad q̃duis facinus, Blasiū Forbach nomine: hūc ut interficiat Carolū constituunt. Anno itaq; 1383 mēse Feb. anus significat Carolo regi se habere literas de magnis & occultandis reb. è Germania scriptas, rogat simul ut ad se ueniat, literarū argumēta cognoscat, & secū cōsilia cōferat, nã esse de maximis reb. totius regni. Infœlix Carol. Italicis comitatus aulicis, adijt reginæ hospitiū. Eadē & palatinus Garēsis hora, plurimã trahens cohortē intrauit. Regina igitur & Palatino ad regis latera sedentibus, Italici spōte cōsilio cedūt, per castrūq; uaganẽ. Inter loquendum irruit in regē Blasius, letaliter uulnerat, & aufugit. Exportatur rex, & breui moriẽ. Quo facto, Palatinus arces Vngaricis reparat armis, Italici uerò omnia occupata uidentes, ꝑsidium quærunt. Regina mox Sigismundo fata regis nunciat atq; regnū recuperatū. Cumq; iã omnia extra periculū uiderenẽ, & regina cum suis regni principib. sine timore de arce in arcē, de urbe in urbem erraret, rerum disponendarū gratia ecce summus Caroli amicus Iohãnes de Horuath Croatiæ ꝑfectus adest cum equitum manu ualida, irruit in reginã & comitatū eius, capit Blasiū Forbach, atq; illicò decollat. Garensis autē equo desiliens, reginarum currui iunctus, & gladio se defendens, capite truncatur. Deinde deletis omnib. comitibus, reginas simul & earum puellas currib. extrahūt, & multis cōtumelijs afficiunt. Inter hæc regina Elisabeth genib. prouoluta, supplices manus eleuat, rogãs ne in natã sæuiat, Ipsa inqt, sceleris sum causa, sed non deliqui absq; causa. Quid plura? Regina Elisabeth mox serratis faucibus, in aq̃s mersa suffocaẽ, regina iunior captiua uersus Croatiã ducitur, atq; custoditur. Interim Sigismundus cōtractis maximis copijs in Vngariã properat. De cuius aduentu Ioãnes Horuath certior factus, reginã adijt, & dixit illi: Si uelit tibi placare maritū suum Sigismundū, & nō ulcisci matris suæ mortē, idq; se facturã iuramento cōfirmet, se eam liberã dimissurū. Promittit regina omnia, & iuramento superstitiose ꝑscripto, cōfirmat se facturã, quicqd petebat Horuath. Dimissa igiẽ regina uenit

Nicolaus de Gara turbat Vngariam.

Caro. Neapolitanus uocatur in Vngariam.

Carolus coronatur.

Mulierum ingenium dolosum.

Rex inter reginas occiditur.

Regina Elisabeth submergitur.

uenit Budam eo tempore quo & Sigismundus cum magno exercitu illuc uenerat, magno gaudio mutuo sese excipientes. Paulòpost Sigismūdus properat, & toto regno persequitur Horuathum, & tandem in fuga comprehensum, equi pedibus tunc nexum & circumlatum, deinde ignitis forcipibus fatigatū, tandem quadripartitum ad quatuor portas ciuitatis Pelenger suspendit. Episcopo Zagabriensi propter unctionem & episcopalem dignitatem pepercit, ab episcopatu tamen deposuit. Sigismūdus itaq; regina recepta, congregauit concilium Budæ, in quo regina perfidiam procerum regni accusat, qui se regno spoliare conati fuerant. Tunc Sigismundus cognita causa, 32. securi percussit. Alij scribūt, quo nobiles illos rex grata sibi fidelitate cōciliaret, aliq;s morti eripere satagebat. Illi uerò pertinaces mori potius q̄ sub ingrato principe uiuere præoptarunt. Fuerunt autē dum uagarent incertis sedibus industria Georgij Vuaiuodæ intercepti & Budam ducti. Et interim quo ducebantur cotulerūt inter se, si uenirent in cōspectum regis, nulla illum salutatione uenerari, q̄d & factū est. Nam dum rex in medio principū sederet, nullus ex adductis os ad salutandū illum aperuit, nec capitis aut genuum curuatiōe aliquem illi honorē exhibuit. Quapropter furore rex percitus, omnes illos decapitari fecit. Et dum spatharius quidam dissolutus in lachrymas uisa morte principis sui fleret, Rex illi dixisse fertur: Sicca lachrymas, ego dñs tuus plura possum tibi donare quā qui decollatus est. Ad quæ puer, Ego, inq̄t, tibi porco Bohemiali nunq̄ seruiturus sum: qui tandē iussu regis pariter capite truncatus est. Horum procerum mors, multorum laborum & discriminū causa fuit. Ipse enim Sigismundus à suis postea captus, & carceri mancipatus, uix mortem euasit. Sicut & post aliq̄t annos, quum Maria eius uxor mortua esset, abiecerūt Sigismundum regni proceres, quorum antè uel parentes uel propinquos occidi mandauerat. Et cōspiratione facta anno 1401. regem capiunt, ac duobus adolescentibus cognomēto Garijs, quorū pater ab eo neci traditus fuit, custodiendum permittunt, donec omniū conspiratorū iudicio in eum animaduerteret. Quos adolescentes Sigismundus sæpe ut se dimitterent, multis pollicitis frustra tētauit. Quodā uerò die uocata uidua matre eorū, Scio inq̄t Sigismundus, uiri tui mortem tibi acerbissimā fuisse, teq; mihi tanq̄ autori eius infensam, uerū ego per superos iuro, inultus feci, regina eñ eum atq; alios accusauit. Conuenerūt regni proceres, atq; in reos sentētiam mortis tulere, ignarus ego factionū uestrarū, nouus ad regnū uenerā, quod regulorū maior pars decreuit, id executus sum. Si missum me feceris, ex filia b. comitis Ciliæ, necessarij tui uxorē ducā, filios tuos in primis charos habebo, efficiamq; ut omnis posteritas tua hoc factū sibi fructuosum sentiat. Hoc idē egi cum filijs tuis, sed non capit ætas quantū necesse est. Persuasa mulier, regem dimisit, q mox Barbarā Ciliæ comitis filiā in matrimoniū suscepit, promissoq; satisfaciens Garios iuuenes super omnes regulos exaltauit. Interim Ladislaus Apuliæ rex à procerib. Vngariæ uocatus ad regnū, in Sclauonia coronatus est in regē. Sigismūdus autē interea liberatus, amicos sibi fecit nouos, q etiam alios, q uocauerāt Ladislaū, ad idem induxerūt, ut mutato proposito Sigismundo adhærerent. Ladislaus uerò uidens se deceptū, uendidit sua quæ habuit in Sclauonia, & reuersus est Neapolim,

Nobilium contra Sigismundū pertinacia.

Sigismundus rex incarceratur.

Sigismundus per mulierem relaxatur.

Sigismundus infœliciter pugnat contra Turcas.

ANno Christi 1395. cum Turca Pazaita omnē Thraciam cum Macedonia, Thessaliaq́ʒ subegisset, tunc Bulgaros quoqʒ adijt qui sub Sigismundi regis Vngariæ ditione erant. Vnde Sigismundus misit suos nuncios ad Pazaiten, monens ut ab inuadendo regno suo desisteret. Differt Turca responsum donec tota Bulgaria est potitus. Tandem caduceatorib. regis arma ostendens respōdit, se ius auxilio armorum sufficiens habere. Hæc regi uestro, inquit, renunciate. Irritatus his responsis rex an. 1396. belli maximum apparatum conflauit, missis etiam oratoribus ad Carolū regē Franciæ suppetias orauit. Rex Franciæ Sigismundo gerit morem, mittitq́ʒ uiros belli non expertes. Sigismudus uero cui Francorum mores cogniti erant, timens ne per arrogātiam temere quicq̄ cōmitterent, Turcarū in bello gerendo cōditiones modumq́ʒ Gualtero duci explanat. Nihil, ait, festinadum est. Vngari qui proxime Turcas incolūt, nouerunt consuetudinem eorum: hos primo hosti obijcere oportet. Frāci uero cōsilium regis parui habētes, primas sibi pugnādo partes arrogant, & lubrici uino ludoq́ʒ indulgentes, bonis horrori erāt. Cum autē Turciā nostri per multa milliaria uastarent, tandē obsederunt Nicopolim ciuitatem. Cumq́ʒ amplissimū ductaret exercitū Sigismundus, ferunt eum dixisse: Nō solū Turca nobis nequaq̄ est formidādus, sed ne cœli quidē si forte ruerent, q̄rum ruinam stantib. hastis subire possemus. Interim Turca cōtractis copijs tres fecit cuneos, cum uno solo se ostendens. At Sigismūdus rex cōuocatis primorib. rogabat, ut Vngaris primū concederēt pugnandi locum, q̄ ipsi mores Turcarū nossent, & audaciores essent, dum Frācos post se pugnaturos cōfiderent, neq́ʒ terga daturos. Frāci uero magis instabāt, q̄ à remotis uenissent. Inter hanc disceptationē uidentes Frāci Turcarū cuneum primū, mox sine ordine in illum prorūpunt, uiriliterq́ʒ cogunt hostē retrocedere. Tunc succedēte secundo cuneo, desiliūt Franci ab equis ut mos eorū est, peditesq́ʒ certaturi irruunt in turmas. Et dum diro bello utrinq́ʒ pugnarēt, & uniuersæ regales copiæ nondū ex ordine instruxissent acies, uidentes Vngari sellatos Francorū equos, cursu trāsuerso regia castra repetere, putabāt illos hostili manu extinctos, unde exterriti fugā ineunt, & fit strages maxima, interq́ʒ Francos Angli, Poloni, Sueui, Bauari mixti, multi ceciderūt. Defatigatus cæde hostis, ad capturam & quæstū se cōuertit. maximusq́ʒ captiuorū fit numerus. Quin etiā Sigismundus, qui cœli ruinam paulo ante cōtempserat, in manū hostiū peruenisset, nisi parua cymba Danubiū traiecisset. Reformidato autē Vngarorū impetu ob rem male gestā, rex Cōstantinopolim effugit, hinc nauigauit Rhodū, & Aegæum Ioniumq́ʒ pelagus emensus in Dalmatiā, lustrataq́ʒ Dalmatiæ ora, in Croatiā uenit. Interim Vngari pristinā factionē refouentes, defunctaq́ʒ Maria, regnū Ladislao filio Caroli obtulerūt, ut iam supra scripsimus. Quæ cum Sigismundū in Dalmatia non laterēt, dissimulabat omnia, quo usq́ʒ tandē q̄rundam procerū ope in regnū fuit restitutus. Sed nondū cessauerunt cōiuratores à contēptu eius, p̄sertim q̄d in prima cōiuratione interfecisset 32. nobiles equites, & paulo ante rē pessime gessisset apud Nicopolim, iamq́ʒ inijsset intemperantiā, p̄sertim fœminarū, quibus præ licentia cœlibatus se fecerat obnoxiū. Postremo anno 1401. multi proceres regē adeuntes, patrata ab eo facinora obijciunt, expostulantq́ʒ ob rempub. male gestā & illatis cōuitijs, manus regi inijciunt atq́ʒ capiunt, Ladislāū regē declarant &c. Historia hæc supra supra est explicata. Vt reuertamur ad cædem quā Turca iuxta Nicopolim Christianis intulit, sciendū, captiuos Christianos à Turca fuisse occisos, paucisq́ʒ parcitum, nempe Iohanni Niuernensi cum alijs 22. proceribus. Redēptio eorū fuit 200. millium aureorum nummū. Perijt etiam tunc illustris comes Henricus de monte Pelligardo, attauus Vdalrici moderni ducis Vuirtenbergēsis. Referuntur occisa de Christianorum exercitu 29. millia, & de Turcis 50. millia.

Bulgaris detrahitur Vngariæ.

Galli infœliciter pugnant.

Sigismūdus fuga elabitur.

Numerus cæsorū apud Nicopolim.

De morte Sigismundi.

CVm Sigismundus senio grauarēt, Barbara imperatrix de retinēdo imperio sollicita, uocatis quibusdam Bohemię baronib. asserit Imper. breui moriturū, et futuras in regno turbationes, nisi rei suæ cōsulant. Quietis unā uiam, si se uiduā rex Poloniæ ducat uxorē. Placet Bohemis imperatricis consiliū, mulier iā anus nouū coniugium cōplexa, filiā quæ in spem regni creuerat, & Alberto duci Austriæ nupserat ex animo di-

mo dimouet. Nõ latuit Imperatorẽ furentis fœminæ conatus. Vnde postq̃ ex medicis abesse uitæ finẽ cognouit, egressus Pragensi ciuitate, in Morauiã se uehi iussit, uisurus filiam priusq̃ uita excederet. Imperatrix uerò uirum secuta custodiæ tradit̃. Imper. autẽ uocat̃ in cubiculũ Vngariæ atq; Bohemiæ priorib. cõmendat illis generum suum Albertũ ducẽ, & paulò post excessit humanis an. salutis 1437. ætatis uerò suæ septuagesimo, regnorũ autem ac in primis Vngariæ 51. Rom. 27. Bohemiæ 17. & imperij Romanis 5. Vehunt autẽ unà Imperatrix captiua & Imperatoris cadauer, portaturq; corpus Sigismundi in Vngariã & sepelit̃ in ecclesia Varadiẽsi. Postea libertati reddita est Barbara Imperatrix, mulier inexhaustæ libidinis, qppe quæ sæpius uiros petijt q̃ peteret̃, neq; Christianæ neq; alteri cuipiã religioni astricta, q̃ & tandẽ apud Græciũ mortua est & Pragæ sepulta. 14 Albert9 dux Austriæ gener Sigismundi Imperatoris, uno eodemq; tẽpore rex & Imp. Rom. creatus est, & augustali dignitate sine cõtrouersia functus, uno anno par socero factus, parẽ quo gloriã assequi studuit. Facit primo magnã stragẽ in Polonis, qui sibi regnũ Bohemiæ ꝓpere contendebãt. Paulo post rex cum regina ꝓperat Strigonium, arcemq; uxori dedit: & cum illa thesaurũ totũ recognosceret, coronã inter recognoscendũ clã subreptã aniculæ tradidit, postq; cætera ritè recensuit obsignauitq;, Albertũ sequuta, Budã redijt. Deinde non lõgo interiecto interuallo, quũ Turca irrueret in Vngariã & rex cum exercitu illi obuiã pergeret, oborta in exercitu seditione, q præ nimio æstu uẽtris profluuio misere absumebant̃, castra soluere coactus Budã reuertit̃, & ob ingentẽ æstum quẽ in ea expeditione subierat, in profluuiũ alui, perniciosamq; dysenteriã cõcidit. Morbi causam peponũ arguunt fuisse edacitatẽ: nam dum ꝓcordia cum gulæ oblectamẽto refrigerare cõtendit, suæ uitæ tetendit insidias. Quãobrem quũ aluus sisti non posset, ꝓuisa morte ut in patria regione moreret̃, Viennã uersus iter cœpit, & ueniẽs Strigoniũ, ibi præ lãguore aliquãtisper immoratus est. Hinc autẽ discedens ingrauescẽte morbo cõdito testamẽto uita discessit anno salutis 1439. Corpus eius ad Albã regalẽ relatũ est. Ibi tres nationes cõsimili dolore ac planctu regẽ deplorarunt, Norici, Bohemi ac Vngari, certatim omnes regis optimi laudes profuso luctu referẽtes. Mortuo aũt eo regina ꝓgnanti utero ab illo relicta, de seq; regno cogitãs mœstos ducebat dies, uocatisq; Vngariæ ꝓcerib. eos paucis alloq̃: Viri de reb. regni uobis nõ minus q̃ mihi incumbit. Ipsa sum ut nostis hæres regni, sed meas ad dirigẽdas regni habenas manus sufficere nõ arbitror: si prolem nascendã expectatis, fœmellam me parere reor: quærite igit̃ uobis principẽ, qui ad portãdas regni curas me magis idoneus sit, me tamẽ regno meo expertẽ non faciatis. His dictis simul obortis lachrymis resedit. Ad hęc uerba regni proceres cõsilio ducti de nouo rege tractauere. Erat tunc Polonorũ regis Casimiri germanus, Lituaniæ dux Vladislaus: placuit ille ꝓ morũ suorũ festiuitate regnicolis: quapropter uiri in regno excellẽtes legati mittunt̃. Hi nõdum iter perfecerãt cum renunciatũ illis est, reginã filium peperisse, & ne exequerent̃ cõmissa admonent̃. Illi autẽ quia Cracouiam uenerãt & regi Casimiro ac duci Vladislao cõmissa ad plenũ perfecerant, mutare nihil poterant. Post aduocationẽ princeps iuuenis ambitione regni captus est, nec differt, commeatuq; præparato cõpetenti milite stipatus uenit in Vngariã, & à multis regni proceribus in Buda ad regiã uelut Vngariæ rex introductus est. Regina interea & nonnulli principes se cohortãtes Albã regalẽ petunt, ibiq; in festo Pentecostes Ladislaũ hæredẽ regni, qui nondum menses quatuor cõpleuerat per manũ archiepiscopi Strigonẽsis inungi, & sacro diademate coronari solẽniter procurãt. Quo facto regia Vngarorũ inconstantiã uerita, q ad Poloniæ regẽ defecerãt, ad Imperatorẽ Fridericũ cum filio & corona diuertit. Alij scribũt, q̃d Vngari priusq; regina enixa esset, uehemẽter instabãt, ut Vladislaũ regẽ Poloniæ adolescentẽ maritũ & regẽ Vngariæ simul acciperet, minisq; ac terrore inuitã cõpulerant, si se suosq; saluos uelit, ut literis ac sigillis illud ipsum ꝓmitteret. Quas tamẽ post partũ missis oratorib. ad Cracouiã reuocauit, adepta libertate metuq; soluta. Surripuerat antea coronam diui Stephani, qua Vngariæ reges coronant̃, dum thesaurũ regni diuitemq; regum supellectilẽ in arce Vissegradẽsi haud lõge à Strigonio recognoscit, Strigoniensium episcopo mortuo qui custos thesauri erat. Hanc clàm secum detulit. Cumq; insidias multiformes sibi paratas aufugisset & filium coronasset, Posonium cum salute uenit. Quod obsidione cingunt Vngari qui infantulo regi aduersabantur, Sed obsidionem soluere coacti sunt hyemis asperitate.

Imperatrix custodiæ traditur.

Albertus successor Sigismundi.

Albertus rex moritur.

Reginæ prudentia.

Ladislaus puer coronatur.

Vladislaus dux Poloniæ coronatur in regẽ.

CONuocatis aũt regnicolis ad Budã, uenerunt quoq; illuc fautores Ladislai ac reginæ. Quidã autẽ castrum regale ingredientes clausi sunt, q̃ ad nouo regi fidelitatẽ promiserunt. Sed & Banus q arcem Vissegrãdensem pro rege infante susceperat, nõ est dimissus, donec arcẽ Vladislao dimisit. Et quũ coronã in arce nõ inuenirẽt, nõ parua facta est turbatio. Cõtendentes tamen Albã, Vladislaum coronant reliquijs sancti Stephani, coronæ loco. Scindit̃ plebs in partes: hi Vladislaum sequunt̃, illi reginã cum filio p̃ferre conant̃: p̃ualuerunt tamẽ qui zelabant pro Vladislao. Interim Amurates Turcarum princeps audiens discordias regni, inuasit illud, cui occurrens Iohannes Huniades strauit illum, multosq; ex eius exercitu interfecit, semel in Seruia & deinde prope Transsyluaniam: sed dum tertio apud Varnam Christianorum & Turcarum acies rursum congrederentur, Vladislaus dum fortiter pugnat, equo deiectus obtruncatus est.

Scißio populi.

Iohannis Huniadis egregia facta.

FVit autem Iohãnes Huniades Buthi Valachi filius, in paterno pago matre Græca natus, quẽ nostra tempestate Coruinum uocãt & Hollos. Hic industria & uirtute supra omniũ opinionẽ eminuit, genusq; suũ illustrauit, parentibus nequaq; obscuris editus. Nomen Huniadis habuit ab agro Huniadico, quem à Sigismundo dono acceperat: quin et in edito mõte castellum erexit, arte ac natura usq; adeò munitum, ut nullum hostilem impetum reformidaret. Hic Transsyluaniæ prouinciã cum imperio ob rem optimè gestã impetrauit, atq; Vaioda cognominatus est: Ipse cõducto exercitu lacessit omnes nobiles igni ferroq;, q̃s pupilli Ladislai partibus nouerat infestos. Postea Vladislao Polono confœderatus, multis stragibus Turcas affecit. Nã uicies cum Turca prospere cõflixit, bis tãtum præ militis inopia cedere coactus est. Ladislao uerò rege adulto, cũ idem gubernationis officium q magna cum laude gesserat, resignaret, Ladislaus cum procerum consensu comitẽ Bistriciensem declarauit. Instante uerò adhuc regis pueritia, Triumuiri creantur, qui omnia gubernent, Coruinus Vngariã, Pogebratius Bohemiã, & Vlricus Ciliæ comes Austriam sortitur. Summa tamen rerum apud Vlricum moderatorem regis remansit. Sed rex puer persuasus à quibusdã, accito comite Ciliæ Vlrico, curiam interdicit ei, potestatem abrogat, consiliarij regij nomen antiquat. At ille inuidorum maledicentia se regia curia explodi clamitans, in patriam abire coactus est. Genuit autem Iohannes Huniades duos filios, Ladislaum, & Matthiam qui post Ladislaum factus fuit rex, sicut infrà ostendam.

Vaioda.

Ladislaus adultus à cunctis

Vngaris sucipitur rex.

OCciso Vladislao in bello, Ladislaus in cõuentu ciuitatũ & procerũ Vngariæ rex appellat̃, missaq; legatio ad Fridericũ Imp. ex regni primorib. decretũ electionis exposuit, & Ladislaũ in Vngariã mitti coronãdum postulauit. Respõsum est, Rectè Vngaros egisse, q regẽ tãdem suũ recognouerint, electione inde haud quaq; opus fuisse ei, quẽ ius gentiũ dedisse regẽ, neq; coronandũ esse, q semel coronatus sit. Puerum adhuc egere tutore, expectarent ætatẽ regno idoneã. Tunc inter Vngaros & Imp. ob negatũ regem inimiciæ fuere, & armis quoq; tentara est res. Iohãnes Huniades ab Vngaris gubernator elect9, infestis copijs Austriã ingressus, quãuis ferro & igne agros uastauerat, regẽ tamẽ coronãq; à regina asportatã obtinere nõ potuit. Postea cũ Cæs. peteret Italiã rogauerũ eũ Austrij, ut Ladis. in paterna hæreditate apud se dimitteret. Reiecta petitiõe, autor. Ciliæ com. & Eitzingero, armis sumptis redeuntẽ ex Italia obsederũt apud Nouã ciuitatẽ. Post multos tractatus Imperat. interuentu Caroli marchionis Badensis & archiepiscopi

Io. Huniades gubernator regni.

ſcopi Saltzburgenſis, Ladiſlaũ è manu ſua dedit Auſtrijs multa promittentib. quę mox negauēre. Factus eſt Viennæ cõuentus Bohemorũ & Vngarorũ, & puer Ladiſlaus in urbem ductus ſummisq́ꝫ honorib. exceptus, è ueſtigio magiſtratꝰ in ciuitate creauit, pfecturas in tota, puincia inſtituit, ſacerdotia donauit, regio more curiã erexit. Venerant illuc gubernator regni Vngariæ Ioh. Huniades, multiq́ꝫ pceres, qbus rex inter primores locum eminētiorē dedit, ubi gubernator onus ſui officij q̃ iam 8. annos geſſerat, ſpõte exuit, regnũ Vngariæ regi Ladiſlao reſtituit, quem rex uiciſſim comitē Biſtricenſem creauit. Quãuis autē Ladiſlaus rex appellaret, alieno tamen arbitrio ductus, regna ſua trib. uiris cõmendauit, Iohãni Huniadi, Pogebratio & comiti Ciliæ, ut iam diximus. Cõgregatoq́ꝫ cõuentu Eitzingerus q comitis opera exciderat regis gratia, ſic loquit: Quid agimus uiri? ſemper ne mancipia Ciliæ comiti erimus? Imperat. iugum excuſſimus ut comiti ſeruiremus? En hic pro arbitrio omnia in curia agit. Maior ei q̃ regi familia ſeruit. Adeunt tãdem regē, & libere illi loquunt, ſe ægre ferre malã adminiſtrationē, comitē ditare ſuos, regē ad inopiã redigi, Ladiſlaũ regem uocari, comitē regnare, nec dubiũ quin mēs eius auſit ad regnum quoq́ꝫ aſpirare, amouendũ eum priuſq̃ meditata perficiat. Rex itaq́ꝫ perſuaſus bonorũ uirorum conſilio, amouet comitē ab aula, iubetq́ꝫ redire ad ſua. Comes fractus animo, querit ſe indigne pulſum regi ppinquum, & q regi regnũ reſtituiſſet. Paulo poſt comes per amicos rurſum reconciliat regi, uenitq́ꝫ Viennã cum magno & ſplendido eqtum apparatu. Venienti rex obuiã extra urbē factus eſt, miraq́ꝫ rerum facta eſt mutatio. Eitzingerus uerò intrãte comite urbē, cum amicis egredit, ſpontaneũ eligens exiliũ, tam lubricus eſt apud reges primus locus. Eitzingerꝰ itaq́ꝫ rurſum recõciliat Imperatori quē antea grauiter offenderat, nec diu poſtea adeò ſuperbierũt, q Ladiſlai regis partes ſequebant, ut Nouæ ciuitatis ſuburbia, in qua Cæſare abſente iacebat puerpera Imperatrix, intrare pſumpſerunt armati, & ciuitatē expugnare cõtenderint. Quod ubi nõ ſucceſſit, exuſtis q̃ obtinuerãt locis, abierunt. Fuit ſæpe inter eos, Imperatorē & regē, incaſſum tractata cõcordia: neq́ꝫ em̃ comes Cilię dum uixit, ex re ſua exiſtimauit unanimes eſſe Auſtriæ principes. Interim qbus arſerant odijs Io. Huniades & Ciliæ comes tacitis, palã factũ eſt regiq́ꝫ ſuſpecta utriuſq́ꝫ principis potentia, q̃d ageret cõcordiæ cauſa liberũ nõ fuit, adeò ſe illi publicis comitijs ſenatuq́ꝫ paſſim criminabant. Comes falſo cœpit Coruinũ traducere, aſſerēs nõ Ladiſlaũ ſed Coruinum eſſe regem, & illius arbitrio cũcta geri. Obaudit rex puer pernicioſis comitis cõſilijs, & inſidias tendit in Coruinũ. Mittit itaq́ꝫ comes ad Coruinũ in Vngariã ut obtruncaret eũ: at is, pditionis admonitus, inſidias liuidi comitis euaſit. Mortuo deinde Io. Cor. Vlricus comes odium ſuum in filios quoq́ꝫ eius, pfundit, indigne ſcilicet ferēs, Coruinum ignobiliori genere natũ, totius regni gubernatione fungi, pro rege haberi: q̃ quidem munere ſe Ladiſlai regis auunculũ multo digniorē eſſe cēlebat. neq́ꝫ æquo animo pati poterat ſuperſtites filios magnæ autoritatis adhuc eſſe, ab Vng diligi & obſeruari, retinere oppida multa aliaq́ꝫ pdia. Nec latebat iuuenes infeſtus Vlrici animus. Venit rex cũ procerib. ſuis ad Albã, q̃ pſidio firmatã tenebat Ladiſlaus Coruinus. Dumq́ꝫ rex morã ibi trahit, comes Ciliæ nõ deſinit irritare regē in Ladiſlaũ Cor. Ladiſlaus itaq́ꝫ toties à comite laceſſitus & iniurijs affectus, uocat eum in cõclaue, uenientemq́ꝫ proditorem cõpellat, qui patri ſæpe necē parasſet, infenſũq́ꝫ ſibi regē reddiderat, nũc idē ueniſſe, q̃ ſcelerum pœnas luat. Dum aũt comes arrepto ex manu armigeri gladio Ladiſ. caput peteret, nõnulli interiecerũt manꝰ, & amputauerũt digitos. Exorto clamore irruperũt Vngari, defendētemq́ꝫ ſe magno animo comitem, multis cõfoſſũ uulnerib. obtrũcarunt. Deinde accedentes regē, monent ut nihil timeat, cuncta eius impio patere, nũc regnũ eius incipe, priꝰ apud comitē fuiſſe. Rex quã q̃ uehemēter cõmotus eſſet, cõpreſſit tñ dolorē, relictaq́ꝫ Alba, Budã adijt, & Ladiſlaũ Huniadē comitãtem, diſſimulata

Huniades cõmes Biſtricenſis.

Comes Ciliæ fortunaiactatur.

Inſidiæ tenduntur Huniadi.

Comes Ciliæ obtruncatur.

ira humaniter tractauit. Lapsus em̃ Ladislaus ad regis pedes, ut patratæ cædis uenia donaretur, leuat̃ à rege, ac oĩs iniuria remittit̃. At amici comitis regias aures pulsabãt, illustrem principẽ auunculũ regis, sine causa necatũ, maiestatẽ regiã læsam, inultũ tã atrox scelus nõ sineret. Rex designata hora qua filij Huniadis in regiã cõcessere, portas iubet claudi, adolescẽtesq́ꝫ captos in carceres rapi, pauloq́ꝫ post Ladislaꝰ Huniades 24. aut 26. an. natus, in publicũ producit̃, & manib. post tergũ reuinctis educit̃, & à lictore metu corrupto tres ictus accipiẽs, sed letali uulnere minimè læsus, lapsus tamẽ ad tertiũ ictũ, mox magna ui erectus, deorũ hominũq́ꝫ iustitiã appellat, se nõ ultra à lictore petendũ exclamat, quartũ lictori ictũ ex lege interdictũ esse. Ad hæc nõnulli, pceres, q Ladislai necẽ anhelabãt, lictorẽ increpitãt, ense ceruicẽ repetere iubent, quare uix quinto ictu obtruncat̃ infœlix. Cæterum rex de Buda in Aust. migraturus, duxit secũ Matth. Coruin. Ladislai fratrẽ capt. atq́ꝫ inde in Bohemiã, ubi post regis mortẽ rursum liberat̃, ut supra in Bohemia ad longum scripsimus.

Ladislaus rex ducit uxorem & moritur.

ANno dñi 1458 initum est matrimoniũ inter Ladislaũ regẽ & Magdalenã Caroli regis Frãciæ filiã, & locus nuptiarum delectus Praga Bohemiæ. Cumq́ꝫ instituerent̃ regiæ nuptiæ maximo sumptu & splẽdido apparatu, inuitatiq́ꝫ essent reges & principes, hæc omnia mors immatura ac repẽtina regis interrupit. Ladislaus em̃ rex in Nouẽbri ægrotare cœpit. Sunt q ulcere pestifero pcussum inguine dicunt: pleriq́ꝫ nullum pestilentiæ signum apparuisse asserunt. quum annorũ esset 19. in ipso ætatis flore intra 36. horas postq́ꝫ ægrotare cœperat, extinctus est. Mortẽ eius alij morbo, alij ueneno imputauerunt, sed nemo ausus fuit id publice dicere, propter Bohemorum ferociã. Sunt q regem apud Pragã nuptiarum celebrationẽ ideo decreuisse asserunt, ut cõcurrentibus eò principib. ecclesiasticis, potenti manu Hussitas cõprehenderet, & finẽ sectæ eorum daret. Nam fuerat Hussitis infensissimus. Georgius Pogebratius post mortẽ regis imperium in Bohemia retinuit. Cõueniunt quoq́ꝫ Vngariæ proceres apud Budã, & post magnã dispositionẽ tãdem Matthiã absentẽ & adhuc captiuum, 18 natum annos, eligunt regẽ. Ductus autem fuit captiuus ex Vienna, uenitq́ꝫ Pragã ea die qua rex Ladislaus mortuus est, existenm in potestate Georgij. Sed quũ Georgius audiret Matthiã apud Vngaros electũ regẽ, magnis spõsionibus dimisit ex carcere ad regnũ. Nam noluit eum dimittere, nisi filiam suam duceret uxorẽ. Elegerant tamen Vngari primũ Fridericũ Imperatorẽ, sed eò cũctante, ad istam uenerunt electionẽ. Matthias itaq́ꝫ Vuaiuoda post mortẽ Ladislai regis occupauit regnũ Vngariæ, q̃d sibi non cõpetere Cæsar Fridericus affirmabat, quare fit inter eos longa concertatio. Nam & coronã regni habet Fridericus, quã Matthiæ restituere recusabat. Tandem per concordiam sopita est. Quo facto, sacro regni diademate à manibus Friderici Imperatoris accepto, rex Matthias sexto sui regni, anno scilicet Christi 1464. coronatus est.

Georgius Pogebratius rex Bohemiæ.

Matthias Coruinus fit rex Vngariæ.

Matthias rex Vngariæ, extra lineã Geneal.

LIberatus Matthias filius Iohãnis Huniadis ex carcere Bohemico, cũ magna lætitia introductꝰ est in Vngariã. Et quũ regni habenas accepisset, ad recuperandũ sacrã coronã animũ adiecit. Sed quũ imperator illã reddere recusaret, uentũ est ad bellũ. Nam Imperator cũ magno exercitu irruit in Vngariã, q occurrentes Matthiæ copiæ, pugnã cõserunt, cæsarianiq́ꝫ uictoria potiunt̃. Visus deinde Matthias astutia, eneruauit hoc modo Imp. uires, ut Sigismundũ pfectura superioris Pãnoniæ sibi conciliaret, Iohãni uerò fratri, puinciam Transsyluaniæ cum imperio pmitteret. Instaurat Imp. rursum exercitũ suum, sed obuiantes Vngari, exercitũ eius uincũt. Rex Matthias missis legatis, pacẽ orat atq́ꝫ coronã repetit. Fridericus uerò requirit magnã pecuniã ob factos sumptus, & perpessa damna. Numerant̃ itaq́ꝫ 69. millia aureorũ, & reportat̃ corona in Vngariã, quæ per annos 24. apud Fridericũ fuit. Gessit deinde iterũ bellũ cõtra Fridericũ, multaq́ꝫ oppida iuris eius in suam redegit potestatem, in quibus & Vienna Austriæ

urbs fuit. Habuit uxorē secundā Beatricē Aragonē, filiam Ferdinandi regis Siciliæ. Mortuo autem Georgio Pogebratio rege Bohemiæ, Imp. Fridericus in eius locum designauit Vladislaum Casimiri regis Poloniæ filiū, cuius mater fuit filia regis Alberti, & soror regis Ladislai, quod ægreferens rex Matthias, conabat̄ Vladislaū excludere Bohemia, atq; ob id bellū indixit Imperatori. Sed priusq̄ illud exequeret̄, obijt nulla superstite, ple anno 38. postq; regnare cœpit. Sedebat in die Palmarū iuxta mēsam exhilaratus à magnifica legatione, q̄ ad illum rex Franciæ fecerat, iubensq; sibi afferri ficus, & audiēs à ministris omnes iā deuoratas, adeò ira efferbuit, ut cōtinuo apoplexia tangeret̄, & iaceret quasi insensibilis, nullum amplius loqueret̄ uerbum, sed rugiret tantum ut bestia, & moreret̄ altera die. *Matthias Huniades moritur.*

Vladislaus rex Vngariæ.

MOrtuo Matthia Vladislaus Casimiri reg. Poloniǽ filius, quē Bohemi sibi regem creauerāt, ab Vngaris quoq; eligit̄ in regē. Et licet Maximilianus gratiā captaret reginæ Beatricis, q̄ Matthias uiduā reliquerat, cuius autoritas magna erat apud Vngariæ principes, tamen qa cunctabat̄ eam ducere uxorem, p̄uenit illum Vladislaus, adiunctaq; sibi matrimonio Beatrice, superior fuit. Ipseq; paulò post omnib. pacatis Vngariæ rex appellatus, insigne capitis accepit, cum Maximiliano pactus, ut si decederet absq; legitima prole, Vngariæ Bohemiæq; regna ad eum eiusq; successores p̄uenirēt. Sed haud ita multo post diuortiū cum Beatrice fecit. Nā regno priuatā cōpulit assentiri futuris cum altera, q̄ ipse duxit, nuptijs, grandiq; pecunia ab Alexādro papa id impetrauit. Duxit autē uxorē noua, comitissam ex Gallia, quæ ei genuit Ludouicum & Annam. *Repudiata una uxore alia ducitur.*

Ludouicus rex Vngariæ.

SVccessit Ludouicus patri in regno Vng. & sub eo exorta fuit anno Christi 1514. magna seditio in regno. Nā pressi regnicolæ dura & lōga seruitute, cogitare cœperunt q̄modo tandē à se iugū excuterent intolerabile. Accessit p̄terea nouū exactionis genus, & magnū irritamentū uulgariū. Siquidē cardinalis Strigoniēsis legatus apostolicus cruciatū detulit in Vngariā cum plenissimis indulgētijs, unde sibi cōtra Turcas subsidium sperabat̄, sed magis crudele uenenū inde est exortū. Nā longè lateq; desæuit in Vngaria pestis horrēda, uidelicet q̄d rapiebant̄ liberi ex matrū sinubus, truncabant̄ ut feræ & abijciebant̄. Stuprabant̄ passim uirgines & matronæ parentū ac maritorū cōspectu. Sacra prophanabant̄, spoliabant̄ tēpla, ciuitates, oppida, arces & uillæ deuastabant̄, et incendio corruebāt. Deniq; nihil tam sanctū q̄ ab his cruciatis non defœdaret̄. Horū dux fuit Georgius Ceculus, q asciuit sibi comitē Laurentiū p̄sbyterum, omnis crudelitatis autorē. Georgius iste sæpe p̄fligauerat Turcas, atq; ob id à uulgaribus in magno habebat̄ honore. Sed quū à regni procerib. non iusto remuneraret̄ stipēdio, meditabat̄ q̄modo suā ulcisceretur iniuriā. Interim autē q̄ magnæ militū copiæ fuerunt à Cardinali Strigoniensi collectæ, & ubiq; indulgētiǽ p̄dicatæ, hoc p̄textu q̄ Cōstātinopolis expugnaret̄, subito inter Turcā & p̄ceres regni fuerūt induciæ factæ, nō sine suspitiōe magnæ susceptæ pecuniæ. Quod adeò gregariū militē ad insaniā cōmouit, q sua uendiderāt, spe potiundarū diuitiarū, ut illicò per Vngariā grassari & furere cœperint, nullū ordinē intactū reliquerint. Quoscunq; nobiles app̄henderāt, palis affixerunt, mulieres ac liberos eiecerunt, prius tamē stupratis bona surripuerunt. Erat animus illorū uniuersam delere nobilitatē. Euersis autē multis castris p̄fecti sunt sunt Budā: atq; interim q̄ Pesti habito cōcilio deliberarent, q̄modo rebus suis cōsulerent, obruit eos Bornamissa dux regij exercitus, atq; in fugā uertit: sicq; tandē hæc rabies extincta fuit ductu Iohānis comitis Zepusiensis Vaiuodæ Trāssyluaniæ. q ducē illorum nouo q̄dam tormēti genere à suis iussit laniari dentib. & hinc decollari. Chronicon Polonorū habet, Georgiū colluuiei regē, militū suorū dentibus antea discerptum, ferreo ignitoq; diademate coronatum, capite truncatum, & quatuor in partes corpus distractum. *Seditio horrēda in Vngaria* *Milites non remunerati sæuiunt.*

Ludouicus

Ludouicus rex Vngariæ perit,

& Vienna Austriæ obsidetur.

Austria obsidetur.

ANno Christi 1526 Ludouicus Vngariæ Bohemiæq; rex, spei optimæ adolescēs, inter Drauum Istrumq; flumina cum paucis & incautius occurrens hosti, dolo magis & perfidia suorum quàm uirtute hostis circumuentus trucidatur. Quo uicto, Vngariam ipsam uelu: i spe omni destitutam, hostis celeri itinere percurrens, igni depopulatur, & præda ditatus ingenti, præsidijs munit firma quæq;, infirma uerò demolitur. Quam historiam habes infrà in Solymanno copiosius descriptam. Post hæc maximum inter Ferdinandum ducem Austriæ, & Iohannem Czepusiensem comitem Iazigum, Trāsyluaniæ præsidem, filium Stephani ditissimi comitis, de regno Vngariæ oritur dissidium. Ferdinandus enim id ex dotalibus pactis ad se pertinere existimabat, Iohannes uerò comes electionis iure sibi deberi contendebat. Ventum est tādem ad bellum perniciosum & exitiale. Iohānes uiribus suis diffisus, confugit ad Turcam, apud quem patrocinium inuenit. Ferdinandus uidens incēdia illud longius processurum, inuocat imperij principes pro auxilio. Mittitur autem Fridericus princeps Palatinus contra comitem Iohannē. At Turca Iohanni suppetias laturus uenit cum ingenti & numerabili exercitu, & obsedit Viennā, omnia per circuitum cæde, igne, ferro & flāma deuastans. At obsessi præsidio muniti non uulgari, sub duce Philippo Palatino totis uiribus repugnabant hosti, expectantes externū à tota Germania & Bohemia auxilium. Ferentarij Turcæ bellico ritu urbi obequitando integrum per triduum cuncta perlustrabant: nostri uerò è diuerso intra munimēta mœnium infracta delitescens uirtute, omnia quæ ad defensionem erant necessaria, præparabant. Et quoniam suburbana ampla & immunita erāt, ne damno obsessis forent & præsidio Turcis, diruta sunt & incensa, machinæ & bellica instrumenta per turres & eminentiora quæque, unde in hostium castra facilius posset eiaculari, ordine recto disposita, fossæ post muros ductæ, aggeres erecti, urbis custodia per stationes diuisa & ualida undiq; elocata præsidia, portæ penè omnes latere cocto obductæ. Deinde per portas ad hoc seruatas, ciues multas fecerunt eruptiones, plurimasq́ue peregerunt in hoste cædes. Turca uerò decreuerat omnino hinc non nisi expugnata Vienna discere. Misit tres trāsfugas in urbem qui undiq; ædificia incenderent, & dum intus ad arcendum concurreretur incendium, ipse interim foris nudata suo præsidio occuparet mœnia. Sed illi comprehensi, proditionis acceperunt præmium, & omnes doli hostiles detecti, atq; fodientiū opera elusa. Quicquid enim hostis moliebatur, id ab obsessis transuersis cuniculis aut meatibus actis, ui raptum aut sortia quadam & astu ablatum, & hostes etiam ipsi nonnunquam qui se tentandæ fortunæ gratia illic cōdiderant grauiter afflicti, inania cœpta tyranno & uanos labores referebāt. Tentauit deinde tyrannus alia uia per exercitum quadrifariam diuisum urbem obruere, sed ubi nec sic ad uotum sibi successit, audiensq; principem Palatinum Fridericum ingenti Germanorum & Bohemorum robore sibi imminere, fugam cœpit meditari, & obsidionem ante hyemem dissoluere. Sicq; tandem incensis sub prima uigilia castris accelerat abitionem, sed miseros prius Cristicolas, quos captiuos tenebat, contra ius gentium crudelitate summa coram mactare iubet omnes. Miserandum & triste spectaculum: iacebāt mixtim sanguine & uulneribus fœdati uiri senes, iuuenes, pueri, matres, neq; enim sexui uel ætati pepercerat ferina tyranni rabies. Peruenit autem quinta die in Budam Vngariæ, distantem triginta duobus milliaribus Germanicis à Vienna, cum magno dedecore & turpitudine, amittens plurimos in celeri illa profectione, quorum cadauera unà cum ingenti camelorum & bestiarum numero strata passim per itinera fuerunt reperta, ui frigoris & famis diuturnæ tollerantia iam dudum antea emacerata. Gunsium deinde 1532. terdecies à Turca oppugnatū Nicolaus Iurizius defendit, Cæsarē nō expectans, per mōtana aufugit amissis pluribus. Postea 1534. per Gritiū Meduitiū occupat, quo trucidato iterū amisit oppidū. Infœlici uerò pugna Calcianerus 1538. ad Ezechiū, succubuit hosti: at tutoris nomine, deinde à Monacho Turca in Vngariā uocatus 1541. Budam subegit Stephano rege infante per aliq; dies in castris custodito. Strigoniū capit, Quinq; ecclesias solo æquat, in sequenti anno frustra nostri res armis recuperare tentant. Donec 1543. pacis cōditiones Christiani cū Turca inirēt. Sic regni Hungarici imperiū maiori ex parte, inimicis Christi paret.

Comes Trāsyluaniæ arrogat regnum.

Vienna obsidetur.

Proditores mittūtur in urbem.

Discedit Turca à Vienna.

SERENISSIMO POTENTISSIMOQUE principi ac domino, Domino Sigismundo Augusto, Sarmatiæ ac Poloniæ regi, magno Lithuaniæ duci, Russiæ, Prussiæ, ac Mazouiæ Domino, Sebastianus Munsterus precatur fœlicitatem.

QVum ante paucos annos adornassem Cosmographiã uniuersalem in Germanica lingua, potẽtissimè ac generosissimè Rex, eandemq́; euulgassem, & argumentum illius laboris passim à multis nostræ nationis hominibus probaretur, non defuerunt qui eundem censebant uertendum in linguam Latinam, aut potius in ea unde profluxerat relinquendum lingua, ex bonis uidelicet authoribus magna parte cõflatus. Sic enim plurimis usui esse censebant, quam si solum in uernaculo ederetur sermone. Obtemperaui monitoribus, digessiq́; omnia ex tam uarijs collecta libris in ordinem, nec his contentus, conquisiui undiq; apud doctos uiros necessaria præsidia, commonefeci proceres magistratuum insignium ciuitatum Germaniæ, molestaui mea opportunitate & importunitate principes prophanos atq; ecclesiasticos, ut disquirerent diplomata sua, euoluerent uetustates, singuliq́; pro sua facultate meum iuuarent conatum. Placuit pluribus meum institutum, & quibus poterant suppetijs idipsum non segniter iuuabant, operamq́; suam candide impertiẽrunt. Et quoniam locorum descriptiones, tabulæ, picturæ, figuræ atq; icones, rebus & historijs, uetustisq́; monumentis plurimum afferre solent lucis, nos, nec hic lectori deesse uoluimus, immensis etiam sumptibus pro huiusmodi parandis adminiculis non parcentes. Nam si iuxta Plinij sententiam historia eiusmodi est, ut quoquo modo scripta sit, non solum prodesse uelit, sed & delectare, qua quæso uoluptate capietur lectoris animus, si simul uiderit ob oculos positam regionem, ciuitatem, ædificia, artificia, animalia, arbores, uetustates, facies insignium hominum, genealogias regum & principum pulchrè explicatas, de quibus texitur historia? Certe nisi stipes sit, inuitabitur pictura ipsa etiam ad historiæ illius lectionem diligentiorem, id quod multis accidisse, passim uiri fidedigni mihi retulerunt. Et tua Maiestas summarie uideat, qua ratione ego & docti uiri mecum ista exantlauerimus, en molimur in isto instituto nostro, nedum totam uetustatis faciem, quantula saltem hodie ex monumentis inueniri potest, exprimere, ut, qui olim gentium mores, qui ritus, quæ religio, quæ disciplina militaris, quæ ciuilis & domestica, quę initia & incrementa urbium, quæ earum facies, quæ monarchiarum & regnorum prima exordia, progressus, ascensus & descẽsus qui motus gentium & regnorum &c. fuerint, uerum & pari industria hic noster labor, omnium ferè recentium rerum continet explicationem, aut saltem mentionem aliquam in genere de eis fecit, quantum scilicet pro compendij nostri ratione opus fuerit. Quim enim omnia uno complecteretur uolumine? Manent cœlorum atq; terrarum situs, durant & flumina, lacus atq; stagna, & in multis prisca nomina adhuc incorrupta perseuerant, at in moribus hominum totaq; hominis uita & in conatu tanta facta est, & continuo fit mutatio, ut hodie collatione ueteris ætatis nouum planè seculum in terris uideatur natum, adeò mobilis & inconstans est homo ipse in omnibus operibus suis. Nulla ergo meo iudicio relatio utilior aut gratior esse potest, quàm hæc quæ ostendit quantum in humanis rebus mutare potuerit uetustas. Ex ea rerum inconstantia existimare etiam licet, quàm infirma sint hæc quæ in terris homines mirantur inter homines ceu perpetua ac semper duratura. Et ut ad tuæ maiestatis regnum ueniam, licebit idipsum in eo uidere, quod iam dixi Quis olim putasset, Sarmatiam, cuius bona pars est Polonia, quum adhuc pro magna parte Hercynia sylua obduceretur, incultaq; tam diu iaceret, in tàm amplũ florentissimumq́; abituram regnum, quale hodie est, & cui tua Maiestas summa cum laude post pientissimum patrem, atq; perpetua memoria ob rerum gestarum magnitudinem dignum præsidet, & summa æquitate, uirtute atq; humanitate moderatur? An non hic uidemus impleri id quod Daniel propheta uerissimè ex spiritu Dei dixit:

אל תא חו׳ מהשנא עדניא וזמניא מהעדא מלכין ומהקם מלכין יהא חכמתא לחכמין
Quod enim uidemus regna interijsse, & alia alibi multo angustiora surrexisse: Parum autem esset regnum aliquod dono Dei coalescere, crescere, multumq; dilatari, nisi & optimi illi contingant moderatores, qualis ex Iagellonum nobili familia uidemus Poloniam iam ad multos annos accepisse, ex quorum numero & successiõe, tua quoq; est Maiestas, in qua uidere licet, quanti sit momenti puerũ ab optimis parentibus, recte instituti formariq;. Nam quum integerrimi parentes tui, Sigismũdus sereniss. rex bonæ memoriæ, & Bona illustrissima regina, atq; laudatissima domina, uirtutibus, eruditione literarum, pietate & sanctimonia uitæ, clementia atq; humanitate conspicui & insignes essent, satagerunt ut & talẽ post se relinquerẽt successorem, in quo impleretur quod scribitur in Ecclesiastico: Mortuus est pater, quasi non mortuus, similem enim reliquit sibi post se. Sed redeo ad Poloniæ nobilissimum regnum. Cupiebam illud sicut & reliqua Christiani orbis regna exornare in isto libro picturis genuinis celeberrimarum, quas habet ciuitatum, in primis autem Cracouiæ, Sandomiriæ, Tharnouiæ, Petricouiæ, Proshouuitzæ, Gneznæ, Posnaniæ, Boleslauiæ, Vuarthæ, Lencitzæ, & similium, de quibus scripsi ad illustres comites, Castellanos & Palatinos, imperij tui amplissimos principes & illustres uiros, Andream scilicet comitem è Gorka, Castellanum & capitaneum Posnaniensem, Iohannem comitem à Tarnouu, castellanum Cracouiensem, Stanislaum comitem à Lasko, Palatinum Siradiensem, sed quia nihil missum est, nihil ferè noui quod antea non est euulgatum, hic potui obtrudere studiosis quibusq;. Tua ergo maiestas boni consulat, quæ hic de cultissimo regno tuo incultius fortassis atq; impolitius scripsi, quàm tanti regni excellentia & operis huius dignitas postulauit. Excusabit me, in primis apud tuam maiestatem, ac deinde apud candida atq; liberalia ingenia, iuuandi bonorum studia paratissimus animus, & propensa de omnibus bene merendi uoluntas. Bene ualeat tua Regia maiestas. Basileæ mense Martio, anno domini M. D. L.

Regni Polonici contracta descriptio. Sequens uerò tabula multo latius patet.

De regno & tota regione Poloniæ atq; adiacentibus minoribus prouincijs.

DOcet Polonicarũ rerum historia, duos uiros Lechum & Zechum à Iauan & filio eius Elisa progenitos uenisse in terras uastas & incultas, q̃ postea appellatæ sunt Bohemia & Morauia, ibiq; sua fixisse tabernacula. Zech9 loci amœnitate delectatus occupauit eam terrã. Lechus uerò p̃cessit cum suis uersus orientem & septentrionẽ, fixaq; sedem in terra ubi hodie est Slesia & Polonia. Porrò Russ nepos, uel ut alij putãt, germanus Lechi occupauit terrã, quæ de suo nomine appellationẽ Russię accepit, sicut à Lecho primũ totum Poloniæ dictum est regnũ Lechitarũ, quin & in hunc usq; diem Græci, Tartari, Besserabes & Rutheni Polonos uocãt Lechitas. Prima arx & sedes Lechi fuit Gnezna, q̃ adhuc in Polonia maiori extructa manet, sita in fundo plano, à cuius agri planicie regio ipsa Polonię q̃si Planię nomẽ accepit, quũ antea Sarmatia appellaret̃. Alij uerò dicũt Pole in Polonica lingua sonare planũ, q̃a tota regio ipsa uasta & plana est, plurimis obducta nemorib. & paucis intrinsecus fulta montib. Habitãs Lechus in Gnezna, gentẽ pace plus q̃ armis sibi cõciliauit, agriculturã coluit, populis urbes & loca assignauit. Habẽt autẽ Lechitæ qui & Poloni linguã cõmunem Sclauis, Vuãdalis, Bulgaris, Seruijs, Dalmatis, Croatijs, Bosnis, Bohemis, Russis, Lithuanis, Moscouitis & alijs populis circũcirca habitãtibus, nisi q̃d in uno quoq; populo, lingua suos habet dialectos. Est terra ipsa & glacialis, atq; ob id destituitur uino natiuo atq; oleo, qui defectus cõpensatur magno prouentu frumenti, hordei & pisarũ aliorumq; leguminũ: abundat pecoribus, carnibus, melle, lacte, butyro, cera, auibus, piscibus & fructib. Habet alleca ex portu Gedanẽsi, habet uros, bisontes, tauros, & eq̃s syluestres, onagros quoq; & omnis generis cornuta animalia. Mittit & uendit occidẽtalibus boues, cerã, ligna quercina & taxina, picẽ uarij generis, habet plumbũ in suo genere optimum, & satis maximã copiam. Est nanq; in ea sal minerale, quod ex terra eruit̃ & excidit̃ grandis molis & ponderis, habet quoq; sal per decoctionem collectum & factum, lazurium ex

Lechitæ. *Polonia unde sic dicta.* *Fertilitas Poloniæ.* *Sal minerale.*

rium ex montibus supra alias regiones pretiosæ bonitatis. Habet ferrum in plerisq; locis & cuprum in petris iuxta territoria Przemisliæ & Szanock, quod negligitur. Sub excelso rum uerò montium Sarmaticorum iugis, quę Tatri ab incolis uocantur, exciditur cuprum ex lapidibus in magna quantitate, habent plurimum argenti quod secernitur per seperatio nem: aurum in certis montibus & fluuijs reperitur, sed per incuriam non colligitur. Habet succinum de genere electri ex ripis mari Sarmatici. Habet ollas natura formatas, dum è terra extrahuntur & desiccantur, similes sunt ollis arte figuli factis, in cãpis scilicet uillæ Nochouu & in Paluky. Fodinas etiam sulfuris in aliquibus locis habet, balnea uerò natura lia nusquã habentur in Polonia. Sunt qui scribunt, olim bonam partem Germaniæ limitibus Poloniæ incorporatã fuisse, uidelicet quic quid extra Vistulã usq; Lubecum iuxta mare ponitur, ut est, Pomerania, Magnopolis, Vuandalia, Meidenburgum, Marchionatus, Slesia & Lusatia, quæ terræ sensim per bella & matrimonia dicuntur Germanicæ nationi accessisse, sicut & quædã tandem ad Vngariam & Bohemiam concesserunt.

Ollæ naturales.

De Palatinis Poloniæ.

LEcho ex humanis absumpto, filij eius & nepotes secundũ seniũ principabant, quorum tamen gesta & egregia facinora, scriptorũ penuria, uel tẽporum iniuria perierũt. Tota aũt stirpe Lechi sublata, proceres ac nobiles apud Gneznã de substituendo alio principe deliberãtes cõsenserunt, ut reiecto uoto subiectionis absq; principe libertatem sectarentur, & pro administranda unicuiq; iusticia ac obeundis Reipublicæ officijs, prout illa tẽpestate sat uidebaṫ, elegerunt duodecim Vuoyeuuodas, id est, Palatinos. Et is modus deligendi atq; hi proceres usque in nostrã ætatem permanet, non sine reipublicæ incõmodo. Nam isti officiales nunquã mutantur, etiamsi neglecto cõmuni bono priuatis cõmodis inhient, maiores suos spernant, subiectos loco administrandæ iustitiæ opprimant. Nam Poloni non ad annum ut in alijs nationibus, sed ad mortem officia Palatinorum, Castellanorum, Capitaneorum & Iudicum designant, quod in regni detrimentũ uergit, ut non crescat in immẽsum. Cæterum quo anno post diluuium princeps Lechus ingressus sit Poloniã, & quot seculis ipse & proles eius præsederit, item quanto tempore Palatini iura populis reddiderint, incertum est, nec ullis traditũ literis. Non enim doctos habuerunt uiros, sed magis coluerunt Cererem & Bacchum quàm castam Mineruam, atque ideo gesta eorum densa caligine pressa, in æternam clauduntur obliuionis noctem.

Vuoyuuadæ.

De electione Gracci, à quo

Graccouia est condita.

POst multos annos Lechitæ perosam habentes gubernationẽ Palatinorum, q̃d magis sua q̃ quæ regni erant curabant, requisierunt principem unum & rectorem, eligentes uirum solertem & strennuũ Graccum nomine, ad radices montiũ Sarmaticorum iuxta Istulã cõmorantem. Hic cum suis amabilis esset, erexit arcem habitationis suæ in colle Vauel, supra fluuium Istulæ sito, & ei ciuitatem adiecit, atque de suo nomine

mine Graccouiã appellauit, felicẽ agris & rebus secundis, nisi olophagus quædam belua (draconem uocant) plurima impedimenta intulisset. Rapiebat quidem è specu de submõ- *Gracconia ciuitas.*

te egressa iumenta et homines incautè oberrantes, rictib. horridis degluti?do. Quo malo afflictis, Graccus anxius condolẽs tria corpora iussit cotidie belluæ exponi. Nam his cõtenta, cætera non requirebat, quodcum graue esset persuasit, suapte natura, exponendis corporibus sulfur & cauma ignitum, cera piceq; inclusa admiscere & occultare. Belua enim tum naturali rabie, tum uoraci esurie exagitata, sine delectu oblatã prẽdã rapiebat atq; uorabat, sensimq; debilitata extincta est. Cuius rei simile exemplũ in Daniele propheta legimus. Fundata itaq; per Graccum Graccouiæ ciuitate & facta metropoli regni, paulatim incrementa accepit in ædificijs & habitatoribus, cœpit muniri altis mœnijs, propugnaculũ & altis turribus, atq; nostro æuo circũdata est uallis, aggeribus & fossatis aqua ueprib. & dumetis impletis. Fluuius Rudys circumgyrat totam ciuitatem, & agitat rotas molares ingrediturq; urbem per fistulas, & spargitur in omnes plateas. Habet aũt urbs ipsa septẽ portas & plurimas elegantes & splendidas ciuium ædes arcem in edito loco atq; celebre gymnasium. *Draconis uoracitas*

Ab altera uerò ripa Vistulæ locatur oppidum aliud, à rege Casimiro Casimira appellatum. Alluitur per circuitum Vistula fluuio, qui sub arce in duos riuos sectus, oppidum in modũ insulæ circumfundit. Quidam diuidunt Graccouiam in tres particulares ciuitates, quæ & singulæ sua habent prætoria. Vnam uocãt Cleopardiam, quæ à patre Slesiæ ceu surburbiũ adhæret Graccouiæ. Alteram appellant Graccouium, cui iuxta ripam fluminis supra collẽ sublimem imminet arx regia. Ex Graccouia pons ligneus transmittit ultra fluuium interitum Casimiri oppidum. Cæterę regni ciuitates non tam nitidæ sunt, ex maceria domus ferè omnes cõpositæ, pleræq; luto collinitæ. Plagæ regionis nemorosa, gens in uniuersum prudens, multaq; comitate in hospites. Bibacissimum genus hominum, ut totus septẽtrio; sed rarus uini usus, ignotusq; genti omnis uitiearum cultus. Factitia est tritico alijsq; generis seminum potio in usu est. Solum ferax, triticiq; abundans. Est & pascuis idoneum, armenta late pascũtur. Venatio multiplex, equus syluester, bos ferus, Vrum Romani uocãt. Plumbum duntaxat ex omnibus metallis fodiunt Poloni, & salem saxorum duricie, nullum'q; toto regno uberius uectigal. De quo infrà plura. Coquunt etiam salem, ut si fossilis deficeret, quem non semper habuerunt, cocto uterentur. Mellis copia tam ingens, ut non satis illis atq; Ruthenis loci supersit, quibus illa recondant. Arbores nanq; omnes & syluæ aluearibus mellificatium nigricant. *Casimira oppidum.* *Cleopardia.* *Bibacißimi Poloni.* *Mellis copia.*

De Gracci posteritate.

Graccus primus { Graccus filius senior. / Lechus filius iunior. / Vanda filia }

Graccus plenus dierum reliquit duos filios & unã filiam. Putant aũt eum præcessisse natiuitatẽ Christi annis quadringẽtis. Graccus senior suscipiens regnũ, interfectus est à fratre, qui regni cupiditate tenebatur, ob quod parricidium omnib. inuisus & cõtemptus est, mœroreq; confectus, breui mortuus est. Tunc Graccouienses Vandã sororẽ eorum pro domina & regina acceperunt, quam postea pro assecuta cõtra Teutonos uictoria fabulantur deis seipsam immolasse, & de ponte Vislam saliisse, atq; ab aquis suffocatã, cuius corpus uno *Quando Graccus fuerit.*

 milliario

milliario à Graccouia fuit repertum. Vnde fluuius in quo fuit submersa, dictus fuit Vandalus. & gens circa fluuium habitans, Vandalitæ. Hic fluuius, qui alio nomine Visla & Istula appellatur, labitur de alto in bassum cum fragore & sonitu, & initiũ sumens ex montibus Sarmaticis in ducatu Teschnensi, decurrit per mediũ Poloniæ ad mare Balticum, atque prope Gdanũ ruit in mare ipsum. Sunt & alij insignes & nauigabiles amnes in regione, quorum quidam in septentrionem, alij in austrum cursum instituunt. Qui proxime post Vistulam in mare Balthicũ exoneratur, est Chronus, qui hodie Niemen appellatur, oriturque ex palude oppidi Kopiolouu. Sequitur deinde Rubon, qui originẽ ducit ex Lithuania. Odera uerò à Ptolemæo Viadrus dictus, oritur in Polonia prope oppidum Odri & alius quidam famosus amnis Varta dictus, originem ducit ab oppido Cromolauu. Item Tyras qui Dniester uocatur, erumpit ex monte Sarmatico Bieszked in terra Primisliensi, sequestratque Daciam, quam uocant Bessarabiam & Valachiam à terris Russiæ. Aliud flumen Bug, Græcè Hipanis, emergit ex palude prope Olesco. Borysthenes uerò, quẽ uulgo Dnieper uocant, habet fontem suum in syluis & paludibus Moscouiæ.

Niemen flu.

Qualis administratio rerum fuerit in Polonia post Graccici generis extinctionem.

EXtincta Gracci familia, nouarum rerum studium fuit, nam ad 12. uiros, futurũ certe malũ denuo animum uertũt. Sed cum nihil æque molestum sit quàm im imperio habere socium, hinc factum creditur, ut uniuscuiusque libido cresceret, regnumque tot haberet inuasores, quot pari iure id impetere potuerunt. Hinc factiones creuisse, hinc diuina humanaque uiolata esse creduntur: dumque regnum ciuilibus dissidijs lacessitur, ultro se hostium quoque manibus exponit. Irruunt externi hostes in regionem, & omnia diripiunt atque uastant. Vuoyeuuodis minime repugnantib. Erat sub hoc turbine quidam Polonus, nomine Primislaus, disciplinæ militaris expertus, uirib. strenuus, ingenio astutus, ad quem populus tandem periculis suis prudens conuersus, ad regium accersunt decus, atque totius rei summam illi committunt, huicque Leskones nomen indiderunt, ob summã eius astuciam. Est enim Lesko uafer & callidus. Fuit aũt quintus regni gubernator post primum Lechum, & idcirco à quibusdã Leschtzeck appellatur. Post mortẽ eius factus est rex adolescens quidã, qui & ipse à Polonis uocatus est Lesco secundus, homo tẽperatus, sobrius, iustus, mansuetus & fortis: senio aũt confectus obijt relinquẽs post se filiũ, q Lesco tertius est uocatus, regnauitque summa prudentia, relinquens post se unum filium legitimũ Pompilium nomine, ex pellicibus uero reliquit uiginti filios. Pompilio designauit monarchiã regni, cæteris uerò distribuit regni prouincias, in magnam eiusdem regni iacturam.

Lesko rex.

Lesconis tertij filij	Pompilius & Popyel legitimus	Seminarius
	Boleslaus	Semouitus
	Casimirus	Semonislaus
	Vladislaus	Bogdalus
	Vratislaus	Spiziguтus
	Oddo	Spitz nerus
	Beruinus	Sbigneus
	Przibislaus	Sobeslaus
	Premislaus	Vissimirus
	Iaxta	Czessimirus
		Vislaus

In hos inquã filios partitus est pater terras maritimas, nempe Rugiã, Cassubiam, Pomeraniam, Dituuoniã quæ iam pro parte est Holsatiã, Sgorzeliciã, iam Brandenburgũ Miedziborzen, quæ nũc est Meidenburgũ, Lymam nunc Limburgũ, Bukouietz quam Teutones uocaut Lubec. Lukouu nunc Meckelburgũ, &c. Pompilius itaque quem Teutones Offerich uocãt suscepto regno colles & mõtes iuxta quos Graccouia est sita pertæsus, trãstulit regni sedẽ in Gnezam in planicie sitam: quam deinde spernens, nouas sedes inter lacus posuit, ac extruxit Crusuiczã, ub regni sedẽ constituit. Hic in uita sua nihil egregiũ edidit, solitus erat in omni exercitatiõe dicere, Vtinã me mures uorarẽt, utique omine mali, nam filiũ eius deuorarunt mures, qui Pompilius quoque apppellatus fuit. Relictus autẽ post patrẽ in ætate puerili, patrui eius administrauerũt regnũ, quoad ille adultus factus, uxorẽ duxerat. Tunc illum cõuiuia celebrantẽ, mero madentem, sertis coronatũ, unguentis delibutũ, crapula

Pompilius rex

pulas & luxu resolutũ, inuadunt mures de cadaueribus patruorum, quos ipse & uxor eius regina ueneno interfecerant, ingenti magnitudine egressi & in conuiuantẽ tyrannum, consortem eius & filios rabidis morsibus insiliunt, militum caterua nequaquam abigẽte, quoniam humano suffragio fatigato mures infatigati perseuerabãt, die noctuq́ꝫ. Extruũtur ardentes foci, & in medio eorum locatur Pompilius, cõiunx & filij: illuc aũt & mures per flammas transeuntes, parricidam rodere non cessabant. Ad aliud tandem elementum uentum est. In nauibus abducitur occisor patruorũ Pompilius cũ suis in stagni altitudinem, mures tamẽ incessanter secuti abductos & naues rodebãt, in tantũ ut aqua per foratis rimis ingressa submersionẽ minaretur, ideo nautæ timentes præfocationem ab aquis, deduxerunt nauem in littus, unde alia caterua murium occurrentes iuncta priorib. acrius infestabat. His uisis defensores diuinam ultionem cognoscentes, omnes fugerunt. Pompilius autem protectoribus nudatus, recepit se in turrim altiorẽ in Crusuicza, ubi mures rapido cursu ascendentes consumpserunt & uorauerunt duos filios, uxorem & facinorosum Pompilium. Ecce non est potestas aut consilium contra dominum: minuta animalia, imbelles mures Pompilium miserabiliter consumpserunt, quemadmodum pediculi uermes minores muribus Arnolfum Imperatorem, pulpa, carnibus ac uisceribus exesis, medicis ne quicquam proficientibus ad internitionem usque perduxerunt, solis cartilaginibus & ossibus relictis.

Murium rabies.

Mures deuorant regem.

Duces & reges à principe Pyast

per successionem propagati.

Post exesum à muribus Pompilium, indicta conuentione in regia Crusuicza, neglectis filijs patruorum Pompilij, elegerunt agricolam & quendã mellarium nomine Pyast, qui erat homo statura non alta, sed robusta, relictoq́ꝫ tugurio transijt ad aulã regiam. Hic fuit prima stirps regum usq́ꝫ prope ætatem nostrã in Polonia dominantium, terminata in Cazimiro secundo & Ludouico. Eiusdem stirpis rami sunt moderni principes Slesiæ.

Sequitur genealogia ducum

& regum Poloniæ, initio sumpto à Pyast homine plebeio.

Vna continua est successio descendentiū personarū in utracp pagina, figuris citra ultraq; ostendentibus filiorū ab uno patre descendentiū numerum, ut suprà in pagina, dextra, Henricus à Tartaris occisus, habet in altera pagina filios ad se p figurā relatos Vladislaum episcopum, Boleslaum caluum, Henricū ducem, &c. Numeri uerò certis personis supra positi, signant successionem & nomina regum, à Boleslao primo Christiano rege sumpto initio.

Prosecutio historiæ à Pyasto duce ad suos successores & posteros

DVx Pyastus rursū trāstulit regiā ex Crusuicza in Gnezā locū originariū. Quo mortuo, substitutus est in locū eius Semouitus filius eius, q regnū plurimū dilatauit: sublatusq;

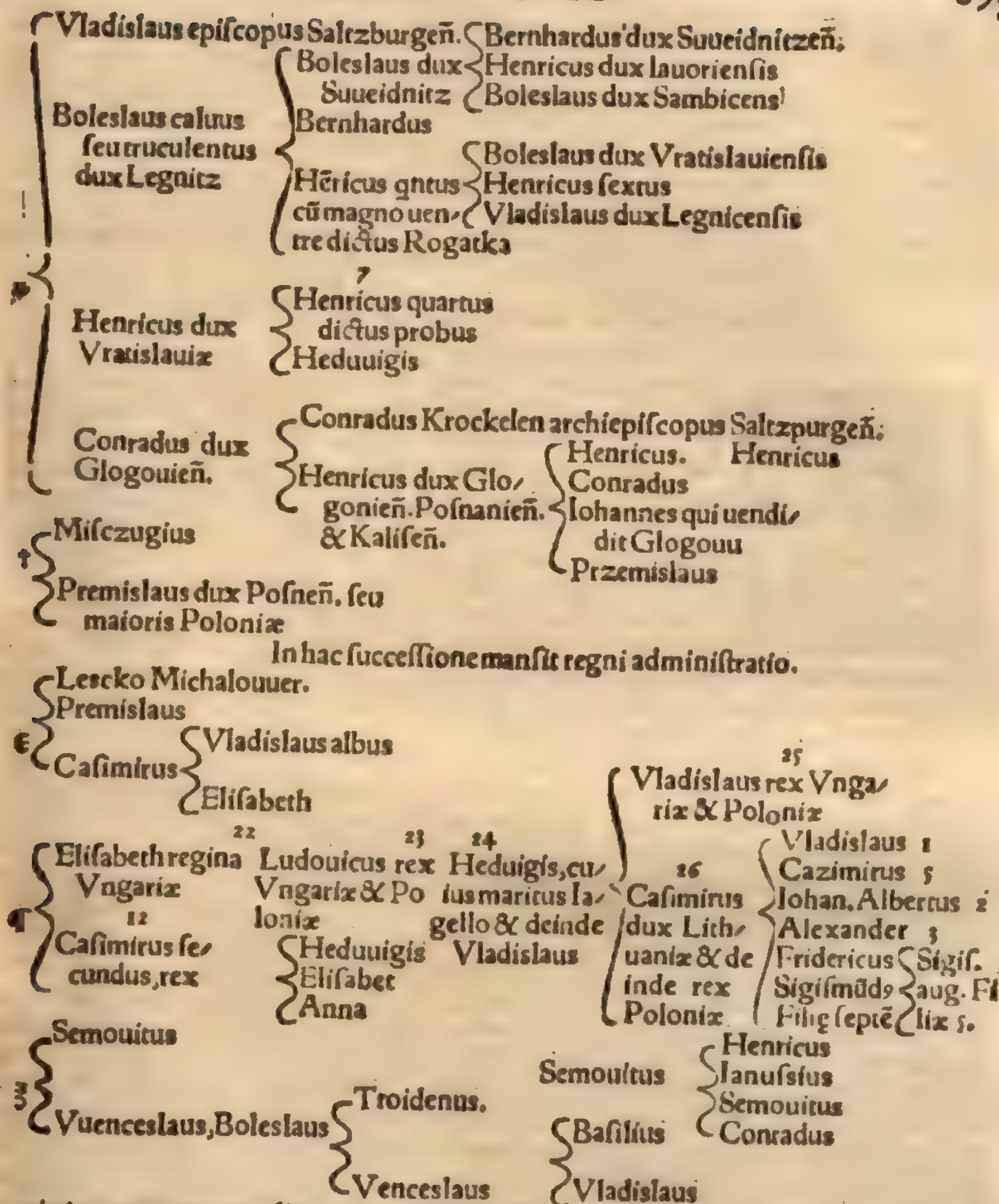

tusq; immatura morte reliquit unicum filium minorem nomine Lescko, idq; tempore Arnulphi Ro. Imperatoris & Michaëlis Imperatoris Grecorũ. Huius ducis tẽpore Christi fides fuit p̃dicata in Morauia per Cirullũ Metudiũ. Lescko adultus factus cœpit imitari paternas uirtutes, prudentiam liberalitatem & iustitiã, mortuusq; est tandem filio Zememislao relicto, qui ab auitis uirtutibus nõ degenerans, prudenter regno præfuit, quod & post se anno Christi 963. filio Myesko reliquit. Hic fuit decimusquartus gubernator Poloniæ, appellaturq; ab alijs Miezlaus. Cum que nullam sustulisset prolem ex septem pellicibus suis regni hæredem, monitus est à uiris catholicis, qui in eius curia uersabantur, ut relicta gentilitate Christum agnosceret datorem filiorum & consolatorem animorũ. Suaserunt etiam unius legitimæ coniugis matrimoniũ. Ille obsequutus optimo consilio, misit in Bohemiam pro filia ducis Boleslai sibi nubenda, poposcit eam in uxorẽ. Fuit autem hic Boleslaus occisor fratris sui Vuenceslai, qui pro sancto colitur. Non abnuit Boleslaus dare filiam, dummodo ille abrogato gentili ritu, Christi nomẽ tradat, cui consentiens Myesko, anno Christi 965. una & eadem die Gneznæ sacrũ baptisma suscepit, & cum uirgine Dam

Princeps Poloniæ fit Christianus.

brouuka matrimonium contraxit. Mandauit etiam per edictum, ut omnes in ciuitatibus, & uillis fractis idolis sacrum Baptisma susciperēt. Ipse uerò princeps mutato nomine uocatus est Mietzla9, erexitq; 9. ecclesias cathedrales in suo dominio, duas metropoles Gneznæ & Graccouiæ, cæteras suffraganeas, nempe Crutzuicieñ. Smogorzouieñ. quæ tamen translata fuit in Vratislauiam, Posnanieñ Plocensem, Culmeñ Camieneñ. & Lubeceñ. Genuit autem filium Boleslaum, qui anno 984. accepit Iudith filiam Geysæ regis Vngarorum in coniugem, & nuptias in Gnezna celebrauit. Suo tempore, nempe an. Christi 990. Vlodomirus dux Russiæ ducta uxore sorore Basilij et Constantini imperatorum Constantinop. suscepit Baptisma sacrū, confregit idola et templa eorum, iussitq; ut omnes Rutheni subditi sui fidem Christi acciperent, quod & Kiouiæ factum est.

Nouem cathedrales ecclesiæ.

Quomodo & quando Polonia ad regni dignitatem ascendit.

CVm anno Christi 999. Adelbertus episcopus à Prutenis propter Christū occisus fuisset, & corpus eius redactum per Boleslaum in Gneznā Otto tertius Ro. Imperator facto uoto, uisitauit limina diui Adalberti. Cui occurrēs Boleslaus princeps Poloniæ cū militib. suis, cōduxit eum magna pompa ac ueneratione in Gnezā, factaq; in ecclesia oratione, duxit eum in palatiū suum, & honorauit aliquot diebus mensis optimè instructis, & tandem dotauit & preciosis muneribus afferens scilicet uasa aurea, argentea, gemmas, monilia, equos, uestes, & pelles magni precij. Sic quoq; largitus est cunctis optimatibus principibus & aulicis Imperatoris condigna munera. Quod Imperator uidens aduocatis consiliarijs & principibus percontatus est quo genere renumerādi tantus princeps esset: num corona insigniendus, & regio nomine præmiandus? extollentibus autem cunctis regis propositū consulebant coronandū. Itaq; sequenti die accepto Boleslao, processit cum eo Imperator in ecclesiam, cōuocatisq; pontificibus, iussit eum in regem Poloniæ inungi & deductū supra sedem maiestatis, coronauit eum, atq; à sua suorumq; successorū Ro. Imperatorū obedientia, posterosq; eius reges Poloniæ perpetuo absoluit. Facta est autem coronatio Boleslai an. domini 1001. Hic rex gessit magna et uictoriosa bella cōtra Bohemos Russos, Brandenburgenses, Pomeranos et Cassubios. Coēgit Pomeraniā ad obediētiam ac deinde Prutenis bellū indixit, & ad tributa pendēda coēgit. Mortuus est tandem anno, 1034. erectis quatuor ferreis colūnis in quatuor limitibus regni sui, insignum adeptæ uictoriæ. Tunc electus est in regem filius eius Miesko siue Mietzlaus, sed qui ineptissimus erat ad gubernationem regni, quippe qui paternæ industriæ nihil habuit, ex muliebri pendens arbitrio, regebatur enim à consorte regina. Vacabat uentri, ocio, somno & uoluptati. Ea propter exteræ nationes per patrem subiugatę, ab obedientia eius recesserunt. Siquidē Brzetilaus filius ducis Bohemiæ, expugnauit rursus Bohemiā & Morauiā. Defecerūt etiā prouinciæ cis Albim, quas Boleslaus Imperio Polonorū restituerat. Ruthenos tamē defectionē meditantes in fide cōtinuit, Pomeranos etiā bello coërcuit. Mortuo Myetzlao filius ei Casimirus adolescens 20. annorum, probus, literis imbutus, non est electus in regem, quia Poloni timebant, ne patris inertiā sequeretur, matremq; haberet corruptricē, quæ pronior erat distribuendū officia Teutonis quàm Polonis. Quapropter coacta est excedere regno. Receptis ergo thesauris uetustæ gazæ Polonorum: unionibus, armillis, monilib. uasis cum geminis coronis, accepto etiam secum filio, indignata recessit in Saxoniā, ut Imperatori quæreretur iniuriā eiectionis de regno. Filius uerò interim Parisius operā dans literis, cōsentiēte matre delegit monachari, professus in Cluniaco, peruenit ad gradū diaconatus. Interim in Polonia omnia confundebantur & lacerabantur. Dux quoq; Bohemiæ ingressus, diripuit & exussit Vratislauiā, Posnauiā, Gneznā et alios uicos. Idem egit dux Russiæ, & aliæ nationes. Tunc Poloni resipiscentes mittunt ad quærendum & reducendū Kasimirum in regnum: & primum adeunt reginam in Brunsuuico, ubi quum didicissent filium monachum factum, non quiescunt, diuertunt ad Cluniacum, & cum lachrymis ruunt in collum Cazimiri, legationem Pontificum & Baronum Poloniæ exponunt, rogantq; ut abiecto religionis habitu, ad suscipiendum regnum cum eis in Poloniam redeat. Renuit ipse

Imp. magnifice susceptus in Polonia.

Boni patris iners filius.

Regina excedit regno.

Rex fit monachus.

nuit ipse & abbas eius, id posse fieri sine autoritate papæ. Quo audito, oratores Polonorũ rectà Romam contendũt, papã conueniũt, & miserabilẽ regni statũ exponũt, rogãt ut monachũ exire iubeat, & auitum regnũ possideat, uxorẽq; ducere cõcedat pro sustollenda prole. Papa habito consilio Cardinaliũ, cõcedit Cazimiro ut redeat in Poloniã, regnũ suscipiat & reparet. Polonis uerò iniũgit, ut successorib. S. Petri de quolibet capite, præter nobiles, usualẽ nummũ singulis annis soluerẽt. Restitutione Cazimiri impetrata, Cazimirus uenit in Germaniã ad Richsam matrẽ suam in Salfeld, ubi se parauit ad suscipiendũ regnũ, stipatusq; caterua equitũ Alemannorum, honorifice ingressus est Poloniam. *Monachus rursum fit rex.*

De Cazimiro tertio rege Poloniæ & filijs eius.

INgressus Cazimirus Poloniã, magno feruore parat se ad bellũ, inuaditq; hostes regni. Infeliciter tamen cõtra Brzetislaũ Bohemiæ ducem primo cõgressu pugnauit. Improuisè enim in syluis Bohemorũ attritus in Alemaniam cum reliquo exercitu se recepit, sed sequenti anno Bohemiã subiugauit, & ducẽ eius ad homagiũ cõpulit. Quosdã maleficos in regione in patibulũ egit, quosdã gladio ferije, quosdã manibus & pedib. mutilauit, singulosq; improbos deterruit. Et uenietes ad Gnezna anno Christi 1041. coronatus est, & accepit uxorẽ sororẽ Iaroslai ducis Rusiæ, factusq; est ex monacho rex & uxoratus. Coronato aũt eo, pax facta est per totum regnũ, solo Maslao tyrãno Plocensi resistente ei. Ad quẽ debellandũ processit cũ magnis copijs. Maslaus uerò habuit suffragatores Prutenos & Iatzuuingos gentiles, homines feroces, q in finibus Lithuaniæ iuxta Massouiã manentes, in bello non referebant pedẽ quin uincerent aut uincerenẽ. Maslaus itaq; confligens cũ Casimiro uictus est. Tunc regio Plocensis à Maslao Masouiæ nomen est sortita. Regnauit autẽ postea Casimirus in pace cunctis dieb. uitæ suæ, mortuus anno 1058. Reliquit tres filios & unam filiã Suuatochnã, quam duxit uxorẽ Vratislaus dux Bohemiæ. Boleslaus uerò filius senior coronatus in regem anno 1058. duxit uxorem principis Rusiæ filiã. Fuit ea tempestate Kiouia metropolis Rusiæ urbs insignis & ampla, uicis largis porrecta, ferax frumẽto, carne, melle & fœminis procerę staturę atq; speciosis. Fuit hic Boleslaus homo uita dissolutus, libidini expositus & publica regni pestis: quẽ dũ ob adulteriũ corriperet Stanislaus episc. Graccouieñ. et induratũ in facinorib. excõmunicaret, rex furiosus præsulẽ gladio in caput percussit et prostrauit. Quod audiẽs papa, coronã regno Poloniæ abstulit, & omnes ab obediẽtia regis absoluit. Deo aũt uindicante, rex paulo post in amentiã apud Vngaros, ad quos cõfugit, incidit & morte interijt. *Bohemia subiugatur poloniæ.* *Maßouia unde sic dicta.* *Kiouia metropolis.* *Polonia priuatur corona.*

Poloniæ regnum redigitur in ducatum.

BOleslao propter multa cõmissa mala expulso è regno atq; mortuo, Poloni suffecerunt pro eo fratrẽ eius ducẽ Vladislaũ anno Christi 1082. Is quanquã sibi usurparet titulũ regium, nõ tamen fuit coronatus, horrentib. episcopis apostolici mandati præuaricationẽ. Hic dux accepit uxorẽ Iudithã filiã Vratislai ducis Bohemiæ & iniusta decreta Boleslai rescidit, male ablata restituit, & oppressos à potentib. defendit. Mortua autem prima uxore unde sustulit Boleslaum filium, duxit alterã, Sophiam nomine, Henrici quarti sororẽ. Hic gessit magna bella contra Pomeranos & Prutenos rebelles negantes tributa & necantes aut expellentes præfectos. Intrauit quoq; Bohemiam & Morauiam, & afflixit eos atq; cum plurimis spolijs & captiuis reuertitur. Tandem senio confectus diuisit in uita Poloniã duobus filijs suis, Boleslao legitimo filio meliorẽ assignans partẽ, & Sbitigneo illegitimo dans Massouiã, maiorẽ Poloniam, Pomeraniã & Prussiã. Hæc prima sectio fuit regni Poloniæ. Mortuus est autem anno 1102. Illo tempore quando regnum Poloniæ desijt, regnũ Bohemiæ cœpit. Nam Vratislaus dux Bohemiæ datis muneribus Henrico quarto, obtinuit Moguntiæ in comitijs coronã anno Christi 1087. Duobus itaq; fratribus Poloniæ præsidẽtibus, Sathan omnis concordiæ & unitatis diremptor, *5 Vladislaus* *Sectio Poloniæ*

ti apud Imperatorem redderent hæreditatem, & ut quingentas marcas argenti singulis annis ad ærarium Cæsaris inferrent. Respondit dux Boleslaus, Ex restitutione fratris futurũ ciuile bellum & exterminium patriæ: sub imperatore uerò & tributis, nunquã fuisse regnũ Poloniæ. Fridericus hac responsione irritatus, cum magno exercitu ingressus est Poloniã *Fridericus Imper. inuadit Poloniam.* sed Boleslaus noluit ei congredi, sed partitis militibus ex locis iniquis hostes lacessere nõ cessauit, singula loca per quæ exercitus Imperatoris erat transiturus exussit, ut tam milites quàm equi eorum tabescerent, & consumerentur inedia. Sed & fluxus uentris exercitum Imperatoris inuasit, unde plurimi moriebãtur. Igitur turpe ratus Cæsar sic infectis rebus discedere, in hunc modum cum principibus Polonorum conuenit, ut fratrem eorum Vladislaum exulem in suos ducatus restituerent, & Imperatori 300. lanceas aduersus Mediolanũ mitterent. Vtraq; conditio acceptata est, ad diuturnioremq; pacem conficiendam, Fridericus Imperator affinitatem cum ducibus Poloniæ dando in coniugem Mietzlao Adelheidam neptem suam, iam enim prima uxor mortua fuit. Cum aũt Vladislaus de exilio redire cõstituisset, graui morbo correptus an. Christi 1559. animam exalauit, in Aldenburg sepultus. Post cuius mortem tres eius filij Boleslaus altus, Mietzlaus & Cõradus loripes ad promotionem Imperatoris per Boleslaum Crispum patruum Slesia dotati sunt.

Mouent duces Poloniæ expeditionem contra Prutenos.

Pacata Polonia tres fratres expeditionẽ fecerũt in Prussiam, superatoq; Ossa flumine, Poloniam & Pomeraniam à Prussia disterminante, adegerunt Prutenos ad petendam pacem, quam obtinuerunt, si modo monarchiæ Polonorũ quotãnis darẽt tributa, & baptismate abluerẽtur. Vniuersa ergo Prussia anno Christi 1164. fidem Christi baptisma suscepit, idola confregit, tributa Polonis soluere iurauit. Sed callide & dolose omnia, nam descendentib. Polonis, Pruteni oram Chelmensis & Mazouiensis inuadentes, homines, & pecora abduxerunt, & uillas combusserũt. Boleslaus itaq; cõmotus & uolẽs iniuriã dei & suã ulcisci, Prussiã cum magna ui ingressus, obuia quæq; deuastauit. Et habens 4. Prutenos in suo exercitu q profugerãt ad eum olim ex Prussia, quib. ex longa cõseruatione bene fidebat, hi antecedebãt & deducebant exercitũ Polonorũ, sed corrupti fuerunt clam munerib. Prutenorũ, ducentes Polonos ad loca bituminosa & angusta, insilientesq; in eos ex insidijs Pruteni, inclusos Polonos iaculis urserũt, ut nec progredi nec referre pedẽ possent: ubi & Bolai frater Henricus sagittis cõfossus interijt. Pauci admodũ cũ ducibus Boleslao & Vuyetzlao de malignis locis euaserunt, & reuersi sunt in Poloniã, deplangẽtes mortẽ Henrici. Tunc in locũ eius & ditionẽ substituerunt iuniorẽ natu Cazimi rum, cui pater nullã assignauerat sortẽ. Mortuus tandẽ Boleslaus Crispus, legauit testamẽtum filio suo unico Lesckoni anno 1173. Conuenientes aũt Myetzlaus, Casimirus & nepotes eorũ Boleslaus altus, Myetzlaus & Conradus Slesiæ duces, de cõsilio procerũ & prælatorũ elegerũt in monarchã Myetzlaũ maioris Poloniæ & Pomeraniæ ducẽ, atq; Gracco- 9 uieñ. arcẽ cũ tota ꝓuincia adiecerũt. Sed is se nõ gessit ut ꝑdecessor eius, tyrannidẽ passim exercẽt subditos. Ex magna ꝗq; opũ affluẽtia & copiosa prole in fastus deductus est. Habuit em 5. filios et plurimas filias, quas locauit ducib. Bohemiæ, Saxoniæ, Lotharingiæ Pomeraniæ & Rugiæ. Et cũ intolerabilis esset eius tyrannis, substituerũt in locũ eius iuniorẽ fratrẽ Casimirũ, fecerũtq; eũ monarchã. Quod cũ Myetzlaus ægreferret, generos suos inuocauit pro auxilio, sed illi alijs occupati negocijs, officiũ detrectarũt. Quin & Pomerania ulterior & citerior in Casimiri obedientiã uenerũt. Est aũt ulterior Pomerania, cui dux Ca- 11 simirus Bugslaũ nobilẽ uirũ ꝑfecit: citerior uerò cuius metropolis Gedanũ nuncupatᷣ, cui Samboriũ Masouiæ comitis filiũ ꝑfecit. Hi tẽporis lapsu infideles dominis suis, prædictarũ prouinciarũ principatũ sibi usurparũt. Exclusus Myetzlaus senex à suo principatu, cõtulit se in Slesiã, ubi cũ uxore & trib. filijs sua magna rerũ penuria uitã egit, mittẽsq; ad fratrũ Casimirũ, rogat ut eum in sua restituat. Motus misericordia Cazimirus, clã egit ut ille breui totũ suũ ducatũ recuperet, nec eo cõtentus, ad repetendã monarchiã aspirare cœpit. Mortuus est Casimirus an. 1194. subito, hausto poculo, incertũ morbo ne an ueneno, quod mulier quædam, ut fertur, ad Venerẽ ipsum inflammando propinauit. Ad substituendum 12 uerò nouum principẽ, conuenerũt primores Poloniæ, & eligunt Lesckonem natu maiorẽ ducis Casimiri in monarcham, qui albus olim uocatus fuit à cesarie alba. Quod ægreferens

Ossa flu.

Prußia fidẽ suscipit dolose.

Strages Polonorum in Prussia.

Myetzlaus.

Casimirus.

Lesko albus.

Insigniores Poloniæ ciuitates post Graccouiam.

In minori Polonia: Sandomiria, Vislitza, Sondetz, Tharnouu, Proshouuitz, Petricouia, Skarmitzss, Krosſno

In maiori Polonia: Gnezna, Posnania, Vuartha, Lencitza, Sroda, Calisſ, Colo, Zuijno, Bolesſlauu, Vnieiouu, Brzezinij, Siradtz

Quando & quomodo inuenta fuit fodina ſalis in regno Poloniæ.

DVx Boleslaus decimusquartus in numero à primo rege Boleslao, homo uirtutibus adornatus præfuit Poloniæ annis 37, fuitꝙ ſub eius imperio Polõia uarijs incommodis & maximis bellis, externis & ciuilibus uexata, & mortuus eſt anno, 1274. Dum iſte rempub. adminiſtraret, ſal in locis ſubterraneis repertum eſt, primisꝙ initijs lapidum more extractum eſt in loco cui hodie in Bochnia nomen, quatuor diſtans à Graccouia milliaribus. Bochnia. Dein alia fodina ſalis inuenta eſt, Vuielitzka nomine, 5. diſtans à Graccouia milliarib. eſtꝙ hoc tempore frequẽtior Bochnia ipſa. Sal autem ſemel repertum durat, & multis effoſſum cauernis perpetuas diuitias oſtendit. Sunt autem lapides quando eruuntur nigri, priuſquã per ignẽ depurentur, danturꝙ ſic impuri pecoribus. Qui autem deputari ſunt, tunduntur inſtar farinæ aut aluminis albi, eſtꝙ ſal durabile, nõ diffluẽs ſicut coctum. Eſt locus prior in plano pauculis ſed à longe, nec ſaxoſis ſeptus collibus, cui oppidum ſuperædificatum, eo tribus in locis à luce quadrangularia foramina, 130. cubitorum ad ima in profundũ ducunt: itur dehinc 100. & ultra cubitis in plano meatu ubi ſecundũ eſt ad ima 90. cubitorum foramen, iterumꝙ poſt planum meatum ad uſꝙ tertium totidem cubitorum per deſcenſum foramen: reliquum iter per ſcalas interiectis tamẽ multis per planum meatibus in diuerſas cauernas non eadem profunditate ſitas tendit: ibi ſal ingentium ſaxorum ſpecie exciſum exſecatur dehinc in æqualia fruſta, quæ bancos appellant operarij, funibusꝙ extrahũtur. Banci. Per primum itaꝙ quod à luce eſt foramen, in funibus penduli homines demittuntur, reliquum iter per ſcalas deſcendẽti emetiendum eſt. Totus tamen deſcenſus, unius horæ perficitur ſpacio: deſcenditur atꝙ laboratur ſæpe cũ periculo. Itur itaꝙ perpetua ſpe in profundum per fodinas, nec unquam theſauri reperti finis apparet. Aqua niſi quæ deſuper à luce penetrat, nuſquã reperitur, ut cunꝙ ab extraneis intemperies fuerit intra montes eadem qualitas habetur.

Ducatus Graccouienſis uario ordine inter principes Poloniæ iactatus eſt.

POſt Boleslaum pudicũ res tutandas ſuſcepit Henricus cum barba, & poſt eum ſertur Leſcko niger ad rempub. regendam aſſumptus. 15 Hic bellum grauiſsimum cum Cõrado Mazouiæ principe & ſocijs geſsit. Henricus cum barba. Hic tanto Teutones proſecutus eſt affectu, ut habitu atꝙ moribus ſe illis conformare non dubitarit. Exceſsit aũt humanis añ ſalutis milleſimo ducenteſimo octuageſimo nono. 16 Succeſſit ei Boleslaus Mazouiæ dux ſenatus aſſenſu, ſed pauliſꝑ rerũ potitus monarchia eſt pulſus. Leſcho niger. Huic ſucceſſit Hẽricus dux Sleſiæ & Poloniæ cognomẽto probus, cui ꝓ monarchia uarij cũ Vladislao motus. 17 Mortuus eſt aũt anno milleſimo ducenteſimo nonageſimo, ſumpto ueneno per Sleſitas ſubminiſtrato. Henricus 4. Deſignauitꝙ priuſquã moraretur, ducatũ Vratislauienſem Conrado Glogouienſi, patruo ſuo. Sed quum ciues Vratislauienſes ſibi eligerent Henricum quintum Legnicẽſem, filium Boleslai ſæui Cõradus excluſus omni conamine repetebat principatum ſibi ab Henrico quarto deſignatũ & legatum. Ducatus Vratislauien. Et quũ aperto Marte nihil efficere

poſſet.

possset, substituit quendã nebulonẽ, qui familiaris erat duci Henrico Lutkonẽ nomine, cuius tamẽ patrẽ dux Henricus occiderat, & ob id ille clàm amarũ animũ erga principẽ ferebat. Hunc itaq; Lutkonẽ aggressus dux Conradus, eum in necem aut captiuitatẽ sui principis Henrici quinti pellexit. Vnde occasione nacta Lutko, dominũ suum ducẽ Vratisl. & Legniceñ in balneo ad fluenta Oderæ, prope castrũ Vratislauieñ, repertũ, anno 1293. captũ ex balneo nudo corpore traxit, & equo imposuit Cunctis aũt familiarib. nudis fugientib. unico qui ducẽ corpore suo tutabat, uarijs uulnerib. cõfosso & interfecto, ducẽ Henricũ
Dux carceri angusto includitur. supiecto pallio uehemẽti cursu abduxit, et Cõrado duci Glogouiẽsi obtulit. Cõradus uerò in carcere tetro in uas ferreũ augustũ inclusit, ubi nec sedendi, neq; iacẽdi, sed ægre herẽdi facultas erat. Duo foramina & hæc parua & breuia, unũ ad inspirandũ et cibũ capiendũ, aliud ad egerendũ in uase erãt: hic p tẽpus semestre q̃ detinebat inclsus, scapulæ & fœmora eius sanie uermib. scaturiẽtia defluebãt. Mortẽ ergo & crudeles passiones euasurus, coactus fuit facere qcquid Cõradus uoluit. Dimissus aũt nunquam ad pristinã sanitatẽ usq; ad mortẽ restaurari potuit. Anno millesimo ducentesimo octuagesimo nono Cazimirus Oppolieñ, dux nõ bello uict9, nec aliqua necessitate coact9, dominio Vuẽceslai ducis Bohemię nõdũ in regẽ euecti et coronati se subiecit, et uasallũ Bohemorũ se fecit. Mortuo uerò Hẽrico duci Graccouiẽse, duo eius ducatus diuisi sunt inter duos duces, nã ditio Grac-
18 *Premislaus.* couiẽsis obuenit Premislao, & Vladislaus Loketek adeptus est principatũ Sandomiriæ.

Ducatus Poloniæ rursum in regnum sublimatur

CVm proceres & prælati regni Poloniæ præclaras suorum regum imagines, tum res à se pace et bello gestas, tum deniq; scissionẽ & in plures ducatus regni distractionẽ contemplati sunt, uisum est cunctis, unum sibi ex multis Poloniæ deligere principibus & in regem constituere, qui in qui in unum corpus distracta regni colligeret, salutẽ & pacẽ subditorum procuraret, & à singulis coleret atq; uenerarẽ. Anno itaq; 1295. mense
19 *Premislaus rex.* Iunio principẽ præclarissimũ moribus & institutis heroicum Premislaũ secundum maioris Poloniæ & & Pomeraniæ ducem (iam enim mortuus erat dux Pomeraniæ Misczugius) in regẽ & consortem suam Richszã reginã Poloniæ elegerũt, unxerũtq; et coronauerũt in Gnetznẽsi metropolitana ecclesia. Verũ ipsius in regale soliũ sublimatio inuisa fuit ducib. Poloniæ, qui fremebant, Przemislaum se anteire regali gloria. Conspirarũt etiã in eũ marchiones Brãdenburgẽses, & rege in carnis priuio absq; custodia solatijs dedito, per noctiũ tenebras & syluarũ abdita uenerunt & insilierũt in regẽ & in milites eius, crudelissimaq; morte extinxerunt & abierunt. Vix erat
Premislaus interfectus. Przemislaus annorũ 38. et regnauerat mensib. 7. dieb. 11. Tũc proceres elegerũt Vladislaũ Lockteck ducẽ Cuyauiæ Casimiri filiũ qui credebat unus esse, q distractũ regnũ ad unius corporis reduceret cõpaginẽ. Auctoritate ergo electionis, omnes ducatus castra & ciuitates in obedientiã & ditionẽ cõcesserunt, paucis exceptis. Sed cum in uitia publica prolaberetur, uirginum & ingenuarum matronarũ pudicitiam uiolenter prostitueret, nec reformationẽ promissam exequeretur, proceres anno 1300. conuenientes, electionẽ eius tanquam perniciosam abrogauerũt, & Vuenslaũ regẽ Bohemiæ in regem Poloniæ elegerunt, atq; Gneznæ inunctũ coronauerũt. Is aũt duxit uxorẽ Richsam filiam unicã Premislai primi electi regis, unicã regni Poloniæ hæredẽ. Cumq; in regnũ Bohemiæ rediisset, & implicaretur bello Vngarico, ac deinde Albertus Ro. rex Bohemiã & Morauiã affligeret, Vladslaus Lockteck clàm insinuauit se in Poloniam, & ab amicis adiutus quædã castra obtinuit. Interim rex Vuẽceslaus in morbũ incidẽs, mortuus est anno 1305. Tũc Lockteck paulatim ducatũ Graccouiensem in obedientiã recepit. Interim Poloni bipartiti, quidã nobiles scilicet maioris Poloniæ, Posnauienses et Kalisienses exacerbati contra Vladislaũ Lock. sibi in principẽ elegerunt Henricũ ducem Glogauiensem, Conradi ducis filium, natum ex

Salomea forore germana Premislai regis Poloniæ, Reliqui uerò Poloniæ Vladislao Lok 21
tek regnū innouarunt. Et hic Vladislaus ubiq; Henricū expugnauit. Deinde gesšit pluri- Vladislaus
ma prælia cum Dominis Teutonicis propter Pomeraniam & ciuitatem Gdanensem, quā Loktek
Domini Teutonici retinuerūt usq; ad annū Christi 1466. Maiori itaq; Polonia unā monar
chiam & dominium Vladislai Loktek per mortē Henrici ducis Slesiæ & Glogouiæ re-
deunte cœpit idem Loktek cogitare de coronatione sua & recuperatione Pomeraniæ. Mi
sit ergo ad Rom. pontif. Auenionem pro sua coronatione, & impetrauit, ut anno 1320. in
ecclesia Graccouiensi coronaretur: ab eoq; tempore. Graccouiensis ecclesia iure coronan- Graccouia fit
di Poloniæ reges primùm dotata & priuilegiata est. Cōmuni etiam edicto sancitum est, ut metropolis
castro Graccouiense uelut arce firmissima corona aliaq; deponantur et obseruentur rega Poloniæ.
lia, quæ in Gneznensi rure hostilem inuasionē ne quicquam prohibere ualente, tute serua
ri non poterant. Habuit autem rex iste filium Cazimirū nomine, cui Lithuanorū princeps
dedit filiam uxorem. Et cum Lithuania aurum & argentum non haberet, accepit dux om-
nium captiuorū, annis superioribus abductorum, ex Polonia restitutionem pro dotalibus.
Sponsa uerò ueniēs Graccouiam, baptisata est, & Anna uocata, sicq; pax composita inter
Polonos & Lithuanos Deinde uertit se contra marchionē Brandenburgeñ. qui iniuste uē
diderat Pomeraniam Cruciferis, occiderat Primislaū primum regem, deuastauerat Polo- Grauissimum
niam, &c. Depopulatus est ergo terram eius citra & ultra Oderam usq; ad Franckfordiam bellum.
& onustus præda rediit in Poloniam. In ea expeditione multa fœda peracta sunt, 140. uillæ
cum suis ecclesiis combustæ, quatuor monasteria igne supposita, impuberes & senes cæsi,
& plusq; sex millia animarū in miserabilē captiuitatē abducta. Deinde habuit an. 1331. ma
ximam pugnā contra Cruciferos, in quo uictoriā quoq; obtinuit, cæsis 40. millib. hostium.
Durauit hæc pugna ad horā diei nonā, cum in ortu solis incœpisset. Mortuus est uerò an.
1333. cū 12. annis regnasset. Ioan. rex Bohemiæ tūc morabat Vratislauiæ, defecerūtq; ad eū
duces quidā. Quin Iohan. dux Glogouieñ, uēdidit mediā partē ducatus regi Bohemiæ: q
rex cum exercitu in Glogouiā ueniens, alteram partem in suam redegit ditionem. Primis- Tota Slesia de
laus uerò nunquam regi Bohemiæ subiici uoluit, atq; ideo ueneno absq; prole sublatus est. ficit ad Bohe
Henricus quoq; frater eius ob hoc grauamen mortuus est. Deinde rex Bohemiæ Ioan. co mos.
mes Lutzelburgensis traxit ad se ducatū Vratislauiensis non sine magno detrimento re-
gni Poloniæ. Sed & Vladislaus dux Legnicēsis subiecit anno Christi 1322. ditionem suam
coronæ Bohemiæ. Postea anno 1327. defecerunt omnnes duces Slesiæ à rege Poloniæ, à cu
ius tamen sanguine descenderant, & præstiterunt homagium regi Bohemiæ, nō ob aliam
causam, q̃ quod ipsis incōsultis Vladislaus Lokteck coronā accepit. Post Vladislaum re-
gē electus est Cazimirus filius eius in Poloniæ regē, regnauitq; annis quadraginta. Hic ex 22
omnibus regibus & principibus quos unquam Polonia habuit, regnum Poloniæ magnifi Cazimirus
cauit, templorum, castrorum, ciuitatum & curiarum uaria structura. Solum in hoc culpatur rex.
quòd in commessationes & uenerem intemperatus fuit.

Polonia & Vngaria sub uno rege.

POst mortē Casimiri, Ludouicus rex Vngariæ, nepos ex sorore Casimiri eligit in re 23
gem Poloniæ, atq; coronatur in Polonia anno 1370. præfuitq; regno annis 12. Mor Ludouicus rex
tuus aūt reliquit duas filias, nempe Mariā, quæ eo uiuente fuit desponsata Sigismū
do marchioni Brandenburgensi, & Heduuigim promissam primo Vuilhelmo du-
ci Austriæ. Conuenientib. uerò Polonis, de electione regis dissenserunt. Quidā abiecerūt
Sigismundū marchionē, & uolebant habere Heduuigim: alii uerò uoluerūt habere Semo-
uitū ducē Mazouiæ: sed negocio suspenso, interim Sigismundus & Semouitus grassabant
in terra, donec tādē missa fuit Heduuigis filia iunior Ludouici cū copiosa frequētia regni
Polonici & Vngarici, qui procurarunt illā inungi, cōsecrari & coronari, tributa ei plena fa 24
cultate regnum Poloniæ administrandi donec quispiā principum in regē Poloniæ coronā Heduuigis regi
dus ipsi adiungeret. Vuilhelmus dux magnus Lithuaniæ, q explorată habēs uirginē Hed- na.
uuigim regnum Poloniæ administrare, ad procandū eam suo connubio anno 1385. fratres
suos misit cum muneribus, etiā quum adhuc infidelis esset. Fuit gens Lithuanorum annis Lithuanorum
superioribus adeo obscura & contēpta apud Ruthenos, ut principes Kiouiēses ab ea sola paupertas.
perizomata & subera ob egestatem et soli sterilitatē in signū subiectionis exegerūt, donec
Vithenes

Vithenes dux Lithuanorum sumptis uirium incrementis negaret tributum, quin & iugo principibus Rusiæ iniecto, eos adegerit ad tributa sibi pendenda. Terminatur Lithuania ad Mazouiam, Prussiam, & Samogetiam, & uersus plagam orientalem contingit Moscouiam, à meridie uerò iungitur Roxolanis. Metropolis Lithuaniæ uocatur Vilna, ubi polus septentrionalis attollitur quinquaginta septem gradibus.

Vilna.

Genealogia eorum principum

Lithuaniæ qui ante centum annos fuerunt.

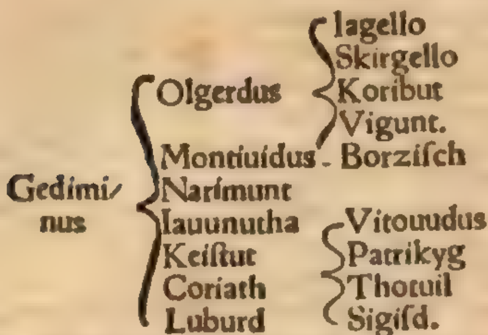

Iste ducta uxore filia regis Poloniæ, factus est rex Poloniæ, appellatusque post susceptũ baptisma Vladislaus.

Iagello infidelis laborat pro Polonia.

Iagello dux magnus Lithuaniæ exploratum habens uirginem Heduuigim regnum Poloniæ administrare, ad procandum eam suo connubio anno 1385. fratres suos misit cum muneribus, & illi intromissi ad reginam dixerunt: Si dominum nostrum Iagellonem accipere dignaberis, spondet ille suscipere fidem Christi cum omnibus Lithuanis, omnes captiuos ex Polonia sublatos dimittere, terras suas regno Poloniæ perpetuo unire. Offert se terras Pomeraniæ, Culmens. Slesiæ & alias quascunque à regno Poloniæ alienatas recuperare. Ea legatio reginæ parum grata, prælatis uerò & baronibus accepta fuit: quod per hoc mediũ Poloni securiores fierent ab incursionibus exterarum nationum, ac deinde magna multitudo hominũ ad Christi cognitionẽ perueniret. Ad arbitriũ tamẽ reginæ Vngariæ matris Heduuigis negotium istud reiectum est. At illa respondit, se contentã fore, ut proceres regni Poloniæ pro republica fidei Christianæ & regni Poloniæ, quæ meliora amplectantur. Quod præsentiẽs dux Austriæ Vuilhelmus, cui Ludouicus rex Vngariæ Heduuigim dandam in coniugem deuouerat, omnem mouit lapidem, ut Iagelloni præriperet prædam, sed frustra omnia, etiam cum Heduuigis illum amaret.

Infidelis dux Lithuaniæ peruenit ad regnum Poloniæ, fitque rex & Christianus.

Anno domini 1386. Iagello magnus dux Lithuaniæ cum fratrib. suis atque grandi comitatu uenit Graccouiam, adiẽsque reginã, obtulit illi munera, & paulo pòst in articulis fidei catholicæ edoctus, baptisatus, & Vladislaus appellatus est: fratrib. uerò eius, qui secũ uenerant Vigunthο Alexãder, Corigalloni Cazimirus, Suuitrigelloni Boleslaus nomina imposita sunt. Eadẽ etiam die nuptias celebrauerunt, terrasque Lithuaniæ, Samagetiæ & Rusiæ regno Poloniæ perpetuo inscripsit ac incorporauit: deinde in regẽ Poloniæ unctus & coronatus est. An. Christi 1387. rex Vladislaus gentẽ Lithuanicã ab idololatria reuocaturus, sumptis secũ regina, duce Mazouiæ, & multis uiris regiosis atque episcopis ingressus est Lithuauiã, & adduxit plebeios homines ab errore idololatriæ, extinxit sacrũ eorũ ignẽ, diruit idolorũ tẽpla & altaria, excidit syluas, interfecit serpẽtes quos adorarũt, atque sublato toto paganismo, edocebat gentẽ articulus

14 *Vladislaus rex*

Lithuania ad Christianismũ conuertitur.

articulos fidei & orationẽ dominicã, ac postea fecit eos sacra unda baptisari. Largiebatur quoque pius rex singulis qui erant ex populariũ numero post susceptũ baptisma, ex panno de Polonia adducto nouas uestes, qua prouida liberalitate effecit, ut natio illa rudis & pannosa, lineis in eam diem cõtenta, fama huiusmodi liberalitatis uulgata, pro consequendis laneis catervatim ad suscipiendũ baptisma ex omni regione accurrebat. Fudauit deinde rex Vladislaus in Vilna ecclesiã cathedralẽ, principalemq́ aram, in loco ubi ignis perpetuus erat cõstituit. Terram aũt Lithuaniæ germano suo Skirgelloni tanquam supremo duci Lithuaniæ regendã cõmisit. Anno 1392. Vitouudus in magnũ ducem totius Lithuaniæ præfectus est, hac scilicet cõditione, ut terras Lithuaniæ pro rege & regno Poloniæ fideliter teneret. An. 1399. Heduuigis regina Poloniæ mortua est in puerperio. Post mortẽ eius nulla prole extãte, rex Vladislaus electionẽ metuẽs, totus ad regressum in Lithuaniã spectabat. Proceres aũt regni, regẽ fluctuantẽ aliam hæredẽ regni Poloniæ, Annã Vuilhelmi comitis Ciliæ filiã superesse docuerũt, quã illi Anna Cazimiri secũdi Poloniæ regis filia pepererat: ad quã procandã extemplo ad Ciliã misit, & ad se adduci anno 1400. Graccouiam fecit. Et quoniã uirgo illa nullã præter Alemãnicã nouerat linguã, ordinatione regis propè 8. mensib. Polonico idiomate imbuebatur: quod postq́ intelligere didicisset, regio thoro cõiuncta est quamuis rex moliebatur eam reijcere quod parũ præstantis formę sibi appareret. Coronata tamen fuit. Anno 1400. Vladislaus rex Poloniæ studiũ generale in ciuitate Graccouiẽsi erexit, cuius fundationem Heduuigis regina dum uiueret maxima instantia, procurabat accersitisq́ doctorib. & magistris ex uniuersitate Pragensi, assignauit eis census in exactionib. et teloneis, deputabat quoq́ prælaturas & & prębendas. Quod studiũ etsi per Cazimirũ secũdum regem Polonię ordinatũ, priuilegijs papę, regis Cazimiri præfati & ciuitatis Graccouiensis munitũ & dotatũ, collegiumq́ in Cazimiria oppido muro erectũ fuit, non tamen usq́ in illum diem consummatũ fuit. Post ista rex Vladislaus cum fratrib. Teutonicis usq́ ad annũ 1410. gessit bella, tãtã'q́ audaci a utrinq́ pro alieno imperio pugnatũ, quantũ suum cuiq́ retinere negociũ fuit. Nouissime uerò infensis animis omni parte concursum clamores maximi editi & aliquandiu ancipiti Marte pugnatũ, donec tandẽ Germani cæsi, Sarmatis reliquerũt cruentã uictoriã, ceciderũt eo pręlio 50. milliũ hominũ. Anno 1416. Vladislaus tertiã accepit coniugẽ, qua mortua ad 4. connubiũ trãstulit, anno scilicet 1422. genuitq́ ex ea uxore, Sophia nomine, Vladislaũ & Cazimirũ paulo post mortuũ, deinde Cazimirũ alterum. Mortuus est aũt senio confectus anno 1437. Successit filius eius Vladislaus, infelice omine ad Vngariæ regnũ postulatus, quod non nisi difficultate atq́ negotio & inuitis Polonis adeptus & coronatus in Alba regali, ubi iam & Alberti filius Ladislaus coronatus fuit. Vladislaus uerò cõgregato exercitu anno salutis 1443. pertrãsijt Romaniã usq́ Macedoniã, instituitq́ graue Turcorũ certamẽ, ex quo tamen se uiriliter excussit, & cũ magna laude primã illam in Turcas expeditionẽ cõfecit. Deinde anno 1444. Vladislaus cum nouo exercitu à Segedino copias mouit ad urbem Nicopolim, quæ humilis est ciuitas, cuius præsentia famã diminuit, licet sit metropolis in Bulgaria, ubi rege statiua tenente, Palatinus Transalpinæ Valachiæ (qui & Dracula dicitur) ad eum uenit, monuitq́ ne cũ Turca congrederetur, qui in magna ueniebat multitudine. Vladislaus forti animo pergens, peruenit ad Varnã, ibiq́ in pugna interijt an. regni sui in Polonia decimo, regni aũt Vngariæ quarto, ætatis suæ anno 21. Victus in acie, nusquã amplius in terris uiuus neq́ mortuus apparuit. Occiso Vlasdislao, Cazimirus dux magnus Lithuaniæ, frater Vladislai anno 1415. postulatus est in regẽ. Et cum apud Lithuanos morã faceret, Boleslaus Mazouiæ princeps in regem electus est. Hæc dum Cazimiro palàm fiunt, electioni nuper de se factæ cõsensit, properecq́ in Poloniã uenit. Postea anno millesimo quadringentesimo quinquagesimo tertio, idem Cazimirus in regni sociã asciuit Elisabethã filiã Alberti, Romanorũ Vngariæ et Bohemiæ regis ac ducis Austrię, Ladislai Vngariæ & Bohemiæ regis sororẽ, ex qua sustulit multos filios & filias, q usq́ ad tẽpora nostra gubernaculũ regni tenuerũt in Polonia. Huic Cazimiro cũ ordine Teutonicorũ an. fermè 14. sæpius alternãte fortuna, uaria bella fuere, donec tãdẽ uniuersã Prussiã adeptus est. An. 1492. idẽ Cazimirus sensim ex fluuio uentris

In Vilnã ecclesia cathedralis

Gymnasium Graccouiense.

Graue prelium.

25 Vladislaus.

Nicopolis Schiltach vulgo.

26 Cazimirus rex.

uentris in Lithuania ægrotare cœpit, & cum sui philosophi profluuiũ restringere aut noluerunt aut nõ poterũt, accepto cõsilio à monacho quodã ordinis Minorũ, usus est pane grossissimo ac nigerrimo Lithuanico in Grodno oppido, qui uentrẽ constrinxit. Et exhilaratus inuexit in suos medicos, quod religiosorũ medicina pluris ualeret quàm in arte medica doctorum. Cœpit tamen statim secundũ pedes tumere quod cum nec fratres, nec philosophi curarent, percõtando medicũ suũ requisiuit an adhuc spes esset sanitatis, & ille respondisset Minime, tanquàm fortis athleta imperterritus subiũxit, Ergo moriendũ est, et medico addẽte, utique. Vadas ergo, inquit, astãti pro cõfessore, ut mihi salutaria porrigat sacramẽta. Perceptis sacramẽtis & testamẽto facto, in priuatis & abditis locis centũ millia aureorũ ostendit, quos inter filios distribuit, sicque in pace mortuus est anno 1492. Reliquit filios sex & filias septẽ ex quib. quatuor successiue reges fuerunt in Polonia. Cazimirus uerò secundo genitus, phthisi præfocatus in Vilna tumulatus quiescit. Vltimus filius Fridericus Cardinal. et deinde archiepisc. Gnezneñsis & episc. Graccouieñ. fuit. Prima filia Heduigis Georgio duci Bauariæ desponsata est, Sophia Friderico marchioni Brãdenburgeñ. Anna Bugislao duci Stetinensi, Barbara Georgio marchioni Misnensi, Elisabeth duci Legnicensi, &c.

Monachorum medicina.

Moritur Cazimirus.

De regibus Poloniæ qui nostro æuo administrauerunt regnum.

VLadislaus primo genitus Casimiri uiuẽte patre designatus est rex Vngariæ & Bohemiæ quæ uxorẽ duxit Annã filiã regis Galliarum suscepitque ex ea Ludouicum & Annã. Ludouicus successit patri in utroque regno ducta uxore Maria sorore Caroli Imperatoris, &c. Anno Christi 1492. cõuenientes proceres regni Poloniæ elegerunt. Post Cazimirum defunctũ, filium Iohannẽ Albertum, sed qui non diu præfuit regno, nec feliciter bella gessit: in ædificãdo negligens fuit, & regnicolis propter cladem à Vualachis acceptã inuisus. Tacitus autẽ anno 1501. apoplexia immatura morte occubuit, postquam regnauerat annis aliquot. Post eius mortẽ electus est à maiori parte procerũ & nobilitatis dux magnus Lithuaniæ Alexãder, qui in profectione contra Tartaros mortuus est in Vilna, cum explesset annos ætatis 45. Tunc superstites fuit adhuc minimus natu inter fratres Sigismundus nomine, qui anno 1500. ducatum Glogouiẽsem obtinuit per regẽ & fratrẽ suum Vladislaũ Vngariæ & Bohemiæ conferentem & per Iohannem Albertum cedentẽ atque resignãtem. Deinde anno 1506. factus est rex Poloniæ, administrauitque regnũ annis 38. usque ad æuum hoc nostrum & gessit magna prælia contra uicinas nationes, potissimũ contra Moscouitas, ex quibus anno Christi 1514. strauit triginta millia mense septembri. Iste Sigismundus cum prima Barbara Scepusiensis Stephani filia uxore habuit filiã unicam Heduuigã quam duxit Marchio Brandenburgensis. Ioachimus elector. Cum secunda uerò uxore Bona habuit filium Sigismundum Augustum & filias 4. quarum maiorem natu Isabellam nomine tradidit Ianusio regi Vngariæ reliquæ tres Sophia, Anna & Catharina nondum elocatæ uiuunt. Est arx quædam Smolencea nomine, ferè inepugnabilis, quæ postquam centum annis & suprà in Lithuanorum manibus fuisset 1513. Basilio duci Moscorum, postquã per bienniũ sæpius tentata est, à præsidio prodita fuit. Hæc arx nulla penè ui expugnabilis, in extremis Sarmatiæ finibus ad Boristhenẽ amnem sita Moscorum ditionis existẽs, à Victouudo olim expugnata fuit, duabus fermè ætatib: in Lithuanorũ manib. permansit, tanto ingenio ac labore formata, ut nullis unquam missilibus læderetur, idque nõ murorum munimento, sed propugnaculis ingentis magnitudinis ex quercinis lignis, terra lapidibus'ue repletis & circumactis, septa ac undique munita est. Ab una parte Boristhenem fluuium habet, cætera in accessis palustribu'que locis satis tuta sunt.

Iohannes Albertus rex.

Sigismundus rex.

Smolensko.

Hanc

Hanc Basilius tanta suorũ cruore exemit, ut facilius nouam erigere arcem potuisset. Sed quam Ioannes comes à Tarnouu Castellanus Cracouiensis, supremus exercituum ductor regni Poloniæ iterum expugnauit & diripuit. Sigismundo uerò anno uitæ 82. regni uerò 42. demortuo, successit unicus filius anno 1549. Sigismũdus Augustus, qui antea cum patre 18. annos regnauit, puer uidelicet 10. annorum inauguratus. Is ducta Elizabetha Romanorum regis Ferdinandi filia quæ anno 1545. obijt, iam demortuæ sororẽ, ut fertur, Barbarã nomine, sibi legittimè coniunxit.

Nomina episcopalium & aliorum prouincialium in Polonia locorum.

Polonia minor quæ ad caput Vistulæ & circa est, nobilẽ habet Graccouiam urbẽ. Maior uerò Polonia est, quæ Gneznam Posaniamq; insigniora habet loca, deinde Prussiæ dominium & Pomeraniæ partẽ. Hæc omnia ultra Vistulę amnẽ in Germania sunt, præter Prussiã, cuius maior pars Sarmatię solum occupat. Apud Poloniã maiorem ducatus est Mazouiæ, regibus Poloniæ feudalis. Hos Lithuani attingũt, & apud Lithuanos ad sept. Samagittæ sunt. Lithuania à meridie Russiã habet. Podolia Russiæ est prouincia, sicut & Roxolanorum regio, utunturq; ritu Græcorum. Metropolis eorum uocatur Camenetiũ. Metropolis uerò Mazouio appellatur Varsouia, uulgo Vuarscheua, ubi optimus conficitur medo, quem Troinick uocant. Archiepiscopatus in regno duo, unus in Gnezna ciuitate Poloniæ maioris, & altera Leopoli in Russia, Reliqui uerò episcopatus sunt in ciuitatib. Graccouiensi, Vladislauiẽsi, in Cuiauia prouincia. Posnaniẽsi in maiori Polonia, Plocensi in Mazouia, Przemiliẽsi in Russia, Chelmẽsi etiã in Russia. Camenicensi in Polonia, Luceoriensi, Kyouiensi, omnes in prouincia Rusię, Vuarmiẽsi in Prussia, Culmensi etiã in Prussia. Et quantũ attinet ad seculariũ conditiones, primarũ dignitatum nomina, palatinatus atq; Castellanorum sunt præeminentiæ. Sunt autem Palatini priores, dehinc Castellani, quorum in toto regno multi sunt. Palatinus Gracouiẽsis primus in dignitate, post Castellanũ Graccouiensem. Suprema enim Sarmatię officia sunt Palatinatus, quos sequunẽ reliqui Castellanatus. Habent præfecturas, quas Capitaneatus appellant innumeros.

Mazouia. Podolia. Ciuitates episcopales. Palatini. Castellani.

Monstrum hoc Cracouiæ natum, mense Februario, anno 1547. uixit tribus horis. Loquitur sic:

Africa nuper erat monstrorum mater & author
Quæ dicta est aliquid semper habere noui.
Iam quia mutari cœperunt omnia, & ipsa
Africa monstrorum desijt esse parens.
Ne tamen omnino generentur nulla per orbem
Dant nouæ sarmaticæ iam quoq; monstra plagæ.
Inter pluraq; me populosa Cracouia nuper
Aedidit ad ripas Vistula clare tuas.
Et quia mors, quæ cuncta rapit, mox me quoq; iniquo
Abstulit ense (met nullus ut usus erat)
Ingeniosa tamen pictorum dextra uolebat
Sic mihi perpetuum conciliare decus.
Barsolonius at uates quoq; carmine scripto
Est ausus uultus explicuisse meos.
Nec prorsus labor est fortaßis inutilis ille
Qui mortale genus multa monere potest.

G. B.

Lithuania.

Lithuania Poloniæ connexa, magna sui parte palustris, plurimumque nemorosa, & ob eam rem difficilis aditu ac quodãmodo inaccessa, aquis palustrib. cuncta obtinẽtibus: hyeme cõmercia cum Lithuanis habiliora, paludibus & stagnis alta glacie cõcretis, niueque superinfusa, fiunt omnia mercatoribus peruia, ut uelut alto mari, quando nulla sit certa uia aut semita, sydera signẽt iter. Rara in Lithuania oppida, ullarũ incolatus infrequens: accolarum diuitiæ pecora, pellesque multigenũ ferarum, ut zobellinæ sunt & harmelinę, quibus regio insigniter scatet, ceræ ac mellis abundans, usus pecuniæ genti nullus. Inter se matronæ palàm cõcubinos habent uirorum permissu, quos connubij uocant adiutores: cõtra pellicatus uiris probro datur. Soluũtur facile matrimonia mutuo consensu, & iterum atque iterum nubunt, adeò gens una cæteris mortalibus diuerso uiuit ritu, ut non absurdum sit illud Aristippi: Honestum non natura sed consuetudine constare. Vini rarissimus usus, panis nigricans non cribratus, armenta uictum præbẽt, multo lacte utentibus. Sermo genti ut Polonis Sclauonicus. Hic enim sermo quàm latissime patet, ac plurimis quidem gentib. cõmunis est. Caput regionis Vilna est, episcopalis ciuitas, & est tantæ magnitudinis quantæ Cracouia cum omnib. suburbanis. Domus tamen contiguæ in ea non sunt, sed ueluti in rure horti intermediant & pomaria. Duo fortissima castra habet, unũ in monte situm, alterũ inferius in plano. Tartari quidã circa Vilnam in assignatis pagis habitãt, qui agros nostro more colentes, laborant, & merces uehũt. Vtuntur lingua Tartarica, & profitentur Mahumeticam fidem. Lithuani primum condiderũt oppidum Vilnæ eleuationis poli 57. graduũ, ex nomine ducis illud sic nominantes, sicut & flumina quædã præterfluentia ab ipso Viliã & Vilnam appellarũt. Fuit gens Lithuanorũ annis superiorib. tam cõtempta apud Ruthenos ut principes Kyouienses uilia quoque ob egestatẽ & soli sterilitatem insignũ subiectionis acceperint. Sed Lithuani tandẽ excusso iugo dominationis, Ruthenos sibi subiecerũt. Colebant ab origine. Lithuani numina, ignem, syluas, aspides & serpẽtes, quos etiã in singulis domibus uelut deos penates nutriebãt, sacrificia faciebãt & uenerabant. Coluerunt sacrũ ignem, eumque perpetuò nutriebant. Sacerdotes templi materiam ne deficeret, ministrabant. Hos super uita ægrotantiũ consulebant. Illi noctu ad ignem accedebant, mane uerò consulentibus respõsa dantes, umbrã ægroti se apud ignem sacrum uidisse aiebant. Alij adhuc interiores solem coluerunt, alij uerò syluam, & quæ arbor procerior fuit, huic digniorẽ cultum impenderunt. Cum autẽ illis uerbũ Christi prædicaretur, & populus uocatus fuisset ut arbores excinderẽt, nemo erat qui sacrum lignum ferro contingere auderet, quousque uerbi concionator eos suo exemplo animasset, alij autem eiulantes Vitoldum principem aderunt, quæruntur que sacrum locum succisum & domum Dei ademptam, in qua diuinam opem petere cõsuessent, inde soles, inde pluuias abstinuisse, & cæt. Motus Vitoldus (alijs Vitonodus) ueritusque populorum tumultũ, Christo potius quàm sibi deesse plebem uoluit, reuocatusque literis quas præsidibus prouinciarum dederat, concionatorem ex prouincia decedere iussit, tam graue fuit falsam religionẽ pectoribus semel infixam radicitus exterminare. Suprà in descriptione Poloniæ uberiorem de hac re habes tractationem, quam obiter libuit hic repetere.

Diuitiæ Lithuanorum.

Honestum consuetudine constat.

Magnitudo Vilnæ.

Idola Lithuanorum.

Fratres	Olgerdus.	Iagello
	Keistut.	Vitoudus

Fratres Teutonici ordinis multis annis excursiones Lithuanorum represserũt usque ad tempora Olgerdi & Keistuti fratrum. Fuit Keistutus magnus Christi anotũ persecutor, qui in una pugna ter à fratrib. Teutonicis captus fuit, & tamẽ sua calliditate sem-

tate semper elapsus, sed qui tandem à nepote suo Iagellone occisus interijt. Tunc Olgeridus frater eius post multa bellorum pericula sublatis sex fratribus suis rempub. tutatus est. Hic habuit 12. filios una matre genitos, quorũ maior natu erat Iagello. Erat Olgerdus ipse princeps ethnicus, sed militari disciplina clarus, multaq; cum cruciferis bella uario euentu gessit. Absumptus autem anno 1381. reliquit Iagellonem in principatu successorem. Hic paternis uestigijs inhærens, suscepta cum finitimis populis bella persecutus, barbarico ethnicoq; animo tam Polonos quã Prutenos & Roxolanos uaria belli sorte molestauit, donec tandẽ reginam Poloniæ uxorem accepit cum regno, fidemq; Christi suscipere sponte pollicitus fuit, De quo supra in Polonia.

Samogetia.

SAmogetia siue ut alij uolunt Samagithia regio contermina Prussiæ, Liuoniæ & Lithuaniæ, syluis & fluminib. circumsepta, habet gentes proceræ & pulchræ staturæ, agrestes tamẽ & incultis moribus, parco & modesto uictu uiuentes, sitim aqua sedare solitas, & quæ raro ceruisia aut medone utitur. Auri & argenti, æris ferri, uini ante nostra tempora expertes fuêre & ignaræ. Apud quos licitum erat uni uerò plures habere uxores & patre mortuo nouercã, fratrisq; glotem in uxorem accipere. Nullus illic ædificiorum nobilium, sed tantũmodo tugurij usus. Ex ligno & culma fit structura, largius ab imo sensim operis incremento ædificium in arctius cogitur, in carinæ ceu galeæ maximæ similitudinẽ elaborata. In cacumine fenestra una, supernè lumen reddens, subter quàm focus, & cibos parabiles coquens, & frigus quo regio pro maiori anni parte prędita est, repellens. In ea domo se, uxores, pignora, seruos ancillas, pecus armentũ, frumentũ & omnẽ suppellectilem condunt, gens ad diuinationes & auguria procliuis. Præcipuũ ei numen ignis, quẽ sacrosanctum & perpetuũ putabant, & qui in alto monte assidua lignorũ appositione à sacerdote alebatur. Vladislaus Poloniæ Rex, qui eam gentẽ ad Christi fidẽ compulit, turrim in qua consistebat, incendit & ignẽ disiecit & extinxit. Succidit deinde syluas, quas non secus q̃ sanctas & deorũ suorum habitacula uenerabuntur. In eam caliginem mẽtis prolapsi quod & syluæ præfatæ, & aues, feræq; in illis consistentes sanctę forent, & quicquid in illis ingrederet̃ ut sanctũ censeri deberet. Violanti quoq; nemus, feras uel alites, manus aut pedes dæmonũ arte curuabãtur. Maxima itaq; barbaros tenebat admiratio, quòd Polonorũ milites nemus excidentes nulla læsio, qualẽ ipsi in se frequentius experti erant, sequeretur. Habebant præterea in syluis præfatis focos familias & domos distinctas, in quib. omnib. charorum & familiarũ cadauera cum equis, sellis, & uestimentis potiorib. incendebant. Locabãt etiam ad focos huiusmodi ex subere facta sedilia, in quib. escas ex farre in casei modũ præparatas deponebant, medonemq; focis infundebant, ea credulitate illusi, quod mortuorum suorũ animæ, quorũ illic combusta fuerãt corpora, nocte uenirent, escaq; se reficerẽt: Tandẽ Vladislaus luce diuina perfusus & Poloniæ rex factus, compulsos Samogetios ad Christi fidem, fecit baptisari, fundauitq; ecclesiã cathedralẽ in Myedniki, & fecit nepotem suum Vitauudũ ducem magnũ in Lithuania & Samogetia. Hic cũ esset bellis assuetus, subdidit sibi ducatus Plescouiensem & Nouogrodiens. qui & Neugardiæ ducatus atq; Smolnensem. Paceq; armis quæsita, aggressus est Tartaros, ex quibus copiosam multitudinem transtulit in Lithuaniã, locaq; ad habitandũ concessit. Postea rursus cum magna militũ copia impugnauit Tartaros, sed prostrato exercitu eius, ipse euadens uenit in Lithuaniam. Tunc Imperator Sigismundus uolens seminare discordiã inter Vitoldum & Vladislaum, coronã Vitoldo promisit, & in regem Lithuanorum sublimari persuasit. Verum cum afferrentur corona per loca tutiora Marchiæ & Prussiæ, nobiles Poloniæ sese opposuerũt, missisq; exploratorib. legatos Imperatoris terruerũt, ut pedes retro tulerint. Vitoldus autem hoc factus certior, præ tristitia ab anthrace inter scapulas orto, uitam cum principatu finiuit, anno 1430. Post mortem Vitoldi, Vladislaus rex Suitrigellum siue Skirgellũ fratrem suum dedit Lithuaniæ ducẽ, qui immemor beneficij cõtra regem bellũ mouit: tunc rex principatum dedit Sigismundo de Starodup, Skirgellũ uerò fecit occidi. Successit Sigismundo Cazimirus regis Vladislai natus, præfuitq; ducatui ferè 50. annis: sub cuius extremis, Moschorum auulsit ducatũ Nurgardẽsem. Deinde Cazimiro successit Alexander filius eius. Quo defuncto, Sigismũdus substituitur in locum eius: sub cuius dominio Moschouiæ dux Plescouiam & ducatum Smolnensem expugnauit & possedit.

Aedificia Samogetarum.

Syluæ sacræ.

Tartari uincũtur.

De quibuſdam Lithuaniæ ciuitatibus.

Diximus iam, Vilnam eſſe metropolim Lithuaniæ: diſtatque 60. milliarib. à mari Prutenico, à Riga 40. aut ſecundum alios 70. A Kyana uſque ad confluentiam Boryſthenis maioris & minoris, qui hodie uulgò Neper & Boch appellatur, ſunt decem dietæ, & ibi eſt unus Lithuaniæ terminus. Ex aduerſo uerò computando, à Parzou ſeu Parkouia ad Vilnam ducendo lineam, numerantur 60. miliaria, ſed à Cracouia per eandem uiam uſque in Vilnam ſunt 120. milliaria. A' Vilna in Smolensko 100. milliaria. A' Smolensko in Moſcuuam ciuitatem 100. milliaria Germanica Vilna, ut iam diximus, eſt tanta quanta Cracouia cum Kazimira, Clepardia & omnibus ſuburbijs. Nouigrod uerò, quam Latini Nugardiam uocant, fuit ſub ducatu Lithuaniæ per ducem Vitoldum armis acquiſita, & eſt in amplitudine paulo maior quàm Roma, in ambitu continet ſex milliaria Germanica & dimidium, Nouigrod autem continet ſeptem milliaria integra. Ad hanc ciuitatem Teutonici mercatores magno labore perueniũt, magnas ibi opes, multum argenti, pelleſque precioſas uendentes atque ementes: ponderato argento non ſignato utuntur. Diſtat autem Nugardia à mari Baltico ferè tribus milliaribus. Iuan, id eſt, Iohannes princeps Moſchorum anno domini 1479. exhauſit theſauros Nouogradienſium, & trecentos currus impleſſe dicitur de auro & argento & unionibus præcioſis. Matthias à Michouu ſcribit tot eſſe eccleſias in hac urbe, quot ſunt dies in anno. Dicit etiam ibi eleuari polum boreale͂ (ſed quod fieri nequit) 66. gradibus, Iouius ponit 64. quare fit, ut in æſtate circa ſolſtitiũ æſtiuale poſt occaſum ſolis appareat lux cœli uſque in ortum ſolis, ut artifices, ſartores, ſutores, & cæteri mechanici artificia ſua exerceri poſsint. Pskou urbs nobilis, murata & magna, minor tamen quàm Nouigrod, adiacet Moſcouiæ & Lithuaniæ, eam'que Latini uocant Pleſcouiam: cuius habitatores lingua & ritu ſunt Rutheni: barbam non radunt, & crines capitis non tondunt. Tota terra Pleſcouiæ 60. tenet in longitudine milliaria, & 40. in latitudine. Hinc uerſus oriente͂ eſt Polotzko caſtrum & ciuitas magna, pertinetq; ad ducatum Smole͂ſcem. Et poſt eam eſt ad orientem Smolenſco caſtrum & ciuitas ex roboribus ſtructa, & foſsis profundis munita. Ipſa autem terra ſeu ducatus Smolensko continet in longum 60. aut 70. milliaria. Porro Lithuanis eſt ſermo quadripatitus, primus eſt Iaczuuingorum, uulgo Iauinger. Alter Lithuanorum & Samagittarum: tertius Prutenorum, & quartus Liuoniorum habitantium iuxta fluuium Dzuuinam, quem uocant Dunam. Et quanquam horũ eadem ſit lingua, unus tamen non ad plenum intelligit alterum, niſi qui uerſatus eſt in omnibus terris. In memoratis quoque regionibus profitentur ritum Latinorum: in alijs autem circumiacentibus terris, ut in Nouigrodo, in Pleſcouia, in Poloczko, in Smolensko, atque in Ruthenorũ partibus, ritum obſeruant Græcorum. Sunt præterea circa Vilnam Tartari, & habent proprias uillas, colunt agros & uehunt merces, atque ad mandatum magni ducis Lithuaniæ omnes ad bellum aſſurgunt, loquuntur Tartaricè, & profitentur ſectam Saracenorum. Sunt quoque Iudæi in Lithuania, præſertim in ciuitate Troki, & hi laborant atque mercantur: telonea & officia publica tenent, & non uiuunt de uſuris. In Lithuania oritur Boryſthenes fluuius qui hodie Neper appellatur, in terra plana & lutoſa, ex ſtagnis & denſis ſyluis, & ſub Smolensko atque ſub Kiouia, tandem'que cadit in mare Ponti. Item Villa alius fluuius, triginta milliaribus ad orientem Vilnæ ortum capit, & ſub caſtro Vilnenſi miſcetur cum fluuio Vilna fluitq; ad amnem Niemen, qui ualde flexuoſe decurrit, naues defert & merces, atque poſt caſtrum Couno in mare Prutenicum cadit. Item Dzuina magnus fluuius fontes habet in Moſchouia, fluens'que per Lithuaniam, iuxta Rigam ciuitatem Liuoniç cadit in mare.

Nugardia.

Pskou urbs.

Polozkouu.

Tartari prope Vilnam.

Boryſthenes fluuius.

mare. Lithuani medone spisso, item tenui & uario modo cocto utunt, quo etiam inebriantur: uulgus aũt ut semper bibit aquam. Armenta habent omnis generis & feras syluarum: saltus, deserta & syluæ sunt magnæ. atq; in eis magnę & multæ ferę, uiri & boues syluestres qs lingua sua uocant thuri et zumbrones, onagri & eques syluestres, cerui, damæ, dorcæ, capreæ, apri, ursi, mardures. &c. Habẽt Lithuani sicut & ferè omnes septentrionales populi pessimam in conuiuando consuetudinem, præsertim potentes: nam sedẽt à meridie in medium noctis & opplent se continuo cibo & potu, atq; à mensa quoties natura propellit assurgunt & egerunt, illico q; iterum uorant usq; ad uomitum & amissionẽ rationis. Potissimum autem hic tantus abusus inuenit in Lithuania & Moscouia, sed multo magis in Tartaria. Est etiam in Lithuania & Moscouia atq; in Tartaria consuetudo uenditionis hominum. Serui natura uenduntur à dominis suis tanquam pecora, puerí q; eorum & uxores, quin & pauperes homines libero uentre nati, uictu carentes, uendunt filios & filias interdum & semetipsos, ut apud patronos siliquis & grossis cibis saturentur. *Medo potus Lithuanorum.* *Commessatio Lithuanorum.*

Rusia.

RVsia quæ etiam Ruthenia & Podolia, Alba superior et inferior, pars Polonici regni, quę & Roxolonia, habet ad oriẽtem Moschũ, & est terra fertilissima, cereris & mellis feracissima. Nam agro rude culto et parum inuerso atq; exarato, frumento q; superseminato, tribus annis sponte frumentum germinat, ita tamẽ quod colligendo tempore messis segetem, aliquidpiam granorum permittatur in terram decidere ad surgendum ex eis frumentum in anno sequenti, sine cultura & sine agri aratura. Gramẽ quoq; & pascua tàm cito ac uberrimè fundit & prodit, ut perticam in tribus diebus supercrescendo contegat, & aratrum in locis graminosis derelictum, in paulo pluribus diebus, graminibus sepiat et cooperiat. Quare ibi apum tanta copia, ut mella nedum in aluearijs aut arboribus uerum in rupium & terræ cauernis reponant. Contigit q; sæpenumero, ut examina apum superuenientia & priores apes exterminantia, ruricolæ aduolantia agmina apum trucident, aut in aquis mergant, ut quæ præfuerũt, hæreditariè mellificent & maneãt. Optimus ibi medo, & hi grandes cerarum orbes, qui ad nos usq; aduehuntur ibi fiunt. Non impiscantur piscinæ stagna & Russorum, sed, ut aiunt, pisces ex cœli influẽtia succrescunt. Sal quodam in lacu Katzibeio uocato siccis temporibus colligitur, pro quo genti cũ Tartaris crebra bella. Et ibi cretæ copia. Versus Tanaim uerò et Mæotim ubi alba est Rusia sub Moscouitarũ principis dominio, terra calamo aromatico et reupõtico abundat pluribus q; herbis & radicib. alijs alibi non uisis. In medio Russiæ est Leopolensis terra & urbs uulgo Lemburg in ea bene munita, habens duo castra superum & inferum, est q; metropolis Russiæ. In septentrionẽ sunt tractus Chelmẽsis & Belzensis. Leopolis nomen est sortita à Leone Imperatore, in memoriã adeptę uictorię contra habitatores illius terræ. Conueniunt ibi mercatores multi ex Turcia & Christianis negociandi gratia. Distat aũt hæc urbs à Graccouia 50. milliaribus. Russia nullum producit uinũ, sed infertur ex Vngaria. Moldauia. Etiam ceruisiam ad nutum habet. Abundat equis, bobus & ouium gregibus, abundat pellibus mardorum & uulpium. Sunt multi Iudęi in Russia, sed non permittuntur exercere usuras. Dant potius operam colendis agris, uacãt mercimonijs & multi præficiuntur exactionis publicis & teloneis. In ciuitate Camyenensi & similiter in Leopoli sunt multi Armeni, mercatores peritissimi, penetrantes ad Caffam, *Fertilitas Russiæ.* *Leopolis metropolis Russiæ.*

Constantinopolim, Alexandriam Aegypti, Alkairam & partes Indię & merces afferētes. Habent Rutheni proprias literas, Græcis proximas. Hebræi uerò suis utuntur characteribus, atque perscrutantur artes liberales, Astronomiam & Medicinā. Armeni suo ritu gaudent & literis. Inter sanctos colunt præ cæteris Taddæū Apostolū asserentes quod eos conuertit ad Christum. Deinde & diuum Bartholomæum uenerant, per quem multos articulos, ut asserūt, de fide acceperūt. Habet Leopolensis ciuitas archiepiscopalem sedem, cui parent Rusi & Lithuani, & Kiouiæ aliquando archiepiscopatus habens sub se ecclesias Græcas, quæ sunt sub Moldauia & Vualachia usq; ad Danubium.

Taddeus Apostolus.

Moscouia.

Est Moscouia regio latissima, in qua urbs regia uocatur Moscha & Mosckuua, ad Moschū amnem sita, habetq; 14. M. pass. in circuitu. Nul-

lus hic signati argenti usus. Lapis est in medio foro quadrata forma, quem si quis ascenderit nec inde ui deturbari posit, principatū urbis obtinet. Ingens de ascensu loci & deiectu dimicatio inter indigenas, sæpiusq; ob eam rempugnatū inter ciues. Inuisum genti regium nomen, idcirco ducis appellationē libentius usurpant, ut magis popularē. Qui ibi rerum potitur Dux dicitur, qui in totā gentem imperiū obtinet. Huic pileus paulo elatior, q̄ cæteris proceribus, cætero nihil ab alijs differens. Patrij moris est, mulieres gemmas & uniones ex aurib. suspendere, decorum & maribus sed adhuc pueris. Quæ iterū nupserit, satis castam ducūt, auersantur ut impudicam tertio nubentē, par in manibus offensa. Gens in Venerem prona ac bibacissima: hoc laudis loco ponunt, alterum licere arbitranē, modo id fieri contingat citra omnē connubij offensam. De summa fidei cum Græcis sentiunt, par in cultu ceremonia et in cœlites ueneratio. Agrorū cultum oppido exercent, equis arant, ager feracissimus præterq; uini. Cerusiā potum ex milio, hordeo atq; humulo decoctum potant, & idem ferè totus septentrio. Varia alit ea regio animaliū genera, & in his pleraq; pellium æstimatione nobilia, piscium quoq; ingens copia. Est autem Moscouia terra quadringentorum milliariorū patens, argento diues, tam ualido ubiq; præsidio cōclusa, ut nedum aduenæ uerum indigenæ etiam absq; literis ducis exire atq; intrare non possint. Plana omnino regio est, nō montosa, nemorosa tamē, & ut plurimū paludinosa, multis insignib. fluuijs, Occa, Volha, Dzuuina, Borysthene q; & Dneper irrigua, piscibus ob id uarijs et feris abundat, quemadmodū Lithuania, à qua non multū discrepat, nisi quod frigidior est, quia septentrionalior. Vnde pecora parua habet, & cōmuniter mutila. Moscua metropolis regionis, duplo maior quā Praga Bohemiæ, lignea (ut aliæ ciuitates) ædificia habet, multas plateas, sed dispersas, latissimi enim enim cāpi interiacēt, & Mosca amnis ipsam interse-cat. Arx in medio urbis in plano sita, 17. turribus & 3. propugnaculis adeò pulchris & ualidis, ut similia uix reperiant. Sedecim in ea arce ecclesiæ, & tres amplissimæ curiæ, in quibus nobiles aulici moranē. Palatiū in quo dux est, Italico more constructū pulcherrimū sed nō amplū. Multos ducatus habet, quib. ingruente bello plus q̄ ducenta millia hominū duob. aut tribus diebus contrahunē. Aqua genti potus & medo, ceruisia, liquorq; fermentatus, quē Quassetz uocāt. Arant ligneo aratro frondib. arborū aut spinis apricanē: segetes propter longū frigus raro maturescunt, ideó q; in stubis & æstiuarijs desiccant triturantq;. Vino et oleo carent. Ne inebriātur princeps terræ (ut quidā scribunt) prohibuit capitis pœna omnē potum inebriantē, nisi quod bis aut ter in anno id conceditur. Monetā nunc habent argenteā, maiorem et minorē, non rotundā, sed quadrangularē, oblongam. Sclauonica lingua loquuntur, licet externis linguis sic sit confusa, ut mutuo Sclauus & Moscouita se nō intelligant. Extenditur Moscouia usq; Iurham & Corelā, quæ sunt in Scythia, habetq; multos ducatus intra terminos suos, nempe ducatum Tueretzka, ducatum Chelinsci, ducatū Zubsezoucki, Klinski, ducatum Kubensem, &c. qui singuli multa millia armatorum possunt producere ad bellum. Tanais nominatissimus fluuius à Moscouitis Don appellatus, fontes suos & originem habet in Moscouia in ducatu Retzensi. Consurgit de terra plana sterili, limosa, paludinosa & nemorosa. Et ubi processerit ad orientem usq; ad metas Scythiæ & Tartariæ, recuruatur ad meridiē, & perueniens ad paludes Mæotidas, ingreditur illas. Volha uerò, olim Rha, quem Tartari Edel appellant, tendit in septentrionē aliquot milliaribus, cui cōiungitur fluuius Occa seu Ocha, ex Moscouia profluens, ac deinde in meridiem gyrās, auctus multis amnibus, influit in mare Euxinū. Hercynia sylua quo tam Moscouiæ partem

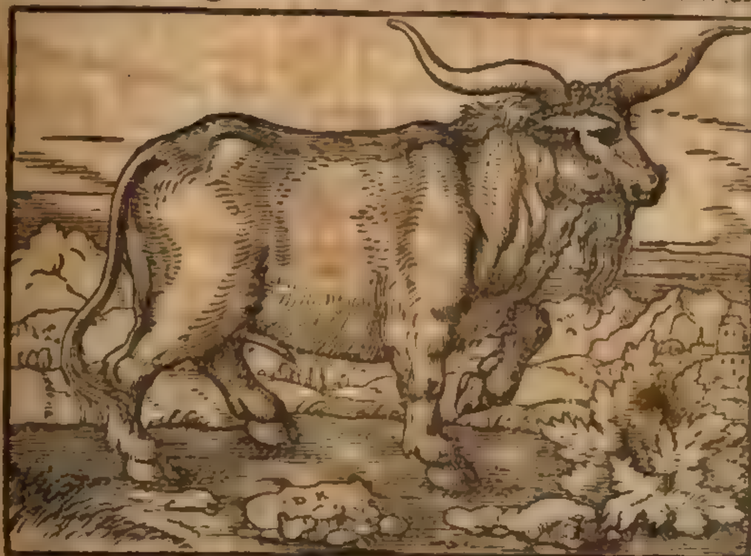

Inuisum nomē regis apud Moscouitas.

Moscouia septentrionalior Lithuania.

Moscouia ciuitas.

Lingua Moscouitarum.

Ducatus multi

Tanais flu.

Hercinia sylua

præterea memoratus Demetrius, apud Moscouitas nullā esse auri, argenti'ue uel ignobilioris metalli, ferro excepto, uenā, nec ullum tota regione uel gemmarū uel præciosi lapilli uestigiū. Ea omnia ab externis petūr populis: naturæ tamen iniuria, quæ tot bona prorsus inuiderit, uno pelliū nobiliss. mercimonio resarcitur. Ante 500. annos Moschouitæ gentiliū deos coluere atq; tunc primū Christianis sacris sunt initati, quū Græci antistites à Latinorum ecclesia dissentire cœperāt, Græcorū ritum assumētes. Sacramentū ex fermentato pane conficiūt, & arbitranē nullis sacerdotū suffragijs, nullaq; propinquorū aut amicorū pietate iuuari mortuorū manes, fabulosumq; esse purgatorij locū putant. Christi uitæ miraculorumq; omniū historia, itemq; Pauli epist. dum sacra fiunt, è suggestu recitantur. Ingentes sapidissimosq; pisces & ante alios sturiones Volga præbet. Vino aduectitio uti solent, sed in festis conuiuijs tantū. Refert Anthonius Vuied Lithuanus in hunc modū de Moscouia: Signauimus quanta potuimus diligentia loca ciuitatū, castrorum, mariū, paludum & fontiū, quantumq; à se inuicem distent, fluminū cursus, flexus & origines, quæ magna ex parte oriuntur è terræ superficie plana, aut extrudunē ex magnis lacub. Adhæc autem explorada, mon mediocrē nobis præstitit operam dominus Io. Iatzki, unius olim ex principib. Moscouię, qui nunc post magni ducis Basilij è uiuis decessum, ob seditionē leuem magnatum quorundā ac relictū teneræ ætatis Basilij filium, ad inuictissimū Poloniæ Regem Sigismundū confugit. Quum uerò ante aliquot annos apud hūc multis precibus egerit D. Sigismūdus ab Herberstein, orator id temporis Imperatoris Maximiliani ad magnum illum ducē Moscouiæ Basiliū, ut Moscouiā ipsi describendā curaret, nunquā cessauit deinceps, omnia perquirere, quæ ad regionis cognitionē uiderenē spectare. Scribit etiā, terram huius regionis uersus aquilonem immenso laborare frigore, ut nec frumentū ubi crescere possit, sed abundat feris, quæ nobilib. ut iam diximus, uestiuntur pellib. Quando dux bellis implicatur, reponit thesaurum suū in castrū Belij Iesera, aquis circūmunitum. Vbi in tabula scriptū uides Iuhri, patria dicitur esse Vngarorū, id quod utriusq; regionis eandem testari aiunt linguā. Supra Moscouitas sunt multi quos Scythas uocant, sed parent principi Moscouitarum, quos scilicet dux Iuuan subiugauit, ut sunt, Serm, Baskird, Czriremissa, Iuiha, Corela & Permska: & fuit regio idola colens, sed quam dux ad baptismū coëgit designauitq; Stephanū episc. quē barbari post discessum ducis uiuum excoriauerūt & necauerunt, reuersusq; dux afflixit eos, & aliū denuò præsulē cōstituit. Aliæ uerò regiones in infidelitate persistūt. Coluntsolē, lunā, stellas, bestias syluarū, & quod eis occurrit habentq; propria idiomata. Non arant ibi, non semināt, nō habent panes nec pecunias: feris syluarum quæ apud eos abundant uescunē, & nō nisi aquam bibunt. morātur in densis syluis, in tugurijs ex uirgultis factis. Sunt uelut bestiæ ratione nō utētes. Vestimēta de lana non habent, pellib. teguntur, consuētes uarias pelles simul ex lupo, ceruo, urso, sabellis, &c. Proximiores Oceano septentrionis, ut Iuhri & Coreli, piscantur & capiūt balenas seu uitulos & canes marinos & ex cute eorū parant redas, bursas & similia axungiam aūt pro impinguatione seruant & uendunt. Notandum quoque hic quod prisci Cosmographi finxerunt in his septentrionalib. locis magnos montes quos Ripheos, & Hyperboreos uocauerunt, qui tamen in rerum natura non inueniuntur. Est quoq; fabulosum, Tanaim & Volham fluuios oriri ex montibus altis, quum cōstet hos & alios multos fluuios ex planicie terræ originē ducere. Proxima Moscouiæ regio est Colmogora, frugib. abundans, quam interluit Diuidna maximus septentrionis fluu. qui æstatis & Niloticis simil.bus incrementis, nec incertis anni temporibus circumiectos inundat campos, pinguiq; aluuie algori cœli resistit. Frumentum terræ traditum, nullo aratri beneficio prouenit, admirabiliq; celeritate naturæ festinātis, ac nouam superbi amnis iniuriam timentis, oritur simul & adolescit, atq; in aristas educitur. In Diuidnā influit, is amnis, in ipsoq; confluentiū angulo celebre est emporium nomine Vstinga, distatq; sesquicentū milliaribus à Moscha regia urbe. Illuc transmittūtur ab ulteriorib. populis precios pelles Mardurorū, sabellinorū, lupinorū, &c. quæ uario mercimonij genere permutanē. De Tartaris suo loco in Asia dicemus. Tantū de regionib. septentrionalib. in Europa sitis. Restant adhuc quædā aliæ regiones in Europa uersus meridiē sitæ scribendæ, quas nunc lustrabimus atq; explicabimus, ex septentrione in meridiem commigrantes stilumq; illuc uertentes.

Pelles nobiles diuitiæ.

Sturiones.

Vngari.

Riphei mōtes.

Diuidna flu.

Vstinga emporium.

De Illyride & adiacentibus terris, quæ hodie generali uocabulo Sclauonia appellantur.

FVerunt olim inter mare Adriaticum & regnum Vngariæ duæ insignes regiones, quæ Illyricum & Dalmatia appellabantur, inter quas prior nostro æuo in multas scissa est partes, nempe in Carinthiã, Coruatiam, Croatiam et Marcam Sclauonicam. Sunt qui etiam illis Bosnam annumerant. Posuerunt quoq; ueteres inter Illyrios, Dalmatos & Croatios Liburniam: sed hodie confusi sunt prouinciarũ fines, nec expedire noua facile est, dum quis uetustissima absoluere potest. Iuxta Plinij tamen scripta, inter Croatinos & Dalmatas Liburni sedes habuerunt aut certe Croatini Liburnorũ loco successerunt. Scribũt etiam quidam, Illyridem olim fuisse extensam uersus Septenrionem usq; in Austriam, Stiriam, Seruiam, Rasciam & Dalmatiã, fuissetq; generale uocabulum omniũ harum terrarum. Strabo scribit, Illyricum habere optimos & firmos maris portus, solum fertile pecorum oliuis & uitibus, exceptis asperis & saxosis locis. Fuerunt incolæ eius aliquandiu sæuis moribus, piraticam in mari exercentes. Et Florus de Illyrijs scribit quod primo bello Punico, regnante Teuca muliere, populationibus non contenti, licentię scelus addiderunt, legatos Roman. securi percusserunt, præfectos nauium igni cremauerũt, idq; quo indignius fieret, mulier Illyrijs imperabat. Sed postea à Rom. uicta omni Illyrico excedere coacta est, & regio tributaria facta. Procopius Græcus autor scribit, Sclauenos Scythiam gentem tempore Iustiniani irruisse in Illyricũ, strages edidisse, prædas abesse, & incommoda multa uicinis intulisse, tandemq; inter Illyricos cõsedisse, atq; hinc Illyricos Sclauos dictos. Subijcitur ea regio hodie partim Vngarico regno, partim Venetis. Inhabitant plerunq; lignea ædificia culmo contecta, præter paucas littorales urbes, in quibus humanius degũt: tellurem optimam colunt, ubi, teste Aristotele, bis grauidæ pecudes, & quater in anno tondentur. Duobus principalibus abluitur tota regio fluminibus, Sauo & Drauo, qui in Danubium corruunt, ultra montes uerò plurimi minores amnes erumpunt in sinum Adriaticum, ut sunt Edanius, Ticius, Naron, Rhizon & Drinus. Ciuitates insigniores, Flamona, Senia nunc Segnia, Enona nunc Hoca, Iadera pro qua bellum diuturnum inter Venetos & Pannonios, Sardona incolumi adhuc nomine, Spalatum ubi Diocletiani palatium, Epidaurum à Gothis dirutũ, è cuius ruinis Ragusia iuxta ædificata, Scodra nũc Scutarensis ciuitas. Item Carnia lata regio, gens Dalmatica & ducibus Austriæ subiecta, in qua Labacum oppidum ex nomine uicini fluuij, Dalmatæ Lublanã uocant. Adrius mõs mediam regionẽ deducit, ut Appenninus Italiam, extruditq; multos amnes in mare Adriaticum, quos iam enumerauimus. Fuit olim Dalmatia potentissima regio, etiam incolæ fisi suis arcibus & munitionibus ausi fuerunt rebellare Romanis, sed Augustus domuit eos, atq; magna ex parte incendio uastauit fortalicia & ciuitates eorum. Haud procul à limitibus huius regionis est ad mare ciuitates eorum. Haud procul à limitibus huius regionis sita est ad mare ciuitas Apolloniæ, iuxta quàm est petra quæ flammam ignis euomit, & infra eum ebulliunt aquæ calidæ bitumen, præsertim quando petra ardet. Nec longe ab hinc fodiuntur metalla, & implẽtur fodinæ rursum, ut post aliquot tempora iterum liceat hinc colligere æs. Est consuetudo mirabilis & barbara in prouincia Carinthiæ in oppido Klagen, furibus durissima, ut non solũ in furto deprehẽsus, uerum & qui in furti suspicionẽ uenerit, e uestigio suspendatur, & post triduum de suspitione iudicent. Si sontem inueniunt, pendere sinunt, donec per partes ad terram defluat cadauer. Insons repertus, sepelitur, exequiæq; ex publico persoluũtur. Haud procul ab oppido Labacensi iuxta iuxta locũ Zircknitz aiunt esse lacum, qui hyberno tempore inundat aquis & multis magnisq; piscibus, ut etiam lucij ibi inueniant tricubitales & quadricubitales, tempore uerò æstiuo deficiunt aquæ, & pisces disparent, seminatur fundus, maturescit seges, collectaq; messe, redit sub hyemẽ fluxus aquæ, & impletur lacus aquis & piscibus, id quod habeo ab Augustanis mercatoribus. Idem confirmauit eximius uir dominus Vergerius episcopus & Iustinopolitanus.

Illyrici populi.

Sclaui unde dicti.

Ciuitates Sclauoniæ.

Dalmatia.

Consuetudo in Klagen.

Ludouicus

bastiano Munstero S. D.

PEtijsti à me Műstere, cű de mea Istria pauca quædã ad te scripserim, ut de totá ora Illyrica aliquid adderē. Itaq; paucis accipe. Ab Istria usq; ad Butnã, quod est oppidű in finibus Epiri sunt 400. M. p. Totum hunc tractű ueteres appellarunt Illyricű, nostri Sclauoniã uocant, diuiditur uerò in Liburniã & Dalmatiã. Ab Arsia enim usq; ad Scardonã flu. Liburnia est. Inde usq; ad Epirű Dalmatia. Vrbes, oppida, insulæ, fluuij totius huius oræ Illyricæ, hi sunt: cis Fanaticű sinum quē uulgari uocabulo Carnarium appellamus, nempe quia solet sæuissimis tempestatibus agitari, & multas uorare naues, multosq; homines, sunt duæ insulæ Chersum, atq; Auserű quas ueteres Absyrtiű uocarunt. Deinde alia quam Veggiű, Plinius nunc Vegliã, mox alia quã Arbam tum ueteres, tum nostri etiã uocant, & alia cui nomen Pagu, ubi salinæ multæ, succeduntq; aliæ item insulæ, sed nõ ita insignes, donec Traguriű uenias marmore nobile, mox Lesinã, quã ueteres Pharon, deinde Lissam, deinde Corcyrã, & ne aliã itē insulã, qua illi proxima est, nomine Melcã quã Meledam uocant, eam scilicet in quam impegit nauis quæ Paulű uehebat, eam quæ apostolű illű multa humanitate excepit. In cõtinente uerò & iuxta littora hæ sunt urbes. Senia sic à ueterib. & à nostris dicta, uulgo Segna, unde erat traiectus in Italiã his, qui ex Pannonia uentitabant, cum adhuc regnű illud opibus & libertate floreret, & nondű in Turcarű tyrannidem deuenissent, mox Enona, quam modo Honam appellant, ubi fluuius est Pausinus. Statim occurrit Iadera urbs clara, & quæ olim admodű bellicosa & potēs fuit. Itaq; sæpe à Venetæ reipub. imperio desciuit, sed semper uicta & in seruitutē subacta. Visitur Venetijs in eo loco ubi senatus solet cogi, imago uetusti cuiusdam eius ciuitatis principis, cui inscriptű est: Iadram castigo rebellem. Hodie à nostris Zara nominaĩ. Deinde Scardona flu. & ciuitas quæ Turcis paret, paulo pòst Sicű quem Sebenicã hodie uocamus. Mox Spalatrű Diocletiani Imperatoris patria huic proxima, sed longe à portu circiter 15. M. pass. Salona Ro. colonia celeberrima, à quo non multű abest Clissa arx munitiss. quam paucos ante annos eiectis Pannonijs Turcæ occuparunt, & non longe hinc Stridon oppidű diui Hieron. patria, ut nonnulli affirmant. Nam nostri Istrij suum uendicant, habentq; uillam uetustiss. cui nomen Stridon, atq; ex ea natu putant Hieron. in qua sentētia fuit Erasmus. Tum Narona fl. modo Narenta. Dein Bracchia: non ualde longe Epidaurű, quē Ragusiű nostra ætate uocant, urbem clarã, quæ Turcarű quidem tributaria est, uerű alium dominű non agnoscit, cű habeat sibi remp. quam merito possis sapientē & iustã appellare. Ab Epidauro 40. M. pass. Castrum nouum, quod ante paucos annos ui occupauit Barbarossa Turcicæ classis præfectus, Hispanis qui ibi prẹsidio erant miserè tractatis. Mox Risanum ab antiquis Rhiziniű. In intimo uerò sinu Asciuiű, modo Catharű ciuitas celebris obsidione Turcarű. Nam ante 6. anno sustinuit impetum 200. triremiű, quib. præerat famosus ille archipyrata Barbarossa, qui tanta potentia frangere animos Cæsarű potuisset, sed Io. Matthæi Bembi animum nõ fregit. Nam is magno animo et magna uirtute uir paucis sane militib. fortissimè restitit, & classem illã ab obsidione depulit. Non longe à Catharo Olchiniű est, olim Colchiniű, quia fuerat à Colchis conditű, nunc Dulchiniű appellatű. Tota hæc ora maritima, excepta una Scardona & Ragusio, cű omnib. insulis quas supra enumeraui, Venetæ reip. imperio paret. Abundat aűt omniű ferè rerű copia, gentemq; habet robustã & bellicosam, qua ad instruendã classem Veneti in primis uti solent, ac uix scio an alia sit ad eam rem cõmodior atq; opportunior. Hæc habui in prõptu, de Illyrico indicarē, Munstere optimè, plura uerò de tam magna prouincia & gente scribere, hominis esset ocio (quo ego careo) abundantis. Tu ergo hæc pauca boni consule. Vale, Basileæ 16. Calend. Ian. an. 1549.

Fanaticus sinus.

Iadera ciuitas clara & bellicosa.

Diui Hieron. patria.

Catharum insignis ciuitas.

Bosnæ regnum.

PVtant Bosnenses uenisse à Bessis Bulgariæ populis. Qui cum uiuerēt in discordia cű Bulgaris, exclusi inferiori Mœsia sedē posuerűt in Mœsia superiori, iuxta Sauű fluuiű factumq; temporum decursu, ut in uocabulo gentis e mutaretur in o, & ex Besfis fieret Bosfis atque inde Bosna, quales mutationes in multis alijs proprijs nominibus sæpe facta inuenimus, ut olim Melita, & hodie Malta, Longones & Lingones, Scandia & Schondia, &c. Quando ista prouincia in regnum fuerit sublimata

non

nō inueni Scribit enim Bonfinius, Ludouicū regem Vngariæ circa annū Christi 1345 quū reliquias Tartarorum ex regno suo pellere conaretur, uocasse Stephanum principē Bosnę cuius filiam uxorem duxit, in auxilium: quia erat potens, habuitq; amplissimā terram, quæ ad Macedoniā usq; extendebatur. In alio quoq; loco inueni, Bosnam tributariam factam regno Vngariæ. Anno Christi 1415. princeps Bosnæ defecit à Sigismūdo rege Pannoniæ, inijtq; fœdus cum Turca. Quod uidens Sigismundus, cupiensq; reducere Bosnā, misit magnum exercitum contra occupatores eius Turcas, sed Mahumetes fortior Sigismundo, fugato hoste retinuit Bosnam, præfecitq; prouinciæ Ikachum principem. Is abutens officio, gessit se pro rege, inuadensq; uicinas regiones multa illis intulit damna. Vngari uerò collecta forti manu profecti in Bosnam, occiderunt Bosnæ Turcicum regem, atq; omnes Turcas, qui in eam prouinciam se reciperant, in fugam uerterunt, subiugarunt sibi regionem, et constituerunt in ea regem, primum scilicet (ut uidetur) ex Christianis. Nam posteaquā Turcæ ex prouincia occupata regnū fecerant, Christiani recuperatam prouinciam nolētes minoris habere regē quoq; fecerūt in ea. Siquidem Matthias rex Vngariæ, anno domini 1464. paulo ante coronationē suam profectus in regnū Bosnæ profligatis hostibus omnia recuperauit, quæ antea inuaserat Turca. Erat ante illa tempora Georgius Despotus princeps Rasciæ, homo parum Christianus qui Turcæ filiam suam locauit uxorē, & is tres habuit liberos, Stephanum, Georgium & Lazarū. Lazarus qui patri in principatu successit, unā tantum genuit filiam, quam Stephanus Bosnensiū rex uxorem duxit. Is defuncto Lazaro socero suo, non solū uxore sed & principatu Rasciæ potitus, dominabatur Turcico ingenio præditus summa impietate & prophana religione. Contigit aūt ut anno salutis 1463. quum in superiori Mœsia late imperaret, blanditijs Mahumetis Imperatoris è castello clam euocaretur, & accitus in colloquiū repentè caperet̄, iussuq; barbari cute exueret̄, & regnū q̄d à patre surripuerat, cū uita simul amitteret. Huius igitur temeritate scelereq; Rascia & Bosna cum magna Seruiæ parte in Turcæ ditionē peruenit. Matthias autē rex Vngariæ quum Sauo tantū à Turca disterminaret̄, exploratis Iaitzensium animis, qui Turcæ iugum ægrè ferebant, traijcit Sauū, Iaitzamq; contendit, quatuor dierum itinere à Sauo remotam, obtentaq; urbe, arcem die noctuq; oppugnat, non modo loci natura, sed & præsidio Turcarū munitissimam donec eam expugnauit. Mahumetes audita Iaitzæ captiuitate, quæ illius regni caput erat, usq; adeo indoluit, ut parum abfuerit quin corde disrumperetur. Exercitum circiter triginta millia hominū mira celeritate comparauit, urbeculā ariete, æneisq; machichinis die noctuq; quassat, mœnia deijcit, omniq; ex parte urbem adoritur, sed missis à Matthia rege Vngaris, cum cōfusione repellitur. Postea tamē Turca ciuitatem rursum sibi subiugat, sicut & in hodiernum usq; diem subiectam tenet. Est urbs Iaitza in edito mōte sita, quam duo amnes circumfluunt, præruptisq; rupibus & uadis obfirmant. Ad radices montis & ad ambitum urbis amnes illi confluunt, admixtiq; unà in Sauum feruntur. A' tergo profusa est planicies. Bosnensis regni hæc ante tempora nostra caput erat, inexpugnabili arce, ac hostib. inaccessibilis. Habet regio & alias quasdam insignes ciuitates, præsertim Schuuonicam & Vuarbosanyen, quā aiunt hodie esse metropolim, sed nullo cingit̄ muro. Milliatzka fluuius dirimit eā in duas partes.

Turcæ occupat Bosnam.

Stephanus Bosnensium rex.

Iaitza metropolitana ciuitas.

Iaitzæ situs.

Dacia, Rascia, Seruia, &c.

Regio ista olim Dacia appellata, hodie in multis dispescit̄ minores regiōes, nēpe in Transsyluaniā, Seruiam, Bulgariam, & Vualachiā, Transsyluania hodie uulgo appellatur Septem castra, & à quibusdam Zipserland, in quorū terris olim habitasse comemorant Getæ & Triballi. Est etiam in Dacia Marmatia, quam tunc

Marma-

Marmarissam appellāt, in Carpathijs montibus collocata, unde Tibiscus oritur: ubi sal mar- moris instar effoditur, & tanta quidem copia, quāta uniuersa Scythiæ satis esse possit. Nec procul hic aqua inuenitur, in qua demersum ferrum uertitur in cuprū. Tibiscus fluuius mediam Daciæ regionē abluit in Danubium profluens, appellaturq; hodie Tilla, è monte Carpatho profluens. unde etiā Vistula emergit, sed hic in mare Germanicum, ille in pontum exit. Sunt qui Daciam denominatā uolūt à Danis, qui olim è terra sua egressi hîc sedes fixisse dicuntur. Quin & Saxones olim à Carolo magno huc missi, adhuc in media externa natione patrium retinent sermonem, ut paulò post dicemus. *Sal lapidis.*

Bulgaria.

BVlgari gens ferox, putātur è Scythia olim egressi, intuleruntq; plurima damna regno Constantinopolitano, & uexarūt Christianos uarijs modis, quousq; tempore nepotum Caroli magni factæ sunt indiciæ & cōditiones pacis, & captiua quædā quæ in regia Christianorum seruierat ueluti serua, soror regis Bulgarorū reddita est. Didicit autem hæc soror regis cum esset in captiuitate literas, suscepitq; ritum Christianorum & baptisma, & tandē fratri restituta, instituit ipsum præceptis Christianis, monuit ut idola abijceret, & uerò deo obsequia præstaret. Et licet rex sorori annueret, ausus tamen non erat repente à patria discedere religione. Verum accessit occasio assumendi Christianā religionē. Nam pestis undiq; regionē inuasit, ac tam crudeliter undiq; grassabatur, ut Libitina non sufficeret. Anxius rex sororem rogauit, ut huic malo remedium cogitaret: At illa solū Christum saluatorem inuocandum censuit. Acquieuit rex, baptisaturq; cum omni populo, accersito quodam sacrorū pontifice, à quo mysteria fidei acceperunt, & mox potentia Dei innotuit, sedataq; est pestis. Fama est primum regem Christianorū in Bulgaris Trebellium uocatum. Is monasticam secutus uitam, ex duobus filijs regnū maiori natu reliquit. Redijt nouus rex non multò post ad malorum dæmonum cultum, pietatem patris & institutū aspernatus. Nec id filij scelus tulit Trebellius, sed persona quam gerebat ad tempus deposita, regia.n induit, receptoq; regni gubernaculo, filiū impietatis increpitum luminibus priuat, regnū dat minori natu, quod piè ex suoq; instituto administraret, ipseq; id documentum dedisse cōtentus, cōtinuo se in ordinem redegit. Rhegino scribit hæc facta circa annum Christi 868. Quomodo hæc regio subdita fuerit regno Vngariæ, & tandem tyrannidi Turcæ subiecta, diximus, & dicemus alibi.

Mulier fidem inter incredulos plantat.

Primus rex fit monachus.

Valachia.

EA pars Thraciæ quæ Getica olim dicebatur, ubi Darius Hidaspis filius periJt, hodie Valachia appellatur à Flaccis Quiritū gente. Romani enim superatis Getis atq; deletis, Flacci cuiusdam ductu eò Coloniā miserūt, unde primum Flaccia, deinde corrupta uoce Valachia dicta. Astipulatur huic opinioni Romanus sermo, qui adhuc in ea gēte durat, adeo tamē ex omni parte corruptus, uix Romano homini intelligatur. Daci postea eam terrā occupauerunt, à quibus aliquandiù etiam Dacia fuit, nunc Teutones, Ceculi & Valachi tenent. Teutones fortes uiri è Saxonia illuc à Carolo magno transmissi, à septem urbibus quas habitant Siebenburgenses patrio sermone uocantur, licet alij Scythis id ascribant, ut supra memorauimus. Agriculturæ reiq; pecuariæ Valachi ut plurimū student, quod originē gentis arguit. Est Valachia lata regio à Transyluanis incipiens, usq; in Euxinum protensa pelagus, plana fermè tota & aquarum indigua cuius meridiem Ister fluuius excipit. Hanc terram incoluēre quondam, ut diximus Getæ, postremo uerò Romanis armis est subacta, & colonia Romanorum corrupto, ut fit uocabulo, Valachia dicta. Pars eius Turcarum imperio, pars Vngaris patet.

Transsyl-

Ciuitates Transsyluaniæ.

INter multas ciuitates quas habet Transsyluania, insigniores habent Hermenstat, Cronenstat, Schlespurg. Meduuisch, Bistricium uulgo Nœsen, Clausenburg, Millenbach, Vueissenburg, &c. Metropolis uerò est Cibiniū, uulgo Hermenstat, quæ ferè tantæ est magnitudinis quantæ Vienna Austriæ, optimè munita. Non patet accessus ad eam ad mille passus propter frequentes piscinas & paludes eam cingentes. Vuaiuoda nostris temporibus obsidione cinxit eam 7. annis, sed inanis fuit conatus eius. Non procul hinc uersus meridiē est Rubea turris, arx fortissima, sita in alpibus iuxta decumātem amnē, ubi angustus inter montes introitus patet in regionē, estq́ue ceu propugnaculū totius terræ, ut ab illa parte nemo ingredi queat, si arcis præfectus repagula obijciat. Est & alia fortis arx in oppidū Millenbach iuxta Bros oppidū, ubi quoque iuxta fluuiū inter cōualles & niuosas alpes iter est quod ducit in Transsyluaniā. Cæterū Coronā uulgo Cronenstat, Vngari à prætercurrente riuo uocant Pressouiā. estq́ue altera regionis post Cibiniū ciuitas. Crescit in agro eius plurimū frumēti, abundat pecoribus crescit & uinum ibi, sed austerum. Patet hinc iter angustum per alpes ad Tergouistum, idemq́ue iter per arcem Turzfest custoditur ne hosti facilis introitus pateat. Negociantur Græci usque ad hanc ciuitatem, adferūt aromata, gossipium, linum, tapetia & similia, quæ ultra usque ad Budam uehūtur. Tergouistus uulgo Teruis metropolis Valachorum et sedes peculiaris principū inaccessibilis, non muro non mœnib. cincta, sed fossa, uallo & aggeribus tantū cum sudibus præacutis exterius positis, sita inter paludes obductas lutosis syluis & lacunis aquarum, ita quod hyeme tota penè circumfinitima regio immeabilis sit. hæc est prouincia Daciæ, cuius supra quoque meminimus, dicta apud ueteres Rom. colonia. Vnde eius aborigines hac etiā nostra tempestate passim latino utūtur colloquio. Est ea gens Barbara, crudelis diuinationibus & augurijs dedita, rapinis semper & prædæ inhians. Distat autem hic locus duorum dierum itinere à Corona, habetq́ue hodie Turca ibi præfectum, & habitant inter Valachos Græci, Teutones, Turcæ & Christiani. Inter Tergouistum & Coronam est oppidum, Langenauu, quod Christiani inhabitant, estq́ue ibi depositio mercium, quæ à Tergouisto in Transsyluaniam transportantur. Est etiā in hac regione Hunniad oppidū, loci natura munitiss. unde Io. pater Matthiæ regis oriundus fuit.

Cibinium metropolis.

Corona quæ Pressonia.

Tergouistus.

De fertilitate Transsyluaniæ.

HAbet Trāssyluania numerosū populū qui pro magna parte utit Germanica linguā, potissimū Saxonica, id quod in Altādia peculiariter, deprehēdi potest. Possūt producere ad bellū fere 100. millia armatorū, quia Ceculi loco tributi, à quo liberi sūt, nisi quādo rex morit, omnes ad militiā proficiscunt. Quādo rex morit, quilibet paterfamilias dat bouem unū. Iuxta oppidū Meduuisch crescit uinū in magna copia atque ob id appellatur ager ille Vinifera regio. In Moldauia quoque crescit uinum rubeū & densum, sed quod plurimū lædit capita, nec potest ultra annū seruari. In oppido Salzburg foditur sal è terra, sicut & in Ceculia apud uicum Aderhell albissimū foditur sal, quod uehitur in Burgelandiam usque ad Coronā. Apud Clausenburgū haud procul à Torrenburgo foditur etiam sal. Habitatores Clausenburgi utunt partim Germanica & partim Vngarica lingua. Nulla ciuitas in regione uetustior est Alba Iulia, quā uulgo Vueissenburg uocāt, estq́ue ibi sedes episcopalis. Iuxta oppidum Schlotten, foditur aurū, sicut & in Altenborg, & inueniuntur, nō nunquā particulæ magnitudine auellanæ nucis. In summa, Transsyluania pecoris, uini frumenti, item auri & argenti feracissima, ubi amnes nonnulli aurea ramenta ferunt, auriq́ue fragmenta quandoque sesquilibralia trahunt, quum montibus sit undique circumsepta in coronæ speciem.

Aurum crescit in Transsyluania.

Vinum in Transsyluania.

DESCRIPTIO GRAEciæ, quæ olim una fuit ex præcipuis & insignioribus Europæ nationibus, hodie uerò sub barbaro populo tota ferè inculta iacet, à Turca inhabitata.

GRæcia Europæ regio, quæ & Hellas à quodam, Græco, qui late in ea olim rerū potitus, est appellata. Siquidē hæc regio, ut Plinius scribit, sæpe mutauit nomē suū, subinde à regibus præsidentibus nomen nouū accipiens, sed nullum firmius illi mansit quàm Græcia. Hęc itaq; ab Isthmi angustijs incipit, & à septētrione in meridiem uecta, qua sol oritur Aegęis, qua occidit Ionijs, fluctibus obiacet. Thermopylę mediam dirimunt ut Apenninus Italiam. Extremos montes ad occasum Oetàm uocant, quorum quod altissimū est, Callidromū appellāt, per cuius uallem in Malliacū sinum iter est, non latius sexaginta passibus. Hæc una uia militaris est, per quam si nemo prohibeat trāduci potest exercitus: cætera loca adeò ardua & perplexa, ut ne expeditissimis quidē sint peruia, ideo pylæ quasi portæ dictæ, & à calidis aquis inibi nascentibus Thermopylæ. Iacent ad mare uersa, Acarnania, Aetolia, Locris, Phocis, Bœotia, Eubœa penè terræ annexa. Attica & Peloponnesus longius prædictis in mare excurrunt diuersa montium specie, & qua ad septentrionem obuersa iacet, includitur Epirus, Magnesia, Thessalia, Pthiothe & sinus Malliacus. *Thermopylæ.*

QQ Pelo-

Peloponnesus nobilior pars Græciæ.

PEloponnesus Atticæ per Isthmum iungitur, totius Greciæ arx quondā dicta. Nam præter inhabitantium in ea gentium nobilitatem atq; potentiā, ipse locorum situs principatum designat atq; imperiū. Multi sinus insunt & promontoria multa. Formam eius platani folio simillimam dixere, longitudine & latitudine ferè parem. *Isthmi angustia.* Isthmi angustias, quinq; aut sex millia passuum latitudinis continere dicūt. Has angustias perfodere nauigabili alueo Demetrius rex, Dictator cęsar, Gaius princeps, Domitius Nero, infausto, ut omnium exitu patuit, incœpto tentauerunt. Græci principes, postquā Turcarum potentia in Europam penetrauit, ex mari ad mare producto per angustias muro, Peloponnesum à reliqua Græcia disiunxerunt. Murum hexamiliū appellauerunt ex loci distantia. *Morea.* Hanc prouinciam hodie Moream Latini uocant, continetur q; in ea Messania, Laconia, Argos & Archadia. Amurates expugnata Thessalonica, subacta Bœotia & Attica, ad hexamilium usq; profectus, perterritis Græcis diruit murū, tributumq; annuum dedentibus se Peloponnensibus imperauit. Postea uerò Christiani negantes tributum & hexamilium instaurantes, à Turca pecunia mulctati, hexamilium denuo destructum, & Peloponnesus Turcarum subiecta imperio.

Totius Græciæ Europeæ in suas regiones & priuatas terras distinctio.

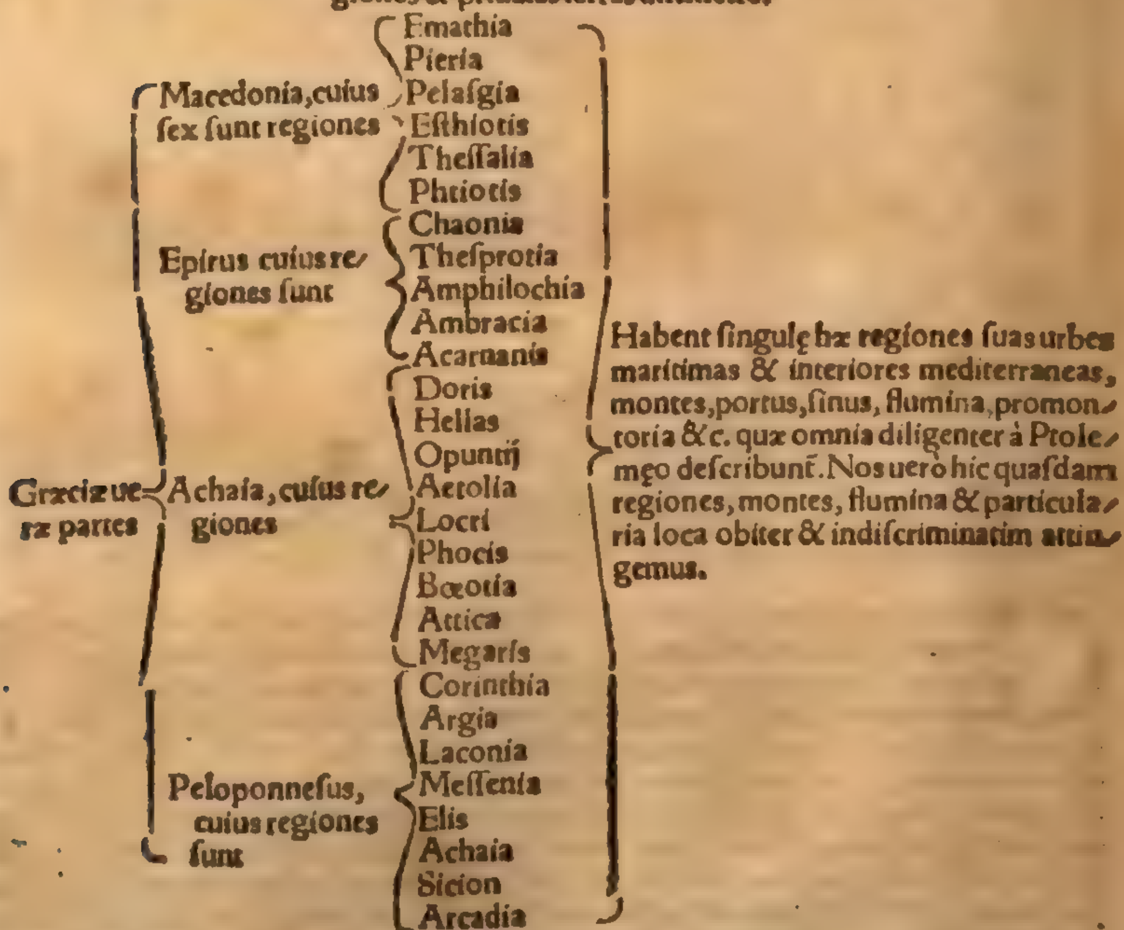

Laconia seu Laconica, Lacedæmonia quæ & Sparta.

LAconia in Peloponneso, quæ & Oebalia & Lacedemonia à Lacedæmone, à quo etiā clara & potens ciuitas in eadem regione ædificata est atq; denominata. Hæc quoque

Sparta

Sparta dicta est à Sparto Phoronæi filio. Lycurgus in signis Philosophus ciuitatis statum optimis institutis & legibus excoluit, quum antea ex omnibus ferè Græcis soli Lacedæmono pessimè morati essent. Lycurgus ergo audacter rem aggressus, omnia iura instituta & priscos uiuendi ritus abrogauit, atque ciuiliora quædam multoque laudabiliora instituit. Primum uiginti octo seniores sunt electi, qui duobus regibus assiderent, prouiderentque, ne nimium democratia inualesceret, & rursus, ne qui regnum tenerent, tyrannicũ quippiam molirent. Sustulit quoque omnem auri & argenti usum è medio, ferreumque nummum induxit, ac tũ demum omnis furandi occasio est sublata. Ignitum ferrum ex quo nummũ percussit, aceto extinxit, ut ad rem nullam amplius ob molliciem utile redderetur. Omnes ad hoc artes ut inutiles urbe eiecit, quanque artifices ipsi sublato auri usu sponte inde transmigrarunt, quum ferrei nũmi apud alios in usu non essent. Mox uerò ut omnem ex ciuitate tolleret luxum, publica cõuiuia instituit, ut diuites promiscuè & inopes uni adhiberent conuiuio, unisque uescerent epulis. Exarserũt ex ea re potentiorũ iræ, impetuque in eum facto, alter est illi oculus baculo excussus, quare cautum, ne Spartiatæ cum baculo amplius ad conuiuium intrarent. Conferebant ad hoc conuiuiũ quotannis singuli farinæ medimnũ unum, uini coros octo, casei quinque minas, ficuum quinque semis minas. Frequentabant id pueri uelut temperãtiæ omnisque

Lycurgus.

Leges Lycurgi

Oculus Lycurgo excussus.

ciuilis disciplinæ gymnasiũ, assuescere ibi urbanis sermonibus, iocarique comiter discebãt, ac sine scurrilitate cauillari. Virgines cursu, palæstra, disco, iaculo exercebantur, ut ocio & muliebribus delitijs sublatis, robustiores ad tolerandos partus fierent. Pueri à septimo anno in æqualium cœtu exerceri, literasque pro necessitate addiscebant, ad cutem tondebantur, nudis calcibus ambulabãt, duodecimo anno tunicã unam patrio instituto sortiebant, neque balneas, neque fomenta sciebant. Thoris ex arundine constructis quietem capiebant. Maiorum ingrediebant conuiuia, & inde aliquid furabantur, & qui deprehensi erant in furto, flagris admouebantur, non quia nefas esset furari, sed quòd parum prudenter & ingeniose esset id ab eo factum. Primus ad hæc Lycurgus omni superstitione sublata permisit cadauera in urbe sepeliri, tum etiam circa tẽpla sortiri monumenta. Nec uiri nec fœminæ nomen licebat cuique sepulchro inscribere, nisi eorum qui fortiter in bello perijssent. Lugendi tempus undecim erat diebus finitum. Nec ciuibus peregrinari permissum, ne alienos mores urbi importarent. Quin & peregre eò delati, nisi qui reipublicæ utiles essent, urbe excludebantur, ne quid Laconicæ disciplinæ peregrinæ gentes imbiberent. Iuuenibus Lycurgus nõ amplius una ueste toto anno uti permisit, ne aliquem cultius quàm alterum neque splendidius epulari. Emi singula non pecunia, sed mercium compensatione iussit. Pueros puberes non in forum sed in agrum deduci iussit, ut primos annos nõ in luxuria sed in omni labore & opere agerẽt. Nihil eos somni causa substernere, & uitã sine pulmẽto degere, nec prius in urbem redire, quam uiri facti essent statuit. Virgines sine dote nubere iussit, ut uxores non pecuniæ causa eligerẽtur, seueriusque matrimonia sua uiri coërcerent, cum nullis frẹnis dotis tenerentur. Maximũ honorem non ciuium & potentum, sed senum esse uoluit. Regibus potestatem bellorũ, magistratibus iudicia & annuas successiones, senatui custodiam legum, populoque sublegendi senatum, uel creandi quos uellet magistratus potestatem concessit. Hæ quoniam leges aut noua instituta solutis antea moribus dura esse uidebantur, eorum autorem Apollinem Delphicum finxit, & inde se eas detulisse. Deinde ut æternitatem suis legibus daret, iureiurando ciuitatẽ obligauit, nihil eorum quæ sanxisset mutaturum, priusquam reuerteretur, se ad oraculum Delphicum profecturũ, consulturum quid mutandum addendumúe legibus suis illi uideatur. Proficiscitur autem Cretam, ibique perpetuum exilium egit, prẹcipit etiam moriens ossa sua in mare abijci, ne Lacedæmonem delata Spartani se de non mutandis legibus à iuramento absolutos putarent.

Puerorum educatio.

Matrimonia.

Ceremoniæ defunctorum Lacedæmoniæ regum.

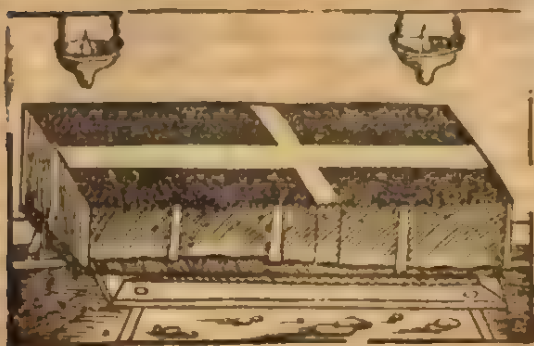

Defunctis regibus Spartiatarũ, equites per uniuersam Laconicam obitum regis enunciabãt, fœminę per urbem circumeuntes ollas pulsitabant. Cum'q; hoc fieret, necesse erat ex singulis domibus duos ingenuos, marem & fœminam luctu fœdari, magnis'impositis pœnis si id non fecissent, & immenso utentes eiulatu, ultimum quenque regũ dicentes semper fuisse optimum. Qui uerò regum in bello perijsset, eius simulachrum quum expręssissent, in thoro bene strato efferebant, & eius tumulatione decem dies insumebantur, nullus'q; magistratuum consessus sed continuus erat luctus, quin & in hoc cum Persis conuenientes, quia defuncto rege, alter qui succedebat, liberabat ære alieno quicunque Spartiata aliquid aut regi aut reipublicæ debebat. Apud Persas qui rex creabatur, omnibus ciuitatibus tributũ quod debebant, remittebat. Notandum etiam quòd Laconiæ adhæret promontoriũ, Malca nomine, quod quinquaginta millibus passuum in mare protenditur, ubi periculosa est nauigatio, propter aduersos uentorum flatus. Vnde fit sæpe, ut nautæ ter quater'q; conentur montem transire, & toties in diuersam rejciantur plagam. Est mare illud quod Maleam allatrat tam sæuum & importuosum, adeo'q; uentis concitatur, ut non nisi longissimo flexu à nautis superetur. Neq; satis est semel euasisse, sed propè liberatos atq; securos insequitur. Apprehensos aliquoties in uix euitatum retrahit periculum. His periculis & his locorum asperitatibus mederi olim noluerunt nonnulli curiosi principes, Demetrius rex, Iulius cæsar, Caligula, Nero & alij quidam, qui Isthmum perfodere tentauerunt, ut eo dissecto, breuior minus'q; periculosa foret nauigatio, sed ut euentus docuit uanus fuit eorum conatus.

Malea promontorium.

Achaia Corinthus.

Achaia ampla est regio Græciæ, undiq; circumsepta mari, præterq; à septentrione, dicta sic ab Achæo Iouis filio. Est etiam alia Achaia extra Peloponnesum, in qua sunt Thebæ, Bœotia, Megaris. Achaia intra Peloponnesum peninsula est, undiq; mari cincta, præter exiguam partem à septẽtrione, isthmo scilicet, ubi sita fuit Corinthus urbs olim ditissima, caput Achaia, quæ primũ à Sisypho latrone Aeoli filio fertur anno ætatis Moysi octogesimo condita, & Corcyra aut secundum alios Certhira nominata, deinde aucta Ephyra dicta. Euersa autem & rursum instaurata à Corintho Orestis seu Iouis filio, Corinthus est appellata. Vltimo à Romanis accensa, nunquam coaluit, ut dicit Florus. Habuit quoq; arcem, quæ dicta fuit Acrocorinthus, & ea sita fuit in monte excelso prærupto'q;, ciuitati imminenti, & qui uno communi'q; cum urbe muro continebatur. Hæc itaq; urbs quum olim opibus abundaret, Romani ueriti, ne aliquando de imperio contenderet... gitaret, misso exercitu, eam uastauerunt. Claruit ære laudatissimo, ex quo uasa fiebant ad modũ pręciosa. De qua Strabo lib. 8. Corinthus inquit urbs locupletissima. Isthmo imminens, emporium est commodissimum, locus negociatoribus frequentatus, & duorũ dominus existens portuum, quorum alter Asiæ, alter autem propinquus est Italiæ, utroq; ex loco faciles inuicem mercium cõmutationes faciens &c. Siquidem posita erat urbs ipsa in angustijs atq; in faucibus Græcię, sicut terra claustra locorum teneret, & duo maria maxime nauigationi diuersa pene coniungeret, quum pertenui, ut Cicero ait, discrimine separarentur. Fuit olim in hac urbe nobilissimum templum Veneri consecratum, in quo iuxta gentilium errorem ultra mille nobilia scorta deæ huic erant dicata, parata se prosternere uenientibus hospitibus. Ambitus ciuitatis dicitur continuisse quadraginta stadia. Habuit agrum sterilem, atq; ob id habitatores excolebant ingenia sua, inueniebantur'q; ibi artifices ingeniosissimi, quales in nullo alio loco reperiebantur. Reddidit urbem infamem incredibilis luxus, cui maximam occasionem præbuit meretricum multitudo,

Corinthus ciuitas.

Romani destruunt Corinthũ.

Arcadia

Arcadia.

EST Arcadia pars Achaiæ mediterranea in medio Peloponnesi sita regio montosa, cuius incolæ pleriq; sunt pastores. Fuit Iupiter cuius proprium nomē Lysania fuit apud Arcadiam in magno precio habitus, ob uirtutes eius pręclariss. Iouis nomen adeptus. Nam cū esset nobilis genere fugeretq; Athenas & uideret Atticos rudes & bestiali ritu uiuētes, ante omnia positis eis legibus illos publico instituto uiuere docuit. Institutis autē eis in bonis moribus, monuit eos colere deos, instituens aras, templa, sacerdotes & multa alia eis utilia. Quæ cum Attici syluestres mirarenť atq; cōmendarēt eum, existimātes Deum, Iouem uocare, regemq; suum fecēre. Habuit Iupiter iste templum suum in Olympia Arcadiæ ciuitate, quod fuit uetustate & cultu nobile, atq; ante tēplū lucus syluestribus consitus oleastris, ex quibus uictores cōnexis ramis coronabanť. In hoc templo summa ueneratione colebať Iupiter, qui ab eo Olympius & certamina quinquennalia ibi in honorē Iouis celebrata, Olympia fuerunt appellata. Confluebat ad istud templū quinto quoq; anno ex tota Græcia ingens hominum multitudo, cùm ob Iouem, quo nihil putabant in cœlo terraq; sanctius, tū certamen ipsum, quo inter quatuor Gręciæ agones nullus erat celebratior. Ab his annis Olympiades cœptæ sunt numerari. Certaminū coronæ erāt oleaster, laurus, apium, pinus. Agebanť aūt certamina plena luna, eratq; initiū 11. dies mensis, & finis decimussextus. Est Olympias spacium quinq; annorū, quod à Romanis lustrū dicitur. Hinc Græci tempora per Olympiades supputare cœperūt, ita numerātes: Olympiadis primæ aut secundæ aut centesimæ anno primo uel secundo &c. Vnde secundū Eusebium Christus natus fuit anno tertio Olympiadis 194. Ex quo patet, quòd initium primæ Olympiadis cœpit ante Christū natum anno 776. quod inde constat si multiplices 194. per 4. & superaddas tres annos de sequenti Olympiade. Eusebius tamē colligit anno 775. scribens Olympiadem primam cœpisse anno mundi 4424. Christum autem natum anno mundi 5199. Claruit & Prometheus in Arcadia, uir acutissimi ingenij & spectatæ peritiæ, qui homines incōpositos ac rudes ad politiores mores traxit. Simulachra hominū primus de terra formauit, & arte quadam ueluti spiritū habentia moueri fecit. Inde cum in altissimo Caucaso monte resideret & astrologiā didicisset, eam primus Assyrios docuit. Quin & ignem primus è silice eduxit, ut Plinius testatur. Floruit quoq; in Arcadia Atlas uir multæ contemplationis, qui astrorū cursum inuenit, & primus de astronomia inter Gręcos disseruit, propter quod finxerunt eum cœlum portare. Tertia Peloponnesi regio uocať Messenia, regio admodum fertilis et irrigua multis amnibus, quam Spartani propter frequentem defectionem in seruitutem redegerunt, eosq; durius quàm reliquos seruos tractarunt, ne denuo res nouas molirentur.

Iupiter institu. it Athenienses.

Anni Olympiadum.

Prometheus.

Methone, Argos, Epidaurus.

MOdona, & olim Methone ciuitas est littoralis Peloponnesi: quam cum obsideret Philippus rex Macedonum, oculum amisit ictu sagittæ. Anno domini 1471. Mahumetes Imperator magna ui adortus Peloponnesum expugnauit eam atq; Christianos hinc captiuos abduxit. Veneti tamen retinuerunt tūc munitissimā urbem Modonem unà cum Corona & Sonico, quas ciuitates hodie Turca subactas tenet. Applicueruut peregrini Ierosolymitani ad Modonam quū iter facerent ad terrā sanctam, at hodie diuertunt Santum & Hyacinthum. Veneti hodie adhuc habent in Morea sub suo dominio Maluasiam arcem & Neapolim ciuitatē, reliqua omnia possidet Turca. Modonam perdiderunt anno Christi 1500. Nam Turca obsidione arctissima eam cingens, habensq; secum quingenta ænea tormenta, inter quæ 22. reliquis uiolentiora erant, singulis diebus insultū faciebat in mœnia. At inclusi Deo se cōmittentes, pro uirili sua resistebant hosti, malentes mori quàm deditionem facere tyranno. Præualente uerò hoste & deficientibus obsessis, conuenerunt Christiani ad certas quasdam ædes ad hoc paratas, uiri & mulieres atque pueri, & igne succendentes eas obtulerunt se domino holocaustum, malentes mori quàm tyranno in manus uenire. Quædam etiam mulieres unà cum pueris pręcipites se dabant in mare, ut hoc pacto effugerēt captiuitatem hostilem. Veneti paulo ante in 15. diebus obstruxerant Isthmum, ducto muro à mari ad mare, addita duplici fossa. Erant circiter

Christiani offerunt se Deo.

urbes bellicis terrorib. aut alijs malis afflictæ confugiebant. Fuit & tutissimũ adnauigantium receptaculum. Fuit totius mundi gymnasiũ & uniuersale studium, nec quisquã olim doctus habebatur, qui non apud Athenas literis operã impendisset. Strabo scribit Athenis petram fuisse in planicie sitam, inq́ orbem circumhabitatam, in qua Mineruæ templum fuit, eratq́ in eo templo simulachrum quòd è cœlo cecidisse credebant incolæ, ubi & perpetuus ignis cum uirginum cœtu fouebatur. Fuit hæc urbs quoq́ dicta Cecropia & Mopsopia. Cecropia quidẽ à Cecrope rege, & Mopsopia à Mopso, sicut & à Iano Iaphet filio (ut quidã scribunt) Ionia, & postremo à Minerua Athenæ. Græci enim Mineruam uocãt Athenam. *Mineruæ.* Minerua uirgo dicitur inuenisse lanificium, texturam et alia multa artificiosa, & propterea celebris dea habita fuit. Et quia omnia eius inuenta ex ui ingenij atq́ sapientiæ procedere uidebanť, locus fabulæ datus est, ut ex cerebro Iouis genita dicatur. Instaurante Cecrope Athenarũ urbem, subito aqua in quodam loco prorupisse dicitur, & alio loco reperta olea arbor. Super quibus prodigijs sciscitatus Apollo Delphicus, quid intelligendum quid faciendum foret, respondisse fertur, quòd olea Mineruã, aqua uerò Neptunũ significaret, ambo consobrini, ambo dij, essetq́ in ciuium arbitrio, ut ex alterius duorũ deorum nomine ciuitas uocaretur. Congregatis omnibus utriusq́ sexus hominibus, uiri adhæserunt Neptuno, mulieres uerò Mineruæ, quæ & obtinuerũt, ut ex Mineruæ nomine appellareť. Poëtæ uerò dicunt, Neptunum & Mineruam Athenas condidisse. Et cũ de nominis impositione inter eos fieret altercatio, dijs reliquis præsentibus, fit inter eos conuentio, ut qui percussa terra laudabiliorem produceret effectũ, urbi nomen imponeret. Neptunus autẽ tridẽte suo percussa terra, equum produxit, belli omen. At Minerua hasta proiecta oliuã produxit, pacis arborem. Quæ quoniam utilior eorum iudicio uisa fuit, ex suo nomine Athenas dixit. *Figmẽta poëtarũ de Athenis.* Fuerunt itaq́ Athenienses non aduenæ, neque passim collecta populi colluuies urbi dedit originem, sed in eodem nati solo quod incolunt, & quæ illis sedes, eadem origo est. Primi lanificij & olei usum docuere, arare quoq́ & serere frumenta glande uescentibus monstrauerunt. Literæ certe ac facundia & hic ciuilis ordo disciplinæ ueluti templum Athenas habent. Tulit quoq́ Cecrops tres leges in mulieres ad Neptuni placationẽ, quem illę postposuerant suo suffragio Mineruæ. Videlicet ne ulla unquam mulier Senatum ingredereť, ut nulla earum proles maternũ nomen accipiat, & ne quis eas Athenienses sed Atticas dicat. Referunť Athenienses in Peloponneso 12. possedisse urbes, totidemq́ in littore minoris Asiæ condidisse, inter quas omnium pulcherrima fuit Ephesus, quam totius Asianę Ionię regiam cõstituit Antiochus. Draco primum Atheniensibus leges conscripsit, deinde

Solon Salaminius multis prioribus ob pœnarũ magnitudinem abrogatis, omnibus enim ferè legibus quas Draco tulerat, pœna erat morte diffinita, ut etiã qui ocij & desidiæ essent conuicti capite plecterentur: aut qui olera fructusúe in alieno prædio legisset, eodem punireť supplicio quo & parricidæ. *Draco legifer* Vnde Demades dicere solebat, Dracon ẽ non atramento sed sanguine leges scripsisse. Solon itaque uetuit lege, ne parricidij affectatæq́ tyrannidis damnati magistratũ caperent: Nec hos solum ab honorum petitione exclusit, sed eum quoq́ qui orta in ciuitate seditione, neutrã partium secutus esset: mali ciuis esse ratus cum proprias rationes in tuto collocarit, nulla communi cura sollicitudineúe teneri. *Solonis leges.* Habuit nec minus admirationis illud, ut fœminæ quæ uiros parum ad rem uenereã idoneos sortitę essent, unum quem uellent ex mariti propinquis impunè admitterent. Ploratus & lamentationes in alieno funere sustulit. *Lex coniugij.* Nec subsidia alimentaúe ulla filius pati deberet, à quo non esset arte aliqua ad usum uitæ institutus. Qui illegitimo essent thoro procreati, neu parentes alerent. Qui enim meretricio non abstinet congressu, is perbelle demonstrat, se non liberorum procreationi sed uoluptati studere, seq́ ipsum mercede priuat. Mœchum in adul-

terio deprehensum, impune necari uoluit. Qui uim ingenuæ uirgini intulisset, decem dragmis mulctari. Qui lupũ uinctũ attulisset, quinq; dragmas ex publico acciperet. Qui lupam, dragmã unã, hoc pecoris illud bouis preciũ. Vetus fuit Atheniensiũ mos, hãc belluam insectari, quippe quę ęquè sit pecuariæ rei & agrorũ cultui infesta. Eorũ liberos qui in prælijs occubuissent publicè nutriẽdos, erudiẽdosq; pręcepit, quo sanè animati singuli fortiter ac strenue in bello dimicarent. Voluit etiam ut is qui oculos in bello amisisset publice aleret. Præclarè & illud statuit, curatorem cũ pupillorũ matre non habitare. Cauit præterea ne is fieret curator, ad quẽ post pupillorũ obitũ substãtia spectaret. Et qui alteri unum oculum erueret, ei ambos erui debere. Et quæ non posuisti ne tollas, si quis secus facit capitale esto. Principem, si ebrius deprehensus esset, morte mulctandum. Athenienses ut dies secundum Lunæ cursum agerent monuit. Ex omni genere frugũ mel & cerã extra Atticos fines asportari permisit. Nullum ciuitate donari nisi opificem, qui cũ tota domo se Athenas cõtulisset, aut perpetuo exilio natali solo pulsus esset, censebat. Cæterũ pręclara Athenarũ urbs quæ olim muris naturalib. ædificijs, armis, opibus, uiris, prudentia atq; omni sapientia florentissima fuit, nostro tẽpore parui oppidi gerit speciẽ, uocaturq; Sethina. In eo tamen saxo, quo uetustũ Mineruæ tẽplum fuit, arx est, per omnem Gręciã nominata, tum operis magnitudine, tum difficultate oppugnationis.

Delphicum oraculum.

Agamedis opus.

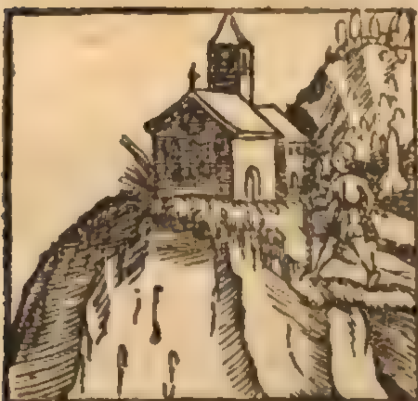

IN Phocide duę olim fuerunt celebres ciuitates, scilicet Elatea & Delphica urbs sita iuxta montẽ Parnassum in fundo saxoso, quam mons asperrimus aliaq; adiacẽtia saxa tuenť à quocũq; hostili incursu. Templum autem Apollinis Delphici olim positũ fuit in monte Parnasso in rupe undiq; impediente, ubi & ciuitatẽ frequentia hominũ fecit. Qui ad affirmationem maiestatis undiq; concurrentes, in eo saxo cõsedere. Atq; ita tẽplum ciuitatẽq; non muri, sed pręcipitia, nec manufacta sed naturalia pręsidia descẽdebãt, prorsus ut incertũ sit, utrũ munimentũ loci an maiestas Dei plus hic admirationis habuerit. Alij tamẽ scribũt constructum ibi nobilissimũ & celebre Apollinis tẽplum & adytum quinq; tantum constans lapidibus, opus Agamedis & Trophonij. Media saxi rupes in formã theatri recessit. Quamobrem & hominum clamor, & siquando acciditt tubarum sonus, personantibus & resonantibus inter se rupibus, multiplex audiri, amplioráq; quàm edebatur resonare solebat. Quę res maiorem maiestatis terrorem ignaris rei admiratione stupentibus plerunq; afferebat. In hoc rupis anfractu, medio fermè montis altitudine planicies exigua est, atq; in ea profundum terrę foramen & officina Satanæ. Ex eo enim frigidus spiritus in quodam uelut uento in sublime expulsus, mentes uatum in uecordiam uertebat, impletosq; non Deo, sed satana responsa dare cogebat. Incubabant autem foramini uirgines, sacerdotes & Pythij uates, alienatiq; à sensu, de interrogatis responsa dabant. Multa igitur ibi & opulenta regum populorũq; uisebanť munera, nedum ex Græcia uerum & ex toto fermè terrarũ orbe oblata, quæ sui magnificẽtia reddentiũ uota gratã uoluntatem & dæmonum responsa manifestabant. Hunc immensum auri & argenti thesaurum nemo mortalium audebat inuadere, adeò mãmonæ princips illi custodiendo incubuit & homines in superstitione continuit. Cum Xerxes rex Persarum direpturus Græciam, magnam uim hominum in eam transtulisset, contendissetq; Apollinis templum spo-

Officina Satanæ.

liare

liare, in maximum uenit periculum. Nam deuoluebantur è monte in eius exercitum duo saxa cadebantq́; ignita spicula cum horrendis tonitruis è cœlo, & qui conscenderant montem ceu insani præcipitabant̃ de monte, interieruntq́; tunc machinatione dæmonis, ut Trogus scribit, quatuor millia hominum. Idem euenit Gallis sub duce Brenno, quum niterẽtur conscendere hunc montem & dispoliare Delphicũ templum. Nam per excitatum terræmotum cadebat in exercitum portio montis, quę multos interemit, deinde insecuta est horrenda tempestas, tonitrua, fulmina & grando, unde bona pars exercitus sternebatur, ut cogerentur abstinere à sacrilegio. Brennus quoq; dux grauiter læsus & dolorem uulneris ferre non potens, ex impatientia sibiipsi pugione mortem cõsciuit. Delphici uerò liberati ex illa necessitate, laudauerunt Apollinem Deum suum. Sic ergo diabolus apud infideles potest aëris tempestates quo uult uertere, quo illos in errore & falsa religione contineat. Cæterum Apollo Delphicus fuisse dicitur medicinæ repertor & uirium herbarum primus cognitor, fuit autor carminis, præses uaticinij: item habuit peritiam sagittandi & chordæ uocalis. Nam cytharam reperit. Vnde post mortem Deus habitus est, & à Poëtis Phitonis et sapientiæ Deus appellatus.

Galli obtruncantur lapidibus.

Apollo Delphicus.

MACEDONIA.

QVæ nunc Albania dicitur, olim Macedoniæ portio fuit, ad occidentem uersa, in qua Dyrrachiũ & Apolloniã fuisse constat, non incelebres prisco seculo ciuitates. Putãt autem hoc genus hominum ex Albania quondam uenisse, quæ uicina Colchidi in Asiatica Scythia memorat̃, ut sæpe barbararũ inundatio nationum Græciæ atq; Italiæ prouincias occupauit. Habuit Gregorius Scanderbechus hæreditatem suam in hac prouincia, qui ætatem penè omnem preter paucos annos pueritiæ quibus sub Turca militauit, in armis pro Christi nomine pugnando consumpsit, solusq́; quodammodo regionem illam sub euangelio Christi continuit. Velona in Albania non magna ciuitas est in portu maris sita, qua breuissimus est in Italiã traiectus. Dicta fuit Macedonia olim Emathia, à quodã rege Ematho, habuitq́; initio angustos terminos, sed uirtute suorum regum & gentis industria subactis finitimis ita ampliata est, ut centũ quinquaginta populos tenuerit. Protenditur autem inter duo maria, Aegæum Adriaticum & latus eius meridionale protegunt terga Thessaliæ atque Magnesiæ Epirus quoq; Macedoniam attingit & Illyrica terra altera Meridiẽ, altera Septentrionalem excipiens. In Adriatico littore Dyrrachiũ uetus ciuitas iacet, Epidaurus antea edicta. Nec procul infra terram Apollonia fuit, optimis instituta legib. & Augusti Cæsaris, qui Gręcas ibi dicit literas, studio memorabilis. In altero littore Thessalonica est, potens quondam ciuitas, quã cum epistolæ Pauli apostoli, tum magni Theodosij præceps atque implacabilis ira famosam reddidere. Indignatus enim ob cęsos in ea iudices, aliquãdo clemẽtissimus Imperator, uniuersum urbis populum trucidari mandauit, undecim millia hominũ cęsa traduntur. Nõ tulit Ambrosius Mediolanensiũ põtifex tam immanè facinus incorreptũ. Imperatorẽ ab ingressu ecclesiæ prohibitum subire pœnitentiam cõpulit. Nec maximus princeps pastoris subire iudicium recusauit. Fuit autem hæc ciuitas olim situ eximia, aggeribus, fossis, mœnibusq́; egregie munita. In muris frequentissimæ turres, æquis inter se spacijs disiunctæ, ędificiorũ mira elegantia. In singulis urbis regionibus templa, uetustate, donarijs, religione item & sanctitate augustissima Cumq́; optimis legibus esset instructa Thessalonica & rerum omnium beatissima copia floreret, in Andronici manus hęreditaria sorte peruenit. Is odio fratris sui Ioannis, ad quem totius regni administratio delata fuerat, Thessalonicam Venetis tradidit. Venetis Amurates Turca eripuit, qui & reliquam Macedoniam usq; ad montes Peoniæ & quam modo Albaniam uocant, imperio suo subiecit. Mira rerũ mutatio & fluxa humani imperij gloria. Hæc est Macedonia, quæ duobus inclyta regibus, Philippo & Alexandro, Gręcia Thraciaq́; subiecta, imperium protendit per Asiam usque in Indiã, & hodie Turcarum genti subiecta tributum pendere & iugum ferre miserrimũ cogitur. Sed ut redeam ad Thessalonicam, illa nostro æuo amplissima quoq; est ciuitas, maior etiã Adrianopoli, sed minor Cõstantinopoli: in qua triplex hominũ uiuit secta, Iudæorũ scilicet Christianorũ & Turcarũ, maior tamẽ est numerus Iudęorũ, qui ibi exercent mercimonia, & ut audio tanta est eorũ multitudo ut ibi habeant 80. synagogas. Ipsi deferũt circa pileos ligamina seu sindones, aurei coloris, Christiani uerò cęrulei & Turcæ albi coloris sindones, atq; in hunc modum internoscuntur ad inuicem.

Albania.

Scãderbechus

Emathia.

Dyrrachium.

Thessalonica.

Bellum Macedonicum sub Philippo rege.

PRincipio regni Macedonici, bella ueluti cõspiratione quadã ad opprimendã Macedoniã multarũ gentiũ uno tempore confluebant. Et quum Philippus omnibus par esse non posset, alia interposita pactione cõponit, alia redemit. Primũ illi cum Atheniensibus certamen fuit, quos per insidias uicit. Post hos bellum in Illyrios transfert & urbem Larissæam capit. Hinc Thessalos improuiso expugnat, gestiens robur Thessalorum equitum exercitui suo adiungere, unumq́ꝫ corpus equitum & pedestrium facere. Quibus rebus feliciter actis, Olympiada regis Molossorũ filiã duxit uxorẽ, ac deinde Methonam urbem (hodie Modonã) expugnãs, iactu sagittæ dextrũ oculum amittit, & nihilominus pacem deprecãtibus dedit, mitisq́ꝫ etiam aduersus uictos fuit. Philippus itaq; ueluti è specula quadã libertati omniũ insidiatus, dũ contentiones ciuitatũ alit, auxiliũ inferiorib. ferẽdo, uictos pariter & uictores subire seruitutẽ coëgit. Huius mali causa & origo Thebani fuerunt, qui cum rerum potirent, uictos armis Lacedæmonios & Phocenses apud cõmune Græciæ conciliũ accusauerunt. Lacedæmonijs crimini datũ quod arcẽ Thebanam induciarũ tempore occupassent, Phocensibus quod Bœotiam depopulati essent. Phocenses præterea cum agris, liberis & coniugibus priuarent, desperatis rebus templum Apollinis spoliarũt auro & pecunia, conductoq́ꝫ milite, bellũ Thebanis intulerunt. Cum uerò Atheniens. & Lacedæmonij Phocensib. auxilia mitterent, Thebani & Thessali Philippum regem eligunt ducem. Igitur Philippus quasi sacrilegij nõ Thebanorum ultor, iubet omnes milites sumere coronas laureas, atq; ita ueluti Deo duce in prælium pergit, Phocenses in fugam uertit, pœnasq́ꝫ uiolatæ religionis sanguine & cædibus infert. Incredibile quãtũ ea res Philippo apud omnes nationes gloriã pepererit, habebatq́ꝫ dijs proximus, ꝙ per ipsum deorum maiestas fuerit uindicata. Sed nec Philippus melioris fidei aduersus socios fuit: nã eas ciuitates quorũ dux fuerat hostiliter diripuit, nec deorũ tẽplis pepercit. Inde in Cappadociã traijcit, ubi bello pari perfidia gesto, uniuersam prouinciã regno Macedoniæ adiũgit. Cõtigit etiã quòd duo reges Thraciæ fratres eũ disceptationũ suarũ iudicẽ elegerunt, sed Philippus ad iudiciũ ueluti ad bellum inopinãtibus fratrib. instructo exercitu uenit, regno utrũq; nõ iudicis more, sed fraude latronis spoliauit. Quo facto, Græcos orbis terrarũ uindices, discordia extrema laborantes, fraude circũuentos sibi subijcit, atq; ita ex multis gentibus & nationibus unum regnum populumq́ꝫ constituit, Sed nec à proximis manus abstinuit. Siquidem Arisban regẽ Epiri affinem regno pepulit: deinde regem Scytharũ in prælio uicit. Tandem cum Philippus nuptias celebraret Cleopatræ filiæ regis Epiri, & ad ludorũ spectaculum medius inter Alexandrum filium & generum procederet, Pausanias nobilis Macedo, adolescens, regem in angustijs & in ipso transitu obtruncat. Creditum est ab Olympiade regina & matre Alexandri immissum fuisse Pausaniã, quia illa doluit suum repudium & sibi prælatam Cleopatrã. Alij de morte eius aliter loquuntur, nempe quòd in absentia Alexandri Pausanias cõiuratione facta Philippũ inuaserit, multisq́ꝫ cõfoderit uulneribus, Alexãder aũt uictor, rediens ex Armenia & inueniens patrem uulneratum & adhuc spirantẽ, iussit Pausaniã adduci, tradiditq́ꝫ gladium in manũ patris, quo eũ feriret. Quo facto, Philippus iam moriturus ait: Nihil est quod me contristet, ultus enim autorẽ iniuriæ libẽs morior. Fuerat aũt Philippus rex armorũ ꝙ conuiuiorum studiosior, inter quotidianas rapinas semper inops erat, eratq́ꝫ in eo misericordia & inuidia pariter. Erat blandus & insidiosus, amicitias utilitate non fide colebat, eloquentia insignis.

Philippi clementia.

Philippi uersutia.

Philippus rex obtruncatur.

Alexander Macedo obtinet monarchiam.

PHilippo rege mortuo, succedit in regno filius eius Alexãder, cognomento magnus, cœpitq́ꝫ potenter expugnare Asiam, idq́ꝫ tanta uelocitate, ut transuolando potius ꝙ gerendo peregerit id quod fecit. Quod si moratus fuisset, fortunam fortasse mutasset. De egregijs factis eius, infrà in Asia multa sum scripturus. Vt autẽ hic obiter cõmemorẽ quid egerit, meminit uetustas, illũ traiecto Bosphoro primũ occupasse Sardin ciuitatẽ, deinde Miletũ, minorẽ Asiã, Armeniã, Iberiã, Albaniã, Syriã & Aegyptũ. Transcẽdit quoq; insignes mõtes, Taurũ & Caucasum, deuictisq́ꝫ Medis & Persis, uenit tandẽ in Italiã, extrema orienti

orientis regionem: nec ullum non disquisitũ præterijt locum. Vbicunq; audierat fuisse Liberum & Herculem, illuc quoq; se recepit. Duxit etiam secum præclari ingenij uiros, magnos philosophos, præsertim Callisthenem, &, ut quidam sentiunt, Aristotelem præceptorẽ suum. Nocuit tamen Callistheni immodica libertas grauitasq; inuisa regi, quum haudquaq; male assentantiũ accommodatus esset ingenio. Nam cum Alexander ex Persico bello elatus, superbè regio more adorari uellet, recusauit id Callisthenes, palam dictitans, eum non adorandum esse: quæ res illi & multis exitio fuit. Siquidem Alexander criminatus est Callisthenem conscium esse cõiurationis, atq; ideo eum truncatis membris, abscisis auribus ac naso labijsq; deformatum, cum cane in cauea clausum circumferri iussit, diuq; tortum tandem necauit. Cum ergo Persæ & Medi monarchiã habuissent ducentis & uiginti annis, & Alexander superasset Darium Persarum regem, translata est monarchia ad Græcos. Sed non diu permansit in ea regione. Siquidem extincto per uenenum Alexandro postq; duodecim annis rerum potitus fuerat, imperiũ eius scissum est in multa particularia regna. Ptolemæus regnauit in Aegypto, Antipater in Græcia, Seleucus in Syria & Babylonia, Cassander in Lycia & Pamphylia &c. Interim tamen Romanum regnum supra modum creuit in potentia & fastu. Est in Macedonia ciuitas insignis, quæ hodie Scopia appellatur, distans à Thessalonica itinere trium dierum, ubi tres commorãtur sectæ hominum, Turcæ, Iudæi & Christiani: maior tamen est numerus Turcarum. Hinc nõ procul distat Olympus mons, qui tantopere celebrat̃ à poëtis, quòd uertex eius attollatur ultra nubes, & accolæ summitatẽ eius uocãt cœlum. Construxerunt olim gentiles in summo fastigio eius altare, consecraruntq; Ioui. Scribit Solinus summitatẽ eius esse extra tẽpestatem aëris, nam non est ibi pluuia neq; uentus, id q; probatum esse aiunt per scripturam in sabulo factam & post annum illæsam repertam. Sunt etiam qui aiunt hunc montẽ eleuari in altum decem stadijs. Cæterum in Cypro signatur quoque Olympus unus, & alius apud Mysos, ad cuius radices asserunt Prusiam ciuitatem cõditam, & tertius ad mare rubrum, haud longè ab Heliopoli oppido. Itẽ mons Athos inter Macedoniam & Thraciam situs, miræ altitudinis, ut usq; ad insulam Lemnon spacio trecentorum stadiorum umbram porrigere dicatur, & quicquid in uertice eius arenæ inscribitur nulla iniuria aëris (quæ ibi non est) obliteratur. Herodotus scribit Xerxem hunc hominem iussisse intercidi, ad mare recipiendum in fossam tantæ latitudinis, ut duæ triremes illac simul trãsire possent, quod non necessitatis gratia fecisse fertur, sed ut potentiæ suæ monimentum posteritati relinqueret. Aiunt etiam mare iuxta hunc montem tam sæuum esse, ut quadam uice de exercitu Darij regis Persarum ibi submergerentur trecentæ naues, perirentq; uiginti millia uirorum. Fractis enim & mersis nauibus, quosdam uiros mare illisit ad scopulos, quosdam uiuos ad littus eiecit atq; ibi submersit, & qui uiui ad montem peruenerunt, lacerabãtur à bestijs quas mons ille nutrit.

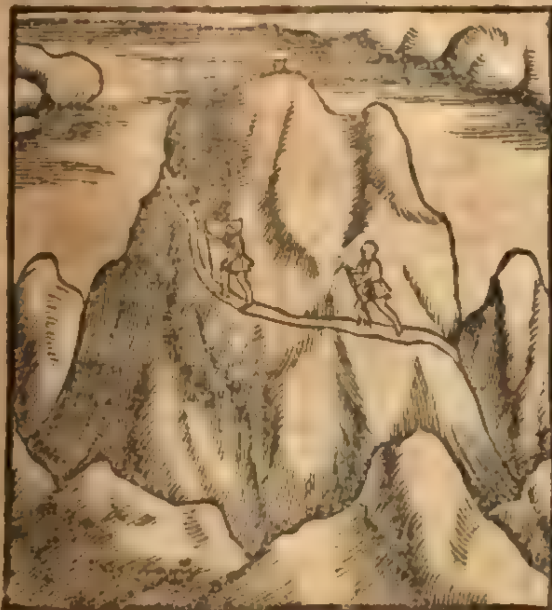

Callisthenis libertas.

Scopia ciuitas.

Olympus mons.

Athos mons.

De ueneno & Magnete Macedonico.

IN Macedonia inuenitur uenenũ ex fonte Sucistyge profluens, cuius tanta est uis, ut nõ ære, non ferro, non testa contineatur, nec aliter ferri nisi ungula equi potest. Tali putãt

Alexandrum

& oppida in ea fuerunt, sed propter populorum rebelliones, quibus cum Romanis contenderunt, prouincia est uastata, ut iam quoq; diximus. Apud Epirum Actiaca pugna late memorabilis cõmissa est, in qua cæsar Augustus Antoniũ nauali prælio uicit & simul Aegypti reginam Cleopatrã. Nam & ipsa huic certamini præsens fuisse dicitur. Ob quam rem uictor Augustus in Ambracio sinu urbem condidit, eiq; uocabulum indidit Nicopolim, id est, uictoriæ ciuitatem. In ea regione fuit Apollonia nobilissima ciuitas, ad quam missus Octauianus, postea Augustus adolescens ut literis uacaret & in militia simul instrueret, quoniam turmæ equitum ex Macedonia aduentantes hic exercitabantur. Peruenit dominium huius prouinciæ tandem ad Imperatores Constantinopolitanos, & deinde eorum concessione ad Despotos, familiam quandam magnam Epiri, sed quam Turca Amurates expulsis Christianis principibus ante quadraginta annos sibi subiugauit. *Actiaca pugna apud Atticum promontoriũ.*

Creta seu Candia.

CReta quæ & Candia, insula in mediterraneo mari centum urbium fama clara, in longitudine habet ducenta septuaginta millia passuum, in latitudine uerò quinquaginta millia. Circuitus eius quingenta octoginta octo millia passuum complectitur. Dicta est primum Cureta ab habitantibus Curetibus, & per syncopam Creta, atq; à Candia metropoli hodie appellatur Candia. Eam in potestatem redegit primus Romanorum Metellus Creticus, & deinde sequentibus temporibus sub Imperatoribus Constantinopolitanis diutius fuit: postea concessa Bonifacio Montiferratensi, à quo demum Venetis magno diuendita fuit anno 1144. In Candia metropoli prætor Venetus ius dicit, ubi & portus est. Insignes in ea urbes antiquæ sunt Cortyna, Cydon, Gnosus, Minois regia, ubi Minos nouem annos regnauit, & Ida mons, omniũ qui in ea sunt celeberrimus & qui celsissimo assurgit uertice. Tota insula plena est mõtibus & uallibus, habetq; multas syluas, & maxime Cupressi per insulam intensum spirãt odorem. Scribit Plinius, quondam in Creta montem quendam terræmotu concussum detexisse corpus humanum, quod 40. cubitos habuit in longitudine. Cui simile est quod scribit Sabellicus, ante paucos annos effossum in Creta craniũ humanũ, magnitudine dolij medioeris, quod ubi contrectari cœpit, redactũ fuit in fauillã. Scribunt præterea Strabo & Plinius, nullũ in Creta animal noxiũ esse, serpentẽ ibi nullũ, nullam noctuã, caprarũ copiam, nullum ceruum. Optimi uini feracissima est insula, quod Creticũ uocãt, & ab alio loco Maluaticũ, accepta scilicet denominatione à Malua monte, quẽ in Chio insula sitũ puto, iuxta Arnisiæ oppidũ. Habuit præterea Creta à principio incultũ hominũ genus. Radamãthus Iouis ex Europa filius eos ad mansuetiores uitæ ritus perduxisse narratur. Sequutus inde Minos, qui æquitate & iustitia adhuc magis excoluit. Plato autor est, Lacedæmonios & alias uetustissimas Græciæ

Curetes. Creta. Candia.

Abundant cupressi in Creta

Vinũ Creticũ.

Græciæ ciuitas hinc sibi leges instituta quæsiuisse. Optimum gentis statum euertit primo tyrannicus dominatus, mox & Cilicum latrocinia. Fundus terræ in hac insula feracissimus esse dicitur frumenti & pascuosus, profert etiam saccarum. Hoc malum habet, si mulier aliqua dentibus aut unguibus hominum læserit, mori perhibent sauciatum. Prope Cortynam ciuitatem labyrinthus fuit, cuius dicunt adhuc extare uestigia. Fuit opus arte maxime spectabile. Aegyptius tamen labyrinthus fuit omnium maximum & potentissimum humani ingenij opus, unde exemplar sumpsit eius, quem in Creta fecit Dædalus, cētesimam tantum portionem accipiens de Aegyptio labyrintho, sed formosior omnium fuit, perplexis parietibus. Plinius scribit uesanam fuisse dementiam, quæsisse gloriam impendio nulli pro futuro, præterea fatigasse regni uires, cū tamen laus maior artificis esset. Mons erat effosus ac undiq; concauus, una tantum & angusta uia adibatur. Dux loci peritus præcedebat cum ardente funali, inextricabilem errorem per tenebras monstrando.

Labyrinthus.

Euboea siue Nigropontus.

HAec insula est in Aegæo mari, Bœotiæ, admodū uicina, à qua euripo angusto maris portu separatur, ut etiā insula continenti ponte iungatur. Vocata fuit ante multa tempora Abantis ac deinde à præcipuo eius monte, Ocha, & postea Hellopia. Scribit Strabo duos amnes esse in Nigroponto, Cerum & Neleum, diuersarū naturarum. Nam si animalia ex uno potent, albescit pilus eorū, alterius autem aqua pota, pellem eorum nigram reddit. Habuit insula quondā duas insignes ciuitates, Chalcidē & Eretriam. Vtriusq; mœnia Troianis temporibus antiquiora Athenienses posuisse dicūtur.

Abantis Ocha. Hellopia.

Aristotelis effigies.

In Chalcide Aristoteles philosophorū omniū princeps mortuus est. Is Nicomachū medicæ artis professorem patrē habuit, prima ætate in Macedonia enutritus, sed cum adoleuisset transtulit se Athenas, ubi Platonem 20. annis audiuit, & nullam reliquit sciētiā, quam non perfecte attingeret. Vocatus aūt à Philippo rege in Macedoniā, decem fermè annis Alexandrū instituit. Alexandro uerò in Asiam profecto, redijt Aristoteles Athenas, docuitq; cum magna gloria. Tandē cōmuni philosophorū inuidia accusatus, quòd nō rectè de dijs sentiret, metuens periculum, abijt in Chalcidem, ibiq; reliquū uitæ transegit. Scripsit autem tam mira de natura, ut miraculum in natura fuisse dicatur. Fuit paruus, gibbosus & male formatus, balbutiensq; sed diues, ut qui socius & præceptor & secretarius Alexandri esset. Reliquit libros supra trecentos, uixitq; sexaginta duobus annis, alij scribunt, sexaginta tribus, in Chalcide mortuus.

Aristoteles paruus.

Cyclades insulæ.

CYclades insulæ sic dictæ sunt, quòd circa Delum earum clarissimā in cyclum seu orbem sitæ sint. Numerantur aūt in Mari Aegeo quinquaginta tres. Has alij penè innumerabiles faciūt, quæ omnes partim in Venetorum partim in Turcarum uenerunt potestatem, magnaq; ex parte nomina mutauerunt. Antiqua nomina sunt, Samus, Samothracia, Imbrus, Pathmos, Anaphe, Tenedos, Co, Chius, Tenus, Thasus &c. In Pathmum fuit relegatus Ioannes Euangelista, fuitq; antea uocata Posidium, hodie uerò appellatur Palmosa. In Amatho foditur metallum, in Anticyra crescit elleborus, & in Chia mastix. Aliæ appellantur hodie his nominibus, Sdile, Tinon, Andre, Zea, Fermene, Siphano, Milo, Nio, Amurgo, Pario, Nicosia, Heraclia, Zinaraui, Leuita, Micasp. Nicaria, Iero, Calamo, Stampalia; Sant Erini, Namphio &c.

Mastix.

Delos,

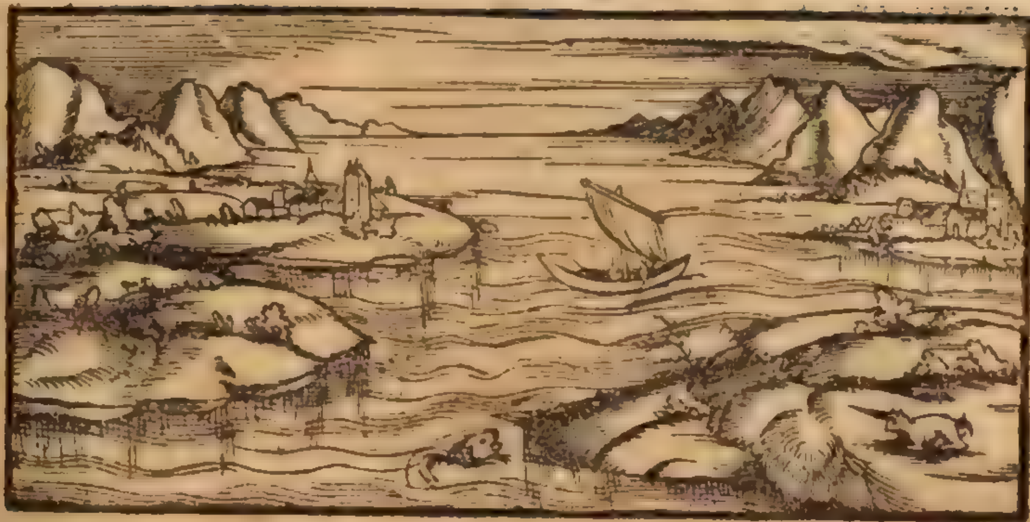

Delos, ut diximus, inter omnes principatum tenet atq; medium locũ, ubi Apollo & Diana dicuntur nati, unde insula à gẽtibus sacra habita est, tantaq; in religione fuit, ut ne Persæ quidem, quum bellum toti Græciæ, dijs, hominibusq; indixissent, & mille numero nauium classem ad Delum appulissent, quicquã conarentur aut uiolare aut attingere. Continet autem hæc insula in circuitu suo quinque millia passuum. Andros uerò insula habet in suo circuitu 93. millia passuum. In Delo olim singulare emporium fuit seruorum empticiorum, ut etiam aliquot millia captiuorum certis diebus illuc ducerentur ad distrahendum, præsertim postquam Romani deleuerant Carthaginem & Corinthũ & ingentes diuitias contraxissent, opusq; haberent multis seruis, quos omnes in Delo emerunt: per quod piratis in mari fenestra aperta fuit, ut passim grassarentur, homines quosq; caperent & ad forum Delium transmitterent. In Paro insula gignitur marmor candidissimum, quod Lychnium uocant, eo quòd ad lucernas effoditur. Naxos quæ & Strongile & Dionysias, olim Bacho sacra hodie presulem metropolitanum habet & ducem è gente Veneta. Scyrus insula clara Homeri sepulchro. Nisyrus insula uinum fert laudatissimũ. Giarus in mari Cretico, asperitate situs & cœli inclementia infamis. Sunt in ea mures, quæ letalem inferunt morsum: ita ut ferrum usq; rodant, arborem si attingant aridam reddunt. Therasia hodie Sanctorinũ, cui dux idem ac Naxo presidet, è gente Veneta. Carpathus insula tetrapolis est, quarũ una Nisyrus appellat. Quidã uolunt eã dictã Porphyrin, à purpurarũ frequentia. Fert etiã ferrũ. Ceos, Cea et Cia, una insula duas habet ciuitates, Cartheam & Iulidem.

Delus.
Parius lapis.
Mures mordaces.

Thracia.

THracia quæ hodie Romania, à Thrace Martis filio, siue asperitate sic dicta, τρα χὺ enim asperũ dicitur, regio est nec cœlo nec solo, ut Pomponius scribit, nisi ubi mari uicinior est, satis fœcunda temperataq;: frigida est, & eorũ quę seruntur maligne admodum patiens, raro usquam pomiferam arborem, uitem frequentius tolerat, sed nec eius quidem fructus maturat ac mitigat, nisi ubi frigora obiectu frondium cultores arcuere. In ea quondam urbes celebriores fuere Apollophania, Enos, Nicopolis, Byzantium, quæ postea à Constantino Constantinopolis dicta est, & in maius aucta, gloriosissimi imperij sedes & orientis totius caput delecta, Perynthos, Lysimachia, Callipolis: amnes uerò Hebrus, Nestos, Strymon: Montes Hemus, Rhodope & Orbelos. Homines habet feros, asperos & numerosos, adeò, ut si, aut unius imperio regerentur, aut idem sentirent, ut historiæ pater Herodotus opinatur, inexpugnabiles forent, & omnium gentium multo ualidissimi, sed quia arduum hoc illis est & nulla ratione cõtingere potest, ideo imbecilles sunt. Sunt tamen moribus ac opinionib. cõsimilibus imbuti, præter Getas & Thrausos, & qui supra Crestonas incolunt, ex quib. Getę se nõ mori persuasum habuere, sed ad Zalmoxim Deum suũ post fatum migrare. Fuit hic Zalmoxis homo Pythagorę quondam

Byzantium.
Zalmoxis.

quondam discipulus, qui in patriam reuersus quum animaduerteret Thraces male uiuere & inscitè, ipse edoctus Ionicum uiuendi genus & mores, ipsis leges dedit, docuit atque persuasit popularibus eas seruantibus post obitum ad se in eum locum ire, ubi superstites omnium bonorum compotes essent, per hoc deitatis opinionē consecutus, è Thracum se conspectu subduxit atque euanuit, maximo sui post se desiderio relicto. Thraces dum tonat fulguratque in cœlum sagittas excutiunt, Deo minitantes, quòd nullum alium præter suū esse arbitrentur. *Thracum ueterum mores.* Trausi uerò circa natalitia suorum atque obitus hoc faciunt: edito puero propinqui circumsedentes cum ploratione prosequuntur, recensentes, quascunque necesse est illi, quòd uitam ingressus sit, perpeti humanas calamitates. Hominem fato functum per lusum atque lætitiam terræ demandant, referentes quot malis liberatus, in omni sit modo felicitate. At qui supra Crestonas incolunt, ista agunt: Singuli plures uxores habent, quorum ubi quis decesşit, disceptatio magna fit inter uxores, quænam dilecta fuerit à marito præcipuè: & quæ talis iudicata est & hūc honorem adepta, ea uiris & mulieribus exornata, ad tumulum à suo propinquissimo mactatur, unàque cum uiro humatur, cæteris uxoribus id sibi pro ingenti calamitate ducentibus atque lugentibus: nam id eis dedecori datur. Ociari et ex rapto uiuere pro re honesta habent, contrà agros colere, pro despicatissima. Corporum magnitudine Thraces omnes homines antecedunt, cæruleis oculis ac truci uisu, terrifico uocis sono, annosa ætate. Aedificia modice ab humo eleuata. In regis electione non nobilitas præualet sed suffragium uniuersorum. Populus enim elegit spectatum moribus & inueterata clementia, etiam annis grauem, & cui liberi non sunt. *Qualis habuerint reges.* Nam qui pater fuerit, etiam si uita spectatur, ad regendum non admittitur: & si fortè dum regnat pignus sustulerit, potestate exuitur, & sic custoditur, ne regnum fiat hæreditarium. Tum si rex etiā maximam præ se ferat æquitatem, nolunt ei totum licere. Quadraginta ergo rectores accipit, ne in causis capitum solus iudicet. Quod si ipse etiam in peccato aliquo arguitur, morte mulctatur, no tamen ut cuiusquam manu attrectetur, sed consensu publico rerum omnium ei potestate interdicta, ipse tandem fame pereat.

De mari Thracico.

Mare quod iuxta Thraciam Europam separat ab Asia, multa habet nomina, promontoria, sinus & insulas. Supra Constantinopolim uersus septentrionem appellaē pontus Euxinus, quasi bonū hospitiū, quod tamen per contrarium dicitur: nam sunt in mari illo uastissimo loca asperrima & aliena à bono hospitio. *Mare Euxinū.* Iuxta Constantinopolim uerò contrahitur mare in magnas angustias, quæ sunt ueluti ostium Ponti, per quod Pontus ipse influit in Propontidem, ipsæque angustiæ uocantur Bosphorus, à bouis meabili transitu sic dictus, nam transitus ille latus est quingentorum passuum siue quatuor stadiorum, quæ faciunt dimidium milliare Italicum, ubi Darius pater Xerxis copias transuexit. *Bosphorus.* Est & Cimmerius Bosphorus, per quem palus Mæotica in pontum defluit, sic dictus à Cimmerijs populis, qui partem eius frigidissimam incolūt. Vnde qui terras frigorib. occupatas habitāt, Cimmerij appellantur. Cæterum longitudo harum angustiarum extenditur uersus Propontidem centū & uiginti stadijs, hoc est, quatuor milliaribus Germanicis, ibique mare rursum in latum diffunditur stadijs quingentis, & in longum protenditur stadijs mille et quingentis, uocaturque eo loco Propontis. *Propontis.* Deinde iterum in arctum coit & stringitur, ut ex Europa traiectus non sit nisi septem stadiorū, uocaturque ibi Euripus seu Hellespontus, separans mare Aegæum à Propontide, intermedia fauce. *Hellespontus.* In eius cōtrarijs littoribus duo antiquissima extant oppida, Sestus in Cherosoneso Thraciæ, & Abydus in Asia, quæ potentissimus rex Xerxes olim ponte coniunxit & traduxit septies cētena millia hominū, pedites & equites. *Pons per mare* Hellespontus nostro æuo appellatus Streto de Callipoli, & duo castella è regione posita uocantur in Turcica lingua Bogazaslar, id est, castra in angustijs maris. Porrò Bosphorus appellatur brachium sancti Georgij.

Taurica Chersonesus. Tauricam Chersonesum incoluerunt post Genuenses Tartari Vlani, superueniēsque Mahumetes Turcarum Imperator, ui illam occupauit. Eius ambitus cōplectitur septuaginta millia passuū, hoc est, 16. uel 17. milliaria Germanica, habetque ciuitates Eupatoriā & Theodosiam, nunc Caffam, item Solat & Kirchel, & duo castra Mankup atque Azaw. Ciuitatem Solat appellant Tartari Chrim, atque insulam seu peninsulam ipsam (habet enim Isthmum)

uocant

uocant Precop. Habitatores eius sępe excursiones faciunt in Russiam, Lithuaniã, & Poloniam, & magna inferunt damna. Samos seu Samothracia insula in mari Aegæo, unde Sibylla Samia, atq; Pythagoras philosophus: non parum nobilitatur utriusq; natiuitate, etiamsi quidam id intelligant de Samo insula, quæ sita est in Icarico mari, non longè ab Epheso urbe. Pythagoras itaq; toto orbe terrarum clarissimus philosophus, Musicę plurimũ doctus fuit, Geometriã omnem perfecit, atq; pondera & mensuras inueniens, Gręcis primùm cõtulit, in numeris exercitatissimus, & in syderea scientia absolute doctus. Hic animas hominum de corpore in corpus transire opinatus est. Erubuit se appellari sapientẽ, sed philosophũ dixit se esse, id est, amatorẽ sapiẽtiæ. Eius institutũ fuit, ne qs scholas eius intrans, de philosophia ante quinquennium disputaret. Sub Samothracia in Aegæo mari innatat Lemnos insula, ab occasu Athon montẽ spectans, ab Austro, sed longo tractu, Cretæ opposita est. Est autem maior Samo, habetq; urbem maritimã Myrinam, & Ephestiam mediterraneã. In ea colebať Vulcanus, Deus ignis. Quem cũ Iuno peperisset (ut in fabulis ferť) eumq; turpem conspexisset, è cœlo in eam insulam deiecit. Vocatur aũt Lẽnos hodie Staliminũ. *Samothracia.* *Pythagoras.* *Lemnos.*

CONSTANTINOPOLIS
Thraciæ metropolis, & totius orientalis Imperij caput, atque hodie Turcæ regia sedes.

INclyta urbs Byzantiũ, antea Lygos dicta, à Lacedęmonijs Pausania duce condita est in angustissimo Europæ Asiæq; euripo, quibus Apollinis Pythij oraculo dictũ fuit, ut contra cæcos locarent sedes, id est, contra Megarenses, qui omissa locuplete ripa, Chalcedonem sterili solo è regione Byzantij condiderunt. Pisces enim ex Euxino in Propontidem illati, ubi ad Chalcedonense littus incurrunt, territi à candicante saxo, quod à uado ad summa pollucet, aduersum Byzantij promontorium præcipiti petunt agmine. Itaq; omnis captura Byzantij, Chalcedonensibus penuria. Pausanias itaq; hãc urbem reparans, septem annis possedit, ordinauitq; caput Thraciæ & apellauit Byzantium. Post eum uariante fortuna, fuit aliquãdo sub Atheniensibus, aliquãdo sub Lacedæmonijs, sensimq; rursum collapsa est, usq; ad tẽpora Constantini magni Imperat. Tunc ad cõpescendas excursiones Parthorum, quibus Persæ & Parthi Romanum imperium in oriente afflixerunt, animum adiecit Imperator, sedem imperij è Roma in orientẽ trãsferre, atq; construere imperialem urbem, & eam à se denominare Constantiam aut Constantinam. Deliberãs autem de loco ubi conderet huiusmodi urbem, uenit illi in mentem, ad restaurãdum atque renouandum Ilium, Troadis olim toto orbe celebratissimam urbem, quam Græci ante aliquot millia annorum destruxerant: sed monitus in somno, ut propositum suum exequeretur in urbe Byzantina, misit ad eum locum, qui contemplarentur situm eius atq; explorarent amnem maris & aëris dispositionem: deprehendensq; locum esse amœnum, aërem salubrem & tẽperatum, fundum circa ciuitatẽ fertilem, portum maris solidũ, cœpit ibi extruere magnificentissimã urbem: quã nouis cinxit mœnibus, sublimibusq; ac egregijs ædibus ita exornauit, ut habitaculum deorũ potius quàm Imperat. crederetur. Spoliauit Romam & alias magnificas urbes, ut istam ditaret, sicut & diuus Hieronymus scribit, eum ferè omnes denudasse ciuitates, ut nouam Romam adornaret. Fecit construi iuxta mare magnificum & imperiale palatium, deinde ampliauit pomœria urbis, cinxit mœnibus, muniuit turribus, ornauit ecclesijs, nihilq; eorum omisit quæ ad decorem & splendorem eius facere uisa sunt. Erexit in ea statuam marmoream elegãtissimam, quam è Roma adduxerat, quæ erat circulis æreis cincta, & stabat super eam imago Imperat. pulchre sculpta, sed collapsa est postea ex terræmotu & confracta. Cumq; Imperator. uellet hanc nouam urbem nominari nouam Romam, & regionem ipsam Romaniam, præualuit uulgus, quod à conditore Constantinopolim eam uocauit. Turcæ hodie uocãt eam Stampolei & *Sedes imperij.* *Constantinopol. habitaculum Deorũ.* *Noua Roma.*

ne oppressus, in portæ angustijs conculcatus cecidit, paludamentoque eius cadauer agnitũ. Post disturbatos autem bombardarum ictibus muros, fœdéque disiectos, captamque ui & expugnatam urbem, ne Perenses uicinis opem ferrent, Constãtini Imperatoris caput Mahometis iussu abscissum ac palo affixum, per urbem & castra ad ludibrium circumuectum ac gestatum est. Quarto & quinquagesimo obsidionis die, urbs ui summa capta, ingẽs cędes ædita, in omnem sexum atque ętatem sæuitum: pueri, uirgines, matres ad stuprum raptę, stupra cædibus, cædes stupris additæ. Nihil illicitum toto triduo fuit in urbe. Templum ingẽs ac sacrosanctum Sophiæ, Iustiniani Cæsaris opus, spoliatũ omni sacra suppellectile ac donarijs sanctorum, omnibus patuit spurcitijs, lupanar factum scortorum & equorũ stabulũ. Martyrum ossa canibus suibúsque sunt obiecta, sanctorum imagines luto defœdatæ, ferróque laceratæ. Simulachrum uerò Crucifixi tympanis præeuntibus per fora, per plateas, per uicos ex urbe ad castra rapiunt, sputo, luto, iaculis incessierũt: En Christianorũ Crucifixum Deum. summis blasphemijs conuicijs per irrisionem inclamitant. Eruti deinde ciuiũ thesauri absconditi, quos si in communem usum uertissent, nõ triumphasset sceleratus uictor de Christiano sanguine. Triduo itaque misera ciuitas uexata, & cuncta sunt direpta. Inde quicquid regij sanguinis mares fœminæque illustres superfuêre, aut inter epulas fœdè iugulantur, aut uictorijs libidini reseruantur. Rirelucas qui post Constantinum Imperatorem in officio secundus erat, cæsa ante oculos maiori filio, altero ad illicitos usos reseruato, in conuiuio ante tyrannum securi percussus est cum alijs filijs duobus illustri probitate adolescentibus, quum supplici uoce tyrannum perfidissimũ rogasset, ne castum atque pudicum puerum Iacobum, quem abominabilis raptor suę spurcissimæ libidini destinauerat, à parentis complexibus auelleret. Isidorus cardinalis, qui tum Constantinopoli erat, in tumultu primo captis, cùm ueste mutata cognitus non esset, trecentis sese redemit aspris. Cùm desæuijsset sanguinarius carnifex, conuiuatus & mero præter solitum inebriatus contra legem sui Mahumeti, optimates ciuium, qui in Sophiæ templum confugerant, educti in conuiuio sunt iugulati. Est è regione Constantinopolis ciuitas Pera sita, trans sinum illum, qui utrique populo portum efficit, uetus Genuensium colonia, in qua olim Galatę habitabãt: (unde & hodie à Turcis Galata appellat̃,) hi cognita Byzantinorũ clade Mahumeto deditionẽ fecêre. Muri contra fœdera diruti, bona direpta, fœminæ ac uiri ludibrio habiti, eandem experti sunt sæuitiam, quam Constantinopolitani. Sic itaque concidit uetustissimum Græciæ imperiũ, quod 1190. amplius annis steterat, in quo tot principes Christiani floruerunt, tanta religio uiguit, tot diuorum templa, tot sanctorum reliquiæ conditæ erant. Hæc urbs crudeliter est subuersa anno Christi millesimo quadringẽtesimo quinquagesimo tertio, quinto Calend. Iunias. Accersiti sunt Turcæ primum in Europam à Theodoro Cantacuzeno, quem socer imperio fraudauerat, & dum simulant fallaces Turcæ auxilium se illi laturos, Callipolim & Chersonesum primo, deinde totam penè Thraciam occuparunt atque Gręciam. Nec unquam postea Christiani feliciter pugnauerunt cum eis, præsertim apud Nicopolim, quando magna strages Christianorum facta fuit, multi duces capti & Sigismũdus fuga euasit, anno scilicet 1396. Similiter anno millesimo quadringentesimo tricesimo nono sub Alberto quinto, quando penè omnes, qui non fuga euaserunt, corruerunt. Subsequuta est deinde anno 1444. apud Varnam alia crudelissima Christianorum clades, quam pòst excepit ruina Constantinopolitana. Quantum deinde malorũ Christiani perpessi sint in expugnatione Belgradi, Rhodi & Budæ, nemo non nouit, ut taceamus non homines in perpetuam abductos seruitutem, ex Vngaria, Bulgaria, Croatia, Carinthia, Germania, & adiacentibus regionibus. Et ad hæc tanta mala securè dormiũt Christiani principes, ludunt, commessantur, uenantur, poculis certant, populum pro arbitrio expilant, inter se cruenta & atrocia gerunt bella, mutuóque lacessunt & aditum præbent cruentæ bellųę, ut discerpat uineam Christi. Id propè Turca semper studuit, ut quotiescunque Christiani principes mutuis inter se odijs dissiderent uel conflictarent, ipse nouos aliquos interim dolos consueret, quibus rem suam redderet auctiorem, uel concertantes ipsos opprimeret inopinantes. Quare cùm tyranni illius immanissimi imperium hucusque nec quicquam magis auxerit quàm Christianorum bella intestina, principumque nostratium discordia, nihil æquè ab omnibus studendum iudicarim, ac ut sepositis priuatis concertationibus in gratiam redeant, bellúmque omnes commune suscipiant. Non est abbreuiata manus domini. Si fuerimus boni filij, non deerit patris cœlestis officium & auxilium.

Vrbs capta.

Auaritia perdidit urbem.

Pera quæ & Galata.

Infœliciter pugnãt Christiani.

Christiani principes dormiunt.

Terręmotus

Terræmotus horrendus in Conſtantinopoli.

Anno ſalutis 1509. decimaquarta ſeptēbris, terręmotusgrauiſsimus 18 diebus continuis murum Conſtantinopolitanæ urbis, qua parte mare ſpectat, cum omnibus adiacētibus domibus diſiecit, foſſatumq́ ruderibus impleuit ac terra æquauit. Arcem in qua gazophylacium Imperatoris quinque turribus munitiſsimis cuſtoditur, & inſignis domus qua leones nutriuntur deſtruxit. Cuniculos qui per montes ac longa itinera è Danubio aquas in urbem euehunt, maximis laboribus & impenſis fabricatos ita cōcuſsit, ut ingenti theſauro reparari nequiuerint. Sinus quoq; maris ſiue brachium, ut uulgò loquunt, inter Conſtantinopolim & Peram uiolentia terræmotus adeò infremuit, ut in utranq; ciuitatem mare ultra muros aquam inijceret. Sed & domus tributaria iuxta muros urbis in mare tota decidit, ut nullum illic apparuerit ueſtigium. Maxima item pars turris plumbeæ in Pera coruit. In Calliopoli munitiſsima arx penitus rupta eſt, nec ulla domus illic integra manſit. Feruntur Conſtantinopoli tredecim millia hominum tum obruta periſſe.

Mare inundat.

Imperatores Conſtantinopolitani ſeu Græci, qui poſt translatum imperium rerum in oriente ſunt potiti.

1 Conſtantinus magnus, qui Byzantiū collapſum inſtaurauit, atq; inueteratum innouauit.

2 Cōſtātius filius Conſtantini magni.

3 Iuuianus Cōſtantini magni ex fratre nepos.

4 Iulianus ab exercitu orientali electus.

5 Valentinianus cuius collega frater eius Valens.

6 Gratianus filius Valentiani.

Theodoſius maior.

8 Arcadus filius Honorij.

9 Theodoſius iunior filius Arcadij. Horum nouem Imperatorum ſuprà in Cæſaribus Romanis facta eſt mentio uberior.

10 Martianus per Pulcheriam ſororē Theodoſij factus eſt Imperator. Hic imminutum Orientis imperium prudentia ac conſilio ſic reparauit, ut breui ingens cunctis exultatio & ſpes oriretur dilatandi imperij. Senex omnino ęquiſsimi ſenſus, atq; in plebem ſuam benignus & manſuetus, arma nunquam niſi prouocatus mouit, quietis amator. Solebat etiam dicere: Donec in pace liceret uiuere, non decere principem ſumere arma. Anno ſexto imperij naturæ conceſsit.

11 Leo

11 **Leo** tenuit orientale imperium annis sedecim, uir in quo multæ fulserũt uirtutes, sed omnium maxime erga homines calamitosos miseratio.

12 **Zeno** homo humilibus natus parẽtibus, uultu & moribus deformis, & ingenio tyrannico, augustalem nactus est dignitatem. Hic Theodericũ regem Ostrogothiorum, quẽ plurimum amabat, regem fecit super Italiam, cõmendans ei urbem Romam, senatum populumq́ꝫ Romanũ. Theodericus ergo cum exercitu Italiã petijt & occurrentem Odoacrem prælio uicit, & à Romanis ingenti lætitia est exceptus. Et si à sanguine quorundam senatorũ abstinuisset, nemo fuisset illo acceptior. Tenuit autem principatum annis triginta. At Zeno in Græcia præfuit imperio annis 17. Scribunt eum in hæreses ac impietatem atque corruptos mores prolapsum, ut etiam omnibus odio esse cœperit: nam ebrietati adeo deditũ fuisse aiunt, ut plerunqꝫ mente penitus alienaretur, temulentusq́ꝫ nihil à mortuo differret. Cum itaqꝫ se multo mero onerasset quadã uice & moribundus iaceret, Ariadne uxor alioqui satis illi inuisa, ueluti mortuũ iussit sepulchro quo reges reponebantur inferri, addito ingenti lapide qui eum tegeret. Posteaq̃ uerò ille resipuit & ebrietas est resoluta, magnos edidit eiulatus & clamores frustra, nullo opem ferente: sic enim Ariadne ordinauerat, ne quis sepulchrum aperiret, aut propius accederet. Digno itaqꝫ supplicio mortuus est, qui omnibus infensus erat. *Imperator uiuus sepultus.*

13 **Anastasius** ex humili sorte, ingenio Ariadnes Augustæ imperiũ adeptus est, quam & uxorem duxit. Lapsus uerò in hæreses, orthodoxis multas intulit iniurias, maculauitq́ꝫ imperij decus illuuie Euthycianæ hæreseos, qua propter & tandem diuinam ultionem commeruit, nam fulmine ictus interijt.

14 **Iustinus** Thrax & ignobilis ex utroqꝫ parente, primum custos boum, deinde miles, & ex milite factus princeps ordinis in exercitu, tandemq́ꝫ Imperator electus, uir orthodoxus, qui publico edicto promulgauit Calcedonense concilium uenerari, in quo sexcenti & triginta patres fuerunt, recepitq́ꝫ orthodoxos episcopos ab Anastasio electos. Hic cum nouem annis imperasset, uolens senectuti suæ consulere, sororis suæ filium Iustinianum adoptauit ac successorem imperij reliquit.

15 **Iustinianus** nepos Iustini ex sorore, uir egregius à Iustino adoptatus ac unicè dilectus, annũ agens 44. suscepit ab auunculo imperiũ, adiecitq́ꝫ animum ut illud repararet. Hic in primis pacauit orientem, deinde eripuit Africã de manibus Vandalorum. Huius principis imperij anno nono cœpit Gothicũ bellum, durauitq́ꝫ usque ad annũ decimumoctauũ eius imperij. Hic cũ Italiã recuperasset, Africã & Persiam subegisset, domi forisq́ꝫ gloriosus esset, confusas leges in epitomen redegit, superuacanea & inutilia resecauit, quum prius incondita & sparsa ciuilis illa iuris corpulentia obrueret magis studia quàm iuuaret. In quinquaginta digestorum libros singula contraxit, & quatuor institutionum libris cõpressit, ac codicẽ insuper tanquã coronidem adiecit. Indoctus tamen ipse fuit, ideo facile illi quorũ opera usus est sibi imponere potuerunt, suggerentes tot contrarias leges, quas posteri (licet anxie inter se digladientur) nunquam tamen concordare possunt. Hic princeps templum magnificentissimũ admirando ædificio extruxit, quod Græca uoce ἁγίαν σοφίαν, id est, sanctam sapientiam appellauit. Vir fuit iustus & integer, in perscrutandis rebus ingeniosus atqꝫ hæresum maximus hostis. Fuit ad uindictam sumendam præceps, in pecunia effundenda immodicus & ad congerendam intemperantissimus, unde & modis parum honestis sibi pecuniã quandoqꝫ corradebat, nullusq́ꝫ auaritiæ suæ erat modus. Tandem uerò morbo ex senio affectus, Iustinum ex filia nepotem consortem imperij fecit, mortuus cum regnasset annis 39. *Ius ciuile in epitomen redigitur.* *Templum Sophiæ.*

16 **Iustinus** minor nepos ex filia Iustiniani, natura ad omnia dexter, ab initio liberalis, sed postea tantæ deditus auaritiæ, ut senatores spoliaret & in omnes passim diuites rabie quadã desæuiret. Decidit etiam in Pelagianam hęresim, tandemq́ꝫ amissa ratione amens factus est & pecori similis, præsertim cum Persæ ad deuastandas Romanas terras cum magnis copijs irruissent, & cum ingenti præda inoffensè abijssent. Tantam enim inde concepit

tristitiam, ut in mentis excessum inciderit, ac phrenesi correptus 13. imperij anno diem extremum clauserit. Quum autem morbus eum grauius premeret, Tiberiũ regẽ declarauit, mãdatacq; dedit ut pietatem erga Deũ coleret, parentes populos beneficijs prosequeretur, oppressos ab iniurijs uindicaret, militibus indulgentiã nimiã nõ indulgeret, diuites bonis suis frui permitteret, inopes q̃ad posset sustineret, & ne nimiũ ueste impatoria insolesceret.

In morte resipiscimus à uitijs.

17 Tiberius ascitus est à Iustino ad imperiũ, uir iustus, sapiens, strenuus & utilis reipub. & qui sua liberalitate omniũ cõmeruit fauorem. Quicquid enim longa auaritia Iustinus contraxerat, Tiberius egentibus largitus est. Hic quocq; magnã assecutus est contra Persas uictoriã, & adductos Constantinopol. captiuos omnes Persas, magnificentissime uestiuit Imperator ac in patriã remisit. Quos præter spem redijsse populares admirati, magnis laudibus Rom. principẽ commendabant. Cumq; Tiberius post alterum Persicum bellum grauem morbum incideret, Mauricium generum filium adoptans, imperium quocq; administrandum dedit. Præfuit imperio annis septem, princeps iustus & largus & cunctis amabilis.

18 Mauricius Cappadox gener Tiberij, primùm humilis notarius, deinde comes, & ex comite cæsar atcq; Augustus, bonus princeps multisq; uictorijs illustris, præsertim contra Persas. Tandem tamen cunctis inuisus factus militibus ob immensam auaritiã, qua nihil est detestabilius præsertim in principe, qui sua auaritia rapinas, cædes & homicidia dissimulabat, præterea nulla stipendia militib. erogabat, præsertim his qui Sarmatico limiti contra Scytharũ impetũ loco sterili positi præerant, difficilia quæcq; tolerantes. Ob id in eius caput facta est cõspiratio à militibus, & Phocas designatus est futurus Imperator, qui Mauricium & totam familiam eius interfici iussit. Fuit tunc Mauricius annorum 63. imperaueratq; annis 20. Habuit uxorem Constantiam filiam Tiberij ex qua peperit tres filios, totidemq; filias, qui omnes cum patre simul occisi sunt.

Auaritia pestis in principibus.

19 Phocas præfectus Scythiæ postq̃ Mauriciũ Imperatorem occidit, à scelerato exercitu cui præerat Imperator est electus, auaritiæ mancipium, qui Persico more cum suis aulicis secreta tractabat, qui magistratus & iudicia uendebat, chariores q; habuit eos, qui inexplebili rapacitate populos uexabant. Hic statuit, quod Romani principes laudarũt, nempe quòd Romana urbs caput esset omniũ ecclesiarũ, cùm prius esset Constantinopolitana propter sedẽ principis. Desidia & ignauia huius principis Persę Mesopotamiam & Assyriam occupauerunt, depopulatiq; sunt Ierosolymã & prophanauerunt loca sacra in Cappadociã & Galatiã incursiones fecerunt, & ad Chalcedonem usq; omnia sunt populati. Aegyptũ Saraceni uastauerũt & ubicq; magna facta est hominũ strages. Vnde necesse fuit, ut aut nomẽ imperij deleretur, aut Phocas occumberet, quod & factum est, obtruncatus scilicet à prætorianis militibus cũ annos imperasset octo. Orbis ferre non potuit hanc beluam, per quam tot boni uiri fuerunt interempti, cremati, aut manci aliquo membro in exiliũ missi. Traditum est à quibusdam eum non cito occisum, sed primò manibus & pedibus, postea ob insignem eius libidinem, & quia multorũ uxores corrumperat, genitalibus, ac nouissime capite, amputatis, corpus truncũ combustum: sicq; scelestissimus tyrannus cum omnibus fratribus ac necessarijs, meritum uitæ exitum habuit.

Caput ecclesiarum.

Phocas insignis belua.

20 Heraclius filius Heracliani post interfectũ Phocam adeptus est imperium: & cùm pater eius dux Africæ cum ingenti exercitu ex Africa in Aegyptũ & Asiã proficisceretur, moreretur q; in itinere, Persę metu eius libertati Africam inuadunt atcq; sibi subijciunt. Nec Cosroes rex Persarũ ad ullas conditiões pacis inclinari potuit, nisi abnegata Christiana religione. Interim uerò tyrannus diripit Palæstinam & totam Iudæam, interficitq; passim omnes Christianos, quorũ numerus fertur ascendisse ad numerum nonaginta millium. Imperator cùm necq; copias quæ hostibus pares essent, neque pecuniam haberet, aurum & argentum ex sacris ædibus recepit, atcq; hostem in suis finibus aggreditur multaq; perimit millia, & crucem dominicam ablatam recuperat. Recepta est quocq; Africa & Aegyptus, Arabia tãtum excepta, quã Mahumetus pseudopropheta sua labe execranda labefactauit. Est etiam pax firmata, ut limes Persici & Romani imperij tigris esset. Facta sunt hæc anno salutis 624. Hinc mathematici prædixerant magnum illi & eius imperio imminere periculum à circunciso populo, quod ille intelligens de Iudæis

Tigris limes duorum imperiorum.

illos

illos inuitos Christiano nomini adiunxit, non aduertens q; & Saraceni circumciduntur, qui deficientes ab Heraclio, occupauerũt Syriã, Damascum & Arabiã, ubicq Mahumeti spargentes legẽ. Heraclius uerò in senectute cœpit fidem adhibere aruspicijs & præstigijs dæmonum, credidit quoq; in Christo unã esse uoluntatẽ: quin & fratris sui filiam duxit uxorem, lata lege quòd idẽ omnibus liceret. Cũ itaque uetitis artibus, hæresi ac incestis nuptijs sese polluisset, factũ est ut orientis imperiũ non solùm inclinare cœperit, sed & spoliatum fuit tota Asia, & ipse nouo cladis genere occubuit, testiũ scilicet folliculo sursum uerso, simul cũ uirili membro semper tento, adeo ut quoties meieret, nisi tabula umbilico admota prohibente, uultũ lotio sparsisset. Succesit autẽ ei filius Cõstantinus Nouus, qui tamẽ dolis nouercæ ueneno sublatus est, nondũ annũ imperans. Heraclius uerò imperauit an. 31. *Heraclius in senectute errat.*

21 Constans filius Constantini Noui seu iunioris, Imp. à senatu est electus & creatus, sectatusq; est impietatẽ auitã, interimens multos rectæ fidei homines, qui opinioni suæ de unica in Christo uoluntate assentiri nollent. Sub hoc Imperatore Saraceni ampliores recipientes uires, omnia loca Asiæ minoris percurrũt insulamq; Rhodum receperunt, in qua celeberrimũ Colossum destruxerunt, cuius æs à Iudæo quodam mercatore emptũ camelis nongentis exportatũ fertur. Sed paulo pòst Saracenorum repressa est audacia contra Romanos. Constans quoque Imp. maximo militũ & equitũ numero Italiam est ingressus, & magnã exercuit in ea sæuitiam, eratq; ei tum animus, (ut ipse iactabat) imperij sedem iterũ transferendi ad ueterẽ Romã. Ingressus uerò Romã quinque dies in ea perlustranda insumpsit, tandẽq; ad deprædandũ eã conuertitur, & quicquid antiqui operis ex argento, ære & marmore fuit, quod oculos delectare potuit, id auulsum ad naues deferri iussit, plusq; ornamentorũ septem dierũ spacio unus urbi detraxit, quàm barbari 258. annorum interuallo. Vrbe sic spoliata, transiuit Siciliam, ubi dũ molliter & libidinosè uersatur, à ministris suis interficitur, cum regnasset annos 27. *Colossus Rhodi.* *Roma spoliatur.*

22 Constantinus Constantis filius, Barbatus Cõstantinus uulgò dictus, succesit patri in imperio, gessitq; plurima prælia cũ Saracenis irruentibus in Siciliã, Græciã & Thraciam. Bulgari quoq; & tum primùm Scythię finibus egressi, Thraciam tumultuosius adorti, omnia terroribus compleuerunt. Cũ quibus Constãtinus in Panoniæ inferioris finibus infeliciter conflixit. Cũ enim Barbaris indies Romanorũ ignauia fieret notior, audacius aggresi sunt ditionem Romani imperij. Sub hoc principe Synodus habita est ducentorũ & amplius antistitũ, cõdemnatusq; error Monothelitarũ, qui asseruerunt in Christo unam esse uoluntatẽ. Permissum fuit etiã Græcis sacerdotibus habere uxores. Dehinc Constantinus morbo correptus, cũ annis 17. imperasset, obijt, tradito per manus imperio filio Iustiniano iuniori, fratribus suis Heraclio & Tiberio dudum occisis, ne ad imperium quandoq; aspirarent. *Vxores sacerdotibus permittuntur.*

23 Iustinianus minor filius Constantini quarti, sedecim annos natus imperium est adeptus, infeliciter cum Saracenis & Arabibus pugnauit. Deinde pacem cum Bulgaris à patre constitutam nulla necessitate rupit, ac utrãq; Mysiã fœdauit cædibus & incẽdio: sed Bulgaris obstruentibus saltus & locorũ angustias, Imperatorẽ cogunt ad quiduis quod uoluerunt. Reuersus aũt Byzantiũ, tot incommodis affecit ciues, ut nemo non eũ summo prosequeretur odio. Conspiratione ergo contra eum facta, ex aula deturbatus est, cũ iam annos 16. regnasset, amputatisq; naribus Chersonam est relegatus, atq; Leontius Imperator denunciatus: sed cùm milites Africani alium delegissent Imperatorem, uenit ille cum magno exercitu Byzantium, & Leontium captum truncis naribus in uincula coniecit, cũ iam triennio regnasset. Iustinianus uerò interim auxilio fretus, rursum assequitur imperiũ, & duos imperatores Tiberiũ & Leontiũ è uinculis eductos, per forũ & theatrũ simul iũctos rapi ab equis, atq; ad eius pedes detractos cũ ceruicib. pressis calcasset

spectante populo interfici iussit. Ipse uerò nimium dolori suo indulgens, quoties truncas emungebat nares, conspecto aliquo qui in Leontij fuisset partibus, exacerbatus rapiebat illum ad supplicium. Cumq; flagiciosior indies fieret, & plurimos passim interficeret, amputatum est illi quoq; caput. Imperauit autem post exilium suum annis sex.

24 Philippicus Bardanius dux belli, Iustinianum cum filio occidit ac mox imperio potitur. Hic edixit, ut sanctorum statuæ & imagines ex omnibus templis raderētur. Sed paulo post regno pulsus & oculis priuatus est, cum regnasset annum unum & dimidium.

25 Anastasius Arthenius uir affabilis, iustus et apertus, orthodoxæ fidei propugnator acerrimus, succedit Philippico in imperio. Hic cum exercitum misisset contra Saracenos in Aegyptum, milites in ipso itinere alium sibi creāt Imperatorē, Theodosium nomine, qui assequutus imperium, Anastasiū ne de imperio cogitare posset amplius, presbyterum ordinari fecit, postquā tenuerat imperiū annis tribus. Cum autē postea auxilio Bulgarorum imperium rursum recipere contēderet, occisus est.

26 Theodosius tertius, uir facilis, pius ac benignus, non pœnitendū gessisset Imp. licet obscuro loco natus, si diutius illi per Leonē & alios orientis præfectos imperare licuisset. Hic diuorum imagines templis restituit. Potitus est autem imperio uno anno, & à Leone regia sella deiectus, quē exercitus Imp. dixit. Theodosius uerò monasticam uitam est amplexus, nec ulla alia affectus est iniuria.

27 Leo patria Isaurus obscuri nominis, à Iustiniano contra Alanos, quos ueteres Albanos uocant, & Amasgos, missus, aliquādiu ibi stetit, & reuersus dux creatus est orientis, sed postea Theodosium imperio priuans, adeptus est ipse imperium, sub quo multis cladibus Italia & cætera imperij loca sunt grauiter afflicta. Byzantium toto triennio fuit à Saracenis & Arabibus obsessa, sed maiora incommoda obsidentes sunt passi quàm obsessi, ob frigus, famē & pestē. Byzātiū obsessum graui quoq; laborauit pestilentia, adeò ut quidam 300000. hominum interijsse scribāt. Soluta autē urbis obsidione, Leo in Siciliam atq; Italiam profectus, cœpit imagines & simulachra ex templis ejcere atque comburere, anno scilicet 10. imperij sui. Quæ res Gregorium pontif. mouit, ut eum anathemate notaret, animumq; suum ab eo alienaret, & solita tributa non ei sed Francis, quibus adhæsit tribueret. Cæterum Leo cū 24. annos imperasset dysenterico fluxu animam efflauit, relicto Constantino filio, quem dudum regni consortem effecerat.

Pestis Cōstantinopoli grassatur.

28 Constantinus eius nominis quintus, filius Leonis Imp. paternos imitatus est mores, imò superauit, maleficus, & magicis deditus uanitatibus, nullo scelere abstinēs, nō Christianus, nō Græcus, non Hebræus erat, sed omnis impietatis mancipiū. Vnde multi per ipsum in fide periclitati sunt, tā laici q; clerici. Habuit insidiatorē regni Artabasdum, qui à populo & exercitu rex declaratus, imagines sanctorum restituit, atq; Constātinopolim cōtra abiectū Imperatorē muniuit. Cōstantinus uerò ubi hāc rē intellexit, ex Chalcedone traijciēs, urbē obsidione cinxit, atq; expugnauit, captūq; Artabasdum oculis priuauit. Sub eo Italia afflicta est ab Aistulpho Longobardorū rege, & pestilentia grassata est Byzantij more inaudito: præterea terræmotus adeò afflixit Palæstinā & Syriam, ut magna multitudo oppressa periret. Desijt quoq; sub eo Græcorū exarchatus esse in Italia, et Romani pontificis esse cœpit. Nam Pipinus hæc loca omnia pontificis fidei promisit, & postea Carolus magnus eius filius, qui Longobardorū regnum euertit, ecclesiæ donauit. Cumq; sub hoc Cōstātino donatio ista facta sit, nō quidē ab eo, sed à regibus Frācorū. Vide q̄modo inscitia hominum appellari cœperit Donatio Constātini magni, qui sedē imperialem ex Italia in Thraciā transtulit &c. Hic Cōstantinus 5. tandē elephātico morbo correptus, mortuus est cū annos imperasset 35. De Cōstantino uerò magno non legit̄ apud receptos autores, q̄ ille elephātia laborauerit. Magnū ergo errorē hic inuexerunt quidā scriptores.

Mācipium impietatis.

Exarchatus Rom. pontifici datus.

29 Leo quartus filius prioris Constantini cùm imperasset annis quinq; interijt apostemate carbunculi in capite nato. Hic habitus est pro impio, quòd sanctorum

ctorum imagines reuereri prohiberet. Habuit uxorem Irenem, quæ aliquandiu imperium pro Constantino filio administrauit.

29 Mortuo Leone, Irene Augusta imperiũ suscepit administrãdum pro Constantino puero, decimũ cum ætatis annũ agente. Plures tamẽ Nicephorum fratrem Leonis imperare cupiuerunt. Quãdiu tamen Constantinus matris imperio obtẽperauit, ritè omnia domi forisq́ se habuere: at ubi ille pubertatis annos ingressus est, matrẽ haud ulterius passus, administratione deijcit et atrociter imperiũ administrat. Cumq́ multi suffragia ferrent Nicephoro, Constantinus de hoc certior factus, mox Nicephorũ patruũ suũ lingua & oculis priuatũ in uincula cõijcit. Mater uerò filij impietatem exosa, simul dominandi libidine mota, duces donis onerat ut filium iugulent. Illi ergo insidias parãtes, capiũt eum oculosq́; ei effodiũt eodem modo quo ille ante quinq; annos Nicephorum excæcauerat, coniciuntq́; eũ in uincula. Ille uerò luctu & mœrore cõfectus, paucis elapsis dieb. expirauit: & mater à filio expulsa, à ciuibus est in pristinũ locũ instituta, annisq́; tribus sola imperio præfuit. Cæterũ ipsa literis & nũcijs certior facta de ijs quæ Romę acta erant de Carolo salutato cæsare, misit ad Carolum, illius amicitiam & fœdus petens, itemq́; agens de finibus imperij ac suũ illi deferẽs cõnubium. Alij id à Carolo petitum malunt, q putabat ijs nuptijs posse imperiũ uniri ac in pristinũ statũ restitui. Sed ob hãc rẽ insidiæ sunt cõtra reginã motę, perinde quasi per eas nuptias imperiũ externis prodere uellet. Vnde Nicephorus imperator est pronũciatus & coronatus, regina uerò expulsa, quæ & in exilio reliquum uitæ egit. Misit proinde Nicephorus suos apocrisarios ad Carolum Imp. de fœdere renouãdo, ut scilicet in has cõditiones iretur, ambo Augusti essent fratresq́; dicerent, oriẽtis alter, alter occidẽtis. Itẽ in Italia hinc à Neapoli, illinc à Sipõto, quicquid ulterioris Italiæ in mare procurrit, cũ suis è regione insulis à Græco, reliquũ à Franco Imperatore iura peteret. Inter duo imperia medius finalisq́; cardo Venetiæ, utriusq; imperij maiestatem pie conseruarent. Neutri se addicerent, proprijs uterentur legibus, utriusq; essent imperij amici: & pace & bello neutrius censerentur. Cæterũ Nicephorus aduersus Persas bellum suscipiens, ualde infeliciter & cum graui suo dãno pugnauit, coactus scilicet dare ad singulos ann. 33, millia nummum aureorũ. Quã summã pecuniæ uolẽs à rege Bulgarorum emungere, illũ bello petiuit, sed tandem ab hoste obtruncatus est cum multis alijs insignibus uiris. Fecit quoq; in uita sua Stauratium filium cõsortem imperij, hominem turpis formæ & simplicis ingenij. Vnde & paulo post mortem patris imperio deturbatus, tonsis capillis monasterio est inclusus, postquam cum patre imperasset annis nouem.

Tyrannis imperatoris.

Conuentiones inter imperatores orientis & occidentis.

Veneti excepti.

30 Michael Curopalates gener Nicephori, uir ingenij liber et amator pacis et pius in Christianã religionẽ, sed in reb. bellicis socors & infelix. Intulerũt infideles Bulgari Thraciæ magna dãna sub hoc Imp. Habuit ducẽ in oriente nomine Leonẽ, qui aspirans ad imperiũ excitauit seditionẽ in exercitu, factusq́; est à militibus Imp. & ingressus regiã, Theophylactũ Michaëlis filium abscissis prius genitalibus in exilium ire iussit. Michaël quoq; pater monachus est factus postq̃ regnauerat an. ferè 5.

31 Leo orientalis exercitus primũ dux, ac deinde excluso Michaële usurpauit imperiũ, factusq́; Imp. sanctorũ imagines rursum excludit ceu idololatriæ fomenta: in administratione uerò rerũ publicarũ impiger fuit & strenuus. Eius tempore Bulgari totam ferè deuastauerunt Thraciã, sed Leo exercitum grandem colligens uictoriam retulit de barbaris, recuperauit Thraciam, & plurimos hostium cepit, fregitq́; audaces eorum conatus, qui iam Adrianopoli potiti in Constantinopolim arma meditabantur. Porrò cum Leo imagines nollet restituere, in ipso templo ab imaginũ cultoribus capite truncatus est, & multis confossus uulneribus postquam annos septem & dimidium ferè imperasset. Vxor eius in monasterium est trusa, & filij exectis uirilibus in exilium missi.

Bulgarorum audacia.

32 Michael Thraulus ex humili & sordido genere natus, & à pueritia corruptis moribus institutus, totus impius factus, Christi religionẽ quantum potuit subuertere studuit. Contra hunc surgit Thomas quidã uir obscurus, qui tamen Constantinũ se appellari iussit, collectoq́; magno exercitu uicit & fugauit Michaëlẽ, traijciensq́; ex Abydo in Thraciam oẽs ferè Oriẽtis regiones subiecit. Vnde Michaël eò est desperationis deductus, ut ex arce Cõstantini ad Peram oppidulũ ferreã catenã produxerit. Thomas uerò nõ quiescẽs urbem bis pedestri naualiq́; obsidione cingit. At Michaël ingenti parato exercitu, emisit illum cõtra hostem nihil metuentem obruitq́; eum, disijcit &

Catena ferrea per mare.

fugat multis cæsis. Cumq; Thomas tandem se Adrianopolim reciperet, Michaël urbẽ obsidione cingit & traditum sibi Thomam truncat manibus pedibusq;, multisq; cruciatibus tandem iugulauit. Ipse uerò cum annis ferè nouem crudeliter imperasset, correptus profluuio uentris animam excaecauit.

33 **Theophilus** filius Michaëlis Thrauli uir iustus erga subditos, diuorũ autem imagines omnibus modis execratus est, cultoresq; earum grauiter puniuit. Erat aũt per illa tempora monachus quidam Lazarus, qui pingendo celeberrimus habebaẽ, quem uerberibus cæsum in carcerẽ detrusit, & laminis ferreis ac ignitis palmas exussit, ob hoc solum quòd imagines sanctorum prohibitus iterum pinxisset. Gessit plurima bella cũ Agarenis, nouissime uerò infeliciter pugnãs in tãtã animi uenit angustiam, ut iam multos dies ab omni cibo abstineret, & solo frigidissimæ aquæ potu usus in dysenteriam incideret, tandemq; efflaret animam cũ annos imperasset duodecim.

Pictor imaginũ occiditur.

34 **Michael** Theophili filius imperiũ cũ matre Theodora suscepit. Per hanc imperatricem imagines diuorũ restitutæ sunt, & omnes ab exilio reuocati, qui sub Theophilo pertinaciter imaginũ culturã defendere ausi sunt. Michaël autem adolescentiã ingressus cœpit regni negocia tractare, cedensq; ei ma er eius, astãtibus senatoribus dixit: En profero quæ in thesauro sunt, argenti scilicet tria millia pondo, auri mille & nongenta cẽtenaria. Michaël itaq; imperiũ iam solus obtinens, has immensas diuitias cũ mimis, adulatoribus, aurigisq; statim abliguriuit. Irruentibus subinde multis bellis & Agarenorum incursionibus, nulla re Michaël à cursu equorum, in quem omne studiũ collocauerat auocari poterat. Quin imò ne in suis certaminibus impediretur, sustulit quæ in Tharso, in Argæo colle, in Tamo, in Mimante, in Zizico erectæ erãt, quibus accensis significabatur hostium aduentus, & tum homines intra loca munita sese recipiebant, ne incauti abducerentur, Barbarorum impetum euitantes. Michaël uerò cũ magis ac magis delirarer, uino & ebrietati studeret, ebrius in lecto ense à coniuratoribus est confossus. Regnauit cum matre 14. annos & undecim solus.

Thesaurus regni abliguritur.

35 **Basilius** homo obscurus genere, in pueritia spẽ dedit futuri regis. Adultus uerò quum Michaëlem unà cũ coniuratoribus in cubiculo occidisset, in regiã se conferens, ab omnibus Imperator est approbatus. Hic plurima gessit bella cũ Saracenis, & plerũq; uictor euasit, multos Iudęos ad fidem Christi cõuertit, sicut & Scythas in cognitionẽ Christi perduxit. Tandẽ progressus ad uenationẽ Imp. ceruo occurrit, qui irã erectis cornibus præseferebat, toruè regem inspiciens: cui gladium magnum attollens in collum uibrabat: sed cerui cornibus implicitus rex, zona qua cingebatur altero eius cornu ramo adhæsit, unde in altum eiectus in cornibus feræ rex tunc uitam finisset, nisi quidam ense stricto zonam abrupisset. Sine mora tamen ictus à ceruo intestina perfregit, quibus læsis uitam cum morte commutauit cùm iam regnasset annis uiginti.

Ceruus interficit imperat.

37 **Leo** 5. filius Basilij Imp. philosoph. & astronomus, fuit in repub. moderãda sollicitus & in custodiẽda urbe solers. Vnde singulis noctibus in triuijs ac plateis urbis agitabanẽ custodiæ, & quicũq; post crepusculum deprehẽdebaẽ à custodibus, egressus uerberibus trudebaẽ in carcerẽ donec illucesceret. Leo aũt Imp. uigilum uolens experiri fidem, noctu solus è palatio mutato habitu sese proripuit. A primis deprehensus custodibus, quò proficisceretur rogatus, lupanar se petiturũ respõdit: à quibus se duodecim aureis redemit cum carcerẽ & uerbera minarenẽ. In secunda item custodia deprehensus, 20. se liberat aureis. In tertiam cũ incidisset, pugnis flagrisq; cæsus carceri traditus, nullo se potuit redimere ære. Abeuntibus reliqs cũ iam illucescere penè inciperet, custodiarũ magistrum interrogat, si Leonẽ Imp. nosceret. At cũ ille negaret, utpote quẽ raro uidisset, custos carceris hominis facilitatem admiratus, cur, inquit indignabundus, de tua salute non cogitas, mane publicã subiturus ignominiã, qui Cæsaris es transgressus mandatũ? Leo uix custodẽ

Custodia nocturna uigilantissima.

carceris

carceris persuadet sese Imperatorē esse, ut sese in palatiū comitetur anteꝗ̄ dies tota illuceſceret: uerebatur enim capitis periculum. Persuasus tādem palatiū cū illo accedit, duabus auri libris donatus, iussus est cæteris dicere, carcere effracto illum captum diffugisse. Mane facto Imp. custodes urbis euocat, num quis latro aut adulter aut fur nocte preterita sui man

dati trāsgressor sit deprehēsus interrogat. Qui prætio erant corrupti, nihil se aut uidisse aut audisse asserunt. Qui uerò Leonem cæsum custodiæ mancipauerant, sese quempiam reperisse fatentur & flagris onustum carceri tradidisse, sed effracta custodia aufugisse. Et ideo in terram prostrati ueniam precantur, cū non sua culpa is carcerē effugerit. Leo amotis alijs, suis familiaribus, dorsum ex flagris adhuc liuidum custodibus ostendit, ablatis donis quæ dederat ac bonis omnib. prioribus custodibus, posteriores magnis muneribus locupletauit, alijs urbe pulsis, hos in fide retinuit longeꝗ̄ diligentiores effecit, ac urbem suam hoc astu tutissimam reddidit, custodibus semper præsentiā Imperatoris expauescentibus. Hic Imperat. cùm festo die Pentecostes sacris interesset, quidam in caput eius baculum impegit, quo nisi cādelabrum obstitisset, actum erat de uita regis: sanguinem enim eructauit & mente alienatus semimortuus iacuit. Aberat frater Alexander, qui in multorum suspitionem uenit se has patrasse insidias. Mortuus est autem cœliaca passione cùm regnasset annis 25. fratri Alexandro imperium relinquens & curam filij.

Custodes nocturni examinantur.

37. **Alexander** frater Leonis Imp. moribus autem illi dissimilis, totus delitijs fuit deditus, uenationibus, potationibus, & petulantię indulgens: nihil regium agens, regni curam in adulatores & scelerum suorū comites reiecit. Frequentibus ergo deditus conuiuijs & ebrietatibus, tandem cœpit languescere. Et quū nunquam prandiū nisi post balneum caperet, immoderatissime ienticulatus ludo pilæ se uoluit exercere, corpus extēdendo statim equū ascendit ac uenā rupit, quā sanguis è narib. ac pudēdis toto die effluxit, ac sic enormi fluxu extinctus est, postquā regnasset an. 1. & mēsem.

38 **Constantinus** Leonis filius & nepos Basilij, adhuc puer sub tutoribus agēs, passus est magnam confusionē in imperio. Quod uidens Bulgarorū princeps, discurrit per totam Thraciā, prædam abigens & Adrianopolim obsidens, tandemꝗ̄ occupauit, sed ingenio atꝗ̄ opera reginæ matris Cōstantini iterū in suam iurisdictionem est redacta. Paulo pòst paratæ sunt insidię regi Constantino, mater eius in monasterium trusa, & Romanus quidam de obscuro genere natus regali diademate coronatus, qui Constantinū regem modis omnibus deijcere curauit. Frustratus tamē spe sua à proprijs filijs captus est, et in monasteriū trusus postꝗ̄ aliquot annis regnauerat, ac deinde filij eius qui se pro regibus gerebāt, cōprehensi à Cōstantino, tonsi & clerici facti in exilium missi sunt, sicꝗ̄ Cōstantinus monarchiam est adeptus, qui multis annis à Romano fuit suppressus. Regnauit cum patre Leone & Alexandro patruo & cum matre annos tredecim. & cum Romano qui ui regnum arripuerat annos 26. solus quindecim.

Aemulus imperij.

39 **Romanus** iunior filius Cōstantini Leonis, homo ignauus, uino, otio ac luxui deditus, impius in matrē ac sorores, quas etiam regia eiecit ac cœnobio relegauit. Quæ ob dolorem quòd regio uestitu essent spoliatæ, impudicitiæ sese tradiderunt & meretricium quæstum amplexatæ sunt. Imp. uerò cùm corpus illecebris carnis extenuasset, ludis, crapulæ ac ueneri intentus, mortem obijt, anno eius imperij 13.

Imperatrix scortū publicū

40 **Nicephorus** Phocas uir pius ac æqui obseruantiss. multa gessit bella contra Saracenos qui occupauerant quasdam terras imperij sui, puta Calabriam, Siciliam, Candiā, Ciliciam & Cyprum. Cœpit tamen omnibus inuisus esse, quod prætextu bellorum quæ continuò agebat, nouis tributis & exactionibus subditos & ecclesias expilauit, numismata corrupit & pondus consuetum imminuit. Vnde fa-

ctum eſt ut ciues in eius mortem inhiarent, ad quam rem regina uxor eius quoq; eſt coope rata, noctu intromittens ſicarios, qui ingreſſi cubiculum regium, Nicephorum ſopore oppreſſum ac humi dormientem & calce excitatum interfecerunt. Vixerat autem annis 57. & præfuerat imperio annis ſex & dimidio.

41 **Ioannes** Zimiſces poſt occiſum Nicephorum imperio eſt potitus, inſignis antea militari laude, omnesq; Nicephoro deditos è medio ſuſtulit, & damnatos exilio à Nicephoro reduxit. Geſſit grauiſſ. bella cum Roxolanis & Bulgaris, uictorq; rediens Conſtantinopol. honorifice eſt exceptus. Poſtea cubicularius eius ad inſidias animum adiecit, letaleq; poculum conſtruxit non admodum potens aut ſubitum, sed quod lente uires corrumperet corporis, atq; hoc pocillatori regis quem largitionibus corrupit regi propinandum dedit. Quo epoto rex paulatim tabeſcens mortem obijt cum regnaſſet annis ſex & dimidio.

Venenũ lentũ.

42 **Poſt** Zimiſcen Baſilius & Cõſtantinus Romani iunioris filij ornati ſunt in inſignibus regijs. Fuit autem Baſilius auaritiæ ſtudioſiſſimus, omnesq; arculas auro, & preciosis lapillis & margaritis adimpleuit. Paſſus eſt æmulũ in regno Sclerũ, qui ferè imperium ſibi ſubiugauit, Deinde Phorcas tyrannidem in regno uſurpat, ſed peſſime utriq; ſucceſſit. Habuit quoq; Baſilius bella cum principe Bulgarorum, qui Thraciã, Macedoniam & Græciam flammis & ferro deuaſtauit. Sed hoſtib. tandẽ poſt multos conflictus uictis, Bulgaria uniuerſa ſubijcitur imperio Conſtantinop. cui in hunc uſq; diẽ ſemper rebellis fuerat. Mortuus eſt autem Baſilius cũ uixiſſet annos 72. regnaſſetq; annos 52.

Bulgaria ſubijcitur imperio Conſtantinop.

43 **Conſtantinus** Baſilij frater in imperio ſuccedit, uir penitus ignauus, uoluptatib. deditus, gulæ & ueneri obnoxius, præceps in iram, ludis & theatris uſq; ad inſaniam laxatus atq; ineptiſſimus ad gerẽdum imperiũ. Mortuus eſt autem tandem ſeptuagenario maior, cum annos imperaſſet tres.

44 **Romanus** Argyrus gener Conſtãtini Imp. ſuccedit ſocero, atque in primis fuit uir bonus & liberalis, ſed poſtea in deterius mutatus carnifex pro rege eſt factus, acerbusq; exactor, multa indigna imperatore agens. Geſsit multa bella contra Saracenos, & habuit uxorem ſalacisſimam ſed ſterilem, & ex qua nullam ſuſtulit prolem, mortuus poſtquam imperauit annos quinq; & dimidium.

Carnifex pro rege.

45 **Michael** qui uiuente Romano cũ regina cõmerciũ habuit, illico poſt mortem Imperatoris à regina Imperator inſtituitur, ſic tamẽ quòd illa omnẽ ſibi poteſtatẽ aſciuit, Michaële ueluti miniſtro uſa. Sed nõdiu hæc durauit obſeruantia, quin Michaël regni adminiſtrationem uſurpauit, nec malum principem egit, niſi eum morbus quidam corripuiſſet indies ualidius. Eius temporibus Agareni ferè totã Siciliam occupauerunt. Præfuit imperio in ſeptimum annum, Chriſtianiſſimè mortuus.

46 **Michael** Calaphates indigniſſimus & ignobiliſſimus uſurpat imperiũ cum filijs doloſus, lingua inconſtans, inuidus, iracundus & ad quãlibet auram mobilis. Hic à priori Imperatore in filiũ adoptatus, pedibus reginæ aduolutus ſancte iurat, titulotenus ſe tantum imperaturum, poteſtatem totã penes eam manſuram ſicut adoptiuum filium deceret, quo uti ueluti mancipio poſſet. His blandimentis fœminã ſuapte mobilem demulſit, faciens eius uoluntati ſingula obnoxia. Sed paulo pòſt machinatur cõtra eam, fingens ab ea ſibi paratas uitæ inſidias & uenenum poſitum, à quibus tamẽ erat innocens. Exegit itaq; eam palatio inauditam, relegat in inſulam et detonſam induit mona chico habitu. Quo facto ille gaudens & ſuperbiens, tradidit ſe uoluptatibus. Sed perfido homini mox iuſta facta eſt retributio: nam uniuerſa plebs in ſeditionem uerſa conabatur ulciſci facinus, armatiq; contendebant ad palatium, ut ille cogeretur reuocare Zoẽn Imperatricem. At illi deficientes à regina conuertuntur ad ſororẽ eius Theodorã, eamq; auguſtam & Imperatricem ſalutant, Michaëlem uerò priuãt oculis, atq; mittunt in exiliũ poſtquam imperauit quatuor menſibus. Præſidebant itaq; duæ ſorores, ſenatus aũt & exercitus autoritas erat ampliſſima. Interim Zoë ardens libidine, Conſtantinum Monomachũ ſibi maritum aſciſcit, curatq; ut ſceptrum Romani imperij illi traderetur, cum fœminarum imperium uix tribus menſibus duraſſet. Fuit autem princeps ignauiſſimus, uoluptatibus & delitijs deditus. Suſtinuit tamen duo grauiſſima bella ciuilia & multa externa: tandem podagricus factus & pleuretide correptus mortuus eſt cum annis ferè tredecim regnaſſet, ſicq; imperium rurſum redijt ad fœminam Theodoram, fuitq; ſub ea mira tranquillitas ac

Simulata humiliatio.

Mulieres imperant.

litas ac omnium rerum ubertas. Mortua uerò est mulier annosa cũ annis ferè duob. regnasset.

47 **Michael** uir senex quum regnasset anno uno ab Isahacio Comneno impudenter à regno est eiectus, nec post hoc diu superstes in uita mãsit.

48 **Isahacius** Comnenus cooperante patriarcha factus est Imperator, cui tamẽ postea ingratus, ipsum cũ suis misit in exilium. Fuit uir strenuus, moribus arrogantioribus, bello paceq; infractus: in negocijs uerò celer & expeditus. Perijt in uenatione cùm regnasset annis duobus.

49 **Constantinus** Ducas, uir in Deum pius, moribus mitis & æqui obseruantissimus: pecuniæ tamen immoderatè fuit studiosus. Mortuus est autem cum præfuisset imperio annis septem.

50 **Eudoxia** uxor Constantini & tres liberi eius succedunt in imperio. Eius temporibus Barbaræ gentes ubiq; imperium lacessebant, irrumpentes in Mesopotamiam, Cappadociam & Ciliciam: quibus cum imperatrix occurrere non posset, Diogenem Romanum uirum fortem & strenuum accepit maritum eiq; tradidit imperij potestatem. Ille uerò egrediens ubiq; hostes fudit & magnam contra eos exercuit uirtutem. Tandẽ uerò nimis arrogãs factus capitur à Sultano, adduciturq; uelutimancipium. Miseratus uerò Sultanus conditionem eius, sustulit eum procumbentem è terra, amplexusq; est: Ne doleas, inquit, Imperator, hæc enim humana sunt. Ego te nõ ut mancipium sed Imp. tractabo. Tandem factis pacis cõditionibus & affinitate inter pueros contracta, dimisit Diogenem quanto nemo unquam sperauit honore. Interim uerò priuigni eius imperium usurpantes colligunt exercitum, et mittunt contra Diogenem capiuntq; eũ, & cogunt illum deponere imperium. Deinde propinant uenenum, sed cùm illud nihil operaretur, decretum noui regis aduenit, immerentem oculis priuari, quod & factum est. Crudelissime itaq; oculis orbatus nullamq; sortitus necessariam curam, capite intumuit, ac uulnera putruerunt usqueadeo ut uermes hinc prodirent. Paulisper uerò superstes hominem exuit, quum annis imperasset tribus mensibusq; octo. Sub hoc Imperatore Normanni duce Roberto Guiscardo occuparunt Apuliam atq; Calabriam. *Sultani clementia.*

51 **Michael** filius Constantini Ducę Imperatoris succedit Diogeni ultrico in imperio, homo ignauus ad regendum, studijs tantum literarum deditus à Turcis circumquaq; & Sultano uexatur, et potissimum orientales imperij partes ab hoste inuadebantur, ut etiam præfecti cogerentur sibi alium deligere Imperatorem, Nicephorum uidelicet, qui & recta armataq; manu proficiscitur uersus Byzantium, receptusq; à ciuibus & ingressus in regiam exuit Michaëlem imperio, & uestit eũ habitu monachi imperio functum sex annis.

52 **Nicephorus** Botaniates in socordis principis inuidiam imperium sibi asseruit Michaële reiecto. Erigens autem cristas Constantinus Constantini Ducæ filius, imperiumq; sibi uendicare contendens, captus est ab Imperatore, atq; tonsus & in sacerdotem inunctus. Paulò pòst Alexius salutatur Imperator ab exercitu, clamq; ascendit in urbem, diripit eam & multa perpetrat mala, occupataq; regia Nicephorum cogit abire in monasterium, ubi ille aliquandiu superstes manens breui hominem exuit.

53 **Alexius** Comnenus filius Isahacij Imperatoris diadema impositũ accepit, gessitq; multa bella infeliciter: adinuenit modos insolitos ad extorquendum pecuniam. Fecit excudi numismata ærea pro argenteis. Vnde multæ & magnæ ei locatæ sunt insidiæ. Temporis tamen successu multa emendauit, multasq; in diuersas orbis partes fecit expeditiones, ac subinde clementiorẽ erga subditos sese exhibuit. Orphanis & senibus multũ afficiebatur, in misericordiã pronus, ad supplicia non præceps, moribus moderatus, & prorsus fauẽs illis qui uitã in uirtute exigebant, quibus & honores effuse est largitus. Tandẽ uerò longo morbo uexatus obijt cum annos ætatis uixisset septuaginta, & imperasset annis 37. Corruit illo tempore colossus rotunda ac maxima suffultus columna & in palatio situs, multosq; qui tũ forte aderãt cõtriuit in foro deambulãtes. Erat imago magnitudine quidẽ ingenti, gratia uerò & pulchritudine admirabili, quę cadẽs confracta & in multas diruta est partes. Ferunt Constantinum magnum hanc statuam æneam Apollinis mirandæ magnitudinis ex Troade Constantinopolim transtulisse dum urbem dedicaret, supposito eius titulo & ablato numinis capite. Quæ postea sub hoc Alexio *Colossus Constantinopol.*

uiolentia uentorum cecidit, quòd tanta moles in altitudine consistere non posset diutius.

54 Caloioannes filius Alexij Imp. successit patri in imperio, uir opulẽtus & uictoriosus, Gallis & Venetis infestus fuit, qui socia arma iũxerant. Dux tamen Venetus Rhodum insulam cepit, Samum, Lesbon, Andrũ, & alia Graij imperij loca hostiliter oppressit. Rexit autem hic Imperator orientis imperium annis 25. memorabiliq́ exitu finiuit uitã. Nam dum in uenatione arcum uehemẽtius intendit, telo intoxicato à seipso, quod in aprũ dirigebatur, per manũ sinistrã traiecto, cùm nulla remedia opem ferre possent, moritur, natu minori Manueli fratri sceptrum relinquens.

55 Manuel Alexij filius, ut quidam putant, succedit Caloioanni, gessitq́ bella multa cõtra Venetos, & illi uicissim cõtra eũ. Rogerius quoq́ rex Siciliæ utriusq́ imperij inuasor, Constantinopolitani & Romani, irritatus à Manuele profectus in Græciam spoliauit Corinthũ cum multis urbibus ac castellis Græciæ. Conradus ergo Imp. Latinorum sollicitatus à Manuele misit exercitũ in Græciam, qui suppetias ferret Manueli. At ille animo mutatus cõtra missum exercitũ, facinus cõmentus detestabile, gypsum contusum triticeis immiscuit commeatibus, quo cibo breui magna militum cõsumpta est multitudo. Simili fraude fertur Ludouicum Francorum regem decepisse. Vnde Manuelis nomen Francis odiosissimum esse cœpit. In summa, fuit uir ille in omni uitę suæ cursu malitiosus, tandemq́ post 38. principatus annos morbo perijt.

Imperatoris Constantinopolitani impostura.

56 Andronicus Cõnenus. Successit Manueli in imperio filius eius Alexius, sed quia puer erat, Andronicus consobrinus Manuelis administrabat imperiũ tanquam curator, ac deinde cupidus regnandi uoluit particeps esse imperij cũ Alexio, nec hoc cõtentus cum Alexius 15. esset natus annos, clàm interfecit eũ, saccoq́ inclusum in mare abijcit, crudeliq́ parricidio potitur imperio. Sed quũ ob sæuitiam omnibus esset inuisus, Guilelmus Siciliæ rex Alexij mortẽ ulturus bellum Andronico intulit. Andronicus quia sciebat se principatum crudeliter quæsiuisse, crudelius administrasse, omniaq́ diuina ac humana polluisse, neminẽ sibi amicum fore credebat. Et cũ undique premeretur, prælio uictus ab Isahatio Angelo imperio deiectus, ignominiosè occiditur: altero enim oculo effosso, asinæ prępostere impositus, capite alliorũ reste præcincto loco diadematis, cauda manibus pro sceptro alligata, per urbẽ circũuectus, uulgi turbaq́ tumultu lacer perijt. Vtpote in quem pueri, puellæ, uiriq́ fœmini immixti, præter probra ac contumelias, in faciem lutũ ac fœdissima quæq́ congerunt. Tandẽ laqueo suspensus uncis à mulieribus frustulatim discerptus est. Pręfuit aũt rebus biennio, aut secũdũ alios quadriennio.

Impius Imperator fit spectaculum mundo.

57 Isahacius Angelus uir iustus & æqui seruantissimus è Peloponneso est accersitus ad imperium, prudenterq́ se sub initia gessit. Hic magnifice excepit Fridericum primum proficiscentem per Constantinopolim uersus Syriã. Cùm uerò fratrem Alexium natu minorem à Turcis captũ maximo ære redemisset, dolo ab eo ingratissimo homine circũuentus est, perq́ summum scelus oculis priuatus, in custodiam tandem coniectus, & in ea detentus est, donec filius Alexius, qui auxilium Francorum & Venetorum implorans petijt, patrem lachrymis obtinuit: sed carcere post longam captiuitatem eductus, morbo ex aëre contracto non diu uixit.

Historia est supra fusius explicata.

58 Alexius Angelus frater minor Isahaci Imp. uir sceleratissimus, per parricidium adeptus est imperiũ. Eadẽ impietate quæsiuit perdere Alexiũ filiũ Isahacij nepotem suum, nisi fuga salutẽ obtinuisset. Alexius itaq́ Isahacij filius delatus in Dalmatiam, inuenit nobilissimos Francorum proceres, Balduinũ comitẽ Flandrensem cum multis alijs principibus, qui icto cum Venetis fœdere Asiam traijcere meditabantur. Hos precibus promissionibusq́ maximis mouit, paciscendo triginta milia marcarum auri ac cõmeatuum copiam, si imperio aut solus aut cum patre, si uiueret, qui in carcere detinebatur, eorum auxilio restitueretur. Principes tam insigni casu moti, parata classe Byzantium uersus nauigant, factaq́ cathena, quæ à Constantinopoli ad Perã extensa erat, Constantinopolim expugnant, fugienteq́ Alexio fratricida, Isahacius carcere liberatur, & Alexius post subitam patris mortem Imperator est dictus.

59 Alexius iunior fugato tyranno fratricida imperium est assequutus: sed paulò pòst à Mursypho quodam ignobili fraude innocenter necatur. Tyrannus hinc se hostibus frustra opponens, amissa tandem urbe Constãtinop. nocte media cum uxore & pellicibus ac thesauro clàm aufugit. Sed non multò pòst in Peloponneso captus

Rex fugit relicta ciuitate.

captus & Constantinopolim retractus, interficitur. Vrbs Francis Venetisq; dedita, cum omni exercitus multitudine est ab illis possessa, atq; res imperij deinde ad Francos translata. E quibus Balduinus primus est Græcorum Imperator creatus.

60. **Balduinus** comes Flandreñ. eligitur Imp. Constantinop. anno 1202. ab exercitu Flandrensi, ab exercitu Marchionis Montisferratensis & Allobrogum, & ab exercitu Venetorũ. Hęc autem electio facta est hac cõditione, ut si Imp. ex Francis crearetur, Veneti darent Patriarchã, ne penes unam gentem utraq; esset dignitas. Cessit itaq; armis Gallicis Venetisq; quicquid olim sub Isahaci imperio fuerat, excepta Adrianopoli, in quã plures Græci odio Latini nominis sese receperant, quã solã Imperator non possedit, sed Theodorus Alexij pessimi Imperatoris gener eam dotis nomine accepit imperauitq; ibi. Cumq; Franci eam moliren. expugnare, captus & mortuus est Balduinus, circumacto uno imperij anno. Erat autem quarta pars captorũ oppidorum Venetis assignata, quæ insulas cõtinebat Aegæi maris, Cretã, Eubœam, & alias minores. *Conuentiones de Imperatore eligendo.*

61 **Henricus** Flandreñ comes frater Balduini Imperatoris successor in imperio declaratur. Hic repetit obsidionem Adrianopolitanam, sed cùm Saraceni irruerent, ipse soluta obsidione Constantinopolim properat munitq; urbẽ. Paulo pòst intempestiua morte interceptus obijt anno imperij undecimo, relinquens Iolantam filiam Petro Antisiodorensi nuptam hæredem.

62 **Petrus** Antisiodorensis comes gener Henrici fit Imperator. Cumq; è Roma rediens iter faceret per Macedoniam, Theodorus Lascaris qui se pro Imperatore Adrianopolitano gerebat, in mõtium syluis insidias locat, captumq; Petrum abducit & in tetrum conijcit carcerem tandemq; obtruncat.

63 **Robertus** filius Petri Antisiodor. accersitur ex Gallijs, & ueniens Cõstãtinopol. Imp. salutat. Hic uirginẽ insignis formæ Græcã nobili ortã progenie sibi despondit uxorẽ, haud ignarus prius eam proceri cuidã Burgundo, qui Latini exercitus ductor erat desponsatã. Prior itaq; spõsus contumeliæ impatiens, ira accensus, amicos quosq; sibi adiungens, noctu in regiam irrupit, puellæ palatium effractis cubiculi foribus ingressus, dehonestat naribus puellam: genitricem uerò quæ noui connubij autor erat ac conciliatrix, ui domo abstractam in mare præcipitat. Nec est ausus Imperator ad iniuriam mutire quidẽ. Romam uerò contendens pro diademate impetrando, & inde rursum rediens in Achaia morbo decessit, Balduino filio admodũ puero relicto. *Audax facinus.*

64 **Balduinus** secũdus Roberti prioris filius ex alia uxore q̃ quæ naribus deformata erat, designatur Imperator: sed quia erat puer, accersitus est Ioannes Brennius rex Ierosolymitanus, cuius filia Martha est desponsata Balduino, atq; sic socero cõmissum imperiũ, cui gener post eius mortẽ succederet, quod & factũ est. Ioannes uerò Lascaris Thedori filius Imp. fuit apud Adrianopolim. Interim aũt Balduinus multo bellorũ onere grauabatur, ut cogeret etiã Philippũ filium ob accepti ęris mutuum Venetis obsidem dare. Durante uerò bello, cũ Balduinus optima quæq; amisisset & iam de retinenda Cõstantinopoli desperaret, omniũ templorũ donarijs ablatis, ingentem exercitum ad Bosphori fauces obijcit. Interim tamen cũ Theodorus moreretur, sperabat Balduinus se omnia amissa recuperare. Reliquerat autem Theodorus Michaëlem Palæologum filijs tutorem, qui tamen tutoris nomine contentus non fuit, sed Balduini opes fregit & funditus euertit, urbemq; cepit. Balduinus uerò nocturna trepidatione excitus cum Patriarcha rapta supellectile ad Euripum sese proripuit, profugus naui in Eubœã est delatus. Græci uerò dum fugisse Imperatorem intelligunt, pristinum imperij statum recuperant, quem Franci annos iam circiter 60 possederant. *Græci post Gallos recuperant imperium.*

65 **Michael** Palæologus sub Theodoro imperium per summum nephas arripuit. Nam testamento filijs Theodori tutor datus, interficit eos, imperium ui occupans, expulsis eiectisq; Latinis, anno postq̃ à Venetis Francisq; imperium occupatum fuit 58. Mansit autem imperium in familia eius annis circiter 194, donec in manus Turcorum uenit.

66 **Andronicus** filius Michaëlis Palæologi, patri in imperio succedit regnatq; quindecim annos.

67 **Andronicus** iunior filius Mich. Imp. collegæ patris, quiq; ante patrem mortuus est, uir impius, g auũ suũ Andron. regno exclusit.

68 Ioannes

68 **Ioannes** Caloioannes dictus, succedit in imperio patri Andronico iuniori, licet Ioannes Cantacuzenus tutelari nomine regnum gubernaret aliquandiu, donec se illo abdicaret, sequereturq; monasticam uitam.

69 **Manuel** filius Ioannis Palæologi patri successit in imperio, reliquitq; post se septem filios mares incolumes, quorum primus Ioannes patris in imperio fuit successor. Secundus Andronicus Thessalonicā potentē Macedoniæ urbē accepit in partem hæreditatis. Tertius Demetrius Peloponnesi regnū diu obtinuit. Quartus Thomas Peloponnesi despotus &c. Manuel itaq; Imp. moriens, Ioanni natu maximo imperium reliquit gubernandū, distribuens cæteris filijs regiones, insulas ac regna ac alia.

70 **Ioannes** filius Manuelis primogenitus post patris mortē imperiū arripuit, auidior pacis ac concordiæ q̄ belli, quietis admodū studiosus. Hic uenit ad generale cōcilium Florentinense, ubi hęresis de processione Spiritus S. à Latinis & Græcis fuit damnata. Reuersus autem Imperator in Græciam, haud diu superuixit.

71 **Constantinus** septimus Manuelis filius fratre Ioanne sine liberis mortuo, ab initio rex Peloponnesi, Draconis cognomētum accepit ob ferociam qua in Turcos ferebatur. Sed ubi Amurates Turcorū tyrānus Heracleam expugnauit, murumq; qui Græcos in Peloponneso tutos seruaret, deiecit, adeò animo consternatus est, ut omnis roboris sui immemor Turcis tributū daret, cùm antea Isthmum instaurādum curasset. Verū Vngaris & Polonis ad Varnam uictis, pecunia ab Amurate mulctatus, murum diruere iussus est. Quem postea Veneti tumultuario opere munire adorti nihilo meliore euentu usi sunt. Quomodo sub hoc Imperatore urbs Constantinopolitana fuerit à Turca expugnata, suprà indicauimus.

SEQVITVR HISTORIA RERUM Turcicarum, & quid quisque

Imperatorū à primo Othomanno usq; ad tempora nostra egerit, quomodoq; imperium Constantinopol. subegerint.

SVnt qui tradūt Turcos tenuissimis primordijs & obscuris planè, ex Caspijs mōtibus natali solo relicto in Persidē & minorem Asiam primum impetum fecisse, uagosq; latrocinantes magis quàm belligerantes prouincias uastasse. prima stipēdia Basilio Macedone imperante sub Muchumetio Saracenorum principe uenisse, quorū opera Babylonios Indosq; ille uicerit. Sed peperit ijs uirtus inuidiam, uentūq; est ad hoc, ut Muchumetium profligatū acie obtruncarint. Deinde sensim ingentibus copijs sese effundunt, Asiamq; omnem ad Euxinū mare uastant & subigunt. Variatū est deinde in gente, exortis in ea factionibus, donec Othomannus ueterem gloriā asserere est ausus. Qui Pontū Cappadociāq; transgressus ad reliquas finitimas gentes sensim est illapsus more latronis, clādestinisq; excursionibus uires sibi uēdicans, occupatis mōtibus & claustris opportunis, unde facile irruptiones fieri possent, usqueadeo emersit sublatusq; est animo, ut palā iam & pari Marte aduersum finitimos de agri possessione certaret. Deniq; tēpore succedenti non solum Pontum & Cappadociam, uerumetiam Galatiam, Bithyniā, Pāphyliam, Pisidiam, Lyciam, quę nunc Briquia, Ioniam, quæ Quiscum, utranq; Phrygiam, Cilices, Cares, Asiā minorē ad oras usq; Ionij & littora Græci maris occupauerit. Sunt alij qui scribūt eos è Scythis traxisse originem, argumentum afferentes primò Pontum & Cappadociam transgressi, ad reliquas inde finitimas partes sensim illapsi sunt. Accedit etiam utrorumq; uitæ & morū similitudo, habitus, cultus corporis, equitandi sagittandiq; ratio, & omnino rei militaris cōmunis quędā & patria & disciplina. Hi parua manu primò latronum more clādestinis excursionibus uires sibi uēdicare conati sunt. Confluenteq; subinde huiuscemodi generis hominū colluuie, breui se fuderunt in omnes uicinas terras, p̄sertim cū Græci negligētiores essent, & Christianorū crimina hęc crudelia cōmeruerint flagella.

Othomannus dominatum sibi uendicat.

De

DE ORIGINE OTHOMANNI & familiæ eius successione, à quo deinceps Turcarum reges omnes Othomanni sunt dicti.

OThomannus q primus in ea gente hoc nomẽ tulit, uir acer, à Galathię loco in quo natus est, Othomannus dictus est. Anno em̃ circiter 1250. quatuor ex Perside familię cũ suis ducibus & exercitibus p Asiã & Europã uagati sunt, nempe Othomanni, Assembecci, Candelori, et Caramanni, singuliq; aliquam subegerunt terram, nẽpe Caramanni Ciliciam, Candelori regionem circa Pontũ, Assembecci minorẽ Armeniã et Cappadociã, Othomãni duce Othomanno primũ Asiã minorẽ, & paulatim deinde cæteras oẽs absorpsit familias. Fuit aũt primũ Othomãnus ex humili fortuna ac tenuis census, obscuri inter priuatos nominis, & agrarijs parẽtibus, sed ob uirtutẽ rei militaris, magnum sibi nomen inter Turcos peperit. Nam uir impiger et bellorũ appetẽs, calliditate singulari, cõflataq; per seditionẽ multitudine, ex collecticio ac gregario milite arma circunferre cœpit, & seipsum atq; suã familiã rerũ gestarũ gloria illustrare. Nã ingẽti primùm manu grassari cœpit, et prædabundus deinceps cunctos inuadere. Neq; Christianos solũ prosternere atq; uexare elaborauit, uerũetiam homines suæ gẽtis armis petere: & si qua daret̃ occasio sibi subdere. Iam em̃ Turcarum duces q̃s commemorauimus, dominandi cupiditate cõmoti, sese inuicẽ infestare cœperũt, & eò usq; superãdi studio ac uires hostiliter exercendi prouecti sunt, ut bellũ domesticũ intestinumq; omnibus uiribus gerere uiderentur. Hanc Othomannus ille nactus occasionẽ, quæ moribus utiq; suis & libidini congrueret, ac idoneã uideret sibi rei gerendæ suppeditari materiam, adscitis undiq; omnibus qui pro ingenio prædæ rapinarũq; percupidi essent, quiue studio quo suis opprimendi spoliãdiq; flagrarẽt, autoritatem breui adeptus est, oppida quædam per opportunitatem aggressus, alia ui cepit, alia deditione subegit, nonnulla, ut metũ incuteret, diripuit atq; euertit, ut hinc futuri incrementi non admodum aspernanda solerter iecisse uideretur fundamenta. Præstitit his conatibus prosperum euẽtum Christianorum discordia: qua Othomannus occasione usus, Bithyniam & omnes circa Pontum prouincias, decem annorũ spacio, suæ fecit ditionis. Cum autem decem annos regnasset, filio suo Orchani, paternæ uirtutis æmulo, imperium reliquit. A Castello Galathiæ, quod à Prusia Tapezuntẽ uersus sex dierum itinere distabat, à se capto, sic dictus Othomãnus, licet alij id eius natale solum scribant extitisse. Claruit hic tyrannus anno humanæ reparationis 1300. Alberto primo imperante. Sũt qui scribunt eum 28. annos rerum potitum, quibus Bithyniam & oppida Euxino adiacẽtia non pauca suo imperio adiecerit, imperium Turcicum hinc auspicatus.

Othomãni magnus animus.

Christianorum discordia Turcarum incrementum.

Orchanes Othomannus, secundus Turc. rex.

ORchanes Othomãni filius, ambitione & audacia patri haud absimilis, rei militaris disciplinæ longe peritior, copijs apparatuq; opulentior & instructior, bellum paternũ per manus acceptum strenue est executus. Circa Pontũ em̃ et Bithyniã, plus nimio gẽtis suæ imperiũ propagare cœpit. Nã liberalitate animi, facilitate morum, dexteritateq; quadam ingenij, tum bene probeq; imperãdi opinione, ingentẽ sibi undiq;

undique multitudinem comparauit. Quorũ animos semel ad se prosequendũ allectos atque conciliatos, populari deinceps facilitate & comitate quadã, perpetuaque consuetudine atque largitionibus, mirũ in modum in officio retinebat. Quo factũ est, ut rem inchoatam à patre, suapte ipse industria, studio & prudentia cõmodè prosequutus auxerit & longè prouexerit ac propagauerit. Nam mira felicitate domuit Mysiã, Lycaoniã, Phrygiam, Cariã, regnumque in Hellespontũ usque & Euxini littora protendit. Fecit hoc Græcorũ dissidium, ut Othomannica res cresceret & Prusiam Græcis adimeret. Dissidentibus autem eis, Cantacuzeno magis quàm Palæologis fauet, primus ab eo in Europam accersitus traiecit. Post 22. imperij annũ, priusque uiuendi finẽ faceret, filium post se reliquit Amuratẽ, quum late imperiũ paternũ propagasset, sed cõtra Tartaros infeliciter pugnans cum multis copijs suæ gentis occubuit.

Prusia adimitur Græcis.

Amurathes Othomannus maior, tertius Turcarum rex.

Amurathes Orchanis filius patrem in imperio subsequutus est. Vir robore animi, laborum tolerantia, disciplina rei militaris, industria & ambitione maioribus suis haud inferior: quippe qui simulandi dissimulandique egregius esset artifex, & fallendi magister insignis. Suo tempore duo fuêre imperatores Constantinopolitani, qui pertinaciter inter se dimicabant. Tũc alter qui se uinci uerebatur, imprudenter Amurathẽ ad partes suas tutandas pracio, pacta scilicet Callipoli, facile illectum, ex Asia accersiuit. Neque enim magni fuit negocij ei persuadere, qui sponte ad hoc iam diu inhiaret, totoque incumberet pectore. Hunc itaque & copias eius maturè in Thraciã per Hellespontum traduxit, ea conditione ut confecto bello, nauigio rursus domum per Hellespontum remitteretur. Hoc pacto Turcarũ gens in Thraciam ex Asia cum armis traiecit. Verùm quũ Amurathes nõ quid promiserit, sed quid sibi conduceret animo uolueret, consulto bellum procrastinare cœpit, ratus hinc fore, ut Græcorũ uiribus diuturnitate belli & discordiarũ atrocitate utrinque consumptis, ipse integer defessos adortus, illos facile superaret atque opprimeret, id quod tandem quoque fecit: nam opibus & uiribus exhaustos gentili astu obruit, & arma in eos sine ullo discrimine per occasionem uertit. Sic Europæis opibus illectus, dum ulcisci imperij hostes simulat, usus Genuensium nauibus Hellespontũ ad Abydũ superat. Occupata Callipoli peropportunè in Cherroneso cætera Græca oppida infestis armis petebat, agros uastabat, prædam agebat & cũcta passim inuadebat, anno Christi 1363. Nec iam amplius dissimulanter rem agebat, sed palàm sibi & posteris suis pollicebatur Græcorũ imperiũ: & ad id occupãdum, omnes cogitationes, consilia, opes ac neruos intendebat. Hinc effectũ est, ut nullis fermè obsistere audentibus, facile & sine magno negocio magnam Thraciæ partem ditioni suæ subiecerit. Mox & Mysiam adortus, armis subegit. Pari inde successu Bessos & Triballos domuit. Seruiam, Bulgariamque ingressus, quum Adrianopolim prius occupasset, occurrentes sibi cũ paratissimis copijs, hostes ingenti cæde profligat: ac postremò superiorem Mysiam ingressus, cum Lazaro Seruiæ despota acie congressus, sub inguine confossus occubuit, à Lazari seruo in domini uindictam occisus cùm annis imperasset 23. Nec Europæis incruenta uictoria fuit, Lazaro cũ multis uiris fortibus cadente. Is itaque defunctus duos reliquit filios, ad capessendã rerum administrationem idoneos, Solymannum scilicet & Baiatzetum. Solymannus in Asia late imperabat, qui Gotfrido & alijs Christianis ducibus Ierosolymã petentibus, sese opposuisse credit. Hic cũ Baiatzeto ex Asia in Europam transgressus, hostiliter conflixit. Quo extincto, totius rei summa ad Baiazetum est deuoluta.

Turca in Thraciam uocatur.

Amurathes occiditur.

Baiatzetu

Baiatzetus Othomānus quartus Turcarū rex.

Baiatzetus Amurathis filius & Solymanni frater, post patrem & fratrem à se per insidias occisum in imperio successit. Erat autem uir ingenio peracri, maximarū rerū percupidus, in rebus arduis capessendis audax, in administrandis solers, in laboribus perferendis infatigabilis, in occasionibus prospiciēdis acutus & sagax, in exequendis celer ac perseuerans, animo fortis, corpore strenuus, belli appetens, quietis impatiens, gloriæ auidus, in periculis obeundis impauidus, in hostibus fallendis uersutus & uafer, usq; adeo nouelli regni fines breui temporis spacio produxit & extulit, ut circa Thraciam diu uersatus, penè uniuersam, excepta Constantinopoli & Pera, bello affligeret. Deinde in reliquā Græciam manus iniecit, Thessaliam, Macedoniam, Phocidem & Atticam occupauit, suiq; iuris fecit. Mysios quoq;, qui hodie Seruij, Illyricos, id est, Bosnenses, Triballos, qui Bulgari communi uocabulo dicuntur, assiduis prælijs uexauit, patris mortem sic ultus. Principē Bulgarorū interfecit, alios subegit, alijsq; tributa quotannis exhibenda induxit. Byzantium quoq; urbem regiā adeò omni agro suburbanisq; delitijs spoliauit, tā longa obsidione uexauit, ut Imp. cogeret egredi & ex Italia Galliaq; mēdicare auxilia. Reliqui uerò ciues omni præsidio destituti, fame ualida urgente, desperata salute de deditione agere cœperunt: perijssent (octo enim annos Constantinop. obsederat, & obsessam facile expugnasset) nisi Vngarorū, Gallorūq; aduentū formidās, illis ad Nicopolim occurrisset, memorabiliq; prælio nostros superasset, cæsis captisq; magna ex parte Gallorū ducibus, Ioanne scilicet Burgundiæ duce, Sigismundo autem Imp. fuga elapso, ut suprà signauimus: & reuersus tyrannus ad Cōstantinopol. obsidionē, spei plenus eam biennio denuo obsessam occupasset, nisi Tamerlanes Scytharum rex, instar torrentis ipso incursu contrà uastando, Baiatzetum omni apparatu occurrere conantem, in Asiam reuocasset. Vbi in Galatiæ & Bithyniæ confinio instructa acie collatis signis utrinque fortiter dimicatum est. At Baiatzetus impar uiribus superat, uiuusq; captus in cauea cathenis aureis uinctus ac circūductus, tandem dimissus, cæsis prius in bello ducētis Turcarū millibus, inglorius in Asia paulo pòst diē obijt. Incidit hæc clades Turcis in annum 1397. Fuit aūt Tamerlanes iste humili loco inter Scythas siue Tartaros natus, primò bubulcus, dehinc miles gregarius, effecitq; uirtute sua paulatim, ut ordinē primò, mox exercitū ductaret. Eoq; potētiæ euectus cū solertia, tum corporis uiribus bellādiq; agilitate, ut magno fortunæ ludibrio, multarū sit gentium imperio potitus, terror gentiū appellatus. In cuius exercitu, duodecies centena millia hominū fuisse traduntur. Primū enim Parthis eū regnasse scribūt, mox Scythas ab eo subactos, Hiberos, Albanos, Persas, Medos, dehinc Mesopotamiam inuasit, postea Armeniam armis subiugauit. Traiecto demū Euphrate, cū 600. milib. peditū, ac 400000. equitū Asiā minorem late domuit. Cū quibus etiā Baiatzetū prælio uicit, ac cæsis 200. Turcarū millibus, uiuum in potestatē suā redegit. De hinc more ferarū aureis uinctū catenis in cauea, omnibus suis expeditionibus præ se egit ac circūduxit pro scabelloq; quoties equū cōscendit eo usus, & quasi canē sub mēsa comedere iussit. Admirandū rerū humanarū spectaculū & fortunæ regiæ ludibriū. Tūc domitū est armis Scythicis, quicquid terrarū est à Tanai ad Nilū, Smyrnas, Antiochiā, Sebasten, Tripolim, multasq; ualidiss. urbes ui expugnauit. Vicit deinde ꝑlio Tamerlanes Memphiticū regē, quē Sultanū uocāt, uictumq; ultra Pelusiū intra Nili fluenta cōpulit. Cepit Damascū & itē Caphā in Taurica Chersoneso. Castra in urbis modum fuerāt ordinata, definito cuiq; artificio loco ꝓprio, in ꝑtes suas distribútis exercitijs, ut omnia

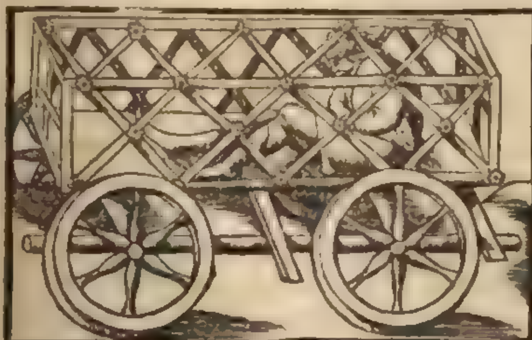

Græcia à Turca occupatur.

Strages apud Nicopolim.

Tamerlanes Tartarus.

Turcarū rex in cauea circūuehitur.

Tamerlanis sæuitia.

uitæ

uitæ usuiq́ necessaria in promptu essent. Rerumq́ omnium tanta semper copia in his inueniebatur, ut nullus esset latrocinijs locus, tutoq́ omnia afferri possent. Cæterum ut maiorem hostibus terrorē metumq́ incuteret, triplici tentorio, si quā urbem oppugnare adortus esset, in exercitu uti consueuit: sic ut in unoquoque dispar color, animi mutationem, prius non uiso stratagemate, intelligeretur. Primo enim die candido utebatur tabernaculo, quo significabat nulla in re, si modo se dederent, iniuriam se illaturū aliquā, sed pacem ac salutem, quam candor arguebat, concessurū. Sequenti die purpureo usus colore in tētorio, monstrabat cędē & sanguinem procerum in primis & patrūfamiliâs, quod alterā diem expectassent. Quod si res ad triduum protrahebatur, atro colore in castris excidium urbis & omnibus miserabilem ruinam præmonstrabat. Tanta erat hominis sæuitia, ut cum in obsidione cuiusdam urbis populosæ quū prima die deditionē neglexisset, agmen puerorum ac puellarum oleas in manibus gestantiū, candida ueste egressum obuiam tyranno ueniam supplex deprecaretur. in illud immisso equitatu crudeliter est eius iussu conculcatum, fœdeq́ obtritum. Genuensis quidam qui eius familiaritate annis iam pluribus longa consuetudine utebatur, cū rogaret cur in supplices mitior nō esset quum facilius quæ uellet, si non tanta uteretur crudelitate, impetrare posset, turbato truciq́ oculorum aspectu, furorē uultu distorto præ se ferente respondit: Quid tu me hominem esse putas & non Dei iram potius ac orbis uastitatem ac calamitatem? Proinde ocyus te hinc aufer, ni tu quoq́ periclitari cupias & interrogationis tuæ pœnas dare. Et profecto talis fuit qualem se prædicabat. Qui tota ferè Asia domita, deletis regionibus ac tyrannis, pluribus uastatis prouincijs, cum uictore exercitu prædaq́ onusto ad suos reuersus, urbem condidit ingentem, quam omnigenum captiuorum multitudine refersit, captarumq́ urbium spolijs exornauit. Regnum moriens duobus filijs reliquit, quorum discordia amplissimi regni opes tanta arte conquisitæ, dissipatæ sunt, imperiumq́ Parthorum rursus extinctum est. Vt autem redeamus ad Baiatzetum, is ubi mortuus est, reliquit regnum quatuor filijs, quorū nomina sunt Calapinus, Moyses, Mahometus & Mustapha.

Tria tabernacula tres animi mutationes.

Ira Dei.

Calapinus quintus Turcorum rex, & Moyses frater eius, mutuo in imperio succedentes.

Calapinus, quem alij uocant Alpinum, alij Cyriscelebem, filius fuit Baiatzeti, inter quatuor fratres maximus natu, paternum obtinuit regnum. Aduersus quē, rebus Turcarū iam benè fractis, Sigismundus rex cum ingenti exercitu Danubium traiecit, infeliciter tamen pugnauit. Sunt qui scribunt id factū sub Baiatzeto, ut supra quoque memorauimus, alij referunt hanc pugnam ad Amurathem. Sub quocunq́ facta sit, perniciosissima fuit Christianis. Parauerat enim Sigismundus ingentem ex uniuersa penè Germania exercitum. Affuit & Gallorum numerosus exercitus & Ioannes dux Burgundiæ, qui etiam captus & Adrianopolim ductus, multo auro libertatem redemit. Cum ergo tam grandem ductaret rex Sigismundus exercitum, & diripuisset expugnassetq́ Rasciæ & Bulgariæ oppida, è manibusq́ hostiū iterum sustulisset, castris erumpebant crebro Turcę, regiūq́ exercitum prouocabant, donec tandem Turca aciem instituisset sub castro maioris Nicopolis. Tunc Franci pellecti fama uenientis hostis, à rege Sigismundo primitias belli petunt, primūq́ congressum. Hoc itē & aliæ gentes. Interim dum consultatur, Franci præcipiunt pugnam priusquam uniuersæ copiæ in aciē ordinatæ collatis signis prodirent. Franci itaq́ dimissis suis equis cataphractis, pedites in turmas hostiū irruerunt. Horum equi cum castra regia transuerso cursu peterent, cæteri hunc morem pugnandi ignorantes, ad unum omnes arbitrabantur Francos cæsos, tergaq́ uertunt. Oritur ingens in castris tumultus, derelinquuntur stationes militum ac in fugam uertuntur. Magna æditur utrinq́ strages, multi cęsi, multi capti. Feruntur tum Christianorum uiginti millia, Turcarum sexaginta millia trucidata.

Strages apud Nicopolim.

Et

Et nisi rex subsidio nauis euasisset, actũ tunc fuisset de regno Vngariæ. Delatus igit̃ naui p̃ Danubiũ uenit Cõstãtinopolim, inde ad Rhodũ, tũ ad Dalmatiæ & Croatię regna, menses penè 18. ibi cõmoratus priusq̃ regnũ intraret. Cæterũ Calapino posthæc mortuo, Orchanes filius succesit, tenella ętate adolescẽtulus, ac breui post à Moyse patruo extinctus est, sed qui et ipse haud multo pòst moriens, fratri Mahometi regnum per manus tradidit.

Mahometus hoc nomine primus, sextus Turcarum rex.

MAhometus defunctis fratribus regnũ incruẽtũ adeptus, ipsum tum armis & diligentia, tũ dolo & astu terra mariq̃ nõ modo incolume tenuit, uerũetiã adauxit uehementer. Valachis bellicosis nationibus bello attritis, tributa grauia imperauit. Ipse Macedoniã bello domuit, promouitq̃ Turcorũ signa ad Ionium usq̃ pelagus. Et quum quandam Mœsiæ partem, quam hodie superiorẽ Bosnã appellamus, suæ ditionis fecisset, placuit illi nouũ in terra illa designare regẽ. Constituit igit̃ hominẽ nouũ, humile loco genitum Isaac regem Bosnensem. Qui successu elatus, finitimas regiones populabat, prædas agebat, ac spolijs se suosq̃ locupletauerat. Et quia Sigismundus imperator tũ aberat, quidã strenuus miles de Macedonia Nicolaus nomine, reguli istius insolentiam nõ passus, cum prędabundus omnibus insultaret, & si uiribus impar esset, expectata occasione cum regẽ uideret egredi, in hunc mox animũ atq̃ oculos intẽdẽs p̃cipiti cursu equo deiecit, ac in terrã prosiliens ense iugulũ cõfodit, exercitus regius in fugã uersus militi huic palmã dereliquit. Pari audacia paulo pòst cum Turcis idem miles cõgressus, miro stratagemate eos fefellit. Media scilicet nocte in castra dormientiũ hostium irruens, & tumultum tympanis atq̃ fistulis excitãs, atq̃ ingenti clamore omnes in fugam soluens. Nam clade ædita, uictoria penes Vngaros fuit. Mortuus est autem Mahometus postquam imperauit 17. annos, anno Christi 1422. constituitq̃ regiam sedem in Adrianopoli.

Regnum Bosnense instituitur.

Amurathus hoc nomine secundus, uulgo Moratbeg, septimus Turcarum Imperator.

AMurathus iste à multis scribit̃ fuisse filius Mahometi. Interim autem quo conatur ex Asia in Thraciam trajicere, Græci Mustaphæ patruo eius fauentes, auxilium ferunt. At Amurathus Genuensium opera in Thraciam delatus, cum Mustapha hostiliter cõflixit, uicitq̃ & totum imperium est assequutus. Infensus aũt Græcisq̃ Mustaphæ opem tulissent, prouincias Græciæ adortus, nobilissimas eius ciuitates accepit in fidẽ, præsertim Thessalonicã ciuitatẽ illustrẽ antiquitate, amplitudine, pulchritudine, amœnitate, opibus opportunitate situs, in ora Macedoniæ sitã, quę tunc à Venetis tenebatur: occupauit quoq̃ omnes citra Peloponnesum gẽtes, suoq̃ subiecit imperio usq̃ ad Corinthiacum sinum. Quin & Epirum & Aetoliam in ditionem suã redegit, atq̃ Illyricorum oppida multa ui expugnauit, quædam in deditionem compulit, & quædam funditus euertit. Sigismundo imperatori Georgius Despotus Seruiæ seruiebat, & ut Imperatoris emeretur fauorem, loco synceræ fidelitatis Nandoralbensem arcem prope cõfluenta Danubij & Saui sitam, ueterib. Taurinum ac Belgradũ, recentiorib. Alba Bulgarica appellata, Cæsari dono dedit, receptis multis alijs in cõpensam, ut scilicet impetus Turcorum hic facile posset frangi, quum agrum Vngaricum depopulari conaret̃. Cõcesit tum Amurathus in Mysiã, nec ulla re à Georgio Despota potuit flecti, ut secum fœdus iniret, prisquam ab eo nuptias filiæ extorsit cum ingenti dote. Nam more gentis plurimas habuit uxores. Verũ non diu pax illa & affinitas obstitit, quo minus iterum aduersus cum duceret grauem exercitũ. Georgius furentẽ generi nõ ferẽs potentiã, fugit cũ tota familia in Vngariã, uno relicto filio Gregorio, q cum p̃sidio tueret̃ Synderouiam Seruiæ regiam, sed qui tãdem magna inedia uictus coactus est sese dedere hosti. Sic Synderouia expugnata cũ armatorũ milibus Scopia q̃q; & Mysiorũ seu Seruiorũ oppidũ post longã obsidionẽ capta, & Despoti filius

Alba græca seu Bulgarica.

Synderouia regia Seruiæ.

oculis ac pudẽdis est priuatus. Pręerat tũc Vngarię Alb. Ro. rex, sed & q̃ ipse in expeditiõne cõtra tyrãnũ, ꝑ fluuio uētris laborãs interijt. Et cũ Vdalislaus Polonus in Vngariã uocatus uenisset, à Despoto rogatus est, ut extorri ac patria eiecto ad pristinã fortunã recuperãdã auxilio esset q̃d ꝑmisit rex. Interea Turca ꝑ occasionẽ intestini belli Vngariã facile ab se occupari ratus, oppugnare adorit̃ Belgradum, & machinis militarib. turrium instar è ligno extructis ac cuniculis subterraneis effossis, ꝓrsus in suã ditionẽ trahere sibi ꝑsuadet. Sed arcis p̃fectus Io. Auranæ, Matthiæ Croaciæ Bani frater, q̃s Sigismundus ob rem bene gestã omnib. honorib. excoluit, suo ualido p̃sidio inanes reddit oẽs eius conatus, cuniculos puluere incẽdiario, pice, oleo ac sulphure replẽs, oẽsq; immissos milites cum iumentis interficiẽs. Dehinc rudere & gleba muros, ui tormẽtorum deiectos, resartiens. Postremò cum incautius Turcę oppugnationem adorirent̃, ab oppidanis ita sunt missilib. ac faculis obruti, ut 7. millia Turcorũ in hac obsidione, quæ septimũ etiã attigit mensem, sint desiderata. Ea clade perculsus Turca, obsidionẽ soluit. Cũ aũt Io. Huniades iã per arma clarus undiq; haberet̃, declarauit eum Vladislaus rex ducem Transsyluaniæ, quem Vaiuodam uocãt cõmisitq; illi ea potissimum oppida, quæ Turcis obiecta erant, & tm̃ copiarũ, quantũ res tunc sinebant assignauit, ut nõ solum sua defendere, sed per occasionẽ etiã fines hostium transcendere posset, id q̃d et postea fecit. Nam Seruiã ingressus, Turcas potẽter expulit, multos captiuos abegit, arces et uicos recuperauit. Deinde coacto exercitu Turcas Trãssyluaniã deuastãtes adeò strauit, ut etiã prædã abactã recuperaret, captiuos liberaret, fugientes persequeret̃, Moldauiam ablatã recuperaret, atq; omes occultos tramites in montibus obstrueret. Indignatus uerò Amurathus, misit ducẽ cum grandi exercitu in Transsyluaniam, iubens ut omnia depopuletur, obuios quosq; interficiat, & neminẽ ulla excipiat pietate. Quam cladem suorũ Huniades uidens, stipatus manu militari, statuit aut uincere aut mori. Aggreditur ergo hostem intrepidus, ædiẽtq; utrinq; maxima strages, sed cũ Huniades feruentius instaret, arripiunt hostes fugã, subsequunt̃ Vngari, & omnẽ cãpi planiciem cadauerib. ita implent, ut breui post aër infectus negaret hominib. illic habitationẽ. Potitus Huniades hac uictoria, suis cœpit esse admirationi & hosti stupori. Quin & nomen eius adeò terrificũ fuit, ut plorantib pueris matres familias taciturnitatem nõ aliter impetrarent, q̃ Huniadis præsentiã minitãtes. Creuerat interim Vladislai regis indies autoritas, p̃sertim post mortẽ matris Ladislai, missusq; est ad eum Iulianus Cardinalis, qui suaderet expeditionem contra Turcam. Monebat prętereа Despotus exul regem, sed & Huniades literis instat, accedebant quoq; Christianorũ principum promissa quibus omnibus excitatus rex, tertio regni sui anno grãdem cõflauit exercitum, uenitq; in Bulgariam. Similiter Huniades ex Seruia ingressus Bulgariæ regnum, obuia queq; aut ferro aut igne deleuit, deiectis Turcorum præsidijs. Et cum Despotus medius inter Vngaros & Turcas, nunc hos, nunc illos fefellisset, erat Huniadi fides Georgij suspecta. Pugnauit ea die quinquies, collatis signis Huniad. cõtra Turcas, semper uictor. Deinde sexta pugna maxima fuit in qua aliquot millia Turcarũ ceciderunt, quatuor millia capta cũ nouem signis militarib. ac 11. ducib. haud magna Christianorum iactura. In has itaq; angustias acti Turcæ cõsultabant pacẽ petere. Quod tamẽ dissuadebat Iulianus Cardinalis, dux Burgundiæ & Veneti. Dissuasit & Io. Palæologus imp. Græcorũ. Vladislaus tamen audito oratore Turci, pacẽ in 10. annos cõcludit, sic ut omnia dominis suis ablata restituerent̃. Ea pax molestissima fuit Iuliano, cui prosequenda uictoria uidebatur. Et Eugenius pontifex certior factus, regis nullum ualere fœdus, quod se incõsulto cũ Christianæ religionis hostib. percussum esset, rescripsit. Scripsit quoq; Græcorum imperator, Turcam dolo ac fraude fœdus percussisse. Motus ergo Vladislaus his hortatoribus exercitum conscribit & traducit in Mysiam atq; Bulgariam. Monet tamen regem Dracula princeps Valachiæ ut retro iter uertat, præsagiens quod futurum erat. At ille monitionem contemnens, castrametatus est circa Varnã Ro. ciuitatẽ, locum munitum. Amurathus cognito hostium aduẽtu, exercitum ex Asiaticis militib. corruptis precio speculatorib. infra Callipolim, qua fauces Hellesponti arctissimè sunt in Bosphoro, in Europam reportauit. Dicunt̃ Genuenses pro singulis capitib. aureũ nummũ accepisse pro uectigali, numerũq; ultra 100. millia ascẽdisse. Tot eñ milites traduxit. Trepidatũ est in castris Christianorũ, dum insperatũ hostiũ numerum

Belgradum oppugnatur.

Ioã. Huniades.

Victoria Huniadis.

Christianorũ contra Turcã uictoria.

Pugna apud Varnam.

merū cōtemplant. Et dū Iulianus cū Agriensi episcopo alijsq; Vngaris cēseret intra currus exercitū muniendū, Huniades ac Despotus manus cōserēdas regi psuaserunt horūq; uicit sentētia. Ordinata aūt acie fit pugnæ initiū. Acies Christiana primū Turcas in fugā uertit plurimis, pstratis. Amurathus magno metu pculsus, plio excedere statuit, sed cū lōga duce ret suspicia, ferē uexillū sācti Ladislai, ac alterū in q̄ imago Christi erat, uidisse ac patria lingua exclamasse, Crucifixe, crucifixe, uide gētē tuā perfidā, q̄ à me nō lacessita, cōtra iusiurādū fidē uiolauit. Reuocata est pugna sūma cōtētione, nūc Turcis nūc Christianis cadentib. Diu ancipiti marte pugnatū, tmq; sanguinis utrinq; effundit, ut in modū lacus cāpi stagnarēt, Agriēsis episcopus per paludes fugiēs, in cœno submersus est. Rex uerò ad Ianizaros (ita pedestres milites Turcę appellāt) delatus, cū equus eius in latere grauiter sauciatus esset, telis obrutus est anno regni sui 4. salutis uerò 1444. in uigilia Martini. Caput eius pòst detrūcatū ac infixū hastę populis ostētatū. Huniades cū regiū corpus recuperare neq; ret, fuga salutē q̄siuit. Cæteri q̄cq; q superērāt, oēs fugę se cōmiterūt. Sed partim in lacunas ac paludes dilapsi, submersi sunt, partim in syluis uepribusq;, fame, frigore, siti, uigilia interiêre. Iulianus Cardinalis equo fugiēs, dū cursu fatigatus potu reficit, spoliatus, seminudusq; in deuio saltu animā exhalās repertus est. Culpa huius tātę cladis imputata est Cardinali Venetorū, q neq; fretū rectè custodisset, neq; traiectos regi significasset. Poloni acceptā eo plio cladē Huniadis uecordiæ atq; ignauiæ tradiderūt, alij uiolato iureiurādo. Fertur cōflictus ille triū dierū & noctiū spacio cōtinuatus. Cęterū Huniades dū in Vngariā, ppe raret per Valachiā, captus à Dracula Vaiuoda in carcerē est cōiectus, sed rursum cū muneri b. demissus, nec diu post gubernator regni Vngariæ cōmuni pcerū cōsensu creatus. Porro in clade Varnensi numerus Cæsorū est incertus φ multi in paludib. submersi disparuerūt. Tñ 30. millia Christianorū cęsa à q̄busdā referunt, & 40. Turcarū. Dūq; tyrānus rogaret, cur post adeptā uictoriā nullū lętitię signū exultādo exhiberet, respōdit memorabili uoce. Nolle se simili euētu sępius uincere. Hinc Adrianopolim cōcedēs, cœpit ociū bello pferre, & Mahometē ex liberis suis maiorē pfecit imperio, atq; inde in Asiā reuersus, religioni solitarię sese addicere cogitauit. Alij scribūt Amurathū post Varnēsem pugnā Corinthiacū Isthmū, q uulgo hodie Hexamilū ex loci distātia dicit, summa ui expugnasse ac diruisse. Nā Peloponēses prædicta clade perculsi, adorti fuerant celeri & irrequieto opere Isthmū munire ac muro cingere. Queādmodū plures olim spaciū illud terræ perfodere tentarunt, licet semper in festo omine opus inchoatum infeliciter defecerit. Cōstantinus Palæologus, qui nouissimè Byzātij imperauit, instaurādum curauit q̄dā Christianorum successu, tributūq; regi Turcarū minime reddendū esse statuit. Cęterū Huniades acceptā Varnæ cladē semper ante oculos gerēs, ut priorē aboleret ignominiā, & illata resarciret dāna, ex Vngaria cui pērat, quātas potuit cogit copias ut Turcā inopinatum pessundaret. Adhibuit etiā reb. celeritatē. Sed Despotus Seruiæ, q nō erat uocatus ad illā expeditionē, patefecit ducib. Turcorum cōsilium Huniadis. Exterriti Turcę, Amurathum religioni addictum euocāt, φ filius tātā belli molē ferre negret, colligunt exercitum, perguntq; obuiā hosti, & cōcurrit uterq; exercitus in Cassouio Mysię cāpo, ubi atrociter infestis armis toto triduo est dimicatum, prima uictoria Vngaris cedēte. Tandē uerò occūbunt Vngari, duce ægrè cum paucis seruato. Porrò Huniades abiectis armis grauiorib. incidit in manus duorū Turcorum, qui tñ eum nō cognouerūt. Ab ijs expoliatus dū de q̄dā amuleto inter se cōcertarent, alterū ense strauit, altera fuga elapsus euasit. Solus in syluā cum equo delatus. Cūq; Belgrā dum peteret, à Georgio Despoto Seruię est captus, sed filio in obsidē dato, dimissus. Liber tñ factus, uastatiōe prouincię suę haud sine parua pœna coactus est filium restituere. Quod cū Amurathus audisset, indignatus Despoto, φ carcere hostē tm emisisset, regnum Seruię cuidā pfecto tradidit expugnādū. Despotus audiēs in se cōcitari bellum, anxius se cœpit accusare, φ gubernatorē Vngarię carcere lęsisset, in q̄ unico salus sua esset reposita. Abiecta itaq; uerecundia, supplex Huniadis genib. aduolutus, tādē ab eo suppetias impetrauit. Qui illico noctu Rascianos attingēs agros, mane Turcas aggressus, in fugam uertit ac pfligauit capto duce. Mortuus est haud lōgo pòst Amurathus & corpus eius delatum in Prusiā Bithyniæ ciuitatē, quæ ante captā Constantinopolim Otthomannorum regia fuit.

Vladislaus rex cadit.

Huniades à Dracula capitur.

Hexamilum.

Alia pugna Christianorū cum Turca.

Prusia ciuitas.

Mahometes secundus, 8. Turcarū rex.

MAhometes Amurathi filius mortuo patre imperium assecutus, dominādi libidine et ambitione inflatus iuuenis, parte tyrāno lōge truculētior fuit. Auspicatus est regni initium parricidio, interficiens scilicet fratrē infantem, ne pater solus sepelīret. Quam faci

noris atrocitatē cōſpicatus Moſes, orat ne fraterno ſanguine manus inquinet. Reſpōdet il le ueterē Otthomānorū cōſuetudinē eſſe, ut cæteris interfectis, unus ſemper relinquat in regno. Iubet ergo Moſes in cōſpectu tyranni trucidare infantem. Quo facto mater pueri, Mahometis nouerca, inſaniens p̄ dolore & mœrore, tyrānum multis cum ſingultib. increpat, dirisq; deuouet. At ille ut fœminā mitigaret adiecit, ſi qd uellet audacter peteret. Mulier uerò ira ardēs, ad uindicādum innocui ſanguinis iniuriā, facinoris miniſtrum impium Moſen expetiuit. Cui mox hunc tyrānus uinctum dedendum imperat. Quē efferata mulier ut accepit, cultello pectus miſeri hominis fruſtra opem dñi aſtantis corā implorātis ad cor uſq; trāsfigit, nihiloq; cunctata latus dextrū aperit, iecur abſciſſum eruit, datq; canib. diſcerpēdū. Hac uindicta mulier ſatiata, cōquieuit. Habuit Amurathus & ex alia uxore filiū ſextum agētē mēſem cōmēdatum tutori cuidā. At tutor Mahometis initurus gratiā, pdidit puerum ſibi cōmiſſum. At Mahometes allatū puerum fecit ſtrāgulari & reddi matri. Suſcepto itaq; imperio, rē domi foriſq; legib. ordinauit, ęrariū locupletauit, noua uectigalia homo auariſsimus excogitauit, copias auxit, in pceres & aulicos ſęuitia & cōtumelijs graſſari cœpit ſanguinarius tyrānus. Ad expugnādā Cōſtātinopolim animū adiecit, nec diu nec noctu quietē animo ſuo dabat, priusq; ea potiret, q̄ tñ nō expugnaſſet, ſi ciues ſuos in terra abſcōdit9 theſauros in cōe tutamētū erogaſſent, & Veneti ſuis claſsib. p̄sto fuiſsēt. Repletus aūt poſt expugnatā urbē omib. ſcelerib. oia cōtēpſit. Nullū Deū eſſe putauit, Chriſtianū fidē irriſit, Mahometū ſuum pſeudoprophetā ſui ſimilē fuiſſe dixit. Prophetas oēs atq; patriarchas p nugis habuit. Solū Alexādrum magnū, potiſsimū ubi de eius furore ac libidine ſcribit, admirabat, cui ſe ſimilē aſſeruit. Anno Chriſti 1455. expeditionē in Vngaros inſtituit, atq; maximis copijs Belgradū q̄ hodie Albāgręcā uocāt, obſedit Amuratho patre maledixit q 7. mēſes fruſtra in obſidione huius artis cōſumpſit, ſe 15. dieb. arcē ſolo ęquare iactabat. Sed cū Chriſtiani p̄liū inirēt, ac primū ancipiti pugna dimicarēt, noſtri primores exercitus duces occidūt, Mahometē ſagitta, q̄ ſub papilla leua ſtringebaꝰ, in pectore, in terrā exanimū deijciunt. Quē mortuū credētes Turcæ, nocte ſemiuiuū abducunt oēs in fugā cōuerſi, uictoriā Chriſtianis reliquerunt. A' qbus fuſi & fugati, relictis omnib. munitionib. machinis bellicis, cuiuſcunq; generis tormētorum inſtrumētis ac ſarcinis militarib. ignominioſa ac turpi fuga per noctē obſcurā abierunt. Mahometes uerò noctu ablatus altera die ubi ex dolore uulneris ad ſe redijt. intelligēs infamē acceptā ſuorum cladē, inſperatāq; ſtragē, ueneno uitā uoluit ſibijpſi adimere, ne tāto cum dedecore in patriā inglorius remearet, uix à ſuis prohibitus. Nunq̄ poſthac de illa clade aut audire aut dicere quenq̄ uoluit. Et q̄ties illius memoria ſubijt, ſemper barbā manu grauiſsimè demulcēs, ſuſpiria deduxit cum fremitu, hunc execratus diē inter atros cōputauit. Multi putāt ſi fuſi diſpalatiq; hoſtes, tū fuiſſent acrius inſectati à Chriſtianis, potuiſſe eo die Otthomānorum imperium deleri. Sequēti anno poſt cladē iſtā, Huniades morbo correptus nō ſine planctu Vngariç diē ſuum obijt. Porrò Mahumetis quietis impatiēs Trapezuntium expugnat, deinde adorit inſulas Aegęi maris, & occupat Mytilenē, ac paulo pòſt expugnat Boſnā, deinde Peloponēſum, quā poſſederunt Thomas & Demetrius fratres, ultimi Chriſtianorū principes Palæologi. Hi cum inter ſediſsiderēt, Demetrius ad Turcā defecit. Sublato aūt è Peloponneſo principatu, retinuerunt Veneti q̄dā in ea terra oppida, è qbus etiā poſt ſunt à Turcis eiecti. Nā Myſia potitus ac reliqua penè omi Gręcia, cū intelligeret Venetos Corinthiacum Iſthmū ſumma ope munire, uſi ſcilicet tāta celeritate ut totā muri longitudinē qui 40 circiter ſtadijs extēdebaꝰ à mari ad mare, 15. dierū ſpacio duplici foſſa, ſubitariaq; molitiōe firmarint, 30. millib. hominū ſimul laborib. & ueteris ſtructuræ ſaxis, q̄ ad manus fuēre, materiā p̄bētib, opis celerius cōſummādi. At Mahometes ut cœptū diſturbaret opus ex Boſna ueniēs, Iſthmū cęde & ſtrage ingreſſus, Venetorū agros facile occupauit, ac deinde crudeliſsime Chalcidē urbē in Eubœa inſula expugnauit Cum eñ hāc 30. dieb. obſediſſet & cōtinēti inſulā pōte cōiūxiſſet, circa muros ſępius eſt dimicatū, q̄uſq; tādē per integrā noctē ad lucē uſq; oppidanos p̄lio fatigauit, atq; hinc ciuitate eſt potitus, ubi & crudeliſsime eſt ſęuitū ſine diſcrimine in oēm ſexū & ętatē, crudele q̄q; edictū, ppoſitū, ut puberes oēs ad unū obtrūcarenꝰ, ac capitale eſſet, ſi qs ſupra 20. annos quenq; natū ſeruaſſet. Magiſtratus & ciues necati diuerſis locis. Cūq; finis nō eſſet ſæuiendi, coacti ſunt Veneti pacē facere cū Turca, ut ſcilicet Pōtica nauigatio negociatorib. illorū tuto pateret. Subactis ergo ui & armis poſt Cōſtantinopolitanum excidium ſpacio 28. annorum omnibus circumiacentibus terris & inſulis, ægerrime tulit tyrānus, Rhodum liberam eſſe. Eam ergo cum oppugnare tentaret, ſæpe clade affectus eſt, multiq; de eius exercitu, terra mariq; trucidati. Conatus ergo

Parricidij conſuetudo.

Mulieris facinus.

Cōſtantinopolis expugnatur

Alba Græca oppugnatur.

Mahometi inſania.

Huniades moritur.

Hexamilium reparatur.

Rhodus oppugnatur.

ergo est alia uia expugnare insulā, nēpe dolo & ꝓditione, subornatis ꝗ se trāsfugas fingerent. Pacem simulabat, si aut uectigal aut munera Rhodij offerant. Generositate animorū Rhodij milites utrunq; reijciunt, fœdus & munera cōtemnunt. Cū igit̃ triēnio de ꝓditione Rhodi cōsultasset Mahometus, magister militū Rhodiorū interim collapsos urbis muros ac mœnia restituit, munitionib. egregiè custoditis. Tyrānus uerò ira incēsus, clasſē maximā cū 100. milib. militū mittit, iter urbē aggredit̃, occidūtq; à parte eius primo cōgressu septingēti & multi uulnerib. cōfodiunt̃. De hinc 2. millia, postremo ceciderūt 3. millia, cū penitus urbē diruere molireſ. Durauit obsidio 90. ferè dies. Abiens ergo Mahometus confusus & cū ignominia, dum denuo Rhodum aggredi statuisset, insperato suffocatus morbo interijt. Priusquàm tamen moreretur tyrannus, Hidruntem in Apuliæ & Calabriæ finibus subito incursu oppressit. Quo nuncio tota Italia ira timore territa & prostrata est ut de salute dubitaret. Quum autem tyrannus annis 31. regnasset, ab expugnatione Rhodiorum discedens, mortuus est anno ætatis 58 anno salutis 1481. *Hidruntum Apuliæ.*

Baiatzetus huius nominis secundus, Turcarum rex nonus.

BAiazetus filius Mahometis ꝑ uaria bella & fraternas cædes imperiū est assecutus. Habuit aūt fratrē Zyzimum minorē eo natu, qui cognita patris morte, ut prior imperio ac regia gaza potiret̃, raptim ex Licaonia cui pꝛ̃sidebat, Cōstantinopolim ꝑperabat. Sed cū Baiatzetus ꝗq; pro imperio laboraret, tumultus est Cōstātinopoli excitatus. Prævaluit tñ Baiatzetus, & Zyzimus Prusiā Bithyniæ ueterē regiā occupat, germanū in certamen si posset, ꝓuocaturus. Baiatzetus uerò ne Asiæ ueterē regiā amitteret, haud cōtemnēdā imperij sui portionē, exturbat fratrē Prusia. Qui fugiēs, ꝑ Syriā uenit ad Sultanum Aegypti, inde alios ꝗsdā Græciæ duces, collectisq; copijs, bellū indicit Baiatzeto fratri. Sed cū illo lōge imbecillior esset, rursum fugit fratris uersutiā & insidias, qui etiā 200. millia nūmum auri & suppellectilē regiā ei pollicitus est, si regni fines excederet, clā autē dolos machinabat̃ ut uiuus in suā ueniret potestatē. Ob id ut fratris uersutiā fugeret, Rhodijs primū sese per literas, tū per oratores cōmittit, ac paulo pòst oneraria naue Rhodū est delatus, per benigneq; à magistro militū & regio apparatu exceptus anno salutis 1482. Cū id prius epistola quadā Baiatzeto sagittæ alligata, ac uiolēter arcu in exercitū excussa significarit. Qua perlecta, ita in lachrymas est resolutus, ut amēti similis, tacitus in tabernaculo diu sederet, egerrimè ferēs fratrē ad Christianos defecisse, ob quorū ignominiā pater eorū interijsset. Fuit aūt Zyzimus tūc annorū 28. Fuit corpore ꝓcero, facie ferocitatē p̄ se ferēte, oculis glaucis ac sub obliqs, naso aquilino, ore paruo, labijs crassis, mēto exili, barba non ꝑmissa, sed ad cutē forcipe tōsa, ceruice obesa, corpore pingui. Vorare uerius ꝗ̄ mādare solebat. Pinguedine nō impediebat̃, ꝗ̄ minus saliēdo, eqtādo, uenādo ac sagittando agilis esset. Voracissimi stomachi fuit, auideq; cibum sumebat. Vinū aromatib. cōditū diligebat, & aquā saccaro infusam patrio ritu potabat. Vtebat̃ assiduè balneis thermisq;, et aqua gelida crebro ꝑfundebat̃. Obseruātissimus legis Mahometicæ. Subtristis & cogitabūdus semper uidebat̃, nec ullū lætitiæ signū dabat. Turcorum lingua peritissimus, ꝗ à cunis literis incubuit, ut etiā gesta scribere doctus esset. Res nāq; genitoris magnificè gestas literis mandauit, gētiliū literarū nō ignarus. Baiatzetus interea frater cū imperij gubernacula teneret, audiēs fratrē ad Rhodios cōfugisse, pacē cū Rhodijs inire moli, tāq; diu eos hortat̃, donec fœdus ꝑculerūt haud ignobile priusq; inauditū. Rogat etiā magistrū Rhodi, ut Zyzimū fratrē sub alis suis foueat, ꝓq; annuo sumptu pollicet̃ 45. millia nummū auri, ꝗs in Augusto ꝗtannis Rhodi exoluere bona fide, ꝓmittit. Missus est autē Zyzimus ꝗ̄ tutior esset in Gallias ad Fracorū regē. Deinde est Romā ꝓductus anno 1488. ad Innocētiū octauū. Matthias ꝗq; rex Vngariæ hūc impēse petebat, indubitatā sibi de Turcis pollicēs uictoriā si illū haberet. Sed uicit facūdia Rom pōtificis, ut sibi traderet̃. Sub custodia tamen militum Rhodiorum est detētus paulo pòst Alexādro sexto pont. haud ignorāte ueneno est mortuus. Interea uerò Matthias Vngariæ rex Bosnense regnū (ꝗd hodie Romaniā uocāt) è Turcorū manibus subtraxit Sabatiam quoq; arcē munitiss. ad littus Saui fluminis sitā, strenuè è faucibus Turcorum eripuit. Baiatzetus uerò in Syriam profectus, bellum inauspicatum gessit cū Sultano Aegypti. Haud longe maxima clades à Christianis in Croacia est accepta, cum 7. millia hominum fuerint uno prælia interfecta. Cæterum cū Mahometicæ legis uiolator quotidie mero maderet in omnem luxum resolutus, nullū insigne gessit bellum, natura etiā formidolosus. Sed postquàm frater ueneno fuit sublatus, nihil amplius timuit. Re-

Zyzimus regno pellitur.

Fugit Zyzimus ad Rhodiēses.

Turca doctus.

Zyzimus uenno Romæ tollitur.

gnũ em̃ Poloniæ est ab eo uastatũ, & circiter 60, millia hominũ inaudita crudelitate abducta, ditio Venetũ in Peloponneso læsa, Naupactũ em̃ urbs uetustissima, quã hodie Lepanthum uocãt, est illis adempta, Meton quoq; expugnata & Corone. Veneti uerò uicissim aliquas occupãt insulas, p̃sertim Aeginã, Zacynthũ, Cephaleniã, Corcyrã &c. Quin & Nerithus insula, q̃ hodie diua Maura dicit̃ olim à Corinthijs immisso Euripo à cõtinenti terra abscissa, est à Venetis occupata. Sed paulo pòst inito fœdere, Nerithus Turcis est reddita, & Venetis negociatoribus res ab initio belli adẽptæ restitutæ, paruitq; eis nauigatio Põtica ut antea, & Veneti nominis magistratus fuit Byzãtij q antea fuit, suis hominibus ius dicens. Cũ itaq; natura Baiatzetus pacis q̃ belli esset studiosior, etiã ocij appetẽs, filijs intestinis seditionibus occupatis, à Ianizaris suis (in q̃bus omnis eius spes sita erat) imperio deturbatus, summa cũ ingratitudine, anno salutis 1512. ingressus religionẽ ob mœrorẽ & animi cruciatũ, pauloq; pòst ueneno à filio iuniore dato, cũ 31. annis imperio p̃fuisset, morit̃.

Veneti contra Turcam.

Filius patrem intoxicat.

Zelymus Othomanuus, 10 Turcarum imp.

Zelymus minor natu, filius Baiatzeti, imperiũ è manibus patris arte & dolo extorsit ac sibi usurpauit. Tartaris enim iũctus, & impetrata filia reguli cuiusdã Tartari in uxorẽ, immensa breui collecta multitudine Tartarorũ, Adrianopolim uenit, iræ minarumq; plenus. Baiatzetus imperator qui diu filium amissum luxit, audiens, cũ exercitu adesse, obstupuit, missisq; nuntijs quærebat, quid peteret, cur tã ingẽtem in patriã aduexisset exercitũ, suadebat'q; ut hũc dimitteret, missa magna pecuniarium summa, & preciosis uestibus, q̃bus stipendia militibus & dona posset dare honesta, ne indignaret̃. Zelymus placatus muneribus paternis, exercitũ dimittit, ad technas cõfugit, & dolũ cõminiscitur. Cũ enim Baiatzetus podagræ morbo decũberet, Ianizari imperatorẽ adeuntes, dicũt ei: Quia senio confectus es imperator, neq; imperiũ satis defendere potes ab hostium incursu, oramus ut nobis successorẽ designes, qui locũ tuũ occupet, uirũ scilicet bellicosum strenuũ & impigrum, qui Mahometi legẽ ense possit tueri. Nec possunt pericula longiorem ferre morã. Imperator his auditis, nihil suspicatus mali, sese dudũ maiorẽ natu filium, qui tum erat in Natolia adeuntes, noua ab eo postulant stipẽdia, si uelit ab eis cõstitui imperator. Indignatus ille respondit, O' latrones, uos me imperatorẽ cõstituetis, quẽ pater iam dudum designauit? Ianizari rubore perfusi, ad socios reuertunt̃, & cõuitijs designatum imperatorem lacessunt tanquã imperio ineptum. Quodam ergo die Ianizari seditionem Cõstantinopoli grauẽ mouẽt, quum Baiatzetus cum suis cõsiliarijs de repub. tractat, palatiumq; obsident, clamant sibi dari imp. qui eos tutari posset. Cum autẽ Baiatzetus respõdisset, Nũquid Achmat filium meũ maiorẽ natu habetis, quẽ imp. uobis designaui? Dixerunt illi: Nolumus hũc regnare super nos. Pinguis est, imbellis & ineptus. Non amat arma, sed protinus minuetur & destrueretur sub eo imperiũ. Zelymũ cupimus strenuum & bellicosum. Eductisq; ensib. nudis quos sub uestib. occultabant, impetuoso clamore Zelymum sibi dari postulãt. Baiatzetus furori militũ acquiescens, Zelymũ se daturum eis promittit, quem Ianizari cũ gaudio excipiẽtes, ad palatium perducũt. Imperator uocato ad se filio, dixit: Quid mi fili opus erat his armis atq; furore? Ne sis adeò p̃ceps ac furibundus. Modeste agas quidquid ages. Noli tuo obsequi furori, cede tẽpori q̃d omnia occulta detegit, & cogita te esse hominẽ multis obnoxiũ periculis. His dictis sellã suã qua uehebatur, iussit amoueri, loco cedens eminentiori, quẽ filio Zelymo cõcessit. Tunc ingẽtes excitæ sunt acclamationes, imperator salutatus ab omnib. patre summa cũ mœstitia abeunte, et religionẽ quãdam ingrediente. Zelymus itaq; arrepto imperio, magna sæuitia gubernationem administrauit, multis ex primatib. partim ueneno, partim ui sublatis, suis autẽ diuitijs ac honorib. elatis. Pater interiectis aliquot dieb. experiri uolẽs quonã pacto filius regimẽ suũ ordiret̃, gazophilaciũ ingressus, omnes diuitias reperit breui dissipatas tempore. Dehinc armamẽtariũ, ubi spolia hostib. adempta reseruant̃, recẽsuit, & pariter uacuũ reperit. Omnia em̃ suis iã donauerat. Lustrauit deinde camerã argẽtariã, ubi uasa & pocula aurea atq; argẽtea à princip. & regib. finitimis dono missa custodiunt̃, q̃ pariter iã distributa euanuerãt. Postremo stabulũ regiorũ equorũ ingressus inuisit, ubi delectos & insigniores eq̃s nullos inueniẽs, ingemuit, & uindictã q̃rẽs, cũ reliquo qui superat thesauro abire instituit in Natoliã ad maiorem filium, idq; per hortum quendam portui maris uicinum, ubi naues quasdã ordinauerat, quibus trajceret. Priusquam aũt quæ nauibus erãt necessaria p̃pararẽtur, ab amœnissima considens arbore pyro, cœpit filiũ diris deuouere ac omnia aduersa

Dolus Zelymi.

Ianizari Zelymum eligunt.

Nouus imperator omnia dilapidat.

impecari

imprecari, quod se patrē despexisset, & Mahometi legem præuaricatus fuisset. Zelymus intellecta fuga patris, uenit in hortū ad patrē ueluti mœstus, multa lamentatus, quod sic clādestinum moliretur abitū, cū tn̄ ipse imperij administrationē nō expeteret, titulo cōtentus. Noli inquit pater clā egredi, noli hanc filio tuo, qui te unice diligit, inurere notā. Ego nomine, tu re sis imperator. Finē uitæ tuæ patientiss. expectabo, quā utinā diuturna sit. Multa deinceps blāde elocutus, ut patrē deliniret, iussit afferre delicatissimas dapes, sed ueneno mixtas. Quibus parū degustatis, mox sensit ueneni tormēta. Atque ideo abiens ultimū uale dixit, & egressus urbē plurib. comitātibus et ululatu plateas replentibus, medio itinere à diro sumpto ueneno occubuit. Restabāt duo fratres profligādi, quorū unus habuit tres filios adolescētes, quos ad fratrē misit, ut orationib. elegātissimis patruū placarent, ne in patrē sæuiret, offerentes sua officia et patris, qui eū ut imperatorem adorabat. Crudelis aūt Zelymus mox ingenuos hos nepotes ante se strangulari iussit. Pater adolescētum audiens crudelem filiorū suorū necem, relictis suis dominijs mōtib. sese occuluit. Sed à familiare suo ꝓditus, captus est strangulatus. Extabat adhuc Achmath frater maior natu, qui matris cōsilio edoctus, coactu exercitu in Bithyniā festinauit. Erat tū Zelymus in Prussia cum 70. millib. militū, ægritudinē simulans. Auditoque fratris aduētu, semel atque iterū cōgredit cū eo, & in fugā uertit. Ille aūt cū esset obeso corpore, tardius fugit, & subinde cadit ab equo. Vidēsque sibi imminere fatū, cōsedit exanguis super lapidē, et cōpellās militū ꝑfectū dixit ei: Accipe à me hos annulos, & à fratre faciliorē mihi mortem impetra, ut incisis uenis in balneo me mori sinat, nō crudeliter in me grasset. At Zelymus de omnib. certior factus, carnifices submisit, qui ligatis in dorso manib. per pedes in terram prosternūt, ac mox chordis collū stringētes strāgulant, cadauerque currui imponūt, qui paratus nigro uelo astabat, ac honorifice Prussiā ad sepulturā uehit. Zelymus itaque ꝑ summū nefas patre ueneno, fratrib. ac nepotib. ꝑ uim sublatis, imperiū adeptus, cœpit in quoscunque grassari. Hic quoque coacto magno exercitu, traiecit in Africā, et eiecto Sultano occupauit magnā Aegypti partē, idque in hūc modū. Quum felici rerū successu debellasset Persas, constituit Campsoni Alcairi Sultano bellū inferre, qui cū ingēti exercitu eodem tēpore ex Aegypto in Syriā uenerat, ut principē quēdā parū sibi obsequentē castigaret, atque ut Turcarū finib. propinquus Zelymo terrorē incuteret, ac experiret an sua autoritate res Sophi cū ipso Turca cōponere ualeret. Comitabant Sultanū 14. millia Mamaluchorū, ac totidē subseruí, armis, equis & alijs ornamētis excellētes. Interea Zelymus cū exercitu Cæsareā uenerat, ex quo loco cōmode in Persiā mouere uel Syriā inuadere poterat. Caierbeius tn̄ quē Sultanus expugnare cōstituerat, monebat subinde Turcā ut in Syriā trāsiret, pollicēs se à dn̄o suo ad ipsum defecturū. Cui obsequēs Zelymus, Sultanū ipsum aggredi decreuit. Quod cū Campson audisset, seipsum à Turcis tueri statuit. Inter hęc Zelymus hostib. sese ostēdens Mamaluchos inuasit. At illi in cōgressu uiriliter agētes Turcicos eqtes dissiparūt. Erāt ꝑterea & aliæ tres Mamaluchorū classes, quarū uni ꝑfuit Caierbeius ꝓditor, & tertiā ductabat Sultanus ipse: & cū una æreis machinis grauiter læderet, coacti sunt Mamaluchi retrocedere. Vidēs Sultanus suorū fugā, & audiēs Caierbeij ꝓditionē, perculsus dolore, ex equo interfugiendū cecidit, equorūque pedib. attritus uitā finiuit. In eo cōflictu plurimi excellētes equi, nimiū calorē & laborē sufferre nō ualentes, medij crepuēre. Cōtigit em̄ hęc pugna 9. Cal. Septēb. Fuerat Sultanus homo pinguis & senio cōfectus, annorū scilicet 76. Zelymus ergo Alapiam, Amanū ac Damascū profectus, summo cum gaudio, tanquā populorum è tyrānimanib. liberator ab omnibus exceptus est. Mamaluchi uerò omnes, tam qui aufugerāt, quā qui maritime loca tuebant, Alcairi cōuenerunt ac Tomombeiū Alexādriæ præfectū, Sultanū creauerūt. Is statim quicquid seruorum & Arabum inuenire potuit, simul contraxit, ac Rhodum misit pro machinis æneis, præterea Mattareā Alcairo uicinā muniuit, relicta in Palestina nō cōtemnenda militum manu, qui hostiū trāsitum impedirent. At ubi Zelymus noui Sultani apparatum audiuit, petere omnino Alcairū cōstituit, sicque inter eūdum Hieri

Filius patri uenenum propinat.

Tyrannus sæuit in fratres ac nepotes.

Zelymus Aegyptum inuadit.

Turca Mamaluchos inuadit.

Sultanus lapsu moritur.

solymis hæres tẽplum inuisit. Princeps uerò Sinamus Gazæ cum Mamaluchis cõfligens, eos fudit, atq; capita eorum barbata ad palmarũ truncos affligi curauit. Zelymus uerò nõ sine labore cũ exercitu ad Mattareã, ubi balsamũ nascit̃, puenit, ubi duo Mamaluchi meliorẽ fortunã quęsituri è castris Sultani ad Turcas trãsfugerunt, & omnia eius cõsilia manifestauerunt, & loca ostenderũt ubi fossæ cratib. cãneis coopertæ, quæ pcipites exciperẽt equos, latitabãt. Id q̃d in causa fuit, ut postea Zelymus uictoria potitus sit. Magno eñ circuitu ad sinistrã arrepto itinere pręparatas insidias euitauit. Sultanus uidẽs cõsilia sua pditione retecta, machinas aliò traducere conatus est. Sed quũ illud efficere negret tã festinanter accepit leuiores et contra Turcã profectus est. Nullibi unq̃ memoria hominũ crudelius pugnatũ est, quum uterq; princeps uitæ & imperij omnẽ spem in uictoria posuisset. Sultanus ipse in Zelymi ordines inuectus est. Ac prius quidẽ ex utraq; parte machinæ æreę globulos in hostes, maximis militũ acclamationib. emisere. Mox ingẽs Mamaluchorũ numerus Turcas circũdedit, uerũ in medio, maior strages est ædita, in qua fortis eunuchus Sinamus interijt. Ianizari tamen seruato ordine Mamaluchos terga dare coẽgerunt. Tomombeius ubi pugnãdo strennui militis officio functus esset, ad Alcairi portas se cõtulit, ut exercitus reliq̃as colligeret. Cœpit quoq; hortari Mamaluchos, ut munirẽt urbẽ atq; in singulis uicis contra hostẽ persisterẽt. Præterea plusquã sexies mille seruos Aethiopes manumisit, atq; ad id bellũ armauit. Factũ itaq; est, ut summa diligẽtia dignioribus urbis locis munitis, uijsq; omnib. interclusis, etiã fœminæ ad hanc ultimam pugnã disponerent̃. Quæ cũ Zelymũ nõ laterent, quarto post cõmissum prælio die Alcairum ingressus est, & paulatim egregia ciuitatis loca expugnauit, sed adeò difficulter ut cruenta illa pugna per duos dies & totidem noctes cũ utriusq; partis ingẽti strage durauerit. Tandẽ bona Mamaluchorum pars in magnã quandã Meschitam concesserunt, ubi cum pugnando defessi et iã fame laborare cœpissent, sese Turcis dediderunt, quos Zelymus omnes in carcerẽ missos decollari iussit. Tomombeius trans Nilum profectus ad instaurandum bellũ & Arabũ duces ad se uocare sategit. Octauo inde Calen. Feb. anni 1517. Alcairi arcẽ ingressus est Zelymus, q̃ in colle haud admodũ eminenti sita, deauratis pictisq; ædificijs, fontib. hortis ac plateis, miro artificio pulchrior q̃ muris munitior est. Nec multo post Zelymus è nauib. pontẽ supra Nilum cõstruxit ut Tomombeiũ & eius exercitũ adoriret̃. At Tomombeius cum instaurata sæpius maximis uirib. pugna impetum Ianizarorũ diutius sustinere non posset, aduersam fortunã execratus, reb. suis fuga cõsuluit. Zelymus aũt ubi Tomombeiũ cũ paucis aufugisse accepit, quosdã qui regionẽ norant, ad eum insequendũ misit. In palude ergo inter cãnas & iuncos pectoretenus in aqua latitãs inuẽtus, ad Zelymũ perductus est. Zelymus aũt adhibitis torturis hominẽ uexauit, ut quónã in loco thesauri Cãpsonis prædecessoris sui essent, ex ipso agnosceret. At Tomombeius incredibili quadam animi cõstantia nihil unq̃ indicauit. Vnde Zelymus eũ mulæ insidẽtẽ atq; annexũ gutturi laqueũ habentẽ per totã urbẽ, duci ac demũ suspendi iussit, omnib. crudele hoc spectaculũ deplorãtib. Sublatis his duob. Sultanis unà cũ omnib. Mamaluchis, puinciæ oẽs etiã q̃ in extrema sinus Arabici partæ sitę sunt, Turcis sese dedidẽre. Et Zelymus q̃dẽ Caierbeio, pditori, puincię administrationẽ cõcessit, reuersusq; Cõstãtinopolim ulcus in renib. cõtraxit, q̃d cãceris in morẽ serpẽs tyrãnũ extinxit anno ætatis 46. anno aũt salutis 1520. postq; regnauerat annis octo.

Tomombeius Sultanus resistit Turcæ.

Alcairũ à Turca expugnatur

Arx Alcairi.

Sultanus interficitur.

Solymãnus Otthomannus II Turcarũ imp.

Reliquit Zelymus post se filium unicũ Solymãnum nomine qui patri mortuo suffectus est in imperio, & Christianis multa intulit dãna. Videbat̃ q̃dẽ à principio esse agnus mitis q̃ rabido leoni successerit, cum iuuenis rerũ imperitus ac natura, ut putabat̃, quietissimus esset, quę tã falsa opinio multos fefellit, p̃sertim duces illos quos pręfectos in Aegypto cõstituerat, qui post mortẽ Zelymi aliũ deliberauerãt facere Sultanum, nempe Caierbeium p̃fectũ Alcairi. Qui aliorũ ducum uerbis fidẽ minime habẽs, Solymãnum eius rei admonuit, unde factum est, ut Solymannus huius tragœdię autores oẽs interfici curauerit, p̃sertim Gazellem Syriæ p̃fectũ. Post hæc quorundã hortatu instituit aggredi Belgradũ. Administrauit tunc Vng. regnũ absq; militari gloria Ludouicus rex iuuenis haud admodum ingeniosus, atq; ob ætatem adhuc rerum imperitus. Hunc regni principes atq; ecclesiarum auari pręsules expilãdum sibi proposuerãt adeò ut nihil ipse p̃ter regiũ nomẽ possideret, id q̃ causa extitit, quo minus colligi exercitus cõtra Turcas illicò potuerit. Hinc Solymãnus nullo impediẽte cõmoditatẽ nactus, subterraneis cuniculis, æreis machinis atq; alijs huiusmodi bellicis istrumẽtis, paucis è suis amissis, Belgradũ expugnauit,

Turca obsidet Belgradum.

pugnauit, quod quidē nō tm̄ Vngariæ, sed totius Christianitatis propugnaculū erat, quēadmodum infortunia, q̄ postea insecuta sunt, manifeste ostenderūt. Facta est aūt hæc expugnatio anno 1521. Cūq; tyrānus post eā uictoriā per integrū annū quieuisset, generosa quadā promptitudine cōtra Rhodū arma sūpsit. Venit aūt sub lunij mēsis finē cū 400. nauib. ac 200. Turcarū millib. atq; æreis quāplurimis machinis, quibus sup duos mōtes dispositis, oēm defendēdæ urbis cōmoditatē abstulit. Hos aūt mōtes ipsi Turcæ cōstruxerāt terra spacio duorum à ciuitate milliariorū ligonib. atq; eius generis instrumentis cōtra urbis fossas proiecta, & in eā altitudinē coaceruata. Philippus aūt Villadamus Gallus, Rhodiensiū equitū magister, nihil cū suis q̄ ad defendendā ciuitatē ptinebat prætermisit. Machinis æreis tm̄ damnū intulit Turcis, ut fossæ urbis Turcarū cadauerib. replerent̄. Neq; tn̄ ,ppterea Solymannus oppugnationē unq̄ remisit, q̄uis etiā 30. millia dysenteriæ morbo iā perijssent. Tādem deiectis turrib. ac mœnib. demolitis p subterraneos cuniculos Turcæ urbis extremas partes occupauerūt, unde paulatim semper ulterius progrediētes Christianos cedere ac nouis subinde ,ppugnaculis, ut poterāt se tueri cōpellebāt. Preterea machinæ q̄dā æreæ, quas mortarios uocāt, globos qui ulnæ diametrū habebāt, emittentes, urbisq; interiorē partē impetētes, tecta ac pauimēta domorū usq; ad terrā cū maximo omniū terrore pforabāt. Iāq; aliq̄t mēses ab incœpta obsidione præterierāt, & nihilominus Rhodijs adhuc nemo suppetias tulit. Quāobrē Rhodij omni spe destituti, Villadamo autore sese Turcæ dediderūt, cū illo tn̄ prius pacti, ut & uiuere & res ,pprias possidere, dēptis æreis machinis, unicuiq; cōcederet: quas cōuētiones Solymānus humaniter & religiose seruauit. Sicq; Solymānus maxima cū sua gloria & Christianorū omnium summo uituperio Rhodū, q̄ sibi ueluti molesta sudes in oculo fuerat, sexto mēse ab eo q̄ ipsā oppugnare cœperat, occupauit. Fecit tyrannus multos uiolētos impetus in ciuitatē, nō sine magna suorū iactura, pſertim in 4. impetu aggressus est simul in qninq; locis urbē, obtinuitq; ,ppugnaculū unū, & ilico 40. signa erexit in eo. Rhodiēses tn̄ tā egregiè sese hosti opposuerūt, ut in illo impetu circiter 20. millia, igne, gladio, lapidib. & telis interfecerint. Postea anno post Christū natū 1526. Solimānus Vngaris bellū indixit. Cum'q; Belgradū uenisset, Ludouicus infelix rex, omni Christianorū auxilio destitutus, hosti obuiā ire cōstituit, quadā potius fatali necessitate q̄ aut belli ratione, aut spe uictoriæ ductus. Si aliquātulū expectasset, minus dāni accepisset, q̄a Io. Vaiuoda cū quāplurimis militib. assuetis pugnare cū Turcis, q̄tidie expectabat. Sed Paulo Collocēsis archiepiscopus monachus Frācíscanus, uir manibus promptus, ac ingenio nimium audaci, cōsilia oīa pugnæ auiditate interturbauit. Sūma totius Vngarici exercitus nō nisi 24. millia hominū in pedites equitesq; distinctorū cōtinebat. Qui quidē cū Mogacium inter Budā ac Belgradum peruenissent, anteriorē Turcici exercitus partē haud procul abesse cōspexerunt. Viginti millia equitum erāt, qui planiciē importunis & molestis excursionibus ac leuib. pugnis sine intermissione infestabāt. Vngari uerò inter currumn necessitate sic cogēte clausi, ne aquatū quidē equos ducere ad Danubiū poterāt, sed puteos ad aquā inueniendā excauare eos oportebat. Interea Solymānus cū reliquo exercitu se suis adiunxit. Aciebusq; utrinq; ordinatis, in ipso cōferendarum manuum initio, Turcæ bis machinas æreas globulis in hostem eiectis exonerarunt, sed uix nostrorum lanceas frustaneis ictibus attigerunt. Creditum est id cōsulto fuisse factum, propterea q̄ Christiani sunt, quorum opera ea in re Turca utitur. Equitatus deinde Turcicus in Vngaros immissus est, quo acriter à fronte, turma itidem Turcicorum equitum currus à tergo inuasit. Cumq; ijs succurrere necesse esset, equites qui in regis præsidium in omnē fortunæ euentum seruabantur, eò missi sunt. Interea uerò archiepiscopus multitudine pugnātium Turcarum oppressus, interfectus est unà cum Strigonio & Varadino pſulib. quāplurimisq; nobilib. Sed & ipse infelix rex destinato antea præsidio destitutus, euadere minime potuit. Etenim inter fugiendū in palustrē quandā foueam descendit, ex qua quum emergere ascendēdo conaret̄, ab equo, qui in terga in paludē obuersa decidit, oppressus est. Et quia grauiorib. armis indutus erat, subtrahere sese ex equo nō ualuit, sicq; tandem coactus est ibidē miserrime uitam finire. Solimannus stultitiā regis uehementer admiratus est, qui ducentis hominum millib. cum tam paruo exercitu obuius factus est. Mox Budam profectus, urbis arcem his se cōditionibus dedentem, ut & homines & res priuatæ incolumes seruarentur, benigne accepit, ac firmiter conuentionibus stetit. Alij tamē secus de hac re scribunt. Duas deinde statuas æreas per probatissimos olim artifices Matthiæ regis iussu fabrefactas, Constantinopolim duci ac super bases è marmore cōstructas, ueluti uictoriæ trophæum in foro erigi curauit. Et pugna

Rhodus à Turca oppugnatur

Machinæ ignis nome.

Rhodij dedunt sese Turcis.

Turca Vngariam inuadit.

Cōgressus Turcarum et Christianorum.

Rex Vngariæ perit in palude

silentium, ut patiantur captiuos, dilabi, ne tumultus excitetur aliquis. Hi ex omniū mortalium numero scribuntur hodie legittime militare, ut nemini mirum uideri possit, qd sic q̃d res eorum tātum in hunc diem creuēre, quātum ducentesimo ab hinc anno nullius alterius gentis, possitq́ue uere dici esse id genus hominū inuictum, nisi aut lue, aut peste aliqua teterrima aut domestica discordia uincatur. Vestitus quo milites utūtur, honestus est, nihil indecētiæ habens. In sellis ac frenis nulla curiositas ac superfluitas est. Armis indutus eorum nemo incedit, nisi quum pugna instat. Arma post eos in sarcinis deferuntur. Vexillis non utuntur, sed lanceis, ex quarū summitate quædam diuersicoloria fila dependūt, per quę singuli ducum à suis internosci ualeant. Tympano tamen & fistulis ad conuocandum concitandumq́ue ad pugnam utunť. Pro militibus in omnibus cōgregationibus & cōuiuijs orāt, sed multo magis pro cōmuni patriæ causa cęsis, felices beatosq́ue eos appellantes, q̃d non domi inter coniugum filiorumq́ue lamentationes obierint, sed foris inter hostium fremitus hastarumq́ue fragorem. Maiorum suorum uictorias describunt, descriptas cantant & extollunt: multum enim militum animos per hoc excitari existimant. Picturas & imaginū sculpturas sic abhorrēt & detestantur ut Christianos idololatras uocitēt. Cāpanarū apud eos usus nullus, nec etiā Christianos inter eos habitātes habere ac uti permittunt. Pro pecunia aut aliqua re nō ludunt, ludere repertos ignominijs multis & probris afficiūt & prosequuntur. Ad sedendum scamnū, sedile aut aliud fulcimentū nemo cuiuscunq́ue dignitatis cōditionisúe existat, requirit, sed decentissima quadam & membrorū & uestiū cōpositione super terrā puerorū more recūbit. Mēsa super quā uescunť, ut plurimū è corio bubulo parata est aut ceruino nō cōcinnato & adhuc hirsuto, rotunditatē habēs 4. uel 5. palmarū latitudinis, circulos multos per circuitū insutos ferreos, quibus cum corrigiæ inductę sunt instar bursę clauditť, expāditur & portatť. Domū, ecclesiā aut alium locū in quo sedēdum est, nisi discalceatus nemo intrat, quū inhonestū indecorūq́ue ualde habeať, ut calceatus quis sedeat, quare calceamēto quodā utunť, q̄ facile & deponi potest & recipi. Locus in quo uel domi uel in ecclesijs sedetur, stratus tapetib. uel laneis uel scirpeis est, habentur quoq́ue interdum propter locorum & immunditiā tabulata. Vestimentis utunť tam uiri q̃ fœminæ satis largis & longis, in anteriori parte apertis, quo honestius curuati, naturæ opus pficere cælareq́ue possint. Multū em̄ in egestione caueť, ne meridiē uersus, quo orantes se uertere solent, faciem uertant. Multum etiam cauent, ne ab homine quopiā conspecti, turpitudinem suam ostendant. Curuati quemadmodum apud nos mulieres micturiunt. Nam si stando quispiā mingeret, pro stulto aut hęretico ab omnib. haberetur. A uino, quoniam peccati & omnis immūdiciei seminariū sit, ex lege abstinēt, uuas tn̄ comedūt, & mustū potant. Abstinēt se q̃q́ue à carne & sanguine suillo, necnō ab omni morticinio, reliqs comestilib. cunctis uescentes.

Turci legittime pugnant.

Picturæ execrabiles.

Mensæ.

Egestio honesta.

De administratione imperij Turcarum.

Omnia regna Turcæ subiecta diuidunť in duas nationes: una appellatur Natolia, et altera Romania. Natoliam uocant omnes prouincias & terras ultra Hellespontum ad ortum solis positas, ut sunt, Bithynia, minor Asia, Cilicia, Phrygia, Galatia, Pamphilia, Cappadocia, Paphlagonia & Caria, unà cū quatuor insulis, Aeolia, Ionia, Lesbo & Smirna. Inueniuntur autem in Natolia undecim diuersæ linguæ, nempe Græca, Italica, Scythica, Armeniaca, Vualachica, Rutenica & cætera. Præcipuæ urbes huius nationis, in quibus præfecti regionum habitant, ut sunt Bursa seu Prusia in Bithynia, Amasia, Trapesuntiū, Capha, Domusli, Sarchauu, (Cæsaræa) Karaman, Langumi, Kermen, Enguri, Engheri. Cutheia, & cætera. Romania

Natolia.

Romania.

uerò altera natio, complectitur Daciam siue Seruiam, Thraciam, Dardaniam, Achaiam, Peloponnesum, Acarniam, Macedoniam, Epirum, Rasciam & partem Sclauoniæ. In his regionibus habet Turca præfectos uigintiquinque, qui habitant in ciuitatibus insignioribus, quarum nomina sunt, Kilia, Nicopoglia, Callipolis in Chersoneso, Seres, Salonica quæ est Thessalonica: item Nigropontus, Morea, Bosna &c. Omnibus his Præfectis dominantur duo principes, unus in Asia siue Natolia, Et alter in Europa seu Romania, quos *Bassæ.* uocant Bassas & Beglerbegh, & hi summam habent post imperatorem potestatem. Habēt quoq; utrinq; numerosam militiam, in qua uarij sunt gradus militum, qui omni momento parati sunt ad bellum.

Quid Turcæ credant, & quomodo Deum colant.

TVrcæ unum confitentur Deum, qui nullum sibi uel similem habeat uel ęqualem, cuius propheta fidelis Mahumetes sit. Quinquies in die orant, faciebus ad meri*Corporis mūditia.* diem uersis, & hoc antequam faciant, perfectissimam corporis munditiam habere curāt, culum, ueretrum, manus, brachia, os, aures, nares, oculos, capillos, ad ultimum pedes etiam decentissimè lauantes, præsertim post coitum & egestionem, nisi ęgrotauerint, uel in itinere fuerint. Si uerò aqua eis adhoc desit, quod tamen raro aut uix contin*Ieiunium.* gere potest, quod in omnibus ciuitatibus continua balnea ad hoc habeantur, pulueri munde & recentes terrę perficiunt. In quolibet anno mensem integrum & hebdomadam strictissime ieiunant, interdiu nec comedentes, nec bibentes quicquam, nec etiā se mulieribus commiscentes, post solis autē occasum adusq; sequentis diei exortum cibis, potibus ac ueneri ad placitum indulgent. In fine ieiunij pascha celebrant in memoriam arietis Abrahæ ostensi in sacrificium filij loco, noctisq; cuiusdam in qua Alcoranum de cœlo datum exi*Domus Dei in Mecha.* stimant. Semel quotannis etiā ad domum Dei, quæ in Mecha est, ire Saraceni debent, propter annuos honores Mahumeto persoluendos, cuius sepulchrum ibi obseruatur. Sacerdotes eorum à communi populo non multum differunt, nec à priuatis ędibus ecclesiæ. Alco*Sacerdotum officium.* ranum scire sufficit, & quæ ad orationem cultumq; legis pertinent: meditationibus litterarumq; studijs minime uacant. Non enim ecclesiarum aut animarum aliqua cura occupātur: sacramenta non habent, reliquiarum, sacrorum uasorum & altarium nulla obseruatio, sed uxoribus, liberis ac cæteræ familiæ intenti, agriculturæ, mercaturæ, uenationi & similibus studijs quibus uictus quęritur, & uita sustentaт̄, quemadmodum laici cæteriq;, incumbunt. A' seruitute & exactionibus immunes sunt. Honoris plurimum ab omnibus percipiunt, ut *Gymnasia Turcarum.* qui legis ceremonias sciant, ecclesijs præsideant, & alios docere possint. Gymnasia multa habent in quibus ciuiles leges à regibus latæ pro regni administratione defensioneq; pluri*Monachi.* mi docentur, quorum deinde quidam ecclesiasticis, quidam secularibus officijs præficiunt. Sunt etiam in ea secta multi & uarij religiosi, quorum quidam in nemoribus & solitudinib. uitam uillatim ducentes, hominum cōmertia effugiunt, quidam ciuitatibus hospitalitatem exercentes, peregrinos pauperes ad hospitia saltem recipiunt, si non habeant, quo reficere possint, ex mēdicitate enim & ipsi uiuunt. Alij per ciuitates uagantes in utrib. quibusdam bonam & semper recentem aquam portant, quam cuiq; petenti bibendam ultrò offerunt, pro quo pietatis officio, si quid ipsis porrigitur, accipiunt, cupiunt nihil, tantumq; religionis ostentationem in dictis & factis, in moribus & gestu præ se ferunt, ut non homines, sed angeli credi possint, usqueadeò ludificantur hominum oculos. Diem Veneris Turcæ ab omni labore feriati tanto studio & religione colunt quanta nos Dominicam, aut quanta cura Iudęi sabbatum. In singulis ciuitatibus ecclesia una principalis est, in qua eo die post meridiem conueniunt omnes, atq; oratione solenniter facta, fit prædicatio.

De templis Turcarum & cæremoniis

HAbent Turcæ templa ampla & sumptuosa, ipsorum lingua Meschit appellata, in quibus nullas prorsus habent imagines, sed scriptum passim inuenitur, Non est Deus nisi unus. Mahumet autē propheta eius, creator unus & prophetę ęquales: itemq;, Non est fortis sicut Deus. Deinde cōspicitur magna abundantia lampadum ardentium oleo, totum templum dealbatum, pauimentum storeis stratum, ac desuper tapetis ornatum. Circa templum est turris alta, quàm eorum sacerdos tempore orationis ascendens, uoce alta digitis in aures insertis, hæc uerba sua lingua ter repetit

repetit, Deus uerus unus. Audito clamore conueniunt in templum nobiles & ociosi, tñ deuotioni astricti, & sacerdos orat cũ illis, idq́ ex officio facere debet quinquies inter diẽ & noctẽ. Et q ueniũt ad orationẽ, debẽt abluere manus, pedes & pudibũda, deinde exutis calceamentis & ante ianuã relictis, alij nudis pedibus, alij mũdis calceamẽtis pedib. inductis introeũt. Fœminę quoq́ seorsum in certo et prorsus abstruso uersant loco, à uirorũ cõspectu & auditu separato, licet rarius frequentẽt templum. Inter orãdum aũt corpus cõtinuo agitatu et uociferationib. mire affligũt, ut sępius uirib. & animo deficiãt. Christianum eorũ sacris interesse nefarium putãt, credentes ab hominib. illotis sua tẽpla cõtaminari. Ibi sacerdos illorum suggestum ascẽdit, & ad duas circiter horas concionatur, peractoq́ sermone ascẽdũt duo pueri, qui cãtãdo suas pces pronunciãt. Deinde incipit sacerdos cũ toto populo submissa uoce cãtare, quassando corpus in latus, nihil aliud pter hęc uerba: Nõ est nisi unus Deus. Habẽt etiã diem Iouis pro die festiuo, tametsi dies Veneris religiosissime colatur, quod credant Mahumetẽ illa die natũ. Cõtiones Turcarum.

Quid Turcæ sentiant de futuro seculo.

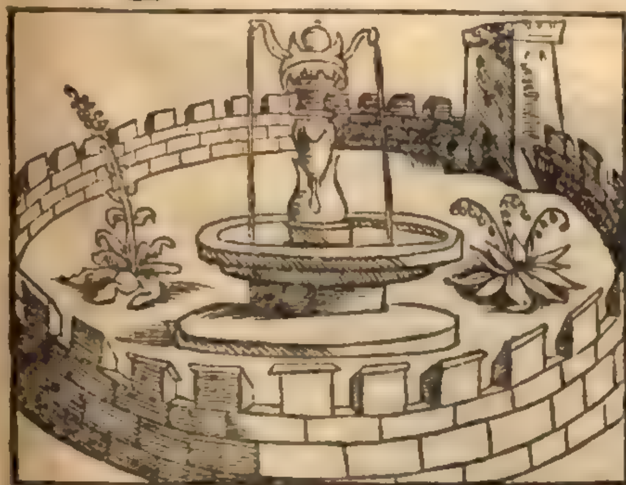

TVrcæ Mahumeto legibusq́ ipsius tñ tribuũt, ut illas seruantib. æternã beatitudinem certissimè pmittant; paradisum uidelicet delitiarum, hortum dulcibus & amœnissimis aquis quaq; uersum irriguum, sub puro & temperato cœlo cõstitutum, in quo quicquid uelint, habituri sint, omnium ferculorũ genera ad saturitatẽ, serica atq́ purpurea indumẽta adulescẽtulas ad nutum speciosas cum aureis argẽteisq́ uasis, angelos pincernarum more in aureis lac, in argẽteis uina rubea ubertim ppinantes ministros. Contrà nõ seruantibus infernum comminantur, interitumq́ sempiternum. Hoc etiã credunt q quantiscunque quis criminib. sit obnoxius, si moriturus tantũ Deo credat & Mahumeto, saluus fiat. Quorundã religiosorum opinio est, legẽ nihil prodesse, sed gratiã Dei qua hominẽ saluari oportet, q̃ sine merito & lege sufficiens est ad assequendã salutẽ. Alij sunt quasi successores prophetarũ & patrum, allegãtes patrũ traditiones, asserẽtes homines per meritũ saluari sine gratia & lege, intẽti orationib. uigilijs & meditationib. Sunt deinde alij, qui asserunt unũ quenq́ in sua lege saluari à Deo data, cũ tales æquè bonæ sint seruãtibus, nec una sit alteri pferẽda. Sic ergo ubi Christus nõ est, fluctuat incõstans mens ad diuersa, id q & inter Christianos uidemus, nempe apud eos qui alibi quã apud solũ saluatorẽ salutẽ quærunt. Paradisus Turcarum. Opiniones uariæ de salute.

De ieiunio & cibis Turcarum.

DIximus iam, Turcas ieiunare unum mensem & unã hebdomadã singulis annis, sed nõ semper hoc uno eodẽ mense obseruãt. Nam si isto anno ieiunauerint per Ianuarium, sequenti anno usurpant Februarium, tertio Martium, & ita cõsequenter. Et quũ ieiunant, tota die nihil gustant, ne panem quidem aut aquã. Deinde ulsa stella, licet illis omnia manducare, præter suffocatũ & porcinas carnes. Possidẽt uineta fructuq́ eius uariè utunt, Christiani uinũ cõficiunt, & Turcæ mel, & uuas passas ità medicantur, Potus Turcarum.

Potus Turcarum. cantur, ut semper & uisu & gustu recentes appareāt. Triplex illis potus, primus ex saccaro aut melle aqua diluto. Secundus ex uuis passis detractis acinis in aqua decoctis, additur deinde aqua rosacea & aliquantulum ueri mellis. Tertius fit ex uino bene decocto, speciemq́ue mellis p̄ se fert gustu & uisu. Diluitur aqua, & datur seruis ad bibēdum. Cum mādūcandū est, *Comedunt in terra.* subijciunt storeas, deinde insternunt tapetia aut puluinaria, alij in nuda humo discumbunt. Mensa illorum ex corio fit, ut suprà quoq; memorauimus, explicatur & cōtrahitur ut marsupium. Non assident nostrorum more, nec discumbunt ueterum ritu, ut cubito innitātur, sed decussatim pedibus inter se complicatis more sartorum, antequam cibum sumant, oratio præmittitur. Raptim & uoraciter comedunt, magnoq́ue silentio, interim omnes uxores in abdito tenent. Captiuæ non habēt licentiā egrediendi foras nisi cum mulieribus Turcarum quum uadunt in balnea lauatum, uel aliò extra urbē recreationis causa in hortos et uineas, sed semper in domibus latitātes operātur, nec permittitur illis cōuersari cum captiuis seruis.

De circumcisione Turcarum.

VTuntur Turcæ circumcisione nō octauo die more Iudæorum, sed quā primum natus septimū aut octauum annū exegerit sermonis iā peritus, idq́ue ipsis mysterium est, ꝓpter uerba cōfessionis, q̄ ante circumcisionē requiruntur. Nec puer ob id defertur in tēplum, sed in domib. parētum circumcidit̄. Cōuocātur aūt amici ad cōui-

Conuiuium paratur in circumcisione. uium preciosum, & passim apud ditiores cædit̄ bos, et in hunc excoriatū & exenteratum includunt ouem, in qua gallinā, & in illa ouum, q̄ omnia integre assant̄ ad splendorē illius diei. Deinde inter epulas tēpusq́ue cœnæ adducit̄ puer circidēdus, cuius glādē medicus retegit, & replicatā pellē forcipulis apphendit: deinde q̄ metum adimat puero, ait se in proximum diē circuncisionē peracturū, interim uerò ex improuiso p̄putium abscindit, uulneri parum salis apponēs. Nec in die circuncisionis indunt pueris nomina, sed ipso die natali in lucē eduntur. Cōtinuato autē trium dierum numero, circūcisus ducit̄ in balneum cum maxima pompa. *Munera offeruntur circunciso.* Cum redit domum, ducitur per cōuiuas, qui parafa illi munera offerūt, alij uestes sericeas, alij scyphos argenteos, alij pecunias uel etiā equos. Si aūt ex Christianis quispiā sua spōte cōfesso Mahumeto circumcidi se patiat̄, q̄d sæpe cōtingit propter graue iugum & onus tributi, talis ducitur *Circumcisio Christianorū inter Turcas.* per oēs uicos atq; plateas ciuitatis summo cum honore & gaudio populi sonātium tympana, ipsi q̄q; dātur munuscula, postea immunis efficit̄ à solutione tributi. Turcæ tn̄ neminē cogunt abnegationē suæ religionis, tametsi ipsis in Alcorano imperet̄ exterminare contradictores. Vnde fit quod tam multæ & uariæ sectæ populorum inter Turcas inueniuntur, qui oēs peculiari ritu peragunt Dei cultū. Sacerdotes illorum parum differūt à laicis, nec magna in ipsis doctrina requiritur. Satis erit, si Alcoranū legere nouerint. Illi aūt q etiā interpretari secundū textū nouerint, peritissimi habent̄, quoniā non uulgari lingua Turcica, sed Arabica à Mahumeto sunt tradita, q̄d nefas esse putāt, si uulgari lingua interpretata describerētur. Stipendium à rege pro labore accipiunt. Vxores habēt & habitum ut seculares. Si stipendium non sufficit propter multitudinē liberorum, mechanica tractāt, ac libero etiā homine digna attingunt. Sūt tn̄ liberi ab exactionib. & alijs oneribꝰ, honorant̄q; à plebeis. Habēt

monachos uarios, q sub specie religionis habitāt in syluis & desertis, fugiētes cōsortiū hominū. Et q̄dā eorū nihil ꝓprij habēt, incedūt quasi nudi p̄ter pudēda pellib. ouinis recta exigēs eleemosynā tā à Christianis q̄ à Turcis uagātes p̄ terras, q̄dā raro egrediūt̄, sed manēt in

in templis, habentes in angulis templorum tuguriola, sine calceamẽtis, uestimento, discooperto capite, nihil gestantes pręter unam camisiam, multis diebus ieiuni, orantes ut Deus ipsis futura reueler, quos rex Turcarum bellum moturus consulere solet.

Qualis iustitiæ executio apud Turcas,

qualia coniugia, & qualis uestitus atq; uictus.

TVrcæ iustitiæ strenuissimi sunt exactores. Nam q hominis sanguinẽ fuderit, pari pœna semp plectit̃. In adulterio dephẽsus cũ adultera absq; misericordia & absq; mora lapidat̃. Est etiã fornicarijs sua pœna expressa. Octingẽtos ẽm flagelli ictus seu uerbera tollerare debet, q dephẽsus fuerit. Fur prima et secũda uice dephẽsus tondẽ ictib. flagellat̃: tertia manu truncat̃: quarta, pede. Qui dãnũ alicui infert, precio æstimato satisfacere cõpellit̃. Testes nullos nisi ualde idoneas, pbatasq; psonas, & qb. sine iuramẽto credi possit, admittunt. Extra matrimoniũ nemini, qui ad prouectã ætatẽ iã peruenerit, uitã agere licet. Vxores aũt ducere legitimas 4. possunt, & dẽptis matrib. & sororib. quascũq; uolũt, nulla sanguinis habita ratione, illegitimas uerò q̃tq̃t placuerint & enutrire ualeãt. Filij tã ex his q̃ ex illis suscepti, hæredes in patris bonis ęqualiter habent̃, hoc tñ seruato, q̃d duę filiæ uni filio coęquent̃. Cõiuges duas aut plures nõ in una domo, nec etiã in una ciuitate habẽt, ob iuges cõtẽtiones earũ atq; inquietudines, sed in singulis ciuitatibus singulas. Libertatẽ uiri eas tertio repudiãdi habẽt, tertio itẽ recipiendi. Repudiatæ uerò à q̃ uiro suscipiant̃, si lubet permanere possunt. Hæc in uestitu honestissimæ sunt. In capite mitris utunt̃, uelis ipsis superpositis, ita ut decenter hac inuolutæ, una ueli extremitas à dextra aut sinistra capitis parte dependeat, q̃ si domũ exire uel in domo in uirorũ cõspectũ prodire debeãt, sine mora totã faciẽ pter oculos uelare possint. Nunq̃ audet fœmina in uirorũ cõgregatione apparere, forum adire, uẽdere aliquid aut emere. In ecclesia mulieres habẽt locũ à uiris separatũ & adeò occlusum, ut nemo introspicere possit, nec aliq̃ modo intrare. Quę tamẽ nõ oẽs, sed magnatũ solũ uxores, & nunq̃ aliàs q̃ die Veneris ad unicã oratiõis meridianæ horã, q̃ apud eos solẽnis est, intrare debẽt.

Collocutio uiri & mulieris in pub. adeò rara est, adeò pter cõsuetudinem, ut si inter eos per annũ integrũ morareris, semel uix uidere posses. Virum apud mulierẽ in aperto sedere aut equitare cũ aliqua, p mõstro duceret̃. Cõiugati mutuo alijs uidẽtib. nunq̃ lasciuiunt, nunq̃ rixantur, cum nec uiri erga mulieres grauitatẽ nunq; remittant, nec mulieres erga uiros reuerentiã. Magni domini qui apud suas perpetuo esse nõ possunt, ad earũ custodiã deputatos eunuchos habent, qui tanta custodia illas obseruãt & tuentur, ut pter maritũ impossibile ulli uiro sit eas alloqui posse, impossibile ipsas posse puaricari. Coeunt nuptiæ sine iuramento, accipiunt indotatas, propemodum emere cogunt̃, cõtrario Rom. more, ubi gener emi solebat nõ nurus. Nil habet sponsa in corpore cultus uel ornamẽti, q̃d nõ cogat̃ à soceris redimere. Diuortiũ apud illos faciũt improbi mores uel infœcunditas. Cognoscit de istis reb. iudex ipsorũ. Vtunt̃ fœminæ simplicissimo habitu nullũ luxũ repsentãte. Nec unq; aperta facie in conspectũ uirorũ pdeũt. Brachas nostra detestant̃ Turcę, ut q̃ nimium pudenda exprimunt. Caput illis aggestu pepli in turrim ædificat̃, & in pyramidem turbinatur. Vtunt̃ pane nõ pessimo nigro & albo, nisi q̃d spargũt quoddã genus seminis super recentẽ, q̃d tribuit magnã suauitatẽ manducantibus. In edulijs multiplex est illis ars & uaria cõditura. Cib. uerò maxime solennis est, puls ex oriza ita addensa, ut partes inde manibus decerpant̃. Pisciũ mira abstinẽtia. Carnib. omnib. utunt̃ pter porcinis. Nullæ ibi tabernæ hospitijs designatæ, aut publica diuersoria, tñ in plateis diuersa uenduntur cibaria, & alia huiusmodi ad uictum necessaria. Oppidani per seruos eorũ agros colunt, decimãq; dependunt suo imp. Opifices uerò artib. mechanicis se sustinẽt. Qui ocium colunt, fame cõtabescũt. Mercaturã quoq; strenue exercẽt, Asiã minorẽ, q̃ nunc Natoliã uocãt, Arabiã, Aegyptum peragrant, adq; Venetos sese deferunt. Si reddunt urinam, mutonem lauant, si uentrem

Pœna fornicatorũ & furũ.

Coniugia.

Mulieres uelãt faciem.

Grauitas coniugium.

Diuortium.

Caligulæ inhonestæ.

Panis.

Exquisiti cibi.

Multæ lotiões

trem soluunt, podícem abluunt: idemq́ fit à mulieribus, quos sequuntur serui, uas aqua plenum gestantes, masculum masculus & fœminam ancilla. Iudicem omnes habent eundem, tam Christiani quàm Turcæ, qui ex æquo omnibus ius ministrare tenetur.

De mortuis Turcarum & uariis

consuetudinibus atq́ obseruantijs eorum.

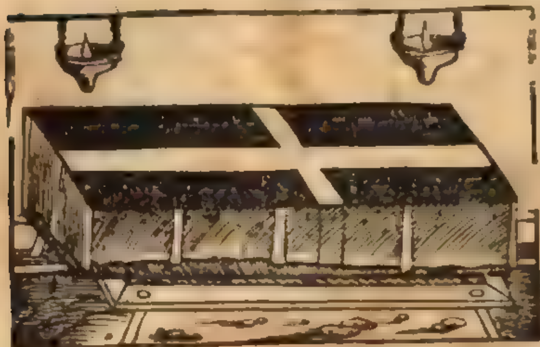

Sacrificiũ pro animalibus.

VBi quis moritur ex Turcis, abluunt cadauer ei9, ac nitidissimis lineis induunt. Postea efferunt extra urbẽ in locũ aliquẽ. Nefas eñ est in templis sepelire. Pręcedunt funus monachi cum cãdelis, subsequunt̃ sacerdotes, cantilantes donec ad sepulturæ locum perueniãt. Quod si paup fuerit ille defunctus, pro laborib. religiosorũ plateatim collectæ pecuniæ solent illi offerri. Amici sæpe cum luctu ad sepulchrũ redeunt, & inferias ciborũ monumento superponunt, panes, carnes, caseum, oua, lac, & nouendialis illa cœna, more æthnicorũ, pro anima defuncti deuoratur à pauperib. aut auib. cœli & formicis. Dicunt eñ ęquè gratum esse Deo, offerre eleemosynam tã brutis egentib. quã hominib. cũ ob amorẽ Dei offertur. Sunt qui auiculas reclusas data pecunia auiculę ualoris, euolare iubẽt: alij panẽ piscib. in flumen proijciũt amore Dei, dicẽtes se pro tali pietate erga egẽtes mercedẽ amplissimã à Deo cõsecuturos.

Lotiones tres. Habent pręterea Turcæ triplicẽ lotionẽ. Prima est perfusio totius corporis cũ aqua. Et ne hæc sit inanis, radunt pilos corporis in omni parte, barba in uiris excepta, & crinib. in capite mulieris, quos tamen multo studio lauant, & pectinib. crebro discriminant. Sunt ob id in ciuitatib. insigniorib. balnea, qbus cõtinue utunt̃. Vbi nõ sunt, habẽt pparatum aliquẽ secretũ locũ ad lotionẽ in in domibus, ut possint aqua perfundi priusq̃ domum exeant. Altera lotio necessaria est, cum opus naturę exercẽt. Tum loco aliquo secreto abluũt uerẽda. Erectus, aut stãs nunq̃ quis cernit̃, cũ opera naturæ exercet. Tertiã lotionẽ faciunt pro organis sensuum purificandis, qua manus & brachia ad cubitos usq́ abluũt, dehinc os, nares & totã faciem. Rasurã locorum obscœnorum singulis mensib. bis uel ter faciunt masculi & fœminæ, & maximè quum templa frequentãt, alioquin ignib. ut uiolatores sacri loci tradentur. Tanta seueritas habetur in bello, ut nemo militum ausit aliqd iniustè rapere, aliogn sine misericordia puniretur. Habent̃ ordinarij custodes siue defensores earũ rerum quæ in uia occurrunt militi, qui tenent̃ defendere hortos fructuum circa uiã sitos, ut nec ipsi audeant unum pomum, uel huiusmodi simile sine licentia possidẽtis carpere, alioquin & tales capitis pœnã luerẽt. De hoc scribit Bartholomęus Giurgeuitz, qui 13. annis fuit captus in Turcia, in hunc modũ. Cũ essem in exercitu Turcæ in expeditione cõtra Persas, uidi equitẽ quendã unà cũ eq & ministro decollari, q̃d solutus equus arua cuiusdam ingressus fuerat. Nullus ex satrapis possidet puinciã aut ciuitatẽ aliq iure hæreditario, q̃ post obitũ liberis uel suis successorib. posset relinquere sine cõsensu sui regis. Sed si aliqs ducũ certas possessiones cupit habere, id illi concedit̃ hac cõditione. Init̃ ratio p̃cij & redditũũ illarũ possessionũ. Cognoscit & Turca q̃t milites ali annuo illo cẽsu possint, tñq́ numerũ militũ illi adiũgit, qui semper ad oĩa imperata prõpti sint oportet, aliogn dñs ille capite plecteret̃, si officio nõ respõderet.

Militũ in exercitu iustitia.

Quomodo Christiani in bello à Turcis capti tractentur, distrahantur, & quomodo liberi fiant.

EXpeditionẽ aduersus Christianos suscipiẽti. Turcarũ imperatori, semper comes est ingẽs turba magnorũ & lanistarũ, q in spem mãcipiorũ lõgissimas catenas secum deferunt, in quibus facile quinquageni aut sexageni per seriem colligantur. Idem quoscunq́ non ab-

non absumit hostilis gladius, à prædatorib. emunt, ꝙd illis permissum est, si principi decimas mancipiorū præstent, reliꝗs ipsis uel in suū usum uel ad nundinationē detinere fas est, nec ulla apud illos uberior aut frequentior mercatura. Senes & utriusq; sexus iuuentutem, quæ illi decimarū nomine obtigit, imperator ita discernit, ut grandiorē ætatē ad agriculturā uendat. Puellas uerò & iuuenes ad certū relegat locū, ut ibi certis instruanť artib. quo illis in posterum cōmodius utať: ac primum id agiť, ut abnegata Christiana fide circumcidanť. Iamq; eorum ceremonijs initiati, pro cuiusq; indole uel ad leges eius gentis discendas, uel ad militiā destinatur, si maior uis corporis q̃ ingenij appareat. Rudimētis militiæ ita imbuuntur, ut pro teneritudine uirium primū detur arcus leuior, mox crescente robore & peritia grauior, donec bello sit idoneus. Adest magister, seuerissimus exactor ꝗtidiani exercitij, quotiescunq; à scopis errant, toties flagris cæduntť. Alij adaptātur batuationi seu baculorum certamini. Reliqui proh nefas, in quib. maior gratia formæ, ita abscinduntť, ut nihil uirile in toto corpore appareat, grauissimo cū discrimine uitæ. Quod si euadāt, nō in aliud sunt incolumes, q̃ in obsequiū sceleratissimæ libidinis: mox senescente pulchritudine ad officia eunuchorū, ut matronas seruent, deputanť, aut custodiendis equis & mulis aut culinæ ministerijs addicunť. Puellæ quæ luculētæ sunt pulchritudinis, eliguntur in cōcubinas: mediocres danť matronis ad officia pedissequarū, inter quæ adeò sunt nōnulla fœda ministeria, ut honeste dici non queāt. Coguntť eñ illas sequi cum uasculo aquæ, quādo ad exonerandū aluum & perpurgandū eas partes egrediunť. Aliæ ancillarib. operib. ut textrinę, pistrinæ mancipanť. Nullis ex omnib. liberū est uel Christianā fidem reseruare, aut spem libertatis q̃ diu uiuit cōcipere. Cum primū nouitios adepti sunt, agunt minis, promissis & blādicijs ut recēs mancipiū circumcisionē admittat: id ubi fecerit, humanius aliquanto tractať, cæterū spes redeundi in patriā plane est abscissa: conāti eñ id, pœna incēdij destinata est. Hi qa firmiores credunť ac minus fugaces, à dñis ad ministeria castrensia assumunť, libertas tū demū cōpetit, ubi uel ipse annis inutilis potius reijciť à dño quā dimittiť, uel ubi dñs in bello inter pericula mortis libertatē legarit. Matrimonia illis ꝑmissa sunt, ꝗ sed liberi eorū, ꝑ arbitrio dñi distrahunť, quæ res sapientiores à nuptijs abhorrere facit. Alios qui circumcisionē repudiāt, immaniter tractāt. Durissima tamē est sors illorū, qui artes mechanicas nō didicēre, eæ eñ solæ ibi in honore ac precio sunt, quāobrē literati, sacerdotes & nobiles, q in ocio uitā degerunt, ubi in manus horū uenere, omniū miserrimi habenť. Magno eñ in illos, utpote uix uēdibiles, nullos sumptus facere sustinet. Hi pedib. capitibusq; intectis, ac plerumq; maiore parte corporis nudi inambulāt, perq; niues, per saxa, æstates & hyemes detrahunť, nec finis donec uel morianť uel stultū dñm, q malā mercē emat, inueniat. Nec quisquā est tàm fœlix cuiuscunq; sit cōditionis uel ætatis, formæ aut artis, ut eum in itinere ægrotantē apud hospitē deponant. Primū cogiť flagris ire, id si non potest, iumento imponiť, ibidemq; si sedere nequeat, prono corpore alligať non aliter q̃ sarcina aliqua aut mantica. Morientē detractis uestib. in proximā foueā aut uallē canibus & uulturib. obijciunt. Non solū autē catenæ concaptiuos includunt, sed manib. quoq; in itinere manicas addunt. Passus unus inter singulos interstitij est, ne se mutuo cōculcent: id ꝙd ideo faciunt ne à mācipijs lapidenť. Cum eñ singuli mangones ingentē numerū ducāt, adeò ut decē sæpe quingētos homines cōcatenatos habeant, uim metuunt tātæ multitudinis, si ad iactū liberas haberēt manus. Cæterū ubi nocti concedendū uinculis quoq; pedes onerant, eosq; supinos omni iniuriæ aëris exponunt. Mulierib. uerò humanior cōditio est. Quæ ualēt robore, pedib. incedūt, teneriores in iumētis uectantur: quæ ideò infirmæ sunt ut iactationē iumēti non ferant, in corbib. tanq̃ anseres gestanť. Nox illis tristior est: aut eñ munitis locis includunť, aut mangonū impurā libidinē pati coguntur, auditurq; ingens ploratus ꝑ tenebras adulescentiū utriusq; sexus uim patientiū, nec sexennis aut septēnis ætas miseros à tali fœditate defendit adeò scelerata gens & contra naturā & ante naturā libidine sæuit. Ubi dies illuxit, in forū uenales tanq̃ greges ouium aut caprarū ꝑducuntur. Cōueniunt mercatores, statuitur ꝑcium, si placet mancipiū, detractis uestib. futuri dñi oculis exponitur, inspiciūtur oïa mēbra, tentātur, explorātur, nunqd uitij in iūcturis aut articulis resideat. Si displicet, reijcitur ad mangonē, toties id passurus ꝗtiens empturiēs aliqs aduenerit. Si placet, abducit ad grauē seruitutē, ut uel arator uel pastor sit, ne duriora cōmemorē. Si qs cum uxore & liberis captus fuerit, hunc libentissimè magnates emunt, & uillis præficiunt, ut curā uel aruorū uel uinetorū uel pascuorū agat, nati ex illis uernæ fiunt. Si in Christiana fide pseue-

Mercatura ea plurium hominum.

Exercitium tyronum.

Circumcisis Christianis nulla spes libertatis.

Artes mechanicæ in precio

Contemnuntur captiui.

Scelerata libido.

rauerit, statuitur certum tẽpus seruiendi, quo elapso liberti fiunt, filij tamen eorum nisi redimantur, pro domini arbitrio in seruitute manent.

Quibus oneribus grauentur Christianorum prouinciæ, à Turca subactæ.

VBi Turca in Christianitate prouinciam ceperit, omnia prouincialium bona tàm mobilia quàm immobilia in prædam cedunt. Nobilitatem stirpitus excindit, præcipuè regiam sobolem. Clericos si non occidunt, omni fortuna & dignitate nudato ad ludibrium & mẽdicitatem relinquunt. Campanas omnes & organa & alia instrumenta musica templis adimunt, & templa ipsa prophanata suo Mahometo cõsecrant. Misera autem & humana sacella Christianis relinquunt, ubi sacra non publicè sed silenter faciant: quæ ubi uel terræ motu corruerint, uel incendio deflagrauerint, non licitum est instaurare, nisi magna depensa pecunia. Cõtio & annunciandi Euangelij munus planè interdicitur. Nefas est quenquam Christianum, rempub. attingere, aut arma gestare, aut simili culto cum Turcis indui. Si iniuria fit contumeliosis uerbis, uel tibi, uel Christo, tacendum atq; ferendum est. Et si aliquid indignius contrà loquaris de eorum religione, inuitus circumcideris: tu si hiscas contra Mahometum, ignes & incendia tibi parantur. Quartas omnium fructuum dant Christiani, idq; nedum ex prouentibus agrorum & pecorum, sed etiam ex mœchanico quæstu. Deinde est & aliud onus capitationis, qua singuli quotquot sunt in una familia, singulos ducatos soluunt. Si parentes soluere nequeunt, ad liberos suos in seruitutem uendendos compelluntur. Alij in catenis uincti ostiatim obambulant ad stipem emendicandum, quod si ne ita quidem soluendo sunt, perpetuis carceribus mancipantur. Captiui qui fugam moliuntur, si in Europa agunt, facilior est illis fuga, quum præter flumina, quæ facile enatãtur, nihil habeant quod traijciant. Solent autem id agere tempore messis, quando facilius in segetibus latere possunt, & inde uictum habere. Noctu autem fuga initur: per diem aut in syluis aut paludibus aut in segetibus sese abdunt, maluntq; à lupis et alijs bestijs deuorari, quàm ad ueteres dominos retrahi. Porrò qui ex Asia fugam moliuntur, Hellespontũ petunt, inter Calliopolim & arces illas olim Seston & Abydon, nunc autem Bogazassar dictas, id est, castella faucium maris. Et secum deferũt securim & funes, ut & ligna cædant & colligent, quo inde ratem faciant ad traiectionem maris, nihil nisi salem secum deferentes, nocte raticulam inscendunt. Si uenti fortuna maris fauet, tribus aut quatuor horis traijciunt, sin minus aut pereunt in fluctibus, aut ad littora Asiæ reijciuntur. Emenso mari montes petunt, polumq; inspectantes ad Boream tendunt. In fame herbis sale conditis sese sustinent. Si plures societatem fugæ inierint, noctu opiliones inuadũt, quibus occisis, quicquid ibi alimenti inuenerint, secum asportant, sæpe tamen & ipsi pereunt occisi ab opilionibus uel ab eisdem capti, & pristino hero traditi, ad ueterem seruitutem rediguntur. Cæterũ plures pericula absumunt quã incolumes uadunt. Aut enim naufragijs aut dentibus bestiarum, aut ferro inimicorum, aut postremò fame pereunt, quum longior erratio in fuga contigerit. Fugitiuis multiplex manet pœna. Alij enim suspen si pedibus dirissimè flagellantur. Et qui homicidium committunt, illis plantæ pedum in multos sulcos cultro rescinduntur, & rescissis sal inspergitur. Quibusdã furca ingens ferrea cum ferro collari inseritur, quam dies noctesq; in longum tempus gestant.

Ecclesiæ Christianorum inter Turcas.

Christiani effugientes.

Captiui transtant mare.

pœna fugitiuorum.

Finis libri quarti.

LIBER COSMOGRAPHIÆ quintus, per Sebast. Munsterum ex probatis Geographis & Historicis scriptoribus, recentioribus & ueteribus in unum corpus collectus.

Asia altera pars orbis terreni, cum suis populis, & nationibus atque insulis in hoc quinto libro describitur.

ASia altera tripartitæ terræ pars, appellata ab Asia Oceani & Thethyos filia, siue ut alij uolūt, a b Asio Manæi Lydi filio, à meridie per orientem usque ad septentrionē protenditur. Terminos habet ab occidente Nilum & Tanaim cum Euxino ponto, & parte mediterranei maris. Tribus alijs partibus iungitur Oceano, qui ab oriente Eous, à meridie Indicus, à septentrione Scythicus appellatur. Taurus mons mediam quodāmodo continentem diuidit, ab occidente in orientem excurrens, partē ad aquilonē relinquit, partē ad meridiē. *Limites Asiæ* Mōs hic multis in locis latitudinē habet stadiorū 3. millium, longitudinē quantā Asia, stadiorum circiter 4. millia, à transmarina Rhodi ora usque ad Indiæ ac Scythiæ extrema orientem uersus. Tam latum autem & patens dicunt esse quicquid terræ Asiæ nomine continetur, ut Africa & Europa reliquæ duæ partes, non magis cōplectantur quā hæc sola. Cœlo temperata est, solo fertili, & propterea omnium animantium genere cultissima. Nō tamen putatur populosior esse Europa, quantumlibet amplissimum cōplectatur spacium, quia habet multas & spaciosas solitudines, maria, arenas, asperos montes & alia loca quæ ab hominibus inhabitari nequeunt, sicut infrà suis quibusque uidebimus locis. *Asia nō populosior Europa.* Diuiditur autem in plurimas atque ferè infinitas regiones & prouincias, quę singulæ sua habēt uocabula, ut infrà dicemus, inter quas præcipuæ olim fuerunt Babylonia, Persia, Syria, Scythia, Asia minor, India. Nostro autem æuo, Tartari incolunt Scythiam, extenditurque habitatio eorum usque in Indiā. Mahumetici uerò & Soldanici habent subiectas Arabiā, Persiam & Indiā exteriorem, in qua Calekutium situm est. Syria, quæ comprehendit Ierosolymā, Damascum & Antiochiā, cum pareat Turcæ, nō multa de ea scribunt nostro tempore, quandoquidē nemo eam perlustrare possit, quæ antea nō sunt explorata, non possunt sub isto tyrāno inuestigari. Nunc itaque breuiter & iusto seruato ordine scribemus de omnib. regionb. Asiæ, initiū sumētes ab Asia minori, quæ circūiacent Bithynia, Lycia &c. cum multis insulis maris.

Bithynia.

BIthynia regio minoris Asię ad Pōtum sita, aduersa Thraciæ & proxima Troiadi, quę primū Bebrycia, postea Mygdonia, deinde à Bithyno rege Bithynia dicta fuit. Hæc etiā autore Eusebio, Pontus est dicta. *Bithynia quæ & Pontus.* Habuit autē olim multas insignes ciuitates, nēpe Niceā, Chalcedonē, Heracleā Libyssam ubi Annibal sepultus fuit, Prusam quam hodie Bursam uocant, Nicomediam, Apamiā &c. Nicea metropolis Bithyniæ & quasi mater aliarum ciuitatū ob sui magnificentiā, magnitudinē & fertilitatē. *Nicea.* Ambitus eius stadiorū 16. fuit in figura quadrata, in cāpo sita: & in singulis lateribus portæ singulę è regione positæ, ut ab una per ciuitatē ad oppositā uideri posset. & qui in medio ciuitatis stabat: uidebat oēs quatuor portas. Hic iubente Cōstantino magno famosa illa synodus anno Christi 324. celebrata est, trecentorū, & decē & octo episcoporū, & perfidū Arrij dogma recisum. *Synodus.* Ingressus aūt pijssimus Imp. ad consessum Episcoporum, uidit quosdam priuatos dextro oculo, quē sub tyrānide Diocletiani ob cōfessionē Christi amiserāt, & accedēs exosculatus est locū ex pūcti oculi. Hæresis Arrij erat, quod negabat diuinitatē Christi. Anno 372. corruit Nicea tota, terræmotu cōcussa. Dein post multos ānos aliud fuit in hac urbe celebratū cōcilium, in quo dānata fuit hæresis illorum qui negabant Spiritū sanctū procedere simul à patre & filio. Scribunt quidā, in hoc cōcilio quoque agitatā quęstionē de sacerdotū uxorib. legitimis, potissimū quas ante initiationē duxissent. Et cum quidam prohibere uellent ea cōiugia, *Vxores sacerdotum.*

Pontus Euxinus
Thracia
Bithynia
Ponnus
Paphlagonia
Galatia
Capadocia
Nicopolis
Sebastia
Phrygia minor
Mysia
Phrygia maior
ASIA MINOR
Lydia
Ionia
Ephesus
Pisidia
Lycaonia
Taurus mons
Pamphylia
Armenia
Armenia minor
maior
Caria
Lycia
Cilicia
Comagena
Syria
Mare Aegeũ
Chios
Euboea
Samos
Rhodus
Mare meditran
Cyprus
Creta

processit in medium Pafnucius episcopus Aegypti, qui pro confessione Christi unum amiserat oculum, cuiusque unum genu fuerat discissum, dissuasit ne constitutionem ullam tacerent de abrogando sacerdotum matrimonio, ne illis scortandi ulla præberetur occasio. In ciuitate Chalcedonensi sita è regione Constantinopolitanæ urbis, magna fuit synodus celebrata, quæ inter octo Concilia numeratur, quibus Romana ecclesia præcipuum impertitur honorem interfueruntque huic concilio quingenti & triginta episcopi. In ciuitate Bithyniæ Bursa, quæ itinere trium aut quatuor dierum distat à Constantinopoli, habent Turcarum imperatores suam sepulturã. Ciuitas est elegans, habetque multa sacella circa templum in quibus Othomanni magnificè sunt sepulti, & habẽt singuli candelabrum aureum cum ardenti cãdela supra sepulchrum positum, & in superioribus sacellorum locis pendent multæ lãpades accensæ. Assistunt etiam perpetuò duodecim suæ fidei sacerdotes, qui à uiriditate pileorum quos gestant, uocantur Talersmanlari, qui die noctuque permutatis uicibus in templo orant, tres ante meridiem, tres post meridiem, tres ante medium noctis, & tres post. Est etiam in hac urbe magna nundinatio sericorum indumentorum, qualis in tota illa regione non inuenitur.

Asia

Asia minor.

IN Asia minori multæ particulares sunt regiões, nēpe Aeolia, Meonia, Ionia, Mysia, Troia, Lydia & aliæ quædā unà cū magnificis ciuitatibus, de qbus pauca quędā subiungā. In minori Phrigia sita fuit olim ciuitas Ilium nomine, toto orbe celeberrima, quā uulgò à regione ipsa Troiā uocant, unde per uniuersum mundū multi nobiles & magni uiri sunt dispersi, posteaq; illa per Græcos fuit delata. Sunt q aiunt hāc urbē conditā post diluuium 828. annis, ante uero Christi incarnationē 1200. annis, regnarūtq; in ea sex reges, Dardanus, Erichtonius, Tros, Ilus, Laumedon & Priamus, sub q̄ urbs fuit subuersa à Græcis, idq; ob hanc causam. Cū uice quadā Priamus rex Troię absens esset, irruentes Gręci in regnū eius, euerterunt Ilium, abieruntq; cū magna p̄da, secum abducentes Hesionē regis sororē. Rex uerò Priamus cogitās qd facto opus esset, rursum instaurauit urbē, firmauitq; cōtra hostiles incursus. Habuit aūt uxorē Hecubā, & ex ea qnq; filios, Hectorē, Paridē (qui & Alexāder) Deiphobū, Helenū & Troilū, atq; tres filias, Andromachū, Cassandrā & Polyxenā. Et ut uindicaret illatas iniurias, misit Antenorē principem affinē suum in Gręciā qui repeteret Hesionē. At illi id negātes, legatū quoq; cum cōtumelia ablegauerunt. Tunc Priamus capto cum suis cōsilio fecit, parari naues, et collecto milite p̄fecit illi ducē filium Paridē. Qui prospere cursu delatus est in Cytheriā insulā, ubi erat templū Veneris uetustū, toti Græcię uenerandū. Celebrat̄ etiā tunc festū Veneris, & cōfluebat magna populi multitudo. Caterū Helena fœmina pulcherrima, Menelai regis uxor, cuius regnū nō multū distabat ab insula, audito Troianorū aduentu desiderabat uidere hospites, atq; ob id sub specie uotorū soluendorum, pperat ad insulā susceptaq; est magno honore ab incolis. Et cum prima luce ingressa esset phanū regia pōpa, Paris qui de eius pulchritudine iā audierat, ingressus est quoq; tēplum apparatu regio. Et ut mutuo sese conspexissent, incēsi sunt alterutrū. Paris occasionē nō negligens, suis clàm imperat, ut noctu nauē abducāt, rapta antea Helena, & spoliato tēplo, id q̄d & fecerunt, q̄d audiens Priamus factum, gauisus est, sperans pro Helena sibi restitui Hesionem. At Castor & Pollux audientes sororem suam Helenā abductā, conscensa naui illicò sequunt̄, sed orta tempestate perierūt in mari haud procul à Lesbio littore. Menelaus uerò rex audiēs raptā uxorem, ex fratris Agamēnonis cōsilio sollicitat oēs reges & principes Græcorū ad uindicandā iniuriā. Paratis ergo mille & ducentis nauib. magnis copijs recta tēdunt cōtra Troianū regnū, reges scilicet Mycenorū, Spartanorū, Bœotiæ, Phocidis, Vlysses rex Ithacæ insulæ, Achilles rex Thessaliæ &c. miseruntq; ex Tenedo insula legatum, q Helenā repeteret, & deinde satisfactionē pro spoliato phano. At primus oīa negat, nisi restituāt Hesionem. Irritati Gręci ex illa respōsione, ueniūt ad fines Troianorū & fit magna cædes, cadūt etiā multi utrinq;. Porrò Gręci discurrētes, diripiunt oēs ppinquas ciuitates & Lesbū insulā. Capiunt quoq; Polydorū Priami filium recens natum, quē idem Priamus miserat in Thraciā, ad uxoris suæ fratrē regem Thraciæ, ut si cōtingeret Troiā capi, saltē is filiolus relictus, gen9 & urbē instauraret. Obtulerunt ergo Græci hunc filiū p Helena. Sed renuēte Priamo id facere, Græci in cōspectu Troianorū lapidib. obruerūt puerū Polydorū, ut sic ferret pœnas fraterni sceleris. Hector interim sępe educit exercitū ex urbe, fiūtq; multa p̄lia, cędes, et uulnera. Menelaus à Paride sagitta p fœmur transfigit̄, & Achilles uulneratus ab eodē, illum persequit̄, donec eū interfecit, & Troianos in fugā uertisset. Paulo tamē post Achilles uisa Polyxena filia Priami, exardescit in amorē eius, promittitq; armorū depositionē, modo ea

Troia.

Helena Menelai regis uxor.

Paris rapit Helenam.

Reges Græciæ

Menelaus uulneratus.

potiatur. Succedit in locum eius Palamedes dux, egregieq́ pugnat contra Troianos, sed occciditur ab eis, Troilo Hectoris fratris partes strēnue obeunte & sauciante Menelaum, Diomedem & Agamemnonem, multosq́ interficiēte. Videntes autem Græci suam iacturam, cogunt Achillē descendere in aciem contra Troianos. Is ergo cū insequeretur Troilum, uideretq́ equum eius cadentem, accurrens transfodit eum. Mater Troili Hecuba, deplorans mortem Hectoris & Troili, cœpit cogitare, quibus insidiis Achillem circumueniret & interficeret. Sciebat illum amare Polyxenam, atq; ideo cum semel induciæ essent inter utrunq; exercitum, simulat se illi dare filiam, iubetq́ illum uenire ad phanum Apollinis. At Paris armata manu iuxta phanum delitescens, ingressumq́ Achillē inermem subito interfecit, & aufugit. Audientes Græci quod factum fuit, excitati ad prælium aggrediuntur Troianos, & inter multos ducem illorum Paridem quoq; interficiūt, & reliquos ad portam usq; persequuntur, & parum abfuit quin tunc mœnia urbis obtinuissent. Postera die Agamemnon dux instruit exercitum, congrediturq́ cum Pentesilæa regina Amazonum, quæ à Troianis in auxilium fuit uocata, & multas cum ea committit cædes, tādemq́ interficit eam, & delet exercitum eius. Priamus uidens fortunam sibi aduersari, uocat suos in consilium. Quidam suadent Helenam restituendam cum spoliis è phano sublatis, alii iubent petere pacem, tertii uolunt fortiter pugnare & mori pro patria, inualuitq́ horum sententia. At Priamus metuebat, ne illi qui pacem suaserant, urbem perderent, atque ob id monuit suos, ut omnes illos clam interficerent, quorum antesignani erant Antenor & Aeneas. Quod cum illis innotuisset mittunt clam ad hostem, & pollicentur urbis proditionē, saluis tamen ipsis & rebus eorum. Constituta itaq; sequenti nocte certa hora ab Antenore & Aenea, uenerunt hostes & inuenerunt portam apertam, irrumpentesq́ obtruncant obuios quosq;. Priamus cognita re, frustrà confugit ad aram Iouis, quum nullibi esset salus, sed ubiq; luctus & mors. Menelaus quoq; ingressus regiam, deprehensum Deiphobum, qui post mortem Paridis sibi Helenā iunxerat, desectis auribus & brachiis, naribusq́ truncatum, ad extremum necat. Pyrrhus autem Priamum iuxta aram iugulat. Postea ciuitas direpta & igne in fauillam redacta. Agamēnon uerò adducit & restituit Menelao Helenam quasi uim passam. Pugnatum est autem ad Troiam annis decem, & mensibus octo, corrueruntq́ ex Argiuis siue Peloponnensibus 870000. ex Troianis autem 670006. usq; ad urbem captam. Et postq; fuit capta, cæsa sunt hominum ducenta 76. millia. Tunc Antenor Priami regis affinis ab Agamemnone Ilii rex constituitur, regnauitq́ annis fermè 22. & omnes Troiani qui euaserant, reuertentes Antenorem regem recognouerunt. At Aeneas Anchisæ filius, patriæ proditor cum patrimonio suo & uniuersa familia in Italiam uenit, & per ostia Tyberina intrans, haud longè à Laurēto urbe consedit, ubi & quibusdam regis Latini agris occupatis, Troiam nouam condidit, & tandem Latium cum Campaniæ parte obtinuit, tribusq́ annis regnauit: à cuius posteritate nati sunt Remus & Romulus. Antenor quoq; cum Troiæ 22. annis post eius excidiū regnasset, ab Hectoris filiis pulsus, cum duobus milibus Troianorum, Venetam prouinciam cōcessit, & ibidem Patauinæ urbis fundamenta iecit. Post subuersum itaq; Priami regnum, Cyrus rex Persarum, cum ante id tempus libera fuisset Græcia, iugum nobili nationi imposuit, eamq́ tributariam fecit. Secutus hunc Xerxes Darii filius, qui stupenda hominum multitudine Græciam aggressurus, Hellespontum ponte è nauibus facto strauit. Deinde in Abydo urbe in æditiore quodam tumulo consedit, ex alto copias suas, quæ erant immensæ, contemplaturus. Cumq; uideret Abydenos campos militibus, Hellespontū nauibus repletum, principio quidem beatum se pronunciauit, deinde cogitans post annos 100, ne unum à tanto numero futurū superstitē, humanā miseratus sortē, illachrymauit. Græci post multas clades, post innumera pericula & bella, qbus à Persarū regibus afflicti cōciderūt, tandē recuperatis uiribus, inter se mutuis odiis ac seditionibus bellum Pelopōnesiacum omnium maximū ac periculosissimum cōcitauerunt, duabus inclytis urbibus Athenis & Lacedæmone pro dominatu, pro imperio, turpissimo exēpla decertātibus. Quod bellum Thucydides grauissimus historicus octo libris diligentissime cōscripsit. Quum itaq; Græci multis uariis se mutuo cladibus attriuissent, Philippus Macedoniæ rex tanq; in ęditiore speculo sedens occasione obseruata, dissidentes inter se Græcos inuadit, sed admirabili calliditate & astu. Principio em̄ infirmioribus aduersus potētes ferebat suppetias, deinde utrosque oppressos imperio suo subiugabat. Postremo totius Græciæ imperiū sub Perseo ultimo rege Macedoniæ, in Romanorum potestatem deuenit.

Achilles interficitur.

Proditur urbs

Bellum durat annis decē, mēse octo.

Troia noua

Patauium.

Phrygia

Phrygia.

PHrygia maior ab aquilonis parte est Galatiæ collimitata, à meridie Lycaoniæ, Pisidiæ, Mydgoniæq́ cõtermina. In Phrygia minori, est Ida & Tmolus montes, atq́ Pactolus fluuius aureas uenas habẽs. Ex ea fuit Sibylla nona, q̃ mira de iudicio dei extremo est uaticinata. Tẽpore iudicũ Israëlitarũ Eglonis et Sangari, fuit in Phrygia rex Tãtalus uir auarissimus, quẽ fingunt poëtæ inuitasse ad conuiuium alios deos. Et quũ eorũ deitatẽ experiri uellet, filiũ Pelopem eis comedendũ apposuit, mentitus alias esse carnes. Qui cognoscẽtes facinus, non solum abstinuere, uerum collectis in unum mẽbris, puerũ ad uitã reduxêre. Propter hoc scelus Iupiter eum in infernum trusit, hocq́ supplicio dãnauit, ut usq́ ad inferius labium lympidissima diuersaret aqua, insuper & ei inclinari arbores redolentibus pomis usq́ ad eius os statuit, quæ fugerent dum capere tentaret, & sic factum est ut inter poma & aquas positus, fame & siti deficiat, atq́ præsente copia, inopia discrucietur. Vnde, Tãtali pœna, abijt in prouerbium, diciturq́ de ijs quibus adsunt quidẽ bona, uerum his frui negatum est. *Tantalus auarus.*

Ionia.

IN Ionia sita est celeberrima Ephesiorũ urbs, q̃ trigesimo secũdo anno regni Dauid cõditã asserunt ab Androcho filio Codro Atheniensium regis. Amazones quoq́ cõstruxerunt in ea ad honorẽ Dianæ nobilissimũ tẽplum, quale ædificiũ tunc in terris non inuentum fuit, atq́ ideo numeratũ fuit inter septẽ orbis miracula. Ducentis & uiginti annis à tota Asia factum fuit in solo palustri, ne terræmotus sentiret, aut hiatus timeret. In eo 127. columnæ fuerunt, & à singulis regib. factæ, sexaginta pedum altitudine, inter quas triginta sex cælatæ fuerunt miro artificio. Vniuerso tẽplo lõgitudo erat 425. pedum, latitudo 220. Operi p̃fuit Ctesiphõ architect9. Fuitq́ tẽplum in tãta ueneratione, ut Ephesij in quodã bello, humano subsidio deplorato, funem à foribus tẽpli ad urbis mœnia suspenderint, ciuitatẽq́ quasi soli deæ tuendã permiserint. Omnes qui cõfugerunt ad templum istud, magnis fruebant̃ immunitatibus. Illuc quoq́ cõferebant̃ ex omnibus ciuitatibus et nationib. tanta & tot munera atq́ dona, ut in uniuersa terra nullum tẽplum reperiret̃ q̃d cum isto in diuitijs cõferri potuerit. Stetit autem aliquot annis post resurrectionem Christi, ueniensq́ illuc diuus Paulus, annunciauit Ephesijs Christũ tribus annis, conuertitq́ maiorẽ urbis partem ad uerã fidem. Postea uenit ad hanc urbẽ Iohannes Euangelista, & obdormiuit ibi in Christo. Cæterũ sumptuosissimũ illud templũ fuit sub Galieno impatore à neq̃ssimo Gotho Erostrato incensum, & in fauillã redactũ, ut sibi perpetuã relinqueret ingẽtis facinoris memoriam. *Magnificentia templi.* *Facinorosus Erostratus.*

Lydia.

LYdia prouincia Asiæ minoris fertilissima, profert uinum optimũ, mel, crocũ, & alia multa, irrigaturq́ flexuosis Meãdri recursib. Metropolis eius & regia sedes fuit olim Sardis, cui præsedit Crœsus rex ditissimus, sed quẽ Cyrus rex Persarũ postquã sibi aliquoties rebellauerat, cepit & igni addixit. Hic Crœsus thesaurũ suũ aliquando Soloni ostendens, An quisq́ fœlicior esset? interrogauit. Solon aũt negãs dicebat, Neminẽ ante obitum beatum esse uocandũ. Cumq́ iam in rogo cremandus sederet, recordatus uerborum Solonis, alta uoce clamauit: O Solon, Solon. Interrogante Cyro, q̃d sibi uellet iste clamor, Respõdit Crœsus: Solon uir sapientiss. olim me monuit, neminẽ esse in hac uita fœlicẽ, q̃d iam experior. Tum Cyrus fortunæ uarietatẽ perpẽdens, eum non solũ dimi- *Crœsi thesaurus.*

sit, sed etiã inter proceres & cõsiliarios recepit. Est etiã in hac regione Philadelphia, q multa mala ob terræmotus est perpessa: item Thiatyra, sed quã alij Phrygiæ adscribunt. Sipylus quoq; & Tãtalis secundũ Plin. fuerunt in hac regione, sed quas deleuit terræmotus, q illo tẽpore continuus ferè fuit in Asia, unde & Trallis tẽpore Augusti penitus concidisse memorat̃ iuxta Meandrum amnẽ sita, quæ hodie Chora appellat̃. Scribit prætereà Plin. in 2. libro historiarum, tẽpore Tiberij Cæsaris, sub q saluator mũdi cruci adactus fuit 12. ciuitates una nocte terræmotu concidisse. Causam huiusmodi mali assignant philosophi uapores & exhalationes in uiscerib. terræ conclusos & sæuientes, tandemq; exitum sibi uiolenter facientes. Varie autem quatitur terra, & mira edũtur opera: alibi eñ prosternunt̃ mœnia, alibi hiatu profundo absorbent̃, alibi egerit̃ moles terræ, alibi emittit̃ amnis. nõnunq; etiã erumpunt ignes & calidi fontes. Præcedit autem & comitatur eruptionẽ illam terribilis sonus & murmur simile mugitibus aut clamori humano, armorũue pulsantium fragori, pro qualitate materiæ excipientis, formaq; uel cauernæ uel cuniculi per quẽ meat, exilius grassante in angusto, eodẽ rauco in recuruis resultãte, in duris fremẽte, in humidis & stagnantib. fluctuãte. Hiatus autẽ interdũ manet, ostẽdens q sorbuit, aliquãdo occultat foramine cõpresso, rursusq; ita inducto solo, ut nulla extẽt uestigia, urbib plerũq; deuoratis, agrorũq; tractu hausto. Maxime uerò maritima quatiunt̃. Nec mõtosa tali ca. ẽt motu. Autũno & uere, terra crebrius mouet̃. Item nocte sæpius q interdiù. Remedia cõtra huiusmodi terræ cõcussiones dicunt̃ esse in oppidis cloacæ, & crebri specus atq; cuniculi facti ad purgandũ eluuiẽ, q cõceptũ exhalãt spiritũ. Scribit Plin. tẽpore L. Martij, Sexti Iulij cõsulũ, in agro Mutinẽsi duos mõtes ex terræmotu inter se cõcurrisse, crepitu maximo assultãtes & recedẽtes, q́dq; inter eos flãma fumusq; in cœlũ interdiù exierit. Vnde oẽs uillæ elisæ & animalia quę intra fuerãt, exanimata sunt.

Terræmotus unde.

Remedia contra terræmotum.

Mysia

REgionis huius pars una est in Asia, altera in Europa q; duplicẽ esse cõstat, superiorẽ & inferiorẽ. Alij Mœsiã scribunt p œ. Alij Mysis pro regione, & Mœsiã pro ciuitate accipiunt. Mysorum populus usq; adeò cõtemptus fuit, ut prouerbio locum fecerit. Mysia itaq; Asiæ duplex fuit, maior & minor, in qua multæ celebres fuerunt ciuitates, nempe Scepsis, Adramyttium, Apollonia iuxta Rhyndacum amnem, Traianopolis, Pergamus &c. Sunt etiam quidam qui Troadem annumerant Mysiæ, aut q Troas degenerauerit in Mysiam. De Adramyttio fit mentio in Actis Apost. cap. 27.

Caria.

Halicarnassus.

Causa frequẽtiũ terræmotuum &c.

EST Caria prouincia minoris Asiæ, q magnã Tauri mõtis partẽ cõcludit. Adhæret ei per Isthmũ Doris peninsula, in qua Halicarnassus metropolis olim sita fuit, cuius loco hodie successit munitiss. arx q; Rhodiani milites ante aliq̃t annos cõtra Turcam erexerũt. Habet et alias insignes ciuitates, qrum noĩa sunt: Troëzene, Nysa, Laodicea iuxta Lycũ amnẽ, & Antiochia iuxta Meandrũ flu. Multa incõmoda ptulit Laodicea à terræmotib. sicut & tota circũiacens terra, psertim ciuitates Philadelphia, Sardos & Magnesia quas terręmotus nõ semel cõcussit. Cur aũt hęc terra p alijs regionib. frequẽtius cõcutiat̃, qdã assignãt hanc rationẽ, q terra ibi cauernosa sit et uapores sępe colligant̃ in eas cõcauitates, exitũq; nõ inuenientes, incipiũt sęuire, latera cõcutere, tandẽq; uiolẽtia magna erumpere, & meatũ in aëre sibi facere, qd sine terræ cõcussione & tremore ad 3. aut 4. milliaria fieri neqt, psertim si exordiũ huius eruptionis fiat in penetralib. & profundis partib. terræ. Quod

re Quod si iuxta aut intra ciuitatē aliq̃ hæc eruptio fiat, deijcit sua uiolentia ciuitatē, & penitus subruit, aut saltē grauiter cōcutit. Et, ꝓpè lacum exitū quærēs, absorbet totū lacū, aggereq́ in modū collis in loco plano excitat, id ꝙ plurib. locis factū legim9. In Halicarnasso ciuitate, Artemisia regina sepulchrū uiro suo Mausolo adeò magnificum cōstruxit, ut è 7. spectaculis mundi unum esse cēseat̃. Hęc eadē mulier luctu atq; desiderio mariti flagrās, ossa cinereq́ eius mista odorib. cōtusaq́ in pulueris formā, aq̃ indidit, ebibitq́: multa alia uiolenti amoris indicia fecisse dicit̃. Deinde molita est ingenti impetu operis, cōseruandæ mariti memoriæ causa, dictum sepulchrū usq; ad tēpora nostra celeberrimum, q attollebat̃ in altum 25. cubitis, cingebat̃ columnis 36. & ab eo omnia p̄ciosa sepulchra Mausolea dici cœperūt. Hoc uanum solatiū nō poterat pectori reginę eximere cōceptum dolorem & mœrorem, quin & ipsā non longe post animam quoq; efflarit.

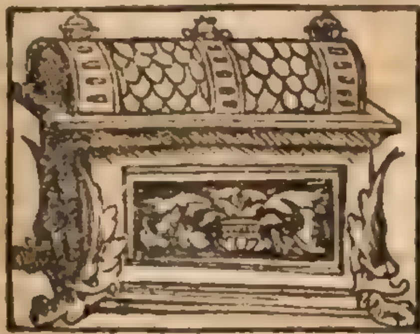

Artemisia regina.

Lycia.

LYcia regio inter Pamphyliā & Cariā sita, infestata olim Chimæræ ignibus, ꝓpè tota Tauro monte præmitur, eius iugis bona parte clausa. Celebrata fuit olim 60. magnificis oppidis & ciuitatibus, sed quæ pro bona parte uel bello uel terræmotu fuerunt exterminata, ut tempore Pauli ultra 36. ciuitates in ea repertæ non fuerint. Præcipuæ urbes fuerunt Patara, Pinara, Xanthus (quod etiam fluuij nomen est in eadem regione) Myra, Olympus, Thone &c. Fuit autem Patara diui Nicolai patria. Cæterum Chimęra mons Lyciæ igniuomus, continuis diebus & noctibus quondam ut Aetna emittebat ignem, in cuius cacumine leones habitabāt, in medio uerò propter bona pascua capreæ, & in radicibus serpentes. Vnde poëtæ finxerunt monstrum esse, quod flammas euomat, caput & pectus habens leonis, caprinum uentrem, & caudam draconis.

Diui Nicolai patria. Chimera unde.

Pamphylia.

HAec regio tota mōtana est ex Tauro, ꝓcumbitq́ in mare, fera x uinetorum & olearum. Abundare quoq; dicit̃ optimis pascuis, q̃a mōtes ubiq; extrudunt amnes terrā irrigātes. Attingit aūt hęc terra à meridie mare mediterraneū, unde & ibi mare Pāphylium dicit̃. Insigniores eius ciuitates olim dictę fuerunt Perga, Aspēdus & Phaselis. Est autē Phaselis in mōte sita, piratarū olim ꝑfugium. A' Perga dicta fuit Diana Pergæa, propter templum q̃d in ea urbe habuit. In Aspendo Veneti sues sacrificauerunt.

Lycaonia.

SCribunt ueteres, regionem istā optime cultā ciuitatibus, p̄sertim Iconio, Derba, Lystra, & Claudiopoli. In Lystra natus fuit Timotheus discipulus sancti Pauli. Fuit et idē diuus Paulus in eo loco lapidatus, & ꝓ mortuo extra ciuitatē portatus. In hac regione Cōradus rex Rom. & dux Sueuiæ in magnū incidit periculū. Nā cruce signatus, paratisq́ ad iter necessarijs, anno dñi 1146. mense Maio, ꝓfectus ex Germania uenit Cōstantinopolim, ubi data exercitui aliquali quiete, traiecit Hellespōtum, uenitq́ in Lycaoniam, cuius metropolis est Iconiū. Designauerat autē Emanuel imp. Cōstantinop. regi Romæ duces, q studiose cœperūt per deuia Alemānorū trahere legiōes. Cumq́ fatigassent exercitū, & oēs dormirēt nocte quadā, illi clām aufugerūt. Tūc nostri mane euigilātes, locorū ignari, ꝓ alimētorū defectu solliciti, intelligūt adesse in uicino infideliū acies, q et paulò pòst in nostros subito ruūt, circūdāt, & ad mortē usq; p̄munt. Factūq́ est ut omnis illa principū uirtus subito cōtrita, corrueret, et uix 10. pars euaderet. Euasit tamē imperator cū paucis principibus, q cum difficultate in partes Niceæ uenerunt. Traditum est etiā Emanuelis dolo gipsum farinæ admixtū, & panis inde cōfectus nostris administratus. Et quum regis Frāciæ exercitus quoq; expectaret̃, transfugæ illi seductores properant ad exercitū Gallorū, & mentiunt̃ imperatorē, eorum fretum ducatu, oīa ꝓspere egisse, & Iconio expugnato de hostib. triūphasse. Rex uerò Frāciæ Ludouicus traiecto Hellespōto cū exercitu suo, audiuit imp. ipsum exercitu suum amisisse, & cū paucis euasisse, fractusq́ animo nesciebat

Græcorum infœlicitas.

Dolus Emanuelis imp.

qd faceret, quousq; Fridericus dux Sueuorũ ad eum uenit, & duxit ad Conradũ imperatorẽ. Imperator tamẽ de paucitate suorum uerecundiã habens, suis per terrã remissis, ipse nauigio Cõstantinopolim reuersus est, ibi cum suis principib. hyematus. Rex uerò Francorũ Ephesum diuertẽs, puenit ad uada cuiusdã fluminis, hostemq; inueniens, uiriliter in eum irruit & uicit. Cõtendens uerò ad ulteriora & militib. tardius incedentib. quædã pars exercitus trãscendit montẽ quendã, & alia pars citra mãsit. Quod uidentes infideles qui ex latere exercitũ sequebant̃, instructis acieb. in locis angustis aggrediunt̃ Francos, plurimumq; eum minuunt exercitũ eorum. Rex autẽ ex tanto periculo erutus, nocte ipsa uenit ad eos q mõtem transcenderãt, et uenit ad Raimundũ principẽ Antiochenum. Hinc festinãs uenit Ierosolymã. Imperator quoq; Cõradus acta hyeme, classe uectus uenit cum suis ad Acconẽ, & deinde Ierosolymã. Cõuenientes ergo tres reges, Romanorũ scilicet, Frãcorũ & Ierosolymitanorũ, q facto opus esset secũ tractabãt. Parũ tamen exequẽtes, q oĩa fraudib. agerent & dolis. Cõradus rex parato nauigio ad impium est reuersus. Ludouicus quoq; rex Frãcorũ nõ multo post eũ secut9 est, et ab eo die cœpit Latinorũ cõditio manifestè deterior fieri

Francorũ uictus.

Cilicia.

Ciliciæ regio asperis & altis cincta montib. unde multi uersus mare, pfluunt amnes, habet ab oriente Amanum, à septentrione iuga Tauri, & ab occidente Pamphyliam. Habet quoq; per asperos illos montes angustos exitus q̃s portas Ciliciæ uocant, per quas olim Alexander magnus, cum in orientem penetrare contenderet, non sine magno periculo exercitum traduxit. Strabo hanc prouinciã diuidit in Campestrem & Tracheam, id est, asperam. Vbi montib. caret, fœcundissima est, omniumq; rerum ferax. Metropolis prouinciæ est Tarsos, quam hodie uocant Terassam, eamq; intersecat Cydnus amnis ex Tauro monte originem trahens. Fuit quoq; hęc urbs patria diuo Paulo apostolo & alijs multis egregijs uiris. Longè ante Christum natum, fuerunt Tarsenses philosophiæ adeò studiosi, ut Athenienses & Alexandrinos superarent. Fuerunt quidẽ Athenienses apud exteros celebriores & habuerunt maiorem concursum, at Tarsenses excellentiores. Volunt prisci historici hanc urbem conditã à Sardanapalo Assyriorum rege, sicut & Anchialã, in qua epitaphium istud repertum est, scriptum Assyriacis literis: Sardanapalus filius Anecendarassis, cõdidit una die Anchialã & Tarsum: Ede, bibe, lude. Hæc uerba, inquit Cicero, in bouis non regis sepulchro scribi debuerãt. Fuerat autẽ uir effœminatus, omnis generis luxuriæ deditus, nec erubuit inter scortorũ greges nere, & muliebri habitu fœminas omnes lasciuia anteire. Quaõbrẽ indignati Assyrij tali fœminæ parere, desciscẽtes, bellum ei intulernt. Qui uictus in regiã se recepit, & extructa pyra, se atq; diuitias in incẽdium misit. Itẽ alia urbs Ciliciæ, Corycus quã hodie uulgo Curch appellãt, à qua Corycius specus, antrum nympharũ, res maximę admirationis. Crescit in agro huius ciuitatis optimus crocus. Selinuntis alia Ciliciæ ciuitas, sed quæ post mortuũ in ea Traianum, dicta fuit Traianopolis. Itẽ urbs Satalia sita in ora Ciliciæ, unde nunc sinus nobilissimus nomẽ habet, olim Issicus dictus, ab Isso ciuitate, q̃ hodie Iaiassam uocãt, ubi Alexander Macedo uicit potentissimum regẽ Persarũ Darium, ideoq; Nicopolis ab eo dicta est. Nã cum regni habenas suscepisset, inchoatũ à parte bellum Persicum aggredit̃, habens collectum exercitum, ex Macedonia qdecim millia peditum, auxilia diuersa octo millia eqtum, duo millia indigenarũ leuis armaturæ: Thraces octo millia, omnes ueteranos, qui cum patre militauerãt. Cum hoc exercitu ad Aegypti interiora cõscendit: ante tamẽ Darius rex Persarũ ei in hunc modum scripsit: Rex regum Darius cõsanguineus deorum, Alexãdro famulo meo: Iubeo & mãdo tibi, ut reuertaris ad parẽtes tuos, cubes in gremio matris, & docearis uirile officium, ad q̃ rem tibi misi habenã Scythicã, pilam & loculum cum aureis. Pila cõuenit ætati tuæ, aureos misi, qb. tibi necessaria emas etc. His lectis literis, Alexãder Dario rursum scribit, & pro auspicio habet ea quæ miserat. Habenã, inqt, accepi, qua utar in eos q iam tibi subdunt̃. Pila uerò, tui & totius orbis imperiũ, pmittit. Aurum autem, opum tuarum me dñm testat̃. Lectis his literis Darius ad Satrapas ultra Taurum montẽ agentes sic scribit. Fert̃ quidã adolescẽs insanire Philippi filius, Asiamq; uniuersam incursare, super q̃ nobis placet, eum puerilib. uerberibus cæsum, & deinde purpura indutum nobis reddatis. Satrapas uerò eius & classem submergite. Prima igit̃ congressio fuit in campis Adrastis. Erãt in acie Persarũ sexcenta millia militũ, sed quæ arte Alexandri & uirtute Macedonũ superata, terga

Portæ Ciliciæ

Tarsus.

Sardanapali epitaphium.

Corycus urbs.

Conflictus primus Alexãdri magni cũ Dario.

Alexãder respõdet Dario.

terga uerterunt, feruntur͡q; cecidiſſe de exercitu Darij uiginti millia peditum, & duo millia equitum, ex Alexandri uerò exercitu non cæſi ſunt niſi 34. uiri. Ea pugna magnum ad res Alexandri momentum peperit. Nam Sardis imperij maritimi propugnaculum cepit, multa͡q; ad eum defecerunt oppida. Halicarnaſſum & Miletū ui occupauit. Poſt hęc Gordin urbem inter Phrygiam maiorem & minorem ſitam cepit, & in templo Iouis iugū plauſtri Gordij requiſiuit, nexum͡q; eius ſoluit, de quo oracula cecinerāt, eum qui nexum illum reſolueret, tota Aſia regnaturum. Hoc illo agente, nunciatur Darium cum ingenti exercitu aduentare. Timens ita͡q; anguſtias, magna celeritate tranſcendit Taurum, uenit͡q; Tarſum. Darius uerò cum trecentis millibus peditum, & centū millibus equitum in aciem procedit, quæ multitudo nonnihil mouit Alexādum, ſed ſpe metum uincente, alloquitur ſuos, animoſiores͡q; reddit. Poſt hæc prælium ingentibus animis cōmittitur, & in eo uter͡q; rex uulneratur, tam͡q; diù certamen anceps fuit, quoad fugeret Darius. Exinde cædes Perſarū ſecuta, cęſa ſunt peditū 61. millia, equitum decem millia, capta 40. millia. Ex Macedonibus uerò cecidēre pedeſtres 130. equites 150. In caſtris Perſarū multum auri cæterarum͡q; opum inuentū. inter captiuos mater & uxor, ſoror & duę filiæ Darij fuēre. Ad quas uiſendas hortandas͡q; cum Alexander ueniſſet, illę uelut ſtatim morituræ genibus Alexandri prouoluuntur, precantur͡q; ut Darij corpus (quem occiſum putabant) ſepelire poſſint. Motus tanta mulierum pietate Alexander, Darium uiuere dixit: & timentibus metum mortis ademit, eas haberi & ſalutari ut reginas præcepit. Erant uerò puellæ illæ & uxor Darij tam elegantes, ut cum illas Alexāder inſpiceret, dicere ſoleret per iocum: Dolores oculorum ſunt Perſicę puellæ. Poſt hæc opes Darij, diuitiarum͡q; apparatum contemplatus, admiratione tantarum rerum capitur. Tunc primum luxurioſa conuiuia & magnificentiam epularū ſectari, tunc Barſanen captiuam diligere propter formæ pulchritudinem cœpit, à qua poſtea puerum ſuſceptum Herculē uocauit. Tunc in Syriam profectus, obuios multos reges orientis habuit, & ex his pro meritis ſingulorū alios in ſocietatem recepit, alios regno priuauit, ſuffectis in loca eorum nouis regibus. Tyriorum ciuitas cum coronam aureā magni ponderis per legatos in titulum gratulationis Alexandro miſiſſet, gratè munere accepto, ire ſe Tyrum dixit. Quod cum diſpliceret legatis, ita exarſit, ut urbi excidium minaretur. De quo infrà. Dum autem eſſet in obſidione Tyri, ſcripſit ad principem ſacerdotum in Ieruſalem, ut ſibi pręberet auxilium, exercitui afferret uenalia & tributa, quæ ante Dario dare conſueuerat. Reſpondit pontifex, ſe Dario ſacramentum dediſſe, nec eo uiuente poſſe tranſgredi. Iratus Alexander Ieroſolymam contendit. Quod audiens ſacerdos, inuocato domino, pōtificalibus indutus occurrit Alexandro. Alexander uidens pontificem, contra ſpem omnium deſcendit de equo, ueneratus͡q; eſt ſacerdotem. Obſtupuerunt principes, ludificatam mentem regis putātes. At ille de hoc interrogatus reſpondit, Se non ſacerdotem, ſed deum cuius principatum ille gereret adoraſſe: addens ſe in tali habitu eum per ſomnium uidiſſe. Ingreſſus ergo urbem Alexander, in templo ſacrificauit deo ſecundum ſacerdotis oſtenſionem. Conceſſis͡q; Iudæis priuilegijs, ipſe inde ad alias profectus eſt ciuitates. Poſtea ad Iouem Ammonem pertexit, conſulturus illum ipſe de euentu futurorum. Paulò poſt Darius apud Cydnū fluuium Alexandri exercitum rurſus aggreditur, ſed in fugam uertitur. Tunc Darius ſpe omni amiſſa, ingreſſus regiam ſuam humi ſe proſternit, lamentatione nimia fatigatus, reſpirans͡q; ſcribit Alexandro & rogat, ut remittat matrem, coniugem ac filias, & promittit theſauros omnes quos reges & patres ſui ſibi reliquerunt, maiorem partem regni & alteram filiam in uxorē. At Alexander his omnibus renunciat. Tunc Darius, Poro regi Indiæ ſcripſit, ut ei auxiliaretur contra Alexandrum, multa ei promittens, id quod Alexandrum non latuit. Sed de hac re infrà ſuo loco plurima cōmemorabo.

Prima pugna Alexandri magni & Darij.

Altera pugna.

Puella dolor oculorum.

Alexander ciſtra Ieroſolymam.

Armenia minor.

HAec regio cōprehendit quoq; Comagenam, uel confinis est eidem regioni, quam scilicet multi Syriæ adscribunt: posita est enim ultra Amanum montem, & excurrit usq; ad Mesopotamiam. Habet autē Armenia ista minor Leontopolim, Theodosiam, aliam scilicet ab ea quæ est in Taurica Chersonesi, Sebastian, Comanam & Nicopolim, ubi scilicet Pompeius Rom. princeps uictoriam obtinuit contra Mithridatem Ponti regem, & Tigranem regem, maioris Armeniæ: quam historiam Iosephus historicus diligenter describit. Sebastiā quam hic post Strabonem Armeniæ adscripsimus, Ptolemæus ponit in Cappadocia.

Cappadocia.

Mazaca Cæsares.

PRouincia Cappadociæ pro magna parte arenosa est & saxosa, atq; ob id non admodum fertilis, quin et magna lignorum penuria in ea est. Eufrates eam diuidit ab Armenia maiore. Primū dicta fuit Leucosyria, habuitq; metropolim Mazacam, quæ dicta fuit à Claudio Tiberio Cæsarea, misitq; nomen illud posteris temporibus, licet sint & aliæ Cęsareę, nempè Palestinę, quæ antea dicta fuerat. Turris Stratonis, Mauritaniæ quæ antea Iol &c. In Cęsarea Cappadociæ episc. fuit Basilius magnus, uir sanctus & doctus, cuius scripta extant. Iulianus apostata Rom. imp. præcipuo odio hāc urbem insectatus est, eo quod ipsa fideliter Christo adhæreret. Vnde interminatus est illi exterminiū ubi saluus rediret à Persico bello. Sed prouidentia Dei factum est, ut letali iaculo tactus in Persia cogeretur uel inuitus confiteri ultionem Dei. Vnde non cōmotus ad pœnitentiam, sed perseuerans in sua obstinatione, exclamauit blasphemo ore: Vicisti Galilæe. Sic enim solebat nominare Christum unicum mundi saluatorem. In hunc itaq; modum liberata est urbs Cæsariensis à tyranno, qui etiam Christianorum sanguinem consueuit libare dijs suis. Est & alia ciuitas in Cappadocia nomine Cucusum, in quam ceu in exilium remissus fuit diuus Iohannes Chrysostomus, episcopus Cōstantinopolitanus, uir in sacris literis doctissimus. Item Eupatoria alia ciuitas Cappadociæ, postea Amasia, & tandem à Pompeio magno Magnopolis dicta, patria Strabonis Geographi, etiā si alij scribant eum natum in Creta insula. At fieri potest, ut in uno loco natus fuerit, & in alio educatus. Nazianzū uerò in quo Gregorius Nazianzenus uir in scripturis sacris doctissimus, & diui Hieronymi præceptor, episcopus fuit, quidā ponunt in Cappadocia, alij in Armenia minori.

Vicisti Galilæe.

Strabonis patria.

Amazones.

Alexander impregnat Amazonem.

PEntesilea Amazonū regina, in Troiano bello inter fortissimos uiros, magna uirtutis documēta aduersus Gręcos ostēdit. Qua interfecta, exercituq; eius absūpto, paucæ q̄ remanserāt, ægrè se aduers9 finitimos defendētes, usq; ad tēpora Alexādri magni durauerunt. Harū Minithra siue Calestris regina, concubitu Alexandri magni per dies 14. ad sobolem ex ea generandam obtento, reuersa in regnum, breui post tempore cum

cum omni Amazonum nomine intercidit. Alij uerò originē earum ex Scythis ostendētes, scribunt in hunc modum de eis: Scythæ quidā olim domo pulsi cum uxoribus atq; in Cappadociæ ora considentes, & spoliare finitimos consueti, conspiratione populorum per insidias trucidati sunt. Vxores quæ maritos secutæ fuerāt, uidentes orbitatem suā & suorum, arma sumpserunt, finesq; suos defendentes, mox bella intulerunt finitimis. Nubendi etiā uicinis animū amiserunt, seruitutē non matrimoniū appellātes, singulare omniū seculorū exemplū. Auxēre rempub. sine uiris. Et ne fœliciores aliæ alijs uiderent, uiros q domi remanserāt, interficiūt. Pace autē postea armis q̄sita, ne gens interiret, cōcubitū finitimorū ineunt: et si q mares nascebant interficiebant. uirgines nō ocio neq; lanificio, sed armis & uenationib. exercebāt, inustis infantium dextris mām̄is, ne sagittarum iactus impediretur, unde Amazones dictę sunt. Duę reginæ his fuēre, Marthesia & Lampedo, quę in duas partes agmine diuiso, opibus & uiribus bella gerebant, sollicitē terminos alternos defendentes. Itaq; maiore parte Europę subacta, Asiæ quoq; nonnullas ciuitates occupauēre: Ephesum & Smyrnā in Asia minore cōdidere, in Cappadocia uerò Themiscyrā pręcipuā urbē inhabitauere. Alia multa passim apud scriptores de hisce mulieribus inueniunt, quę tamen modicā apud me habent fidē, utpote q; illę solę fuerint principari & publica obire munera, uiri uerò (non eñ oēs & in omnib. locis uirorū expertes fuerunt) nostrarū fœmin. instar domesticę rei curā habuerunt, fœminis obtēperantes et omnis reipub. expertes. Itē q post partum nati infātes uiris dati fuerint, q̄s lacte nutrierint alijsq; rebus, prout ætas poscebat. Quo masculis natis ut rei bellicę inutiles essent, mox dextrum brachium fregerint, aut eos interfecerint, aut procul ablegauerint, &c. De his infrà sub titulo Scythiæ nōnihil scribā.

Ephesus condita.

Galatia seu Gallogræcia.

NOn est dubium quin hęc regio nomē acceperit à Gallis Europę populis. Illi eñ longe ante Christi incarnationem multiplicati in regione sua, egressi maximo numero, aliq signāt ter centena millia, ut sibi alias quęrerent sedes, per trāseuntes Italiā Pannoniā utranq;, Illyricum, Croaciā, Græciā, & alias multas regiões, despoliauerunt eas, uenientesq; in Macedoniā, habuerunt Antiochum Soterum obuium, cui iam cōstiterat de huius populi rabie, robore & direptione. Expediens ergo exercitum contra illos, clàm subornauit sedecim elephātos, q̄s sciebat Gallorū equos, qui huiusmodi animalibus non erāt assueti, abhorrituros & abominaturos, sicut & rei euentus id probauit. Nam equi elephantorum sentientes præsentiam, subito horrore sunt cōcussi, quē beluarū clamor, albi dētes in uasto & subnigro corpore atq; ingens proboscis magis auxerunt. atq; tantum terrorē incusserūt, ut eq retro acti deijcerēt sessores suos, currus falcatos in suos adigerent, & plurimos per mediū secarēt. Galliq; ipsi etiā nolētes suis cōficerent lāceis, tantaq; cōfusio in acie eorum fieret, ut facile à superueniente hoste interficerent, caperent, & in fugā uerterent. Sunt q scribunt, Gallos ante hāc cladē uix magna pecunia à Regulis Græcię & Asiæ potuisse cōciliari ad pacē, tāta sæuitia peruastabāt oīa. Trepidabant primū ingredi Græciā, quousq; Brennus eorū dux eos persuasit, asserens Gręcos esse homines imbecilles et effœminatos, abundare aūt pecunia, iocalibus aureis & argenteis, nobiliaq; donaria habere in tēplis deorum, qbus pmissionibus illecti secuti sunt ducē suū, spoliatisq; hominib. interfecto Atheniensiū rege, desolatis thermopylis, etiā deorum templa sunt aggressi. Sed dum Apollinis ædem apud Delphos spoliare cœpissēt, partim terrę motu obruti, partim grādine & frigore dissipati, reliq ab ad

Equi refugiūt elephantes.

Galli occumbunt.

colis

Brennus gladio se cõfecit. colis usq; ad internitionem cæsi sunt. Brennus autẽ in p̃lio uulneratus, cum dolorem ferre non posset, pugione uitam finiuit. Quod an post Macedonicum bellum aut post Delphicum fecerit, incertum est. Si post Delphicum bellum sibi mortem consciuit, necesse est ut Macedonicum præcesserit. Eo autem mortuo, supfuerunt adhuc reliquæ Gallorum, 15. millia peditum, & 3. millia equum: qui cum à rege Bithyniæ unà cum Græcis in auxiliũ uocati uenissent, partem regni tenuerunt, & ab utrisq; populis Gallogræci sunt dicti. Postea sub Augusto subiecti fuerunt Romano imperio, ac deinde à diuo Paulo edocti fidem Christi. Porrigitur ex Cappadocia in Galatiam Argæus mons, qui tam altus est, ut perpetuis pruinis rigeat, cui Mazaca, postea uerò Cæsarea subiacet ciuitas. Præcipuæ ciuitates quas Galatia olim habuit, fuerunt Ancyra, Gordium, Laodicia & Tauium. Cõtingit etiam ab una *Pisidia.* parte Galatiam Pisidia, regio non admodum magna, quæ habet Antiochiam, ciuitatem celebrem, cuius mentio fit in Actis Apostolorum, cap. 14. Versus septentrionem uerò est Paphlagonia, regio clarissimis oppidis illustris, præsertim Sinope, quæ genitrix fuit multorũ sublimium uirorum, nam gymnasio olim clarissima fuit, & deinde celebris rubrica, Sinopide cognominata, quæ nobilior est ea quæ nascitur in Iberia. Quidã etiam etiam ponunt Pompeiopolim olim Eupatoriam dictam in hac regione, cuius & suprà meminimus.

Sequuntur insulæ maris mediterranei, quæ ratione sui situs annumerantur Asiæ.

Rhodus.

Rhod9 urbs, à qua insula Lyciæ Rhodi nomẽ accepit, ante Christi natiuitatẽ annis 740. à Phoroneo Argiuorũ rege cõdita est, & in urbis fundamento rosæ capulum inuentum, à q̃ ciuitas & insula Rosa cognominata putatur. Prius *Ophiusa* Ophiusa dicta est, dein de Stadia, postea Telchin. Hæc insula nõgentorum ac uiginti stadiorũ ambitu patet, q̃ faciunt fere triginta miliaria Germanica. Præter cætera in admiratione fuit Solis colossus, quem fecerat Chares Lyndius, Lisippi discipulus, duodecim annorũ spacio, 300. talentis (precio) ex apparatu Demetrij regis. Fuit opus illud septuaginta in altitudine cubitorum, per q̃d Rhodos clarum nomen est adepta. Concidit id terræmotu anno quinquagesimo sexto, postq; fuerat constitutũ, iacebatq; Plinij temporibus, iacens autem uisentibus fuit miraculo, paucis eius pollicem *Colossus.* amplectentibus: maiores digiti quã pleræq; statuæ, uasti specus hiabant defractis membris, spectabanturq; intus magnæ molis saxa, quorum põdere ingeniosus opifex id librauerat opus. Fuit autem statua Solis, uel, ut alij aiunt, Iouis, fractisq; genib. corruit. Hoc inter septẽ miracula maximũ oẽs cõfessi sunt. Sultanus Aegypti quum Rhodum insulã inuasisset, ex ære huius statuę quã confractã reperit, nongentos camelos onerasse fertur, atq; in Alexandriã terrestri itinere trãsmisisse. Habet insula ista tres ciuitates, Lindũ, ubi colossus erectus fuit in mõticulo, Camyrum & Ialissum, quę postea Rhodus est appellata habetq; optatũ portum maris. *Ioannitæ obtinent insulam.* Alię uerò duę ciuitates hodie deiectę & sine habitatore iacẽt. Fuerũt olim Saraceni huic insulę ualde infesti, p̃sertim anno Christi 655. quãdo ciuitatẽ Rhodi ceperunt, & collapsum colossum multis camelis oneratis in Aegyptũ transportarunt. Anno dñi 1308. Rhodus insula in potestatẽ Christianorũ rediens p̃ fratres hospitalis sancti Iohãnis Ierosolymitani obtenta est. Hi nempe, quum Ierosolyma omnino depdita esset, & Tẽplarij fuissent extincti, procuratis magnis priuilegijs indulgentiarũ à papa erga porrigẽtes manus adiutrices, discurrentes per Italiã cum indulgentijs multã pecuniã cõgregauerunt, q̃bus suffultus magnus eorũ magister, cum classe ex Neapoli mouens, mari trãsito, p̃lio deiectis Turcis, obtinuit insulã. & urbẽ penè dirutã Christianorũ suffragijs instaurauit. Quib. & p̃ magna parte Tẽplorũ bona addita sunt, sicq; multis beneficijs ab ecclesia sunt dotati. Anno 1480. Mahometus Othomãnus Turcarum imp. ductis contra Rhodienses centum millibus armatorum

matorum & sedecim ingentibus machinis, hāc uindicare sibi proposuit, sed cū ignominia repulsus est. Nam quum 24. annorum curriculo complures uicinos sibi subegisset, ani- *Mahometus oppugnat Rhodum.*

mo inflatus ægrè admodum tulit, Rhodum urbem finitimam eius imperio liberam esse. Ingenti ergo classe, maximaq; bellatorū ui Rhodum petit decimo Kalendas Iunij, anno memorato, militeq; in terram exposito, primum in uertice montis sancti Stephani castrametus est, & per tres fermè menses urbem bombardis alijsq; missilibus indesinenter per duces suos oppugnauit. At Petrus Rhodiorum magister, uir prudens, diuino succurrente auxilio, hostem fudit, propulsauit & percussit: tantoq; impetu hostem in fugam uertit, ut illi sibi necis causa essent. Exactis itaq; 89. diebus, imperator Turcarum littore Rhodiorū classes saluens, Physcum nauigare properat, illic milites & suppellectilem exonerat, ubi dies undecim moratus, ad domesticos lares cum clade & ignominia reuertitur. Habes historiā istam quoq; suprà apud Mahometum secūdum huius nominis, octauum autem Turcarum tyrānum. Quomodo deinde anno Christi 1522. Solymannus undecimus Turcarum imperator, Rhodum insulam expugnauerit, atq; sibi subegerit, cum magno Christianorum dedecore, signaui suprà sub huius tyranni nomine, in catalogo Turcicorum imperatorum, unà cum alijs historijs usq; ad annum ferè præsentem sub imperio gestis.

Lesbus insula.

Lesbus insula in Aegæo mari, Aeolicarū urbium metropolis, habet in ambitu suo stadia centum supra mille à Borea in austrum protensa, quingenta & sexaginta stadia longitudinis habens, feraci agro & multa materia ad classes conficiendas idonea, unde & à quibusdam insula fœlix & fortunata nominatur. Plinius ostendit quondam urbes quasdam in ea per terræmotum penitus concidisse, & residuas mansisse, Mitylenem, à qua nunc insula quoq; Mitylene appellatur, Eresson, Antissam & Methymnam. *Mitylene.* Pelasgi priores insulam habitauêre cum staret Troia: postea Aeoles successerunt, deinde Persarum imperium subijt, postea Macedonum, deinde Romanorum: tandem ab imperatore Constantinopolitano tradita est cuidam Genuensi, apud cuius posteros mansit usq; ad Fridericum tertium, sub cuius imperio Turcarum classes sæpenumero in Lesbum delatæ, homines & armenta abegerunt: nihil extra urbium mœnia relinquentes, quarum unam fœminæ manu seruatam tradunt. Oppugnauerat Turcarum exercitus insulę oppidum non contemnendum, muriq; partem machina deiecerat, & facta clypeatorum testudine, erumpere properabat: nec oppidanis animus erat ad ferendum impetum, alijs deditionem, alijs fugam meditantibus. Sed affuit uirgo uirilibus armis induta, quæ mirabile dictu, salutē patrię peperit. Adhortata eñ ciues ne hostē metuerent, primā se Turcis obiecit, ac pro loci fractura depugnās, nōnullos obtrūcauit, cuius audaciā admirati oppidani, & ipsi animū resumpsere: tantamq; hostiū stragē ediderunt, quantā uix credere quispiam possit. *Puellæ uirilis animus.* Postea anno 1464. rediens Turca multis copijs, obtinuit insulā multi sanguinis ꝓfusione.

Chius

Chius.

Vinum maluaticum. *Mastix.*

CHius insula nongentorũ stadiorũ ambitu continet. Pelmeus mõs in ea est, omniũ eius insulæ altissimus, ex q̃ marmor effoditur. Est etiã Aruisia locus asper & importuosus, qui uinum fert Græcanicũ optimũ, q̃d Maluaticũ uocant. At hodie illud unum ad nos defertur ex Creta insula. Nascitur etiã in Chio mastix, unde Genuenses magnũ fecerunt lucrum. Est autẽ lachryma q̃ Lentiscus arbor gũmi modo sudat.

Samos & Icaria insulæ.

Iuno Samia, Pythagoras. *Gallinarũ lac.* *Icariũ insula.*

EST Samus duarum insularum nomen, una enim adiacet Thraciæ in mari Aegeo, quę & Samothracia appellatur, de qua supra nonnihil diximus. Altera de qua nunc tractamus, est in mari Ionio iuxta Ephesum, Iunoni dicatissima, quod in ea nata fuerit & educata atq; Ioui nupta, ubi antiquissimum fuit templum & simulacrum in habitu nubentis figuratũ: unde & Iuno Samia dicta est. In ea Pythagoras quoq; Philosophus ortum habuit, nec non & una ex Sibyllis. Abundat hæc insula luto, conficiendis fictilibus aptissimo. Vino autem est infœlix, cum cæteræ circumuicinæ uino optimo abundent: in cæteris rebus feracissima est, propterea qui eam laudent, etiã gallinas lac ferre dixerunt. Multæ ei cum Atheniensibus inimicitiæ fuerunt, & plurimas tyrannides passa est. Iuxta Samũ sita est quoq; Icaria insula, cuius ambitum trecentorũ stadiorum esse dixerunt, & in ea Dianę templum Tauropolion appellatum. Habet nomen ab Icaro Dædali filio, qui unà cum patre è Creta fugiens, fretus alarum fiducia, cum ultra patris iussa altius euolasset, solisq; ardore cera qua pennę continebantur, liquefacta ita esset, ut ab alis defluetet, decidit in mare, à quo postea Icarium mare dictum fuit. Fabulosa quidem hęc sunt, sed documentum habent, ne filij parentum mandata contemnant, prudentioresq; maioribus suis esse uelint.

Cous seu Coum insula.

Longoum insula.

COus, Coũ, siue Co, insula in mari Icario Rhodo ꝓpinqua, q̃ olim magna fuit & optimè habita, & aspectu iucundissima ijs q eò nauigãt. Ambitus eius quingentis & qnquaginta stadijs claudit, tota fertilis & optimo uino abũdãs. Hæc à nostris Lõgoũ dicitur. Est & urbs eo nomine antiqtus Astypalea dicta, in cuius suburbano Aesculapij tẽplum fuit ualde insigne, & multis donis opulentũ, inter q̃ nuda Venus erat, q̃ postea Iulio Cęsari Romę dicata est. Apellis hãc picturã crediderunt, pro qua remissa Cois 100. talẽta ex imperato tributo dicunt, tanti erãt illius artificis opera. Vixit aũt temporibus Alexandri magni. Vnde fertur Alexandrum Macedonẽ à nullo pingi uoluisse q̃ ab Apelle. Fuit enim pictor eximius, patria Cous, ingenio & gratia præstantissimus. Nã, ut ait Plinius, omnes prius genitos, futurosq; postea superauit: & picturæ plura solus propè, q̃ cæteri omnes contulit. Is moriens Venerem reliquit, quã nemo ausus est perficere. Scribit quoq; de eo Plinius, q̃ solitus fuerit ꝑfecta opera sua proponere transeuntibus in loco patenti, atq; ipse post tabulã latens, uitia quę notarentur auscultabat, uulgum diligentiorẽ iudicem quã se ꝓferens: ferũtq; à sutore esse rẽphensum, q̃ in crepidis una intus pauciores fecisset ansas. Eodẽ postero die superbè ob emendationẽ pristinæ admonitionis cauillante circa crus, indignatum Apellem prospexisse, denunciantẽ, Ne supra ultra crepidã sutor iudicaret. q̃d & ipsum in prouerbium uenit, ne quis de his iudicare conetur, quę sunt ab ipsius arte & profectione aliena. Hippocrates quoq; Pythagoræ discipulus, omnium medicorum princeps in nsula Coos est natus. Hic medicinam longo tempore perditam reuocauit in lucem, quæ quingentis annis post Aesculapij mortem latuerat. Fuit namq; Aesculapius frater Apollinis, qui medicinam à fratre repertam ampliauit, & herbarum uires indagauit. Excessit autem Hippocrates è uita, annos natus 104. Produxit regio illa orientalis plurimos insignes atq; doctissimos uiros, quorum

Apelles pictor

Sutor nõ ultra crepidam.

Hippocrates.

rum artes usq; ad finẽ mundi nunq̃ euanescent. Nam in Cilicia natus est Dioscorides, qui tã arcana scripsit de simplicib. In Coo natus est, ut diximus, Hippocrates medicorũ princeps. In Pergamo Mysiæ natus est Galenus medicus excellẽtissimus, patre diuite & largo, qui à puero intentus fuit studio medicinæ, statura magnus, spatulas & humeros habẽs latos, qui Hippocratis scripta miro explanauit ingenio. Fama est eũ uixisse annis 140. Lesbus ꝓtulit Theophrastũ philosophũ eloquẽtissimũ, Aristotelis discipulũ et in schola successorẽ, q ꝑclara opera scripsit de animalib. et de plãtis. Samos dedit Pythagorã insignẽ mathematicũ & legũlatorẽ. Hic in Aegyptũ primũ, mox Babyloniã, descẽdit cursus syderũ gratia profectus, inde regressus in Cretã & Lacedæmonẽ peruenit, ut Lycurgi & Minois inclytas ea tẽpestate leges agnosceret. Deniq; in Italiã transmittẽs, populos assuetos luxuriæ autoritate & doctrina ad frugalẽ cultũ reuocauit: matronas ad pudicitiã, iuuenes ad modestiã cohortari cœpit. Cæterũ Aesculapiũ, quem Greci uocant Aesclepiadẽ, quidã scribunt in Bithynia ciuitate Prussa natum, & Epidauri mansisse, qui ante Troianum bellum medicinæ studuit.

Dioscorides. *Galenus.* *Theophrastus.*

Sarmatia Asiæ, & primum de Scythis.

Sarmatia olim Scythia Asiæ, aut pars Scythiæ cuius incolæ appellati sũt Sauromatæ, fuit aliquãdo inculta terra, nec habuerũt incolæ certas mãsiones, sed cõtinuo migrauerunt de loco ad locũ. Nostris uerò temporib. habitãt à Tanai fluuio secundũ littus maris uersus Bosphorum Cimmeriũ, quẽ hodie Vosphorum, sinum sancti Ioannis & mare Tanais fluuij appellant, olim aũt paludes Mæotides dictæ fuerunt, atq; hinc extenduntur uersus Phasim fluuiũ usq; ad Colchidis regionem, itinere octo dierũ contra orientem. Inhabitãt totã regionem absq; ciuitatib & castris, frequentior aũt habitatio eorum est in ualle quadam Cromuc dicta, ubi aër clementior, & terra fertilior. Sunt cõtermini Tartaris, habent'ꝗ propriam linguã, quam ex gutture pronunciãt. Confitenẽ etiam Christianam fidem, more tamen Græcorũ. Abstinẽt à baptismo usq; ad octauum annum, nec ingrediuntur ecclesias, donec peruenerint ad sexagesimũ annum. Nam uiuunt ex rapina, atq; ideo in dignum censent uisitare loca orationi deputata, quousq; in senectute à prædationibus & rapinis cessent. Habent nobiles suos in magno honore, qui etiam plerunque equis insidentes decernunt iudicia, exequunturq; alia negocia, nec sinunt ut subditi sui utanẽ equis. Et cum aliquis eorũ pullum equinũ euexerit ad iustã staturã nobiles illum accipiunt, reddentes pro eo bouem, atq; dicentes, boues & exiguos equos competere rusticis. Nobiles nullum agnoscunt dominũ, sed solum deum confitentur dominũ suum. Sunt etiam sæpe tam discordes inter se, ut mutuo sese conficiãt, maxime fratres. Terra eorũ promagna parte est paludinosa et arundinetis plena præsertim fert calamũ aromaticum. Vulgus plebeiũ supra modũ premitur à dominis, atq; sæpe cum iumentis, uxoribus & liberis captiuũ abducitur & diuenditur. nobiles abstinẽt à mercimonijs, solum ea quæ raptu colligunt, uendunt: dicẽtes, suũ esse officium gubernare populũ, uenationibus intendere, & ludos militares exercere. Gerũt cõtinua bella cum Tartaris, quibus undiq; circundantur, & traiecto Bosphoro infestãt. Tartaros q in Chersoneso habitãt, & in qua Caffa est ciuitas. Cõgelato enim hyemali tẽpore mari sæpe & ipsi infestanẽ à Tartaris. Vescunẽ carnib. ferinis & & domesticis. Carent frumento, tritico & uino: sed ex milio alijs quibusdam leguminibus cõficiunt panem & pultẽ, parantes quoq; ex illis potum, quem Boza uocant. Cuncta domicilia eorũ constructa sunt ex culmo, arundine & lignis. Et quando nobilis aliquis apud eos moriẽ, cõstruunt in campo cõgeriem arundineam, cui exenteratũ defuncti corpus imponũt, uisitaturq; octo diebus à propinquis & subditis suis, atq; donis uarijs honorãtur. Assistunt congeriei duo antiqui amici baculis incumbentes & ad sinistrã defuncti stat uirgo quædã, habens iaculũ cũ panniculo serico in manu, quo abigit muscas, etiã hyemali tempore. Contra defunctũ uerò in terra sedet prima eius uxor, indesinenter sed sine lachrymis illum intuens. Trãsactisq; octo dieb. afferunt loculum magnum, in quẽ cadauer cum parte donorum includunt, ac deferunt ad locum sepulturæ destinatum, ibiq; funus in superficie terræ positũ obruitur terra, quousq; agger & monticulus quidã inde cõsurgit, quantoq; defunctus maiori fultus fuit potentia, tanto maiorem faciunt terræ cumulũ. Post sepulturã instante hora refectionis apparãt equum phaleris ornatum, ducuntq; illum ad sepulchrum defuncti, & inuitant illum ter ad instru-

Mæotides paludes. *Scytharũ mores.* *Nobilium Scytharum tyrannis.* *Sepulturã nobilium.*

Detrina prouincia
Molog
Rostow
Vgliz
Kastroma
Permia prouicia
Cingulo terra
Otwer
Czeremissa
Permia
Volga fl.
Mosqua fl.
Moscouia
Orlow
Nouogardia
Occa fl.
REZAN
Tula fl.
Tanais fl.
SARMATIA
ASIATICA
Rha flu. secundum Ptolemæum, Secundum Ruthenos uerò Volga, & secũdum Tartaros Edel.
Don fl.
Sem fl.
Asow
Minor Tanais
Tartaria
olim Scythia
Volga fl.
Mæotis
palus
Tocari
Caucasus mons
Circasi populi
Trapana
Bosphor
Taurica
Iberia
Colchis
Araxes fl.
Albania
Phasis
Cyrus fl.
Pontus Euxin.
Moschici mõtes
Mare Caspium
Araxes fl.
Capadocia
Eufrates fl.
Armenia
Gordei mõtes
maior
Caspio mons
MEDIA
Tigris
Armenia minor
Assyria

ctum conuiuium, sed eo nihil respondente redeunt cum equo demum, ut renuncient conuiuis se nihil responsi accepisse, & tunc ab omnibus decernitur, se exemptos ab illius obligatione & obedientia, edentes, bibētes, hilariterq́ conuiuantes ad honorem defuncti. In hac Scythiæ regione iuxtà Mæotides paludes insigniores ciuitates sunt, sunt Patarue, hodie Tocari: Tyrābe, nūc Trapano, Gerusa, quæ nūc sanctus Georgius uocatur, Mapeta, nunc Copa, Hermonassa, hodie Madaiq́: Bata, hodie Maui: Ampsalis, nunc Albasequia, Oenanthia, nostro tempore sancta Sophia. Item Tanais ciuitas, nostro æuo appellat̃ Tana, & Rha fluuius Volga & Volha, à Tartaris autem appellatur Edel. Cęterum Procopius & Agathius in hoc consentiunt, quod Huni postea Hungari dicti, ex hac terra originem acceperint. Item bona pars huius terrę appellatur nostro tempore Cumania, estq́ principatus Tartariæ. Propagarunt quoq; in hanc terram quondam Amazones ditionem suam habitantes iuta Rha fluuiū. Quin & Alexander magnus dicit̃ ingressus hanc terrā, quum peragraret Asiam, reliquitq́ memoriam. duab. erectis columnis etiam si quidam negent, hodie eiusmodi reperiri colūnas. Condidit quoq; idem Alexander iuxta Tanaim flu. ciuitatem, quā de suo nomine appellauit Alexandriam, cuius ambitus cōtinebat 60. stadia, tantaq́ celeritate opus perficiebatur, ut 17. die tecta domib. imponerentur. Locum quem castra eius occupauerant, ordinauit pro ciuitate, imposuitq́ colonos.

Ciuitates iuxtà Mæotides paludes.

Cumania.

Alexandria iuxta Tanaim.

Armenia maior.

VAsta & lata regio est Armenia maior, aspera tamē ob mōtes, colles & ualles, sed fertilis, exceptis quibusdā uallib. in quib. nō facile uitis nascit̃. Mōtes uersus Colchidē & Iberiā sunt tam alti, ut semper niuales sint. Et quia ex Armenia ueniri nō potest in eas regiones, nisi huiusmodi mōtes transcendant̃, fit sæpe ut iter agētes, in summis montiū cacuminib. niue obruant̃: ob quā rem baculos secū ferunt, quos in summā niuē dilapsi respirandi gratia exerunt, & ut eo signo auxiliū à transeuntib. cōsequant̃. Quaprópter sæpe effossi seruant̃. Habet etiā Armenia magna aquarum stagna & paludes, quarū unā, nēpe Tospitē secundū alios Arethusam, Tigris flu. q in Armenia nascit̃ ingredit̃. Attollit inqt Solin. Tigris caput in Armenia, in loco edito, ex lucido cōspicuoq́ fonte ex monte Gordica originē ducēs, nec ab exordio statim totus est, sed primo pigrè fluit, absorptusq́ per magnū spaciū, rursum magna uiolētia erumpit, tantaq́ pernicitate dictū lacū trāsit, ut aquas suas impermixtas retineat: quin nec pisces lacus immiscēt se Tigridis alueo sicut nec amnici pisces attingūt stagnū Arethusę. Rapit hic fluuius secū sua pnicitate arenā et saxa tantūq́ una die decurrit, quantū quis pedes 7. dieb. ambulare potest. Vocat̃ à celeritate Tigris q̄d Medi Tigrim sagittā appellēt, ut Plin. refert. Produt historiæ, Alexandrū magnū maximo laborē ex hac regione in Mediā uenisse, atq; difficulter p tot mōtes exercitū trāstulisse, pſertim aūt sunt in ea regione Gordei mōtes, q perpetua tegunt̃ niue, nec ullo humano studio peruenire potest ad eorū cacumina putāturq́ montes, in quib. resedit post diluuiū arca Nohæ, q hebraice uocant̃ Ararat. Scribit Haitonus, q natus est ex Armenia quòd suo tempore, nempe ab hinc ante 300. annos, apparuerit in horū montiū cacumine quiddā

Mōtes niuosi.

Tigris flu.

Arca Nohe.

nigrum, quod ab hominib dicebatur esse arca uel pars arcæ diluuij. Scribit etiã in regno Armeniæ plures magnas & ditissimas esse ciuitates, inter quas Tauris siũ primatũ tenet in opulẽtia & dignitate. Nostro tẽpore utraq; Armenia, maior & minor, sub potestate Turcæ est.

Colchis.

GEographi scribũt regionẽ istã feracissimam esse omnium rerum, quæ etiam pertranseuntes amnes ad pegrina loca exportari possunt: maxime autem abundat omnibus rebus quę ad fabricandas naues pertinent. Mel tamen frequentius amarum habet. Profert linum, canabem, ceram & picem. Gignit quoq; aurum. Inter multas insignes ciuitates habet Dioscuriã, quæ & Sebastopolis, in mari Euxino potentiss. & ubi olim celeberrimum fuit emporium: item Siganeum, hodie Garbendia, iam Negapotino: Phasis ciuitas & fluuius, qui tempore Strabonis habuit centum & uiginti pontes.

Dioscuria Sebastopolis.

Iberia.

HVius regionis populos quidã asserũt, præsertim Dionysius, ab Iberis Hispanię uenisse. Nam Iberi in Hispania graui damnũ passi, à mari ꝑfecti sunt in Italiã, ut ibi mansionẽ sibi facerẽt. Italis uerò recusantib. dare illis habitandi locũ, progressi ultrà, uenerũt tandẽ in Asiã ad Caucasum montẽ, ibiq; sedẽ figẽtes, cœperũt usurpatum locũ implere ciuitatib. & hominibus. Varro tamẽ contrariũ scribit, nempe, Iberos oriẽtales uenisse & inhabitasse partẽ Hispanię. Cõmemorat Strabo in hac Iberia sicut et in Iberia Hispanię inueniri aurũ. Metropolim eius Ptolemæus signat Amarcticã, Plin. uocat Harmastim, et Strabo Harmosicẽ. Quatuor aditus in Iberiã ducũt admodũ difficiles: ex Colchide itur ꝑ angustias mõtis, per quas Phasis excurrit, 100. et 20. pontib. transmeãdus. Hic amnis, ꝑpter flexiones asper ac uiolẽtus ex Iberia in Colchidẽ fert, cõualliũ torrẽtib. multo imbri adauctis, & ꝑpter imminẽtes mõtes arctus quãplurimis implet fontib. Nec minus difficilis ex Nomadib. aditus patet. Ex Albania uerò aggressus est ꝑ petrã excisam, dehinc per stagnũ q̃d amnis efficit, cadẽs ex Caucaso. Ex Armenia q̃q; & ꝑ angustias itur q̃ circa Cyrum fluuiũ sunt. Nã Cyrus ipse ortũ trahit ex Armenia, & per angustias montiũ defertur in Iberiã, auctusq; Arago amne à Caucaso defluẽte, rursus ꝑ alias angustias euadit in Albaniã.

Metropolis Iberiæ.

Cyrus flu.

Albania.

ALbani q̃ sunt Caspij maris accolæ, Nomadib. nõ modo genere, sed uita quoq; ꝓximi, pastorales sunt et bello nõ ineꝑti, mira soli fœcũditate ꝑditi, ac Cyri ꝓ sertim amnis interfluuio. Terra sementem omnem, etiam domesticam sponte fert, sine labore culturáue, bona omnia parit: semel sata, biferæ triferáue efficitur. Aegypti feracitatem exuperat, aëris mira temperies: uites quinquennio putantur, in bimatu nouellæ fructum ferunt, adultæ usquedeò fœcundæ ut post magnam uini copiam, maximã in palmitib. luxuriam cedãt. Nec minori quidẽ fœcunditate sunt pecora. Homines pulcherrimi ac magni corpore, ab albedine capillorũ nomẽ sortiti. Simplex his ingenium, mercaturę et cupiditatis exptes. Iaculatores sũt & sagit

& sagittarij, arma eorum clypeus & thorax atq; galea. Albani senectutem præcipuè uenerantur: & in uita defunctos pientissimi, præsertim in parentes. Ad flumen Alazonium letiferos serpentes habeant, item scorpios & araneas, quarum alteræ coguntridendo mori. Fuit aũt olim Albania sub imperio Persarum, postea Macedonum, deinde Romanorum. Nunc sub magni Cham principis Tartarorum potestate degit.

De prouinciis Syriæ, Mesopotamiæ, Cypri, Arabiæ & Babyloniæ.

PTolemeus gnq; regiones una absoluit tabula, id qd in regionũ tabulis aut in ipso Ptolemæo uidere poteris, ubi & situs earũ quẽ ad se inuicẽ habẽt exprimit. Vt aũt iusto ordine unã regionem post aliã lustremus, primũ Cyprũ insulã describemus, ac deinde Syriam & reliquas hic signatas prouincias, cum earũ priuatis terris.

Cyprus insula.

CYprus inter maiores maris mediterranei insulas locũ sibi uẽdicat, inter Ciliciã & Syriã sita, diues luxui dedita, atq; olim Veneri sacra, cui & primum in hac insula fuit cõstitutũ tẽplũ. Hæc Macaria aliquãdo fuit dicta, q̃ mirè fertilis sit, & nouẽ aliquãdo regnorũ sedes. Abundat uino & oleo, frumẽti quoq; satis habet. Aeris etiã metalla in ea fuerũt, in qb. uitriolũ & rubigo ęris nascebať, ad medicinæ usum idonea. Cãna quoq; mellis multa in Cypro reperiť, ex qua saccarũ excoqtur. Ex pilis etiã caprarũ pãnus conficiť, cui Zãbellotũ hodie nomen est. Plin. scribit Cyprũ smaragdo, chrystallo, ęre Cyprio cognominato, adamãte & alumine esse nobilẽ, quã aliqñ adnexã cõtinẽti putãt, unà cũ Cycladib. insulis, segregaueritq; eã maris sęuitia ab ipsa Syria. In sũma, Cyprus multas res ad alias gẽtes mittit, ex quib. lucra nõ pauca redũdãt: alienis nõ multũ eget. Sed aẽrẽ parũ salubrẽ habet. Tota insula delitijs incũbit, et fœminę admodũ lasciuę sũt. Anteq̃ Cypr9 olim à Ro. dñareť, abũdabat diuitijs, eratq; tãta diuitiarũ fama, nec falso, ut illi latis ærariũ populi Ro. q̃ ullus triũphus impleuerint. Ambitus insulę diciť esse triũ milliũ, quadringẽtorũ ac 20. stadiorũ. Distat aũt à Cilicia 50. millib. pas. ut etiã cerui gregatim queãt à Cilicia natare in Cyprũ. Vnde Pli. li. 8. ca. 32. Cerui tranãt gregatim maria nãtes porrecto ordine, et capita imponẽtes p̃cedẽtiũ clunib. uicibusq; ad terga redeũtes. Hoc maxime notať à Cilicia Cyprũ traijcientibus. Nec uidẽt terras, sed in odore eorũ natãt. Cornua mares habẽt, soliq; animaliũ omnib. annis statuto ueris tẽpore amittũt, ideo sub ipsa die inuia petũt, & latẽt uelut inermes. Ceruę octonis mẽsib. ferunt partus. Editos partus exercent cur-

Macaria.

Cerui natãtes.

su & fugã meditari docent: ad ꝑrupta ducunt, saltũq́ demõstrãt. Cęterũ animal simplex & omniũ rerum miracula stupens, in tãtũ ut equo, aut bucula accedente, ꝓpius, hominẽ iuxta uenantẽ nõ cernãt, aut si cernãt arcum ipsum sagittasq́ mirent̃. Gerunt indicia ætatis in cornib. singulis annis adijciẽtib. ramos usq; ad sexennes: ab eo tẽpore similia reuiuiscũt. Nec postea potest ętas discerni, sed dentib. senecta declarat̃. Nõ decidunt castratis cornua nec nascũtur. Est ceruis cum serpẽte pugna: inuestigãt cauernas, uariũq; spiritu extrahunt renitẽtes. Ideò singulare abigendis serpentib. odor adusto cornu ceruino: contra morsus uerò ꝓcipuum remediũ ex coagulo hinnuli in utero occisi. Vita ceruis in cõfesso lõga: post 100. annos aliquib. captis cũ torquibus aureis, q̃s Alexãder magnus addiderat, adopertis iam cute in magna obesitate. Extremitas caudæ ceruinæ habet uenenum, ideo abijcitur. Puluis rasus de cornibus eius atq; potus, uermes in stomacho occidit. Valet etiã cõtra ictericiam.

Remediũ contra morsum serpentis.

De Cypro

Bombyx.

SEd reuertamur ad insulã ipsam. Fert illa habitatorib. suis omnia necessaria, frumentum, uinum, oleum, æs, linum gossipium, maximas arbores &c. Maximas prouentus ex insula hodie suscipit̃ bõbycis, cuius incredibilis copia Venetias fertur, ut tota insula uideatur in lanã abijsse. Vini est ferax, q̃d uirtute & gratia cum Cretico certat. Scribunt q̃q; in laudẽ eius, ꝙ in ea sine externo subsidio fabricari possunt maximę naues, haberiq; ex ea omnis apparatus. Nã habet procerissimas arbores pro malis, habet picẽ ad liniendas naues, habet etiã linum pro uelis & funib. texendis. Cõsurgit q̃q; Olympus q̃dã ex mediterraneis, unde duo insignes exeũt amnes, Lycus & Lapethus prior in austrũ, posterior in septentrionẽ decurrit. Crescit etiã elegans sal in Cypro, q̃d in modum glaciei foditur ex terra. Nõ procul ab oppido Lymiso tractus quidã terræ est, qui adeò scatet uermibus & immũdis reptilib. ut nemo ibi habitare possit. Est tamẽ ibi monastetium, in quo plures nutriuntur feles, q̃ turmatim egressæ in cãpũ, malũ illud imminuunt, reuocãturq; eędem rursum ꝑ cãpanã in cœnobium. Est ibi q̃q; sylua arborũ ferentium fructum illum, quẽ myropolę uocãt Carrubium & cornua hœdi, uulgo autẽ dicitur, panis sancti Ioannis.

Sal fossibile.

Cyprus quando euecta ad regnum.

CYprus cadentib. reb. Ro. diu sub imperio Gręcorum fuit. Anno uerò Christi 1181. cũ Richardus rex Anglię Ierosolymã petens, in hãc insulã tempestate delatus portu ab incolis ꝓhiberetur, deiecit ex insula Gręcos, sibiq; Cyprũ subiugauit. Indignatus enim arma quæ in Saracenos parauerat, in Græcos uertit, eiſq; insulam abstulit, & spoliatã firmo

suorum

suorũ p̃sidio cõmunitã reliquit. Paulo post tamẽ Guidoni genere Gallo, q de Ierosolymitano regno cõtẽdebat, eã permisit, quã ille posteris suis usq; ad nostra ferè tẽpora reliquit, atq; post uarias succesiones regnũ ad duos fratres puenit, quorũ alter Petrus à fratre interfectus est. Nulla eñ sancta reperit̃ regni societas. Sed nõ impunè cessit ei parricidiũ. Nã cũ solenne conuiuiũ instituisset, inuitati Genuensiũ ac Venetorũ mercatorũ iudices, magna inter se cõtẽtione de priori cõsessu certare cœperũt. Cũq; rex Venetis ppensior uideretur, indignati Genuenses, armis suã dignitatẽ retinere statuerunt, atq; in regiã, tectis sub ueste gladijs, pfecti sunt. Quod intelligẽtes Venetorũ primores, regẽ adeũt, atq; insidias suo capiti paratas dicũt, et ob id iuuẽtutẽ Genuẽsiũ armatã intrasse palatiũ. Rex missis è uestigio q rẽ inquirãt, inuẽtos cũ armis Genuenses in sublimẽ palatij locũ rapi iubet, atq; ex altissimis fenestris in forũ p̃cipitari, statuta militũ cohorte, q̃ lãceis atq; gladijs cadẽtes exciperet. Reliq etiã p Cyprũ cõmorãtes Genuẽses perqsiti ac necati sunt, ita ut uix unus ex tanta clade supfuerit, q rẽ gestã in patriã renũciaret. Accepit tamẽ dux Genuẽsiũ ac senatus paulò post atrocẽ suorũ ciuiũ iniuriã, atq; in ultionẽ erectus intra 40. dies potẽtissimã classem armauit, & in Cyprũ misit. Classis itaq; p̃fectus Trugosius expositis in terrã copijs, mox Nicosiã pfectus, ęgrè defensam cepit, breuiq; regẽ ac reginã & uniuersam insulã in suã potestatẽ redegit, & interfectis nephãdi cõsilij autorib. ingẽti ditatus p̃da, maiori cũ gloria & breuiori tẽpore q̃ speraret̃, domũ redijt. Rex cũ cõiuge aliquãdiu in carcere seruatus est, & regina p̃gnans in captiuitate peperit. Tãdẽ uenia regi data est & regnũ tributariũ factũ, et urbs nobilissima totius Cypri emporiũ Famagusta, de regno recepta, Genuensi populo applicata, portu & uectigalib. diues. Puerum regi natũ Ianũ appellauère, q in Genua esset natus, aduersus hũc, cũ patri successisset, Soldanus Aegypti ualidissimã classem misit, eũq; captiuũ abduxit, Nicosiã regni caput diripuit, ecclesias incẽdit, & multa mala perpetrauit. Rex postea 100. & 25. milib. aureis redẽptus, & tributarius Aegyptiorũ factus, in regnum redijt. Spoliãtib. uerò rursum Aegyptijs insulã, hęsit in littore nauis Veneta, q̃ peregrinos quotãnis Ierosolymã uehit, quã adoriuntur Aegyptij, atq; expugnãt, iubẽtq; peregrinos q aderãt, si uiuere uelint, erectis digitis Christũ negare, sed nemo repertus est qui pluris uitã quã fidẽ fecerit, ob quã rem 30. lapidib. obruti, ad ultimũ spiritũ Christo benedixerunt. Ianus rex per tot aduersa uitã agens, tandẽ relicto filio impubere Ioanne, mortẽ obijt. Filius inter fœminas educatus, cum uirilẽ ętatẽ attigisset, mulierẽ se magis q̃ uirũ ostendit: Vxorem tamẽ duxit ex familia mõtis Ferrati, qua breui mortua Helenã duxit ex Paleologorũ psapia, mulierẽ ingeniosam & cordatã. Quę ubi cõsummato matrimonio uiri uecordiam cognouit, nõ tã reginã q̃ regẽ egit, regnũq; ipsa gubernauit, magistratus deposuit atq; instituit, sacerdotia pro suo arbitrio ordinauit, & eliminato latino ritu, gręcanicum superinduxit, belli pacisq; leges dixit: at uiro satis fuit cõuiuari, delitijsq; affluere, atq; in hunc modum uniuersa insula in potestatẽ Gręcorũ redijt. Potentissima apud reginam nutrix eius fuit, & et apud nutricẽ filius, cum is matrẽ, mater reginã, regina aũt regẽ regeret, Ioanni ex cõcubina Iacob. natus est, ex cõiuge aũt nata est Carlota filia: q̃ postquã adoleuit, nupsit Ioanni patrueli regis Portugallię: q & cõsensu procerũ in regnũ est accersitus, ut uiuẽte socero rẽ administraret. Iã eñ muliebris regiminis nõ minus populũ tędebat q̃ pudebat. Aduentãte igit̃ Ioanne, celebratisq; nuptijs, cũcta in eius manu posita sunt, & forma regiminis correcta diuina & humana reformata negocia, Rom. ecclesię ritus instauratus, reginę ac nutrici adempta potestas. Nutricis uerò filius noui principis faciẽ ueritus, matri suasit, ut eũ ueneno extingueret, si secũ filio saluã uellet. Nec surdo cãtata est fabula. Nam uenefica mulier cõsentiente regina (ut fama est) nobilissimũ principẽ toxico sustulit, sicq; imperiũ ad Helenã redijt. Filius q̃q; nutricis gloriabundus, Carlotã ludibrio habuit. At illa ad fratrẽ cõfugiẽs, suas cõquesta calamitates, opẽ petijt. Iacob. nõ tã sororis gratia q̃ regni sibi parandi, nutricis filiũ interfecit, cœpitq; cũ amicis id agere, ut rex appellaret̃, indignũ existimãs, aut sororẽ sibi aut sororis uirũ p̃ferri. Quod p̃sagiẽs Helena uiro psuasit, ut filiũ ecclesię traderet, ac sacris ordinib. initiaret, sic futurũ, ut regnãdi spem poneret. Curabãt q̃q; eũ postulari in p̃sulẽ Nicosiensem & in possessionẽ eũ deduxerũt. Interim Carlota suasu matris ac pcerum Ludouico Subaudię ducis filio nubit, iubetq; celerrimè uenire in Cyprum. Helena uerò & nutrix irritatę interfectione filij, nitunt̃ Iacobũ penitus excludere regno, negantq; sanguinariũ hominẽ in ecclesię militiã recipiẽdũ, scribẽtes etiã literas Ro. põtifici. Sed literę casu intercipiunt̃ à Iacobo, irritatusq; cõtrahit nõ paruã amicorum manum, & ex Rho-

Galli possident regnum.

Nulla sancta regni societas.

Genuensium clades.

Genuenses expugnant insulam.

Nicosia regni caput.

Reginæ uirtus.

Carlota.

Rex ueneno tollitur.

hamum, Isaacum, Iacobum atq; alios filios eius, quin & Mosen atq; Dauidē pastores fuisse in hac regione, diuitesq; effectos ex pecoribus, & totam eorum substantiā in re pecuaria constitisse. Habuerunt Romani ferè mille annis imperiū super Syriā, deinde Saraceni eam sibi uendicarunt unà cum ciuitate Ierosolymitana, possederuntq; circiter centum annis, & tunc Christiani rursum eā recuperauerūt, id quod paulo pòst latius explicabimus. Et ut ordine quodam hanc latissimam regionem dispiciam, primum lustrabimus Palestinam, quæ principalior Syriæ est pars, singulasq; eius terras diligentius considerabimus, eo quod tota sacra scriptura ueteris & noui testamenti in historijs suis uersatur in hac terra.

Palestina.

COmplectitur Palestina Idumęam, Iudæam, Samariam atq; Galilæam, & has terras olim inhabitauerunt Chananæi, Iebusæi, Hiuæi, Hitthæi &c. sed fuerunt imperio diuino inde expulsi & populo Iudaico ad inhabitandum datæ, id quod uetus testamentum multis insinuat uerbis. Terra Idumæorum, ut uidere potes in noua terræ sanctæ descriptione, sita est inter Aegyptum & Iudæā, estq; portio Arabicæ terrę, ualdè fertilis ab ea parte qua mari aluitur, uersus Arabiā uerò dicit esse sterilis, ubi pertingit ad montana Seyr. Clauditur ibi mōtibus & rupibus abscissis, atq; uallibus effossis cōcursu torrentium, ac inde altis & implexis anfractibus sic coarctatis, ut per angustos calles trāsitus uix pateat uiatori. Præcipuæ eius urbes Maresa, Anthedon, Gaza, Ascalon & Azotus, quarum frequens in biblijs fit mentio. Natus fuit in Ascalone insignis ille tyrannus Herodes, sub quo Christus fuit, qui mira astutia ad se traxit regnum Iudaicum, interfecitq; omnes qui tunc de regio Iudæorum semine adhuc extabant.

Taurus
Septētrio
Antiochia
Pamphylia
CILICIA
Sinus Issic⁹
Alexādria
Myrandr⁹
CYPRVS
Seleucia
Antiochia
Heraclea
Oron fl.
Gabala
Tripolis
Casius
Eleutherꝰ fl.
Berytus
Sidon
Phœnicia
Tyrus
Carmel⁹
Acon
Dan
Damascus
Batania
Nazaret
Galilæa
Taconitis
Regnū BASAN
Cæsarea
Rabat
Samaria
Ioppe
Accaron
Azotus
Ascalon
Ierusalem
Coelesiria
Amorrhæi
Gaza
Bethlehem
Rhinocura
Bersabee
Larisa
Casi⁹ mōs
Seir mōtes
Zared fl.
Moab
Aedom
petra
Cademoth
solitudo
Damiata
Sirbonis lac⁹
Hor mōs
Aegyptus
Arabia
Pharā desertum
Sur desertū
Sinus Arabicus
Medina
In monte Casio iuxta ostracinam, quæ hodie Larißa uocatur, sepultus fuit Pompeius. Longitudo terræ sanctæ accipitur à Dan ciuitate, sita iuxta Libanum usq; Bersabeæ ciuitatē è regione Gazæ positam, Latitudinem uero terminant mare mediterraneum & Iordanis flu. etiamsi ultra Iordanem sitæ fuerint tribus Aser, Ruben & dimidia tribus Manasse. Quomodo Aegyptus huic tabulæ adhæreat, uidebis infrà in descriptione Aegypti. Nā extēdimus alterā extremitatem huius tabulæ usq; ad confinia Aegypti, id quod Nili orientale ostium hic ostendit.
Per hoc desertū Pharan, peregrini Ierosolymitani relicta urbe sancta consueuerūt proficisci ad mōtē Sinai, ad inuisendū diuæ Catarinæ sepulchrū. Occurrebant aūt transeuntibus multa et uaria pericula, incidētes nūc in mare arenosum, nūc in terrā serpētibus squalentē, aut penuria aquarū laborātē, aut asperrimis rupibus obductam, omniq; adminiculo humani uictus destitutā, ubi solo manna cœlesti aut multa opus est humana prouisione. Cōficiebāt iter illud ducatu astrorū, concomitātibus Sultani Aegyptij (qui tunc terris istis præfuit) ministris agasonibus. Experti sunt olim & Israëlitæ oēs has molestias, easq; magno animi tædio ferentes, cōtra duces suos Mosen et Aharon murmurabāt, etiā cū re ipsa uiderent sibi diuinū adesse subsidiū. Fuit iter illorū uariū & perplexū ex Aegypti in terram Chanaan, ut hic pūctulis est signatū, quibus quoq; mansionū nomina in diuersis locis sunt adiecta. Qui hodie ab Ierosolyma ad mōtē Horeb peregrè uadūt, dicūtur iter illud 14. dierū spacio cōficere, quū Israëlitis ob uarias ambages et plurimas statiōes seu māsiōes opus fuerit quadraginta annorū tpe. Vide de hoc itinerariū Breitēbachij aut fœlicis Vlmēsis.

Meridies

PArticularis Syriæ prouincia Iudæa succedit Idumææ, quam biblici libri uocāt Chananæam, deinde uerò cœpit appellari terra Israëlitica, ac postea Iudaica, nouissimè uerò Terra sancta, de qua scriptura sacra in utroq; testamēto tā multa disserit, quā dñs Deus peculiariter p̄ alijs terris sibi delegit, ubi uoluit primū doceri uerā unius Dei fidem, atq; inchoari cultum eius, & hinc prędicari per uniuersum orbem: quare nō immeritò hæc terra & metropolis eius Ierusalem omnib. terris & ciuitatib. totius orbis pręferuntur. Fuit autem hæc terra uariarum opum diues, frugibus fertilis, aquis illustris, optima balsamo, & in medio orbis cōstituta, summa in ea elementorum gratia, unde & æstimauerunt Israëlitæ, gens antiquissima, & apud quā solam à prima hominis formatione cœlestis ac ueri numinis cognitio, cultusq; et primum idioma permansit, eā esse quę patribus olim Abrahæ, Isaac & Iacob promissa esset, terram uidelicet lacte et melle fluentem, ideò Iehosuæ fortissimi ducis ducis ductu 40. anno postq̄ Aegyptū exijssent, suæ ditionis fecerunt, uno & 30. regib. in potēti manu deuictis. Acceperāt Israëlitæ antea leges peculiares à Deo secundum quas uiuerent, quāuis & multis ante Mosen seculis absq; lege aliqua scripta, pię sanctèq; uixerint, ueritatē diuinis oraculis animiq; acumine & magnitudine consecuti. Existimabat eximius ille theologus Moses, nullam ciuitatem sine iuris et æquitatis cultu diutiùs consistere posse. Iam cum bonorum premijs & impiorum supplicijs suos ad amplexandum uirtute et impietatē fugiendā satis exhortatus fuisset, tandem super 10. illa legum capita duab. tabulis ad mōtem Sinai plata, alias populo leges ciuiliáq; instituta pmulgauit. Hę cū adeò multæ sint, ut integrum librū p̄stare possent, memorabiliores tm̄ hic ponā. Sanxit itaq; Moses, ut pueri initio leges discāt, cū disciplinā illæ in se optimā cōtineant. Qui Dei nomen blasphemia lęserit, per diē suspendat̄, insepultus abijciat̄. Vt ex meretricia pecunia sacrū nullū fiat. Septem sint in singulis urbibus principes, q iustitia & prudentia cæteros antecellāt, ut duo cū his Leuitici ministri iudicēt. Ne unus testis recipiat̄, ac ne duo quidē, nisi horum prius sit spectata fides. Tres rite testimoniū dicant. Sed ne mulier testis sit, neq; mancipium ꝙ in hoc fortuna, leuitas in illa merito suspecta habeat̄. Præterea ne ex cōsitis arborib. aliqd ante 4. annū attingat̄, ut tūc ex frugib. 10. dant̄, peregrini & hospites nōnihil pcipiāt, ꝙ reliquū fuerit, agricultoris sit. Vt semina mūda nō mixta terrę cōdant̄, ꝙ dissimiliū cōmunione terra nō gaudeat. Vtq; uiator nō à frugib. arceat̄, sed quātum uolet ex his legat, si lectas p̄sens usus exigat, si pudor obstet, ultrò accerseatur. Vt puella p uirgine, ducta si corrupta sit corpore repta, flagitijq; cōuicta, lapidib. obruatur, aut uiua cremet̄. Si qs uirginē alteri despōsatā nō inuitā uitiauerit, uterq; extremo supplicio afficiatur. Si uis illata fuerit, iniuriæ autor pœnā luat. Quę sine liberis uidua relicta est, fratri aut ppinquo defuncti cōiugis nubat, exq; eo matrimonio in successionē defuncti plē tollat. Si eam ducere nolit, causam apud seniores dicat. Filius si parētib. iniurius fuerit, extra urbē interficiat̄. Si pignus ab inope creditor acceperit, ante noctē restituat. Qui nō fuerit soluendo apud eū cui debet, seruitutē seruiat. Si qs cōtribulem emerit, tēpus sexto mox anno liber existat. Qui oculū alicui per iniuriam eruerit, pari clade puniat̄. Si taurus quemq; peremerit cornu, lapib. obruatur, eius

Moses legislator.

Leges à Mose traditæ.

eius carnes non attingantur. Filius patris scelus non luat, nec parentibus erit fraudi, si filius quid deliquerit. Administrandi belli summa penes hunc sit, qui strenuitate & prudentia alios anteibit. Si hostis obsidione premitur, frugiferæ arbores ne lædantur. Ne qua mulier belli tempore attingat uirile instrumentum, neq; uir muliebre. Vt uescendi sanguinis usus in uniuersum Israëlitis nullus esset. Puerpera 40. dies templo arceatur, si marem enixa est, si fœminam octoginta. Adulterio, incęstui, sodomiticæq; fœditati capitalem pœnã lex irrogat. Sacerdos manco debiliue corpore altaris ascensu prohibetur. Terra septimo anno aratri est immunis. Quæ tellus sua sponte fert anno quinquagesimo, qui iubileus dicitur, tribulibus & extraneis communis est. Hi & multi alij ritus Iudæis à domino Deo præscripti, ridentur à gentibus Deũ uerũ ignorantibus. Vnde Cornelius Tacitus in hunc modũ scribit: Apud Iudæos est fides obstinata & misericordia in promptu, sed aduersus omnes alias gentes hostile odium, separati epulis, discreti cubilibus, proiectissima in libidinem gens, alienarũ cõcubitu abstinẽt, inter se nihil illicitũ, circũcidere genitalia instituerũt, ut diuersitate noscantur. Nec quicquam prius imbuunt, q̃ cõtemnere deos. Animas prælio aut supplicio peremptorũ ęternas putant, eadem cura & de inferis & persuasio cœlestium.

Quid Tacitus de Iudæis sentiat.

De terræ sanctæ præstantia & nobilitate.

NOn parũ cõmendat hanc terrã, quod sancti patriarchæ habitauerunt in ea, prophetæ Dei oracula sacra ꝓdiderunt in ea, unigenitus Dei filius in ea assumpsit naturã humanã, atq; per passionẽ suã & mortẽ recõciliauit generi humano patrem cœlestem. Hic acceperũt apostoli spiritũ sanctum, profectiq; inde in uniuersum mundum annunciauerunt omni creaturæ regnum Dei. Protulit hæc terra olim cultoribus suis lac & mel, & postquàm Christus Dei filius uenit, effundit in omnem orbẽ medicinam salutis atq; dispensat cibum uitæ. Omni tempore quo cultores huius terræ fuerunt iusti & recti, fuit & tellus ipsa singulari fauore Dei fertilis & diues in omnib. & quãdo Deũ obliuioni tradiderũt & coluerũt idola, nulla fuit plaga in terris cui non obnoxij essent, nempè fami, siti, lepræ corporum, uestium & domorum, gladio hostili, sæuis animalib. & in summa omnes maledictiones uenerunt super eos quæ scriptæ sunt Deutero. 17. Quàm nobilis fertilis fuerit hęc terra ab initio, testantur etiam gentiles, qui asserunt eam in duob. reliquas omnes terras excelluisse, nempe quod tũc in nullo loco nisi in Iudæa creuerit balsamũ, nec ullum solum genuerit fœcundiores palmas quàm Israëliticum. De quo Plinius ita scribit. Sũt palmæ in Italia sed steriles. Ferunt in maritimis Hispaniæ fructum uerum immitem, dulcem in Africa, sed statim euanescentem. contrà in oriente ex his uina, gentiumq; aliquibus panis, plurimis uerò etiam quadrupedum cibus. Hinc caryotæ fiunt, & cibo quidem & succo uberrimæ. Ex quibus præcipua uina orienti, iniqua capiti: & ut copia ibi atq; fertilitas, ita nobilitas in Iudæa, nec in tota sed Hiericunte maximè. Nulla arbor frugifera nisi in feruida. Gignitur leui sabulosaq; terra maiore in parte & nitrosa. Coma omnis arboris in cacumine est, & pomum nõ inter folia ut in cæteris, sed suos inter ramos palmitibus racemosum. Arboribus utrunq; sexum esse diligentissimi naturæ obseruatores tradunt. Mas in palmite floret, fœmina circa florem germinat tantum spinæ modo. Situm terrę sanctę licet dephrẽdere ex tabula ipsa, hic adiecta. Est longa regio, sed nõ lata. Habet lõgitudo circiter milliaria Germania quadraginta. Aliqui uerò ponunt dũtaxat uigintiquatuor ab origine Iordanis usq; ad Bersabęam, quæ cõtermina est Idumęæ. Latitudo uerò supputatur à mari mediterraneo usq; ad Iordanem, spacio undecim Germanicorũ miliariorũ, etiamsi quędam tribus mãsiones suas ultra Iordanẽ habuerint, id q̃d ex descriptione facile innotescit. Tempore Christi fuit tota Iudeæ regio diuisa in tres prouincias, inferior appellata fuit Iudęa, media Samaria: & superior Galilęa. Mõs Libanus dispescit Phœnicẽ à Galilęa, sustinet saltũ procerissimarũ arborũ, quin & ipse Libanus appellatur. Habet autem abietes & cedros aliasq;

Terræ fertilitas pendet ab incolis.

Palmæ fertiliores.

Situs terræ sanctæ.

Libanus mons & sylua.

aliasq́ nobiles arbores, ex quibus insigniora Iudææ ædificia construuntur, atq́ per rates in mari adducuntur, id quod quintum caput tertij Regum pulchre testatur. Idem mons, qui à tergo Tyri incipit, & ad Damascum peruenit, tantæ est sublimitatis, ut sit fidus niuibus: unde etiam Tyrum deferuntur niues, quibus temperent æstiua pocula.

Iordanis fluuius quos faciat lacus.

SVb monte Libani excelso est antrum quoddã Panium dictũ, umbrosum, quod apertum profundũ habet præcipitiũ, unde exhalat grauis odor. Intus fons in perscrutabilis profunditatis. Foris, ad pedem montis & faucis antri, scaturiũt fontes, unde Iordanis fluuius cõcipitur. Coniunguntur autẽ duo riuuli iuxta Cæsareã ciuitatẽ, quæ & Diospolis uocatur à uicino templo aureo Iouis in mõte Hermõ. Hinc Iordanis delatus, & continuo largis uenis crescens, ingreditur Samachonitem paludem, deinde lacum Genezar tandemq́; absorbetur à lacu Asphaltite, et perdit laudatas aquas. Samachonites lacus distat à fontib. Iordanis stadijs circiter 144. & tempore æstiuo ferè tota exiccatur in paludes. Fert calamũ aromaticũ, et sylua circũ est infesta leonibus: at lacus Genezar, qui et mare Galileę atq́ Tiberiadis appellat̃, maior est q̃ exiccari possit, quippe q circiter uiginti milliaria Germanica per circuitum cõtinere dicit̃. Egressus aũt Iordanis hoc mare, petit mare mortuum, quod est lacus Asphaltis. Vocatur mare mortuũ, ꝙ nihil in eo uiuere possit. Lacus ipse fumosus, & aër aspectu ipso æri & argento, tersisq́; omnibus usq́ ad aurum rubiginẽ inducit. Vnde cum uasa squalorem illum cõtrahunt, iam accolæ intelligunt incipere bituminis eruptionẽ, ac sese arundineis ratibus ad id inquirendum accingunt. Refert autem quisq́ quantum uult. Lacus nullũ corpus animantis recipit: tauri & cameli in eo fluitant etiã homines nandi imperiti ubi ad ilia usq́; in eũ processerint attolluntur. Nauem quoq́ non patitur. Si quid uiuum aliqua arte immiseris, superexilit. Lucerna ardẽs supernatat, extincta mergit̃. Dicitur etiã ꝙ poma nata in arboribus circumpositis usq́ ad maturitatem coloris sunt uiridis: & si matura incidas, fauillas intus inuenies. Aquæ huius lacus sunt immobiles, neq́ uẽtis mouent̃, resistẽte turbinib. bitumine quo aqua stagnat̃. Manet lacui tetra illa facies nostra ætate, sed est ad eum difficilis accessus peregrinis, cum propter immanes feras & serpẽtes, tum propter Beduinos pastores gentẽ ferã, quæ hæc loca & totã Thraconitidem uagis domicilijs & latrocinijs infestat. Fuit locus ille antiquitus Vallis syluestris & salinarũ cultissimus adeo ut ob felicitatẽ conferret̃ paradiso dei. Mansit eius species apud Ierichuntem Engedi, ubi nobilissima sunt palmeta & horti balsami. Post Sodomã aut euersam & uicina loca extincta, mutatus est amœnus ille locus in eam sterilitatẽ, ita ut per octo millia passuũ procul à lacu, utraq́ ripa fluminis sentiat afflatũ bituminis & sterilitatẽ. Cæterũ lacus ipse nihil gignit præter bitumẽ. Est aũt bitumẽ illud gleba terrea & unctuosa, quę calore relique scit & efflat̃, rursusq́; ab aqua frigida cõcrescit: cõcreta fluitat in summo, nec innatare, nec mergi potest, sed attolli. In summo aũt incuruata speciẽ præbet tergoris cameli, sectioniq́ aut cuneorũ dispalatione opus est. Inordinatis temporib. efflatur cum bullis quasi feruẽtis aquæ, fauillasq́ multũ emittit. Longitudo laci putat̃ esse 580 stadiorũ, distatq́; à Ierusalẽ stadijs circiter ducentis. Aiunt multa in hũc usq́ diem reperiri indicia diuinæq́; iræ testimonia per circuitũ huius laci, ueteris cõbusturæ, qua interijt tota regio illa, potissimũ in petris, quæ alicubi exustæ cernunt̃, & terra cinnerulẽta guttæ quoq́ picis ex petris distillantes, & flumina fœtido odore efferuẽtia, hæc omnia huc usq́; manẽt in detestationem immaniũ scelerum olim in ea terra cõmissorum. Sulfure enim, pice & igne è cœlo demissis, hæc quinq́ interierunt regna, quorum metropolis ferunt Sodoma, Gomorrha, Seboim, &c. Habes historiam Genes. cap. 19. Notandũ hic, quum locus huius maris mortui quondã fuerit magna quædã et speciosa uallis, quam Iordanis mediam rigabat, necesse est ut idem Iordanis ante enatum lacum uel excurrerit ad mare oppositum tanquã Elanitem sinum, cui lacus ex reliquo littore Rubri maris propius accedit, uel citra cõsistens absumptus cuniculis fuerit, quod & alijs fluminib. accidere apud Cosmographos legimus, potissimũ Nigriti in Africa: neq́ filij Israël alio quàm cõtra Ierichuntẽ loco transisse Iordanẽ scribuntur, transissent autem ultra mare mortuum, si ibi Iordanis meatum haberet uersus mare rubrũ. Vnde relinquitur quod cuniculis absorbeatur, id quod & coniecturis licet probare. Siquidem fluuius aquæ salubris & multo leuioris

Origo Iordanis.

Samachonites lacus.

Mare Tiberiadis.

Mare mortuũ

Fertilitas mutata in sterilitatem.

Bitumen Asphalticum.

Disputatio de Iordanis ostijs.

to leuioris permisceri lacui crasso multo bitumine & tota natura graui non potest. Etiam q illic aliquando fuerunt, asserunt, quando flumina magnis & durantibus imbribus augentur ripæ lacus quoque implentur. Si ergo accessione aquę breuis tempori lacus seipsum intra consuetam mensuram non fert, minus affluxu Iordanis tot seculis se feret. Vnde colligitur esse cuniculos in quos Iordanis condatur.

De regno Iudaico ab Israelitis in terra sancta instituto & rursum abolito.

Docet historia sacræ scripturæ, q̃modo Israelitæ egressi de Aegypto uenerint in terram patrib. eorũ promissam, et q̃ horrenda bella gesserint cõtra infideles, quomõ regnũ sub Saule et Dauide erexerint, ciuitatẽ Ierosolymitanã, arcẽ Zion atque magnificũ templũ extruxerint, qualiterq; regnũ eorũ postea in duo scissum, uni adhęrebãt duæ tribus, Iehuda scilicet & Beniamin, appellatũ regnum Iehuda et Dauidicũ: alteri aũt obtẽperabãt reliquę decẽ trib. nuncupatũ Samarię regnũ à metropoli Samarię et regnũ Israël, item quõ tandẽ utrunque regnum exterminatũ, & populus in captiuitatẽ ductus, nẽpe in Assyriã & Babylonẽ, hæc inquã explicant in sacris biblicis libris: p̃sertim in Iehosua & sequentib. libris usque ad finẽ librorum Regum. Itẽ quõ Iudæi rursum ex captiuitate dimissi, postliminio redierint & habitauerint terrã auitã, cõstruxerint ciuitates, & exuscitauerint regnum, q̃d durauit usque ad tempus Christi, quãdo iterum fuit abolitum. Hæc signant in libris Ezræ & Machab. Cęterum qualis fuerit facies huius terræ tẽpore Christi cõuersantis in ea, quales mores, religio imperium, &c. docet Euangeliũ. Item qd contigerit in ea post Christi passionem & ascensionem, prædixit saluator ipse Iudæis, nẽpe q̃ lapis nõ maneret super lapidem, sed omnia interirent, eò q̃ tempus suæ uisitationis non agnouissent, q̃d & impletum legimus anno post Christum incarnatum 73. quãdo Titus Ro. princeps expugnatã Ierosolymam deuastauit. & multa millia Iudæorum interfecit, plurimos captiuos abduxit, q euaserãt gladiũ, pestẽ & famẽ. Postea anno Christi 136. Aelius Adrianus destructã & desolatã ciuitatẽ rursum instaurans, appellauit iuxta nomẽ suum Aeliam, locauitque eam Iudæis ad inhabitandum, sed quum illi inobedientes essent eius imperio, rursum perdidit eos.

Duo Israëlitarum regna.

Titus expugnat Ieros.

Christiani exclusis Iudæis occupant terram sanctam. & rursum amissam recuperant magna ui & potentia.

Posteris tẽporib, cũ imperatores passim Christi fidẽ acciperent, & sedẽ suã haberent Cõstantinopoli, tunc & terra sancta uenit in potestatẽ Christianorum, & ciuitas sancti tẽpore Helenæ imperatricis à Christianis inhabitari cœpit usque ad annũ Christ 609. tunc ueniẽs Cosdroës Persarũ rex spoliauit eã, breuiterq; afflixit, dimissis tamẽ in ea Christianis, q possessionẽ eius retinuerunt usque ad imperiũ Henrici quarti, tunc irruentes Saraceni, magna ui expugnauerunt urbẽ expuleruntque omnes Christianos ex terra sancta. Reliquerunt tamẽ sepulchrum Christi inuiolatum, non ex deuotione quidẽ, sed q̃ emolumentum aliquod futurũ hinc sperabant. Hoc rumore in Europa & ecclesia occidentali inter Christianos sparso, collectus est an. dñi 1096. immẽsus exercitus Christianorũ militum, cõcurrerũtque nedum uiri, sed & mulieres in Gallia, in Hispania, Normãdia, Anglia, Scotia, Britãnia, Gascõia, Flãdria Lotharingia et Hibernia, magna hominũ multitudo reliquerũt pastores greges suos et rustici aratra sua, gn & monachi relictis monasterijs adiũcti sunt militię sacrę sub ducib. Gotfrido comite Bononiẽsi, & fratrib. eius Balduino et Eustachio, itẽ sub Ruperto. Normãno et Hugõe fratre regis Galliarũ. Hi ergo oẽs, p̃ficiscẽtes p Germaniã, Vngariã & Bulgariã uenerũt Cõstãtinopolim: ubi refocillati nauigauerũt in Bithyniã. Vbi dũ p̃dę aceruãdę inhiãt, à Solimãni exercitu obruti in fugã uertunt, atque multi occidunt. Deinde Gotfridus, Balduinus et multi alij principes collectis multis copijs sequũt priorẽ exercitũ, cui Hugo frater regis Frãciæ p̃erat, adiũguntque exercitui illi q adhuc in Bithynia hęrebat. Et cõueniẽtes factus est exercitus 600. milliũ peditũ, et eqũ loricatorũ 100. millia. Hi omnes uno animo Niceã urbẽ populosissimã obsidẽtes expugnauerũt, cuius urbis

Prima generalis profectio ad terram sanctam.

urbis dominus erat Solimānus Turcarū princeps, q à Tarso Ciliciæ usq; ad Hellespontum omnes possidebat prouincias, cōgressusq; cum nostris certamen, uictus & in fugam uersus est, captaq; fuit Nicea anno 1097. mense Iunio. Deinde ueniunt ad Antiochiam minorē, metropolim Pisidiæ: hinc quidā descendētes in Ciliciā, expugnauerūt metropolim eius Tarsum, cuius ciues Christiani erāt tributarij Turcis. Maior uerò exercitus omnib. in uia expugnatis ciuitatibus, Antiochiam peruenit ciuitatē gloriosam & nobilē, quam olim Rheblatam dictā putant. Hanc Antiochus turrib. 460. ac muris muniēs, de nomine suo uocari præcepit & regni sui caput cōstituit: postea uerò Iustiniani principis tēpore Theopolis est dicta. In hac Petrus apostolus prima dicit erexisse cathedralē ecclesiā. Sita est in Cœlosyria, ꝓuincia amœnissima, fontib. et riuis irrigua. Claudunt etiam intra ciuitatis ambitū duo mōtes, in quorū alterius uertice situm est prę sidium munitissimū. Distat autem ciuitas à mari miliaribus duodecim, quā nostri cōtinuis octo mensib. obsederunt, ferèq; ante eam fame periclitati fuerunt: quin & ciues frequenti eruptione facta, multa nostris intulerunt dāna. Tandem uerò quidam Ermiferius nomine, noctis tēpestate omnib. ciuibus dormiētibus, ciuitatem nostris ꝓdit, pacta illi magna pecunia. Nostri ergo ingressi et discurrētes per urbē, stragem magnam ediderūt. Cassianus quoq; princeps ciuitatis dum fugeret occisus est, fugitq; Turca, de familia Sultani Persæ, q Sultanus uniuersas illas ꝓuincias suo subiugauerit imperio. Scribunt historici in urbe illa tantū auri argenti, lapidū preciosorum, tātasq; repertas diuitias, ut q prius mendicabāt, nūc omnib. abundarēt diuitijs. Capta urbe aggressi sunt nostri arcem, quam Turcæ & Saraceni tenuerunt, sed uulnerati coacti sunt pedē retrahere. Interim aduenit Corbana militiæ regis Persarū princeps cū maxima multitudine et obsedit ciuitatem, quousq; magna in ea oriret fames. Sumpto ergo nostri animo, egressi pugnā inierunt cū hostib. uerterūtq; eos in fugā, cęsis multis millib. Potiti hac uictoria an. Christi 1098. in fine Iunij, adepti sunt annonæ abundantiā. Facta est quoq; deditio arcis. Paulo pòst suscitata est clades magna in populo Christiano, defeceruntq; intra paucos dies quadraginta millia. In calendis uerò septēbris coadunati Christiani, arripiunt iter uersus Ierosolymā & inter multas ciuitates quas expugnauerūt, Tripolim obtinuerunt, deinde Berytum descendunt, alij uocāt Barutum, atq; hinc Sidonē & Tyrum ueniunt, olim nobilissimas urbes, de qbus postea. Interea Ierosolymitę urbē cōmuniunt, infideles q intra eam erāt eijciūt, et expectant Christianorum aduētum. Anno igit 1099. in mēse Iunio Christiani castra ponunt ante ciuitatē sanctā, eamq; oppugnāt usq; ad quintumdecimum diem Iulij & tunc cōscendentes mœnia & ingredientes urbem, omnes inuentos in ea interficiunt, non parcentes neq; ætati neq; sexui, retinueruntq; eam sub septem regibus annos 88.

Nicea expugnatur.

Antiochia.

Antiochia expugnatur à Christianis.

Christiani faciunt regem, instituuntq; regnum in terra sancta.

Expugnata itaq; ciuitate Ierosolymitana, & subacta tota terra sancta, Christiani elegerunt ciuitatis & regni regem, Gotfridum comitem Bononiæ, uirum religiosum, clementē & pium. Is tamen, licet regni titulum nō abnuerit, noluit accipere coronā, indignum arbitratus illic aureo diademate hominē uti, ubi rex regum Christus spineam coronam pro redemptione humani generis tulisset. Sub manu itaque inclyti huius principis regnum Ierosolymitanum cōualuit, non obstāte ꝙd Calipha princeps Aegyptius magnum exercitum colligeret, & nostros delere conaret. Nostri enim inuocato Dei auxilio, primo impetu hostes in fugam uerterunt, & magnum numerum ex eis occiderunt, aliqui numerant 30. millia. Hac obtenta uictoria, magna multitudo contendit ꝛedire ad patriam, relicto ibi Gotfrido. Dux itaq; magnanimus licet parua manu esset fultus, reliquias tamē gentium cœpit undiq; persequi et prę sidia locis opportunis instituere, ecclesia & monasteria quantum potuit reparare. Collocauit etiam in ecclesiam Ierosolymitanā patriarchā & in alijs locis episcopos. Breui autē postea infirmatus, anno 1100. in domino obdormiuit, atq; in eius

Balduinus rex In eius locū est electus frater eius Balduinus, & quo magis paganis Christianorū timor incuteret, accepta regali benedictione, corona est decoratus. Postea expugnauit Cæsareā & alias maritimas ciuitates, cæsis q inibi erant Saracenis, dilatauitq; regnum suum. Non tamē desierunt pagani obruere Christianos: at Balduinus in nomine domini ubiq; fudit eos, diripuitq; bona illorū, nisi q ad Antiochiā Christiani grauē passi sunt stragem. At Balduinus instaurato exercitu suo subito irruit in hostes ac tanta illos protriuit internetione, ut parum profuerit uicisse. Paulo pòst Balduinus duxit exercitū in Accā, cui auxilio uenerūt rogati Genuēses & Veneti cum 80. rostratis nauib. ac triremib. plerisq;. Ciuitas itaq; Acca, quæ & Ptolemais, terra & mari acriter oppugnata tandē capitur, & Saraceni in fugā sunt uersi. Mortuus est aūt Balduinus iste rex Ierosolymitanus secundus anno Christi 1118. nulla relicta prole. Tunc electus in regē tertium Balduinus à Burgo, ex alia filia filius Hugonis comitis Rastellæ, cuius ista est genealogia atq; successio regum Ierosolymitanorum.

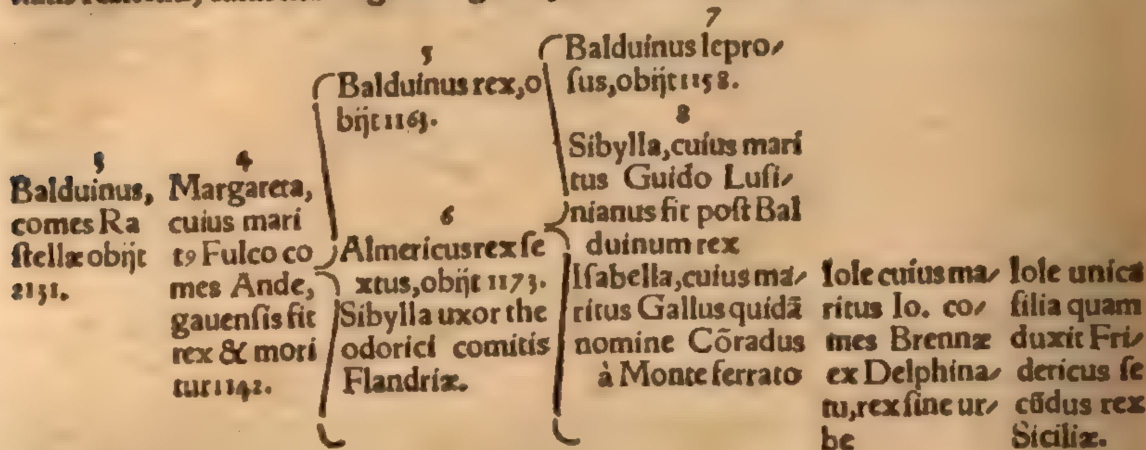

Quid contigerit sub Balduino rege quinto.

Antiochia expugnatur. Cum circa annum Christi 1150. regno Ierosolymitano præesset Balduinus rex quintus. Raimundus princeps tenebat Antiochiam, Turcæ aūt tenebant Damascenū regnum, & Noradinus potentiss. Turcarum princeps cœpit sæuire in Antiochenos. Cui Raimundus occurrens, ab eo gladio est cōfossus, cuius caput Noradinus misit ad Calipham Baldacensem, et alius Turcarum satrapas orientis, occupatq; prouinciā Antiochenam opulentissimam. Balduinus uerò rex obsidet Ascalonem urbem maritimam & tandem expugnat. Quod uidens Noradinus regnum Damascenorum inuadit, regemq; eorum fugere compulit. Anno 1154. Rainaldus miles stipendiarius duxit uxorem Constantiam Raimundi relictam, cuius nuptias magni quidam ambierāt uiri. Videnšq; Rainaldus id displicere patriarchæ, cepit eum, nudatum melle deliburum soli exposuit, & tandem dimisit. Rex uerò Ierosolymitanus uocatur ab Antiochenis, composuit res illius principatus, & paulo pòst infirmatus, Beryti obijt non sine suspitione ueneni. Aiunt & hostes fidei doluisse de morte eius. Nam Noradinus Damascenorum rex dicitur dixisse, Christianos amisisse, principem qualem tunc orbis non habuit. Obijt autem anno millesimo centesimo sexagesimo tertio, in Februario, successitq; ei Almericus frater eius.

Quæ gesta sint sub Almerico sexto rege.

Aegyptus tributaria christianis. Anno primo regis Almerici Aegyptij negantib. soluere tributū, descendit rex ipse in Aegyptū, at Aegyptij rumpentes aggeres Nili coēgerunt eum discedere, ne exercitus eius penetraret ad intima regni. Tūc Noradinus sperans regnū Aegypti sibi uendicare, Syracinū militiæ suæ principem cum infinita Turcorum manu misit in Aegyptum. Quod audiens sultanus Aegypti, misit ad Almericū regem pro auxilio pollicens tributum amplissimū, & fœdus perhēne. Interim uerò Syracinus ingreditur Aegyptū, & oc-

& occurrentē sibi Sultanū fugat, occiditq́ꝫ: post cuius mortē Suar Sultanus eligitur, q timore Syracini cum Almerico rege priores cōuentiones renouauit. Eadē tēpore Noradinus à peregrinis Christianis iuxta Tripolim debellatus est. Vnde cōsternatus Noradinus, & dānum abolere cupiēs, cōgregatus suorū copijs, castrū Christianorū iuxta Anthiochiā obsedit, cōmissoq́ꝫ ꝑlio Christiani uincunt, & castrū ab eo occupatur. Audiēs aūt Almericus ꝙ Noradinus conabatur occupare regnū Aegypti, descēdit & ipse in Aegyptū ut auxiliaret Sultano, cui Sultanus dedit 40. aureorū millia, modo nō egrederet Aegyptū, nisi Syracino aut extincto, aut Aegypti finib. expulso. Commissa itaq́ꝫ pugna, Almericus Syracini aciem uiriliter strauit, & in fugā uertit. Venit ergo Syracinus Alexandriā, sed Almericus eū obsidione ꝑmens, tandē pax est facta hac cōditione, ut Syracinus egrederetur Aegyptū, & captiui utrinq́ꝫ restituerētur, sicq́ꝫ ciuitas per deditionem in regis transijt potestatē. Imperator uerò Cōstantinopolitanus uidēs regnum Aegypti in manu effœminatorū, eosq́ꝫ opus habere externo tutore, & timens ne ueniret ad gētes alienas, subornat regē Almericū, ut fracto fœdere, quòd habuit cū Sultano, Aegyptū in suam redigeret potestatē, & huius mali incentiuū ministrat magister domus hospitalis, quē tamē fratres militiæ tēpli sequi noluerūt, iudicantes id esse cōtra conscientiā & ꝑter pacta. Almericus itaq́ꝫ descēdēs in Aegyptū, oppugnat Pelusium. Quod audiēs Sultanus, implorat Noradini auxiliū. Obsequit Noradinus, missoq́ꝫ cū Syracino magno exercitu, Sultano succurrit. Almericus uerò euerso interim Pelusio, Cayrū obsidet, unde Sultanus Suar regē cupidū promissis eneruat, infinitam pecuniā offerēs, quā uix Aegypti regnū persoluere posset. Hoc aūt nō ut solueret fecit, sed ut regem protraheret, quoad Noradini Turcæ auxilia uenirēt. Datis intere ꝑsenti centū millibus aureorum, rex obsidionē soluit, & retrocedēs circa hortū balsami castra constituit. Et audiens Syracinum cum ingenti multitudine uenire, redijt in suum regnū. Syracinus uerò uidens temporis opportunitatē uotis suis consociatā, Sultanum nihil metuentē occidit, & ueniens ad Caliphā, ab eo Sultanus insignitur, in magnā perniciē Christianorum. Non tamen diu superuixit Syracinus. Successit uerò Saladinus uir acris ingenij ac strenuus, qui ad Caliphā dominum suum ingressus ut solitā ei exhiberet reuerentiā, occidit eum & omnē eius ꝓgeniē, ut summus esset Sultanus & Calipha, & uidētes principes Christiani, ꝙ pessima esset cōditio eorum, iūxerūt, imp. Cōstant, & rex Almericus copias suas simul, an. 1171. & obsederunt Damiatā, sed nihil efficientes, coacti sunt recedere. Anno sequēti Saladinus ut Christianis uicem rependeret, cōtractis infinitis copijs, regnum Ierosolymitanum ingreditur, sed tamen parum nocere potuit. Anno 117. Noradinus magnus Christianorum persecutor mortuus est, relinquens filium impuberem. Mortuus est quoq́ꝫ paulo pòst Almericus.

Fœderis uiolatio, multorum malorū causa.

Gesta sub Balduino 7. rege leproso.

MOrtuo Almerico rege Ierosolymitano atq́ꝫ Noradino principe Damascenorū, Damasceni uocauerūt Saladinū ob tutelā pueri. Qui occupato regno Damascenorū, Christianos oēs breui fuerat cōfecturus, nisi Balduini Almerici filius in regē fuisse assumptus. Sed cū elephātiæ morbo laborare inciperet, Raymūdus comes Tripolitanus regni curā & administationē suscepit. Saladinus itaq́ꝫ sæpe Christianos aggressus, bis aut teruictus est, & aliq̃ties quoq́ꝫ uicit. Deinde subacta tota Mesopotamia, reuersus in Cœlysyriā, recepit nobilē ac potentē urbē Alapiam. Balduinus uerò sentiens ingrauescere morbū suum, tribuit uniuersalē regni administrationē Guidoni, sororis suę Sibillæ uiro. Et cū is negligentes ageret, & hosti passim uia pateret, Balduinus rex nepotē suum Balduinū, quē Sibylla soror eius ex primo marito Guilelmo marchione Mōtisferrati sustulerat, in regē coronari fecit. an. scilicet 1183. Sed mortuus est puer ad 8. auūculi obitus diem.

Gesta sub Guidone 8. rege Ierosoly.

DEfuncto Balduino leproso, Guido sororis suæ maritus creatus est rex Ierosolymorū. Quodcū Raymundū comitē Tripolitanū male haberet, defecit cū Tripoli Tiberiade & totius Galilææ principatu à rege Ierosolymitano. Saladinus uerò uidens Christianorum dissidium, cōparato exercitu ingenti, duxit ille ad Ptolemaidem. Inerant tunc urbi illi Christianæ militiæ principes, templi & hospitalis magistri, quibus ea urbs à regibus concessa erat. Hi primo impetu hostis superiores facti, cruentam ui-

Ptolemáis tradita ordinibus

ctoriã obtinuerunt. Nam magister hospitalis & melioris quiq; de suis ceciderunt. Raymundus uerò Tripolitanus Tiberiadẽ munit. & regi Guidoni recõciliatur, & inducias cum Saladino factas abrumpit. Auxit exercitũ Saladinus, repetitq; templarios multo atrociore q̃ antea bello. Facta autẽ magna strage fidelium, multis captis, sine aliquo humanitatis respectu omnes occidi fecit, quin & Raynaldum Antiochenum principẽ propria manu interfecit. Vertit deinde in Tiberiadẽ omnem belli impetũ, illicq; cõtra Christianos uictoriã adeptus, exercitũ prope duxit ad Acconẽ. Rex autẽ Guido & templi magister capti, in signũ uictoriæ reseruãtur. Inciderunt hęc in annum Christi 1187. Tanta potitus uictoria, Christiani in Accone obsessi, metu pculsi deditionẽ fecerunt, pacti ut cum singulis uestimentis inde incolumes mitterent. Pari celeritate Berytum, Biblum, & alia maritima loca occupat. Ascalonitæ uerò munitione confisi, responderũt se nõ nisi post captam Ierosolymã deditionem facturos. Comes quoq; Tripolitanus emergens ab infausto prælio, & ueniens Tripolim, ibi subitanea morte est defunctus, & cadauer eius circumcisum repertũ: Saracenus eñi fuerat effectus, unde à nonnullis proditor exercitus Christiani habitus est. Saladinus proinde obsidens Ascalonẽ, eam hac cõditione recepit, ut Guidonẽ regẽ & tẽpli magistrũ redderet, q; & factũ est. Obsidẽs postea urbẽ Ierusalẽ, & diu magna ui oppugnans, tamẽ tandẽ compulit Christianos ad deditionẽ. ea tamẽ conditione, ut tantum liceret inde secum asportare quantũ quisq; suis humeris ferre posset. Sic ciuitas sancta octogesimo octauo an. postquã à Gotfrido & alijs Christianis ducib. fuerat recepta, in impiorum manus recidit. Fuit ille annus humanæ salutis 1187. in mense Octobri. Vrbe recepta, cõtinuo Saladini iussu omne æs cãpanarum è turribus depositum, tẽpla prophanata pręter illud q̃d Salomonis dicit. Fugiẽtes autem inde Latini mãserunt quidã in urbe ex Christianis, nẽpe Suriani, Armeni & multi Græci, facti tributarij. Deinde an. 1189. Guido rex obsidione cinxit Accam, uenerũtq; ex insperato suppetiæ magnæ ex Italia, Germania, Burgũdia & Frãcia, Philippus scilicet Galliæ, & Richardus Angliæ reges cum multis alijs principibus. Nostri itaq; congressi cum Saladino superiores fuerunt, quousq; equus cuiusdã Christiani militis elapsus, fugã in populo excitauit. Currentes enim quidã post equum, putati sunt fugã inijsse, & toti exercitui fugiendi causa fuerũt. Quos insecutus Saladinus, magnã edidit stragẽ. Fuerunt duo millia cæsa ex Christianis, inter quos & tẽpli magister interijt. Perseueratũ est tamen in obsidione, quia plures subinde Christianorũ copiæ accesserunt: & quo maiores erant copiæ, eo citius fames sentire cœpta est. Qua pressi nostri, statuerunt inuadere castra hostiũ. Quod cernẽs Saladinus, simulata fuga deseruit castra, in quæ nostri irruentes & crapulę uacantes, onerauerunt se annona. Saladinus autẽ reuersus oneratos strauit. Afflictus Guido rex ea clade, alterum mox accepit incõmodum, quia Sibylla uxor eius & quatuor filij dysenteria in castris interierunt. Tunc noui excitanẽ motus propter regnũ, ad q̃d multi post mortẽ Sybillæ inhiabant. Vicit tamẽ Guido q in possessione erat, & iam coronã acceperat. Eo quoq; anno Fridericus imperator cum multis principibus, episcopis & procerib. uolens Christianis suppetias ferre, terrestri itinere uersus Constantinopolim profectus est, ac inde Armeniã minorem ingressus peruenit in Ciliciã: & quodã die calore æstuans, cum lauandi gratia fluuium quendã rapidum & inexploratũ ingrederetur, uorticibus abreptus perijt, in totius Christianitatis irreparabile detrimentũ. Incidit hic lamentabilis casus in an. Christi 1190. Tunc Fridericus filius eius cũ exercitu pcessit in Antiochenũ agrũ, ubi milites partim morbo perierũt partim fuga dissipati sunt. Fridericus uerò dux, patris corpus imperiali magnificẽtia sepeliuit in Tyro. Deinde ad obsidionẽ Accæ uenit, ubi diu expectatis auxilijs infeliciter moratus est. Producta fuit ea obsidio ad bienniũ, & tandem ea cõditione urbs dedita, ut barbari q in p̃sidio erãt, singulis uestimẽtis incolumes dimitterent. Interim Philippus rex Franciæ recta ex Ianua per Messanã fidelib. auxiliũ laturus in terrã sanctã nauigio migrauit, sicut & rex Angliæ delatus est in Cyprum insulã. Quumq; exercitus eius à domino insulę male tractaret, rex Anglię insulã ui cepit, tyrannũ ac filiã eius captiuauit, & ad Accã processit. Guido itaq; auctus tantis copijs, anno Christi millesimo centesimo nonagesimo primo urbem recepit, ut iam diximus, sicut & multas alias maritimas ciuitates. Tunc Saladinus de Ierosolyma Christianis relinquenda consilia agitabat, ut quandoq; tam longo bello defungeret. Sed quum uideret reges Philippum & Richardũ laborare magna discordia, in ea retinenda perseuerauit. Illi enim impulsu diaboli memores simultatum & inimicitiarum, quas ipsi & progenitores eorum inter se habuerant mutuo sibi impedimẽto erant, & quicquid unus aggredi

Christianorum clades.

Christianorum proditor.

Ciuitas sancta expugnatur.

Fridericus Imperator perit in amne.

Cyprus ui capitur.

Discordia Christianorũ.

gredi tentabat, alius impedire conabatur. Quod cum minimè lateret Saladinum, audacior ille redditus, nostros sicut prius spernere cœpit. Philippus re infecta discessit. Rex uerò Angliæ uidens Guidonem regem, ambire dominium Tyri & Ptolemaidæ, egit cum illo, ut pecunia haud grandi accepta, regnũ Cypri acciperet, & sibi regni Ierosolymitani curam relinqueret. Sicq; Guido rex Cypri & Richardus Ierosolymæ est factus. Tentauit Richardus expugnare Ierosolymam, sed inanis fuit eius conatus, Saladino totis uiribus resistẽte. Deinde accessit & hoc malum, quod Richardus acceperat per nuncium regem Franciæ uexare Normandiam, & fratrem suum aspirare ad regnũ Angliæ, quod non parum obfuit Christianis in oriente. Nã fœdera quæcunq; Salad. dare uoluit, Richardus recipere est coactus. Anno itaq; 1193. uenit Richardus per Vngariam in Austriam, & dimisso regali obsequio, priuatus in quodam diuersorio iuxta Viennam in coctione pulmentorum laborans cõsedit, annulum regalem digito gestans. Quod aduertens quidam de familia ducis q eum agnouit, (cum duce enim apud Accam fuerat) duci Lupoldo indicat. Dux missa frequentia militũ regem capit, & digna factis cõpensat. Nam capta Acca, rex Angliæ, signa sua ubiq; affigi præcepit, titulum uictoriæ sibi prorsus ascribens, uexillum uerò ducis Austriæ quodam loco, quem ille obtinuerat, affixũ, conculcari fecit, & præter hæc prædam omnẽ inter suos distribuit: ex qua perfidia, dux Austriæ sine mora repatriauit. Imperator Hẽricus sextus regem captiuum sibi præsentari iussit, uictusq; Vuormaciam adducitur, ubi tandem datis in redemptionem suam imperatori multis millibus aureorũ, nec non & duci Lupoldo, liberatus est. Mortuus est per dies illos Guido rex Cypri, regnumq; Emericus frater recepit. Mortuus est & Saladinus, uir omni eius seculi uirtute, gestarum rerum gloria & potentia facile princeps: qui iusserat interiorem tunicam lineam suspendi & deferri ante funus, preconemq; clamare: En Saladinus Asiæ dominator, ex tãto regno tantisq; opib. nil aliud secum fert. Successerunt autem ei filij sui Saphadinus in Syria & Merlynus in Aegypto.

Discordia Christianorũ.

Rex Angliæ capitur in Austria.

Saladini principis mors.

Noua expeditio Christianorum in terram sanctam.

POst mortem Saladini congregati dux Austriæ, dux Saxoniæ, dux Brabãtiæ, Lantgrauius Thuringiæ & multi episcopi, cum magno exercitũ ingrediuntur terrã sanctam, fractoq; fœdere quod Richardus fecerat, loca quædam expugnauerunt, sed audita morte Imperatoris re infecta cum magna iactura fidelium in terra sancta morantium redierunt. Deinde anno 1215. Romæ fuit celebratum concilium, in quo multa fuerunt tractata pro recuperatione terræ sanctæ, missæq; literæ in omnes Christianorum fines ad prædicandum crucem, & ut fierent processiones, orationes, ieiunia, prostrationes in ecclesijs & eleemosynæ. Excitatus est autem ad has literas ingens numerus hominum in Germania & Gallia, Fridericus imperator secundus, duces Brabantiæ, Morauiæ, Lemburgi, Iuliaci, Palatinus Thubingensis, Marchio Badensis, comites & episcopi plurimi, qui omnes sese ad Christi militiam deuouerunt, coniunctisq; copijs cõuenerunt Venetijs, & ibi constitutũ est, ut pars ualidior in Syriam nauigaret, reliqui tenderent in Aegyptum, atq; Alexandriam expugnarent, aut Sultanũ prohiberent, ne ascenderet in Syriam. Mense itaq; Martio applicare cœperunt naues peregrinorum ad portum Acconensem. Anno 1218. Iohãnes rex Ierusalem mense Maio cum peregrinis & duce Austriæ prospero uento peruenit ad portũ Damiatæ & obsedit eam. Fuit hæc olim Eliopolis ab Elio principe, qui eam triplici muro cinxit, particulaq; Nili deducta in insulæ formã redegit. Spes itaq; apud nostros erat, ut si Damiata potirentur, facile expugnarẽt Cayrum seu Babylonem. In primis autem turrim Phaream admotis machinis deijciunt, & suburbia expugnant. Sultanus noctu copiam peditũ obsessis in auxilium mittit, ac nostris uincentibus ceperunt ciuitatẽ & præsidia anno 1219. in mense Nouembri, & partim occiderunt qui credere noluerunt. Et dum hæc urbs oppugnaretur, Cordirius Memphitici regis filius, qui Ierosolymã præsidio obtinebat, omni retinẽdæ urbis spe abiecta, si Eliopolis caperetur Ierosolymã muro nudauit, turrim Dauidis, tẽplum & Christi sepulchrum intactum reliquit, Christianorũ qui perpauci ea loca incolebãt precib. fatigatus. Bonfinius paulò aliter describit expugnationẽ Damiatæ, nempe q in hũc modũ à Christianis occupata fuerit. Defluxerat hyems media, & Nilus pter cõsuetudinẽ intumuit nõ sine nostrorũ terrore, sed paulò post desedit, Sultani aũt castra nõ lõge aberãt ad ripã Nili posita, unde cõmeatus & præsidia in urbẽ facile in

Magna militia ad terram sanctam.

Damiata Pelusium.

ferre potuit. Nostri ergo ultra Nilũ ualidissimũ agmen ponentes, Sultanũ retrocedere cogunt, atq; ciuitatem undiq; obsidione cingunt. Deinde cum urbs neq; ui, neq; inedia expugnari posset, factum est ut peste maior pars obsessorũ periret. Admotis ergo muro scalis, ingrediunĩ quidã & fractis portis urbe potiunĩ, decimooctauo obsidionis mense. Vrbem ingressi cum neminẽ uiderent occurrentẽ, insidias primo dolumq; ab hoste structum suspicanĩ. Verum cum fora, uici & ędes cadaueribus strata forent, illa calamitatẽ urbis indicauerunt, cum ab initio obsidionis, septuaginta hominũ millia fuissent, & iam uix è moribundis & ualidis tria millia in urbe ea die inueniri potuêre. Manserunt itaq; in castris, quousq; exacta pestilentis morbi suspitione, cœli salubritas instauraretur. Tunc ingressi urbem, opulentissimam inuenerunt prædam. Deinde super deducẽda colonia & re agraria factum est decretum. Eratq; spes ut Sultanum & Saracenum genus perbreui conficerẽt, nisi Iohãnis regis Ierusalem arrogantia intercessisset. Is enim quum Damiata regno suo non subijceretur, Ierosolymam proficiscitur, & sequuntur eum multi milites, nec nisi exoratus ad reditum potuit adduci. Reliqui duces & milites interea æstatem ac hyemem Damiatæ exegerunt. Redeunte tandem rege Tyrum, placuit omnibus in Cayrum & Babylonem mouere castra. Veniunt ergo postridie natalium Petri & Pauli omnes qui ferre arma poterant, & collecti sunt in Damiata 70. millia armatorum ad bella promptissimi, & ad tertium à Babylone lapidem perueniunt, castraq; illuc ponunt, Sultanum indies prouocantes ad certamen. At ille timens nostris occurrere, omnes uias obstruxit ne ad Christianorum exercitum uictualia ex Damiata deferri possent. Stetit aliquot diebus exercitus nostrorũ immotus, & cœperunt uictualia deficere. Sultanus simulato metu per singulos dies perniciem in nostros machinatus est, obuenitq; ei tandem occasio diu expectata. Nam præterlabentem Nilum sub Babylone & Cayro altioribus etiam solito ripis coërcet, & quũ paucis post diebus ille opinione citius intumuisset, extemplo defossis utrinq; ripis, inundatio nẽ amnis in hostium castra deriuat. Effundiĩ diluuij more fluuius, & altius altitudine cubiti cuncta superat: ex quo intolerabile nostris detrimentum infertur. Nam iumentis non solum pascua, sed alia quoq; pabula inhibenĩ, corrumpuntur hominum cibaria, nihil deniq; in castris seruari potuit, quo miles triduo alereĩ. Incessit repẽte omnes exitialis inedia, quã nisi implorata pace euitare non poterant, quia redire nequibant ob locorum inæqualitatẽ & uadorũ difficultatẽ. Christiani itaq; inopinato malo perculsi, cum hoste agunt, ut Eliopoli cum captiuis utrinq; dimissis relicta, ipsi incolumes in Tyrum abirent. Sic urbs nobilissima tàm longa obsidione quæsita, hostibus relicta est, anno salutis millesimo ducẽtesimo uigesimo primo, in Septembri unà cum rebus in ea repertis. Paulò post rex Iohannes unicam filiam suam Iolem locat imperatori Friderico secundo, eiq; ius Ierosolymitani regni condonat dotis nomine, sicq; titulus regni Ierosolymitani translatus est ad reges Siciliæ.

Vrbs obtinetur.

Dißidiũ Christianorum.

Sultani astutia

Exercitus Christianorũ periclitatur.

Reliquiæ regni Ierosolymitani post annum Christi 1221. ægrè aliquandiù à Christianis defensæ.

ANno dñi 1225. alij signant annum 1229. facta est cõpositio inter Imperatorẽ Fridericum & Sultanũ, ut Sultanus restitueret Ierusalẽ Imperatori & totum regnum Ierosolymitanũ, exceptis quibusdã castris, deinde treugæ decennales inter Christianos & Saracenos sunt factæ. Sed impediente Romano põtifice, q imperatorẽ ceu hominẽ factiosum persequebaĩ, Christiani diù retinere nequiuerunt terram sanctã. Anno 1248. Franci cum rege suo Ludouico in Aegyptũ nauigantes, Damiatã secundo obtinẽt, Et cum multũ progredrenĩ in regionẽ, infœliciter pugnauerunt contra Sultani exercitũ. fiebatq; conditio eorum indies deterior. Nam pestis multos absumpsit, & fames eos coëgit redire ad Damiatã. Cumq; in itinere essent fessi, Sultanus eos immensis coprjs aggreditur, & ferè omnes interfecit, paucis elapsis qui non occiderenĩ aut caperenĩ. Quin & rex Ludouicus cum duobus fratribus Carolo & Alphõso captus in manus hostiũ puenit, coactusq; est reddere Damiatam cum omnibus rebus ibi inuentis. Anno millesimo ducentesimo sexagesimo nono Ludouicus Frãciæ iterũ cum duobus filijs & alijs proceribus ad recuperandã terrã sanctã iter arripuit, & q hoc facilius faceret, decreuit antea regnũ Tunetij in Africa humiliare, sed peste grassãte fuit ipse, filius eius & multi alij morte sublati. Frater tamẽ regis Carolus rex Siciliæ bellũ psequens, coëgit Saracenos, ut Christian. captiuos restitue-

Treugæ inter Christianos et Saracenos.

Galli Tunetũ subigunt.

restituerent,& quod omnibus ciuitatibus regni Thunetici prædicaretur fides Christi,& uolentes baptisari non impedirentur. Circa annum Christi 1290. Christiani ferè totam terram sanctam perdiderunt. Sultanus enim Aegypti Elpis paulò antè cum maximo exercitu obsedit ciuitatem Tripolim,& ui cepit,occisis plurimis Christianis. Parem fortunam pertulerunt Zidon & Berytus cum Tyro. Habitatoribus uerò Ptolemaidæ inducias duorum annorum concessit. Papa interim crucem prædicari iussit pro auxilio Ptolemaidæ,& ipse mille atque quingentos milites in suo ære illuc misit,quibus magna adhæsit colluuies:sed qui illuc ueniens,multa damna intulerunt tam Christianis quam Saracenis,nam erant sine duce. Sultanus sæpe quæstus est & per nuncios prædam repetijt,qua denegata cominatus est exitium. Erat tunc de Ptolemaide regimine magna concertatio. Nam patriarcha illud & templarij,Hospitalarij,& Teutonici,rex Cypri & rex Siciliæ atque Pisani quærebant. Sultanus uerò 100.& 50.millia pugnatorum aduersus Ptolemaidam misit. Et cum ipse ægrotaret, misit filium pro duce copiarum. Producta est obsidio duobus mensibus:interim mortuo Sultano filius suffectus est,qui acrius urbem impugnans,promissa militib. præda,fossis completis materia ac uirgultis,ad mœnia usque pugnando peruenit. At una die erumpentibus Christianis magna occasione Sultanus in castra repulsus est. Deinde fit discordia in urbe. Placuit imbellem multitudinem propter uictus defectum emittere per noctem, cum qua multi desertores effecti sunt. Deinde 12.millibus ad defensionem urbis dimissis,reliquos abire permiserunt. Manserunt autem ex prioribus, rex Cypri,patriarcha Ierosolymitanus, Hospitalis & Templorum magistri,reliqui omnes abierunt. Sed rex Cypri perfidia usus,desertores secutus est,cuius exemplo multi etiam post eum fuga lapsi sunt. Postremo omnium,Ierolymæ patriarcha magistrique rebus præsentibus diffisi,conscensis occultè nauibus urbem hostibus reliquerunt. Usi sunt prima prospera nauigatione,inde circa Cyprum insulam tempestate iactati,ad unum periere. Sultanus uerò urbem male defensam ui cepit,& mortalibus in ea repertis ad unum cæsis,sumpta præda mœnibus urbis parietibusque passim solo æquatis, duriore Saracenus miles Sultani imperio est oneratus,quod fundamenta ubique ita confodi dissiparique iussit,ut nullum posthac urbis ædificij uestigium appareret. Itaque tandem reliquias amisimus post uictoriam Gotfredi annis 196.& Christianum nomen ex tota Syria est sublatum, nisi quod anno domini 1336. Sultanus Babyloniæ commisit custodiam sepulchri dominici in Ierusalem fratribus Franciscanis,quorum octo ibi ex consensu Romani pontificis morantur.

Christianorum perniciosum dißidium.

Perfidia regis Cypri.

Ptolemaida oppugnatur.

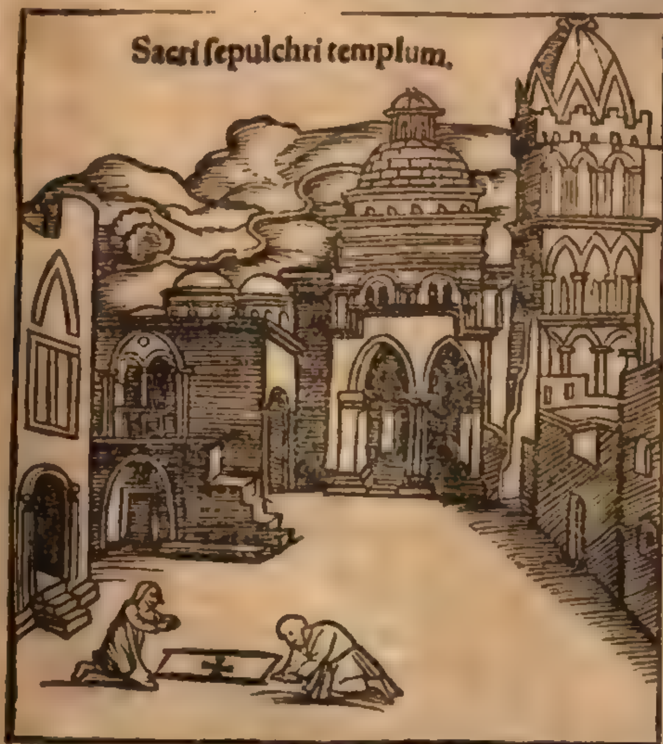

Sepulchrum domini hucusque gloriosum permansit.

IN cunctis prædictis bellis,desolationib. subuersionibus & regni Ierosolymitani translationib. mansit templum sacri sepulchri Christi illibatum, cui olim quoque mons Caluariæ inclusus fuit, in quo Christus saluator mundi semetipsum in cruce obtulit patri cælesti,pro reconciliatione totius generis humani: atque huius templi picturam libuit hic assignare,ea forma qua exceptum est à peregrinis uisitantibus sacra terra promissionis loca unà cum interiori sacello quod inclusum tenet sepulchrum ipsum. Hanc structuram gentiles inuiolatam conseruant, non deuotionis gratia, cum Mahumetum longè supra Christum locent & uenerentur, sed quod emolumentum aliquod hîc ipsis à Christianis peregrinis accedat,quos etiam per terras suas ambulantes deducunt, & non liberè uagari permittunt,& exactionibus pro sua uoluntate taxant atque expilant. In templum Salomonis nullum Chri-

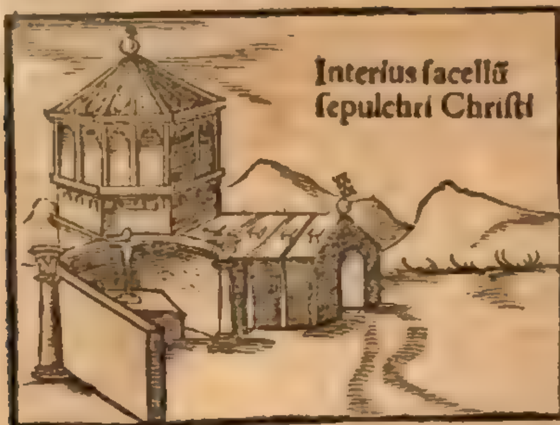

lum Christianū hominē ingredi ꝑmittunt, q̃d tamen olim à Christianis extructum cō stat, nisi ꝙ ipsi post subactā urbem hoc tem plū suis sacris applicarunt, atꝗ ibi oratiōis gratia q̃tidie cōueniunt. Illud primū in mō te Moria à Salomone cōstructum fuit: quo perfecto, gloria dñi eidem sacrificanti appa ruit, & illic oraturos se exaudire promittit. Christus quoꝗ in hoc templo, secundo ta men extructo, à Simone suscipit̃, inter do ctores disputat, & sępe ibi p̄dicauit. Hoc tē plum à Rom. destructū unà cum ciuitate, à Christianis postea opere rotundo & miro artificio in eodem loco restitutū est, nunc uerò ritu Mahumetico & 500. lampadib. interius ornatū, usꝗ in p̄sens perseuerat. Cæterū intra septū tēpli dñici sepulchri, sunt & alia quædā uetusta ædificia, per q̄ ascendit̃ ad mōtem Caluariæ, ubi peregrinis demonstrat̃ foramē in quo fixum fuit lignū sanctæ crucis, interim q̃ saluator mūdi in eo pependit. Et hunc locū diua Helena mater Cōstantini imp. incorporauit septis et mœnijs ciuitatis Ierosolymę, cum antea fuerit extra ciuitatē. Nā ductus est Iesus foras extra ciuitatē dum crucifigeret̃, & sepul tus est in horto ꝓpinquo crucifixionis loco, ut Euāge listæ testant̃. Ciuitas autē desolata à Ro. cum postea re stauraret̃, cōprehensus fuit Caluariæ locus intra noua erecta mœnia. In uno eodemꝗ mōtis tractu tres sunt colles seu mōticuli, q quādoꝗ una apellatione Sion di cunt̃ aliquando uerò peculiaria sortiunt̃ nomina. Pri mus est Zion, q ob sui eminentiā respectu totius terræ ꝓmissionis specula interpretat̃. In quo arx erat dicta ci uitas Dauid, q̃ à Ierusalē seiungebat quidā hiatus siue Millo. 2. Reg. 5. Hîc Dauid cū alijs regib. Iehuda sepul tus est: hic Christus nouissimū pascha celebraturus, di scipulorū pedes lauit, eucharistiæ sacramentū instituit, discipulis resuscitatus apparuit. Secun dus est mōs Moria, famosiss. Salomonis tēplo decoratus. Tertius est mōs Gol golcha, id est, Caluarię, à Caluaria sic di ctus, ꝙ scelerati ibi decaluarent̃, Christi nobili sanguine unctus, atꝗ sua passiōe celebratus. Hæc ciuitas Ieroly. toties de structa & reædificata, nouissimè anno salutis 1517. deletis Sultanis Aegyp. sub q̃rum dñio diu fuerat, à Turca occupa ta est, atꝗ ab eodē anno Christi 1542. se midiruta reparata est, murisꝗ ampliata. Aurea porta sic dicta, q̃d aurata esset re ste Hiero. Hac Christus die Palmarū in trauit. Hæc Heraclio à cæde Coldrois redeunti cū crucis ligno, regijs pōpis Ie rusalē ingressuro aditū negat, cui ange lus supra portā cum signo crucis, Cū, in qt, rex cælorū per hanc portā intraret, nō cultu regio, sed humili asello uecto, humilitatis exēplū suis cultorib. reliqt. Tūc imperator fusis lachrymis, uestib. depositis regalib. crucē humiliter baiu lās, portæ statim reseratæ aditū meruit. Ciuitas

Templum Salomonis.

CIVITAS IERVSALĒ

יְרוּשָׁלַם

Præconia Prophetica ciuitatis Ierosolymitanæ

יְרוּשָׁלַם עִיר הַקֹּדֶשׁ אֲשֶׁר הִיא עֲטֶרֶת

והמפארת ביד יהוה וצנית מלוכה בכף אלהים לה יקרא דרושה עיר ׃ היא כסא יי
והיא תהלה בארץ ׃ היא העיר אשר בחר בה יהוה והיתה השכינה בתוכה ועל כן היא
במה מהוללה ואין תמצא עיר כמות ומי ראה עיר כמו אותה בכל הארץ ׃ הנה ער
איתו תעת נלחמים עליה כל הגוים היהודים וערלים וישמעאלים ׃ ומקדם מבצר
בה הוא ציון ועד דוד לא היה נכבש המסום הזה והיה המבצר חנק ולא היה בה לבני
יהודה לתוריש היבוסיים עד מלך דוד מלך ישראל כדי שתקרא על שמו עיר דוד
שהיה ראש ממלכת ישראל ׃ ובאחרית הימים בא אליה משיח בן האלהים ומושיע
העולם ולמר את בני אדם דרך אל חיים נצחיים וכרת את ברית
ישראל ברית חדשה ופעל תשועה בתוך הארץ ׃

Ciuitas Ierosolymitana ante multa tẽpora sub rege Malkizedec uocata fuit Salẽ, fuitq; tũc Metropolis exigui & cõtracti regni: deinde uerò dicta fuit Iebus à Iebusæis incolis, qs Iudæi lõgo tempore post subactã terram eijcere nequiuerunt, donec Dauid mortuo Saule unctus fuit in regẽ. Is expugnato fortalicio huius ciuitatis, mõte Zion, q & postea ciuitas Dauid appellatus fuit, atq; superatis Iebusæis, trãstulit regiã sedẽ ex Hebron in Ierusalem, dilatauitq; supra modũ pomeria regni eius: quin & dñs Deus hanc unicã in uniuerso mundo sibi et cultui suo delegit, ponẽs nomen suum in medio eius, iubẽs cõstrui in eo templum prophetasq; suscitãs qui pdicarent, hinc saltem prodituram in uniuersum mundum. Quantam à tempore Dauid hæc urbs fœlicitatem & infœlicitatem habuerit usq; ad Christum passum, atq; hinc usq; ad tempora nostra, nemini non constat, qui saltem historias & oracula Veteris testamenti legerit: & nos suprà abundè multa ex historijs adduximus, quæ ei & habitatoribus eius euenerint post destructionem à Romanis factam.

Iericho.

CRebra fit mẽtio huius ciuitatis in Iehosuæ lib. Ager eius cõiunctus olim ualli syluestri & paradiso dei, ubi hodie mare mortuũ, ostẽdit eximiã fertilitatẽ terræ q̃ habuit uallis illa ante subuersionẽ Sodomæ & Gomorrhæ. Creuit eñ in sola Hierichũte nobilissima balsami herba, à qua urbs nomẽ illud est sortita. Nã sonat יריחו Hebraica

Ierusalem

braca uox bonũ odorẽ. De hoc Plin. ſic ſcribit: Omnib. odoribus præfert̃ balſamum, uni terræ Iudææ cõceſſum. Quondam in duobus tãtum hortis, utroq; regio, creuit. Malleolis ſeri dicitur, uincitur ut uitis, nec ſine adminicu lis ſe ſuſtinet. Properat naſci, intra tertiũ annum fructum ferẽs. Folium proximum rutæ perpetua coma. Incidit̃ ul tro, lapide, oſſeisue cultellis. Ferro lædi uitalia, odit. Inci dẽtis manus librat̃, ne qd ultra corticem uiolet. Succus ẽ plaga manat, quẽ opobalſamũ uocãt, eximiæ ſuauitatis, ſed tenui gutta. Alexãdro magno ibi res gerẽte, toto die æſtiuo unã conchã impleri iuſtũ erat. Præcipuę gratia eſt lachrymæ, ſecũda ſemini, tertia cortici, minima ligno. Cæ terũ poſtq̃ Ro. princeps Tit9 deſtruit Ieroſolymã in ulti onẽ mortis Chriſti et Iudæos in ꝑpetuũ exiliũ adegit, bal ſami quoq; herba & plãtatio trãslata eſt in Aegyptũ: de q̃ & iuxta urbẽ Cairi nõnihil dicã. De roſis Hierichunti- nis quę ad terras noſtras portant̃, ſciendũ ꝙ illæ non in agro Iericho, ſed ultra Iordanẽ e re gione Iericho diſtãtia quatuor milliariorũ in Arabia creſcũt, Habẽt aũt denominationẽ à *Balſamum.* *Roſa Iericho.*

Iericho, q̃d ibi à peregrinis emanẽt, atq; ad nos deferant. Crescunt è terra modico caudice

Tyriacum. Aiunt etiam q̃dam, in hac regione reperiri serpentẽ Tyrum, unde Tyriacũ conficit, esseq; lõgitudinis semicubiti, crassitudinis autẽ digiti, colore griseo intermixto maculis rubris. Est natura cæcus, habetq; tã p̃sens uenenũ, ut nullo remedio illi obuiari possit, sed mẽbrũ eo læsũ necesse est resecari. Est crinitus circũ caput, & irritat9, uidet ignẽ fouere in lingua.

Galgal.

NOn p̃cul à Iericho iuxta Iordanẽ situs est locus Galgal, ubi filij Israël ex Aegypto profecti siccis pedibus traiecerunt Iordanẽ, ibiq; per aliq̃t dies tetenderunt tabernaculum Mosaicũ, adorantes in eo loco corã arca dñi. Hinc uerò translatũ fuit tabernaculũ & cultus Dei in Silo, tandemq; sub Dauid rege in Ierusalẽ. Via quã in tabula terræ sanctæ uides punctulis signatã, ostendit profectionem filiorum Israël, quam ex Aegypto in terram sanctam fecerunt, numerus autem passim per interualla additus, exprimit mansiones, quas in illis locis per dies certos aut menses aliquot fecerunt.

Acon siue Aca, qui & Ptolemais.

VRbs ista sita in Phœnicia, quondã Ace est dicta, colonia Claudij Cæsaris, à Ptolemæis regib. Aegypti, ut uidet, Ptolemaidæ nomẽ sortita: urbs olim munitissima cincta muris & antemuralib. turrib. & fossis, triangularẽ habẽs figurã, cuius duo latera iungunt mari, & tertiũ respiciebat terrã. Habet locus ille agrũ fertilẽ, optima pascua, uineas elegãtes & amœnissimos hortos. Veniẽs aũt tẽpore regũ Ierosolymitanorũ in manus Christianorum, uehemẽter creuit in potẽtia, opulẽtia, pulchris ædificijs & mercimonijs. Quin & reges Ierosolymitani & multi principes multo tẽpore ibi curias suas habuerũt: Tẽplarij quoq; & Hospitalarij ibi cũ magistris suis in magno numero habitauerũt. Christianis autẽ principib. inter se dissidentib. ut suprà sub titulo Guidonis regis signaui, Saladinus Sultanus Christianorũ ciuitates passim expugnauit, tãdemq; totũ belli põdus uertit cõtra Ptolemaidã. Occurrebãt ei Tẽplarij & Hospitalarij cum reliq̃s fidelib. sed q̃a numero & uirib. lõge impares erãt, in uniuersũ ferè cæsi fuerunt ab hoste. Habuerũt ante Aconẽ multos cõflictus, at res Christianæ indies deteriores fiebãt. Præualẽsq; hostis an. 1187. p̃fregit ciuitatẽ, ingressusq; est, p̃pe regiũ castrũ q̃ habuerũt reges Ieroso. in urbe.

Curia regũ Ierosolymitanorum.

Aliud

Aliud uerò castrum quod Templarij in ea habuerunt, non potuit illico expugnare, sed duobus ferè mensibus illud oppugnauit. Confugerāt illuc Christiani quinque, qui in hostis irruptione non interierāt, & pro uiribus resistebāt hosti. Erāt quoque multę turres in urbe, quas hostis expugnare nequit, fidelibus eas defendentibus, & hostē inde grauiter lædentibus. Saraceni uerò urbē succēdentes & multa millia fideliū in primo impetu occidentes, habuerunt tractatū cum his qui castrum & turres inhabitarunt de pace, pacti illis liberum abitum cum singulis uestimentis. Inclusi itaque rebus suis diffisi conditionē acceptarunt, etiamsi pactum non usquequaque illis fuerit seruatum. Multa itaque millia hominum utrinque perierunt, antequam hæc urbs ab hoste expugnaretur. Quin & magnus numerus matronarū & puellarum in mari perijt, quæ obsidionis tempore cum iocalibus suis ab urbe Cyprū uersus effugere manus hostium, contendebāt, sed plures salux euaserunt periculum. Capta itaque urbe, fratres Teutonici adhuc superstites, hinc abeuntes uenerunt ad Fridericum secundum iuxta Aeneā Syluium, obtentaque autoritate inuaserunt Pruteniā, ut suprà in Prussiæ descriptiōe signauimus. Sed necesse est ut 30. annis aut pluribus post Ptolemaidæ à Saladino expugnationem id factum fuerit. Nā expugnatio Acconis facta fuit anno 1187. Fridericus autem secūdus imperio præfectus fuit anno Christi 1220. Expugnata itaque Ptolemaida, eaque rursum instaurata per Sultanum, Christiani maximo apparatu bellico in Syriam nauigantes, biennio obsederunt eandem urbem, multa interim perpetientes mala, quia Fridericus Imperator in itinere fuit submersus, reges Galliæ & Angliæ in obsidione magna laborabant discordia, fames quoque magna nostros fregit, de quibus iam in gestis Guidonis multa scripsi. Tādem uerò anno Christi 1191. hæc urbs fuit recuperata à Christianis, & ferè centum annis inhabitata, creuitque suprà modum in opulentia & potentia. Nam Genuenses, Pisani ac Veneti eam sicut & Tyrum possederunt, & omnes ibi orientis occidentis contraxerunt mercaturas, & decreto cōmuni inter se in Ptolemaida areas, uicos, prætoria & cætera quæque loca, templis exceptis, diuiserunt, ne iurgia inter eos orirētur. Sed anno Christi 1260. magna inter eos orta fuit contentio, & factionibus Guelphorum atque Gibellinorum ibi quoque laborare cœperunt. Erat Philippus Gallus in urbe pfectus, qui eos cōponere non curauit, sed Venetos Ptolemaida abire præcepit. Veneti ergo locum cedentes, Tyrum se contulerunt, & Pisanos ad se tractos, spreto fœdere contra Genuenses irritarunt, uenitque res ad atrox bellum. Nā Veneti roborati cōburunt Genuensium naues diruunt eorum ædificia, diripiuntque bona. Habuit interim utraque factio suos fautores. Nam incolæ Ptolemaidæ, hospitalis Rhodi magister, cæterique proceres Latini ita Venetis fauebant, ut iuris ipsorum ea urbs potius quā omnium Latinorum esse uideretur. Econtrà Tyrum incolentes, Genuensibus fauorem pro uiribus superque præstabant, & citra ultraque mutuo bello hæ familiæ atque urbes sese uexabant, dum externus hostis Sultanus quiescebat. Cumque hæ simultates in lōgum protraherentur, Sultanus ratus occasionem non negligendam, coacto magno exercitu anno Christi 1290. ui cepit Tripolim, Sidonē, Berytum, Tyrum, & tandem Accam: quā historiam paulò superius sub titulo, Reliquiæ regni Ierosolymitani, ad longum descripsi.

Vrbs expugnatur.

Fratres Teutonici pulsi Ptolemaida.

Christiani recuperant Acconem.

Factiones Christianorū.

De ordinibus Cruciferorum Ierosolymis institutis.

EO tēpore quo regnum Ierosolymitanū fuit erectum, quatuor ordines Cruciferorū fuerunt instituti: Ordo Canonicorū sepulchri dñici, qui sub patriarcha primū fuerūt, ordo militiæ sancti Iohānis, deinde Rhodiorū, ordo Tēplariorum, & ordo Teutonicorū. Primi ferebāt in ueste clericali rubrā duplicem crucē. Et cum ciuitas ueniret in potestatem Sultani Aegypti, quidā impetrauerunt ab eo, ut eius permissione extruerent pro Latinis ecclesia, ubi & monachi instituebant & abbas. Deinde tēpore pcedenti Latini extra septa monasterij ordinauerunt monasteriū in honorē beatæ Mariæ Magdalenę, ubi sorores instituerunt, ut sic tā uiri quā mulieres Ierosolymis diuersoria inuenirent. Iuxta primū monasterium fuit cōstructum hospitale pro infirmis pegrinis, uiuebantque in eo de reliquijs mensę abbatis & monachorum. Vbi uerò ciuitas peruenit in manus Christianorū, quidā uir religiosus, qui pauperibus diu ibi ministrauerat, suscepit habitū regularē, cui albā crucē affixit, fratresque colligebat & unà cū eis

Monasterium sororum.

pauperibus

pauperibus & infirmis ministrauit, atq; in agro Hakaldama mortuos sepeliebat. Et qa in omnē terrā exiuit sonus eorum, largitione principum ac eleemosynis fideliū breui multū sunt ditati in prædijs, oppidis & castellis. Vocat̄ autē ordo illorum ordo hospitalis sancti Iohānis Ierosolymitani, deinde uerò Rhodienses sunt dicti. Itē cum pegrini sancta loca uisitāres à latronibus spoliarent̄, & aliquādo occiderentur, quidā milites ad tutandas publicas stratas deuouerunt se patriarchæ, qbus rex & patriarcha de bonis suis aliquid assignarunt, & habitationē cōcesserunt iuxta templum dn̄i. Deinde anno domini 1127. data est eis regula & albus habitus, & postea cruces rubeas affixerunt, atq; post modicum tempus citra & ultra mare amplissimas acquisierunt possessiones. Sed cum durassent annos circiter ducentos exterminati sunt. Habuerunt summū magistrū, cuius sedes principalis fuit in Ierusalē. Successu quoq; tēporum quum multi ex Teutonicis causa peregrinatiōis pergerēt Ierosolymā, & ignorarent linguā ciuitatis, quidā Germanus habitans in Ierusalē cum uxore sua Xendochium de bonis suis ad opus pauperū & peregrinorum Teutonicorū cōstruxit, & oratorium in honore beatæ Mariæ cōsensu patriarchæ adiecit: & tunc nōnulli Teutonici renunciantes seculo, se suaq; deo & hospitali liberè tradiderunt. Eo procedēte tempore, quum etiā de equestri ordine ex Germania huic hospitali sese addicerēt, dignū duxerunt regulā & instituta fratrum militiæ tēpli assumere, quā & ita susceperunt, ut tamen hospitalitatē nō omitterent. Postea anno domini 1191. apud Accam quidā ciues Bremēses & Lubicenses hospitale in honore beatæ Mariæ uirginis ad opus infirmorum tēpore obsidionis fecerunt, eleemosynasq; cōferentes atq; colligentes, obtinuerunt ordinē istum, sub titulo hospitalis beatæ Mariæ uirginis domus Teutonicorū in Ierusalē cōfirmari. Et ex eo tēpore cœpit habere Magistrū ordinis generalē nobilē & rei militaris peritū, fuitq; prim⁹ magister frater Hēricus Vualpot, quartus Hermānus de Saltza sub q̄ religio cœpit habere maxima incrementa. Tandē post amissionē ultimā Ptolemaidæ sedes principalis ipsius ordinis in locū q dicit̄ Mariæburg translata est, de q̄ in Prussia multa scripsimus. Hi itaq; fratres uniuersam Prussiā, gentem paganā & idolis deditā, Polonis ac circumuicinis Christianis omnibus molestā & inimicā, iusto bello tandem in suam redegerunt potestatem. Magnæ hodie illis sunt opes nec minor potētia q̄ regibus. Hęc apud alios inueni, hic signaui.

Iohannitarum ordo. *Templarij.* *Fratres Teutonici.*

Samaria.

Samaria olim metropolis regni decē tribuum, unius diei itinere distat à Ierusalem metropoli regni Iudaici. Siquidem sub Roboam filio Salomonis, unicum Israëliticum & Dauidicum regnum scissum fuit in duo regna, nempe Iudaicum, cui adhærebant duæ tantum tribus, Iehuda scilicet & Beniamin: alteri autem reliquæ decem tribus subditæ erant habentes regiam suam in Samaria, quare & regnum Samariæ dicebatur. Harum autem decem tribuum primus rex erexit in duabus extremitatibus regni sui duos uitulos, unum in Dan iuxta radices Libani, & alterum in Beersæba ciuitate trib. Simeonis, ne subditi sui uisitarent templum Ierosolymitanum, deficerentq; ab eo. Fuit autem ciuitas ipsa Samariæ amplissima, duplici cincta muro, intus cōplectens montem circumhabitatum ab ima ualle ad summum uerticē domibus priuatorū ciuium. In supino dorso mōtis erat, superbissima regia, cuius columnæ porticuū uisunt̄ adhuc deiectæ. Vrbi ad munitionē, magnificentiā & uoluptatem nihil deerat. Prospectus ex arce erat usq; ad Ioppensem portum Arabiāq; Petræā. Ager circum irriguus fontibus & omnia pferens ad uictum humanum. Nō alia urbs tota Palestina ostentat ruinas æquè memorabiles, uerum tantum opus hodie cessit olitoribus, quum paucula habeat domos. Plures hic quā Ierosolymis uident̄ ruinæ. Magnus Herodes olim collapsam restaurauit, uocauitq; Sebasten, quasi honorabilem ciuitatem. Cōstruxit quoq; Herodij arcem prope Ierusalē sitā. Reparauit quoq; Cęsareā Palestinæ, in littore maris magni iuxta Carmelū mōtē positā, q̄ antea turris Stratonis uocabat̄, in qua in honorem

Arx Samariæ. *Sebaste.*

tem Cæsaris magnificam domum albo marmore construxit, ubi nepos eius Herodis ab angelo percussus, eo quod non dedisset honorem deo, & consumptus à uermibus expirauit. *Cæsarea.*

Hebal, Gelboe.

DVo sunt montes Hebal & Garizim, positi inter Samariam & mare Galileę, quorum mentionem facit uigesimum septimum caput Deuteronomij. In Garizim fuit antiquissimum templum Baal Berith. Sequenti tempore quidam sacerdotes seditiosi ædificauerunt eo loco templum æmulum illi Ierosolymitano sub uictoria Alexandri magni de Persis ad Amanas pylas. Quod ipsum quoque Samaritani sub Antiocho illustri cōuerterunt in appellationem Iouis Olympij hospitalis. De monte Gelboe habes in primo Regum, capite ultimo. Iuxta hunc olim sita fuit Bethulia ciuitas, ubi Iudith mulier magnanimis Holofernem principem obtruncauit.

Galilæa.

DVplex est Galilæa, superior quæ & Gentium uocatur, atque inferior, utraque ferax & passim culta, neque pars earum ulla ociosa, omnis in opere, assidueque fructuum ferax. Campos habet cum uarijs arboribus consitos, tum maximè oliuetis, uinetis ac palmetis. Irrigatur autem abunde montanis torrētibus ac fontibus aquæ perennis, etiam quum aliæ terræ æstu exuruntur. Crebræ ibi ciuitates & propter opulentiam populosæ, ubique multitudo uicorum, pugnaxque olim genus hominū atque in Iudæis ferocissimum. Insigniores Galilææ ciuitates sunt Nazareth, ubi Christus educatus, Capernahum, Cana ubi Christus fuit in nuptijs, Tiberias, ubi extra mœnia thermæ sunt naturales. Habet etiam duos insignes montes, sed qui ambo Thabor uocantur. Vnus in tribu Nepthalim, qui in medio campi maximi assurgit ad stadia triginta, admittens planiciē mire rotundam. A parte boreali est inaccessus, uocaturque alio nomine Itabirium. In eo creditur Christus trāsfiguratus, & est omnino diuersus à Thabor qui per latam tribum Isachar extenditur. Est etiam in hac regione ad radices montis Libani Cæsarea Philippi, à Philippo Herodis filio in honorem Cæsaris constructa, quæ antea Paneas fuit appellata, ubi ex Panio antro, aut iuxta fauces antri scaturiunt fontes, unde Iordanis fluuius concipitur. *Nazareth.* *Thabor.* *Cæsarea Philippi.*

Phœnicia.

PHœnicia Syriæ est regio, Iudææ propinqua, habens à meridie Galilæam, & ab occasu mare mediterraneum. In ea ab antiquis temporibus fuerūt nobilissimæ urbes, præsertim Tyrus & Zidon: item montes Carmelus & Libanus in quibus thura leguntur. Iosephus author est, Phœnices inuenisse Græcas literas. Ob horum & Syrorum nimis solertem uafriciem, adagio locus factus est: Aduersus Phœnices Syri: quo usi sunt ueteres, quoties uersutus uersuto imponere uelle uidebatur. *Prouerb. de Phœnicibus.*

Ciuitates Phœniciæ insigniores, Berytus, Byblus.

BErytus ciuitas Phœniciæ clarissima, quæ uulgo hodie dicitꝰ Barutus, dicta aliquando Fœlix Iulia: & est hac ætate in ea celeberrimum emporium, occupatque totam ueterem gloriam Tyri & Zidonis, in loco robusto & inexpugnabili sita, olim ciuitas episcopalis. Ab ea non multum distat Byblus alia maritima ciuitas, sita in excelso loco, cuius frequens mentio fit in libris sacris.

Tyrus

Tyrus.

TYrus potẽtiſſima olim & locupletiſſima urbs, ſita in corde maris, ut apud Ezechiẽlẽ Prophetã legimus, inſula quõdam & mari diuiſa à cõtinenti 700. paſſibus, poſtea Nabuchodonoſoris & Alexãdri Macedonis oppugnantiũ molibus in uoraginẽ cõiectis facta continens fuit. Trogus teſtať eam cõditam aliquot annis poſt conditam Zidonẽ, idꝗ ante bellũ Troianũ. Alij uero ſcribunt eam cõditam ab Agenore poſt Troianum excidium in inſula, 4. ſtadijs à continenti auulſa. Tẽpore regum Ieroſolymitanorũ Chriſtianorũ habuit magnũ murorum ambitũ, formã rotundã, rupi duriſſime inſidens & undiꝗ mari circundata, niſi ꝙd à frõte, hoc eſt, ab oriente patebat aditus, quẽ Nabuchodonoſor & Alexãder magnus fecerunt. Is aũt introitus retroactis tẽporib. munitus fuit quadruplici muro. Habet portus duos, clauſum unũ, alterum publicũ, quẽ Aegyptiũ uocãt. Intꝰ eſt ſpectabilis palatijs, uidẽturꝗ ex ueteri fœlicitate ædificia antiqua deiecta, colũnæ marmoreæ, opera q̃ pro ſui mole & artificio ſtuporẽ faciũt cõtuentib. Quũ olim Alexãder magnus contenderet iſtã urbẽ expugnare, cogitabat in primis ꝙmodo molẽ iaceret, quæ urbẽ continenti cõmitteret, ſed ꝙd multis impoſſibile uidebať. Ingẽs eñ animos militũ inceſſit deſperatio, cernentiũ ꝓfundum mare, ꝙd uix diuina ope poſſet impleri: nulla putabãt tã ſaxa uaſta, nullas arbores tã ꝓceras reperiri, qbus illud ſpatiũ aggerareť. Deinde uidebant fretum ſemper exæſtuare, & quo arctius uolutabať inter inſulã & continentẽ, hoc acrius furebat. Erat p̃terea mare iuxta mœnia tam profundum, ut nullæ ſcalæ applicare potuerint, qbus milites aſcenderent in ciuitatẽ. Alexander tamen à propoſito ſuo non deſiſtẽs, magnã uim lapidum miſit in mare, fecitꝗ ex Libano adduci rates pro turribus faciendis. Cumꝗ à fundo maris in altitudinẽ montis moles ipſa creſceret, Tyrij molẽ ipſam & turres incenderunt, irritumꝗ reddiderunt conatũ Alexandri. Prorutis igiť lapidum cumulis, qbus iniecta terra ſuſtinebať, præceps in ꝓfundũ ruit, tantæꝗ molis uix illa ueſtigia ſunt inuenta. Rex ergo noui operis molẽ orſus eſt, totasꝗ arbores cum ingentibus ramis in altũ fecit proijci, deinde ſaxis onerari, & rurſum alias arbores immitti & cumulari ſaxa. Cõiunxit etiã triremes plurimas, ut undiꝗ murũ ciuitatis circũirent, ſed excitatus uentus cõmotus fluctus maris, colliſerũt nauigia, ruperunt uincula, & milites in profundũ traxêre. Tyrij licet animis non deſtituerenť, tamen cõiuges liberosꝗ uehẽdos Carthaginẽ tradiderunt, fortius qcquid accideret laturi, ſi chariſſimã ſui partẽ extra cõmunis periculi ſortẽ habuiſſent. Alexander interim non quieſcens, iubẽt reparari aggerẽ, adducit plurimas naues, & ſubmerſis Tyriorũ nauib, admotisꝗ turrib. hoſtes in muro trãsfodit, urbẽ ingrediť, omnesꝗ interficit, exceptis his q in tẽpla cõfugerũt. Durauit obſidio 7. mẽſib. Referunť aũt intra munimẽta urbis 6. millia armatorũ trucidata, & 2. millia crucib. affixi ꝑ ingens ſpacium pependerunt. Ab hac urbe Carthago in Africa fuit extructa, ſicut & Leptis atꝗ Vtica, & item Gades in occidente, quemadmodum Plin, ſcribit. A' tempore itaꝗ

Veſtigia antiquæ urbis.

Alexãder iungit urbem continenti.

Carthago creuit.

re itaq; Alexandri magni usq; ad tempora nostra desijt Tyrus esse insula, sed facta est maritima ciuitas, littori ut diximus, adhærens, nec unquã illam assecuta est magnificentiam & tantum imperium maris, quantum habuit ante Alexandrinum excidium. In hac urbe fuit sepultus Fridericus primus, dictus Barbarossa, sicut supra quoq; signaui.

Zidon.

HAec urbs olim opulentissima, & antequã à Persis caperetur maritimarũ urbiũ maxima, quæ multas colonias sicut & Tyrus per diuersas orbis partes misit, dicta antiquitus Sichem, ab eius cõditore Chanaã nepote Nohæ: & est sita ad cõmmodissimum continentis portum, extensum in longum in planicie per littus, fuitq; memorabilis magnitudinis. Eius prisca nobilitas apparet ex ruinis. Hodie autem est oppidũ breue in sede ueteris, munitissimũ quidẽ cum alijs præsidijs, tum duabus arcibus ualidissimis, una ab aquilone super rupe circumfluo mari, altera ab austro in continenti, etiam ipsa in rupe. Cœlum urbis est saluberrimũ & ager fertilissimus, qui etiam cannas mellis pfert. Belus quoq; fluuiolus, qui erumpit apud Ptolemaidẽ procul duob. stadijs, fert arenas paruo littore uitri feraces. Vallis est rotunda emittens uitreã arenã, quæ licet exhauriat, tamen uenti recentem conuehunt de superciljs circumiacentiũ montium. Ea arena etiam metalla quæ susceperit, mutat in uitrũ, uitrũ quoq; factũ si in arenã et marginẽs uallis conijciat, redit in arenã: tamẽ eã nõ fundi hoc loco dicũt, ait Strabo, sed cũ Sidonẽ lata fuerit, fusionẽ suscipere. *Vitrea arena.*

Purpura in Phœnicia colligitur.

SVnt qui scribãt purpurã p solis propinquitate colorẽ habere unde puniceum procreat Africa, id est, quasi uiolaceũ colorẽ: Tyrus uerò rubeum. Est autẽ genus piscis ex concharũ genere, unde succus colligitur tingendis uestib expetitus. Habet tamẽ purpura nobilẽ illum succũ ad tingendas uestes in medijs faucib. Congregat uerò uerno tempore; reliquo tẽpore ferè sterilis est. Cũ uita succum emittit, & ideo uiuas capere oportet. Conchiliorum uoracissima est lingua prę longa, nempe digitali, semperq; uibranti. Per hanc ponitur præda quam adfectatur, per hãc ipsa in prædã ducitur. Piscator concham cum esca ponit in mari, hanc ubi illa conspicit, exerta lingua appetit, adeoq; protendit, ut eam penè auulsam resumere non possit. Ita dum cõtendit extrahitur: eius cruori dignatio præcipua lanis tingendis, si præsertim lapidis uno ictu cædat: alioquin dolorẽ aliquandiu sustinens amittit colorẽ. Sunt autem purpurarũ plura genera: nõnullę augẽtur insigni magnitudine, alię paruæ. Marinæ magnæ scabræq; sunt, paruæ ad littora & oras reperiuntur, flore rubro. Murex quoq; est ex his qui firmiori integũtur testa, & est frequens & nobilis apud Tyrum, præbetq; eundem usum ac purpura. In Italia discernunt per oleum fusum super sericum purpuram à notha. Nam si relinquat maculã notha est: sin uestis sericea nihil uitij contraxerit, legitima est purpura. *Purpurarum genera.*

Damascus.

DAmascus Syrię urbs primaria in Damascene regiõe q̃ et Cœlesyria, fermè omniũ urbiũ Asiæ uetustissima, quippe q̃ Abrahami seruos fundasse sacræ literæ tradere uidenẽ. Est aũt cãpestris, agrũ habens natura soli sterilẽ ac aridã, nisi quatenus aquæ irrigant. superne fistulis cuniculisq; subductæ, quarũ humor terrã reddit fertilem & consitionib. pstantissimã. Hæc urbs itinere sex dierũ ab Ierusalẽ distare dicit̃ iuxta quam Paulus apost. pstratus Christũ agnoscere cœpit: Alij uerò mira scribũt de elegãtia huius urbis & fœcũditate agri eius. Est ibi arx munitiss. quã Florẽtinus quidã ę ꝓprio cõstruxisse dicit̃. Peperit em̃ sibi huius urbis principatũ ille Florentinus in hunc modũ. Sultano præfecto Syriæ quãdoq; propinatũ fuit uenenum: & quum remediũ quæsissent à memorato Flo- *Arx à Florentino cõstructa.*

to Florentino id repertum esse. Is inter Mamaluchos cõnumerabatur. Inuẽto igit̃ antidoto principi in paucis charus erat: ob id ea urbe clarissima donatus est, propterea φ uiueret princeps, illi retulisset acceptũ. Arce ergo cõstructa, Florẽtinus inibi rebus humanis exemptus est. Est autem hæc urbs incolarum numero admodũ frequẽs, eadẽq́ ditissima. Mirum dictu est, quantum opulentia ac eximio artificio polleat, quippe quæ affatim cõmeatũ fermè omniũ habet, rei frumentariæ carniumq́, & id genus annonæ. Scatet omnifariam fructibus, & cum primis per totum annum recentium uuarum illic est ubertas. Sunt præterea ibi mala punica, chrysomela, ficus, amygdalę, et proceriores oliuæ, eædemq́ optimæ. Fluuius lympidissimus urbem interfluit, ob id plerunq́ in singulis ædibus signati fõtes cõspiciunt̃ elaborati. Aedes eorũ à foris ineleg̃ãter sunt, sed intus decentiss. multiplici marmore et cũ primis ophite lapide eas exornãte. Sunt in urbe cõplura delubra, muscheas appellãt: sed quod cæteris p̃stat, id constructũ est instar basilicæ diui Petri urbis Romę, nisi quod in meditullio nulli sunt imbrices uel tecta, sed patescit ut sit subdiuo. Circum uerò delubrũ omnia cõcamerata sunt. Illic peculiari cultu sanctissimi uatis Zachariæ ut uerũ corpus obseruãt, idq́ summo in æstimato habent, uidere etiã licet eum locum, ubi ferũt seruatorẽ nostrũ diuum Paulũ ĩcrepuisse his uerbis, Saule, Saule, q̃d me p̃sequeris?

Locus ubi Paulus prostratus. Is locus extra urbẽ ad primũ lapidẽ: ubi Christiani humant̃, qui in ea urbe è uiuis decedunt. Ostenditur quoq́ ibi locus, ubi Cain dicitur Abel fratrem confecisse germanum.

Antiochia.

Alep. Duplex est in hac regione Antiochia: una sita est sub monte Tauro in Comagene Syriæ, quæ Alep appellatur, ubi famigeratum est emporium. Alia duodecim millibus passuum recedit à mari montibus clausa, habetq́ portum ad Orontis ostia. Hæc Syriæ, totius aliquando metropolis fuit, regiaq́ Seleucidarum, in quam omnes uires Nicanor cõtulit, prius Reblatha dicta, de qua in 4. Regum. Tempore uerò Iustiniani principis, quum terræmotu concidisset, & ab isto principe rursum instaurata fuisset, Theopolis est dicta. Floruit sub Romanorum imperio annos ferè mille. Deinde unà cum Ierosolymis capta à Saracenis, demum post annos centum iterum unà cum ipsis recuperata à principibus Christianis. Rursum autem à Saladino trium spacio mensium expugnata nec unquam postea recepta. Hic prima cathedra principis apostolorum, Christianiq́ primũ appellati, cum antea discipuli dicerentur. *Cathedra sancti Petri.* Antiochiæ nomen putat̃ accepisse ab Antiocho qui eam ampliauit, cum antea Epiphane & ab Hebræis Reblata uocaretur. Haud procùl ab ista urbe distat alia potens ciuitas Seleucia nomine, quæ à quibusdã à uicino monte Pieria fuit dicta, unde nauigatio instituitur in Cyprum. Inter memoratas duas Antiochias sita est in colle quodam ciuitas Alexandria sic ab Alexandro magno uocata, ubi scilicet idem Alexander Darium regem in fugam uertit.

Mesopotamia

Regio Mesopotamię quondã cõnumerata fuit Syriæ sicut & Armenia: nã omnes istæ terræ hebraica uoce אֲרָם fuerũt dictæ, unde nata q̃q́ fuit uox Armeniæ pro Aramiæ. Factũ est tamẽ discrimẽ apud Hebræos in multiplici illa Aramia. Nam eam partem quam Græci uocant Mesopotamiam appellãt אֲרַם נַהֲרַיִם Aram naharaim, id est, Aramia duorum fluuiorum. *Aramia pro Armenia* Hi autem duo fluuij sunt Tigris & Euphrates Tigris ab oriente, & Euphrates ab occidente, in medio eorum est Mesopotamia: est autem μέσος Græcis medius & ποταμός fluuius. Vnde Tacitus: Præfectus cãpis, qui Euphrate & Tigride inclytis amnibus circumflui, Mesopotamiæ nomen acceperunt. Est deinde Aram Zoba, Aram Hamath, Aram Damascena, &c. Est autem Mesopotamia fertilissima regio, præsertim ea parte ubi alluitur Euphrate, qui annua inundatione superfunditur terris. unde

copia

copia læti graminis prouenit nutriunturq́ pecora innumera. Vnde Gen. 24. legimus, quod cum seruus Abraham uenisset in Mesopotamiã, prouocaturus filio domini sui uxorẽ, occurrissetq́ illi Rebecca, & inuitasset eũ in domũ patris sui, dixit: Palearum & fœni plurimum est apud nos, & locus spaciosus ad manẽdũ, &c. Habet etiam hæc regio plantulas quasdam perpetuò florentes. Producit & aromata quædam, & præterea picem quandã mollem, Naphtam nomine, quam aiunt ardere instar olei. Plinio regio ista fœcũdissima est iuxta Tigridem fluuium, circum Seleuciam ciuitatem, ubi inculti agri quinquagesimum, culti autem centesimum reddunt fructum. Interiora uerò regionis aspera sunt & sterilia, laborãtq́ magna penuria aquarum. Vnde fit, ut sicubi fons aliquis inuentus fuerit, ille abscondatur ab incolis, ne hostibus innotescat. Id testatur quoq́ memoratum 24. Geneseos caput, & item 29. eiusdẽ. Huius regionis insigniores urbes sunt Edessa, Charræ & Nisibis. In Edessa, quæ nunc Rase nuncupatur, regnasse dicitur tempore Christi Abagarus, qui datis ad Iesum literis, responsum meruit accipere. Porrò de Charris, quæ in Hebræo Haran appellatur, Gen. 11. quomodo illuc ex Vr Chaldæorum demigrauerit Tarah cum filijs suis Abramo & Lot &c. Nisibis uerò nõ multum ab Haran distans, fuit olim magni nominis, dicta aliquando Antiochia, & aliquãdo Mygdonia ab interfluente Mygdone fluuio. *Charrhæ.*

Babylonia & Chaldæa.

HAc in regione iuxta Tigridem fluuium mox post diluuiũ cœperunt filij Adam extruere ciuitatẽ & turrim in ea, cuius cacumen erigeret in cœlũ, subuexerũt, aũt, ut quidã scribunt altitudine quinq́ millium, centũ, septuaginta quatuor passuum: at Deus præsumptionem illorum coërcens, sine gladio, peste aliouè morbo, solius linguę, quę tũc unica fuit, cõfusione, illorum conatũ impediuit, quare & locus ille deinceps ab euentu illo Babel fuit dictus. Sonat aũt Babel mixturã. Mixta enim fuit prima & originalis Hebraica lingua, nedũ dialectis & idiomatibus uarijs, uerũ & infinitis externis & à seculo tũc inauditis uocibus, atq́ ex una dictione læhem, quod Hebręis panem significat, natæ fuerũt septuaginta (tot enim dicũtur linguæ esse in mũdo) diuersæ dictiones, omnes panẽ significantes: Nã Syri panem exprimunt per lahma, Græci per arton, & uulgares per psomi, Germani per brot, Sclaui per chleb, Liuoni per meyse, Lappones per leipæ, Galli per pain, Vngari per chinæer, Indi meridiani per oholo, Turcæ per ætmeck, Bulgari & Sclauonici per kruch, Vualachi per pin, Angli per bred. Idẽ sentiendũ de alijs infinitis rerũ nominib. & de uerbis actionẽ significantib. & cõsignificãtius dictionibus. Homines itaq́ unam & propriam intelligentes linguã, coadunati sub certo duce, peculiarẽ sibi uendicarunt in orbe terrã puta Aegyptiacè loquẽtes eã terram quæ à cultorib. suis Aegyptus fuit uocata, Teutones Germaniã, Itali Italiã, secundum quod quisq́ populus à Iano summo patre, hoc est, à Noah, qui adhuc uiuebat, terrã acceperat sibi designatã. Apud paucissimos mãsit lingua natiua, nẽpe Hebraica, in ea scilicet familia à qua descẽdit Abrahã patriarcha, in cuius posteritate sola, sancta remãsit lingua. Eos autem *Diuersitas linguarum.* *Ianus qui & Noe.*

Monarchia prima.

tem qui in Babylonia siue Chaldæa remãserunt, coëgit Nimrod ad obedientiã suã, inchoauitq; monarchiam primã. Iosephus affirmat Nimrodum gigantẽ, principem fuisse eorum, qui turris ædificium moliebantur. Nimrodo successit Belus atq; post istum Ninus, qui non cõtentus regno suo, studuit & adiacẽtes regiones suæ subijcere ditioni. Durauit autem ea monarchia annis 1234 tãdemq; diuisa fuit in duo dominia, nempe in Babyloniam & Mediam atq; Persiam, stetitq; ea diuisio annis 304. Deinde sub Cyro & Dario rursũ una ex his dominijs facta est monarchia, quę manens annis 191. per Alexandrum magnum fuit translata ad Gręcos, apud quos stetit annis 495. Alij uerò qui istarũ monarchiarũ quoq; mentionem faciunt, non consentiũt in numero annorũ cũ hac uestra suppositione, sed quod alijs excutiẽdũ, relinqmus. Aliqui etiam ponunt primũ Babyloniorum regem Belũ ipsum Nini patrẽ, qui ab Hebræis Bel appellatur. Filius eius Ninus natura bellicosus & uirtutis appetens, tã ambitiosus fuit, ut ad imperiũ totius orbis aspiraret, sanguinẽq; humanũ effunderet, donec per multa bella 17. annis gesta, subigeret totã Asiã: & cõstituit Assyriã caput monarchiæ suæ. Mortuo autẽ Belo patre eius, pro sua cõsolatione fecit fabrefieri imaginem iuxta omnẽ habitudinẽ eius, quã & in tãta habuit ueneratione, ut malefactores ad idolũ illud cõfugientes, omnẽ haberẽt securitatẽ: atq; hinc aiunt initiũ sumptũ colendorũ idolorũ, cœperuntq; tum primũ homines diuinũ honorẽ impẽdere simulachris. Redacta itaq; omni Asia

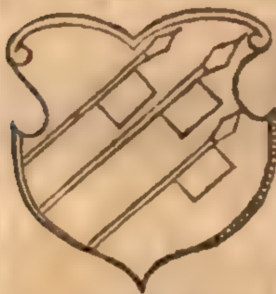

Initium idololatriæ.

præter Indos et Bactrianos in potestatẽ Ninus urbẽ quoq; cõdere statuit, cui par magnitudine neq; fuisset antea, neq; esset futura. Coactis ergo undiq; uirib. & his quæ ad tm opus spectarẽt paratis iuxta Tigridẽ in Aturię cãpo urbẽ cõdidit, nõ ęqua laterũ dimẽsiõe, nã duę muri partes lõgiores erãt reliqs. Horũ latus quodlibet lõgitudine erat stadiorũ 150. breuiores uerò stadiorũ. 90. Qua muri dimẽsione ambitus stadia cõplectitur 480. Et plane spe sua nequaq; est frustratus. Nulla enim postmodũ urbs tãto ambitu, tãtaue mœniũ magnificẽtia cõstructa est. Altitudo murorũ pedũ erat 100. latitudo qua tres currus simul perambularẽt. Turres 1500. quarũ altitudo pedũ erat 200. Habitare eã coëgit maiori ex parte Assyrios & quidẽ potẽtiores. Ex reliquis nationib. uolũtarios assumpsit, à nomine suo urbem Ninã appellãs. Agros propinquos habitatorib. diuisit. Cõdita urbe arma in Bactrianos uertẽs, ibi Semiramidẽ uxorẽ cepit. Hũc Ninũ, alij Assur uocãt. De magnitudine huius urbis Ninæ, quã sacra scriptura Niniuen appellat, reperies nõnihil apud Ionã prophetam scriptũ. Cæterũ Ninus genito ex Semiramide filio, cui nomẽ Nini indidit, excessit è uita, imperio uxori relicto. Destructa est postea Niniue à Medis, ut hodie nihil supsit de ea, adeo nihil est firmũ in mũdo, quãtũlibet firmũ esse puteẽ. Idẽ cõtingit sepulturæ Beli, quã eruisse dicitur Xerxes. Ea pyramis fuit quadrata, ex latere coctili structa, stadij altitudine, cuius quodq; latus stadiũ obtinebat. Hãc Alexander reparare uoluit, sed cum multi laboris esset & multi temporis (nã solum ad expurgandã terram, 10. millib. hominum duobus mensib. opus erat) quod incœperat facere nõ ualuit. Illico enim morbus & mors consecuta est.

Niniue magnitudo.

De Semiramide regina Babyloniæ.

SEmiramis Nini magni Assyriorũ regis uxor, mortuo marito, aut, ut alij scribunt, sagittę ictu interfecto, regnũ suscipiẽs, regnauit annis 42. Nã licet haberet filiũ, etiã Ninum uocatũ, cui regnũ debebatur, nõ tamen æstimans tutũ, filio tenello tam grande committere imperiũ, ipsa ut erat animo ingenti, quodam astu muliebri excogitata fallacia, cum im

perium palàm administrare non auderet, simulat se Ninum filium, pro fœmina puerū. Nam & statura utriusque mediocris & uox pariter gracilis, ac forma lineamētorū matri ac filio similis. Igitur brachia & crura uelamētis, tiara caput tegit, & uirorum more incedere cœpit. Eodē ornatu & populū uestiri iubet, ne nouo habitu aliqd occultare uidereť. Sic primis initijs sexū mētita, puer credita est. Et fœmina puerum simulās, maiestatē regiā adepta est. Magnas deinde res gessit, quarū amplitudine ubi inuidiā superatā putat, quiescit, fateť, quemue simulasset, nec metuit omnibus aperire quod esset fœmina, nec hoc dignitatem illi regni ademit, sed admirationē auxit, quod mulier non fœminas modo uirtute sed etiā uiros anteiret. Fuit hæc mulier tanti animi, ut contēderet uirū rerū gloria excellere. Nā urbē in Babylonia magnificentissimā cōdidit, aut secūdū alios uetustissimū opus Nimrod in cāpis Sinnaar restaurauit, murisque ex cocto latere, arena, pice, ac bitumine cōpactis, altitudine atque grossitie & à circuitu lōgissimo admirādis ambiuit: accersitis undique opificib. atque architectis, cæterisque quę ad tantā rē pertinebāt paratis. Vrbs ab utroque latere Euphratis, ut medius interfluat ędificata cuius mœnia ambitu stadia 300 & 60 complectebantur, frequentibus turribus ac magnis. Erat tanta operum magnificētia, ut in muri latitudine, sex equorū currus unà pdire possent: altitudo eorū erat 32. pedū. Turres 250. numero, quarū altitudo latitudoque magnificentiam ęquabat murorū. Cūque plurimæ paludes urbē circunstarent, non fuit consiliū ea parte turres cōstruere, quæ loci natura esset admodum munita. Mœnib. aūt unico anno absolutis, pontem qua parte fluuius angustior fluebat construxit, stadiorum 5. lōgitudinis, columnis in profundo summa arte inuicem pedes 12. distantes iactis. Lapides truncis ferreis, immixto iuncturis liquefacto plūbo coniunxit. Ante colūnas ad impetum aquæ sciendū, cursumque fluuij reprimendū, firmos cōposuit angulos, quo ab omni aquæ circunfluentis ui tutę essent. Pontē qui 30. pedum latitudinem habebat, coniunxit ex cedrinis, cyparissis ac palmarum trabib. spectatæ magnitudinis, opus nulli arte posterius, eorū quæ à Semiramide facta sūt. Ab utroque fluminis latere murū duxit stadijs 360. pari mœniū urbis latitudine. Regias iuxta flumē ex utroque pontis latere duas ædificauit: quæ & aspectū latę urbis pberēt, ut essent tanquam ciuitatis propugnacula, Euphrate per mediā urbem meridiē uersus fluente. Regia quæ ad occidentē uergebat primū ambitū habuit stadiorum 60. altis & sumptuosis mœnibus ex cocto latere cōstructū. Alter deinde interior erat circuitus, cuius in crudis adhuc lateribus uaria animantia, quæque suo colore ad naturæ similitudinem expressa fuere. Erat & tertius intimus circuitus, qui arcem continebat 30. stadiorum ambitu. Erexerat & portas tres, in quibus uaria ex ære posuit ornamēta. Hęc regia excellētior erat ea, quæ ex altera sita erat fluuij parte, tum magnitudine, tū ornatu. In urbis medio templū Ioui erexit mirādę altitudinis, in quo Chaldęi astrorū fecerūt obseruationes.

Vrbē construit Semiramis.

Pons magnificentißimus.

De horto pensili in Babylone constructo.

PEnsilis quidā hortus in Babylone erat, tā mirabili artificio cōstructus, ut olim numeraretur inter septē orbis mirabilia. Hunc quidā constructum asserunt à Semiramide, Diodorus uerò scribit eū factū à quodam Syro postmodum rege, in gratiam pellicis. Quæ quū Persa esset genere, cupiens in mōtibus uidere prata, uiro persuasit ut

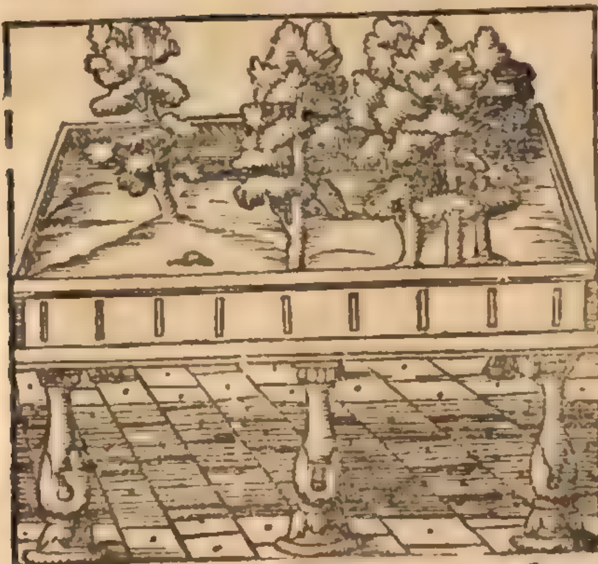

sit ut artificio excitaret hortũ, qui arboribus pratisq́ꝫ patriã repræsentaret. Huius horti latera singula iugerib. 4. extẽdebãtur. Aditus ueluti in monte erat, ędificijs altero super alterum cõstructis, ut ex eo cõspectus longe lateq́ꝫ pateret. Testudines in solo positę erãt, q̃ totius horti põdus sustinerẽt. Inde alię supra alias excrescente semp magnitudine ędificatę. Nã superiores in quib. horti murorũ superficies cõtinebatur, altitudine 50. cubitorũ eminebant. Solũ hoc modo cõstabat. Erant positæ lapideæ trabes lõgitudine pedũ 16. sex latitudine. Supra has pro pauimento stratæ arundines asphalto cõpactæ. Desuper cocti lateres duplici ordine, gypso structi. Tertio regulę plũbeæ, ne qua humiditas ad testudines manaret. Aquarũ insuper receptacula, qbus humor effflueret. In hoc pauimẽto congesta humus ꝓfunda, ut magnarũ arborũ radicib. satis esset, hortũ efficiebat: in eo proceræ omnis generis arbores, aspectũ iucũdum reddebant. Quædã arbores assurgebant in tantam altitudinẽ ut 500. pedib. sursum erigerentur, ferebantq́ꝫ nõ secus fructus, quàm si ex ipso terræ fundo processissent. Qui à longe hũc hortũ uidebat, putabat se syluam in monte uidere. Lumen quoq́ꝫ adeò testudines inuicem præbebãt, ut in eis regia diuersoria haberentur. Præterea aquæ ductus occultè fabricatus rigabat hortum.

Egregia Semiramidis reginæ facinora.

De hac muliere Valerius max. scribit, ꝓ quũ die quadã pacatis reb. fœminea solertia cũ pedisseqs disterminaret crines, ac patrio ritu reduceret in tricas, factũ est cũ nõdũ prẹter medios deduxisset, ut illi nunciarẽt, Babylonẽ defecisse: q̃d adeo ægre tulit, ut proiecto pectine cõfestim ab officio muliebri irata cõsurgens coarriperet arma, ac eductis copijs obsideret urbem præualidã, nec antè quod inordinatorũ crinium superfuerat cõposuit, q̃ potentissimã ciuitatẽ longa obsidione affectã, in deditionẽ cogeret, & suo dominio infectis armis subderet. Cuius tã animosi facinoris diu exhibuit testimoniũ statua ingens ex ære cõflata, & in Babylone erecta, fœminam solutis ex omni altero latere crinib. ex altero in tricã cõpositis prętẽdens. Eadẽ mulier ex Armeniorũ montib. lapidẽ excidi fecit, longitudine pedũ 150. latitudine uerò spissitudineq́ꝫ 24. Hũc magna curruũ multitudine ad flumen Euphratis delatũ, nauiq́ꝫ impositum Babyloniam detulit, & in uia insigniori erexit. Res mirabilis aspicientibus quã à forma Obeliscũ dicunt, inter 7. miranda opera annumeratũ. Fecit deinde in Media mirabile opus, hortũ scilicet & iuxta ipsum in saxo 17. stadiorum alto fecit scindi effigiem suã, & iuxta illam sculpi centũ qui ei dona ferebant. Fecit etiã scribi in eo Syris literis: A Semiramide subditorũ opere istud saxũ est excisum. Deinde apud Ecbatanos in larceo mõte immortale sui monimentum reliquit, ꝑcipitia montis & conuallos anfractus & cõcaua loca ad planũ deducens, & magno sumptu iter breuius reddẽs. Ad Ecbatanã inde cãpestrem urbem accedẽs, magno sumptu regiã ędificauit. His in Media gestis uenit in Persidem, aliaq́ꝫ Asiæ quib. imperitabat loca, ubiq́ꝫ montes saxaq́ꝫ incidens, uiã facilẽ transeuntibus reddidit: in locis planis aggeres statuens, in qbus nunc sepulchra defunctorũ ducũ, nunc urbes ędificauit. Quo factum, ut usque ad nostrã ætatem, multa in Asia eiusmodi rerũ uestigia perdurent, quæ opera Semiramidis uocantur. Vniuersa deinceps peragrata Aegypto, Libyaq́ꝫ magna ex parte in ditionem redacta, ad Iouem Ammonẽ transijt, sciscitatura à Deo suæ uitæ finẽ. Cumq́ꝫ diutius pacem egisset, honoris cupida excogitauit aliquod memoria dignũ bellũ gerere. Audiẽs autem Indorum gentem maximã inter cæteras orbis gentes, regionem uerò pulchram, fertilemq́ꝫ esse, arma uertit in Indiam. Imperabat Indis ea tẽpestate rex Staurobates, maximo fultus exercitu, elephantisq́ꝫ plurimis bello aptis. Semiramis uerò inferior elephantorum apparatu, rem excogitauit qua terreret Indos. Occisis enim trecentis boum milibus carnes

Ingens lapis.

Obeliscus Pyramide minor.

Semiramis inuadit Indiam.

Stratagema

nes operarijs concessit, & coria insui fecit elephantorũ instar, quę postmodũ fœno referta, ueri elephanti speciẽ præseferebant. Intus uerò hominem inclusit, camelũq; cui homo insidẽs formã beluę ducebat. His biennio cõfectis, tertio anno infinitas copias in Bactris coẽgit. Assuefecit aũt equos ne illis simulachris terrerenṫ. Audito rex Indorũ ingẽti apparatu belli, conatus est excedere Semiramidis uires, omĩbusq; q̃ belli usus poscit præparatis, nũcios ad Semiramidẽ iã appropinquantẽ mittit, & reprehendẽs eius ambitionẽ ꝙ nulla iniuria lacessita bellum sibi inferret, cõminatus est, si eã uinceret, se illam cruci affixurũ. Lecta epistola ridens Semiramis, nõ uerbis, sed uirtute certandum esse respõdit. Ponte uerò super Indum constructo, & pręsidio ab utroq; latere imposito, omnes traduxit copias. Pręcedebãt elephantorum simulachra, quib. hosti muliér metũ inijcere uolebat. At simulatio illa haud diutius latuit. Nam admirãtibus Indis, unde tãta illi elephãtorum copia suppeteret, quidã ex Semiramidis

Simulachra elephantorũ.

exercitu nocte capti rẽ prodidere. Quapropter confisus suis uiribus rex, fictionẽ elephãtorũ pręcidens, copias suas aduersus Assyrios eduxit. Appropinquãtibus aũt exercitibus, rex equites & currus in prima acie ante phalangẽ destinauit. Semiramis simulatis elephantis aduersus eqtes p̃missis, initoq; certamine, regios eqtes fudit. Assueti eñ ueris elephantis, eq noua forma, olfactuq; insueto turbati sunt. Semiramis cũ electis militibus uictoriã istã secuta, Indos in fugã uertit. Quibus ad phalangẽ fugientibus, rex aciem peditũ præcedentibus elephantis promouit. Veri elephãti cõtra simulatos ibãt, neq; pari robore pugnabatur. Superiores erãt Indi, magnãq; edebant Assyriorum cædem. Omnibus uerò tandem Assyrijs ad fugam intentis rex Semiramidi casu obuius, sauciauit illam iaculo, parũq; abfuit quin illã cepisset. Omnes itaq; in fugam uersi, insequentibus Indis magna cædes facta est, quousq; flumen traiecerunt. Tũc permutatis captiuis, Semiramis in Bactrianos redijt.

Semiramis occumbit.

Quæ culpanda in Semiramide.

OMnia iã cõmemorata, nedũ in fœmina, sed in quocũq; uiro strenuo mirabilia atque laudabilia & perpetua memoria celebrãda, una obscœna mulier fœdauit illecebra. Nã aliũ uirũ capere noluit, uerita ne imperio priuareṫ. Sed eos ex militib. eligebat appetebatq;, q in castris erãt forma & decore p̃stantes, quos omnes postea priuabat uita. Cumq; quasi assidua libidinis prurigine urereṫ infelix, inter mœchos quoq; filius Ninus numeratur, iuuenis præstantissimæ formę, q uti cũ matre mutasset sexũ, in thalamis more delicatæ fœminæ marcebat ocio, ubi mater aduersus hostes sudabat in armis. Qua turpi nota fœdata Semiramis dum putat astutia abolere, quod lasciuia deturpauerat, legem illã impiã & scelestã condidisse aiunt, qua p̃stabatur subditis, ut circa uenerea agerent q̃d liberet. Alij tamen scribunt, ꝙ cum in desideriũ filij incidisset, eumq; iam ætate prouectũ in suos prouocasset amplexus, ab eodem cũ annis iam 32. regnasset occisam. A quibus dissentiunt alij, asserentes eã libidini miscuisse sæuitiam, solitãq; quos ad explendũ suę uredinis uotũ aduocasset, ut occultaretur facinus, cõtinuo post coitũ iussisse necari. Verũ cũ aliquãdo cõcepisset, adulteria prodidisse partu, ad quæ excusanda, legem illã iniquam, cuius iam mentio facta est, proditam aiunt. De qua Orosius sic scribit: Semiramis libidine ardens, sanguinem sitiens, cũ omnes quos cõcubitu oblectasset occiderit, tãdem filio flagitiose cõcepto & impie exposito, incestu cognito priuatã ignominiam publico scelere obtexit. Pręcepit eñ, ut inter parentes & filios nulla delata reuerẽtia naturæ de cõiugijs appetẽdis, quod cuiq; libitũ esset, liberum fieret. De exitu eius Iustinus sic scribit: Ad postremum

Semiramis libidini addicta.

Semiramis filij cõcubitũ petit.

quum concubitũ filij petiisset, ab eodem interfecta est 42. annos post Ninum regno potita.

De asphalto Babylonico.

Asphaltum picis species. HAbet textus Biblicus Gen. 11. usos fuisse filios Adã in extructiõe turris Babyloni cę bitumine pro cemento, hebraice hemar nõ homer: ubi rabi David Kimhi dicit hemar esse speciẽ picis, quã Gręci asphaltũ uocãt, q in hunc usq; durat diem. De hoc Cosmographi in hũc modũ scribunt: Cũ multa sint in Babylonia admiratione digna, nõ minus mirabitᷓ quis magnã uim, quin in ea gignitur asphalti. Tanta eñ illius superest copia, ut Semiramis non solũ satis tot tãtisq; ædificijs fecerit, sed & populus, licet innumerabilis, eo arefacto pro lignis utatᷓ, adeo magna illius copia tanq; ex largo fonte *Lacus picis.* haurientibus adest. Ejicit eñ odorẽ sulphureũ ac grauẽ, qui transeuntes animãtes interficit. Ita enim anhelitũ cõprimit, ut spiritu intercluso, ac recepta respirãdi facultate, mors subito sequatᷓ. Traianus imperator cũ esset in oriẽte, motus magno desiderio uisendi huius lacus, accessit propius, & omnia diligẽtius contẽplatus est. Sunt etiã qui scribunt totum fundũ Babyloniæ refertũ pice, atq; ob id tẽpore ęstiuo sæpissime fulmine tãgitur, atq; in eo lo*Naphta.* co asphaltus ascẽdit. Est autẽ duplex bitumẽ, liquidum quod naphthã uocãt, & q̃d in Susiano agro nascitᷓ et aridũ quod cõgelascere potest, in Babylonio, cuius fons est ꝓpe ipsũ naphthã. Hic glebæ maximæ cõcreantur ad ędificia idoneę, q̃ ex coctilib. laterib. & bitumine fiunt.

De destructione Babyloniæ.

TEmpore eo q̃ Nabuchodonosor rerum in oriente potiebatur, Babyloniæ ciuitas fuit adhuc in sua magnificẽtia, quũ etiã Iudęi illuc iuxta Isaię uaticiniũ ꝑ dictum Nabuch. fuerint trãslati, & paulo pòst urbs ipsa in solitudinẽ pro magna ꝑte redacta. Vnde Strabo: Vrbis Babylonię partẽ Persę diruerunt, & partẽ tẽpus con*Seleucia delet Babyloniam.* sumpsit & Macedonũ negligentia, ꝓsertim ubi Seleucus Nicator Seleuciã ad Tigrim condidit ad stadia 300. Babyloni proximã. Nã & ille et posteri omnes circa hãc urbẽ maximopere studuerunt, & regni caput effecerũt, & nũc Babylone maior est, quanq̃ magna ex parte deserta, ut id facile de ea dici possit, q̃d de magnis urbib. q̃ in Arcadia erãt, à quodã dictũ *Magna ciuitas magna solitudo.* est: Magna ciuitas magna solitudo est. In ea ꝓpter lignorũ inopiã ex palmaceis trabib. & columnis ędificia faciunt. Nam regio magna ex parte nuda est, nihil habẽs ꝑter frutices & palmã. Regio hordeum fert quantum alia nulla: cętera ex palma præbet. Ex ea eñ panis & mel & uinum & acetum fit, & textilia uaria. Nucleis ꝓ carbonibus fabri ferrarij utuntᷓ. Qui in aqua macerati, bobus & ouibus in pabulũ dantur. Dicunt esse carmẽ q̃ddam Persicum, in quo 360. palmę utilitates numerẽtur. Babylon ergo aliquãdiu Assyriæ metropolis fuit, deinde Seleucia, q̃ ad Tigrim sita est, translato etiã ad eã ex destructa Babylone Babylonię nomine autore Plinio. Nostro uerò ęuo appellatur Baltah, aut secundum alios Valdach. In destructione Babylonis impletũ est uerbũ domini, q̃d lõge antea prædixerat per Isaiã prophetã cap. 13. in hęc uerba: Erit Babel, q̃ inclita fuit in regnis, decor & magnificentia Chaldęorũ, in subuersionem instar Sodomæ & Gomorrhæ. Non sedebit in perpetuũ, nec habitabit usq; in generationem & generationẽ, sed neq; Arabs figet tabernaculum ibi, & pastores non facient ibi cubare greges suos. Cubabunt uerò ibi bestiæ horrendæ, & implebũt domos eorum cercopitheci: habitabũt ibi struthiones, & pilosi saltabunt ibi &c. Hic uides quod nullæ diuitiæ, nulla potentia, non robusti muri, non multitudo turrium, neq; fastus & pompa potuerunt ciuitatem illam saluare, sed oportuit illam interire & subire fatum, idq; non simpliciter instar aliarum ciuitatum, quæ plerunq; fuerunt temporum successu reparatæ, sed iussu Dei facta est perpetua mansio draconum & syluestrium animalium.

De legibus Babyloniorum, & de astrologia Chaldæorum.

Filiarum elocatio. HAbuerũt incolæ huius regionis olim mirabiles leges & cõsuetudines. Puellas nubiles singulis annis in publicũ ducebãt, atq; uenũ exponebant, & qui opus habuit uxore, emit ibi unã. Precium uerò seruabatur in publico ærario, & per ipsum uendebantur puellę quę minus spectatæ erãt formę, & quas nec gratis quisquam accipere dignatus fuisset. Aegrotos in uijs exponebant, qui prætereuntes interrogabant, num quisquam

quiſquam morbi huius remedium norit. Nam nemo prętereuntium tam malus erat, qui oc currens non admoneret, ſi quid ſalutare haberet. De his legimus infra copioſiora in deſcri

ptione Aſſyrię. Qui dormiſſet cum muliere, mane ſurgentes, quiſque ſeorſum ſuffiti lauabantur priuſquam quicquam attingerent, & perinde eis lauacrum à mulieris cõgreſſu in more erat, atq; à mortuis. Nutrierunt Babylonij doctos uiros, q̃s Chaldęos uocabant, & hi ad cultum deorum erant deputati, philoſophabantur quoq; per omnem uitã, peritiſſimi aſtrologiæ habiti. Multi diuinatiõne quadam futura prędicebant, ac cum augurijs, tum ſacris, tum alijs quibuſdam incantationibus mala auertere ab hominibus, bona afferre, auguria inſuper, ſomnia'q; & prodigia interpretari conſueuerunt. Mundum ſempiternum eſſe dixerunt, neque principium habuiſſe, neq; ſortiturum finem. Vniuerſorum ordinem atq; ornatum, diuina quadam prouidentia factum. Cœleſtia omnia nõ caſu aut ſua ſponte, ſed determinato quodam firmoq; deorum natu iudicioq; eiſſe perfecta. Aſtrorum longa obſeruatione curſum naturamq; diligentiſſime ſcrutari, multa futura hominibus prędixerũt. Maximam uero uim ac motum quinq; aſtrorum, qui planetę appellãtur, interpretes illi dixerunt, eius pręſertim qui Saturnus dicitur, eſſe affirmantes. *Aſtrologorum officium.*

Arabia triplex, Petrea, deſerta, & fœlix.

Asia ubi Africam aſpicit, ibi Arabia eſt inter Iudęam & Aegyptum, eſtq; triplex, una Petrea à ſeptentrione & occaſu Syrię inſerta, cui & fronte deſerta prętenditur Arabia: à meridie altera quę fœlix nominatur. In Arabiam deſertam uenerũt filij Iſraël, poſtquam dominus Deus eos ſtupendis miraculis traduxerat per mare rubrum, habitaruntq; in eo quadraginta annis, cibauit & potauit eos ſine omni humano præſidio in tàm uaſta ſolitudine, quę nec aquam habet ad bibendum, ſed habitatio eſt ſerpentum & ſcorpionum. In extremitatibus ægrè habitatur. Nam quæ uergunt ad Orientem partes, Arabes Abati inhabitant, deſertas, inaquoſas & in paucis fructus ferentes, ideoq; latrocinijs uicinis gentibus infeſti atq; bello inuicti. Qui regionem aquis carent tenent, puteos effodiunt exteris ignotos, quę res hoſtium pericula depellit. Nam qui eos perſequuntur, aut errantes ſiti deficiunt fontium inſcitia, aut uix redeunt labore defatigati. Ob hanc cauſam Arabes ea loca incolentes, cum bello repugnari nequeant, liberi uiuunt, neq; ulli unquam externo regi, non Aſſyrio, non Medo, non Perſo paruerũt. Strabo uocat eos Arabes Scenitas, qui perparuas quaſdã potentias in ſterilibus locis, propter aquarum inopiam, poſſident. Agriculturã aut parum aut nihil exercent, paſcua omnis generis pecorum, prę ſertim camelorum, opima habẽt. Vocantur Scenitę & Nomadæ, quod gens uaga & ſine ædificijs in tentorijs habitet. Prope Eufraten uerſus Chaldæã & Perſiã pauca hæc Arabia habet oppida, in mediterraneis autẽ nulla, ſed uagantur cum pecoribus & tugurijs ſuis de loco ad locũ, latrocinio uiuentes. Inſignior eorũ ciuitas dicta fuit olim Tapſacũ, & poſtea Amphipolis. In hac regione, ait Diodorus, ſtagnũ eſſe ingens, aſphaltum producens, ex quo non paruum uectigal percipitur. Eius aqua odoris eſt peſſimi atq; amari. Quo fit ut neq; piſces producat neq; aliquod aquatile animal. Et cum plures dulcis aquæ fluuij in illud decurrant, nequaquã tamen aquæ natura immutatur &c. Hæc cum Siculus obſcurè ſcribat, Strabo multo dilucidius de mari mortuo in Arabiam Petream ſeſe extendente explicat, cuius mentionem ſuprà in Paleſtina ampliorem fecimus.

Arabia deſerta. *Terra aquarũ indiga.* *Scenitæ Nomadæ.*

uerò, quæ est in fœlici Arabia, est iter 14. dierum: & in hoc itinere peruenitur ad arua patentia quæ arenis strata sunt albicantibus, pollinis instar. Si quo sinistro pede usu euenit, ut ij qui illac iter agunt, austro feruntur, ut septentrione aguntur, sabulo obruti occumbunt omnes, homines & iumenta. Quod si prosperis uehuntur flatibus atro tamen sabuli adeo inuoluuntur, ut adempto è conspectu interuallo 10. passuum, alter alterum non cõspiciat. Examinantur ibi siti complures: & contra quando fit fontis potestas, multi intereunt ob haustos plus iusto latices.

Arabia fœlix.

HAec Arabia meridiem uersus inter duos sinus Arabicũ & Persicum ueluti peninsula excurrit, quæ ut Strabo scribit, bis ut India seritur ob fœcunditatem. Fluminibus scatet, quæ in campos absumũtur, omniũ fructuũ tum pecoris abundans, præter equos, mulos & porcos. Auium etiã omnium, præter anserẽ & gallinã. Oues albæ, boues nigri. Aromatum omnis generis feracissima, quibus omnia permutant. Cuius opulentiæ testis Alexander, qui eã, uti fama est, regiam facere instituerat, postquã ex India reuertisset. Vrbes sine mœnibus colunt, q̃ in pace maximè degãt. Mira scribunt de morib. antiquorum Arabũ. Artes ab uno in alium nõ transferuntur sicut apud nos, sed in patrijs quisq; permanet institutis. Qui maximus est natu, is in totã gentẽ regnũ obtinet. Quæ possidentur, uniuersæ sunt cognationi communia: una omnibus uxor, ita omnes omniũ sunt fratres. Coëunt cum matribus & sororibus pecudum ritu. Alterius sanguinis congressus pro adulterio est, domestici in uniuersum legitimi habentur. Camelorũ copia adimit equorum desiderium. Aurum, argentum, & plura aromatum genera, terræ peculiaria. Defunctorum corpora, stercore abiectiora. Nomades Arabiæ, qui habitat iuxta fluuiũ, colligunt auri ramenta, quod tamen non conflant artiũ inscitia. Debæ & ipsi pastores colunt ijdem agros aliqua ex parte, gens auri abundans, inter glebas temerè iacẽtes aureas pilas in glandium magnitudine reperiunt, quibus lapillis affabre interiectis monilia cõficiunt haud iniucunda aspectui, ex collo & manibus inducunt. Vendunt aurum finitimis triplo æris precio, argenti duplo, tum auri contemptu, tum desiderio quæ commertio parantur. Proximi his Sabæi, thure, myrrha & cinnamomo diuites, & in ora huius terræ balsamum nasci quidam prodiderunt. Habent & palmas odoriferas & calamum. Serpens ibi palmari longitudine, letalis ferè eius morsus, in arborum radicibus cubat. Odor nimius rerumq; fragrantia stuporem sensibus inducit, quem bituminis suffitu & hirci barba leuant. Penes regem omnis iudicandi ratio. Sabæorũ plerìq; sunt agricolæ, aromata alij legunt. In Aethiopiã ob negocia nauigãt, nauigijs corio contectis. Cinnamomũ & Casiã loco ligneæ materiæ igni adhibent. Huius gẽtis metropolis est Saba, supra montẽ sita, ubi alia auro, alia argẽto, quędam lapidibus splendent. Nonnulla tum elephantorum dentibus sunt exculta, tum multis præterea rebus alijs, quæ plurimi apud homines æstimantur. Et eam sanè multis seculis perpetuam habere fœlicitatem. Abfuit enim ab eis penitus, quæ multos in præceps dedit ambitio, per auaritiã aliena possidendi. Nec Gehrræi his minus opulẽti, quorum ferè suppellex omnis ex auro est & argento. Ex his enim & ebore domorũ limina, tecta, parietes construunt. Nabathæi omnium continentissimi, in quærẽdis opibus mira gentis industria, sed in tuendis multo maior. Qui rem domesticam minuit, publicè mulctatur: contrà honore afficitur, qui patrimonium auxit. Gladio, arcu, lancea & funda in bello, plurimum etiã bipennibus Arabes utuntur. Item Panchaia Arabiæ regio tota fructifera est, nisi ubi arenosa est. Vini maximè abundãs & thuris, quod in ea adeò excrescit, ut per uniuersum orbem satisfacit deorum sacris. Fert etiam myrrham & alia uarij generis aromata, odorem præbentia, quæ Panchæi legũt, & Arabibus mercatoribus uendunt, quæ illi in Phœniciam, Syriam & Aegyptum transuehunt. Vestibus induuntur mollibus. Oues enim apud eos plurimum mollitie ab alijs differunt. Ornamenta aurea non tantum mulieres sed etiam uiri deferunt, tot quibus collum ornantes, armillis manus, aures more Persarum inauribus, pedes nouis ac uarij coloris calceis. Sacerdotibus extra locum sacrum proficisci fas non est, ultra deprehensum interfici licet.

Feracitas Arabiæ.

omnia inter domesticos cõmunia.

Auri glebæ.

Sabæi.

Saba metropolis.

Nabathæi.

Panchæi legũt thus.

Quæ aromata nascantur apud Arabes fœlices.

PLurimas Arabia nutrit plantas, suauem odorē trāseuntib. inspirātes. Natura id soli accidit, ut dulces in eo odores orta ferant. Nā quibusdā in locis effossa terra, aliquæ reperiuntur suauè olentes glebæ, quæ ueluti metalla fusæ lapides ingentes fiūt, ędificādis domib. apti. Myrrhę sarmētis ignes fouēt, quorū fumo satis noxio, nisi odore cremati styracis occurrant, plerūque incurabiles morbos cōtrahunt. Cinnamomū per sacerdotes legitur, hostijs prius cæsis, quas cum litauerint obseruatur ut messis nec ortum solis anticipet, nec egrediatur occasum. Myrrha in ijsdē syluis quib. thus, permixtam arborē nasci tradiderunt aliqui, gignitur que multis in locis Arabiæ. Satiua quoque prouenit, multū syluestri plata. Arbori altitudo ad quinque cubita, nec sine spina, caudice duro et intorto. Foliū oliuæ, uerū crispius & aculeatū. Inciduntur bis in anno, sed à radice usque ad ramos qui ualent. Sudant aūt sponte priusquàm incidantur, stacten dictam, cui nulla præfertur. Est itaque myrrha, lachryma Aegyptiacę spinæ, qua inscilla effluit lachryma, coagulatur, deinde legitur. Excedit Troglodytica, quę lucida est, subuiridis & mordax. Reperitur & Bœotica, adulteratur gummi. Cinnamomum idemque Cinnamum, nascitur apud Troglodytas. Arabes uerò uehūt per maria uasta, ut rursum uendāt. Ipse frutex duorū cubitorū altitudine amplissimus, palmique minimus quatuor digitorū crassitudinis, statim à terra sex digitis surculosus, arido similis. Cum uiret, nō odoratur, folio origani, siccitate gaudens, sterilior imbre fit. Radix eius inutilis est. Gignitur in planis, sed in uepribus rubisque, difficilis collectu: pcipua bonitas uirgultorū tenuissimis partibus ad longitudinē palmi. Vilissimum quod radicibus pximū, quoniā ibi minimū corticis, in q summa gratiæ. Lignū qd Xylocinnamomū uocatur, in fastidio est, propter origani acrimoniā. Est & Casia frutex, nasciturque iuxta cinnami cāpos, sed in mōtibus crassiore sarmēto, tenui cute uerius quàm cortice. Amplitudo fruticis triū cubitorū. Theophrastus dicit casiā sarmēto crassiore cōstare ac neruis, idcirco nō posse decorticari. Discorides uerò de ea sic ait: Casia infelici Arabia nascitur, baculū habet crasso cortice sicuti piper. Thus pter Arabiā nullis est terris, ac ne Arabiæ quidē uniuersæ. Regio thurifera spectat ortū solis æstiui, undique rupib. inuia, & à dextris maris scopulis inaccessa. Syluarū lōgitudo est schœnorū 20. hoc est, ferè 30. milliariorū Germanicorum latitudo dimidiū eius. Attolluntur colles alti, decurruntque in plana, & nascunt arbores sponte. Terram argillosam esse conuenit, raris fontibus ac nitrosis. Minæi per quos trami te angusto thus euehitur, primi cōmertium thuris fecerūt, maximeque exercēt. Nec præterea Arabum alij præter dictos, thuris arborem uident, ac ne horum quidem omnes. Ferūtque 300. esse familias & nō amplius, quæ ius per successiones id sibi uendicant. Sacros uocari ob id, nec ullo congressu fœminarum funerumque cum incidunt eas arbores aut metunt, pollui, atque ita religione merces augeri. Nec arboris ipsius quę sit facies cōstat. Quidam terebinthum esse putant. Alij lētisco similem subrutilo folio. Meti semel anno solebat, iā quęstus aliā uindemiam affert. Inciditur ea parte cortex, qua maximè uidetur esse prægnans, tenuissimisque tendi cortex. Laxatur autem cortex uulnere, non adimitur: inde prosilit spuma pinguis, hęc cōcreta densatur. Quod uerò in arbore hæsit, ferro depectitur, ideo corticosum. Quod secunda uindemia colligitur, in eodem anno rursum exit, nec comparandum priori. Creditur & nouellæ arboris candidius, sed ueteris odoratius.

Myrrhę sarmenta.

Quid myrrha.

Cinnamomū.

Casia.

Thus in sola Arabia.

Phœnix auis in Arabia.

PHœnicē aūt nobilē ante oēs aues unā in toto orbe nec magnopere uisam, Cornelius Valer. deuolasse in Aegyptū Q. Plantio, Sex. Papinio Coss. tradit. Narrat esse aquilæ magnitudine, auri fulgore circa colla, in cęteris partib. purpurea, cęruleā roseis caudā pennis distinguentibus, cristis faciē caputque plumeo apice honestatā.

Manilius

Manilius senator author est, neminem extitisse qui uiderit uescentē, uiuere annis 650. senescentē cassia, thurisq; surculis cōstruere nidū, replere odorib. & desuper emori: ex ossibus deinde ac medullis nasci primo ceu uermiculum, inde fieri pullū. Philostratus ponit eā in India, Plinius aūt in Arabia. Inueniūtur etiā iuxta Arabiā in ipso mari margaritæ, sicut & è regione eius in littore Persici maris tā nobiles uniones reperiri dicūtur, ut nullo ferè precio taxari possint. Vnde de Cleopatra legimus, q emerit margaritā unam pro 250000 aureis, in Persico mari inuentum. Piscantur autem eas Sabæi in ostreolis seu conchilijs in quibus nascunt & maturescunt. Vocantur quoq; uniones, q nulli duo indiscreti reperiantur. Preciū eorū æstimatur ex candore, magnitudine, orbe, leuore seu tersitudine & pondere. *Vniones.*

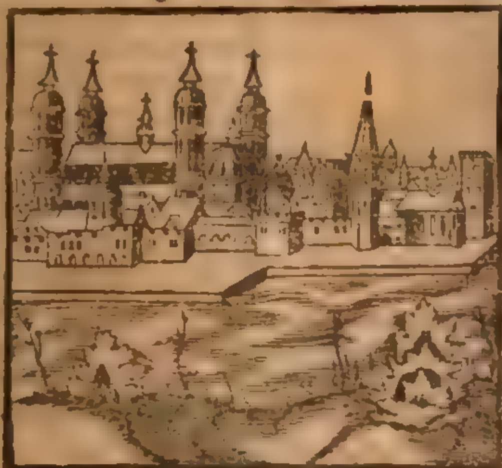

Mecha.

EST urbs ista tempore nostro potēs & magnifica, sita in Arabia felici aut secūdum alios, in Arabia petrea, ubi maxime exercentur, à mercatoribus Orientis & Occidentis negociationes. Vrbē aiūt esse elegantissimam, cultāq; magnopere, qppe quæ ambitu senum millium edium continetur. Mœnia non habet, sed montes quibus quaqua uersum uallatur. Quadruplicem habet aditum, moderatorq; eius est Sultanus ipse, ex stirpe Mahumetana, paretq; Sultano Babylonis. Ager circum ciuitatem cunctarū regionū infœcūdissimus, nullius ferax fructus, dirisq; Dei maledictionibus subiectus. Aret cum primis aquarū indigentia, adeoq; in immensum aquarū preciū creuit, ut duodenis denarijs tantillū aquæ emere nequeas, quo sitim unius diei expleas. Plerunq; ex Cairo Aegypti cōmeatus illo mari Erythreo cōportatur, portu præsertim inseruiente, cui Gidæ aut Zidæ nomen est: is abest à Mecha 40. mille passibus. Commeatū quoq; suppeditat Felix Arabia: annonam mittit & Aethiopia. Illuc sese recipit peregrinorum maximus numerus: alij ex Aethiopia, ex utraq; India alij, ex Perside alij, alij ex Syria aduentantes. Quidam uerò commertiorū causa, alij ut uotum absoluant, ignoscētiarum seu indulgentiarum causa eò cōtendūt. Est in urbe Media delubrū instar colossei Romani, amphitheathrum uocāt, ex coctis lateribus factū, amphitheatri instar 90. aut 100. portas habens, estq; concameratum: ingressus descensu scalarū 12. graduū patet hinc & hinc. Ingressis undiq; auro obducti parietes effulgēt splēdore incōparabili. In inferiore parte templi, id est, subtus loca concamerata, ingens hominū turba, q uendunt unguenta odoratiora, & cū primis puluisculū odoriferum, quo humana corpora condiuntur. Delubrū autē in meditullio patet absq; imbricamento, & in medio est turris circūquaq; senū passuū magnitudine, ea serico panno obuoluitur, supraq; uiri unius altitudinem non exurgit. Hanc septies solēt ambire, deosculādo singulos angulos, eosdēq; identidē palpātes. Astruunt enim eam primā esse domum, quā unq; Abraham exędificauerit. In media turri est puteus pfundissimus, unde aquā hauriētes, perfundūt ea homines, circūeuntes atq; ab omi reatu, ut putāt, eos emaculāt. Inumbrāt quoq; in partib. illis cœlū innumeris palumbib. Nam aiūt auitia illa à uolucre illa traxisse genus, quę Mahumeto in aurē loquebatur sub uelamento sacri pneumatis. Inerrant dicti palūbes uicis, edib. tabernisq; ipsis frumētarijs, milij et orizę: uix q licet eos abigere, occidere uerò aut capere, ppe capitale censet. Arbitrant em incolę, ubi illę aues uapularēt, orbē ruiturū, ob id impēsa alunt in medio tēplo. Ab altera delubri parte uisunt septa, in qbus unicornes gemini asseruant, locoq; miraculi populo spectādos pbent. Aiunt hoc animal pullo equino triginta mēses nato haud absimile esse. Prominet in frōnte cornu unicū & nigrū longitudine duorum aut trium cubitorū. Coloris est equi mustelleni, caput cerui instar

Delubrum.

Columbarum multitudo.

Vnicornis.

instar, collo nō oblōgo, rarissimæq́ iubę, ab altera parte solū dependētis. Tibias habet tenues easdēq́ graciles, ungulas anteriorū pedū bifidas, caprinos pedes fermè referētes. Tibiarū posteriorū pars exterior uillosa est, piliq́ plurimi. Aduehūt hęc animalia ab Aethiopū rege, q̄ munere idē rex cū Sultano Mechę pfecto necessitudinē amicitię init. Plinius monocerotē asperā esse ferā, reliq̄ corpore equo similē, capite ceruo, pedib. elephāto, cauda apro, mugitu graui, uno cornu nigro i media fronte cubitorū duū eminēte. Nascit in Aethiopia, ac uiuus minime capit.

Monoceros.

Cęterū de mercimonijs q̄ huc cōportant, sciēdū p ex India maiore, baccæ, id est, uniones & id genus monilia aduehunt, affatimq́ aromatū & pfertim ex ea urbe Indię maioris cui nomē est Bāgellę, pāni gossipini, sericiq́ ducūt. Aethiopia etiā sua mittit aromata.

Adem emporium in felice Arabia.

& Aiaz aliud emporium, &c.

VRbē hāc munitiss. in gemino latere sepiūt mœnia, & q̄ supest mōtib. occludit, in quib. gnę sunt arces, in solo ęquali est urbs: ambitu sex mille ędiū cōtēta. Commercia in nundinis noctu et hora secūda ob nimios qui sęuiunt interdiu ęstus, exercēt. Illò ceu ad famigeratū emporiū ex utraq; India, Aethiopia ac Perside exercentes mercimonia nauali itinere confluūt. Itidem agūt, qui ad Mechā frequentes cōtendunt. Verū simul ac Liburnicę portū appulerint, adsunt pfecti uectigaliū, percōtātes unde soluerint, quidue cōuchant merciū, quantūq́ temporis sulcando maria absumpserint &c. His exploratis, cōdicto malū, uela & id genus armamenta asportāt aliò, ut illinc abeundi haud persolutis uectigalib. exēpta sit occasio appulsis. Leuatur eñ ibi uectigal magnū, q̄d Sultani est ciuitatis istius. Quantū ergo ex situ ciuitatis cōijcere possum, hæc ipsa est quam Ptolemeus in Arabia felice appellat Arabiā aut Ocelim. Hinc itinere duorū dierū peruenit ad Aiaz urbem in colle gemino sitā, intercurrente latissima cōualle, inq́ ea fons signatus: & illo cōmerciorū causa ceu ad celebre emporiū plurimi mortaliū pficiscūtur, cōportāturq́ illuc aromata minutiora fermè omne genus. Fert ea regio xylon, uulgo appellāt bōbycē, sericūq́, ibiq́ fructus multiplices, gusto admodū suaues, ut sūt persicamala, punica, cydonea, ficus, iuglādes nuces & uuas optimas. Vlterius peruenitur ad aliā urbē Dāte nomine, arte & natura munitā, positāq́ in summo pgrādis mōtis fastigio. Incolūt eā Arabes inopes admodū, qui ob infœcundū solū nō nisi egētes esse possunt. Hinc iter duorū dierū est ad Almacharan ciuitatē, q̄ in mōte eminētiss. est sita, adq́ eā cliuoso ac parduo ascensu itur, utpote 7. milliariū, q̄ faciūt ferè duo milliaria Germanica, adeoq́ coartatur iter, ut bini homines iter cōpleāt, nō secus q̄ si fores in angiportu. Vbi uerò in summū euaseris mōtē, ecce incredibilis planicies, inq́ ea fermè rerū omniū copia. Nā in ipsa mōtis planicie legit quicqd frugis humanis usib. cōducere queat. Ob eā rē aiunt urbē esse, ppe inexpugnabilē, ubi cōmeatus omnifariā nō desint, sitq́ situ quasi inaccessa, & cū primis adiuuat aquarum mira ubertas, scaturiente cisterna adeò largiter, ut cētenis hominū millib. sufficere posse uideat. Illic aiunt Sultanū condidisse thesauros, ubi & iugem trahit morā, propter unā uxorum suarum ibi habitātem. Ibi quoq́ uelut in phylacam quampiam, auri tātum adseruari iubet, quātū onerādis camelis cētenis abunde sufficeret. Reame alia ciuitas itinere diei unius Almachara distāns, in quā eximij sunt negociatores, agerq́ omniū fermè rerū, si ligna excipias, est ferax. Ibi se uidisse narrat Vartomannus nōnulla ueruecum genera, quorū cauda pondus

Commercia fiunt noctu.

Aden uidetur esse ocelis.

Almachara ciuitas mōtana.

Reame ciuitas.

pōdus habet 44. librarū: caret cornibus, adeoq́ sunt obesi ac pingues, ut uix incedere pos/sint. Habētuuas illic sine granis & omnifariā fructus ibi inueniunt. Huic copię accedit in credibilis cœli tēperies, id cōprimis testat perennior hominū ętas, quæ ibi extendit ad cen tesimū & uigesimū quintū annum. Hinc itinere tridui est urbs alia Sana nomine, sita in edi/ *Sana ciuitas* tissimo mōte, arte & natura munita. Mœnia eius constāt ex humo cōgesta, altitudine cubitorum decē, lata uero brachia uicena: patet ꝑpterea camelis octonis in ordine expositis iter, tanta est illius lati tudo. Habitat proprio Sultano, estq́ regio cōplurium ferax fructu um, & cōprimis fontibus est irrigua. Sunt & alię multæ ciuitates in littore maris rubri positæ, in mediterraneis uero rariores sunt, q̄ il lę frequētari nequeāt à mercatoribus. In interioribus mōs est editis simus uastissimusq́, qui omni fariā abundat animalibus, & compri mis cercopithecis (cattos marinos uulgo uocant, quales passim ad nos magnis caudis afferūt,) Palant quoq́ ibi cōplusculi leones, ho minibus supra modū infensi, idq́ efficit ut illac tutū iter nō pateat, nisi 100. simul uiatorib. qui frequentiore numero perterreāt feras.

De Mahomete Saracenorum pseudopropheta, eius origine & peruersitate.

OMnis impietatis & supstitionis prin/ceps fuit Mahometes, unde humano generi malum & seminariū errore in/extricabili natum est. Quidā scribunt eum Cyrenaicū natione fuisse, alij Arabem, alij Persam. Fuit autē natus an. salutis 597. aut circi ter imperāte Mauritio, & apparuit orbi an. 623. sub Heraclio imperatore, homo obscurus gene re, nullis præditus opib. uiribus aut neruis, sor dido natus loco. Dicūt quidā ei fuisse patrem, dæmonum cultorē, matrem Ismaëlitā, & ob id Hebraicæ legis nō ignarā. Vnde & puer distra/ctus ambiguusq́ effectus, dum pater suā, mater alterā illi legem ingerit ac inculcat, neutrā sanè amplectatur. Vtroq́ itaq́ imbutus puer cultu, neutrū adultus, recepit. Quin homo postea cal lidus atq́ ingenio uafer, inter Christianæ pieta *Mahumetes in* tis uiros diu uersatus, rē ꝑniciosam humano ge *ter Christia* neri, ex duab. legib. est cōmentus. Amissis autē *nos uersatur.* parentib. captus est à Saracenis, q insignes ha/bebant inter Arabes latrocinijs, uēditusq́ mer catori Ismaëlitici generis: Fact9 aūt homo uer/sutus, rapax, impurus, omni sceleri obnoxius, simulator & dissimulator callidus, mercimonijs ac negocijs præficit. Camelos agebat per Aegyptū, Syriā, Palestinā, & alia peregrina loca, qbus itinerib. subinde repetitis, usus sæ/penumero tum Iudæorum consuetudine, tum Christianorū, non tam discere q̄ deprauare studuit & uetus & nouū instrumentū, cū esset à parētibus diuersas edoctus sectas. Tū adie cit furaci q̄stui, ac dn̄m fallere studuit. Vnde cū & dn̄o suspectus & cæteris inuisus esset, ex obscuro seruo ꝓdijt insignis latro. Cōtinuis em̄ furtis ac spolijs insignior factus, indies sce lerū participes socios plures breui tēpore cōparauit. Hæc iuuabāt pręterea aspectus trux, uox terribilis, corpusq́ gladiatorio robore metuendum. Sic itaq́ in admiratione paulatim barbaræ gentis ueniens autoritatē sibi haud mediocrem cōparauit, adeò ut hero suo sine li *Mahumetes la* beris defuncto, uiduā Israëlitici generis quinquagenariā, à qua educatus erat, locupletem *tro & fur.* admodum uxorē duxerit. Vxoris opibus elatus homo furcifer, ad immanissima quæq́ fla gitia animum adiecit suo deprauato ingenio, alioqui ad audaciam omnem prōptus ac pa/ratus. Auxit præterea hominis temeritatē Sergij monachi flagitiosi perfidia, ut breui apud Arabes

Arabes in tantã ueniret existimationẽ, ut maximus dei nũcius, maximusq́ propheta passim uocaretur & crederetur. Is autẽ Sergius Nestorianus hæresiarcha q Acephalorũ hæresim instaurauit, è Cõstãtinopoli eiectus in Arabiã profugit, & in Mahometis familiaritatẽ peruenies, malus magister & moderator, turpissimo & nefãdissimo discipulo facile cõiungebat. Erat hic dicax, multiloquus, audax, temerarius, insolẽs, uersutus, atq; in omnib. cũ Mahomete cõsentiens, quiã potens erat, & opẽ ferre poterat, cuiusq; nomen celebre esse cœperat: sicq; tandẽ scelerũ sententiã homo trãsfuga reperit. Quẽ edocuit malus magister Nestorianã insaniã. psuasitq́ Christianos sacerdotes expellere Damasco, Syria, Arabia, Iudaicã corrũpens legẽ, & Christianã inficiens. Dici uix potest, qt uafricijs miserã plebẽ perfidissimus hic apostata seduxerit. Itaq; Mahometes à pceptore pessimo flagitia quæq; edoctus, quũ ex uictus intẽperãtia cõtinuaq; ebrietate morbũ comitialẽ incideret frequẽtius, & uxor hãc ægritudinẽ ægerrime ferret, ut homo inueterator se ea infamia liberaret, morbũ esse dissimulat, sed Gabrielis nũcij dei splendorẽ, à quo secretoria in extasi positus perciapiat, sese ferre minimè posse mentitur. Desine, inqt, mirari charissima uxor, hoc mihi ex Dei ipsius spiritu me concipiente, puenit, q mihi futura suggerit, ac cõmentãdi gratia crebro ad me uentitat. Diuulgatur fama ac ppheta uulgo acclamatur, q; noua arte nouoq́ dolo, ductu pceptoris sui Sergij auxit. Columbã em, q spiritũ sanctũ callidissimus deceptor uocabat, assuefecit in aure sua pasci. Hãc sibi secretissima dei cõsilia nũciare iactitabat mẽdacissimus nebulo, qties ad aures, p nutrimẽto auis simplex uolutabat. Defuncta aũt cõiuge & hæres institutus, opib. auctus, autoritate magna qtidie crescebat, legẽq; nouã cõdere cũ suo magistro Sergio ac socijs qbusdã Iudæis cœpit, partim ab Hebræis, partim à Christianis quædã mutuãdo Volumineq; quodã sectæ illius nouæ leges omnes cõscripsit, cui nomẽ est Alcoranus. Is liber in cõcilio Constãtiensi à Segobiensi theologo ex Arabica lingua in latinum est uersus. atq; ante paucos annos typis excusus. Vt autẽ gentẽ suã uentri ac somno deditã homo subdolus magis falleret, taurũ quendã nutriuit, qui cõsueuit è manib. sosius Mahometes pabulũ suscipere. Huic intra cornua librũ hunc colligauit, & astante plebe simplici, altiore quadã uoce ex abdito loco euocauit. Et cum multa de legib. homo loquacissimus, declamaret, erupit subito taurus, multisq́ ab eo in itinere, pstratis, uolumen per mediã plebẽ in manus Mahometis deponit, ueluti cœlitus missũ munus. Quod nebulo summo cũ honore accepit, quadãq; ex eo mox populo interpratus est. Hoc cõmẽto se regẽ, Sergiũ pphetã fecit. Colũba em literis aureis schedã sic inscriptã attulit in collo suo: qcunq; tauro iugũ imponet, rex esto. Sergius aũt iugum afferens, Mahometi detulit, q tauro imposuit facile, & mox rex à stulta plebe uocatus diuino munere hæc facta indicãte, ac uolumẽ illud assumente. In hoc præcipit circũcisio ob nullã religionẽ, sed ob merã superstitionẽ, uel ut aliq dicũt cũ se lauãt Turci, neqd maneat sordis sub pputio. Tũ abstinentia carnis & uini q facilius celaret suspicionẽ illius morbi, q uino obrutũ iã pridẽ corripuisset. Vinũ em intẽperantius sumptũ, meatus cerebri ne respiratio fiat, obturãdo gignit fouetq; epilepsiã. Caro em porcina crassos gignit humores, quib. facile cerebrũ oppilatur, & plures hinc morbi nascuntur. Ieiuniũ etiã pcipit mensis unius cõtinui, q tamen nocte tota uesci licet, ut diurna abstinentia nocturna crapula cõpensetur. Statuit insuper q ab Hebręis Christianisq́ lex sua dissentiret, Veneris diem sacrũ celebrandũ, qd in illo rex esset factus, quodq́ cum nulla alia secta sentiret. Eadem ratione sibi Turci cõtra aliarũ gentiũ ritum ad meridiẽ cõuersi, deo supplicãt. Vxores ptereã singulis quatuor statuit de cognatione, ppria, cõcubinas autẽ tot & seruas empticias, qt pro facultatib. habere licet, repudio atq; diuortio semper admisso. q facilius rudem ac imperitũ populũ ad se traheret. Docuit insup uoluptates corporis futuræ felicitati minimè officere, cum legem suam seruantib. pmitteret delitiarũ hortũ paradisum, quo optatissimis fruituri essent delitijs & omnis generis uoluptatib. puellis uestes ornatas & angelorũ amplexus, cæteris quas quisq; expetere posset carnis uoluptates. Qua uersutia mollẽ suaptè natura populũ, q uoluit traduxit, cũ omẽ genus libidinis ac uoluptatis pmitteret. Iudęos incusauit q Christũ ex uirgine natũ inficiarẽtur, quãdo id, pphetę spiritu diuino afflati pcinuissẽt. Christianos uero stultitię coarguebat, q Iesũ crederẽt ex uirgine natũ, dei amicissimũ opprobria & cruciatũ à Iudeis ppeti spõte uoluisse, cũ corpus id diuino conceptũ flatu, prius fieret impassibile, quũ potius Christus cœlos ascẽderit, Iudas aũt loco eius crucifixus sit. Ridẽdos ergo Christianos Sarac. et Turci cẽsent, q cõditoriũ Christi Ierosolymitanũ religiosius obseruãt, ac uenerabũdi adorãt. Tres insup tãtũ pphetas admittunt, Mahometicen

Sergius monachus.

Mahometes epilepticus.

Alcoranus.

Commentum Mahumetis.

Ieiunium Saracenorum.

meten suum legislatorē, Mosen autē Hebræorū & Christum quē tamen deum negāt. Et ne aliqs sanæ mentis his posset ire obuiā, Mahometes legē tulit impiā, si qs de ea disputaturꝰ cōcertaret, cū mysteriū tractare nefas sit, capitali pœna plecteretur. Qua lege pdidit, nihil esse syncerū in toto Alcorano, quē solo gladio uult defendere. Sic itaq; cū Sergio librū impietatib. plenū cōcinnauit, & scripturas ueras adulterina interptatione corrupit. Et ut ppheta cōseruator utriusq; testamēti haberet, blāditus est Christiāis in hoc qd se à Sergio baptisari curauit, crebrasq; lotiones suis indixit, p delictorū expiatione: Iudæis uero obsequutus est, q circūcisionē & abstinentiā carnis suillę instituit, cū tamē ab utroq; manifeste deficeret. Nā circūcisio quæ octaua die fieri præcipit, in adultā protendit ætatē. Et baptismus quū iterari nō debeat, spirituales q; immundicias tollat, quotidie ab eis repetit.

Disputare de Alcorano nefas.

Mahometes armis sibi subiicit multas orientis regiones.

CVm itaq; seductor ille hac supstitione suos demētasset, eosq; infinita Arabū multitudine sibi deuinxisset, iā nō latrocinijs, sed aperto marte aduersus Ro. imperiū arma cepit, & ob id tyrannidē qua impatores Arabib. & Saracenis dominabant, uectigaliaq; indebita, tributa intolerāda imposuerāt, populumq; rebellē fecerāt, Mahometes nactus est occasionē seducēdi plebē, & secta sua supstitiosa inficiēdi. Nā cū ex eius sectatoribus non mediocris numerus in Ro. legionib. militaret, quo tēpore Heraclius imp. stipendia partiret, Saracenis stipendiū petētibus respōsum est à qstore, uix esse quod Gręco & Ro. militi detur, & hæc canū turba tā impudēter efflagitat stipēdiū. Habebant autem eo tēpore etiā apud Arabes Saraceni infames, quos Græci Agarenos opprobrij causa, tanq; ab Agar Abrahæ ancilla oriundos cognominabāt. Saraceni eo respōso, quo canes uocati sunt, irritati, illico in Arabiā ad Mahometē redeūt, factoq; in Syria impetu, nō tam suis uirib. quā Christianorū freti negligētia, Damascū petūt atq; occupāt, diripiunt ac nefariū Mahometis cultū cū legib. accipiunt. Aucti dehinc exercitu Aegyptū ingressi, facile ea terra potiunt, uicinorū Arabū cōmeatu & auxilijs adiuti. Exarsit deinceps incendium latius, redditusq; est tyrannus uictoria elatior, & successib. ferocior, uidens nihil à Ro. imp. in ultionē illatæ iniuriæ aduersus se parari. Dormientib. ergo Christianis, bellū mouet aduersꝰ finitimos Persas, à quib. sibi maxime mouebat, psertim cū Cosroēs eorū princeps se magnis copijs cōtra Mahometū pararet, aggrederetq; eū magno apparatu. Cōcurrit ergo undiq; ingēti pugna, uulnerant utriusq; gētis multi, capiunt & occidunt. Supatus tandē ingēti clade Mahometꝰ in fugā uertit à Turcis illis, à quorū posteritate nūc maxime colit & adorat. Nā hi paulò post dissolutiore uiuēdi licētia pellecti, sese nefariæ eius sectę socios addiderūt, tanq; exosos semp habuissēt prius Saracenos. Mahometes itaq; iā plurib. bellis gestis, alijs secūdis, aduersis alijs, postq; annos in suis errorib. ac scelerib. uixisset 40. ueneno perijt à domesticis dato in Arabia per uxoris suæ cognatos. Moriēs autē pdixit se iturū in cœlū, q diu expectātes, tandē tetro coacti odore, ferrea arca q sibi uiuus p monumento extrui iussit, sepelierūt, cū homines magnete lapide in thoro tēpli extructo fallere cogitasset, ut uidelicet eius simulachrum è ferro pendere in aëre uideret. Sepulchrū eius in Mecha Persidis urbe locatū ferrea arca, inuisit à Turcis, ut à nostris Ierosolyma ob Christi monumentū. Sic quidē antiqui historici scripserūt. At recentiores, potissimū Vartomānus scribunt in Medina, cuius supra meminimus, huius pseudoprophetæ esse sepulchrū, q totus oriens colit ac ueneraf. Porrò Mahometo Caliphas successit, tādemq; nomen regiū in Sultani uocabulū mutatū est. Sic perfidissimū Mahometis seminariū longe lateq; pullulauit, & ad Otthomannum usq; familiā succedentibus temporibus propagatum est, subiugatis semper finitimis gentibus.

Ro. principum tyrannis.

Aegyptus à Saracenis occupatur.

Mahometes in fugā uertitur.

Assyria.

Assyria.

Nomen Assyriæ ab Assur formatur, etiamsi apud Hebræos inter Assur & Assyriam nomen uiri & regionis nullum sit discrimen. Chaldæi uero more suo ex Assur faciunt Atur, s mutato in t. Vnde & historici uocant regionem illam captum Aturiæ, & sacra scriptura, regionem Sinear, in quo loco filij Adam post diluuium ædificauerunt ciuitatem, & in ea uoluerunt erigere turrim usque ad cacumen cœli. Notabis uero hic, has duas regiones, Assyriam & Babyloniam sæpe confundi, & unam accipi pro altera, propter commune quod habuerunt dominium. Nam aliquando Assyrij & aliquando Babylonij habuerunt rerum administrationem. *Situs Assyriæ.* Assyriæ itaque regio ab Assur filio Sem appellata, habet ab occidente Tigrim fluuium, à meridie Susianam, & à Septentrione Caucasum montem. Raro pluit in Assyria: unde quicquid in ea frumenti prouenit, fluminis irrigatione paratur, non quidem sua sponte ut in Aegypto, sed accolarum ingenio & labore: tanta alioquin ubertas, ut ducentena uulgo, & ubi eximie ferax est, trecentena messe redundet tellus, quaternum digitorum latitudine tritici & hordei folia sint, sesami & milij proceritas instar arborum attollatur. Palmis uescuntur, ex quibus mel & uinum conficiunt. Alunt comas, mitrasque redimiunt, unguentis delibuti in publicum exeunt. Ex legibus quibus ea gens usa dicitur, ea res memorabilis est, quod uirgines iam maturæ uiro, in publicum productæ singulis annis ijs uenales proponebantur, qui uxores ducere uellent, dabanturque primum uenum formosissimæ quæque. *Mercatus uirginum.* Quibus minus spectata erat forma, & quas non modo non quisquam sibi mercaturus fuisset, sed ne gratis quidem alioqui ducturus, ea pecunia quæ fuerat pulchrioribus uenditis in publicum redacta, connubio locabantur. Altera Babyloniorum lex quo utilior eo magis memorabilis, quum nullus ab initio in his esset medicorum usus, lege ferunt comparatum, ut qui ægrotare cœpissent, eos de morbo consulerent, qui idem languoris genus passi essent, medicumque ad id leuandum opem aliquam experti. *Lex de infirmis.* Apud alios scriptum reperio, in publicum ægrotos deferri solitos, legeque cautum, ut qui aliquando ægrotassent, male affectos circuirent, docerentque singulos, qua ipsi ope potissimum adiuti aliquando à morbo liberati essent. *Chaldæi uates.* Inter tres magistratus fuerunt etiam Magi qui & Chaldæi dicebantur, tales scilicet quales in Aegypto sacerdotes ad deorum cultum instituti, per omnem uitam philosophari, astrorum peritiam tenere, nunc augurijs, nunc carminibus sacris mala hominis auertere, bono afficere, auguria, insomnia, prodigiaque fida interpretatione explanare. Nec foris instituebantur ut Græci, sed à parentibus disciplinam uelut hæreditariam sortiti. Astrorum cursum uetusta obseruatione perscrutati sunt, multa ex illorum inspectione mortalibus futura uaticinati. Maximam uim planetis tribuerunt, præsertim Saturno. Pari quoque cum Aegyptijs errore duodecim sibi deos finxerunt, quorum singulis mensem & unum in Zodiaco signum tribuere. Multa quidem regib. uentura uaticinabantur, ut Alexandro uictoriam cum Dario dimicaturo et alijs Alexandri successoribus.

De regno Assyriorum.

Historici & maxime Eusebius signant 35. aut 36. reges, qui à Nino rege primo successiue per 240. annos regnauerunt in Assyria usque ad Sardanapalum ultimum regem, quem, ut quidam putant, Bibliorum liber Belsazar uocat, Danielis 5, quem reges Mediæ & Persiæ priuauerunt regno suo. Fuit iste Sardanapalus omni muliere corruptior. Nam quum Arbactus præfectus eius, Medis præpositus, ægre ad ipsum admissus esset, inuenit eum inter scortorum greges purpuram colo nentem, & muliebri habitu pensa inter uirgines partientem. *Sardanapalus effœminatus.* Quibus uisis indignatus, progressusque ad socios suos quid uiderit refert, negatque se ei parere posse, qui se fœminam malit esse quam uirum. Fit igitur coniuratio, bellumque ei infertur. Quod ille audiens non ut uir regnum defensurus, sed ut metu mortis mulieres solent, primo latebras circumspicit, mox deinde cum paucis & incompositis in bellum progreditur, uictus in regiam se recepit, & extructa pyra se & diuitias in incendium mittit. Cui Arbactus successit, & regnum ad Medos transtulit. Ostendit quartus Regum liber, capite 20. tempore

Ezechiæ regis Iudæorũ hæc duo regna Babyloniæ & Assyriæ discreta fuisse. Nam rex Assyriæ Sennacherib, obsidione cingens Ierosolymam, magnaq; ab angelo domini accepta clade, ciuitatem expugnare nequiuit. Tunc Ezechia rege ad mortem usq; infirmato & rursum à morbo liberato, rex Babyloniorum misit ad eum nuncios & munera, cõgratulatus ei tam mirabiliter à deo curato. Quomodo hæc duo regna deinde coaluerint in unum, scriptura non exprimit. Eusebius uero scribit, reges Mediæ anno ante Christũ natum 818. expugnasse regnum Assyriæ, Sardanapalum uicisse & regnum sibi subiecisse, is potissimum fuit Cyrus, qui & Cãbysen filiũ in uita sua regno præfecit. Primus Assyriorum rex nominatus fuit Arbaces, tertius aut quartus post ipsum putatur Sennacherib fuisse, qui decem tribus Israël ex regno Samariæ captiuos abduxit. Et quum regnum Iudæ quoq; in nihilum redigere uellet, cladem magnam pertulit cuius iam meminimus. Suo tempore cœperunt reges Babyloniæ & Chaldææ crescere in potentia, & circumiacẽtia regna sibi subijcere, sicut Daniel propheta capite secundo ostendit, quando dixit ad Nabuchodonosor: Tu es rex regum, cui deus cœlorum dedit regnum forte, potens & gloriosum, &c. Hoc regnũ fuit postea per Cyrum & Darium reges occupatum, ut idem Daniel ostendit. In regione Assyriæ non procul à ciuitate Arbela, fuit rex Darius secundo uictus ab Alexandro magno, priuatusq; omni monarchia sua. De prima eius infelici pugna diximus suprà in descriptione Ciliciæ. In hac secunda pugna, quæ in Assyria facta est prostrati sunt ex Persis quadraginta millia uirorũ, ex Macedonibus uero circiter trecenti uiri. Habuit rex Darius in suo exercitu infinitam penè equitum & militum multitudinẽ. Sunt qui numerant decies centena millia equitum & peditum. Habebat secum equites ex Bactriana, Massagena, Sogdiana, Babylonia, Persia, Media, Parthia, Armenia. Parauerat quoq; ducentos currus falcatos, sed nihil profuit illi tantus apparatus: deiectus fuit à monarchia, factiq; sunt Macedones omnium regnorum eius domini. Hæserat monarchia apud Medos annis 230. Alij uero, qui istud describunt bellum, aiunt, Darium habuisse 45. millia equitum & ducenta millia peditum. Et cum Darius ubiq; aduersam sentiret fortunam, fugit in Arbelam ciuitatem, in qua thesaurum suum habuit, sed non erat sibi in ea salus: superuenit enim Alexander magnus & cœpit ciuitatem & omnia quæ erant in ea diripuit. Et elapsus rex Darius peruenit in Bactriã, ubi percussus interijt, ut infra in descriptione Bactrianæ fusius scribã.

Babyloniorũ & Assyriorũ regna fiunt unum.

Darius in Arbela occũbit.

Persia.

FVit olim Persidis regio potentissima, circundata altis mõtibus. Ora maritima æstuosa est ac uentosa & fructuum inops, præterquàm palmarum. Mediterranea regio cãpestris est & omnium ferax, & optima pecorũ nutrix fluminibus & lacubus plena: maximè autem suppeditat Araxes plurimas cõmoditates, ut quidam etiam putent, Persiam excellere in fertilitate omnes totius Asiæ priuatas prouincias. Metropolis totius regionis appellatur Persepolis, ubi olim reges Persiæ suam habuerunt mansionẽ, atq; inde multo tẽpore bellum gesserunt contra Græciã. Alexander uero magnus ueniẽs in Persiã & obsidens atq; obtinens metropolim eius, inuenit maximum thesaurum in ea, quem multi reges successiuè cõgesserant, exussit ciuitatẽ, quæ tantã in oriente acquisierat potestatem, & terror fuit multorum populorũ maximè Græciæ. Possederant reges Persici monarchiã post Medos, ducentis & quinquaginta annis. ac per Alexandrum Macedonẽ, qui Darium uicit, uicti illi habenas imperij reliquerunt. Mores & ritus Persarũ fuerũt isti. In flumine non lauabantur, non micturiebant nec cadauer iniecerunt in fluuiũ, non etiam spuerunt aut quid calefecerunt, sed aquã religiosissimè coluerũt. Reges creabãt ex una familia. & qui regi nõ parebat, capite & brachijs amputatis insepultus abijciebatur. Vxores ducebãt singuli multas, alebantq; sobolis ꝓpagandæ gratia, pellicesq; plurimas. Reges premia proponebãt ijs qui uno anno plures procreassent filios. Qui creati fuerant, ante quinquenniũ ad patris conspectũ gentili instituto non producebanť sed apud fœminas degebãt, ea præcipue gratia, ut si inter educationẽ qs decessisset, nullã è dãno patri afferret molestiã. Nuptiæ uerno æquinoctio celebrabanť. A quinto anno usq; 24. discebãt equitare, iaculari, sagittare, & in primis uera loq. Ad æstũ & frigus ꝑferendũ, torrentiũ trãsitu exercebanť. In armis & in madidis uestibus ꝑdurabãt, pascebanť & rusticabanť. Fructib. terebinthi, glan-

Persepolis Metropolis.

Mores Persarum.

Exercitium puerorum.

tur à Persis. Nam id hominum genus his uaframentis adulterandarum rerum concedit nemini. Siquidem uesica puri castorei tantam habet uim fragrantiæ, ut admota naribus, olfacientibus eliciat sanguinem. Asseruatur autem uis huius odoris in castoreo, ad decem annos, si modo non adulteretur.

De regibus sibi inuicem in Persia succedentibus.

EXortum est regnum & monarchia Persarũ post regna Assyriorum & Medorum, fuitq́ primus rex Cyrus, Astyagis Medorum regis nepos, secundus Cambyses, tertius Darius Histaspis, quartus Xerxes, maximus omnium regum Persarum: qui decies centena hominum millia in Græciam traduxisse fertur, & maiora pontibus iunxisse, Athon montem continenti abscidisse. Demum cum se ocio socordiæq́ relicta militia tradidisset, præmium, genus luxuriæ nouum inuenientibus proposuit, ut scribit Valerius. Quamobrem à suis spretus, paucis pòst annis à præfecto suo in regia interficitur. Successerunt ei secundum Eusebiũ, Artabanus, Artaxerxes, Xerxes, Sogdianus, Darius nothus, Artaxerxes qui & Memnon, Artaxerxes qui et Ochus, Arses, Darus quẽ Alexander magnus exuit regno, postquam illud apud Persas steterat annis 250.

Xerxis luxuria.

Susiana.

SVsiana Persiæ pars est secundum Strabonem, inter Persiam & Babyloniam posita, à Susis clarissima urbe sic denominata. Persæ ac Cyrus superatis Medis, in Susis imperij sedem locauerunt. Cumq́ regias apud Susa maxime exornasset, nihilominus Persepolim & Pasargadiam magnopere coluerunt. Nam & Gaza & thesauri & Persarum monumenta ibi erant, ut in locis progenitorum munitioribus. Docet quoque scriptura sacra in libro Esther, regem Assuerum in Susis imperij sui sedem habuisse. Inter Susa ac Persiam montana quædam aspera & prærupta interiacent, quæ angustias habent difficulter peruias & homines prædatores. Est Susiana opulenta, sed habet torridum & æstuosum aërem, præsertim circa urbem, adeò ut lacertæ & serpentes per æstatẽ, dum sol est in meridie, urbis uias transire non possint. Lauacra quoque frigida soli exposita subito excalefieri, hordeum in sole sparsum ita conteri, ut milium in mortarijs. Quapropter ad duo cubita terram tectis imponunt, & domus ipsæ propter onus ferendum angustæ fiunt & longę. Causam tanti æstus signant montes quosdã altissimos imminentes, qui omnem borealem flatum excipiunt. Elati enim & sublimes à mõtibus spirantes, campos non attingunt, sed in Australiora Susianæ perferuntur. Ea ergo à uentis tranquilla est, tunc præcipue cum reliquam terram æstu exustam Etesiæ refrigerant. Frumento adeò abundat, ut & hordeum & triticum in planicie centuplũ ferat nonnunquam etiam ducentuplum. Cum uites in ea non nascerẽtur, Macedones ibi & in Babylone eas conseuerunt. Sunt qui putant Susa hodie appellari Baldacham, & alij accipiunt Baldacham pro Babylone, habitatq́ in ea Saracenorum princeps, quem illi Caliphum uocant. Parantur ibi ex auro & serico pulcherrimi panni, ijq́ sub uaria habitudine. Anno Christi 1250 Allau magnus Tartarorum rex obsedit hanc ciuitatem & tam acriter oppugnauit, ut tandem eam caperet. Caliphus autem urbis dominus turrim habebat plenã auro, argento & lapidibus preciosis atque reliquis iocalibus, sed auariciæ stimulis sauciatus, noluit collectum thesaurum in milites spargere, illisq́ munera largiri, ideóq́ in hoc periculum uenit. Nam rex Allau obtenta ciuitate cepit Caliphum & in turrim illam coniecit, negatoq́ omni cibo & potu ait illi: Si thesaurum hunc non tam auare seruasses, teipsum & ciuitatem liberasses: nunc igitur fruere thesauro tuo & ex eo comede & bibe, quem tantopere dilexisti. In hunc itaq́ modum miser ille thesauro suo incumbens fame perijt.

Thesaurus Persarum in Susis.

Ingẽtes æstus.

Media.

MEdia multum extenditur ob occasu in orientem, at in latitudine longe contractior est longitudine. Strabo tamen asserit, latitudinem eius pené parem esse longitudini. Est magna ex parte alta & frigida, cuiusmodi sunt montes Ecbatanis imminentes, & qui apud Rhagas & Caspias portas consurgunt, huiusmodi etiam sunt Caucasi montes à Tauro emissi, plurimas faciunt ualles, inter quas & multæ planicies inueniuntur. In Ecbatanis reges Medorũ tempore æstiuo habitare consueuerunt, tempore uero hyemali curiam suam tenuerunt in Seleucia iuxta Tigrim fluuium. Et cum Mediæ regio summe opulenta sit, septentrionalis montana tenuis est, quare arborum fructibus nutriuntur. Ex malis siccis ac tritis massas conficiunt, ex amygdalis tostis panes, è radicibus quibusdam uinum exprimunt: ferinis carnibus utuntur, mitia pecora non alunt. Ab initio ciuitates singulæ in Media usæ fuerunt populari imperio, absque regibus uiuentes. Tandem post multos annos crearunt ducem Ciaxarem nomine, cuius posteri susceptum imperium propagarunt, ita ut deleto Assyriorum regno, Medi Asiæ imperio potiti fuerint, Arbace regnante, qui cum Sardanapalum bello superasset, regnassetq; duo de triginta annis imperium successiuè susceperunt Mundanes, Sosarmon, Carmis, Arbianes, Arsteus, Arceus, Artines, Artibanus. Sub hoc Parthi defecerunt à Medis. Item regibus Astibara, Apanda, qui à Græcis Astyages nominat̃: & hic à Cyro rege Persarum deuictus, Medorum regnum Persis reliquit. Sunt qui de Medorum regibus in hunc modum scribũt. Paruere Medi Assyriorum regibus usque ad Sardanapalum: sed Arbaces Medis præpositus, ignauum regem aspernatus, Medis ad defectionem persuasis, uicto Sardanapalo, imperium ad Medos transtulit, quod sub Astyage in magno culmine fuit cum iam per 350. annos durasset. Cyrus ex filia nepos Astyagis Medorum extinxit imperium, & ad Persas detulit uicto Astyage, quem regno Mediç priuatum, maximè genti Hyrcanorum prçposuit, non tam uictorem quàm nepotem agens. Post Persas Medi Macedonibus paruere, deinde Parthis, quamuis eorum Romana amicitiam secuta sit, & aliquando uictricia Romanorum signa Mediam pertrãsiuerint. Tamerlanes his imperasse dicitur, & hodie sub magno Cam degere creduntur. Quantum ad mores attinet, sunt Medi magna ex parte Armenis similes, omnes in uenerem profusi, regibus multas habere uxores mos fuit, nec pauciores quàm septem, Mulieres quoque pulchrum sibi existimarunt, ut uiris nuberent compluribus, paucioribus quàm quinque calamitosum putauere. Equitandi & sagittandi magnum his studium, à quibus & stola reperta est, & cultus & ornatus & religiosa à subditis in reges salutatio, & tiara & citharis, pileus & manicatæ tunicæ quibus postea Persæ usi sunt, qui subactis Medis in eorum mores transiuere. Nostro tempore Media est inaccessa, ideo penè incognita.

Ecbatana.

Medi obtinent imperiũ Asiæ.

Imperiũ transfertur ad Persas.

Mores Medorum.

Hyrcania.

HYrcaniæ regio secundum Strabonem est ualde opulenta, magna ex parte planicies præclaris urbibus adornata, è quibus est Talabroca, Samariana, Carta & regia Tape. Opulentiæ signum ducunt, quod uitis uini metretam affert, ficus modios sexaginta. Frumentum ex semine culmis decidente sine cultu nascitur & adolescit. Maxima mellis copia ex arborum folijs defluit, in arboribus mellificatur. Aiunt etiam Hyrcaniam syluosam esse, quercum, pinum atq; abietem gignere, piceam uerò minimè. Quercus folia ante ortum solis multo melle tinguntur, sed orto sole, modico tempore succus extinguitur. Irrigatur Ocho & Oxo fluminibus, multæq; merces Indiæ per Ochum in Hyrcanũ mare deuehuntur, atq; hinc in Albaniam trajciuntur ac per Cyrũ ad sequentia loca deferũtur. Mare Caspiũ uerius lacum quã mare esse aiunt, eò quod serpentes nutrit & dulce est. Adiacẽt ei maximæ rupes unde flumina decurrũt & tanta ui descendunt præcipitanturq;, ut aquã in mare iaculentur & subiectum littus aspergine intactum relin-

Hyrcaniæ fertilitas.

Mare Caspiũ.

relinquant, ut etiam exercitui unda tecto peruium sit. Sæpe indigenæ in eum descendunt locum epulandi & sacrificandi gratia, sub ipso fluctu apricantes. Quū Alexander magnus in Hyrcania ageret, Thalestris Amazonum regina, quam alij Myrintheam appellant, ei cum trecentis mulieribus protinus occurrit liberos à rege quæsituros. Tertiodecimo pòst die, utero completo discessit. Cœpit tunc primum Alexander in delitijs & luxum Asiaticū desciscere, uidens Persarum imperio, quod affectauerat, se potitum. Diadema Persicū capiti induxit, & alba tunica cum cingulo Persarum more utebatur, omnemq́ prorsus habitum peregrinū preter fœminalia & uelamen assumpsit. Equos instructu Persico ornari fecit. & concubinas secum babere instituit. Earum numerus erat, quem habent anni dies. Hæ forma excellentissima, nocte quacunq; regio cubili astabant, ut optionē eius, quæ secum cubitura esset, faceret. Nutrire dicitur Hyrcania sæua quędam animalia & immanes feras maximè pardos, panthe

Alexandri luxus.

ras, tigres. Panther animal est pardo simile, estq; uarij coloris, & prorsus ferum, quod quidam lupum canarium appellāt. Mite tamen est si saturatū fuerit. Dormit tribus diebus, & post tertiū diem lauat se & clamat, emissoq́; suaui odore cōuocat omnes feras, quæ odore eius ducuntur, estq; omnibus feris amicum præter draconem & aspidem. Panthera uero quæ & pardalis, diuersum dicitur esse animal à panthero, est enim prorsus ferum & maculosum. De qua Plinius. Panthera & tigris macularum uarietate propè solæ bestiarū spectantur, cæteris unus ac suus cuiusq; generis color est. Pātheris in cādido breues macularū oculi. Ferūt odore earū mire sollicitari quadrupedes cūctas, sed capitis toruitate terreri. Quāobrē occultato eo, reliquas dulcedine inuitatas corripiunt. Nam capreæ & huiusmodi feræ odore inuitatæ propè accedunt. Pardus autē ex latebris prosiliens, inuolat. Nūc uarias & pardos, qui mares sunt, appellant in eo omni genere. Quidā ab his pantheras solo candore discernūt. In Caria & Libya prælongi esse dicūtur, animo imbelles, minimè saltu agiles,

pelle adeò dura, ut ferro non cedat. Fœmina crebrior inuentu. Tigrin Hyrcani & Indi ferunt, animal uelocitatis tremendæ. Totus enim fœtus, qui semper numerosus est, si ab insidiante rapitur, equo quàm maximè pernici, atque in recentem subinde transfertur. At ubi uacuum cubile reperit fœta, (nam maribus cura non est sobolis) fertur præceps, odore uestigans. Raptor appropinquante fremitu abijcit unum ex catulis: illa morsu corripit, & pondere etiam ocior acta remeat, iterum consequitur & subinde, donec in nauem ingresso irrita feritas sæuit in littore. Diuus Augustinus ostendit Romæ tigrin in cauea mansuefactam. Strabo autē dicit Megasthenem scribere, tigres in India apud Prasios populos magnitudine duplici quàm leo sit esse, adeoque ualentes ut unus è mansuefactis à quatuor hominibus ductus, si mulum posteriore pede apprehendat, ad se trahat. Sunt etiā qui scribunt tigrin orbatam sobole sua, deludi speculo in uia à raptore posito. Nam fera olfactu suo & pernicissimo cursu raptorē insequēs & speculum in itinere inueniens, putansque se fœtum inuenisse, tracta ibi in contemplatione speculi mora, raptori tempus euadendi concedit.

Tigris animal

Parthia.

Parthia regio est nemorosa, montana & inops frugum. Gens ipsa Assyrijs Medisque imperantibus obscurissima, regnoque à Medis ad Persas translato, uelut uulgus sine nomine, uictoribus prædæ fuit. Postremo Macedonibus seruiuit. Deinde uero temporis processu, ea fuit ipsius gentis uirtus, hi rerum successus ut non tantum finitimis imperaret, sed à Romanis omniū gentium uictoribus bello petita, eos magnis cladibus uictos affecerit. Administratio gentis post defectionem Macedonici imperij sub regibus fuit, qui Arsaces ab Arsace primo rege dicebantur omnes. Sermo his inter Scythicum Medumque medius, utrisque mixtus. Exercitum non ut aliæ gentes liberorum, sed maiori ex parte seruorum habent. Quorum uulgus nulli manumittendi potestate permissa ac per hoc omnibus seruis nascētibus indies crescit: hos pari cura ac liberos suos habent, & equitare & sagittare magna industria docent. Ut quisque locuples est, ita magnum regi ad bellum ituro equitatum instruit. Auri argentique nullus olim nisi in armis usus fuit. Uxores causa libidinis uariæ singuli plures ducūt, nec ullum grauius flagitiū quā adulterium

Parthi obscuri.

Parthi uictores.

Mores Parthorum.

adulterium uindicant. Ob id mulieribus non conuiuia solum uirorum, uerum etiam conspectum interdicunt. Carne non alia uescuntur quàm uenatu quæsita. Equis omni tempore uehuntur: his petunt bella, his conuiuia adeunt, mercantur, colloquuntur, omniaq́ publica & priuata obeunt munia, equo sedentes. Sepultura uulgo aut auium aut canum laniatus est. Nuda demum ossa terra obruunt. Deorum cura ueneratioq́ præcipua. Ingenia genti timida, seditiosa, fraudulenta, & procacia. Semper aut in externos, aut in domesticos motus inquieti. Natura taciti, ad faciendum quàm ad docendum promptiores. In libidinem proiecti, in cibum parci, fides dictis promissisq́ nulla nisi quatenus expedit. Cingitur regio ipsa altissimis montibus, niue ferè semper candentibus, in planicie uero terræ magni sunt calores. Habitatores non colunt terram, nec agunt mercimonia in externis regionibus, nec curant rem pecuariam, sed studēt cursui, equitatui, bellis, iaculationibus, potissimum autem dant operam sagittandis uenationibus, unde uiuunt. Regni ipsorum caput, Hecatompylos Plinio. Scribit Lucius Florus in tertio libro de Parthico bello, quod Romani eo tempore quo Iulius Cæsar oppugnauit Gallos, miserunt ualidum exercitum in Orientem contra Parthos, quibus præerat Marcus Crassus consul, uir insolitæ auaritiæ & inexplebilis auri cupiditatis. Infeliciter autem contra Parthos pugnans, amissis undecim legionibus, dum ipse fugam peteret occisus est. Caput autem eius cum dextera manu resectum, ad regem Parthorum perlatum est, atq́ ita ludibrio habitum, ut faucibus eius aurum liquefactum infunderetur, scilicet ut qui ardens cupiditate prædandi pacem regis rogatus abnuerat, etiam mortuo eius reliquias auri flamma combureret: uel ut Florus habet, cuius animus arserat auri cupiditate, eius etiam mortuum & exangue corpus auro ureretur. Alij addunt, Parthos cum aurum infunderent dixisse: bibe nunc aurum, qui semper aurum sitisti, nec unquam auro exaturari potuisti. Id quod didicisse uidentur a Tomyride Massagetarum in Scythia regina, quæ potentissimo Persarum regi Cyro bello congressa, ipsum & uita & castris spoliauit ad ulciscendam filij mortem, quem ille prius à matre obuiam missum cum suis per insidias interfecerat. Nec tamen hoc euentu uictoriæ contenta, aut emollita animi rabies, quin & mortui caput in utrem humano cruore plenum demisit, his uerbis insultans: Filij mei sanguinem hausisti & meum sitisti Cyre, at ego cruore te saturabo. Bibe nunc & exatia te.

Parthia montosa.

Marcus Crassus auro impletur.

Caput Cyri sanguini immersum.

Carmania & Ichthyophagorum regio

Duplex est Carmania: una quæ simpliciter Carmania uocatur, altera autē Carmania deserta. Incolæ earum utuntur lingua & moribus Persarū atq́ Medorū. Onesicritus tradit Hyctanin fluuium esse in Carmania, qui auri strigilem ferat. Item argenti fossilis & æris & rubricæ minij uenam, & montes duos, alterū arsenici, alterum salis. Habet Carmania uitem, quæ sæpe bicubitalem racemum facit, magnis acinis ac densis. Habitatores propter equorum inopiam, asinis in bello plurimum utuntur, & asinum Marti sacrificant, quem solum Persæ ex omnibus dijs colunt & bellicosi sunt. Nemo uxorē ducit, nisi prius hostis caput amputatū ad regē pertulerit. Rex caluaria in regia collocata, linguā minutatim secās, pane permiscet, postea degustatā ei qui attulit & familiaribus edendā præbet, atq́ ille preclarus est, cui multa capita sunt allata. Pertingit ad hāc terrā Ichthyophagorū regio, q̄ scilicet ad mare extensa sita est inter Carmaniā & Gedrosiā. Vocant aūt Græco uocabulo Ichthyophagi, q̄d solis piscibus uictitēt. Vnde Strabo: Ichthyophagorū regio secus mare est, & magna ex parte arborib. caret. Vescunt piscibus tā ipsi q̄ pecora eorū, & aquas pluuiales ac fossiles potāt. Pecorū carnes piscibus præbēt, domicilia ex ossibus cetorū & ostreorū conchis magna ex parte faciunt. Nā trabium & fulcrorū usum costæ præbēt, portas maxillæ, è uertebris fiūt mortaria in quibus pisces subigunt, ad solē assantur, postea ex his panē conficiunt, frumenti pabulū admiscentes. Rarū est frumentū in terra eorum. Nostris tēporibus regio ista, ut putant, appellat Turquestan, estq́ sub fide aut potius perfidia Mahumetica. Legitur de hac gente, quod quidā eorum olim nudi per omnē uitam degētes, uxores filiosq́ comunes habebant, bestijs similes, quippe qui neq́ turpis neq́ honesti discrimen habebant. Captos uarij generis pisces, supra petras ad

Carmanorum mores.

Ichthyophagi.

Turquestan.

Aaa 4 meridiem

meridiem sitas nimioq; solis æstu incensas ponunt, pauloq; post reuoluunt, tum ad solem decoctos quatiunt, omniq; excussa carne spinas ad certum proijciunt locum, seruantq; ad certum usum. Carnes autem piscium in concauo saxo pinsunt, admixtoq; modico frumento aut palinuri semine cibum conficiunt sibi suauissimum. Capturæ piscium quatuor diebus continuis intenti, epulantur palàm cum lætitia, & quinto die ad fontes pergunt potus gratia, ubi uentre aqua repleto, potuq; graues uix regredi queunt. Ea die nihil edunt, iacet quisq; aqua plenus, distentusq; similis ebrio. Postera autem die denuo ad capiendos pisces redeunt. Ita eorum uita per omne tẽpus transacta, ob simplicem uictum raro in morbos incidunt. Breuioris tamen quàm nos sunt uitæ.

Margiana.

Cingitur Margianorum regio undiq; montibus, excellitq; circumiacentes terras uino quod producit. Difficilis est ad eam aditus, eo quod campis desertis & arenosis ambiatur. Construxit in ea olim Alexander magnus ciuitatem & à se Alexandriam denominauit. Et quum incolę paulo pòst eam subuerterent, Antiochus filius Seleuci rursus eam instaurauit & appellauit Seleuciam. Postea tamen dicta fuit Antiochia. Tradit Strabo, quod suo æuo senes in Margiana duram habuerunt conditionem. Nam si quis peruenisset ad septuagesimum annum, propter leuem culpam occidebatur, uenientesq; propinquiores eius comedebãt corpus eius. Vetulas uero mulieres suffocabãt atq; sepeliebãt. Qui uero citra septuagesimũ annũ moriebãt, aut occidebãt, eũ nõ comedebant, sed sepeliebant. Iacet in Margiana mons quidam præruptus undiq; & excisus, triginta stadiorum altitudinis, instar arcis munitissimæ, qui una tantum semita eademq; angustissima poterat adiri: amplectebatur circuitum centum & quinquaginta stadiorum. Erat etiam in eo fons perhennium aquarum, quæ magno cum impetu per saxa è supernis deuoluebantur. Veniente autem Alexandro magno cum exercitu suo in has regiones, Arimazeus Sogdianus cum triginta millibus armatorum confugit ad hoc insuperabile saxum, ad biennium secum habens cõmeatum, ut hoc modo se à Macedonum seruitute uindicaret. Aduveniensq; Alexander & uidens inexpugnabilem locum, missa legione, monuit inclusos ut spõte sese dederẽt, priusquàm admoueret manus. At Sogdiani & Margiani in petra inclusi, responderunt. Num Alexander habet alatos milites, qui ad nos uolare queant? Audiens uero Alexander contemptim sibi responderi indignatus, delegit ex suo exercitu trecentos robustos & animosos milites, quos & submisit ut clam per asperam & præcipitem rupem quomodo possent ascenderent, & ubi inaccessibile iugum apprehenderent signum obtentæ rupis per uexillum lanceæ appensum erigerent. Delecti iuuenes intrepido animo sese mortis periculo exponentes, tentauerunt tota nocte montis præcipitium superare, applicatisq; funibus & infixis ferreis uncinis & alijs instrumentis ad ascendendum necessarijs, non sine ingenti labore mane ad fastigium montis peruenerunt, amissis tamen triginta uiris, qui per præcipitium deuoluti rupis asperitate contriti sunt. Alexãder uiso in supercilio montis uexillo, monuit denuo inclusos ut sese dederent. Sogdiani itaq; uidentes asylum suum ab hoste armata manu occupatũ, putabant Macedones sumptis alis ad tantam sublimitatẽ uolasse, atq; ideo tradiderunt se & sua Alexandro.

Margianorum mores.

Montis ardui confugium.

De Orientis apud Parthos & Persas imperio.

Tradit Plinius quod Parthi olim quum post Macedones monarchiã Oriẽtis obtinuissent, omnes regiones sibi subdiderint, quæ inter mare Rubrum & mare Hyrcanũ comprehen-

prehenduntur, decem & octo scilicet regna, ex quibus undecim dicta fuerunt superiora, ab Armenia uersus mare Caspium septentrionem uersus sibi succedentia, usq; ad Iaxartum fluuium & ad Scythas usque protensa, & alia septem quæ inferiora regna appellabantur, ad austrum sita. Margiana, Bactriana & Sogdiana, annumeratæ fuerunt regnis superioribus. Vnde facile deprehendi potest, quã latum & amplum tunc Persicum & Parthicũ fuerit imperium. Tantis ergo freti uiribus, non sine ratione potentissimo Romano imperio sese exemerunt. Nec contenti tot prouincijs, studuerunt & Scytharum atq; Sarmatum robur sibi adiungere. Quin & Albani in necessitate uocati à Persis, non deseruerunt eos. Erant tunc Scytæ populus liber & nemini subiectus, habebant agrum fœcundum, erant robusti & bellicosi, omnibusq; pecuniã offerentibus auxilium ferebant. Sed quia non multum à Parthorum imperio aberant, exercitatiq; essent in rebus bellicis, Parthi uerentes ne hostibus suis aliquando suppetias ferrent, conciliabant eos sibi amicos, continuoq; suppeditabant pecuniam, ut hoc pacto eos in officio & amicitia continerent, ne unquam eos desererẽt. Sicq; factum est, ut Scythæ essent ceu murus quidam Parthorum ab aquilone: & quũ illis bellum immineret, collocabant Scythas in acie & ubi maius periculum erat, atque in hunc modum Scytharum robur in dies deficiebat, & contra Parthi leuabãtur hoc metu, quo timebant aliquando obrui à Scythis & priuari suo imperio. *Parthi rebelles Romanis.*

Bactriana.

EST Bactriana regio mõtuosa accessuq; difficilis, hominũ numero ac uiribus ualida, rerum omniũ, oleo excepto, fertilis. Crescit etiã in ea Bdellium nominatissimum. Est autẽ arbor nigra, magnitudine oleæ, folio roboris, fructu caprifici, natura gummi. Siquidẽ emittit lachrymã. Sunt in Bactriana plures urbes insignes, quarum una Bactra nomine, quæ etiam Zariaspa appellata est, regia est & cæteris præstantior, per quã flumen eiusdem nominis defluens emittitur in Oxum. Est aũt hæc urbs tum magnitudine tum arce admodũ munita. Bactrianorũ rex erat quondã Zoroastes philosophus, qui cõparato ualido exercitu, Nino regi Assyriorũ occurrit. Permissaq; ex industria parte hostiũ prouinciã ingredi, inita pugna hostes in fugã uersos superat, perquiritur cædendo usq; ad montes proximos. Deinde ferẽte Nino auxiliũ suis, superati sunt Bactriani. Hic Zoroastes primus, authore Plinio, artes magicas in Perside inuenit. Absumptus autem est igne cœlesti. Alij aiunt eum à Nino rege interfectum & libros eius exustos, etiamsi authore Suida ferantur eius de natura libri quatuor, de lapidibus preciosis unus, præterea astronomica & alia quædam. Scribitur de eo, quòd eodem die riserit quo erat natus, quum prima uox nascentium sit uagitus. Victus Darius secundo ab Alexandro magno in Assyria, fugit in Bactriam. Habuit autem idem Darius duos satrapas Bessum & Nabarzanem: qui in gratiam Alexandri uenire cupientes, pessimũ facinus perpetrãtes Darium solitarium inuenientes opprimunt & letaliter uulnerant. Post hæc idem Darius in gratiam uictoris Alexãdri à cognatis *Bdellium.* *Zoroastes.* *Darij interitus.*

suis aureis compedibus cathenisq; apud Parthos uincitur. Alexander quoq; citato cursu postera die superuenit, & cognouit Dariū clauso uehiculo per noctē exportatum. Iubens ergo subsequi exercitū, insequitur fugientē eum septem millibus equitum. Et cum nullū Darij indicium reperisset, respirandi equis data facultate, unus ex militibus dum ad fontē proximū pergit, in uehiculo Darium multis uulneribus confossum, sed spirantē adhuc inuenit. Sunt qui scribunt Alexandrum inuenisse Darium adhuc spirantē, dixisseq; morientem: En mihi in tali fortuna constituto ô Alexander non inuideas sepulturā. Rogo etiam ut matrē meam & uxorem cōmendatas habeas, filiam uero Roxanem ut tuo coniugio dignam accipere non dedigneris: quibus dictis exhalauit spiritum. Alexander autem cupiens scire qui Darium regē interfecissent, in publico ita ait: Gaudeo nunc me hostem maximum superasse Darium, & licet ipse executus non sim, habeo gratiā condignā his qui eum mei nominis gratia interfecerūt. Quo audito, Bessus & Nabarzanes se produnt: q̄s Alexander aspiciens interrogauit, cur regem suum simul & propinquum & benefactorem interfecissent: indignatusq; iussit Bessum inaudito interfici supplicio. Nam arboribus inflexis fecit parricidam pedibus alligari, & arbores rursum in aërem dimissæ & locum suum repetentes, subito hominem diuiserūt per medium. Alij scribunt, Bessum, ibi post Darij interitum usurpasse regni titulum, atque comprehensum ab Alexandro, quadrifariam per arbores dissectum. Scribunt quidam de hac regione, eam plerunque carere lignis & arboribus, quare & milites Alexandri quum in ea uersarentur cogebantur aliquando ob lignorum penuriam uesci crudis carnibus. Alibi tamen multa arbor, & uitis largos mitesq; alit fructus. Solum pingue crebri rigant fontes. Loca mitiora frumento conseruntur. Cætera armentorum pabulo cedunt. Magnam deinde partem eiusdem terræ steriles tenent arenæ. Cum uero uenti à Pontico mari spirant, quicquid sabuli in campis iacet conuerrunt. Quod ubi cumulatum est, magnorum collium procul species est, omniaq; pristini itineris uestigia intereūt. Itaq; qui transeunt cāpos, nauigantium modo noctu sydera obseruāt, ad quorum cursum iter dirigunt: & propemodum clarior est noctis umbra quàm lux. Ergo interdiu inuia est regio, quia nec uestigium quod sequantur inueniunt, & nitor syderum caligine absconditur. Cæterum si quos ille uentus qui à mari exoritur deprehendit, arena obruit. Sed qua mitior terra est, ingens hominum equorumq; multitudo gignitur. Scribit Plinius granum frumenti apud eos ferè assequi eam magnitudinem quam apud nos habet spica. Et Quintus Curtius scribit, ex Bactriano regi Dario missa contra Alexandrum triginta millia equitum. Et quanquam abundet equis, habet tamen interim optimos camelos, qui præstātiores sunt his q̄s gignit uel Syria uel Arabia. Vtunt uero camelis, ad ferendū grauia onera. Siquidem hoc animal magna cura sollicitoq; gressu incedit, natum ad magnos labores

Darij ultima uerba.

Proditoris supplicium.

Mare sabulosum.

Cameli natura & forma.

labores perferendos, etiamsi plus instituto onere non recipiat, nec ultra consuetum procedat spatium, differunt Bactriani & Arabici cameli, nam illi bina habent tubera in dorso, hi uero singula & in pectore alterum cui incumbant. Odium aduersus equos gerunt naturale. Sitim quatriduo tolerant. Implentur cum bibendi occasio est & in præteritum & in futurum, obturbata conculcatione prius aqua, aliter potu non gaudent, id quod & quibusdam alijs animalibus familiare est. Viuunt quinquagenis annis, quidam & centenis.

Sogdiana.

De hac regione & cultoribus eius ueteres scriptores pauca tradiderūt. Est in multis locis propter sabulosos campos & ob aquarum penuriam sterilis, maxime uersus ortum solis & meridiem. Ab aquilone diuiditur per Iaxartum fluuium à Scythiæ regione. Oritur in ea ex Caucaso monte Oxus insignis fluuius, qui labens per Bactrianam, receptis multis alijs amnibus, fit tam magnus ut in multis locis sex septēue stadijs latitudinem pateat, tandemq; magno impetu exoneretur in Caspium mare. Sunt aquæ eius impuræ & ad potandum insalubres. Hoc fluuio adhuc maior est Iaxartus, qui in magnitudine excellit omnes amnes qui in Caspiū mare labuntur. Oritur autem apud Sacas, & sensim crescit ob ingredientes alios fluuios, donec tandē mergitur in Hyrcanum seu Caspium mare. Tradit Strabo, suo æuo merces ex India allatas ad Oxū fluuium septem dierum spatio, ultra uero per Oxum portatas ad mare Caspium, atque inde per amnem Cyrum aduerso flumine in Armeniam et inde in Pōticum mare transuectas. Vtuntur Sogdiani lingua Persica, sicut & aliæ circumiacentes regiones, nempe habitatores Ariæ, Margianæ & Bactrianæ. Habet autem & Sogdianorum regio monumenta quædam, puta, aras, columnas & ciuitates, quæ post se reliquerunt Bachus, Hercules, Cyrus, Semiramis & Alexander magnus in memoriam assecutæ in ea uictoriæ. Sic ueteres scribunt. Hodie uero puto hæc omnia interijsse, quum nihil firmum & perpetuum sit in terris.

Oxus fluuius insignis.

Saca.

Imperauerūt olim Sacæ multis nationibus habueruntq; reginam Tarinam nomine, bellorum appetentem, audacia quoq; & rebus gestis cæteris fœminis inter Sacas nobiliorem. Habet autem ea regio mulieres robustas & belli gloria illustres. Fertur Tarina tum pulchritudine tum consilio prudentiaq; mirabilis extitisse, propinquasq; gentes barbaras, superbia elatas ac Sacis imperantes, expugnasse, maioremq; eius regionis partē ad mitiorē traduxisse uitam. Multas insuper condidisse ciuitates, quas reddidit præ cæteris uicinis gentibus feliciores. Post eius obitū memores beneficiorum eius uirtutisq; subditi sepulchrū ei cōstruxere magnificentissimum. Pyramis ea fuit triangularis, cuius latus quodlibet tribus stadijs protendebatur. Altitudo stadij erat unius, uertice in arctum constructio. Addiderunt sepulchro auream statuam instar colossi. Cœperunt tunc Sacæ inuasiones facere quales olim Cimmerij ac Trieres fecerant. Nam & Bactrianā occupauerunt, & optimam

Tarina regina.

Armeniæ

Armenia Sacasena. Armeniæ regionem adepti sunt, quæ ab ipsis postea Sacasena fuit appellata, atque usque ad Cappadocas processerunt, eos præsertim, qui ad Euxinum uergunt. Sed cum ex spolijs festa celebrarent, Persarum Imperatores eos noctu adorti, funditus deleuere, id quod potissimum à Cyro factum Strabo commemorat. Est autem Sacarum regio tota nemorosa & fertilis in pascuis atque frumento, inhabitaturque à Massagetis, Comaris & Issedonibus, de quibus infrà. Scribit Eusebius, diuum Apostolum Thomam his gentibus annunciasse Christum.

Aria.

ARiam regionem parem esse dicunt in fertilitate Margianæ & Bactrianæ cui conterminata est, uini autem ubertate superare. In ea & uinum ad tres hominis ætates, id est, nonagesimum annum perdurare, idque in uasis minimè picatis. Vrbes huius regionis sunt Artacana, Alexandria, Achaia, à conditoribus appellatæ.

Paropanisadæ.

STrabo hanc gentem uocat Paropamissades, Ptolemæus autem Paropanisades à Paropaniso monte: cuius terra maior pars plana, habitaturque multis pagis. Dicuntur habere multas niues & ingentia frigora, ideo uites & fructiferas arbores obtegunt terra, ut frigoris hyemalis uim sustineant. *Vites & arbores teguntur terra.* Quum demum germinandi tempus appetit, amota terra in apertum eas educunt. Facies uero eorum locorum non uiridis nec amœna, ut alibi fert natura, sed cana & micans est ex niue & super eam congelata glacie. Idcirco neque aues suo cantu homines permulcent, neque feræ ibi è latibulis excitantur, sed inhospita & prorsus inaccessa regio ea uidetur. Neque tamen his tantis difficultatibus impediri potuit Alexander Macedo, quin asperitatem loci omnem superaret, etiam si multos amiserit ex his.

Drangiana, Arachosia, Gedrosia.

OMnes has terras pertransit Alexander magnus, qui in Orientem contenderet, ideo de singulis nonnihil ab autoribus notatum est. Drangæ dicuntur Persicè uiuere, uini copiam non habere. *Cassiteros.* Nascitur apud eos cassiteros, hoc est, plumbum album, quod stannum uocant. Est regio montana & niuosa, sed habet frequentes uicos & rerum omnium copiam præter oleum. De Arachosia autores ferè nihil scribunt, nisi quod est conformis Drangianæ. Gedrosia autem Indiæ contermina, minus est exusta quam India: laborat fructuum & aquarum penuria, fert tamen aromata, præcipue nardum & myrrham, ut Alexandri exercitus his pro tecto & stratis uteretur, odoratiorem simul ac salubriorem aërem habens. Aestate Gedrosia imbribus abundat, flumina & aquæ augentur, hyeme deficiunt.

Scythia Asiatica extra Imaum montem.

REgio Scythia septētrionalis, à primordio parua patria, postmodū uero habitatores paulatim per uirtutē & uires aucti, quum regiones multas sibi subdidissent, in magnum imperium gloriamque peruenere. Ea primum natio iuxta Araxim flumen parua numero, propter ignobilitatem contēpta consedit: nacti regem quendam bellicosum & militari uirtute præcipuum, agros ampliarunt, montanos quidem usque ad Caucasum, campestres uero usque ad Oceanum & Mæotida paludem, aliaque loca ad Tanaim usque flumen, à quo Scythia ipsa longo tractu uersus ortum protēsa Imao monte per medium, uelut in duas diuiditur Scythias, quarum una Scythia intra Imaum montē dicitur, altera extra. Ab alieno imperio aut intacti aut inuicti Scythæ semper manserunt. *Scythia libera ab alieno imperio.* Darium Persarum regem turpi à Scythia submouerunt fuga: Cyrum cum omni exercitu trucidarunt, Alexandri magni ducē cū copijs uniuersis deleuerunt, Romanorū audiuere non sensere arma. Romani Imperatores si quas gesserunt in Dacos & Bosphoranos expeditiones, & eas quidē sępissimè calamitosas, interiorem tamen Scythiam non attigerūt, quæ

tam in Asia quàm in Europa ita ample lateq; diffunduntur, ut alterum terrarum orbem dixeris, neque soli ubertate, neq; fœcunditate pecorum, neq; auri, argenti & lapillorum copia contemnendum. Est autem hæc gens & laboribus & bellis aspera, habetq; uires corporũ immensas. Ipsa inter se olim discreta non erat, utpotè quæ neq; agrum coleret, neq; sedes haberet ullas, per solitudines & inculta uagabat̃ loca, armẽta pecoraq; præ se agẽs. Coniuges & liberi plaustris uehebantur. Legibus nullis obnoxia, iustitiã spontè colebat. Nullum furto grauius in tota gente flagitiũ fuit, ut quæ non parietibus aut septis armentũ circundat, sed in propatulo habeat. Lac & mel in cibatu frequens, contra frigora & rigores ferinis pellibus murinisq; corpora cõmuniebat. Laneus usus ac uestigiũ ignotus gen-

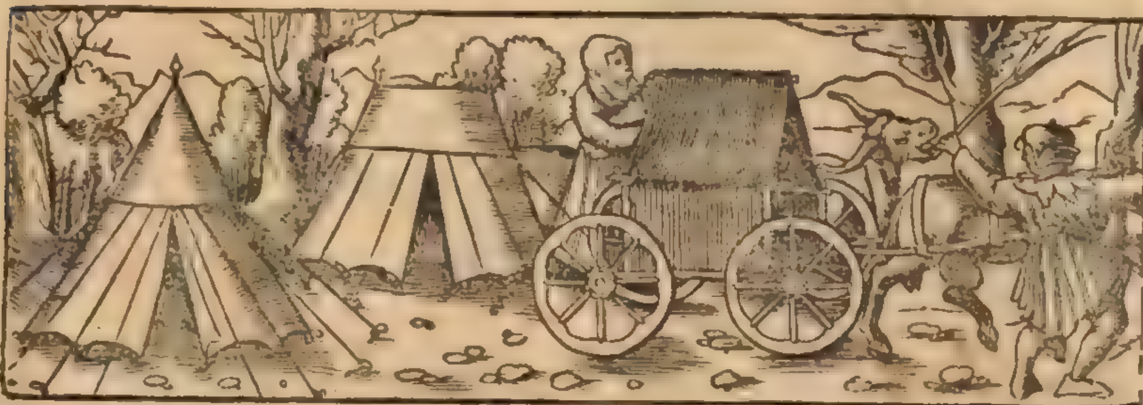

ti. Gaudent Scytharum plures humana cæde. Quem primum uirum in bello uir Scytha cepérit, eius sanguinem potat: quoscunq; in prælio interemit, eorum capita regi offert. Nam capite ablato fit prædæ particeps, alioquin expers. Multi sunt qui coria humana tanquam brutorum cõsuunt, quibus pro amiculis induuntur. Cæsorũ hostium manus dextras cum unguibus excoriant quidam, atq; cum his pharetrarum opercula obducunt. Capita excisa exterius crudo bouis corio superducunt, interius inaurãt, etiam qui ditiores sunt pro poculis utunt̃, hospitibus qui ad eos ueniũt uiri alicuius existimationis exhibẽt, referuntq; illos à se esse superatos, id strennuitatis loco ponẽtes. Semel quotannis singuli regionũ principes uinum crateri miscent, de quo Scythæ omnes hostium homicidæ bibunt, nemo gustat qui nihil præclari operis ediderit, sed sine honore seorsum sedet, quæ res apud eos maximæ est ignominiæ. Qui uerò complures cædes fecerunt, hi duobus pariter quos habent calicibus potant. Deos hos solum colunt, Vestam, Iouem, Apollinem, Venerem, Martem & Herculem. Soli autem Marti ex captiuis centesimum quenq; immolant, cæteris cum alia pecorũ, tum præcipuè equos. Sues pro nihilo putãt, quos nec alere omnino in sua regione uolũt. Rex in quos morte animaduertit, eorũ ne liberos quidẽ relinquit, sed uniuersos mares interficit, fœminis nihil læsis. Fœdera cum quibuscunq; ineunt Scythæ hoc modo: Infuso in grandem calicẽ fictilem uino, commiscent eorũ sanguinẽ qui fœdus feriunt, percutientes cultello aut incidẽtes gladio aliquã tulũ corporis, deinde in calice tingunt gladium, acinacem, sagittas, securim, iaculũ: hęc ubi fecerunt, sese multis uerbis deuouẽt, postea uinũ epotant. Regum sepulchra apud Gerros sunt, ubi Borysthenes iam nauigabilis est. Ibi cũ rex eorũ decessit, ingentem scrobem effodiunt forma quadrata, dehinc mortuũ accipiunt corpore incerato, aluo euulsa atq; expurgata, quam quum expleuerint speciebus quibusdam, resuunt rursus, impositumq; plaustro

Crudelitas Scytharum.

Scytharũ dij.

Forma percutiẽdi fœderis.

cadauer

cadauer ad aliam gentem ferunt, tandemq́ꝫ cum singulas lustrauerint gentes, quibus impe ritauit, deponunt cadauer super thorum, hastisq́ꝫ hinc & illinc defixis, desuper ligna disponunt atque pallio contegunt. Deinde, ubi pellicum una omnium charissima, minister unus, coquus, agaso, pincerna & equus strāgulati sunt, cum aureis phialis aliarumq́ꝫ rerum primitijs consepeliunt. Circumacto anno hoc iterum agunt, atque è famulis regis intimos sumunt. Horum ministrorum ubi quinquaginta strangulauerunt ac totidem præstantissimos equos, eductis intestinis, pallijsq́ꝫ rursus distentis atque consutis, per ambitū regij sepulchri fornicato opere equos & super eos famulos insidentes erigunt ac ita statuunt, ut procul aspicienti, equitatus speciem, defunctum regem custodientis præbeant. Habent & priuati morem quendam in sepeliendo. Nam ubi quis decesserit, proximi quique in plaustrum collocatum ad amicos circumferunt, eos singuli amicorum excipientes epulum præbent, tam propinquis quàm cæteris cadauer comitantibus. Ad hunc modum 40. diebus circumactum de hinc humatur, capite prius exinanito atque abluto. Iurandi iusiurandumq́ꝫ interponendi ipsis per regium solium mos est, quo si quis peiurasse à diuinatoribus, qui hoc salignis uirgis experiuntur, cōuincitur, sine mora capitis pœnam subit atque facultates omnes amittit.

Quomodo Scythæ reges sepeliūt.

Massagetæ:

Massagetæ sunt populi Scythiç ultra mare Caspium, uestitu & uictu Scythis per quam similes. Pugnant ex equis & pedibus, utroque pugnæ genere penè inuicti. Sagittis, hasta, auro in baltheis & capitis ornatu utuntur. Ex auro frena & phaleras conficiunt: ferri & argenti nullus apud eos usus. Singuli uxorem ducunt, eaq́ꝫ communiter utuntur. Terminus uitæ nullus genti præfinitus. Vbi quis admodum consenuit eum propinqui & necessarij in unum coëuntes cum ouibus aliquot immolant, & carnibus pro epulo ubi decoxerunt indifferenter uescuntur. Quod genus obitus apud eos beatissimum habetur. Languore extinctos non edunt sed terra operiunt, loco damni putantes, quod ad immolationem non uenerunt. Nihil omnino serunt, pecoribus uictitant & piscibus, quos Araxes abundè suppeditat. Lac plurimum potant. Ex dijs unum solem uenerantur cui equos immolant, ut pernicissimo syderi è pecoribus omnibus pernicissimum mactent.

Senes mactantur.

Cyri cum Scythis conflictus & interitus.

Potentissimus Persarum rex Cyrus, Imperator plurimum regionum orientalium, magnam expeditionem mouens in Scythas, regem & exercitum Scythicum sternens, reliquiasq́ꝫ ad reginam confugientes persequens, sed non apprehendens, simulata fuga impedimentisq́ꝫ in castrorū septis relictis, extraxit unà cum regis interfecti filio, ex ciuitatibus in quas se receperant. Illi ergo egressi & hostem insequentes, ut regem suum ulciscerentur, intercepti sunt omnes à Cyro & ad unum cæsi unà cum regis filio. Quod uidens reginā Tomiris, quam Hebrei Talmiram appellant, tam maritum quàm filium scilicet occubuisse, furore commota, exposuit & ipsa se morti. Nam sumptis

Tomiris regina.

militibus

militibus præoccupauit regis Cyri copias, exitus & angustias montium, quas Cyri exercitus pertransiturus, clam præcludens atque excubias ibi agens, expectauit hostis reditum nullas metuentem insidias, noctuque illum obruens inter duos montes quiescentem, percussit ducenta millia Persarum. Deinde sæuiens in corpus Cyri, amputatũ caput eius proiecit in foueam (ut Iosephus scribit) sanguine interfectorum plenam, dixisseque fertur: Cyre exatia te sanguine, quem tantopere sitisti. Iustinus scribit, Cyrum quum simulasset metum & castra deseruisset, uinum affatim & ea quę erant epulis necessaria reliquisse. Quod cum nunciatũ reginæ esset, adolescentulum filium ad insequẽdum eum cum tertia parte copiarum misit. Adolescẽs uerò rei militaris ignarus, ueluti ad epulas non ad prælium ueniens, omissis hostibus insuetos barbaros uino onerare atque inebriari se patitur. Prius autẽ Scythæ ebrietate quã bello uincuntur. Quibus cognitis Cyrus reuersus per noctem, securos opprimit omnes. Tomiris uerò in ultionis solatia intendẽs, hostes recenti uictoria exultantes, pari insidiarum fraude circundedit. Nam simulata diffidentia propter uulnus acceptum refugiens, Cyrũ adusque angustias produxit. Ibi compositis in montibus insidijs, ducenta millia Persarum cum ipso rege trucidauit. In qua uictoria etiam illud memorabile fuit, quod neque nuncius tantæ cladis quidam superfuit. Caput Cyri amputatum in utrem humano sanguine replecũ, conijci regina iubet cum hac exprobratiõe crudelitatis: Satia te sanguine inquit, quẽ sitisti, cuiusque insatiabilis semper fuisti. Desiderasti iam triginta annis sanguinem en habes satis sanguinis. Hic crudelis animus in hunc usque diẽ inest habitatoribus Scythiæ, quæ est iuxta Imaum montem. Nam uacant continuis bellis & uenationibus. Habent maximas syluas & multo maiores solitudines ut etiam Scythia tellus in prouerbium abierit, quoties loquimur de terra aspera & horrida. In nulla terra plura & rariora inueniuntur animalia quàm in hac Scythia. Gignit & Africa multa monstra sæuaque & uenenata animalia, sed quę homini non cõducunt, magis enim creata sunt à domino deo, ut ex illis agnosceremus eius immensam sapientiam & admirandam potentiam, quam ut homini hinc aliqua accederet utilitas. At animalia in Scythia nata, innocua sunt nisi irritentur, atque incolę magnam hinc capiunt commoditatem. Nam ut Russi & Moscouitæ fatentur, quibus cum nostri mercatores multa habent commercia, nobiliores pelles & quæ apud nos in maxima sunt æstimatione, ut sunt Mardurorum, Pirolorum, Zabellorum & similiũ pelles, pro magna parte ex hac Scythia ad nos deferuntur. Habet tamen regio ista nostro tempore aliam appellationem: nam uocatur magna Tartaria, de qua paulò post dicemus.

Cyri caput obtrũcatur.

Animalia multa in scythia

Mores Scytharum.

SVnt Scythę homines duri & asperi, nec tã molliter & laute, ut nos, educantur. Non curant nec utuntur rebus externis ad se allatis, per quas effœminatiores reddi possent. Sunt statura corporis procera & bene constituta, singularique cœli influxu suffulta. Superant enim in his Septentrionales eos qui inhabitant terras australes, eo quod tanto solis ardore non macerantur, sicut australes qui terræ planiciem inhabitant. Assuefiunt Scythæ à pueritia ad tolerandos labores, famem, frigora & alia aëris incommoda, quin & pecora sua assuefaciunt ad austeriora pabula, ut plerunque solis folijs arborum & dumetorum surculis enutriantur. Inde fit ut magna modicis expensis gerant bella, magno suo cõmodo. Nec ullus inuenitur populus, qui breui tẽporis spacio lõgiora quã ipsi cõficiant itinera. Quãdo longe absunt ab hoste, ꝑ pẽ sunt, idque propter uelocitatẽ suã ideo sępe obruũt eos improuiso. Et cõtra, quãdo aduertunt hostẽ in apparatu suo longe excellen-

Scytharum tolerantia.

excellentiorem esse, facilè sese subducunt ab eo, elabunturq́. Non temere aggrediuntur hostem, nisi prius eis constet de cõsequenda uictoria. Sunt miri & astuti artifices ad fallendum hostem, ut illum grauent uel fame uel uigilia aut alia impostura, qua eum ab æquioribus ad iniquiores trahant conditiones, tandemq́ uincant. Præsertim quando in plano utraq; castra cõsistunt, tunc insidiose differunt pugnã quousq; hostem & defatigent & languidiorem reddant, tunc illum inuadunt. Nec est alia ratio, cur tam modica sciamus de eorum terra, oppidis & locis, nisi quod summa utuntur contra externos hostes cautela, nec permittunt dominum quenquam alienum in terris suis nidulari, sed extra fines suos cuncta agunt bella. Quæ autem de ipsis habentur & sciuntur, à uicinis & confinibus populis innotuerunt.

De illustribus Scythiæ mulieribus, quas Amazones uocant.

Amazones. CVm hic sermo de fœminis Scythiæ inciderit, animus hæret, utra uirtus, uirorũ ne an mulierum Scythiæ plus sibi gloriæ compararit. Promanarunt ex his Amazones, inauditæ fortitudinis & audaciæ mulieres, quæ non modo cum cæteris illustribus fœminis conferri indignantur, sed uirorum se gloriam æquasse ne superasse dixerim, sane contendunt. Hanc originem Historici sic describũt. Quum in Scythia duo regij iuuenes optimatum factione domo eijcerentur, coacta magna iuuentute in Cappadociam uenisse dicuntur, ubi & hanc historiam recẽsuimus, & Themiscyros occupasse campos, ibiq; diu rapinas & latrocinia exercuisse: finitimorum tandem conspiratione ad unum omnes fuisse cæsos. Vxores quæ superfuerant uidentes exilio additam orbitatem, non solum ut propria tuerentur arma sumpserunt, sed quum desperationem audacia corroborarent, fines amplificare contenderunt. Finitimorum coniugia æque ac seruitutem

abominatæ sunt, contemptis uirorum adminiculis. regnum auxerunt, & ut in pari omnes fortuna forent, uiros qui domi superfuerunt interfecerunt, moxq́ rabiem conuerterunt in finitimos, quibus pacatis ne ad interitum redigerentur eorum concubitus statuto quotannis tempore inire solitæ sunt, editos continuo mares necabant, fœmellas contra tollebãt, quas non fœmineis artibus excolebant, sed equis, uenationibus & arcu exercebant. Exurebant mammas dextras, ne sagittãdo impedirentur, unde nomen his inditum. Harum *Lampedo & Marthesia.* Lampedo & Marthesia reginæ præstantissimæ fuere, alternis regnum uicibus gubernabant, altera domi, foris altera rempub. gerebat. Subegerant Europæ partem, ac multas Asiæ ciuitates inditionẽ suam plane redegerant. Dum tuendi imperij gratia in Asia cum exercitu magno commorantur, Ephesum, Smirnam, Cumam & Magnesiam condidere. Marthesiæ filia successit Orithya, quæ foris rempub. gerebat, & Antiope soror eius domi. Post hanc *Pentesilea Troianis succurrit.* Pentesilea cum fortissimo quoq; uiro comparanda, Troianis opem cum ingentibus copijs afferre non timuit. Ad Alexandri usq; tempora perdurarunt. Nam Thalestris regina impetrato Alexãdri concubitu, paucis pòst tẽporibus, cũ uniuersis Amazonibus interijt.

Alexan-

Alexandri magni exercitus in Scythia horrendam aëris tempestatem est perpessus.

ALexander magnus postquã subegerat Bactrianos, uertit se cum exercitu suo in Scythiam regiones, quæ Naura & Gabaza appellantur aditurus. Primus dies quietum iter præbuit, proximus ei nondum quidem procellosus & tristis, obscurior tamen pristino, non sine crescentis mali dãno præterijt. Tertio ab omni parte cœli emicare fulgura, & nunc internitente luce, nunc condita, non oculos modo meantis exercitus, sed etiam animos terrere cœperunt. Erat propè continuus cœli fragor, & passim cadentium fulminum species uisebatur: Attonitisq́ auribus stupens agmen, nec progredi nec cõsidere audebat. Tum repentè imber grandinẽ incutiens torrentis modo effunditur. Ac primo quidem armis suis tecti exceperant. Sed iam nec retinere arma lubricæ & rigentes manus poterant, nec ipsi destinare in quã regionẽ obuerterent corpora, cum undiq; tempestatis uiolentia maior quàm uitabatur occurreret. Ergo ordinibus solutis per totum saltum errabundum agmen ferebatur, multiq; prius metu quàm labore defatigati, prostrauerãt humi corpora, quã quã imbrẽ uis frigoris cõcreto gelu astrinxerat. Alij se stipitibus arborum admouerant, id quod plurimis adminiculũ & suffugium erat. Pertinax uis mali adeo insistebat, ut lucẽ naturale solaciũ præter tempestatẽ, haud disparem nocti, syluarum quoq; umbra supprimeret. Rex unus tanti mali patiẽs, circuire milites, cõtrahere dispersos, alleuare prostratos, ostendere procul euolutũ ex tugurijs fumum, hortariq́; ut proxima quæq; suffragia occuparent. Efficatior tamen in aduersis necessitas quàm ratio, frigoris remediũ inuenit. Nam dolabris syluas sternere aggressi, passim aceruos struesq́; accenderũt. Continenti incendio ardere crederes saltũ, & uix inter flammas agminibus relictum locum. Hic calor stupentia membra commouit, paulatimq́; spiritus, quem continuerat rigor, meare libere cœpit. Excepere alios tecta barbarorũ, quæ in ultimo saltu abdita necessitas inuestigauerat, alios castra quæ in humido quidẽ, sed etiam cœli mitescente sæuicia locauerant. Mille militum atq; lixarum calonumq́ue pestis illa consumpsit. Memoriæ proditum est, quosdam applicatos arborum truncis, et non solũ uiuentibus, sed & inter se colloquentibus similes esse conspectos, durante adhuc habitu, in quo mors quenq; deprehenderat. Forte Macedo gregarius miles seq; & arma sustentans, tandem in castra peruenerat. Quo uiso rex, quanquam ipse tunc maxime admoto igne refouebat artus, ex sella sua exiliuit, torpentemq́; militem & uix cõpotem mentis, dem ptis armis in sua sede iussit considere. Ille diu nec ubi requiesceret, nec à quo esset exceptus agnouit. Tandẽ recepto calore uitali, ut regiam sedẽ regemq́; uidit, territus surgit. Quẽ intuens Alexander: Ec quid intelligis miles, inquit quanto meliore sorte quàm Persæ sub rege uiuatis? Illis enim in sella regis consedisse capitale foret, tibi saluti fuit. Hinc rex Sagas petens, totam eam regionem depopulatus est. Deinde animum uertit ad Indicum bellum.

Q. Curtius lib. 8.

Horrenda aëris tempestas.

Alexandri humanitas.

Mille periernnt.

Serica regio, Scythiæ ultra Imaum montem annumerata.

SCythis qui habitant ultra Imaum montẽ annumerantur Seres, homines mites inter se & omnium quietissimi. Hi mortalium cœtus fugiunt, adeò ut cęterarum gentium cõmercia abnuant. Mercatores externi eos adeuntes, transito fluuio eorum in ripis fluminis nullo inter partes commertio, sed disposito rerum præcio, oculis æstimantibus sua tradunt, sed non emunt nostra. Apud illos neq; meretrix neque adultera neque fur ad iudicium deducitur, neq; occisus homo fertur ibi aliquando, sed est apud eos legũ suarũ metus uehemens. In initio ferè orbis terræ habitãt: & quia caste uiuunt ne ærugine nec grandine aut pestilentia cæteris'ue malis affliguntur. Fœmina postquã conceperit à nemine petitur. Carnibus immundis nemo uescitur, sacrificia nulla nouit, secundũ iustitiam omnes sibijpsis iudices fiũt: ideo non castigantẽ huiusmodi plagis quæ pro peccatis accidere solent, sed plurimum temporis perdurantes absq; ægritudine uitam finiunt. Ab istis Seribus deducitur nomen Sericum, nobilis illa lana ab arborib. decerpta, & uehitur in omnẽ orbem potissimum

Serum integra uita.

Sericum apud Seres crescit.

mum & in magna ista emporia, Calecuth, Tyrum, Damascum, &c. & inficitur cocco tyrio, purpura uel buccino. Vartomannus scribit se in Eri urbe Persidis uidisse tantũ serici, quod ternis camelorum millibus onerandis sufficeret. Apud Seres itaq; lenium uentorũ commodissimus est flatus & abunde syluæ sublucidæ, à quibus arborum fœtus aquarum aspergini bus crebris uelut quædam uellera mollientes, ex lanugine & liquore mistam subtilitatem tenerrimam pectunt, nentesq; subtegmina conficiunt sericum ad usus antehac nobiliũ, nunc etiam rusticorum sine ulla discretione proficiens. Cæterum quomodo serici usus in Europam uenerit, signauimus supra in Sicilia, sub titulo Messanæ ciuitatis.

Tauroscythæ, Agathyrsi & alii populi

TAuroscythæ à Tauro monte circa quẽ habitant sic dicti sunt. Sunt autem homines syluestres & contentiosi, immolant dæmoni, & in hostes quos ceperint hoc agunt. Amputatum quisq; hostis caput domum portat, & fusti suffixum admodum sublime supra tecta statuit & plerunq; supra fumarium. Ideo in sublimi locantes, quod dicant eos totius domus esse custodes. Viuunt autem è rapto & ex bello.

At Agathyrsi exculti ssimi homines sunt, et aurum plerunque gestantes, in cõmune cum mulieribus coeuntes, ut inter se germani sint ac domestici omnes, nihil neque liuoribus neq; simultatibus mutuo exercẽtes, cæterum ad Thracum similitudinem accedentes. Sunt quoq; in illis regionibus anthropophagi, id est, humanę carnis comestores, qui agrestissimos omnium hominum mores habent, non iudicijs, non legibus ullis utentes, rem pecuariam exercentes. Habent autem linguam propriã. Hi omnes à Tartaris tandem subacti, eorum mores & uiuendi instituta sunt complexi, Tartari uno nomine omnes uocati. Budini ingẽs natio atq; numerosa, cęsijs oculis omnes atq; rufi. Geloni ab urbe Gelonos, agriculturę operã dantes, frumento uictitant, & hortos possident, & omnis eorum regio arboribus frequẽs, ex lacu qui ibi ingens est, multas feras capiunt, ex quarum pellibus renones faciunt atq; induunt. Lyrcæ ex uenatione uictitant, idq; hoc modo. Conscensis arboribus insidiãtur feris, singulis adest canis & item equus in uentrem cubare edoctus humilius subsidendi gratia. Vbi quis ab arbore feram uiderit, sagittaq; percusserit, conscenso equo illam persequitur comitante cane. Argippęi alius populus sub excelsorũ montium radicibus incolunt, homines qui ab ipso natali calui sunt, mares pariter & fœminæ, simis quoq; naribus & ingenti mento, proprio quodam oris sono, ex arboribus uictitantes. Hi rei pecuariæ haud student: sub arbore quisq; cubat per hyemem, quidam ubi arborem uelo albo contexit, per æstatem sine hoc uelo. His nemo mortalium iniuriam infert. Issedones alius populus, talibus utuntur moribus. Quoties pater alicui decessit, omnes eius propinqui pecora adducunt, quæ ubi mactauerunt concideruntq;, concidunt & mortuũ patrem illius à quo in conuiuium accipiuntur, commixtisq; omnibus carnibus conuiuium exhibent. Caput tum defuncti denudatum purgatumq; inaurant, eoq; pro simulachro utuntur, agentes illi quotannis maiores hostias, ceremoniasq;. Hæc filius patri, pater filio facit. Tales olim fuere Scytharum mores.

Antropophagi.

Budini.

Argippei.

Issedones.

De

DE TARTARIA, QVAE olim Scythia fuit, atque de illius gentis moribus.

TArtaria quæ & Mongal dicitur, à fluuio Tartar qui per eam fluit hoc nomen habet. Regio est plurimum montosa, & ubi cāpestris est, admixta glarea arenosa est et sterilis nisi aquis fluuialibus irrigetur. Et ob hanc etiam causam multū deserta & infrequēs est. Ciuitates in ea nullæ, nullę uillæ pręter unam quæ Cracuris dicitur. Lignis in plerisq; locis adeo inops ut arido boum & equorum stercore incolæ ipsi ignes fouere atq; cibaria decoquere cogantur. Aër & cœlum intemperatum & mirificum, tonitrua & fulgura in æstate adeò horrēda, ut prę timore homines ipsi intereāt: iam calor magnus est, mox frigus & densissimæ niues cadunt. Ventorum frequenter tam ualidi flatus, ut equitantes detineant & ad terram homines deijciant, arbores radicitus euertant, & multa damna inferant. In hyeme ibi nunquam pluit, in ęstate frequenter, sed adeò parce ut uix terra madefiat. Regio alioquin omniū animaliū diues, in camelis, bobus, &c. A quatuor ab initio populis habitabatur: unus Iecchamongal, id est, magni Mongali dicebatur. Secundus Sumōgal, id est, aquatici Mongali habitantes scilicet iuxta Tartar fluuium. Tertius Merchat uocabatur & quartus Metrit. Omnes unā corporis formam, unam linguam habebant. Ferus ab initio cultus sine moribus, sine lege, sine ullo uitæ cultu, armēta pascere, obscuri nominis inter Scythas, finitimorū uectigales. Sunt autem Tartari omnium hominum deformissimi corpore, ut plurimum parui, oculos habentes grossos & prominentes, multū coopertos palpebris, latas habentes facies & imberbes, excepto q̄d in superiori labro & mento raros habent pilos & uolatiles. Graciles sunt in medio cōmuniter omnes, radūt caput per uerticē ab aure una ad aliam in occipitiū, capillos in reliqua parte quemadmodū mulieres nostræ, longos nutriunt, de quibus duas tricas siue chordas faciunt, & utranq; retro aures colligunt: quo more non Tartari solū raduntur, sed quęcunq; gentes eis commorantur. Ipsi porro leues sunt & agiles, boni equites, pedites mali: nullus pedes uadit, omnes & minimi etiā aut equis aut bobus insidēt, quocunq; sit eundū. Cāpanulas admodū resonātes ex equi collo pendētes gestare, gloriosum est eis. Sermone horrido sunt & clamoroso, cantātes luporū more ululant, caput quatiunt. Quando bibunt, ad ebrietatem bibunt, quod apud eos est gloria. Non in ul-

Horrenda tonitrua.

Tartari deformes.

Tartari boni equites.

lis aut urbibus, sed in campo sub tabernaculis habitāt: pastores enim sunt plerīq; omnes. In hyeme manere in planitie solent, in æstate uerò pascuarū ubertatem sectantes in montibus degunt. Panem nō habent nec pinsunt, mappis non utuntur, non mantilibus. Vnum deum credunt, & ipsum omnium esse tam uisibilium quàm inuisibiliū factorem, nō tamen aliqua ceremonia aut ritu colunt, sed potius idola quædam de filtro aut serico ad hominis formam effigiata, ex utraq; tentorij parte constituentes, pecorum suorū custodes esse precantur, atq;

Tartari idololatræ. plurimum reuerentiæ exhibent. His primum lac omnis iumenti ac pecoris offerunt, & antequam quicquam uel bibere uel comedere incipiunt, partem apponunt. Venerantur etiam & sacra faciũt Soli, Lunæ & quatuor elementis. Cham præterea regem & dominum suum, filium dei existimantes, religiose adorant, sacrificãt: & tantum illi tribuũt ut digniorem in toto mundo non esse credant, neq; aliquem alium nominare patiuntur. Cæteros homines adeò hæc gens contemnit & se prudentia & bonitate excellere putat, ut alloqui fastidiat, & à se explodat. Christianos cunctos canes appellant & idololatras, quod lapides & ligna adorent. Ipsi maleficis artibus intenti somnia obseruant, magos habent, qui ea ipsis interpretẽt & ab idolis responsa petant & accipiant. Tantæ auaritiæ & cupiditatis sunt, ut ubi quispiam aliquid uiderit quod habere desiderat, si illo potiri cum uoluntate possessoris nõ possit, dummodo Tartarus non sit, ui rapit, ex præcepto & instituto regum licere arbitrãtes. Cum Tartari hominem in uia reperiunt literas aut conductum regium non habentem, eum uendicant & pro seruo perpetuo utuntur. Pecunias indigentibus cõmutant, sed pro grandi & intolerabili usura, unũ denarium de decem singulis mensibus accipientes, & de usura *Vsura.* usuram si dilata fuerit. Cupiunt semper & ut domini omnium extorquent, nihil retribuunt. Mendicantibus eleemosynam etiam denegant. In hoc laudantur quod prandio aut cœnæ su peruenientes, uolentes comedere non excludunt aut repellunt, sed inuitant, & quibus uescuntur misericorditer communicant.

De cibo, potu & uestimẽtis Tartarorum.

Anthropophagi. Victus autem immũdissimi sunt, utpote qui mensas mantilibus nõ operiant, manu tergijs non utantur, quum manus nõ lauent, non corpus, non uestimenta, panem neq; edant neq; conficiant, olera non edant, non legumina, sed tantũmodo omnium animantium carnes. Canum etiam & cattorum, equorum ac grandiusculorum murium. Captorum inimicorum corpora ad crudelitatem suam ostentandam & uindicãdi desiderium, ad ignem quandoq; assant, & ubi plurimi comesturi cõuenere, dentibus luporũ adinstar dilaniant atq; absumunt, eorum sanguinem etiam ad hoc prius collectum crateris infusum epotant. Lac iumentinum aliàs ipsis potus est. Vinum apud eos non nascitur, aduectum sicut cæteri homines auidissime bibunt.

Alter alterius pedunculos comedunt de capite uel aliunde extrahẽtes & dicũt: Sic inimicis nostris faciã. Scelus magnũ habetur, si cibi aliquid aut potus perire permittitur, ideoq; ossa, nisi medulla prius excepta sit, canibus nequaquã projciunt. Nullũ animal ex nimia tenacitate comedunt & absumunt integrum & sanum, sed quando mutilatũ fuerit, cœperitq; iam aut senectute aut aliqua alia pernicie languescere. Multum frugales sunt, & in paucis minimisq; contenti: bibunt mane unum uel duos scyphos lactis, & interdũ tota die aliud nihil bibunt aut comedunt. Vestitu tam uiri quàm mulieres ferè uno induuntur: uiri mitris caput obtegunt non multũ profundis, obtusis ante, retro caudatis unius palmi longitudine. Quæ *Vestitus.* ut capiti adhæreant & à uento non deturbentur, iuxta aures insutas fascias habent, quib. sub mento connectantur. Fœminę coniugatę canistro quodam rotundo tegũtur unius pedis & semis longitudine, serico aut pictis pauonũ plumis circũornato, gẽmis adhæc & plurimo auro: cætero corpore ut quæq; diues est ita uestiunt, potẽtiores purpura & serico. Tunicas portant miro modo formatas, fissura earum in sinistro latere, à quo induuntur & exuuntur, nodulos quatuor aut quinq; habet quib. claudit. Vestimẽta quæ in æstate gerunt, nigra sunt cõmuniter omnia, quæ in hyeme pluuiosisq; temporibus alba, infra genua non descendunt. Pelliceis uestibus, quibus maxime utuntur, pilos nõ occultant & carni applicant, ut nos, sed corium, pilos uerò propter decorem uidendos præbent.

Quomodo

Quomodo Tartari bella gerant.

BEllũ inituri Tartari brachia quidã ferreis laminis circundant corrigijs quibusdã cõcatenatis, quidã multiplicato corio quo etiam caput obmuniunt. Scutis uti nesciũt, pauci quoqꝫ lanceis & longioribus gladijs. Enses habent brachiali longitudine, ab una parte fastigiatos, quibus pugnantes à latere percutiunt. Equites sunt agiles, sagittandiqꝫ scientissimi: gens in prælijs & rebus gerendis solers. Duces & principes bellum non intrant, sed procul stantes suos acclamãt hortanturqꝫ, & quid facto opus sit diligenter prospiciunt. Liberos, uxores, & aliquãdo hominũ imagines equis impositas exercitui adjdunt, ut maior ac hosti terribilior appareat. Nec fuga turpis si cõducibilis sit aut necessaria. Sagittaturi dextrũ brachiũ ab armatura exuunt, & tanta ui postmodum sagittas excutiunt, ut nullum armorum genus sit illis non penetrabile. Turmatim pugnam capessunt, turmatim fugiũt, uulnifico sagittarũ iactu sequentem à tergo hostem cõiicientes. Inde pugnantium paucitatem conspicati, subito in pugnam redeunt, homines equosqꝫ sagittantes uulnerant, ac tum maxime uincunt, quum uicti creduntur. Quum aliquam regionem inuadere ueniunt, diuiso exercitu ab omni parte inuadunt, ut eis occurri non possit, ac nemo incolarum effugere ita uictoriã semper in manibus habent. Illa superbissime utuntur capto nulli parcentes, non pueris, non mulieribus, nõ senibus, omnes promiscue occidũt præter artifices, quos ad opera sua reseruãt. Occidendos per centuriones diuidunt, assignantes seruo cuiqꝫ decem interficiendos aut plures, prout numerus fert, quibus omnibus bipenni ut sues mactatis, cæteris in terrorem hoc agunt quenqꝫ millesimũ accipiunt & capite subuerso, pedibus ad stipitem in medio cæsorum erectum ita suspendũt: ut suos adhuc monere & audire uideatur. Pleriqꝫ ad iacentium corpora ipsa procedentes, è recentibus uulneribus emanantem sanguinem ore excipiunt & ingurgitant. Nemini quantumcunqꝫ etiam se obligauerint, seruãt fidem, quin in deditos eo modo & multo grauius sæuiant. Incontinentissimi omnium hominum Tartari sunt. Nam licet uxores ducant quotquot uoluerint & sustentare possunt, nullusqꝫ excepta solummodo matre, filia & sorore, ipsis aut consanguinitatis aut affinitatis gradus ad matrimonium contrahendum obstet, ultra modum tamen Sodomitici sunt. Mulierem quam sibi coniungunt pro uxore non habent, nec dotem accipiunt donec peperit: unde sterilem repudiare possunt & aliam superinducere. In adulterio deprehensi tam uir quàm mulier, lege ipsa occiduntur. Unaquæque uxorum suam habet stationem, unaquæque suam familiam, atque castissime uiuunt,

Tartari optimi sagittarij.

Incestus Tartarorum.

Quomodo Tartari domi uiuant,

& de superstitionibus eorum.

A Rebellica feriati uiri, pecora in pascua ducunt & custodiunt, uenanturqꝫ & se luctando exercent. Aliud nihil agunt, mulieribus omnia committunt. His curæ est & quæ

Superstitiones Tartarorum.

suntuictui & quæ amictui necessaria procurare. Gẽs ipsa multas obseruat supestitiones. In stationib. nemo mingit: quod si quis obstinate faceret absq; misericordia occideretur. Si autem necessitas cogat, tentorium in quo factũ est, & omnia quæ in eo continẽtur, purgantur tali modo. Duos ignes faciunt, intra quos hastas duas figunt, chordulaq; ab una ad aliam ducta, per medium illarum ceu per ianuã quę purificãda sunt traducũt, & mulieres duæ hinc & hinc stantes aquam inspergũt, ac carmina quædã submurmurãt. In conspectum regis nullus aduena cuiuscunq; dignitatis existat, & quantacũq; agere habeat admittitũ, nisi purgatus prius. Qui limẽ tentorij in quo Imperator aut ducũ aliquis moratũ, pedib. calcat, in ipso uestigio interficitũ. Multa alia sunt, quę pro inexpiabilibus habent peccatis: ast hominẽ occidere, aliorũ terram inuadere, res & bona aliorũ contra fas diripere, dei præcepta negligere, pro paruo aut nihilo ducunt. In mundo quodã alio, quem tamen describere nõ possunt, se post hanc uitam æternaliter uicturos credunt, & meritorũ suorum condigna præmia percepturos. Quum quispiã infirmari cœperit & morti iam uicinus esse, hastam unã cum nigro panno, tabernaculo in quo decũbit præfigunt, ut ab ingressu prætereuntẽ auertat. Postquã uerò defunctus est, omnis illius familia cõuenit & funus extra tentorium in locum aliquem antea delectum clam portant, & fouea lata profundaq; facta, tentoriolum in ea erigũt, mensam ferculis instruũt atq; defũcti corpus præcioso habitu uestitũ ad eam applicantes, unà omnes terra obruunt. Sepelitur etiam cum eo iumentũ unum & equus phaleratus unus. Potentiores in uita seruum unum eligunt atq; cauterio suo inustũ secum tumulari faciũt, & hoc ideo, ut in alio mundo his utantur. Dehinc amici alium equum accipiunt & mactant, carnes comedũt, cutem fœno repletam atq; resutam quatuor palis supra sepulchrũ in defuncti signũ erigunt. Ossa in animæ expiationem mulieres comburunt.

Quomodo Tartari regem eligunt.

TArtari electuri regem in locum campestrem aptum conueniunt, & tum eum cui regnum aut ex successione aut electione debetur in thronum aureum collocãt, atq; procedentes unanimi uoce & excelsa omnes in hunc modum acclamant: Rogamus, uolumus & præcipimus ut domineris nobis. Respondet ille: si hoc à me uultis, necesse est, parati sitis quicquid præcepero facere quum uocauero uenire, quocunq; misero ire & totum regnum in manus nostras statuere atq; committere. Vbi responderunt, sumus, inquit rursus: Ergo oris mei sermo de cætero gladius meus erit, sitq; applausus à populo. Principes interea ipsum è regio solio exceptũ supra filtrum in terra stratum humiliter sedere faciũt, ita alloquentes. Vide sursum & agnosce deũ: ac respice filtrũ in quo sedes deorsum, si bene administraueris, ad uotũ habebis omnia: Si aũt malè, adeo rursus humiliaberis spoliaberisq; ut ne exile hoc filtrũ in quo sedes tibi relinquatur. Quo dicto charissimã uxorem adiungũt & ambos cũ filtro eleuantes, hunc omniũ Tartarorũ Imperatorẽ, illã imperatricẽ salutant. Adsunt tum mox ab omnib. gentibus, quibus imperare habet, dona. Adsunt & quæcũq; rex defunctus reliquit, de quib. nouus Imperator unũquenq; principẽ donat, cætera sibi seruari pcipit. In eius manib. seu potestate sũt omnia, et nemo potest audetq; dicere, hoc meũ est uel illius est. Nemo cõmorari in aliqua terrę parte debet, q̃ in assignata. Sigillũ quo utitur ita inscribitũ: Deus in cœlo & Chuithuth Chã in terra, dei fortitudo & omniũ hominum

Autoritas regis.

minum Imperator. Quinque maximos & robustissimos exercitus habet, quinque duces, per quos omnes qui obstant, expugnat: aliarum gentium legatis ipse non loquitur, nec etiam in conspectū admittit, nisi tam ipsi quàm munera à mulieribus quibusdam ad hoc deputatis prius purgati fuerint. Per medias personas respondet, quibus quando & quandiu loquitur, flexis genibus auscultare debent & ita attendere, ut ne à uerbo quidem aberrent. Nemini enim licet Imperatoris uerba mutare, nemini latæ ab illo sententiæ qualicunque modo cōtraire. Tales Tartarorum genti mores anno abhinc ducentesimo tricesimo erant. Tanais fluuius occidentalis est limes Tartariæ, & extenditur ad extremum orientē ad regnum Cathay, ubi Tartarorū summus moratur Imperator, quem magnum Cham appellant. Matthias tamen Mechouiensis, canonicus Cracouiensis scribit, Tartarorum imperatorem sedem habere in regionibus Scytharū, ultra mare Hyrcanum. At Haitonus Armenus tradit Imperatorem eorum regiam habere in regno Cathay, in magna quadam urbe, quæ Ions appellatur. Cui consentit Paulus Venetus qui anno Christi 1290. in aula magni Cham Cublai se uersatum scribit. Sed sciendum hic, familiam Imperatorum Tartarorum plurimum auctam, imperiumq́ eorum successiue extentū ab occidente in orientem & in multa regna sectū, quæ omnia cœpta sunt appellari imperia, nempe imperium Cathaycum, imperium Zauolhensium, imperium Precopensium, &c. *Magnus Cham.*

Genealogia Imperatorum Tartarorum.

PRimus Tartarorum Imperator dictus est Cingkis, homo humilis sortis, qui creuit in uirum magnū & fortem, fuitq́ primus propagator & sator Imperatorum Zauolhensiū. Huius filius fuit Iocucham, qui genuit Zaincham tertium Imperatorem qui ab alijs Bathi appellatur, & deuastauit Russiam, Poloniam, Schlesiam, Morauiā & Vngariam. Hic fuit gentilis primum tandem sectam Mahumeti persuasus cum Tartaris suscepit, quam in hanc diem tenent & sequuntur. Quartus ex Bathi genitus fuit Temir cutlu, qui est Tamerlanes, in historijs ob summam tyrannidem notus, qui totam Asiam uastauit, & usq́ ad Aegyptum pertransijt. Hic Imperatorem Turcarum Baiazeth uicit et captiuū catenis aureis alligauit, secumq́ pro spectaculo circūduxit. Paulus Venetus hoc ordine recenset nomina Imperatorū, qui rerum potiti sunt in Cathay: Primus Cinchis, secūdus Cui, tertius Barchin, quartus Allau, quītus Mongu, sextus Cublai, & sub isto dictus Paulus in aula eius egit. Haitonus uerò his nominibus eos recenset: primus Changius Can, secundus Hoccota Can, Tertius Gino Can, quartus Mango Can, quintus Cobila Can, qui ciuitatē Ions in Cathay extruxit. Sextus Tamor Can, qui tempore Haitoni anno Christi millesimo trecētesimo octauo imperauit in Cathay. Ex istis Hoccota Cā habuit multos liberos, quorū senior Gino Can successit patri in imperio Cathay, Iochi uerò frater eius uenit ad partes occiduas & occupauit Persiā, Turquestan, Scythiam & alias quasdā regiones: & Baydo alius frater subiugauit regiones septētrionales, profectusq́ in Europā peruenit usq́ ad Vngariam, genuitq́ Tamerlanē, qui tam grauiter afflixit regiones Asiæ ac- *Tamerlanes.*

cidentales & quasdam Europæ. Cum autẽ Gino Can iuuenis moreretur in oriẽte, institueretur[que] propinquus eius Mango nomine Can seu Imperator, et is aggrederetur insulam quandam orientalẽ, cuius habitatores ei rebelles fuerãt, submiserũt se insulani clam in aquã & perforantes nauem quã Can conscenderat, submiserũt nauẽ cum omnibus qui erant in naui. Tũc factus est Cã frater eius Cobila quẽ Marcus Paulus Cublai uocat, q & Christo domino nomẽ dedit: at posteri eius relicta Christi fide, inaugurati sunt Mahumeti delyramentis. Ex his ita[que] liquet, quomodo Tartarorum ditio in multa regna ob magnitudinem acquisitæ terræ & inhabitantis populi fuit diuisa. Et in hunc modum scribit Paulus Venetus in initio sui libri: cum instituisset proficisci in orientẽ ad magnũ Can, uenisset[que] Constantinopolim ac inde per mare Euxinum ad Armeniã, ab Armenia aũt ultra progredi uoluisset, incidisset[que] in uitæ discrimẽ ob duos Tartaricos Imperatores Barka & Allau, q mutuis prælijs sese lacescebãt, coactus fuit pedẽ retro mouere, & iter uersus Persiã arripere, ubi & aliquandiu hærere compulsus fuit, &c.

INDIA EXTRA GANgem, quæ Europeis propinquior est.

Taurus mons. PRior India & quæ nobis uicinior est, includitur duobus magnis fluuijs, Indo à quo Indiæ nomen, & Gange, à septentrione uerò separatur à scythia & alijs septentrionalibus regionibus per insignem montem Taurum, qui in Pamphilia exurgens extenditur in orientem quous[que] tandem pertingat ad Indiam. Resilit tamen ad septentriones, flexu[que] immensum quærit iter, uelut de industria, rerum natura subinde æquora opponente, hinc Phœnicium, hinc Ponticum, illinc Caspium, contra[que] Mæoticũ lacum. Torquetur ita[que] collisus inter hæc claustra, & tamen uictor flexuosus euadit us[que] ad cognata Riphæorum montiũ iuga, numerosis nominibus & nouis quacũ[que] incedit insignis: dictus Imaus, Emodus, Paropamisus at[que] alijs & alijs nominibus, pro gentium & linguarum uarietate. Vbi uerò in excelsissimã surgit sublimitatem *Caucasus.* dicitur Caucasus, quanquã sint qui Taurum à Caucaso diuidãt. Effundit idem mons in India Gangẽ fluuium, ac alio in loco Indum fluuiũ, ubi tam altus esse perhibetur, ut perpetuo niue candeat. Hoc aũt altitudinis culmẽ perpetuo tenore conseruat: nisi quod Eufrati et Ti *Indus fluuius.* gridi, qui in Armenia oriuntur, uix transitum per conualles cõcedit. Indus decẽ & nouẽ dicitur recipere amnes clarissimos, priusquã mare ingreditur, inter quos numerãtur Cophes. Acesines, Hydaspis, &c. Maximã uerò latitudinẽ habet secundũ eos qui moderatius de eo *Ganges fluuius* loquuntur, quinquaginta stadiorum & profunditatẽ quindecim passuum. Gãges quo[que] suscipit 19. nauigabiles amnes et habet in multis locis latitudinẽ immẽsam, ut magis putetur lacus esse q̃ currens fluuius. Quidam putant in aliquibus locis latitudinem eius implere centum stadia. Altitudo uerò ubi uadosissimus est, mensuram centum pedum implet. Alij de

de Gangis magnitudine sic scribunt. Vbi in summa est angustia post susceptos omnes amnes, habet latitudinē octo milliū passuū, & ubi uadosissimus est, est profundus uiginti passuum. Nutrire etiam dicitur, sicut Nilus, crocodilos, item delphinos & alia monstra.

Mensura stadii.

STadium latinè locus est in quo equi & homines exercentur ad cursum, siue ubi athletæ certant. Habet autem stadium passus centum & uiginti quinqꝫ, hoc est, pedes 625. ut Plinius tradit. Sicqꝫ octo stadia faciunt mille passus, qui faciunt unum milliare Italicum. Germani uerò pro suis milliaribus communibus quadruplicant milliare Italicum faciuntqꝫ ex triginta duobus stadijs unum milliare. In Heluetia uerò non raro usurpant quadraginta aut quinquaginta stadia pro una milliari, nulla certa ratione itinerum distantias metientes.

Stratagema Semiramidis.

IVxta Indum fluuiū Semiramis regina Assyriæ, magnā passa est cladem, quū Staurobatem regem indiæ regno pellere & dominiū eius usurpare conaretur. Adductis enim infinitis copijs equitum & peditum atqꝫ terriculamentis factitiorum elephantorū, regem Indiæ prouocauit ad pugnā. At ille interritus corroborauit milites suos ut intrepidi pugnarent contra mulierem, quæ aliquando scortum fuisset pastorum antequā facta esset regina, & quæ rege excluso regnum usurpasset, sexum fœmineum negasset, seqꝫ filium regis simulasset atqꝫ sub uirili specie luxuriam cum adolescentibus exercuisset, eosdemqꝫ illico interfecisset, ne innotesceret illius insania. Habes historiam supra sub titulo Babyloniæ.

India qualis & quanta regio.

INdia orientalis regio tam uasta perhibetur, ut eam tertiam omniū terrarum partem tradāt. Pomponius tantum littoris occupare scribit quantū per quadraginta dies noctesqꝫ uelificantib. cursus est. Habet gentes multas, & oppidis adeò est exculta, ut quidā in ea quinqꝫ millia fuisse dicant, nec mirū sit uel de hominum uel de urbium copia, quum soli Indi à suo natali solo nunquā recesserint. Terra Fauonij spiritu saluberrima, in anno bis metit fruges, uice hyemis ethesias patitur uentos. Nardū fert australis ora, fert & cinnamomū, piper & calamum aromaticum, ut Arabia & Aethiopia. Ebenum arborem sola producit. Psittacum auem & monoceron bestiam habet. Abundat berillis, Chrysoprasis, adamantibus, carbunculis, margaritis multis & gemmis. Binæ illic æstates, lenis aura, temperatū cœlum, ubertas soli, aquarum abundantia. Centū ob id & triginta annorū æuum quidā agunt; præsertim Musitani. Serib. uita aliquāto longior. Maxima in ea regione gignunt animalia Arbores etiā tantæ proceritatis traduntur, ut sagittis superari nequeāt. Hæc facit ubertas soli, temperies cœli, aquarū abundantia. Arundines tantæ proceritatis, ut singula internodia alueo nauigabili ternos interdum homines ferant. Fert quoqꝫ Indorum terra ut diximus piper, cinnamomum & alia aromata, solaqꝫ producit Ebenum arborem, estqꝫ lignū nigrū, solidum pulchrum, & aptum ocularibus medicinis. Hæc arbor cæsa durescit in lapidē. Piper uerò crescit in Caucaso monte, maxime eo loco, ubi mons flectitur in meridiē. Tradunt quidam ipsum eo modo crescere, sicut in terris nostris iuniperi solēt crescere. Foditur etiā in India aurum & argentū sed nullum ferrum. Scribit Plinius omnia maiora nasci in Indorum regione quàm in alijs terris, homines animalia & arbores.

Quinqꝫ millia ciuitatum.

Arbores altissimæ.

Ebenus.

Indorum mores.

EST Indis omnibus promissa cæsaries, cultus præcipuus cum gemmis, habitus discrepantissimus: alij laneis, alij lineis peplis uestiuntur, pars nudi, pars obscœna tantū amiculati, plurimi etiā flexibilib. libris circundati. Niger uulgo corporis color, in materno utero tales fiunt seminis dispositione, quales ipsi sunt qui genuere. Genitale semen ut Aethiopibus nigrū. Statura procera ac ualida. In uictu frugales sunt, & à furtis magnopere abstinent: Literas nō norunt, sed omnia memoriter administrant, & propter simplicitatē ac uitæ parsimoniam omnia eis prospere succedunt. Vinum non nisi in sacrificijs bibūt, potū ex oriza conficiūt & hordeo. Cibus magna ex parte oriza sorbilis est. In cultu corporis nimij: nam & aurum gestant & lapillis ornātur, & sindonem candidissimam induunt, umbellasq; secum portant. Nam pulchritudinem excolentes omnia faciunt, quæ ad decorandam faciem pertinēt. Aetati senum prerogatiuā nullā tribuunt, nisi prudentia excellāt. Multas nuptas habent, quas à parentibus accipiunt, pari boum emptas, alias obediētiæ gratia, alias prolis ac uoluptatis & nisi castas esse cogant, fornicari licet. Qui falsus testis deprehenditur, extremis decurtatur digitorum articulis. Qui membro aliquo quempiam orbauerit, non modo talionis pœnam subit, sed etiam manu truncatur. Quod si quis artifici manum oculum'ue ademerit, capitale est. Regi interdiu dormire non licet. Si qua mulier regem ebriū occiderit munus habet ut cum illius successore iungatur.

Senes prudentes honorātur.

Septem ordines Indorum.

Philosophi in primo gradu.

VNiuersa gens Indorum olim in septem ordines diuisa fuit, quorū primus philosophorum erat, qui cæteris numero pauciores, honore & dignitate apud reges longe anteibant. Hi ab omni opere immunes, neq; seruiunt cuiquam neq; imperant, recipiuntq; à priuatis ea quibus sacra dijs faciant & curam habeant defunctorū tanquam chari dijs, & quæ fiunt apud inferos præcipue norint: propterea dona plurima honoresq; eis impenduntur. Multum enim prosunt Indorum uitæ. Nam anni principio unà conueniētes, siccitates, pluuias, uentos, morbos prædicunt, cæteraq; quorū cognitio possit esse utilis. Qui autem philosophus falsa prædixerit, nullam præterquam quod perpetuo silet

Agricolæ in secundo gradu.

pœnam subit. Secundus ordo est agricolarum, qui multitudine superantes cæteros, à bello reliquoq; opere liberi, solis agris colendis tempus impartiunt. Nullis hostis eos lacessit neque spoliat, existimans illos in communi utilitate uersari, ideo ab omni iniuria abstinet. Itaq; soluti metu agricolæ terram'p libere colentes, rerum afferunt ubertatem. Viuūt autem in campis cum uxore & liberis, neque in urbes cōmeant, dant regi tributū, nulli priuato licet agros possidere absq; tributo. Quintam autem fructuū partem regibus impendunt. Tertium ordinem conficiunt omnis generis pastores, qui neq; in ciuitatibus neq; in uillis morantur. Vtuntur tabernaculis, uenatu ac retibus, tutas à feris auibusq; regiones reddunt. Quartū locum artifices tenent, quorū pars armis, pars rusticis instrumētis, alij alijs utilibus rebus fabricandis uacant. Hi non solum immunes à tributo sunt, sed frumentū insuper à regia percipiunt. Quinto ordine milites sed numero secundi, belli disciplina exercentur omnis ea multitudo armis dedita, tum equi elephanti'que bello apti ex regia uictum habent. Sextus est ordo Ephoro-

Pastores.

Artifices.

Milites

Præfecti.

Ephororum siue superintendentium, qui quæcunq; in India fiebant inspicientes regi referebant. Septimo loco existũt qui publicis consilijs pręsunt, numero paucissimi, nobilitate prudentiaq; maxime insignes. Ex his enim ad regum cõsilia, tum ad rempublicam gerendam, tum ad res dubias iudicandas asciscũtur: duces insuper ex his deligunt̃ ac principes. Has in partes Indiæ politia distributa, haudquaquã licet unius ordinis uirum, alterius uxorẽ ducere, neq; exercitiũ mutare. Neq; enim fas est militẽ agrũ colere, aut philosophari artificẽ. Sed quia Indorum gentes multæ sunt, forma, & lingua propter latissimũ regionis tractũ diuersæ, non ijsdem moribus omnes uiuunt. Qui enim auroram spectant, alij rei pecuariæ dediti sunt, alij in palustribus fluminib. habitantes, crudis uescuntur piscibus, alij crudis carnibus. Et quoties ciuium illorũ aliquis aliquaũe ægrotat hunc familiares occidunt, dicentes illum morbo tabescentem, carnes ipsas corrupturum. Et licet ille neget se ægrotare, isti nihilominus necant eum, epulanturq;. Sic qui incolumis ad senium peruenit, eo itidem mactato pascuntur. Ideoq; non multi eorum ad senectutẽ perueniunt. Est aliorum Indorum hæc diuersa consuetudo, ut nullum animans interimãt, nihil serant, nec domos parandas existimẽt, herba tantum uictitent. Quorũ quisq; cum in morbum incidit, is in locum desertum pergit ibiq; decumbit, eius uel decumbentis uel defuncti curam gerente nemine. Horũ congressus in propatulo est sicut pecorum.

Consiliarij.

Anthropophagi.

Bragmanni.

Bragmana gens pura & supplici uita uiuit, nullis rerũ illecebris capitur. Nihil appetit amplius q̃ ratio naturæ flagitat. Facilis huic alimonia, non quam luxuriæ sagacitas per omnia elemẽta perquirit, sed quã tellus ferro inuiolata producit. Mẽsas epulis onerat innocuis. Hinc est quod nec genera morborũ nec nomina numerat diuersa, sed diuturna salute perfruitur. Opem nõ precatur alter ab altero, ubi uiuitur cõmuniter. Inter pares locus non præbetur inuidiæ, ubi nullus superior est. Omnes diuites facit paupertatis æqualitas. Iudicia non habet, quia corrigenda nõ facit. Vna genti lex est contra ius naturæ non ire, quæ laborẽ nutrit, auaritiã non exercet, ocium turpe deuitat. Libidini membra ad debilitandũ non tradit, omnia possidet quæcunq; non cupit. Hæc gens Sole calescit, rore humectatur, sitim riuo frangit, thorum ministrat humus. Somnũ solicitudo non rumpit, mẽtem cogitatio non fatigat. In homines sibi similes superbia nõ agit imperium, nec quenquã uel minima seruitute exigit, præter corpus q̃ solũ animo famulari debere cẽset. In extruendis domibus igne saxa nõ soluit, nec admixtione pulueris cæmenta duriora cõficit, quin potius in defossis telluris speluncis aut cõcauis montium latebris habitat, nullos ibi uentorũ fremitus, nullius turbinis tempestatẽ formidat. Tutius se ab imbre defendere speluncã arbitratur q̃ tegulam, cuius geminus est usus, dum uiuat mansionis, sepulturæ quando moriat̃. Nullus ibi preciosus amictus, sed membra papyri tegmine uel quod uerius pudore uelantur. Fœminæ nõ ornãtur ut placeãt, nec sciũt in augenda pulchritudine plus affectare q̃ nactæ sunt. Ad concubitum non admonet libido sed sobolis amor. Bella nõ gerit, sed pacem moribus nõ uiribus confirmat. Nemo parens filij comitatur exequias, nulla extruit instar templorum sepulchra defunctis, nec in gẽmatis urnis funera combusta recõdit. Pestilentiã aut alios corporis morbos Bragmanni nõ patiuntur, quod fœdis actibus cœlum non temerant, sed semper apud eos tenet natura cum temporibus concordiam, & uices suas elemẽta inoffensa custodiunt. Medicinæ remedium parsimonia est, quæ non solum illapsos potest curare dolores, sed etiam procurare ne ueniant. Nulla ludicra spectacula affectant, sed theatrum spectare cum uolunt, gestorũ monimenta relegunt, quæ cum sint maxime ridenda deflent. Non in fabulis anilibus delectant̃, sed in pulcherrima mundialis machinæ & rerũ naturaliũ dispositione. Artem bene loquendi nõ discunt, sed simplex est apud illos eloquẽtia communisq; omnibus, solum præcipiens non mentiri: forum, scholasq; minime frequentant, quorum doctrina discors, stabile nihil certumq; definit.

Legem naturæ Bragmãni seruant.

Habitant in speluncis.

Vestitus.

Parsimonia remedium.

De

De animalibus quæ gignit India: & primùm de elephanto.

Quomodo elephanti capiuntur.

INter multa & uaria animalia quę gignit & nutrit India, Elephanti tam frequentes ſunt in ea, ut illis agri colant atq; neceſſaria quæq; ex rure domum uehantur. Sunt primũ in domiti & feri, ſed facile cicurant, idq; in hunc modum: Locum aliquem purgatum quatuor aut quinq; ſtadiorũ profunda foſſa circumdãt, tum ingreſſum ponte anguſtiſſimo iungunt, deinde tres quatuor'ue elephantes fœminas ex manſuetis immitunt, ipſi in tugurijs occulti inſidiantur. Per diem ſyluestres non accedunt, nocte autẽ ſigillatim introëunt, quibus ingreſſis uenatores clam aditũ occludunt. Poſtea nonnullos ex domeſticis certatoribus fortiſſimos inducentes cum illis pugnant, ſimul etiã fame eos macerant. Cum uerò iam defeſſi fuerint, aurigarũ audaciſsimi clam deſcendẽtes, quiſq; ſui elephantis uterũ ſubeũt, atq; hinc ſubito ſylueſtrium uterum ſubeuntes, compedes illis inijciunt, quo facto domeſticos exhortantur ut uinctos uerberent, quouſq; in terrã cadant. Poſtquã ceciderint, bouillis loris eorũ colla cum domeſticis alligãt, & ne aſcenſores excutere poſſint, colla circũcidentes in cæſuris uincula imponũt, ut præ dolore uinculis cedãt, & quietẽ agant. Ex captis ſeliguntur quicunq; uel ſenio uel iuuenta inutiles ſunt, reliqui in ſtabula ducuntur, & pedibus inuicem uinctis & collo ad columnã bene compactam, fame domãt, deinde herba uel arundine uiridi reficiũt: dehinc obtẽperare docent, alij oratione, alij cantu aliquo, uel tympani ſonitu deliniti. Rari ſunt qui nõ facile mãſueſcãt. Sunt enim à natura mites, ut ad rationale animal proxime accedant.

Quomodo domentur.

Eſt elephas inter animalia maximũ, proximumq; humanis ſenſibus. Eſt illis intellectus ut ſcribit Plinius, patrij ſermonis, in primis obedientia & officiorum quæ didicerunt memoria, amoris & gloriæ uoluptas Quidam aurigas ſuos qui in certamine ceciderint, ex prælio eximũt. Quidam anterioribus pedibus utero ſubiectos ſeruauerunt. Quod ſi quem ex magiſtris curatoribus'ue per iram interfecerint, adeò illum deſiderant, ut præ mœrore à cibo abſtineant, interdum etiam ad mortem obdurent. In alijs uerò locis aliter capiuntur.

Alius capiendi modus.

Nam in loco ubi ſolent frequentius incedere atq; cottidianam habere conuerſationem ſeu manſionẽ, paratur fouea: in quam cum tam ponderoſum animal inciderit, accurrit qui latuit uenator, pungit & uerberat ferã, tum alius accurrens uenator prio-

rem

rem uenatorem percutit perinde quasi opem laturus captæ bestiæ, simul magnum furorem contra percussorem, abigit eum & offert bestiæ hordeum quo maxime delectatur. Quod cũ ter aut quater fecerit, agnoscit eum bestia ceu benefactorẽ & liberatorẽ, mansuescitq́ erga eum. Consueuit hoc animal quum à pascuis plenum redit, dormitum proficisci, plurimum natura à reliquis quadrupedibus diuersa. Nõ enim genu corpus flecti potest ad terrã, sed arbori hærens dormit. Arborem elephantis adhæsione tum attritam tum sorde plenã, aduertentes incolæ, iuxta humum secant, ut tamen non nisi impulsa cadat. Deinde sui accessus uestigia ad ea loca delent subito abeũtes, priusquam bestia ad somnum redeat. Elephas ergo uesperi ad notum cubile profectus, omniq́ mole sectæ hęrens arbori, statim unà cum ea ad terram prosternitur, Resupinus tota nocte iacet, quũ se erigere nequeat. Incolę die ad locũ accedentes, absq́ periculo bestiam occidunt. Elephanti pudore nunquã nisi in abdito coëunt, mas quinquennis & fœmina decennis. Pariunt ut equi, plurimum uere. Edunt partum maiore ex parte, ut Strabo tradit, post octauum mensem quàm conceperint, nonnunquam post decimumsextum. Senis mensibus à matre nutriuntur. Vnicum ueluti equi parturiunt. Habent mammas in pectore, inter anteriores pedes. Viuunt quantum longæui homines. Quidam etiam ad ducentesimum perueniunt annum. Gaudent amnibus maxime & circa fluuios uagantur, cum alioquin nare propter magnitudinem corporis non possint. Frigoris sunt impatientes. Duo prominẽtes dentes in grandioribus bestijs tam magni fiunt ut loco postiũ & sustentaculorũ sepium in India usurpẽtur. Vnde plinius: Magnitudo dentium in extremis Africæ postium uicem in domicilijs præbent, sepesq́ in his & pecorum stabulis palos elephantorũ dentibus fieri, Polybius tradit. Excedunt enim quidã nouem pedum longitudinem. Anno Christi 1546. aduecti sunt huc Basileã inter reliqua mercimonia, plurimi dentes elephantini, inter quos quidã nouem habebãt pedes in longitudine, & in crassitie penè tres palmares mẽsuras, põdus autẽ maiorũ tantum erat, ut pro totis uiribus meis uix unum potuerim paululum leuare à terra. Vnus præ cæteris maior ponderatus in trutina, habebat 135. libras Basilienses, quem ego robore meo leuare non potui à terra. Quidam scribunt hos dentes elephantis esse loco cornuum, & quemadmodum ceruis per singulos annos eluxantur cornua exciduntq́ & alia in eorum locum repullulant, sic elephanti amittunt eburneos dentes, succrescunt alij in eorum locum. Verum de his infra plura scribemus.

Elephas ad arborem dormit.

Elephanti pariunt ut equi.

Dentes elephãtorum.

De draconibus Indiæ & Aethiopiæ.

Draco maximus est serpentum, habetq́ dentes acutos & serratos: uim tamen maiorem habet in cauda quàm dentibus, nec habet tantum de ueneno sicut alij serpentes. Si quem cauda ligauerit, occidit, nec elephas tutus est corporis sui magnitudine. Nam circa semitas delitescens per quas elephanti gradiuntur, crura cauda sua alligat & innodat, suffocatos'que perimit. Gignitur in India & Aethiopia. Vnde Plinius: Generat Aethiopia dracones Indicis pares, uicenum cubitorum. Solent autem ad quatuordecim aut quindecim mutuo se cõplecti, & erectis capitibus uelificare per mare & flumina ad pabula

Dracones uicenũ cubitorũ.

pabula meliora. Habet draco solum uenenũ in lingua & felle, unde æthiopes amputata lingua comedũt carnes draconis. Dicit etiam Plinius, quod ui ueneni semper erigitur eius lingua & quandoq; ex calore ueneni inflammat aërem, ita ut uideatur spirare ex se ignem. Aliquando etiam dum sibilat emittit flatum cõtagiosum & inficitur aër, & morbus pestilens sæpe inde generatur. In mari & fluminibus quandoq; habitat, in speluncis & antris latitat, raro dormit, semper ferè uigilat, aues & bestias deuorat: acutum habet uisum, ut in montibus uidere possit à remotis prædam suam. Inter elephantes & dracones perpetua est dimicatio. Nam draco cauda constringit elephantẽ, elephas uerò pede & proboscide prosternit draconem. Draco nexu caudæ innodat pedes elephantis atq; cadere eum facit. Elephas uidens draconem super arborem, nititur eam frangere, ut percutiat draconem: draco autem insilit in elephantem, cupiens eum mordere inter nares atq; excæcare eum. Aliquando uerò insilit super eum à tergo, mordens eum & sugẽs sanguinem eius: quo fit, ut post longum conflictum elephas subtractione sanguinis debilitatus cadat super draconem, & moriens interficiat occisorem suum. Causa quare draco ita appetit sanguinem elephanti, est frigiditas sanguinis eius, quo draco appetit infrigidari. Sunt aũt dracones quidam tanti, ut totum capiant sanguinem. Repugnat elephas contra impetentem draconẽ magna solicitudine, conaturq; hostem pedibus cõculcare, aut proboscide nexum resoluere & draconem leuatum sternere in terram. Habet enim tantũ robur in ipsa proboscide, ut etiam arborẽ radicitus euellere queat, præsertim quando uidet hostẽ in arbore sedentem & sibi insidiantẽ. Habet præterea India multos horrendos & longos serpẽtes & aspides, itẽ alatos scorpiones sed

Pugna elephãti & draconis.

Robur proboscidis.

non sunt homini tam infesti sicut quidam parui & semicubitales serpẽtes, qui passim in tugurijs, in uasis & in sepibus inueniunt atq; hominem letaliter uulnerãt. In alijs locis sunt serpentes bicubitales alati in modum uespertilionum, qui noctu solent circumuolare, & urinæ stillas effundere, & quem tetigerint eum reddunt scabiosum & tabidum.

De Grypibus Indianis.

GRypen in India quadrupedem esse aligerum tradunt uiribus potentem, leonis modo recuruis unguibus, dorso nigrũ, priori parte purpureum, alis albicãtibus, ore aquilino, igneis oculis captu haud facilem nisi sit adhuc pullus: præterea nidificare in altis montibus, ac cuiuis animaliũ in pugna congredi præterquàm leoni et elephanto. Aurũ superfodere apud Bactrios populos Indis uicinos, in desertis locis ferũt, propeq; accedentes arcere, ex eoq; nidos nectere: ad quod surripiendũ sæpe uenit mille aut duum millium hominum exercitus, magno cum periculo, tum etiam quæstu. Tertio deinde aut quarto redeunt anno, idem agentes. Hæc Aelianus,

Grypes aurum fodiunt.

Bucephalus

Bucephalus.

TRadunt scriptores Alexandrum magnũ duas in India condidisse ciuitates easq́ collocasse ad Hydaspim fluuium, ad utranq; eius ripam. Vnam appellauit Niceam ob uictoriam in eo loco contra Indos obtentam, & alteram Bucephaliã, ex nomine Bucephali equi sui in eo loco sepulti. Fuit autem equus ille sic dictus à latitudine frontis, uel ab aspectu toruo uel ab insigni taurini capitis armo impressi. Fuit ille equus emptus sedecim talentis, nec alium quempiam quàm Alexandrum regio instratus ornatu recepit in sedem, alios passim reijciens. Rex huic equo in bello defuncto, duxit exequias, urbem tumulo circumdedit nomine eius. Mira commemorantur de isto equo generosissimo. Nam cũ Alexander 12. esset annorum, patri comes fiebat in exercitu, cupiebatq́; uidere arma. Eodẽ tempore Philippus pater eius misit Delphos, cõsulens de successore, responsumq́; accepit. Is demum tuo imperio omni'que orbe potietur, quemcunq; Bucephalus sessorem admittit. Erat Bucephalus, ut diximus, equus forma spectabilis, et quem indomitum Philippus diu sub claustris præferatis asseruari iusserat ubi tam ferus fuit ut nemo ausus fuerit eum tangere. Vnde factum est, ut Philippus eum abijcere mãdaret. Alexander uerò cum forte adesset ut refert Plutarchus, obloquitur & imperitiam mollitiemq́; mãgonum criminat, affirmans se cõmodius quàm cæteros eũ pertractaturũ. Ait Philippus: Si id non feceris, quã pro hac insolentia pœnã lues? Respondit ille: Ego equi preciũ soluam. Sublatoq́; risu, Alexander festinabundus correptum

Quare dictus bucephalus.

reptum habens equum contra solē conuersum statuit. Animaduerterat enim eum ad umbrā cōturbari. Deinde ipso molliter circumducto, blande iuba attrectata, reiecta sensim chlamyde, equū securus ascendit, laxat habenas, urget calcibus, fit ingens clamor. pater uerò præ gaudio illachrymasse traditur, descendētisq; caput exosculatus, dixisse: aliud tibi iam par regnum quære, nō enim te iam Macedonia capiet. Diodorus uerò Siculus de hoc equo sic scribit. Bucephalū donauerat regi Corinthius Demarathus, eoq; Alexander in omnibus Asiæ prælijs usus est. Is quum esset nudus, sibi etiam equisonē insidere patiebatur. At quum ephippijs & regijs ornamentis instructus esset, sessorem alium nullū quàm Alexandrum accipiebat, qui ultro adstabat, corpusq; inscendenti reclinabat. Ob huiusmodi dotes equū sibi uice quadam ab hostibus sublatū, ægerrime ferens Alexander, iussit eum restitui, nisiq; id fieret, comminatus est se eorum agros & urbes uastaturum & homines ad internetionem occisurum. Hac comminatione barbari perterriti, equum cum magnis muneribus remiserūt. Paulò post equus in bello Indiano iaculo perfossus, supra uires Alexandrū sessorem ex pugna eduxit liberauitq; ab omni periculo & cadēs, subito mortuus est. Nostro quoq; seculo, aiunt quidā, multos generosos reperiri equos, qui pugnam præsagiunt & amissos lugent dominos. Et ut nonnihil hic obiter de eorū natura perstringam, sunt qui scribunt equum ante bimatū domari non oportere, fricandum seu palpandum cum uocis adulatione, stabulum lapide sternendū, tum lapidosa paulatim assuescendum ingredi uia, ut pedes robore confirmentur. Ab initio non asper sit agitator, non cursu fatiget, lente utrinq; uertendū experiatur, neque tam calcaribus quàm uirga castiget. Debet esse equus unius coloris, iuba densa ac ea exultās, forti lumbo, breui capite, erecta ceruice, aurib. proportione capitis paruis, pectore lato, uētre modico, lumbis pressis, cauda ampla & subcrispa, crurib. rectis, æqualibus genibus, ungulis firmis, crassis, nec magnis, aut humilibus ne atterātur. Sint tibiæ pingues ossib. nō carne, coxæ anteriores sub humeris pingues, pectora latiora, crura inter se nō cōiuncta: à pectore ceruix nō more apri prona, neq; Galli modo recta. Colli protensio, lassitudinis debilitatisq; signum est. Annorum notæ in equo cum corpore mutantur. Dum bimus & sex mensiū est, medij dentes superiores & inferiores cadunt. Cum quartum agit his qui canini appellantur deiectis, alios affert: intra sextum deinde annum molares superiores decidunt. Sexto anno quos primos mutauerit exæquat. Septimo omnes explentur æqualiter, ex eo cauatos gerit, nec postea quot annorum sit, manifesto comprehendi potest. Decimo anno tēpora cauari incipiunt, supercilia nonnunquam canescere & dentes prominere. Fœminæ quinquennio finem crescendi capiunt, mares anno addito. Item si lata linea diuidat clunes ad caudam, uestigium posteriorum pedum longe anteponet prioribus. Testiculi quoq; magni probantur. Docet Xenophon obseruādas cautiones in equo emendo, ut scilicet quis norit ætatem, si frenū recipiat, si sessorem excipiat, si exceptū excutiat, si dimissus aufugit & celeriter recipit, si uerbere ictus sit obtemperans aut excitatior.

Alexander donat equū · *Bucephalus iaculo perfoditur.* · *Lineamenta generosa equi.*

Quomodo Alexander magnus ex Macedonia profectus fuerit in Indiam uirtute magna, & quæ sibi passim in uia occurrerint.

TRadūt historici de Alexandri in Indiā profectione multa miranda, sed quibus absurda quædam mendaciaq; non pauca accessisse uidentur. Igitur quū ante Christum natum trecentis circiter annis Alexander Caspias portas cum uniuerso exercitu attigisset, ibiq; per fertilissimas regiones duceretur, uenit tandem in asperam quandam & solitariam terram, in qua magnam passus fuit iacturam, & in uaria incidit pericula. Voluit enim compendiosa & tuta eligere itinera ut assequeretur Porum Indiæ regem ex prælio fugientem. Vnde acceptis centum quinquaginta ducibus, qui breuitates

tates itinerum nouerant, per ardentes harenas & egentia humoris loca est profectus, pollicitus præmia his qui periti regionum eum ducerent per ignota Indiæ loca ad Bactrianum, & ad penitus abditos Seres. At duces maiorem incolis quàm Alexandro fauorem accommodantes, hoc unum curabant, ut Alexandri exercitum in exitialia serpentum loca & rabida ferarum genera inducerent, sitiq́ in arida solitudine enecarent. Apparuit tamē in desertis locis flumen, cuius ripas sexagenorum pedum harundo uestiebat, pinorum, abietūq́ robora uincens grossitudine, qua Indi materia ad conficienda ædificia utebātur. Positis ergo ibi castris, ut sitim leuarent, amariorem helleboro inuenerunt aquam fluminis, quā neque homo, neq; iumentum bibere poterat. Conturbatus uerò rex propter animalia quæ secum habebat, elephātos, equos trahentes quadrigas falcatas, bigas, & propter pedites & equites quorum magnus fuit numerus, item propter mulos castrenses, qui portabant arma & sarcinas militum atq; frumentum, ac deinde ob iumenta quorum magnus erat numerus & quæ pro tanto exercitu alendo mactabant̄, hi inquam omnes in graui illa siti uix se continere poterant. Milites nunc ferramenta lambendo, nunc oleum gustando, diram sic aliquo modo differre sitim conabantur. Pleriq; etiam abiecto pudore suam urinam hauriebant, ultima uexati necessitate. Auxit fatigationem, quod in tanta siti & in peregrina regione cogebantur incedere armati, præsertim quum per serpentina loca illis esset faciendum iter, ne imprudentes circumuenierētur & inopinato periculo uerbararent̄. Ripam igitur fluminis sequentes ad oppidum peruenerunt, quod in medio amne in insula ex harundinibus erat constructum. Ibi uiderunt paucos Indos & seminudos, qui uiso exercitu, intra tectorum suorū culmina delituerunt. Alexander desiderans eorum præsentiam, ut dulcem ignaris demonstrarent aquam, paucas misit in locum illum sagittas, imperans ut si sua sponte nollent procedere, metu bellico coacti sese exhiberent. Sed nemine apparente, rex ducentos milites ex Macedonibus leuibus armis misit per amnem. Iamq́ quartam partem fluminis enatauerant, cum horrida res subito conspecta est. Nam hippotami (qui sunt equi fluuiales, animalia scilicet in Nilo & Gange potissimum uersantia, binis ungulis, quales sunt bobus, dorso equi & iuba atque hinnitu, cauda obtorta, dentibus aprorum aduncis) inter profundos aquarum gurgites emersi apparuerunt, raptosq; in uertice uidente exercitu absorpserunt. Iratus rex in duces, qui exercitum in insidias deduxerant, iussit centum & quinquaginta in flumē mitti: quos propulsos hippotami iusta affecerūt pœna. Soluentes ergo illinc inuenerunt homines per medium amnem, factis ex arundine nauiculis, preteruehi. Quos cum dulcis aquæ percunctarentur locum, dixerūt ingens stagnum dulcis aquæ ipsos inuenturos, quo & certi duces eos erant deducturi, sed iniquo animo. Ambulauerunt ergo tota nocte, siti & armorum onere confecti. Quibus necessitatibus illa quoque adiiciebantur incommoda, quod tota nocte incursantibus leonibus, ursis & tigridibus, pardis ac lyncibus cogebantur resistere: quæ genera ferarum promiscua eis in syluis occurrebant. Tandem uerò cum iam ferè siti defecissent, ad stagnum peruenerunt, quod erat uetusta abundantiq́ue sylua coronatum, mille passus patens. Ibi ergo sese reficientes, collocauerunt castra, exciderunt nemus, ut facilior aquatoribus esset accessus ad stagnum, quod unicum in illis regionibus erat. Igitur inter ipsa tentoria aggregabantur impedimenta, & elephanti in media castrorum parte collocabantur,

Duces itinerū peruersi.

Exercitus grauem patitur sitim.

Hippotamus.

Tigrides pardi &c.

bantur, ut aptius cõtineri possent, si quis noctu oriretur tumultus aut pauor aliquis nobis. Erant etiam mille & quinquaginta extrà ignes accensi, suppeditante sylua lignorum copiam, ne scilicet subito obruerentur ab habitatoribus illorum locorum.

Stagnum aquarum undiquaque petitur ab animalibus à longe uenientibus.

Cerastæ, serpẽtes, scorpiões.

MVnitis castris Alexandri magni iuxta stagnum, militibusq́ꝫ quieti nocturnæ deditis ad primos radiantis lunæ ortus, subito arrectis caudarum aculeis, scorpiones cõsuetam petentes aquationẽ, ad castra innumeri cõfluxere. Hæc prodigia insecuta est immẽsa uis cerastarũ, serpentũq́ꝫ uarijs distinctorũ coloribus. Nam quidam rubentibus squamis erant, quidam nigri & candidi coloris, quidã auri fulgore cõsimiles inspiciebantur. Sibilabat tota regio, non parum Macedonibus inferens metũ. Sed illi frontẽ castrorum densauerant clypeis, & in manibus longas habebant hastas, quarũ spiculis malas bestias configebant & ignibus plures necabantur. Quæ res eos prope duas horas sollicitos tenuit. Pota autem aqua minores abire cœperunt & serpentes maiores cũ ingenti exercitus gaudio latebras petierũt. Tũ ad horã noctis tertiã, Macedonibus aliquã spe rãtibus requiẽ, binorum, ternorumq́ꝫ capitum cristati serpẽtes aduenerunt, co

Cristati serpentes.

lumnarum grossitudine aliquanto proceriores, qui ad potandã aquam ex uicinis montium speluncis processerant, oribus, squamisq́ꝫ suis humũ atterentes. Quorum pectora cũ trisulcis linguis fauces exertabãt, scintillãtibus ueneno oculis, quorũ halitus pestifer erat. Cum his hora amplius una Macedones pugnauerũt, triginta seruis & uiginti militibus amissis. Post discessum serpentũ, cãcri immodicæ multitudinis, crocodilorũ pellibus cõtexti ad ca

stra uenerunt. Quę prodigia, duricia thoracis uel loricę ferrũ respuebãt. Multi ignibus usti, multi se in stagnũ receperũt. Cũq́ꝫ castrenses putarẽt adesse finẽ inquietudinis, en superuenerunt albi leones, taurorum magnis cõparandi corporibus: nec minus sera nocte apri ingentes, lynces, tigrides & horribiles pantheri miscebãt prelia, illisq́ꝫ fugatis uespertilionũ genus colũbinis corporibus ęquale infestabat exercitũ. Vna pręterea noui generis bestia maior elephante comparuit, tribus armata in fronte cornibus, equo simile habẽs caput, atri coloris. Hanc Indi appellãt Odonta. Hæc pota aqua intuẽs castra subito in milites impetũ dedit, ne ignis quidem oppositi tardabatur ardoribus. Ad quã supprimendã triginta sex milites fuerunt occisi, atque tres & quinquaginta falcati inutiles facti, uixq́ꝫ tandem desixa uenabulis occubuit. Venerunt & mures Indici in castra uulturibus similes, quorum morsibus uulnerata quadrupedia statim expirabant. Hominibus autem idem morsus non usq; ad interitum nocebat. Exercitu igitur tantis malis per totam noctem afflicto, Alexander lo-

Odontes crudele animal.

der locorum demonstratores, qui eum semper in insidias deducebãt pessime meritos crurifragio puniri iussit, ut nocte uix spirãtes à serpẽtibus consumerent, sicut Macedones cõsumi uoluerunt. Manus quoq; eis cõfringi imperauit, ut meritis ꝓ factis suis uterentur supplicijs. Castris inde concentu buccinarum repente amotis, peruenit rex in loca Bactrianorũ auro diuitijsque opulenta. Inde expeditionem mouit in Porum regẽ Indiæ, qui ualde potens erat in terris & hominib. & priusquam illum bello peteret, subegit multas ciuitates & terras. Noluit Indianus populus se illico externo regi subijcere, totis uiribus illi reluctatus est, donec tandem per multum sanguinem Macedonibus obedire coactus.

Quas Indiæ ciuitates Alexander subiugarit, & quomodo Liberum seu Bacchum & Herculem sibi conciliauerit.

INgresso Alexandro Indiam, Porus rex misit ei obuiam legatos cum literis acerbis, sed quę Alexandrũ minime terruerũt. Et quũ ad urbẽ Nysan uenisset, oppidanis non repugnãtibus, fiducia Liberi patris, à quo urbs cõdita erat, parci iussit. Tũc ad spectaculũ sacri montis duxit exercitũ, & qui repente furere cœpit, & in ululatus Liberi cum stupore regis sine mora discurrere. Alij scribũt quod Nysanos obsidionis malis fatigatos compulerit ad deditionem. A Libero patre conditos se esse dicebant. Sita est urbs sub radicibus montis quem Meron incolæ appellant. Rex situ montis cognito ex incolis, cũ toto exercitu pręmissis commeatibus uerticem eius ascendit. Multa hedera uitisque toto gignitur monte. Multę perhennes aquæ manant. Pomorum quoquę uarij salubresque succi sunt, sua sponte fortuitorum seminũ fruges humo nutriente. Lauri, baccæque & multa in illis rupibus agrestis est sylua. Prouecti aũt lasciuia, passim hederæ ac uitium folia decerpserũt, redimitique fronde, toto nemore similes bacchãtibus uagabanẽ. Voces ergo tot milliũ præsidem nemoris eius Bacchũ adorantiũ, iuga montis collesque resonabant. Rex fortuitam licentiam non auersatus, large ad epulas omnibus prębitis per decem dies Libero patri operatũ habuit exercitum. Paulo pòst uenit rex ad saxum miræ magnitudinis & asperitatis, in quod multi populi confugerant, & cognoscit Herculem ab expugnatione eius terræmotu prohibitum. Captus itaque cupidine, Herculis acta superare, cum summo labore & periculo potitus saxo, eius loci gentes omnes in deditionẽ accepit. Diuisis deinde copijs, pluribus simul locis arma ostendit, gentesque uarias perdomuit. Superato deinde Choaspe amne Beiram obsedit & paulo post ad Mazagas uenit, quorum urbem non solum situ sed etiam opere munitam, triginta octo millia peditum tuebantur. Alexander munimenta ciuitatis contemplans, amnem, rupes præaltas aditum ad urbem impedientes, cauernas, uoragines, fossas, murum saxeum, consilijque incertus, è muro sagitta percutitur. Tum forte in suram incidit telum, cuius spiculo euulso, admoueri equũ iussit, quo uectus, ne obligato quidem uulnere, haud segnius destinata exequebatur: necesse-

Liber pater.

Saxum arcis loco.

Mazagarum urbs.

Alexander uulneratur.

nec se ante recepit in castra q̃ cuncta prospexit, & quæ fieri uellet edixit. Vnde quidam extra urbem tecta demoliebantur, ingentemq́ uim materiæ faciendo aggeri detrahebant. Alij magnarum arborum stipites cumulis ac moles saxorum in cauernas dejciebãt ac demum turres erigebantur, quę opera ingenti militum ardore intra nonũ diem absoluta sunt. Deinde admotæ sunt machinæ, è quibus ingens uis telorum in propugnatores effusa est, ut obsessi crederent hæc deorum numine agi. Desperata ergo urbis tutela, reginã cum magno nobilium fœminarum grege emiserunt. Quæ genibus regis prouoluta, non ueniã modo, sed etiam pristinæ fortunæ impetrauit decus. Sed credidere quidam, plus quàm miserationi datum.

Vrbs expugnatur.

Alexander magnus petram ingentem expugnabat.

Petra Dorinim.

EXpulsis passim per Alexãdrum incolis ex locis suis, illi armati petram Dorinim nomine occupauerunt: cuius & suprà succinctam fecimus mentionem. Hanc ab Hercule frustra obsessam esse, terręq́ motu coactum absistere fama uulgauerat. Inopem consilij Alexandrum, quia undique pręceps & abrupta erat rupes, senior quidam peritus locorum cum duobus filijs adijt si præcium operi esset, aditum se monstraturum esse promittens. Octoginta talenta constituit daturum Alexander, & altero ex iuuenibus obside retento, ipsum ad exequenda quæ obtulerat dimisit. Petra nõ ut pleręq́, modicis ac mollibus cliuis in sublime fastigium crescit, sed in metæ maximę modum erecta est, cuius ima spaciosiora sunt, altiora in arctius coëunt, summa in acutũ cacumen exurgunt. Radices eius Indus amnis subit pręaltus utrinq́ asperis ripis. Ab altera parte uoragines eluuiesq́ pręruptæ sũt, nec alia expugnandi patebat uia, q̃ ut replerentur. Ad manum sylua erat, quam rex ita cædi iussit, ut nudi stipites iacerentur: quippe rami fronde uestiti impedissent ferentes. Ipse primus truncam arborẽ iecit, clamorq́ exercitus index alacritatis secutus est, nullo detrectante munus q̃d rex occupasset. Intra septimum diem cauernas expleuerãt, cum rex sagittarios & agrianos iubet per ardua niti: datoq́ tubæ signo, rex promptæ audaciæ cõuersus ad corporis custodes, sequi se iubet, primusq́ inuadit in rupem. Nec deinde quisquã Macedonũ substitit, relictisq́ stationibus sua spõte regẽ sequẽbant. Multorũ miserabilis fuit casus, quos ex prærupta rupe lapsos amnis pręterfluẽs hausit. Triste spectaculum etiam nõ periclitantibus: cũ uerò alieno exitio quid ipsis timẽdum foret admonerentur, in metum misericordia uersa, non extinctos, sed semetipsos deflebãt. Et iam eò peruentum erat, unde sine pernicie nisi uictores redire non possent, ingentia saxa in subeuntes prouoluentibus barbaris, qui perculsi instabili & lubrico gradu præcipites recidebant. Euaserant tamen Alexander & Charus duces, quos cum triginta delectis præmiserat rex, & iam pugnare cominus cœperant. Sed cum superne tela barbari ingererent, sępius ipsi feriebantur quàm uulnerabant. Alexander tamen nominis sui & promissi memor dum acrius quàm cautius dimicat, confossus undiq́ obruitur. Quem ut Charus iacentem conspexit, ruere in hostem omnium præter ultionem immemor cœpit, multosq́ hasta, quosdam gladio interemit. Sed cum tot unũ incesserẽt manus super amici corpus

Mons iuxta Indum.

Multi præcipites ruunt.

Duces interficiuntur.

corpus procubuit exanimis. Haud secus quàm erat optimorũ militũ interitu cõmotus rex signũ receptui dedit. Et barbari hostẽ depulisse contenti, non institere cedentibus. Cæterũ Alexander cum statuisset desistere incœpto, cũ nulla spes potiundæ petrę offerret, tamen speciem ostendit in obsidione perseuerantis. Nam & itinera obsideri iussit & turres admo ueri & fatigatis alios succedere. Cuius pertinacia cognita Indi per biduum quidẽ ac duas noctes cum ostentatione non fiduciæ modo sed etiã uictoriæ, epulati sunt, tympana suo mo re pulsantes. Tertia uerò nocte tympanorum quidem strepitus desierat audiri, cæterum ex tota petra faces refulgebant quas accenderãt barbari, ut tutior esset ipsis fuga obscura no- cte per inuia saxa cursuris. Rex cognoscẽs petram fuga Indorũ esse desertã, dato signo ut uniuersi conclamarẽt, incomposite fugientibus metum incussit. Multiq; tanquam adesset hostis per lubrica saxa, perq; inuias cotes precipitati ceciderũt: plures aliqua membrorum parte mutilati, ab integris deserti sunt. Rex locorũ magis q̃ hostium uictor, tamen magnæ uictoriæ sacrificijs & cultu Deum satis fecit. Aræ in petra locatæ sunt, Mineruę uictoriæq;. *Alexander idã cum uacuam expugnat.*

Rex Alexander multis uictoriis clarus, oppugnat & uincit Porum regem.

ALexander expugnata Petra traijcit cum castris Indũ fluuium, pluresq; sibi subijcit reges, soli Abiasares & Porus repugnare constituerũt, & uterq; ultra Hydaspem amnẽ regnabat, & belli fortunã, qsqs arma inferret experiri decreuerat. Abiasares tamẽ à proposito suo resiliens, misit legatos ad Alexandrũ & omnia ditioni eius permisit. Misit deinde rex ad Porum, monebatq; ut stipendium penderet, & in primo fi- nium suorũ aditu occurreret sibi. Porus alterum ex his facturũ sese respondit, ut intrãti re- gnum suum præsto esset, sed armatus. Consederat ergo in ulteriore ripa Hydaspis, trãsitũ prohibiturus hostẽ. Octogintaquinq; elephãtos obiecerat eximio corporũ robore, ultraq; eos currus trecentos & peditum triginta ferè millia. Porum uehebat elephantus super cæ- teras beluas eminens, armaq; auro & argento distincta, corpus raræ magnitudinis honestabãt. Par animus robori corporis, & quãta inter rudes poterat esse sapiẽtia. Macedonas non cõspectus hostiũ solum, sed etiã fluminis, quod transeundũ erat, magnitudo deterrebat. Quatuor enim in latitudinem stadia diffusum, profundo alueo & nusquam uada aperiente, speciem uasti maris fecerat. Nec pro spacio aquarum late stagnantium impetum coërcebat, sed quasi in arctum coëuntibus ri- pis & torrens & elisus ferebatur, occultaq; saxa inesse ostendebãt, pluribus locis undę re- percussæ. Terribilior erat ulterior facies ripæ, quam equi uiriq; cõpleuerãt. Stabant ingen tes uastorum corporũ (elephantorũ) moles, & de industria irritatæ horrendo stridore au- ras fatigabant. Erant in medio amne insulæ crebræ, in quas & Indi & Macedones nantes, leuatis super capita armis transibant. Ibi leuia prælia conserebant, & uterq; rex paruæ rei discrimine, summę experiebatur euentũ. Cæterũ in Macedonũ exercitu temeritate atq; au- dacia insignes fuere Symachus & Nicanor nobiles iuuenes, & perpetua partium felicitate ad spernẽdũ om̃e periculũ accẽsi. Hi cũ alijs audacibus tranauere in insulã, quã frequẽs ho stis tenebat multosq; Indorũ nulla re magis quã audacia armati interemerũt. Abire cũ glo ria poterãt, si nunq̃ temeritas infelix inueniret modũ. Sed dũ superueniẽtes cõtẽptim & su- *Porus uir prò cere statura.* *Audacia iuuenum.* *Temeritas nõ habet modum.*

perbe expectant, circumuenti ab his qui occulti enatauerant, eminus obruti sunt telis. Qui effugerãt hostẽ, aut impetu amnis ablati sunt aut uorticibus impliciti. Eaq́; pugna multum erexit fiduciã Pori, cuncta è ripa cernẽtis. Alexãder inops cõsilij tãdẽ ad fallendũ hostem talem dolum intendit: Erat insula in flumine amplior cæteris, syluestris eadẽ et tegẽdis insidijs apta. Fossa quoq; prçalta haud procul à ripa, quam tenebat ipse, nõ pedites modo, sed etiã cum equis uiros poterat abscondere. Igit̃ ut à custodia huius opportunitatis oculos hostium auerteret, Ptolemæũ cũ omnibus turmis obequitare iussit procul ab insula, & subinde Indos clamore terrere, quasi flumẽ tranaturus foret. Per complures dies Ptolemæus id fecit, eoq́; consilio Porũ agmenq́; suum ei parti quã se petere simulabat, coẽgit aduertere. Iam extra conspectũ hostis insula erat. Alexander in diuersa parte ripæ statui suũ tabernaculũ iussit, assuetamq́; comitari ipsum cohortem ante id tabernaculũ stare, & omnem apparatum regiç magnificentiæ hostiũ oculis de industria ostendi. Interim et Attalum çqualem sibi & haud disparem habitu oris & corporis, utiq; cum procul uiseretur, ueste regia exornat, præbiturũ speciẽ ipsum regẽ illi ripç præsidere, nec agitare de trãsitu. In summa, dum Porus alibi hostilem transitum impedire conatur, Alexander nauigijs, & ratibus alio in loco traijcit fluuiũ, ubi uacua erat ab hostibus ripa. Tunc Alexander arma capere milites & ire in ordinem iussit: iamq́; agmen in cornua diuisum ipse ducebat, cum Poro nunciatur armis uirisq́; ripam obtineri & rerũ adesse discrimen. Tũ Porus centũ quadrigas & quatuor millia equitum uenienti agmini obiecit, sed nihil efficere potuit eo die, q̃d imber uiolentus fusus campos lubricos & inequitabiles fecerat, grauesq́; & propemodum immobiles illuuie & uoragine hçrebãt. Cõtra Alexander expedito ac leui agmine strenue inuectus est. Aggressurus ergo Porus hostem, primo loco poni elephantos, postq́; eos pedites ac sagittarios, tympana pulsare solitos. Id pro cantu tubarum Indis erat, nec strepitu eorum mouebantur, olim ad notum sonum auribus mitigatis. Herculis simulacrum agmini peditum præferebatur. Id maximum erat bellantibus incitamentum, & deseruisse gestãtes militare flagitium habebatur. Macedonas non beluarum modo, sed etiam ipsius regis aspectus parũper inhibuit. Beluæ dispositæ inter armatos speciem turriũ procul fecerãt, & Porus ipse humanæ magnitudinis propemodũ excesserat formã. Magnitudini Pori adijcere uidebat̃ belua qua uehebat̃, tantũ inter cæteras eminens, quãtum alijs ipse prçstabat. Itaq; Alexander cõtemplatus & regem & agmen Indorum, tandẽ, inquit, par animo meo periculum uideo. Cũ bestijs simul & cũ egregijs uiris res est. Itaq; duces cohortãs & in acies distribuens, cõcitat equũ primus dissipatq́; hostis agmẽ. Porus cũ paucis obuius hosti pergit, elephantosq́; ante agmen suorũ agi iubet. Magnũ beluç iniecere terrorem, insolitusq́; stridor non equos modo, sed uiros quoq; ordinesq́; turbauerat. Obtriti sunt pedibus earũ multi, & quidã unà cũ armis manu earũ correpti & super se regẽtibus traditi. Anceps ergo pugna nunc sequentiũ nunc fugientiũ elephantos. In multũ diei uariũ certamen extraxit, donec securibus pedes amputare cœperunt & gladijs curuatis appeterent beluarũ manus. Elephãti itaq; uulneribus fatigati suos impetu sternunt, & qui rexerant eos, prçcipitati in terram ab ipsis obterebantur. Porus uerò destitutus à suis undiq; petebatur telis. Nouẽ iam uulnera à tergo & pectore exceperat, multo sanguineq́; profuso, lãguidis manibus tela emittebat. Nec segnius belua instincta rabie nondũ saucia, inuehebatur ordinibus, donec rector beluæ regem cõspexit fluentibus mẽbris, omissisq́; armis uix cõpotem mẽtis. Tum beluã in fugam concitat, sequente Alexandro. Sed equus eius multis uulneribus cõfossus, deficiensq́; procubuit, posito magis rege quàm effuso. Itaque dum equum mutat, tardius insecutus est. Elephantus quoque Pori qui multa exceperat tela, deficiebat. Itaq; sistit Porus fugam, peditemq́; sequenti hosti obiecit. Iam Alexander consecutus erat, cognitaq́; Pori pertinacia, uetabat resistentibus parci. Ergo undiq; & in pedites & in Porum tela congesta sunt, quibus tandem grauatus labi ex belua cœpit. Rex spoliari corpus Pori, interemptum esse credens iussit, & qui detraherent loricam uestẽq́; concurrere, cum belua dominũ tueri & spoliantes cœpit appetere, leuatumq́; corpus eius rursus dorso suo imponere. Ergo telis undique obruitur confossoq́; eo in uehiculum Porus imponitur. Quem rex ut uidit alleuãtem oculos, non odio sed miseratione commotus, quæ malum, inquit, amentia te coẽgit, rerum mearum cognita fama, belli fortunã experiri? Ait ille. Neminẽ me fortiorẽ esse censebam.

Dolus Alexandri.

Alexander cũ exercitu traijcit.

Herculis imago incitamentum militum.

Manus elephanti, est proboscis.

Porus rex grauiter sauciatur.

Porus portatur ad Alexandrum.

Meas

Meas enim uires noueram, nondum expertus tuas. Fortiorem esse te, belli docuit euentus. Rursus interrogatus quid ipse uictorem statuere debere censeret: Quod hic, inquit, dies tibi suadet, quo expertus es, quàm caduca felicitas esset. Plus mouendo profecit, quàm si precatus esset, quippe magnitudinem animi eius interritã, ac ne fortuna quidem infractã, non misericordia modo, sed etiam honore excipere dignatus est. Aegrum curauit haud secus, quàm si pro ipso pugnasset. Confirmatum contra spem omnium in amicorum numerum recepit. Mox donauit ampliore regno quàm tenuit. Scribunt alij, Porum regem Alexandro ostendisse thesauros suos, dedisseq; ei & toti exercitui immensa munera. *Porus fit amicus Alexandri.*

Alexander superato Poro rege peruenit ad metam Herculis & Bacchi.

ALexander tam memorabili uictoria lætus, qua sibi totius orientis fines apertos esse censebat, magno apparatu disposuit ingredi interiora Indiæ, conditis tamen antea duabus urbibus in utraque fluminis, quod superauerat, ripa. Hinc ad interiora Indiæ processit. Syluæ erant prope in immensum spatium diffusæ, procerisq; & in eximiam altitudinem editis arboribus umbrosæ. Cœli temperies salubris, quippe ubi uim solis umbræ leuant, & aquæ largæ manant è fontibus. Cæterum hic quoq; serpentium magna uis erat, squamis fulgorem auri reddentibus. Virus haud ullũ magis noxium est, quippe morsum præsens mors sequebatur, donec ab incolis remedium oblatum est. Hinc in regnum Sophitis peruentum est: quo relicta per multa uiarum discrimina tandem peruenit ad signa Herculis & Liberi. Erant autẽ imagines ex auro factæ, nec erat Herculi Liberoq; concessum ultrà procedere. His honoratis collaudatisq;, Alexander ulterius progressus fuisset, nisi dissuasum fuisset, ne tentaret quod etiam dij tentare non fuerant ausi. Diuertit tamen ad sinistram Indiæ partem, hoc est, in septentrionem, ne quid illi in ignotis subtraheretur locis. Venit ergo in regionem asperam & montosam, ubi immẽsos reperit serpentes & Rhinocerôtes. Venit quoq; ad paludem siccam canna abundantem, per quam dum transire tentaret, belua noui generis prosiliuit, quæ serrato tergo, alterum caput lunæ, simile hippotamo pectore crocodili gerens, alterum simillimum duris munitum dentibus, duos milites uno ictu occidit repentino. Hanc hastis non ualebant transfigere, sed uix tandem malleis comminuerũt. Alexander inde profectus peruenit ad syluas Indorum altissimas, collocatisq; castris iuxta fluuium quendã, pabulatores, & lignatores emissi redierunt nunciantes, uenire è syluis elephantorum immensos greges ad expugnanda castra. Imperauit ergo rex Thessalicis militibus ut ascenderent equos, secumq; tollerẽt sues, quorũ grunnitus timere bestias nouerat, & occurrere elephantis primum iussit. Deinde alios cum hastis armatos subsequi equites & tibicines omnes in prima adesse acie. Equis insidentes præcedere, & pedites omnes in castris remanere iussit. Ipse cum Poro rege & equitatu precedens, uidit agmina bestiarum in se erectis proboscidibus tendentia. At Porus asseruit eos facile auerti posse, si ab equitibus uerberari sues nõ desisteretur. Nec mora, trepidantes elephanti & cõuersi priores saltus petere cœperunt, buccinis hominum & grũnitib. suũ attoniti. Primo deinde auroræ diluculo in alias Indiæ profectus Alexãder regiones, in campo patenti mulieres uirosq; pilosos in modum ferarum toto corpore uidit, pedum altos nouenorũ, sine ueste & nudos. Hos Indi Ichthyophagos appellãt. Hi assueti fluminibus nec non stagno, crudo pisce & aquarum haustu uiuũt. Quos cũ peregrini adire uolũt, uicinis se maris immergunt gurgitibus. Sunt qui scribunt Alexandrum quoque Cynocephalis ingẽtibus plena inuenisse nemora. Hi ad ictus sagittarum in fugam fuerunt uersi. Omitto hic alias nugas, quæ in historia Alexandri recensentur, quomodo scilicet uenerit ad duas arbores soli & lunæ consecratas, è quibus oracula peteban-

Quousq; Hercules uenit.

Horrenda belua.

Sues fugant elephantos.

tur, & Alexander ibi edoctus fuit, se unum orbis terrarum dominum futurum, sed uiuum in patriã non rediturum, quod & factũ est. Nam dũ repetit Macedoniã, Babyloniæ mortuus est, ueneno extinctus.

De India ultra Gangem fluuium sita.

Quamuis ista India sit supra modum fertilis et bene culta, inueniuntur tamẽ in ea sicut & in priori, multæ solitudines, multi & uarij syluestres homines atque animalia, idq; ob immẽsum quẽ habet calorem. Nã subijcitur tropico cãcri, declinatq; ferè ad æquatorem usq;. Vnde Plinius scribit, incolas huius terræ colorari sole & contrahere nigredinem instar æthiopum, non quod ab extra tantum nigri fiant ex solis adustione, sed ex ipso sanguine ingenita est eis nigredo, quam duplicat superueniens ardor solis. Confinxerunt ueteres multa monstra quæ in hac terra asserunt inueniri, præsertim Solinus & Megasthenes scribũt, p diuersos Indiæ montes esse naturas capitibus caninis, armatas unguibus, amictas uestitu tergorum, ad sermonem humanũ nulla uoce, sed latratibus tantũ sonãtes aspe ris rictibus. Ganges fontẽ qui accolunt, nullius ad escam opis indigent, odore uiuunt pomorum syluestrium, longiusq; pergẽtes, eadem illo in præsidio gerunt, ut olfactu alãtur Quod si tetriorem fortè spiritum traxerint, exanimari eos certũ est, & illorũ aliqs in Alexandri castris fuisse memoriæ traditum est. Legimus monoculos quoq; in India esse. Quosdam etiam tam insigniter auritos, ut aures ad pedes defluant, atq; in alterutram earum decubẽt, quarum duricie arbores cõuellant. Quosdam item singulis pedibus & adeo latis quidem, ut ubi se defendendi à calore uelut resupinati, his totaliter inumbrentur. Legitur etiam gentem quandam esse, quæ in iuuenta est cana, in senectute uerò nigrescit. Esse etiam perhibent alteram fœminarum gentem, quæ quinquennes concipiunt, sed ultro octauum annum uisendi spacia non protrahunt. Sunt qui ceruicibus carent, & in humeris habẽt oculos. Sũt præter eos iam enumeratos, syluestres quidam homines caninis capitibus, hirto & aspero corpore stridore terrifico. Sed hæc & alia id genus quæ de India & gente eius memorantur, quoniam magna opus est fide ut pro ueris recipiant, quamuis in ijs quidẽ quæ sunt pene oculis admota, nisi grauate adhibent qui aliena legũt scripta, parcius sunt referenda. Memorantur quoq; Pygmæi esse in India, qui nunquam in pace sunt nisi quando grues, quibus cum perpetua lis est, ad nos uolant. Sũt autem Pygmæi breues homines, habitantes in extrema parte montium Indiæ, salubri cœlo semperq; uernante

Monstra humana.

Pygmei.

uernante, qui ternos dodrantes non excedunt. Pygme enim cubitus dicitur. Pugnant Pygmæi cū gruibus, sed uincuntur. Fama est insidentes arietum caprarumq́ue dorsis, armatos sagittis, ueris tēpore uniuerso agmine ad mare descendere, & oua pullosq́ue earū alitum cōsumere, ternis eam expeditionem mensibus cōfici, aliter futuris gregibus nō resisti: casas eorum luto pennisq́ue & ouorum putaminibus construi. Cæterum de gruibus & eorum abitu autores sic scribunt. Quando grues proficiscuntur consentiunt, uolant ad prospiciendum alte, ducem quem sequātur eligunt, in extremo agmine per uices qui acclament dispositos habent, & qui gregem uoce contineant. Excubias habēt nocturnis temporibus, lapillum pede sustinētes, qui lassatis somno decidēs indiligentiam sono coarguat. Cæteræ dormiunt capite subter alam cōdito, alternis pedibus

Natura gruū.

insistentes. Dux erecto prouidet collo ac prædicit. Eadem mansuefactæ lasciuiūt, gyrosq́ue quosdā indecoro cursu uel singulæ peragunt. Certum est pontū transuolaturas, primum omniū angustias petere maris inter duo promontoria Criumetopū & Carambim, mox saburra & harena se implent atq́ue aggrauant, ne uento in aliā impellant uiam. Accipiunt & que lapillos, & cum mediū pontū trāsierint abijciunt eos è pedibus, ut homines in mari subter eas nauigātes, putēt lapillos pluere. Cū uerò attigerint cōtinentem, euomunt harenā è gutture. Volando faciunt aciem triangularem, liburnicarum more, rostrato impetu ferunt, facilius ita findentes aëra, quàm si recta fronte impellerent: à tergo sensim dilatante se cuneo porrigit agmen, largeq́ue impellenti præbet auræ. Colla imponunt præcedentibus, fessos duces ad terga recipiūt. Porrò ciconiæ quonā è loco ueniāt aut quo se referāt, incompertum adhuc est. E longinquo uenire non dubium, eodē quo grues modo: illas hyemis, has æstatis aduenas. Abiture congregantur in loco certo, comitatæq́ue sic, ut nulla sui generis relinquatur nisi captiua & serua. Ceu lege prædicta die recedunt. Nemo uidit agmen discedentiū, cū discessurū appareat, nec uenire, sed uenisse cernimus: Vtrūq́ue nocturnis fit tēporibus. Et quamuis ultra citraue peruolent, nūquam tamen aduenisse usquam nisi noctu existimant. Pythonis comen uocant in Asia patentibus campis, ubi congregatæ inter se cōmurmurāt. Eam deniq́ue quæ nouissimo aduenit, lacerant atq́ue ita abeunt. Notatū post idus augustas nō temere uisas ibi. Sunt qui ciconijs nō inesse linguas cōfirment. Honos ijs serpentiū exitio tantus, ut in Thessalia capitale fuerit occidisse, eadem legibus pœna, quæ in homicidam. Ciconiæ nidos eosdem repetunt, & genetricum senectam inuicem educant.

Ciconiæ quando ueniant.

De formicis Indianis.

Formicæ aurũ fodiunt.

CItat Strabo Megasthenem qui de Indianis formicis sic scribit. Apud Dardas, quæ maxima natio est Indorũ montanorum, collis est triũ millium stadiorum ambitu, & sub aurifodinæ, quas formicæ custodiunt uulpibus non minores, mira celeritate uictum uenatione comparantes. Terram auriferam fodiunt, unaćq; ad ostium cumulant, quã mercatores clam surripiunt, dispositis pariter carnibus ad morãdas pabulo formicas, si forte animaduerterint. Alij putant hęc fabulosa esse, intelliguntq; per formicas metallicos ex laboris similitudine. Vt enim hæ ex multis folijs minutis alijsq; in unum congestis cõstruunt aceruos, ita metallici cumulos ex materia effossa conficiunt. Sed hoc in opinione cuiusq; relinquo, ut censeat uel ueritatem sic fabula tectam esse, uel omnino commenticium quiddam esse.

De simiis Indianis & canibus.

Acies simearũ.

PRope montes Emodios est maxima sylua ingẽtium cercopithecorum seu simiarum, quas cum Macedones aliquãdo in collibus quibusdam apertis uidissent in aciem instructas (nam id animal ad humanum accedit ingeniũ non minus quàm elephantus) castra putassent, atq; in eas tanquam hostes irruere uoluissent, adfuerunt incolæ quidam & docuerunt Alexandrum, exercitum illum ex simijs conflatum, quæ quod uident imitari contendunt, sicq; pugna illa risu fuit cõsummata. Capiuntur autem simiæ hoc modo: Ponunt uenatores catinos aqua plenos in earum conspectu, & ex ea oculos obliniũt, ac statim pro aqua uiscum reponunt. Illæ aspicientes (ut sunt imitatores ad omnia) è uestigio ab arboribus descendunt, oculosq; & ora uisco pariter impediũt, atq; exinde præda fiunt, uiuæq; capiuntur. Est & alius modus capiendi simias. Induũt uenatores in conspectu earum subligacula, abeuntq; alijs ibi relictis interius uillosis & uisco illitis. In quæ simiæ ingredientes crura sua sic illaqueant ut manus uenatoris euadere nequeant. Habet præterea India tam feroces & generosos canes, ut duo leonẽ audeant inuadere, & tam mordicus retinere, ut ille nullo pacto se eripere posset ab eis. Vnde canis quidam Indianus præsente Alexandro cum leone congressus, prius expectauit à circũstantibus totus paulatim concerpi, quàm modicus feram dimittere. Extinctũ tandẽ Alexander honorauit, eius nomini ac tumulo ciuitate dicata.

Canes Indici.

Aurea Chersonesus.

HAec peninsula habet ob nobilitatem suam hanc denominationem, eo quod abundet auro, lapidibus pręciosis & uarijs aromatũm generibus. Arbores quoq; dicunẽ semp florere & fructum ferre in ea. Vocatur nostro æuo Malaccha, estq; ibi celeberrimum emporium, Vnde Lusitani hodie ex ea magnam uim aromatum ad nos deferũt; nõ quod omnia ibi crescãt, quũ India illa nihil ferè aromaticũ p̃ter piper gignat, sed reliqua, ut cynamomũ, garyophilũ, mysticã nucẽ, quã muscatã, & operimentum eius, quod florem muscatæ uocamus, Indi ex longinquis insulis aduehunt, nauibus nullo ferramento sed palmarũ folijs dun

taxat

taxat compactis, quarum uela rotunda sunt, & hæc quoq; ex uimine palmarum sunt contexta. Hoc genus nauium iuncas appellant, unico tantum uento secundo aut aduerso agi solitos. De Malaccha infra plura.

Sina.

DE Sinarum regione nihil inuenio scriptum apud ueteres Cosmographos, nisi quod eam cogniti orbis constituuunt orientalium limitem. Hodie uero quando oriens perfectius quàm olim cognitus & lustratus est, potissimum in littore maris Indici, non ad Sinas tantum sed & ad extrema Indiæ humana peruenit curiositas, quemadmodum paulò post in Noua India ostendemus.

NOVA INDIA, VT NOstro tempore est explorata & cognita.

DVæ nauigationes ex Europa fiunt in Indiam. Vna ab Hispania per littora Africæ & Aethiopiæ usq; in Arabiam ad ciuitatem Aden, atq; inde ad Ormum insulam, & ab Ormo ad Cambaiam ciuitatem, & ab hac ciuitate usque ad Calikuth. *Cambaia.* Est autem Cambaia sita ad fluuium Indum, ciuitas potentissima, diues, & abundans in omni frumenti genere. Gignit solum illud uarias species unguētarias & gossipiū, bombicē appellāt. Subegit rex Lusitaniæ hanc ciuitatē, construxitq; iuxta eam arcem munitissimā. Et quum id Turcā male haberet, iussit classem magnis sumptibus instrui in sinu Arabico, ut Lusitanos ex India profligaret. Præfecit aūt classi quendam Bassam præfectū Cayri nomine Solymannū, ducem peritum, qui habuit 20. millia militum præter nautas & bombardarios, quorū quatuor fuerūt millia. Fuit hæc classis instructa in Suezio, portu maris rubri anno Christi 1538. uenitq; primū ad Adenā ciuitatē, ubi fixis ancoris misit literas ad regulum Aden, instruens eum se Indiam petiturū, ut inde excluderet regē Portugalliæ. *Turca parat se aduersus Lusitanos.* Rex Adē q tributarius erat regis Portugalliæ accepit Turcæ literas grato animo, offertq; se & sua tāto Imperatori, rogans præfectū uti egrederet nauim & uideret ciuitatem sibi obtemperantissimā, in qua pro dignitate & officio tractari posset. Sed præfectus uicissim illum elicit & euocat ex sua ciuitate, imposturaq; circūuenit, cepit, & in Antenna nauis suspendio tradi iussit, adiungens illi eodē supplicio quatuor regni Adensis proceres, atq; id in mādatis à Turca se habere dixit, eo qd Adenses non solum fœdera iunxissent cū Lusitanis, sed etiam tributum soluerent, quā gentem prorsus ex India exturbare uolebat. Post regis necē ciuitas illa opulēta & pulchra prædæ & cædi nullo resistente patuit. Discedēs uero præfectus, duo millia armatorū pro præsidio reliquit. Nauigando itaq; puenit ad Dium ciuitatē, quā Portugallenses tenebant, auctusq; est exercitus eius copijs terrestribus & naualibus, undiq; Turcis accurrentibus, & exemplo prouoluunt aggerem terreum, quæ moles instar montis paulatim magis ac magis fossę arcis admouebat, & sine noxa ulla hostes post aggerē stabant. Deinde erecto latissimo uallo arcem undiq; oppugnantes, muros & turres cōcusserunt, sed magna clade accepta, tandē discedere sunt coacti. Est autem Dium fortissima ciuitas Cambaiæ. Cæterū urbs Cābaię sita est in sinu Guzerat, estq; maxime culta, ac ferè omniū urbium Indiæ est excellentior. Appellat̄ propterea Cayrum Indiæ: ambit̄ muro, & habet ædes pulcherrimas. *Cambaiæ excellentia.* Soldanus eius est sectæ Mahumeticæ. Ibi Lacha nascit̄ uberius q̄ alibi gentiū. Incolæ plerunq; nudi incedunt, obscœna tantū uelātes, caput uero uinciūt gausapi purpurei coloris. Sultano eius sunt in armis equitum uicena millia. Habet magnificentissimā aulā. Mane eo experrecto, crepant cymbala, tympanaq;, audiunt̄ sonantes tibiæ nec non buccinatores & aliorum instrumentorū musicorum lusores, lætitiam uiuentis regis testantes. Idē pransuro agunt. Confine est regno Cambaiæ regnū Iogæ, quod longe lateq; patet. In eo regno ob incendiū candentis syderis hominū corpora incipiūt nigrescere ac torreri, omnesq; inaures gestāt depēdentib. omnifariā monilibus, lapidibusq; preciosis. Ager eorū non est ferax admodū annona ingrauescēte. Regio montib. plurimū asperatur,

asperatur, eorum ędes sunt despicabiles, pessimiq́ incolatus. Aliud est deinde regnū, quod à Metropoli appellatur Dechan. Ea urbs uisu est pulcherrima, feraxq́ fermè rerum cunctarum. Rex utitur fastu, pompamq́ ducit incredibilem. Qui regi famulantur, in summis sotularibus circumferunt pyropos ac adamantes & id genus lapides preciosos. Quæ uero monilia pro inauribus ac condalijs ferant, facile quis cogitare poterit, postquam pedibus tantum exhibent honorem. In hoc regno mons est, unde erui dicitur adamas.

Regnum Dechan.

Da adamante lapide.

Nascitur adamas in metallis Indiæ, Aethiopiæ, Arabię, Macedonię, Cypri & quidem in aurarijs. Indicos præter cæteros translucet, qui uero ferrei est coloris, siderites appellatur. Nec sæpe colore differt à crystallo. Nam colore est perlæpe cādido, sed differt à crystallo duricia, quæ ei tanta est, ut si super incudem positus acerrime percutiatur malleo, antè malleus & incus uulneribus acceptis dissiliāt, quàm ipse frangatur comminaturúe. Nec ferri solum ictus respuit, sed resistit etiam igni, cuius ardore adeò non liquescit, ut nunquam incalescat, si Plinio credimus, adeò non fœdatur, ut purior fiat. Attamen singularis eximiaq́ lapidis illius duricia calido hirci leonisúe cruore ita mollescit, ut rumpi possit. Liquido plumbo in ardentibus fornacibus ita incalescit, ut dissoluatur. Non tamen omni adamanti tanta est duricia. Nam Cyprius & siderites malleorum ictibus franguntur & alio adamante perforantur. Adamas uenena deprehendit & irrita facit: quocirca à regibus uehementer expetitus, maximi semper pręcij fuit. Mons Indiæ unde adamantes eruuntur, muro quaquauersum circundatur, firmissimoq́ seruatur præsidio.

Siderites.

Adamas mollescit.

Narsinga, Canonor.

Rex Narsingæ opibus ac imperio cūctos in illis partibus excellit; urbs uero regia, situ ac elegātia urbē Mediolanēsem effingit, nisi quod in loco est decliui minusq́ æquo. Huic regi semper in armis excubant cōplura armatorū millia, quippe cui bella nunquā desunt, eo finitimis arma inferente. Idolorū est addictus fœdissimæ latriæ, ipsumq́ cacodæmona colit non aliter quàm rex Calechut. Incolis huiusmodi est habitus. Qui maioris sunt census tunica utuntur interiore haud oblonga, caput uero fascia uersicolore Mahumétanorū ritu uinciunt. Gregarij obscœna tantū uelāt, cętera sunt nudi. Rex birreto panni attalici caput exornat gemini palmi lōgitudine. Profecturus in prælīū, gosipinā induit uestē, quam chlamyde tegit bracteis aureis ornatā. Limbū chlamydis honestāt monilia fermè omne genus. Equus eius tanti esse credit si precium inspexeris, quanti est quæpiam ex nostris urbibus. Id efficiunt innumeri lapides preciosi, margaritarum ac unionum complura genera, quibus phaleræ apparatu incredibili teguntur. Est ager Narsingæ tritici, uuarum ac omnium ferè fructuum, si poma citrea cucurbitasq́ excipias, expers admodum. Pane non uescuntur incolę, sed oriza, piscē ac carnibus, nec non iuglandibus quas fert regio. Ibi incipiunt inueniri zinziber, piperq́, myrobolanū, cardamomum, cassia & id genus aromata complura.

Equi margaritis ornantur.

Canonor urbs

Canonor urbs rerum pulchritudine præstantissima, cuius rex idola colit, habetq́ urbs ipsa portū, quò conuehuntur equi Persæ, sed immania sunt horum uectigalia. Victitant incolæ oriza, carnibus & piscibus, sicut habitatores Narsingæ. In prę lijs utuntur ense, clypeo obrotundo, hastis ac arcubus, nunc uero tormentis etiam uti consueuerunt. Nudi incedunt, obscœna tantum uelati: ijs apertum est caput, nisi ubi ad bella contendunt, tunc caput subrutilo galero tegunt, eoq́ue bis inuoluunt & uitta uinciunt. Equis

mulis, asinisq; non utuntur, minusq; camelis quos dromedarios passim uocitamus. Elephantis tantū utuntur. Est & alia insignis urbs in regno Narsingæ nomine Bisinagar. Cingitur muro, & est in decliuo montis sita, circuitu octo mille passuum, ibiq; cunctorum mercimoniorum famigeratum emporium. Fœcundus est ager: illic quicquid est quod ad delitias ac suauiores facit uoluptates, inuenitur. Venationibus ac aucupijs alibi nusquam arua aptiora syluæq;, credas uoluptatis paradisum esse quampiam. Magnarum est rex uirium, quippe cui multa millia equitum in armis excubant. Sunt etiam ei ad bellū usum quadringenti elephantes. *Bisinagar.*

Quomodo elephanti in India parantur ad bellum.

EST elephas animal admodum docile, parūq; abest ab humanis sensibus, & cunctas beluas fortitudine anteire solet. Indi bella inituri, clitellas elephāto imponunt. Cingūt autem clitellas subtus aluū geminæ ex ferro catenæ, supra clitellas hinc & hic domus, uel si mauis turrim aut caueam ligneā appellare. Collo iungunt caueas, assamēta nescio que crassitudine medij palmi. Singulas caueas terni homines ingrediuntur, & inter utrasq; dorso beluæ insidet Indus, qui beluam alloquitur. Est enim illis patrij sermonis intellectus officiorūq; memoria. Constat nullum aliud animal humanis sensibus accedere propius, si amoris & gloriæ uoluptatem, si probitatem conspicuam, si prudentiam & id genus mores, quorum sunt cætera animalia expertia, spectaueris. Itaq; septeni sunt homines, qui elephantum unum bella inituri conscendunt loricati, ferentes arcus, lanceas, enses ac peltas. Promuscis elephanti, quā manum uocant loricatur, illi alligatur exertus ensis duorum longitudine cubitorū, crassitudine uerò ac latitudine palmæ humanæ: sicq; instructi prœliant. Vbi progrediendū aut retro cedendum est, monet domitor, cuius uocē callet elephas. Feri, inquit moderator beluæ, illum, ab illo tēpera: sæui item in alios, abstine ab alijs. At animal cuncta subit imperata, eaq; adamussim explet æque ac humanorum capax sensuum. Verum ubi usu euenit, ut obiecto igne pauore icti fugam arripiant, nulla re adduci possunt ut gradum reuocent. Ea gens ēm mira arte ubi libuerit ignes terrendis beluis excitat. Hos adeò id animal pauet, ut nulla alia re magis terreatur. Ob id uisis ignibus effusissime diffugiunt. Sūt qui existimāt in cruribus elephantos non habere internodia, plicareq; ob id nequire tibias, quod à uerò plurimū abesse alij asserūt. Habent enim iuncturas ut cætera animalia, sed in ima prope parte crurum. Fœminis inest ferocia maior quàm maribus, cōuehendisq; oneribus illis lōge maiores sunt uires, furore etiam corripiuntur, id cursu lymphatico præseferentes. Elephantes ternos bubalos magnitudine excedunt, uillo etiam non absimiles, oculi ut suibus, promuscidē promissam admodum habent: ea ori esculenta ac poculenta admouent. Subest enim iugulo os, sui sane nō absimile, hiscam referens. Proboscis exesa est ac caua intus, eaq; trūcum arboris prosternunt, tātæ quidē uastitatis, ut quod efficit belua, uiginti quatuor uiri nequeant facere. Bini dentes qui prominēt, collocātur in superiore maxilla, auriculas quaquauersum gemini palmi magnitudine habēte. Pedes illis sunt obrotundi instar orbiū, quibus discumbendo carnes excipimus. Pedem ambiunt quinæ ungulæ, ostrinæ cōchæ latitudine. Cauda instar bubali, terni palmi lōgitudine, uillo rarissimo. Fœminis sunt proceriores mares: magnitudine sunt multijuga, alij ad tertiumdecimum palmum, ad quartumdecimum tolluntur alij. Asseuerāt nōnulli, ad sextumdecimū palmū quosdam altitudine exurgere.

Elephas linguam patriam intelligit.

Internodia crurum.

Magnitudo.

Altitudo elephanti.

Lentius incedunt: fit propterea, ut qui nõ assueuerint, nõ aliter quàm in undabũdo æquore nauseam subeãt, ac insidere nequeãt. Iunioribus ubi insederis summa afficieris uoluptate, molliter instar gradariæ mulę gradientibus. Vbi cõscendẽs est elephas submittit genua, & quasi stapedes instrueret, præbet scandendi facultatẽ: subleuante tamen quopiã homine à tergo sessorem. Infrenes sunt omnes, nec ceruicem restis uincit: soluto prorsus capite gradiuntur. Et quoniam nullum habet setarum tegumentum, ne in cauda quidem præsidiũ abigendo tædio muscarum (nam & id, inquit Plinius, tanta uastitas sentit) sed cãcellata est cutis, & inuitans id genus animalium odore. Ergo cum extenti recepere examina, arctatis in rugas repente cancellis, comprehẽsas enecãt, hocq́ꝫ ijs pro cauda, pro iuba & pro uillo est.

De Rhinocerote.

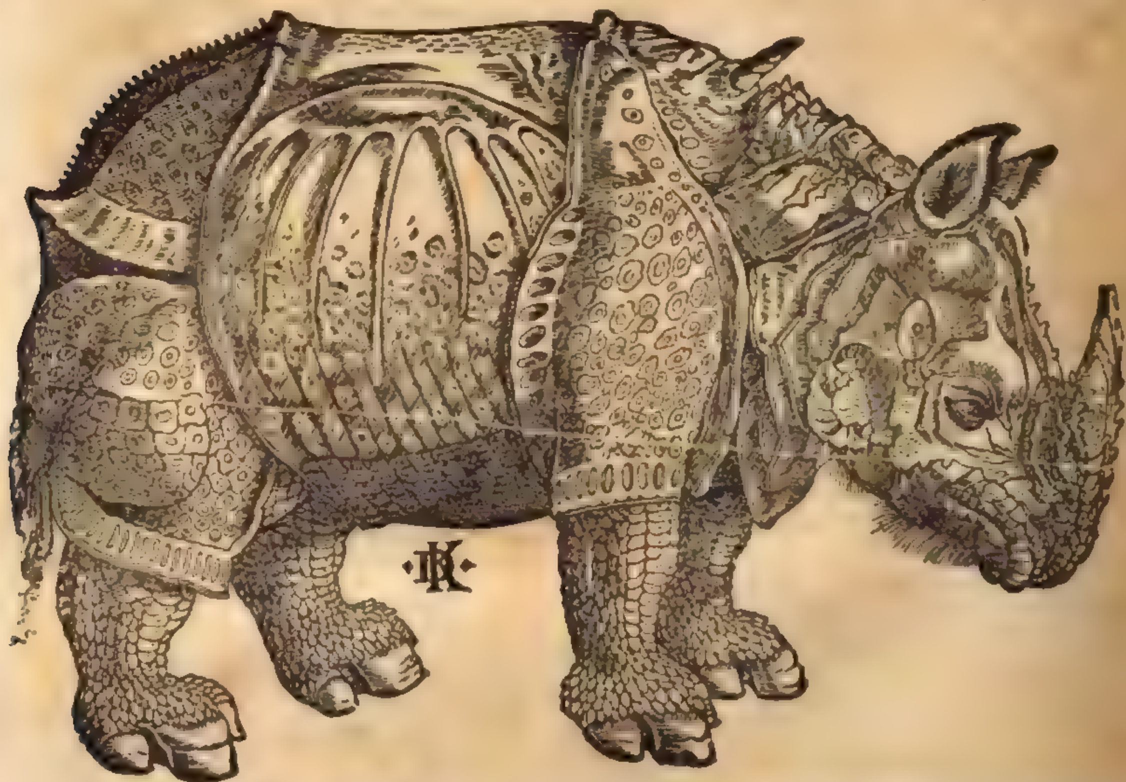

SOlet Rhinoceros inueniri in illis terris, ubi elepbantes gignuntur, estq́ꝫ genitus hostis elephanto, inqt Plinius, haud secus quàm draco illi insidians. Vnde & Romani olim cõmissura horũ animaliũ natura inimicorum spectacula celebrauerunt. Habet Rhinoceros duo cornua, alterũ insigni magnitudine ex naribus procedẽs simũ forma, durũq́ꝫ instar ferri: alterũ q̃d superne erũpit exiguũ quidẽ, sed ualidissimũ. Quãdo hoc animal elephantum inuadere nititur, limat cornu ad saxa, aluũq́ꝫ eius maxime petit quam scit suis ictibus peruiam esse & grauiter ictam, cornu tanquam gladio proscindit. Scribũt quidam Rhinocerotem imparem esse magnitudine elephãto. Solinus uerò scribit, parem esse longitudine, breuiorem uerò cruribus. Congressi itaq́ꝫ Rhinoceros & elephantus ad pugnã, naturalibus utũtur armis, Rhinoceros cornu narium & elephantus dẽtibus, q̃bus cutẽ Rhinocerontis quantamlibet duram, cornutam, seu testeam & uix iaculo peruiã, tam uiolento ictu uerberat dentibusq́ꝫ laniat, ut inde succũbat. Rhinoceros uerò mucrone naris suæ molliorẽ partẽ elephanti, aluũ sauciat, si elephas eũ non pręueniat, ut præ sanguinis effusione elephas deficiat. Anno Christi 1513. prima die Maij, fuit Emanuel regi Portugallię allatus ex India Rhinoceros uiuus, colore buxeo siue uermiculato testis clypeatis tectus, maguitudine elephanti, cruribus tamen breuioribus, omniq́ꝫ ex parte armatus. Habebat robustum & acutum cornu in nare, quod limat, ut diximus, ubi se parat ad pugnam. Omnis hæc inimicitia est ob meliora pascua, ut quidam scribunt, quæ conat̃ alter alteri pręripere. Anno Christi 1515. rex Emanuel Vlyssipone præbuit ludum & certamen unius elephantis cum Rhinoceronte, spectaculum admiratione dignum, sed in quo elephas succubuit.

Pugnã Rhinocerontis & elephanti.

Calechus

Calechut Indiæ emporium celeberrimum.

VRbs Calechut est in cõtinenti, & ædes eius pelago alluũtur. Mœnibus haud ambitur, uerum continetur circuitu sex mille ædium, non adhærentibus ut apud nos ędificijs sed longiore spacio discretis inter se ędibus. Qua uerò in longitudinem extendit, millenis patet passibus. Domus sunt despicabiles, quippe quæ supra equis altitudinẽ ab humo non tolluntur. Frondiũ plerunq; laceramentis loco imbricũ co- operiuntur multis contignationibus. Huius rei causam afferunt, quod humo egesta ad quinos palmos aqua mox scaturire dicitur, ob id nequeunt altius fundamẽta iacere, quæ cõtignationibus ferendis sufficiant. Rex dæmonum latrię est addictus. Non diffitetur Deũ architectum cœli & terræ, præcipuum autorẽ ac primariã causam esse: sed negocium iudicandi orbis delegasse cacodæmõi, iuri reddẽdo mortalibus: factã à Deo potestatem tribuendi cuiq; quod suum est, pro benefactis uidelicet ac malefactis mercedẽ emeritam. Huic Deumo nomen indiderunt. Deum uerò maximum Tamerani appellant. Deumi imaginẽ rex habet in sacello suo sedentem, diademate redimitum caput eius modo Romanorũ pontificum. Sed id plus habet, quod diadema ternis insignitur cornibus. Fulciunt item dæmonis caput quaterna cornua, oreq; uastissimo hians, dẽtes præ se fert quaternos: naso est deformi, toruis trucibusq; oculis, uultu minaci, aduncas manus uncini instar habet, pedes uerò gallo haud absimiles. Qui monstrum horrendum ingẽs conspicãtur, pauent cõtinuo: res est sane uisu indignissima eademq; horrifica admodum. Sacellum ambiunt picti dœmones & in singulo angulo sedens ex ære uisitur satanas, ita fabrę factus, ut undecunq; flammescere uideatur, absumentibus animas miserãdum in modum flammis. Et dæmon dextra animam ori admouet, sinistra autem ex inferiore loco aliam corripit. Singulo mane eorum sacerdotes, qui Bramini dicũtur, memoratum idolũ rosacea & huiusmodi odorifero latice emaculãt, suffiũtq; uarijs odoramentis, procumbentesq; adorãt. Sanguinem Galli per hebdomadam uasi argenteo carbunculis ignitis oppleto indunt, additis suffimentis odorum innumeris, thuribuloq; accepto adolent largissime thura, tinniente crebrius interea tintinnabulo argẽteo. Nec prius rex sumit cibũ, quàm quaterni sacerdotes regias dapes dæmoni obtulerint. Porro rex pransurus humi recubat absq; stragulis, & discumbentem stantes sacerdotes circũstant, nusquam propius quàm ad quaternos passus accedentes, regis uerba reuerentissime obseruantes. Vbi uerò edere desierit, sacerdotes regias reliquias offerũt corniculis auibus depascendas, quas aues nefas est lædere, & ob eam causam tutò uolitant quocũq; libuerit. Ducturus rex uxorem prius thorum inire non cõsueuit, quàm à digniore sacerdote noua nupta deflorata fuerit. Stupri à rege precium constituitur quingentorum aureorum.

Humiles domus.

Dæmonis cultura.

Sacerdotes dæmonum.

De moribus Indorum in Calechut.

PRimum locum post regem tenent sacerdotes idolorum cultores: his succedũt Naeri, qui nõ minoris sunt apud eos, quàm apud nos patricij. Horũ interest ensem, clypeum, arcum, lanceamq; quum prodeunt ferre. Qui tertię classis habentur, ij eius loci sunt apud eos, cuius apud nos sunt cerdonicam exercentes artem. Qui quarto sunt in loco, piscatu uictum quæritant: & qui quinto, ad eos spectat piper, uinum, iuglandesq; legere. Postremi uerò serunt & colligunt orizam, contẽpti à sacerdotib. & patricijs. Regi ac reginæ incolisq; urbis nullus ferè est habitus, qppe qui gosipino, haud sane serico panno obscœna tantum uelant, cætera sunt nudi: pedibus incedunt nudis, apertoq; capite prodeũt. Exempto rebus humanis rege, si superstites sunt mares, liberi aut germani aut fratrum filij, hi minime regno succedũt: nam filio sororis ex gentis instituto sceptra debent: qui

Successio regni.

qui si nullus foret, regno succedit is qui arctiore coniunctione regem cõtingit, nõ alia aiũt de causa, nisi quod sacerdotes reginam deflorarunt. Peregre quoq; proficiscẽte aut exeunte in uenationes rege, sacerdotes reginam domi asseruant, illi assistentes, nihilq; gratius regi contingere posset, quam ut reginæ per stupri cõciliationem assuescant. Propterea exploratum habet rex ob uulgatam reginæ pudicitiam, ex ea susceptam prolem inter liberos collocandam minime fore. At sororis natos ueluti sibi iure sanguinis coniunctissimos, adscire ad imperij partem consueuit. Patricij ac negociatores hunc morem inter se seruant. Quibus sunt uxores amicis, nonnunquam complacet per speciem maioris coniunctionis uxoribus commutandis operam dare. Dicitq; alter ad alterum: cũ mihi fuerit amicus optimus, commutemus uxores ea lege, ut tu mea, ego uerò tua potiri queam, tum alter: ain' tu serio? Cui ille: ita per Pollucem. Concedamus inquit socius, domum meam. Quò ubi peruentum est, alter eorum inclamat uxorem: Accede, inquiens, mulier, huncq; sequere, quoniam deinceps coniunx erit tuus. At mulier, loqueris ne serio? At prior coniunx: non iocor quidem. Tum mulier, lubens inquit, sequor. Protinus his ultro citroq; dictis, abit cũ prioris socio uiri mulier, inuicemq; coniugem suam iure commutationis ad socium mittit, qui prior adduxit mulierem. Hoc institutum permutandis seruant uxoribus. Pignora uerò alterum parentem sequuntur. Alijs uerò idolorum cultoribus longe sunt alij mores: nam fœmina septenis nubit uiris, qui in concubitum noctes alternant. Vbi autem pepererit mulier prolem, delegat ad quẽcunq; ex septem cõiugibus uoluerit, à cuius assertione nulla est prouocatio. Humi procumbentes edunt in trulla ęnea: coclearis uicem supplet arboris folium. Esculẽta sunt oriza, pisces, aromata, fructusq; ignobiliores. Vbi qs quempiam confecerit, correptus pœnã luit in hunc modum. Genus patibuli habent, palum longum quaternos passus. Huic non longe à fastigio ligni scipiones gemini in crucis figuram affiguntur. Tũc palo per terga sontis acto, terebratum homicidæ corpus cruci miserandum in modum infigitur, sicq; affixus infelix pendet donec uitam exhalauerit. Qui uerò cõsauciant aut scipione quempiam uerberant, ij culpam ab rege auro redimunt. Adoraturi ante emersum Solem stagno lotionis gratia immerguntur, sicq; loti nihil prius contrectant, quàm domi suę preces ad idola fuderint. Dũ humi strati clanculum orant, edunt gestus quosdã dęmoniacos ueluti lymphati, inuersis luminibus, miroq; oris dehonestamento instar portenti. Profecturo ad bellum regi in expedito sunt centena peditum millia: nam equitum ibi nullus est usus præter elephantorum. Qui regem sequuntur uitta serica eademq; coccinea caput uinciunt. Prelium inituri, ense obrotundo, clypeo, lanceis ac arcubus utuntur.

Commutatio uxorum.

Patibuli genus.

De pipere & aliis aromatibus quæ crescunt in regione Calechutensi.

Piper mittit suburbanus urbis Calechutensis ager, legunt etiam nonnihil intra urbem cultores. Caulis piperis infirmus est admodum instarq; uitis absq; adminiculo (pedamenta uocant) consistere nequit. Hederæ non est absimile piper, quippe quod serpit, & altiore complexu proximã semper arborem uincire consueuit. Hęc arbor imo frutex, dispergitur in ramos complusculos intra geminum ac ternum palmum lõgos. Folia eius mali Assyrij figuram exprimunt, sed hæc crassiora pinguiusculaq; nonnihil, intercursantibus ex aduersa parte munitioribus uenis. E singulis malleolis seni dependent conferti racemi palmo haud ampliores. Color est ijs qui & immitioribus uuis. Legũt mense

Color piperis

mense octobris ac nouembris, in colorem prasinum adhuc incli nantes, ad solemq́ꝫ apricantem all'andum imponunt tegetibus, ubi triduo nigrescit non aliter quàm huc affertur: absque cultu alio putandi, minusq́ꝫ ligonizandi cura est illis, simplici ac synce ro telluris prouentu. Plinius arbores piperis similes dicit iuniperis nostris, suo'que tempore aliqui tradiderunt in fronte Caucasi solibus opposita eas tantum gigni. At hodie nauigationes Lusitanorū in Orientē aliud docuerunt. Mittit et regio Calechutensis zinziber: haud dubie radix est, eruiturq́ꝫ nonnunquā pondo unciarum 12. nec omnib. eadem est amplitudo. Plus nō agit̃ in profundū radix q̄ ad ternos uel quaternos palmos harundinū modo. Quū eruit̃ zinziber, relinquūt internodiū radicis in scrobe, unde erutū est zinziber, terramq́ꝫ radici aggerunt ceu semen eius radicis, proximo anno eruturi fructū, id est ziziber. Inuenit̃ in locis æquis instar myrabolani, in tellure tamen rubente omnifariam. Crescunt etiā ibi nonnulli alij fructus & frutices, quales saceri (alij graccara) amba, carocapel, comolāga, & alij plures nobis incogniti fructus quorum quidam habent saporem cotonei Persici, alij pruni Damasceni, alij melonis, alij ficuū &c. Crescit deniq; in regione illa aloë, & est gummi quoddā collectum ab arbuscula, quæ solum una radice figitur instar baculi in terra. Habet caudicem tenerum & rubicundū, odorem grauem & gustum amarum. Emittit aliquando non sauciata lachrymam, estq́ꝫ multo præstantior quæ Indigia gignitur, quàm quæ in Iudæa producitur.

Piper ut Iuniperus.

Zinziber.

Aloë.

De auibus & animalibus quæ in terra Calechutensi inueniuntur, itemq́ꝫ de uino arboreo.

INueniuntur in Calechut compluscula quadrupedum ac alitum genera, ut sunt leones apri, cerui, hinnuli, lupi, boues fœminæ, bubali, capreæ, elephantes, uerum ibi non nascuntur sed importantur. Sunt item ibi Psitaci prasini coloris, alij scutulati, alij coloris purpurei. Horum est tanta ubertas, ut adhibendi sint custodes seruandæ orizæ in aruis nec eam depascantur. Sunt uocales admodum uiliq́ꝫ precio. Sunt etiam illic quædam alites Sarau nomine, psitacis nonnihil inferiores, concentu tamen longe suauiores. Sunt & complura alia auitiorū genera nostris dissimilia, quorum mane et uesperi tantus est concentus, tantaq́ꝫ canēdi suauitas, ut nihil amœnius audiri possit: in tam paruis faucibus tota ferme consistit harmonia. Ob id immensa est incolarum uoluptas non secus quàm si in terrestri paradiso consisterent, uernantibus florib. uirentibusq́ꝫ toto anno omnifariam arboribus: mira cœli clemētia incredibiliq́ꝫ temperie, hyeme æstateq́ꝫ nusquam sæuientibus. Vernare enim semper uidentur, adeo algoris ac æstus sunt expertes. Mittit eadem regio cercopithecos, qui cultoribus præsertis inopibus sunt magno oneri, quippe qui iuglandium arbores conscendunt & liquorem illum, unde uinum Indi exprimunt, effundunt, euertuntq́ꝫ uase, quibus liquor excipitur. Habent enim Indi arborem totius orbis arboribus longe præstantiorem: quæ palmæ instar cariotas edit. Hinc enim colligunt ligna, igni alendo aptissima, iuglandesq́ꝫ in cibatu gratissimas, item funes & teneros pannos, uinum, oleum & saccarum. Producit in primis nuces cariotæ instar. His demunt priorem corticem, ignibus delegant. Alios uerò fructus gossipino

Arbor multarum commoditatum.

aut byssino uel non absimilis, ex floribus uerò pannũ conficiunt serico simillimum, sequens et pensum rursum nent, indeq; fiunt tenuiores funes. Vltimus autẽ cortex nucem occulit, cuius crassitudo minimo manus digito non est maior. Porro cum nuce simul latices gignuntur, iuglandeq; adolescente crescunt item aquæ in ea adeo, ut absoluta nuce simul aquæ interiora nucis occupent. Est ea aqua limpidissima rosacea non absimilis, unde fit oleum pinguissimum. Incidũt etiam truncum mane & uesperi, unde colligunt liquorem nobilissimum, quem igne decoquunt & faciunt potum tam mirabilem, ut si quis modũ excedat in furorem ferè incidat. Is liquor ibi temeti uicem supplet. Sed reuertamur ad animalia quæ in Calechut inueniuntur. Adolescunt ibi serpentes in tantam magnitudinem, ut maximis suibus non sint absimiles. Habẽt lõge uastius caput quàm apri, quadrupedes sunt, quaternorum cubitorum longitudine, in palustribus locis nascentes & uersantes. Id animalis genus aiunt incolæ ueneni expers esse. Reperiuntur quoq; ibi serpentum alia genera. Quoddam enim habet tam exitiosum uirus, ut si uel tantillum eliciat sanguinis, mortem homini afferat præsentaneam. Sunt alij serpentes, aspidem magnitudine repræsentantes: rursum alij longe prociores, quorum ingens ibi est copia putanturq; ab incolis spiritus esse de cœlo sumptos, ideo eos plurimi faciunt. Illud ea coniectura assequuntur, quod solo ictu præsentaneam afferant mortem: id effecit, ut inibi multa sit serpentum fœcunditas, quoniam edicto principis impunè uagantur. Sunt tamen apud eos huiusmodi serpẽtes boni ominis: nam ubi aliquò cultores proficiscuntur, si quempiam serpentem obuiam habuerint protinus felix omen interpretantur. Indiani psitaci plerunq; uiridis sunt coloris, præter caput quod rubet aut aureo splendet colore. Est illis magna & lata lingua, atq; ideo uocaliores sunt, eduntq; uerba perceptibilia. Discunt primo & secundo anno quæ docẽtur, retinentq; diutius. Bibunt uinum & utuntur pedibus manuum loco, cum cibum capiunt.

Vinum ex arbore.

Serpẽtes non interficiuntur.

Psitaci.

Species aromaticæ unde comportentur in urbem Calechut.

Zinziber crescit in Calechut, sed plurimum quoq; ex Canonor illuc affertur.

Cinnamomum mittit insula Zailon, quæ est 50. milliaribus Germanicis ultra Calechut in Oriente.

Piper crescit in agro Calechut, sed multo plus illuc portatur ex Corimucol, quæ est ad 12. miliaria ultra Calechut.

Gariophila colligunt in loco qui Meluza appellatur, distãte aliquot miliarib. à Calechut.

Nuces myristicæ siue muscatæ & Mascis crescunt in Molucha, loco qui à Calechut distat sesquicentum & amplius milliaribus.

Muschum seu Castoreum uenit ex regione Pego, quæ distat à Calechut ferè centũ & quinquaginta milliaribus.

Margaritæ

Margaritæ seu uniones maiores legũtur prope insulam & ciuitatem Ormus dictam, sitam sinu Persico, transmittiturq; ad Calechut, ceu ad generale emporium totius orientis.
Spica nardi & myrobalanum ex Cambia in Calechut portantur.
Cassia crescit in agro Calechut.
Thus & myrrham suppeditat Arabia.
Aloë & camphora ex Kyui seu Chiua loco, quinquaginta milliaribus ab Calechut distante adferuntur.
Piper longum ex Samator uenit.
Cardamomum maius mittit Canonor.
Presilium uenit ex Tarnasseri, ducentis ferè milliaribus à Calechut.

De insula Zaylon & De Cinamomo.

EST Zaylon regio latissima & fert in primis elephantos complures. Habet etiã mõtem uastissimæ longitudinis, ad cuius radices pyropi, uulgo rubini, inueniũtur, hyacinthi, sapphyri, topazij & id genus lapides cõplures. Crescit in ea arbor cinamomi, lauro haud absimilis, præsertim si folia spectes. Grana primo gignit lauri instar, baccas credas, minutiora tamen, eademq; albicantia. Est autẽ cinamon nihil aliud quàm arboris liber, qui in hunc modũ legitur. Singulis ternis annis incidunt ramos, delibrantq; et demptum eo modo corticẽ cinamomũ appellant. Nanq; enim caudicẽ incidunt, sed ramos tantum. Quum autem colligitur non est protinus absoluta suauitate, menstruo perfecta absolutaq; est suauitas. Est insula ista sita sub æquatore in zona perusta, uernãte semper tẽpore. Incolę chlamyde corpora uelãt exerto brachio, utũtq; pãnis gossipinis aut sericis. Harundo apud eos lanceæ ac ensis, gladijsq; uicem supplet, ob id perraro in prælio occũbunt. *Rubini, Hyacinthi, Sapphyri.* *Cinamomum arboris cortex*

De urbe Tarnasseri & ciuium moribus.

DIstat urbs Tarnasseri à regno Narsingæ uersus ortum solis, 14. dierum itinere nauali, habetq; proprium regem, magnarum uirium & diuitiarum principem. Mittit ager huius urbis triticum, gossipium, nec non adfatim serici: ferunt arua omnifarium fructus, ferũt assyria mala, cetrinaq;. Gignit ea regio multifariam animalia, fera alia, exarmata alia: cicurum sunt boues, pecora capreæ, apri, cerui hinnuli, ferarum uerò generis sunt lupi, leones: nascuntur etiam ibi feles eiusmodi qui zibellum gignunt. Aruis præterea inerrãt pauones complures, falcones, psitaci pulcherrimi albicantes septeno colore: est etiam illic leporum ac perdicum mira fœcunditas. Honestant regionem complura alia auitiorum genera, raptu præsertim uiuentia, longe aquilis proceriora: ex quorum superiore rostri parte capuli ensium fabricantur. Nascuntur ibi multo proceriores quàm apud nos gallinæ, gallinacei. Incolæ edentes humi procumbunt absque gausape: ligneis tamen uasis utuntur adfabre factis: potus est illis latex saccaro conditus, ditioribus præsertim. Stratum ex gosipio habẽt, stragulam autem ex serico aut sane xylo. In uniuersum pedibus incedunt nudis præter sacerdotes. Exhibet rex huius urbis coniugẽ deflorandã nõ sacerdotibus, ut solet, Calechut princeps, sed albicãtis coloris hominib. Christianis aut Mahumetanis. Cultoribus uerò idolorum id munus minimè delegebatur. Verum postquam deflorata est nupta priore nocte, si mariti de cætero honori defuerit, fideq; iugalẽ temerauerit, morte protinus uulgatæ pudicitiæ pœnas luit. Ob id uolunt mulieres huiusmodi salaces, ut nunquã nox qua deflorantur finem accipiat, sed prorogetur ad mensem. Exempti rebus humanis ardenti rogo sacerdotes regesq; deflagrant, combustorumq; cineres in uasis Samijs, eisdemq; infectis nitro condunt & defodiunt domi uasa cineribus oppleta. Quum comburunt corpora omnifariam odores in rogum conijciunt, aloën uidelicet, thus & myrrham, *Omnis generis aues.* *Sponsa ab alio defloratur.* *Mos sepeliẽdi.*

storacem, corallum, sandalium & id genus innumeras odoratas arbores, tubis clangentibus, tibicineq; concinente, quasi eorum more qui olim inter diuos referebantur. Transactis autem post uiri obitum quindenis diebus, mulier uiro superstes ad se conuiuij celebrandi gratia agnatos omnes accersit, proditq; compta omnium monilium genere ad locum combusturæ mariti, ubi puteus agitur in profundum, qui capax sit mulieris, septumq; uelant serico panno, & ardet interea idem puteus odoratis refertus arboribus: & mulier postquam conuiuæ epulati sunt mandit plurimam betolam, unde mente uacuatur. Interea circumdant puteum innumeri tibicines amicti dæmonum cultu, & mulier quasi lymphata ultro citroq; cômeat, nec aliter tripudiat quàm si choreas duceret, peractisq; ceremonijs in rogum sese præcipitat, haud secus quam si in cœlum recipienda foret. Et nisi mulier subiret id munus post uiri mortem, incredibilis infamiæ nota illi inureretur, foretq; toti regioni ludibrio ceu coniugis minus studiosa. Hunc morem non seruant nisi summates, clarioresue urbis patricij, ideo pompæ huiusmodi plerunq; interesse dicitur rex ciuitatis.

De Pego regno & urbe clarissima.

Bangella emporium.

PAtet iter nauale undecim dierum à Tarnasseri ad Bangellam ciuitatê, ubi rex quoque est & fertilissima terra, quippe quæ habet frumentum, carnê, saccarum, zinziber & gossipiû. Habet propterea ditissimos negociatores. Singulo enim anno abducuntur inde ad quinquaginta nauigia gosipinis pannis fericisque onusta, qui ad Turcas Syrosq;, nec non Arabes, Persas Aethiopes. Indosue deferuntur. Inueniuntur quoq; ibi negociatores Christiani, qui illuc ueniunt ex imperio magni Cham de Cathay, ferentes secum aloên, laserpitium, castoreum & id genus fragrantiores odores. In hac urbe pannos non conficiunt mulieres neq; lanificio nentes incumbunt, sed uiris id munus debegatur. Hinc uersus ortum solis itur ad urbem Pego nomine, sitam ad limpidissimum amnem. Rex eius idola colit, habetq; innumeros in armis, cum equites tum etiâ pedites. Ager re frumentaria plurimum scatet, adfatimq; carnium habent quasi omnifariam animalia. Inibi perpauci sunt elephantes, reliqua uerò animalia & auiorum complura genera illic conspiciuntur modo regionis Calechut, habent præsertim psitacos uocaliores quàm alibi inueniuntur. Mittit hæc urbs præter monalia præsertim pyropos seu robinos, mercimonia nulla. Hi lapilli præciosi aliunde aduehuntur, ex urbe scilicet Capelan, qui tenebricosa nocte non aliter lucet, quàm si phœbus ipse radios suos uibraret. Mittit circumiacens regio lac sandalium, prestlium, gosipium & sericum. Hinc nauigatur in octo diebus ad ciuitabus atê Malacham, quam alij Melaquâ appellant, ubi altrinsecus ussitur insula ingês, quam Sumatram appellant, olim aût dicta fuit Taprobana. Habet Malaccha portû maris optimum & commodissimum, & ob id appellunt ibi plura quàm alibi nauigia, & conprimis aromata & complura alia mercimonia omnifariâ illic conuehuntur. Regio nô est generatim ferax, mittit tamen triticum, carnes, perpaucaq; ligna: aruis inerrât alites instar regionis Calechut, uerum psitaci sunt illis longe meliores. Mittunt item aromata, sandalium, stannumq;, elephantes, equos, pecora, bubalos, pauones & id genus cô pluria animalia. Illic mercari non licet, nisi emere aromata fericumq; uolueris. Ibi noctu per urbem incidere impune haud licet, grassantibus inuicem incolis: nam mutuis cædibus canum more se conficiunt. Ob id appulsi negociatores, non nisi iu nauigijs pernoctant. Quomodo Lusitani Maccham expugnauerint, dicetur infra in descriptione Nouarum insularum.

Sandalium. Presilium. Malaccha ciuitas.

Sumatra insula.

Taprobana insula.

HAnc putant Taprobanâ esse insulâ, estq; magna & diues. Nam habet quaternos diademate insignitos reges. Sunt idolorum cultores, fideq; & ritu uiuendi, nec nô habitu regi Tarnasseri nô absimiles. Excedunt homines coporû magnitudine alios omnes. Sût cæruleis oculis, atroci uisu, terrifico sono uocis quibus immatura mors est. In annos ñ. centû æuû trahunt. Certis canalib. mare adeo altum adeoq; depressum, ut nullæ unquâ anchoræ ad profundi illius ima potuerint præuenire. Habitatores maria piscationib. inquietât, marinasq; testudines capere gaudêt, quarû tanta est magnitudo ut superficies earû domû faciat & numerosam familiâ nô arcte receptet. Aiût quibusdâ 15. cubitos habere in lôgitudine, atq; ob id habitatores facile defêdere omni iniuria aëris. Maior pars insulæ huius

huius calore ambusta est, & in uastas deficit solitudines. Margaritas legunt plurimas maximasque. Signato argēto auroque ac stanno pro moneta utuntur. Aurum sic est signatum: ab altera parte uisitur dæmonis cælatum caput, ab altero uerò carpentum quod elephanti trahunt. Mittit ea regio numerosius proceriores quàm alibi elephantes eosdemque meliores. Balenæ maris circumuagātur hanc insulam, & plurima habitatoribus inferunt incommoda. Sunt tam uastæ magnitudinis, ut in morem collium appropinquēt littori, habentque dorsum asperrimum, spinosis setis & aculeis cuspidatum. Et nisi homines caute ambulent in littore maris, nō euadunt huiusmodi horrendas belluas, quin subito absorbeantur. Habēt quædam tam immensum rictum, ut nonnunquam deglutiant naues cum hominibus. Fert hæc insula Lac seu lactam, unde conficiunt rutilem colorum, gignitur autem in arbore, iu glandibus nostris haud absimili. Est quoque ibi procerioris piperis uberior prouentus, mirāque copia. Lingua patria piper molaga dicitur, & est longe procerius illo quod huc aduehitur. Venditur ibi nō pondere sed mensura, ut apud nos triticum. Tanta est huius ubertas ut inde anno singulo uicenæ naues onustæ Cataium, ubi frigidius est cœlum, euahantur. *Balenæ ingentes.* *Molaga piper*

Hinc itinere quindecim dierum peruenitur ad insulam Bandam nomine plurimum incultam ac infœcundi soli humilis & plani, quam incolit genus hominum agreste, parum distans à belluis: habētes humiles casas, & qui amiciuntur sola interula, nudis pedibus apertoque capite prodeunt, promittunt capillum, staturæ despicabilis, idola colentes, obtusi ingenij, nullarumque uirium: quorum ager præter myristicam nucem (muscatā appellant) & nōnullos fructus nihil mittit. Est autem myristicæ nucis caudex Persico caudici similis, ramos foliaque cō similia producens, uerum nonnihil angustiora. Priusquàm nuces huiusmodi percoquant, sepit arborē macis seu mastix florētis rosæ instar, & ubi nux per coxerit, mastix eam cōplectitur, complexoque simul stato tempore cultores legunt certatim uberiusque quam possunt quoniam communia sunt ibi omnia ceduntque præoccupantib. Arbores absque cultu suppeditante tantum natura, fructus mittunt. Leguntur quando apud nos castaneæ colliguntur. *Myristica nux*

Procul illinc itinere sex dierum est insula Monoch in qua gariophilum inuenitur, sicut & in uicinis alijs insulis. Est arbori huic caudex buxo non absimilis, folia uerò cinnami instar habet, sed obrotunda magis. Cumque maturescere incipiunt, cultores harundinibus flagellant arborem, constrato prius circum arborem tegetibus solo. Color telluri est qui subargillosæ ac arenosæ terræ esse consueuit. Regio est humilis admodum, adeoque demittitur, ut septentriones ibi minime cernantur, polo scilicet meridionali eminēte supra terram. *Gariophilum.*

De insula Bornei.

INsula Bornei quā alij Porne uocāt, abest à Monoch insula, quinquaginta circiter Germanicis milliarib. colitque incolæ idola, & sunt acerrimi ingenij ac uitæ haud illaudabilis. His nō est idem habitus, alij interula gosipina, alij undonibus utuntur, alij apice sub rutilo uti cōsueuere. Ea insula mittit quotannis affatim camphorę. Hanc arboris gūmi esse adseuerant. De hac insula infrà in nauigationib. orientalibus, plura fortassis disserā.

Gyaua insula.

QVinque dierum itinerę uersus meridiem à Bornei nauigatur ad Gyauam insulā, quæ tam magna esse perhibetur ut complura regna contineat. Incolæ idolorum latriæ addicti sunt. Hæc insula sericum mittit, syluis sponte id gignentibus. Habet & smaragdos totius orbis elegantiores: habet affatim auri ac optimi æris: ager re frumentaria scatet, omnifariamque fructibus. Maria sulcaturi incolæ ar-

cubus & harundineis sagittis utuntur. Consueuit etiam gens illitas ueneno sagittas, eo instrumento, quo nos tormenti instar, figulina glande aues conficere solemus, ore in hostes uibrare, mortémque illico afferunt, modo nonnihil cruoris eliciat. Solent quoque huius insulæ cultores, ubi uiderint parentes senio confectos nullius iam usus esse, in emporium adductos anthropophagis uendere, à quibus continuo mactantur & loco esculentorum à quibusdam absumuntur. Idem agitur cum iunioribus si deuenerint in ægritudinem desperatam.

Iaua insula.

DVæ sunt Iauæ insulæ, maior scilicet & minor. Maior plurimũ extenditur in austrum diciturque habere multa regna. Colunt incolæ idola, & habent propriã linguam. Est in ea magna copia piperis, nucum muscatarum, spici, galangæ & cæterorum aromatum. Conueniunt quoque illuc multi negociatores, lucranturque multa ex auectis speciebus. Sunt etiam in ea insula anthropophagi.

Magadascar insula.

Eboris copia. HAec insula inter maiores & ditiores mundi cũputatur insulas. Habitatores eius Mahumetani sunt. Producit hæc insula plurimos elephantos, & est in ea magna eboris nundinatio. Nam in toto orbe non putatur maior esse elephantinorũ dentium copia quã in hac & Cuzibet insula. Non comedunt in hac insula aliæ quã camelorũ carnes, quũ illæ saniores incolis sint, atque insula abũdet his animalib. Sunt pręterea in ea multa nemora sandalorũ rubeorum quorũ gratia multę ibi fiunt mercãtiæ. In mari uerò cete grandia capiuntur *Ambrum.* ex quibus ambrũ colligitur. Sunt ibi leones, leopardi, cerui, damulæ & capreæ multæ aliorumque bestiarum & auium multiplex uenatio.

Zanzibar insula.

ZAnzibar insula propriũ habet regem & linguã singularem. Incolæ eius idola colũt, suntque corpore grosso sed breui. Quod si staturæ longitudo corpulẽtię respõderet, gigãtes uideri possent. Sunt omnes nigri & nudi incedũt, uerenda dũtaxat tegentes. Capillorũ habent mirã crispitudinẽ, & os magnum, naresque sursum patentes, aures quoque habent grandes & oculos truces. Mulieres eorum deformes sunt ob oculos prominentes, os magnum & nares grossas. Viuũt lacte, carnibus, orizo, & dactylis. Carent uino, sed conficiunt potum optimũ ex oriza saccaro, aliisque specieb. Veniunt illuc multi mercatores propter ebur & ambrum. Nam sunt ibi plurimi elephanti & cete grandia

De duabus insulis, in quibus uiri & mulieres separatim habitant.

SVnt in alto mari duæ insulæ, octo aut nouem miliarib. Germanicis à se inuicẽ distantibus, uersus meridiem inter emporia Aden & Calechut collocatæ, in quarum una morantur

rantur uiri sine mulieribus, uocaturq́ insula masculina, & alia fœminæ sine uiris, quæ & fœminina appellatur. Sunt Christiani & habent inter se matrimonia. Mulieres nunquam ueniunt ad insulam uirorum, sed uiri uisitant mulieres, moranturq́ cum illis tribus continuis mensibus, quisq́ scilicet cum uxore sua in domo propria. Post hęc reuertuntur ad insulam suam, ubi per residuũ anni tempus manẽt. Retinent autem mulieres filio masculos usq́ ad decimumquartũ annum, postea mittunt eos ad patres. Mulieres aliud nihil agunt nisi quod curam habent filiorum, & fructus quosdã legunt. Viri uerò laborãt & curam habent quomodo uxores & filios nutriant. Vacant piscationibus, & pisces recentes atq́ desiccatos uendunt negociatoribus, unde multum lucri habent.

Imperium Cathay.

SVperior India quæ nunc Cathay appellatur, est amplissima potẽtissimaq́ regio, cui præsidet magnus Imperator Tartarorũ Cham, quem alij Can uocant, habetq́ sub se plurimas prouincias, populos & regulos, atq́ infinitas insulas oceano orientali. Habet in imperio suo nominatissimas ciuitates, cuiusmodi sunt Canibula, Quẽquinasu, Mien, Cacausu, Canglu, Tadinfu, Tingui, &c. Apud hos Cathæos multæ uxores in

unius uiri coëunt matrimonium. Et is ubi uita discesserit, apud grauissimos iudices suã quæq́ de meritis agunt causam, & quæ officiosior præ cæteris uiro chariorq́ fuisse iudicantium sentẽtia comprobatur, illa in habitu ornatuq́, quo cultius se exornare potest, uictrix & læta baunda rogum ascendit ac iuxta mariti cadauer accubat, amplexans illud & deosculans suppositis ignibus cũ coniuge defuncto concrematur: cæteræ cum nota & dedecore uiuunt. Connubia non opibus & nobilitate, sed formæ præstantia conciliant inter se, liberoum magis quàm uoluptatis causa. Est & alia consuetudo apud quosdam Indos, ut qui filias præ inopia loca re non possunt, in ipso ætatis flore *Mores coniugum.*

cum tuba et classicis, quibus bellica significari solent, in forũ producunt. Tum multitudine conuocata, puella corã astantibus primũ posteriora humerotẽus detegit, postea anteriora. Quæ cum placita fuerit & approbata, quibuscunq́ uidetur illa nubit. Cathaini Scythicum genus hominũ est, suntq́ secundum Haitonũ sagacissimi, asserentes se solos hominũ duob. luminibus cernere, cæteres mortales aut cæcos esse aut altero oculo captos: magnũ ingenij acumẽ sed iactantia maior. Persuasum est uniuersę genti, se cæteris mortalib artiũ subtilitate & scientia longa antecellere. Candidũ genus hominũ, paruis oculis, natura imberbes, ueræ pietatis expertes. Solẽ enim quidã adorant, alij lunam, quidam fusiles statuas nonnulli bouẽ, uariaq́; per hæc monstra spara est gentis superstitio. Non scriptas leges, non fidem norunt ullam: & quum in opificijs mirũ sit genus acumen, nulla tamen his rerum diuinarũ noticia. Timidum genus hominũ mortemq́ formidans: gerunt tamen bella magis ingeniose quàm fortiter. Sagittis in pugna utuntur, telorumq́ generibus quibusdam hominibus aliarũ gentium minime notis. Papyracea moneta in usu, quadrata forma, & in ea regis imagine expressa. Suppellex ex auro & argẽto, cæterisq́ metallis, olei inopia insignis. Imperator Cathainorum curiam suam habet in potentissima urbe & metropoli totius imperij Cambalugia, quæ tantæ magnitudinis est, ut complectatur per circuitum 6. milliaria Germanica. Est autẽ quadrilatera, habetq́ quælibet muri quadratura tres portas principales. In angulis quoque murorũ sunt egregia palatia, ubi ciuitatis conseruantur arma. Transeunt per hanc ciuitatem uiri & plateæ rectissimæ ut ab una porta liber aspectus pateat per ciuitatem ad portã oppositam, domibus elegantissimis, palatiorũ instar utrinq́ constructis. Extra ciuitatem duodecim sunt magna suburbia, singulis duodecim portis cõtigua, in quibus iugiter mercatores inueniuntur & aduenæ homines. Dici non potest quanta uis mercimoniorum & opum in hanc urbẽ conuehatur, putares toti orbi illa sufficere posse. Aduehuntur autẽ lapides præciosi, uniones, sericũ & diuersarum specierũ aromata ex India & Mangi, alijsq́ *Cathæi abundant suo sensu* *Cambalu red*

Emporium maximum. regionibus. Nec transit dies per annum, in qua non circiter mille quadrigæ serico oneratæ huc ab exteris negociatoribus conuehantur. Quanta pompa quantusque apparatus omniū rerum conseruetur in Imp. aula dici nequit. Habet in curia sua duodecim equitum millia, qui corpus suum custodiunt. *Regis magnificentia.* Custodias autem suas tali distribuunt ordine, & quum per triduum dux unus cum tribus millibus militum intra palatium regem stipauerit, tribus sequētibus diebus dux alius cum aliis tribus militum millibus obit hoc custodiæ munus, cui iterum dux alius cum militibus suis succedit. In cōuiuiis Imperatoris, indicibilis obseruatur pompa. Habet ad sinistram reginam maiorem & principalem, ad dextram filios & qui de regali sunt prosapia, in demissiori tamen loco. Reliqui uerò barones & milites, sedent adhuc in dimissiori loco. Nemo in hac aula discumbens, alio quàm aureo utitur poculo. Principes qui regi discumbenti ministrant omnes delicatissimo serico panno ora sua cooperiunt, ne ipsorum halitus quoquomodo regium cibum aut potum contingat. Et quum Imp. scyphum ad bibendum leuat, omnes circumstantes citharœdi & musicorum lusores, chordas instrumentorum tangunt, & suauissimum edunt melodiam, & cæteri aulæ ministri interim genu flectunt. Quantus honor exhibeatur huic Imperatori & quàm multa & preciosa munera ei offerantur à regulis suis, principibus præfectis prouinciarum & ciuitatum rectoribus, nemo satis explicare poterit, quam infinita ferè sub se habeat regna, prouincias, nationes & dominia, quæ circum Cathay iacent, & omnia illum agnoscant, atque ceu deum & magnum Mahumetū uenerentur & adorent. Quantum fastum & magnificentiā ostentet, spectaculumq́ue exhibeat dum ad uenationem uel aucupiū egreditur, quotque in campo erigat tentoria, quæ à longè uisa putātur magna esse ciuitas, qui scire cupit, legat Paulum Venetum in secundo libro suæ in Indiam migrationis, & mira inueniet. Conficiunt in Cathay potum optimum ex oriza & uariis aromatibus, qui suo sapore etiam uini excellit suauitatem. Laborant in quibusdam locis magna lignorum penuria, loco quorum ex montibus eruuntur lapides quidam nigri, qui in ignem missi ceu carbones ardent, ignemque conseruant, ut si uesperi accendantur, per noctem uiuum ignem retineant.

De prouinciis quibusdam magno Cham subiectis.

TRansit fluuius quidam magnus, Pulisachnitz nomine regnum Cathay, qui sese exonerat in oceanum, et per quem naues multæ cum plurimis mercibus ascendunt. Est autem in eo loco pons marmoreus pulcherrimus, trecentos in longitudine habens passus & in latitudine octò, arcubus uerò seu fornicibus uiginti quatuor innitens, sculptis Iconibus utrunque eius superiorem marginem adornantibus. Hinc nō magna est distantia ad regnū Tainfu magnū & cultissimū, in quo sunt uineæ multæ. In regno uerò Cathay nullum crescit uinum, sed ab hac regione illuc defertur. Exercentur in hoc regno mercationes multæ, abundantque artificibus, & omnia arma, quibus utitur magnus Cham pro exercitibus suis fabricātur in eo. Versus regionem Mangi peruenitur ad flumen Caromoram, quod ob nimiam latitudinem & profunditatem nullum habet pontem. Abundat ea regio zinzibere, serico & auibus, præsertim phasianis. *Caromora fluuius.* Vltrà uerò procedendo peruenitur ad ciuitatem grandem Quenquinafu, metropolim regni Quenquinafu. In istis regionibus inueniuntur animātia quæ muschū producunt. Est aūt animal illud in hac terra paruū & pulchrum magnitudine mediocris felis, habens grossum pilum instar ceruí, ungulas obtusas in pedibus, duos oblongos dentes in superiori rictus & duos in inferiori, atque iuxta umbilicū habet uesicam sanguine plenam, qui immensam redolet fragrantiam, estque uerum muschum.

De

De prouincia Mangi.

HAbet prouincia Mangi multas insignes ciuitates, in quibus exercentur magna & uaria negocia, præsertim in ciuitate Conigangui, magna uis salis uenundatur. In Panchi ciuitate, magna exercetur mercãtia serici. In Sainsu ciuitate multi fiũt panni ex auro & serico: & in Singui est emporium celebratissimum, magnaq́ uis mercium per fluuium adducitur. Iuxta Caigui ciuitatem crescit tanta uis bladi & orizæ, ut inde ad curiam magni Cham aduehatur. Numerantur in ciuitate Signi pontes lapidei circiter sex millia, tam altos habẽt fornices, ut magnæ naues transire possint sine mali inclinatione. Ciuitas alia Quinsai nomine, est tam magna & insignis, ut maior in orbe non esse putetur. Nam continet circuitus eius circiter centum milliaria Italica, quæ faciunt 25. Germanica. Põtes uerò lapideos habet duodecim milia, eosq́ tam altos, ut naues magnæ erecto malo pertransire possint. Fundus autem ciuitatis est in loco paludinoso ferè ut Venetiæ: quare si careret pontibus de uico ad uicum peruenire non posset. Habet artifices innumeros atq; plurimos mercatores. Ciues in magnis uiuunt delitijs, præsertim mulieres, unde cęteris formosiores sunt. Versus meridiem est lacus magnus intra mœnia urbis, qui circiter octo milliaria Germanica in circuitu suo continet, habens in littore plurimas domos nobilium, foris & intus ornatas. In medio uerò lacus sunt duæ paruæ insulæ, & in qualibet est elegans palatium, in quibus continentur præparamenta & uasa quæq; necessaria pro nuptijs & solemnibus conuiuijs. Nam quicunq; ciues insignia uolunt celebrare conuiuia illuc inuitatos ducunt & cum honore suscipiunt. Sunt per uicos ciuitatis plurimæ publicæ turres, in quas tempore conflagrationis uicini quique res suas portant atque ab incendio saluant. Ciues adorant idola, & comedunt carnes equorum, canum & aliorum immundorum animalium. Collocat magnus Cham in hunc urbem maximam custodiam quo rebellio caueatur atque furta & homicidia arceantur: in quolibet enim ponte interdiu & noctu decem habentur custodes. Prouincia Mangi quum sit tutiss ima, diuisit eam magnus Cham in nouem regna, cuilibet proprium assignando regem. Et hi reges omnes sunt potentes sed magno Cham subiecti. Vnus illorum moratur in urbe Quinsai. Aliud regnũ appellatur Fugui, in quo comeduntur humanæ carnes cum magna uoluptate, dummodo homines illi non morbo aliquo occubuerint. Quos in bello perimunt, eorum bibunt sanguinem & comedunt carnes. Inueniuntur in hac regia gallinæ, quæ loco pennarum pilos habent ut catti, nigri scilicet coloris, eduntq́; oua optima.

Sex millia pontes in una ciuitate.

Nouem regna in regione Mangi.

De regione Tangut.

A Persia duo sunt itinera ad regionem Cathay: aut enim meridianum latus est obseruandum petendaq́ue India, aut proficiscendam per prouincias Carcham, Cotam Peim uersus aquilonem ad ciuitatem Lop, tota regione illa celeberrimam maximamq́; sitam inter Orientem & aquilonem ad introitum deserti magni. In hac ciuitate faciunt sibi mercatores, qui desertum transire cupiunt, parare cuncta necessaria. Quiescunt etiam in ea aliquantisper, prouidentes sibi de fortibus asinis & camelis, quos uictualibus onerant. Et quando in deserto uictualia deficere incipiunt, interficiunt asinos uel in deserto relinquunt, quia non poterunt amplius illis de pabulo prouidere, quousq; desertum superauerint. Camelos libentius seruant, quod pauco sustententur cibo & grauia ferant onera. Offert desertum illud magnum uiatoribus aliquando aquas amaras, sed frequentius aquas dulces, ut ferè singulis diebus per illos 30. dies aquam recentem inueniant, sed quæ interdum adeo modica est, ut non omnibus mercatoribus simul euntibus sufficiat. Est desertum illud multum montuosum: & ubi ad planiciem peruenitur, illic per sabulum eundum est. Est inuersum sterile & squalidum, nullumq́; propter pabuli penuriã animalibus præstat habitaculũ. Cernuntur & audiuntur in eo interdiu & sepius noctu, dæmonum uariæ illusiones. Vnde uiatoribus summe cauendum est, ne multum ab inuicem se ipsos dissocient, aut aliquis à tergo sese diutius impediat, alioquin q̃ primũ propter montes & colles quispiam comitum suorum aspectum perdiderit, non facile ad eos perueniet. Nam audiuntur ibi uoces dæmonũ, qui solitariè incedentes, proprijs compellã, nominib. uoces

Lop insignis ciuitas.

Dæmonis illusio.

uoces fingentes illorum, quos comitari se putant, & à recto itinere abductos in perniciē deducunt. Audiuntur interdum in aere concentus musicorū instrumentorū, sed frequentius sonitus tympanorū. Superato deserto peruenitur ad ciuitatē Sachion, quæ sita est in ingressu prouinciæ magnæ Tangut, ubi inter Mahumeti cultores, pauci inueniūtur Christiani Nestoriani. Sunt quoq; ibi plurimi idololatræ, qui sua habēt monasteria, diuersis idolis consecrata, quibus & multa offerunt sacrificia & dæmonibus magnos impendūt honores. Et quando homini filius nascitur, statim cōmendat eum idolo alicui, atq; in honorem eius anno illo nutrit arietem, quē anno à natiuitate filij reuoluto, proximo illius idoli festo unà cum filio offert cum multis ceremonijs. Officio finito, immolatas carnes ad locum aliquē deferunt & consanguinei eius omnes pariter congregati, carnes illas cū magna religione comedunt, ossa uerò decenter in uasculo quodam cōseruant. Cæterum in mortuorum parentatione his utuntur ceremonijs. *Parentiones.* Curant proximi quiq; ut corpora examinata comburantur sicut reliqui populi orientis faciunt. Alij tamen mortuorū corpus aliquot diebus reseruāt, aliquando septem diebus, quandoq; per mensem, nonnunquam per sex menses, domi capsam illi parantes & laterā sic compaginantes, ut nullus fœtor ex ea exhalare possit. Corpus etiam ipsum aromatibus condiunt, & capsam pulchrè depictam panno præcioso operiunt, & singulis diebus, quibus cadauer domi tenetur, hora prandij mensa iuxta capsam præparatur, uino & cibis per integræ horæ spaciū desuper positis, putantes animā defuncti de appositis manducare. Est terra Tangut amplissima regio cōplectiturq; multas priuatas prouincias, puta prouinciam Camul, prouinciam Chinchital & Suchur, habetq; multas insignes ciuitates, quæ omnes parent magno Cham. Quidam incolæ credunt Mahumeto, quidam agnoscūt Christum ritu Nestoriano. In terra Chinchital est mōs, unde eruitur minera chalybis & audanici. Inueniuntur quoq; ibi serpentes Salamandræ dicti, qui in igne sine sui læsione uiuere possunt. Vsus eorū adhibetur pānis quibusdam, qui ignē sine sui corruptione aut læsione ferre possunt, quin & quando maculam contrahunt aliquam, projciuntur per horam in ignē, & extrahuntur, mūdi haud secus quàm si optimè loti essent. Alia multa & innumera mirabilia scribit se uidisse & exploratum habuisse Paulus Venetus, qui fuit in partibus illis, à quo ista habeo, à reliquis uerò, quæ quoq; commemorat, hic supersedeo.

De

DE NOVIS INSVLIS, quomodo, quando, & per quem illæ inuentæ sint.

CHristophorus Columbus natione Genuensis, quum diu in aula regis Hispaniarum diuersatus fuisset, animum induxit, ut hactenus inaccessas orbis partes peragraret. Petijt propterea à rege, ut uoto suo non deesset, futurũ sibi & toti Hispaniæ decus præclarũ asseuerabat, si sua opera & impensa nouas regiones nactus esset. Hæc meditantem rex & regina derisere, utpote cogitãtem inania. Tandem peractis annis octo insistente adhuc Columbo, cœpit rex sermonib. eius aures præbere attẽtiores, decreuitq́ post multa experiri uiri ingeniũ. Vnde iussit liburnicã unam & celoces duas omni genere annonæ armamentorumq́ cõmuniri, quibus expeditis, prima Septembris luce anno 1492. soluit ab Hispanis littoribus & diu optatum iter est aggressus. Soluens ergo à Gadibus diuertit uersus insulas Fortunatas, quas nunc Canarias appellant, ob id quod canibus abundent, Fortunatæ uerò olim dictæ fuerunt ob aëris miram temperiem, cœliq́ clementiam. Incoluerũt eas ferinæ gentes quibus nulla erat religio, nullaq́ uerecundia, utpote qui toti nudi incedunt. Hinc autem Columbus soluens nauigauit uersus occidentem, tandemq́ inuenit aliquot insulas, quarum duæ erant uastissimæ, eisq́ nomina indidit, alteram Hispanam, Iohannam alteram nuncupans. *Fortunatæ & Canariæ insulæ.*

De duabus insulis Iohanna & Hyspana.

VEniens Columbus ad Insulam quã Iohannã appellauit, audiuit innumeros auiũ concentus, & in primis lusciniarum, quæ densissimis inerrabãt nemoribus, mense Nouembri. Vidit quoq́ limpidissima flumina, eademq́ ad potandum suauia, portus magnos celebres. Et cum nauigaret secus insulæ littora, ductu Chori uenti & nullum comperiret finem, credidit continentem esse, propterea decreuit gradum referre impellente Pelagi sæuitia. Conuersa ergo naui ad Orientem, uenit ad Insulam quæ post ea fuit Hyspana, appellens que terram, conspectus est ipse & socij eius ab incolis *Hyspana insula*

insulæ

insulæ, qui protinus fugerunt in densa nemora. Nostri tamen uestigia persequuntur, fugientium mulierem quandam corripuere. Quam quum ad nauem reduxissent, uino & obsoniis prope distentam & eleganter uestitam, missam faciunt. Nam ipsi nudi incedunt & humaniores ignorãt delitias. Veniente itaq; muliere ad suos, alij moti liberalitate in eam collata, cateruatim ad littus currũt, ferrentes secum aurum, quod cum ollis testaceis & uasis uitreis permutabant, pro minima & despicabili re aurum dantes. Contracta igitur amicitia, nostri diligentius uitam eorum & mores cœperunt explorare, deprehenderuntq; eos habere regem. Vnde petentes interiora insulæ, à rege honorificè sunt excepti. Lustrauerũt autem domos eorum, uideruntq; eas miro modo sine ferro constructas. Nam omni ferro carent, loco cuius cote utuntur, eo ligna serrantes & excauantes.

Canibali antropophagi.

Corpora humana sumantur.

QVod autem insulani primum à conspectu nostrorum fugerũt, id fecerunt quod putarent eos esse Canibalos, ferinos scilicet populos, qui in cibatu humanã carnem gratissimam habent. Hos nostri prætererant, eos ad meridiem relinquentes. Vnde insulani mœstissime nostris conquerebãtur de efferatis Canibalorum moribus, quod in eos non aliter sæuirent quàm tigris uel leo in mansuefacta animalia. Nam impuberes, si qui corripiuntur, exectis testibus saginant uti nos gallos gallinaceos, puberes uerò mox contrucidant, quibus exenteratis ilia comedunt recentia membrorumq; partes extremas, cætera saliunt adseruantq; ut nos insitia & farcimina omnis generis. Mulieribus haud uescuntur uerum eas ad prolem uelutinos gallinas ad oua seruant. Si qua est anus, ea mancipij uicem gerit. Quando ergo Canibali ueniunt incolæ insularum dant terga, & licet sagittis utantur, non sunt tamen tantarum uirium, ut compescere eos queant.

De moribus habitatorum Hyspanæ.

Panis ex radicibus.

VTuntur huius insulæ cultores loco panis radicib. quibusdam, quæ sunt instar napi, saporem habent, quem molles recẽtesq; castaneæ. Aurum apud eos est in precio, id enim auribus appensum ferunt. Non emigrant finibus suis, nec ultro citroq; commeantes exercent commertia. Aurum legunt in arenis cuiusdam fluminis, quod ex editissimis deriuatur montibus. Id labore eximio colligunt, funduntq; in frustra & demum in laminas. Non sunt apud eos quadrupedia nisi cuniculi, serpẽtes uero habent immẽsæ uastitatis, sed innoxios: syluestres turtures, anates nostris proceriores, anseresq; oloribus candidiores, nisi quod capite rubeo sunt: Ibi psitaci complures, alij coloris prasini, fului alij, alij uerò Indis non absimiles, id est torque miniato. Hæc præterea insula gignit masticem, aloë & alia his non dissimilia, & in primis grana quædam rubea, quæ pipere sunt acriora.

Columbus inuentis nouis insulis redit in Hispaniam, ac classe parata reuertitur ad Canibalos.

IGitur Columbus de compertis terris lætus, quum uer iam appeteret, decreuit patriam repetere, dimissis apud regem insulæ triginta octo uiris, qui diligenter sciscitantur & explora-

explorarent locorũ ſitus, regionis mores, frugumq́ ac arborũ naturam. Ipſe uerò uela uertis dans uerſus Hiſpaniã, duxit ſecũ ex inſulanis uiros decem, nõ alia magis de cauſa quã ut eorum linguã aliquando diſcerent, quoniã id conſequi haud difficulter poterant, quum characteribus noſtris ipſum idioma ſcribi probe poſſit. Rex & regina redeuntem Columbum uultu ſereno excipiunt, condecorantq́ innumeris titulis: uoluerunt ut deinceps non Columbus ſed Admirans oceanũ appellaretur. Parant etiã illi rurſus liburnicas decem & ſeptem atq́ celoces duodecim & in eis homines mille ducentos, omni genere armorũ cõmunitos, atq́ cõmeatum multum, ſemina quoq́ frumenti & plantas quæ mandarentur terræ, nam præter pinum & palmas nullas habent in inſulis arbores nobis cognitas. Inſtituit quoq́ Admirans ſecũ ferre inſtrumenta omnis generis ferrea, quæ conducerent urbi condecendæ, ubi ſui tuta haberent receptacula. Igitur prima Septẽbris ſoluentes ex Gadibus, uentis proſpere flantibus prima octobris applicuere inſulam Canariã, ac inde ad leuam iter faciens meridiem uerſus adnauigat, tandemq́ deuenit ad Canibalorum inſulas & quoniam die dominico illuc uenerunt, nuncupauerunt eam Dominicam: & ubi cognouerunt incultam eſſe, ultra progreſſi in 20. diebus peruenerũt ad aliã inſulam omni genere arborũ refertam, quæ inenarrabilẽ odorem fragrabat: unde nonnulli allecti amœnitate loci in terram deſcendentes nihil animatũ ibi conſpexere præter lacertas inauditæ magnitudinis.

Columbus appellatur Admirans.

Dominica inſula.

Eam Crucem appellarunt: & hæc erat quoq́ Canibalorũ inſula, ut re ipſa demum cognouerunt. Circũuecti autem inſulam caſas humiles cõperérũt, ex lignis inſtar amphitheatri factas. Erigunt enim cõplures eminentes arbores in orbem, inq́ eis trabes figunt, quibus arbores inhærent, fitq́ ut his fulcimentis minimè ruant. Imbrices uerò quum domũ cooperiunt, ita conſtituunt, ut formã tentorij efficiant, ſurgitq́ in modũ pyramidis, id eſt, in acutũ. Demum has ſic diſpoſitas arbores intexunt palmarũ folijs & quarundã aliarum arborũ, ut & uentos & imbres tutius arceant: introrſus uerò trabes texunt funibus bombicinis & radice quadã. Cubilia habent eminentia quæ fœno & bombice ſternunt. Ingreſſis itaq́ noſtris inſulã, mox uiri & mulieres relictis domibus fugerũt, & noſtri domos eorũ ingreſsi, inuenerunt impuberes multos uinctos & ad ſaginam adſeruatos, et complures anus mancipiorũ obeuntes officia. Inuenerunt etiã illic uaſa fictilia omne genus, in quibus elixabant carnes humanas pſitacis, anſeribus & anatibus ſimul admixtis alias autem uerubus impoſitas torrebãt ſelectis oſsibus & bracchis humanis, quibus pro ferro utebantur ut ſagittis ſuis adfigerẽt, ferro enim prorſus carent. Inuenerunt etiam caput impuberis recens abſciſſum ſanguine adhuc defluente, trabi infixum. Cæterum mulieres quaſdã quæ ad noſtros confugerãt, Admirans exornari iuſsit ritu noſtro, & donari muneribus relegariq́ ad ſuos, quo factum eſt ut mox Canibali ad noſtros accurrerint pellecti muneribus, quibus affici ſperabant. Sed ubi coram ſuère, illico terga dederunt proxima petentes nemora. Noſtri uerò hinc ſoluentes, repetebant Hiſpanam inſulam.

Domus pyramidales.

Plurimas præteriit Admirans inſulas, & quid ſuis paſſim acciderit.

RElicta Canibalorũ inſula Admirans cum ſuis ultra progreſſus multas præterijt inſulas, inter quas una erat Matinina nomine, ut interpretati ſunt Inſulani quos Colũbus ſecum abduxerat in Hiſpanam, & quos uendicauerat à ſæuitia Canibalorum, quam ſolæ mulieres

mulieres more Amazonum inhabitabant. Alias quoq; innumeras prætemauigabant insulas, quas appellauerunt Montem ferratum, S. Mariam rotundam, S. Martinum, S. Mariā antiquam, Sanctam crucem, in quam nostri aquæ hauriendæ gratia ingressi, inuenerunt quatuor Canibalos qui quatuor comprehenderant mulierculas: qui uisis nostris, complicatis manibus auxilium petere uidebantur. Liberatis autem eis, uiri in nemora dilapsi sunt. Videntes uerò nostri cymbam in mari uenientem cum octo uiris ac totidem mulieribus, inita pugna cum eis, amiserunt unum, quia barbari excutiebant sagittas ueneno illitas, præualuerunt tamen nostri & quibusdam occisis, alios reluctantes ad Admirantem duxerūt. Hinc digressi innumeras inuenerunt alias insulas, sed quas accedere non potuerunt ob sæuitiam maris & scopulorum in littore frequentiam. Nonnullæ tamen celoces quæ altiore fundo non egeant propiùs accessere & supra quadraginta septem insulas numerarunt, locumq; archipelagus nuncuparūt. Hinc aucti nacti sunt aliam insulam nomine Buchema quam Canibali frequenter adeunt, habentq; cultores eius perpetuam pugnam cum hostibus suis, nempe Canibalis eos adeuntibus. Tandem uero Admirans peruenit cum tota classe ad Hispanam insulam, uerum omine inauspicato: nam hi quos loco præsidij reliquerat, omnes exuerant uitam, sicut & ex suis in quos ex insula abduxerat, septē ob cœli mutationem occubuerant: unus uerò eorum qui superfuerant, ubi suam patriam classis appli cuit, sponte ab Admirāte emissus est: reliqui uerò nando clanculum aufugerunt. Dubitās tamen Admirās de suorum omnium morte quos in insula reliquerat iussit tormenta quædam exonerari, ut reboatu edito, si qui delitescerent mox excitarentur, at nullus usquam cōparuit, cūctis fato functis. Tandemq; adactus, rex insulæ Admiranti rem per interpretes ut potuit sic explicuit, esse in ea insula reges se potentiores, qui ægrè ferant Hispanos subegisse insulas, propterea contenderāt ad oppidū ubi Hispani degebāt, eoq; expugnato contrucidauerint uiros & oppidum combusserint, ipsumq; ferentem nostris suppetias ictum sagitta fuisse, inq; eius rei fidem brachium fascijs circumnolutum ostentauit. Sed deprehēsus fuit rex hæc omnia confinxisse, parumq; abfuit quin Hispani cum Admirāte illū comprehenderint & pœnis examinauerint. At ille elapsus ad interiora insulę, ipso facto ostendit se nostros contrucidauisse: quem insecuti nostri multa miranda inuenerunt, potissimum flumna aurifera et montem aurifero sabulo conspersum. Quo in loco Admirans ciuitatem condidit muroq; præcinxit, atq; hinc digressus cum multis lustrauit totam ferè insulam, & in interioribus extruxit arcem, cui nomen, S. Thomæ indidit, quo totius arcana regionis tam fœcundæ scrutari quiret, minasq; auri ubiq; exploraret. Relictis autem ubique præsidijs, ipse cum tribus liburnicis profectus est, nouas quæsiturus regiones, ueniq; primum ad Cubam, qua præterita peruenit ad Insulam Iamicam, Siciliā maiorem, feracem & habitatore frequentem, hac inuisa rursum dimissa, percurrens littus maris innumeras uidit minores insulas, ferebaturq; prope siccum, adeò mare insulis ibi est implicitum compluribus. Vnde coactus fuit redire domum eodem itinere quo uenerat.

Sagittæ ueneno tinctæ.

Archipelagus.

Infidelitas insulanorum.

Cuba, Iamica.

Hispani abutuntur officio insulanorum.

INterim quo Hispani in Hispana insula egerunt, cœperunt incolæ ob caritatem annonæ fame laborare, causaque huius famis reijciebatur in Christianos, qui eruerant ferè omnes radices, quibus Barbari panem conficiebant. Et ubi incolæ compertum habuere, hæsisse cordi Christianis, ut regione diutius potirentur, legatos mittunt, qui præfectum orent ut suos frenet, uec ut ab eis patiantur, quæ uix ab hostibus expectassent: nam, ut aiebant, sub prætextu quærēdi auri, mala innumera inferebant, & ferè totam deuastabant regionem, adieceréq; ad hæc legati, Se malle pendere uectigal, quam his assiduo uexari incursionibus & quiete frui posse nulla. Conuenit itaque inter eos regi Christiano uectigali soluerent, quoniā deficientibus radicibus quæ illis loco siliginis ac tritici succedunt, panem conficere nequibant, nisi intolerabili labore ferè nemora omnia peragrarent. Numerabant autem singulo trimestri auri quædam pondera, qui uerò aurum nō habebant, pendebant aromata et cotonū, lini genus est. Interim uiri Hispani, qui auro fodiendo operam

Auri copia.

operam dare debuerant, ocio & lasciuiæ uacabant, & præfectum ipsum perniciali persequebantur odio, effecerunt suis moribus, ut barbari infrenes magis efferarentur, prosilirentq́ degenerantes ab omni probata uita, & expensæ quas faciebant pro auro quærendo superarent lucra. Anno tamen 1501, bimestri legerunt supraduodecim mille libras auri. Cæterum Admirans faciens præfectum insulæ fratrem suum Bartholomæum, ipse in Hispaniam anno Christi millesimo quadringentesimo nonagesimo quinto, redire constituit, ut regem Hispaniæ de singulis certiorem redderet. At in itinere ab aliarum insularũ cultorib. qui contra Hispanos conspirauerant, bello petitus, potenti manu se contra eos defendit.

Portugallenses in oriente quærunt, nouas terras.

INterim quo Castellani in occidente nouas & incognitas studuerunt quærere terras, Portugallenses hoc id tentauerunt facere in oriente, & ne alter alteri impedimento essent, partiti sunt inter se terrarum orbem, autoritate summi pontificis Alexandri sexti, hac ratione, ut ab insulis Hesperidũ, quas nunc Capitis Viridis appellant, recta in occidentem, & altera uersus australem polũ protenderetur, orbemq́ in duas partes æquales diuiderent. Et quicquid incognitæ terræ in parte orientali degeretur, hoc Portugallensib. cederet, quicquid in occidentali Castellanis. Hinc factum est, ut Castellani per meridiem in occidentem semper nauigauerint, & ibi continentem terram amplissimam, uerò maximas & innumeras auri & margaritarum aliarumq́ opum diuitias inuenerint. Portugallenses uerò per meridiem & littora Hesperidum, & æquatorem tropicum Capricorni prætereuntes in orientem nauigauerunt, per Arabicum & Persicum sinus, in Indiæ littora intra Gangem, ubi nunc maximum emporium & regnum est, Calecuthicum, delati sunt. Hinc ad Taprobanam, quam nunc Zamaram & Sumatram uocant nauigauerint, inde ad Auream chersonesum, ubi nunc Malaccha celeberrima urbs & maximum Orientis emporium situm est, peruenerunt. Ex hac ad sinum magnum ingressi sunt, ad Sinarum usque populos. Sunt autem non procul à Malaccha insulæ quas Moluccas uocant, in quibus omnia aromata gigni dicuntur & inde in Malaccham uehuntur. Excogitata proinde ratio fuit, ut & Castellani ad Moluccas insulas nauigare possent, & inde aromata facile & minore impensa & præcio in Castellam deportare. Ratio nauigationis fuit ut ex occidente subter inferius hemisphærium in Orientem usque nauigarent. Res quidem ardua uisa est, quod incertum esset, utrum ingeniosa natura, quæ nihil non summa prouidentia constituit, ita Orientem ab Occidente partim mari partim terra distinxisset, ut hoc itinere & nauigationis cursu ad orientem perueniri posset. Non enim compertum erat, utrum illa ingens regio, quam Terram firmam uocant, occidentale mare ab orientali disterminaret. Liquebat continentem illam ab austro in meridiem & inde in Occidentem uergere: repertas etiam ad septentrionem regiones duas, quarum alteram Baccalearum, alteram Terram floridam uocant. Quæ si terræ huic firmæ coniungerentur, nequaquam ex Occidente in Orientem posse deferri, cum nihil de freto aliquo huius terræ quod transiri posset, inuentum esset. Interim uerò rex Hispaniæ electus Imperator parauit classem quinque nauium, & huic præfecit Magellanum ducem, mandans ut ad littora terræ firmæ uersus austrum nauigaret, donec illius regioni aut finem aut fretum aliquod inueniret, per quod ad odoriferas illas Moluccas insulas, tantopere ob aromatum uarias species celebratas, peruenire posset. Paratis itaq́ nauibus & multo commeatu communitis, Magellanus soluit die

Hispani diuidunt Oceanũ.

Taprobana Sumatra.

Moluccæ insulæ.

Magellanus dux classis.

die decimo Augusti, anno millesimo quingentesimo decimonono ex Hispali, & primum ad Canarias, deinde ad Hesperidum insulas uenit, à quibus cursum suũ inter occidentem & orientem uersus continentẽ illam cœpit, ac intra certos dies felici nauigatione promontoriũ S. Mariæ detexit, ubi Canibali & anthropophagi morãtur, perpetuoq́ cursu huius continentis littora legit. quæ longissimo tractu in austrum protenduntur, ita ut tropicum Capricorni ad multos gradus transcenderit, ubi polum antarcticum quadraginta sex gradibus tradidere. Delati itaq; in orientem, uiderunt aliquot Indos ad littora conchylia legere. Fuerunt proceræ longitudinis, ferinis pellibus tecti ad quos dum aliquot ex Hispanis in terram egrederentur, atq; illis tintinabula, & chartas papyraceas depictas ostenderent, cœperunt Hispanos ad rude murmur & inconditum carmen circumsaltare. Venerunt tandem tres tanquam legati, qui Hispanos signis quibusdã orarunt, ut secum longius in terrã progrederẽtur, quasi essent eos omni hospitalitate excepturi. Mittit Magellanus cum his uiros septem bene instructos, ut regionem & gentem diligenter indagarentur. Venerunt autem cum eis in desertum inuium locum, ubi erat tugurium humile ferarum pellibus cõtectum. Duæ erant in eo mansiones, in altera mulieres cum prole sua, in altera uiri. Exceperuntq́ hospites suos ferali apparatu qui tamen illis regius uidebatur. Occisum est animal quod haud multum ab onagro differre uidebatur, cuius carnes semitostas nostris apposuere, nullo alio cibo neq; potu apposito. Nostris noctu præter morem sub pellib. cubare necesse fuit, ob ingentem uim niuium & uentorũ. Quumq́ illuxisset, nostri imperiosius egerunt cum illis, ut secum nauim ingrederẽtur. At illi quibusdã horribilibus à pellib. planta pedis ad summam uerticem tecti, facie uarijs coloribus infecta, arcubus & sagittis ad prælium accincti longe maioris quàm antea staturæ in aciem prodeũt. Hispani qui ad manus deueniendum putabant, pixidem emitti iubent. Qui ictus & si irritus fuisset, egregij tamen gigantes, qui paulo antè Iouem debellaturi uidebantur, hoc sonitu adeo sunt deterriti, ut protinus de pace loqui cœptum sit. Conabantur nostri aliquos de gigantibus illis secum ducere in Hispaniam pro rei nouitate, sed omnes elapsi sunt è manibus eorum. Animaduertens uerò Magellanus longiorem mansionem illic inutilem esse, simul autem mare fluctuosum esset, cœlumq́ turbidum, & terra illa continue ad austrum uergeret, ut quo magis progrederentur, eò regionem frigidiorem inuenturi essent, discessus in Maium mensem dilatus est, à quo illic asperrima hyems sæuire, cum in nostra regiona æstas esset. Erat ibi magna copia lignorum, ministrabatq; mare conchylia, pleraq; optimorum piscium genera, & erant ibi fontes salubres, aucupiũ & uenationes, solum panis & uinũ in naui defecerant. Erant ibi poli meridionalis eleuatio 40. graduum.

Sordidum conuiuium.

Magellanus per fretum angustum ab occidente uenit in orientem ad uarias insulas, ubi interijt.

SVperata hyeme, uicesima quarta augusti soluit Magellanus, secutusq; est terræ tractum in austrum uergentem, quosq; tandem uicesima sexta Nouembris in continẽte illa fauces quædam, quæ speciem freti præ se ferebãt detectæ sunt, quas ingressus Magellanus classe, iubet nauibus collustrare omnes occurrẽtes sinus, si uspiã transitus pateret in orientem inuenerunt uerò tandẽ angustias maris profundissimas, per quas illis persuasum erat transitum esse in aliud aliquod pelagus, & ob id Magellanus statuit per eum uela uentis dare. Erat fretum hoc latitudinis aliquando trium, aliquando duorum, nõnunquam decem milliariorum Italicorum, uergebatq; paululum in occidentem. Altitudo poli Australis quinquaginta duorum graduum inuenta est. Nullos autem mortales in littore conspexerunt. Videns proinde Magellanus terram illam fragosam esse & æternis frigoribus rigentem indignũ iudicabat in ea indaganda plures perdere dies, qua propter cõtinuo cursu per fretum delatus est in aliud mare amplum & uastum. Longitudinem freti putant esse ferè centum milliariorum Hispanicorum. Terram quam ad dextram habuerunt, continentem esse non dubitant, ad sinistram autem insulas esse existimabant. Vidit quoque Magellanus continentem rursus recta ad septentrionem dirigi, quamobrem iubet, dimissa terra illa ingenti, ad dextram nauigationis cursum

Fretum ducẽs ex occidẽte in orientem.

cursum per uastum & ingens pelagus inter occidentem & septentrionē dirigere, hac qui dem ratione, ut tandem per occidentem in orientem, ac rursus sub zonam torridam peruenire, exploratum habens Moluccas in orientem haud multum ab æquatore posse distare. Vbi quadraginta dies hoc modo per altū delati fuissent, & iam rursus sub tropico capricorni nauigarent, uenerunt in conspectum duæ insulæ habitatæ, exiguæ tamen & steriles, quas Infortunatas appellauerunt. Inde rursus soluentes muris spacium conficiunt, inueneruntq́ insulam quandam, quam ab indigenis Inuaganam uocatam cognouerunt, ubi poli arctici eleuatio erat graduum undecim, longitudinem uerò à Gadibus per occidentem arbitrabantur graduum esse 158. Protinus alias & alias uiderunt insulas, ita ut se in archipelagum quendam delatos uiderent, ubi indicijs & signis sicut muti cum mutis loqui solent, ab Indis scrutantur nomina insularum, discuntq́ sese esse in Acacan, & haud longe distare insulam, cui Selani nomen esset, eam habitatam & copiam omnium rerum quæ ad uitæ necessitudinem spectarent in ea reperiri. Defecerant enim nostris uitæ necessaria. Tendentes ergo ad Selani insulam, aduersa tempestate ad Massanam insulam deiecti sunt, inde ad Subuth amplam insulam uenerunt. Vbi quidam ex Hispanis in tugurium à regulo insulæ deducuntur, apponunturq́ cibaria iuxta morem illorum. Panis erat ex trunco arboris, haud multum à palmis dissimilis factus. Lignum enim illud frustratim dissectum ac in sartagine oleo frixum hunc panem præbet. Potus erat humor, qui ex conscissis palmarum ramis defluere solet. Aucupia quoque conuiuium ornabant. Reliqui fructus illius erāt regionis. Erat autem insula illa diues auri & gingiberis. Inijt ibi Magellanus prælium cum aliarum insularum habitatoribus, sed uicti Hispani amiserunt Magellanum cum alijs septem. Amisso duce eligunt nouum classis præfectum, Ioannem Serranū. Habuerat autem Magellanus seruum ex insulis Moluccarum ortum, quem in Malaccha emerat. Hic Hispanicam linguam callebat. Cumq́ Serranus nihil sine eo agere posset, ille uerò ex leuib. uulneribus in bello contractis decumberet, corriperetq́ ipsum durioribus uerbis & minaretur uerbera, concepit seruus ingens odium in Hispanos, adiensq́ regulum Subuth, docet insatiabilem esse Hispanorum auaritiam, ipsos quoq; tandem sæuituros in eum. Credit barbarus omnia, & clam cum reliquis insulanis facit in Hispanos conspirationem, obruit eos armata manu in conuiuio ad se inuitatos. At Hispani reliqui qui in nauibus manserant, de sociorum clade edocti, maiores insidias uerentes, anchoris sublatis uela uentis ocyus committunt. Abducitur paulò post ad littora uinctus Serranus, obsecrat ut à dira hostium captiuitate redimatur. Hispani etsi ducem turpe relinquere existimabant, tamen fraudem & insidias ueriti in latum tendunt, tristesq́ abeunt, & deferuntur ad insulas Gibeth & Porne. Duæ in hoc archipelago insulæ erant ingentes, quarum altera Siloli dicta est, altera quę & minor Porne. Pornenses colunt solem & lunam. Pietatem & iustitiam colunt, & præcipuè pacem & ocium amant. Omnibus præcipuum studium est, ne finitimos populos aut peregrinos iniuria lacessant. Aedes habent exiles ex ligno & terra constructas, partim rudere, partim palmæ frondibus coopertas. Vxores ducunt quot alere possunt. Cibo utuntur, quem aut aucupium aut piscatio præbet. Panem ex oriza conficiunt. Potum ex liquore qui de palmis scissis stillat. Alij mercaturam in propinquis insulis faciunt: alij uenationi, alij piscationi, alij agriculturæ student. Vestes habent ex gossapino. Camphoræ, gingiberis & cinnanomi magnus apud eos est prouentus.

Panis ex truncō

Magellanus occūbit in prælio

Siloli.

Porne.

Hispani ad Moluccas perueniunt.

VAledicentes Hispani regi soluunt à Porne, tenduntq́ ad Moluccas, quæ eis ab eodem rege commonstratæ fuerunt. Veniunt antè ad littora insulæ Solo, ubi margaritas magnitudine ouorum turturū colligunt, sed quæ non nisi in altissimo mari expiscantur. Cœperunt tunc incolæ quum Hispani ad eos uenissent ostreum, cuius caro 47. librarum erat. Hinc facile credi potest, margaritas miræ magnitudinis illic reperiri, quum satis constet, uniones conchyliorum partū esse. Hinc ad insulam Gilonam uentum est, ubi homines tam longis sunt auribus atque adeò pendulis, ut humeros attingant. Quæ cum mirarentur Hispani, intelligebant ab indigenis, haud longe distare aliam insulam, ubi homines essent non solum pendulis, sed latis amplisq́ auriculis, ut quum

Margaritæ maximæ.

ex usu esset, altera earum uniuersum caput contegeret. Hispani uerò qui nō monstra sed aromata quærebant, omissis nugis recta ad Moluccas tendebāt, octauo mense illuc uenientes, postquam præfectus eorum Magellanus occubuerat. Insulæ sunt numero quinque, Tharante, Muthil, Thedori, Mare & Mathien, tum citra, tum ultra, tum etiam sub ęquinoctiali sitæ. Alia garyophilum, alia myristicam nucē, alia cinamomum gignit. Vicinæ sunt omnes sed paruæ atque angustæ. Sunt habitatores earum egētes admodum, utpote apud quos nihil præterquam aromata proueniunt. Viuunt pane & piscibus, nonnūquam psitacis. Latent tuguriolis demissis admodum, & in summa, omnia sunt apud eos humilia et sordida pręter pacem, ocium & aromata. In Thedori est magna copia garyophylorū sicut & in Tharante atque Mathien. Arbores garyophylum proferentes, non nisi in abruptis rupibus prouenire solent, & ita densantur ut plerunque lucum faciāt. Arbor hæc tum folijs, tum crassitudine, tum ipsa etiam altitudine, lauro simillima est, nascitur autem fructus eius in summis singulis ramusculis. Corolla primū, tum in ea flos haud alius quàm mali aurei prodit. Rubescit primum garyophilum, mox sole tostum nigrescit. Huius arboris syluas inter se quemadmodū nos uineas indigenæ partitas habent. Insula Muthil cinamomum gignit. Arbor est surculosa alioqui sterilis, siccitate gaudens, similima arbori quæ malum fert punicum. Huius cortex ad solis calorem dehiscens, à ligno auellitur & paululum ad solem detostus fit cinamomū. Huic propinqua est alia insula, quæ Badam appellatur, Moluccensibus insulis maior

Quinque insulæ Moluccæ.

Garyophylū.

Cinamomum.

amplior'que in qua myristica nux nascitur, cuius arbor procera amplaque est, arbori quæ nucē iuglandem fert admodum similis. Neque hæc nux aliter quàm iuglans producitur, gemino protecta operimento, puluinari primum calicis, hoc est, folliculo, sub quo tenuis membrana, quę reticulatim nucem amplectitur. Hęc apud nos muscatæ flos, ab Hispanis macis uocaē, nobile & salubre aroma. Alterum operimentū ligneum est putamen ut auellanæ, cui nux inest muscata. Gingiber uerò passim in singulis insulis huius archipelagi nascit, aliud seminatū, aliud sponte prouenit. Sed quod seminat nobilius est. Herba similis est illi quæ crocum fert, & eo modo eius radix ferè nascitur, quę gingiber est. Cū itaque duæ adhuc naues Hispanis superuenissent, una per altum mare rectà ad promontorium Africæ, cui Bonę spei nomen est, delata est, altera uerò per archipelagum uastum'que oceanum ad littora illius continentis, cuius suprà meminimus, cursum accepit. Hæc libuit hic inserere de nauigatione, quam tentauerunt Castellani per occidentem in orientem, idque per fretum Magellani, ubi iter marinum patet in orientem per continentem orbis noui. Nunc reuertemur ad Columbum siue Admirantem, qui longe antea primus nouas inuenit insulas, conti nentem'que noui orbis, at fretum illud quod transmittit in orientem non inuenit.

Muscata nux.

Macis.

Gingiber.

Tertia nauigatio Columbi ad nouas insulas.

ANno Christi 1498. soluens Admirans in Hispania cum octo liburnicis peruenit ad Mederas insulas, ubi classem bifariam partitus est. Nam quinque naues direxit ad Hispanam insulam, & cum reliquis ipse pergit uersus meridiem, traiecturus ęquatorem ac deinde deflexurus ad occidentem, ut scrutaret omnia quę Christianis hactenus

ctenus fuerũt incognita. Perueniens ergo ad Caput uiride, ultra nauigauit usq; ad zonam torridam, ubi in tantos incidit calores ut nõ sine uitæ discrimine partes illas adierit. Hinc nauẽ reflectens in occidentẽ, salubriorẽ inuenit aërem, fauentibusq; superis uenit tandem ad terram cultã habitatam: ubi uenit contra ipsum & suos cymba cũ 24. iuuenibus sagittis onustis, gestantibusq; clypeos, pudore tantũ cooperto bombicino panno, capillũ admodum promissum habẽtibus. Hos Admirãs nutu & signis quomodocunq; quibat inuitabat ad mutua colloquia, illi uerò non fidebant nostris, semper ueriti, ne fraus subesset quępiã. Videns Admirans minime allicere posse eos nutibus & inclamationibus, decreuit eorum feritatem lenire melodia aut concentu aliquo. Musica ergo excitata per tibicines, barbari allecti accedũt propius, audientesq; cõstrepentes tibias, rati sunt belli signũ esse, atq; ideo expediunt arcus & sagittas, at Hispani appropinquãtes eis, iecerunt in eorũ cymbã indumenta quædã, hocq; amicitiæ signo uolẽtes eos sibi cõciliare, etiãsi nihil effecerint. Fugerunt enim omnes. Inde ergo Admirãs soluens uenit ad regionẽ, quę Paria uocatur, habitatore plenã, qui toti humani erga exteros erãt, ostendentes uniones, aurũ, baccas & alias similes opes, introducẽtesq; nostros in terrã & omnem humanitatẽ exhibentes. Cœperunt aũt nostri eos percunctari, unde tantum auri eruerent. At hi quibus pro sermone nutus erat, innuebant id è montibus quibusdã egestum esse, nec tutò eos eò per id tẽpus proficisci posse, quandoquidẽ aut fera ibi essent animalia quędã, aut antropophagi Canibali, q montes obseruãt. Deficiente aũt tritico, coactus fuit Admirans hinc discedere, directoq; gressu ad aquilonẽ deuenit ad insulam Hispanam, ubi inuenit omnia ferè confusa: Nam detrectabant Hispani quę in insulis erãt obedire Admirãti & fratri eius, qn & grauissimas querelas contra eos apud regem Hispaniæ mouerunt, & tandẽ uinctos miserunt in Hispaniã.

Peri homines.

Paria insula.

Nutus pro sermone.

Petrus Alonsius nouas insulas quærit.

Postquã Admirãs regũ indignationem incurrit, complures è suis alumnis, qui sulcandi maris artem nouerant, decreuerũt orbis partes inaccessas adire, inter quos erat Petrus Alonsus, q communita naui peruenit ad Pariã, deinde ad Curtanam ubi cum incolis cœpit exercere cõmercia, pro acubus & sonalibus uniones accipiens. Ingressus quoq; terrã honorifice fuit exceptus. In eorũ nemorib. uisuntur pauones innumeri, à nostris nihil absimiles, nisi quòd mares uix differunt à fœminis. Fasianis quoque regio scatet. Hinc Alonsus Canchietẽ regionẽ applicuit, quę itinere sex dierũ distat à Curtana occidentẽ uersus. Ea regio abundat auro, psitacis, bombice & incredibili tẽperie aëris. Hinc delatus est in aliã frugiferã regionẽ, sed quę habebat feros homines, qui nullis officijs potuerũt ad amicitiã pertrahi. Relato ergo hinc gradu, deuenit in Cinianã regionẽ, ubi innumeri sunt uniones, priusquã tamẽ eò deuenit incidit in Canibalos, cõtra quos tormenta exonerans facile eos terga dare coëgit. Onustus ergo unionib. Alonsus, redijt in Hispaniã, patriã repetẽs.

Vnionũ copia.

Pinzonus socius Admrantis
quærit nouas insulas.

Vincentius dictus Pinzonus anno Christi 1199. expedit quatuor celoces, aditq; primum Canarias, deinde caput uiride, eaq; nauigatione progreditur in austrũ longe ultra æquatorem, & inueniens in quadã insula homines, nulla ratione potuit illos sibi conciliare. Relictis ergo illis, aliã adeunt terram, in qua innumeri populi inermes atque nudi occurrerunt, simulantes se Hispanorum appetere amicitiam. Cumq; unus in turbam illam ex naui proiecisset sonaglium, illi uicissim in Hispanos iecerunt frustum auri, accurrenteq; audaculo quodã ut tolleret auri massam, illi condicto hominẽ cor-

ripiunt mira pernicitate. Tunc nostri relicta classe socio suppetias ferunt, & mox ingens conseritur prælium, eoq; discriminis nostri peruenerunt, ut uix eis pedum referre liceret, urgentibus barbaris. Soluentes ergo inde contenderunt ad aquilonem, ueneruntq; ad regionem Payra & adiacentes insulas, in quibus sunt nemora Sandalij, quo negociatores onerant liburnicas suas, comportantq; alio. Fert quoq; ea regio arbores, quæ gignunt cassiam electissimam. Inuenitur etiam ibi animal quadrupes et prodigiosum, cuius pars anterior uulpem, posterior uerò simiam præsentat, nisi quod pedes effingit humanos, aures autem habet noctuæ & infra consuetam aluum aliam habet instar crumenæ, in qua delitescūt catuli eius tantisper, donec tutò prodire queant, & absq; parentis tutela cibatum quærere. Nec unquam exeunt crumenam, nisi quum sugunt, Portentosum hoc animal cum catulis tribus Sibiliam delatum est, & ex Sibilia Granatam.

Sandalium.

Portentosum animal.

De quatuor nauigationibus Americi

Vesputij ad nouas insulas.

AMericus Vesputius à Ferdinando rege Castiliæ unà cum Columbo circa annum Christi 1492. ad quærendum incognitas terras emissus, nauigandiq; artē edoctus, elapsis aliquot annis proprias instituit nauigationes, duas sub dicto rege Ferd. & duas sub Emanuele rege Portugalliæ, atq; de illis ipse idem scribit in hūc modū.

Prima Vesputii nauigatio.

ANno domini 1497. uicesima mensis Maij cū quatuor nauibus uenimus ad insulas Fortunatas, ubi polus septentrionalis eleuatur gradibus 27. & minutis 40. atq; inde in 27. diebus peruenimus ad terram magis occidentalem, quàm Fortunatæ sunt insulæ, ubi polus Sept. attollitur gradibus 16. inuenimusq; ibi gentem nudam innumeram, sed qui conspectum nostrum fugerunt in montem propinquum. Inde duos dies nauigauimus donec solidum inueniremus portum, & inuenimus plures homines, quos uix potuimus allicere ad colloquiū nostrū, oblatis nolis, speculis, crateribus crystallinis & similibus iocalibus. Animaduertentes uerò animum nostrum syncerū ad ipsos, turmatim accurrerunt, atq; omni securitate adiunxerunt se nobis. Hi in uniuersum ut ex materno utero prodierunt nudi incedunt. Nullos sinunt in corpore pilos præter capitis, etiā supercilia tollunt. Habent omnes peritiā natandi, ut etiā ad duas leucas sine sustētamine natationem continuare possint, maxime autem mulieres. Arma eorum sunt arcus & sagittæ. Armant autem sagittas bestiarum & piscium dentibus, quia carent ferro & alijs metallis. Pugnant contra cōfines qui alienæ sunt linguæ. Pugnant aūt nō pro regno ampliando, quū nullum habent magistratum, nec pro diuitijs augendis, quum suis sint contenti, sed ut suorū mortes uindicent antecessorum. Commessandi modū barbarum tenent. Solo accumbūt quum manducant sine mantili. In retiaculis quibusdam magnis bombicinis in aëre suspensis dormiūt. Corpore ualde mundi sunt, quia seipsos frequenter lauāt. In dimittenda urina plane immundi & inuerecundi sunt. Nullū legitimū thori fœdus habent in cōnubijs. habet quisque quot uult mulieres, repudiatq; eas quando uult citra iniuriā. Mulieres ualde fœcundæ sunt, & dum uterum gestant nullum uitāt laborem. Pariunt nullo ferè dolore, ita ut in crastinum alacres rursum ambulent. Nec habent ob nimium partum uētrem rugatum aut mamillas laxas. Habitationes singulis ipsis communes sunt, ipsæq; illorum domus campanarum instar constructæ, firmiter ex magnis arboribus solidatæ, palmarū folijs desuper con tectæ,

Gens nudo corpore incedēs.

Nullus pudor insulanis.

Insulani homines.

rectæ, & aduersus uentos & tēpestates tutissimæ. Nonnullis etiā in locis tam magnæ sunt, ut in una illarum sexcentæ personæ uersari queant. Septennio quolibet aut octennio trāsfe runt sedes suas, ob id quod ex illorum longiore in eodē loco residentia aër corrumperet. Commutationibus aut mercimonijs in uendendo aut emendo nullis utunt, quibus satis est, quod natura sponte sua propinat. Aurū, uniones, iocalia, cæteraq; similia, quæ in Europa pro diuitijs habemus, ipsi nihilipendunt. Carent omni farris semine: cōmunis uero eorū uictus, arborea quædā radix est, quam in farinā comminuunt, alijsq; carnibus præterquā ho minum per raro uescuntur. Omnes hostes suos quos capiunt aut perimunt magna ferita te deglutiunt. His omnibus exploratis, decreuimus producere longius nauigationem no strā, sectantesq; aridā ipsam uenimus post aliquot dies ad portum quendā, ubi inuenimus circiter uiginti ædes ingentes in modum cāpanarum erectas: accessit quoq; ad nos magna hominū multitudo sub specie amicitię, quidā natātes, alij cymbis uecti, & subito arcus suos intenderūt cōtra nos: quod uidentes, magnanimiter defendimus nos & circiter uiginti ex eis interemimus, uulneratis uerò pluribus, & ex nostris quinq; duntaxat læsis, qui tamen omnes incolumitati fuerunt restituti. Relicto ergo portu illo longius progressi cōperimus gentē aliā, lingua & cōuersatione penitus à priore diuersam. Nā egressi naues, magna ami citia ab eis suscepti sumus, & pro more suo honorificēter, cōuersati inter eos nouē diebus. Est regio eorū multū amœna, fructiferaq;, syluis maximis plena, quæ omni tēpore uirent. Fructus habent innumerabiles, nostris omnino dissimiles. Sita est enim ea regio directe sub parallelo, q Cancri tropicū describit. Prouincia ipsa Parias ab ipsis est nūcupata. Hinc uerò longissimè nauigātes & gentes multas prætereuntes & ubiq; aurū inuenientes, sed nō in magna copia, uenimus ad nationē humaniss. ubi perstitimus 37. diebus, conquestiq; sunt nobis incolæ, esse gentē quandā ferocem & sibi maxime infestam, quę certo anni tēpore ueniens, per uim multos interimeret, abduceret, & māducaret, cōtra quam se uix defendere possent. Quā rem quū nobis magna querimonia narrarent & nos illis promitteremus, nos eos de tātis iniurijs uindicaturos, illi iunxerūt septē ex suis nobis, uenimusq; post 7. dies ad insulā Ity, ubi inhumani illi homines habitabant & armis instructi cōtra nos processerūt, cum quibus cōgressi & duobus horis pręliati, in fugā eos uertimus, interfectis ex eis uulne ratisq; plurimis &. 25. cceptis, ex nostris autē uno interempto & 21. uulneratis & paulò post sanatis. Dedimus aūt septem illis uiris qui nos comitati fuerāt ex captiuis nostris tres ui ros & 4. mulieres, quos cum magno gaudio secum duxerunt in terram suam, & nos Hispa

Diuitiæ cōtemnuntur.

Parias amœna regione.

niæ uiā sequentes, cū multis captis uenimus Calicium anno 1499. decimaquinta octobris; ubi captiuos nostros uendidimus, & lætissimæ suscepti fuimus.

Secunda Vesputii nauigatio.

MOx sequenti Maio Vesputius aliā suscepit nauigationē, peruenitq; per Canarias usq; ad torridam zonā, & inuenit terram extra æquatorē ad partem austri sitā, ubi polus meridionalis eleuatur quinque gradibus. Cumq; terram non posset ingredi ac inde uagaretur in mari, comprehendit nauiculam quandam, in qua circiter uiginti erant homines, at illi prosilientes in mare omnes euaserunt, præter duos quos ceperunt. In lintre aūt eorū quā deseruerāt, bis geminos iuuenes inuenerunt, non de eorum gente genitos, sed quos in tellure aliena rapuerant, quorum singulis ex recenti uulnere uirilia absciderant. Hos Vesputius in suas recipiens nauiculas didicit ex nutibus eorū, se à Canibalis captos & propediem manducandos. Plaga ergo illa relicta & ultra nauibus progressi, uenerunt ad portum tutū, receperuntq; multos homines, cū quib. inita amicitia, fecerunt commertia, unica nola ementes quingentos uniones. In ea terra uinum ex fructibus sementibusq; expressum, ut ciceram ceruisiāq; albam & rubentē bibunt. Hinc ergo soluentes & longius abeuntes inuenerunt insulā quandam in qua erat populus bestialissimus ac simplicissimus, benignus tamen. Hi aquam dulcem nō habent in terra sua, sed colligunt rorem nocturnū decidentē super certis folijs, auriculis asini similibus. Viuunt ex piscibus maris. Nulla habent tuguria aut domos, sed habent folia quædā grandia, sub quib. à solis feruore sed nō ab imbribus se protegunt. Verisimile tamen est quòd parum in terra illa pluitet. Hac ergo insula relicta, Vesputius cū suis in aliam transfretauit insulam, quā ingressus inuenit casas quasdam, in quib. inuenit duas uetulas & tres iuuenculas, quæ tātæ erant staturæ ut omnes mirarentur earum magnitudinem. Cumq; inter se debellarent ut iuuenculas quasi rem admirandam abducerent, in Castiliam, superuenerunt 36. uiri adhuc multo maiores mulieribus ferentes arcus & sagittas nec non sudes magnas instar clauarum, ex quorum conspectu territi nostri, repetebant naues suas, Insequentes uerò gigātes illi usq; ad mare, cœperūt sagittas uibrare in Hispanos, quousq; illi duas machinas in eos dirigentes horrifico sono illos in fugā uerterunt. Discedentes proinde nostri appellauerunt insulam illam Gigantum insulam, uenerunt ad gentem quandā aliam, quæ eos amicè suscepit, pluresq; uniones obtulit, ita ut decē & nouem unionum marcas leui precio ab eis emerent. Obtulerunt quoq; quasdā ostreolas, ubi in quibusdam centum & triginta uniones, in quibusdam uerò pauciores inueniebanī. Hinc abeuntes uenerūt ad Anugliæ insulam, quam Columbus superioribus annis discooperuerat. Qua relicta, recta ad Caliciū Hispaniæ portum nauigarunt, fueruntq; cū honore suscepti.

Venatio hominū ceu ferarū.

Populus bestialis.

Gigantes.

Tertia Vesputii nauigatio.

VOcatus uerò Vesputius ex Castilia ad Emanuelē regem Portugalliç, anno 1501. decima Maij soluit à portu Lisibonæ, nauigauitq; secundum littus Atlanticum quousq; peruenit ad æquatorem. Decimaseptima Augusti uenerunt ad terrā, in qua erant multi homines bestijs prauiores. Sita est terra illa quinq; gradib. ultra çquatorem ad austrum. Insulani uerò magna copia congregati, nutibus inuitarunt nostros ut ad se de nauibus egrederentur, & uiderent insulam eorum. Erant duo in naui, quibus libuit egredi & uidere, quales gentes forent, aut si quas diuitias species'ue aromaticas haberent. Egressi autem sunt data conditione, ut reuerterentur post quinq; dies ad summū. Expectantes autē octo diebus in naui, illi non redierunt, in quibus diebus gens permulta noua ad

ut adueniebat, sed colloqui cum extraneis noluerunt, donec tandem fœminas adduxerũt, quæ familiares erga Hispanos sese exhibuerunt. Quod uidentes Hispani, iuuenem unũ ex se emiserunt ualidũ & agilem. Quem cũ mulieres cõtingerent palparentq́ & propter eum non parum admirarentur, ecce fœmina quędam de monte aduenit & uallo quodam à tergo percussit ut subito mortuus in terram concideret, quem confestim aliæ mulieres corripientes, pedibus in montem traxerunt, & uiri ad littus currentes nostros arcubus et sagittis impetebant. Hispani uerò quatuor machinarum fulmina emittentes, illos in fugam uerterũt. Mulieres interim, quæ iuuenem trucidauerant, Hispanis uidentibus in frusta secarunt, nec non frusta ipsa eis ostentabant & ad ingentẽ ignem torrebant & manducabant. Viri quoque ipsi signa dabant, se alios Christicolas ante octo dies emissos, similiter peremisse & manducasse. Tam magnam ergo ac tam grauem iniuriam Hispani passi, cũ maleuolo animo illis impunitis abscesserunt. Longius ergo ad austrum digressi, inuenerunt copiosam gentium multitudinem, quos mitioris cõditionis quam priores repererunt, quinq́ diebus apud illos manentes & cum illis negociantes. Hinc ultra progressi uenerunt ultra tropicũ capricorni, ubi polus meridionalis eleuatur 32. gradibus. Sed cum mineralia nulla ibi reperirent, nauigarunt continuo uersus austrum, donec polus ille attolleretur 52. gradibus. Vbi in tantam uenerunt tempestatem, ut cogerentur omnia uela colligere & cum solo nudoq́ malo remigare. Remeantes ergo, uersus Aethiopiæ latus arripuerunt iter, atque indè regressi sunt Lisibonam.

Sæuitia quorundã insulanorũ.

Anthropophagi.

Quarta Vesputii nauigatio.

HAec nauigatio facta fuit anno Christi 1503. sed ad speratum finem non fuit perducta ob infortuniũ quod accidit in sinu maris Atlantici. Instituerat Vesputius inuisere insulam Melcham in oriente positam, in qua dicũtur esse diuitię multę, & ubi statio est omnium nauium à Gangetico sinu & ab Indico mari uenientiũ. Est autem Melcha plus ad occidentẽ & Calechutia plus ad meridiem respicit. Venit autẽ Vesputius primũ ad uirides insulas, ac inde nauigans peruenit ad Serralionam australẽ Aethiopiæ terram, unde paulo ulterius progressus, uidit insulam in medio mari altã & admirabilem, sed ubi pręfectus nauium nauem suam perdidit: illa enim ad scopulum collisa fracta est & submersa, euadentib. nautis. Habuerat ea nauis trecẽta dolia, eratq́ in ea omnis classis potentia. Ingressi aũt insulam inuenerunt eam incultam, plenam tamen auibus, sed nulla erant in ea animalia præter mures & lacertas, bifurcam caudã habentes, atq́ serpentes. Prouisione ergo de necessarijs facta, coacti sunt redire in Portugalliam, spe sua frustrati.

Melcha insula.

Rex Portugalliæ subegit quædam loca in India.

CVm itaque subsequentibus annis frequentiores ab occidente per austrũ in orientem fierent nauigationes & Lusitani iam tutum sibi per mare iter inuenissent, factum est ut ijdem præsidia quædam ponerent in Oriente, & rex Emanuel summum Capitaneum Alphonsum illis præficeret. Qui iacturam, quam antea Lusitani fecerant, iniuriamq́ ulcisci cupiens, Auream Chersonesum, Malacham accolæ appellant, contendit (urbs est miræ magnitudinis) quam rex Maurus gubernabat, eousque enim Mahumetica secta sese extẽderat, eamq́ oppugnare destinat. Commisso ergo prælio cum Saracenis, Portugallenses plurimis ex hostibus cæsis, urbẽ ui intrant, occupant, dataq́ prędæ libertate diripiunt & incendunt. Rex ipse qui ex elephanto pugnabat, grauiter uulneratus, cum superstitibus Mauris fuga sibi consuluit. In ea pugna magnus hostium numerus exiguo Lusitanorum damno interijt, capti plures, magna etiam spolia ablata, in quib. & septem elephantes, ac æneorum omnis generis tormentorum ad duo millia fuerunt. Capta urbe hostibusq́ profligatis, quo Christianorum rebus consuleretur, in fluminis ostio quod mediam urbem interfluit, munitissimam arcem Alphonsus construxit. Erant autem

Malacha in oriente expugnatur.

eo tempore, anno scilicet Christi millesimo quingentesimo 12. Malachæ plures extranei ac diuersarum nationum mercatores, qui urbem commertij gratia frequentantes, & replebant multis diuitijs atque multifarijs aromatibus & odoribus. Hi ab Alphonso fœdus ultro flagitantes, ab ipso benigne sunt suscepti, domusque circa arcem, ubi tutius habitarent, illis permissæ, & in hunc modum emporium rursum multo frequentius & celebrius quàm antea institutum. Rebus sic apud Malacham compositis, relicto in arce munitissima sexcentorum strenuorum uirorum præsidio, Alphonsus in Indiam reuertens, Goæ urbis præcipuam arcem, quam ipse superioribus annis magno nostrorũ periculo, sed maiore hostium strage occupauerat, regisque Emanuelis ditioni adiunxerat, à Mauris obsessam reperit. Quos cũ adoriretur præfectus, coëgit illos ut sese dederent. Ibi quoque legati regis Narsingæ, regis Gambaiæ, regis Grosapæ, aliique cõplures regum satrapumque legati à nostro præfecto fœdus pacemque ultro exorantes, sua munera singuli afferebant. Non minorẽ potestatem consecutus fuit rex Castiliæ in occidentalibus insulis, ita ut ex eorum imperio in Cuba insula sex condita fuerint oppida. In insula Iucatana antea fuerat constructa magna urbs cum magnificis ædibus. Insulam Cozumellam Castellani appellauerunt sanctã crucem, eo quòd primum illam ingressi fuerunt in Maio ipsa die sanctæ crucis. In insula Hispana seu Hispaniola, uiginti octo torcularia fuerunt erecta, ad exprimendum saccarum, quod tam affatim in ea crescit. Hinc quoque adfertur lignum Guaiacum, quo ualetudinarij cum summa abstinentia curantur.

Portugallensium in oriente potentia.

De Medera atque Canariis insulis.

INter Hispaniam & Canarias insulas est Medera insula, quam Hispani nostro æuo totam syluestrẽ & incultã inuenerunt. Videntes aũt solum eius esse fertilissimũ, exusserunt syluas & adaptauerunt fundum ad frumẽti productionem, extruxerũt denique domos in ea, & sic coluerunt eã, ut hodie circumquaque ulla fertilior inueniatur terra. Alluitur perfluentibus amnibus, abundat scaturiginibus fontiũ, adiectæ sunt quoque plurimę molæ serrariæ ad flumina, quibus nobiles arbores & quę cedris similes uidentur aut cypressis, dissecantur, unde fiunt mensæ, scrinia uestium, sustentamenta pręciosorũ uasorũ & alia similia. Est aũt huiusmodi arborum color rubeus et boni odoris, magnaque copia serramenta earum in Hispania deferũtur. Visum quoque fuit regi Portugalliæ, ut in hac insula cannæ saccarum ferentes plantarentũ. Et quidem non est falsus opinione sua. Nam postquam plantatæ sunt crescunt uberrimæ, ferunt saccarum quod sua nobilitate excellit saccarum quod crescit in Sicilia atque in Cypro. Sunt & uites ex Candia in hanc insulam translatæ et plantatæ, quæ tam feliciter in ea creuerunt, ut plerunque plures uuas easque maximas quàm folia producant. Gignit quoque & nutrit hæc insula perdices, columbas, syluestres, pauones, apros feros, & multa alia animalia diuersi generis, quæ etiã antequã homines insulam inhabitarent, dominium eius sibi uendicarunt. Nec minus fertiles aiunt esse Fortunatas insulas, quæ hodie ob canum copiam, qui in eis sunt, Canariæ appellantur. Numerantur autem decem insulæ, ex quibus septem habitantur, & tres incultæ iacent. Quæ inhabitantur uocantur Fracta lancea, Magna sors. Grancanaria, Teneriffa, Ginera, Palma, Ferrum. Quum Columbus eas primum indageretur, homines nudi sine uerecundia incẽdebant, sine religione

Arbor nobilis

Vinũ Creticũ.

religione & timore Dei, sed successu temporum ad Christum sunt reducti, maximæ quatuor insulæ. Aiunt singulas propriam habere linguã. Teneriffa & Grancanaria, id est grandis Canaria, sunt cæteris maiores. Teneriffa uideri potest à longe quinquaginta miliariorum Germanicorum interuallo, quando cœlum est serenum, idq; ob hanc causam. Consurgit in medio insulæ petra quædã fortissima & maxima, quæ quindecim leucis putatur erigi in altum, expuitq; perpetuo ignem haud secus quàm Aetna in Sicilia. Viuunt incolæ pane hordeaceo, carnibus & lacte. Abundant autem capris, onagris & ficubus. Carent uino & tritico.

LIBER SEXTVS

Cosmographiæ, per Sebastianum Munsterum, ex probatis autoribus & scriptoribus antiquis & recentioribus, collectus & in unum conflatus.

Africæ descriptio secundum uarias eius terras, animalia & horrenda monstra.

MAiores nostri totius terræ circulũ, oceani limbo circũseptũ, triquetræ esse figuræ statuere, eiusq́ꝫ tres partes Africã, Asiam & Europam. Africã ab Asia disterminat Nilus fluuius qui à meridie in Aethiopiam diffundit̃, & Aegyptũ perlabens ac mirabili fœcunditate irrigans, ostijs non minus 7. mari infunditur. Sunt tamen qui hunc orientalem Africæ limitem extendunt usqꝫ ad mare rubrum. Cæterum Europam ab Africa diuidit mare mediterraneum, quod ab occidẽtali oceano circa Gades insulam & columnas Herculis non amplius decem millibus passuum patens, terras aperit intrat. Africa ab oriẽtis parte Nilo, à cæteris partibus mari terminata, Europa breuior, ubi mare attingit latior, unde in iuga exurgens, pergit incurua ad occasum, fastigiatúqꝫ se molliter & fit paulatim adductior, & ubi finitur angustiss. est. Quantũ incolitur fertilitate præstat. Verum maxima parte inculta est, & uel ab arenis sterilibus obducta, uel ob situm cœli deserta, uel multo ac malefico animalium genere infesta. Mare quo à septentrione cingitur Libycum uocat̃, à meridie Aethiopicũ, ab occidẽte Athlanticũ. A' quatuor nõ amplius nationibus ab initio Africũ solum incolebat̃, quarũ duæ indigenæ dicunt̃ & totidem alienigenæ. Indigenæ quidem Pœni atqꝫ Aethiopes, quorũ alteri ad aquilonẽ Africę, alteri ad austrũ incolũt. Aduenæ uerò Phœnices & Græci, uetustiores Aethiopes necnon & Aegyptijs, si uera sunt quæ ipsi de se prędicant, asperi & inculti ab initio. Ferinæ carnes herbęq́ꝫ ueluti pecoribus uulgo cibus fuere, neqꝫ moribus, neqꝫ lege, neqꝫ imperio ullo usi, uagi temereq́ꝫ palãtes, nullas certas sedes habuere: ubi nox oppresserat, ibi corpora quieti dabãt. Postea uerò ab Hercule, qui in eam terrã colonias deportasse dicit̃, mitiores cultioresq́ꝫ facti, ex ijs nauibus, quib. in Libyam trãsfretauerũt, tuguria fecerũt, & cõuenire cohabitareq́ꝫ cœperunt. Inęqualiter itaqꝫ Africa colit̃, ad meridiẽ plurimũ ob nimios æstus deserta, cõtrà qua Europã spectat frequẽtior illi cultus. Eximia & propemodũ portentosa agrorũ te racitas, utpote qui locis quibusdã centesimo fœnore reddant cultoribus messem. Mirum est

Nilus.

Sterilitas Africæ.

Vbi Africa fertilis.

quod de Mauritaniæ ubertate dicit̃, esse in ea uites, quas duorum hominum cõplexus capere nõ posit, uuarum racemos cubitales. Arbores circa Athlantem proceritate insigni, enodi nitore, folio cupressi. Alit & Africa elephãtos & dracones, qui ipsis beluis insidiantur, suoq́ꝫ cõplexu enecant leones, bubulos, pardales, capreas & simias, quibusdã locis supra modum frequẽtes, de quibus copiosius infrà dicetur. Olim Africa à paucissimis uiris,

fuit

fuit circumnauigata & littora eius cognita, ut taceam de interioribus eius terris, atq; ob id Ptolemæus ueluti incognitam exteriorem eius uersus austrum partem inexplicatam reliquit. Inter uetustissimos inducitur à Plinio Hanno quidam, dux bellicus ciuitatis Carthaginensis, quem scriptores commemorant emissum ad nauigandum & ad explorandū magnitudinem Africæ. Hic autem nauigationem incœpit prope Gades insulam & circumductus per omnia Africæ littora usq; ad Arabiam, quicquid & expertus est annotauit. Post eum alius fuit Euxinus nomine, qui fugiens regem Alexandriæ Ptolemæum Latyrū, peruenit ad mare rubrum, atq; inde nauigio circuisse dicitur totam Africam, atque peruenisse usq; ad Gades Hispaniæ, id quod Pomponius Mela testat in tertio libro suæ Cosmographiæ. Hæc omnia comprobant multiplices illę nauigationes, quæ hodie fiunt à Portugallensibus in orientem usq; ad Indiam, unde sine intermissione afferunt uarias species aromaticas, circumgyrantes, totam Africam à Lisbona usq; ad Calechut, & rursum à Calechut Portugalliam usq; remeantes. Hæc nauigatio satis ostendit Africā clausam esse terram, & circumdatam undique mari. Ab occidente enim habet mare Atlanticum, à septentrione mare mediterraneum, & à meridie Oceanum, & ab oriente mare rubrum, quod ferè usq; ad mare mediterraneum exporrigitur. Extremitates ergo Africæ & quicquid littora eius per omnia maria habent, satis hodie cognita sunt, interiora autem eius, magna ex parte incognita habentur. Cuius ratio est, quòd regio est amplissima, collocata in torrida zona, atque ideo abundans maximo calore, destituta aquis & imbribus cœlestibus, unde fit ut terra resoluatur in arenam calidissimam, quam nemo pertrāsire potest, multo minus inhabitare præter dracones, serpentes atq; alia uenenata, quæ hominem non admittunt. At si homines ibi sunt, illi tam feri & beluini sunt, ut nulla cum illis haberi queant cōmertia. Habitant enim more animalium in subterraneis specubus, nullam habentes cum alijs hominibus commixtionem. In toto orbe terrarum nigriores & adustiores homines non inueniuntur quàm in Africa. Est enim hæc interior Africa omnium Nigritarum, Aethiopū & Troglodytarum patria, inhabitaturq; ab eis, ubi saltem commoda māsio esse potest propter arenam, aquas & uenenata animalia. Est arena in plerisq; locis tam mobilis, ut ubi hodie terra plana est, cras aut etiam post unam horam flatu uentorum congeries arenæ instar montis coaceruetur, pereatq; & ueluti submergatur quicquid uiuum ab ea cooperiatur. Sic legimus de Cambyse rege, quū instituisset deprædari Hammonis Libyci idoli templum, cooperatione satanæ quinquaginta millia hominum in ipso arenoso deserto fuerunt arena obruti & suffocati. Fit etiam ut ob penuriam aquæ, terra Africæ in multis locis ægerrimè habitari possit, & cultores eorum locorum cogantur sæpe in remota ire loca pro quærenda aqua. Vbi enim perpetuus uiget calor, necesse est ut omnis humor terræ exiccetur. Ad hęc in uniuersa terra & in nulla sub cœlo regione tam multa perniciosa inueniuntur animalia, ut in sola Africa. Hæc nonnullas in Africa optimas regiones sic confertim inhabitant, ut homini iuxta ea non sit locus. Alia loca ægre habitantur propter uenenatos uermes, ut incolæ exituri ad campestres labores, cogantur se ocreis munire à pede usq; ad nates, ne à serpentibus lædantur. Et hæc à quibusdam signatur ratio, cur Africa nullum gignat aut nutriat ceruum, qui natura horret uenenatos uermes, quibus Africa scatet.

Hanno explorator Africæ.

Africa æquoribus circūdata.

Troglodite.

Mare arenosum.

Nullus ceruus in Africa.

Diuisio Africæ.

ATlas mons diuidit Africam in duas partes inæquales. minor & angustior pars attingit mare mediterraneum: maior uerò ultra Atlantem extenditur usq; ad oceanum meridionalem, inhabitaturq; à diuersis Nigritis seu Aethiopibus. Latus illud quod Europam respicit, à Carthagine usq; ad Herculis columnas felicissimū est, etiamsi ferarum immanium nutrix sit, sed non sicut mediterranea & interiora Africæ. Fuit hæc pars olim in quædam regna distributa: sed præualentibus Romanis supra Carthaginenses, fuit diuisa in has prouincias, Mauritaniam, Numidiam, Africam, Cyrenaicam & Aegyptum. Ptolemæus separat Marmaricam ab Aegypto. Nostro æuo quando Turcæ & Saraceni totam maritimam occuparunt Africā, antiqua uocabula ferè omnia sunt mutata, quum hæ partes hodie uulgo uocentur Barbaria, regnum Thunes, regnum Marrochorum

chorum, regnum Fess, Argieræ &c. Aegyptus adhuc hodie pristinum retinet uocabulum.

Atlas mons. Itaque Atlas qui has terras separat uastissima Aethiopum regione, incipit in oceano occidentali, extenditurq́ in orientem usq; ad Nilum fluuiũ Aegypti, in tantamq́ sublimitatem ascendit ut eius cacumen infra in planicie uideri nequeat. Nam ferè è medio monte nubes incipiunt, hyeme & æstate niues habet. Columnam cœli indigenæ uocant. Emittit quoque hic mons ramenta quędã aut ipse totus deflecte nunc in Aethiopiã & nunc uersus mare mediterraneum, instar montis Tauri in Asia, qui ramos eijcit nunc in meridiem & nũc in aquilonem. Mauri seu Aethiopes qui mox ultra Atlantem habitant, non sunt tam feri ut illi Aethiopes, qui mediterranea interiora occupant. Nigritæ qui habitant uersus occidẽtem uocantur Hesperij, abundantq́ ebore, quia in eorum terra est copia elephantum. Iidem sicut & Getuli capiunt in littore maris conchilia purpurarum atq; muricum, quorum sanguine tinguntur nobiliores panni, qui purpurei uocantur, de quibus & supra iuxta Tyrum nonnihil scripsimus. *Purpura.*

De Leonibus quarum copia est in Africa.

Multæ sunt regiones in terra, quæ nutriunt leones. Nam inueniũtur in Thracia iuxta ostia Danubij, in Armenia, in Parthia, in Africa, in Arabia &c. Parthici non sunt tam fortes et feroces ut illi q in Thracia generantur. Habent magnum caput, eminentes palpebras, longum pilum iuxta collum & mentum. Qui uerò in Arabia generantur, habent longũ pilum in collo & prioribus pedibus. Hi uerò quos Libya & interior Africa producit, habent ferocem & toruum aspectum, rarũq; in membris pilum, sed cæteris omnib. robustiores sunt. Plinius tamen paulo aliter sentit, nempe quòd leoni pręcipua generositas sit, cum iubæ colla & armos uestiunt. Id autem ætate contingit, à leone conceptis. Quos uerò pardi generauerunt, semper hoc insigni carent, sicut & fœminæ. Magna his libido coitus, & ob hoc maribus ira. Africa hæc maximè spectat, inopia aquarũ ad paucos amnes congregantibus se feris: ideò multiformes ibi animaliũ partus, uarię fœminis cuiuscunq; generis mares, aut ui aut uoluptate miscente. Vnde etiam uulgare Gręcię dictum, Semper aliquid noui habere Africam. Odore, pardi coitum sentit in adultera leo, totaq; ui consurgit in pœnam. Idcirco aut culpa flumine abluitur, aut longius comitatur. Aristotel. tradit leænam primo fœtu parere quinq; catulos, ac per annos singulos uno minus, ab uno sterilescere, quousq; tandem in unã prolem partus desinat, sed quę reliquas omnes in generositate excellat: informesq́; fœtus ac magnitudine mustelarum esse dicit, ut bimestres primum moueantur. Contrà Herodotus apud Macrobium, itemq́; Gellius scribunt, quod leæna in omni uita unũ parit. Causa quòd catulus leoninus ubi in utero moueri cœperit, cum habeat ungues longe acutissimos, uterum matris lacerat, augescẽs magis ac magis imprimendo exulcerat. Habet leæna duntaxat duo ubera in medio uentre sub pectore, quæ

Africa semper aliquid noui affert.

Leæna duo ubera habet.

quæ comparatione corporis admodum parua sunt, eo quòd exiguum habeat lactis stillicidium. Leonum duo genera Aristoteles tradit, alterum breuius crispo pilo atq; ignauius, alterum lōgius atq; generosius. In uniuersum infirmis est lateribus, reliquo corpore robusto, ceruice præsertim ualidissima, quòd osse uno rigida cōstet, nec uertebris ullis iungatur. Solum hoc animal apertis oculis nasci autor est Democritus, minimumq; somno deditū, tradunt signum quod dormitāti cauda iugiter mouetur. Vrinā mares crure sublato reddunt ut canes, grauem odore: rari in potu, uescuntur alternis diebus, à saturitate interim triduo cibis carent. Quæ possunt in mandendo solida deuorant, sed non capiente aluo coniectis in faucē unguibus extrahunt. Vitam leoni longam esse docet id quòd pleriq; dentibus defecti reperiuntur. Leoni tantum ex feris inest clemētia in supplices, nam prostratis parcit, & ubi sæuit, in uiros prius quam in fœminas fremit: in infantes non nisi magna fame adactus grassatur. Leonum animi index est cauda, sicut & equorum aures. Immota enim cauda, placidus, clemens, blandientiq; similis quod rarum est, crebrior autem iracundia eius. Primum cauda uerberat terram, deinde crescente ira flagellat tergum. Diu retinet uindictam contra hominē aut aliud animal à quo læsus est. Vulneratus obseruatione mira percussorem nouit, & in quantalibet multitudine appetit. Quando fugit, nō obuertit tergum quasi pauidus, sed pedetentim progrediens & murmurans respicit retro. Ingreditur etiam obliquo itinere, ne cubile deprehendi aut fœtus inuadi possint. Ossa solida, minimeq; uacua habet. Vnde quidam scribunt, ex ossibus eius ceu ex lapide ignem excuti posse, tantæ caliditatis est eius natura. Vnde fit non raro, ut ad iracundiam commotus, tanta irritetur, rabie, tantoq; calescat æstu ut moriatur. Non autem nisi læsus exagitatur, aut fame incitetur. Illud obseruatum quòd tale tam sæuum animal, rotarum orbes circūacti, currusq; inanes, & gallinaceorum cristæ cantusq; etiam magis terrent, sed maximè ignes.

Clementia Leonis in prostratis.

Ossa Leonis ignē reddūt.

MAVRITANIAE descriptio.

Mauritania & Hispania ut uides in tabula, intromittunt in ipsam terram tenui frēto magnum illud mare, quod mare mediterraneum generali nomine uocari solet, expaciaturq; usque in Syriam & Constantinopolim, imò aliquanto longius uersus Scythas. Huius introitus ex oceano occidentali est tam angustus, ut latitudo eius siue traiectus ab Hispania in Africam non sit nisi decem millium passuum, quidam numerant duntaxat septem millia id quod et suprà in secundo libro annotaui: & in eo ferè loco ex utroque opposito littore consurgunt duo montes, quidam uocant promontoria, alij dicunt saxa esse eminentissima, quasi ex industria dissecta, quo mare in terrā intromitteretur, quem laborem poëtæ Herculi ascribunt, sicut & Herculis columnæ uocantur, & illa quæ obtinet latus Africæ appellatur Abyla, quæ uerò oppositā in Europa partem tenet, Calpe uocatur, & à modernis Hispanis Gibraltar, mare uerò interfluens, fretum Herculeum, & ob propinquam Sibiliæ urbem, mare Sibilicum & à Gadibus adiacente insula, mare Gaditanum. Accepit autem Mauritaniæ regio nomen à Mauris populis eam inhabitantibus. Hi putantur à quibusdam Indi fuisse, & Hercule duce in hæc loca peruenisse. Alijuerò Mauros & Numidas, reliquosq; qui maritimam Africam cultiorem reddiderunt, Medos, Armenos, Persas & Phœnices fuisse asserunt. Alijs placet eos dictos Mauros, à μαῦρον quod est nigrum, quod nigri sint. Nostro æuo uidentur Mauri appellari Marani, etiam si nomen illud tribuatur Iudæis olim ad susceptionem Christianæ fidei compulsis, & male hucusque eandem obseruantibus fidem. Diuisa est autem Mauritania ab antiquis temporibus in duas regiones orientalior à rege Bocho denominata est Mauritania Bochiana, & postea sub Romanis Cæsariensis, sicut & Tingitana & Mauritania primum dicta fuit Sitiphensis à Sitiphi ciuitate, & postea Tingitana à Tingi ciuitate, iuxta angustias Gaditani freti sita.

Mare mediterraneum.

Columnæ Herculis.

Marani.

De ferti-

De fertilitate Mauritaniæ mira ſcribuntur, ut iam ab initio huius libri ſexti indicaui.

De ciuitatibus Mauritaniæ.

PRecipuæ & celebriores utriuſque Mauritaniæ ciuitates olim fuerunt Iol, Cirta, Arſenaria & Cartenna. Claudius Imperator ſingulari fauore & animo complexus eſt ciuitatem maritimam Iol propter amœnum ſitum eius, quapropter fecit eam inſtaurari atq; innouari colonis & muris, impoſuitq; illi nomen nouum, ut deinceps Cæſarea appellaretur, à qua & tota prouincia deinde Cæſarienſis fuit appellata. Strabo tamen id adſcribit Auguſto cæſari, quodq; Cæſarea dicta eſt non ob Claudium, cuius iuſſu colonia facta eſt, ſed in gratiā Auguſti magis, cuius liberalitate cum poſt uictum patrem Iubam, filius Romæ in triumpho ductus eſſet, miro in eo elucente ingenio reſtitutus eſt in regnum, fortunatiſsimā, ut Plutarchus ſcribit, cōſecutus captiuitatem. Hinc effectum eſt, ut ex barbaro ac Numida inter doctiſsimos connumeretur ſcriptores. Fuit autem tam pater quam filius Iuba dictus. Pater à C. cæſare ſuperatus mortem ſibi cōſciuit: filius uerò Romam puer ductus poſtea ſcripſit hiſtoriam ſingulari ingenio ac doctrina præditus & Auguſti benignitate ad paternum regnum remiſſus, ſucceſſorem Ptolemæum ex Antonij & Cleopatræ filia natum habuit: quo per Caligulam interfecto, Mauritania in duas eſt diducta prouincias. Cirta ciuitas ferè contingit Africam minorem, uel ut alij dicunt, ſita eſt in Numidia, fuitq; olim potens & opulenta, in qua duo reges habitarunt: Siphaces & Iuba. Iuba, ut iam diximus, à ueteribus inter doctiſsimos numeratus eſt, quod magnam partē Africæ luſtrauerit, & in hunc uſq; diem quædam in Africa incognita eſſent, ſi rex iſte penetralia eius non indagaſſet. Multis poſtea tranſactis ſeculis, tempore ſcilicet diui Auguſtini, uenerunt ex Germania Vuandali in Hiſpaniā, traiectoq; Sibilio freto uenerunt cū Genſerico rege in Mauritaniam, & occuparunt prēſtātiores ciuitates & terras, quin & Carthaginē ciuitatem ſubegerunt, unde nullis armis aut uiribus expelli potuerunt, ſed compulſi fuerunt Romani cum eis facere pacem. Tenuerunt ſub ſua poteſtate Africam annis 74. uel ut alij ſcribunt, annis 96. tunc humiliati ſunt, & fuit Africa Romanis rurſum ſubdita. Item Septenſis ciuitas non procul ab Abyla monte ſita, nomē accepit à ſeptem montibus, qui fratres à ſimili proceritate appellati ſunt, ſimulq; iuncti huic ciuitati nomen dederunt.

Mauritania Cæſarienſis. *Cirta ciuitas.* *Vuandali irruerunt in Africā.*

Numidia.

EST Numidia pars Africę minoris inter Tingitanam & Carthaginenſem regionem ſita. Plinius ſcribit Numidas Nomades dici, à permutandis pabulis, circumferētes domos paluſtris ductilibus, unde uagi dicuntur. Hęc regio, ut Pomponius ſcribit, ſpacio anguſtior eſt quàm Mauritania ſed magis culta & durior, ubi Numidicum marmor effoditur. Sunt in ea claræ urbes Hippon & Rhegium. Ab ortu habet Carthaginenſem regionem, à ſeptentrione mare quod uerſus Sardiniam tendit, ab occaſu Mauritaniam & à meridie Aethiopiam, nec præter marmoris ferarumq; prouentum, aliud inſigne habet. Alluitur Ampſaga flumine ex Atlante deriuato.

Marmor.

Africa minor.

SVccedit Mauritaniæ & Numidię nobilis & toto orbe celebris prouincia, Africa minor, quę quondā tot annis pugnauit aduerſus Romanos ſuo imperij dignitate, ſed finaliter ſuccumbens, nolens uenit in poteſtatem Romanorum. Mons Atlas qui à meridie hanc prouinciā claudit, multa ramenta in eam extrudit, atq; ſimul plurima immittit ferocia animalia, in magnā incolarum iacturā. Sed quantum attinet ad fontes, arbores & alia terræ naſcentia, feraciſsimus eſt mons ille, ab ea parte qua reſpicit mare. Nam gignit arbores, quæ tam teneram producunt lanam, ut illa cū ſerico conferri poſsit. Huius Africæ caput fuit olim Carthago, ut Roma Italię & hodie Cōſtātinopolim Turcię, quam Gręci à conditore uocarunt Carchedonem. Euſebius uerò à Didone aſſerit cōditam poſt Troianum bellum. Fuit autem hæc celeberrima urbs conſtructa in colle quodam eminenti, qui à gentilibus appellatus fuit mons Mercurij, poterantq; Romani ab Oſtia ciuitate,

Atlas mons.

quæ ad ostium Tiberis iacet biduo flante leni uento ad hanc nauigare ciuitatem. Trogus libro decimo explicans originem Carthaginis, scribit Elysam sororē Pigmalionis ob metum fratris huc cum substantia fugisse, mercatamq; de terra quantum corium bubalum circumdaret, sed quod in tenuissimas sectum partes, maius existimatione spacium cōplexum est, locumq; Byrsam propterea dictum, ubi urbem condidit Carthaginē, annis 72. ante urbem Romā. Quę, ut refert Polybius, eo potentię uenit, ut omnē oram, quę à mari nostro alluitur, ab aris Philenorū, haud multum distantibus à magna syrte usq; ad columnas Herculis teneret, quæ longitudo est 60. millium stadiorum. Nec hac ditione cōtenta, quin coloni eius transgressi fretum quod inter Africam & Europam interiacet, cū omni Hispania usq; ad Pyrenæum potiti sunt. Sed post tertium bellum Punicum Romani in formā prouinciæ redegerunt. Cum hoc Carthaginense imperium in flore esset, usq; adeo creuit, ut numeraretur inter quatuor præcipua regna mundi. Sed uariante fortuna, adeo defecit, ut Carthagine diruta, circumiacens regio prouincia facta fuerit, & Masinissæ commissa à populo Romano. Fuerat aūt Masinissa iste Numidarū regulus & in Africa primū populi Romani hostis, deinde amicissimus effectus usq; ad finem uitæ perseuerauit. Vt autem obiter Carthaginensium res attingamus, noueris Carthaginem in peninsula quadam sitā fuisse, quæ ambitum habet stadiorum trecentorum & sexaginta muro cinctum, cuius 60. stadiorū longitudinem iugum occupat, quòd à mari in mare descendit, ubi Carthaginensium elephantes stabula habebant, qui locus amplissimus est. In media ferè urbe arx fuit quam Byrsam uocarunt, supercilium satis erectum & circumcirca habitatū, in cuius uertice Aesculapij templum erat, quod Asdrubalis uxor capta urbe secum concremauit. Arci portus subiacebāt, & Cothon parua insula in orbem ducta & euripo comprehēsa. Hæc itaq; Carthago & ea quæ in Iberia est, usq; ad columnas Herculis & optimam Europæ partem, tam in cōtinenti quàm in mari loca cōplura & insulas habebant. Quin & Libyam omnem adepti sunt. Quibus opibus Carthaginenses Rom. imperij æmulam cōpararunt & tribus maximis bellis inter se decertarunt. In initio belli trecentas urbes in Libya habuerūt. In Carthagine uerò septingenta hominum millia obsessi & in deditionem coacti armaturarum dederūt ducenta millia, bellicorum instrumentorum tria millia, tanquam non amplius bellaturi. Sed cum rursum bellum gerere decreuissent, mox arma fabricare constituerunt, unde singulis diebus 140. clypei confecti in armamentarium referebantur & gladij trecenti, lanceæ quingenæ & millæ tela missilia. Sed nihil profuit eis omnis iste apparatus eorum.

Carthaginis origo.

Vide Iustinum lib. 8.

Florentissimū imperiū Carthaginense.

Byrsa arx.

Excidium Carthaginense.

ANno ab urbe condita 602. tertium bellum Punicum fuit exortum, quod & supra in Italiæ descriptione unà cum secundo bello signauimus. Cum enim Senatus Romanus delendam Carthaginem censuisset, profecti consules in Africam castra prope Vticam tenuerunt. Ibi Carthaginenses euocati, iussiq; arma & naues tradere, nec morati, tanta copia armorum repente est tradita, ut facile ex his tota Africa potuisset armari. Sed Carthaginenses postquam arma tradiderunt & derelicta urbe recedere procul à mari decem millibus passuum iussi sunt, dolorem ad desperationem contulerunt aut defensuri ciuitatem, aut cum ipsa per ipsam sepeliendi. Mox Asdrubales duos duces creauerūt, armaq; facere aggressi, postquam æs ferrumq; defecit, aurea argenteaq; fecerunt. Consules itaque cum aliquantam muri partem machinis diruissent, tamen à Carthaginensibus uicti sunt atque oppressi. Sed fugientes Romanos, Scipio Scipionis Africani nepos, tribunus militum, repulso intra muros hoste, defendit & reuocauit. Occupato deinde in regno Numidarum, reuersusq; contra Carthaginem, pugnauit contra eam sex continuis diebus, & noctibus, traxitq; Carthaginenses ultima desperatio ad deditionem, petebantq; ut quos belli clades reliquos fecit, saltem seruire liceret. Primum igitur agmen mulierum satis miserabile post uirorum magis deforme descendit. Nam fuisse mulierū triginta quinque millia, uirorum triginta millia, memoriæ traditum est. Rex Asdrubal se ultra dedidit, suamq; tantum salutem obtinuit. Transfugæ qui Aesculapij templum occupauerunt, uoluntario præcipitio dati, igne consumpti sunt. Vxor Asdrubalis cum accensam ardentemq; Carthaginem aspexisset, occurrit uiro suo cum duobus liberis eiq; dixit:

Viuę

Incendiũ Carthaginense. Viue tu qui superstes esse Carthaginis potis es. Nam frustra pro nobis rogasti. Et cum uolentibus filijs uirili dolore, furore fœmineo, in medium se proiecit incendium. Ipsa aũt ciuitas 17 continuis diebus arsit, miserumq́ꝫ spectaculum de uarietate conditionis humanæ uictoribus suis præbuit. Diruta est autem Carthago, omni murali lapide in puluerem cõminuto, cuius fuisse situs huiusmodi dicitur. Viginti duo millia passuum amplexa muro, tota pene mari cingebatur absq́ꝫ faucibus, quæ à tribus milibus passuum aperiebantur. Is locus murum triginta pedes latum habuit, saxo quadrato, in altitudine cubitorũ 60. Arx cui Byrsæ nomen erat, paulo amplius quàm duo millia passuum tenebat. Ex una parte murus fuerant communis urbis & Byrsæ imminens mari. Spolia ibi inuẽta, quæ uariarum ciuitatum excidijs Carthago collegerat, & ornamenta urbiũ ciuitatibus Siciliæ, Italiæ, Africæ reddidit, quæ sua recognoscebant. Ita Carthago 700. annis postquam condita erat deleta est. Multitudo omnis captiuorum exceptis paucis principibus, uenundata est. In quarto quàm cœptum fuit anno, bellum Punicum tertium terminatum est. Scipio nomẽ, quod uus eius acceperat meruit, ut uocaretur Africanus minor.

Carthago à Romanis reædificata.

CVm diu Carthago deserta præmansisset iacuissetq́ꝫ in fauillis 22. annis, ut quidam scribunt, à Romanis fuit restaurata, sed non in tanta ut prius magnificentia. Strabo uerò scribit, quòd eodem ferè tempore quo & Corinthus rursum à diuo Cæsare, per id ferè tempus instaurata est Carthago, missis eò colonis quicũq́ꝫ uellent, & ex militibus nonnullis, & nunc quoque bene habitatur, si qua alia Libyæ urbs. Anno Christi 443. Vuandali sub rege Genserico subiugarũt hanc urbem unà cum circumiacente regione

regione, tenueruntq; eam ferè annis 98. Nam postquam Belisarius deuicit Persas sub Iustiniano Imperatore, idem traiecit in Africam & noctu cum plaustris rusticorum Carthaginem introëuntibus ingressus urbem cepit, ubi diuitias infinitas reperit, Gilimerē regem argentea catena uinctum secum abduxit, ac de eo Constantinopoli gloriosè triumphauit. Sic tandem illa Vandalica rabies cum ipso nomine funditus est extincta circa annum domini 536. Agnoscebat quidem populus Vandalicus Christum, sed fouebant sectam Arianam persequebanturq; orthodoxos & ueros Christi cultores. Paulò post regnante Heraclio irruerunt Persæ in Africam illatisq; Carthagini magnis damnis, eisq; in Persiam reuersis, uenerunt anno Christi 608. Saraceni magna potentia egressi de Arabia & occuparunt totam exteriorem Africam, deuastantes Carthaginem, multaq; alia celebria loca, & in hunc usq; diem eandem regionem subiectam tenent, nisi quantum nostro æuo Turca de eadem sibi subiugauit.

Vuandalie secta terminantur.

Saraceni occupant Africam.

Tunis ciuitas.

Est hæc una ex uetustioribus Africæ ciuitatibus: nam meminit eius Strabo in hæc uerba: In sinu Carthaginensi est Tunis ciuitas & aquæ calidæ & lapidariæ quædam. Et Polybius de hac urbe sic scribit: Romani Attilio duce ad Mercurij promontorium, quod è regione Siciliæ est, applicantes, uictoriam naualem adsecuti sunt, inde Tunim oppidum ex pugna receperūt, ibiq; quod contra Carthaginem esset, positis castris prælio terrestri regionem depopulati sunt. Hanc Saraceni postea sibi regiam constituere, quam diuus Ludouicus Galliæ rex cum iam per uim cepisset, post obitum statim posteri eius amiserunt. Sunt autem qui putant, ex ruinis Carthaginensis urbis Tunim plurimum ampliatam & decoratā. Vbi enim Saracenis placuit ibidē regiā constituere sedē, Tunis plurimum creuit in ædificijs & diuitijs. Est in regno Tunetano palus Tritonia, ubi Minerua cātatissima mulier olim apparuisse dicit' quæ & alio nomine Pallas appellatur. Hæc Iouis primogenita fuit, quæ apud rudes Afros ex Iouis cerebro genita credita est, cum eius origo non innotuerit, mortalibus autem plurima exhibuerit beneficia. Ipsa enim primo lanificium adinuenit. Nam ostenso quo ordine purgata lana & dentibus ferreis pectinata atque colo filata, etiam textrinum dicitur excogitasse officium. Vsum insuper olei eo usque mortalibus incognitum hæc ipsa inuenit & docuit. Ipsa etiam sapientiæ dea & artium inuentrix dicitur. Cum itaque apud gentiles eius fama & numinis reuerentia late diffusa esset, in eius honore templa construxerunt præcipue Romæ iuxta templum Iouis.

Saraceni faciūt regiam.

Tritonia palus.

Barbarossa rex Argieræ expugnat Tunetanum regem, sed qui per Carolum Cæsarem restituitur.

Rex Tunetanus qui nostro æuo in Africa minori rebus potitus est, propter regni sui angustiā fœdus iniit cum rege Hispaniæ cōtra Barbarossam regem Argierę, à quo regno fuit priuatus, sed anno Christi millesimo quingentesimo tricesimo septimo per Carolum regem Hispaniæ atq; Imperatorem rursum restitutus. Hic persuasus à Carolo Cæsare, permisit Christum in Tuni prædicari, sed oleū & opera perditur apud illos Saracenos seu Mahumetanos. Non est admodum potens regnum Tunetanum, atque ideo sæpe infestatur à Barbarossa Argierensi. Est autem Barbarossa iste natus matre Christiana, fuitq́ue à puero pauper, ut cogeretur etiam in Hispania circumferre & uendere caseos, ut accepi à uiris fide dignis. Deinde cœpit in mari piraticam exerce

re, unde non parum ditatus multisq́ perditiſſimis uiris ſtipatus, inſidijs et tyrannide regnũ
Argieræ inuaſit, q̃d in Mauritania, ſicut regnum Fes, locum habet. Quo occupato, adiun
xit ſe Turcæ, feliciterq́ illius bella in mari gerẽs, regnis Hiſpaniæ infeſtiſſim9 fuit, abduxit
homines captiuos, deuaſtauit ciuitates & regiões, aliaq́ multa & innumera dãna Chriſtia

Carolus cæſar aggreditur Argieram.

nis intulit: quare motus memoratus Carolus Cæſar, unà cũ rege Tunetano q iam à regno
ſuo exulabat, bellũ mouit in Barbaroſſam, primumq́ eũ è Tunetado regno exegit, ac de-
inde anno Chriſti 1541. conatus eſt pellere è regno Argierenſi. Vnde cũ maximo apparatu
nauiũ, tormentorũ æneorũ, militum, a liarumq́ rerum ad bellum neceſſariarũ, quæ omnia

in terris ſuis, puta Neapoli, Genua, Corſica, Sardinia, Sicilia & Hiſpania ordinauerat, ue-
nit ad Maioricã & Minoricã, atq́ inde biduo maximis uirib. traiecit mare uerſus Argierã.
Habuit ſecum in hac expeditione ſeptem millia Hiſpanorũ peditum, ſex millia Germano
rum, ſex millia Italorum, & tria millia ingenuorũ uirorum qui propria ſponte honoris gra
tia imperatorẽ ſunt ſecuti. Equites uero habuit, quadringẽtos Neapolitanos & ſeptingẽ-
tos Hiſpanos. Cũq́ tãtus exercit9 feliciter traieciſſet mare, et iã obſidiõe cingeret Argierã

Tẽpeſtas horrenda.

ciuitatẽ, exorta eſt ſubito tã horrẽda & inaudita tẽpeſtas, imber grauis & diurin9 & uẽtus
tã uehemẽs, ut mare incipet ſupra modũ inſanire naues cũ omni cõmeatu partim mergere,
& partim ad ſaxa collidere atq́ in nihilũ redigere, ut nulla ope humana poſſet ab interitu
liberari. Interim uero q̃ tempeſtas ſic ſæuiebat & oĩa apud Cæſareanos cõfunderet egreſſi
Argierenſes & irruentes in eos, multos interfecerunt, quouſq́ noſtri adunati hoſtem inſe-
cuti ſunt

cuti sunt usq; ad mœnia. Tum obsessi omnes æneas machinas succedẽtes atq; arcus in nostros intendentes, rursum non paucos peremerunt. Submersæ fuerunt centum & triginta naues, & ex alijs nauibus adhuc illæsis, nihil commeatuum afferri potuit propter nimium æstum & sæuitiam maris, etiamsi parum adhuc superesset de uiatico. Nam pelagus ferè absumpserat omnẽ panem, farinã, oleũ, uinum, legumina, salsamenta carniũ & similia, ut cogerẽtur mactare & triduo edere equos, ex nauibus ad littus eductos. Maiores quæq; æneæ machinę mersæ fuerunt in mare, sed quas postea Argierenses extraxerunt & in oppidum introduxerunt. Frustra ergo cæsare molliente ciuitatis expugnationem, compulsus fuit residuas reficere naues, atq; re infecta discedere. Per integrum triduum passus fuerat miles eius magnam famem atq; aëris iniuriam, destituti ob continuam pluuiam uiribus: amiserant cum bombardis nõ paucos uiros: & quid igitur agerent? Ingressi naues rectà Bugiam contenderunt, quæ sita est in littore maris, & est de dominio regum Hispaniæ: habetq; in mõte arcem munitam, conterminam regno Fess, quod ultimum in Africa occidentem uersus tenet locum. Non tamen est magnum regnum illud, sed confœderatum est regibus Hispaniæ ob Barbarossæ metum. Non quod Barbarossa tam potẽs sit in regno suo, quũ præter Argieram non multas habeat munitas ciuitates, nec bellicosum aut etiam diuitem populum, sed quia Turcam habet à parte sua. Accidit autem memorata tempestas circa festum diui Michaëlis, aut in ipso Octobris initio.

Regnum Fess.

De duabus Syrtibus.

SVnt circa finem Africæ uersus Aegyptum in mari duo periculosissima loca, Syrtes propter aquas reciprocas dicta. Significat enim σύρειν trahere. Est autem in his locis, maris & terræ magna inæqualitas, nam in uno loco est magna maris profunditas, & in alio loco mare est uadosum. Spiranteq; uẽto, cumulus arenæ qui supra mare fuerat, in profundissimas residet ualles, & qui deprimebatur, mox super aquas egeritur. Aiunt autem arenam in hunc modum maris motu seu affluxu & refluxu ad decem, aliquando ad uiginti milliaria transferri, unde fit, ut ubi hodie mare fuit uadosum, cras est profundissimum, & contra, moueturq; arena, quæ in fundo maris iacet, de loco in locum, iuxta q̃d uentorum flatus & æquoris fluctus in hanc uel istam mundi impelluntur plagam. Hinc etiam fit, ut cum naues in huiusmodi latentes maris arenosos cumulos & cœnosum fundum impelluntur inhærescant, & naufragium euadere nequeant. Nam præuidere nautę nequeunt, ubi arenarum moles consederit, quum nullibi fixum teneat locum. Quapropter eminus nauigant, cauentes ne incaute à uentis deprehensi in sinus arenosos illidantur. Hoc autem periculum nedum in mari illo inuenitur, uerum & in terra ipsa, pręsertim è regione Syrtis magnę: ibi enim conglobatur sabulum in montem, & rursum flatu uentorum dispergitur atq; in alio loco cumulatur, & quicquid obtexerit suffocat. Sunt autem duæ syrtes maris, pares natura, sed impares magnitudine, quę dicũtur maiores & minores, spacioq; passuum ducentorũ quinquaginta milliũ separantur. Minor à Carthagine trecentis millibus passuum distat, & totidem ambitus. Maior, quadringentis uiginti quinq; millibus passuũ. Seruius asserit syrtes uocari, ubicunq; sunt arenosa loca in mari. Iuxta minorẽ syrtim aiunt sitam ciuitatem Tacapam. Quę cum agrum habeat per totum arenosum, tamen non sine miraculo idem ager est tam fœcundus, ut uites bis in anno fructum reddant. Aiunt etiam, raro pluere in Africa minori, at Deus qui omnibus prouidet, loco pluuię ministrat tam copiosum rorem matutinum, ut ille satis superq; uigorem pręstet terrę nascentibus, affatim irriget superficiem terræ.

Arenæ in mari iactatio.

Quid Syrtis.

De Cyrene seu Cyrenaica.

CYrenaica regio de nominationẽ accepit à metropoli Cyrene urbe maxima, quę in cãpo quodã iacet adeò edito, ut Strabo ex mari se eam uidisse testetur. Hæc urbs olim

à Batto quodam Laconico, in monte Cyra condita, ob regionis bonitatem plurimum creuit. Nam equorum nutrix est & fructus optimos fert. Facit Iustinus lib. 13. mentionẽ huius Batti, quem & Aristæum asserit uocatum. Fuit autem Cyrene olim aliquandiu sub regibus Aegypti, sed tandem deuenit in Romanorum potestatem, factaq; est prouincia, cum Creta coniuncta. Ab hac Cyrene tota Libya Cyrenæa dicta est. Plinius hanc regionem appellat Pentapolitanã, numero quinq; urbium, quibus maxime inclyta est, quarum hæc sunt nomina, Beronice, Arsinoë, Ptolemais, Apollonia, ipsaq; Cyrene. Est & Cyrene nomẽ urbis in Cypro insula, quam Cyprus condidit, ex qua natum putant Simonem patrem Alexandri & Rufi, ut est apud Euangelistã. Augustinus tamẽ putat eum Afrum fuisse. Est Cyrenaica regio multo altior quàm sit Aegyptus. Nã cum petitur ex Cyrenaica Catabathmos, id est, uallis deuexa quæ est in Aegypto, cõtinuo descenditur, atq; ob eam causam Aegyptus cæteris terris præstat in agris & pratis, quum in omnes ferè eius partes riuuli aquarũ deduci possint. Sunt qui scribunt mira amœnitate ornari suburbanũ agrum Cyrenaicũ, præsertim scaturiginibus fontiũ hortis, arboribus, &c. Scribit Strabo sua tẽpestate urbem hanc complexã in circuitu suo octoginta stadia, habuisseq; aliquot doctos uiros, præsertim Callimachum poëtam & Synesium oratorem. Iudæi quoq; habuerunt ibi longe ante Christum natum synagogam, translati illuc per regem Assyriorum Thiglath Peleser unà cum reliquis Syris, manseruntq; ibi ad passionem Christi, sicut dicit Euangelium Symonem Cyrenæũ angariatum ad portandum crucem Christi, cuius rei & iam mentionem fecimus. Cæterum mira illa fertilitas, quã habet Cyrenaica & Africa minor, non extenditur ultra tria aut quatuor milliaria à mari uersus Atlantem, sed desinit tandem in sterilem arenã, in qua penitus nihil crescit, ut longe lateq; nec arborem ullam uideas, nisi quòd interdum uiridẽ cespitem inuenire licet, in quo homines manere possunt. Nutrit hæc regio uersus montana multos leones & onagros. Hæc quoq; multos uenenatos uermes, præsertim serpentes & aspides, & adhuc nocentiores pestes, nempe Basiliscos. Est autem Basiliscus genus serpentis, habetq; in capite candidam maculam, qua ceu diademate quodam ornatur: habetq; acutissimum caput, os rubeum, oculos & colorẽ ad nigredinem uergentes, & ut Plinius scribit sibilo omnes fugat serpentes, frutices afflatu etiam necat, exurit herbas, rumpit saxa: inficit aërem ubi manet, ut auis sine exitio præteruolare nequeat: homines præterea solo aspectu necat. Mustellarum tamen uirus, huic exitio esse perhibetur. Aelianus sic de eo scribit: Basiliscus tanta fertur acuitate ueneni, ut quamuis breuissimus sit (palmum enim non excedere dicitur) serpentem tamen quamlibet magnum solo halitu extinguit. In summa nullum nocentius animal super terram creatum est, quod etiam totam ciuitatem interimit, etiam in latibulo iacens. Alia uenenosa animalia perimunt hominem morsu aut attactu, istud uero sola præsentia mortẽ infert. Inuenitur quoq; in his exustis locis serpens Dipsas, qui & ipse breuis est, colore albus, cauda intersecta duabus nigris lineis. Ictum à se, necat inexplebili siti. Hunc alij Presterem appellant.

Pentapolis.

Synagoga in Cyrenaica.

Nullum nocentius animal Basilisco.

Marmaricæ descriptio.

EST Marmarica regio Africę, quę iuxta Ptolemęũ ab occasu terminatur Cyrenaica, à septẽtrione mari mediterraneo, ab oriente Aegypto, à meridie parte Libyes. Sũt in ea Nasamones & Libyarchę populi. Hodie Barcha dicitur. Habet autẽ terram asperã & squalidã, qualisq; est terra, talis est populus inhabitãns, qui incultus & bestialis est. Segregantur hę tres regiones Cyrene, Marmarica siue Libya exterior & Aegyptus, ab Africa minori, per interpositã incultam, arenosam & ueneno squalentem terrã quæ Syrtim maiorẽ attingit. Vnde non nisi cum magna difficultate & uix citra periculum quis ex minori Africa pedes uenire potest in Cyrenaicam, tanta copia profundæ arenæ intercedit, in qua & plurima uenenosa latent animantia. Et hæc ratio fuit, cur Christiani subiecerint ecclesiæ Alexandrinæ in Aegypto Libyam & Cyrenaicam. Numidiam uero, Africam minorem & Mauritaniã subdiderunt ecclesiæ Carthaginensi. Ecclesia Alexandrina usa est

Marmarica hodie Carcha.

usa est lingua Græca, Carthaginensis uerò, Latina. Est aũt Marmarica exterior & maritima supra modũ fertilis, ut etiã incolæ duas colligant messes, consurguntq; frumenti culmi quinq; cubitis in altum, in crassitie uerò æquiparantur minori hominis digito. Vnum semen multiplicatur in ducenta & aliquando in quadringenta semina. Sed quia agri pleni sunt serpentibus & alijs uenenatis reptilibus, coguntur rustici terrã culturi, nuda membra, & potissimum pedes & crura contegere ocreis & alijs tegumentis ex pellibus factis, ne morsibus eorum lędantur. Dormituri lecti pedes allio illinunt & scorpionum gratia paliuris circũligãt. Est apud eos arbor nomine Melilotus, ex qua uinũ conficiũt. Porrò Marmaridæ interiores, nullis dicunt̃ subesse regibus, nullã norunt iustitiã, latrocinijs semper intẽti. Rapientes enim quæ prima ex deserto occurrũt, cõfestim ad sua loca redeũt. Hi omnes Libyci uita syluestri sub diuo habitant. Victu ferarũ more continenti, nil domesticum edunt. Nullis uestibus præterquam caprarum pellibus tegunt corpora. Huic regioni desertum ingens sterileq; adiacet, transitu perdifficile. Loca mediterranea arenarum cumulis referta, & quo plus uitæ necessarijs carent, eò uarijs magnisq; serpentibus, his præsertim quos cerastes uocant, quorum morsus letales habentur, sunt fertiliora. Hi colorem arenæ similem habent. Qua ex re à paucis internoscuntur, ita coloris errore seducti.

Ammonis templum in Marmarica seu in Libya exteriori.

Olim in Marmarica interiori sitũ fuit Ammonis (alij dicũt Hammonis) templũ, q; & Iouis Arenarij appellatur templũ. Est enim Græcis ἄμμον arena. De huius Iouis templo scribuntur fabulæ quædã huiuscemodi. Cũ Bacchus seu Liber pater Indiã expugnasset, & exercitum duceret per desertũ Libyæ atque in feruentibus arenis magna laboraret siti, anxiè implorauit subsidium Iouis, ne se in tanta desereret necessitate. Quo facto, apparuisse ei aiunt extemplo arietem, quem dum fugiẽtem persequit̃, peruenisse illo duce ad fontem amœnissimum. Alij terra arietis pede concussa fontem exilijsse tradunt. Quapropter desiderio potitum, existimasse arietem illum fuisse Iouem, eiq; templum miræ magnitudinis in arena cõstituisse, & Deum uocasse Ammonem, hoc est Iouem arenarium. Fecit quoq; fabricari in eius honorem imaginem arietis, iubens ut omnes illum ceu Deum adorarent. Ita habet fabula. Certum tamen est, in ea arena conditũ fuisse Iouis templum, quicunq; tandem autor illius fuerit ædificij. Nam legimus apud fide dignos historicos, Alexandrum magnũ & ante eum Cambysem regem, ab Alexandria ciuitate illuc cum magna difficultate & labore concessisse. Siquidem insumendi sunt quinq; aut sex dies in calidissima arena, atque in tota illa durissima profectione nullus unquam occurrit fons, ubi uiator posset refocillare fatigatum corpus. Cũ uerò Satan olim plurimos illuc traxisset, & templum plus quàm credi potest locupletatũ fuisset magnificis donis et oblationibus peregrinorũ, uenit & Cãbyses rex Persarũ in Aegyptũ, & misit exercitum ad expugnandũ nobilissimũ illud templum, sed qui tempestatibus & arenarum motibus oppressis interijt. Sunt qui numerãt qnquaginta millia hominũ, tũc operatione Satanę in arena suffocata. Aliq̃t deinde annis subsecutus Alexãder magnus ueniẽs in Aegyptũ statuit

Cambyses in arena interijt.

Iupiter Arenarius.

statuit quoque adire Ammonis oraculum. Erat autem iter expeditis & paucis uix tolerabile ingrediendum, ubi terra cœloque aquarum penuria est, & ubi steriles arenæ iacent, quas ubi uapor solis accendit, feruido sole exurente uestigia incedentiũ intolerabilis æstus existit, luctandumque est non tantum cum ardore & siccitate regionis, sed etiam cum tenacissimo sabulo, quod prælatum & uestigio cedens ægrè moliuntur pedes. Sed his nõ obstantibus, ingens cupido animum stimulabat adeundi Iouem. Ergo cum ijs quos secum ducere statuerat, secundo amne descendit ad Mareotim paludem. Ptolemæus uocat eum lacum Mariam, adiacetque Alexandriæ, in austrum extensus. Eo legati Cyrenensium dona attulêre, pacem, & ut adiret urbes suas petentes. Ille donis acceptis, amicitiaque coniuncta, destinata exequi pergit. Ac primo quidem & sequenti die tolerabilis labor uisus, sed ut aperuêre se campi alto obruti sabulo, haud secus quàm profundum equor ingressi, terram oculis requirebant. Nulla arbor, nullum culti soli occurrebat uestigium. Aqua etiã defecerat, quam utribus cameli deuexerant, & in arido solo ac feruido nulla erat. Ad hæc sol omnia incenderat, siccaque & adusta erant omnia. Quatriduum per uastas solitudines absumptũ est, tandemque ad sedem satanæ consecratam uentum est. Incredibile dictu, inter uastas solitudines locum illum ambientibus, ramis ita contectum, ut sol in densam cadat umbram. Multi fontes dulcibus aquis passim manantibus alunt syluas. Cœli quoque mira temperies, uerno tempori maximè similis, omnes anni partes pari & firma salubritate percurrit. Habet hic locus à septentrione Nasamones, gens Syrtica, nauigiorum spolijs quęstuosa. Incolæ nemoris Hammonij uocãtur habitãtque tugurijs dispersis. Habet Ammonis nemus in medio fontem, aquam solis uocãt, quæ sub lucis ortum tepida manat: medio die cum uehemẽs est calor, frigida eadem fluit, inclinato ad uesperam calescit & media nocte feruida exæstuat. Alexãder itaque ad idolum perueniens, cõsuluit an toctius orbis imperium fatis sibi destinaret. Vates in adulationem compositus, terrarum omnium rectorem fore ostendit. Adiecit quoque sacerdos eum inuictũ fore, donec excederet ad deos. Sacrificio deinde facto, dona & sacerdotibus & idolo facta sunt. Hinc ergo Alexander rediens condidit Alexãdriam inter Mareotim paludem & mare mediterraneum, uel ut alij dicunt ueterem urbem No reparauit, & ex suo nomine Alexandriam appellauit.

Defectus aquæ.

Nasamones

AEGYPTI FLORENtissimæ regionis descriptio.

TOta Africa, quæ in tot & tam uarias diuidit̃ prouincias & terras, nõ habet nobiliorem, celebriorem, uetustiorẽ atque fertiliorem regionem & quæ pluribus decorata & culta sit ciuitatibus, quàm sit Aegyptus. Ea habet̃ pro uetustissimo regno, quod post regnum Assyriæ in mundo emersit. Nam temporibus Abrahæ q plus minus ue 942 annis post diluuium generale fuit, Aegypti regio habuit reges, id quod Genesis liber capite 12. testatur dictique fuerunt Pharaones, sicut Romani suos monarchas cæsares appellarunt. Quòd autem Aegyptus præ alijs mundi terris tàm cito emersit creuitque in potentia, multitudine hominum ciuitatibus & diuitijs, alia non fuit causa tanti eius successus, quàm incredibilis eius fœcunditas, quam affert Nilus celeberrimus fluuius per medium eius labens, & singulis annis totam terræ superficiem inundans, humectans & adducto limo

Pharaones Aegypti.

cto limo impinguans, ut infra ostendam. Nam raro pluit in Aegypto, imò ut Plato tradit nunquam uisum est pluere in Aegypto, sed aër perpetuam habet serenitatẽ, atq; ob id for/tassis olim dicta fuit Aëria. Nilus pluuiæ serotinæ & matutinæ supplet officium, unde tan/ta frumenti prouenit abundantia, ut sæpenumero Aegyptus habuerit copiam frumẽti quan do omnes circũiacentes regiones graui laborabant fame, id quod nedum sacræ uerũ & pro/phanæ indicant historiæ. Hinc natum est prouerbiũ, Aegyptum horreũ esse totius mundi. Quàm diu fuit sub Romanorũ potestate non habuerunt Romani ditiorem ea prouinciam potissimum si spectes frumentũ, etiamsi non minus fertilis fuerit in pascuis, uino, odoribus & præciosis floribus. Eadem fertilitas notatur in Aegyptiarũ mulierũ mira fœcunditate. Nam cum alibi non frequẽs sit, ut mulieres gemellos edant, apud Aegyptios id nedum fre quens est, uerum multoties fit, ut una mulier tres aut quatuor edat fœtus. Et mensis par/tus octauus qui apud nos periculo uitæ nõ uacat apud illos salubritatis est signũ. Ob hanc itaq; insignẽ fœcunditatem, Aegyptij sibi arrogant prærogatiuã primæ creationis hominũ

Aegyptum horreum.

Fœcunditas mulierum.

&animalium. Contendunt quoq; apud se repertum usum seminandi frumentũ, deamq; frumenti quam Romani Cererẽ, ipsi uocant Isidem, & fratrem eius, & qui maritus eius fuit, appellant Osirim. Isis, inquiũt, à Ioue compressa, patris metu acceptis quibusdã amicis nauẽ cõscendit, & prospero uento ex Achaia in Aegyptum uenit. Ibiq; cum reperisset rudes populos, illos terram colere docuit, cultaq; semina cõmittere, & tandẽ fruges collectas in panẽ conficere. Eadem dicitur ibi inuenisse literas & docuisse leges. Afferunt quoq; Chamesen genuisse Osirim & Isidẽ. Cumq; Isis in cãpo inuenisset frumentũ sua spõte natum, excogitauit modum quomodo homo eo ad sui sustentationẽ frueretur, quomodo idipsum cõseruaret atq; per agriculturam augmentaret. Osiris quoq; ab ea discedens peruenit in Palestinã & multas alias terras in quib. homines habitabãt, docuitq; eos agriculturam. Cæterũ Chameses q hic inducitur fuit tertius filius Noë, quẽ scriptura Cham uocat, cui in sortẽ cecidit Aegyptus,

Quidam uocant eum Iouem, & filium eius Dionysium, à quo natum perhibent Herculem.

De Hercule gygante.

Herculis heroica facta.

AB Osiri, cuius iam fecimus mentionem, quidam perhibent prognatũ Herculem, fortissimũ illum athletam, de quo scriptores passim tam multa nugantur. Fuisse tamẽ multos Hercules, omnes fatentur: quin & omnes qui insigni robore præstiterunt, appellati sunt Hercules, uarijs florentes temporibus, omnes heroica uirtute, rerumq; gestarũ magnitudine insignes. Præcipuus uerò inter eos fuisse dicitur filius Iouis ex Alcmena: cui reliquorum omnium labores tribuuntur, quorũ aliquos breuiter subijciam. Cum adhuc in cunabilis iaceret, geminos angues à Iunone immissos elisit. Adultus hydrã colubris & capitibus pullulantẽ, face & ferro in Lerno palude oppressit. Ceruam æripedem aureaq; habentem cornua, in monte quodam cursu deprehẽdit atq; interfecit. In Nemea sylua iuxta Cleonas inusitatæ magnitudinis leonẽ iugulauit, & detractã pellẽ pro insigni gestauit. Diomedem Thraciæ regẽ, qui equos suos hospitum carnibus pascebat, deuicit, & uictũ ipsius equis in pabulum dedit. Antæum gigantem in Libya uictum, suffocauit. Calpen & Abylam montes antea coniunctos diuisit, atq; mare mediterraneum intromisit. Aurea mala in Hesperidum hortis, interempto prius dracone peruigili qui ea custodiebat, sustulit. Cœlum iam fesso & succumbente Atlãte humeris tulit. Geryonem Hispaniæ regem tricorporem bello superauit, eiq; armenta abduxit. Ad inferos descendit & Cerberum iter prohibentem triplici catena uinctum ad superos traxit. Primus Hercules circumtulisse dicitur clauam ligneam, qua rudem & incultũ mundũ paulo politiorem & cultiorem reddidit. Tunc enim armis ferreis nõ utebantur, sed

ligneis tantū. At secundus Hercules, Græcus fuisse perhibetur, peragrans orbem, usus dicitur ferrea claua, cum qua & cōstruxisse & destruxisse dicitur, quòd aliàs nemo potuit. Hæc fabulatores. At fideles Dei uerū nouerunt Herculem, qui spiritu fortitudinis Dei suffultus, leonem interfecit, portas ciuitatis ex cardinibus sublatas in præcipitiū montis portauit, aliquot millia hostium mandibula asini occidit, domū plenam Philisteis, apprehensis columnis labefactauit, &c. Samson huius Herculis nomen est, de quo in Iudicum libro.

De situ Aegypti, & mirabilibus eius.

Aegyptus regio insignis, ab oriente mari rubro Palestinæq; coniungitur, ab occasu Cyrenem habet, à meridie protenditur usq; in Aethiopiam, & à septentrione clauditur mari Aegyptio. Hæc regio à plerisq; inter insulas relata est, ita se Nilo scindēte ut triquetrā terræ deliniet figuram, quo cōtingit, ut à Græcæ literę similitudine sit à multis Delta cognominata. Eius incolæ omnium primi duodecim deorum nomina cōmenti sunt, aras & simulachra delubraq; statuisse credūtur, animalia in saxis figurasse, quæ omnia arguūt eos ab Aethiopibus esse oriundos, qui horum omnium fuerunt autores, ut tradit Diodorus Siculus. Sunt etiam qui putant totā Aegyptum post diluuium mare quoddam fuisse, quū tota planicies eius profundior sit circumiacentibus regionibus, ut in Cyrenaica quoq; indicauimus. Sed Nilus ex Aethiopia allatus, hanc profunditatē temporum successu, pingui terra & arena nōnihil oppleuit, hominibusq; habitabilem reddidit. Circumdatur enim undiq; mari sabuloso & mōtibus, ut citra laborem ad eam deueniri nō possit. Inter mare rubrū & mare mediterraneum exiguum est interuallū, sed mediat inter ea maria mons quidā asper, quem transcendere oportet eum, qui ex Aegypto pedes cupit ire ad Arabiam Petream uel etiam ad Palestinā. Ab occidente uerò clauditur montib. & mari sabuloso, deficiēteq; arena in Marmarica succedit ei magnus campus palustris iuxta Mareotim paludē. Ab austro autem desinit in eminētes, asperos & saxosos montes, ubi Nilus ex Aethiopia per cataractas & scopulos cum magno fragore & spuma deuoluitur. Sunt autem cataractæ plures, sed maxima in Aethiopia atq; Aegypti finibus sita. Hæc itaq; saxa, montes, maria, paludes & arenæ quibus circumuallatur Aegyptus sunt ceu propugnacula quædā & naturales fossæ atq; muri regni Aegyptiaci, sed quæ nō semper tutari potuerunt Aegyptum, cōtra hostes suos, quum nullum unquam in terris regnum tam firmum & munitum arte & natura fuerit, quod non sua aliquando senserit fata. Si enim homo dominus & possessor terræ, & propter quē omnia sunt creata, corruptioni & interitui obnoxius est, quid mirū si & reliqua omnia quæ sunt infra hominem perpetuā integritatem seruare nequeant? Concidit regnū Assyriæ unà cum potentissima urbe Niniue. In nihilum redactū florentissimū Babyloniorum regnum unà cum magnificentissima urbe Babylone. Interijt ferè & Roma cum potētia sua. Ierusalē quoq; cum inclyto regno humiliata sedet in terris. Fastus Tyri abolita est. Superbia Alexandri magni atq; Græcorum suorum iam dudum finem accepit. Aliud iudiciū non habuit Carthago, neq; rex Darius, aut etiam rex Cyrus cum regnis suis. Quin & Sultani Aegyptij potētia extincta est. Nam Turca omnē eius sibi subiugauit ditionem, sed quæ nec ipsa in æternum durabit, quia non est potentia, non consilium neq; patientia contra Dei consilium. Sic itaq; Aegyptum defendere nequiuerunt naturalia eius munimenta, potentissimi eius reges & Sultani, atq; multitudo ciuitatū, quin non raro externo subacta fuerit domino. Nam tempore quo Ezechias rerum apud Iudæos potiebatur, Aethiopes Aegyptum sibi subiecerūt. Et postea quum Cyrus Persa, Mediam & Assyriam, atq; bonam partem exterioris Asiæ superaret, uicit quoq; superbum regem Sesostrem & obtinuit Aegyptum, licet postea quum Darius Nothus monarchiam Asiæ amitteret, Aegyptij rursum proprios constituerint reges, eisq; paruerint usq; ad tempora Alexandri magni.

Aegyptus olim mare.

Cataractæ Nili.

Nihil perpetuū sub Sole.

Sultanus Aegyptij extinctus.

De regibus Aegyptiorum.

HIc sciptores non per omnia sibi consentiunt in regum Aegyptiorum successionibus, usque dum ad Ptolemæos perueniunt. Sunt qui scribant Thebeos primum imperasse Agyptijs, postea Pharaones, ut Pharao Amasis, Pharao Mephres, Chencres, cuius anno ultimo Moses eduxit populum Israel, & post illum submersum regnauerunt Acherres, Cherres, Armeus, Remesses, Menopes, &c. tempore regni Salomonis imperauit Smerdes & multi alij post eum usque ad Amasim, quem Cambyses Cyri regis filius rex Persarum subiugauit, & Aegyptum in monarchiam Persarum transtulit, & tunc regnum defecit. Fuit autem hic Amasis rex omnium felicissimus, quippe qui rem in pace & honore tenuit, mores restituit, magistratibus per suam ditionem mandauit, ut quotannis à quocunque rationem uiuendi exquirerent, ut si malis artib. degeret, eum puniret, si bonis, muneraret. Quam legem postea Solon ab eis mutuatus Atheniẽsibus tulit. Negocio ab aurora usq; in finem tempus tradebat, deinde cibo atq; iocis inter cõuiuas scurram agẽs atq; morionẽ: mirantibusq; amicis, arcus exemplũ proposuit, qui si uiolẽtius ducitur, facile rumpitur. Interim uerò dum rex iste multa in regno molit̃, Cambyses aduersus eum mouit, quo tempore Amasis decedens, metu ne inimicus cadauere potiretur, mãdauit in ore sepulchri apud Mẽphim seruum condi, qui pro domino ab inscijs caperetur, quod tamen cuitare non ualuit. Nam iussu Cambysis reuulsus & stilis ob contumeliam confossus est. Nam cum ducẽ belli ageret Apriei regis, & rex Cyrenensibus bellum inferret, ipse cum inimicis conspirans, eorum auxilio rex est factus expulso Aprieo. Anno ab urbe condita trecentesimo quadragesimo rursum reges in Aegypto consurgunt, usq; ad tempora Alexandri magni: quo mortuo Ptolemæus Lagi filius primus ex Alexandri ducibus, Aegyptum, Cyprum & Phœniciam obtinuit. Hic Iudæos Ierosolymis die sabbati uacantes cepit, captiuosq; ad multa millia abduxit: ex quo ille Ierosolymis postea conuentus Iudæorum ex omni natione, quũ Apostoli in die Pentecostes acciperẽt spiritũ sanctũ. Huic successit Philadelphus filius, per antiphrasin sic dictus, q; fratrem Argeũ interfecerit, sororem Arsinoem matrimonio sibi iunxerit, & alteri fratri bellũ intulerit. Sed præstat horum regum successionẽ hic in genealogiæ formulam redigere. Sic enim omnia dilucidiora erunt. Dicti autẽ sunt omnes Ptolemæi ut Ptolemæus Philadelphus, Ptolemæus Euergetes, Ptolemæus Philopator, &c.

Studijs ocium intermiscendum.

Ptolemæus rex.

Philadelphus.

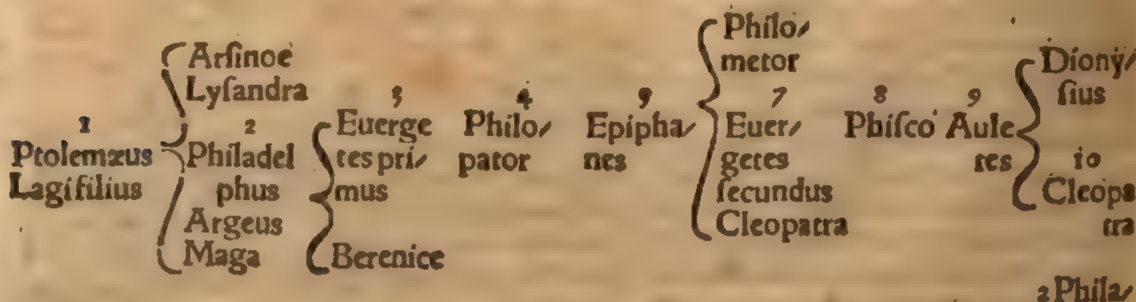

1 Philadelphus iste Pharum apud Alexandriã excitauit, Iudæos liberos esse iussit, Eleazaro sacerdoti mandauit, ut sacros libros in Græcum sermonẽ uersos traderet, quos bibliothecæ dedicaret, quam nobilissimam aliquot millium uoluminum Alexandriæ constituerat, quæ postea perijt dum Alexandria à Cæsare diripitur, non sponte, sed forte ab auxiliarijs incensa. Postremo podagra uexatus ac ualetudinarius, ocio se tradidit, artes fouẽdo liberales, accersitis undecũq; ingenijs. 3 Euergetes rex recuperata Aegypto, deos omnes quas olim Cambyses rapuit, referre curauit, pro quibus meritis ab Aegyptijs Euergetes est dictus. Berenicen sororem adamatam duxit uxorem. 4 Philopater id cognomẽtum est consecutus, quòd patrem, fratrem & amices facinorosè fecerit occidi, quo tutius iniret regnum. Cumq; omnia flagitiosè ageret, regnassetq; annis 16. Epiphanes filius eius in regno successit, sub quo & successore eius Machabæorum contigerunt gesta. 6 Philometor regnauit cum matre Cleopatra filia Antiochi illustris, sed quam postea interficiendo cognomentum, & ipse per antiphrasin accepit, flagitioseq; præter omnium spem uixit. 7 Euergetes secundus filius aut secundum alios frater Philometoris, ob crudelitatẽ pulsus, Romam uenit à senatu auxilium petiturus. Idem siue successor eius Phisco fuit cognominatus. Hic populum Rom. regni Cyrenaici hæredem reliquit: cui succesit Ptolemæus Auletes, nonnullis Alexander cognominatus. 9 Auletem Alexandrini non diu passi eiecerunt, & è tribus liberis Cleopatram natu maiorem, reliquis eiectis maribus, regno præposuerunt. Auletes uerò Romam fugiens, obtinuit Ptolemæus, cognominatus Dionysius, admodum puer, ut cũ Cleopatra in tutelam populi Romani reciperentur. Dionysius uerò postea Pompeium ad eum cõfugientem per proditionem interfici iussit. Cleopatram etiam sororem eiecit, sed quam Cæsar interfecto Ptolemæo in Aegyptum ueniens restituit. Hanc etiam post Cæsaris mortem Antonius Asiam petens, repudiata Octauia, sibi matrimonio iunxit. 10 Cleopatra ubi nupserat Antonio, illũ autem Augustus persequeretur, Cleopatram in monumentum in quod illa se condiderat, perlatus est. Sed Cleopatra exornata diuersis ornamentis ad Augustum uenit, sperans eum, ut cæteros, sua specie ad libidinem illicere. At ille se intra se coartans, ad eius concupiscentiam minimè inflexus, eam mox custodiri iussit. Tũc illa se ad triumphum seruari intelligẽs, è custodia elapsa, præcioso suo sepulchro iuxta Antonium se collocans, sibi aspidem in sinistro brachio admisit, & eius ueneno quasi somno soluta est, frustra etiã Augusto admouente Psyllos, qui uenena serpentum è uulneribus hominum haustu reuocare atq; exsugere solent. Alij sic hãc recenset historiam. Cleopatra incautiorem nacta custodiam, in mariti se recepit mausoleũ, ubi maximo induta cultu, meretricioq; uestita ornatu, indifero odoribus solio, iuxta suum se collocauit Antonium, admotisq; ad uenas serpentibus & hausto sanguine ueneno eorum, quasi somno morte soluta est. Sicq; in morte eius tota progenitorũ eius linea finẽ accepit. Sunt aũt Psylli populi Libyę Nasamonibus cõfines, qui à quibusuis feris aut serpẽtibus morsi nõ lędunt. Eorum inquit Plinius corporibus ingenitum fuit uirus serpentibus exitiale. Vnde Plutarchus scribit Catonẽ iter per deserta Libyes facientem, secum Psyllos duxisse, qui morsibus serpentum mederentur, partim ore trahentes uenenum, partim serpentes cantibus medicantes.

Alexandrina bibliotheca.

Cleopatra impudẽs mulier.

Psylli.

Memphis, Babylon, Cayrum.

Memphis urbs Aegypti regia uulgo Messer dicta, olim magna & populosa, secūda post Alexandriam, ubi fuerūt pyramides regum sepulturæ, ab Ogdeo uel Ogeloo rege ædificata ambitus stadiorū 150. cuius filia Memphis ei nomen dedit. Hæc situm habet in opportuniori totius Aegypti loco, ubi scilicet Nilus primam accipit diuisionem, & deltæ Δ formam facit: quo fit, ut urbis tanquam in Nili claustro posita, aditum præbeat prohibeatq́; ad superiora loca nauigantibus. Quin & ad cohibendam aquarum inundationem uersus Notum, aggeres ingentes opposuit. A cæteris uerò partibus undiq; lacus fuit effossus ingens ac profundus, qui urbem reddit minutissimam. Vnde & posteri reges ferè omnes relictis Thebis, regiam habitationem in Memphi ædificarunt, postea uerò ultra Nilum nidificantes, eam urbem inhabitarunt, quam Babyloniam Aegypti atq; Cayrum appellauerūt. Habet hæc ciuitas Memphis Nilum ad latus orientale, ubi tamen inter Nilum & urbem ipsam agger magnus factus fuit, qui tempore inūdationis Nili coërcuit aquas ne ingrederētur ciuitatem. E regione eius ultra Nilum sita est *Cayrum.*
magna illa potentissima ciuitas Babylon, quæ nostro æuo Cayrum & Alcair & à Turcis קירים. Keyrum appellatur, & fuit hucusque sedes Sultanorum Aegyptiorum. De huius ciuitatis exordio scribit Strabo in hunc modum: Babylon castellum natura munitū à Babylonijs quibusdam conditum, qui huc secedentes, hoc in loco habitationem à regibus impetrarunt. *Babylon Aegypti.* Nunc in ea collocata est una ex tribus legionibus, quæ Aegyptum custodiūt. Ab hoc loco usq; ad Nilum iugum quoddam descendit, &c. Talis fuit tempore Strabonis facies Babylonis, castellum scilicet, at hodie est maxima ciuitas, habens arcem intra mœnia in edito loco sitam haud minorē ut quidā aiunt, ciuitate Vlmensi. Subdit aūt Strabo: Hinc pyramides quæ apud Memphim sunt, in ulteriore regione manifestè apparēt. Ergo Babylon ultra Nilū uersus Arabiā est, & Memphis citra Nilum ad occidentē, capiunturq́; pro una ciuitate, licet nullo ponte coniungantur. Excellit tamen hodie Babylon longe Memphim ferè in uicū redactam, ut quidam etiam scribant circuitū eius complecti 12. aut 14. miliaria Germanica. Et quamuis innumerā habeat populi multitudinē, abundat tamen omnib. rebus. præter ligna, quæ ibi in pondere uenduntur. Figura urbis allata & à me deformata, ostendet olim hæc omnia ad oculū. Anno Christi 1476. grassante peste in Cayro ad tres mēses, mortui fuerūt aliquoties una die uiginti millia hominū, unde magnitudo urbis & multitudo populi æstimari possunt. Sunt circiter octo millia hominū in ea, qui solū in camelis aquā ex Nilo in urbē deferūt, ut illā uendāt in usum hominū & ad spargendū in plateis ad sopiēdū puluerē pauimenti. Vartomannus tamē scribit, se hanc ciuitatē fama longe inferiorē inuenisse, neq; Roma maiorem esse ambitu licet sit multo frequentior: sed fefellit plures suburbanus ager, qui uicis prope innumeris dispergitˀ. Memphis Apidis templum olim habebat, qui idem est quod Osiris. Erat aūt bos qui & Serapis dictus corpore niger candida frōte, in tergore alba nota insignis, duplicibus pilis in cauda, & lingua cantharo notatus, quē certos uitæ annos excedere nō licebat. Responsa dare nō ut reliqua, oracula solitus erat, sed si manu oblatum *Apis Aegypti.*
pabulum sumpsisset à consulentibus, secundos euentus atq; omnia prospera decernebat. Si uerò abnueret recipere cibum, indubiè malo & memorandis cladibus casura diuinabat.

Vnde

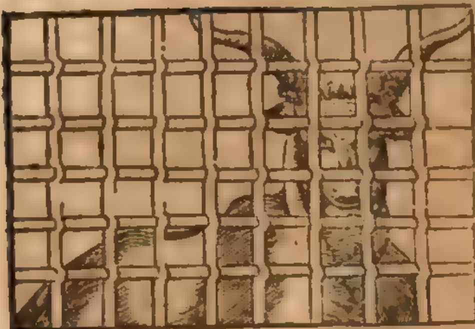

Vnde cum à Germanico Cæsare pabulum oblatum renuisset, funestum omen et indubiam necem, quæ paulò post secuta est, prænunciauit. Alebatur autem in septo quodam, & ante id septum aula quędam iacebat, in qua erat aliud septum matris eius. In eam aulam nonnunquam emittebatur, præsertim ut peregrinis ostenderetur. Videbatur autem per fenestram quandam in septo, & extra etiam si uellent. Vbi uero paululum lasciuiebat, rursum in propriam mansionem recipiebatur.

Pyramides Aegypti.

Est pyramis moles quadrata in multam altitudinem assurgens, à fundamẽtis sensim ad sublimitatem gracilescens. Quæ uero in Aegypto fuerunt erectæ, turres, inquit Solinus, fuerunt fastigiatæ ultra excelsitatem omnem, quæ manu fieri possit. Hæ stabant in montano quodam & saxeo supercilio ad septentrionalem urbis Memphiticæ plagam, procul stadijs quadraginta, sitæ inter Memphim & Delta. Plures quidem in Aegypto passim extiterunt, nullę tamen clariores tribus illis, quæ orbem impleuere fama, conspicuæ undique à nauigantibus, quarum duæ sunt numeratæ inter septẽ memorabilia opera orbis. Plinius de his ita scribit. Pyramides in Aegypto, regum pecunię ociosa ac stulta ostentatio. Quippe cum faciendi eas causa à plerisq; tradatur, ne pecuniam successoribus aut æmulis insidiantibus præberent, aut ne plebs esset ociosa. Multa circa hoc uanitas illorum hominum fuit, uestigiaq; complurium inchoatarum ex tunc. Vna est in Arsinoite nomo, duæ in Memphi non procul à labyrintho: totidem ubi fuit Mœridis lacus, hoc est, fossa grandis. Trecenta sexaginta hominum millia annis uiginti amplissimam pyramidem construxisse produntur. Tres uero factæ annis 78. & mensibus 4. Inter omnes uero eos non constat à quibus factæ sint, iustissimo casu obliteratis tantæ uanitatis autoribus. Ampliss. 8. iugera obtinet,

Stulta diuitiarum ostẽtatio.

net soli, quatuor angulorum paribus interuallis, per octingentos & octogintatres pedes. Alij numerant latera pedum geometricorum 775. Strabo scribit singulam habuisse altitudinem stadij, paulo scilicet maiorem quolibet latere, id est, 25. pedes. Alterius interualla singula per quatuor angulos pares, comprehendebant pedes 737. Prior erat incrustata secto marmore. incrustationisq́ue huiusmodi tabulę erant latę pedum septenū, quas Sultani deposuerunt & transtulere ad structurā pontis apud Cairum. Sub tantæ structuræ mole ostium est in latere quod ad ortum spectat, quod modico descensu fert in specum, intusq́ue sunt duæ cameræ, quibus insunt tumbæ, una grandis, duæ paruæ, ubi reges sepeliebantur. Tertia minor prædictis, sed multo spectatior Aethiopicis lapidibus consurgebat 363. pedibus inter angulos. Ne quis autē regū miretur opes, hæc tertia pyramis laudatissima facta fuit à Rhodope meretricula, quæ maiore miraculo tantas opes meretricio conquisiuit quæstu. *Altitudo pyramidum.*

Labyrinthus Aegypti.

LAbyrinthi fabrica, opus haud impar pyramidibus & adiacens regis sepultura eius qui labyrinthum cōstruxit. Hinc Dædalus sumpsit exemplar eius labyrinthi quem fecit in Creta, sed centesimam tantum portionem eius imitatur, quę itinerum ambages occursusq́ue ac recursus inexplicabiles continet, crebris foribus inditis ad fallendos occursus, redeundūq́ue in errores eosdem. Positionem operis, singulasq́ue partes enarrare non est. quū fuerit in regiones diuisum atq́ue in præfecturas sedecim, nominibus earum totidem uastis domibus attributis. Cōtinuit præterea templa omnium Aegypti deorum. Habuit pyramides complures quadragenarum ulnarum, senos radice muros obtinentes. Fessi eundo perueniebant ad uiarum illum inexplicabilem errorem. Quin & cœnacula prius excelsa porticusq́ue ascendebātur nonagenis gradibus omnes, intus columnæ de porphyrite lapide, deorum simulachra, regum statuæ, monstrificę effigies. Quarundam autem domorum talis erat situs, ut adaperientibus fores, tonitruum intus terribile existeret. Maiore autem in parte transitus erat per tenebras, aliæq́ue rursus extra murum labyrinthi ædificiorum moles. Inde aliæ perfossis cuniculis subterraneæ domus. Strabo tot uarias mansiones uocat præfecturarum aulas, & uias quæ ad eas tendunt, cryptas multas & longas, quæ inter se uias flexuosas habebant, ut nemo peregrinus ingredi aulam ullam posset nec egre di sine præeunte duce. Et quod magis mirandum, cuiusq́ue domus tabulata, ac etiam cryptarum latitudines, ex lapideis pluteis integris & magnitudine excellentibus confectæ erant, nulla usquam uel ligni uel alterius materiæ admixtione. Plinius uerò uesanam illam fuisse dementiam scribit, quæsisse gloriam impendio nulli profuturo, præterea fatigasse regni uires, cum tamen laus maior artificis esset, id quod & suprà in Creta indicauimus. Lemnius quoq́ue labyrinthus similis fuit illis, columnis tantum 140. mirabilior fuit. Extantq́ue adhuc, inquit Plinius reliquiæ eius, cum Cretici Italiciq́ue nulla extent uestigia. Italicum uocant, quem fecit sibi Porsena rex Hetruriæ sepulchri causa. *Labyrinthus in præfecturas diuisus.* *Omnia ex lapide constructa.*

De odorifera balsami herba

IN sola Aegypto & nullo alio totius mundi loco aiunt nasci herbam quæ præciosum balsamū sudat. Creuit olim in sola Hierichunte, sicut & suprà in descriptione Iudææ indicaui. Forma eius haud multum absimile est Maioranæ. Habet surculos oblongos cubitum tamen unum aut alterum non excedens, atque in illis folia maioranæ similia. Dioscorides scribit arbusculam eius tantum in Iudæa & Aegypto produci, folio rutæ simili, candido tamen & perpetuo uirente: lachrymā colligi tam in caudice quā in parte superna. Vulneratur modicum cultello, & manat nobilis succus è plaga, quem opobalsamum uocant, longeq́ue superat in suauitate balsamum illud, quod ex ramis exprimitur. Semen eius rubicundum est, sicut & cortex ramorū, redoletq́ue odorem succi. Hortus uero in quo *Opobalsamū.*

herba

Matterea hortus balsami. herba ipsa crescit, distat itinere trium horarum à Cairo uersus Syriam, appellaturq́ Mattẽrea cinctus muro & custode munitus, nec quisquam intromittitur nisi data pecunia. Qui ante ducentos annos in hoc horto fuerunt peregrini, scilicet Ierosolymitani, scribunt quinque in eo esse fontes quibus irrigatur. In Martio oleum potissimum colligitur ex uulnere caudici inflicto. Ex ramusculis uero superne truncatis & in aqua decoctis colligitur quoq; oleum, sed quod priori in colore & uirtute non respondet. Primum balsamum tantæ est efficatiæ, ut quamlibet carnem eo perunctam longo tempore à fœtore præseruet. Nostro tempore hæc herba Cairi in hortis diuitum ciuium quoq; plantari dicitur.

Corallium crescit in mari rubro.

CORallium, siue ut Theophrastus appellat, Curallium, alij Lithodendron, partim ex eo quòd in lapidem conuertatur, partim quod arbuscula sit, quamobrẽ & dendrite uocatum: nam ut res ipsa demonstrat, frutex est sub aqua marina uiridis & mollis, baccas habens similes cornis natiuis specie & magnitudine, item molles sed candidas; aut resectus statim in aëre duratur: quare scite Ouidius:

Sic & Coralium in quo primum contigit auras
Tempora durescit, mollis fuit herba sub undis.

Gorgonia. Et quia mox ut in aërem profertur solet lapidescere, Gorgonia nominatur. Etenim Gorgonas in lapides uersas, fingunt poëtæ. Sic Plinius de gemmis scribit. Gorgonia nihil aliud est quàm Corallium nominis causa, quod in duritiam lapidis mutatur. Non est autem Corallio unus color, sicuti nec alijs lapidibus, qui ex id genus succo intra terrã concrescũt. Etẽm si succus fuerit ruber, coralliũ rubrũ nascit̃, si cãdidus candidũ, si niger nigrũ. Omne tamẽ coralliũ priusq̃ retibus fuerit euulsum aut ferro præcisum, uiride uidetur esse. Vt autem unus lapis ex diuersorum colorum succis ortus uarios habet colores, ita interdum unius corallij stirpes ramiq́ partim sunt rubri, partim candidi, partim nigri. Quãtum ad saporem attinet, corallium modice astringit: quod ad odorẽ, ferè algæ instar olet. Quoddam est durum, ut Gallicum, quoddam molle ut Campanum & Erythreum: aliud solidum, *Corallium nascitur in multis locis.* aliud fistulosum, aliud scabrum, quoddam plures habet ramos, quoddam paucos. Nascitur multis in locis, circa Orcades insulas, in Hetrusco sinu, in Campano ante Neapolim, in Siculo mari circa Drepanum, in Africano circa Erythra, in mari Persico, in mari Rubro circa Trogloditarum insulas, quod nigrum est. In medicina exiccat & refrigerat atque astringit. Cum aqua potum, sanguinem excreantibus medetur, & torminum malis. Medici eligunt rubrum, quod algæ instar olet, q̃d facile teritur, quod æquabiliter cõcreuit, quodq́ ramosum est.

Pelusium, quæ & Damiata, & Eliopolis.

NIlus fluuius multis ostijs à prima sui scissione labitur in mare, suntq́ singulis riuis sua nomina. Ostium illud quod propinquius est terræ sanctæ, uocatur Pelusiacum, à Pelusio ciuitate adiacente, quæ nostro tempore Damiata uocatur: ob quam ante trecentos annos Christiani grauissima bella gesserunt contra Sultanum, sicut & propter urbem Ierosolymitanam. Nam anno Christi 1219. quum Christiani amisissent Ierosolymam, Templarij & hospitalarij cum magno exercitu Christianorum nauigantes contra hanc ciuitatem & oppugnantes, tandem ceperunt, inhabitaruntq́ biennio. Habes historiam suprà in descriptione Terræ sanctę, sub titulo, Noua expeditio in Terram sanctam.

Arsinoe & Crocodili ciuitas.

SEcundũ Strabonẽ Arsinoẽ ciuitas, prius Crocodilorum dicta fuit ciuitas. Quia Aegyptij in ea præfectura mirum in modum colebant Crocodilum, qui sacer apud eos in lacu qoudam

eu quodam seorsum nutriebatur, & sacerdotibus mansuetus uocabatur. Nutriebat autem pane, carne & uino, quæ à peregrinis afferebantur, ad eiusmodi spectaculũ uenientib. Subiungit aũt Strabo, qui suo tempore beluam istam uidit. Hospes uir inter alios honoratissimus, qui nobis sacra cõmonstrabat, ad lacum ueniens, placentulũ & carnem assam, & quodam mulsi uasculũ ex cœna attulit. Beluam in ripa lacus inuenimus, & ex sacerdotib alij eius os aperuerunt, alius bellaria imposuit, postea carnẽ, deinde mulsum iniecit. Ille in lacũ exiliens, in ulteriorẽ partem traiecit. Solet hoc animal in Nilo potissimum & Gange fluuio Indiæ inueniri euaditq; ex animo in immẽsum animal. Nam quũ oua eius anserinis similia existãt, ex his genitus pullus, ad sedecim aut octodecim cubitorum magnitudinẽ excrescit, longitudine uitæ hominis fermè est, lingua caret, licet quidã dicant infra paruam habere linguã: Corpus mirabile natura munitũ. Nã dorsum eius uniuersum squamosum est, duricie pcipua, cauda prælõga: ex utroq; oris latere dẽtes habẽs perplures, in quib. duo maxime eminent. Non solum homines comedit sed & cætera terrestria animantia flumini appropinquãtia unguib. grauiter discerpit, quos habet omni mucrõe acutiores. Morsu est aspero tetroq;, ut quod dentibus lacerat, nunquam sanetur. Eorum ingens est multitudo in Nilo & stagnis propinquis, tum quia fœcunditate excedit, singulis enim annis parit, tum quia perraro capitur. Timidus est, ut qui persequentes fugiat, fugientes persequatur. Narratur numerus sexagenarius ei proprius, ut qui sexagenis diebus oua sexagena pariat, totidemq; dieb. foueat. Annos præterea uiuere & dentes eorũ fermè numero habere. Nautis ualde cauendum est in Nilo ab isto animali, sicut & in littore ambulãtibus, præsertim æstiuo tempore. Hyemali tempore sexaginta diebus, aliqui dicunt quatuor mensibus, in secessu sine cibo quiescit. Deuoraturus hominẽ lachrymari dicitur, unde prouerbiũ natum, Crocodili lachrymæ, quãdo quis scilicet solis oculis, sine corde & absq; cõpassione lachrymatur. Vnum hoc animal inquit Plinius, superiore mobili maxilla imprimit morsum. Dies in terra agit, noctes aqua. Gens hominũ huic beluę est aduersa in ipso Nilo, Tentyritæ, ab insula, quã inhabitãt sic appellati. Terribilis est belua cõtra istos fugaces, & cõtra fugax belua cõtra insequẽtes, illiq; soli audẽt aduersum ire. Quin etiã flumini innatãt, dorsoq; equitantiũ modo impositi, biantibus resupino capite ad morsum, addita in os claua, dextra ac læua tenentes extrema eius utrinq;, ut frenis in terrã agunt captiuos, ac uoce etiã sola territos cogũt euomere recẽtiora corpora ad sepulturã. Ita ei uni insulæ crocodili nõ adnatant, olfactuq; eius generis fugantur. Hebetes oculos hoc animal dicitur habere in aqua, extra acerrimi uisus. Quidam hoc unum quandiu uiuit crescere arbitrantur. Nec aliud animal ex minore in origine in maiorẽ crescit magnitudinem. Vnguibus est armatum, & contra omnes ictus cute inuicta.

Crocodilus ad uiuum expressus.

Crocodilus ex ouo gignitur.

Crocodili lachrymæ.

Alexandria Aegypti

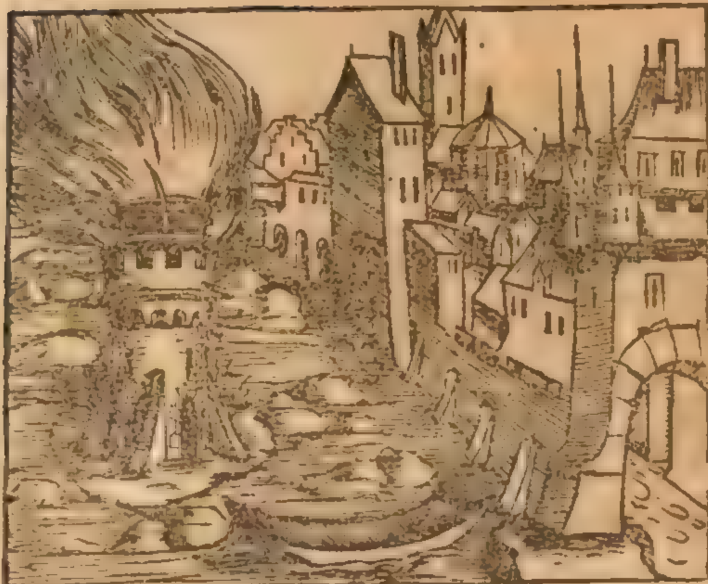

ALexandria Aegypti magna ciuitas, ante Christi aduentum annis 320. ab Alexandro magno, Iustino attestante cōdita fuit. Alexander enim magnus ad Iouem Ammonem pergens, consultaturus de euētu futurorū & de origine sua, reuersus ab Ammone Alexandriam condidit & No oppidum antè constructum ampliauit, Macedonūq; coloniā caput Aegypti esse iubet. Condidit autem tres Alexādrias, unā in Aegypto haud longe ab ostio Nili, aliam in Asia, & tertiam in Scythia super Tanaim. In prima fuit sepultus. Mortuus enim in Babylonia, corpus eius per Ptolemæum curiæ suę magistrum ductum fuit Memphim, & post paucos annos Alexandriam translatum. Vnde Augustus cæsar post deuictum Antonium Alexandriam ueniens, Alexandri corpus reuerenter aspexit. Habuit Alexandriæ situs chlamydis formam, muniebaturq; undique aut incommeabili solitudine, aut importuoso mari, aut fluminibus, aut syluosis paludibus. Pulcherrima olim fuit, & nunc quoque bene munita est firmis & altis muris & turribus, sed intus plena est ruinis & desolationibus. Celeberrima idolorum phana habuit, necnon & Christianorum templa adhuc extantia. Multas quoque habuit regias ædes, quæ & multam urbis partem occupabant. Nam quilibet regum illam pro libito uoluntatis aliquo ornamento decorabat. Et ubi aula Alexādri olim stetit, hodie colūna ex uno lapide præcisa miræ altitudinis, capitellum habens acutū quasi turris apparens posita est. Aiunt aūt hanc urbem in circuitu habere octoginta stadia & duplo fere maiorem esse Nurnberga. Quod autem Alexander singulari affectus fuit ad hunc locum fauore, id fecit, situs eius delectatus & motus amœnitate. Ab uno enim latere habet mare mediterraneum, & ex opposita parte Mareotim lacum, quem alij Mariam uocant, & est ualde magnus. Sunt quoque in eum riui quidam ex Nilo deducti, per quos ab Alexandria licet nauigio uenire usque Cairum. A Cairo uero patet iter terrestre usque ad mare Rubrum, & ex eo mari nauigatur in Arabiam, Persiam, atque Indiam. A septentrione huius urbis pulcherrimū aiunt esse maris portum, in semicirculi figuram arcuatum, in cuius prospectu insula est Pharos nomine, quæ ceu propugnaculum est ciuitatis. Claudit enim ferè hunc portum, nisi quod utrinque angusti euripi seu canales ex mari ad ciuitatem transeunt, sed qui ob scopulos in fundo latentes, ualde procellosi & periculosi sunt ad nauigandum. Quapropter Ptolemæus Philadelphus rex Aegypti ab ea insulæ parte qua nauigatur in Syriam, maximis sumptibus fecit erigi turrim ex candidis lapidibus, quam 800. talentis tradunt constitisse, cuius usus fuit, nocturno nautarum cursui ignes ostendere, ad nunciandā uada portusq; introitum sicut postea tales compluribus locis flagrare cœperunt, ut Puteolis ac Rauennæ ad uitandum periculum etiam in corriuatione. Post aliquot annos quum Cleopatra regina rerum potiretur in Aegypto, coniunxit Pharum insulam ciuitati per firmissimum aggerem, qui dictus fuit Heptastadion, eo quòd septem stadijs, id est, octingentis, & septuaginta quinque passibus

Tres Alexandriæ.

Multæ regiæ in Alexandria.

Nauigatur ab Alexand ad Cairum.

Pharos.

passibus productus fuerit, quod etiam sicco pede ex urbe licuerit uenire ad Pharũ turrim.

Bibliotheca Alexandrina.

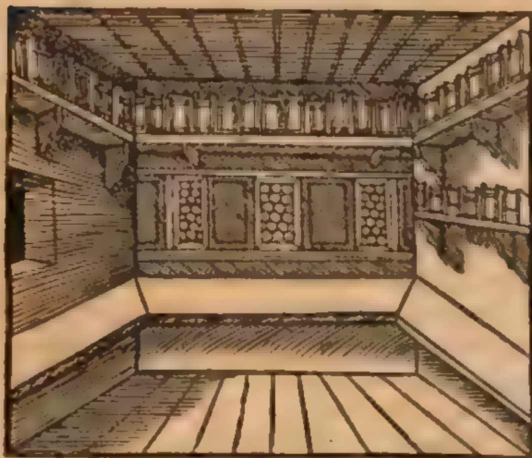

PAulo ante Christum natum, bibliotheca toto orbe terrarum nominatissima, Alexandriæ multis millibus librorum instructa comburitur, cuius supra quoque sub Philadelpho rege mentionem fecimus. Fuit Aristoteles primus, ut Strabo arbitratur, qui libros congregauit, & Aegypti reges bibliothecæ ordinẽ docuit. Aristoteles bibliothecam & scholam Theophrasto reliquit. Deinde Theophrastus Neleo tradidit. Ptolemæus quoq; Philadelphus, maximum numerũ librorum, ut diximus, collegit, & hic tantus thesaurus & tam pulchrum regiæ opulentiæ monimentũ subita ui ignis cõflagrauit. Habuit hæc urbs ad Christũ conuersa magnos & egregios uiros & doctores ecclesiasticos. Nempe Marcum euangelistam, Amanum episcopum Clementem & Origenem presbyteros, Athanasium episcopum, Didymum, Theophilum, &c. quorum omnium diuus Hieronymus in Lib. de Illustribus uiris meminit.

Alexandria insigne emporium.

DIci nequit quàm hæc urbs post sui exordiũ propter mercimonia quæ in ea exerceri cœperunt, creuerit in diuitijs & potẽtia. Nam est inter Indiam & Europã intermedium quoddam emporium. Quicquid preciosum crescit in India, aromata & odores, imò & quæ cõtexuntur ibi ex serico, afferũtur ex Indico mari per mare rubrum in Aegyptũ, & ex mari rubro modico itineris interuallo uehuntur in Nilum & ex Nilo perrium hominum labore factum deducuntur in Mareotim lacum, atq; inde Alexandriam. Ab Alexandria uerò ultra transferuntur in Syriam, Græciam, Italiam, Africam, Galliam & Hispaniã. Hæ regiones omnes, imò tota Europa exposuit annuatim maximũ uectigal in ciuitate Alexandrina, unde Stultani maximũ habuerunt emolumentũ, atq; ciuitas mirum in modũ fuit ornata magnificis ædibus & ædificijs: sed temporũ successu hæc Alexandrinorũ magnificentia nõ parum fuit imminuta per bella, seditiones & alias incidentes calamitates, quin & nostro æuo nedum Alexandria uerum & Sicilia atq; Venetiæ quæruntur sibi non parum detractum in uectigali, quando hæc mercimonia quæ ante tempora nostra per Alexandriam in Europam translata fuerunt, hodie pro maiori parte ex India immediate in Hispaniã per mare transportantur, atq; inde in Europæ occidentales partes. Portugallenses igitur & Antuuerpiani hodie cõmodum percipiunt ex mercibus, quod ante tempora nostra Alexandrini leuauerunt, id quod Sultani in Aegypto cito olfacere cœperunt, præripi scilicet sibi magnam prædam per regem Portugalliæ, qui neglecta Alexandria nauigationẽ alia uia in Indiã instituit. Vnde Sultanus superioribus annis Iulio Romano pontifici ualde minaciter scripsit & quærimoniã fecit, per Portugallẽses se non parũ incõmodari. Et si illi hanc iacturam non sarcirent, sciret Pontifex, se peregrinis Ierosolymitanis negaturum omnẽ itineris in sua ditione securitatem. At nihil effecit his minis suis, quin & postea cum uectigali amisit quoq; omne regnum suum, sicut supra abunde exposui.

Vectigal Alexandrinum.

Minæ Sultani.

De fertilitate agri Alexandrini.

ORnatur Alexandria extra mœnia amœnissimis hortis pulcherrimis domibus, ubi uaria arborum & plantarum genera nutriuntur, quæ uirorem suum nunquam abij-

ciũt ut ſunt mala punica, limones, citrea poma, ficus, poma Adamica & ſimilia. Habet Adamica pomus folia longitudine quindecim aut ſedecim pedũ, et latitudine ſeſqui & duorũ pedũ. Inueniuntur ibi multi ſtruthiones, & Arabes propinqui adferũt multa ſtruthionum oua atq; in foro uendũt, quia ſunt bona ad comedendũ. Scribunt in itinerarijs ſuis Felix Vlmẽſis, & Breitenbachius Mogũtinus decanus, Alexandriæ & alibi in Aegypto parari furnos plenus foraminibus, in quos reponũtur tria aut quatuor millia ouorum anſerinorum, gallinaceorũ, columbinorum & anatinorum, & fimo cooperto furno prunæ à longe ponũtur circum fimũ, quarum lento calore oua ipſa ſenſim per fimum caleſiunt ceu ſub gallina; atq; tandem ſimul excluduntur & pulli ex fimo gregatim procedunt, atq; inde ad paſcua ducuntur, & ex paſcuis ad forum.

Ingenium ad excludendum pullos.

Ptolomæus aſtronomorum princeps.

FVit Ptolemæus iſte natione Alexandrinus licet alij dicant eum eſſe Pheleudenſem & quòd profecerit Alexandriæ, cuius meridiani in ſuis calculationibus perpetuã habuit rationem. Fuit autem liberalium artium ac Græcarum literarum ſtudijs clarus, uixitq; temporib. Antonini & prædeceſſoris ſui Adriani. In aſtronomiæ ſciẽtia priorũ nulli ceſſit. Primus enim apud Græcos cœli rationem omnẽ diligentius explicuit, inuentaq; ab Hipparcho inſtrumenta clarius monſtrauit. Edidit magnã illam cõpoſitionem quam Almageſtum uocãt, in quo tot & tam diuerſorum motuum celeſtium rationẽ reddit per eccentricitates, epicyclos & contrarios diuerſorum orbiũ motus oſtendit unde luminarium eueniant eclipſes, cõiunctiones, oppoſitiones, &c. Abſoluto autem opere illo cæleſti, uertit acumen ingenijs ſui ad orbem terrenũ & cooperãte Aegypti præfecto, quẽ Romani illuc ceu regem deputauerant, deſcripſit geographiam uniuerſalẽ, diſtinxitq; in uiginti ſex tabulas particulares, quibus omnem habitabilis & cognitæ terræ explicuit habitudinẽ, oſtendens ſingularum regionum populos, montes flumina, maria, ſyluas & alia id genus quæ in geographia conſiderantẽ, ſine quorũ cognitione, nemo uir doctus cenſeri poteſt, niſi uel ſummis labijs Ptolemæi guſtauerit geographiam, generalemq; orbis & habitudinis eius conceperit imaginationem.

Almageſtum.

Geographia.

Nili maximi Aegypti fluminis deſcriptio.

NIlus unus eſt ex maioribus totius orbis fluuijs, collectus ferè ex omnibus Africæ amnibus,

nibus, qui omnes in hunc confluunt riuum, cõcreti ex montium niuibus atq; magnorum lacuum & paludum occultis scaturiginibus, etiamsi apud ueteres magnum fuerit dubium de Nili prima origine. Nam sunt qui illum recta ex Aethiopia aiunt in Aegyptum labi, sumpta origine, ex resolutione niuium montis Lunæ. Alij aliter sentiunt. Diodorus Siculus sic scribit: Nilus à meridie ad septentrionem fertur, ortus ex fontibus extremis Aethiopiæ finibus, ad quos propter æstus intemperiem nullus aditus fuit. Maximum omnium flumen quum per uarias pluresq; feratur regiones, magnos flexus facit, quandoque ad occidentem & Arabiam, quandoq; ad occidentem & Libyam fluens. Plinius scribit: Iubam regem ortum eius primum deprehendisse ex paludibus montium inferioribus Mauritaniæ nõ procul ab occeano, ita ut primo ab occidente in orientem labatur, ac deinde septentrionem conuersus septem ostijs in mare mediterraneum exeat. Incolæ uocant lacum Nidilem. Arguit autem ex certis indicijs, nempe quòd in eo lacu ijdem inueniantur pisces, qui in Nilo ubi pertransit Aegyptum, quod'que crocodilos nutriat æquè ut Nilus in Aegypto. Alij uerò qui asserunt Nilum ex Aethiopia recta descendere in Aegptũ, nituntur hoc argumento. Aestiuo tempore quando sol est prope solstitiũ æstiuale & longissim è recedit ab Australibus terris, Nilus habet consuetũ suum alueum et cursum: quando uerò post festum Ioãnis Baptistæ sol reflectit̃ in meridie̅, & æstas incipit apud interiores australes, resoluitur nix in montibus, quæ interim quo sol abfuit è cœlo descendit, incipitq; tunc Nilus crescere & sensim inundare, affertq; secum ex tàm longinquis terris immensam molem aquarum, miramq; pinguedinis copiam, ut totius Aegypti terra inde supra modũ fœcundetur & impinguetur, ut paulo pòst fusius dicam. Huic autem opinioni subscribit Claudius Ptolemæus. Fieri tamen potest ut utriq; rectè sentiant, nempe quod Nilus ex interioribus Austri & Aethiopiæ recta uersus Aegyptum tendat, & nihilominus ab occasu ex Getulia & Libya oriente̅ uersus alius magnus fluuius cum accurrentibus riuis Nilum priorem petat, illi pisces, crocodilos & alia animalia sibi peculiaria cõmunicet aque suppeditet, seq; æquè ut prior fluuius pro Nilo uenditet. In originibus fluuiorum multa pendent ab opinionibus hominũ. Habet Rhenus tres celebres amnes, qui omnes ex alpibus scaturiunt & quinq; milliaribus supra Basileam in unum alueum cõueniunt, & tamen uni soli datum est Rheni nomen, quum reliqui duo, singuli tam magni sint ut est amnis ille qui Rheni nomen accepit. Idem iudicium est de Danubij origine. Nam in Nigra sylua ubi initium sumit, multi confluunt torrentes, unumq; iustum efficiunt amnem: & quem quæso illorum signabo Danubij originem? Necesse est ut quem ueteres calculo suo uoluerunt primam scaturiginem, illius primordium & ego danubij fontem designem.

Prima Nili origo.

Lacus Nidilis.

In originibus fluuiorum multa dubia.

De Nili incremento & decremento.

SOlus Nilus crescit tunc quando cætera flumina decrescunt. Incrementum eius à solstitio incipie̅s æstiuo, usq; ad æquinoctium, semperq; nouum limum secum ferens. Rigat tum cultas regiones tum incultas, quanto te̅pore uolunt agricolæ. Aqua enim leniter fluente, facile eam paruis aggeribus arcent inducuntq; pro cõmodo terræ. Tantam uerò fertilitatem infert & agri colendi facilitatem, ut cum seuerint aut oues introduxerint in campos ad conculcanda iacta semina aut aratro leui terrã subduxerint, neq; nisi quatuor aut quinq; exactis mensibus ad messem redeuntes, breui tempore uberrimos fructus absq; ulla impensa aut damno reportent. Alibi agricultura magno labore exercetur sumptu, soli Aegyptij minima impensa, labore tenui, fruges fertiles afferunt. Vineæ quoq; eode̅ rigatæ modo, multo uino abundãt. Terra inculta pecori ad pastũ relicta adeo exuberat herbis, ut oues bis pariãt in anno, bisq; p̄beant lana. Est Aegyptus plana & cãpestris. Quũ urbes, uici, agricolarũ mapalia in aggerib. sita, aquæ inundatione̅ deuite̅t, quippe quæ in altiori loco sita sunt, tanquã Cyclades insulæ in archipelago aspicie̅tib. appare̅t. Terrestres beluæ omnes quæ in cãpis remane̅t, suffocant̃ aqua, quæ euadũt ad altiora loca cõfugiunt. Pecora inundationis te̅pore in stabulis reclusa domi nutriunt̃ à colonis, ad id antea p̄parato pastu. Vulgus remissis operib. rusticis ociosum epulis indulget ac uoluptati. Et q̃niã plurima cura

Habitationes Aegypti in editis locis.

molestiaq; olim urgebat accolas Nili inundatio, excogitata est in Memphi quædam incrementi & mēsurandi à regibus obseruatio, atq; per epistolas urbibus & uicis significata. Incipit Nilus crescere in nouilunio quod proxime sequitur introitū solis in cancrum, nec desinit crescere quousq; sol perueniat ad mediū aut finē leonis: tunc sensim aqua rursum decrescit, quoad sol egressus fuerit libram. Tunc enim Nilus cōcluditur ripis suis et terra exiccatur. Strabo scribit aquam in æstate ultra quadragesimum diem permanere & postea paulatim decrescere quemadmodum prius creuit. In diebus sexaginta omnino campus denudatur atq; exiccatur, & quo citius exiccatur eo citius & aratur atq; seritur. Signa fertilitatis ex Nili inundatione sic sunt deprehensa. Quando in profundiorib. Aegypti locis Nilus sedecim cubitis in altum ascendit atq; inundat, iustum dicitur habere augmentum, unde illo anno magna speratur fertilitas. Sin minor fuerit inundatio, tota terra irrigari nequit, quod cultoribus cedit in detrimentum. Quod si inundatio altior fuerit sedecim cubitis, id rursum est terræ nocumēto, quòd aqua scilicet tardius in profundioribus exiccetur agris. Quando inundatio minor est quàm terra requirat, egrediuntur rustici & faciunt fossas aut ponunt canales per quas aquas deriuant in eos agros qui stagnari nequeunt ex Nili inundatione. Inundante itaque Nilo duodecim aut tredecim cubitis tantùm, Aegyptij eo anno famem expectant. Sin quatuordecim cubitis excreuerit, exhilarantur nō parum terræ cultores: sed multo maiori afficiuntur gaudio, si inuenerint altitudinem eius quindecim cubitorū, certi optimam futurā messem. Et his si adhuc unus adiectus fuerit cubitus, omnino felices se putāt. deficiente autem aqua & exiccata terra circa duodecimum octobris diem, seminant agros usq; ad Calendas Nouembres, & tunc insequenti Maio colligunt messem. Habet ergo Nilus contrariam in sua inundatione naturam ab alijs fluminibus. Siquidem Rhenus & Danubius inundans corrumpit agros bonos atq; sua alluuione bonum fundum aufert, substituitq; inertem, & prata non fœcundat, sed limum inducit pestiferum, cuius contrarium facit Nilus. Nam infusus terræ arenosæ, impinguat illam, miramq; præstat illi fœcunditatem.

Signa fertilitatis.

Laudatur inundatio 16. cubitorum.

De ostiis Nili & insulis eius.

Nilus præter eum locum quem à loci forma Delta appellant, ubi in plures scinditur riuos, infinitas ferè facit insulas. Quidam tamen numerauerunt septingentas: & harum quasdam inhabitare dicuntur Aethiopes, inter quas præcipua est Meroë, quæ magnitudine sua cæteras superat. Ingressus uerò Nilus in Aegyptum, ualdè leniter fluit, multamq; & uariam secum fert terram, et in locis humilibus paululū stagnans, regionem omnino efficit fertilem: in qua radices multifariam nascuntur, gustu uariæ fructuum & olerum natura, quæ multum tum egenis conferunt, tum infirmis ad ualetudinem. Inter multa aūt magnam affert uim lucri, nam quum iuxta ripas eius multæ inueniantur paludes, cannæ saccari in illis crescentes, suppeditant magnā liquoris seu succi copiam, melle dulciorē. Is succus in modum salis decoctus, uertitur in spumā, ac deinde q̄d melius est residet in fundum spuma superne innatās tollitur à cōdensatione saccari. Delatus ergo Nilus in Aegyptum, in loco qui Delta appellatur, tanquam à uertice scinditur in duo fluenta, quę descendunt in mare, alterum ad dexterā Pelusium uersus, alterum ad sinistrā, quod Canopicum appellatur seu Heracleoticū & uulgo Roxetū & Rosetto, inter quæ alia quinq; ostia sunt mentione digna, alia uerò tenuiora permulta. Duo extremi riui insulam faciūt, quæ trium ferè millium stadiorum ambitum comprehendit. Primum itaq; ostium uocatur Pelusiacum, secundū Taniticū, tertium Mendesium, quartum Phæniticum, quintū Sebenniticum, sextum Bolbitinum, septimum Heracleoticum siue Canopicū. alij alijs utuntur uocabulis. In eorum aūt quodlibet urbs est sita, diuisa flumine. & pontib. iuncta. Et quoniam Pelusiacum ostiū seu riuus ille orientalis nō magno interuallo distat à mari rubro rex Nechao, quē alij uocant Psamnitichū, alij Sesostrē, sumptuoso opere conatus est fossam ducere ab uno in aliud, Asiā Africę iuncturus, sed quū perficere nequiret. Darius rex Persarum cœptā perficere conatur, imperfectam reliquit, admonitus à quibusdā, si locus interiacens perfoderet futurū ut Aegyptus quum mari rubro depræssior sit, ab aquis mergeretur, & mare Nilo im

700. insulæ in Nilo.

Saccari productio.

Delta.

Fossa ex Pelusiaco ostio ad mare rubrum.

missum aquā fluminis corrumperet, quæ sola potum præbet Aegypto. Deinde Ptolemęus illam perfecit fossam, sed opportuniori loco, summaque arte. Et cū nauigare illuc cuperet, aperiebat fossam, rursusque cum usus esset, clausit flumē q̄d in fossam defluxit. Habet fossa latitudinē cubitorum centū, profundū quantum nauigio satis sit decem millia ferenti. Distat Canopicum ostium à Pelusiaco, spacio centum & septuaginta millium passuum, Plinio.

De moribus & ritibus Aegyptiorum.

FVerunt Aegyptij ferè primi, unde reliquæ gentes didicerunt & acceperunt leges, sapientiam, mores atque uiuendi normam. Nam legimus ad eos migrasse discendi gratia Homerum, Dædalum, Solonem, Platonem & multos alios. Quamuis enim gentiles & athei fuerint, studuerunt tamen probitati & honestati, atque hac sua honesta conuersatione allicebant passim extraneos & bonos quosque uiros ut certatim ad eos cōfluerent, discerentque ab eis quod alibi inuenire nequiuerunt. Eorum fœminę olim negociari, cauponari, institoriasque obire munera consueuerunt. Viri intra murorum parietes texere & onera capitib. gestare mulieres uerò humeris. Illæ stantes micturire, hi sedentes: domi uulgo uentrem exonerare, in uijs commessari, mulierum nulla neque Dei cuiusquam neque deæ sacerdotium habuit. Plerique mortalium in funere deglabrant capita & barbam promittunt, Aegyptij contra promittebāt capillum & barbam tondebant. Panem pedibus, lutum manibus subigebant. Horum fuit uirilia circumcidere. A dextera in sinistram Hebræorum more literas dirigebant. Sacerdotes tertia quoque die corpora rasitare, ne quid sordis quū sacra faciebāt intercurreret. Linea ferre uestimenta, semper recens abluta, fassi munditiæ gratia se circumcisos esse, quia satius sit mundos esse q̄ decoros. Vestem sacerdotes lineam tantum gestare & calceos papyraceos. Fabam neque ab eis seri neque alibi nata uesci. Sacerdotibus etiam illa uidere prohibitum, eo q̄ immundum hoc legumen sit. Lauabantur quotidie aqua frigida, interdiu ter, nocte bis. Boues mares eosdemque mundos ac uitulos, uniuersi Aegyptij imolabant: fœminas imolare nō licebat, utpote Isidi consecratas. Cibo è farre, quod quidam siliginem uocant, confecto uictitabant. Vino utebantur ex hordeo facto, deerant eis uites. Victitabant quoque tum piscibus partim crudis ad solem arefactis, partim salsugine conditis, tum auib prius sale conditis, item conturnicibus, anatibusque. Eorum quum multi in unum conuenirent et priusquam à cœna discederent, circumferebat aliquis in baculo mortuum è ligno factum, aut pictura et opere maxime imitantem, longitudine cubitali ac bicubitali, ostendensque singulis conuiuarum dicebat. In hunc intuens pota & oblectare, talis post mortem futurus. Vestibus ligneis amiciebantur circa crura fimbriatis. Mos erat sacerdotum principi iuxta aram hostijs deductis astante rege, magna uoce audiente populo ualetudinem prosperam omniaque bona precari, regi iusticiam in subdito colenti, narrare insuper paulatim regis uirtutes, in deos pietatem ac religionem, in homines humanitatem seruantis, tum illum continentem dicere, iustum magnique animi ueracem, liberalem, pœnas insuper mitiores quàm postularent errantis crimina exigentem, reddentem uerò gratiam meritis ampliorem, plura his similia orans: tandem execrationem in malos exequebatur, unum regem culpa purgans, omne crimen in ministros qui regi iniqua suaderent cōijciebant. Quibus actis sacerdos & regem ad felicem dijsque gratam uitam hortabatur & simul ad bonos mores, agendumque non quæ suaderent mali, sed quæ ad uirtutem maximè pertinerent. Demum quum rex dijs sacra fecisset, sacerdos quædam ex sacris libris clariss. uirorum consilia actaque proferebat, quib. rex monitus, imperio piè ac iustè aliorum exemplo uteretur. Cibo uescebantur simplici ut quorū mensę nihil præter uitulum & anserem inferret, uini potandi certa statuta mensura erat, qua neque farciri uentrem neque inebriari possent. Mirabile uidetur reges Aegypti non ex uoluntate, sed ex lege uitam priuatam egisse, sed

Mores naturæ contrarij.

Fabarum execratio.

Sacerdotum officium.

Regum licentia restricta.

multo mirabilius fuit, neq; iudicandi neq; pecuniam cõgregandi neq; puniendi quenquam per superbiam aut iram aut aliam iniustam ob causam licentiam permissam, sed ueluti priuatos teneri legibus. Neq; id ægrè ferebant, existimantes parendo legibus se beatos fore. Nam ab his qui suis indulgerent cupiditatib. multa censebant fieri, quibus damna periculaq; subirēt. Hac usi erga subditos iusticia reges, omnium beneuolentiam adeò assecuti sunt, ut nõ solum sacerdotibus sed singulis Aegyptijs maior regis quàm uxorũ filiorumq; aut aliorum principum salutis inesset cura. Vita uerò his moribus defunctum, omnes cõmuni mœsticia lugebant, uestes lacerabãt, templis clausis forũ non frequentabant, festa solennia nõ agebãt, dies septuaginta duos luto deturpantes capita, ac sindone subtus mãmas cincti, unà uiri mulieresq; ducenti fermè aut trecenti: circumambulabant bis in die, nouantes luctũ, atq; ad numerũ cum cantu uirtutes regis cõmemorabant. Cibis animantium coctisq; ac uino, omniq; mensæ apparatu interim abstinebant. Non lauacris, non unguentis, nõ stratis lectis non uenereis utebantur, sed tanquam defuncto filio per eos dies mœrentes lugebãt. Hoc tempore quæ ad pompã funeris spectabant pręparatis, postremo die corpus in arca cõditum ante sepulchri aditum ponebãt. Ibi breuiarium in uita à rege gestorum de more recitabant, uolentiq; facultas dabatur defunctũ accusandi. Astabãt sacerdotes mortui recta facta laudãtes, populus qui exequias circumstabat, applaudebat ueris laudib. in reliquis magno reclamans tumultu. Quo accidit, ut plures reges repugnãte multitudine solito caruerint sepulchri honore ac magnificentia. Is timor coegit Aegypti reges iustè uiuere, ueritos futuram post mortem plebis iram atq; odium sempiternum.

Luctus ob regem defunctũ.

Iudicia & leges Aegyptiorum.

Aegypti uectigalibus trifariam partitis, priorem portionẽ percipit collegiũ sacerdotum, magna apud incolas autoritate, tum propter deorũ curam, tum propter doctrinam qua plures erudiebãtur. Hanc partem tum ad sacrificiorũ ministeria, tum ad priuatæ uitæ commoda impartiebant. Altera portio ad reges peruenit, quam & ad bella & ad uitæ cultum, tum ad libertatem erga strenuos uiros pro meritis impendebant. Tertiam percipiebant milites & qui belli erant instituti mnisterio, ut hoc stipendio accepto paratiorem haberent animum ad bellorum pericula obeunda. Erat insuper eorum politia in tria hominum genera instituta, agricolarum, pastorum & opificum. Iudicia eorum nõ casu fiebant sed ratione. Existimabãt enim ritè facta plurimum uitæ mortaliũ prodesse. Nam punire nocentes, auxiliũ ferre oppressis, optimã ad prohibẽda mala facinora uiam putãt. Pœnã uerò delicti aut pecunia aut gratia tolli, existimabant confusionẽ uitę cõmunis fore. Aegyptiorum leges antiquæ hæ fuêre. Periuri capite mulctabantur, tanquam qui duplici tenerentur scelere, ut qui & pietatem in deos uiolarent, & fidem inter homines tollerẽt, maximũ societatis uinculũ humanæ. Si quis iter faciens aut hominẽ à latronibus cædi cõperiret aut quamlibet iniuriam perpeti, neq; subueniret auxilio si posset mortis reus erat. Si auxiliũ ferre non posset, denũciare latrones tenebatur & iniuriã accusatione prosequi, qui ea negligebat, plagis ad certum numerum plectebatur, triduoq; carebat cibo. Patribus qui filios occiderent non erat pœna mortis indicta, sed trib us diebus noctibusq; cõtinuis edictũ, ut circa defũcti corpus assisteret. Nõ enim iustũ putabãt, eum uita priuari, q uitæ filijs autor fuisset, sed potius cõtinuo dolore factiq; pœnitẽtia affligi, quo cætereri à simili facto auerterenť. Parricidis exquisitã imposuerũt pœnã. Nã articulatim præacutis calamis cæsos, iubebãt uiuos supra spinarũ aceruum comburi, maximũ inter mortales iudicantes scelus, ei mortem per

Vectigaliũ distributio.

Leges.

Filiorum occisores.

Parricidæ.

uim

tuim inferre, à quo uitam accepisset. His qui secreta hostibus reuelassent, linguā lex iubebat abscindi. Et qui monetā circumcideret aut pondus uel signa immutaret, ambæ amputabantur manus, ut quæ corporis pars peccasset, per uniuersam uitam lueret pœnam. Asperæ etiā pœna circa mulierū delicta statutæ erāt. Nam ei qui mulierem liberam uiolasset, uirilia exe cabantur quoniā uno crimine tria haud parua scelera complexus esset, iniuram, corruptelam & liberorum confusionē. In adulterio spontaneo deprehensus, uirgis cædebat̄, ad mille plagas, mulier naso mutilabatur. Sacerdotibus unam tantum uxorem dicere licebat, reliqui pro uoluntate & facultatibus plures habebant. Nullus ex eis nec ex serua quidē empta genitus spurius habebatur. Natos adeò parua educabāt faciliq; impensa, ut uix credi possit. Omnis enim sumptus in pueros quousq; ad ætatem perueniebant à parentibus impensus, non excedebat dragmas uiginti. Hæc lex non fuit difficilis propter calidā Aegypti regionem, ubi ob patriæ temperiē uitam ducunt maiori ex parte nudi discalceatiq;, ac deinde liberos nutriūt, radicibus quas sub cineribus coquūt, & canalib. palustribus, quas partim coctas partim assas igni, partim crudas pro cibo præbēt. Erudiebāt sacerdotes filios & literas quas appellabant sacras, & alia quæ ad cōmunem spectabant doctrinā, ut plurimū Geometriæ, Arithmeticæq; intenti. Morbos uel ieiunio curabāt uel uomitu, idq; aut quotidie aut tribus diebus aut quatuor interiectis. Asserebant enim ex ciborum superfluitate omnes creari morbos: eam ergo ad ualetudinē curam esse optimā, quæ morborum principia auferat. Habuerunt & alias multas leges præter cōmemoratas, nempe de militia, de uendendo & emendo, de usura atq; furto, sed quas hic consultò omittimus. Quomodo uerò coluerint uarij generis animalia, præsertim quæ terræ aliquā attulerunt cōmoditatē, ut sunt feles, ichneumonæ, canes, accipitres, ibides, lupi, crocodili & eiusmodi plura, hic omittendū censuimus, nisi q; de ibide aue in hunc modū scribunt. Si quis ibidem auem spōte uel secus occiderit, is accurrente turba sine ulla miseratione interficitur. Ob id aūt auis tantæ apud Aegyptios est existimationis, quod illis magnā adferat utilitatē. Nam uento Africo inuehitur ex uastitate Libyæ magna uis serpentū alatorum, qui singulis annis magnū nocumentum hominibus & agris inferunt, & maius inferrēt, nisi ibides potenter illis occurrerent atq; occiderent. Est aūt ibis ciconiæ nō absimilis, diuersa tamen à ciconia. Est auis excelsa, rigidis cruribus, corneo proceroq; rostro, auertens pestē ab Aegypto, cum angues uolucres interficiunt, id quod & ciconiæ apud nos faciunt, serpentes & alia quædam insecta pullis suis afferentes.

Violatio mulierum.

Tenuis uictus puerorum.

Cultus animali. exhibitus.

DE AETHIOPIA ET interiori Lybia.

AEthiopia duplex est, una in Asia et altera in Africa. Quæ in Africa est, hodie India dicitur, & ad orientem solem Rubro & Barbarico mari alluitur, ad septentrionem Lybiæ & Aegypto contigua, ad occasum interiorē habet Libyam, ac reliqua parte qua austro iacet obuersa, alteri iungitur Aethiopiæ, quæ maior est & australior, sic appellata ab Aethiope Vulcani filio, qui illi præfuit, ut Plinius. Quicquid eius regionis est, sub meridiano cardine est. Montuosa est circa occiduum, arenosa in mediterraneis, ad orientem deserta. Plurimas habet gentes, diuerso uultu & monstruoso, specie horribiles. Primi omnium mortalium creduntur uerissimiq; indigenæ, & seruitutē nunquam experti. Semper genti libertas incolumis fuit. Primò deorum cultum apud eos institutum memorant, primasq; sacrorum ceremonias. Tantus regibus honor tantum'que studium ab his tribuebatur, ut si quando aliqua

aliqua corporis parte ex quauis causa debilitaret rex, domestici homines sponte sua eandē partem debilitarēt, turpe existimātes, rege claudo ac monoculo, & non amicos omnes claudos aut unoculos esse. Plures syderis propinquitate nudi agūt, ouillis caudis pudenda obtegunt, pauci omnino pecorum uestiuntur pellibus. Alij subligacula capillis contexta ad medium corpus inducūt. Pecuariam rem uulgo exercēt, pecora pusilla admodum duri hirtiq; uelleris. Canes & ipsi nihilo maiores, cæterum asperi & pugnaces. Milij hordeiq; frequens usus unde potum etiam cōficiunt. Cæteris carent frugibus præter palmulas, easq; perraras. Quidam herbis uictitant, tenuioribusq; harundinū radicibus, carnibus, lacte, caseo uescūtur. Meroe fuit olim regni caput. Clypei figuram ea insula imitatur ad tria milia stadiorum cum Nilo protensa. Hebeno abundant, elephantes uenantur & comedunt. Leones habent, rhinocerota, basiliscos, pardales, dracones que, qui multiplici nexu implicitos elephātes haustu sanguinis conficiunt. Hyacinthus & Chrysoprasus ibi reperiuntur, colligitur & cinnamomum. Arcubus utuntur quadricubitalibus ligneis & perustis: instruuntur bello & mulieres, quarum pleræq; oris labium æneo traiectum habent circulo. Venerantur quidam eorū orientem solem, occidentem diris supplicationibus insectantur. Mortuos nonnulli in profluentem deijciunt, alij fictilibus cōdunt dolijs, quidam etiam uitreis conditos domi in annū asseruant, religioseq; interim colunt. Sunt qui tradunt regem ab his potissimū declarari, qui forma & alendorum pecorum peritia roboreq; & opibus cæteros antecellit. India quæ est in Aethiopia, & circa Nilum flumē, iuxta Virgilij carmen, qui testatur Nilum ab Indis fluere. Et Herodotus ait ingentē Indorum multitudinē ex magna illa India, omnium prouinciarum maxima, in Aethiopia consedisse. Horū res procedente tempore adeo creuit, ut mores & nomen utriusq; gentis cōfuderit, abolitaq; ueteri uoce, pro Aethiopia sit India nūcupata. Ciuitas Meroe ab antiquis temporib. fuit Saba uocata, & postea à rege Cābyse Meroe denominata. Scribit quoq; Plinius eam regiam fuisse atq; metropolim Aethiopiæ. Hodie uerò amplissimum est imperium, & si uera sunt quæ locorum indigenæ prædicant, duobus & sexaginta regibus eorum Imperator imperitat. In Saba ciuitate mansit tempore Salomonis regina Austri, quæ tanta magnificētia & pompa uenit in Iudæā, ubi audierat de regis Salomonis fama & potentia, quam historiā habes in regum capite decimo. Posterioribus temporibus mulieres, regiam usurpantes administrationem, appellatæ fuerunt Candaces, sicut & nōnihil in Actis apostolorum capite octauo habetur. Et quoniam hæc regio cœpta fuit uocari India, factum inde putamus, ut quidam Pretoianum, quem alij uulgo Præsbyterum Ioannem appellant, locauerint in Indiam Asiæ, alij in Indiam Africæ seu Aethiopiæ, ubi etiam nostro tēpore imperare dicitur, ut infrà dicturi sumus. Vltra regnum Meroe, in interioribus Africæ inueniūtur horrendæ & uastæ solitudines, in quib. propter nimios calores & fontium penuriam paucissimi homines habitant, quin magni illi reperiunt serpentes, qui dracones appellantur, occupantq; amplam Africę regionem, quam nemo hominum inhabitare potest.

Nudi incedūt. *Meroe insula.* *Indi in Aethiopiam concesserunt.* *Saba regia.* *Candaces reginæ.*

De uariis Aethiopiæ gentibus

IVxta Asam fluuium habitant Ritzophagi, à radicibus arundinum sic dicti, quas ex propinquis locis effodientes & magna cura lauantes lapidibus terunt, quoad molles factæ cohæreant. Deinde placentas ad modum lateris quantum manus capit factas, atq; ad solem decoctas mandunt. Quem solum cibum ipsi per omnem uitam suauem atque affatim habent, eo quòd pacem cōtinuam seruent. Bellantur tamen cum leonibus, qui è deserto umbræ causa, & ut minores uenentur feras egressi, Aethiopum multos ex paludibus exeuntes dilaniant. Et iam dudum ea deleta esset à leonibus natio, nisi natura eis sponte præsidium tulisset. Nam sub ortum canis innumera, nullo agitante uento, culicum multitudo ad ea loca aduolat, quæ homines ad paludes fugientes minimè lædunt, leones uerò abire ex his regionibus compellunt, tum morsu aculeato tum uocis sono territos.

Rizophagi.

His

His propinqui sunt Ilophagi & Spermatophagi, quorũ hi quidem fructus, qui æstate ex arboribus decidunt colligentes absq; labore edunt: reliquo tempore herbã in umbrosis nascẽtem locis decerpũt, quæ uitæ subuenit in egestate. Ilophagi uerò cũ filijs uxoribusq; ad loca campestria accedentes ascendunt, ac teneras ramorum summitates auferũt, tantam ex cõtinuo usu ramos ascendendi peritiam habentes, ut (quod incredibile uidetur) de arbore uelut aues prosiliãt, ascendantq; tenues absq; periculo ramos macilentia leuitateq; corporis nixi: quòd si quando pedes labantur, manibus ramis cõprehensis, sese à casu peropportunè uindicãt. Quòd si forte deciderint, nulla in re propter corporis leuitatem læduntur, ita ramis tenerioribus dente exesis uentrem farciunt. Hi semper incedunt nudo corpore, cõmunesq; uxores & liberos habent, pugnant inuicem pro locis armati baculis aduersus alios ac dominantur uictis. Moriunt ut plurimũ fame, quum deficiente uisu corpus priuetur eo sensu quo cibum quærebat. Reliquam circa regionem Aethiopes tenent qui Cyneci dicuntur, numero haud multi, uita ab reliquis diuersa. Syluestres enim incolentes patriam & penitus asperã, ratisq; aquarum fontibus, super arbores ferarũ timore dormiunt. Sub auroram ad aquarum decursus armati prodeuntes se abscondũt inter arborũ frondes. Sub æstu uerò solis agrestes boues pardalesq; ac uaria ferarũ genera quũ caloris tum sitis impatiẽtia ad aquas potus causa confluũt, Repletas grauesq; aqua bestias, Aethiopes ex arborib. descendẽtes adoriuntur, ac lignis adustis saxisq; & sagittis occisas perq; cœtus diuisas edũt. Impuberes pueros exercent ad certum signum iacere, solis cibum præbentes his qui signum tetigere, ideo iaculatores optimi euadunt urgente fame. Sunt Alij Aethiopes Achæi dicti, habitãtes ad solis occasum, qui continuum cum elephantibus habent bellum, uictosq; & ad lapsum impulsos, trucidant eos & ex posterioribus corporis resectas carnes coquunt & edunt. Impellunt autem ad casum hac industria. Habitant in locis syluestribus atq; arboribus refertis, & obseruant ingressus & exitus elephantorum ex altis arboribus. Multos unà incedentes nõ aggrediuntur, omni uincendi spe remota. Injiciũt singulis manus, mirabili freti audacia. Nam quum incedens bestia arbori propinquat, speculator in arbore latẽs & ex ea desiliẽs, manibus apprehensa cauda, pedibusq; ad dextrũ fœmur oppositis, securi quæ ex humero pendet leui, dextra manu apprehensa neruos dextri poplitis crebris ictibus amputat, sinistra manu regens agile corpus, beluæ conatus magna uelocitate effugit. Elephas neruis abscisis, quandoq;, quia haud facile se uertere potest, inclinatus in latus saucium, in terram cadit, Aethiopemq; secum trahens interficit. Quandoque ad arborem aut saxum hominem allidẽs, ipso pondere quoad animam exhalat comprimit. Quidam elephantes dolore moti, quum insidianti obesse nequeant, diffugiunt per campos, quoad continuis securis ictibus ab insidente cæsi decidant. Tum concurrunt Aethiopum cœtus, & adhuc uiuentis bestiæ posterioris partis carnes abscisas edunt. Nonnulli ex propinquis incolis absque ullo discrimine elephantos arte superant. Consueuit hoc animal quum à pascuis plenum redit dormitum proficisci, plurimum natura ab reliquis quadrupedibus diuersa. * Non enim genu corpus flecti potest ad terram, sed arbori hærens dormit. Arborem elephantis adhæsione tum attritam tum sorde plenam aduertentes incolæ, iuxta humum secant, ut tamen non nisi impulsa cadat. Deinde sui accessus uestigia ad ea[illegible]ca delent, subito abeuntes, priusquam bestia ad somnum redeat. Elephas uesperi cibo plenus, ad notum cubile profectus, omniq; mole sectæ hærens arbori, statim unà cum ea ad terram prosternitur, & resupinus tota nocte iacet, quum se erigere nequeat. Aethiopes die ad locum accedentes absq; periculo bestiam occidunt, tabernaculisq; ibidem erectis moram trahunt quoad animal sit absumptum.

Ilophagi & Spermatophagi.

Cyneci super arbores dormiunt.

Achæi.

Aethiopes elephantos sternunt.

Elephanti ad arborem dormiunt.

Acido-

co à certamine cessant. Inualidi ob senium armenta sequi, gutture bouis cauda adstricto, uitam finiunt. Febricitantes aut morbo incurabili correptos, uita priuant, habeturq́ue id beneficij loco. Maximum arbitrantur malorum, ab eo uitam diligi, qui nequeat aliquid agere uita dignum. Habent tantos calores, ut meridie nemo nudis pedibus sine adustione super terram incedere possit. Quando siti affliguntur illicò bibunt, alioquin extinguerentur ab æstu. Coquunt cibos suos in sole sine igne. Hæc tanta uitæ incommoda plerique cum possent effugere, ita patriæ amor quidam ingens, natura singulis innatus est, ut aëris malitiam, consuetudo à teneris annis cepta superat. *Amor patriæ tolerat multa.*

Libyæ populi & animalia.

EST duplex Libya, exterior & interior, accepisseq́ue putatur hoc nomen à Libe Mauritaniæ rege, qui in hanc irrumpens regionem, eam sibi subditam fecit. Est autem latissima & exusta regio, habens multum arenæ & multos populos suis discriminatos nominibus. Nam inhabitatur à Nasamonibus, Anochitis, Getulis, Garamantibus & alijs multis. Hodie Nasamones uocantur Mauri, & interiores Libyi Nigritæ. Nasamones sunt grandis & dira natio, nauium syrtibus inuolutarum spoliatores: Sub æstatem relictis ad mare pecoribus descendunt ad locum. Augilem decerpturi palmulas, quas ad solem siccantes immaturas mature faciunt, ac deinde lacte maceratas sorbillant. Vxores plures singuli è cõsuetudine habent, & cum his in propatulo coëunt, eodem penè quo & Massagetæ modo. Garamantes habitant in locis syluestribus, & omnium hominũ commertia aspectumq́ue refugiunt, nihil bellicæ armaturæ habentes, nec defendere quidem sese audentes. Atlantes iuxta montem Atlantem habitantes, solem transcendentem execrantur, eiq́ue omnia conuicia ingerunt, quòd torridus & ipsos & regionem perdat. Nullo animante uescuntur, nec somnia ulla cernunt. Nasamones sepeliunt mortuos sedentes, obseruantes, ut dum quis cœpit agere animam, eum sedentem constituant, ne supinus expiret. Asbestæ etiam Libyæ populi, habitantes ubi Ammonis est Oraculũ. Apud eos Cambyses cum toto exercitu extinctus est. Apud eos quoque dicitur esse fons Solis, qui frigoris & caloris momento singulis noctibus & diebus capit: cuius & supra fecimus mẽtionem. Omnes Libyci uita syluestri sub diuo ut plurimum habitant, uictu more ferarum contenti, nil domesticum edunt, nullis uestibus nisi caprarum pellibus tegunt corpora. Potentiores inter eos nullas habent ciuitates, sed turres aquis proximas, condentes in eis quæ usui supersunt. Eorum arma sunt & regioni & moribus congrua. Nam quum sint corporibus leues, patria uerò ut plurimum plana, neq́ue ense ne gladijs neque armis utuntur in bello. Tres tantum ferunt hastas, lapidesq́ue in uasis ex corio factis delectos, cum his certantes tum in congressu tum etiam recessu primo ferire hostem conantur ad cursum, lapides rectè iaciendos longo usu edocti. Erga externos nullum ius nullamq́ue seruant fidem.

Nasamones. *Garamantes.* *Fons Solis.*

Habet Libya quoque & Mauritania pantheros qui & pardales. estq́ue animal sæuum, uelocis cursus, glauci uel cæsij coloris, intermixtis multis maculis, simijs & ceruis insidias struens. Quando capit simias tali utitũ astutia. Veniẽte eo inter simias, fugiunt omnes simiæ ad arbores. Tunc

pardalis iacens in terra, ſimulat ſe mortuum, claudit oculos atq; retinet anhelitum. Quod uidentes ſimiæ in arboribus, gaudio perfunduntur, ſed non audent deſcendere, quouſque tandem una concepto animo, non tamen ſine metu, deſcendens, clàm adit pardalem & rurſum reſilit, ac deinde iterum accedens aduertit oculos & halitum, uitæ ſignum: quo nō deprehenſo, annuit & alijs ſimijs ut tutò accurrāt. Quod cum fecerint & cū gaudio circūſilierint, hoſtēq; ſuum humi mortuum iacentē exiſtimauerint & aliquandiu ſic tripudiauerint, pardalis ſubito exurgens diſcerpit quaſdam unguibus, & alias dilaniat dentibus, editq; ex eis quod magis gratum eſt. Porrò quando homines pardales uenari uolunt, aduertunt ubi ſoleant potare, atq; ad eum locum ponunt optimum uinum, ex quo adeò pardales inebriantur & ſomno opprimuntur, ut ſine labore capiantur. Scripſi & paucula quædam de hoc animali ſuprà in Hyrcania. Habet pernicisſimum curſum eumq; ſine ambagibus rectum. Inueniuntur autem pardales in duplici genere, parui & magni: parui uocātur lynces, inſidianturq; leporibus. Maiores uerò inuadunt ceruos & oryges. Non differunt hęc duo genera in forma corporis, habent ſimiles oculos atq; parua capita. In colore tamen differunt. Nam minores habent pellem rubeā, & maiores pellem cæſij coloris oculis uariegatum. De quibus uide ſupra in Hyrcania.

Naturæ in pardali ingenium.

Duplices pardales.

De Struthione.

STruthio & Struthiocamelus, qui ex Struthione et camelo cōſtat, auis eſt immēſa, & inuenitur potisſimū in Africa. Habet caput pilis minutis tectum, oculis groſsioribus & nigris, non disſimilis forma & colorē camelis, collo oblongo, roſtro breui atque acuto, mollibus pennis, duobus cruribus, pedibus ungula fiſſa, ut terreſtre ſimul uolatileq; animal uideatur. Propter grauitatem neq; altius extolli, neque uolare poteſt, ſed uelociter graditur. Plinius dicit Aethiopicum Struthionem camelum excedere altitudinē equitis inſidentis, nec etiam curſu inferiorem iuuantibus pennis, minimè tamen à terra attolli. Cæterum unguibus ita biſulcis, ut his lapides cōprehendat, quos fugiēs in perſequentes iaciat. Concoquit quæcunque deuorat, etiā queuis dura ſine aliquo delectu. Mira in eo ſtoliditas Etenim in tanta corporis altitudine, ſi colla frutice occultauerit, latere ſe putat. Oua eius in precio ſunt propter magnitudinem: parit autē multa, ſed nō omnia ſunt accommoda ad pullorum generationem, id quod auis dictitante ſagaci natura nouit, atq; propterea ſeparat meliora à ſterilibus, & ſeruat cubatui. Cum uenatores illum inſectantur & uidet ſe non poſſe euadere, arreptos unguibus lapillos proijcit in hoſtes,

Stoliditas ſtruthionis.

stes, sæpeq; illos lædit. Quando occiditur & mactatur, dicuntur inueniri in stomacho eius lapides & interdum ferrũ, quæ & per digestionẽ longam absumit. Parat nidum suum in fouea arenæ, atq; circumædificat propugnaculũ in modum muri, quo aquas pluuiales abarceat ne ingrediantur nidum & lædant pullos. Sunt qui scribunt illum aut fœmellam oua sua non excludere, sed committunt ea calidæ arenæ, quo usq; pulli egrediuntur, tunc parentes nutriunt pullos suos. Dicitur esse simplex & obliuiosum animal: nam quàm primum oua edit, obliuiscitur eorum quousq; pulli prodeunt.

De mirabilibus & monstrosis creaturis quæ in interioribus Africæ inueniuntur.

Recensent ueteres, præsertim Pomponius Mela, Plinius & Solinus, multa mirabilia quæ in interiori Africa siue in Aethiopia inueniuntur, ex quibus aliqua hîc breuiter commemorabo. Iuxta insulam Meroë est lacus quidã, cuius aquæ sunt instar olei lubricæ & subtiles, & quicquid in ipsum cadit, quantumlibet leue sit, cadit ad fundum. Nullum lignum sed nec arboris folium natat. Apud Sambales populos, quadrupedia carent auibus. Monstrosorum multa hominum genera post linguarũ uarietatem à Deo factam uarijs in locis producta fuisse, etiam diuus Augustinus 16. de ciuitate Dei capite octauo cõmemorat dicens: Deus ipse cum sciret, quarum partium similitudine uel diuersitate contexeret pulchritudinem uniuersi, etiam monstrosos homines in mundum producere uoluit.

Dicuntur reperiri Cynomolgi siue Cynocephali, quorũ canina sunt capita, caninaque ora, qui ipso latratu, magis bestias quàm homines se esse profitentur. *Cynocephali.* Alij deinde esse dicuntur, Artapathitæ dicti, qui instar quadrupedum incendunt per manus & pedes, nec habent propriam mansionem. Et alij qui in media fronte unum tantum habent oculum, monoculi appellati. *Monoculi.* Alijs aiunt ora non esse, sed per nares solo halitu uiuere. Alios statura esse cubitales, quod Pygmæos Græci uocant, qui annum *Pygmæi.* octauum uiuendo non excedunt. Pugnare dicuntur cum gruibus sed uincuntur. Horum mulieres quinto anno pariunt & senescunt octauo, reponitq; eos Plinius in Indiæ montibus. At Strabo reponit in extremitate Africæ, si modo Pygmæi sunt in rerum natura. Nã nemo fide dignus, inquit Strabo, id ex uisu narrat. Item aliæ commemorantur gentes, in quibus singuli singula crura in pedibus maxima habent, non flectentes poplitem & tamen mirabilis sunt celeritatis, quos Sciopodas uocant. Hi Plinio teste per æstiuũ tempus in terra supini iacentes, pedum se umbra protegũt. *Sciopodæ.* Quosdam alios sine ceruice esse aiunt, habentes oculos in humeris. Item Plinius scribit in Arabia nasci Camelopardalim, collo similem equo, pedibus & cruribus boui, camelo capite, albis maculis rutilũ colorem distinguentibus. Inueniri aiũt & Parandũ animal, magnitudine bouis, habet caput ceruinũ cum ramosis cornibus. Nascitur quoq; in Africa Histrix, animal ex herinaceorum genere fœtidum, paulò minus lupo. Longi aculei dorsum & latera eius exasperant. Vulgo uocant ipsum porcum spinosum & marinũ, quum tamen animal sit terrestre. Quum irritatur intẽdit cutem & missiles aculeos iaculatur in canes sequentes, læditq; eos in facie. Nugantur quoq; aliqui in Africa esse Pegasum auem, quæ dicitur habere corpus equinum atq; aures equi & alas uolucris: & Tragopã aliam auem, in capite instar arietis cornutã. Horũ tam mirabilium animaliũ causam, signat Plinius aquæ penuriã. *Quare in Africa tot portentosa animalia.* Nam quum tot diuersæ animalium species iuxta aquam conueniunt, quædam ex aliorũ pruritu & salacitate: quæ non sunt ex sua specie, compressa, concipiunt & generant monstrum, prolem ex diuersa natura constitu-

tam. Vnde & prouerbium apud Græcos est natum, Africam semper aliquid noui afferre. Et quidem hæc tam mirabilis animaliũ diuersitas sine uoluptate uideri non posset, nec uulgare Africæ esset decus, siue secundũ naturam siue contra eam generatio eorum fieret, nisi inter ea tot nociua inuenirẽtur animalia, potissimũ basilisci & catoblepę, quę parua sunt

animalia, & tamen solo uisu interficiunt hominem. Est & scorpius minutum animal, at nihil nocentius habet Libya: ut taceam hic quanta pericula & exitia uiatores incurrant propter uenenatos serpentes, sæuos leones, pardos & alia nocentia animalia. Salustius scribit animalia in Africa plures interficere homines quàm morbis intereãt. Abundat etiam Africa interior genere simiarum, quæ & quàmplurimæ & prægrãdes sunt. His uenatione capiendis ars ex beluæ ipsius natura excogitata est. Sunt enim rerũ quascunq; fieri uiderint, imitandi plurimum studiosæ. Quum'q; ualido corpore & animi sagacitate præstent, haud facile uiribus comprehendi possunt. Igitur è uenatorum turba quispiam melle sibi oculos perungere, alius (belluis hæc omnia uidentibus) calciamenta sibi induere, nonnulli alij specula capitibus solent applicare. Calciamentis innectuntur laquei, atq; ita ea discedentes relinquunt. Pro melle uiscum supponunt, & speculis adijciunt funes, quibus attrahi possint. Simiæ uerò post uenatorum abitum conantur ea quæ uiderunt facere & ipsæ sed frustra. Cilia enim quibus oculi teguntur uisco adglutinantur, pedes'q; laqueis impediti & corpora uincta remanent, & sic capiuntur.

NOVA AFRICA, hoc est, recens eius inuestigatio.

CIrcumnauigatur quidem hodie tota Africa, ab Hispania scilicet ad Aegyptum, & ab Hispania ad Calechut, at mediterranea eius loca non sunt usquequaq; cognita, nisi quantum constat de Preto Ioanne atq; eius regno, quod in interioribus Africæ partibus esse aiunt. De alijs uerò regnis mediterraneis, quæ non extendũtur ad Oceanum nihil aut parum inuenimus scriptũ. Vt autem ordine quodã nouæ Africæ terrã describã, incipiã propè Aegyptũ & à mari rubro, atq; secundũ maris mediterranei littora Africana pergã rectà ad Mauritaniã, quæ est è regione Hispaniæ, potissimũ Granatæ, atq; hinc gyrabo in meridiẽ per oceanũ, quousq; rursus ex austri penetralibus rediero ad sinũ Arabicum, qui est mare rubrũ. Vltimo uerò nonnihil scribam de regno Preto Ioannis, qui in interioribus Africæ suam dicitur habere mansionem. Primum itaq; adijciemus animum ad Aegyptum ut illam lustremus secundum eius situm, ciuitates, fertilitatem, administrationem reipublicæ &c. Sed quia suprà hæc satis diligenter & abundè commemorauimus, relicta Aegypto & præteritis Barbaria quæ Aegypto succedit, transitis quoque regnis Tuneti, Argieræ, Fess, Marochiorum, quorum omniũ iam mentionem fecimus, migrabimus ad Herculis columnas, ubi superatis Sibilliæ anguitijs ingrediemur latissimũ oceani campum, reflexo'q; in austrum gressu, occurrunt plurimæ insulæ, inter quas prima est, quæ uocatur Sacer portus, estq; parua sed supra modum fertilis. Nam profert triticum & alia fru-

Sacer portus.

menti genera: nutrit quoque boues, uaccas & porcos, & tota terra plena est cuniculis. Inuenitur quoque in hac insula sanguis draconis, qui est gummi quoddam, stillans à uulnerata arbore: quod coctum in caldario & repurgatum, fit sanguis draconis. Arbor illa dicitur gignere fructum ceraso haud absimilē, qui suauis est. Abundat denique hic sacer portus optimo melle & cera. Hinc una die nauigatur ad Mederam insulam, quæ nostro æuo habitari cœpta est, & antea opaca sylua obducta fuit. Dicta autem fuit Medera secūdum linguam colonorum, quasi multa ligna. Habuit quidem antea paucos cultores quousque cognita fuit per Portugallenses: tunc enim multus populus ex Portugallia in eam fuit missus: qui exustis syluis fœcundissimum in ea fundum atque agrum inuenerunt. Quicquid in ea plantatur copiosum profert fructū: unde & saccari arundines in ea plantatæ, fructum proferunt abundantē. Quin & maluaticæ in ea plantatæ uites, non minus generosum producunt uinū quàm Candia ipsa. Omitto hic ea quæ scribunt de nobili ligno crescente in ea, & de innumeris columbis, qui in syluis ubique inueniuntur, & tamen aspectum humanū nō refugiunt.

Sanguis draconis.

Medera.

De insulis Canariis.

A Medera est nauigatio 70. aut 80. milliarium Germanicorū uersus meridiem ad insulas Canarias, quæ olim Fortunatæ fuerunt dictæ ob nimiam earum fertilitatem. Numerantur autem decem, ex quibus tres incultæ iacent, reliquæ uerò inhabitantur, habentque singulæ sua propria nomina, nempe, Teneriffa, Gienera, Palma, Ferro, Fracta lancea &c. In quibusdam notus est Christus & in quibusdam incolæ colunt idola. Abundant autem insulæ onagris & cicuratis iumentis. At uini non sunt feraces, neque ullam habent ciuitatē muro cinctam: sed homines habitant in oppidis non clausis, & tempore belli fugiunt ad montes, ubi tutissimi sunt nisi fame cogantur ad deditionē. Sunt qui scribunt, singulas insulas suas proprias habere linguas. Teneriffa cœlo sereno eminus conspicitur, adeò ut qui absunt ab ea ad milliaria Germ. 50. non difficulter eam intueantur. Quòd autē tàm longe cernitur, id efficit acuminatus lapis adamantinus, instar pyramidis in medio. Qui metiti sunt lapidem aiunt altitudine octo aut nouem miliariorum Germanicorum mensuram excedere ab imò ad summum uerticem. Is lapis iugiter flagrat instar Aetnæ montis. Incolæ præliaturi sæuiunt ut belluæ, carent armis, quia ferrū non habent, uerum lapidibus & scipionibus res geritur inter eos. Nam lignis acuminata cornua adfigunt, ut uicē ferri gerant. Nudi ferè omnes incedunt: tamen nonnulli auerse & aduersè pellibus caprinis teguntur. Carnem inungunt seuo hircino condito herbarū quarundā succo, ut cutis effecta densior, facilius algorem toleret: licet ibi uix algeant, quoniam ad austrum sunt positi. Domus non habent nec casas, uerum specus & cauernas montium incolunt, hordeo, carnibus & caprino lacte uictitantes. Abundant nonnullis fructibus & in primis ficis: metunt fruges mense Martij & Aprilis. Virgines coniuges prius nō accipiunt, quàm à principe deflorentur, & id apud eos ingens decus & & honos ducitur.

Teneriffa.

Vnguentū contra frigus.

Dargin insula.

De Capite albo & insulis proximioribus.

CIrciter centum milliarijs Germanicis à Canarijs insulis abest Caput album, ubi est sinus maris, cui ab insula quadam eiusdem sinus dicta Dargin nomē inditum est. Habet insula Dargin aquam potu dulcem, & terra per circuitum habet arenam albam, ubi nulla herbarum aut arborum uestigia. Sita est hæc regio ultra

Sarra montes, citra uerò est Barbaria Argierana: & meridiem uersus sunt Nigritæ Aethiopiæ inferioris. Vasta est hæc regio, adeò ut si ex transuerso metiaris, itinere dierum sexaginta haud consequaris magnitudinem. Non seruat tamen uastitatem hanc unde quaqȝ. Alluitur autem ab una parte oceano, quæ tota est alba & arida atqȝ plena arenis. Post Caput album in mediterraneis est locus quem Hodenum appellant, introrsus situs ad dietas sex, nullo muro clausus, estqȝ diuersorium Arabum & statio camelorum, quo appellunt Arabes, qui de Bambut ueniunt. Illac quoque transeunt qui ab Nigritis proficiscũtur & exteriores Barbarias inuisi sunt. Eius regionis incolæ uiuũt hordeo & cariotis, quibus ubertim abundant: potus illis, camelorum & aliorum animalium lac, uino prorsus carent.

Hodenũ ciuitas

Boues fœminas habent & capras, uerum paucas, id efficit sterile solum & minime herbidum. Mahumetem colũt & odere Christianos plurimum. Nunquam quiescunt, sed uagantur semper per deserta. Camelorum copiam ingentissimã habent, quibus comportant æs atqȝ argentum & alia quàmplurima. His est colos niger, uestis alba, lacinijs rubricantibus: absqȝ tunica interiori uestiuntur, eodem habitu & mulieres utuntur absqȝ camisijs. In capite more Maurico peplum gerunt, quo circũuoluunt caput. In his arenosis locis uisuntur leones & pardi, Struthiones quoque quorum oua suauiter comeduntur. Exercentur magna commercia in insula Dargin, cõueniuntqȝ ibi mercium gratia Lusitani & Arabes aliæqȝ nationes: & important pannos, telas, argentum, tapetes & id genus alia & in primis triticum, commutantes mancipia cum nostris mercibus, dant etiam aurum. Eò etiã plura ex serico elaborata contextaqȝ Maurico more, argentum & alia pleraqȝ comportãt ex Illiberi, id est, ex Granata. Afferunt etiam plura ex Tuneto, quod Barbariæ regiam appellant, & pro his omnibus rursus mancipia & auri copiam maximam consequuntur.

Emporium in Dargin.

De Azanegis & Tagaza salis minera.

VLtra Caput album sunt Azanegi homines, qui inter nigrum & subcinericium colorem sunt dubij, suntqȝ pro magna parte contermini Arabibus occidentalibus, & uiuunt hordeo & cariotis atqȝ camelino lacte: & quia proximiores sunt regno Nigritarum, leguminibus aluntur. Pauco utuntur cibo, eo quòd annonæ caritas eos efficiat inediæ patientes: Lusitani hodie cum eis exercent mercimonia. Azanegi fascia linea caput inuoluunt, demisso sindonis capite per frontem, ita ut os totum cooperiant, pudet enim eos oris æque ac inguinis uel cunni, ideo os tectum ut rem pudendam circumferunt, argumento quòd ueluti sentina quæpiam halitum tetrum semper emittat, nec detegerunt nisi sumendi cibi gratia. Magnificant præpingues & obesas mulieres & in primis eas, quæ proceriores habent mammas & à pectore pensiles hærent. Introrsus sex dierum itinere locus uisitur qui denominatur Tagaza, unde auehitur salis petrei ingens copia, quod asportatur camelis Arabum & Azanegorum ad diuersa loca, præsertim ad regnum Melli. Ferunt Tagazam à Tambuto abesse itinere dierum quadraginta, & inter Tambutum & regnum Melli iter esse triginta dierum. Sunt autem Mellitæ nonnihil ultra æquinoctialẽ, & habent feruentissimos æstus. Fitqȝ propterea ut statis anni temporibus, eorum sanguis inficiatur, adeo ut nisi sibi sale mederentur, protinus exuerentur uitam. Sal uerò in glebas diminuitur tantillas, ut uiri unius humeris singulæ ferri possint, arte quadam ad id non inepta. Et quum ad regnum Melli uenerint, singulis camelis duas salis glebas imponunt, alij uerò, nempe pauperiores & quibus cameli nõ sunt humeris aut capite hinc asportant, primi priuas glebas ferentes, idqȝ in tanto numero, ut propè ferentiũ

Os ut cunnus

Tagaza.

Salis glebæ.

uideatur

uideatur iustus exercitus hominum peditum, qui per uastum iter salem conuectant. Et hi pro leuamine laboris & fessorum solatio, tridentibus quibusdã utunt' humi infixis, quib. salem fessi imponunt tantisper, donec uires reuocauerint. Hoc modo sal prędictũ aduehuntusq; ad quoddam flumen, ubi singuli singulos ex suo sale monticulos erigunt, insigniuntq; quodam signo. Et ubi recesserint aduentãt alij Nigritæ qui cognosci nolunt, neque aliorum colloquia admittunt, & accedũt cum suis nauibus, uisoq; sale pondus quoddam auri prope aceruum salis ponunt, prout sibi congruere commertio uidetur, nec ab æquitate absonum, & mox recedunt, & salem & aurum relinquẽtes. Nigritæ uerò qui tantisper recesserant redeuntes: unusquisq; aceruum suum inuisit, & ubi aurum dimissum placuerit, auferunt illud, salemq; relinquunt & abeunt non reuersuri. Si uerò conditio auri relicti non placuit, utrunq; dimittunt, aurum & salem & iterum abeunt, paulo post reuersuri. At Nigritæ qui cognosci nolunt, rursus accedunt, & eos aceruos à quibus sublatum aurum uident, auferunt, aut eis quibus adhuc relictum est aurum, addunt nonnihil auri, uel suum aurum (si ultra addere non libet) asportãt sale relicto. Et hoc modo sua commercia exercent, ut alter alterum non uideat ueteri instituto. *Commercia absq; usu & colloquio.*

Est autem his Nigritis operepręcium salem sic conducere & humeris ferre, quoniã quadrupedibus ferè omnibus carent, id quod soli efficit iniquitas, quòd aut parum fert herbæ, aut si fert, id totum est pestilens, atque ideo salis modicum aqua liquefactum singulo die hauriunt, & hoc est eis pro medicina & remedio præsentaneo. Nunquam pluit apud eos nisi in Augusto, Septembri & Octobri. Cæterum uiri qui sic ueniunt & commutant aurum pro sale sine loquela, dicuntur esse nigerrimi & proceræ staturæ, habentes labrum inferius promissum ad pectus usq;, rubrum & introrsus exulceratum perinde ut sanguis exeat, superius uerò paruum instar nostri, fitq; propterea ut dentes omnes appareãt, quos habẽt nostris grandiores, duos etiam habent hinc & hinc reliquis eminentiores. Putanturq; eis sic labra putrefieri ob ardorem torridæ plagæ, & ideo sale sibi medentur.

De sinu Senegæ, fluminis & adiacente regione.

INter Azanegos & Nigritas longe ultra Caput album miliarijs scilicet Germ. 90. aut 100. peruenitur ad Senegam flumen, quod disterminat Nigritas ab Azanegis. Separat enim aridam & sterilem tellurem, hoc est, desertum ab irrigua & feraci terra Nigritarum, influitq; duobus ostijs in mare. Id autem miratu dignum est, quòd trans flumen illud homines sunt nigerrimi, proceræ staturæ ac habilissimi corporis, & omnis illic regio uiret ac uernat pomiferis arboribus referta. Ac citra fluuium contrarias uices cernas, uidelicet homines subcinericij coloris, & staturæ contractioris. Hoc flumen ferunt à Nilo deriuari, easdem enim uices habet cum Nilo. Nam sicut ille Aegyptum, ita hic Aethiopiam reddit irriguam. Regio horum Nigritarum qui primo loco regnum Senegæ obtinent, hi sunt in introitu regni Aethiopiæ. Inopes sunt ferè omnes incolæ, nullas habent urbes, rufcula uerò & mapalia citius quàm domos, quandoquidem calcem non habẽt, qua parietes ferruminentur. Carent lapidibus & angusta est regio. Regi licet tot ducere uxores quot uoluerit. Itidem regulis licet & indigenis omnibus, modo alere queant. Mancipia agros colunt & alia nauant quæ ad rem familiarem spectant. Habent boues tam mares quàm fœminas, quibus arant tellurem. Non Christum sed Mahumetem colunt. Nudi propè incedũt, nisi quod pro subligaculis corio caprino utunt', hoc pudẽda cooperiũt. At principes & locupletiores omnes camisijs cotoneis utuntur, quoniã regio pannis huiusmodi abundat, & ex filis mulierum pensa fiunt. Mulieres partem corporis superiorem, id est, à capite usque ad cincturam nudam circumferunt: inferiorem uerò sindone usque ad crura media cooperiunt *Flumen à Nilo deriuatum.*

riunt. Pedibus ambulant nudis & aperto capite incedunt: quia sunt ibi calores eximij, neq unquam magis algent uel bruma, quàm Hispani Aprili mense. Regnum itaq; Senegæ Nigritarum introrsus orientem uersus conterminum est regioni dictæ Tuchmoræ, at uersus meridiem regnum Gambræ contingit, ad occidentem uerò respicit oceanum: uersus septentrionem autē Nigro fluuio clauditur, qui subcinericios populos disterminat à primis Nigritis. Tenent incolæ Mahumeti legem, comedunt more Saracenorum & Turcarum in terra. Non crescit apud eos uinum aut triticum aut hordeum aut auena, sed milium, faba & pisa, quæ seminant in Iulio & paulo pòst metunt in Septembri, quia mensibus nouem ibi non pluit à mense Octobris usque in mensem Iulij. Id efficit ut iacta semina non germinent ob terræ calorem nimium. Quum autem tellus perfunditur uberiori pluuia, tum terram mirum in modum colunt, non amplius quàm trimestri spacio seminant & legunt sata. Eorum potus est succus palmæ, lac & latices. Non autem est ea palma quæ fert cariotas, sed alia est arbor, quæ anno continuo succum instar lachrimarum emittit. Vt autem uberiorem habeant succi prouentum, arbores sauciant, & statim prosilit succus qui excipitur uase aliquo & serum lactis præsentat, estq; eius incredibilis suauitas, & ut uinū inebriat ni aqua immixta fuerit. Qui prima die prouenit ex sauciata arbore, is est dulcior, & omnino uino uel perquàm dulci præstat, sed indies suauitatem amittit, fitq; acidum & acre. Mignolum eum succum appellant. Habent præterea fructus multiplices, suaues, licet sint syluestres. Regio est parens & aprica, ad omnia producenda propè apta, pascua ibi plurima & uberrima, atq; arbores eminentissimæ. Lacus ibi quàm plurimi qui aquam potu non insuauem propinant, in quibus pisces inueniuntur innumeri. Fert etiam hæc regio miræ naturæ oleum, quod pollet triplici uirtute, odorem scilicet uiolaceum habens, saporem uerò oliuæ, & si adhibitus fuerit dapibus, eas ut crocus inficit, quamuis ipsum crocum superet uberiori colore. Inueniuntur ibi multiplices animalium species, præsertim serpentum ferè omnium generū, uenenosi alij, alij innoxij sunt: duorum pedum mensuram excedunt alas, nec pedes habent ut serpentes, alioquin immensi, & tantæ quidem uastitatis, ut integras capras hauriant. Sunt propterea hi Nigritæ fascinatores & incantatores eximij, præsertim serpentes fascinantes. Quando enim sentiunt serpentes uenire ante ouium stabula, & audiunt eos sibilo suo strepitum magnum facere, accurrunt & fascino compescunt eos, occurruntq; illi malo incantatione.

Tuchmora regio.

Succus ex arbore extractus inebriatiuus.

Oleum triplicis uirtutis.

De animalibus quæ in regno Senegæ apud Nigritas inueniuntur.

HAbet hęc regio quidem boues, sed nostris multo minores. Ex rapacibus uerò leones & pardi sunt ibi frequentiores, necnon lupi, capreoli ac lepores propè innumeri. Sunt etiā in ea regione elephantes syluestres quàm plurimi, qui non domantur ut alibi, & ferè gentium ubiq; efferantur, propterea & gregatim incedūt, ut in nostris nemoribus apri: cicures uix reperiuntur ibi. Hi igitur duos eminentiores dentes habent hinc & hinc instar aprorum, uerum ritu contrario, quandoquidem alteri scilicet apro in superiora retorti sunt dentes, at alteri, elephanto scilicet, demittuntur in terram, nec (uel senecta) huic sunt decidui, uitam concomitantur. Alij tamen aliter sentiunt ut supra diximus. Hominem elephantus nisi læsus non lædit, & ubi lædit, manu, id est, promuscide hominem comprehensum iacit in sublime ultra arcus iactū. Emittit & retrahit promuscidem pro suo arbitratu, nullusq; inuenit tantę pernicitatis, quem suo incessu nō comprehendat, licet gradatim solum ambulet effœtus: magis sæuiunt dum pauent ne catulis uis inferatur: & quatuor ad summum pariunt uno partu. Maribus uix est cura sobolis. Arborum folijs uiuunt & fructibus, promuscideq; arborem deuastant, adeò ut si stipitem promuscide complexi fuerint, quantumcunq; magnum ab arbore dispartiant. Habent autem promuscidem in inferiore maxilla, quam exerunt & retrahunt pro libitu. Hac cibum capiunt & hauriunt potum omnem & ori administrant suo. Os habent in pectore: frequentia incolunt nemora, ac luto plurimum ut apri oblectantur. Sunt & alia ingentia animalia in hac regione, uerum syluestria. Scatet præterea regio psitacis, quos Nigritæ plurimum oderunt, quoniam totam plagam ferè circumuolitantes, fruges & præsertim legumina deuastant. Distinguuntur colore triplici, subcinericio, uiridi ac ueneto. His mirum est inge-

Elephantes.

est ingenium & solertia nidificandi. Nam excelsissimam quærunt arborem, quæ surculos habeat subtiles ac tenues, cuiusuis ponderis ferè impatientes. Horum cacumini alligant dependentem surculum, cui nidum mira industria fabricatũ suspendunt, instar pilæ rotundum, relicto solum foramine admodum angusto, quod ostij uicem suppleat. Aiunt autem id efficere alitem, ut serpentium fallat astutias. Nam nidum pensilem petere nequeunt, quippe qui surculo tam tenui nusquam seipsos crederent, mole grauati corporea. Igitur his artibus tuta est à serpente auis, licet parua, sagaxq́ natura, specierum rebus conseruandis nunquam deesse deprehenditur.

De emporio Nigritarum Senegensium.

CONueniunt Senegenses Nigritæ die Lunæ & Veneris in pratis quibusdam, à duobus uel tribus milliaribus circumstantis regionis, atque nundinis suis ac uilibus mercibus ostendunt quàm indigi sint multarum rerum, & quàm profunda laborent egestate. Sunt autem merces eorum cotoni, id est, panni bombicini elaborati mulierum pensis, nec eorum ingens est copia. Insuper legumina, oleum, milium, & pelues ligneæ, storiæ palmarum folijs complicatæ & alia complura usui illorum non inepta. Hæc mulieres uendunt: at uiri arma & auri nonnihil. Permutant omnia, pro re altera rem alteram consequuntur. Pecuniam signatam non norunt. Equos ibi magni pendunt, quandoquidem difficulter eò ducuntur, nec nisi è Barbarijs exterioribus per Azanegos & Arabas illuc ducuntur. Nec facile ibi aluntur ob aridam tellurem. Nam torrida est plaga, quæ pabula non producit, facitq́ æstus nimius ut equorum inguina intumescant, & uix meiere possint. Pro fœno utuntur faxiolorum laceramentis sole siccatis, id uicem fœni supplet, & loco auenæ succedit milium, quo mirum in modum pinguescunt.

Merces Senegensium.

Arundines concisæ loco fœni.

De Capite uiridi & regno Gambræ.

NOn longe à regno Senegæ est regnum Gambræ, auriferacissimum. In eo aut nõ procul ab eo est Caput uiride, promontorium scilicet consitum arboribus densissimis, eisdemq́ uiridibus ac uirentibus anno ferè continuo. Est hoc Caput eminens admodum & uisu pulcherrimum, exitq́ inter duos montes, & tandem in mare prominens uaste uarijsq́ tusculis Nigritarum & mapalijs septum undequaque, ab ea parte præsertim quæ respicit oceanum. Degunt paulo ulterius bini populi, Barbazini & Serreti. Sunt Nigritæ, uerum regi Senegæ non parent nec habent principem. Colunt idola, legum nullam habent, & sunt uiri truculentissimi: arcu utuntur ac uenenatis sagittis. Regio frequens est nemoribus, irrigua fluminibus, ideo ferè inaccessa. Hinc uersus meridiem occurrit ostiũ Gambræ fluminis, quod patet latitudine unius milliarij Germanici, cuius littora cõserta sunt arboribus pulcherrimis hinc & hinc, fluuius uerò ipse ut Meãdrus aliquib. implicatur orbibus & recessibus. Ab hoc fluuio regnum Gambræ habet denominationem, & subest regi Melli, qui magnus Imperator Nebeorũ dicitur. Incolæ idola colunt, & quidam etiam Mahumetem uenerantur. Vescuntur oriza & carnibus, uestiunturq́ bombicinis. Inueniuntur ibi arbores tantæ magnitudinis, ut earum ambitus sit pedum decem & septem, sed eminentia altitudinis non quadrat magnitudini. Fert quoque hæc regio elephantos syluestres, qui cicures ibi non fiunt: sed habitatores uenantur eos in nemoribus, ubi cœni plurimum cernitur. Nam id genus animaliũ, ut iam diximus suapte natura

Gambra aliter Meandrus.

ut sues in cœno uolutantur creberrime. Hi itaq; Nigritæ pone arbores delitescunt, ac prætereuntibus elephantis sagittas & uenabula infigunt, saliuntq; miro modo de loco ad locum, ab una arbore ad aliam, donec feriant elephantum: qui quum maxima mole prægrauetur, nequit insidiantes ictus uelocissimos deuitare. Si tamē id tentarent in locis apricis et patētibus Nigritæ, ubi scilicet nullę sunt arbores non euaderent uires elephātorum, quandoquidem nullus homo tantę pernicitatis inuenitur, quem mox elephas non comprehendat etiam non currens, sed gradatim incedēs, id effecit animalis uasta magnitudo. Vbi uerò usu euenit, ut irato omine elephas hominē consequatur, promuscide circum amplexu corripit, & adeò iacit ceu funda quadam in sublime, ut sæpenumero correptus hoc modo, prius efflet animam quàm terram contigerit. Hæc elephantis promuscis non multum est absimilis labro suillo, nisi quòd ei est ad nutum uolubilis, ut modo uibret, modo pro libito retrahat. Non efferantur nisi prouocati, nec hominem lædunt nisi prius iniuriam intulerit ipse. Maiores natu habent tantæ magnitudinis dentes, ut uicem postium suppleant, & pro palis sepes muniant, teste Plinio, & nonnullis eò amplitudinis crescunt dentes, ut duodecim palmorum mensuram excedant, habetq; unus elephantus plus carnium quam quinq; aut sex tauri nostri. Habent Nigritæ in cibatu elephantos gratissimos. Non assuetis uerò insuauis est gustu & asperrima illa caro, duraq; nimium.

Elephantorum uenatio.

Promuscis.

De Capite bonæ spei & adiacente regione.

Longe ultra Caput uiride & regnum Gambræ, peruenitur ad Caput bonæ spei: & est promontorium, quod Pomponius frontem Africæ appellat, ubi scilicet Africa se cuneat & fastigiatur admodum, reflectiturq; sensim in septentrionem & orientem. Hic enim continentis Africę finis est, ad quem tamen Ptolemæus non peruenit. Est in ea regione incultum hominum genus, nigricātis enim sunt coloris, libris arborū obscœna uelati, cætera sunt nudi. Mulieres uerò frondibus auersè & aduersè pudenda uelant, capillum nō promittunt, sed calamistro crispant: labra uerò gemini digiti crassitudine habent, latissima sunt fronte, prægrandibusq; dentibus, eisdemq; instar niuis albicantibus. Sunt ibi perplura elephantorum armenta, quibus flagrantibus facibus est occurrendum: Nam pauent suapte natura ignes elephanti. Inter Caput bonæ spei & regnum Melli multi & uarij sunt populi, sed qui non omnes cogniti sunt. Nam quidam sunt tam feroces, ut externi neq; beneficijs neq; maleficijs cum ipsis pacisci queant. At qui in Psitacorum regione habitant, humani sunt: ubi inueniuntur psitaci incredibilis proceritatis, utpote qui brachium & dimidium longitudine excedant, multijugi coloris. Incolę nudi incedunt sine uerecundia, & cōficiunt panem ex radice quam Igname uocant. Sunt coloris qui est inter nigrum & album, capillum promittunt, barbam uerò & oculorum palpebras uellunt, & inibi depingunt uaria colore multiplici, ut albo, nigro & cœlesti, nec non rubeo, & ferunt labrum oris inferius perforatum, & in foramine huiusmodi ponunt lapillos, ut uideatur labrum gemmarum. Domos habent ligneas, quas folijs & ramis arborum cooperiunt, suffulciuntq; eas innumeris columnis, & in medio earum ad parietem collocant rete bombicinum appēsum, in quo homo inuoluitur, & rursus rete aliud, quo ad continenter plura in ordine disponenē interq; ea rogos accendunt, efficiuntq; ut in cœnaculo uaria cubicula & retia parietem suppleant. Nam retibus discreta sunt eorum habitacula. Abundat regio omni genere auitiorum. E pennis auium pileos & birreta conficiunt. Cœli est saluberrimi, & incolæ retia habent ferè innumera, quoniam omne uitæ suæ tempus terunt piscando. Inter cæteros pisces qui ibi eminent, quidam dolium non mediocri crassitudine excedunt, atq; longitudine duo dolia superant, suntq; formæ obrotundæ, caput habent instar suis, oculos paruos, carentq; dentibus: sed aures longitudine & latitudine brachij mensuram excedunt. In inferiori

Finis Africæ.

Psitacorum regio.

riori parte corporis duo habent foramina : cauda est illis oblonga, eademq; lata supra brachij mensuram. Hæc omnia sunt circa Caput bonæ spei. At ultra caput illud est regnũ Melindæ & Zaphala auri mina. Est autem Zaphala insula quæ aurum fert & paret regi Mauro, qui in alia insula habitat nomine Choloa. Sunt in insula Zaphula montes, ubi aurifodinæ sunt quàmplurimæ, estq; in eis auri uis ingentissima, unde tota India & Persis aurum suum haurit & nauibus auehit. Habitatores Melindæ utuntur scriptura & lingua Arabica, à quibus non ualde absunt. At interiores Nigritæ, qui sub sunt Preto Ioanni confines ferè Melindæ regno, proprios habent characteres, & est lingua eorum nonnihil affinis Arabicæ linguæ, ut paulo pòst ostendemus. *Aurifodinæ.*

De regno Preto Ioannis, quem uulgo presbyterum Ioannem uocant.

NOn procul à regno Melindæ incipit regnum potentissimi regis Preto Ioãnis, quẽ alij uocãt presto Ioannem, alij præciosum Ioannẽ, & uulgares Presbyterum Ioannem, nõ quòd sit presbyter aut sacerdos cum sit rex, sed quia error est in nomine. Haud absimilis error est, quando quidam in tabulis sedem eius collocãt in Asia, ignorantes duplicem esse Indiam, Asianam & Aethiopicam. Regnum itaq; Preto Ioannis confine est regno Soldani Aegyptij ab una plaga, & ab alia regno Melindæ : ab occasu uerò pertingit ad Nigritas siue Aethiopes interiores. Porrò ab oriente regnũ eius coniungitur mari rubro, ut scribit Emanuel rex Portugalliæ in epistola ad Leonem decimũ papam. Colit hic rex Christum & habet euangelium, sed in ceremonijs dissidet à Romana ecclesia. Misit anno Christi millesimo quingentesimo tricesimo quarto aliquot doctos uiros in Portugalliam, qui discerent linguam Hispanorum atq; religionem eorum studiosius obseruarent. Et postquam linguam utcunque didicerunt, explicarunt Hispanis tenorem religionis suæ, ceremonias, usum sacramentorum, consuetudines regni &c. Asserunt in primis, Philippum apostolum apud eos prædicasse euangelium. Deinde dicunt constitutum à sanctis Apostolis in Synodorum libris, quos se habere dicunt, clericos uxores posse ducere, id quidem postquam cognitionem aliquam habuerint rerum diuinarum. Deinde inito matrimonio in ordinem præsbyterorum recipiuntur, in quem nisi post 30. ætatis annum nemo recipitur, sed nec spurij ad eundem ordinem recipiuntur. Ordines autem non dantur nisi à patriarcha suo. Mortuo tamen prima uxore, Episcopi aut clerici aliã non ducere possunt, nisi patriarcha dispensauerit, nec habere concubinam, nisi se uoluerint à sacris abdicare. Quòd si deprehenderint episcopum aut clericum filium habere nothum, is ab omnibus beneficijs ac sacris ordinibus abdicatur, quorum bona, si sine legitima prole discesserint, ad Preto Ioannem & non ad patriarcham ueniunt. Monachi uerò uxores nõ ducunt.

Vbi regnũ Preto Ioannis.

De sacerdotijs.

De baptismo eorum & aliis sacramentis.

IN memoriam baptismi Christi baptisantur isti Christiani singulis annis in Epiphania domini, non quòd credant ad salutem necessarium, sed propter Saluatoris laudem ac gloriam. Habent etiam, ut aiunt, à temporibus reginæ Saba circumcisionẽ, quã in hunc usq; diem seruant. Eadem quoq; regina, quæ Maquela fuit proprio nomine uocata, uoluit quòd & mulieres circumciderentur, deducta ad id ea ratione, ut quemadmodũ uiri præputium habent, eodem modo mulieres etiam quandam glandulosam carnem, quam nympham uocant, in genitalibus habent, non ineptam characteri circumcisionis accipiendo: id quod fit tam in masculis quàm in fœminis ad octauum diem. Cæterum post circũcisionem masculi baptisantur ad quadragesimum diem, mulieres uerò ad octogesimum, nisi aliqua interuenerit ægritudo, ut opus sit festinatione. Ea etiã die qua baptisantur, accipiunt corpus Domini sub exigua specie panis. Hæc omnia dicunt se habere ex libris Synodorum apostolorum. Credunt quoque quòd infantes Christianarum mulierum electi & consecrati

Mulieres circumciduntur.

ſecrari ex corporibus & ſanguinis Chriſti communicatione. Nã fœminæ grauidæ cũ aſſu-munt corpus Chriſti, infans capiens inde nutrimentum, fit ſacratus. Quoniam ſicut infans exiſtens in utero, ex eius matris affectibus contriſtatur ac lætatur, ſic etiam ex matris nu-trimento nutritur. Hæc illi, niſi interpres errauerit. Confirmationem & extremam olei un-ctionem non habent pro ſacramento, neq; comedunt ex lege ac apoſtolorum inſtituto ci-bos immundos. Confeſsionem habent & à confeſſore pœnitentiam accipiunt. Statim au-tem ut peccauerint, currunt ad pedes confeſſoris, & illic accipiunt corpus Chriſti & ſan-guinem eius ſub utraq; ſpecie. Non conſeruant ſacramentum euchariſtiæ in templis, nec ægroti corpus dominicum accipiunt, niſi dum conualuerint, qua nemini datur niſi in tem-plo. Presbyteri & monachi & omnes eccleſiæ miniſtri apud eos ſuo labore uiuunt, quia eccleſia nullas habet decimas, ha-bet tamen prouentus & agros, quos clerici & monachi fodiũt, nec alias habent eleemoſynas, præter eas quæ gratis in tem-plis offeruntur, pro exequijs mortuorum & alijs pijs rebus. In templis eorum ſingulis diebus una tantum celebratur miſſa, nec plures celebrare licet, & non oſtenditur ſacramentum ut Romæ fit (ſic loquuntur illi,) nec pro remiſsione animarum fit miſſa, ſed mortui cum crucibus & orationibus ſepeliuntur. San-ctificatur etiam ſabbathum ſicut Iudæi. Patriarchã eligunt mo-nachum ordinis diui Antonij hæremitæ, cuius præcipuum eſt officium ſacros ordines dare, quos nemo præter illum dare aut auferre poteſt. Is nullum epiſcopatum aut eccleſiæ beneficium in ullos confert, ſed id ſolum ad Præto Ioannẽ ſpectat, qui om-nia pro ſuo arbitrio diſpenſat. Ipſi uocant patriarcham Abun-nam, & imperatorẽ ſuum Ioẽnem Belul, id eſt, preciosum ſeu altum Ioannem, ſi interpres nos hic non fallit. Regnorum & imperij ſucceſsio non in filium maximum natu tranſmit-titur, ſed ad eum in quem pater id uult conferre. Non habent monetam præter peregrinam aliunde inuectam, ſed aurum & argentum pro pondere datur atq; accipitur. Imperator ip-ſe dicitur ſemper in caſtris & tentorijs uerſari, ſicut & nobilitas eius continuo ſe in rebus militaribus exercet. Sunt & in hac re ſuperſtitioſi, quòd non datur poteſtas adeundi templum niſi nudis pedibus. Dicuntur undique ha-bere hoſtes fidei cum quibus pugnant.

Sacramentum euchariſtiæ.

Sabbatum obſeruant.

QVID HEBRAEI MO-derni in ſua lingua ſcribant de Preſto

Ioan. Excerpſi autem ea, ex libello quodam Conſtantino-poli impreſſo, & ad me Munſterum huc Baſi-leam ex Cairo Aegypti allato.

טופס

טופס הכתב ששלח פרישטי
יואן לאפיפיור ברומאה ;

אני פרישטי יואן מודיע לכם באהבתינו שיש לנו עמכם כי פעמים
רבות אמרו לנו שאתם אוהבים מאד לראות ממני ומארצנו ו
ומאומותינו ובהיותינו וכיבע ארצנו ; תהלה דברינו אנו מודיעים לכם
כי לבעבור ששמעני שאתם אומרים שאין אנו כל כך נוצרים טובים כ
כמותיכם ראוי לנו להודיע לכם שתדעו שאנו מאמינים באמיתות ;
והנה אני מודיעים לכם את עניינינו ועניין ארצנו מן הבהמות והחיות
והתערובה כמו שנזכיר עתה ואו הבינו כל דבר באריכות ; ואם יש את
נפשכם לבא בארצנו תבואו בשלום ותקבלו כבוד ממני ואעשה אתכם
ארונים ושרים במלכותי אחרי כי רבה היא ותראו דברי' גדולים ועצומים
ועוד אנו מודיעים לכם שארצנו היא מעולה מכל הארצות ועשירת
מכסף וזהב ואבנים טובות יותר מכל העולם ומדינות וערים גדולות ת
תחת ידי ; כמו כן דעו שיש לי ארבעים נסכים מלכי' תחת ידי ומשועבדים
למאמירי ומהם מלכים שאינם כשרים והם עובדים לי בכסף וזהב שנה
בשנה ; וגם כן אני מודיעכם שכל העניים שבאים לארצי אני עושה
צדקה עמהם בין גר בין תושב באהבה האל ; וכן אני מודיע לכם שאתן
לכם אמונה שלמה להלחם עם ארץ הקדושה במקום קבורת ישו הנוצרי
וכן דעו כי בארצי נקבר גות טומאש אפישטולו ; גם יש בארצנו גמלים
לבנים וחיות אחרות שיש להם שבעה קרנים במצחם ודובים לבנים ויש
לנו אריות מארבע מינים ירוקים וצהובים לבנים ושחורים . וגם יש ע
עמנו סוסים שיש להם שתי קרנים קטנים במצחם והם רצים יותר מס
מסוסים אחרים ; גם יש בארצנו עופות שמוליכין ברגליהם שור אחד או
סוס אחד לתת לאכול לבניהם ; ועוד אנו מודיעים לכם כי בקצה המדבר
יש אנשים שיש להם שתי קרנים קטנות במצחם ויש להם עין אחד בפנים
ושתים לאחור והם אוכלים בשר בלתי מבושל ואוכלים בשר ודם ובשר
בהמות וחיות ולפעמי' יש לנו מלחמה עמהם כי אינם נוצרים ואין להם
פחד המיתה וכשאבותיהם קרובים למות שוחטין אותם ואוכלין אות ב
בשרם בלתי מבושל ואומרין שהוא דבר חשוב ובשר טוב שהוא משמח
את הלב ואומרין שהוא כפרת עונותיהם ; וגם יש בארצי מאומה אחת
שיש להם רגליהם עגולות כמו רגלי הכוסים ויש להם ארבע עצמות
בעניין קורטים ובזה העניין נלחמים ואיש לא יעמוד בפניהם בכל כלי זין
והם נוצרים השובים ; וגם יש לי ארץ אחת ויש בה נשים לבדן יותר יפות
שבכל העולם ויש ג' מלכיות דוקיס וקונטיס נשים ויש להן מדינות ו
ושרים בצורות ואין רשות לשום איש לשבת שם יותר מט' ימים ;
וכשאלו הג' מלכיות הולכות למלחמה מוליכות עמהן שלש מאות אלפי
נשים רוכבות על סוסים מזויינות בכל כלי זין מלבד הנשים המשרתות
והארץ הזאת היא מסובבת מנהר שיוצא מגן עדן שקורין אותו פישון
והוא כל כך גדול שאינם יכולים לעבור עליו אלא באניות וסמוך לארץ
הזאת יש ארץ אחת שקורין אותה פיגמיאה ואנשי הארץ הזאת הם קטנים
כמו נערים משבעה שנים או שמונה והם נוצרים חשובים והם עוברים
הארמה בשלות שלא יש מי שיזיק להם אבל בא עליהם בכל שנה קללת
כשהם קוצרים ובוצרי' באים עליהם עניין אחד מעופות ואוכלים את פרים

ובשרואת

Copia literarum quas misit Presti ioan. ad Rom. pontificem, in quibus tamē multa uana scribūtur, atq; ob id nolui ista omnia de uerbo ad uerbum interpretari.

Scribunt Aethiopes sub Presti ioan. uiuētes, se bonus esse Christianos.

Regnū Presti Ioan. amplis.

Excellit terra eius in diuitijs auro, argento & lapidibus preciosis alias terras.

Quadraginta reges obediūt Imperatori Presti Ioan. ex quibus tamen quidā sunt tributarij.

Magnus eleemosynarius Presti ioan.

Promittit se pugnaturū pro terra sancta.

Thomas apostolus sepultus in regno Aethiop.

Animalia habentia septē cornua in fronte.

Cameli & ursi albi.

Equi cum duobus cornibus.

Aues ungulis abducunt bouē uel equum ad pascēdum pullos.

Homines cornuti & monoculi à facie, à tergo uero duos habentes oculos.

Antropophagi parricidæ & occisores senio laborantium.

Homines habent pedes equinos & rotundos.

Mulieres seorsum habitant, & habent tria regna, ducatus & potentia.

Tres reginæ Amazonū procedunt ad bellum cum trecentis millibus mulierum.

Item Pison qui est Nilus fluit per imperium Presto ioan.

Pygmæi in Africa sunt boni Christiani & sunt ubiq; tuti.

Rex Pygmæorum procedit in bellum cōtra aues per dentes fructus, abiguntq; eas uocibus suis.

ונשרואת מלך הארץ וזה הולך עם אנשיו מזויני׳ להלחם עם אלו העמות
ונותנים קולות ומבריחים אותם במקומם ; ושני חיי אלו האנשים
מאתים שנה ושער וזקניהם הוא לבן כל ימי חייהם וזקנם ארוכה עד ב

Monstra quæ supra lumbos sunt homines, & infra equi.

ברכיהם ושער נשיהם מוליכות על רגליהם ; גם בארצי אנשים שהם
ממראה מתניו ולמעלה במראה אדם וממראה מתניו ולמטה במראה
סוס ומביאים קשתות וחצים בידיהם והם רצים מכל החיות ובעיר שהם
רצים הם מורים בקשת ואינם נחים מלרוץ כל הזמן ואין אדם שישמע

Quomodo unicornes apud Aethiopes à leonibus capiantur & interficiantur.

לשונם ואוכלים בשר בלתי מבושל ושוכבים בלילה על האילנות מפחד
הנחשים והדרקונים ; גם יש בארצנו האוניקורנים שיש לו קרן גדול ב
במצחו ובשאוניקורניס רואה האריה מקרב אותו סמוך לאילן ואוניקורנס
רוצה להכות לאריה והאריה מונע ממקומו והאוניקורניס נותן בקרנו

Gigantes olim 70. cubitorũ, hodie uero triginta aut 35. cubitorum inueniuntur.

על האילן ונכנס קרנו כל כך באילן שאינו יכול להוציא אותו ובא האריה
וממית אותו ולפעמים להפך ; גם יש בארצנו הענקים והם בקצת
המדבר ובזמן קדמון היתה קומתם שבעים אמה ועתה אין להם כי אם

Fœnix 300. annorum cõburitur à sole & generat aliam sobolem.

שלשים או לה׳ אמה ואינן יכולין לצאת שאין רצון השם שיצאו שאם
היו יוצאים אין דבר שיעמוד בפניהם ; גם יש בארצי עוף אחד יותר יפה
שבעולם ולא יש אלא אחד בכל העולם וחיי שניו הם שלש מאות ולסות
ש׳ שנה עולה לצד השמים כל כך גבה שהשמש שורף אותו ואחר כך

Piper colligitur in sylua scatente serpentibus & scorpionibus.

יורד ומכנים עצמו בקן שלו ושם נשרף כולו ובאפר שנעשה ממנו
מתילד תולע אחד ונעשה עוף ותוארו כצורת העוף שנשרף ; גם הפופל
נעשה בארצנו אבל העיקר הוא מעבר לים האבנים וזה הפלפל אינו נ
נזרע לעולם אבל נעשה ברצון האל יתעלה והוא כיער אחד שהוא מלא
נחשים ועקרבים ובשבא זמן האסית משימי׳ אש ביער ונשרפין הנחשים
והעקרבים אבל העצים שמרים ואחר שכבה האש מאספים אותו וזרין
אותו לרוח כמו חטה ומביאין אותו לביתם ואחר כך רוחצין אותו ומ
ומיבשין אותו לשמש ובזה עולה הפלפל שחור ; גם בקצה המדבר יש

Cynocephali insignes piscatores.

ענין מאומה אחת שיש להם גוף אדם אלא הראש שהוא כמו ראש כלב
והם דייגים חשובים שיושבין יום אחד בקרקע המים ויוצאים בדגים ה
הרבה ; גם כן יש בארצנו אומה אחת שהם גדולים הרבה ולהם הראש ל
לתוך החזה ויש להם הכתפים גבוהים הרבה ורגליהם כרגלי הסוסים והם

Homines habentes faciem in pectore, fortes, boni cursores et inuestigatores auri & argenti.

חוסים מאד ואינם אוכלים אלא שערה ושותין מים ומאלו אנחנו עושין
שליחינו שמוליכי׳ כתבינו ואינן לובשין אלא עורות של גמלים והאנשים
האלו הם חכמים גדולים לבקש הזהב והכסף בארץ ; והם מכירים ס
סגולת האבנים היקרות ובעבור אלו הדברים אנו מניחים אותם בארצנו ;

MVltas alias id genus nugas Iudæi in memorata epistola de Presto Ioannis regno ponunt, quas nolui hîc omnes recensere, sciens qualem censorem in Damiano & suæ farinæ hominibus habiturus essem, etiamsi hæc scribendo magis luserim & facetiarũ loco ea ipsa adscripserim. Nolui propterea uerbotim ea latinè reddere, quo iniquorum calumnias declinarem. Capita tamen rerũ indicaui per marginales annotationes, ut hi qui Hebraicæ linguæ phrasim gustarunt, uiderent formam quam Iudæorum gens in Cosmographia obseruant.

Totius operis Cosmographici conclusio.

DEscripsimus tibi hactenus, amice lector, totius orbis gentes & nationes, earum studia, sectas, mores, consuetudines, leges, religiones, ritus, regna, principatus, mercimonia, antiquitates, terras, terræ nascentia, animalia, montes, fluuios, maria, stagna, lacus & alia huiusmodi, quæ ab historiographis & Cosmographis passim sunt celebrata, & potissimum quæ potuerunt aliqua sui excellentia & dignitate ad cognitionem nostram peruenire. Non enim sumus ignari, terrarum comprehensionē esse latissimam, & ipsam frequentia impeditā, ut non liceat eam ubiq; lustrari, adeoq; supra hominis unius esse ætatē & uires, omnia totius terræ latibula scrutari & quæ in ea sunt scitu digna inuestigare, quę dominus mira sua sapientia & potentia in inferioribus elementis formauit. At si secundus tantundē addiderit & tertius, sicq; per plures procedat inuestigatio, perficietur tandem opus par nobilitati rerum, expectationiq; fiet satis. Quapropter si non omnibus assumptis probatur labor, argumentum saltem posteris pro patria laborandum probetur. Fateor per multas adhuc esse in latissimo orbe res, quæ à me aut prætergressæ sunt aut parcius attrectatæ quum de illis scribere plura non potuerim quàm quę scriptores in manum tradiderunt. Damiano tamen Lusitano prohibente, necq; ista fuerant promulganda, quantumlibet à magnis uiris prodita, nisi ipse inuisissem prouincias & terras. At cum ipse descripserit Indorum mores, ceremonias & cōsuetudines ut à Legatis Preto Ioannis, qui ex Aethiopia in Lusitaniam missi fuerant ad illius regni Serenis. Regem, accepit, easq; in mundum sparsit, permittat & mihi cum Strabone, Pomponio, Plinio, Curtio, Iustino &c. & cum multis recentioribus sciptoribus referre, quæ ego non uidi, sed à uiris illis fide dignis desumpsi. Sed relinquantur ita. Non mirandum si homines uariam inter se non solum fortunam sed etiam naturam, mores & uiuendi ritus sunt consequuti, quum uideamus regiones & loca eam quoque uarietatem adepta, postquam una natio lacteos quidem pariat homines, alia subalbidos, alia fuscos, alia prorsus adustos. Sic statuit Deus, ut homines quoque uarij ingenij & multiformis animi ac industriæ, quemadmodum & cętera, nascerentur, atq; ut unusquisq; sua contentaretur sorte, ut alteri suam exprobraret conditionem, formam aut fortunam.

BASILEAE APVD HENRICHVM PETRI, MENSE SEPTEMB. ANNO SALVTIS M. D. LIIII.